Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS, ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA,

IUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA ; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA ; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIORUM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM,

ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUA PRODRUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIÆ, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT : GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT ; DUM HUJUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIEI, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBJICIENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CLII.

MANUEL CALECAS. JOAN. CYPARISSIOTA. MATTH. CANTACUZENUS. ALII.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA *THIBAUD*, OLIM *D'AMBOISE*, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM, SEU *PETIT-MONTROUGE*, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1866

Digitized by Google

BR
60
.M38
t. 152

Digitized by Google

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1355-1372.

ΜΑΝΟΥΗΛ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

MANUELIS CALECÆ

ORDINIS FRATRUM PRÆDICATORUM,

CONSTANTINOPOLITANI PATRIARCHÆ

OPERA OMNIA.

ACCEDUNT

JOANNIS CYPARISSIOTÆ, MATTHÆI CANTACUZENI,

SCRIPTA THEOLOGICA ET EXEGETICA;

NEC NON

JOANNIS GLYCIS, ESAIÆ, JOANNIS CALECÆ, ISIDORI, CALLISTI, PHILOTHEI,

DIPLOMATA, SYNODICÆ CONSTITUTIONES, EPISTOLÆ;

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 10 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J. P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA *THIBAUD*, OLIM *D'AMBOISE* PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM, SEU *PETIT-MONTROUGE*, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1865

Digitized by Google

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV, ANNI 1355-1372.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLII CONTINENTUR.

MANUEL CALECAS, ORDINIS FRATRUM MINORUM MONACHUS, CPOLITANUS PATRIARCHA.

Notitia de scriptis et rebus gestis Manuelis Calecæ. col. 9

MANUELIS CALECÆ SCRIPTA.

Contra errores Græcorum libri quatuor, interprete Ambrosio Camaldulensi, cujus præmittitur epistola nuncupatoria ad Martinum V Pontificem Maximum. 11

De essentia et operatione, editore et interprete Francisco Combefisio. 283

De fide deque principiis fidei catholicæ, ex ejusdem editione. 429

JOANNES CYPARISSIOTA.

Notitia historica et litteraria. 661

SCRIPTA.

Palamiticarum Transgressionum liber primus, editore et interprete Fr. Combefisio, quem operis moles ab edendis omnibus libris deterruit. Vide (col. 737) quæ de operis in libros distinctione Combefisius scribit. 663

Expositio eorum quæ de Deo a theologis dicuntur, in decem decades partita, Franc. Turriano S. J. interprete. 737

Index scriptorum in Decadibus Cyparissiotæ citatorum 991

MATTHÆUS CANTACUZENUS IMP. CP.

Commentarius in Canticum Canticorum, interprete et editore Vincentio Ricardo, Clerico regulari. 997

Commentarius in Sophiam Salomonis. 1083

JOAN. GLYCIS, ESAIAS, JOAN. CALECA, ISIDORUS, CALLISTUS, PHILOTHEUS, CPOLITANI PATRIARCHÆ.

Diplomata, Synodicæ Constitutiones, Epistolæ, ab anno 1310 ad annum 1372. 1085

Parisiis. — Ex Typis J.-P. MIGNE.

Digitized by Google

ANNO DOMINI MCCCLV.

MANUEL CALECA

ORDINIS FRATRUM PRÆDICATORUM MONACHUS. CPOLITANUS PATRIARCHA.

NOTITIA.

(Fabric. Harles Bibliotheca Græca, tom. XI.)

Manuel Caleca, Græcus (*a*) e familia Joannis Calecæ, ab ann. 1333 ad 1347 patriarchæ CPol. (*b*), pro Latinis adversus Græcos suos scripsit, atque inter monachos ordinis Prædicatorum (*c*) perinde ut Pantaleo *nomen* professus est suum, vixit non tempore concilii Lugdunensis a. 1274 (*d*), sed post errores a Palama disseminatos, quem prolixo volumine refellit, adeoque circa ann. 1360, ut recte H. Whartonus, in Appendice ad Cavenum (*e*). Scripta ejus sunt :

1. *Libri IV adversus errores Græcorum de processione Spiritus sancti*, de quo opere Petavius lib. VIII, *Dogm. theolog. de Trinitate*, c. 1 : *Manuel Caleca, auctor eruditus et catholicus, cujus habeo volumen egregium pro Latinis adversus Græcos, in quo de processione sancti Spiritus uberrime accuratissimeque disputat, nihil ut de hoc argumento scribi posset doctius et subtilius*. Præter Petavium loca ex eo Græce producit Allatius, lib. *De purgatorio*, p. 12 seq. et *De consensu*, pag. 1332, 1333, 1360. Typis exscriptum hoc opus Latine tantum hactenus vidit lucem ex versione, quam Martini V papæ jussu composuit Ambrosius Camaldulensis, ediditque ex Bavarica bibl. Petrus Stevartius cum notis, Ingolst. 1616, 4; cum iisdem notis recusum in *Bibl. patrum*, tom. XVI, edit. Col. [col. 1618, vol. XIV, p. 257, in Cat. bibl. Leidens. p. 33] et tom. XXVI edit. Lugd p. 382 sqq. Libro quarto multa etiam alia capita, quibus Latina Ecclesia a Græcis reprehenditur vel ab ea dissentit, Caleca breviter persequitur ac perstringit (Fabr.); ms. Romæ in bibl. Vatic. n. 4064, Ambrosio monacho interprete. — Mediolani, in bibl. Ambros. — In bibl. Mazarin. et bibl. de Mesme, Man. Calecæ cod. nomine libri non addito. V. Montfauc. *Bibl. biblioth.* mss. p. 114 *B*, et 117 *D*, p. 513 *E*. p. 1308 *D*, et 1327 *C*. — Venetiis in cod. gr. 159 bibl. Marc. in calce nota de auctore et argumento libri legitur Latina, cujus auctor in fine, « Hic, ait, præclarissimus et magnarum virtutum vir obiit Mitylenæ in capella sancti Joannis 1410. — Ibid. in cod. Lat. 138, idem opus, Ambrosio Camaldulensi interprete. V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 90, et *Lat.* p. 79, add. paulo post, § 17, init. (Harl.)

2. Περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας. *De essentia et operatione Dei*, liber adversus tomum Gregorii Palamæ in synodo CP. probatum, Græce et Latine editus cum notis a Francisco Combefisio, tom. II, Auctarii novissimi Bibl. Patrum, p. 1, 67; Paris. 1672 fol. Latine ex Combefisii versione tom. XXVI *Bibl. Patrum Lugd.*, p. 321 sqq. Tomum ipsum, ann. 1351, in synodo sub Joanne Cantacuzeno imp. et Callisto Xanthopulo patriarcha CP. promulgatum Græce et Latine vulgavit Combefisius, p. 135-176. (Fabr.) Paris, in bibl. publ. cod. 1279. (Harl.)

3. Περὶ πίστεως καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς καθολικῆς πίστεως. *De fide deque principiis catholicæ fidei*, liber insignis in decem capita distributus, in quo nitorem styli, perspicuitatem et soliditatem doctrinæ ex Patrum maxime traditione laudat Combefisius, qui Græce et Latine edidit in eodem Auctario novissimo,

(*a*) Caleca ipse sub extremum libri IV contra Græcos.

(*b*) Combefisius, *Bibl. Concionatoriæ* tom. I, pag. 8.

(*c*) Combefis. tom. II Auctarii noviss. ad Calecam de essentia et operatione, p. 1 et 118, ex testimonio Joannis, cardinalis a Turrecremata in *Summa de Ecclesia*, lib. II, cap. 93. Confer præfat. Combefisii, recusam in *Bibl. Patrum* tom. XXVI, edit. Lugd. p. 320 *G*.

(*d*) Petrum Galesinium, qui Calecam Lugdunensi illi concilio scribit interfuisse in Vita sancti Bonaventuræ, cap. 14, refellit Allatius, lib. II *De consensu utriusque Ecclesiæ*, c. 18 § 4. Roberto Constantino in nomenclatore insignium scriptorum dicitur *Cyrmanoa Caleca* pro κὺρ Μανουὴλ, ubi librum ejus de theologia et Spiritu sancto commemorat.

(*e*) Pag. 65 sq. ed. Basil. ad ann. 1360. Indicem librorum Calecæ Whartonianum auxit ibid. R. Gerius. Uberius enarrat Calecæ vitam scriptaque Oudin. in Comment. de SS. Eccles. tom. III, col. 1039 sqq. aliosque qui de eo egerunt, excitat. Add. Saxii *Onom. litt.* part. II, pag. 576; Schœckh *Hist. Eccl. christ.* tom. XXXIV, p. 63 seq. — Diversi sunt Joannes Caleca, (de quo v. infra, p. 490 vet. ed.) et Matthæus Caleca, (v. infra, p. 552). [Harl.]

1917

Digitized by Google

tom. II, p. 174 285 [al. p. 182-197] cum notis. Unde recusus Latine, omissis notis, est in tomo XXVI *Bibl. Patrum Lugd.*, p. 345. Idem Calecæ scriptum in duos divisum libros Latina versione donaverat Jacobus Pontanus, quam editurum se promisit Labbeus, tom. II *De scriptoribus eccles.*, pag. 45. Idem opus Græce legisse se summa cum animi delectatione testatur Allatius, ex ms. Mediolani in monasterio sancti Ambrosii, ann. 6910, qui fuerit Christi 1402, fortasse non multo post ejusdem Calecæ ætatem exaratum. Idem laudans Arcudius, c. 7, Calecam virum vocat *sane antiqua Græcia dignum, et catholicum.* Idem *vir magna et doctrina et fide* vocatur a Francisco Turriano libro de VI et VIII synodo. (Fabr.) Florent. in bibl. Laurent., cod. 13, n. 41, plut. 74, *Confessionis* (τῆς ἐξομολογήσεως) *modus*, dom. Man. Calecæ interpretatio ex Latino, seu forma confessionis et absolutionis peccatorum secundum Latinorum ritum, a Man. Caleca in Græcam linguam conversa, inc. Ἐξομολογοῦμαι τῷ Κυρίῳ μου, τῷ Θεῷ μου, etc. Subjiciuntur deinde confessionis sacramentalis prærogativæ, quæ numerantur quindecim, earumque declarationes. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. tom. III, p. 110. — Monac. in cod. Bavar. 127, (sec. cat. gr. mss. Bavar. p. 53, ab Hardtio numeratur cod. 262 *de elementis catholicæ fidei secundum traditionem sanctæ Scripturæ et catholicorum doctorum.* (Harl.)

4. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, de sancta Trinitate, tractatum opulentissimum Allatius vidisse se testatur p. 855, de consensu, adhuc quod sciam ineditum. Incipit : Τῶν παλαιῶν αἱρετικῶν ἦν.

5. Λόγοι Θεολογικοί, *Orationes theologicæ* e quarum sexta profert quædam idem Allatius, p. 435 seq. contra Creyghtonum.

6. *Oratio de sancto Stephano protomartyre.* Citat idem lib. *De synodo Photiana*, p. 542, meminitque libro *de Simeonibus*, p. 115. Incipit : Ὥσπερ ὁ ἥλιος πανταχοῦ. [V. supra, vol. X, p. 327.]

7. *In circumcisionem Domini.* Incipit : Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι. Idem Allatius lib. de Simeonibus p. 112. [V. supra l. c. p. 240.]

8. *Grammatica* ms. in bibl. Colbertina cod. 1992. Itaque per Manuelem grammaticum in Catena Macarii Chrysocephali in Lucam intelligi hunc Manuelem Calecam, suspicatur Wolfius noster in Diss. de catenis Patrum, p. 32. (Fabr.) Conf. supra ad vol. VI, p. 325. — Man. Calecæ Grammatica quædam, Paris. in cod. Mazarin. 91. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.*, p. 1319 E. (Harl.)

[Calecæ ad Joannicium epistolæ, in cod. Vossiano. V. Cat. mss. Angliæ etc. vol. II, n. 2240]

Hymnus, Te Deum laudamus, Græce translatus per *Calecam*, uti legitur in margine cod. Florent. Laurent. n. 2, plut. 4. Alii versionem illam hymni Ambrosiani tribuunt Sisebuto monacho, qui vixit sæc. XI, alii aliis. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 533.

Calecæ Monodia super Meledone, ibid. in cod. Laur. 13 n. 19, plut. 74. V. Bandin. l. c. III, p. 106.

Ad Calecam epistola Demetrii Cydon. in cod. Coislin. 315 fin. V. Montfauc. Bibl. Coislin. n. 429. (Harl.)

MANUELIS CALECÆ

CONTRA GRÆCORUM ERRORES

LIBRI QUATUOR,

Olim Latine versi ab Ambrosio Camaldulensi ; postea ex bibliotheca Bavarica in lucem prolati et notis illustrati a Petro Stevartio, Leodio, SS. Theologiæ D. professore, et Academiæ Ingolstadiensis procancellario, etc.

—

PRÆFATIO.

Domno S. ac beatissimo papæ Martino Ambrosius.

Parui præceptis tuis, domne beatissime, opusque illud clari et eruditi viri Manuelis Calecæ contra Græcæ levitatis errores, quod insignis Theologiæ cultor Magister Antonius Massanus, zelo fidei succensus, Constantinopoli ex urbe regia secum advexit, commode utinam atque utiliter, prompte certe atque obtemperanter ex Græco converti. Quo sane in opere, vir ille optimus ita suscepti muneris implevit officium, ut diligentiam in se desiderari (meo quidem judicio) passus non sit. Caute enim ut in re tanta congruum fuit,

Digitized by Google

subtiliterque pro materiæ dignitate procedit, eosque præclari bellatoris instar, suis potissimum revincit armis; atque inolitum errorem, imo ingenitum contentionis studium, ab ipsis, ut ita dicam, fundamentis aperit, detegit, nudat, ipsumque radicitus evellit.

Id equidem eo libentius transtuli, quo et a te, cui omnia fideli obsequio debeo, injungebatur : et ob antiquam gentem, ac dudum inclytam, et omni genere laudis illustrem. Quis enim nesciat Græcos olim cum sapientia et eloquentia, tum fide ac religione, cæterisque virtutum meritis, cunctis fere mortalibus excelluisse? Ægre, ut par erat, ac moleste ferebam, hujusmodi diutius impeditam laqueis plagisque irretitam : ebque id, jam pridem summis calamitatibus ita obtritam et consumptam, ut vix ullum vestigium pristinæ gloriæ ac dignitatis servet : cupiebamque, te potissimum auctore ac duce, eam, etsi non in pristinam dignitatem, priscam sanctitatem, faciemque restitui, id quippe majus est, quam ut optandum nobis sit, at saltem ab internecione liberari.

Tuum quippe est, et esse intelligis, Papa beatissime, errantes homines ad rectum revocare iter, atque ad imitationem veri æternique pastoris, cujus vices in terris agis, ovem perditam, ac per devii erroris anfractus male liberam, atque in perniciem suam gradientem studiose requirere, inventamque ac sacris humeris impositam ad ovile revehere. Tuæ, inquam, gloriæ in primis est, adeo divinum opus, tam præclarum facinus, tota animi intentione suscipere, nihilque diligentiæ omittere, dum id conficias : ut quo pastore Occidua Ecclesia plures ante annos divisa fœderata est, eo auctore, Orientis etiam Ecclesia, majore longe ac deteriore scissura segregata, sub uno capite, reliquo Ecclesiæ corpori jungatur : ne diutius a cætera compage disjecta prædæ ac pabulo Barbaris sit : neu inde Christianum nomen funditus tollatur, ubi primo exortum est, quo quid dici gravius, quid cogitari indignius potest?

Gratulor sanctæ menti tuæ. Domne beatissime, gratulor felicitati, teque ad id opus divinitus instinctum mirifice exsulto; quo nihil gloriosius, nihil esse possit illustrius. Hoc si efficere potueris, poteris autem, Christo miserante, qui te ad hoc munus elegit; plurimum ad tuorum meritorum cumulum accessisse, nemo nisi judicii ac rationis ignarus denegabit, quando non solum reficiendis diu collapsis sacris ædibus, verum, multo dignius instaurandæ universali Ecclesiæ, omni studio incumbis. Sed enim laudes tuas prosequi propositum non est. Sum memor ipse mei, facient hoc excellentiora ingenia : mihi sat fuerit, pro ingenii tenuitate satisfecisse jussioni tuæ.

Sane, id opus, quod auctor ipse continuata dictione uno volumine inclusit, nos utilitati legentium, fastidioque consulentes, quia prolixum valde videbatur, in libros quatuor, commoda distinctione divisimus; ut per hujusmodi veluti metas, lectoris animus a jugi certaminis exercitatione requiesceret, et alacrior ad reliqua perlegenda, intentiorque semper assurgeret. Si quid autem in hac interpretatione vel obscurius fortasse, vel inconcinnius positum prudens lector offenderit, partim id interpretationis necessitati, partim etiam immodicæ celeritati acceptum referat. Nam et materia ea est, eadeoque angustis terminis constricta ut interpreti tutum non fuerit, auctoris vestigia longius deserere : ne, sua potius compilasse, quam aliena transtulisse videretur; et celeritas tanta fuit, ut opus mensium, uno fere mense traduxerim. Neque enim ignorat sancta eruditio tua, quæ celeriter, imo verius præcipitanter effundantur, de re præsertim ardua et augustissima, et qua nulla tractari cautius debet (de Trinitate enim omnis fere sermo est), ea accurate dici ornateque non posse. Fideliter tamen me transtulisse, constanter asseveraverim. Incolumem sanctitatem tuam, ac prolixa ætate tranquillam, et florentem, Christus Deus noster omnipotens servare dignetur, Domne sancte, ac beatissime Pater.

INCIPIT AUCTORIS PROLOGUS.

Quoniam quidem fraternæ dilectionis cura maxima habenda est, cunctaque pro illa agenda atque molienda sunt, ita jubente Domino; nihil vero gratius, nihilque utilius est, quam de Deo et audire et loqui; ex quo fit, ut et qui dant, et qui accipiunt, magna consequantur emolumenta; vitamque inde sempiternam adipiscimur : *Hæc enim, inquit, est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* [1]; quæque scilicet divinitatis, et quæ humanæ dispensationis sunt; tuque a nobis exegisti pro modulo virium nostrarum edoceri, ut sese habeat sanctorum Patrum de processione Spiritus rectissima opinio : de qua scilicet, cum Græci Latinique dissentiant, dissensio etiam, atque utriusque A Ecclesiæ divisio, necessario secuta est. Scire enim cupis, quibus utraque Ecclesia rationibus nititur, atque utra ex his rationabilius sentiat, præterea-que, dicente Domino : *Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quæ in aure audistis, prædicate super tecta* [2]. Apostolo item terribile silentii judicium insinuante, ac dicente : *Testificor vobis hodie, quia mundus sum a sanguine omnium; neque enim dissimulavi nuntiare vobis omnem veritatem atque consilium Dei* [3]; atque hoc ipsum faciendum admonente : *Hæc enim, inquit, admone, et contestare coram Deo* [4]. Etsi de Deo ac divinis rebus loqui illis potius conveniat, qui semper in lege Domini meditantes, purgatiori vita et intelligentia sunt, a quibus nos longissime remoti sumus, plurimis

[1] Joan. XVII, 3. [2] Matth. X, 27. [3] Act. XX, 26. 27 [4] Tit. II, 15.

Digitized by Google

tamen rationibus me ad scribendum hortantibus atque impellentibus, aggrediar, facultate, qua potero, quæ a sanctis Patribus de hac re scripta sunt, Christo duce, moderate atque simpliciter, servato compendio, tibi exponere : plurimis scilicet omissis (nam longissimum esset, omnia prosequi), paucisque solummodo positis, quibus constare possit quænam illis de hac re fuerit opinio : ut ex hac moderatione nostra, et tu, quod ab amico requisisti, consequaris ; et ipse, dum illorum prolixitate non terreor, brevitatemque temporis non pertimesco, meliore jam animo sim, illi me vindictæ subdendum non esse, quæ illi intentatur, qui talentum abscondit.

Non igitur tacebo, cum præcipue de veritate fidei mihi sermo futurus sit, neque ambigam, quin per te ad alios quoque manaturæ sint litteræ nostræ, quos alloqui ipsi non possumus, et eorum obtestari de veritate fidei ; his autem licebit illos alloqui juxta edictum ; atque ita, dum multiplicabitur verbi ministerium, mihi ipsi fidelis servi merces excompensabitur. Quanquam vero pauca de multis appositurus sim, si quis tamen jurgio et contentione sepositis, ipsam, per seipsam, veritatem rei, ex his, quæ firma et rata sunt indagare pergat, longe brevioribus, atque ipsis tantum fidei principiis hanc illustrari posse comperiet : eoque facilius, quo Deum talibus auxiliari certum est, qui cum pietate quærunt : *Cooperator*, inquit, ***Deus est omni quærenti bonum*** [5]. Isque qui Scripturas hortatur *scrutari* [6], seque daturum *petentibus pulsantibusque* [7] aperturum pollicitus est, non permittet hujusmodi longius a veritate aberrare.

Quoniam igitur dictum est : *Da sapienti occasionem, et sapientior erit* [8] ; qualem te esse scio, quem nihil pro contentione, nihil pro vanitate facere, solamque rerum veritatem sapienter ac prudenter inquirere pro comperto habeo : promptius jam, quod quæritur, explicare aggrediar. Neque sane ignarus sum, complures jam plurimos de hac re scripsisse libros, qui, licet veritas paucioribus indigeret verbis, multis tamen ipsis indiguerunt, ut eam contra illos tuerentur, qui contentionis studio illam lacessere tentabant.

Cæterum, sicut unusquisque fidelium fidei profert confessionem : *Corde enim creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem* [9] : quid prohibet hanc etiam communi fide comprehensam veritatem, sicut a sanctis Patribus accepimus, proferre atque aliis tradere ? nunc quidem amicitiæ implendo munus ; nunc autem docendo, nunc studiosis illius consulendo ; nunc revincendo adversarios ; atque omnino sanctorum hac de veritate doctrinam, quam a Patribus nostris accepimus, quamque illi a majoribus suis per successionem acceperant proponendo, atque omnia honesti et æqui, fraternæ dilectionis causa dispensando, nihilque omnino omittendo diligentiæ. Non itaque gloriæ cupidi scribimus, sed amici votis morem gerentes, eorum quæ prædiximus, gratia, laborem hunc suscepimus. Nec nostra dicimus, sed quæ a sanctis Patribus illorumque successoribus scripta legimus, ea, servato disputationis ordine, hinc inde collecta, breviter strictimque posuimus : hac in re sola, si sic dici oporteat, gloriantes : quod sanctorum de ea re opinionem, largiente Deo, nos et scire, et tueri constanter ostendimus. Neque sane ignoramus plurimos, in quorum manus ista forte pervenerint, quibus odiosa est veritas, hac ipsa nostra constantia et confidentia, ad jaculandum in nos consilia et maledicta provocandos ; contraque penitus agendum nobis est, contrariaque incedendum via, quam si ramusculos inanes captaremus. Nam si quidem humanam gratiam et gloriam aucuparemur, nunquam nos auditorum odiis exponeremus, sed, quæ illis grata fore putaremus, ea loqueremur.

Constat ergo, nos, nisi veritatem rebus omnibus prætulissemus, nunquam in hunc verborum campum descensuros, in quo, laboris plurimum ac difficultatis, humanæ vero gratiæ minimum.

Ipsum itaque sanctum Spiritum, de quo nunc nobis sermo instituitur, primum invocantes, ita demum, quæ proposuimus, aggrediamur. Utemur autem pro documentis ipsis initiis fidei, et quæ ex eis assumpta ac derivata sunt, quantum in Deo divinisque rebus, probationibus uti fas est, his etiam, quæ a catholicis Ecclesiæ magistris dicta sunt.

Et quoniam, quibus maxime rationibus ostendi possit ejusce quæstionis veritas, primum inquiris : deinde, quæ illis objiciantur, exponi, ac deinceps vel objecta refelli, vel quæ ambigua videantur, declarari postulas, eum et nos in sequentibus ordinem per omnia servabimus. Ex quo, si prolixiores fortasse erimus, quam susceptæ brevitatis ratio poscebat, necessitati indulgendum erit. Hinc autem initium sumemus.

[5] Rom. VIII, 28. [6] Joan. V, 39. [7] Luc. XI, 9. [8] Prov. IX, 9. [9] Rom. X, 10.

Digitized by Google

MANUELIS CALECÆ

LIBER PRIMUS

CONTRA GRÆCOS DE PROCESSIONE SANCTI SPIRITUS.

Cum Dominus noster Jesus Christus discipulis dixerit : *Euntes in mundum universum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* [10], num ordo aliquis est in nominibus ac rebus sanctæ Trinitatis ipsius Patris, et Filii, et Spiritus sancti, qui necessario ac semper in seipso idem sit ex ipsis nominibus insinuatus : atque ut se ad invicem habent secundum pronuntiationem ea nomina, ita etiam ad invicem divinæ personæ ordinatæ sint ? Quem ordinem servantes atque honorantes, necessario immota etiam hæc nomina proferre debeamus, nihil ex tradito nominum ordine ac positione immutantes, si velimus nobis ipsis in confessione rectam Trinitatis servare rationem ? An ordo illic nullus est, eaque nomina temere posita sunt : atque in nostra potestate est, ut illa proferre velimus, ita ut nullo servato ordine Patris nomen aliquando præponere, aliquando item postponere liceat, aliquando item Spiritum præferre Filio, quasi etiam divinæ illæ personæ, quæ nobis his nominibus insinuantur, inordinate se ad invicem habeant, atque alias aliter ?

Et quoniam, quæ proponimus, sanctorum dictis ac sententiis astruere ac firmare instituimus, adsit nunc magnus Basilius, nosque quid hic sentiendum sit, doceat. Ait enim in Epistola ad Canonicas, cujus initium est : « Quanto nos mœrore confecerit prius fama subtristior, quæ auribus insonuerat nostris. Spiritus autem sanctus Patri quidem et Filio connumeratur, quia et supra creaturam est : tertius autem ordine locatus est, sicut ex Evangelio docemur, dicente Domino : *Euntes baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Qui autem illum vel præponit Filio, vel Patre seniorem dicit, hic reluctatur quidem Dei ordinationi, atque a sana fide alienus est, non eum, quem accepit, glorificationis modum servans, sed sibi vocum novitatem ad placendum hominibus excogitans. »

Et paucis interpositis, velati concludens ait : « Itaque fidei abnegatio est ; æque enim impium est illum et ad creaturæ ordinem deducere, et Patri, aut Filio, tempore vel ordine præponere. »

Idem in primo lib. *Quæstionum* (1), cujus initium est : *Siquidem omnes vellent*, cum præ upposuisset, duplicem esse ordinem, naturalem alterum, alterum inventum : atque naturalem quidem, sicut est creaturarum ordo Conditoris ratione instituta, numerique locatio, causarumque ad causalia habitus ; inventum vero atque artificiosum, sicut in artibus, et disciplinis, ac similibus, adjecit : « Horum ergo primo suppresso, Eunomius secundæ speciei ordinem memorat, dicitque : non oportere in Deo dici ordinem, cum ordo secundus ab ordinatore sit. Illud autem vel non vidit, vel sciens prudensque præteriit, esse ordinis speciem, non ex nostra positione constantem, sed ipsa naturali consequentia contingentem : sicut igni, ad eam, quæ ex se manat, lucem. In his enim primum causam dicimus, secundum quod ex eo prodit, non intervallo ista ab invicem disseparantes, sed cogitatione prius causam nobis, quam causale fingentes. Quomodo igitur fas est ibi negare ordinem, ubi secundus et tertius est : non ex nostra positione, sed ex naturaliter insita consequentia ? Cujus ergo rei gratia ordinem in Deo recipi abnuit ? Arbitratur, si efficere atque demonstrare possit primum in Deo nullo modo alio intelligi posse, reliquum jam sibi fore substantiæ ipsius inæqualitatem atque eminentiam ostendere. Nos autem eo quidem ordine, quo causæ, manantibus ex se rebus, præponuntur, Filio Patrem præpositum dici ; mus, naturæ autem differentia negamus. »

Idem in tertio *Quæstionum* : « Sicut enim Filius ordine quidem secundus a Patre, quia ex illo est, et dignitate, quoniam initium et causa illius essentiæ Pater est, et quia per ipsum accessum habemus ad Deum et Patrem, natura vero non jam secundus est, quia Deitas in utroque una, ita scilicet et sanctus Spiritus, etsi Filio subjicitur ordine et dignitate, non tamen alienæ, sed unius ejusdemque naturæ cum Patre et Filio omnino est. »

[10] Marc. XVI, 15.

(1) Ita vocat Caleca libros S. Basilii contra Eunomium ex quorum primo hoc testimonium petitum est.

Digitized by Google

Item in eodem ; « Cum ipse Dominus ordinem A tradiderit baptismi salutaris. »

Idem in epistola ad Eustachium, cujus initium est : *Eos quidem, qui præventi sunt alia fidei confessione*, sic ait : « Oportet autem et eos fugere, qui eam consequentiam, quam nobis tradidit Dominus, immutant, utpote qui aperte contra pietatem pugnant, et Filium quidem præponunt Patri, Filio vero Spiritum sanctum. »

Idem vero in Epistola ad Greg. fratrem, cujus initium est : *Quoniam multi commune substantia :* « Qui vero Spiritum cogitat, ipsumque in se ipso intellexerit, et Filium una cogitatione comprehendit. Qui autem hunc mente suscepit, a Filio Spiritum non divisit, sed consequenter quidem secundum ordinem, conjuncte autem, secundum naturam trium in se ipso personarum fidem juxta identitatem commiste formavit. Et qui Spiritum dixerit solum, eum quoque cujus est Spiritus, ea confessione comprehendit. Et quoniam Christi est Spiritus, atque ex Deo, sicut ait Apostolus, veluti ex catena, qui unam summitatem comprehenderit, alteram simul attraxit, ita et qui Spiritum trahit, per ipsum, et Filium, et Patrem simul trahit. Et Filium qui veraciter acceperit, habebit utraque ex parte, hinc ipsius Patrem, hinc Spiritum sanctum consequentem. Neque enim sectionem aut divisionem cogitare licet, ut aut Filius sine Spiritu intelligatur, aut Spiritus a Filio disseparetur. »

Sanctus quoque Epiphanius in quodam opere suo, quod appellavit *Anchoram* (2), *tertium lumen*, tertiamque a Patre substantiam (3) Spiritum sanctum appellat.

Sed et D. Chrysostomus in quodam sermone suo super illud dictum Abrahæ : *Pone manum tuam super femur meum* [11], ait : Itaque divinarum quidem personarum discretor ordo sanctis cognitus fuit ; qui vero naturas in sancta Trinitate discerneret, omnino rejiciendus.

Theologus quoque Gregorius in secundo sermone suo ad Lumina, de sancta Trinitate sic ait : *Velut in trinis contiguis solibus* una est collatio luminis.

Posito igitur unum esse ac tria Deum, et altero D ex his quidem de essentia et unitate substantiæ concesso, de altero, videlicet de Trinitate hypostaseon, seu personarum, de earum ad invicem ordine, ex his, quæ dicta sunt, videamus.

Quoniam itaque magnus Pater Basilius Eunomium insimulat, ordinem in Deo pie non recipientem, quippe hunc abnegare, irrationabile esse arbitratur atque eum quidem, qui circa traditionem nominum immutat ordinem, novitatis vocum appellat *inventorem*, eumque Dei ordinationi resistere asserit, ipsum Dominum hunc tradidisse ordinem (4) dicens : Qui autem Spiritum Patri præponit, aut Filio, eum a sana doctrina alienum denuntiat quippe novitatem introducentem circa divinarum personarum ordinem ; hanc autem ipsam novitatem atque immutationem ordinis, habere abolitionem divinarum personarum, totiusque fidei abnegationem esse docet, nihilque differre, utrum Spiritum sanctum ad creaturæ ordinem redigas, an ipsum Patri vel Filio in ordine præferas. Tertium enim, inquit, in ordine locatum esse in Evangelio a Domino docemur. Constat profecto ordinem esse in sancta Trinitate, secundum quem B prima quidem persona Pater est, secunda Filius, tertia Spiritus sanctus.

Et quia non solum Patri Filius et Spiritus sanctus, verum et sibi invicem junguntur, id autem de his dicitur, in quibus ordo est, et quæ ex se invicem pendent, nullo medio intercedente, omnino ordinem ad invicem personæ habent.

Sed et is, qui catenæ Trinitatem comparavit, liquet quia medii ad primum, et tertii ad medium ordinem reddidit, quocirca ait : Qui Spiritum cogitat, et Filium una cogitatione comprehendit ; et : Qui Spiritum dixerit solum, eum quoque, cujus est Spiritus, ea confessione comprehendit, et : Qui Filium suscepit, a Filio Spiritum non C divisit. Neque enim licet aut Filium sine Spiritu intelligi, aut Spiritum a Filio disparari. Quæ nequaquam ita se haberent, nisi Filius et Spiritus sanctus ordinem ad invicem haberent, secundum quem alter referretur ad alterum. Nam in his, quæ soluta sunt, et quæ simpliciter absque ulla relatione et ordine se ad invicem habent, non cogimur alterum cogitando, alterum quoque cogitatione complecti. Id quippe illorum solum est, quæ ordinem ad invicem habent, secundum quem necessario etiam simul cogitantur.

Ex quibus constat, quia non Pater solus ad Filium, seu ad Patrem Filius ordinem habet, sed etiam Filius ad Spiritum sanctum. Hoc et B. Athanasius apertissime in epistola ad Serapionem de Spiritu sancto posuit : « Eumdem, inquit, ordinem ac naturam habet Spiritus ad Filium, qualem ad Patrem Filius. »

Magnus quoque Basilius in XVII ad Amphilochium sic ait : « Sicut igitur habet Filius ad Patrem, ita et ad Filium Spiritus, juxta eam quæ nobis in baptismo traditur, verborum connexionem. »

Constat igitur ex his, quæ dicta sunt, in sancta Trinitate personarum divinarum ad invicem esse

[11] Gen. XXIV, 2.

(2) Ἀγκυρωτὸς, *Ancoratus*.
(3) Hoc est personam ; nam in Græco est *hypostasis*.
(4) De hoc ordine multa S. Epiphanius in *Ancorato*.

Digitized by Google

ordinem. Qui enim Filii et Spiritus ad Patrem ordinem reddit, Filii autem et Spiritus ad invicem confundit, ordinis bonum Deo ex dimidio reddit. Bonum enim ordo est, atque ordinatum esse. Quia enim in his, quæ sunt ordo, præclarum quiddam et optimum est, quod et cœlestia simul et terrena continet, omne autem optimum a Deo manat: multo autem magis in Deo, velut in principali causa, bonum illud excellentius inesse intelligendum est. Nam, ut ait D. Dionysius in lib. *De divinis nominibus* : « Quæ in causalibus sunt perfectiones, eas in causis ipsis longe potius ac prius inesse manifestum est. »

Quis vero jam adversus tam eximios Ecclesiæ magistros contendere præsumat, aperte in Deo trium ad se invicem personarum ordinem cientes? Itaque licet quidem absolute ac simpliciter, cum ita tres personas numeramus, tertiamque solam insinuare volumus, aliam præponere, aliam subjicere, ut est illud Apostoli : « Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei et Patris, et communicatio sancti Spiritus [12]; » aut quomodocunque aliter. Porro volentibus divinarum personarum nomina eo ordine pronuntiare, quo æterne ac semper similiter ad invicem habent, et quo Trinitatis perfectio designatur, nulla ratione conceditur. Quocirca magnus Basilius in lib. IV *Quæstionum ait* : « Non tamen quia primo hic sancti Spiritus Apostolus meminit, secundo Filii, tertio Dei et Patris, continuo putandum est, perversum aut immutatum esse ordinem. Ex nostro quippe more initium sumpsit. Quando enim dona suscipimus, primo distribuenti congredimur, deinde mittentem concipimus animo, tum ad ipsum bonorum fontem causamque cogitatione convertimur. »

Quod si ex more nostro initium sumentes, primo meminimus Spiritus, a quo in nos munerum largitas manat; deinde Filii, ac tertio per Filium ad Patrem tendimus, liquet quod illic incipientes, primo Patris, deinde Filii ac tertio Spiritus sancti secundum Trinitatis proprium ac sempiternum ordinem meminimus. Itaque, si quem sacerdos baptizaret, atque ita baptizans pronuntiaret : « Baptizo te in nomine Patris, et Spiritus et Filii, Ecclesia hujusmodi baptizatum (5), quasi baptismo consecratum, nunquam admitteret eo quod non juxta Domini traditionem baptizatus esset, secundum quam nominum ac rerum Trinitas, Patris scilicet, et Filii, et sancti Spiritus, ut se ad invicem habet, tradita est nobis, quam immutare non licet. Quippe eos, qui immutarent sanctus Basilius cavendo monuit, utpote pietatem aperte oppugnantes, et neque in Trinitate baptizantes, neque hanc juxta Domini traditionem confitentes. Apparet id quoque eum ordinem, quo naturæ discernuntur, ut Eunomius volebat, in sancta Trinitate sanctos omnino abnegare : eum vero quo personæ discernuntur, secundum quem causa (6) atque causale cum coæterno et consubstantiali inducitur, et docere, et ut pium, ac religiosum, amplecti ac suscipere, neque idem contra idem asserere atque denegare.

Præter hæc autem, quæ dicta sunt, nequaquam esset Trinitas Deus, nisi tria invicem connecterentur, ac secundum ordinem suum unirentur : sed tria simpliciter ac temere (quippe sublata unitate, quam ordo in multis efficit) inordinata essent, ac plurima, imo potius nihil. Neque enim vel tria, vel quatuor esse ullo modo possent, nisi Trinitas, vel quaternitas animo ante conciperetur. Quoniam igitur trium unam connexionem confitemur, sicut unam etiam essentiam, primoque loco Pater est causa, necesse est esse et tertium. Sublato quippe tertio, nec primum erit. In plurimis enim ubi primum est, necessario, quæ post primum sunt, connexionis serie ad primum referuntur. Atque hoc maxime in sancta Trinitate, ubi trium unam fatemur connexionem,

Rursum, quoniam tertium a Patre Spiritum sanctum doctores prædicant, profecto tertius non esset primo sublato. Tertium enim idcirco dicimus, quia refertur ad primum. Et hoc itidem non ita esset, nisi et primum ad secundum haberet ordinem. Alias quippe neque trium connexio esset, neque unitas : sed tria, ut diximus, simpliciter, ac temere inordinate se habentia, atque ab invicem disparata. Sed hoc his quæ a magistris Ecclesiæ dicuntur, communique confessioni fidei contrarium omnino est. Primum enim, et secundum, et tertium fatemur, unamque connexionem sanctæ Trinitatis, eaque sibi invicem conjungi et connecti serie, supra jam dictum est. Hæc autem aperte ordinem commendant. Liquet igitur ex his, quæ dicta sunt, quandoquidem ordo discreta significat, qui consubstantialis ordinem esse dicunt, eos in divinis peccare. Ita enim unitatem reddent potius, quam ordinem. Nam personæ tres, in quantum sunt invicem consubstantiales, juxta ejusdem substantiæ rationem unum sunt. Porro unius ad se ipsum, secundum rem, ordinem esse, impossibile est.

Præterea, et a Patre esse, ambobus commune cum sit, unionis potius, quam discretionis ad invicem causa est, nisi aliud aliquid adjiciatur. Quippe et omnes homines eo ipso quidem, quod ex Adam originem trahunt, invicem uniti sunt, certis vero rationibus et proprietatibus ab se distinguuntur. Itaque utrumque ex Patre esse dicere, satis non est ad exprimendum eum quem habent ad invicem, ordinem. Sed enim hyposta-

[12] II Cor. XIII, 13.

(5) Observa hanc opinionem Calecæ de forma baptismi.

(6) More Græcorum Patrum ac scriptorum *causam* pro *principio* usurpat.

Digitized by Google

seon seu personarum ad se invicem juxta incommistam, atque inconfusam rationem, ordinem esse dicere, irrationabile omnino est. Esse enim incommistas ad invicem, servantes sibi suarum proprietatum terminos, necesse est : neque enim alias ordo servaretur ; non tamen ideo necesse est, incommistarum, in quantum incommista sunt, ordinem ad invicem servantes, nisi etiam habitus ad invicem quidam illis inesse videatur. Ex quo sane ordine ad invicem et habitu, suarum etiam proprietatum termini confundi miscerique non possunt. Quo etiam remoto, incommistum illud secundum se, inordinationis potius, quam ordinis fieret causa. Quærendum igitur in personis divinis, quænam sit ordinis earum ad invicem causa, quæ item incommistionis secundum proprietates suas. Alias enim, præterquam quod nihil conficitur, imperitiæ quoque evidens argumentum est, causale quasi causam ponere. Igitur oportere quidem necessario ordinem in divinis personis immobilem fateri, neque esse in nostra potestate, ut libuerit, traditum immutare ordinem, eosque, qui immutant, ut quo aperte oppugnant pietatem, vitandos esse, satis ex superioribus ostensum est.

Quoniam vero unitatem ac Trinitatem Deum confitemur, ac juxta unitatem quidem neque ordo, neque processus, neque personarum numerus inspicitur : una enim res essentia est omnino indiscreta, uniusque ad seipsum secundum rem ordo aut discretio non est : reliquum est, ut ordinem numerumque personarum juxta processus suos fateamur.

Duo omnino processus in Deo nobis traditi sunt, alter, secundum nativitatem, alter, juxta processionem. Deum quippe ex Deo nasci, Deumque item ex Deo procedere, divinis Litteris docemur. Atque Filii quidem a Patre immediatum processum, sanctus Basilius, in lib. *Adversus Eunomium*, ita commendat : « Initium quidem Patris nullumque horum medium. » Rursumque in eodem : « Ut enim stulta est interrogatio in eo, qui sine principio atque ingenitus est, superius aliquid quærere : et hic in eo, qui sempiterne cum Patre est, nullumque habet medium inter se et genitorem. »

Idem rursus in ea, quam supra memoravimus ad Canonicas Epistola : « Si enim Deo superior est Spiritus, non jam ex Deo est, si autem ex Deo est, quomodo antiquior est illo, ex quo est ? At ne Unigenito quidem prior est, nullum enim inter Patrem ac Filium medium est. »

Gregorius etiam Nyssenus in 1 adversus Eunomium libro, sic ait : « Pater quidem sine principio atque ingenitus intelligitur. Ex ipso autem, juxta contigui rationem, inseparabiliter unigenitus Filius cum Patre simul intelligitur. »

Sanctus item Cyrillus, in 1 *Thesaurorum* ait : « Gignit Filium Pater nullo medio. »

Idem super Evangelio Joannis, cum id verbum exponeret : *Hoc erat in principio apud Deum*, ita ait : « Esse autem cum Filio Patrem intelligimus, propter substantiæ incommutabilitatem : atque ideo, quod omnino contiguus sit, nullo medio, ei, quod ex se naturaliter processit. »

Magnus idem Basilius, in epist. ad Gregorium fratrem de differentia essentiæ atque substantiæ (7), ait : « Filius autem solus, qui unigenitus de ingenito effulsit lumine, nullam juxta proprietatem personarum communionem habet ad Patrem, vel ad Spiritum sanctum. » Gregorius item Nyssenus super Oratione Dominica, in eo tractatu, qui incipit : *Umbram continens futurorum lex;* « Unigenitus, inquit, Filius ex Patre a S. Scriptura nominatur; atque hactenus ejus proprietas fertur. »

Sanctus quoque Anastasius Antiochiæ episcopus in lib. suo *De dogmatibus* (8), cujus initium est : *Salubris fidei nostræ rationem*, ait : « Spiritus, ut dixi, dicitur Deus, et sanctus Deus. Hæc autem ambo composita nomina ei congruunt, qui proprie Spiritus sanctus appellatur, sicut et Patris vocabulum causæ, et Filii, ei qui ex causa nullo medio prodit, accommodatur. »

Ita igitur Filii ex Patre processum, nativitatem scilicet immediatam discimus, secundum quam et unigenitus, et solus de solo dicitur, personalemque suam ac substantialem proprietatem hinc accipit, quod et genitus est, et a Patre Spirituque distinguitur. Quippe hanc ejus propriam agnitionem nobis magistri tradiderunt, quod solus ipse unigenitus de ingenito lumine prodeat. Dictum est enim veritatis terminum et rationem hactenus illi proprietatem sistere, ut scilicet immediate, et continenter, ac genite ex Patre sit, ulterius autem nullatenus progredi. Quippe cum et Spiritus ex Patre quidem sit, nec tamen hactenus processus illius proprietas atque agnitio subsistat.

Dictum est autem, et Filii vocabulum ei proprie congruere, qui sit ex Patre, nullo interjecto medio. Quanquam præter hæc, et Patris, et Filii nomen habitum ad invicem ac relationem individuam reddit. Aliud enim causam, aliud vero causale commendat. Atque ista quidem ita se habent de Filio.

Sancti vero Spiritus processum a Patre per Filium esse didicimus, ex quo videlicet constat, quia non sine medio ex Patre prodit. Ait enim Gregorius Nyssenus in libro quem ad Ablavium scripsit (9), cujus initium est : *Justum quidem fuerat vos, qui omni virtute polletis, pugnare*, sic ait : « Immutabilitatem naturæ confitentes, causæ ad causale differentiam non abnegamus ; in

(7) Græce est ὑποστάσεως. Quod potius retinendum vel *personæ* vocabulum adhibendum ut vitetur æquivocatio.

(8) Ex orat. 1 ex illis quinque de rectis fidei dogmatibus quæ exstant tom. I.

(9) Vide Bell. l. II *De Christo*, c. 25, ubi hoc testimonium profert et explicat. Et Gennadium pro concilio Florentino, sect. 3.

Digitized by Google

quo solo alterum ab altero distingui intelligimus, qui, alterum quidem, causam esse, alterum vero, ex causa credimus. Atque ejus quod ex causa est, aliam rursus differentiam agnoscimus. Aliud enim est, quod ex primo continenter manat; aliud, quod per hoc ipsum ex primo prodit, ita ut Unigeniti nomen absque ulla ambiguitate Filio maneat, et ex Patre Spiritum esse, dubitandum non sit; cum et Filii mediatio, ut ita dicam, et sibi unigeniti honorem servet, et Spiritum naturali ad Patrem habitu non excludat. »

Quoniam igitur theologia nostra duplex est, unita scilicet, atque discreta. At illa quidem secundum unius essentiæ unitatem, hæc autem juxta personalem processuum distinctionem. Unum quidem Deum incommutabilem in seipso, atque indiscretum secundum essentiam aut naturam confessus, unius enim ad seipsum, nulla ut dictum est, secundum rem discretio esse potest; cum deinceps, ut sese ad invicem habeant personæ *divinæ* ratione processus enucleare vellet; in causam, et causale [*causatum*] primo discrevit. Causam Patrem, causale vero communi appellatione Filium ac Spiritum vocans, quæ etiam, ex causa, appellat, aitque solum juxta causam et causale divinas distingui personas.

Deinde, cum causalia hæc, Filium et Spiritum sanctum causæ, causalique ratione communiter a Patre discernerent, quippe cum causalia sibi invicem communicent, hæc rursus ab invicem distinguit varietate processus, atque ita ferme ait : « Etsi enim ambo a Patre cum sint, eo invicem communicent, quod causalia sunt; inde tamen differenter esse habent. Quocirca aliam rursus horum differentiam agnoscimus. » Denique horum alterum, videlicet Filius ex primo, id est, ex Patre *continenter* est; alterum, videlicet Spiritus, per hoc ipsum, quod ex primo continenter est, id est, per Filium, qui ex Patre, nullo interjecto medio, esse habet. Primum quidem, utpote causam, Patrem nominans, quod autem contigue vel continenter, pro eo, quod est immediate, posuit; Spiritum vero, ex Patre per medium Filium. Ut Pater quidem, qui ex nullo est, eo ipso a Filio discernatur, et Spiritu, quod Pater ipse atque initium sit. Filius autem ex illo immediate genitus, eo ipso discernatur; a Patre quidem, quod nascendo ex illo prodiit; a Spiritu vero, quod ipse quidem immediate et incontinenter ex primo; Spiritus vero per se ex primo manavit. Sanctus autem Spiritus a Patre quidem distinguatur, quia ex ipso est; a Filio autem, quia non immediate ex primo est, ut Filius, sed per illum, qui continenter esset ex primo.

Unde et merito aliam dixit esse differentiam. Quod enim immediate ex primo est, quodque per medium ex primo, processus ratione differunt : quamvis causæ causalisque ratione, processus differentia generaliter nequaquam differt.

At, ne forte quispiam ob hoc Filii medium, confusionem aliquam personalium proprietatum consequi arbitraretur, putaretque Filium naturali ad Patrem habitu alienum esse, non ait (10); sed hæc potius Filii mediatio, personarumque secundum processuum differentiam discretio, inconfusas proprietates servat, alias servari non valentes. Hoc enim ordine posito, etiam Unigeniti honor indubitanter manet in Filio. Solus enim ex solo est, atque ejus substantiæ proprietas hactenus fertur; Spiritusque per Filium connectitur Patri, quemadmodum et in omnibus, in quibus est series, extrema primis per media junguntur; ideoque subjungit : Cum Filii mediatio, et sibi ipsi Unigeniti servet honorem, et Spiritum naturali ad Patrem habitu non excludat. Atque ista quidem Nyssenus Gregorius.

Quæ vero secundo in Nicæa convenit sancta synodus universalis ait : « Credo in Spiritum sanctum ex Patre per Filium prodeuntem, ipsumque Deum esse agnitum. »

Id ipsum (11) et sanctus Tarasius, Constantinopolitanus episcopus, qui ejusdem synodi pars magna fuit, in epistola, quam ad episcopos et sacerdotes Antiochiæ, Alexandriæ, ac sanctæ civitatis scripsit, cujus initium est : Plurimis atque eximiis dispensationibus hominum vitam Deus ac Dominus noster disponens, ac dirigens, quæ e. suscepta et laudata est, ac per omnia, rite se habere, ex rescriptis eorum comprobata, post plurima ait : « Et in Spiritum sanctum, qui ex Patre per Filium procedit, ipseque Deus esse cognoscitur. »

Sanctus Sophronius, Hierosolymitanus episcopus, Expositione fidei suæ ait : « Credo in Spiritum sanctum, ex Patre et Deo sempiterne procedentem, qui et ipse lumen agnoscitur, et vere Patri ac Filio coæternus est. »

Magnus item Athanasius, in eo libro qui inscribitur *Reprehensio simulationis Meletii et Eusebii*, cujus initium est : *Homo ad similitudinem Dei factus est*, ita ait : « Esset autem impossibile, in Trinitatis majestate Spiritum glorificari, si non ex Deo per Filium procederet, sed ex Deo factus et creatus esset, ut hæretici dicunt. »

Sanctus quoque Basilius, quodam capitulo, cujus inscriptio est : *Cur et Spiritus Filii non Filius est*, ait : « Non quia non sit ex Deo per Filium, sed ne Trinitas existimetur multitudo infinita, ac, sicut in hominibus contingit, filios eam ex filiis arbitremur. »

Item alio in loco, qui inscribitur : *Nisi quispiam Spiritum ex Deo esse dicit, ne Verbum quidem* : « Quonam, inquit, pacto separentur inseparabilia,

(10) Aliquid videtur deesse.

(11) Gennad. sect. 3.

Digitized by Google

Verbum scilicet ex Deo, et Spiritus ex Deo per Filium. »

Gregorius præterea Theologus virginitatis laudes versu heroico scribens, ita canit. :

Spiritus æterno manat de lumine lumen
Per sobolem, unusquisque tribus splendor deitatis.

Sanctus etiam Maximus, cum exponeret, quid sibi velit apud prophetam Zachariam candelabrum aureum, et quæ super illo erat, lampas ac lucernæ, ait (12) : « Spiritus sanctus sicuti naturaliter per essentiam Dei et Patris est, ita etiam Filii, secundum essentiam, veluti ex Patre essentialiter per Filium genitum ineffabiliter prodiens. »

Joannes item Damascenus (13) in tertio decimo ipsius *Theologiæ* capitulo, cujus initium est : *Deus incomprehensibilis est*, ita de Patre ait : « Ipse quidem est mens Verbi, abyssus, Verbi genitor, ac per Verbum splendifici Spiritus productor. » Idem, in eodem : « Spiritus sancti paterna vis insinuativa arcani Deitatis, ex Patre est per Filium prodiens. » Ita igitur plurimorum testimoniis docemur, Spiritum sanctum ex Patre per Filium procedere; hoc est ex Patre *non* sine medio.

Quoniam ergo secundum processus variam rationem, personarum quoque varietas designatur; quippe Filii processus immediate Filium tradit ex Patre subsistere, atque immediate nativitatis ratione ex ipso habere substantiam; Spiritus autem processus per Filium ipsum esse commendat, ex Patre enim per Filium procedere supra monstratum est; processus autem vocabulum sancti Spiritus personæ proprium est, sicut etiam Nativitatis proprium Filii (gigni enim ac procedere, amborum personas insinuat), constat Spiritum sanctum ex Patre per Filium habere substantiam. Et illud simul constat, quod et immediate, et mediate, et continenter, et per eum qui continenter est, ex Patre esse, differentes divinarum personarum processus insinuat, nascique, ac per Filium procedere, substantialia Filii ac Spiritus cum sint, personarum ipsarum, Filii scilicet ac Spiritus proprietates sunt, quibus ad invicem, atque ad Patrem discernuntur. Quocirca genitus alius, procedens alius appellatur; sicut etiam quisque ex substantiali termino sui esse nominatur, atque hoc ipso a reliquis distinguitur. Quippe unice ex Patre progredi, propriam Filii agnitionem esse, Basilius astruit : atque hoc a Patre discerni et a Spiritu, cum scilicet per hanc proprietatem suam, nullam ad Patrem atque ad sanctum Spiritum communionem habeat, et quæ in hanc sententiam prædicta sunt. Spiritus autem a Patre quidem, veluti a *causa causale* distinguitur; a Filio autem, per causam quam habet a Patre, per ipsum procedens : hac scilicet processus differentia, quod ille immediate atque continenter ex primo, hic autem ex primo quidem, sed per illum ipsum continenter manantem procedit.

Præterea magnus Basilius in ea quam prædiximus ad Gregorium fratrem, epistola, manifestius de ipso ita loquitur : « Spiritus, inquit iste, hoc habet indicium et signum proprietatis suæ, quod post Filium, et cum Filio nascitur, atque ex Patre subsistit. »

Quem igitur plurimis in locis SS. Patres tertium tradunt, id est, a Patre tertium, a Filio secundum, juxta personalem ordinem : cum hic iste post Filium, et quem ex primo Nyssenus Gregorius manare dixit, iste apertius : *ex Patre*, ait. Quoniam vero ea particula, qua dicimus, *per*, nullum illic temporis intervallum introducit, quippe temporales morulæ nullum in æterna vita locum habent, quodque temporis ratione prius dicitur, inde penitus eliminatum est, idcirco quod per Filium dicitur, ob id dici potest, qui simul et cum Filio est; tamen ob personarum discretionem ex processu ipso apparentium, quem satis *per* particula commendat, dum neque simul tollit, et personarum ordinem cum processu sancti Spiritus insinuat, alias indicari difficile valentem, a theologia commodissime ea particula assumpta est.

Itaque quod Nyssenus ipsum ait ex primo esse per eum qui continenter manaret ex primo, hoc et magnus Basilius itidem fatetur; quia enim ex Patre, atque post Filium est, aliter ita esse non posset, nisi ex primo per medium procederet. Sin autem ex Patre per Filium procedit, liquet profecto, eum personali serie tertium a Patre esse. Id autem est esse post Filium, ut doctor inquit.

Hoc ipsum Nyssenus idem lucidius expressit in 1 *Quæst. adversus Eunomium* libro : « Spiritus, inquiens, Patri, ex eo quod increatus est, jungitur, atque ab eo rursus, quia Pater, ut ille, non est, disparatur, conjunctione vero, quæ illi cum Filio ratione increati est; atque ex eo quod substantiæ causam unam ex Deo omnium habet, ea rursum proprietate distinguitur, quod neque unice ex Patre subsistit, et quod per ipsum Filium prodiit. Rursus etiam, cum per Unigenitum creatura subsistat, ne commune aliquid ad hanc Spiritus sanctus habere putetur, quia et ipse per Filium prodiit, ita stabili atque incommutabili ratione Spiritus sanctus a creatura discernitur. » Si igitur id solum, quod unice Filius ex ingenito lumine est, propria illius cognitio est, qua a Patre Spiritusque distinguitur, id autem est ex Patre sine ullo medio esse, Spiritus autem sanctus a Filio ea proprietate discernitur, quod per Filium ipsum sit atque procedit, constat profecto Spiritum sanctum ex Patre sine medio non esse. Id quippe est esse unice ex Patre, quod Filii personæ proprium est. In eo enim quod neque unice ex Patre, sed per Filium

(12) Citat Bellarminus lib. II *De Christo*, c. 25, sub finem; Gennad. sect. 5.

(13) In edit. Billii est c. 15, l. I *Fidei orthod.*; citat etiam Gennad. sect. 3.

Digitized by Google

sit, propriam Spiritus agnitionem doctor esse ait.

Verum quia utrumque, et Spiritus scilicet, et creatura, esse per Filium dicitur, quomodo intelligendum sit, adjecto differenti processuum modo definivit. Sanctum enim Spiritum sine tempore stabilem atque incommutabilem, quia per Filium naturaliter, et essentialiter, et juxta insignem Athanasium, ex Deo procedendo, consubstantialis est Patri ac Filio, creaturæque pariter conditor cum Patre ac Filio, utpote unus creator, creatura vero temporalis, commutabilis atque variabilis est; per Filium enim fictionis conditionisque ratione producta est, longissime a substantia Patris, et Filii et sancti Spiritus remota. « Ut enim, inquit Damascenus; creatura postmodum non ex creatoris substantia est facta, » nullus itaque B mente ac ratione præditus, commune aliquid ad hanc habere arbitrabitur Spiritum sanctum : ex eo, quod dicitur, ipsum atque creaturam prodiisse per Filium : nisi quantum creata ad creatorem, et facta ad factorem communia sunt : « Stabili enim, inquit, atque incommutabili ratione Spiritus a creatura discernitur. » Nunc autem arbitrandum est id, quod dicitur, prodiisse, vel manasse, æternam ante omnia sæcula substantiam sancti Spiritus non significare. Primum enim cum docere institueret, quo pacto Deus Trinitas in seipsa personaliter ante sæcula distingueretur, non quomodo se haberet ad creaturam, hoc dixit. Atque utinam sic, ut hic, quod dicitur prodiisse in creatura, C subsistentiam ex Deo, creaturæque essentiam aperte significat : ita et in Spiritu sancto, cum dicitur, ejus ante omnia sæcula processum commendat : atque eo magis, quo etiam æterne per Filium et esse, et prodire, ac procedere a theologis asseritur. Deinde magistros item audire fas est, ut hoc, quod dicitur, prodisse, æternos processus Filii Spiritusque commendat, quod in sequentibus probabitur.

Gregorius Theologus, in sermone *De Spiritu sancto* (14) sic ait : « Emanationis, habitusque ad invicem differentia, appellationis quoque illorum differentiam fecit. » Hic emanationem idem intelligi voluit, quod processum. Processiones autem D differentes sunt nativitas atque processus. Recte ergo dictum est differentes processiones personarum id effecisse, ut aliud genitum, aliud procedens esset, et dicatur. Liquet igitur ex his quæ dicta sunt, idem esse, cum dicimus Filium esse et unigenitum, et sine ullo medio ex Patre, genitumque esse, seu personam ex persona gigni; idemque esse, cum dicimus, Spiritum esse, et procedere : atque ex primo per medium esse et ex Patre per Filium procedere : neque sine medio, neque unice esse, neque continenter ex primo. Hæc enim contra eumdem dicta convertuntur. Quæ enim persona in sancta Trinitate Filius est, hæc sine medio et continenter ex primo est. Et, quæ genita, hæc unigenita est. Rursum, quæ procedit, hæc Spiritus est, et quæ mediate, hæc non continenter; quæ autem non continenter, hæc non genita, sed procedens est. Porro quæ per Filium procedit ex Patre, ea non Filius est. Hæc namque Nativitatis definitio est, ex primo immediate prodire, processionis autem, ex primo per medium.

Et quoniam divinarum personarum subsistentiæ æternæ atque immutabiles sunt; semper enim erat Trinitas Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, definitiones etiam personalium substantiarum [hypostaseon], ipsæ substantiales [hypostaticæ] earum proprietates prorsus æternæ atque incommutabiles sunt. Et illud idem constat, quia, si tollantur processiones, proprietates etiam ac personæ simul esse desinent. Nam, si nascendi quidem, aut geniti ex primo esse absque medio, ratio ac definitio est : procedendi vero, seu procedentis, per Filium esse : omnino autem verum est, sublatis definitionibus rerum quibus illæ subsistunt, et illas simul auferri. Nam qui rationale homini tulerit, esse simul hominem abstulit.

Et hinc liquido constat, sublatis geniti ac procedentis rationibus, hujusmodi ablatione, nativitatem ac processionem tolli, simulque etiam, Trinitatem Deum esse. Ex quibus hoc etiam conficitur, ut qui ex Patre solo procedere Spiritum sanctum asseverat, necessario illum ex Patre esse sine medio confiteatur. Porro hujusmodi confessione proprietatem substantiæ illius, ac personam illum esse in sancta Trinitate una tollet. Atque hinc neque tertium a Patre secundum sanæ fidei rationem ac traditionem SS. Patrum confitebitur. Ita nihil prohibebit etiam Filium esse confiteri Spiritum sanctum, sine medio ex Patre procedentem. Filii quippe appellatio secundum theologos ei proprie congruit, qui sine medio ex Patre est. Ex quo sequitur, ut quod illinc sine medio est, Filius sit. Proprietatem enim Filii eam esse deprehendimus, ex Patre esse sine medio, quod eum etiam genitum facit : sicque personalium proprietatum confusio erit, et aut duo Filii ex Patre erunt ambo sine medio, atque ideo neuter primogenitus, aut duo Spiritus sancti. Quæ enim urgeat necessitas et distributio, si sint ambo ex Patre sine medio, aliam personam esse Filium, aliam Spiritum sanctum, ac non potius vel duos filios esse in sancta Trinitate, vel duos spiritus?

Præterea neque habitus [habitudo] ullus Filii ac Spiritus ad invicem esse diceretur, neque haberemus qua proprietate, seu confessione, Filium a Spiritu distingueremus. Ex quibus sequeretur necessario, ut ne Trinitatem quidem confiteremur esse Deum, sed tria simpliciter, ac solute seorsum singula. Quippe sublato ordine, primum, ac secun-

(14) Est oratio 3 *de Theologia*.

Digitized by Google

dum et tertium non diceremus : sed unumquodque primum, essetque convenientius ac magis proprium *dualitatem* Deum dicere, Patrem scilicet ac Filium, vel Patrem et Spiritum : eoque Pater causa illorum sine medio, eademque ratione esset, ordinemque solum causæ ac causalia simpliciter haberet.

Esset præterea indifferens numerare Patrem, et Filium, et Spiritum, sive Patrem, et Spiritum, et Filium : imo, sicut Spiritus Filii dicitur Spiritus, et imago, naturalisque et viva virtus, et operatio, et quæ in sequentibus dicentur : ita etiam Filius, Spiritus Filius æquabiliter atque indifferenter secundum hæc omnia a sacris Litteris sanctisque Patribus diceretur. Nam si similiter se ad invicem haberent, æque scilicet ex Patre sine medio subsistentes, sibique invicem consubstantiales et nomina profecto simili ratione ex altero ad alterum converterent. Quæ enim consubstantialia sunt, ac sibi coæqualia, convertuntur ad invicem. At hoc minime hactenus inventum, imo omnino interdictum est. Namque Gregorius Nyssenus super oratione Dominica, sic ait : « Filius autem sancti Spiritus neque est neque dicitur, » neque convertitur habitualis hæc, ut ita dicam, consequentia.

Præterea absurdum est, ex solo Patre putare esse Spiritum sanctum, ac eumdem per Filium procedere. Hæc enim apertissime sibi invicem contraria sunt, ac se invicem destruunt. Nam quod dicitur per Filium, mediante Filio, esse dicitur : quod autem ex solo, sine medio Spiritum ex Patre procedere significat. Sed ista postea videbimus.

Illud modo ex his, quæ supra diximus, ostensum est, quod hi, qui propter pronuntiationem nominum, suæque mentis præsumptionem, id quod dictum est, per Filium procedere Spiritum sanctum, non proprie ac substantialiter dictum exponunt, solisque verbis divinarum ad se invicem personarum ordinem esse asserunt, peccant. Aiunt enim : « Quoniam prima persona, Pater scilicet, et Pater et productor dicitur, et Filius quidem ad Patrem secundum ea quæ ad aliquid dicuntur, convenienter redditur; Filium enim dicentes, et Patrem una intelligimus. Spiritus autem, etsi a Patre esse dicitur, ad productorem tamen proprie, ad Patrem autem improprie refertur, cum Pater etiam productor sit, et intelligatur. Est enim idem, et Pater, et productor. »

His autem ita positis, ita inferunt : « Itaque quandoquidem Spiritum ex Patre dicimus, quoniam Patrem dicentes, et Filium una intelligimus, idcirco dicitur Spiritus per medium Filium, atque per Filium ex Patre procedere. Cum autem rursus primum productorem dicimus, eadem ratione, quoniam productorem dicentes, una etiam id, quod producit, cogitamus : si quando Filius ex productore dicatur, tunc Filius per medium Spiritum, seu productum ex productore esse proprie dicetur, quippe producti nomen propter productorem intelligitur primum, atque consequenter Filium ex productore per productum nasci. Nihil enim prohibet, inquiunt, etiam hoc dici ; sine medio scilicet Spiritum ex Patre, quasi ex productore procedere, Filium vero ex productore, qui et Pater est, per Spiritum nasci. »

Sed liquet profecto, eos, qui Spiritus per Filium processionem ita pervertunt, Trinitatis ordinem tollere, confusionemque proprietatum personalium, sublatis item personis, introducere. Liquet simul eos sanctis Patribus, Ecclesiæ magistris, repugnare, dum sine medio Spiritum ex Patre esse volunt, Spiritumque Filio præponunt, nihilque prohibere dicunt, etiam Filium ex productore per productum nasci ; ex quo Filium secundum ordinem tertium a Patre confitentur, putantes se propter pronuntiationem nominum, eorumque intelligentiæ subtilitatem, ut voluerint, divinum etiam, et æternum, atque immobilem mutare ordinem posse, quod neque in creaturis fieri possibile est. Neque enim in his, si causale causæ prætulerimus in ordine, ac, de calore disserentes, ignis primo mentionem fecerimus, jam etiam continuo calor ignis causa erit, aut solis radius; neque dictionis nostræ gratia res etiam suum ordinem immutant. Sed ita isti nimium inepti et garruli ratiocinatores sentiant.

At vero sancti Patres ordinis istam novitatem, ipsius substantiæ privationem, totius fidei negationem esse aiunt, Eunomiumque causantur, quod ordinem in Deo non suscipiat ; eumque, qui immutat substantiam, Dei ordinationi refragari definiunt, ipsum Dominum tradidisse ordinem in salutaris baptismi traditione asserentes, secundum quem alia ex personis prima, alia secunda, alia tertia personali ordine est : nihilque differre aiunt, utrum quis Spiritum sanctum ad creaturam deducat, an illum Filio, vel Patri præferat, non solum temporis ratione, sed ordinis. Quocirca rite magister (15) eos fugiendos ait, qui et ordinem, quem tradidit nobis Dominus, immutant, ut qui manifeste veritati reluctantur, et Filium præferunt Patri, vel Filio præponunt Spiritum sanctum.

Quanquam juxta superiorem ratiocinationem, quoniam per Filium omnia facta Scripturæ sanctæ inducti auctoritate credimus : Filium vero cum dicimus, Patrem quoque una intelligimus, nihil prohibebit dicere, a Filio per Patrem creaturas manavisse, ut necessario jam et Pater Filii et Spiritus medius sit. Et quoniam a Filio Paracletus mitti perhibetur : Filii autem mentionem facientes, mente simul et Patrem comprehendimus; eadem ratione et per Patrem mitti Spiritus dicetur. Atque idem ferme erit, ac si quis architecti cujuslibet filium ex architecto per domum diceret natum, quia architectus ad domum refertur. Nam simul atque architectum cogitaveris, et domus simul occurrit.

(15) S. Basilius

Digitized by Google

Id autem illorum absurditatem in primis arguit, quod theologi secundum ea quæ supra exposuimus, aliquando ex Deo per Verbum, aliquando per Filium ex Deo Spiritum esse aiunt. Nam si hujusmodi ratiocinationem veram esse arbitrarentur, cum dixissent, per Verbum, nunquam ex Deo dicerent, sed per Verbum, ex mente. Verbum quippe, juxta rationem nominis, non ad Deum, sed ad mentem refertur. Per Filium autem cum dicerent, nunquam adjecissent : Ex Deo per Filium, sed per creaturam. Hujus quippe Deus, Deus est ; imo vero neque id quidpiam prohiberet dici Filium ex Deo per creaturas nasci. Deus enim ad creaturas refertur. Idem autem Deus, et Pater Filii esse intelligitur. Sed hujusmodi nugas atque ineptias absit ut doctoribus sacris unquam in mentem venisse putemus, ne magis sophistas illos quam magistros pietatis ostendamus, alia per alia dicentes, atque ex ea parte nostram intelligentiam obnubilantes, quos oportebat obscura elucidandi magistros esse, ut revera sunt. Neque sane nobis expedit, quæ ab illis aperte et utiliter dicta sunt, perverse accipere: ex quo et illis irrogamus injurias, et nobis ipsis dispendium salutis acquirimus.

Certe lucidius promendæ veritatis magistri aliis cum essent, dixissent utique, si ita veraciter esse putavissent, Spiritum ex Patre per Filium dici tantummodo, non tamen esse ac procedere. Quoniam vero id non dixerunt, expositionem hujusmodi omnino tenuisse comprobantur. Nempe et Damascenus de Patre ait (16): « Ipse quidem est mens verbi abyssus, verbi genitor, et per verbum Spiritus productor. » Dicere igitur secundum istos debuerat, verbi commentator, tacito *genitoris* nomine. Verbum enim ad mentem refertur, non ad genitorem. Oportebat item, eum productorem Spiritus per se solum dicere, suppresso, quod ait, « Per verbum. » Spiritus quippe ad productorem refertur. Nunc vero, quando productorem per verbum, ait : Verbum autem neque ad patrem, neque ad productorem relativum est, solamque refertur ad mentem ; omnem profecto hujusmodi curiositatem ut maxime ridendam ac perniciosam resecat.

Præterea vero, et quod dicitur, proprie, et non proprie, et quod secundum se et accidens in divinis personis habebit locum. Proprie enim quod dicuntur et secundum se, ad accidens opponitur. Insuper, et quod a Patre non proprie Spiritum esse asserunt, a Patre utique non discerneretur. Sed ista, ut diximus, intelligentiæ theologorum omnino adversantur, qui monumentis suis divinas personas discreverunt. Quod ergo jam dictum est, constat ex his, quæ prædiximus ; qui ordinem tollit, eum ipsum quoque personarum processum, ac per consequens, personas etiam ipsas sustulisse. Nam secundum processus sui rationem, alia quidem ine medio procedit ex Patre, alia vero per medium Filium ex Patre esse habet, liquet profecto, sublatis substantialibus [hypostaticis] processibus, personas quoque simul auferendas, neque jam ordinem ullum, neque Trinitatem nobis reliquam esse. Quocirca rite dictum est ordinis ejusce novitatem ipsius esse substantiæ abolitionem, totiusque fidei abnegationem.

Neque vero ista solum, quæ diximus, ordinem in sancta Trinitate commendant, personarumque processum, per quem Filius quidem sine medio ex primo est; Spiritus autem sanctus ex primo per medium, sed ex aliis plurimis, quæ a magistris dicta sunt, discimus et Filii mediationem, et sancti Spiritus naturalem essentialemque processum.

Magnus quippe Athanasius in III *Contra Arianos* libro, cujus initium est : *Qui Arii sectantur insaniam, ut intelligi datur, decreverunt semel apostatæ fieri, transgressoresque veritatis*, ita ait : « Non spiritus Verbum conjungit Patri, sed hoc a Verbo potius accipit Spiritus. » Et post pauca : « Quia enim Verbum in Patre est, Spiritus autem ex Verbo datur, ideo nos vult accipere Spiritum, ut, cum illum acceperimus, tunc habentes Verbi Spiritum, quod est in Patre, et nos unum fieri in Verbo propter Spiritum, ac per ipsum in Patre videamur. »

Idem in epistola ad Serapionem de sancto Spiritu, quæ incipit : *Litteræ sacri in nos affectus tui mihi in eremo redditæ sunt*, ita ait : « Ignorant, quoniam ut qui dividunt a Patre Filium, unum esse Deum tollunt : ita, quod a Verbo dirimunt Spiritum, non jam unam in Trinitate Deitatem servant. »

Idem rursus in alia de sancto Spiritu ad eumdem epistola, cujus initium est : *Fortasse miraberis :* « Non enim, inquit, extra Verbum est Spiritus, sed in Verbo cum sit, in Deo per ipsum est. » Et post pauca : « Cum autem Spiritus in Verbo sit, liquet profecto, in Deo per Verbum esse Spiritum. »

Sanctus autem Basilius in quodam capitulo, cujus inscriptio est : *Conglorificari cum Deo Spiritum*, ait : « Quod autem in eisdem divinis operibus Trinitas glorificatur, unius divinitatis testimonium certum est, quod neque sine Filio Pater operatur, neque sine Spiritu Filius. »

Idem in alio capitulo, quod inscribitur : *Quod ex divina natura Trinitatis unitas insinuatur*, ait : « Nunquam fuit Pater sine Filio, neque sine Spiritu Filius. »

Idem in cap. 16, ad Amphilochium : « Ut igitur se habet ad Patrem Filius, ita et ad Filium Spiritus, juxta verborum connexionem, nobis in baptismo traditam. Quod si Spiritus Filio serie connectitur, Patri autem Filius, et Spiritus, Patri scilicet. »

Idem ubi supra : « Unus autem et Spiritus sanctus uni Patri per unum Filium connectitur. » Et post

(16) *De fide orthod.* c. 5.

Digitized by Google

pauca : « Est igitur iter ad agnitionem Dei ab uno Spiritu per unum Filium, ad unum Patrem, atque e converso naturalis bonitas, naturalisque sanctificatio, ac regia dignitas, ex Patre per Unigenitum ad Spiritum penetrat. Ita et personæ consentiunt, atque unici principatus pium dogma non decidit. »

Damascenus in quarto *Theologicorum* ipsius capitulo : « Deus, inquit, Spiritus sanctus est, mediis ingeniti ac geniti; et per Filium Patri connectitur. » Si igitur per hæc omnia Filii in sancta Trinitate mediatio elucet, quomodo sine medio ex Patre Spiritus est, aut quomodo qui sine medio asseverant Spiritum a Filio non dividunt? Quomodo unam in Trinitate Deitatem se servare confitentur? Quomodo secundum illos extra Verbum Spiritus non est? Quomodo id servare poterunt, quod dicitur : Neque Filium sine Spiritu facere, sicut neque sine Filio Patrem? Quomodo non erit sine Spiritu Filius? Quomodo sanctificatione naturali, et naturali bonitate ex Patre per Unigenitum ad Spiritum sanctum pertingere, personas juxta traditum ordinem confitebuntur, qui Spiritum ex Patre solo esse dicunt? Unicuique principatus pium dogma, quomodo non illis decidet? Quænam vero necessitas, nunquam vel fuisse, vel fore sine Spiritu Filium? Nam si sunt ambo ex Patre sine medio, non ista magis de Spiritu ad Filium, quam de Filio ad Spiritum dicentur. Si enim ista propter consubstantialitatem dicerentur, omnino illorum ad se invicem conversio fieret, quippe hujusmodi convertuntur : sed constat profecto, propter ordinem atque habitum ad invicem ista dicta esse, secundum quem personæ divinæ substantiam sempiterne habent, juxta processus differentiam, qui etiam immobilis est; quia et substantia immobilis est. Ideirco etiam dictum est : Filius autem sanctus Spiritus neque est, neque dicitur, neque convertitur habitualis ista consequentia.

Certe magnus quoque Athanasius, in tomo quem ad Antiochenos scripsit : Oportet, inquit, et eos anathematizare, qui asserunt Spiritum sanctum a Christi essentia divisum esse. » Qualiter igitur et qui Spiritum creaturam esse sentiunt, et qui illum utcunque alias dividunt, huic sententiæ obnoxii sunt. Sed dicendum potius, juxta Basilium, nullo modo fas esse vel sectionem ullam vel divisionem cogitare : quasi vel Filius sine Patre intelligatur, vel a Filio Spiritus disseparetur; neque decere penitus, ut aut Pater sine Filio, aut sine Spiritu Filius unquam fuerit, juxta theologum Gregorium in sermone de Pentecoste. Nisi enim, ut dictum est, personalis ordinis ratio cogeret, secundum quem, ut se ad invicem habent distributione processuum constat, nihil prohiberet etiam sine Spiritu intelligi Filium. Nam juxta unitatem essentiæ, neque habitus, neque discretio personarum est. Aut igitur una persona esset Filius et Spiritus, aut nullatenus ad invicem se haberent. Quæ enim nihil ad se invicem habent, nihil necesse est, dum alterum intelligitur, et reliquum simul intelligi.

Cæterum, sicut cum Patrem cogitamus, et Filius necessario subsequitur, cum hic ex eo substantiam ceperit, ille dederit, atque hinc simul et causa et causale intelligitur : ita etiam, dum cogitatur Filius, quoniam simul et Spiritum cogitare necessario cogimur, omnino ordinis atque ad invicem habitus ratio causa est, per quam ex Patre per Filium esse Spiritus habet : et secundum quam ex primo per medium et esse, et procedere a theologis asseritur, atque ad invicem et discernuntur, et referuntur.

Verum enimvero ipsa quoque a sanctis Patribus de sancta Trinitate nobis tradita exempla, vel similitudines, prædictum divinarum personarum ordinem consubstantialitatemque commendant. Denique et Gregorius eximius in suis theologicis sermonibus ait : « Oculum et fontem, fluviumque animadvertimus, » oculum quidem, in imagine Patris accipiens, fontem autem, Filii; fluvium vero sancto Spiritui assignans. Sicut igitur in tribus his ordo inspicitur, secundum quem aliquid sine medio ex primo per medium, ac per fontem fluvius, non quasi per instrumentum prodiens, per ipsum substantiam habet, et una quidem res eademque substantia illis inest; aqua enim sunt, ordine vero substantiæ ab invicem differunt : parili modo, præsupposita una in sancta Trinitate essentia, tertia persona ex prima, per mediam naturaliter atque essentialiter substantiam habet : unde et per illam procedere dicitur.

Hoc et Joannes Damascenus, de Spiritu concinens, ait (16) : « Tu namque fluvius Deitatis ex Patre per Filium procedens. » Idem etiam Theologus : « Solem, inquit, animadverti, radium et lucem. » Sicut ergo lux ex sole per medium substantiam habet, naturaliter scilicet atque essentialiter. Consubstantialis enim est radio, sine quo lux profecto non esset : ita et de sancto Spiritu dicendum, qui ex Patre per Filium procedere a theologis conceditur.

His consentientia et Damascenus in suis theologicis capitulis loquitur dicens (17) : « Spiritus per Filium tanquam ex sole radius : per radium vero nobis fulgor traditur. » Prorsus vero nunquam per Patris radium, Filium videlicet, fulgor Spiritus daretur, nisi per ipsum naturaliter haberet esse; alias quippe per instrumentum esset.

Idem præterea Theologus : « Individua, si breviter dicendum sit, in dividuis deitas est, ac velut in tribus solibus contiguis, una est lucis contempera-

(16) Gennad. sect. 3 hoc Theophani attribuit.

(17) Gennad. sect. 3 citat capitul. 38 theolog. Damasceni.

Digitized by Google

tio. » Si igitur se invicem continere hoc est, tertium ex primo per medium esse; aliter quippe non esset Trinitas Deus, neque individua Deitas; una enim est luminis contemperatio liquet profecto : una cum consubstantialitate etiam personarum servari *ordinem*, secundum quem tertia est ex prima per mediam.

Nyssenus etiam in libro *De sancto Spiritu contra Macedonianos*, incommutabilem personarum divinarum secundum essentiam ordinemque illarum ad invicem tradens, eosque insimulans, qui propter personalem ordinem, filiique mediationem, imminutionem introducere auderent, addidit : « Veluti si quis in tribus luminibus divisam intuens flammam; causam vero tertii luminis primam flammam esse supponamus; quæ ex distributione per medium supremum intenderit. Deinde, in prima flamma calorem abundare parat; in sequenti vero decrescere, eamque immutationem in minus vergere; tertiam ne ignem quidem jam dici, etiamsi similiter ardeat, et luceat, et cuncta quæ sunt ignis operetur. »

Et ex hoc igitur exemplo liquet, tertium ex primo per medium essentialiter esse habere. Ex distributione enim medii supremum incendi dictum est; atque una quidem flammæ substantia est; non tamen, quod secundum substantiam est in ullo trium minus inspicitur.

Summus etiam Chrysostomus in psalmo XCIII : « Fontem quidem appellat Patrem, flumen autem Filium, aquam vero fluminis Spiritum sanctum, » testimonium assumens Domini, qui ait : *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum* [13]. Quod exponens Evangelista, *Hoc autem*, inquit, *dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum* [14]. Sicut ergo aqua fontis per fluvium natura *inter manans*, per ipsum substantiam habet, atque cum ordine una et eadem aquæ substantia, quantum *in humanis* fragilibusque rebus possibile est, *apparere* cernitur, ita et de Filio ac sancto Spiritu dicendum.

Alii autem sanctorum Patrum ignem, flammam et *lucem*, in imagine Trinitatis assumpserunt, ex quibus eadem colligere licet. Beatus item Cyrillus, in *Thesauris* suis, radicem, ramum fructumque pro similitudine sumpsit; atque Patrem rosam, florem Filium, odorisque fragrantiam Spiritum sanctum appellavit; Filiique Spiritum ita esse dixit, quasi vaporem ex aqua, ac veluti qualitatem ejus. Sicut igitur fructus ex radice per ramum naturaliter prodiens, substantiam ex radice per ramum accipit, non ex radice, sine medio; sublata vero rami mediatione, fructus constare non poterit, atque una et naturalis qualitas et ordo elucet; itidem et de sancto Spiritu dicendum, in quantum exempli permittit infirmitas.

Beatus idem Cyrillus in *Thesauris* ait : « Christus Judæos alloquens, *Si autem*, inquit, *in digito Dei ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei* [15]. Digitum hoc in loco Spiritum sanctum ait, quodammodo divina essentia exortum, atque ex ea naturaliter pendentem, sicut et digitus ex humana pendet manu. Brachium quippe Dei, et dexteram, Filium sacræ Litteræ appellant, ut est illud : *Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus* [16]. Ac rursum : *Domine, excelsum est brachium tuum, et nescierunt : scientes autem confundentur* [17]. Sicut ergo brachium naturaliter toti corpori coaptatum est, cuncta operans, quæque menti visa fuerint, ungit autem, consuete digito ad hoc utens; ita et Verbum Dei ex ipso, et in ipso naturaliter atque essentialiter coaptatum, ut ita dixerim, atque exortum cogitamus : in Filio autem naturaliter item, et essentialiter penetrantem a Patre Spiritum sanctum, per quem omnia inungens sanctificat. Non igitur alienus ac remotus a divina essentia videtur Spiritus sanctus, sed in ipsa, atque ex ipsa naturaliter est : sicut neque a corpore digitus ipsi manui ingenitus atque una exortus. Et manus rursum in corpore non alterius, quam ipsius substantiæ exsistens. »

Hoc in loco per Scripturæ imaginem Ecclesiæ magister ostendit, et personarum ordinem, quo ex invicem pendent, puta manus corpori, digitus autem manui vel brachio cohærent : secundum quem ordinem etiam tertius ex primo per medium est, quemadmodum et digitus, naturali ad se connexione, et substantia, ac virtute pertingente per brachium. Sicut et magnus ait Basilius, naturalem bonitatem regiamque dignitatem ex Patre per Unigenitum ad Spiritum pertingere. Neque hoc solum, sed et omnia ex Patre per Filium in sancto Spiritu et producta esse, et constare, theologia docuit. Ipsum ergo personarum ordinem doctor ostendit, earumque consubstantiale hinc necessario insinuavit. Una enim est corporis, et brachii, et digiti naturalis essentialisque substantia : quamvis neque manus sit digitus, neque digitus manus, quia neque manus per digitum corpori coaptata est. Quocirca ostenso etiam per hanc imaginem personarum ad se invicem ordine, consubstantiale protinus addidit : Non igitur, inquit, alienus neque remotus a divina essentia est Spiritus sanctus. »

Certe et beatus Augustinus, quem summum et excellentissimum doctorem universales synodi prædicaverunt, sicut ex gestis synodalibus constat, humanam mentem pro Patre in imagine sumit; Verbum autem, quod insitum atque intimum dicitur, pro Filio; qui et apud Joannem evangelistam Dei Verbum dictus est : Patrisque definitio, et Verbum, et germen et voluntas et signaculum a Gregorio Theologo appellatus est secundum quam maxime imaginem in homine Dei imago servetur.

[13] Joan. IV, 13. [14] Joan. VII, 39. [15] Luc. II, 19, 20. [16] Psal. XCVII, 1. [17] Psal. XLIII, 4.

Digitized by Google

Voluntatem vero quæ naturaliter omnibus rationalibus et intellectualibus inest, divino Spiritui assignat, partim quidem ex divinis Litteris, exempli hujus occasiones sumens, partim, quia intellectualis, et rationalis, ac volens Deus et dicitur et est. Neque enim ratione et voluntate prædita unquam protulisset, nisi hæc prius in se longe excellentissime haberet.

Quemadmodum vero Patris definitio, et Verbum insitum, essentiale ac substantiale est : ita et hujusmodi voluntas est, secundum quam Deus seipsum vult, sicut et secundum Verbum suum, seipsum intelligit. Nullum enim est in Deo accidens. Verbum igitur sine medio ex mente : voluntas autem ex mente per Verbum est. Impossibile est enim quemlibet quodlibet aut quomodolibet velle, nisi prius cogitaverit quid velit. Itaque voluntas per verbum et ex verbo procedit. Ideo et bruta animalia, quia verbo et ratione carent, neque volunt, neque velle dicuntur, sed naturali motu irrationabiliter ferri. Quoniam igitur verbum ad mentem refertur, voluntasque necessario ex mente per verbum prodit, quod propositum erat, hinc etiam ostensum est.

Atque exempla quidem, quæ sancti assumunt hujusmodi sunt. Sicut autem fluvius (18) non est sine medio ex oculo, neque lux esse aliter posset, nisi ex sole per radium, neque viva aqua ex fonte sine medio, sed per fluvium manat, neque fructus ex radice sine rami medio. Hoc enim rerum ordinem ac substantiæ processum confundit et perimit. In his, et in cæteris quæ proposuimus, exemplis eadem profecto ratione et sanctus Spiritus rationabiliter ex Patre sine medio non dicitur. Tertius enim a Patre secundum personalem ordinem ponitur, atque per Filium esse ac procedere a theologis asseveratur. Dicere autem ex Patre sine medio esse Spiritum sanctum eorum est, qui unam lucis contemperantiam dividunt; quodque dicitur, tres personas se invicem continere, catenæque Trinitatem assimilari, ac cætera hujusmodi exempla : quæ quadam rectitudine ordinem in sancta Trinitate intelligi volunt, neque enim aliter constaret; omnino negant omnia, atque a Filio Spiritum juxta trianguli positionem dirimunt cujus latera in base a se disterminantur. Sed hoc prædictum pervertit ordinem; et quæ de hoc a sanctis Patribus dicuntur, aufert omnia. Ita enim cogitare licebit, sectionem ac divisionem Filii et Spiritus, ac Filium cogitare sine Spiritu ; et cum Filium dicemus, neque invicem contineri : et contraria omnino sequentur omnia his quæ a sanctis dicta sunt; sed id sane ineptum, insulsum atque impium.

Ne tamen id quempiam conturbet, nullus, quæ in materia contingunt, Deo tribuit. Localia quippe temporaliaque intervalla, et quæ fluxui ac mortalitati sunt obnoxia, materiæ relinquimus. Si quid autem perfectionis, atque ad Creatorem similitudinis in eis est, id Deo longe dignius ascribimus. Hinc enim consubstantiale divinarum personarum, ordinemque ad invicem earum clam tollimus, sicut in fonte, et fluvio, et viva aqua habet. Hinc ordinis immobile, nullatenus personalibus proprietatibus motis; neque enim fontis oculus, fons dicitur; neque fons, fluvius. Neque rursus sol, radius vocatur ; neque radius ea quæ per hunc manat atque diffunditur lux, cum et ipse certe sit lux. Servandi tamen ordinis causa, singula singulis nomina distributa et separata sunt. Sicut neque Pater Filius est, neque Filius Pater, neque Spiritus sanctus Pater aut Filius.

Atque aliunde quidem personarum unio insinuatur. Basilius quippe eximius iridis exemplo usus est. In qua, cum unitio discretioque colorum suaviter et modice appareat, non tamen processus ulla in his ratio inspicitur. Aliunde autem processus cum ordine differentia colligitur, vel plura esse ex uno, alia esse ex alio, in unam aliquam veritatis similitudinem phantasia coHigente. Oportet enim nos, quandiu in umbris et ænigmatibus vivimus, his rebus, quæ nobis notiores sunt, veluti quibusdam adminiculis ad Deum niti : credentes quidem principaliter ac necessario, his quæ inde manant, sententiis; consolationem vero etiam ex his quæ videntur, quantum licet, capientes, quantumque creaturæ in se ipsis creatorem exiliter insinuare possunt: visibiliaque invisibilem vehicula quædam ad primam veritatem exhibentia.

Unde et Gregorius Theologus ait : « Nihil est quod mihi animam sistat inspicienti in exemplis id, quod imaginari et conspicari pergo, » nisi quis unum aliquid sumens præ gratitudine projiciat reliqua. Si enim propter illa, quæ materiam atque universaliter creata sequuntur : neque essentiæ identitatem, neque ordinem, ex his quæ dicta sunt, exemplis in Deo æquabili proportione sumemus: nequaquam dicere quispiam poterit, nihil hæc nobis exempla prodesse, quasi frustra a sanctis fuerint ac sine certa ratione suscepta.

Sic igitur divinæ Trinitatis ordine, Filique medio, multipliciter a sanctissimæ Ecclesiæ magistris roborato, constat, quia, si qui sanctorum usquam dixere geminum radium, ac gemina lumina Patris, Filium, ac Spiritum : ramumque duplicem, ac secunda Patris, id quod a Gregorio Theologo quidam versibus dictum referunt, non adversantur his quæ dicta sunt, neque sibi ipsis, neque invicem contraria sunt. Neque enim illi divinarum personarum ad invicem ordinem, earumque processum tradere instituebant, cum ista dicerent, sed simpliciter tres tantum esse personas, causaliaque a Patre esse Filium et Spiritum sanctum, causamque unde cuncta manarint. Per hæc enim indicant omnia ad Patrem referri. Namque sub *causalis* definitio-

(18) Ita habet ms.

Digitized by Google

nem, utraque deducunt juxta priorem discretionem.

Quod et Nyssenus fecit Gregorius, unum Deum in causam et causale discernens, sive in causam, et quod ex causa. Deinde subjiciens, ejusque, quod ex causa est, aliam rursus differentiam intelligentia assequimur. Alterum enim continenter; alterum vero per eum ipsum qui continenter, atque alterum genitum, procedens alterum, et si quid hujusmodi perfecte discernentibus dictum est. Juxta quam sane rationem, et qui secunda Patris dixit Filium, et Spiritum sanctum id solum significare voluit, a Patre ista causalia esse, utraque sub causalis includens definitione. Nam juxta quod causalia sunt, secunda etiam causæ juxta personalem ordinem communiter dici possunt.

Sed enim hic ipse in aliis ista perfectius distinguens, ait emanationis habitusque ad invicem differentiam, appellationem quoque fecisse differentem. Rursumque in versibus ait : « Unum esse Deum ex Patre per Filium in sanctum Spiritum, manente Deitate perfecta in tribus perfectis. » Ne id quidem, quod ait Damascenus (19), Spiritum sanctum medium esse ingeniti et geniti, prædicto reluctatur ordini. Neque enim per hoc ille personarum ordinem substantialemque processum tradere intendit.

Cæterum cum hæretici consubstantialem Patri Filium vix confiterentur, Spiritum autem sanctum hoc honore ac dignitate penitus non dignarentur, sancti Patres hunc Deum verum ex Deo vero esse, atque ex Deo secundum Scripturas procedere scientes, non secundum nativitatis progressum, sed secundum processum : Est, aiebant, quidam etiam alius substantiæ modus, processus scilicet, secundum quem alia persona ex Deo prodit; et hic est, quo procedit Spiritus sanctus ejusdem essentiæ cum Patre et Filio; qui, neque ingenitus, neque sine causa [principio] : non enim Pater est; neque rursum genitus, quia nec Filius, juxta scilicet nativitatis processionem. Idcirco medium ingeniti et geniti Spiritum sanctum doctor (20) hic dixit. Ubicunque enim tribus terminis positis, tertius ab utroque reliquorum denegatur, secundum dialecticæ consuetudinem medius in aliorum negatione esse cernitur. Si enim Spiritum a Patre secundum esse putavisset (21), nunquam ipsum ibidem per Filium Patri conjungi dixisset. Hoc enim quorumdam malignitatem arguit, magistrumque sibi ipsi atque aliis consentire evidenter ostendit. Ne hoc quidem unquam dixisset, Spiritum sanctum ex Patre per Filium procedere, Patremque productorem Spiritus per Verbum esse. Hæc enim apertissime sibi invicem contraria sunt.

Si quis tamen processum per Filium Spiritus, A consubstantiale significare velle asseveret, primum quidem secundum consubstantiale nullus in Deo personarum ordo est. Nam ea ratione, qua consubstantiales sunt, una res est divina essentia individua omnino et indiscreta. Consubstantiale autem, nullam prorsus discretionem introducit. Juxta vero processus rationem, atque eum qui inde sequitur, ordinem, personarum numerus invectus et admissus est. Itaque qui consubstantialis ratione dictum putat, ex Patre per Filium Spiritum procedere, unicam illam essentiam, causam discretionis ponit, quod proprie Arianorum est; atque omissa discretione personali, tres essentias ab invicem divisas necesario fatebitur, ac præter B omnem rationem causale quasi causam ponet. Quippe hujusmodi processio naturalis atque essentialis cum sit, quæ producuntur consubstantialia sibi invicem ostendit.

Deinde, etsi consubstantiale signari his verbis veraciter dicitur, principaliter tamen personarum ordo commendatur. *Per*, enim, particula, ut ait Basilius ad Amphilochium scribens, personas primo discernit. Consequenter autem etiam consubstantiale introducit. Sicut enim Filius, quia ex Patre est, idcirco etiam illi consubstantialis est : ita et in sancto Spiritu, dum ex Patre per Filium naturaliter atque essentialiter a theologis asseritur, primo, hæc per Filium processio ejusque discretio insinuatur; deinde etiam consubstantialitatis apparet ratio. Naturalis quippe et essentialis C ista processio esse pro confesso habetur. Unde et magnus Basilius in lib. *Contra Sabellium, et Anomœos*, cujus initium est : *Adversatur gentilitati Judaismus*, « Patrem et Filium, inquit, confitemur, naturæ autem identitate quoniam ex Patre Filius est; itidem igitur et in Filio et sancto Spiritu dicendum. » Qui enim æquali causa prodiit, hoc est naturaliter atque essentialiter, constat, quia ejusdem etiam naturæ cum producente, et cum eo, per quem procedit, est.

Quanquam etiam juxta proposita exempla, si quis ea etiam consubstantiale tantummodo indicare arbitratur cum consequente processuum ordine, D consubstantialitatis quoque rationem introducit. Nam, cum unitatem in Trinitate, et Trinitatem in unitate credere summa fidei nostræ sit, hæc per omnia, quæ a magistris dicta sunt, simul inferuntur, ac se invicem tenent, ut, qui alterum confessi fuerint, et reliquum etiam confiteantur. Et sic principaliter ordo, consequenter autem consubstantialitas, ut dictum est, in personis lucide apparet.

Constat autem ex his quæ dicta sunt, eos qui per Filium procedere ita intelligi volunt, exemplis suis utentes, ut lux per vitrum, aut aerem, vel,

(19) Damasc. l. II *Fide orthod.* c. 18.
(20) Damascenus.
(21) Hoc est, esse existimasset secundum.

Digitized by Google

sicut aqua per canalem, aut homo per januam, A contraria omnino fidei confessioni ac sanctis Patribus sentire. Illi enim per Filium essentialiter procedere affirmant. Isti autem, essentialiter quod dicitur, et naturaliter, per ea quæ afferunt, tollunt. Neque enim naturaliter atque essentialiter, vel aqua per canalem prodit, vel homo per januam, vel per aerem, aut vitrum etiam lux. Quinimo neque ordinem ista divinarum personarum subinsinuant, neque processum. Sunt enim alterius omnino substantiæ, qui in exemplis assumuntur, nullusque in eis processus naturalis inspicitur.

Quocirca neque lux per aerem proprie, sed in aere dicenda est. Sanctus autem Spiritus et in Filio est, et per Filium prodit. Non igitur istiusmodi B exempla, vel divinarum personarum ordinem, vel consubstantialitatem indicant. Imo, si quidem eis fidem habere voluerimus, ministrationis officium Filio attribuemus, sic, ut etiam proportionis ratione ministri impleat munus. Verum hoc et ineptum est, et impium. Ea igitur, quandoquidem in ipsis nulla unitatis ratio, nullus ordo est, ut noxia, nihilque ad id quod proposuimus, accommodata rejiciantur : idque ideo maxime, quoniam eis nullus sanctorum usus est. Et illud autem simul apparet, Spiritum sanctum, non quia per Filium datur et mittitur, ideo etiam per Filium procedere asseverari. Dari enim, quod dicitur, temporale est; procedere autem, æternum. Neque possibile est, quod temporale sit, id ejus, quod C supra tempus est, causam esse. Itaque secundum substantialem processum suum ex Patre per Filium procedere sanctus Spiritus asseritur; substantia quippe, sicut et processio, æterna est.

Illud autem una insinuatur, illum a Filio idcirco dari et mitti, quia, secundum substantialem processum suum, etiam per ipsum est. Ut enim contra Arium scribens magnus Athanasius inquit : « A quo dari oportebat Spiritum nisi ab ipso, cujus est? Alias quippe minister esset Filius, si quod non per se naturaliter procederet, dare diceretur. » Simul etiam fateri cogeremur, Filio et Spiritui sancto temporaliter aliquid accidere : illi scilicet, dare, huic dari.

Porro id, quo posito, ineptia simul et mendacium sequitur, ineptum sit et mendax necesse est. Ex quo liquet non esse geminum processum Spiritus; temporalem alterum alterum, sine tempore. Primum quidem, quia nullus sanctorum Patrum hoc dixit; deinde, quia, si id concedatur, inepta et indigna plurima emergent. Sed unicus sane processus atque æternus est, secundam quem ex Patre per Filium sanctus procedit Spiritus. Creaturis autem quæ aptæ ac dignæ fuerint, ad hujusmodi processus capiendam notionem atque illustrationem, prodire, ac lucere, et profundi, ac dari per Filium dicitur, atque tunc, quod in seipso æternum est, illis temporaliter contingit. Unus enim omnino ac semper hic processus est. Deo enim nihil unquam novum accidit per summam illius simplicitatem atque perfectionem. Creaturis vero, idem temporalis et apparet, et dicitur; non, quod illi tempus adjiciatur, sed illis potius, quæ secundum tempus agnoscunt, atque suscipiunt.

Itaque secundum id quidem, quod dicitur : « Ex quo, » unicus est; secundum autem, quod dicitur : « In quod, » geminus est hujusmodi processus. Unice enim ac singulariter procedit ex Patre per Filium procedens velut ex uno principio, secundum unicum illum ac simplicem processum suum procedere dicatur; adjecta tamen creatura, ad quam sanctificandam procedere dicitur, tunc is qui ex Patre per Filium procedit, ex Patre, etiam per Filium mitti atque donari intelligitur. Atque ille totus ex Patre per Filium sancti Spiritus processus ad creaturam, missio vocatur, quæ in tempore fit propter creaturam, quæ temporali sui participatione fruitur, temporali illo spatio non Deo, sed nobis applicato. Et est unus quidem, sed ratione differens. Neque enim, quia temporaliter accipimus nos, ideo temporale aliquid in Deo dicere debemus, imbecillitatem conditionis nostræ illi applicantes. Neque, si quis hactenus cæcus, nunc primum respicere ac solis radiis cœpit frui : ideo etiam vel ex sole radius, vel ex radio lux nunc manare cœpit. Constat quippe et antequam cæcus aspiceret, soli et radium et lucem similiter adfuisse, radiumque similiter perstrinxisse fulgore oculos.

Quocirca etiam mirabilium patrator Gregorius, in libro, cujus initium est : *Inimicissimi atque alieni ab apostolica confessione*, processionem hanc emissionem sempiternam appellavit. Atqui huic nunquam esset temporalis æternitas. Ait denique : « Ingenitus quidem Pater cum sit, genitus autem ex Patre Filius, sanctusque Spiritus ex Patris essentia sempiterne per Filium emissus. »

Sed et theologus Gregorius, in libro quem ad Heronem philosophum scripsit, emissionem sancti Spiritus propriam dixit; temporale autem nunquam esse poterit sancti Spiritus proprium. Certe D enim si, quoniam a Filio datur et mittitur, idcirco etiam per eum procedere dicitur, nostri igitur causa substantiam habet, secundum quam ex Patre per Filium est. Sed et quem introducunt temporalem, sequitur ut et ipse propter nos substantiam habeat. Quod si datur, erat utique, quando non erat; rursumque cum fuerit, esse desistet. Sed hæc impia sunt. Non ergo, quod proponitur, verum est. Præterea et eximius Basilius in lib. IV *Quæstionum* ait : « Non in tempore, quod prodiit ex Deo, prodit, etsi in tempore efficax illius actio reddatur, » mentionem scilicet de sancto Spiritu faciens.

Quoniam igitur Spiritus sanctus ex Patre per

Digitized by Google

Filium naturaliter, et essentialiter, et æterne procedere a theologis asseritur, quod autem procedere dicitur, processus ratione illum habere substantiam indicat, sicut etiam gigni, Filium nativitatis ratione subsistere; omne autem, quod per aliquod essentialiter substantiam habet, ex illo etiam est: constat profecto, Spiritum sanctum ex Filio esse atque procedere. Aut enim quod dicitur, *per*, nihil in sancti Spiritus processione commendat, aut commendat quidem, sed imperfectum aliquid, aut instrumenti implet vicem, aut, sicut per locum, aut tempus, aut certe per Filium naturaliter, et processus ratione, atque essentialiter procedere Spiritum sanctum secundum proprium modum substantiæ commendat. Sed cum cætera in sancta, atque supersubstantiali, et simplici Trinitate nusquam locum habeant, omnino necessario relinquitur, ut dicamus, *per*, a sanctis Patribus non frustra insertum, atque id una commendare, quod ex Patre per Filium substantialiter juxta unam eamdemque processionem procedit Spiritus sanctus. Prorsus enim, *per*, in quibus assumitur, præcedenti causæ concurrit ad eamdem efficientiam, quam illa spectat. Atque hoc late patet singula inspicientibus.

Nam cum fructus ex radice per ramum prodeat, ramus juxta seminalem naturæ rationem, quæ in radice est ad efficientiam processus fructuum cum radice contendit. Atque in prædictis omnibus exemplis, qui ingenium exercere voluerit, idem apparere perspiciet. Sed in his quoque, in quibus ars operatur, serra, verbi gratia, per quam faber gradum ligneum facit, ad illum, non ad alterius generis effectum artifici cooperatur. Neque enim illi ad calefaciendum sive dealbandum cooperabitur, idque per quod trahitur machina, trahenti ad pertractionem oneris cooperabitur.

Ac si quidem serra homo esset, sicut et faber, et idem homo, quemadmodum in Patre et Filio idem est Deus, secaret et ipsa, sicut et faber: quodque per serram fieret, idem esset, quod a serra fieret. Si autem in quibus est natura differens, ea per quæ aliquid fit, cooperantur his qui se primo movent, ac pro modo suo una causa fiunt: vel sicut instrumenta, vel alias quomodolibet juvantia atque conferentia: multo magis in Patre et Filio, ubi perfecta identitas atque incommutabilitas et Filii ad Patrem; et, æqua Deitas secundum eamdem, et unicam sancti Spiritus ex Patre per Filium substantialem processionem, ipse Filius communicabit Patri, non instrumentaliter seu serviliter, sed essentialiter, atque naturaliter, utpote naturalis ei quæ substantialiter insita illi est virtus. Nam si in his quæ minora sunt, per eamdem atque unicam cum Patre vim etiam Filio reddere creditur, in quibus utique substantiæ est infinita varietas, multo magis in sancto Spiritu, qui ejusdem cum Patre et Filio naturæ atque essentiæ est. At id, quod dicitur, per Filium omnia producta esse, et Filium unam cum Patre causam, unumque conditorem commendat. Itaque longe magis, quod dicitur per Filium procedere, ipsum quoque Filium unum cum Patre productorem esse, necessario fateri coget: eoque magis, quo et per Verbum productor Spiritus dicitur. Nam si Pater solus productor esset, ac producere illi substantiale esset, non productor per Verbum dictus fuisset. Quæ enim substantialia personarum sunt, communia cæteris esse non possunt. Exempli causa, si pater per aliquem pater esset, paternitas illius substantiale esse non posset. Sed de his postea dicetur.

Nunc Cyrillus admirabilis auctoritate sua, quod proposuimus, roboret. Is enim in secundo ad Herminm libro, sic ait:

« Sanctum autem Spiritum dices, qui ex Deo Patre per Filium naturaliter profunditur, ac, sicut in figura respirationis oris nostri suam nobis substantiam indicat. »

Si igitur figura respirationis oris nostri pro exemplo sumpta est, quod per Filium Spiritus procedat: os enim Patris Filium sancti Patres esse aiunt; vel etiam propter insufflationis illius significationem, quando insufflans Spiritum sanctum discipulis Dominus dedit: sicut in consequentibus monstrabitur; hoc autem propriam nobis substantiam significat: constat, quia, sive per Filium procedere dixerimus, sive insufflationis figuram susceperimus, ex utroque horum Spiritus substantiam, tam præcipuo doctore tradente docemur. Sin autem ista vero consentientibus initiis fidei, doctoribusque sacris, et omnibus ita attestantibus, verumque omnino comprobatur, quod per aliquod substantiam habeat, id etiam ex ipso esse, liquet profecto, nisi quis omnino impudens esse velit, Spiritum sanctum ex Filio esse: quandoquidem per ipsum substantiam habet, ac per ipsum procedit.

Cæterum nos ex sanctis Patribus apertius docebimus, *per*, et *ex*, in divinis rebus tantumdem valere, qui ista in his indifferenter accipere, ut pium, monuerunt: aliter autem intelligere, hæreticæ malignitatis esse docuerunt. Hi enim præpositionum differentia, differentes etiam naturas in sancta Trinitate subintroducere moliebantur. Ait enim præclarus Basilius in his, quæ ad Amphilochium scripsit: « Non solum in divinis Litteris usus vocum immutantur, sed jam aliæ pro aliarum significatione ponuntur sæpius, atque ex sua in alienam transeunt. Denique in his particulis, *per*, et *ex*, altera alterius sæpe significationem sumit, ut est illud: *Possedi hominem per Deum* [18], quod idem est, ac si dixisset, *ex Deo*. Atque alibi: *Quæcunque mandavit Moyses Israeli per præceptum Domini* [19]. Ac rursum: *Nonne per Deum est horum declaratio?*

[18] Gen. IV, 1. [19] Exod. XL, 23.

Digitized by Google

Per Deum, dixit, pro eo quod est, *ex* Deo. » Et hæc quidem Basilius.

Sanctus autem Cyrillus in quinto ad Hermiam ait : « Quid autem ? Nonne credendum est dicenti : *Ego sum via, veritas et vita* [20] ? qui cum ita aperte, ac singulariter seipsum vitam esse dicat, nonne Patrem ac Deum hoc ipsum munere excludere videbimur, nisi ambos unius esse naturæ dederimus, ac per utrumque in nos æqualiter vitam manare, idque non quasi ex duobus, sed quasi ex uno omnia vivificante Deo. »

Idem in sexto ad Hermiam : « Quodcunque sane a Patre gestum fuerit, id omnino Filii efficientia est : et quodcunque dictum fuerit per Filium perfici, hoc prorsus Pater effecit : omnia enim per ambos æqualiter fiunt. »

Idem in quadam ad Nestorium epistola : « Quia ergo carne sumpta, et Filius hominis est appellatus, fateri necesse est, illum per carnem ex muliere genitum. » Et post pauca : « Verbum, quod ex Deo Patre est, ex sancta Virgine nascitur. » Itemque : « Natus est, secundum nos, ex muliere. » Item in sermone habito coram imperatore Theodosio, cujus initium est : *Humanæ gloriæ supremum fastigium* : Verbum, inquit, quod ex Deo Patre est, manifestatum est in carne. Natum est enim per sanctam Dei Genitricem virginem, forma servi assumpta. »

Sanctus item Joannes Damascenus : « Deum genuisti, mater sancta, incarnatum ex te. » Et rursum : « Per te, mater Virgo sancta, lux est orbi reddita. »

Ac rursum : « Ex te massam meam sumpsit. »

Sanctus Maximus in dialogis adversus Anomœum, « Mundis, inquit, munda sunt omnia. Namque apud nos juxta sacræ Scripturæ intentionem, *per quem*, idem est quod, *ex quo*. Denique dicit B. Paulus : *Fidelis Deus, per quem vocati estis in communionem Filii ejus* [21]. »

Divus autem Chrysostomus super Evangelium Joannis, cum exponeret, quod dicitur : *Omnia per ipsum facta sunt*, ait : « Verbum, *ex quo*, quod veluti solius Patris præcipuum ac singulare asseris, etiam de Filio Paulus loquens posuit : *Ex quo*, inquiens, *omne corpus per nexus et juncturas compactum et connexum crescit in augmentum Dei* [22]. Neque hoc solo contentus, aliunde quoque nobis ora obstruit, istud, *per quem*, quod imminutionis esse dicis, Patri assignans. *Fidelis* enim, inquit, *Deus est per quem vocati estis in communionem Filii ipsius*. Et rursum : *Per voluntatem Dei* [23]. Atque alio in loco. *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia* [24]. Neque Filio solum attribuitur *ex quo*, sed et Spiritui sancto. Ait enim ad Joseph Angelus : *Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam, quod enim in ea natum est, ex Spiritu sancto est* [25]. »

Sanctus præterea Cyrillus ad Palladium scribens, per interrogationem ac responsionem, fere in principio libri, quem inscripsit, *De spirituali cultu*, ait : « Variabilis profecto Spiritus non est. Aut, si huic morbo variationis subditur, ad ipsam divinam naturam hæc macula reflectitur, siquidem Dei ac Patris est, quin etiam Filii, cum ex utroque essentialiter, scilicet ex Patre per Filium profundatur Spiritus. »

Neque sane multis verbis agendum est, ut ea exponantur, quæ sunt apertissima. Constat enim ex his, quæ dicta sunt, *per*, et *ex*, in divinis rebus tantumdem valere. Et quoniam Spiritus sanctus ex Patre per Filium procedit, ex Filio etiam procedit. Et illud simul constat, eos qui dicunt, *per*, et *ex*, tunc tantum æquivalere, cum in creatura assumuntur, ut illud : *Per Filium omnia facta sunt*, idem esse, ac si diceretur, ex Filio, in increatis autem negant, non recte arbitrari ; divus enim Cyrillus Spiritum Patris et Filii essentialiter ex utroque, videlicet ex Patre per Filium profundi declaravit. Liquet item, eum identidem putare ex utroque, Patre scilicet, et Filio Spiritum dicere, et ex Patre per Filium, ut dictum est. Sed et Basilius eximius in 5 c. ad Amphilochium particulam, *ex*, Filio congruere ostendens, illud allegat : *Ex meo accipiet* [26], atque illud : *Cognovi virtutem ex me exisse* [27]. Ipsique, cui contradicunt, gratiam et efficientiam increatam arbitrantes, per Filium, atque ex Filio procedere differenter confitentur. Et id præterea constat, eos qui, *per*, tantummodo Filio assignant, *ex*, auferentes, minorem Patre Filium necessario dicturos. Hoc quippe minutionis signum hæreticos sumere, Chrysostomus ait. Non igitur, *per*, sancto Spiritui reddere, ulla necessitas coget. Neque enim dictus est Filius ex Patre per Spiritum nasci, neque Filium ex Spiritu ratio qualiscunque dicere urgebit

Præterea, plurimis in locis opusculorum suorum sancti Patres, ex Filio esse sanctum Spiritum commendant. Ac primum Gregorius Theologus, in lib. *De Spiritu sancto*, a contrario rationem formans : « Quid ergo deest Spiritui, ne Filius sit ? nisi enim aliquid deesset, Filius profecto esset. » Hac autem objectione posita, protinus adjungit : « Non illi quippiam deesse dicimus. Deus quippe nullius egens est ; sed emanationis, ut ita dicam, habitusque ad invicem differentia, differentem illorum appellationem fecit. » Hunc autem Filii ad Spiritum sanctum habitum (22), atque e contra, Nyssenus etiam Gregorius, super oratione Domi-

[20] Joan. XIV, 6. [21] I Cor. I, 9. [22] Coloss. II, 19. [23] I Cor. I, 1. [24] Coloss. II, 16. [25] Matth. I, 20. [26] Joan. XVI, 14. [27] Luc. VIII, 64.

(22) Lege Bellarminum l. II *De Christo*, c. 25.

Digitized by Google

nica affirmat dicens : « Filius autem sancti Spiritus nec est, nec dicitur ; neque conversionem accipit habitus, ista consequentia. »

Quoniam igitur propter materiæ omnimodam amotionem, supremæque illius essentiæ identitatem atque incommutabilitatem, neque secundum majus, aut minus, primumve, aut postremum, neque secundum aliam ullam eminentiam ordo atque habitus in divinis personis a theologis accipitur : neque enim fas est, hujusmodi rebus locum ullum in Deo esse ; solum autem secundum relationem, causamque, et causale suscipitur, quemadmodum in Patre ac Filio, relatio et habitus et traditur, et creditur ; sed et in Patre ac Spiritu similiter, juxta scilicet traditam differentiam processuum, liquet, quia etiam traditus a sanctis Filii ac Spiritus ad invicem habitus, eadem ratione necessario redditur, ut aut Filium Spiritus, aut Spiritum Filii causam fateamur, maxime, quia, ut dictum est, divinas personas in sola causa causalique discerni deprehendimus. Alias enim ad alterutrum Filius ac Spiritus habitualiter non referrentur, neque traditus servaretur habitus. Atqui Filius sanctus Spiritus neque est, neque dicitur ; neque convertit habitus ista consequentia. Neque enim juxta expositum illius substantiæ processum ex Patre per Spiritum nascitur. Quocirca neque Filii causa Spiritus est.

Reliquum est igitur Filium sancti Spiritus fateri causam, quia dictus est ex Patre per Filium procedere, secundum scilicet substantialem illius processum : juxta quem et processus ratione, esse, habet, et ordo ad alterutrum, et habitus, ac per consequens discretio servatur. Unde merito dictum est, non converti habitus istam consequentiam, quandoquidem neque personarum processus ac substantia convertitur. Neque enim Filius ex Patre per Spiritum nascitur. Ex quo sane manifestum est, etiam ex Filio Dei procedere Spiritum sanctum.

Nyssenus præterea Gregorius in primo Quæstionum adversus Eunomium, circa finem, cum præmisisset, sola causæ ratione Patrem Filio præferri, addidit : « Idem et de sancto Spiritu nobis sentiendum. Solo quippe ordine differunt. Ut enim conjungitur Patri Filius, atque ex eo esse habens, substantiæ tamen ratione posterior non est : ita et Unigenito jungitur Spiritus sanctus, sola quippe causæ ratione præcipitur ac præfertur Filius substantiæ Spiritus. »

Deinde, ne quis ex hisce verbis prius atque posterius, localia etiam quædam ac temporalia intervalla Deo accidere arbitraretur, ex quo substantiæ indivisibile, atque identitas, singularitasque tolleretur, secutus adjunxit : « Temporales autem moræ in æterna vita, locum non habent, ut cum causæ ratio præferri dicatur, in nullo tamen sancta Trinitas sibi discors esse possit. »

Et quoniam præcogitari in sancta Trinitate quod dicitur, eorum est, in quibus cogitatio et habitus videlicet secundum personas est ; cogitatio autem et habitus, in quibus discretio est, esse solet ; discretio vero in sola causa, et causali est, atque accipitur ; colligitur jam, præcogitari quod dicitur, solum secundum causam et quod ex causa est, in sancta ac beatissima Trinitate a sanctis Patribus dici.

Hic, si quis rursum priora inferat ut quoniam scilicet Pater, et Pater et productor est, Paterque ad Filium continenter redditur : productor ad id, quod producitur, refertur, cum ex Patre Spiritus dicatur, Filium ante quam Patrem, cogitare compellimur, eo quod Patris nomen ad Filium redditur ; quippe mens nostra, quæ ad invicem relativa sunt, simul cogitare consuevit. Spiritus enim ex Patre, non secundum quod Pater, sed secundum quod productor est, dicitur. Spiritus enim juxta sanctum Maximum, Patrem non habet. Cum vero Spiritus ex productore dicitur, productum Spiritum ante Filium cogitare necessario cogimur, quod productoris nomen ad productum referatur ; per medium autem productorem, et Patrem simul, et Filium animo versare.

Si quis igitur hæc et hujusmodi de eo quod præcogitari dicitur, asserit, per quæ hæc habitum ac discretionem Filii et Spiritus, causamque, et quod ex causa est, una excludere nititur : hic necessario cogetur, aliquando quidem Spiritum ex Patre per Filium procedere fateri, aliquando vero Filium ex productore, per productum gigni. Imo id quidem aperte et dicunt, et scribunt. Nihil enim prohibere juxta ratiocinationem suam Patri etiam Filium præponere. Atque hac ratione, et per invicem et ex invicem erunt. Sed enim hoc et falsum, et blasphemum esse, supra jam declaratum est. Hac enim ratione : non quia Filius ex Patre est, idcirco ex Patre esse dicitur, neque quia Spiritus sanctus ex Patre per Filium procedit, secundum substantialem ejus æternumque processum, ideo ita procedere a theologis asseritur, sed quia dicitur, ideo se ita habet : dictioque nostra rei causa est, ac pro arbitrio dictionis ac phantasiæ nostræ, immobilis æternusque personarum ordo alias aliter habebit, simulque, ne discretio quidem Filii ac Spiritus reddetur. Sed ista sane et inepta simul et perniciosa sunt.

Quocirca etiam rectissime dicitur, ordinis istam novitatem substantiæ ipsius abolitionem esse, totiusque fidei abnegationem : æqualisque impietatis esse, Spiritum sanctum creaturam confiteri, eumque vel Patri aut Filio præponere, non solum tempore, sed ordine. Id quippe aufert, unde est, sublato vero, unde est, et quomodo est, simul auferetur, ac persona esse desinet. Deinde, quid dicturi sunt, cum Pater asseratur secundum causæ rationem ante Filium, mente concipi atque cogitari ? Hic enim ista illorum expositio locum non

Digitized by Google

habet. Ait enim doctor (23) : « Qua ratione Pater ante cogitatur, quam Filius, eadem ratione Filium ante Spiritum sanctum cogitari. » Atqui Pater causæ causalisque ratione ante Filium cogitatur. Præmissum est autem, et Filium ante Spiritum sanctum causæ ratione cogitari ante Spiritum, ea scilicet causa, quam ipse habet ad Spiritum, secundum quam procedit ex Patre per Filium ; non tamen secundum eam quam habet Pater ad Filium. Hoc enim mens humana non capit ; neque cogitari Filium ante Spiritum sanctum fas est, ut doctor ait. Quoniam igitur eadem omnino ratione præcogitatur ante Filium Pater; atque ante Spiritum Filius, constat, quoniam Filius Spiritus sancti causa est.

Sanctus item Athanasius, in lib. I *Contra Arianos*, post multa sic ait : « Dominus deitatem et majestatem suam discipulis ostendens, non jam seipsum minorem, sed majorem et æqualem esse significans, dabat quidem Spiritum sanctum et dicebat : *Ego ipsum mittam, et quæcunque audierit, loquetur* [28]. »

Et paucis interjectis, quonam modo Pater Filio sit major exponens ait : « Majorem se Patrem Dominus dixit, non magnitudine aliqua, vel tempore, sed quia ex ipso Patre natus est. » Sed et Damascenus in capitulo de sancta Trinitate, cujus initium est : *Credimus igitur in unum Deum*, « majorem Patrem Filio, causæ ratione, » ait. Si igitur ut dictum est, Pater Filio causæ ratione major est, sanctusque Athanasius majorem Spiritu Filium dixit, constat profecto, dum majorem dicit, causam illum esse sancti Spiritus significare voluisse. Sin autem et Pater Filio humanitatis assumptæ ratione major a quibusdam dictus est, Spiritus sanctus certe incarnatus non est, ut minor Filio susceptæ carnis gratia dicatur.

Etsi enim magnus Basilius in lib. IV *Contra Eunomium* quod dicitur majus secundum causam (24) in Patre renuere videtur : hujusmodi illic causam sanctus interdicit, quæ secundum tempus, aut magnitudinem, aut aliam quamlibet id genus excellentiam causale præcedat, sitque illo honorabilior, non tamen Patrem Filii esse principium negat ; constatque illum in primo adversus Eunomium, quod majus in Patre secundum causam dicitur, sicut in sancta Trinitate causa intelligenda est, omnino suscipere atque confiteri.

Ait autem et theologus Gregorius, « Volo Patrem majorem dicere, ex quo et æqualibus, ut sint æqualia, ipsumque esse est. Hæc enim omnes dabunt vereorque, ne principium minorum principium faciam, atque hac veluti honorifica prælatione, ipsum contumeliis afficiam. »

[28] Joan. xvi, 13.

Cum itaque pro confesso habeatur, causale ilh consubstantiale esse, ex quo est, profecto non recusabit præclarus doctor Patrem Filio majorem causæ ratione dicere, ad eos præsertim, qui majus quod dicitur pie suscipiunt, neque ex nominibus blasphemiæ occasiones aucupantur. Idcirco et D. Athanasius, cum dixisset Filium Spiritu majorem, etiam *æqualem* addidit, ut omnem aditum blasphemiæ obstrueret. Quoniam igitur major Filio Pater, Filiusque Spiritu causæ ratione dictus est, Filius ergo Spiritus sancti causa est, etsi Filii ac sancti Spiritus omnia ad Patrem refluant, ex quo illis et esse, et æquales esse, est.

Magnus præterea Basilius in lib. III *Quæstionum* (25), cujus initium est : *Vix tandem satiatus*. Illic enim Eunomio Spiritum sanctum natura tertium esse asserente, ipse ordine quidem tertium, et valde confitetur. Instat autem acriter contra id, quod natura tertius dicebatur, et addit : « Quæ enim urget necessitas, quandoquidem ordine ac dignitate tertius est Spiritus, natura quoque tertium fateri ? Dignitate enim secundum a Filio, cum ab ipso esse habeat, et ab ipso accipiat, et annuntiet nobis, atque omnino ex illa causa pendeat, pietatis ratio commendat. Natura autem tertium, neque ex sacris Litteris didicimus, neque ex his quæ dicta sunt, secundum rationem consequentiæ colligi potest. »

Hic apertissime summus vir Spiritum sanctum ex causa Filii pendere, ex ipsoque suspensum esse, atque ab ipso accipere et esse habere, ut pium et maxime religiosum probat. Hoc autem, si quis non esse Basilii contendat, adjectumque exemplaribus dicat, penitus delirat. Quippe in vetustissimis codicibus ita scriptum invenitur. Quos quidem codices pro antiquitate sua, antequam schisma oriretur, conscriptos esse, nullus ambigere omnino possit : quorum oblitterati nonnulli cernuntur : quibusdam hoc illius viri dictum quasi adulteratum suscipere nolentibus, ac ferro contra mutos apices impie utentibus.

Cæterum contextus ipse verborum, ipsaque allocutio, sibi ipsi et auditori congruit mirifice. Ex ipsis quoque istis sancti intentio satis quæ sit apparet. Ait enim eum a Filio secundum, hoc est, a Patre tertium ordinis ratione esse, quod ipsi etiam ex prædictis asseritur. Hoc igitur in loco causam apposuit, cur Spiritus a Filio secundus sit, quod scilicet ab illo esse habeat. Hoc enim enuntiationis species exigit, sicuti cum, verbi gratia, dicimus : Hic rationalem habens naturam, discit, idem enim est, ac si diceretur : Quia rationalem naturam habet, idcirco discit. Discere quippe *causale* est ; rationalem autem naturam, quod dicitur, quasi

(23) Basilius.

(24) Absolute non bene sonat, dicere Patrem Filio majorem ratione principii, quia nil majus in sacrosancta Trinitate, ut habet Symbolum S. Athanasii. Caleca tamen mentem suam satis bene explicat.

(25) I. III contra Eunomium. Vide Bellarminum I. II *De Christo*, c. 25.

Digitized by Google

pro causa sumitur. Nusquam enim est, ubi hujusmodi enuntiationis species non causam atque causale significet, cæterum vel quasi præteriens ponitur, vel quia præter hoc est et hoc. Verum in sancta Trinitate, cum nulla differentia alia nisi sola secundum causam relatio inspiciatur, propter summam simplicitatem : præteriensque quod dicitur et re, et verbo inde omnino auferetur hujusmodi enuntiationis species.

Hinc causam, inde causale secundo nobis loco a causa commendat (26). Secundo enim loco esse propter processum divinarum personarum in sancta Trinitate a theologis asseritur. Spiritus sancti autem ex Patre per Filium processum theologia tradit : per quem scilicet et secundus a Filio, et a Patre tertius dicitur. Horumque causa est ex Patre per Filium processus. Ubique autem causale causa saltem cogitatione præcedit. Atque ubi causale est, causam quoque esse necessario sequitur ; causa sublata, causale quoque protinus tollitur. Sanctus ergo vir, qui tertium a Patre confitetur Spiritum, atque a Filio secundum, juxta personalem ordinem, quique ordinis hujus insolentem novitatem, fidei abnegationem arbitratur, et quæque alia prædixit, qua ratione causale ponens, ut pium, deinde a Filio esse habere subjungens, eam quæ consequitur, causam, quasi alienam denegabit?

Nam, si secundum esse, causale est, hujus autem, quod esse habeat a Filio, et quod absolute per Filium procedat, causa subjicitur, causale vero nunquam sine causa est, quomodo non necessario cum causali causa quoque consequitur? Nam, si neque secundus a Filio est, neque a Patre tertius, nec a Filio quidem esse habebit. Quoniam vero et hic et plurimis aliis in locis, ipsum et secundum esse et tertium sanctus vir ponit, ac ne ipsi quidem contradicentes, quod dicitur secundus esse, cum cæteris non delent, necesse est ut causam quoque, cur secundus sit, quæ profecto est, quod ille esse habet ex Filio, magistrum posuisse fateantur.

Atque, sicut ipse in eisdem ait : « Sicuti Filius ordine quidem secundus a Patre est, quoniam ab ipso est, et dignitate, quoniam initium et causa sibi, ut esset, Pater est ; et ordine quidem, ac dignitate, secundum esse a Patre Filium, ut causale posuit ; causam vero, quod a Patre esset, ipsumque initium haberet et causam ; neque secundus ullo modo esset, nisi esse haberet a Patre ; parilem modum et in sancto Spiritu ponit. Neque enim esset secundus a Filio, hoc est, a Patre tertius, nisi ab illo haberet esse. Itaque vel secundum illum esse ordine, ac tertium una denegent, aut hoc necessario consentientes, et quod esse habeat ex Filio una fateri compelluntur. Nempe enim si ex Patre solo Spiritum sanctum esse credidisset, quid prohibebat dicere : Quia sicut Filius ordine ac dignitate secundus a Patre est, quoniam ab illo esse habet : ita et sanctus Spiritus ordine ac dignitate secundus itidem a Patre est. Hoc enim sibi et multum quidem ad propositum conferre poterat, cum illum ejusdem cum Patre essentiæ, Deumque verum esse commendare institueret.

Nam de Patre quidem nullus unquam hæreticorum fuit, quin æternum Deumque verum senserit. Contra autem de Filio plurimi sæpenumero senserunt. Verum hoc ille non dixit, cum divinarum personarum ad invicem ordinem processumque differentiam probe nosset; imo interdixit etiam, ut ex his quæ jam dicta sunt, evidenter os enditur.

Certe autem, si tertium a Patre esse Spiritum sanctum atque a Filio secundum, et a doctoribus cæteris, et a magno Basilio accepimus : id autem nunquam ita esset, nisi tertius esset ex primo per medium, hoc est, ex Patre per Filium procederet : quomodo id, quod præmisimus, non omni veritate fulcitur? videlicet propter substantialis processus personarum ad invicem apparere ordinem? Quomodo item non idem est, et per Filium procedere, quod dicitur, et a Filio esse habere, juxta sanctum Basilium, quod etiam causam esse posuit, ut a Filio secundus sit?

Quomodo autem et esse et procedere non idem intelligatur, siquidem, quod causam esse constat, ut a Filio Spiritus secundus sit, quod per Filium scilicet procedit, pro hoc ille eum a Filio esse habere dicere maluit? Quomodo item per Filium, et a Filio æquabiliter ponens non aperte significat, *ex*, et *per*, tantumdem in divinis valere? Neque enim quispiam ad tantum furoris et amentiæ prorumperet, ut in hoc loco, *a* et *ex*, particulas ab invicem significationis ratione dirimere tentaret.

Ex his igitur, quod dicitur a Filio esse habere, constat sancti viri textum esse. Quin imo et ex his, quæ calumniatores improbi, in hac clausula contra magistri fidem, et veritatem addunt, manifeste quidem sancti sensus elucet, ipsi vero per omnia malignitatis arguuntur, ut eorumdem sit pro voluntate, et delere et adjicere.

Nam præter id, quod in vetustissimis exemplaribus inferendam [forte intolerandam] protinus malignitatem et positione et forma litterarum postmodum adjectam esse, manifeste apparet, ait in subsequentibus sanctus : « Ut enim Filius ordine quidem secundus a Patre est, quoniam ab ipso est, et dignitate, quoniam initium illi et causa ut sit Pater est, et quia per ipsum accessus et adductio ad Deum et Patrem nobis est, natura vero non jam secundus, divinitas enim in utroque una : ita videlicet et Spiritus sanctus, etsi Filio concedit ordine, et dignitate non jam tamen quasi alienæ naturæ exsistens. » Ubi ergo ait : « Et si

(26) Basilius.

Digitized by Google

concedit Filio ordine aut dignitate, » addiderunt: « Omnino, et concedemus. » Ubi vero ait: «Tradit pietatis ratio?» ipsi cum adjectione legunt et dicunt: « Tradit fortasse pietatis ratio,» ut per hæc tertius esse quod dicitur ordine, et dignitate, omnino auferant, secundumque esse a Filio nullatenus concedant. Quomodo ergo ratio pietatis cum sit secundum esse a Filio Spiritum, id quod dicitur concedere Filio, secundum vero a Filio, tertium a Patre esse est, quem ordinem Dominus in salutaris traditione baptismatis tradidit, ut et hic et alibi vir iste eximius dixit, hanc esse rationem pietatis asseverans, deinde veluti cunctabundus et hæsitans, *fortassis*, adjecit? Quomodo, inquam, qui ordinis istam insolentem novitatem, abnegationem fidei esse definivit, nihil differre asserens, sive hunc utcunque quispiam immutet, sive ad creaturam Spiritum sanctum deducat, eosque fugiendos statuens, qui eam consequentiam, quam tradidit nobis Dominus, immutant, ut qui aperte oppugnent pietatem, ordinis Dominicam traditionem *pietatem* appellans; is repente mutata sententia, ista, quasi improbe dicta confutet: «Si omnino ista et concedemus,» inquiens? At id magni Basilii sapientiæ atque prudentiæ minime omnium convenit.

Sed enim nova illum hic et insueta voce, usum non esse, sed occasionem ex sacris Litteris cepisse, inde constat quod de seipso Dominus ait: *Quæ ego loquor* [30]; et, *Quæ audivi a Patre meo, annuntiavi vobis* [30]. At de sancto Spiritu: *Ille*, inquit, *me glorificabit, quia ex meo accipiet, et annuntiabit vobis* [31].

Porro Ecclesiæ magistri, ista ut acceperant, ita posuerunt. Denique sanctus Athanasius in Epist. ad Serapionem ita ait: « Et Filius quidem: *Quæ*, inquit, *audivi a Patre meo, hæc loquor in mundo* [32]. Spiritus autem ex Filio accipit: *Ex meo enim* inquit, *accipiet et annuntiabit vobis.*

Idem in tertio contra Arianos: «Non Spiritus Verbum conjungit Patri; sed hoc Spiritus a Filio potius accipit.» Ac rursum: «Quæque habet Spiritus, ea a Verbo accepta habet.»

Beatus item Cyrillus, cum illud evangelicum exponeret: *Ille me glorificabit*, «Illud ergo, inquit, irrefragabile omnino erit, omnique maledicto et accusatione vacabit, quod ab Unigenito Spiritus ejus accipere aliquid asscritur. Nam, cum per ipsum naturaliter prodeat, quasi suum proprium cum omnibus, quæ perfecte habet, quæ ejus sunt, accipere dicitur.»

Idem super illud: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt* [33], « Sed Spiritus iste proprius, inquit, est etiam Unigeniti; consubstantialis enim Patri est. Quoniam igitur, inquit, inesse Deo et Patri cernitur, hisqui digni sunt, in Spiritu suo revelari, efficereque etiam per ipsum, quæ voluerit, ob hanc causam dixit, *Quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.*» A Sanctus item Athanasius Antiochenus patriarchal in libro *De rectis Ecclesiæ dogmatibus*, « Spiritus, ait, sanctus, Spiritus veritatis est. Hic autem a Patre quidem procedit, a Filio autem accipit.»

Magnus item Basilius in Regulis ad monachos, sermone, qui incipit, *Dei clementissimi gratia*, « Credimus, inquit, unum solum Spiritum sanctum paracletum, Spiritum sanctum, in quo signati sumus, in nostram redemptionem, Spiritum veritatis, Spiritum adoptionis, in quo clamamus *Abba Pater*, qui dividit, et operatur Christi munera singulis ad utilitatem, prout vult, docens, atque admonens, et suggerens quæcunque audierit a Filio.» Constat igitur, quia quod dicitur: *Ex meo accipiet*, in Filio, doctores sancti susceperunt.

B Cæterum in creaturis quidem, quæ a Deo accipere dicuntur, quoniam per participationem, atque temporaliter, ut meliores evadant, quodlibet acceperint, dicuntur accipere, hoc in eis minus fuisse significat, quod acceperunt. Quanquam et imperfectioribus mortalium, quando ex imperfecto ad perfectum proficiunt, nihil prohibet, postquam nati *esse* acceperint, imo et necessarium est, ut dicantur et audire et accipere peritiam, sive artem, et quæque accepta perficere possunt.

Porro in sancta Trinitate, cum et materia et omnis affectio imperfecta ab ea penitus remotæ sint per summam ejus simplicitatem atque perfectionem, ineptum omnino est, putare, vel Filium C natum prius ignorasse Patris voluntatem, eamque postea, Patre tradente, didicisse, quasi postmodum essentiæ suæ scientia adjecta; vel Spiritum sanctum, Patris ac Filii scientia postea indiguisse, quasi sensim ac paulatim ad perfectionem evaserit.

Si autem Dei quidem Verbum Patris sapientia est, imo unus cum Patre Deus est, sanctusque Spiritus sapientiæ Spiritus cum sit, nihil unquam ab alio audire opus habet; hæc enim ab illa substantia prorsus aliena sunt, discretioque in personis divinis sola causæ causalisque ratione locum habet; liquet, Patrem, cum sine causa sit, idcirco ab alio neque accipere neque audire: Filium vero, cum non a seipso sit, sed initium habeat, Patrem, D non a seipso, sed a Patre, et loqui et audire dici; quippe cum inde et essentiam una, et sapientiam traxerit. Sanctum vero Spiritum cum a Filio et audire, et accipere dicatur, constat profecto, a quo accipit, inde etiam essentiam traxisse procedendo.

Sive igitur non accipit a Filio Spiritus, et Scripturam una atque doctorum voces eademus: neque jam ex ipso naturaliter, atque essentialiter procedere dicetur; sive ex ipso accipit, ut ipse Filius dixit; ita enim id dictum sancti Patres acceperunt; quæ autem accipit, et habet; quippe juxta Athanasii sententiam, « Quæque habet, a Filio

[30] Joan. XIV, 10. [30] Joan. XV, 15. [31] Joan. XVI, 14. [32] Joan. VIII, 26. [33] Joan. XVI, 15.

Digitized by Google

accepta habet; » quæ autem habet, hujus essentia est, atque totus ipse essentiam vere procedens habet, sicut et Filius hanc habet nascens : necessario a Filio accipiens, etiam ab ipso habet esse.

Ac sicuti divus Chrysostomus dictum evangelicum exponens : *Omne judicium dedit Filio*[84] : « Quoniam, inquit, quod ait, *dedit vitam*, et quod dixit, *judicium dedit*, idem est ac si dicat : Judicem illum genuit. » Eodem modo scilicet, et quod dicitur audire, et accipere, secundum differentes personarum processus, id commendat eum habere esse ab eo, a quo accipit. Nam si quod dicitur, *Dedit*, juxta Chrysostomum eum, ex causa esse significat, etiam accipere quod dicitur, idem significabit. Quod enim dat causa, id et causale accipit. Unde et divus Athanasius, ad Serapionem : *Accipiet* pro eo, quod est, *suscipiet*, exposuit dicens : « Atqui si Filii Spiritus est, et a Filio omnia suscipit Spiritus, ut ipse scilicet Dominus ait. » Ubi vero hoc ait Dominus? Illic profecto ubi dixit : *Ex meo accipiet*. Itaque si quod a Patre accipere dicitur Filius, ab eo nasci est, et quod a Filio suscipere Spiritus dicitur, hoc est a Patre per Filium procedere, et quoniam ejus quod annuntiare et suggerere dicitur, accipere causa est, accipere autem et audire a Filio habet, necessario audire et accipere idem in divinis rebus est : ac magno asserente Athanasio, quæcunque habet Spiritus, a Filio accepta habet; per id ergo, quod audit a Filio et accipit, totus ex toto esse demonstratur. Et quia non aliud est Pater, aliud totum Filius, sed unum est totum Pater, et Filius; una enim est essentia et Patris et Filii, quasi ab uno Spiritus accipit, servata semper differentia gignentis et geniti. Quocirca etiam a Filio habere esse dicitur, ac per Filium procedere.

Si igitur juxta Salvatoris sententiam ab ipso Spiritus audit et accipit, porro ab ipso audire et accipere quod dicitur, ab eo esse habere significat, secundum communes sanctiones fidei, sanctorumque Patrum expositiones. Qua ratione magnus Basilius, eum, qui esse ab illo habet, et ab ipso accipit, et annuntiat nobis, ac penitus ex illa causa pendet, quasi alienum denegabit? Illud enim ex sacris Litteris accepit; hoc autem quasi consequens et æquivalens, posuit, veluti conclusionem initia necessario sequentem. Quis autem dicat, nova illum, et asperiore, atque insueta usum voce, cum ipsa sacra eloquia, et divus ipse Pater cum doctoribus reliquis, fidesque atque omnia penitus reclament?

Ex quibus sane manifestum est, dictum illud, sicut supra expositum est, magni patris esse Basilii, ex quo sibi ipsi et doctoribus cæteris consonet. In quibus autem exemplaribus non ita invenitur, astum esse apertæ malignitatis, eorum scilicet, qui tuendæ opinionis suæ causa, quæ maxime contra se erant abstulerunt, et magistros nostros injuriis contumeliisque affecerunt, partim addendo, partim detrahendo illorum dictis atque sententiis.

At, si dicat quispiam, Basilium sanctum in eodem contra Eunomium opere, aperte Trinitatis ordinem, tertiumque a Patre Spiritum sanctum denegare; cum ipsum Eunomium arguens dixit : « Quinam vero sancti, et in quibus libris ejus doctrinæ auctores fuerint, dicere non potest, » ipse Eunomius scilicet; ipse enim de sancto Spiritu dicebat, quod, cum a sanctis tertium ipsum esse, et ordine et dignitate, accepisset, tertium etiam natura esse crederet. Si quis igitur hoc inferat, constat quidem ex his quæ dicta sunt, magnum Basilium ordinem in sancta Trinitate confiteri, tertiumque a Patre esse Spiritum sanctum. Hic vero Eunomium insimulat, vel quia ordo iste necdum ita fuerat a sanctis declaratus, et simpliciter, more suo, mentientem per hæc, arguit, non habentem, unde id posset asserere manifestius. Imo necdum id ita aperte positum fuerat, neque de hac ratione ordinis quispiam priorum ita disseruerat. Ante enim ea tempora quibus Athanasius Basiliusque floruerunt, et quique per eam ætatem fuerunt Ecclesiæ magistri, nullos fuisse publice doctores legimus : sive quod magis proprium, ac verum est, quasi derogantem sanctis, atque ipsi veritati calumnias struentem, cum eos tradidisse asserat, Spiritum sanctum tertium esse et ordine, et dignitate, quosdam scilicet substantiæ gradus distinguendo; atque ideo se credidisse, illum natura quoque esse tertium; Basilius enim, quod ex prædictis patet, ordine quidem ac dignitate, tertium fateri, ut pium, amplectitur; tertium vero et dignitate et ordine secundum naturam, nusquam suscipere perspicitur.

Duplicem enim ordinis speciem in superioribus tradidit, alteram ex his probans, alteram, ut supra declaratum est, improbans. Nam adversus id quidem, quod tertius ordine et dignitate dicitur : juxta quem ordinem essentiarum differentiæ, et prius ac posterius, et honorabilius inferri videbatur, tota vigilat intentione? Ad id vero, quod tertius ordine et dignitate dicitur, secundum quem ordinem causa et causale, initium, et quod ex initio est, et simul, et coæternitas conspiciuntur, sicut igni, ad lucem, quæ ex ipso manat, naturaliter convenit, ut ipse dicit; vel, sicut lux, et radius, et sol ad se invicem habent; ad hunc igitur ordinem nequaquam reluctatur, nisi quis eum sui oblitum putet, ac seipsum destruere.

Simul et hoc ex superioribus apparet, eos qui ita exponunt, quod dictum est : *Ex meo accipiet*, pro eo, quod est, *Ex Patre meo*, non recte arbitrari. Summi enim Patrum, hoc, ut supra ostensum est, in Filio acceperunt, quasi diceretur, *Ex meo*,

[84] Joan. v, 22.

Digitized by Google

ex mea re, hoc est, totum ex tota mea plenitudine accipiet.

Præterea si esset hæc vera intelligentia, nequaquam sine additamento diceretur. Nunquam enim possessiva pronomina masculini, vel feminini generis, sine articuli adjectione Græcæ linguæ proprietate proferuntur. Dicimus enim ὁ ἐμὸς πατὴρ, καὶ ἡ ἐμὴ οἰκία, ἡ πόλις, i.l, est, *Hic meus Pater*, et *hæc mea domus*, aut *civitas*. Ita quippe Græcæ, ut diximus, linguæ consuetudo, qua hoc Evangelium scriptum est, proferre consuevit : alias enim vitiosa esset pronuntiatio. Cum vero sine adjectione dicitur, neutrum esse, et rem significare intelligitur. Exempli causa : Εἴ τι καὶ τοῦμόν ἐστι παρὰ σοὶ, id est : *Si quid meum est apud te*, quod per se rem intelligi dat. Ad hæc autem : *Ex meo accipit*, sive *Accipiet*, præcedentia commendat. Ait enim : *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt. Ideo dixi vobis, quia ex meo accipit.* Si enim Spiritus a Filio accipit, Patris autem omnia et Filio communia sunt; manifestum est ex his, insinuari Filium, unum cum Patre Deum esse; Spiritum autem verum Deum ex Patris et Filii essentia denuntiari : quæ sane superni eloquii vis est.

Porro dicere : « Omnia, quæ habet Pater, mea sunt; ideo dixi : quia ex meo Patre accipiet, » aut nihil significat, aut nihil ad propositum sibi, quippe suscepta ad structuram causa, nihil de Filii dignitate concludit, nisi in quantum dictum est : *Omnia, quæ habet Pater mea sunt*, quod etiam sine eo, quod sequitur, solum per se ipsum dici poterat.

Cæterum, si quis divum Chrysostomum objiciat, in quodam sermone suo id exponentem, quod dicitur : *Ex meo accipiet :* videlicet *ex mea carne*, atque *ex meo corpore*, veluti ex cisterna quadam inde hauriens. Impletum enim fuisse Jesum secundum hominem omnibus gratiis Spiritus, ab illo sibi insitis et in se reconditis, atque ita cæteris distribuisse, ut interim summi hujus viri fuisse hunc sermonem concedamus; valde enim suspectus est, eo quod reliquis sermonibus illius minime similis sit, neque sensu, neque dicendi modo. Erat enim magis proprium dicere Spiritum ex seipso ista accipere, cum ipse magis hujusmodi munerum sit fons, quam Domini corpus in quantum corpus : expressiusque diceretur et verius, Filium a Spiritu accipere, et dare nobis, cum et ipse ista det : atque eo magis, quo et ipse Spiritum dat, non ille Filium.

Posito tamen, hunc sermonem esse Chrysostomi, hic ista docebimus, neque superioribus contraria esse, neque traditam a sanctis Patribus expositionem, hoc posito, nutare. Neque ista sibi adeo contraria, ut uno posito, reliquum inconstans sit. Neque enim, etsi, ut homo, Filius mittitur, pluri-

A misque doctorum id videtur : non ideo, qui hunc, ut Deum mitti dixerit, continuo blasphemus erit : « Missus enim est, ait theologus Gregorius, sed quasi homo, sin autem etiam ut Deus, quid hoc? » Et hoc profecto, quasi verum, approbavit?

Neque magnus Basilius cum dixisset, Filium ordine ac dignitate a Patre secundum esse, quia initium et causa illi, ut esset, Pater fuit, continuo scipsum destruxit, adjiciens : « Et quoniam per ipsum accessus et adductio ad Deum et Patrem nobis est. » Utrumque enim verum est, si quis ista distinguere velit, et juxta variam intelligentiam accipere.

Ita et Chrysostomus dixisse putandus est, cum hæretici ex eo, quod dicitur Spiritum sanctum a B Filio accipere, Spiritus substantiam vellent imminuere : sanctus illorum ora obstruere volens, hoc in loco accipere quod dicitur, secundum hominem accepit; ubi autem adversus illos ei pugna non erat, traditam expositionem cum reliquis roborat. Dicens enim in Joannis Evangelio : *Ex meo accipiet*, hoc est, ex mea scientia, ostendit se quod dicitur, ex meo accipiet, vel accipit, *ex Filio*, intellexisse. Ipse quippe est Dei sapientia, neque est aliud essentia ejus, præter scientiam ipsius. Aliter quippe compositus erit, cum in alio essentia, in alio scientia inspiciatur. Et essentia quidem carere intelligentia, scientia vero sine substantia esse credetur. Enimvero dare et accipere quod dicitur, causam C causaleque signare monstravit. Hoc autem expositionem, quam prædiximus, roborat.

Quemadmodum igitur his, qui majus in Patre pie causæ ratione suscipiunt, dicere id quoque non nisi pium est, juxta sanctorum scilicet doctrinam : ita et in Filio dicendum secundum Athanasium quod scilicet Spiritu sit major : ita ergo nihil prohibebit, etiam ipsius Chrysostomi traditam expositionem, veram, ac necessariam existimare : maxime cum hodie nulla nos hæreticorum contradictio perturbet.

Si igitur neque doctoribus reliquis, neque sibi ipsi contrarius est, quomodo prædictam expositionem illi contrariam dicemus; si et illo modo alia ratione dici potest, nulla præsertim contradictione D perurgente? Colligi autem et hoc ex prædictis potest, quia majus (27), quod Filio secundum causam Athanasius reddidit, hoc magnus Basilius in Spiritu posuit, asserens illum Filio concedere et ordine et dignitate. Nam si Spiritus concedit Filio, et ordine et dignitate, constat Filium majorem esse ordine ac dignitate. Hoc autem etiam ad Amphilochium scribens, indicavit dicens : Sicut ergo Spiritus sanctus, ejus ex quo processit magnitudinem insinuat, Filii scilicet, de ipso enim sibi sermo erat; etsi igitur eum Filio concedere dixit, unam tamen utriusque naturam confitetur, quoniam deitas in

(27) Hæc quæ de majore et minore hic et supra sæpius Calecas repetit, pie et commode accipienda sunt, ut et illa de prioritate : nam simpliciter nihil majus aut minus est in SS Trinitatis mysterio.

Digitized by Google

utroque una. Ac veluti cum Pater Filio major, causæ ratione dicitur: non ideo tamen Filius Patre minor est. Ita, et cum Filius major Spiritu sancto asseratur, non tamen Filio minor Spiritus sanctus intelligitur. Una quippe trium essentia est. Porro cum hujusmodi secundum personalem ordinem dicuntur, sola causa atque causali personarum discretio redditur. Nihil enim aliud concedere, vel secundum esse significat, nisi aliam ante se esse personam, quæ ante mente concipiatur, quam ipse.

Porro, qui ita Basilii dictum accipiunt, ut quod ille ait Spiritum a Filio esse habere, ab ipso dari, habere significare putent, esse pro eo, quod est dari, accipientes: contra omnino sentiunt, quam se habet doctoris intentio. Ille enim consubstantialem Patri Filium cum ostendisset, etiam Spiritum sanctum consubstantialem Filio, ac per ipsum, Patri concludere intendit. Cæterum dari a Filio, contrarium concludit, nisi quod datur per eum, per quem datur naturaliter, et essentialiter procedere præsupponatur, quando etiam dari, in divinis idem est, quod procedere. Quoniam igitur Eunomius creationem Filii Spiritum sanctum esse blasphemabat, dari autem solum quod dicitur, ad hanc illi blasphemiam opitulabatur: sanctus profecto vir, atque doctissimus, nunquam adeo imbecilliter, ac pro inimicis etiam egisset; imo si omnino putavisset, hujusmodi expositionem ex verbis suis capi posse, vel id nunquam penitus dixisset, aut cum adjectione ac præfinitione, juxta doctorum consuetudinem dixisset; atque omnino, ut fuit diligentissimus, in hac re in primis maximam diligentiæ curam habuisset, ne contra quam proposuisset, efficeret.

Ex quo item constat, idcirco dici a Filio dari Spiritum sanctum, quoniam ab ipso esse habet. Alias enim ministri fungeretur officio, quod non per ipsum naturaliter procederet, præbens. Liquet etiam, quod dicitur, ab eo esse habere, substantiam Spiritus per Filium significare.

Præterea, magnus ipse Basilius, in lib. IV *Quæstionum*, ait: « Neque enim minus aliquid eramus habituri ad agnoscendum, quod Spiritus ex Deo sit, Spiritum oris ejus ipsum esse audientes; » sed hoc sufficere poterat per se ad indicandum, substantiam ejus ex Deo esse. Si igitur Spiritum ex Deo esse, idem est, quod Spiritum oris ejus dici; os autem Patris Filius a magistris Ecclesiæ dicitur; idem ergo est, Spiritum ex Deo esse, dicere, et ipsum Filii Spiritum dicere. At illud sancti Spiritus ex Deo substantiam significat. Itaque et quod Filii Spiritus dicitur, eamdem itidem substantiam Spiritus et per Filium et a Filio designat. Sufficere itaque ait et hoc ad insinuandam substantiam Spiritus. Unde constat etiam, quia non alias Filii diceretur Spiritus, nisi per ipsum, et ex ipso substantiam haberet.

Quoniam igitur in Deo, et materia, et cuncta quæ sunt ex materia, penitus locum non habent, et neque secundum excellentiam atque defectum, neque ut possessio, sive factura, sive pars, sive membrum, neque quomodolibet aliter potest hoc hujus, aut hujus dici, secundum hujusmodi proprietatem; constat profecto, quia cum hoc hujus, aut hujus a theologis dicitur, causa insinuatur; aliter enim esse possibile non est.

Ex quo et illud una insinuatur, Spiritum ad Filium relative dici, si hæc ad invicem discernere, secundum causæ causalisque relationem velimus: siquidem juxta Gregorium Nyssenum: « In hoc solum, alterum ab altero distingui deprehendimus quod ille causa, iste ex causa sit. » Quod rursus ita divisit, ut alium diceret esse continenter ex primo; alium per eum, qui continenter esset ex primo, manare. Sed jam libri hujus continenda longitudo est, ut ad ea quæ restant, lectoris intentio interim a labore reparata, alacrior atque vigilantior assurgat.

LIBER SECUNDUS.

Jesu, nobis præi, et dux esto. Te enim duce, non errabimus.

In sacris Litteris Spiritus sanctus Dei spiraculum dicitur: *Spiraculum*, enim, *omnipotentis*, ait beatus Job, *edocet me*[1]. A spirando enim utrumque, et *spiritus* scilicet, et *spiraculum* denominatur. Nam et magnus Athanasius, in libro qui inscribitur: *Reprehensio simulationis Meletii et Eusebii* dixit: « Non nativitati sancti Spiritus processio assimiletur, sed spiraculo, quod spiraculum quasi ex ore prodeat. » Idemque in libro ad Serapionem *De Spiritu sancto*: « Spiritus iste, inquit, spiraculum Filii est. » Si igitur Spiritus quidem Filii est, et dicitur Spiritus, spiraculum autem, et Spiritus idem est; spiraculum vere spirantis est; manifestum est, Spiritum sanctum ad Filium, quasi ad inspirantem referri. Nam si spiraculum ipsius est, constat, quia ab eo inspiratur, ipseque inspirans

[1] Job XXXIII, 4.

Digitized by Google

est. Spiraculum quippe, ut diximus, a spirando denominatum est.

Quoniam vero spiraculum Dei dicitur Spiritus sanctus, unus autem Deus est Pater et Filius; quippe dum una essentia sit, servata solum personali differentia, qua alius gignit, et alius gignitur, totusque ex toto Spiritus sanctus asseritur : neque aliud est totus Pater, aliud totus Filius, neque dissonum, constat quia Pater et Filius unus est spirans sanctum Spiritum, quorum ille spiraculum est. Unde et productor per Verbum dictus est.

Sanctus quoque Epiphanius in eo libro, quem inscripsit *Anchoram* [*Ancoratum*], sic ait : « Pater erat semper, et Filius erat semper, et Spiritus sanctus semper ex Patre spirat et Filio. » Verum enimvero, ut germen, et Filius idem est, et Spiritus, et quod spiratur. Atqui productor per se ad productum dicitur; ergo et ad Spiritum dicetur. Itaque, cujus est Spiritus et ab eo inspiratur, et ad illum relative dicitur. Ex quibus item constat, quoniam Spiritus relative Filii Spiritus dicitur. Quocirca et hoc ad insinuandam ejus substantiam sufficere, magnus inquit Basilius. Nisi enim ita esset, cum Spiritum dicimus, in unam sanctæ Trinitatis personam cogitatio non recurreret, sed in unum Deum. Et Deus enim absolute Spiritus dicitur, atque ita neque Trinitas esset Deus, neque nos propriis eam nominibus confiteremur, neque in cogitationem trium personarum adduecremur.

Attestatur autem his et sanctus Augustinus in libro v *De Trinitate*, ita dicens : « Spiritus vero sanctus secundum id, quod scriptum est, quoniam Deus Spiritus est, potest quidem universaliter dici, quia et Pater Spiritus, et Filius Spiritus. Itaque et Pater sanctus, et Filius sanctus, et Spiritus sanctus, quoniam unus Deus : et utique Deus sanctus est, et Deus Spiritus est, et potest appellari Trinitas, et Spiritus sanctus. Sed tamen ille Spiritus sanctus qui non Trinitas, sed in Trinitate intelligitur, in eo, quod proprie dicitur Spiritus sanctus, relative dicitur, cum ad Patrem et ad Filium refertur; quia Spiritus sanctus, et Patris et Filii Spiritus est. »

Theologus item Gregorius ait : « Emanationis ad alterutrum habitus differentiam; differentiam etiam illorum appellationem effecisse; ut scilicet, alius quidem Filius, alius Spiritus sanctus diceretur. »

Sed et Gregorius Nyssenus ait : « Filius autem sanctus Spiritus neque est, neque dicitur, neque convertitur habitus ista consequentia. » Ubi vero habitus est, et relationem profecto esse constat.

Quod si quis contendat, ac Spiritus nomen inter ea, quæ dicuntur, *ad aliquid*, ponere omnino renuat, primum quidem, præter omnem rationem, Patrumque sententias sentire se noverit. Deinde nobis non de nomine, sed de re maxime sermonem esse audiet. Ipsa igitur persona Spiritus, sive productum, sive spiritus, sive procedens, sive aliquid aliud dicatur, Trinitatis tertia persona Patris et Filii esse dicitur, et ad Patrem et Filium refertur. In divinis autem personis, quod esse alicujus dicitur, aut ex illo est, aut causa est ejus, cujus esse dicitur. Nulla enim alia illic differentia est, præter relationem quæ secundum causam causale est. Aliter enim non esset Trinitas Deus.

Quod autem a quibusdam infertur, ut dicant : « Quia et janua domus dicitur, et Deus, Deus noster, sed nèque janua ex domo, neque ex nobis Deus, penitus absurdum et fœdum est. » Primum enim in divinis personis solum dignitas servari dicitur, ut, quod alicujus dicitur, aut ex illo sit, aut causa ejus esse, cujus dicitur, intelligatur : quandoquidem illic nulla est alia differentia. Neque enim ut membrum, aut pars, aut instrumentum, aut possessio, aut quomodolibet aliter, ut in creaturis fit, hoc hujus dicitur. Deinde dicitur quidem Deus, Deus Abraham, et Isaac, et omnium, sed justorum quidem, ut mansio et sors. Hæreditas enim sanctorum Deus est; creaturarum vero, cæterorumque simpliciter, ut creator, et Dominus, suorumque providentiam gerens.

Ex quo liquet, ne in hoc quidem deesse ordinem secundum ea quæ dicuntur *Ad aliquid*. Animadvertitur is ordo secundum id quod perficit et quod perficitur, quodque regit et quod regitur. Ideoque neque Spiritus secundum personalem proprietatem suam, creaturæ Spiritus dicitur, sed secundum quod Deus unus est cum Patre et Filio, sanctificans, atque inspirans, aut aliter eos qui digni sunt, meliores efficiens, atque eos visitans.

Præterea, quoniam productor cum sit eorum quæ *Ad aliquid* dicuntur, ad solumque dicatur Spiritum, constat et Spiritum ex his quæ *Ad aliquid* dicuntur esse, atque ad solum referri productorem. Nam si quid, secundum quod ejusmodi est, ad aliud aliquid dicitur, constat, quia et illud ad primum, quasi ad aliquid dicitur. Si enim homo, secundum quod Dominus, ad alium aliquem dicitur, et ille ut servus ad eum referetur, quod servus et dominus ad alterutrum semper relativa sint, hoc ipsum et in omnibus, quæ quasi *Ad aliquid* se ad invicem habent. Cujus ergo Spiritus, Spiritus est, ille productor est, Spiritusque ad eum cujus est Spiritus, quasi ad productorem refertur. Spiritus autem Filii Spiritus dicitur; Filius ergo productor sancti Spiritus est, et spirans ipsum est. Ideoque processus illius spiraculo assimilatur, et a spirando denominatus est, et spiraculum Filii appellatus est. Ac juxta sanctum Epiphanium, Spiritus ex Patre spirat et Filio.

Præterea Basilius in libris contra Eunomium et Arium : « Spiritus, inquit, ad Patrem proprietatem intelligo, quia procedit ex Patre. Ad Filium autem,

Digitized by Google

quoniam audio : *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* [2]. »

Quoniam igitur non magis proprius Patris, quam Filii est Spiritus sanctus, quia est eadem substantia Patris et Filii, Spiritus autem proprietatem ad Patrem vir sanctus intelligit, quia procedit ex Patre, necessario et ad Filium proprietas eadem ratione intelligenda est. Itaque quod dicitur Spiritus Christi, et Spiritus Filii, ex eo ipsum esse commendat ; maxime cum vir sanctus præmiserit dicens, ad ostendendum illius substantiam, ex Deo esse, id sufficere, quod dicitur : *Spiritus oris illius* [3]. Sed et in capitulis quoque ad Amphilochium ait : « Neque hinc solum naturæ communio ostenditur, sed quia etiam ex Deo esse dicitur, non quasi per omnia ex Deo prodiens, sed quasi Spiritus oris illius ; hinc quidem insinuata proprietate, substantiæ vero modo ineffabili servato. Et Spiritus autem, inquit, Filii dicitur, quasi proprius filii per naturam. »

Ex his autem constat, quia magnus Basilius proprietatem in divinis personis dicere vult, velut causæ causalisque consortium. Quod enim dicit, tale est : Cum audimus Spiritum sanctum et Spiritum oris Dei, intelligimus ipsum naturaliter ex Deo esse. Hoc est enim proprietas ; modum vero, quo ex Deo est, hoc est procedere ipsum ignoramus. Etsi enim alium quidem gigni, alium vero procedere, atque alium quidem sine medio ex primo, alium vero per eum, qui sine medio ex primo est, substantiam habere credimus, nihilominus tamen modum ignoramus. Hoc ergo cognito, quia est ex Deo naturaliter, consequenter quomodo sit quæritur.

Itaque proprietas hæc principaliter quidem causam et *causale* significat. Deinde, consequenter, consubstantiale etiam. Atque hujus indicium est : primum quidem, quia consubstantiale nullam indicat discretionem. Proprietas vero differentiam discretionemque commendat. Deinde, quod consubstantialia quidem invicem, secundum eamdem verborum rationem, absque ulla adjectione convertuntur ; Pater quippe consubstantialis est Filio, et Filius consubstantialis est Patri. Quod sane consubstantiale hic etiam discretionem præsupponit, ex nominibus Patris ac Filii satis apparentem. Propria vero non simpliciter, sed cum adjectione ; neque enim dicere possumus, Pater proprius Filio et Filius proprius Patri, sed ita proprie reddemus : Filius quidem proprius est Patri Filius ; Pater autem proprius est Filio Pater. Illo enim modo indiscrete, et sine relatione ad invicem reddetur. Sic autem proprietatem Filii ad Patrem secundum quam ex illo genitus, Patrisque ad Filium, secundum quam ipsius Pater est, reddimus.

Oportebat igitur similiter converti proprietatem, sicut consubstantiale est : siquidem proprietas consubstantiale ipsum principaliter significaret. Nunc vero hujusmodi proprietatem consubstantiale sequitur. Sicut et Filius, nomen secundum se quidem processum alicujus ex aliquo significat, in eadem specie, consequenter vero consubstantiale etiam. Quod enim ita processit, necessario etiam consubstantiale est. Non igitur Spiritus sanctus proprius Filii secundum naturam diceretur, nisi per ipsum procedens naturaliter, per ipsum etiam substantiam haberet. Quod enim ex aliquo, aut per aliquod secundum æquivocum processum prodit, unaque ex illo esse monstratur, a quo et proprietas maxime elucet, et consubstantiale consequenter, ejusdemque speciei demonstratur.

Idcirco magnus quoque Basilius hinc proprietatem insinuari dixit, quia ex Deo esse dicitur. Quod autem ex Deo esse dicitur, causam ostendit, qua præcedente consubstantiale etiam secundum hujusmodi proprietatem in divinis personis sequitur. Quoniam igitur Spiritus sanctus secundum naturam proprius est Filio, constat quia ad illum veluti ad causam refertur. Unde etiam consubstantialis illi est.

Magnus item Basilius in Expositione XXXII psalmi ait : « Sicut igitur creator Verbum firmavit cœlos, ita et Spiritus, qui ex Deo est, qui a Patre procedit, hoc est, qui ex ore ejus, ne quid eum exteriorum esse, neque creaturarum, arbitreris : sed ut quod ex Deo habeat substantiam, glorifices. Omnes enim in eo virtutes simul contulit. »

Et post pauca : « Hoc quidem in loco Spiritus oris ejus dici, ut intelligatur Salvator, sanctissimusque ejus Spiritus. Ubi autem invenietur? Apostolo scilicet dicente de Filio : *Ferens omnia Verbo virtutis suæ* [4]. Virtutem et Verbum Filii Spiritum sanctum posuit. » Ac rursum : *Quem Dominus Jesus interficiet Spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui* [5]. Ex quo etiam constat, stultum et irrationabilem fuisse quorumdam malignitatem, qui ex hoc Apostoli dicto *Jesus*, deleverunt, ne de Filio Dei hoc intelligatur. Ex eo enim, quod illatum est, *illustratione*, arguuntur. Futura enim apparitio Domini Jesu creditur, simulque in vetustissimis exemplaribus integritas apostolicæ sententiæ ostenditur. Hoc tamen in loco sanctus vir os Dei Filium esse ait ; dixerat enim superius Spiritum ex Dei ore esse, quod idem significare dixit : *Qui a Patre procedit.*

Sanctus autem Athanasius Antiochenus episcopus, in eo libro, quem prædiximus, « Verbum, inquit, sine Spiritu non est, sicut neque sine Verbo mens. Mentem vero esse Patrem Verbi dicimus. Mens, in qua Verbum, cum qua Spiritus, sanctum Spiritum oris Dei dicens, os enim Patris Filius. »

Si igitur Spiritus quidem ex ore Dei est, hoc autem idem est, quod *qui a Patre procedit;* os

[2] Rom. VIII, 9. [3] Psal. XXXII, 6. [4] Hebr. I, 3. [5] II Thess. II, 8.

Digitized by Google

autem Patris Filius est; et quod dicitur ex Patre procedere, illius substantiam significat : cur non id quoque, quod dicitur Filii Spiritus, et Spiritus oris ejus, indifferenter illius substantiam significet, secundum quam ex Patre per Filium procedit, ac per ipsum, et ab ipso esse habet?

Magnus item Basilius in lib. IV *Contra Eunomium*, quasi ex contrario proponens : « Sed dicis, inquit : Si Dei quidem imago Filius est, Verbum autem Filii Spiritus, cur non Filius Filii Spiritus dictus est? » In has igitur ineptias ipsum impellente Eunomio, nisi ex Filio esse Spiritum sanctum crederet, Basilius facillime illi obviasset dicens : Quomodo esset Spiritus Filius Filii, qui non quomodolibet ex Filio, sive per Filium procederet? Ita enim se controversiæ hujus molestia eximeret. Verum id quidem non dixit, sed subjiciens quod proposuerat, solvit : « Nos autem et de hoc ad nos ipsos, quantum possibile est, respondemus. Nam ad te quidem etiam facere satis esset, eadem interrogatiuncula tibi quoque imminente. Dicimus igitur, quoniam dicere Filium ex Filio, divinitatis Trinitatem in suspicionem multitudinis adduceret, audentibus hominibus. In promptu enim erat, suspicari quoniam si Filius ex Filio natus esset, et ex eo rursus alium nasci, atque rursus alium, ac deinceps in multitudinem crescere. Hujus ergo rei gratia, ex Deo quidem esse Spiritum Apostolus aperte prædicavit dicens : *Quoniam Spiritum Dei accepimus* [6], eumque per Filium manasse, manifestum fecit Filius, Spiritum ipsum appellans sicut et Dei et Christi mentem nominans, sicut et Dei Spiritum. Filii autem Filium appellare caute declinavit. »

Itaque magnus Basilius Filii quidem Filium esse Spiritum negat, ex Filio autem sive per Filium prodire asseverat. Quod autem manare naturaliter *procedere* significet, ex eo quidem manifestum est, quod eo verbo etiam in nativitate Filii theologi utuntur. Sanctus enim Cyrillus, in libro, quem ad Valerianum episcopum scripsit, « Sanctus, inquit, per naturam cum sit, quemadmodum et Pater, is qui ex eo manavit unigenitus Filius a Patre, sanctificatus dicitur secundum quod apparuit homo. »

Sed et ipse quoque Basilius in libro *De Spiritu sancto*, « Spiritus, inquit, nihil sibi quæsitum habet, sed æterne cuncta habet, ut Spiritus Dei, atque ex illo manans. » *Manare*, posuit pro eo, quod est, *esse*. Patet autem ex præcedentibus : « Filii enim, inquit, Spiritum ipsum nominavit, quemadmodum et Dei, eodem modo esse Spiritum Filii Spiritum, quo etiam est Dei et Patris. »

Idem rursus in eisdem, capitulo, quod inscribitur : *Cur non et Spiritus Filii Filius*, inquit : « Non ideo, quia non ex Deo per Filium sit, sed ne Trinitatis existimetur infinita multitudo filios ex filiis, ut fit in hominibus, habere credita. » Cum dixisset igitur : « Non ideo, quia non ex Deo per Filium sit, » ostendit, quia ex Deo per Filium est, duabus negationibus pro una affirmatione utens. Quem igitur esse per Filium dixit, hunc etiam per Filium manare iudicavit, *esse*, ac, *manare in substantia*, indifferenter ponens.

Nam si, ut quidam putant, *manare*, manifestationem, qua mundo manifestatus est, signat, quoniam secundum hanc magis Filium Spiritus manifestat, *Ille enim*, inquit, *me clarificabit* [7]; erit ergo et Filius Verbum sancti Spiritus. At id Gregorius Nyssenus negavit dicens : « Filius autem sanctus Spiritus neque est, neque dicitur, neque convertitur habitus ista consequentia. » Nempe autem sitne, vel non sit Filius Spiritus sancti manifestatio nihil potest ostendere; nisi *manare*, substantiam simpliciter significet, sicut esse etiam, secundum quam scilicet substantiam per Filium esse a theologis asseritur.

Et his vero illud conficitur, et Spiritum sanctum non esse Filium, quippe emanationis differentia, hoc est, modus differens processus illorum substantiæ, secundum theologum Gregorium, hunc Filium, illum Spiritum sanctum appellari fecit. Hic enim ex Patre sine medio, ille autem, per Filium esse perhibetur.

Liquet autem et hoc, quod magnus Basilius cum jure suo confutare objecta valuisset dicens : « Qui igitur neque ex Filio, neque per Filium substantiam habet, Filii Filius existimari credique non posset; » quoniam ea potius sententia sua erat, ex Patre per Filium atque a Filio esse Spiritum sanctum, ei ut certissimæ ac veracissimæ acquievit; maxime cum dixerit, ita esse Filii Spiritum sanctum, sicut et Patris. Atqui Patris est, secundum quod ex eo est. Et Filii igitur eadem ratione est, quoniam scilicet ab illo esse habet, ac per eum procedit.

Idem præterea Basilius, adversus Eunomium pugnans, asserentem ex solo Filio Spiritum sanctum, esse quasi creaturam, sicuti et Filium ex solo Patre, et ipsum quasi creaturam : arguere quidem illum, quod non sit a Filio, sicut creatura interim omittit, tertio id reservans libro : « De hoc, inquit, cum plus otii fuerit, dicemus. » Circa finem autem secundi libri contra Eunomium, in illum invehens : « Illud autem, inquit, cui ex omnibus obscurum esse possit, nullam efficientiam Filii a Patre dirimi : nihilque esse in omnibus, quod insit Filio quod a Patre alienum sit? *Omnia* enim, ait, *mea, tua sunt; et tua, mea sunt* [8]. Quomodo igitur Spiritus causam soli Filio assignat, ipsiusque naturæ prædicatum, hujus accipit creationem? Siquidem ergo duo principia subintroducens sibi invicem contraria, hæc ait, cum Manichæo et Marcione conteretur. Sin vero ex uno quæ sunt, suspendit omnia, quod

[6] Rom. VIII, 15. [7] Joan. XVI, 14. [8] Joan. XVII, 10.

Digitized by Google

dicitur a Filio factus esse, ad primam causam relationem habet. Itaque etsi omnia per Filium in esse producta credimus, omnium tamen Deum causam esse non tollimus. »

In his vir sanctus Eunomium exagitat, quod interim a Patre non dixerit esse Spiritum sanctum. Sin vero hunc non a Filio esse crederet, Basilius facilius ejus objectioni obviasset dicens : « Quoniam quidem a Filio nulla ratione, esse, habet, quomodo secundum te ex solo Filio est? » Cæterum id quidem non dixit, sed cum a Filio esse, cum pro concesso posuisset, Eunomium arguit, quod a Patre illum esse deneget. Ac deinceps, se contra eum armans, ait : « Quomodo ergo non apertum periculum est, a Patre Spiritum dividere, id est, eum non esse a Deo et Patre, contendere, cum utrumque nobis Apostolus conjuncte tradat, et nunc quidem, Christi Spiritum dicat, nunc autem Dei, ita scribens : *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*[9]. Ac rursum : *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est*[10]. »

Ubi notandum, quia Eunomium insimulans, quod non etiam a Patre Spiritum diceret, sed divideret a Deo Spiritum, ipse quod conjunctus sit, testimonium ex Apostolo producens, Deo et Christo conjunctim Spiritum commendat, hoc est, ex utrisque esse. Nam, si a Deo dividi, id est non esse a Deo, conjungi Deo et Christo, constat quod ab ipsis esse significat. Ejus autem rei indicium est, quod cum dixisset Spiritum, nunc quidem Christi dici, nunc autem Dei, cum testimonio firmare vellet, quomodo sit Dei : *Nos autem*, inquit, *non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est* : quasi tantumdem valeat dicere, Spiritum Dei, et Spiritum qui ex Deo est.

Cum igitur exposuisset testimonium quod conjuncte dicatur Spiritus sanctus, et Spiritus Dei, et Spiritus Christi, Apostolumque introduxisset testem, etiam ex Evangelio testimonium ad hoc asserendum, assumere voluit; ac deinceps ait : « Cum autem hunc Dominus Spiritum veritatis dicat, ipse quippe est veritas, et qui a Patre procedit. » Hic idem rursus existimat Spiritum veritatis dici, atque a Patre procedere ; pollicitus enim, testimonium se dicturum, quod conjuncte Spiritus Dei et Christi diceretur : Christi quidem esse, ex eo, quod Spiritus veritatis dictus est; ostendit autem Dei esse, quia procedit a Patre ; quoniam igitur, quod dicitur, Spiritus Dei, et Spiritus qui ex Deo est, et qui a Patre procedit, causam significat, quodque Spiritus Christi, et Spiritus Filii, et Spiritus veritatis est, et dicitur, causam similiter ostendit. Hæc enim, ut magister (28) docuit, eamdem habent vim ; ideo etiam dixit Spiritum sanctum a Filio esse habere, atque omnino ex illa pendere causa, idque rationem pietatis tradere : concordatque sibi sanctus vir in hoc, atque in aliis plerisque locis. Ex quibus constat, Spiritum sanctum relative Filii Spiritum dici, et Spiritum Christi, et Spiritum veritatis.

Nyssenus quoque Gregorius super oratione Dominica, « Unigenitus, inquit, Filius a sacra Scriptura nominatur, atque hactenus illius proprietas traditur. Sanctus autem Spiritus ex Patre dicitur, atque ex Filio esse vero testimonio asseritur. » Si quis autem, *ex*, præpositionem hoc in loco a quibusdam adjectam asseveret, primum quidem in vetustissimis exemplaribus ita haberi invenitur, vel saltem locus notatur; unde quorumdam nimis insipientium hominum temeritate particula illa deleta perspicitur.

Deinde, nihil sibi insolitum dixit vir iste. Quod enim alibi ait : « Aliud quidem continenter ex primo, aliud vero per id, quod esse continenter ex primo, » hoc ait et hic universaliter; quippe verum est quod essentialiter per aliquod procedat, et per ipsum sit ac per ipsum processus proprii substantialem hab at modum, id etiam ex ipso esse. Imo consona Basilio dixit : Ille quippe, ut ex prædictis constat, quod sanctus Spiritus Filii Spiritus dicitur, in substantia illius intellexit. Quod enim Spiritus Filii, et Spiritus oris ejus dicitur, idem esse ait, ac si diceretur, ex Patre procedere ; atque ex eo, quod dicitur Spiritus Filii, hujusmodi ad eum proprietatem designari definivit, qualem ad Patrem ex Patre, quod dicitur, procedere commendat ; sufficereque ait, quod dicitur Spiritus Filii, et Spiritus oris ejus ad insinuandum substantiam ipsius ; neque minus aliquid significare, cum Filii Spiritus dicitur, quam cum ex Deo esse illum audimus. Ille igitur hoc ita exposuit. Pari autem intelligentia id dictum et Nyssenus accepit. « Quia enim, inquit, Apostolus eum Filii Spiritum, sicut et Dei nominavit, secundum eumdem morem est Spiritus Filii, secundum quem et Dei et Patris. Verum Dei, et Patris Spiritus dicitur, quasi ex ipso exsistens. Igitur et Filii Spiritum, ut qui ex ipso sit, et ab ipso esse habeat, accepit. Non ergo nova neque insueta voce et intelligentia beatus iste usus est : sed ex divinis Litteris occasione sumpta, consentanea magno Patri Basilio locutus est.

Sanctus quoque Cyrillus, super illud evangelicum : *Alium Paracletum dabit vobis*[11], ait : « Alium quidem Paracletum Spiritum vocat ; una quippe in utrisque substantiæ ratio, non extra ipsum ponens, sed alteritatis verbum in eo solo dans, quod Spiritus ipse propria substantia esset, atque subsisteret. Neque enim Filius Spiritus est, sed cum vere proprieque sit, atque subsistat, hoc, quod est in fide suscipiemus; Spiritus enim est Patris, et

[9] Rom. VIII, 9. [10] I Cor. II, 12. [11] Joan. XIV, 16.

(28) S. Basilius.

Digitized by Google

Filii. « Hic notandum, quod ad ostendendum, Spiritum sanctum substantialiter esse, atque subsistere hoc, quod est, hoc est a Filio discretum esse, adjunxit : « Spiritus enim est et Patris, et Filii. » Itaque cum dicitur Spiritus Filii, discretionem quamdam oportet intelligere, non consubstantialitatem, ut quidam dixerunt ; etsi, quam maxime, ut dictum est, inde consubstantialitas sequitur. Sicuti et a Patre quidem discernitur Spiritus, quia ipsius est Spiritus, utpote ab ipso prodiens ; ipso autem hoc, quod illius est Spiritus, procedit ab illo, consubstantialisque illi est, et Filius a Patre distingaitur, secundum quod Filius est, ac discretio quædam signatur ex nomine ; eo autem ipso, quod Filius est, omnino etiam consubstantialis est.

Et quoniam in divinis personis discretio relationem secundum causam causaleque significat, quod autem dicitur Filii Spiritus, discretionem indicat, constat, quia cum dicimus Spiritum Filii, relationem secundum causam, atque causale signamus. Enimvero id dicere non possumus, referri quidem Spiritum sanctum ad Patrem et ad Filium, idem esse, quod proprietates habere Spiritum sanctum, ut ad ipsos differenter referatur ; aut Spiritum differentem quempiam esse, ac duplicem ; aut Filium, non secundum essentiam, unum esse cum Patre, quæ identitatem Filii ad Patrem tollunt, unumque ac simplicem Spiritus processum, secundum quem ad Patrem et Filium refertur, ex Patre per Filium procedens, una auferunt.

Deinde, etsi Filius ad Patrem et ad Spiritum refertur, et Pater itidem ad Filium et Spiritum : sed omnino hæreticum est, etiam de Spiritu sancto istud putare, ut ipse quoque, gemina relatione scilicet ad Patrem Filiumque referatur. Spiritus enim secundum unam ac solam personalem proprietatem suam, ac secundum quod Spiritus, ad Patrem refertur et Filium : Pater autem et Filius ad invicem quidem et ipsi personalibus proprietatibus referuntur. Ad Spiritum vero, non his, verum alia relatione, quam generationis ac nativitatis, productionis [spirationis] scilicet, secundum quam, unum sunt Pater et Filius ; etsi suis ad invicem differentiis discreti. Nam, secundum quod ille Pater, hic Filius est, ad invicem solum dicuntur. Itaque illic quidem fas est, secundum unum scilicet, ac solum ipsius personalem processum, Spiritum sanctum ad Patrem, ac Filium referre ; in Patre verò, ad Spiritum et Filium : ac rursus, in Filio ad Patrem et Spiritum sanctum, omnino impossibile est ; nempe enim, etsi Patris persona, una cum sit ac simplex, ad Filium ac Spiritum refertur, dicere possumus, quoniam Pater quidem ad differentes personas Spiritum ac Filium refertur, secundum quod sunt personæ differentes, ideo et refertur differenter (29) ; Spiritus autem sanctus, etsi ad personas differentes refertur, sed non secundum quod invicem differentes sunt, refertur ; neque enim ad Patrem, secundum quod Pater est : esset enim Spiritus Filius ; neque ad Filium, secundum quod Filius est : ad Filium enim sic Pater refertur solus. Itaque quoniam unum aliquod ac simplex est, in Patre ac Filio, ad quod refertur Spiritus, merito, et unica relatione ad eos referri dicendus est.

Insuper quoniam idem et unus Spiritus sanctus indifferenter, et sine aliqua adjectionis varietate, Patris ac Filii Spiritus dicitur, necesse est, secundum eumdem modum, etiam amborum sit : sin alias, Filii ad Patrem inæqualitas sequitur, similitudinisque incommutabile hinc tollitur. Sicut enim sapientia, bonitas, justitia, conditionisque ratio, Patri Filioque distributa, eis itidem, et sine varietate redduntur, ideoque una essentia, et una virtus, et unus Deus est : ita et in Spiritu sancto, æqualitatis ratio necessario habenda est. Alias quippe, sicut in illis, cum non similiter Patri redduntur et Filio : diminutio, varietasque essentiæ Filii ad Patrem, sequitur, ut dictum est, secundum Arianorum propositionem : profecto et in sancto Spiritu cum ambobus similiter, ac sine ulla varietate reddatur, si a nobis dissimiliter ac varie redditur, idem necessario sequitur, multoque hic amplius, quoniam et de consubstantialitate Spiritus ipsis sermo est.

Id et magistri Ecclesiæ senserunt. Ait quippe Cyrillus beatissimus, cum illud exponeret : *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis :* « Dei enim et Patris naturalium bonorum essentialiter socius consorsque, cum sic eodem modo habet Spiritum, quo habere eum Pater intelligitur, non inductum, neque extrinsecus injectum, id quippe sentire, summæ vesaniæ est ; sed, sicuti unusquisque nostrum proprium sibi continet spiritum, atque ex intimis visceribus ad exteriora profundit. Propter hoc ipsum denique insufflavit corporaliter Christus, ostendens, quoniam sicut ex humano ore procedit corporaliter spiritus, ita et in divina substantia, qui ex ipsa est Spiritus deifice digneque profunditur. »

Idem rursus cum illud evangelicum exponeret : *Et Deus erat Verbum,* « Non ergo, inquit, minor est, qui eamdem habet efficientiam quam perfectus Pater, genitorisque Spiritum habet proprium naturæ bonum vivumque, et sibi substantialiter insitum, quemadmodum videlicet et Pater. »

Hic, si rursus quis duos processus sancti Spiritus ponens, unum intemporalem [ἄχρονον] ac substantialem, temporalem alterum nec substantialem, Patri quidem ambos assignet, Filio vero secundum ac temporalem, secundum quem et mitti dicitur ab ipso, et dari, et infundi, et si quid aliud hujusmodi de tanta re dici convenientius potest. Primo

(29) Leg. Greg. de Valentia, tom. I *Comm. theol*, disc. 2, q. 10, p.

Digitized by Google

quidem id legem ferentis est (30); neque enim id a quoquam sanctorum dictum est, atque una hoc ipsum in primis est, quod minorem Patre Filium ostendit.

Deinde non dicitur tantum : Quia per ipsum mittitur, et datur ; sed, Quia etiam procedit, quod profecto substantialem sancti Spiritus processum signat, qui etiam æternus atque ante sæcula creditur. Sed enim jam supra declaratum est, quæ ineptiæ, quæ indigna hujusmodi homines sequantur. Præter id namque, quod Filio ministri ordinem assignant, etiam accidentia secundum tempus Filio ac Spiritui, imperfectionemque simul assignare cogentur.

Sed ne in has nugas decidamus, dicendum est secundum magnum Basilium quia, quod ex Deo procedit, non procedit in tempore, etiamsi in tempore ejus efficacia appareat; et quia secundum id quidem quod dicitur, *ex quo*, unicus processus, secundum vero id quod dicitur, *in quod*, geminus esse secundum nostrum habitum agnoscitur, et quæque alia supra dicta sunt. Quanquam nunquam a Filio daretur, nisi ab ipso esset. « A quo enim, ait magnus Athanasius, dari oportebat Spiritum, nisi ab eo, cujus est? » Alias quippe minister esset Filius. Et certe, si priorem illum substantialemque processum, secundum quem ab eo procedit, Pater apud seipsum quasi non communem Filio servaret, missionisque tantummodo illum communione dignaretur; ex mensura ergo daret Pater Filio Spiritum, et non, ut Baptista dixit, *non ad mensuram* [12].

Præterea siquidem missio Patri Filioque communis sit, processio vero a Patre solo, non communicante sibi Filio, omnia quidem Filii Patris erunt; non autem omnia Patris et Filii. Non ergo verum erit, quod a veritate ipsa dictum est : *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt* [13]. Et illud : *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt* [14], quod absurdissimum est, sanctorumque sententiis penitus adversum.

Ait enim Cyrillus beatissimus super illud : *Omnia quæ habet Pater, mea sunt.* « Fructus igitur et figura expressa paternæ substantiæ Filius cum sit, omnia, quæ ipsius sunt per naturam, sibi vindicat; idcirco ait : *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt; ideo dixi vobis, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis*, Spiritus scilicet, qui per ipsum atque in ipso est. »

Et idem rursus super illud : *Hoc erat in principio apud Deum*, « Deum, inquit, verum ex Deo Patre vero genitum seipsum Unigenitus ostendens ait : *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt*; omniumque proprietatum quæ Patri insunt naturaliter, hæres Filius est, ut ex ipso secundum naturam exsistens, etiamsi non intelligatur esse Pater; omnia autem perfecte in seipso habens, quæ sunt personæ substantiæ propria atque præcipua. »

Idem super illud : *Sicut tu me misisti in mundum*, « Quoniam, inquit, ex Patre, et in Patre, secundum naturam est Filius, fructus exsistens verus substantiæ ipsius, Patris proprium Spiritum sibi per naturam vindicat. »

Sed et magnus Basilius in lib. *De fide*, cujus initium est : *Dei quidem meminisse jugiter*, « Filius quidem, inquit, ut Filius, naturaliter, quæ Patris sunt possidet; ut autem Unigenitus, omnia habet in seipso collecta. »

Si ergo omnia, quæ habet Pater bona præcipua et propria Patris, et Filius itidem habet, præcipuus autem est Spiritus vivens, et substantialiter insitus, isque proprie Filii naturæ bonum esse a theologis asseritur, quamvis etiam præter Patrem esse solum, omnia quæ Patris sunt Filium habere itidem asseveratur, constat profecto quia et Filii est Spiritus sanctus, sicut et Patris, ac secundum eumdem modum. Alias enim summa illa cum Patre identitate et incommutabilitate Filium excluderemus.

Verum, etsi eamdem substantiam habet et Pater et Filius, sicut in divina illa simplicissimaque natura digne habere intelligitur, eamdem tamen Pater ita habet, ut a nullo accepisse, cum sine causa sit, intelligatur : Filius autem eamdem ita habet, ut a Patre acceperit, ut a causa, Filiique rationem nascendo sibi vindicaverit. Similiter autem et de Spiritu dicendum, quod eamdem cum illis habeat substantiam, a Patre quidem procedens, a Filio autem accipiens causabiliter, hoc est processus ratione : sive ex Patre per Filium secundum suum substantialem processum, secundum quem ex Patre esse per Filium asseritur.

Dicere autem : Si omnia Patris habet Filius, et Filius necessario jam Pater est; hominum est parum considerate loquentium, Salvatorisque delentium vocem, ac personarum ordinem omnino ignorantium. Neque enim jam esset Filius Filius, neque Pater Pater, sed mista omnia et confusa essent, proprietatibus sublatis. Cæterum constat, servatis tantum proprietatibus, quæ personas commendant, reliqua omnia esse communia. Namque hic Patris ac sui mentionem faciens Dominus et omnium, *Omnia enim*, inquit, *quæ habet Pater mea sunt*, his qui Trinitatem et unitatem confitentur, dicendo, Pater, et Filius, intelligendas proprietates dedit, discretionemque personarum; *omnia* autem dicendo, cuncta naturæ bona quæ Pater habet, præterquam esse Patrem intelligi voluit.

Unde magnus quoque Basilius in libro *De fide* : « Omnia quæ Pater est Filius est, Patrem dixi et Filium, has mihi proprietates serva. Manens igitur

[12] Joan. III, 34. [13] Joan. XVII, 10. [14] Joan. XVI 15.

(30) Hoc est, nihil probantis, sed tantum cum auctoritate asseverantis.

Digitized by Google

Filius, Filius omnia est, quæ Pater, juxta ipsius Domini vocem dicentis : *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt.* Re enim vera imaginis sunt omnia, quæ adsunt primitivæ formæ. »

Beatus item Cyrillus in secundo ad Hermiam ait : « Coæternum Patri credimus Filium omniaque æqualiter habentem, præter solum gignere. » Idemque in libro suo *De Trinitate*, « In Filio, inquit, unigenito, per omnia simili Patri et æquali, præter id solum, quod Pater non est. »

Divus item Chrysostomus in homilia 39 super Joannem, super illud : *Ut omnes honorent Filium, sicut honorant et Patrem*, « Num ergo, inquit, et Patrem ipsum appellabimus? Absit. Idcirco enim dixit Filium, ut manentem Filium, ut Patrem, honoremus. Qui autem ipsum dicit Patrem, non jam ut Patrem Filium honorat, sed permiscet et confundit omnia. » Ac post pusillum : « Dedit autem idcirco dictum, ne ingenitum ipsum suspiceris, neque duos Patres esse putes. Omnia enim quæ Pater est, hæc et Filius est, genitus et manens Filius. »

Porro, si quis etiam Spiritum sanctum, ejusdem essentiæ cum Patre et Filio cum sit, et ipsum quasi necessario se producere subinferat, audiet hinc quidem esse nihil quod ipsum seipsum proferat, ipsumque sui ipsius causa sit; hinc vero nullam aliam nobis personam præter tres, in divinis traditam, ut illam producat Spiritus. Itaque cogetur personam aliam, quæ producatur, invenire, quandoquidem, quod producit, et quod producitur, idem esse non potest, simulque sermonis tolletur fundamentum. Præsupponitur quippe, juxta sacri eloquii positionem, Spiritum produci, vel procedere; solumque unde quæritur : et si Pater, et Filius unus productor est, at quod producit, et quod producitur, idem esse non potest. Sic enim necessario ejus, quod dicitur, unde, causa tolletur : hac vero ratione, et quod dicitur ex Patre per Filium prorsus auferetur. Non ergo est putanda instantia, quam et ea, de quibus sermo est, et quæ a disputationibus concessa sunt, tollunt.

Quanquam etiamsi alia persona detur, hoc ipsum et de illa quispiam inquiret, atque ita nusquam sistetur infinitas. Pari enim ratione, aut in infinitum progreditur processuum numerus, aut, si stabit uspiam, cur non hoc magis in Spiritu, tertia videlicet persona Trinitatis, ut et Trinitatis nobis confessio servetur, et hujusmodi vanitas omnino arceatur? Nam præter id, quod hujusmodi ratiocinatores vani, nihil concludunt, etiam quæ nobis de Trinitate sunt tradita, moventur. Posito enim etiam ex solo Patre esse Spiritum, eadem et ad illos nihilominus erit instantia, hæsitatioque manebit. Ut ergo et eis ipsis, et nobis nihil ad disputationem conferens ejusmodi instantia, imo etiam proposita destruens abjiciatur.

Ex his ergo quæ diximus, apparet et ipsum Filii nomen, et multum quidem, ad propositum conferre. Neque enim Pater verus Pater esse diceretur, nisi seipsum penitus communicaret Filio; neque Filius verus esset Filius, nisi Patris omnia haberet in seipso; sed neque esset incommutabilis imago Patris, si illo minor appareret; neque sigillum uniforme esset, quod in se ostendit Patrem juxta magnum Basilium : « Imaginis quippe sunt omnia, quæcunque insunt primitivæ formæ, » ut ipse ait; et sicut Gregorius Theologus in sermonibus de Filio dixit : « Hæc enim imaginis natura est, imitationem esse primi exemplaris, idemque esse potius, quam assimulationem, ne sit in alio similis, in alio dissimilis. » Et adjecit : « Hic autem eo etiam magis, quo vivens *viventis est imago.* » Sed neque Christus vera prosecutus esset de seipso dicens omnia, quæ Pater essent, se habere; habet autem Pater proprium naturæ suæ bonum, Spiritum sanctum. Et quoniam unam eamdemque naturam Filius ex Patre genitus etiam cum Patre habet, quis audeat hac prælitum Filium asserere paternorum bonorum aliis gaudere, aliis privari? Atque hinc omnium, quod dicitur definitionem tollere, cum Dominus Patris omnia se habere dixerit? Præterea dictum est : *Qui videt me, videt et Patrem* [15]. Quod autem dicitur, *videt*, pro eo positum est, quod est, intelligit, ita exponentibus Patribus.

Et hinc itaque constat, quod qui Filium sine Spiritu cogitat, etiam Patrem Spiritu destitutum intelliget. Quia enim Filius Patris est definitio et verbum; et sicut definitio ad definitum, sive definibile, sic se habet Filius ad Patrem juxta theologum Gregorium : omnino, qui definiti definitionem nescit neque ipsum definibile ac definitum sciet. Itaque si quidem Pater Spiritus sancti causa est, et Filius cum eo. Quod si non Filius, neque Pater quidem. Nam quod in incommutabili imagine non cernitur, id neque in primitiva forma inspicietur. Et qui Filium Spiritus sancti causam non inspicit, ne Patrem quidem causam hujusmodi videre poterit. Quod enim ait Christus, veluti brevis quædam Patris et Filii parilitatis et æqui honoris definitio est. Quantæ igitur, et quam periculosæ audaciæ est, cum tanta sit ambobus incommutabilitatis identitatique ratio, Spiritum a Filio auferre, contra Domini Patrumque sententiam, ut hinc etiam imaginis incommutabilitas tollatur essentiæque differentia necessario sequatur? Unde sane constat, Patrem et Filium unam esse sancti Spiritus causam, generandi nascendique proprietate servata.

Joannes item Chrysostomus in 38 super Joannem homilia, interrogantibus Arianis, quomodo ejusdem esset essentia, qui mitteret, et qui mitteretur, respondit dicens : « Rursus ad humana orationem convertis, neque intelligis ista propter nihil aliud dici, nisi ut et causam sciamus, et in Sabellii mor-

[15] Joan. xiv, 9.

Digitized by Google

bum non incidamus. » Constat ex his, quoniam *mitti*, una quidem divinarum personarum discretionem commendat, simul etiam causam et causale indicat : « Propter nihil enim aliud mitti dictus est, *nisi ut* causam sciamus, et in Sabellii morbum non incidamus. » Si autem mittere et mitti, causam et causale significat, a Filio autem mittitur Spiritus sanctus, liquet secundum divum Chrysostomum, quia Filius causa est Spiritus sancti, et quoniam a Patre et Filio mittitur ; Pater ergo et Filius unus mittens, unaque causa sanctus Spiritus est. Itaque non solum per id, quod dicitur procedere, cum Spiritus ex Patre per Filium procedere theologis asseveretur, verum per id quoque quod mitti per Filium Spiritus dicitur, Filius Spiritus sancti causa secundum substantialem, et unicum, et simplicem processum, juxta Ecclesiæ theologos, fideique principia esse invenitur. Et illud una apparet, quod non dare solummodo et *audire* et *accipere*, in divinis, ut supra demonstratum est, causam, et causale, personarumque discretionem, et ab alio esse, et causam esse indicat, sed et *mittere*, et *mitti*, causam itidem et causale significat, mittique ab alio esse demonstrat. Ideo et Pater mitti non dicitur, quoniam ex nullo est ; Filius autem et Spiritus sanctus, quoniam ex causa sunt, secundum sui processus differentiam mitti dicuntur : Filius quidem, a Patre solo, quia et ex solo est ; Spiritus autem sanctus a Patre et Filio, quoniam per ipsum et ab ipso est. Aliter enim si accipiantur ista, locum in sancta Trinitate non habent, ubi substantiæ incommutabilitas atque identitas esse, pro confesso habetur.

Liquet autem ex his, quod in Filio quidem gigni, *mitti* est, in Spiritu vero procedere est. Neque mitti solum, sed quælibet verba, processum simpliciter significantia, Filioque ac Spiritui convenientia, in altero quidem nativitatem, in altero autem processionem commendant, juxta scilicet illorum proprios substantialesque processus. Hæc enim et sancti Patres dicunt.

Sanctus denique Cyrillus, super illud evangelicum : *Qui autem accipit illius testimonium, signavit, quia Deus verax est* [16], « Pater, inquit, Filium ex propria natura protulit, veluti ex lumine splendorem, secundum ineffabilem atque inenarrabilem divinæ nativitatis morem, quod ipse quoque nobis ostendit dicens : *Unigenitus ego ex Patre exivi, et venio* [17]. Exivit quippe ex Patre in propriam substantiam Filius, etsi in ipso semper secundum naturam est, quodque nobis in illo exisse significat, hoc rursum hic *mitti* indicat. »

Idem super illud : *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me* [18], « Sciendum vero, inquit, quod per id, quod missum se iterum dicit, non secundum se esse a Patris dignitate ostendit ; neque enim servilis illa missio intelligenda est, etsi quam maxime servili forma vestitus, hæc de se sine crimine loquatur. Missus est autem ita, sicut verbum ex mente, sicut splendor solis ex ipso. »

Idem super illud : *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus* [19], « Et certe, inquit, non ignorans, quia omnium habet potestatem, et quia a Deo exivit, hoc est, ex Patris essentia natus est. »

Idem super illud : *Credidistis, quia a Deo exivi* [20], « Ex eo, inquit, quod ait : *Exivi a Deo*, hic rursus putabimus dictum, vel, quia natus sum, atque ex illius substantia fluxi secundum processum, ut essem, et intelligerer, fortasse proprie ac substantialiter, non tamen penitus divisim. Est enim in Filio Pater, rursumque secundum naturam in Patre Filius. Sive *exivi*, pro eo quod est, factus sum homo, vestram formam naturamque suscipiens. Quasi enim locus cujuslibet rei est propria natura a qua exit, cum ad aliud quodlibet migrat, et quod non erat efficitur. »

Sanctus item Maximus controversiam Anomœi seu Ariani cum orthodoxo in morem dialogi conscribens, Anomœum interrogantem facit, quidnam sit *gignere, et nasci, et emittere*, atque *producere?* Orthodoxumque ita respondentem introducit : « Pater quidem gignit, hoc est genuit, Filius autem gignitur, id est genitus est ; atque ipse Pater emittit Spiritum, hoc est emisit ; Spiritusque procedit, hoc est processit. »

Consona his et beatus Gregorius Romanus pontifex in homilia super illud evangelicum (31) : *Cum sero esset die illa una Sabbatorum* [21], loquitur dicens : « *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* [22]. « Hoc est, ea vos charitate diligo, cum inter scandala persecutorum mitto, qua me charitate Pater diligit, quem venire ad tolerandas passiones fecit, quamvis *mitti* etiam, juxta divinitatis naturam, aliter possit intelligi. Eo enim ipso a Patre Filius mitti dicitur, quo a Patre generatur. Nam sanctum quoque Spiritum, qui, cum sit coæqualis Patri et Filio, non tamen incarnatus est, idem se Filius mittere perhibet dicens : *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre* [23]. Si enim mitti, tantummodo incarnari deberet intelligi, sanctus procul dubio Spiritus nullo modo diceretur *mitti*, qui nequaquam incarnatus est, sed ejus missio, ipsa processio est, qua de Patre procedit et Filio. Sicut igitur Spiritus mitti dicitur, quia procedit, ita et Filius non incongrue mitti dicitur, qui generatur. »

Quod igitur ex divi Patris Chrysostomi dictis colligitur, hoc etiam sanctorum cæterorum sententiis colligi datur. Mitti quippe hoc in Patre ac Filio significat quod et nasci, et ex Patre esse habere ; etsi juxta Filii humanitatem ista intelligi possint. Porro

[16] Joan. III, 33. [17] Joan. XVI, 28. [18] Joan. VII, 16. [19] Joan. XIII, 3. [20] Joan. XVI, 27. [21] Matth. XX, 3. [22] Joan. XX, 21. [23] Joan. XV, 26.

(31) Hom. 26 super Evang.

Digitized by Google

cum hoc in Spiritu sancto non habeat, ideo quod corpus non assumpserit ut Filius, restat intelligendum de naturali processu sancti Spiritus ex Filio, quod mitti, et exire, et prodire dicitur.

Ex quibus etiam maxime manifestum est, ut diximus, non duos esse sancti Spiritus processus, quod a quibusdam assumitur; hoc enim pluribus arguitur, etsi propter illius temporalem manifestationem, nostrumque profectum, æternum quod est, temporale videatur, ut superius dictum est.

Quod si divus Chrysostomus alio in loco dixit: « Cum vero mitti audieris, noli de divinitate dictum accipere; Deus non mittitur, » dicendum, quod quia plurimi hæreticorum, ex eo quod dicitur mitti, gradus divinitatum introducentes, unamque et unitissimam essentiam et deitatem dividentes, aliam quidem mittere, mitti aliam docebant; ideo præceptor pietatis illud quidem denegat, ne deitatum introducatur multitudo, deorumque consequentium partim superiorum, partim inferiorum, juxta scilicet substantiarum differentias; et ait quia deitas non mittitur, neque Deus, quando secundum Deitatis nomen absolute dicitur, et sine relatione. Per id vero, quod mittere et mitti dicitur, personarum substantiam, causamque et causale confitetur. Dicitque idcirco dici, quia mittitur, ut causam sciamus, et in Sabellii morbum non incidamus, *mitti* sic accipiens, secundum quod persona ex persona substantiam habet, ex ea prodiens, cum una illis sit essentia.

Itaque secundum quod divina persona est, *mitti* ponitur, quia et mitti in divinis, ut dictum est, ab alio esse significat. Alias quippe, et sibi ipsi et Salvatoris sententiis adversaretur apertissime de se dicentis, missurum se Paracletum, Spiritum veritatis: seipsum *veritatem* dicens, illum scilicet Spiritum, quem mittit Pater, et qui a Patre procedit. Ex quibus id etiam apparet, quod qui per donum sine substantia, non personam, secundum quod persona est, mitti a Filio Spiritum sanctum dicunt, non recte opinantur. Qui enim ex Patre procedit, Paracletus est Spiritus veritatis, *quem mittet* quidem, inquit, *Pater in nomine meo*, hoc est, per me. Missurum vero se, ipse quoque pollicetur, qui discipulos doceret, eisque suggereret omnia. Hunc ergo Spiritum quis audeat sine substantia dicere, nisi blasphemare velit?

Magnus quoque Basilius in libro *De sancto Spiritu*, « Spiritus, inquit, sanctus, nihil sibi acquisitum habens est, sed æterne habet omnia, ut Dei Spiritus et ex eo manans, causamque ipsum habens, ut fontem sui. » Ubi notandum, quia Deum causam esse sancti Spiritus ex eo quod fons ejus sit, monet. Ait enim: « Causam ipsum habet, ut fontem sui. » Liquet autem, quia fontis nomen causam significare vult.

Magnus item Athanasius in ea quam scripsit disputatione orthodoxi et Anomœi, ex persona orthodoxi ait: « Spiritum autem ingenitum dico; non enim habet generationis auctorem, sed fontem sui; sicut enim fons extrinsecus non gignit, quam fundit aquam, sed ex seipso inundans habet, ita et Deus fons Spiritus est, ut dictum est, largitor ejus, non illum extrinsecus sumens, sed ex seipso profundens; scriptum quippe est: *Duo enim mala fecit populus meus; me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi lacus contritos, qui non poterunt aquam continere* [14]. Et Apostolus dicit: *Qui largitur nobis Spiritum, et operatur in nobis virtutes* [15]. Quod autem aqua viva sit Spiritus, Christus docuit dicens: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* [16]. » Et hoc in loco magnus Athanasius *fontem* Patrem dixit, Spiritum *aquam*.

Ubi vero enumerat Scripturæ testimonia naturalis communionis, ex eo quod similiter sit Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, ibi Christum fontem Spiritus dicit, aquam vero sanctum Spiritum nominat. Ait denique: « Dicit Salvator iterum: « *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Exponens autem evangelista quid sit aqua viva: *Hoc autem*, inquit, *dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*. Dicit enim propheta: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi lacus contritos, qui non poterunt aquam continere.* »

Idem rursus in libro *De dispensatione incarnationis Domini*, cujus initium est: *Qui maligne divinas Litteras volunt intelligere*, « Novit enim, inquit, propheta apud Deum Patrem esse Filium fontem sancti Spiritus. » Sed et Chrysostomus in sermone *De sacramento baptismatis*: « Propterea, inquit, ostendit se ipsum Salvator fontem aquæ vivæ, et aquam vitam Spiritum sanctum. » In hymnis quoque psallimus: « Me dereliquerunt fontem viventis aquæ, Barrabamque petiverunt atque dimiserunt. » Constat igitur, quod dictum est, *me dereliquerunt fontem aquæ vivæ*, aliquando personæ Patris convenire, aliquando vero etiam Filii. Viva autem aqua Spiritus sanctus vocatur. Fons itaque Spiritus sancti Pater et Filius est. Ita quippe et a sanctis Patribus exponitur. Et quoniam fons quidem Spiritus Pater est, ut causa ipsius, est autem Filius sancti Spiritus fons, colligitur, quia una causa, unusque fons sancti Spiritus est Pater et Filius. Omnia enim, quæ Pater habet, Filii sunt, et quæ Filii sunt ad Patrem referuntur. Et illud simul constat, quia sicut per naturam una est aqua, et quæ in fonte est et quæ manat ex fonte, ita unum per naturam sunt Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Sin vero aqua ex fonte manat, profunditur, scatet; manifestum est, quia et Spiritus ex Filio manat, scatet atque profundi-

[14] Jerem. II, 13. [15] Galat. III, 5. [16] Joan. VII, 37, 38.

Digitized by Google

tur. Hæc autem ipsum ex illo esse significant : quippe Filium ex Patre manare, fluere atque profundi, sancti Patres dicentes, substantiam ejus ex Patre significare volunt.

Ait quippe sanctus Cyrillus in quodam capitulo, *De æternitate Filii*, cujus initium est : *Fons sapientiæ Deus vocatur, et est* : « Erat ergo Patri coæternus Filius, ex paterna substantia veluti ex quodam fonte scaturiens. » Aiunt nihilominus et ipsi Patres Spiritum sanctum ex Filio quoque profluere, profundi, manare atque procedere. Nam in gestis primæ in Nicæa synodi, in his quæ dixerunt sancti Patres ad philosophum per episcopum Leontium, quorum verborum initium est: *Est illud autem intelligendum, o amice, jam veritatis philosophe*, sic habetur, « Invenitur Spiritus ex Patre quidem procedens, proprius autem Filii, et ex ipso prôfluens. » Si quis autem ex his Filium Spiritus fontem juxta eum qui a quibusdam introducitur, secundum processum ejus intelligi tantum vult : at eo dato, quæ prædicta sunt, inepta erunt et absurda omnia.

Præterea etsi dederimus, geminum processum esse, utrumque necesse est Filio communem esse cum Patre, ne varietas essentiæ Filii ad Patrem sequatur. Quorum enim est virtus differens, essentia quoque differens est; sicuti quorum æqua virtus est, æqualis et essentia est. Quod si unus processus est, multo magis quod quærebatur, in manibus est. Hoc autem verissimum est, maxime ostenso, hinc quidem eos qui duos processus ponunt absurda plurima sequi necessario, hinc vero quoniam mitti et procedere, et profluere divinarum personarum distinctionem commendat.

Præterea Filius imago Patris dicitur, Spiritus autem Filii. Dixit enim Apostolus : *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui* [37]. Cyrillus quoque, super illud evangelicum : *Sicut tu me misisti in mundum* [38], ait : « Quia enim Unigeniti substantiæ imago integerrima Spiritus ejus est, juxta id, quod Paulus scripsit : *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis filii ejus*, omnes, in quibuscunque fuerit, conformes efficit imagini, hoc est, Filio. »

Idem super illud : *Non pro his rogo tantum* [39], ait : « Imago sincera Patris Filius, naturalis vero similitudo Filii, Spiritus ejus. » Idem rursus in *Thesauris* : « Quemadmodum igitur, quoniam imago Patris diligentissima est Filius, qui eum suscipit, et Patrem habet, ita ad parilem figuram analogia recurrente : qui Filii imaginem, hoc est, Spiritum susceperit, per ipsum omnino habet Filium, Patremque, qui in ipso est. »

Magnus autem Basilius in lib. I *Contra Eunomium*, « Imago, inquit, genita, et dicitur Filius, et est sapientia et virtus, et justitia Dei, non quasi habitus, neque quasi aptitudo, sed vivens substantia, et ἔκλαμψις, et splendor gloriæ Dei. deo et toto in seipso ostendit Patrem, ex tota ejus gloria resplendens. »

Idem in sermone *Contra Sabellium et Anomœum* : « Illic autem cum audis imaginem, splendorem gloriæ intellige. »

Joannes quoque Damascenus, in Canone in magnum Basilium ait : « Imago Patris Filius, ac Filii Spiritus. » Ad hæc sanctus quidem Cyrillus in VI *ad Hermiam* ait : « Denique et sanctus David viventem et substantialiter insitam efficientiam ac virtutem Patris Filium noscens orabat dicens : « *Manda, Deus, virtuti tuæ ; confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis* [40]. Paulus item sapientissimum Christum Dei virtutem et Dei sapientiam [41] aperte prædicavit. » Idem in quodam capitulo 11 *Thesaurorum* ait : « Apertissime ostenditur, non alienum esse a Filio Spiritum sanctum, sed in ipso, et ex ipso esse, ac veluti efficacia quædam naturalis omnia implere valens, quæcunque voluerit. » Rursumque in alio capitulo I *Thesaurorum*, « Filius, inquit, viva et essentialis efficacia est, et virtus sapientia Patris. » Sed et magnus Athanasius, in Epist. ad Serapionem, operationem Filii Spiritum nominat, plurimisque in locis doctores sancti naturalem et essentialem Filii virtutem et operationem Spiritum sanctum asseverant.

Ad hæc faciem quidem Patris Filium, Filii vero faciem Spiritum sanctum asserunt. Ait enim divus Cyrillus in V *ad Hermiam* : « Quod enim, inquit, quasi facies Dei, et Patris Filius sit, Psalmista nos facile docere poterit, aliquando quidem dicens: « *Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam* [42] ? aliquando rursus veluti ex persona eorum qui crediderant in illum : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* [43]. Signati enim sumus sancto Spiritu ad similitudinem faciei Patris, hoc est Filii. » Idem super illud : *Operamini non cibum, qui perit* [44], « Quoniam, inquit, non dubium est, quin facies Dei, et Patris Filius sit. Est ipse penitus et character in quo signat Deus. » Idem super illud : *Sin autem, propter ipsa opera credite* [45], « Si enim, inquit, implevit quidem cœlos Filius, et terræ ultima, hoc est, infernum, quomodo non stolidissimum omnino est et præter omnem rationem, ambitus illi applicare nomen? Ne illud quidem venit in mentem quod si facies ejus, hoc est Spiritus; facies enim Filii vocatur Spiritus ; implet omnia, nulla ratione ipsum ambitu includi posse. »

Ad hæc magnus Basilius in lib. IV *Contra Eunomium*, genitorem et primam formam Filii Patrem appellavit. Magnus vero ille Gregorius mirabilium patrator Neocæsareæ episcopus, in libro, cujus initium est : *Inimicissimi alienique apostolicæ confessionis*, « Pater, inquit, Domini principium,

[37] Rom. VIII, 29. [38] Joan. XVII, 18. [39] ibid. 20. [40] Psal. LXVII, 29. [41] I Cor. I, 24. [42] Psal. CXXXVIII, 7. [43] Psal. IV, 7. [44] Joan. VI, 27. [45] Joan. XIV, 12.

Digitized by Google

æterne illum genuit ; et prima forma Spiritui Dominus. » Præterea sermo quidem Patris Filius, verbum autem Filii Spiritus in sacra Scriptura dicitur. Ita et magnus Basilius exposuit. Ac proprius quidem Patris Filius, Filii autem proprius Spiritus sanctus a theologis asseritur. Sanctus denique Cyrillus in libro *Ad monachos*, cujus initium est : *Advenerunt quidem, juxta quod consuetum est, in Alexandria*, « Sicut enim, inquit, proprium est hominis, imo et cujusque cæterorum animalium, quod ex eo secundum naturam generatur, ita proprium Dei esse, quod ex illius essentia est, intelligi et dici debet. »

Magnus item Athanasius, in 1 *Contra Arianos* lib. « Quia enim, inquit, Verbum naturaliter proprium est substantiæ Dei, ex ipso quoque et in ipso est. »

Rursum Cyrillus beatissimus illud evangelicum exponens : *De meo accipiet* [36], ait de Spiritu sancto : « Procedens quippe per eum naturaliter, ut proprius ipsius cum omnibus, quæ habet, perfecte accipere dicitur, quæ ejus sunt. »

Si igitur omnes ferme sancti Patres apostolicum illud : *Conformes imaginis Filii ejus*, ita exposuerunt, ut, *conformes Spiritui* dicerent, qui est imago Filii Dei ; imago vero ex quo est, significat ; non enim Filius imago Patris diceretur, nisi ex illo esset : « Cum enim audimus imaginem, splendorem, ut ait magnus Basilius, oportet intelligere ; » splendor vero manifestissime processum substantiæ designat : constat, quia et Spiritus, cum imago Filii dicatur, idcirco dicitur imago ejus, quia ex illo splendoris instar emanat. Unaque illud apparet, quod nisi etiam a Filio Spiritus esset, nequaquam secundum hoc Filius ex Patre splenderet. Ita nec incommutabilis imago esset. At immutabilis est, personali tamen discretione servata. Dictus est autem ex tota gloria illius illustratus. Si ex tota, totus necesse est totius imago sit, ac secundum hoc minime variabilis. Et quoniam Filius totum in se ipso ostendit Patrem ; hoc autem est, quoniam totus ex toto est. Ait autem ipse Basilius ad Amphilochium scribens : « Quia Spiritus sanctus ostendit in seipso Filium, et majestatem ejus, unde prodiit, constat, quia et Spiritus sanctus totus ex toto Filio est. Et quoniam unum totum est Pater et Filius, neque aliud est totum Pater, aliud totum Filius ; patet, quia ex uno toto Patre et Filio Spiritus sanctus est, servata scilicet discretione Patris et Filii. »

Quoniam vero etiam viva virtus, et naturalis atque essentialis efficacia Patris, est Filius, atque hoc omnino, quoniam ex Patre est (virtus quippe in potente atque ex potente est, efficientiaque ex efficiente prodit), constat, quia etiam Spiritus Filii naturalis atque essentialis efficacia, et viva virtus cum dicatur, secundum eumdem modum dicitur, servato tamen processu differenti Filii et Spiritus ; quod hic scilicet immediate et continenter ex primo, ille per eum qui continenter ex primo prodeat. Secundum eamdem autem rationem et facies Filii dicitur Spiritus, et prima forma Spiritus Dominus, sicut et Pater Filii causæ ratione dictus est. Viva enim viventis imago, et figura substantiæ ejus est [37].

Et certe, si sine medio esset Spiritus ex Patre, id est ex solo, nunquam dictus esset Filius quidem imago Patris ; Filii autem imago Spiritus : et Filius quidem operatio, et virtus Patris ; Filii autem operatio et virtus Spiritus. Atque Filius quidem facies Patris ; Filii vero facies Spiritus. Et illud una ex his apparet, Spiritum Patris Filium nec esse, nec dici ; neque imaginem ejus, et quæ alia Filii esse dicuntur. Processus quippe differens, emanationisque differentia, hunc Filium, illum Spiritum vocari fecit. Si quis tamen, quæ sunt hujusmodi, consubstantialitatem signare asserat, audiat, consubstantialia quidem converti : Filius autem sancti Spiritus neque est, neque dicitur, neque convertitur habitus ista consequentia. Sed ne illud quidem usquam lectum est, quod Filius, virtus, et naturalis essentialisque operatio, et imago sit, neque verbum ejus, et quæ alia Filii Spiritus sanctus esse dicitur. Ex quo sane liquet, propter divinarum personarum ad se invicem ordinem, secundum quem, processus, et secundum quem Spiritus sanctus procedit ex Patre per Filium, ista non posse converti, quia neque ex Patre Filius per Spiritum gignitur. Sicut enim Pater Filii virtus non dicitur, neque operatio, nec splendor, et si quid est hujusmodi (hoc enim esset substantiæ ordinem tollere), eadem ratione neque Filius ista esse sancti Spiritus dicitur.

Porro, si quis imaginem hominum ad Deum, juxta proportionis rationem in imagine Patris, hoc est Filio, et imagine Filii, videlicet Spiritu, velit accipere, non magis quod volet, ostendet, quam Filium a Patris essentia allenabit, Spiritumque a Filio alienum neque sibi naturaliter insitum blasphemabit. Fateri enim cogetur, Filium ad Patrem eamdem habere rationem, quam habent singuli hominum ad Deum.

Verum ex prædicto secundum processus personarum ordine, ratio etiam consubstantialitatis apparet ; constat enim, quia quod ex aliquo, vel per aliquem, secundum æquivocum processum prodit, eamdem inde naturam sumit. Atqui proprium Patris Filium esse, ut qui ex substantia illius sit, sancti Patres asseverant. Magnus enim Athanasius ait : « Quoniam Verbum per naturam proprium est essentiæ Dei, ex ipso atque in ipso

[36] Joan. xvi, 14. [37] Hebr. i, 3.

Digitized by Google

est. » Quæ autem de hoc dicuntur, plurima cum sint propter multitudinem, omittimus, per quæ ex ipso esse, ut proprius sit essentiæ illius, astruitur a sanctis Patribus. Atque hinc dignosci potest, Spiritum ideo Filii proprium dici, quia ex essentia ipsius, rursumque eum ideo ex essentia Filii esse asseverari, quia illius substantiæ proprium esse bonum est : procedere enim per Filium naturaliter Spiritum, ut ipsius proprium, beatus Cyrillus dixit, ideoque ab eo accipere dicitur, quod per hujusmodi processum esse Spiritus sanctus acceperit.

Magnus item Athanasius, de eodem, in primo *Contra Arianos* : « Nisi enim, inquit, esset Verbum germen proprium substantiæ Patris, quasi splendor lucis, distaret vero natura Filius a Patre, sufficeret Patrem solum dare. » Hic proprium Patris Verbum ait, ceu splendorem lucis. At splendor ex causa lucis est. Et proprium igitur ex causa esse ostendit.

Sanctus Cyrillus super illud : *Cum autem venerit Paracletus* [38], « Si ergo, inquit, officium ministri Filium implere arbitramini, alienum hoc est, ex Deo et Patre procedentem Spiritum, qui per naturam sanctus est, nobis largientem, non secundum naturam sanctus est Filius, sed participatione sicut et nos. » Hoc exponens, quod ait, *alienum*, ex Deo, inquit, et Patre procedentem; non propterea alienum dicens, quia ex Deo et Patre sit, sed quia non sit ex Filio. Si igitur, quemadmodum proprium est hominis, quod ex ipso secundum naturam natum fuerit, ita et proprium Dei est, quod ex ejus essentia est; dicitur autem Spiritus proprius Filii, quomodo non ideo proprius dicitur, quoniam ex ipso est? Si enim ex ipso non est, ab ipso alienus erit, etsi non sit a Patre alienus.

Et illud autem simul ostenditur, quod, nisi esset ex Filio, ministri officio Filius fungeretur apud Patrem. Hæc enim aperte supra jam dicta sunt. Beatus autem Cyrillus manifestius et aliis in locis hæc ponit. Nam in expositione Joelis prophetæ, « Proprius ejus, inquit, id est Filii, et in ipso, et ex ipso Spiritus est, quemadmodum scilicet etiam ipsi Deo et Patri intelligitur. » Ac rursus in laudibus Theodosii principis, « Baptizantem, inquit, Jesum in igne, non alienum immittentem Spiritum, servi scilicet, ministri officio; sed, ut Deum cum summa potestate, eum qui ex se erat, ac proprii sui. »

Rursus super Joannis Evangelio, « Naturalium enim, inquit, Dei ac Patris bonorum socius et consors Filius essentialiter cum sit, Spiritum habet. » Ac post pauca : « Sicut et quisque nostrum proprium in seipso Spiritum continet, atque ex intimis visceribus ad exteriora profundit. Idcirco enim etiam corporaliter insufflavit eum Jesus. » Idem in quodam cap. 11 *Thesauri* sic ait : « Ostenditur evidenter, non alienum esse a Filio Spiritum, sed in ipso atque ex ipso esse. »

Ac per omnia si quis sanctum Cyrillum observet diligentius, ita eum semper inveniet Spiritum sanctum proprium esse Filii dicere, ut qui ex ipso sit, et quia idem est, Spiritum sanctum Spiritum esse Filii dicere, et proprium ipsius esse; Spiritum autem Filii relative dici, supra monstratum est; sed et magnus Basilius sufficere ait et hoc ad ejus substantiam insinuandam, sicut et quod ex Deo esse dicitur; Spiritusque ad Filium proprietatem, ex eo quod Spiritus Filii dicatur, intelligit, sicut ad Patrem quoque, quoniam procedit ex Patre. Proprietatem enim in divinis personis veluti causæ et causalis communionem accipi vult : qui et ad Amphilochium scribens de sancto Spiritu dixit, non hinc solum naturæ communionem demonstrari, sed quoniam etiam ex Deo esse dicitur, manifestum est, quia et quod dicitur Spiritus proprius Filii, hæc omnia vult; quia enim in divinis personis, quod dicitur hoc hujus, propriumque hoc hujus esse, remota materia omnibusque illam e vestigio sequentibus, neque ut membrum, neque ut possessio, neque secundum ullam excellentiam, atque hujusmodi proprietatem dicitur, solum vero secundum causam et causale; quo solo alterum ab altero distingui ac discerni deprehendimus, constat, quia, et quod dicitur proprium Filii Spiritum esse, secundum hanc solam causæ rationem accipi potest, maxime cum apertissime sancti asseverent, Filium quidem proprium Patris, quoniam ex ipso est; Spiritum vero proprium Filii, ut qui in ipso et per ipsum naturaliter prodeat, atque ex ipso sit; quod significat et Filii ad Patrem, et Spiritus ad Filium consubstantialitatem. Neque enim, quoniam consubstantialis est, ideo etiam ex ipso est, consubstantialis quippe ratione, unum sunt, nullusque ordo, seu habitus, seu processus inspicitur, quia una essentia est, unumque illud secundum se individuum est, sed quoniam ex ipso est, idcirco etiam consubstantialis est : sequitur enim hujusmodi causæ, causalisque proprietatem consubstantialitas, sicut et Filii nomen, secundum se quidem processum alicujus ex aliquo principaliter indicat in eadem specie, consequenter vero consubstantialitatem esse. Nam, quod ita procedit, necessario etiam consubstantiale est.

Itaque id quidem, quod dicitur istud ex isto esse, ut causa accipitur, porro quod ista propter ejusmodi processum æquivocum, consubstantialia sunt, ut causale est; neque enim causam, ut causale ponere oportet, quod quidam irrationabiliter faciunt, dicentes propter consubstantialitatem dici Filium proprium Patris, et Spiritum proprium

[38] Joan. xv, 26.

Digitized by Google

Filii ; et Filium quidem imaginem, vivamque virtutem, et substantialiter insitam operationem Patris; Spiritum vero imaginem Filii, et virtutem, et naturalem operationem, et substantialiter insitam ipsius; hæc enim omnia causam et causale signare a sanctis Patribus ostensum est ; proprium quippe dicunt, quoniam ex ipso est ; et alia quæ supra posuimus.

Attestatur his magnus Basilius in sermone *Contra Sabellium et Anomœum* dicens : «Patrem confitemur, et Filium; naturæ autem identitatem, quoniam ex Patre Filius est.» Et rursus in eodem : «Ut imago quidem varietatem non habet, ut genitus autem, consubstantialitatem servat. » Sanctus autem Cyrillus, super illud : *Cum venerit paracletus*[39] , itaque cum diceret, inquit : *Non spiritum hujus sæculi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est*[40], ostendit, non mundani generis, sed divinæ essentiæ esse Spiritum sanctum.» Idem super illud : *Quia descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam*[41], ait : « Quod enim ex Patre natus esse Filius dicitur, prorsus etiam invitos coget illi consubstantialem eum fateri.» Et rursus in ii *ad Hermiam :* « Quoniam ex ipsa Dei et Patris essentia ortus est Filius , non aliter quam ille esse intelligatur, quantum ad identitatem naturalem.»

Sanctus vero Maximus cum exponeret, quid sibi velit apud prophetam Zachariam[42], aureum candelabrum, et super eum lampas, ait : « Spiritus sanctus, quemadmodum naturaliter secundum essentiam Dei et Patris est, ita et Filii secundum essentiam est,» quasi ex Patre essentialiter per Filium genitum ineffabiliter prodiens.

Constat igitur ex his Filium Patri consubstantialem esse, quoniam ex ipso est; rursumque secundum eamdem rationem Spiritum Filio consubstantialem esse, quia per ipsum procedit, et in ipso atque ex ipso est. Ista quippe a sanctis Ecclesiæ magistris ita traduntur. Si quis autem ideo proprium Filii Spiritum dicit, quia per ipsum his qui digni sunt, datur, is non satis animadvertit dari quod dicitur, temporale esse ; proprium autem esse Filii Spiritum æternum. Nunquam enim profecto quod temporale est, ejus causa esse posset, quod supra tempus est. Nam, si homini proprium ipsius, in quantum vivit, semper cum eo est, multo id magis in Dei Verbo erit ; atque una minister esset, quod non per ipsum, et ex ipso naturaliter procederet dans. Quanquam si secundum aliquam consubstantialitatis rationem, qualis de duobus aliquibus consubstantialibus est, in quibus alterum per alterum non est, esset Spiritus proprius Filii, atque ex substantia Filii esset utique et Filius sancti Spiritus proprius, et ex substantia Spiritus propter conversionem hujusmodi consubstantialis. At istud neque dictum est ab aliquo sanctorum, neque unquam dicetur ab his qui pie et catholice de Deo suo sentiunt.

Quanquam hujusmodi consubstantialitas non proprie consubstantialitas est, sed ea quæ connectit alterum alteri, utpote per ipsum ex ipso naturaliter atque essentialiter exsistens. Attestaturque huic assertioni Basilius, cum dicit, non quæ germana invicem sint, consubstantialia dici. Ait enim epistola ad Canonicos : « Quoniam igitur lux a principio Pater est, lux autem genita Filius. Lux vero, et lux utraque est, merito hanc consubstantialem dixerint, ut naturæ æquum honorem commendarent. Non enim quæ germana sunt, consubstantialia dicuntur, ut quidam arbitrati sunt ; sed cum et causa et quod ex causa substantiam habet, ejusdem naturæ sunt, consubstantialia dicuntur.

Idem in sermone contra Sabellium et Anomœos de Patre et Filio disserens ait : «Cum autem unam essentiam dico, noli duo ex uno divisa intelligere, sed ex Patre principio Filium subsistere, non Patrem et Filium ex aliqua superiori essentia. Non enim germana dicimus ; sed Patrem confitemur et Filium ; essentiæ vero identitatem, quoniam ex Patre Filius est. »

Hoc igitur in loco hæreticis quibusdam contra consubstantiale Patris et Filii nitentibus, et calumniam inde struentibus ; ut si quidem consubstantialis sit Pater Filio, ejusdemque essentiæ, ambo, pro Patre et Filio, duo inducantur fratres ex una essentia : atque ad has absurditates devolutis, magnus Basilius concedit quidem interim, quæ germana sint, invicem consubstantialia dici : sed tum profecto, cum et causa, et quod ex causa substantiam habet, ejusdem naturæ fuerint. Et addit : « Non enim germana dicimus, sed Patrem confitemur et Filium, quoniam ingenitum quidem lumen Pater est, genitum vero lumen Filius. » Quasi et in his, quæ simpliciter consubstantialia cum sint, et ex uno substantiam habeant, sit quidem proprietas : sicuti et multitudo hominum sibi invicem consubstantiales sunt, cum ex uno patre Adam generationem habeant, non tamen tanta est eis proprietas sicuti cum eorum quæ ejusdem naturæ sunt, aliud est causa, aliud causale ; tunc enim proprie consubstantialia dicuntur.

Sicut igitur Filius ex Patre esse habens consubstantialis illi est, atque ista invicem consubstantialia sunt ; esse enim ex Spiritu Filium, processus ille, secundum quem ex Patre per Filium procedit Spiritus, minime permittit: ita enim cavebimus et duos filios in sancta Trinitate confiteri, et consubstantialitatem maxime reddimus. Et illud simul ostenditur, quod nisi sit ex Filio Spiritus, germana sibi invicem erunt Filius et Spiritus. Dicens enim, Noli duo ex uno divisa intelligere, non enim *germana* dicimus, docuit : quoniam si qua essent, ex eodem solummodo, secundum quod ex eodem essent,

[39] Joan. xv, 26. [40] I Cor. II, 12. [41] Joan. vi, 38. [42] Zach. iv, 2 seqq.

Digitized by Google

germani merito fratresque dicerentur. Itaque cogentur, qui et Filium, et Spiritum, ex solo, et immediate ex Patre ambos dicunt, duos in Trinitate fratres confiteri, duoque ex uno divisa intelligere : ut neque summa consubstantialitatis ratio reddatur, atque una ordo ille personalis ad invicem omnino auferatur; simulque Trinitas non erit Deus. Sed ista sunt absurdissima, et illud itaque absurdum, quod ista necessario sequitur.

Neque vero absurda tantum sunt, sed etiam impossibilia, stantibus initiis fidei, doctorumque sententiis prorsus obsistentibus. Addens autem sanctus vir essentiæ identitatem, quoniam ex Patre Filius sit, ostendit, consubstantialitatem Patri et Filio adesse, propterea quod esset Filius ex Patre. Unde constat in divinis personis consubstantiale in causa et causali conspici : non autem e contra, etiamsi conjungantur invicem, sicuti ante causale causa cogitatur. Non ergo Filius et Spiritus sibi invicem essent consubstantialia, nisi alterum esset ex altero, maxime quia etiam secundum consubstantiale unum cum sint, nulla discretio inspiciatur, nisi præcedat relatio, quæ secundum causam est.

Ex his autem quæ scripta sunt, constat, et eos qui de scriptis Theodoriti contra beatissimum Cyrillum opinionem suam astruere nituntur, sanctorum Patrum intentionem intelligentiamque non assequi. Ille enim de sancto Cyrillo dixit : « Quod si dicat Spiritum esse proprium Filii, quasi ex Filio, vel per Filium substantiam habentem, quasi blasphemum et impium abjiciemus. » Dixit autem Cyrillus, ut ex superioribus patet, proprium Filii Spiritum et in ipso, et ex ipso esse, quemadmodum et in ipso Deo, et in Patre esse intelligitur; et sicut proprium ipsius, per eum procedere naturaliter dixit. Ideo et quæ ejus sunt accipere dicitur, neque serviliter alienum immittere Spiritum, sed eum, qui ex eo propriusque ejus est.

Et alio in loco, profluentem ex Deo Patre per Filium naturaliter Spiritum sanctum veluti in figura respirationis oris nostri, propriam nobis indicare substantiam docuit. Hæc autem aperte contraria sunt; neque erubescunt Theodoritum hæreticum hominem, atque in dogmatibus sancto Cyrillo adversarium in causæ suæ patrocinium contra sanctum virum testem proferre. Quod enim hæreticus homo ille fuerit, atque Ecclesiæ septis repulsus, publica gesta testantur. Sancta enim quinta universalis synodus in cap. 13 ita definivit : « Si quis impii Theodoriti scriptis faverit, quæ contra fidem rectam et Cyrillum, duodecimque illius capitula, quibus ipse eadem, quæ Theodorus ac Nestorius prædicti sensisse deprehenditur, eos illorumque impietatem fovens, neque prædicta impia scripta anathematizaverit, atque una eos qui talia senserunt et sentiunt, et omnes qui scripserunt contra rectam fidem, Cyrillumque beatissimum, contraque ejus duodecim capitula, et in tali impietate mortui sunt, anathema sit. »

Sancta vero et universalis sexta synodus in nono capitulo gestorum suorum ita definivit : « Si quis non anathematizat Theodoriti contra rectam fidem et sanctum Cyrillum scripta, et Epistolam quæ dicitur Iba, et Theodorum Mopsuestenum episcopum, et scripta ejus; et si quis non suscipit opuscula ipsius sancti Cyrilli, et maxime contra Theodorum, et Andream, et Nestorium, eosque qui illis vel uni eorum similia senserunt aut sentiunt, anathema sit. »

Eadem fere et quarta et septima universalis synodus continent. Et mirum sane, quod hujusmodi patrocinium isti ex eis potissimum duodecim Theodoriti capitulis conciscunt, quæ aperte et nominate a sanctis synodis anathemati subjecta sunt. Quæ enim divus Cyrillus contra Nestorium duodecim capitulis conscripsit, eis Theodoritus totidem capitulis contradicere præsumpsit. Atque in nono proprium Filii Spiritum Cyrillo asserente, ille in nono suo dictum illud evomit. Imo, ut apertius viri sancti innotescat intentio, ipsa ejus verba apponamus.

Ex duodecim capitulis contra hæreticum Nestorium a S. Cyrillo scriptis, capitulum nonum.

« Si quis, inquit, unum Dominum Jesum Christum a sancto Spiritu clarificatum esse, virtute sua ipsius, quasi aliena utentem, atque ab ipso accepisse, ut contra immundos spiritus posset operari, divinaque in hominibus signa perficere; ac non magis proprium ipsius Spiritum dicit, per quem divina mortalibus signa monstraverit, anathema sit. »

Declaratio ejusdem capituli in Epheso habita, ab eodem B. Cyrillo, cum eum sacra synodus orasset, ut eis apertius exponeret, quid sibi ista vellent.

« Homo, inquit, factus Dei unigenitus Filius, sic etiam permansit Deus omnia exsistens quæ et Pater, præter solum Patrem esse, propriumque habens ex seipso prodeuntem, atque essentialiter sibi ingenitum Spiritum sanctum, divina patrabat signa. Itaque et homo factus, sic quoque permansit Deus. » Propria igitur virtute per Spiritum « faciebat mirabilia. Qui autem dicunt, eum quasi unum ex nobis hominem sanctum efficientia Spiritus, non ut propria magis, sed ut aliena nec divina utentem, et veluti in parte gratiæ a Spiritu accipientem, ascensum ad cœlos, anathematis merito sententiæ subdentur. » Sed enim ipsius quoque Theodoriti dictum illud arguens ait : « Quoniam vero Nestorius aliena virtute usum esse Christum, sicut etiam sanctorum singuli, dicebat, idcirco proprium Filii dixi. Erat enim, et est istius Spiritus, quemadmodum scilicet et Patris. Atque hoc nobis insinuat Paulus apostolus dicens : *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu : siquidem*

Digitized by Google

Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus [51]. Procedit enim ex Deo et Patre Spiritus sanctus, juxta Salvatoris vocem. Est autem neque alienus a Filio; omnia enim ille cum Patre habet. »

Ex his igitur sancti viri mens diligenter intuenda est, utque ille intellexit proprium esse Filii Spiritum sanctum; quis enim commodior et aptior verborum suorum interpres esse possit, quam ille ipse, qui scripsit? Proprium enim, ut propriam Filii virtutem, dixit Spiritum sanctum, eumque per ipsam operatum : atque ideo essentialiter ipsi innatum fuisse, atque ex eo esse, omniaque habere Filium, quæ habet Pater, præter solum, Patrem esse. Sed et rationem reddens dicti sui, cum diceret, Spiritum sanctum Filii esse, sicut et Patris, neque enim esse ab eo alienum, quia scilicet Patris omnia cum Patre haberet : quippe naturalium Dei et Patris bonorum hæres Filius cum sit, habet et Spiritum, quemadmodum et in ipso Deo et Patre intelligitur, præter solum Patrem esse, ut alio in loco ait, ostendit se magis asseverare, quæ in novo capitulo dixerat, quam abnegare, neque Theodoriti opinionem omnino suscipere, ut maxime perniciosam.

Est ergo indignum sane et iniquissimum, Theodoriti proferre capitula, quæ oblivioni perpetuæ et oblationi tradenda tota synodus sanxit, hisque de beati Cyrilli mente indicare. Potius autem ex his, quæ seipsum exponens, ait, quæque alibi pluribus in locis scripsit, mens ejus colligenda est. Ex quibus profecto manifestum legentibus fit, eum semper proprium, quod dixit, aut non alienum esse a Filio Spiritum, pro eo quod est, ex Filio esse Spiritum, intellexisse; sicut etiam ex superioribus manifeste deprehenditur. Quodque mirabilius est, cum Theodoritus sanctum Cyrillum quibusdam epistolis insimulans, diceret sanctum virum omissis, quæ contra Nestorium dixerat ac scripserat, ipsi Theodorito concordem effectum esse, easque epistolas misisset ad plurimos; illique hanc ejus mutationem mirarentur atque obstupescerent; comperta calumnia, beatus Cyrillus rescribens dixit : « *Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa* [52]. Invenio enim meipsum falsæ calumniæ expositum. » Ista, qui Theodoriti patrocinio nituntur, ita proferunt, quasi dicta sint pro affirmanda Theodoriti sententia; quod sanctus vir, mutata sententia, per Filium atque ex Filio esse sanctum Spiritum neget. Hoc autem est hominum contra fidem rerum, contraque sanctorum mentem, improbe nimis mentientium. Ili enim, ut supra declaratum est, cum sancto Cyrillo Spiritum sanctum per Filium substantiam habere asserunt, atque esse ex Filio, quod procedens sermo apertius docebit.

Constat ergo ex superioribus Theodoritum hæreticum fuisse, atque in his maxime quæ contra D. Cyrillum scripsit. Hujusmodi autem scriptis ad astruendam veritatis regulam uti minime convenit. Porro si quis eum postmodum ab Ecclesia susceptum esse (32) pœnitentem dicat, nihil ad rem. Illa enim, unde Theodoriti dicta proferuntur, ab universalibus synodis damnata sunt.

Liquet autem et id quod opinari neque ex Filio, neque per Filium Spiritum sanctum habere substantiam, opinio Nestorii est; cui Theodoritus consors fuit, ut res ipsæ testantur. Et ipse autem Nestorius in symbolo fidei suæ ita pronuntiavit. Quod si hujus causæ aperte non insimulatur, non id tunc erat synodo propositum, neque inde plurimi scandalum patiebantur, cum a plurimis ne agnosceretur quidem, neque idcirco synodus collecta esset. Etsi enim erat peccatum ac mendacium deterius et majus, circa divinitatem, quam circa humanitatis dispensationem, blasphemiæ frena laxare; ratio tamen incarnationem tunc magis urgebat. Periclitabatur enim tunc fides, cum neque Verbum suscepisse carnem, neque Deum hominem factum fuisse plurimi asserent, sacramentumque dispensationis, in quo Christianorum salus est, nomen potius, quam res esse videretur, neque sane opportunum erat, omisso, propter quod convenerant, et propter quod periclitabatur Ecclesia, de his quæ nihil urgebant, verba movere, cum principalis quæstio multo tempore multisque sermonibus, ut enodari posset, indigeret : ne si ab instituto, re infecta, resiliissent, confundere omnia ac miscere viderentur, dumque, quod erat in manibus, corrigere deberent, neque hoc digne facerent, neque illud, quod intempestive molirentur. Necessariis itaque omissis cæteris, hoc unum, quod urgebat, curare perstiterunt.

Nam et sapientiores quique medici cum infirmum gemino morbo laborare animadverterint adversus eum qui perturbat magis, et sectione indiget, etsi in suo genere minor esse videatur, prius armantur. Et judices sæpenumero, reum aliquem nacti plurimis criminibus obnoxium, illud unum, in quo deprehensus fuerit, omissis interim cæteris, illi maxime objiciunt.

Neque sane mirandum, si ea Nestorii opinio a sanctis Patribus tunc vel existimata, vel confutata non fuerit, cum ante illum et Arius, et omnes, qui Filium blasphemabant, in Spiritum sanctum quoque deterius blasphemi fuerint. Quippe et assumptam a Christo cum carne animam ante Verbi incarnationem præexstitisse, cœlitusque illam advenisse, Arius asseverabat. Animarum etenim præexsistentias et ipse credebat, nec tamen hoc illi crimen objectum est, solumque quod Filium creaturam diceret, ab Ecclesia fugatus et ejectus est, cæteræque blaspbemiæ illius in memoria non sunt, neque publice de illo di-

[51] Rom. VIII, 8, 9. [52] Psal. CXIX, 2.

(32) In concilio Chalcedonensi.

Digitized by Google

citur, quod Spiritum sanctum blasphemaverit, cum certe et sancti Spiritus hostis nihilominus fuerit.

Quod si quis opinetur, debuisse tunc synodum etiam hujusmodi blasphemias saltem redarguere, reprehensum tunc generaliter audiet, cum dicerent : Nemini fidem alteram proferre, aut conscribere, seu componere liceat, præter eam, quam sancti Patres tradiderunt, ita de illa statuentes sentiendum, sicuti symbolum continet, secundum videlicet beati Cyrilli expositionem, et secundum epistolas, quas idem vir ad Nestorium scripsit : in quibus aperte confitetur Spiritum sanctum ex Filio, atque per Filium habere substantiam. Sin vero sanctorum opinio est, per Filium Spiritum sanctum naturaliter atque essentialiter et æterne procedere, procedere autem, quod dicitur per processum, significat habere substantiam, sicut et nasci per nativitatem : beatus item Cyrillus per omnem ferme scriptorum suorum textum, naturaliter per Filium procedere, ut proprium ipsius Spiritum, propriamque virtutem suam, atque ex ipso esse, divinis rationibus asserit, et quæque alia prædicta sunt : quomodo non illum hominem arguit synodus, qui Spiritum per Filium substantiam habere negabat, etsi de hujusmodi opinione, propter ea quæ diximus, latius nihil dixerunt ?

Quam igitur absurdum est, per hujusmodi silentium putare sanctam synodum hæretici hominis blasphemiis acquievisse, quod scilicet Spiritus non per Filium substantiam haberet, cum id manifeste contrarium sit, et sanctorum Patrum præcedentium, et beati Cyrilli scriptis, quæ synodus secuta est, et sequenda cæteris statuit. Hoc enim est Ecclesiæ sanctæ calumniam struere.

Præterea stolidissimum omnino est, his, quæ sancti Patres innumeris in locis conscripserunt, non acquiescere, sed eis neglectis ea illos dixisse conjicere, quæ nunquam dixerunt, atque ex his, quæ illi tacuerunt, velle argumenta trahere, quasi disputatione sublata solum silentium, quæ in quæstione sunt, explanare sufficiat, cum certe Scriptura dicat : *Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis* [45] ; atque ita facile de rebus arduis velle concludere. Atqui secundum eam facilitatem, ne pernicosam levitatem dixerim, Spiritum sanctum Deum verum de Deo vero appellabimus, neque Patri et Filio consubstantialem confitebimur, quoniam in Symbolo fidei, non ut de Filio, ita et de Spiritu sancto id notatum est : hic nempe ex his, quæ silentio suppressa sunt, volentibus malignari aperitur aditus. Quæ vero de Spiritu in Symbolo conscripta sunt, Patri Filioque communia inveniuntur.

Quod si sancti Patres ea quorum gratia convenerant, non enuntiaverunt, in secunda scilicet synodo, cordati licet atque sapientissimi, quid mirum si id omiserunt propter quod minime convenerant, cum vix paucis tunc esset cognitum ? ac propterea, neque ecclesiastica causa infirmior esset, neque id ullus argueret. Quanquam dici posset, sanctam synodum alio intentam, ad calumniam hujusmodi fortasse non satis instructam ac paratam advenisse, sive etiam putasse, eliminato de incarnatione Domini, qui emerserat errore, et hunc etiam una projiciendum.

Hanc autem opinionem fuisse Nestorii, ex veteribus liquet, quibus cura fuit ista litteris tradere. Nam ex fidei suæ Symbolo vix constet, si quis pietate contentus, quæ ille dixit, pie velit accipere. Ait enim, « Spiritum sanctum ex Deo esse putamus, non creationis causa, sed ex divina essentia ; et neque Filium putamus, neque per Filium accepisse substantiam. » Dicens ergo ex Dei *essentia esse*, et *neque Filium putamus*, intelligi dat, quia Spiritum hunc et ex Deo esse, et ex illius essentia credit, quod autem, non creationis causa, dicit, et addit, « neque per Filium substantiam cepisse, » rursus intelligendum dedit, quia, non sicut sunt creaturæ ex Deo per Filium, ita et Spiritus sanctus ex Deo per Filium substantiam habet ; hoc autem verum est. Et simul id constat, quia de eo, quod non sit ex Filio Spiritus, nihil hic dixit, sed enim quomodo non Filius esse putaretur, nisi per Filium haberet substantiam, hoc est, per Filium procederet. Itaque, siquidem hic æternam per Filium substantiam processionemque denegat, quomodo non sanctis Patribus aperte refragatur ? Nonne jam necessario cogetur Filium confiteri, etiam Spiritum sanctum ipsum sine medio ex Patre esse credens, secundum scilicet prædictas assertiones Patrum ?

Cum igitur simpliciter, ac pia intelligentia possit accipi, quod dictum est, etsi nos non ea mente dictum fateamur ; atque hæc opinio necdum publica, nec vulgata esset, ac propterea nihil ex eo religio Christiana læderetur, nemoque fere insimularet, verbaque ipsa subtilius disquireret rebus præterea maxime necessariis urgentibus, ne scilicet incarnationis sacramentum verba simpliciter, ac prædicatio inanis videretur : ambagibus omissis ad id, propter quod convenerant, se contulerunt. Liquet autem, quia qui Spiritum non etiam esse dicit ex Filio, Christum non quasi propria virtute, sed velut aliena usum confitebitur. Porro id anathemate multatum est.

Sive igitur, quoniam imago Patris Filius est incommutabilis, omniaque Patris habet, præter id solum, quod Pater non est ; sive, quia Christus propria virtute, non aliena Spiritu sancto utitur, ut et id credatur, quod dicitur : *Verbum caro factum est* [46], necesse est etiam ex Filio esse Spiritum sanctum confiteri. Hoc enim ideirco Nestorius negabat, ut contra dispensationem incarnationis se apertius exsereret. Scriptum est item in Evangelio : *Sciens autem Jesus exisse ex se virtutem* [47]. Ac rursum in

[45] Matth. XII, 37. [46] Joan. I, 14. [47] Luc. VI, 19.

Digitized by Google

eodem : *Quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes* [48]. Languor quoque dæmoniacorum ex his unus erat, quos sanabat Jesus. Ait enim ipse : *Si autem in Spiritu Dei ejicio dæmonia* [49]. Patet igitur, quia manans ex eo virtus, sanctus Spiritus erat.

Hoc autem inde etiam constat, quod Dei quidem est, omnia amare, virtus autem illa sanabat omnia. Necesse est ergo Deum esse Spiritum sanctum, quem etiam sanctus Cyrillus dicit esse proprium Filii, ut virtutem ejus, naturaliter per eum procedentem, atque ideo ne alienam quidem esse.

Inventum est ergo in Evangelio, Spiritum ex Filio procedere, quod isti tot quæstionibus ventilant. Præterea, quod dicitur per Filium procedere, omni nos hujusmodi curiosa inquisitione coercet. *Per* enim, et *ex*, tantumdem valere, doctorum auctoritas docuit, veritatisque ratio sese undique aperit. Verumenimvero, quæ a sanctis Patribus lucidius quoque de hac re scripta sunt, juvat apponere. Sanctus enim Cyrillus quoddam capitulum II *Thesaurorum* libri, ita inscribit : *Quod ex Patris Filiique substantia sanctus Spiritus est.* Quod si hoc vir sanctus proposuerat, quis ambigat, propositum voluisse conficere ? In ipso igitur ita inscripto capitulo ait : « Quoniam igitur Spiritus sanctus cum in nobis fuerit, conformes nos ostendit Deo : procedit autem ex Patre et Filio, constat, quia divinæ substantiæ est, essentialiter in ipsa, et ex ipsa prodiens. » Rursus in eodem : « Proprius est autem omnino Spiritus Filii, neque extrinsecus subsistens. »

In alio iterum : « Legem itaque ferente Christo, Spiritus ipsius ut in ipso, atque ex ipso, naturaliter exsistens legem fert. » Ac rursus in alio : « Nullam igitur novit Paulus naturæ Filii Spiritusque differentiam ; sed, ut ex ipso exsistentem naturaliter, dominationis nomine appellat. » Et iterum in alio : « Necesse est fateri Spiritum ex ipsius essentia Filii esse substantiam. » Et in alio iterum : « Est igitur ex Filii essentia Spiritus. »

Item super Joannem, super illud : *Et Deus erat verbum*, « Non ergo, inquit, minor est, qui eamdem cum perfecto Patre habet operationem genitorisque Spiritum propriæ naturæ habet bonum, vivumque et substantialiter insitum, sicut videlicet et Pater. » Idem super illud : *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis* [50], « Dei enim, inquit, et Patris naturalium bonorum consors essentialiter exsistens Filius, habet Spiritum secundum eumdem modum, secundum quem et Pater habere intelligitur : non inductitium, neque extrinsecus advenientem. Stultum quippe et insanum est, ita sentire. Sed sicut etiam unusquisque nostrum proprium in se ipso spiritum continet, et ex intimis visceribus ad exteriora profundit. Idcirco enim et corporaliter ipsum insufflavit Christus, ut ostenderet, quia sicut ex humano ore corporaliter procedit spiritus : ita ex divina essentia divina ratione profluit, qui ex ipsa est. »

Idem in VI *ad Hermiam* ait : « Et, si divinæ naturæ accepto Spiritu participes efficimur, quomodo secundus erit a Spiritu Filius, aut quomodo erit Spiritus ipso præstantior, et non magis, ut ipseque, et ab ipso Spiritus ejus totam habens ejus operationem, ipsiusque participationem tribuens ? »

Idem in primo de spirituali cultu, cum exponeret tria facta per Moysen signa, in fine de circumcisione filii Moysi disserens ait : « Quem sane filium intellectualis Sephora, hoc est Ecclesia, quæ ex Madian atque ex gentibus est, circumcidit calculo. Figura est ista sancti Spiritus, propter maximam ejus infractamque potentiam ; quia etiam ex petra ; Christus enim est Spiritus, petra autem Christus, sicut et Paulus et sapientissime dixit [51]. »

Item ad Palladium scribens in primo scilicet de spiritali cultu : « Variabilis, inquit, profecto Spiritus non est ; aut si variationis subjacet morbo, ad ipsam divinam naturam recurrit macula. Siquidem est Dei, et Patris, sed et Filii Spiritus, essentialiter ex utroque, ex Patre scilicet per Filium manans. »

Idem in epistola ad Nestorium tertia, cujus initium est : *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus* [52], « Etsi, inquit, in speciali substantia est Spiritus sanctus, ac secundum seipsum intelligitur, secundum quod Spiritus est, et non Filius, non est tamen ab eo alienus. Spiritus enim veritatis nominatus est, et est Christus veritas, atque ab eo profluit, sicuti et a Patre scilicet. »

Idem super Ioel, cum illud exponeret ; *Effundam de Spiritu meo* [53], « Secundum enim quod Deus est atque ex Deo secundum naturam Filius : natus enim est ex Deo et Patre, proprius ipsius, et in ipso, et ex ipso est Spiritus, » sicut videlicet ex ipso Deo et Patre intelligitur.

Idem in laudibus Theodosii imperatoris ait : « Baptizantem, inquit, igitur in igne et sancto Spiritu ; non alienum baptizatis largientem Spiritum, servi scilicet ac ministri in morem : sed, ut Deum secundum naturam, cum suprema potestate suum proprium, et qui ex ipso est. » Et post pauca : « Peccato absolvens eum, qui sibi cohæret proprio inungit Spiritu, quem immittit ipse quidem, ut ex Deo Patre Verbum, atque ex propria nobis profundit natura. Communem vero, tanquam rem dispensationi carnis adjungens, et ut homo insufflabat corporaliter. Insufflavit enim, et dixit : *Accipite Spiritum sanctum* [54-55]. Et : *Non ad mensuram dat Deus Spiritum*, juxta Joannis vocem [56] ; sed ipse immittit ex seipso, sicuti videlicet et Pater. »

In gestis item primæ in Nicæa synodi, in his quæ dixerunt Patres per episcopum Leontium, ita habetur : « Inventus est Spiritus, procedens quidem

[48] Luc. VI, 19. [49] Matth. XII, 28. [50] Joan. XIV, 16. [51] I Cor. X, 4. [52] Matth. X, 37. [53] Joel. II, 28. [54-55] Joan. XX, 22. [56] Joan III 31.

Digitized by Google

ex Patre, proprius autem Filii, atque ex ipso manans.»

Magnus quoque Athanasius in libro *De dispensatione incarnationis*, cujus initium est : *Qui perverse divinas Scripturas volunt intelligere*, « Ipse, inquit, eum superne misit Deus, et ipse eum inferius ut homo suscepit. Ex ipso igitur in ipsum descendit ex deitate in humanitatem ejus. » Sanctus quoque Chrysostomus, in sermone de humanitate Domini nostri Jesus Christi, cujus initium est : *Vere apparuit nobis gratia Dei*, « Venit, inquit, ad nos Christus, dedit nobis Spiritum ex se manantem, nostrumque suscepit corpus. »

Idem in sermone, qui inscribitur Προφυλακτικὸν quo scilicet adversus hæreses fideles homines præmunire satagit, cujus initium est : *Quoniam ad bonum Deum tendimus*, « Observandus et cavendus nobis boni adversarius diabolus, ait, et ita nos custodiet Spiritus a Christo manans, in diem futuræ redemptionis. »

Simeon quoque Metaphrastes conscribens passionem sancti Dionysii Areopagitæ, ita inchoavit : « Olim quidem figuris et ænigmatibus fidei mysteria involvebantur, et veritatis jubar umbrarum nube tegebatur. Postea vero quam magnum salutis sacramentum nobis comparatum est, et is qui corda nostra singulariter finxit, proprie circa nos benignitatis miseratione sine peccato factus est similis nobis ; aliaque subiit, quæ humanæ infirmitatis sunt, ut ego primum recipiam nobilitatem, ac tandem crucis supplicio affectus est mortemque sustinuit. Et ne singula persequar : multa enim in medio fuerunt ejus dispensationis sacramenta ; finem ejus corporalis inhabitatio suscepit : Spiritusque inchoat gratia, et in cœlos meus Christus fertur, atque ad paternum solium redit, procedentemque ex se Spiritum pro informandis infidelibus gentibus discipulis mittit. »

Sanctus Anastasius Antiochenus patriarcha in libro *De rectis Ecclesiæ dogmatibus*, ait : *Corporis vero proprietatem pro exemplo sumentes divinarum personarum ad invicem, habitum per membrorum proportionem, ac similitudinem commendare instituimus. Hic etenim spiritus oris ejus* [61], *videlicet Dei Spiritus sanctus dicitur, cum os Unigenitus sit; et Spiritus rursum ex ipso procedens, et missus non solum a Patre, sed etiam a Filio.* Et pos. p.uca: *Apostoli enim deprecantes, et ut Domino supplicantes, his qui illius adventu digni essent, Spiritum sanctum, ut ita dixerim, extrinsecus inferebant. Salvator autem noster, ex seipso, veluti ex thesauro quodam, his, qui per vitæ mundiliam idonei et digni erant, idum præbebat.* Idem in eodem libro : *Spiritus sanctus*, inquit, *spiritus oris Dei appellatur. Os enim Patris, Filius.* Rursus in eodem : *Spiritus sanctus veritatis est spiritus : hic a Patre quidem procedit, accipit autem a Filio.*

Magnus item Athanasius, in epistola ad Serapionem : *Unus enim*, inquit, *Filius, cum sit vivens Verbum, unam esse oportet perfectam ac plenam, sanctificantem et illuminantem vitam, quæ operatio ipsius et munus est, quæ ex Patre procedere dicitur; quoniam a Filio, qui ex Patre esse concediiur, emicat, et mittitur, et datur.*

Item in confessione fidei suæ, cujus initium est : *Quicunque vult salvus esse, ante omnia opus est, ut teneat catholicam fidem*, ait : *Spiritus sanctus ex Patre et Filio est, non factus, non creatus nec genitus, sed procedens.*

Sanctus Epiphanius, in libro suo, quem inscripsit *Anchoram* : *Spiritus*, ait, *incomprehensibilis est, non alienus a Patre et Filio, neque conglutinatio est Patris ac Filii.* Et post pauca : *Spiritus sanctus non Patris frater, sed ex eadem essentia Patris ac Filii. Ipse enim Unigenitus Patris Spiritum dixit, atque ex Patre procedentem : et de meo*, inquit, *accipiet; ne alienum a Patre, vel a Filio existimes.* Et post pauca : *Ex Patre et Filio, tertius appellatione.* Et post multa : *Ambo in homine justo inhabitant, Christus et Spiritus ejus. Si autem Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, et Spiritus a Christo, sive ab utroque, ut ait Christus, qui a Patre procedit, et hic de meo accipiet.* Et post pauca : *Sed dicet aliquis : Ergo duos esse filios aicimus? Et quomodo erit Unigenitus? « Tu quis es, qui respondeas Deo* [62]*? » Si enim Filium vocat ex se natum, Spiritum autem sanctum, qui ab utroque est : quæ solum intelliguntur a sanctis, lucida, luciflua, lucidamque efficientium habentia.* Ac post pauca : *Spiritus sanctus spiritus veritatis est, lumen tertium a Patre et Filio.* Et post pauca : *Quemadmodum enim Patrem nemo novit, nisi Filius, neque Filium nisi Pater; ita audeo dicere, neque Spiritum sanctum, nisi Pater et Filius, a quo procedit, et a quo accipit. Et neque Filium, et Patrem nisi Spiritus sanctus, qui veraciter glorificat, qui docet omnia, qui a Patre et Filio est.*

Et aliquibus interpositis : *Itaque et Pater erat semper, et Filius erat semper, et Spiritus sanctus ex Patre spirat et Filio.* Et rursus in eodem : « *Emitte*, ait *David*, *lucem tuam, et veritatem tuam* [63]. » *Ipse est Dominus, qui dixit* : « *In novissimis diebus effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii eorum, et juvenes eorum visiones videbunt* [64].

Et ea quidem, quæ a sanctis dicuntur hujusmodi, ita aperta sunt pauca ex pluribus collecta. Quoniam igitur magnus Basilius, in epistola ad Terentium comitem, ait : *Quam rationem habet commune ad proprium, hanc habet essentia ad substantiam.* Et idem rursus in epistola ad Gregorium fratrem de differentia essentiæ atque substantiæ, inquit : *Communitatis quidem ratio ad essentiam refertur. Substantia vero proprium cujusque signum est.* Damascenus quoque in suis theologicis

[61] Psal. xxxii, 6. [62] Rom. ix, 20. [63] Psal. xlii, 3. [64] Joel ii, 28.

Digitized by Google

capitulis : *Substantia est commune cum proprio, constat, quia, quando conjuncte dicimus essentiam Filii, quoniam Filius nomen ex propriis est, commune cum propriis significamus.* Sed commune cum proprio substantia est. Ita enim Damascenus definit. Itaque quoniam ex essentia Filii dictus est Spiritus, ex substantia ejus dictus est : sicque, quod quærebatur, invenimus.

Quod autem in divinis Scripturis idem sit, quantum ad rem, proprietas atque substantia, sive etiam persona, manifestum est. Gregorius enim Theologus in sermone ad lumina dixit : *Dei autem cum dixero, uno lumine ac tribus illustramini : tribus quidem, secundum proprietates.* Exponensque quid dixerit proprietates, adjungit, *sive substantias, sive personas vocare placet.* Item in laudibus sancti Athanasii, cum dixisset : *Una enim essentia, tresque substantiæ;* cum dicantur quidem a nobis, pie protinus adjunxit : *Aliud enim naturam indicat; aliud trium proprietates.* Illic ergo cum proprietates posuisset, substantias exposuit : hic autem substantias, proprietates. Ex quo sane manifestum est quia proprietatem et substantiam idem intelligi vult, simulque naturam et essentiam in Deo æstimat; unam enim essentiam naturam exposuit. Quoniam igitur commune in Deo essentiæ tres substantiæ sunt, communeque hæc est quæ singulis est et propria essentia; una quippe ex tribus est aliqua persona; quodque cuique est, hoc mirabiliter etiam commune est; unum enim tria, et tria unum sunt; in quibus est deitas, sive ut diligentius dixerim, quæ deitas est juxta theologum Gregorium, manifestum est, quoniam sicut trium essentia substantia est, ita quæque substantiarum essentia et substantia est. Sed tres substantiæ Pater est et Filius et Spiritus sanctus; secundum enim hæc relativa ad invicem proprie accipiuntur.

Itaque verum profecto est quod dicitur, quod quando conjuncte Filii essentiam dicimus, substantiam ejus sive personam significamus; cum commune quidem essentiam dicendo signetur, propria vero substantia per relativum nomen Filii insinuetur : substantia quippe commune cum proprio est dicta. Quod cum ex Filii essentia dicitur Spiritus sanctus, ex ejus substantia dicitur. Idem enim, quantum ad rem, essentia et substantia est.

Damascenus præterea in suis theologicis capitulis, *Deitas*, inquit, *naturam insinuat; Pater autem quod dicitur substantiam, sicuti et humanitas naturam commendat, Petrus vero substantiam.* Quia igitur quemadmodum Pater, ita et Filius similiter substantiam indicat; substantia vero commune cum proprio, sicut ipse definivit; commune autem Deitas vel natura, vel essentia est. Dicitur autem ex Filii essentia esse Spiritum sanctum; manifestum est, quoniam ex substantia ipsius est.

Quoniam vero idem in iisdem ait : *Cum unam substantiarum intelligo, perfectum Deum ipsam esse scio perfectamque essentiam.* Dicitur autem ex Filii essentia esse Spiritus : manifestum est, quia ex substantia ipsius esse dicitur. Et quoniam in eisdem ait : Quia solus Filius genitus est; ex Patris enim essentia sine principio et sine tempore est natus; et solus Spiritus sanctus ex Patris essentia non genitus, sed procedens est : ex Patris autem essentia, pro eo, quod est, ex Patris substantia et iste tradit et omnes consentiunt, quia Spiritus sanctus cum ex Filii essentia a theologis asseritur, et ipsius substantia est : idem enim essentia atque substantia in Deo est secundum rem.

Porro si quis ista aliter accipiens velit aliud quidem in Deo essentiam, aliud substantiam significare, necessario fateri essentiam sine substantia substantiamque sine essentia cogetur. Ad quam absurditatem magnus quoque Basilius in prædicta ad Terentium comitem epistola orationem necessario deduxit. Et quoniam indeterminate theologi de divina Filii nativitate disserentes ipsum aliquando quidem ex Patris essentia, aliquando vero ex illius substantia natum asserunt; aut duos filios natos confitebitur, alium quidem ex essentia, alium vero ex substantia, aut non esse Filii unicam ac simplicem nativitatem dicet. Idem vero et de Spiritu sancto dicetur. Et certe si quidem sunt tres differentes aliudque Patris proprietas, aliud Patris persona, aliud paterna substantia, et aliud Pater, aliudque rursum essentia illius; idemque de reliquis substantiis dicendum : partim quidem Trinitas nobis auferetur, et peribunt omnia quæ de ipsa pie tradita suscepimus : partim compositus erit Deus, ex tam differentibus ad invicem secundum rem constans. Sed enim ista absurda sunt et impia. Et illud igitur absurdum pen'tus et impium, quo posito ista sequuntur.

Quoniam igitur substantia quidem et persona idem est, substantia vero et proprietas æque idem est, substantia autem essentia est, ut ex his quæ supra diximus constat, manifestum est hæc omnia idem in Deo esse secundum rem. Et illud item manifestum est quod, si aliud essentia, aliud substantia a sanctis dicitur; sed tamen secundum rem dixerunt non aliud essentiam, aliud esse substantiam, sed secundum quod una atque eadem res aliter quidem signatur ex nomine essentiæ seu naturæ, aliter ex nomine substantiæ sive personæ. Illud enim communiter et absolute, hoc autem proprie magis, cum eo scilicet quod ad aliquid quodammodo habeat : quia enim absoluta ab his quæ dicuntur ad aliquid, differunt; eorum vero quæ in Deo dicuntur, alia quidem absoluta sunt nomina quæ unum Deum indiscrete significant, alia vero relative habent quæ a nobis Trinitatem commendant, et secundum ea quidem, quæ absoluta et communia sunt, unita Theologia constat, secundum vero ea quæ ad invicem relativa sunt, et secundum ea quæ ad aliquid habent, discreta contexitur theologia;

Digitized by Google

unitio vero atque discretio non idem est; neque enim relativum et absolutum idem secundum hoc dictum est: sequitur non idem esse essentiam atque substantiam. Essentiæ enim nomen quiddam absolutum signat, substantia (33) vero propriam cujusque notam commendat, secundum quam ad aliam refertur personam.

Nam exempli causa, dexter homo ab eo qui simpliciter homo est secundum quod simpliciter et aliquo modo, sive secundum commune et proprium differt, etsi secundum rem idem sit dexter homo; quippe et Petrus homo est et filius Jonæ; neque alterum significat qui eumdem Petrum hominem dicit; alterum vero, cum eumdem filium Jonæ dixerit. Secundum vero, quod simpliciter et aliquo modo dicitur, differentiam tantum indicat; dicendo enim Petrum hominem absoluto et communi nomine subjectum, eumdem vero et Jonæ filium dicendo, proprio et relativo et definito nomine, eumdem et filium esse ex homine Jona qui pater illi fuit, indicat. Per utrumque ergo nomen aliter et aliter idem significatur, relative scilicet et absolute: solum autem simpliciter et aliquo modo differt. Aliud enim essentiam sine habitu significat; aliud eamdem et ad aliquid quodammodo habentem.

Attestatur autem his quæ dicta sunt primum quidem magnus Athanasius, postea vero etiam sanctus Maximus, atque ambo in dialogis suis adversus Anomœum. Anomœo enim dicente aliud essentiam, aliud esse substantiam, sanctus Maximus respondet: *Aliud et aliud non quasi rem*; atque illo inferente: *Num ergo compositio?* Sanctus adjungit: *Aliud et aliud dixi, non quasi rem, sed ut aliud aliquid essentia, aliud significante substantia. Sicut granum tritici dicitur et semen est et fructus; aliud autem quoddam significat semen, aliud fructus.*

Concedens ergo sanctus illic, aliud esse essentiam, aliud substantiam, non tamen geminam deitatem intelligi permittit: propterea scilicet quod non idem itidem significet deitas et substantia, vel essentia et substantia. Licet igitur idem essentiam ac substantiam dicere secundum rem et aliud essentiam, aliud substantiam secundum significativa rerum nomina. Et utrumque tamen verum est. Non enim secundum idem etiam ambo in quantum essentia quidem commune significat, et idem quod erat esse. Substantia vero idem, et ad aliquid quodammodo habens vel gignentis, vel geniti, vel procedentis vel producti ratione.

Dictum est autem a sanctis non idem essentiam esse atque substantiam, propter Sabellium maxime. Illic enim unam personam Deum esse confitens, idem in Deo esse substantiam et essentiam secundum rem, et libenter quidem confitebatur. Hoc enim illi maxime ad id quod moliebatur, conferebat. Substantias vero seu personas relativum esse, A secundum proprietates quæ substantias ostenderent, nolebat: Si quis enim paternam substantiam relativum dicat, necesse est, et ad quod refertur, simul confiteri. Hujusmodi quippe natura est earum rerum quæ ad aliquid dicuntur. Idem vero et in substantia genita et in procedente dicendum est. Hoc autem in Deo posito, necesse est tres substantias, seu tres personas Deum secundum fidei positionem ex processibus, sive relationibus apparentes confiteri, quod erat contrarium Sabellii proposito.

De hoc quod propositum est, et magnus Basilius in exemplari dictatæ ab eo fidei, cujus initium est: *Eos qui prævenit sunt alia fidei confessione*, ait: *Quidam vero ab impietate Afri Sabellii venientes, substantiam [hypostasin] atque essentiam idem esse* B *suspicati, inde occasiones concinnandæ suæ blasphemiæ trahunt, ex eo, quod in fide scriptum sit: Si quis autem ex alia essentia sive substantia Filium esse dixerit, hunc anathematizat catholica et apostolica Ecclesia. Non enim illic idem dixerunt, essentiam atque substantiam. Si enim unam atque eamdem intelligentiam insinuarent voces, quid necesse erat utrasque ponere? Constat vero quoniam aliis quidem ex Patris illum essentia esse negantibus, aliis vero dicentibus, quia neque ex essentia, neque ex substantia esset; ita utraque ut aliena ab ecclesiastica intelligentia interdixerunt. Ubi enim sensum suum expresserunt, ex Patris essentia Filium dixerunt; non jam adjicientes et ex substantia. Ita-* C *que et illud quidem pro abolitione pessimæ intelligentiæ positum est, hoc autem salutare dogma manifestat.*

Hoc in loco magnus Basilius dicentibus Patribus: Si quis vero dixerit, ex alia essentia, seu substantia Filium, hunc anathematizat catholica et apostolica Ecclesia, eos qui hinc conficiebant, idem esse substantiam atque essentiam, culpat et ait: Non enim, quia illic dixerunt, ex alia essentia, sive substantia, inde colligitur idem esse essentiam atque substantiam; sed quorumdam opiniones fallaces ab Ecclesia eliminantes, utrisque istis vocibus usi sunt. Si enim idem ambæ significarent, necesse profecto non erat utrasque ponere. Sed quoniam alii quidem negabant ex Patris essentia Filium D esse, quidam vero neque ex essentia, neque ex substantia Patris illum esse fatebantur, idcirco utraque interdixerunt, pro deletione pessimæ intelligentiæ anathemati subjicientes, si quis ex alia essentia sive substantia Filium dixerit.

Ex quoliquet sanctum concludere, non idem esse essentiam atque substantiam. Quod quidam præter sancti viri intentionem pervertentes, in plurimas absurditates incidunt. Neque enim illos culpat, quod secundum rem idem esse essentiam atque substantiam dixerint; hoc enim verum esse veritas ipsa cum sanctis Patribus loquitur, ipseque in epistola ad Gregorium fratrem attestatur; sed

(33) Accipit substantiam pro hypostasi.

Digitized by Google

quia secundum rationem, sive nominum significationem, idem essentiam et substantiam esse putabant : et non ut ipse ait, essentiam quidem ad commune, ut simpliciter ducebant : substantiam vero, notam propriam in eo, quod aliquo modo ad aliud haberet, definiebant, et ab utroque nominum unam eamdemque capiebant intelligentiam per quam processus, relationesque, simulque tres personas, esse Deum auferebant.

Itaque confitentur quidem Ecclesiæ magistri, idem essentiam et substantiam esse : et iidem rursus negant, non idem esse substantiam atque essentiam dicentes, non secundum idem et ambo, sicut dictum est ; contradictionem enim in eodem nunquam simul veram esse posse. Aliud enim secundum rem, aliud secundum nomen accipitur.

Deinde adjicit, quod ubi suum Patres sensum indicare voluerunt, dixerunt ex Patris essentia Filium, satis esse putaverunt ad insinuandum, Filii substantiam ex Patre esse : ac proxime, veluti si diceretur, eum esse ex paterna substantia. Hoc enim manifestationem habere salutaris dogmatis asseverant. Salutare autem dogma est, ex Patre substantiam habere Filium, nativitatis ratione confiteri : consubstantialem scilicet ei, ex quo est, quod sane dogma indicari dixit ex eo, quod dictum est, *ex Patris essentiâ Filium esse*. Idem ergo est ex Patris essentia, atque ex Patris substantia dicere. Idem ex essentia atque substantia est, secundum rem. Et essentia Patris substantia est Patris.

Quoniam igitur et Spiritus sanctus ex Filii essentia asseritur, liquet etiam, quod ex substantia illius sit : neque enim est vel essentia sine substantia, vel substantia sine essentia. Quamvis et prima synodus in fidei Symbolo sic tradidit: *Credimus et in Filium Dei natum ex Patre, videlicet ex Patris essentia.*

Constat igitur per omnia, quod sive ex Filii essentia Spiritus dicitur, sive ex Filio, sive ex Filii substantia, nihil differt ad ejus substantiam insinuandam. Quemadmodum enim ex eo quod dictum est, Filium esse ex Patris essentia, substantia illius inde esse intelligitur : ita et Spiritus sanctus, quoniam ex Filii essentia a theologis traditur, ex ipso etiam habere substantiam insinuatur, secundum quam ex Patre per Filium procedit, et secundum quam ab ipso habere esse dicitur. Ac sicut indifferenter a theologis, sive ex Patris essentia, sive ex ejus substantia Filius dicitur, ad insinuandam ejus ex illo substantiam : ita et Spiritum ex Filio, sive ex ejus essentia, sive ex substantia dicere indifferenter possumus ad ostendendum, illum ex Filio habere esse ; nisi quis ad omnia impudens esse velit.

Si quis autem et hic per hoc indicari consubstantialitatem dicat, Filius certe de Spiritus essentia non dicitur, neque convertitur habitus ista consequentia.

Porro si sanctum Isaac (34) proferat dicentem : *Ille pater tuus est, et ex natura tua est ;* at id quidem dici fas est, in quibus nullus ordo conspicitur, divisis quidem secundum materiam, unitis autem solummodo termino naturæ mortalis, per quam invicem consubstantiales secundum conversionem ad invicem dicuntur, et secundum quam unusquisque ex proximi natura, veluti ex quodam subjecto, in propria substantia, ac veluti ex toto pars abusive diceretur. Cæterum in sancta Trinitate, cum una sit ac simplicissima essentia, differentiaque solo personarum ab invicem ordine inspiciatur, secundum scilicet substantiales illarum processus, quemadmodum impossibile est Patrem ex Filio et ex Filii essentia dici, et certe cum una sit eademque essentia Patris ac Filii, ita possibile non est Filium ex Spiritus sive de Spiritus substantia unquam dici propter ordinis terminum, secundum quem ex Patre per Filium procedit.

Quemadmodum eadem ratione Filium ex Patre per Spiritum gigni asseverare non possumus. Quocirca rite dictum est : Filius sancti Spiritus neque est, neque dicitur, neque convertitur habitus ista consequentia.

Constat autem ex his quæ dicta sunt, et quod magnus Athanasius idcirco ait : *Ex Patre procedere dicitur, quoniam a Verbo emicat, et mittitur, et datur.* Itaque nisi per Verbum illum Pater emitteret, nequaquam esset ex Patre procedens. Proprietas enim Spiritus, ut diximus, est ex Patre per Filium procedere, sive ex primo per medium esse, perque hujusmodi processum procedens est. Filius enim esset, si ex Patre sine medio procederet. Nam, ex Patre esse sine medio, proprietas Filii est, sicut etiam supra docuimus. Quomodo ergo non esse a Filio dicatur, qui idcirco dicitur ex Patre procedere, quia et a Filio et per Filium est ? Et illud itidem constat, quia *procedere* et *emicare* idem esse arbitratur Athanasius. Idcirco enim ait : *Procedere a Patre dicitur, quoniam a Verbo emicat*, quasi diceret, Ideo procedens est, quia ex Patre per Filium procedit ; nisi enim per Filium, nunquam diceretur ex Patre procedere, sed nasci.

Si enim, ut quidam volunt, emicare quod ait, de temporali, quem illi introducunt, processu intelligi voluit, quam rationem habuisset, simul ita connectere ? Ut enim hunc etiam esse concedamus, temporalis illa processio quid ad eam confert, quæ sine tempore est ? Quanam vero ratione poneret hanc sempiternæ illius processionis esse causam ? Omnes quippe novimus, *quoniam* causalem conjunctionem pro causa accipi. Non enim, quoniam a Filio temporaliter emicat, ideo a Patre sive tempore procedit. Ideo tamen eo verbo usus est, ut emicare, pro eo, quod est *procedere*, diceret ; quoniam Spiritum illuminantem, vitam appellavit, alternatim scilicet conversione dictionis utens : quanquam et magistrorum plurimi *emicare* quod

(34) Isaac Eremitam, cujus exstant opuscula ascetica.

Digitized by Google

dicitur in substantiali personarum processu propriæ substantiæ prætulerunt; sicut est illud, quod canitur : *Unigenitus Filius, qui ex Patre sine tempore effulsit;* sed etiam procedentem ex Patre Spiritum *vitam* esse viventis Verbi dixit. Si autem vita ex vivente, nunquam certe erit sine Spiritu Filius : *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso* [66]. Vita autem Spiritus sanctus est, quem una cum Patris essentia ex Patre nascens trahit. Neque enim est sine vita, qui natus est. Id quippe præter impietatem etiam stolidissimum est, ut ait Chrysostomus, cum illud exponeret : *Dedit vitam*.

Enimvero, quoniam operatio Filii Spiritus sanctus esse dictus est subsistens et substantialiter insita, constat quia per Spiritum operatur. Hoc autem et communis Ecclesiæ opinio est, maxime cum etiam Dominus dixerit : *Si autem ego in digito Dei ejicio dæmonia, ergo pervenit in vos regnum Dei* [66]. Quod alius evangelista exponens ait : *Si autem in Spiritu Dei ejicio dæmonia* [67]. Filius itaque per Spiritum Dei, qui etiam suus est Spiritus, operatur. Illud autem, per quod quisquam operatur, sive quasi movens est, ut rex, per quem civitatis dispensator administrat ac gerit omnia ; sive, quasi speciale et ab arte veniens; ut artifex per artem operatur ; sive per causam naturalis virtutis suæ.

Non ergo virtus operantis causa est, sicuti et mens per verbum operans quasi per vim suam naturalem et efficientiam, causa est verbi, sed non e contra : quippe omnis vis, et actio naturaliter per aliquem prodiens, etiam ex illo est. At operatur quidem per Verbum, quasi per suam naturalem vim. Operatur autem Filius per Spiritum, quasi per naturalem atque insitam substantialiter virtutem suam. Ideo, et magnus Basilius in IV *Quæstionum* ait : *Neque sine Filio facit quippiam Pater, neque sine Spiritu Filius. Filii autem Verbum, Spiritus :* « *Portans, inquit, omnia verbo virtutis suæ,* »

Ex quibus profecto omnibus et ordo ad invicem divinarum personarum, et ut se invicem teneant, unaque cogitentur et intelligantur constitit. Quoniam igitur Spiritus sanctus donum Filii, et operatio ipsius est ; operatio vero ab operante, donumque a mittente effulget, et mittitur, et datur : liquet, quia ex Filio est Spiritus sanctus. Ut enim Filius per quem Pater operatur, ex Patre est ; ita et de sancto Spiritu dicendum, per quem operatur Filius. Neque enim sicut id, quod monet, aut sicut artificialis, atque exemplaris causa, quod *per quem*, dicitur, hic locum habet. Donum autem dixit, vel, quia alternatim, et hoc in loco conversione dictionis usus est. Donum enim ad *dari*, ac *mitti*, quod dicitur, proprium est. Vel quia dari, ac mitti in divinis personis, ut supra declaratum est, ab alio esse significat. Per quem nihilominus causam, et quod ex causa est, intelligi voluit. Nempe enim ab eo nunquam daretur nisi etiam ab eo esset : aliter enim ministri fungeretur vice. A quo autem illum dari oportebat, ut ipse ait Athanasius, nisi ab eo, cujus est ? Hoc autem non ita esset, nisi et ad illum referretur. Relatio autem causam, et causale commendat. Filius ergo causa sancti Spiritus est. Spiritus enim sanctus per Filium non operatur ; causaque illa est, quia Filius ex Patre per Spiritum non gignitur, Spiritus autem ex Patre per Filium procedit. Secundum quam sane rationem, nec Filius *operatio et virtus* Spiritus sancti dictus est.

Porro, si quis ejusdem beatissimi viri dictum in fidei ipsius confessione (35) præexpositum, quo ait : *Spiritus sanctus, ex Patre et Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens*, ambiguum putat, et quasi adulteratum calumniatur : primum quidem id verum esse, inde manifestum est, quia et theologus Gregorius in Athanasii laudibus ipsius meminit dicens : *Solus ille vel cum paucis admodum, ausus est veritatem in scriptis confiteri ;* et quæ illic addit : quam tunc temporis conscriptam ad Julium Romanum pontificem misit, cum insimularetur non rectæ esse fidei. Deinde, et ex eo constat, ipsius veram esse, quod per omnes Occidentis ecclesias Dominicis semper diebus psallitur, atque adeo celebris est auctor, ut ne a pueris quidem ignoretur ; ex illis quidem temporibus ubique diffusa, atque contra Arianorum hæresin, contraque omnes rectæ fidei adversarios, in cunctis ecclesiis publice cani præcepta.

Aut igitur aliam aliquam confessionem tanti viri proferant, cujus et Theologus meminit, et cui traditio Ecclesiæ attestatur : aut si hoc non possunt, istam cum supra exposito dicto suscipiant. Testantur autem hanc ipsam fidei confessionem sancti viri esse, atque id dictum ita se habere, qui contra Latinos multo ante scripserunt : quam sibi ut adversam, frustra labefactare nituntur. Atque, ut intelligi datur, tunc quidem adhuc servabatur, postmodum vero pertinaciores ad contradicendum facti, omnino illam auferre voluerunt. Et si modo nihilominus curiose inquirentibus raro licet in vetustissimis codicibus ita habere invenitur. Si quis tamen diligentius inspiciat, nihil hic novum dixisse sanctum virum comperiet. Plurimis enim in locis per Filium illum esse ait, et a Filio accipere, et ab ipso scilicet accipere, quod accipit. Id autem est ejus esse, quodque paulo ante dicebat, a Filio effulgere, quocirca quam a Patre procedentem virtutem dixit, Spiritum sanctum a Patre procedentem intelligi

[66] Joan. v, 26. [66] Luc. xi, 20. [67] Matth. xii, 28.

(35) Symbolum Athanasianum. De hoc Symbolo vide eruditam disputationem Nicolai Serarii.

Digitized by Google

voluit : hoc autem ex Patre per Filium esse ac procedere. Porro ista his, quæ in fidei expositione posuit, valde consona sunt.

Apparet simul ex superioribus, quia et *prodire*, et *profundi*, et *profluere*, et *inundare*, et *manare*, et *effulgere*, et quæque similia, eamdem Spiritus sancti substantiam signare, quam ipsam etiam *procedere* significat ; non solum, quia, ut dictum est, duo processus sancti Spiritus non sunt, ut quidam volunt, et idcirco ista omnia, ad substantialem processum ejus reducenda sunt ; cum eos qui geminos istos processus ponunt, multa necessario absurdissima sequantur : verum quia et theologi ex Patre procedere, et profundi, et profluere, et emitti Spiritum sanctum concorditer asserunt, ubi dicere volunt, ipsum ex Patre procedere. Magnus quippe Basilius ait : *Quia non prodit in tempore, quod prodit ex Deo, etiam si in tempore fiat ejus actio, et æterne habet omnia, ut Dei Spiritus, atque ex ipso manans.* Et illud : *Neque enim minus aliquid eramus habituri ad cognoscendum Spiritum ex Deo esse, Spiritum oris ejus illum audientes, sed idoneum et istud nomen erat ipsius ex Deo insinuare substantiam :* verbo *esse*, pro eo, quod est, *procedere* usus est.

Sanctus quoque Maximus : *Emittit*, inquit, *Pater Spiritum, hoc est, emisit.* Et ipse de processu ejus disserens, ut superius constitit, cum sanctorum Patrum auctoritate ostenderemus, *emitti*, ac *mitti*, apud eos, pro eo, quod est, nasci, et procedere solere accipi.

Sanctus item Cyrillus ait : *Prodit autem ex Patre, et Filio ; et constat, quia divina est essentia in ipsa, atque ex ipsa prodiens : ac profunditur a Filio, sicut etiam ex Deo et Patre.* Sed et in sermone suo ad monachos, atque in Expositione divini Symboli, sic ait : *Spiritus profunditur, videlicet procedit, veluti ex fonte, ex Deo et Patre.* Et rursum ad Hermiam : *Num*, inquit, *animadvertisti, quoniam Spiritum quidem veritatis nominavit Paracletum Dominus ?* Ait denique : *Quoniam procedit ex Patre, sua omnia proprie ostendens, quæ Patris sunt.* Ac rursus in eodem : *Intelligisne, quomodo, ut proprium se nobis missurum pollicetur Spiritum, qui procedit ex Patre ? Et Spiritum quidem veritatis vocat : profundi tamen ex ipso Patre definivit.*

Sed et magnus Athanasius, in ea quam scripsit disputatione Orthodoxi et Macedoniani, ait : *Spiritus natura sanctus, natura incorruptibilis, ut Spiritus Dei, et ex ipso manans, sive procedens.*

Quin etiam in Filii ex Patre substantia insinuanda, prædictis verbis usi sunt. Magnus enim Basilius in III *quæstione* ait : *Patris quidem optimi, optimusque Filius, ex lumine autem ingenito lumen effulsit sempiternum, atque ex vera vita vivificans processit fons, atque ex ipsa virtute Dei virtus effulsit.* Sed et verbo *effulsit* in quadam mystica sacrificii oratione in Spiritu sancto usus est, de Filio dicens : *A quo Spiritus sanctus effulsit.* Ac rursus idem in eisdem ait : *Communis præsumptio omnibus simul Christianis inest, quod lumen genitum Filius sit ex ingenito lumine effulgens.*

Sanctus autem Cyrillus in uno capitulorum suorum de æternitate Filii sic ait : *Erat igitur gignenti Patri coæternus Filius, veluti a fonte quodam paternæ substantiæ manans.* Et in alio : *Qui enim a paterna processit essentia, patrem protinus ostendit eum, qui se genuerat.* Et in alio : *Quod ex Patris essentia processit Verbum.* Atque in alio : *Pater produxit ex seipso Filium inseparabiliter atque incunctanter.* Et in alio : *Totum esse Filii ex Patris essentia procedit.* In alio quoque : *Quænam enim passio fieri in sole cernitur, quando gignit lucem ? quænam contingit ignis separatio, quomodo emittit ex se ipso fulgorem ?* Quod si *gignunt ista inseparabiliter, emittuntque impassibiliter, quæ ex iis sunt ; nonne longe dignius et excellentius horum conditor naturæ suæ splendorem emittit?* Psallimus item in canticis *Spiritus confessor, et conformis ex Patre simul effulsit.* Et item : *Tu Dei mater incunctanter facta es ejus, qui ex immortali Patre.*

Si igitur eos, qui binos sancti Spiritus processus ponunt, absurda plurima sequuntur : verbis autem, quibus Filii ex Patre substantiam, ac rursus substantialem Spiritus ex Patre processum sancti significare volentes, ejusdem usi sunt in Filio, atque in Spiritu indiscrete, et absque ulla determinatione : quomodo non et hic per id quod dicitur *profundi*, et *inundare*, et *profluere*, per Filium, atque a Filio dici Spiritum sanctum, necesse sit intelligere ejus ex Filio substantiam, secundum quam ex Patre per Filium procedit : maxime, cum beatus Cyrillus, *profundi*, pro eo, quod est, *procedere*, apertissime tradiderit.

Quia enim duas ex Deo personas procedere, secundum scilicet geminum processum fides tradidit : aliam quidem, secundum nativitatem ; aliam vero, secundum processionem : atque alius quidem Filio, alius vero Spiritui convenit, constat, quandoquidem Filius ex Patre procedere, inundare, et fluere a theologis asseritur : ista, pro eo quod est, nasci, vel gigni intelligenda. Cum vero Spiritus sanctus sive a Patre, sive a Filio profundi, et prodire, et profluere dicitur : hæc, pro eo quod est procedere, accipienda ; verbis istis omnibus processum cujuslibet ex aliquo insinuantibus, et ubique quidem aptari peculiarius valentibus, atque in hoc loco propriam utrique personæ substantiam affatim reddere : alteri quidem nascendi ; alteri vero, procedendi ratione ; cum alia quidem sit continenter ex prima, alia, per eam quæ est continenter ex prima : quippe isti ambobus sunt substantiarum termini.

Verum, quoniam ab omnibus doctoribus Spiritus sanctus ex Filio procedere asseritur, liquet profecto, quia secundum naturam est, vel secundum accidens. Id quippe creaturarum est a Deo non naturaliter procedere. Si igitur, secundum naturam ex Filio procedit Spiritus, hoc autem duobus modis fit : vel secundum nativitatem, vel secundum pro-

Digitized by Google

cessionem ; præter ista enim nullus alius divinis personis secundum naturam processus est ; secundum nativitatem verò, processus in Spiritu esse non potest, ita enim esset Spiritus Filius Filii : manifestum est Spiritus ex Filio processum, ut procedentis esse : simulque constat ex his, *effulgere*, et *profundi*, et *profluere*, quod dicitur, a Filio Spiritum : ipsum ex Patre procedentem, unicum Spiritum sanctum, non donum aliquod sine substantia significare, ut quidam volunt ; sicut enim sive Filius, sive Spiritus effulgere, et profluere ex Patre dicitur, ipsæ personæ divinæ signantur procedentes : ita et Spiritus a Filio profundi, et effulgere cum dicitur, et maxime cum sic conjuncte procedens ex Patre per Filium profundi, ac procedere dicatur, ipsa divina persona Spiritus insinuatur. Procedentem enim ex Patre Spiritum, nemo sine substantia dicere præsumit, nisi quis blasphemare velit.

Illud autem, quod quidam aiunt, sanctos dicere, Spiritum sanctum procedere quidem ex Patre, a Filio autem profundi ; et rursum, procedere quidem ex Patre, ab eo autem effulgere, vel proprium ipsius esse, vel non alienum, et quæ talia : per has conjunctiones connexivas, substantialem Spiritus processum Filio tollentes, Patrique solummodo hunc attribuentes, omnino imbecillum est. Hujusmodi quippe illorum mens est quoniam dicitur quidem Spiritus ex Patre procedere, unde secundum essentiam illi peculiaris est : non tamen est alienus a Filio, Spiritus enim Filii dicitur, juxta quod sibi etiam peculiaris est. Ideo et ab eo profunditur, quemadmodum ex Deo et Patre, hæres enim paternorum bonorum est, et proprius ipsius est, utpote per ipsum naturaliter prodiens, et ex ipso exsistens. Igitur, etsi procedit ex Patre, at neque a Filio alienum oportet æstimare secundum eum quem prædiximus modum. Procedit quippe per Filium. Procedere autem quod dicitur, etiam per Filium consequitur. Aliter enim non diceretur ex Patre procedere.

Attestatur et his magnus Basilius, cum dicit : *Illius quidem ad Patrem proprietatem intelligo quoniam procedit ex Patre ; ad Filium vero, quoniam audivi* : « *Si quis Spiritum Christi non habet, non est ejus* [68]. » Et illud : *Neque enim ullus aliquid eramus habituri ad cognoscendum, Spiritum ex Deo esse, Spiritum oris ejus audientes eum ; sed sufficiebat et hoc nomen ad insinuandum, ipsius ex Deo esse substantiam.*

Porro Patris os Filius est, ut Patres volunt. Prorsus vero, quod sancto Spiritui ad Patrem est, *ex Patre procedere*, Patrisque Spiritum dici : hoc, et ad Filium, ab ipso accipere, et audire, et cætera, quæ Filii Spiritum esse commendant. Nam et a Patre procedere quod dicitur a Patre accipere significat. Itaque dictus est quidem Spiritus Patris, sed et Spiritus veritatis est.

Et mittitur quidem a Patre, mittitur autem et a Filio ; quippe æqualiter, ac sine ulla differentia communia Patri, et Filio sunt quæ singulis a theologia assignantur. Atque profluit quidem a Patre, proprium autem Filii est, ut et ab ipso emanet. Fons enim sancti Spiritus et Filius ab Ecclesiæ magistris asseritur. Et habet quidem substantiæ causam ex primitivo lumine ; effulget vero per unigenitum, quoniam per ipsum est, atque per Filium quod dicitur, et ipse Filius ad Patrem reducuntur.

Et dictus est quidem, a Patre procedere, procedit vero per Filium. Namque ex Patre quod dicitur, juxta Patrum sententiam, etiam per Filium sequitur ; aliter quippe procedens non esset. Itaque connectunt magis Patri, Filium secundum processum, seu processionem sancti Spiritus, quam dividunt hujusmodi conjunctiones.

Eorum autem, qui differentiam essentiæ Patris ac Filii pergunt astruere, divisim ac differenter ista reddere est ; quippe, ita dividentes, essentiæ quoque differentia necessario sequetur. Nempe enim et theologus Gregorius in suis de divinitate sermonibus, in orationis parte, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum invocans, atque subinferens, *alium quidem bene complacere, alium vero cooperari, alium autem inspirare* ; non sane per hujusmodi conjunctiones, sive beneplacitum, sive inspirationem, sive cooperationem personis divisit ; neque enim singula horum singulis personarum magis proprie accommodantur, quam reliquis : verum, omnia conveniunt singulis, imo et tota Trinitas, ut unus Deus inspirat, et sibi bene complacet in bonis, et quodcunque inchoantibus adjutrix est. Atque ubique penitus quæque personis assignantur ut propria, sine ulla varietate conveniant : ubi non opponitur relationis objectio, quemadmodum processio Spiritus, Filii ad Patrem relationi nihil obstat, ut in sequentibus lucidius monstrabitur.

Quod si procedere ipsam dictionem, quæ Græce ἐκπορεύεσθαι dicitur, in Filio inquirunt : primum quidem pluribus supra rationibus ostensum est, quod alia quoque verba hoc ipsum nihilominus significant. Deinde, quia et a sanctis quoque posita est hujusmodi dictio. Sed et ipsum, quod per Filium procedere dicitur, a Patribus commendare sufficit, quod etiam procedit ex Filio. Quamquam quibus non sufficiat, quod ex Filio Spiritus esse sanctus dicitur ? cum sancti hoc plurimis in locis dixerint, cum de personalibus substantiis disserrent : verbumque *esse*, substantivum cum sit, magis etiam cujuspiam ex aliquo substantiam exprimere possit, juxta scilicet proprii processus terminum.

[68] Rom. VIII, 9.

Digitized by Google

Præterea constat ex superioribus, quod dicimus in Filio manere Spiritum, quod quidam his objiciunt, qui etiam ex Filio proferunt, nihil eos juvat. Qui enim et ex Filio Spiritum dicunt, et in Filio longe prius confitentur; namque et sancti, et *in Filio* dicunt; et per ipsum, et ex *ipso esse*, addunt. Neque hoc solum, sed et in Patre, et in Filio Spiritum sanctum manere. Sicut autem in Patre manens, etiam ex ipso est, sic et in Filio manens, etiam ex ipso est. Non enim profecto quispiam blasphemare audebit, ita in Filio manere Spiritum, sicut in quolibet sanctorum, in quibus requiescit quidem, et manet, sed per gratiam, non per naturam.

Præterea vero, quod procedit, in eo, ex quo procedit, prius substiterit necesse est. Neque enim ex illo aliter procederet. In divinis autem personis, simul et in ipso, et per ipsum, et ex ipso est, propter æternitatem, et quod illic tempori nullus locus sit. Sicut ergo Filius in Patre exsistens ex ipso est, et Spiritus sanctus similiter; pari profecto ratione, et de mansione sancti Spiritus in Filio dicendum.

Et est quidem id verum, quod ait divus Dionysius, quod divinæ substantiæ in invicem circumeunt, sed non idcirco confusio est, neque hinc immobilis ordo pervertitur: *Neque necesse Filium in Spiritu cum dicimus, etiam ex Spiritu esse confiteri*, ut Gregorius Nyssenus ait: *Sed, est quidem Filius in Patre, sicut pulchritudo imaginis in primitiva forma in propria imagine.* Idem vero et in Filio, et Spiritu dicendum.

Quoniam igitur ab Orientalis Ecclesiæ magistris, ex Filio esse, ac procedere Spiritum sanctum traditum constitit, licet plurima omissa sint, quæ afferri poterant ad hoc ipsum asseverandum; nunc jam et ab Occidentalis Ecclesiæ doctoribus, ut idem astruere nitamur, admonemur: ut his, qui contradicere nituntur, nulla jam excusatio reliqua sit. Ac primo quidem, quantam illis universales synodi reverentiam auctoritatemque præstiterint, et qua fide illorum dicta suscipi conveniat, insinuandum.

Sancta igitur, atque universalis quinta synodus in gestis suis ita ferme ad verbum, ait: *Sequimur in omnibus sanctos Patres, ac doctores sanctæ Dei Ecclesiæ, Athanasium, Hilarium, Basilium, Gregorium Theologum, Gregorium Nyssenum, Ambrosium, Augustinum, Theophilum, Cyrillum, Joannem Constantinopolitanum, Leonem, Proclum, et omnia, quæ ab eis de fide recta, et ad condemnationem hæreticorum conscripta sunt, suscipimus.* Imo, et in synodico, quod dicitur, anathemate plectuntur, qui prædictos doctores non suscipiunt, neque omnia quæ ab eis scripta sunt, confitentur. Præcipue vero Augustinum sanctæ universales synodi, ut in earum gestis constat, tertia scilicet, sexta et septima (actione) eminentissimum Ecclesiæ magistrum, ac sanctum prædicarunt.

Sed et de prænominato sancto Anastasio Antiocheno patriarcha, sexta synodus, sic ait: *Suscipimus sanctum Anastasium recta fide respondentem pro tomo sancti, ac venerabilis Papæ Leonis.* Ac rursus: *Sanctum nominat Oriens totus hunc sanctæ memoriæ Anastasium, qui fuit Antiochiæ archiepiscopus, et qui eum non suscipit, Deus anathematizet.*

Sanctus igitur Hilarius, antiquus Pater, atque venerabilis, et dicendi vi, et philosophiæ studiis, et theologiæ sublimitate, et vitæ munditia, et miraculorum ostensione maxime clarus, ita, ut beatus Augustinus de illo dicat: *Mirum sane, si quis Hilarium legens non admiratur cum his qui in Nicæa convenerunt. Pro Unigeniti gloria contra Arium pugnans*, ait in secundo *De Trinitate* libro, quem contra Arium et Sabellium conscripsit: *Credimus sanctam Trinitatem, hoc est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum omnipotentem, unius essentiæ, unius substantiæ, unius potentiæ, creatorem omnium creaturarum; ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Patrem non ab alio, Filium ex Patre genitum, Deum verum de Deo vero, lumen verum, ex lumine vero, non tamen duo lumina, sed unum lumen: Spiritum sanctum a Patre, et Filio æqualiter procedentem, consubstantialem et coæternum Patri et Filio, Pater in seipso plenus Deus, Filius plenus Deus ex Patre genitus, Spiritus sanctus plenus ex Patre, et Filio procedens. Non tamen tres deos dicimus, sed unum Deum.* Idem in Commentariis in Apostolum, de Patre ac Filio disserens, ait: *Nihil in sancto Spiritu duplex intelligi, quin Pater et Filius illi esse præbuerint. Unde ambo unum principium sancti Spiritus dicuntur.*

Sanctus item Hieronymus quodam in loco opusculorum suorum, ait: *Spiritus sanctus a Patre ac Filio procedens, per omnia Patri et Filio coæqualis et coæternus est.*

Sanctus quoque Ambrosius Mediolanensis episcopus in libro suo *De Trinitate* ait: *Non quasi ex loco mittitur Spiritus, neque quasi de loco procedit a Filio procedens.* Idem in secundo de sancto Spiritu libro, ait: *Quod ex aliquo est, aut ex essentia quidem, veluti cum Filius ex Patre, vel Spiritus sanctus ex Patre et Filio. Ex potestate autem sicuti ex Deo omnia.*

Sanctus Augustinus autem in lib. IV *de Trinitate* ait: *Nec possumus dicere, quod Spiritus a Filio non procedat. Neque enim frustra idem Spiritus, et Patris, et Filii Spiritus dicitur. Nec video, quid aliud significare voluerit, cum sufflans in faciem discipulorum, ait: « Accipite Spiritum sanctum [49]. » Neque enim flatus ille corporeus cum sensu corporaliter tangendi procedens ex corpore, substantia*

[49] Joan. XX, 21.

Digitized by Google

Spiritus sancti fuit; sed demonstratio, per congruam significationem, non tantum a Patre, sed et a Filio procedere Spiritum sanctum. Quis enim dementissimus dixerit, alium fuisse Spiritum sanctum, quem sufflans dedit, et alium, quem post ascensionem suam misit? Unus enim Spiritus est Spiritus Dei, Spiritus Patris, et Filii Spiritus sancti, qui operatur omnia in omnibus.

Idem in lib. XV *De Trinitate: Et tamen non frustra in hac Trinitate non dicitur Verbum Dei, nisi Filius, nec donum Dei, nisi Spiritus sanctus; nec de quo genitum est Verbum, et de quo procedit principaliter Spiritus, nisi Deus Pater. Ideo autem addidi principaliter, quia et de Filio Spiritus sanctus procedere reperitur. Sed hoc quoque illi Pater dedit non jam exsistenti, et nondum habenti; sed quidquid unigenito Verbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo eum genuit, ut etiam de illo donum commune procederet, et Spiritus sanctus esset amborum.*

Idem in lib. V *De Trinitate: Quemadmodum Filio substantiam præstat sine initio temporis, sine mutabilitate naturæ ex Patre nativitas, ita et Spiritui sancto esse præstat sine principio temporis, sine mutabilitate naturæ, ipsa ex utroque processio.*

Idem super Joan.: *Corporalis illa insufflatio non Spiritus sancti substantia fuit, sed demonstratio per congruam significationem, non tantum a Patre, sed etiam a Filio procedere Spiritum sanctum; quis enim ita demens sit, ut dicat, alium esse Spiritum sanctum, quem insufflans dedit: alium, quem postquam assumptus est, misit?*

Idem ad Petrum quemdam, postulantem rectæ fidei conscribi regulam, quadraginta illam capitulis distinxit; quorum singula, dogma continent salubre, atque ad fidem necessarium. Ait igitur in cap. 8: *Firmissime tene, et nullatenus dubites, ipsum Spiritum sanctum, qui Patris, ac Filii unus Spiritus est, a Patre, et Filio procedere. Ait enim Filius: « Cum venerit Paracletus, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit* [70]; » *quo in loco suum esse docuit Spiritum sanctum. Ipse quippe est Veritas. Et ex Filio procedere Spiritum sanctum, et prophetica nobis, et apostolica doctrina commendat. Isaias enim de Filio dicit: « Percutiet terram virga oris sui, et Spiritu labiorum suorum interficiet impium* [71]. » *De quo et Apostolus ait: « Quem Dominus Jesus interficiet Spiritu oris sui* [72]. » *Quem et ipse unigenitus Filius Dei, oris sui Spiritum esse signanter ostendens, post resurrectionem suam discipulis suis insufflans dixit: « Accipite Spiritum sanctum* [73], » *et Joan. in Apoc., ex ore ipsius Domini Jesu gladium bis acutum procedere dixit* [74]. » Ipse ergo Spiritus ejus, ipse et gladius ex ore ejus procedens.

Idem in lib. *De fide catholica*: *Præsta, inquit, mihi, in hac via, quam, te duce, ambulo, sapientiam, et inspira mihi, et doce me per gratiam tuam, quomodo in te inculpabiliter oporteat credere, ut te Deum, unum, æternum sentiam, et incomprehensibiliter trinum in personis credam, Patrem ingenitum, Filium ex Patre unigenitum, procedentem ex utrisque permanentem, Spiritum sanctum.*

Idem in eodem libro: *Hanc fidem per te, et ex te, et in te confiteor, o beata, et benedicta, et gloriosa Trinitas, o vera, et summa, et æterna unitas, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, Deus, et Dominus Paracletus, charitas, gratia, unio, vera lux, verum lumen ex vero lumine, vera illuminatio, vivens vita, vita ex vivente, vivientium vivificatio, fons, fluvius, rivus, unus ex nullo, unus ab uno, unus ex ambobus. Ab uno omnia, omnia per unum in uno. Ex nullo Pater, ex altero, Patre scilicet, Filius; ex ambobus Spiritus sanctus, hoc est, ex Patre et Filio. Verus genitor, veritas, genitus, amborum charitas, Spiritus sanctus. Unitas una, æqua majestas, æqualis gloria, una eademque essentia.*

Sanctus quoque Leo papa, sub quo Chalcedonense concilium conflatum est; cujus de fide litteras, rectæ fidei columnam universa synodus appellat, in canonicis sanctionibus contra eos qui pecuniæ gratia, munus imponerent, ait: *Gratia, quæ gratis non datur, et accipitur, gratia non est. At Simoniaci non gratis accipiunt; non ergo gratiam, quæ in ecclesiasticis ordinibus maxime operatur, accipiunt. Si autem non accipiunt, non habent, neque gratis, neque cum pecunia dare alicui possunt. Quid igitur dant? Spiritum mendacii scilicet. Quomodo? Id ostendemus. Si enim Spiritus veritatis, Veritate ipsa testante, ex qua procedit, gratis datur; procul dubio spiritus mendacii esse deprehenditur, qui non gratis datur.*

Sanctus item Gregorius Romanus pontifex, in homil. super illud Joan.. *Cum sero esset die illo una Sabbatorum* [75], ait: « *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos:* » *hoc est, ea charitate vos diligo, cum inter scandala persecutorum mitto*, etc. quæ supra notavimus. Idem cum exponeret illud Cantici canticorum, scilicet: *Odor unguentorum tuorum, super omnia aromata* [76], ait: *Unguentum Domini Spiritus sanctus erat, de quo Propheta ad eum dixit: « Unxit te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis præ participibus tuis* [77]. » *Hoc oleo, quando incarnatus est, unctus est: Non enim primum homo factus est, postea Spiritum sanctum accepit: sed, quando de Spiritu sancto incarnatus est, simul et incarnatus, et unctus est. Odor enim unguentorum fragrantia sancti Spiritus est, qui et ab ipso procedit, et in ipso permanet.* Idem in II Morat. *Spiritus sanctus nunquam deseruit humanitatem Christi, cujus ex Deitate procedit.*

Ista quidem a Latinis doctoribus sumpta, pauca de innumerabilibus posuimus: per quæ Græcis

[70] Joan. XV, 26. [71] Isa. XI, 44. [72] II Thess. II, 8. [73] Joan. XX, 21. [74] Apoc. I et XIX. [75] Joan. XX, 19. [76] Cant. IV, 10. [77] Psal. XLIV, 8.

Digitized by Google

consentiunt ; Dei scilicet Spiritu eos, terræ licet, ac maris intercapedine disparatos conjungente, in una catholicæ fidei, pietatisque concordia. Neque enim profecto, benignissimus cum sit, quos Verbum vitæ continere, et humano generi expositores eloquiorum suorum præsse voluit, per quos mortalium misertus errores, ad agnitionem sui errantia corda converteret, vel de veritate dissentire ab invicem, aut fidei dures, Ecclesiæ decretis post beatos apostolos assumi permisisset, qui gubernatorum, ac magistrorum vice præcipitatores, et eversores ecclesiastici gregis futuri essent. Neque tanta concilia errare permisisset, quæ, sic de illis viris statuerunt, ut juberent omnes, qui a Christo Christiani dicerentur, eos revereri in omnibus, nihilque illorum dictis contraire ; neque pastores eos esse, ne ad prærupta, et præcipitia, gregem sibi creditum pertraherent. Sed nec sancti jam essent, nosque cæci cæcos sequeremur, ignorantiæ tenebris cæcati, nec veritatem agnoscentes. Verum, hoc profecto est, oblique in Deum erroris culpam intorquere ; idque, cum Salvator noster usque ad consummationem sæculi nobiscum se fore promiserit, pro quibus redimendis, omnis illi cura fuit, omniaque implevit sacramenta.

Cæterum, si qui beatum Augustinum sententiam illam de sancto Spiritu, non quasi dogma immobile protulisse arbitrantur, neque ita illum sensisse, et aliis persuadere voluisse, quoniam aliquo in loco, scriptorum suorum dixerit (36) : *Solis canonicis Scripturis, divinis scilicet eloquiis, lectores incunctanter ac sine ulla hæsitatione credere, atque assentiri debere ; scriptis vero suis, non tantum honoris impendere, sed, si quidem canonicis Scripturis concordant, suscipere ; se vero si usquam a veritate aberrasset, correctionem atque emendationem non solum non renuere, verum et libenter amplecti ;* qui ergo talia proferunt, etiam Apostolum Paulum Apostolico choro detrudere coguntur ; neque illum veritatis prædicationem scisse fatebuntur.

Beatum item Dionysium veritate excidisse, ex verbis illius occasionem nacti, dicturi sunt. Ille enim ait : *Quoniam non sum dignus vocari apostolus, et nondum arbitror me comprehendisse.* Iste vero in fine libri *De divinis nominibus, veniam petiit si quid omnino vel in parte, a veritate aberravit.* Sin autem, quæ a summis viris, per modestiam et humilitatem dicta sunt, non oportet contra illos, quasi ab illis testimonium sumere ; prorsus et ea quæ a beato Augustino modestissime sunt dicta, contra illum proferre in testimonium, imo contra veritatem, fas non est. Alias enim sanctorum maximas virtutes everteimus, catholicosque doctores arbitrabimur circa fidem naufragasse, aliisque parasse naufragium ; eosdemque, et sanctos simul et nocentes appellabimus, et magistris quidem honorem habebimus ; qui vero illis obaudiunt, hæreticos existimabimus. Sed, ista plane inepta sunt et absurdissima. Nam quod beatus Augustinus in suis de sancto Spiritu sententiis, ne vestigium quidem ambiguitatis ostenderit, ex dictis suis constat : *Non enim possumus*, inquit, *dicere, quod Spiritus sanctus a Filio non procedat.* Et qui aliter sentiunt, eos dementissimos appellat ; *Atque hanc fidem ad Deum*, ait, *aperte confiteri, in qua, ex Filio procedere Spiritum sanctum continetur, et ab ipsis Salvatoris verbis id ostendi asseverat ; additque, ipsam propheticam, atque apostolicam doctrinam, ex Filio procedere Spiritum sanctum, commendare.*

Hæc autem profecto ambigentis non sunt : et Petrum firmissime tenere, ac nullo modo dubitare de processu sancti Spiritus ex Filio admonet. Atque in fine quadraginta capitulorum, quæ ad eum scripsit, quasi concludens, ait : *Singula, quæ illic dicta essent, tantum roboris ad fidem habere, ut qui vel unum ex illis abolere niteretur, quasi manifeste impius communisque pestis execrandus, atque fugiendus esset ; et neque in mensa illi, neque in alio quolibet communicandum, neque salutandum, neque sub tectum vocandum ait.*

Constat igitur, quia, quæ de fide crediderat, ea et scribebat, eisque omnes credere, et obtemperare, et monebat, et orabat, ut quæ essent maxime salubria et vera. Desipuisset enim profecto Augustinus, si, pro incertis rebus, tantam ultionem expetisset.

Quid autem dicturi sunt de doctoribus reliquis ? neque enim omnes ambiguos dicent : Quidam vero, et illum, et cum illo alios plurimos doctorum errasse de sancto Spiritu, nihil mirum esse asseverant : *Homines quippe fuisse, et errare, hominum esse.* Sed ista profecto improborum nimis hominum sunt, et eorum qui doctores una destruere nituntur. Quid enim prohibet eadem ratione, omnes pariter exploderent ? Homines enim fuerunt et ipsi, ac veluti in profundæ noctis versati tenebris. Hoc enim concesso, omnes arbitrabimur circa fidem cunctabundos et dubios hærere, nulloque horum judicio utemur ad sanctarum litterarum intelligentiam. Ne isti quidem, qui hæc dicunt, habebunt, unde sua firmare possint, nutantibus omnibus. Quibus enim rationibus, quos volunt, magistros arguunt, eisdem et ipsi arguentur. Nempe enim non omnium sedebunt judices (*a*), communes quidem Ecclesiæ magistros, ipsi vero, veluti sapientiæ ac scientiæ thesauros penes se conditos habentes, eosque supra humanam naturam fuisse gloriantes, quæ ipsi proferunt, sola obtinere, ac rata esse, ac firmissima dicere audebunt. Atque, ut datur intelligi, eos quidem qui omnium consensu, sapientia, et sanctitate flo-

(36) S. Augustinus in epist. XIX. Hoc dictum hæretici perpetim in ore habent contra Patrum auctoritatem.

(*a*) Deest aliquid.

Digitized by Google

runt, fragilitate conditionis humanæ in errorem lapsos dicent, sibi autem ipsi tantummodo errore decipi non posse, peculiare erit ?

Sed ista, ut superbiæ, stultitiæque plenissima illis relinquantur, quos delectat hujusmodi fatuas iantilesque gloriolas sequi ; maxime cum possibile non sit, eosdem et sanctos consentiente, orbe universo, fuisse, et a fide deviasse, sine qua Deo placere impossibile est, ut ait Apostolus [78]. Nos autem honorem illis ab universalibus conciliis attributum servantes, hosque ut præceptores, et duces Græcos Latinosque sequentes : *In Christo enim Jesu, neque Judæus, neque Græcus est aliquid* [79], quodque a quolibet dictum, veraciter eamdem habet vim, librantes, sibi ipsis, atque invicem de sancto Spiritu, valde concordes aspicimus.

Alii enim ex Filio procedere aiunt Spiritum sanctum ; Alii esse ex Filio, atque ab eo esse habere, et ab ipso naturaliter prodire, et profundi et emicare, et profluere, ac per Filium et ex Filio procedere ; et, si quid ejusmodi intelligentiæ proximum ab eis dicitur, quanquam, etsi qua a magistris obscurius fortassis de hac re dicta videbantur, prudentiæ fuerat, ea ex manifestis dictis interpretari : ne propter nos videantur et sibi ipsis et invicem sacri doctores adversari : id profecto pro certo habentes quod a Deo traditi Ecclesiæ magistri, nunquam diversis inter se dogmatibus dissentire possent : per quorum os unus ille, et divinus Spiritus, de quo sermo est, locutus sit.

His positis, constat ex his quæ communiter et singulariter a sanctis Patribus dicta prænotavimus : quod ipsi sancti viri qui ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum dixerunt, et ex Filio procedere, et ab ipso esse, atque ab eo esse habere, et ex eo naturaliter prodire, et profluere : et, si quid est hujusmodi, præter id quod ex ipsis fidei principiis necessario sic ista concludunlur, ex ipsis Salvatoris vocibus occasiones acceperunt ; ex Patre quidem illum ideo esse asserentes, quod Salvator in Evangeliis dixerit, *Qui a Patre procedit* [80]. Per Filium vero esse, et ex Filio, quia ipsum Dominus, nunc quidem veritatis Spiritum dixerit, nunc autem ipsum discipulis corporaliter ostenderit. Atque nunc quidem ad discipulos ait, *Quia de meo accipiet et annuntiabit vobis* [81]. Nunc vero ad Patrem : *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt* [82].

Atque ex eo, quod mitti quidem Spiritus a Patre et donari, et si quid hujusmodi est, mitti vero, et dari, et a Filio ibidem dicitur, neque seorsim mittit Pater Spiritum sanctum, ac seorsim Filius ; sed ex eo quod a Patre per Filium atque ex Patre, et Filio una datione, una largitione, una missione datur, et mittitur : quemadmodum scilicet una processione ex Patre per Filium procedit, atque ex eo, quod Filius consors sit paternorum omnium naturalium bonorum, Patrisque bona habeat propria, atque præcipua ; ac ex eo, quod non serviliter, ac ministri officio a Filio mittitur, utpote qui est incommutabilis imago Patris. Hæc enim ex prædictis insinuata sint etsi plurima sint. Et illud una apparet, quod quando insufflavit in discipulos Dominus, et dixit eis : *Accipite Spiritum sanctum* [83], qui ex Patre per Filium naturaliter prodit, et per se procedentem dedit eis.

Hoc igitur, ut dictum est ab Ecclesiæ magistris, satis supra declaratum est ; præcipue tamen magnus Basilius suam hac de re opinionem indicans, prædicta confirmat. Nam in quarto contra Eunomium, in uno capitulo quod inscribitur Quod divina natura sit Spiritus : *Spiritus enim*, inquit, *viventi Verbo ad creandum conjunctus, viva virtus est, et natura, divina, ineffabilis ex ineffabili ore prodiens, ineffabiliter per insufflationem in hominem emissa, et secundum formam a Christo corporaliter ostensam, rursus ab ipso per insufflationem restituta. Concurrere quippe oportebat antiquæ novitati præsentem quoque renovationem, et hujusmodi concursionem expressit insufflans, non alius exsistens, quam is qui ab initio insufflaverat ; sed ipse, per quem dedit Deus insufflationem, tunc quidem cum anima, nunc autem in animam.*

Magnus quoque Athanasius, in epist. ad Serapionem de Spiritu sancto, cujus initium est : *Legi nunc quoque scriptam a tua veneratione epistolam*, ait : *Denique mittente Patre Spiritum, Filium illum discipulis insufflans dedit. Omnia enim quæ habet Pater, Filii sunt.*

Sanctus item Cyrillus in IV ad Hermiam, ait : *Simul enim, atque summi Opificis ineffabilibus nutibus natura hominis ad substantiam provecta est, habitu etiam ad Spiritum componebatur. Insufflavit enim in faciem ejus spiraculum vitæ, non aliter, ut reor, animali hoc lucem sanctificationis, proprietatisque ad Deum habituro, nisi participatione Spiritus sancti fuisset ornatus. Itaque et quando unigenitus factus est homo, desertam, ac destitutam antiquo bono, et quod a principio acceperat, inveniens naturam hominis, eam rursus in illud transformare curavit, veluti a fonte, propria scilicet plenitudine illum immittens, ac dicens : « Accipite Spiritum sanctum, » evidentiore insufflatione per carnem Spiritus naturam optime signans.*

Præter ista vero, quæ a sanctis viris dicta sunt, quibus aperte indicatur, Spiritum sanctum per insufflationem discipulis datum : quandoquidem hic magnus Basilius Spiritum Verbo conjunctum ad creandum, quem et vivam virtutem, et divinam dixit naturam a Christo per insufflationem homini fuisse restitutam ; quam etiam corpoream appellavit formam ab ipso demonstratam ; manifestum sane est, quod quando insufflans dixit : *Accipite Spiritum sanctum*, per hoc ipsum, qui ex Patre procederet, Spiritum insinuavit. Hoc enim est

[78] Hebr. XI, 6. [79] Galat. III, 28. [80] Joan. XV, 26. [81] Joan. XVI, 14. [82] Joan. XVII, 10. [83] Joan. XX, 21.

Digitized by Google

Verbo conjunctam fuisse ad creandum, vivam virtutem divinam naturam, Paracletum scilicet.

Quod autem *formam*, aiunt Basilius, Cyrillusque, *adumbrationem per carnem Spiritus naturæ*, hoc Augustinus corporalem insufflationem appellavit. Et quia forma, et adumbratio Spiritus naturæ est, insufflationem illam non esse Spiritus sancti substantiam dixit, sed documentum per propriam et congruam significationem, quod hic Spiritus sanctus etiam ex Filio procederet. Et merito sane, quoniam enim nihil eorum quæ a Domino fiebant, fortuitum erat; et quæ in figura peraguntur relationem aliquam ad ea quæ significant, habent: sicut baptisma, quod per aquam datur, invisibiliter operantem emundationem indicat, emundat quippe aqua, et diluit corporum sordes, mysteriumque Dominici corporis in specie panis et vini traditum, mysticum animæ signat alimentum; et quod in linguis igneis Spiritus sanctus delapsus est, rationem profecto habet ad ea quæ tunc sunt gesta divinitus signa. Ignis quippe Deitatem signat, linguæ, magisterii proprietatem. Ita scilicet, illa insufflatio aliquid significabat. Erat enim argumentum divinæ substantiæ Spiritus; quippe nihil corporeum ita divinum indicat Spiritum, sicut flatus humanus; sicut enim illa insufflatio per os ex intimis, corporeisque visceribus prodit, ita et ipse Spiritus sanctus cujus forma corporalis spiritus est, et ex Patre per Filium substantiam habet. Natura quippe divina dictus est ineffabilis ex ineffabili ore manans. Manare autem, ut supra monstratum est, in substantia Spiritus sanctus accepit.

Sanctus quoque Cyrillus ait: *Sicut et unusquisque nostrum spiritum, qui in seipso est, continet, atque ex intimis visceribus ad exteriora profundit: idcirco denique et corporaliter illum insufflavit: ostendens, quia sicut humanus spiritus ex humano ore procedit, ita et ex divina essentia, quod ex ipsa est, divine profunditur.* Divinam essentiam, Patrem, et Filium nominat, quorum paulo superius memoriam districtius fecit. Ex quibus etiam constat ex Patre et Filio veluti ex uno, procedere ac prodire.

Patet itaque, quod qui per insufflationem sanctam, non esse datum apostolis Spiritum sanctum ex Patre procedentem, sed donum aliquod sine substantia dicunt, a sanctorum Patrum intelligentia discrepant, atque anathemati subjiciuntur. Sancta enim universalis quinta synodus in quodam capitulo ita posuit: *Si quis Theodoro Mopsuestiæ episcopo favet dicenti, alium esse Deum Verbum, et alium Christum, atque cum cæteris innumeris blasphemiis suis dicere audentem, quia post resurrectionem insufflans in discipulos, Dominus, et dicens: « Accipite Spiritum sanctum, » non dedit eis Spiritum sanctum, sed figuraliter tantum insufflavit; his igitur, qui eadem, et his similia unquam senserint, et usque in finem in ea impietate duraverint, anathema sit.*

Ex his, simul ostenditur, non plures Spiritus sanctos oportere confiteri in Deo, ut quidam fingunt; cum Apostolus quidem dixerit, *Unus Spiritus sanctus, in quo omnia* [84]; magnusque Basilius ad Amphilochium, *Unus Deus et Pater, unus unigenitus Filius, et unus, Spiritus sanctus, et ipse singulariter enuntiatus, et per unum Filium Patri conjunctus, et per ipsam implens venerandam ac beatissimam Trinitatem.* Et rursus: *Via, divinæ cognitionis ab uno Spiritu, per unum Filium ad unum Patrem est.* Gregorio item Theologo in libro *ad Heronem philosophum* dicente: *Definias autem et nostram religionem, docens unum quidem nosse Deum ingenitum Patrem; unum autem genitum Filium, unum vero Spiritum procedentem ex Patre, sive prodeuntem.* Præfato item beato Athanasio in præfato libro ita docente: *Spiritum vero sanctum sic dici, non alterum invenies, Spiritus enim ut dixi, Deus dicitur, et sanctus Deus. Ambo vero nomina composita ei, qui proprie appellatur Spiritus sanctus, congruunt: sicut Patris appellatio causæ, Filiique illi qui sine ullo medio ex causa est.*

Itaque licet quidem plures nominare spiritus; alium quidem spiritum adoptionis, alium vero spiritum dilectionis, sapientiæ alium, alium fidei, alium timoris Dei, alium consilii, et fortitudinis, et patientiæ, et continentiæ; quippe operationes Spiritus, Isaias Spiritus vocare consuevit, secundum theologum Gregorium. Omnia enim operari unum, eumdemque Spiritum Apostolus ait, quæ etiam operationes vocat, dicens: *Et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in nobis* [85].

Divus quoque Chrysostomus in sermone de sancto Spiritu, cujus initium est: *Heri quidem, o amatores Christi, adventus sancti ac venerandi Spiritus a nobis laudabatur: Quia*, inquit, *quod donatur, Spiritus sanctus est. Vocatur et donum Spiritus sanctus a donatore nomen habens; quando vero Spiritus dicitur, non alium intelligere fas est, quam eum qui ex Patre proprie, substantialiter procedit. Sicut enim Filii, et Patris nomen substantiis congruit, ita et Spiritus sancti appellatio uni personæ Trinitatis competit.* Ut enim dictum est, Spiritus, et sanctus composita, ei, qui proprie vocatur Spiritus sanctus, conveniunt.

Attestatur et his magnus Athanasius in Epistola ad Serapionem, cujus initium est: *Litteras sancti amoris tui;* dicit enim: *Dicite, sicubi in Scripturis legistis, Spiritum sanctum simpliciter dici Spiritum sine adjectione vel* Dei, *vel* Patris, *vel* meum, *vel ipsius* Christi *et* Filii *vel* a me, *quod est* a Deo, *vel sine articulo Græcæ locutionis more: ne simpliciter intelligatur Spiritus. Nam si dicatur* πνεῦμα, *sine præcedente articulo, de quolibet spiritu*

[84] Ephes. IV. 6. [85] I Cor. XII, 6.

Digitized by Google

intelligi potest. Sin vero apponatur articulus, ut dicatur τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, *significat Spiritum sanctum, vel Paracletum, vel veritatis Spiritum, id est, Filii, ipso dicente:* « *Ego sum Veritas*[86], » *ne audientes Spiritum simpliciter dici, vel sine præcedente articulo, vel sine adjectione subsequente, Spiritum sanctum dici arbitremini. Itaque cum audierimus Spiritum sanctum, vel cum articulo Spiritum, non de quolibet Spiritu intelligendum : sed de illo, qui procedit ex Patre, Spiritu veritatis, vel quomodolibet cum aliqua ex prædictis adjectionibus proferatur.* Nempe enim, si quoniam a Spiritu datur spiritale donum, Spiritum sanctum quisplam dicat: Filii etiam, ac Patris dona, Filii ac Patres erunt, atque ita nihil prohibebit Trinitatem multiplicare. Imo, cum sit commune donum, et communia munera, horum quoque nihil prohibebit, et Patrem et Filium, et Spiritum sanctum appellare. Sed ista nimium absurda sunt.

Quoniam igitur, *Accipite Spiritum sanctum*[87], dixit Salvator, quod solum Paracletum significat, nequaquam Chrysostomus illi contradicit, non Spiritum sanctum, tunc datum dicens: ex eo, quod cœlesti magistro, sanctisque concordat, Chrysostomo habetur honor. Hunc enim arbitrantur quidam dixisse, donum quoddam sine substantia apostolis datum, quia illud dictum exponens, ait: « *Nonnulli quidem dicunt, illum non Spiritum dedisse, sed idoneos ad percipiendum Spiritum illa insufflatione fecisse. Non autem quispiam peccaverit, si dicat, eos, et tunc potestatem quamdam accepisse spiritualem, et gratiam, ut peccata dimitterent. Ideo et addidit : Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, ostendens quam speciem operationis det.* » Atqui sanctus per hoc non contradicit. Neque enim, ut suam opinionem, sed, ut ab aliis invectam objicit. *Quosdam enim*, ait, *dicere, quia non Spiritum dedit Christus.* Ac deinde illorum corrigens opinionem : *Non autem peccabit quispiam*, inquiet, *et tunc eos potestatem aliquam spiritualem, et gratiam accepisse*, dicens ; quasi dicat: Illis quidem non videtur apostolos tunc Spiritum sanctum accepisse, atque ideo neque illius accepisse gratiam, idoneosque solummodo effectos esse per eam insufflationem ad acciplendum Spiritum sanctum. Consequens enim erat, ut qui eos Spiritum sanctum accepisse tunc negabant : etiam gratiæ perceptionem tollerent, quam sine Spiritu cuiquam possibile non erat advenire.

Deinde et suam sententiam infert: *Non autem peccabit quispiam, eos et tunc gratiam accepisse*, dicens; quasi illorum sententiam corrigens, qui negabant Spiritum sanctum tunc datum fuisse, ostendit apertius opinionem suam esse, quod tunc acceperint Spiritum sanctum. Nam cum gratia Spiritus et ipse una adesse intelligitur : atque hoc inde in primis constat, quod potestatem peccata relaxandi tunc acceperunt per Spiritum sanctum, quod Dei solius est, ut et magnus Basilius in IV *contra Eunom.* ostendit, dicens: *Si igitur peccata dimittere nullius est, nisi solius Dei; dimittit autem peccata per Apostolos Spiritus sanctus, Deus ergo est Spiritus sanctus.* Simul et illud constat, quod, nisi datus esset tunc Spiritus sanctus, Apostoli peccata dimittere non possent: quia vero dimiserunt, liquet, quia dimittendi peccata potestatem una cum Spiritu sancto acceperunt. Non enim hanc haberent, si ille non adesset. Ideo et Chrysostomus aiebat. Neque peccabit, qui dixerit eos et tunc gratiam accepisse spiritalem, ut per hanc in eis Spiritus sanctus habitaret, quem negabant quidam eis tum a Christo datum fuisse.

Idem Sanctus super Joan. Evangelio : *Cur autem*, inquit: « *Rogabo Patrem*[88]? » *Quia, si dixisset,* « *Ego mittam,* » *non similiter profecto credidissent. Nunc enim id maxime agebat, ut sibi crederetur. Illum igitur tunc acceperunt Apostoli, quem dat Christus; dat autem, quem mittit; quem ergo Christus mittit, hunc acceperunt Apostoli. Mittit vero non donum sine substantia, sed ipsum Spiritum.* « *Paracletus enim*, inquit, *quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*[89]. »

Sed ad id quoque commendandum quod Christus Spiritum mittat, adjecit Chrysost.: *Postea enim ipse se mittere ait*, dicens : *Accipite Spiritum sanctum.* Igitur, qui tunc a Christo datus est, eum Chrystost., et ab ipso, et a Patre missum ait. Non ergo vel sibi, vel aliis magistris Ecclesiæ, in his, quæ dixit, contrarius est.

Cæterum ad eos, qui dicunt : *Si tunc Spiritum sanctum acceperunt Apostoli, quid necesse fuit illum die Pentecostes mitti?* dicendum est, quoniam datus est quidem, non autem tota illa sua plenitudine, neque secundum omnem suam operationem; non quod ipse discretus, ac divisus sit, sed propter suscipientium imbecillitatem, qui omnem ejus operationem, et efficientiam tunc profecto capere nequibant. Postea vero quam ad perfectiora profecerant, tunc, jam omnium gratiarum, donorumque cœlestium capaces facti sunt.

Quocirca et Chrysostomus : *Nec peccabit*, inquit, *qui et tunc eos accepisse dixerit spiritalem aliquam gratiam, cum Spiritus tunc ea sola dignos judicaverit.* Nam sacerdotii gratiam tunc solam dedit apostolis inhabitantem, cujus proprium peccata solvere, atque ligare : non tamen doctrinæ etiam, et verbi gratiam, hanc enim in die Pentecostes, per linguas igneas dedit. Sed, ne tunc quidem tota illis copia est data. Neque enim quotidie ad majores, perfectioresque virtutes potestatesque evasissent. Sed et post Pentecosten, narrantibus Petro, et Joanne reliquis apostolis, quanta a Judæis passi essent, eo quod fiducialiter in Christi nomine egissent : *Motu*, inquit, *facto repleti sunt omnes Spiritu sancto, et*

[86] Joan. XIV, 6. [87] Joan. XX, 21. [88] Joan. XIV, 16. [89] Joan. XV, 26.

Digitized by Google

loquerentur verbum Dei cum fiducia [90]. Nempe enim, A si totum in Penteceste habuerant, quonam tunc spiritu impleti sunt? Constat vero quia habebant illum quidem, sed, quia perfecte non habebant, ipso rursus impleti sunt. Semper enim ac jugiter Spiritus datur, et per singula ipsius munera, ipse una ingreditur.

Et in Actibus apostolorum scriptum est : *Imponebant apostoli manus super eum, qui baptizabatur, populum, et descendebat Spiritus sanctus super eos* [91]. Datur enim in adoptione baptizatis, et principatum spiritalem in populi regimine suscipientibus, atque in hac differenter, secundum scilicet munera ad Ecclesiæ perfectionem conferentia.

Ea ergo insufflatio indicium est veræ sancti Spiritus effusionis; atque eo magis, quod et gratia, B in qua datus est, solius Dei est. Deus autem est Spiritus sanctus, sed et documentum est ea insufflatio, per expressam significationem, ex Filio procedere Spiritum sanctum atque ex eo esse.

Ex quibus etiam id constat, quod, qui nihil mirum esse dicunt, si datur a Filio Spiritus, quandoquidem et a quocunque homine, modo sacerdos sit, datur : et sicut ab hominibus cum datur, non etiam ab eis procedit : ita neque a Dei Filio procedit, quamvis ab ipso detur, irrationabiliter, ac dementissime blasphemant. Primum quidem, quoniam eandem proportionem Spiritum sanctum ad Filium habere, quam habet ad homines, putant; deinde, quoniam a quibuslibet hominibus dari non potest, qui ab apostolis datus non est : *Imponebant* C *enim manus*, ait, *super baptizatum populum et descendebat Spiritus sanctus super eos.*

In his autem, quæ a magistris Ecclesiæ dicta sunt, horum etiam concordia notanda est. Sicut enim magnus Athanasius in Epist. ad Serapionem, Spiritum sanctum dixit donum Filii : ita et Augustinus in lib. *De Trinitate*, ipsum dixit Filii donum. Tum, quia a Patre et Filio datur, tum quia ex Patre per Filium procedit, amborumque donum esse, addidit. Ac sicut ille Spiritum sanctum, unam vitam unius vivi Verbi dixit : ita et Augustinus in lib. *De fide* vivam vitam, et vitam ex vivente dixit. Et quemadmodum Cyrillus ad Palladium essentialiter illum ex utroque, id est, ex Patre per Filium dixit; ita et iste ex utrisque procedere, et in utrisque perdurare; atque ex ambobus, id est, ex Patre, et Filio esse. Et ut charitatem Spiritum sanctum Augustinus appellavit : ita et Athanasius ad Serapionem scribens, ait : *Denique Corinthiis, orans in Trinitate orabat, dicens : «Gratia Domini nostri Jesu Christi, et dilectio Dei, et Patris, et communicatio Spiritus sancti cum omnibus vobis* [92].» *Spiritus enim participes, habemus verbi gratiam, atque in ipso Patre charitatem.* Constat igitur, quia Spiritum sanctum in hoc loco appellavit : ita enim Trinitas insinuabitur in qua Apostolum ad Corinthios orasse, ait. Certe et beatus Theodorus Studites de Spiritu sancto canit : *Tu vita, amor, lumen.* Charitas autem, et amor idem valet.

Sed enim Augustinus quidem rursus gratiam vocavit Spiritum sanctum. Concordat autem et huic sanctus Basilius in mysticis sancti sacrificii precibus, ad Patrem illic de Filio loquens : *Qui est imago tuæ bonitatis, sigillum formæ parile in se ipso te Patrem ostendens, sermo vivus, Deus verus, a quo Spiritus sanctus effulsit, adoptionis donum, arrha futuræ hæreditatis.* Idem rursus, in epistola ad Gregorium fratrem de differentia essentiæ, atque substantiæ, ait : *Omne quod in nos ex divina virtute pertingit bonum; omnia in omnibus operantis gratiæ operationem dicimus*, sicut ait Apostolus : *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult* [93].

Porro, si quærere pergimus an ex solo sancto Spiritu bonorum largitio initium sumens, ita dignis adveniat : rursus a Scriptura admonemur, ut credamus largitionis bonorum omnium, quæ in nobis per Spiritum fiunt auctorem, et causam esse unigenitum Jesum. Omnia enim per ipsum facta esse, et in ipso consistere, a sanctis litteris didicimus. In his autem, quam omnia in omnibus operari gratiam dixit, Spiritum sanctum esse vult. *Omnia enim operatur unus, atque idem Spiritus*, Et addit : *Omnia* nobis per ipsum Spiritum geri.

Notandum vero, et quod per medium dicti filius, quod omnia scilicet per Filium sint facta, Filium auctorem, et causam bonorum quæ per Spiritum nobis geruntur, ostendit; simul etiam, quæ ante prædiximus de personarum ordine, ex præsenti quoque dicto roborantur, procedens quippe, ait : quod per Filium quidem omnia, cum non essent, ad esse producta sint. Non enim neque ex hac virtute sine principio, sed quædam virtus est, sine nativitate, sine principio subsistens; quæ causa est eorum quæ sunt omnium causæ, et quæ per Spiritum nobis geruntur. De hoc enim illi sermo institutus erat : sed et voluntatem alio quoque in loco Spiritum sanctum Augustinus appellavit. At vero charitas, et amor, et voluntas tandumdem valent. Quod enim quis amat, hoc et diligit, et vult.

Concordant huic et veteres illi apud nos Eccle- D siæ magistri. Hi enim, et magnus in primis Athanasius in his, quæ contra Arium scripsit, eos qui dicerent posteriores Patre Filium et Spiritum sanctum ratiocinando illam absurditatem induxerunt : veluti si dicerent, sine ratione, et voluntate Deum esse. Et merito; quia enim Deus intelligibilis, ac volens est, secundum communes de hoc intelligentias, Scripturæque sententias, rationabilium vero perfectio, rationem, atque voluntatem habere est, omnis autem perfectio principalius, atque perfectius in Deo sita est : quemadmodum Deus ipse seipsum intelligens, ipse sibi ipsi intelligibilis est; hoc enim est et movere ipsum speculatione sui; se ipsum vero intelligens, et alia intelligit, ut ait

[90] Act. II, 4. [91] Act. XIII, 3. [92] I Cor. XVI, 23. [93] I Cor. XII, 11.

Digitized by Google

Dionysius eximius; atque hinc Verbi, et Filii persona cooritur. Quod enim definibile est ad definitionem relative dicitur: atque ipse est Patris definitio, et Verbum, et sicut definitio ad definitum, sic, habet Filius ad Patrem secundum Theologum Gregorium. Sed et consubstantialis si est. Nullum enim accidens in Deo, sic et ipse se ipsum est diligens, et volens et amans. Ipse quippe sibi est desiderabile, et summum, et bonum, ex se ipso suam producit voluntatem, sive charitatem, sive amorem, quæ Spiritui sancto relative assignant Ecclesiæ magistri. Neque enim alias bis qui negarent Filium et Spiritum sanctum, objicerent quod sine ratione et voluntate Deum fateri cogerentur; nisi Patrem quidem, mentem, Filium, Verbum: Spiritum vero sanctum, voluntatem, relative voluissent dicere.

Et quoniam quantum est, quod diligitur, tanta et dilectio, sive voluntas est; parilis et ipsa Deo est, et exæquans. Est et consubstantialis, quoniam in Deo nullum accidens. Sic igitur et Deus pro confesso habetur Spiritus sanctus consubstantialis Patri et Filio, et coæternus. Nunquam enim fuit sine verbo, et sine voluntate Deus. Ex quo, et quæ prædicta sunt, una apparent, quod Filius scilicet sit ex Patre sine medio, veluti ex mente verbum. Spiritus autem sanctus ex Patre per Filium, sicuti voluntas, et charitas, et amor, ex mente per verbum, et ex Verbo prodit. Impossibile namque est, velle, vel diligere, nisi per verbum, et præcedente verbo. Quocirca etiam merito ex Verbo procedere dicitur.

Quia igitur secundum processum voluntatis, sive charitatis, ex Patre per Verbum procedere Spiritum Augustinus intelligit; idcirco cum dixisset, ipsum, dictante Scriptura, charitatem Patris ac Filii, etiam ex Patre, et Filio procedere concludit. Qua conclusione Græcis quoque doctoribus, ut supra docuimus, maxime consonus est. Hi enim ex Patre per Filium procedere, et ex Patre et Filio esse asserunt: quod, qui negat, alterum ex duobus, vel Patrem sine Verbo, et voluntate, vel duos Filios in sancta Trinitate confitebitur, et ambos sine ullo medio ex Patre esse posse.

Quod si quis Augustinum percontetur, unde causam sumpserit, ut Spiritum sanctum donum, et dilectionem Patris, ac Filii diceret, scripta illius testimoniis divinarum Litterarum roborata (nam sine his, nihil locutus est) in libris de Trinitate pro eo respondebunt, simulque pro magno Athanasio, qui eadem locutus est. Non igitur expedit, dum conclusiones irrationabiliter negare volunt, etiam, quæ a SS. Patribus dicta sunt, charitatem, seu voluntatem, seu aliquid hujusmodi Spiritum sanctum communiter, ac sigillatim confitentibus una negare, adversus sanctos impudenter se efferendo, eosque sibi invicem objiciendo. Qua profe-

A eto contumelia, nihil vel ipsis, vel Deo indignius, vel gravius irrogari potest, quodque majus est, contra illos mentiendo, se ipsos isti a veritate illorum faciunt extorres: ac deinde putant debitum se illis honorem reddere. Neque sane convenit, ne etiam a Filio esse Spiritum sanctum necessario confiteantur, juxta Patrum veracissimam theologiam: dum negare volunt eum a Filio dari, neque mitti, Spiritum sanctum, gratiam sine substantia dicere præsumere, sicut enim dictum est: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret pro eo* [a]: ita et Spiritum sanctum, Scriptura cum doctoribus clamante dari, ac mitti, fatendum est, quoniam dilexit nos: illud præterea mente repetendo, quod quotidie orantes, dicimus: *Veni,* B *Paraclete benigne, et habita in nobis*; et: *Domine, qui sanctum Spiritum tuum hora tertia tuis apostolis misisti, hunc a nobis clemens, ne auferas.* Prorsus vero nunquam ab ipso datus fuisset, nisi et ab ipso esset. Aliter quippe minister esset Filius. Ideo et dictum est: A quo autem dari oportebat, nisi ab eo, cujus est? Et illud item constat, quia neque Verbum daretur, nisi præcedente charitate, secundum quam dilexit nos. Et quia Spiritus sanctus charitas dicitur, principaliter ipsum dedit nobis cum dilexisset nos, maxime quia et voluntas, quia se ipsum et diligit, et vult Spiritus sanctus, appellatus est. Qui enim amicus alicui efficitur, bonam prius voluntatem suam ipsi largitur.

C Scire tamen convenit, quæ communiter atque indiscrete sæpe in Deo dicuntur, relative ac proprie in eo dici. Et dicitur itaque charitas Deus, sicut et mens, et verbum communiter et absolute, sed hoc in loco relative Spiritui redditur. Nam et sapientia dicitur quidem communiter Deus; secundum quem respectum tunc nomen hoc Patri, et Filio, et Spiritui sancto tanquam uni rei indiscrete commune esse intelligi necesse est. Una enim est trium essentia sicut et una sapientia, et una bonitas, et, si quid aliud communiter et absolute, et est, et intelligitur. Sed tamen proprie Filio sapientia redditur, quamvis una ex numero exsistens trium, eademque sit sapientia et quæ genita est, et quæ D genuit, alio tamen respectu eadem non est, secundum scilicet oppositionem gignendi, ac nascendi, quia neque Pater Filius est, neque Filius Pater. Ita dicitur quidem et Spiritus Sapientia, et Mens, verum relative ac secundum propriam processus definitionem hoc nunquam penitus dicetur; similiter et voluntas communiter dicitur Deus, quia et volens est ipsum præceptum, ac potestas Dei. Et ipse quoque Dei Filius voluntas Patris, consiliumque ejus dicitur, secundum respectum differentem, sicuti et sapientia; sapientia nè invitus Pater, Pater esse videatur, quod quidam fidelibus, ac pio objecerunt. Verum, Spiritus sanctus secundum

[a] Joan. III. 16.

Digitized by Google

alium modum voluntas relative dictus est, juxta scilicet definitionem ac proprietatem substantialis processus sui.

Cæterum, si quis velit juxta prædictam rationem et Patrem charitatem dicere, et Filium similiter : et hinc absurde personarum introducet multitudinem, easdemque asseret multipliciter procedere.

Sed Augustinus quidem, qui de hoc subtilissime disserit et maxime in libris *De Trinitate*, ut his qui volunt legere, perspicuum est, unam eamdemque charitatem dicit Spiritum sanctum, Patris et Filii, qua Deus se ipsum diligit, et se invicem Pater, et Filius diligunt, quam etiam connexionem nominat Patris et Filii et unionem, et quæ illic ait : sicut et unum Verbum est, secundum quod Deus se ipsum intelligit. Nos autem cum sanctis Patribus, pro his respondentes dicimus sanctæ Trinitatis ordinem immobilem manere oportere, secundum quem, nec nomina, quæ a processibus substantialibusque modis apparent, commutantur : neque personæ vel præponuntur, vel postponuntur, vel omnino commutantur; sicut enim unus Pater, atque unus Filius, et neque Filius Pater, neque Pater Filius : ita et una voluntas, seu charitas Spiritus sanctus congruere relative scilicet dicetur. Atque idem, neque Pater, neque Filius, neque mens, neque Verbum, secundum personalem ordinem erit aliquando. Et, si una essentia, et una charitas, et unus Deus, cum Patre et Filio, secundum scilicet communia, et absoluta nomina : quemadmodum et Paracletus dictus est quidem, et Filius, sed proprie sancto Spiritui redditur, quamvis non video cur magis ex eo quod Spiritus, vel charitas, vel voluntas, vel aliquid hujusmodi dicitur. Talia absurda sequi nonnulli arbitrantur. Ex eo autem, quod Spiritus idem dicatur, non itidem.

Eadem quippe ratione dicere quispiam posset, et Spiritum spirare alium Spiritum, illumque rursus alium, atque hoc in infinitum tendi ; similiter, et Filium quidem gignere, et qui ex ipso nasceretur aliam itidem personam gignere, et hoc item in infinitum tendi : verum enim ordinem servare opus est, neque ipsius terminos transgredi, sed intra Trinitatem stare, juxta traditam nobis fidei regulam, ne deorum introducamus plebem. Itaque talia præsumere illorum est, qui personarum ordinem, et quæ do sancta Trinitate traduntur, et confessa tenentur, tollunt, confunduntque, ac permiscent omnia. Sed secundi hujus voluminis tandem finis sit.

LIBER TERTIUS.

Et hæc quidem ita se habent. Ut autem quæ superioribus libris sunt dicta, repetentes, quasi in unum conspectum demus omnia : doculmus primo, tertium a Patre esse Spiritum sanctum juxta personalem ordinem. Deinde, propter substantiales divinarum substantiarum processus, nascendi scilicet, ac procedendi, Filium quidem ex Patre esse sine ullo medio ; Spiritum sanctum vero ex Patre per Filium procedere. Dein, juxta prædictum ordinem, Filii mediationem plurimis in locis a sanctis Ecclesiæ doctoribus pro confesso tradi : deinceps omnia exempla, quibus in sancta Trinitate sancti Patres usi sunt, traditum in divinis personis ordinem, secundum substantiales earum processus cum consubstantialitate insinuare, secundum utentium intentionem ; Spiritum deinde sanctum cum ex Patre per Filium procedat, per ipsum substantiam habere. *Per*, et *ex*, in divinis apud sanctos, idem significare. Tum Filium ad Spiritum, Spiritumque itidem ad Filium, secundum habitum, et relationem habere ad alterutrum, a sanctis tradi. Deinde, quemadmodum Pater causæ ratione ante Filium intellegitur ; ita et Filium eadem causæ ratione ante Spiritum intelligi : majorem Spiritu Filium, secundum scilicet personalem ordinem a theologis tradi. Deinde a Filio esse habere Spiritum sanctum, utpote ab ipso audientem, et accipientem. Undecimo deinde loco sufficere, ad indicandum, ex Filio esse Spiritum sanctum, quia sit, et dicatur Filii Spiritus. Spiritum sanctum deinde, Christi Spiritum dici, eadem ratione, qua et Filii Spiritus esse asseveratur : Spiritum sanctum, *spiritum oris* Filii a theologis tradi, et utraque, illum ex Patre, et Filio esse, signare, id est, ex Patre per Filium procedere. Filium quidem Verbum Patris dici, Spiritum vero sanctum Filii itidem Verbum, causæ ratione tradi ; Spiritum sanctum præterea etiam ex Filio esse a summis theologis insinuari ; Filium, eo quod sit incommutabilis imago Patris, omniaque Patris bona essentialiter habeat, eadem ratione, ut verum Patris Filium, Spiritum sanctum habere; qua illum habet Pater : aliter quippe illud incommutabile tolli. Mittere, et mitti, causam et causale in divinis personis significare. Fontem esse sancti Spiritus Filium; Spiritum sanctum imaginem esse Filii, et virtutem ejus naturalem, ac viventem, et essentialem operationem : quemadmodum et Filius hæc omnia Patris est. Ac faciem quidem Patris esse Filium causæ ratione ; primitivam item formam Spiritus Filium ; ac proprium quidem Patris esse Filium, quod ex illo sit ; proprium vero Filii Spiritum, quasi per ipsum naturaliter, essentialiterque prodeuntem, et ex ipso *esse* accipientem, atque ex eo exsistentem. Latinos, Græcosque

Digitized by Google

doctores communiter, et apertissime ex Filio esse, et exsistere, ac procedere Spiritum sanctum divinis rationibus tradere.

Hæc autem omnia pluribus rationibus ostensa sunt ; quæ, cum vera sint, et firmissimis undique rationibus munita, constat profecto, quia producere *quod* dicitur, possibile non est, ut Patris substantiale sit. Neque enim idem Spiritus, tertius simul, et secundus a Patre esse potest, neque continenter et sine medio ex primo, et per eum, qui sit continenter ex primo : neque de solo Patre procedere, et per Filium procedere : neque productor per Verbum, et solus productor esse, et cætera hujusmodi, quæ prædicta sunt. Hæc enim evidentissime sibi contraria sunt ; et idem est, ac si neque ex Patre omnino procedere illum confiteamur ; maxime cum a sanctis declaratum sit, quod nunquam procedere diceretur ex Patre, nisi et a Filio procederet. Namque procedere ex Patre etiam per Filium una complectitur, quippe procedendi definitio est, ex Patre per Filium procedere, secundum quod etiam a Filio discernitur, per proprium sui, differentemque processum.

Porro, sublato quod per Filium procedere asseritur, etiam ex Patre procedere quod dicitur, una tollitur, sublata quippe cujuslibet substantiæ definitione, ejusque substantiali proprietate, definitionis quoque nomen aufertur, substantiaque quam definitionis nomen signat, una tollitur. Quoniam vero veraciter procedit ex Patre Spiritus sanctus, per Filium etiam procedere quod dicitur asseretur. Ita enim sancti Patres procedendi complexam definitionem substantiæ Spiritus explicuerunt, et quæ dicta sunt, vera esse monstrarunt. Atque una, ut dictum est, producere substantiale Patris esse non potest, idque, cum ex superioribus constat, tum etiam ex his, quæ subjicimus ; quia enim unitatem ac Trinitatem Domini fides vera commendat, id quidem essentia, id autem personis, ac præter proprietates, quibus personæ secundum processus rationem distinguuntur : nulla alia est divinarum personarum differentia, solaque divina substantia relinquitur : inspiciendum, juxta fidei concessa principia, quænam sit proprietas Patris, ipsumque speciale proprium, quod præcipue Patris commendat personam, et Patrem facit, ac secundum quod ad coæquales sibi personas Filii Spiritusque distinguitur.

Cum igitur tria communiter de Patre dicantur : quod *ingenitus* sit ; quod *Pater*, quod *spiret*, seu *producat* ; ingenitum quidem, quod causam signat ; et si secundum hoc Pater a Filio Spirituque secernitur, Patris tamen personam non commendat, solumque designatio, et notio ipsius est, jam subsistentem sequens, ut simpliciter proprium. Duplex enim proprium est. Aliud enim est proprium quod substantialem speciem cujusque commendat, atque ab aliis separat : ut verbi gratia, Paulum esse animal ; aliud vero, magistrum fuisse gentium, aut ex tribus Benjamin, discipulumque Gamalielis aut aliquid hujusmodi ; proprium quidem, non tamen quasi substantiale ens ; sed, ut notio simpliciter.

Præterea nihil secundum negationem habet hoc esse aliquid. Negatio quippe rei, quæ sit ablatio, et ejus, quæ non sit, positio est. Negatio autem est quod dicitur ingenitum, et jam subsistentem sequitur, ipsum enim significat, genitum non esse, per quod sine causa esse signatur. Aut igitur substantiale Patris paternitas est, ac gignere est ; sive productio et inspiratio ; et producere, et inspirare ; sive utrumque simul, sive præter hæc, tertium quiddam. Et tertium illud quidem, nemo hactenus dixit ; si quis enim causam dicat, primum quidem nomen ejus causa simpliciter erit : sicuti Filii quidem, Filius nomen ; et sancti Spiritus, Spiritus sanctus : oportebatque pro Patre causam dicere, quod, a Scripturæ sanctæ consuetudine aborret, quæ semper cum de Deo loquitur, Patrem eum vocat.

Præterea, causa universale cum sit, et Patris, et productoris, atque creatoris prædicatum est : siquidem, ut prædicatum solummodo accipiatur sicuti genera, et species, et omnia quæ universaliter contra particularia prædicantur, nulla extra intelligentem animam res est, sed ipsa solummodo intelligentia est : ita nulla erit res Patris substantia, sed solummodo intelligentia ; eritque ex non subsistente subsistens, quod absurdum est. Patris enim supersubstantiale nomen et rem significat, ait divus Dionysius.

Quod si rem aliquam significat causa in Patre substantialem, si quidem aliud quidpiam, præterquam paternitatem, ac productionem significabit ; et perspicuum est, quod aliæ istæ res *paternitas* videlicet, et *causa*, in Patre sint. Itaque et aliud aliquid *causa*, præter Patrem, productoremque signabit : atque ita, compositio in Deo erit differentium intelligibilium rerum : simulque in Deo perfectius, atque imperfectius erit, neque erit alterum, quod alterum.

Quod si idem est causa quod paternitas atque productio, satius est pro causa quod commune est, quæ magis propria sunt substantialia esse, dicere, paternitatem scilicet, seu productionem, quia et de magis propriis substantialibus sermo est, doctoresque *paternitatem* pro *proprietate* dicunt, quoniam et Patrem primum constituunt.

Quod igitur tertium illud quiddam causa substantialis sit, constat ex his, sed tamen neque utrumque simul paternitatem dicere fas est. Aut enim ita ambo erunt substantialia, quasi seorsim utrumque erit Pater secundum hanc rationem duæ substantiæ. Possibile enim non est, duo substantialia cuipiam inesse dicere.

Porro hoc ipsum, non duas esse substantias, idem fere est, ac si homo quispiam duas habeat animas. Non enim dicerentur duo esse homines. Utrumque enim substantiale insitum, quod suum

Digitized by Google

est, faciet, et commendabit; sin vero ita ambo substantialia sunt, ut alterum, solum esse non possit; utrumque imperfectum erit; et, neque Patrem solum dicens quispiam, neque productorem, substantiam perfecte, integreque signabit: ita nec Patris personam discernet a reliquis: et tertium aliud quidpiam dicere necesse erit, quod sit substantiæ nomen. Et fortasse causam dicet aliquis, aliud enim possibile non est. At istud esse impossibile, supra demonstratum est. Sed contrarium usu cernitur; qui enim Patrem dicit solum personam aliquam, veraciter atque perfecte se putat, ac substantiam dicere. Et hi etiam, qui producere Patris substantiale ponunt productorem dicentes, Patrem se significare putant.

Non itaque ita productio, ac paternitas ambo simul substantialia sunt, ut alterum solum esse non possit; reliquum ergo est, vel productorem quidem substantiale esse, paternitatem autem sequi, quasi proprium simpliciter atque agnitionem: aut paternitatem quidem substantiale esse, productionem vero, ut agnitionem sequi. Sed si quidem substantiale productio est, paternitas autem sequens proprium, et substantiam significans; primus ergo, et sine medio productivæ substantiæ processus, producere, vel spirare erit, quasi sine medio substantialem speciem sequens. Unumquodque enim secundum suam subsistentem, substantialemque proprietatem, prius operatur: per primum autem, et sine medio, etiam alia producit. Hinc igitur per producere quod dicitur, erit gignere, genitumque per producens nascetur: et Filius ex Patre per Spiritum erit, neque erit Filius ex Patre sine medio, neque tertius a Patre Spiritus secundum personalem ordinem; Spiritusque conjunget Patri Verbum, plurimaque necessario sequentur absurda.

Quibus, ut prædictum est, et catholica fides et sanctorum Patrum Ecclesiastica doctrina contraria sentit, ac prædicat. Nempe enim juxta hanc rationem productorem ex substantiali, potius vocare conveniet, quam ex eo quod substantiam sequitur; quod a Scripturæ fide, atque a consuetudine omnino alienum est.

Quoniam igitur nihil eorum quæ prædicta sunt, substantiale est, neque ingenitum, neque causa, neque productio et paternitas simul, quasi alterum esse non possit: neque producere tantum quod dicitur, substantiale Patris esse potest: restat, ut paternitatem solam Patris esse substantiale dicamus, quasi commendantem in proprio, et nemini commune esse Patris personam, sive substantiam, productionem vero personam sequi, ut agnitionem simpliciter, ac significationem substantiæ ipsius jam subsistentis. Et consequenter nativitatem quidem Filii personam commendare, processionem vero sancti Spiritus personam: atque istas tres proprietates personales, etiam una substantiales divinarum personarum esse confiteri. Propterea Dominus noster cum Trinitatis mysterium traderet, in nomine Patris, et Filii, et *Spiritus sancti*, discipulos baptizare jussit [1]. Per id quidem, quod dixit, *in nomine*, unam essentiam signans; per id vero, quod secutus adjunxit, *Patris et Filii*, et Spiritus sancti, proprietates indicans, secundum quas divinæ subsistunt personæ, secundum substantias suas, in suis propriis neque communionem ullam admittentibus, essendi modis. Et quoniam ratio quidem paternitatis est generatio secundum essentiam, Filiumque, primo ac sine ullo medio producere; operatur quippe natura in Patre, secundum proprietatem personæ, in qua est; geniti vero ratio est, sine ullo medio ex Patre esse; Spiritus autem, sive procedentis a Patre per *genitum* esse; idcirco Patrem ordine præponens, Filium subjunxit, ut qui sit ex Patre sine ullo medio; tertium vero Spiritum sanctum addidit, ut ex Patre procedentem per Filium.

In singulis enim propria sui ipsius, et substantialis, et constans et substantiva species, secundum quam subsistit prima, et sine medio, ejus operatio est, per quam præcogitatam alia quoque operatur: sicut verbi gratia, in homine, *rationale* substantiale cum sit speciei ejus, secundum quam esse hoc quiddam idem hominem habet, ipsa est prima ejus immediata operatio, per quam et alia operatur quæ constantem ejus speciem sequuntur; ut puta visibile; solis quoque species una cum sit, secundum quam sol subsistit, principium est primæ et immediatæ operationis in sole lucendi, quæ nullam aliam ante se cogitatam operationem in sole habet. Ac per hanc lucendi operationem, quæ ante omnes alias cogitatur, atque sine medio in sole est, illustrare, siccare, calefacere sol ut possit, habet. Rursumque humanus animus cum per intelligentiam prima sibi et immediata sit actio, per hanc præcogitatam etiam sequentem operationem, velle scilicet perficit. Operationes enim ista dicuntur, quoniam et intelligere, et cogitare, et animadvertere, et velle, sicut etiam gignere, operari aliquid est.

Quocirca, quoniam secundum gignendi rationem Patris persona subsistit; per ipsum gignere quod dicitur, etiam productor Pater erit. Ideo et congrue sane productor per Verbum dictus est; Spiritusque ex Patre procedere. Neque hoc solum, sed et per Filium facta esse omnia, accepimus.

Hæc autem prædicta omnia roborant; namque et traditum commendant ordinem, Filiumque necessario prius mente concipi, quam Spiritum, et a Patre tertium secundum personalem ordinem esse Spiritum: atque cum ordine personarum ad invicem, qui ex processibus simul declaratur, essentiæ quoque roboratur identitas, cum tertius primo per medium jungitur, juxta Gregorium Nyssenum, natura-

[1] Matth. xxviii, 19, 20.

Digitized by Google

liquæ bonitate ac dignitate regia ex Patre per Unigenitum ad Spiritum sanctum ex Patre procedere, non tamen ex productore. Nam, secundum paternam proprietatem Patris persona subsistens, secundum hanc primitus, ac sine medio ex se Filium gignit : gignendo autem producit et Spiritum : illum quidem continenter ex primo; hunc autem per eum qui est continenter ex primo. Nisi ergo Pater esset, profecto neque productor esset.

Unde etiam dictum est, idcirco illum ex Patre procedere, quoniam effulget a Filio, et per ipsum est. Nisi enim per Filium esset, neque a Patre esset. Itaque præcogitato quidem Filio propter paternam generationem, secundum quam Patris persona subsistit : per Filium vero procedente Spiritu sancto, proprie admodum Spiritus sanctus ex Patre procedere a theologis asseritur ; ut qui non aliter quam ex Patre per generationem producatur : ob quam profecto causam, et sancti Patres conjunctam procedendi definitionem, ex Patre quod dicitur, pro eo quod est ex Patre per Filium suscipientes, manifestius explicuerunt : hoc ipsum esse ex Patre procedere, divinis rationibus asseverantes. Nisi enim secundum paternitatis definitionem, secundum quam Patris persona subsistit, nativitas Filii, priusquam processio Spiritus cogitaretur, nequaquam ex Patre procedere, sed ex productore diceretur, atque eo magis, ne et Spiritus Filius esse quibusdam fortasse videretur, cum procedere diceretur ex Patre. Congrue igitur innovatio ordinis quem Dominus tradidit, ipsius substantiæ abolitionem habere, fideique totius abnegatio esse dicta est. Abnegant fidem scilicet, qui producere quidem ut substantiale ponentes Patris, ex ipso sine medio procedere Spiritum dicunt.

Attestantur autem his quæ dicta sunt, hinc quidem Scriptura divina ubique, cum de tribus personis loquitur, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum enuntians, quasi ista sufficiant, divinas illas subsistentias substantiasque commendare. Hinc etiam Doctores sancti, cum de substantialibus disserunt, solas has discretionis tradunt causas. Ait enim sanctus Joannes Damascenus: *Unum Deum agnoscimus in solis proprietatibus paternitatis, nativitatis, et processionis, et secundum causam, et causale, perfectionemque substantiæ sive subsistentiæ modum differentiam intelligimus.* Quod si in solis proprietatibus differentiam intelligimus et ipsæ solæ scilicet personas commendant ; si igitur hæc vera sunt, producere prorsus substantiale non est. Conficitur autem, quod qui Patris substantialia, plura quam unum ponunt, paternitatemque et productionem, ingenitamque et causam, veritate excidunt ; pluriniisque absurditatibus tenentur astricti ; dum et substantiam Patris compositam dicere coguntur, traditosque divinarum personarum processus auferre, ac plures, quam sint traditi, inferre, et quæ absurda hoc uno concesso hinc emergere cuivis conspicuum esse potest.

Ex quibus id etiam admirari licet, quomodo, qui Spiritum sanctum ex solo Patre esse volunt, dum sibi ipsis nimium indulgent, substantiale Patris producere ponunt, et quod quæritur, in quo multum laboris ut ostendi posset, primum oportebat assumi, quasi concessum accipiunt ; cum neque communes de Trinitate intelligentiæ permittant ; neque id sacræ Litteræ habeant ; neque ullus sanctorum Patrum dixerit, ab hujusmodi intelligentia adverterint. Sed, cum neque a disputantibus id concedatur, ipsi tamen quasi pro concesso, quod quæritur, præter omnem rationem supponentes, putant se aliquid concludere, plurimaque inepta contra eos qui per Filium atque a Filio esse Spiritum sanctum confitentur, colligunt. Quod si tria solummodo trium personarum substantialia esse necesse est, ne plurima absurda ac indigna sequantur, solisque proprietatibus paternitatis, et nativitatis, ac processionis, subsistentiæ modum differentiamque substantiarum intelligimus, juxta sanctorum Patrum traditionem : liquet, præter prædictas proprietates, nullum aliud substantiale esse, cujuscunque trium in sancta Trinitate personarum ; falsumque esse, quod illi pro concesso ponunt, falsaque omnia, quæque hoc posito concludere, atque arguere se putant : externaque ac putida, quæ contra Latinos, imo vero contra sanctos Patres longissimis tractatibus conscribunt : per quæ concludunt, illi quidem nihil, semper autem in principiis versantur.

Conficitur autem et ex his quæ dicta sunt, quod eorum quæ dicuntur in Deo alia quidem nullam discretionem signant ; sed in tota divinitate indiscrete dicuntur : sive absoluta, secundum se ipsa dicat quispiam, ut sapiens, bonus, vita, veritas, essentia : sive, quæ per excessum negationis dicuntur, ut invisibilis, incomprehensibilis, supersubstantialis: sive quæ habitum ad creaturam indicant, ut creator, rex, omnipotens. Alia vero propria in Trinitate sunt.

Et propriorum alia quidem duobus communiter sunt, propria vero, ad reliquam. Est enim et quiddam tale proprium, ad aliud aliquid, et quod ad aliquod dicitur proprium, non tamen secundum seipsum proprium, quasi commendare hoc aliquid possit ; ut verbi gratia bipedem esse, homini ad equum, et canem, proprium est. Quæ igitur duobus communiter sunt divinis personis propria, hæc tamen ad reliquam propria : ut causale, proprium est Filii et sancti Spiritus ad Patrem : mittere autem, vel dare, vel emanare Spiritum sanctum, commune est Patri et Filio ad Spiritum : similiter autem et ipsorum esse, ac dici Spiritum sanctum. Patris enim et Filii ille Spiritus dicitur ; illi autem hujus non dicuntur, neque Pater, neque Filius, neque Spiritus, sed neque sui ipsius est Spiritus, Spiritus sanctus. Horum autem causale quidem nomine tantum, sed non re, commune habet. Prædicatum enim est solum de utroque dictum ; idcirco etiam non unum, sed duo causalia dicuntur ; si enim

Digitized by Google

esset causale res in Filio, et sancto Spiritu, unum essent causale ambo. Mittere autem, et emanare, atque alia hujusmodi, una res sunt in Patre, ac Filio, utrisque mittentibus, et emanantibus, unus qui mittit, est, et unus fons. Ostensum est enim, Patrem, et Filium, fontem esse sancti Spiritus, atque omnia Patris habere Filium secundum eumdem modum, præter quam, Patrem esse. Ac Patre mittente Spiritum, mittit hunc et Filius una datione, et una largitione, ut ait magnus Basilius. Hæc igitur duarum personarum ad reliquam sunt propria. Alia vero, unius tantum. Atque horum aliud quidem personæ substantiale est, ut paternitas et nativitas, et processio. Aliud autem personam jam subsistentem sequitur, sed non illam statuit; ut, *ingenitum* in Patre, sive etiam *producens* in ipso solo, secundum eos, qui ex solo Patre procedere Spiritum dicunt. Neque igitur, quæ communiter prædicantur, totius deitatis substantialia sunt; nulla enim per illa substantia insinuatur, neque quæ duobus propria ad unum sunt; nulla enim persona est proprie causalis, neque unus est, qui mittit Spiritum sanctum. Pater enim, et Filius simul unus est, qui Spiritum sanctum mittit. Communia enim, quæ rem indicant, singulariter quidem in divinis dicuntur, non tamen una persona secundum illam intelligitur.

Sed neque quod unius quidem solius personæ est, personam autem sequitur, sicut ingenitum in Patre: hoc enim nequaquam sic fit, negatio cum sit, sequaturque substantiam, quam affirmatio insinuat. Aliterque, si genitum non esse ingenitum dicitur, commune erit hoc et Spiritui sancto. Et ipse enim est *ingenitus*; neque enim genitus est; substantialia enim personarum omnino consortium reliquarum non admittunt: sed neque producere substantiale esse monstratum est: paternitatem autem sequi, significativumque solummodo esse paternæ substantiæ.

Ita igitur tres illas proprietates, solas, divinarum personarum substantiales esse dicendum est. Patris quidem paternitatem, atque ipsum gignere, hoc est, se ipsum dare alteri personæ secundum nativitatis processum. Filii vero nativitatem, ipsumque nasci, hoc est, accipere in seipso Patrem juxta nascendi processionem. Sancti autem Spiritus processionem, ipsumque procedere, id est, in semetipso Patrem ac Filium accipere, secundum naturalem essentialemque processum ex Patre per Filium. Istasque non solum substantiales, sed et personales etiam proprie, et maxime, et peculiarissime dicendum, utpote personas commendantes.

Porro, quæ proprium aliquid duarum personarum ad reliquam insinuant, proprietates, seu notiones, seu signa duarum aliquarum personarum vocandæ sunt. Quod si cui placeat et ea personalia dicere, eo quod personis attributa, non tamen communia omnium sunt; liceat dicere id quidem, dum tamen id constat, nullam per illa personam commendari; sola enim substantialia hanc habent vim, et quæ uni substantiali communicant, si quidem esset possibile, necesse esset unam etiam esse personam; alia vero, nullatenus: itaque solis illis tribus proprietatibus divinæ personæ et discernuntur et commendantur; cæteris vero noscuntur solum. Ideoque Damascenus in solis tribus his proprietatibus substantiarum differentiam definivit intelligi, quasi personas commendantibus, non significantibus solum, ut illa est *ingeniti*, quæ Patris agnitio est, sed non illum commendat personaliter; præter enim tres prædictas differentias substantiales, cæteris ut notionibus solis divinæ personæ discernuntur, non tamen ut discretionis causis, sed ut discretionis tantum signis.

Ex quibus constat, quod si quis sanctorum Patrum Patri *ingenitum* reddidit, id non ut substantiale, sed ut agnitionem, et proprium simpliciter attribuit. Si quis autem Patrem genitorem ac productorem appellavit, ut Gregorius Theologus in primo sermone de Filio, genitoris quidem nomen, ut substantiale Patri separavit. Æquale enim est Patrem ac genitorem dicere; quippe et paternitas, et nativitas tantumdem valet. Productoris vero nomen, ut sequens paternam jam subsistentem substantiam, substantiali paternitatis proprio adjecit.

Ac rursus, si quis principium Patrem appellavit, non sane etiam substantiale ejus proprium significavit, sed substantiam illius indicare voluit. Ipse enim ex nullo; Filius autem, et Spiritus sanctus, et omnia Filii, et sancti Spiritus ad eum referuntur. Nam, et qui majorem Filio Patrem causæ ratione dixerunt, non ut substantiale majus illud, sed ut notionem Patris ad Filium tantum reddiderunt; similiter et de eo, quod sine principio dicitur, philosophandum.

Quod igitur divinarum personarum ad invicem habitus cum eorum substantiæ differentia, secundum divinos arcanosque processus appareat, simulque cum ipso relationis habitu, causa, et causale simul introducatur, antea plurimis rationibus constitit. Nunc autem dicendum, quomodo secundum causam, et causale solum, et secundum ipsa prius divinæ personæ discernuntur, atque ipsa discretionis causa sunt; quæ causa, et causale, substantiales proprietates, ipsum Patris supersubstantiale nomen, et rem Filii, et sancti Spiritus commendant.

Præsupposito igitur unitatem in Trinitate, et Trinitatem in unitate esse colendam, secundum fidei positionem, et ab his quæ a sanctis dicta sunt, non discedentes, Damasceno quidem, secundum causam et causale differentiam in divinis personis intelligente; Nysseno autem Gregorio dicente: *Incommutabile naturæ ipsius considerantes, diffe-*

(37) De notionibus divinarum personarum vide D. Thomam 1 q. d. 23, et ibid. Gregorium de Valentia.

Digitized by Google

rentiam secundum causam, et causale, non negamus; in quo solo, alterum ab altero distingui deprehendimus; quod proposuimus, habebimus; quia enim tria illa unum cum sint secundum essentiam, sine causa quidem esse omnia, possibile non est; aliam vero causam se antiquiorem habere, longe impossibilius : restat, ut trium istorum unum, reliquorum causa sit. Procedentia igitur inde possibile non est producendi personæ ratione, esse eadem; seipsum enim aliquid producere, ac sui ipsius causam esse, possibile non est.

Itaque procedentia necesse est personaliter distingui; unita quidem secundum essentiam; nulla enim in ea discretio conceditur: discreta vero, secundum substantias, seu personas; et neque propter unionem personas confundi; neque propter discretionem, essentiam dividi. Perfecta enim illic, et summa unio, atque discretio. Atque unionem quidem unitas essentiæ, ut dictum est, facit; discretionem vero, secundum causam, et causale, fides confitetur. Atque ea est quæ secundum se, neque propter aliud res maxime et unit, et discernit. Discretio scilicet secundum causam, atque causale. Neque enim discretionem magis confusione liberam cogitare possumus; neque consortium duorum aliquorum majus, quam cum alterum ex altero esse habeat. Namque secundum causam, et causale invenitur aliquid secundum æquivocam causam, sibi simile producens in eadem specie: et secundum quidem quod causa, et causale sunt opposita, ad invicem habebunt. Ideo etiam necessario discernentur: secundum autem quod causale, ex causa *esse*, atque essentiam accipit, communicabunt invicem, maxime cum proprie ad invicem per naturam habeant. Filium igitur ex Patre nasci, fides nobis ac religio tradit. Et quoniam secundum id quod gignere et nasci dicitur, oppositio causæ, et causalis, secundum ea quæ ad aliquid dicuntur, inspicitur secundum id quidem, quod aliud dat, aliud inde prodiens essentiam accipit, duæ necessario personæ intelliguntur ejusdem naturæ.

Rursum, dicente Scriptura Deum ex Deo procedere; secundum eamdem rationem oppositio secundum causam, et causale etiam hic intelligitur, secundum quam oppositionem, et discerni illa ab invicem et uniri licet. Ita igitur Filius, et Spiritus sanctus ex Patre cum sint, et uniti, et discreti sunt.

Cæterum quia propter Trinitatis ordinem atque confessionem, non magis convenit ista ad Patrem et discreta et unita esse, quam sint ad invicem Filius et Spiritus sanctus; alias quippe inæqualitas in Trinitate esset, neque ad invicem discernerentur. Si autem non discernerentur, una etiam persona esset; quippe sublata relatione secundum causam, atque causale, sola essentia relinquitur. Constat, quoniam et Filius, et Spiritus sanctus, ad se invicem et uniti et discreti sunt, quemadmodum Filius, et Spiritus ad Patrem uniuntur, et discernuntur secundum scilicet speciem oppositionis causæ, atque causalis.

Necesse est igitur, si discernendi sunt, vel Filium Spiritus sancti esse causam, vel Spiritum Filii. Sed causam quidem esse Filii Spiritum constare non potest; quia tertius a Patre traditus est, juxta personalem ordinem, quia naturalis et essentialis operatio et virtus Filii Spiritus est; quia imago ejus esse dicitur; quoniam Spiritus Filii a theologia traditur : qui profecto sancti Spiritus Filius esse non dicitur. Neque enim convertuntur, propter personalem ordinem, atque id maxime quoniam ex Patre per Filium esse Spiritus traditur, non tamen e contra. Tolleretur autem et id, quod concessum est, Filium esse ex Patre sine medio : sic enim esset Filius ex Patre per Spiritum, et consequenter Spiritus Pater, communicans ei, secundum paternitatis rationem.

Restat itaque Filium causam esse Spiritus sancti, Spiritumque per ipsum, et ab ipso esse. Hac ergo ratione, et unientur ad invicem et discernentur, quod etiam Nyssenus indicavit, dicens in sola secundum causam, et causale differentia divinas personas ad invicem distingui. Neque enim de solo Patre ad Filium, et Spiritum sanctum dixit hæc : ita enim solius ad ea quæ ex ipso sunt, discretionem tradidisset, neque adjecisset : *Ejus quoque, quod ex causa est, aliam rursum differentiam intelligimus.* Hæc autem et his quæ superius diximus, consonant. Ante enim Spiritum sanctum Filium intelligi necesse est; habitumque ad alterutrum habere Filium et Spiritum, majoremque Spiritu Filium causæ ratione dici; atque a Filio, habere esse, ut qui ab ipso accipiat, et quæ alia prædicta sunt.

Si quis autem objiciat, Nyssenum aliam professentem differentiam aperte videri velle non ejusmodi et hic in Filio, et Spiritu, qualem secundum causam, et causale reddidit : scire convenit, illum aliam secundum numerum, non secundum discretionis speciem causæ et causalis dicere; ut discernantur quidem scilicet, non tamen secundum causam, et causale : secundum modum vero alterum cum discernantur, puta, sicut contraria discernuntur ad invicem, vel quæ secundum negationem et affirmationem sunt, vel quæ secundum privationem et habitum; vel secundum aliquid aliud hujusmodi. Constat autem et quia *aliam*, non *alteram* dixit. *Alius* enim quod dicitur, in his quæ sub eadem specie sunt et adducuntur, Græcæ locutionis usus proferre consuevit; *altera* vero et *alteritas*, in his quæ vel specie, vel genere differunt, dicitur; nisi forte abusive dicatur; quod profecto *abusive* nunquam Ecclesiæ magister in divinis posuisset; verum, etsi specie eamdem, in quantum sub eamdem speciem adducitur, causæ et causalis scilicet : quia tamen etiam, quod sine medio ex aliquo, vel quod per aliquod prodit, causale causæ est, per

Digitized by Google

quam prodit, et maxime cum processus æquivocus fuerit, Filii vero sit immediata nativitas, Spiritus autem mediata processio per Filium ejus est, simulque causale utrisque reddidit, et causale insinuans Verbum ex causa esse, subdividens etiam ad invicem, secundum causam et causale, discrevit aliquid quidem continenter ex primo : aliud vero per id quod esset continenter ex primo ; in sola namque causa et causali divinas personas discerni deprehendimus. Et quoniam Pater quidem quod dicitur, gignentem indicat, Filius autem nascentem, sanctus vero Spiritus procedentem, seu inspiratum, causæ ergo et causalis, sive principii, et eorum quæ sunt ex principio nomina sunt sanctæ et supersubstantialis Trinitatis nomina, Patris scilicet, et Filii, et sancti Spiritus. Et quia paternitas, et nativitas, atque processio solæ sunt substantiales proprietates personarum : proprietates vero idem esse, quod substantias, ostensum est secundum theologum Gregorium : substantia vero, sive persona Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum signat. Ita enim Damascenus definivit dicens : *Deitas naturam indicat ; Pater autem quod dicitur, substantiam ; quia etiam substantia commune cum proprio est.* Constat hæc nomina inducere discretionem personalem, ac necessario discreta signare.

Quocirca et hæc sola proprie personalia et substantialia sunt, quæ causæ, causalisque habitum signant, singulaque singulis proprie redduntur, nulla communitatis ratione introducta ; sufficiuntque per se ipsa discretionis commendare rationem. Patris enim super substantiale nomen et res causam indicat Filii, et Filii etiam, et sancti Spiritus similiter. Quorum Filius quidem habitum ad Patrem signat, sanctus autem Spiritus ad productorem, sive spirantem causalis habere rationem traditur, maxime cum dictus sit spiraculum omnipotentis ; Filiique spiraculum esse Spiritus sanctus, spiraculum vero spirantis est ; et Spiritus a *spirando* denominatus est. Et sicut ait magnus Athanasius, Spiritus processio, spiraculo assimilatur. Spiritus autem processio processus est : itaque et inspiratio. Nam et Spiritus procedens dicitur propter processum scilicet, secundum quem ex Patre per Filium procedit.

Constat itaque substantiales proprietates, paternitatem et nativitatem, et processionem, secundum causam, causale, divinas signare personas ; atque ideo substantiales et proprias secundum se, ac proprie dici, solisque his proprietatibus divinarum personarum differentiam intelligi. Et illud item constat, proprietates quidem secundum causam, et causale subsistentes cogitationi processus *ingerere*, rursumque processus causam, et causale, simulque discretionem subinferre. Ista enim per alterutrum colliguntur.

A Nyssenus quippe Gregorius discernens ait : *Aliud enim est continenter ex primo ; aliud per id, quod est continenter ex primo ;* quod enim ante etiam diximus, causam et causale processus hujusmodi commendant ; nisi enim processus in divinis esset, profecto neque discretio, neque numerus personarum esset ; personarum vero numerus secundum causam, et causale divinæ personæ distinguitur.

Simul autem constat, etiam secundum contraria possibile non esse divinas discerni personas ; contraria enim differentes species commendant, ut album et nigrum, et rationale et irrationale, corpusque et incorporale. Deus autem una species est, quæcunque tandem sit, si dici liceat, et una trium essentia et unitas est.

B Neque secundum privationem quidem et habitum, quæ enim imperfecte habent, secundum hanc oppositionem discernuntur, veluti ab aspectu, cæcitas et a cæco videns. Nulla vero privatio in Deo summi boni est ; quippe perfectissimus est ; et substantiarum quælibet perfecta est ; Deusque totus ex toto verus, ac perfectus est secundum fidei positiones, sed neque ut affirmatio et negatio. Nam, secundum hanc oppositionem quæ sunt ab his quæ non sunt, discernuntur, ut a falso verum. Porro in Deo nullus non essendi locus est. Deus enim essentia supersubstantialis est, virtusque omni virtute superior et excellentior, atque incommutabilis veritas. *Deus enim se ipsum negare non potest*, ut ait Paulus [1].

C Præterea non est negatio, quod affirmatio simpliciter. Persona autem una est simpliciter, quod altera ; secundum relationes quidem duæ, simpliciter autem una. Nam secundum essentiam, et esse unitas eis est : *Ego enim et Pater*, inquit, *unum sumus* [2] : et negatio quidem sequitur ea quæ per alia indiscreta sunt ; signum enim discretionis, non autem discretionem facit. Homo enim et aliud quodlibet animal ratione et privatione rationis discernuntur ; cum irrationale, ut species in divisionibus accipiatur. Cæterum non eo quod homo est, et homo non est. Non enim hoc est, equum esse, quod hominem non esse. Quoniam vero in his quæ ad aliquid, quæ in essentia inspiciuntur D secundum scilicet causam et causale, reperitur aliquid simile sibi producens, in eadem specie, secundum univocam causam ; Deus autem unum est essentia ; tria, substantialibus proprietatibus secundum causam et causale ; oppositio secundum causam et causale in his, quæ ad aliquid dicuntur, locum habet in sancta Trinitate. Ideo et secundum solam causam et causale, et a Scriptura sancta, et a sanctis Patribus, divinas personas discerni, traditum est. Patris enim ad Filium tradita discretio, causæ et causalis est ; itidem producti et producentis.

Constat autem ex præmissis, quia *ingeniti, geni-*

[1] 1 Tim. II, 13. [2] Joan. X, 30.

Digitized by Google

tique ratione Pater a Filio non proprie discernitur. Neque eo quod est nasci et non nasci. Hæc enim quasi contradictio sibi invicem opposita sunt. Dictum est autem affirmationem et negationem, nulla possse ratione discernere, sed sequi ea quæ jam per alia discreta sunt, cum sit discretionis signum : sicuti ingenitum quod dicitur, jam subsistentem Patrem affirmativa, id est substantiali proprietate, paternitate scilicet, sequitur. Itaque *ingenitum* et *genitum* Patris, et Filii ad invicem discretionem non facit, sed subsistentes jam, atque discretos substantialibus eorum proprietatibus secundum causam et causale, paternitate ac nativitate discerni significat. Similiter et de eo quod est nasci et non nasci, dicendum.

Constat autem ex his, et eos qui dicunt oportere primum esse Patrem et Filium, deinde alium quidem gignere, longe a decenti confessione sanctæ Trinitatis aberrare. Nulla enim illic est alia discretionis differentia, præter eam quæ secundum causam et causale ex processibus apparet. Hoc ipsum enim, quod alius sit causa, alius causale; hoc est alius quidem sit Pater, alius Filius, personas simul et discretionem signat. Itaque, si quidem processus non esset, ut dictum est profecto, neque numerus personarum esset, consequenter vero nec Trinitas.

Alii etiam sine processibus, qui sunt secundum causam et causale, tria ponunt esse Deum : et ita nihil prohibebit eos, tria cum sint, in Deo confiteri, secundum se sine relatione ad alterutrum, quod cum essentiæ unitatem tollat, Arianorum propositio est.

Non solum ergo non oportet primum esse Patrem, deinde genitorem, verum, ne cogitari id quidem convenit. Nam si ipsum gignere Patris personam signat, quomodo sublato eo ipso gignere, jam erit Pater? Aut enim neque Pater erit, si dicere fas est, aut certe confusio, aut tertium erit aliquid secundum se et absolutum, divisum ab essentia Filii et Spiritus. Id ipsum autem et de sancto Spiritu dicendum. Sed ista sane phantasia hominum eorum est, qui sanctam Trinitatem quasi tres homines ad seipsam habere ponunt, eique indigne applicant, quæ in materia contingunt, eamque nihil insensibilibus præstare sentiunt. Porro hæc opinio de Deo nostro indignissime, ac dementissime præsumitur.

Magnus præterea Dionysius discreta dixit Patris supersubstantiale nomen et rem, et Filii et sancti Spiritus, cum nulla in his conversio, sive omnino communitas introducatur. Basilius item, in epistola ad Gregorium fratrem, de differentia essentiæ, atque substantiæ ait : *Quocirca in essentiæ communitate, notiones quæ in sancta Trinitate conspiciuntur, nullum accidens, nullumque consortium admittere dicimus, per quas proprietas commendatur personarum, quæ in fide traduntur, cum singulæ propriis notionibus discrete intelliguntur.*

A Quoniam igitur accidens, consortiumque non admittere dixit ea per quæ cujusque personarum proprietas commendatur, et per quæ singulæ illarum discrete accipiuntur, de propriis secundum se, substantialibusque notionibus proprie disserit. Itaque possibile non est, in eadem persona, alterius etiam proprietatem inspici. Nulla enim in his communitas, aut conversio inducitur. Hoc etiam secundum quamdam oppositionem contingit, per quam non est unum, quod est alterum, secundum scilicet oppositionis rationem, secundum quam neque ad invicem convertunt.

Quoniam igitur in sola causa et causali divinæ personæ discernuntur, istudque universaliter et diffinite dictum est, et ipsa præterea natura dictante;
B neque enim esse posset sine ordine Trinitas, maxime cum etiam tertius ex primo naturaliter per medium procedere pro confesso habeatur; tria tamen esse sine processu et ordine, possibile est; cumque et fides personarum indicet discretionem, constat profecto, si discernendi sint ad invicem Filius et Spiritus, non alia discretione quam secundum causam et causale necessario discernendos esse, qualem in eodem genere, etiam in Patre ad Filium et Spiritum sanctum deprehendimus : illam quidem generationis, hanc vero processionis ratione, secundum quam, neque Filius Spiritus est, neque Spiritus Filius : quemadmodum, neque Pater Filius est, neque Filius Pater, neque Pater Spiritus sanctus : neque Spiritus Pater est, propter
C necessariam scilicet causæ causalisque oppositionem, nulla in his conversione, sive omni communione subrepente. Nam si nullam communitatem secundum discretionem convertendo intelligere convenit, necesse est duas substantias ad invicem verbo simul accipi, conversionisque servare dignitatem; converti enim in duobus dicitur; neque enim Patrem quidem et Filium, quomodo habent ad invicem, inspicere oportet, Filium vero et Spiritum non oportet. Ita enim conversionis dignitas personis communiter non redderetur.

Quoniam vero communiter reddere necesse est, sed et discretio necessaria est, nisi dicat quispiam secundum causam et causale a Filio Spiritum
D discerni, neque conversionem, neque discretionem eis reddet, peribitque illi Filii supersubstantiale nomen et res, discreto a Filio et sancto Spiritu; nulla quidem conversione, sola vero communitate subintrante; atque ita una persona erit Filius et Spiritus, non ad invicem discreti, sed hoc absurdum est. Neque enim esset Trinitas Deus, confusioque personarum sequeretur; et si quid est hujusmodi. Filius itaque a Spiritu causæ causalisque ratione discernitur. Sed, si hoc est, etiam ex Filio est. Filium enim de Spiritu esse, id prohibet, quod ipse per Filium est. Verum Spiritus profecto Spiritus non esset, proprietate illius, quæ est secundum processus rationem, mota : quomodo enim esset substantia, substantiali ipsius proprietate mota?

Digitized by Google

Quomodo autem esset proprietas, quæ movetur, ac decidit, ut ait theologus Gregorius.

Simul etiam apparet secundum conversionis rationem ipsius magni Dionysii intentio : qui, principali deitate Patrem ad Filium et Spiritum sanctum discernere videtur, ut quidam asserunt. Nam si conversio quidem in duobus terminis inspicitur: dictum est autem, ita divinas personas ad invicem discerni, ut nulla tamen convertio subrepat ; non aliter conversionis ratio servatur, nisi duæ simul personæ ad invicem inspiciantur. Itaque principali deitate Patrem ad solum Filium conferens, ipsum a Filio distinguit. Nam si Pater et Filius, ut se ad invicem habeant, inspiciantur ; Pater quidem Filii fons, Filius vero, non Patris fons est, sicuti neque Pater Filius, neque Filius Pater. Ex Patre enim Filius, non tamen ex Filio Pater : maxime, cum et divina generatio gignendo ad id, quod gignitur, habitum habeat, sed non ad id, quod procedit. Atque hoc indicat etiam, quod sequitur, *cum Filius Pater non sit, neque Pater Filius* ; quod quidem indicat supersubstantialem illam divinam generationem non converti ad invicem, Patrem scilicet, ac Filium. Et quoniam conversionis dignitas discretionis causa communiter personis necessario reddenda est; eadem profecto conversionis ratione dicere possumus, cum non sit Pater Spiritus, neque Spiritus Pater: quoniam ille quidem fons et radix est Filii, ac Spiritus. Quæ enim Filii, ac Spiritus sunt ad illum referuntur. Spiritus autem Patris causa non est. Similiter et in Filio, et Spiritu dicendum. Neque enim Filius Spiritus, neque Spiritus Filius est. *Neque enim convertit*, inquit Nyssenus, *habitus ista consequentia*. Hoc autem secundum aliquam omnino oppositionem contingit; atque ea est quæ causæ causalisque ratione redditur secundum quam dictum est, aliud quidem continenter ex primo, aliud per id, quod est continenter ex primo.

Præterea et Filius fons sancti Spiritus a sanctis Patribus appellatus est : neque hoc solum, verum etiam solus Filius fons esse sancti Spiritus asseritur, sicut in consequentibus monstrabitur : quod etiam plus est, quam requiratur ad id quod proposuimus. Et certe possibile non est juxta eum quem quidam introducunt, secundum sancti Spiritus processum, Filium fontem esse sancti Spiritus. Eos enim, qui ita ponunt, plurima necessario absurda sequi, supra monstratum est. Non igitur ex sola conversionis ratione sancti viri claret intentio ; sed etiam ex eo quod supersubstantialem divinam generationem Patrem appellaverit. Divina enim generatio, ita Patri, sicut genitori congruens, ad nascentem Filium redditur.

Porro, si quis illud etiam ad Spiritum reddere conetur; primum quidem etiam Spiritum Filium esse dicere cogetur. Divina quippe generatio, ut diximus, genitori congruit genitorque ad Filium refertur. Deinde etsi Spiritus a Patre divinæ generationis ratione discernitur : discernitur quidem et ab hoc Pater; non tamen in quantum Spiritus est proprie juxta substantialem proprietatem suam, sed in quantum solummodo ex Patre, atque ita Solum ut causale discernetur a Patre, non tamen secundum proprietatem suam. Sic autem eumdem habebit ad Patrem habitum, quem etiam Filius. Atque ita, non erit, quam quærimus personarum propria discretio secundum quam nulla communitas infertur, et quam accidens, consortiumque non admittere magnus voluit Basilius dicere.

Sed neque, ut quidam id dictum exponunt, Filii ad Spiritum discretionem nobis tradidit. Et certe cum esset pollicitus, omnimodam se divinarum personarum discretionem traditurum : et addidit : *Ita nos divina et unire Verbo, et discernere studemus, sicut divina ipsa et unita, et discreta sunt*. Itaque juxta conversionis rationem, et per id, quod addidit, perfectum discretionis-coujunctæ, ut dictum est, tradidit modum; causæ et causalis scilicet, secundum quem ex Patre per Filium procedere a cæteris doctoribus divinis rationibus monstratur.

Præterea quoniam omnia quæ in Deo dicuntur communiter, et incommutabiliter personis reddunturubi relationis oppositio non obstat, dicitur autem Deus ex Deo esse, inspiciendum si non omnibus personis, per aliquam oppositionem congruit. Quoniam igitur Deus ex Deo, quod dicitur, processum ex aliquo designat : Pater vero non procedit ex aliquo ; neque enim causalis est ; cæterum Deus quidem est, ex Deo autem non est, aliter quippe sine principio non esset : principium sui præcogitatum, habens, quemadmodum et Filius, neque radix et fons Filii, Spiritusque diceretur. Sed Filius, Deus cum sit, ex Deo Patre esse dicitur ; et Spiritus sanctus Deus cum sit, ex Deo itidem Patre prædicatur; attestaturque his etiam fidei positio communisque Ecclesiæ opinio : ita quoniam Deus ex Deo, quod dicitur, Filio et Spiritui sancto convenit; atque hinc causæ causalisque ratione a Patre discernuntur, sub intellectis scilicet differentibus substantiæ processibus, Deus autem est Filius, Deus item, et Spiritus sanctus : necesse est, si fidei principia servare inviolate volumus, aut Filium Deum ex Deo Spiritu esse, aut Spiritum Deum esse ex Deo Filio; non enim magis Deum de Deo ad Patrem utrumque, quam ad invicem convenit dici.

Nam relationis oppositio non hoc prohibet. Etenim paternitas quidem ad nativitatem opponitur, ut gignere, quod dicitur, ad id, quod est nasci, et producere, ad id quod est produci. Nasci vero et procedere, ad invicem non opponentur. Si enim opponuntur et discernuntur, omnino etiam gignere, et producere, ad invicem opponentur: Atque ita erit Pater duæ personæ, compositaque substantia, maximeque juxta eos qui, ut dictum est, producere substantiale ponunt. Aut igitur duæ substantiæ

Digitized by Google

Pater erit, quas scilicet gignere et producere signabit, ut ad duo etiam, et quod nascitur, et quod producitur proprie referri possit, aut quod gignitur, et quod producitur, una persona erit; quippe, et Pater gignens, ac producens, una persona est. Sicut enim neque Pater ad se ipsum, secundum quod gignere et producere dicitur, discernitur : ita, neque quod gignitur, atque producitur, ad ea discernetur, ad quæ gignere ac producere redditur. Nihil itaque prohibet relationis oppositio, Deum ex Deo esse dici, ad invicem Filium et Spiritum. Nisi autem hæc sit, communis essentia relinquitur, secundum quam nulla discretio Filii, et Spiritus inspicitur. Ideo etiam necessario sequitur, Filium, et Spiritum unam personam esse, nulla relativa oppositione obsistente : neutrique horum, ut ad invicem Deus ex Deo dicatur esse, concedetur.

Nam si quis hoc neget, necesse erit ut simul neget vel Deum ex Deo esse Filium, vel Deum atque ex Deo esse Spiritum sanctum aut alium Deum esse Filium, alium Spiritum sanctum. Si enim utrumque Filium et Spiritum sanctum scilicet ad Patrem quidem, Deum ex Deo dici concedet, non autem etiam ad invicem, ex dimidio illis Deum ex Deo esse, reddet. Veluti ad Patrem quidem filium, et Spiritum sanctum ordinem habere ac discerni concedens, non etiam ad invicem ordinem habere, atque discerni concederet, neque ad invicem perfectas esse substantias confiteretur. Sed enim Filius Deus cum sit ex Deo, de sancto Spiritu non est, propter illa quæ sequuntur absurda.

Est igitur Deus ex Deo Filio Spiritus sanctus, quandoquidem etiam per ipsum procedere asseritur : solaque causa et causali divinas discerni personas, pro confesso habetur. Et quoniam secundum id, quod Deus est, non discernitur a Filio Pater; nam si uterque Deus, non tamen duo dii, unus enim Deus est : constat ex Patre et Filio, veluti ex uno Deo, esse Spiritum sanctum : non secundum quod duo, sed secundum quod unum sunt, producendi ratione scilicet servatis proprietatibus gignendi, ac nascendi : Deus vero est et Spiritus sanctus productus, sive procedens secundum suam substantialem proprietatem. Non autem possibile est, idem esse, quod producit, et quod producitur, propter immobilem proprietatem.

Præterea, secundum eamdem rationem, quoniam Deus totus, ex toto in divinis personis a theologis asseritur, Deus enim partem non habet : et non magis quæcunque substantia minus est Deus totus, atque perfectus, quam tota simul sancta Trinitas, secundum fidei positionem; aliter enim ex imperfectis esset Deus, atque ex partibus constaret : quod autem dicitur totus ex toto, à causa esse significat. Quapropter Pater quidem totus est, ex toto autem non est, a nullo enim est. Filius autem totus, ex Patre toto est, et Spiritus totus, ex toto Patre similiter. Necesse est ergo, si initia fidei servare volumus, totus cum sit Filius Deus totusque sit Deus Spiritus sanctus : quoniam, ut diximus, nulla relationis obstat oppositio, aut Filium totum ex Filio toto subsistere; qui enim hoc negat, aut totam unam personam, Filium et Spiritum sanctum confitebitur, aut non totum ex toto esse Filium, neque totum ex toto esse Spiritum sanctum, aut, neque Filium Deum totum esse, neque Spiritum Deum totum, aut aliud totum esse Filium, et aliud totum Spiritum sanctum, sed ista profecto inepta et absurda sunt. Neque enim Trinitas, neque essentiæ unitas ita servaretur.

Enimvero quoniam propter illa quæ dicta sunt, Filius totus ex toto sit Filio. At Filii totum, et Patris totum, unum totum esse secundum essentiam, servata scilicet oppositione gignendi, atque nascendi. Itaque totus ex Patre toto, et Filio, quasi ex uno toto Spiritus est, veluti ex Patre, et Filio, ut ex uno Deo : secundum quidem significationem ejus, quod est totus et Deus : et, si quid aliud eis ad invicem commune est, relatione non obsistente, cum unum sint, secundum rem; secundum vero paternitatem, et nativitatem, substantiis [hypostatibus], ut dictum est, discernantur : quoniam in his quidem oppositio inspicitur : in his autem nominibus, Deus et totus, scilicet unitas. Igitur a Filio secundum causæ causalisque rationem discernitur Spiritus sanctus. Quod si totus ex toto Patre dicitur, sed ex Patre per Filium esse a theologis asseveratur, sic enim Ecclesiæ magistri complexam processionis sancti Spiritus definitionem illius substantiæ explicuerunt, et secundum illos cum ex Patre, dicatur, aut ex Patre toto intelligere convenit, si curæ nobis est juxta illorum traditionem, et simul initia fidei servando, secundum ordinem differentium processuum, atque coorientem ab his causæ causalique discretionem, divinas distinguere personas, maxime cum Patris totum non aliud sit quam totum Filii; unum enim est totum, sicut et illorum una essentia est : ubi scilicet non obstat relationis oppositio. Spiritus autem totus quidem est, ejusdemque essentiæ cum Patre et Filio, totus vero productus, sive procedens est, secundum suam substantialem proprietatem. Non potest autem idem esse quod producit, et quod producitur; nihil est enim quod sui ipsius causa sit : et simul immobilem proprietatem servari necesse est propter immobilem beatissimæ Trinitatis ordinem.

Præterea, omnium nominum quæ Deo assignantur, ea quidem quæ quomodolibet relative in eo dici possunt, personas signant; quædam vero, unum Deum indiscrete, commendant. Prorsus vero, ubi non obsistit relationis oppositio, non reddere qualecunque nomen in Deo dicitur, personam secundum essentiam imminuere est, cui illud nomen aptissime congruum, secundum rei significationem non redditur. Puta, Pater quidem nomen et Filius et Spiritus sanctus, paternitasque, et nativitas, et processio, causaque, et causale, et gignere, et gigni, relati ad invicem dici cum possint, in

Digitized by Google

Trinitate personas indicantia, personis proprie A redduntur. Aut enim personarum substantia, aut ipsarum significativa sunt.. Sapiens autem, et bonus, et justus, et creator, et quæque talia unum aliquid indiscrete Deum signant. Ex his enim nullam cogimur discretionem intelligere in Deo ad seipsum personalem, nisi secundum quædam nomina ad creaturam solum sive potius creaturæ ad Deum; justus enim ad creaturam et creator, et omnipotens dicitur.

Substantialium vero, substantiarumque significativorum nominum; alia quidem personarum singulis unum uni proprie redditur; quæque substantialia ipsorum sunt, sicuti paternitas, et nativitas atque processio, Pater et Filius, et procedens. Alia vero duobus, ut causale, et mitti, et Deum ex Deo esse, Spiritumque et Patris et Filii Spiritum dici. B Mittere quoque et emanare, et profundere Patrem, et Filium Spiritum. Alia vero tribus incommutabiliter redduntur; et unum Deum sine ulla differentia, ut dictum est, signant. Verum producere quidem sancti Spiritus non est; hoc enim relationis vetat oppositio, quod enim producit, ad id quod producitur, oppositum est; quod autem producitur, Spiritus sanctus est; dictumque est esse impossibile, idem esse quod producit, et quod producitur; nihil enim est quod ipsum sui causa sit; et nulla persona seipsam producit, sicut et in hominibus exempli causa, fieri cernimus, namque et apud nos cujuspiam filius, non est ipse seipso, neque sui ipsius dicitur, sed patris: et neque filius pater patris sui est, neque pater filius filii sui, propter oppositionis rationem, secundum causam, et causale, quæ non convertit.

Et certe possibile est eumdem et patrem esse, et filium, sed non secundum idem, sive ad idem. Ad aliud vero, atque aliud, utraque. Sed hoc in Deo locum non habet. Tres enim personas solas Deum esse, fides tradit: quibus proprietates suæ immobiles, et ratæ manent. Non ergo producere, producti Spiritus est, sed Pater producere Spiritum asseritur. Secundum hoc enim a Spiritu, ut causa a causali discernitur.

Quæritur autem, an et Filio producere commune cum Patre sit. Et quoniam Patris ad Filium secun- D dum paternitatem et nativitatem, causæ, causalisque oppositio non prohibet hoc, neque ulla hinc confusio sequitur; nasci enim ad gignere quod dicitur, non ad producere relative opponitur, et Filius ad Patrem, sed non ad productorem, in quantum Filius, refertur; idcirco, nihil cogit, producere quod dicitur, a Filio auferre, sicut cogimur a Filio gignere omnino tollere; non id permittente ipsius ad Patrem oppositione, paternitatis scilicet, et nativitatis; ne, vel una persona Pater, ac Filius sit vel idem simul, Pater et Filius, et neutrum proprie. Quoniam itaque relationis Filii ad Patrem oppositio non cogit a Filio, producere quod dicitur, auferre, commune penitus est Patri, ac Filio, producere.

Cæterum, sicut quæ communia sunt Patri, et Filio puta, *bonus*, *sapiens*, *creator*, etc. cum non æqualiter et immutabiliter Filio reddimus, minorem Patris essentia Filii essentiam facimus: ita quippe non erit sapiens, et creator unus Pater, et Filius. Eodem modo, qui producere Filio abstulerit, nulla oppositionis necessitate hoc ipsi reddere valente, Filii essentia Patris essentiam minorem cogetur confiteri.

Porro, si quis Dionysium allegans, ita illum loqui asserat, communia, et unita Patri et Filio, sancto etiam Spiritui communia, divina ratio assignat: hoc illum de his quæ tribus indifferenter redduntur, dixisse noverit, ac de his quæ dicuntur naturalia, in quibus neque discretio ulla, neque relatio B inspicitur. Idcirco etiam *communia et unita* dixit; producere autem ad id quod producitur, relative opponitur. Et est, quod producitur, Spiritus sanctus. Possibile vero non est, idem esse, quod producit. Neque seipsum producit Spiritus; nihil enim sui ipsius causa esse potest: neque alterum, propter traditam nobis Trinitatem.

Commune, igitur est Patri, et Filio producere; et est Pater, et Filius unus sancti Spiritus productor, sicut et unus totus, et unus mittens, servata scilicet generationis nativitatisque discretione. Atque ita Filius a sancto Spiritu causæ, causalisque ratione discernitur; quia, et per Filium procedere dicitur; Paterque productor per Verbum esse et ex Filio esse habere, cum ab ipso accipiat Spiritus, a Theologis asseritur. C

Ex quibus et illud constat, producere quod dicitur, Patris substantiale non esse; hoc autem et supra monstratum est. Attestanturque his a sanctis Patribus dictæ sententiæ, quibus asserunt Filium omnium paternorum bonorum hæredem esse, atque omnia Patris habere bona, propria, atque præcipua, omniaque habere, quæ Patris sunt, nisi id solum, quod Pater non est; generatorisque Spiritum habere Filium propriæ naturæ bonum, vivensque, et substantialiter insitum; sicut et Pater. Libet tamen et ista addere.

Sanctus igitur Cyrillus in *Thesauris* ait: *Sicut arbor prodeunti ex se fructui, qualitatem suam naturalem ferre dat; ita et Filius, a Patre accepisse intelligitur, quæ sibi sunt omnia, cum sit ipse omnia quæ Pater est præter solum Patrem esse.* D

Et rursus in eisdem: *Non ut indigens a Patre accepisse Filius dicitur; habet quippe naturaliter, proprium cum sit ipsius Verbum et splendor, omnia quæ ejus sunt, præter solum esse et dici Patrem. Dicit autem se a Patre accepisse, hæreticorum opiniones, ut Deus præveniens, ac jugulans. Ne quis enim Filium inspiciens Patris omnia habentem, ex multa valde similitudine, et indemutabili identitate putaret eumdem esse Patrem et Filium, et in Sabellii errorem laberetur; necessario se a Patre accepisse ait, ut sermo inferens, unum quidem dantem, secundum vero accipientem, dualitatem in proprii-*

Digitized by Google

substantiis ostenderat non solis nominibus distinctam.

Idem in II ad Hermiam : *Consubstantialis et coæternus Patri Filius, omnia penitus æqua mensura habet, præter solum gignere. Hoc enim solum proprie Deo et Patri convenit.* Idem in Thesauris : *Itaque quodcunque de Patre dixeris, hoc etiam de Filio, præter id solum quod Pater ipse est; et quodcunque Filio dederis, hoc et in Patre est præter id solum, quia Filius ipse est.*

Chrysostomus in XXXIX homilia super Joannem : « *Dedit, autem idcirco dictum est, ne ingenitum ipsum suspiceris, neque duos Patres esse putes. Omnia enim quæ Pater est, hæc et Filius est.* Et post pauca : *Vides incommutabile, et quod uno solo differentiam insinuet, quod iste scilicet sit Pater, ille Filius.* « *Dedit,* » *enim quod dicitur, hanc distinctionem solam necessario inducit; cætera omnia æqualitatem atque inde mutabilitatem indicant.*

Magnus Athanasius in III *Contra Arianos*, ait : *Ita igitur ipsi cum unum sint Pater, scilicet et Filius, unaque sit Deitas, eadem de Filio dicuntur, quæ de Patre, nisi quod solum Pater non dicitur.*

Idem in sermone, in quo exponit compositam ab Arianis fidem, in variis illorum synodis, in fine longissimi sermonis ait : *Idcirco enim æqualitatem habet ad Patrem Filius, uniformibus scilicet vocibus, et quæ in Patre dicuntur, hæc et in Filio Scripturæ dicunt, præter solum Patrem eum dici.*

Magnus Basilius in libro suo *De fide : Accipere enim quod dicitur commune, et ad creaturam est; habere autem ex natura, proprium est geniti. Ut ergo Filius naturaliter possidet, quæ Patris sunt, ut autem unigenitus, omnia habet in seipso comprehensa.* Et rursus in eodem : *Patrem dixi et Filium; hæc mihi proprietates serva. Manens igitur Filius in eo, quod Filius est, omnia est quæ Pater, secundum ipsius vocem Domini dicentis :* « *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*[3]. » *Rerum enim imaginis sunt omnia quæ primitivæ formæ sunt.*

Si igitur omnia quæ Pater est, hæc etiam Filius est genitus et manens Filius, et omnia quæ habet Pater, hæc et Filius comprehensa habet præter paternitatem solam, præterque id solum, quod hic Pater est, ille Filius, omnia communia sunt. Una enim in re tantum differunt. Cætera omnia æqualitatem, indemutabilitatemque indicant. Quomodo non paternitas quidem, atque nativitas substantiales sunt solæ Patris ac Filii proprietates sibi invicem minime communes; producere autem, Patri et Filio commune est, quia et Spiritus sanctus, communis est, et amborum dicitur Spiritus, amborumque spiraculum? Nam Spiritus sancti esse principium neque Pater est paternitatis ratione sine medio. Ita enim Filius esset Spiritus sanctus, neque opponitur nativitatis rationi; huic enim sola paternitatis ratio opponitur. Itaque secundum id quod esse dicitur principium Spiritus sancti, non est discretio Patris ac Filii, et consequenter proprium Patris ad Filium, utrisque enim innatus est congruus; quod si innatus est etiam, nulla enim illic innati privatio est, communis est igitur Patri et Filio.

Quoniam igitur producere Patris, substantiale non est, commune autem est Patri et Filio, consequenter et Filius a sancto Spiritu secundum causam et causale distinguitur. In sola enim causa et causali, divinas personas discerni, et fides tradit, et sancti confitentur, ut ex superioribus liquet.

Verum quidam discretionem Filii et sancti Spiritus, secundum causam et causale non suscipientes, cum tamen illis discretionem reddere cogantur, aiunt discerni eos differentibus ex Patre processibus, adducuntque testem Justinum, philosophum et martyrem, dicentem : *quia sicut Filius ex Patre, ita et Spiritus ex Patre est, præterquam substantiæ modo.* Gregorium item theologum dicentem, et ipsum in sermone de nativitate Christi : *Spiritus sanctus procedens quidem ex Patre, non autem instar Filii; neque enim nativitatis, sed processionis ratione.* Et contra Heronem : *Filii quidem proprium, nativitas : sancti autem Spiritus, processio.*

Porro, qui ista dicunt, et suam, et magistrorum vocem penitus ignorant. Nam quicunque sanctorum differentibus processibus discerni dixerunt Filium et Spiritum sanctum, nativitate scilicet et processione sive personalibus proprietatibus ordinem reddentes et processibus, et relationibus, et proprietatibus, istud dixerunt, quasi aliter possibile non sit personarum discretivas esse, nisi etiam relative oppositæ intelligantur ad invicem. Nativitas itaque immediatus est ex Patre processus, et hoc est ipsius definitio; processio autem per nativitatem intelligitur : ideo et Filius quidem sine medio ex Patre, Spiritus autem per Filium est. Præter illam autem relationem, quæ secundum causam est, nullam in divinis personis discretionem intelligere fas est. Nam in sola causa et causali divinas personas discerni dictum est; aliter enim omni oppositione et ordine processuum ad invicem sublato, nihil prohibebit, earum proprietates in idem concurrere subjectum. Itaque cum Filium a Spiritu nativitate discernunt, nihil aliud dicunt, quam Spiritum esse per Filium : per nativitatem enim procedere, quod dicitur, est. Similiter cum Spiritum a Filio processione distinguunt, processu illo a Filio discerni confitentur, cujus est definitio, per nativitatem esse.

[3] Joan. XVI, 15.

Digitized by Google

Quoniam igitur secundum substantiales processus personarum substantiæ significantur, simulque cum ordine causa et causale infertur, et Filius quidem secundum processum suum, sine medio ex Patre gignitur; Spiritus autem juxta processum suum ex Patre procedit : ideo, ille quidem per nativitatem esse, hic autem per processionem habere esse asseveratur, merito ambos ex Patre quidem aiunt esse, verum substantiæ differre modo.

Porro cum substantiarum modis discretio et causa, atque causale simul infertur, id quippe est dicere, aliud quidem esse continenter ex primo, aliud vero per id quod sit continenter ex primo. Sed et dicere, proprium quidem Filii nativitatem esse, Spiritus autem processionem, nihil aliud sibi vult, nisi quod Filius quidem ex Patre sine medio, Spiritus autem per Filium procedit : illumque procedere fateri, non autem instar Filii. Neque enim nativitatis ratione, sed processionis discernentis est immediate, quod dicitur et mediate, sed et quod ait idem theologus, omnia quæ habet Filius, Spiritus sunt, præter nativitatis, Filiique rationem, idem signat, quasi diceret præter quam esse sine medio. Ipse enim per Filium procedit, Filius autem per Patrem nascitur, et præterquam alius quidem Filius est, alius autem Spiritus sanctus. Ipse enim est qui ait emanationis habitusque ad invicem differentiam, differentem quoque appellationem illis fecisse; propterea quæ idem est, ac si dixisset præterquam alius quidem causa est, alius causale; si autem Nyssenus quoque discrevit, dum aliud dixit : *Continenter, aliud, per id quod continenter;* et si quis autem processionem alium substantiæ modum esse dixit, præter nativitatem immediate ex primo, et per medium ex primo insinuare vult.

Ad eam vero confert intelligentiam, et quod dicitur sufficere ad discretionem, genitum ac procedens dicere; procedentis enim ratio est, esse per genitum. Itaque verum id quidem est, quod processus divinas discernunt personas, verum non sine ordine et sine intellectu ad invicem, atque oppositionem, nativitatem ante processum cogitari, processionemque per nativitatem esse, quia et Spiritus per Filium est, ac propterea necessario causam et causale subingeri, sed enim impossibile est, ut juxta illorum opinionem nasci, ac procedere discernatur. Nam, si nullam oppositionem in se ipsis continentes discernere sufficerent, ut dicunt prolatæ personæ, eadem ratione sufficeret, et gignere, et producere quæ Patri insunt, in differentes ipsum personas scindere. Impossibile est enim, apertamque habet contrarietatem, principia propria ac discernere idonea, esse uspiam, atque illic discretionem non esse. Veluti, si quis dicat peritiam quidem in aliquo esse, ipsum vero peritum non esse. Idem ergo est etiam dicere, per quæ discernuntur causæ, ea esse quidem et in causa, ipsam vero nullatenus discernere.

Itaque æqualiter et in producente et in productis, vel discernent, vel non discernent; si enim, verbi gratia, idem homo generet filium, artemque suam pingendi, ut ita dicamus, illum doceat, natura penitus, et ars filio ac discipulo cum insint, sicut et in patre, et magistro, non magis alterum, quam alterum in plura dividet, eo quod in utroque sit eadem discretionis causa : rursumque, si quis idem sit pater, et lectulorum faber, et natura quidem filium gignat, arte vero lectulum faciat, in lectulo quidem ac filio, quia est naturarum diversitas, quæ subjecti ratione ipsa discernitur; alterum enim homo est, alterum lignum : quod quidem lignum, si quidem patri et opifici inesset, quemadmodum et homo, et illum necessario discerneret in plures causarum substantias. Vel siquidem productrix ligni natura fabricare sciret, esset et tunc veluti causa, lignum et faber, idem secundum subjectum existens, ita et lectulus germen, idem ars et lectulus, neque magis, quod producit, quam quod producitur, discernetur. Itaque cum discretionis causæ in utrisque æqualiter fuerint, causa scilicet atque causali, æqualiter ipsa discernet. Gignere autem atque producere, in una eademque natura est, in qua, et gigni et procedere.

Constat etiam gignere idem esse, quod est paterna proprietas : proprietates vero, idem esse, quod substantias secundum rem, jam supra monstratum est. Tres autem substantiæ [hypostases] Pater est et Filius et Spiritus sanctus; Pater autem et Filius et Spiritus sanctus verus Deus est, Trinitas una, et supersubstantialis essentia.

Similiter et de eo quod est nasci, et de eo quod est procedere, dicendum. Ista igitur æqualiter in producente et productis, vel discernent, vel non discernent : si quidem igitur discernent, duæ substantiæ [hypostases] erit Pater, gignendi scilicet ac producendi ratione : sin vero hæc in Patre discretionis causa non sint, neque Filius et Spiritus nascendi, procedendique ratione propter easdem causas discernentur ab invicem : sic autem erit una persona Filius et Spiritus sanctus. Non enim dicere possumus, esse aliquid in productis hoc in loco discretionis causam, sicut in lectulo et filio discernens natura differens, quod in patre non est. Una enim trium essentia, ac natura est, ac præter differentiam, quæ secundum causam et causale est, sancti nullam aliam intelligunt.

Quoniam igitur gignere, ac producere in Patris natura cum sint, Patrem in duas personas non discernunt : idcirco, neque in Filii, ac sancti Spiritus natura nasci, ac procedere cum sit, ipsos discernet, nisi aliud adjiciatur; hoc est, nisi oppositionem habeant ad invicem. Unde qui eos variis processibus, nascendi scilicet ac procedendi discerni dixerunt, vel personalibus proprietatibus relative sibi invicem opponi intelligunt, ut dictum est. Sub-

Digitized by Google

stantiales enim cum sint substantiæ suæ indicant medium, substantiæ autem modus solum secundum causam et causale constat, nempe enim, quoniam in sola causa et causali divinas personas distingui dictum est, liquet quoniam ubi relatio non est, neque discretio erit. Itaque ad quam refertur personarum quælibet, ab illa sola etiam personaliter discernitur. Ergo et differentes ad Patrem Filii ac Spiritus relationes, eos a Patre solum discernunt, non autem ad invicem, nisi etiam ad invicem referantur.

Præterea si nascendo a Spiritu sancto discernitur Filius, discretio autem in personis divinis secundum oppositas relationes est, ut diximus : nativitas, in quantum nativitas ad processionem, quasi ad oppositam relationem reducetur. Hoc autem possibile non est. Solam enim ad paternitatem ita habet; simulque ita erit Spiritus Filii Pater, multaque impossibilia sequentur. Atqui neque secundum contradictionis oppositionem quod nascitur, ab eo quod non nascitur, distingui potest : quippe hujusmodi discretio, non est Filii et Spiritus, in quantum Spiritus, neque propria ipsius, sed communis omnium quæ non nascuntur. Simili enim ratione etiam ad omnia quæ non nascuntur, discernetur Filius, eritque Filius ad Spiritum, sicut quod est, ab eo quod non est, discernitur. Sed et ista discretio substantialis, et prima non est. Subjiciuntur quippe discreta secundum nativitatem ac processionem : hoc est, secundum quod aliud quidem est sine medio ex primo, aliud autem, per id quod est sine medio ex primo. Et certe quod nascitur, non est sicut id quod non nascitur, secundum scilicet discretionem naturæ. Non ergo sufficit contradictionis oppositio, per se discernere personas.

Sed et dicere, unam quamque personam in se ipsa sua personali proprietate subsistere, atque ab aliis omnibus abunde separari, ut et nativitas, et processio Filii ac Spiritus proprietates ad discretionem sufficiant, atque ita causæ discretionem non esse requirendam, nihil ad propositum valet. Quæ enim secundum se ipsa subsistunt, ipsaque ea suggerunt, sufficiunt ad discretionem reliquorum. Petrus enim propria anima et corpore subsistens, his a Paulo, cæterisque distinguitur : quibus vero subsistere in eo est, quod ad aliud referuntur, his etiam hoc discerni est, ad ea referri, ad quæ referuntur. Servus enim, verbi gratia, in eo quod refertur ad dominum, est, et dicitur servus. Cæterum, relatione sublata, neque servus, in quantum servus erit; quoniam igitur paternitas et nativitas, et processio secundum causam et causale subsistunt : Filius quidem, in quantum Filius, a solo Patre distinguitur; a Spiritu autem nulla ratione, nisi et alia aliqua ipsius ad Spiritum differentia intelligatur. Solam enim secundum nativitatem sine relatione ad Patrem intellectam, una persona esset Filius et Spiritus. Rursum Spiritus sanctus relatione ad spirantem subsistens, nisi inspiretur a Filio, ab illo personaliter non differet, sed una cum illo persona erit differentes habens rationes, ut est nasci et inspirari, eo quod nullam habeant ad invicem oppositionem, aut habitum : vel, sicut duæ simpliciter differentes erunt, habebuntque differentiam essentiæ, non personalem tantum, quod penitus absurdum est.

Porro, si quis pergat contendere, nativitate Filium non a Patre solum, sed etiam Spiritu discerni, ne sic quidem effugiet, ne dicat et a Filio inspirari Spiritum sanctum ; quippe Filii terminus est, consortem et hæredem esse paternorum omnium bonorum. Itaque cum cæteris a Patre sibi Spiritus quoque causa erit, ac propterea causa discernetur a sancto Spiritu, quæ, in termino nativitatis includitur. Nempe, et procedentis est definitio, ex genitore esse,per genitum. Itaque et si Spiritus proprietate sua, processione scilicet a Filio discernetur ipsa proprietate, quod sit scilicet ex Filio, sicque ad eum referatur, discretionem ad Filium habebit. Enimvero nasci, ac|procedere si quis ad se invicem incongrua dicens, sufficere per se ad discretionem sine intellecta alia relatione arbitretur, imbecillæ omnino confidit rationi. Ista enim incongrua esse propter causæ, causalisque ordinem contingit. Per se enim sola, ut quidam æstimant, non ad se ipsa dicuntur, verum gigni quidem ad Patrem, procedere autem, ad productorem opponitur. Itaque cum illa opponi dicunt, consequenter discernere, quasi causam, causale ad invicem dicere cogentur, Siquidem, quod procedit ex gignente est per genitum; quod autem nascitur sine medio ex generante, est consors secundum proprietatem suam paternorum omnium bonorum.

Præterea, quia dictum etiam est, in sola causa, et causali divinas discerni personas. Et hoc autem quidam contra inferunt: quoniam, si quidem Filius causa sancti Spiritus est, habetque id a Patre sumens, sancti Spiritus causa esse præintelligetur in Patre, saltem cogitatione.

Pater itaque ante cogitabitur, quam Filius inspirans Spiritum sanctum, sed productioni Spiritus ex Patre substantia sancti Spiritus concurrens est : prius ergo, quam inspirare Filius intelligatur, subsistit Spiritus sanctus, et per consequens, ab ipso discernitur. Prius autem, quam inspiraret Filius, Filius tantum erat, et non productor. Itaque et si non sit causa Filius, a Spiritu sancto discernetur.

Verum, istud quoque imbecillum, ea est ratione, quod Filii ex Patre nativitas primus, et immediatus est, secundum paternam proprietatem processus, et ante processionem sancti Spiritus cogitatur. Per nativitatem enim processio est; quia, et per Filium Spiritus, procedentisque terminus per genitum esse monstratus est. Quoniam vero Filius, in quantum Filius, paternorum bonorum omnium est hæres, et omnia, quæ Patris sunt, nascendo

Digitized by Google

accipit, gignendo profecto Pater Filio initium est, etiam ut sit sancti Spiritus causa. Itaque, si per nativitatem suam, ut initium, et causa Sanctus Spiritus sit Filius, Pater Filio communicabit, simul cum Filio hoc habebit, et neque ipse sine Filio inspirare intelliget Spiritum Sanctum. Aut enim neque ex Patre est, si dici fas sit, aut etiam per Filium, atque ex Filio est: quippe hoc est procedentis ratio. Et antequam Spiritus cogitetur ex Filio, jam hunc producere Filius cum Patre habet a Patre genitus, maxime cum et productor per Verbum dicatur Pater. Si quidem enim producendo Pater Filio causam Spiritus daret, Filius perfecto ante causam cogitaretur, secundum quam Spiritus procedit a Filio. Nunc autem gignendo est Pater initium Filio, ut sit sanctus Spiritus causa, et B per Filium causa sancti Spiritus est, quia et ex ipso per Filium procedit Spiritus Sanctus. Itaque Pater et Filius, quasi unum principium ante Spiritum Sanctum cogitatur.

Quemadmodum igitur solem calefacere sine radio, cogitare non possumus, neque sine fulgore calorem, ita neque sine Filio processionem cogitari possibile est; quippe ratio procedentis est, esse ex gignente per genitum. Et sicut sol et radius, unum calefaciendi principium est, ita Pater et Filius unum Spiritus sancti principium, secundum unicum ejus, simplicemque processum traditur; servata scilicet paternitatis, nativitatisque differentia. Itaque neque re, neque cogitatione C potest inspirans Pater sine Filio intelligi: imo, si quidem ex animo Filius, et cogitatione tollatur, neque processionem jam esse possibile erit. Unde et dictum est; idcirco ex Patre procedere dicitur, quia a Filio est. Quod si præcogitari dictus est, tamen prius posterius non est. Nam et causa, et causale, Filiique mediatio, ac per Filium esse, a sanctis divinis rationibus traditur. Sed et simul, et conjunctus, et inseparabilis nihilominus pro confesso asseveratur. Temporales enim morulæ in æterna vita locum non habent, ut ait Gregorius Nyssenus; eo quod illic nusquam temporis sit locus.

Per hæc ergo omnia, conficitur, quod initio propositum fuit, Filium a sancto Spiritu secun- D dum causam et causale discerni, Patremque et Filium, unum sancti Spiritus principium esse, servata illorum ad invicem differentia, juxta sanctorum Patrum theologiam; per quam, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, divinis rationibus asserunt. Quoniam vero veritati veritas non reluctatur, et in his maxime sermonibus, ubi de fide agitur, in quibus summa concordia, et ad se ipsos, et ad cæteros doctores sit necesse est. Aliter enim Deus, homines per eos falli, atque errare permisisset; sive contraria vera esse volens; sive veritate veritatem collidens; veritati autem mendacium objectum est. Multis autem ex locis demonstratum est, per Filium, atque a Filio substantiam habere Spiritum Sanctum quod dicitur, verum esse, hic, quæ prædicta sunt, suppositis: ad illa nunc proficiscamur, quæ veritati huic prorsus videntur adversari.

Accedat ergo primo Sanctus Joannes Damascenus: *Spiritum*, inquit, *Filii dicimus, ex Filio autem non dicimus*, Hoc si, ut quidem arbitrantur, id insinuare vult, quod non sit ex Filio Spiritus, neque per Filium substantiam habeat, omnino Spiritum sanctum ex Patre solo habere substantiam, doctor præclarus arbitratus est. Hoc si ita est, etiam ex Patre esse sine medio. Si autem sine medio producere etiam substantiale Patris, propriumque ejus esse, neque Filio commune; substantialia enim personarum propria, cæteris omnino communia non sunt; quomodo igitur Patrem productorem per Verbum *splendifici* Spiritus dicit? quomodo ex Patre per Filium procedere Spiritum plurimis locis nos docuit? quomodo, si multum ordinem, vel habitum Spiritus ad Filium habet, dixit: *Oportet autem Verbum, et Spiritum habere.* Hæc enim sibi invicem contraria manifestissime sunt; si enim productor per Verbum, numquam profecto erit Patris substantiale proprium producere.

At si ex Patre sine medio, nunquam per Filium procederet; procedere enim per Filium quod dicitur, mediationem Filii designat, quam et Nyssenus tradit, et omnes una cum eo theologi tertiumque a Patre Spiritum sanctum secundum personalem ordinem commendat. Porro, sine medio, hoc est, ex solo Patre esse, dicere, hæc simul omnia tollit.

Atqui non solum, ut quidam id dictum exponunt, sibi contrarius hic doctor est, sed his quoque, qui ante illum fuerunt, Ecclesiæ magistris. Illi enim ex Filio, atque ex ejus essentia illum esse aiunt, et ex ipso prodire, et a Filio habere, esse, et ab eo procedere: ille autem, ex Filio non esse, non ex illius essentia, neque ex ipso procedere dicit. Hæc autem manifesta contradictio est. Ex quo sequitur, ut vel hic solus Ecclesiæ magister asseratur, solusque sanctus videatur, neglectis tot sanctis Patribus (piget enim dicere, *abjectis*), aut illorum multitudinem, atque auctoritatem antiquam reverendo, istum non admittere.

Sed hoc ineptum, ac insulsum est. Oportet enim sanctos omnes revereri, et, quæ ab illis dicuntur, pia intentione suscipere: atque ea ita exponere conari, sicubi fortasse dissentire videantur, ut et sibi ipsis, et aliis Ecclesiæ magistris quam maxime concordes sint. Et, si quidem istud contingat, nihilque de concessis, ac ratis fidei rationibus tollitur, concordem ac veram expositionem dicere; sin autem, contrarium. Quo enim posito, absurditas sequitur, et ipsum ejusmodi est. Quamquam, non dici ad id, ut sit res, contrarium non est. Plurima enim vera quidem

Digitized by Google

sunt, non autem dicentur, hocque, cum ex aliis constat, tum ex ipsis Ecclesiæ dogmatibus. Esse enim Filium Patri consubstantialem, *Deique Genitricem semper Virginem* prædicari in Ecclesia, atque humanæ naturæ Filium Dei secundum substantiam unitum esse, vera quidem sunt; fuit tamen, quando non dicebantur; non tamen ideo falsa fuerunt. Nam postea necessitate urgente propter contraria dicentes, etiam ut in Ecclesia publice dicerentur institutum, et formatum est; quid ergo mirum, si et sanctus iste quod non pronuntiabatur, ut multa alia, et tunc, et prius, non dici ait? Non enim profecto per hoc ostendit, quia non est: sed hoc solum, quia in consuetudine dicto non proferretur.

Sed enim cum sibi non esse contrarium, hinc profecto constat. Ostensum enim prius est quia, ubique *per* præpositio, in quibus assumitur, præcedenti causæ cooperatur, atque ad eam efficientiam, quam ipsa inspicit, sive in naturalibus, sive in artificibus quispiam sermonem exercere velit. Ramus enim per quem fructus oritur, eamdem, quam radix naturæ intentionem habet. Et serra, verbi gratia, per quam faber gradum facit, ad illum, non ad alterius generis effectum artifici cooperatur. Non enim ad calefaciendum, seu dealbandum illi cooperabitur. Prorsusque ea, per quæ aliquid fit, cooperantur his qui prius illa movent, ad illorum nutum una cum illis causa effecta, vel quasi instrumenta, vel quomodolibet aliter illos adjuvantia.

Si quidem igitur non esset eis differens natura ad eos qui illis aluntur, essent et ipsa profecto simpliciter causa, sicut prima illa; sed in Patre etiam hoc magis. Siquidem et eadem esset ad utentes operatio. Verum in Patre, et Filio, quoniam una natura numero inspicitur, et una eis etiam actio, sive processio est, unus atque idem Deus, merito Filii *per*, et Patris *ex*, significatione non differet, sed ipsa quidem ad *de*, vel *ex*, transibit: illa vero rursus ad *per*, transfereter, communeque et unum atque idem cum Patre principium sanctus Spiritus erit, propter sequam Filii ad Patrem Deitatem, atque essentiam eamdem, aliamque omnem identitatem, et indemutabilitatem: concesso semel a Patre per Filium sanctum Spiritum procedere: doctoribusque omnibus clamantibus, non esse fas, differentiam aliquam quomodolibet in hisce præpositionibus intelligere hoc indeterminate monentibus, docentibusque, in Patre, et Filio, *de*, vel *ex*, *a*, *per*, nihil differre, nisi in quantum substantias discernunt. Ait enim magnus Basilius ad Amphilochium scribens, cap. 5: «*Unus Deus et Pater, ex quo omnia: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*[a].» *Istæ non sunt legem ponentis voces, sed distinguentis potius substantias. Non enim, ut alienum naturæ introducat, sed ut inconfusam Patris, et Filii intelligentiam commendet, ita pronuntiavit Apostolus.* Et theol. Gregorius ait: *ex quo, et per quem quod dicitur, non naturas scindentium, sed unius inconfusæque naturæ proprietates exprimentium.*

Propter hoc igitur *per* particula assumpta est, ut consubstantialitatem simul et personarum ordinem ac discretionem signet ex processibus ipsis apparentem. In quo sane ordine ac discretione, Filii persona medium obtinet locum, quam semper etiam in communi consuetudine significat, *per*, et ne vel una persona, Pater, et Filius existimetur propter præpositionum similitudinem, vel duo, et contra se divisa ambo, Spiritus principia videantur, talisve esse Filii persona, qualis et Patris est, nihil ante se cogitatum habens, quemadmodum et Pater. *Ex* enim sistit mentem, et ulterius ire non cogit, principalemque causam quærere, cui *ex* principaliter distributa est; *per* autem alteram quoque personam præter *ex*, includit; et ad illam provehit mentem, principalemque illam designat causam, in qua hæc ponitur, medium et primi, et ejus, ad quem processus, sive operatio. Atque ita Trinitatem integre nobis commendat *per*, simulque processus personarum ad invicem ordinem indicat. Sed et essentiæ quoque unitatem per se tertio connectit, juxta Gregorium Nyssenum, Filii mediatione, et sibi Unigeniti honorem servante, et Spiritum naturali Patrem habitu non excludente: *Sic enim*, ut ait magnus Basilius, *et substantiæ, conceduntur et piam unici principatus dogma non decidit.*

Quoniam igitur cum unitate personarum quoque discretionem confiteri, secundum fidem nobis traditam, debemus, hæc autem et ambo, alterum quidem ex Patre, per Filium Spiritum sanctum procedere dici commendat, alterum autem ex Filio dici non ita, ideo Damascenus per Filium quidem procedere fatetur. *Ex Filio autem non dicimus*, adjecit, putans illi *ex*, personæ non congruere, antequam illa persona cogitatur, sed ei antequam nulla, qualis est persona Patris. Plurimi vero sanctorum Patrum, atque iidem sæpius, easdem dictiones in theologia secundum differentes intelligentias et suscipiunt, et non suscipiunt, et aliquando sic, aliquando aliter, ut magnus Basilius in quæstionibus ad Eunomium, *germen* Filium dicentem non suscipit, dictionem hanc imperfectionibus congruere existimans; quocirca eam maxime ponebat Eunomius. Verum theologus Gregorius, in primo libro *De Filio*, de eo et Spiritu sancto loquens ait: *Horum autem alterum quidem germen, alterum vero productum est.* Et causam quidem, et causale in divinis personis dici, vetat Cyrillus beatissimus dicens: *Causam vero et causale ne nominare quidem fas est, si quis illud scilicet juxta crea-*

[a] Ephes. IV, 6.

Digitized by Google

turarum morem accipiat. Communis autem fides, omnesque theologi, in sola causa et causali divinas personas distingui dicunt, majusque quod dicitur, Patri, causæ ratione plurimi doctorum assignarunt. Juxta opinionem autem Arianorum ab Ecclesiæ ambitu repellitur.

Nihil ergo mirum, si etiam doctorum alii quidem *ex* principali causæ, et ante quam nihil cogitatur, hinc soli congruere eam arbitrantes, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, productoremque Patrem per Verbum asseverant, quia Filii omnia ad Patrem referuntur, non tamen ex Filio dicunt. Alii vero et ei qui ex causa est, ut Filio congruere ponentes, cujus Pater principalis præcogitatur causa, eo quod unum principium, et una causa sit Pater, et Filius, sicut et una essentia : nunc quidem per Filium esse ac procedere dicunt, nunc autem ex Filio esse, et prodire, et procedere, secundum sanctorum, ut dictum est, divinas rationes tradunt, per utraque illi idem volentes, etsi syllabis differant.

Placuit ergo Damasceno in hujusmodi theologia potius uti *per*, a qua et consubstantialitas, et unitas, processusumque, ac personarum ordo, et discretio apparent, quam assumendo *ex* causam tantummodo significare : maxime, ne vel una persona, Pater et Filius existimarentur, propter præpositionum similitudinem ; vel ne videretur Filius nihil ante se cogitatum habere, sicut et Pater ; ita enim ei visum est, et alia, quæ prædicta sunt.

Sed ista quidem sufficiunt, etiam si magister dixisset, ex Filio non esse Spiritum. Nunc vero, non ita dixit, solum : *Ex Filio autem non dicimus;* hoc autem nulla ratione contrarium est ei, quod esse ex Filio dicitur. Communem quippe tantum usum per hoc tradit. Si igitur ea expositione suscepta, quam multi volunt, plurima quæ sunt rata, convelluntur, et neque ipse sibi, neque aliis ante se doctoribus concordat, nostra autem explanatione admissa, nihil tale contingit, eorumque quæ rata sunt, nihil omnino decidit : constat profecto, hanc esse veram expositionem, illorum autem falsam et rejiciendam. Ex quibus etiam dicitur verbi illius beati Dionysii solutio, quo ait : *Solus fons supersubstantialis Deitatis Pater est ;* qualem enim fontem magnus iste pater Deo et Patri reddit, ante quem nihil cogitatur, talem Damascenus in Filio denegat. Ante hunc enim pater cogitatur. Et rursus hujusmodi causam a Filio Joannes aufert, qualem Augustinus Patrem dixit, principalem ipsum causam appellans : *Principaliter enim*, ait, *ex Patre procedere Spiritum sanctum;* et addidit : *Principaliter autem dixit, quoniam et ex Filio Deo Spiritus invenitnr procedere.*

Fontem ergo sancti Spiritus et Filium a doctoribus dici supra monstratum est. Sed quoniam ante Filium quidem Pater cogitatur, ante Patrem autem nihil ; ipseque ex Patre esse dicitur, atque ad ipsum refertur : *Et omne, quod esse a Filio dicitur, ad primam causam relationem habet*, secundum Basilii sententiam in libro *Quæstionum*, secundum quem modum et radix, et fons, et solus causa Pater dici potest, *ut ostendatur; ex quo quod dicitur et neque tria, neque duo principia deorum pluralitate separata suscipiantur*, ut ait Gregorius theologus, in lib. *De Spiritu sancto*. Ideo et dictum est : *Vivo ego propter Patrem.* Et : *De hora illa nemo scit, neque Filius, nisi Pater ;* et : *A me ipso facio nihil :* et : *Sicut audio judico ;* et : *Mea doctrina, non est mea :* et : *Pater meus major me est :* et si quid hujusmodi ab eo dictum est, qui omnia ad Patrem refert, sicut et de Spiritu, alibi quidem ait : *Quia mittam vobis Paracletum ;* alibi autem : *Quem mittet Pater in nomine meo*, hoc est per me. Neque enim personam Spiritus sancti futurum Filium per hoc significat. Illud quidem, ut suam ostendat dignitatem. *Dignitate enim et ordine secundus a Filio est*, juxta magnum Basilium, *majoremque Spiritu sancto Filium*, magnus ait Athanasius. Hoc autem principium sine tempore honorans, *et ne videretur Deo adversari*, ut ait theologus Gregorius.

Enimvero ostensum est etiam conversionis ratione, quia Patrem ad solum Filium conferens vir sanctus hoc ait ; cum dixisset enim : *Supersubstantialis enim divinæ generationis res non convertunt ad invicem ; solus autem fons supersubstantialis deitatis Pater est*, addidit : *Cum non sit Pater Filius, neque Filius sit Pater, et divina vero generatio hoc signat*, et quæ alia prædicta sunt. Tenemus itaque doctoris intentionem, alio ex loco sibi ipsi, ac doctoribus cæteris concordem, qui sunt ejusdem meriti, et in sanctorum cœtu nihilo inferiores. Ut autem quidam volunt, contrarium omnino contingeret. Fontem quippe sancti Spiritus Filium dicere juxta invectum ab eis secundum processum, ut vanum ac plurimis absurditatibus obnoxium, supra confutatum est.

Et certe non solum fontem sancti Spiritus, magnus Athanasius Filium dixit, sed et solum eum dixit sancti Spiritus fontem. Theodoritus enim in II libro suæ *Ecclesiasticæ historiæ*, cap. 23, infert epistolam magni Athanasii ad Afros de Ariminensi concilio, in qua, ita scriptum invenitur : *Quis autem his congredi velit hominibus, qui neque sua suscipiunt? Nam in decem illorum et pluribus, ut prædiximus, synodis, alias alia scribentes, satis evidenter, ostendunt, se singulas illarum improbare. Patiuntur autem hoc, quod et Judæi tunc passi sunt. Ut enim illi solum fontem aquæ vivæ relinquentes, foderunt sibi lacus, qui non potuerunt aquam continere : scriptum est autem apud prophetam Jeremiam; ita et isti pugnantes adversus universalem synodum, foderunt sibi synodos plurimas.*

Sed et in libro *Contra Arianos*, magnus idem

Digitized by Google

Athanasius Salvatorem solum Spiritus sancti largitorem esse ait dicens : *Et contra Salvator cum sit Deus, et regni Patris semper imperans Spiritus sancti largitor solus est.* Hæc igitur ex abundanti dicta sunt, ad ostendendum : quia et Filius sancti Spiritus fons dictus sit.

Si igitur doctores sibi ipsis, atque invicem concordes esse necessario fatendum est, hoc autem nunc maxime fit, nihilque concessorum dogmatum nutat, his ita expositis, ut dictum est ; alias autem contra penitus contingit; evidens profecto documentum est, hanc quidem expositionem veram esse solam, omnesque præter istam, falsas esse.

Patet item dicti illius solutio, quod posuit Gregorius theologus : *Omnia scilicet, quæ habet Pater, esse Filii, præter causam.* Sicut enim divus Dionysius Patrem ad solum Filium conferens juxta conversionis rationem, Patrem solum fontem dixit (non enim est Filius fons Patris), neque enim convertitur : ita et summus hic vir, præter causam habere Filium Patris omnia dixit ; causam scilicet, quam habet ad Filium, Pater. Siquidem enim arbitrantur per hoc, sanctum virum, nullam omnino causam Filio reddere, falluntur. Ipse enim est, qui ait : *Ex principio principium.* Quin et in oratione, quam facit ad Christum, ita inchoavit dicens : *Te nunc quoque benedicimus, Christe meus, Verbum, sancti Spiritus sine principio servator.* Quam ergo habet Pater ad Filium causam indicare voluit; aliter quippe sibi ipsi non congrueret, sententiaque fallax videretur. Dicere enim præter causam, omnem causam auferentis esse volunt ; hoc autem falsum est. Vel creaturarum enim ipsum certe causam dicent. Attestatur his et ipse dicens : *Omnia quæ habet Pater, Filii sunt* præter causam; et omnia quæ habet Filius, Spiritus sancti sunt, præter nativitatem.

Constat ergo quia Patrem ad Filium comparans ; præter causam, dixit, quam scilicet habet Pater ad Filium, sicut et quod sequitur, Spiritum ad Filium comparantis est, relationem illorum ad invicem inspicientis, secundum illorum proprios processus. Dicere namque, Spiritum habere omnia præter nativitatem, nihil aliud significat, nisi præter quam immediatum ex Patre esse ; quippe cum Filius quidem ex Patre sine medio sit, juxta proprietatem suam, sanctus autem Spiritus ex Patre per Filium procedat, quocirca neque convertitur, quoniam neque processus illi, et consequenter neque substantialia convertuntur. Et ex hoc igitur nihil pro se concludunt.

Eadem vero ratione, ne id quidem illis opitulatur, quod ait sanctus Maximus in Epist. ad Marinum ita scribens : *Synodicorum igitur præsentis sanctissimi Papæ, non tot capitula quot scripsistis, repudiarunt, qui in regia civitate convenerunt. Duo autem sola, quorum alterum quidem de theologia continet. Quia, inquit, etiam ex Filio procedere Spiritum sanctum, alterum vero de divina incarnatione : quia scripsit, non sine primi patris peccato esse Dominum, in quantum homo erat. Et primo quidem concordes Romanorum Patrum protulere sententias. Cyrilli quoque Alexandrini in expositione super Joannis Evangelium, ex quibus seipsos non Filium Spiritus causam facere ostenderunt. Unam enim noverunt Filii et Spiritus esse causam : alterius quidem secundum processionem ; sed ut per ipsum procedere insinuarent ; sicque conjunctionem essentiæ, et incommutabilitatem commendarent.*

Itaque quod sanctus Cyrillus plurimis in locis Spiritum sanctum ex Filio sicut etiam ex Patre dicat, eumque ex Filio esse et per ipsum, et ex ipso naturaliter procedere, et quia per ipsum profusus naturaliter propriam nobis substantiam signat, et quæ talia, satis supra declaratum est. Sed et Romanorum doctorum, Hilarii scilicet, Ambrosii et Augustini dicta huic sententiæ congrua produxerunt ; qui et ex Filio procedere Spiritum sanctum docent. Hæc autem mirum, si non etiam causam insinuat. Ea enim ratione, ut datur intelligi, neque cum ex Deo esse, et ex Patre procedere Spiritus asseritur, causam designabit. Sed ista, præter Scripturæ intentionem sunt ; nempe, quoniam juxta sanctum Cyrillum, Occidentalesque doctores fatentur hujus esse sententiæ, qui evidenter ex Patre et Filio ; veluti ex uno principio prodire, ac procedere, ut dictum est, Spiritum sanctum confitentur. Nihil ergo novum a se ipsis introducunt, qui etiam ex Filio Spiritum procedere fatentur : simulque præsens epistola Romanorum Patrum præexpositas allegationes illorum veraciter esse commendat. Aut enim ipsæ omnes sunt, aut ex ipsis aliquæ, quas tunc protulerunt. Non enim profecto fallebatur sanctus Maximus, aut mentiens ista dicebat.

Quid ergo sibi volunt, cum Spiritum sanctum ex Filio quidem procedere dicunt, non autem esse Filium causam sancti Spiritus adjiciunt ; quia enim Filius quidem ex Patre est ; Filii autem omnia ad Patrem referunt, dictum vero est etiam a sanctis, ex Patre et Filio Spiritum sanctum, veluti ex una re, et uno principio esse, ac procedere : propterea ex hujusmodi sententiis aperuerunt se, Filium non propriam, et peculiarem causam Spiritus, præter Patrem, intelligere. Merito sane. Neque enim duo sunt divisa contra se, atque ab invicem disjuncta principia sancti Spiritus ; neque ut personæ duæ, ita duo etiam Spiritus sancti principia sunt ; quemadmodum enim mittit quidem Pater Spiritum sanctum, mittit autem hunc etiam Filius ; neque tamen Filius alia missionis causa præter Patrem est; neque enim mittit Pater sine Filio, sicuti neque sine Filio facit ; quocirca etiam dictum est, una datione et una largitione mittit Spiritum sanctum, ita et de eo quod proposuimus dicendum, atque eo magis quo missio idem est quod processio, ut supra declaratum est. Aut si hanc nimium contentiosus

Digitized by Google

quispiam substantialis sancti Spiritus processionis indicium dicat, profecto, nunquam mitteretur a Filio, nisi etiam ex ipso esset; alioqui minister esset Filius.

Non itaque vel Pater solus causa est Spiritus sancti sine Filio, vel sine Patre Filius; per Filium enim procedere dicitur, et Pater per Verbum productor esse sancti Spiritus asseveratur. Constat hoc etiam ex sequentibus ipsius verbis. Ait enim: *Unum norunt Filii, et Spiritus causam Patrem;* alterius quidem secundum nativitatem; alterius vero, secundum processionem. Hæc autem prædictis optime consonant. Nam Filius quidem ex Patre secundum nativitatis, vel geniti definitionem, ex Patre sine ullo medio est. Spiritus sanctus autem juxta processionis, seu procedentis terminum, ex Patre per Filium est; quæ cum ita sint, congrue Filius ac Spiritus ad unum principium Patrem referuntur, ut Filius quidem seorsum non sit causa: non enim est vel Filius, vel quæcunque causa sine Patre; Pater vero ac Filius una causa, unumque principium sit sanctus Spiritus.

Etsi enim, ut supra declaratum est, esse habet a Filio, ab ipso scilicet sumens, ac penitus ex ea causa eum pendere pietatis ratio tradit, et quæ alia prædicta sunt: ob id tamen, quod Filius quidem sit ex Patre sine medio, Spiritus autem per Filium procedat, ac per ipsum Patri conjungatur: quodque Filii omnia ad Patrem referantur, Pater unum sancti Spiritus principium dicetur, quocirca solus quoque fons deitatis dictus est; fonsque et radix Filii et Spiritus, et solus causa dici potest, quod nihil ante se cogitatum habeat, atque ad ipsum referantur omnia. Unde et magnus Basilius dicebat: *Naturalis bonitas, et regia dignitas ex Patre per Unigenitum ad Filium pertingit:* ita et substantias fatemur, piumque unici principatus dogma non decidit.

Consonant quidem et ista præteritis; verum ne id quidem dissentit, quod sequitur. Nam dicere: *Propterea et Filio procedere dixerunt, ut per ipsum illum procedere significarent,* nihil est aliud quam dicere: Idcirco ex Filio procedit, quia procedit per Filium: quia enim per Filium procedit, naturaliter scilicet atque essentialiter procedit. Ita quippe et essentiæ conjunctio, et incommutabilitas declarabitur: quod autem per aliquod naturaliter, atque essentialiter prodit, ex ipso etiam substantiam habet. Itaque per Filium prodire, idem est quod per Filium procedere; hoc enim indicat per Filium habere substantiam; quod igitur superius processionem appellavit, hoc in consequentibus per Filium prodire, ac procedere dixit.

Constat ergo et ex his, ex Filio procedere quod dicitur, idem esse quod per Filium procedere. Porro ista etiam ante sunt dicta. Sed et illud quoque demonstratum est, quod essentiæ Filii ad Patrem identitas, omnia Patris Filium habere facit, præter solum Patrem esse. Atque eodem modo, quo etiam Pater; aliter quippe essentiæ identitas tollitur, maxime cum dictum sit, una tantum re, eos differre: quod hic Pater sit, ille Filius, alia vero omnia, esse communia. Pater itaque causa Spiritus est, sicut et Filius. Dictum est tamen, eos non asserere Filium sancti Spiritus causam, propter illa quæ prædicta sunt; quod enim ex Damasceno sibi vult, *ex Filio non dicimus,* ne duo principia divisa videantur, nec persona Filii, ut Patris persona esse, nihil præ se cogit, tum habens, hoc et istis in hoc loco sibi vult. Unum enim principium est sanctus Spiritus, Pater et Filius; et neque Filius sine Patre, neque sine Filio Pater. Non enim esset procedens Spiritus sanctus; quia tamen Pater sine causa est, ipsi causæ nomen separatum est, quæ causa ad Spiritum sanctum relata, Filium quoque comprehendit, quia per Filium procedit. Nam ex Patre procedere, doctores pro eo acceperunt, quod est ex Patre per Filium procedere.

Sic itaque, et quæ in prædicta epistola posita sunt, veritati et sibi ipsi concinunt; et quæ a sancto Cyrillo Latinisque doctoribus de Spiritu sancto dicta sunt, interroganti sancto Maximo, Romani allegaverunt. Impossibile namque est, magistros Ecclesiæ, ex Filio esse atque procedere Spiritum dicere, et rursus per Filium esse atque procedere, deinde causam a Filio auferre; hoc enim est aperta contradictio, constatque, quia et ipsi contradicentes, quod dicitur ex Filio procedere, ut quo causa significetur, non suscipiunt. *Ex* enim præpositio, et maxime in divinis personis, processum cum causa commendat; et *per*, tantum valet, non solum quia, ut dictum est, in divinis idem valet quod *ex*, sed quia etiam per se ipsam in quibus assumitur, ubique causam indicat; sive enim per instrumentum, ut per causam, vel causæ consortium dicimus, sive per locum; quia causa motus est locus, et motus omnis in magnitudine, atque distantia; similiter ut per causam dicimus, sive per tempus itidem (tempus enim motui plurimum confert); sive in syllogismis extrema per medium connecti dicimus; constat quia per mediam causam, secundum animi totum, sive transgressionem contingit.

Prorsus vero possibile non est ut cum dicimus *per*, non etiam aliquam causam una cogitemus; quoniam igitur per Filium prodire ac procedere dicitur Spiritus sanctus, causam profecto et Filium esse necessario datur intelligi. Et simul constat ut substantialem causam; quippe ab illis consummata, et plenissima perfectione, summaque ad Patrem æqualitate, sive unitate longissime remotum est, Filium instrumentum ponere, seu locum, seu tempus, aut aliquam imperfectam, et alterius essentiæ causam; si enim in creaturis, unam causam, unum creatorem, unum Patrem, et Filium commendat *per*, multo sane magis in consubstantiali

Digitized by Google

eis Spiritu sancto unam causam, unumque principium, Patrem et Filium commendat.

Magnus præterea Basilius ad Amphilochium scribens, cap. 8, sic ait : *Quod per Filium creare Pater dicitur, neque imperfectam commendat creationem Patris ; neque invalidam Filii efficientiam signat ; sed unitissimam commendat voluntatem.* Itaque vox ista, *per Filium*, causæ ante omne principium, confessionem habet ; non in prædicamento causæ conditionalis assumitur. Patet igitur quod in creaturis quidem *per*, commendat unionem voluntatis ; in sancto autem Spiritu unionem Patris et Filii, secundum substantialem processum sancti Spiritus insinuat, secundum quem ex Patre per Filium prodire ac procedere asseritur, et ex Patre ac Filio procedere. Pluribus igitur ex partibus ostenditur Patrem et Filium unum esse principium, unamque causam Spiritus sancti : dictum est tamen Romanos Filium non causam Spiritus, propter ea quæ prædicta sunt, facere. Constat autem ex his, et quia ex Filio procedere Spiritum sanctum non ulla novitas est, neque nova adjectio, ut quidam asseverant. Nam et temporibus sancti Maximi a Latinis ita legebatur : *Ad quem sanctorum allegationes*, ut ipse ait, *huic sententiæ congruas protulerunt.*

Paucis vero interpositis, in eadem epistola, idem sanctus adjecit, concludens : *Romanos de his sine ratione culpari.* Liquet igitur, et ipsum approbare, quod dicitur, Spiritum sanctum ex Filio procedere, eosque qui ita dicerent, laudare, et qui culparent, insimulare. Essent autem sane ineptissimi, qui propter id quod dictum est : *Ex Filio non dicimus*, causam sancti Spiritus a Filio omnino auferentes, ex eo quod asseritur ex ipso procedere, hanc non illi reddunt, cum hanc processionis dictionem et ipsi Spiritus sancti substantiam commendare desiniant. Ex hoc enim rationabilius illi causam reddent, quam per illud auferent.

Nam si ex Patre procedere, quod dicitur, causam commendare confitentur, quomodo non etiam Filium, unam cum Patre causam sancti Spiritus fatentur, cum audiant, ipsum etiam ex Filio procedere? Imo vero, quomodo ad eos quidem, qui hoc dicunt, efferantur ; sanctis autem ita dicentibus, non contradicunt? Quod si ex Filio esse ac procedere, cum doctoribus ecclesiæ, et sancto Maximo, et Romanis, qui super hoc sanctorum dicta protulerunt, vel coacti suscipiunt, non tamen per hoc causam significari volunt : primum quidem, neque sic deberent ad hanc dictionem omnino indignari, deinde, præter suas opiniones volent, hoc enim, ut quod causam sine medio significet, refugiunt ; et neque cum ex Patre procedere dicitur, et ex Deo esse, causam significare cogentur, dicere, quærentque alterum vocabulum, quod substantiam sancti Spiritus significet, idque fortassis erit, *esse*, hoc autem in divinis personis idem valet quod procedere, simulque quænam et unde erit ista distributio : in Patre quidem, per ista causam signari dicere, in Filio autem hanc non ita?

At si ex Filio procedere consubstantialitatem et hic significari dicunt, nempe sicut Spiritus Patri consubstantialis est, quia procedit ex Patre, ita et Filio consubstantialis est, quia procedit ex Filio ; nam et Filius consubstantialis est Patri, quoniam ex ipso est, siquidem vera prosequitur magnus Basilius dicens : *Porro essentiæ identitas, quia est ex Patre Filius.*

Attestatur his et Cyrillus beatissimus : *Nasci enim*, inquit, *ex Patre per Filium, invitos nos etiam, ac renitentes coget, illi consubstantialitatem reddere.* Sed et quod per illum prodire dicitur, nequaquam essentiæ coujunctionem, immutabilitatemque commendaret, nisi per Filium habere substantiam quod procederet, præsupponeretur ; nam quod ita prodit necessario etiam consubstantiale est, siquidem et in loco verax est sanctus Maximus dicens : Spiritus sanctus sicuti naturaliter secundum essentiam Dei et Patris est, ita et Filii secundum essentiam est, ut qui ex Patre essentialiter per Filium genitum ineffabiliter procedat ; propter hoc igitur consubstantialis est Filio, quia per illum procedit ex Patre ; hoc autem idem esse quod ex Filio procedere, plurimis ex locis demonstratum est.

Enimvero multo minus illis confert illa Basilii sententia, quam ut murum inexpugnabilem in suis disputationibus præponunt. Ait denique sanctus vir : *Gignit Deus, non ut homo ; gignit autem vere ; quodque natum est ex eo, verbum non humanum exprimit. Promit autem Verbum verum ex ipso ; emittit Spiritum per os, non ut humanum, quia neque Dei os corporaliter est. Ex ipso autem Spiritus, non aliunde est.* Primum in his notare convenit, quia *promere*, in Filii substantia, sanctus accepit.

Nam de substantialibus processibus hoc in loco illi sermo est ; sicut et theologus Gregorius emanationem sempiternam substantiam dixit. Et quoniam dnæ personarum substantiæ sunt, invicemque differentes, idem protinus adjecit : *Emanationis differentia differentem etiam illorum appellationem fecit*, ut scilicet alius quidem esset Filius, alius autem Spiritus sanctus. Itaque cum Spiritum sanctum promere dicatur Filius, et, quia ab eo Spiritus effulsit, ut ait in precibus magnus Basilius, sancti Spiritus ex Filio substantia evidentissime signatur. Secundo, notandum quod etiam *emittere*, in substantia sancti Spiritus accepit ; hoc autem superioribus concinit ; in quibus, a sanctis Patribus ostensum est, *mittere* et *mitti*, intemporales Filii et Spiritus substantias designare, ac mittere, causam ; mittere vero, causale signare.

Sed emittit, inquit, *Spiritum, per os.* Os autem Patris Filius, ab Ecclesiæ magistris exponitur ; idem igitur est dicere, emittere Spiritum per os, et Spiritum ex Patre per Filium procedere. Hoc autem per Filium habere substantiam insinuat. Nam procedere Verbum substantiæ illius signifi-

Digitized by Google

cativum est, constatque per hoc, quod cum Filius mittere et emittere dicitur Spiritum, ex Filio, atque per Filium sancti Spiritus substantia significatur, mittique ex eo esse significat. *Verum et ex eo*, id est, Patre, *Spiritus sanctus*, inquit, *est*, et non aliunde. Nempe ex Patre esse Spiritum sanctum ab omnibus conceditur, non aliunde autem dixit; quoniam hæreticorum plurimi, ex Patris essentia Filium excludere volentes, illum neque ex Patris essentia, neque ex substantia illius esse fatebantur, sed ex alia quadam essentia atque substantia (quod Arianorum erat propositio); atque id quidem constat ex his quæ prædixerat magnus Pater Basilius in rescripto dictatæ a se fidei. Indicat autem id, in Expositione XXXII psalmi dicens: *Spiritus, qui ex Deo est, qui a Patre procedit, ne illum externam aliquam creaturam esse arbitreris; sed ut ex Deo habentem substantiam glorifices;* quanquam et hoc quod ait *aliunde*, quæ diximus, commendare sufficiat; *aliud* enim unde *aliunde* sumptum est, in rebus maxime natura differentibus dicitur. Pater autem, et Filius natura unum sunt: *Ego enim*, inquit, *et Pater unum sumus*[4]. Itaque non ad Filium intuens, sanctus *aliunde* dixit, sed ad creaturas, a quibus illum quidam hæretici habere substantiam dicebant. Et ista igitur sententia, contra illos potius quam pro illis est. Si autem contra illos, liquet quia pro veritate est, ac per omnia superioribus concinit.

Ex his autem, et ejus dicti solutio patet, quod in Niceno primo concilio ad hæsitantem philosophum dictum proferunt; sic enim illic aiunt ad illum Patres. *Suscipe unam divinitatem Patris, qui Filium ineffabiliter genuit, Filiique ex ipso geniti, et sancti Spiritus, qui ex ipso procedit Patre, propriusque Filii est.* Namque ex ipso Patre, quasi digito ostenderent, dixerunt, pessimam contradictionem auferentes, qui non ex ipso Patre, neque ex ejus substantia, sed ex altera essentia atque substantia Filium esse blasphemabant. Si autem ex Patre dicitur, sed juxta procedentis terminum, ex Patre per Filium procedit; ita enim ex Patre procedere, pro eo quod est ex Patre per Filium procedere, acceperunt, ejus quod est procedere, connexam definitionem explicantes. Idcirco etiam adjectum est, *Propriusque Filii est;* proprius autem Filii a sanctis Patribus Spiritus dictus est, ut qui in ipso et per ipsum naturaliter prodit, atque ex ipso est, quippe ab eo esse accipiens.

Ipsa denique synodus per episcopum Leontium attestatur ad philosophum dicens: *Proprium esse Spiritum Filii, atque ex ipso manare;* sed illud quoque quod ait magnus Basilius: *Quoniam communia Patri et Filio, communia et Spiritui sunt,* optime quidem dictum est; non autem per hoc, quod volunt, conficiunt. Hoc enim nihil cogit, Spiritum vel sui ipsius, vel alterius personæ productorem esse, quippe omnia quæ habet persona, cæterarum quoque communia sunt, servatis tamen proprietatibus cuique personæ. Nam quæ adsunt Filio, et Patri adsunt, servato tamen alteri Patrem esse, alteri Filium. Unde, et ipse sanctus ait in lib. *De Fide: Omnia Filius cum sit, quæ et Pater est, serva mihi has proprietates.* Manens igitur Filius, omnia est quæ Pater, juxta ipsius vocem Domini dicentis: *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt*[5]. Re autem vera, imaginis sunt omnia quæ adsunt primitivæ formæ. Joannes quoque Chrysostomus 61 hom. super Joan. « *Ego in Patre, et Pater in me.* » *Nihil enim aliud sum ego, quam quod Pater est, manens Filius; neque ille aliud, quam ego, manens Pater. Et me, si quis agnoverit Patrem, agnovit; et Patrem si agnoverit, Filium didicit.* Sic igitur et quæ sunt Patris et Filii, communia sunt Spiritui sancto, servata sibi proprietate personali, hoc est, manenti Spiritui. Porro in hujus ratione proprietatis est, esse ex Patre per Filium. Itaque non jam erit Spiritus ex se ipse proferens Spiritum, sed Pater et Filius. Illorum enim erat inspirare Spiritum sequentem proprium.

Enimvero quod aiunt: *Siquidem verum esset ex Filio procedere Spiritum sanctum, oportebat antiquos Patres, cum pro Unigeniti gloria adversus Arium pugnarent, ad commendationm ipsius ad Patrem æqualitatis, unitatis hoc dicere; si enim a minoribus hoc moliebantur, longe magis a majoribus id oportebat facere; quia vero non id dixerunt, liquet quia non ita opinati sunt,* nullam inducit necessitatem.

Primum quidem, quia Ariani blasphemantes Filium esse creaturam: multo deterius de sancto Spiritu senserunt. Creaturam enim Filii Spiritum sanctum esse, desipiebant, eumque ex Filio, quemadmodum et omnia esse dicebant; neque hoc solum, sed etiam ex solo Filio, quod insinuat magnus Basilius confligens adversus Eunomium, et dicens: *Quomodo igitur soli unigenito causam Spiritus applicat, prædicamentumque ipsius naturæ, hujus creationem facit?* Si igitur etiam ex Filio Spiritum procedere ipsius objectum fuisset, nullatenus ad commendandam Filii ad Patrem honoris æqualitatem efficax fuisset. Et ipsi enim ex illo esse, ut dictum est, confitebantur, sed ut creaturas; quantum enim ex dictione, non cogebantur essentiæ identitatem confiteri. Si igitur ex eo quidem quod et Filius omnia facit quemadmodum et Pater, et ita etiam Filius suscitat mortuos et vivificat quemadmodum et Pater, non inducebantur ut Patri Filium æqualem ponerent: quomodo ex eo quod Spiritus ex ipso esse diceretur, quem creaturam ejus desipiebant atque eo multo inferiorem, persuasum eis esset ut Filium Patris dignitate honorarent? Nam in disputationibus, quod urget magis, ac persuadet, proferunt. Magis autem

[4] Joan. x, 30 [5] Joan. xvi, 15.

Digitized by Google

si ex Patre ipsum procedere a Salvatore audientes, non hinc persuadebantur, Deum esse Spiritum sanctum, quemadmodum et Patrem; de Patre enim, quin Deus verus esset, nemo dubitavit: quomodo si hunc audientes ex Filio procedere, quem creaturam Patris, primumque creatum ponebant, inducti fuissent ut hunc Patri consubstantialem dicerent?

Deinde, et sanctos Patres hoc dixisse invenimus. Proprium quippe Filii, ut ab eo manantem dixerunt; proprium vero esse Filii Spiritum, eum per ipsum, et ex ipso esse significat. Porro *manare* verbum, in substantialibus processibus a sanctis assumptum esse, pluribus supra monstratum est. Sed enim in scriptis, qui per idem tempus claruerunt, Athanasius, Basilius, Nyssenus, Theologusque Gregorius ex Patre per Filium esse, et procedere, pro eo quod est ex Patre per Filium procedere acceperunt.

Cum itaque, quod quærimus, inventum fuerit, non expedit plura curiosius quærendo, molestias pati. Simul et per hæc liquido probatur, quia ex Filio esse causam signat, non solum proprietatem, ut quidam putant, sed causam, præcedente etiam proprietate, ut sæpe dictum est. Eunomius enim ex Filio Spiritum dicens, et ipse conditionalem causam Spiritus Filium commendare volebat, divusque Basilius in causa suscepit dicens: *Quomodo ergo soli Unigenito causam Spiritus applicat?* Et certe fas erat dicere sanctum virum. Quod ergo neque ex Filio, neque per eum ullo modo est, quomodo ex Filio causam id habeat? Sed hoc non dixit, cum eum ex Patre per Filium esse sæpe affirmaverit; atque per Filium quidem naturaliter, et essentialiter, et ab ipso esse habere asserens, ad id autem quod creaturæ ratione esse dicebatur obsistens. Itaque cum ex Filio essentia asseritur, naturalis essentialisque substantia Spiritus sancti commendatur.

Præterea secundum prædictam rationem, neque Sabellio ad commendationem divinarum in Trinitate personarum, ex Filio Spiritum procedere Patres obtenderent. Et hoc enim adduxit quidam. Si enim Filium et Patrem audiens, dicentemque Dominum: *Ego ex Patre exivi*[6]; et *Spiritus ex Patre procedit*[7], non inducebatur, ut Trinitatem Deum confiteretur; profecto si etiam a Filio hunc procedere audisset, nihil per hoc magis Trinitatem Deum confessus esset: imo credi potest eum et sui similes de Filio ista sæpius audisse, cum personarum differentiam ponerent, causamque et causale, et quæ ordinem ad invicem insinuarent; nam qui per id temporis doctores erant, per Filium procedere et ab ipso accipere, atque prodire, et cætera hujusmodi de Spiritu sancto asserebant. Cæterum si ex evidentissimis Scripturæ testimoniis id percipientes, verum non putabant, quomodo si ab hominibus audirent, concinentibus licet Scripturis crederent? Nihil igitur ex his necessarium conficiunt.

Non solum autem ista proferunt ex sanctis, nihil eis ad propositum, ut ostensum est, conferentia, imo etiam sibi omnino adversantia, verum et ad ineptias et nugas ea convertere contendunt, concesso et ex Filio procedere Spiritum sanctum. Ac primo dicunt *duo principia sancti Spiritus eos fateri cogi, qui ita ex Patre ac Filio procedere Spiritum sanctum asseverant.* At hoc sanctis Patribus in primis imputandum fuit, qui per Filium et ex Filio esse, ac procedere Spiritum sanctum, et ex Patre esse, sicut et a Filio divinis rationibus probant. Quod si hoc eos ita asserentes non sequitur (neque enim talia dixissent, si ista eos absurda sequerentur; imo hæc dicentes, etiam unum principium fatentur), constat quia neque illorum dicta referentes, hæc inepta sequuntur.

Deinde quoniam Filii omnia ad Patrem referuntur, et unus Deus Pater et Filius est, atque unico processu, sive ex Patre per Filium, sive ex Patre et Filio procedere asseritur Spiritus sanctus, ubinam locum duo principia habebunt? Nam si quidem esset Patris substantiale producere, hoc fortasse haberet rationem: quoniam vero, hoc non est, ut supra docuimus, commune est igitur Patri et Filio producere. Nam si substantiale esset, nunquam ex Patre per Filium procedere Spiritus sanctus diceretur. Quippe et quod procedit, et quod producitur, idem omnino est. Itaque Pater quidem per Filium producit Spiritum sanctum, ipse vero est qui producitur. Idcirco etiam productor per Verbum dictus est. Et tamen neque causam substantialem esse monstratum est, neque enim rem significat, sed solum prædicamentum est. Si enim rem causa significat, etiam substantialis est, et causale consequenter rem designabit ac substantiale erit. Atque ita causalia cum sint Filius et Spiritus sanctus, una persona erit, nempe quoniam ostensum est communia esse omnia Patri et Filio, ubi non obstat relationis oppositio; producere autem, neque paternitati congruit secundum ejus rationem, neque nativitati opponitur. Istæ enim ad invicem solam relationem, atque substantiam habent. Idcirco nihil cogit a Filio *producere* auferre; alioquin ut sapiens et bonus, quæ nusquam nativitati opponuntur, Filio tollentes, minorem Patris essentia Filium necessario fatebimur, innata et propria non ei, sicut et Patri reddentes: ita et producere, quoniam nativitati non obstat, nisi Filio commune cum Patre sit; sigillum prorsus uniforme non erit, et indemutabilis imago Patris; et unus cum Patre Deus.

Itaque secundum proprias substantiales relationes, paternitatem scilicet ac nativitatem, discreti cum sint secundum personas Pater et Filius, commune indivisum per alia omnia pie observabitur. Non enim quia duo sunt personis, ideo etiam per omnia

[6] Joan. XVI, 28. [7] Joan. XV, 26.

Digitized by Google

eos dividere convenit; sic enim essent et duo sapientes, et duo boni, et duo creatores, et duo dii, et duo mittentes, quoniam mittit quidem Pater Spiritum sanctum; mittit vero hunc et Filius; et qui mittit initium quomodolibet est ejus qui mittitur.

Ideirco dictum est a theologo Gregorio, *principium ex principio*, quanquam non video cur potius ex eo quidem quod ex Patre et Filio procedere dicitur Spiritus sanctus, duo sancti Spiritus principia nascuntur: ex eo autem quod a Patre et Filio mitti, non itidem duo oriantur initia, neque tamen duo vel tres creaturæ dicuntur opifices, et tres dii, et tria consequenter principia; sed constat, quando neque *sapiens*, neque *creator* paternitati neque nativitati opponitur: hic etiam Patri et Filio, et sancto Spiritui commune est, quando nec ejus substantiali proprietati, processioni scilicet, opponitur: unus creator unumque creaturæ principium Trinitas. Ac mittere Spiritum sanctum Patri Filioque commune est, quippe cum neque hoc eorum substantialibus proprietatibus obstet. Ideo et unus qui mittit, Pater et Filius est. Similiter qui producit, unus est eadem ratione. Sancto autem Spiritui mittere ac producere, ut ejus substantiali oppositum proprietati non adest; quod enim producit, ad id quod producitur, refertur; et quod producitur, ad id quod producit, vel inspirat itidem. Non autem possibile est idem esse quod producit, et quod producitur. Nihil enim sui ipsius causa est.

Præterea, si producens Spiritus sit, procedens esse desinet, et Spiritus, quod hujus proprietas est. Et erit, vel gignendo Patre, et quomodo a Patre? vel productor, et quomodo Spiritus? Sed neque tertius a Patre erit, juxta Patrum theologiam, secundum quam ex Pater per Filium procedit: sicque neque procedens, aut Spiritus erit. Ideirco ut objectum proprietati suæ, *producere* ab ipso alienum erit, etsi sit ejusdem cum Patre et Filio substantiæ, ut ex ipsis essentialiter, et quasi ab una re exsistens. Propterea et qui ex Patre et Filio procedere Spiritum sanctum confitentur, neque ex Patre dicunt secundum proprietatem Patris (hæc enim ad Filium dicitur), neque ex Filio, secundum Filii definitionem, ejus quippe ratio ad paternitatem relationem ac substantiam habet, sed in quantum unum sunt Pater et Filius, secundum scilicet producendi rationem.

Sicut enim quando per Filium omnia dicuntur, unitio voluntatis ostenditur, ut ait magnus Basilius, ita et cum ex Patre per Filium procedere Spiritus dicitur, unitio Patris et Filii, secundum substantialem processum Spiritus sancti commendatur; quocirca et unum principium fatentur, unumque ipsius processum, ut ab uno: gignendi scilicet ac nascendi discretione servata.

Quanquam et secundum exempla de sancta Trinitate a sanctis Patribus posita, quod dicimus, extrinsecus congruit. Lux enim est ex sole per radium, atque ex radio velut ex uno principio est, fluviusque ex oculo per fontem, sive aqua ex fonte per fluvium, et fructus ex radice per ramum, secundum unum processum unumque principium, prodeunt. Si autem hoc in materia contingit, multo magis in divinis, atque ab omni materia remotis, quæ sine tempore et intervallo inspiciuntur.

Tantum vero abest ut Romani et Latini duo Spiritus principia duosve processus confiteantur, ut eos quoque anathematizent, qui talia dicere præsumunt. Denique in Lugdunensi concilio, Græcis Latinisque congregatis, hæc sententia promulgata est: quam plurimis in locis, Græcis Latinisque inscriptam litteris et libris, facile qui quærit, invenit.

Gregorius X, in Lugdunensi universali concilio: *Religiosa ac fideli voce pronuntiamus, Spiritum sanctum ex Patre et Filio æterne, non veluti ex duobus principiis, sed ut ex uno, non duabus inspirationibus, vel processionibus, sed una eademque procedere. Istud a principio confessa est, prædicavit, et docuit, hoc valide, et constantissime tenet, prædicat, confitetur et docet sacrosancta Romana Ecclesia, mater omnium fidelium, ac magistra; istudque tenet orthodoxorum Patrum ac doctorum, Latinorum atque Græcorum, vera immobilisque sententia. Verum, quia nonnulli per ignorantiam hujus irrefragabilis veritatis, in hæreses varias lapsi sunt: nos, hujusmodi hæresibus omnem aditum obstruere volentes, sacro simul decernente concilio, damnamus ac reprobamus omnes, qui negare audent Spiritum sanctum ex Patre et Filio æterne procedere, sive aut temeraria audacia affirmant Spiritum ex Patre et Filio, veluti ex duobus principiis, non ex uno procedere.*

Ista ab omnibus eo convenientibus firma et rata habita, litterisque Græcis et Latinis scripta, et apud eos durant, et Constantinopolim tunc cum legatis missa sunt. Quod si nunc ista scripta non ubique cernuntur, alia ratio est. Quomodo enim servata sunt scripta, quorum opus post modicum eversum est? Tantam tamen ac tam celebrem synodum illam propter hæc fuisse conflatam, apud plurimos adhuc in memoria est.

Ex his autem evidentius fit etiam quod beatus Maximus dixit: *Romanos confitentes ex Patre et Filio procedere Spiritum sanctum*, non Filium fateri sancti Spiritus causam. Neque enim Filium causa detrudentes hoc dixerunt; sed ne duas causas ostenderent, Patrem et Filium, sed ex una causa atque principio, ex Patre et Filio procedere Spiritum sanctum. Isti igitur, ut ait Maximus, *non rationabiliter nunc insimulati sunt*, et nunc irrationabiliter calumniis aguntur.

Qui vero duorum principiorum crimen exaggerant, addunt etiam dicentes: *Quia genitor non idem, quod unus productor est. Nam si esset idem, etiam converteretur. Genitor enim et productor est, non autem et productor genitor. Productor enim*

Digitized by Google

est et Filius, juxta eos qui etiam ex Filio dicunt Spiritum sanctum, qui genitor utique non est; quoniam vero non convertitur, differens est. Itaque et duo erunt productores; quod si detur, et duo etiam principia.

Digni sane sunt, qui ista dicunt, ut et ipsi contra interrogentur : an idem Pater est qui mittit, et unus mittens? Quippe Pater et mittens est, mittens vero non continuo est Pater. Est enim et Filius mittens, qui non est Pater; neque enim hoc convertitur, neque ipsi duo principia effugient; qui enim mittit ejus, quod mittitur, causa quomodolibet est; si autem ex Patre, et mittente, non duo colliguntur initia, neque enim Pater mittens, et Filius diceretur mittere Spiritum sanctum; ne in genitore quidem et productore istud erit. Sed id dicendum quod et antea diximus, quæ in Deo dicuntur ubi non obstat relationis oppositio, nihil prohibere personis, seu personæ adesse : puta, Deus quidem et bonus et creator; quia neque paternitati neque nativitati objecta sunt. Pater et Filius, unus Deus et creator et bonus est; Filius vero, quoniam ad Patrem opponitur, non erit idem genitor ac Filius, neque idem Filius et genitor. Producibile vero, ut dictum est, neque paternitati objicitur, neque nativitati. Commune igitur utrisque est, atque ideo, unus productor est, neque enim producere quod dicitur Patris et Filii discretionem secundum rem facit; quippe hanc generatio fecit, atque nativitas sibi secundum se objectæ. Quemadmodum igitur idem Deus ac Pater, et idem Deus ac Filius, ita et idem genitor ac productor, et unus itidem Filius atque productor. Et sicuti Deus, qui est Pater, et Filius cum Patre solo non facit discretionem rei, ita neque productor, qui est Pater et Filius, cum Patre solo duas discretas indicat res. Patrem enim et productorem dicentes, secundum id quidem, quod dicimus Pater, Patris ad Filium discretionem intelligimus : secundum id autem quod productor, et Filium una cum Patre, tanquam unam rem simul intelligimus. Idem et de Patre et de mittente.

Quoniam igitur quæ Patri ac Filio communia sunt, ita ad Patrem solum, sicuti ad ambos se habent quemadmodum Pater, et productor, non duo facit principia, cum in solo Patre intelligatur : ita neque cum in duobus; quod si genitor, et productor non convertitur, non idcirco duo sunt. Nam et Pater et Deus non convertitur, neque Pater et mittens, sed tamen neque duo mittentes sunt neque duo dii, neque duo exsistentia; unum enim Trinitas tota est, neque duæ personæ : Deus enim personam non designat, sicuti neque productor, neque mittens. Verum quia Deus nomen tribus adest, eo quod non apponatur substantialibus eorum proprietatibus, productor autem duobus, universalius a nobis *Deus*, quam productor intelligitur : non quod in Deo sit universalius, sive particularius (neque enim Deus genus est, neque in genere continetur, A seu specie), sed secundum significationem nominum, et sicuti nobis possibile est per hæc divina intelligere, nostri habitus consuetudine.

Quemadmodum igitur Pater et Deus, res una duabus intellecta rationibus, alia quidem universalius, alia vero particularius : ita et productor et Pater, una quidem res ambo sunt, et Filius et productor similiter. A nobis autem duabus rationibus agnoscitur : altera particularius, altera universalius, ut dictum est. Neque enim prævalet humana paupertas vel aliter de divinis loqui, vel uno nomine totum insinuare, quidquid per multa nomina intelligentiasque comprehendimus.

Quocirca duabus quidem intelligentiis et rationibus Pater et productor intelligitur, ut dictum est; B non tamen hoc facit rerum differentiam : hac enim ratione unum Deum infinita nomina secundum differentes rationes ipsum re, ut possibile est, significantia, in infinitas res personasque discernerent. Cæterum solam rationum differentiam inducunt ea quæ apud nos quidem sunt differentia, in Deo autem una ipsius eademque substantia : admirabile nomen, et res his omnibus respondens per summam perfectionem, et simplicitatem, et unionem. Totum enim in se ipso comprehensum esse habet, quasi quoddam pelagus essentiæ immensum, juxta theologum Gregorium. In solis autem substantialibus relativarum rerum differentia est. Verum enimvero arbitrantur quoque et Patrem et Filium *in unam conglutinari personam, si Patri Filius communicet,* C *in productione, sive in spiratione sancti Spiritus, quod neque naturale, neque commune tribus est, reliquum esse aiunt, ut personale sit : atque adjungunt quoniam naturalium communio naturæ identitatem in personis indicat; ut personis igitur communio, personalis identitatis significativa erit, ut hinc necessario contingat Patrem ac Filium, et duos esse secundum personalem eorum oppositionem, et unum rursus propter identitatem, et communionem productionis.* Atqui si producere substantiale [hypostaticum] esset, haberent ista rationem; quoniam vero substantiale id non esse, supra plurimis rationibus ostensum est, inanis est ratio, quodque docere debuerat, supponit. Nam, ut quæ dicta sunt rursus D perspicua fiant, tria tantum trium esse substantialia [hypostatica] ostendimus : Patris quidem generationem, Filii vero nativitatem, sancti autem Spiritus processionem, quæ etiam personas denotantia, proprie substantialia sunt : producere autem, sicut et mittere, propria simpliciter ad Filium contrariam habentia divisionem, quemadmodum et causa propria simpliciter, et significativa Filii et Spiritus : quæ autem ita sunt propria, ut personas sequantur, quæque non sunt substantialia, neque personam denotant, neque duas personas unam esse faciunt. Neque enim Filius et Spiritus sanctus, una persona est propter causalis communionem; neque Pater et Filius una persona sunt, propter Spiritus sancti missionem, quia missio personale non est.

Digitized by Google

Similiter ergo producendi ratione Pater, et Filius, non una persona sunt; producere enim substantiale non est.

Nihil itaque necesse est unam personam esse; alioquin etiam mittendi ratione una persona erunt. Commune est igitur Patri et Filio producere; unusque productor, aut spirans ad productum, et inspiratum, sive Spiritum, relationem habet : nascendi scilicet gignendique discretione servata, Non enim ex Patre ac Filio est, in quantum duo discreta sunt, secundum relationes suas, sed in quantum unum sunt.

Porro si quis secundum quod unum sunt, unum illud Spiritui reddens, qui ejusdem essentiæ, vult etiam Spiritum ex se ipso esse; sed quemadmodum secundum essentiam Filius cum Patre unus est et Pater quidem gignit Filium, Filius autem non se ipsum gignit, non tamen idcirco alterius essentiæ quam Pater est : ita et Spiritus sanctus ejusdem essentiæ cum Patre et Filio exsistens, ex se ipso tamen non est. Communis enim natura in unaquaque personarum est, secundum proprietatem suam. In Patre quidem ut a nemine habente, alii vero ipsam gignendo dante; in Filio autem nascendo ex Patre accipiente; in sancto autem Spiritu ipsam procedendo capiente, hoc est, ex Patre per Filium.

Si quis ergo illum etiam producere vult, aut Pater erit; et quomodo a Patre? aut productor, et quomodo Spiritus? Processu quippe sublato, secundum quem substantiam habet, ordo et relatio secundum causam, et causale, ipsumque personam esse, una tolletur. Non igitur producere habebit quasi oppositum substantiali proprietatis suæ.

Putant præterea inde aliam absurditatem sequi et dicunt : *Si Spiritus sanctus etiam ex Filio procedit, major quidem Spiritu Filius erit, secundum causam, eritque tertius a Patre. Ac Filius quidem similior Patri, utpote ex ipso sine medio exsistens, Spiritus vero Patri dissimilior, neque ita idem sicut et Filius. Erit etiam Filio minor, quippe qui per illum majorem connectitur Patri. Et Filius quidem minorem distantiam habebit ad Patrem; Spiritus autem, majorem, maxime cum nullius causa sit.*

Atqui ista quoque doctoribus imputanda potius sunt, si quidem absurda videantur. Ipsi quippe sunt, qui Spiritum a Patre tertium docent, sumpta scilicet ab ipso Domino occasione, in salutaris traditione baptismatis, ac per Filium procedere dicunt, perque ipsum Patri conjungi. *Majorem* quoque Filium Spiritu sancto magnus ait Athanasius. Quod si ista a sanctis dicta sunt, omnino nulla eos qui ista dicunt, absurditas sequitur. Prætereaque Spiritus sanctus si a Patre quidem alio processu, a Filio autem alio procederet, esseque processus ex ambobus duplex, fortassis haberet rationem culpare differentiam processuum, quod etiam differenter a Patre et Filio distaret Spiritus, ac propterea gradus in personis quosdam cogitare; sin vero unus idemque sibi ab utroque processus est, similiter etiam, ad utrumque referetur. Itaque aut similiter utrique æqualis erit, nihilque distans atque dissimilis.

Sed enim quemadmodum Pater non magis perfectus est quam Filius, quod ille causa est, iste causalis sit, neque ideo ab illo distat, etsi secundus ab eo causæ ratione dicitur (divinitas enim in utroque una) : ita et Spiritus sanctus etsi juxta unicum ejus simplicemque processum ex Patre per Filium est, et ad Patrem et Filium veluti ad unum productorem inspirantemque refertur, quorum et Spiritus est, et spiraculum dicitur; non tamen minor Filio, neque Patre minor erit, licet per Filium Patri conjungatur, alioquin et Filius erit dissimilis Patri eo quod causalis sit; et si non ita sicut Spiritus, juxta tamen proportionis rationem.

Et sicuti Pater causæ ratione Filio major a plerisque Patribus asseritur, neque idcirco tamen Patre minor est Filius : ita et Filius, etsi major Spiritu dicitur, non tamen propterea Spiritus ipso erit minor. Quocirca magnus quoque Basilius dicebat : *Etsi Filio succedit ordine et dignitate, non tamen alienæ naturæ est.* Ista enim propter causæ, et causalis ad invicem ordinem et relationem dicuntur. Ordo autem et ad aliquid quomodolibet habere, naturarum non facit differentiam.

Nam, verbi gratia, eo quod amicus sit, vel vicinus, vel magister, nihil in se ipsum alicui accedit, ut propter habitum perfectior in se ipso secundum essentiam sit. Neque si quispiam filium ac nepotem habeat, tertius maxime erit, vel similior, vel dissimilior avo secundum essentiam, quam filius : quod si in rebus humanis ita contingit, multo magis in divinis personis, ubi una asseritur natura, ac præter solam ,quæ secundum causam et causale est, differentiam, nulla alia discretio est.

Ad hæc, aliud quoque subjungunt, et dicunt : *Si perfectus est Spiritus sancti a Patre processus, superfluus sit necesse* est processus ex Filio. Et hic igitur, si quidem diceretur, duos esse Spiritus sancti processus, locum haberet fortassis hæc ratio. Cæterum si duos esse et illi negant, qui etiam ex Filio procedere affirmant, unumque numero fatentur, ridiculum est conclusionem inferre his qui propositionem negant. Sancti enim Spiritus ex Patre Filioque processus unus atque idem est, et ab utroque perfecte procedit, juxta eos qui illum dixerunt ex Patre per Filium procedere. Et quoniam procedentis est ratio ex Patre esse per genitum : neque Pater solus producet Spiritum sanctum (neque enim procedens esset, si esset sine medio ex primo), neque Filius solus, non enim diceretur per Filium ex Patre procedere, sed est ex Patre per Filium et ex Filio, quasi ex una re, ut sæpe jam dictum est : ideo, magnus quoque Athanasius dixit: *Idcirco ex Patre procedere dicitur, quoniam a Filio est*; aliter enim procedens non esset, sed aut neque persona esset, si dicere fas sit, aut Filius : quamvis hæc absurditas et eos nihilominus seque-

Digitized by Google

tur : nam si perfecte a Patre mittitur Spiritus sanctus, superfluum erit, et a Filio mitti ; sin autem imperfecte, non ergo perfectus est Pater. Et si perfecte omnia a Patre creata sunt, quid necesse fuit dicere : *Omnia per ipsum facta sunt ?* sin autem imperfecte, contra Patrem blasphema nihilominus ora laxabunt. Sed, absurda eos necessario sequuntur, qui duos processus ponunt.

Porro, qui unam tantum rerum omnium productionem confitentur ex Patre per Filium in Spiritu sancto, unamque missionem, et largitionem, et dationem sancti Spiritus ex Patre, et Filio (una quippe datione, et largitione mitti a theologis asseritur); unum quoque inspirantem confitentur, differentia ad invicem servata : eos nihil durum aut asperum sequitur. Idem et in processu sancti Spiritus dicendum ; sicut enim, quod dicitur, omnia facta esse per Filium, voluntatis unitatem commendat : ita et per Filium procedere Spiritum sanctum, unitatem substantialis processus ejus, productionis processionisve demonstrat.

Putant præterea necesse esse, *compositum Spiritum sanctum confiteri, his qui illum et ex Filio procedere fatentur : istudque, quia ab utrisque accipere necesse est ; si autem duo sunt, a quibus accipit, omnino ex duobus compositus erit.*

Sed hoc quoque primum quidem sanctis Patribus objiciendum fuit. Hi enim sunt, qui id quod dicitur : *De meo accipiet*, pro eo, quod est, *ex Filio*, exposuerunt : quique a Patre, et Filio accipere, atque audire dixerunt, ut supra docuimus.

Deinde, neque ipse Spiritus sanctus aliud exsistens, aliud a Patre, et Filio accipit; sive aliud quidem a Patre, aliud autem a Filio; sive igitur per se quis compositionem vult, nihil aliud quam essentiam et esse et quod est, accipit ; esse vero, et essentia sancti Spiritus, et quod est, unum quiddam et simplex est : sive propter eos qui dant, aut producunt, unum est Pater et Filius. Non enim in quantum duo sunt, sed in quantum unum ex Patre et Filio est Spiritus sanctus ; sed quemadmodum Filius totus ex toto, ita et Spiritus totus ex toto asseritur. Neque aliud quidem totum Pater, aliud autem totum Filius, sed unum totum est juxta fidei positionem, gignendi ac nascendi discretione servata. Nullo ergo modo compositionem cogitare licet, quanquam etiamsi plus quam tres personæ esset Deus, nulla necessitas compositionis esset, et quod extremum processionis ordine a singulis acciperet. Non enim dantium multitudine, sed ex eorum qui dant, eorumque, quæ insunt, differentia, compositio judicatur ; si autem quæ dantur, differentia sunt, et quæ insunt, differre necesse est : atque ita compositum erit, quod ex hujusmodi constabit, quod in sancto Spiritu nusquam habet locum.

Et id quoque, quasi inevitabile percontari pergunt : *Utrum ex essentia an ex substantia est Spiritus sanctus ?* Si enim ex essentia, quia ejusdem essentiæ est cum Patre et Filio Spiritus sanctus, ipsum quoque producere cogunt, vel se ipsum, vel alterum Spiritum, aut Filium; si autem ex substantia [hypostasi] quoniam duæ substantiæ sunt, Patris, et Filii, si quidem ex Patris substantia est, constat quoniam ex Patre solo : quomodo igitur ex Filio ? si autem ex Filii substantia, aut substantialium confusio erit, aut duo principia, sicut et substantiæ [hypostases] duæ : sed enim qui ista dicunt, arbitrari videntur aliud quidem secundum se esse substantiam, aliud vero essentiam : istaque secundum rem a se invicem differre. Hoc autem et falsum simul et blasphemum esse ex superioribus ostensum est, adjectumque secundum quam rationem, aliud essentiam, aliud substantiam, aut non idem in Deo esse theologi affirmant ; sed dicendum est, sanctorum vestigia theologiamque sequendo, ex Patris et Filii essentia esse Spiritum sanctum, ut ex superioribus constitit. Porro Patris essentia Patris persona est, sicuti Filii essentia, Filii itidem persona est, per Patris nomen ac Filii substantiis [hypostasibus] insinuatis; Pater enim et Filius substantiarum sunt nomina ; per nomen autem essentiæ, essentia ipsa apparente. Neque enim essentia est sine substantia, neque substantia sine essentia ; nam et substantia dicitur commune cum proprio ; non tamen, quia unius est essentiæ cum Patre et Filio Spiritus sanctus, ideo necesse est ipsum, vel se ipsum, vel Filium, vel alium Spiritum producere. Dictum quippe est, quoniam natura operatur juxta proprietatem personæ in qua est.

Itaque Patrem quidem ac Filium, sive Mentem ac Verbum, quæ relative dicuntur secundum proprietatem suam, et Spiritum habere sequitur; proprium enim quod Mentem sequitur, est ex se ipsa proferre Verbum sine medio, secundum intelligentiæ processum. Aliter enim mens sine Verbo esset, Verbumque sine mente porro intelligibili ac rationali, cujusmodi primum ac summum Deus est, etiam Spiritum habere sequitur, quem voluntatem, seu charitatem, seu quomodolibet eam quis vocare velit, a theologis dictum, supra monstratum est : quoniam Spiritus sanctus ex Mente per Verbum, secundum charitatis processum prodit, quem enim Mens per Verbum intelligit, hunc et diligit, et vult; atque aliter ut sit, possibile non est. Ita igitur voluntas, sive amor, et dilectio ex Mente per Verbum prodit ; præcogitate quidem processu ex Mente per Verbum, quemadmodum causam ante causale præcogitari dicimus, etsi simul asseritur : quoniam aliud quidem continenter ex primo, aliud vero per id quod est continenter ex primo.

Quanquam, etsi primam causam Patrem vocamus, et consequenter Verbum, Filium, Filium quidem sine medio ex Patre nasci dicimus, Spiritum vero sanctum ex Patre per Filium procedere. Itaque Patri et Filio, quomodolibet quis divinas personas vocare velit, secundum personarum substantiales proprietates, etiam Spiritum habere, sequitur. Ideo et Spiritus Patris ac Filii Spiritus dicitur, et Spi-

Digitized by Google

raculum Patris et Filii, quia et hujus processus A spiraculo assimilatur, secundum Athanasium, atque ad Patrem et Filium relative dicitur, ut demonstratum est; veluti procedens et inspiratum ad producentem atque inspirantem : indicatque et quod ex Patre genitum est, ut etiam ad Patrem atque Filium relatio, quasi in unum producentem, inspirantemque reducatur, quam ob causam, etiam ad invicem simul cogitantur, secundum relationis habitum : nam qui Spiritum dicit, eum simul cujus est Spiritus cogitatione comprehendit. Ita ergo necessario consequens est, secundum substantiales eorum proprietates, Patrem ac Filium habere, ac mittere, et emanare Spiritum sanctum, attestanturque his Ecclesiæ magistri. Gregorius quidem Theologus dicens : *Non enim decebat vel Filium Patri* B *vel Spiritum Filio unquam deesse.*

Sanctus Anastasius Antiochenus in ipso suo dogmatico libro : *Spiritus sanctus*, ait, *cum Patre, et Filio simul apparet, veluti cum mente, et verbo.* Damascenus quoque ait : *Oportet autem Verbum etiam Spiritum habere.*

Magnum item Basilium ostendimus in quodam adversus Eunomium capitulo dicentem : *Nisi Spiritum ex Deo dicit quispiam, ne Verbum quidem.*

Quoniam igitur proprium est sequens necessario Verbum et Spiritum habere : omnia autem quæ Pater habet, habet et Filius; nisi vero Pater habeat, nec Filius habet; sin autem non habet neque Verbum erit, neque ex Patre; oportet enim Verbum C etiam habere Spiritum, ut rectissime magister (38) dixit. Si enim Spiritum ex Deo, et Patre dicit quispiam, ne Verbum quidem; quoniam vero Pater habet et Filius habet. Sanctus enim Spiritus cum Patre, et Filio simul apparet, veluti cum mente et verbo, ac secundum eumdem modum, sic enim sancti aiunt. Deinde concludens infert : *Quomodo igitur separari possunt inseparabilia, Verbum scilicet ex Deo, et Spiritus ex Deo per Filium?*

Magnus item Athanasius ait : *Quoniam Spiritus non est extra Verbum.* Et rursum : *Esset etiam impossibile in Trinitatis gloria Spiritum glorificari, nisi processus ratione esset ex Deo per Filium.* De naturali ejus substantialique processu verbum hic faciebat sanctus, secundum quem est atque subsistit Spiritus sanctus. *Non est enim extra Verbum;* D tanquam si diceret : Non subsistit sine Verbo; per ipsum enim procedit ex Patre. Hæc itaque sic se habent, et quæ alia de hoc prædicta sunt : sancto autem Spiritui, secundum suam substantialem proprietatem, sequitur ex Mente per Verbum esse. Hic enim est procedentis, vel Spiritus terminus, secundum quem etiam ut subsistens sit, secundum se persona habet. Una denique et eadem essentia, Patris, et Filii, et Spiritus sancti : in Patre quidem, paterne est, hoc est, sine causa, adjecta proprietate gignendi, secundum paternitatis terminum; in Filio autem, filialiter, hoc est causaliter, nascendi proprietate adjecta, juxta nativitatis terminum; in sancto autem Spiritu processive, hoc est causaliter, servata sibi proprietate processus.

Quemadmodum igitur Pater non esset Pater, si etiam Filio Filius esset, ita enim esset et Filius Pater, personarumque confusio sequeretur; et certe, cum una sit Patri, ac Filio essentia : et quemadmodum Filius non esset Filius nisi esset ex Patre sine medio, id est, nascendo; ita et Spiritus sanctus non esset Spiritus nisi esset ex Patre per Verbum. Nam si ex Patre esset sine Verbi medio, nascendo esset, et consequenter, Filius. Et sicut Filius ex communione naturæ ad Patrem, neque Patrem nec seipsum gignit, id quippe esset præter Filii terminum, per quem persona est, ita et Spiritus sanctus per naturæ ad Patrem et Filium identitatem, et communionem, productionem non habebit; quippe alias desinet esse procedens Spiritus: et sive gignendo Pater erit, et quomodo a Patre? sive productor, et quomodo Spiritus? prorsusque, si quidem causa sit Filii, consequenter erit ex Patre Filius per Spiritum, tertiusque erit a Patre, secundum personalem ordinem; quod profecto est præter Filii ac Spiritus terminum.

At neque sui ipsius causa esse potest. Nil enim ipsum sui ipsius causa est. Contradictionem enim ita continebit, secundum idem. Neque alterius Spiritus causa esse potest. Hac enim ratione, non esset Trinitas Deus : simulque, nec nobis fides tradidit Spiritum, vel sui ipsius, vel Spiritum Spiritus. Nempe enim si Trinitatem excesserimus, nihil prohibebit, et quintam, et sextam personam in divinis quærere.

Hæc igitur velle, hominum est, quæ de sancta Trinitate sunt tradita, auferre nitentium, ipsamque e regione blasphemantium. Neque enim multitudo personarum est, sed usque ad Trinitatem progressus est numerus.

Quocirca est quidem Spiritus sanctus ex Patris ac Filii essentia, sive ex substantia Patris ac Filii, secundum traditam rationem, non in quantum duæ substantiæ sunt, sed ea ratione, qua unum sunt Pater et Filius, producendo scilicet, quod utrique commune est, ut sæpe jam diximus; atque hinc, neque conglutinatio erit Patris et Filii; nec enim substantiale est, producere; neque una substantia est Pater et Filius; neque duo principia, quippe unus producens est. Qui enim producitur, ex Patre per Filium producitur, et procedit uno processu. Neque Filii causa est; hoc enim præter terminum proprii processus est. Ipse quippe per Filium est. Neque sui ipsius, nihil enim ipsum sui ipsius causa est. Neque personæ alterius; Trinitas enim personarum Deus est. Atqui nec Filio est minor. Nam et Filius causalis exsistens, ac secundus a Patre secundum personalem ordinem; non ideo tamen Pa-

(38) Basilius.

Digitized by Google

tre minor est, ne Pater quidem profectior idcirco est, quoniam ex nullo est. Ista enim secundum substantiales relationes sunt, quæ naturarum non inducunt differentiam.

His igitur ita enucleatis, ac Patre quidem ex nullo exsistente, Filio autem ex uno et solo Patre, sancto autem Spiritu ex primo per medium, tertius per medium primo conjungitur. Filii quippe mediatio et sibi ipsi unigeniti honorem servat, et Spiritum naturali ad Patrem habitu minime excludit, ut ait Gregorius Nyssenus; sicque juxta magni Basilii sententiam, et substantiæ [hypostases] concedantur, et pium unici principatus dogma non decidit. Atque ita sermo nobis ad principium rediit; quippe cum sanctæ Trinitatis ordine inchoaverimus, ad ipsum rursum ordinem pervenimus.

Si igitur his ita concessis, nihil quidem ex ratis, atque communi fidei confessione comprehensis tollitur, fideique principiis ac sanctorum sententiis omnia consonant; eorumque qui ex Patre, et Filio Spiritum sanctum confitentur, veritas utrinque se aperit, ex propriis scilicet ac secundum se productis rationibus: nobis quidem id quod initio instituemus, finem accipiet. Constat vero, eos qui ex Patre solo confitentur Spiritum sanctum, veritate frustrari; ipsum enim Trinitatis ordinem tollunt, per quem alius quidem est, ex primo atque hinc miscent, et confundunt discretum, et supersubstantiale nomen, et rem Patris, Filii, et Spiritus sancti, Spiritumque sanctum ex Patre esse sine medio dicentes, ipsum etiam proprie, ac substantialiter esse Spiritum auferunt; sublato quippe substantiali ejus processu, juxta procedentis rationem, vel non procedens erit Spiritus, vel juxta nativitatis processum, Filius erit, secundum quem Filius ex Patre sine medio nascitur.

Porro Verbum Dei unigenitum, signaculumque uniforme Patris, atque immobilem incommutabilemque figuram, et eum qui ex Patre totus ex toto perfecte resplendet, incommutabilemque imaginem, et Patris definitionem, ac Verbum, maxime paternorum bonorum fraudantes, identitate, quæ illi ad Patrem est, perpetuaque constantia excludunt; quod Arianæ impietatis est. Et quoniam qui non honorat Filium, nec Patrem honorat, ut ipse Dominus ait: *Qui videt me, videt et Patrem: quoniam omnia, quæ habet Pater, mea sunt*[8]; neque Patrem natura, et verum Patrem, ac perfectum cogentur confiteri, nisi Patri similis Filius sit, atque in se ipso Patrem, unde processit, perfecte indicet: præter solum esse Patrem, juxta sanctorum sententiam. Nam qui Spiritum sanctum in Filio non conspicit, neque in Patre conspiciet. Qui enim videt Filium, et Patrem videt. Imo, juxta magnum Athanasium, quoniam a Patre procedere dicitur, ideo quoniam a Filio est. qui eum esse negat ex Filio, neque a Patre esse confitebitur. Id si ita erit, omnino non procedens erit, sed Filius, ut dictum est: duoque filii in Trinitate erunt, nihil differentes a se invicem, atque ita habitus ad invicem, ac discretio tolletur; sola enim causæ causalisque ratione, divinas discerni personas a sanctis accepimus, et Verbo a causa subdiviso, sanctam Trinitatem ad se ipsam in nullo nisi concorditer habere. Ita igitur beatissimæ Trinitatis seriem atque insolubile ordinis vinculum auferunt, singulasque divinarum personarum, et dignitate congrua, et propria substantia per ea quæ dicunt, deponunt: sive penitus dejiciunt. Oblique autem hujusmodi blasphemia Filium respicit, quæ et alia plurima absurda secum trahit. Uno enim, inquit, concesso, plurima inepta sequuntur. Et si enim ore non ista confitentur, neque se ita sentire asseverant, etiam si nolint, in eo pertrahuntur. Et si Filium consubstantialem confitentur, illa tamen dicunt ex quibus hoc tollitur. Neque enim sufficit absurda negare, vel ista ore non dicere, seque ita sentire, denegare, nisi et illa dicere caveant, quibus positis, necessario absurda sequantur. Nam, verbi gratia, Sabellius quidem se Judaizare denegabat, sed divinarum personarum Trinitatem non admittens, in id, vel invitus impellebatur. Et Judæi quidem honorare se Deum arbitrantur, illius se legem, ut illis lata est, sequi asserentes, sed ita Scripturas exponunt, ut eis lex neque vel modice prosit. Neque enim salvare potest, et Deum per ea quæ dicunt, inhonorant. Qui enim non honorat Filium, neque Patrem honorat; et: *Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*, ut ait ipse Dominus [9].

Constat ex his una, non parvam aliquam esse differentiam eorum qui ex Patre et Filio, quique ex Patre solo Spiritum sanctum procedere sentiunt. In ipsa namque fidei initia, sanctorumque doctrinam intuentibus, nihil erit differens. Communiter enim hos Deo conjungente, de hoc omnes consentiunt. Illi quidem et eisdem utentes dictionibus; hi autem per alias æquivalentes ad eumdem veritatis finem contendentes. Veluti, si quis patriam, solum patrium, seu rectam lineam, æquam, vel parilem, vel novem, ter tria dicat; nullaque apud Scripturam sanctam, sanctosque Patres invenitur contentio, si quis ad solam rei intueatur veritatem: adeo ut quæ a sanctis omnibus, atque ab utrisque partibus, pie fideliterque dicta sunt, sibi invicem esse consona, sacrisque litteris congrua fateri necessario cogamur.

Verum, pro mentium expositione, seu præsumptione, seu voluntate, seu alia quavis intentione in totum, et omnino, quod dicitur, differt, prorsusque manifestam contradictionis pugnam habet. Liquet autem id quod illi quidem tertium a Patre Spiritum confitentur juxta personalem ordinem; et qui aliter sentiunt, eos divino reluctari ordini existimant: non eam observantes, quam accepe-

[8] Joan. XIV, 9; XVI, 15. [9] Joan. III, 36.

Digitized by Google

rant normam glorificationis, verum vocis captantes novitatem.

Isti, secundum a Patre esse aiunt. Atque illi quidem Filium ex Patre sine medio nasci confitentur, atque Filio præponunt Spiritum. Eos vitandos arbitrantur, ut aperte pietati reluctantes, quam scilicet nobis Dominus tradidit in salutaris baptismatis traditione. Isti vero, nihil prohibere dicunt et Filium dicere ex productore per productum nasci; atque illi quidem Filii mediationem cum Ecclesiæ magistris confitentur; isti, hanc manifeste negant. Et illi quidem ex Patre per Filium procedere et per eum, qui est, continenter ex primo esse credunt Spiritum sanctum. Hi autem, ex solo Patre, hoc est, sine medio ipsum procedere affirmant. Atque illi quidem unum, et intemporalem, et æternum Spiritus processum, secundum quem ex Patre per Filium procedit, et his qui secundum tempus possunt, agnoscitur, fatentur; non enim prodit in tempore quod procedit ex Deo, etiamsi in tempore videatur operari. Hi autem, quod per Filium dicitur procedere, temporalem quemdam processum designare dicunt : ac procedere Verbum, quod omnes Spiritus sancti substantiæ significativum acceperunt, ut intelligi datur, ipsi diffitentur, dum processum illum temporalem dicere coguntur : quin hinc quoque Filio et Spiritui temporalia quædam accedere : illi quidem, *dare;* huic autem, *dari* ab illo atque *mitti*, dicere cogentur.

Atque illi quidem Patris omnia propria, atque principua Filium habere asserunt, præter solum Patrem esse; esse autem Filium sine paternitate sola, atque in eo solo differre; alia autem omnia, illi communiter, et absque ulla varietate adesse. Hi autem ista manifeste negant. Et illi quidem genitoris Spiritum etiam Filium habere confitentur, propriæ naturæ bonum, quemadmodum et Pater. Hi autem habere quidem illum, sed non eodem modo, contendunt. Atque illi quidem Spiritum ex Filii essentia, pro eo quod est, ex substantia [hypostasi], affirmant esse : sicut et quod ex Patris essentia substantiam ponentes, et substantiam quidem sine essentia, essentiam vero sine substantia dicere coguntur. Illi quod dicitur ex Filii essentia, causam signare dicunt, si et quod dicitur ex Patris essentia, similiterque ex Filio sicuti etiam ex Patre, Spiritum procedere. Isti, et valde reluctantur. Illi, sola causæ causalisque ratione, divinas discerni ab invicem personas. Hi, non sola dicunt. Illi generationem solam, Patris substantiale ponunt. Hi quatuor illius substantialia esse volunt, ex quibus sit, *ingenitum esse, et sine principio.* Illi producere substantiale nulla ratione esse dicunt; contra hi, substantiale asserentes; bellum enim pertinacissime suscipiunt. Illi, non ex solo Patre procedere fatentur; isti ex solo et sentiunt, et scribunt.

Omitto enim quæ in præmissis evidentissime se ingerit, variam utriusque partis pugnam, atque differentiam, et quæ ex his sequuntur; quæ omnia apertissimæ contradictionis sunt. Et ipsi autem aperte indicant, non parvam esse differentiam, dum abstinent ab invicem, seque invicem impietatis insimulant : suosque singuli aliorum communionem fugere, et vitare admonent, ut perniciem, et pestem. Ultra autem pars communibus rationibus fidei, Patrumque theologiæ concinat, ex superioribus claruit eorumque conscientiæ relinquitur, qui ista lecturi sunt, sub Deo teste, et cuncta inspectante : modo quispiam omni anticipatione, et irrationabili odio ex animo depulso, neque una aliqua particula et ea negligenter perlecta, sed omnibus prudenter et caute decursis, medius ambarum partium judex sedeat, atque ita de omnibus sententiam ferat. Aperta enim fidei ratio sanctorumque doctrina exposita est. Atque ita ut quo fierent apertiora, eadem bis terque, ac sæpius, repetita sunt : nihilque curiosum, vel ambitionem ac jactantiam redolens in hujusmodi apparet expositione : neque aliquid syllogismorum adjunctum est : nisi aliquid aperte, et quod ab omnibus concessum esset, sequeretur. Verum ex ipsis Salvatoris verbis, eorumque expositionibus, ut a sanctis Patribus digestæ sunt, constant omnia prædicta : ne quis nos in persuasione humanæ sapientiæ crucem Christi evacuare dicat, inanemque prædicationem facere, si has argutias persequar, quæ adolescentulis quoque notæ sunt, inde gloriam inanesque rumusculos aucupans.

Quis enim ignorat Deum neque genus esse neque speciem, neque in his ipsis contineri, sed initium ipse cum sit omnium, atque omnibus prorsus excellentissime eminens, documentis omnibus superiorem esse? Etsi enim Deum esse novimus, quid tamen sit ignoramus; non tamen, quoniam quid sit ignoramus ideo profundissima ignorantiæ nocte caligantes, nihil omnino de Deo nostro scimus : neque ergo totum, ut est scire neque penitus nescire nos, ingenue fatemur; si enim nihil omnino scimus, inanis erit fides nostra; et si divinos illos arcanosque processus confitemur, quomodo tamen id sit, neque dicere, neque intelligere possumus, ut ipse se ipsum Deus novit.

Cæterum nativitatem quidem alterum, alterum vero processionem; et illum quidem genitum, hunc autem procedentem; et illum Filium, hunc Spiritum, illumque sine medio ex primo, hunc autem per eum ipsum qui est continenter ex primo esse, cum a fide ipsa et a sanctis Patribus ita acceperimus, credimus. Quibus subjectis, Trinitatem confitemur, neque propter personas unitatem dividentes, neque personas propter unitatem confundentes.

Non enim cum de hisce doctores disserunt, Christi crucem evacuant, fidemque in persuasione humanæ sapientiæ annuntiant : quanquam, qui ita loquitur, si omnino syllogismos et ratiocinationem tollit, primum quidem quod humanæ naturæ proprium est, hominumque ad invicem consuetam locutionem et communionem unam aufert : culpabit-

Digitized by Google

que beatum Paulum eos increpantem, qui per ea quæ videntur de Deo colligere ratiocinando nequiverunt, et de creaturis Creatorem noscere [10]. Culpabit et theologos sive de substantialibus, sive de divinis processibus disserentes; Salvatoris nihilominus sententiam tollet, Scripturas jubentem perscrutari.

Neque enim obscurum est, eum, qui Scripturas perscrutatur, colligendo, et ratiocinando lecturum: quin ipsum quoque Dominum, qui diligenter inspiciat ratiocinari animadvertet, puta cum infert, dicens: *Si autem ego in digito Dei ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei* [11]; et: *Si Satanas Satanam ejicit, ergo divisus est; omne autem regnum in se ipso divisum, desolatur* [12]; et rursum: *Itaque non est mortuorum Deus, sed vivorum* [13]. Et: *Si filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis: nunc autem quæritis me interficere; hoc Abraham non fecit* [14]; et: *Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis Pater vester cælestis*, cum sit bonus, *bona dabit petentibus eum* [15]? et quæ talia.

Deinde, et se ipsum destruet. Nam quæ contra ratiocinationem dixit, hæc ratiocinando ait: nisi quis eum non ratiocinari, sed a ratione deviare potius ista dicentem pronuntiet: quod si hujusmodi ratiocinationem in Deo tantum prohibet, cunctam sanctorum destruet theologiam: et eam in primis quam contra hæreticorum errores dimicantes diligentius, subtiliusque conscripserunt, solisque sensibus divinarum rerum examen, ut intelligi datur, permittit; aliterque non ex Patre solo procedere putare Spiritum sanctum documentum admittit, quod ut ita esse probent, omni studio, et ingenio nituntur: eum vero etiam ex Filio asserere, non æque probationem admitti; si enim illud de Scripturis, ut putat, nihil peragens, ostendere nititur, multo magis, qui illum etiam ex Filio dicit, ex Scripturis ac doctoribus, omnibusque secum una pugnantibus, copiosius id et manifestius docebit. Non igitur malum omnino est, probare, sed non ad propositum propriis uti principiis, ac putare fidem naturalibus initiis probari, id malum et perniciosum est.

Itaque is quidem qui utitur communibus fidei principiis, circa id quod quotidie quæritur, cum de Deo proponitur, concessisque sanctorum sententiis, quibus subjectis, nullo ex his quæ rata sunt, sublato, concinne concludit; sicut antiquis Patribus de consubstantiali disserentibus plurimisque aliis de fide quæstionibus contingit: nihilominus et illam conclusionem Scripturæ esse sententiam, ex illis scilicet principiis pendentem, causisque, unde ducta est propriam fatendum, illamque theologicam vocandam, et ex eis quæ sunt a revelatione, esse: quemadmodum geometricæ conclusiones a principiis geometriæ non deviantes; alioquin plurima ex his quæ de fide concessa sunt, quæ aperte scripta non sunt, peribunt.

Verum, si quis dixerit, *Si possibile sit inveniri syllogismum concludentem de Scripturis, etiam ex Filio esse Spiritum sanctum, et ambas habentem propositiones, hunc ego, ut veritati maxime congruentem, libentissime susciperem;* hunc profecto in his quæ dicta sunt, liquido reperiet; Filius quippe ex Patre accipiens, et audiens, ab eo esse habet. Sanctus autem Spiritus a Filio audit, et accipit. Spiritus sanctus ergo a Filio esse habet. Hic major quidem propositio fidei sententia est: minor autem: *quia Spiritus sanctus a Filio accipit et audit*: et ista de principiis fidei, Salvatorisque sententiis est. Ita igitur sancti, ut ostensum est, hanc sententiam exposuerunt. Idcirco et ab ipso illum esse habere dicunt ut qui ab ipso accipiat, et audiat, atque annuntiet; et esse ex Filio, et ex eo prodire, et per ipsum, et ex ipso procedere, et si quid hujusmodi prædictum est. Igitur cum quæsitum syllogismum habeat, contentione desistat, reliquo enim huic similes adjicere omitto.

Enimvero, si quidem omnem syllogismum, qui non ambas de Scripturis propositiones habet, falsa putat concludere; et ipse falso suspicatur, et Ecclesiæ magistros, qui talibus pro veritate in Deo usi sunt calumniatur; hoc autem constat, quod secundum essentiam ex aliquo nascitur, ejusdem essentiæ cum gignente est: Filius autem ex Patre nascitur, Filius ergo ejusdem essentiæ est, cujus ille qui genuit. Et hic igitur minor ex nostris assumpta vera est; quod enim gignitur, ejusdem essentiæ est, cujus ille qui gignit; non tamen ideo syllogismus falsum in Deo concludit, et si Dei Filius perfectius et excellentius ejusdem essentiæ cum Patre conspicitur; materia quippe, et omnia quæ sequuntur, inde longissime remota sunt. Nam nisi propositiones quæ de nostris sumuntur, non possunt, quodcumque quæratur in Deo, sicut est ostendere, eo quod Creator creaturis longissime excellat, conclusio jam falsa est, atque contraria: sic enim veritati veritas reluctaretur, et veritatem Deus veritas collideret, ut neque ex visibilibus invisibilia illius conspicerentur, neque Creatorem ex creaturæ pulchritudine specularemur. Ista enim magis arcerent a veritate, ad quam, per ea homines adducere volebat. Atque ista dicimus, non quod in superioribus syllogismorum arte usi simus, quasi nos nunc purgare cupientes; prædiximus enim sanctorum dicta nos simpliciter exposuisse; sed quoniam plerique, veluti si a disserentibus concessum esset, Deum naturalibus principiis subjectum, per hæc dicere aliquid putantur, simplicioresque decipiunt. Sed hujus quoque voluminis prolixitas cohibenda est. Cætera, Deo miserante, sequenti quarto et ultimo libro disseremus.

[10] Rom. I, 26. [11] Luc. XI, 20. [12] ibid. 18. [13] Matth. XXII, 32. [14] Joan. VIII, 37. [15] Matth. VII, 11.

Digitized by Google

LIBER QUARTUS.

Quoniam igitur, juvante Christo, ac duce ipsa pietate, Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere, veraciter probatum est, mirum profecto esse non debet, si in Symbolo communis fidei dictio illa adjecta est; sed id potius diligenter inquirendum est, verane an falsa sit illa adjectio. Nam et qui additionem interdixere, adjectionem fidei, corruptaque dogmata conscribere prohibuerunt. Nam in Ephesina synodo : *Lecto*, inquit, *Niceni concilii Symbolo, communiter decernunt, jam nemini licere fidem aliam conscribere, aut proferre, aut tradere his qui ex Judæis, vel gentibus, seu, ex alia quavis hæresi ad Ecclesiam veniunt; qui vero hoc præsumpserit, hæc et illa patiatur* (39).

Fidem *aliam* dixerunt. Eadem vero liquidius, et manifestius alias qualibet necessitate pronuntiare, contradicentibus quibusdam catholicæ fidei, nihil ipsam fidem unicam violat. Non igitur communem fidem declarare, interdictum est; sed, vel aliam, vel contrariam inducere, ut ipsæ quoque litteræ testantur; sive quibuslibet hominibus interdictum est, ne quisque horum; passim proprium sibi Symbolum conscribens, et aliquos a communi confessione separans, cum hoc deceptos baptizet, fiantque conventicula, cujusmodi tunc plurima fiebant.

Porro ipsa Ecclesia sibi ipsi, docendi, atque aliis dictandi, quæ vera sint, et salubria, licentiam potestatemque non abstulit. Non enim, postmodum novis in dies blasphemiis exorientibus, in fidei terminis (40) adjiceret, quæ pios, impiosque discerneret; aut enim necessarium est confiteri omnia, tunc confessioni fidei plenissime adjecta, et ad futuras novitates vocum sufficere arcendas; et posthac futuris conciliis minime licere de fide statuere : aut Ecclesiam initio quidem potuisse de dogmatibus statuere, et alia quidem addere, alia auferre; postmodum vero, hanc amisisse potestatem. At primum illud quidem verum non esse, post hæc acta concilia testantur : quæ profecto, nunquam convenissent, si prima illa scandalis futuris satis obviassent; Dei enim est futura prænoscere. Singula vero concilia, ad præsens periculum intenta, contra hæreticos pugnant, non futurum propellunt Hoc enim incertum est. Illud vero, instat, et urget. Ex quibus et illud constat, postea concilia utiliter et necessario fuisse conflata, quoties Ecclesiæ necessitas urgeret. Nempe enim eamdem vim Ecclesiæ non semper, ac similiter adesse existimare; mysteria fidei tollentium est, maxime cum Salvator dixerit, se *cum illa usque ad consummationem sæculi futurum* [1]. Si igitur primis sufficienter habentibus, ad occurrendum periculis omnibus futuris, nulla postea necessitas fuisset concilia cogendi : eamdem sic quoque potestatem temporibus omnibus Ecclesiam habere, putandum est, aliterque hac libertate sublata, non parva detrimenta, sed summam perniciem sequi necessario, nisi liceret Ecclesiæ de fide statuere, scribere, atque definire.

Ex præteritis cognitis, perspicuum est non adjectionem dictionis, sed alterius fidei conscriptionem interdici, Ecclesiamque non sibi ipsi, sed hominibus singulis de fide statuendi ademisse potestatem. Neque enim in fidei terminis deinceps a sacris conciliis quomodolibet fuisset adjectum, si ea se potestate privasset. Aliter enim, qui ista dicunt, eos etiam, qui in Niceno concilio convenerunt, anathemati subjicerent, qui non pauca apostolorum symbolo addiderunt, et eos qui postmodum Constantinopoli convenientes, et ipsi nihilominus Niceno Symbolo adjecisse comprobantur quædam : quædam item abstulisse, nemine insimulante, quia sic visum est. Nempe et reliqua deinceps concilia alias aliter adjecisse aliqua, vel immutasse quis nesciat, cum hæ vel illæ necessitates casusque requirerent?

Porro conciliorum de fide sanctiones æque, ac Symbolum suscipimus, quæ in ipso complexæ continentur. Sed et cum beatus Paulus dicat : *Etiamsi angelus evangelizaverit, præter id, quod evangelizavi vobis, anathema sit* [2], consubstantiale tamen Patres adjecerunt, cum nemo ante illos hanc dictionem tradiderit (41). Idcirco etiam a contradicentibus hanc non inveniri in sacris libris arguebantur. Addiderunt tamen, litteræ sensum conferentes, et contra adversarios constanter dimicantes juxta theologum Gregorium, qui ait : *Non de verbis, et nominibus pugnamus, dummodo syllabæ ad eamdem intelligentiam ferant.* Et certe non propter hujusmodi adjectionem Pauli subjiciuntur anathemati. Prorsus vero synodus omnis pro reprehensione blasphemorum congregata, fidei terminum exponit, per id quod veteribus dictiones adduntur, nova dogmata resecans. Ita enim se res habet. Si quidem esset possibile, sine aliqua contradictione eorum qui communem fidem oppugnare volunt, manere Ecclesiam in antiquis principiis immotam, nulla fuisset necessitas aliquid quomodolibet adjicere; sed sufficisset ad confessionem fidei, compositum a sanctis apostolis ab initio Symbolum breve simul ac simplex.

[1] Matth. xxviii, 20. [2] Galat. ii, 8.

(39) De hoc loco concilii Ephesini, lege Bellarminum l. ii *De Christo*, c. 29.

(40) Definitionibus et decretis.

(41) Contrarium apparet ex illis quæ docet Bellarminus ii *De Christo*, c. 5.

Digitized by Google

Quoniam vero primus Arius Dei Filium Patris essentia detrudere præsumpsit, quod in apostolorum symbolo scriptum aperte non fuerat, Filium ejusdem essentiæ cum Patre esse : cum hujusmodi venenum per corpus Ecclesiæ serperet, eaque pestis effunderetur in plures, qui in Nicea convenere Patres, veritatis, ac fidelium curam habentes, Symbolo alio composito, ei *consubstantiale* addiderunt; atque *ante omnia sæcula Filium ex Patre genitum, non factum, et ex Deo vero, Deum esse verum*, et quæ tunc adjecerunt, cum apostoli natum solummodo ex Patre dixissent.

Erant ista sic; videbaturque tunc abunde munita fides, cum parvo post tempore contra sancti Spiritus divinitatem se erexit impietas. Erant enim, qui dicerent sanctos in Nicea Patres optime de fide statuisse, et Patrem quidem Deum prædicasse; Filium item pari laude honorasse; Spiritum vero sanctum non appellasse Deum. Convenerunt Constantinopoli Patres, et illud quod nunc legitur, symbolum composuerunt. Cumque Niceni concilii Patres solum, *et in Spiritum sanctum*, credere dixissent, nihilque adjecissent amplius; isti, quæ plura sunt addita apposuerunt de sancti Spiritus dominatione et deitate. Neque solum addiderunt, sed detraxerunt etiam. Nam, cum dixissent illi, *Genitum ex Patre*, videlicet, ex Patris essentia, isti solum *ex Patre genitum* retinuerunt : magnamque omnino differentiam in tribus his Symbolis, si verba et nomina attendis, invenies. Non tamen ob eam differentiam, vel qui in Nicea convenere, aliam fidem, quam ab Apostolis acceperint, composuisse existimantur, vel qui postea Constantinopoli fuerunt, præter Patrum fidem, qui in Nicea fuerant, senserunt. Testatur Gregorius Theologus, qui huic synodo interfuit, in epist. ad Cledonium sic scribens : *Nos nihil unquam fidei a sanctis Patribus qui in Nicea convenere pro defenda Ariana hæresi compositæ, in honore vel prætulimus, vel præferre possumus; sed illius fidei, miserante Deo, sumus, atque erimus. Id autem solummodo elucidavimus, quod de sancto Spiritu minus dictum fuerat, eo quod tunc hujusmodi quæstio mota non fuerit, qui unius divinitatis scire oportet Patrem et Filium, et Spiritum sanctum, Deum etiam Spiritum fatendo.*

In Chalcedonensi quoque concilio congregati, pro his veluti rationem reddentes, hos neque adjecisse aiunt fidei Nicenorum Patrum, quasi novum quidpiam, et varium dicentes; neque, quod ab illis fuerat relictum, hos implevisse, sed illorum, de sancto Spiritu intelligentiam, contra eos qui illius dominationem auferre nitebantur, Scripturæ testimoniis fecisse planiorem. Videmus autem et ipsos, qui illic convenerunt, Symbolo Niceno addidisse. Nam cum illi, Patri Filium consubstantialem tantummodo dixerint, isti addiderunt : *Consubstantialem Patri secundum deitatem, consubstantialem nobis, secundum humanitatem*, Eutychis in hoc opinionem corrigentes.

Et qui Ephesi primum convenerunt, fidei terminum exposuerunt, quo Dei Genitrix beata Virgo prædicatur. Virgo enim solummodo *beata* in symbolo appellata fuerat. Etsi enim Symbolo id adjectum non est, nihilominus Symboli terminum (42) illum veneramur, hujusmodi vocabulum, illiusque sensum ut rectissime positum suscipientes, atque confitentes : eosque qui illud negant, exsecrantes, quibus circa Symbolum non majorem ostendimus rigorem, quam universa synodus pro revincendis blasphemiis congregata, fideique terminum exponens, et per eas quas antiquis addit, dictiones, nova dogmata eliminans.

Magnus præterea Basilius in Regula ad monachos sanctorum Patrum fidem, quæ, ut ipse ait, *fraudari, adulterarique non posset*, cum se traditurum polliceretur, plurima, quæ in fidei Symbolo sunt posita, omisit, et de sancto Spiritu nihil, neque quod ex Patre, neque quod per Filium procederet, dixit; sed tantum et in Spiritum sanctum se credere dicens, adjectis quibusdam Scripturæ testimoniis de sancto Spiritu, ex Patre ipsum procedere omnino tacuit : cum nihil adjicere, neque demere proposuisset, existimans his quæ dixisset, etiam quæ tacebat comprehendi.

Ex his perspicue constat, eos qui auferre aliquid vel addere prohibuerunt, non adjectionem dictionis, sed fidei alterius editionem vetuisse; alioquin nullum esset concilium a crimine immune. Constat et illud una, quod fidelium quidem proprium sit addere, novitatis autem inventorum ad non scriptum, adque priora recurrere, religionis scilicet obtentu, iniquitatem simul operire, atque introducere nitentium; quippe hæreticorum singuli, qui alias aliam fidei corruptionem invexere, merito adjectionem vetuerunt, ne per eam sua versutia argueretur : quam scilicet sancti Patres contra illorum perniciem, ut potentissimum medicamentum excogitaverunt : et qua infideles atque impios a piis fidelibusque discernerent, ac per eam Ecclesiæ pura et immaculata fides servaretur.

Atque adversus eos qui dicunt eos, qui primum de fide statuerunt et definierunt, fuisse sanctiores et honestiores his qui semper aliquid adjiciunt, pro se ipsis, et pro veritate rationem reddunt silentii, priorum Patrum causam inferentes, illos scilicet ideo nihil dixisse quia nondum tanta nequitiæ zizania essent exorta : quod si modo illi adessent, vel tunc hujusmodi pullulassent scandala, hæc ipsi quoque adjecissent, sicuti modo nos facimus, ac nullo omnino nomine abstinuissent, per quod linguas vestras coercere potuissent. Ita denique Nicæni Patres adjecto *consubstantiali* adversus Arium ejusque complices steterunt : illo quidem ad non scriptam confugiente, apostolorumque sanctitatem objiciente, qui in suo Symbolo de hoc nihil conscripserunt : illis vero dictionis adjectionem nihil esse ab illorum intentione alienum contra inferentibus. Cæterum

(42) Ὅρον, statutum, definitionem, clarius hoc quam vocabulum *termini*, quo interpres est usus.

Digitized by Google

si quidem, dum illi superessent, de hoc mota quæstio fuisset, sive nunc nobis adessent, nunquam illi aliter dixissent, seu conscripsissent, quam modo nos facimus, constantissime asseverantibus (45).

Ita et Constantinopoli adversus eos qui Deum esse Spiritum sanctum denegabant, nihilque de ejus deitate in Symbolo Nicæno scriptum objectantes, quod solum sequendum asserebant : de adjectione responderunt, hæreticisque, si adjectiones Symboli auferrent, se quieturos pollicentibus, veritatis doctores ad eos responderunt : Esset quidem optimum, si ut prius, fidei pura simplicitas, nemine obstrepente, servaretur, nulla enim adjectione opus esset ; quoniam vero quidam surrexerunt, corruptionem et novitatem fidei docentes, et adjectionem fieri necesse est, factamque ut scripta est, permanere, ut per hanc deprehendantur, qui malignari elegerunt, infectique ab integris hujus adjectionis signo dignoscantur. Simulque ne videamur per silentium adjectionis blasphemantium erroribus acquievisse. Siquidem igitur pie sentitis, dictionem quoque confitemini ; sin vero alias, nos quidem hanc, ut piam et sanctorum Patrum sententiæ maxime congruam suscipimus ; vos autem, ab Ecclesiæ integritate scindemini.

Sic Nestorius Θεοτόκος id est, Dei Genitrix, vocem denegans, Nicæni concilii statuta, Symbolumque transgredi non oportere asserebat : quibus solum suffecisset dicere, *Christum ex Maria Virgine natum*. Sed occurrit Cyrillus arguens, ac dicens frustra illum ad Patres et ad Symbolum confugere, quasi fas non sit quod illi siluissent addere, causam cur illi Mariam Dei Genitricem non dixerint apertius ob futuri ignorantiam ; et quod necdum orti fuissent, qui hanc absurditatem peperissent asserens : *Et Patres enim*, inquit, *adjecissent, si aliquos ad tantam vesaniam prorupturos scissent.*

Compellitque Nestorium etiam ab eo scripta capitula suscipere, et confiteri se ita, ut illa continerent, sensurum : quasi non sibi Symboli confessio sufficeret, minatus, nisi in his maneret, quæ ibi scripta erant, sacerdotio illum et ab Ecclesia ejecturum.

Atque omnia deinceps concilia usque ad septimum pervenientes, ita respondisse inveniemus. Quod si ubique omnis Symboli adjectio hæresis putanda est : laudandi erunt Arius, Macedonius, Nestorius, et cæteri, qui contra veritatem rabide latrarunt : non suscipientes adjectiones, propter fictam et fucatam antiquitatis reverentiam. Contra culpabilis (hisce) omnis Ecclesia.

Verum plurima quoque necessario secundum fidem confitenda, Symbolo non continentur. Neque enim ibi beata Maria Virgo Dei Genitrix dicitur, sed Virgo solum. Neque quod Dei Verbum secundum unam substantiam quem assumpsit hominem univit sibi ipsi ; neque, quod Christus ad inferos descenderit, quod in apostolorum Symbolo fuerat scriptum. Neque Spiritus sanctus asseritur Deus.

(45) Videtur aliquid deesse.

Quid ergo ? Num his ideo non credemus ? quæ ex his quæ scripta sunt, colliguntur necessario, an simplicibus verbis, ut a conciliis sunt tradita, stabimus ? At, illud quidem eorum est, qui de nominibus contendunt ; et omne quod præter litteram accipitur, scandalum putant : juxta scilicet Judæorum vilitatem, qui semper legis assident litteræ. Quod etiam divus Dionysius, irrationabile ac perversum esse ait, non scilicet intentionis virtuti, sed vocabulis intendere.

Porro proprie expositos a synodis terminos veluti commune Symbolum minime amplecti, ac suscipere, eorum est, qui concilia irrita volunt. Æque igitur ac Symbolum quæcunque illa statuerint, suscipienda sunt. Neque enim profecto, quod in Symbolo quidem continetur, honorabimus : quod autem ex illius pendet fine, vel quod post ejus lectionem dicitur, vel in suis terminis exponitur, non honorabimus ? Hoc enim stolidum simul et irrationabile est.

Quod si concilia sacra veneramur, illorum quoque sententias venerari convenit, atque ita, ut de his nos esse certissimos, cum omni fiducia confiteamur, eosque qui negant, exsecremur. Nam qui in synodis expositas sententias negat, pœnis negantium Symbolum erit obnoxius. Prorsus et ea quæ Symbolo inscripta non sunt, æque ac si scripta essent, honorabimus. Atque hinc si ratio veritatis exegerit, si casus necessario impulerit, nihil differt, etiam quæ non sunt scripta, confiteri, cum in Symbolo complexa, comprehensa sint.

Quocirca, neque illis adjectio objicienda est, qui etiam *ex Filio* Spiritum sanctum procedere fatentur. Sed, ut dictum est, verumne hoc sit, inspiciendum est. Nam præterquam quod subjectis fidei principiis necesse est, si velimus ea quæ communiter a theologis de Trinitate traduntur, observare ; etiam ex Filio procedere, fateri ; alios quidem sanctos habemus, *ex Filio* illum esse dicentes, et ab ipso habere esse, et ex ipso *naturaliter* atque *essentialiter*, ut ipsius operationem naturalem et essentialem prodire. Et sicuti ex Patre, ita etiam ex Filio esse, secundum eumdem modum. Alios vero *per Filium* naturaliter prodire, et per eum atque ex eo accipere, et ex Patre per Filium procedere, imo etiam ex Filio procedere, et quæ alia prædicta sunt. Ita enim ipsi dictum illud evangelicum : *Qui a Patre procedit*, exposuerunt ; complexumque *procedendi* terminum addentes, ex Patre per Filium procedere declaraverunt. Quos profecto, nemo erit ita amens, qui audeat accusare fallaciæ. Ipsi enim sunt, qui concilia instituerunt : per quos illa robur, ac munimen acceperunt, atque ab eis, cum ulla fuerit de fide quæstio solvenda, ad istorum doctrinam ac magisterium mittimur, hæc et illa nos pati addentibus, nisi istos suscipiamus. Cur etiam hic adjectionem non culpamus, ac per Filium procedere negamus, quoniam in Evangelio id scriptum

Digitized by Google

non est? At magnus ait Athanasius, *possibile non esse in Trinitatis gloria, Spiritum sanctum glorificari, nisi procedendo sit ex Patre per Filium*; sed et septima synodus, et Tarasius patriarcha sanctissimus, et sanctorum plurimi in fidei suæ confessione ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum insinuaverunt.

Cæterum, si quis illud evangelicum : *Qui ex Patre procedit*, his qui etiam ex Filio procedere Spiritum dicunt, objiciat, non illis contrariam opponit vocem. Neque enim, si ex Filio est, ex Patre esse desinet; neque ista invicem objecta, invicem pervertunt. Imo, ut pluribus docuimus, ex Patre esse quod dicitur, esse etiam ex Filio subingerit. Sed neque ex Patre per Filium procedere a sanctis diceretur : si quidem ista contraria invicem essent. Nam si ex Patre solo dictum fuisset, haberet rationem hujusmodi objectio. Quoniam vero ex Patre tantum dictum est, hoc autem et ab utrisque pro confesso habetur, supervacaneum est atque vanissimum, omisso eo, quod prius, ut ostenderent, curare debuerant, ex solo scilicet Patre procedere, quod contrarium est ei, quod est, ex Filio esse : ex Patre procedere quod dicitur, quasi repugnans docere his qui hoc nullatenus negant.

Concesso ergo ab utriusque Spiritum ex Patre procedere, reliquas jam sententias inspiciendum est, quibus magis conveniant : hisne, qui ex solo Patre procedere dicunt Spiritum sanctum, an vero his qui hunc ex Patre confitentur, ac Filio? Hi siquidem illud, quod dicitur : *De meo accipiet* [2]; et : *Quem ego mittam* [3]; et : *Spiritum veritatis* [4]; et : *Mittet Pater in nomine meo* [5]; et : *Ego, et Pater unum sumus* [6]; et : *Omnia, quæ habet Pater mea sunt* [7]; et : *Si in digito Dei* sive *in Spiritu Dei ejicio dæmonia* [8]. *Insufflavit et dixit, Accipite Spiritum sanctum* [9], et sexcenta talia, suæ habent confessioni consona. His enim, ut superius dictum est, magistri Ecclesiæ inducti, prædictas de Spiritu sancto tulere sententias, et *per Filium* et *ex Filio* procedere dixerunt; qui autem ex solo Patre volunt dicere, nullum omnino pro se habent testimonium; imo, et prædicta omnia sibi adversantur, hostesque habent sanctos Patres, qui illa sic exposuerunt.

Quod si id objiciunt, scriptum non esse, *ex Filio*, primum quidem, *De meo accipiet*, et omnia quæ dicta sunt, ad istud tendunt, nisi vocibus maximis clamantibus sanctis, illorum aures penitus obsurduerunt; deinde, neque ex solo Patre scriptum est. Itaque non magis pro se, quam contra se, non esse scriptum objiciunt.

Si autem, quoniam Filius ex Patre dicitur, et hinc solus de solo creditur, ideirco et Spiritum sanctum, quoniam ex Patre procedere dictum est, *ex solo*, ipsi adjiciunt : primum quidem, et ipsi adjicientes arguuntur, neque digni sunt qui audiantur, cum insimulant eos qui *ex Filio* etiam dicunt adjectionis causa. Eisdem enim et ipsi tenentur obnoxii. Deinde cogentur, si unigenitum Filium ut solum ex solo confitentur, secundum nativitatis terminum, ita et Spiritum sanctum, sublata ex Patre processione per Filium, unigenitum fateri Filium ut solum ex solo, quemadmodum Filius solus ex solo est; neque enim ex solo tantum dicimus, sed unigenitum quoque Filium. Nempe enim quemadmodum in sacris litteris *solus verus* Pater dicitur, et quia *Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem, nisi Filius* [11]; et : *Qui credit in me, non in me credit, sed in eum, qui misit me* [12]; et : *Mea doctrina non est mea* [13]; neque compellimur solis personis in quibus hujusmodi definite dicuntur, ista distribuere; sed *solus quidem verus*, et Patri, et Filio congruenter aptatur; quasi non objectum illorum substantialibus proprietatibus (44); cognoscere autem Patrem, et Filium, et ab eis agnosci, etiam Spiritui sancto distribuitur; eo quod objectum non sit scire illius substantiali proprietati, ac de aliis similiter. Ubi enim non obstat relationis oppositio, nihil prohibet quod dicitur congruere. Ita neque si a Patre diceretur procedere Spiritus sanctus et adderetur *solo*, valide posset hoc et Filio negari. Nunc autem quando simpliciter a Patre dictum est, neque adjectum est *solo*, cum etiam producere, ut nativitati non adversum etiam Filio conveniat, ac propterea commune esse Patri ac Filio inspiciatur, stultissimum omnimodis est verbum rapere, ac per hoc Filium a Patris communione secludere.

Atqui, vel dispensationis implens sacramenta, vel discipulis parcens, sui non meminit, quod forte majora de illo non caperent : « *Multa enim*, inquit, *habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo* [14]; » *sive ad principium suum omnia referens, a quo et ipse est, et sua omnia*, ut ait theologus Gregorius; sive etiam, quod et necessario id credendum esset propter summam ad Patrem æqualitatem, istud dicere omisit. Filius quippe Patris est, Patrisque definitio et Verbum.

Quanquam ex superioribus sententiis tantumdem valentibus, neque hoc omnino tacuisse deprehenditur : verum quod isti instanter negant, prædicat. Nam Scripturæ duplex modus est dicendi quæ velit. Aut enim puris propriisque nominibus, ut cum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum nominat; sive cum ex aperto dictis, his etiam se-

[2] Joan. xvi, 14. [3] Joan. xv, 26. [4] ibid. [5] Joan. xiv, 26. [6] Joan. x, 30. [7] Joan. xvi, 15. [8] Matth. xii, 28; Luc. xi, 20. [9] Joan. xx, 21. [11] Matth. xi, 27. [12] Joan. xii, 44. [13] Joan. vii, 16. [14] Joan. xvi, 12.

(44) Hoc vult dicere *esse solum verum* non esse personalem proprietatem Patris, ac proinde etiam Filio competere, non obstante vocabulo *verus*. Et similiter Spiritum sanctum agnoscere Patrem et Filium et ab illis agnosci convenire etiam Spiritui sancto eo quod *scire* vel agnosci non sit personalis proprietas Spiritus sancti.

Digitized by Google

quentia elicit; quemadmodum *consubstantialis* nomen, ut Scripturæ congruum intelligentiæ creditum est, quod plurimis aperte positis videretur juxta intelligentiam necessario congruere. Dictum enim est : *Ego et Pater unum sumus* [16]; et : *Omnia, quæ Pater facit, hæc et Filius facit similiter* [16], et quæ in hanc formam scripta sunt. Et certe his, qui solam intuentur litteram, contraria viderentur illi, quod aperte dictum est : *Pater major me est* [17]. Sed tamen, quoniam ex his quæ aperte dicta erant, necessario *consubstantiale* sequebatur, et verum, et Scripturæ consonum esse, indicatum est.

Simili ergo ratione et quod dicitur etiam a Filio esse Spiritum sanctum, non quidem ad litteram, et aperte in Scriptura positum est, sed ea quæ aperte dicta sunt, sequitur. Quæ autem concessa ex necessitate sequuntur, et illa vera sint necesse est. Quemadmodum in disciplinis conclusiones, quæ principia sequuntur. Scriptum quippe est: *Spiritus veritatis*. At veritas Filius est; et ab eo *audire*, et *accipere*, et *mitti*, et *insufflari* dicitur; quæ profecto omnia Ecclesiæ magistri dum exponerent, per Filium procedere dixerunt, et ab illo, esse, habere, ut ab ipso accipientem, et ex ipso esse, ac procedere, et quæ prædicta sunt.

Si enim, quoniam verbis dicta non sunt, intelligentiam quoque illorum repellamus, plurima profecto et necessaria, et concessa, ut dictum est, ejiciemus : sed et ipsum *Trinitatis* nomen, et *substantiam, et personas, ingenitumque*, quod in Patre dicitur, et *consubstantiale*, quia scriptum aperte non est, simul ejiciemus. Atqui, si quis litterarum sonis assideat, neque in Symbolo communis fidei Salvatoris de sancto Spiritu sententiam concorditer habere confitebitur. Illic enim a Patre procedere dicitur; hic autem ex Patre procedere. Sin autem hic *a* et *ex* quantum ad intelligentiam nihil differt, cur et *ex* et *per* nihil ab invicem differre non dicamus, cum ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum audiamus : maxime cum et sancti Patres universaliter *per* et *ex* nihil differre in divinis definite velint.

Verum quid necesse est, circa præpositiones tanturdem valentes diu immorari, quando et sanctos apertissime audimus dicentes, quia esse habeat a Filio, et ex ipso sit, atque procedat? Itaque illis quidem, quæ in Scripturis aperte sunt posita, cum pia devotione credendum est. Quæ vero illa non dixit, non sunt præcipitanter abjicienda; nisi in eis manifesta absurditas deprehendatur, quæ communis fidei confessionem perimat. Quod si abfuerit, et ista pie sunt admittenda, maxime, etiam necessitate cogente, propter eos qui fidei veritatem violare moliuntur, imitando in ea re veteres doctores, qui in rebus arduis urgentibusque necessariis additionibus et Scripturarum sensui maxime congruis, gregem Christi dissipare nitentes dispulerunt.

Et nunc quoque licet in Symbolo scriptum non sit de Spiritu sancto, quod Deus verus de Deo vero sit, si cum id veniret in dubium, Ecclesia illum errorem repellere satagens hoc Symbolo adjiceret, putanda non esset blasphemare. Nam si quidem omnia aperte scripta essent, nulla hæresis caput attollere auderet. Nunc autem oportet et hæreses in nobis esse, propter quorumdam nequitiam, ut probati manifesti fiant. Sed et *Scrutamini Scripturas*, dictum non esset, si omnia lucide et aperte scripta essent.

Ita igitur et fidei principiis, et Scripturæ testimoniis non solum nihil prohibentibus, verum, et plurimum juvantibus, atque, hoc aperte ostendentibus, magistrisque Ecclesiæ hoc plurimis in locis aperte asserentibus; hisque, qui contra negant, necessario in magnas absurditates incidentibus : traditasque omnino de sancta Trinitate rationes convellentibus, quæ omnia pluribus plura demonstrata sunt : ex Filio quoque procedere Spiritum sanctum, tempore urgente, in Symbolo adjectum est. Aiunt enim, quoniam post primam synodum hæresis quædam, quæ Filio Patris nomen applicaret, Græce, υἱοπατορία dicta pullulavit, dicens : *Filium Patrem esse Spiritus sancti, ipsum vero Spiritum nepotem Patris*. Quapropter Damasus, qui tunc erat Romanus episcopus, coacto concilio, Symbolo adjecit, *ex Filio procedere Spiritum sanctum;* illis scilicet obsistens, qui dicerent, eum *ex Filio nasci*. Qui enim ex Patre per Filium procedit, et ex Patre, et Filio procedere dicitur, ex Filio profecto genitus esse non potest. In sancta enim Trinitate, qui ex primo sine medio est, Filius est juxta nativitatis processionem. Spiritus autem sanctus ex utroque exsistens, videlicet ex Patre per Filium, juxta sanctum Cyrillum, præter nativitatis terminum prodit; procedens enim est ex primo per medium. Ideireo adjectione hac contradicentes repulit.

Attestantur his partim antiqui Ecclesiæ magistri, interdum eos refellentes, qui Spiritum vel creaturam, vel Filii filium dicebant, ut magnus Basilius cum dicit : *Non quia non sit ex Deo per Filium*, et quæ talia, per quæ Filium Filii esse negant, et per Filium procedere dicunt; partim vero et historicus quidam cognomento Scylix (45), in ea, quam scripsit historia, additionis et causam, et tempus exposuit. Sunt item qui dicant quosdam ex Arii vesania, cum vellent Filii majestatem imminuere, a solo Patre Spiritum sanctum prodire dixisse. Qui cum velleut blasphemam opinionem tueri : pietatis armis contra pietatem utebantur, vociferantes non oportere Niceni concilii quidquam sanctionibus adjici, neque enim illic in processione Spiritus sancti Filium Patri adjectum esse. Atque hæc dicentes, Ecclesiam scindebant, religionisque opinionem ab imperitis, ac stultis, ut antiqua revererentur, capiebant.

Indicio enim est beatus Maximus in epistola ad

[16] Joan. x, 30. [16] Joan. v, 19. [17] Joan. xiv, 28.

(45) Joannes Scylax Constantinop. scripsit de imper. Constantinopol. Gesn. ex Volatera.

Digitized by Google

Marianum, additionem hanc (46), non quando Ecclesiarum scissura facta est, sed longe ante additam fuisse, et fortassis ante sua tempora. Fuit autem eo tempore, quo sexta synodus conflata est. Propterea, rebus urgentibus, cum quosdam Occidentalis Ecclesiæ hæc pestis paulatim ac sensim inficeret, conveniens synodus ex Filio etiam Spiritum procedere Symbolo adjecit, ad quod Romani pontificis suffecisset auctoritas, quæ etiam synodos reliquas roborat.

Neque sane mirandum est Romanum episcopum, Ecclesiæ principem, ipsum convocato Occidentalium episcoporum concilio, illud decrevisse. Nam, si provinciæ sæpe singulæ concilia celebraverunt, eisque auctoritas derogata non est, multo sane magis hoc ille potuit, cum omnibus circum se episcopis, qui pastor primus, et Ecclesiæ totius pater, universalisque Christianorum omnium judex esse comprobatur, apostolica hunc antiquitate principem supremum appellante, decretisque regiis ipsum statuentibus, ac rebus ipsis ita esse clamantibus, et quo sine, impossibile profecto est, ecclesiastica negotia tractari, atque dirigi, sicut beatus Stephanus junior (47) adversus eos qui, quoniam imagines omnes destruendas statuebant, εἰκονοβάγοι appellati sunt, restitit : cum illi concilium Constantinopoli fecissent, non eis licere concilium celebrare asserens nisi Romanus episcopus, vel per se ipsum præsens præsideret, vel ab eo missi, alii juxta consuetudinem locum ejus implerent. Nempe enim ab Ecclesia illa, nulla unquam de fide sententia manavit, quam ut blasphemam et noxiam Ecclesia nunc omnis damnet, seu anathematizet, quando ingentes fluctus plurimaque naufragia contra Ecclesiam fuere. Nisi enim ista suscipiamus, nescio quid validum et ratum suscepturi simus : vel quid apertissimum licet, atque conspicuum, impudentissime repudiaturi non simus.

Si igitur ista de illo vera sunt, sine quo possibile non est ecclesiastica decerni, ad ea decernendum, cum paucis aut cum pluribus conveniat, minimum refert : simulque in re aperta, et quæ ab omnibus Ecclesiæ magistris trita est, de sancti scilicet Spiritus processione, opus non fuisse citare orbem, veluti ea quæstio valde esset ambigua, atque ideo, omnibus communicanda. Qui enim semel percepissent Patri Filium esse consubstantialem, ejusque incommutabilem imaginem esse, et Patris habere omnia, præter solum Patrem esse, et nunc quidem audirent Spiritum veritatis et Filii esse et ab ipso accipere, nunc autem per Filium procedere et ex Filio esse, sicuti etiam ex Patre, et ab ipso habere esse, et quæ talia prædicta sunt ; ex Filio etiam procedere, dubitare non possent, maxime cum scirent, quod, qui hujusmodi principia concedunt, id quoque quod ea sequitur, necessario admittunt ; utque Orientalis Ecclesiæ magistri, Athanasius atque Basilius, Spiritum a Filio esse habere dicunt, majoremque Spiritu Filium causæ ratione asserunt, Cyrillusque super Joannis Evangelio, et plurimis opusculorum suorum locis, hoc ipsum clamat, præter Occidentis magistros, qui innumeris in locis dicunt, ex Patre, ac Filio, veluti ex uno principio procedere Spiritum sanctum : opus esse non videbatur, de his quæ concessa essent, Orientales Patres molestias pati.

Porro si quis interroget, quid sit, quod, cum ista additio antiqua sit, non etiam ab Orientalibus Symbolo inserta sit? primum quidem, debita subjectione ac reverentia Romano Pontifici, ejusque Ecclesiæ secundum ecclesiasticas regulas reddita, nihil ex hoc in fide, vel differre, vel contra sentire putabantur, quod etiam vere sic erat. Deinde necesse non fuit, rectam et congruam de Filio et sancto Spiritu intelligentiam habentes, cum additione Symbolum legere ; non esse contrariæ opinionis, neque putare eos qui, cum ista legerent, fidei veritate excidisse, illisque unitos esse. Nam et post antiquum schisma, cum rursus utriusque Ecclesiæ facta esset unio, Græcos Latini nihil coegerunt, Symbolum cum additione legere, vel aliis ecclesiasticis ritibus more suo uti, sed tria solum ab eis post factam unionem, requisita sunt. Primum quidem, ut Romani episcopi memoriam in diptychis, hoc est, in canone Missæ facerent ; secundum, ut universalem judicem Christianorum omnium putarent; ei secundum antiquam Ecclesiæ consuetudinem reverentiam reddentes ; tertium, ut Romanam Ecclesiam in ecclesiasticis dogmatibus matrem fidelium atque magistram sana semper fide esse, crederent. Cætera locis suis manere permissa sunt. Sed nunc quoque in Sicilia, et ea quæ magna et antiqua Græcia dudum vocabatur, cum Græci plurimi inhabitent, Orientalisque Ecclesiæ moribus et ritibus utantur ; quia solum Romanæ Ecclesiæ subditi sunt, non coguntur Symbolum cum additione legere; sed sola, ut dictum est, obedientia Ecclesiæ impensa, cum non sint contrariæ opinionis, nihil ab eis amplius exigitur, una hac re cætera etiam contineri arbitrantibus Latinis ; quippe, non in verbis, sed in sensibus religio nostra consistit, secundum theologum Gregorium.

His si quis objiciat, oportuisse Græcos etiam vocari, et synodo de sententia omnium communicare : primum quidem, cum nota omnino res esset, necesse non fuit omnibus hanc conveniendi molestiam indicere, neque necesse est omnes omnibus adesse conciliis, sed primum quidem Patrem, Ecclesiæque pastorem. Ista enim si a principio per ecclesiasticas leges separata sunt, et valde convenit ut vel per seipsum, vel per nuntios concilio adsit ac præsit. Nam si ille non adjuvat, inania et hesterna sunt omnia : sine hoc enim ecclesiastica tractari, statuique non possunt; constatque, sive cum pluribus,

(46) Lege Bellarminum II *De Christo*, c. 21.
(47) Exstat Vita hujus B. Stephani inter opera Damasceni edita a Billio.

Digitized by Google

sive cum paucis, quod ad se pertinet, implere possit.

Alius vero non opus est vocari omnes, maxime qui sunt remotiores, quosque vel vitæ longitudo, vel alii eventus rerum, quales sæpenumero emergunt, impedierint. Atque ista, cum magna non urget necessitas, cum quæstio perspicua est, ne orbem vocari opus sit: quando ipse secum facillime magnam partem evocare possit, et cum eis statuere, atque decernere. Deinde, non convenit, vocatus quispiam, an invocatus fuerit, inspicere; sed, an vera sint, quæ statuta fuerint, perpendere: ne videatur quispiam non veritatis curam habere, sed solum, qui vocatus non fuerit, indigne ferre: quod isti modo faciunt, dum honores ac primatum sectantur, ut sub Romani pastoris cura et obedientia, juxta antiquum morem non sint, adjectionem Symboli, ut causam rationabilem prætendentes.

Hoc autem non religionis ac fidei, sed superbiæ potius apertum documentum est. Nam, si additionem impiam existimant, cur sancti Maximi temporibus, atque etiam ante hunc, quando Symbolum ita omnis Occidentalis Ecclesia legebat, Oriens totus hanc impietatem non redarguit neque ab Ecclesia Romana abscissus est? At id quidem illi non fecerunt; imo coacta sexta, et septima synodo, adjectionem hanc ut piam liquido comprobaverunt: neque, quia vocati non sunt, graviter tulerunt, ut modo isti faciunt.

Cur enim et isti, ut illi, his quæ tunc decreta fuerunt, contenti non sunt? Aut enim istas synodos exsecrari necesse est, ut ab hominibus impiis conflatas; atque ita eos qui in illis fuere, sanctos, una rejicimus: vel istas probare, et qui illas coegerunt, ut pios ac religiosos una suscipere. Hoc autem nostros tunc Occidentalibus congruisse significat. Quocirca, necesse non fuit, ut dictum est, istos congregari; cum vel ex fidei principiis, ac sanctorum sententiis, additionem rectissimam esse, persuasum eis fuisset, vel ab his qui addiderunt, causam ac necessitatem, consonantiamque, per omnia audissent.

Ac nostri, ut datur intelligi, religiosiores circa fidem, quam illi, modo inquirunt, quod tunc illi non quæsierunt. Constat enim illos tunc, ut veritatis fautores, legitimæque subjectionis servatores exstisse, nihilque inquisisse amplius. Nos autem nostra quærentes sub prætextu dogmatum Ecclesiæ scissuram machinamur, adjectionem in auxilium sumentes. Atqui nostri quidem, quandiu necessarium debitum servantes obediebant, nihil opus esse arbitrabantur seorsum concilia facere; adjectionem quippe ut summe utilem ac necessariam scilebant. Postea vero quam seorsum esse voluerunt, additionem illam discessionis causam idoneam, ut sibi videbatur, nacti, neque vocati obedire voluerunt. Nam, si convenissent, contra ac ferendam sententiam non ambigebant, compellendosque, ut quam ipsi refugiebant, Romano pontifici A obedientiam redderent. Idcirco sæpius ad Ecclesiæ unionem vocati, adjectionem prius auferri postulabant: quibus responsum est, quod si quidem nulla fuisset adjectionis causa, non fuisset a principio apposita. Erat enim, quando utraque Ecclesia sine illa adjectione Symbolum legebat, atque ex Filio procedere Spiritum sanctum, apud omnes in Ecclesia reticebatur, cum nulla de hoc esset quæstio.

Postea vero quam quibusdam contradicentibus, positis fidei terminis, Filiumque minorem Patre blasphemantibus, quia scriptum in Symbolo non esset Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere; ac propterea Filii ad Patrem identitatem, incommutabilitatemque auferentibus, dictio illa pro declaratione symboli adjecta est: communibus Ecclesiæ B magistris concinentibus, quam nefas esset auferre, ne adversa contradicentium opinio locum habeat, ac per hujusmodi abolitionem vera esse videatur,

Siquidem igitur consentitis veritati, pro hac nobiscum stantes, aut vos etiam cum adjectione legite, quæ blasphemis ora obstruit; vel, sine hac legentes nolite opinionis esse contrariæ, neque nos putare blasphemos. Et sic enim cum veritate stabitis. Non enim in verbis, sed in sensibus, religio nostra consistit. Et, si vultis, hoc tantum vobis indulgemus, ut nobiscum convenientes, rem hanc in commune agitemus; communesque super hac Patrum sententias discutiamus, quibus hæc adjectio vera esse comprobetur. Quod si aliena opinione C estis, additionemque istam penitus renuitis: constat quidem, vos circa fidei veritatem cum adversariis errare; hancque additionem, vobis, et illis una bellum indicere, quippe propter contradicentes adjecta est.

Verum, sicut his qui negabant Nicæni concilii Symbolum, sive id quod postmodum Constantinopoli editum est, ambo enim unum fuere, etsi verbis differre videantur, nihil profuit ad apostolorum Symbolum recurrere, quasi tutius atque religiosius; quod enim cum adjectione fuerat editum negantes, et illud una negabant; nam, et quæ postmodum videntur adjecta, in sanctorum apostolorum Symbolo complexa continentur. Ita nihil D vobis proderit Nicænum Symbolum, etsi vos hoc tenere jactatis, istam additionem exsecrantibus, quam illi connexam Symbolo, complexamque tradiderunt, et quam ipsi omnino adjecissent; si, vel eis viventibus quæstio ista fuisset agitata, vel nunc hujusmodi controversiæ adessent, vel, si quos scissent ad tantum vesaniæ perveheudos.

Atqui vos non ut ab illis positum est, sed cum adjectione legitis. Nam sublato, quod dicitur, *ex Filio*, perspicuum est quia ex solo Patre adjectio infertur. Etsi enim hoc verbo non dicitis, cum Deo tamen loquentes, dum ex Patre dicitis, *ex solo*, etiam adjicitis, Deoque, cui mentes nostræ et corda aperta sunt, hujusmodi fidem, imo perfidiam offertis. Est enim validius sentire, quam dicere. Ne

Digitized by Google

que vero id sentitis solum, sed etiam scribitis, cum illos qui etiam ex Filio procedere dicunt, arguere nitimini. Itaque, si vituperatis additionem, ipsi tamen nihilominus adjicitis. Et nobis quidem adest per omnia concordia, nihilque illorum, quæ fide continentur tollimus, vobis autem contra penitus.

Considerandâ autem vobis est Ecclesiæ nostræ dignitas, quæ nunquam de fide nisi congrua sensit ac statuit : et quæ sola, vobis omnibus cæteris circa fidem naufragantibus, non solum nihil passa est hujusmodi, verum et jacentes cæteras Ecclesias erexit ; et, sicubi religionis fervor supererat, ad hanc confugiebat, hanc appellabat. Hæc autem, manum porrigens, quæ dispersa erant, in unum ovile cogebat, atque conjungebat, ut vos melius nostis. Non ergo convenit ut cum tale ab initio exemplum habeatis, semperque ad illa fueritis edocti, nunc mutato ordine, vos illam docere conemini, adversus *quam portæ inferi nunquam prævalituras*[18] ille promisit, qui mentiri non potest.

Itaque, ut ex præmissis innotuit, præter omnem rationem est, putare hanc a veritate excidisse, et occasione religionis circa fidem, dum additionem abjicitis, ejus etiam intelligentiam negando, ab hujusmodi Ecclesia præcidi, sicut et alias ante : nunc quidem propter *consubstantialis* nomen ; nunc autem, quod hoc nomen *Deus* de Spiritu sancto scriptum non esset, et alias aliter, propter quas nostis causas, præcidebamini.

Est autem plenum absurditatis et amentiæ, putare vobis quidem licere synodos cogere, ac de fide decreta conscribere (48) ; cum nulla illinc sententia manarit, non consentiente vel per se, vel per alios Romano pontifice, quæ non ut noxia existimata, tenebris damnata sit. Ei vero, et Ecclesiæ suæ, quæ a nemine unquam quomodolibet communiter vel seorsim de fide reprehensa est, et sine quo possibile non est ecclesiastica statui, et ordinari negotia : non dicere, concilia cum suis agendo, quod ad se pertinet, ecclesiastica tractare ac dirigere. Sed vobis quidem præsentibus, primum confiteri, et omnium esse principem concedere : omnesque propter dignitatem in eum respicere debere arbitrari, utpote totius collegii caput, et supremum verticem : absentibus autem, neque ultimum illi locum relinquere, ne minimum quidem, ut vos seorsim fidei decreta et dogmata scribitis, ipsi licere in ecclesiasticis agendo, quæ sua sunt statuere, atque decernere, omnibus illi, quæ habebat abiatis. Hoc autem est vestri causa putare illum primatum et auctoritatem in sententiis habere, non vos illius causa in synodis ornari, et posse aliquid putare, sequendo id quod præter antiquam Ecclesiæ consuetudinem est, veluti si quis subditum potius quam principem, et militem plus quam imperatorem in decretis bellicis, posse asseveret. Sed ista superbiæ aperta documenta habent, et irrationabiliter distribuentium sunt.

Ista tunc nostris ab Occidentalibus responsa sunt cum adjectionem aboleri postularent. Et tunc, eadem dicunt, et modis omnibus, ad unionem vocant. Sed, neque modo, neque antea his quæ dicuntur, assentiri delegerunt. Quomodo igitur, cum sint contrariæ opinionis, etiam vocati, his convenire voluissent, quos circa fidem blasphemare arbitrantur ? Sed tamen et hoc factum est, eaque, quam dicunt, evocatio, communisque synodus (49), sive nostris ad obedientiam priorem remeantibus, sive de hujusmodi additione doceri cupientibus, sive per seipsos veritatem agnoscentibus, Lugduni congregata est, et aperte ante plures annos consummata. Ubi aderat quidem Romanus pontifex (50) per seipsum, illius convocationis auctor, atque cum eo quadringenti ferme episcopi. Aderant autem et Constantinopolitanæ Ecclesiæ legati, qui illorum implerent locum. Tunc igitur, ut patet, ex illic scriptis commentariis, in quibus et eorum qui convenerant, nomina, et verba, et dignitates, et omnia omnino memoriæ mandata sunt : communiter ab omnibus est declaratum, antiquissimam Ecclesiæ traditionem esse, et ad sanctam Trinitatis saluberrimam, et veram fidem, summe necessariam, Græcorumque, Latinorum doctorum æqualiter, dogmate et doctrina roboratam, Spiritum sanctum ex Patre et Filio similiter, veluti ex uno principio procedere. Damnant autem, et anathematizant, qui tunc convenere omnes, qui deinceps duo principia conarentur introducere, et hanc absurditatem Ecclesiæ auribus ingerere. Ea vero sententia, communibus omnium votis enuntiata, digesta in eisdem scriptis est.

Nusquam vero illic quispiam additioni indignari ; sed, vera omnia, et voces et actiones, quæ Lugduni tunc gesta sunt ; et, qui ex nostris affuerunt concilio, legatique, et episcopi confessi, fœderati redierunt, agentes Deo gratias cum omnibus, pro communi fidei concordia, qua in prædictis tribus capitulis simul consenserunt.

Cumque animis conjuncti essent, coacti non sunt Symbolum cum additione legere ; sed, sicut temporibus beati Maximi, sic tunc se habebant res. Enimvero quoniam communis utriusque Ecclesiæ sententia, Spiritum sanctum a Patre, et Filio procedere, verum esse promulgatum est, aliterque sentientes, maledictioni addicti sunt : constat profecto, quia, qui modo istud confitentur, digni sunt, qui asseverentur, et nostras diligere Ecclesias, illarumque sententiam, quasi unius

[18] Matth. xvi, 18.

(48) Notent hæc hæretici, et in jura pectora demittant isti impii Lutherani et Calvinistæ qui se per summam impudentiam Evangelicos audent appellare.

(49) Synodus Lugduni celebrata an. Chr. 1274.

(50) Secundum Onuphrium est is Gregorius X. Interfuit huic concilio etiam Michael Palæologus imp. Constantinopolitanus.

Digitized by Google

confessionem complecti, atque continere; qui vero illam sententiam negant, neutram venerari perspicuum est; tertiam autem, nescio quam aliam Ecclesiam habere, ab utraque separatam, ambabusque bellum indicentem.

Liquido ergo comprobatur, et quam inquirant synodum, jam factam esse, eisque non una decernentibus adjectionem factam, quod quærunt, aliter se habere. Eos tamen ut concedamus neglectos fuisse, nonne extremæ contentionis, atque dementiæ est, non discutere, an vera sit additio: solumque, quia evocati non sunt, indignari, et moleste ferre? et quia ea convocatione honorati non sunt, Deum inhonorare; quodque vocatis esse visum est id, quia neglecti sunt, falsum existimare, morbisque suis, atque passionibus divinarum rerum judicare veritatem? Aspernationis enim potius, et contumeliæ, seu cujuslibet humanæ passionis Occidentales insimulandi fuerant, si insimulari merentur; non blasphemiæ, et impietatis, eorumque criminum, quibus nihil tetrius excogitari potest. Neque tamen contemptus illorum causa, gladium in se impellere debuerant, se ipsos a Christianorum unitate præcidendo, seque, perniciose, lethaliterque vulnerando; et ex his quæ contra sanctorum doctrinam culpant, et quæ ipsi contra sentientes addunt.

Quoniam igitur et convenire, et quæstiones de fide solis Occidentalibus seorsum non licet definire, atque de omnibus decernere, aliter quam putabatur, se habet ratio. Et enim ea opinio obedientiam refugientium fastus, et elationis causa, propter civitatis amplitudinem, imperiique dignitatem, occasionesque quærentium, ac primatum ambientium, quia tamen vocati venerant, ut dictum est; oportuerat sane unionem usque in finem servare positis contentionibus.

Nunc autem permanserunt quidem in ipsa Ecclesiæ unione tempus non modicum: postea rursus qui justam subjectionem servitutis jugum arbitrabantur, regem novum nacti, (51) ipsumque libere, et qua ferret impetus, suapte natura ad res novas pronum persuaserunt, ut imperii, quod illis cooperantibus, neglecto fratre, fuerat adeptus, mercedem eis unionis perversionem daret. Sicque perversis omnibus, ad priorem rediere contumaciam.

Præterea qua ratione hic unionem vel servaret præsentem, vel absentem requireret et revocaret, qui imperii sui tempore quatuor patriarchas (52) abrogavit, hunc instituens, illum ejiciens; quod ei non licebat, si Romano pontifici jus suum redderet, quod unionis fœdera compellerent. Ex qua una re, de reliquis etiam licet conjicere.

Porro si quis eam synodum asserat fuisse violentam, eadem ratione synodos item reliquas evertere cogemur, quæ in eis concessa sunt, ambigua ponentes omnia, eo quod per singulas leges aliqui fuerint, qui synodicis sententiis, decretisque interessent: postque emissam de veritate sententiam, semper fuerint aliqui contradicentes veritati.

Deinde, nulla unquam fuit synodus, præsente, et comprobante Romano Pontifice, vel alio, qui locum illius impleret congregata, cujus non fuerint omnes ratæ sententiæ. Contra vero in his, quæ sine illo, ac præter ejus nutum coactæ sunt, plerasque latas sententias reprobas, et merito explosas scimus, et facile ostendere possumus. Hinc ergo, præsente illo ac præsidente, sententias ibi pronuntiatas, quo pacto irritas esse velint, non video.

Nisi forte Nicenum quoque concilium dicimus fuisse violentum, partim, quia Constantinus Magnus interfuit, contradicentes omnibus viribus coercens: partim quia plurimi contradicentium post prolatam sententiam relicti, nihilominus contradixerunt: sicut et in singulis universalibus conciliis contigisse cernimus, non tamen ideo sententias illas, vel violenter prolatas, vel irritas, audemus dicere. Cur id? quia caput Ecclesiæ intererat, sine quo negotia ecclesiastica dirigi, statuique non possunt, et qui, si adsit synodo cum quolibet, omnem de fide sententiam inde manantem falsam esse non posse, et esse verissimam credimus. Aliter enim omnia ecclesiastica erunt ambigua; neque nosse certius poterimus quæ vera sunt, quanquam cur non potius pacis illius eversionem violentissimam dicamus, quæ et universalis concilii decreta pervertit, quod et Romanus episcopus præsens comprobavit.

Et certe in universalibus synodis nullæ, illo præsente, latæ sententiæ reprehensæ, ulla unquam vel locali synodo, vel cujuslibet audacia rejectæ sunt. Plurimi vero venerabilium episcoporum, quæ fiebant, increpabant; quibus facile, pro honestate, et sapientia, dignitatibusque thronorum concedebatur: quorum etiam nonnulli contradictionem adversum illos reliquerunt in commentariis, alii, publicationes, et carceres, et exsilia pro vera opinione, et fide pertulerunt: per quam, Ecclesiarum pax subjecta Patrum theologia facta est.

Prorsus vero, et ex nostris nunquam defuerunt ex his, qui *aliquid esse videbantur*, quin Romanæ Ecclesiæ faverint, suorum quidem separationem irrationabilem, et præter ecclesiasticas leges, Patrumque theologiam esse arbitrantes; se autem ad illos conferentes ignominiis quidem affecti, sive etiam fugati ob veri confessionem, atque confidentiam: quibus et qui hæc scripsit, adjunctus est, gratiasque Deo, quod his dignus habitus est. Fortiter autem ferentes omnia, præter hujusmodi repositam mercedem, quemadmodum et prioribus temporibus plurimis contigit, cum pro veritate fidei libere agerent, contradicentesque revincerent. Pro quo sane admirationi et venerationi posteris

(51) Est is Andronicus senior Palæologus qui imperium iniit secundum Onuphrium an. Christi 1285.

(52) Videntur esse isti quatuor, Beccus, Joseph, Gregorius sive Georgius Cyprius, Athanasius. Lege Nicephorum Gregoram lib. VI et VII Historiæ.

Digitized by Google

fuerunt. Cur igitur unionis eversionem non maxime violentam fuisse dicamus non video : quandoquidem, qui ejus eversionis auctores fuerunt, lucra inde et honores, et gloriam sibi comparaverint. Contra vero qui unionis studiosi sunt, injuriis omnibus, probris atque contumeliis aguntur, omnibusque afficiuntur incommodis.

Præterea, ut dictum est, licebit concilia omnia evertere, si de fide ambigendi pandatur aditus, derogeturque synodis fides. Atqui Photius quoque occasionem aliam esse, quam additionem, satis aperte demonstravit : qui primus illectus desiderio patriarchalis throni, sapientior his qui ante se fuerant, existimatus est. Atque ideo omnia quidem, quæ iste fecit, et quomodo sanctissimum Ignatium variis modis sede deturbavit (53), quæque machinatus est, et quæ de illo narrant historici, satius omittere existimavi. Sed tamen, quoniam calcatis juribus omnibus per nefas patriarchalem diripuit thronum; quem adipisci non poterat, nisi permittente Romano pontifice; necesse enim erat, ex more, ab eo auctoritatem confirmationemque venire. Id autem illi erat ambitione sua turpiter excidere, imperatoris familiaritate fretus, qui et ipse addere potestati suæ cupiebat : quia thronum illum alias consequi se posse desperabat, ad Symboli adjectionem confugit, et quam ante cum cæteris, ut plurimis ante temporibus ita se habentem venerabantur, induxit seditiosiores quosque ecclesiastici ordinis, hanc impiam existimare, ac per epistolam, quam *circularem* (54) appellavit, contra Romanam Ecclesiam multitudinis odia conciat, ne videretur transgredi subjectionis terminos, si se ipse erigeret, dignitatisque illius sibi ipsi auctor esset. Hinc jam in throno sedens, ecclesiastica administrabat.

Id Romanus pontifex ægre tulit, iratusque, ipsum per epistolas invasorem promulgavit, *novum Judam*, *schismaticum*, ac *seditiosum* (55) vocans, atque maledictionis anathemati subdens, neque Christianum esse contestans : non solum, quia per nefas invasit sedem, sed quia plurimis aliis criminibus erat obnoxius. Adhuc enim vivebat Ignatius, qui apud illum, quam vim pateretur, exposuerat; sicut antea fecerat Athanasius magnus, Paulusque confessor et Chrysostomus ad Romanum pontificem scribentes, cum Ecclesia injuste pellerentur; omnes denique affecti injuriis, et per vim sedibus detrusi ad Ecclesiam Romanam recurrebant. Ex eo, jam

A maxima Orientalium episcoporum pars a Photio se subtrahebant, schismaticum illum appellantes; neque cum illo sacrificia offerre volebant; eratque tumultus ingens, insinuantium, quod sub illo plurima contra canonicas sanctiones provenisseant, ut ex his aperte datur intelligi, quæ de hac re tunc litteris mandata sunt.

Defuncto autem Romano pontifice (56); successor ejus (57) ad Photium æqualiter iratus, eum litteris itidem exagitabat. Postea vero quam Ignatius mortuus est, Romanæ quoque sedi præfuit alius. Is (58) indignatione contra Photium, ac simultate deposita, patriarcham appellavit, quo nomine illum prædecessores sui dignati nunquam fuerant : misitque omnia, quæ a Romano episcopo, B his qui nuper instituebantur, mitti erant solita, pallium scilicet, virgam atque sandalia. Tunc et ipse voti compos effectus (59), pugna adversus Romanum pontificem posita, Patrem illum, ac sanctum appellabat : *Quemadmodum*, inquiens, *universorum Dominus inclinans cœlos visitavit nos, non contentus gloria, quam in cœlis apud angelos habebat, nisi humanam quoque assumptam naturam ad se attraheret : ita et communis Pater noster sanctissimus papa, nos qui longe eramus, affectu paterno visitavit.*

Nulla tunc de adjectione Symboli mentio fiebat. Orientalium tamen episcoporum pars maxima illi reconciliati non sunt; sed, se ab eo observantes, patriarcham appellare nolebant. Oravit ergo Romanum pontificem, ut cui Ecclesiarum cura maxime incumberet, mittere juxta consuetudinem Romanæ sedis legatos ad urbem regiam, qui et illum visitarent et de omnibus una decernerent; dissentientesque episcopos et sibi invicem, et patriarchæ unirent (60). Mittuntur duo, synodusque (61) tunc facta est infra septa templi famosissimi divinæ Sapientiæ insigniti nomine pro componenda inter se Orientalium contentione. Quam etiam synodum quidam octavam (62) appellant. Photium tunc patriarcham declarantes, qui Romani pontificis locum tenebant, pace reddita, monent de cætero abstinere scandalis, huicque veluti patriarchæ omnes intendere, fœderatos charitate indissolubili. Nulla D tunc mentio de adjectione facta est. Si quis enim in extremo gestorum synodi ipsius ordine, de additione (63) dictum putat, quod scilicet non oporteat auferre, vel addere; quod etiam quidam ad seducendos simpliciores obtendunt; sciendum

(53) Vide conc. VIII, nuper a Matthæo Radero Græco Latine editum, ut plene intelligas, qualis vulpes fuerit Photius, ut nihil dicam de Annal. Baronii qui rerum a Photio nefarie gestarum cornu copiæ est. Graphice depinguntur Photii artes, ambitio.

(54) Totius schismatis principium fuit epistola hæc circularis. Exstat apud Baronium an. 863.

(55) Omnia hæc elogia Photii invenies in Baronio et Radero.

(56) Nicolao I.

(57) Adrianus II.

(58) Joannes VIII.

(59) Aliud loquuntur Annales Baronii an. 879 et seqq.

(60) Simulate hæc omnia agit Photius.

(61) De hac pseudosynodo vide Baronium an. 879.

(62) Male vocatur octava. Vide Raderum, prol. in veram et legitimam synodum VIII.

(63) Parum refert quid vel de addendo vel demendo in illa synodo fuerit decretum, quia legitima non fuit. Vide Baronium 879 et 880.

Digitized by Google

est, hoc a quibusdam postea gestis synodalibus apposition, hinc ostendere nitentibus, hujusmodi additionem fuisse prohibitam; hoc autem rationem non habere, perspicuum est.

Primum quidem, quoniam in gestis hujus synodi, commentariolum (64) quoddam est, eorum quæ in eo concilio erant discutienda expositionem per ordinem continens, quod legati synodo proposuerunt: commentarium sibi a summo pontifice datum asserentes, ut meminissent quæ in ea synodo vel dicenda, vel facienda essent. Neque enim in eo quidquam de additione (65), vel de Symbolo omnino scriptum est. Et certe id in prima statim fronte ponendum fuit, sive a Romano pontifice illis de hoc fuisset quidquam imperatum, sive etiam synodus illa, quam quadringentorum ferme episcoporum implebat numerus, blasphemam hanc additionem putabat, cur non principaliter de illa verba fecit? Ita enim in præcedentibus synodis de fide primo loco semper agebatur. Cur autem in Deum blasphemantibus conveniebant, ipsisque de concordia ad invicem tuenda obtemperabant, vel omnino sub silentio se continebant? Quando vero nihil dixisse comprobantur, cui non perspicuum sit, veram eos illam additionem existimasse? Neque enim dici potest, illos ignorasse Latinos cum additione Symbolum legere, cum id Oriens totus jam tunc saltem a beati Maximi temporibus didicerit?

Deinde, ut concedamus, Photium additionem non admisisse: rationabile certe non erat, postquam a Romano pontifice patriarcha confirmatus fuerat, verbum de additione movere: ne, vix tandem voti compos effectus, per illum rursus abrogatus, amitteret omnia. Satis autem erat legatis atque ipsi in primis Romano pontifici, subjectione sibi reddita, de cæteris illos recte sentire arbitrari. Itaque nihil ultra inquirentes, reliqua suis locis manere permiserunt.

Et illud autem indicat adjectum a quibusdam, quod diximus, quod post plurima imperatorum anni, subscriptionesque episcoporum adnotatæ sint, et gloria reddita sit Deo, pro Ecclesiæ unione. Quæ omnia in fine gestorum synodalium scribuntur. Quod autem de non adjiciendo vel auferendo adjectum est seorsim positum (66), et ab aliis aperte disjunctum et separatum est. Non igitur suscipiendum est post eorum quæ inquirebantur, enodationem, post compositas res, post finem denique concilii, post illa quæ in fine synodorum apponi consueverunt, rursum illos putare de his agere cœpisse, de quibus nulla esset facta mentio. Aut enim principaliter ea res agenda fuit, aut non ita prætereunter et intempestive, et præter locum debitum agenda. Etsi enim a synodo dictum concedamus, nihil tamen de hujusmodi quæstione declarat; neque his adversatur, quæ dicta sunt. Aut enim, ut dictum est, fidei alterius adjectionem interdicit, rectæque abolitionem, sive alias, non se Ecclesia hac potestate privat. Quanquam dicere possumus, hac sententia, si concilii sit, qua declaratum sit, nihil oportere auferri, id præceptum fuisse, ne auferretur Occidentalium additio, quam accusabant.

Si igitur, ut supra declaratum est, et ante Photium multis ante temporibus, Symbolum ab illis cum additione legebatur, ipseque primus, cum voti non potiretur, additionem discessionis reperit causam, ut passim sibi liceret votis perfrui: compos autem sui desiderio effectus, nullum ultra ea de re verbum movit, subjectionemque debitam per omnia summo pontifici reddidit (67), nonne liquet ex omnibus, non additionem, sed superbiam potius, et a nemine velle judicari, schismatis fuisse causam? Obiit autem Photius, cum esset Ecclesiarum unitas, quæ post illum per decem et septem patriarchas durávit.

Ex quo sane constat, celebratam sub Photio synodum Symboli additionem veram et rationabilem existimasse, ipsumque illum Romanæ Ecclesiæ communionem elegisse, priore abjecta controversia, quæ illi ut homini obrepserat.

Deinde, ut ait prædictus historicus Scylex [Scylax], Michael patriarcha cognomento Cerulus [Cerularius], aliis rursum emergentibus casibus, quales hominibus sæpe superveniunt, simulque invidente pacis adversario, Romanum pontificem propter azyma diptychis dejecit (68). Habebat autem fautores patricios duos, et Ecclesiæ corruptiorem et seditiosiorem partem: additque aliam viri differentiam, ob quam merito videntur elegisse seorsim vivere. Quanquam, si additionis causa Romanum episcopum diptychis ejecit, cur non etiam prius? Si autem propter azyma, ab initio Romana Ecclesia his sacrificare consuevit. Verum etiam si quis diligentius inquirat, aliam deprehendet esse separationis causam. Jam enim dudum assuefacti jugum obedientiæ excutere, locum sibi dignitatum, et excellentiæ nominum ab initio schismatis hi qui præerant, aperuerunt, honestate nominum sacerdotium suum ornare contendentes. Alius enim *universalem patriarcham* seipsum aptur, totam hanc synodum fuisse Photii commentum nunquam nisi in cerebro ejus celebratam. Aliter tamen sentit Caleca, ut vides.

(64) Commentarium seu commonitorium hoc habes apud Baronium 879, n. 47, sed falsatum a Photio.

(65) Aliquid actum esse in hac pseudosynodo de illa additione *Filioque*, tradunt recentiores schismatici Græci, qui etiam mentiuntur Joan. VIII pontif. consensisse, ut illud *Filioque* ex Symbolo expungeretur. Aliquid certe de hac additione fuisse actum, testis est sexta sessio illius falsæ synodi, cujus summam recitat Baronius, anno Christi 879. Nisi dicere velimus, quod quidam haud temere suspican-

(66) Non est de his laborandum. Synodus hæc fuit pseudosynodus. Caleca non satis bene instructus pseudosynodum pro legitima habuit, quod multis aliis evenit.

(67) Vulpino more.

(68) Hoc factum est tempore Leonis IX, circa annum Christi 1053.

Digitized by Google

pellavit, quod ante schismatis tempora consuetum non erat (69). Alius se ipsum orbis judicem constituit. Alius *tertius decimus apostolus* vocari concupivit. Et certe antiquis sufficiebat episcopos se ipsos solummodo vocare : quos hi etiam, qui sub ipsis erant, imitantes, non perstiterunt in traditis antiquitus ab Ecclesia nominibus, quamdamque sibi superbam dignitatem singuli excogitantes subscriptionibus addunt : dum alii se *præsessores* (70), alii *duces, præceptores* alii, alii *primarios* ascribunt (71), documentum profecto ingenitæ sibi ac penitus insitæ vanitatis præ se ferentes : per quam non solum Romanæ sedi honorem debitum non reddere, sed ipsi quoque se præferre cupiebant, prorsusque omnibus præesse. Ut enim sibi ipsis indulgentes, reliquos jam licite increpare viderentur, non adjectionem solam, sed alias quoque plurimas causas invenerunt.

Nam, cum semel adversus Occiduam Ecclesiam de primatu contendere statuissent, ipsaque contentio sensim in ipsorum animabus odium gigneret, suisque gratificari volentes, ut qui possent gratificantibus regratificari, proni et faciles ad maledicta et crimina fuerunt; et ille sapiens, ille optimus, ille cunctis præstare videbatur, qui contra Occiduam Ecclesiam posset aliquid convitiorum jacuari (72). Cum enim nullus esset, qui corriperet, alius quidem zelum, sed non secundum scientiam habens; alius vero præsumptione consuetudinis inductus; alius magister ab aliis vocari cupiens, et superbiæ vitio cæcatus; alius, ut vel præsentis dignitatis præmia compensaret, vel novam sibi quæreret; alius, veram quidem opinionem habens, sed tempori indulgens, contraque ac sentiebat, proferens, cum alias sibi tuto vivere minime liceret, ac ne plurimis probro esset, et contumeliis atque injuriis afficeretur, bonisque suis frui non permissus extra Synagogam fieret, per multam licentiam ac facilitatem, singuli irrationabilia, vel iniqua et scribunt, et dicunt.

Atque Nicenus quidem Eustratius (73) per Filium procedere quod dicitur exponens : *Sicut prodit homo per januam*, dixit, Dominumque citavit testem dicentem : *Ego sum janua :* ignorans quia janua secundum hominem, Dominus etiam secundum nos dictus est : *Unus enim mediator Dei et hominum est*, ut ait Apostolus [19]; et : *Per ipsum accessum habemus* [20]; quia per ipsius divinitatem et humanitatem, uno Deo agnito, errore idolorum liberati sumus, virtutisque viam ad Deum perducentem edocti; ac per voluntatem Dei bonam, et bene placentem, inimici cum essemus Patris, reconciliati ei sumus; hoc denique, id quod sequitur, intelligi vult : *Per me si quis introierit, salvabitur et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet* [21], Dei contemplationem, cœlorumque regnum, ad quod aliter ingredi non possumus nisi per Evangelium et Christi mysteria.

Metropolita vero Methonensis (74) arguens : *Si Spiritus*, inquit, *sanctus esset ex Filio, non super eum baptizatum a cœlo lapsus esset :* ignorans et ipse, quod magnus ait Athanasius, quia *ipse ipsum desuper, ut Deus, mittit : et ipse ipsum infra ut homo.* Ex ipso igitur in ipsum descendit : ex Deitate ejus scilicet in ipsius humanitatem.

Alii vero, qui subtiliores esse voluerunt, aiunt : *Spiritum sanctum non in columbæ specie super Jesum baptizatum descendisse, sed ipsum illud volatile, columbæ speciem visam sensibilibus oculis in specie sensibili, quod ad insinuandam dispensationis veritatem indicium sancti Spiritus fuit;* Spiritum sanctum non ipsius Spiritus significativum asseverant. Quia enim sensibili specie apparuerit Spiritus sanctus et Chrysostomus super Joannem attestatur.

Alius vero patriarcha : *Nihil* ait *esse mirabile, si apud sacras Litteras, doctoresque sacros dicatur Filius habere Spiritum sanctum, quia hunc et Dei Genitrix habuit, et sanctorum singuli :* vult iste, quemadmodum sancti habuerunt, ita et Filium Dei habere Spiritum sanctum. Ita secundum participationem illum habere Spiritum blasphemat.

In disputationibus vero et hoc nonnulli blasphemantes dicunt: *Quia impossibile est, ex Filio esse Spiritum sanctum, quo Filius posterior est. Erat enim, quando non erat ex beata Virgine genitus.* Aut enim ut aperte conjicitur, æternam Filii nativitatem negant, temporalem illi solam attribuentes : aut assumptam conditionem humanitatis in Deitatem translatam arbitrantur : aut eos qui ex Filio Spiritum sanctum procedere confitentur, putant, ex Christi humanitate procedere, asserere.

Quidam vero, qui magnus in sapientiæ nomine habitus est, ne, si apostolus quidem Petrus diceret, etiam ex Filio esse Spiritum sanctum, se creditum asseveravit.

[19] 1 Tim. II, 5. [20] Ephes. II, 18. [21] Joan. X, 9.

(69) Imo jam tempore Gregorii Magni hunc titulum sibi arrogare cœperunt.

(70) Hunc titulum usurpat schismaticus patriarcha Alexandrinus Meletius.

(71) De vanitate in titulis recentiorum episcoporum Græciæ, consule Curopalatam De officiis aulæ Cpolitanæ ad cujus calcem integrum catalogum invenies, quo quisque titulo afficiendus sit.

(72) Habes hic veram imaginem eorum qui nunc Ecclesiam oppugnant.

(73) Eustratius Nicænus metropolita, cujus exstant commentarii in II librum posteriorum Analyticorum Aristotelis.

(74) Nicolaus Methonensis in Peloponeso, cujus argumenta contra Latinos solvit Hugo Ætherianus in suo opere adversus Græcos.

Digitized by Google

Alius, Occidentales culpans, quia ex Filio Spiritum sanctum procedere fatentur: *Augustinis quibusdam infelicibus, profanisque Hieronymis, ac tenebrosis Ambrosiis niti* ait (75). Ignorat miser, dum ista loquitur, nostros quoque Orientalis Ecclesiæ magistros eisdem se criminibus subdere.

Qui vero juniores sunt, etiam ex mortuis id asserere conantur. Ac præter mendacium, quo asserunt, *Lugdunense concilium tyrannicum fuisse, ipsius quoque, qui illud conflavit, regis* (76) *cadaver, integrum, ut aiunt, perdurans, illius animæ iniquitatem annuntiare, quia hujusmodi concilium coegit, autumant.* Sensibus quippe de fide judicant. Quod in cæteris sanctitatis signum arbitrantur, hoc in quibus ipsi volunt, indicium damnationis accipiunt, quasi Deo pro illorum voluntate decernente. Quanquam si defunctorum cadavera minime dissolvi, indicium sanctitatis arbitrantur, quid de Petri Paulique corporibus dicturi sunt, sanctorumque plurimorum, quæ dissoluta in frusta et in pulverem sunt? Si autem dissoluta plurima corpora sanctorum vident, unde ea quæ id passa non sunt, sancta probare poterunt? Quid autem de infidelibus dicturi sunt, et quos ipsi publicis maledictis subdunt; quorum incorrupta cadavera perdurant? Porro si hæc damnationis arbitrantur signa, quomodo sanctorum corpora honorant?

Sed ista quidem hominum eorum sunt, qui, ut intelligi datur, sensu vivunt, et fidem tactu coloribusque dignoscunt. Si autem *ex fructibus eorum dignoscendos*, ait Dominus [25], fructus autem primus cuique vera, quam de Deo habet, opinio est, et opera, quæ fidei superædificantur: desinant tandem tentare Dominum Deum, atque ex his quæ sunt materialia, et alias aliter secundum tempora, corporum, et locorum, et rerum dispositiones contingunt, earum rerum, quæ sunt a materia remotæ documenta capere.

Deinde non omnis qui sana fide est, jam etiam sanctus, et beatus est: *Non enim omnis*, inquit, *qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum* [25]. Et: *Multi dicent mihi in die illa, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et dæmonia ejecimus, et virtutes multas fecimus? Et respondebo eis, Non novi vos: discedite a me, operarii iniquitatis* [25]. Quid ergo mirum, si quis rectam fidem habens, et aliis quoque ipsius dux effectus, circa vero reliqua corruptus, ac perditus, damnatus est et æterno supplicio affectus? Non ideo tamen illius fides reprobanda est, et falsa existimanda: alioqui fidem solam ad salutem sufficere dicemus. Verum fidem sine operibus esse mortuam audivimus. At vero, neque rex ille, sub quo synodus congregata est, ipsius omnino auctor fuit. Nam, sub eo qui ante illum regnaverat, collecta est, quam iste compos rerum factus, peregit. Indicio etiam nobis sunt Nicephori Blemmydæ monachi, et presbyteri, cujus in omni virtute et sapientia nomen insigne apud omnes est, duo ad Theodorum Lascarim regem (77) libri de Spiritu sancto conscripti, quibus indicatur, ex Filio, et per Filium substantiam habere, a sanctis Patribus traditum.

Addunt præterea, qui ita sentiunt, *Nullum apud Latinos, post schisma signum fuisse* (78); quod enim non videtur, neque esse putant. Volant enim ex Thracia, quæ in Italia, et Germania, Hispania, et in Galliis, ac Britannicis insulis sunt inspicere, ubi post schisma plurimi virtutibus, atque prodigiis insignes Occidentem illustrarunt totum, non ambiguis quibusdam, et obscuris, sed qualia ab apostolis, eorumque successoribus facta legimus. Quanquam ista quidem modo inquirenda non erant; neque sanctitatis indicio sumenda: *Signa quidem non fidelibus, sed infidelibus* [25]; et: *Nolite gaudere, quia dæmonia vobis subdita sunt: sed gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis* [25]; et, quæ in hanc rem a Salvatore dictæ sunt sententiæ.

De Eucharistia.

Quidam etiam Dominici corporis et sanguinis mysterium ex his, quæ dicunt, tollunt: *Non etiam apud Occidentales benedictam aquam incorruptam durare dicentes, idque illorum hæreseos indicium asserunt.* Ignorant enim quia mysterium quidem illud omnibus in Christi Ecclesia mysteriis mirabilius ac sanctius, in quo cum accidentia in subjecta panis substantia maneant(79), eo quod quasi sub sensibilibus velamentis traduntur nobis veneranda mysteria, subjectum panis in corpus Domini mutatur. Hoc autem, nisi quis adhibeat congruam diligentiam, necesse est, quæ subsunt in illo accidentia, quod suum est, faciant. Num ergo istud non arbitrabimur Domini esse corpus, quod ipse suæ Ecclesiæ tradidit? si autem istud confitemur, ut accipimus: et si accidentia, quod suum est, in ipsis ostendere possunt, cur non et in cæteris, si istud contingat propter materiæ subjecta, in quibus mysteria traduntur, non idem confitebimur?

[25] Matth. vii, 16. [25] ibid. 21. [25] ibid.; 22, 23. [25] 1 Cor. xiv, 22. [25] Luc. x, 20.

(75) Hoc graphicum est et genuinum schismatici hæreticique supercilium.

(76) Michaelis Palæologi.

(77) Imperare cœpit an. Christi 1255.

(78) Hoc quod de miraculis Græci objectabant, falsissimum esse convincunt vel soli illi duo miraculorum ingentium patratores Franciscus et Dominicus. Imo in Græcos hæc objectio optime quadrat. Lege Bellarminum lib. II *De Christo*, c. 30, et lib. IV *De Ecclesia*, c. 4.

(79) Hoc est accidentia substantiæ panis, vel accidentia quæ antea erant in panis substantia.

Digitized by Google

Nam, si quod dicunt, *Aquam durare minime incorruptam*, rem facit ambiguam, videant quid inde sequatur. Unde enim poterunt Domini corpus firmiter credere, propter eorum accidentia, quæ illic subsistunt? Non itaque efficiunt, quod volunt, sed sacramentum Eucharistiæ ambiguum faciunt. Ignorant autem quia quæ in Occidentis Ecclesiis aqua benedicitur, nihil magnum pollicetur, simpliciter autem est aqua benedicta, singulis hebdomadis a sacerdote pro transeuntium devotione, ac fide, ut inde se aspergant, profusa. Ea vero quam in die magni Sabbati benedicunt, et consecrant, aqua pretiosior, sacro et tuto in loco posita, quam nemo passim attingit, magnam Ecclesiis commoditatem præstat: neque solum per anni circulum incorrupta durat, sed plus etiam durare posset, quod experimento didicimus. Ignorant autem, et quod omne, et quodlibet ex aqua seorsim acceptum, et sine omni macula commutans etiam quomodolibet, prius in seipso, deinde, quasi purgatum, et colatum, in quantum quisque voluerit, servatum, incorruptum durat, semperque limpidius fit; quod et ipsum experientia docuit. Argumento autem nobis est, et quod in vino, quamvis crassioris materiæ sit, itidem contingit.

De tonsura crinium.

Quidam vero etiam crinium tonsuram, non ad consuetudinem referunt: ornatumque, et turpitudinem non ex consuetudine judicant. Quod enim aliis honestum, quia consuetum, hoc aliis quoniam insolitum est, turpe judicatur. Verum et hanc inter hæreses ascribunt, aiuntque illos, qui hoc faciunt, *formam Dei violare*, cum certe non omnes ista consuetudine utantur, *Deique imaginem et similitudinem mutare*: quasi vel hominis dignitas, esse scilicet rationalem, et ad imaginem ac similitudinem Dei, propter capillos illi adsit: vel Deus humanæ aliquid formæ, vel crassitudinis habeat, ad cujus imaginem homo cum sit, etiam capillis illi esse similis debeat. Nempe et apud nos oratio ad tonsuram barbæ invenitur a sacerdotibus dicenda (80): ne scilicet ad sanctorum mysteriorum communionem accedentibus Salvatoris sanguine capilli intinguantur, sive inficiantur, atque iidem rursus in sumendo cibo necessario quodlibet imbibant liquamen, sive alias quomodolibet defluant, atque ita non parvus error sit. Simulque, quemadmodum ungues resecamus, ne nobis impedimento esse possint: nihil prohibet eadem ratione, si quid impediat, crines resecare, ornatius, atque humanius nos componendo, mediocritate scilicet in omnibus servata.

De sacris imaginibus, et reliquiis, et memoria defunctorum.

Inde etiam Occidentalibus calumniam struunt, imagines illos non venerari asserentes (81): qui certe sacris imaginibus plenas ecclesias habent: Sanctorumque reliquias abjectius tractare: quas ita venerantur, ut nullus alius, pretiosisque lapidibus ornant, auroque et argento tegunt.

Nullam item defunctorum facere memoriam dicunt: pro quibus apud eos tot orationes, et eleemosynæ fiunt, ut dictu difficile sit, adeo ut infinitis pene monachorum, ac pauperum agminibus sufficiant. Neque vero solum corpori necessaria ministrant, verum et monasteria ædificant, quorum structura regiam opulentiam vincit.

Alii vero quorumdam etiam defectus Occidentali Ecclesiæ applicant; quippe, ab aliquo illorum injurias accepit, eum qui se læsit, circa fidem ultus est. Et hic enim omnis, qui contristat, malæ protinus opinionis efficitur. Si qui vero Christianorum prævaricantur leges: non eos solum, verum illorum quoque Ecclesiam hæreticam et infidelem putant. Nautis enim et vilibus quibusdam, ac vulgaribus hominibus congredientes, de omnibus, ut sibi similibus, sententiam ferunt. Cumque eos præsumptum odium inimicis animis esse fecerit, quod volunt, id putant esse. Prorsus vero quod non vident, vel videntes propter linguæ varietatem non intelligunt, neque esse omnino arbitrantur. Sic malis quidem intendunt: quæ autem sunt bona, et honesta, scientes prudentesque prætereunt, quasi vel ipsi humanam excesserint infirmitatem, aut non plurimi apud eos sint etiam ex honestiorum numero, qui legitima prævaricentur. Hoc enim solum tetigisse satis sit. Imo cum in vita hac bonis mali permisti sint, ac debitum sit errantes ad fidem Ecclesiamque reducere: Occidentales per omnia volunt esse perfectos; et si quod in eis reprehensibile fuerit, mox hæretici erunt; et si quis peccaverit, Ecclesia tota in culpa erit. Hac denique ratione, si quis præter Evangelium quidpiam admiserit, Evangelium itidem insimulabitur. Illa enim, quæ recte agenda sunt, præcepit: hic autem, illa inhibente, voluptatem justitiæ prætulit. Nempe enim mali Ecclesiæ nunquam defuerunt; neque tamen illa, minor, aut deterior fuit; neque malorum perversitas, bonis obesse potuit; neque fidem quorumdam malitia obtundit.

(80) Lege Baronium tom. I, an. Christi 57, n. 93, et an. 58, n. 136 et seq. Lege epistolam Petri patriarchæ Antiocheni ad Michaelem Cerularium, tom. XI Baronii an. 1054.

(81) Fuit hæc antiqua Græcorum adversus Latinos calumnia, ut patet ex Nic. Choniate: sed tamen iniquissima; qua etiam Latinos oneravit Michael Cerularius epist. ad Petrum Antioch. Bar. tom. XI, anno 1054, n. 34. Sed a Græcorum criminatione liberat Latinos Græcus episcopus Joannes Citrius, qui in Responsis suis tom. I *Juris Græco-Romani* ait, *venerationem pretiosæ crucis sanctorumque* Latinis cum Græcis esse communem. Item Demetrius Chomatenus in Responsis ad Constantinum Cabasilam archiepiscopum Dyrrachii: *Sanctorum imaginum sunt et Latini cultores, et in suis templis eas erigunt.* Vocat idem Demetrius ex Theophylacto Bulgariæ archiepiscopo *Satanicam sycophantiam*, si quis dicat, Latinos non colere imagines.

Digitized by Google

illa enim sine crimine est : mali autem debitas exsolvent pœnas. Ita neque qui duce fide Ecclesiæ graditur, proximi delictis erit obnoxius, sed unusquisque rationem pro se reddet, juxta operum merita.

Est igitur quorumdam nequitia communis quidem Ecclesiæ cœtui scandalum : non tamen inde ejus violatur fides : vel qui sibi uniti sunt, inde læduntur. Porro si quis malorum causa, Ecclesiam, ut inhonoram respuit, omnem una Ecclesiam abjicit, eo quod in ea malis semper locus fuerit. Sic autem etiam Ecclesiam suam abjiciet, tandemque neque Christianum se ipsum appellabit, nullam sine crimine Ecclesiam habens : si quidem quorumdam perditos mores fidei applicat, quos multitudini admistos esse necesse est. Sed ista crudelium judicum sunt, et a proximi dilectione prorsus alienorum, et neque suam neque communem infirmitatem sentientium, neque utilia ex omnibus colligere volentium, ex malis vero, quæ magis fortasse delectantur audire, scandalum capientium : quæ omnia infirmæ et vitiatæ conscientiæ indicia sunt.

De jejunio.

Plurimi item sunt, qui Occidentales, quod non ut ipsi jejunant, insimulant ; hoc autem Pharisæorum criminibus simillimum est. Et certe Armenios in jejuniis, et hujusmodi observationibus, nostros, sine ulla comparatione superare comperiet. Ita enim illi cibis, quando jejunant (jejunant autem plus cæteris), abstinent : ut si quis ex nostris cum illis jejunio contenderit, ridiculus futurus sit ; non tamen illos idcirco se meliores dicturi sunt. Omnino autem de cibis, et potibus, et indumentis, quæque ipsi faciunt : Latinos, quia consuetudinibus suis, quas ab initio acceperunt, utentes, non faciunt, hæreticos notant. Volunt enim, si fas sit, omnes totius orbis gentes, sub unam inducere consuetudinem, et quibus ipsi utuntur, omnes similiter uti : nescientes, se ipsos etiam a plurimis in hujusmodi posse reprehendi : neque possibile est eamdem apud omnes morum normam obtinere.

Nihil tamen aut nostros, aut illos, vel linguarum differentia, vel morum, vel hujusmodi quidquam, quod non sit commune omnibus, prohibet, sub unam adduci fidem. Nam et apostoli, cum totum lustrarint orbem, omnes in rebus omnibus consuetudines suas minime immutare compulerunt. Sed neque si voluissent, eas gentes immutare potuissent ; verum præcipua quædam, prædicationis Evangelicæ capitula decem ferme, vel duodecim tenere, atque confiteri adhortantes, nullum de cæteris verbum fecere, nisi traditis capitulis aperte repugnarent.

Præclarum estquidem ab omnibus semper abstinere jejunando, atque sarcinam carnis abjiciendo : quis enim id non laudet, quod a sanctis Patribus ut activæ virtutis species non minima, summa diligentia, et cura apprehensum est ? Et fortasse dixerit quispiam Occidentales plus quam nostros jejunare, si communiter omnibus omnes comparentur. Utcunque tamen se res habeat, jejunium, si cum proximi dilectione, et sine disceptatione, et condemnatione non jejunantium fiat, mercedem habet. Aliter enim Pharisaicæ elationi comparatum, nocet : et, si quem fructum alium habeat, amittit : *Si enim distribuero*, inquit, *omnem substantiam meam in cibos pauperum, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* [27]. Addit etiam Apostolus : *Esca nos non commendat Deo* [28]. Et, *Qui non comedit, manducantem non spernat* [29].

Si quis autem manducans non manducantem scandalizat : hoc, illi quidem nihil nocet, maxime, si qua urgeat necessitas, vel locorum, corporumve dispositio. Infirmis enim legem non esse, Apostolus ait ; et : *Qui infirmus est, olus manducet* [30]. Et, mundis munda sunt etiam immunda. Immundis vero omnia *immunda sunt. Inquinata enim est illorum mens, et conscientia* [31]. Ejus vero conscientiam infirmam claudicare arguit : quod puerilis est sensus, et ejus qui necdum evangelicam perfectionem apprehenderit : in qua mutua dilectione, et spirituali littera subjectis legales observationes prohibentur. Et : *Non quæ intrant per os, coinquinant hominem, sed quæ egrediuntur ex corde* [32] ; odium scilicet, inimicitiæ, et quæ talia ; ne sepulcra dealbata videamur plena putredine, et paropsidem extrinsecus mundantes, interiorem negligamus immunditiam, cæcitatisque crimen subeamus, si oculi nostri trabem non videntes, in fratris oculo festucam studiose inquiramus ; quomodo ergo non maxime læditur, qui amissis charitatis bonis hujusmodi festucas insectatur ?

Præterea, in Christi doctrina partim sunt præcepta, vel mandata, partim admonitiones, sive consilia. Præcepta igitur unusquisque fidelium servare, ex necessitate requiritur. Aliter quippe mortalibus peccatis sese confodiet. Consilia vero si quis sequi eligat, perfectionem apprehendit : *Si vis enim*, inquit, *perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me* [33] ; hoc tamen, si quis agere noluerit, spe fidei minime excluditur : si servet, quæ sunt saluti necessaria. Hujusmodi vero jejunium non est, nisi statutis quibusdam diebus, vel sextis feriis omnibus, et quadragesimæ jejunio, quod a sanctis Patribus institutum, qui per contemptum violaverit, peccat quidem, non tamen ideo fidei naufragium pertulit. Verum in id peccatum incidit, quod per pœnitentiam, et confessionem, Christi cooperante virtute, remissione potietur.

[27] I Cor. XIII, 3. [28] I Cor. VIII, 8. [29] Rom. XIV, 3. [30] Rom. XIV, 2. [31] Tit. I, 15. [32] Matth. XV, 14. [33] Matth. XIX, 21.

Digitized by Google

De jejunio Sabbati (81).

Sed et judaizare Occidentis Ecclesiam causantur, quorum plurimi per omne Sabbatum carnibus abstinent, sive pro sepultura et morte Domini, sive pro tristitia et tribulatione, quam sancta mater ejus tota die illa habuit, qua Dominus in sepulcro mortuus secundum hominem quievit. Istud facientes, sicut omni Dominico die Resurrectionis ejus, et omni sexta feria crucis ac mortis illius memoriam agimus. Nempe, ex cujusque rei intentione quisque vel vituperatur, vel laudatur. Porro intentio prædicta fidei, religionisque cum sit, culpari merito non potest. Neque enim judaizandi causa hoc facit; imo, ne ipsa quidem res ullam habet Judaicæ observationis similitudinem. Judæi quippe, in quantum possunt, præparati, otiumque ab omni opere agentes, tota illa die Sabbati et comedunt, et bibunt : hi autem abstinentes carnibus, castigatius in ea degunt, contrariaque illis facere deprehenduntur. Non itaque qui jejunat, sed qui illorum otium, edacitatemque imitatur, et *sabbatizare*, et *judaizare* dicendus est. Nam *sabbatizare* pro deliciis, et otio, et requie accipitur ; si quidem vera canit ille qui dixit : *In primo jejuniorum Sabbato, sabbatizemus, socii, hesternis de laboribus requiescentes.*

Proinde si quis etiam præceptum de non jejunando in Sabbato a Judæis manasse putat, id in Orientis partibus, ubi Judæorum erat gens, et patria, merito promulgatum crediderimus, quos apostoli, cum ad Evangeliam doctrinam vocare cuperent, quia Judaica natio Sabbato maxime gloriabatur, ne scandalum in fide paterentur, apostoli, ut animorum curatores, omnia effecti ut omnes seu plures lucrarentur, permiserunt ita esse, ut antea, et jejunare vetuerunt : quod religionis ratione nihil eos lædebat, qui illud observarent. Neque enim apostoli, hos quidem a lege, illos autem ab idolorum cultu revocassent, si suis illos consuetudinibus omnibus, quæ evangelicæ prædicationi non obsisterent, revocare voluissent. Nam, si circumcisionem quandoque ad tempus permiserunt, virtuti prædicationis oppositam : *Si enim*, inquit, *circumcidamini, Christus vobis nihil prodest* [35] ; istudque ideo fecerunt, ut plures ex Judæis acquirerent, quos maxime aliis arbitrabantur excellere : quid de Sabbato dicendum est, in quo et jejunare et non jejunare doctrinæ spiritus non adversatur ?

Non tamen hoc per totum orbem prædicandum fuit, remota Judæorum causa. Non enim de comedendo, vel non, apostolis ita ratio erat, sicut omnia facere pro incremento Evangelii, in ipsis prædicationis initiis ; quorum plura tunc permissa, postea permissa non sunt, amota causa, propter quam permissa prius fuerant : sicut et medicus, qui alia præcipit, causis apparentibus convenientia : quo

[35] Galat. v, 2. [36] II Cor. III, 6. [36] Psal. XIII, 2.

(81) De jejunio Sabbati lege Bellarminum lib. II *De bonis operibus*, c. 18. Vide etiam Humbertum contra Michaelem Constantinop. patriarcham et Nicetam Pectoratum.

(82) Epist. 118, ad Januarium.

A more, Ecclesiam quoque putare possumus necessario pro temporum qualitate usam, pro animarum singulari cura. Alias quippe nequaquam virtus Christi per apostolos Ecclesiæ conservaretur ; neque posset, juxta emergentes casus, nova disponere.

Non itaque si quis passionem Domini honorare cupiens, illiusque mortem, quantum fieri potest, in se ipso complecti, ac propterea carnibus abstinens, omnique cibo, fuisset ab apostolis culpatus, imo ad destinatum evangelicæ prædicationis bravium gradiens, mercede, et laudibus dignus habitus esset. Ipsi etiam sunt, qui dicunt : *Littera occidit, spiritus autem vivificat* [36].

Prorsus vero, si quid Occidentis Ecclesiis circa hæc fieri aliter videtur, hoc ab initio, a successoribus apostolorum acceperunt, Linique et Anacleti, et Xysti de hoc decreta proferunt, quæ rationabile simul et justum esse definiunt, Sabbati die, ista vel ista causa expiari, non id tamen ex necessitate præcipientia.

Augustinus quoque, antiquus et venerabilis Pater, in quadam epistola (82) de Sabbato ait : *Quod quando quidem in Occidente moratur, juxta Occidentalium consuetudinem, et ipse jejunat. In Oriente vero si versaretur, illos ipsa die non jejunantes ex antiqua consuetudine, et ipse sequeretur.* Ex quo perspicuum est, antiquam Ecclesiarum fuisse consuetudinem, ut alii sic, alii vero sic facerent : istudque non ex necessitate, sed ex antiqua consuetudine, et ut singulos voluntas tulerit, mosque obtinuerit. Sed et Gregorius Romanus pontifex, cujus apud omnes præclarum nomen est, officia atque jejunia, ut modo servantur, Occidentis Ecclesiis tradidit. Hunc enim omnes in omni traditione sequuntur.

De vetustate.

Qui vero ex nostris fortiores sunt schismatici, vetustatem quoque Occidentalibus objiciunt, per quam concludere pro se arbitrantur, quasi non eadem sit et illis antiquitas, liceatque illam pro se ipsis inferre. Neque sentiunt, dum ista dicunt, idolorum se cultum, quam Christi religionem firmiorem, ratione vetustatis, ostendere. Nam si antiquiora quæque etiam veriora sunt, quid sequatur, manifestum est. Sed et Ecclesiarum unione, sive etiam symboli additione præsuppositis, ut dictum est, cur non ista magis honorata servantur ? quanquam, quis nesciat, cum tantum illis odium contra Occidentalem Ecclesiam creverit, ut nullus de unione vel per somnium cogitet, amentiaque late diffusa sit, adeo ut rationem amisisse videantur, pessimaque dispositio omnino invaluerit, omnia illos voluntate agere, nihil rationis examine ? Si enim cum judicio procederent, alia fuisset ratio ; nunc autem nullus est *intelligens, seu requirens Deum* [36].

Nam quando erant, qui unionis curam haberent,

Digitized by Google

constat profecto, quia aberat contentio, atque in id ipsum distantia, ac disjuncta remeabant. Enimvero, putare plurimos, qui prolixo tempore ex nostris fuerunt, schisma satis roborare, ignorantium est, quod Occidentales plurimos et ipsi proferre possent, non ridenda, et indigna ingerentes, verum validissimas probatissimasque rationes producentes, et quorum sapientia mundum peragravit: quanquam et id, quod nullus unquam apud eos inventus est, qui nostrorum antecederet opinioni, suisque reluctaretur in ea controversia, pro qua Orientis et Occidentis Ecclesiæ inter se digladiantur, validum sane veritatis illorum argumentum est.

Quod si quis arbitratur, illorum quemque, vel suis, ut propriis et charioribus favisse, vel pœna ac supplicio perterritum, nihil contra locutum fuisse : primum quidem, et nostros suæ maxime opinionis tenaces dixerit quispiam convertens; neque tamen unquam defuisse, qui Latinorum Ecclesiæ accederent. Deinde, possibile non est, tanto temporis tractu, fuisse aliquos, qui veritatem pro charitate in Deum, ac fide, futurisque præmiis omnibus præferrent : atque ideo, constanter agerent, sicuti initio aliis alias causis plerique contra tyrannos maximam ostendere fiduciam, quorum et nomina, et scripta exstant, quemadmodum et alias hæreses apud Latinos reprehensas profligatasque novimus. Namque et apud nos plurima ab illis conscripta servantur. Stultitiæ ergo plenissimum est, *sic accepimus*, dicere, nihilque ulterius inquirere ; quasi post morbum sani fieri erubescamus, neque saltem antiquos imitemur, qui, sæpenumero falsis opinionibus præventi, postea pœnituerunt, cum eis illuxisset veritas, minime erubescentes, sed referentes Deo gratias. Nam juxta theologum Gregorium : *Non mali transmutatio, sed mali servatio facit turpitudinem.*

Est autem id etiam dementius, quasi communem dignitatem præponendo, singulos velle majores suos circa fidem imitari. Ignorantium enim est ; quia Christiani omnes, nunquam hoc ipsum essent, magnum et honestissimum nomen, et res, si dignitatis sapientiam scissent. Huic enim obsequentes, liquet quia nunquam pro majorum fide idololatriam, vel alias, quomodolibet obortas hæreses, pro veritate commutassent, quas Patres illorum secuti essent. Verum his, illi valefacientes, Christo adjuncti sunt. Nempe enim et beatum culpabant Paulum, quod non umbræ legis assidens, Evangelii persecutor esse perstiterit. Et illud simul asserunt, non oportere Occidentales, omisso, quod dicunt, de sancto Spiritu, his assentiri debere, quæ dicuntur ab ipsis. Unde enim istis persuadere poterunt eadem præ se ferentibus ; quomodo et infidelibus de Christi fide loquentur, qui infidelitatem a majoribus suis acceperunt ? Si igitur talia possunt ad invicem utrinque conversi, quid roboris habebit ipsorum ratio ? Nonne ergo magis proprium, et utile est, omissis anticipationibus omnibus, veritatem ipsam, per se ipsam omni studio et cura indagare ? Id sane virorum est veritatem studiose sectantium, non ut aliquid dixisse videantur, frustra et irrationabiliter loquentium.

Cum igitur ex nostris non pauci Romanæ semper Ecclesiæ adjecti sint, si quidem aliquis ex ipsis veritate dogmatis, ab eo qui cæcos illuminat, irradiatus, sanctorum doctrina duce, ac præcedente, calumniatores per philosophiam et rhetoricam obtinere et cohibere non possit, hunc fatuum ac simplicem dicunt, et ut seductum, ac deceptum objurgant : veluti si, cum a fidelibus omnibus exigatur, ut idonei sint ad rationem fidei reddendam, paratique ad satisfaciendum omnibus quærentibus, tunc etiam Plato, et Aristoteles, et Cicero in lingua eis esse debeant. Sed enim quorumdam isti sapientiam, quia ipsis incumbunt solis, summam esse dicunt : ad quos imperitos ire admonent, mittuntque, tumida ista, et inflata discituros.

Cæterum, si quis eorum, de quibus culpatur, rationem reddit, sanctorumque doctrinæ admonet, et quæ objiciuntur, nihil habere virium ostendit, sive absurditatum lubricum insinuat ; ut curiosum, et verbosum, conflictusque amantem, nihilque utilem existimant : fideique simplicitatem laudant, et piscatores ingerunt, quasi ipsi ad piscatorum gradum pervenerint, illorumque sapientiam, et signa illos sequentia sint consecuti. Non enim sciunt, piscatores quidem illos, priusquam arcesserentur a Domino, fuisse ; postea vero quam illius discipuli effecti sunt, illos ipsos piscatores sapientissimos ab ipso fuisse declaratos : *Benedictus enim Deus*, inquit, *qui piscatores sapientissimos ostendit.*

Et hæc dicunt, non si quis in divinis rebus syllogismis utatur, Platonisque et Aristotelis admisceat philosophiam ; præclare enim ageretur, si propter fidei reverentiam ista de Scripturarum auctoritate docerentur. Nunc autem et ad ipsos fidei terminos, Scripturæque ac sanctorum magisterium impudentes fiunt, cum scilicet ab illis urgeantur : neque principio intelligant, quid velint, hujusmodi autem cavillationibus pro suffugio, et diverticulo utantur sepiæ in morem quæ, ut piscatores effugiat et lateat, atramentum ante se vomit. Ipsi tamen cum aliquid dicere videri volunt, in angulo suos allo-quentes, obliviscuntur quidem regulas, quas aliis ipsi posuerunt, ceu sapientiæ, jactantes fanda et infanda, et quæ supra diximus, et scribunt et dicunt.

Atqui, si quidem omnem rationem rejiciendam arbitrantur, quodque præter rationem est, suscipiunt, quid tandem suos istos etiam septem Sapientibus præferunt, quibus conferentes cæteros, ludum esse puerorum dicunt, quibusque omnes cedere volunt ? Si enim ex illorum sapientia nituntur, plures, atque sapientiores, qui eis adversantur, fuisse comperient. Profecto enim Occidentalium sapientia excellet : si autem quod sapiens et cum ratione est, et ipsi suscipiunt, atque ideo de Scripturis persuadere conantur : nequaquam eos qui secum disserunt, abjicere debebunt. quos id, quod

Digitized by Google

secundum rationem ex his quæ concessa sunt, pluribus ex partibus sequitur. Non enim his licere sibi uti dicent, aliis vero non itidem licere : quod irrationabiliter distribuentium est.

Contestantur autem et Arium et ejus similes, quoties eos ratio defecerit; fuisse quidem eos sapientia insignes, ultra sanctos omnes, asserentes, sed veluti hæreticos ab Ecclesia ejectos inferentes; nihilque mirum est, si quis sapiens cum sit, aliud aliquid, præter id quod ipsi volunt, de fide dicit. Et ipsum enim nihilominus propter sapientiam fuisse damnatum. Hæc autem dicentes, doctores ambiguos faciunt. Nam si infidelis est sapientia, cavendum nobis est, ne sapientiæ causa illis obtemperantes fallamur, et cæci cæcos sequentes præcipitemur, atque irrationabilitatem rationis normam assumentes, per hanc veluti in tenebris cæci oberremus; simul autem et contra sanctos mentiuntur.

Neque enim Arius et Eunomius, et alii hujusmodi Basilio et Gregorio, et cæteris sapientiores fuerunt : qui, si quidem irrationabiliter persuadere velint, quis attendere dignetur?

Si autem eos mente et ratione præditos, atque sordatos dicunt et se ipsos destruunt. Unde enim suis, quos in sapientia mirantur, fidem habendam propter hanc ostendere poterunt, si communiter arguatur sapientia? Itaque, non magis contra istos, quam contra alios dicetur, si sapientiæ causa contigerit, ut veritate frustrentur.

Sed profecto sapientia per se malum non est. Non enim si quis ea præter rationem usus est, ipsa continuo in culpa erit. Sed neque ille sapiens dicendus est, qui mendacia confingit. Neque enim scientia atque sapientia; sed contra, inscitia et insipientia, qui mentiuntur, utuntur et alios fallant : sicuti neque gubernator merito dicitur, qui navem perdidit, neque medicus, qui infirmum peremit. Neque enim quantum gubernator est, vel medicus, sed in quantum peritiæ suæ norma uterque excidit, istud contingit. Non tamen propter imperitiam eorum, sive malitiam, vel gubernatio, vel medicina per se malum est. Nemo enim per ista servaretur. Igitur nec sapientia propter eos qui illa abutuntur, malum est; nemo enim vera diceret, sapiens qui esset; ita et omnes theologos mentiri diceremus.

Itaque si quis modos verborum ac rerum sciens, utique in Deo aliud quidem ineffabile est, aliud non ita; juxta Damascenum enim, neque omnia sunt ineffabilia, neque omnia effabilia, concessaque fidei principia supponens, quid hoc supposito, sequatur, quid auferatur, inspicit, et infert sequentia principiis consona. Ac fidem quidem externis quoque rationibus ostendi posse, confidit, solam autem propter revelationem, sanctorumque theologiam credit; philosophiam vero veluti ancillam theologiæ adjungit, ac per hanc refutat calumniatores; nihil eos adversus fidem validum contra inferre arguens, sicuti prioribus temporibus antiqui Ecclesiæ magistri faciebant; quippe juxta magnum Basilium in expositione super Isaiam : *Murus est dogmatibus nostris externæ sapientiæ vis, non ea permittens volentibus facilia ad capiendum ac diripiendum fieri.*

Qui hujusmodi est, nunquam propter sapientiam, norma sapientiæ sanctorum in divinis utens, ut mentiens culpari poterit : alioquin et illos ut corruptores una ejiciemus. Hoc enim ipsum Arium Ecclesia expulit, quod plurima ex his, quæ Scripturæ auctoritate et fide concessa sunt, subjecta ipsius propositione, tollebantur.

Hic autem, ut ostensum est, nihil hujusmodi contingit. Qui enim ex solo Patre procedere dicunt Spiritum sanctum, eos omnia, præter Scripturam ac sanctorum rationem, sequuntur. Qui autem ex utroque, videlicet ex Patre per Filium fatentur, eos omnia secundum rationem sequi, comprobatur; cum neque aliquid ex suppositis tollatur, neque absurdum aliquod introducatur. At ille quidem minime vel catholico universalique concilio credidit, vel ad communem Ecclesiam attendere voluit. Idcirco etiam propriam quamdam, præter communem, viam ire volens, hæreticus fuit. Hic autem qui Occidentali Ecclesiæ adhæret, præter id quod omnibus catholicæ Ecclesiæ magistris congruit, universali etiam synodo obtemperet, in qua Orientalibus, Occidentalibusque convenientibus, communi sententia definitum est, communem esse sanctorum omnium opinionem, a Patre et Filio procedere Spiritum sanctum, Ecclesiamque id confiteri, a qua nulla unquam fallax de fide sententia manavit.

Sed ne Basilio quidem, et Gregorio cæterisque similibus crederemus, sapientiæ causa, nisi prius ipsi, hæreticis aliis alia dicentibus, hujusmodi Ecclesiæ uniti essent, atque a catholicis synodis ab ea congregatis probati fuissent, atque ad illos tanquam veritatis magistros, Ecclesia dirigeret. Sed neque sanctos eos putaremus, si contra illam cum aliis reluctarentur.

Eos enim qui per id temporis illi non obtemperaverunt sive contradixerunt, exsecramur. Non itaque solum oportet esse sapientem. Nisi adsint cætera, et principaliter Ecclesiæ dogmata confiteatur, quantumlibet quisque sit sapiens, delirat. Oportet enim Ecclesiam stabilem semper in veritate consistere, idque ex his quæ illi ante contigerunt, comprobatur; eique operæ pretium est obtemperare. Aliter enim incertum esset, quis sapientium vera prosequeretur, nisi id subjiciatur, Ecclesiam semper necessario veritatem sequi; atque hanc ambigua omnia discernere, atque definire.

De azymis.

Plurimi vero de azymis etiam Ecclesiam in jus

Digitized by Google

trahunt (83), de quibus ne loqui quidem dignum est, ad eos præsertim qui ignorant Ecclesias ab initio semper se ita habuisse, ut Orientis scilicet Ecclesia fermentatis, Occidentis autem azymis sacrificaret : quodque ad mysterii virtutem utrumque idem valet. Constat enim ex tritici substantia, ex quo solo, subjectum illud accipi necesse est : Salvatorque noster secundum legem omnia faciens : *Non veni*, inquit, *legem solvere, sed adimplere* [37]; et : *Decet nos implere omnem justitiam* [38]; oportebat ut eisdem in legali Pascha uteretur azymis, scilicet juxta traditionem legis, quæ sublatis fermentatis, azyma tum apponebat. Ex quibus profecto in eadem mensa, mysterium quoque sui corporis conficiens tradidisse cognoscitur.

Quod Chrysostomus quoque attestatur, dicens : *In illa cœna omnia eum secundum legem patravisse.* Nisi enim secundum legem azymis in cœna illa usus esset, a Judæis omnino, ut prævaricator legis, insimulatus esset : *Nam cum multi falsi testes*, inquit, *surrexissent, causam non invenerunt* [39] : maxime cum et proditor cœnæ illi interesset, qui si quid tale fuisset admissum, Judæis clam renuntiasset. Quanquam et Dominus ait : *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum* [40]; in quo scilicet etiam mysterium corporis sui tradendum erat, prædixitque ubinam cum discipulis oporteret eum Pascha manducare.

Si autem pascha legitimum fuit, omnino etiam legitimis in illo cibis usus est. Neque enim, cum omnia legis implesset, eam in Pascha prævaricari debuit. Commendat hoc et evangelista, cum dicit : *Prima autem die Azymorum* [41].

Prima vero Azymorum solemnis erat ac legitimi Paschæ. Sin vero divus Chrysostomus exponens *primam Azymorum*, eam quæ præcedat azyma dixit, ideo id ait, quia Judæis consuetudo erat, a vespera semper initium diei computantibus, e vespera etiam solemnitatem Azymorum inchoare : quam enim ipsi noctem, partem præteriti diei computamus, initium diei a solis ortu facientes, hanc illi diei sequentis initium computant ; quam ergo nos ante Azyma, illi primam Azymorum dicunt. Quocirca evangelista quoque secundum consuetudinem, *primam Azymorum* appellavit, quam Chrysostomus ante Azyma dixit, vesperam insinuare volens, in qua Dominus prima Azymorum inchoante, cum discipulis Pascha manducavit.

Quod si dictum est : *Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha* [42], non ideo putandum est, nondum advenisse Pascha ; sed quia Judæis licitum erat, ipsum in quibusdam casibus differre. Sicut enim cum esset prohibitum Judæis, extra civitatem suam Pascha facere, si qui solemnitati defuissent, post hanc in civitate celebrabant : ita et his qui in civitate erant casibus quibusdam differre licebat, sicuti quidam tunc etiam fecerunt : nequiter quidem, quia morti justum injuste tradentes, arbitrabantur mundos se Pascha secundum legem manducare. Distulerunt tamen, etsi rationabilem causam minime haberent.

Ridiculum vero et illud est, quod quidam, panis nomen, qui Græce ἄρτος dicitur, ἀπὸ τοῦ αἴρεσθαι, id est ab eo quod est *attolli*, quia propter fermentum turgescit, dictum putantes, azymum panem, quia fermento careat, neque panem appellari volunt. Quasi vero necesse sit linguas omnes, ita quoque panis nomen derivare.

Latinus enim fortasse, vel Perses a confirmando panis nomen, quia cor hominis confirmat vel quomodolibet aliter, a proprietatibus ipsam rem sequentibus deducit. Si autem et azyma cor hominis confirmant, et ipsa omnino panis nomine vocanda sunt ; et Scriptura, cum de ipsis loquitur, panes utraque appellat.

Quod indicat beatus evangelista Lucas, qui Salvatoris post resurrectionem ad Lucam et Cleopham in Emmaus proficiscentes locutionem prosequens, post quædam infert : *Sed cum his omnibus hodie tertia dies est, quo ipsa facta sunt* [43], de passione scilicet loquens. De hac enim sermo erat ; constatque quia hæc tertia inter septem post Pascha dies fuit, in quibus secundum legem eis interdictum erat uti fermentatis, vel ea utcunque circumferre. Atque illic addit, quia cognitus fuit *in fractione panis.*

In ipsa quoque apparitione Domini, qua piscantibus apparuit, scriptum est : *Quia invenerunt prunam positam, et piscem superpositum, et panem* [44]. Constat ergo azyma panem evangelistas appellasse, neque enim eis licebat septem illis diebus fermentatum panem habere, vel circumferre.

Præterea, fermentum pro dolo et malitia in Scriptura accipitur : *Attendite enim*, inquit, *a fermento Pharisæorum* [45]. Et : *Epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis* [46]; quia etiam sumptum ex sacra Virgine Domini corpus ab omni peccati labe sincerum, intactum, inaccessum fuit, idcirco panis quoque azymus sincerior ac simplicior cum sit, merito in sacrificii oblatione assumptus dici potest, in qua, subjectum illud in Dominicum mutatur corpus. Id enim plenum rationis est, ut ad mysteria, quæ per sensibiles species traduntur, pretiosiores, et quæ

[37] Matth. v, 17. [38] Matth. III, 15. [39] Matth. xxvi, 60. [40] Luc. xxii, 15. [41] Matth. xxvi, 17. [42] Joan. xviii, 28. [43] Luc. xxiv, 21. [44] Joan. xxi, 9. [45] Matth. xvi, 6. [46] I Cor. v, 8.

(83) Lege Bellarminum lib. iv *De Eucharistia*, c. 7 et seqq. ; Gennad. pro concilio Florentino, Humbertum contra Michaelem et Nicetam.

Digitized by Google

sint magis eis, quæ sumuntur, accommodatæ eligantur.

De dormientibus.

Et hoc item Occidentalibus crimen impingunt (84), quod eos qui vita excedunt, nisi peccata aliqua impediant, sanctos debita beatitate statim frui dicunt, et consequenter mortalibus peccatis obstrictos, atque ideo a beatitudine indignos, ad æternos cruciatus pertrahi, quoad facta mortuorum illa generali resurrectione, singula singulorum animabus conjuncta corpora una vel fruantur gaudiis, vel supplicîis afficiantur. Qui autem id crimen objiciunt, sive sacris Litteris credendum, sive sit observanda ratio, culpari potius merentur, quam culpare ipsi debeant. Nam Dominus quidem, ut ex pauperis Lazari, et divitis epulonis parabola proposita, constat [47], quia non verba sine rebus proponebat, concludens adjecit : quod Lazarus quidem mortuus ab angelis Abrahæ sinibus invectus est ; mortuus est autem et dives et sepultus, atque in flammam abiit. Per quæ post mortem alterius quidem requies, et beatitudo signatur, alterius vero cruciatus, nullum finem habens.

Quanquam et id quod ad latronem in cruce dictum est : *Hodie mecum eris in paradiso* [48], jamjam futuram beatitudinem commendat. Divus autem Paulus dissolvi cupit, et esse cum Christo. Cujus rei gratia id cupiebat? *Ingemiscimus enim*, inquit, *scientes quoniam dum sumus in hoc tabernaculo, peregrinamur a Domino ; per fidem enim ambulamus, non per speciem* [49] : speciem dicens creditarum rerum substantiam atque veritatem. Profecto autem ista non diceret, nisi aperte sciret, post hujusmodi peregrinationem, carnis onere deposito, se per speciem concupitis fruiturum. Aliter quippe, vivere præstitisset quam mori. Nam et corporis ad animam connexio, veluti materiæ ad speciem naturalem est. Omnibus autem eorum quæ secundum naturam sunt, ac propriorum, inest desiderium : neque dirimi quispiam a naturalibus vinculis eligeret, nisi post dissolutionem præstantioribus se fruiturum crederet, defunctoque dolor inesset, nisi speratis potiretur.

Cæterum cum hujusmodi spes firma sanctis reposita sit, neque in rerum substantia esse possit, nisi separetur anima a corpore, naturalem conjunctionem sancti fugientes, dissolutionem cupiunt, ut eis destructa materia, liceat eorum quæ crediderunt, substantiam recipere : donec per summam Dei benignitatem naturalis etiam conjunctio divinius et excellentius redeat. Attestatur autem his, et quod in testamentis a Joseph patriarcha dictum est : *Moriuntur peccatores et descendunt in infernum*. Attestantur item et quæ diebus singulis in Ecclesia canuntur, ut illud : *Quoniam in cœlestibus thalamis gloriosi martyres exorant te, Domine.* Et illud : *Martyres inclyti, non terra vos occuluit, sed cœlum suscepit. Apertæ sunt vobis paradisi portæ, intusque accumbentes, lignum vitæ gustatis.* Et illud : *Sanctorum chorus vitæ fontem invenit, et portum paradisi.* Et illud : *Quia nunc assistis Trinitati felix, interpellas pro nobis, qui fide et affectu memoriam tui veneramur.*

Et ubique omnino sanctos angelis adesse, et congaudere, et una choreas agere confitemur venerantes, atque ut pro nobis interveniant precamur, quod profecto non fieret, nisi esset communis Ecclesiæ opinio, etiam ante futuram mortuorum resurrectionem sanctos omnes beatitate perfrui. Alias autem miseri omnino essent, si reposita sibi bona procul intuentes, prompte ex hac vita, et cum voluptate migrarent.

Proinde, quomodo conveniat, illorum aliquo in loco servatas animas tanto tempore præmiis debitis fraudari, quibus Dominus gaudium æternum repromisit, quosque assumendos ait : *Ut ubi ille est, et ipsi sint* [50] ? Sed et post hanc vitam cum fide et spe viveretur, quæ beatus Paulus evacuanda, solamque charitatem permansuram dixit in beatitudine, quæ in divina speculatione consistit. Atqui neque Dominus id voluisset, ne, si ipsi quidem, qui debitam beatitudinem percepturi sunt, minus digne ad eam percipiendam se comparassent, ejus summa benignitate ultra merita semper inundante, nullo hic prohibente, promissa illis bona penes se recondita servare, mœroris causa suis effectus, meritisque illos honoribus privans.

Nam si frustrari fine mœrorem ubique præstat, quomodo non id sanctis mœroris erit causa, eoque magis, quo fine maximo atque dignissimo non potientur ? Semper enim cupientes quærent, et non potientes mœrebunt. Si enim hic ingemiscunt, ubi peregrinantur a Domino, quomodo non id etiam post præsentem vitam patientur, si illic eis cum fide etiam ac spe vivendum sit ? Quæ omnia, præter Scripturæ normam, præterque rationem sunt.

Porro si quis divum Paulum objiciat dicentem : *Et hi omnes*, sancti scilicet de quibus dicebat, *non tulerunt repromissionem, Deo melius aliquid providente, ne sine nobis perficerentur* [51] : sciendum, quia hoc in loco, *perfectionem*, dixit animæ corporisque unionem, quæ universaliter erit in futura mortuorum resurrectione. Nam secundum corporis partem sancti necdum beati sunt, quia ipsum necdum habent glorificatum, juxta rationem beatitudinis animæ. Cum vero talis unio erit, tunc utraque pars hominis perfecta erit ; quod ergo dictum

[47] Luc. xvi, 19-31. [48] Luc. xxiii, 43. [49] II Cor., v, 6. [50] Joan. xiv, 3. [51] Hebr. xi, 59-40.

(84) Lege Gennadium pro concilio Florentino, c. 4, et Bellarminum lib. 1 *De sanctorum beatitudine.*

Digitized by Google

est : *Deo pro nobis melius aliquid providente, ne sine nobis perficiantur*, perfectionem significat, quam diximus, quamque Patribus in spiritu denuntiatam, ante futuram restitutionem non reddidit sive aliis sanctis, donec Jerusalem illa cœlestis, ex his qui ante legem et in lege, et in Novo Testamento sunt, impleatur, juxta magnum consilium Dei, et præcognitionem, ineffabilemque dispositionem.

Quocirca, neque putandum est, si modo, qui digni sunt beatitudine, meritis præmiis fruantur, nullam jam fore necessitatem illustris Salvatoris adventus venturi judicare mundum. Tunc enim cum aderit mortuorum resurrectio, singula etiam corpora, juxta cujusque animæ vel splendorem, vel obscuritatem, præmiis æqua proportione perfruentur. Præterea, quoniam cum corporalibus lineamentis adveniet in gloria, non sicut in priori adventu in humilitate, necessario omnes resurgentes in regno cum gloria videbunt eum, quando sancti quidem satiabuntur cum apparuerit eis gloria ipsius perfectam jam etiam secundum corpus consecuti beatitudinem. Et contra impios et infideles in clarissimo triumpho vincent, triumphatori procidentibus omnibus : *Omnis enim lingua confitebitur, et omne genu curvabitur, cœlestium, terrestrium et infernorum* [83].

Qui autem Dominum gloriæ crucifixerunt, ob id solummodo illum videre permittentur, ut arguantur : *Videbunt enim, in quem pupugerunt* [84] : quique in hoc mundo prædicatum non receperunt, sed in suo errore permanserunt, confundentur. Nunquam vero corporalia Domini lineamenta videre possent, nisi et ipsi corpora sua, illorumque effectus habere permitterentur post resurrectionem, juxta cujusque animæ proportionem, ut supra dictum est, quo facto : *Alii quidem in supplicium æternum, alii vero in vitam æternam ibunt* [85].

De igne purgatorii.

Peccatorum vero alia quidem mortalia dicuntur, ea scilicet, quæ animæ mortem inducunt, cujus mors est separatio a Deo ; alia vero venialia, quæque scilicet rugam quidem aliquam, vel maculam animæ imponunt, non tamen ita, ut per ea æterna beatitate arceatur. Solus quippe Dominus nostra conditione suscepta sine peccato vixit ; singuli autem hominum alius aliis peccatis tenetur obnoxius. In peccatis enim nati sumus, vitamque sine peccato transire non possumus, quantumlibet virtuti studeamus. Etsi enim quispiam mortalibus abstineat, minoribus tamen illum non implicari, possibile non est : pro quibus quotidie orantes dicimus : *Dimitte nobis debita nostra* [86] ; quantumlibet enim quisque peccaverit, minimum licet, reatui subditur, hujusque satisfactio quomodolibet illi persolvenda est. Si quis enim mortalibus peccatis obnoxius, hinc sine pœnitentia discesserit, æternis suppliciis subdetur : *Qui enim talia agunt*, ait Apostolus, *regnum Dei non possidebunt* [87] ; quibus vero nulla jam salutis erit spes, resurgentque in condemnationem, in eumdem rursus redibunt locum.

Porro si quis confessus, priusquam pro peccatis satisfaciat, sive etiam, simul atque confessus fuerit, pœnitens, in quibus peccavit ex vita discedat, æterna quidem damnatione liberatur per sacramentum pœnitentiæ, in hoc enim pœnitentiæ remedium indultum est; aliter quippe nulla salutis spes fuisset his, qui in fine pœnitent ; debitam vero peccatorum satisfactionem persolvet. Quam enim hic, sive per eleemosynam, et aliam beneficentiam, sive per jejunium

Ἐπεὶ δὲ (*a*) τῶν ἁμαρτημάτων τὰ μὲν θανάσιμα λέγονται, ὅσα τὴν ψυχὴν ἀποθνήσκειν ποιεῖ, ἧς ἐστι θάνατος ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμός, τὰ δὲ συγγνωστὰ, ὅσα ῥυτίδα τινὰ καὶ ῥύπον ἐντίθησι τῇ ψυχῇ, οὐ μὴν ὥστε τῆς αἰωνίου μακαριότητος εἴργεσθαι διὰ ταῦτα. Καὶ μόνος μὲν ὁ Κύριος τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀναλαβὼν, ἀναμάρτητος διεβίω, τῶν δὲ ἀνθρώπων ἕκαστος ἄλλος ἄλλοις τῶν ἁμαρτημάτων ἐνέχεται. Ἐν ἁμαρτίαις γὰρ ἐγεννήθημεν, καὶ τὸν βίον διελθεῖν οὐκ ἔστιν ἀναμαρτήτως, κἂν ἐφ' ὅσον οὖν τῆς ἀρετῆς ἔχεσθαι βούλοιτο. Εἰ γὰρ τῶν θανασίμων ἀπέχεται, τοῖς γὰρ μικροτέροις ἀδύνατον μὴ ἐνέχεσθαι, ὑπὲρ ὧν καὶ ὁστισοῦν εὐχόμενος ἐνέχεται λέγειν · Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν. Ἐφ' ὅσον γάρ τις καὶ ὁπωσοῦν ἁμαρτάνει, ἐνοχῇ χρέους ὑπόκειται, καὶ τὴν ὑπὲρ τούτου ἱκανοποίησιν, ὁπωσδήποτε καταβάλλειν ὀφείλει. Εἰ μέν τις θανασίμοις ἁμαρτήμασιν ὑποκείμενος τοῦ παρόντος μετανοίας χωρὶς ἀπῆλθεν, ὁ δὴ τοιοῦτος αἰωνίως κριθήσεται. *Οἱ γὰρ τοιοῦτοι*, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, *βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν*. Περὶ ὧν οὐδεμία σωτηρίας ἐλπὶς, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπὶ κατακρίσει τυχόντες, πάλιν εἰς τὸν αὐτὸν ἀπελεύσονται τόπον.

Εἰ δέ τις ἐξομολογησάμενος, πρινὴ τὴν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων ἱκανοποίησιν ἐκπληρῶσαι, εἰ καὶ ἅμα τῷ ἐξομολογήσασθαι μετανοοῦντα, ἐφ' οἷς ἥμαρτε θανασίμοις, ἐντεῦθεν ἀναχωρήσει, τῆς μὲν αἰωνίου καταδίκης λυτροῦται διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ τὸ τῆς μετανοίας κεχάρισται φάρμακον. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ἐλυσιτέλει τοῖς ἐν τῇ ἐξόδῳ μετανοοῦσι, τὴν δὲ ὀφειλομένην ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων ἱκανοποίησιν ἀποδώσει. Ἦν γὰρ ἐν-

[83] Philipp. II, 10, 11. [84] Joan. XIX, 37. [85] Matth. XXV, 46. [86] Matth. VI, 12. Gal. V, 21.

(85) Lege S. Thomam in opusc. contra Græcorum errores in Bellarmino l. *De Purgat.* et Gennadium pro concilio Florentino c 3. Exstat Græce et Latine liber a Græcis editus contra purgatorium quem tenebris quam luce digniorem evulgavit Vulcanius Calvinista.

(*a*) Hunc locum Græce edidit Leo Allatius in libro *De Purgatorio*, p. 12. EDIT.

Digitized by Google

ταυθα, εἴ τε δι' ἐλεημοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης εὐ- A et lacrymas, et hujusmodi afflictionem soluturus erat,
ποιΐας, εἴ τε διὰ νηστείας, καὶ χαμευνίας, καὶ δακ- juxta regulas a sanctis Patribus positas pro satisfa-
ρύων, καὶ τῆς τοιαύτης κακώσεως ἔμελλεν ἀπο- ctione peccatorum, hanc nisi vivens implere permit-
δώσειν, κατὰ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ὑπὲρ tatur, postquam exierit ex vita, reddet, donec per Dei
ἱκανοποιήσεως κειμένους τῶν πατέρων κανόνας, gratiam, et justitiam, peccati contagium sibi insi-
ταύτην, εἰ μὴ συνεχωρήθη ζῆν, κατὰ τὴν ἐκεῖσε tum diluens, mundusque jam effectus, ac dignus
διάθεσιν ἀπελθεῖν ἀποδώσει, ἕως ἂν κατὰ τὴν τοῦ qui uniatur Deo, non habens maculam neque ru-
Θεοῦ χάριν καὶ δικαιοσύνην ἀπονιψάμενος τὸν ἐκ τῆς gam, ea beatitudine fruatur, ad quam præparabatur
ἁμαρτίας ἐμπεπλασμένον αὐτῷ ῥύπον, καὶ καθαρὸς quidem per pœnitentiæ remedium, et sacramenta
καὶ ἄξιος ἤδη γενόμενος, ἑνωθῆναι τῷ Θεῷ, μὴ ἔχων cætera ab æterna damnatione per Christi gratiam
σπῖλον ἢ ῥυτίδα τῆς μακαριότητος ἀπολαύῃ, πρὸς liberatus, accedere autem prohibebatur, necdum
ἣν κατηυθύνετο μὲν ἀπὸ τῶν παρόντων διὰ τοῦ satisfactione debita, secundum divinam justitiam
τῆς μετανοίας φαρμάκου, καὶ τῶν λοιπῶν μυστη- impleta.
ρίων τῆς αἰωνίου καταδίκης, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἀπολυτρωμένος. Ἐκωλύετο δὲ προσελθεῖν, οὕτω τῆς
ὀφειλομένης ἱκανοποιήσεως κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην γενομένης.

Εἰ γὰρ ἐλεήμων ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ δίκαιος, καὶ B Si enim misericors est, ac pius Dominus, justus
οὐχ οὕτως ἐλεήμων, ὡς τὴν αὐτοῦ δικαιοσύνην ἀναι- tamen nihilominus est. Neque ita est misericors,
ρεῖσθαι· *Πάντα γὰρ ἐν ζυγῷ καὶ σταθμῷ κατὰ* ut ejus justitia evacuetur: *Omnia enim in statera, et*
τὸν Ἡσαΐαν. Ἄλλως δὲ καὶ μάταιον ἦν, ἢ κανόνας *mensura*, juxta Isaiam [87]: aliterque inane esset
κακώσεως τοῖς ἐξομολογουμένοις ἐπιτιθέναι τὴν vel confitentibus ab Ecclesia pœnitentiam imponi,
Ἐκκλησίαν, ἢ τοὺς μετανοοῦντας τοσαύτῃ ἑαυτοὺς vel pœnitentes tantæ se ipsos tradere afflictioni.
παραδιδόναι τῇ κακουχίᾳ, εἴ γε τὴν αὐτῶν ἀνομίαν Si quidem iniquitatem suam, semel tantum con-
ἅπαξ μόνον εἰπόντας, ἐχρῆν μηδοπωσοῦν ἐνέχεσθαι fitentes, jam ab omni reatu liberi essent. At con-
πλέον. Ἀλλὰ δῆλον ὡς ἀντισηκοῦσα τοῖς ἁμαρτή- stat, quia peccatis pœnitentiæ afflictionem ingerens,
μασι τὴν διὰ μετανοίας κάκωσιν, καὶ τὴν ἐνταῦθα atque hic purgationem breviorem, ac leviorem quam
κάθαρσιν ἐπιτομωτέραν καὶ κουφοτέραν τῆς μετὰ debeatur, decernens, talia injungit. Alias enim qui
ταῦτα ὀφειλομένης κρίνουσα τὰ τοιαῦτα τοῖς ἁμαρ- per omnem vitam deliciis, et impudicitiæ dediti, ad
τήμασιν ἐπιτίθησιν. Καὶ μὴν καὶ οἱ διὰ βίου τρυφῇ ipsum jam finem vitæ pœniterent, nihilo deterio-
καὶ ἀκολασίᾳ συζήσαντες, ἐπ' αὐτῇ δὲ τῇ ἐξόδῳ μό- res essent, quam hi qui pro similibus peccatis diu-
νον μετανοοῦντες, οὐδὲν ἂν ἠλαττοῦντο τῶν ἐν σάκκῳ tissime in cilicio, et cinere, et lacrymis usque ad
καὶ σποδῷ καὶ δάκρυσι μέχρι τελευτῆς διαγενομέ- C finem perstiterunt. Nihil præterea conferrent, quæ
νων ἐφ' ὁμοίοις τοῖς ἁμαρτήμασιν. Ἔτι δὲ οὐκ ἂν pro defunctis ab Ecclesia fieri præcipiuntur ora-
οὐδοτιοῦν συνετέλουν αἱ ὑπὲρ τῶν τεθνηκότων ἐλεη- tiones, et eleemosynæ. Pro his enim, qui jam bea-
μοσῦναι καὶ προσευχαὶ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας προσ- titudine potiti sunt, orantes sacrificia offerre opus
τεταγμέναι. Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἤδη τῆς μακαριότητος non est. Quæ enim pro sanctis officia offerimus,
ἐπειλημμένων εὐχομένους οὐ χρὴ θυσίας ἀναφέρειν. non ut misericordiam consequantur, offerimus; sed,
Ἐπεὶ καὶ ἃς ὑπὲρ τῶν ἁγίων θυσίας προσάγομεν, ut honorantes eos, mediatores pro nobis apud Deum,
οὐχ ἵνα τύχωσιν ἐλέους, ἀλλὰ τιμῶντες αὐτοὺς, καὶ ut naturæ nostræ primitias opponimus. Pro his vero,
μεσίτας ὑπὲρ ἡμῶν ὡς ἀπαρχὰς τῆς ἡμετέρας φύ- qui in inferno damnati sunt, nullam Ecclesia ora-
σεως πρὸς τὸν Θεὸν προβαλλόμεθα. Περὶ δὲ τῶν εἰς tionem facit.
ᾅδου κατακριθέντων οὐδεμίαν εὐχὴν ἡ Ἐκκλησία
ποιεῖται.

Καὶ φανερὸν ὑπὲρ τῶν μήτε ἐν μακαριότητι καθ- Perspicuum igitur est, neque pro his, qui beata
ιστημένων, μήτε ἐν ᾅδου κατακριθέντων τὰς εὐχὰς jam requie potiti sunt, neque pro his, qui in inferno
καὶ τὰ τοιαῦτα προσάγεσθαι. Ὅθεν καὶ ἀναγκαίως D damnati sunt, orationes, ac talia offerri. Unde ne-
συναναφαίνεται, τρίτον τινὰ τόπον τιθέναι, ὅπου cessario colligitur, tertium quemdam esse locum,
τῆς τοιαύτης καθάρσεως γενομένης, καὶ τῆς ἐλλει- ubi hujusmodi purgatione facta, et reliqua satis-
φθείσης ἱκανοποιήσεως ἀποδοθείσης, οἱ διὰ ταύτης factione persoluta, qui sunt ejusmodi omni ma-
ἐλθόντες, τὸν ἐνόντα βραχὺν καθαρθέντες ῥύπον, cula purgati ad beatitudinem transeunt. Simili vero
ἐπὶ τὴν μακαριότητα μεταβαίνουσιν. Ὡσαύτως δὲ ratione etiam si quis servatis omnibus mandatis
καὶ εἴ τις τὰς μὲν ἐντολὰς ἁπάσας τῶν τοῦ Θεοῦ Dei, mortalibusque culpis liber, parvis vero, et quo-
προσταγμάτων τηρήσας, κἀντεῦθεν τῶν θανασίμων tidianis, sine quibus vita hominis transigi non po-
ἀπηλλαγμένος, τοῖς δὲ μικροῖς τούτοις καὶ καθη- test, obnoxius, hinc, sine pœnitentia, et satisfactione
μερινοῖς ἐνισχύμενος, ὧν χωρὶς ἀδύνατον ζῆσαι τὸν decesserit, in purgatorii loco integre, quod omise-
ἄνθρωπον, καὶ αὐτὸς ἀπελθὼν τὴν ὑπὲρ τούτων ἱκα- rat, reddet. Eum enim, qui mortalibus semper ab-
νοποίησιν, εἴ τι ταύτης παρώφθη, ἢ τοῦ τέλους ἐπελ- stinuerit, propter minima ista, ut qui turpissime
θόντος οὐκ ἔφθασεν ἐκπληρῶσαι, καθαρθεὶς ἐν τῷ flagitioseque vixerunt, in inferno damnari, justus

[87] Isa. XL, 12.

Digitized by Google

profecto judex nunquam permitteret. Alias enim vita pura nihil a corrupta differret: si, qui sine venialibus culpis esse non possumus (sumus enim homines) æque propter illa, ut quisque perditissimus ob scelera gravissima cruciabimur. Et quomodo unicuique Dominus reddet secundum opera sua [58], si tot frustra labores nobis, pro illius implendis jussis assumimus? imo vero, quænam est salutis spes, si etiam parva quæque peccata, quæ velut umbra homines sequuntur, æque ut mortalia damnantur? Nam sine ipsis decedere, illorum est, qui per martyrium consummati, vitamque angelicam imitati sunt, eorumque qui magnam ostenderunt pœnitentiam, ut latro; et quos divina gratia præcipue justificavit.

A τόπῳ τῆς καθάρσεως ἐντελῶς ἀποδώσει. Τὸν μὲν γὰρ τῶν θανασίμων ἀποσχόμενον διὰ βίου διὰ τὰ μικρὰ ταῦτα τοῖς ἀσώτοις διαβιώσασιν ἐπίσης ἐν τῷ ᾅδῃ κατακριθῆναι, πάντως οὐκ ἂν παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ συγχωρηθείη. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ὁ μετὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ βίος τοῦ διεφθορότος διαφέροι, εἴ γε τῶν μὲν συγγνωστῶν ἁμαρτημάτων ἀδύνατον μὴ κατασχεῖν ἄνθρωπον ὄντα, ἐπίσης δὲ διὰ ταῦτα τοῖς πάντη διεφθορόσι κατακριθήσεται. Καὶ πῶς ὁ Κύριος ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀποδώσει τῶν τοσούτων ὑπὲρ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ πόνων εἰς κενὸν ἀνηλωμένων τῷ κατορθώσαντι; Μᾶλλον δὲ τίς σωτηρίας ἐλπὶς, εἰ καὶ τὰ μικρὰ τῶν ἁμαρτημάτων, ἃ καθάπερ σκιὰ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις παρέπεται, τοῖς θανατίμοις ἐπίσης κατακρινοῦσι; Τὸ γὰρ καὶ χωρὶς αὐτῶν ἀπελθεῖν, τῶν διὰ μαρτυρίου τελειωθέντων, καὶ τῶν ἐν σώματι καθάπερ ἄγγελοι πολιτευσαμένων μόνον ἐστὶ, καὶ μέντοι καὶ τῶν μεγάλην ἐνδειξαμένων μετάνοιαν, ὥσπερ ὁ λῃστὴς, καὶ οὗ; ἡ Θεοῦ χάρις ἐδικαίωσεν ἐξαιρέτως, ὅπερ ὀλιγίστων ἐστί.

Cæterum, ut sordidatum vel parva macula, uniri Deo, et perfrui beatitudine, possibile non est, nihil enim divinæ naturæ profanum appropinquat; ita, omnibus peccatis expiatum, putare, non admitti ad beatitudinem, cum nihil jam obsistat, irrationabile simul et iniquum est, Scripturæque sententiis contrarium. Sic itaque inter beatitudinem, et æternum cruciatum tertius locus relinquitur, in quo hujusmodi peccata purgantur. Eum vero locum ignem esse aiunt; non eum qui ante faciem Christi in ejus revelatione, ut ait Daniel [59], præcedit, et quem gehennæ ignem Scriptura vocat [60]; his enim, qui in illum semel merguntur, nulla est emergendi spes; sed ignis alius, quem purgatorium dicunt; quod in eo delicta purgentur, ac velut in fornace, qui in illum mittuntur, emundantur, istudque ante judicium extremum. Post hoc enim, nullus qui mundetur erit, unoquoque proprium sibi locum æterne vindicaturo, Solum enim ante hoc judicium quæ pro animabus fiant, conferre possunt. Sed et si qui adveniente Domino ad judicandum mundum, modo sanari possint, relinquentur: *Omnes enim non dormiemus* (86), *omnes vero immutabimur* [61]; *et nos, qui vivimus, qui residui sumus, simul cum eis rapiemur* [62]; Deus, ut qui possit mortis, atque illorum regenerationis omnia in momento persequi; ita et purgationis dolorem, qui multo tempore durasset, breviter contrahens, reddet juxta temporis, doloris que rationem, ut omnes illius conspectui assistant, omni quidem motu, cursuque quiescentibus, omnibusque sacramentis, ac dispensationibus impletis. Idem vero et de corporibus, si quem ex his dolorem quis obvenire velit propter consortium ad animam in hac vita, nihil cogitare prohibet.

B Τὸ δὲ καὶ τὸν βραχὺν ἔχοντα ῥύπον ἑνωθῆναι τῷ Θεῷ συγχωρηθῆναι τῆς μακαριότητος ἐπιτετευγμένον ἀδύνατον. Οὐδὲν τῇ θείᾳ σοφίᾳ προσυπαντᾷ βέβηλον, ἀλλὰ καὶ τὸ παντὸς ἐκκεκαθαρμένον μὴ συγχωρεῖσθαι οἴεσθαι τῆς μακαριότητος ἀπολαύειν, μηδενὸς ἤδη προσισταμένου, ἄλογόν τε καὶ ἄδικον, καὶ ταῖς τῆς Γραφῆς ἀποφάσεσιν ἐναντίον. Οὕτω τοίνυν μεταξὺ μακαριότητος καὶ τῆς αἰωνίου καταδίκης τρίτος καταλείπεται τόπος, ἐν ᾧ τὰ τοιαῦτα τῶν ἁμαρτημάτων καθαίρεται. Ὃν δὴ τόπον πῦρ εἶναί φασιν, οὐκ ἐκεῖνο τὸ πῦρ, ὅπερ πρὸ προσώπου Χριστοῦ ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ, ὡς ὁ Δανιὴλ φησιν, ἕλκεται, καὶ ὃ πῦρ γεέννης ἡ Γραφὴ καλεῖ, τοῖς γὰρ ἐν τούτῳ καθαχριθεῖσιν οὐκ ἔστιν ἀνάδυσις, ἀλλ' ἕτερον, ὃ Καθαρτήριον διὰ τὴν κάθαρσιν ὀνομάζεται, καὶ τὸ καθάπερ ἐν χωνευτηρίῳ τοὺς εἰσελθόντας καθαίρεσθαι. Καὶ τοῦτο πρὸ τῆς τελευταίας κρίσεως. Μετὰ γὰρ ταύτην ἐπεὶ καὶ πρὸ ταύτης μόνον τὰ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν γινόμενα δύναται συντελεῖν· μετὰ δὲ ταύτην οὐδεὶς ὁ καθαιρόμενος ἔσται, ἑκάστου τὸν οἰκεῖον ἑαυτῷ τόπον αἰωνίως καθέξοντος. Ἀλλὰ καὶ εἴ τινες αἴφνης ἐπὶ τῷ κρίνειν τὸν κόσμον ἐπιστάντος τοῦ Κυρίου, μόνον εἰ τῶν ἰασίμων εἰσὶ, περιλείπονται, *Πάντες γὰρ οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα*, ὥσπερ δυνατὸς ὁ Θεὸς τὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς αὐτῶν παλιγγενεσίας ἐν ἀτόμῳ διεξελθεῖν, οὕτω καὶ τὴν διὰ τοῦ καθαίρεσθαι ὀδύνην ἐν πλείονι διαστήματι τοῖς δεομένοις καθάρσεως ἐν βραχεῖ συνελὼν ἀποδώσει, κατὰ τὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ὀδύνης ἀνάλογον, ὥστε πάντας ἔμπροσθεν αὐτοῦ παραστῆναι, πάσης κινήσεως καὶ δρόμου παντὸς πεπαυμένων, πάντων δὲ μυστηρίων καὶ πάσης οἰκονομίας τελεσθέντων. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοῖς σώμασιν, εἴ τινα καὶ τούτοις ἄξιοί τις ὀδύνην προσγενέσθαι διὰ τὴν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ πρὸς τὴν ψυχὴν κοινωνίαν, οὐδὲν ἄτοπον προσλογίζεσθαι.

[58] Rom. II, 6. [59] Dan. VII, 9. [60] Matth. X, 28. [61] II Cor. XV, 51. [62] I Thess. IV, 16.

(86) Sic legunt Græci.

Digitized by Google

Εἰ δέ τις τὴν τοιαύτην, ἐφ' ὧν προείρηται, κάθαρσιν ἀπαρνεῖται, ἐξ ἀνάγκης ὁμολογήσει, ἢ τὸ κακὸν ἀτιμώρητον καταλείπεσθαι, ἢ τὴν τῶν πιστῶν Ἐκκλησίαν μετὰ ῥύπου τῷ Χριστῷ συναφθήσεσθαι, ἢ καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν τεθνηκότων εἰς οὐδὲν γίνεσθαι δέον. Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶταν, εἰ καὶ τολμηρὸν εἰπεῖν, ἄδικον δείκνυσι τὸν Θεὸν, εἴ γε τοὺς ἀνομοίως ἁμαρτόντας τοῖς ἴσοις ὑπάξει, καὶ τοὺς διαφόρως ζήσαντας τῶν αὐτῶν ἀξιώσει, τὸ δίκαιον ἑκάστοις οὐκ ἐν ζυγῷ καὶ σταθμῷ παρεχόμενος. Οὐδὲ γὰρ εἰ εὔσπλαγχνος καὶ ἐλεήμων ἐστὶ, τὸ τῆς ἄκρας δικαιοσύνης ἐκβάλλεται. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν. Καὶ ἡ Γραφὴ πανταχοῦ τὸν ἔλεον τῇ κρίσει συνάπτει, οὐδ' εἰ χαριζόμενος τῆς αἰωνίου καταδίκης τοὺς ἐξομολογησαμένους λυτροῦται ἤδη καὶ τὴν διὰ κακώσεως ἀντισήκωσιν, καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἱκανοποίησιν παραιτεῖται. Οὕτω γὰρ διὰ μόνων τῶν μυστηρίων δυνατὸν ἦν τῆς βασιλείας ἐπιτυγχάνειν. Καίτοι καὶ τὸ ὅλως ἱκανοποιοῦν δύνασθαι χάριτος ἐστί. Τοῖς γὰρ εἰς τὸ θεῖον ὕψος ἐξαμαρτοῦσι, τί ποτ' ἂν εἰς ἐξίλασμὸν ἢ ἀντισήκωσιν ἐξαρκέσαι; Ὅμως τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀσθενείᾳ, μεγάλα μικροῖς ἀντιμετρῶν, κατὰ τὸ πολὺ ἔλεος συγγινώσκει, οὐδὲ τῆς Ἐκκλησίας συντριβὴν καὶ κάκωσιν τοῖς μετανοοῦσιν ἐπιτιθείσης, καὶ ἄλλως μετὰ τῶν πιστῶν οὐ προσλαμβανούσης εἰς τὴν τῶν μυστηρίων κοινωνίαν, *ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς, καὶ διϊκνούμενος ἄχρι μυελῶν σαρκὸς καὶ πνεύματος*, ἧττον ἀκριβέστερον ἐκείνης φανεῖται, δεδομένης ἐφ' ὅσον ἄν τις καὶ ὁπωσοῦν βούλοιτο τῆς ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων ἱκανοποιήσεως. Οὐδὲ μὴν δίκαιον διὰ τὸν ἐνόντα βραχὺν ῥύπον τῆς βασιλείας ἀπείργειν. Τὸ δὲ δεύτερον παντελῶς ἀδύνατον. Δεῖ γὰρ, φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, ἑνωθῆναι τὴν Ἐκκλησίαν τῷ Χριστῷ, *μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα*, καὶ ὡς εἴρηται τῇ θείᾳ σοφίᾳ, οὐδὲν προσυπαντᾷ βέβηλον, καὶ δὴ καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν λέγοντος, *τοῖς ἁγίοις εἶναι μακαριότητα τὴν θεωρίαν τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅλης ὅλῳ τῷ νοῒ μιγνυμένης· ἣν καὶ μόνην βασιλείαν οὐρανῶν ἐγὼ τίθεμαι*, φησί. Πῶς ἂν εἴη τοῦτό τινος ἐν τῇ ψυχῇ μενούσης ἀκαθαρσίας;

Τὸ δὲ τρίτον τοῖς παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν ψυχῶν γινομένοις, καὶ ταῖς ἐλπίσι τῶν πιστῶν παντελῶς ἐναντίον· ἔτι δὲ τοῖς παρὰ τῶν ἁγίων ἐν ἱστορίαις καὶ ἀποκαλύψεσιν, ἢ θεωρίαις λεγομένοις μέχεται, ὧν πολλῶν ὄντων μόνων τῶν εἰρημένων τῷ θείῳ Δαμασκηνῷ ἐν τῷ *Ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων* αὐτοῦ λόγῳ πρὸ τῆς τεσσαρακονθημέρου νηστείας μεμνώμεθα, *ἐν ᾧ πολλοῖς ἀποκαλυφθῆναι τῶν ζώντων διέξεισιν, ὅσον αἱ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων ἐλεημοσύναι καὶ προσευχαὶ λυσιτελεῖς εἶεν· καὶ ὅπως ἐκεῖνοι τῶν πειρατηρίων καὶ τῶν δεσμῶν, τούτων γινομένων ἀνίενται*. Καὶ μέντοι καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν ταῖς εἰς τὴν Πεντηκοστὴν ἀναγινωσκομέναις εὐχαῖς ἄνεσιν ἐλπίζει καὶ εὔχεται τοῖς κατεχομένοις τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀνιαρῶν. Καὶ

A Si quis vero hujusmodi purgationem, in quibus prædictum est, neget, necesse est ut confiteatur vel malum aliquod relinqui impunitum, vel fidelium Ecclesiam cum macula Christo conjungendam, vel quæ pro defunctis fiunt, nihil valere. Sed primum illud quidem, etsi audax dictum est, injustum ostendit Deum, si quidem dissimiliter peccantes eisdem pœnis subdit, et qui differenter vixerunt eisdem dignos censet, non eis quod justum est in statera et pondere distribuens. Neque enim, si clemens et misericors est, summa in Deo illius justitia tollitur. Hoc enim est ipsum destruere. Et Scriptura vero ubique misericordiam judicio conjungit, neque, si indulgens, æterna damnatione confitentes eripit. Jam etiam pœnitentiæ afflictionem peccatorumque satisfactionem tollit. Ita enim solis mysteriis esset cœlesti regno perfrui, quanquam et digne posse satisfacere, gratiæ est. Iis enim qui in Deum peccant, quid ad propitiandum seu satisfaciendum posset sufficere? Tamen hominum infirmitati condescendens, et magna parvis commutans, secundum magnam misericordiam ignoscit, neque Ecclesia contritionem et afflictionem pœnitentibus imponente, atque aliter ad communionem sacramentorum cum fidelibus non admittente; is qui *scrutatur corda, et renes*[63], *et pertingit usque ad divisionem animæ et spiritus*[64], minus diligens, quam illa apparebit, concessa, quantum quis et quomodolibet velit, satisfactione pro peccatis. Neque tamen B justum esset propter levem maculam arcere a regno. Secundum vero, omnino impossibile est: *Oportet enim*, inquit beatus Paulus, Ecclesiam uniri Christo, *non habentem maculam neque rugam*[65]. Atque, ut dictum est, divinæ munditiæ nihil profanum appropinquat, Gregorio item Theologo dicente, *post restitutionem sanctis esse beatitudinem speculationem sanctæ Trinitatis, quæ tota toti intelligentiæ miscetur: quam etiam solam*, inquit, *ego regnum cœlorum dico*. Quomodo fieri hoc posset, si qua in anima perduraret immunditia? C

Tertium autem his quæ a Christi Ecclesia pro animabus fiunt, speique fidelium contrarium omnino est; hisque præterea, quæ a sanctis in historiis seu revelationibus seu speculationibus dicuntur, adversatur. Quæ cum multa sint, sola, quæ Damascenus in sermone suo *Pro mortuis* dixit ante jejunium quadragesimale, memorabimus: *In quo viventium plurimis revelatum*, ait, *quantum vel eleemosynæ, vel orationes, quæ pro defunctis fiunt, illis conferant, utque illi vexationibus et vinculis, dum ista fiunt, dimittuntur*. Nempe et magnus Basilius, in orationibus quæ in Pentecoste leguntur, requiem sperat et orat dormientibus eorum quibus continentur tristium. Et omnis Ecclesia talia pro his orans offert; perspicuumque est, quia non solu- D

[63] Psal. VII, 10. [64] Hebr. IV, 12. [65] Ephes. V, 27.

Digitized by Google

tionem ac requiem eorum qui æternis pœnis cruciantur, orantes petunt. His enim qui semel illis fuerint immersi, emergendi facultas nulla est. Alias eos qui damnati eis sunt, relaxari necessario putandum est; finemque fore infinitis cruciatibus putandum. At id contra communis fidei positionem est.

Quoniam vero neque pro his qui sunt in beatitudine (hi quippe optato fine quietissime fruuntur), neque pro his quos æternus urget cruciatus, Ecclesia talia orat, colligitur, quod dictum est, tertium quemdam locum purgationis esse, ubi qui continentur per summam Dei justitiam, ejusque miserationem infinitam, his quibus continentur, tristibus eripiuntur, et per charitatis opera benignissimus Deus propitius effectus, pœnalem cruciatum breviori concludens intervallo, ad beatitudinem eos transfert non habentes maculam vel rugam. Propter hoc enim cura pro mortuis suscipitur agenda.

A πᾶσα ἡ Ἐκκλησία τὰ τοιαῦτα ὑπὲρ τούτων δεομένη προσάγει, καὶ δῆλον, ὡς οὐ λύσιν καὶ ἄνεσιν τῶν ἐν τῷ αἰωνίῳ κολάσει πειρατηρίων τοῖς κατεχομένοις εὐχόμενοι δίονται. Τοῖς γὰρ εἰς ἐκείνην εἰσελθοῦσιν οὐκ ἔστιν ἀνάδυσις, ἢ τοὺς ἐν αὐτῇ καταχριθέντας ἀνάγκη νομίζειν ἀνίεσθαι, καὶ ταύτῃ τέλος τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως οἴεσθαι. Τόδε ἐστὶ παρὰ τὴν κοινὴν τῆς πίστεως θέσιν.

Καὶ ἐπεὶ οὐθ' ὑπὲρ τῶν ἐν μακαριότητι καθεστώτων (οὗτοι γὰρ τοῦ τέλους ἀδεῶς ἀπολαύουσιν) οὔθ' ὑπὲρ τῶν ἐν αἰωνίᾳ καταδίκῃ κριθέντων ἡ Ἐκκλησία καὶ τοιαῦτα προσάγει, τὸ εἰρημένον συνάγεται, τρίτον τινὰ τόπον τῆς καθάρσεως εἶναι, ὅπου οἱ κατεχόμενοι κατὰ τὴν ἄκραν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος τῶν κατεχόντων ἀνίενται, B καὶ διὰ τῶν τῆς ἀγάπης ἔργων ὁ πανάγαθος ἐξιλεούμενος, καὶ ταύτῃ τὰ τῆς ἐπωδύνου καθάρσεως ἐν βραχυτέρῳ συγχωρῶν διαστήματι ἐπὶ τὴν μακαριότητα μεταβιβάζει, μὴ ἔχοντας σπίλον ἢ ῥυτίδα. Ἐπὶ τούτων γὰρ τὰ ὑπὲρ τῶν τεθνηκότων προσειλῆπται.

Huic purgationi beatus etiam concinit Paulus dicens: *Quale cujusque opus est, ignis probat; si cujus opus arserit, detrimentum patietur, hic autem salvabitur, sic autem quasi per ignem* [66]. Opera quidem ardentia dicens facile conflagrantem incendio materiam: quam qui ædificaverunt, penitus ardebunt. Detrimentum enim passa sunt omnia illorum studia, et sine ullo fine torrebuntur. Opera vero, quæ superædificantur, fidei scilicet et quæ permanent, virtutis dicens opera, qualia juxta proportionem sunt aurum, argentum et pretiosi lapides, quæ qui perfecerit, mercedem sumet, salutem scilicet. Sequitur enim: *Hic autem salvabitur.* Verum et ipse cum dolore, ut scilicet per ignem transiens, purgatusque a brevi sibi inusta macula. Dei enim est omnino sine peccato esse. De hominibus vero, quantumvis sint mundi, dictum est: *Quoniam in multis offendimus omnes* [67]; et, *Nemo mundus a peccato neque infans unius diei* [68]. Dictum est autem et apud Malachiam: *Quoniam, sicut ignis in fornace, et velut herba fullonum, conflabit, et emundabit quosdam* [69].

bat. *Per* enim transitum quemdam motumque significat. Eum vero, qui semel in gehennæ ignem injectus fuerit, manere semper in eo necesse est.

Attestatur his et divus Chrysostomus, in quarta super Matthæum homilia, *Sancti quidem*, inquit, *per ignium flumen gradientes, nihil triste patientur, imo, inde clariores etiam reddentur.* Sanctos fideles dicit, qui sine mortalibus peccatis sancte justeque C vixerunt; hos enim, qui ita vivunt, Scriptura *sanctos* vocat. Et quod item dicitur: *Si justus vix salvabitur, peccator ubi parebit* [71]? ad hanc intelligentiam ducitur per eum qui vix salvatur, illum commendans, qui per purgationem salute fruitur.

Quidam etiam apud nos dictum illud apostolicum exponens ait: *In expositione Isaiæ sanctus Basilius hujus dicti mentionem secundo faciens, ipsum pro purgatione suscepit.* In hanc intelligentiam et Nyssenus Gregorius dictum explanavit. Quorum verborum vim quidam non intelligentes, finem post judicium ultimum æterni cruciatus dicere putarunt in ipsam intelligentiam et Occidentalem Ecclesiam, quia purgatorii ignis ante ultimum Salvatoris adventum purgationem prædicat, qua sublata, D plurima absurda sequi necesse est: a nostris culpatur, quasi post judicium finem cruciatuum fore affirmans. Sed falsum profecto est, ita illam sentire; adeo, ut si qui hoc aperte sentire comprobantur, eos a se abscindat, neque illos ad communionem sacramentorum admittat. Idque perspicuum est et ex antiquis et ex junioribus illius Ecclesiæ doctoribus, ut ex his quæ in nostram Græcam scilicet linguam inde translata sunt, si quis legere voluerit, animadvertet. Sed hæc hactenus.

Et certe, si gehennæ ignem hic voluit dicere, quomodo possibile est ut qui in eum missus fuerit, salute potiatur? In eo quippe nulla est salutis spes. Constat igitur de igne purgante et probante, velut aurum in fornace, eos qui in illum immittuntur, illi sermonem esse. Nam gehennæ ignis neque mundabit aliquos, neque probabit.

Quod si quidam sanctorum, quod dictum est, *salvabitur veluti per ignem* [70], in igne manebit, exposuit, nihil contrarium est; qui enim purgatur et probatur, quantumlibet in eo quod se probat et purgat, necesse est maneat, ut sordes ponat. Simulque quod dictum est, *per ignem*, id quod dicimus, compro-

De sacerdote diaconi officium implente.

Et illud item adjiciendum est, quod cum sit sine

[66] I Cor., III, 13-16. [67] Jac. III, 2. [68] Job. XIV, 4, sec. LXX. [69] Malach. III, 2, 3. [70] I Cor. III, 15. [71] I Petr. IV, 18.

Digitized by Google

crimine, culpatur tamen a nostris. Hoc autem est, quod in offerendo sacrificio sacerdos sæpe diaconi explet ministerium. Improbe sane. Ignorant enim, quia is quidem qui, quod majus est, habet, etiam quod minus est ejusdem generis habet necessario. Non autem e converso. Idque omnia inspicientibus constabit. Homo enim rationalem habens animam, sensibilem quoque et vegetabilem sub ea habet. Neque tamen quæ vegetabili anima utuntur, sensibili etiam et rationali potiuntur. Atque itidem in aliis, sive humana, sive divina inspicere quis velit. Nempe et Dominus secundum hominem primus existens, et maximus sacerdos, non ideo, quia ministri habitum, et ministerium pedes abluendo monstravit, sacerdotii confudit ordinem. Et hic igitur sacerdos, quoniam inferioris sacerdotii gradus in seipso continet, constat, quia omnibus quæ sub se sunt, legitime utetur.

Non tamen illius ordinem diaconus implere potest. Nisi enim eos qui sub ipso sunt, gradus contineret, profecto neque unquam apud se omnium simul graduum ministerium impleret sacerdos; quoniam vero implet, constat, quia illos habens, secundum illos etiam ministrare potest. Est enim irrationabile omnia simul quidem facere permittere; discrete autem non ita, cum nihil sit, quod prohibeat. Atqui a diaconi stola dignitas sacerdotalis non excluditur. Non enim sibi invicem ista contraria sunt, ut cum alterum sit, alterum esse non possit. Neque stola diaconi, causa sacerdotalium graduum exsistit. Sed horum gratia, etiam stolæ differentia habentibus distributa est.

Quod si eos qui sub se sunt, in seipso sacerdos gradus continet, constat quia, quando diaconi seorsim implet ministerium, licet illi stolam etiam illius indui. Aliter autem esset inconveniens, pontificem aliquem vel exsilio, vel alio casu aliquo affectum, ministris absentibus qui illi in oblatione salutaris hostiæ assistant, non per seipsum omnia implere, sed, sine sacramentorum participatione diutissime persistere, vel sine ipsis etiam decedere, cum nihil adsit, quod rationabiliter ac necessario obsistat.

Quod enim dicitur, *non oportere presbyterum in diaconi ordinem venire*, hujusmodi est, ac si dicatur : Non expedit ut sacerdotii gradum deserens quispiam ad diaconi transcendat ordinem. Quia enim sacerdotium omnes sub se gradus continet, constat in una persona quæ alios contineat, majore sublato, et alia simul auferri. Sicut cum rationalis anima separatur a corpore, otiosa reliqua et inutilia fiunt, et quorumdam sacerdotio sublato, non permittitur his vel diaconi vel subdiaconi gradum continere, atque illius implere ministerium. Sed et aliter Ecclesia prohibet eos qui sacerdotii deserunt gradum, minorem quoque apud se retinere. Neque enim deessent, qui vel propter canonis facilitatem, vel sibi honorem comparantes, quem solis diaconis habere licet, sive etiam aliis quibusdam casibus sacerdotium omnino deserere, quasi sacerdotes ab initio consecrati non essent, ac diaconorum dignitate uti non vellent. Ex quo ministeria ecclesiastica confundi atque ordine carere conflingeret, singulis, quæ sibi gratiora essent, eligentibus. Eam vero licentiam Ecclesia coercuit.

De duobus Romanis pontificibus (83).

Enimvero qui dissensionibus gaudent, illud quoque criminantur, quod nunc Occidentis Ecclesiam duo agunt pontifices, ambo per gentes et genera divisi, quasi non hoc ipsum eis sæpe contigerit. Quod si ambo ecclesiasticis non utebantur, illud omnino in causa est quod conclusi undique sint, neque se Ecclesiæ nostræ ita extendat auctoritas, hostiliter tamen nihilominus affecti erant. Quanquam vero istud nemo rite laudaverit; cum tamen res ita se habeat, circa res tantum Occidentis versatur ista dissensio, fides autem utrisque una est, quocirca magis ac magis veritatis firmitas admiranda est, quod, cum illi extrinsecus divisi sint, non tamen fides illis discreta est. Propterea propter principatum solummodo differre, longe levius est quam fidei ratione separari. Utrum enim illorum quisque sibi eligat, nullum fidei discrimen incurrit.

De Dominicis imaginibus.

Quidam vero nostrorum adeo perdita mente sunt, ut etiam Salvatoris imaginem Latinis tantum inscriptam litteris adorare renuant. Ipsam quoque adorationem flexis genibus Deo reddere hæreticum existimant : neque evangelistæ memores de Domino dicentis : *positis genibus oravit;* neque sacerdotum admonentium populum voce magni Basilii, ac dicentium : *Iterum atque iterum curvantes genua Dominum precemur.*

De crucis signo (84).

Causantur item, quia dum vitale sibi crucis signum imprimunt, transverse a dextris inchoando crucem formant, quasi non virtute signi, sed in compositione vivificæ crucis religio, et reverentia,

Ἀλλὰ καὶ (1) τὸν σταυρὸν, ὅτιπερ ἀντιστρόφως ἑαυτοὺς σχηματίζουσι σημειούμενοι, αἰτιῶνται, ὡς περ οὐκ ἐν τῇ δυνάμει τοῦ σχήματος, ἀλλ' ἐν τῇ θέσει τῆς περὶ τὸν ζωοποιὸν σταυρὸν εὐλαβείας καὶ θεω-

(83) Forte loquitur Calceca de schismate tempore concilii Basileensis vel Constantiensis; tunc enim plures fuere pontifices et quidem duo, tempore concilii Basileensis; ex quo de ætate Calecæ conjecturam capere licet : quanquam idem casus accidit, maxime quando Urbano VI Clemens VII est oppositus antipapa, anno Christi 1378. Quod schisma quinquaginta annos tenuit. Hoc tamen non habet locum, si Caleca concilio Lugdunensi interfuit, ut scribit Galesinius in Vita sancti Bonaventuræ.

(84) Gretserum lege lib. IV, c. 1, *De S. Cruce.*

(1) Græce apud Allatium *De consensu*, p. 1360.

Digitized by Google

et speculatio consistat. Atque ut intelligi datur, cum prius inquisierint, quomodo ea quæ videtur, crux composita, vel picta fuit, si quidem, ut ipsi volunt, fuerit, tunc adorabunt; sin vero aliter compositio illa cœpta fuerit, omittent. Et simul quemadmodum quispiam, alium figura crucis signans, transverso a dextris inchoat : quid sceleris admittit, si seipsum etiam sic signet? Quocirca et Latinorum plurimi mirantur aliquos ad tantum rusticitatis pervenire potuisse ut etiam circa sanctæ crucis formationem, cum eadem quomodolibet formetur, contemplatio et virtus sit; differentiam fidei si sic vel sic fiat, arbitrentur, quod neque differre ipsi putant, et quomodolibet formetur, fidelibus esse adjutorium non ambigunt.

ρίας συνισταμένης. Καὶ ὡς ἔοικεν, ἀξιώσουσιν ζητουμένου πρότερον, πῶς ὁ φαινόμενος σταυρὸς συνετέθη ἢ ἐγράφη· εἰ μὲν ὡς αὐτοὶ βούλονται τότε προσκυνεῖν, εἰδ' ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ἄλλως πως ἡ σύνθεσις, ἤρκται παριέναι, καὶ ἅμα ὥσπερ τις ἕτερον τῷ σχήματι τοῦ σταυροῦ σημειούμενος ἐγκαρσίως ἀπὸ τῶν δεξιῶν ἄρχεται. Τί τὸ παράνομον οὕτωσὶ καὶ ἑαυτὸν σημειοῦσθαι; Διὸ καὶ πολλοὶ τῶν Λατίνων θαυμάζουσιν, εἴγε τινὰς εἰς τοσαύτην ἐξέπεσον ἀγροικίαν, ὡς καὶ περὶ τὴν τοῦ σχήματος τοῦ θείου σταυροῦ σύνθεσιν τῆς αὐτῆς κατ' αὐτὸν θεωρίας ὑποκειμένης διαφορὰν πίστεως, ἢ οὕτως. ἢ οὕτως ἡγεῖσθαι. Ὅπερ οὔτε διαφέρειν οὕτοι νομίζουσιν, καὶ ἂν σχηματίζοιτο τοῖς πιστεύουσιν εἰς βοήθειαν ἐξαρκεῖν.

De Græcorum in schismate suo pervicacia.

Ita igitur zizaniorum seminatores et scandalorum opifices, his et hujusmodi, quorum alia quidem odii et contentionis indicium habent, alia simplicitatis et imperitiæ, alia in criminatores rectius retorqueri possent eis erroribus innexos, quos aliis inurunt, commune corpus Ecclesiæ dividendo dissiparunt, atque in tantum odii et amentiæ ac temeritatis eos qui sub se sunt, perduxerunt ut tolerabiliores putent, qui Saracenorum superstitioni exsecrabili inserviunt, quam qui Occidentis Ecclesiæ junguntur (85) : illorumque potius amicitiam et communionem, quam Occidentalium eligant, et neque Christianos eos nominent, pluresque etiam de illis ambigant an nobiscum venerentur Evangelia; nisi quis plurimorum nugacitate transmissa, Christianos eos simpliciter existimet. Cumque quotidie illorum religioni plurimi applicentur, non solum viri, sed et civitates et gentes integræ (86), nihil magnum contigisse arbitrantur.

Porro si qui Occidentalium Ecclesiam de processione sancti Spiritus recte sentire asseverant, omnes una consentientes sanctos et Ecclesiæ magistros proferentes, simulque communes intelligentias et fidei principia consonare ostendentes, hos Ario et Sabellio deteriores putant, nullamque de illis jam habendam rationem, ut qui sponte in perditionem ierint, existimant. Ita enim animarum gubernatores vocant eos qui ex Patre per Filium substantiam habere Spiritum sanctum confitentur, omnibusque cœtibus et omni consuetudine, cunctisque communibus illum exagitant. Et nequissime quidem Occidentalium Ecclesiam blasphemant, sacrificiumque et omne sacramentum, quod apud illam fit, exsecrantur.

Quos sane miserari convenit ac pro illis orare, quippe cum Dei opus sint, qui vivificat mortuos. Neque enim de quibus dicunt neque de quibus affirmant, sciunt; atque omnino sine sensu, et sui, et aliorum

(85) Merito igitur jam jugo Turcico premuntur.

(86) Hoc maxime fit nostro sæculo in conversione Indorum. Lege de hac re epistolam primam Barlaami episcopi Gyracensis, quæ exstat tom. VI *Ant.*

vivunt. Sed etsi qui propter proximi dilectionem medicamenta eis afferre voluerunt, quæ inimicissimorum sunt, eis tentare visi sunt, ab illis undique exagitati et fugati. Id autem solummodo lucrati sunt, quod charitatem ad proximum, bonique et honesti desiderium et alacritatem ostenderunt.

De primatu sancti Petri et Romani pontificis (87).

Ut igitur ad prima redeamus, quoniam et a Patre et Filio Spiritum sanctum procedere communis sanctorum opinio declarat, imo et ipsa fidei principia id verum esse contestantur, easque rationes quæ contra hanc opinionem inferuntur, nihil valere, supra ostensum est; et, quæ illis absurda objiciuntur, qui ex Patre et Filio Spiritum sanctum confitentur, nulli, nisi illis tantum qui objiciunt, absurda videri : quodque de additione objiciebatur hesternum ac vile, occasionemque solam primatum quærentium esse, demonstratum est, et contra Ecclesiæ regulas contendere volentium : sed et quas invenerunt causas, ut discessio non irrationabilis videretur, ipsæ quoque contentionis atque odii documentum sunt : perspicue liquet nullam illis excusationem relinqui, qui de processione sancti Spiritus adversus Romanam Ecclesiam contendere instituerunt. Quocirca quisque mente et ratione præditus, eamdem cum illa opinionem de sancti Spiritus processione tutissime tueri debet. Et quam in Symbolo unam, sanctam et apostolicam confitemur Ecclesiam, hanc esse justissime asseveraverit, eumque qui ita confitetur, catholicam fidem tenere, illa duce non ambiget.

Ad hæc et illud intuendum, quanta sit Ecclesiæ magnitudo, quanta rerum moles, utque ab ea nulla unquam hæretica sententia manarit, quam beatus fundavit Petrus, quæ semper ad omnes fluctus immobilis perstitit; quia supra petram, id est, super ipsum Dominum fundata erat, sive super beati Petri firmissimam fidem : quem illi Dominus, cum corporali præsentia mundum desereret, præfecit, *beatum* illum appellans, *quia non illi caro et*

lect. D. Henrici Canisii.

(87) Lege Gennadium pro concilio Florentino, et Bellarminum lib. *De Pont.*, et epist. 2 Barlaami Gyrac.

Digitized by Google

sanguis, sed cœlestis Pater veram revelavit fidem [73]. Inde jam principiis ecclesiastici principatus jactis, cum interrogatis discipulis, quem esse homines putarent Filium hominis, cæteros præveniens, dixit : *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Cui responsum protinus est : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* [74]. Rursumque illi hanc commendans dicebat : *Si me amas, Petre, pasce agnos meos, pasce oves meas* [75]. Et de quo ait : *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua : et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos* [76]. Et quem posuit æqualem sibi, quando Cæsarianis tributum exigentibus, præcepit Petro hamum in mare dimittere, inveniendumque in primo qui occurrisset pisce, staterem aureum dare exigentibus pro se et Petro [77]. Id autem est volentis illum æque ac se honorari pro portione debita, illumque verbum suum continere. Quia enim a Domino nihil frustra dictum aut factum est, necesse est, et quæ apostolo Petro præcipue præ cæteris dicta sive facta sunt, magnum aliquid credere significare. Quid autem majus esse potest, quam hujusmodi Ecclesiam suam sub hoc duce gubernari constituit, quam, ut ipse voluit, in Petro solidavit, ut adjuncta rebus verba ista testantur? Si enim vel multis in humanis rebus principantibus, vel nullo, confusioneque regnante, nihil vel parum consistere posset.

Et certe cum in ipsa omnium natura, singula per ordinem quod suum est operentur, quo sublato, mundi totius harmonia solveretur : *Ipse enim*, inquit, *cœlestia et terrena continet* [77]; quomodo esset possibile, cuncta disponentem sapientiam, *et a fine usque ad finem pertingentem fortiter, suaviterque cuncta disponentem* [78], gregem suum, Ecclesiam suam, quam proprio sanguine redemit, pro qua omnis ei ratio et omne mysterium est, sine gubernatione relinquere, per multas quidem tentationes et quæstiones in præsenti exercitatam? ipso vero corporaliter et sensibiliter hinc migraturo, etsi nunquam ab Ecclesia invisibiliter abfuit : *Ego enim*, inquit, *vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi* [79].

Nam etsi post ascensum Salvatoris ad cœlos, nihil indigebant apostoli aliquo, qui secundum evangelicam doctrinam ac conversionem ac circa dogmatum diligentiam eos informaret; at Ecclesiæ quas singuli apostoli ædificavere, et qui illis successerunt, Petro illiusque successoribus indiguerunt semper, et indigent. Quem scilicet ordinem in apostolis primum inchoari decuit, sicut etiam contigit. Omnes enim alias aliter circa fidem naufragantes, aut id pati periclitantes, Petrus per successores suos suamque Ecclesiam erexit atque servavit; quemadmodum ipsum antea Dominus in navi periclitantem cum cæteris, ac propterea dicentem : *Præceptor, salva nos, perimus* [80], increpatis ventis exsurgens servavit; quod futuræ ubique in navicula Ecclesiæ perturbationis, hæresibus omnibus illam mergere quærentibus, argumentum erat. Cujus regimine suscepto, Petrus periclitantem servavit per se ipsum magistro excitato. Neque enim frustra ei Dominus claves regni credidit; fundamentumque se positurum dixit, super quo Ecclesiam suam ædificaturum repromisit; hancque præcipue *pascere Petro*, si se amaret, imperavit, atque in tributi solutione hunc pro se ipso respondere voluit.

Enimvero, et quod post resurrectionem dictum est : *Dicite discipulis ejus, et Petro* [81], præ cæteris illum appellantis atque honorantis est. Sed et discipulorum primus ingressus est in monumentum, et vidit, et credidit, ut, qui princeps Ecclesiæ relinquebatur, primus in apostolorum choro reliquis resurrectionem Christi nuntiaret. Nempe enim et convenientibus omnibus, primus in concionibus est. Paulus item : *Ascendi*, ait, *Hierosolymam videre Petrum* [82], velut ad præcipuum quiddam, ad Petrum intendens. Etsi cum propter circumcisionem quidam scandalizarentur, atque in Evangelii prædicatione circumcisionem inferre molirentur, quoniam quidem apostoli, circa prædicationis initia, ob varias necessitates majorumque dispositiones, ut medici curam animarum gerentes : ille quidem, quia gentium magister erat, non cogebatur aliquos accedentium prædicationi circumcidere : Petrum vero eos qui ex circumcisione crediderant assumens, ut majora lucraretur, minora ad tempus contemnebat : ab his qui illorum intentionis erant nescii, invicem dissentire putarentur, cum eo ipso maxime congruerent. Ne enim et in Evangelio circumcisio locum habere videretur, ea quæ putabatur inter eos differentia necessario assumpta est. Quod enim sibi valde concordes essent, hinc perspicuum est. Non solum Petrus aliquos, verum et Paulus Timotheum circumcidit, qui Judæa matre natus erat. Sic enim tunc necessitas flagitabat ad prædicationis dispensationem.

Verumtamen Paulus Petrum minime ignorans : *Ascendi*, inquit, *Hierosolymam videre Petrum*, veluti aliquod sacrorum monilium excellentissimum intuiturus eique honorem redditurus, sive etiam Evangelium cum eo collaturus; ut vel firmaretur quod rectum erat, vel suppleretur quod deerat. Nam etsi omnis ambitio e choro illo apostolico erat remotissima (perfecti enim erant singuli, neque duce indigebant), tamen apud illos etiam ordo ut primus bonorum omnium a Domino plantatus fuerat; atque ad Petrum, veluti ad illius successorem, intuebantur omnes. Neque enim fortuito res apud illos gerebatur, sed, velut præsente duce, ab ipso signum exspectabant : ac primo concedebant,

[73] Matth. xvi, 17. [74] ibid. 16-18. [75] Joan. xxi, 16-17. [76] Luc. xxii, 32. [77] Matth. xvii, 23 seqq. [77] Sap. i, 7. [78] Sap. viii, 1. [79] Matth. xxviii, 20. [80] Matth. viii, 25. [81] Marc. xvi, 7. [82] Galat. i, 18.

Digitized by Google

cum illic in communi cœtu aliquid dicendum erat, ut liquido in Actibus apparet [83]. Primus enim inter omnes, præsentibus aliis, ut ipsius chori princeps concionari deprehenditur, nunc quidem ad Judæos, nunc autem ad sodales, cum sermo esset de surrogando proditori successore et eligendo. Oportebat enim ut futurum in Ecclesia Christi ordinem ipsi præfigurarent, ut quemadmodum cæteris duces bonorum omnium fuere, sic etiam ordinis essent.

Atqui si illi, cum perfecti essent, ordinis tamen curam maximam adhibuerunt, neque statutos terminos transgressi sunt, quomodo non eos arbitremur per ea quæ gessere, posteris suis hunc modis omnibus servandum tradidisse? Atque apponebant illi quidem, qui crediderant, pecunias ad pedes apostolorum; Petrus autem eos qui Deo mentiti fuerant, Ananiam et Sapphiram, simul reliquos admonens ac malignari prohibens, dux et judex veritatis astans, mortis sententia multavit.

Scriptum est autem et in historia Clementis, qui post Petrum successor ejus fuit, quod cum ex hac vita Petrus beatissimus migraturus esset ad Dominum, Clementem advocans, ipsi tradidit, quem acceperat a Domino, Ecclesiæ principatum, fidelesque æqualiter, ut sibi viventi, veluti Ecclesiæ principi eatenus intenderant, ita et ad illum, ut suum, ac dignitatis suæ successorem aspicere præcepit. *Hunc enim*, inquit, *vobis pro me relinquo*. Nempe et sanctissimi evangelistæ in enumeratione apostolorum, ut chori totius principem Petrum semper præponunt, Et Ecclesia ubique principem apostolorum appellat; quippe et in hymnis suis Damascenus Petrum et Paulum laudare volens, alium quidem ut omnium apostolorum principem, alium vero ut qui ultra cæteros laborarit, laudat. Attestatur et divus Chrysostomus super Matthæum.

De Constantino et Sylvestro.

Ista neque Christianorum reges ignorantes, quorum primus fuit beatus Constantinus, Sylvestrum tunc Romanæ Ecclesiæ gubernacula regentem, communi decreto (88) ubique per orbem promulgato, *Petri et Christi successorem* appellat, *pastoremque primum et magistrum Ecclesiæ* totius vocat: liquidoque comprobat, se quam inter Christianos invenerat consuetudinem hoc decreto roborasse. Neque enim nuper ex gentilium errore conversus ad Christum, novi aliquid in Ecclesia moliri voluisse putandus est, eique Romam ob cathedram beati Petri dereliquit: indignum existimans, ut ait ipse, *ubi sedes sanctissimi mei Petri apostoli, vicarii Domini, et regis nostri Jesu Christi fundata est, Ecclesiæque ipsius principatus; illic etiam terreni imperii sedem statui, sed hanc quidem sancto Petro ejusque successoribus deputamus; nos autem quæremus regni sedem alio in loco*, Byzantii scilicet, *ædificare*. Et quæ alia adjecit, et de conversione sua narrans, et de dignitate successorum beati Petri edicta proponens, servandaque posteris tradens, erga quam nisi successores imperii parem reverentiam servent, *statuendos cum crucifixoribus Domini nostri Jesu Christi, beatorumque apostolorum Petri et Pauli incursuros indignationem* indicat.

Præter cætera enim rursus et hoc ait: *Ordinem stratoris nos beato Sylvestro papæ successori beatissimi mei Petri apostoli vicarii Christi implevimus.*

Hæc et hi qui postea fuere Christianorum reges agnoscentes, atque in his manere coacti, siquidem hæretici fuissent, Romani episcopi sententiam, in quibus poterant, secum habere modis omnibus moliebantur, dignitatem ejus probe scientes, utque sufficeret ad omnia sententia illius; turpe enim simul atque audax videbatur, Christi cum essent, imprudenter agere, nisi quis fortassis ad omnes leges rebellare instituisset. Sin vero pii ac religiosi essent, de his quæ quomodolibet essent ambigua, ejus exspectabant judicium, ut cum illud haberetur, aliis alia dicentibus, nullus ultra amplius inquirere permitteretur.

In synodis vero ipse omnium princeps præsidebat; et vel per eum, vel per alios, qui vice sua fungerentur, recta fides roborabatur, sine quo adversus hæreticos obsisti nequibat; atque non solum congregare synodum, sed neque contra adversarios dimicando prævalere, sine illius auctoritate quispiam poterat. Attestantur his partim hi qui per id temporis delitescebant, neque vocem liberam pro fide emittere audebant, etsi ipsi optime sentirent: partim et magnus Basilius epistolis suis Occidentales excitans, atque fidei veritate periclitante, ut opem ferant, obsecrans, nisi provideant, id passuram asseverans, quasi non sufficientibus, qui apud Orientales reliqui erant, orthodoxis: aut non audentibus bellum ad destructionem blasphemantium arripere.

Sed et theologus Gregorius, in epitaphio sermone quem in eum scripsit, hoc ipsum testatur, dicens: *Aderant et Occidentalium episcoporum aliqui ad se attrahentes orthodoxos omnes.* Etsi enim semper inter hæreses aliqui vera de fide sentientes, reliqui erant, veluti quædam scintilla veritatis: verum, non tantum habebant roboris, ut vel synodum cogere, aliasque obsistere auderent, cum ipsi minima pars essent, ac sæpius occulerentur. Aut si coegissent, robur ea synodus non habuisset. Nulla enim synodus non præsente, vel non consentiente

[83] Act. I, 1 seqq.

(88) Exstat hoc decretum apud Gratianum d. 96, neque Græcis est ignoratum, ut patet ex commentariis Balsamonis in concilia.

Digitized by Google

Romano episcopo, vel robur habebat, vel catholica credebatur. Ut enim beatus Stephanus junior insinuavit, sine eo res ecclesiastica tractari dirigique non poterat: Iconomachorumque synodum, Romano pontifice non approbante, catholicam appellare renuit.

Hæc autem non Romanæ urbis gratia illi dignitas contigit, sed quia successor beati Petri fuit. Eum vero Dominus pro se Ecclesiæ præfecit, atque propter eximiam præficientis gloriam, successor ejus, et ea quam per successionem cepit, Ecclesia, ubicunque terrarum vel urbium esset ædificata, idem profecto valeret in omnibus Ecclesiæ negotiis; sin vero eam, qua sub cœlo nulla esset major, civitatem oportuit præcipue ad sedem eligi magnitudini Ecclesiæ Christi congruentem: ut sicut humanarum illic rerum omnium imperium fuit, ita illic etiam caput Ecclesiæ Christi, fidei per totum orbem edicta promulgaret, atque unde idololatriæ præcepta manaverant, inde ecclesiastici principatus ubique terrarum edicta innotescerent: ac facilius unico sub principatu, ubique prædicatio diffunderetur, idcirco etiam Romam in tantum crevisse, quantum in humanis rebus dici potuit, ut rerum dignitati æqua esset proportio, et undique nobilitas, et magnificentia fidei Christianæ colligeretur: id quoque ejus est, qui contraria ex contrariis virtutis magnitudine conficit, et fundamenta jacit, atque his, quæ proposita sunt, optime quadrat.

Prædicta vero etiam rebus roborantur. Nam *portas inferi* sancti esse hæreticos dicunt, et omnes omnino qui illi adversantur; quos Ecclesiæ non prævalituras in Petri petra fundatæ, prædixit Dominus. Constat autem quod aliis quidem Ecclesiis, quas apostoli ædificaverunt, hi qui varias et aliis temporibus alias invexere hæreses, prævaluerunt. Etsi enim non usquequaque malitia obtinuit, in quantum tamen obtinuit, prævaluit. Romanæ autem Ecclesiæ, quam Petrus solidavit, nullus omnino unquam prævaluit. Neque enim hoc quæritur, an aliquis ei præfuerit, qui contrarium aliquid catholicæ fidei pronuntiaverit: quanquam et si quid contigisset ejusmodi, protinus Ecclesiæ sententia dejectus, Petri sede simul et dignitate excidisset. Neque enim ultra esset Romanus episcopus, neque Christi Petrique vicarius, aliusque dignus apostolicæ sedi subrogatus esset, Ecclesiæque status idem perseverasset, nemine illi prævalente: neque vel parum patre illa, vel pastore destituta (esset.) Ut inde quoque vera Domini sententia probetur: *Ego vobiscum sum*, inquiens, *omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*, cum necesse sit, ne nunc quidem infidelium prædictam sententiam excedere, ut et alia simul vera esse credantur, et consona per omnia sibi invicem et cohærentia appareant. Nempe enim et beatus Maximus, in disputationibus adversus Pyrrhum, Honorium, quem aliqui ut hæreticum, Romanum tamen episcopum, causabantur, purgat: cum hæreticus Pyrrhus Constantinopolitanam tunc Ecclesiam regeret, et ad munimen erroris sui Honorium proferret. Et vere iste respondit: *Honorium pietatem colere, siliqui ipsi, in his quæ dixit, illius sensum congruere simulque ipsi*, et illius verba Pyrrho proposuit, quasdam asserens illius sensum ignorantes sive etiam calumniantes, falsam de illo disseminasse famam.

Veram autem fuisse excusationem, hinc liquet. Præter id enim, quod nullus facile crederet, sanctum Maximum mentiri posse, idque cum plurimum temporis Romæ tunc fuerit, pro ecclesiasticis negotiis, et neque impie sentiente Honorio, recte sensisset Ecclesia; sed vel cum illo ipsa falsa, vel cum ipsa ille vera sentiret, id profecto verum esse cernitur, et ex his quæ divus Maximus illum excusans dixit, cum qua et ipse stans adversus Pyrrhum Constantinopolitanamque Ecclesiam pro pietate pugnabat. Et ex eo etiam, quod nil tale blasphemum de illa per id temporis historia tradidit.

Non ergo illud inquiritur, an aliquis ipsis præfectus contra catholicam fidem unquam aliquid protulerit; quippe si quis talis esset, Romanus episcopus non esset; hujusmodi enim semper vera prosequi necesse est, sedemque illam nunquam patre privari, qui inde de dogmatibus vera decernat, quamvis ne sic quidem tale aliquid contigit. Sed an aliquid unquam ab Ecclesia Romana tale prolatum sit, et vel ad modicum ei prævaluerit, quod nunc anathemati communiter subjectum sit, sicut sæpe in aliis Ecclesiis contingit, quæritur. Hoc autem nemo ulla ratione monstrare potest.

Si igitur aliis quidem Ecclesiis portæ inferi prævaluerunt sive parum, sive amplius, nihil refert. Et certe cum quarumdam ruinam ultra quinquaginta annos durasse ostendi possit, id solum sufficit, illarum sententias ab omni Ecclesia anathemati traditas fuisse: contra quas sententias etiam martyrum fusus est sanguis. Romanæ vero Ecclesiæ nihil unquam tale prævaluit; constat, Salvatoris sententiam in ipsa tantum veram esse, et hanc Ecclesiam esse, de qua Dominus dixit: *Ædificabo Ecclesiam meam*, et quam alias *conversum Petrum* confirmare præcepit. Alias vero super hanc fundatas esse, et consistere confessionem, et sequentes quidem, ut partes et membra salubritatem simul habere atque robur, quando et plurimas unam existimare convenit; deviantes autem a capite et corpore præcidi, et neque aliis esse jam utiles.

Unde et Dominus monuit *in vite persistere*, seipsum *vitem* dicens et per *vitem* Ecclesiam designans: *palmites* vero fideles nominans [a], qui per confessionem illius et bonam conversationem fructum ferrent. Quibus profecto verbis summa Eccle-

[a] Joan. xv, 5.

Digitized by Google

siæ unio insinuatur, ut fructum in vite manentes ferant, ut nusquam corporis integritate deviante a capite, membra omnia vivificentur, *virumque perfectum in mensuram ætatis plenitudinis*[88] Christi Ecclesia coaugeatur : non e contrario, vel abscissa, mortua fiant, vel ex vite projecta, igni inexstinguibili consumenda damnentur.

Atque unitas quidem Ecclesias Psalmista ait, *benedicere Dominum*[86] ; non enim de singulis magis quam de Ecclesiis dicendum, quæ ex partibus collectæ sunt ; discissas vero, et in opiniones contrarias divisas, sive adversus Ecclesiam, cui nemo prævaluit, reluctantes, ut prioribus temporibus sæpius contigit, *scissa Ecclesiæ membra* magnus Basilius vocat, Psalmi dictum exponens, falsasque synagogas eas appellat, quanquam et consequentia summa per omnia Ecclesiæ Petri adest. Ait enim ad illum Dominus : *Pasce agnos meos, pasce oves meas.* Hoc Ecclesia Romana ad reliquas facere perstitit, aliisque in opiniones contrarias et solitudines, et præruptas et præcipitia oberrantibus, ipsa eas ad unum pastorem, et unum ovile reduxit : noxiis quidem mortiferisque graminibus eruens, salubria vero et læta ingerens, imo et adversus sævientes lupos, mammonæ scilicet, ac Cæsaris, ovesque vastare molientes, pro Christo, proque ejus fide ante gregem stans pugnavit : atque omni omnino inquirenti rationem semper reddidit de ea quæ in nobis est spe, ut ipse beatus Petrus admonuit[87]. Et, quod Dominus secundum hominem oravit dicens : *Simon, rogavi pro te, ut non deficiat fides tua;* et hoc in Petri successoribus servatum est, cujus fides in ipsis nunquam defecit. Oportebat enim orationem illam ipsis rebus non posse decidere : *Ego enim*, inquit, *sciebam, quia semper me audis*[88], et aliquos semper in terra in illius veritate servari, pro quibus oratio illa fusa : *Serva eos in veritate, Pater sancte, ut sint unum*, et quæ illic addita sunt[89] ; undique, et ventis aliis alias contra Salvatoris ædificium se erigentibus, electos illos infractos præcipue in petra stare ; et qui alios servaturi erant, tempestate undisque jactatos, infirmosque curaturi, ipsos illos primum in tuta crepidine solidari, semperque sanos et inviolatos esse.

Quod in Petro, ejusque successoribus, ejusque omnino Ecclesia concurrit. Nam cum apostolicorum successorum nemo fuerit, quem Satanas non cribrarit ut triticum, zizania sua subseminans, Petrus nunquam in suis successoribus defuit, sed etiam per hos, deficientes quoque alios, juxta edictum confirmavit.

Neque enim solum de resurrectione Salvatoris, si quis ad hoc id verbum trahat, dictum putare debemus, quod Petrus conversus fratres confirmare debeat, quos multis modis ipse per se ipsum de illa roboravit : sed etiam de Petro per successores suos aliorum corrigente infirmitatem.

Neque magis, ne per negationem Petri deficeret fides, orationem illam fusam esse putandum est, quod et ipsum verum est, quam, ne unquam Ecclesiæ confessio, quæ sibi cœlitus revelata est, in suis successoribus infirmaretur, neque unquam nutaret fundamentum. Orationem enim illam, in eo quod nunquam Petri defectura esset fides, ad omnes quoque illius successores efficacia virtutis se extendisse constantissime putandum est : quem Dominus, ut voluit, aliis præferens, per ipsum roboravit, crepidinem suæ Ecclesiæ subjiciens, præsensque invisibiliter in veritate semper conservavit, imo et usque in finem juvans conservabit. Filius enim hominis in terram veniens, inveniet fidem. Aliter quippe inanis esset Ecclesia, quam in terra Dominus statuit, nisi usque ad consummationem sæculi servanda ex omnibus esset, de qua, ut conservanda, prædixit : *Ecce, ego vobiscum sum, omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*[90]. Quam profecto ideo cæteris præesse voluit, ut aliis, veluti de specula, jura dictaret : ac de longe omnes in eam intuentes, absque ambiguitate illius decreta susciperent : quænam sit Ecclesia manifeste scientes, persuasumque habentes eam semper vera necessario prosequi.

Nempe enim, ut dictum est, aliis Ecclesiis catholicæ fidei contraria sæpe præferentibus, adeo ut vera sentientes, maledictis pœnisque subjicerent : et mendacii litteras, contra veritatem, alios quidem confiteri, alios vero etiam scribere compellerent. Petri vero Ecclesia, Romana scilicet, nunquam in aliquod hujusmodi lubricum prolapsa ; in illis quidem Salvatoris sententia impleta non est : *Vobiscum sum*, dicentis, *omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Impie enim sentientibus nunquam ille adest ; quemadmodum cum suis est jugiter in eis, hisque velut instrumentis utens, et quasi inspirans, ac per veritatem fidei a suis sacramentis, et spiritali vita ad cœlestem patriam transferens, ut ubi ipse est et ipsi sint.

In hac vero, quoniam nunquam a veritate aberravit, sententia ista et promissio maxime convenit, ut hinc etiam perspicuum sit, hanc esse Ecclesiam, quam in Petro ædificaturum Dominus se repromisit.

Præterea quod ab eo dictum est, quod inter fratres differentia aliqua exorta, primum quidem ipsum qui læsus sit, ad eum qui se læserit, accedere et rogare, quæ ad pacem sunt, debere ; deinde si illum reconciliare non possit, et alium secum assumere ; sin autem nec sic quidem reconciliaretur, Ecclesiæ tandem nuntiare ; cui, nisi obediat,

[88] Ephes. IV, 13. [86] Psal. LXVII, 1. *In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel.* [87] I Petr. III, 1 seqq. [88] Joan. XI, 42. [89] Joan. XVII, 17 seqq. [90] Matth. XXVIII, 20.

Digitized by Google

ut ethnicum et publicanum jam esse judicandum; hoc est infidelem et ab Ecclesia præcisum, ea quæ prædiximus, roborat. Præsupponit enim Dominus, Ecclesiam definitam esse aliquam rem, et hanc semper veracem, aliis quæ sunt utilia et necessaria annuntiare, atque agere. Neque enim nisi semper verax esset futura, indefiniter per omne tempus ad hanc fideles mitteret, de rebus ambiguis decernentem audituros. Neque si indefinitum ejus, apud fideles definitum esset, scire possent quo se conferre deberent, vel sua omnia referre, ut obtemperantes quidem securi jam et tuti esse possent : non obtemperantes autem, cum ethnicis se et infidelibus statuendos scirent.

Sed neque tamen nisi ea, ad quam mitterentur, Ecclesia, vera semper de omnibus dictare præsupponeretur, scire possent, quando renuere, quando obtemperare deberent, cum qui ab invicem differrent, veras ambo rationes proferre viderentur : communis vero Christianorum multitudo, simulque infirmitas humana discernere non possent, confusioque ac pugna ecclesiasticis in rebus pullulatura videretur : nisi subjecta Ecclesia, definite singula decerneret. Sed et sine culpa omnino essent, omni spiritui se permittentes, nisi aperta et manifesta fidelibus esset ecclesiastica auctoritas : Deo quidem possibilia a cunctis exigente, illis vero obscura non valentibus dignoscere : sive omnes omnino oportebat divinarum rerum scientiam jugiter adeptos in tanta confusione rerum, et ipsos ambiguæ fidei veritatem dignoscere : at id in multitudine contingere, possibile non est. Atque ideo, nunquam hoc Deus ab omnibus exigeret. Et id item quod dicitur : *Cæci cæcos* sequentes præcipitari periclitantur, quique Ecclesiæ inobedientes sunt, cum ethnicis una ejiciuntur, locum non haberet, si Ecclesiam dignoscere, bonumque a malo discernere, possibile non esset.

Nempe et in fidei Symbolo, sicut alia ad salutem necessaria ab eis, ut confiteantur, exigitur : ita, et *unam sanctam, catholicam*, et *apostolicam Ecclesiam* confiteri, requiruntur : ad quam de omnibus scilicet definituram admittimur : et cui obtemperantes, molestiis et scrupulis liberi evadimus. Quam etiam a fidelibus omnibus agnosci, ut possibile et necessarium exigitur. Et sine qua nec fidelium communio haberi potest, nec sacramentorum virtute perfrui valemus, nec per ipsa capiti Ecclesiæ, quod Christus est, uniri. Non in verbis, sed in rebus Ecclesiæ Christi positæ sunt res.

Quamvis, etsi qui ubilibet terrarum fuerint, qui de fide aliis alia dicentibus, vera ipsi senserint, laudabiles quidem fuere, se ipsos, ut partem referentes ad Ecclesiam, atque inde sibi ipsis sufficientes, illi per omnia quæ ad fidem pertinent, uniti, et aliis quoque hoc modo, quæ vera sunt, dictantes, cujusmodi sanctus Maximus fuit, et si quis illi similis est : non tamen ita, ut infinitis agminibus Christianorum, pro magnitudine Ecclesiæ et dignitate, satis esse possent : quodque in eis, quasi in obscuro erat, ad fidem eorum quæ dicerentur, omnibus sufficeret : quasi ipsi Ecclesiæ caput essent ejus, ad quam mittimur : cujusque processionem fines terræ esse Psalmista definivit [91].

Hæc cum ita esse necessario concessum sit, aliæ quidem Ecclesiæ, ut dictum est, a veritate sæpius aliter alias aberraverunt : quando de fidei veritate orbe toto inter se non conveniente, illæ falsa et sentiebant, et aliis sentienda proponebant, quosdam vero etiam invitos fateri compellebant, nulla earum esset profecto, ad quam indefinite mitteremur, Ecclesia, de ambiguis salubria et certa audituri. Manifestum enim est, quia eos quidem qui tunc ei contradixerunt, et usque ad sanguinem adversus hæreses, quas illa fovebat, reluctati sunt, maxime idcirco admiramur, in tantumque a nobis abest, infideles et ethnicos eos, quod illi non obtemperaverint, putare, ut etiam debito honore prosequamur, atque annis singulis illorum festos dies celebremus, mediatoresque pro nobis ad Deum proferamus.

Et certe Nestorius, ac Pyrrhus, et cæteri Constantinopolitanæ sedis antistites, hæretici tunc temporis, cum omni quæ sub ipsis erat Ecclesia, cum essent, se ipsos tamen Ecclesiam illam esse asserebant, quam omnibus sequendam per omnia dictitabant, eosque sibi qui non obtemperarent, ut ethnicos et publicanos puniebant. Qui vero illis obtemperavere, eos nos perditos existimamus : quantoque ad impietatem fuere proniores, tanto ab Ecclesia majori supplicio affecti sunt, et qui illis consenserunt, anathemate multati sunt.

Nullum vero novimus, qui, quovis tempore, cum de fide disputaretur, Romanæ Ecclesiæ obtemperans, similem exceperit damnationem. Imo vero nullus est, qui tunc adversus quidem Constantinopolitanam Ecclesiam aperte resisteret, quin et Romanam Ecclesiam intueretur, illiusque de fide opinionem, ut veritatis ac pietatis exemplum, quibus contradicebat, opponeret, eamque contra inimicos sociam auxiliatricemque præferret. Et nunc quoque, cum adversantium obscurum nomen sit, communiter ac privatim illa, et colitur, et coronatur : ut et hinc perspicuum sit, hanc esse Ecclesiam, cui, qui non obtemperat, gentilibus et publicanis Salvatoris sententia connumeratur. Principari quidem et alias Ecclesias, his quæ ad ipsas pertinent, et sub eis sunt, easque secure et judicare et dirigere, cum tempus exigit, quando ad unam omnes referuntur, arbitrandum est. Sed nisi adversus caput obluctentur, maxime, cum illis differentia, de fidei confessione fuerit. Tunc enim

[91] Psal. II, 8.

Digitized by Google

perniciosissime divisæ a capitis glutino et vivifica- A
tione decidunt : metusque est, ne præcisis membris, neque solum absente debita concordia, sed etiam præsente maximarum rerum contradictione; præter id, quod nihil possint, gentilibus etiam publicanisque connumerentur. Quanto enim de majoribus contradictio fuerit, tanto et condemnatio deterior est. Neque enim tantum de communibus istis differentiis putandum est, a Salvatore sententiam, quod Ecclesiæ obtemperandum sit, pronuntiatam esse, quantum de majoribus, et quæ primi in Ecclesia consistunt ordinis; qualia sunt, de dogmatibus, ex quibus est etiam de sancti Spiritus processione contradictio, per quam tanto jam tempore Ecclesiæ dissipatæ sunt.

Quibus profecto ita contingentibus, non modo in B
integritate a capite Ecclesiæ, quod Christus est, non vivificari et coalescere, verum et quod habere videbantur, ab ipsis auferri contestantibus rebus, necesse est. Ab eo enim, *qui non habet et quod habere videtur, auferetur ab eo* [53].

Propterea, etsi non pluribus ex Patre et Filio procedere Spiritum sanctum verum esse, contrariasque rationes nihil dicere, ostensum esset, res ipsa Ecclesiæ tamen, ut dictum est, dubios persuadere sufficeret, omniaque ab ipsa declarata, singulos nihil reluctando suscipere deceret, sed Christianorum omnium caput ipsam arbitrando, et quam in fidei Symbolo, unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam accepimus, eam esse C
asserendo, ita catholicam fidem continere, confiteri, illa tutissime ducente, maxime si quis etiam ad nationum multitudinem, quæ illam sequitur, intueatur : plurimis quidem in his humana ac divina sapientia, quantum homini possibile est, summe excellentibus, plurimis item in sacro et religioso habitu per monasteria degentibus, et in lege Domini die ac nocte meditantibus. Sed tamen ostensum est, fuisse tempus, quando Ecclesiæ unitæ erant, et fidei Symbolum apud istam legebatur, ut modo legitur.

Quemadmodum igitur his qui primo Ecclesiæ membra dividere volebant, et pro suis desideriis a communi cœtu Ecclesiæ abscindebantur, nullus mente et ratione præditus consentire, simulque D
cum illis abscindi voluisse, cum nulla id rationabilis occasio suggereret : sed aut divisionem potius impedire tentavisset, sicut plurimi tunc temporis, qui pro veritate et Ecclesiæ communione steterunt : aut malitia invalescente cæterisque per præcipitia euntibus, ipse super petram stans, atque unionem quam heri et nudiustertius cum cæteris amabat atque honorabat, servans, Ecclesiæ unitus esset : ita et nunc, si quis se ipsum eo tempore, quo Ecclesiæ divisæ sunt, fuisse fingens, ad res cum ratione respiciat, saluti et securitati suæ prospiciens, nulla ratione ab Occidentalium Ecclesia præscindi patietur. Neque enim profecto consilii fuisset, vel quando Ecclesiæ unitæ erant in fidei confessione, nulla præsertim probabili ratione discessionem suadente, cum his qui temere ferrentur, simul dividi ; vel cum his qui modo sunt aut antea fuerunt adversarii, ullo pacto commorari : cum et modo, et tunc æqualiter fidei negotia se habeant : quantumque attinet ad verarum rerum judicium, apud prudentes nihil differant.

Est autem sane irrationabile, his qui præsunt, alias se aliter habentibus, ut illos impetus tulerit, præscindique ab Ecclesia cupientibus, velle et se una præscindi. Quasi in illorum potestate sit, ut libet, utrumque agere; et qua velint cæteros ducere, veluti mancipia, sublata eis in tantum voluntatis sententiæque libertate, ut neque contrarias rerum mutationes eis discernere liceat, neque rectam sententiam eligere, pravæque præferre.

Nullus ergo erit tam iniquus judex, ut illis quidem et saluti contraria licere aggredi statuat, cæteris autem saluti et securitati suæ consulentibus, non licere quod sit rationis eligere. Neque illi quidem, propter suam levitatem et inconstantiam, sine ulla ratione unitatem dividentes, opinionem prudentiæ habebunt; qui vero hanc omnino servare elegerunt, deterius consuluisse videbuntur. Multo enim magis his qui in bono unitatis permanent, sive etiam ad illam redeunt, jus atque ratio aderit, quam his qui contra omne fas omnemque normam divisa Ecclesia communiter et privatim, seditionis ac divisionis, malorumque omnium auctores fiunt. Si enim his dividi pro voluntate licebit, et illis ratione licere non dividi dabitur. Et simul perspicuum est, quia nulla synodus unquam facta est, in qua declaratum sit Occidentis Ecclesiam hæreticam esse, Romanoque pontifici, ecclesiasticis sibi ab initio concessis privilegiis justis uti non licere; neque illi, juxta Ecclesiæ antiquas sanctiones, omnes obedire oportere.

Est ergo irrationabile et inconsideratum, discissionem nulla probabili ratione suadente, neque synodo ulla contra illam Ecclesiam ullo in loco sententiam ferente; eos sequi, quos voluntas et sua levitas circumfert, nihilque validum ac rationabile inferunt, imo et plurima quidem fidei, catholicorumque doctorum, ex superflua et fatua contentione, partim auferunt, partim contra seipsos confiteri coguntur. Enimvero quod putant isti, plurimos contentionis suæ socios episcopos opinionem suam satis roborare, ridiculum est : quasi non apud Romanam Ecclesiam episcopi totius orbis ordinentur, qui vel nominibus ipsas dignitates exornent, Ecclesia antiquum ordinem per omnia custodiente.

Porro si quis, quod loca ipsa non teneant, objicere velit, primum quidem non ex loco sacerdotis

[53] Matth. xxv, 29.

Digitized by Google

dignitas habentibus provenit; aliter enim et qui ista dicunt, suos episcopos tollent, qui nominibus solis participant, rebus privati : simulque ab illo episcopatum consequi, a quo et aliis omnibus sacerdotii dignitas est, totum profecto valet. Deinde et qui videntur thronis præsidere, a quibus nominantur, dignitatem solis nominibus sine rebus adornant, cum civitates ipsæ ante plurimum temporis ab infidelibus captæ ac sub jugum missæ sunt. Ex quo fit ut imperitia sensim, et rusticitate, et cætera morum corruptione crescente, ne simplicissima quidem fidei apud illos rudimenta noscantur, nomineque potius, quam re Christiani ibi sint.

Si igitur hos habere concordes magnum aliquid ad divisionem valet; et Occidentis Ecclesia nihilominus eosdem pro se proferet, atque eo magis, quo et doctores sacros pro se habent : et ipsi per se, de quibus culpantur, rationem facile reddere possunt : quocirca nemo suæ salutis avidus, eliget una cum suis dividi, partim quidem persuasum habens, Ecclesiæ per omnia obtemperandum esse, et qui non obtemperet, eum inter ethnicos projiciendum; partim vero, confessionem de sancti Spiritus processione ex Patre et Filio, plurimis ex locis veram esse, et saluti necessariam animadvertens.

Quibus veraciter ac firmiter subjectis, nunquam profecto circa exteriora turbabitur hujus veritatis studiosus. Aliis quidem propter consuetudinem ab initio concessis; aliis vero item immutatis, sicut et in legibus civilibus contingit, ideo quod secundum tempora alias aliter aliquid eluceat, quod reipublicæ expediat. Sicut etiam medici vivendi rationem alias aliam statuunt, ut illis ars pro utentium utilitate dictaverit. Hæc autem nullam inducunt fidei corruptionem. Nullus enim unquam propter exteriora ista, quomodolibet se habeant, sive etiam propter consuetudinem aliquam ut hæreticus insimulatus est.

Igitur cum sententiam de sancto Spiritu ita se habere, ut sentit Occidentalis Ecclesia, plurimis rationibus ostensum sit, justum profecto non est, a capite veluti languente, ipsos primum circa fidem ægrotantes præscindi, atque ita de maximis sine ratione periclitari. Mirum enim est, si quis adeo sit audax, ut cum tanta sint, quæ ad utilitatem compellunt, ipse non solum dividi, sed et opiniones maxime contrarias tuendo, de sua salute sperare audeat. Sufficiebat enim ad periculum, propter superbiam, vel aliam quamlibet hujusmodi causam Ecclesiæ non obtemperando, ab ipsa separari. At vero, de processione sancti Spiritus ab ipsa dissentiendo, propter hanc maxime sententiam dividi; quam qui negat, necesse est ut plurima, quæ de fide concessa sunt, simul neget, ut superius monstratum est, et per hanc divisionem bellum pertinaciter hujusmodi veritati indicere : Quanta divinæ indignationis animadversio? quanta damnatis his qui auctores falsitatis præcesserunt? quanta item sequentibus inferenda est? qui quantum in se est, commune corpus Ecclesiæ dividunt, seque ipsos lacera Ecclesiæ membra constituunt : *Non solum enim*, inquit, *qui mala faciunt, sed et qui malis consentiunt, digni sunt morte* [93]. Nam de *otioso verbo* rationem reddituri sumus [94] : et *sine fide possibile non est placere Deo*, ut ait Paulus apostolus [95]. Et *cæcus si cæcum ducat, ambo in foveam cadunt* [96]; quantum in hujusmodi cæcitate periculum illis esse arbitramur, qui tanta levitate feruntur, ac maxime prælatis Ecclesiæ, quos vigilare pro aliis Paulus monuit, utpote rationem pro illis reddituros [97] : et a quibus, nisi vigilaverint, aliorum sanguis, juxta Scripturæ sententiam, requiretur [98]?

Recogitanda item est Scribarum Pharisæorumque condemnatio; quod neque ipsi ingrediebantur, et qui voluissent ingredi, viam veritatis prohibebant [99]. Si autem Chrysostomus beatissimus pro viduæ jure in tantum contra injurias potentium perstitit, ut et sede et civitate fugaretur, quasi quispiam iniquus et perditus : quomodo non pro jure veritatis ac fidei omnia et facere et pati prompte et alacriter convenit? Imo, quomodo non imitari decet sanctum Athanasium, qui cum per id temporis Oriens, atque Occidens de *substantiæ* et *personæ* nomine contenderet, hisque syllabis fines terræ collidi periclitarentur, medium se objiciens, utrosque placavit, indignum putans eos de nominibus digladiari, quæ ad eamdem intelligentiam ferunt, etsi pronuntiatione differre videantur. Quod si præter dilectionem *tradidero corpus meum, ut ardeat, nihil mihi prodest* [1], et quæ illic de charitate dixit Apostolus : quomodo tutum esse poterit, his qui a Christianorum grege non solum dividuntur, verum et de fide contra omnem rationem inimicissime ab eis dissident?

Utrinque igitur, pro veritate, proque nostra ipsorum securitate, circa id quod expedit, omne studium omnemque diligentiam ostendere necesse est : nihil inventioni veri præferendo, neque id patiendo, quod multi, qui exteriora incommoda et damna pertimescunt, atque ideo, contra salutem suam scientes ac prudentes pergunt, stolidissime sane, vilissimis rebus tantam rem, adeoque necessariam prodentes, quasi Deo etiam vires nostras affectusque cordis ignorante; sed ultro potius nos ingerendo, atque ad alios proficiscendo, si quid forte de tanta re commode proferre possint.

Omni igitur anticipatione liberi, atque ab omni contentionis vitio remoti, fretique Dei adjutorio, nihil omittamus diligentiæ : iniquum sane existimantes, humani quidem, lucri gratia, longa maris

[93] Rom. I, 32. [94] Matth. XII, 36. [95] Hebr. XI, 6. [96] Matth. XV, 14. [97] Hebr. XIII, 7. [98] Ezech. III, 20. [99] Matth. XXIII, 13. [1] I Cor. XIII, 3.

Digitized by Google

spatia mercatores navigare, veritatem autem fidei, tanto propter illam conflato bello, præterire : neque hujus inventionem, ejusque lucrum, plurimis et pecuniis et laboribus præponere, maxime cum propter hanc vita nobis æterna proveniat, qui finis est divinæ circa humanam naturam dispensationis. Quemadmodum enim *qui non credit, jam judicatus est* [1], hinc enim jam damnationis initium sumit, et *qui ignorat, ignorabitur* [2] : ita Dei in hac vita contemplatio, futuram nobis pollicetur ; et his quæ de Deo hic creduntur, et ut possibile est, apprehenduntur, carneis solutis nexibus, veritatis succedit pulchritudo. Ænigmatibus quidem veritati ; fide vero et spe rerum substantiæ cedentibus, speculo hujus corporis soluto.

Ex quibus profecto constat, et eos qui hic in fide falluntur, neque veram Dei scientiam consequuntur, ne futura quidem illa speculatione fruituros, sed profanos fore, atque in sinistra parte collocandos. Si igitur beatus Stephanus (89) pro Salvatoris imagine, plurimique per id temporis, usque ad mortem constantiam suam ostenderunt : et certe, cum res ipsa non immediate circa fidem primamque theologiam, sed circa dispensationis divinæ sacramentum esset, neque statim circa hoc, injuria quippe solum ad humanitatem referebatur Christi ; honor enim imaginis, juxta magnum Basilium, ad primitivam formam penetrat : contra tamen imaginum oppugnatores constantiam usque ad mortem ostenderunt. Quænam modo alacritas, quod studium, quod robur, pro veritate proposita de sancto Spiritu ab eis pro merito ostendi potest, qui veritatis amatores sunt, securitatisque suæ ac salutis curam gerunt, pro qua omnis ratio, omnis sermo, omneque sacramentum divinæ dispensationis est ?

Habes, quæ de processione sancti Spiritus petisti, prolixius quidem, quam initio institueram, exposita, sed necessario, ut reor, ipsa materia hanc prolixitatem suggerente. Si ergo sufficienter dicta sunt, agamus Deo gratias ; sin vero minus quam ut studiosorum industriæ plene satisfactum sit, nostram infirmitatem, non materiæ ipsius sententiæque dignitatem in culpa esse sciant. Illa enim cum per seipsam vera sit, sanctorum etiam Patrum testimoniis nititur. Quorum nos sententias, atque de hac re opinionem, ut petisti, exponentes, nihil a nobis ipsis dixisse, qui recte reputaverit, inveniet. Breviorem autem in exponendo fuisse, dum celeriter singulis quasi supervolitando negotiis me expedire cupio, neque necessarium puto immorari omnibus, cum plurimi multa de hisce disseruerint, merito quispiam culpare possit. Ex his tamen, quæ dicta sunt, quorsum veritas propositæ quæstionis respiciat, cum maxime necessaria comprehensa sint, facillime conspici poterit : si modo, ut initio dixi, remoto contentionis studio, quæ dicta sunt legere, intente velit.

Obtestor autem et moneo omnes qui ista lecturi sint, ne ferant graviter, si ejusdem secum patriæ et generis cum sim, diversum ab illis iter, veritate ostendente, pergere voluerim. Optabam certe, sub uno pastore unum ovile esse, omnesque vinculo dilectionis astrictos, ut ait Paulus [4], idem sentire ; neque esse schismata, scandalis quam longissime fugatis. Sic enim et ipse cum cæteris in unum corpus compactis, et unum caput habentibus, maxima quiete tranquillissime fruerer : neque modo profecto, cum doceri malim, et opus habeam, doctoris officium mihi minime omnium conveniens sumerem.

Ex quo fortasse non deerunt, qui me jactantiæ et ostentationis insimulent ; quoniam vero *necesse est, ut veniant scandala* [5] ; *oportet enim*, inquit, *hæreses esse, ut qui in vobis probati sint manifesti fiant* [6], vigilareque unumquemque necesse est, ne plurimis passim circumferatur erroribus, et aliis alia dicentibus, ipse dum nescit, amittat omnia : *Sine fide enim impossibile est placere Deo* [7] ; tunc profecto urgentibus scandalis, prudentiæ fuerit, omni temporis anticipatione, omni populari fatuitate omissis, ipsam in seipsa verborum veritatem inspicere, et diligentius considerare, Patrumque regulis per omnia intentum, quocunque veritas duxerit, sequi. Hoc enim plurimis etiam, qui præcesserunt, Ecclesiæ magistris, prioribus temporibus contigit ; qui, cum sæpe eis veritas aliter se habere quam communis esset opinio, visa fuisset, ipsius toti fiebant, periclitantemque modis omnibus juvabant ac discerptam revocabant : et contemnentes omnia, igni, si necesse esset, ac ferro, dirissimisque suppliciis affecti, superabant : quod erat sui officii, implentes posterisque, quomodo hujusmodi emergentibus casibus, se gerere deberent, sui exemplo præscribentes. Si quidem igitur possibile esset, Deo una et hominibus placere, optandum id profecto magis et expetendum esset, nullusque sibi alterum in hac re præferri vellet. Quoniam vero duobus dominis, invicem contrariis, servire possibile non est : *Si enim*, inquit, *hominibus placerem, Christi servus non essem* [8] ; et : *Prudentia carnis, inimica est Deo.* [9] *Obedire oportet magis Deo, quam hominibus* [10] ; quodque sanctus Maximus, cum a civibus suis criminaretur, prævalente apud eos Monotheletarum hæresi, quoniam Occidentali Ecclesiæ applicatus, suis contradicebat, ait : *Quod scilicet utrosque diligeret ; illos quidem, ut orthodoxos, istos autem, ut homoglossos*, id est ejusdem secum linguæ ; id nunc quoque dicendum ad eos qui criminantur. Amici enim viri existimandi sunt, amiciorem vero necesse est arbitrari veritatem.

[1] Joan. III, 18. [2] I Cor. XIV, 38. [4] Ephes. IV, 3. [5] Matth. XVIII, 7 [6] I Cor. XI, 19, [7] Hebr. XI, 6. [8] Galat. I, 10, [9] Rom. VIII, 6. [10] Act. V, 29.

(89) S. Stephanus junior martyr sub Copronymo, ob defensionem imaginum.

Digitized by Google

Neque justum esse putavimus, sive indulgendo amicitiæ, sive quorumdam jurgia extimescendo, atque utrinque humanæ passioni manus dando, veritatis omissa ratione, nostra magis quam quæ Dei sunt ac proximi inspicere, et nobis ipsis et illis ex silentio nostro detrimenta comparare. Sed partim quidem timorem Dei, etsi dictu audax est, ante oculos habentes, partim vero, quæ sit *voluntas ejus bona et bene placens*, non ignorantes, solamque inde laudem expetentes, etiamsi premendi angustiis simus; omnia nihil existimare, sed disponere sermones in judicio, proque illis ac proximi dilectione, omnia necessario adhibenda arbitrari. Audendum quippe est, etiam contristare, si opus sit, ac verbo, veluti ferro, turgentia vulnera rescindere, atque cum charitate curare.

Quo facto, e duobus alterum continget. Aut enim quietiores et mitiores ad contradicendum fient, aut contrariis, quæ objiciuntur, rationibus infirmis debilibusque deprehensis, exhaustaque ex illorum animis falsi opinione, id lucrabuntur, ut contra veritatem stare pertimescant. Sin vero et quispiam fuerit intelligens, aut requirens Deum, profecto neque optimam hanc mutationem erubescet. Nam juxta theologum Gregorium, *Non mali mutatio, sed mali observatio habet turpitudinem.*

Ut igitur illis et nobis non minima emolumenta quæreremus, veritatem omnibus prætulimus, ipsumque Spiritum sanctum invocantes, de ipso loqui, te monente, suscepimus. Non *dissimulavi annuntiare vobis omnem veritatem et consilium Dei.* Utinam vero ad eorum qui lecturi sunt, utilitatem labor noster iste proficiat, ut et qui seminat, fructum metat, et qui congregat, mercedem accipiat, omnesque simul cœlestem ingrediamur patriam, fruituri gaudio Domini nostri, in laudem et gloriam unius Dei Patris et Filii et Spiritus sancti, sanctæ et beatæ Trinitatis, uniusque et veræ Deitatis. Amen.

MANUELIS CALECÆ

LIBER

DE ESSENTIA ET OPERATIONE.

—

FRANCISCI COMBEFISII PRÆFATIO.

(*Biblioth. PP. Auctar. nov. tom. II.*)

Ipsius Manuelis Calecæ res, quantas assequi liceat, vindicandas charissimo commilitoni ac utraque palæstra (sanctioris scilicet instituti reique litterariæ) socio, qui scriptorum ordinis bibliothecam elogiaque adornet, R. P. Jacobo Quetif, hujus ipsius operis ac molitionis mihi maxime auctori, quasi specimen quoddam, ejus ipsius quam iisdem auctoribus sua lucubratione allaturus est, lucis, relinquo: ipse ad opus ipsum Calecæ, quod ex Regia bibliotheca in manibus est, plane eruditum, ac quo nocentissimum sequioris Græciæ errorem gravissime confutat, stylum converto.

Nempe coaluit inter simpliciores monachos, disciplinarum rudes, velut Theophili, Epiphanii, Hieronymi temporibus, Anthropomorphitarum error, sive etiam Massalianorum, qui vel humana vel alia sensibili specie Deum esse, eaque viris spiritalibus in oratione se conspicuum facere, existimarent; sic paulo sequiore (Palæologorum circiter) ætate, Palamitarum insana nimis deliratio, distinguentium divinam virtutem ab ejus essentia; quæ ipsa Deitas sit et increata, Deoque naturalis, quæ se una rebus communicet ac videatur, ipsa penitus incommunicabili essentia ac invisibili. Quanta denique ex Palamitarum ipsa synodo ipse Calecas recenset, solideque confutat; ac qui in eadem arena strenue dimicantes pro veritate steterunt, Barlaamus monachus, Acindynus, Nipho hieromonachus, qui et Demetrius Cydonius, Joannes Cyparissiotus, dictus Sapiens, cujus exstat grande volumen in Christianissimi regis bibliotheca, hoc argumento, præter illa quæ ejus Latine solum vulgata sunt, exstantque Græce penes R. P. Petrum Possinium S. J. Romæ. Aliorum etiam quædam refert Leo Allatius, tum libro *De consensu utriusque Ecclesiæ* Græcæ pariter ac Latinæ, tum II tomo *Græciæ* suæ *orthodoxæ*, tum demum in sua de Symeonum scriptis a me nuper vulgata *Diatriba*, quæ hic repetere longum foret, ac actum agere. Non pigebit tamen Joannis patriarchæ Constantinopolitani Tomum, ipsum breviorem, exscribere, quo is succrescens Palamæ dogma elidit; ac num eo respiciens noster Calecas, ipso operis sui exordio aliter eam Ecclesiam, haud ita pridem sensisse dicit ac decrevisse; nec veram proinde Ecclesiam esse, quæ sic fidem mutet. Joannem ipsum proscribunt Palamitæ, Tomo illo sub Cantacuzeno, quem Calecas ac relati alii impugnant.

Digitized by Google

Sic ergo habet: Τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς ὁμόρφρονας αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ἀσεβῆ αὐτῶν δόγματα, οἰκειότερον δὲ εἰπεῖν, παραληρήματα, τούς τε ἐκδικοῦντας καὶ ἐκλαμβάνοντας καὶ ἐκδεχομένους τὰ ἐν τῷ Τόμῳ κατὰ τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν, μᾶλλον δὲ φλυαρίαν, καὶ οὐ κατ' ἔννοιαν θεοπρεπῆ καὶ ὀρθόδοξον, καὶ καθὼς οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι, οἷς καὶ ἡμεῖς ἑπόμενοι καὶ ἀκολουθοῦντες, τὰ τῶν ἁγίων ῥητὰ ἐνεγράψαμεν ἐν τῷ Τόμῳ, καὶ πάντας τοὺς δι' αὐτὸ τοῦτο, ἤγουν ὅτι μὴ παραδεχόμεθα τὰ τοιαῦτα αὐτῶν παραληρήματα, ὧν τὰ μὲν ἀπεστάλησαν ἡμῖν παρ' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ παρ' ἑτέρων ἀνεφανίσθησαν, τολμήσαντας ἀκανονίστως καὶ ἀκρίτως ἀποκόψαι τὸ μνημόσυνόν μου, τῷ ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς καὶ ἁγίας Τριάδος δεσμῷ καθυποβάλλομεν, καὶ τῷ ἀναθέματι παραπέμπομεν. Ἡ ὑπογραφή· Ἰωάννης ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. *Palamam ejusque sectatores, et omnia illorum impia dogmata, seu verius nugamenta; nec non defensores, et qui astipulentur, recipiuntque quæ in Tomo habentur, secundum eorum expositionem, imo vaniloquentiam, et non secundum sensum, qui Deum deceat, et orthodoxum et ut Ecclesiæ lumina et magistri tradiderunt; quorum nos vestigiis insistentes et sententias sequentes, sanctorum dicta in Tomo digessimus; cunctosque illos, qui ob eam ipsam rem, quod eorum nugamenta non recipimus, quæ partim ipsi transmiserunt, partim etiam aliorum relatione cognovimus, contra canones nullaque recti ac æqui libra, mei memoriam exscindere ausi sunt, vivificæ sanctæque Trinitatis subjicimus ringulo, ac anathemate ferimus.* Subscriptio: *Joannes Dei misericordia archiepiscopus Constantinopoleos, novæ Romæ, et œcumenicus patriarcha.* Eodem fidei zelo, Ignatius patriarcha Antiochenus novam illam hæresim proscribit; cujus Tomum, quod paulo prolixior, Allatius non edidit. Contentioni locum dedit Barlaamus Calaber monachus, vir eruditus, qui, ut se monachorum disciplinæ tradidit, eorum errores detexit ac traduxit; quibus Palamas, archiepiscopus Thessalonicensis, se vindicem et auctorem præbuit, Barlaamumque ipsum oppressit. Damnato enim procacitatis in sanctius institutum Barlaamo monacho, suppressa de dogmate quæstio est, ne Palamas pravæ ipse doctrinæ ac hæreticæ damnatus abiret. Vidend. Gregoras lib. II; Cantacuz. lib. II *Historiarum* et in Proœmio suarum Contradictionum, adversus Hieromonachum Prochorum Cydonium, Demetrii fratrem, de lumine Thaborio.

Sic putida visa sunt nonnulla Palamæ dogmata ac nugamenta, ut sequaces postmodum conati sint aut illius negare aut subtegere: cujus rei præter nostrum Calecam, locuplex testis Joan. Cypariss. lib. I, c. 2, a me productus. Post Palamam hæresis antistites fuere, Isidorus, quem Tomi auctorem testatur Cypariss., etsi ille Callisto successore promulgatus est; Coccinusque et Nilus. Quodque Thaborium lumen illustre exemplum visum est Palamitis, sic distinctæ virtutis ab essentia, quæ ipsis corporeis oculis visa sit, et divinitas, occulta essentia, eoque argumento duplicem dogmaticum sermonem edidit Palamas, libuit hic repræsentare, quasi ad specimen doctrinæ ac sectæ (*a*). Nostri Dei effectum ordinis superioris (speciem scilicet gloriosam et δόξαν, in qua Deus videri censeatur, intimo quodam ejus præsentiæ sensu gustuque) existimant, qualem mortali præsertim corpore, Dei munere nancisci licet: non ut illa claritas et fulgor sit ipsa Dei essentia et divinitas increata, in quam sententiam adduci se passus est Leo Allatius lib. *De consensu utriusque Ecclesiæ*, cujus tamen incommodi defugiendi causa, Palamitæ suam hanc distinctionem virtutis et essentiæ commenti sunt, ut auctor est noster Calecas, et ne Massaliani audirent, ipsam Dei essentiam videri existimantes in divinis apparitionibus.

Præter Palamam alius theologus est illo senior, Symeon abbas sancti Mamantis in Xerocerco, dictus suis junior theologus: cujus Vita fusissime scripta Niceta Sthetato auctore, exstat in cod. card. Maz. nunc Regio: fuique auctor Henschenio et Papebrochio S. J. ne *Vitis sanctorum* in suo Martio insereret, qua suspicione laborat, et tanquam is fuerit fons omnis Palamici erroris. Eram tamen hic repræsentaturus, nisi moles obsisteret, ipseque sumptibus parcens typographus ac bibliopola intercederet. Libet interim ejus hic atque doctrinæ majorem notitiam, lector, præbere, quam ulli nostrum hactenus habuerint: specimen quoque ex verbis ejus apponere, unde vel tueri ut orthodoxum virumque pium ac eximie spiritalem proclive sit, vel etiam ut hominem seductum nec sanæ mentis proscribere. Pontani conjectura in viri ætate, causa carceris, ejusque aliis non satis felix, quibus quædam illius Latine vulgavit ex codicibus Bavaricis. Leo Allatius ex Vitæ auctore Sthetato (nos Pectoratum dicimus), quem liquet adversus Latinos cum Michaele Cerulario plurimum decertasse, ac Cerularii partes fovisse, ejus propius ætatem venatus est; causam tamen carceris, quod eum monumenta defecerint, nec ipse assequi potuit; divinansque, nigriore forsitan calculo viri memoriam notavit. Ex Vita itaque hæc summa habeto.

Fuit Symeon Paphlago, oppido Galata (sic dicto) ingenuis parentibus, Basilio et Theophanone natus, Basilio et Constantino Porphyrogenitis; patruo in aula potente et a sacro cubiculo, ipse quoque spatharocubicularii munere inter senatores merens, etsi ætate juvenis, patruo brevi exstincto, Symeonis Studitæ dicti Venerabilis consilio atque opera (quem perpetuo magistrum ac patrem spiritalem vocat), servientis habitu in Studiano monasterio

(*a*) Vide inter Palamæ homilias quas in superiori tomo recudimus ex editione novissima Hierosolymitana. EDIT.

Digitized by Google

tyronem induit, subque illo exercuit. Eximiæ sanctitatis ipsa exordia : iis monachorum alii delectati, alii offensi. Præpositus a severiore disciplina conatus avocare, cum non pareret, e monasterio ejicit. Symeon Venerabilis Antonio sancti Mamantis in Xerocerco præposito commendat, ejusque in illo curam gerit, monastico habitu induit, sanctioribus documentis communit. Hic ille divinis recreatur visionibus, altiore contemplatione Deo conjungitur : cibus quotidianus, ὁ ζωποιὸς ἄρτος καὶ τὸ αἷμα τὸ τίμιον τοῦ Χριστοῦ · *Panis vivificus et Christi pretiosus sanguis ; herbæ et legumina, quibus solis vitam sustentabat exceptis diebus Dominicis.* Arctissima solitudo, orationis juge studium, Scripturæ sedula lectio, ac Vitarum monachorum, qui superiore ævo sanctitate claruissent ; diei omnis accuratissima exercitatio, ad sacram communionem inaudita præparatio, dierum Quadragesimæ, exceptis Sabbato et Dominica, inedia.

Defuncto Antonio, sancti Mamantis monasterio præficitur ac sacerdos ordinatur a Nicolao Chrysoberge patriarcha : Spiritus sancti, immensi luminis specie, descensus in caput ordinati : visio eidem familiaris inter rem sacram per annos quadraginta octo sui sacerdotii, καθὼς αὐτὸς πρός τινα, ὡς περὶ ἄλλου τινὸς ἔλεγεν ἑαυτὸν ὑποκρύβων· καὶ γέγραπται ἐν τοῖς αὐτοῦ Ἀπορθέγμασι, *ut ipse ad quemdam tanquam de alio quodam narrabat, seipsum tantisper occultans : habeturque scriptum inter ejus Apophthegmata.* Sic Nilus ad ipsum Chrysostomum refert, quod ille velut de alio loquitur, cernente locum altaris plenum cœlestibus Potestatibus sub ipsum sacrificii tempus. Porro sensibilis hic Spiritus adventus ac visio, etsi res insolita est, videaturque ad Massalianos nonnihil inclinare, qui sic divinas quasi juges visiones jactarent : non desunt tamen etiam inter catholicos similia exempla : in Basilio et Chrysostomo alioque episcopo, cujus jam non occurrit nomen, Agathone pontifice : qui omnes ministri lascivia, solita hac visione eisque familiari quandoque privati leguntur, ac donec illa fuit coercita. Putabant illi, non ipsum se Spiritum videre, quod Massalianorum hæresis sit, sed signum sensibile ejus præsentiæ, sive illud lumen, sive quodlibet aliud dicere necesse est.

Sacerdotalis muneris ingens existimatio : Πολλάκις ἐρωτώμενος παρά τινων, ὁποῖος εἶναι ὀφείλει ὁ ἱερεύς, μόλις μετὰ κατανύξεως ἀπεκρίνατο στένων, Οἴμοι ! ἀδελφοί· τί με περὶ τοιούτων ἐρωτᾶτε; Καὶ τὸ πρᾶγμά ἐστι φρικτὸν καὶ νοούμενον. Ἐγὼ μὲν ἱερεὺς οὐδαμῶς εἰμι ἄξιος, τὸ φρικτὸν τῆς ἱερᾶς ἐννοῶν ἀξίας· πλὴν ὅμως ἀσφαλῶς ὁ ταπεινὸς οἶδα, ποταπὸς ὀφείλει εἶναι ὁ ἱερεύς. Πρῶτον μὲν ἁγνός, οὐ τῷ σώματι μόνον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον καὶ αὐτῇ τῇ ψυχῇ. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πάσης ἁμαρτίας ἀμέτοχος· καὶ τῷ μὲν ἔξωθεν ἦθει ταπεινός, τῷ δὲ ἔνδοθεν καταστήματι συντετριμμένος. Ὅταν δὲ τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ παρίσταται, νοερῶς μὲν τὴν Θεότητα, αἰσθητῶς δὲ τὰ προκείμενα δῶρα ὀφείλει ὁρᾶν, καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τοῖς δώροις ἀοράτως παρόντα, γνωστῶς κεκτῆσθαι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἵνα μετὰ παῤῥησίας δύναται τὰς ἱκετηρίας προσφέρειν, καὶ ὡς φίλος φίλῳ διαλέγεσθαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ ἀκατακρίτως λέγειν, « Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, » ὡς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ φύσει ὄντα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἔχων οἰκοῦντα ἐν ἑαυτῷ, διὰ τοῦ οἰκοῦντος ἁγίου Πνεύματος ἐν ἑαυτῷ · *Sæpius rogatus, qualis debeat esse sacerdos, vix tandem compuncto animo gemens respondit : Heu me ! fratres, quid me de istiusmodi interrogatis ? Res est tremenda, vel ipso cogitatu. Sane ego haudquaquam dignus sacerdos sum, dum sacri muneris ac dignitatis tremendum fastigium reputo : certo tamen humilis ego novi, qualis debeat esse sacerdos. Primum quidem castus, non solum corpore, verum potiori longe ratione etiam animo ac mente : ac exteriori quidem compositione ac indole, humilis, animi autem ac interiori statu sensuque compunctus. Cum vero sacræ mensæ assistit, mente quidem Deitatem, sensu vero proposita dona contueri debet, ipsumque inaspectabili ratione in donis præsentem, scientiæ munere altaque contemplatione in corde suo possidere, ut cum fiducia liceat supplicationes offerre, ac sicut amicus amico loquitur, cum Deo sermonem conferre, nulloque judicii reatu dicere, « Pater noster, qui es in cœlis, » ut qui verum Deum et natura Dei Filium, in se habitantem, per Spiritus in ipso habitantis præsentiam habeat.* Deterret serio ab ejus ordinis ambitu, angelico pene vultu ipse celebrans, et in quem astantes vix possent aspicere. Visa sæpius nubes lucida quæ totum obtegeret stantem in bemate.

Instauratum ab eo sancti Mamantis, cui præerat, monasterium ; auctus illi monachorum grex ; visione nubis lucidæ alta quædam concessa sapientia, doctusque ξένα τινὰ καὶ κεκρυμμένα μυστήρια. Quamobrem ex eo tempore, οὐκ εἶχεν αὐτὸς ἑαυτὸν, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ὅλον αὐτὸν πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπάσασα, τὴν μὲν γλῶτταν αὐτοῦ κάλαμον ὀξυγράφου, τὴν δὲ διάνοιαν πηγὴν σοφίας Θεοῦ ἀπεργάσατο. Διὰ τοῦτο καὶ ἀμαθὴς ὢν πάντη τῶν θύραθεν μαθημάτων, ὡς ὁ ἠγαπημένος, ἐθεολόγει, καὶ τὰ τῆς θεολογίας ὅλας νυξὶ ἀνετάττετο. *Ipse seipsum non habebat, sed Dei gratia ad se totum trahente, lingua quidem calamus scribæ velociter scribentis, mens vero, fons Dei sapientiæ effecta erat. Idcirco etiam, licet omnium prorsus ex sæculi usu disciplinarum rudis, perinde ac dilectus ille discipulus, quæ divinæ scientiæ sunt, edebat, totasque noctes theologica instruebat.* Hæc tantarum Symeonis lucubrationum origo. Hinc Θεοδίδακτος repente magister ac scriptor Symeon evasit : quanquam nihil vetat, vel si a Deo dederimus hanc visionem, eaque affusam sapientiam, aliquid ex genio ipsum addidisse, uti fere in Bernardo, nostroque Alberto, sic divinitus auctis scientia, quorum tamen omnia non probantur.

Hinc crebræ Symeonis ad suos catecheses seu

Digitized by Google

parænescs, Studianorum fere monachorum ritu; atque in eis magni præsertim confessoris Theodori, quo vel maxime antistite duceque monasticæ exercitationis, Symeon gloriabatur. Eorum pertæsa monachorum, sub eo merentium pars (triginta circiter monachi) discissis palliis una coitione vix non violentas injicientes manus, enectoque pastore, effractis monasterii foribus, tumultu in patriarchium irrumpunt, querelas effundunt. Audita Symeonis satisfactione, ejusque ad suos probata paræsi, damnati exsilio a patriarcha protervi monachi; vixque Symeonis rogatu permissi in urbe manere, monasterio tamen exclusi. Symeon sic per urbem dispersos singulos adiens demulcere, ad seque revocare, brevique tanta illa humanitate ac sedulitate ad officium caulamque universos cogit. Ἐν ὀλίγῳ πάντας συνήγαγεν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ τὴν ἰδίαν αὐθις αὐλὴν τοῖς ἡμέροις καὶ πρὸ βραχέος ἀγριωθεῖσι προβάτοις ἐγέμισεν. *Brevi tempore bonus pastor cunctos congregavit, suamque rursus caulam mansuetis ovibus paulo ante efferis implevit.* Hoc sequentium Symeonis turbarum ac tentationum rudimentum, nec dispar admodum causa; improbata nimirum ejus vel disciplinæ vel doctrinæ quædam capita. Vitæ auctor unam arcessit Stephani Syncelli in eum invidiam; de quo postea.

Discipuli sanctitate ac moribus celebres; Arsenius ipse Paphlago, eunuchus, quem et abdicata demum præfectura, sui loco pastorem voluit. Viri institutio; fervoris coercita nimia vis; insinuata discretio ciborumque indulgentia, cum ita poscat necessitas corporis. Hierotheus ex episcopo monachus, Symeonis discipulus. Abdicata sedes dignitasque episcopalis, nepotis ex improviso casuque homicidio. Adita primum Roma pœnitentiæ causa; tum Constantinopolis ipsa nova Roma. Satis enim per ea tempora utrique Ecclesiæ conveniebat, sopito interim Photiano schismate, necdumque Cerularii turbulentissimi hominis artibus ac fraude instaurato. Hactenus enim, ut etiam auctor est Michael Psellus in Oratione, ejus pro funere Laudatoria, decessores mitius cum Latinis egerant, ac fere ἀδιάφορον, quidquid alterutri sentirent, integra Ecclesiarum communione, habuerant: quod nimirum eamdem utrosque fidem aliis aliisque verbis profiteri sentiebant, etsi non deerant qui Latinos roderent errorisque insimularent ac traducerent. Sic ergo auctor de episcopo, quem πάνυ θεοφιλῆ τὸν τρόπον, καὶ τὸν βίον μετὰ τοῦ λόγου καθαρὸν καὶ ἐνάρετον· *moribus religiosissimum, vitaque cum doctrina ac eloquio clarum studiosumque*, dixerat; quem et ab homicidio vix a se avelli ejus passus esset clerus, sic ille digne pastoris partes implebat: Διαδραμὼν οὖν τὸν τοσοῦτον δρόμον πεζῇ τῆς μακρᾶς ἐκείνης ὁδοῦ ὁ ἐπίσκοπος; μετὰ κοπετῶν καὶ δακρύων, καὶ τὴν Ῥώμην καταλαβὼν, ὑπὸ τοῦ δούλου ἐν ἁλύσει ἑλκόμενος, ἐξομολογεῖται τὸ πῶμα τῷ πάππᾳ καὶ τοῖς ἐν Ῥώμῃ ἀρχιερεῦσι, θοήνοις καὶ οἰμωγαῖς τὴν φωνὴν τῆς ἐξομολογήσεως ἐγκοπτόμενος. Τὴν ἄπειρον οὖν συντριβὴν εἰδότες τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τὴν ἐν πένθει τούτου διάνοιαν, οὐ μόνον συγγνώμην ταχεῖαν τῷ πάθει διδοῦσιν, ἀλλὰ καὶ μυρίαις παρακλήσεσι τὸ κατώδυνον παρακαλοῦσιν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ τῷ περικαρδίῳ κρατούμενος ὁ ἐπίσκοπος πόνῳ, ἀπαράκλητος ἔμενεν. Ἐκεῖθεν οὖν πρὸς τὴν Κωνσταντίνου μεγαλόπολιν τὸν ἕλκοντα ἀποστρέφει. Πεζῇ τοίνυν καὶ ταύτην ποιησάμενος; τὴν πορείαν, καταλαμβάνει τὴν βασιλεύουσαν· καὶ εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ εἰσελθὼν Ἐκκλησίαν, ἐξομολογεῖται μετὰ δακρύων τῷ τε πατριάρχῃ καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσι τὸ πτῶμα, καὶ σὺν τῷ λόγῳ τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἄξίωμα μετὰ τῆς ἀλύσεως ἀποτίθεται. *Episcopus ergo tanto pedes, viæ sic longæ, planctu luctuque decurso itinere, Romamque veniens, trahente ex catena famulo, delictum papæ confitetur, Romæque constitutis episcopis, lamentis et ejulatu crebrisque gemitibus intercisa illi confessionis voce. Immensam itaque episcopi contritionem videntes, luctuque oppressum animum, nedum veniam citius delicto indulgent, verum etiam ejus animi dolorem modis omnibus solantur ac deliniunt. Ille tamen graviore cordis dolore tentus atque obrutus, omnem respuit consolationem. Inde igitur versus magnam Constantini urbem, trahentem vertit. Hocque adeo iter pedes conficiens, in urbem augustam venit; ingressusque Majorem Ecclesiam, effusus lacrymis, delictum patriarchæ confitetur eique assidentibus episcopis; interque verba, cum catena, episcopalem dignitatem deponit.* Insigne hoc pœnitentiæ exemplum, ejusque disciplinæ, qua se ipsi Græci sacerdotes abdicant, ubi aliquid, etiam casu aut ignorantia, in canones deliquerint. Novum quoque pro ea ætate, observantiæ erga Ecclesiam Romanam ejusque antistitem, Ecclesiæ Græcæ documentum. Illi facta confessio, ab eo concessa indulgentia, oblataque, ut videtur, sedis dignitas, ni ipse sponte sese abdicare maluisset, ac vitæ reliquum inter monachos pœnitentiæ laboribus subducere: delecto in eam rem Symeone duce, sub quo etiam eximia illi edita sanctitatis exempla. Sed ad Symeonem revocanda oratio.

Annuente Sergio patriarcha, præfecturæ onus in Arsenium rejicit. Documenta illi pariter gregique egregia tradita. Ex illis disciplinæ caput non pigebit ascribere; quod ipsum, nec longe remotis verbis habetur orat. 24, ex editis a Pontano: Μὴ ἐν προσποιήσει πραότητος διὰ ἔπαινον τῶν ἀνθρώπων μικροῦ πράγματος ἐφ' ὕδρει γινομένου τοῦ εὐαγγελικοῦ βίου, καὶ τῆς τῶν μοναχῶν καταστάσεως, καταφρονήσεις· ἀλλὰ τὸν σὸν μιμούμενος Χριστὸν καὶ Θεὸν, ἐμβριμμένος, καὶ ἑαυτὸν ἀπαθῶς ἐκταράσσων, ἐκδίκησιν ποιοῦ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Ἔστω σοι ἐπὶ πάντων καὶ ἐπὶ τῇ ἐξετάσει τῶν λογισμῶν ἑκάστου ἀκρίβεια, ὡς ἂν εἰδείης τίνες μὲν αὐτῶν δίδονται τῆς τῶν εὐχομένων καὶ κοινωνούντων συστάσεως, τίνες δὲ ἀφορισμοῦ, καὶ τῆς μετὰ τῶν μετανοούντων τάξεως· ἵνα μὴ τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ ἀντὶ ναοῦ ἁγίου σπήλαιον λῃστῶν, ἢ πορνεῖον, ἐν γνώσει ἢ

Digitized by Google

ἐν ἀγνοίᾳ, ποιήσῃς, καὶ τὸ φοβερὸν ἐπὶ τούτῳ κρῖμα οὐκ ἐκφεύξῃ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. Εὐλαβεῖς ποιήσεις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τοὺς πνευματικούς σου υἱούς, καὶ διδάξεις εὐλαβεῖσθαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἱερῶν τοῦ Θεοῦ τόπων ὁμοῦ καὶ σκευῶν, καὶ λειτουργίας αὐτοῦ. Μόνοις γὰρ ἔσθι τοῖς ἱερωμένοις καὶ εὐλαβεστάτοις τῶν μοναχῶν, τοῖς καὶ τῶν μυστηρίων μετέχουσι, τὸ ἅπτεσθαι αὐτῶν παρὰ τῶν ἀποστόλων ἀφιερώθη. Διὰ ταῦτα οὐ συγχωρήσεις πᾶσι, καὶ τοῖς βεβυλομένοις, τὸν τοῦ θείου βήματος εἴσοδον, ἀλλ' ἢ μόνοις, ὡς εἴρηται, τοῖς ἱερωμένοις, καὶ ἡγιασμένοις τῶν ἀδελφῶν. Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν τῶν λυσιτελούντων σῇ τῇ μονῇ ἔχεις τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν πατροπαράδοτον τύπον ἡμῶν ἐν τῇ Θεοπνεύστῳ διατυπώσει τοῦ μεγαλομάρτυρος Χριστοῦ καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου τοῦ κοινοῦ Πατρὸς καὶ διδασκάλου ἡμῶν τε τῶν δούλων αὐτοῦ, καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν τοῦ Στουδιώτου: *Ne lenitatis prætextu, humanam aucupando laudem, vel minimum quid, quod in cœlitæ evangelicæ statusque monastici injuriam cedat, negligeris, sed Christi tui Deique imitator, infremens, teque ipse imperturbate turbans, vindictam fac mandatorum Dei. In omnibus, singulorumque excutiendis animis, acrem diligentiam habe, ut noveris quinam illorum in precibus consistere ac communicare necesse habeant; quinam sint segregandi, eademque cum pœnitentibus classe collocandi; ne Dei Ecclesiam, pro sancto Dei templo, speluncam latronum aut lupanar, sciens vel ignorans efficias; eamque ob rem, tremendum iræ Dei judicium non effugias. Religiosos cautosque, sicut scriptum est* (*Levit.* xv, 31), *facies spiritales filios tuos, docebisque illos a sacris Dei locis vasisque, ac ejus ministerio, revereri atque timere. Scito enim, solis illis qui sacri ordinis sunt, reverentissimisque monachis, quibus et mysteriorum indulta perceptio, apostolicis sanctionibus concessum horum contactum. Idcirco non permittes omnibus, ac cuique collibitum sit, in divinum bema* (*locum scilicet altaris ac sacerdotum*) *intrare; sed iis duntaxat* (*uti dictum est*) *qui sacerdotalis sint ordinis, vel sanctis fratribus. Ad alia quod attinet, monasterio tuo utilia, doctrinam habes, Patrumque traditione acceptam normam in magni Christi martyris ac confessoris, communisque Patris atque doctoris, nostri pariter servorum ejus, ac sancti Patris nostri Studiotæ, divino afflatu conscripta Theodori informatione.* Studiota hic, seu Studianus, communis Symeonis ac Arsenii magister, Symeon ille Venerabilis est, cui Symeon acceptum referebat, quidquid monasticæ institutionis hauserat; cujus etiam gratia, ac quod vita functum annua celebritate coleret, tanta passus est. Sed præstat Sthetatum vitæ auctorem audire, ut liqueat, num in eo saltem contra disciplinam peccarit Symeon, dignusque inde irrogato et carcere et exsilio fuerit. Ait itaque, post relatas divinas ejus visiones, quibus in sensu quodam futuræ sanctorum beatitudinis, eorumque corporis levitatis ac claritatis fuit; qua Deus genus nostrum ἐδόξασε, καὶ κοινωνὸν τῆς αὐτοῦ Θεότητός τε καὶ βασιλείας ἀπειργάσατο, *glorificavit, sociumque suæ tum Deitatis tum regni effecit* (quod nihil cogit crasso Palamæ sensu intelligi, ac velut alia Deitas sit, quam divina ipsa essentia, ejusque in nobis bonitatis effectus) inque hunc modum Symeonis alterius res, juniorisque in eum theologi nostrique Symeonis officia describit.

Συμεὼν ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ᾧ ἦν ἐπώνυμον φερωνύμως ὁ Εὐλαβῆς, ὁ καὶ τοῦ θαυμαστοῦ τούτου Συμεὼν πατὴρ χρηματίσας ὁμοῦ καὶ διδάσκαλος, ἐπεὶ πρὸς γῆρας ἦκεν ἤδη καλὸν, τεσσαρακονταπέντε *χρόνους* νομίμως τὸ τῆς συνειδήσεως ἀθλήσας μαρτύριον, χάριτος ἀποστολικῆς ἠξιώθη, ἰάσεις καὶ θαύματα πεποιηκὼς, καὶ βίβλον ὅλην ὠφελείας οὖσαν πνευματικῆς, ἀγράμματος ὤν, θείῳ Πνεύματι συνεγράψατο. Ἔδει δὲ αὐτὸν καταπαῦσαι τῶν μακρῶν ἐκείνων τῆς ἀσκήσεως πόνων, περὶ ὧν ὁ μαθεῖν ζητῶν ἐκ τῶν κατὰ πλάτος γεγραμμένων αὐτῷ εἴσεται ἀκριβῶς. Νενοσηκὼς τὰ τῆς λύσεως, πρὸς Κύριον ἐνεδήμησεν, ἐκδημήσας τοῦ πολυάθλου καὶ καρτερικοῦ αὐτοῦ σώματος. Τοῦτον οὖν καὶ τὰ τούτου λαμπρὰ κατορθώματα οἷα δὴ μαθητὴς ὁ μακάριος οὗτος εἰδὼς, καὶ τὸν ἀποστολικὸν αὐτοῦ βίον ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, Θεοῦ ἔργα καὶ θεῖα χαρίσματα μὴ εἰκῇ κατορύττειν, ἀλλὰ ἀνακηρύττειν καὶ ἀνυμνεῖν, ὕμνους εἰς αὐτὸν καὶ ἐγκώμια ἐκ θείας ἀποκαλύψεως συνεγράψατο, καὶ ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ. Ἵνα δὲ καὶ πρὸς ζῆλον ἐγείρῃ τινὰς, εἰς τὸ μιμήσασθαι τὸν ὑμνούμενον καὶ τῆς ἀρετῆς ἐργάτας γενέσθαι, τὴν μνήμην αὐτοῦ, κατὰ τὴν τῶν ἀποστόλων παράδοσιν, ἐτησίως μετὰ πάντων λαμπρῶς ἑώρταζε τῶν ἁγίων, στήλην ἀρετῆς γεγραμμένην, τὴν ἱστορίαν ἀναζωγραφήσας τῆς εἰκόνος αὐτοῦ· *Symeon, vir ille divinus, cui convenienter apteque Venerabilis cognomen fuit, qui et admirabilis hujus Symeonis Pater simul ac magister exstitit, cum in bonam jam senectutem venisset, annos quinque supra quadraginta, conscientiæ martyrio legitime perfunctus, apostolicam gratiam nactus erat, sanitatum patrator ac miraculorum, librumque spiritalis utilitatis confertissimum homo idiota ac litterarum rudis divino Spiritu conscripserat, necesseque erat ut a religiosæ exercitationis longis illis laboribus quiesceret* (*de quibus qui nosse quærat, ex iis quæ illi fuse scripta sunt, accurate pleneque intelliget*) *suprema laborans ægritudine, multis certaminibus victore tolerantissimoque corpore suo emigrans, ad Dominum commigrarat. Hunc itaque ejusque præclaras virtutes ac facinora, velut utique discipulus, vir hic beatus cum explorata haberet, ejusque vitam apostolicam perfecte nosset; Dei opera ac divina dona haud doctus defodere, sed prædicare ac collaudare, laudum in eum cantica ac encomia, divina revelatione conscripsit, ejusque Vitam omnem litterarum monumentis consignavit. Ut vero etiam aliquos ad æmulationem provocaret, atque viri laudibus ad imitationem, ac virtutis cultum accenderet, ejus quot annis memoriam preco ac apostolica traditione accepimus, cum sanctis omnibus, festis gaudiis celebrabat, conscripto*

Digitized by Google

virtutis titulo, illius simulacri ac imaginis depicta historia. Hactenus Symeon ex privata revelatione ac scientia, plusculum forte sibi indulsisse videatur, ut sanctorum plenos honores Patri suo spiritali deferret. Laudanda quidem illa œconomia ac consilii ratio, ut eos laudemus, quos nobis aliisque virtutis palæstra antistites volumus ac duces : præstantque egregie Romani pontifices, vindicatis ordinum religiosorum institutoribus, qui clariores in Ecclesia habentur, si qui sanctitatis radiis fulserunt ; nec Romanis duntaxat fastis ascriptis, sed et solemni officio, nedum apud suos, sed et toto orbe Romano ac Ecclesia Latina, donatis. Id tamen ut rite fiat, nec civilibus duntaxat, sed et sacris, publice saltem consecrentur honoribus, necessaria episcopalis cognitio est, ac probatio; quam impotentiori zelo non exspectavit Symeon, etsi ea secuta est. Subdit enim Sthetatus.

Ἤκουσε ταῦτα καὶ ὁ Σέργιος πατριάρχης ·, καὶ μεταπεμψάμενος τὸν ἅγιον, πυνθάνεται περὶ τῶν ἀκουσθέντων αὐτῷ. Ὡς δὲ περὶ πάντων ἀνεδίδαξεν αὐτὸν ὁ μακάριος, καὶ ὅπως ἐκ θείας ἀποκαλύψεως ἄνωθεν ἐμπνευσθείς, τοὺς ὕμνους τῷ Πατρὶ ἀνετάξατο, καὶ τὸν βίον αὐτοῦ συνεγράψατο. Ζητεῖ ταῦτα διελθεῖν, καὶ αὐτοῖς ἐντυχεῖν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένοις. Λαβὼν οὖν ἐπὶ χεῖρας ταὶ βίβλους ὁ πατριάρχης, καὶ ἅπασαν τὴν πραγματείαν φιλοπόνως διελθών, ἠγάσθη ἐπὶ τῷ πράγματι, καὶ πολλὰ προσεπαινέσας, καὶ τὸ βέβαιον τῆς αὐτοῦ πίστεως ἐγκωμιάσας, ἀπέλυσεν, ὑπομιμνήσκειν αὐτῷ προτρεψάμενος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Πατρὸς μνήμης, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς κηροὺς καὶ μύρα παρέχῃ, καὶ ἀφοσιοῦται τὴν τιμήν. *Audivit hæc et patriarcha ; accersitoque sancto, ex illo percontatur, de his quæ audierat. Docet ille omnium rationem, divinaque pridem revelatione atque afflatu, cantica composuisse, ac vitam illius conscripsisse. Quærit patriarcha hæc percurrere, ipsaque ab eo scripta pellegere. Sumptis itaque in manus libris, cunctisque diligenter pellectis ac evolutis, re gavisus est, multisque laudibus cumulans; firmamque ejus fidem magnifice commendans, dimisit, monens ipsum, jubensque, ut temporis quo celebranda foret Patris memoria certiorem faceret, ut et ipse cereos unguentaque conferret, ac sancto honorem impenderet.* Visa hæc, pro Ecclesiæ Constantinopolitanæ ritu sufficiens Symeonis Studitæ, dicti Venerabilis, vindicatio, et ut sancti titulo publicos in urbe (aut certe in sancti Mamantis monasterio) honores haberet. Inque hunc modum annos sexdecim ejus cultum illibatum perseverasse, celebrataque frequenti religioso conventu solemnia, auctor Sthetatus: donec Stephanus Alexinæ ex metropolita Nicomediensi, Sergii patriarchæ syncellus, eo nomine cœpit exagitare, inque Symeone venerabili quædam reprehendere, ipsumque proinde ejus religiosum cultum, sic præsertim tota urbe solemnem, improbare. Totum Sthetatus ascribit invidiæ, ac quod utriusque Symeonis sanctitas ac scientia, illius famæ scientiæ ac sanctitatis videretur officere. Nolim ego sic nigro virum lapide damnare. Præter Scylitz. et Cedr. ipse Sthetatus, clarissimi nominis, eoque nedum patriarchæ, sed et imperatori charissimum, magnæque apud eos auctoritatis, eum scribit, facillimum scilicet solvendis quibusque dubiis ac quæstionibus, λόγῳ καὶ γνώσει τῶν πολλῶν διαφέρων· *Longe vulgo præcellens eloquentia ac scientia.* Legatum ad Sclerum urbi jam imminentem, suæque tyrannidis terrorem illi inferentem, a Basilio et Constantino missum, qua suadendi vi, sapientiaque ac virtute præstabat, docent relati Scylitz. et Cedr. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, ὁ σύγκελλος Στέφανος καὶ τῆς Νικομηδείας πρόεδρος, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ διαβόητος, καὶ πειθοῖ μαλάξαι ἱκανὸς γνώμην σκληρὰν καὶ ἀτίθασσον, πρέσβυς εἰς τὸν Σκληρὸν ἀποστέλλεται, εἴ πω δυνηθῇ πεῖσαι τοῦτον ἀποθέσθαι τὰ ὅπλα. *Interim Stephanus Syncellus, Nicomediæ præsul, vir eruditus et eloquens, sapientiaque ac virtute clarus, durumque animum ac indomitum suadæ vi emollire idoneus, legatus ad Sclerum mittitur, num forte ad arma ponenda verbis cogere possit.* Miratur P. Goar. Notis suis ad Cedr. quomodo syncellus Stephanus, quasi patriarchæ concellaneus, illique assiduus, qui Nicomediæ præsul esset, ibique pro officii munere, potius quam Constantinopoli in patriarchæ ædibus, vitam ageret ; nec patriarchæ successor, quod fere syncellorum videbatur, designatus esset. Potuisset Sthetatus si ejus copia fuisset, lucis aliquid afferre. Docet itaque eum, abdicato episcopatu sic assidue versatum cum patriarcha, ac vere syncelli partes implesse, non solo titulo atque nomine ornatum fuisse ; sive alias inhiabat sedi Constantinopolitanæ, eoque munere sibi ad eam gradum parabat : quam ne assequeretur, in causa esse potuit longa Sergii ætas ac sedes annorum viginti, intra quos nihil vetat Stephanum humanis excessisse, et ubi totam in Symeonem fabulam luserat, per cujus vel mortem vel ingravescentem ætatem, ille postmodum pace potitus sit, libereque Patri suo spiritali, Symeoni venerabili, solemnes annuos honores persolverit ; sive nihil eam sedem ambiens (ut non erat certa ullove jure sancita ac necessaria syncellorum in eam sedem successio) velut utiliorem rebus ecclesiasticis navaturus operam, sic a consiliis patriarchæ, in regenda universa diœcesi, quam si unam aliquam civitatem vel ipsam metropolim episcopus regeret ; vel ipse sponte, vel invitante patriarcha, sive etiam imperatoribus, pro ejus nominis celebritate, ea relicta, Constantinopoli quasi patriarchæ assessor, illique intimus ac familiaris, consederit. Quo fere modo, apud Latinos, etiam archiepiscopi in cardinales sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteros passim cooptantur ; vacantque ipso jure sic assumptorum sedes, quod non satis conveniat utrique muneri in uno homine : ut quis scilicet addictus sit Romanæ curiæ ejusque urbis clero, et ut pontificis partes sedulo exsequatur, in Ecclesia ac plebe, cui præfectus episcopus est ; juris tamen

Digitized by Google

fictione, ejusque velut fraude quadam, eædem illis, ac quandoque majores sedes commendantur; et si non desunt qui utroque munere præclare functi, tum purpuram ornarunt, tum et magis infulas, sanctis moribus composito grege peculiarius credito, nihilque illo secundum Deum, sive purpuram dicas, sive quid aliud humanæ dignitatis, antiquius habentes, ejusque cura pervigiles; veri scilicet Pastores, Christique Ἀρχιποίμενος vestigia sedulo prementes, decorarunt; in quibus sol quidam effulsit Carolus Borromæus; secuti plures eximio exemplo, Franciscus Sourdisius Burdigalensis, meus ipse metropolita vitæque regularis assertor et vindex in sanctissimi Rosarii FF. Prædicatorum Burdigalensi cœnobio, in quo et nomen sanctiori instituto (sancto vere tunc, modoque sodalitio) dedi; Galaminius noster, aliique.

Stephanus ergo, τὸν τῆς ἐπισκοπῆς παραιτησάμενος θρόνον, συνῆν ἀεὶ τῷ πατριάρχῃ, καὶ μεγάλην ἐφέρετο παρὰ πᾶσι τὴν φήμην τῆς γνώσεως. *Repudiata sede episcopali, cum patriarcha semper versabatur, magnaque apud omnes scientiæ æstimatione erat.* Potuit ergo vir eruditus suspectum habere, quod ambo Symeones viri illitterati ex solo quasi affatu de Deo divinisque tanta loquebantur; quodque alter, alterius jam defuncti memoriam consecrans, ad ejus solemnia totam fere cogeret civitatem; ut jam magna civium pars, nihil nisi sanctum haberent, quod illis auctoribus accepissent. Primum itaque illi tentata Symeonis de Deo doctrina: tum sollicitatum Patris ille honor, annum unum atque alterum, patriarcha ac episcopis ægre assentientibus, ut damnarent, quod jam ante ipsi approbarant. Raptus tandem in concilium eo nomine Symeon, ipsaque Patris imago divis honoribus consecrata: ejus in eo ventilata causa; et longa Symeonis satisfactio, pro se ac imagine: juxta ex illa oblini vox Ὁ ΑΓΙΟΣ; abolitæ et omnes aliæ ejus, in sancti Mamantis, imagines. Altera coacta synodo; jussus Symeon aut a Patris illis laudibus cessare, aut cœnobio; urbeque excedere. Nolenti cedere, decreta synodice exilii pœna. Deportatus ad Chrysopolim, in oppidulum quod Palusiatarum vocant. Nactus ibi oratorium pene dirutum atque desertum, in eo cum discipulo considet. A Christophoro senatorii ordinis viro, cujus possessionis erat, ipsum dono obtinet, ea conditione, ut si Deus mitius ipsi dederit, monasterium in eo exstruat. Per eum, aliosque ejus discipulos delatæ querelæ ad patriarcham. Revocatus ipse in urbem; tentata rursus constantia, oblati honores, metropolitica sedes, nobili aliqua civitate, modo tantisper contentionem remitteret. Cunctis immoto, facta licentia colendi Patrem ut libuerit ac vel in urbe, prioreque cœnobio degendi, vel in nova solitudine. Delecta solitudo; in ea coactus novus grex, exstructum egregiis ædibus nobile cœnobium, cunctis ad vitæ asceticæ necessariis satis instructum; sanctæ Marinæ vocant. In eo aucta Symeonis Venerabilis religio et cultus, confluente ex ipsa urbe Augusta, totaque vicinia, innumera hominum multitudine ad ejus quotannis solemnia. Derivata hæc eadem ad diversa alia cœnobia. Nulla deinceps Symeoni creata molestia. Exstinctus brevi post restitutum Symeonem patriarcha Sergius, eique subrogatus Eusthatius, cujus omne tempus videatur vixisse Symeon, et ad ipsum Alexii, qui fuerat Studianus monachus, pervenisse. Stephanus, vel ipse, quo tempore Sergius, diem obierit, vel eo sublato, animos posuerit; aliis jam patriarchis Symeoni æquioribus, majorisque præ Sergio firmitatis, qui probata Symeonis instituti ratione colendo Patrem suum, non debuit obtundente Syncello, eaque duntaxat ratione, ac nisi certo deprehenso errasse sibi calculum, nec eum sanctum, sed vel hypocritam vel hæreticum esse, a constantia resilire. Hæc summa Vitæ Symeonis, quæ longe multa impleret folia. Ex ea planum, quam non in obscuro manserint res ejus, post breve ipsius exsilium et carcerem, nec quasi oblivione ejus sepulta cantica, sermonesque, ac scripta alia; ut sibi visus fuerat divinare Leo Allatius, quod eum defecerint vetera monumenta. Ægre fero, ut tantum virum pro adversariis stare admittam, vel Palamitarum fontem esse, nisi hoc solum, quod illi simplicius ei dicta, nimiaque emphasi, de Dei unione ac visione, ejusque luce ac divinitate, in suam nisi sunt detorquere sententiam; uti et illo superiorum, Dionysii, Basilii, Greg. Chrys. Maximi: vixque ullus occurrat, eorum qui mysticam atque amoris theologiam propensius tradidere, cui non proclive sit eamdem prope ac Symeoni inferre calumniam. Sic et Thaulero nostro visi aliqui detrahere, quem Ludovicus Blosius vir eruditus ac pius, rite vindicat. Visio illa, aliaque ejus generis, gustus quidam est exspectatæ felicitatis, altiorque præsentiæ Deus ejusque unionis in perfectis, sensus, quam Symeon in eis negare, hæreseos notat; nec forte aliud in eo, ejusque Patre spirituali, Symeone Venerabili, Stephanus reprehendebat. Libet ex ejus Orat.: Περὶ γνώσεως ἀληθινῆς, cujus init. Καὶ νῦν εὐκαίρως καλὸν εἰπεῖν hæc exscribere. Τὸ μορφοῦσθαι ἐν ἡμῖν τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν, τί ἐστιν, εἰ μὴ τὸ ἡμᾶς αὐτοὺς πάντως μεταποιεῖν τε καὶ ἀναπλάττειν καὶ εἰς τὴν τῆς θεότητος εἰκόνα μεταμορφοῦν; οἷον ἔγνωμεν ἄρα γεγονότα καὶ τὸν ἅγιον Συμεώνην τὸν Εὐλαβῆ, τὸν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου ἀσκήσαντα· τῇ πείρᾳ αὐτῇ τὰ περὶ αὐτοῦ βεβαιωθέντες. Τῇ γὰρ ἀποκαλύψει τοῦ ἐν αὐτῷ Πνεύματος, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐπισφραγίσαντες, ἀναντιῤῥήτως ταύτην φυλάττομεν. Μᾶλλον δὲ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φωτὸς, ὡς ἐκ λαμπάδος τινὸς, τὸν τῆς ψυχῆς ἡμῶν λύχνον μεταδοτικῶς ἀνάψαντες, ἄσβεστον διατηροῦμεν, ταῖς ἐκείνου εὐχαῖς καὶ πρεσβείαις φρουρούμενοι. *Quid est formari in nobis, eum, qui est vere, Deum; nisi nos ipsos omnino transmutare, et in imaginem divinitatis suæ transformare? Qualem utique etiam evasisse novimus sanctum Simeonem Venerabilem, qui in monasterio Studii exercuit; ipso periculo, rei ejus certo notitiam adepti. Divini enim in eo Spiritus*

Digitized by Google

revelatione, obsignatam in eum fidem, citra omnem hæsitationem servamus. Quinimo ex eadem luce, velut ex quadam lampade, mentis nostræ lucernam commercio quodam accendentes, ejus precibus ac intercessionibus, muniti inextinctam servamus.

Tumque de æmulis: Ἀπιστοῦσι καὶ ἀδύνατον εἶναι ἑαυτοὺς πείθουσι, τὸ καθαρεῦσαι ἄνθρωπον τελείως ἀπὸ παθῶν, καὶ ὅλον οὐσιωδῶς ἐν ἑαυτῷ δέξασθαι τὸν Παράκλητον. Διὰ τοῦτο τοίνυν καὶ κατὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας λαλοῦσι καὶ πράττουσι, κλείοντες ἐφ' ἑαυτοῖς τὰς πύλας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ πάντας ἄλλους τοὺς εἰσελθεῖν βουλομένους κωλύοντες. Εἴ που δὲ καὶ ἀκούσωσι περὶ ἑτέρου τινὸς νομίμως ἀγωνισαμένου, καθαρεύοντός τε ἀπὸ πάντων παθῶν, καὶ πᾶσι τὰ μεγαλεῖα κηρύττοντος τοῦ Θεοῦ, ὅσα δηλονότι ἐποίησεν ἐπ' αὐτῷ ὁ Θεὸς, κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ὑποσχέσεις αὐτοῦ· καὶ ὅπως μὲν λέγοντος πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκουόντων, κατηξιώθη φῶς ἰδεῖν Θεοῦ καὶ Θεὸν ἐν φωτὶ δόξης· ὅπως δὲ γνωστῶς ἔργῳ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐπιφοίτησιν κατ' ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἅγια ἐν ἁγίῳ Πνεύματι γέγονεν· εὐθὺς ὥσπερ κύνες λυσσῶντες καθυλακτοῦσιν αὐτοῦ, καὶ κατεσθίειν, εἰ δυνατὸν, τὸν ταῦτα λέγοντα σπεύδουσι· Παῦσαι, λέγοντες, πεπλανημένε καὶ ὑπερήφανε σύ. Τίς ἄρα τοιοῦτος ἄρτι γέγονεν, ὡς οἱ ἅγιον Πατέρες ἐγένοντο; Τίς δὲ Θεὸν εἶδεν, ἢ ἰδεῖν κἂν ὁπωστοῦν δύναται; Τίς Πνεῦμα ἅγιον ἐπὶ τοσοῦτον ἔλαβεν, ὡς δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἀξιωθῆναι ἰδεῖν; Παῦσαι, μή σε λίθοις καταλευσθῆναι ποιήσωμεν. Ἐξ ὑμῶν μὲν, ὦ οὗτος, ὡς αὐτοί φατε, οὐδεὶς οὐδαμῶς· ἐκ δὲ τῶν προαιρουμένων τὸν σταυρὸν ἆραι καὶ τὴν στενὴν ὁδεῦσαι ὁδὸν, καὶ τὰς ἑαυτῶν ἀπολέσα ψυχὰς ἕνεκεν τῆς αἰωνίου ζωῆς, πολλοὶ μὲν εἶδον καὶ πρότερον· πλείους δὲ, οἶμαι, ὁρῶσι καὶ νῦν, καὶ τῶν βουλομένων ἕκαστος ὄψεται· πὰν ὑμεῖς σκαιότητι γνώμης καὶ βασκανίᾳ φαυλότητι τούτους ἰδεῖν οὐκ ἰσχύετε. *Non credunt, sibique persuadent fieri non posse, ut homo perfecte a libidinibus atque vitiis mundus sit, et ut totum substantialiter in se Paracletum recipiat. Idcirco etiam contra suam ipsorum loquuntur aguntque salutem, claudentes super se ipsos fores regni cœlorum, cunctosque reliquos, qui velint intrare, prohibentes. Sin autem etiam de alio quodam audierint, legitime eum certasse, mundumque a perturbatis omnibus affectibus esse, ac Dei mirabilia omnibus prædicare; quæcunque nimirum Deus in illo fecit juxta verissimas promissiones suas; dicentemque, ut auditorum saluti consulat, hoc se consecutum esse ut Dei lumen videret, Deumque in claritatis seu majestatis lumine, utque adeo sapienter actu Spiritus sancti in se adventum secundum operationem, sanctaque in sancto Spiritu facta conspiceret; statim velut canes rabidi adversus eum oblatrant, festinantque ut qui hæc loquitur, si fieri potest, devorent. Cessa aiunt, seducte tu ac superbe. Quis modo talis, ac sancti Patres exstitere? Quis vero Deum vidit, aut vel minimum videre potest? Quis tanta copia Spiritum sanctum accepit, ut per eum, Patrem Filiumque me-*

reretur videre? Cessa, ne te lapidibus obruamus. Ex vobis quidem, Amici, nemo prorsus, ut vos dicitis: Ex illis vero qui crucem tollere statuerunt, et arctam viam ambulare, atque suas animas propter vitam æternam perdere, viderunt multi etiam prius; pluresque etiamnum, uti arbitror, vident, ac visurus est quisquis voluerit; tametsi vos mentis perversitate livorisque malitia eos videre non valetis. Plura ejus generis toto illo sermone, quæ ipsa ejus causa ac crimen apud Syncellum videantur; quæ tamen sic ab eo diluta auctor est Sergius, ut mera calumnia visa sint synodi judicio, uno hoc in eo reprehenso, quod ita Patris, sicque ambitiose culti memoriam celebraret. Sic enim ille ad Proceres, Symeonisque discipulos. Ἐγὼ μὲν, ἐνδοξότατοι, οὐδεμίαν ἔλαβον πώποτε πονηρὰν ὑπόληψιν κατὰ τοῦ κυροῦ Συμεών· ἀλλὰ καὶ ἀναγνοὺς καταρχὰς τὰ εἰς τὸν Πατέρα τούτου ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα, ἤσθην ἐπ' αὐτοῖς, τὸν ἐκείνου βίον εἰδὼς, καὶ ψάλλειν ἐπέτρεψα ἐπ' ἐκκλησίᾳ αὐτὰ, ὑπερεπαινέσας τὴν πίστιν αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅθεν, καὶ τίς γέγονεν ἀναμεταξὺ ἐκείνου καὶ τοῦ συγκέλλου διαφορὰ, καὶ μυρίας κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ τὰς κατηγορίας ἐξήγειρεν, οὐδὲν πλέον ἐχούσα ἢ μόνον διαβολάς. Ἃ δὲ πέπονθε παρ' ἡμῶν, οὐχ ὡς παρασφαλεὶς ἐν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας δόγμασι, δι' ὧν ἡ ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος πίστις ὠχύρωται, πέπονθεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνος μὲν τοῦ ἰδίου ἀμεταθέτως εἶχε σκοποῦ, καὶ τιμῶν τὸν Πατέρα, τοῦ λαμπρῶς ἑορτάζειν οὐκ ἐπαύετο· οἱ κατήγοροι δὲ αὐτοῦ ἐταράσσοντο, καὶ δι' ὅλου καθεκάστην ἡμῖν ἐγίνοντο. Διὰ τοῦτο τῆς μονῆς αὐτοῦ καὶ τῆς πόλεως αὐτὸν παρεκίνησα. Νῦν δὲ, εἰ βούλεται, καὶ τοῖς ἐμοῖς εἴξει λόγοις, κύριος αὖθις καὶ τῆς ἰδίας μονῆς γενήσεται, καὶ ἀρχιερέα τοῦτον ἐν μιᾷ τῶν ὑψηλῶν μητροπόλεων, συνευδοκούσης πάσης τῆς ἱερᾶς συνόδου, χειροτονήσω, καὶ τὰ κακῶς ἐκβεβηκότα διορθώσεως τεύξεται τῆς προσηκούσης. *Ego sane, viri inclyti, nullam unquam malam suspicionem adversus dominum Symeonem admisi: sed et lectis initio quæ ab illo in Patrem suum conscripta erant, illis gavisus sum, qui illius vitam exploratam haberem, ejus fidem supra modum laudans. Verum unde, nescio, quæve inter eum acsyncellum orta discordia, innumeraque adversus eum ejusque patrem excita accusationum capita, nihil præter meras calumnias habentia. Quæ vero a nobis illi multa irrogata est, non eo irrogata est tanquam in ecclesiasticis dogmatis, quibus recta ac inculpata fides tota consistit, erraverit; sed quod in suo ille proposito immobilis persisteret, Patrisque honore, dies festos agitandi splendido cultu ac magnifico, nullum finem faceret; eaque re turbarentur illius accusatores, ac quotidie molesti nobis obtunderent. Hæc causa est, cur suo illum monasterio ac civitate moverim. Nunc vero si velit, meisque sermonibus acquieverit, tum rursus monasterii sui arbiter erit, tum universa comprobante sacra synodo, in una celsarum metropoleon episcopus a nobis ordinabitur; et quæ mala obtigerunt, convenienter emendabuntur.* Notabant superbiæ po-

Digitized by Google

tius, quam prorsus perversæ doctrinæ, quippe qui jactaret ipse, quod antiquis sanctis præ summa puritate non inficiabantur concessum esse, ut scilicet divinis potirentur visionibus ; pro eo tamen ac humana fert conditio, non Messalianorum errore, ut ad libitum ipsa eis conspicua fieret divina essentia, vel ipsa claritas eis visa, increata Dei gloria esset, non Dei in eis effectus et immutatio ac transformatio, uti ipse relatus Symeon satis expressit.

Quod ait, ὅλον οὐσιωδῶς ἐν ἑαυτοῖς δέξασθαι τὸν Παράκλητον, Clarius Serm. Περὶ τῶν δουλευόντων Θεῷ, τίνες ἂν εἶεν, expressit. Ὥσπερ ἐκκαιόμενος κλίβανος, ἐπὰν σφοδρῶς ἐκκαῇ, ὅλως διαυγὴς γίνεται καὶ τοῦ πυρὸς ὅμοιος · οὕτω δὴ καὶ ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία, ἐπὰν μόνη χωρὶς πάθους ἐναπομείνῃ, τότε οὐσιωδῶς καὶ αὐτῇ ἑνοῦται τὸ θεῖον καὶ ἄϋλον πῦρ, καὶ εὐθὺς ἀνάπτεται καὶ διαυγάζει · καὶ μεταλαμβάνει, ὥσπερ ὁ κλίβανος τοῦ αἰσθητοῦ τούτου πυρὸς, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τοῦ θείου καὶ ἀῤῥήτου φωτὸς, καὶ αὐτὸ πῦρ κατὰ μέθεξιν γίνεται. *Velut accensa fornax, cum valde accensa fuerit, prorsus lucida ignisque similis evadit ; sic nimirum etiam animi essentia, ubi sola absque affectibus vitiorumque expers remanserit, tunc illi quoque divinus extraque omnem materiam ignis essentialiter unitur, statimque accenditur et lucescit ; ac velut fornax, ignis hujus, qui sensu percipitur, commercio gaudet, sic et corpus divinæ ac arcanæ lucis ; ipsumque ignis evadit qua ignis particeps est.* His pene affinia Chrysostomus quibus præsertim locis divinæ in nobis Eucharistiæ effectus exaggerat : quæ sane intelligenda, ut sic nobis Deus, ipsaque ejus essentia, per sua dona, quibus comes est, illabatur, vereque copuletur, non ut una ejus nostraque essentia sit, quod nec poscit exemplum fornacis accensæ, sed ut intima quædam nullaque verborum vi explicabilis Dei unio ac præsentia in anima sic affecta, significetur ; quæ ipsa per gratiam est in justis omnibus, sed occulta et quasi habitu, nulloque vel exiguo illius sensu ; in perfectis longe notior actuque ac maximo quodam velut sensu, velut gustu quodam exspectatæ cum Deo θεώσεως ; cum eum videbimus sicuti est, indeque perfecte dii erimus, Deo perfecte similes ; cum tunc quoque Deus infinite emineat, sicque οὐσιώδης (vera scilicet unio futura sit) ut Dei nostraque discreta essentia ; tanquam ens a se, et ab alio, maneat.

Serm. Περὶ ἀπαθείας καὶ ἐναρέτου βίου, incip. Πολλοῖς τοῖς ἐν κόσμῳ πολλάκις προσομιλήσας, *De animo Dei amore ebrio ac vere exstatico.* Συνάπτεται τοῖς ἀγγέλοις, τῷ φωτὶ ἀναμίγνυται, ἀπογεύεται τῆς ζωῆς, τῇ ἀθανασίᾳ συμπλέκεται · ἐν ἀπολαύσει γίνεται τῆς τρυφῆς, εἰς τρίτον ἀνέρχεται οὐρανὸν, ἁρπάζεται εἰς παράδεισον, ἀκούει ἄῤῥητα ῥήματα, εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσέρχεται, εἰς τὸν παστὸν παραγίνεται, τὸν Νυμφίον ὁρᾷ, τοῦ πνευματικοῦ γάμου ἐν μετοχῇ γίνεται, τοῦ μυστικοῦ κρατῆρος ἐμπίπλαται, τοῦ μόσχου τοῦ σιτευτοῦ, τοῦ ἄρτου τοῦ ζωηροῦ, τῷ πόματος τῆς ζωῆς, τοῦ ἀμώμου Ἀμνοῦ, τοῦ μάννα τοῦ νοητοῦ · πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἐν ἀπολαύσει γίνεται, εἰς ἃ οὐδὲ τῶν ἀγγέλων αἱ Δυνάμεις ἀδεῶς ἐνατενίσαι τολμῶσιν. Οὕτως ἔχων, πυροῦται τῷ Πνεύματι, καὶ ὁρᾷ τὸ τῆς θεώσεως αὐτοῦ ἐντεῦθεν μυστήριον. Πῦρ ὅλως γίνεται τῇ ψυχῇ, μεταδιδοὺς καὶ τῷ σώματι τῆς οἰκείας λαμπρότητος · δίκην τοῦ ὁρωμένου πυρὸς, τῆς οἰκείας τῷ σιδήρῳ φύσεως μεταδιδόντος. Καὶ γίνεται ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, ὅπερ γέγονε τῇ ψυχῇ ὁ Θεὸς, καθά φησιν ἡ Θεολόγος φωνή. Οὔτε γὰρ ψυχὴ ζῆν δύναται, μὴ φωτιζομένη παρὰ τοῦ κτίσαντος, οὔτε σῶμα, μὴ παρὰ τῆς ψυχῆς δυναμούμενον. Σκόπει ἀκριβῶς τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν. Σῶμα, ψυχὴ καὶ Θεός · τὰ τρία ταῦτα. Θεὸς ἄναρχος, ἀτελεύτητος, ἀπρόσιτος, ἀνεξιχνίαστος, ἀόρατος, ἄῤῥητος, ἀναῤῥὴς, ἀψηλάφητος, ἀπαθὴς, ἀνεκδιήγητος, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν φανεὶς ἡμῖν ἐν σαρκὶ δι' Υἱοῦ, καὶ γνωρισθεὶς διὰ τοῦ παναγίου αὐτοῦ Πνεύματος, ὡς πιστεύομεν, ἴσος ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, ψυχῇ νοερᾷ μίγνυται διὰ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ὥς πού τις ἔφη, ἵνα καὶ τὸ πνεῦμα σώσῃ καὶ τὴν σάρκα ἀθανατίσῃ. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπαγγέλλεται, λέγων, « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω. » Ἀλλὰ πρόσεχε. Θεοῦ κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ἐπαγγελίας ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν τοῖς γνησίοις δούλοις αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐλλάμψεων τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐμπεριπατοῦντος ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, ἀχωρίστους εἶναι τοῦ Θεοῦ τὰς ἁγίας τῶν τοιούτων ψυχὰς ὁμολογουμένως πιστεύομεν. Τῶν δὲ ψυχῶν πάλιν διικνουμένων ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, καὶ μηδενὶ μέρει ἀπολειπανομένων, ἀνάγκη πάντως καὶ αὐτὴν τὴν σάρκα, ἀχώριστον οὖσαν τῆς ψυχῆς, μᾶλλον δὲ μηδὲ ζῆν χωρὶς αὐτῆς δυναμένην, ὅλην ἄγεσθαι τῆς ψυχῆς τῷ θελήματι · καὶ ὡς οὐκ ἔστι σῶμα ζῆν ἄνευ ψυχῆς, οὕτως οὐδὲ θέλημα ἑνὶ τὸ σῶμα ἔχειν τό τε παρεκτὸς ψυχῆς. *Consociatur angelis, commiscetur lumini, vitam degustat, immortalitati conseritur, deliciis fruitur, in tertium cœlum ascendit, rapitur in paradisum, audit arcana verba, in thalamum ingreditur, torum nuptialem adit, videt Sponsum, spiritalium nuptiarum communione donatur, mystico cratere impletur; vitulo saginato, vitali pane, vitæ poculo, Agno immaculato, manna spiritali reficitur; illis omnibus bonis potitur, in quæ nec angelicæ Potestates intrepide audent prospicere. Ita se habens, inflammatur Spiritu, indeque suæ deificationis mysterium cernit. Animo prorsus ignescit, ipsumque corpus sua claritate impartit ; haud secus ac ignis oculis conspicuus in naturæ suæ commercium ferrum asciscit. Hocque ipsum animus corpori efficitur, quod Deus animo existit, juxta ac Theologus loquitur. Neque enim fieri potest ut animus vivat, nisi ejus qui condidit fulgoribus illustretur, neque ut corpus, quin ab animo roboretur. Attende diligenter quo spectent ea quæ dicuntur. Corpus, anima, Deus. Tria hæc. Deus principii ac finis expers, inaccessus, imperscrutabilis, invisibilis, ineffabilis, qui nec tangi nec palpari potest, nullique obnoxius affectui est, nec enarrari potest, extremis temporibus apparens nobis*

Digitized by Google

in carne per Filium, ac manifestatus per sanctissimum suum Spiritum, uti fide docemur, æqualis nobis per omnia sine peccato, animæ intelligenti miscetur, mei animi causa, ut quidam ait, ut et Spiritum salvum faciat, et carni immortalitatem præstet. Quin et pollicetur, dicens, « Inhabitabo in eis, et inambulabo. » Verum animum attende. Deo, juxta quod vere pollicitus est, in nobis veris servis suis inhabitante, sanctissimique Spiritus afflatu et illustrationibus in animis nostris inambulante, qui talibus digni sunt animi, a Deo separari non posse explorate credimus. Cumque rursus animi per omne pervadant corpus, nec ulli desint parti, prorsus necesse est, ipsam quoque carnem, quæ ab animo inseparabilis sit, quin imo, quæ nec vivere absque illo possit, totam animi regi voluntate. Ac sicut non potest corpus vivere sine animo, sic neque tunc voluntatem habere potest sine illo. Hoc Christi, nostræque Trinitatis mysterium. Christi ut exemplaris, quod id eo Deus sit altiori aliaque ac in nobis ratione. In ipso enim, ipsa hypostasi unus, et in quo caro sit ipsa ὁμόθεος; ut loquitur Gregorius, *una Deus:* in nobis vero, ἐνεργείᾳ, ἐλλάμψει, *dono gratiæ, afflatu, illustratione,* ac quidquid in sanctis Deus operatur, ut peculiarius filiis ac diis, non tamen natura, φύσει, sed dono gratuito et adoptione, θέσει quod disertis verbis Symeon profitetur, ut non sit nævus in scirpo quarendus, tantisque vexanda hæc ejus creata Trinitas, divinæ imago, in qua ipsa, tria unus sint Deus, etsi sunt caute omnia ad probatæ theologiæ normam reducenda: quæ maxime cautio est mysticis adhibenda, cujus defectu possint simplicioribus offensioni esse, ac errorum illis ansam præbere infert ergo Symeon. Ἀποδέδεικται τοίνυν ὅτι ὥσπερ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἷς Θεὸς ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως προσκυνεῖται, οὕτω πάλιν ἐν Θεῷ καὶ ψυχῇ καὶ σώματι ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως κατὰ χάριν ὁ ἄνθρωπος γίνεται, μήτε τοῦ σώματος εἰς ψυχὴν μεταβαλλομένου, μήτε τῆς ψυχῆς εἰς θεότητα μεταποιουμένης· ἀλλὰ μένων ὁ Θεὸς καθὸ Θεός ἐστι, καὶ ἡ ψυχὴ καθὼς ἔχει φύσεως, καὶ τὸ σῶμα καθὼς ἐπλάσθη πηλός· ὁ παραδόξως συνδήσας αὐτὰ, καὶ τῷ πηλῷ συγκεράσας τὸ νοερόν τε καὶ ἄϋλον, αὐτὸς ἀμφοτέροις τούτοις ἀσυγχύτως ἑνοῦται· κἀγὼ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἐκείνου, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξε, γίνομαι. Ἀλλὰ πάλιν, εἰ δοκεῖ, τὸν λόγον ἐπαναλάβωμεν. Ἡ τὴρ, Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, εἷς Θεὸς, ὃν σεβόμεθα· Θεὸς, ψυχὴ καὶ σῶμα, ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθεὶς ἄνθρωπος καὶ Θεὸς εἶναι καταξιούμενος. *Igitur probatum est, sicut in Patre et Filio et Spiritu sancto, unus Deus inconfuse ac indivise adoratur, sic rursus in Deo et anima et corpore qui per gratiam est, fieri hominem indivise ac inconfuse: ita nimirum ut neque corpus in animam mutetur, neque anima in deitatem confletur; sed manente Deo qualenus Deus est animaque, quomodo illi natura comparatum est, ac corpore, pro eo ac lutum formatum est; qui inaudita hæc ratione divinxit, mentemque ac quod omni vacat materia luto miscuit, ipse ambabus his inconfuse unitur; egoque uti sermo probavit, hoc nanciscor ut ad ejus imaginem ac similitudinem sim. Verum rursus si libet, sermonem resumamus. Pater, Filius et Spiritus sanctus, unus Deum, quem colimus. Deus anima et corpus, homo ad Dei imaginem conditus, et cui obtingit ut sit deus.*

Nec longe est locus ille ex orat. 27, Pontano durior visus, ac Leoni Allatio in eorum exemplum adductus, quæ nemo pius æquo animo ferat in Symeone. Ὦ τοῦ θαύματος! ὅτι ἄνθρωπος Θεῷ ἑνοῦται πνευματικῶς καὶ σωματικῶς, εἴπερ οὐ χωρίζεται τοῦ νοῦ ἡ ψυχὴ, οὐδὲ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα· ἀλλὰ τῇ οὐσιωδῶς ἑνώσει γίνεται τρισυπόστατος κατὰ χάριν καὶ ὁ ἄνθρωπος· εἷς θέσει Θεὸς, ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, καὶ οὗπερ μετεῖληφε, θείου Πνεύματος· καὶ πληροῦται τηνικαῦτα τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου Δαβὶδ, « Ἐγὼ εἶπα, Θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. » Κατ' εἰκόνα δηλαδὴ καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Ὑψίστου, γεννήματα θεῖα ἐκ τοῦ θείου Πνεύματος. *O rem miram! Homo Deo spiritaliter corporaliterque unitur; siquidem anima non a mente nec ab anima corpus sejungitur: sed et essentialiter unione quæ est per gratiam homo* τρισυπόστατος (velut trium substantiarum dicas) *efficitur; unus scilicet adoptione Deus, ex corpore atque anima, et cujus factus est particeps, divini Spiritus. Tuncque impletur quod dictum est a Davide propheta, « Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes. » Filii Excelsi, imaginis scilicet ratione ac similitudinis Altissimi; divina progenies ex divino Spiritu.* Pont. et Aliat. ac si esset τῇ οὐσιώδει ἑνώσει, *unione essentiali;* monetque Pont. illud *nec ad Deum, nec ad gratiam referendum esse* (*Neque enim homo justus aut cum Deo, aut cum gratia essentialiter unitur*) *sed ad solam conjunctionem corporis et animæ, quæ utique essentialis est.* Malim ego τὸ οὐσιωδῶς, uti est, adverbialiter reddere, quo determinetur vox τρισυπόστατος, ut dicatur homo trium substantiarum (quasi scilicet in eis subsistens) similitudine quadam ad divinas personas, non quovis modo, sed οὐσιωδῶς, vere sane veraque unione, sed per gratiam, et qua unus θέσει fiat, non una essentia. Notum est sanctis Patribus pro eodem accipi οὐσίαν ac φύσιν. Sic passim exponunt Damasc., Maxim. et alii: idem itaque illis φυσικῶς et οὐσιωδῶς, atque unio φυσικὴ et οὐσιώδης. Uti igitur unio φυσικὴ in Christo, naturalis, sic dicta Cyrillo, anath. 3, non in eo conflat naturas, uti male carpit Theodoretus, vel unam, alia absorpta, factam astruit, Apollinarii errore; sed earum veram unionem, καθ' ὑπόστασιν tamen (subsistendi scilicet ratione) sic et significat Symeoni, trium essentialis unio, vel qua homo unus essentialiter deus, tribus constans fiat, vera unio est, et qua vere id fiat, κατὰ χάριν tamen (per gratiam) non ut ex illis una quædam essentia emergat. Sic superius semel et iterum usurpata ea vox Symeoni, in iis quæ ex illo attulimus; possitque Pontanus vel Theodoreti exemplo emendari, ejusque vocis usum, ut et illi

Digitized by Google

affinis, ex Cyrillo doceri : Φυσικὴν φαμεν γενέσθαι A τὴν ἕνωσιν, ἀλλ' ἐκ δύο πραγμάτων ἀνομοίων, Θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, τὸν ἕνα γενέσθαι Χριστὸν καὶ Υἱὸν καὶ Κύριον διαβεβαιούμεθα. *Naturalem dicimus factam esse unionem, sed ex duabus rebus dissimilibus, Deitate scilicet et humanitate, unum factum esse Christum et Filium et Dominum affirmamus.* Duabus, inquam, rebus dissimilibus, quæ et dissimiles reipsa ac essentia sua, ab unione maneant ; uti se res habet in illis exemplis quibus sancti unionem sive hypostaticam, sive quæ per gratiam est (amoris scilicet et charitatis, sive etiam visionis ac cognitionis) explicant.

Videtur ipse Cyrillus Symeoni præivisse lib. IX, *in Joan.* versus finem, ubi de prima creatione loquens, qua ad Dei imaginem homo conditus est, et B ad quam per Christum reformamur ; exclusa ea opinione, quæ spiraculum a Deo homini insufflatum, animam rationalem exponit ; ipse Spiritum sanctum interpretatur, velut signaculum perfectæ jam ex anima et corpore humanæ naturæ, a Deo impressum ; quo sic homo Deus unus θέσει sit, ac in tribus vere exsistens : Μέτοχον αὐτὸν τῆς ἰδίας φύσεως ἀποτελεῖ Θεός. Ἐνεφύσησε γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, τοῦτ' ἔστι, τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ. Καὶ γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἡ ζωὴ μετὰ Πατρὸς, συνέχων εἰ; τὸ εἶναι τὰ πάντα. Κινεῖται γὰρ ἐν αὐτῷ τε καὶ ζῇ, τὰ ζωῆς δεκτικά. *Participem eum Deus reddidit suæ naturæ.* « *Insufflavit enim in faciem ejus spiraculum vitæ,* » *hoc est, Spiritum Filii.* C *Ipse enim vita est cum Patre, in esse omnia continens. In eo quippe moventur et vivunt, quæ vitæ capacia sunt.* Aliisque in eam rem interjectis, Ὡς οὐκ ἂν, οἶμαι, τις εὖ φρονῶν τὸ ἐκ τῆς θείας οὐσίας προελθὸν ἐμφύσημα ψυχὴν οἴοιτο γενέσθαι τῷ ζώῳ· ψυχωθέντι δὲ μᾶλλον, καὶ πρὸς ἰδιότητα τῆς τελείας φύσεως δι' ἀμφοῖν ἀφιγμένῳ, ψυχῆς δὴ λέγω καὶ σώματος, καθάπερ τινὰ σφραγῖδα τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐνέπηξεν ὁ Δημιουργὸς, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῦτ' ἔστι τὴν πνοὴν τῆς ζωῆς, δι' ἧς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον διεπλάττετο κάλλος· ἀπετελεῖτο δὲ κατ' εἰκόνα τοῦ Κτίσαντος πρὸς πᾶσαν ἰδέαν ἀρετῆς, δυνάμει τοῦ ἐνοικισθέντος αὐτῷ διακρατοῦμενος Πνεύματος. *Neminem sanæ mentis existimaturum unquam arbitror, afflatum ex divina substantia procedentem, animali animam exstitisse ; sed animato potius, et ad proprietatem naturæ perfectæ ex anima et corpore deducto, naturæ suæ veluti signaculum Creatorem impressisse, Spiritum sanctum, id est, spiraculum vitæ ; per quod ad archetypi pulchritudinem formaretur, et ad Creatoris imaginem, ad omne virtutis genus, inserti ei Spiritus inque eo locati, virtute conservatum, perficeretur.* Amissa hæc, per facultatem arbitrii (quæ ipsa in homine, ait Cyrillus, quædam imaginis portio est) ut in Christo unione itidem divinitatis cum humana natura, reparata sint, et per eum ipsoque Mediatore in nobis; idem pluribus prosequitur : sed hæc nobis sufficiant.

Possem alia afferre, ut quod habet *Serm. de prævaricatione Adæ*, ubi et illud οὐσιωδῶς recurrit. Ἑκστηθι τὸ φρικτὸν ἀκούων τοῦ μυστηρίου, καὶ τὸν λόγον πιστὸν ὄντα μετὰ πάσης ὑπόδεξαι πληροφορίας καὶ πίστεως. Συλλαμβάνομεν οὖν αὐτὸν οὐχὶ σωματικῶς, ὡς ἡ Παρθένος καὶ Θεοτόκος αὐτὸν συνέλαβεν, ἀλλὰ πνευματικῶς μὲν, οὐσιωδῶς δέ· καὶ ἔχομεν αὐτὸν ἐκεῖνον, ὃν καὶ ἡ ἁγνὴ Παρθένος συνέλαβεν, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καθὼς ὁ θεῖος Παῦλός φησιν· « Ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, αὐτὸς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. » Οἷον εἰπεῖν, ἀντὶ τοῦ, Αὐτὸς ὅλος οὐσιωδῶς γέγονεν ἐν ἡμῖν. *Obstupesce tremendum audiens mysterium, ac sermonem, qui fidelis sit, omni certitudine ac fide suscipe. Illum itaque concipimus, non corporaliter, quemadmodum Virgo ac Deipara eum concepit, sed spiritaliter quidem, verum essentialiter ; eumdemque ipsum habemus (quem et Virgo castissima concepit) in nostris cordibus, uti beatus Paulus ait :* « *Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ;* » *pro eo ac diceret : Ipse totus essentialiter in nobis versatus est.* Ergo, vult essentiale Deo in nobis esse? Nugæ. Vult certe ipsum revera Deum esse in nobis peculiari præsentiæ modo, nihil separatum a suis donis, quorum auctor est, supra omne debitum naturæ. Sequitur Ὅτι δὲ καὶ ἡμεῖς τὸ ἄστεκτον πῦρ τῆς Θεότητος ὡσαύτως δεχόμεθα, ἄκουσον τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς. Πῶ̃ον ἄλλο εἰ μὴ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ τῆς Θεότητος Πνεῦμα, μεθ' οὗ συνεισέρχεται καὶ συνθεωρεῖται σὺν τῷ Πατρὶ καὶ αὐτὸς, καὶ ἔνδον ἡμῶν γίνεται; *Quod autem nos etiam importabilem Deitatis ignem suscipiamus, audi Dominum dicentem,* « *Ignem veni mittere in terram.* » *Quem ignem, nisi Spiritum Divinitati suæ consubstantialem, cum quo una cum Patre ipse quoque ingreditur et intelligitur, ac in nobis versatur?* Modumque specialem sequentibus explicat, qui est Eucharistiæ perceptione, qua extensio est, ejus quod in Maria peractum mysterium est ; et qua ejus carnem manducantes, ὅλαν τὸν σαρκωθέντα Θεὸν καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱὸν τῆς Παρθένου καὶ παναμώμου Μαρίας, τὸν ἐν δεξιᾷ καθήμενον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν ἡμῖν ἔχομεν D κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον· « Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, » κ. τ. ἑ· *Totum incarnatum Deum et Dominum nostrum Jesum Christum, eumdem Dei, Virginisque ac intemeratissimæ Mariæ Filium, eum qui sedet in dextera Dei et Patris, in nobis habemus, juxta ac dictum ab illo est.* « *Qui manducat meam carnem,* » *etc.* Quæ verba alibi sic exponit : *In me manet,* ἐν τῇ ἐμῇ δόξῃ, ἐν τῷ ἐμῷ φωτὶ, ἐν τῇ ἐμῇ Θεότητι· *In mea claritate, in meo lumine, in mea Deitate ;* quæ sunt digne communicantium, et eorum qui divino illo cibo vere mente reficiantur.

Nimium est, quod ita revelationem, notitiam, illustrationem, ac quæ ejusmodi sunt prædicat, ut et donum gratiæ, quod habentem lateat, videatur excludere, certamque omnino inhabitantis Dei cogni-

Digitized by Google

tionem invehere. Haud quidem inficiandum, viris perfectis ex divinorum in eis sensu ac gustu, ingentem quamdam oriri persuasionem, quod justi sint, ac vere sint templum Dei, ejusque esse quos patiuntur divinos ardores ac illustrationes : seclusa tamen revelatione, quam et Dei esse certo quis noverit, nemo se justum sic omnino existimare potest, ut non sit formido aliqua oppositi, ut necesse sit et illi dicere cum Apostolo : *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum.* In actu tamen exercito, ut loquuntur, sic afficiuntur, ut unum Deum cogitent, nec ab eo ejusque amore se unquam divelli posse putent. Quem affectum expressit Paulus, cum ait : *Quis nos separabit a charitate Dei ?* Sicque sane intelligenda illa Symeonis, quæ plus aliquid emphasis habere videntur. Facit et illud ejusdem Apostoli : *Vos ipsos probate, si estis in fide, in dilectione.* Ad eam probationem spectant, quæ serm. de Judicio sic habet : « Ἕκαστος ἡμῶν ἑαυτὸν θεασάσθω, εἰ τὸν Θεὸν Λόγον ἐλθόντα ἔλαβεν, ἢ τέκνον Θεοῦ ἐγένετο, εἰ οὐκ ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ Θεοῦ γεγένηται, εἰ ἔγνω τὸν σαρκωθέντα Λόγον σκηνώσαντα ἐν αὐτῷ, καὶ εἰ ἐθεάσατο τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. Ἰδοὺ γέγονε Χριστιανὸς, καὶ ἀναγεννηθέντα ἑαυτὸν ἐθεάσατο, καὶ τὸν γεννήσαντα αὐτὸν Πατέρα ἐγνώρισεν, οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλ' ἔργῳ χάριτος καὶ ἀληθείας. Ἐμμένωμεν, ἀδελφοὶ, ἐν τούτῳ τῷ ἐσόπτρῳ τῆς ἀληθείας, καὶ ἀποστῶμεν τῆς βλαβερᾶς καὶ αἱρεσιώδους διδασκαλίας καὶ ἀπονοίας τῶν λεγόντων μὴ ἀποκαλύπτεσθαι νῦν ἐν ἡμῖν τοῖς πιστοῖς τὴν δόξαν τῆς Θεότητος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς. Ἡ γὰρ δωρεὰ ἐν τῇ ἀποκαλύψει δίδοται· καὶ ἡ ἀποκάλυψις διὰ τῆς δωρεᾶς ἐνεργεῖται· *Quisque nostrum videat, num Deum Verbum venientem susceperit, num Dei Filius effectus sit ; an non ex sanguine solum et carne, sed et ex Deo natus sit ; num Verbum incarnatum in se habitans cognoverit, et gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre viderit ? Ecce Christianus evasit, seque regeneratum vidit, et quo natus est, Patrem cognovit, non verbo solum, sed opere gratiæ et veritatis. Perseveremus, fratres, in veritatis hoc speculo, et a noxia ac hæretica doctrina sententiaque eorum abscedamus, qui dicunt, non revelari nunc nobis fidelibus, Domini Jesu Deitatis claritatem, per donum sancti Spiritus. Donum enim in revelatione datur, et revelatio seu manifestatio, per donum præstatur.* Videntur hæc paulo duriora, nisi intelligantur de sensu quodam ac gustu in fidelibus, præsertim sapientibus et perfectis, quos Græci γνωστικοὺς vocant. Quandoque etiam in incipientibus et pœnitentibus in fervore animi, quos videre divinum lumen ait Symeon, sed non adipisci, quod ulteriores pœnitentiæ labores et certamina detrectent. Nec absque errore negari potest. Quod autem omnes, in quibus gratia secretius operatur ; nec est illa revelatio seu manifestatio, quod Symeon videtur exigere, mortuam fidem habeant, hocque ille velit, majoris erroris sit. Hæc-

que forte alter alteri Symeon et Synecllus opposuerint. Quod refert Symeon Eustratii martyris, virtute clarissimi, exemplum, rem non conficit ; quod scilicet dixerit : Νῦν ἔγνων ὅτι ναὸς Θεοῦ εἰμι, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ οἰκεῖ ἐν ἐμοί. « Ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας. » Πρὸς δὲ τὸν δικάζοντα τύραννον, Εἰ σοι τὰ αἰσθητήρια τῶν φρενῶν μὴ ἠλλοίωτο, καὶ τῷ τῶν παθῶν φυράματι μὴ κατεσκεύαστο πρὸς τὸ γεῦδες ἡ ψυχή σου, ἔδειξα ἄν σοι τὸν Ἐσταυρωμένον τοῦτον, Σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν καὶ εὐεργέτην τυγχάνοντα. *Nunc cognovi, quod templum Dei sum, et Spiritus ejus habitat in me. « Discedite a me, omnes operarii iniquitatis. » Et ad Tyrannum judicem : Nisi tibi sensus mentis evariati essent, animusque vitiorum colluvie et affectuum in terrenum habitum transisset, ostendissem utique tibi hunc crucifixum, qui Salvator et redemptor ac beneficus sit.* Non enim sequitur, quod ita Symeon infert : Εἶδες πῶς ἡ πίστις τῶν ἔργων δίχα νεκρά ἐστι ; Πρὸ γὰρ τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τοὺς τοῦ μαρτυρίου ἀγῶνας τὸν ἅγιον, ἐπειδὴ τὴν πίστιν μόνην εἶχεν, οὐκ εἶχε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν αὐτῷ· ὅτε δὲ ἐκ τῶν ἔργων τὴν πίστιν ἔδειξε, τότε καὶ ναὸν ἑαυτὸν Θεοῦ ἐπέγνω, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον οἰκοῦν ἐν ἑαυτῷ γνωστικῶς τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς ἐθεάσατο. *Vides quomodo fides sine operibus mortua est ? Prinsquam enim sanctus martyrii certamina subiret, quod solam fidem haberet, non habebat in se Spiritum sanctum. Ubi autem ex operibus fidem ostendit, tunc et se Dei templum esse agnovit, ejusque Spiritum sanctum in se habitare, sapienter mentis oculis conspexit.* Unde enim vir ἐπ' ἀρετῇ περιβόητος, Christiana scilicet virtute conspicuus, sola fide, eaque adeo mortua prædituss? Imo habuit et Spiritum sanctum et donum, sed inter certamina magis habuit et agnovit, uti Augustinus, in Joan. de promissione Spiritus apostolis facta, exponit.

Unus locus est, quem refert Leo Allatius ex Symeonis Sermone 3 de Oratione seu Attentione, quem etiam Nipho Monachus adversus Palamam urget, qui nec apparentem medicinam, sensumve ullum commodum, videatur recipere. Non occurrit mihi ille Sermo in Cod. E. Card. Mazar. ac nec in illis quæ Pontanus latine edidit. Certe si ita scripsit Symeon, non divino Spiritu, sed suo, illoque errante, scripsit. Sic autem scripsisse; et in discipulos sparsisse quæ Messaliani et Omphalopsychi inter paucos duntaxat magisque fideles mussitabant, et in illis damnata erant, non facile mihi persuadeam ; quod in aliis locis nihil ejusmodi habeat. Exigit ille quidem, ut et reliqui mystici, ad recipiendum divinum lumen, aliquam in nobis præparationem ; puritatem cordis, contritionem, humilitatem ; omnem denique ἀπάθειαν, et ut homo sensibus excedat eisque moriatur, quæ sunt quasi removens, quod afflatum divinum prohibeat : qui nec ipse his necessario comes sit, sed prout sederit divinæ voluntati, ac se Sponsus dignabitur sponsæ manifestare. In qua ipsa re necessaria sit maxima

Digitized by Google

quædam modestia et cautio, ne dum sponsa nimium tenere cupit sibique addicere, et in ejus intrare secreta, Sponsum cogat avolare. Serm. Περὶ τῆς ζωποιοῦ νεκρώσεως, post exaggeratam Dei dignationem, quod in nobis per pœnitentiam inhabitare ac inambulare sustineat, redeuntibus occurrere, in collum ruere, osculo accipere, ac reliqua præstare, quæ sub Prodigi persona ac parabola perscripta sunt in Lucæ Evangelio; unde homo, quasi præ gnans Deo, eoque plenus, intra notitiam eum portat, qui ipsum portantem et omnia produxit creavitque, Θησαυρὸν ἄφατον, ἀνεκλάλητον, ἄπονον, ἀνίδεον, ἄϋλον, ἀσχημάτιστον, ἐν ἀμηχάνῳ κάλλει μεμορφωμένον, ὅλον ἁπλοῦν, ὥσπερ φῶς, τὸν ὑπὲρ πᾶν φῶς. *Thesaurum ineffabilem, nulla sermonis ei explicabilem, qualitatis, quantitatis, formæ, materiæ, figuræ expertem, immensa pulchritudine, totum simplicem, velut lumen, quod omne excedit lumen*; quo utique omnium ditissimus beatissimusque, nullius egens, et quem nulla foris desideria fatigent, evadit; ita sapienter admonet. Βλέπε ὁ τοιοῦτος γενέσθαι ἀξιωθείς, ὁ ἔνοικον κτησάμενος ὅλον ἐν σεαυτῷ τὸν Θεὸν, μήποτε ἀνάξιόν τι τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἢ πράξεις, ἢ ἐκ χειλέων προφέρεις, καὶ εὐθὺς ἀπολέσεις τὸν ἐν σοὶ κεκρυμμένον θησαυρὸν, ἀπαναστάντος αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ. Τίμησον αὐτὸν ὅσον εἰς δύναμιν, καὶ οὐδὲν τῶν αὐτῶν μὴ ἀρεσκόντων, μηδὲ προσόντων αὐτῷ φυσικῶς παρεισάξεις εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ ἐάσας σε ἀναχωρήσει ὀργισθεὶς μετὰ σοῦ. Μὴ πολυλόγει πρὸς αὐτὸν, μηδὲ πρόσπιπτε ἀναισχύντως, ἐν σεαυτῷ λογιζόμενος, καὶ λέγων· Ἐπιθεῖξομαι ὑπερβάλλουσαν θερμότητα, καὶ ζῆλον ἀγάπης πολὺν τῆς πρὸς αὐτὸν, ἵνα μου τὴν πρόθεσιν ἀποδέξηται, καὶ γνῷ ὅτι ἀγαπῶ καὶ τιμῶ αὐτόν. Ἴσθι οὖν ὅτι πρὸ τοῦ ταῦτα ἐννοῆσαί σε ἐκεῖνος πάντας τοὺς λογισμούς σου ἐπίσταται καὶ οὐδὲν αὐτὸν λέληθεν. Ἀλλὰ μηδὲ νοεραῖς χερσὶ χρατῆσαι αὐτὸν ἐπιχειρήσῃς· ἄληπτος γάρ ἐστι· καὶ ὅσον ἅψασθαι αὐτοῦ τολμήσεις ἢ κατασχεῖν αὐτὸν οἰηθῇς, ἔξεις ἔνδον οὐδέν· ἀλλ' εὐθὺς ὅλος ἀφαντωθήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ πολλὰ μεταμελήσῃ καὶ κλαύσεις συντρίβων σεαυτὸν καὶ μαστίζων, καὶ ὠφελήσεις ὄντως οὐδέν. *Vide cui obtigit ut talis fieres, qui totum in teipso nactus es Deum hospitem, ne quando indignum aliquid ejus voluntate aut egeris, aut ex labiis protuleris, moxque occulti in te thesauri jacturam feceris, abeunte illo a te. Cole eum pro virili tua, nec eorum quæ minus ei placent, nec ei natura insunt, in ejus domum aliquid intuleris, isque te relicto abscedat, iratus in te. Ne cum illo verbosior sis, neve impudenter irruas, apud temetipsum cogitans ac dicens: Eximium fervorem ostendam, multamque charitatis in ipsum æmulationem, ut meum propositum probet ac voluntatem, sciatque, quod eum diligam et colam. Scito igitur, priusquam hæc tibi in animum venerint, posse illum omnes tuas cogitationes, nec quidquam eum latere. At neque mentis manibus tenere eum molieris: incomprehensibilis enim est; quantumque attingere ausus fueris, aut detinere eum putaveris, intus nihil habebis: sed statim totus a te disparebit, multaque te pœnitudo tenebit, et lugebis, conteresque teipsum et cædes, nec plane quidquam commodi referes.* Quid hæc sic casta et elimata, cum Messalianorum nugis vere meretriciis et ex orco profectis? Vix ipse nisi aliis edita proferrem. Priora quidam tria documenta ad contemplationem non inutilia; otium quoddam ac vacatio a negotiis omnibus, iis etiam quæ honesta videantur; conscientia munda, et ut nullis rebus afficiaris, vel ipsi corpori. Hæc enim ἀπάθεια, et unde mentis tranquillitas, cui divini solis fulgor proclive illucet. Quod vero sequitur plenum ineptiæ est, cum pari impietate: Εἶτα καθίσας ἐν κελλίῳ ἡσύχως, καὶ ἐν μιᾷ καταμόνας γωνίᾳ πρόσεχε ποιῆσαι ὃ λέγω σοι. Κλεῖσον τὴν θύραν, καὶ ἔπαρον τὸν νοῦν σοῦ ἀπὸ παντὸς ματαίου, ἤγουν προσκαίρου. Εἶτα οὖν ἐρείσας τῷ στήθει τὸν πώγωνα, κινῶν τὸν αἰσθητὸν ὀφθαλμὸν σὺν ὅλῳ τῷ νοῒ ἐν μέσῃ κοιλίᾳ, ἤγουν ἐν τῷ ὀμφαλῷ, ἄγξον καὶ τὴν τῆς ῥινὸς τοῦ πνεύματος ὁλκὴν, τοῦ μὴ ἀδεῶς ἀναπνεῖν, καὶ ἐρεύνησον νοητῶς ἔνδον ἐν τοῖς ἐγκάτοις εὑρεῖν τὸν τόπον τῆς καρδίας, ἔνθα ἐμφιλοχωρεῖν πεφύκασι πᾶσαι αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις. Καὶ πρῶτον μὲν σκότος εὑρήσεις, καὶ πάχος ἀνένδοτον. Ἐπιμένοντος δὲ σοῦ, καὶ τούτου τοῦ ἔργου νυκτὸς καὶ ἡμέρας ποιουμένου, εὑρήσεις, ὦ τοῦ θαύματος ἄληκτον εὐφροσύνην. Ἅμα γὰρ εὕρει ὁ νοῦς τὸν τόπον τῆς καρδίας, βλέπει παρευθὺς, ἃ οὐδέποτε ἠπίστατο· βλέπει γὰρ τὸν μεταξὺ τῆς καρδίας ἀέρα καὶ ἑαυτὸν, φωτεινὸν ὅλον καὶ διακρίσεως ἔμπλεων, κ. τ. ἑ. *Tum sedens quiete in cellula, inque uno seorsim angulo, animum adhibe ut facias, quod tibi dico. Clauso ostio, mentem eleva ab omni re vana, temporanea scilicet et caduca. Tumque innixa pectori barba, sensibilemque oculum cum omni mente, in ventris medium (id est, umbilicum) movens; comprime et narium spiritus attractionem, ne libera sit respiratio, mentisque indagine scrutare intus in visceribus, ut invenias locum cordis, ubi omnes facultates animæ immorari solent. Primumque tenebras offendes, et duram crassitiem. Verum ubi perseveraveris, ac opus hoc, diu noctuque continuaveris, invenies (rem miram!) jugem consolationem. Mox enim ac mens, cordis locum invenerit, confestim videt, quæ nunquam noverat. Videt enim interjectum aerem, ipsaque semetipsam lucidam totam ac discretionis plenam*, etc. Hæc sic affectata ac ridicula, ipsa se fatuæ mentis deliria produnt, et quibus malus spiritus illudat, non ipse bonus Spiritus cor hominis impleat, cui potius humilitas et compunctio ac cordis contritio, luctusque pœnitentiæ iter in animum pandant: quæ fere exigat Symeon, quo fit, ut hæc ejus non facile admittam. Hac regula sanctus Nicephorus patriarcha, Theodoto Ancyrano abrogat, quos ei sermones ascribebant Iconomachi, et quibus illi suo errori præsidium quærebant; quod nimirum *Orat. in Symeonem et Annam*, quæ ejus certum monumentum esset, ille aliter sensisset; quanquam ejus auctoritas

Digitized by Google

(quippe auctoris non omnino laudati) non admodum premeret. Potuerint æmuli, quos tantos Symeon passus est, hoc illi affingere, ut est facile, unum aliquem ejusmodi tractatum, vel sermonem vel epistolam, non tantæ molis aut industriæ, vel ejus infamandi causa, vel captandæ auctoritatis, alteri subdere. Hinc innumera illa ἐπιγραφομένων seges et ψευδεπιγράφων apud Græcos pariter et Latinos. Michael Psellus, orat. sua ad synodum in causa Cerularii, sede pulsi sæculari potestate, ac synodali cognitione damnandi, quam ille damnationem ac depositionem serio urgeret; visa illa, quibus aliquid non satis Christianam decens honestatem, exque Dei et sanctorum rationibus, immisceatur; diabolica commenta esse probat; cujusmodi ostendit, quibus se patronum Cerularius præberet, hinc gravissime arcessens Chaldaismi, ut vocat; superstitionis scilicet spirituum et animorum, quæ, aliaque in eum dicta scriptaque, nec injucunda lectu, nec inutilia fore spero, in vulgando a me *Historiæ Byzantinæ* exspectato tomo, quo suis coloribus egregie depicti atque expressi prodantur, qui Græcis schismatis auctores exstitere; nequissima vere capita, et qui tantæ gentis et Ecclesiæ labe ac ἀποστασίᾳ, ulti sint, quas videbantur injurias ipsi accepisse. Hæc hactenus, justo forte παρεκβατικώτερον, in quibus ipsis meliora exspecto, si quis docere habeat, ac vel Symeonem certius vindicare, vel etiam reum facere, superest pauca quædam in ipsam Calecæ lucubrationem ex more adnotare.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ

ΠΕΡΙ

ΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

—

SAPIENTISSIMI VIRI

MANUELIS CALECÆ

ORDINIS PRÆDICATORUM

DE ESSENTIA ET OPERATIONE.

F. Francisco Combefisio, ejusdem Ordinis, interprete.

—

Id nobis hic loci, quasi defungentibus, finis propositus est, ut latam a synodo de divina *essentia* divinaque *operatione*, deque illis mota quæstione, sententiam, clarius retexamus; quo scilicet, ii qui æmulationem quidem habent, sed non secundum scientiam [1], erudiantur ad legitime certandum, unde sibi et coronam acquirant; qui autem ex simplicitate ignorant, doceantur; nam, ut auctor est divinus Apostolus: *Qui ignorat, ignorabitur* [2]; iique adeo etiam, qui proclive, seu potius temere ac maligne alios calumniantur, eisque detrahunt, injustitiæ arguantur. Hanc nimirum sententiam, universa synodus, præsidente imperatore, sæpius conveniens, ipsa promulgans atque conscribens, tanquam rectæ fidei columnam sibi proposuit, ac velut pietatis regulam, reliquis tenendam tradidit; nec non *Tomum Palamæ* appellandam sanxit. Id enim-

Σκοπὸς αὐτοσχεδιάζουσιν ἐνταῦθα, τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς θείας *οὐσίας* καὶ θείας *ἐνεργείας* παρὰ τῆς συνόδου προενεχθεῖσαν ἀπόφασιν, σαφέστερον ἐξυφάναι· ὡς ἂν, οἱ μὲν ζῆλον, οὐ κατ' ἐπίγνωσιν δὲ ἔχοντες, παιδευθῶσιν ἀγωνίζεσθαι νομίμως, ἐξ οὗ καὶ ὁ στέφανος· οἵ τε ἐξ ἁπλότητος ἀγνοοῦντες, μάθωσιν· ἐπεὶ κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, *Ὁ ἀγνοῶν ἀγνοηθήσεται*· καὶ δὴ καὶ οἱ τοὺς ἄλλους προχείρως, ἢ μᾶλλον ἀλόγως καὶ κακοήθως συκοφαντοῦντες καὶ διαβάλλοντες ἐλεγχθῶσιν ἀδικοῦντες. Ἦν δῆτα ἀπόφασιν ὅλη σύνοδος βασιλέως προκαθεζομένου, πολλάκις συνελθοῦσα, ἀποφηναμένη καὶ συγγραψαμένη, ὡς στήλην ὀρθοδοξίας ἑαυτῇ προὔθηκε, τοῖς τε ἄλλοις κατέχειν αὐτὴν ὡς ὅρον εὐσεβείας παραδέδωκε· καὶ δὴ καὶ *Τόμον τοῦ Παλαμᾶ* ταύτην ἐπονομάζεσθαι διωρίσατο. Τοῦτο μέντοι γνώριμον ταῖς διανοίαις τῶν τὰ παρόντα

[1] Rom. x, 1. [2] I Cor. xiv, 38.

Digitized by Google

ἀναγνωσομένων προϋποκείσθω, ὡς ἦν καιρὸς, ὅτε ἡ Ἐκκλησία αὕτη τῆς ἀποφάσεως ταύτης πρότερον ἑτέραν ἐναντίαν ἐξήνεγκε· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ καὶ νῦν ἔτι ζῶντες τῇ συνόδῳ τότε παραγενόμενοι, καὶ αἱ πραχθεῖσαι συνοδικαὶ πράξεις ἐπὶ τούτοις, βασιλεύοντος Ἀνδρονίκου, καὶ τὰ ἱστορούμενα περὶ τούτων· ὥστ' ἀμφίβολον εἶναι ποτέρα τῶν ἀποφάσεων τούτων τἀληθὲς μεθ' ἑαυτῆς ἔχει· τὴν γὰρ ἀντίφασιν μὴ δύνασθαι συναληθεύειν, καὶ ὅτι ἀδύνατον τὴν λεγομένην καὶ πιστευομένην καθολικὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν εἶναι, τὴν περὶ τῶν αὐτῶν τῆς πίστεως κεφαλαίων νῦν μὲν οὕτως, νῦν δ' ἐκείνως τἀναντιώτατα κρίνουσαν καὶ κρατοῦσαν, καὶ παῤῥησίᾳ γράμμασι καὶ πράγμασιν ἀποφαινομένην. Δεῖ γὰρ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἀληθεύειν ἀεί· ἐπεὶ καὶ τὸν παρακούοντα ταύτης ἐθνικὸν καὶ τελώνην ὁ Κύριος εἶναι διωρίσατο.

Ἵνα τοίνυν κατὰ σκοπὸν ἀρξάμενοι, τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας νῦν κρατοῦσαν ἀπόφασιν ἐξυφάνωμεν, καὶ ταύτην αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς ὅπως ἔχει θεωρῶμεν, εἰδέναι χρὴ· ὅτι τῷ ῥηθέντι Τόμῳ τῆς συνόδου ἓξ κεφάλαια καὶ ζητήματα καὶ συμπεράσματα πρόκειται δεῖξαι, καὶ περὶ τούτων καθόλου πραγματεύεται· ὧν πρῶτον, ὅτι ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ διάκρισις οὐσίας καὶ ἐνεργείας· δεύτερον ὅτι ἐνέργεια αὕτη ἐστὶν ἄκτιστος· τρίτον, ὅτι· ἡ διάκρισις αὕτη καὶ ἡ διαφορὰ ἐν τῷ Θεῷ οὐ ποιεῖ σύνθεσιν ἐν αὐτῷ· τὸ τέταρτον, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Θεότητος οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας μόνον τοῦ Θεοῦ λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς θείας ἐνεργείας αὐτοῦ· πέμπτον, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὑπέρκειται τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ· ἕκτον, ὅτι ὁ Θεὸς οὐ μετέχεται κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. Ἐκ δὴ τῶν τοιούτων ζητημάτων, ἃ καὶ φιλοτιμότερον ἀποδεικνύουσιν, ὡς οἶονται, ἡ τῶν ἀνδρῶν τούτων πίστις φαίνεται· ὅμως δὲ καὶ ἐξ ὧν λέγουσι, σαφέστερον αὐτοὶ ῥήμασι δειχθήσεται· ὡς ἂν ὁ τῶν προτεθέντων σκοπὸς λαμπρότερον ἀναφανῇ, καὶ ἅμα μηδεὶς αὐτοὺς συκοφαντεῖσθαι ἢ διαβάλλεσθαι νομίσῃ.

Φανερὸν μὲν οὖν ἐκ τῆς ἐν τῷ Τόμῳ ἀποφάσεως ὅτι οὐ περὶ τῆς διακρίσεως ἐκείνης προτιθέασι, καθ' ἣν ὁ εἷς Θεὸς ἀφθέγκτως ταῖς ὑποστάσεσι διακρίνεται· τουτέστι κατὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις καὶ τὰ τρία πρόσωπα· τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μᾶλλον δὲ, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐπείπερ ἡ μὲν ἁγία Τριὰς ἓν ἐστι πρᾶγμα ὅ τί ποτέ ἐστι καὶ μία οὐσία· καὶ οὐ τὸ μὲν τῶν προσώπων ὑφέστηκε καθ' ἑαυτὸ, τὸ δὲ οὐχ ὑφέστηκεν· οὐδὲ τὸ μὲν μεθεκτὸν καθ' ἑαυτὸ, τὸ δὲ ἀμέθεκτον· καὶ παρίημι τὰ πλείω, ἃ περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας λέγουσι διακρίνοντες, ὡς δειχθήσεται· ἀλλὰ κατά τινα ἄλλην διάκρισιν ἐπινοηθεῖσαν αὐτοῖς· καθ' ἣν ὡς βούλονται, διακρίνεται αὐτὸς ὁ τρισυπόστατος Θεὸς εἰς οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν· μᾶλλον δὲ οὐσίαν καὶ ἐνεργείας. Φανερὸν δὲ καὶ ὅτι τὴν ἐνέργειαν ταύτην καὶ Θεότητά φασι· μᾶλλον δὲ

A vero eorum qui ista lecturi sunt, ante omnia animis ratum esto ac constitutum, fuisse tempus cum hæc Ecclesia, sententiam aliam huic contrariam ante edidit; ac testantur, qui etiam num superstites, synodo illi interfuerunt, Actusque ipsi eo in negotio synodales, Andronico imperatore, habiti: ac denique quæ de illis gestorum monumentis conscripta sunt: quocirca dubium est, utra harum sententiarum veritate nitatur. Liquet enim fieri non posse ut affirmatio et negatio simul veræ sint, vel ut illa dicatur atque credatur Ecclesia catholica, quæ de iisdem fidei capitulis modo sic, modo aliter, maxime contraria decernat, teneatque et palam scriptis factisque enuntiet. Necesse est enim, ut Ecclesia catholica verum semper dicat; nam et qui eam non B audierit, ethnicum et publicanum fore, Dominus statuit [3].

Ut igitur certa ad destinata ratione ordientes, ejus quæ nunc obtinet, de divina essentia ac operatione, quæstionis sententiam retexamus, hancque ipsam in seipsa, cujusmodi sit, contueamur, observandum est; illi quem dixi, synodi Tomo, sex capita ac quæstiones conclusionesque, ostendenda proposita esse, deque illis universim tractare. Primum est, esse in Deo distinctionem essentiæ et operationis. Alterum, hanc operationem increatam esse. Tertium, discretionem hanc ac distinctionem in Deo non facere in eo compositionem. Quartum, Deitatis nomen non solum dici de Dei essentia, verum etiam C de divina operatione. Quintum, Dei essentiam illius operationi eminere ac superiorem esse. Sextum, non participari Deum ratione essentiæ, sed ratione operationis. Ex ejusmodi sane quæstionibus, quas et luculentius, ut sibi videntur, ostendunt ac probant, quænam sit istorum hominum fides patet; quanquam etiam ex his quæ dicunt, ipsis eorum verbis, a nobis monstrandum est; quo nimirum, eorum quæ proposita sunt, scopus clarius ipse elucescat, nec quisquam per calumniam aliquid eis a nobis objici arbitretur.

Liquet autem, ex ea quæ in Tomo habetur, sententia non proposuisse eos, de illa distinctione, qua unus Deus, nullis verbis explicabili ratione, hypostasibus discernitur; tribus scilicet subsistentiis ac tribus D personis, Patris et Filii et Spiritus sancti; quin potius Patre et Filio et Spiritu sancto, quandoquidem sancta Trinitas una res est quæcunque tandem illa sit, unaque essentia; nec personarum alia quidem per se subsistit vereque est, alia non per se subsistit nec est vere; vel alia sui ipsa ratione participabilis est, alia ex se participari non postet. Aliaque complura missa facio, quæ de essentia et operatione loquuntur, distinguendo ac discernendo, ut monstrabitur; sed secundum aliam distinctionem ac discretionem, cujus ipsi auctores exsistunt: quæ utique, ut illi existimant, ipse Deus trine subsistens in essentiam et operationem (seu magis in essen-

[3] Matth. xviii, 17.

Digitized by Google

tiam et operationes) discernitur. Manifestum autem est hanc operationem etiam Deitatem illis nuncupari ; quinimo Deitates ; quod ipsum ex iis quæ credunt ac scribunt clarius innotescet. Etenim de hac ipsa re in eodem Tomo , ante earum quas diximus quæstionum editionem, aiunt : *Cœpisse venerabilissimum chartophylacem et principem philosophorum ut est ecclesiastica consuetudo, ex unoquoque sciscitari, quænam ejus esset sententia, de dogmaticis illis capitibus, de quibus sigillatim sermo habitus, atque examen institutum esset ; omnesque uno ore, tanquam uno afflatos Spiritu, cum eo quod unitum est, eam quoque quæ Deum deceat, discretionem ac distinctionem divinæ essentiæ ac operationis palam confessos esse ; increatamque divinam operationem , haud secus ac essentiam, amplexos esse ; audientesque hanc quoque a theologis vocari Deitatem, quod sic dicatur libenter habuisse. Inter quæ sanctissimus quoque ac œcumenicus patriarcha rogatus, ut et ipse sententiam suam proferret, ubi prius disseruisset de distinctione divinæ essentiæ et operationis, ac quos sancti dicunt, distinctionis modos omnes pulchre sigillatim distinxisset ; præterea unitam eam et inseparabilem a divina essentia monstrasset (in quibus etiam increatam divinam operationem , ac sanc is Deitatem vocatam, asservit), totus deinde ad eos qui dissiderent admonendos atque hortandos versus est.*

Hinc liquet, operationem, quam discretam ab essentia dicunt, eamdem illos et Deitatem fateri et increatam. Unde etiam de duabus multisque Deitatibus distinctis illis sermo est. Apertiusque monstratur, et ex iis quæ scripsit Palamas, qui hujus sententiæ ac opinionis antistes fuit, ac fere quidem in omnibus astruit, maxime vere in ea oratione, cujus initium istud est: *Afflante Spiritu prolatas Patrum sententias secuti.* Hic enim, Barlaamum et Acindynum in illis traducens, ait: *Vociferantur in eos qui eamdem ac Patres confessionem colunt ac servant, ut qui duas increatas Deitates quovis modo dicant, quorum altera emineat, altera inferior exsistat: non intelligentes nimirum crimen hoc in sanctos Patres nostros intorqueri, seu ad illos spectare.* Item rursus : *Ignorant itaque miseri, sanctorum sic accusatores fieri, ut est auctor theologus ; idipsumque fere illis accidit, ac iis qui metu mortis, ipsi sibi guttur frangunt ; ne scilicet parum aliquid laboris ponant atque operæ, exquirendo quæ nam hæ deitates, et quidnam in eis pie eminens superiusque.* Rursus in dialogo, cujus titulus, *Barlaamites et orthodoxus ; aliæ autem, quas dicunt sancti. Deitates, sive una, sive duæ, sive plures.*

Ex his igitur manifestum est, loqui eos de multis Deitatibus. Quod autem discreta hæc in Deo (id est, Deitates hæ) non sola ratione discreta sint, sed et tres exsistant, et non simpliciter nomina ; hoc quoque multis astruunt, dum ante quæstiones sic aiunt : *Orsi sunt qui dissentiunt, accusare archiepiscopum Thessalonicensem. Erat autem ejusmodi*

Θεότητας, ὡς καὶ αὐτὸ ἐξ ὧν πιστεύουσι καὶ γράφουσι καθαρώτερον φανήσεται. Καὶ δὴ καὶ περὶ αὐτοῦ τούτου ἐν αὐτῷ τῷ Τόμῳ πρὸ τῆς τῶν ῥηθέντων ζητημάτων ἐκθέσεως φασὶν, *Ὅτι ἤρξατο ὁ τιμιώτατος χαρτοφύλαξ καὶ ὕπατος τῶν φιλοσόφων, κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθος, ἐρωτᾶν ἕκαστον, ὅπως ἔχει γνώμης περὶ τῶν κατὰ μέρος λαληθέντων τε καὶ ἐξετασθέντων δογματικῶν κεφαλαίων καὶ πάντες ἑνὶ στόματι, ὡς ἐξ ἑνὸς κινούμενοι Πνεύματος, μετὰ τοῦ ἡνωμένου, καὶ θεοπρεπῆ διάκρισιν καὶ διαφορὰν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας φανερῶς ὡμολόγησαν· ἄκτιστόν τε τὴν θείαν ἐνέργειαν, καθὰ δῆτα καὶ τὴν οὐσίαν, ἵστερξαν· καὶ Θεότητα καὶ ταύτην ἀκούσαντες παρὰ τῶν θεολόγων, ἀσμένως ἐδέξαντο· ἐπὶ τούτοις ἐρωτηθεὶς καὶ ὁ ἁγιώτατος καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ αὐτὸς τὴν οἰκείαν γνώμην ἐξενεγκεῖν· λόγον τε διεξελθὼν πρότερον περὶ διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας, καὶ τοὺς παρὰ τῶν ἁγίων λεγομένους τῆς διαφορᾶς τρόπους πάντας καλῶς κατὰ μέρος διευκρινήσας, ἔτι τε τὸ ἡνωμένον καὶ ἀχώριστον ταύτης πρὸς τὴν θείαν οὐσίαν ἀποδείξας (ἐν οἷς καὶ ἄκτιστον τὴν θείαν ἐνέργειαν καὶ Θεότητα παρὰ τῶν ἁγίων εἰρῆσθαι ἀπεφήνατο), τῆς πρὸς τοὺς διαφερομένους ἔπειτα παραινέσεως ὅλος γέγονεν.*

Ἐκ τούτων δῆλον ὅτι τὴν ἐνέργειαν, ἣν διακρίνεσθαι τῆς οὐσίας λέγουσι, ταύτην καὶ Θεότητα καὶ ἄκτιστον ὁμολογοῦσι· διὸ καὶ περὶ δύο καὶ πολλῶν Θεοτήτων διαφερουσῶν αὐτοῖς ἐστιν ὁ λόγος. Σαφέστερον δὲ δείκνυται, καὶ ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ ταύτης τῆς ἀποφάσεως καὶ δόξης προστάντος, σχεδὸν μὲν ἐν ἅπασι τοῦτο κατασκευάζοντος, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐν λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, *Ταῖς πνευματοκινήτοις τῶν Πατέρων ἑπόμενοι ψήφοις.* Βαρλαὰμ γὰρ οὗτος καὶ Ἀκίνδυνον ἐν τούτοις διασύρων, φησὶ, *Καταβοῶσι τῶν στεργόντων τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους ὁμολογίαν, ὡς δύο Θεότητας ἀκτίστους ὁπωσδήποτε λεγόντων, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην, μὴ συνορώντες ὅτι πρὸς τοὺς ἁγίους ἡμῶν Πατέρας ἀναφέρεται τὸ δηθὲν ἔγκλημα τοῦτο.* Καὶ πάλιν, *Ἀγνοοῦντες τοιγαροῦν ὅτι τῶν ἁγίων οἱ ταλαίπωροι γίνονται κατήγοροι, κατὰ τὸν Θεολόγον, ὁμοιόν τε πάσχουσι τοῖς διὰ θανάτου φόβον ἀπαγχομένοις· ἵνα μὴ κάμωσι μικρὸν ἐκζητήσαντες, τίνες αἱ Θεότητες αὗται, καὶ τί τὸ ἐν αὐταῖς εὐσεβῶς ὑπερκείμενον.* Πάλιν ἐν διαλόγῳ, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, *Βαρλααμίτης καὶ Ὀρθόδοξος, Αἱ δὲ ἄλλαι παρὰ τοῖς ἁγίοις λεγόμεναι Θεότητες, εἴτε μία, εἴτε δύο, εἴτε πλείους.*

Ἐκ μὲν οὖν τούτων δῆλον ὅτι περὶ δύο καὶ πολλῶν Θεοτήτων αὐτοῖς ὁ λόγος. Ὅτι δὲ τὰ διακρινόμενα ταῦτα ἐν τῷ Θεῷ, εἴτ' οὖν αἱ Θεότητες αὗται, οὐ λόγῳ διακρίνονται μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγματα τυγχάνει ὄντα, καὶ οὐχ ἁπλῶς ὀνόματα, καὶ τοῦτο διὰ πολλῶν κατασκευάζουσι, ἐν οἷς πρὸ τῶν ζητημάτων οὕτω φασὶν, *Ἤρξαντο οἱ διαφερόμενοι τῆς*

Digitized by Google

κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κατηγορίας· ἡ δὲ ἦν τοιάδε, ὡς ἄρα ἔν τισι τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων γράφει δύο καὶ πολλὰς Θεότητας, καὶ ταύτας ὑπερκειμένας καὶ ὑφειμένας. Καὶ τοῦτον δὴ τὸν λόγον πολλάκις εἰπόντων καὶ περικροτησάντων, καὶ ταύτας δὴ τὰς φωνὰς καταιτιωμένων, ὁ Θεσσαλονίκης ἔφη, « Λέξεων ὀλίγος ἐμοὶ λόγος· περὶ δὲ δογμάτων καὶ πραγμάτων τὸν ἀγῶνα ποιοῦμαι. » Καὶ μετ' ὀλίγα, Δύο μὲν ἐγὼ Θεότητας ἢ πολλὰς καὶ διαφόρους ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὡς ἄλλην μὲν εἶναι τοῦ Πατρὸς, ἄλλην δὲ τοῦ Υἱοῦ, ἄλλην δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὔτε ἐφρόνησα, οὔτε φρονῶ· ἀλλ' ἐνεργείας καὶ πρόοδους τινὰς, φύσει καὶ ἐξ ἀϊδίου προσούσας τῷ Θεῷ, τῷ τῆς Θεότητος ὀνόματι προσηγόρευσα, τοῖς ἁγίοις οἰόμενος σύμφωνα λέγειν.

Ὥστε ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον γέγονεν ὅτι καὶ πολλὰς Θεότητας ἀκτίστους ὁμολογοῦσι, καὶ ὅτι τὰς αὐτὰς καὶ πράγματα βεβαιοῦσιν. Ὃ δὲ ἠρνήσατο λέγων· Οὔτε ἐφρόνησα, οὔτε φρονῶ, πρὸς ἀπάτην μόνον τῶν ἁπλουστέρων, καὶ ἐν οἷς οὐ κατηγορεῖτο, ταῦτα ἠρνήσατο. Οὐδὲ γὰρ ὡς ἄλλην αὐτὸν λέγοντα τοῦ Πατρὸς Θεότητα, καὶ ἄλλην τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄλλην τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἠτιῶντο, ἀλλ' ὅτι τὸν ἕνα Θεὸν εἰς οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, ἢ καὶ ἐνεργείας, διεῖλεν, ἑκάστην τούτων ἄκτιστον Θεότητα καλῶν, καὶ πρᾶγμα ἐν τῷ Θεῷ τῆς αὐτοῦ οὐσίας ἕτερον. Καὶ μέντοι τοῦ τὰς Θεότητας ταύτας καὶ πράγματα εἶναι κατασκευάζειν διὰ τῶν ἑπομένων τὴν αἰτίαν ἐπήγαγεν εὐθύς. Ἐπάγει γάρ· Καὶ ταῦτα εἶπον, ἀγωνιζόμενος πρὸς ἐκεῖνον τὸν Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνον, λέγοντας μόνην ἄκτιστον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς οὖσης δηλαδὴ καὶ λοιπῆς παρ' αὐτὴν· μᾶλλον δὲ πολλῶν, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ. Ὥστε ὃ ἀρνεῖται, ὁμολογεῖ. Καὶ ἴσον ἐστὶν, ὡς εἰ ἔλεγε· Μίαν λέγω, καὶ οὐ μίαν· καὶ μίαν λέγω, καὶ πολλάς. Λαμπρῶς γὰρ ἐβεβαίωσε λέγων· Ἀλλ' ἐνεργείας θείας καὶ προόδους, φύσει καὶ ἐξ ἀϊδίου προσούσας τῷ Θεῷ, τῷ τῆς Θεότητος ὀνόματι προσηγόρευσα· αὗται δέ εἰσιν αἱ ἐνέργειαι, ἃς τῆς οὐσίας διαφέρειν, καὶ ἀκτίστους εἶναι, ὡς φύσει καὶ ἐξ ἀϊδίου προσούσας τῷ Θεῷ, καὶ Θεότητας διαῤῥήδην προσαγορεύει.

Ταῦτα βεβαιοῦσι καὶ ἐν τοῖς ἀναθεματισμοῖς, οὓς ἐν τῷ Συνοδικῷ κατὰ τῶν μὴ ὁμολογούντων τὰς πολλὰς αὐτῶν Θεότητας προσέθεσαν. Βοῶσι γάρ· Τοῖς φρονοῦσι καὶ λέγουσιν ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας μόνης τὸ τῆς Θεότητος ὄνομα λέγεσθαι, μὴ ὁμολογοῦσι δὲ, κατὰ τὰς τῶν ἁγίων θεοπνεύστους θεολογίας, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβὲς φρόνημα, καὶ ἐπὶ τῆς θείας ἐνεργείας οὐχ ἧττον αὐτὸ τίθεσθαι, καὶ οὕτω πάλιν μίαν Θεότητα πάσι τρόποις πρεσβεύουσι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, εἴτε τὴν ἐνέργειαν εἴποι τις, ἀνάθεμα.

Ἀλλ' ὅτι μὲν οὐ δυνατὸν τὰς δύο ταύτας καὶ πολλὰς Θεότητας εἰς μίαν τῷ ἀριθμῷ συνελθεῖν, ὡς ὑπερπολήσαντες οὗτοι ψυχροῖς ῥηματίοις, καὶ λόγῳ μόνον μίαν εἶναι κατ' ἐξουσίαν φασὶ, τοὺς διδασκάλους ἐπὶ τούτοις συκοφαντοῦντες, προῖοῦσι φανήσεται.

A accusatio: *Quod nimirum ille, in quibusdam eorum librorum, quos scripsit, duas ac plures Deitates scribat, quæ emineant, et quæ inferiores exsistant. Huncque sæpius sermonem ac dicam repetentibus ac concrepantibus, hasque utique voces accusantibus, ait Thessalonicensis:* « *Exigua mihi verborum ratio est: de dogmatis rebusque certamen habeo.* » Paucisque interjectis: *Ego sane duas aut plures distinctas Deitates in sancta Trinitate, ita nimirum ut alia quidem Patris sit, alia Filii, alia Spiritus sancti, nec sensi unquam, nec sentio; sed operationes quasdam et processiones natura et ab æterno Deo competentes, Deitatis nomine appellavi, existimans me consentanee sanctis loqui.*

B

Quamobrem ex dictis clare liquet, plures eos Deitates increatas fateri, easdemque illas res esse affirmare. Quod autem negavit, dicens: *Nec sensi unquam, neque sentio*, ut solummodo simplicioribus fucum faceret, et in quibus minime accusabatur, illa inficiatus est. Neque enim crimen inferebant, quasi aliam Patris aliamque Filii, atque aliam Spiritus sancti Deitatem diceret, sed quod unum Deum in essentiam et operationem, seu etiam operationes, divideret, quas singulas increatam Deitatem, et rem in Deo ab ejus distinctam essentia, ac ab ea aliam, vocaret. Denique, cur has Deitates reque esse affirmet, in sequentibus statim subjecit rationem. Subdit enim: *Hæc vero dixi, decertans adversus Barlaamum illum et Acindynum, qui solam Dei essentiam increatam dicant*; tanquam nimirum etiam alia sit præter ipsam, quin et multæ, uti ipse fatetur. Itaque quod it inficias, id fatetur; perindeque est ac si diceret: Unam dico, et non unam; et, unam dico et plures. Clare enim affirmavit, dicens: *Sed divinas operationes ac processiones, natura et ab æterno Deo competentes, Deitatis nomine appellavi.* Hæ autem sunt operationes, quas ab essentia distinguit, et esse increatas ait, ut quæ natura et ab æterno Deo competant, ac diserte Deitates vocat.

C

Hæc ipsa confirmant in anathematismis, quos Synodico adjunxerunt, adversus eos qui multas eorum deitates non confitentur. Clamant enim: *His qui sentiunt ac dicunt, Deitatis nomen duntaxat dici de divina essentia, et non confitentur, juxta sanctorum divinitus inspiratas de Deo sententias ac voces, nec non Ecclesiæ pium sensum, nihilominus etiam de divina operatione dici; sicque unam rursus modis omnibus Deitatem asserunt, Patris et Filii et Spiritus sancti, sive operationem quis dicat, anathema sit.*

D

Enimvero fieri non posse ut duæ hæ ac plures Deitates in unam numero coeant, uti frigidis voculis isti somniantes affirmant, solumque ratione unam esse secundum potestatem, quod ita sentiunt ac docent magistros calumniantes, ex sequentibus

Digitized by Google

liquebit. Nec enim satis illis fuit, ut sic quovis modo Dei essentiam et operationem inter se dividerent easque distingui dicerent; verum etiam multos in eis discretionis ac oppositionis modos adhibuerunt, quorum nullo fieri potest, ut essentia et operatio reipsa in unum conveniant, unaque Deitas exsistant, uti hi simplicioribus falso suadent. Porro examinemus. Horum enim nonnullos, illorum probro, seu potius ut eorum falsa opinio ac sententia palam fiat ac evertatur, ex iis quos confessi sunt creduntque, in ea quam synodice ediderunt, ipsorum religionis atque fidei nova regula (tomo scilicet) hic loci exponemus.

Primus itaque discretionis essentiæ et operationis modus, ut illi suo de Deo sensu existimant, in eo est, quod in Deo aliud essentia Dei est, aliud in eo non est ejus essentia. Secundus, quod in Deo aliud est trine subsistens ejus natura, atque aliud non subsistens aut persona. Unde et aiunt in Tomo, velut ex persona eorum qui hanc tueantur positionem, sic eis concepto sermone hacque verborum forma: *Sed neque aliud quid aio Deitatem præter trine subsistentem Deitatem, nec essentiam divinam aut angelicam, nec hypostasin seu personam, sed operationes quasdam ac processiones seu emanationes, natura et ab æterno Deo competentes, Deitatis nomine appellavi.* Rursumque in eodem Tomo, post jam dicta quæsita, de luce in monte Thaborio (etenim hanc quoque unam multarum numeroque superiorum operationum statuunt, cujus per se vis circa ea quæ collucebant ac illustrabantur) in hæc verba concludunt: *Increatum esse lumen Dominicæ Transfigurationis, nec illud Dei essentiam esse.* Itemque in suis Anathematismis, qui dicant ac confiteantur: *Lumen quod in Dominicæ Transformationis monte eluxit, increatum esse;* negent tamen *illud esse superessentialem Dei essentiam, quod hæc omnino invisibilis, extraque omne commercium maneat, sed potius claritatem naturalem seu gloriam esse dicant superessentialis essentiæ, ex illa indivise manantem, Deique clementia ac benignitate illis factam conspicuam, qui mente purgati essent; cum qua gloria ac claritate, Dominus noster ac Deus venturus est in secundo tremendoque suo adventu, ut judicet vivos et mortuos.* Rursumque in iisdem: *His qui non confitentur, juxta divinas sanctorum voces ac sententias, piumque Ecclesiæ sensum, nec creaturam esse divinissimum illud lumen, nec Dei essentiam, sed increatam ac naturalem gratiam illustrationemque et operationem, ex ipsa divina essentia inseparabiliter semper manantem, anathema sit.* Rursumque in eodem Tomo circa finem quæstionum: *Nobis vero omnino sermo est, non de hac operatione atque virtute (de Filio scilicet et Spiritu) sed de communi trine subsistentis Deitatis, quæ non est hypostasis ac persona, sed natura, altiorique supra naturam ratione, unicuique divinarum hypostaseon seu personarum inest.* Hæc quidem communiter sentiunt ac

A Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς οὕτως τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν πρὸς ἄλληλα διελόντες, καὶ διαφέρειν εἰπόντες ἠρκέσθησαν· ἀλλὰ καὶ πολλοῖς τρόποις ἐπ' αὐτῶν διακρίσεως καὶ ἀντιθέσεως ἐχρήσαντο, ὧν κατ' οὐδένα δυνατὸν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν πραγματικῶς εἰς ἓν συμβῆναι καὶ μίαν εἶναι θεότητα, ὡς οὗτοί γε τοὺς ἁπλουστέρους ἐξαπατῶσι. Σκοπῶμεν δέ. Τούτων γὰρ ἑνίους εἰς αἰσχύνην αὐτῶν, μᾶλλον δὲ τῆς ψευδολογίας τῶν ἀνδρῶν παράστασιν καὶ ἀνατροπὴν, ἐξ ὧν ὡμολόγησαν καὶ πιστεύουσιν ἐν τῷ ἐκτεθέντι συνοδικῶς τῆς θρησκείας καὶ πίστεως αὐτῶν καινοφωνεῖ ὅρῳ τῷ Τόμῳ ἐνθήσομεν.

Πρῶτος μὲν οὖν τρόπος διακρίσεως οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἔστιν, ὡς αὐτοὶ θεολογοῦσιν, ὅτι τὸ μὲν B ἐπὶ Θεοῦ ἡ οὐσία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτοῦ ἡ οὐσία αὐτοῦ· δεύτερος, ὅτι τὸ μὲν ἐπὶ Θεοῦ ἡ τρισυπόστατός ἐστιν αὐτοῦ φύσις· τὸ δ' οὐκ ἔστιν ὑπόστασις· καὶ διὰ τοῦτό φασιν ἐν τῷ Τόμῳ ὡς ἀπὸ τῶν τῆς θέσεως ταύτης προστάντων, σχηματίζοντες τὸν λόγον· *Ἀλλ' οὐδὲ ἄλλο τί φημι θεότητα ἐκτὸς τῆς τρισυποστάτου θεότητος, οὔτε οὐσίαν θείαν ἢ ἀγγελικὴν, οὔτε ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐνεργείας καὶ προόδους τινὰς, φύσει καὶ ἐξ ἀϊδίου προσούσας τῷ Θεῷ, τῷ τῆς θεότητος ὀνόματι προσηγόρευσα.* Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ Τόμῳ μετὰ τὰ προειρημένα ζητήματα περὶ τοῦ ἐν τῷ Θαβωρίῳ φωτὸς (καὶ τοῦτο γὰρ μίαν τῶν πολλῶν καὶ ἀναριθμήτων ἐνεργειῶν τιθέασιν, ἐνεργοῦσαν καθ' ἑαυτὴν C περὶ τὰ ἐλλαμπόμενα καὶ φωτιζόμενα), συμπεραίνουσιν οὕτως· *Ὅτι ἄκτιστόν ἐστι τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως· καὶ ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ.* Πάλιν ἐν τοῖς Ἀναθεματισμοῖς αὐτῶν, τῶν ὁμολογούντων. *Τὸ ἐκλάμψαν φῶς ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως ἄκτιστον· μὴ μέντοι γε αὐτὸ εἶναι λεγόντων τὴν ὑπερούσιον τοῦ Θεοῦ οὐσίαν, ὡς ἐκείνης ἀοράτου παντάπασι καὶ ἀμεθέκτου μενούσης, δόξαν δὲ μᾶλλον λεγόντων αὐτὸ φυσικὴν τῆς ὑπερουσίου οὐσίας, ἐξ ἐκείνης προιοῦσαν ἀδιαιρέτως, καὶ ἐπιφαινομένην διὰ φιλανθρωπίαν Θεοῦ τοῖς κεκαθαρμένοις τὸν νοῦν· μεθ' ἧς δόξης ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς ἥξει κατὰ τὴν δευτέραν καὶ φρικτὴν αὐτοῦ παρουσίαν, κρίνων* D *ζῶντας καὶ νεκρούς.* Πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς. *Τοῖς μὴ ὁμολογοῦσι κατὰ τὰς τῶν ἁγίων θεολογίας καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβὲς φρόνημα μήτε κτίσμα εἶναι τὸ θειότατον ἐκεῖνο φῶς, μήτε οὐσίαν Θεοῦ, ἀλλ' ἄκτιστον καὶ φυσικὴν χάριν καὶ ἔλλαμψιν καὶ ἐνέργειαν, ἐξ αὐτῆς τῆς θείας οὐσίας ἀχωρίστως ἀεὶ προιοῦσαν, ἀνάθεμα.* Πάλιν ἐν αὐτῷ τῷ Τόμῳ περὶ τὸ τέλος τῶν ζητημάτων. *Ἡμῖν δὲ ἀρτίως ὁ λόγος οὐ περὶ ταύτης τῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως, ἤγουν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ περὶ τῆς κοινῆς τῆς τρισυποστάτου θεότητος, ἥτις οὐχ ὑπόστασίς ἐστιν, ἀλλὰ φύσει καὶ ὑπερφυῶς πρόσεστιν ἑκάστῃ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων.* Ταῦτα μὲν κοινῇ θεολογοῦσιν· ἰδίως δὲ ὁ τῶν δογμάτων τούτων πα-

Digitized by Google

τὴρ, ἐν τῷ κατὰ *Θεοφάνην καὶ Θεότιμον* αὐτοῦ Διαλόγῳ οὕτω μεγαληγορεῖ· *Εἰ γὰρ μήτε ὑπόστασις μήτε οὐσία ἡ Θεότης αὕτη πέφυκεν, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἄκτιστός ἐστι καὶ συναΐδιος τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ.*

docent; seorsim vero ac privatim horum dogmatum auctor ac pater, in suo, *Theophanes ac Theotimus*, dialogo, sic magnificis verbis effert: *Quanquam enim neque hypostasis seu persona, neque essentia hæc Deitas est, nihilominus tamen increata ac Dei essentiæ coæterna est.*

Τρίτος τρόπος τῆς διαφορᾶς αὐτοῖς ἐπινενόηται ὅτι ἡ μὲν οὐσία ἔχει, ἡ δὲ ἔχεται. Μετὰ γὰρ τὰ ζητήματα ἡ σύνοδός φασιν· *Εἰ δὲ καὶ τισι τῶν ἁγίων δύναμις καὶ ἐνέργεια εἴρηται ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τοῦ Πατρός· καὶ οὕτως, ἑκάτερον, ὑπόστασις τελεία, καὶ ἐνέργειαν ἢ δύναμιν ἔχον.* Πάλιν ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ζητημάτων, *Τὸ δὲ ἔχον, οὗ ἔχει, κατά τι διαφέρει πάντως. Εἰ οὖν οὐκ ἔστι διαφορά τις θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας, οὐκ ἔστιν ἔχειν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν· τὸ δὲ μὴ ἔχον ἐνέργειαν ἀνενέργητόν ἐστι· τὸ δὲ ἀνενέργητον καὶ ἀνύπαρκτον.*

Tertius modus distinctionis illis excogitatus ac adinventus, in eo positus est, quod essentia quidem habet; operatio vero habetur. Post quæstiones enim ait synodus: *Quanquam enim quidam sanctorum, potentiam dixerunt seu virtutem et operationem Filium et Spiritum sanctum, verum ut Patris, eaque ratione, quod unusquisque hypostasis seu persona perfecta est, atque operationem seu potentiam ac virtutem habens.* Rursusque in prima quæstione: *Porro quod habet ab eo quod habet, aliqua ratione prorsus distinguitur. Siquidem igitur nulla est distinctio divinæ essentiæ et divinæ operationis, fieri non potest ut Dei essentia habeat operationem. Quod autem non habet operationem, iners ac inefficax est. Quod vero iners et inefficax nullius actionis est, illud neque in rerum natura ac vere est.*

Τέταρτος τρόπος διαφορᾶς, ὅτι ἡ μὲν θεία οὐσία μοναδικῶς προφέρεται, ἡ δὲ ἐνέργεια πληθυντικῶς. Καὶ φασὶν ἡ σύνοδος ἐν τῷ Τόμῳ πρὸ τῶν ζητημάτων· *Διαφορὰν μέντοι θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας, ἢ καὶ θείων ἐνεργειῶν, καὶ μάλα νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι προετρέψαντο.* Καὶ πάλιν ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν ζητημάτων, ῥητόν τι τοῦ μεγάλου συκοφαντήσαντες Διονυσίου, φασὶ, *Πληθυντικῶς μὲν αὐτὰς προσενεγκών, ἔδειξεν οὐκ οὐσίαν οὖσας Θεοῦ· οὐδέποτε γὰρ ἐκείνη πληθυντικῶς προφέρεται· ἐλλάμψεις δὲ καλέσας, καὶ ἀνάρχους καὶ ἀτελευτήτους προσειπών, θείας καὶ ἀκτίστους ταύτας ἔδειξεν.* Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης μεγαλώνυμος Νεῖλος ἐν λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, *Κανὼν ἐστὶ θεολογικὸς*, φησὶ, *Περὶ δὲ διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας ἐκεῖνο λέγομεν, Μία μὲν ἡ οὐσία, ταῦτα δὲ πολλά· ἕν δὲ καὶ πλῆθος ἕτερα.*

Quartus modus distinctionis est, quod divina quidem essentia singulariter, operatio vero pluraliter enuntietur. Atque synodus in Tomo ante quæstiones: *Distinctionem tamen divinæ essentiæ ac divinæ operationis, sive etiam divinarum operationum, utique sane intelligendam atque dicendam hortati sunt.* Ac rursus in sexta quæstione locum quemdam magni Dionysii calumniantes, aiunt: *Plurali numero eas proferens, ostendit non esse Dei essentiam. Nunquam enim illa plurali numero profertur. Vocando autem illustrationes, omnique principio ac fine carentes (æternas scilicet ac immortales cognominans) divinas ac increatas illas ostendit.* Sed et celeberrimus Nilus Thessalonicensis, in oratione seu libro, cujus initium, *Regula est theologica*, ait, *De distinctione autem divinæ essentiæ et divinæ operationis istud dicimus; essentia quidem una est; hæc vero, plura; unum vero et multitudo, alia ac diversa.*

Πέμπτος τρόπος διαφορᾶς, ὅτι τὴν μὲν θείαν οὐσίαν αἰτίαν λέγουσι, τὴν δὲ ἐνέργειαν αἰτιατήν. Ἕκτος, ὅτι τὴν μὲν ἐνεργοῦσαν, τὴν δὲ ἐνεργουμένην. Ἕβδομος, ὅτι τὴν μὲν οὐσίαν χαρακτηριζομένην, τὴν δὲ ἐνέργειαν χαρακτηρίζουσαν.

Quintus modus distinctionis in eo est, quod divinam quidem essentiam causam vocant; operationem vero, quod est ex causa operatum. Sextus quod essentiam quidem operantem, operationem vero, (ut sic dicam) ἐνεργουμένην vocitant. Septimus, quod essentiam quidem aiunt quæ insigniatur, operationem vero, quæ insigniat, notaque ac character seu dos insignitæ exsistat.

Περὶ μὲν οὖν τοῦ πέμπτου ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ζητημάτων μετὰ πολὺν τὸν περὶ τούτου λόγον συμπεραίνοντες ἐπιφέρουσιν· *Ἓν μὲν δὲ καὶ πρῶτον καὶ κύριον ἂν τις φαίη διακρίσεως εἶδος, τὸ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν.*

De quinto igitur illo distinctionis modo, in prima quæstione, post longum de illo disputationem, concludentes adjiciunt: *Unum vero ac primum propriumque quis dicat distinctionis genus, penes scilicet causam et quod est ex causa, seu effectum.*

Περὶ δὲ τοῦ ἕκτου ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν ζητημάτων οἱονεί τι πόρισμα ἀναβλαστάνουσι, καὶ φασὶ· *Συναπεδείχθη ὅτι τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ ἐνεργεῖσθαι οὐ μόνον ἐπὶ κτιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀκτίστων καὶ ἀϊδίων δύναται λέγεσθαι· ἐπεὶ καὶ τὴν χάριν ἐνεργουμένην ἀκούοντες οἱ διαφερόμενοι κτιστὴν εὐθὺς εἶναι νομίζουσι.*

De sexto autem in quarta quæstione velut corollarium quoddam edunt aiuntque: *Pariter quoque ostensum est, τὸ ἐνεργεῖν et ἐνεργεῖσθαι* (quasi dicas habere operationem ac edere, et quod operatio habeatur atque edatur) *non solum in creatis, verum etiam in increatis atque æternis dici posse. Nam et qui dissentiunt, dum gratiam* ἐνεργουμένην *audiunt* (ac si operatum dicas) *confestim creatam esse sentiunt.*

Digitized by Google

De septimo autem in quarta quæstione aiunt: *Qui autem creatam divinam operationem dicunt, qua insignitur divina natura, ipsam quoque necessario divinam naturam creatam exhibent ac repræsentant.*

A Περὶ δὲ τοῦ ἑβδόμου ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ζητημάτων λέγουσιν, *Οἱ δὲ λέγοντες κτιστὴν τὴν θείαν ἐνέργειαν, ἀφ' ἧς ἡ θεία φύσις χαρακτηρίζεται, κτιστὴν ἐξ ἀνάγκης παριστῶσι καὶ τὴν θείαν φύσιν.*

Octavus modus distinctionis essentiæ et operationis, quod divina essentia omnino imparticipabilis est; ejus vero operatio, participabilis. Nonus, quod essentiam quidem indivisibilem statuant, operationem vero divisibilem. Decimus, quod essentiam innominabilem dicant, operationem vero ejusmodi quæ nomen habeat. Undecimus, quod essentiam quidem inintelligibilem omnique conceptu majorem asserant, operationem vero quæ intelligatur ac mente concipiatur. Duodecimus, quod essentiam quidem invisibilem, operationem vero visibilem doceant.

Ὄγδοος τρόπος διαφορᾶς οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ὅτι ἡ μὲν θεία οὐσία παντάπασιν ἀμέθεκτός ἐστι· μεθεκτὴ δὲ ἡ ἑαυτῆς ἐνέργεια. Ἔννατος, ὅτι τὴν μὲν ἀμέριστον τίθενται, τὴν δὲ μεριστήν. Δέκατος, ὅτι τὴν μὲν οὐσίαν ἀνώνυμον φασι, τὴν δὲ ἐνέργειαν ὀνομαζομένην. Ἑνδέκατος, ὅτι τὴν μὲν ἀπερινόητον τὴν δὲ νοουμένην λέγουσι. Δωδέκατος, ὅτι τὴν μὲν οὐσίαν ἀόρατον, τὴν δὲ ἐνέργειαν ὁρατὴν δογματίζουσιν.

In prima enim quæstione, ubi distinctionem quæ est penes causam et quod est ex causa, seu effectum, ostendissent, aiunt: *Distinguuntur vero inter se, ea etiam ratione, quod divina operatio participetur ac indivise dividatur et nominetur, ac quodammodo, quamvis obscure, ex effectibus suis intelligatur; essentia vero imparticipabilis et indivisibilis ac innominabilis sit, ut quæ nimirum omni nomine sit superior ac prorsus inintelligibilis*, quibus quatuor istos oppositionum modos una contexunt.

B Ἐν γὰρ τῷ πρώτῳ τῶν ζητημάτων, μετὰ τὸ ἀποδεῖξαι τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν διαφοράν, φασί· *Διενηνόχασι δὲ ἀλλήλων καὶ τῷ τὴν μὲν θείαν ἐνέργειαν μετέχεσθαι ἀμερίστως, καὶ ὀνομάζεσθαι καὶ νοεῖσθαί πως, εἰ καὶ ἀμυδρῶς, ἐκ τῶν αὐτῆς ἀποτελεσμάτων· τήν γε μὴν οὐσίαν ἀμέθεκτον καὶ ἀμέριστον καὶ ἀνώνυμον εἶναι, ὡς ὑπερώνυμον δῆλον ὅτι καὶ ἀπερινόητον παντελῶς*, ἅμα τοὺς τέσσαρας ἐν τούτοις συνεξυφάναντες τῶν ἀντιθέσεων τρόπους.

De duodecimo autem in ultima quæstione, de lumine scilicet Thaborio sermonem habentes, aiunt: *Sed et omnes sancti, illustrationem et claritatem seu splendorem, et Deificationem et Deitatem ipsum vocant, paulo etiam visu firmiorem.* Nimirum visibile illud, quod *paulo etiam visu firmiorem* dicunt, C astruentes. Clarius enimvero horum dogmatum Pater, in suo *Barlaamites et Orthodoxus* dialogo, in hæc verba rem interpretatus est: *Vides hunc Theologum (nempe Gregorium) non solum invisibilem Deitatem novisse, sed et visibilem? quæ et ipsa increata sit, quandoquidem est et ejus lumen.* Ac rursus in eodem dialogo: *Vides aperte, nedum quæ omnimodis invisibilis et inintelligibilis est ac imparticipabilis, sed et quæ sanctis duntaxat videri potest et participari et intelligi, Dei Deitatem esse.*

Περὶ δὲ τοῦ δυοκαιδεκάτου ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν ζητημάτων περὶ τοῦ ἐν τῷ Θαβωρίῳ φωτὸς τὸν λόγον δῆθεν ποιούμενοι, φασίν· *Ἀλλὰ καὶ πάντες αὐτὸ οἱ ἅγιοι ἔλλαμψιν λέγουσι καὶ λαμπρότητα καὶ θέωσιν, καὶ θεότητα, μικροῦ στερρότερα καὶ δύσεως*· τὸ ὁρατὸν δῆθεν, ἀπὸ τοῦ *μικροῦ στερρότερα καὶ δύσεως* κατασκευάζοντες. Σαφέστερον δ' ὅμως ὁ τῶν δογμάτων τούτων Πατὴρ ἐν τῷ κατὰ *Βαρλααμίτην καὶ Ὀρθόδοξον* διαλόγῳ αὐτοῦ τοῦτ' ἡρμήνευσεν οὕτως· *Ὁρᾷς ὅτι οὗτος ὁ Θεολόγος (δηλαδὴ Γρηγόριος) οὐ μόνον ἀόρατον οἶδε τὴν Θεότητα, ἀλλὰ καὶ ὁρατὴν ἄκτιστον καὶ ταύτην οὖσαν, ἐπειδήπερ καὶ τὸ κατὰ αὐτὴν φῶς. Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ· Ὁρᾷς σαφῶς ὡς οὐ μόνον ἡ παντάπασιν ἀόρατος καὶ ἀπερινόητος καὶ ἀμέθεκτος, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῖς ἁγίοις μόνοις ὁρατὴ καὶ μεθεκτὴ καὶ νοητὰ θεότης τοῦ Θεοῦ ἐστιν.*

Tertius decimus discretionis modus est, quod Dei essentiam immobilem dicunt; operationem vero motum quartus decimus, quod essentiam absolutam; operationem vero, habitudinem seu relationem. Quintus decimus, quod essentiam inimitabilem; operationem vero, imitationem ac quod imitatione editur portento comminiscuntur.

D Τρισκαιδέκατος τρόπος διακρίσεως ἐστι, ὅτι τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀκίνητόν φασι, τὴν δὲ ἐνέργειαν κίνησιν. Τεσσαρεσκαιδέκατος, ὅτι τὴν μὲν ἄσχετον, τὴν δὲ σχέσιν. Πεντεκαιδέκατος, ὅτι τὴν μὲν ἀμίμητον, τὴν δὲ μίμησιν ὁμοῦ καὶ μίμημα τερατεύονται.

Sane talia asserunt in prima quæstione; aiunt enim: *Sed neque tanquam extra divinam essentiam sit, esse illam existimavimus, sed qui essentialem et naturalem hunc Dei motum esse, ut theologi sentiunt, sciamus, ex divina essentia tanquam ex jugi fonte progredi dicimus ac scaturire.* Manifestum ergo est, tanquam ex immobili divina essentia, ejuscemodi motum procedere. Non enim motus

Τὰ δὴ τοιαῦτα ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ζητημάτων κατασκευάζουσι· φασὶ γάρ, *Ἀλλ' οὐδ' ὡς ἔξω τῆς θείας οὐσίας αὐτὴν ὑπειλήφαμεν εἶναι, ἀλλ' οὐσιώδη καὶ φυσικὴν ταύτην τοῦ Θεοῦ κίνησιν οὖσαν κατὰ τοὺς Θεολόγους, εἰδότες, ὡς ἐκ πηγῆς ἀενάου φαμὲν τῆς θείας οὐσίας προέρχεσθαί τε καὶ πηγάζειν.* Δῆλον οὖν, ὡς ἐξ ἀκινήτου τῆς θείας οὐσίας ἡ τοιαύτη προέρχεται κίνησις. Οὐ

Digitized by Google

γὰρ ἂν ὡς ἀπὸ κινήσεως κίνησις εἴη· δεήσειε γὰρ ἂν καὶ ταύτης ἐπιζητεῖν κίνησιν, καὶ οὕτω μέχρις ἀπείρου. Δηλοῖ ὅμως ἐν πολλαῖς τῶν ἑαυτοῦ καὶ ὁ ταῦτα τὴν ἀρχὴν ἀνευρηκώς. Ἐν γὰρ λόγῳ, ὃν ἐπιγράφει *Ἐλέγχους καὶ ἄτοπα*, φησὶ, *Καὶ ὡς ἀκινήτου τῆς θείας οὐσίας μενούσης, ἡ Θεότης αὐτὴ κινεῖσθαι καὶ μεταδίδοσθαι πέφυκε.* Καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, *Οὐ γὰρ δὴ τῆς οὐσίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ Ἐλισάβετ ἐπλήσθη· ἀκίνητος γὰρ ἐκείνη καὶ ἀναφὴς καὶ ἀχώρητος.*

Οὐ μόνον τοίνυν οὕτω τῇ κινήσει καὶ τῷ ἀκινήτῳ τὴν θείαν διακρίνουσιν οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται, καὶ τῇ σχέσει καὶ τῷ ἀσχέτῳ, καὶ τῇ μιμήσει καὶ τῷ ἀμιμήτῳ, ἐν ἅπασι μετὰ παρ- B ρησίας ταῦτα κατασκευάζοντες, ἀφ' ὧν ὁ θεῖος καλῶς λέγων ἐπ' ἄλλων εἴρηκε Διονύσιος, *Ὅτι καθόσον ὁ ἄσχετος καὶ ἀμίμητος ὑπερέχει τῶν μιμήσεων καὶ τῶν σχέσεων.* Τὸ γὰρ ἄσχετον καὶ τὸ ἀμίμητον ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας ἐξέλαβον, τὰς δὲ σχέσεις καὶ τὰς μιμήσεις ἐπὶ τῶν ἀκτίστων καὶ φυσικῶν καὶ οὐσιωδῶν, ὡς φασὶν, ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, αὐτῷ ἐνυπαρχουσῶν.

Καὶ μέντοι λαμπρότερον καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν ζητημάτων περὶ τούτων διεξιασι. *Ζητηθέντος γάρ*, φασὶ, *καὶ τούτου παρὰ τῆς θείας συνόδου, Εἴπερ εἰπέ τις τῶν ἁγίων ἄκτιστον εἶναι τὴν Θέωσιν· καὶ εἴπερ ἡ σχέσις καὶ τὸ μίμημα καὶ ὑπέστη,* C *καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτίστων λέγεται, προεκόμισαν ῥήσεις τῶν ἁγίων, οὐκ ἀεὶ ἐπὶ τῶν κτιστῶν δηλούσας ταῦτα λέγεσθαι.* Καὶ μετ' ὀλίγα, *Ὥστε οὐδὲ ἡ θεοποιὸς δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, αὐτὴ ἡ Θέωσις, ἔστι κτιστὴ, διότι σχέσις ἐστὶ πρὸς τὰ θεοποιούμενα.*

Ἐξκαιδέκατος τρόπος διαφορᾶς ἐστιν, ὅτι τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὑπερκεῖσθαί φασι τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας, τὴν δὲ ἐνέργειαν αὐτοῦ ὑφεῖσθαι τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Καὶ δῆτα καθόλου περὶ τῆς κατὰ τὴν ἀνισότητα ταύτην διαφορᾶς ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν ῥηθέντων ζητημάτων τοῦ Τόμου φασὶ· *Μετὰ δὲ τὸ φανῆναι τὴν θείαν ἐνέργειαν, Θεότητα ὀνομαζομένην, ἐζητήσαμεν ἀποδειχθῆναι παρὰ τῶν θεο-* D *λόγων, εἰ τῆς θείας ἐνεργείας ταύτης, καὶ τῶν περὶ αὐτὴν οὐσιωδῶς θεωρουμένων, ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός· καὶ ἀνεφάνη καὶ τοῦτο παρὰ πάντων κηρυττόμενον τῶν ἁγίων.* Ἰδίως δὲ καὶ ὁ Παλαμᾶς ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἀκίνδυνον αὐτοῦ ἐπιστολῇ τάδε φησὶν, *Ἔστιν ἄρα Θεότης ὑφειμένη, ὡς ὂν οὖσα τῆς ὑπερκειμένης· καὶ οὐ Θεότης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄκτιστος Θεότης· καὶ ὑπὲρ ταύτην τὴν Θεότητά ἐστιν ὁ Θεός.* Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ πρὸς τὸν νομοφύλακα Συμεώνην λόγῳ, *Εἰ μὴ γὰρ ὑφειμένη ἢ ὑποκειμένη ἢ ὑποβεβηκυῖα, ἤ τι τοιοῦτον ἡ ἐνέργεια λεχθείη, οὐκ ἀληθῶς ὁ μέγας Διονύσιος, καὶ ὅσοι κατ' αὐτὸν, ὑπερκειμένην εἶναι διδάσκουσι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· οὐ*

quasi ex motu exstiterit. Nam et hujus quoque motus quærundus sit, et sic in infinitum. Declarat tamen etiam in multis suarum lucubrationum, qui horum primus auctor ac inventor est. In oratione enim seu libro, cui titulum voluit : *Confutationes et absurda*, ait ; *Divina essentia manente immobili, Deitas hæc natura habet ut moveatur ac impartiatur.* Rursusque in eodem : *Haud sane enim Elisabeth Spiritus sancti essentia impleta est; est enim hæc immobilis, et quæ nec tangi nec capi potest.*

Non solum autem in eum modum penes motum et immobilem divinam discernunt essentiam et operationem, sed etiam, uti dictum est, penes relationem seu habitudinem, et quod absolutum est, penesque imitationem, et quod inimitabile est, hæc in omnibus palam asserentes, ex iis quæ Dionysius, de aliis loquens, ipse rite saneque locutus est : *Quantum scilicet qui absolutus ac inimitabilis est, imitationes præcellit ac relationes seu habitudines.* Absolutum enim et inimitabile de essentia divina acceperunt; relationes vero seu habitudines et imitationes de increatis et naturalibus et essentialibus, ut vocant, in eo exsistentibus, Dei operationibus.

Clarius quoque etiam in quarta quæstione de his disserunt. *Mota enim*, inquiunt, *hinc etiam a sancta synodo quæstione : Num quis sanctorum increatam Deitatis gratiam dixerit, ac num etiam relatio seu habitudo et imitatio seu simulacrum, tum vere exsistant, tum de increatis dicantur, allatæ sunt sanctorum auctoritates, declarantes, hæc non semper dici de iis, quæ creata sunt.* Paucisque interjectis : *Quocirca nec deificum Spiritus sancti donum, ipsa scilicet Deitatis gratia, creata est, eo quod relatio est ac habitudo erga illos, qui Deitate donantur.*

Sextus decimus distinctionis modus est, quod Dei essentiam eminere dicunt ac sua operatione superiorem; operationem vero inferiorem illa gradum tenere. Universimque de distinctione penes hanc inæqualitatem, quinta dictarum quæstionum, quæ in Tomo habentur, aiunt : *Posteaquam vero liquido constitit, divinam operationem Deitatem vocari, quæsivimus demonstrari a theologis, num Deus essentialiter divinæ operationi atque his quæ essentialiter circa eam considerantur, emineat; visumque est istud etiam uno sanctorum omnium calculo prædicari.* Peculiariter autem etiam Palamas in sua adversus Acindynum epistola, hæc ait : *Est ergo Deitas, quæ inferior est, donumque est ejus quæ sit superior et quæ illa eminentior est : nec solum Deitas, sed quæ increata Deitas sit; supraque illam Deitatem Deus exsistit.* Idemque in libro adversus Symeonem, legum custodem ac præsidem : *Nisi enim submissa aut subjecta vel inferior, sive quid ejusmodi operatio dicta fuerit, non vere magnus Dionysius, aliique ejus generis Patres, eminere docent Dei essentiam.*

Digitized by Google

ac illa superiorem esse. Non enim eminere est, nisi ubi quid eminenti inferius est. Quamobrem, si juxta sententiam synodi, visum est divinam operationem esse Deitatem : hocque ostenso, quæsitum abunde est, num Deus essentialiter illi emineat sitque ea superior : quod et uno omnium calculo aiunt prædicari : quomodo non perspicue, tum ex iis quæ communi consensu, tum quæ seorsim, ab eo qui istarum dogmatum auctor fuit, scripta sunt, ipsa Deitas dicatur inferior ac minor, Deusque essentialiter eminens ac illa superior? Hoc enim etiam illi quasi liberalius admittunt, sic absolute concludentes : *Siquidem Deus essentialiter sua Deitate superior est*, ut liqueat per eas auctoritates, quibus in hac parte calumniose utuntur, cur distinctionem penes excellentiam ac submissionem undique commenti sint. Hoc enim illis moribus comparatum, ne a seipsis loqui videantur, in quibus palam est eos blasphemare : sed cujusdam vetustiorum per calumniam adducta sententia, eamdem ipsam nudam subjiciunt; ea scilicet quæ dicta ab eis sunt in suum detorquentes scopum, ut suam inde nequitiam astruant. Idque hic etiam præstare omnino convincuntur. Deum enim essentialiter sua operatione (quæ ipsa Deitas nuncupatur) majorem illique eminere, adducta auctoritate probantes, per ea quæ adduxerunt, quot modis emineat declararunt. Atque aliud quidem ordine vocant, aliud necessaria consequentia, aliud situ, aliud quantitate, aliud qualitate.

Ac sane decimus septimus illis adinventus est distinctionis modus penes ordinem, ratione prioris ac posterioris; quem utique distinctionis modum tum ex magno Basillo astruunt, dicente in suis *Confutationum* libris, de discretione quæ occurrit in divinis personis, non de essentiæ et operationis, ut illi existimant, ipsa distinctione : *Aliud quoddam est ordinis genus*, ac subjungente : *In ejusmodi enim prius causam dicimus; posterius, quod est ex causa* : tum ex magno Athanasio, dicente, *Nomen* Deus *natura posterius est.* Quia igitur divina quidem essentia causa est, divina vero operatio ex causa est, colligunt priorem esse divinam essentiam, posteriorem vero divinam operationem.

Decimus octavus illis adinventus est distinctionis modus, penes necessariam consecutionem, quod divina quidem essentia præeat, ut id quod ad naturam spectat, divina autem operatio sequatur, ut id quod ad voluntatis sententiam. Ac probare nituntur ex verbis magni Athanasii, dicentis (alio tamen sensu) adversus Arianos in hunc modum : *Siquidem Deo tribuunt velle, quod attinet ad non entia, quidni agnoscunt in Deo quod est voluntate superius?* Ac rursus dicentis : *Quemadmodum voluntati opponitur, quod est præter voluntatis sententiam, ita eminet, præitque voluntati, quod ex natura est.* Ex his enim necessariam inferunt consecutionem, quando quidem quod ex natura est, voluntati eminet, illaque superius est; divina autem voluntas est Dei operatio; fit ergo ut quod ex natu-

γὰρ ἔστιν ὑπερκεῖσθαι, μὴ ὄντος τοῦ ὑποβεβηκότος. Ὥστε εἰ κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου θεότης μὲν ἀνεφάνη ἡ θεία ἐνέργεια· μετὰ δὲ τὸ τοῦτο δειχθῆναι, ἐζητήθη προσαποδειχθῆναι, εἰ ὑπέρκειται ταύτῃ κατ' οὐσίαν ὁ Θεός· ὃ καὶ ἀνεφάνη παρὰ πάντων, ὡς φασὶ, κηρυττόμενον, πῶς οὐ περιφανῶς ἔκ τε τῶν κοινῇ καὶ τῶν ἰδίως τῷ πατρὶ τῶν δογμάτων τούτων συγγεγραμμένων αὐτὴ μὲν ὑφειμένη θεότης ἂν λέγοιτο, ὑπερκείμενος δὲ ταύτης κατ' οὐσίαν ὁ Θεός ; Τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὶ προσεπιδαψιλεύονται συμπεραίνοντες οὕτως; ἁπλῶς, *Εἰ ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν ὁ Θεὸς τῆς ἑαυτοῦ θεότητος*, ἀναφανέντος, δι' ὧν συκοφαντοῦσιν ἐν τούτῳ τῷ μέρει ῥητῶν, τοῦ χάριν πανταχῶς τὴν καθ' ὑπεροχὴν καὶ ἐλάττωσιν ἐμυθεύσαντο διαφοράν. Ἔθος γὰρ αὐτοῖς μὴ δι' ἑαυτῶν δοκεῖν λέγειν, ἐν οἷς ἐπίδηλοι φαίνονται βλασφημοῦντες, ἀλλά τινος τῶν παλαιτέρων συκοφαντήσαντες ῥῆσιν, αὐτὴν ταύτην ἐπιφέρειν γυμνὴν, τὰ ἐπ' ἄλλων εἰρημένα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν βιαζόμενοι, εἰς παράστασιν τῆς ἑαυτῶν ἀνομίας. Ὃ κἀνταῦθα ποιοῦντες ἐλέγχονται. Τὴν γὰρ τοῦ ὅτι ὑπέρκειται ὁ Θεὸς κατ' οὐσίαν τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας, Θεότητος ὀνομαζομένης, κατασκευὴν γὰρ παράγοντες, ὅσαχῶς ὑπέρκειται δι' ὧν παρήγαγον δεδηλώκασι. Καὶ τὸ μὲν τάξει φασὶ, τὸ δ' ἀκολουθήσει κατ' ἀνάγκην συμβαινούσῃ, τὸ δὲ θέσει, τὸ δὲ ποσότητι.

Καὶ γοῦν ἑπτακαιδέκατος τρόπος διαφορᾶς αὐτοῖς ἐπινενόηται παρὰ τὴν τάξιν, κατὰ τὸ πρότερον καὶ τὸ δεύτερον· ὃν δὴ τρόπον διαφορᾶς ἀπό τε τοῦ μεγάλου Βασιλείου κατασκευάζουσιν, εἰρηκότος ἐν τοῖς Ἀντιῤῥητικοῖς περὶ τῆς ἐν τοῖς θείοις προσώποις διακρίσεως, ἀλλ' οὐ περὶ τῆς, ὡς αὐτοί φασιν, οὐσίας καὶ ἐνεργείας διακρίσεως, Ὅτι ἔστι τι τάξεως εἶδος, καὶ ἐπαγαγόντος, Ἐν τοῖς τοιούτοις γὰρ πρότερον τὸ αἴτιον λέγομεν, δεύτερον τὸ αἰτιατόν· ἀπό τε τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, φήσαντος, Τὸ, Θεὸς, ὄνομα δεύτερόν ἐστι τῆς φύσεως. Ἐπεὶ τοίνυν αἰτία μὲν ἔστιν ἡ θεία οὐσία, αἰτιατὴ δὲ ἡ θεία ἐνέργεια, συνάγουσιν ὅτι πρότερον μὲν ἡ θεία οὐσία, δεύτερον δὲ ἡ θεία ἐνέργεια

Ὀκτωκαιδέκατος τρόπος διαφορᾶς αὐτοῖς ἐπινόηται, κατ' ἀναγκαίαν ἀκολούθησιν· ὅτι ἡ μὲν θεία οὐσία προηγεῖται, ὡς τὸ παρὰ φύσιν· ἡ δὲ θεία ἕπεται ἐνέργεια, ὡς τὸ παρὰ γνώμην. Ὅπερ ἀπὸ τῶν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου πειρῶνται δεικνύναι, εἰρηκότος, κατ' ἄλλην ἔννοιαν, κατὰ τῶν Ἀρειανῶν οὕτωσι, *Εἰ τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων διδόασι τῷ Θεῷ, διὰ τί τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ*; καὶ πάλιν λέγοντος, *Ὥσπερ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρκειται καὶ προηγεῖται τοῦ βούλεσθαι τὸ κατὰ φύσιν.* Ἐκ τούτων γὰρ τὴν ἀκολούθησιν ἀναγκαίαν εἰσάγουσιν, ὡς ἐπεὶ τῆς βουλήσεως ὑπέρκειται τὸ κατὰ φύσιν· ἡ δὲ θεία βούλησις τοῦ Θεοῦ ἐστιν ἐνέργεια· ὑπέρκειται ἄρα καὶ τῆς θείας ἐνεργείας τὸ κατὰ φύσιν. Ἀλλ' οὕτως

Digitized by Google.

φησιν ὁ διδάσκαλος, Ὑπέρκειται καὶ προηγεῖται τοῦ βούλεσθαι τὸ κατὰ φύσιν, ὥσπερ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην· ὡς ἄρα λοιπὸν τὸ κατὰ φύσιν πρὸς τὸ παρὰ γνώμην κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολούθησιν ἕψεται, καὶ ἡ θεία ἐνέργεια τῇ θείᾳ οὐσίᾳ.

A ra est etiam divinæ operationi emineat illaque superius exsistat. Verum sic ait Athanasius : *Eminet præitque voluntati quod ex natura est, haud secus ac voluntati opponitur, quod est præter voluntatis sententiam.* Jam itaque secundum eamdem consecutionem, quod est ex natura, sequetur ad id quod est præter voluntatis sententiam, et divina operatio divinam essentiam.

Ἐννεακαιδέκατος τρόπος διαφορᾶς αὐτοῖς ἐφεύρηται, κατὰ θέσιν. Ἡ μὲν θεία οὐσία ἀνωτέρω τυγχάνει, ἡ θεία ἐνέργεια κατωτέρω. Καὶ τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου συκοφαντοῦντες βούλονται παριστᾶν, λέγοντος, Ὥστε εἴ τι νοήσεις τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Πνεύματος κατωτέρω. Ἐξ οὗ συμπεραίνοντες φασὶν. Τίνα οἰητέον εἶναι τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, ἢ δῆλον ὅτι τὰ προαιώνια; Τὰ δὲ πρὸ τῶν αἰώνων ἄκτιστα πάντα, ὧν ἀνωτέρω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗτος ὁ θεῖος ἀνὴρ εἴρηκεν.

Decimus nonus illis adinventus est distinctionis modus, penes situm. Essentia enim divina superior est; divina autem operatio inferior. Id vero etiam ex magno Basilio per calumniam nituntur astruere, dicente : *Quamobrem si quid sæculis ulterius mente conceperis, illud quoque Spiritu inferius est.* Quo ex dicto concludentes aiunt : *Quænam vero existimandum esse sæculis ulteriora, præter scilicet antesæcularia ? Quæ autem sæculis priora sunt, omnia increata sunt, quibus divinus vir dixit Spiritum sanctum superiorem esse.*

Εἰκοστὸς τρόπος διαφορᾶς αὐτοῖς μεμυθολόγηται κατὰ ποσότητα· ὅτι ἡ μὲν θεία οὐσία ἀπειράκις ἀπείρως ὑπέρκειται· ἡ δὲ θεία ἐνέργεια ἀπειράκις ἀπείρως ὑφεῖται. Καὶ τοῦτο παριστᾶν ἐθέλοντες, ἐπηρεάζουσι, τὸν θεῖον συκοφαντοῦντες Μάξιμον, περιφανέστατα τὴν τοιαύτην παράθεσιν ἐπὶ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων εἰρηκότα, ὅτι πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται· ὅπερ αὐτοὶ ἐπὶ τῆς, ἣν εἶπον, ἀκτίστου φυσικῆς καὶ οὐσιώδους ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἐξέλαβον· κἀντεῦθεν ἐκ τούτου συνάγουσιν ὅτι ἐπεὶ ἡ θεία ἐνέργεια τῶν μεθεκτῶν ὕσα φαίνεται, πῶς οὐ καὶ ταύτης ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται;

Vicesimum distinctionis modum commenti sunt penes quantitatem, quod divina essentia infinities infinite superemineat, divina autem operatio infinities infinite subsidat ac inferior exsistat. Idque ut astruant fucum faciunt, divum Maximum adducentes per calumniam, qui apertissime comparationem ejusmodi de Deo ac rebus ab eo creatis protulerit, nempe Deum infinities infinite eminere, iis omnibus quæ participant ac participantur, quod illi de increata, ut vocant, naturali et essentiali Dei operatione acceperunt; hincque adeo colligunt : *Siquidem divina operatio ex illis videtur quæ participantur, quidni et ei Deus infinite eminet ?*

Ἐντεῦθεν καὶ ὁ εἰκοστὸς πρῶτος τῆς διαφορᾶς αὐτοῖς προσπεπόρισται, παρὰ τὰς κατὰ ποιότητα ὑπερθέσεις καὶ ὑφέσεις, ὅτι ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὡς τὰ ὄντα ἅγια (1) ὑπερέχει· ἡ δὲ ἐνέργεια ὡς τὰ οὐκ ὄντα ἅγια ὑπερέχεται· ἃς ὑπερθέσεις καὶ ὑφέσεις κατὰ ποιότητα ἀπὸ δύο τινῶν μάλιστα κατασκευάζειν νομίζουσι τοῦ μεγάλου Διονυσίου ῥητῶν, καὶ τοῦτο πάντῃ παρὰ τὸν τοῦ ἁγίου τούτου σκοπόν· ἑνὸς μὲν ῥητοῦ, τοῦ Γαΐῳ τὴν ἀπορίαν ἐπιλύοντος, ζητοῦντι

Hinc et illis quasi corollarii loco vicesimus primus distinctionis modus quæsitus est, penes qualitatis (ut sic dicam) superlationes et submissiones. Quod nimirum Dei quidem essentia, ut quæ sunt sancta, superexcedat, operatio vero, ut quæ non sunt sancta, superexcedatur : quas utique qualitatis ratione excellentias ac submissiones, ex duplici maxime magni Dionysii sententia se existimant probare, omnino tamen contra viri sancti mentem. Atque

(1) Ὡς τὰ ὄντα ἅγια. Portentosa omnia Palamitarum de Dei essentia, ejusque operatione; tantis hic a nostro Caleca exposita, ut solum memorasse, confutasse sit; quod palam sit, ejus, quam essentialem ac cœternam Deo ἐνέργειαν ponunt, eas esse conditiones, quæ vere creatum aliquid extra Deum illam esse ostendant; proinde ejus effectum, solaque ejus voluntate exsistens, non necessaria aliqua conjunctione illi cohærens. Idque omnino evincit Dionysii uterque locus, hic allatus, quibus illi per summum stuporem nitebantur sua confirmare. Ἐνέργεια ergo, non ipsa in se, quæ Deus ipse est, summa cum Deo unitate, nihilque reipsa a natura et essentia diversa, sed ejus effectus; majestas ipsa et claritas, δόξα, quam Deus extra sui in visionem seipso quandoque amicis impartitur, ad Deum se habet, ut quæ non sunt sancta, iis comparata quæ sancta sunt; quæ ipsa creati ad Deum ratio est : τοῦ μὴ ὄντος πρὸς τὸ ὄν. Tanquam non sint, ac nihil sint, sic sunt omnia, relata ad Deum. Hocque volunt sic emphatica Dionysii verba, quibus reddendis non satis felix desudavit Corderii industria, potuitque meliora vel a sodali Lanselico habere : Priori loco ex II *ad Caium*, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ἐπέκεινα, nullo sensu reddit, ac velut esset θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία, *tanquam principium divinitatis et principium bonitatis*, cum sit, *Superior est* ὁ ὑπεράρχιος (*Deus omni principio eminens*) *sic dicta divinitate et bonitate, uti etiam divinitatis et bonitatis principio*; quod Dei donum vocat, quo et dii et boni efficiamur, participate ab illo; cui proinde liquet eum eminere. Altero loco ex XII *De divin. nom.*, καὶ πάντων τῶν μετεχόντων καὶ τῶν μετοχῶν, subaudi, ὑπερίδρυται, *eminet omnibus participantibus et participationibus*; Cord. *Cum* ὁ αἴτιος *omnium participantium et participationum auctor.* Paulo melius Lanselius, *Superat ea omnia quæ participant*; sed debuit addere, *et quæ participantur.*

Digitized by Google

unus locus est, quo Caii dubitationem solvit, qua ab eo quæsierat : *Quinam fiat, ut qui est super omnia, etiam super divinitatis et bonitatis principium existat* ? Ostendit quod deitatis ac bonitatis principium dicitur, ipsam esse, quæ ex nobis ad Deum habitudo est ac imitatio ; quod et nos Deum imitemur, non ille nos ; quæ et illorum quæ deificantur et bonificantur, divinitatis ac bonitatis principium est : quatenus divinitate ac bonitate donantur. Ac velut concludens subdit : *Qui est omnis principii supra quam principium, etiam sic dicta divinitate ac bonitate, haud secus ac divinitatis et bonitatis principio, superior exsistit, in quantum inimitabilis, incomprehensusque et absolutus, imitationibus habitudinibusque antecellit, iisque quæ imitantur ac impartiuntur.* Alter locus est [b], quo explanat quonam modo dicatur *Sanctus sanctorum et Deus deorum, et Dominus dominorum, et Rex regum* ; declaratque hæc dicendo, eam designari excellentiam, *ut quantum præstant sancta, vel dominantia, vel divina, vel reg a, iis quæ non sunt, ipsisque participantibus ipsæ per se participationes, tantum omnibus sublimior sit, qui est super omnia, omnibusque participantibus et participationibus, auctor ipse imparticipabilis, præcellat.*

Hinc manifestissime inveniri dicunt submissam divinitatem, eamdemque ipsam participationem nuncupari et imitationem et habitudinem. Explanant vero omnia hæc in fidei suæ formula, ut hoc probent : Postquam nimirum visum est, divinam operationem divinitatem dictam increatum esse, quæsiisse demonstrari, Num Deus essentialiter illa superior sit ; visumque esse etiam hoc, communi omnium calculo prædicari ; illa omnino omnibus confirmantes, quæ dogmatum auctor in suo dialogo, cui titulus *Barlaamites et Orthodoxus*, privatim conscripserat. Ait itaque : *Divinitate* (scilicet deinde donandi facultate) *ejus qui cuncta novit, Deus, prius quam fiant, quam magnus Basilius Spiritu inferiorem dixit, natura vero posteriorem magnus Athanasius ; ea quæ vere divinitas appellatur, quæ circa divinam naturam est, ut Gregorius Nyssenus asseruit ; hac nimirum Dei essentia, quæ omne nomen superat, quæ nulla proferri voce potest, circa quam prææternæ semper virtutes sunt ac operationes, quæ ipsa divinitas a propria sua operatione nominetur, quomodo non superior exsistat ? Sed et magnus Dionysius in medium adducendus est. Hic enim apertius Dei deitates dicit, unamque alteri præcellentem. Rursusque in eodem dialogo : Omnino vero cum hæ virtutes sint rebus superiores (omnia enim quæ participant, ex illis quæ participabilia sunt, ortus sui habent originem), idemque est ac si dicamus, hæ participationes atque virtutes nunquam cœperunt, ut auctor est divus Maximus ; tametsi juxta eumdem Deus etiam iis omnibus quæ participabilia sunt, infinities infinite emineat.* Rursusque libro quarto, *Adversus Acindy-*

παρὰ τοῦ διδασκάλου τούτου, Πῶς ὁ πάντων ἐπέκεινα καὶ ὑπὲρ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ἐστὶ, καὶ δεικνύντος ἀγαθαρχίαν καὶ θεαρχίαν λέγεσθαι τὴν ἀφ' ἡμῶν, πρὸς τὸν Θεὸν σχέσιν καὶ μίμησιν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς μιμούμεθα Θεὸν, οὐχ ἡμᾶς ἐκεῖνος· ἧτις καὶ ἀρχή ἐστι τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι τὰ θεούμενα καὶ ἀγαθυνόμενα, καθ' ὃ θεοῦνται καὶ ἀγαθύνονται· καὶ ἐπιφέροντος συμπερασματικῶς, Ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος, καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος καὶ ἀγαθότητος, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ἐστὶν ἐπέκεινα, καθόσον ὁ ἀμίμητος καὶ ἄσχετος ὑπερέχει τῶν μιμήσεων καὶ τῶν σχέσεων, καὶ τῶν μιμουμένων καὶ τῶν μετεχόντων· ἑτέρου δὲ ῥητοῦ διασαφοῦντος, πῶς Ἅγιος ἁγίων λέγεται, καὶ Θεὸς θεῶν, καὶ Κύριος κυρίων, καὶ Βασιλεὺς βασιλέων· καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐν τῷ ταῦτα λέγειν δηλοῦντος Ὅτι καθόσον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἅγια, ἢ κύρια, ἢ θεῖα, ἢ βασιλικὰ, καὶ αὐτῶν μετεχόντων αἱ αὐτομετοχαὶ, κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυται πάντων τῶν ὄντων ὁ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μετοχῶν ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος.

Ἐκ τούτων σαφέστατον ὑφειμένην λέγουσιν εὑρίσκεσθαι θεότητα, καὶ μετοχὴν τὴν αὐτὴν καὶ μίμησιν καὶ σχέσιν ὀνομάζεσθαι. Καταστρωννύουσι δὲ ταῦτα πάντα ἐν τῇ τῆς ἑαυτῶν πίστεως ὁμολογίᾳ, εἰς κατασκευὴν τοῦ, ὅτι μετὰ τὸ φανῆναι τὴν θείαν ἐνέργειαν θεότητα ὀνομαζομένην ἄκτιστον, ἐζήτησαν ἀποδειχθῆναι, εἰ ὑπέρκειται ταύτης κατ' οὐσίαν ὁ Θεός· καὶ ἀνεφάνη καὶ τοῦτο παρὰ πάντων κηρυττόμενον· ἐκεῖνα πάντως διὰ πάντων ἐπικυροῦντες, ἅπερ ὁ τῶν δογμάτων πατὴρ ἐν τῷ κατὰ Βαρλααμίτην καὶ Ὀρθόδοξον διαλόγῳ αὐτοῦ ἰδίᾳ συνεγγράφει. Λέγει γοῦν, Τῆς οὖν θεότητος, δηλαδὴ τῆς προαιωνίου θεατικῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, τοῦ τὰ πάντα εἰδότος Θεοῦ πρὸ γενέσεως, ἣν κατωτέρω μὲν τοῦ Πνεύματος, ὁ μέγας εἴρηκε Βασίλειος, δευτέραν δὲ τῆς φύσεως ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τῆς κυρίως θεότητος προσαγορευομένης, τῆς περὶ τὴν θείαν φύσιν οὔσης, ὡς ὁ Νύσσης ἀπεφήνατο Γρηγόριος. Ταύτης οὖν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερώνυμος, ἡ ἀνεκφώνητος, περὶ ἣν ἀεὶ προαιώνιοι δυνάμεις εἰσὶ καὶ ἐνέργειαι, θεότης ἀπὸ τῆς οἰκείας αὐτῆς ἐνεργείας ὀνομαζομένη, πῶς οὐκ ἂν ὑπερκειμένη εἴη ; Δεῖ δὲ καὶ τὸν μέγαν Διονύσιον προαγαγεῖν· οὗτος γὰρ ἐμφανέστερον λέγει τοῦ Θεοῦ θεότητα, καὶ τὴν μὲν ὑπερκειμένην τῆς ἑτέρας. Καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Πάντως δὲ τῶν δυνάμεων τούτων οὐσῶν ὑπὲρ τὰ ὄντα· πάντων γὰρ τῶν μετεχόντων ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἐχόντων τὰ μεθεκτά· ταυτὸν δ' εἰπεῖν αἱ μετοχαὶ καὶ δυνάμεις αὗται οὐδέποτε ἠρξαντο κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον· καίτοι κατὰ τὸν αὐτὸν, καὶ τῶν μεθεκτῶν πάντων ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται. Καὶ πάλιν ἐν τῷ

[a] Epist. 2, ad Caium. [b] De divin. nom. c. 12.

Digitized by Google

πρὸς Ἀκίνδυνον τετάρτῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Ὑποψιθυρίσας τοίνυν, Ἀλλαχοῦ δὲ σαφέστερον ὁ θεῖος Διονύσιος αὐτὰς μὲν τὰς δυνάμεις καὶ τὰς μετοχὰς ὑπὲρ τὰ μετέχοντά φησι· ταυτὸν δ' εἰπεῖν, ὑπὲρ τὰ κτίσματα· πᾶν γὰρ κτιστὸν μετοχῇ τὸ εἶναι ἔχει· τὸν δὲ Θεὸν ὑπὲρ ταύτας τὰς δυνάμεις καὶ τὰς μετοχάς φησι, γράφων, Καθόσον ὑπερέχουσι, καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐκοῦν δῆλος ἐκ τούτων ἡ πᾶσα κατασκευὴ τῆς ὑπεροχῆς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ὑφέσεως τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ· ἀναφαίνεται δὲ μάλιστα καὶ ἐκτὸς [forte ἔκτυπος] τις τρόπος τῆς ὑπεροχῆς. Ὅσῳ γὰρ τὰ κτίσματα ὑφεῖται ὧν μετέχουσι μετοχῶν, τοσούτῳ καὶ αἱ μετοχαὶ σῦται τῆς οὐσίας ὑφεῖνται τοῦ Θεοῦ. Δῆλον γὰρ ἀπό τε τοῦ ῥητοῦ τῆς κατασκευῆς τοῦ τῶν δογμάτων πατρός· τοῦτο δὲ μετὰ τῆς ἀσεβείας πολὺ καὶ τὸ ἀνήκεστον ἔχει.

Εἰκοστὸς δεύτερος τρόπος αὐτοῖς προσεξεύρηται, τῇ πρὸς τὴν κτίσιν ἀποβλέψει, Ὅτι ἡ μὲν θεία ἐνέργεια ἀπεργαστικὴ τῶν ἐκτός ἐστιν, ἡ δὲ θεία οὐσία οὐδενὸς ἀπεργαστικὴ τῶν ἐκτός. Ὡς γὰρ ἔοικε, βουλόμενοι καθάπαξ τὴν τρισυπόστατον ἐκείνην καὶ μακαρίαν φύσιν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκτοπίσαι μὴ μόνον διοικήσεων, ἀλλὰ καὶ δημιουργίας· καὶ ἀντεισάξαι τὸ φῶς ἐκεῖνο, ὅπερ οὗτοι φαντασθέντες, ὡς εἴρηται, καὶ μίαν τῶν πολλῶν ἐνεργειῶν αὐτὸ θέμενοι, οὐμενοῦν εἶναι τοῦτο τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἔφασαν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν, ἀφθονώτερον καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν κτίσιν δράσεως τὰς διαφορὰς ἐπιλογίζοντες τῆς θείας οὐσίας καὶ τῆς θείας ἐνεργείας· καὶ τὴν μὲν ἐνεργείας (ἴσον δ' εἰπεῖν ἐκεῖνο τὸ φῶς) δημιουργὸν αἰτίαν καὶ ποιητικὴν πάσης δογματίζουσι κτίσεως· τὴν δὲ θείαν οὐσίαν οὐκουν δι' ἑαυτῆς οὐτινοσοῦν αἰτίαν τῶν ἐν τῇ κτίσει πιστεύουσι. Καὶ φασὶν ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ζητημάτων, *Τὸ μὲν ἐκ Θεοῦ κἀπὶ τῶν κτισμάτων εἴρηται· τὸ δ' ἐκ τῆς οὐσίας ἐπ' οὐδενὸς εἴρηται πώποτε τῶν κτισμάτων· μᾶλλον μὲν οὖν ἀπείρηται τοῦτο παντελῶς τοῖς ἁγίοις.* Ὁ δὲ τῶν αἱρέσεων πατὴρ ἐν τῷ κατὰ *Θεοφάνην καὶ Θεόκτιμον* διαλόγῳ, *Οὐμενοῦν*, φησὶν, *ἀπεργαστικήν τινος τῶν ἐκτὸς τὴν θείαν τυγχάνειν οὐσίαν.* Ταῦτα δὲ λέγοντες, πᾶσαν δημιουργίαν παρεληλύθασιν. Ἦν γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ διαφέρειν ἔφασαν, ὡς δεδήλωται, θείαν ἐνέργειαν, ταύτην καὶ μόνην αὖθις διατείνονται, δημιουργήσασαν τὸ πᾶν πρότερον, καὶ συνέχουσαν ὕστερον. Οὐκοῦν ἀκολούθως τῇ ὑποθέσει ταύτῃ καὶ τοὺς ἑφεξῆς συμπλέκουσι τῆς διαφορᾶς τρόπους.

Ὅθεν εἰκοστὸς τρίτος ἐστὶν, ὅτι ἡ μὲν ἐνέργεια προσπελάζει τοῖς κτίσμασιν· ἡ δὲ θεία οὐσία ἀπροσπέλαστός ἐστιν. Εἰκοστὸς τέταρτος, ὅτι ἡ μὲν θεία ἐνέργεια σώζει ταῦτα, λαμβανομένη· ἡ δὲ θεία οὐσία ἐξαναλίσκει ταῦτα, πρὶν ληφθῆ. Εἰκοστὸς πέμπτος, ὅτι ἡ μὲν ἀναμιγνυμένη τούτοις οὐ φύρεται· ἡ δ' εἰ μεταληφθείη, φυρμὸν πείσεται. Εἰκοστὸς ἕκτος, ὅτι ἡ μὲν φοιτᾷ κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ

A num, cujus initium est, *Susurrans igitur: Alio autem loco clarius divus Dionysius ipsas quidem virtutes ac participationes illis quæ participant superiores dicit. Idem vero est ac si dicat rebus creatis. Quidquid enim creatum est, participatione (ac quasi precario) esse habet; Deum vero hisce virtutibus ac participationibus superiorem dicit, dum ita scribit:* « *Quantum præcellunt*, etc. Ex his igitur liquido patet omnis probatio excellentiæ essentiæ divinæ, ac demissionis illius operationis; elucetque maximæ exterior quidam præcellentiæ modus. Quantum enim creata inferiora sunt ils participationibus, quas participant, tantum quoque hæ participationes inferiores sunt Dei essentia. Liquet enim ex illa auctoritate, qua est usus ad probandum horum dogmatum auctor. Hoc vero præter impietatem, ingentis plenum dementiæ est.

B Præter hos vero vicesimus secundus illis modus adinventus est, per respectum ad creaturam; quod nimirum divina operatio, eorum quæ extra sunt, effectrix sit, divina autem essentia nullius eorum quæ sunt extra, sit effectrix. Nam ut videtur, cum omnino illis constitutum esset, ut trine subsistentem ac beatam illam naturam, nedum ab humanarum rerum gubernatione, sed et a creatione proscriberent, ejusque loco lucem illam, quam ipsi commentiti sunt, uti dictum est, inducerent, ac cum illam unam e multis illis operationibus statuerent, noluerunt eam Dei essentiam dicere, C sed Dei operationem; uberius quoque ex efficacia erga creaturas, distinctionum momenta divinæ essentiæ divinæque operationis, concludentes. Ac quidem operationem (perinde autem dicatur lucem illam) effectricem causam ac creatricem omnium creatorum docent; divinam vero essentiam, nullius prorsus eorum quæ sunt in creatura, ipsam per se auctorem esse credunt. Aiuntque in prima quæstione: *Ex Deo quidem de creatis quoque dictum est; de essentia autem, de nulla unquam dictum est creatura: quin imo id prorsus a sanctis vetitum est.* Hæreseon vero auctor ac parens in suo *Theophanes et Theotimus*, dialogo, *Non vero*, inquit, *ullius rei extra effectricem divinam essentiam.* Hæc vero dum dicunt, quidquid fabulosum ac portentosum fingi animo potest, excesserunt. Quam enim tantis a divina essentia differre dixerunt, uti ostensum est, divinam operationem, hanc ipsam unamque rursus rerum hanc universitatem prius condidisse, ac postea conservare, asseverant. Consentanee igitur hinc argumento etiam distinctionis modos contexunt.

Unde vicesimus tertius modus est: Quod operatio quidem creatis rebus propinquat, divina vero essentia inaccessa est. Vicesimus quartus, quod divina quidem operatio, si accipiatur, hæc incolumia præstat; divina vero essentia, priusquam accepta fuerit, eadem consumit. Vicesimus quintus, quod operatio illis commista non confunditur; essentia vero si commercium illum incat, confu-

Digitized by Google

sionem patietur. Vicesimus sextus, quod operatio quidem inferius ad creaturam venit, ab eaque participatur et impartitur, et sanctificat ac illuminat, insidetque, et eos qui sunt digni, deificat; essentia vero ejusmodi est quæ non prodeat, ac incommunicabilis manet, nec prorsus in creatis habitat, aut illuminat, vel insidet, aut illa sanctificat. Vicesimus septimus, quod operatio quidem est proprie Deitas, et vita et sapientia et virtus; essentia vero ipsa per seipsam non est deitas, neque vita neque sapientia neque virtus. Vicesimus octavus quod operatio omnium hæreditas est, finisque desiderabilium; essentia vero nec cujusque hæreditas est, nec beatitudinis finis.

μετέχεται ὑπ' αὐτῆς καὶ μεταδίδοται καὶ ἁγιάζει καὶ φωτίζει καὶ ἐνιδρύει καὶ θεοῖ τοὺς ἀξίους· ἡ δ' ἀνεκφοίτητος καὶ ἀμετάδοτος, μένει, μηδόλως κατοικοῦσα ἐν τοῖς κτίσμασι, μηδὲ φωτίζουσα, μηδὲ ἐνιδρύουσα, μηδὲ θεοῦσα ταῦτα. Ε κοστὸς ἑβδομος, ὅτι ἡ μὲν ἐνέργεια κυρίως ἐστὶ θεότης καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ δύναμις· ἡ δ' οὐσία οὐκ ἔστι δι' ἑαυτῆς θεότης, οὐδὲ ζωή, οὐδὲ σοφία, οὐδὲ δύναμις. Εἰκοστὸς ὄγδοος, ὅτι ἡ μὲν ἐνέργειά ἐστιν ἡ πάντων κληρονομία, καὶ τὸ τέλος τῶν ἐφετῶν· ἡ δ' οὐσία οὔτε κληρονομία ἐστὶν οὐτινοσοῦν, οὔτε μακαριότητος τέλος.

In hunc modum inaccessam omni creaturæ dicunt divinam essentiam, et intactam et incomprehensam, et quæ non prodeat sitque incommunicabilis, non ut inde ejus excellentiæ magnitudinem efferant (bene enim esset hæc illi magnifice exque decoro tribuere, juxta sanctorum doctorum de Deo doctrinam), sed hoc enitentes, ut eo prætextu, ut videtur, quam procul ab humanis eam rebus proscribant. Majorique temeritate ac audacia, si a nobis participetur, duorum alterum necessario illi eventurum asserunt: *Aut enim*, aiunt, *naturam consumet prinsquam accipiatur; vel si illius hæc particeps facta fuerit, confusionem utique patiatur.* Sic cultis illis ac magnificis verbis instructo adversus essentiam divinam mendacio, obique excellentem ejus terrorem ac majestatem ab humanis eam rebus submoventes, palam jam ac fiducia lumen illud inducunt, illudque ipsum divinam operationem esse asserunt, atque eam ponunt quæ inferius ad creaturam veniat, et ab omnibus participetur placide simul ac benigne, eosque qui sunt digni, deificet ac sanctificet, insideatque atque conservet: quæ videlicet omnia fiat, ut salutem et incolumitatem universis præstet.

Οὕτως απροσπέλαστον ἁπάσῃ τῇ κτίσει τὴν θείαν οὐσίαν φασὶ, καὶ ἀναφῆ καὶ ἀχώρητον καὶ ἀνεκφοίτητον καὶ ἀμετάδοτον, οὐ τὸ μέγα τῆς ὑπεροχῆς αὐτόθεν αὐτῇ καταγγέλλοντες (καλῶς γὰρ ἂν εἶχεν αὐτῇ ταῦτα σεμνῶς ἀποδιδόμενα, κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν διδασκάλων θεολογίαν), ἀλλὰ τῇ προφάσει ταύτῃ, ὡς ἔοικε, τῶνδε μακρότερον αὐτὴν ἀπελαύνειν φιλοτιμούμενοι. Θαῤῥαλεώτερον δὲ καὶ δυοῖν θάτερον, εἰ μεταληφθείη παῤ ἡμῶν, πείσεσθαι προσαναγκάζουσιν· *Ἡ γὰρ*, φασὶν, *ἐξαναλώσει τὴν φύσιν, πρὶν ἂν ληφθῇ, ἢ φυρμὸν ἂν, ταύτης μετασχοῦσα, πάθοι.* Οὕτω διὰ τῶν σεμνῶν τούτων τῆς θείας οὐσίας καταψευσάμενοι, καὶ δι' ὑπερβολὴν δῆθεν τοῦ ταύτην φοβερὰν εἶναι τῶν καθ' ἡμᾶς ἀποστήσαντες, μετὰ παῤῥησίας τὸ φῶς ἐκεῖνο παρεισάγουσι, τὴν δὲ θείαν ἐνέργειαν τοῦ ταυτὶ τυγχάνειν καλέσαντες, καὶ ταύτην εἶναι τίθενται τὴν φοιτῶσαν κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ μετεχομένην ὑπὸ πάντων ἡμέρως ὁμοῦ καὶ φιλανθρώπως, καὶ θεοῦσαν τοὺς ἀξίους, καὶ ἁγιάζουσαν καὶ ἐνιδρύουσαν καὶ συνέχουσαν, τὰ πάντα γινομένην διὰ τὴν πάντων σωτηρίαν.

Cæterum, quod divinam essentiam ejusmodi sentiant, quæ nec adiri possit, ac ea quæ adeant, consumat, sequentia confirmant. Post quæstiones enim, circa finem confessionis suæ, volentes hoc crimen subtegere, sic aiunt: *Dei quoque essentiam, idcirco quod sancti inaccessam eam dicant et impartibilem, ejusmodi existimare quæ corrumpendi vim habeat, eos qui ita sentiant (o audaciam ac temeritatem!) impios asseveravere, idque adeo cum Deus Mosi locutus sit*: « Nemo videbit faciem meam, et vivet[1]. » Proinde quibus videntur depellere, ne Dei essentia existimetur, corruptionem ac interitum afferre, iisdem ipsis imprudentes hanc illius vim prorsus æstimandam probant. Quid enim aliud hæc eis vult ludificatio: *Idque adeo cum Deus Mosi locutus sit*, « *Nemo videbit faciem meam, et vivet?* » Si enimvero hoc amoliebantur, esse eam quæ corruptionem ac interitum afferat, alicujus loci meminissent, quo Deus quæ nostra sunt vivi-

Ἀλλὰ τὸ μὲν απροσπέλαστον καὶ ἀναλωτικὴν εἶναι νομίζειν αὐτὴν τὴν θείαν οὐσίαν τὰ ἑπόμενα παριστᾷ. Μετὰ γὰρ τὰ ζητήματα, πρὸς τῷ τέλει τῆς ἑαυτῶν πίστεως, τὸ ἔγκλημα τοῦτο δῆθεν συσκιάσαι βουλόμενοι, φασὶ, *Καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ παρὰ τῶν ἁγίων εἰρῆσθαι ταύτην ἀπροσπέλαστον καὶ ἀμέθεκτον, φθαρτικὴν εἶναι νομίζειν, τοὺς οὕτω περὶ ταύτης φρονοῦντας, ὦ τόλμης! ἀσεβεῖς ἀπεφήναντο· καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ πρὸς Μωσῆν εἰρηκότος, Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται.* Οὐκοῦν δι' ὧν δοκοῦσιν ἀποσείσασθαι τὸ φθαρτικὴν εἶναι νομίζειν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν αὐτῶν τούτων λανθάνουσι τὸ φθαρτικὴν αὐτὴν εἶναι νομίζειν κατασκευάζοντες. Τί γὰρ ἕτερον αὐτοῖς ἡ ἐργασία βούλεται αὕτη, καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ πρὸς Μωσῆν εἰρηκότος, *Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται;* Εἰ γὰρ ἀληθῶς τὸ φθαρτικὴν εἶναι ταύτην ἀπεσείοντο, ῥητοῦ τινος ἂν ἐμέμνηντο, τοῦ ζωοποιεῖν καὶ συνιστᾷν τὰ καθ'

[1] Exod. xxxiii, 20.

Digitized by Google

ἡμᾶς μαρτυροῦντος τὸν Θεὸν, καὶ οὐχὶ τοῦ δοκοῦντος ἐναντίον. Σαφέστερον δὲ ὅμως τὴν τοιαύτην δεδήλωκεν ἔννοιαν ὁ ταῦτα τὴν ἀρχὴν ἀνευρηκώς. Ἐν γὰρ τῷ πρὸς Ἀκίνδυνον πέμπτῳ λόγῳ αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀρχή, *Ἀλλὰ τίς ἂν δύναιτο μεταπεῖσαι; Αὕτη τοίνυν*, φησὶ, *καθ' αὑτὴν ἡ θεία μετεχομένη φύσις ἢ συγχύσεως πείσεται, ἢ τὴν παθητὴν ἐξαναλώσασα φθόσει φύσιν πρὶν ἂν ληφθῇ.* Τὸ δὲ ἐξαναλίσκειν τὴν ἐπίκηρον ταύτην φύσιν φάσκειν τίνος ἑτέρου ἢ τοῦ φθείροντος θετέον; Εἰ καὶ *πῦρ καταναλίσκον* ὁ Θεὸς γέγραπται, ἀλλὰ πᾶσαν μοχθηρίαν, καὶ οὐχὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Μᾶλλον μὲν οὖν, διὰ τὸ σώζειν αἱρεῖσθαι ταύτην, τὴν κακίαν φθείρειν πιστεύεται.

Ἐκ δὲ τούτων πολλά τε ἄλλα, καὶ δὴ καὶ οὐ μικρὸν ἄτοπον περὶ τὴν σάρκωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου συνάγεται. Ἐπεὶ γὰρ ἡ μακαρία καὶ ἀειπάρθενος Θεοτόκος ἐκ τῶν ἑαυτῆς παναγνων καὶ παρθενικῶν αἱμάτων δανεισαμένη τῷ Θεῷ Λόγῳ σάρκα, καὶ συλλαβοῦσα καὶ βαστάσασα καὶ τεξαμένη αὐτὸν τὸν Θεάνθρωπον Λόγον, οὐκ ἀνήλωται οὐδ' ἔφθαρται, ὅσον κατ' αὐτοὺς, οὐκ αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν τοῦ Θεοῦ συνειληφε Λόγον, ἀλλὰ τὴν ἀνυπόστατον ἐνέργειαν. Ἔτι δὲ περὶ τῆς ἐκ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος μεταβολῆς οὐ μικρὰ οὐδ' ὀλίγα τὰ ἄτοπα κατ' αὐτοὺς ἀνακύπτει.

Τῶν δ' ἄλλων ἀντιθέσεων ὁ τῶν δογμάτων πατὴρ ἐν τετάρτῳ τῶν πρὸς Ἀκίνδυνον, οὗ ἡ ἀρχὴ, *Ὑποῤῥιθυρίσας τοίνυν τὴν εἰς τὸ μέγα φῶς βλασφημίαν*, μέμνηται, καὶ φησι, *Καὶ ὡς ἀμεθέκτου καὶ ἀμεταδότου καὶ ἀνεκφοιτήτου μενούσης τῆς θείας οὐσίας αὐτοῦ, τοῦ φωτὸς δηλαδὴ, μετεχομένου καὶ φοιτῶντος κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, τουτέστιν ἐπιζαιομένου τοῖς ἀξίοις, καὶ θεοῦντος αὐτούς.* Ὁ δ' εἰς πατριάρχην τελέσας αὐτοὺς τρίτον, Φιλόθεος οὗτος, ὃν καὶ τῷ καταλόγῳ τῶν ἁγίων συνέταξαν διὰ τὸν ὑπὲρ τῶν δογμάτων τούτων ἀγῶνα, τἄλλα πολλῶν θανάτων γενόμενον ἄξιον, ἐν λόγῳ ὃν ἐπιγράφει, *Ὅτι οὐδεμία τῶν θείων ἐνεργειῶν κτιστὴ καθάπερ ἐκεῖνοι λέγουσι*, φησὶ, *Ποῖος βάσκανος δαίμων τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τολμηρῶς ἐπεισήνεγκεν ὅτι αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ κατοικοῦσα ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τοὺς καθαιρομένους καθαίρει, καὶ τοὺς φωτιζομένους λαμπρύνει, καὶ τοὺς κατά τινα σάλον ἀνίερον τοῦ καλοῦ παρατραπέντας ἐπανάγει· καὶ τοῖς κτίσμασιν ὅλως ἐνοικοῦσα ἐργάζεται τοῦθ' ὅπερ παρ' ὑμῶν ἀκούομεν, ὡς μὴ ὤφελε, δαιμόνων ὡς ἀληθῶς εὕρεμα σκοτεινόν;*

Αὐτῇ τοίνυν τῇ ἐνεργείᾳ τὸ πᾶν ἀπονέμοντες, ἀκολούθως καὶ θεότητα κυρίως ἀποκαλοῦσι, καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν, καὶ τἄλλα ἀπολελυμένως· καὶ δι' αὐτὴν καὶ τὴν θείαν οὐσίαν ταῦτα εἶναι καὶ λέγε-

ficare ac conflare perhiberetur, non ejus quo oppositum confici videatur. Clarius vero qui a principio hæc adinvenit. Quinto enim libro adversus Acindynum, cujus initium est : *Verum quis possit contrariam mentem suadere, Hæc igitur*, inquit, *divina natura, ipsa secundum se si participetur, aut confusionem patietur, aut naturam quæ vim patiendi habet, prius consumet, quam fuerit assumpta.* Quod autem dicatur, mortalem hanc naturam consumere, cuinam alii, quam ei quod corrumpit ac interitum facit, tribuatur? Quanquam enim *Deus ignis consumens* Scripturæ verbis dictus est[7]; id tamen quod omnem consumat pravitatem, non vero quod humanam naturam. Quin imo, idcirco quod illi propositum est, ut salutem ei præstet, malitiam credimus vitiumque abolere ac corrumpere.

Ex his vero, cum alia multa, tum etiam non leve absurdum colligitur, quod attinet ad Dei Verbi incarnationem. Quia enim beata semperque Virgo Dei Genitrix, ex castissimis ac virginalibus sui sanguinis rivulis Deo Verbo carnem commodavit, concepitque et gestavit, ac enixa est ipsum Deum-Hominem Verbum, nec inde consumpta aut corrupta est; in eorum sententia, non ipsummet Dei Verbum concepit, sed quæ ipsa non vere exsistit, aut substantiam habet, operationem sustulit. Præterea vero ex transmutatione panis et vini in Salvatoris corpus et sanguinem emergunt adversus illos absurda, nec ipsa exigua nec pauca

Alias oppositiones refert ipse dogmatum auctor ac parens, libro quarto *Adversus Acindynum*, cujus principium est : *Susurrans igitur, quæ est in magnum illud lumen, blasphemiam*, aitque : *Velut quæ imparticipabilis ac incommunicabilis, nec ipsa a se excedens maneat, divina ejus essentia, cum nimirum lumen participetur, et ad creaturam inferius exeat; hoc est, iis qui digni sunt, se conspicuum faciat eosque deitate imbuat.* Qui vero tertius retro illis patriarcha Philotheus ille fuit (quem et in sanctorum album ascripserunt, eo scilicet nomine quod eam strenue doctrinam propugnasset, sceleratum alias caput multisque mortibus dignum) in libro quem hoc titulo prænotavit : *Nullam divinarum operationum creatam esse, quemadmodum illi aiunt :* inquit : *Quisnam invidus dæmon procaci audacia Ecclesiæ Dei invexit, ipsam Dei essentiam in hominibus inhabitantem, expiandos expiare, atque eos qui illuminantur, illustrare, eos denique qui profano aliquo æstu ab honesti rectique tramite deflexerint, reducere, prorsusque in rebus creatis inhabitantem hoc operari, quod a vobis audimus (ac utinam ne esset quidem!) tenebrosum vere dæmonum inventum?*

Cum itaque omnia tribuant operationi, consequenter etiam vere eam ac proprie divinitatem vocant, vitamque et sapientiam ac reliqua absolute; illiusque ratione divinam quoque essentiam hæc

[7] Deut. IV, 24.

Digitized by Google

esse ac nuncupari existimant. Nam in Tomo post quæstiones ait synodus : *Quomodo igitur æquum est, naturalem et communem Deitatis trine subsistentis virtutem perimere, ob quam ipse Filius ac Spiritus a theologis virtus laudati sunt?* Is quoque qui illorum primus patriarcha fuit, nempe Isidorus, ait : *Tuam vere ac proprie Deitatem operationem dicimus; haud raro vero desiderio atque amore, etiam naturam. Quod igitur illæ tibi communes sunt, uniusque Deitatis triqz est, increatum te canimus, utramvis aliquis dicat.* Hoc vero Ecclesiæ canticis seu modulis divinus hic vir coaptavit. Non solum enim quibus crediderunt, hæc se sentire scripto consignarunt, sed et quibus in Ecclesia canticis celebrandum sanxerunt. Ante hunc vero, horum antesignanus ac parens, in libro, cujus initium est : *Spiritu afflante dictatas secuti Patrum sententias*, ait : *Deitas etiam Dei natura nuncupatur; verius autem magisque proprie operatio.*

Hoc ex principio, multarum quoque divinitatum ac operationum turbam liberaliter admittunt ; partim quidem ex iis quæ ante quæstiones, quasi nimirum objectis satisfaciendo, affirmarunt. Nam cum dixissent : *Sed et quibus accusabant archiepiscopum Thessalonicensem, velut qui multas Deitates dicat,* non adjecerunt ipsum non dicere ; sed potius ut dicere astruerent, verbis sequentibus usi sunt, dicentes : *Idcirco nimirum, quod divinas omnes ac communes trium hypostaseon (seu personarum) virtutes et orationes asserit increatas esse.* Quamobrem non hoc sustulerunt, dicere illum plures deitates ; sed magis esse illas increatas hisce probaverunt. Partim vero ex iis quæ seorsim talium dogmatum magister ac antesignanus in suo *Barlaamites et Orthodoxus dialogo* conscripsit. Nam cum dixisset : *Una est trium personarum divinitas, id est natura et essentia, essentia omni superior, simplex, invisibilis, imparticipabilis, nulla mentis vi ullo modo cogitabilis,* subjunxit : *Quas vero sancti alias dicunt Deitates, sive unam, sive duas, sive plures,* aliaque astruens, ad declarandum esse plures Deitates. Quod si *non de vocibus illi sermo est,* uti dixit, *sed de dogmatis deque rebus certamen habet,* quomodo non et has Deitates res exsistere, recte quis dicat? Nam et illi, per ea quæ fatentur, istud affirmant. In epistola autem ad episcopum Cyzicenum, cujus initium est : *Scire te volo,* ait, quod *multiplicationem Deus non patitur, tametsi quis per eum modum duas aut plures Deitates dicat.* Sexcentaque alia desumere liceat ex eorum libris ac scriptis, unde sic eam ipsorum de multitudine turbaque Deitatum opinionem esse liqueat.

Videntur autem in hanc evasisse superstitionem, eo quod non existiment, Deum ipsum per se una virtute posse omnia producere, eademque gubernare ac incolumia præstare (ob summam nimirum ejus perfectionem et simplicitatem et unitatem), sed hac quidem istud, illa illud, atque alia aliud. Qui enim tertius, uti dictum est, eorum patriarcha

σθαι πιστεύουσιν. Ἐν γὰρ τῷ Τόμῳ μετὰ τὰ ζητήματά φασιν ἡ σύνοδος, *Πῶς οὖν δίκαιον ἀναιρεῖν τὴν φυσικὴν καὶ κοινὴν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος δύναμιν, δι' ἣν καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα δύναμις παρὰ τῶν θεολόγων ὑμνηται;* Καὶ ὁ πρῶτος τούτοις εἰς πατριάρχην τελέσας, Ἰσίδωρος οὗτος ἦν, φησὶ, *Φαμὲν σου Θεότητα κυρίως τὴν ἐνέργειαν· πόθῳ δὲ πολλάκις καὶ τὴν φύσιν. Ἆθροι οὖν ἐπεί σοι κοιναὶ τυγχάνουσι, καὶ μιᾶς Θεότητος Τριὰς, ἁδόμεν ἀκτιστόν σε, ὁποτέραν ἂν εἴποι τις.* Τοῦτο δὲ ἐν τοῖς Ἄσμασι συνήρμοσεν ὁ θεοείκελος οὗτος ἀνήρ. Οὐ γὰρ μόνον οἷς ἐπίστευσαν, ταῦτα φρονεῖν συνεγράψαντο, ἀλλὰ καὶ οἷς ἐπ' ἐκκλησίας ᾄδειν ἐνομοθέτησαν. Πρὸ τούτου δὲ ὁ τούτων πατὴρ ἐν λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, *Ταῖς πνευματοκινήτοις τῶν Πατέρων ἐπόμενοι ψήφοις,* φησὶ, *Θεότης καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις ὀνομάζεται· κυριοτέρως δὲ ἡ ἐνέργεια.*

Αὐτόθεν ὡρμημένοι, καὶ τὸ πλῆθος ἐπιδαψιλεύονται τῶν πολλῶν Θεοτήτων καὶ ἐνεργειῶν· τοῦτο μὲν ἀφ' ὧν πρὸ τῶν ζητημάτων εἰς ἀπολογίαν δῆθεν συνεστήσαντο· εἰπόντες γὰρ, *Ἀλλὰ καὶ δι' ὧν κατηγόρουν τοῦ Θεσσαλονίκης, ὡς πολλὰς λέγοντος Θεότητας,* οὐκ ἐπήγαγον, ὅτι οὐ λέγει· ἀλλ' εἰς κατασκευὴν μᾶλλον τοῦ λέγειν τῷ ἑξῆς ἐχρήσαντο, λέγοντες, *Ἐπειδήπερ πάσας τὰς θείας καὶ κοινὰς τῶν τριῶν ὑποστάσεων δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας ἀκτίστους εἶναι διατείνεται·* ὥστε οὐ τὸ πολλὰς Θεότητας λέγειν ἀνεῖλον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκτίστους εἶναι ταύτας διὰ τούτων κατεσκεύασαν· τοῦτο δὲ, ἀφ' ὧν ἰδίᾳ ὁ τῶν τοιούτων δογμάτων καθηγητὴς ἐν τῷ κατὰ *Βαρλαὰμ λόγῳ* καὶ *Ὀρθόδοξον* διαλόγῳ συγγεγράφει. Εἰρηκὼς γὰρ, *Μία τῶν τριῶν ἐστιν ὑποστάσεων θεότης, ἤτοι φύσις καὶ οὐσία ὑπερούσιος, ἁπλῆ, ἀόρατος, ἀμέθεκτος, παντάπασιν ἀπεραντίστου,* ἐπήγαγεν, *Αἱ δ' ἄλλαι παρὰ τῶν ἁγίων λεγόμεναι Θεότητες, εἴτε μία, εἴτε δύο, εἴτε πλείους,* καὶ τἄλλα πρὸς σαφήνειαν κατασκευαζόμενος, τοῦ πολλὰς εἶναι Θεότητας. Εἰ δ' οὐ περὶ λέξεων ὁ λόγος αὐτῷ, ὡς εἰρηκε, περὶ δὲ δογμάτων καὶ πραγμάτων τὸν ἀγῶνα ποιεῖται, πῶς οὐ καὶ πράγματα τὰς Θεότητας ταύτας τυγχάνειν ὀρθῶς ἄν τις εἴποι; τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὶ, δι' ὧν ὁμολογοῦσι, παριστῶσιν. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Κυζίκου ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχὴ, *Εἰδέναί σε βούλομαι,* φησὶ, *Πολλαπλασιασμὸν ὁ Θεὸς οὐ πάσχει, κἂν δύο ἢ πλείους λέγῃ τις οὕτω Θεότητας.* Καὶ μυρία δ' ἄν τις τοιαῦτα λάβοι ἀπὸ τῶν ἐκείνου συγγραμμάτων, ταύτην οὕτω περὶ τοῦ πλήθους τῶν Θεοτήτων μαρτυροῦντα δόξαν.

Δοκοῦσι δὲ ἐπὶ ταύτην ἐλάσαι τὴν θρησκείαν, ἀπὸ τοῦ μὴ νομίζειν κατὰ μίαν δύναμιν τὸν Θεὸν αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ τὰ πάντα δύνασθαι παράγειν, καὶ τῇ αὐτῇ διοικεῖν καὶ σώζειν, δι' ἄκραν τελειότητα καὶ ἁπλότητα καὶ ἕνωσιν, ἀλλὰ ταύτῃ μὲν τόδε, καὶ δι' ἄλλης ἄλλο, καὶ ἐξ ἐκείνης ἐκεῖνο. Ὁ γὰρ εἰς πατριάρχην αὐτοῖς τελέσας, ὡς εἴρηται, τρίτος, ἐν οἷς

Digitized by Google

ἐξέθετο κεφαλαίοις, ἐν ὀγδόῳ τούτων φησί, *Τὰ ὀνόματα τὰ ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενα καὶ γραφόμενά εἰσιν ὀνόματα τῶν θείων ἐνεργειῶν αὐτοῦ· ἤγουν, ἔχει ὁ Θεὸς δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἐνεργοῦσαν ἐν πᾶσι τοῖς ζῶσιν, εἴτε τὴν ἀνθρωπίνην λέγοις ζωὴν εἴτε τὴν θείαν, καὶ λέγεται ἐκείνη ἡ ἐνέργεια Θεοῦ ζωή. Ἔχει δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἐν τοῖς φωτιζομένοις, τὸ φῶς· καὶ λέγεται ἐκείνη ἡ ἐνέργεια φῶς· πρὸ δὲ τούτων ὁμοίως ἔχει δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἐνεργοῦσαν ἐν τοῖς θεουμένοις τὴν θέωσιν· καὶ λέγεται ἐκείνη ἡ ἐνέργεια Θεότης.* Ταύτας οὖν ὁπηνίκα μὲν διακεκριμένας ἀπ' ἀλλήλων φασὶ, πληθυντικῶς αὐτὰς θείας ἐνεργείας καὶ Θεότητας προσονομάζουσιν· ὅτε δὲ ἡνωμένως, καθάπερ καὶ ἕνα κόσμον τὸ πᾶν εἰώθαμεν λέγειν, ὡς ἐπὶ μιᾶς ἐνεργείας τὸν λόγον ποιοῦνται. Διὸ καὶ ζητοῦσιν ἐν τῷ τῶν ζητημάτων αὐτῶν τετάρτῳ εἴτε ἡ φωνὴ τῆς θεότητος οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας ὑμνηται. Ἀφ' ὧν δ' ἐκεῖνος εἴρηκεν, *ἔχειν τὸν Θεὸν ἐνέργειαν ἐνεργοῦσαν ἐν πᾶσι τοῖς ζῶσιν, εἴτε τὴν ἀνθρωπίνην λέγοις ζωὴν, εἴτε τὴν θείαν,* δῆλοι γίνονται, ὅτι τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ δοξάζουσιν ἐνεργείᾳ ἐνεργεῖσθαι καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν· καὶ τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ σοφίᾳ σοφίζεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, καὶ τἄλλα ὁμοίως. Καὶ γὰρ τοῦτο βούλεται αὐτοῖς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Τόμου, *ὅτι καὶ τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ ἐνεργεῖσθαι οὐ μόνον ἐπὶ κτιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀϊδίων καὶ ἀκτίστων δύναται λέγεσθαι.*

Ἐκ τούτων οὖν, ὥσπερ ἕνα τινὰ διάκοσμον αὐτὰς ἐπισωρεύοντες, αὐτὴν εἶναί φασι τὴν κληρονομίαν ἁπάντων τῶν δικαίων φῶς ὅλην ἀναπλάττοντες ἐκεῖνο τὸ ὁρατὸν, καὶ τοῦτο τυγχάνειν τῶν ἐφετῶν τιθέμενοι τὰ ἀκρότατον. Ὥσπερ γὰρ ἑκάστην τούτων ἰδίᾳ μετοχὴν ὠνόμαζον, τῶν δὴ σοφῶν ὅλιδὴ τὴν σοφίαν, καὶ τῶν ζώντων τὴν ζωὴν, οὕτω καὶ συλληπτικῶς ὁμοῦ πᾶσαν τὴν αὐτομετοχὴν εἶναι καλοῦσι. Δεικνύουσι δὲ τοῦτο σχεδὸν μὲν ἐν ὅλῃ τῇ ἑαυτῶν πίστει· τί γὰρ βούλεται αὐτοῖς ἐν τῷ Τόμῳ *ἡ ἐνεργουμένη ἄκτιστος χάρις, ἡ καὶ θέωσις καὶ θεοποιὸς δωρεὰ τοῦ Πνεύματος καλουμένη, καὶ σχέσις ἄκτιστος, καὶ κίνησις ἐξ ἀϊδίου φυσικὴ καὶ οὐσιώδης τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ;* *καὶ αὐτή ἐστιν ἡ μετεχομένη παρὰ πάντων, τῆς οὐσίας παντάπασιν ἀμεθέκτου μενούσης τοῦ Θεοῦ.* Σαφέστερον δ' ὅμως ὁ ταύτην τὴν πίστιν τὴν ἀρχὴν ἀνευρηκὼς, ὕστερον δὲ καὶ συνθεὶς ὃν ἐβούλετο τρόπον, ἐν λόγῳ ὃν ἐπιγράφει *Ἐλέγχους καὶ ἄτοπα,* δείκνυσι. *Τί οὖν,* φησὶ, *τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν καὶ οὐσίαν κληρονομήσουσιν; Οὐμενοῦν, ἀλλὰ τὴν θεοποιὸν χάριν, τὴν καὶ βασιλείαν· ἥτις εἰ καὶ μὴ φύσις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ (καὶ γὰρ ἀμέθεκτος ἐκείνη), ἀλλὰ φυσικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ φυσικῶς ἐποφερὴ αὐτῷ, καὶ ἀχωρίστως περὶ αὐτὸν θεωρουμένη. Διὸ καὶ ὁ ταύτης κληρονόμος κληρονόμος λέγεται τοῦ Θεοῦ.*

Καὶ ἄλλοι δὲ τρόποι πλεῖστοι ἐν τοῖς αὐτῶν ἐκ-

A fuit [Philotheus], in illis capitulis quæ edidit, capite octavo ait ; *Quæ de Deo dicuntur ac scribuntur nomina, divinarum ejus operationum nomina sunt. Nimirum habet Deus virtutem et operationem operantem in omnibus quæ vita prædita sunt, sive humanam vitam dixeris, sive divinam ; vocaturque illa Dei operatio vita. Habet in illis qui illuminantur virtutem et operationem, lumen ; et vocatur illa operatio lumen seu lux. Præ illis autem pariter virtutem habet et operationem, in illis qui deificantur operantem deificationem ; diciturque illa operatio divinitas.* Has itaque cum sic discrete alias ab aliis nominant, pluraliter divinas operationes ac deitates appellant ; cum vero unite (quemadmodum etiam B rerum hanc universitatem unum mundum solemus vocare), tanquam de una operatione sermonem habent. Quamobrem etiam quærunt, suarum quæstionum libro quarto *si deitatis vox solum non in essentia, verum etiam in operando seu virtute laudata sit.* Ex eo autem quod ille dixerit : *habere Deum operationem, in omnibus quæ vita prædita sunt, operantem, sive humanam vitam dixeris, sive divinam,* liquet eos existimare, una eademque operatione præstari, velutque effici, tum Dei vitam, tum vitam humanam : unaque et eadem sapientia constare Dei sapientiam et humanam sapientiam, aliaque similiter. Hoc namque sibi vult, quod in ea quæ in Tomo habetur, fidei formula ac confessione, dicunt ; nempe, *tum operatione præstare, tum* C *præstari (agere scilicet et agi) nedum de creatis, verum etiam de sempiternis ac increatis posse dici.*

Ex his igitur velut unum quemdam mundum atque ornatum acervantes, sortem esse dicunt ac possessionem omnium justorum, totam lumen illud visibile confingentes, ipsumque omnium desiderabilium supremum statuentes. Quemadmodum enim harum quamlibet seorsim participationem appellabant (sapientium nimirum sapientiam et viventium vitam), sic et omnes collectim ipsam per se participationem vocant. Ostendunt vero se ita sentire per totam fere ipsorum fidem. Quid enim sibi vult, quod in Tomo aiunt : *Quæ operatione præstatur increata gratia, quæ et deificatio et deificum Spiritus donum vocatur, et affectio increata seu habitus, et* D *motus ab æterno naturalis et essentialis essentiæ Dei? Et ipsa est quæ participatur ab omnibus, cum Dei essentia maneat prorsus imparticipabilis.* Apertius tamen, qui hanc primum fidem adinvenit, posteaque, eo quo voluit modo, composuit, in libro quem prænotavit *Redargutiones et absurda,* ostendit. *Quid igitur,* inquit, *Dei naturam ac essentiam possidebunt? Haudquaquam, sed vivificam gratiam, quæ et regnum appellatur : quæ videlicet, tametsi non sit Dei natura (hæc enim imparticipabilis est), est tamen naturalis Dei operatio naturaliter illi comes, et quæ circa illum intelligatur, inseparabiliter illi hærens. Quamobrem etiam qui illius hæres ac possessor est, Dei dicitur possessor et hæres.*

Sed et alii plurimi modi illorum inserti decretis

Digitized by Google

occurrerunt. Nec enim hic nobis propositus finis, ut omnes impræsentiarum repræsentemus; sed quantum sufficit, ut eorum impudentiæ audaciam ac temeritatem, novatæque fidei crimen ostendamus, quo nimirum unum perfectissimum simplicissimumque Deum in sexcenta, parvaque et magna, sicque diversa, diviserunt; et ad eorum blasphemiæ prodendam falsitatem, quod cum hæc aliaque ejus generis damnanda temeritate circa Deum præsumant, postea inficiantur, plisque hac in parte ascribunt, quorum illi jure rei teneantur; ad erroris item magnitudinem paucis ob oculos ponendam, iis qui ignorantia laborant, ut noverint, quam imprudentes fidem teneant, et in quod periculum animæ præcipites ruant, cujusmodi est et ille distinctionis modus, a nobis nihilominus dicendus, ad probandum alios quoque plures istiusmodi apud illos, uti dictum est, exstare.

A κείμενοι δόγμασιν εὑρέθησαν. Οὐ γὰρ ἐκτεθεῖναι πάντας ἐνταῦθα προὐτέθη σκοπὸς, ἀλλ' ὅσον τῆς ἀναιδείας αὐτῶν τὴν τόλμην καὶ τὴν καινοτομίαν ἐνδείξασθαι· καθ' ἣν τὸν ἕνα καὶ τελειότατον, καὶ ἁπλούστατον Θεὸν, εἰς μυρία, μικρά τε καὶ μεγάλα, καὶ οὕτω διαφέροντα διεῖλον, καὶ πρὸς τὸ τῆς βλασφημίας ἐκκαλύψαι τὸ ψεῦδος· ἐπεὶ ταῦτα καὶ τοιαῦτα περὶ τοῦ Θεοῦ τολμῶντες, ἔπειτα ἀρνοῦνται, κἀκεῖνα τοῖς εὐσεβίαν ἐν τούτῳ τῷ μέρει ἀνατιθέασιν, οἷς αὐτοὶ δικαίως ἔχονται· καὶ δὴ καὶ πρὸς τὸ τῆς πλάνης τὸ μέγεθος τοῖς ἀγνοοῦσιν ὑπ' ὄψιν ἐξ ὀλίγων ἀγαγεῖν, ὡς ἂν γνοῖεν οἵαν πίστιν κατέχοντες ἀγνοοῦσι, καὶ εἰς ὅλον κίνδυνον ψυχῆς καταφέρονται, οἷός ἐστι κἀκεῖνος τῆς διαφορᾶς ὁ τρόπος, ὃς οὐδὲν ἧττον ῥηθήσεται, πρὸς ἔνδειξιν τοῦ ὅτι καὶ ἄλλοι πλείους B ὅμοιοι παρ' αὐτοῖς, ὡς εἴρηται, εἰσίν.

Nam hoc quoque effutire ausi sunt, essentiam quidem sui ratione immortalem esse, operationem vero, ratione quidem essentiæ, esse immortalem; sui autem ratione, νέκρωσιν (quasi dicas, mortificationem ac mortis auctorem). Ait namque Palamas, in libro *De divina et deifica participatione: Sin autem illi per hunc modum et immortaliter vivunt et moriuntur, multique qui ævo hoc vivunt, mortui sunt, uti ostendit qui vitæ ac mortis arbiter est; fit ergo ut et Deitas mortificatio ac mortis auctor existat, cum per naturam immortalis maneat.*

Τετόλμηται γὰρ καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ μὲν οὐσία ἀθάνατός ἐστι δι' ἑαυτήν· ἡ δ' ἐνέργεια, διὰ μὲν τὴν οὐσίαν ἀθάνατος, δι' ἑαυτὴν δὲ νέκρωσις. Καί φησι Παλαμᾶς ἐν τῷ *Περὶ θείας καὶ θεοποιοῦ μεθέξεως, Εἰ δ' ἐκεῖνοι τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ζῶσιν ἀθάνατα καὶ τεθνήκασι, καὶ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα ζώντων νεκροὶ, καθάπερ ὁ ζωῆς καὶ θανάτου κύριος ἔδειξεν, ἔστιν ἄρα καὶ θεότης νέκρωσις, ἀθάνατος κατὰ φύσιν μένουσα.*

Conclusum itaque est, non aliunde, sed ex eis quæ publice synodica cognitione promulgarunt, et ad fidei formulam ac confessionem conscripserunt ac crediderunt; quinimo credunt, atque eos qui C non ipsis credunt ac morem gerunt, diris publicis subjiciunt; esse nimirum in Deo distinctionem divinæ essentiæ et divinæ operationis, quam per hunc fere modum explicarunt: Quod in Deo aliud quidem est Dei essentia, aliud autem non est Dei essentia; atque aliud quidem est trine subsistens natura, aliud autem non est subsistentia seu persona; aliud habet, aliud habetur; aliud unum est, aliud multitudo; aliud auctor est et causa, aliud quod ab auctore et causa est; aliud est operans, aliud operatum; aliud quod insignitur, aliud insigniens; aliud imparticipabile, aliud quod participari potest; aliud indivisibile, aliud divisibile; aliud nominis expers, aliud quod nominatur; aliud D nullo mentis cogitatu perceptibile, aliud quod intelligatur; aliud invisibile, aliud visibile; aliud immobile, aliud motus; aliud absolutum, aliud affectio seu habitus ac habitudo; aliud inimitabile, aliud imitatio; aliud prius, aliud posterius; aliud superius, aliud inferius; atque aliud quidem, ut secundum naturam, præit, aliud vero, ut præter naturam, sequitur, seu illi comes est: ac quidem aliud, ut imparticipabile, infinities infinite supereminet; aliud vero, ut quod est participabile, infinities infinite inferius est; ac aliud quidem, ut quæ sancta sunt, eminet; aliud vero, ut quæ non sunt sancta, subjacet.

Συνῆκται τοίνυν οὐκ ἄλλοθεν, ἀλλ' ἐξ ὧν δημοσίᾳ συνοδικῶς ἀπεφήναντο, καὶ εἰς ἔκθεσιν καὶ ὁμολογίαν πίστεως ἀνέγραψαν καὶ ἐπίστευσαν, μᾶλλον δὲ πιστεύουσι, καὶ τοὺς μὴ πειθομένους ἀραῖς ὑπάγουσι δημοσίαις, ὅτι ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ διαφορὰ θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας, τοῦτον προενηνεγμένη τὸν τρόπον ὅτι ἐπὶ Θεοῦ τὸ μὲν ἔστιν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὸ δ' οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ· καὶ τὸ μὲν ἔστιν ἡ τριυπόστατος φύσις, τὸ δ' οὐκ ἔστιν ὑπόστασις· καὶ τὸ μὲν ἔχει, τὸ δ' ἔχεται· καὶ τὸ μὲν ἕν, τὸ δὲ πλῆθος· καὶ τὸ μὲν αἴτιον, τὸ δ' αἰτιατόν· καὶ τὸ μὲν ἐνεργοῦν, τὸ δ' ἐνεργούμενον· καὶ τὸ μὲν χαρακτηριζόμενον, τὸ δὲ χαρακτηρίζον· καὶ τὸ μὲν ἀμέθεκτον, τὸ δὲ μεθεκτόν· καὶ τὸ μὲν ἀμέριστον, τὸ δὲ μεριστόν· καὶ τὸ μὲν ἀνώνυμον, τὸ δὲ ὀνομαζόμενον· καὶ τὸ μὲν ἀπερινόητον, τὸ δὲ νοούμενον· καὶ τὸ μὲν ἀόρατον, τὸ δὲ ὁρατόν· καὶ τὸ μὲν ἀκίνητον, τὸ δὲ κίνησις· καὶ τὸ μὲν ἄσχετον, τὸ δὲ σχέσις· καὶ τὸ μὲν ἀμίμητον, τὸ δὲ μίμησις· καὶ τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ δεύτερον· καὶ τὸ μὲν ἀνώτερον, τὸ δὲ κατώτερον· καὶ τὸ μὲν, ὡς τὸ κατὰ φύσιν, προηγεῖται, τὸ δ' ὡς παρὰ φύσιν, ἕπεται· καὶ τὸ μὲν, ὡς ἀμέθεκτον, ἀπειράκις ἀπείρως ὑπέρκειται· τὸ δ' ὡς μεθεκτὸν, ἀπειράκις ἀπείρως ὑφεῖται· καὶ τὸ μὲν, ὡς τὰ ὄντα ἅγια, ὑπερέχει· τὸ δ', ὡς τὰ οὐκ ὄντα ἅγια, ὑπερέχεται.

Hæ quidem antitheses eo ordine distributæ, quod

Αὗται μὲν οὖν ἀντιθέσεις τὴν τάξιν ταύτην τη

ροῦσαι, τὸ σεμνὸν δῆθεν ἐπιφημίζουσι τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ· καθαιροῦσι δὲ μεθ' ὑπερβολῆς, ἣν ὑπέθεντο ἀκτιστον ἐνέργειαν καλεῖσθαι τοῦ Θεοῦ· αἱ δὲ μετ' αὐτὰς, πᾶν τοὐναντίον, καθαιροῦσι μὲν τὴν θείαν οὐσίαν, ἀπονέμουσι δὲ πάλιν τὸ κράτος τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνεργείᾳ. Ἡ μὲν γὰρ θεία ἐνέργεια ἀπεργαστικὴ τῶν ἐκτός ἐστιν· ἡ δὲ θεία οὐσία οὐδενὸς ἀπεργαστικὴ τῶν ἐκτός· καὶ ἡ μὲν προσπελάζει τοῖς κτίσμασιν, ἡ δ' ἀπροσπέλαστός ἐστι· καὶ ἡ μὲν σώζει ταῦτα λαμβανομένη, ἡ δὲ ἐξαναλώσει ταῦτα πρὶν ἂν ληφθῇ· καὶ ἡ μὲν ἀναμιγνυμένη τούτοις οὐ φύρεται· ἡ δ', εἰ μεταληφθείη, φυρμὸν πείσεται· καὶ ἡ μὲν φοιτᾷ κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ μετέχεται ὑπ' αὐτῆς, καὶ μεταδίδοται καὶ ἁγιάζει καὶ φωτίζει καὶ ἐνιδρύει, καὶ θεοῖ τοὺς ἀξίους· ἡ δ' ἀνεκφοίτητος καὶ ἀμετάδοτος μένει, μηδόλως κατοικοῦσα ἐν τοῖς κτίσμασι, μηδ' ἁγιάζουσα, μηδὲ φωτίζουσα, μηδὲ ἐνιδρύουσα, μηδὲ θεοῦσα ταῦτα· καὶ ἡ μὲν κυρίως ἐστὶ θεότης καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ δύναμις· ἡ δὲ οὐκ ἔστι δι' ἑαυτὴν θεότης, οὐδὲ ζωὴ, οὐδὲ σοφία, οὐδὲ δύναμις· καὶ ἡ μὲν ἔστιν ἡ πάντων κληρονομία, καὶ τὸ τέλος τῶν ἑφετῶν· ἡ δ' οὔτε κληρονομία ἐστὶν οὐτινοσοῦν, οὔτε μακαριόχητος τέλος. Ἆρα τὰ ἐπὶ τοσοῦτον διαφέροντα δυνατὸν εἰς ἓν πρᾶγμα μοναδὲς καὶ ἁπλούστατον καὶ τελειότατον, οἷός ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ μίαν Θεότητα συνελθεῖν; μᾶλλον δὲ μίαν εἶναι Θεότητα, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς αὐτοὶ ἐτερατεύσαντο οἱ θαυμαστοὶ θεολόγοι, λέγοντες ὡς προεκτέθειται ἐν τοῖς ἀναθεματισμοῖς αὐτῶν, *Ὅτι τοῖς φρονοῦσι καὶ λέγουσιν ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας μόνης τὸ τῆς Θεότητος ὄνομα λέγεσθαι, μὴ ὁμολογοῦσι δὲ, κατὰ τὸ τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβὲς φρόνημα, καὶ ἐπὶ τῆς θείας ἐνεργείας οὐχ ἧττον αὐτὸ τίθεσθαι, καὶ οὕτω πάλιν μίαν Θεότητα πᾶσι τρόποις προσεβούσους, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἀνάθεμα*, ὡς αὐτοί φασιν. Ἆρά ἐστι δυνατόν; ἢ τοῦτο ἀδύνατον, ὥσπερ ἀδύνατον τὸ ὂν καὶ μὴ ὄν, καὶ τὸ ὑφεστὼς καὶ μὴ ὑφεστὼς, καὶ τὸ ὁράτον καὶ ὁρατόν· καὶ τὸ ἀπειράκις ἀπείρως ὑπερκείμενον, καὶ τὸ τοσαυτάκις καὶ οὕτως ὑφειμένον· καὶ πάντα δὴ λέγω τὰ ἐπὶ τούτοις τῶν προηριθμημένων τρόπων. Τοῦτο μὲν τοῖς ὀπωσοῦν λογίζεσθαι δυναμένοις εἰ δυνατὸν εἶναι καταλείπεται.

A utique decorum ac magnificum est, tribuunt Dei essentiæ, summopere vero deprimunt, quam vocari docuerunt increatam Dei operationem: quæ autem sequuntur, secus omnino divinam quidem essentiam deprimunt, victoriam vero rursus tribuunt divinæ operationi. Divina enim operatio rerum quæ sunt extra effectrix est; divina vero essentia nullius eorum quæ sunt extra effectrix est; atque illa quidem creatis rebus accedit, hæc vero inaccessa est; atque illa quidem percepta, ea incolumia præstat, hæc vero priusquam percepta sit, eadem consumit. Illa iis commista, non confunditur: hæc, si percepta fuerit, confusionem patietur; atque operatio quidem inferius ad creaturam venit, et ab ea percipitur et communicatur, B et sanctificat et illuminat et insidet, et eos qui sunt digni, deificat; essentia vero a se non excedens ac incommunicabilis manet, nullo prorsus modo habitans in creatis, neque sanctificans, nec illuminans, nec insidens, nec illa deificans. Ac quidem illa vere ac proprie deitas est, et vita et sapientia et virtus; hæc autem sui ipsa ratione non est deitas, neque vita neque sapientia neque virtus. Atque illa quidem omnium hæreditas est ac possessio, finisque appetibilium; hæc autem neque hæreditas seu possessio ullius cujusquam est, nec beatitudinis finis. Ergone fieri possit, ut quæ sic diversa sunt atque distincta, in rem unam uniformem et simplicissimam perfectissimamque, qualis est Deus, unam denique Deitatem conveniant? seu potius C una Deitas existant, Pater, Filius et Spiritus sanctus, ut ipsi (mirabiles scilicet theologi) portento confinxerunt, dicentes, uti superius expositum est, in suis Anathematismis: *Iis qui sentiunt ac dicunt, Deitatis nomen de sola essentia dici, nec juxta pium Ecclesiæ sensum nihilominus in divina ipsum operatione poni, sicque rursus unam modis omnibus Deitatem Patris et Filii et Spiritus sancti docent, anathema*, ut ipsi aiunt. Ergo possibile? aut non impossibile, sicut impossibile est, quod est et non est; quodque vere subsistit, nec vere subsistens est; quoque invisibile, et quod visibile est; quodque infinities infinite eminet et quod toties sicque inferius est; ac quæcunque alia modi superius recensiti habent. Huc sane, an fieri possit cogitandum relinquitur quibus vel mica judicii ac sanæ rationis est.

Οὕτω τοίνυν, κατὰ τούτους, καὶ ἔτι πλείους τῆς διαφορᾶς καὶ ἀντιθέσεως τρόπους, τὸν ἕνα Θεὸν εἰς οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν διελόντες, ἔπειτα ὥσπερ ἂν εἰ μὴ ἡ οὐσία καὶ τὸ ἀνθύσιον, καὶ τὸ ὑφεστὼς καὶ μὴ ὑφεστὼς, καὶ τὸ ὁρατὸν καὶ ἀόρατον, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀντιθέσεων, εἰς ἓν συνερχόμενα, σύνθεσιν ἐποίουν (σύνθετον γάρ ἐστι τὸ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον, ἢ τὸ πολλοὺς εἰς ταυτὸ συνιοῦσιν ἀπαρτιζόμενον, κατὰ τὴν τῶν θεολόγων ἁπλανῆ διδασκαλίαν), διισχυρίζονται μὴ γίνεσθαι σύνθεσιν ἐκ τε τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὧν φρονοῦσιν αὐτοὶ πραγματικῶς διαφόρων συνυπάρχειν αὐτῇ, παρὰ πάντα λόγον καὶ πᾶσαν διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν διδα-

D Sic igitur, posteaquam his, quos diximus, aliisque pluribus distinctionis ac oppositionis modis unum Deum in essentiam et operationem diviserunt; deinde tanquam essentia, et quod essentia caret, quodque subsistit, et quod non vere exsistens est, ac reliqua sic opposita, in unum coeuntia, compositionem non facerent (compositum enim est, quod ex multis atque distinctis constat, sive quod multis in idem coeuntibus integrum ac perfectum exstat, ut vera ac certa theologorum doctrina est), non fieri compositionem affirmant, ex divina essentia, exque iis, quæ illi realiter distincta, coexistere ipsi existimant, contra omnem rationem,

Digitized by Google

omnemque sanctorum doctrinam. Non enim sic omni sensu ac judicio destituti Patres, ut quod ex distinctis ac diversis constat, quorum distincta sit diversaque ratio tum re tum ratione, simplex esse affirmarint, uti ipsi per calumniam illis tribuunt, Judæorum more ad litteram crassius legentes, quæ ab eis conscripta sunt, deque aliis dicta, ad alia perperam referentes, quod ubique erroris illis causa fuit; non raro etiam ad litteram longe alienissimam a magistris viam ineuntes, quod et ipsum sequentibus liquebit.

Denique quod non fiat compositio, ait Palamas in libro cujus initium: *Afflante Spiritu dictata Patrum: Increatum adjacens, unam et æqualem simplicemque, in ea conspectam discretione, deitatem facit. Etenim quidquid increatum est, pari etiam gaudet honore ac unitum est; nec in iis quæ sunt increata, in unum coeuntibus, esse compositionem unquam contigerit.* In alio quoque, cujus initium: *Susurrans itaque: Neque vero hoc intelligere potuit, qui in his compositiones insipienter animo cogitavit, Ea quæ increata vereque simplicia sunt, si in unum conveniant, nullam facere compositionem.* Quique patriarcha fuit Philotheus in nono suorum ipsius capitum: *Nos vero qui ex sanctorum dictis noverimus, ne hominem quidem, naturales ipsius proprietates facere unquam compositum; at neque artium rationes ac scientias. Nemo enim unquam hominem compositum dixerit, quod naturam habeat et naturalem operationem, vel quod naturam et artem, puta grammaticam, vel fabrilem, aut agriculturam. Cumque se ita in hominibus res habeat, quid de Deo dicendum, qui eximia quadam ratione ac supra quam ferat natura, omnia habeat? Sed tunc existit atque dicitur compositio, cum duæ res, quæ singulæ propriam subsistentiam habeant, et quarum quælibet, ipsa per se absque alia esse potest ac intelligi; cum, inquam, talia compositionem ac unionem inter se, si unam hypostasim unumque subsistens, inierint, velut in homine corpus et anima; vel in domo lapides et ligna et ferrum. Hæc enim singula per seipsa cum sint singulare quoddam, id est, hypostasis, cum inter se compositionem unionemque inierint, tunc dicitur compositio sive unio, duarum rerum, sive etiam plurium, per se exsistentium.* Hæc autem quantam viri dementiam arguant, ne dicendum quidem.

Similiter quoque in Tomo simul omnes pronuntiant: *Post hæc quæsivimus ex sanctis, num liceat aliquam in Deo intelligere compositionem, ob divinæ essentiæ et operationis distinctionem? Ostensumque est omnium sanctorum communi celebratum præconio, nullam inde in Deo existimandam esse compositionem.* Sed et in Anathematismis suis in hæc verba enuntiant: *Iis qui sentiunt ac dicunt omnino propterea aliquam in Deo fieri compositionem, nec fidem sanctorum doctrinæ habent, docentium, ex naturalibus nullam in natura exstare compositionem,*

σκάλων· οὐ γὰρ ἂν οὕτως ἀναίσθητοι· τὸ ἐκ διαφόρων συνεστὼς, ὧν ὁ λόγος διάφορος καὶ πράγματι καὶ λόγῳ, ἁπλοῦν εἶναι ἀπεφαίνοντο, ὡς αὐτοὶ τούτους διαβάλλοντές φασιν, Ἰουδαϊκῶς κατὰ τὸ γράμμα τἀκείνων ἀναγινώσκοντες, καὶ τὰ ἐπ' ἄλλων εἰρημένα ἐπ' ἄλλα παραφέροντες, ὃ πανταχοῦ τῆς πλάνης αὐτοῖς αἴτιον ἐγένετο· πολλάκις δὲ καὶ κατὰ τὸ γράμμα τὴν ἐναντιωτάτην τοῖς διδασκάλοις φερόμενοι, ὡς καὶ τοῦτο προῖοῦσι φανήσεται.

Καὶ γοῦν καὶ περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι σύνθεσίν φησιν ὁ Παλαμᾶς ἐν λόγῳ οὗ ἡ ἀρχὴ, *Τοῖς πνευματοκινήτοις τῶν Πατέρων, Ὅτι τὸ ἄκτιστον προσκείμενον μίαν ἀποδείκνυσι καὶ ἴσην καὶ ἁπλῆν τὴν ἐν τῇ διακρίσει ταύτῃ ὁρωμένην Θεότητα. Καὶ γὰρ πᾶν ἄκτιστον καὶ ὁμότιμόν ἐστι καὶ ἡνωμένον· καὶ σύνθεσις ἐν τοῖς ἀκτίστοις συναγομένοις εἰς ἓν οὐ μή ποτ' ἂν γένοιτο.* Καὶ ἐν ἑτέρῳ οὗ ἡ ἀρχὴ, *Ὑποψιθυρίσας τοίνυν, Καὶ οὐδὲ τοῦτο συνιδεῖν ἰσχυσεν ὁ ἐν τούτοις τὰς συνθέσεις ἀφρόνως φαντάζόμενος, ὡς ἡ τῶν ἀκτίστων καὶ ὄντως ἁπλῶν συνέλευσις εἰς ἓν σύνθεσιν οὐδεμίαν ἐμποιεῖ.* Καὶ ὁ εἰς πατριάρχην τελέσας Φιλόθεος ἐν θ' τῶν ἰδίων κεφαλαίων αὐτοῦ, *Ἡμεῖς μαθόντες ἀπὸ τῶν ἁγίων ὅτι οὐδὲ τὸν ἄνθρωπον ποιοῦσί ποτε σύνθετον τὰ φυσικὰ ἰδιώματα, ἀλλ' οὐδὲ οἱ τεχνικοὶ λόγοι καὶ ἐπιστῆμαι· οὐδεὶς γὰρ ἂν εἴποι ποτὲ τὸν ἄνθρωπον σύνθετον, διότι ἔχει φύσιν καὶ ἐνέργειαν φυσικὴν, ἢ διότι ἔχει φύσιν καὶ τέχνην γραμματικὴν, ἢ τεκτονικὴν, ἢ γεωργικὴν τυχόν· ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων οὕτως, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τί χρὴ λέγειν, τοῦ πάντα ὑπερφυῶς ἔχοντος; Ἀλλὰ σύνθεσις γίνεται, καὶ λέγεται τότε, ὅταν δύο πράγματα τὰ ἔχοντα ἰδίαν ὑπόστασιν ἓν ἕκαστον, καὶ δυνάμενον ἕκαστον εἶναι καὶ θεωρεῖσθαι καθ' ἑαυτὸ δίχα τοῦ ἑτέρου· ὅταν τὰ τοιαῦτα συντεθῶσι καὶ ἑνωθῶσιν ἀλλήλοις εἰς μίαν ὑπόστασιν, οἷον ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώκῳ ψυχὴ καὶ σῶμα· ἢ ἐν τῇ οἰκίᾳ λίθοι καὶ ξύλα καὶ σίδηρος. Ταῦτα γὰρ καθ' ἑαυτὰ ἕκαστα ὑπόστασις ὄντα, ὅταν συντεθῶσι καὶ ἑνωθῶσιν ἀλλήλοις, τότε λέγεται σύνθεσις, ἤτοι ἕνωσις ἐνυποστάτων δύο πραγμάτων, ἢ καὶ πλειόνων.* Ταῦτα δὲ ὅτι πολλὴν ἄνοιαν μαρτυρεῖ τῷ ἀνδρὶ, οὐδὲ χρὴ λέγειν.

Ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ Τόμῳ κοινῇ πάντες ἀποφαίνονται, *Μετὰ τοῦτο ἐζητήσαμεν παρὰ τῶν ἁγίων εἰ μηδεμίαν ἔχοι τις ἂν ἐπινοεῖν σύνθεσιν ἐπὶ Θεοῦ διὰ τὴν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας διαφοράν. Ἀπεδείχθη οὖν παρὰ τῶν ἁγίων πάντων κηρυττόμενον ὡς οὐκ ἔστι σύνθεσίν τινα παρὰ τούτων νομίζειν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ.* Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Ἀναθεματισμοῖς αὐτῶν οὕτως ἐκφωνοῦσι, *Τοῖς φρονοῦσι καὶ λέγουσι σύνθεσίν τινα ὅλως διὰ ταῦτα γίνεσθαι ἐπὶ Θεοῦ, μὴ πειθομένοις δὲ τῇ τῶν ἁγίων διδασκαλίᾳ, μηδεμίαν σύνθεσιν ἀπὸ

Digitized by Google

τῶν φυσικῶν ἐν τῇ φύσει γίνεσθαι διδασκόντων, ὡς κατ' οὐδὲν πάντως τὴν διαφορὰν ταύτην λυμαινομένην τῇ θείᾳ ἁπλότητι, ἀνάθεμα, ὡς αὐτοὶ βούλονται.

A *ita ut distinctio hæc nihil prorsus officiat divinæ simplicitati. anathema, ut ipsi volunt.*

Ἐπεὶ δ' ὡσαύτως εὕρηται παρ' αὐτοῖς καὶ ἕτερα λίαν ἀσεβῆ καὶ παράλογα δόγματα, μὴ ὑποπίπτοντα τοῖς τῶν διαιρέσεων τρόποις, ἀναγκαῖον καὶ ἀπὸ τούτων ἐκθεῖναί τινα ἐνταυθοῖ, πρὸς τὸ παραστῆσαι καὶ πλέον τῆς νέας αὐτῶν πίστεως τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἄνοιαν. Τὰς θεότητας οὖν, ἃς ἐκ νέου συνεστήσαντο, ἔστιν ὅπου καὶ θεούς φασι. Λέγει γοῦν ὁ Παλαμᾶς ἐν τινι τῶν περὶ τοῦ φωτὸς λόγων αὐτοῦ, διττὸν εἶναι τὸ Θεῖον βουλόμενος δεῖξαι, *Οὐ μόνον Θεός ἐστιν ὑπὲρ τὰ ὄντα ὤν* (δηλαδὴ ἡ ἐνέργεια, περὶ ἧς αὐτῷ ἦν λόγος), *ἀλλὰ καὶ ὑπέρθεος. Καὶ οὐ μόνον ὑπὲρ* B *πᾶσαν θέσιν ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἀφαίρεσιν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πάντων ἐπέκεινα, καὶ πᾶσαν ὑπεροχὴν ὁπωσοῦν γενομένην ὑπερβέβηκεν.* Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, *Καὶ οὐδ' ἐκεῖνο παρὰ τῆς θεολογίας ἤκουσεν, ὡς ἀντὶ πάντων τόθ' ἡμῖν ἡ θεία γενήσεται φύσις, ἵν' ἐντεῦθεν γοῦν θεὸν εἶναι τουτὶ τὸ φῶς πιστεύσῃ.* Καὶ ἐν τῷ β' τῶν κατὰ τῶν δευτέρων τοῦ Βαρλαὰμ, ὃν ἐπιγράφει, *Κατάλογος τῶν ἐκβαινόντων ἀτόπων, Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδήπερ εἰσὶ τὰ μετέχοντα τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ ὑπερούσιος οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασιν ἀμέθεκτος· ἔστιν ἄρα τι μεταξὺ τῆς ἀμεθέκτου οὐσίας καὶ τῶν μετεχόντων, δι' οὗ τὰ τοῦ Θεοῦ μετέχουσι.* Καὶ μετ' ὀλίγα· *Δεῖ δὲ ζητεῖν ἡμᾶς Θεὸν ἕτερον, οὐχ ὄντα μόνον αὐτοτελῆ, αὐτενέργητον, αὐτὸν ἑαυτὸν δι' ἑαυτοῦ θεώμενον, ἀλλὰ* C *καὶ ἀγαθόν. Καὶ ἁπλῶς δεῖ ἡμᾶς ζητεῖν Θεὸν, οὕτω πως μεθεκτὸν, οὗ μετέχοντες ἕκαστος εἰκείως ἑαυτῷ κατὰ τὴν τῆς μεθέξεως ἀναλογίαν, ὄντες καὶ ζῶντες, καὶ ἔνθεοι ἐσόμεθα. Ἔστιν ἄρα τι μεταξὺ τῶν γενητῶν καὶ τῆς ἀμεθέκτου ὑπερουσιότητος ἐκείνης, οὐχ ἕν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλά· καὶ τοσαῦτα, ὁπόσα δὴ καὶ τὰ μετέχοντα· ταῦτα δ' οὐ καθ' ἑαυτὰ, τὰ μέσα δηλαδὴ ἐκεῖνα· δυνάμεις γάρ εἰσι τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης, μοναχῶς καὶ ἑνιαίως προειληφυῖαι καὶ συνειληφυῖαι τὴν τῶν μεθεκτῶν ἅπασαν πληθύν. Διὰ ταῦτα ἔστιν ὅπου τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἀπηρύξατο λέγων, Ὅσα κατ' εἶδος τὰ ὄντα, τοσαῦται καὶ αἱ* D *θεότητες, ἄλλαι ἄλλων ὑπερκείμεναι καὶ ὑφειμέναι.* Πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν λόγῳ οὗ ἡ ἀρχὴ, Οὐκ ἔστιν, ὦ οὗτος, ἡμῖν, *Καὶ ταύτην τοίνυν τὴν θείαν αἴγλην καὶ χάριν καὶ ἐνέργειαν καὶ δωρεὰν τοῦ παναγίου Πνεύματος Πνεῦμα ἅγιον αἱ θεῖαι Γραφαὶ κατονομάζουσιν· ἀλλὰ δὴ καὶ Θεότητα καὶ Θεὸν, καὶ θεοποιὸν, καὶ αὐτοαγαθότητα καὶ ἀγαθοποιόν. Καὶ δημιουργὸν τοῦ παντὸς φασιν αἱ θεῖαι Γραφαὶ τὴν θείαν ταύτην χάριν, ἐνέργειάν τε καὶ δωρεάν, τὴν ἐκ τῆς ὑπερουσίου Τριάδος προερχομένην, μάρτυς ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος.*

Quia vero pariter alia quoque valde impia ac absurda dogmata illis adinventa sunt, quæ non cadunt sub divisionum modos, necessarium est etiam hic quædam ex illis exponamus, ut hinc quoque novæ illorum fidei falsitatem ac dementiam ostendamus. Quas enim de novo divinitates conflaverunt, quandoque etiam Deos vocant. Palamas sane in quadam suarum orationum de lumine, duplex scilicet Numen volens ostendere : *Non solum Deus est, qui sit super ea quæ sunt, id est, entia* (nempe operatio, de qua illi sermo erat), *sed et supra quam Deus. Nec solum supra omne quod affirmatur, est ; sed et supra id omne quod negando removetur, ejus excellentia qui est supra omnia, omnemque excellentiam, quæcunque illa sit, superat.* Rursusque in eodem : *Sed neque ex theologia illud audivit, tunc omnium loco nobis fore divinam naturam, ut inde tandem persuadeatur Deum esse hoc lumen.* Item, libro secundo adversus Barlaami altera capita, quem prænotat, *Catalogus absurdorum quæ sequuntur, Enimvero, quandoquidem sunt quæ Deum participent, Dei autem, quæ omnem essentiam superat, essentia, prorsus imparticipabilis est ; plane aliquid intercedit inter essentiam imparticipabilem et ea quæ participant, per quod ea quæ sunt Dei participent.* Paucisque interjectis : *Porro alius nobis Deus quærendus est, qui nedum sit ipse a se perfectus, a se efficax, ipse seipsum per seipsum videns, verum etiam bonus. Omnimodoque nobis Deus quærendus est, in hunc fere modum participabilis, cujus singuli participatione conveniente pro participationis ratione et modo, cum existentes, tum viventes, tumque divini erimus. Est igitur aliquid medium inter creata et illam imparticipabilem (ut sic dicam) superessentialitatem* (essentiam scilicet visu omnem ac modum essentiæ superantem), *nec unum duntaxat, sed et plura ; totque adeo, quot nimirum etiam hæc participantia, cujus munere per se sunt, media scilicet illa. Virtutes enim sunt superexcellentis illius essentiæ, quæ videlicet simpliciter ac unite præhabeat ac continent participabilium omnem multitudinem.* Ideireo in quibusdam suarum lucubrationum quam loque eructavit, dicens : *Quot sunt res in specie, tot sunt et divinitates, aliæ aliis superexcellentes, aliæ inferiores.* Rursus idem in libro, cujus initium est : *Non est nobis, amice : Et hunc itaque divinum splendorem et gratiam et operationem, et donum sanctissimi Spiritus, Spiritum sanctum divinæ Scripturæ appellant ; sed et Deitatem et Deum, et vim deificam, et per se bonitatem et bonificam. Rerum quoque universitatis auctorem ac conditorem divinæ eædem Scripturæ vocant divinam hanc gratiam, operationem ac donum, ex superessentiali Trinitate procedens, teste Dionysio Areopagita.*

Καὶ ὁ χρηματίσας δὲ εἰς πατριάρχην Ἰσίδωρος

Quique patriarcha fuit Isidorus, in quodam

Digitized by Google

suorum Modulorum ait : *Esse te quidem, non vero quid esse significare intelligimus ; Deum autem operationem.* Ad hæc vero patriarcha Philotheus ipse quoque, in suis Canticis, sic ait : *Venite, nova nunc sepulchri prole luce aspectabili, ante illustrem diem suscitationis regni lucis, fruamur, eam ut Deum in sæcula laudantes.* Præterea Palamas, in suis orationibus, quas *Priores et Posteriores* prænotat, hæc dicit : « *Lumen tamen ipsum vere existens spiritualiter videre dicunt ; quod sit ipsum, et non symbolicum existat. Cum enim semper existat, sitque immateriale et quod mente possit intelligi, id noverunt rei ipso periculo.* Rursus quoque in alia suarum lucubrationum, cujus initium est : *Susurrans*, hæc ait : *Itaque lumen illud tum signum est, tum lumen verum, nec quovis modo verum, sed ipsum exstitit lumen verum.* Ac rursus in eodem libro : *Quamvis habeat quod lumen appellatur, sed et verum vocatur lumen, quinimo ipsum verum lumen, quod Deus induit tanquam vestimentum* [a]. Præterea addit, *Etiam contemperationes quasdam ac mistiones ejuscemodi luminis fieri, cum his qui vident.* Atque in quadam earum quæ dictæ sunt, suarum de lumine orationum : *Unum est, cum versatur cum vidente, quandoque diversum videtur : quandoque quidem assurgit supra corpus, attollitque in altitudinem nullis verbis explicabilem : quandoque rursus etiam corpus coaptans, proprioque impartiens splendore et pace ac dilectione, deiformique voluptate et tranquillitate adimplens, oculis corporeis, o miraculum ! comprehensum efficitur. Quandoque radii natura intelligibilibus circumfusum etiam oculis conspecta illa præstat his qui digni exstiterint, nullam interim ipsum prorsus vocem emittens ac sonum : quandoque ei qui videt, per arcana verba et ineffata (ut ita dicam) clare loquitur. Ac primum aperte ita affatur : « Ego sum, noli timere. Ego sum. » Non enim Deitas a me separatur, qua per communionem illis deitatem præsto, qui deificantur, Ego sum qui adsum, et deificationem operor. Num vides omnia in me, et me præ omnibus ? Verum propter te in te fio omnia. Propter te etiam tibi visibilis fio.* Rursusque in alia, cujus initium, *Convenienter sane Scriptura*, hæc ait : *Unus in contemplatione spiritus, cum illis*

Ἐν τινι τῶν Στιχηρῶν αὐ οὕτω φησι, Εἶναι δὲ τὸ μέρσε, οὐ τί δὲ εἶναι δηλοῦν τολμῶμεν· Θεὸν δ' ἐνέργειαν. Ἔτι δὲ ὁ εἰς πατριάρχην τελέσας Φιλόθεος καὶ αὐτὸς ἔν τοῖς Ἄσμασιν αὐτοῦ οὕτω φησί, Δεῦτε τοῦ καινοῦ νῦν τάφου γεννήματος, φωτὸς τοῦ ὁρωμένου πρὸ τῆς εὐσήμου ἡμέρας τῆς ἐτέρσεως βασιλείας τοῦ φωτὸς, ἀπολαύσωμεν· ὑμνοῦντες αὐτὸ ὡς Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἔτι ὁ Παλαμᾶς ἐν τοῖς περὶ τοῦ φωτὸς αὐτοῦ λόγοις, οὓς ἐπιγράφει πρωτέρους καὶ δευτέρους, τάδε φησὶν, Ὅ μέντοι φῶς ἐν ὑποστάσει φασὶ πνευματικῶς ὁρᾶν ὃν μέν, καὶ μὴ συμβολικὸν, ἀεὶ γὰρ ὄν, ἄϋλόν τε καὶ νῷ θεωρητὸν, τοῦτο διὰ πείρας ἴσασι. Καὶ πάλιν ἐφ' ἑτέρου τῶν αὐτῶν, οὗ ἡ ἀρχὴ Ὑποψιθυρίσας, τάδε φησί· Τοιγαροῦν τὸ φῶς ἐκεῖνο σύμβολόν τ' ἐστὶ, καὶ φῶς ἀληθινόν· καὶ οὐκ ἀληθινὸν ἁπλῶς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν ὑπῆρχε φῶς. Καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Εἰ γὰρ καὶ φῶς ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλὰ καὶ φῶς ἀληθινὸν καλεῖται· μᾶλλον δὲ αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν φῶς, ὃ ὡς ἱμάτιον ὁ Θεὸς ἀναβάλλεται. Ἔτι προστίθησι, Καὶ ἀνακράσεις τινὰς καὶ μίξεις τοῦ τοιούτου φωτὸς μετὰ τῶν ὁρώντων ἀποτελεῖσθαι. Καί φησιν ἔν τινι τῶν εἰρημένων περὶ φωτὸς αὐτοῦ λόγων, Ἔστιν, ὅτε μετὰ τοῦ ὁρῶντος γίνεται· ἕτερον ἄλλοτε ὁρᾶται· ποτὲ μὲν τοῦ σώματος ἀπανιστᾷ, καὶ εἰς ὕψος ἀναφέρει ἄῤῥητον· ἄλλοτ' αὖθις καὶ τὸ σῶμα μεθαρμοσάμενον, καὶ τῆς οἰκείας μεταδεδωκὸς λαμπρότητος, καὶ εἰρήνης καὶ ἀγάπης, θεοειδοῦς τε ἡδονῆς καὶ ἀπαθείας ἔμπλεω ποιῆσαν, ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς (2), ὦ τοῦ θαύματος! γίνεται ληπτόν. Ἐνίοτε ὡς ἀκτὶς περιῤῥέουσα τοῖς φύσει νοητοῖς, θεατὰ ποιεῖ αὐτὰ τῷ κατηξιωμένῳ βλέπειν, αὐτὸ φθογγὴν ὅλως οὐ προτέμενον (3)· ἄλλοτε τῷ ὁρῶντι τρανῶς δι' ἀῤῥήτων, ὡς εἰπεῖν, ῥημάτων ὁμιλεῖ· καὶ τοῦτο τὴν ἀρχὴν λέγει φανερῶς αὐτῷ, « Ἐγώ εἰμι, μὴ φοβοῦ· ἐγώ εἰμι. » Οὐ γὰρ χωρίζεται μου ἡ Θεότης, καθ' ἣν τῇ κοινωνίᾳ θεῶ τοὺς θεωμένους. Ἐγώ εἰμι ὁ παρὼν, καὶ ἐνεργῶν τὴν θέωσιν. Οὐχ ὁρᾷς τὰ πάντα ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐμὲ πρὸ πάντων, ἀλλὰ διὰ σὲ τὰ πάντα γινόμενον ἐν σοί ; Διὰ σὲ καὶ ὁρατός σοι γίνομαι. Πάλιν ἐν ἑτέρῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Εὐλόγως μὲν οὖν ὁ λόγος, τάδε φησί· Ἐν θεωρίᾳ πνεῦμα τὸ φῶς μετὰ τῶν διὰ καθαρᾶς πρυσευχῆς ἐντυγχανόντων

[a] Psal. ciii, 2.

(2) Ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς ληπτὸν γίνεται. Hæc Palamas, de effectu in animo (ipsoque corpore, quo sic totus homo afficiatur, et in Deum transferatur videatque (corporeis maxime oculis) non ipsum Deum, sed claritatem, seu aliquid divini luminis, non Deo congenei, sed ab illo facti atque creati, ad præsentiæ suæ sensum ingerendum, si loqueretur, non sic a vero aberraret ; nec alia fere diceret, quam quæ plerisque sanctorum sapientiæ cultu longe provectis (viris scilicet γνωστικοῖς, ut Græci vocant) accidisse legimus. Existimat Calecas in sequentibus, Palamam ac sequaces ad depellendum crimen, quasi ipsam Dei essentiam videri oculis corporeis dicerent, ad increatam operationem, sicque dictas Deitates, confugisse, malum malum curare studentes, per summam inscitiam. At nec ego illos capio, qui Thaborium lumen ipsam veram Deitatem, oculis ipsis corporeis, apostolis visam existimant, videndamque beatis in cœlis putant nec in Armenorum errorem, *ita sentiendo*, ac quasi velint non ipsum Deum videndum, sed quamdam ejus claritatem, impingere dubitant. Aliter doctissimum in schola sancti Thomæ, nec mihi videtur Deus, ad quem potentia limitata, qualis est oculi organo affixus, quantavis elevatione attingere possit. Rem altius hic arcessere ac disputare nolim.

(3) Massalianorum ista omnia purpuris exquisitis umbilico videntium Deum.

Digitized by Google

γίνεται· ὁρώμενον, καὶ μὴ διαιρούμενον ἀπ' αὐτῶν. Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Ἴσασιν οἱ μεμυημένοι, καὶ λέγουσιν, Οὐ συζυγίαν ὀλίγοις τισὶ μέρεσι καὶ δυνάμεσι τὴν ἀλληλουχίαν παρεχομένην, ἀλλ' οἷον ἀνάκρασιν εἶναι πρὸς ψυχὴν τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος τὴν ἐνοίκησιν· θαυμαστὴν, οἷον ἄῤῥητον, καὶ σχεδὸν ἀνήκουστον. Πάλιν, Ἡ δὲ τοῦ γαμηλίου συναλλάγματος δοκεῖ τι τῶν ἄλλων ἑνώσεως πλέον· ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνο σύμφυσις (4) οὐδ' ἀνάκρασίς ἐστιν· ἀλλ' ὁμιλία τινὶ, καὶ οἷον προσκολλήσει, ἓν τὰ πλείω γίνονται. « Ἔσονται » γὰρ, φησὶ, « οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, » καὶ σάρκα μόνην, ἀλλὰ οὐχὶ καὶ πνεῦμα· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἠξιωμένους ἕνωσις, γνώσεως πάντα τρόπον ὑπερβάλλουσα, τῷ παντελῆς ὑπάρχειν, καὶ τοῦ χωροῦντος κρεῖττον ἢ λόγος δι' ὅλων τῶν καθαρῶν πνευμάτων Πνεύματος.

Ἔτι δογματίζουσιν ὅτι κατά τινα τρόπον οὐ διακρίνονται ἀλλήλων τὰ τρία τῆς Θεότητος πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ἐναλλὰξ ἔχουσι τὰ πρόσωπα. Καί φησι ὁ Παλαμᾶς ἐν τῷ πρὸς Παῦλον τὸν Ἀσσὰν λόγῳ, Ἡνίκα διαιρεῖται τὸ Θεῖον κατὰ τὰς ὑποστάσεις, τὸ ἀδιαίρετον ἔχει κατὰ τὰς ἐνεργείας· ἡνίκα δὲ κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας διαιρεῖται, μένει κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἀδιαίρετον. Καὶ ἐν ἑτέρῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Εὐλόγως μὲν οὖν ὁ λόγος, Ἐπεὶ γὰρ κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ τὰς ἐνεργείας διακρίνεται τὸ Θεῖον, ἑτερότης καθ' ἑκατέραν διάκρισιν ὁρᾶται, ἐναλλὰξ ἐχουσῶν, τὰ μὲν ἴδια τῶν θείων ὑποστάσεων ὀνόματα, κοινά ἐστι ταῖς ἐνεργείαις, τὰ δὲ κοινὰ ταῖς ὑποστάσεσιν ἴδια τῶν θείων ἐνεργειῶν ὀνόματα.

Ἔτι δογματίζουσι μὴ ἐξαρκεῖν τῇ τρισυποστάτῳ Θεότητι αὐθύπαρκτον καὶ αὐθυπόστατον δύναμιν καὶ ἐνέργειαν εἶναι· ἀλλὰ προσδεῖσθαι καὶ ἑτέρας ἀνυποστάτου. Καί φησιν ὁ Παλαμᾶς ἔν τινι τῶν διαλόγων αὐτοῦ, Ὁ μὲν Πατὴρ ἔχει σοφίαν καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν καὶ ἐνέργειαν, τὸν Υἱὸν, οὐσιώδη καὶ φυσικήν· ὁ δὲ Υἱὸς ἀδύνατος ἔσται, καὶ ἄζωος, καὶ ἀνενέργητος, ἢ καὶ ὅλη ἡ οὐσία τῆς ἁγίας Τριάδος; Καὶ ἐν τῷ Τόμῳ συνοδικῶς ἀποφαίνονται, Ἐκ δὴ τούτων ἡ θεία σύνοδος ἀποδέδεικται, φησὶ, ὡς ὁ λέγων μόνον τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀκτίστους ἐνεργείας εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὡς μὴ κοινὴν ἐνέργειαν δοξάζων φυσικὴν τῶν τριῶν ὑποστάσεων, τὴν Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου αἵρεσιν πάλαι τεθνηκυῖαν καὶ καταργηθεῖσαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τολμᾷ παρεισάγειν Θεοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα, Ἡμῖν δὲ ἄρτιος

A qui per puram orationem interpellant, lumen efficitur; quod videatur, et ab eis non dividatur. Rursusque in alia: *Sciunt initiati et aiunt: Non conjugium exiguis quibusdam partibus atque viribus necessitudinem præstans, sed velut commistionem cum anima esse, luminis gratiæ in ea moram et habitationem; mirabilem sane velut arcanum ac pene inauditam.* Rursus: *Conjugalis societatis unio majus quid reliquis videtur habere; at neque illa naturalis quasi concretio est neque commistio; sed quadam ex consuetudine ac velut adhæsione unum plura fiunt.* « *Erunt enim,* inquit, *duo in carnem unam*[9]; *solumque in carnem, sed non etiam in spiritum. Dei autem, cum iis qui promerentur, unio, scientiæ omnem modum excedit, quod tota ac integra sit, ejusque Spiritus, qui sermone penetrabilius*[10], *omnes pervadit mundos spiritus.*

B Præterea docent tres Deitatis personas, quæ personæ sunt, quodam modo inter se non discerni, sed contrarie vicissim ad virtutes atque operationes se personas habere. Atque Palamas, in libro *ad Paulum Assa: Cum dirimitur Deitas secundum hypostases, indiscreta manet ac indistincta quoad operationes; cum vero secundum virtutes ac operationes dirimitur, indiscreta ac indistincta manet, quoad hypostases.* In alio quoque, cujus initium: *Convenienter sane Scriptura; quia enim Deitas, quod attinet ad hypostases, quodque operationes dirimitur, diversitas cernitur secundum utramque discretionem, quæ se contrario modo ac vicissim habeant; nam divinarum quidem personarum propria nomina, communia sunt operationibus; quæ vero personis communia sunt, propria nomina sunt divinarum operationum.*

C Ad hæc docent non sufficere trinæ subsistenti Deitati, ipsam per se exsistentem ac vere subsistentem virtutem atque operationem; sed aliam quoque necessariam esse, quæ non sit ipsa subsistens. Atque Palamas in quodam suorum dialogorum: *Habet quidem Pater sapientiam et virtutem, et vitam et operationem (nempe Filium) essentialem et naturalem; Filius vero num virtutis expers et vitæ et operationis seu efficacitatis, aut etiam tota essentia sanctæ Trinitatis?* In Tomo quoque synodice decernunt ac pronuntiant: *Ex his nimirum sancta synodus ostendit, eum qui dicat solummodo Filium et Spiritum sanctum increatas esse Dei operationes, tanquam non sentiat communem trium personarum naturalem operationem, pridem exstinctam ac abolitam Marcelli, Photini et Sophronii hæresim audere denuo in Ecclesiam Dei insinuare ac proferre.* Pau-

[9] Gen. II, 24. [10] Hebr. IV, 12.

(4) Ἀλλ' οὔτ' ἐκεῖνο σύμφυσις. Major certe animorum quam corporum unio; divini præsertim Spiritus per sua dona nobis illabentis, sibique adhærentis, unum secum spiritum facientis: quæ maxima quædam σύμφυσις et συμφυΐα, *unio, coalitio, consociatio, concretio*, ac quidquid ejusmodi ea voce ac sequenti, ἀνάκρασις, ad idem spectans, reddi potest ac intelligi. Posseque Palamas recte dicere, nisi προλήψει ad increatam Deo essentialem operationem cuncta referret, quæ sunt effectus, ejusque liberæ voluntatis, quanquam altioris præ natura ordinis ac divini.

Digitized by Google

cisque interjectis : *Nobis vero plenus sermo, non de hac, sed de illa quæ communis est trine subsistentis Deitatis, quæ ipso non est hypostasis seu persona, sed natura, eximiaque ac supra naturam ratione divinarum hypostaseon seu personarum inest.* Rursusque in eodem : *Quomodo igitur rationi consentaneum, communem trine subsistentis Deitatis inficiari virtutem, cujus ratione Filius et Spiritus sanctus virtus a theologis laudantur?*

Item docent, qui apud illos mundati sint, taliumque operationum effectus, increatos et ipsos reddi. Aitque Palamas in Epistola ad Acindynum : *Vides clare increatam esse gratiam? Nedum autem talis gratia increata est, sed et effectus talis Dei operationis increatus est. Sic quoque magnus Paulus, non jam amplius temporalem vivens vitam, sed divinam ac æternam Verbi in ipso habitantis, æternus ac immortalis effectus est.* Paucisque interjectis : *Itaque creatus erat Paulus, quandiu vitam agebat Dei jussu ex non entibus factam : cum vero non jam illam vivebat, sed eam quæ Dei inhabitatione præstatur, increatus exstitit per gratiam. Quisquis denique vivens atque efficax solum Dei Verbum in se nactus est.* Rursusque in eodem : *Quonam igitur aliquis modo vel si nullam divinarum operationum rationem habeat, unum esse increatum concesserit, non addendo natura, cum per gratiam multi sint increati et dii, ac deitate ejusmodi, quæ pro eorum ratione illis conveniat, præditi?* Ac rursus : *Enimvero sunt quidem hi omnes per gratiæ munus increati, uti sane etiam dii; ipsa vero gratia increata est, sicut paulo ante probatum est.* Ac rursus : *Dei operationes increatæ sunt, tametsi earum plerique effectus res creatæ sint.* In oratione quoque, cujus initium est : *Contentiosius quidem : Quinam igitur fiat ut gratia increata non sit, cujus munere qui ejus fuerint participes, principii expertes et increati, immortalesque et semiterni atque cœlestes secundum illam, Patrum sententia dicti sunt?*

Præterea docent esse multas Dei hypostases. Ait enim Palamas : *Quia vero multas et distinctas hypostases et virtutes et operationes habet Deus, nisi una aliqua causa (seu auctor) in illis sit, multa et distincta erunt divinitatis principia.* Atque id confirmat, ex eo quod iidem præterea sentiant, docentque; quod nimirum multas has operationes, quas non vere exsistentes ac subsistentes dicebant, ipsas jam quoque essentias esse dicant. Quamobrem ait Palamas in oratione ad Æneum, cujus initium : *Sublato vere pudore : Atqui juxta magnificum reipsa divinoque Spiritu afflatum sanctorum Patrum sensum, pie quis etiam essentiam vocet, quamlibet divinarum operationum.*

Præterea ausi sunt impudentissimi hominum dicere, certa quadam ratione ac proportione respondere, sicut legalia mysteria evangelicorum documentorum traditionibus, sic has quoque novis Pa-

A ὁ λόγος οὐ περὶ ταύτης, ἀλλὰ περὶ τῆς κοινῆς τῆς τρισυποστάτου θεότητος, ἥτις οὐχ ὑπόστασίς ἐστιν, ἀλλὰ φύσει καὶ ὑπερφυῶς πρόσεστιν ἑκάστῃ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων. Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, *Πῶς οὖν ἐστιν εὔλογον ἀρνεῖσθαι τὴν κοινὴν τῆς τρισυποστάτου θεότητος δύναμιν, δι' ἣν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα δύναμις παρὰ τῶν θεολόγων ὕμνηται;*

Ἔτι δογματίζουσι τοὺς παρ' αὐτοῖς κεκαθαρμένους καὶ τὰ τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν ἀποτελέσματα ἀκτίστους καὶ ἄκτιστα ἀποτελεῖσθαι. Καί φησι ὁ Παλαμᾶς ἐν τῇ πρὸς Ἀκίνδυνον ἐπιστολῇ, *Ὁρᾷς σαφῶς ὅτι ἄκτιστος ἡ χάρις; Οὐ μόνον δὲ ἡ τοιαύτη χάρις ἄκτιστός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοῦ Θεοῦ τοιαύτης ἐνεργείας ἄκτιστόν ἐστι. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ μέγας Παῦλος τὴν* B *χρονικὴν μηκέτι ζῶν ζωήν, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἐνοικήσαντος Λόγου θείαν καὶ ἀΐδιον, ἄναρχος γέγονε καὶ ἀτελεύτητος χάριτι.* Καὶ μετ' ὀλίγα, *Κτιστὸς οὖν ἦν ὁ Παῦλος, μέχρις ἂν ἔζη τὴν προστάγματι Θεοῦ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονυῖαν ζωήν· ὅτε δὲ μηκέτι ταύτην ἔζη, ἀλλὰ τῇ ἐνοικήσει τοῦ Θεοῦ προγενομένην, ἄκτιστος γέγονε τῇ χάριτι· καὶ πᾶς ὁ ζῶντα καὶ ἐνεργοῦντα μόνον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐν ἑαυτῷ κτησάμενος.* Πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ, *Πῶς οὖν ἄν τις συγχωρήσειε, κἂν τῶν θείων* C *ἐνεργειῶν μηδένα ποιήσηται λόγον, ἓν τὸ ἄκτιστον ὑπάρχειν, μὴ τῇ φύσει προσκείμενον, πολλῶν χάριτι ἀκτίστων ὄντων καὶ θεῶν, καὶ καταλλήλων ἑαυτοῖς ἐξ ἀνάγκης θεότητα ἐχόντων;* Καὶ πάλιν, *Ἀλλὰ γὰρ ἄκτιστοι μὲν οὗτοι πάντες χάριτι, ὥσπερ δὴ καὶ θεοί· αὕτη δ' ἡ χάρις ἄκτιστος, ὡς μικρὸν ἀνωτέρω προαποδέδεικται.* Καὶ πάλιν, *Αἱ τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαι ἄκτιστοί εἰσιν, εἰ καὶ τὰ πλείω τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων κτίσματά εἰσι.* Καὶ ἐν λόγῳ οὗ ἡ ἀρχή, *Φιλονεικοῦσι μέν, Πῶς οὖν οὐκ ἄκτιστος ἡ χάρις, δι' ἣν καὶ οἱ μετεσχηκότες αὐτῆς ἄναρχοι καὶ ἄκτιστοι, καὶ ἀτελεύτητοι καὶ ἀΐδιοι, καὶ οὐράνιοι κατ' αὐτὴν παρὰ τῶν Πατέρων προσηγορεύθησαν;*

Ἔτι δογματίζουσι πολλὰς ὑποστάσεις εἶναι τοῦ Θεοῦ. Καί φησιν ὁ Παλαμᾶς, *Ἀλλ' ἐπεὶ πολλὰς καὶ διαφόρους ὑποστάσεις καὶ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ὁ Θεὸς ἔχει, εἰ μὴ ἕν τι τὸ αἴτιον ἐν αὐταῖς,* D *πολλαὶ καὶ διάφοροι ἔσονται ἀρχαὶ τῆς θεότητος.* Καὶ τοῦτο βεβαιοῖ ἐκ τοῦ ἔτι δογματίζειν αὐτοὺς καὶ τὰς πολλὰς ταύτας ἐνεργείας, ἃς ἀνυποστάτους ἔλεγον, ταύτας ἤδη καὶ οὐσίας εἶναι φάσκειν. Ἃ φησιν ὁ Παλαμᾶς ἐν τῷ πρὸς τὸν Αἰνείου λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή, *Αἰδοῦς ὄντως οἰχομένης, Καὶ μὴν κατὰ τὸν πολὺν ὄντως καὶ πνευματοκίνητον νοῦν τῶν ἱερῶν Πατέρων, φαίη ἄν τις καὶ οὐσίαν εὐσεβῶς ἑκάστην τῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν.*

Ἔτι ἐτόλμησαν οἱ πάντα ἀναιδεῖς εἰπεῖν ὅτι ἀνάλογοί εἰσιν, ὥσπερ τὰ ἐν τῷ νόμῳ μυστήρια πρὸς τὰς τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων παραδόσεις οὕτως καὶ αὗται πρὸς τὰ νέα Παλαμητικὰ δόγματα

Digitized by Google

φησὶ γὰρ ὁ παρὰ τοῦ πατριαρχεύσαντος Φιλοθέου ἐκτεθεὶς, ὡς ἀπὸ τῶν Ἁγιορειτῶν (5), Τόμος, συστατικὸς ὢν τοῦ Παλαμᾶ, τάδε· *Τὰ μὲν ἀρτίως καθωμιλημένα, καὶ κοινῇ πᾶσιν ἐγνωσμένα, καὶ παρρησίᾳ κηρυττόμενα δόγματα διὰ Μωσέως, ὑπῆρχε νόμου μυστήρια, τοῖς προφήταις μόνοις ἐν πνεύματι προεωραμένα· τὰ δ' ἐπηγγελμένα τοῖς ἁγίοις ἀγαθὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν ἐστι πολιτείας μυστήρια, τοῖς διὰ τοῦ Πνεύματος ὁρᾷν ἠξιωμένοις, καὶ τούτοις μετρίως ἐν ἀῤῥαβῶνος μέρει δεδομένα τε καὶ προεωραμένα. Ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις τῶν Ἰουδαίων μὴ μετ' εὐλαβείας ἀκούων τῶν προφητῶν, λεγόντων Λόγον καὶ Πνεῦμα Θεοῦ συναϊδιά τε καὶ προαιώνια, συνέσχεν ἂν τὰ ὦτα, δοκῶν ἀπηγορευμένων ἀκούειν τῇ εὐσεβείᾳ φωνῶν, καὶ τῆς ἀνωμολογημένης τῆς εὐσεβέσι φωνῆς ἐναντίων, δῆλον ὅτι τῆς λεγούσης, « Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν· » οὕτω καὶ νῦν τάχα ἂν πάθοι τις, μὴ μετ' εὐλαβείας ἀκούων τῶν μόνοις ἐγνωσμένων τοῖς δι' ἀρετὴν κεκαθαρμένοις μυστηρίων τοῦ Πνεύματος. Ἀλλ' ὥσπερ αὖθις ἡ τῶν προῤῥήσεων ἐκείνων ἔκβασις σύμφωνα τοῖς φανεροῖς ἀνέδειξε τὰ τότε μυστήρια, καὶ πιστεύομεν νῦν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Θεότητα τρισυπόστατον, φύσει μίαν· οὕτω καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐν καιροῖς ἰδίοις ἀποκαλυφθέντος, κατὰ τὴν ἄῤῥαστον ἔκφασιν τοῦ ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν ἑνὸς Θεοῦ σύμφωνα πᾶσιν ἀναφανήσεται τοῖς φανεροῖς τὰ μυστήρια. Δεῖ μέντοι κἀκεῖνο σκοπεῖν, ὡς εἰ καὶ τοῖς πέρασι τῆς γῆς ὕστερον ἐξεφάνη τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος τῷ λόγῳ τῆς μοναρχίας μηδαμῶς λυμαινόμενον, ἀλλὰ τοῖς μὲν προφήταις ἐκείνοις καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῶν πραγμάτων ἀκριβῶς ἐγνώσκετο· τοῖς δ' αὖ τοῖς τηνικαῦτα πειθομένοις ἀπαράδεκτον ἦν τὸν ἴσον ἄρα τρόπον οὐδὲ νῦν τοὺς λόγους τῆς ὁμολογίας ἀγνοοῦμεν, τῶν δὴ παῤῥησίᾳ κηρυττομένων καὶ τῶν νῦν μυστικῶς ἐν πνεύματι τοῖς ἀξίοις προφαινομένων.*

lamæ decretis et opinionibus. Editus enim a patriarcha Philotheo Tomus, quasi ex Montis sancti monachorum persona, Palamæ commendatitius, hæc habet: *Quæ plene vulgata, cunctisque communiter cognita, ac palam prædicata sunt per Mosen, decreta, legis fuerunt mysteria, solis prophetis in spiritu prævisa; sanctis autem futuro ævo promissa bona, evangelicæ sunt disciplinæ mysteria his, qui per Spiritum digni habiti sunt qui conspicerent, ipsisque adeo mediocriter in arrhabonis partem concessa atque prævisa. Verum sicut si quis Judæorum, non religiosa pietate prophetas audiens, dicentes Verbum ac Spiritum Deo coæternos ac prææternos esse, aures continuisset, nempe arbitratus se voces audire, quibus illi pietas interdiceret, eique quam pii confiterentur voci contrarias, ei nimirum quæ dicit, « Dominus Deus tuus, Dominus unus est[11] »; » sic et nunc forte alicui accidat, qui mysteria Spiritus, iis duntaxat cognita qui virtutis cultu purgati sint, religiosa pietate non audiat. Verum sicut rursus prædictionum eventus, quæ tunc erant mysteria atque arcana, manifestis consentire ostendit; credimusque nunc in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, trine subsistentem Deitatem, natura unam; sic et futuro sæculo temporibus suis patefacto, secundum ineffabilem Dei unius in tribus personis manifestationem, mysteria atque arcana manifestis consona cunctis videbuntur. Sed et illud nihilominus observandum, quanquam postea finibus terræ innotuit, trine subsistentis Deitatis fidem nequaquam officere doctrinæ unius principatus; prophetæ tamen illa ante etiam rerum eventum certo cognoscebant; his autem qui tunc illis credebant, non satis suaderi poterat; eodem ergo modo, ne nunc quidem nos nescimus confessionis verba, tum scilicet eorum quæ palam prædicantur, tum quæ nunc mystice in spiritu dignis prælucent.*

Ταῦτα ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ἀναριθμήτων παραλόγων δογμάτων καὶ δοξασμάτων ἐκτεθεὶς, ὡς ἀπὸ τῶν Ἁγιορειτῶν (5), Τόμος, συστατικὸς ὢν τοῦ Παλαμᾶ, τάδε· *Τὰ μὲν ἀρτίως καθωμιλημένα, καὶ κοινῇ πᾶσιν ἐγνωσμένα, καὶ παρρησίᾳ κηρυττόμενα δόγματα διὰ Μωσέως, ὑπῆρχε νόμου μυστήρια, τοῖς προφήταις μόνοις ἐν πνεύματι προεωραμένα· τὰ δ' ἐπηγγελμένα τοῖς ἁγίοις ἀγαθὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν ἐστι πολιτείας μυστήρια, τοῖς διὰ τοῦ Πνεύματος ὁρᾷν ἠξιωμένοις, καὶ τούτοις μετρίως ἐν ἀῤῥαβῶνος μέρει δεδομένα τε καὶ προεωραμένα. Ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις τῶν Ἰουδαίων μὴ μετ' εὐλαβείας ἀκούων τῶν προφητῶν, λεγόντων Λόγον καὶ Πνεῦμα Θεοῦ συναϊδιά τε καὶ προαιώνια, συνέσχεν ἂν τὰ ὦτα, δοκῶν ἀπηγορευμένων ἀκούειν τῇ εὐσεβείᾳ φωνῶν, καὶ τῆς ἀνωμολογημένης τῆς εὐσεβέσι φωνῆς ἐναντίων, δῆλον ὅτι τῆς λεγούσης, « Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν· » οὕτω καὶ νῦν τάχα ἂν πάθοι τις, μὴ μετ' εὐλαβείας ἀκούων τῶν μόνοις ἐγνωσμένων τοῖς δι' ἀρετὴν κεκαθαρμένοις μυστηρίων τοῦ Πνεύματος. Ἀλλ' ὥσπερ αὖθις ἡ τῶν προῤῥήσεων ἐκείνων ἔκβασις σύμφωνα τοῖς φανεροῖς ἀνέδειξε τὰ τότε μυστήρια, καὶ πιστεύομεν νῦν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Θεότητα τρισυπόστατον, φύσει μίαν· οὕτω καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐν καιροῖς ἰδίοις ἀποκαλυφθέντος, κατὰ τὴν ἄῤῥαστον ἔκφασιν τοῦ ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν ἑνὸς Θεοῦ σύμφωνα πᾶσιν ἀναφανήσεται τοῖς φανεροῖς τὰ μυστήρια. Δεῖ μέντοι κἀκεῖνο σκοπεῖν, ὡς εἰ καὶ τοῖς πέρασι τῆς γῆς ὕστερον ἐξεφάνη τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος τῷ λόγῳ τῆς μοναρχίας μηδαμῶς λυμαινόμενον, ἀλλὰ τοῖς μὲν προφήταις ἐκείνοις καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῶν πραγμάτων ἀκριβῶς ἐγνώσκετο· τοῖς δ' αὖ τοῖς τηνικαῦτα πειθομένοις ἀπαράδεκτον ἦν τὸν ἴσον ἄρα τρόπον οὐδὲ νῦν τοὺς λόγους τῆς ὁμολογίας ἀγνοοῦμεν, τῶν δὴ παῤῥησίᾳ κηρυττομένων καὶ τῶν νῦν μυστικῶς ἐν πνεύματι τοῖς ἀξίοις προφαινομένων.*

Hæc ex multis, ac quæ numerum excedere vide-

[11] Deut. VI, 4.

(5) Ὡς ἀπὸ τῶν Ἁγιορειτῶν. Τὸ Ἅγιον ὄρος vocant Græci montem Athos in Macedonia, excelsum instar peninsulæ in mare Ægæum excurrentem, solis monachis Basiliensibus addictum; ex quo fere omnes episcopi assumebantur ad ecclesias regendas sub throno Constantinopolitano; cessitque optime, quandiu cum pietate cultusque disciplina in eis eruditio viguit ac recta fides, qua obscurata Palamitarum erroris nebula, ac quod rudes monachi nec satis pietatem docti, existimatæ viri sanctitatis spiritalisque scientiæ larva delusi, Græcæ fere Ecclesiæ erant ejusque capita, facile fuit labem in eam propagari, ipsamque invadere sedem Constantinopolitanam, nec non libris eorum ecclesiasticis inspergi, etiam impressis. In quo certe gravius peccatum Venetis, apud quos prodiere, quod nebulosi Græculo re tanti credita, furum genti fieri permisere. Quos enim deficiant libri antiquiores manu exarati, editis illis typorum parta utuntur necesse est, eaque illis hauriant Palamitarum virus omne, ipsumque Palamam ut sanctum ac eximium doctorem habeant. Nec aliter dicendum de Triodii Synaxariis, a Calixto ipso hæretico ac schismatico ei adjectis, innumerisque erroribus infercitis, cum Triodium ante nulla Synaxaria haberet, sed sola cantica et canones, quos vocant, atque modulos, omnia summam pietatem spirantia ad sanctæ Quadragesimæ cultum; cujus ritu Latino, hodie, quo scribo, IV Idus Martii, celebramus initium ac caput. Ejus veteris sanique Triodii exemplum ex Tiliana bibliotheca utendum quandoque habui, erudita manu pridem exaratum; atque utinam dissipata ea bibliotheca, ejusque per hæredes viri amicissimi D. du Tillet Baronis de la Buissiere fœdo naufragio ac distractione, apud meos prædicatores, velut pauci quidam alii libri ecclesiastici, tutum hic portum invenisset, unde quasi ex armamentario, ejus usus aliquis in rem Christianam foret. Nec enim quid eo factum sit, quove evaserit, mihi liquet.

Digitized by Google

antur, ex absurdis blasphemisque Palamæ, ejusque synodi dogmatis, quantum operæ pretium videbatur, hic loci exposuimus; multitudinem ipsam molestam existimantes, qua proinde abstinendum duximus. Puto autem satis esse quæ allata sunt, ad probandum eorum fidem, extra fidei catholicæ ac apostolicæ, quam sancti prædicant, fines prorsus positam esse; idque adeo ex ipsis eorum verbis et sermonibus ac sententiis, quæ communiter privatimque conscripserunt, ac scripto credenda tradiderunt, eosque qui non credunt, publicis in Ecclesia diris ac anathemati subjiciunt. Nam pars quidem ex Palamæ libris et orationibus dogmatisque sumpta est, qui ejus fidei magister duxque fuit; cujus merito nedum vivens honores consecutus est, quod ita credidit docuitque, Thessalonicensis archiepiscopus factus; verum etiam mortuus, hymnis ac hostiis, pari munere ac qui olim Ecclesiæ doctores pietatis laude claruerunt, Athanasius, Basilius, Chrysostomus, ac reliqui, quotannis festive celebratur; pars vero ex iis quæ in Tomo diserte ipsisque clare verbis habentur; in quo Ecclesia tota, universaque synodus, præsidente imperatore, hanc illius firmissime fidem, velut pietatis regulam rectæque fidei columnam, reliquis tenendam tradidit, ac quem perinde ac sacra Evangelia colunt, nihilque non moliuntur ut ille consistat ac firmitatis obtineat robur: sed et seorsim, velut religiosissimi ac qui in omnibus pro veritate pugna functus sit, conventus ille Ecclesiæ, illius in eo memoriam facit, simulque ab eo quovis loco dicta, ceu rectissime dicta scriptaque ad pietatis normam, laudans sanciensque tradit.

Aiunt itaque in Tomo, post quæstiones, prope illius finem: *Cæterum, quem sæpius sacratissimum Thessalonicensem metropolitam diximus, qui nihil dissentaneum divinis Eloquiis vel scribat vel sentiat; quin potius, qui etiam pro communi nostra pietate et traditione, pro eo ac honesti rectique ratio postulat, depugnet, nedum per calumniam illi, seu magis Ecclesiæ, objectis nugis, modis omnibus superiorem, sed*

γων καὶ βλασφήμων δογμάτων τοῦ Παλαμᾶ, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν συνόδου, συμφοροθέντα ἡμῖν ἐξετέθη ἐνταῦθα· τὸ πλῆθος φορτικὸν εἶναι ἡγησαμένους, καὶ διὰ τοῦτο παραιτησαμένους. Οἶμαι δ' ἱκανὰ εἶναι τὴν αὐτῶν παραστῆσαι πίστιν ἔξω παντελῶς τῶν ὅρων οὖσαν τῆς παρὰ τῶν ἁγίων καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς κηρυττομένης πίστεως· καὶ ταῦτα ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν ῥημάτων καὶ λόγων καὶ ἀποφάσεων, ἅπερ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ συνεγράψαντο, καὶ συγγραψάμενοι, πιστεύειν παραδεδώκασι, τούς τε μὴ πειθομένους δημοσίαις ἐπ' ἐκκλησίας ἀραῖς καὶ ἀναθέματι ὑποβάλλουσι. Τὰ μὲν γὰρ ἐκ τῶν τοῦ Παλαμᾶ λόγων καὶ δογμάτων ἐλήφθη, ὃς τῆς πίστεως ταύτης διδάσκαλος καὶ ἡγεμὼν ἐγένετο· δι' ἣν οὐ ζῶν μόνον τετίμηται, ἄθλον τῆς πίστεως ταύτης τὴν Θεσσαλονίκην ἀπενεγκάμενος· ἀλλὰ καὶ θανὼν (6), ὕμνοις καὶ θυσίαις ἴσα τοῖς ἐπ' εὐσέβειαν πάλαι ποτὲ διαλόμψασι διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθανασίῳ, Βασιλείῳ, Χρυσοστόμῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς, κατ' ἔτος πανηγυρίζεται· τὰ δ' ἐκ τῶν ἐν τῷ Τόμῳ διαῤῥήδην κειμένων, ἐν ᾧ Ἐκκλησία ὅλη καὶ σύνοδος ὅλη βασιλέως προκαθεζομένου τὴν ἐκείνου βεβαιότατα πίστιν ταύτην, ὡς ὅρον εὐσεβείας καὶ στήλην ὀρθοδοξίας, τοῖς ἄλλοις κατέχειν παραδέδωκε, καὶ ὃν ἐπίσης τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις τιμῶσι, καὶ πάντα τρόπον ὑπὲρ τοῦ συνεστάναι τοῦτον καὶ τὸ κῦρος ἔχειν πραγματεύονται. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἰδίως ἐν αὐτῷ μνήμην αὐτοῦ ὡς εὐσεβεστάτου, καὶ τῆς ἀληθείας ὑπερμαχήσαντος διὰ πάντων, τὸ συνέδριον ἐκεῖνο τῆς Ἐκκλησίας ποιεῖται, καὶ ἅμα τὰ ὁπουδήποτε εἰρημένα αὐτῷ, ὡς ὀρθότατα εἰρημένα καὶ γεγραμμένα κατὰ τὸν κανόνα τῆς εὐσεβείας, ἐπαινοῦσα καὶ νομοθετοῦσα παραδίδωσι.

Φασὶ γοῦν ἐν τῷ Τόμῳ μετὰ τὰ ζητήματα περὶ τὸ τέλος ἐγγύς· *Αὐτὸν μέντοι τὸν πολλάκις ῥηθέντα Θεσσαλονίκης ἱερώτατον μητροπολίτην, μηδὲν ἀπᾷδον τῶν θείων λογίων γράφοντά τε καὶ φρονοῦντα· μᾶλλον δὲ καὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν εὐσεβείας καὶ παραδόσεως, ὡς προσῆκεν, ὑπερμαχοῦντα, οὐκ ἀνώτερον μόνον παντάπασι τῶν κατ' αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ τῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας*

(6) *Ἀλλὰ καὶ θανών.* Novi hujus ex orco sancti operum exstat spissum satis volumen in Bibliotheca Em. card. Mazarini τοῦ μακαρίτου, quod ipsum *sancti Gregorii Thessalonicensis archiepiscopi* prænotatur. Nolim tamen ullus in Ecclesiæ (quæ una Christi sponsa est ac columba) castris militans, Possiniano in Theophylacto perinde schismatico, etsi non forte tantis hæretico, errato, sanctum nobis ex ejus fide (glorioso scilicet illo titulo, Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου) obtrudat; ut neque Ephesium, aliosque, quos sic vindicant cæci homines et pervicaces, non alio quam erroris, vel iis inventi, vel producti factique auctoris, ac schismatis, præmio; quo uno, reliqua omnia ejus retro Ecclesiæ lumina, illis addunt; sic laudant, sic venditant, sic in quemque illorum, omnium superiorum laudes, hisque majores fastuosioresque titulos effusius acervant. Sic certe Michael Psellus Cerularium Photiani schismatis instauratorem, Oratione ejus laudatoria, quæ mihi exstat, cum ejus alius producenda, magnifice celebrat, cunctisque superioribus ejus sedis antistitibus præfert, quod illis pene ἀδιάφορον habentibus, quo dissidere videbantur Latina Græcaque Ecclesia, ipse majori zelo exarserit, calentiusque Latinos impugnarit, ac ab eis, Ecclesiæ, cui præerat, æterno schismate cæcum alijunxerit: quod post Photium reliqui non fecerant, etsi eorum plures Romanam Ecclesiam rodere non cessabant, ac schismatis semina fovere, ovaque ponere, quo tanta Ecclesiarum labe, omnium audacissimus excluserit, quem dicebam, Cerularius: ipse ejusdem Pselli Oratione ad synodum, suis omnibus coloribus depictus, si qua ibi des hominis sic versatilis ingenii ac ipse se utraque illa oratione Psellus prodidit. Erunt tamen ambæ nec lectu injucundæ, nec ejus Ecclesiæ, urbisque ac imperii notitiæ, sic doctis expetitæ, prorsus inutiles. Noster Calecas contra errores Græcorum hoc vemaxime voluerit, quod a Cerulario ad Photium retro, ejus sedis antistites a schismatis vel hæreseos nota liberat; nec Leo Allatius in sua de Græcorum libris ecclesiasticis Dissertatione ipsum impugnans aliud evincit, quam quod modo a me dictum est

ἱερσχελιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλέστατον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς εὐσεβείας πρόμαχον καὶ προαγωνιστὴν καὶ βοηθὸν ταύτης ἀποφαινόμεθα. Τούτων δὲ οὕτως ἐκβάντων, λοιπὸν ἦν ἔτι προθυμουμένοις πᾶσιν αἰτίαν τῶν βουλομένων αἰτιᾶσθαι περιαιρεῖν· μηδὲ ἅπερ τῶν ἐν τοῖς τοῦ ἱερωτάτου Θεσσαλονίκης συγγράμμασιν ἐν αἰτίαις ἐποιοῦντο οἱ τῆς Ἐκκλησίας πολέμιοι, μηδὲ ταῦτα παραδραμεῖν ἀβασάνιστα, εἰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐξετασθέντων ἐν τῇ θείᾳ συνόδῳ καὶ ταῦτα πάντα περιειλήφθησαν. Εὐρόντος οὖν ταῦτα τοῦ πρατίστου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως καταγεγραμμένα κατὰ μέρος παρὰ τῆς ἐκείνου χειρὸς, καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα δόντος, ἡμεῖς ἕκαστον τούτων, ἐν τοῦ ἱερωτάτου Θεσσαλονίκης βιβλίῳ ἀνέγνωμέν τε καὶ ἐξετάσαμεν, συνελθόντες κατὰ τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν, καὶ συνδιημερεύσαντες, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δίς, καὶ τρὶς, καὶ πολλάκις, καὶ τὸν μὲν Θεσσαλονίκης ἱερώτατον μητροπολίτην καὶ ἐν τούτοις σύμφωνον τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις εὕρομεν, καὶ συνήγορον Χριστοῦ χάριτι τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας· αὐτοὺς δὲ πολλαῖς καὶ μεγάλαις αἱρέσεσι περιπίπτοντας, καὶ τοις παρὰ τῶν θεολόγων εἰρημένοις φανερῶς ἀντιλέγοντας· εἶτα ἐπιφέρουσι τὰ καὶ τά· καὶ ὅσα ἄλλα φλυαροῦσιν, ὥσπερ αἱ φαῦλαι τῶν γυναικῶν, ἑτέροις τὴν ἑαυτῶν αἰσχημοσύνην ἀνατιθέντες.

A et Ecclesiæ ac pietatis tutissimum defensorem et propugnatorem adjutoremque decernimus ac pronuntiamus. His autem eo eventu peractis, adhuc reliquum erat, nobis hoc satagentibus, ut scilicet dicam inferre volentium crimen omne dilueremus, nec ea quæ in sacratissimi Thessalonicensis lucubrationibus ac scriptis, Ecclesiæ hostes erroris nota aspergerent ac sugillarent, indiscussa omittere; quanquam ex iis quæ in sancta synodo examinata sunt, hæc etiam omnia merito videri possint comprehensa. Cum itaque potentissimus ac sanctissimus dominus noster ac imperator hæc seorsim illius conscripta manu nactus esset, ac nobis ea porrexisset; nos singula quæque in sacratissimi Thessalonicensis codice legimus serioque examinavimus, convenientes in Magnam ecclesiam, diemque in ea communi conventu, non semel, sed bis, terque ac sæpius transigentes, sacratissimumque Thessalonicensis Ecclesiæ metropolitam, in his quoque sacris theologis consentaneum invenimus, ejus vero accusatores, multis magnisque hæresibus obnoxios, dictisque theologorum palam contradicentes; tumque hæc illaque subjiciunt, compluraque alia nugantur, haud secus ac impudicæ mulieres, suam ipsorum turpitudinem aliis tribuentes.

B

Ἀναγορεύουσι δὲ αὐτὸν καὶ ἐν οἷς ἀναθεματίζουσι τοὺς μὴ πειθομένους ταῖς αὐτῶν βλασφημίαις. Φασὶ γοῦν, Γρηγορίου τοῦ ἁγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, τοῦ συνοδικῶς ἐπ' ἐκκλησίας Μεγάλης Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκίνδυνον, τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ ἐφευρετὰς τῶν αἱρέσεων, καθελόντος σὺν τῇ περὶ αὐτοὺς πονηρᾷ συμμορίᾳ· εἶτα ἐπάγοντες, ἐν οἷς συκοφαντοῦντες καὶ ψευδόμενοι οὐκ αἰσχύνονται, προσεπάγουσι, Τῆς δὲ κοινῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἀληθινῶν καὶ ἀκριβῶν περὶ Θεότητος δογμάτων σοφῶς καὶ γενναίως ἅπαν προπολεμήσαντος, καὶ συγγράμμασι καὶ λόγοις καὶ διαλέξεσι, καὶ μίαν Θεότητα, καὶ Θεὸν ἕνα τρισυπόστατον, ἐνεργῆ, θελητικὸν, παντοδύναμον, ἄκτιστον διὰ πάντων, κατὰ τὰς Γραφὰς καὶ τοὺς θεολόγους καὶ ἐξηγητὰς τούτων ἀνακηρύξαντος· κοῦ καὶ κοινωνοῦ καὶ συνῳδοῦ, καὶ συμφώνου καὶ σπουδαστοῦ καὶ συναγωνιστοῦ πάντων τούτων ἀναφανέντος καὶ λόγοις καὶ πράγμασιν ἀοιδίμοις ἡ μνήμη, ὡς αὐτοὶ βούλονται. Πῶς δὲ ἕνα Θεόν φησι, δῆλον ἐκ τῶν προειρημένων· ὅτι ὡς τὸ ἐκ τῶν πολλῶν καὶ διαφερόντων ἕν. Πῶς δὲ θελητικὸν καὶ ἐνεργῆ, ὡς πολλὰς καὶ διαφόρους ἐνεργείας ἐν ἑαυτῷ περιέχοντα, καὶ ὡς πολλαχοῦ ἐν ἑαυτοῦ λόγοις παντοδύναμόν φησι, οὐχ ὅτι ἡ θεία οὐσία καὶ ἄπειρος καὶ ὑπερπλήρης ἐκείνη πάντα δύναται, καὶ πάντα ἐστὶ, καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης καὶ δύναμις, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἀπολελυμένως ἀποδίδοται αὐτῇ, καὶ καθὼς ὁ Δαμασκηνὸς λέγει· Θεός ἐστιν οὐσίαν δημιουργικὴ τῶν ὅλων διὰ ὑπεροχὴν τελειότητα καὶ ἁπλότητα καὶ ἕνωσιν· ἀλλ' οὕτω φησὶ παντοδύναμον, ὡς ἐν ἑαυτῷ πολλὰς καὶ πάσας περιέχοντα δυνάμεις, διαφερούσας πρός

C

Celebrant vero eum in iis etiam, in quibus non credentes ipsorum blasphemiis anathemate feriunt. Aiunt itaque, *Gregorii sanctissimi metropolitæ Thessalonicensis, qui synodice in Majori ecclesia Barlaamum et Acindynum, hæreseon auctores ac inventores, abdicavit*; tumque adjectis, in quibus eos calumniæ non piget, nec mendacii, abunde subjiciunt: *Qui pro communi Christi Ecclesia verisque ac certis de Deitate decretis sapienter admodumque strenue scriptorum monumentis, sermonibusque ac disputationibus depugnavit, unamque Deitatem et Deum unum trine subsistentem, operationis ac voluntatis facultate præditum, omnipotentem, per omnia increatum, secundum Scripturas et theologos harumque interpretes, prædicavit, quique horum omnium et verbis et factis et consociis et astipulator et consentiens diligensque curator ac propugnator enituit, æterna memoria*, ut volunt ipsi. Quomodo autem unum Deum dicat, manifestum est ex ante dictis; velut nimirum, quod ex multis atque diversis seu distinctis unum conflatur. Quomodo vero voluntatis ac operandi vi præditum, velut scilicet qui multas atque diversas seu distinctas operationes in se contineat; atque ut multis suorum scriptorum locis, omnipotentem eum vocat, non quia divina essentia et infinita, omnemque vincens plenitudinem omnia potest, estque omnia, et vita et sapientia et bonitas et virtus seu potentia, ac si quid aliud absolute illi tribuitur; ac sicut Damascenus dicit: *Deus est essentia omnium creatrix ob summam perfectionem et simplicitatem et unitatem*; sed ita dicit Omnipotentem, velut qui in seipso multas omnesque complectatur virtutes, seu vires, tum ipsas inter se, tum ab essentia divi-

D

Digitized by Google

nis, quomodo in superioribus rectissimus, distinctus. Hoc vero est, divinæ essentiæ, quæ sit perfectissima, ac qua nihil perfectius, perfectionem quasi a tectore, adjunctis illi dotibus, ac si oculis videndi vim, ac quod videant, adjungas; cujus nec meminisse decet in divina natura, quæ nullius auxilio egeat.

Quia igitur universa ejus Ecclesiæ synodus, in ea, quam edidit, suæ fidei Regula, profitetur, nihil se dissonum ab eloquiis divinis, aut scribentem Palamam aut sentientem, ejus discussa causa deprehendisse, quinimo pietatem pro officii ratione propugnantem; quodque sæpius convenientes in Magnam ecclesiam, singulaque in ejus libris ac scriptis contenta legentes ac examinantes, sacris theologis consentientem, consociumque ac compugilem, nec non veritatis fidei defensorem, ipsum invenerunt; ex ejusmodi hisque affinibus liquet, qui ejus Ecclesiæ cum censeantur, hunc Tomum velut catholicæ ac inculpatæ fidei confessionem servant, negare non posse, quæ usquam gentium dicta Palamæ sunt, hanc quoque eorum fidem esse. Ac forte qui post illum ipsius dictis patrocinari in animum induxerunt, partim quidem argumentis in contrarium impares, partim vero sic palam absurda erubescentes, ex ejusmodi non pauca sustulerunt. Verum ejus ipsa pauca residua, illius de divinis opinionem, ut ea habuerit, abunde testabuntur. Nam etsi nihil ejus sermonum exstaret litteris consignatum, quod communi ac receptæ fidei traditioni dissonum videretur, unus ipse Tomus, sufficiens de viro ejusque fidei testimonium præbens, atque illo contentæ quæstiones, probationesque ac sigillatim sententiæ distinctionesque, abunde essent, ut omnem illius horumque fidei novationem repræsentaret. Idque adeo ex iis quæ dicta sunt, liquet.

Quæ igitur mota quæstione de divina essentia et operatione, universa synodus sæpius conveniens disceptansque decreverit ac pronuntiarit: quomodo item de Palamæ fide in illo contenta Tomo prædicet, ac quænam illa sit, quasi compendio ac rudi minerva dictum est. Quod vero hujus synodi Tomus, consentire cum sacris doctoribus palam mentitur; primumque inter absurda ipsa conspicua, ac quo dato secuta sunt reliqua, istud est, quod penes essentiam et operationem Deum diviserunt, tanquam penes ens et non ens, vere exsistens seu subsistens, et non vere exsistens aut subsistens, quod oculis videri non potest et quod oculis videri potest; perindeque dicas, penes Dei essentiam, ejusque vitam et sapientiam et virtutem seu potentiam et bonitatem, aliaque similiter; qua nimirum Dei essentia, sive Deus, vivit, et sapiens et potens et bonus per seipsum est, in æterna et immobili identitate, una eademque stabilitate, consistens; cuncta ipse exsistens, eaque omnia quæ sunt, citra omnem comparationem excedens; necessarium est hoc loco, ut sacrorum doctorum

A τε ἑαυτὰς καὶ πρὸς τὴν θείαν οὐσίαν, τὸν προηρημένον τρόπον. Τὸ δέ ἐστιν τῇ θείᾳ οὐσίᾳ τῇ τελειοτάτῃ, καὶ ἧς οὐδὲν τελειότερον, τελειότητα προσάπτειν, προστιθέντας αὐτῇ καθάπερ ὀφθαλμοῖς ὁρατικὴν δύναμιν, καὶ τὸ ὁρᾷν· ὅπερ ἑατέον ἐπὶ τῆς θείας φύσεως, μηδεμιᾶς ἐπικουρίας δεομένης.

Ἐπεὶ τοίνυν ὅλη σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἀποφαίνεται ἐν τῷ ἐκτεθέντι τῆς ἑαυτῆς πίστεως ὅρῳ ὅτι τὸν Παλαμᾶν μηδὲν ἀπᾴδον τῶν θείων λογίων γράφοντά τε καὶ φρονοῦντα μετ' ἐξετάσεως κατέλαβε, μᾶλλον δὲ τῆς εὐσεβείας· ὡς προσῆκεν ὑπερμαχοῦντα· καὶ ὅτι συνελθόντες πολλάκις κατὰ τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν, ἕκαστον τῶν ἐν τοῖς αὐτοῦ γράμμασιν ἀναγνόντες καὶ ἐξετάσαντες, σύμφωνον B καὶ κοινωνὸν καὶ συναγωνιστὴν τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις καὶ συνήγορον κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας εὗρον· ἐκ τῶν τοιούτων καὶ τῶν ὁμοίων φανερὸν ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης περιεχόμενοι, καὶ τὸν Τόμον τοῦτον καθάπερ ὁμολογίαν τῆς καθολικῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως φυλάσσοντες, οὐ δυνήσονται ἀρνεῖσθαι τὰ ὁπουδήποτε τῷ Παλαμᾷ εἰρημένα μὴ καὶ ἑαυτῶν πίστιν ὁμολογεῖν. Καὶ ἴσως μετ' ἐκεῖνον οἱ τοῖς ἐκείνου συνηγορεῖν βουλόμενοι, τοῦτο μὲν πρὸς τοὺς ἐλέγχους ἀπαγορεύοντες, τοῦτο δὲ πρὸς τὸ φανερὸν τῶν προφαινομένων ἀτόπων αἰσχυνόμενοι, οὐκ ὀλίγον τῶν τοιούτων ὑφεῖλον. Πλὴν καὶ μικρὰ τῶν ἐκείνου τὴν ἣν εἶχε περὶ τῶν θείων μαρτυρήσει δόξαν. Ὅπου γε εἰ καὶ μηδὲν τῶν αὐτοῦ λόγων προὔκειτο γράμματι, κοινῇ καὶ ὁμολογουμένῃ παρα- C δόσει τῆς πίστεως ἀπᾴδον, αὐτὸς ὁ Τόμος, ἱκανὴν παρεχόμενος περὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς ἐκείνου πίστεως μαρτυρίαν, καὶ τὰ ἐμπεριεχόμενα τούτῳ ζητήματα, αἵ τε κατασκευαί, καὶ αἱ κατὰ μέρος ἀποφάσεις καὶ διαφοραί, ἀρκούντως ἂν εἶχε τὴν ὅλην τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ αὐτῶν καινοτομίαν παραστῆσαι. Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον.

Ἃ μὲν οὖν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας ὅλη σύνοδος πολλάκις συνελθοῦσα, καὶ συσκεψαμένη διέκρινε καὶ ἀπεφήνατο, καὶ ὅπως περὶ τῆς ἐν τῷ Τόμῳ τούτῳ περιεχομένης τοῦ Παλαμᾶ πίστεως κηρύττει, καὶ ἥτις ἐστὶν αὕτη, ὡς ἐν τύπῳ περιλαβεῖν εἴρηται· ἐπεὶ δ' ἐκεῖνον μὲν σύμφωνον τοῖς ἱεροῖς διδασκάλοις ὁ Τόμος τῆς συνόδου ταύτης D φανερῶς καταψεύδεται· τὸ δὲ πρῶτον τῶν προφαινομένων ἀτόπων, καὶ οὗ δοθέντος τἄλλα ἠκολούθησε, τοῦτ' ἔστιν, ὅτι τὸν Θεὸν εἰς οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν διεῖλον, ὡς τὸ ὂν καὶ μὴ ὄν, καὶ ὑφεστὼς καὶ μὴ ὑφεστὼς, καὶ τὸ ἀόρατον καὶ ὁρατόν· ἴσον δ' εἰπεῖν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν αὐτοῦ καὶ ἀγαθότητα, καὶ τἆλλα ὁμοίως καθ' ἣν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, εἴτουν ὁ Θεὸς, ζῇ, καὶ σοφὸς καὶ δυνατὸς καὶ ἀγαθός ἐστι καθ' ἑαυτὸν, ἐν αἰωνίῳ καὶ ἀμεταβλήτῳ ταυτότητι κατὰ μίαν ἕδρασιν ἑστηκὼς, πάντα ὢν ὁ αὐτὸς καὶ τῶν ὄντων πάντων. ἀσυγκρίτως ὑπεραφωρισμένος· ἀναγκαῖον ἐν ταῦθα τῶν ἱερῶν διδασκάλων ἐκθεῖναί τινα, ἐν ᾧ ταὐτὸν καὶ ἀδιάφορον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν τῇ οὐσίᾳ φασὶ, καὶ τὴν ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύν-

Digitized by Google

μεν καὶ ἁπλᾶ καὶ ἁπλῶς τὰ ἀπολελυμένως ἀποδιδόμενα αὐτῷ, ταυτὸ εἶναι κατὰ τὸ πρᾶγμα, καὶ μηδὲν διαφέρειν τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ὡς ἂν καὶ τὸ ἀπᾷδον καὶ ἀσύμφωνον τῶν τοῦ Παλαμᾶ δογμάτων πρὸς τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν ἀναφανῇ (ἴσον δὲ εἰπεῖν, ἡ τοῦ Τόμου ψευδολογία παραδειχθῇ), καὶ ἡμεῖς ἁλμυρὰν ἀκοὴν, τὴν προεκτεθεῖσαν βλασφημίαν, ἀποκλύσωμεν πρτίμιῳ λόγῳ τῇ τῶν ἁγίων ἀληθεῖ διδασκαλίᾳ.

A quædam repræsentemus, in quibus idem in Deo ac indistinctum asserunt operationem et essentiam, vitamque et sapientiam et virtutem, cunctaque omnino quæ absolute ei tribuuntur, idem esse reipsa, nihilque distincta esse, seu differre ab ejus essentia; ut et Palamæ decreto dissentanea esse et abhorrere a sanctorum doctrina et traditione eluceat (perindeque dicas, Tomi hujus ostendatur falsitas), nosque adeo amaram falsamque auditionem (eam scilicet, quam modo exposuimus, blasphemiam) dulci sermone ac potabili (vera nimirum sanctorum doctrina) eluamus.

Τοῦτο μέντοι προϋποκείμενον εἰδέναι χρεὼν, ὅτι τριχῶς λέγεται ἡ ἐνέργεια παρὰ τοῖς ἁγίοις. Κατὰ γὰρ τὸν θεῖον Ἀναστάσιον Ἱεροσολύμων (7), τριχῶς λέγεται ἡ ἐνέργεια· ἥ τε δύναμις καθ' ἣν ὁ Θεὸς ἐνεργεῖν πέφυκε· καὶ ἡ σχέσις ἡ ἀπὸ τοῦ ἐνεργοῦντος πρὸς τὸ ἐνεργούμενον, καὶ αὐτὸ τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἡγουμένων. Καὶ δὴ καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς οὕτω. Ἡ οὖν ἐνέργεια ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν ἐνεργητικὴν δύναμιν, ποτὲ δὲ τὸ ἐνεργεῖν, ποτὲ δὲ τὸ ἐνέργημα. Οὔτε τοίνυν ὁ λόγος τοῖς διαφερομένοις περὶ τοῦ τρίτου, τοῦ ἐνεργήματος, γέγονεν, οὔτε περὶ τοῦ τῆς ἀφ' ἡμῶν μέσον Θεοῦ τοῦ ἐνεργοῦντος, καὶ τῶν ἐνεργημάτων νοουμένης σχέσεως· ταῦτα γὰρ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ· τὰ δὲ ἔξω τοῦ Θεοῦ κτίσματα, κἂν ἄλλα ἄλλων διαφορᾷς ἀξιωμάτων προτετιμημένα τυγχάνῃ, ὡς ἐν τοῖς Ἀντιῤῥητικοῖς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος· ἀλλὰ περὶ τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, καθ' ἣν ἐνεργεῖν πέφυκε, καὶ καθ' ἣν ἐστιν ἐνέργεια καὶ ὂν καὶ εἶδος καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης, ἢ ὅ τί ποτ' ἐστιν ἐκεῖνο τὸ

Id enimvero ante omnia, velutque in antecessum, sciendum est, operationem (ἐνέργειαν Græci vocant) tribus modis apud sanctos dici. Ut enim auctor est divus Anastasius Herosolymitanus, ἐνέργεια (id est, operatio) tripliciter dicitur; tum nimirum virtus seu potentia qua Deo comparatum ut operetur; tumque habitudo ab operante ad id quod operatione præstatur, ac denique qui ex illis effectus consequitur. Sed et sanctus Joannes Damascenus[a] eodem modo. Operatio igitur (id est, ἐνέργεια) modo quidem facultatem operandi significat; modo vero, operari; modo autem, quod operatione efficitur, et ἐνέργημα dicunt. Neque igitur dissidentibus de tertio illo seu effectu, sermo fuit, neque vero de secundo (de habitu scilicet seu habitudine, quæ a nobis Deum inter operantem, effectusque illi editos media intercedere intelligitur). Hæc enim sunt extra Deum. Quæ autem sunt extra Deum, creaturæ sunt, quanquam alia aliis dignitatum præstantia nobiliora sunt, ut ait magnus Ba-

[a] Lib. III, c. 26.

(7) *Κατὰ τὸν θεῖον Ἀναστάσιον Ἱεροσολύμων.* Nullus adduci possim, ut non putem esse mendum, ac laborare alterutram vocem. Ut enim Ἀναστάσιον retineamus, plane movendum τὸ Ἱεροσολύμων. Nullos enim Calecas profert auctores, quam qui Græcis noti sunt, probatique magistri apud illos audiunt; quorum proinde auctoritate premantur. At Anastasium Hierosolymitanum apud Græcos doctrina ac fide clarum, nulla nobis monumenta, nulli eorum libri, aut saltem fama prodiunt, sed solum Sinaitam, τοῦ Σιναίου, qui et Theopolitanus dici potest (episcopus scilicet Antiochenus), nusquam vero Hierosolymitanus. Scripserit ergo Calecas Ἀνδρέαν, ex quo proclive obrepserit transscribenti Ἀναστάσιον. Andream autem archiepiscopum Cretensem, virum sane scholasticum præstantissimumque oratorem, ipsum spectantem ad tempora Monothelitarum, quo sic περὶ ἐνεργείας ecclesiasticis viris disceptatum est, Monothelitis unam in Christo ponentibus ut et unum θέλημα (unam voluntatem) τὸν Ἱεροσολύμων dictum esse, eoque cognomento passim in Græcis intelligi, etiam non ascripto nomine, notum est. Sic possim in Nicetæ Catena in Lucam, ejus prioribus capitibus quibus ejus fere continua exposito est, τοῦ Ἱεροσολύμων, haud scrupulose, τοῦ Βουλγαρίας iidem Theophylactum dicunt, et τὸν Δαμασκοῦ, Joannem, ipsum presbyterum Hierosolymitanum, Damasco tamen oriundum. Andream, nec Hierosolymitanum episcopum, ut somniavit Hopperus, nec ea urbe natum, ex Triodio certioribusque monumentis alias mihi probatum: dictus ergo ὁ Ἱεροσολύμων, quod ejus Ecclesiæ presbyter seu clericus, cum patria Damascenus esset, Constantinopolim fidei subsidio missus sit, uti postea missi sunt Theophanes et Theodorus fratres monachi S. Sabæ, grassante iterum Cpoli Iconomachorum hæresi. Qua legatione sic emerunt, ut pace Ecclesiæ reddita, compressaque hæresi Monothelitarum, Cretæ archiepiscopus creatus sit: quem thronum ornabat Bardane imperatore, sedente Germano Cyzici, qui ipse postea translatus est Constantinopolim, ubi præclare fulsit confessionis titulo; ac liquet ex opusculis mihi adjectis Actis VI synodi. Potuit Andreas præter orationes a me productas et quas passim habent Græcorum libri ecclesiastici, alia plura scripsisse etiam polemica pro ejus temporis usu: unde hoc ipsum Calecæ petitum sit, quæ nobis interierunt, ut et Theodori jam laudati scripta egregia, quantum probant pauca eorum electa, apud ipsum Calecam, aliosque nonnullos nobis residua. Vel magis uno alteroque volumine ipsa plena latent in bibl. Regia. Num et Theophanes scripserit, qui ipse simili fere Andreæ exemplo, Nicænam ornavit sedem compressa hæresi Iconomachorum, cum jam Theodorus ad Deum commigrasset, ex nullis hactenus monumentis liquet. Ejus mihi ἀκριβεστέρα probatior, quam Methodii ac Patrum reliquorum οἰκονομία, de Theophilo salutem consecuto sanctorum precibus, cujus in sanctos sævientis, ipsumque Theophanem ac fratrem, tanta essent nomina; deformi, adhuc ipsius jambis inscripto vultu, ob cultum ac defensionem sanctarum imaginum. Qua de re videri possunt mihi producta ad testum τῆς Ὀρθοδοξίας, Auctarii primi t. II, qui est de hæresi Monothelitarum.

Digitized by Google

silius in *Antirrheticis*, sed de virtute et operatione, per quam habet operari, et secundum quam est operatio ceu actus, et ens et forma et vita et sapientia et bonitas, vel si quid aliud est, quod omni semper mentis comprehensione superius inveniitur. Hoc enim quod rei cuique est ἐνεργείᾳ (quasi *operationé*, actu scilicet) esse; quidquid tandem illud sit, quod velut perfectio et forma, et (ut quidam vocant) ἐντελέχεια, actus nimirum subjectæ cujusque rei consideratur; in iis quidem quæ creata sunt, a subjecto, in quo est, distinguitur, pro rerum creatarum duplicitate et distinctione ac compositione; velut scilicet ens et non ens, perfectum et imperfectum, quod tribuit formam et quod recipit: in Deo autem, qui totus operatio subsistens ac perfecta est, actusque, et a quo procul abest quod est potentia, ac imperfectum est, ob summam perfectionem et simplicitatem, idem est ejus operatio, seu actus, cum essentia, qua est. Perindeque dicas, idem esse vitam cum ejus essentia; sic similiter in aliis, quæ essentiæ Dei tribuuntur: alioqui enim, tum ejus vita, expers essentiæ esset, tum essentia, vitæ; quodque alterum altero ad existentiam ac perfectionem vicissim indigeat, primum summumque bonum compositum atque imperfectum exhibet. Quocirca non est dicendum Deum habere operationem aut vitam aut bonitatem (id enim esse Deum quidpiam particulare ac imperfectum designat), sed totum esse operationem, et totum vitam, et totum bonitatem per se subsistentem, ob summam perfectionem et simplicitatem et unitatem. Habens enim, ab eo distinguitur, quod habetur. In Deo autem nulla realis distinctio est, alioqui non esset Deus una essentia, unumque, quidquid tandem illud sit, excepta duntaxat personarum seu hypostaseon distinctione ac discretione, quæ non rerum per se differentiam et distinctionem facit, sed numerum discretionis personalis penes Trinitatem inducit. Nam, ut auctor est Damascenus [10], in his duntaxat tribus hypostaticis proprietatibus distinguuntur inter se, tres sanctæ hypostases seu personæ, paternitate, filietate et processione. Ac sicut ridiculum esset dicere, quod mare aquam habeat, quandoquidem mari omnis coalitio aqua est; sic magis ridicule dicatur, habere Deum essentiam et intelligentiam, aut vitam, sed esse totum essentiam et totum intelligentiam et totum vitam. Idemque de reliquis dicendum, quæ simpliciter et absolute Deo tribuuntur. Ac liquet ex subjunctis. Theologia enim propositam veritatem probabit.

Ac sane primum ipse Dominus ait: *Ego sum vita et veritas, et lumen* [9]. Si igitur non erat Filius ac Verbum Dei, qui hæc loquebatur, sed aliud quid præter ejus essentiam, essentiæ expers, nec vere exsistens aut subsistens; quale denique volunt esse vitam et veritatem, ac prorsus operationem, qui hæc aliud quid ab essentia esse statuunt, cujusmodi etiam dicunt lumen, quod in Thaborio, in Dominica transformatione apparuit? Sic vero, si hoc dederimus ac supponamus, consequens est actum esse de divinæ incarnationis mysterio; aut, siquidem ipsum

πάσης καταληπτικῆς ἐπινοίας ἀνώτερον ἀεὶ εὑρισκόμενον. Αὐτὸ γὰρ τὸ ἐνεργείᾳ εἶναι ἑκάστῳ ὅ τί ποτ' ἐστιν, ὅπερ ὡς τελειότης καὶ εἶδος, καὶ ὥς τινες εἶπον, ἐντελέχεια οὐτινοσοῦν ὑποκειμένου πράγματος θεωρεῖται, ἐπὶ μὲν τῶν κτισμάτων τοῦ ὑποκειμένου ἐν ᾧ ἐστι διαφέρει διὰ τὴν ἐν τοῖς κτιστοῖς διπλόην καὶ διαφορότητα καὶ σύνθεσιν, ὡς τὸ ὂν τοῦ μὴ ὄντος, καὶ τὸ τέλειον τοῦ ἀτελοῦς, καὶ τὸ εἰδοποιοῦν τοῦ εἰδοποιουμένου· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ, ὃς ἐστιν ὅλος ἐνέργεια ὑφεστῶσα καὶ τελεία, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὸ δυνάμει καὶ τὸ ἀτελὲς πόρρω ἀπελήλαται διὰ τὴν ἄκραν τελειότητα καὶ ἁπλότητα, ταυτόν ἐστιν ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, ᾗ ἐστι τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ· ἴσον δὲ εἰπεῖν, ταυτόν ἐστιν ἡ ζωὴ αὐτοῦ τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως τῶν ἀποδιδομένων τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλως γὰρ ἥ τε ζωὴ αὐτοῦ ἀνούσιος ἂν ἦν, ἥ τε οὐσία ἄζωος· θάτερόν τε θατέρου πρὸς ὕπαρξιν καὶ τελειότητα δεόμενον σύνθετον καὶ ἀτελὲς παρίστη τὸ πρῶτον καὶ ἄκρον ἀγαθόν. Ὥστε οὐ ῥητέον ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει ἐνέργειαν ἢ ζωὴν ἢ ἀγαθότητα· τοῦτο γὰρ μερικόν τι καὶ ἀτελὲς δείκνυσι τὸν Θεὸν, ἀλλ' ὅλος ἐστὶν ἐνέργεια καθ' ἑαυτὴν ὑφεστῶσα, καὶ ὅλος ζωὴ, καὶ ὅλος ἀγαθότης, δι' ἄκραν τελειότητα καὶ ἁπλότητα καὶ ἕνωσιν. Τὸ γὰρ ἔχον, οὗ ἔχει διαφέρει· ἐκεῖ δὲ οὐδεμία ἐστὶ διαφορὰ πραγματική. Ἐπεὶ οὐκ ἂν ᾖ ὁ Θεὸς μία οὐσία καὶ ἕν, ὅ τί ποτ' ἐστιν ἐκεῖνο πρᾶγμα· πλὴν τῆς κατὰ τὰ πρόσωπα ἢ τὰς ὑποστάσεις διαφορᾶς καὶ διακρίσεως, ἥτις οὐ διαφερόντων πραγμάτων καθ' αὐτὰ ποιεῖ διαφοράν, ἀλλ' ἀριθμὸν διακρίσεως προσωπικῆς κατὰ τὴν Τριάδα εἰσάγει. Ἐπεὶ κατὰ τὸν Δαμασκηνὸν ἐν μόναις ταύταις ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησι διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ἅγιαι τρεῖς ὑποστάσεις, πατρότητι, υἱότητι καὶ ἐκπορεύσει. Καὶ ὥσπερ γελοῖον ἂν εἴη λέγειν, ὅτι ἡ θάλασσα ἔχει ὕδωρ, εἴγε τὸ σύστημα τῆς θαλάσσης ὅλον ὕδωρ ἐστίν· οὕτω γελοιότερον λέγειν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει οὐσίαν καὶ νόησιν, ἢ ζωήν· ἀλλ' ὅλος ἐστὶν οὐσία, καὶ ὅλος νόησις, καὶ ὅλος ζωή. Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἁπλῶς καὶ ἀπολελομένως ἀποδιδομένων τῷ Θεῷ ῥητέον. Τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῶν ὑποκειμένων. Ἡ γὰρ θεολογία τὸ προτεθὲν ἀληθὲς ἀποδείξει.

Καὶ δὴ πρῶτον αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει, *Ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ φῶς*. Εἰ τοίνυν οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ταῦτα λέγων, ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον, καὶ οἷον βούλονται εἶναι τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅλως τὴν ἐνέργειαν, οἵ ταῦτα τῆς οὐσίας ἕτερον τιθέμενοι, οἷον καὶ τὸ ἐν τῷ Θαβωρίῳ φανὲν λέγουσιν ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως φῶς· οὕτω δὲ ἀναίρεσις ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἕπεται τοῦ τῆς θείας σαρκώσεως μυστηρίου· ἢ, εἴπερ αὐτὸς ἦν ἀληθῶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ εἷς

[10] Lib. I, c. 8. [9] Joan. XIV, 6, 8, 12.

Digitized by Google

τῆς ἁγίας Τριάδος, ὁ ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ λέγων, A ὥσπερ οὖν καὶ ἦν καὶ ἔστιν (ὅλη γὰρ ἡ θεία φύσις ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων σεσάρκωται, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων παράδοσιν), ὁμολογεῖν ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ τῇ οὐσίᾳ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ζωὴν ἐπὶ Θεοῦ ταυτὸν εἶναι.

vere erat Dei Verbum, unus scilicet sanctæ Trinitatis, qui hæc de seipso loquebatur, uti profecto et erat et est (tota enim divina natura in una suarum hypostaseon seu personarum incarnata est, uti sanctorum traditio habet), sequitur necessario confitendum, veritatem ac vitam idem in Deo esse ac essentiam.

Ἔπειθ' ὁ μακάριος Παῦλος φησὶ *Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν*. Εἰ δὲ λέγοι τις δύο σοφίας ἐν τῷ Θεῷ εἶναι, τὴν μὲν ὑφεστῶσαν, τὴν δὲ ἀνούσιον, οὐδὲν λέγει. Ἐπεὶ γὰρ ἐντελεστάτη καὶ ὑπερπλήρης ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, ἡ ἐνυπόστατος δύναμις, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, περιττὸν καὶ ἑτέραν αὐτῷ προσάπτειν ἀνούσιον, ὡς ἂν τῆς ὑφεστώσης καθ' αὐτὴν ἐλλιπῶς B ἐχούσης· καὶ ἅμα τὰ τῆς συνθέσεως καὶ τοῦ ἀτελοῦς ἄτοπα ἀναχύπτει· οὐ γὰρ δύναιτ' ἂν ἐνταῦθα λέγειν μίαν τῷ ἀριθμῷ τὰς δύο σοφίας εἶναι, καθάπερ τὸν Υἱὸν σοφίαν φαμὲν ἐκ σοφίας τοῦ Πατρὸς, ὥσπερ καὶ ζωὴν ἐκ ζωῆς, καὶ φῶς ἐκ φωτός· μίαν μέν οἱ εἶναι τῷ ἀριθμῷ ὁμολογοῦμεν σοφίαν καὶ ζωὴν, καὶ ἓν πρᾶγμα. Οὔκουν τοῦτο δυνατὸν ἐνταῦθα λέγεσθαι. Διατί; Ὅτι ταύτας μὲν ἀλλήλων πραγματικῶς φασι διαφέρειν· ὡς τὴν μὲν οὐσίαν εἶναι, τὴν δὲ ἀνούσιον· καὶ τὰ ἐπὶ τοσοῦτον διαφέροντα οὐδέποτ' ἂν δυνηθῆναι συστῆναι καὶ ἓν τῷ ἀριθμῷ γενέσθαι πρᾶγμα· τὸν δὲ Πατέρα καὶ Υἱὸν (8) μηδὲν μηδαμῇ πραγματικῶς καὶ ὁπωσοῦν διαφέρειν κατὰ τὴν τῆς πίστεως θέσιν φαμέν. Ἀλλὰ C καὶ τὸν ταῦτα λέγοντα ἐν τοῖς κατὰ Ἀρειανῶν ὁ Ἀθανάσιος (9) ἐξελέγχει, λέγων οὕτως· *Ποῦ γὰρ ὅλως εὗρον παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ λεγόμενον, ἢ παρὰ τίνος ὅλως ἠκουσαν ὡς ὄντος ἄλλου Λόγου παρὰ τοῦτον τὸν Υἱὸν, ἵνα καὶ τοιαῦτα ἑαυτοῖς ἀναπλάσωνται; Πῶς οὐ τερατολογία αὐτῶν καὶ ταῦτα, λέγειν μὲν σοφίαν συνυπάρχουσαν τῷ Πατρὶ, μὴ εἶναι δὲ ταύτην τὸν Χριστόν;* Καὶ πάλιν, *Οὐ γὰρ ἡ ζωὴ ἐν ζωῇ ζῇ· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη ζωή.* Καὶ ἔτι ἐν τῷ περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας (10) αὐτοῦ λόγῳ, *Εἰ γὰρ αὐτὸς ἐστιν ἡ ζωὴ, ζωὴν πῶς ἡ ζωὴ λαμβάνει;* Ἔτι ὁ Ἀπόστολος περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ φησιν, *Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.* Ὥστε ταυτόν ἐστιν ἐνταῦθα χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα, καὶ ὑπόστασις καὶ δόξα ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ. Καὶ πάντες δὲ οἱ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας

Deinde, beatus Paulus ait *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam* [10]. Quod si quis duas in Deo esse sapientias dicat, unam quidem subsistentem, alteram vero quæ essentiæ expers exsistat, nihil dicit. Cum enim perfectissima sit, omnemque excedens plenitudinem Dei sapientia, virtus ipsa subsistens, Dei Filius, per quem facta sunt omnia, superfluum est aliam quoque essentiæ expertem nec vere exsistentem, ac si ipsa per se subsistens non sufficeret, illi adjungere; simulque emergunt compositionis Deique imperfecti absurda. Non enim hic possint dicere unam numero esse geminam sapientiam, quemadmodum Filium sapientiam ex Patris sapientia dicimus; velut etiam vitam ex vita, et lumen de lumine; unam tamen numero sapientiam consiteatur et vitam, unamque rem. Haud tamen hoc loco id dici queat. Quid ita? Quod nimirum hos dicant inter se realiter distingui; ita nimirum, ut altera essentia sit, altera essentiæ expers. Quorum autem tanta distinctio est, nunquam contingat una consistere, remque unam numero fore. Patrem vero et Filium dicimus nihil prorsus realiter ullove modo distingui juxta fidei assertionem. Sed et qui hæc dicat, reprehendit Athanasius in suis *Adversus Arianos* libris, hisce verbis: *Ubi enim prorsus invenerunt in divina Scriptura dictum, vel ab ullo omnino audierunt, tanquam alius sit Verbum, præter hunc Filium, ut et talia ipsi comminiscantur? Quomodo vero non hæc quoque portentosa eorum ludificatio, quod dicant Sapientiam quidem Patri coexsistere, eam tamen Christum non esse?* Et rursus: *Non enim vita in vita vivit; nam alioqui vita non fuerit.* Præterea quoque in libro, *De* ipsius *Verbi in carne dispensatione: Si enim ipse Vita est, quomodo Vita vitam accipit?* Ad hæc Apostolus de Filio Dei dicit *Cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus* [11]. Quamobrem idem sunt hoc loco figura et splendor, substantiaque et gloria idem ac essentia. Omnesque adeo Christi Ecclesiæ magistri, omnem diver-

[10] 1 Cor. 1, 24. [11] Hebr. 1, 3.

(8) *Τὸν δὲ Πατέρα καὶ Υἱόν.* Quod Patrem et Filium nullo modo realiter distingui asserit noster Calecas, satis liquet quo sensu dixerit; in quantum scilicet sapientia et lumen, ac reliqua absoluta. Sic enim Pater realiter distinctum personali proprietate producit, quod nempe Filius sit, ipse Pater exsistat; ut una sit amborum natura seu essentia, una sapientia, ac reliqua. Ac bene Damasc. de divina generatione loquens, l. 1 c. 8, Οὐκ εἶπον ὁμοιότητα, ἀλλὰ ταυτότητα· μία γὰρ οὐσία, κ. τ. ἑ. *Non dixi similitudinem, sed identitatem. Eadem enim est essentia*, etc. Ariani, quod Athanasius exagitat, alium τὸν Λόγον, alium Christum asserebant, quod longe a fide est, ac mysterium Trinitatis prorsus evertit. Vid. ipse Athan. Orat. 3, in qua hæc prosequitur.

(9) Orat. 3, p. 409.

(10) *Περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας.* Prænotatur editis hæc Oratio, Περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας, *De apparitione in carne*, quam ipsam Græci οἰκονομίαν vocitant; nostri *dispensationem*, omneque salutis nostræ negotium per Christum, ejusque Incarnationem complectitur; idque in causa est, ut ea vox non raro *Incarnatio* reddatur. Locus ipse Athanasii mutilus erat, sensu etiam laborante, quem restitui ex editis. Eodem modo Chrys. et alii exponunt, accipere vitam, quod vita genitus est.

Digitized by Google

sitatem ac duplicitatem, realemque distinctionem in Deo tollunt. Magnus Basilius dum scribit *Adversus Eunomium*, ait : *In Dei forma, in Dei essentia est. Nec enim aliud forma est, aliudque essentia, ne sit compositus. Omnis imago, aut essentiæ aut formæ, aut figuræ, aut speciei, aut coloris imago est : Deus autem in nullo horum, sed in essentia solummodo est.* Beatus quoque Joannes Damascenus ait : *Essentia et forma et natura idem sunt in Deo.* Et rursus, *Deus simplex est omnisque expers compositionis.* Quod autem ex multis atque distinctis conflatum est, compositum est. Si igitur increatum, immortale, principii expers, esse creatorem, æternum, habere providentiam, essentiales in Deo differentias dixerimus, ex tam multis conflatum, ipsum compositum, non simplex erit, quod extremæ impietatis est. Idem : *Non debet in Deo dici qualitas, ne eum compositum dicamus ex essentia et qualitate.*

Sanctus Maximus, Capitibus suis ad Elpidium : *Omnis intellectio, sicut in substantia omnino exsistentiam habet velut qualitas, sic et circa substantiam qualitatibus imbutam motum habet. Non enim aliquid absolutum ac simplex, per seipsum subsistens, potest eam recipere, quod nec ipsa absoluta ac simplex est. Deus autem utroque modo omnino simplex exsistit ; ac tum substantia est sine subjecto, tum intellectio, omni prorsus carens subjecto.* Idem in iisdem Capitibus : *Deus, sive substantiam dicamus, non habet potentiam intelligendi (ut sic dicam) passive, quæ ei naturaliter cointelligatur, ne inde compositus exsistat ; sive dicamus intellectionem, non habet naturaliter sibi subjectam substantiam, in qua recipiatur : sed ipsum secundum essentiam Deus intellectio est, totusque ac solum intellectio, ipsumque secundum intellectionem essentia, et totus essentia et solum, et super essentiam totus, et super intelleetionem totus, eo quod unitas indivisa et impartibilis et simplex exsistat.* Idem : *Ne habitus et habilitates quæras in simplici et infinita substantia (sancta nimirum Trinitate), ne illam creatorum more compositam facias.* Idem in Scholiis in sanctum Dionysium : *Solus Deus vere ac proprie simplex est, vereque ac proprie unum et unitas et monas : cuncta vero a Deo secunda, dualitates sunt (ut sic dicam) et composita. Etenim spiritalia et quæ mente intelligimus, ex substantia sunt et constituente differentia, qua res singulæ discernuntur. Quidquid enim aliquid habet quod una intelligatur ad substantiæ suæ seu essentiæ manifestationem, non vere ac proprie simplex est. Quæ vero in sensum cadunt, ex materia et forma sunt composita.*

Præterea divus Dionysius : *Non dividendum*, ait,

διδάσκαλοι, πᾶσαν ἑτερότητα καὶ διπλόην, καὶ πραγματικὴν διαφορὰν ἐπὶ Θεοῦ ἀφαιροῦντες · ὁ μὲν μέγας Βασίλειος, κατ' Εὐνομίου γράφων, φησὶ, *Τὸ ἐν μορφῇ Θεοῦ οὐσία ἐστὶ Θεοῦ. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο μορφὴ, καὶ ἄλλο οὐσία, ἵνα μὴ σύνθετος ᾖ.* Πάλιν ὁ αὐτὸς, *Πᾶσα εἰκὼν ἢ μορφῆς, ἢ σχήματος ἢ εἴδους, ἢ χρώματός ἐστιν εἰκών · Θεὸς δὲ ἐν οὐδενὶ τούτων, ἐν δὲ οὐσίᾳ μόνῃ.* Καὶ ὁ Θεῖος Ἰωάννης Δαμασκηνὸς φησι, *Οὐσία καὶ μορφὴ καὶ φύσις ἐπὶ Θεοῦ ταυτόν ἐστι.* Καὶ πάλιν, *Τὸ Θεῖον ἁπλοῦν ἐστι καὶ ἀσύνθετον.* Τὸ δὲ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον σύνθετον. Εἰ οὖν τὸ ἄκτιστον καὶ ἀθάνατον καὶ ἄναρχον καὶ δημιουργικὸν καὶ αἰώνιον, καὶ προνοητικὸν οὐσιώδεις διαφορὰς εἴπομεν ἐπὶ Θεοῦ, τὸ ἐκ τοσούτων συγκείμενον σύνθετον ἔσται, οὐχ ἁπλοῦν · ὅπερ ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν. Ὁ αὐτὸς, *Οὐ χρὴ λέγειν ἐπὶ Θεοῦ ποιότητα, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὸν εἴπωμεν ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος.*

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐν τοῖς πρὸς Ἐλπίδιον (11) κεφαλαίοις, *Πᾶσα νόησις, ὥσπερ ἐν οὐσίᾳ πάντως ἔχει τὴν θέσιν ὡς ποιότης, οὕτω καὶ περὶ οὐσίαν πεποιωμένην ἔχει τὴν κίνησιν. Οὐ γὰρ ἄφετόν τι καὶ ἁπλοῦν, καθ' αὐτὸ ὑφεστὼς δυνατὸν αὐτὴν ἐπιδέξασθαι, ὅτι μὴ ἄφετός ἐστι καὶ ἁπλῆ. Ὁ δὲ Θεὸς κατ' ἄμφω πάμπαν ὑπάρχει ἁπλοῦς, καὶ οὐσία ἐστὶ τοῦ ἐνυποκειμένου χωρὶς, καὶ νόησις μὴ ἔχουσα καθάπαξ ὑποκείμενον.* Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς, *Τὸν Θεὸν εἴτε οὐσίαν εἴπωμεν, οὐκ ἔχει φυσικῶς αὐτῷ συνεπινοουμένην τὴν τοῦ νοεῖσθαι δύναμιν, ἵνα μὴ σύνθετος ᾖ · εἴτε νόησιν, οὐκ ἔχει φυσικῶς δεκτικὴν τὴν τῆς νοήσεως ὑποκειμένην οὐσίαν, ἀλλ' αὐτὸ κατ' οὐσίαν νόησίς ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ ὅλος νόησις, καὶ μόνον καὶ αὐτὸ κατὰ τὴν νόησιν οὐσία · καὶ ὅλος οὐσία καὶ μόνον, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν ὅλος, καὶ ὑπὲρ νόησιν ὅλος, διότι μονὰς ἐστιν ἀδιαίρετος καὶ ἀμερὴς καὶ ἁπλῆ.* Ὁ αὐτὸς, *Μὴ ἕξεις καὶ ἐπιτηδειότητας ζητήσῃς ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀπείρου οὐσίας, τῆς ἁγίας Τριάδος, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὴν ποιήσῃς ὥσπερ τὰ κτίσματα.* Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς εἰς τὸν ἅγιον Διονύσιον Σχολίοις, *Μόνος ὁ Θεός ἐστιν ἁπλοῦς κυρίως, καὶ ἑνὰς καὶ μονάς · πάντα δὲ μετὰ Θεὸν δυάδες εἰσὶ καὶ σύνθετα, εἰ καὶ μὴ ἐπίσης. Τὰ μὲν γὰρ νοητὰ ἔκ τε οὐσίας ὑπάρχουσι, καὶ συστατικῆς διαφορᾶς ἀφοριζούσης ἕκαστον. Πᾶν γὰρ τὸ ἔχον συνεπιθεωρούμενόν τι πρὸς δήλωσιν τῆς οἰκείας ὑπάρξεως οὐχ ἁπλοῦν κυρίως · τὰ δὲ αἰσθητὰ ἐξ ὕλης καὶ εἰδους.*

Ἔτι ὁ Θεῖος Διονύσιος, *Οὐ διαιρετέον*, φησὶ, τὸ

(11) *Ἐν τοῖς πρὸς Ἐλπίδιον.* Capita Maximi ad Elpidium sunt quater centena de Charitate, quibus præfixa ad Elpidium epistola. In illis tamen non occurrunt hæc Maximi, ut neque in quingentis aliis Pico vulgatis ; præter quæ alia ducentena sunt vere γνωστικὰ, ac multis subtiliora, mihi producenda, exceptis etiam iis, quæ Roma accepi, ipsa bene multa : quibus omnibus nihil præfatur Maximus, fere contra morem. Num vero et illa Elpidio inscripta habuerit Calecas, vel eum fefellit, quod capitibus de Charitate ad Elpidium habuerit subjecta ? Quæ tamen exstat præfatio, ad sola spectat quadringenta illa capita de Charitate, in quibus Photius præ omnibus aliis Maximi ingenium laudat.

Digitized by Google

καλὸν καὶ κάλλος ἐπὶ τῆς ἓν ἐπὶ τὰ ὅλα συνει- A
ληφυίας αἰτίας. Ταῦτα γὰρ ἐπὶ μὲν τῶν ὄντων
ἀπάντων εἰς μετοχὰς καὶ μετέχοντα διαιροῦντες,
καλὸν μὲν εἶναι λέγομεν τὸ κάλλους μετέχον,
κάλλος δὲ τὴν μετοχήν· τὸ δὲ ὑπερούσιον κάλ-
λος τὸ αὐτὸ καὶ κάλλος καὶ καλὸν λέγεται. Καὶ
πάλιν, Οὐκ ἄλλο δέ εἶναι τἀγαθόν φημι, καὶ
ἄλλο τὴν ζωήν· οὐδὲ πολλὰ τὰ αἴτια, καὶ ἄλλων
ἄλλας πρακτικὰς θεότητας, ὑπερεχούσας καὶ
ὑπεριμένας. Καὶ πάλιν, Εἰ δ' ἐν τῷ Θεῷ τὸ ἀγαθὸν
ὕπαρξίς ἐστιν, ἔσται ὁ μεταβάλλων ἐκ τοῦ ἀγα-
θοῦ ποτὲ μὲν ὤν, ποτὲ δὲ μὴ ὤν. Ὁ αὐτὸς, Εἴεν
οὖν, ἐπ' αὐτὴν ἤδη τῷ λόγῳ τὴν ἀγαθωνυμίαν
χωρῶμεν, ἣν ἐξηρημένως οἱ θεολόγοι τῇ ὑπερθέῳ
θεότητι καὶ ἀπὸ πάντων ἀφορίζουσιν, αὐτὴν, B
οἶμαι, τὴν θεαρχικὴν ἀγαθότητα λέγοντες. Πάλιν,
Τῷ εἶναι τἀγαθὸν ὡς οὐσιῶδες ἀγαθὸν, εἰς
πάντα τὰ ὄντα διατείνει τὴν ἀγαθότητα.

Ἔτι ἡ κατὰ Μανιχαίων γενομένη σύνοδός φησι,
Τὸ ἀγαθὸν οὐσία ἐστὶν ἐπὶ Θεοῦ· ἐπὶ δὲ τῶν
γεννητῶν συμβεβηκός. Ἔτι ὁ μέγας Βασίλειος ἐν
τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος,
Ἀγαθὸν τὸ Πνεῦμα, ὡς ἀγαθὸς ὁ Πατὴρ, καὶ
ἀγαθὸς ὁ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ γεννηθείς, οὐσίαν ἔχων
τὴν ἀγαθότητα. Πάλιν, Διαφορὰ δὲ ταῖς θείαις
δυνάμεσι πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὕτη, ὅτι τῷ
μὲν φύσις ἡ ἁγιωσύνη, τοῖς δὲ ἐκ μετουσίας
ὑπάρχει τὸ ἅγιον. Καὶ ταῦτα τοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ πρὸς
τοὺς Νεοκαισαρέας ἐπιστολῇ, Εἰ μὴ ἁπλοῦν ἐστι
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξ οὐσίας καὶ ἁγιασμοῦ C
συνέστη. Καὶ τίς οὕτως ἀνόητος, ὥστε σύνθετον
εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Ἔτι ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐξηγούμενος τὸ, Ἐγώ
εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, φησὶν, Εἰ οὖν ἄλλο ζωὴ,
ἕτερον δὲ τὸ φῶς, ἕτερον δὲ ἡ οὐσία, σύνθετος
ἔσται καὶ οὐχ ἁπλοῦς. Καὶ πάλιν, ἐξηγούμενος
τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, Τοῦτον. Ἴδοι τις ἂν
μικρὸν ὕστερον καὶ φῶς λεγόμενον, καὶ τὸ φῶς
πάλιν ὀνομαζόμενον ζωὴν, καὶ τὴν ζωὴν ἀλή-
θειαν. Πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς, Τοῦτο δὲ εἶπε, τό,
« Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν » δηλονότι, οὐχ ἵνα σύνθεσιν
ὑποπτεύσωμεν, ἀλλ' ἵνα μετὰ μικρὸν ἀναχθῶ-
μεν εἰς τὸ τῶν δογμάτων ὕψος. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ D
ἂν ἐνενόησέ τις εὐκόλως τῶν πολλῶν πῶς ἐστιν
ἐνυπόστατος αὐτοῦ ἡ ζωὴ, πρότερον ἐκεῖνο
εἶπε, τὸ ταπεινότερον, ἔπειτα παιδευθέντα πρὸς
τὸ ὑψηλότερον ἄγει. Ὁ γὰρ εἰπὼν, Ὅτι ἔδωκεν
αὐτῷ ζωὴν ἔχειν· οὗτος πάλιν φησὶν, Ἐγώ εἰμι
ἡ ζωή. Καὶ σημείωσαι, πῶς σύνθεσιν ὁ ἅγιος
ἐκτρέπει, εἴ τι; ἄλλο μὲν τὴν ζωὴν ἐπὶ Θεοῦ λέγοι,
ἕτερον δὲ τὸ φῶς, ἕτερον δὲ τὴν οὐσίαν, ὡς ἀνωτέ-
ρω εἶπεν.

Ἔτι ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς
τρίτης συνόδου φησὶν. Ὥσπερ ἡ μονὰς οὐκ ἂν
τμηθείη εἰς μονάδας δύο· ἡ γὰρ εἰς ταῦτα διαι-
ρουμένη οὐκ ἂν εἴη μονὰς, ἀλλὰ δυάς· οὕτω

pulchrum et pulchritudinem, in auctore et causa, quæ universa in uno comprehendit. Hæc enim in quovis ente in participationes, et ea quæ participant dividentes, pulchrum dicimus, quod pulchritudinis particeps est, pulchritudinem vero, participationem : superessentialis autem pulchritudo, eadem et pulchritudo et pulchrum nuncupatur. Rursumque : *Porro non aliud bonum esse dico, atque aliud vitam, neć plures auctores seu causas, aliasque aliarum effectrices deitates, quæ supereminent, et quæ inferiores exsistant.* Et rursus : *Sin autem in Deo bonum substantia est, is qui a bono mutatur, quandoque quidem ens, quandoque vero nihil erit.* Idem : *Esto igitur, ad ipsam jam sermone procedamus boni nuncupationem, quam singulariter theologi supra quam Deo deitati et ex omnibus tribuunt, ipsam puto divinam substantiam Bonitatem vocantes.* Rursus : *Quod bonum sit, tanquam essentiale bonum, in ea quæ sunt omnia, bonitatem extendit.*

Præterea, quæ adversus Manichæos synodus coacta est, ait : *Bonum in Deo essentia est; in genitis autem seu creatis accidens.* Ad hæc magnus Basilius in suis ad Amphilochium de Spiritu sancto capitulis : *Spiritus sanctus bonus est, sicut bonus est Pater, et bonus qui ex bono natus est, essentiam habens bonitatem.* Rursus : *Interest autem hoc divinis potestatibus ac Spiritui sancto, quod huic quidem natura sanctitas est; illis vero ex commercio ac participatione est, quod sunt sanctæ.* Hæc quoque ipsius sunt in Epistola ad Neocæsarienses : *Nisi Spiritus sanctus simplex est, ex essentia et sanctitate constat. Ecquis vero sic demens, ut Spiritum sanctum compositum dicat?*

Præterea divus Chrysostomus exponens illud : « *Ego sum lux mundi* [12], ait : *Igitur si vita aliud est, aliud vero lux, aliud autem essentia aut substantia, compositus erit et non simplex.* Et rursus exponens illud : *In principio erat Verbum* [13] : » *Istud brevi post viderit quis etiam lucem dictum; lucemque rursus vitam nuncupatam, et vitam veritatem.* Rursus ibidem : *Hoc autem dixit, nempe « In ipso erat, » non ut compositum opinemur, sed ut paulatim ad celsa decreta provehamur. Quia enim nemo vulgi facile in animum inducturus erat, quomodo ejus vita ipsa per se ac vere existeret, prius dixit quod erat humilius, moxque eruditum auditorem, ad id quod sublimius provehit. Nam qui dixerat : « Dedit ei vitam habere* [14];» *hic rursus ait :* «Ego sum vita [15].» Porro observa, quemadmodum sanctus compositionem existimet, si quis aliud quid vitam in Deo, aliud lucem, aliudque essentiam existimet, uti superius dixit.

Præterea divus Cyrillus in Actis tertiæ synodi ait : *Quemadmodum unitas nunquam dividatur in duas unitates. Quæ enim in hæc dividatur, non unitas fuerit, sed binitas, ut sic loquar : sic et unum,*

[12] Joan. VIII, 12. [13] Joan. I, 1. [14] Joan. V, 16. [15] Joan. XIV, 6.

Digitized by Google

quod summa consertum unione est, haud in duo di vidi possit, quippe cum simplex sit universorum Deus. Idem in *Thesauris*, exponens illud : « *Sicut Pater habet vitam in semetipso* [16], » ait, *Hoc loco, his qui nolunt recte intelligere ingentis blasphemiæ periculum oritur. Si enim Pater dicitur habere vitam in semetipso, aliud quidpiam est, præter vitam quæ in ipso est. Hoc autem si dederimus, quædam velut duplicitas ac compositio circa illum intelligetur. Atqui id est absurdum.* Idem alibi : *Si enim aliud quidem est Deus, aliaque præter ipsum, quæ in eo est, scientia, erit compositus et non simplex. Quod vero exploratum sit esse simplicem, non aliud quid præter ipsum quæ in eo scientia est. Nos autem non sic, alioqui essemus aliquid per essentiam ab æterno ; sed in essentia positam habemus bonitatem.* Et rursus : « *Deus charitas est,* » *juxta Joannis vocem* [17] ; *nec ipse quidem aliud quid, aliud vero quod in ipso est. Est enim simplex, omnique carens compositione.* Rursus : *Non enim erit natura simplex universorum Deus ; sed magis compositus exque duobus constans, siquidem quæ in eo vita est, alia ab ipso est.*

Præterea Nyssenus in *Confutationibus : Igitur si etiam Filius una vita sincera ac pura est, ab omni duplici ratione ac compositione remota, nullaque præter ejus vitam res subjecta est. Quomodo enim in eo qui simplex est, alienæ rei commistio ulla existimari possit ? etc.* Idem, in *Oratione catechetica : Non enim compositione vacat, quod alterum in altero dicatur esse. Sed omnino necessarium, cum explorata simplicitas sit, ipsum Verbum vitam esse, non vitæ participationem.*

Præterea sanctus Augustinus, quem œcumenicæ

καὶ τὸ ἓν, κατὰ τὴν ἄκραν ἕνωσιν, οὐκ ἂν εἰς δύο διαιρεθείη· καὶ γὰρ ἁπλοῦς ἐστιν ὁ τῶν ὅλων Θεός. Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς Θησαυροῖς ἐξηγούμενος τὸ, Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, φησὶν, Ἐνταῦθα τοῖς ὀρθῶς οὐκ ἐθέλουσι νοεῖν εἰς πολλὴν ὁ λόγος κινδυνεύσει δυσφημίαν. Εἰ γὰρ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ λέγεται ζωὴν ὁ Πατὴρ, ἑτερόν τί ἐστι παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωήν. Εἰ δὲ τοῦτο, διπλόη τις ὥσπερ καὶ σύνθεσις περὶ αὐτὸν νοηθήσεται. Ἀλλὰ τοῦτο ἄτοπον. Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς ἄλλοις, Εἰ γὰρ ἕτερον μέν τις ἐστιν ὁ Θεὸς, ἑτέρα δὲ παρ' αὐτὸν ἡ ἐν αὐτῷ γνῶσις, σύνθετος ἔσται καὶ οὐχ ἁπλοῦς. Ἐπεὶ δὲ ἁπλοῦς ὁμολογούμενος, οὐχ ἕτερόν τι παρ' αὐτὸν ἡ ἐν αὐτῷ γνῶσις. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἐσμὲν γάρ τι κατ' οὐσίαν ἀδίδως ἐν δὲ τῇ οὐσίᾳ κειμένην ἔχομεν τὴν γνῶσιν. Καὶ πάλιν, Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, κατὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου φωνὴν, καὶ οὐχ ἕτερον μέν τι αὐτὸς, ἕτερον δέ τι τὸ ἐν αὐτῷ· ἁπλοῦς γὰρ καὶ ἀσύνθετος. Πάλιν, Οὐ γὰρ ἁπλοῦς ἔσται τὴν φύσιν ὁ τῶν ὅλων Θεός· σύνθετος δὲ μᾶλλον καὶ ἐκ δύο συγκείμενος, εἴπερ ἐστὶν ἑτέρα παρ' αὐτὸν ἡ ἐν αὐτῷ ζωή.

Ἔτι ὁ Νύσσης ἐν τοῖς Ἀντιῤῥητικοῖς, Εἰ οὖν καὶ ὁ Υἱὸς μία ζωή ἐστιν εἰλικρινὴς, πάσης συνθέσεως καὶ διπλόης κεχωρισμένη, καὶ οὐδὲν ὑπόκειται πρᾶγμα παρὰ τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Πῶς γὰρ ἐν τῷ ἁπλῷ μίξις ἀλλοτρίου πράγματος ὑποπτεύοιτ' ἄν ; καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ Κατηχητικῇ, Οὐ γὰρ ἂν ἐκτὸς εἴη συνθέσεως τὸ ἕτερον ἐν ἑτέρῳ λέγειν εἶναι· ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα, τῆς ἁπλότητος ὁμολογουμένης, αὐτὸν ζωὴν εἶναι τὸν Λόγον, οὐ ζωῆς μετουσίαν.

Ἔτι ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος (11), ὃν αἱ οἰκουμενικαὶ

[16] Joan. v, 26. [17] I Joan. iv, 8.

(11) Ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος, ὃν αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι. Merito Calecas Augustini firmissima auctoritate nititur, sic concilii V generalis sententia firmata, qua probati fidelibus magistri proponuntur, utriusque Ecclesiæ præcipua lumina, ut est reipsa una Ecclesia, unoque Spiritu locuti sunt, sive qui in Oriente, sive qui in Occidente. Ecclesiæ doctores fulserunt. Eamdem Augustini auctoritatem urget Calecas in opere suo Κατὰ Γραϊκῶν· τουτέστιν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, *De processione Spiritus sancti etiam ex Filio* : quod Latine solum prodiit, sed locos Patrum Græce nobis servavit Regius codex, ex quo licet petere, cui et Hieronymi et Ambrosii singulares locos præmittit ; ex quibus Ambrosius ejusdem synodi decreto inter magnos Ecclesiæ doctores celebratur : Ἀκολουθοῦμεν ἐν ἅπασι καὶ τοῖς ἁγίοις διδασκάλοις τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, Ἀθανασίῳ, Βασιλείῳ, Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ, τῷ Νύσσης, Ἀμβροσίῳ, Αὐγουστίνῳ, Θεοφίλῳ, Κυρίλλῳ, Ἰωάννῃ τῷ Κωνσταντινουπόλεως, Πρόκλῳ· καὶ πάντα τὰ παρ' αὐτῶν συγγράφεντα περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ πρὸς κατάκρισιν τῶν αἱρετικῶν δεχόμεθα. Hac se concilii auctoritate premi Photius fortasse videns, epistola ad episcopum Aquileiensem, mihi dum Græce edita, Latine vero Baron. repræsentata an. 863, sic velut lubricus anguis effugium quærit, protervumque ac vere hæreticum ingenium prodit : Ναὶ, φησὶν· ἀλλ' Ἀμβρόσιος ὁ μέγας καὶ Αὐγουστῖνος καὶ Ἱερώνυμος, καὶ τινες τούτοις ὁμοταγεῖς τε καὶ ἰσοστάσιοι, μέγα ὄνομα ἐπ' ἀρετῇ καὶ βίου λαμπρότητι λαχόντες, τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐν πολλοῖς αὐτῶν λόγοις συνέταξαν ἐκπορεύεσθαι. Καὶ δὴ τούτοις πειθόμεθα οὕτω καὶ λέγειν καὶ φρονεῖν· καὶ μὴ ἀτιμάζειν Πατέρας εἰς αἱρετικὴν δόξαν διαβάλλοντας. Ἔστι δὲ πρῶτον μὲν τὸ πᾶσι πρόδηλον πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν, Ὡς εἰ δέκα ἢ καὶ εἴκοσί τινες τῶν Πατέρων ταύτην εἶπον τὴν φωνὴν, μυρίοι δὲ οὐκ ἐφθέγξαντο, τίνες οἱ Πατέρας ἐξυβρίζοντες· οἱ τὸ πᾶν αὐτῶν τῆς εὐσεβείας ἐν ὀλίγοις περιγράφοντες, καὶ τούτους ἀντιφθεγγομένους καὶ ἀντιτασσομένους ; οἰκουμενικαῖς συνόδοις καὶ ἀναριθμήτῳ πλήθει θεοφόρων ἀνδρῶν προβαλλόμενοι, ἢ οἱ τοὺς πολλαπλασίους συνηγόρους παραλαμβάνοντες ; Ὑβρίζει τις Πατέρας, ὡς φῄς, μὴ λέγων τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι ; καὶ γὰρ οὕτως ἐκεῖνοι ἐφθέγξαντο. Καὶ πῶς οὐχ ὑβρίζει πολλαπλασίοις ὁ τοῦτο λέγων ; Οὐ γὰρ οὔμενουν οὐδαμοῦ τοῦτο φθέγξασθαι κατεδέξαντο. *Sane, inquit, magnus Ambrosius et Augustinus et Hieronymus, aliique quidam ejusdem ordinis parisque dignitatis, virtute vitæ quæ merito clarissimi, in multis suorum librorum conscripserunt, Spiritum sanctum ex Filio procedere. Iisque adeo credimus, ut sic dicamus et sentiamus, nec Patres, hæreticæ opinionis nomine traducentes, probro afficiamus. Porro licet ad eos primum dicere, quod omnibus liquet. Nempe si decem aut viginti Patres eam locuti sunt vocem, sexcenti vero non locuti sunt, quinam quæso sunt, qui Patres probro af*

Digitized by Google

σύνοδοι διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας ἐξοχώτατον μαρτυροῦσι, καὶ τὸν μὴ τοὺς λόγους τούτου καταδεχόμενον ἀναθέματι ὑποβάλλουσιν· οὗτος οὖν ἐν ζ τῷ περὶ Τριάδος φησὶν, *Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἁπλότητι οὐκ ἔστιν ἕτερον τὸ σοφὸν εἶναι παρὰ τὸ εἶναι· ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἐκεῖ σοφία, ἥτις καὶ οὐσία.* Ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ, *Ἀθέμιτον δὲ λέγειν ὑφίστασθαι καὶ ὑποκεῖσθαι τὸν Θεὸν τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ· καὶ τὴν ἀγαθότητα μὴ μᾶλλον οὐσίαν εἶναι, μηδὲ τὸν Θεὸν εἶναι τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ εἶναι ὡς ἐν ὑποκειμένῳ.*

A synodi præcellentissimum doctorem testantur, eumque qui ejus sermones non recipiat, anathemati subjiciunt. Is igitur, libro VII *De Trinitate*, ait : *In illa simplicitate non aliud est sapientem esse, quam esse, sed eadem ibi sapientia, quæ et essentia.* Adhuc in eodem libro : *Nefas est dicere, substare Deum ac subjici bonitati suæ; et non potius bonitatem substantiam esse; nec bonitatem esse Deum, sed in eo ut in subjecto esse.*

Ἔτι ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τοῖς περὶ Υἱοῦ, *Εἰ γὰρ μὴ οὐσιώδης ἐστὶ σοφία καὶ ἐνούσιος λόγος καὶ ὢν ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ἁπλῶς σοφία καὶ λόγος, καὶ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, εἴη ἂν αὐτὸς ὁ Πατὴρ σύνθετος ἐξ οὐσίας καὶ λόγου.* Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς συνόδου Ἀπολογητικῷ, *Εἰ μέν οὖν ἡγεῖταί τις τὸν Θεὸν εἶναι σύνθετον, ὡς ἐν τῇ οὐσίᾳ τὸ συμβεβηκὸς, ἢ ἔξωθέν τινα περιβολὴν ἔχειν καὶ καλύπτεσθαι· ἢ εἶναί τινα τὰ συμπληροῦντα αὐτοῦ τὴν οὐσίαν, ὥστε λέγοντας ἡμᾶς Θεὸν καὶ ὀνομάζοντας Πατέρα, μὴ αὐτὴν τὴν ἀόρατον αὐτοῦ καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν σημαίνειν, ἀλλά τι περὶ αὐτὸν μεμφέσθω μὲν τὴν σύνοδον, γράψασαν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν· καταγνώτωσαν δὲ ὅτι δύο ταῦτα βλασφημοῦσιν, οὕτω διανοούμενοι· τόν τε γὰρ Θεὸν σωματικόν τινα εἰσάγουσι· καὶ τὸν Κύριον οὐκ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἶναι Υἱόν, καταψεύδονται.* Καὶ ταῦτα τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ περὶ τοῦ, Ὅτι καλῶς εἴρηται τοῖς ἐν Νικαίᾳ Πατράσιν ἡ λέξις τοῦ ὁμοουσίου· *Διὸ οὐδὲ τὴν κτίσιν αὐτοῦ τοῦ ὄντος Θεοῦ δημιούργημα φήσατε, εἴ γε τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Θεὸς οὐκ αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ' ἕτερόν τι, ὅπερ ὑμεῖς ἀναπλάττετε. Εἰ δὲ τοῦτο ἀπρεπὲς, καὶ μᾶν ἀσεβές ἐστι καὶ μόνον ἐντεθυμῆσθαι.* Καὶ μετ' ὀλίγα πάνυ· *Κἂν γὰρ ἀδυνάτως ἔχωμεν καταλαβεῖν ὅ τι ποτ' ἔστι, ἀλλ' ὅμως ἀκούοντες τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Υἱὸς, καὶ τὸ Παντοκράτωρ, οὐχ*

Ad hæc magus Athanasius, *Orat. de Filio : Nisi enim substantialis sapientia ac verbum essentia præditum et qui sit vere, Filius est, sed simpliciter sapientia et verbum et Filius in Patre est, fuerit ipse Pater compositus ex essentia et verbo.* Idem, in *Oratione apologetica pro synodo : Si quis igitur Deum compositum esse existimat, quasi accidens in substantia, aut externo quasi involucro occultari? vel esse quædam quæ ejus essentiam compleant, ut cum Deum dicimus, ac Patrem vocamus, non ipsam ejus invisibilem et incomprehensam essentiam significemus, sed aliquid circa ipsum, is synodum reprehendat, quæ scripserit Filium ex Patre esse; intelligant tamen, qui sic opinantur, duo se hæc blasphemare; quod nempe tum Deum, corporeum quemdam induunt, tum Dominum, non ipsius Patris, sed eorum quæ sunt circa ipsum, Filium esse mentiuntur.* Sunt et ista ejusdem Athanasii, illa oratione, qua ostendit *homousii* vocem rite positam esse a Patribus Nicænis : *Proinde nec creaturam ipsius veri Dei opus esse dicetis, siquidem quod Pater quodque Deus dicitur, non ipsam ejus qui vere esse essentiam significant, sed aliud quidpiam, quod vos confingitis. Si autem hoc valde indecens, sane vel cogitatu impium est.* Paucisque admodum interjectis : *Quamvis enim comprehendere non possumus quidnam tandem est, dum tamen Pater et Filius atque omnium conservator audimus, non aliud quid, sed ipsam beatam simplicemque et incomprehensam, ejus qui vere est, essen-*

cient, qui eorum omnem pietatem (rectam scilicet fidem) in paucis circumscribunt, eosque contraria locutos et adversantes œcumenicis synodis, innumerabiliquedivinorum virorum multitudini opponunt, an qui longe plures patronos assumunt? Probro afficit Patres, si dicis, qui non dicit Spiritum ex Filio procedere? Etenim sic illi locuti sunt; et quomodo non multo plures contumelia afficit qui hoc dicit? Nunquam enim in animum induxerunt ut hæc loquerentur. Arcessit impudentissimum caput et Christi vocem, παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, quasi et illi obnitantur Patres, qui etiam ex Filio Spiritum dicunt. At unde, Photi, tantum obrepsit universali synodo ut sibi, ipsique Christi voci, adversantes in theologia viros (Deitatis scilicet ipsa doctrina) suos orbisque magistros omnibus spectantibus ad fidem, sequendos voluerit? Plane sic errantes decebat magis ἅμα τῷ αἱρετικῷ φρονήματι ἀποβάλλεσθαι, *una cum hæretico illorum sensu abjici*, quam probatorum Patrum collegio sociari. Idque merito inferebant, quos sugillat Photius, ex illius erronea sententia : non illos contraria loqui, communi Domino admittebant, quod ille inepte imponit. Et certe ex

tantis quos jactat, nec unum afferre potest qui expresse neget etiam ex Filio procedere, vel qui saltem sibi indulserit, ut exceptivum adderet; nempe ex *solo* Patre. Ex Patre vero procedere, nunquam negarunt Latini; plures magis explicarunt, addendo *Filioque :* Græci proclivius, *per Filium*, quo eum significent ex Patre ut primo auctore, Filio quasi mediante, qui ipse auctor ex auctore, et unus cum Patre exque acceptis ab illo, Spiritus auctor est. Narrat Georgius Metochita, plagiaria manu in uno exemplarium cujusdam veterum Patrum, cujus non memini, adjectam esse vocem μόνον, sed facile deprehensum plagium esse. Sic desunt ventosis hominibus, quo errorem suum tueantur; cum sic illustria sint testimonia dicentium procedere Spiritum etiam ex Filio, seu ex illo ὕπαρξιν ac substantiam habere, ut eorum lectione, collectore Nicephoro Blemmida, Joannes Beccus ad saniorem mentem revocatus sit; cujus in patriarchatu tenax, egregiusque fidei defensor, sede tandem excidit. Videatur card. Baron. relatus. Nec enim hujus loci est plura in eam epistolam inquirere.

Digitized by Google

tiam designari intelligimus. Quia vos quoque, cum Filium ex Deo dixeritis, nimirum ex Patris substantia illum esse dixistis. Idem in eadem orat.: *Decebat vos (Arianos nimirum) non dicere Filium ex Patre esse, sed ex iis quæ sunt circa ipsum, ut hoc caventes, ne Deum vere Patrem diceretis, sic compositum eum qui simplex est, et corporeum intelligentes, insolentioris blasphemiæ auctores exsisteretis.* Porro ex sancti hujus dictis liquet, nomen Deus et Pater et Creator, et universorum conservator, ipsam beatam essentiam significare; tametsi nulla nomina quid illa sit repræsentent, eosque, qui circa Deum alia quædam præter ejus essentiam esse dicunt, naturalia Deo et essentialia ac increata, sive vitam, sive bonitatem, sive quidvis tandem eorum, ex quibus aiunt Deum cognosci, enimque qui secundum essentiam invisibilis est, secundum illa visibilem fieri, statuuntque esse quædam quæ ejus essentiam compleant, Deum qui simplex sit, compositum corporeumque intelligentes, insolentioris blasphemiæ auctores exsistere, aliudque quidpiam circa ejus essentiam fingentes, quod et cogitatu impium sit, dicere.

At theologi, ut eo se absurdo expediant, quæ dicta sunt pro munere docent ac tractant. Eademque ratione, quas in Deo dicimus rerum rationes, nihil ab ejus essentia aiunt differre. Sane quidem divus Chrysostomus exponens illud : « *In quo sunt thesauri sapientiæ et scientiæ*[18], » ait, : *Vide, tametsi videtur magnum aliquid dicere, verum id quoque submissius dixit, propter simpliciores; nam ipsa vere sapientia, vere scientia est.* Sanctus vero Maximus exponens magni Dionysii auctoritatem dicentem : *Imagines quasdam et simulacra divinorum ejus exemplarium : Universorum auctoris*, inquit, *exemplaria, quæ habet, æternæ sunt Dei cogitationes, per quas, et ex quarum ratione omnia in eo erant, cum alia ab eo non essent.* Rursusque in iisdem scholiis : *Neque Deus in loco est, nec quæ sunt in eo, in ipso sunt ut in loco, sed ea habet, velut qui seipsum habeat, et in illis atque illa exsistat.* Ejusdem ex iisdem : *Etenim si ejus essentia alia est, quæ vero intelligit alia sunt ab ipso, carebit ipse intelligentia, id est, ejus essentia. Si quid vero habet, ipse a se, non ab alio habet. Quod si a seipso et ex seipso intelligit, ipse ea est quæ intelligit. Igitur cum sit vere mens, novit ea quæ sunt, ut qui est. Ergo si se ipse intelligendo, ea quæ sunt intelligit, ipse est ea quæ exsistunt.*

Atque hæc hactenus, exque multis pauca. Nos vero ea quæ dicta sunt colligentes, concludendo observamus, ex dictis manifeste probatum fore primum : Si aliud quidem Dei essentia est, alia vero quæ sunt in ipso : puta, vita et sapientia et bonitas, et si quid ejusmodi absolute Deo tribuitur, quæ ab essentia, ipsaque inter se realiter distinguantur,

[18] Coloss. II, 3.

ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὴν τὴν μακαρίαν καὶ ἁπλῆν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν. Εἰρήκατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν, δῆλον ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς αὐτὸν εἰρήκατε. Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ, Ἔδει μὴ γράφειν ὑμᾶς, τοὺς Ἀρειανοὺς δηλονότι, ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτόν, ἵνα φεύγοντες λέγειν ἀληθῶς Πατέρα τὸν Θεόν, σύνθετον οὕτω τὸν ἁπλοῦν, καὶ σωματικὸν ἐπινοοῦντες, καινοτέρας βλασφημίας ἐφευρεταὶ γενήσεσθε. Ἐκ δὲ τῶν τοῦ ἁγίου τούτου δῆλον ὅτι τὸ Θεὸς ὄνομα καὶ τὸ Πατήρ, καὶ Δημιουργὸς καὶ Παντοκράτωρ, αὐτὴν τὴν μακαρίαν οὐσίαν σημαίνει, εἰ καὶ μηδὲν τῶν ὀνομάτων παρίστησιν, ὅ τί ποτ' ἐστιν ἐκείνη· καὶ ὅτι οἱ περὶ τὸν Θεὸν εἶναί τινα λέγοντες, ἕτερα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, φυσικὰ καὶ οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ καὶ ἄκτιστα, εἴτε ζωὴν, εἴτε ἀγαθότητα, εἴτε ὁτιδήποτε ἐξ ὧν ὁ Θεὸς, φασὶ, γινώσκεται, κατὰ τὴν οὐσίαν ἀόρατος γίνεται κατ' ἐκεῖνα, τιθέασί τε εἶναί τινα τὰ συμπληροῦντα αὐτοῦ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν ἁπλοῦν Θεὸν σύνθετον καὶ σωματικὸν ἐπινοοῦντες, καινοπερὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἀναπλάττοντες, ἀσεβὲς

Ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἄτοπον ἐκφεύγοντες οἱ θεολόγοι τὰ προειρημένα θεολογοῦσιν. Καὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ, καὶ οὓς φαμεν ἐν τῷ Θεῷ λόγους τῶν ὄντων, οὐδὲν φασι διαφέρειν τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ὁ μὲν γὰρ θεῖος Χρυσόστομος ἐξηγούμενος, τὸ Ἐν ᾧ οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως, φησὶν, Ὅρα, εἰ καὶ δοκεῖ τι μέγα εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο συγκαταβατικῶς εἶπε διὰ τοὺς ἁπλουστέρους· αὐτοσοφία γάρ ἐστι καὶ αὐτογνῶσις· ὁ δὲ ἅγιος Μάξιμος, τὴν τοῦ μεγάλου Διονυσίου ῥῆσιν ἐξηγούμενος, φάσκουσαν, Εἰκόνας τινὰς καὶ ὁμοιώματα τῶν θείων αὐτοῦ παραδειγμάτων, Τῆς ἐχούσης, φησὶ, παραδείγματα τῶν πάντων αἰτίας αἱ ἀΐδιοι νοήσεις εἰσὶ τοῦ Θεοῦ, δι' ἃς καὶ καθ' ἃς ἅπαντα ἦν ἐν αὐτῷ, οὐχ ἕτερα ὄντα αὐτοῦ. Πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς, Οὔτε ὁ Θεὸς ἐν τόπῳ, οὔτε τὰ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν τόπῳ· ἀλλ' ἔχει αὐτὰ ὡς ἑαυτὸν ἔχων, καὶ ἐν ὧν αὐτοῖς καὶ ταῦτα. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν, Καὶ γὰρ, εἰ μὲν οὐσία αὐτοῦ ἄλλη ἐστὶν, ἃ δὲ νοεῖ ἕτερα αὐτοῦ, αὐτὸς ἀνόητος ἔσται, ἥγουν ἡ οὐσία αὐτοῦ. Εἰ τε δὲ ἔχει, παρ' ἑαυτοῦ ἔχει, οὐ παρ' ἄλλου. Εἰ δὲ παρ' ἑαυτοῦ καὶ ἐξ ἑαυτοῦ νοεῖ, αὐτός ἐστιν ἃ νοεῖ. Οὐκοῦν νοῦς ὢν ὄντως, νοεῖ τὰ ὄντα ὡς ὤν. Εἰ οὖν νοῶν ἑαυτὸν τὰ ὄντα νοεῖ, αὐτός ἐστι τὰ ὄντα.

Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον, καὶ ἐκ πολλῶν ὀλίγα. Ἡμεῖς δὲ ἐπισυνάγοντες τὰ εἰρημένα, συμπερασμτικῶς ἐπισημειούμεθα ὅτι ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον γέγονε πρῶτον μὲν ὅτι, εἰ ἄλλο μὲν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἄλλα δὲ τὰ ἐν αὐτῷ, οἷον ζωὴ καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἀπολελυμένως τῷ Θεῷ ἀποδιδόμενον, τῆς τε οὐσίας καὶ ἀλλήλων δια-

Digitized by Google

φέροντα πραγματικῶς, τὸν προηριθμημένον τρόπον· καὶ οὕτως ἔχοντα πρὸς τὴν οὐσίαν, ὡς αὐτῆς ἄνευ μὴ ἂν ὑποστῆναι δύνασθαι καθ' ἑαυτά, ὡς ὁ Τόμος κατὰ τὴν τοῦ Παλαμᾶ πίστιν διέκρινε καὶ ἐκήρυξεν, ἐκεῖνα πάντως ὡς ἐν ὑποκειμένῳ τῇ οὐσίᾳ ἔσονται, καὶ αὕτη τούτων ἔσται δεκτική· καὶ ἡ ὕλη, ἢ ἀνάλογον τῇ ὕλῃ· τὸ γὰρ ὑποκείμενον ἑτέρῳ πρὸ ὕπαρξιν ἦν ὕλη ἐστίν, ἢ ἀνάλογον τῇ ὕλῃ· καὶ οὕτω τῇ μὲν οὐσίᾳ στέρησις καὶ παθητικὴ δύναμις ὑπάρξει· τὰ δ' αὐτῇ, οἷον ἕξεις καὶ ποιότητες, καὶ εἴδη ἢ ἐνέργειαι τελειωτικαὶ τῆς οὐσίας ἔσται ταύτης· καὶ τῇ συνδρομῇ τῶν πολλῶν ἓν ἔσται καὶ τὸ ἐκ τούτων σύνθετον. Ἡ γὰρ ἐκ δύο τοὐλάχιστον πραγμάτων εἰς ἓν συνέλευσις, ὧν τὸ ἓν οὐκ ἔστι τῷ ἑτέρῳ ταυτὸν καὶ πράγματι καὶ λόγῳ, ἢ τὸ δεκτικὸν ἑτέρου παρ' αὐτῷ πρὸς ὕπαρξιν, ὧν ἡ σύνοδος ἐν ἀποτελεῖ, ἢ τὸ πολλοῖς εἰς ταυτὸ συνιοῦσιν ἀπαρτιζόμενον, ἢ ὅπως ἄλλως τις ὁριζόμενος λέγειν ἐνδέχεται, σύνθετόν ἐστιν. Τὸ γὰρ συμπληρούμενον ἑτέρῳ τινί, εἰ καὶ ἀχώριστόν ἐστιν αὐτοῦ, σύνθετόν ἐστιν.

quomodo in superioribus recensuimus: sicque ad essentiam comparantur, ut sine illa, ipsa persubsistere non possint, quemadmodum Tomus ex Palamæ fidei rationibus decrevit et prædicavit, illa omnino in essentia sint ut in subjecto, ipsaque illorum sit capax: sitque adeo materia, vel hujusmodi quod materiæ respondeat. Quod enim alteri subest ut in eo exsistat, aut est materia, aut aliquid materiæ simile; sicque adeo essentiæ quidem privatio inerit ac vis passiva: quæ vero in ea sunt velut habitus et qualitates et formæ aut operationes, perfectiones erunt istius essentiæ: quodque multa concurrant, unum consurget, ac erit compositum quod ex illis est. Duarum enim minimum rerum in unum concursus, quarum una non est idem re et ratione cum alia: aut quod alterius suscipiendi capax est, in quo illud exsistentiam habeat, quibus convenientibus conflatur unum, vel quod multis in idem confluentibus perficitur, aut quovis alio modo quis definiendo dixerit, compositum est. Quod enim cum alio quodam completur, tametsi ab eo inseparabile est, compositum est.

Δεύτερον, ὅτι τὸ ἀτελὲς ἐπὶ Θεοῦ χώραν ἕξει. Τῶν γὰρ ἐν τῇ οὐσίᾳ ἕκαστον συμπληρωτικὸν ἔσται τοῦ εἶναι, καὶ μέρους λόγον ἕξει πρὸς τὸ ὅλον. Πᾶν δὲ μέρος, ἢ τὸ ἀνάλογον τῷ μέρει, ἀτελές ἐστι. Διόπερ ἀμερῆ τὸν Θεὸν ἡ κοινοτάτη περὶ αὐτοῦ ἔννοια καταγγέλλει. Οὐκοῦν οὐδὲ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ἢ τὸν Υἱὸν, ἢ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μέρος φαμὲν τῆς μιᾶς καὶ ὅλης καὶ ὑπερπλήρους θεότητος.

Alterum, fore Deum imperfectum. Unumquodque enim eorum quæ in essentia sunt, vim complendi esse habiturum est, partisque rationem ad totum. Omnis enim pars aut quod parti affine est, illique respondet, imperfectum est. Idcirco communissima de Deo notio omnem ab eo partium excludit rationem. Hincque adeo nec Deum Patrem neque Filium aut Spiritum sanctum partem dicimus unius et totalis ac supra quam plenæ Divinitatis.

Τρίτον, ὅτι μετὰ τοῦ ἀτελοῦς καὶ τὸ πεπερασμένον ἐπὶ Θεοῦ εἰσαχθήσεται. Τὸ γὰρ ἐκ δύο πραγμάτων συνεστὼς ἄπειρον οὐκ ἔστιν. *Ἡ γὰρ δυὰς οὔτε ἄναρχος οὔτε ἀπερίγραπτος*, ὁ θεῖος ἔφησε Μάξιμος, *πέρας ἐχούσης ἑκατέρας μονάδος τὴν ἑτέραν*. Διόπερ οὐδὲ τρεῖς μονάδες ἐπὶ Θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ μίαν οὐσίαν, οὕτω καὶ μονάδα μίαν τὴν αὐτὴν ἀδιαίρετον ἐν τρισὶ προσώποις ἡ καθολικὴ πίστις ὁμολογεῖ.

Tertium est, cum eo quod est imperfectum esse etiam inducendum in Deo quod est finitum. Quod enim ex duabus rebus constat, non est infinitum. *Binarius enim nec principio caret, nec fine*, inquit beatus Maximus, *qui nimirum utriusque unitatis finem alteram nactus sit*. Unde nec tres unitates in Deo, sed sicut unam essentiam, sic et unam unitatem eamdem in tribus personis indivisam profitetur fides catholica atque agnoscit.

Τέταρτον, ὅτι μετὰ τοῦ πεπερασμένου καὶ τὸ περιγραπτὸν ἐν τῷ Θεῷ χώραν ἕξει. Ὁ γὰρ Θεὸς οὐκ ἔσται ὅλος δι' ὅλου ἑαυτοῦ οὐσία καὶ ζωὴ καὶ σοφία, καὶ τἆλλα ὅσα καὶ λέγεται καὶ ἔστιν ὁ Θεός· οὐδὲ ὅλος δι' ὅλου τελειότατος ἔσται, ὥς φησι Διονύσιος ἐν ιγ' τοῦ περὶ θείων ὀνομάτων· ἀλλά τι μὲν αὐτοῦ σοφία, τι δὲ ἀγαθότης, τι δὲ φῶς, τι δὲ οὐσία, καὶ ἕκαστον ὑφ' ἑτέρου περατωθήσεται, πραγματικῶς διαφέρον, καὶ πάντα πρὸς τὴν οὐσίαν ὁμοῦ. Καὶ δὴ καὶ ἕκαστον τούτων, ἐφ' ὅσον τὸ ἀντικείμενον ἀποτέλεσμα, πρὸς ὃ τέτακται, καὶ οὐ τὸ ἑτέρου (τὴν σοφοποίησιν φέρε εἰπεῖν, ἐνεργεῖ, καὶ οὐ τὴν ζώωσιν· ἀλλ' οὐ πάντα τὰ εἰς κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθοδότως παρεχόμενα πεπερασμένη δύναμις ἔσται. Τὸ δὲ πεπερασμένον καὶ περιγράφεται δή που. Ἀλλὰ ταῦτα σφόδρα ἀπᾴδει τῆς ἀληθοῦς περὶ Θεοῦ διανοίας. Ἁπλοῦς γὰρ καὶ ἀμερὴς καὶ ἀσύνθετος καὶ

Quartum, cum eo quod est finitum esse, in Deo locum habebit hoc, quod est circumscriptum. Non enim Deus totus ex toto sua essentia erit et vita et sapientia, atque alia quæcunque Deus dicitur et est; nec totus omnino perfectissimus erit, ut ait Dionysius tertiodecimo c. p. *De divin. nomin.*, sed aliud quidem ejus sapientia, aliud bonitas, aliud lumen, aliud essentia; finieturque unumquodque ab altero, a quo realiter distinguitur, omniaque simul ab essentia. Sed et horum quodlibet, in quantum contrarium, effectum, ad quem ordinatur, et non alterius (puta sapientiam et non vitam) operabitur; non vero quæcunque a Deo in creaturas benigna diffusione emanant, virtus erit finita. Quod autem finitum est, sane etiam alicubi ei circumscribitur. Hæc autem longe abhorrent a Dei intelligentia. Communi enim notitia, cum simplicem, impartibi-

Digitized by Google

lem, omnis expertem compositionis, perfectum, infinitum, incircumscriptum constitemur.

Denique si Deus, eorum quæ distincta concurrerunt conflato unum est, primo quærendum quis hæc distincta copulaverit. Deinde, Deus ipse, quod sit unius particeps, unum erit. Sic vero, nec proprie, nec primo unum fuerit; sed sic unum, velut ea quæ ex diversis rebus constituuntur.

Præterea, erit aliquid Deo melius et præstantius; merito enim, quod participatur, eo quod participat, ac quod vim habet ut plura distinctaque uniat, id primum, melinsque ac præstantius audiat. Nam et Dei vita et bonitas, et quæcunque alia dicunt ab essentia, ita ut contra illam dividantur, nec essentia hoc ipsum sit quod bonitas, ac similiter in aliis, plane præstantiora exstiterint quam essentia. Id enim propter quod aliquid sapiens aut bonum aut justum est, ut quod forma sit ejus quod impartitur, actusque perficiens, eo præstantius ac melius est. Universim enim quo quid impartitur, ipso quod impartitur, melius est. Hic vero, virtutes istæ, ut quidem actus perficiens essentiam, aliquid nobilius sunt ac præcellens; ut vero ipsæ per seipsas non possunt subsistere, sed ab essentia mutuantur esse; suntque hæ quidem essentiæ expertes, illa vero essentia est; ac quæcunque demum alia contra dividendo afferunt novi theologi, minus aliquid sunt ac deficiens, omninoque alterum altero indigens, uti dictum est.

Ad hæc, si in Deo sunt vita et sapientia et bonitas ac essentia, potiori longe ratione erunt in eo discrete contraria, contrariorum scilicet rationes. Omnium enim rationes in Deo sunt; inter quæ omnia sunt et contraria. Omnia tamen, ipsaque adeo contraria, uniformiter, unite, absolute, comprehensim, singulariter in omnium causa, uti docet Dionysius, lib. IV *De divin. nom.*, velut scilicet in monade uniformiter subsistit omnis numerus, quæ nimirum ipsa in se singulariter atque unite quidquid numerorum est, habeat: ac velut in centro omnes circuli lineæ una coexsistunt copulatione, rectasque omnes uniformiter unitas in se signum habet; sic et universorum natura omnes cujusque naturæ rationes, una inconfusa adunatione in se complectitur; nec proinde vita et sapientia et bonitas, res sunt in Dei essentia, præter eam realiter aliæ ac distinctæ. Ex dictis enim manifeste, et Scripturis et sanctorum dictis et auctoritatibus, liquet, illam et essentiam nullius alterius rei præter ipsam esse capacem; nulloque alio indigere, ob summam perfectionem et simplicitatem et coadunationem. Aliter enim opinans, dicta a nobis absurda non effugiet, simulque Scripturis ac sanctorum doctrinæ adversa dicet.

Ex iis vero quæ dicta sunt pariter liquet, nihil in Deo essentiam ac operationem differre. Quia enim ii, qui re ipsa distincta atque diversa ab ejus essentia,

τέλειος καὶ ἄπειρος, καὶ ἀπερίγραπτος παρὰ τῆς κοινῆς ἐννοίας ὁμολογεῖται.

Καὶ μὴν εἰ ὁ Θεὸς τῇ τῶν διαφερόντων συνδρομῇ ἐστιν ἕν, πρῶτον μὲν ζητητέον, τίς ταῦτα τὰ διάφορα συνῆψεν· ἔπειθ' ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς τῇ μετοχῇ τοῦ ἑνός ἐστιν ἕν. Οὕτω δὲ, οὐ κυρίως καὶ πρώτως ἕν· ἀλλ' οὕτως ἕν, ὡς τὰ ἐκ διαφόρων πραγμάτων συνεστῶτα.

Ἔτι δὲ ἔσται ἄλλο τι κρεῖττον τοῦ Θεοῦ καὶ τιμιώτερον. Τὸ γὰρ μετεχόμενον τοῦ μετέχοντος, καὶ τὸ τῶν πολλῶν καὶ διαφερόντων ἑνοποιὸν, πρῶτον καὶ κρεῖττον καὶ τιμιώτερον εὖ λέγειν. Ὅτι καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ, καὶ τἄλλ' ὅσα φασὶν ἕτερα τῆς οὐσίας ὡς πρὸς αὐτὴν ἀντιδιαιρεῖσθαι, καὶ μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν ὅπερ τὴν ἀγαθότητα, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως, τιμιώτερα τῆς οὐσίας εἴη γ' ἄν· ἐπείπερ ἐκεῖνο δι' ὃ ἔστι τόδε σοφὸν ἢ ἀγαθὸν ἢ δίκαιον, ὡς εἶδος ὂν τοῦ μετέχοντος, καὶ τελειωτικὴ ἐνέργεια, τιμιώτερον καὶ βελτιώτερον αὐτοῦ ἐστι. Καθόλου γὰρ αἱ μετοχαὶ τῶν μετεχόντων βέλτιον. Ἐνταῦθα δὲ, ὡς μὲν τελειωτικὴ ἐνέργεια τῆς οὐσίας, αἱ δυνάμεις αὗται τιμιώτερον καὶ ὑπεροχικώτερον, ὡς δὲ καθ' αὑτὰς ὑφεστάναι μὴ δυνάμεναι, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας ἔχουσαι τὸ εἶναι· καὶ αὗται μὲν ἀνούσιοι, ἡ δὲ οὐσία, καὶ ὅσα ἄλλα ἀντιδιαιροῦντες οἱ νέοι θεολόγοι φασὶ, τῆς οὐσίας ἔλαττον καὶ ἐπιδεές· ὅλως δὲ ἑκάτερον ἑκατέρου δεόμενον, ὡς εἴρηται.

Ἔτι, εἰ εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ ἡ ζωὴ καὶ ἡ σοφία καὶ ἀγαθότης, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἐν τῷ Θεῷ ἕτερα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον ἔσται ἐν αὐτῷ τἀναντία διακεκριμένως· τουτέστιν οἱ τῶν ἐναντίων λόγοι. Ἐπὶ πάντων μὲν ἐν τῷ Θεῷ οἱ λόγοι· ἐν δὲ τοῖς πᾶσι καὶ τὰ ἐναντία. Ἀλλὰ μὴν πάντα ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ, καὶ τὰ ἀλλήλοις ἐναντία, μονοειδῶς καὶ ἡνωμένως καὶ ἀσχέτως καὶ συνειλημμένως καὶ ἑνιαίως, κατὰ τὸν θεῖον Διονύσιον ἐν τῷ δ' περὶ θείων ὀνομάτων, ὥσπερ ἐν μονάδι πᾶς ἀριθμὸς ἑνοειδῶς ὑφέστηκε, καὶ ἔχει πάντα ἀριθμὸν ἐν ἑαυτῇ μοναχῶς· καὶ ὥσπερ ἐν κέντρῳ πᾶσαι αἱ τοῦ κύκλου γραμμαὶ κατὰ μίαν ἕνωσιν συνυφεστήκασι, καὶ πάσας ἔχει τὸ σημεῖον ἐν ἑαυτῷ τὰς εὐθείας ἑνοειδῶς ἡνωμένας· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τῶν ὅλων φύσει πάντες οἱ τῆς καθ' ἕκαστον φύσιν λόγοι συνειλημμένοι εἰσὶ κατὰ μίαν ἀσύγχυτον ἕνωσιν. Οὐδ' ἄρα ἡ ζωὴ, καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ ἀγαθότης, ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ πράγματα παρὰ ταύτην πραγματικῶς ἕτερά ἐστιν. Ἐπεὶ, ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον γέγονε καὶ λόγοις καὶ χρήσεσιν ἁγίων, μηδαμῶς τὴν οὐσίαν ἐκείνην δεκτικὴν εἶναι πράγματος ἑτέρου παρ' αὐτήν· οὐδέ τινος ἑτέρου δεῖσθαι δι' ἄκραν τελειότητα καὶ ἁπλότητα καὶ ἕνωσιν. Ὁ γὰρ ἄλλως τιθέμενος τὰ εἰρημένα ἄτοπα οὐ διαφεύξεται, καὶ ἅμα ταῖς Γραφαῖς καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ἀποφάσεσιν ἐναντίως ἐρεῖ.

Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων συναναφαίνεται καὶ ὅτι ἀδιάφορον ἐπὶ Θεοῦ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια. Ἐπεὶ γὰρ οἱ διάφορα ἐπὶ Θεοῦ τιθέμενοι κατὰ τὸ πρᾶγμα

Digitized by Google

τ ς οὐσίας αὐτοῦ, τὴν ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἀγαθότητα, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ἀποδιδόμενα αὐτῷ, ἐνεργείας καὶ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ φασι καὶ ὡς τελειωτικὴν ἐνέργειαν ἀποδιδόασιν αὐτῷ, καθ' ἣν ζῇ, καὶ δυνατὸς καὶ ἀγαθός ἐστι, καὶ ἐνέργειά ἐστιν, ὅ τί ποτ' ἔστιν· ταῦτα δὲ δέδεικται ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· φανερὸν ὅτι οὐδὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστι, δηλονότι κατὰ τὸ πρῶτον σημαινόμενον τῆς προαποδοθείσης ἐνεργείας, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων τεχνολογίαν, ἔστιν ἕτερον τῆς οὐσίας αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ λόγος ἐκ περιουσίας βούλεται καὶ τοῦτο ῥητῶς ἐκ τῶν ἁγίων δεῖξαι.

A in Deo ponunt, vitam et sapientiam et virtutem et bonitatem, ac reliqua quæ illi tribuuntur, Dei operationes atque operationem vocant, ac velut perficientem operationem (seu actum) ei assignant, qua vivit, potensque ac bonus est, estque operatio seu actus, quidquid tandem est : hæc autem probatum est non esse aliud ab ejus essentia ; utique manifestum est, nec ejus operationem, qua efficax est, vimque agendi habet, juxta nimirum primo assignatam vocis hujus ἐνέργεια significationem, pro eo ac sancti subtiliter arteque digesserunt, aliud a Dei essentia esse. Hoc nihilominus ipsis eorum verbis ex sanctis declarare animus est.

Αὐτίκα τοίνυν ὁ μὲν ἅγιος Μάξιμος ἐν παρεκβολῇ τοῦ κεφαλαίου τῆς πρώτης Ἑκατοντάδος, οὗ ἡ ἀρχὴ, *Τὸ κατ' οὐσίαν κυρίως ἀγαθόν ἐστι*, φησὶν, *Ἐκ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς τῶν οἰκείων ἔργων προνοίας γινώσκεται, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὁ Θεός. Ἐνέργειαν δὲ τὰ ἔργα λέγομεν, οὐ τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν. Ἐκείνη γὰρ οὐκ ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ σύνθεσις ἐπὶ Θεοῦ νομισθῇ. Ὁ αὐτὸς ἐν... Παντὶ ἀνθρώπῳ παρὰ Θεοῦ δεξαμένῳ τὸ ἀγαθὸν αὐτοδίδακτός ἐστιν ἡ μάθησις. Ὡς τὸ Θεῖον οὐσία τέ ἐστιν ὑπερούσιος καὶ δύναμις ὑπερδύναμος, καὶ ἐνέργεια πάσης ἐνεργείας ἐξῃρημένη.* Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς εἰς τὸν μακάριον Διονύσιον Σχολίοις, *Ἡ αὐτοϋπεραγαθότης, νοῦς οὖσα καὶ ὅλη ἐνέργεια, εἰς ἑαυτὴν ἐστραμμένη ἐνέργειά ἐστιν.*

Statim itaque sanctus Maximus in fine secundi capitis primi Centenarii, cujus initium est : *Bonum per essentiam proprie est*, ait : *Deus ex bonitate et operatione, exque providentiæ propriis operibus, non vero ex essentia sua cognoscitur. Operationem vero* (ἐνέργειαν) *opera dicimus, non operationis virtutem seu facultatem ; illa enim non est aliud quam Dei essentia, ne compositio in Deo existimetur.* Idem in... *Cuique homini qui bonum accepit a Deo, doctrina ipsa a se parta est. Quamobrem Deus essentia est essentiæ omni superior, et virtus omnem excedens virtutem, et operatio omni operationi eminens.* Idem in scholiis in beatum Dionysium : *Ipsa supra quam bonitas, quæ mens sit et tota operatio seu actus, in seipsam conversa operatio est.*

Ὁ Νύσσης ἐν τῷ εἰς τὸ Ἆσμα τῶν ᾀσμάτων λόγῳ, *Φύσις ἐστὶν ἡ πάντων ὑπερκειμένη δύναμις καὶ ἐνέργεια, ἧς ἔργα τά τε ἄλλα πάντα, καὶ τὰ οὐράνια κάλλη.* Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς Ἀντιῤῥητικοῖς, *Οὐδὲν περὶ τούτων διαλεχθεὶς* (ὁ Εὐνόμιος δηλονότι), *οὐδὲ ἀποδείξας πῶς ταὐτὸν εἶναι κατασκευάζεται τῇ οὐσίᾳ παρ' ἡμῶν ἡ ἐνέργεια, τέλος ἐπάγει*, καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ λόγου. Ἐπιστῆναι οὖν ἐνταῦθα χρὴ, πῶς Εὐνόμιος διῄρει μὲν ἀπὸ τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ὡς ἔγκλημα δὲ τὴν ταυτότητα τοῖς ὀρθοδόξοις προὔφερε. Διὸ καί φησιν ἐν τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ οὕτως· *Οὐ χρὴ τοὺς πειθομένους τῇ ἀληθείᾳ γνώμαις ἑτέρων ἀνεξετάστως ἑνοῦν τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν.*

C Nyssenus, in Expositione Cantici canticorum : *Natura est cunctis eminens virtus ac operatio ; cujus opera, cum alia omnia, tum cœlestia decora sunt.* Idem in Confutationibus : *Nihil de his disserens* (nempe Eunomius) *neque ostendens, quo pacto idem a nobis operatio* (ἐνέργεια) *ac essentia asseratur, postremo subdit*, et quæ in eo libro sequuntur. Observandum itaque hoc loco est, quod Eunomius ipse quidem operationem ab essentia dividebat, crimini vero vertebat orthodoxis, quod idem eam esse sentirent. Unde etiam dicit in suo opere : *Non decet eos qui credunt veritati, ex aliorum sententia absque examine certoque judicio operationem essentiæ unire.*

Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τῶν αἱρετικῶν λεγόντων εἰκόνα εἶναι τὸν Υἱὸν τῆς ἐνεργείας τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐ τῆς οὐσίας, τοῦτο λαμβάνει ὡς ἐλάττονα πρότασιν συλλογισμοῦ· τὴν δὲ μείζω παρ' ἑαυτοῦ τίθησι, καὶ οὕτω φησὶν, *Ἐπεὶ λέγετε τῆς ἐνεργείας τὸν Υἱὸν εἰκόνα· ἡ δὲ ἐνέργεια ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ· τῆς ἄρα οὐσίας ἔσται εἰκὼν ὁ Υἱός.* Οὕτω τὸ διαιρεῖν τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν ὁ Θεὸς ἐνεργητικός ἐστι, φρόνημα τῶν παλαιῶν αἱρετικῶν ἦν.

D Sed et magnus Athanasius, cum hæretici dicerent, Filium imaginem esse operationis Patris, et non essentiæ, istud assumit ut minorem propositionem syllogismi ; majorem vero a se ipse ponit, ac sic ait : *Quandoquidem dicitis Filium imaginem esse operationis ; operatio autem idem est ac essentia ; ergo Filius imago est essentiæ.* Adeoque dividere operationem, qua Deus efficax vimque operandi habet, ab essentia, veterum hæreticorum fuit sententia atque mens.

Ὁ δὲ τῶν Γραπτῶν ἅγιος Θεόδωρος ἐν τῇ πρὸς Εὐσέβιον κατὰ Εἰκονομάχων αὐτοῦ πραγματείᾳ παραδίδωσιν οὕτως· *Ἄλλο οὐσίαν, καὶ ἄλλο ἐνέργειαν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐτίθεντο, ὅπερ τοῖς εὐσεβέσιν ἀπείρηται. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἁπλῶν*

Sanctus vero Theodorus Graptus (vultum scilicet lambi inscriptus) in sua adversus Eusebium contra Iconomachos lucubratione, in hunc modum tradit : *Aliud essentiam aliudque operationem, haud secus ac in iis quæ corporaliter considerantur, sic nimirum et in Dei Verbo posuerunt, quod pictatis cultoribus*

Digitized by Google

nefas est. In simplicibus enim et incorporeis, in nullo differre noverunt. Non enim hæc inter se dividenda sunt, ne quod omnem excedit simplicitatem, compositum intelligatur. Neque enim divina essentia unquam ipsa inefficax ac quasi virtutis expers exstiterit; nec operatio carens essentia. Idem in iisdem : *Quorum diversæ naturæ sunt, eorum sunt et operationes : quorum eædem sunt operationes, eorum etiam pari dignitate naturæ, propter nimirum contrarietatem eorum, quæ convenerunt, uti se doctrina ecclesiastica sensusque habet. Sic namque pie intelligatur, divina quidem operatio, æterna; quin imo ipsa a se operatio; quod non divisa sit operatio ab essentia, sed eamdem rationem recipiat, ob naturæ simplicis ac incorporeæ proprietatem.* Hæc et ille sit.

Quomodo autem se habeat, quæve ejus indoles sit quod idem est, tradit divinus Maximus, quo loco ostendit, *esse in Christo distinctionem rerum, id est substantiarum.* Subdit itaque : *Quæ enim inter se non prorsus eadem sunt, unam ac eamdem essendi rationem haudquaquam recipiunt. Quæ enim eadem omnino inter se sunt, nec distinctionem recipere possunt.* Idcirco ex sancti Maximi sententia dici non potest operationem, vel etiam minimum in Deo ab essentia distingui, et unam eamdemque recipere rationem. Atqui recipit. In simplicibus enim et incorporeis nulla horum distinctio est : quocirca nullam distinctionem possunt admitterе. Sin autem non minimum, sed uno aliquo ex recensitis oppositionum modis distinguuntur, nulla quoque potentia fiat, ut eamdem rationem recipiant.

Hæc et magnus Basilius in Confutationibus confirmat, dicens : *In simplici et incorporea natura eamdem operatio seu virtus cum essentia recipit rationem.* Itaque etiam ex hujus doctoris sententia, si quis aliud quidem dicat Dei essentiam, rem vero aliam ejus operationem, sicque distingui, ut aliud quidem essentia sit, aliud essentiæ expers, fieri non possit ut Deus simplex natura ac incorporea sit. Ejus enim ratio quod expers essentiæ est, nunquam una eademque sit cum essentiæ ratione : fietque, ut et in iis quæ sunt composita, essentia et operatio idem sint. Ac denique, vel ipse quoque Deus erit compositus, velut ipsi sumus; siquidem in illo aliud essentia est atque aliud operatio; vel etiam composita simplicia erunt et incorporea, velut Deus; si quidem quod idem essentia et operatio sit perinde illi nobisque convenit. Enimvero, ad nos quod attinet, distincta sunt re et ratione essentia (seu substantia) virtusque et operatio; nam essentiæ quidem (seu mavis, substantiæ) ratio est, per se subsistere; virtutis vero ac potentiæ principium efficiens esse; operatio autem ex sua ratione forma est; actusque potentiæ, quatenus potentia est; utraque vero, substantia caret, suntque ambo essentiæ expertes seu substantiæ, et in substantia exsistunt, ut in subjecto; ac vero mutuo inter se egent. Quia vero corporea ac composita, in eum se modum habent, Deum vero simplicem esse et in

καὶ ἀσωμάτων ἐν οὐδενὶ διαφέρειν ἴσασιν. Οὐ γὰρ διοριστέον ταῦτα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἁπλότητα νοοῖτο. Οὔτε γὰρ ἡ θεία οὐσία ἀνενέργητος εἴη ἄν ποτε, οὔτε ἀνούσιος ἡ ἐνέργεια. Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς, Ὧν αἱ φύσεις διάφοροι, τούτων καὶ αἱ ἐνέργειαι· ὧν αἱ ἐνέργειαι αἱ αὐταί, τούτων καὶ αἱ φύσεις ὁμότιμοι διὰ τὴν τῶν συνελθόντων ἐναντίωσιν, κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δόγμα καὶ φρόνημα. Οὕτω γὰρ ἂν εὐσεβῶς νοηθείη ἡ μὲν θεία ἐνέργεια ἀΐδιος· μᾶλλον δὲ αὐτενέργεια, τῷ μὴ διορίσθαι τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχεσθαι διὰ τὴν τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἰδιότητα. Ταῦτα καὶ οὗτός φησι.

Πῶς δὲ ἔχει φύσεως τὸ ταυτὸν, ὁ θεῖος Μάξιμος λέγει, ἐν τῷ, Ὅτι πραγμάτων, ἤγουν οὐσιῶν, ἐπὶ Χριστοῦ ἡ διαφορά. Ἐπάγει γοῦν, Τὰ μὲν γὰρ ἀλλήλοις μὴ πάντη ταυτὰ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ εἶναι οὐδαμῶς ἐπιδέχεται λόγον. Τὰ πάντη γὰρ ταυτὰ ἀλλήλοις καὶ διαφορᾶς ἀνεπίδεκτα. Ὥστε κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον οὐκ ἐγχωρεῖ λέγειν τὴν ἐνέργειαν τῆς οὐσίας καὶ ὁπωσοῦν διαφέρειν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεσθαι λόγον. Ἐπιδέχεται δέ· ἐπὶ γὰρ τῶν ἁπλῶν καὶ ἀσωμάτων ἐν οὐδενὶ διαφέρει ταῦτα· ἐκεῖ γὰρ ἀλλήλοις πάντη ταῦτα· διὸ καὶ διαφορᾶς ἀνεπίδεκτα. Εἰ δὲ μὴ ὁπωσοῦν, ἀλλὰ τὸν προηριθμημένον τῆς ἀντιθέσεως τρόπον διαφέρει, ἀδύνατον καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδέξασθαι λόγον.

Ταῦτα καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς Ἀντιῤῥητικοῖς βεβαιοῖ, λέγων, Ὅτι ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν τῇ οὐσίᾳ λόγον ἐπιδέχεται ἡ ἐνέργεια. Καὶ τοίνυν κατὰ τὸν διδάσκαλον τοῦτον, εἴ τις ἄλλο μὲν λέγοι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, ἄλλο δὲ πρᾶγμα τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, καὶ οὕτω διαφέρειν, ὡς τὸ μὲν οὐσίαν εἶναι, τὸ δ' ἀνούσιον, οὐκ ἂν εἴη φύσις ἁπλῆ καὶ ἀσώματος ὁ Θεός. Ὁ γὰρ τοῦ ἀνουσίου λόγος οὐκ ἂν ποτε εἷς εἴη καὶ ὁ αὐτὸς τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ· συμβήσεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν συνθέτων τὸ αὐτὸ εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν. Καὶ γοῦν, εἰ καὶ ὁ Θεὸς ἔσται σύνθετος, ὥσπερ ἡμεῖς· εἴπερ ἐπ' αὐτοῦ ἐστιν ἄλλο οὐσία καὶ ἄλλο ἐνέργεια, ἢ καὶ τὰ σύνθετα ἁπλᾶ εἶναι καὶ ἀσώματα, ὥσπερ ὁ Θεός, εἴπερ τὸ αὐτὸ εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν αὐτῷ τε ἁρμόσει καὶ ἡμῖν. Ἀλλὰ μὴν κατὰ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸν λόγον διάφορον ἐφ' ἡμῶν εἰσιν ἥ τε οὐσία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια. Λόγος μὲν γὰρ τῆς οὐσίας τὸ καθ' ἑαυτὴν ὑφεστάναι, τῆς δὲ δυνάμεως τὸ ἀρχὴ εἶναι ποιητική. Ἡ δὲ ἐνέργεια ἔχει κατὰ τὸν λόγον αὐτῆς τὸ εἶναι εἶδος καὶ ἐντελέχεια τῆς δυνάμεως καθ' ὃ δύναμις· ἄμφω δὲ ἀνυπόστατοι, καὶ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ οὖσαι τῇ οὐσίᾳ· καὶ δὴ καὶ ἀλλήλων ἐπιδέονται ἕκαστα. Καὶ ἐπεὶ τὰ μὲν σωματικὰ καὶ σύνθετα οὕτω, ὁ δὲ Θεὸς ἁπλοῦς καὶ ἀσώματος ὁμολογεῖται· εἰσὶν ἄρα ταῦτα πάντα ἐν τῷ Θεῷ ἓν καὶ οὐσία, κατὰ τὸν τοῦ διδασκάλου λόγον.

Digitized by Google

corporeum exploratum est, fit plane ut omnia hæc unum sint in Deo cum essentia, juxta ac sanctus docet.

Εἰ δὲ λέγοι τις ὅτι κατὰ τὸ ἄκτιστον τὸν αὐτὸν ἐπιδέξεται λόγον, καὶ τῆς διαφορᾶς ὡς ἂν βούλοιτο μενούσης, οὐδὲν λέγει· πρῶτον, ὅτι ἁπλῶς ὁ διδάσκαλος εἴρηκεν, ἀλλ' οὐχ ὅτι τινὶ διαφέρουσιν· ἔπειθ', ὅτι εἰ κατὰ τὸ ἄκτιστον, ἀλλ' οὐ μέντοι κατὰ τὸν τοῦ εἶναι λόγον τὸν αὐτὸν ἐπιδέξεται λόγον, καὶ τῆς διαφορᾶς μενούσης, τῇ οὐσίᾳ ἡ ἐνέργεια. Τὸ μὲν γὰρ ὑφεστηκέναι φασὶ, τὸ δὲ μὴ, καὶ τἄλλ' ὅσα διακρίνοντες ἐξεῦρον. Εἰ γὰρ τὸ λογικὸν τῷ ζώῳ προστεθὲν, διάφορον τὸν ὁρισμὸν τοῦ ἁπλῶς πεποίηκε ζώου, πάντως τὰ τοσοῦτον διεστηκότα, οὐκ ἂν ποτε τὸν αὐτὸν ἐπιδέξεται λόγον. Καὶ μὴν, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἄκτιστον, ἡ τοῦ ἀπείρως ὑφεῖσθαι διαφορὰ, καθ' ἣν διακρίνουσι τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, τὸν αὐτὸν ἐπιδέξασθαι λόγον πάντη οὐκ ἐάσει. Τὸ γὰρ ὑποβεβηκὸς τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν, μήτοι γε τὸ ἀπειράκις ἀπείρως ὑφειμένον, γενητὸν δήπου καὶ κτιστόν. Ἐπεὶ κατὰ τὸν ἅγιον Ἐπιφάνιον ἐν τῷ κατὰ Ἀετίου λόγῳ αὐτοῦ, *Ἓν ἐστι τὸ ποιοῦν ἐν μιᾷ οὐσίᾳ Τριάδος τελείας· τὰ δ' ἄλλα πάντα γενητὰ καὶ κτιστά.* Διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οὐ προσκυνοῦμεν πᾶν τὸ ὑποβεβηκὸς τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν· καὶ ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος ἐν τοῖς Ἀντιῤῥητικοῖς, *Τὰ μετὰ τὸν Θεὸν κτίσματα καὶ ὁμόδουλα ἡμῖν.* Ἀληθὲς μέντοι ὡς καὶ ἡ οὐσία τὸν αὐτὸν τῇ ἐνεργείᾳ ἐπιδέχεται λόγον, ὡς οἱ ἅγιοι διορίζονται· *Καὶ τὸν λόγον ὅστις ποτ' ἐστὶν ἀγνοοῦμεν, ἀλλ' οὖν δι' ἑκάστου τῶν ὀνομάτων αὐτὸν ὅλον, ὅ τί ποτ' ἐστὶ, σημαίνομεν. Τὸ φῶς γὰρ, φησὶν, αὐτὸν τιθέμεθα, καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἀγαθόν, ὅλον ὅπερ ἐστὶ ζωὴν ὄντα, καὶ ὅλον φῶς, καὶ ὅλον ἀγαθόν.* Καὶ, ὡς πάλιν αὐτὸς ἔλεγε, *Πᾶσα εἰκὼν ἢ οὐσίας, ἢ μορφῆς, ἢ χρώματός ἐστιν εἰκών· Θεὸς δὲ ἐν οὐδενὶ τούτων, ἐν δὲ οὐσίᾳ μόνῃ.* Ἐξ ὧν καὶ δῆλον ὡς ὅταν ἐνέργειαν αὐτὸν φῶμεν, αὐτὴν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τιθέμεθα· καὶ ὁ μόνην αὐτὸν εἰρηκὼς ἐνέργειαν, αὐτὴν μόνην τὴν οὐσίαν ἐσήμανε διαφόροις μέντοι ὀνόμασιν. *Εἴτε γὰρ, φησὶν, οὐσίαν εἴπωμεν, ὅλος ἐστὶν οὐσία καὶ μόνον· εἴτε νόησιν, ὅλος ἐστὶ νόησις καὶ μόνον· εἴτ' ἐνέργειαν, ὅλος ἐστὶν ἐνέργεια καὶ μόνον, διότι μονάς ἐστιν ἀδιαίρετος, καὶ ἀμερὴς καὶ ἁπλῆ· καὶ ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἁπλότητα νοοῖτο.*

A Sin autem quis dicat, fore ut quamvis distinctio maneat, pro eo ac velit, secundum increatum eamdem rationem recipiat, is nihil dicit. Primum, eo quod doctor simpliciter locutus sit, non secundum aliquid distinctionem dixerit. Deinde, quia etsi secundum increatum, non tamen secundum ipsam essendi rationem, stante distinctione, eamdem operatio cum essentia rationem receptura sit. Alterum vere esse dicunt ac subsistere, alterum negant, ac quæcunque alia distinguendo illis adinventa sunt. Nam si rationale animali adjunctum, ab animali sic absolute dicto diversam fecit definitionem, nunquam omnino fiat, ut quæ tantis distant eamdem rationem recipiant. Quin et in ipsa increati ratione, infinities infinite inferioris differentia, qua B operationem ab essentia discernunt, eamdem ejus cum essentia rationem fore, nunquam prorsus sinet. Quod enim Dei essentia inferius est, nedum quod infinities infinite est inferius, factum utique ac creatum est. Ut enim sanctus Epiphanius, oratione adversus Aetium, auctor est : *Unum est quod facit ac creat in una essentia perfectæ Trinitatis, reliqua vero omnia facta sunt et creata.* Quamobrem nec nos adoramus, quidquid Dei essentia inferius est. Atque ut dixit magnus Basilius in Confutationibus : *Quæ a Deo secunda sunt, creata ac nobis conserva sunt.* Atqui verum est, etiam essentiam eamdem cum operatione rationem recipere, uti sancti definiunt : *Ac quidem nescimus quænam tandem ratio sit, ipsum tamen totum, hoc quod est,* C *quovis nomine designamus. Lumen enim,* inquit, *eum dicimus, et vitam et bonitatem ; totum quod est, vitam ; totumque lumen et totum bonum.* Atque, ut idem ipse aiebat : *Omnis imago aut essentiæ, aut formæ, aut coloris imago est, Deus autem in nullo horum, sed in essentia solummodo est.* Ex quibus etiam liquet, cum operationem seu virtutem aut actum eum dixerimus, ipsam nos ejus essentiam ponere ; ac qui solam eum operationem seu virtutem ac actum dixit, ipsam solam essentiam, tametsi diversis nominibus, dixit : *Sive enim,* inquit, *essentiam dixerimus, totus essentia est, et solum ; sive intelligentiam, totus est intelligentia, et solum ; sive operationem, totus est operatio, et solum ; eo quod monas est indivisa, nullisque partibus ac simplex ; ac ne compositum intelligatur, quod omnem excedit simplicitatem.*

Οὕτω καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν β' τῶν πρὸς Ἑρμείαν φησὶ, *Φύσις μὲν Θεότητι μία καὶ ἁπλῆ· φαμὲν δὲ αὐτὴν εἶναι ζωὴν καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν καὶ δόξαν.* Ὥστε τὸ αὐτὸ διαφόρως ὀνομάζεται κατὰ διαφόρους ἐπινοίας. Τοῦτο παρίστησι καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, πρὸς Εὐστάθιον ἐπιστέλλων. Φησὶ γὰρ, *Πάντα τὰ θεοπρεπῆ νοήματά τε καὶ ῥήματα ἐφ' ἓν ὑποκείμενον χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν. Οὐδὲ γὰρ ἐπ' ἄλλο τι σημαινόμενον φέρει ἡ τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορία, ἐπ' ἄλλο δὲ ἡ τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ δικαίου· ἀλλ' ὅπερ ἂν εἴποις, ἓν ἐστι διὰ πάντων τὸ σημαινό-*

D Sic et beatus Cyrillus secundo ad Hermeiam dicit : *Est quidem Deitatis natura una et simplex, dicimus autem eamdem esse vitam et virtutem et sapientiam et gloriam seu majestatem.* Quamobrem idem diversimode nominatur, secundum diversos conceptus et rationes. Ostendit et magnus Basilius scribens ad Eustathium. Ait enim : *Divini omnes tum conceptus tum nomina, ad unum subjectum animum ducunt. Nec enim boni appellatio ad aliud quodpiam significatum fert, ad aliud vero sapientis et potentis et justi nuncupatio ; verum quidquid dixeris, unum in omnibus significatum existit.*

Digitized by Google

Quanquam Deum dixeris, eumdem ostendisti, quem et reliquis nominibus. Alibi quoque : *Divina omnia nomina, quæ divinæ naturæ tribui solent, ipsa quidem alia aliis æquipollent, in eo quod subjectum indicent; secundum tamen aliam atque aliam vocum vim ac expressionem, mentem nostram ad idem ducunt.*

Hæc et sanctus Maximus in *Dialogo adversus Anomœum*, ita edisserit : *Ipsa Dei substantia, ejus etiam immortalitas est; nec solum immortalitas, sed et incorruptio et justitia et sanctificatio et redemptio et dominatio et virtus. Nec Deus illa est compositorum more, sed ea dicitur penes diversos conceptus et rationes. Immortalitas quidem, quod ab omni immunis interitu atque fine est; incorruptio, quod insolubilis vitæ; justitia, pro æquitate; sanctificatio, quod servet a peccato; redemptio, quod vitam nostram ab interitu et corruptione præstet incolumem; dominatio, quod sub imperio teneat omnia; virtus, quod nihil ei obniti queat.*

Una hæc sancti Maximi doctrina, solvendo sit omnes auctoritates, in quibus aliud atque aliud dicitur. Quemadmodum enim hic : *Aliud quidem justitia, aliud vero immortalitas*, estque distinctio secundum rationem, non vero realis; sic et ubicumque ejusmodi aliquid a sanctis dictum occurrit, aliud atque aliud in Deo dicemus: id vero ratione, non item re, ne plura in Deo absurda fateri necesse habeamus, ac quam procul a sanctorum scopo rapiamur. Sane enim, si quid realiter distinguitur, necessario aliud quoque atque aliud dicitur : hoc secundum essendi rationem realiter distinguitur.

Ad hæc, dicente Anomœo : *Si Deus aliis gignit, aliis creat, compositus est;* subjungit Maximus : *Non dico : Aliis gignit, et aliis creat; sed, Aliter gignit, et aliter creat.* Nam et cum aliquis eodem gignat et creet, nihil vetat aliter eum gignere et aliter creare; ac quod genitum est, ab eo quod creatum, distinctum ac diversum esse, ipsumque gignens ac creans necessario simplex esse. Sin autem aliis gignit et aliis facit ac fabricatur, quasi diversis membris sive organis atque viribus utens, non potest non compositum esse.

Deus itaque, cum sit una eademque res secundum diversos ad ea quæ sunt, respectus; aliis aliisque modis nominatur, quod propter nostram tenuitatem, cum qui supra quam plenus est summamque ejus perfectionem, uno nomine aut conceptu significare non possumus. Ac quidem secundum nostram rationem, vita et sapientia et virtus

μενον. Κἂν Θεὸν εἴπῃς, τὸν αὐτὸν ἐνεδείξω, ὃν καὶ διὰ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων. Καὶ ἄλλοθι, Πάντα τὰ θεῖα ὀνόματα τὰ τῇ θείᾳ φύσει ἐπιλεγόμενα ἰσοδύναμα μὲν ἀλλήλων κατὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου ἔνδειξιν · ἀλλὰ κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην ἔμφασιν, ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν διάνοιαν ἡμῶν ὁδηγοῦσι.

Ταῦτα καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος (12) ἐν τῷ πρὸς Ἀνόμοιον Διαλόγῳ φησὶν οὑτωσίν, Αὐτὴ ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ καὶ ἀθανασία αὐτοῦ ἐστι· καὶ οὐ μόνον ἀθανασία, ἀλλὰ καὶ ἀφθαρσία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις καὶ κυριότης καὶ δύναμις. Καὶ οὐκ ἔστι κατὰ σύνθεσιν ταῦτα ὁ Θεός, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους ἐπινοίας ταῦτα λέγεται · ἀθανασία μὲν διὰ τὸ ἀτελεύτητον, ἀφθαρσία δὲ διὰ τὸ ἀδιάλυτον · δικαιοσύνη διὰ τὸ ἴσον · ἁγιασμὸς διὰ τὸ φυλάττειν ἀπὸ ἁμαρτίας · ἀπολύτρωσις διὰ τὸ σώζειν ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν ἡμῶν · κυριότης διὰ τὸ πάντων κρατεῖν · δύναμις διὰ τὸ μηδὲν αὐτῷ ἀντικεῖσθαι.

Οὗτος ὁ λόγος τοῦ ἁγίου τούτου πρὸς λύσιν ἀρκέσει τῶν ῥητῶν πάντων, ἐν οἷς λέγεται ἄλλο καὶ ἄλλο. Ὥσπερ γὰρ ἐνταῦθα, Ἄλλο μὲν δικαιοσύνη, ἄλλο δὲ ἀθανασία · καὶ ἔστι διάφορον κατὰ τὸν λόγον, οὐ μὴν κατὰ τὸ πρᾶγμα, οὕτω καὶ ὅπου περ ἂν ἄλλοθι παρὰ τοῖς ἁγίοις τοιοῦτόν τι λέγεται, ἄλλο καὶ ἄλλο ἐπὶ Θεοῦ, ἐροῦμεν διάφορον κατὰ τὸν λόγον, οὐ κατὰ τὸ πρᾶγμα, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶμεν πολλὰ τὰ ἄτοπα ὁμολογεῖν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἁγίων ἐκφέρεσθαι. Εἴ τι μὲν γὰρ κατὰ τὸ πρᾶγμα διαφέρει, ἀναγκαίως ἄλλο καὶ ἄλλο λέγεται, τοῦτο καὶ κατὰ τὸν τοῦ εἶναι λόγον πραγματικῶς διαφέρει.

Ἔτι τοῦ Ἀνομοίου εἰπόντος, Εἰ ἄλλοις γεννᾷ, καὶ ἄλλοις κτίζει, σύνθετος ὁ Θεός · ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐπιφέρει, Οὐ λέγω, Ἄλλοις γεννᾷ, καὶ ἄλλοις κτίζει · ἀλλὰ, Ἄλλως γεννᾷ, καὶ ἄλλως κτίζει. Καὶ γὰρ τῷ αὐτῷ γεννῶντός τινος καὶ κτίζοντος, ἄλλως γεννᾷν, καὶ ἄλλως κτίζειν, τό τε γεννηθὲν διάφορον εἶναι τοῦ κτισθέντος ἀδύνατον οὐδέν · αὐτό τε τὸ γεννῶν καὶ κτίζον ἀναγκαίως ἁπλοῦν εἶναι. Εἰ μέντοι ἄλλοις γεννᾷ καὶ ἄλλοις κτίζει, οἷον διά τινων διαφόρων μερῶν ἢ ὀργάνων καὶ δυνάμεων, ἀδύνατον μὴ σύνθετον εἶναι.

Ὁ Θεὸς ἄρα, τὸ αὐτὸ καὶ ἓν ὢν πρᾶγμα, κατὰ διαφόρους πρὸς τὰ ὄντα ἀποβλέψεις, ἄλλως καὶ ἄλλως ὀνομάζεται, ἐπεὶ οὐκ ἔχομεν ἑνὶ τῷ ὀνόματι ἢ νοήματι διὰ τὴν πενίαν ἡμῶν, δηλῶσαι τὴν ὑπερπλήρη καὶ ἄκραν αὐτοῦ τελειότητα. Καὶ κατὰ μὲν τὸν ἡμέτερον λόγον, ἡ ζωὴ, ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις, ἄλλο καὶ ἄλλο εἰσὶν · ἑκάστῳ γὰρ τούτων ὁ λόγος,

(12) *Ταῦτα καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος.* Sic Maximi nomine plerique citant hos Dialogos, nec aliter Romanus codex et Venet. aliique; quidam etiam Athanasii nomine, quo et edidit Theodorus Beza, ex quo recusi in operibus Athanasii tom. II, quo habentur pleraque ejus spuria. Sic vero Maximo vindicatos eidem restituam, quod et ejus potius esse videantur, scholastico præsertim stylo, Maximo familiari conscripti. Una horum auctoritate hic allata, elidi omnia Palamitarum argumenta, Calecas sapienter notavit; penes scilicet distinctionem rei et rationis, qua utraque aliud et aliud soleat dici, ut non sit necesse, quidquid aliud in Deo dicitur, sive aliud, significat, esse aliud, vel significare ut rem, sed satis sit esse ac significare ut rationem; quæ est virtualis distinctio, habetque in Deo maxime locum ob ejus infinitatem et eminentiam, humanique intellectus finitam vim ac capacitatem.

Digitized by Google

εἴτ' οὖν ὁρισμὸς διάφορος· κατὰ δὲ τὸ πρᾶγμα τὸ αὐτό ἐστιν· ὥσπερ ὁ κόκκος τοῦ σίτου λέγεται καὶ ἔστι σπέρμα καὶ καρπὸς, καὶ ὥσπερ τὸ σημεῖον ἐν τῇ γραμμῇ καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος λέγεται, ἀρχὴ μὲν τοῦ ἑπομένου, τέλος δὲ τοῦ προηγουμένου. Τῇ γοῦν στιγμῇ τὸ τέλος καὶ ἡ ἀρχὴ ἀποδίδοται κατὰ διάφορον λόγον καὶ διαφόρους ἐπινοίας· οὐκ ἔστι μὲν τὸ τέλος καὶ ἡ ἀρχὴ διάφορα πράγματα, τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐν ἀμφοτέροις ὑπόκειται πρᾶγμα, ἡ στιγμή. Ἔτι τε οὐδὲ ἡ ἀποδημία καὶ ἐπιδημία πράγματα διάφορα· κίνησις γὰρ ἡ αὐτὴ κατὰ τὸ πρᾶγμα ἐν ἀμφοῖν· λόγῳ δὲ διαφέρουσι μόνον, κατὰ ταύτας τὰς ἐννοίας.

A seu potentia, aliud atque aliud sunt. Horum enim cujusque distincta diversaque ratio est, sive definitio, secundum rem vero idem sunt. Velut granum tritici dicitur atque est semen et fructus, et sicut punctum in linea, et initium vocatur et finis; initium quidem sequentis, finis vero ejus quod antecedit. Puncto igitur et initium et finis tribuitur secundum diversam rationem, atque distinctos subtiles cogitatus. Non tamen initium et finis sunt diversæ res, sed utrique una eademque res subjecta est, nempe punctum. Ad hæc etiam accessus et recessus non sunt res diversæ: idem enim reipsa in utroque motus est: sed distinguuntur sola ratione secundum has considerationes.

Καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν β' τῶν *Θησαυρῶν* εἴρηκεν, *Ἔχει τὸ γεννᾶν ὁ Πατὴρ φυσικῶς· ἔχει καὶ τὸ κτίζειν δημιουργικῶς δι' Υἱοῦ· καὶ οὐ παρὰ τοῦτο σύνθετός ἐστι· μιᾶς γὰρ φύσεως τὰ τοιαῦτα καρπός.* Πάλιν ὁ αὐτὸς, *Τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας ἐστί· φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν.* Ὡσαύτως καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἔφη, *Ἔργον μὲν θείας φύσεως ἡ προαιώνιος γέννησις· ἔργον δὲ θείας θελήσεως ἡ κτίσις.*

B Sanctus quoque Cyrillus in secundo *Thesaurorum* dixit: *Habet ut gignat Pater natura; habet etiam ut creet conditoris potentia, per Filium; nec propterea compositus est; sunt enim fructus ejusdem naturæ.* Idem rursus: *Facere quidem ac creare operationis est; generare autem, naturæ.* Similiter quoque Damascenus ait: *Divinæ naturæ opus, sæculis anterior generatio, opus vero divinæ voluntatis ac consilii, creatio.*

Ἔτι δὲ, ὡς ἔχει τὸ τῆς Γραφῆς ἐκεῖνο, *Ὁ τεκὼν βώλους δρόσου*, οὐχ ὁμοίως τάς τε βώλους καὶ τὸν Υἱὸν ὑπεστήσατο. Ὑφίστησι μὲν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸν Υἱὸν, ὑπέστησε καὶ τὰ κτίσματα. Κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, *Αἰτία ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ τῆς κτίσεως ἁπάσης.* Ἀλλὰ δηλονότι τὸν μὲν ἀχρόνως καὶ συνωνύμως ἐξ ἑαυτοῦ γεννᾷ· τὰ δὲ ἐν χρόνῳ καὶ ὁμωνύμως καὶ δημιουργικῶς, καὶ ἔξω ἑαυτοῦ παρήγαγε. Δῆλον δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Μαξίμου ὡς ἄλλως καὶ ἄλλως τὰ αἰτιατὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰσιν, οὐχ ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ. Οὐ γὰρ, καὶ ἄλλῳ γεννᾷ, καὶ ἄλλοις κτίζει. Καὶ ὡς ὁ αὐτός φησιν, *Ὅλος γεννῶν, καὶ ὅλος δημιουργῶν· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' ὅλος γεννῶν, ὡς ὅλος οὐσία· ὅλος γάρ ἐστι Θεὸς ὁ Υἱὸς ἐξ ὅλου· ὅλος δημιουργῶν ὡς ὅλος ἀνυπόστατος ἐνέργεια· καὶ ὅλος σοφίζων καὶ ἀγαθύνων, ὡς ὅλος σοφία καὶ ἀγαθότης καὶ δύναμις· ὡς μὲν γὰρ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως μεταδοτικὸς γεννᾷ· ὡς δὲ τῆς ἑαυτοῦ ὁμοιότητος κατὰ τέχνην δημιουργεῖ· ἵνα μηδεὶς μετοχῆς τρόπος ἀπῇ τοῦ ἐντελοῦς καὶ ἀγαθοῦ καὶ ἄκρου· τῶν τοιούτων παρ' ἡμῶν μὲν μόνον πιστευομένων· ὡς ἔχει δὲ ἀκριβῶς, παρ' αὐτῷ μόνον γινωσκομένων.*

C Ad hæc, sicut habet illę Scripturæ locus: *Qui genuit glebas roris* [19], non eadem ratione tum glebas, tum Filium produxit. Producit enim Deus et Pater Filium, producit vero etiam creaturas. Ut enim docet magnus Athanasius: *Causa est Dei natura Filii, Spiritus ac omnis creaturæ.* At Filium quidem sine tempore et coæterne inque eadem natura ex seipso gignit; creaturas vero in tempore diversæque naturæ ac creantis potestate, extraque se produxit. Liquet et ex Maximi sententia, effecta aliter atque aliter ex Deo esse, non alio atque alio. Non enim alio gignit, atque aliis creat. Atque ut idem ait: *Totus gignens, ac totus condens ac creans, non tamen eadem ratione, sed totus gignens ut totus essentia (totus enim Filius Deus ex toto est), totus condens ac creans, ut totus ipsa a se vere exsistens operatio actusque. Totus idem sapientiam præstans et bonitatem, ut totus sapientia et bonitas et virtus seu potentia.* Quatenus enim ea vi præditus est ut naturam suam communicet, gignit, quatenus vero ut secundum artem similitudine sua impartiat, creat; ne ullus modus participationis desit ejus qui perfectus bonusque et summus est. Porro talia solum credimus; ut autem se habeant, accurate illi duntaxat est cognitum.

D

Καὶ ὡς ἐξ ἀμυδρῶν εἰκόνων ἐπὶ τὸν πάντων αἴτιον ἀναχθῆναι, μικρῷ λόγῳ τὰ μεγάλα σταθμωμένους, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ νοήσειέ τις ἐκ τοῦ ἡλίου ἄλλον ἥλιον πρεῖόντα, ὁμοῦ τῇ τοῦ πρώτου ἐπινοίᾳ γεννητῶς αὐτῷ συνεκλάμποντα, καὶ κατὰ πάντα ὡσαύτως ἔχοντα· καὶ αὖθις εἰς τὸν ἥλιον ἐννοήσειεν ἄλλως, ἵνα ὄντα κατὰ τρόπον ὁμοιότητος εἰς πολλὰ πολλαπλασιασθῆναι· οἷον ἐν ὕδασι καὶ κατόπτροις; ὁρῶμεν, ἀκινήτου μένοντος ἐκείνου καὶ μὴ μετα-

Atque ut ex obscuris simulacris ad universorum auctorem provehamur, exili ratione res magnas ponderantes, velut si quis ex sole solem alium procedentem, mox ac ille primus in animum incurrit, una cum illa gignendi ratione elucere intelligat, eodem se prorsus modo ac ille habentem: tumque rursus cum solem, cum alioqui unus sit, in plura similitudinis ratione multiplicari cogitaverit; velut in aqua videmus et speculis, manente illo immo-

[19] Job xxxviii. 28.

Digitized by Google

bili, nec ullam subeunte mutationem; sed in seipso, ut illi natura comparatum est, consistente. Ac sicut ex eodem vultu multi distincte vultus resultant, qua ipsa ratione beatus Dionysius, imagines quasdam ac simulacra divinorum ejus exemplarium dixit habere creaturam; quæ videlicet exemplaria prææternas in Deo artis more rerum rationes appellavit divus Maximus: quas habet, non ut alia a se, sed velut qui ipse se habeat, et cum illis unum exsistat, uti superius expositum est doctoris hujus sententia.

A βαλλομένου, ἀλλὰ καθ' αὑτὸν, ὡς ἔχει φύσεως, ἑστῶτος· καὶ ὥσπερ ἐκ τοῦ αὐτοῦ προσώπου διαφόρως πολλὰ ἀναθρώσκουσι πρόσωπα, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ μακάριος Διονύσιος εἰκόνας τινὰς καὶ ὁμοιώματα τῶν θείων αὐτοῦ παραδειγμάτων, τὴν κτίσιν ἔχειν εἰρήκει· & δὴ παραδείγματα τοὺς ἐν τῷ Θεῷ προαιωνίους τεχνικῶς τῶν ὄντων λόγους ὁ θεῖος Μάξιμος ἔφη· οὓς ἔχει, οὐχ ὡς ἕτερα ὄντα αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἑαυτὸν ἔχων, καὶ ἓν ὢν αὐτοῖς, ὡς προεξετέθη κατὰ τὸν διδάσκαλον τοῦτον.

Postremo sanctus Augustinus accedat. Is enim, libro VII *de Trinitate*, ubi dixerat: *Quomodo creatura, quæ multiplex dicatur, non etiam dicatur simplex*, posteaquam respondit de creatura, sic ait de Deo: *Deus autem dicitur quidem multiplex, magnus, bonus, sapiens, beatus, verus, ac si quid aliud non indigne videtur dici, verum ejus magnitudo est, quæ et sapientia; non enim mole magnus est, sed virtute: eademque est bonitas, quæ utique et sapientia et magnitudo ejus est; eademque veritas, quæ illa omnia. Nec ibi aliud est beatum esse, aliud vero magnum aut sapientem aut bonum, aut prorsus ipsum esse*; quibus verbis significat, Deum multipliciter intelligi ac nominari, esseque multa hæc ut in subjecto, in nostra mente, alia atque distincta; unum vero in Deo illis omnibus respondere.

Ἐπὶ πᾶσιν ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος παρίτω. Εἰπὼν γὰρ ἐν ζ' τοῦ *περὶ Τριάδος*, *Πῶς μὲν ἡ κτίσις, πολλαπλῆ λεγομένη, οὐ λέγεται καὶ ἁπλῆ· ὁ δὲ Θεὸς, πολλαπλοῦς λεγόμενος, λέγεται καὶ ἁπλοῦς*, μετὰ τὸ ἀποδοῦναι περὶ τῆς κτίσεως, οὐτωσὶ περὶ Θεοῦ φησιν· *Ὁ δὲ Θεὸς πολλαπλοῖς μὲν λέγεται, μέγας, ἀγαθὸς, σοφὸς, μακάριος, ἀληθινὸς, καὶ ὅ τι ποτε ἕτερον οὐκ ἀναξίως δοκεῖ λέγεσθαι· ἀλλ' ἡ αὐτοῦ μεγαλειότης ἐστὶν ἥτις καὶ σοφία· οὐδὲ γὰρ ὄγκῳ μέγας ἐστὶν, ἀλλὰ δυνάμει· καὶ ἡ αὐτὴ ἀγαθότης, ἥτις δὴ καὶ σοφία καὶ μεγαλειότης αὐτοῦ ἐστιν· καὶ ἡ αὐτὴ ἀλήθεια, ἅπερ ἐκεῖνα πάντα. Καὶ οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ἕτερον μὲν τὸ μακάριον εἶναι, ἕτερον δὲ τὸ μέγαν ἢ σοφὸν ἢ ἀληθινὸν ἢ ἀγαθὸν, ἢ ὅλως αὐτὸ τὸ εἶναι·* δεικνὺς διὰ τούτων πολλαπλῶς νοεῖσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι τὸν Θεὸν, καὶ εἶναι ταῦτα τὰ πολλὰ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, τῷ ἡμετέρῳ νῷ, ἕτερα· ἓν δὲ ἐν τῷ Θεῷ τὸ πᾶσι τούτοις ἀποκρινόμενον.

B

Præterea Nyssenus in *Confutationibus*: *Siquidem enim nullum nominum peculiari aliqua notione, seu ratione, assumitur, sed cuncta alia aliis, ob ejus quod significatur confusionem confusa sunt, frustra fuerit multis de eodem uti nominibus, cum ejus quod significatur, nulla sit distinctio, qua nomina alia ab aliis discreta sint.* Tum ubi ostendit, singulis nominibus peculiares tribuendos conceptus ac rationes, non tamen etiam res distinctas illis in Deo respondere, subdit: *Nos enimvero, quod istis conceptibus subjectum est, non una cum illis dividimus, sed quidquid tandem secundum essentiam est, unum esse credentes, id quod intelligitur convenienter se habere cum omnibus suis conceptibus arbitramur.*

C

Ἔτι ὁ Νύσσης ἐν τοῖς *Ἀντιῤῥητικοῖς* φησιν, *Εἰ γὰρ οὐδὲν τῶν ὀνομάτων ἐπί τινος ἰδιαζούσης ἐννοίας καταλαμβάνεται, πάντα δὲ ἀλλήλοις διὰ τῆς κατὰ τὸ σημαινόμενον συγχύσεως ἀναπέφυρται, μάταιον ἂν εἴη πολλαῖς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπωνυμίαις κεχρῆσθαι, μηδεμιᾶς τῆς κατὰ τὸ σημαινόμενον διαφορᾶς ἀπ' ἀλλήλων τὰ ὀνόματα διαστελλούσης.* Εἶτα δεικνὺς ὅτι δεῖ ἰδίας ἐπινοίας ἑκάστῳ τῶν ὀνομάτων ἀποδιδόναι, μὴ μέντοι καὶ διάφορα πράγματα αὐταῖς ἐπὶ Θεοῦ ἀποκρίνεσθαι, ἐπάγει, *Ἀλλὰ ἡμεῖς οὐ τὸ ὑποκείμενον ταῖς ἐννοίαις συνδιασχίζομεν, ἀλλ' ὅ τι ποτε κατ' οὐσίαν ἐστὶν, ἓν εἶναι πεπιστευκότες, πρὸς πάσας τὰς οἰκείας ὑπολήψεις, οἰκείως ἔχειν τὸ νοηθὲν ὑπειλήφαμεν.*

D

Ad hæc magnus Dionysius cap. 2, *De conjuncta ac discreta theologia*, divina omnia nomina dicit, ipsumque adeo bonitatis nomen, nisi quis de tota Deitate dici fateatur, ipsum blasphemare, ac, quod nefas, superunitam unitatem audere dissecare.

Ἔτι ὁ μέγας Διονύσιος ἐν β' *Περὶ ἡνωμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας* (13), *Τὰς θεωνυμίας ἁπάσας, καὶ δὴ τὸ τῆς ἀγαθότητος ὄνομα*, φησὶν, *εἰ μὴ περὶ τῆς ὅλης Θεότητος φαίη τις τοῦτο εἰρῆσθαι, βλασφημεῖν καὶ ἀποσχίζειν ἀθέσμως τολμᾷ τὴν ὑπερηνωμένην ἑνάδα.*

Hæc item de operatione adjiciamus. Sanctus Cyrillus *Thesaur.* lib. II, ait: *Si igitur Filius omnis Patris operatio est ac virtus, per quam omnia operatur, quisnam fiat ut naturæ creatæ sit?* Idem: *Igitur Filius ejusdem ac Pater naturæ est, ut qui eamdem potestatem habeat ac virtutem; quinimo, qui*

Ἔτι καὶ ταῦτα περὶ ἐνεργείας προσκείσθω. Ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν β' τῶν *Θησαυρῶν* φησιν, *Εἰ τοίνυν πᾶσα ἐνέργεια καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός ἐστι, δι' ἧς τὰ πάντα ἐργάζεται, πῶς ἂν εἴη φύσεως γεννητῆς; Ὁ αὐτὸς, Οὐκοῦν ὁμοφυὴς ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ὡς τὴν αὐτὴν ἔχων ἐξουσίαν καὶ*

(13) *De div. nom.*

Digitized by Google

δύναμιν· μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὢν ἡ ζῶσα καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια, καὶ δύναμις καὶ σοφία τοῦ Πατρός. A *ipse vivens et essentialis operatio et virtus et sapientia Patris exsistat.*

Ὁ ἁγιος Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα ἐπιστολῇ, Ἑνὸς γὰρ ὄντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν αὐτοῦ ζωὴν, οὖσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεὰν, ἥτις ἐκ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου, ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδοται.

Sanctus Athanasius, in epistola ad Serapionem: *Cum enim unus sit Filius, vivens scilicet Verbum, una sit necesse est perfecta plenaque sanctificans et illuminans ejus vita, quæ ipsius operatio donumque est, ac ex Patre procedere dicitur; idcirco quod ex Filio, quem ex Patre esse exploratum est, elucet atque mittitur, daturque.*

Δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων γέγονε καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστιν, οὐ διαφέρει τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ ταυτό ἐστιν οὐσία καὶ ἐνέργεια. Ἐπὶ γὰρ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν τῇ οὐσίᾳ ἐπιδέχεται λόγον B ἡ ἐνέργεια, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἁπλότητα νοεῖτο, κατὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν· ὃ προέκειτο δεῖξαι.

Manifeste igitur ex dictis hoc quoque ostensum est, Dei operationem seu virtutem qua est efficax ac vi agendi pollet, non distingui ab ejus essentia; sed idem esse essentiam et operationem seu virtutem. In natura enim simplici et incorporea operatio eamdem ac essentia rationem recipit, ne quod omnem excedit simplicitatem, compositum intelligatur, juxta nobis expositam sanctorum doctrinam; quod nobis probandum propositum erat.

Οὗ τοὐναντίον ἡ σύνοδος ἐν τῷ Παλαμητικῷ Τόμῳ ἀπεφήνατο. Καὶ οὐ μόνον ἁπλῶς διαφέρειν, ἀλλὰ καὶ τὸν προηριθμημένον τρόπον διηρῆσθαι καὶ ἀντικεῖσθαι ἐκαινοτόμησεν. Ἐπεὶ δὲ τὴν οὕτω διαιρουμένην ἐπὶ Θεοῦ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ ἐνεργείας, ταύτας Θεοὺς καὶ θεότητας ὁμολογοῦντες, οὐκ αἰσχύνονται, αὐτόθεν καὶ τοῦτο φανερὸν, ὅτι πρὸς τὴν κοινὴν τῶν Χριστιανῶν περὶ Θεοῦ δόξαν ἐναντίον ἐστίν. Ἡ γὰρ καθολικὴ πίστις ἕνα Θεὸν καὶ μίαν Θεότητα πρεσ- C βεύειν παραδίδωσι· καὶ τοῦτ' ἔστιν ἔμφυτον, ὥς τις ἔννοια κοινὴ καὶ πρώτη ταῖς διανοίαις τῶν ἕνα θεὸν ὁμολογούντων· ὡς εἴ τις πολλὰς θεότητας παραδέξαιτο, τοῦτον ἀνάγκη καὶ πολλοὺς θεοὺς ὁμολογεῖν. Διὸ οὐδὲ τρεῖς θεότητας ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ὁμολογοῦμεν διὰ τὸ τριττὸν τῶν ὑποστάσεων, ἵνα μὴ καὶ τρεῖς θεοὺς, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα προσομολογεῖν ἀναγκασθῶμεν. Οἱ δὲ πολλὰς θεότητάς φασιν, ὡς ἐκ τῶν προτεθέντων δῆλον· ὥστε καὶ πολλοὺς θεοὺς ὁμολογεῖν ἀναγκάζονται. Φανερώτερον δὲ καὶ παρὰ τῶν ἁγίων ἐκτεθήσεται.

Manifeste igitur ex dictis hoc quoque ostensum est, Dei operationem seu virtutem qua est efficax ac vi agendi pollet, non distingui ab ejus essentia; sed idem esse essentiam et operationem seu virtutem. In natura enim simplici et incorporea operatio eamdem ac essentia rationem recipit, ne quod omnem excedit simplicitatem, compositum intelligatur, juxta nobis expositam sanctorum doctrinam; quod nobis probandum propositum erat.

Ejus contrarium synodus in Palamæ Tomo decrevit ac sanxit; nec quovis modo solum distingui, sed eo qui superius recensitus est, dividi atque opponi, nova fide conscripsit. Quod vero non illos pudet, quod sic divisam in Deo ab ejus essentia operationem, seu magis operationes, Deos illas ac Deitates fatentur, inde id quoque manifestum est, communi Christianorum de Deo opinioni eorum commentum hoc contrarium esse. Fides enim catholica unum Deum unamque Deitatem tradit; idque innatum velut communis quædam primaque conceptio eorum animis est, qui unum Deum confitentur. Quamobrem si quis plures Deitates admiserit, hunc necesse est plures quoque Deos confiteri. Hincque est ut nec plures Deitates in sancta Trinitate confiteamur, eo quod tres sunt hypostases ac personæ, ne et tres Deos Patrem et Filium et Spiritum sanctum perinde confiteri necesse habeamus. Illi autem plures admittunt Deitates, ut ex dictis manifestum est, quocirca etiam necesse est ut plures Deos fateantur. Clariusque ex sanctorum dictis monstrabitur.

Αὐτίκα ὁ Θεολόγος μέγας φησὶν, Ἡμῖν δὲ εἷς θεὸς, ὅτι μία Θεότης. Καὶ δῆλον ἐντεῦθεν ὡς οἷς οὐ μία Θεότης, τούτοις οὐδὲ εἷς Θεός. Τίς δέ ἐστιν D ἡ Θεότης; Αὕτη ἡ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ τριυπόστατος οὐσία. Οὕτω γὰρ ὁ αὐτός φησιν, Ἓν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἕν, τὰ ἐν οἷς ἡ Θεότης, ἤ, τό γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἃ ἡ Θεότης. Ἐξέργει τὸ ἐν οἷς, ἵνα μὴ σύνθεσις ὑπονοηθῇ, ὡς ἄλλο τῆς Θεότητος ἐν τοῖς προσώποις, καὶ ἐπήγαγεν, ἃ ἡ Θεότης, αὐτὰ τὰ πρόσωπα Θεότητα λέγων, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Statim namque ait magnus Theologus: *Nobis vero unus Deus, quod una divinitas.* Hincque adeo liquet, quibus non sit una Divinitas, nec unum esse Deum. Quænam vero est divinitas? Ipsa nimirum unius Dei trine subsistens essentia. Sic enim idem ait, *Unum enim in tribus Deitas, et tria unum, in quibus est Deitas, aut, quod verius ac proprie magis dicatur, quæ est Deitas.* Consulto vocem *in his* cavit, ne qua compositio existimaretur, velut Deitas aliud esset in personis; adjecitque, *quæ est Deitas;* nimirum ipsas personas Deitatem vocans, Patrem scilicet et Filium et Spiritum sanctum.

Ἀλλὰ τί δεῖ τοῦτο τὸ ἄτοπον αὐτοῖς ἐπάγειν, οἵ γε διαῤῥήδην ὁμολογοῦσι καὶ γράφουσιν ἐπιβεβαιοῦντες ὅτι ἑκάστην τῶν ἐνεργειῶν ἐκείνων καὶ δυνάμεων οὐδὲν ἄτοπον καὶ Θεὸν ἀναγορεύειν· καὶ τοῦτ' ἀναφέρουσιν ἐν τοῖς ὕμνοις καὶ ταῖς ὁμολογίαις τῷ

Sed quid necesse hoc eis absurdum imponere, cum ipsi diserte confiteantur ac scribant, asserantque, quamlibet harum operationum atque virtutum, nullo inconvenienti Deum prædicandam esse; idque in canticis et confessionibus Deo tribuant?

Digitized by Google

Non enim velut sequatur ex eorum positionibus, deorum illis multitudinem tribuimus, sed ex illorum ipsa confessione repræsentamus. Cum autem hasce operationes ac Deitates multas esse dicant ac increatas, et quæ numerum superent, quæ utique etiam aliæ ab aliis, simulque ab essentia distinguantur, sicut quod essentiæ expers est ab essentia, quodque subsistens est ab eo quod non ipsum vere exsistat, quod est visibile ab eo quod invisibile est, quod est inferius ab eo quod eminet, et infinities infinite eminet, juxta oppositionum quas commenti sunt genera, liquet fore, ut et in Deo, dii (ut eorum verbis loquar) tantum inter se et ab essentia distinguantur.

Hi tamen divinum Maximum audiant, dicentem: *Quod substantiam non habet, Deitas non est.* Gregorium item Theologum, partim quidem oratione funebri in suum patrem, dicentem: *Quonam vero modo mensuram admittit, quod est infinitum; ut quæ rerum fluitarum affectio est, eâ sit et Deitatis, gradibus superioribus inferioribusque commensæ?* partim vero in prima *de pace* oratione: «*Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium*[10], *ut non unam, aut simplicem Deitatis naturam inducatis, sed tres nimirum inter se peregrinas ac abhorrentes et dissipatas, nec mirum dictu, excessibus defectibusque pugnantes?*

Præterea sancta et œcumenica prima synodus in hunc modum in Actis pronuntiat: *Fides autem catholica unam Deitatem novit, Patris et Filii et Spiritus sancti, præter quam non reputabitur alia.* Ad hæc sancta et œcumenica tertia synodus sic et ipsa in Actis pronuntiat: *Si quis non confitetur in sancta Trinitate unam Deitatem, unum regnum et dominationem, anathema sit.*

Gregorius Nyssenus, in orat. *Quæ sit Christiani professio, Deitatum numerum in multitudinem turbamque producere eorum duntaxat est, qui multitudinis deorum errore laborant; Deitatem autem prorsus negare, illorum sit impietatis, qui Deum tollant.* Idem in Confutationibus: *Excepta duntaxat divina natura, quod sit increatum, nihil est; increatumque inter et increatum nihil quis interesse putaverit.* Quibus item ad Pulcheriam scribit: *Nihil aliud præter unum est, præter Patrem et Filium et Spiritum sanctum.*

Sanctus Sophronius patriarcha Hierosolymitanus: *Sicut unum Deum, ut sentiamus, accepimus, sic et unam Deitatem confiteri docti sumus.* Ejusdem, *Unam confiteor sanctæ Trinitatis Deitatem. Unam hanc agnosco æternam, ingenitam, principii expertem, increatam.* Idem in dicta jam suæ fidei professione: *Numeratur sanctissima Trinitas, non essentiis ac naturis, vel distinctis Deitatibus, absit; sed hypostasibus duntaxat seu personis, et proprietatibus.* Sanctus Joannes Damascenus: *Non Deita-*

[10] Psal iv, 3.

Θεῷ; Οὐδὲ γὰρ ὡς ἑπόμενον ταῖς θέσεσιν αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης τὸ τῶν Θεῶν πλῆθος αὐτοῖς ἐπιφέρομεν, ἀλλ' ἐξ ὧν ὁμολογοῦσι παριστῶμεν. Εἰ δὲ τὰς ἐνεργείας ταύτας καὶ Θεότητας πολλὰς εἶναί φασι καὶ ἀκτίστους, καὶ ἀριθμὸν ὑπερβαινούσας, αἳ δὴ καὶ ἀλλήλων πραγματικῶς διαφέρουσι, καὶ τῆς οὐσίας ὁμοῦ, ὡς τὸ ἀνούσιον τῆς οὐσίας, καὶ τὸ ὑφεστὼς τοῦ μὴ ὑφεστῶτος, καὶ τὸ ὁρατὸν τοῦ ἀοράτου, καὶ τὸ ὑφειμένον πρὸς τὸ ὑπερκείμενον, καὶ ἀπειράκις ἀπείρως ὑπερκείμενον κατὰ τὰ τῶν ἀντιθέσεων ὅσα ἐξεῦρον εἴδη, φανερὸν ὅτι καὶ οἱ ἐν τῷ Θεῷ θεοί, κατ' αὐτοὺς εἰπεῖν, τοσοῦτον ἀλλήλων καὶ τῆς οὐσίας διοίσουσιν.

Ἀλλ' ἀκουέτωσαν τοῦ θείου Μαξίμου, λέγοντος, *Ὅτι τὸ ἀνούσιον οὐ Θεότης* · καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τοῦτο μὲν ἐν τῷ εἰς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα Ἐπιταφίῳ, φάσκοντος, *Πῶς δὲ μετρεῖται τὸ ἄπειρον, ὑφ' ὃ τῶν πεπερατωμένων ἐστὶ, τοῦτο πάθη Θεότητος, βαθμοῖς μετρουμένη καὶ ὑποβάσεσι;* τοῦτο δὲ ἐν τῷ Εἰρηνικῷ πρώτῳ, *Ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος, οὐ μίαν οὐδὲ ἁπλῆν Θεότητος φύσιν εἰσάγοντες, ἀλλ' ἤτοι τρεῖς ἀπεξηνωμένας ἀλλήλων καὶ διεσπαρμένας, οὐ θαυμαστὸν δὲ εἰπεῖν, καὶ μαχομένας ὑπερβολαῖς καὶ ἐλλείψεσιν;*

Ἔτι ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πρώτη σύνοδος οὕτως ἐκφωνεῖ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς· *Ἡ δὲ καθολικὴ πίστις μίαν οἶδε Θεότητα, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, παρ' ἧς οὐ λογισθήσεται ἑτέρα.* Ἔτι ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ τρίτη σύνοδος οὕτως ἐν τοῖς Πρακτικοῖς· καὶ αὕτη ἐκφωνεῖ· *Ὅστις οὐχ ὁμολογεῖ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος μίαν Θεότητα καὶ μίαν βασιλείαν καὶ μίαν δυναστείαν, ἀνάθεμα.*

Ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τῷ, *Τί τοῦ Χριστιανοῦ ἐπάγγελμα· Τὸ εἰς πλῆθος ἐκτείνειν τὸν ἀριθμὸν τῶν Θεοτήτων μόνων τῶν τὴν πολύθεον πλάνην νενοσηκότων ἐστί· τὸ δὲ καθόλου ἀρνεῖσθαι τὴν Θεότητα ἄθεον ἂν εἴη.* Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς Ἀντιῤῥητικοῖς· *Ἄκτιστον δὲ, πλὴν τῆς θείας φύσεως, οὐδέν· καὶ ἀκτίστου πρὸς ἄκτιστον οὐδὲ μίαν ἂν ἐννοήσειέ τις διαφοράν.* Καὶ ἐν τοῖς πρὸς Πουλχερίαν· *Οὐδὲν ἄλλο προαιώνιον, πλὴν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος.*

Ὁ ἁγίος Σωφρόνιος πατριάρχης Ἱεροσολύμων, *Ὥσπερ ἕνα Θεὸν φρονεῖν παρελάβομεν, οὕτω καὶ μίαν Θεότητα ὁμολογεῖν ἐδιδάχθημεν.* Τοῦ αὐτοῦ· *Μίαν ὁμολογῶ τῆς ἁγίας Τριάδος Θεότητα. Ταύτην μόνην γινώσκω, ἄϊδιον, ἄναρχον, ἄκτιστον.* Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ προῤῥηθείσῃ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ· *Ἀριθμεῖται ἡ παναγία Τριὰς οὐκ οὐσίαις καὶ φύσεσιν, ἢ διαφόροις θεότησιν, ἄπαγε, ἀλλ' ὑποστάσεσι μόνον καὶ ἰδιότησιν.* Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός· *Οὐ Θεοτήτων Τριάδα, ἀλλ'*

Digitized by Google

ὑποστάσεων, οὐδὲ μονάδα προσώπων, ἀλλὰ Θεότητος σέβοντες, τέμνομεν τοὺς ταύτην διαιροῦντας.

Καὶ μὴν καὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι οὐ μικρὰν περὶ τῆς μιᾶς Θεότητος πρόνοιαν ποιοῦνται. Οὕτω γὰρ ἐν τῇ νομικῇ ἑξηκονταβίβλῳ κεῖται, *Χριστιανός ἐστιν ὁ πιστεύων μίαν εἶναι Θεότητα ἐν ἴσῃ ἐξουσίᾳ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· ὁ δὲ παρὰ τὰ εἰρημένα δοξάζων αἱρετικός ἐστιν.* Ἐκ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου τοῦ Κώδικος· *Ὁ μὴ δοξάζων τὴν ἁγίαν Τριάδα ἐν μιᾷ Θεότητι ἰσοδύναμον οὔτε Χριστιανὸς λέγεται, ἀλλ' ἄφρων ἐστὶ καὶ αἱρετικός, καὶ ἄτιμος, καὶ τιμωρεῖται.*

Ὅτι μὲν οὖν ἡ περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας τῆς συνόδου ἀπόφασις, κατὰ τὴν ἐν τῷ Τόμῳ τοῦ Παλαμᾶ πίστιν, ἐναντία καὶ πολέμιός ἐστι τῇ κοινῇ καὶ ὁμολογουμένῃ περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ δόξῃ, τῇ τε παρὰ τῶν ἁγίων πάντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ κηρυττομένῃ πίστει, ἱκανὰ τὰ εἰρημένα, εἰ μή τις ἐκκεκώφωται, καὶ τυφλώττειν ἐθέλοι. Ἴσως δέ τις θαυμάσειεν, πῶς εἰς τοσοῦτον κατηνέχθησαν ἀνοίας καὶ ἀπονοίας· καὶ τίς ἡ αἰτία τοῦ τοιαῦτα περὶ Θεοῦ καὶ οὕτως ἐναντία ψηφίσασθαι. Περὶ δὴ τούτου, εἰ θαυμάζειν ἄξιον, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν θαυμαστόν· πολλὰς γὰρ τοιαύτας διαφθορὰς εὑρήσει τις ἐν τῷ κόσμῳ γενομένας καὶ οὔσας· ἐπεὶ καὶ ῥᾴδιον κακίας μεταλαβεῖν ἢ ἀρετῆς μεταλοῦναι· καὶ, *Ἀνάγκη ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα·* καὶ, *Δεῖ αἱρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ ἐν ἡμῖν δόκιμοι φανερωνται,* ὥς φησι Παῦλος. Ἔπειτα παρ' Ἐκκλησίας τὰ τοιαῦτα, ἡ πολλαῖς πολλάκις καὶ μεγάλαις καὶ φανεραῖς ἐνέπεσε ταῖς αἱρέσεσι, καὶ πολλοῖς πολλῶν κακῶν αἰτία γεγένηται, αὐτή τε ἐπὶ μακρὸν ναυαγήσασα, καὶ πολλοὺς ἄλλους συγκαταδύσασα. Εἰ δὲ τοῦτο ἔθος ἔδον ἀρχαῖον αὐτῇ, τί καὶ νῦν θαυμαστὸν ὁμοιόν τι συμβῆναι, ὅτε τῷ γένει σοφία καὶ μελέτη τῶν θείων ἀπέλιπε; Εἰ δὲ καί τινα αἰτίαν εἰπεῖν δεῖ, ἡ μὲν ὑπερηφανία καὶ δοξοσοφία τῆς φθορᾶς· ταύτης αἰτία γεγένηται, ὧν τὸ μὲν τοῖς ἀνθρώποις τὸν Θεὸν πολέμιον καθιστᾷ· *Κύριος γὰρ ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται·* καὶ, *Εἰς ἀσύνθετον καρδίαν* (14) *Θεὸς οὐκ εἰσελεύσεται·* τὸ δὲ φρονήματος καὶ φιλονεικίας ἐμπίπλησι τοὺς ἔχοντας, πειθομένους ἑαυτῶν κουφοπρεπῶς οἴεσθαι εἶναί τι, μὴ ὄντας· ἐξ οὗ συμβαίνει τῶν ἄλλων πάντων καταφρονεῖν, καὶ δοκεῖν μήτε ὁρᾶν καὶ ἀκούειν, *καθάπερ ἀσπίδος κωφῆς καὶ βυούσης τὰ ὦτα αὐτῆς, ἥτις οὐκ εἰσακούσεται τῶν ἐπᾴδοντων,* καὶ ἐπαοιδοῦ σοφοῦ ἐπᾳδοντος. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν ἐπὶ τοῖς ἀσεβέσι καὶ ἀπολλυμένοις· ἡμεῖς δὲ τὰ τῆς ἀληθείας ἐπὶ τοῖς σωζομένοις καὶ ἀκούουσι τῆς φωνῆς τοῦ Κυρίου λέγοντος· *Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή·* καὶ, *Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου·* καὶ, *Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα·* καὶ, *Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός·* καὶ, *Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή·* καὶ, *Ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή·* καὶ, *Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς·* καὶ, *Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς·* καὶ, *Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν·* καὶ, *Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή·* καὶ, *Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια

ment [24]. Hinc que adeo contingit, ut reliquos omnes contemnant, ac neque videre neque audire videantur.; *velut aspidis surdæ similes et obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium* [25]; de quibus etiam dixit Psalmista : *Cecidit ignis super eos, et non viderunt solem* [26]; et : *Propter quæ venit ira Dei in filios diffidentiæ* [27]; *Propter quæ tradidit illos in passiones ignominiæ* [28], juxta quod Scripturæ verbis proditum est.

A σεται φωνῆς ἐπᾳδόντων· περὶ ὧν καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς εἶπεν, Ἔπεσε πῦρ ἐπ' αὐτοὺς, καὶ οὐκ εἶδον τὸν ἥλιον· καὶ, Δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· καὶ, Δι' ἃ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς πάθη ἀτιμίας, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Hæc itaque, num hujus corruptionis causæ fuerint, indeque illa ortum habuerit, aliis dicendum relinquo; ad præsens autem quod attinet, ex subjecta quæstionis materia, corruptionis causa exstitisse videtur; primum quidem, quod cum illis constitutum esset, ut de essentia et operatione loquerentur, non ante distinxerunt quot modis operatio dicatur, cum illa tribus modis et dicatur et intelligatur, ut dictum est, nec statuerunt de qua illis B sermo erat; quod ipsum in causa fuit, ut non composite apteque de proposita quæstione loquerentur. Ex quo illis contigit, ut non recte decernerent; operationem, qua Deus agendi vi præditus ac efficax est, ab ejus realiter distinctam essentia temere pronuntiantes, ac ipsum suam esse operationem negantes. Qua utique ratione, ipsum hoc secundum se impossibile videtur, ut dicatur, Dei essentiam non esse ejus operationem. Est enim contradictio, ac si quis dicat, Dei essentiam non esse ejus essentiam. Dictum est enim, operationem, qua Deus agendi vi præditus ac efficax est, ejus essentiam esse.

Εἰ τοίνυν ταῦτα τῆς φθορᾶς ταύτης αἴτια, ἄλλοις λέγειν παρίημι· ὅσον δ' οὖν πρὸς τὸ παρὸν, ἐκ τῆς περὶ τὸ ζήτημα ὑποκειμένης ὕλης αἰτία τῆς διαφθορᾶς ταύτης γεγενῆσθαι δοκεῖ, πρῶτον μὲν, ὅτι περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας προθέμενοι εἰπεῖν, οὐ προδιωρίσαντο ποσαχῶς ἡ ἐνέργεια, τριχῶς αὐτῆς λεγομένης καὶ νοουμένης, ὡς εἴρηται· οὐδὲ διωρίσαντο περὶ ποίας αὐτοῖς ὁ λόγος, ὃ καὶ αἰτία γέγονε τοῦ μὴ εὐτάκτως περὶ τοῦ προβλήματος διαλεχθῆναι. Ἐξ οὗ τούτοις συνέβη μηδὲ ὀρθῶς ἀποφήνασθαι τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς οὐσίας αὐτοῦ, κατὰ τὸ πρᾶγμα διακεκρίσθαι ἁπλῶς ἀποφαινόμενοι, μηδὲ εἶναι αὐτὸν τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Καθ' ὃν δὴ λόγον καὶ δοκεῖ καθ' αὐτὸ ἀδύνατον τὸ λέγειν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Ἔστι γὰρ ἀντίφασις, καὶ ταυτὸν, ὡς εἴ τις λέγοι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Εἴρηται γὰρ τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστιν ὁ Θεὸς, τὴν οὐσίαν εἶναι αὐτοῦ.

Secundo, quod cum operatio, uti dictum est, C multipliciter dicatur, quæ ubivis locorum sancti de operatione uno sensu locuti sunt, illi alio acceperunt, idemque pene illis accidit, ac si qui de cane loquentes, alter quidem de cane terrestri disputet, alter de marino aut sidereo sermonem instruat. Hoc enim alii aliis furere videantur, belloque implacabili pugnare, eo scilicet errore qui ex varia ejus vocis acceptione est.

β'. Ὅτι τῆς ἐνεργείας πολλαχῶς, ὡς εἴρηται, λεγομένης, τὰ ὁπουδήποτε τοῖς ἁγίοις εἰρημένα ἐφ' ἑτέρου σημαινομένου τῆς ἐνεργείας, οὗτοι ἐφ' ἑτέρου ἐδέξαντο· καὶ παραπλήσιον συνέβη, ὥσπερ ἂν εἴ τινες περὶ κυνὸς τὸν λόγον ποιούμενοι, ὁ μὲν περὶ τοῦ χερσαίου κυνὸς διελέγετο, ὁ δ' ἐπὶ τοῦ θαλαττίου ἢ ἀστρώου τὸν λόγον ἐξήκουε· τοῦτο δ' ἂν ἦν ἀλλήλους μαίνεσθαι δοκεῖν, καὶ πόλεμον ἀκήρυκτον ἔχειν διὰ τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας πλάνην.

Tertio, quod quam sancti secundum rationem distinctionem dixerunt, ipsi in Deo secundum rem intellexerunt : inque eum modum, distincta ratione, distinctas illi res tradiderunt.

γ'. Ὅτι τὴν παρὰ τῶν ἁγίων κατὰ λόγον λεγομένην διαφορὰν οὗτοι διαφορὰν ἐπὶ Θεοῦ κατὰ τὸ πρᾶγμα ἐνόησαν· καὶ οὕτω τὰ διάφορα τῷ λόγῳ διάφορα οὗτοι πράγματα παρέδοσαν.

Quarto, quod ea quæ sanctis dicta sunt de discretione divinarum personarum, velut de discretione essentiæ et operationis in Deo dicta acceperunt; D nempe nescientes duorum alterum necesse esse, ut vel operationem personam subsistentem ponant, vel etiam Filium et Spiritum sanctum non subsistentes, quod ita opinantur, dicant; et ut per se vere actu exsistere, ut ipsi loquuntur, non existimentur.

δ'. Ὅτι τὰ περὶ διακρίσεως εἰρημένα τοῖς ἁγίοις τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων ὡς περὶ διακρίσεως οὐσίας καὶ ἐνεργείας εἰρημένον ἐπὶ Θεοῦ ἐδέξαντο· ἀγνοήσαντες ὡς δυοῖν θάτερον ἀναγκαῖον, ἢ καὶ τὴν ἐνέργειαν ὑφεστὼς εἶναι τίθεσθαι πρόσωπον, ἢ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνυπόστατα· κατ' αὐτοὺς εἰπεῖν, καὶ οὐ καθ' ἑαυτὰ ὑφεστηκότα κατὰ τὴν ἐνέργειαν, ὡς αὐτοί φασιν, ἡγεῖσθαι.

Quinto, quod ea quæ dicta sunt per circumlocutionem, de distinctis rebus intellexerunt. Velut cum Damascenus ait : *Trinæ lucis Deitatem, singularem, ex una trine subsistente natura effulgentem nitorem, Genitorem principii expertem, ejusdemque naturæ Verbum Patris, et Spiritum sanctum coregnantem*, qua nempe hæc circumloquendo gra-

ε'. Ὅτι τὰ περιφραστικῶς εἰρημένα ἐπὶ πραγμάτων διαφερόντων ἐνόησαν. Οἷον ὡς ὅταν ὁ Δαμασκηνὸς λέγει, *Τρισσοφαῆ Θεότητα, ἀτιάλαν ἐκλάμπουσαν αἴγλην ἐκ μιᾶς τρισυποστάτου φύσεως, Γεννήτορα ἄναρχον, ὁμοφυᾶ τε Λόγον Πατρὸς, καὶ συμβασιλεῦον ὁμοούσιον Πνεῦμα*, περιφραστικῶς ταῦτα χαριέντως καταποικίλλων. Οὐ γὰρ

[24] Galat. vi, 3. [25] Psal. lvii, 3. [26] ibid. 9. [27] Ephes., v, 6 [28] Rom. i, 26.

Digitized by Google

ἄλλο χρὴ νοεῖν, ἄλλο μὲν πρᾶγμα τὴν τρισσοφαῆ Θεότητα, ἄλλο δὲ τὴν ἑνιαίαν ἐκλάμπουσαν αἴγλην· ἄλλο δὲ τὴν μίαν τρισυπόστατον φύσιν· ἄλλο δὲ τὸν Γεννήτορα καὶ τὸν Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα. Οὐδ' ὅταν ὁ μέγας Ἱερόθεος ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς Ὕμνοις λέγει, *Ὅτι μία τίς ἐστιν ἁπλῆ δύναμις ὁ Θεὸς, δηλονότι ἐξ ἑαυτῆς καὶ δι' ἑαυτῆς καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἑαυτὴν ἀνακυκλοῦσα, καὶ εἰς ἑαυτὴν ἀεὶ ταυτῶς ἀνελιττομένη*, κατὰ τὰς διαφόρους ταύτας προθέσεις, εἰς διάφορα τὸν Θεὸν ἀναγκασθησόμεθα διαιρεῖν· οὐδ' ὅταν λέγεται τῷ θείῳ Διονυσίῳ, ὡς ἄρα ὁ *Θεὸς ἐξ ἑαυτοῦ πρόεισιν.*

ς'. Ὅτι τὰ ἐπὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας εἰρημένα τοῖς ἁγίοις ἐπὶ τῶν κτισμάτων, ὥσπερ ἂν εἰ ἐπὶ Θεοῦ εἴρητο, καὶ οὕτω καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἠξίωσαν ἔχειν. Οἷον ὡς ὅταν ὁ ἅγιος λέγει Διονύσιος, *Οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστὶ φυσικῆς ἐνεργείας χωρίς*· καὶ αὖθις, *Τὸ μηδεμίαν ἐνέργειαν ἔχον οὔτε ἔστιν, οὔτε τί ἐστιν, οὐδὲ ἔστιν ὅλως αὐτοῦ θέσις.* Ταῦτα γὰρ ἐπὶ τῶν ὄντων εἴρηται· *Οὐδὲν* γὰρ, φησὶ, *τῶν ὄντων.* Ὁ δὲ Θεὸς οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστὶν, οὐδ' ὁμόστοιχος οὐδὲ συναριθμούμενος αὐτοῖς ἐστιν, ἀλλὰ ὑπὲρ τὰ ὄντα ἀσυγκρίτως ὑπερανῳκημένος. Καὶ ὁ Δαμασκόθεν Ἰωάννης οὕτως λέγει, *Ἄλλο ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν, καὶ ἄλλο ἐνέργημα, καὶ ἄλλο ἐνεργοῦν. Ἐνέργεια μὲν ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις· ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόεισιν· ἐνέργημα δὲ τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα· ἐνεργῶν δὲ ὁ κεχρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, εἴτουν ἡ ὑπόστασις, αὐτὸ τὸ ὑφεστὼς πρόσωπον.* Καὶ τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ὄντα ὁ αὐτὸς ἀποβλέπων διωρίσατο. Ὅτι γὰρ οὐ περὶ τῆς ἐνεργείας καθ' ἣν ἐστιν ἐνεργητικὸς ὁ Θεὸς; ταῦτα διαλέγεται· περὶ δὲ τῶν τοῖς κτίσμασιν ἀριθμουμένων ποιεῖται τὸν λόγον, πρῶτον μὲν δῆλον ἀπὸ τοῦ μὴ προστεθεῖναι τὸν ἅγιον ταῦτα λέγοντα ὅτι ἐπὶ Θεοῦ ἄλλο ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν, καὶ τὰ ἑξῆς, ἢ ὅτι ἐπὶ Θεοῦ τοῦτο λέγω, ἀλλ' ἁπλῶς οὕτως, ἔπειτα καὶ ἀπὸ τοῦ κεχρῆσθαι τῇ ἑαυτοῦ ἐνεργείᾳ τὸν ἐνεργοῦντα εἰπεῖν· ὁ γὰρ Θεὸς οὐ χρῆταί τινι εἰς τὸ δημιουργεῖν ἐξ οὐκ ὄντος, ἢ ποιεῖν ἁπλῶς, ὥσπερ ἂν εἰ μὴ αὐτὸς ἑαυτῷ ἤρκει. Τὸ γὰρ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα διὰ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ δημιουργεῖν οὐδὲν τῷ λόγῳ λυμαίνεται· *Οὐ γὰρ ὡς δι' ὀργάνου ἢ δούλου, ἀλλ' ὡς φυσικῆς καὶ ἐνυποστάτου δυνάμεως*, ὁ αὐτὸς ἁγιός φησι· καὶ ἴσον ἐστὶ λέγειν αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ δημιουργεῖν τε καὶ ποιεῖν. *Ὁ γὰρ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι*, φησί, *Μία* γὰρ οὐσία ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ μία δύναμις, καὶ ἓν πρᾶγμα· ὅπερ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς οὐσίας οὐ φασιν αὐτοί. Φανερώτερον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ κίνησιν ταύτην τὴν ἐνέργειαν εἰπεῖν. Ἐν γὰρ τῷ Θεῷ κίνησιν οὐ φαμέν. Ἡ γὰρ κίνησις καθ' ἑαυτὴν ἀτελής· τοῦ γὰρ τέλους ἕνεκα γίνεται· ὁ δὲ Θεὸς, τέλος ὢν τὸ πάντων τελικώτατον, ἔστι μὲν τοῖς ἄλλοις αἴτιος κινήσεως, αὐτὸς δὲ ἀκίνητος. Διὸ καὶ ἐν

A te variat. Non enim aliud intelligendum; ita nimirum ut rem aliam velit, trinæ lucis Deitatem; aliam vero, singularem effulgentem nitorem; aliam autem, unam trine subsistentem naturam; ac postremo aliam, Genitorem, Verbumque et Spiritum. Nec cum magnus Hierotheus in amatoriis Canticis dicit: *Quod Deus una quædam simplex virtus est, ex seipsa et per seipsam et in seipsa seipsam revolvens, atque in seipsam semper eodem modo revertens*, juxta diversas has propositiones necesse habebimus Deum in diversa atque distincta dividere; ac neque cum ait beatus Dionysius, *Deum ex seipso procedere.*

B 6. Sexto, quod ea quæ dicta sunt sanctis de essentia et operatione, in rebus creatis, ac si dicta in Deo essent, sic et in eo se habere voluerunt. Ut cum sanctus Dionysius dicit, *Nihil in rebus esse absque naturali operatione*; ac rursus: *Quod nullam habet operationem, neque est, neque aliquid est, neque ulla prorsus ejus positio, seu affirmatio est.* Hæc enim de rebus (id est, iis quæ sunt) dicta sunt. *Nihil* enim, inquit, *in rebus.* Deus autem nulla rerum est, nec ejusdem ac illæ ordinis, aut qui rebus connumeretur, sed supra res, ac ea quæ sunt, incomparabiliter eminens. Cum item Joannes Damascenus sic ait: *Aliud est operatio, aliudque operativum* (ut sic dicam), *atque aliud opus, et aliud operans. Est enim operatio, efficax ac substantialis naturæ motus; operativum autem, natura, ex qua operatio procedit; opus vero, operationis effectus; operans denique, qui utitur operatione; id est, hypostasis, ipsa scilicet subsistens persona.* Nam et ipse ad ea quæ sunt, seu ad res attendens, hoc ita distinxit. Quod enim non hæc loquatur de operatione, qua Deus vi agendi præditus est, sed de illis sermonem habeat, quæ creatis adnumerantur, primum liquet ex eo quod sanctus hæc loquens, non addiderit: In Deo aliud est operatio, aliud quod vi agendi præditum est, et quæ sequuntur, vel in Deo se hoc dicere; sed sic simpliciter. Deinde ex eo quod dixit operantem uti sua operatione. Deus enim non utitur aliquo, in eo quod condit ex nihilo vel quod omnino facit vel creat, ac si ipse non sibi D sufficeret. Nam quod Deus et Pater per Filium suum operetur, nihil doctrinæ officit. *Non enim tanquam per instrumentum aut servum, sed tanquam per naturalem virtutem*, ait idem sanctus, idemque est ac si dicas, eum per seipsum condere, seu facere et creare. Ait enim: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* [39]. Una enim substantia est Pater et Filius, unaque virtus et una res; quod illi de operatione et essentia non dicunt. Magis autem etiam ex eo liquet, quod hanc operationem motum vocant. Nam in Deo non dicimus motum. Etenim motus secundum se imperfectus est; fit enim alicujus finis gratia. Deus autem, cum sit omnium finis finalissimus (ut sic loquar), aliis quidem auctor est ut mo-

[39] Joan. v, 17.

Digitized by Google

veantur; ipse vero, immobilis est. Unde etiam cap. 9 libri *De divinis nominibus*, ait D. Dionysius: *Quid vero etiam cum rursus aiunt theologi procedere atque moveri eum, qui immobilis est?* Si enim est in illo operationis motus, erit communis forma patibilis virtutis rerum, et factricis ejus virtutis. Motus enim actus est et perfectio ac forma utriusque virtutis seu potentiæ, quatenus potentia est; velut ædificatio ejus quod ædificari habet, et quod vim habet ædificandi. Nulla autem Dei ac rerum est communis forma.

Septimo, quod de ipsa quidem operatione, qua Deus agendi vi præditus est, quandoque sanctis dicta; ad hæcque de vita et sapientia et potentia seu virtute et bonitate, nempe, potentia seu virtus et vita et sapientia et bonitas; quin imo, ipsa per se sapientia, ipsa vita, ipsaque potentia seu virtus; quæ videlicet pro humanæ locutionis modo, humanius (ut ita dicam) crassiusque tradita sunt, cum non contingat aliter eam, quam pro eo ac illi comparatum est, conceptus atque nomina proferre, sic ut dicta sunt, etiam in Deo se proprie habere crediderunt. Ut, verbi gratia, quia dicitur Deum habere vitam, aut virtutem aut sapientiam aut operationem; et: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso* [30], et quæ sunt ejusmodi; ex his illi, aliud quidem quod habet, aliud id quod habetur, esse statuerunt, sanctorum de his expositionibus animum minime attendentes, aut vero attendere nolentes; id quidem quod habet, Patrem verbi gratia, aut Deum, vel essentiam esse decernentes; quod vero habetur, vitam aut sapientiam, aut potentiam seu virtutem, aut operationem, qua Deus (quidquid tandem actu est) in æterna immutabilique identitate consimiliter subsistit. Ita nimirum illis fere evenit, ac si, quia etiam Scriptura dicit: *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me* [31]; vel, *Audivi vocem tuam deambulantis in paradiso ad vesperam, et abscondi me* [32]; sive: *Odoratus est Dominus odorem suavitatis* [33]; aut, *Pergam ad vos in furore obliquo, dicit Dominus* [34]: ex his utique et similibus, Deum statuerint rem quamdam esse humana præditam forma, et sentientem ac irascentem ac quæcunque alia divina Scriptura loquitur ob auditorum imbecillitatem, ex his ad alia nobis altiora iter pandens. Tametsi Deus, nedum vitam habere dicatur aut operationem, verum etiam essentiam, seu substantiam, ut auctor est Justinus in libro *Adversus Græcos*; totumque comprehensum in seipso esse habere, ut sentit Gregorius Theologus. Quandoquidem igitur aliud esse dicunt id quod habetur, remque aliam id quod habet, consequens fit in illorum sententia, aliud esse Deum, atque aliud ejus essentiam ac substantiam, ac rursus ipsum aliud esse, aliudque esse illius.

Præterea juxta eorum theologiæ regulas, Deus expers essentiæ erit; nec essentia Dei seu substantia Deus futura est. Juxta enim divisionem, quam induxerunt, habentis, et ejus quod habetur nun-

A θ' τοῦ *Περὶ θείων ὀνομάτων* φησὶν ὁ θεῖος Διονύσιος: *Τί δὲ καὶ ὅταν αὖθις οἱ θεολόγοι προϊόντα καὶ κινούμενον φασὶ τὸν ἀκίνητον;* Εἰ γὰρ ἔστιν ἐπ' ἐκείνου ἡ ἐνεργείας κίνησις, ἔσται κοινὸν εἶδος τῆς παθητικῆς δυνάμεως τῶν ὄντων, καὶ τῆς ποιητικῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἡ γὰρ κίνησίς ἐστιν ἡ ἐντελέχεια καὶ τὸ εἶδος ἑκατέρας δυνάμεως, καθ' ὃ δύναμις· ὥσπερ ἡ οἰκοδόμησις τοῦ τε οἰκοδομητοῦ καὶ οἰκοδομητικοῦ. Οὐδὲν δὲ εἶδος τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ὄντων.

ζ'. Ὅτι τὰ περὶ αὐτῆς μὲν τῆς ἐνεργείας, καθ ἣν ὁ Θεὸς ἐνεργητικός ἐστιν, ἐνιαχοῦ τοῖς ἁγίοις εἰρημένα· ἔτι δὲ περὶ τῆς ζωῆς καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως καὶ ἀγαθότητος, ἡ δύναμις καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης, μᾶλλον δὲ αὐτοσοφία καὶ αὐτοζωὴ καὶ αὐτοδύναμις· κατὰ δὴ τὸν τρόπον τῆς ἀνθρωπίνης διαλέξεως, ἀνθρωπινώτερον παραδεδομένα, οὐκ ἄλλως ἐγχωρούσης, ἢ ὡς πέφυκε, προφέρειν τὰ νοήματα καὶ τὰ ὀνόματα, οὕτως ὡς εἴρηται, καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ κυρίως ἔχειν ἐπίστευσαν. Οἷον, ἐπειδὰν λέγεται τὸν Θεὸν ἔχειν ζωὴν, ἢ δύναμιν ἢ σοφίαν ἢ ἐνέργειαν· καὶ, *Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ*, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἐξ ὧν ἄλλο μὲν τὸ ἔχον, ἄλλο δὲ τὸ ἐχόμενον ἔθεντο εἶναι, μὴ ταῖς περὶ τούτων ἐξηγήσεσι τῶν ἁγίων προσσχόντες, ἢ προσσχεῖν μὴ βουληθέντες, τὸ μὲν ἔχον τὸν Πατέρα φέρε εἰπεῖν, ἢ τὸν Θεὸν, ἢ τὴν οὐσίαν εἶναι ὁρισάμενοι· τὸ δὲ ἐχόμενον τὴν ζωὴν ἢ τὴν σοφίαν, ἢ τὴν δύναμιν ἢ τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν ὑφέστηκεν, ὅ τί ποτ' ἔστιν ἐνεργείᾳ, ὁ Θεὸς, ἐν αἰωνίᾳ καὶ ἀμεταβλήτῳ ταυτότητι παραπλήσιον πεπονθότες, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ τῆς Γραφῆς λεγούσης, *Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με*· ἢ, *Τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινὸν, καὶ ἐκρύβην*· ἢ, *Ὅτι ὠσφράνθη Κύριος ὀσμὴν εὐωδίας*· καὶ, *Ὅτι πορεύσομαι πρὸς ὑμᾶς ἐν θυμῷ πλαγίῳ, λέγει Κύριος*· ἐκ δὴ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἀνθρωπόμορφόν τι εἶναι τὸν Θεὸν ἐτίθεντο, καὶ αἰσθανόμενον καὶ θυμούμενον, καὶ ὅσα ἄλλα διὰ τὴν τῶν ἀκουόντων ἀσθένειαν ἡ θεία Γραφὴ διαλέγεται, διὰ τούτων ἐφ' ἕτερα ἡμᾶς ἀνάγουσα. Καίτοι οὐ μόνον ὁ Θεὸς λέγεται ὅτι ἔχει ζωὴν ἢ ἐνέργειαν, ἀλλ' ὅτι ἔχει καὶ οὐσίαν, κατὰ τὸν ἅγιον Ἰουστῖνον ἐν τῷ κατὰ Ἑλλήνων αὐτοῦ λόγῳ· καὶ ὅτι ὅλον ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον. Ἐπεὶ οὖν φασιν ἄλλο μὲν εἶναι τὸ ἐχόμενον, ἄλλο δὲ τὸ ἔχον πρᾶγμα, ἔψεται κατ' αὐτοὺς ἄλλο μὲν εἶναι τὸν Θεὸν, ἕτερον δὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, καὶ αὖ ἄλλο μὲν αὐτὸν, ἕτερον δὲ τὸ εἶναι αὐτοῦ.

Ἔτι κατὰ τοὺς ὅρους τῆς θεολογίας αὐτῶν, ὁ Θεὸς ἀνούσιος ἔσται· καὶ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔσται Θεός· κατὰ γὰρ τὴν τοῦ ἔχοντος καὶ ἐχομένου, ἣν εἰσήγαγον, διαίρεσιν, οὐκ ἂν εἴη τὸ ἕτερον οἷον τὸ ἕτερον

[30] Joan. v 26. [31] Psal. cxviii, 73. [32] Gen. iii, 10. [33] Gen. viii, 21. [34] Levit. xxvi, 24, 28.

Digitized by Google

κατὰ τὸ εἶναι, ἐπεὶ καὶ τὴν ἐνέργειαν οὐ βούλονται A quam fiat ut alterum ejusmodi exsistat quale alterum, quod attinet ad esse ; etenim nolunt operationem esse essentiam, neque vero essentiam id esse admittunt quod operatio est.

Ἔτι, ἐπεὶ τὴν ἐνέργειαν καθ' ἣν ἐστιν ὁ Θεὸς ἐνεργητικὸς, ἢ τὴν ζωὴν καθ' ἣν ζῶν, ὡς ἐχόμενον ἀνυπόστατον ἔθεσαν, ἕψεται αὐτοῖς καὶ τὴν οὐσίαν ἀνυπόστατον τιθέναι, ἐπειδὰν αὐτὴ ὡς ἐχόμενον προφέρεται, κατὰ τὸ λεγόμενον, *Ὡς ἄρα ὁ Θεὸς οὐσίαν ἔχει.*

Ad hæc, quandoquidem operationem qua Deus operativus (ut sic dicam) est, sive etiam vitam, qua vivit, ut quæ habeatur, non vere esse aut subsistere posuerunt, sequetur illis ut nec essentiam vere esse aut subsistere ponant, siquidem ipsa quoque sic profertur, ut quæ habeatur, juxta quod dicitur : *Utique Deus essentiam habet.*

Εἰ δὲ τὸ ἀνυπόστατον ἀνούσιον, ἕπεται αὐτοῖς καὶ τοῦτο βλασφημεῖν, τὸ τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ ἀνούσιον· τὸ δὲ ἀνούσιον μὴ ὄν· καὶ οὕτω τὰ ὄντα ἐκ μὴ ὄντος· καὶ ἅμα συμβαίνει αὐτοῖς πιστεύειν εἰς τὸ μὴ ὄν. Καὶ δὴ καὶ, κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον, B τὸ ἀνούσιον οὐ Θεός.

Sin autem quod non vere ac per se est, expers essentiæ est, consequens erit ut id quoque blasphement, nempe ut Dei essentiam dicant essentiæ expertem esse. Quod vero expers essentiæ est, nihil est ; sicque ea quæ sunt, ex non ente atque nihilo erunt. Simulque eis accidit ut credant in non eus. Ac sane, quod expers essentiæ est, auctore sancto Maximo, Deus non est.

Ἔτι, ἐπεὶ τὸ Θεός ὄνομα τῆς οὕτω τιθεμένης παρ' αὐτοῖς ἐνεργείας ὄνομα εἶναί φασι, καὶ ἔστι κατ' αὐτοὺς ἐνέργεια, λέγεται δὲ ὅτι Θεὸς ἔχει οὐσίαν· διὰ τοῦτο τὸ μὲν ἔστιν ἔχον ἡ ἐνέργεια, ἡ δὲ οὐσία τὸ ἐχόμενον· καὶ ψεῦδος λοιπὸν ὃ φασιν, ὡς ἄρα ἡ οὐσία ἔχει ἐνέργειαν, καὶ ἡ ἐνέργεια ἔχεται. Τοὐναντίον δὲ μάλιστα ἀληθὲς, τὸ τὴν μὲν ἐνέργειαν ἔχειν, τὴν δὲ οὐσίαν ἔχεσθαι· καὶ ἐπεὶ τὸ ἐχόμενον ἐκ τοῦ ἔχοντός ἐστι, καὶ πρόεισιν ὡς αἰτιατὸν, καὶ τοῦτο γὰρ ἐν τῇ ἑαυτῶν πίστει φασὶ, συνομολογήσουσιν ἐκ τῆς ἐνεργείας εἶναι τὴν οὐσίαν· καὶ πῶς φασι τὴν μὲν οὐσίαν αἰτίαν, τὴν δὲ ἐνέργειαν αἰτιατὴν, ἐκ τῆς οὐσίας; Τοῦτο γὰρ καὶ ταῖς αὐτῶν θέσεσιν ἐναντίον.

Item, quandoquidem nomen Deus ejus quam sic ponunt operationis nomen est, atque ut illi tradunt, operatio est, diciturque Deum habere essentiam ; idcirco id quod habet, operatio est ; essentia vero est id quod habetur, falsumque jam est quod dicunt, quod nimirum essentia operationem habeat, et quod operatio habeatur. Secus vero maxime verum est, habere quidem operationem, essentiam vero haberi. Cumque adeo id quod habetur, ab eo sit quod habet, procedatque tanquam id quod a causa est (nam hoc quoque in sua fide dicunt) simul fatebuntur C essentiam ex operatione esse. Et quomodo aiunt essentiam quidem causam esse ; operationem vero, quod est ex causa, nempe essentia ? Hoc enim etiam illorum positionibus contrarium est.

Περὶ δὲ τῶν τοιούτων ἁπάντων ῥητῶν, ὅσα ἀνθρωπινώτερον εἴρηται, ὅτι διὰ τὸ τῆς διαλέξεως ἔθος καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν οὕτω τὰ τοιαῦτα εἴρηται, ἀρκέσει ἡμῖν ὁ μακάριος Χρυσόστομος, ἐξηγούμενος τὸ, *Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν*, ἐν ὁμιλίᾳ ἕκτῃ τοῦ κατὰ Ἰωάννην. Ἐπεὶ γὰρ ἐκ τοῦ εἰπεῖν, *Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν*, εἵπετο σύνθεσιν ὑπονοεῖν περὶ τὸν Θεὸν, ὡς ἐξ οὐσίας καὶ ζωῆς συγκείμενον, δίδωσι τὴν αἰτίαν, τί δήποτε τὴν ἀνυπόστατον ζωὴν ἔχειν ζωὴν εἶπε· φησὶ γοῦν· *Ταῦτα δὲ πάντα εἶπεν οὐχ ἵνα σύνθεσιν ὑπολάβωμεν, ἀλλ' ἵνα κατὰ μικρὸν* D *ἀναχθῶμεν πρὸς τὸ τῶν δογμάτων ὕψος. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἂν ἐνόησέ τις εὐκόλως τῶν πολλῶν, πῶς ἐστιν ἀνυπόστατος αὐτοῦ ἡ ζωὴ, πρότερον μὲν ἐκεῖνο εἶπε τὸ ταπεινότερον· ἔπειτα παιδευθέντα, πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἄγει. Ὁ γὰρ εἰπὼν,* « *Ὅτι ἔδωκεν αὐτῷ ζωὴν ἔχειν,* » *οὗτος πάλιν φησὶ,* « *Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή·* » *καὶ πάλιν,* « *Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς.* » *Ὥστε τὸ φῶς καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀγαθότητα οὐ τί ἔν τινι ὑπολητέον, εἰ καὶ οὕτω λέγεται διὰ τοὺς μὴ δυναμένους εὐκόλως νοεῖν, πῶς τούτων ἕκαστον ἀνυπόστατόν ἐστι.* Τὸ δὲ παρὸν ῥητὸν ἱκανόν ἐστι πρὸς

Ad omnes vero auctoritates, in quibus sermo ex humana ratione humilior est, quod ex consueto loquendi more, obque humanam imbecillitatem, talia per eum modum dicta sint autdicantur, satis nobis erit unus beatus Chrysostomus, exponens illa verba : *In ipso vita erat*, homilia sexta expositionis suæ in Joannem. Quod enim ex eo quod dixerat : *In ipso vita erat*, sequebatur compositionem in Deo opinari, tanquam ex essentia et vita ille conflaretur ; causam assignat, cur ipsam vere ac per se exsistentem vitam, dixerit vitam habere. Ait itaque : *Hæc vero omnia dixit, non ut compositionem opinemur, sed ut paulatim ad celsa dogmatum provehamur. Quia enim non facile quis e vulgo intellexerit, quomodo ejus vita ipsa vere ac per se exsistat, prius quidem illud dixit, quod humilius est ; deinde eum qui eruditus sit, ad id ducit quod sublimius est. Nam qui dixerat,* « *Dedit ei vitam habere*[35], » *hic rursus dixit :* « *Ego sum vita*[36] ; » *ac rursum :* « *Ego sum lux*[37]. » *Quocirca illud lux et vita et pulchritudo et bonitas, non sic intelligenda sunt, quasi aliquid in aliquo, tametsi ita dicantur, pro eorum captu et imbecillitate, qui non facile intelligere pos-*

[35] Joan. v, 26. [36] Joan. xi, 25. [37] Joan. viii, 12.

Digitized by Google

sunt, quomodo horum quodlibet, ipsum vere et per se existentia gaudeat. Hic porro locus unus sufficiens est ad solvenda omnia, quæ dicunt, Deum habere operationem, et esse aliquid in eo; esseque operationem ex essentia, ac si qua alia sunt ejus generis. Liquet autem etiam eos qui necdum intelligere possunt, vitam ac lucem ipsam vere ac per se existentem, eorum classis esse atque generis, quibuscum in Scriptura indulgentius, pro eorum captu, agitur, quorum etiam causa, tali sermonis demissione illa utitur: alioque modo theologiam illis loqui qui rudimentarii sunt ac inducuntur, alioque iis qui sunt perfecti; nec semper discendum esse, ac nunquam intelligendum[38]; puerorumque immanentes disciplinis, perfecta defici par est doctrina, qui ex Paulo audiamus, *Littera occidit, spiritus autem vivificat*[39]; et: *Omnes qui in lege gloriamini, a gratia excidistis*[40]; tametsi tot in divina Scriptura continentur voces, quibus ab humilioribus ad sublimiora mente erigamur. Quare, quod fieri nequeat ut hæc omnia per se exsistant ut res propriæ, unum quid per se exsistens necesse est ut ea omnia existimemus, quæcunque scilicet in nobis et subjecta sunt ac prædicata, infinitiesque plura secundum unum ac idem exsistens.

λύσιν πάντων, α φασιν ἔχειν τὸν Θεὸν ἐνέργειαν, καὶ εἶναι ἐν αὐτῷ τι· καὶ εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οἱ μηδὲ νῦν πω δυνάμενοι νοεῖν τὴν ζωὴν, καὶ τὸ φῶς καθ' ἑαυτὸ ὑφεστὼς, καὶ τὰ ἄλλα, τῆς ἑταιρίας εἰσὶ τῶν οἰκονομουμένων ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ, δι' οὓς ἡ συγκατάβασις γέγονε τῆς τοιαύτης ἀπαγγελίας· καὶ ὅτι ἑτέρως ἡ θεολογία τοῖς εἰσαγωγικοῖς διαλέγεται, καὶ ἑτέρως τοῖς τελείοις· καὶ οὐ δεῖ πάντοτε μανθάνοντας οὐδέποτε συνιέναι, καὶ παραμένοντας τοῖς τῶν παιδαρίων μαθήμασιν, ἀπολιμπάνεσθαι τῆς τελείας διδασκαλίας, ἀκούοντας τοῦ Παύλου, λέγοντος, *Ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωογονεῖ*· καὶ, *Ὅσοι ἐν νόμῳ καυχᾶσθε* (15). *τῆς χάριτος ἐξεπέσατε*· καίτοι τοσούτων φωνῶν ἐμπεριειλημμένων τῇ θείᾳ Γραφῇ, ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἡμᾶς ἀναγουσῶν· διὸ καὶ ἐπεὶ οὐ δύναται ταῦτα πάντα ἐνυπόστατα εἶναι, ὡς ἴδια πράγματα, ἓν τι πάντα ταῦτα ἐνυπόστατον πρᾶγμα ὑπολητπέον· ὅσα τὰ ἐν ἡμῖν ὑποκείμενα καὶ κατηγορούμενα, καὶ ἀπειράκις πλείω ὄν κατὰ τὸ αὐτό.

Octava hujus corruptionis causa, quod ea, quæ quibusdam locis a sanctis dicta sunt de Dei essentia tanquam de operatione, qua ille vi agendi præditus ac efficax est (id enim sanctis promiscuum habetur, uti probatum est), ipsi pro libito de operatione, quæ a Dei essentia dividitur, modo superius relato, acceperunt. Ait enim magnus Dionysius, quod et postea illi secundus Joannes Damascenus iisdem verbis exposuit, nempe: *Divinam illustrationem atque virtutem, una cum sit et simplex et indivisa et boniformis, in dividuis variantem cunctisque tribuentem quibus propria natura præstatur incolumis, simplicem manere: quæ multiplicetur quidem in dividuis indivise, dividuaque in suam ipsa simplicitatem colligat atque convertat. Cuncta enim illius desiderio tenentur, et in ipsa existentiam habent, cunctisque esse, pro eo ac illis natura comparatum est, impartit; estque ea, eorum quæ sunt, esse, eorum quæ vivunt, vita, eorum quæ ratione utentium more sunt, ratio, eorumque quæ intelligentium more, intelligentia, cum ipsa supra mentem, supraque rationem, et supra vitam, ac supra essentiam exsistat.*

Ὄγδοον τῆς διαφθορᾶς ταύτης τὸ αἴτιον, ὅτι τὰ ἐνιαχοῦ τοῖς ἁγίοις εἰρημένα ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐπὶ ἐνεργείας καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστιν· τοῦτο γὰρ παρὰ τοῖς ἁγίοις ἀδιάφορον, ὡς δέδεικται, ὡς ἐπὶ ἐνεργείας αὐτοὶ ἐδέξαντο, διαιρουμένης ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, τὸν προηριθμημένον τρόπον, ὥσπερ ἐβουλήθησαν· φησὶ γὰρ ὁ μέγας Διονύσιος, ὃ καὶ ὁ Δαμασκόθεν Ἰωάννης ὕστερον ἐκδεξάμενος, αὐτοῖς ὀνόμασιν ἐξέθηκεν, *Ὅτι ἡ θεία ἔλλαμψις καὶ ἐνέργεια, μία οὖσα καὶ ἁπλῆ καὶ ἀμερὴς καὶ ἀγαθοειδὴς, ἐν τοῖς μεριστοῖς ποικιλλομένη, καὶ πᾶσι τὰ τῆς οἰκείας φύσεως σωστικὰ νέμουσα μένει ἁπλῆ· πληθυνομένη μὲν ἐν τοῖς μεριστοῖς ἀμερίστως, καὶ τὰ μεριστὰ πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἁπλότητα συνάγουσα καὶ ἐπιστρέφουσα. Πάντα γὰρ αὐτῆς ἐφίεται, καὶ ἐν αὐτῇ ἔχει τὴν ὕπαρξιν, καὶ αὐτὴ τοῖς πᾶσι τὸ εἶναι, καθὼς ἔχει φύσεως, μεταδίδωσι· καὶ αὐτή ἐστι τῶν ὄντων τὸ εἶναι, καὶ τῶν ζώντων ἡ ζωὴ, καὶ τῶν λογικῶς ὄντων ὁ λόγος, καὶ τῶν νοερῶς ὄντων ἡ νόησις, αὐτὴ ὑπὲρ νοῦν οὖσα, καὶ ὑπὲρ λόγον, καὶ ὑπὲρ ζωὴν, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν.*

His itaque ut validissimis utuntur, ad probandum, divinam essentiam, nullius eorum quæ extra sunt esse effectricem, sed operationem seu virtutem, quam tantopere ab essentia distingui dixerunt, illaque infinities infinite inferiorem esse; hanc nempe creatis propinquare, eaque incolumia præstare, atque ad creaturam inferius ventitare, ejusque illam participem esse, et sanctificare, et illuminare, et insidere, et eos qui digni sint deificare, propric-

Τούτοις οὖν ὡς ἰσχυροτάτοις χρῶνται πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἡ θεία οὐσία οὐδενὸς ἀπεργαστικὴ τῶν ἐντός ἐστιν, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια, ἣν ἐπὶ τοσοῦτον τῆς οὐσίας διαφέρειν ἔφασαν, καὶ αὐτῆς ὑφεῖσθαι ἀπειράκις ἀπείρως, προσπελάζει τοῖς κτίσμασι, καὶ σώζει ταῦτα, καὶ φοιτᾷ κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ μετέχεται ὑπ' αὐτῆς καὶ ἁγιάζει καὶ φωτίζει καὶ ἐνιδρύει καὶ θεοῖ τοὺς ἀξίους, καὶ κυρίως ἐστὶ θεότης καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ δύναμις· καὶ κληρονομία

[38] II Tim. III, 7. [39] II Cor. III, 6. [40] Galat. V, 4.

(15) *Ἐν νόμῳ καυχᾶσθε.* Lapsus memoriæ Calec. Locus Pauli ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε. *In Lege justificamini.* Τὸ, ἐν νόμῳ καυχᾶσθαι alio spectat Rom. II, 26.

Digitized by Google

τῶν ἁγίων, καὶ μακαριότητος τέλος· καὶ τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον· διὸ καὶ ὁ ταύτης κληρονόμος κληρονόμος λέγεται Θεοῦ, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῷ πρώτῳ προείρηται, ἐν ᾧ τὴν πίστιν τῶν ἀνδρῶν, ἐξ ὧν ἀνέγραψαν, ἐδείκνυμεν. Τούτῳ γοῦν πρὸς ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων χρῶνται, ἀγνοοῦντες ὅτι τὸ, *Ἡ θεία ἔλλαμψις καὶ ἐνέργεια, μία οὖσα, πάντα τοῖς πᾶσι γίνεται*, περὶ τῆς θείας οὐσίας εἴρηται, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα μαρτυρεῖ, ἀντίκρυς ἐφαρμοζόμενα κατὰ τὸ τῆς θεολογίας ἔθος τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ, καὶ αὐτῇ πᾶσαν ὑπεροχὴν ἀπονέμοντα, ὥσπερ καὶ ὁ μέγας εἶπε Διονύσιος ἐν τῷ *Περὶ θείων ὀνομάτων*· *Ὅτι πᾶσι προνοητικῶς ὁ Θεὸς πάρεστι, καὶ πάντα ἐν πᾶσι διὰ τὴν πάντων σωτηρίαν γίνεται, μένων ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ τῆς οἰκείας ταυτότητος ἀνεκφοιτήτως κατ' ἐνέργειαν μίαν καὶ ἄπαυστον ἑστηκώς*· καὶ αὖθις ἐν τοῖς αὐτοῖς φησιν, *Ὡς αὐτὴ περὶ ἑαυτῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις παρέδωκεν, ὅτι πάντων ἐστὶν αἰτία, καὶ ἀρχὴ, καὶ οὐσία καὶ ζωή*, καὶ τἆλλ' ὅσα καθ' ἕκαστον ἐξαριθμεῖται, τὸν Θεὸν ἡμῖν γίνεσθαι, ὡς ἀρχῆς ἁπάσης ὑπεράρχιος ὢν ἀρχή. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Δαμασκόθεν ἐν ιβ' τῶν αὐτοῦ Θεολογικῶν, ὡς ἀπ' ἐκείνου τοῦ μακαρίου ἐξέδοτο, λέγων, *Ὁ Θεὸς πάντων ἐστὶν οὐσία καὶ ἀρχή· τῶν ὄντων οὐσία, τῶν ζώντων ζωή. Ὅπερ οὖν ἐν τούτοις θείαν ἔλλαμψιν καὶ ἐνέργειαν* εἰρηκεν, ἐν ἐκείνοις, *Ὁ Θεὸς*, φησὶν, δηλονότι κατὰ τὸν Νύσσης Γρηγόριον, ἐν τῷ κατὰ Ἑλλήνων, οὕτω λέγοντα, *Εἰ δὲ τὸ Θεὸς ὄνομα οὐσίας σημαντικόν ἐστι, μίαν ὁμολογοῦντες οὐσίαν τῆς ἁγίας Τριάδος, ἕνα Θεὸν εἰκότως δοξάζομεν· ἐπεὶ μιᾶς οὐσίας ἓν ὄνομα τὸ Θεὸς ἐστι.* Δῆλον οὖν ὡς τὸ, *Ἡ θεία ἔλλαμψις καὶ ἐνέργεια, μία οὖσα καὶ ἁπλῆ καὶ ἀμέριστος*, περὶ τῆς θείας οὐσίας εἴρηται. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεῖος περὶ αὐτῆς εἴρηκε Μάξιμος, *Ἡ αὐτοϋπεραγαθότης, νοῦς οὖσα καὶ ὅλη ἐνέργεια, εἰς ἑαυτὴν ἐστραμμένη ἐνέργειά ἐστι.*

Καθόλου μὲν τύπῳ περιλαβεῖν, ταῦτα τῆς φθορᾶς ταύτης αἴτια ἐγένετο, καὶ τοῦτο ἔπαθον, βουλόμενοι τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ ὁρατὸν, ὅπερ ἑαυτοῖς ἀνέπλασαν, βεβαιῶσαι Θεότητα καὶ Θεόν· καὶ φῶς ἀληθινὸν, καὶ τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον, μήτε οὐσίαν Θεοῦ, μήτε ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐνέργειαν, καὶ τὴν ὅλην ἐνέργειαν αὐτὸ τιθέμενοι· ὅπερ εἴτε ἔκ τινων ποτε γενομένων Μασσαλιανῶν λεγομένων ἑαυτοῖς ἐπεσώρευσαν, οἳ πρότερον βλασφημοῦντες ὁρατὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, εἶτα ἐλεγχθέντες ὑπὸ καθολικῆς συνόδου, καταφυγὴν τῆς αἱρέσεως ἐξεῦρον μὴ εἶναι αὐτοῖς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὁρατὴν, ἀλλ' ὁρᾶσθαι φῶς ἄκτιστον, ἐνυπάρχον ἐξ ἀϊδίου τῷ Θεῷ, μήτε οὐσίαν Θεοῦ, μήτε ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐνέργειαν οὖσαν· εἴτε ἔκ τινων μοναχῶν, ἀρετὴν ὑποκρινομένων, ἀλόγων καὶ πεπλανημένων (16), οἰομένων εἶναι τὸ Θεῖον

A quo deitatem et vitam et sapientiam et virtutem et hæreditatem sanctorum esse, ac beatitudinis finem, ac quæcunque alia in priori parte ante dicta sunt, in qua eorum fidem, ex iis quæ illis scripta sunt ostendimus. His itaque utuntur, ut ea probent quæ dicta sunt, ignorantes quod ita dicitur: *Divina illustratio ac virtus, cum una sit, omnia omnibus fit*, de essentia divina dictum esse, ut et ipsamet abunde testantur verba, quæ palam theologiæ explicandi more Dei essentiæ congruant, ac omnem illi excellentiam tribuant, uti etiam dixit magnus Dionysius in libro *De divinis nominibus: Deum* nimirum *providentia cunctis rebus adesse, omniaque in omnibus omnium salutis causa fieri, cum in se ipse maneat, inque sua identitate nullo extra processu*
B *secundum unam incessabilemque virtutem consistat.* Ac rursus in iisdem ait: *Ipsam de se in sacris tradidisse Eloquiis, esse se omnium causam seu auctorem, et principium et essentiam et vitam*, et quæcunque alia sigillatim Deum nobis fieri recenset, tanquam qui principium sit, omni principio eminens. Sic enim etiam Damascenus in duodecimo capitum suorum theologicorum, ut a beato illo editum est, dicens: *Deus omnium essentia ac principium est; eorum quæ sunt, essentia, eorum quæ vivunt, vita.* Quod itaque in illis *divinam* dixit *illustrationem atque virtutem*, in his *Deus* dicit; juxta quod nimirum sentit Gregorius Nyssenus, Oratione adversus Græcos, dum sic ait: *Sin*
C *autem Deus nomen est essentiam significans, qui unam sanctæ Trinitatis essentiam confiteamur, unum merito Deum sentimus: quandoquidem unius essentiæ nomen unum Deus est.* Liquet igitur, quod ita dictum est: *Divina illustratio et virtus, quæ una sit et simplex et indivisa*, de essentia divina dictum esse. Sic enim etiam de illa dixit beatus Maximus: *Ipsa supra quam bonitas, quæ mens exsistat, totaque operatio seu virtus, in seipsam conversa, virtus seu operatio est.*

Sic quasi universim delineando, rudique penicillo complectendo, hæc hujus corruptionis causæ exstiterunt. Idque illis ita evenit, qua lumen illud oculis aspectabile, quod sibi confinxerunt, Deita em et Deum, ac lumen verum supremumque
D appetibilium ut assererent, in animam induxerunt; quod utique, nec Dei essentiam, neque personam, sed virtutem seu operationem, ac quicquid in Deo virtutis est seu operationis, statuerunt: sive eum errorem ex quorumdam olim Massalianorum, sic dictorum, delirlis, sibi acervarunt, qui prius quidem visibilem Dei essentiam blasphemia dicerent, tumque catholicæ synodi auctoritate censuraque revincti, hoc hæreseos invenerunt confugium, ut dicerent, non sibi oculis aspectabilem divinam essentiam, sed videri lumen increatum,

(16) *Ἀλόγων καὶ πεπλανημένων.* Symeonem notat ejusque discipulos; nam sic rudem litterarum, ejusque Patrem spiritalem, Symeonem item Studiotam, observat Sthetatus ipsius discipulus; ut essent, vellentque haberi θεοδίδακτοι, quasi divino afflatu et revelatione docti: quibus sane pro-

Digitized by Google

quod ab æterno inest Deo, ac neque Dei essentia, nec hypostasis seu persona, sed virtus ac operatio est; sive ex quorumdam monachorum, virtutem simulantium (rudium scilicet hominum ac seductorum) haud sanæ mentis insomniis qui Numen ipsum se capere posse arbitrarentur, ac corporeis oculis comprehendere; modo in angulo tenebricoso sedentes, nixaque pectori barba ac mento, oculumque sensibilem cum omni mente in ventris medio (circa nimirum umbilicum) continentes, aeriscque nare attractionem, ne libera prodeat respiratio, cohibentes, intus in visceribus rimentur, ut inveniant locum cordis, huicque se exercitio diu noctuque impendant. Sic enim inventuros aiunt indeficientem jugemque lætitiam; ac mentem confestim visuram, quæ nunquam hactenus noverat. Videt enim interjectum cordi aerem, seque totam lucidam ac discretionis plenam.

A ἀλώσιμον, καὶ αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς ληπτὸν, ἂν ἐν γωνίᾳ πλήρει σκότους καθίσαντες, καὶ τὸν μὲν πώγωνα τῷ στήθει ἐρείσαντες, τὸν δὲ αἰσθητὸν ὀφθαλμὸν σὺν ὅλῳ νοῒ ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας, ἤγουν κατὰ τὸν ὀμφαλὸν, ἐπέχοντες, καὶ τὴν τῆς ῥινὸς τοῦ πνεύματος ὁλκὴν τοῦ μὴ ἀδεῶς πνεῖν, ἐρευνῶσιν ἔνδον ἐν τοῖς ἐγκάτοις εὑρεῖν τὸν τόπον τῆς καρδίας, καὶ τῷ ἔργῳ τούτῳ προσέχωσι νύκτα καὶ ἡμέραν. Οὕτω γὰρ εὑρίσκειν τότε φασὶν ἄληκτον εὐφροσύνην, καὶ τὸν νοῦν βλέπειν παρευθὺς ἃ οὐδέποτε ἠπίστατο. Βλέπει γὰρ τὸν μεταξὺ τῆς καρδίας ἀέρα, καὶ ἑαυτὸν φωτεινὸν ὅλον καὶ διακρίσεως ἔμπλεων.

Undecunque igitur, sive ab his, sive ab aliis, sive ipsi a se hujusce luminis copiam ejusmodi nacti sint, aliis dicendum relinquo. Non pauci enim de iis rebus tractatus librosque conscripserunt. Liquido autem constant quæ dicta a nobis sunt, et ex his quæ dicit, sermone suo *de vigilantia et attentione*, Symeon quidam, qui fuit præpositus monasterii, quod Xyloceri cognomento appellatur, cui et Junioris Theologi appellationem indiderunt rerum ejuscemodi discipuli ac magistri. Quanquam ipse quoque Palamas, oratione quarta ex illis quas *Priores* prænotavit, hæc ait: *Sic comparatum a prævaricatione, ut homo interior, pro eo ac exterior gestu habituque compositus est, similitudinem ineat ac conformetur. Qui ergo fiat, ut non magnum aliquid ei præstetur, qui mentem in seipsam convertere studet, ut non recta, sed circulari et absque errore motu moveatur, ea ratione, quod non huc ac illuc oculum circumagit: sed velut cuidam fulcro ac sustentaculo, suo illam pectori, seu umbilico, cui innitatur admoveat? Ad hoc enim quod circulariter, velut externe, quanta facultas est, seipsum convolvit cum mentis in eo accurato motu affinique illi ratione etiam aspectu quanta possibilis est, mentis vim per ejusmodi corporis habitum gestumque intra cor mittit.* Ejus generis itaque juges jucunditates et lumina, omnemque earum rerum scenam, hic quoque, ut videtur, laudans, in divinis habuit. Unde etiam in Epistola ad Menam hæc ait: *Si quis non recipit exsultationem salutaris Jesu quam et gestientis animi motum et exilitionem Patres multis locis vocarunt, spirantem vim, ac viventis cordis agitationem, talis, puto, ejus necdum sensum fecit.* Ac rursus: *Divinus autem Isaias qualem nos Spiritum accipere et parere ait*[61]*? Nonne Domini Jesu, qui in igne fidelibus operatur, ac implet salutem? Quisnam vero ignis cædit dæ-*

B Εἴτε τοίνυν ἐντεῦθεν, εἴτ' ἐκεῖθεν, εἴτ' οἰκοθεν τὴν τοιαύτην τοῦ φωτὸς τούτου εὐπορίαν αὐτοῖς περιεποιήσαντο, λέγειν ἄλλοις παραλείπω· οὐκ ὀλίγοις γὰρ περὶ αὐτῶν ἐλογογραφήθη. Δῆλα δὲ τὰ εἰρημένα, καὶ ἐξ ὧν φησιν ἐν τῷ *Περὶ νήψεως καὶ προσοχῆς* αὐτοῦ λόγῳ, Συμεών τις γεγονὼς ἡγούμενος τῆς ἐπιλεγομένης Ξυλοκέρου μονῆς· ὃν καὶ Νέον Θεολόγον ἐπέγραψαν οἱ τῶν τοιούτων μύσται καὶ μυσταγωγοί. Καίτοι καὶ αὐτὸς ὁ Παλαμᾶς ἐν δ' λόγῳ οὓς ἐπιγράφει *Προτέρους*, τάδε φησίν· *Ἐπὶ τοῖς ἔξω σχήμασι πέφυκεν ὁ ἔσω ἄνθρωπος συνεξομοιοῦσθαι μετὰ τὴν παράβασιν. Πῶς οὐκ ἂν συντελέσειέ τι μέγα τῷ σπεύδοντι συστρέφειν τὸν νοῦν εἰς ἑαυτὸν, ὡς μὴ τὴν κατ' εὐθεῖαν, ἀλλὰ τὴν κυκλικὴν καὶ ἁπλανῆ κινεῖσθαι κίνησιν, τὸ* C *μὴ τὸν ὀφθαλμὸν ὧδε κἀκεῖσε περιάγειν· ἀλλ' οἷον ἐρείσματί τινι τοῦτον προσερείδειν τῷ οἰκείῳ στήθει, ἢ τῷ ὀμφαλῷ; Πρὸς γὰρ τῷ εἰς κύκλον ὥσπερ ἐξωθεν ἐφόσον ἐφικτὸν συνελίττειν ἑαυτὸν, παραπλησίως τῇ σπουδαζομένῃ ἐν ἑαυτῷ τοῦ νοῦ κινήσει, καὶ τὴν δι' ὄψεως δεχομένην δύναμιν τοῦ νοῦ τῆς καρδίας εἴσω πέμψει διὰ τοῦ τοιούτου σχήματος τοῦ σώματος.* Τὰς γοῦν τοιαύτας ἀλήκτους εὐφροσύνας, καὶ τὰ φῶτα καὶ πᾶσαν τὴν περὶ ταῦτα σκηνὴν, καὶ οὗτος ἐπαινέσας, ὡς ἔοικεν, ἐθεοποίησε· διὸ καὶ ἐν τῇ *πρὸς* Μηνᾶν ἐπιστολῇ ταῦτά φησιν· *Εἴ τις οὐ παραδέχεται τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου τοῦ Ἰησοῦ, ὅπερ καὶ σκίρτημα πολλαχοῦ οἱ Πατέρες ἐκάλεσαν, πνεῦσαν δύναμιν, καὶ καρδίας ζώσης κίνημα, ὁ τοιοῦτος, οἶμαι, ἀκμὴν οὐκ ἠσθάνθη* D *αὐτῆς.* Καὶ πάλιν, *Ἡσαΐας δὲ ὁ θεῖος ποῖον Πνεῦμα λαβεῖν ἡμᾶς καὶ τεκεῖν φάσκει; Οὐχὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν πυρὶ τοῖς πιστοῖς, καὶ σωτηρίαν πληροῦντος; Ποῖον δὲ πῦρ μαστίζει τοὺς δαίμονας, καὶ φυγαδεύει αὐ-*

[61] Isa. xxvi, 28.

clivis error. Hæc Syneonis (vel cujuscunque illa sint) jam improbavi, atque improbo, quod Massalianorum erroris nimis affinia, nec satis ex Dei majestate, vel si de ejus quovis modo sensibili præsentia, quam sic lumen vocent, intelligantur, non de vera ipsius essentiæ Dei, vel ejus virtutis visione. Colligendi sensus, intendenda animi vis et cogitatio, ut Deum auri cordis loquentem audiamus, ac, si indulserit, ejus præsentiæ sensum aliquem faciamus; non illa tamen, quam isti exigunt, affectatione eventusque certitudine, sed magis sensus modestia et compunctione.

Digitized by Google

τοὺς, ὡς φησιν Ἰωάννης ὁ θεῖος Πατήρ; Οὐ τὸ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τὸ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἐξάπτον ἔνδον; Ὀσμὴ δὲ Ὑψίστου, ποία ἑτέρα, εἰ μὴ θέρμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἥτις ποτὲ καὶ ἐκ τῆς ῥινὸς ἀῤῥήτως ἐξέρχεται; Ἃ δὴ ἐν τοῖς περὶ φωτὸς αὐτοῦ λόγοις, οὓς ἐπιγράφει Προτέρους καὶ Δευτέρους, φησὶν οὕτως· Ὁ μέντοι φῶς ἐν ὑποστάσει φασὶ πνευματικῶς ὁρᾶν, ὃν μὲν, καὶ μὴ συμβολικόν· ἀεὶ γὰρ ὄν, καὶ τὰ ἑξῆς. Τὰ δὴ τοιαῦτα ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ προείρηται, ὅπου τὴν τῶν ἀνδρῶν τούτων πίστιν ἐδείκνυμεν. A

monas, eosque fugat, quemadmodum ait divinus Pater Joannes? Nonne Domini Jesu qui intus in ejus memoria accenditur? Porro Altissimi odor, quisnam alius, nisi fervor Spiritus sancti qui et per nares quandoque arcana ratione procedit? Quæ utique in orationibus suis de lumine, quas *Priores* et *posteriores* prænotat, inque hunc modum exponit: *Hunc nimirum ignem ipsum in hypostasi ac subsistentem spiritaliter se videre aiunt, quod quidem existentiam habet, et non symbolicum est; semper enim existens est*, et quæ sequuntur. Quæ utique jam ante dicta sunt libro primo, ubi horum hominum fidem ostendimus.

Ἐπὶ δὲ τούτοις ἐλεγχόμενος ὑπό τινων, σαφῶς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὁρατὴν καὶ πνευστὴν κατασκευάζων, ἐκφεύγων δῆθεν τὸ ἄτοπον, χείρονι κακῷ θεραπεύειν τὸ βλάσφημον ἐπεχείρησε· καὶ τολμᾷ τὴν ὑπερούσιον ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπερηνωμένην ἑνάδα ἀθέσμως πραγματικῇ διακρίσει εἰς οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ ἐνεργείας διελέσθαι· καὶ φησιν ἔν τινι τῶν εἰρημένων λόγων, ὅτι *Τοῦτο τὸ φῶς οὐσία μὲν Θεοῦ οὐκ ἔστι· καὶ γὰρ ἀνέπαφος ἐκείνη. Ἄγγελος οὐκ ἔστι· Δεσποτικοὺς γὰρ φέρει χαρακτῆρας.* Καὶ πάλιν, *Τὸ φῶς τοῦτο θεωρία ἦν οὐ τῆς θείας φύσεως, ἀλλὰ τῆς δόξης τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἣν καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος, καὶ δι' αὐτῶν πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν αὐτῷ.* Καὶ μετ' ὀλίγα, *Ὥστε καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὴν δόξαν ἔδωκε τῆς Θεότητος. τὴν φύσιν δ' οὔ· ἄλλο ἄρα φύσις Θεοῦ, καὶ ἡ δόξα ταύτης ἕτερον. Ἀλλ' εἰ καὶ τῆς θείας φύσεως ἕτερόν ἐστι, τοῖς οὖσιν οὐκ ἂν εἴη ἐναρίθμιος.* Καὶ εἰς παράστασιν τῶν τοιούτων αὐτοῦ λόγων, τῷ ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως χρῆται φωτὶ, καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ φωτὸς τὰ ὅμοια διέξεισιν ἐν διαφόροις λόγοις αὐτοῦ· ᾧ ἡ σύνοδος ἀκολουθήσασα, τὴν προεκτεθεῖσαν ἐβεβαίωσε πίστιν. Διὰ ταῦτα πολλοῖς προσέκοψαν, συμπροδισθέντες τοῖς εἰρημένοις αἰτίοις, καὶ μάλιστα τῇ παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἀπάτῃ· δι' ἣν οὐ μόνον τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα ὁμώνυμον ὄν, ὡς δέδεικται, παρενόησαν, ἑκόντες ἑαυτοὺς ἀποτυφλώσαντες πρὸς φανερὰν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς δυνάμεως καὶ ἀγαθότητος καὶ ζωῆς καὶ σοφίας, καὶ αὐτοζωῆς καὶ αὐτοσοφίας, καὶ προνοίας καὶ βουλήσεως· ἐξ οὗ καθάπερ ἐν σκότῳ καὶ συγχύσει μηδὲν διακρίναντες, κατὰ τῆς κοινῆς πίστεως καὶ καθ' ἑαυτῶν ἐχώρησαν, βαράθρων ἄξια συμπεράναντες. B C D

Hinc autem arguentibus quibusdam, quod palam Dei essentiam oculis aspectabilem nareque aspirabilem affirmaret, nimirum ut absurdum vitaret, pejore malo blasphemiam lenire conatus est; audetque essentia omni superiorem Dei exsistentiam ac supraquam unitam unitatem, sceleste reali distinctione in essentiam et operationem, seu potius operationes, dividere, aitque in quadam dictarum Orationum, *lumen hoc non Dei quidem essentiam esse; nam illa non potest tangi; angelum non esse*, quippe cum *Dominicos ferat characteres.* Ac rursus: *Lumen hoc visio erat, non divinæ naturæ, sed claritatis seu majestatis naturæ ejus quam et discipulis Dominus tradidit, et per eos, cuncti ejus fidelibus.* Paucisque interjectis: *Quamobrem etiam humanæ naturæ claritatem dedit Deitatis, non tamen naturam. Aliud ergo est Dei natura, aliudque ejus claritas. Cæterum quamvis aliud sit a divina natura, haud tamen rebus connumerari debuerit.* Atque ut ejusmodi sermonibus suis fidem astruat, utitur lumine quod in Domini transformatione effulsit, eademque de illo lumine disserit in diversis suarum orationum locis; cujus vestigiis inhærens synodus, quam superius exposuimus, fidem confirmarunt. Idcirco multis offenderunt, per eas, quas dixi, causas in errorem impulsi; præsertim vero per vocum homonymiam, aliamque ac aliam earum acceptionem, ex qua factum est ut nedum operationis nomen; quod ejus generis est ac ὁμώνυμον, ut ostensum est, male intellexerint, ipsi seipsos sponte, ad claram veritatem excæcantes, sed et virtutis seu potentiæ, et bonitatis et vitæ et sapientiæ, et per se vitæ et sapientiæ, et providentiæ et voluntatis: ac inde velut in tenebris ac confusione nihil discernentes, adversus communem fidem, ipsique adversus seipsos processerint, quæ digna barathro sint, concludentes.

Δῆλον δὲ (ῥητέον γὰρ ὀλίγα προχειρισαμένοις, εἰς παράστασιν τῆς τῶν Ἀρειανῶν τούτων παραφορᾶς καὶ παρεξηγήσεως)· φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐν κε' τῆς τρίτης τῶν περὶ Ἀγάπης Ἑκατοντάδος, *Ὅτι τέσσαρα τῶν θείων ἰδιωμάτων, συνεκτικὰ καὶ φρουρητικὰ καὶ διασωτικὰ τῶν ὄντων, δι' ἄκραν ἀγαθότητα ἐκοινοποίησεν ὁ Θεὸς, παράγων εἰς τὸ εἶναι τὴν λογικὴν καὶ νοερὰν οὐσίαν· τὸ ὄν, τὸ ἀεὶ ὄν, τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν. Τούτων τὰ μὲν δύο τῇ οὐσίᾳ παρέσχε, τὸ ὄν καὶ τὸ ἀεὶ ὄν· τὰ*

Ac liquet (dicendum enim pauca, ut Arianis affinem horum errorem pravamque expositionem probemus). Ait sanctus Maximus capite xxv tertiæ Centenarii de charitate: *Quatuor divinas proprietates, quarum sit virtutis ut res contineant, et tueantur præsentique incolumes, ob summam bonitatem Deus communes fecit, producta in rerum naturam substantia rationis participe ac intelligente; nempe eo quod est, et quod semper est, itemque bonitate et sapientia. Harum duas substantiæ tribuit,*

Digitized by Google

hoc quod est, ac quod semper est; duas vero reliquas, voluntatis ac sententiæ animi habilitati: at quæ ipse per essentiam est, etiam creaturæ fierent per participationem. Idcirco etiam creatura ad Dei imaginem et similitudinem dicitur esse facta; et quidem ad imaginem, velut quod est, ejus qui est; et quod est semper, ejus qui est semper; licet non sine principio, at sine fine tamen: ad similitudinem vero, ut bonus, ejus qui bonus est; et ut sapiens, ejus qui sapiens; qui per gratiam, ejus qui per naturam. Et quidem ad Dei imaginem est natura omnis ratione utens: ad similitudinem vero, ea solum quæ bona et sapiens est. Idem in eisdem: *Immortalia omnia, et ipsa immortalitas: bonaque omnia, et ipsa bonitas: virtuteque prædita omnia et ipsa virtus, Dei palam exsistunt opera.* Paucisque interjectis: *Deus enim omnis vitæ et immortalitatis, bonitatisque et virtutis conditor est.* Hisque adeo manifestum, cum ait hic sanctus, in iisdem ipsis immediate capitibus, *Deum infinities infinite, his quæ participant et quæ participantur, emisere,* ad has creaturas, hasque perfectiones, quas a Deo per gratiam habemus, et quadam similitudine, aliaque nominis ratione, ac quarum sumus participes, velut arte facta artificis, respiciendo, illa dicere, ita nimirum ut participantia dicat ipsa subjecta; quæ vero participantur, quæ nobis congenera sunt atque propria; quorum, per gratiam, indulto nobis commercio, boni et sapientes et justi et immortales dicimur, et qui semper simus, ut quorum nullus finis sit futurus. Non enim eadem bonitate et sapientia et immortalitate, nos pariter, Deusque boni et sapientes et immortales sumus. Quamobrem merito aiebat, Deum infinities infinite his præcellere, velut propriis effectibus, haud sane vero suæ ipsum sapientiæ et vitæ ac immortalitati infinities infinite præstare, quemadmodum illi intellexere. Hoc enim est ac si diceretur: Ipsum seipso superiorem esse, cum tamen nihil seipso superius sit, ac vel maxime *infinities infinite.*

Rursus magnus Dionysius, *De divinis nominibus* ait: *Non esse contrarium, quod Deus ipsa virtus seu potentia, aut ipsa vita dicatur, et quod ipsius vita aut pacis aut virtus seu potentia conditor. Nam hæc quidem, ex illis quæ sunt, ac præsertim ex iis quæ primo sunt, tanquam auctor eorum omnium quæ sunt, dicitur; illa vero, ut qui supra omnia, eaque quæ primo sunt, superessentialiter superexsistat.* Ac rursus: *Ipsum per se esse, ipsam vitam, ipsamque Deitatem dicimus, principii quidem et deitatis et causæ ratione, unum omnium, principium omne essentiamque excedens, principium et causam; participatione vero, quæ ex Deo, cujus nulla participatio est, ex providentiæ rationibus emanant virtutes, ipsam essentiæ, ipsam vitæ, ipsam deificationis vim, quorum ea quæ sunt, convenienti illis ratione, commercio, et entia sive res et viventia et divina sunt et dicuntur, aliaque similiter. Quamobrem etiam, qui bonus est, ipsorum primo conditor esse dicitur, tumque ipsorum universalium, exinde ipsorum particularium; ac tum eorum quæ*

A δὲ δύο τῇ γνωμικῇ ἐπιτηδειότητι, τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν· ἵνα ἅπερ αὐτὸς κατ' οὐσίαν, γένηται ἡ κτίσις κατὰ μετουσίαν. Διὰ ταῦτα καὶ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ λέγεται γεγενῆσθαι· καὶ κατ' εἰκόνα μὲν, ὡς ὄν ὄντος, καὶ ὡς ἀεὶ ὂν ἀεὶ ὄντος, εἰ καὶ μὴ ἀνάρχως, ἀλλ' ἀτελευτήτως· καθ' ὁμοίωσιν δὲ, ὡς ἀγαθὸς ἀγαθοῦ· καὶ ὡς σοφὸς σοφοῦ· τοῦ κατὰ φύσιν ὁ κατὰ χάριν. Καὶ κατ' εἰκόνα μέν ἐστι πᾶσα λογικὴ φύσις, καθ' ὁμοίωσιν δὲ μόνη ἡ ἀγαθὴ καὶ σοφή. Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς· Τὰ ἀθάνατα πάντα, καὶ αὐτὴ ἀθανασία· καὶ τὰ ἀγαθὰ πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀγαθότης· καὶ τὰ ἐνάρετα πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ, Θεοῦ προδήλως ἔργα τυγχάνουσι. Καὶ μετ' ὀλίγα· Πάσης γὰρ ζωῆς καὶ ἀθανασίας, B ἀγιότητός τε καὶ ἀρετῆς δημιουργός ἐστιν ὁ Θεός. Καὶ ὅλον ἐκ τούτων ὡς ὅταν ὁ ἅγιος οὗτος ἐν τοῖς αὐτοῖς τούτοις κεφαλαίοις προσεχῶς λέγῃ, *Πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μετεχομένων ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται,* πρὸς τὰ δημιουργήματα ταῦτα, καὶ τὰς τελειότητας ταύτας, ἃς παρὰ Θεοῦ κατὰ χάριν ἔχομεν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ ὁμωνύμως, καὶ ὧν μετέχομεν, ὡς τὰ τεχνητὰ τοῦ τεχνίτου, πρὸς ταῦτα ἀποβλέπων, ἐκεῖνά φησι, μετέχοντα μὲν λέγων αὐτὰ τὰ ὑποκείμενα, μετεχόμενα δὲ τὰ συμφυῆ καὶ οἰκεῖα ἡμῖν· ὡς κατὰ χάριν μετέχοντες, ἀγαθοὶ καὶ σοφοὶ καὶ δίκαιοι καὶ ἀθάνατοι καὶ ἀεὶ ὄντες, ὡς ἀτελεύτητοι, λεγόμεθα. Οὐ γὰρ τῇ αὐτῇ ἀγαθότητι καὶ σοφίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ ἡμεῖς τε καὶ ὁ C Θεὸς ἀγαθοὶ καὶ σοφοὶ καὶ ἀθάνατοί ἐσμεν. Ὅθεν εἰκότως ἔλεγεν ἀπειράκις ἀπείρως τῶν τοιούτων ὑπερκεῖσθαι τὸν Θεὸν, ὡς ἰδίων ἀποτελεσμάτων· οὐ δήπου ὅτι ὁ Θεὸς τῆς ἑαυτοῦ σοφίας καὶ ζωῆς καὶ ἀθανασίας ἀπειράκις ἀπείρως ὑπέρκειται, ὡς αὐτοὶ ἐνόησαν. Τοῦτο γάρ ἐστι λέγειν αὐτὸν ἑαυτοῦ ὑπερκεῖσθαι· οὐδὲν δὲ αὐτὸ ἑαυτῷ ὑπέρκειται· καὶ ταῦτα ἀπειράκις ἀπείρως.

Πάλιν ὁ μέγας Διονύσιος ἐν τοῖς *περὶ θείων ὀνομάτων* λέγει· *Οὐκ ἔστιν ἐναντίον αὐτοδύναμιν, ἢ αὐτοζωὴν εἰπεῖν τὸν Θεὸν, καὶ τῆς αὐτοζωῆς ἢ εἰρήνης ἢ δυνάμεως ὑποστάτην. Τὰ μὲν γὰρ* D *ἐκ τῶν ὄντων, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν πρώτως ὄντων, ὡς αἴτιος πάντων τῶν ὄντων λέγεται· τὰ δὲ ὡς ὑπὲρ πάντα, καὶ πρώτως ὄντα ὑπερὼν ὑπερουσίως.* Καὶ αὖθις· *Αὐτοσῖναι καὶ αὐτοζωὴν καὶ αὐτοθεότητά φαμεν ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν πάντων ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· μεθεκτῶς δὲ τὰς ἐκδιδομένας ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικὰς δυνάμεις, τὴν αὐτουσίωσιν, αὐτοζώωσιν, αὐτοθέωσιν· ὧν τὰ ὄντα οἰκείως ἑαυτοῖς μετέχοντα, καὶ ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἔνθεα καὶ ἔστι καὶ λέγεται, καὶ ἄλλα ὡσαύτως. Διὸ καὶ πρώτως αὐτῶν ὁ ἀγαθὸς ὑποστάτης λέγεται εἶναι, εἶτα τῶν ὅλων αὐτῶν· εἶτα τῶν μεριτῶν αὐτῶν· εἶτα τῶν ὅλως μετεχόντων· εἶτα τῶν μεριτῶς αὐτῶν μετεχόντων.* Καὶ αὖθις, *Τινὲς δὲ τῶν θείων ἡμῶν ἱερο-*

Digitized by Google

διδασκάλων καὶ τῆς αὐτοαγαθότητος καὶ θεότητος ὑποστάτην φασὶ τὸν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρθεον· αὐτοαγαθότητα καὶ θεότητα λέγοντες εἶναι τὴν ἀγαθοποιὸν καὶ θεοποιὸν ἐκ Θεοῦ προελθοῦσαν δωρεάν. Ταῦτα πάντα ὁ θεῖος Μάξιμος ἐπισημειούμενος ἐν τοῖς περὶ ταῦτα Σχολίοις, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτό φησιν, Ὑποβεβηκυίας θεότητας ἀκούων, νόησον ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων δικαίων.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἱερὸς Διονύσιος ἐν τοῖς αὐτοῖς οὕτω προδιορίζεται, *Οὐκ ἄλλο δέ εἶναι τἀγαθὸν φημι, καὶ ἄλλο τὸ ὄν, καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν, ἢ τὴν σοφίαν· οὐδὲ πολλὰ τὰ αἴτια, καὶ ἄλλων ἄλλας παρατεινούσας θεότητας ὑπερεχούσας καὶ ὑφειμένας.* Ὅτι δὲ τὰ εἰρημένα ἐκτός ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κτίσματα ὁ ἅγιος νοεῖ, καὶ δημιουργὸν αὐτῶν τίθησιν εἶναι τὸν Θεὸν, δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ τῶν συντεθέντων τὴν δογματικὴν Πανοπλίαν (17)· οὗτοι γὰρ τὸ ὑποστάτης ἀντὶ τοῦ δημιουργὸς ἡρμήνευσαν· οὕτω γὰρ καὶ παραπέφρασται ἐκεῖ. Δηλοῖ δὲ καὶ ὁ αὐτὸς οὕτω λέγων, *Ὃ ὢν ὅλου τοῦ εἶναι κατὰ δύναμιν ὑπερούσιόν ἐστιν ὑποστάτης αἰτία καὶ δημιουργός.* Ὅλου τοῦ εἶναι φησιν, οὐ δήπου δὲ τοῦ ἑαυτοῦ εἶναι.

Ἐπισημειοῦσθαι δὲ ἄξιον ὅτι ὅσα ὁ ἅγιος Μάξιμος μετοχὰς τῶν ὄντων ἔλεγε, τὴν ἀρετὴν, τὴν ἀγαθότητα, τὴν ζωὴν, σοφίαν, τὸ ὄν, τὸ ἀεὶ ὄν, ὃ καὶ ἀπειρίαν εἶπε, καὶ τἄλλα, ὧν καινοποιηθέντων καὶ δημιουργηθέντων, ὡς αὐτὸς εἶπεν, ἡ κτίσις κατὰ μετουσίαν ἔχει, τὰ τοιαῦτα ὁ μέγας Διονύσιος ἐρηκεν αὐτοαγαθότητα, αὐτοζωὴν, αὐτοσοφίαν, αὐτο-

A *universim, tum quæ in parte singulaque ipsa participant.* Ac rursus : *Quidam vero divinorum nostrorum sacra doctrina magistrorum, ipsius etiam per se bonitatis ac deitatis conditorem aiunt, eum, qui supra quam bonus et supra quam Deus est ; nempe ipsam per bonitatem ac deitatem dicentes, quod ex Deo bonificum ac deificum donum procedit.* Quæ omnia divus Maximus in Scholiis ad illa illustrans, cum aliis hæc quoque dicit : *Cum deitates inferiores audis, intellige angelorum atque hominum justorum.*

Sed et ipse sacer Dionysius in iisdem in hunc modum magis explicans verbisque attemperans : *Non aliud vero bonum esse dico, atque aliud quod est, aliudque vitam, aut aliud sapientiam : neque multos auctores, aliasque aliorum productrices superexcellentes inferioresque deitates.* Quod autem ea quæ B dicta sunt, sint extra Deum, eamque ob rem sanctus creata esse intelligat, atque eorum opificem Deum esse ponat, liquet vel ex ipsis qui dogmaticam Panopliam composuerunt. Ipsi enim vocem ὑποστάτης, pro eo quod est δημιουργὸς (conditorem scilicet et opificem) interpretati sunt ; sic enim etiam illic paraphrasi redditum est. Ostendit vero etiam ipse, cum sic ait : *Qui est, totius esse secundum virtutem omni esse superiorem causa* ὑποστάτης καὶ δημιουργὸς (*condens scilicet et efficiens, seu creans*) est. Totius esse ait, haud plane sui etiam ipsius esse.

Observatu autem dignum est, quæcunque sanctus Maximus rerum participationes dicebat, virtutem, bonitatem, vitam, sapientiam, quod est, quod est C semper (quod et infinitatem vocavit) aliaque, quorum innovatorum ac conditorum (ut ipse loquitur) creatura per participationem consors est, ejusmodi magnum Dionysium dixisse, ipsam per se bonitatem,

(17) *Τὴν δογματικὴν Πανοπλίαν.* Ipsam arbitror, quam toties Tomum Palamæ et fidem appellat : quam scilicet fidei expositionem in erratica illa synodo Callixti Palamitæ ediderunt, sibique visi sunt Scripturæ Patrumque testimoniis comprobare. Pulchra sunt quæ de participationibus, sive de abstractis et concretis, de formis easque habentibus metaphysice et ratione, ex Dionysio Maximoque, illius interprete, prosequitur Calecas, quibus Palamitarum elidit somnia, verumque Dionysii sensum aperit, in quibus sic metaphysice, utraque theologia, affirmante et negante, loquitur. Sed hæc pensiculatius observanda in ipsis Maximi D scholiis, longe auctioribus ac emendatioribus a nobis producendis, in quibus aliisque Maximi sententiis, sanioris theologiæ veræque scholastices lucida exstant ac illibata semina. Libet tamen in antecessum hic quoque (ubi tanta Dionysii atque Maximi) aliquid delibare. Quod ita habent Lancel. et Cord. : Διὸ καὶ τῶν πρώτων αὐτῶν, emend. ex Sandionys. nostroque sancti Hilarii, Sarrac. et aliis ipsoque hic Caleca, Διὸ καὶ πρῶτος αὐτῶν ὑποστάτης λέγεται· Primo formarum, et quæ ipsæ participantes dicuntur, earumque universalium, tum particularium, εἶτα τῶν ὅλων αὐτῶν· εἶτα τῶν μεριτῶν αὐτῶν (quæ verba omisit Cord. in versione), Deus conditor dicitur, quod nimirum hæc natura priora sint iis quæ illa participant ; quæ omnia egregie ipse Calecas, Maximum assectatus, explicat. Sequentibus statim nihil felicior idem Cord. qui meliora hauserit potuit, vel ex sodali Lanselo. Illud ergo ὅπου γέ τινες τῶν θείων ἡμῶν ἱεροδιδασκάλων καὶ τῆς αὐτοαγαθότητος καὶ θεότητος ὑποστάτην φασὶ τὸν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρθεον, quo Deus omnem bonitatem ac deitatem excedens, ipsius bonitatis et Deitatis auctor esse dicitur ac conditor, sic male sequentibus jungit, ut quod effectum, exque Deo auctore refert Dionysius ex theologorum sententia, ipse Deum faciat : vel ipsam sui auctorem, quæ sit Dei donum, ipsam bonitatem et deitatem, nescio qua battologia, obtrudat. Jungit itaque, τὴν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρθεον αὐτοαγαθότητα καὶ θεότητα, nec deterret ipse articulus, sic aperte hæc distrahens, redditque : *etiam ipsius per se bonitatis ac deitatis constitutivam vocant supraquam bonam et supraquam divinam per se bonitatem ac divinitatem, etc.* Vapulem ego, qui hæc mali theologi, nec saltem theologi, affirmem : ac vel a grammatico meliora exspectem ? Saniora Lansel : *Et bonitatis ipsius et divinitatis auctorem dicant Deum, qui bonitatem omnem et divinitatem superat : cum dicunt bonitatem ipsam et divinitatem esse munus a Deo profectum, etc.* Latuit forte etiam Palamitas Corderiana subtilitas, qui ipsi vocem ὑποστάτην δημιουργόν paraphrasi reddiderint : at proinde Dionysio auctore, Deitatis conditorem seu creatorem Deum admiserint. Quod vero reddit Cord. *per se bonitatis per se bonitatem constitutivam*, magis spectare videtur ad causam formalem : unde nihil conflici possit adversus Palamitarum increatam virtutem et divinitatem Deo comitem, nec ipsam Dei essentiam exsistentem.

Digitized by Google

vitam, ipsam sapientiam, ipsam essentiam, ipsum esse, et quæ his affinia sunt. Hæc vero sic nominat quod has participationes ab illis dividens, quæ participant, ipsasque secundum se subtili cogitatu absque subjecto sumens; puta virtutem ac potentiam absque eo qui potens est, et sapientiam absque eo qui sapiens, vitamque absque eo quod viveus, unumquodque ipsum aliquid dicit, verbi gratia, ipsam virtutem ac potentiam; ac si hoc solum vera puraque ac puta virtus sit et potentia, ipsaque vita; similiterque etiam reliqua. Velut etiam ipsam humanitatem, et ipsam albedinem, quæ prædicentur absque subjectis, hæcque adeo primo entia vocat. Participationes enim natura priores sunt iis quæ sunt, et quæ participant. Unde etiam primo horum omnium confertim Deum conditorem dicit. Non quod tempore priora sint, iis quæ ab illis denominationem sortiuntur, sed quod natura. Non enim hæc secundum se esse habent, sed in aliis. Deinde auctorem dicit uniuscujusque universorum participationis; tumque particularis cujusque universorum. Idemque in iis præstans, quæ participant, primo Deum auctorem ait, eorum quæ universe ipsas participant: deinde eorum quæ particulariter participant. Abstrahens enim mens participationes ab iis quæ participant primo eas considerat ut participationes; tumque ut tales participationes, puta ipsas bonitates, ipsas sapientias, sive quovis alio modo dicas; tumque velut hujus illiusve ipsam sapientiam et ipsam bonitatem. Hæc itaque Deum vocari ait, ex iis quæ sunt; puta, potentem, sapientem, justum, et maxime ab his, quæ primo sunt; puta, ipsam virtutem ac potentiam, ipsam sapientiam, ipsam justitiam. Sunt enim hæc natura, non tempore priora. Propterea etiam velut eorum quæ natura priora sunt, primo ipse ut parens, conditor atque opifex dicitur; deinde specierum, tumque individuorum. Ideirco ait: *Hæc quidem ex his quæ sunt, nominantur, ac maxime ab his quæ primo sunt.* Illa vero, supra quam ipsam vitam, supra quam ipsam sapientiam, supra quam ipsam bonitatem, quatenus omnium conditor et opifex, supra omnia, et ipsa quæ primo sunt, supercssentialiter est. Ideirco licet hæc, Deumque ipsam vitam et ipsam sapientiam, et ipsam virtutem ac potentiam vocemus; principii tamen Deique et causæ ratione, unum universorum, principium omne excedens et essentiam dicimus principium et causam; participatione vero atque ratione ejus quod ex causa est, quæ ex eo qui omnem excedit participationem, providentiæ vires derivantur ac facultates. Quemadmodum igitur ab his quæ participant, quæ creata sint, Deus sapiens, seu bonus, seu justus nominatur: sic et a participationibus, quæ ipsæ creatæ sint, puta ab ipsa sapientia, ipsaque justitia, ipsa sapientia, ipsa justitia nominatur, ut eorum auctor, secundum eam Theologiæ vim, quæ rationi causæ nititur: ac rursus super ipsam sapientiam, et super ipsam justitiam, secundum eam quæ inficians est, quatenus nihil prorsus eorum quæ sunt.

Manifestum igitur est ex iis quæ dicta sunt, vitam omnem et sanctitatem et simplicitatem et virtutem et bonitatem et sapientiam, quoad nos, naturales dici participationes: quoad Deum vero,

A ουσίαν, αὐτοεῖναι, καὶ τὰ παραπλήσια. Ὀνομάζει δὲ ταῦτα οὕτως, ὅτι τὰς μετοχὰς ταύτας, ἀπὸ τῶν μετεχόντων διαιρῶν, καὶ αὐτὰς καθ' αὐτὰς ἐπινοίᾳ λαμβάνων χωρὶς ὑποκειμένου, οἷον τὴν δύναμιν ἀπὸ τοῦ δυνατοῦ· καὶ τὴν σοφίαν ἀπὸ τοῦ σοφοῦ, καὶ τὴν ζωὴν ἀπὸ τοῦ ζῶντος, αὐτό τι ἕκαστον καλεῖ, οἷον αὐτοδύναμιν, οἱονεὶ τοῦτο μόνον εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν δύναμιν, καὶ αὐτοζωήν· ὁμοίως καὶ τὰ ἄλλα· ὥσπερ καὶ αὐτοανθρωπότητα καὶ αὐτολευκότητα, τὰ κατηγορούμενα ἄνευ τῶν ὑποκειμένων, καὶ ταῦτα πρώτως ὄντα καλεῖ· φύσει γὰρ αἱ μετοχαὶ πρότεραι τῶν ὄντων καὶ μετεχόντων· διὸ καὶ πρώτως τούτων πάντων ἀθρόον ὑποστάτην λέγει τὸν Θεόν· οὐχ ὅτι πρότερα τῷ χρόνῳ τῶν παρωνύμων ἀπ' αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι τῇ φύσει· οὐ γὰρ ἔχει ταῦτα

B καθ' ἑαυτὰ τὸ εἶναι, ἀλλ' ἐν ἄλλοις. Ἔπειτα αἴτιον φησὶν ἑκάστης τῶν καθόλου μετοχῆς· ἔπειτα τῆς μερικῆς ἑκάστης τῶν καθόλου. Καὶ ἐπὶ τῶν μετεχόντων ὁμοίως ποιῶν, πρώτως λέγει αἴτιον τὸν Θεὸν τῶν ὅλως αὐτῶν μετεχόντων, εἶτα τῶν μερικῶς αὐτῶν μετεχόντων. Ἀφαιρῶν γὰρ ὁ νοῦς τὰς μετοχὰς ἀπὸ τῶν μετεχόντων, πρῶτον αὐτὰς θεωρεῖ ὡς μετοχάς, ἔπειτα ὡς τοιάσδε μετοχάς· οἷον αὐτοαγαθότητας, αὐτοσοφίας, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως, εἶτα ὡς τοῦδε ἢ τοῦδε αὐτοσοφίαν καὶ αὐτοαγαθότητα. Τὰ μὲν οὖν ὀνομάζεσθαι τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν ὄντων φησίν· οἷον δυνατόν, σοφόν, δίκαιον, καὶ μάλιστα τῶν πρώτως ὄντων· οἷον αὐτοδύναμιν, αὐτοσοφίαν, αὐτοδικαιοσύνην· φύσει γάρ, οὐ χρόνῳ ταῦτα πρό-

C τερα· διὸ καὶ ὡς τῇ φύσει προτέρων, πρώτως αὐτὸς ὡς γεννῶν λέγεται ὑποστάτης καὶ δημιουργός· εἶτα τῶν εἰδῶν αὐτῶν· εἶτα τῶν ἀτόμων· διὸ καὶ λέγει, *Ταῦτα μὲν ὀνομάζεται ἀπὸ τῶν ὄντων, καὶ μάλιστα τῶν πρώτως ὄντων*· τὰ δὲ ὑπερουσιοζωήν, ὑπεραυτοσοφίαν, ὑπεραυτοαγαθότητα, ὡς ὑποστάτης πάντων καὶ δημιουργὸς, ὑπὲρ πάντα καὶ τὰ πρώτως. Διὸ εἰ καὶ ταῦτα καὶ τὸν Θεὸν αὐτοζωὴν καὶ αὐτοσοφίαν καὶ αὐτοδύναμιν καλοῦμεν, ἀλλ' ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν πάντων ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· μεθεκτῶς δὲ εἴτουν αἰτιατῶς τὰς ἐκδιδομένας

D ἐκ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικὰς δυνάμεις. Ὥσπερ οὖν ἀπὸ τῶν μετεχόντων κτιστῶν ὄντων ὁ Θεὸς ὀνομάζεται σοφὸς, ἢ ἀγαθὸς, ἢ δίκαιος· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν μετοχῶν κτιστῶν οὐσῶν, οἷον τῆς αὐτοσοφίας καὶ αὐτοδικαιοσύνης, ὀνομάζεται αὐτοσοφία καὶ αὐτοδικαιοσύνη, ὡς αἴτιος αὐτῶν, κατὰ τὴν αἰτιολογικὴν θεολογίαν· καὶ πάλιν ὑπὲρ τὴν αὐτοσοφίαν, ὑπὲρ τὴν αὐτοδικαιοσύνην, κατὰ τὴν ἀποφατικήν, ἐφόσον μηδὲν τῶν ὄντων ἐστὶ κατά τι.

Δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων ὡς πᾶσα ζωὴ καὶ ἁγιότης καὶ ἁπλότης καὶ ἀρετὴ καὶ ἀγαθότης καὶ σοφία πρὸς μὲν ἡμᾶς μετοχαὶ λέγονται φυσικαὶ, πρὸς δὲ τὸν Θεὸν μετέχοντα ὡς τεχνητὰ τῆς παρα-

Digitized by Google

δειγματικῆς αἰτίας καθ' ὁμοιότητα ἐκείνου παρηγμένα, καὶ ὁμωνυμοῦντα αὐτῷ. Καὶ ἐπεὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ ἀγαθότητος καὶ ἀθανασίας καὶ σοφίας καὶ γινώσκεται καὶ ὀνομάζεται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν ἡμῖν, ἃ καὶ περὶ αὐτὸν λέγεται, ὡς περὶ ἡμᾶς τὰ ἡμέτερα κτήματα καὶ ἔργα, εἴτε ἀποτελέσματα, εἴτε καὶ ἐνέργειαι· οὐ γὰρ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἔν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον (18)· διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ ἁπλότης ἔργα λέγονται αὐτοῦ παρὰ τῷ ἁγίῳ Μαξίμῳ. Ἔτι δὲ περὶ αὐτὸν οὐσιωδῶς θεωρεῖσθαι, ὡς ἐνέργειαι· οὐσιωδῶς δὲ, ὅτι οὐ κατὰ μετοχὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, δείκνυσι ταῦτα ὄντα τὸν Θεὸν, σοφίαν, ἀγαθότητα, ζωὴν, καὶ τἆλλα μονοειδῶς καὶ ἑνιαίως.

A participantia, velut arte facta, exemplaris causa secundum ejus similitudinem producta, aliaque ratione idem ac ipse nomen sortita. Ac quia Deus, non alia bonitate quæ in ipso est et immortalitate et sapientia vel noscitur, vel nominatur, sed ab illis quæ in nobis sunt, quæ et circa ipsum dicuntur, velut circa nos esse dicuntur nostra prædia atque opera, sive effectus vocare libeat, sive actiones, ἐνεργείας. Non enim ex suis ipsius, sed ex iis quæ sunt circa ipsum, aliam ex alio colligentes repræsentationem, in unum aliquod evadimus exile veritatis simulacrum, ut auctor est Gregorius Theologus; idcirco etiam ejus bonitas et sapientia et simplicitas, illius effectus dicuntur a sancto Maximo. Præterea vero circa ipsum essentialiter considerari, ut operationes seu actus; essentialiter vero, quia non

B secundum participationem, sed secundum essentiam suam, ostendit Deum hæc esse, sapientiam, bonitatem, vitam, et reliqua, uniformiter et unite.

Ὥστε αἱ λεγόμεναι μετοχαὶ τοῦ Θεοῦ, αἱ μὲν εἰσὶ φυσικαὶ, αἵ κτισταί εἰσιν· αἱ δὲ παραδειγματικαὶ καὶ οἷον τεχνικαὶ, αἵ εἰσιν αὐτός· καὶ αὗταί εἰσιν ἔκτιστοι· ἃς ἔχει ὡς ἑαυτὸν ἔχων. Καὶ αἱ φυσικαὶ αὗται μετοχαὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ Μαξίμῳ τοῦ Θεοῦ ἔργα λέγονται οὐκ ἠργμένα χρονικῶς· οὐχ ὅτι πᾶσα ζωὴ ἐν αὐτῷ οὐσιωδῶς ὑπάρχει, εἴτ' οὖν πραγματικῶς· φυτικὴ καὶ ἄλογος, καὶ λογικὴ καὶ νοερὰ καθ' αὑτήν· ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτῆς λόγον, διὰ τοὺς ἐν τῷ Θεῷ ἀνάρχους αὐτῶν λόγους, οἳ οὐδέποτε ἤρξαντο ἐν αὐτῷ· ἀλλ', ὡς εἴρηται, ἔχει αὐτοὺς, ὡς ἑαυτὸν ἔχων· καὶ ὥσπερ αἱ ἐν ἡμῖν ζωαὶ καὶ ἁπλότητες καὶ ἀπειρίαι ἄναρχοι λέγονται διὰ τοὺς ἐν τῷ Θεῷ ἀ ἄρχους αὐτῶν λόγους, οὕτως ἡ ἐν τῷ Θεῷ ζωὴ καὶ ἁπλότης καὶ ἀπειρία καὶ ἀθανασία περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς λέγονται διὰ τὰ περὶ αὐτὸν, ἤγουν τὰ φυσικὰς μετοχάς· ἀφ' ὧν ἅπερ ἐστὶν αὐτὸς, ὡς περὶ αὐτὸν νοοῦμεν, κατὰ τὸν τρόπον τοῦ ἡμετέρου νοῦ. Καὶ οὐκ ἀνάγκη τὸν τρόπον τοῦ ἡμετέρου νοῦ ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ· οὐδὲ γὰρ τῷ λίθῳ ἀποδιδόαμεν τὴν ἀϋλίαν, εἰ καὶ ἀΰλως αὐτὸν νοοῦμεν.

Proinde, quæ dicuntur Dei participationes, aliæ quidem sunt naturales, quæ sunt creatæ; aliæ vero exemplares ac velut artificiales, quæ sunt ipsæ; et hæ sunt increatæ: habetque illas Deus, ut qui ipse se habeat. Atque naturales hæ participationes, Dei opera dicuntur a sancto Maximo, non cœpta in tempore; non quod omnis vita essentialiter in illo exsistat, sive realiter; ipsa nimirum secundum se vegetabilis et rationis expers, et rationalis et intelligens; sed secundum suam rationem, propter suas in Deo principii expertes rationes, quæ in eo nunquam cœperunt; sed, ut dictum est, illas habet utique ipse se habeat. Et sicut quæ in nobis sunt vitæ et simplicitates et infinitates principii expertes

C dicuntur, propter principii expertes eorum in Deo rationes; sic quæ in Deo est vita et simplicitas et infinitas et immortalitas, circa Deum essentialiter dicuntur propter id quod est circa ipsum (naturales scilicet participationes), ex quibus est, ut ea quæ ipse est, quasi circa ipsum intelligamus, secundum modum nostrum intelligendi. Nec necesse est, ut lapidi tribuimus immaterialitatem, tametsi eum modum intellectus nostri tribuamus Deo. Nam nec immaterialiter intelligimus.

Ἔτι τε δῆλον καὶ τὴν ἐν ἡμῖν θεότητα κτιστὴν εἶναι. Εἰ γάρ εἰσι πολλοὶ θεοὶ καὶ κύριοι, ὡς φησὶ Παῦλος, παρὰ τὸν ἕνα πρῶτον φύσει Θεὸν καὶ Κύριον, δῆλον καὶ τὴν κατ' αὐτοὺς θεότητα οἰκείαν αὐτοῖς εἶναι, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, τελειότητα, καὶ οἷον ποιότητα καὶ ἕξιν παρὰ Θεοῦ δεδωρημένην, εἰς σύστασιν καὶ τελειότητα τῆς λογικῆς φύσεως, καὶ τὴν πρὸς τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἐφέρειαν. Δῶρον γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς δέδωκε τοῦ θεοῦσθαι δύνασθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι, καὶ αὐτῷ κατὰ μίμησιν προσεγγίζειν· *Γίνεσθε γὰρ*, φησὶν, *οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος*· καὶ, *Γίνεσθε μιμηταὶ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά*· ὅπερ εἰσαί τι σπέρμα ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐνεφύτευ-

Præterea liquet, quæ in nobis est, deitatem creatam esse. Si enim sunt dii multi et domini, ut ait Paulus, præter unum primum natura Deum et Dominum, manifestum est etiam eorum deitatem illis propriam perfectionem esse, secundum magis et minus, ac velut qualitatem, habitumque Dei munere acceptum, ad constitutionem ac perfectionem naturæ utentis ratione, imaginisque ac simulitudinis accuratam rationem seu expressionem. Tribuit enim Deus nobis donum, quo dii ac boni fieri possumus, eique per imitationem accedere: *Estote* enim, inquit, *misericordes, sicut Pater vester cælestis*[a]; et, *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi*[b]. Donumque illud velut semen quoddam nostræ ad eum

[a] 1 Cor. viii, 5. [a] Luc. vi, 36. [b] Ephes. v, 1.

(18) Orat. 38 et 42.

Digitized by Google

reformationis, mentibus nostris rerum Auctor inseruit, qui ad imaginem ac similitudinem suam nos condidit ; estque in nobis congenitum principium, quo dii bonique efficiamur ; ac primum inter Dei dona dicitur, ut quod multorum in nobis bonorum, dummodo velimus, exsistat principium. Bonorum enim quæ in nobis a Deo sunt, similitudo primum beato Dionysio ponitur, cui similitudini ipsique similitudini, ipsisque similibus, sive etiam imitantibus, donumque ipsum participantibus, Deum eminere, idem ait, ac prorsus omni quæ dicatur, participationi. Quemadmodum enim superessentialis dicitur, super essentiam omnem creatam, non quod ipse suæ ipsius essentiæ emineat : sic et supra principium et supra Deum, supraque bonitatis et supra deitatis principium, velut supra omne principium et causam nostræ quovis modo perfectionis ; ac supra omnes dono gratiæ deos, supraque omnem eorum deitatem, omneque donum et gratiam quæ nobis competit, exque nostris ratione exsistit.

Occasio igitur seu ratio et donum, ut dii bonique evadere possimus, θεαρχία dictum est, et ἀγαθαρχία (deitatis scilicet ac bonitatis principium), sequiturque deitatis hoc principium, coævum nobis esse, ac propterea creatum, habitumque ab omnium Deo, animo nostro inditum ; abusu quidem principium immediate efficiens ; quemadmodum etiam timor initialis dictus est principium dilectionis ad Deum ; proprie vero, formale, naturæ nostræ utenti ratione competens ad perfectionem suam nanciscendam. Sicque adeo Deus deitatis ac bonitatis principium efficiens est : auctore enim Dionysio : *Forma est in iis quæ forma carent, ut formæ principium ;* quod vero in nobis deitatis ac bonitatis principium dicitur, formale principium est, quo dii et boni sumus. Huic autem Deus emiuet, velut qui formæ expers sit in formis, ac forma superior. Quamobrem etiam Deus, ex his ut creatis, tanquam eorum auctor, affirmate laudatur ; deque eo rursus, velut qui illis emineat, ea negantur. Merito igitur deitas hæc etiam donum appellata est, quo dii bonique efficimur, Dionysio, Epistola ad Caium, monachum, rogantem : *Quomodo qui est supra omnia, etiam supra principium deitatis et bonitatis sit.* Cui respondens, ait: *Si divinitatem et bonitatem intelligas rem ipsam bonifici et deifici doni quo deificamur et boni efficimur*, et quæ sequuntur.

Secundum illud igitur, secundum quod aliquid tale redditur, secundum hoc et specificatur, eique coævum est quod specificatur, illique tum proprium tum ex ejus ratione ac proportionatum, atque hæc imitatio est. Deique illa imitatio, ejus muneris vi, quo nullum a Deo nobis majus donum est, qua Deo similes, uti dictum est, quoad licet, accurate efficimur, forma vocatur ac species, his, qui imitantur, et ad illam se habent, prout imitantur ; quanquam ipsa hæc imitatio, quatenus intentum illi exemplar non assequitur, *imitatio inimitabilis*, et ipsa magis

A σεν ὁ Δημιουργὸς τῆς πρὸς αὐτὸν ἀναπλάσεως, κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν δημιουργήσας ἡμᾶς · καὶ ἔστιν ἡμῖν σύμφυτος ἀρχὴ τοῦτο τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι · ὃ καὶ πρῶτον τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν λέγεται, ὡς ἀρχὴ πολλῶν ἀγαθῶν ἡμῖν, εἰ βουλοίμεθα, γινόμενον. Τὴν γὰρ ὁμοίωσιν τῶν ἐν ἡμῖν παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν τὸ πρῶτον ὁ θεῖος Διονύσιος φησὶν, ἥτινος ὁμοιότητος καὶ αὐτοομοιότητος, καὶ αὐτῶν τῶν ὁμοιουμένων, ἢ καὶ μιμουμένων, καὶ αὐτοῦ τοῦ δώρου μετεχόντων, ὁ αὐτὸς ὑπερκεῖσθαι λέγει τὸν Θεὸν, καὶ ὅλως πάσης μετοχῆς εἶναι λεγομένης. Ὥσπερ γὰρ ὑπερούσιος λέγεται ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν δημιουργηθεῖσαν, οὐχ ὅτι αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας ὑπέρκειται, οὕτω καὶ ὑπέρ-
B ἀρχιος καὶ ὑπέρθεος, καὶ ὑπὲρ ἀγαθαρχίαν καὶ ὑπὲρ θεαρχίαν, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῆς ὑπωσοῦν ἡμῶν τελειότητος, καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς χάριτι θεοὺς, καὶ ὑπὲρ τὴν κατ' αὐτοὺς θεότητα, καὶ πᾶσαν δωρεὰν καὶ χάριν προσήκουσαν καὶ ἀνάλογον ἡμῖν.

Ἡ τοίνυν ἀφορμὴ καὶ τὸ δῶρον τοῦ θεοῦσθαι δύνασθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι θεαρχία εἴρηται καὶ ἀγαθαρχία · καὶ ἕπεται ταύτην τὴν θεαρχίαν σύγχρονον εἶναι ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦτο κτιστὴν, καὶ ἔξιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ, παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ ἐγγινομένην · καταχρηστικῶς μὲν ἀρχὴν ποιητικὴν οὖσαν προσεχῶς · ὥσπερ καὶ ἀρχὴ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης ὁ στοιχειωτικὸς εἴρηται φόβος · κυρίως δὲ εἰ-
C δικὴν, προσήκουσαν τῇ λογικῇ ἡμῶν φύσει πρὸς τελείωσιν αὐτῆς, ὡς εἶναι μὲν τὸν Θεὸν θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ποιητικήν · Ἔστι γὰρ, φησὶν ὁ Διονύσιος, εἶδος ἐν τοῖς ἀνειδέοις, ὡς εἰδεάρχης · τὴν δὲ ἐν ἡμῖν θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν εἰδικὴν ἀρχὴν, ᾗ ἐσμεν θεοὶ καὶ ἀγαθοί · ὑπὲρ ταύτην δὲ τὸν Θεὸν, ὡς ἀνείδεον ἐν τοῖς εἴδεσιν, ὡς ὑπὲρ εἶδος · διὸ καὶ ἀπὸ τούτων, ὡς ἀπὸ κτιστῶν, καταφάσκεται ὁ Θεὸς ὡς αἴτιος αὐτῶν · καὶ πάλιν αὐτοῦ ἀποφάσκονται, ὡς ὑπὲρ ταῦτα ὄντος. Εἰκότως ἄρα ἡ θεότης αὕτη καὶ δῶρον εἴρηται τῷ ἁγίῳ, καθ' ὃ θεούμεθα καὶ ἀγαθυνόμεθα, ἐν τοῖς πρὸς Γάϊον τὸν θεραπευτὴν, ἐρωτῶντα, Πῶς ὁ πάντων ἐπέκεινα καὶ ὑπὲρ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ἐστίν. ὯΙ ἀπο-
D κρινόμενος, φησὶν, Εἰ θεότητα καὶ ἀγαθότητα νοήσαις αὐτὸ τὸ χρῆμα τοῦ ἀγαθοποιοῦ καὶ θεοποιοῦ δώρου, καθὸ θεούμεθα καὶ ἀγαθυνόμεθα, καὶ τὰ ἑξῆς.

Κατ' ἐκεῖνο οὖν, καθ' ὃ γίνεταί τι τοιόνδε, κατὰ τοῦτο καὶ εἰδοποιεῖται, καὶ σύγχρονόν ἐστι τῷ εἰδοποιουμένῳ, οἰκεῖόν τε καὶ ἀνάλογον αὐτῷ · καὶ αὐτὴ ἡ μίμησις, καὶ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν μίμημα, δι' αὐτοῦνος δώρου μείζονος ὄντος ἡμῖν πασῶν ἐκ Θεοῦ δωρεῶν, ὡς εἴρηται, ἐμφερεῖς τῷ Θεῷ γινόμεθα, κατὰ τὸ δυνατὸν, εἶδος λέγεται τοῖς μιμουμένοις · καὶ πρὸς τοῦτο καθὸ μιμοῦνται πεφύκασι · καὶ μέντοι καὶ τὸ μίμημα τοῦτο, ὡς μὴ δεικνύμενον, οὐ ἐοίεται ἀρχετύπου, ἀμίμητον μίμημα εἴρηται τῷ μεγάλῳ Διονυσίῳ · ἤγουν μίμημα μὴ μιμεῖσθαι αὐτὸ

Digitized by Google

δυνάμεων. Καὶ γὰρ ἡ ἐνέργεια μιμεῖται μὲν τὴν A
οὐσίαν, οὐ δύναται δὲ ἐφικέσθαι πρὸς μίμησιν ἄλλο
ἢ τὰ κτίσματα. Διὸ καὶ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν ἐπέκεινα.
Ἐπάγει γοῦν, *Καθ' ὅ ἀμίμητος* (19) *καὶ ἄσχετος
ὑπερέχει τῶν μιμήσεων καὶ τῶν σχέσεων, καὶ
τῶν μιμουμένων καὶ μετεχόντων.*

Ἀλλὰ καὶ θεοποιὸν εἴρηται αὐτὸ τὸ μίμημα, ἢ
ὅτι κατὰ τοῦτο πεποιώμεθα οἱ κατὰ χάριν θεοί, καὶ
τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἀποσώζοντες· ἢ ὅτι πρὸς τὸ τοιού-
τους εἶναι ἀφορμή ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὸ θεῖον βάπ-
τισμα προσεχῶς θεοποιὸν εἴρηται δῶρον, καὶ
θεουργικὰ φῶτα τὰ τῆς Γραφῆς λόγια, ὁ Διονύσιος
φησίν.

Εἰ τοίνυν ἡ θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία μίμησίς ἐστι B
τῶν μιμουμένων τὸν Θεὸν, καὶ μετοχὴ τῶν μετεχόν-
των ἐκ μιμήσεως ἐγγινομένη, ὧν ὁ Θεὸς ἁπάντων
ὑπέρκειται, δῆλον ὅτι ἐστὶ κτιστή. Κατὰ γὰρ τὸν
μέγαν Βασίλειον (20), *Τὰ μετὰ Θεὸν κτίσματα, καὶ
ἐμοὶ σοὶ ἡμῖν, κἂν ἄλλα ἄλλων προτετιμημένα
τυγχάνῃ.*

Ἔτι ἐκ τῶν εἰρημένων φαίνεται εἶναι καὶ τὸ τῆς
προνοητικῆς δυνάμεως ὄνομα ὁμώνυμον. Ἔστι μὲν
γὰρ προνοητικὴ δύναμις ὁ Θεὸς, ὥσπερ καὶ δημιουρ-
γικὴ, τῶν ὅλων οὐσία καὶ δύναμις· εἰσὶ δὲ καὶ αἱ
ῥηθεῖσαι προνοητικαὶ δυνάμεις ὑποστᾶσαι ἐκ Θεοῦ,
τὰς φυσικὰς λέγω μεθέξεις, καὶ ὅσα ὁ θεῖος Μάξι-
μος (21) συνεκτικὰ καὶ φρουρητικὰ τῶν ὄντων εἶπε· C
τὰ συνουσιωμένα καὶ εἰδοποιὰ ἑκάστοις, καὶ οἰκεία-
ὧν ἀφαιρεθέντων, τὰ μετέχοντα τῆς οἰκείας καὶ
κατὰ φύσιν τάξεως διαπεσεῖται. Καίτοι γε καὶ τὸν
ἀέρα μέθεξιν ἠγητέον, εἰ; ἀναπνοὰς ἡμῖν πρὸς τὸ
ζῆν ἐκκεχυμένον. Καὶ τὰς αἰσθήσεις προνοητικὰς
καὶ σωστικὰς δυνάμεις τῶν ἐν ἡμῖν καταλαμβάνο-
μεν· καὶ τὴν ἰατρικὴν καὶ νομοθετικὴν, καὶ ὅλως
πᾶσαν ἀρετὴν καὶ ἐπιστήμην καὶ τέχνην.

Ἔτι δὲ τὸν πρὸς τὸν Θεὸν φόβον, καὶ τἄλλα ὅταν
ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καθ' ἑαυτὴν ἀπορῇ τῷ ἀνθρώπῳ
χαριζόμενα παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων
ἐπίβασιν· εἴτε πνεῦμα σοφίας, εἴτε πνεῦμα ἐπιστή-
μης καὶ ἰσχύος, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι D
προνοητικὰς δυνάμεις προελθούσας ἡμῖν ἐκ Θεοῦ
ἀποφαινόμενος.

Ὡς δὲ καὶ πρόνοια λέγεται μὲν αὐτὸ ὁ προνοού-
μενος Θεός· ἔστι δὲ καὶ κατὰ τοὺς ἁγίους, Μάξιμόν
τε καὶ Δαμασκηνὸν, ἡ ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη
ἐπιμέλεια· καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ Ἑλ-

Dionysio dicta est ; id est, imitatio, quæ rem ipsam imitari satis nequeat. Virtus namque seu actio imitatur quidem ipsa essentiam, non tamen potest præter creaturas imitando aliud assequi ; hincque adeo est, ut Deus illis emineat. Denique subdit : *Quatenus is qui inimitabilis omnique solutus habitu est et absolutus, imitationibus et habitibus, hisque quæ imitantur et quæ participant, antecellit.*

Sed et deifica dicta est hæc imitatio, vel quod secundum eam imbuti sumus, qui per gratiam dii sumus, ac similitudinem incolumem servamus ; vel quod causa est atque ratio ut tales evadamus. Quemadmodum etiam divinum baptisma deificum donum continue appellatum est, vocatque Dionysius deifica lumina Scripturæ oracula.

Siquidem igitur divinitatis bonitatisque principium imitatio est, eorum quæ Deum imitantur, et participatio eorum quæ participant ex imitatione obveniens, quibus omnibus Deus eminet, palam est illud creatum esse. Nam ut auctor est magnus Basilius : *Quæ a Deo secunda sunt, creaturæ sunt, et nobis conserva, tametsi alia aliis præstantiora ac nobiliora sint.*

Præterea ex dictis liquet, etiam Providentiæ nomen, ex illis esse, quæ sub una voce, multa diversaque significent. Est enim Deus, uti creationis, sic et providentiæ vis, universorum substantia ac virtus. Sunt et quas dicebam providentiæ vires, ex Deo exsistentes, naturales scilicet proprietates ; ac quæcunque beatus Maximus dixit res conservare eisque incolumitatem præstare ; consubstantiata scilicet rebus singulis et specificantia, illisque propria ; quibus sublatis, quæ participant a proprio et naturali decident ordine. Atqui etiam aer participatio censendus est, sic nobis ad respirandum quo vitam confoveamus, affusus. Sed et sensus providentiæ vires intelligimus, iisque quæ nobis insunt incolumitatem præstantes ; medicinam item et jurisprudentiam, omnemque prorsus virtutem et scientiam et artem.

Ad hæc et Dei timorem, aliaque, cum mens humana dirigente et consilio atque motore egeat, homini a Deo concessa ; sive Spiritum sapientiæ dicas, sive scientiæ et fortitudinis [a], ac quæ ejus generis sunt, non erraveris, qui Providentiæ vires nobis a Deo provenientes, hæc pronuncies.

Quia vero Providentia dicitur is quoque qui providet, Deus, estque etiam providentia, auctoribus sancto Maximo ac sancto Damasceno, quæ a Deo cura rebus impenditur ; aitque magnus

[a] Psal. xi. 1.

(19) *Καθ' ὅσον ὁ ἀμίμητος.* Etiam noster S. Hilarii articulum habet, ut et Salinaci minor : longeque elegantius est, τὸ ἄσχετος, quod reddit Cord. approbatque Lanselius, *incomprehensibilis*, mihi non placuerim, obstant, sequens vox σχέσεων, unde Deus dictus ἄσχετος. Maximique, et Pachymeræ expositionis consensus. Est ergo ἄσχετος, qui nullo habitu, seu habitudine vel necessitudine tenetur : nulla denique forma præditus est quæ non sit ipse simplicissimus Deus, in seque omnino absolutus.

(20) Ad Amphiloch. *De Spiritu sancto.*

(21) *De charitate* centuria 3.

Digitized by Google

Athanasius Oratione adversus Græcos : *Ex eo quod Deus Verbum homo factus est, universorum providentiam innotuisse, ac qui eam subministret sitque illius auctor, ipsum Deum Verbum:* quodque jam dictas participationes, quas mens ex illis quæ participant subtili cogitatu dividens, singulas ipsum aliquid vocat, rebus creatis arcenseri paucis sermo ostendit. Idcirco merito aiebant, divus quidem Maximus : *Deum, cunctis iis quæ participant et quæ participantur infinities infinite eminere;* divus vero Dionysius, ipse a seipso dubium ac quæstionem solvens, quid, ipsam divinitatem regnumque et dominationem et deitatem existimet; quidve ipsi velit nominum duplicatio; puta, cur dicatur Deus ipsa sanctitas ipsarum sanctitatum, ipsaque divinitas Ipsarum divinitatum aliaque, solutionem subjungit. Quia nimirum : *Quanto præstant, iis quæ non sunt ea quæ sunt sancta, vel divina, vel dominantia, vel regia; ac rursus, ipsæ participationes, ipsis participantibus; tanto rebus omnibus est sublimior, qui est super omnia, cunctisque participantibus et iis quæ participari possunt imparticipabilis.*

Enimvero, si ea quæ sancto Dionysio primo entia vocantur, in Deo subsisterent, essentque increata, et quæ hoc quod est esse differrent, haudquaquam Deus una res atque unum ens communi omnium calculo haberetur : nisi forte ejusmodi unum, ut sunt ea quæ ex multis, unius participatione, unum sunt; nec sane Deus eorum conditor diceretur, aut ea produxisse; at neque aliorum quidpiam antiquius illis diceretur : proque generum ac specierum indole particularius universaliusque in eis cerneretur : nam quod habet aliquid se antiquius, neque increatum est, neque æternum. Sic enim idem doctor ait : *Primum donum ipsius esse, cum ipsa supraquam bonitas producat, merito ab antiquiore et prima participationum laudatur.* Non itaque de illis diceretur, quod et ipsa esse participent. Nam quod primo est, id nullius particeps est. Sic enim ipse ait : *Etenim principia sunt, et primo sunt, et tum principia sunt. Et si viventium, quatenus vivunt, principium dicere ipsam vitam : similiumque, quatenus similia sunt, ipsam similitudinem : et copulatorum, quatenus copulata sunt, ipsam copulationem : et ordinatorum, quatenus ordinata sunt, ipsam ordinationem : et similiter in aliis, quacunque hoc aut illud, aut utrumque aut multa participando, vel hoc vel illud, vel utrumque aut multa dicuntur, ipsas participationes ipsasmet primum esse participare invenies, et quod sunt, primum esse; tumque hujus aut illius principia esse; et quod esse participant, et esse et participari.* Non diceret sanctus Maximus in suis ad eum locum Scholiis : *Re-*

Λέγων φησὶ, *Διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου ἡ τῶν πάντων ἐγνώσθη πρόνοια, καὶ ὁ ταύτης χορηγὸς καὶ δημιουργὸς, αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος* · καὶ ἐπεὶ τὰς εἰρημένας μετοχὰς, ἃς ὁ νοῦς ἐκ τῶν μετεχόντων ἐπινοίᾳ διαιρῶν, αὐτό τι ἕκαστον καλεῖ, συντεταγμένας τοῖς κτίσμασι ὁ λόγος διὰ βραχέων ἔδειξε · διὰ τοῦτο εἰκότως ὁ μὲν θεῖος Μάξιμος ἔλεγε, *Πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μετεχομένων ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται* · ὁ δὲ θεῖος Διονύσιος (22), αὐτὸς παρ' ἑαυτοῦ λύων τὴν ἀπορίαν, τί οἴεται αὐτοαγαθότητα καὶ βασιλείαν καὶ κυριότητα, καὶ θεότητα, καὶ τί βούλεται αὐτῷ ὁ τῶν ὀνομάτων διπλασιασμός · οἷον, διὰ τί λέγεται ὁ Θεὸς αὐτοαγιότης αὐτοαγιοτήτων, καὶ αὐτοθεότης αὐτοθεοτήτων, καὶ τἆλλα· ἐπάγει λύσιν, Ὅτι *καθόσον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἅγια, ἢ θεῖα, ἢ κύρια, ἢ βασιλικὰ, καὶ αὖ τῶν αὐτομετεχόντων αἱ αὐτομετοχαὶ, κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυται πάντων τῶν ὄντων ὁ ὑπὲρ πάντα, καὶ πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν* (23) *ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος.*

Ἀλλὰ μὴν, εἰ τὰ παρὰ τῷ ἁγίῳ Διονυσίῳ (24) λεγόμενα πρώτως ὄντα ἐν τῷ Θεῷ ὑφίσταντο, καὶ ἄκτιστα ἦσαν κατὰ τὸ εἶναι διαφέροντα, οὐκ ἂν ὁ Θεὸς ἓν πρᾶγμα καὶ ἓν ὂν παρὰ πάντων ὡμολογεῖτο· εἰ μήπου τοιοῦτον ἦν, ὡς τὰ ἐκ τῶν πολλῶν ἕν, τῇ τοῦ ἑνὸς μετοχῇ · οὐδέ γε δημιουργὸς αὐτῶν ὁ Θεὸς ἐλέγετ' ἂν, οὐδὲ παραγωγεύς · εἰ γὰρ τὰ ἐν ἑαυτῷ αὐτός ἐστιν, ἔσται καὶ ἑαυτοῦ δημιουργός · οὐδέ γε πρεσβύτερον τούτων οὐδὲν τῶν ἄλλων ἐλέγετο · καὶ τὸ μερικώτερόν τε καὶ τὸ καθολικώτερον ἐν τούτοις ἐθεωρεῖτο, κατὰ τὴν τῶν γενῶν τε καὶ εἰδῶν φύσιν · ὃ γὰρ ἔχει τι πρεσβύτερον ἑαυτοῦ, οὔτε ἄκτιστον οὔτε ἀΐδιον. Οὕτω γὰρ ὁ αὐτὸς διδάσκαλος φησὶ (25), *Πρώτην τὴν τοῦ αὐτοεῖναι δωρεὰν ἡ αὐτοϋπεραγαθότης προβαλλομένη, τῇ πρεσβυτέρᾳ καὶ πρώτῃ τῶν μετοχῶν ὑμνεῖται.* Οὐκ ἂν ἐλέγετο περὶ αὐτῶν ὅτι καὶ αὐτὰ τοῦ εἶναι μετέχει. Τὸ γὰρ πρώτως ὂν οὐ μετέχει τινός. Οὕτω γὰρ αὐτὸς φησὶ (26), *Καὶ γὰρ αἱ ἀρχαὶ εἰσὶ, καὶ πρῶτον εἰσὶν, εἶτα ἀρχαὶ εἰσί. Καὶ εἰ βούλει τῶν ζώντων, ὡς ζώντων, ἀρχὴν φέραι τὴν αὐτοζωήν* · καὶ τῶν ὁμοίων, ὡς ὁμοίων, τὴν αὐτοομοιότητα · καὶ τῶν ἡνωμένων, ὡς ἡνωμένων, τὴν αὐτοένωσιν · καὶ τῶν τεταγμένων, ὡς τεταγμένων, τὴν αὐτόταξιν· καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα τοῦδε, ἢ τοῦδε μετέχοντα, ἢ ἀμφοτέρων ἢ πολλῶν, ἢ τόδε ἢ τόδε, ἢ ἀμφότερα, ἢ πολλὰ λέγεται, τὰς *αὐτομετοχὰς* εὑρήσεις τοῦ εἶναι πρῶτον αὐτὰς μετεχούσας · καὶ τῷ εἶναι πρῶτον μὲν οὔσας · ἔπειτα τοῦδε ἢ τοῦδε ἀρχὰς οὔσας · καὶ τῷ μετέχειν τοῦ εἶναι, καὶ οὔσας καὶ μετεχομένας. Οὐκ ἂν ἐλέγετο παρὰ

(22) *De divin. nom.*

(23) *Πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν.* Reliqui habent, καὶ τῶν μετοχῶν. Sed perinde est. Omisit Lauselius in vers. dum reddit, *eaque omnia quæ participant (superat) auctor qui communicari non potest.* Paulo tamen felicior Corderio qui τὸ, τῶν μετεχόντων καὶ τῶν μετοχῶν, jungit voci, ὁ αἴτιος, non voci ὑπερίδρυται, dum reddit, *et omnium participantium et participationum auctor.*

(24) *De divin nom.* c. 2, § 6.

(25) Ibid. c. 5, § 6.

(26) Ibid. § 5.

Digitized by Google

τοῦ ἁγίου Μαξίμου ἐν τοῖς ἐπὶ τούτοις Σχολίοις, A *rum autem principia intellige, quæ primo in creatione sunt producta: nec quod ea quæ sunt, hæc participent, pro sua necessitudine.* Quod enim est *pro necessitudine* ac convenienter, hoc significat quod est naturale.

'Αρχὰς δὲ τῶν ὄντων τὰ πρώτως ὑποστάντα ἐν τῇ κτίσει νόησον· οὐδ' ὅτι τούτων τὰ ὄντα μετέχει οἰκείως ἑαυτοῖς· τὸ γὰρ οἰκείως τὸ κατὰ φύσιν δηλοῖ.

Οὐ μὴν οὐδὲ τοῦτ' ἂν ἐλέγετο περὶ αὐτῶν τῷ μακαρίῳ Διονυσίῳ (27), ὡς εἶεν ταῦτα ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχηγικώτερα· καὶ ὅτι οὐ κυρίως πρώτως ὄντα λέγεται· ἐπάγει γὰρ οὕτως, *Εἰ δὲ καὶ ὁ φιλόσοφος ἀξιοῖ Κλήμης πρός τι παραδείγματα λέγεσθαι τὰ ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχηγικώτερα, πρόεισι μὲν οὐ διὰ κυρίων καὶ αὐτελῶν καὶ ἁπλῶν ὀνομάτων ὁ λόγος αὐτῷ· συγχωροῦντας δὲ καὶ τοῦτο ὀρθῶς λέγεσθαι, τῆς θεολογίας μνημονευτέον φασκούσης, ὅτι,* « Οὐ παρέδειξά σοι τοῦ πορεύεσθαι (28) ὀπίσω αὐτῶν, » *ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς τούτων ἀναλογικῆς γνώσεως ἐπὶ τὴν πάντων αἰτίαν, ὡς οἷόν τε, ἀναχθῶμεν.* Ὅρα ὅτι σαφῶς ἐν τούτοις ὁ ἅγιος δηλοῦν βούλεται ὡς οὐ δεῖ τούτων ὀπίσω πορεύεσθαι, καὶ προσκυνεῖν ὡς ἄκτιστα· εἰκόνες γάρ εἰσι καὶ ὁμοιώματα τῶν πρώτως ὄντων παραδειγμάτων, ἃ ὁ Θεός ἐστιν αὐτός· ἔχει γὰρ ταῦτα, ὡς ἑαυτὸν ἔχων, καὶ ἑνὸν αὐτοῖς· οὐχ ἕτερα παρ' αὐτόν· δι' ὧν ὁμοιωμάτων δῆτα καὶ εἰκόνων ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀναλογικῶς ἀναγόμεθα. Ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα ἄκτιστα ἦσαν, καὶ παραδείγματα ἂν ἐκαλοῦντο, καὶ ἁπλῶς καὶ κυρίως πρώτως ὄντα ἐλέγοντο. Τὸ δὲ μεῖζον, εἴπερ ταῦτα ὧν ὁ Θεὸς ὑπερέχει τοσοῦτον, ἐν τῷ Θεῷ εἰσι καὶ ἄκτιστα, λείπεται εἶναι ἐν τῷ Θεῷ, ὡς βεβαιοῦσιν οἱ νέοι θεολόγοι, τὰ μήτε ὄντα, μήτε ἄγια, ἢ κύρια, ἢ βασιλικά· καὶ ἔξει ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ Πατρὸς τὰ ἐν αὐτῇ φυσικὰ, ὡς ὂν πρὸς μὴ ὄν, ὃ καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσι, καὶ ὡς ἅγιον πρὸς μὴ ἅγια. Ἀλλ' οὐδ' ἂν αὐτὸς ὁ διάβολος εἴποι εἶναί τι ἐν τῷ Θεῷ μὴ ἅγιον, μηδὲ κύριον, μηδὲ βασιλικόν. Ἴσον γάρ ἐστιν ἐν τῷ Θεῷ βλασφημεῖν εἶναί τι ἀκάθαρτον, καὶ δουλοπρεπὲς καὶ δοῦλον.

Ὅμως αὐτοὶ ἐν τοῖς εἰρημένοις, τὸ τῆς θεότητος εὑρόντες ὄνομα, καὶ τῆς αὐτοζωῆς, καὶ τὸ τῆς προ-

At neque hoc de illis diceretur a beato Dionysio: Esse hæc in eis quæ sunt, principaliora, nec proprie dici primo esse. Subdit enim: *Si autem vult Clemens philosophus, exemplaria ad aliquid dici, quæ sunt in rebus principaliora: procedit quidem, cum sic loquitur, non per propria toialioque (ut sic dicam) et simplicia nomina. Sed si concedamus etiam hoc recte dici, oportet meminisse theologiæ, quæ ait:* « Non ostendi illa tibi, ut eas post illa [28]; » *sed ut per horum quadam proportione cognitionem ad omnium causam, quoad possumus, addeamur.* Vide palam in istis sanctum dicere, non esse eundum post illa, nec colenda esse ut increata. Imagines enim sunt et simulacra eorum, quæ primo sunt, exemplarium, quæ sunt Deus ipse. Habet enim hæc Deus, ut qui ipse seipsum habeat, et in eis sit, non quæ sint alia præter ipsum; per quæ simulacra et imagines, proportione quadam ad primam causam provehimur. Verum si hæc quoque increata essent, utique etiam exemplaria vocarentur, omninoque ac proprie primo entia dicerentur. Quodque majus est: Si hæc, quibus Deus tantopere præcellit, in Deo sunt et sunt increata, reliquum est esse in Deo, ut asserunt novi theologi, quæ nec entia sint, nec sancta, aut dominæ vel regia; habebitque Dei Patris essentia in se naturalia, quæ comparentur velut ens et non ens (quod et illi fatentur) velutque sanctum et non sanctum. At nec ipse diabolus dixerit, esse in Deo aliquid non sanctum, neque dominum neque regium. Perinde autem est, ac si quis blasphemia in Deo asserat esse quid immundum et servile et servum.

Ipsi nihilominus in iis quæ dicta sunt, inventodivinitatis nomine, ipsiusque vitæ, et virtutis pro-

[28] Exod. xxv, 40; Deut. xi, 25.

(27) Ibid. § 9.

(28) *Οὐ παρέδειξά σοι αὐτὰ τοῦ πορεύεσθαι.* Hoc Dionysius τῆς θεολογίας pronuntiatum adducit. Card. *Scripturæ* vertit, existimatque esse ipsum locum Exodi II, ubi dicitur Mosi: Ὅρα, ποίησον κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι· *Vide, fac secundum exemplar* (id est, modulum) *quod tibi monstratum est:* quasi sic sibi Dionysius indulserit ut Scripturæ verba mutaret, uti quandoque divino afflatu apostoli fecere; putatque se rem habere ex Pachymere, ac quasi ille sic sentiat. Mihi nec ille sensit, nec theologia ipsa Scriptura est, vel ejus singularis aliquis locus, sed sacra doctrina, et quam vulgo dicimus *theologiam*, quæ documentum hoc ex Scriptura colligat: ex utroque scilicet loco margini ascripto: quorum altero dicat Deus, ostendisse sehæc Mosi quasi modulum faciendi operis: altero prohibeat ire post simulacra. Quod enim eadem sit ratio, quoad hoc, sensilium et intellectilium (quæ non sint ipsæ Dei νοήσεις καὶ θελήματα· *Dei notiones et voluntates seu decreta*, ac proinde ipse Deus, sed quid perinde creatum, etsi nobilius ordinisque superioris sub Deo, quem unum colendum et adorandum ex Scriptura accepimus), merito theologia, quod sic ostensa exemplaria ut ratio operis, quodque interdictum sit ire post simulacra, nec ipsa hæc exemplaria ostensa docent, ut eamus post illa: id est, ut ea colamus. Sicque scite paraphrasi sua declarat Pachym. dum ait: Φησὶ τοίνυν ὁ Πατὴρ, ὅτι Εἰ κἀκεῖνος τὰ νοητὰ τῶν αἰσθητῶν ἐκάλεσε παραδείγματα (« Ὅρα γὰρ, φησὶ, ποιήσεις κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι »), ἀλλ' οὖν οὐκ εἰσὶ τοιαῦτα παραδείγματα νοητὰ ἐκεῖνα, ὥστε καὶ προσκυνητὰ εἶναι, ὡς τὰ θεῖα θελήματα· ἀλλὰ κἀκεῖνα ποιήματά εἰσι, καὶ ἔχομεν ἀκούειν καὶ περὶ αὐτῶν, καθὼς ὁ Μωϋσῆς περὶ τῶν αἰσθητῶν εἶπεν, ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, « Οὐ παρέδειξά σοι ταῦτα τοῦ πορεύεσθαι. » *Ait itaque Puter, etsi etiam ille intellectilia sensilium exemplaria vocavit (« Vide enim, inquit, facies secundum exemplar quod tibi monstratum est »), non tamen intellectilia illa ejusmodi exemplaria sunt; quæ etiam adoranda sint, ut divinæ voluntates; sed sunt illa quoque creata, debemusque etiam de illis audire, quemadmodum Moyses, quasi ex Dei nomine, de sensilibus dixit, « Non ostendi tibi hæc ut ambules, » etc.*

Digitized by Google

videntiæ, ac si quid ejusmodi alia aliaque ratione, sive etiam humano more crassius dictum est, talibusque iisdem vocibus diversis nominum significationibus impediti, quæ jam dicta sunt, sanciverunt, sic a vera sanctorum mente abhorrentia, ac lumen tenebris adversatur : talibusque, quæ digna sint barathro concludentes, superioribus jam expositam suam fidem confirmarunt, nullam rationem habentes vel communium, exque majestate convenientium de Deo opinionum, vel Scripturæ, vel etiam doctorum. Perque eumdem modum omnes etiam quas usurparunt sanctorum auctoritates, in Tomo exposuerunt; velut est illud magni Athanasii dicentis : *Nomen Deus secundum est a natura;* nempe ne hic quoque intelligentes, cum nullum sit nomen vel definitio essentiam Dei, ac quod quid est esse, repræsentans, cuncta nos nomina in secundis ex effectibus collecta, Deo tribuere, ex quibus sapientem, potentem, justum eum intelligimus. Idque adeo causæ est cur magnus Athanasius Dei nomen secundum dixerit; vel quia postea Deus appellatus est, hominibus ex nihilo in rerum naturam productis. Illi vero operationem, Dei nomine significatam, secundum ab essentia dicunt, quanquam theologi dicant : *Deus est sempiterna essentia, universorum opifex auctorque;* perinde abutentes perverseque detorquentes magni Basilii verba in *Confutationum* libris, cum ait : *Est quoddam ordinis genus;* subditque : *In his igitur, priorem auctorem dicimus; secundum vero, quod est ab auctore :* non intelligentes, quod prius dicitur et secundum non inducere naturarum rerumque diversarum distinctionem, quando hæc non temporis ratione, sed ratione duntaxat auctoris, et ejus quod est ab auctore, ipsisque adeo ordinis considerantur : uti res se habet in Deo et Patre, ac Filio, dictaque verba usurpasse Basilium, loquendo de ordine quem inter se habent divinæ personæ, Pater et Filius : non ut illis distinctionem essentiæ et operationis seu virtutis, uti Palamas abusus est, significaret. Sin autem, eamdem incommutabiliter essentiæ ac operationis rationem concedant, uti se res habet in Patre et Filio, quorum una substantia est : tumque distinctionem, quæ est penes auctorem et id quod est ab auctore, faciant : aut potius duorum alterum necessarium erit, ut vel Patrem et Filium distinguant, distinctione penes essentiam et operationem, ut ipsi loquuntur : vel etiam operationem seu virtutem, essentiam et personam subsistentem Patrique et Filio et Spiritui sancto consubstantialem admittant.

Rursus, cum magnus Athanasius adversus Arianos dixerit : *Si velle circa ea quæ non sunt, Deo tribuunt, quidni id quod est voluntate superius, in Deo non agnoscunt? quodque sicut voluntati adversatur, quod est contra mentem et consilium, sic antecellit præitque voluntati, quod est secundum naturam.* Ex his concludunt, uti dictum est, secundum eamdem consequentiam, divinam essentiam ad divinam se operationem habere. Itaque hic quoque non intellexerunt, idem respectu diversorum, quæ

A νοητικῆς δυνάμεως, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ὁμωνύμως ἢ καὶ ἀνθρωπινώτερον εἰρημένον, καὶ ταῖς τοιαύταις ὁμωνυμίαις συμποδισθέντες, τὰ προειρημένα ἀπεφήναντο, ἃ πρὸς τὸν ἀληθῆ νοῦν τῶν ἁγίων τοσοῦτον ἀπάδει, ὅσον τὸ φῶς πρὸς τὸ σκότος ἀντίκειται, καὶ διὰ τῶν τοιούτων, βαράθρων ἄξια συμπεράνατες, τὴν ἑαυτῶν προεκτεθεῖσαν ἐβεβαίωσαν πίστιν, μήτε τῶν κοινῶν καὶ ἀξιολόγων περὶ Θεοῦ ὑπολήψεων, μήτε τῆς Γραφῆς, μηδὲ τῶν διδασκάλων πεφροντικότες. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ πάσας, αἷς τῶν ἁγίων ἐχρήσαντο ῥήσεσιν, ἐν τῷ Τόμῳ ἐξηγήσαντο· οἷον ἐκεῖνο τὸ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, φήσαντος, *Τὸ Θεὸς ὄνομα δεύτερόν ἐστι τῆς φύσεως·* ἀγνοήσαντες κἀνταῦθα ὡς ἐπεὶ οὐδέν

B ἐστιν ὄνομα ἢ ὅρος τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ τὶ εἶναι παραστατικὸν, πάντα τὰ ὀνόματα κατὰ δεύτερον λόγον ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων συνάγοντες, τῷ Θεῷ ἀνατίθεμεν· ἐξ ὧν σοφὸν, δυνατὸν, δίκαιον αὐτὸν καταλαμβάνομεν. Διὰ τοῦτο ὁ μέγας Ἀθανάσιος τὸ Θεὸς ὄνομα δεύτερον εἰρήκει· ἢ ὅτι ὕστερον ὠνομάσθη Θεὸς, τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραχθέντων. Οἱ δὲ δευτέραν τὴν ἐνέργειαν ἀπὸ τοῦ Θεὸς ὀνόματος σημαινομένην πρὸς τὴν οὐσίαν φασὶ, καίτοι τῶν θεολόγων λεγόντων, *Θεὸς ἐστὶν ἀΐδιος οὐσία, δημιουργικὴ τῶν ὅλων,* προσχρώμενοι διαστρόφως καὶ τοῖς τοῦ μεγάλου Βασιλείου, εἰρηκότος ἐν τοῖς Ἀντιῤῥητικοῖς, *Ἔστι τε τάξεως εἶδος·* καὶ ἐπαγαγόντος, *Ἐν τούτοις οὖν πρότερον τὸ αἴτιον λέγομεν· δεύτερον τὸ αἰτιατόν·* ἀγνοήσαντες ὅτι τὸ πρότερον καὶ τὸ δεύτερον

C οὐκ εἰσάγει φύσεων καὶ πραγμάτων ἑτέρων διαφοράν, ὅταν μὴ κατὰ χρόνον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τάξιν θεωρῆται, ὥσπερ ἔχει ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς τάξεως, ἣν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὰ θεῖα πρόσωπα, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς, τοῖς εἰρημένοις ἐχρήσατο· οὐ μὴν πρὸς διάκρισιν οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ὡς ὁ Παλαμᾶς παρεχρήσατο. Εἰ δὲ μὴ, δότωσαν τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας, ὡς ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, μιᾶς οὐσίας αὐτοῖς οὔσης· καὶ τότε τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν διάκρισιν ποιεῖτωσαν· ἢ μᾶλλον ἀναγκασθήσονται δυοῖν θάτερον, ἢ τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν

D διακρίνειν κατὰ τὴν τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ὡς αὐτοί φασι, διάκρισιν· ἢ καὶ τὴν ἐνέργειαν οὐσίαν καὶ πρόσωπον ὑφεστῶς, καὶ ὁμοούσιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, ὁμολογεῖν.

Πάλιν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου εἰρηκότος κατὰ Ἀρειανῶν, *Εἰ τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων διδόασι τῷ Θεῷ, διὰ τί τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ; καὶ ὅτι ὥσπερ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρκειται καὶ προηγεῖται τοῦ βούλεσθαι τὸ κατὰ φύσιν·* ἐκ τούτων συμπεραίνουσιν, ὡς προείρηται, ὡς κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολούθησιν ἡ θεία οὐσία πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν ἔχει. Ἠγνόησαν οὖν κἀνταῦθα πρῶτον μὲν ὅτι τὸ αὐτὸ τῇ ἀποβλέψει τῇ

Digitized by Google

πρὸς τὰ ἐξ αὐτοῦ διάφορα αἰτιατὰ διαφόρως λέγεται πρὸς ταῦτα· ὥσπερ ὁ αὐτὸς καὶ εἷς ἄνθρωπος, παραδειγματικῶς εἰπεῖν, καὶ πατὴρ λέγεται, καὶ οἰκοδόμος καὶ στρατηγὸς, ἂν οὕτω τύχῃ, τῇ πρὸς τὰ αἰτιατὰ ἀποβλέψει· ἀλλὰ πρὸς μὲν τὸν υἱὸν λέγεται πατὴρ, ὡς φύσις καὶ εἶδος, καὶ αἴτιος ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει· πρὸς δὲ τὰ ἄλλα αἴτιος εἶναι λέγεται, ὡς τεχνίτης. Καὶ ὁ Θεὸς οὖν καὶ Πατὴρ, ὡς ἐν μικρῷ λόγῳ τὰ μεγάλα σταθμᾶσθαι, πρὸς μὲν τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα ὡς φύσις ἔχει, πρὸς δὲ τὰ κτίσματα, ὡς βούλησις ἢ θέλησις, μετὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος λέγεται· ἐπεὶ πρὸς τὰ δυνατὰ γενέσθαι, καὶ μὴ γενέσθαι, λέγω ὅσα τῆς βουλήσεως ἢ θελήσεως εἴρηται, ἡ βούλησις αἰτία λέγεται. Καὶ ἐπεὶ ἡ μὲν φύσις ἀεὶ πρὸς ἓν ἔχει, ὥσπερ εἰς οἰκεῖον τέλος, τόδε πῦρ πῦρ γεννᾷ, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἄνθρωπον· τὰ δὲ τῆς θελήσεως ἠρτημένα πολλὰ καὶ διάφορά εἰσι· διὰ τοῦτο ὁ μὲν Πατὴρ ἀεὶ γεννᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ προβάλλεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀνάρχως καὶ ἀτελευτήτως· τὰ δὲ κτίσματα ὁ εἷς Θεὸς, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἅγιον, ὡς μία βούλησις τὰ ἀποτελέσματα παράγει, κατὰ τὸν ὡρισμένον τῇ αὐτοῦ βουλήσει χρόνον.

A ex illo sunt tanquam effectus ex causa, per comparationem ad illa diversimode nominari. Quemadmodum unus ac idem homo (ut sub exemplo loquar) et pater dicitur, et ædificator, duxque et imperator, si res ferat, per respectum ad effecta eaque quæ ex illo sunt: filii tamen ratione, pater dicitur, ut natura et genus, auctorque in eodem genere; aliorum vero ratione, causa dicitur et auctor velut artifex. Itaque Deus etiam et Pater (ut brevi sermone res magnas expendamus) ad Filium quidem et Spiritum quod spectat, ut natura se habet: quod vero ad creaturas attinet, ut voluntas et consilium una cum Filio et Spiritu dicitur. Voluntas namque causa dicitur, in iis quæ fieri contingit et non fieri: quæ nimirum sub voluntatem et consilium cadunt. B Quodque natura ad unum semper se habeat, ut in finem proprium: ignis ignem, et homo hominem generat: quæ vero ex voluntate pendent, multa sunt et diversa: idcirco Pater semper gignit Filium et producit Spiritum sanctum, absque ullo principio aut fine: creaturas vero unus Deus, Pater et Filius et Spiritus sanctus, tanquam una voluntas effectus in rerum naturam producit, secundum tempus ipsius voluntate constitutum.

Δεύτερον αὐτοὺς διέλαθεν, ὅπερ οἱ θεολόγοι φασὶν, Ὅτι μεῖζόν ἐστι τῷ Πατρὶ γεννήτορα εἶναι ἰδίου Υἱοῦ καὶ προβολέα Πνεύματος ἢ δημιουργὸν τῆς κτίσεως. Καθόλου γὰρ ἐπὶ πάντων τὸ τῆς φύσεως καὶ τοῦ εἴδους τέλος τοῦ ἀπὸ τῆς τέχνης μεῖζον. Διὰ ταῦτα ἐπειδὴ οἱ Ἀρειανοὶ ποιητὴν μὲν καὶ τεχνίτην ἔλεγον τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, Πατέρα δὲ φύσει οὐδαμῶς, ὁ ἅγιος εἶπεν, ὅτι Εἰ τὸ ἔλαττον τῇ ἀξίᾳ συγχωροῦσι, διὰ τί τὸ μεῖζον οὐ διδόασι; Καὶ εἰ κατὰ βούλησιν αἴτιον ἡγοῦνται, διὰ τί τὸ τιμιώτερον τῇ ἀξίᾳ καὶ ὑπερκείμενον, τὸ κατὰ φύσιν, οὐκ ἀπονέμουσι τῷ Θεῷ; Ὡς γὰρ ἐν τοῖς αἰτιατοῖς τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον, οὕτω κἀν τοῖς ὀνόμασιν, οἷς ταῦτα ὀνομάζονται, τιμιώτερα καὶ σεμνότερα ἄλλα ἄλλων ἡγούμεθα εἶναι.

Præterea eos latuit, quod dicunt theologi, majus esse Patri genitorem esse Filii sui et productorem Spiritus sancti, quam esse rerum auctorem ac creatorem. Universim enim in omnibus naturæ finis ac speciei potior est quam artis. Idcirco, quia C Ariani Deum et Patrem creatorem quidem ac artificem dicebant, Patrem vero natura nequaquam admittebant, ait sanctus: Si id quod minus est dignitate concedunt, quidni tribuunt quod majus est? Et si voluntate auctorem et causam sentiunt, quidni quod dignitate præstantius est ac superius (quod nempe secundum naturam est) Deo ascribunt? Quemadmodum enim in iis quæ ex causa sunt majus est et minus, sic quoque in nominibus, quibus hæc exprimuntur, alia aliis nobiliora et venerabiliora esse existimamus.

Πάλιν τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον εἰρηκότος οὕτωσι, *Ὥστε κἂν τι νοήσῃς τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Πνεύματος κατωτέρω*· αὐτοὶ ἐν τῷ Τόμῳ ἡγοῦνται τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα προαιώνια εἶναι· τὰ δὲ πρὸ τῶν αἰώνων ἄκτιστα, ὧν ἀνωτέρω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπε· κἂν τούτων, ὡς εἴρηται, συμπεραίνουσι τὴν θείαν ἐνέργειαν κατωτέρω τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ. Ἠγνόησαν γὰρ ὅτι τοῦτο βούλεται ὁ ἅγιος, ὅτι οὐ μόνον τὰ δημιουργήματα ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ὡς Θεὸς εἷς, δεδημιούργηκεν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ τούτων πλείω· καὶ ἔτι εἴπερ οἷόν τε τῇ διανοίᾳ ἀναβάντας καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς τοὺς αἰῶνας, ἐν δημιουργὸς ἐστιν ὁ Θεὸς, ἐπινοῆσαι δημιουργήματα καὶ ἀποτελέσματα, ὅσα ἂν ἡ φαντασία ὑποβάλῃ, καὶ ὑπὲρ ταῦτά ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ταῦτα πάντα δημιουργεῖν δύναται· Θεὸς γάρ ἐστιν ὁμοούσιος Πατρὶ καὶ Λόγῳ. Διὸ καὶ εἴρηκε, *Κἂν τι νοήσῃς τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, καὶ τοῦτό ἐστι*

Rursus cum magnus Basilius in iis quæ scribit ad Amphilochium, ita dixerit: *Quamobrem si quid supra sæcula mente conceperis, hoc quoque Spiritu inferius exsistit*; ipsi in Tomo, ea quæ sæculis superiora sunt, præterna esse existimant. Quæ vero D ante sæcula sunt, increata, quibus Basilius Spiritum superiorem dixerit. Hincque, uti dicebamus, concludunt divinam operationem inferiorem esse divina Essentia. Nescierunt enim hoc velle sanctum, nedum has creaturas, Spiritum sanctum una cum Patre et Filio, ut qui unus Deus sit, condidisse; sed et longe his plures: adhucque si liceat mentis cogitatu, superatis etiam sæculis, quorum Spiritus conditor est, creaturas effectusque concipere, quidquid denique animus informarit, supra illa esse Spiritum sanctum, nec quicquam vetare quin illa creare possit. Deus enim est Patri et Verbo consubstantialis. Idcirco etiam dixit: *Si quid etiam supra sæcula mente conceperis, hoc quoque Spiritu*

Digitized by Google

inferius, et extra Spiritum exsistit. Quæ autem extra Spiritum sunt, etiam nobis conserva sunt, quantumvis majore præstantia excellentiisque, alia aliis nobiliora sint.

Rursusque dicente divo Dionysio: *diviuas mentes moveri circulariter, dum principio fineque carentibus pulchri boniqne splendoribus uniuntur*, inde arbitrati sunt esse principii expertes quasdam virtutes et deificationes, ipsosque, qui deificentur principii expertes ac increatos pronuntiarunt. Sane quidem nullum angelos habituros finem, una omnium fides est; principii vero expertes quonam modo quis credat, eos qui essendi principium nacti sunt, et sub tempore procreati? Non bene itaque hic quoque intellexerunt, appellare sanctum, quæ circa Deum versantur, angelorum intellectiones, motus ac considerationes. Subdit enim: *Sive admissiones exceptionesque vocare decet, sive considerationes.* Quodque intellectiones hæ et notitiæ ac illustrationes ab eodem in eumdem desinunt, et circa Deum versantur, moveri eos circulariter dixit; quodque circa principii ac finis expertem sint ii motus, *principii et finis expertes* dicit. *Pulchri* autem *ac boni* dicuntur, vel quia ob primo pulchrum ac bonum eas nacti sunt angeli, quomodo pulchri bonique creatio dicitur: vel quia ad pulchrum et bonum referuntur, pulchrique et boni simulacra sunt.

Quamquidem igitur sanctus hasce illustrationes ἐπιβολὰς (quasi mentis apprehensiones ac considerationes) vocavit, manifestum est non esse illas increata quædam in Deo, sed notitias circa Deum versantes: uti dictum est, quibus alii magis, alii minus ei uniuntur. Quanquam si etiam æternas eas diceret, ne sic quidem turbari oporteret ob principii expertis (ἀνάρχου) rationem. Semper enim beati angeli sine ulla interruptione eas intellectiones habent. *Semper* enim, inquit, *vident faciem Patris mei, qui est in cœlis*[46]. Sed et quod adjectum est *circulariter* non patitur esse illas principii expertes, ut illi acceperunt. Non enim Deus in modum circuli, principii ac finis expers est, sed absolute ac indefinite. Ad eumdem modum, reliquas etiam sanctorum doctorum sententias, quibus in Tomo usi sunt, male exposuerunt, praveque detorquendo, novitatem suam confirmarunt: quamvis nedum sanctis palam adversantur, sed et secum ipsi committuntur. Falsum enim, ut aiunt, tum veritati pugnat, tum ipsum sibi. Qui enim fieri potest, ut quod infinities infinite ferius est Dei Essentia, ab ea rursus inseparabile

τοῦ Πνεύματος κατωτέρω, καὶ ἔξω τοῦ Πνεύματος. Τὰ δὲ ἔξω τοῦ Πνεύματος καὶ ὁμόδουλα ἡμῖν, κἂν μάλιστα ὑπερβολαῖς ἀξιωμάτων ἄλλα ἀλλων προτετιμημένα τυγχάνῃ.

Πάλιν τοῦ θείου Διονυσίου (29) φάσκοντος, *Κυκλικῶς οἱ θεῖοι νόες κινοῦνται, ἑνούμενοι ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ*, ἐντεῦθεν ἐδόξασαν ἀνάρχους τινὰς δυνάμεις καὶ θεώσεις· καὶ δὴ καὶ τοὺς θεωμένους ἀνάρχους καὶ ἀκτίστους ἀπεφήναντο. Ἀτελευτήτους μὲν οὖν ἔσεσθαι τοὺς ἀγγέλους παρὰ πάντων πιστεύεται· ἀνάρχους δὲ πῶς ἄν τις πιστεύσειε, τοὺς ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβόντας, καὶ ὑπὸ χρόνον γενομένους; Παρενόησαν οὖν κἀνταῦθα ὅτι ὁ ἅγιος τὰς περὶ Θεοῦ νοήσεις τῶν ἀγγέλων κινήσεις φησὶ καὶ ἐπιβολάς· ἐπάγει γὰρ, *Εἴτε παραδοχὰς χρὴ καλεῖν αὐτὰς, εἴτε ἐπιβολάς*. (30) Καὶ ἐπεὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ καταλήγουσι, καὶ περὶ τὸν Θεὸν αἱ νοήσεις αὗται καὶ γνώσεις καὶ ἐλλάμψεις στρέφονται, κυκλικῶς αὐτοὺς κινεῖσθαι εἶπεν· ἃς διὰ τὸ περὶ τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀτελευτήτου εἶναι *ἀνάρχους καὶ ἀτελευτήτους* φησί· καὶ *τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ* λέγονται, ἢ ὅτι διὰ τὸ πρώτως καλὸν καὶ ἀγαθὸν ὑπῆρξαν τοῖς ἀγγέλοις, ὥσπερ ἡ κτίσις τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ λέγεται· ἢ ὅτι πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἀναφέρονται, καὶ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ εἰσιν ὁμοιώματα.

Ἐπεὶ τοίνυν ἐπιβολὰς αὐτὰς ὁ ἅγιος εἴρηκε, δῆλον ὡς οὐκ εἰσὶν ἄκτιστά τινα ἐν τῷ Θεῷ αὗται αἱ ἐλλάμψεις, ἀλλὰ περὶ Θεοῦ γνώσεις, ὡς εἴρηται, καθ' ἃς ἐνοῦνται αὐτῷ, οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἧττον. Καίτοι γε, εἰ καὶ ἀΐδιους αὐτὰς ἔλεγεν, οὐδ' οὕτω ταράττεσθαι ἐχρῆν διὰ τὸν τοῦ ἀνάρχου λόγον· ἀεὶ γὰρ τὰς νοήσεις ταύτας οἱ θεῖοι ἔχουσιν ἄγγελοι, μὴ διακοπτομένας. *Διὰ παντὸς γὰρ*, φησὶ, *βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς*. Καὶ τὸ *κυκλικῶς* δὲ προσκείμενον τὸ ἀνάρχους αὐτὰς εἶναι ἀφαιρεῖται, ὡς αὐτοὶ ἐδέξαντο· οὐ γὰρ κυκλικῶς ὁ Θεὸς ἀναρχός ἐστι καὶ ἀτελεύτητος, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ἀπροδιορίστως. Κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ τὰς λοιπὰς τῶν ἁγίων διδασκάλων ῥήσεις, ἃς ἐν τῷ Τόμῳ ἐχρήσαντο, παρεξηγήσαντο· καὶ οὕτω διὰ τῶν τοιούτων τὴν ἑαυτῶν ἐβεβαίωσαν καινοτομίαν· καίτοι γε οὐ μόνον τοῖς ἁγίοις φανερῶς ἀντιφέρονται, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς περιπίπτουσι. Τὸ γὰρ ψεῦδος, φασὶ, τῇ τε ἀληθείᾳ καὶ ἑαυτῷ πολεμεῖ. Πῶς γὰρ τὸ ἀπειράκις ἀπείρως ὑφειμένον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ αὖθις ἀχώριστον αὐτῆς ἐνδέχεται εἶναι, ὡς αὐτοί φασι; Πῶς δὲ ἐκ τῆς οὐσίας, οὐκ οὔσης ζωῆς,

[46] Matth. xviii, 10.

(29) *De divin. nom.* c. 4, § 8.

(30) *Εἴτε παραδοχὰς χρὴ καλεῖν αὐτὰς, εἴτε ἐπιβολάς.* Facilius hæc intelliguntur, quam Latinis vocibus redduntur. Sic itaque vocat motus illos cœlestium Potestatum earumque intellectiones: παραδοχὰς, ut quasi passive in eis recipi atque admitti intelliguntur: ἐπιβολὰς vero, ut quasi active ab eis elici proprioque conatu, quo scilicet ipsi mentis oculum Deo adhibent, et in eum conjiciunt (quod est proprie ἐπιβάλλειν, etiam in corporeo oculo), longeque est ab æterno et sine principio, quod sic nedum in mente angelica est, sed et ab ea procedit. Accepit ergo Dionysius τὸ ἄναρχον et ἀτελεύτητον, prout in circulo (quæ est maxima ὁμωνυμία), uti recte Calecas advertit.

Digitized by Google

προάγεται ζωή; δεῖ γὰρ ὑποτιθέναι τὴν οὐσίαν ζωὴν πρότερον, ὥσπερ καὶ ζωὴ ἐκ ζωῆς, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ λέγεται. Πῶς δὲ τὸ τούτων ὑποδεέστερος κυρίως θεότης ὀνομάζεται, καὶ ταῦτα μήτε οὐσία, μήτε ὑπόστασις ὄν; Πῶς δὲ ἡ κυρίως αὐτὴ θεότης κίνησίς ἐστιν ἐν τῷ Θεῷ; Πῶς δὲ ἐνεργούμενον; Τὸ γὰρ ἐνεργούμενον καὶ γινόμενόν ἐστι· τὸ δὲ γίνεσθαι ἐπὶ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους λέγεται, ἐφ' ὧν τὸ δυνάμει, καὶ ἡ κίνησις καὶ ἡ γένεσις χώραν ἔχει. Πῶς δὲ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ τὸ μὴ ὄν; τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μήτ' οὐσία μήθ' ὑπόστασις, μήτε μὴν συμβεβηκός. Καίτοι φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος κατ' Εὐνόμιον ἐν δ' λόγῳ, ὅτι *τὸ ἀγέννητον ἐπὶ Θεοῦ ἢ οὐσία ἐστὶν, ἢ συμβεβηκός. Παρὰ ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἕτερον.* Ὥστε εἰ παρὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ συμβεβηκὸς ἠπίστατο καὶ τρίτον εἶναι τὴν ἐνέργειαν, οὐκ ἂν ἐν τῇ διαιρέσει ταύτῃ παρέλιπε. Πῶς δὲ πρᾶγμά φασι τὸ μήτε οὐσία, μήθ' ὑπόστασις ὄν, μήτε μὴν συμβεβηκός; Πῶς δὲ ἐκ τοῦ ὑφεστῶτος τὸ μὴ ὑφεστὼς καὶ ἀνούσιον; Ἀλλ' ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τοῖς πρὸς Εὐνόμιον ἔφη, *Τὸ ἀνούσιον οὐ Θεός.*

sit, ut illi aiunt? Quomodo vero ex essentia, quæ non sit vita, producitur vita. Prius enim necesse est ut essentiam vitam supponamus, uti etiam vita ex vita, et lumen de lumine, de Patre et Filio dicitur. Quomodo autem quod his inferius est, proprie Deitas nuncupatur, idque cum nec essentia sit, nec hypostasis seu persona? Quomodo quæ proprie ipsa Deitas est, in Deo motus est? Quomodo operatum? Quod enim operatum est, etiam generatum effectumque est. Generari autem et fieri, in materia et forma dicitur, in quibus locum habet quod potentia est, et motus ac generatio. Quomodo autem est in Deo, quod nihil est? Hoc enim est, quod neque essentia, nec hypostasis seu persona; ac neque accidens est. Atqui, ait magnus Basilius, lib. IV *Adversus Eunomium*, *Ingenitum in Deo, aut essentiam esse seu substantiam, aut accidens. Præter hæc enim, nihil aliud est.* Quamobrem si præter substantiam accidens, etiam tertium aliquod (nempe operationem novisset) haud plane in ea divisione omisisset. At quomodo rem dicunt, quod nec substantia est, nec hypostasis seu persona, sed neque accidens? Quomodo, ex eo quod est subsistens, id quod non est subsistens, expersque essentiæ seu substantiæ est? Atqui ait Gregorius Nyssenus in libris *Adversus Eunomium : quod expers substantiæ est, Deum non esse.*

Καὶ αὖθις αὖτη τῶν καινῶν δογμάτων ἡ τερατεία, τὸ πιστεύειν εἰς τὸ μὴ ὄν. Ἀλλὰ τίνα ἔχει λόγον τὸ μὴ καθ' αὐτὸ ὑφεστὼς καὶ ἀνούσιον τῶν ὑφεστώτων δημιουργὸν καὶ αἴτιον εἰσάγειν, καὶ αὐτὸ τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον καὶ μακαριότητος τέλος εἶναι, καὶ κληρονομίαν τῶν ἁγίων λέγειν; Πῶς δὲ πάλιν τὸ ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον φυσικὸν ἢ καὶ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ ἀναγορεύουσι; Καὶ μήν, οἱοῖα τὰ φυσικὰ τινὸς ἂν εἶεν, καὶ τὸ ἐκ τῶν φυσικῶν τοιοῦτον εἶναι ἀνάγκη. Πῶς οὐ σαφὴς ἀντίφασις τὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ποτὲ μὲν ἀκίνητον λέγειν, ποτὲ δὲ ἐνεργοῦσαν καὶ αἰτίαν τῆς ἐνεργείας; τὸ γὰρ ἐνεργοῦν καὶ τὸ αἴτιον κινητικόν ἐστι καὶ ἐνεργητικόν. Πῶς οὖν ἀκίνητος εἴρηται; Πῶς δὲ τὰ μὲν φυσικὰ τοῦ Θεοῦ καθ' αὐτὰ ὁρατά φασι, τὴν δὲ οὐσίαν ἀόρατον; καὶ ταῦτα τοῦ Παύλου λέγοντος, *Νῦν μὲν ὁρῶμεν ἐν σκιαῖς καὶ ἐν αἰνίγμασι, τότε δὲ ὀψόμεθα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον·* καὶ, *Τὰ μὲν βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια.*

Ac rursus, hæc novorum dogmatum portentosa nugacitas est credere in nihilum. At quam rationem habet, ut quod non est per se subsistens ac substantia caret, rerum subsistentium conditorem ac auctorem inducant; ipsumque supremum desiderabilium dicant, et beatitudinis finem et hæreditatem sanctorum? At quomodo rursum quod nec substantiam habet nec subsistens est, Dei naturale, sive etiam naturalia, astruunt? Atqui, qualia alicujus naturalia exstiterint, tale necesse est esse et quod ex naturalibus proficiscitur. Quomodo non manifesta contradictio, ut Dei essentia modo quidem immobilis dicatur, modo autem operans et causa operationis? Quod enim operatur et causa est, vi movendi ac operandi præditum est. Quonam igitur modo Deus immobilis dictus est? Quomodo vero dicunt, naturalia Dei, ipsa per seipsa visibilia esse; essentiam autem, esse invisibilem; idque cum Paulus dicat : *Nunc quidem videmus in umbris et in ænigmate, tunc autem videbimus facie ad faciem* [47]; et : *Quæ videntur, temporalia sunt, quæ vero non videntur, æterna* [48].

Καὶ παρίημι λέγειν ὅτι τὸ μὴ ἅγιον, (31), μηδὲ κύριον, μηδὲ βασιλικὸν, ὡς αὐτοί φασιν, ὦ τῆς τόλμης! ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ φυσικὸν, ἄκτιστον καὶ συναΐδιον αὐτῷ. Ταῦτα λέγοντες, καὶ τοιαῦτα βλασφημοῦντες, καὶ οὕτω παραφερόμενοι, ἐφ οἷς αὐτοὺς αἰσχύνεσθαι καὶ ἐγκαλύπτεσθαι ἔδει· οἱ δὲ καὶ προσεπεμβαίνουσι, καὶ τοὺς μὴ πειθομένους ταῖς βλασφημίαις αὐτῶν διαβάλλουσι, λέγοντες αὐτοὺς πρὸς τὴν καθολικὴν ἕκτην σύνοδον ἀντιλέγειν,

Omitto dicere, quod non est sanctum, nec divinum neque regium, ut ipsi loquantur (o temeritatem projectamque audaciam!) in Deo naturale, increatum eique coæternum esse. Hæc cum dicant, taliaque per blasphemiam emovant, eoque dementiæ provexerint, in quibus pudere illos deberet, ac quorum nomine par esset abscondi; ille secus etiam insultant, eosque qui eorum blasphemiis non rem non gerant, criminantur, ac sextæ universali

[47] I Cor. XIII, 11. [48] II Cor. IV, 18.

(31) Dionys. *De divin. nom.*, c. VI.

Digitized by Google

synodo contradicere aiunt; quod in ea dictum sit de Christo : *esse Deum perfectum et hominem perfectum, atque utriusque naturæ utramque inesse operationem, quæ ex utraque indivise substantia atque natura procedat.* Existimant enim ex illis se errorem suum concludere, *non intelligentes neque de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant* [49]. Cum multa habeam dicere, unius duntaxat mentionem in iam, quod pervicacioribus sufficiat.

Nemo clarius fortiusque divo Maximo astruit ac vindicat, esse in Deo idem essentiam et operationem. Nam quid ait? *Deum, sive essentiam dicamus ac substantiam, totus essentia est et substantia, et solum, sive intellectionem, id est, operationem actumque, totus operatio actusque est, et solum. Cumque omnia simpliciter sit, tum essentia, seu substantia est, non in subjecto, tum intellectio non habens prorsus subjectum; nam et ipsa spiritalia, et quæ sola mente intelliguntur, ex essentia exsistunt et constituente differentia. Quæ enim a Deo secunda sunt, omnia binaria sunt ac composita, solus vero Deus vere simplex est. Quidquid denique ejusmodi est, ut in eo aliquid ad ejus declarandam substantiam velut cumulo adjectumque intelligatur, non vere ac proprie simplex est. Sed et operationem opera dicimus, non operationis vim; hæc enim non aliud est præter Dei essentiam ac substantiam, ne in Deo compositio existimetur.* Et : *Essentia seu substantia non est discreta ab operatione, sed eamdem recipit rationem, ob simplicis omnique compositione vacantis naturæ proprietatem.* Hæc ex divo Maximo et Theodoro Grapto in superioribus jam exposita, quibus aliud nihil significatur, quam idem esse in Deo ejus operationem ejusque essentiam, quod plane iis quæ in Tomo asserta sunt, adversatur. Si ergo is qui hæc sentit, ut ipsi obganniunt, sextam synodum convellit, palam est sanctum Maximum et Theodorum Graptum ipsi adversari, qui idem essentiam et operationem ponant, aliosque plures sanctorum illis superiorum.

Sin autem stultum prorsus est hæc dicere (non enim exigua pars ejus synodi vir fortissimi pectoris

[49] I Tim. i, 7.

A ὅτι εἰρῆκει περὶ τοῦ Χριστοῦ, *ὡς εἴη Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος· καὶ τὴν ἑκατέρας φύσεως ἑκατέραν ἴσμεν ἐνέργειαν, ἀδιαιρέτως προϊοῦσαν ἐξ ἑκατέρας οὐσίας καὶ φύσεως.* Ἡγοῦνται γὰρ ἐκ τούτων τὸ ἑαυτῶν συμπεραίνειν, μήτε περὶ ὧν λέγουσιν εἰδότες, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιούμενοι. Περὶ δὲ τούτου πολλὰ ἂν ἔχων εἰπεῖν, ἑνὸς τινὸς μνησθήσομαι, τοῖς ἀγνωμονεστέροις ἀρκέσοντος.

Οὐδεὶς σαφέστερον καὶ γενναιότερον ἀγωνίζεται τοῦ θείου Μαξίμου περὶ τοῦ ταυτὸν ἐπὶ Θεοῦ εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν. Τί γὰρ φησί; *Τὸν Θεὸν εἴτε οὐσίαν εἴπωμεν, ὅλος ἐστὶν οὐσία, καὶ μόνον· εἴτε νόησιν, εἴτ' οὖν ἐνέργειαν, ὅλος ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ μόνον· καὶ πάμπαν ὑπάρχων ἁπλῶς, καὶ οὐσία ἐστὶ τοῦ ἐν ὑποκειμένῳ χωρίς, καὶ νόησις, μὴ ἔχουσα καθάπαξ ὑποκείμενον· ἐπεὶ καὶ αὐτὰ νοητὰ ἔκ τε οὐσίας ὑπάρχουσι, καὶ συστατικῆς διαφορᾶς· τὰ γὰρ μετὰ Θεὸν πάντα δυάδες εἰσὶ, καὶ σύνθετα· μόνος δὲ ὁ Θεὸς ἐστὶν ἁπλοῦς κυρίως. Καὶ πᾶν τὸ ἔχον ἐπιθεωρούμενόν τι πρὸς δήλωσιν τῆς οἰκείας ὑπάρξεως οὐχ ἁπλοῦν κυρίως. Καὶ ἐνέργειαν δὲ τὰ ἔργα λέγομεν οὐ τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν· ἐκείνη γὰρ οὐκ ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ σύνθεσις ἐπὶ Θεοῦ νομισθῇ·* καὶ, *Ἡ οὐσία τῆς ἐνεργείας οὐ διώρισται, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν ἐπιδέξεται λόγον διὰ τὴν τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἰδιότητα.* Ταῦτα ἐκ τῶν τοῦ θείου Μαξίμου καὶ Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ προεκτίθεται, οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντα, ἢ ὅτι ἐπὶ Θεοῦ τοῦτ' ἐστὶν ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, ὅπερ ἡ οὐσία αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ἐναντιώτατον τῇ τοῦ Τόμου κατασκευῇ. Εἰ οὖν ὁ ταῦτα φρονῶν τὴν ἕκτην σύνοδον, ὡς αὐτοὶ βωμολοχοῦσι, καθαιρεῖ, δῆλον ὅτι καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος, Θεόδωρός τε ὁ Γραπτὸς ἀντιλέγουσιν αὐτῇ, τὴν ἐνέργειαν ταυτὸ τῇ οὐσίᾳ τιθέμενοι, καὶ πολλοὶ πρὸ τούτων ἕτεροι τῶν ἁγίων.

Εἰ δὲ τὸ ταῦτα λέγειν παντελῶς εὔηθές (οὐ γὰρ μικρὸν μέρος τῆς συνόδου ταύτης (32) ὁ γενναῖος

(32) *Οὐ γὰρ μικρὸν μέρος τῆς συνόδου ταύτης.* Labitur Calecas historiæ ignorantia et anachronismo. Constat enim sanctum Maximum jam in vivis esse desiisse, eaque pœna mulctatum esse, priusquam cogeretur sexta synodus, quæ non nisi Constantino Pogonato imperatore celebrata est, exstincto Constante, illius patre hæretico, sub quo tota Maximi lusa fabula est ac martyrium celebratum. Videtur vero Calecas confundere cum synodo Lateranensi sub Martino primo, quæ præivit sextæ illi synodo, et cui Maximus tanta illa contulit, ut ejus pene auctor videri possit. Quo etiam nomine adeo apud suos Constantinopolitanos offendit, damnatis præsertim ex nomine hæreseos antistitibus, Sergio, Pyrrho, Paulo, ejusdem nuper urbis sacerdotio functis, nec sine laudis luce ac sanctitatis specie, quod præcipue ad Sergium attinet, de quo plura ad tractatum Περὶ τῆς ἀκαθίστου, Auct. t. II et in nostro *Syntagm. rerum Constantinopolitanarum.* Sexta ipsa synodus quædam velut confirmatio synodi Lateranensis videri potest, iisdem ac in illa personis dogmatisque proscriptis, paucisque duntaxat in altera ad personas fere spectantibus, adjectis. Quo tanti mihi visa ejusdem concilii sinceriissima Acta, ob suggestionem maximæ Agathonis papæ, aliaque quibus primæ sedis Romanique antistitis sanciendis dogmatis auctoritas tanta luce splendet, ut meo ipsius periculo vindicanda serio putaverim. Nec certe non vindicasse videor, ac pro Ecclesiæ majestate ipsaque veritate stetisse, quantumvis vindiciarum ejusmodi nota, post annos jam plures ab eis vulgatis, litatum oportuerit memoriæ viri, mihi quoque alias spectabilis : sed quo mihi charior veritas, qua una fulciri res nostras ac Ecclesiam stare (quæ Christi ac Dei Ecclesia est, id est veritatis) compertissimum habeo. Utinam vero etiam Maximus superstes fuisset, licuissetque, uti privatis scriptis et ad privatos, vel cum privatis disputationibus, sic in ipso Patrum consessu Honorii partes agere, ab eoque aspersam ei faliginem, per Monothelitarum ad se trahentium sive calumniam, sive justam quodammodo defen-

Digitized by Google

Μάξιμος ἦν· τοσοῦτον δὲ αὐτῇ συνήνεγκεν, ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις ὤν, ὥσθ' ὑπὲρ τῆς ἀποφάσεως τῆς συνόδου ταύτης τῶν αἱρετικῶν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει νομοθετούντων ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὴν χεῖρα καὶ τὴν γλῶτταν ὁ μακάριος ἀφῃρέθη)· φανερὸν ὡς οὐδ' ὡς ὁ λέγων ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν τῇ οὐσίᾳ λόγον ἐπιδέχεσθαι τὴν ἐνέργειαν, καὶ οὐ διαστέλλων τάττα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἁπλότητα νοῦτο· καὶ νόησιν μόνον καὶ ὅλον τὸν Θεὸν, μὴ ἔχοντα καθάπαξ ὑποκείμενον, καὶ πάντα λέγων ταπεὶ τούτοις ὅσα οἱ ἅγιοι θεολογοῦσιν, οὔκουν ὁ τοιοῦτος πρὸς τὴν ἕκτην σύνοδον ἀντιλέγει. Οὐ γὰρ δὴ τολμήσει τις τοῦτον ἢ ἐκεῖνον καὶ τὸν καθ' ἕκαστον τῶν ἁγίων διδασκάλων παραγράφεσθαι, μὴ σύνοδον πᾶσαν εἶναι προβαλλόμενος τὸν καθ' ἕνα. Αὐτοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τὰς συνόδους πεπληρωκότες· καὶ εἰ τὸν καθ' ἕνα τις παραγράφεται, πάντας μὲν ὁμοῦ παραγράφεται· πάσας δὲ ὁμοῦ τὰς συνόδους συνεκβαλεῖ· καὶ δὴ καὶ πᾶσαν τῶν ἁγίων συγγραφὴν οἷον ἀργὴν καὶ ἄχρηστον καὶ οὐκ ἀξίαν πιστεύεσθαι ποιήσει. Ἅμα δὲ καὶ ἑαυτὸν ἀνατρέψει, ὅταν περὶ ὧν βούληται συμπεραίνειν, αὐτοὺς ἐκείνους ἐπιμαρτύρηται.

A beatus Maximus fuit, cujus tanta in eam exstitere munia, cum per ea tempora viveret, ut pro illius sententia, hæreticorum Constantinopoli, sedisque patriarchalis factione doloque, dextera illi manus linguaque abscissa sit) palam est, nec eum qui dicat in simplici et incorporea natura, eamdem cum essentia rationem recipere operationem, quique hæc ab invicem minime distinguat, ne compositum intelligatur quod omnem simplicitatem excedit, intellectionemque solum ac totum Deum nullo subjecto doceat, ac quæcunque sancti argumento hoc perhibent; ejusmodi, inquam, virum nihil sextæ synodo adversari liquet. Nemo vero hunc illumve ac singulos quosque sanctorum doctorum excipere audeat, objiciendo quod singuli sunt, non esse universam synodum. B Illi enim sunt, qui synodos impleverunt; ac si quis singulos excipiat, universos simul excipiet, cunctasque perinde synodos ejiciet; quidquid denique sanctis scriptum est, otiosum et inutile nulliusque ad finem roboris efficiet. Simul vero etiam ipse seipsum evertet, cum ut aliquid concludat, illos ipsos in testes adhibere voluerit.

Εἰ δὲ δεῖ τι καὶ πλέον εἰπεῖν, ἡ σύνοδος οὐκ αὐτὸ τοῦτ' ἐσκόπει, δεικνύναι διαφορὰν τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν· ἀλλ' ὅτι δύο φύσεις ἦν ὁ Χριστὸς, θεότης καὶ ἀνθρωπότης, κατὰ μίαν ὑπόστασιν· κἀντεῦθεν δύο θελήματα, ἢ δύο ἐνέργειαι· νῦν μὲν γὰρ ὡς Θεὸς ἐνήργει τὰ θαύματα, νῦν δὲ ὡς ἄνθρωπος, ἀδιαβλήτως· τῶν αἱρετικῶν λεγόντων μίαν ἐν τῷ Χριστῷ φύσιν, ἢ ἓν θέλημα θεῖον, εἴτε κατὰ ἀνάκρασιν βλασφημοῦντες, εἴτε τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους καταποθέντος γεγονέναι. Ἑκατέρα τοίνυν φύσις ἀνάγκη πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν ἔχειν, ὡς ἂν ἑκατέρα καὶ φύσεως ἔχῃ. Καὶ ἐπεὶ ἡ θεία φύσις ἁπλῆ ἐστι καὶ μονοειδὴς καὶ ἄποιος, οὐδενὸς παρ' αὐτὴν δεκτικὴ, εὔδηλον ὅτι καὶ ἐνέργειά ἐστιν αὕτη, εἴ τι ἡ αὐτή ἐστιν ἑαυτῇ· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη, ἓν μὲν τῷ ὑποκειμένῳ, πολλὰ δὲ περιλαμβάνει πράγματα, ἀνάλογον ἑαυτῇ καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔχει.

Sin vero etiam amplius aliquid dicendum est, non hoc ipsum spectabat synodus, ut essentia divinæ a divina operatione distinctionem monstraret, sed quod cum Christus duæ naturæ esset (deitas scilicet et humanitas) in una hypostasi seu persona, indeque duæ voluntates sive operationes, C nunc quidem ut Deus miracula ederet, nunc vero ut homo operaretur, nulla vitii labe; cum hæretici unam in Christo naturam, vel unam effectam divinam voluntatem blasphemia dicerent, sive per commistionem, sive quod absorptum esset quod spectabat ad hominis naturam. Itaque necesse est, ut utraque natura sic se habeat ad suam operationem, ut et illa se natura habet ad seipsam. Quia vero divina natura simplex est et uniformis ac qualitatis expers, quæ præter se nullius sit capax, manifestum est hanc quoque operationem esse, si quid illa sibi ipsa est; humanam autem, quæ una quidem subjecto sit, at quæ multas res complectatur, pro sui ratione itidem convenientem operationem habere.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἡ ἐξ πρόθεσις αἰτίαν πανταχοῦ δηλοῖ· οὐδὲ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν εἰσάγει. Οὐδὲ γὰρ ὅταν τὰ πάντα ἐξ οὐδενὸς εἶναι λέγωμεν, τὸ μὴ ὂν αἴτιον δηλοῦμεν· τί γὰρ ἂν καὶ ἐνεργήσειε τὸ μηδέν; οὐδέ γε, ὅταν οἱ θεολόγοι τὸν Θεὸν ποτὲ μὲν ἐξ ἑαυτοῦ προϊέναι λέγωσι, ποτὲ δὲ ἡ τῷ ὄντι ἐξ ἑαυτῆς ἀναιτίως αὐτοθεότης οὖσα, καὶ πολλὰ ἕτερα τὸν Θεὸν, καθ' ὃ Θεὸν, διαιρεῖν εἰς αἴτιον καὶ αἰτιατὸν ἀπὸ τῆς προθέσεως ἀναγκαζόμεθα· ὡς οὐδ' ὅταν ἡ σύνοδος τὴν ἐνέργειαν ἐκ τῆς οὐσίας προϊέναι λέγῃ, αἴτιον καὶ αἰτιατὸν ἐννοήσομεν· εἰ δὲ μή, πολλὰ τὰ ἄτοπα ἕψεται.

Sed neque propositio *ex* causam ubique significat; neque auctorem et quod est ab auctore inducit. Neque enim quando ex nihilo cuncta dicimus, nihilum auctorem vel causam significamus. Quid enim etiam nihilum præstiterit? At neque cum theologi modo quidem Deum ex seipso procedere dixerint; modo vero, quæ vere est, ipsam deitatem ex seipsa nullo auctore vel causa esse; multaque alia, Deum qua Deus, in causam et quod ex causa est, ob eam propositionem dividere, necesse habebimus. Quamobrem nec cum synodus operationem ex essentia dicit, causam et quod est ex causa intelligemus; sin autem, multa absurda sequentur.

sionem, abstergere! Fecisset forsitan medicinam, ac, quod nusquam Baronii, Sirleti ac sequacium pervincat solertia, ejus ex damnatorum capitum albo nomen expunxisset.

Digitized by Google

Manifestum autem est, ut sit relatio realis, duo quædam requiri. Ejusdem enim ad seipsum nulla realis relatio est; ut cum dicimus : Idem est sibi idem. Præterea, ea, ad quæ dicitur relatio, res esse necesse est, et non conceptus ac rationes. Generis enim ad speciem relatio rationis est; quemadmodum genus ipsum et species, quæ non nisi in mente subsistunt. Item debent hæc esse quanta, cujusmodi sunt duplum et subduplum; aut comparari inter se velut causa producens et quod est ex causa, uti filius ad patrem; vel conditor aut artifex, ad rem conditam vel arte factam, aliaque similiter. Quandoquidem igitur essentia et operatio non sunt idem secundum rem, ut aiunt novi theologi nec quovis modo conceptus sunt et rationes, sed res distinctæ; nec vero quanta sunt, cum nulla in Deo sit quantitas; seque habent inter se velut causa et quod est ex causa, uti astruit Tomus; nihil autem in Deo est quod substantiæ expers exsistat, ac non subsistat, ne sit compositus, ut sanctorum doctrina est : necesse est plures tribus in Deo esse personas, sicque Deus non Trinitas erit, sed personarum turba infinita, cum eorum sententia operationes quoque infinitæ sint. Verum dicendum, ex quo nullum sequatur absurdum, præpositionem *ex* relationem significare, quæ est subtili cogitatu et rationis; hocque habere secundum rationem operationis, quæ principium poscit, uti etiam ex essentiæ ratione habet quod per se subsistat, eo quod substantia sit; uti etiam quod vitæ effectrix sit, eo quod etiam vita sit; quodque multa ex nihilo producat, quod et creator sit, ac quod demum faciat, quod et operatio sit. Non tamen, quod eadem res sit quæ hæc omnia secundum diversos respectus ad res habitudinesque recipiat, unumque ac idem sit quod nostris omnibus conceptibus nominibusque respondeat, ut in superioribus dictum est; sequitur etiam rationes alias aliis concurrere ac confundi. Etsi enim essentia ex operationis ratione opus facere habet, non tamen etiam hoc habebit quatenus essentia est. Si enim duo quædam idem sint secundum rem, nec tamen eadem sint ratione, quod ex ratione unius est, non sequitur quod est ex ratione alterius. Puta, principium et finis cum sint idem secundum rem, ratio tamen principii non sequitur rationem finis, vicissimque. Non enim finis est, ex quo linea; nec principium, in quod linea.

Ait vero etiam primum magnus Athanasius, tumque etiam magnus Maximus, qui idem ac ille dicit, in *Dialogo adversus Anomœum*, dicente Anomœo : *Aliud est essentia, atque aliud hypostasis seu persona;* respondet : *Aliud atque aliud, non ut res.* Anomœoque subjungente : *Ergo compositio est;* addit Maximus : *Dixi aliud et aliud, non ut res, sed ut aliud quid significante essentia, atque aliud hy-*

Δῆλον δὲ, πρὸς τὸ εἶναι ἀναφορὰν πραγματικὴν, δεῖ εἶναι δύο τινά· τοῦ γὰρ αὐτοῦ πρὸς ἑαυτὸ ἡ ἀναφορὰ οὐκ ἔστι πραγματικῶς· ὡς ὅταν λέγωμεν, Τὸ αὐτό ἐστι ταυτὸ ἑαυτῷ· ἔτι πρὸς ἃ λέγεται ἡ ἀναφορὰ, δεῖ εἶναι πράγματα, καὶ μὴ ἐπινοίας. Τοῦ γὰρ γένους πρὸς τὸ εἶδος ἡ ἀναφορά ἐστιν ἐπινοίᾳ, ὥσπερ καὶ αὐτὸ τὸ γένος καὶ τὸ εἶδος, ἃ μὴ ὑφέστηκεν, εἰ μὴ ἐν τῷ νῷ. Ἔτι δεῖ εἶναι ταῦτα ποσὰ, ὥσπερ τὸ διπλάσιον καὶ τὸ ὑποδιπλάσιον· ἢ ἔχειν πρὸς ἄλληλα, ὡς αἴτιον παρακτικὸν καὶ αἰτιατὸν, ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα· ἢ δημιουργὸς ἢ τεχνίτης πρὸς δημιουργητὸν ἢ τεχνητὸν, καὶ τἄλλ' οὕτως. Ἐπεὶ οὖν ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ πρᾶγμα, ὡς οἱ νέοι θεολόγοι φασὶ, μήτε εἰσὶν ἐπίνοιαι ἁπλῶς, ἀλλὰ πράγματα διακεχριμένα· οὐκ εἰσὶ δὲ ποσὰ, ἐπεὶ οὐκ ἔστι ποσὸν ἐν τῷ Θεῷ· καὶ ἔχουσι πρὸς ἄλληλα ὡς αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, καθὼς ὁ Τόμος ἰσχυρίζεται· οὐκ ἔστι δὲ ἐν τῷ Θεῷ ἀνούσιόν τι καὶ ἀνυπόστατον, ἵνα μὴ σύνθετος ᾖ κατὰ τοὺς ἁγίους· ἀνάγκη πλείω τῶν τριῶν εἶναι πρόσωπα ἐν τῷ Θεῷ· καὶ οὕτως οὐκ ἔσται Τριὰς ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἀπειρία προσώπων, ἐπεὶ καὶ ἄπειροι ἐνέργειαι τῷ ἑαυτῶν λόγῳ. Ἀλλὰ φατέον, μηδενὸς ἀκολουθοῦντος ἀτόπου, τὴν ἐκ πρόθεσιν ἀναφορὰν κατ' ἐπίνοιαν δηλοῦν· καὶ τοῦτο ἔχειν κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐνεργείας, ἣ ζητεῖ ἀρχήν, ὥσπερ καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸ ὑφεστάναι ἔχει ἐκ τοῦ τῆς οὐσίας λόγου, διὰ τὸ καὶ οὐσίᾳ εἶναι, ὡσαύτως καὶ τὸ ζωῆς εἶναι ποιητικὴν, διὰ τὸ καὶ ζωὴ εἶναι· καὶ τὸ πολλὰ ἐξ οὐδενὸς παράγειν, διὰ τὸ καὶ δημιουργὸν εἶναι· καὶ τὸ ποιεῖν δὲ, ὅτι καὶ ἐνέργειά ἐστιν. Οὐ μέντοι εἰ τὸ αὐτό ἐστι πρᾶγμα τὸ ταῦτα πάντα ἀναδεχόμενον, κατὰ διαφόρους πρὸς τὰ ὄντα ἀποβλέψεις ἢ σχέσεις, καὶ τὸ αὐτό ἐστι τὸ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις νοήμασι καὶ ὀνόμασιν ἀποκρινόμενον, ὡς προείρηται, ἕπεται καὶ τοὺς λόγους ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις. Εἰ γὰρ τὸ ποιεῖν ἐκ τοῦ λόγου τῆς ἐνεργείας ἔχει ἡ οὐσία, ἀλλ' οὐχ ἕξει τοῦτο καὶ καθὸ οὐσία. Ἂν γὰρ δύο τινὰ ᾖ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐ τῷ λόγῳ δὲ ταυτὰ, τὸ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ἑνὸς οὐχ ἕπεται τῷ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ἑτέρου· ὥσπερ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τὸ αὐτὸ ὄντα κατὰ τὸ πρᾶγμα, ὅμως ὁ λόγος ὁ τῆς ἀρχῆς οὐχ ἕπεται τῷ λόγῳ τοῦ τέλους, οὔτε ἀνάπαλιν. Οὔτε γὰρ τὸ τέλος ἐστὶν, ἐξ οὗ ἡ γραμμὴ, οὔτε ἡ ἀρχὴ τὸ εἰς ὃ ἡ γραμμή.

Φησὶ δὲ καὶ πρῶτον μὲν ὁ μέγας Ἀθανάσιος (33), ἔπειτα δὲ καὶ ὁ μέγας Μάξιμος ταυτὰ λέγων ἐκείνῳ *ἐν τῷ πρὸς Ἀνόμοιον διαλόγῳ*, τοῦ Ἀνομοίου εἰπόντος, *Ἄλλο ἐστὶν οὐσία καὶ ἄλλο ὑπόστασις*, ὅτι, *Ἄλλο καὶ ἄλλο, οὐχ ὡς πρᾶγμα·* καὶ τοῦ Ἀνομοίου ἐπαγαγόντος, *Οὐκοῦν σύνθεσις*, ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐπιφέρει, *Ἄλλο καὶ ἄλλο εἶπον, οὐχ ὡς πρᾶγμα, ἀλλ' ὡς ἄλλο τι σημαινούσης τῆς οὐ-*

(33) *Ὁ μέγας Ἀθανάσιος.* Videntur hæc verba Calecæ posita ad insinuandam ancipitem horum Dialogorum epigraphen, qui promiscue Athanasio tribuuntur et Maximo, quos tamen magis Maximi, nomine Athanasii, existimo.

Digitized by Google

σίας, καὶ ἄλλο τῆς ὑποστάσεως· ὡς ὁ κόκκος τοῦ σίτου λέγεται, καὶ ἔστι σπέρμα, καὶ καρπός· ἄλλο δέ τι σημαίνει τὸ σπέρμα, καὶ ἄλλο ὁ καρπός. Συγχωρῶν οὖν ὁ ἅγιος τὴν τοῦ Πατρὸς ὑπόστασιν οὐσίαν εἶναι καὶ θεότητα, οὐ δίδωσι δύο θεότητας εἶναι, ὥσπερ καὶ ὑποστάσεις δύο· διὰ τὸ αὐτὸ μὴ ταυτῶς δηλοῦν τὴν θεότητα καὶ τὴν ὑπόστασιν. Ἡ μὲν γὰρ θεότης τὸ τί εἶναι σημαίνει, φησίν· ἡ δὲ ὑπόστασις τὸ εἶναι.

Εἰ οὖν καὶ ἔστιν ἐκεῖ τὸ εἶναι, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι τὸ αὐτό, διὰ τὴν ἄκραν ἁπλότητα· ἀλλ' ὅτι ἡ μὲν ὑπόστασις τὸ εἶναι δηλοῖ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ἡ δὲ θεότης τὸ τί ἦν· ἡ μὲν θεότης ὡς τὸ κοινὸν λαμβάνεται· μία γὰρ θεότης τῶν τριῶν· ὁ δὲ τοῦ εἶναι λόγος ἕτερος, ἐπεὶ τῶν ὑποστάσεων καὶ προσώπων ἡμῶν ὁ μὲν τοῦ τί εἶναι λόγος ὁ αὐτός, ὁ δὲ τοῦ εἶναι ἕτερος. Ὡσαύτως οὖν καὶ περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας· οὐχ ὅτι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα οὐσία καὶ ἐνέργεια, δεῖ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ἕπεσθαι τῷ ἐκ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἀνάπαλιν· ἐπεὶ μὴ καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός. Ἡ μὲν γὰρ οὐσία δηλοῦται ὡς καθ' ἑαυτὸ ὑφεστὼς, ἡ δὲ ἐνέργεια, κατὰ τὴν ἡμετέραν σημασίαν, ἔκ τινος εἶναι· καὶ τὸ αὐτὸ, καθὸ μὲν ὑφίσταται καθ' ἑαυτὸ, οὐσία λέγεται· καθότι δὲ καὶ ἐνεργοῦσα νοεῖται ἡ οὐσία, ἐνέργεια λέγεται. Ἐπεὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἔννοιαν δεῖ πρῶτον οὐσίαν ὑποκεῖσθαι, ἔπειτα τὴν αὐτὴν καὶ ἐνεργεῖν. Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν καὶ ἡ ἐνέργεια ἐκ τῆς οὐσίας λέγεται, διὰ τὴν κατ' ἐπίνοιαν ἀναφοράν. Καὶ γὰρ, κατὰ τὸν Δαμασκηνὸν, *καὶ αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν ἐνέργεια λέγεται.* Αὕτη οὖν ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, αὐτή ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ, καὶ ἐνεργοῦσα νοουμένη, καὶ πρὸς τὰ ὄντα λεγομένη δημιουργὸς, ἢ κυβερνήτης, ἢ πρόνοια, ἢ τι τοιοῦτο μετὰ τῆς κατ' ἐπίνοιαν ἀναφορᾶς. Τὰ μὲν γὰρ πράγματα πρὸς τὸν Θεὸν ἀναφέρονται πραγματικῶς· αὐτὸς δὲ πρὸς τὰ ὄντα οὐ κατὰ διάφορα πράγματα ἐν ἑαυτῷ ὄντα ἀναφέρεται· ἀλλὰ τῇ κατ' ἐπίνοιαν ἀναφορᾷ, ἀπὸ τῶν κτισμάτων λαμβανομένῃ, καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνισταμένῃ διανοίᾳ.

Δεῖ δὲ καὶ τὸ εἰρημένον προσενθυμεῖσθαι, ὡς πολλὰ ἡ ἀνθρωπίνη ὁμιλία ἐκ τῆς καθ' ἑαυτὴν συνηθείας εἴωθε λέγειν. Λέγονται γάρ τινα, ἄλλως δυνάμενα νοεῖσθαι, ἢ ὡς δοκοῦντα ἔχειν τοῖς πολλοῖς, ὥσπερ καὶ ἐντεῦθεν, ἐν τοῖς Πρακτικοῖς λέγω τῆς ἔκτης συνόδου, *Ἐμπεφυκυῖα καὶ οὐσιώδης ποιότης* εἴρηται *τοῦ Θεοῦ*, ἀντικρυς ἀπαγορευομένου ποιότητας λέγεσθαι ἐπὶ Θεοῦ. Καθόλου μέντοι ῥητέον, δεῖ τὰ σωματικώτερον εἰρημένα διὰ συγκατάβασιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας μὴ οὕτω κυρίως ἐπιλαμβάνειν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπὶ τὸ πνεῦμα ἀναχωροῦντας, τῆς προσηκούσης θεωρίας ἐπιτυγχάνειν, ἵνα μὴ τὰ ἀλλόκοτα περὶ Θεοῦ δοξάζωμεν, καὶ τοὺς ἁγίους κατ' ἀλλήλων ἐκπολεμῶμεν.

Ἔτι ἐπιφέρουσι τοῖς μὴ πειθομένοις ταῖς καινο-

A *postasi ac persona. Velut granum tritici dicitur, estque et semen et fructus; aliud vero est quod significat semen, atque aliud, id quod fructus.* Admittens itaque sanctus, Patris hypostasim seu personam essentiam esse ac divinitatem, non tamen admittit duas divinitates, quemadmodum etiam sunt duæ hypostases; idcirco nimirum quod idem non eodem modo divinitatem significet et hypostasin. *Nam divinitas*, inquit, *quod quid est esse significat; hypostasis vero seu persona, esse.*

Si igitur illic quoque est esse, et quod quid erat esse, idem, ob summam simplicitatem, verum quia hypostasis quidem seu persona ejusdem rei esse significat, divinitas vero, quod quid erat, divinitas quidem velut commune accipitur (una enim est trium divinitas), alia vero ipsius esse ratio est; quandoquidem hypostaseon personarumque nostrarum, eadem quidem ejus quod quid esse ratio est; alia vero ipsius esse. Similiter igitur etiam de essentia et operatione, non quia eadem res sit essentia et operatio, necesse est ut quod ex essentia sequitur, ad rationem operationis sequatur, vicissimque, quod non etiam eadem sit oratio. Essentia enim seu substantia significatur, ut res per se subsistens; operatio vero, secundum quod a nobis significatur, ut quod est ab aliquo; eademque res, quatenus quidem per seipsam subsistit, essentia dicitur seu substantia; quatenus vero essentia etiam operans intelligitur, operatio seu actio nuncupatur. Idcirco nimirum, quod modo nostro intelligendi, essentiam primum subjici necesse sit, seu substantiam, tumque eamdem etiam operari. Ac per hunc modum, ipsum operari et operatio, ex essentia esse dicuntur, ob relationem scilicet rationis. Etenim, ut auctor est Damascenus, *etiam ipsum operari, operatio dicitur.* Hæc igitur Dei operatio, ipsa ejus essentiá est, quæ et operari intelligatur, ac quæ in ordine ad res creator dicatur, aut gubernator, aut providentia, aut quidpiam ejusmodi, cum relatione rationis, subtilique mente concepta. Res enim ad Deum realiter referuntur; Deus vero ipse non ad res refertur, secundum diversa in eo existentia, sed relatione rationis ex iis quæ creata sunt accepta.

Operæ pretium vero ut et illud sedulo advertamus, multa ex humani sermonis consuetudine usuque dici solere. Dicuntur enim quædam quæ aliter valeant intelligi, quam vulgo videatur: uti se hic quoque res habet, in Actis scilicet sextæ synodi, *innata et substantialis qualitas Dei* dicta est, cum aperte prohibitum sit qualitates in Deo dicere. Universim tamen dicendum, ea quæ crassius pro corporum ratione exque usu humanæ infirmitatis ac quadam ad eam accommodatione dicta sunt, non sic proprie accipienda, sed ita ut a littera ad spiritum transeuntes, convenientem sensum spiritalem ac considerationem nanciscamur: ne scilicet in absurdas de Deo sententias adducamur, ac sanctos alios aliis committamus.

Præterea, his qui morem non gerant eorum no-

Digitized by Google

vitatibus, absurdum illud a jungunt, quod in Tomo comminiscuntur : cum scilicet qui non communem operationem naturalem trium personarum sentiat, Marcelli et Photini et Sophronii hæresim pridem exstinctam, in Ecclesiam Dei temerario ausu inducere. Sane quidem esse Filium Dei operationem Dei ac Patris, Deique ac Patris subsistentem virtutem, ac similiter Spiritum sanctum, allatis in superioribus sanctorum dictis ostensum est ; ejusmodi vero operationem, quæ nec essentia, nec hypostasis seu persona in Deo sit ; substantiæ scilicet expertem, increatam, tantis distinctam ac abhorrentem a Dei essentia ac tomus docuit, nemo sanctorum dixit. Quinimo eos qui hoc dixerint, procul arcent, quod et jam multis ante probatum est ; nunc que etiam probabit D. Chrysostomus in Expositione epistolæ ad Philippenses : *Marcellus*, inquit, *et Photinus et Sophronius, Verbum operationem esse dicunt. Hanc vero operationem inhabitasse in eo qui ex semine Davidis est, non essentiam subsistentem.* Ait vero etiam Gregorius Nyssenus : *Deus operantem significat ; deitas vero, operationem. Nullus porro trium operatio est, sed potius unusquisque illorum operans.*

Talem itaque operationem sancti eliminant, essentiæ expertem nec subsistentem, qualem hæretici sentiebant ; qualis demum operationis imaginem Eunomius ponebat Dei Filium, eum non subsistentis simulacrum dicens. Operationem vero Nyssenus essentiam dixit et naturam et deitatem, non aliud tamen præter essentiam. Ejusmodi enim operatio eamdem cum essentia rationem recipit, uti etiam Damascenus significavit, dicens : *Deitas naturam significat, Pater vero hypostasin, seu personam.* Quamobrem, si Deitas, ut auctor est Nyssenus, operationem significat, ut vero auctor est Damascenus, naturam ; operatio atque natura idem sunt. Eoque spectans Nyssenus ait, quod deitas operationem significat ; non tamen, ut quidam volunt, non subsistentem operationem, quemadmodum hæretici sentiebant.

Ex his manifestum est, primum quidem, eos qui communem trium operationem non subsistentem ponunt, ipsos esse qui Marcelli et Photini et Sophronii hæresin perperam inducunt : ac sicut illi, ipsos quoque necesse erit dicere, non accepisse carnem subsistens Dei Verbum inque persona exsistens, sed non subsistentem operationem ; maxime cum et dicant Dei essentiam creaturæ incommunicabilem esse ; alioqui fore ut consumat naturam, priusquam capiatur, aut illius commercio commistionem passuram. Quæ vero non subsistit operatio, eam esse quæ omnia condidit, facit et illuminat et sanctificat, et quæcunque de illa in superioribus dicta sunt. Secundo, liquet inducere, indigere Dei essentiam hac operatione, subsistentem non subsistente, qui dicant in Tomo : *Quomodo igitur par est exque ratione, communem trine subsistentis divinitatis virtutem negare, ob quam Filium ac Spiritum theologi virtutem laudavere ?* Unde

τομίαις αὐτῶν ἐκεῖνο τὸ ἄτοπον, ὅπερ ἐν τῷ Τόμῳ πλάττουσιν, ὅτι ὁ μὴ κοινὴν ἐνέργειαν δοξάζων φυσικὴν τῶν τριῶν ὑποστάσεων τὴν Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου αἵρεσιν πάλαι τεθνηκυῖαν καὶ καταργηθεῖσαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τολμᾷ παρεισάγειν Θεοῦ. Ὅτι μὲν οὖν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ δύναμις ἀνυπόστατος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τοῖς εἰρημένοις παρὰ τῶν ἁγίων προαποδέδεικται· ἐνέργειαν δὲ τοιαύτην, μήτε οὐσίαν οὖσαν, μήτε ὑπόστασιν ἐν τῷ Θεῷ οὖσαν, ἀνούσιον, ἄκτιστον, τοσοῦτον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ διαφέρουσαν ὡς ὁ Τόμος εἰσήγαγεν, οὐδεὶς τῶν ἁγίων εἶπε· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀπελαύνουσι τοὺς τοῦτο εἰρηκότας, ὃ διὰ πολλῶν δέδεικται πρότερον· καὶ νῦν δὲ δείξει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐξηγούμενος· *Μάρκελλος*, φησὶ, *καὶ Φωτεινὸς, καὶ Σωφρόνιος, τὸν Λόγον ἐνέργειαν εἶναι φασι· τὴν δὲ ἐνέργειαν ταύτην ἐνοικῆσαι τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, οὐκ οὐσίαν ἀνυπόστατον.* Φησὶ δὲ καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος, *Θεὸς ἐνεργοῦντα δηλοῖ· θεότης δὲ ἐνέργειαν· οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργοῦν ἕκαστον αὐτῶν.*

Ὡς οὖν εἴρηται, τοιαύτην ἐνέργειαν ἀποστεροῦνται, ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον, ὁποίαν οἱ αἱρετικοὶ ἐφρόνουν· καὶ οἵας ἐνεργείας ὁ Εὐνόμιος εἰκόνα ἐτίθει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀνυποστάτου λέγων αὐτὸν ὁμοίωμα· ἐνέργειαν δὲ ὁ Νύσσης εἴρηκε τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν καὶ θεότητα, οὐκ ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἐνέργεια τὸν αὐτὸν τῇ οὐσίᾳ λόγον ἐπιδέχεται, ὡς καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἐδήλωσεν, εἰπὼν, *Θεότης τὴν φύσιν δηλοῖ· τὸ δὲ Πατὴρ τὴν ὑπόστασιν.* Ὥστε εἰ ἡ θεότης κατὰ τὸν Νύσσης ἐνέργειαν δηλοῖ, κατὰ δὲ τὸν Δαμασκηνὸν φύσιν, ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ φύσις τὸ αὐτό ἐστι· καὶ πρὸς τοῦτο βλέπων ὁ Νύσσης εἴρηκεν ὅτι θεότης ἐνέργειαν δηλοῖ· οὐ μὴν, ὥς τινες βούλονται, ἀνυπόστατον ἐνέργειαν, ὥσπερ οἱ αἱρετικοὶ ἐφρόνουν.

Ἐξ ὧν δῆλον γίνεται πρῶτον μὲν ὅτι οἱ κοινὴν ἐνέργειαν τῶν τριῶν ἀνυπόστατον τιθέμενοι, αὐτοί εἰσιν οἱ τὴν Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου αἵρεσιν παρεισάγοντες· ὥσπερ ἐκεῖνοι, ἀναγκασθήσονται καὶ αὐτοὶ λέγειν μὴ τὸν ὑφεστῶτα καὶ ἀνυπόστατον Λόγον τοῦ Θεοῦ σάρκα ἀνειληφέναι, ἀλλ' ἀνυπόστατον ἐνέργειαν· μάλιστα καὶ ὅταν λέγωσιν ὅτι ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἀκοινώνητος τῇ κτίσει· ἡ γὰρ ἐξαναλώσει τὴν φύσιν, πρὶν ἂν ληφθῇ, ἢ φύρμὸν ἂν ταύτης μετασχοῦσα πάθοι. Ἡ δ' ἀνυπόστατος ἐνέργειά ἐστιν ἡ πάντα δημιουργήσασα, καὶ ποιοῦσα καὶ φωτίζουσα καὶ ἁγιάζουσα, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ αὐτῆς προείρηται. Δεύτερον ὅτι προσδεῖσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ εἰσάγουσι τῆς ἐνεργείας ταύτης, τὸ ὑφεστὼς τοῦ μὴ ὑφεστῶτος, λέγοντες ἐν τῷ Τόμῳ, *Πῶς οὖν ἐστιν εὔλογον ἀρνεῖσθαι τὴν κοινὴν τῆς τρισυποστάτου θεότητος δύναμιν, δι' ἣν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα δύναμις παρὰ τῶν θεολόγων ὑμνηται ;* Ἐξ ὧν ἕπεται μὴ ὅλον εἶναι τὸν Θεὸν ἐνέρ-

Digitized by Google

γειαν, μηδὲ ὅλον οὐσίαν, μηδὲ ὅλον ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν· καὶ ἁπλῶς ὅλον δι' ὅλου τελειότατον. Καὶ τρίτον, ὅτι σύνθετον καὶ ἀτελῆ, καὶ πεπερασμένον καὶ περιγραπτὸν ποιοῦσι τὸν Θεὸν, καὶ πάντα τὰ προειρημένα ἄτοπα εἰσάγουσι. Καίτοι κατὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, εἰ μὴ ἐν τῷ Θεῷ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνυπόστατον ἦν, οὐκ ἂν ἦν τὸ Θεῖον ἁπλοῦν, ἀλλὰ σύνθετον· λέγει γὰρ ὁ ἅγιος Μάξιμος, ἐξηγούμενος τὸ θεολογικὸν ῥητὸν, τὸ φάσκον, *Διὰ τοῦτο, μονὰς ἀπ' ἀρχῆς οὖσα εἰς δυάδα κινηθεῖσα, Διδάσκει ὁ Θεὸς αὐτὸν, δηλονότι τὸν ἀγγελικὸν ἢ ἀνθρώπινον νοῦν, ἀμερίστως ἐν τῇ πρώτῃ προσβολῇ τὸν περὶ μονάδος λόγον, ἵνα μὴ διαίρεσις τῷ πρώτῳ αἰτίῳ ἐπεισάχθῃ· προβιβάζει δὲ αὐτὸν καὶ τὴν θείαν καὶ ἀπόῤῥητον αὐτοῦ γονιμότητα δέξασθαι, λέγων μυστικῶς τε καὶ κρυφίως αὐτῷ μὴ δεῖν ἄγονον εἶναι πώποτε φρονεῖν τοῦτο τὸ ἀγαθὸν Λόγου καὶ σοφίας ἢ ἁγιαστικῆς δυνάμεως ὁμοουσίων τε καὶ ὑποστάτων, ἵνα μὴ σύνθετον ὑπολημφθῇ τὸ Θεῖον, ὡς συμβεβηκότων, καὶ οὐχὶ ταῦτα ὑπάρχον ἀεί.*

Καὶ λοιπὸν, ἐπεὶ οὐδὲν ἐν τῷ Θεῷ ἀνυπόστατον, ἵνα μὴ σύνθετον ὑπολημφθῇ, λείπεται ἀναγκαίως ἢ τὰς πολλὰς ἐνεργείας ὑποστάσεις εἶναι ὁμολογεῖν, ἢ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνυπόστατα πιστεύειν· ἑκάτερον δὲ ἐναντίον τῇ καθολικῇ πίστει. Τίς γὰρ ὁ λόγος, πολλῶν ἐν τῷ Θεῷ λόγων, καὶ ἐνεργειῶν διαφόρων καὶ δυνάμεων εἰσαγομένων ἀνουσίων καὶ ἀνυποστάτων, μόνον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δυνάμεις νυποστάτους εἶναι; Ἢ, τῶν ἄλλων ἀνυποστάτων, ὡς φασὶ, τίς ἡ ἀποκλήρωσις μὴ κατὰ ταῦτα τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι ἀνυπόστατα; Καὶ μὴν τὰ τῆς οὐσίας τοσοῦτον ἀπολειπόμενα, ἐκπεπτωκέναι ταῦτα τοῦ κυρίως ὄντος ὁμολογήσουσιν. Ὥστε καὶ τὸ ὑπερούσιον τὸ μάλιστα τοῦ Θεοῦ ἰδιαίτατόν ἐστιν, ᾧ πέφυκε τὸ μὴ ὂν, ἐν ἑαυτῷ τοῦτο ἔχον. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ κακυνθήσεται. Ἡ γὰρ τοῦ ὀνόματος μείωσις προσθήκη γίνεται τῷ κακῷ· καὶ τούτῳ γένεσις ἡ τοῦ ὄντος στέρησις. Ὡς γὰρ ὄντος καὶ οὐσίας ἕκαστον, οὕτως ἔχει ἀγαθοῦ. Καὶ μὴν, εἰ μὲν τούτων ἕκαστον Θεὸς τῶν ἄλλων διαφέρον, τί τοὺς Ἕλληνας ἀπελαύνομεν; Εἰ δὲ μὴ Θεὸς, ἐκ μὴ θεῶν τὸ Θεῖον συμπληρωθήσεται, καί τι τέρας πολυμερὲς καὶ ἀνώμαλον νοηθήσεται, τοσούτων ἀνομοίων ἀλλήλοις πραγμάτων εἰς ταυτὸ συνδραμόντων.

sequitur, non esse totum Deum operationem, nec totum essentiam, nec totum vitam et sapientiam et virtutem; omninoque totum per omnia perfectissimum. Ac tertio palam est, eos compositum et imperfectum, finitumque et circumscriptum Deum facere, eaque quæ in superioribus dicta sunt, omnia absurda inducere. Quanquam ut habet sanctorum doctrina, nisi in Deo Filius et Spiritus subsisterent, non esset Deitas simplex, sed composita. Ait enim sanctus Maximus, exponens dictum illud theologi, quod ait, *Idcirco monas a principio in binarium mota: Docet Deus angelicam mentem aut humanam indivise primo intuitu ac consideratione, monadis rationem, ne ulla divisio primo auctori inducatur. Tum vero provehit, ut divinam atque arcanam ejus fecunditatem recipiat, dicens mystice occultiusque, haud committendum ut unquam bonum illud infecundum Verbi et Sapientiæ, virtutisque sanctificantis existimetur, quæ consubstantialia sint ac subsistant, ne Deitas composita videatur, tanquam hæc illi accidentia sint, non ipsa hæc semper exsistat.*

Ac demum, cum nihil in Deo sit non subsistens; superest necessario duorum alterum, ut aut multas operationes multas hypostases seu personas esse confiteamur, aut Filium et Spiritum sanctum non subsistentes credamus. Utrumque vero catholicæ fidei adversatur. Quæ enim ratio, cum multa in Deo verba, diversæque operationes et virtutes essentiæ subsistentiæque expertes inducantur, ut solus Dei Filius et Spiritus sanctus virtutes subsistentes dicantur? Vel, cum reliqua non subsistant, ut aiunt, quænam exceptio, ut non ex illorum ratione, ipsi quoque Filius et Spiritus subsistentia non deficiantur? Atqui ea quæ sic immensum ab essentia deficiant, ab eo quod est vere excidisse fatebuntur. Atque adeo, id ipsum quod essentiam omnem excedit, ac Dei maxime proprium est ac singulare, profecto non entis defectu laborabit, in seipso illud habens. Eo autem dato, etiam malitiæ subjacebit. Nominis enim diminutio malo fit accessio; hincque illud oritur, quod est entis privatio. Ut enim se quodque habet ut sit ens ac substantia, sic quoque ut bonum sit. Atqui si horum quodlibet seorsim a reliquis ab eisque distinctum Deus est, quid est quod Græcos rejicimus? Sin autem Deus non est, ex non diis complebitur quod divinum est, quoddamque multarum partium et inæqualium prodigium, tam multis aliis aliis dissimilibus concurrentibus, Deus animo cogitanti occurret.

Ἔτι τε ἐπεὶ τὸ ἐνεργείᾳ ἑκάστου τὸ εἶναι αὐτοῦ ἐστιν, ἓν δὲ τὸ οὐσιῶδες εἶναι ἑκάστου· εἰ πολλά εἰσιν ἐν τῷ Θεῷ εἶναι ἐνεργείᾳ, ἕπεται οὐχ ἓν εἶδος εἶναι αὐτοῦ, ὅ τί ποτ' ἐστὶν, ἀλλὰ πολλά· ἢ ἓν μὲν εἶναι τὸ οὐσιῶδες εἶδος αὐτοῦ, τὰ δ' ἄλλα κατὰ συμβεβηκός.

Præterea, cum id quod actu cujusque est, illius esse sit, ac rei cujusque unum sit esse substantiale, si in Deo plura sint esse actu, sequitur non unam ejus formam fore ac speciem, quidquid tandem illa sit, sed plures; aut unam quidem illius esse formam substantialem, reliquas vero per accidens.

Χωρὶς δὲ τούτων ὁ Θεὸς τρία καὶ ἓν ὁμολογεῖται παρὰ τῆς πίστεως, τὸ μὲν ἓν κατὰ τὴν οὐσίαν, τρία δὲ κατὰ τὰς ὑποστάσεις· καθὸ γάρ εἰσι τρία πρόσωπα ἀριθμὸν ἐπιδεχόμενα, οὐκ εἰσὶν ἕν. Ὥστε λείπεται τὸ ἓν κατὰ

Ad hæc vero, cum fides doceat Deum tria esse et unum, unum quidem ratione essentiæ, tria vero quantum ad hypostases seu personas: quatenus enim sunt tres personæ numerum recipientes, non

Digitized by Google

sunt unum : superest ergo, ut unum competat ratione essentiæ. Siquidem igitur illud ipsum unum, quod penes essentiam est, in tam multa quis dissimilia dividat, juxta eas quæ dictæ sunt istorum hominum antitheses, unum in Deo indivisum nusquam occurrerit ; quod vero sit indivisum, communis fides sanctorumque proposita doctrina fidem facit.

Cum plura quoque alia ejus generis ex aperta veraque sanctorum doctorum theologia afferre liceret, partim ad eorum corruptionem repræsentandam, qua sic palam scripserunt ac fidem ediderunt, partim ad ipsorum confutanda mendacia, ac ostendendum, multa sanctorum dicta alieno a ratione ausu animique pravitate in malum sensum traxisse, nec ut consone divinis Scripturis loquerentur, vel minimum curasse : in quam multa item absurda præcipites ferantur, ac quanta de Deo explorata per eos sublata sunt, omnemque sanctorum theologiam dilabi, si modo synodica hæc sententia robur habeat ; ulterius prosequi supersedeo, hoc cavens ne prolixitate tædio lectorem afficiam. Sufficiunt enim ea, qua dicta sunt, his, quorum non cæcata omnino sunt animi lumina, ad ostendendum, eos, qui asserta in Tomo de fide teneant, fidem confiteri, quam non noverunt Patres nostri, alienam scilicet ab ea, quæ a sanctis prædicata est in catholica et apostolica Christi Ecclesia : quodque a principio dicebam, cum duplex in hac Ecclesia exstiterit synodus, duplexque ac contraria prolata sententia sit, quod attinet ad quæstionem de divina essentia et operatione, obscurumque videri possit utra harum sententiarum veritatem comitem habeat (sunt enim inter se contrariæ), certum omnino, ex iis quæ dicta sunt, exploratumque est, eam quæ nunc viget, mendacio fulciri ac blasphemiam habere. Proinde quæ hæc astruit prædicatque Ecclesia, hoc amisit, ut sancta catholica et apostolica esset, de qua quotidie confitemur ; quærendumque ubinam terrarum illa sit, quandoquidem fieri non potest ut Ecclesia Christi deficiat. Adversus enim eam, quæ falsa nunc circa fidem profitetur, uti prius non raro, nunc quoque portæ inferi turpiter prævaluerunt.

A τὴν οὐσίαν εἶναι. Εἰ γοῦν καὶ τὸ κατ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἓν εἰς τοσαῦτα διέλοι τις ἀνόμοια, κατὰ τὰς εἰρημένας τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀντιθέσεις, τὸ ἐν ἐπὶ Θεοῦ ἀδιαίρετον οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. Ὅτι δὲ ἀδιαίρετον, ἡ κοινὴ πίστις καὶ ἡ προτεθεῖσα τῶν ἁγίων διδασκαλία μαρτυρεῖ.

Ἔχων μὲν οὖν καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, τοῦτο μὲν εἰς παράστασιν τῆς διαφθορᾶς τῶν ἀνδρῶν, ἐξ ὧν ἀνέγραψαν καὶ ἐπίστευσαν παῤῥησίᾳ, τοῦτο δὲ εἰς ἔλεγχον τῆς ψευδολογίας αὐτῶν, ἐκ τῆς φανερᾶς καὶ ἀληθοῦς τῶν ἁγίων διδασκάλων θεολογίας παραθεῖναι, καὶ ὅπως μὲν πολλοὺς τῶν ἁγίων λόγους παραλόγως καὶ κακοήθως ἐσυκοφάντησαν, ὅπως δὲ B τοῦ συμφώνως ταῖς θείαις Γραφαῖς λέγειν οὐδ' ὁτιοῦν ἐφρόντισαν, καὶ εἰς ὅσα μὲν τὰ ἄτοπα καταφέρονται, ὅσα δὲ τῶν ὁμολογουμένων περὶ Θεοῦ ἀναιροῦνται, καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἁγίων θεολογία διαπίπτει, τῆς συνοδικῆς ταύτης ἀποφάσεως κρατούσης, καὶ ὅπως ἑαυτοῖς μυριαχοῦ περιπίπτουσι, παραιτοῦμαι, τοῦ λόγου τὸν κόρον ὑφορώμενος. Ἱκανὰ γὰρ τὰ εἰρημένα τοῖς μὴ πάντη τετυφλωμένοις, πρὸς τὸ δεῖξαι τοὺς τὴν τοῦ Τόμου θέσιν περὶ τῆς πίστεως κατέχοντας πίστιν ὁμολογεῖν, ἣν οὐκ ᾔδεισαν οἱ Πατέρες ἡμῶν · τὸ δ' ἔστιν ἀλλοτρίαν εἶναι τῆς ἐν τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ παρὰ τῶν ἁγίων κηρυττομένης πίστεως · καὶ, ὃ πρότερον ἀρχόμενος ἔλεγον, ὅτι διττῆς γενομένης συνόδου παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, καὶ διπλῆς καὶ ἐναντίας ἐξενεχθείσης ἀποφάσεως περὶ C τοῦ ζητήματος τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ἄδηλον ὁποτέρα τῶν ἀποφάσεων τἀληθὲς μεθ' ἑαυτῆς ἔχει (ἐναντίαι γὰρ ἀλλήλαις), πάντη ἀναμφίβολον ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων γέγονε τὴν νῦν κρατοῦσαν τὸ ψεῦδος μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὸ βλάσφημον ἔχειν · ὥστε ἡ ταῦτα βεβαιοῦσα καὶ κηρύττουσα Ἐκκλησία τὸ εἶναι μίαν Ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, περὶ ης καθ' ἡμέραν ὁμολογοῦμεν, ἀπώλεσε · καὶ ζητητέον ὅπου γῆς ἐστιν αὕτη, ἐπείπερ ἀδύνατον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἐκλιπεῖν. Τῆς γὰρ τὰ ψευδῆ περὶ τὴν πίστιν νῦν ὁμολογούσης, ὥσπερ πρότερον αἱ πύλαι τοῦ ᾅδου πολλάκις, καὶ νῦν αἰσχρῶς ὑπερίσχυσαν.

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΚΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ,

ΠΟΝΗΘΕΝ ΤΩ ΜΑΚΑΡΙΤΗ ΚΥΡΩ ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ.

DE FIDE

DEQUE

PRINCIPIIS CATHOLICÆ FIDEI

UT EX DIVINA SCRIPTURA ET A CATHOLICIS ECCLESIÆ MAGISTRIS ACCEPIMUS,

AUCTORE FELICIS RECORDATIONIS DOMNO MANUELE CALECA

α'. *Πρὸς τὸν αἰτήσαντα.*
β'. *Περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ.*
γ'. *Περὶ αὐτοῦ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, ὅς ἐστι Τριάς.*
δ'. *Τίνας ποτὲ εἰκόνας περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος παραδεδώκασιν οἱ ἅγιοι.*
ε'. *Περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τὰς θείας Γραφάς.*
ς'. *Περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων.*
ζ'. *Ἔτι περὶ τῆς σαρκώσεως ἐκ λόγων, ὡς ἐνδέχεται.*
η'. *Περὶ τῆς μελλούσης τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως.*
θ'. *Περὶ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως.*
ι'. *Ἐπίλογος.*

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Πρὸς τὸν αἰτήσαντα.

Τὸ φιλομαθὲς τῶν ἀνθρώπων παρὰ τῶν σοφῶν ἐπαινεῖται· καὶ μάλισθ' ὅταν τὰ κάλλιστα τῶν μαθημάτων ἐπιθυμοῦσι μανθάνειν. Τοῦτο γὰρ ὄντως λογικῆς ψυχῆς ἐστιν ἴδιον, καὶ μόνον δύναται γνῶσιν καὶ σοφίαν τοῖς ἀνθρώποις παρασκευάζειν, ὡς καί πού τις τῶν παλαιῶν ἔλεγεν (1), *Ἐὰν ᾖς φιλομαθὴς, ἔσῃ πολυμαθής.* Δῆλον γὰρ ὡς ὁ μὲν ἀγαθῶν μανθάνειν ζητήσει πάντως, ὁ δὲ ζητῶν καὶ εὑρήσει. Ὁ δὲ εὑρὼν, οὗτος δὴ καὶ νοήσει καὶ γνώσεται· κἀντεῦθεν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἰδίωμα ἑαυτῷ διασώσει· καὶ λογικὸς ὁ τοιοῦτος ἔστι τε καὶ δικαίως κληθήσεται. Ὥσπερ οὖν αὖθις ὁ μηδέν τι τῶν καλῶν μήτε ζητῶν, μήτε εὑρίσκων, μήτε

(1) Isocrat. ad Demon.

CAPUT I.

Ad eum qui quæsierat.

Discendi studium viris qui sapientiæ laude polleant, omni merito dignum laude habetur; ac tum maxime, cum eorum quæ pulcherrima sunt atque optima, discendi ardor incessit. Id enim plane animi utentis ratione proprium exsistit, unumque ejusmodi est, quod scientia ac sapientia homines augere possit: uti etiam veterum aliquis quodam loco ait: *Discendi cupidus si extiteris, scientiæ copiam nanciscere.* Liquet enim eum qui diligit, omnino quæsiturum, ac vero quærendo inventurum. Qui autem invenit, utique et intelliget et sciet; hinc que adeo fiet, ut humani animi proprietas illi constet incolumis; meritoque qui ejusmodi est, et rationa-

1. *Ad eum qui quæsierat.*
2. *De Deo uno.*
3. *De eodem Deo uno, qui est Trinitas.*
4. *Quas demum sancti imagines de sancta Trinitate tradiderint.*
5. *De incarnatione Dei Verbi, pro eo ac divinis Scripturis proditum est.*
6. *De septem sacramentis.*
7. *Adhuc de Incarnatione ex rationum momentis, quoad assequi licet.*
8. *De futura mortuorum resurrectione.*
9. *De futura in integrum restitutione.*
10. *Peroratio.*

Digitized by Google

lis exsistit, et juste ea appellatione gaudebit, uti vicissim qui earum rerum quæ honestæ sunt, nullam aut quærit aut invenit, neque vero scit, is, amisso quod vere homo est, *jumentis insipientibus comparatur* [1]. Idcirco etiam Christus, ipsa veritas, ipsa sapientia, earum nos rerum sollicitos volens, quæ honestæ sunt, modo quidem dicebat : *Petite et dabitur vobis ; omnis enim qui petit, accipit ; et qui quærit, invenit ; et pulsanti aperietur* [2] ; modo autem : *Scrutamini Scripturas* [3]. Nam, ut ait beatus Paulus, *Quæ olim scripta sunt, ad nostram jam tum doctrinam scripta sunt* [4].

Tu igitur, veritatis te amore teneri, multis ostendis : modo quidem, cum indisciplinatos illos arbitraris, qui eruditionem litterasque ac sapientiam animi damno ducunt : modo autem, cum tibi ipse damno maximo ducis, quod te pro facultate, ac quantum assequi licebat, doctrinis sapientiaque imbui haudquaquam contigerit. Versari te autem in iis quæ maxima sunt animique salutem juvant, vel istud prodit, quod impræsentiarum a nobis de his percontaris ac doceri quæris, quæ ad nostram Christianorum fidem spectant. Sane vero, cum tuum illum discendi ardorem laudem, hoc non laudo, quod nos tales arbitratus sis, qui tuo illi desiderio explendo essemus. Operæ pretium fuerat, rem ejusmodi ex aliis quærere, viris scilicet qui vita purissima ac quotidiana legis Domini meditatione fulti, quantum sufficit, talia quærentibus ipsi reddere possint. Nos vero, cum hæc omnia deficiant, qui fiat ut res ejusmodi alios doceamus, qui et ipsi ab earum peritis perinde doceri debeamus? Enimvero, quibus haud satis ex officii ratione videatur, ut quibus magna non suppetunt, nec quæ tenuia pro facultate exsistant, minime præbeamus; ac cum alias amicitiæ jure obsequi gestiamus, quidquid iis de rebus, de quibus quæsiisti, ex Scriptura ac Ecclesiæ magistris, Dei subministratione assequi licuit, id vero cum timore tibi reddere committemur; sic nimirum ut ex immenso velut æquore, pauculas guttas haurientes, haud magnam ornatæ dictionis ac vocum elegantiæ rationem habeamus, imo etiam, quoad licet, claritatis gratia, negligamus, unum hoc spectantes, ut quæ vera sententia rectissimaque promemus, sanctorum undique sermonibus muniantur. Sicque ejus rei in omnibus sancte nobis servanda religio est, ut jam ipso exordio nihil nos a nobis atque proprium dicturos profiteamur, unumque hoc duntaxat collaturos, ut quæ sancti Patres, divini afflatu Spiritus, locuti sunt, hæc vero exponamus; uti manifeste liquebit, ex iis quæ edemus, nimirum in singulis, quæ a nobis dicenda sunt, aperiendo, quid ea in re illi senserint; ac quidquid dixerimus ex sanctorum

A μὴν ἐπιστάμενος, τοῦ μὲν ἀληθῶς ἄνθρωπος εἶναι ἐκπίπτει, τοῖς δ' ἀνοήτοις κτήνεσι παραβάλλεται. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς, ἡ αὐτοαλήθεια καὶ αὐτοσοφία, ζητητικοὺς ἡμᾶς περὶ τὰ καλὰ βουλόμενος εἶναι, νῦν μὲν ἐδίδασκεν, *Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει· καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει· καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται·* νῦν δὲ, *Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς.* Καὶ γὰρ, ὡς φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, *Ὅσα προεγράφη, εἰς ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη.*

B Σὺ τοίνυν, ὅτι μὲν ὑπάρχεις φιλομαθὴς, πολλαχόθεν δεικνύεις· ποτὲ μὲν ἀπαιδεύτους ἐκείνους ἡγούμενος, οἳ βλάβην ψυχῆς τοὺς λόγους καὶ τὴν σοφίαν ὑπολαμβάνουσι· ποτὲ δὲ ζημίαν μεγίστην σαυτῷ τιθέμενος, ὅτι σοι μὴ λόγων καὶ σοφίας ἐξεγένετο κατὰ τὸ δυνατὸν μετασχεῖν. Ὅτι δὲ περὶ τὰ μέγιστα καὶ ψυχωφελῆ μαθήματα διατρίβεις, καὶ τοῦτο δεικνύεις, ἀφ' ὧν ἐζήτησας νῦν μαθεῖν παρ' ἡμῶν περὶ τῶν ἀνηκόντων τῇ καθ' ἡμᾶς τῶν Χριστιανῶν πίστει. Ἐγὼ μὲν οὖν, σοῦ τὸ φιλομαθὲς ἐπαινῶν, τοῦτο οὐκ ἐπαινῶ, ὅτι σου τὴν ἐπιθυμίαν ἱκανοὺς ἡμᾶς ἐνόμισας ἐκπληρώσειν. Ἔδει γάρ σε παρ' ἄλλων τοιαῦτα ἐπιζητεῖν, οἳ καὶ βίῳ καθαρωτάτῳ καὶ τῷ καθ' ἡμέραν τὸν νόμον μελετᾷν τοῦ Κυρίου δυνήσονται τοῖς ταῦτα ζητοῦσιν ἀρκούντως ἀποδιδόναι. Ἡμεῖς δὲ τούτων ἀποροῦντες ἁπάντων, πῶς ἄρα δυνησόμεθα τοὺς ἄλλους τὰ τοιαῦτα διC δάσκειν, περὶ ὧν καὶ αὐτοὶ παρὰ τῶν εἰδότων μηδὲν ἧττον διδάσκεσθαι χρῄζομεν; Ὅμως οὐ καλῶς ἔχειν ὑπολαμβάνοντες, εἴ τις μὴ πολλῶν εὐπορῶν καὶ μεγάλων, οὐδὲ τὰ δυνατὰ διὰ τοῦτο παρέχει· καὶ ἅμα σοι διὰ τὴν φιλίαν ἀξιοῦντες ὑπακούειν, ὅσα περὶ ὧν ζητεῖς παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Θεοῦ χορηγοῦντος, καταλαβεῖν ἐδυνήθημεν, μετ' εὐλαβείας σοι πειρασόμεθα ἀποδοῦναι· ὥσπερ ἐκ πελάγους ἀπείρου σταγόνας μικρὰς ἀρυσάμενοι, τῆς μὲν λέξεως καὶ τοῦ κάλλους τῶν ὀνομάτων ὀλίγον φροντίζοντες, μᾶλλον δὲ, καὶ ὅσον ἐγχωρεῖ, διὰ τὸ σαφὲς ἀμελοῦντες· ὅπως δὲ τὰ νοήματα ἀληθῆ καὶ ὀρθότατα εἴη λόγοις ἁγίων πάντοθεν κατωχυρωμένα, D τοῦτο σκοποῦντες μόνον· ὅπερ ἡμεῖς ἐνταῦθα τοσοῦτον διὰ πάντων φυλάξομεν (2), ὥστε καὶ ἀρχόμενοι μηδὲν ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐρεῖν οἰκεῖον καθυπισχνούμεθα. Τοῦτο δὲ μόνον εἰσοίσομεν, τὰ τοῖς ἁγίοις ἡμῶν Πατράσιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐμπνευσθέντα καταστρωννύοντες, ὡς ἀπὸ τῶν ἐκτεθέντων τοῦτο φανήσεται· δεικνύντες ἐφ' ἑκάστου τῶν λεγομένων, τίνα γνώμην ἔσχον περὶ τοῦ προκειμένου· καὶ ὅπερ ἂν εἴποιμεν, τούτου τὴν μαρτυρίαν καὶ τὸ πιστὸν ἐκ τῶν λόγων τῶν ἁγίων ἐπαγαγόντες· ἵνα μὴ δοκῶμεν γεννήματα τῆς ἡμετέρας φθέγ-

[1] Psal. xlviii, 13. [2] Matth. vii, 7. [3] Joan. v, 39. [4] Rom. xv, 4.

(2) Sic Damascenus præfat. ad Cosmam Majumæ episcopum.

Digitized by Google

γεσθαι διανοίας. Ἐν γὰρ τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, ἐκεῖνος ἄριστα λέγει, οὐχ ὅστις ἀπὸ κοιλίας φθέγγεται τὰ δοκοῦντα, ἀλλ' ὃς ταῖς ἀποφάσεσι τῆς θείας Γραφῆς καὶ ταῖς ἐξηγήσεσι τῶν ἁγίων σύμφωνα πάντα προτίθησιν, οὐδὲν ἐλλείπων, ἢ προστιθεὶς κατὰ τὰ νοήματα. Ὅθεν καὶ αὐτὸς, εἰ μὴ τὰς τῶν ἁγίων ἀποφάσεις βεβαιότατα ἠπιστάμην, περὶ ὧν ἐζήτησας κεφαλαίων, οὐκ ἂν ὅλως οὐδὲ τὸ τυχὸν ἐτόλμησα φθέγξασθαι· ὁμοῦ μὲν φοβούμενος μὴ περὶ Θεοῦ λέγειν ἀλλότριόν τι τῆς ἀληθείας ἐμαυτῷ συμβῇ, ὁμοῦ δὲ γινώσκων μέγιστον εἶναι κίνδυνον τοῖς τὰ ψευδῆ περὶ Θεοῦ καὶ νοοῦσι καὶ λέγουσιν. Οὐδὲν γὰρ ἐπικινδυνότερον καὶ πρὸς ἀπώλειαν μᾶλλον ἀπάγον ἢ πλανώμενόν τινα περὶ Θεοῦ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα δοξάζειν· ὥσπερ οὖν οὐδὲν ὠφελιμώτερον οὐδ' ἐπικερδέστερον τοῦ περὶ αὐτοῦ πάλιν λέγοντα ἀλη θεύειν.

A libris petita auctoritate firmando, indeque verbis fidem astruendo, ne mentis nostræ fetus loqui videamur. Quibus enim sermo de Deo vertitur, is optime loquitur, non qui ventriloquorum more, quæ sunt ex genio avida loquacitate profert, sed qui divinæ Scripturæ sententiis sanctorumque expositionibus omnia consona proniens, ex ejus nihil sententia sensisque minuit, nec vero quidquam addit. Quocirca ego ipse, nisi de quibus rogasti capitibus, sanctorum firmissime sententias tenerem, ne vel hiscere, aut quidquam loqui mihi indulgerem; tum nempe hoc veritus, ne in Dei sermone aliquid a veritate alienum imprudenti obreperet, tum plane sciens in magno versari periculo, qui falso de Deo vel sentiat, vel loquatur. Nihil B enim majoris periculi, quodve magis ad interitum ducat, quam si quis circa Deum errore laborans, ea quæ non sunt, ac si essent, sentiat ac opinetur : uti vicissim nihil utilius majorisque frugis, quam ut ea quæ vera sunt, sermone eloquatur.

Προσῆκον δέ μοι δοκεῖ περί τινων ἄλλων πρὸ τῶν ζητημάτων διαλαβεῖν, ἀναγκαιοτάτων ὄντων κἀκείνων· ἃ καὶ τὸ παρὸν σύγγραμμα σχεδὸν συμπεπληρωμένον καὶ ἄρτιον δοκεῖν καταστήσει· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν οὐδὲ τὸ τυχὸν ζήτημα ἱκανῶς εὑρεῖν, καὶ τὴν τυχοῦσαν ἐπιλύσασθαι ἀπορίαν, ἂν μὴ πρός τινα ἀναδραμόντες καθολικώτερα καὶ οἰκεῖα τοῖς προκειμένοις ζητήμασιν, οὕτω δι' ἐκείνων ὁδῷ καὶ τάξει προβαίνοντες, ἐπὶ τὰ ζητούμενα καταντήσωμεν.

Operæ pretium autem putavi, ante quæsita, pauca quædam de aliis summe necessariis disserere : quorum ipsa disputatio hoc præstabit, ut ipsa pene tractatio plena et absoluta videatur : ac vel maxime, quod ne vulgarem quidem quæstionem, quantum satis sit, assequi liceat, aut levioris nodos difficultatis exsolvere, quin ad universaliora quædam quæsitisque propria recurrendo, sic per illa, via quadam ac ordine ad ipsa evadamus.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Β'. *Περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ.*

CAPUT II.

De Deo uno.

Πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ἕνα καὶ μόνον εἶναι ἀληθῆ Θεὸν τοῦ παντός· ἄναρχον, ἀτελεύτητον, αἰώνιον, ἀνώλεθρον, ἀθάνατον, παντοδύναμον, ἄπειρον, ἀόρατον, ἀνώνυμον, ἀπερίγραπτον, ἀσώματον, ἀγαθὸν, ἁπλοῦν, ἀνελλιπῆ, τελειότατον. Καὶ γὰρ παρ' αὐτοῦ ἐν τῇ παλαιᾷ νομοθεσίᾳ διαδιδασκόμεθα, *Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστι.* Καὶ, *Οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.* Καὶ πάλιν δι' Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, *Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, ἐγὼ καὶ μετὰ ταῦτα. Ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεὸς, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν·* ὃς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς περιεχόμενα πάντα· καὶ πρὸ D τούτων δὲ τὰς ἀσωμάτους καὶ οὐρανίους δυνάμεις· οὐχ ὅτι μὴ δυνάμενος πρότερον, ἢ μὴ γινώσκων, ὕστερον ἐδημιούργησε ταῦτα, ὅτε ἢ ἐδυνήθη ἢ ἐνεθυμήθη, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων συμβαίνει, ἀτελῶν ὄντων καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τελειότητα προσκοπτόντων· ἀλλὰ τελειότατος ὢν καὶ ἀεὶ δυνάμενος καὶ γινώσκων δίχα πάσης μεταβολῆς καὶ κινήσεως, ὅτε ἠθέλησεν, ὑπὸ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος τὰ πάντα ὅσα προώρισεν, ἐποίησεν. Ὃς ὑπ' οὐδενὸς γινώσκεται κτίσματος, τί κατὰ τὴν οὐσίαν ἐστίν· αὐτὸς δὲ μόνος οἶδεν ἑαυτὸν ἐξ ἑαυτοῦ, ὡς ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θειότατος λέγει, *Ὁ Θεὸς γινώσκει ἑαυτὸν ἐκ τῆς*

Credimus et confitemur, unum ac solum esse verum rerum hujus universitatis Deum, cujus nec principium neque finis sit; æternum, nulli interitioni obnoxium, immortalem, omnipotentem, infinitum, invisibilem, nominis, circumscriptionis, corporis expertem; bonum, simplicem, qui nullo deficiatur, perfectissimum. Ex ipso enim in veteri lege discimus : *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* [6]. Et : *Non erunt tibi dii alieni præter me* [6]. Ac rursus per Isaiam prophetam : *Ego primus Deus, et ego post hæc; ante me non fuit alius deus, et post me non erit; et non est præter me* [7]; qui ex nihilo cœlum et terram, et quæ horum ambitu continentur, omnia in rerum naturam produxit; hisque priores, incorporeas atque cœlestes potestates, non quasi ante non posset aut nesciret, tum demum hæc condidit, cum aut potuit, aut ejus illi in mentem venit; uti fere in hominibus, qui sunt imperfecti, vixque tandem paulatim attingunt perfectionis metas, usu venit : sed ipse perfectissimus ac semper potens, citra omnem mutationem motumque, cum placuit, sua incitatus bonitate, omnia quæ decreverat, condidit. Qui a nulla creatura, quod per essentiam est, noscitur, sed solus ipse a seipso se novit, ut vir ille divinissimus Damasco ortus ait : *Deus seipsum ex beata*

[6] Deut. VI, 2 [6] ibid. 14 [7] Isa. XLIV, 6; XLIII, 10.

Digitized by Google

sua essentia cognoscit, per quam et in qua cuncta creavit. Quod autem Deus sit, aut sit unus Deus, sapiens, justus, bonus, hoc de illo solum novimus; atque id quidem mediocriter, ac quantum pro facultatis suæ modulo mens humana potest assequi : *Deum enim nemo vidit unquam : unigenitus Dei Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit,* inquit Joannes evangelista [8]. Ut vero auctor est beatus Paulus, *Invisibilia ejus, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur* [9]. Sed et magnus Basilius adversus Eunomium decertans, sic ait : *Par sane est ut ipsam essentiam cunctis inaspectam existimemus, uno duntaxat Unigenito excepto ac Spiritu sancto. Ex Dei autem operationibus animis assurgentes, auctoremque, per ea quæ facta sunt, intelligentes, illius bonitatis ac sapientiæ sensu imbuimur. Id enim est, quod Dei notum est, quod cunctis hominibus Deus manifestavit.* Item sanctus Maximus in capit. *De charit.* : *Cum de Deo disputaturus sis, seu eum cogitaturus, ne ipsas ejus rationes quæsieris; non enim mens humana invenire potuerit; at neque aliorum cujusquam, quæ a Deo secunda sunt; sed eas considera, quoad per facultatem licet, quæ sunt circa ipsum, æternitatis scilicet, infinitatis, immensitatis, bonitatis ac sapientiæ, potentiæ item, qua conditor est, qua providet, qua judex existis. Hic enim inter homines magnus theologus est, qui vel tantisper horum ipsas rationes adinvenit.*

μακαρίας οὐσίας αὐτοῦ, δι' ἧς, καὶ ἐν ᾗ τὰ πάντα ἐποίησεν. Ὅτι δὲ ἐστιν ἡ Θεὸς, ἢ εἷς Θεὸς, ἢ σοφὸς, ἢ ἀγαθὸς, ἢ δίκαιος, κατὰ τοῦτο μόνον γινώσκεται· καὶ τοῦτο δὲ μετρίως, καὶ ὅσον δύναται ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἑαυτοῦ τελειότητος. *Καὶ γὰρ Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Ὁ Μονογενὴς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο,* φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. *Τὰ δὲ ἀόρατα αὐτοῦ,* κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, *ἀπὸ κτίσεως τοῦ κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται.* Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, κατ' Εὐνομίου ἀγωνιζόμενος, οὕτω λέγει (3)· *Εἰκὸς αὐτὴν μὲν τὴν οὐσίαν ἀπερίοπτον εἶναι παντὶ, πλὴν ἢ τῷ Μονογενεῖ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἐκ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ ἀναγομένους ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν ποιημάτων τὸν ποιητὴν ἐννοοῦντας, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας λαμβάνειν αἴσθησιν. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, ὃ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐφανέρωσεν.* Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐν τοῖς περὶ Ἀγάπης κεφαλαίοις (4) φησὶ, *Θεολογεῖν μέλλων, μὴ τοὺς κατ' αὐτὸν ζητήσῃς λόγους· οὐ μὴ γὰρ εὕρῃ ἀνθρώπινος νοῦς· ἀλλ' οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν μετὰ Θεόν· ἀλλὰ τοὺς περὶ αὐτὸν ὡς οἷόν τε διασκόπει· οἷον τοὺς περὶ ἀϊδιότητος, ἀπειρίας τε καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητός τε καὶ σοφίας, δυνάμεως δημιουργητικῆς τε καὶ προνοητικῆς καὶ κριτικῆς τῶν ὄντων. Οὗτος γὰρ ἐν ἀνθρώποις μέγας θεολόγος, ὁ τούτων τοὺς λόγους καὶ πως ἐξευρίσκων.*

Cæterum, quod ne horum quidem rationes mens humana comprehendere valeat, hic quoque vir sanctus declaravit; in theologicis vero ipse clarius docet, dum ait : *Unum est supereternum et supercssentiale bonum, sancta trine subsistens Unitas, Pater et Filius et Spiritus sanctus, trium infinitorum infinita naturæ conjunctio ac quasi concretio; ipsa ejusmodi, ut ejus quod est esse, et sic esse, et quid ac quale esse, inaccessam prorsus rebus rationem habeat. Fugit enim omnem mentium cogitatum, quæ naturali suæ occulta intimitate nulla unquam ratione excedat, omnique omnium notitiarum notitiæ infinite emineat.* Hic itaque, nedum quid Deus sit, arcanum prorsus ac inaccessum affirmat, verum etiam quæ circa ejus naturam exsistunt. Quidquid enim in Deo esse dicatur, ac vel ad id quod est esse, aut quid esse, aut quomodo qualiterve esse referatur, nedum quod quid est esse ejusque essentiæ ratio ineffabilis et arcana nobisque ignota est, sed et ipsum esse. Quanquam enim Deum esse novimus, hoc solum significamus, esse eum vere; non item quidnam sit repræsentamus. Simili quoque ratione, quonam modo sit, ignoramus. Etsi enim scimus esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum, quonam tamen id modo sit, ac qualis

Ἀλλ' ὅτι μὲν οὐδὲ τούτων τοὺς λόγους ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταλαβεῖν ἐξισχύει, καὶ ἐνταῦθα ἐδήλωσεν· ἐν δὲ τοῖς θεολογικοῖς καθαρώτερον ὁ αὐτὸς διδάσκει, λέγων (5)· *Ἔν ἐστι τὸ ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀγαθὸν, ἡ ἁγία καὶ τρισυπόστατος μονάς· Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τριῶν ἀπείρων ἄπειρος συμφυΐα· τόν τε τοῦ εἶναι καὶ πῶς εἶναι καὶ τί καὶ ὁποῖον εἶναι λόγον πάμπαν τοῖς φύσιν ἄβατον ἔχουσα. Πᾶσαν γὰρ διαφεύγει νόησιν τῶν νοούντων, τῆς κατὰ φύσιν οὐδαμῶς κρυφίας ἐνδότητος ἐξιοῦσα, καὶ πάσης πασῶν γνώσεων ἀπείρως ὑπερεκτείνεται γνώσεως.* Ἐνταῦθα οὐ μόνον τὸ τί ἐστιν ὁ Θεὸς ἄῤῥητον παντελῶς εἶναι καὶ ἄθατον λέγει, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ πᾶν ὅπερ ἂν ἐν τῷ Θεῷ εἶναι λέγηται, ἢ εἰς τὸν τοῦ εἶναι λόγον ἀναφερόμενον, ἢ εἰς τὸν τοῦ τί εἶναι, ἢ εἰς τὸν τοῦ πῶς εἶναι, οὐ μόνον ὁ τοῦ τί εἶναι καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λόγος τί ἐστιν ἀνέκφορος, καὶ ἄῤῥητος καὶ ἀγνοούμενος ἡμῖν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ εἶναι. Εἰ γὰρ καὶ ἴσμεν ὅτι Πατὴρ ἐστι καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ πῶς τοῦτό ἐστι, καὶ ποταπὴ ἡ Πατρότης καὶ Υἱότης καὶ ἡ Ἐκπόρευσίς ἐστιν ἐκεῖ, ἀγνοοῦμεν. Οὐδὲ δηλοῦσι ταῦτα τί ἐστι κατ' οὐσίαν ὁ Θεός. *Τὸ γὰρ γεννητὸν καὶ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἐκπορευτὸν περὶ τὴν φύσιν, οὐ*

[8] Joan. I, 18. [9] Rom. I, 20.

(3) Libr. I *contra Eunomium*, p. 25.
(4) Cent. II, c. 27.
(5) Cent. I ex quinque, c. 1.

Digitized by Google

ταῦτα φύσις, ὡς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησί (6). Καὶ ὅτι μέν ἐστιν ὁ Θεὸς ἢ σοφὸς ἢ ἀγαθὸς, ἴσμεν· ὁποῖον δέ τί ἐστιν ἐκεῖ τὸ σοφὸν ἐκεῖνο καὶ ἀγαθὸν, ἀγνοοῦμεν· καλῶς ἄρα ὁ ἅγιος (7) ἔλεγεν, *Ὅτι τὸν τοῦ εἶναι λόγον, καὶ πῶς καὶ τί καὶ ὁποῖον εἶναι, παντελῶς τοῖς οὖσιν ἄδατον ἔχει ἡ θεία φύσις ἐκείνη.*

illic paternitas filiationisque et processio, nescimus. Quin ne hæc quidem, quid Deus per essentiam sit, significant. *Ingenitum enim et genitum, ac quod processit, circa naturam,* inquit Gregorius Theologus, *non natura sunt.* Et quidem esse Deum sapientem, seu bonum, scimus; quidnam vero illud ibi sapiens ac bonum sit, nescimus. Bene igitur dicebat sanctus ille quem retuli : *Ejus quod est esse, et sic esse, et quid ac quale esse, inaccessam prorsus rationem divinam illam naturam habere.*

Τὴν αὐτὴν οὖν ἔχομεν γνῶσιν περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ πάντων. Εἰ γὰρ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τὰ ὀνόματα ἐσαφήνιζον, εἶπετο ἂν τὸν Θεὸν πολυσυνθετώτατον εἶναι. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Βασίλειος κατ' Εὐνομίου γράφων (8), τὸ ἀγέννητον λέγοντος τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ, *Πῶς οὐ καταγέλαστον τὸ δημιουργικὸν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν εἶναι λέγειν; τὸ προνοητικὸν πάλιν οὐσίαν, καὶ ἁπαξαπλῶς πᾶσαν ἐνέργειαν οὐσίαν τίθεσθαι;* Καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ λόγοις (9) φησὶν, *Ἢ καὶ τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ ἄκακον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον οὐσία Θεοῦ. Ἀλλ' εἰ τοῦτο, πολλαὶ οὐσίαι ἔσονται τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ μία. Ἀνώνυμος οὖν ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ οὐδὲν τῶν περὶ αὐτοῦ λεγομένων τί ἐστι παριστᾷ. Οὐ γὰρ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ὀνομάζεται, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης εἰς ἕν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα,* κατὰ τὸν αὐτὸν Θεολόγον (10). *Οὐ γὰρ ἀφῆκεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν παντελεῖ ἀγνωσίᾳ αὐτοῦ ζῆν, ἀλλ',* ὡς φησιν ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεολόγος (11), *δι' ἄφατον ἀγαθότητα εὐδόκησεν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ὀνομάζεσθαι, ἵνα μὴ ἀμέτοχοι παντελῶς ὦμεν τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως.*

Eamdem itaque de ejus essentia, deque aliis omnibus, quæ in eo sunt, habemus notitiam. Si enim quæ de illo dicuntur nomina, illius explicarent essentiam, plane fieret Deum longe plurimis compositum esse. Ait enim divinus Basilius, scribens adversus Eunomium, qui Dei essentiam ingenitum doceret esse : *Quonam igitur pacto non prorsus deridiculum, quod creandi vis essentiâ dicatur? aut providendi vis rursus essentia, ac omnino vis omnis et operatio essentia ponatur?* Gregorius item Theologus Orationibus suis theologicis ait : *Sive etiam immortale ac minime malum, nec ulli injuriæ ullive mutationi obnoxium Dei essentia. At, si hoc demus, multæ erunt Dei essentiæ, non una. Deus itaque innominabilis est, nec quidquid dicatur eorum quæ sunt circa ipsum, eam quid sit repræsentat. Nec enim ex suis ipse nominatur, sed ex iis quæ sunt circa ipsum, sic nimirum ut aliam ex alia speciem colligamus, ad unum quoddam veritatis tenue simulacrum,* ut auctor est idem Theologus : *Non enim dimisit Deus, ut ejus omnino ignorantia laborantes vitam ageremus, verum,* ut ait Damascenus theologus (quæ ejus ineffabilis bonitas est) *placuit illi ex iis quæ nostra sunt nominari, ne ipsius penitus notitiæ expertes essemus.*

Ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἔφαμεν, διὰ μόνην ἀγαθότητα τὸν σύμπαντα κόσμον ἐδημιούργησεν, καὶ τέλος τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ ὁμοίωσιν ἔπλασεν, ὡς ἡ παλαιὰ διδάσκει Γραφὴ, ἵνα τῶν ὁρωμένων πάντων ἄρχῃ κτισμάτων, διὸ καὶ λογικὸν αὐτὸν ἔπλασε· δυνάμεθα αὐτῇ τῇ δυνάμει τοῦ λόγου χρώμενοι, ἣν ἡμῖν ἐνέθηκεν ὁ Θεὸς, τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ὑμνῳδίαν ἀπὸ τῶν ὁρωμένων συλλογίζεσθαι, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἔννοιάν τινα περὶ Θεοῦ λαμβάνειν. Καὶ γὰρ τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας φύσεως ὁ κόσμος ἀνακηρύττει, καὶ τοῖς προσέχουσι βραβεύει τὸν δημιουργὸν ἑαυτοῦ· οἷον, ἐπειδὴ ἀποβλέποντες πρὸς τὰ κτίσματα νοοῦμεν ὅτι τρεπτὰ καὶ ἀλλοιωτά εἰσι, καὶ γεννώμενα καὶ αὐξανόμενα καὶ φθειρόμενα· καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄγγελοι, εἰ καὶ ἀσώματοι καὶ ἄϋλοί εἰσιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ καθαρωτάτην ἁπλότητα συγκρινόμενοι, καὶ αὐτοὶ σύνθετοί εἰσι· διὸ καὶ τρεπτοὶ κατανοοῦνται· καὶ ὁ σύμπας κόσμος ἐν φθορᾷ ἐστι· ταῦτα συναγαγόντες συλλογιζόμεθα καθότι ἐσμὲν λογικοὶ οὕτως. Ἐπειδὴ τὰ ὁρώμενα πάντα τρεπτά εἰσι καὶ ἀλλοιωτὰ, δῆλον ὅτι καὶ κτιστὰ

Quod enim uti diximus, sola bonitate mundum omnem condidit, ac postremo hominem, uti vetus Scriptura docet, ut creatis omnibus in aspectum cadentibus præesset, ad imaginem et similitudinem suam formavit, idque adeo in causa est, cur et prædictum ratione formarit; licet nobis eadem rationis facultate, quam nobis Deus imlidit, prædictis, ejus gloriam laudisque materiam, iis ex rebus colligere, quas oculis usurpamus, atque hoc modo conceptum quemdam de Deo assumere. Etenim naturæ divinæ majestatem mundus prædicat, ac iis qui animum attendunt, eum, quo auctore conditus est, clamat. Ut sub exemplo loquar : Quandoquidem in res creatas contuentes, mutationi alterationique intelligimus esse obnoxias, quæque gignantur et crescant ac corruptione intereant. Nam et angeli, tametsi incorporei sunt ac vacant materia, si tamen cum Dei purissima simplicitate conferantur, ipsi quoque compositi sunt; quocirca etiam intelliguntur mutationi obnoxii, mundusque universus nec ipse a corruptione immunis exsistit.

(6) Orat. 35.
(7) Maximus qui supra.
(8) Libro 1 *contra Eunom.* p. 15.
(9) Orat. 35, p. 569.
(10) Orat. 36, p. 589.
(11) *De fide* l. 1, c. 1.

Digitized by Google

Hæc simul conferentes, quatenus ratione præditi sumus, in hunc modum arguimus. Cum omnia in aspectum cadentia mutabilia sint, exque aliis alias qualitates motu deterente assumant, liquet etiam esse creata. Quidquid enim creatum est, hisce obnoxium affectibus est : ac quidquid his affectibus est obnoxium, creatura est. Sin autem hæc creata sunt, plane aliquo auctore sunt creata ; estque necesse eum qui condidit, increatum esse et ab omni mutatione immunem. Nam, si et ille creatus est, liquet ab alio creatum esse. Ac rursus, si nactus est ; sicque in infinitum, dum ad aliquid nulli etiam mutationi obnoxium. Si autem nulli

A καθεστήκασι. Πᾶν γὰρ κτιστὸν ἀλλοιωτὸν καὶ τρεπτόν· καὶ πᾶν ἀλλοιωτὸν καὶ τρεπτὸν κτίσμα ἐστίν. Εἰ δὲ κτιστά εἰσι, πάντως ὑπό τινος ἐδημιουργήθησαν, καὶ δεῖ τὸν δημιουργὸν τούτων ἄκτιστον καὶ ἄτρεπτον εἶναι. Εἰ γὰρ κἀκεῖνος κτιστὸς, δῆλον ὡς ἑτέρου δεδημιούργηται. Καὶ πάλιν, εἰ κἀκεῖνος κτιστὸς, ἔτι καὶ αὐτὸς ὑφ' ἑτέρου· καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον, ἕως ἂν εἴς τι ἄκτιστον καταντήσωμεν. Εἰ οὖν ἄκτιστον, καὶ ἄτρεπτον. Εἰ δὲ ἄτρεπτον, τοῦτο ὁμολογουμένως Θεός.

et ille creatus est, adhuc et ipse ab alio hoc ipsum deveniamus reipsa increatum. Quod si increatum, obnoxium mutationi, ipsum explorate Deum.

Ex his igitur indeque rursus, quod mundus ex multis diversisque seu distinctis et contrariis compositus, eodem jugiter ordine consistit, tantaque continetur moles ac conservatur : nec enim temere ac casu se res ita habent ; nam neque domus, neque navis contineri regique ac servari potest, cum nemo est qui regat et administret atque gubernet : ex his aliisque quibusdam ejusdem generis certo concludimus, Deum increatum esse et immutabilem, qui et creata omnia, visibilia invisibiliaque condidit ; quique hæc optima ratione, velut sua opera, insuperabili potentia agit, gubernatque ac regit. Atque hinc credimus mundum non casu exstitisse, uti male quidam opinati sunt.

Ἀπὸ τούτων οὖν, καὶ πάλιν ἐκ τοῦ πῶς ὁ κόσμος ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων καὶ ἐναντίων συγκείμενος, B ἐν ταυτότητι τάξεως διηνεκεῖ, καὶ περικρατεῖται τοσοῦτον μέγεθος· οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε ταῦτα ἔχουσιν οὕτως, ἐπείπερ οὐδὲ οἰκία ἢ ναῦς δύναται διακρατεῖσθαι καὶ οἰκονομεῖσθαι καὶ διασώζεσθαι, μηδενὸς οἰκονομοῦντος καὶ κυβερνῶντος· ἐκ τούτων οὖν καὶ τοιούτων δή τινων ἄλλων συμπεραίνομεν ὁμολογουμένως ὅτι ἐστὶ Θεὸς ἄκτιστος καὶ ἄτρεπτος, ὁ καὶ τὰ κτιστὰ πάντα ὁρατά τε καὶ ἀόρατα δημιουργήσας, καὶ ταῦτα κατὰ λόγον καὶ τάξιν ἀρίστην ὡς ἐκυτοῦ ποιήματα ἀνυπερβλήτῳ δυνάμει φέρων καὶ διεξάγων· κἀντεῦθεν πιστεύομεν ὅτι οὐκ αὐτομάτως ὁ κόσμος ὑπέστη, ὥς τινες κακῶς ὑπετίθεντο.

Rursus simili ratione in hunc fere modum argumentamur. Si dixerimus esse plures deos, necesse est ut distinctos diversosque eos statuamus. Ubi enim multitudo, ibi etiam distinctio seu diversitas ac contrarietas exsistit. Sin autem distinctos diversosque eos statuerimus, quinam fiat ut sint perfecti ? Qua enim ratione alter ab altero differt, ea illo deficitur, cui illud desideretur, defectuque laborat, ut vel sapientia vel potentia, vel alia quædam excellentia ei desit. Alter itaque altero egebit, atque adeo neque perfecti erunt nec incircumscripti. Nam neque fieri potest ut sint multa per se infinita ac incircumscripta. Per accidens tamen nihil vetat, cujusmodi est mare infinitum, infiniteque fusa camporum spatia. Quonam igitur modo qui sic alter altero egeant, vere increati omnisque expertes finis sint ac immortales dii ?

Πάλιν τὸν ὅμοιον τρόπον συλλογιζόμεθα οὕτως. C Εἰ πολλοὺς θεοὺς εἴποιμεν, ἀνάγκη καὶ διαφορὰν αὐτοῖς ἀποδοῦναι. Ἔνθα γὰρ πλῆθος, ἐκεῖ καὶ διαφορὰ καὶ ἐναντιότης. Εἰ δὲ διαφορὰ τούτοις ἀποδοθήσεται, πῶς ἔσονται τέλειοι ; Καθὸ γὰρ ὁ ἕτερος τοῦ ἑτέρου διαφέρει, κατὰ τοῦτο λείπεται ἐκείνου, μὴ ἔχων αὐτὸ, καὶ ἔστιν ἐλλιπὴς ἢ κατὰ σοφίαν, ἢ κατὰ δύναμιν, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ ὑπεροχήν. Δεήσεται τοίνυν ὁ εἷς τοῦ ἑτέρου, καὶ οὕτως οὐκ ἂν εἶεν οὔτε τέλειοι οὔτε ἀπερίγραπτοι· ἐπεὶ οὐδ' ἐνδέχεται καθ' ἑαυτὰ πολλὰ ἄπειρα καὶ ἀπερίγραπτα εἶναι. Κατὰ συμβεβηκὸς μέντοι οὐδὲν κωλύει, ὥσπερ πέλαγος ἄπειρον καὶ πεδίον. Πῶς οὖν οἱ οὕτως ἐπιδεεῖς ἀλλήλων κυρίως ἄκτιστοι καὶ ἀτελεύτητοι ἔσονται θεοί ;

Ad hæc, cum ubi distinctio ac discretio, ibi et inæqualitas sit et contrarietas, siquidem concordes animis sint, ac cum distincta discretaque exsistant, unius sint participes, qui ad unum cogantur ; potiori longe ratione illud Deus erit, quod sic distincta discretaque unione cogit. Nam et quod ordinem imponit, eo majus est et perfectius, quod impositum recipit. Nec aliter contingat, si quis etiam unumquemque partem imperio subjectam tenere (quæ Græcorum opinio fuit) dixerit. Quæremus enim : Quidnam porro sic inter illos distributis partibus, alios aliis præsse constituerit ; puta,

D

Πρὸς τούτοις (12), ἐπεὶ ἔνθα διαφορὰ, ἐκεῖ καὶ ἀνισότης καὶ ἐναντίωσίς ἐστιν, εἰ μὲν ὁμογνωμονοῦσι καὶ τοῦ ἑνὸς τὰ διάφορα μετέχουσιν, ὑφ' ἓν ἀγόμενα, πολλῷ μᾶλλον ἔσται τὸ ἐκεῖνο Θεὸς τὸ τὰ διάφορα ἑνοῦν· ἐπεὶ καὶ τὸ τάττον τοῦ τατταμένου μεῖζον καὶ τελειώτερον. Τὸ δ' αὐτὸ συμβήσεται, καὶ εἰ λέγει τις ὅτι ἕκαστος μέρους ἄρχει· ὡς οἱ Ἕλληνες ἔλεγον. Ζητήσομεν γὰρ τί ποτ' ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ τὴν διανομὴν τῶν ὄντων αὐτοῖς ποιησάμενον καὶ τάξιν οὕτως αὐτοὺς ἄρχειν, τὸν μὲν οὐρανοῦ τυχὸν, τὸν δὲ τῆς γῆς, καὶ ἄλλον ἄλλου. Ἐκεῖνο γὰρ μᾶλλον ἂν εἴη Θεός. Εἰ δ' ὅπερ ἀναγκαῖον,

(12) Damasc. l. 1, c. 3 ; Greg. orat. 35.

Digitized by Google

μαχη καὶ ἐναντίωσις ἀκολουθήσει πολλοῖς καὶ διαφόροις οὖσι, διαλυθήσεται ὁ κόσμος, διαφορᾶς καὶ μάχης ἐν τοῖς κυβερνῶσι θεωρουμένης. Συμπεραίνομεν οὖν ἀπὸ τούτων ὅτι εἷς ἐστι Θεὸς τέλειος καὶ ἄπειρος καὶ ἀπερίγραπτος, ποιητὴς καὶ κυβερνήτης τοῦδε τοῦ παντός· ἃ καὶ ἡ θεία Γραφὴ διαρρήδην διδάσκει.

alium cœlo, terræ alium, aliumque reous a...s dominari? Potiori enim ratione illud Deus exstiterit. Sin autem (quod et necessario contingat) inter multos atque discretos diversosque pugna sequatur, contrariisque affectibus ea jam turba dissideant, dissolvetur mundus, cum ii quibus regitur ac gubernatur, sic diversi ac secum ipsi pugnantes exstiterint. Ex his itaque concludimus esse unum Deum perfectum ac infinitum, incircumscriptumque, hujus rerum universitatis conditorem ac gubernatorem; quod ita esse, etiam divina Scriptura diserte tradit.

Πάλιν, ἐπειδὴ πᾶν τὸ κινούμενον ὑφ' ἑτέρου κινεῖται, ἐξετάζοντες κἀκεῖνο, τίς κινεῖ, καὶ τοῦτο μέχρι πολλοῦ, ἀναγκαζόμεθα καταντῆσαι εἴς τι πρᾶγμα κινοῦν μὲν ἐκεῖνο τὰ ἄλλα, αὐτὸ δὲ ὑπὸ μηδενὸς κινούμενον. Τὸ γὰρ πρώτως κινοῦν ἀκίνητον· καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ εἷς Θεὸς, μηδὲν ἑαυτοῦ προεπινοούμενον ἔχων. Συμπεραίνομεν οὖν καὶ ἀπὸ τούτου, ὅτι ἐστὶν ὁ Θεὸς ἀκίνητός τε καὶ ἀμετάβλητος, ἄπειρον ἔχων τὴν δύναμιν. Εἰ γὰρ μὴ ταύτην ἄπειρον εἶχεν, οὐκ ἂν σύνδρομον εἶχε τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν, ἀκωμάτως *διατελῶν ἀπὸ πέρατος εἰς πέρας εὐρώστως, καὶ χρηστῶς τὰ πάντα διοικῶν* καὶ οἰκονομούμενος.

Rursus: Cum quidquid movetur, ab alio moveatur, dum exquirimus istud etiam, ac illud quis moveat, longo tandem processu, necesse est ut ad rem aliquam veniamus, quæ moveat quidem reliqua, ipsa vero a nullo moveatur. Primus enim motor immobilis est; hicque adeo unus Deus est, quo nihil prius intelligatur. Igitur hinc quoque concludimus, Deum immobilem esse et immutabilem, infinita virtute seu potentia præditum. Nisi enim ea infinita præditus esset, potentiam voluntati parem eique comitem haudquaquam haberet, *attingens* citra omnem laborem *a fine usque ad finem fortiter, omniaque suaviter disponens*[10] ac regens.

Ἄλλως τε, εἰ μὴ δύναμιν ἄπειρον εἶχεν, οὐκ ἂν ἦν ἄπειρος οὔτε ἀπερίγραπτος οὔτε τέλειος· ἐπεὶ δὲ ἄπειρός ἐστι καὶ ἀπερίγραπτος καὶ τέλειος, ἄπειρον καὶ τὴν δύναμιν ἔχει· καὶ εἰ ἄπειρον τὴν δύναμιν ἔχει, ἄπειρός ἐστι καὶ ἀπερίγραπτος καὶ τέλειος. Οὐδὲν γὰρ πεπερασμένον ἄπειρον τὴν δύναμιν ἔχει.

Præterea, nisi Deus infinita potentia præditus esset, nec infinitus, nec incircumscriptus, neque perfectus esset. Quia vero infinitus et incircumscriptus et perfectus est, infinita quoque virtute ac potentia præditus est. Ac siquidem ea præditus est virtute et potentia, infinitus et incircumscriptus et perfectus est. Quidquid enim est finitum, hujus potentia ac virtus minime infinita est.

Πάλιν, ἐπειδὴ βλέπομεν ὅτι ἕκαστον τῶν ὄντων ἐκ τεσσάρων στοιχείων συνίσταται καὶ εἰς αὐτὰ ἀναλύεται· ἔτι γε μὴν καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἐξ ὕλης καὶ ποιοτήτων συνίστανται, καὶ εἰς αὐτὰ διαιροῦνται λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ μόνῃ· οἷον ἡ γῆ εἰς τὴν ὕλην καὶ τὰς ποιότητας, αἵτινές εἰσιν ἐν αὐτῇ ψυχρότης καὶ ξηρότης· καὶ βάρος δὲ ἔχει καὶ σχῆμα καὶ χρῶμα, καὶ ἐν τόπῳ μέσῳ τοῦ παντός ἐστιν· ἃ δὴ τῶν συνθέτων ἰδιώματα καθεστήκασιν· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἄλλα, εἴ τις θεωρείη, οὕτως ἔχοντα εὑρήσει· διὸ καὶ ἀτελῆ καὶ μεριστά εἰσι καὶ σύνθετα· ἀποφαινόμεθα ὅτι ὁ Θεὸς ἁπλοῦς καὶ ἀμερὴς καὶ τελειότης ἐστὶ, μηδὲν τοιοῦτον ἔχων, ἢ ἐκ διαφόρων πραγμάτων συνιστάμενος, ὥσπερ δῆτα καὶ τὰ ἐκ τῶν στοιχείων συνιστάμενα. Καὶ γάρ φησιν ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ κεφαλαίοις (13), Οὐ χρὴ λέγειν ἐπὶ Θεοῦ ποιότητα, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὸν εἴπωμεν ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος. Καὶ γὰρ εἰ σύνθεσις ἐπὶ Θεοῦ λέγοιτο, καὶ λύσις ἔσται ἐν αὐτῷ. Σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ μάχης· μάχη δὲ διαστάσεως· διάστασις δὲ λύσεως. Ἀλλὰ μὴν τὸν Θεὸν ἀσώματον καὶ ἄπειρον καὶ ἀόριστον καὶ ἁπλοῦν καὶ ἀπαθῆ ὅ τε φυσικὸς νόμος διδάσκει

Præterea, quia rem quamlibet ex quatuor elementis videmus constare, et in ea resolvi: ad hæc vero etiam elementa ex materia ac qualitatibus constituta, ratione solum subtilique cogitatu in ea dividi; puta, terram in materiam et qualitates in ea exsistentes, frigiditatem scilicet et siccitatem, quibus accedunt gravitas, figura, color, ac quod medium universi locum tenet; quæ utique carum rerum proprietates exsistunt, quæ compositæ sunt; similiter quoque reliqua, si quis animo consideraverit, eodem modo se habere inveniet, quamobrem etiam imperfecta sunt et dividua et composita: idcirco Deum simplicem individuumque ac perfectionem asserimus, qui nihil ejusmodi habeat, nec ex diversis rebus, cujusmodi sunt quæ ex elementis constituta sunt, consistat. Etenim ait Damascenus, in theologicis suis capitibus, non dicendam in Deo qualitatem, ne eum compositum ex substantia et qualitate dixerimus. Si quidem enim compositio in Deo dicatur, erit in eo dissolutio. Compositio enim pugnæ origo est; pugna vero divortii; divortium autem dissolutionis. Atqui Deum incorporeum et infinitum et immensum et simplicem, nullique in

[10] Sap. VIII, 1.

(13) Damasc. l. I, c. 6.

Digitized by Google

teritioni aut labi obnoxium, tum lex naturalis docet, tum Scriptura prædicat ac loquitur. Nulla ergo in eo dissolutio seu interitus ; id enim procul abhorret a Deo.

Ex his autem colligimus, Deum ubique esse. Ei enim qui incircumscriptus sit ac infinitus, cunctaque noverit, comes est, ut ubique præsens sit. Nam, ut auctor est divinarum rerum scientia clarissimus Dionysius, *Divinum individuum est, totum prorsus ubique exsistens. Neque pars in parte corporum more dividitur ; sed totum in omnibus, totumque universis præstans ac eminens. Ac videtur quidem esse, dicturque unius Dei discretio longeque fusa multiplicatio ; est tamen Deus ejus deitatis origo eique eminens, superessentialiter unus Deus, sibi ipse individue in dividuis unitus, irque multis incommistus ac immultiplicabilis.* Rursusque illo prior ait Scriptura : *Nonne cœlum et terram ego impleo ? dicit Dominus* [11]. Cœlum quoque ejus sedes dicitur, terra vero scabellum ; quibus Scriptura significat esse illum ubique ac cuncta replere, nec quidquam extra ambitum efficacissimæ summæque comprehensionis et virtutis ejus excedere.

Adhæc, quoniam videmus esse in mundo viventia, sapientiaque ac bonitate prædita, eorumque in se rationes, ut omnium auctor, Deus præhabet ; ait namque Apostolus, ipsum omnia esse, exque ipso facta esse, et in eo constare [12] ; atque ut divinissimus Joannes in Apocalypsi ait quemdam de senioribus sibi dixisse : *Cuncta erant, et facta sunt*, idque exponens divinus Maximus, Ideas ait, quod erant, imagines vero et simulacra idearum, seu exemplarium, quod facta sunt ; intelligimus eum qui viventia condidit [13], et creata omnia in sapientia fecit, angelosque et homines sapientia imbuit, ac qui lucem oculis subjectum produxit, vitam esse et lucem et sapientiam ; hæcque adeo longe illic perfectius, quam in rebus oculis subjectis elucere. Ait namque divinus Dionysius, quæ in effectis perfectiones exsistunt, longe prius in causis exsistere, iisque abunde ac essentialiter effecta inesse ; cuncta denique in omnium Auctore exsistere, quæque alia aliis contraria sunt, comprehensione singularique una ratione et uniformiter ac unite. Etenim Deus cuncta producens, illis omnibus, tum nimirum inanimis, tum stirpibus, tumque præditis ratione, tum ea carentibus, pro ipsorum ratione convenientes perfectiones tribuit, resque singulæ Auctori suo Deo uniuntur, quantum ejus participes sunt. Participant autem magis et minus, pro suæ nimirum perfectionis rata ratione, nempe inanima, ea duntaxat ratione, qua sunt, stirpes vero, etiam qua

A καὶ ἡ Γραφὴ κηρύττει. Οὐκ ἄρα λύσις ἐπ' αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ ἀλλότριον Θεοῦ.

Ἐκ δὲ τούτων συνάγομεν ὅτι πανταχοῦ ἐστιν ὁ Θεός. Τῷ γὰρ ἀπεριγράπτῳ καὶ ἀπείρῳ καὶ πάντα εἰδότι τὸ πανταχοῦ παρεῖναι ἀκολουθεῖ. Κατὰ γὰρ τὸν θεολογικώτατον Διονύσιον (14), *Τὸ θεῖον ἀμερές ἐστιν, ὅλον ὁλικῶς πανταχοῦ ὄν· καὶ οὐ μέρος ἐν μέρει σωματικῶς διαιρούμενον· ἀλλ' ὅλον ἐν πᾶσι, καὶ ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν.* Καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι καὶ λέγεται τοῦ ἑνὸς Θεοῦ διάκρισις καὶ πολλαπλασιασμός· ἔστι δὲ οὐδὲν ἧττον ὁ ἀρχίθεος καὶ ὑπέρθεος (15) ὑπερουσίως εἷς Θεός, ἀμέριστος ἐν τοῖς μεριστοῖς ἡνωμένος B ἑαυτῷ, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀμιγὴς καὶ ἁπλήθυντος. Καὶ πάλιν πρὸ αὐτοῦ φησιν ἡ Γραφή, *Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος.* Καὶ θρόνος μὲν ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ λέγεται, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον, τοῦ λόγου δεικνύντος ὅτι πανταχοῦ πάρεστι καὶ πάντα πληροῖ, καὶ οὐδέν ἐστιν ἔξω πίπτον τῆς δραστικωτάτης καὶ συνεκτικωτάτης περιοχῆς καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ.

Ἔτι, ἐπεὶ βλέπομεν ὅτι εἰσὶν ἐν τῷ κόσμῳ ζῶντα καὶ σοφὰ καὶ ἀγαθά, τούτων δὲ τοὺς λόγους ἐν ἑαυτῷ προέχει ὡς πάντων αἴτιος· καὶ γάρ φησιν ὁ Ἀπόστολος, *Αὐτός ἐστι τὰ πάντα, καὶ ἐξ αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε·* καὶ ὡς ὁ θειότατος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει Ἰωάννης φησί, τινὰ τῶν πρεσβυτέρων εἰπεῖν (16) αὐτῷ, *Πάντα ἦσαν, καὶ γεγόνασιν·* ὅπερ ὁ Θεῖος σαφηνίζων Μάξιμος τὰς ἰδέας λέγει ὅτι ἦσαν, καὶ τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν ἰδεῶν, ἤτοι παραδειγμάτων, ὅτι γεγόνασιν· ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ τὰ ζῶντα δημιουργήσας, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐν σοφίᾳ κατασκευάσας, καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους σοφοὺς ἐργασάμενος, καὶ τὸ ὁρώμενον φῶς ὑποστήσας, ζωή ἐστι καὶ φῶς καὶ σοφία· καὶ πολλῷ τελειότερον ἐκεῖ ταῦτα ἢ ἐν τοῖς ὁρωμένοις φαίνεται. Καὶ γάρ φησιν ὁ θεῖος Διονύσιος, Αἱ ἐν τοῖς αἰτιατοῖς τελειότητες πολλῷ πρότερόν εἰσιν ἐν τοῖς αἰτίοις· καὶ τοῖς αἰτίοις τὰ αἰτιατὰ περισσῶς καὶ οὐσιωδῶς ἔνεστι· καὶ ὅτι πάντα ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ· καὶ τὰ ἀλλήλοις ἐναντία συνειλημμένως καὶ ἑνικῶς καὶ μονοειδῶς καὶ ἡνωμένως. D Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς τὰ πάντα παραγαγών, πᾶσι τούτοις ἀψύχοις καὶ φυτοῖς καὶ λογικοῖς καὶ ἀλόγοις ἀναλόγους δέδωκε τὰς τελειότητας· καὶ ἕκαστον τῶν ὄντων ἑνοῦται τῷ Θεῷ τῇ ἑαυτοῦ αἰτίᾳ καθόσον αὐτοῦ μετέχει. Μετέχουσι γὰρ αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἀναλόγως δηλονότι τῇ ἑαυτῶν τελειότητι· τὰ μὲν γὰρ ἄψυχα κατὰ τὸ εἶναι μόνον, τὰ δὲ φυτὰ καὶ κατὰ τὸ ζῆν· τὰ δὲ ἄλογα κατὰ τὸ

[11] Isa. LXVI, 1. [12] I Cor. I, 30; Coloss. I, 16, 17. [13] Psal. CIII, 24.

(14) *De divin. nom.* II, § 11.

(15) Ὁ ἀρχίθεος καὶ ὑπέρθεος. Dicitur Deus ἀρχίθεος, ea ratione qua auctor est Deitatis, qua angeli et homines participatione dicuntur dii. Sequiturque unum ex alio ; ex eo quod ὁ ἀρχίθεος sit, *deorum auctor*, quod sit ὑπέρθεος, *illis superior atque eminens* ; qui ita producat et in eis velut multiplicetur, ut a sua unitate nihil excedat.

(16) *De div. nom.*, cap. 5.

Digitized by Google

εἶναι καὶ ζῆν καὶ αἰσθάνεσθαι· τὰ δὲ λογικὰ κατὰ τὸ εἶναι καὶ ζῆν, καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ διανοεῖσθαι· καὶ ἀρετῆς μετέχειν, σοφίας τε καὶ δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων. Ἔστι δὲ καὶ ἐν τοῖς λογικοῖς διαφορὰ καὶ πρακτέα. Οἱ μὲν γὰρ ἄγγελοι τελεώτεροί εἰσι, τῆς τῶν θνητῶν σωμάτων συζυγίας ἀπηλλαγμένοι· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀτελέστεροι ἐκείνων, τὰ ἐκ τοῦ σώματος ὑπομένοντες κακά. Δύνανται δὲ καὶ οὗτοι ἀλλήλων ὑπερέχειν, εἰ πρὸς τὸν Θεὸν ἀφορῶντες, διὰ συντόνου σπουδῆς ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ σπουδάζουσιν. Ὅσον γὰρ πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέφομεν, τοσοῦτον αὐτῷ ὁμοιούμεθα· καὶ ὅσον αὐτῷ ὁμοιούμεθα, τοσοῦτον αὐτοῦ μετέχομεν· καὶ ὅσον αὐτοῦ μετέχομεν, τοσοῦτον αὐτῷ ἑνούμεθα τῇ ἀνάρχῳ πάντων αἰτίᾳ καὶ μονῇ καὶ στάσει.

A vivunt : brutæ animantes, quod et sunt et vivunt et sentiunt ; ratione prædita, quod et sunt et vivunt, et sentiunt et intelligunt, virtutisque et sapientiæ et justitiæ ac reliquorum commercium ineunt. Sed et utentium ratione distinctio est, aliorumque præ aliis major præstantia. Angeli enim perfectiores sunt, a mortalium scilicet corporum conjunctione liberi ; homines vero illis imperfectiores, qui subjaceant malis corporis. Quin et hi quoque alii aliis præstare possint, si modo, in Deum conversis animis, acri diligentia illi similes effici studuerint. Quantum enim ad ipsum convertimur, tantum similes ei efficimur ; quantumque ei efficimur similes, tantum illius participes reddimur ; ac quantum illius reddimur participes, tantum ipsi

B unimur, æterno nimirum omnium auctori, qui omnium sedes ac quies est.

Οὐ δήπου οὖν φήσομεν ὅτι αἱ ἐν ἡμῖν τελειότητες αἱ αὐταί εἰσι τῇ ἀκροτάτῃ τοῦ Θεοῦ τελειότητι. Οὐ γὰρ τῇ αὐτῇ ζωῇ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι ζῶσιν, ἢ τῇ αὐτῇ σοφίᾳ ἐστὶν αὐτὸς καὶ ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι σοφοί· τοῦτο γὰρ ἄτοπον· οὐδὲ τῇ αὐτῇ ἀγαθότητι ἡμεῖς τε κἀκεῖνός ἐσμεν ἀγαθοί. Εἴπετο γὰρ ἂν καὶ ἡμᾶς Θεοὺς κατ' ἐκεῖνον εἶναι. Ὧν γὰρ αἱ τελειότητες ἴσαι, καὶ αἱ οὐσίαι ἴσαι. Διὸ καὶ ἡμῶν καὶ τῶν ἐν ἡμῖν πάντων ὁ Θεὸς ἀσυγκρίτως ὑπέρκειται. Ἡμεῖς μὲν γὰρ χρονικῶς καὶ μετοχικῶς τὰ πάντα ἐσμέν, ὅσαπερ ἂν ἔχωμεν· ὁ δὲ ἀϊδίως καὶ φυσικῶς καὶ κυρίως καὶ πρώτως ἐστὶν ἀγαθός, σοφός, δημιουργός, ζωή, ἁγιασμός, πᾶν

C ὅτιπερ ἂν εἴποι τις, ὡς αἰτία πρώτη καὶ ἀρχοειδεστάτη τῶν ὄντων. Ἀγαθὸς δὲ φύσει ὢν ὁ Θεός, οὐδέποτ' ἂν εἴη τῶν κακῶν αἴτιος. Τοῦ γὰρ κυρίως ἀγαθοῦ ἴδιον ἀεὶ παρέχειν ἀγαθά. Εἰ δέ τινα κακὰ ὁρῶμεν ἐν τῷ κόσμῳ γινόμενα, ἀλλ' οὔτ' αὐτός ἐστιν αἴτιος τούτων, οὔθ' ἑτέρα τις ἀντικειμένη δύναμις· ἀλλ' ἀποχωροῦντες ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν τῷ κακῷ εὑρισκόμεθα· καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ γένεσις τοῦ κακοῦ, ὥσπερ καὶ σκότους, ἡ τοῦ φωτὸς ὑποχώρησις. Ἡμεῖς οὖν ἐσμεν αἴτιοι. Τὸν γὰρ ἀπαθῆ παροργίζοντες διὰ πονηρῶν ἔργων, κολαζόμεθα κατὰ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἀναλογίαν· ἃ δὴ παρ' ἡμῖν μὲν κακὰ εἶναι δοκοῦσι, τὰς αἰτίας αὐτῶν οὐκ οἴδασιν· εἰ δέ τις ἐπίσταιτο διακρίνειν ὀρθῶς, καὶ ταῦτα ἀγαθὰ εὑρήσει. Καὶ γὰρ διὰ συμφέρον γί-

D νονται ἡμῶν· ἐπεὶ καὶ οἱ ἰατροὶ τέμνουσι καὶ καίουσι τὸν νοσοῦντα, ἵνα ἀπολάβῃ τὴν ἐξαρχῆς ὑγείαν. Εἰ μὲν οὖν λογιζόμενοι τὰς αἰτίας ὑπομένωμεν εὐχαριστοῦντες, ὠφελούμεθα ἐκ τούτων· καθαιρόμεθα γὰρ τῶν ἡμαρτημένων, καὶ σωφρονιζόμεθα, καὶ οὕτω γινόμεθα βελτίους· εἰ δ' ὥσπερ λίθοι σκληροὶ διαμένομεν, καὶ ἔτι πταίομεν τοῖς κατὰ θεραπεύτως ἐπεκτεινόμενοι, ἐγκαταλιμπανόμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀλλοτριούμεθα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἀγόμεθα καὶ φερόμεθα ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ᾧ διὰ τῶν φαύλων ἔργων προσφκειώθημεν.

Absit itaque unquam dicamus, quæ in nobis perfectiones ac dotes sunt, easdem ac supremam Dei perfectionem esse. Non enim eadem vita Deus et homines vivunt, aut eadem sapientia ipse et angeli atque homines sunt sapientes (est enim id absurdum), nec eadem bonitate ille ac nos boni sumus. Consequens enim foret, nos quoque, perinde ac ille, deos esse. Quorum enim pares dotes sunt ac perfectiones, pares sunt et essentiæ. Quamobrem Deus citra omnem comparationem, tum nobis, tum iis omnibus, quæ in nobis sunt, eminet. Nos enim ex tempore ac participatione omnia sumus, quæcunque tandem habuerimus, Deus autem æterne atque natura vereque ac primo bonus est, sapiens, conditor, vita, sanctimonia (quidquid denique aliquis eum dicat), ut rerum prima causa summaque origo. Cumque Deus natura bonus sit, nunquam malorum auctor exstiterit. Ejus enim qui vere ac proprie bonus sit, id proprium est, ut quæ bona sunt, semper præbeat. Sin autem videmus quædam mala in mundo evenire, eorum tamen nec ipse auctor est, nec ulla alia contraria potestas, sed cum ipsi a bono recedamus, in malo invenimur : isque adeo mali ortus est ac effectio, uti etiam tenebrarum, lucis abscessus. Nos ipsi itaque ejus auctores sumus. Qui enim eum qui ab omni immunis affectu est, per prava opera ad iracundiam provocamus, pro delictorum ratione pœnas luimus. Atque hæc quidem apud nos usuque humano mala videntur, qui eorum causas nesciamus : sin autem quis recte judicare noverit, ipsa quoque bona offendet, quippe cum nostræ causa fiant utilitatis. Nam et medici ægrotum secant ac urunt, ut pristinæ sanitati restituant. Siquidem igitur causas reputantes, gratias agentes sustinemus, commodum ex illis reportamus : emundamur enim a delictis ac castigamur, atque adeo melioris frugis inde efficimur. Sin autem velut saxa duri perseveramus, adhucque offendimus, qui irremediabiliter in mala intenti simus, a Deo derelinquimur, ipsoque abs se alienos effectos abdicante, a diabolo, cui nos per mala opera devinximus, agimur ferimurque.

Τὰ οὖν γινόμενα παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὰ μέν εἰσι

Quæ igitur a Deo fiunt, alia propensioris sunt

Digitized by Google

voluntatis, cum ejus faciendo voluntates, bona ab eo atque munera consequimur; alia secundum permissionem ac quasi indulgentiam, cum peccantes, emendationis causa punimur, et ut ad meliorem frugem reducamur; alia secundum derelictionem, per eum, quem diximus, modum. Atque alia quidem ut alii erudiantur, contingunt; alia vero ad probationem ac copiosiorem mercedem, ut res se in apostolis habuit ac sanctis reliquis. Prorsusque nihil citra causam contingit, tametsi illorum nos rationes lateant. Nam ne passerem quidem in laqueum incidere sine Patris nostri voluntate, in Evangeliis audivimus [14]. Cum autem nos Deum contristare, aut ad iracundiam provocare dicimus, haud necesse ut aliquam ei passionem affingamus, uti neque ut manus aut pedes, juxta quod scriptum est: *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me* [15], et: *Audivi vocem tuam deambulantis in paradiso ad meridiem, et abscondi me* [16], neque vero oculos palpebrasque et visum et os, atque talia (hæc enim ex corporibus assumentes, humanoque ritu usurpantes, occulto quodam pioque intellectu de Deo dicimus. Fieri enim non potest, cum simus homines, ut aliter Deum intelligamus, deque eo loquamur, nisi pro humano ritu simulacris figurisque ac symbolis usi fuerimus, inquit Damascenus), sed, quia perversa voluntate malisque operibus ab eo ipsi abscedimus, *ob quæ venit ira Dei in filios inobedientes*, uti scriptum est [17], hinc que adeo contingit in doloribus ac ærumna versari malisque affici, uti etiam apud homines usuvenit, cum servi heris immorigeri fuerint; idcirco humana usi consuetudine, dicimus, contristasse nos Deum, Deumque nobis iratum esse. Non igitur quæ extra rationem exsistat, ulla ejusmodi affectio Deo tribuenda sit. Nam Deus quidem ab omni immunis affectu ac labe est; nos vero iis obnoxii atque mortales sumus, ex quibus hæc sumpta sunt. Velut etiam cum dicimus: *Dominus propitius factus est nobis* [18]; et: *Domine refugium factus es nobis* [19]; et: *Dominus dilexit nos* [20]; nullum in eo accidens ponendum est. Non enim cum ante non esset, postea refugium factus est; nec cum prius non diligeret, postea dilexit; quomodo enim qui ante mundi constitutionem dilexit, quos prædestinavit, quemadmodum Scriptura testis est? sed motus omnis ac mutatio circa nos contingit. Postquam enim, ad eum conversi, ipsum invenerimus, ab eo nos dicimus cœpisse diligi, cujus humanitatis ac clementiæ periculum faciamus, qui nimirum recedendo a Deo et ad eum accedendo, odio habeamur, aut diligamur. Rursus vero ad eum accedimus, vel ab eo recedimus, non locorum intervallis (nam Deus ubique est), sed accedimus similitudine, recedimus vero ac elongamur dissimilitudine. Etenim naturæ conditor velut semen ad eum eniteudi animis nostris inseruit, quo

κατ' εὐδοκίαν, ὅταν αὐτοῦ τὰ θελήματα πράττοντες εὐεργετώμεθα ὑπ' αὐτοῦ· τὰ δὲ κατὰ παραχώρησιν, ὅταν ἁμαρτάνοντες κολαζώμεθα δι' ἐπανόρθωσιν· τὰ δὲ κατὰ ἐγκατάλειψιν, τὸν τρόπον ὃν εἴπομεν. Καὶ τὰ μὲν γίνονται διὰ σωφρονισμὸν ἑτέρων, τὰ δὲ διὰ δοκιμὴν καὶ πλείονα τὴν ἀντιμισθίαν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων. Καὶ ὅλως οὐδέν ἐστι χωρὶς αἰτίας γινόμενον, εἰ καὶ ἡμεῖς τοὺς λόγους αὐτῶν οὐκ ἴσμεν. Οὐδὲ γὰρ στρουθίον εἰς παγίδα πεσεῖται ἄνευ θελήματος τοῦ Πατρὸς ἡμῶν, ἐν Εὐαγγελίοις ἠκούσαμεν. Ὅταν δὲ λέγωμεν ὅτι λυποῦμεν καὶ παροργίζομεν τὸν Θεόν, οὐ δεῖ τι πάθος περιάπτειν ἐκείνῳ, ὥσπερ οὐδὲ χεῖρας καὶ πόδας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, *Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με*, καὶ, *Τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινόν, καὶ ἐκρύβην*· οὐδὲ ὀφθαλμοὺς καὶ βλέφαρα καὶ ὅρασιν καὶ στόμα, καὶ τὰ τοιαῦτα (ταῦτα γὰρ ἀπὸ σωματικῶν λαμβάνονται, καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις ἤθεσι χρώμενοι, λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ κατά τινα κεκρυμμένην καὶ εὐσεβῆ διάνοιαν. Ἀδύνατον γὰρ ἀνθρώπους ὄντας νοεῖν ἢ λέγειν περὶ Θεοῦ, εἰ μὴ εἰκόσι καὶ τύποις καὶ συμβόλοις τοῖς καθ' ἡμᾶς χρησαίμεθα, ὁ Δαμασκηνὸς λέγει)· ἀλλ' ὅτι ἡμεῖς ἀφιστάμεθα ἀπ' αὐτοῦ, διεστραμμένα προαιρούμενοί τε καὶ πράττοντες, *δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας*, κατὰ τὸ γεγραμμένον· κἀντεῦθεν ὀδυνώμεθα καὶ πιεζόμεθα, ὅπερ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων συμβαίνει, ὅταν τοῖς δεσπόταις αὐτῶν ἀπειθῶσι· διὰ τοῦτο λέγομεν ἀνθρωπίνῃ συνηθείᾳ ὅτι ἐλυπήσαμεν τὸν Θεὸν, καὶ ὠργίσθη ἡμῖν ὁ Θεός. Οὐ προσαπτέον οὖν τῷ Θεῷ πάθος ἄλογόν τι τοιοῦτον. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἀπαθής ἐστιν· ἡμεῖς δέ ἐσμεν οἱ ἐμπαθεῖς καὶ θνητοὶ, ἀφ' ὧν ταῦτα εἴληπται· ὥσπερ καὶ ὅταν λέγωμεν, *Ἵλεως ἡμῖν ὁ Κύριος ἐγένετο*, καὶ, *Κύριε, καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν*, καὶ, *Ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς*, οὐ δεῖ τι συμβεβηκὸς ἐπ' ἐκείνου τιθέναι. Οὐ γὰρ μὴ ὢν πρότερον καταφυγὴ, ἐγένετο ὕστερον· οὐδὲ μὴ πρότερον ἀγαπῶν, μετὰ ταῦτα ἠγάπησεν· πῶς γάρ, ὃς πρὸ καταβολῆς κόσμου ἠγάπησεν, οὓς προώρισε, καθὼς ἡ Γραφὴ διδάσκει; ἀλλὰ περὶ ἡμᾶς γίνεται ἡ κίνησις καὶ ἡ μεταβολή. Ἐπειδὰν γὰρ ἐπιστρεφώμεθα πρὸς αὐτὸν, καὶ εὑρίσκωμεν αὐτὸν, τηνικαῦτα λέγομεν ὅτι ἠρξάμεθα ἀγαπᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ, πεῖραν τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ λαμβάνοντες, τῇ ἀποστάσει δηλονότι καὶ τῇ ἐγγύτητι τῇ πρὸς αὐτὸν ἢ μισούμενοι ἢ ἀγαπώμενοι. Πάλιν δὲ ἐγγίζομεν καὶ ἀφιστάμεθα αὐτοῦ οὐ τόπων διαστήμασι· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς πανταχοῦ· ἀλλ' ὁμοιότητι προσερχόμεθα αὐτῷ καὶ ἀνομοιότητι ἀφιστάμεθα αὐτοῦ. Καὶ γὰρ οἱονεὶ σπέρμα ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ὁ δημιουργὸς τῆς φύσεως ἐνεφύτευσε τῆς πρὸς αὐτὸν ἀνατάσεως· καὶ ὑπ' αὐτοῦ νυττόμεθα πρὸς Θεοῦ μίμησιν. *Γίνεσθε* γάρ, φησὶν, *οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ*

[14] Matth. x, 29. [15] Psal. cxvIII, 73. [16] Gen. III, 10. [17] Ephes. v, 6. [18] Psal. xcvIII, 8 [19] Psal. LXXXIX, 1. [20] Rom. VIII, 29.

Digitized by Google

ἡμῶν ὁ σύραγγος· καὶ, *Γίνεσθε μιμηταὶ Θεοῦ* A velut stimulo ad Dei imitationem urgemur. Ait enim : *Estote misericordes, sicut Pater vester cœlestis*[21]; et : *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi*[22]. Divinus quoque Dionysius, in libro *De divinis nominibus : Deum*, inquit, *qui est super omnia, aiunt nulli esse similem ; largiri tamen divinam similitudinem, his qui ad ipsum convertantur.* Ac rursus : *Hæc itaque dicenda Deo similia, quæ sunt ad Dei imaginem et similitudinem. Neque enim Deum eis similem dixerimus, nam nec homo suæ similis imagini est. Sed similitudo primum est eorum bonorum, quæ nobis a Deo insunt.* Sive enim sancti, sive dii, sive servi sumus, sive domini, ad similitudinem sumus conditi. Hoc enim sensu ait Apostolus, *Reformamini in novitate sensus vestri*[23]. Hæc enim novo homini dicuntur, qui renovatur in agnitione Dei secundum imitationem ejus, qui eum ad imaginem creavit. Non itaque Deus mutatur, quemadmodum dicebamus; sed nos sumus quos mutatio attingit; uti etiam lumen ægris oculis grave est ac molestum, sanis vero atque robustis, lene ac suave, non pro sua, sed pro eorum imbecillitate ac mutatione.

Simili quoque ratione, cum et Creator Rexque ac Dominus dicatur, non hæc illi postea advenium; sed motus iis in rebus intelligitur, quæ ex tempore sunt, cum ipse ab æterno ante omnia sæcula, et Creator et Provisor et Dominus atque Rex sit. Hæc vero illi a nobis tribuuntur, posteaquam in tempore conditi sumus; quod et illa ad nos dicantur. Etenim præerat quidem creatura in rerum auctore, sed non ut creatura atque factio seu opus, sed ut ratio ac exemplar. Ideirco erat Deus ante omnia sæcula rerum opifex ac conditor, nulla tamen relatione ac absolute : quam vero ad creata relationem habet, cum ad terminum temporaneum dicatur, propter illa est ac nuncupatur. Sin autem quis eam in Deo ab æterno putaverit, necessario etiam creata Deo coæterna dabit. Deus itaque cum perfectus sit, et ab æterno condendi pariter ac providendi potestate fultus, postea etiam conditor atque provisor, rebus conditis a nobis appellatus est, quod relatio hæc ad eas attineat. Cum enim creata non essent, liquet quod nec eorum creatio dicebatur, nec conservatio. Ait enim cui cum fratre inscriptus Iambis vultus, Theodorus : *Quorum enim fuerit providentia, cum nemo sit qui per eam salvus ac incolumis præstetur? Providentia enim eorum est, quæ in singulis geruntur.* Sed et divinus Gregorius Nyssenus, *Quemadmodum*, inquit, *haud utique nisi ægrotantium causa esset medicus, nec misericors atque humanus ac ejusmodi nominaretur, nisi cui illa opus essent : ita neque omnium conservator ac cuncta tenens, nisi omnis creatura, ipsam continente ac conservante in*

ὡς τέκνα ἀγαπητά. Καὶ ὁ θεῖος Διονύσιος (17) ἐν τῷ *Περὶ θείων ὀνομάτων, Τὸν ὑπὲρ πάντα*, φησὶ, *θεὸν καθὸ αὐτός ἐστιν, οὐδενὶ φασιν ὅμοιον· αὐτὸν δὲ ὁμοιότητα θείαν δωρεῖσθαι τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐπιστρεφομένοις.* Καὶ πάλιν, *Ταῦτα γοῦν ῥητέον ὅμοια Θεοῦ, τὰ κατὰ θείαν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν· οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς τὸν Θεὸν ὅμοιον, ὅτι μηδὲ ἄνθρωπος τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι ὅμοιος· ἀλλ' ἡ ὁμοίωσις τὸ πρώτως ἐστὶ τῶν ἐν ἡμῖν παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν.* Εἴτε γὰρ ἅγιοι, εἴτε θεοὶ, εἴτε δοῦλοι ὄντες, εἴτε κύριοι, καθ' ὁμοίωσιν ἐδημιουργήθημεν· κατὰ τοῦτο γάρ φησιν ὁ Ἀπόστολος, *Ἀναμορφοῦσθε ἐν καινότητι τοῦ νοὸς ὑμῶν.* Τῷ γὰρ καινῷ ἀνθρώπῳ λέγονται ταῦτα, τῷ ἀνακαινιζομένῳ ἐν τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ κατὰ μίμησιν αὐτοῦ, τοῦ κατ' εἰκόνα κτίσαντος αὐτόν. Οὐ τοίνυν ὁ Θεὸς μεταβάλλει, καθάπερ ἐλέγομεν· ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν οἱ μεταβάλλοντες, καθὰ δὴ καὶ τὸ φῶς, τραχὺ μὲν τοῖς ἀσθενέσιν ὀφθαλμοῖς, λεῖον δὲ τοῖς καλῶς ἔχουσι διὰ τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν καὶ μεταβολὴν, οὐ μὴν διὰ τὴν ἐκείνου.

Τὸν ὅμοιον δὴ τρόπον, ὅταν καὶ δημιουργὸς λέγηται καὶ βασιλεὺς καὶ Κύριος, οὐχ ὕστερον αὐτῷ ἐπεγένοντο· ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν χρόνῳ ἡ κίνησις θεωρεῖται, αὐτοῦ ἀϊδίως ὄντος πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ δημιουργοῦ καὶ προνοητοῦ καὶ Κυρίου καὶ βασιλέως. Λέγονται δὲ ὑφ' ἡμῶν αὐτῷ, ὅτε ἐν χρόνῳ ἐκτίσθημεν· ἐπεὶ καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα λέγεται. Ἡ γὰρ κτίσις προῆν μὲν ἐν τῷ δημιουργῷ, ἀλλ' οὐχ ὡς κτίσις καὶ ποίησις, ἀλλ' ὡς λόγος καὶ παράδειγμα. Ὥστε δημιουργὸς ἦν ὁ Θεὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀσχέτως καὶ ἀπολύτως· ἡ δὲ σχέσις, ἣν πρὸς τὰ δημιουργηθέντα ἔχει, πρὸς ὅρον ἔγχρονον λεγομένη, δι' αὐτὰ καὶ ἔστι καὶ λέγεται. Εἰ δέ τις ταύτην ἀϊδίως ἐν τῷ Θεῷ θεωρεῖ, ἀναγκασθήσεται καὶ τὰ δημιουργήματα τῷ Θεῷ λέγειν συναΐδια. Τέλειος οὖν ὁ Θεὸς ὑπάρχων καὶ ἀϊδίως δυνάμενος καὶ κτίζειν καὶ προνοεῖσθαι, ὕστερον καὶ δημιουργὸς παρ' ἡμῶν καὶ προνοητὴς ἐκλήθη, δημιουργηθέντων τῶν ὄντων, ἐπεὶ ἡ σχέσις αὕτη πρὸς αὐτὰ ἀποδίδοται. Τῶν γὰρ δημιουργηθέντων οὐκ ὄντων, δῆλον ὡς οὐδὲ δημιουργία ἂν ἐλέγετο, οὔτε μὴν συντήρησις αὐτῶν. Καὶ γάρ φησιν ὁ τῶν Γραπτῶν Θεόδωρος (18), *Τίνων γὰρ εἴη πρόνοια, μὴ ὄντος τοῦ σωζομένου; Τῶν γὰρ ἐν ἑκάστῳ ἡ πρόνοια.* Ὁ δὲ θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, *Ὥσπερ οὖν οὐκ ἂν ἰατρὸς ἦν, φησὶν, εἰ μὴ τῶν νοσούντων χάριν· οὐδ' ἂν ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων καὶ τοιοῦτος κατωνομάζετο εἰ μὴ διὰ τὸν οἰκτιρμοῦ τε καὶ ἐλέους δεόμενον· οὕτως οὐδὲ παντοκράτωρ, εἰ μὴ πᾶσα ἡ κτίσις τοῦ περιχρατοῦντος αὐτὴν ἐδέετο.* Καὶ ὁ Δαμασκηνός (19) φησι, *Πρό-*

[21] Luc. VI, 36. [22] Ephes. V, 1. [23] Rom. XII, 2; Coloss. III, 10.

(17) *De divin. nom.* c. 9. p. 151 Lanselii edit.
(18) Theodori Grapti Vitam repræsentavimus in tomo CXVI. EDIT.
(19) Libr. II, c. 30.

Digitized by Google

digeret. Postremo Damascenus : *Providentia,* inquit, *est quam Deus curam adhibet rebus.*

Pedes autem atque incessum, manusque ac talia, cum de Deo, humano more, uti dicebamus, assumimus, certa quadam ratione cum iis quæ crassius pro corporum ratione sumpta sunt, etiam conceptus exponimus. Nempe hoc vult Scriptura, ut ex pedum gressu Dei adventum et præsentiam significet, sive ut his qui egent, opituletur, sive ut inimicos ulciscatur, vel aliorum aliquid operetur; quod nimirum pedum officio atque munere accedere ipsi soleamus. Manus autem cum dicimus, divinæ virtutis ac potentiæ vim in omnibus efficacissimam promptissimamque innuimus; quod nos etiam necessaria munia longeque præstantiora manibus nostris impleamus. Porro dexteram vocamus, quo ejus in sanctos opem significemus; ea scilicet ratione quod nos quoque in iis quæ majorem honestatem habent suntque præstantiora ac maximo egent robore, proclive dextera utamur. Cum autem Dei oculos, visumque et palpebras dicimus, ejus vim omnium inspectricem, ac, quam nihil lateat, scientiam significare volumus; quod hoc potissimum sensu perfectiorem scientiam ac certitudinem nanciscamur. Os autem orisque sermonem seu locutionem, ejus voluntatis manifestationem vocamus, quod scilicet usu humano oris munere ac locutione animi sensa aperiamus. Atque ut summa dicam, ejusmodi omnia in Deo dicimus, ut ex nostris operationibus ac virtutibus, quæ nobis superiora sunt, intelligamus, resque humanas eorum quæ majora sunt exemplum faciamus; uti fere illis accidit, qui in exiguo laterculo ac tabella, cœli orbem depingunt; idemque in aliis omnibus nominibus quæ de Deo dicuntur.

Vere itaque (quod initio dicebamus) Deus innominabilis est, ut qui omni nomine superior sit; nec ejus essentiæ terminus, seu definitio est. Nam si ea vis definitionis est, ut rem, de qua dicitur, contineat ac manifestet, quinam fiat, ut quod infinitum est ac incircumscriptum, ulla definitionis vi atque nominis manifestetur ac comprehendatur? Ac si rerum notitiæ sunt, quonam modo intelligetur, quod rebus omnibus omni quoque substantia (seu essentia) ac ipso postremum esse, superius est? Quod si supra omnem essentiam, palam est et supra omnem esse notitiam. Alio autem modo ex virtutibus ac operationibus, tum intelligitur, tum et nominatur, multisque nominibus dicitur. Etenim dum affirmando eum esse dicimus, ut est illud, *Ego sum qui sum*, ac simpliciter, ut rerum auctorem, et qui erat estque et futurus est, nominamus, non ipsum quidnam sit repræsentamus. Si quidem Deum (*Græce* Θεὸν) appellamus, non ejus declaramus naturam, sed quod vel currat (ὅτι θέει) resque obeat ac curet; vel ἐκ τοῦ αἴθειν, quod scilicet comburat, sumpta nominis appellatio est

A νειά ἐστιν· ἡ ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια.

Πόδας δὲ καὶ βάδισιν καὶ χεῖρας καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅταν ἐπὶ Θεοῦ λέγωμεν, κατὰ τὸ ἡμέτερον, ὡς ἔφαμεν, ἔθος, ἀναλόγως τοῖς κατὰ τὸ σωματικώτερον εἰλημμένοις καὶ τὰ νοήματα ἐκλαμβάνομεν. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς τῶν ποδῶν βαδίσεως τὴν παρουσίαν δηλοῦν ἡ Γραφὴ βούλεται, ἢ τὴν πρὸς ἐπικουρίαν τῶν δεομένων, ἢ τὴν πρὸς ἄμυναν τῶν ἐχθρῶν, ἢ ἄλλην τινὰ πρᾶξιν, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ τῆς τῶν ποδῶν χρήσεως ἐπιτελεῖσθαι τὴν ἄφιξιν· χεῖρας δὲ τὸ ἀνυσιμώτατον ἐν πᾶσι καὶ ἀθρόον αἰνιττόμεθα τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας καὶ δυνάμεως. Καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ χρειώδη, καὶ μάλιστα τὰ τιμιώτερα διὰ τῶν οἰκείων κατορθοῦμεν χειρῶν. Δεξιὰν δὲ λέγομεν
B τὴν ἐπὶ τοῖς ὁσίοις παρ' αὐτοῦ βοήθειαν ἐνδεικνύμενοι· ἀπὸ τοῦ καὶ ἡμᾶς μᾶλλον ἐπὶ τῶν εὐσχημονεστέρων καὶ τιμιωτέρων καὶ πλείστης ἰσχύος δεομένων τῇ δεξιᾷ κεχρῆσθαι. Ὀφθαλμοὺς δὲ, ὁρᾶσιν καὶ βλέφαρα λέγοντες, τὴν περὶ ἅπαντα ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὸ ἀλάθητον τῆς αὐτοῦ γνώσεως βουλόμεθα νοεῖν· ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως ἐντελεστέραν γνῶσίν τε καὶ πληροφορίαν ἐγγίνεσθαι. Στόμα δὲ καὶ λαλιὰν λέγομεν τὸ ἐνδεικτικὸν τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ στόματος καὶ λαλιᾶ; σημαίνεσθαι τὰ ἐν καρδίᾳ νοήματα. Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τὰ τοιαῦτα πάντα ἐπὶ Θεοῦ λέγομεν, ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνεργειῶν τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς βουλόμενοι
C νοεῖν· καὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς μειζόνων ὑπόδειγμα ποιούμεθα, καθάπερ οἱ ἐν μικρῷ πίνακι τὸν οὐράνιον καταγράφοντες κύκλον· τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ πάντων ὀνομάτων συμβαίνει, τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων.

Ἀληθῶς οὖν, ὅπερ ἐξαρχῆς ἐλέγομεν, ἀνώνυμός ἐστιν ὁ Θεὸς (20), ὡς ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅρος. Εἰ γὰρ ὁ ὅρος περιεκτικός ἐστι καὶ δηλωτικὸς, ἐφ' ᾧ λέγεται, πῶς τὸ ἄπειρον καὶ ἀπερίγραπτον ὑπό τινος ὅρου καὶ ὀνόματος δηλωθήσεται καὶ περιληφθήσεται; Καὶ, εἰ τῶν ὄντων αἱ γνώσεις, πῶς νοηθήσεται τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ πᾶσαν οὐσίαν, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ εἶναι ὄν; Εἰ δὲ ὑπὲρ πᾶσάν ἐστιν οὐσίαν, δῆλον ὅτι
D ὑπὲρ πᾶσάν ἐστι γνῶσιν (21). Τρόπον δὲ ἕτερον ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν καὶ νοεῖται καὶ ὀνομάζεται, καὶ πολυώνυμος λέγεται. Καὶ γὰρ εἰ καταφατικῶς τὸν αὐτὸν ὄν εἶναι λέγομεν, ὡς τὰ, *Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν*, ἁπλῶς ὄν λέγομεν, ὡς παραγωγέα τῶν ὄντων, καὶ ὅτι ἦν καὶ ἔστι καὶ ἔσται, οὐ τὸ τί ὂν ἐστι παριστῶμεν. Εἰ Θεὸν ὀνομάζομεν, οὐ τὴν φύσιν αὐτοῦ δηλοῦμεν, ἀλλ' ἢ ὅτι θέει καὶ περιέπει τὰ ὄντα, ἢ ἐκ τοῦ αἴθειν, ὃ ἐστι καίειν, εἴληπται τὸ ὄνομα. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς πῦρ, πᾶσαν μοχθηρίαν καταναλίσκον, ὅτι τῶν πραγμάτων σωστικός ἐστι, καθὸ πεφύκασιν· ἢ ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα. Ἀλάθητος γάρ ἐστι καὶ πάντων ἐπόπτης. Εἰ σοφὸν λέγομεν,

(20) Perinde Dionysius, Gregorius et Damascenus.
(21) Damasc. l. i, c. 9 et 11. Exod. iii, 14.

Digitized by Google

ἀπὸ τῆς ἐμφαινομένης τῷ κόσμῳ σοφίας τοῦτο λαμ- A
βάνομεν, ὡς ὁ μέγας Βασίλειος ἐν πρώτῳ τῶν Παροιμιῶν εἴρηκεν. Καὶ ὅλως τὸ, *Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ*, περὶ τῆς ἐμφαινομένης τῷ κόσμῳ σοφίας φησί· μονονουχὶ φωνὴν ἀφιείσης διὰ τῶν ὁρωμένων ὅτι παρὰ Θεοῦ γέγονε. Περὶ ταύτης γὰρ καὶ οἱ προφῆται διαποροῦσιν, ὁπόση τις οὖσα τυγχάνει, καθάπερ καὶ ὁ πολυμαθέστατος ἔφησε Σιράχ· *Ῥίζα σοφίας τίνι ἀπεκαλύφθη, καὶ τὰ πανουργεύματα αὐτοῦ τίς ἔγνω; Εἷς ἐστι σοφὸς, φοβερὸς σφόδρα, καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Αὐτὸς ἔκτισεν αὐτὴν, καὶ ἐξέχεεν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ.* Εἰ δύναμιν εἴποιμεν αὐτὴν, τοῦτο δηλοῦμεν, ὅτι συντηρητικὸς τῶν γενομένων ἐστὶ, καὶ τὴν τοῦ συνέχεσθαι ταῦτα χορηγεῖ δύναμιν. Καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς συντηρήσεως τῶν ὄντων πρόνοιαν αὐτὸν καλοῦμεν. Ὁ γὰρ Θεὸς τὴν ἀπάντων πρόνοιαν ποιεῖται, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ Ἀρειανῶν τρίτῳ. Φῶς δὲ, ὡς ποιητικὸν φωτὸς, λέγομεν, καὶ ὡς λαμπρότητα ψυχῶν καὶ λόγῳ καὶ βίῳ καθαιρομένων. Εἰ γὰρ καὶ σκότος λέγεται ἡ ἄγνοια καὶ ἁμαρτία, φῶς ἂν εἴη ἡ γνῶσις καὶ βίος ὁ ἔνθεος. Καὶ γὰρ καὶ ὁ θεῖος Διονύσιος (22) ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς θεωνυμικῆς φωτωνυμίας, *Φῶς*, φησὶ, *λέγεται τὸ ὑπὲρ πᾶν φῶς ἀγαθὸν, διὰ τὸ ἄγνοιαν καὶ πλάνην ἀπελαύνειν, καὶ γνώσεως τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς ἐμπιπλᾶν. Ἐγὼ γὰρ*, φησὶ, *φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα.* Καὶ, *Λύχνος τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς τοῖς τρίβοις μου.* Καὶ, *Φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς.* Ζωὴν δὲ πάλιν λέγομεν (23), ὅτι φύσις ἐστὶ καὶ πάσης φύσεως λογικῆς καὶ ἀλόγου σύστασις. *Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν.*

(*Deus* enim *ignis est, consumens* [21] omnem pravitatem), quod nempe res pro eo ac natæ sunt, præstet incolumes; vel ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι, quod scilicet omnia contueatur: nihil quippe eum latere potest, omniumque inspector est. Sapientem dum dicimus, quod ita nuncupamus, ex sapientia quæ in mundo elucet, accipimus, uti magnus Basilius dixit primo capite libri Proverbiorum; prorsusque textus ille, *Dominus creavit me initium viarum suarum* [25], de sapientia sic in mundo elucente loquitur; quæ vix non vocem emittat, per ea quæ oculis conspicua sunt, factaque hæc Deo auctore loquatur. De hac enim etiam prophetæ quænam sit in quæstionem vertunt ac disputant, uti etiam eruditissimus Sirach ait: *Radix sapientiæ cui revelata est, et astutias* B *ejus quis novit? Unus est sapiens, metuendus nimis, sedens super thronum suum; ipse creavit eam, et effudit illam super omnia opera sua* [24]. Si potiamur ac virtutem eum dicimus, hoc significamus, esse nimirum eorum quæ facta sunt conservatorem, vimque qua hæc contineantur ac incolumia perstent, subministrare. Ac rursus, ex rerum conservatione Providentiam ipsum appellamus. *Deus enim rerum omnium curam gerit*, ut ait magnus Athanasius, libro III *contra Arianos*. Lucem vero dicimus, ut auctorem lucis, et ut animorum, ratione vitaque nitentium, splendorem. Nam si ignorantia et peccatum tenebræ dicuntur, plane fit ut scientia vitaque religiosis moribus instituta, lux sit. Nam et divinus Dionysius, quo loco divinam lucis nuncupationem exponit, *Bonum*, inquit, *quod omni luci* C *eminet, lux nuncupatur, eo quod ignorantiam ac errorem fugat, mentisque oculos scientia impleat. Ego enim*, inquit, *lux veni in mundum* [27]; et: *Lucerna pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis* [28]; et: *Lux mandata tua super terram* [29]. Deinde vero vitam dicimus, quod natura, omnisque naturæ utentis ratione ac quæ ejus expers exsistat, vigor ac constitutio sit: *In ipso* enim *vivimus et movemur et sumus* [30].

Πάντα οὖν ὡς πάντων αἴτιος λέγεται. Οὐ μὴν ἡ οὐσία αὐτοῦ διὰ τούτων δείκνυται. Οὕτω γάρ φησιν ὁ Δαμασκηνὸς (24), ὅτι *Ὡς αἴτιος πάσης οὐσίας καὶ πάντων τῶν ὄντων, λέγεται καὶ ὢν καὶ οὐσία.* Καὶ ὡς αἴτιος λόγου παντὸς καὶ σοφίας, λογικοῦ τε καὶ σοφοῦ, λέγεται λόγος καὶ λογικὸς, σοφία καὶ σοφὸς, ὁμοίως καὶ νοῦς καὶ νοερὸς, ζωὴ καὶ ζῶν, δύναμις καὶ δυνατός· καὶ ἐπὶ πάντων τῶν λοιπῶν ὁμοίως. Εἰ τοίνυν ἀπὸ τῶν καταφατικῶν ὀνομάτων D ἡ οὐσία αὐτοῦ οὐ δείκνυται, πολλῷ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἀποφατικῶν τοῦτο οὐκ ἔσται. Οὐδεμία γὰρ ἀπόφασις, εἰ ἔστι καὶ τὴν οὐσίαν τοῦδέ τινος, ἀλλὰ τί οὐκ ἔστι δηλοῖ, ὄντος ἀναίρεσις, οὐκ ὄντος θέσις. Εἰ γὰρ ἀνούσιον αὐτὸν λέγοιμεν, ἢ ἄναρχον ἢ ἄχρονον ἢ ἀόρατον ἢ ἄφθαρτον, ταῦτα δηλοῦμεν, ὅτι ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν ἐστὶ, καὶ ἀρχὴν καὶ χρόνον καὶ ὅρασιν καὶ φθοράν·

Omnia itaque vocatur, velut omnium auctor; nec his tamen ejus essentia quid sit ostenditur. Sic enim ait Damascenus, *Ut auctor omnis essentiæ atque omnium quæ sunt, tum qui est seu ens, tum essentia dicitur.* Utque auctor omnis rationis ac sapientiæ, præditique ratione ac sapientis, ratio dicitur utensque ratione, sapientiaque et sapiens, similiter etiam mens ac mente intelligens, vita ac vivens, potentia et potens; nec aliter de omnibus reliquis. Cum itaque ex iis nominibus quæ affirmandi ratione dicuntur, ejus minime ostendatur essentia; potiori longe ratione neque ex iis quæ per negationem feruntur. Nulla enim negatio ac inficiatio ullius rei quid est essentiamque significat; sed quid non est, cum rei amotio, non cujusquam positio sit. Cum enim essentiæ, aut principii autve

[21] Deut. IV, 24. [25] Prov. VIII, 22. [24] Eccli. I, 6. [27] Joan. XII, 46. [28] Psal. CXVIII, 105. [29] Isa. LIVI, 9. [30] Act. XVII, 28.

(22) *De divin. nom.* c. 4.
(23) Id. ibid. c. 6.
(24) Libr. I, c. 3.

Digitized by Google

temporis expertem, aut invisibilem aut incorruptibilem dicimus, hoc significamus, supra essentiam principiumque et tempus omnemque aspectum ac corruptionem esse; non quod non sit ac exsistat, velut id quod nusquam prorsus est aut exsistit; sed quod secundum excellentiam extra res omnes est, nec ulla est rerum, sed cunctis eminet. Simili quoque ratione, supra quam Deum dum dicimus, iis omnibus qui per gratiam dii sunt, eum superiorem significamus. Immobilem quoque, quod a nullo mobilis sit, sed potius ea ipse vi polleat, qua omnium motor exsistat. Incorporeum item, quod corpus non exsistat; nec non ingenitum (Græce ἀγένητον, quod increatum significat, dum uno ν scribitur, genitum vero ex Patre, dum duplici), quod a nullo procreationis ortum, et ut esset, acceperit. Infinitum vero, quod nullum habeat terminum, nec humano ullo cogitatu comprehendatur.

A οὐχ ὅτι μὴ ὄν ἐστιν, ὡς τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν· ἀλλ' ὅτι πάντων τῶν ὄντων ὑπεροχικῶς ἐξήρηται, καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστὶν, ἀλλ' ὑπὲρ τὰ πάντα. Ὡσαύτως καὶ ὑπέρθεον λέγοντες, ὑπὲρ πάντας τοὺς κατὰ χάριν θεοὺς δηλοῦμεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀκίνητον, ὅτι οὐκ ἔστι κινητὸς ὑπ' ἄλλου, κινητικὸς δὲ μᾶλλον ἁπάντων· καὶ ἀσώματον, ὅτι οὐκ ἔστι σῶμα· καὶ ἀγένητον (25), ὃ δηλοῖ τὸ ἄκτιστον δι' ἑνὸς γραφόμενον· τὸ γεννηθὲν δὲ ἐκ Πατρὸς διὰ δύο, ὅτι οὐχ ὑπό τινος τὴν γένεσιν καὶ τὸ εἶναι εἴληφεν· καὶ ἄπειρον δὲ, ὅτι οὐκ ἔχει πέρας, οὐδ' ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ περιλαμβάνεται.

Hactenus autem ex iis quæ affirmate dicuntur, convenientius sit Deum nominari. Affirmationes enim exsistentiam et quod est significant: negationes vero, privationem entisque absentiam. Porro nobilius meliusque quod ens est, eo quod non ens; exsistentiaque nihilo ac privatione. Nam et exsistentia atque ens ad bonum spectant; non ens vero et privatio, ad malum. Bonum enim ens est, entisque auctor et exsistentiæ: malum autem non ens, bonique et entis privatio.

B Τέως ἐκ τῶν καταφατικῶν πρεπωδέστερον τὸν Θεὸν ὀνομάζειν. Αἱ γὰρ καταφάσεις ὕπαρξιν καὶ ὂν δηλοῦσιν· αἱ δ' ἀποφάσεις στέρησιν καὶ μὴ ὄν. Τιμιώτερον δὲ καὶ βέλτιον τὸ ὂν τοῦ μὴ ὄντος· καὶ ἡ ὕπαρξις τῆς ἀνυπαρξίας καὶ στερήσεως· ἐπεὶ καὶ ἡ ὕπαρξις καὶ τὸ ὂν τῷ ἀγαθῷ ἀνήκει· τὸ δὲ μὴ ὂν καὶ ἡ στέρησις τῷ κακῷ. Τὸ γὰρ ἀγαθὸν ὂν καὶ ὄντος καὶ ὑπάρξεως αἴτιον· τὸ δὲ κακὸν μὴ ὂν καὶ ἀγαθοῦ καὶ ὄντος στέρησις.

Ac rursus, ex iis quæ affirmate dicuntur, convenientius a nobilioribus ac iis quæ ad ipsum magis accedant, nominabitur. Porro nobiliora illa exsistunt, quæ magis ipsum participant. Præstat igitur ab his eum nominare, solem, lucem, diem, vitam, ignem, spiritum, aquam, ut qui bonum vitale exsistat, quam tenebras ac noctem, aliaque dictis contraria. Nominatur enim Deus etiam nox ac tenebræ; quæ sunt quidem affirmantia, at quæ vim excellentis negationis habeant. Deum enim tenebras vocamus, ob ejus occultam ignotamque essentiam; non quod Deus tenebræ sit, sed quod non sit lux, qualem nimirum oculis usurpamus, sed supra omnem lucem. Eodem autem modo rursus etiam lucem dicimus, ut non esse tenebras significemus, quales sunt quæ animo intelliguntur; qui nimirum hocce istis studeamus, ut quidquid in Deo cogitaverimus omnemque de eo mentis informationem ab ipso removeamus, velut qui essentia omni ac cogitatu superior sit. Haud raro vero etiam ex utrisque (affirmatione et negatione) ipsum nominamus, ut cum dicimus: *Superessentialis essentia, supra quam Deus Deitas, principium principio omni superius*; ut nimirum qua parte inficiando loquimur, esse Deum supra ea quæ sunt, eosque qui dii per gratiam vocantur, ac quodvis tandem dicamus principium, significemus; quo scilicet Deum his omnibus eminere intelligamus, nec divinæ naturæ majestatem ad corporalem ullum cogitatum animique informationem detrahamus; qua parte vero affirmate

C Καὶ πάλιν ἐκ τῶν καταφατικῶν τοῖς τιμιωτέροις καὶ πλησιάζουσιν αὐτῷ οἰκειοτέρως ὀνομασθήσεται. Τιμιώτερα δὲ τὰ μᾶλλον αὐτοῦ μετέχοντα. Βέλτιον οὖν τούτοις αὐτὸν ὀνομάζειν, ἥλιον, φῶς, ἡμέραν, ζωὴν, πῦρ, πνεῦμα, ὕδωρ, ὡς ζωτικὸν ἀγαθὸν ὄντα, ἢ σκότος καὶ νύκτα, καὶ τἆλλα τἀναντία τοῖς εἰρημένοις. Ὀνομάζεται γὰρ ὁ Θεὸς καὶ νὺξ καὶ σκότος, ἃ καταφατικὰ μέν εἰσι, δύναμιν δὲ ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἔχουσι. Σκότος γὰρ τὸν Θεὸν λέγομεν διὰ τὸ ἀπόκρυφον καὶ ἄγνωστον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· οὐχ ὅτι ὁ Θεὸς σκότος ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι φῶς, οἷον τὸ ὁρώμενον δηλονότι, ἀλλ' ὑπὲρ ἅπαν φῶς. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ φῶς πάλιν λέγομεν, ὅτι δηλονότι οὐκ ἔστι σκότος, οἷον τὸ νοούμενον· βουλόμενοι διὰ τούτων πᾶσαν ἣν ἂν ἐπὶ Θεοῦ φαντασθῶμεν φαντασίαν ἀποπέμπεσθαι, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν καὶ νόησιν ὄντος. Πολλάκις δὲ καὶ ἐξ ἀμφοτέρων, καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως, αὐτὸν ὀνομάζομεν, ὡς ὅταν λέγωμεν, Ἡ ὑπερούσιος οὐσία, ἡ ὑπέρθεος θεότης, ἡ ὑπεράρχιος ἀρχή· ἵνα διὰ μὲν τοῦ μέρους τῆς ἀποφάσεως ὑπὲρ τὰ ὄντα καὶ τοὺς κατὰ χάριν θεοὺς καὶ τὴν ἀρχὴν, ὁποίαν ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν, δηλώσωμεν εἶναι· ὡς ἂν ὑπέρτερον τούτων πάντων αὐτὸν ἐννοῶμεν, καὶ μὴ τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας φύσεως εἴς τινα κατασπῶμεν σωματικὴν φαντασίαν· διὰ δὲ τοῦ μέρους τῆς καταφάσεως ἀληθῆ οὐσίαν, καὶ ἀληθῆ Θεὸν καὶ ἀληθινὴν ἀρχὴν αὐτὸν καταλαμβάνωμεν, καὶ πᾶσαν στέρησιν ἀτελοῦς νοήσεως ἀπ' αὐτοῦ ἀφαιρῶμεν. Ὅθεν εἰ καὶ ὁ μὲ Δαμασκηνὸς τῇ καταφατικῇ μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ τίθε

(25) *Ingenitus.* Sic et Gregorius et Damascenus, etsi nec ipsi aliique istud observant.

Digitized by Google

ται θεολογίᾳ, ὁ δὲ Θεῖος Διονύσιος τῇ ἀποφατικῇ, καὶ κατὰ τοῦτο διαφωνεῖν ἀλλήλοις δοκοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν τοῖς ὀρθῶς ὁρῶσι καὶ σφόδρα συμφωνοῦσιν.

A eferimus, veram essentiam, verumque Deum et verum principium ipsum comprehendamus, omnemque privationem imperfecti conceptus ac cogitatus ab eo removeamus. Unde quamvis Damascenus affirmanti theologiæ in Deo magis tribuat, divinus vero Dionysius neganti, eaque ratione videantur inter se dissentire, sensu tamen jam explicato, recte dispicientibus valde etiam consentire comperiuntur.

Ὥσπερ οὖν ἐλέγομεν, ἀνώνυμος μέν ἐστιν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν οὐσίαν, πολυώνυμος δὲ κατὰ τὰς ἐνεργείας. Τὸ γὰρ Θεῖον, ὅ τί ποτ' ἔστιν ἐκεῖνο, ἓν μὲν τῇ φύσει, ταῖς ἐνεργείαις δὲ ποικίλον. Ἐπεὶ γὰρ *ἀπὸ τῶν ὁρωμένων ὁ Θεὸς καθορᾶται*, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, πολλὰ δὲ τὰ ὁρώμενα καὶ διάφορα, εἰκότως καὶ πολλοῖς ὀνόμασιν αὐτὸν ὀνομάζομεν ὡς αἴτιον. Τὴν γὰρ τῶν ὀνομάτων ὕλην ἀπ' αὐτῶν ἔλκομεν, κατὰ τὸν θεῖον Γρηγόριον, ὃς φησι, *Τὰ ἐν τῷ παντὶ ἐνθεωρούμενα θαύματα τῶν θεολογικῶν ὀνομάτων τὴν ὕλην δίδωσι, δι' ὧν σοφὸν, δυνατὸν, ἅγιον, ἀγαθὸν, μακάριον, ἀΐδιον, κριτὴν, σωτῆρα, καὶ τὰ τοιαῦτα κατονομάζομεν.* Τὰ τοίνυν ὀνόματα καὶ νοήματα τὰ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν ταῖς ἡμετέραις διανοίαις *συλλογιζόμενα* κατὰ τὸν τρόπον καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, πολλὰ *καὶ διάφορα* ὄντα, τὰ μὲν ἀῤῥενικῶς προφερόμενα, τὰ δὲ θηλυκῶς, τὰ δὲ οὐδετέρως, τοῦ μεγαλείου τῆς *φύσεώς* εἰσιν ἐνδεικτικὰ, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ἐν τρίτῳ τῶν *Ἀντῤῥητικῶν*, καὶ τὸν αὐτὸν ἡμῖν ὑποσημαίνουσι Θεὸν, καὶ εἰς ἐπίνοιαν ἡμᾶς αὐτοῦ ἄγουσιν, εἰς ἕν τι τῆς ἀληθείας ἔνδαλμα, ὡς ὁ Θεολόγος λέγει Γρηγόριος (36)· οὐκ ἀναγκαζομένους διὰ τὴν τῶν ὀνομάτων προφορὰν καὶ τὴν τῆς διανοίας *ἀσθένειαν* ἢ ἄῤῥεν ἢ θῆλυ λέγειν ἐκεῖ· ἀλλὰ πᾶσαν *ὕλησιν* καὶ πᾶσαν ἀσθένειαν τοῖ; ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ *συμβαίνουσαν* παντελῶς ἀπελαύνοντας· ὅπερ ἐστὶ μὲν καὶ ἀναγκαῖον.

Igitur, ut dicebamus, essentiæ quidem ratione Deus innominabilis est: ad operationes autem ac virtutes quod attinet, multiplex nominibus est. Nam Numen, id quod tandem est, unum natura est: verum operationibus ac virtutibus varium est. Ut enim auctor est divinus Apostolus: *Deus per visibilia* resque oculis subjectas, *conspicitur* [31]; cumque hæc multa sint et diversa, merito etiam multis eum nominibus, quatenus auctor ac causa B est, indigitamus. Teste enim beato Gregorio, ex illis nominum segetem trahimus. Ait enim: *Quæ in universo miracula conspiciuntur, theologicorum nominum materiam ministrant; unde sapientem, potentem, sanctum, bonum, beatum, æternum, judicem, servatorem, et quæ ejus generis sunt, eum nuncupamus.* Nomina itaque sensaque, pro humanæ mentis ratione et facultate ex operationibus ac virtutibus, cogitationibus nostris collecta, quæ multa sint ac diversa, aliaque masculine, feminine alia, atque alia neutro genere proferantur, vim habent ostendendæ majestatis, ut auctor est magnus Basilius, *Confutationum* libro III, atque unum nobis Deum significant, ad ejusque C conceptum ducunt: ad unum scilicet exile quoddam ac obscurius illius simulacrum et repræsentationem, ut Gregorius Theologus loquitur: nec quidquam nominum illa prolatione, mentisque ac intelligentiæ imbecillitate, cogimur, ut vel masculum vel femininum illic intelligamus: sed omnem cogitatum omnemque infirmitatem, quæ rerum ortui ac interitioni obnoxiarum affectio sit, procul abigamus: atque id vero necesse ut faciamus.

Διδάσκει δὲ πάλιν καὶ ὁ αὐτὸς μέγας Βασίλειος ἐν μὲν τῷ πρὸς Εὐστάθιον (37) ὅτι *Τὰ θεοπρεπῆ νοήματα καὶ ὀνόματα ἐφ' ἓν ὑποκείμενον χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν· καὶ ὅσαπερ ἂν εἴποις ὀνόματα, ἓν ἐστι διὰ πάντων τὸ σημαινόμενον· κἂν Θεὸν εἴπῃς, τὸν αὐτὸν ἐνδείξῃ, ὃν καὶ διὰ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων·* ἐν δὲ τῷ κατ' Εὐνομίου πρώτῳ ἴσως οὕτως λέγει, *Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐν τοῖς περὶ ἑαυτοῦ λόγοις τὴν φιλανθρωπίαν τῆς Θεότητος, καὶ τὴν ἐξ οἰκονομίας χάριν τοῖς ἀνθρώποις παραδηλῶν, ἰδιώμασί τισι τοῖς περὶ ἑαυτὸν θεωρουμένοις ἀπεσήμανε ταύτην, θύραν ἑαυτὸν λέγων καὶ ὁδὸν καὶ ἄρτον καὶ ἄμπελον καὶ ποιμένα καὶ φῶς· οὐ πολυώνυμός* D

Docet vero rursum idem quoque magnus Basilius, libro quidem *ad Eustathium: Divina sensa atque nomina, ad unum subjectum mentem manuducere; ac quæcumque dixeris nomina, id quod omnibus significatur, unum esse; sive Deum dixeris, eumdem ostendisti, quem et nominibus reliquis.* Priore vero, *adversus Eunomium*, sic diserte ait: *Dominus noster Jesus Christus, cum de seipso verba faceret, et Deitatis in homines affectum ac Incarnationis gratiam subaperiret, quibusdam proprietatibus, quas in eo considerare possimus, eam significavit. Ostium enim seipsum et vitam et panem et vitem et pastorem et lucem nominavit* [32]; *non quod multis nominibus præditus sit; nec enim cuncta hæc nomina*

[31] Rom. I, 20. [32] Joan. I, 7; XIV, 6; VI, 35; XV, 1; XI, 14; VIII, 12.

(36) Orat. 36.

(37) *Ἐν μὲν τῷ πρὸς Εὐστάθιον.* Eustathius hic Medicus; non alienus a Basilio, alius ab Eustathio Sebasteno episcopo, in quem idem Basilius strinxit stylum, et ad subscribendam Fidem coegit. Exstat exemplum epist. 78. Illic Calecas non totam refert Basilii sententiam, sed ex illa sublegit, quantum sibi ac instituto satis putavit. Quod scripsit τῷ, λόγον referat; etsi epistolari forma scriptus libellus est, nec epistolæ modum excedit, unde inter epistolas relatus est.

Digitized by Google

eodem inter se tendunt. Siquidem aliud lux, aliud vitis, aliud via, aliud pastor significat, sed cum unum quiddam sit, quatenus subjecti rationem habet, unaque substantia et simplex omniqne vacans compositione, alias aliter seipsum nominat, sibi ipse diversas appellationes subtili mentis cogitatu rationibusque inter se distinctas accommodans. Pro operationum enim effectorumque diversitate, atque ad ea quæ beneficio afficiuntur necessitudine, diversa quoque sibi nomina tribuit. Nam cum se mundi lumen dicit, partim inaccessam divinæ gloriæ majestatem hoc nomine significat, partim quod splendore scientiæ, eos qui mentis oculos depurgatos habent, illuminet. Vitem vero, quod omnes qui in eo per fidem radices egerunt, bonarum operationum fertilitate enutriat. Panem autem, quod partis animi utentis ratione convenientissimus cibus est, ejus vigorem continens, ac proprietatem servans incolumem, semperque a seipso quod defluit sarciens, nec ad ægritudinem, quæ ex bruta animi affectione inolescit, prolabi sinens. Ita si quis singula nominum pertractabit, varias rationes ac conceptus possit invenire, quamvis unum secundum substantiam iis omnibus subjiciatur. De Deo, unum hoc comprehendi potest, ait Gregorius Theologus, *quod infinitus est.* Gregorius item Nyssenus : *In eo quod comprehendi non potest, ejus cognitio est.* Hæc enim ejus propriissima nota ac insigne, quod ejus natura, conceptu omni, propria quasi nota distinguente ac insigniente, superior est.

Id vero cum se ita habeat, si quis quærat, quomodo alioqui Scriptura dicat, vidisse Deum prophetas, cujusmodi est illud : *Vidi Dominum Sabaoth, sedentem super solium excelsum et elevatum* [33], et quæ sunt ejus generis ; non ideo sublata Dei infinitas est. Ait enim Gregorius Theologus in theologicis suis Orationibus : *Etsi quis cognovit Deum, aut cognovisse Scriptura teste dicitur, eatenus cognovisse censendus est, quatenus uberioris splendoris particeps sit, quam qui minus luminis divinitus accepit. Ita exsuperantia hæc, plena et omnibus numeris absoluta cognitio habita est, non ad rei ipsius veritatem, sed ad aliorum modulum et facultatem perpensa.* Sed et prophetarum visa in eisdem spectra vocat, deque illis quæ iis conspecta sunt, universe fert sententiam : *Ita et hæc, sive diurnum quoddam hoc spectrum, solis viris sanctis spectabile, sive minime fallax noctis visio : sive mentis impressio quædam et informatio, sic cum rebus futuris ac cum præsentibus versans : sive arcanum quoddam aliud prophetiæ genus, dicere nequeo. Novit hoc prophetarum Deus, et qui hisce modis afflantur. Cæterum neque hi, de quibus sermo, nec quispiam alius ejusdem generis atque ordinis,*

τις ὢν· οὐ γὰρ πάντα τα ὀνόματα εἰς ταυτὸν ἀλλήλοις φέρει· ἄλλο γὰρ τὸ σημαινόμενον φωτὸς, καὶ ἄλλο ἀμπέλου, ἄλλο ὁδοῦ, καὶ ἄλλο ποιμένος· ἀλλ' ἓν ὢν κατὰ τὸ ὑποκείμενον, καὶ μία οὐσία καὶ ἁπλῆ καὶ ἀσύνθετος, ἄλλοτε ἄλλως ἑαυτὸν ὀνομάζει, ταῖς ἐπινοίαις διαφερούσας ἀλλήλων τὰς προσηγορίας μεθαρμοζόμενος. Κατὰ γὰρ τὴν τῶν ἐνεργειῶν διαφορὰν καὶ τὴν πρὸς τὰ εὐεργετούμενα σχέσιν διάφορα ἑαυτῷ καὶ τὰ ὀνόματα τίθεται. Φῶς μὲν γὰρ ἑαυτὸν τοῦ κόσμου λέγει, τό τε ἀπρόσιτον τῆς ἐκ Θεότητος δόξης διασημαίνων, καὶ ὡς τῇ λαμπρότητι τῆς γνώσεως τοὺς κεκαθαρμένους τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς καταγάζων· ἄμπελον δὲ, ὡς τοὺς ἐν αὐτῷ κατὰ πίστιν ἐρριζωμένους ἐπ' ἔργων ἀγαθῶν καρποφορίαις ἐντρέφων· ἄρτον δὲ, ὡς οἰκειοτάτη τροφὴ τοῦ λογικοῦ τυγχάνων, τῷ διακρατεῖν τὴν σύστασιν τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ ἰδίωμα αὐτῆς διασώζειν, καὶ ἀναπληρῶν ἀεὶ παρ' ἑαυτοῦ τὸ ἐνδέον, καὶ πρὸς τὴν ἐξ ἀλογίας ἐγγινομένην ἀῤῥωστίαν οὐκ ἐῶν ἀποφέρεσθαι. Καὶ οὕτως ἄν τις τῶν ὀνομάτων ἕκαστον ἐφοδεύῃ, ποικίλας εὕροι τὰς ἐπινοίας, ἑνὸς ἑκάστου τοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν τοῖς πᾶσιν ὑποκειμένου. Τοῦτο τοῦ Θεοῦ καταληπτὸν μόνον, ἡ ἀπειρία, κατὰ τὸν ἐν Θεολογίᾳ Γρηγόριον (38)· καὶ ὡς ὁ Νύσσης φησὶν, Ἐν μόνῳ τῷ μὴ δύνασθαι καταληφθῆναι γινώσκεται. Τοῦτο γὰρ αὐτοῦ ἰδιαίτατον γνώρισμα, τὸ παντὸς χαρακτηριστικοῦ νοήματος ὑψηλοτέραν αὐτοῦ εἶναι τὴν φύσιν.

Τούτου δὲ οὕτως ἐχόντος, εἴ τις ἀπορήσῃ πῶς ἐτέρωθεν ἡ Γραφὴ λέγει ὅτι τὸν Θεὸν οἱ προφῆται εἶδον, κατὰ τὸ, Εἶδον τὸν Κύριον Σαβαὼθ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὸ ἄπειρον εἶναι τὸν Θεὸν ἀναιρεῖται. Φησὶ γὰρ ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ λόγοις ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (39), Ὅτι εἰ καὶ ἔγνω τις Θεὸν ἢ ἐγνώκέναι μεμαρτύρηται, τοσοῦτον ἔγνω, ὅσον ἄλλου μὴ τὸ ἴσον ἐλλαμφθέντος φανῆναι φωτοειδέστερος· καὶ τὸ ὑπερβάλλον τέλειον ἐνομίσθη οὐ τῇ ἀληθείᾳ, τῇ δὲ τοῦ πλησίον δυνάμει παραμετρούμενον. Ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν προφητῶν θεωρίας φαντάσματα ἐν τούτοις λέγει, καὶ περὶ τῶν θεαθέντων καθολικῶς ἐκφέρει τὸν λόγον. Οὕτω καὶ ταῦτα, εἴτε φαντασία τις ἦν ἡμερινὴ, μόνοις θεωρητὴ τοῖς ἁγίοις, εἴτε νυκτὸς ἀψευδὴς ὄψις, εἴτε τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπωσις συγγινομένη τοῖς μέλλουσιν ὡς παροῦσιν, εἴτε τι ἄλλο προφητείας εἶδος ἀπόῤῥητον, οὐκ ἔχω λέγειν· ἀλλ' οἶδεν ὁ τῶν προφητῶν Θεὸς, καὶ οἱ ταῦτα ἐνεργούμενοι. Πλὴν οὔτε οὗτοι περὶ ὧν ὁ λόγος, οὔτε τις ἄλλος τῶν κατὰ τούτους ἔστη ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Θεοῦ (40), κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξη-

[33] Isa. vi, 1.

(38) Orat. 34.
(39) Ibid.

(40) Ἔστη ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Θεοῦ. Bill. hoc solum notat : *Verba sunt Jeremiæ*, cap.

Digitized by Google

γόρευσεν. Καὶ περὶ τοῦ Ἀβραὰμ δέ φησιν, *Οὐχ ὡς* A *in Dei substantia et essentia stetit, ut Scriptura*
θεὸν εἶδεν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον ἐθρεψεν. Καὶ ἔτι *loquitur* [34], *nec Dei naturam aut vidit, aut aliis*
τὴν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ μετὰ Μωσέως καὶ αὐτὸς *prodidit ac manifestavit.* Quin et de Abrahamo sic
παρὰ Θεοῦ γνῶσιν καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν ἐξηγούμε- ait : *Non ut Deum vidit, sed ut hominem aluit.*
νος, *Μικρὸν*, φησὶ, *διακύψας, οὐ τὴν πρώτην καὶ* Præterea, quam et ipse cum Mose præsenti vita a
ἀκήρατον εἶδον φύσιν, καὶ ἑαυτῇ, λέγω δὴ τῇ Deo cognitionem et videat et experiatur, enarrans :
Τριάδι, γινωσκομένην· καὶ ὅση τοῦ πρώτου *Aliquantum*, inquit, *prospiciens, non primam ac*
καταπετάσματος εἴσω μένει, καὶ ὑπὸ τῶν Χερου- *purissimam vidi naturam, sibique ipsi, id est Trini-*
βὶμ συγκαλύπτεται· ἀλλ' ὅση τελευταία καὶ *tati notam, et quanta primo velo obtenditur, et a*
εἰς ἡμᾶς φθάνουσα· ἡ δέ ἐστιν, ὡς ἐμὲ γινώ- *Cherubim obtegitur, verum quanta postrema est et*
σκειν, ἡ ἐν τοῖς κτίσμασι προβεβλημένη καὶ *ad nos pertingit. Ea autem est, ut quidem ipse*
διοικουμένη μεγαλειότης· ἣ καὶ, ὡς ὁ θεῖος Δα- *cognitione assequor, majestas illa, sive etiam, ut*
βὶδ ὀνομάζει, μεγαλοπρέπεια. Ταῦτα γὰρ τοῦ *divinus David appellat* [35], *magnificentia, quæ in*
θεοῦ τὰ ἐπίσθια, ὅσα μετ' ἐκεῖνον ἐκείνου γνω- *rebus ab eo creatis productisque ac gubernatis elu-*
ρίσματα. Τίνα δὲ ταῦτα τὰ γνωρίσματα δηλῶν, *cet. Hæc enim Dei posteriora sunt, quæcunque post*
ἐπήγαγεν, *Ὥσπερ αἱ καθ' ὑδάτων ἡλίου σκιαὶ* B *eum exsistunt, nobisque ipsius Numen declarant.*
καὶ εἰκόνες, ταῖς σαθραῖς ὄψεσι παραδεικνῦ- Quænam vero sic declarantia, ejusque velut notæ
σαι τὸν ἥλιον, ἐπεὶ μὴ αὐτὸν προσβλέπειν exsistant, ut ostenderet, adjecit : *Non secus videli-*
οἷόν τε, τῷ ἀκραιφνεῖ τοῦ φωτὸς νικῶντα τὴν *cet ac solis in aquis umbræ ac simulacra, infirmis*
αἴσθησιν. Καὶ τὰ πάντα συμπεραίνων, φησὶν, *oculis solem repræsentant, quandoquidem eum*
Οὕτως οὖν θεολογήσεις, κἂν ἧς Μωϋσῆς καὶ *obtueri non liceat, utpote lucis puritate sensum*
Φαραὼ Θεός· κἂν μέχρι τρίτου οὐρανοῦ κατὰ *superantem.* Cunctaque demum concludens, *Ad*
Παῦλον φθάσῃς, καὶ ὑπὲρ ἐκεῖνον γένῃ ἀγγελι- *hunc itaque modum*, inquit, pro *theologi munere de*
κῆς στάσεώς τε καὶ τάξεως ἠξιωμένος. Ὁ δὲ *Deo disputabis, vel si Moses Deusque Pharaonis*
μέγας Βασίλειος ἐν τῷ κατ' Εὐνομίου πρώτῳ φησὶν, *exstiteris* [36], *vel si ad tertium ipsum cœlum, velut*
Ὅσα παρὰ τοῖς θεολόγοις περὶ οὐσίας Θεοῦ ἀνα- *Paulus* [37], *evaseris, illoque superior effectus angeli-*
γεγράφθαι δοκεῖ, τροπολογίαις τισὶν ἢ καὶ ἀλλη- *cam stationem atque ordinem nactus fueris.* Magnus
γορίαις πρὸς ἑτέρας ἐννοίας οἱ λόγοι φέρουσι. vero Basilius, libro I *Adversus Eunomium*, ait :
Πῶς τούτοις δὲ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τοῖς *Quæcunque apud theologos de Dei essentia conscripta*
περὶ Ἀκαταλήπτου λόγοις οὐδὲ τοὺς Σεραφὶμ ὁρᾶ- C *videntur, tropologia quadam, seu etiam allegoria*
σθαι τὸν Θεὸν ἰσχυρίζεται, ἀλλὰ καὶ τὰς θεωρίας *ad alias mentem sententias ac cogitationes avocant.*
τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἁγίων ἁπάσας συγκαταβά- Ad hæc etiam divinus Chrysostomus in iis oratio-
σεις εἶναι διασαφεῖ. Ἑρμηνεύων δὲ καὶ τί ἐστι συγ- nibus, quas de Incomprehensibili habuit, nec a
κατάβασις, ἐπάγει λέγων, *Συγκατάβασις δέ ἐστιν* Seraphim quidem videri Deum astruit. Sed et
ὅταν μὴ ὡς ἔστιν ὁ Θεὸς (41) *φαίνηται, ἀλλ' ὡς* prophetarum sanctorumque visiones omnes, συγκα-
ὁ δυνάμενος αὐτὸν θεωρεῖν οἷός τέ ἐστιν, οὕτως ταβάσεις (nos *condescensus* dicamus, si ita liceat
ἑαυτὸν δεικνύῃ, ἐπιμετρῶν τῇ τῶν ὁρώντων loqui, seu demittentis se Dei inclinationes) decla-

[34] Jerem. XXIII, 18. [35] Psal. VIII, 2. [36] Exod. VII, 1. [37] II Cor. XII, 2.

23 : Τίς ἔστη ἐν ὑποστήματι Θεοῦ ; Quod sane nimis defunctorium. Accepisse Gregorium eam vocem κατὰ πρόχειρον, primum obvio sensu, pro eo quod communius theologi ὑπόστασιν dicunt, liquet ex adjuncta voce, καὶ οὐσία. Longe tamen est a veritate Hebraica, quam latuisse τοὺς 70 seniores, re sic perspicua, aut aliud voluisse reddere, quam textus ipse ferret, haud verisimile est. סוד יהוה וברזו : *Quis in secreto Domini.* Syriac. Arab. : *Quis interfuit secreto meo?* Vulg. *consilio.* Voce ὑποστήματι et ὑποστάσει statim seq. vers. 22, ut 70, *fundamentum* voluerunt quod idem ac consilium est, quod scilicet consilium fundamentum actionum humanarum a verbo יסד *fundavit*, quod et sentiunt Rabini. Nihil ergo viri sapientissimi a reliquis sensu differunt, quem tamen ægre quis assequatur, nihil in Hebraicis versatus. Videantur notata Nobil. ad illum Jerem. XXIII, 18 versiculum.

(41) *Ὅταν μὴ ὡς ἔστιν ὁ Θεός.* Difficilis hæc Chrysostomi aliorumque Græcorum doctrina ; quam et urget in beatis ipsis mentibus. Non videre scilicet veram et sinceram ejus essentiam, sed τὴν συγκατάβασιν, eam ejus inclinationem, qua se pro illarum facultatis modulo componit : ut si divina essentia, nedum nobis mortalibus, sed et illis ἀπρόσιτος, *inaccessa*, ac quam inhabitat lucem, ut auctor est Apost. II Tim. VI : Ἵνα δὲ μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσίν ἐστιν ἀπρόσιτος· *Ut non solum hominibus, sed et virtutibus supernis esse inaccessibilem noveris.* Ubi non satis apte interpretatur Theodorus Gaza, *incomprehensibilem.* Num satis ad mentem Chrys. quas nostri passim adhibent solutiones, non hujus loci aut operæ sit disquirere. Certum est, huic tantæ disputationi ansam dedisse Anomœos, qui se Deum comprehendere, ac sic clare videre ac cognoscere, ac ipse seipsum, impudentissimi hominum dicerent, quos perinde exagitant Greg. in Orationibus de theologia, Basil. l. I, *Adversus Eunom.*, quibus confutandis nihil mirum videri sanctos Patres tantisper metam excessisse. Certe abhorrere videntur τὸ, μὴ ὡς ἔστιν ὁ Θεός· et : Ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν, καθώς ἐστι· *Similes eis erimus, quia videbimus eum, sicuti est* (*I Joan.* III, 2), et, *non sicuti est.* Nec enim aliter velit Joannes visuros nos Deum, quam videant supernæ Potestates; cum magnum sit, ut sit mensura hominis, quæ est angeli, simulque et nos in cœlis sicut angeli Dei.

Digitized by Google

rant. Exponens vero etiam quidnam sit condescensus, subjungit, dicens : *Est autem condescensus cum apparet Deus, non sicuti est, sed cum se pro ejus facultate, qui videre potest, sic seipsum exhibet, videntium imbecilli ati commetiens, quod se spectandum præbet.* In Veteri quoque Testamento, tanquam ex Dei persona dicitur : *Ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum* [38]. Divinus autem Dionysius sic ait : *Quod si etiam Clemens philosophus, quæ in rebus principatum tenent, exemplaria ad aliquid dici sentit : progreditur, quam tradit doctrinam, non ex propriis, remque omnino exprimentibus ac simplicibus verbis. Sed ut concedamus hoc etiam recte dici, tamen meminisse debemus theologiæ, quæ ait : Non ostendi tibi ut ambules post ea, sed ut per horum certa quadam ratione notitiam, ad universorum causam* (omnium scilicet auctorem) *quoad licet provehamur.*

A ἀσθενείᾳ τῆς ὄψεως τὴν ἐπίδειξιν. Καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Γραφῇ ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγεται, Ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην. Ὁ δὲ θεῖος Διονύσιος οὕτω φησὶν (42), Εἰ δὲ καὶ ὁ φιλόσοφος ἀξιοῖ Κλήμης πρός τι παραδείγματα λέγεσθαι, τὰ ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχηγικώτερα· πρόεισι μὲν οὐ διὰ κυρίων καὶ παντελῶν καὶ ἁπλῶν ὀνομάτων ὁ λόγος αὐτῷ. Συγχωροῦντας δὲ καὶ τοῦτο ὀρθῶς λέγεσθαι, τῆς θεολογίας μνημονευτέον φασκούσης ὅτι Οὐ παρέδειξά σοι τοῦ πορεύεσθαι (43) ὀπίσω αὐτῶν· ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς τούτων ἀναλογικῆς γνώσεως ἐπὶ τὴν πάντων αἰτίαν ὡς οἷοί τε ἀναχθῶμεν.

Non igitur dicemus videri Deum secundum essentiam suam. Sic enim sancti rem amoliuntur, ut nec in symbolis naturalibus, quæ ex terrenis forte rebus, pro humani sensus ratione intelligamus, ejus essentiæ comprehensionem admittant. Tum enim Gregorius Nyssenus ad illud : *Quæsivi eum, et non inveni* [39], ejusmodi hærens sententiæ : *Quinam etiam,* inquit, *inveniri possit, quem nulla indicet earum rerum, quæ in notitiam veniunt? Non forma, non color, non circumscriptio, non quantitas, non locus, non figura, non comparatio, non conjectura, non proportio ; sed extra omnem comprehensionis vim atque conatum semper inveniatur ?* Tumque divinus Maximus, ejus quod est quando et ubi et quomodo conceptum a Deo removet, quod humanæ mentis conjecturam omnem excludit. Quod enim de rebus conjicimus, vel in eo positum est, ut quomodo illæ se habeant intelligamus ; cujusmodi est, cum collatis utrinque rationibus, ac veluti subducto calculo, certe aliquid concludimus, vel ubinam aliquid exsistat; ut : Ubi fumus, ibi et ignis; aut in eo quod quis aliquid fecerit ; puta, Mulier hæc lactat, plane igitur peperit. Si enim Deum, cum adhuc in carne mortales sumus, pro nostri sensus modulo et ratione videre non possumus, quænam erunt quæ in promissioni-

B Οὐ τοίνυν ἐροῦμεν τὸν Θεὸν ὁρᾶσθαι κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ (44). Τοῦτο γὰρ τοσοῦτον οἱ Ἅγιοι ἀπωθοῦνται, ὥστε οὐδ' ἐν συμβόλοις φυσικοῖς, ἅπερ ἂν ἴσως ἐννοήσωμεν ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνύλων πραγμάτων, τὴν τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατάληψιν παραδέχονται. Ὅ τε γὰρ θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῷ, Ἐζήτησα αὐτὸν καὶ οὐχ εὑρέθη, τῆς τοιαύτης ἐννοίας ἀπτόμενος, Πῶς ἄν, φησὶν, εὑρεθείη, ὃν μηνύει τῶν γινωσκομένων οὐδέν; οὐκ εἶδος, οὐ χρῶμα, οὐ περιγραφή, οὐ ποσότης, οὐ τόπος, οὐ σχῆμα, οὐ στοχασμός, οὐκ εἰκασμός, οὐκ ἀναλογία· ἀλλὰ πάσης καταληπτικῆς ἐφόδου ἐξώτερον ἀεὶ εὑρισκόμενον; Ὅτε θεῖος Μάξιμος (45), τὴν τοῦ πότε καὶ ποῦ καὶ πῶς ἔννοιαν ἐπὶ Θεοῦ ἀναιρεῖ, ὅπερ ἀποπέμπει παντὸς εἰκασμοῦ C διάνοιαν· ἐπεὶ οὗτος ἡ ἐν τῷ πῶς ἔχειν συνίσταται, οἷόν ἐστι τὸ λογίζεσθαι τὸ λογιζόμενον, ἢ ἐν τῷ ὅπου πάρεστιν, ὡς ἔνθα καπνὸς, ἐκεῖ καὶ πῦρ· ἢ ἐν τῷ, τί δέδρακεν, ὡς, ἥδε ἡ γυνὴ θηλάζει, τέτοκεν ἄρα. Εἰ γὰρ τὸν Θεὸν ἔτι ἐν σαρκὶ ὄντες οἱ ἄνθρωποι οὐχ ὁρῶσιν ἀναλόγως ἑαυτοῖς, τίνα ἔσται τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθὰ τὰ ἀποκείμενα τοῖς ἁγίοις, περὶ ὧν ὁ Ἀπόστολος λέγει, *Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειω-*

[38] Osee XII, 10. [39] Cant. III, 1.

(42) *De divin. nom.*, c. 5, p. 228 Lanselii.

(43) *Οὐ παρέδειξά σοι τοῦ πορεύεσθαι.* Hæc infert Dionysius ex eo, quod solum scriptum est : Ὅρα, ποιήσεις κατὰ τὸν τύπον τὸν δεδειγμένον σοι ἐν τῷ ὄρει· *Vade, facies secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte.* Quod enim unum hoc expressit Scriptura, unum finem Intelligi voluit sic ostensorum exemplarium ; artis scilicet imitationem, non diviniorem aliquem cultum, si exemplaria intelligamus, non ipsas divinas voluntates ac decreta, vere ipsa adoranda, quæ sint ipse Deus ; sed principaliora creata, sive spiritalia sive sensilia, quomodo intellexit, quem refert, Clemens Philosophus. Ait Pachim. quosdam exposuisse Clementem Romanum, sed certe videbatur tantæ sedis episcopus et apostolorum discipulus alio nomine compellandus. Stromateum non potuit citare, qui vel fuit longe illo antiquior, vel videri

D voluit.

(44) *Τὸν Θεὸν ὁρᾶσθαι κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ.* Videatur velle et Calecas, non videri ipsam divinam essentiam, quod nec ejus conceptum ullum, qui vere illius conceptus sit, hocce ævo habeamus : abstrahente scilicet illa, ab iis omnibus, quibus convestitur quidquid pro hac vita intelligimus. Evincunt certe hæc, Deum majorem esse nostro intellectu, nedum ut eum comprehendat, uti hanc vocem stricte accipiunt nostrates theologi, sed ut etiam vere, quod quid est ejus, intelligat atque videat : non Deo auferunt, quin lumen suum impartiendo, claram ei sui notitiam, et ut est, cunctis rebus eminens extraque omnia, beatitudinis præmio præbere valeat.

(45) Sic sæpe Maximus, cui accidentia hæc rerum creatarum sunt *sine quibus non.*

Digitized by Google

θῶσι· δηλονότι πρὸ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως (46). Καὶ πῶς ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει καὶ, *Βλέπομεν γὰρ ὄρτι ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνίγματι, τότε ὀψόμεθα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον*. Καὶ ὁ θεῖος Διονύσιος (47), *Ἐφ' ὅσον τῷ σώματι σύνεσμεν, οὐ δυνατὸν ἡμῖν ἐκλάμψαι τὴν θεουργικὴν ἀκτῖνα* (48), *μὴ τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἱερῶν καταπετασμάτων ἀναγωγικῶς περικεκαλυμμένην, καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς προνοίᾳ πατρικῇ συμφυῶς καὶ οἰκείως διεσκευασμένην*. Ὅπερ ἐπὶ τὸ σαφέστερον ὁ θεῖος διαρθρῶν Μάξιμος, *Δίχα τύπων*, φησὶ, *καὶ συμβόλων οὐ δυνατὸν ἡμᾶς ἐν σαρκὶ ὄντας κατοπτεῦσαι τὰ ἄϋλα καὶ ἀσώματα*. Καὶ πῶς ὁ αὐτὸς πάλιν ὡς ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρηκεν, ὅτι πᾶσα γνῶσις τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ ἡ ἄγαν ὑψηλὴ καὶ μετέωρος, πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος συγκρινομένη, στοιχειώδης ἐστὶ καὶ οἷον χαρακτῆρος ζῶντος εἰκὼν, ἥτις οὐκ ἔσται τῆς ἀληθοῦς φανείσης ζωῆς τε καὶ γνώσεως. *Εἴτε γὰρ γνῶσεις*, φησὶ, *παύσονται, εἴτε προφητεῖαι καταργηθήσονται*· κατὰ τὸν Ἀπόστολον δηλονότι λέγοντα, *Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται*.

bus bona sanctis reposita sunt, de quibus ait Apostolus : *Et hi omnes testimonium per fidem promeriti, non acceperunt promissionem, Deo de nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur* [50] ; ante scilicet futuram in integrum restitutionem. Quonam autem modo idem Apostolus ait : *Videre nunc in speculo et ænigmate, tunc autem visuros facie ad faciem* [51]. Beatus quoque Dionysius : *Quandiu versamur in corpore, non aliter posse deificum radium nobis illucere, quam sacrorum velaminum varietate ad mentes sursum evehendas obtectum, paternaque in nos cura, per res nobis familiares, naturali quadam convenientia ac necessitudine conptatum.* Idque clarius distinguens exponensque divinus Maximus : *Absque figuris*, inquit, *ac symbolis fieri non potest, ut qui in carne versamur, quæ immaterialia sunt et incorporea intueamur.* Id vero quonam modo contingat, idem rursus docuit quasi ex Apostolo, nempe omnem sæculi hujus scientiam, quantumvis sublimis ac celsa sit, si cum ævi futuri scientia conferatur, elementarem esse, ac veluti viventis personæ simulacrum, quod vera apparente vita ac scientia, minime futurum sit. *Sive enim*, inquit, *scientiæ cessabunt, sive prophetiæ evacuabuntur;* uti nimirum auctor est Apostolus, dum ait : *Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est* [52].

Πῶς οὖν ταῦτα πάντα φυλαχθήσονται, καὶ τὰ τοῖς ἁγίοις πρότερον εἰρημένα, εἴ τις τὸν Θεὸν λέγει κατὰ τὴν οὐσίαν �ρᾶσθαι ; Εἰ δέ τινα ταράττει τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα κείμενον ἐν ταῖς τῶν προφητῶν θεωρίαις καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων, ὡς τὸ, *Ὤφθη Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραὰμ*, καὶ, *Εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ ἐκ τῆς βάτου*, καὶ τἆλλα, ἵνα μὴ καθέκαστον ἀριθμῶ· ἀλλ' ὁ θαυμαστὸς φησι Διονύσιος (49), *Ἄλογον καὶ σκαιὸν εἶναι τὸ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσιν*. Τοῦτο γὰρ τοὔγκλημα τῶν Ἰουδαίων ἐστίν· οἵ γε εἴπερ ἐβούλοντο μὴ ταῖς λέξεσιν, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, οὐδὲν ἐκώλυσε τὸν Χριστὸν Υἱὸν Θεοῦ ὁμολογοῦντας, Χριστιανοὺς μεθ' ἡμῶν καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι· οἷς πάντως ὁμοιωθησόμεθα καὶ ἡμεῖς, εἰ τοῦτον τὸν τρόπον τὰς

Quonam igitur modo cuncta hæc constabunt, ac quæ superioribus sanctis dicta sunt, si quis Deum secundum essentiam dicat videri? Sin autem aliquem turbat, quod in prophetarum aliorumque sanctorum visionibus Dei nomen exstat, ut est illud : *Apparuit Dominus Deus Abrahæ.* Et : *Dixit Dominus Moysi de rubo*, aliaque, ne singula quæque percenseam. Verum ait admirabilis Dionysius : *Aversum a ratione stupidique animi esse, non eorum quæ dicuntur vim finemque attendere, sed vocibus animum proclive adhibere.* Quippe Judæorum hoc crimen est. Si enim non vocibus, sed rerum scopo attendere animum libuisset, quin et ipsi Christum, Dei Filium confitendo, una nobiscum Christiani essent ac audirent, nihil quidquam obstaret; quibus plane nos etiam similes efficiemur, si Scripturas

[50] Hebr. xi, 39. [51] I Cor. xiii, 12. [52] I Cor. xiii, 7.

(46) *Πρὸ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως.* Verum id quidem, de perfecta omnino consummatione, quando reparatis corporibus, Sancti simul beandi sunt. Potuit tamen non sic intelligere Calecas, sed quod ante diem judicii animæ non donentur ipso Dei conspectu, aliæque aliis priores, quæ plurium fuit opinio ante Bened. XII definitionem, quæ ipsum latere potuit, vel si paulo recentior fuit, Græcum scilicet hominem, inque Græcis quam Latinis auctoribus versatiorem : ac vel maxime, quod Romanorum antistitum dogmatica decreta, necdum in plenario concilio probata, non admodum Græcos fatigent, et qui Romanæ diœcesis non censeantur.

(47) *De cælest. Hierarchia*, c. 1.

(48) *Τὴν θεουργικὴν ἀκτῖνα.* Reliqui constanter θεαρχικήν· etsi utraque vox apta sit. Potuit Calecas, quod si occurrit memoriæ, edere; vel vocem θεαρχικήν, tantisper notiori voce exponere; quæ ipsa Dionysio familiaris est· cui divinæ Christi operationes, θεουργίαι sunt; ac sacris operans, θεουργός. Vocat ergo θεουργικὴν ἀκτῖνα, radium quo ad divina provehimur ac quasi deificamur; qui est ipse θεαρχικὴ ἀκτὶς, quasi *deitatis auctor et origo seu principium radius*; eodem sensu quo exposita, n. 1, vox ἀρχιθέος. Lansel. *divinus* vertit; Cord. *divino principalis;* quæ vox turgentior est, quam satis rem explicet. Pachym. perinde simplicius, τὴν θείαν ἀκτῖνα· sicque non raro aptius reddantur compositæ Dionysii voces, simplicibus quam affectatione nimia, ac Latinis auribus duriore expressione, compositis.

(49) *Ἄλογον καὶ σκαιὸν εἶναι. De divin. nom.*, c. 4, Lansel. et Cord. *Alienum a ratione et absurdum.* Mihi magis placet, quod tantis vocem σκαιὸς exponit Hesych. ut sit *morosi animi, indisciplinati, stupidi*, ac si quid ejusmodi est, quod personam afficiat, sic prave judicantem, non quod ad rem ipsam attineat.

Digitized by Google

hoc modo exponamus. Quin et illis deteriores videbimur, quo et Deum corpore concretum intelligemus, iisdemque ac corpus affectibus obnoxium existimabimus. Statim enim lex vetus a Deo data Mosi esse dicitur [43]; hincque est cur a Deo conscripta nuncupetur. Apostolus tamen de illa dicit : *Si qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem*, et quæ sequuntur [44]. Rursus, Scriptura idipsum de Moyse nobis enarravit, dum ait : *Et vocavit eum de rubo* [45]. Atqui non Deus erat, qui inde vocavit, ut ex sacris doctoribus qui locum exposuerunt, liquido audire licet. Rursus etiam Deum Abrahæ hospitio susceptum ait [46]; quod tamen non Deus, sed angeli essent, docet divinus Paulus : *Hospitalitatis*, inquit, *nolite oblivisci; per hanc enim inscientes quidam angelos exceperunt hospitio* [47]; quod sic loquitur, Abrahamum subinnuens; de quo etiam ait Gregorius Theologus : *Quid Abrahamum Dei convivam fecit?* Alibi vero dicit : *Non ut Deum vidit, sed ut hominem aluit.* Rursus quoque alio loco scribit : *Deum crucifixum, idque latronum medium;* quod si deitatis ratione dictum intelligamus, in quantam sermo blasphemiam vertetur? Sin autem ratione carnis assumptæ existimabimus, a vera intelligentia nihil abscedemus.

Ad hæc Manue ait Scriptura dixisse : *Periimus, mulier, Deum vidimus* [48]; nempe Deum vocans, quod conspexerat, illique apparuerat signum. Ac rursus : *Deus stetit in cœtu deorum, in medio autem deos dijudicabit* [49]. Paulus item : *Siquidem sunt multi dii, uti etiam sunt* [50]. Mitto alia dicere, quæcunque Scriptura Deum divinasque apparitiones vocat, quæ sancti multifariam multisque modis dicta visaque informarunt; quæ omnia procul esse a divina essentia, et per angelos velut scenica quadam repræsentatione exhibita, monstravit sanctus Dionysius, quæstionem solvens, de divinis apparitionibus, quæ immediate fiant; docensque sanctos omnes Patres, tum qui legem præcesserunt, tum qui secuti sunt, hoc nactos, ut per angelos ad Deum proveherentur.

Accedit quod et baptisma, Θεοφάνεια (ac si dicas divinam Deique apparitionem) vocamus; quod in eo Christus carne visus sit; et Spiritus sanctus descendisse dicatur, quanquam tunc in specie columbæ, ad Christi dispensationem implendam, ex aereo corpore ex tempore formatæ, visus sit, uti sancti tradunt, ac præcipue Augustinus in lib. *De*

A Γραφὰς ἐκλαμβάνομεν. Μᾶλλον δὲ καὶ χείρους αὐτῶν φανούμεθα, παρόσον καὶ σωματικὸν τὸν Θεὸν ἐννοήσομεν, καὶ τὰ τοῦ σώματος εἰησόμεθα πάσχειν. Αὐτίκα γὰρ ὁ μὲν παλαιὸς νόμος παρὰ Θεοῦ δεδόσθαι λέγεται τῷ Μωσεῖ, καὶ θεόγραφος διὰ τοῦτο προσείρηται· ὁ δ' Ἀπόστολος περὶ αὐτοῦ φησιν, *Εἰ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις· καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν*, κ. τ. ἑ. Πάλιν ἡ Γραφὴ τοῦτ' αὐτὸ περὶ τοῦ Μωϋσέως ἡμῖν ἐξηγήσατο, *Καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν*, εἰποῦσα, *Κύριος ἐκ τῆς βάτου*· καίτοι οὐ Θεὸς ἦν ὁ καλέσας αὐτὸν ἐξ ἐκείνης τῆς βάτου, ἀλλ' ἄγγελος, ὡς ἔστιν ἀκοῦσαι τῶν ἐξηγουμένων ταῦτα ἱερῶν διδασκάλων. Καὶ πάλιν τῷ Ἀβραὰμ τὸν Θεὸν ἐπιξενωθῆναί φησιν· B ὅτι δὲ οὐ Θεὸς ἦν, ἀλλ' ἄγγελοι, ὁ θεῖος Παῦλος διδάσκει, *Μέμνησθε* (50), λέγων, *τῆς φιλοξενίας· διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους*· τὸν Ἀβραὰμ αἰνιττόμενος διὰ τούτου· περὶ οὗ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριός φησι, *Τί τὸν Ἀβραὰμ Θεοῦ πεποίηκεν ἑστιάτορα;* Ἀλλαχοῦ δὲ λέγει, *Οὐχ ὡς Θεὸν εἶδεν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον ἔθρεψεν*. Καὶ πάλιν ἑτέρωσε γράφει, *Θεὸν σταυρούμενον* (51), *καὶ τοῦτον μετὰ λῃστῶν*· ὅπερ εἰ κατὰ τὴν θεότητα ἐννοήσομεν, εἰς πολλὴν δυσφημίαν ὁ λόγος ἔσται. Διὰ δὲ τὴν προσληφθεῖσαν σάρκα τοῦτο εἰρῆσθαι νομίζοντες, τῆς ἀληθοῦς διανοίας οὐκ ἀφιστάμεθα.

Ἔτι τὸν Μανωὲ φησιν εἰπεῖν ἡ Γραφὴ, *Ἀπολώλαμεν, ὦ γύναι· Θεὸν ἑωράκαμεν*· τὸ φανὲν C αὐτῷ σύμβολον Θεὸν ὀνομάσας. Καὶ πάλιν, *Ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρινεῖ*. Καὶ ὁ Παῦλος, *Εἰ γὰρ εἰσὶ πολλοὶ θεοὶ, ὥσπερ οὖν καὶ εἰσί*. Ἐῶ λέγειν τἄλλα ὅσα Θεὸν καὶ θεοφανείας ἡ Γραφὴ καλεῖ, τὰ τοῖς ἁγίοις πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως λαληθέντα καὶ φανταθέντα, ἃ πάντα πόρρω εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' ἀγγέλων δραματουργεῖσθαι ὁ ἅγιος Διονύσιος (52) ἀπέδειξε, λύων τὴν περὶ τῶν ἀμέσων θεοφανειῶν ἀπορίαν, καὶ διδάσκων τοὺς πρὸ νόμου καὶ μετὰ νόμον πάντας θείους ἡμῶν Πατέρας δι' ἀγγέλων εἰς Θεὸν ἀνάγεσθαι.

Πρὸς τούτοις καὶ τὸ βάπτισμα Θεοφάνεια καλοῦμεν, ὅτι ἐν τούτῳ σαρκί τε ὁ Χριστὸς ἑωρᾶτο, καὶ D τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν φαμεν καταπτῆναι, καίτοι τότε φανὲν ἐν εἴδει περιστερᾶς πρὸς τὴν χρείαν τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας, ἐκ τοῦ ἀερίου σώματος σχεδιασθείσης, ὡς οἱ ἅγιοί φασι, καὶ μάλιστα ὁ Αὐγουστῖνος ἐν τῷ περὶ Τριάδος βιβλίῳ· καὶ τῇ ἀκουσθείσῃ φωνῇ

[43] Exod. xxxi, 18. [44] Hebr. ii, 2. [45] Exod. iii, 4; Act. vii, 55. [46] Gen. xviii, 13. [47] Hebr. xiii, 2. [48] Judic. xiii, 22. [49] Psal. lxxxi, 1. [50] I Cor. viii, 5.

(50) *Μέμνησθε*. Apud Paulum est, Μὴ ἐπιλανθάνεσθε, ut et Vulg. *Nolite oblivisci*. Sicque scripserit Calecas festinante calamo, et ut memoriæ occurrebat.

(51) *Θεὸν σταυρούμενον*. Sic orat. 42 : Θεὸς σταυρούμενος, quanquam locus hic citatus, aliunde acceptus : pauloque superius eadem orat. αἷμα Θεοῦ καὶ πάθος dicit, *Dei sanguinem et passionem*; quem et bibendum et corpus manducandum statuit, si modo vitæ desiderio teneamur, nihil incredduli τοῖς περὶ σαρκὸς λόγοις· *sermonibus de carne*; quibus scilicet Christus, sic in cibum se daturum pollicitus, haud dubie et dedit.

(52) *De cœl. Hier.*, c. 4, § 2.

Digitized by Google

τὸν Πατέρα γνωσθῆναι λέγομεν. Ἂν οὖν τὰ πρὸ τοῦ A νόμου καὶ μετὰ νόμον φανέντα τοῖς ἁγίοις Θεοῦ οὐσίαν εἴπωμεν, ἀναγκασθησόμεθα καὶ τὰς ἀκουσθείσας αὐτοῖς φωνὰς ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγειν, ὥστε καὶ ὄργανα φωνητικὰ τούτῳ προσάπτειν· ὅπερ ἄτοπον ὁμοῦ καὶ γελοῖον.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, οὐκ ἂν ὀρθῶς εἴποιμεν τὴν θείαν Γραφὴν ἢ τοὺς ἁγίους κυρίως τοῖς ὀνόμασιν ἐπὶ τούτων κεχρῆσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον καταχεχρῆσθαι, καὶ ἀδιαφόρως τοῖς τύποις περιτιθέναι τὰ ὀνόματα καὶ ἰδιώματα τῶν ἀτυπώτων καὶ ἀμορφώτων, ὡς ἔχει τὸ τοῦ Παύλου, *Ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός*· καὶ ὁμωνύμως ταῦτα λέγειν, τοῖς τῶν εἰκονιζομένων ὀνόμασι τὰ εἰκονίζοντα καλοῦντας· ἃ δὴ πολλὰ καὶ διάφορα καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἐχοντα B ἐφάνησαν. Ὁμοιώματα γὰρ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν προφητῶν εὑρέθησαν· καὶ σύμβολα καὶ συγκαταβάσεις καὶ γνωρίσματα οἱ ἅγιοι ἐξηγήσαντο, ὡς ἀπὸ τῶν ἐκτεθέντων δῆλον· ὁ δὲ Θεὸς τὸ διὰ πάντων τυπούμενον καὶ εἰκονιζόμενον εἷς καὶ ὁ αὐτὸς καὶ ἀμετάβλητός ἐστιν ἀεί ποτε. Τὸ δὲ τὸν Θεὸν τοῖς ἁγίοις ὀφθῆναι διαγαρεύειν οὐκ ἄλλο πάντως ἢ τὸ γνῶσιν αὐτοὺς εἰληφέναι περὶ αὐτοῦ βούλεται, κατὰ τὴν ὁρώντων ἀναλογίαν καὶ καθαρότητα, διὰ τῶν συμβολικῶν αὐτοῖς θεαθέντων· ἐπεὶ καὶ ἡ περὶ Θεοῦ γνῶσις καὶ νόησις ὅρασις λέγεται Θεοῦ· καὶ ὁ τὴν γνῶσιν ταύτην εἰληφὼς αὐτὸν ἑωρακέναι. Ὁ μὲν γὰρ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ (53) φησιν, *Ὁ γενοηκὼς τὸν Υἱὸν* (τοῦτο γὰρ τὸ *ἑωρακέναι*) *γενόηκε τὸν Πατέρα*· ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος (54), τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ μνησθείς, τοῦ *Ἀπεκρίθη τοῖς Ἰουδαίοις καὶ εἶπεν, Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα*, εἴρηκεν, *Ὅρασιν ἐνταῦθα τὴν γνῶσιν λέγει*, ἣν δὴ γνῶσιν καὶ νόησιν, καὶ διὰ τῶν τοῦ Σωτῆρος θαυμάτων τοῖς τότε παροῦσι γεγενῆσθαι διδάσκει. Λέγει γάρ, *Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ ἀνέβη εὐθὺς εἰς τὸ πλοῖον; Τὸ θαῦμα μεῖζον ἐργάσασθαι βουλόμενος, καὶ τὴν θεότητα ἀνακαλύψαι αὐτοῦ γυμνότερον*. Καὶ ταῦτα δὲ τὰ θαύματα δόξαν αὐτοῦ ὁ αὐτὸς οὗτος λέγει ἐν τῇ κατὰ Ἰωάννην ἐξηγήσει (55), *Ταῦτα οὖν ἅπαντα*, λέγων, *συναγαγὼν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὰ θαύματα, τὰ ἐν σώμασι, τὰ ἐν ψυχαῖς, τὰ ἐν τοῖς στοιχείοις· τὰ προστάγματα, τὰ δῶρα, τὰ ἀπόῤῥητα ἐκεῖνα καὶ τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερα· τοὺς νόμους, τὴν πολιτείαν, τὴν πειθώ, τὰς μελλούσας ὑποσχέσεις, τὰ παθήματα αὐτοῦ, τὴν θαυμαστὴν ταύτην καὶ ὑψηλῶν γέμουσαν δογμάτων ἀφῆκε φωνήν, λέγων, « Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Οὐ γὰρ διὰ τὰ θαύματα μόνον αὐτὸν θαυμάζομεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ παθήματα· οἷον ἐπειδὴ

Trinitate; auditaque voce dicimus Patrem cognitum esse. Igitur si ante postque legem sanctis visa, essentiam Dei dixerimus, cogemur et auditas illis voces ex Deo Deique voces dicere; adeo ut etiam loquendi organa illi tribuamus; quod absurdum pariter ac ridiculum est.

Hæc vero cum se ita habeant, haud recte dicamus, Scripturam sanctosque in his proprie vocibus usos, sed magis illis abusos, ac promiscue earum rerum nomina ac proprietates, quæ nullis figuris, nullaque forma repræsentari possunt, figuris tribuisse; cujusmodi est illud Pauli : *Petra autem erat Christus* [51], hæcque illos, communi nomine non eadem nominis ratione (ὁμωνύμως vocant, nos *æquivoce*) dicere; eorum scilicet nominibus, quæ simulacro repræsentantur, repræsentantia vocantes; quæ plane multa sunt ac diversa, aliasque aliter se habentia conspecta sunt. Simulacra enim in manibus prophetarum exstiterunt [52]; sanctique symbola seu signa, et condescensus (ut sic loquar, inclinantis se nimirum majestatis demissiones) indiciaque exposuerunt; ut liquet ex iis quæ sic exponendo ediderunt. Qui autem his omnibus figuratur ac simulacro repræsentatur, unus idemque ac incommutabilis in sempiternum est. Quod autem Scriptura Deum sanctis apparuisse illisque conspectum esse refert, nihil prorsus aliud vult ac significat quam accepisse illos ejus notitiam ac cognitionem, pro suæ facultatis ac puritatis modo, per signa illa quæ sibi exhibita conspexerunt. Nam et C quæ de Deo cognitio habetur, ac quod intelligitur, Dei visio nuncupatur; ac qui eam nactus est cognitionem, Deum vidisse perhibetur. Etenim ait Gregorius Theologus, *Orat. de Filio : Qui Filium cognovit, seu intellexit* (*hoc enim significat illud* : Qui vidit) *Patrem quoque cognovit seu intellexit*. Divus item Chrysostomus, quo loco evangelicæ hujus sententiæ meminit : *Respondit Judæis et dixit* : « *Non quia Patrem vidit quis, nisi qui ex Deo est, hic vidit Patrem* [53]; » ait : *Visionem hoc loco cognitionem vocat*, quam utique cognitionem seu notitiam, ex Salvatoris quoque miraculis, his qui tunc aderunt contigisse docet. Ait enim : *Cur vero non statim ascendit in naviculam? Nempe hoc satagens, ut miraculi magnitudinem augeret, ac deitatem suam clarius manifestaret*. Hæcque adeo miracula idem ipse *ejus gloriam ac claritatem* vocat, expositione sua in Joannem : *Iis igitur omnibus*, inquiens, *miraculis ab evangelista collectis, quæ in corporibus, quæ in animis, in elementis; præceptis donisque, arcanis illis cœloque altioribus, legibus, disciplina, suadendi vi, futurorum promissionibus, cruciatibus ejus ac tormentis, in admirandam hanc illam cœlestisque doctrinæ plenam vocem erupit* :

[51] I Cor. x, 4. [52] Osee xii, 20. [53] Joan. vi, 46.

(53) Orat. 36, quæ est II, de Filio.
(54) Hom. 31 in I ad Cor.
(55) Hom. 11 in Joan.

Digitized by Google

« *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis* [54]. » *Neque enim miraculorum gratia Christum duntaxat admiramur, sed et passionum ac crucialuum, quod nempe cruci affixus ac verberibus cæsus, quod alapis acceptus, quod conspulus, quod ab illis ipsis, in quos beneficia contulerat, in maxilla percussus. Nam et in his ipsis, quæ probri et ignominiæ plena esse videntur, illud idem rursus verbum merito proloquamur, quod et ipse rem gloriam appellarit.* Sic quidem divinus Chrysostomus. Magnus autem Basilius : *Ex eo*, inquit, *quod venti et mare obedierunt ei, deitatem illius cognoverunt.* Enimvero cognitio hæc cum perfectior fuerit, regnum cœlorum a Gregorio existimatur. Etenim, *Orat. de constitutione episcoporum : Regnum Dei*, inquit, *nihil aliud esse existimo, quam ejus, quod purissimum ac perfectissimum est, adeptionem. Perfectissima porro rerum omnium est Dei cognitio. Verum eam, quandiu in terra versamur, partim teneamus, partim percipere studeamus, partim denique in futurum ævum reservemus.* Oratione vero *In lumina*, futuram mercedem una cum præceptis suscipiendam ac credendam hortans : *Eam lucem*, ait, *iis qui animo et mente purgati fuerint; hoc est Deum, sese cuique, pro ejus puritatis ratione, spectandum cognoscendumque præbentem, id quod regnum cœlorum appellamus; iis contra, qui animi cæcitate laborant, tenebras esse, hoc est, abalienationem atque aversionem a Deo, pro hebetudinis ac cæculientiæ modo, qua quisque in hac vita affectus fuerit.* Hanc porro Dei cognitionem sanctis repositam, quam a resurrectione speramus, *unionem, vim omnem mentis excedentem*, vocat sanctus Dionysius, per quam erit *Deus omnia in omnibus* [55], ut auctor est beatus Paulus. Verum de his postea : nunc vero liquidissime omnibus patet quod dicebamus, Dei nullum nomen esse, eumdemque rursus multa nomina habere. Ejus quidem nullum nomen est, quod ad essentiam attinet; habet vero ac nominatur ex illis miraculis, quæ in universo elucent. Sic et Gregorius Nyssenus aiebat : *Quæ in universo miracula conspiciuntur, materiam præbent ut eum sapientem et justum, et quæ sunt ejusmodi, vocemus.* Simili modo utrumque

προσηλώθη τῷ σταυρῷ καὶ ἐμαστιγώθη · ἐπειδὴ ἐῤῥαπίσθη, ἐπειδὴ ἐνεπτύσθη, ἐπειδὴ ἔλαβεν ἐπὶ κόῤῥης πλαγὰς (56) παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων αὐτῶν. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς τοῖς δοκοῦσιν ἐπονειδίστοις εἶναι · τὸ αὐτὸ πάλιν ῥῆμα ἄξιον ἐπιφθέγξασθαι · ἐπεὶ καὶ αὐτὸς δόξαν τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσε. Ταῦτα μὲν ὁ θεῖος Χρυσόστομος· ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, Ἀπὸ τῶν ἀνέμων, φησὶ, καὶ τῆς θαλάσσης ὑπακηκοάντων αὐτῷ ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. Ἀλλὰ μὴν ἡ γνῶσις αὕτη τελεωτέρα καθισταμένη, βασιλεία οὐρανῶν Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ δοκεῖ, Καὶ γὰρ ἐν τῷ περὶ κατασταίσεως ἐπισκόπων (57), Ἡγοῦμαι, φησὶ, μὴ ἄλλο τι εἶναι βασιλείαν Θεοῦ ἢ τὸ τυγχεῖν τοῦ καθαρωτάτου καὶ τελειοτάτου. Τελεώτατον δὲ τῶν ὄντων γνῶσις Θεοῦ. Ἀλλὰ τὸ μὲν κατάσχωμεν, τὸ δὲ καταλάβωμεν, ἕως ἐσμὲν ὑπὲρ γῆς · τὸ δὲ ἐκεῖθεν ταμιευσώμεθα. Ἐν δὲ τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ (58), καὶ τὴν μέλλουσαν ἀνταπόδοσιν μετὰ τῶν προστεταγμένων δέχεσθαι τὸν βαπτιζόμενον παρακαλευόμενος, Ταύτην εἶναι φησὶ φῶς τοῖς κεκαθαρμένοις τὴν διάνοιαν, τουτέστι Θεὸν ὁρώμενόν τε καὶ γινωσκόμενον κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς καθαρότητος · ὃ δὴ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζομεν · σκότος δὲ τοῖς τυφλόττουσι τὸ ἡγεμονικόν · τουτέστιν ἀλλοτρίωσιν Θεοῦ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐντεῦθεν ἀμβλυωπίας. Ταύτην δὴ τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν τὴν ἁγίοις ἀποκειμένην μετὰ τὴν ἐλπιζομένην ἀνάστασιν ὑπὲρ νοῦν ἕνωσιν ὁ ἅγιος Διονύσιος (59) καλεῖ, καθ' ἣν ὁ Θεὸς ἔσται *πάντα ἐν αὐτοῖς*, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ὕστερον · νῦν δὲ καθαρώτατα διὰ πάντων φαίνεται ὅτι, ὥσπερ ἐλέγομεν, καὶ ἀκώνυμός ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ πάλιν ὀνομάζεται · ἀνώνυμος μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν, ὀνομαζόμενος δὲ ἀπὸ τῶν ἐμφαινομένων τῷ παντὶ θαυμάτων. Οὕτω γὰρ ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἔλεγε, *Τὰ ἐν τῷ παντὶ ἐνθεωρούμενα θαύματα τὴν ὕλην δίδωσι, δι' ὧν σοφὸν καὶ δίκαιον, καὶ τοιαῦτα καλοῦμεν.* Τὸν ὅμοιον τρόπον εἴποιμεν ἂν ἑκάτερον ὀρθῶς, *Ὅτι τὸν Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται*, καὶ ὅτι πάλιν τὸν αὐτὸν καὶ προφῆται καὶ ἅγιοι εἶδον, κατ' ἄλλο δηλονότι καὶ ἄλλο· τὸ μὲν, διὰ τὸ μὴ εἶναι δυνατὸν τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν περιλα-

[54] Joan. I, 14. [55] I Cor. XV, 28.

(56) *Ἔλαβεν ἐπὶ κόῤῥης πληγός*. Sic emendo quod erat in Caleca editisque Chrys. κόρης. Non enim ἐπὶ κόρης, quod est *pupilla oculi*, percutere licuit, vel Dominus id passus legitur, sed ἐπὶ κόῤῥης, *in gena*, pro quo Joannes ῥάπισμα et ῥαπίζειν dixit, quod minus Atticum est; voluerit que Chrys. posita prius Evangelica voce, ipsa simpliciore, elegantiore hac exque usu Græci sermonis rem declarare. Unde et Lucas, qui purius Græce locutus est, sic expressit, Καὶ περικαλύψαντες αὐτὸν, ἔτυπτον αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, *percutiebant faciem ejus*; nempe dando alapas. Thomas Magister, Τὸ, ἐπὶ κόῤῥης πατάξαι, dicit, τὴν γνάθον πλατεῖᾳ πλῆξαι χειρί. Atque ita Atticum esse, non item ῥάπισμα δοῦναι. Sequentibus male Aniano habitus locus Chrysostomi. Tantis enim, quæ ex ejus Græcis reddidi, sua hæc substituit : *Iterum rursus verbum clarissimum apparuit, hoc Joannes gloriam appellavit.* Dicas περὶ Λόγου, *de divino Verbo* sermonem esse, cum sit ῥῆμα, referatque totam superiorem sententiam ; *Vidimus gloriam ejus quasi Unigeniti a Patre*, quam et in passionibus ait merito de Christo celebrari ; ac inde probat, quod ὁ αὐτὸς (nempe Λόγος ac Christus, ipse Unigenitus) *rem*, passionem suam, *gloriam* appellarit, ac claritatem, δόξαν. Sic enim Chrysost. exponit, et cum eo alii, quod ait Dominus, Joan. XII et XIII : *Venit hora ut clarificetur Filius hominis ; continuo clarificabit eum, etc.*

(57) Orat. 29.

(58) Orat. 40, quæ est in sanctum baptisma.

(59) *De divin. nom.*, c. I, § 7.

Digitized by Google

δεῖν, καὶ ὑπὸ τοῦ πεπερασμένου τὸ ἄπειρον καὶ ὡρίστον περιεχρατῆθαι· τὸ δὲ, διὰ τὴν γνῶσιν ἣν ἴσχον περὶ ἐκείνου διά τίνων συμβόλων, κατὰ τὴν τῶν ὁρώντων ἀναλογίαν, καὶ τὴν τῶν ὁρωμένων εἰκασίαν καὶ φαντασίαν.

recte dixerimus : *Deum neminem vidisse unquam* [56]; ac rursus, eumdem et prophetas et sanctos vidisse, alia scilicet atque alia ratione; alterum quidem, quod Dei natura comprehendi non possit, infinitaque et immensa majestas sub velamine continetur; alterum, ob cognitionem quam de illa per signa quædam, pro aspicientium ratione, earumque rerum quæ aspectu cernuntur conjectura ac informatione, habemus.

Τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τῆς μετοχῆς ἔστι λέγειν. Καὶ γὰρ μετέχομεν τοῦ Θεοῦ. *Ἐνοικήσω γὰρ*, φησὶν, *ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω·* καὶ, *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν.* Ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως ἢ θεότητος· τοῦτο γὰρ τῶν Μασσαλιανῶν ἐστιν ἡ αἵρεσις (60)· ἀλλ' ὡς φησιν ἡ κατ' αὐτῶν γενομένη σύνοδος. Λέγει γάρ, *Γίνεταί τις ἐπιδημία τοῦ Παρακλήτου, καὶ ἐνοικεῖ τοῖς ἀξίοις ὁ Θεὸς, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως ἢ θεότητος. Εἰ δέ τινες ἐγένοντο Μασσαλιανοὶ φάσκοντες μετέχειν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, μεταβαλλούσης εἴς τι τῶν καταλλήλων αὐτοῖς, καὶ ταύτῃ τὸν Θεὸν οἰκεῖν ἔλεγον ἐν ἑαυτοῖς, ἡμεῖς τὴν τοιαύτην δυσσέβειαν εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς ἀποτροπιαζόμεθα. Καὶ γὰρ μᾶλλον τοῖς τοῦ ἁγίου Διονυσίου λόγοις ἑπόμενοι, πᾶν φαμεν τὸ τοῦ Θεοῦ κρύφιον ἀνεκφάντως ἐκφαίνεσθαι, καὶ τὸ ἀμέθεκτον ἀμεθέκτως μετέχεσθαι· καὶ τὸ ἀνεκφοίτητον ἀνεκφοιτήτως προΐεναι καὶ πανταχοῦ γίνεσθαι, μένον ἐφ' ἑαυτοῦ, ἄλλων εἰς κοινωνίαν καὶ μετουσίαν ἑφικτῶν ταῖς ἀναλόγοις ἑκάστων φύσεσι γενομένων, οὐκ ἐκείνου μεταβάλλοντος. Ἄλλως γὰρ πάρεστιν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ἐφόσον μηδὲν ἐμποδὼν αὐτῷ πέφυκε γίνεσθαι, καὶ ἄλλως κατὰ πρόνοιαν, ὅταν πάντα πᾶσι γίνηται· καὶ ἄλλως πάλιν ἐν οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐστὶν, ἐφ' ὅσον καθ' αὐτὸν μηδὲν τὸ σύνολον τῶν ὄντων ἐστὶ κατά τι.*

Idipsum de participatione dici potest. Nam et Dei sumus participes. Ait enim : *Inhabitabo in eis et inambulabo* [57]. Et : *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus* [58]. Sed non pro eo ac ille se natura habet ac deitate (hæc enim Massalianorum hæresis est), sed sicut ait, quæ in illos celebrata synodus est. Sic enim habet : *Fit adventus quidam ac præsentia Paracleti, Deusque in sanctis habitat; non pro eo ac se natura ac deitate habet. Sin autem Massaliani quidam exstiterunt, qui se Dei essentiæ participes esse dicerent, in eorum aliquid, quod pro eorum conveniens ratione sit, sese demutantis; nos talem impietatem in illorum caput rejicimus. Potius enim sancti Dionysii sermones secuti dicimus, Dei occultum omne, ita ut non eluceat, elucere, et quod imparticipabile est, citra participationem participari; quodque a se minime exeat, non exeundo procedere, ac cum in se maneat, ubique versari suique omnibus præsentiam præstare; cujus aliis societatem ac participationem, quantam ex natura assequi liceat, ineuntibus, non quasi ipsa aliquid demutetur. Aliter enim Deus per naturam suam præsens est, quatenus nihil ipsi obstare habet; aliterque ex providentiæ rationibus, cum omnia in omnibus fiat; ac rursum aliter in nulla rerum est, quatenus ipse per seipsum exsistens, nulla prorsus rerum ulla ratione est.*

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, ὃς ἐστι Τριάς.

Τοῦτον τὸν ἕνα καὶ ἀληθῆ Θεὸν, τὸν δημιουργὸν καὶ συνοχέα τοῦ παντὸς, τὴν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ αἰτίαν τοῦ συνίστασθαι ἕκαστον, πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα. Τοῦτο δὲ οὐκ ἀπὸ διανοίας ἀνθρωπίνης ἐκ τῶν κτισμάτων συλλογιστικῶς συνηγάγομεν, ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως ἐλάβομεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῶν κτισμάτων διὰ τῆς αἰσθήσεως τοῦτο λαβεῖν οὐδόλως ἦν δυνατὸν, ἐδέησεν ἡμῖν τῆς τούτου παρὰ

CAPUT III.

De Deo uno qui est Trinitas.

Unum hunc ac verum Deum, rerum universitatis conditorem ac qui eam conservet, bonorum fontem, ac quo auctore singula quæque constent, credimus ac confitemur, Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Quod vero sic sentimus, non humana ratione ex creatis discurrendo collegimus, sed ex revelatione accepimus. Quia enim ex creatis sensus opera id nulla ratione capere poteramus, necessarium nobis fuit ut divina revelatione doceremur. Ipsequ-e

[56] Joan. I, 18; Isa. VI, 1 seqq. [57] Levit. XVI, 12. [58] Joan. XIV, 23.

(60) *Τοῦτο γὰρ τῶν Μασσαλιανῶν ἐστιν αἵρεσις.* Antiqua hæc hæresis, inter monachos maxime, majoris specie sanctitatis orta, ab eisque aliis aliisque temporibus locisque propagata; quam sanctissimi episcopi strenue compresserunt, Litoius Melitinensis, Valerianus et Amphilochius, quorum amborum suggestione in synod. Ephes. Act. VII, fuit damnata. Quam Calecas synodum refert, recentior est, quod sic Dionysianis nititur. Num ad Greg. Palamæ, illumque secuta tempora hæc spectent, quando recruduit illa hæresis inter solitarios, quibus se ipse Palamas patronum exhibuit? de quo vid. Leo Allat. *De consensu utriusque Ecclesiæ;* ut et ejus *Diatribam de Symeonum scriptis* a me nuper editam ubi de Symeone Xerolophi abbate, dicto *novo theologo*, disputat, ejusque erroris insimulat. Sed de illis plura nos ad superiorem Calecæ tractatum, ac certiora, quod ejus vitæ non desit copia a discipulo summa cura ac diligentia scripta, quæ desiderata Leoni Allatio est. De Massalianis cum tanta Damascenus habeat, nihil eorum meminit quæ hic refert Calecas.

Digitized by Google

adeo Dei Filius unus e sancta Trinitate, quæ ejus bonitas est, factus homo (qua de re paulo inferius, ex sacris pariter Scripturis colligentes pro virili dicturi sumus) revelavit nobis Trinitatis mysterium, ne humana seducti doctrina, creaturas colamus.

τῆς Τριάδος μυστήριον, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης διδασκαλίας πλανώμενοι, τοῖς κτίσμασι λατρεύωμεν.

A Θεοῦ ἀποκαλύψεως. Καὶ αὐτὸς ὁ εἷς τῆς Τριάδος, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γενόμενος ἄνθρωπος διὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα (περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον κατὰ τὸ δυνατὸν ἐροῦμεν, τὸν ὁμοῖον τρόπον ἐκ τῶν ἁγίων ταῦτα Γραφῶν συλλέγοντες), ἀπεκάλυψεν ἡμῖν τὸ

Ac prius quidem per prophetas rei hujus veritatem obscurius indicavit, sapienti consilio ab idolorum cultu paulatim homines retrahens; deinde vero ipse per seipsum consone prioribus clare docuit: quod sane sic mirum extraque omnem usum, ut vim omnem mentis ratione utentis excedat. Etenim Unitatem in Trinitate credimus, et Trinitatem in Unitate; ac neque Unitas trium personarum confusionem ac velut concretionem conflaturamque inducit, nec personarum numerus *monados* (id est, essentiæ) unitatem discernit: quin et unum est secundum essentiam, et tria hypostaseon (id est, personarum) ratione. *Distinguitur* enim *unite, et distinctim connectitur*, ut ait Gregorius Theologus. Ac rursus: *Vix unum animo concepi, cum statim tribus circumfulgeo. Vix tria distinguere incipio, cum statim ad unum mentis intentiones fero.* Nam in hominibus quidem, qui tres homines sint, non unus sunt, nec rursus qui unus, tres exsistunt; in Deo autem, cum unum tria sunt, tum tria unum; quæ sane, uti dicebam, omnem mentis vim excedunt.

Καὶ πρότερον μὲν περὶ τούτου διὰ τῶν προφητῶν ἠνίξατο, σοφῶς κατ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας τοὺς ἀνθρώπους ἀφέλκων· εἶτα καὶ δι' ἑαυτοῦ συμφώνως τοῖς πρότερον καθαρῶς ἐδίδαξεν· ὃ δὴ τοσοῦτόν ἐστι παράδοξον, ὥστε πᾶσαν λογικὴν διάνοιαν ὑπερβαίνειν. Καὶ γὰρ Μονάδα ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν Μονάδι πιστεύομεν· καὶ οὔτε ἡ Μονὰς τῆς οὐσίας σύγχυσιν καὶ συναλοιφὴν τοῖς τρισὶ προσ-
B ώποις ἐμποιεῖ, οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν προσώπων διαιρεῖ τὴν τῆς Μονάδος, εἴτουν τὴν τῆς οὐσίας ἑνότητα· ἀλλὰ καὶ ἓν ἐστι κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ τρία κατὰ τὰς ὑποστάσεις. *Διαιρεῖται* γὰρ *ἠνωμένως καὶ συνάπτεται διῃρημένως*, ὡς φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Καὶ πάλιν, *Οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι* (61). Καὶ γὰρ ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων, οἱ τρεῖς ἄνθρωποι οὐκ εἰσὶν εἷς· καὶ πάλιν ὁ εἷς οὐκ εἰσὶ τρεῖς· ἐκεῖ δὲ καὶ τὸ ἓν τρία, καὶ τὰ τρία ἓν· ἄπερ, ὡς ἔφην, πάντα νοῦν ὑπερβαίνει.

Hanc unionem ac distinctionem Dominus noster Jesus Christus tradidit, dicens: *Euntes in mundum universum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* [59]. Eo quidem quod ait, *in nomine* singulariter, unam essentiam significavit (tres enim, qui duo sint ac tria, singulari numero nunquam proferantur), quod vero addidit, *Patris et Filii et Spiritus sancti* tres hypostases (id est, personas) unius essentiæ docuit. Cum autem alio loco dixit: *Ego et Pater unum sumus, unum* quidem essentiæ tribuit, illud vero, *Ego et Pater*, personis assignavit. Magnus quoque Athanasius hanc theologiam secutus: *Ter*, inquit, *clamant «Sanctus,» quod tres hypostases, semel vero «Dominus,» quod una Divinitas.* Hæc fidelibus abunde sufficiant. Hactenus qua homines nituntur, cognitio pervenit. Huc usque Cherubim pennis obtegunt.

Ταύτην τὴν ἕνωσιν καὶ τὴν διάκρισιν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παραδέδωκεν, εἰπών, « Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, μαθητεύσατε
C πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ἀπὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, « εἰς τὸ ὄνομα » ἑνικῶς, τὴν μίαν οὐσίαν ἐδήλωσεν (τρεῖς γὰρ δύο καὶ τρία ὄντα, οὐδέποτε ἑνικῶς προφέρεται)· ἀπὸ δὲ τοῦ προσθεῖναι, « Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, » τὸ τρισυπόστατον τῆς μιᾶς οὐσίας ἐδίδαξεν. Ἀλλαχοῦ δὲ εἰπών, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν, » τὸ μὲν « ἓν » τῇ οὐσίᾳ ἀπέδωκε, τὸ δὲ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ, » τοῖς προσώποις. Καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ταύτῃ τῇ θεολογίᾳ στοιχῶν (62), « Τρίς, » φησί, τὸ Ἅγιος, διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· ἅπαξ δὲ τὸ, *Κύριος*, διὰ τὴν μίαν θεότητα. » Ἀρκεῖ ταῦτα τοῖς
D πιστοῖς· ἕως τούτων ἡ γνῶσις ἐν ἀνθρώποις φθάνει· μέχρι τούτων τὰ Χερουβὶμ συγκαλύπτεται πτέρυξι.

Hanc igitur secuti regulam, qua de Deo (qui sancta Trinitas est) loquimur, velutque in medio constituti, quæ sunt utrinque absurda evadimus. Qua nempe unam essentiam seu substantiam confitemur, Arii eliminantes doctrinam, tres essentias, Patrem et Filium et Spiritum sanctum asserentis, ac una cum nominibus etiam subjecta dividentis. Qua vero tres personas confitemur, Sabellii itidem

Τούτῳ οὖν ἀκολουθοῦντες τῷ κανόνι περὶ τοῦ Θεοῦ, τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ὥσπερ ἐπὶ μεσότητος ἑστηκότες, τὰ ἑκατέρωθεν ἄτοπα ἐκφεύγομεν· διὰ μὲν τοῦ μίαν οὐσίαν ὁμολογεῖν, τὸ τοῦ Ἀρείου δόγμα ἀποῤῥίπτοντες, τρεῖς οὐσίας διαφόρους λέγοντος τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τοῖς ὀνόμασι συνδιαιροῦντος καὶ τὰ ὑποκείμενα· διὰ δὲ τοῦ τρία πρόσωπα ὁμολογεῖν, τὸ δόγμα τοῦ Σαβελ-

[59] Matth. xxviii, 19.

(61) Greg. orat. 37, 39, 40.
(62) Athan., *De humana Christi natura*, t. 1, Greg. orat., 42.

Digitized by Google

λίου ἀποπέμποντες, ὃς. ἓν πρόσωπον ἔλεγε τὸν Θεόν· καὶ ποτὲ μὲν ὡς Πατέρα φαίνεσθαι, ποτὲ δὲ ὡς Υἱόν, ποτὲ δὲ ὡς Πνεῦμα ἅγιον.

Ἔστι τοίνυν ὁ Θεὸς μία οὐσία, πρόσωπα δὲ τρία· τὸ μὲν Πατήρ, τὸ δὲ Υἱός, τὸ δὲ Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ τὸν μὲν Πατέρα αἴτιον ὁμολογοῦμεν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος (63)· τὸν δὲ Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα αἰτιατά. Ἐξ ἐκείνου γὰρ ὁ μὲν Υἱὸς γεννητῶς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπορευτῶς. Ὅθεν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἰς ἓν αἴτιον τὸν Πατέρα ἀναφερομένων, Θεὸν ἕνα τὰ τρία φρονοῦμεν σὺν ἀλλήλοις νοούμενα, καὶ Θεὸν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ Θεός ἐστι τέλειος καὶ ἀνελλιπής, καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡσαύτως· καὶ οὐ μᾶλλόν ἐστι Θεὸς ἢ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος, ἢ ὁ Υἱὸς μᾶλλον Θεὸς τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Πνεύματος· ἢ τὸ Πνεῦμα μᾶλλον Θεὸς τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Υἱοῦ· ἀλλ' ὅταν μίαν τῶν ὑποστάσεων ἐννοῶμεν, τέλειον αὐτὸν Θεὸν καὶ τελείαν οὐσίαν γινώσκομεν· καὶ ὅταν πάλιν τὰ τρία κατὰ διάνοιαν συνάψωμεν καὶ συναριθμήσωμεν, ἕνα τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ τέλειον τὴν οὐσίαν φανταζόμεθα, καὶ ὁ αὐτὸς καὶ εἷς Θεὸς δηλοῦται, ὅταν λέγωμεν Πατήρ. Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ὅταν τὸν Πατέρα λέγωμεν μόνον, ἢ τὸν Υἱὸν, ἢ τὸ πανάγιον Πνεῦμα.

Οὐ τοῦτο λέγω, ὅτι ὁ Πατὴρ ἐστι καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· τοῦτο γὰρ Ἰουδαϊκόν ἐστι καὶ δόξα τοῦ Σαβελλίου· ἀλλ' ὅτι ἓν ὁποιονοῦν τῶν θείων προσώπων τελείως καὶ ἀνελλιπῶς ἐστι Θεὸς μηδενὸς λειπόμενον κατὰ τὴν οὐσίαν, τῆς μιᾶς καὶ ὅλης καὶ τελείας θεότητος, ἐπεὶ οὐκ ἔστι τῆς ὅλης θεότητος μέρος· μὲν ὁ Πατὴρ, μέρας δὲ ὁ Υἱὸς, μέρος δὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐδὲ γὰρ μέρος ἢ μέλος ὁ Θεὸς ἔχει· τὸ γὰρ μέρος ἐλλιπές. Πρὸς δὲ καὶ σύνθεσιν καὶ περιγραφὴν εἰσάγει· καὶ ὅτι ἓν ὁποιονοῦν τῶν τριῶν ὅλον ἐστί. Καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ Θεὸς ὅλος, καὶ ὁ Υἱὸς Θεὸς ὅλος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Θεὸς ὅλος. Καὶ διὰ τοῦτο οὐ λέγομεν ὅτι ἡ ὅλη καὶ μία θεότης διαιρεῖται εἰς τὰ τρία πρόσωπα ταῦτα, ὥσπερ τὸ γένος εἰς εἴδη, ἢ τὸ εἶδος εἰς ἄτομα, ἢ τὸ ὅλον εἰς μέρη. Οὐδὲ λέγομεν ὅτι μείζων ἢ πλείων ἐστὶ Θεὸς ὁ Πατὴρ ὁμοῦ, καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· ἢ ὁ Πατὴρ ὁμοῦ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος· ἢ ὁ Πατὴρ μόνος τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος μόνου ἐστὶ μείζων ἢ πλείων ἢ ἐλάττων, καίτοι κατὰ τὰ πρόσωπα ἀριθμοῦ εἰσαγομένου· ἀλλ' ὁμολογοῦμεν ὅτι ὅλη ἡ αὐτὴ καὶ μία τελεία τελείως ἐν τελείῳ Πατρὶ, καὶ ὅλη τελεία τελείως ἐν τελείῳ

dogma respuentes, qui unam Deum personam dicebat; ac modo quidem ut Patrem, modo vero ut Filium, ac modo ut Spiritum sanctum sese exhibere.

Est igitur Deus una essentia, ac tres personæ; ex his, una Pater, una Filius, una Spiritus sanctus. Ac Patrem quidem, Filii ac Spiritus auctorem confitemur; Filium vero et Spiritum, qui ab auctore sint. Ex illo enim est, Filius quidem, gignendi ratione; Spiritus vero, processione. Quocirca, cum Filius et Spiritus ad unum auctorem (Patrem) referantur, Deum unum tres personas inter se conjunctas sentimus, Deumque singulas, si per se considerentur. Nam et Pater Deus perfectus est, nullo defectu laborans, Filiusque similiter, ac perinde Spiritus sanctus. Nec magis Deus est, vel Pater quam Filius vel quam Spiritus, vel Filius magis Deus, quam Pater aut Spiritus, aut denique Spiritus magis Deus, quam Pater aut Filius. Sed cum unam personarum intellexerimus, perfectum eam Deum ac essentiam perfectam cognoscimus; ac cum rursus tres personas animi cogitatione copulaverimus ac connumeraverimus, unum eumdemque ac perfectum essentialiter Deum cogitamus; idemque ipse ac unus Deus significatur, cum dixerimus Pater, Filius et Spiritus sanctus, et cum solum Patrem dixerimus, aut Filium, aut sanctissimum Spiritum.

Non hoc dico, quod Pater et Filius sit et Spiritus sanctus (hoc enim Judaicum est, Sabelliique opinio), sed quod una quævis divinarum personarum perfecte nulloque defectu Deus est, ita ut nihil desit, quod ad essentiam attinet, de una totaque ac perfecta deitate. Non enim totius deitatis pars quidem Pater, pars vero Filius, ac pars Spiritus sanctus. Nam Deus partem aut membrum non habet. Pars enim quid imperfectum est. Accedit etiam, quod ejus ratio compositionem ac circumscriptionem inducit: ac quod unaquæque trium personarum totum exsistit. Nam et Pater, Deus totus est; et Filius, Deus totus; et Spiritus sanctus, totus Deus. Idque causæ est, cur non dicamus, totam unam Deitatem in tres istas personas dividi velut genus in species, vel speciem in individua, vel tanquam totum in partes. Neque dicimus Patrem simul et Filium et Spiritum sanctum majorem esse aut pleniorem Deum, quam Filius aut Spiritus; vel Patrem simul et Filium, quam Spiritus, vel Patrem solum, Filio aut Spiritu solo, majorem esse vel pleniorem, autve minorem, quantumvis personarum ratione numerus ineatur; sed confitemur totam eamdem unamque

(63) *Αἴτιον Υἱοῦ καὶ Πνεύματος.* Loquitur Calecas, ipse Græcus Græco scribens, ac de fide informans, Græcorum more, non explicando processionem Spiritus etiam a Filio, tanquam uno cum Patre principio, ac principio ex Patre principio, qui sit fons totius Trinitatis, ac proinde vere κατ' ἐξοχὴν αἴτιον, id est, *Auctor ac causa*, prout Græci ea voce utuntur. Vidend. Gregor. orat. 23, p. 490 et 23, 422 et 39, p. 650, ubi perinde Spiritum a Patre dicit procedere, οὐχ υἱικῶς, οὐδὲ γὰρ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς· *non Filii more: neque enim generatione, sed processione.* Ac mirum si Corderii ac Lanselii dicam adversus Maximum, ante annos 20 a me exsufflatam, vel Gregorius, vel meus Calecas evadant. Longe solidior Georgius Metochita gravissimus traditionis testis et assertor, qua sic expressam vel involutam mysterii Trinitatis fidem, nihil Ecclesiarum paci offecisse ostendit; cum alii aliorum fidem non ignorarent, donec Photius fovendæ tyrannidis occasionem inde arripuit: cujus pene exstinctum schisma ac compressum Michael Cerularius denuo suscitavit.

Digitized by Google

perfectam perfecte in perfecto Patre, totamque perfectam perfecte in perfecto Filio eamdem, ac totam perfectam perfecte eamdem in perfecto Spiritu sancto. Ac rursus, totum Spiritum sanctum in tota eadem, totumque Filium in tota eadem, ac totum Patrem in eadem tota. Rursusque, totam totum Patrem totamque totum Filium, et totam totum Spiritum sanctum. Ac rursum, totus in toto Filio et Spiritu sancto perfecte est Pater, totusque in toto Patre et Spiritu perfecte Filius, ac totus in Patre et Filio perfecte Spiritus sanctus. Una enim essentia est Patris et Filii et Spiritus sancti, cum neutrum sine altero sit, aut intelligatur.

Propterea ait Gregorius Theologus, *Orat. in Lumina: Unum aliquod trium animo informans, totum hoc esse existimo, plenoque mentis oculo, ejus magna pars diffugit. Non possum ejus comprehendere magnitudinem, ut ei quod deficitur, quod amplius est tribuam. Cum tria mentis consideratione contraxero, unam facem conspicio, lumen unum dividere seu commetiri non valens.* Etsi ergo Patrem Deum perfectum et increatum rerumque opificem dicimus, pariterque etiam Filium et Spiritum sanctum; non tamen tres deos, aut tres increatos, vel tres rerum opifices dicimus, ob unius essentiæ unitatem, et quod Filius et Spiritus ad unum auctorem referantur, nempe Patrem. Quod igitur dicebamus, Deum unamquamque personam secundum se consideramus, ob consubstantialitatem; Deumque unum tres simul alias in aliis intellectas confitemur, ea scilicet ratione ut principatus unus conservetur; manente rursus ac incolumi sua cuique proprietate. Necesse enim est, ut et personales proprietates inconfusas ac immobiles confiteamur, Deumque unum in tribus personis adoremus, Patrem quidem, ut Patrem, Filiumque ut Filium, ac Spiritum sanctum ut Spiritum sanctum, quemadmodum in eadem Oratione de his loquitur: *Nam alioqui quomodo proprietas fuerit, si moveatur exque alia in aliam mutetur?* Magnus quoque Basilius in libro *De fide: Filium*, inquit, *ac Patrem dixi. Has mihi serva proprietates. Hoc itaque manens, quod est, Filius cuncta est quæcunque Pater, juxta Domini vocem, cum ait: «Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt* [60].» Chrysostomus quoque in quodam suorum Sermonum: *Proprietatem cum dico, Patrem, Patrem intellige; et Filium, Filium; et Spiritum sanctum, Spiritum sanctum.* Hæ enim proprietates inter se minime commutantur. Etenim Pater proprie vereque Pater est; et Filius, proprie vereque Filius; et Spiritus sanctus, proprie vereque Spiritus sanctus. Apud homines qui-

A τῷ Υἱῷ ἡ αὐτή· καὶ ὅλη τελεία τελείως ἡ αὐτὴ ἐν τελείῳ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ πάλιν ὅλον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ὅλῃ τῇ αὐτῇ, καὶ ὅλος ὁ Υἱὸς ἐν ὅλῃ τῇ αὐτῇ. καὶ ὅλος ἐν ὅλῃ τῇ αὐτῇ ὁ Πατήρ. Καὶ πάλιν, ὅλη ὅλος ὁ Πατήρ, καὶ ὅλη ὅλος ὁ Υἱός, καὶ ὅλη ὅλον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ πάλιν ὅλος ἐν ὅλῳ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι τελείως ἐστὶν ὁ Πατήρ, καὶ ὅλος ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι τελείως ἐστὶν ὁ Υἱός, καὶ ὅλον ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τελείως ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μία γὰρ οὐσία Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ὄντος τοῦ ἑτέρου χωρὶς ἑτέρου, ἢ νοουμένου.

B Διὰ ταῦτά φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ, « Ὅταν ἕν τι τῶν τριῶν (64) φαντασθῶ, τοῦτο νομίζω τὸ πᾶν, καὶ τὴν ὄψιν πεπλήρωμαι, καὶ τὸ πλεῖον διέφυγεν. Οὐκ ἔχω τὸ μέγεθος τούτου καταλαβεῖν, ἵνα δῶ τὸ πλεῖον τῷ λειπομένῳ. Ὅταν τὰ τρία συνέλω τῇ θεωρίᾳ, μίαν ὁρῶ λαμπάδα, οὐκ ἔχων διελεῖν ἢ μετρῆσαι τὸ φῶς ἐνιζόμενον. » Ὅθεν εἰ καὶ Θεὸν τέλειον καὶ ἄκτιστον καὶ δημιουργὸν λέγομεν τὸν Πατέρα, ὡσαύτως καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἀλλ' ὅμως οὐ λέγομεν τρεῖς θεοὺς, οὐδὲ τρεῖς ἀκτίστους, οὐδὲ τρεῖς δημιουργοὺς, διὰ τὴν ἑνότητα τῆς μιᾶς οὐσίας, καὶ τὸ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα εἰς ἓν αἴτιον ἀναφέρεσθαι, τὸν Πατέρα. Ὅπερ οὖν ἐλέγομεν, Θεὸν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸν θεωροῦμεν διὰ τὴν ὁμοουσιότητα, καὶ Θεὸν ἕνα τὰ τρία ὁμολογοῦμεν σὺν ἀλλήλοις νοούμενα διὰ τὴν μοναρχίαν, φυλασσομένης ἑκάστῳ πάC λιν τῆς ἰδιότητος. Δεῖ γὰρ καὶ τὰς ὑποστατικὰς ἰδιότητας ἀσυγχύτους καὶ ἀμεταβλήτους ὁμολογεῖν, καὶ προσκυνεῖν ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶ προσώποις, τὸν μὲν Πατέρα ὡς Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν ὡς Υἱὸν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς Πνεῦμα ἅγιον, καθὼς ὁ αὐτὸς Θεολόγος ἐν τῷ αὐτῷ φησι περὶ τούτων· « Πῶς γὰρ ἂν ἰδιότης εἴη κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; » πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν εἰπεῖν. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ πίστεως, « Υἱὸν εἶπον, » φησὶ, « καὶ Πατέρα· φύλασσέ μοι ταύτας ἰδιότητας. Μένων οὖν ἐν τῷ εἶναι Υἱὸς ὁ Υἱὸς, πάντα ἐστὶν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατὴρ, κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνὴν τοῦ Κυρίου εἰπόντος, « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμά ἐστι. » Καὶ ὁ Χρυσόστομος ἔν τινι τῶν αὐτοῦ λόγων, « Ἰδιότητα γὰρ ὅταν εἴπω, τὸν Πατέρα Πατέρα νόησον, καὶ τὸν Υἱὸν Υἱὸν, καὶ D τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἅγιον. » Αὗται γὰρ αἱ ἰδιότητες οὐκ ἀντιστρέφονται. Καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ κυρίως καὶ ἀληθῶς ἐστι Πατήρ· καὶ ὁ Υἱὸς κυρίως καὶ ἀληθῶς Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κυρίως καὶ ἀληθῶς ἐστι Πνεῦμα ἅγιον. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἀνθρώποις οὐδὲν κωλύει τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱόν· ἄλλου μὲν πατέρα δηλονότι, ἄλλου δὲ υἱὸν, ἐπειδὴ

[60] Joan. xvii, 15.

(64) *Ὅταν ἕν τι τῶν τριῶν.* Sumpta hæc ex alia Gregorii orat. quam citet Calecas, Εἰς τὰ φῶτα, etsi illa jam non occurrit. Sicque etiam superioribus eidem obrepsit, ut quasi ex hac eadem orat. referret, quod ex alia retulisse deprehendi, et vero annotavi. Adde quod non satis succurrente memoria, quandoque nonnulla verborum mutatio accidit: ut cum sequentibus (quæ ipsa vere ex orat. εἰς τὰ φῶτα) loco mένοι, est εἴη· eodem penitus sensu.

Digitized by Google

πλῆθός ἐστι προσώπων· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ κυρίως ἐπ' ἀνθρώπων λέγοιτ' ἂν πατὴρ καὶ ἀληθὴς πατρότης διὰ τὰς τῆς ὕλης διαφορὰς καὶ ἐλλείψεις καὶ ποικιλίας· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ, ὃν Μονάδα καὶ Τριάδα παρὰ τῆς πίστεως ἐδιδάχθημεν, καὶ οὐδὲν ἡμῖν ἄλλο πρόσωπον παραδέδοται εἶναι ἐκεῖ παρὰ τὰ τρία ταῦτα ἀθέμιτον μὴ τὸν μὲν ἀληθῶς καὶ κυρίως ὁμολογεῖν ἀεὶ Πατέρα, τὸν δὲ κυρίως καὶ ἀληθῶς ἀεὶ Υἱὸν, τὸ δὲ κυρίως ἀεὶ καὶ ἀληθῶς Πνεῦμα ἅγιον.

A dem nihil vetat, esse eumdem et patrem et filium, nempe alterius patrem, alterius filium, quod personarum multitudo est; quo etiam fit, ut in hominibus non proprie pater dici queat veraque paternitas, ob materiæ diversas qualitates, defectusque ac varietates. In Deo autem, quem Unitatem ac Trinitatem ex fide edocti sumus, ac in quo nullam aliam personam præter illas traditione ulla accepimus, nefas est alium non vere ac proprie semper Patrem confiteri, alium non proprie ac vere semper Filium, alium non proprie semper vereque Spiritum sanctum.

Οὐ τοίνυν δεῖ τῆς ἑνότητος τῶν τριῶν ἐκείνων τριῶν προσώπων οὕτως ἐχούσης διὰ τὴν μίαν αἰτίαν, καθάπερ εἴπομεν παρὰ τῆς καθολικῆς πίστεως διδαχθέντες, διάστασίν τινα μέχρι καὶ τοῦ τυχόντος ἀνυποστάτου νοήματος ἐπ' αὐτῶν ἐννοεῖν. Καὶ γάρ φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος πρὸς τὸν αἱρετικὸν ἀποτεινόμενος; (65)· « Φοβῇ σὺ τὴν γέννησιν, ἵνα μή τι πάθῃ Θεὸς, ὁ μὴ πάσχων; ἐγὼ φοβοῦμαι τὴν κτίσιν, ἵνα μὴ Θεὸν ἀπολέσω διὰ τῆς ὕβρεως καὶ τῆς ἀδίκου ταύτης κατατομῆς· ἢ τὸν Υἱὸν τέμνων ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἢ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν τοῦ Πνεύματος. » Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γρηγόριον ἐπιστολῇ (66)· « Οὔτε γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ ἀεὶ ὢν ἐν τῷ Πατρὶ ἀποτμηθῆναι δυνήσεται, οὔτε τοῦ Πνεύματος ποτε διαζευχθήσεται τοῦ ἰδίου ὁ πάντα ἐν αὐτῷ ἐνεργῶν. » Ἀλλ' οὕτω τὴν τῶν προσώπων ἑνότητα δεῖ φυλάττειν ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν, καὶ οὕτω προσήκει νοεῖν καὶ πιστεύειν αὐτὴν ἐν αὐταῖς κατὰ τὸ ἐγχωροῦν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ, ὡς τὴν μίαν οὐσίαν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὴν ἡνωμένην καὶ ἄτμητον. Ἡ γὰρ οὐσία τοῦ Θεοῦ τὰ τρία πρόσωπα ταῦτά ἐστι. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἕνωσιν ἐν αὐτοῖς δεῖ λέγειν. Αὐτὰ γάρ ἐστιν ἡ ἕνωσις, τουτέστιν ἡ τῆς οὐσίας μονὰς καὶ ταυτότης· εἴτ' οὖν αὐτὴ οὐσία. Οὐδὲ γὰρ αἱ ἅγιαι αὗται τρεῖς ὑποστάσεις παρὰ τὴν οὐσίαν εἰσὶν, ἀλλ' αὗται ἡ μία ἐστὶν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὡς εἴπομεν. Διαφορὰν δὲ μόνην ἔχουσιν ἐν τούτῳ πρὸς ἄλληλα τὰ θεῖα πρόσωπα, ὅτι τὸ μέν ἐστιν αἴτιον, τὸ δὲ ἐκ τῆς αἰτίας· τουτέστιν ὁ μὲν Πατὴρ ἀναρχος καὶ ἀναίτιος, ἀπ' οὐδενὸς ἔχων τὸ εἶναι Πατὴρ, ὅπερ ἂν αὐτοῦ προεπινοηθείη· αἴτιος δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Τούτων δὲ τῶν ἐκ τῆς αἰτίας ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς γεννητὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς ἐκπορευτὸν, ἀλλ' οὐ γεννητόν. Ἄλλος γὰρ οὗτος τρόπος ὑπάρξεως, αὐτὸς ἀνέκφραστός τε καὶ ἄῤῥητος. Ὅθεν ὁ μὲν Υἱὸς ὡς γεννώμενος, Πατέρα ἔχει τὸν αἴτιον ἑαυτοῦ, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ὡς Υἱὸς ἀναφέρεται· ἐκεῖνος δὲ τούτου λέγεται Πατήρ. Τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, οὐ καθὸ Πατρὸς ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται (ἦν γὰρ ἂν οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα Υἱὸς), ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς, αὐτοῦ Πατρὸς καὶ Προβολέως ὄντος. Διὸ καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀναφέρεται τὸ Πνεῦμα καθὸ πρόβλημα οὐ καθὸ Υἱός· ἐκεῖνός τε πρὸς τὸ Πνεῦμα προβολεὺς τοῦ Πνεύματος λέγεται, οὐ Πατήρ· « τὸ γὰρ Πνεῦμα; » κατὰ

Cavendum igitur, cum trium illarum personarum unitas sic se habeat, eo quod unus auctor exsistat, quemadmodum diximus catholicæ fidei freti doctrina, ne vel nudo cogitatu mentisque figmento, ullam in eis divisionem ac separationem intelligamus. Ait enim Gregorius Theologus, argumenti vim in hæreticum intendens : *Times tu generationem, ne quid patiatur, qui ab omni passione immunis exsistit? Ego creaturam timeo, ne irrogata injuria, injustaque hac conscissione Deum amittam, qui vel Filium a Patre, vel a Filio Spiritus scindam substantiam.* Magnus quoque Basilius, Epistola ad Gregorium fratrem (66) : *Neque enim qui semper in Patre est, avelli a Patre poterit, nec unquam ab Spiritus sui substantia abjungetur, qui in eo cuncta operatur.* Verum sic personarum unitatem tribus hypostasibus servare convenit, sicque in illis, pro ingenii nostri facultate intelligenda ac credenda sit, ut unicam essentiam sentiamus secum ipsam unitam ac indivisam. Dei enim essentia tres hæ personæ est. Quinimo, ne unio quidem in eis dicenda est; sunt enim ipsæ unio, hoc est essentiæ unitas et identitas; ipsa nimirum essentia. Neque enim sanctæ hæ tres hypostases ac personæ præter essentiam sunt, sed una Dei essentia, ut dicebamus. Hoc vero solum inter se distinguuntur divinæ personæ, quod alia quidem auctor est, aliæ vero ex auctore. Hoc est, Pater quidem principii expers est ac causæ, a nullo habens quod est Pater, quod illo prius intelligatur : auctor vero est Filii et Spiritus sancti. Eorum vero qui ex auctore sunt, alter Filius est, ex Patre genitus; alter Spiritus sanctus, ex Patre procedens, sed non genitus. Est enim hic alius exsistentiæ modus, nullis verbis explicabilis atque arcanus. Idcirco Filius quidem, velut genitus seu natus, Patrem habet sui auctorem, et ad eum tanquam Filius refertur; Pater vero ejus Pater dicitur. Verum Spiritus sanctus qui a Patre procedat, non ab illo procedit quatenus Pater est (sic enim etiam Spiritus, esset Filius), sed ex Patre, qui et ipse productor sit. Quamobrem etiam ad illum refertur Spiritus, ut procedens, non quatenus Filius; illeque ut ad Spiritum comparatur, Spiritus Productor, non Pater, nuncupatur. *Spiritus* enim, ut est auctor Gregorius Nyssenus, *Patrem non habet.* Prorsusque nefas in

(65) Orat. 13.

(66) Epist. 43.

Digitized by Google

Trinitate duos Filios dicere, aut duos Patres, vel duos Spiritus, ut quod fidei traditioni adversetur. Sic enim non proprie erit Pater aut Filius vel Spiritus, quemadmodum dicebamus; sed mutatio in Trinitate, triumque personarum confusio, ad proprietates quod attinet, conspicietur, quod absurdum est. Verum unam hanc distinctionem in iis tribus ex traditione servandam accepimus; ut scilicet alterum quidem Patrem dicamus, alterum Filium, alterum Spiritum sanctum. Ut enim ait Gregorius Theologus, Orationibus suis de Filio : *Proprium autem ejus, qui principii expers est, nomen est Pater; ejus autem, qui citra principium genitus est, Filius; illius denique, qui citra generationem processit seu etiam progreditur, Spiritus sanctus.* Damascenus quoque in theologicis suis capitibus : *Propter Patrem habent Filius et Spiritus omnia quæcunque habent; hoc est, idcirco quod Pater illa habet, exceptis innascibilitate et generatione ac processione. In his enim duntaxat personalibus proprietatibus inter se tres personæ distinguuntur.* In his itaque omnis earum posita distinctio est, quod Pater quidem Pater est, ac neque Filius neque Spiritus; Filius verò, Filius est, ac neque Pater neque Spiritus; Spiritus autem Spiritus est, ac neque Pater neque Filius. Non enim hæc nomina naturarum distinctionem important, ut ait Gregorius Theologus, Orat. suis de Filio, dum dicit : *Neque enim essentiæ nomen est Pater, neque actionis, sed relationis; modumque explicans, quo se Pater ad Filium habet, et quo Filius ad Patrem.* Atque ut ait magnus Basilius *Confutationum* libro I : *Tacendam jure dixerim vocem* « ingenitus, » *cum vox Pater idem ac illa polleat; præterquam quod, ob relationem, Filii rationem una secum conjuncte inducit.* Ut autem pro virili clariorem horum intelligentiam nanciscamur, principiis fidei adhærentes, in hunc modum dicamus.

Quandoquidem ex fide habemus Deum ex Deo gigni, duæ personæ intelliguntur : altera quæ gignat, altera, quæ gignatur, habentque oppositionem quam vocant *ad aliquid*. Cum enim quatuor sint oppositionum genera, quod nimirum opposita quadrifariam dividantur, vel penes contraria, cujusmodi sunt *album et nigrum;* vel secundum privationem et habitum, ut sunt verbi gratia, *videt, cæcus est;* alterum enim habitus est, nempe videre, alterum vero privationis; vel secundum negationem et affirmationem, uti sunt, *Est homo, non est homo;* vel secundum ad aliquid, uti sunt, *pater, filius : magnum, parvum :* cum igitur quatuor sint genera oppositionum, quæ in substantiis intelliguntur, ad aliquid, secundum rationem causæ seu auctoris, et ejus quod a causa ac auctore est, in sancta Trinitate locum habent; quod nimirum juxta relationem ad aliquid, inveniatur aliquid producens sibi simile,

A τὸν Νύσσης Γρηγόριον, « οὐκ ἔχει Πατέρα. » Καὶ παντάπασιν ἀπείρηται δύο Υἱοὺς λέγειν ἐν τῇ Τριάδι ἢ δύο Πατέρας ἢ δύο Πνεύματα, ὡς τῇ παραδίσει τῆς πίστεως ἐναντίον. Οὕτω γὰρ οὐ κυρίως ἔσται Πατὴρ ἢ Υἱὸς ἢ Πνεῦμα, καθάπερ ἐλέγομεν· ἀλλὰ μεταβολὴ περὶ τὴν Τριάδα, καὶ σύγχυσις τῶν τριῶν προσώπων κατὰ τὰς ἰδιότητας θεωρηθήσεται, ὅπερ ἄτοπον. Ἀλλὰ τὴν διαφορὰν ταύτην καὶ μόνην πρεσβύτερον ἐδόθημεν φυλάττειν ἐπὶ τῶν τριῶν· ἐν τῷ τὸν μὲν Πατέρα λέγειν, τὸν δὲ Υἱὸν, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα. Καθὰ γάρ φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς περὶ Υἱοῦ (67), « Ἴδιον δὲ τοῦ μὲν ἀνάρχου Πατὴρ, τοῦ δὲ ἀνάρχως γεννηθέντος Υἱὸς, τοῦ δὲ ἀγεννήτως προελθόντος ἢ καὶ προϊόντος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. »

B Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ κεφαλαίοις (68), « Διὰ τὸν Πατέρα ἔχει ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, πάντα ὅσα ἔχει· τουτέστι, διὰ τὸ τὸν Πατέρα ἔχειν αὐτὰ, πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως· ἐν ταύταις γὰρ μόναις ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησι διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ἅγιαι τρεῖς ὑποστάσεις. » Ἐν τούτοις ἄρα διαφέρουσι μόνοις, ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ ἐστι Πατὴρ, καὶ οὔτε Υἱὸς οὔτε Πνεῦμα· ὁ δὲ Υἱὸς, Υἱὸς, καὶ οὔτε Πατὴρ οὔτε Πνεῦμα· τὸ δὲ Πνεῦμα Πνεῦμα, καὶ οὔτε Πατὴρ οὔτε Υἱός. Οὐ γὰρ φύσεων διαφορὰν εἰσάγουσι τὰ ὀνόματα ταῦτα· ἀλλ' ὡς ἐν τοῖς περὶ Υἱοῦ (69) ὁ Θεολόγος ἔφησε Γρηγόριος, « Οὔτε οὐσίας ὄνομα ὁ Πατὴρ, οὔτε ἐνεργείας, εἰπὼν, σχέσεως δὲ, καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ, ἢ ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν

C Πατέρα. » Καὶ ὡς ὁ μέγας Βασίλειος ἐν Ἀντιῤῥητικῶν πρώτῳ (70), « Σιωπᾶσθαι, » λέγων, « δικαίως ἂν φήσαιμι τὴν « ἀγέννητος » φωνὴν, τῆς τοῦ Πατρὸς φωνῆς ἴσον δυναμένης τῷ ἀγεννήτῳ, πρὸς τῷ καὶ τὴν περὶ τοῦ Υἱοῦ ἔννοιαν συνημμένως ἑαυτῇ διὰ τῆς σχέσεως συνεισάγειν. » Ὅπως δὲ κατὰ τὸ δυνατὸν καί τι σαφέστερον περὶ τούτων ἐννοῶμεν, ταῖς ἀρχαῖς ἀκολουθοῦντες τῆς πίστεως, λέγωμεν ὧδε.

Ἐπειδὴ παρὰ τῆς πίστεως ἔχομεν ὅτι Θεὸς ἐκ Θεοῦ γεννᾶται, δύο πρόσωπα νοοῦνται· τὸ μὲν γεννῶν, τὸ δὲ γεννώμενον· καὶ ἔχουσιν ἀντίθεσιν κατὰ τὸ « πρός τι. » Τεσσάρων γὰρ οὐσῶν ἀντιθέσεων, ἐπεὶ τὰ ἀντικείμενα τετραχῶς διορίζονται, ἢ κατὰ τὰ ἐναντία, οἷον « λευκὸν καὶ μέλαν· ἢ κατὰ στέ-

D ρησιν καὶ ἕξιν, οἷον, « βλέπει, τυφλός ἐστι. » Τὸ μὲν γὰρ ἕξεώς ἐστι, τὸ βλέπειν, τὸ δὲ στερήσεως· ἢ κατὰ ἀπόφασιν καὶ κατάφασιν, οἷον, Ἄνθρωπός ἐστιν· ἄνθρωπος οὐκ ἐστιν· ἢ κατὰ τὰ πρός τι, οἷον, πατὴρ, υἱός· μέγα, μικρόν. Τεσσάρων οὖν τῶν ἀντιθέσεων οὐσῶν, τὰ ἐν ταῖς οὐσίαις θεωρούμενα πρός τι κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν χώραν ἔχουσιν ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι· ἐπεὶ κατὰ ταύτην τὴν σχέσιν τῶν πρός τι εὑρίσκεταί τι προάγον ὅμοιον ἑαυτῷ ὡς ὁ γεννῶν ἐξ ἑαυτοῦ υἱὸν ὅμοιον ἑαυτῷ ἐν τῷ αὐτῷ εἶδει. Τὰ δὲ ἄλλως ἀντικείμενα, τὰ μὲν διάφορα πράγματα εἰσάγοντα, τὰ δὲ ἀτελῆ, τὰ δὲ

(67) Orat. 36, quæ est 2 *de Filio.*
(68) Libr. I, *De fide*, c. 8.
(69) Orat. 35, quæ est 4 *De Filio.*
(70) Libr. 4, *contra Eunom.*

Digitized by Google

μὴ ὄντα, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ κυρίως ὄντος καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος καὶ τελειοτάτου χώραν οὐκ ἔχοντα, μακρὰν ἐκβάλλονται. Πρός τι δὲ λέγονται, ὅσα λεγόμενα, πρὸς ἕτερα λέγονται, καὶ σχέσιν ἔχουσι πρὸς αὐτά· καθ' ἑαυτὰ δὲ μὴ δυνάμενα λέγεσθαι· οἷον πατὴρ, υἱός· δοῦλος, δεσπότης. Ταῦτα γὰρ οὐ λέγονται καθ' ἑαυτὰ, ἀλλὰ πρὸς ἕτερα, σχέσιν καὶ συνάφειαν ἔχοντα πρὸς ἐκεῖνα· διὸ καὶ ἀναφορικὰ καλοῦνται. Καὶ γὰρ τὸ πατὴρ ὄνομα οὐ πρὸς ἑαυτὸ ἵσταται, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ἀφορᾷ, τὸ τοῦ υἱοῦ ὄνομα, καὶ ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα τὸν ὅμοιον τρόπον. Ὅθεν οὔτε πατὴρ ἐστι χωρὶς υἱοῦ, οὔτε υἱὸς χωρὶς πατρός· ἑκάτερος γὰρ τὸ ἕτερον συνημμένως διὰ τῆς σχέσεως συνεισάγει. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τύπον ὁμοίως ἔχουσιν. Ἀπολελυμένα δὲ ὀνόματα λέγονται τὰ ἐναντίως ἔχοντα τούτοις· ὅσα καθ' ἑαυτὰ λέγονται, καὶ οὐ πρὸς ἕτερα σχέσιν ἔχουσιν· ἀλλ' εἰσὶν ἀπολελυμένα καὶ ἄσχετα· οἷον καλὸν, δίκαιον, ἀγαθόν. Ταῦτα γὰρ καθ' ἑαυτὰ λέγεται, καὶ οὐ πρὸς ἕτερον ἀποδίδοται.

A ut qui ex se gignit filium sibi similem in eadem specie. Quæ vero aliter opponuntur, cum alia quidem res diversas invehant, alia imperfectas, alia quæ nec exsistant, inque Deo qui vere ac proprie est, eodemque modo se semper habet, ac perfectissimus est, nullum habeant locum, procul amandantur. Dicuntur vero, ad aliquid, quæcunque eo quod dicuntur ad alia dicuntur, et ad ea relationem habent, per se vero minime dici possunt : cujusmodi sunt, pater, filius, servus, dominus. Hæc enim non per se dicuntur, sed ad alia, quibuscum relationem habent et necessitudinem, unde etiam relata vocantur. Etenim patris nomen non in seipso stat, sed alio spectat, nempe ad filii nomen, pariter filius patrem respicit. Quamobrem neque pater est absque filio, neque filius sine patre. Uterque enim una secum conjuncte per relationem alterum inducit. Aliaque secundum hanc formam eodem se modo habent. Absoluta vero nomina dicuntur, quæ se his contrario modo habent; quæcunque scilicet per se dicuntur, et non habent relationem ad alia, sed sunt absoluta et ab habitudine libera : cujusmodi sunt, pulchrum, bonum, justum. Hæc enim per se dicuntur, nec ad alia referuntur.

B

Ἐπεὶ τοίνυν ἐν τῇ θείᾳ Τριάδι εἴρηται γεννῶν καὶ γεννώμενον, δύο πρόσωπα νοοῦνται, καὶ ἔχουσιν ἀντίθεσιν πρὸς ἄλληλα κατὰ τὰ πρός τι. Ἔστι γὰρ τὸ μὲν αἴτιον, τὸ δὲ αἰτιατόν. Ὁ δὲ λόγος καὶ τὸ ἴδιωμα τῆς ἀντιθέσεώς ἐστιν τὸ μὴ εἶναι τῶν ἀντικειμένων τὸ ἕτερον οἷον τὸ ἕτερον. Ὡς τὸ λευκὸν ἀδύνατον εἶναι μέλαν, καὶ τὸ μέλαν λευκὸν, ἐφόσον ἀντίκεινται. Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, ἀδύνατον εἶναι καὶ τὸ αὐτὸ αἴτιον ὁμοῦ καὶ αἰτιατόν· τουτέστι τὸν αὐτὸν γεννῶντα καὶ γεννώμενον εἶναι, δύο μόνων προσώπων θεωρουμένων τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Πολλῶν γὰρ προσώπων, ὥσπερ ἐν ἀνθρώποις, ὑποκειμένων, οὐδὲν κωλύει τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν, καθάπερ εἴπομεν. Δύο δὲ προσώπων ὑποκειμένων, καὶ τοῦ μὲν κυρίως ὄντος πατρὸς, τοῦ δὲ κυρίως ὄντος υἱοῦ, ὡς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ἔχει, τὸν αὐτὸν εἶναι ὁμοῦ πατέρα καὶ υἱὸν παντελῶς ἀδύνατον. Καὶ ἐπ' ἀνθρώπων δὲ, παραδειγματικῶς εἰπεῖν, ὅταν δύο πρόσωπα θεωρῶμεν, τὸ μὲν γεννῆσαν, τὸ δὲ γεννηθὲν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐν αὐτοῖς ἀναφορὰ καὶ σχέσις εὑρίσκεται ἀκοινώνητος. Ἀδύνατον γὰρ τὸν γεννήσαντα ἕτερον, τὸν αὐτὸν καὶ γεννηθέντα εἶναι ἐκ τοῦ αὐτοῦ γεννηθέντος προσώπου. Ἀντίθεσις γάρ ἐστιν ἐν αὐτοῖς κατὰ τὰ πρός τι, καὶ οὐκ ἔστι τὸ ἓν οἷον τὸ ἕτερον. Τὸν ὅμοιον οὖν τρόπον καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ δύο πρόσωπα νοοῦνται, καὶ εἰσὶν ἀναγκαίως διὰ τὸν λόγον τῆς προόδου· ἐπειδὴ ἡ Γραφὴ διδάσκει τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννᾶσθαι· καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε ὁ Πατὴρ Υἱὸς, οὔτε ὁ Υἱὸς Πατὴρ, κατὰ τὸν τῆς ἀντιθέσεως λόγον.

C

D

Quandoquidem igitur in divina Trinitate dictus est gignens, et qui gignatur, duæ personæ intelliguntur, habentque inter se oppositionem quæ est ad aliquid. Est enim alia quidem causa seu auctor, altera, quæ ex causa seu auctore est. Ratio vero et proprietas oppositionis est, ut alterum oppositorum non sit ejusmodi ac est alterum. Verbi gratia, album impossibile est esse nigrum, et nigrum album, qua ratione opponuntur. Quod cum ita se habeat, fieri non potest ut idem simul auctor sit et quod est ab auctore; hoc est, eumdem qui gignat et qui gignatur, cum duæ tantum personæ Patris et Filii intelliguntur. Nam si plures personæ subjectæ sint, ut fieri contingit in hominibus, nihil vetat eumdem et patrem esse et filium, quemadmodum diximus. At, cum duæ supponantur personæ, atque alia quidem proprie pater sit, alia vero filius, ut se res in sancta Trinitate habet, eamdem et patrem et filium esse, omnino fieri non potest. Quin et inter homines, ut sub exemplo loquar, si consideremus duas personas, quarum altera genuerit, altera genita sit, etiam in illis per eumdem modum relatio ac habitudo invenietur incommunicabilis. Fieri enim non potest, ut qui alterum genuit, is ipse genitus sit ex eadem persona, quæ ex ipso genita fuit. Est enim inter illos oppositio ad aliquid, nec aliter eorum ejusmodi ac alter exsistit. Eodem itaque modo etiam in sancta Trinitate, in Patre et Filio duæ personæ intelliguntur, suntque necessario ob processionis rationem, quod Scriptura doceat Filium nasci; ac neque Pater Filius sit, nec Filius Pater, secundum oppositionis rationem.

Πάλιν ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς πίστεως εἴρηται Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἐκπορευόμενος, κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς ἀντιθέσεως λόγον ἀδύνατον εἶναι τὸν αὐτὸν προβολέα καὶ πρόβλημα. Οὐδὲ γάρ ἐστι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ αὐτὸ καὶ

Rursus, quia in fide dictum est, Deum ex Deo procedere, secundum eumdem oppositionis modum fieri nequit ut idem sit qui producit et qui producitur. Neque enim idem quoad eumdem auctor est,

Digitized by Google

et qui est ex auctore. Hoc enim oppositio haudquaquam sinit. Pater vero Deus quidem est ex quo Deus nascitur et Deus procedit, verum ex Deo non est. Nam si et ipse Deus ex Deo est, vel ex Filio erit, vel ex Spiritu, vel ex seipso, vel ex alio. Sane vero ex Filio et Spiritu minime est, quod ipse eorum sit auctor, nec fieri possit ut Pater ex suo Filio sit, vel ex eo qui ex ipso processit. Ex se ipso autem non est; nunquam enim fiat ut quæ vere exsistit, personam, ipse a se auctore ex auctore exsistens, consistat. At neque ex alio est; esset enim Deus non Trinitas, sed quaternitas, seu etiam ultra quaternitatem fusus. Verum nos Deum Trinitatem esse docti sumus. Quamobrem est quidem Pater Deus; non tamen ex Deo est. Filius vero, Deus est ex Deo Patre genitus; itemque Spiritus Deus, ex Patre ut ex producente procedens.

Causa igitur atque ratio, cur Deus sit tres personæ, processio est, quod nimirum alia auctor dicta est, aliæ, quæ sunt ex auctore: idcirco quia Deus ex Deo nascitur, proceditque Deus ex Deo. Sequiturque necessario, esse proprie Patrem et Filium et Spiritum sanctum: nec naturas inducere ista nomina, sed relationes significare: modum scilicet quo se habeant inter se divinæ personæ, ut aiebat Gregorius Theologus, nullamque iis comitem esse confusionem. Siquidem enim propter unitatem essentiæ Filius in Patre est et Pater in Filio, suntque aliæ in aliis tres personæ, quod et περιχώρησιν sancti vocant, velut dicas *immeationem*: nulla inde mutatio ac confusio personalium proprietatum intelligitur: *nec ut coalescant unaque velut conflentur, sed ut cohæreant aliaque in alia exsistant*, juxta eumdem Gregorium. Sed et Gregorius Nyssenus, quibus scribit adversus Eunomium: *Secundum aliam utique aliamque mentis considerationem, alter in altero esse dicitur: Filius quidem in Patre, velut quæ in imagine relucet pulchritudo, in forma principe ac exemplari; Paterque in Filio, velut exemplaris decor in sua imagine.*

Processio itaque in causa est. Etenim nisi Deus ex Deo nasceretur, Deusque ex Deo procederet, non esset processio. Si autem processio non esset, nec essent tres personæ. Nisi autem essent tres personæ, quo tandem modo Deus Trinitas prædicaretur? Nam et secundum alia nomina, quæcumque sunt absoluta, nec habentia relationem, quibus Deus aut sapiens, aut bonus, aut conditor

A αἴτιον καὶ αἰτιατόν. Ἡ γὰρ ἀντίθεσις τοῦτο οὐδαμῶς συγχωρεῖ. Ὁ δὲ Πατὴρ Θεὸς μέν ἐστιν ἐξ οὗ Θεὸς γεννᾶται καὶ Θεὸς ἐκπορεύεται· ἐκ Θεοῦ δὲ οὐκ ἔστιν. Εἰ γάρ ἐστι καὶ αὐτὸς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἔσται, ἢ ἐκ τοῦ Πνεύματος, ἢ ἐξ ἑαυτοῦ, ἢ ἐξ ἄλλου. Ἐκ τοῦ Υἱοῦ μὲν οὖν ἢ ἐκ τοῦ Πνεύματος οὐκ ἔστι, διότι αὐτός ἐστιν αἴτιος αὐτῶν, καὶ ἀδύνατον εἶναι τὸν Πατέρα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἑαυτοῦ, ἢ ἐκ τοῦ προβλήματος ἑαυτοῦ. Ἐξ ἑαυτοῦ δὲ οὐκ ἔστιν· ἀδύνατον γὰρ ὑφεστὼς πρόσωπον αἰτιατὸν αὐτὸ ἑαυτοῦ αἴτιον εἶναι. Ἀλλ' οὐδὲ ἐξ ἄλλου ἐστίν· ἦν γὰρ ἂν τετρὰς ὁ Θεός, ἢ καὶ ἐπέκεινα τῆς τετράδος. Ἀλλ' ἡμεῖς Τριάδα ἐδιδάχθημεν εἶναι τὸν Θεόν. Ὥστε Θεὸς μέν ἐστιν ὁ Πατήρ· ἐκ Θεοῦ δὲ οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ Υἱὸς Θεός ἐστιν ἐκ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς γεννώμενος· καὶ τὸ Πνεῦμα Θεός ἐστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐκ προβολέως, ἐκπορευόμενος.

Ἡ οὖν αἰτία τοῦ εἶναι τρία πρόσωπα τὸν Θεὸν ἡ πρόοδός ἐστιν· ὅτι τὸ μὲν αἴτιον εἴρηται, τὸ δὲ ἐκ τῆς αἰτίας· δηλονότι ὅτι Θεὸς ἐκ Θεοῦ γεννᾶται, καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἐκπορεύεται. Καὶ ἕπεται ἀναγκαίως κυρίως εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ μὴ φύσεις εἰσάγειν τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἀλλὰ σχέσεις δηλοῦν· πῶς ἔχουσι τὰ θεῖα πρόσωπα πρὸς ἄλληλα, καθάπερ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἔλεγε (71), καὶ μηδεμίαν σύγχυσιν ἐν τούτοις ἀκολουθεῖν. Εἰ γὰρ διὰ τὴν ἑνότητα τῆς οὐσίας ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, καὶ τὰ τρία πρόσωπα ἐν ἀλλήλοις εἰσίν· ὃ καὶ *περιχώρησιν* (72) οἱ ἅγιοι καλοῦσιν· οὐ μεταβολὴ καὶ σύμφυρσις ἐντεῦθεν ὑπονοεῖται τῶν ὑποστατικῶν ἰδιωμάτων· « οὐδ' ὥστε συναλείφεσθαι, ἀλλ' ὥστε ἔχεσθαι, » κατὰ τὸν αὐτὸν Θεολόγον. Φησὶ δὲ καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῇς κατ' Εὐνομίου, « Κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην δηλαδὴ ἐπίνοιαν, ἑκάτερος ἐν τῷ ἑτέρῳ εἶναι λέγεται· ὁ μὲν Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς τὸ ἐπὶ τῆς εἰκόνος κάλλος ἐν τῇ ἀρχετύπῳ μορφῇ· ὁ δὲ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, ὡς ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ τὸ πρωτότυπον κάλλος. »

B

C

Ἡ πρόοδος οὖν ἐστιν αἰτία. Καὶ γὰρ εἰ μὴ Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἐγεννᾶτο, καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἐξεπορεύετο, οὐκ ἂν ἦν πρόοδος. Εἰ δὲ μὴ πρόοδος ἦν, οὐκ ἂν ἦσαν τρία. Εἰ δὲ μὴ τρία πρόσωπα ἦν, πῶς ἂν Τριὰς ὁ D Θεὸς ἐκηρύττετο; Ἐπεὶ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ὀνόματα ὅσα εἰσὶν ἀπολελυμένα μὴ ἔχοντα σχέσιν πρὸς ἕτερα, δι' ὧν ὁ Θεὸς ὀνομάζεται ἢ σοφὸς, ἢ ἀγαθὸς, ἢ δημιουργὸς, οὐ διακρίνεται καθ' ἑαυτὸν κατὰ τὰ

Sic itaque divinæ personæ procedentes, hinequo oppositionem *ad aliquid*, atque ea distinctionem habentes, ad unitatem quasi redeunt, seu potius illa nunquam excedunt, ὥστε ἔχεσθαι, καὶ οὐ συναλοίφεσθαι· quæ verba perinde mutuatus Damasc. ex Greg. qui et probat τὸ ὥστε ἔχεσθαι, illis verbis Domini: *Ego in Patre et Pater in me est;* ut sit quasi aliam aliam habere eique inesse, ac cohærere, sine aliqua commistione, qua velut in tertium aliquod transeat, et a sua excidat perfectione; quæ videtur illa συναλοιφὴ ac *quasi conflatum* tanto prorsus mysterio repugnans.

(71) Orat. 35, 1, *de Filio.*

(72) Τὸ καὶ περιχώρησιν. Utitur ea voce Damasc. l. 1, c. 19, ubi de divinis personis, ἀδιάστατοι καὶ ἀνεκφοίτητοι ἀλλήλων, ἀσύγχυτον ἔχουσαι τὴν ἐν ἀλλήλοις περιχώρησιν. Ut videatur illa vox adinventa, ad superiorum vim reddendam, personarumque distinctionem ex processionibus significandam cum summa unitate in essentia, qua aliæ in aliis per summam identitatem exsistant. Bud. p. 430, ex ipso Greg. in patris Epitaph. exponit, τὸ περιχωρεῖν, *circuitu redire*, exque Pausan. in *Phocicis*, *tandem cedere*, *devenire*. Billius reddit, *immeant*; Faber rudius, *habentes invicem circuitionem.*

Digitized by Google

πρόσωπα· ὅτι οὐκ εἰσὶ ταῦτα ἀναφορικὰ ὀνόματα πρὸς ἕτερα λεγόμενα ἐν ἑαυτῷ σχετικῶς καὶ ἀντιθετικῶς, καὶ πρόοδον δηλοῦντα, ὡς ἔχουσι τὰ πρός τι, οἷον Πατὴρ, Υἱὸς, γεννῶν, γεννώμενος, προβάλλων, προβαλλόμενος· ἃ καὶ πρόοδον δηλοῦσι, καὶ πρόσωπα εἰσάγουσι, καὶ διάκρισιν ἀναγκαίως.

nuncupatur, nullam secundum se personarum distinctionem admittit, quod non sint hæc nomina relata, nec in ipso ad alia dicantur sub quadam habitudine ac oppositione, aut processionem significent, uti se habent quæ sunt ad aliquid, cujusmodi sunt pater, filius : gignens, genitus; producens et qui producitur : quæ et processionem significant, necessarioque personas inducunt ac distinctionem.

Διὰ γοῦν τοῦτο ἐπίσης καὶ ὁμοίως ἐστὶν ὁ Πατὴρ σοφὸς, ἀγαθὸς, δημιουργὸς, καὶ ὁ Υἱὸς σοφὸς, ἀγαθὸς, δημιουργὸς, ὡς εἷς Θεὸς, τὰ τρία σοφὸς, ἀγαθὸς, δημιουργός. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ὀνομάτων συμβαίνει τῶν ὡσαύτως ἐχόντων. Συνέρχονται γὰρ, καὶ ὡς ἐφ' ἑνὸς λέγονται, ὅσα μὴ ἔχουσιν ἀντίθεσιν πρὸς ἄλληλα, καὶ μήτε τῷ τῆς Τριάδος λόγῳ, μήτε τῷ τῆς Μονάδος ἐναντιοῦνται. Κατὰ ταῦτα μὲν οὖν οὐ διακρίνεται καθ' ἑαυτὸν προσωπικῶς· πρὸς δὲ τὴν κρίσιν διακρίνεται. Πρὸς ἡμᾶς γὰρ λέγεται καὶ ἀγαθὸς καὶ δημιουργὸς, καὶ πρόνοια, καὶ παντεπόπτης, καὶ παντοκράτωρ, καὶ τἄλλα. Καὶ Πατὴρ δὲ λέγεται τῆς κτίσεως, καὶ « Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν » καὶ τοῦ ἐλέους. « Εἷς γὰρ Θεὸς, ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα. » Ἀλλ' ὅταν τοῦτο λέγῃ ἡ Γραφὴ, οὐ διάκρισιν ἐννοοῦμεν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα πατέρα τῆς κτίσεως διδασκόμεθα, ὡς ἕνα πατέρα, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τῆς κτίσεως πάσης αἴτιον. Εἰ γὰρ Πατὴρ ἐνοεῖτο τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, καθ' ὃν τρόπον Πατήρ ἐστι τοῦ Υἱοῦ, ὅταν δηλονότι Πατὴρ τῆς κτίσεως λέγηται, ἦν ἂν καὶ ὁ Υἱὸς ἓν τῶν πάντων. Ἀλλὰ μὴν ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον ἡ θεία Γραφὴ τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ διδάσκει. Ὥστε κατ' ἄλλον τρόπον λέγεται Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, καὶ Πατὴρ τῶν πάντων· τὸ μὲν ἀναφορικῶς, δηλονότι καὶ καθ' ἑαυτὸν, τὸ δὲ ἀπολελυμένως καὶ πρὸς τὴν κτίσιν, καθάπερ εἴπομεν· εἰ καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς πρόσωπον καὶ τότε νοεῖται· καὶ περὶ αὐτοῦ λέγει ὁ Ἀπόστολος, « Εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα. « Ἐπάγει γὰρ, » Καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα· » διὰ τούτων τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν αἰνιττόμενος τὸν Πατέρα· τὴν δημιουργικὴν τὸν Υἱόν· τὴν τελειωτικὴν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Idcirco peræque pariterque Pater sapiens, bonus et conditor est, Filiusque sapiens, bonus et omnibus conditor, ut unus Deus, ipse in tribus sapiens, bonus ac conditor exsistens. Idemque in reliquis nominibus accidit, quæ eodem modo se habent. Conveniunt enim ac concurrunt, velutque de uno dicuntur, quæcunque nullam inter se habent oppositionem, ac neque Trinitatis, neque Unitatis rationi adversantur. Secundum hæc itaque per se Deus personaliter non discernitur, per comparationem ad creaturam discernitur : ad nos enim est, quod et bonus, et conditor, et providentia, et omnium inspector, omniumque, omnipotenti virtute, conservator, et reliqua dicitur. Sed et creaturæ Pater nuncupatur, et *Pater miserationum* [a] et misericordiæ. *Unus enim est Deus Pater, ex quo omnia* [b]. Cum tamen hoc dicit Scriptura, non intelligimus Patrem Filiumque discerni. Quin imo nihil minus etiam Filium ac Spiritum, creaturæ patrem discimus : sic nimirum ut unum Patrem, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, omnisque creaturæ auctorem dicamus. Si enim Pater Patris persona intelligeretur, qua ratione Filii Pater dicitur, cum nimirum creaturæ Pater dicatur, plane et Filius unus omnium censeretur. Enimvero divina Scriptura, Filium Patri consubstantialem docet ac coæternum. Proinde alia ratione Filii Pater, atque omnium Pater, dicitur : alterum nempe relate ac per seipsum, alterum absolute et ad creaturam, uti diximus : quamvis tunc quoque Patris persona intelligitur : deque illo ait Apostolus : *Unus Deus, Pater, ex quo omnia.* Subdit enim : *Et unus Dominus, Jesus Christus, per quem omnia ;* sic nimirum ut istis, originalem causam Patrem innuat : Filium, creatricem ; perfectricem, Spiritum sanctum.

Τούτων δὲ διωρισμένων, κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν οὐκ ἔστι Τριὰς ὁ Θεός· κατὰ δὲ τὰς θείας καὶ ἀπορρήτους προόδους, ἔστι καὶ ὁμολογεῖται Τριάς. Τὸ γὰρ εἶναι Θεὸν ἐκ Θεοῦ, τοῦτο ποιεῖ τὰ πρόσωπα. Ὅθεν οὐδὲ τρία πρότερον νοοῦνται· εἶτα, τὸ μὲν ἔστι γεννῶν, τὸ δὲ γεννώμενον, τὸ δὲ προβαλλόμενον. Οὕτω γὰρ εἰσαχθήσονται καὶ χωρὶς τῶν προόδων τρεῖς οὐσίαι, ὅπερ ἐστὶ τοῦ Ἀρειανικοῦ δόγματος, καὶ οὕτως οὔτε Θεὸν ἕνα ὁμολογήσομεν μίαν οὐσίαν, καὶ τὸ δόγμα τῆς μοναρχίας οἰχήσεται. Τούτου γὰρ ὑποκειμένου ὑπάρξαι τις λέγειν τρεῖς οὐσίας, καὶ τρεῖς Θεούς· ὅπερ τοῖς Ἕλλησιν ἀποῤῥίπτομεν.

Iis itaque discretis atque distinctis, ad essentiam quod attinet, ejusque rationem, Deus Trinitas non est ; quod vero ad divinas atque arcanas processiones, Trinitas est, ac Trinitas prædicatur. Quod enim Deus ex Deo sit, hoc demum personas facit. Quamobrem non prius tria intelligentur (tres scilicet personæ), tumque aliud gignens est, aliud quod gignitur, atque aliud quod producitur ac velut projicitur. Sic enim citra processiones, tres essentiæ inducentur, quod Arianorum opinionis est ; atque adeo neque Deum unam essentiam confitebimur, peribitque unius doctrina principatus. Hoc enim admisso, licebit cuique dicere tres essentias ac tres deos, quod in Græcos, ut dicant, rejicimus.

[a] Eccl. XXIII, 1, 4. [b] II Cor. I, 3; I Cor. VIII, 6.

Digitized by Google

Porro quod Unitas et Trinitas sit, duplex est ratio theologiæ; altera discreta, altera absoluta vocatur. Cum enim Deum unum, bonum, sapientem, justum dixerimus, taliaque de ejus bonitate et providentia disseruerimus, nulla Patris et Filii et Spiritus sancti discretio intelligitur. Idque theologia unita vocatur, quæ ex nominibus absolutis consistit. At, cum unum Deum Patrem et Filium et Spiritum dixerimus, deque processionibus et proprietatibus hypostaticis seu personalibus locuti fuerimus; modus hic disserendi de Deo theologia discreta nuncupatur, quæ ex nominibus discretis constituitur.

A Διὰ δὲ τὴν Μονάδα καὶ Τριάδα διπλοῦς ἐστι λόγος τῆς θεολογίας· ὁ μὲν διακεκριμένος, ὁ δὲ ἀπολελυμένος ὀνομαζόμενος (73). Ὅταν μὲν γὰρ ἕνα Θεὸν λέγωμεν ἀγαθὸν, σοφὸν, δίκαιον, καὶ τὰ τοιαῦτα περὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ προνοίας καὶ τῶν ἄλλων διαλεγώμεθα, τότε οὐδεμία νοεῖται διάκρισις Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνὸς Θεοῦ ταῦτα λέγομεν· καὶ τοῦτο καλεῖται ἡ ἡνωμένη θεολογία, ἐκ τῶν ἀπολελυμένων ὀνομάτων συνισταμένη· ὅταν δὲ τὸν ἕνα Θεὸν Πατέρα λέγωμεν καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα, καὶ περὶ τῶν προὸδων τε καὶ ἰδιοτήτων ὑποστατικῶν διαλεγώμεθα, οὗτος ὁ τρόπος τῆς περὶ Θεοῦ διαλέξεως καλεῖται διακεκριμένη θεολογία, ἐκ τῶν διακεκριμένων ὀνομάτων συνισταμένη.

Idem porro sunt essentia et natura, personaque et hypostasis. De his enim etiam ait Gregorius Theologus: *Non disceptabimus de nominibus, quandiu syllabæ ad eamdem intelligentium ferent.* Denique etiam proprietatem et hypostasim seu personam idem esse vir ille sanctus ait: *Deum porro cum dico, uno eodemque trino lumine perstringimini. Trino quidem, quantum ad proprietates.* Exponens autem quidnam dixerit proprietates, adjecit, *sive hypostases.* Ac istud quidem ait in *Orat. in Lumina.* In *Orat.* vero *in beatum Athanasium*, cum dixisset: *Cum una essentia et tres hypostases a nobis pie dicerentur*, subjecit, *quod alterum naturam, alterum trium personarum proprietates declaret.* Illic itaque cum proprietates priores posuisset, eas hypostases interpretatus est; in istis vero hypostases exponit proprietates.

B Τὸ αὐτὸ δέ ἐστιν οὐσία καὶ φύσις, καὶ πρόσωπον καὶ ὑπόστασις· περὶ τούτων γάρ φησι καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· (74) « Οὐ περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχήσομεν, ἕως ἂν αἱ συλλαβαὶ πρὸς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν φέρωσιν. » Ἀλλὰ μὴν καὶ ἰδιότητα καὶ ὑπόστασιν ἢ πρόσωπον τὸ αὐτὸ οὗτος ὁ ἅγιος λέγει· « Θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, ἑνὶ φωτὶ περιαστράφθητε καὶ τρισί (75). Τρισὶ μὲν κατὰ τὰς ἰδιότητας. » Ἑρμηνεύων δὲ τί ποτ' εἴρηκεν ἰδιότητας, ἐπήγαγεν, « εἴτ' οὖν ὑποστάσεις. » Καὶ τοῦτο μὲν ἐν τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ φησίν· ἐν δὲ τῷ εἰς τὸν μακάριον Ἀθανάσιον (76)· « Τῆς μιᾶς οὐσίας καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων λεγομένων ὑφ' ἡμῶν εὐσεβῶς, » εἰπὼν, ἐπήγαγε, « τὸ μὲν γὰρ τὴν φύσιν δηλοῖ, τὸ δὲ τὰς τῶν τριῶν ἰδιότητας. » Ἐκεῖ τοίνυν τὰ ἰδιότητας προτεταχὼς, εἰς τὰς ὑποστάσεις ἡρμήνευσεν· ἐν τούτοις δὲ τὰς ὑποστάσεις εἰς τὰς ἰδιότητας.

Cum itaque Deum sapientem, bonumque ac viventem dixerimus, Deum unum ac essentiæ communitatem significamus; cum vero nomen discretum protulerimus (nempe personale unius divinarum personarum), puta, Patrem, aut Filium, aut Spiritum sanctum, eamdem rursus communitatem cum quodam proprio significamus. Etenim Damascenus sanctique alii sic hypostasim seu personam definiunt: *commune cum proprio*, seu proprietate. Non enim Deus aliud est, aliud tres hypostases seu personæ. Ait enim Gregorius Theologus: *Deum porro cum dico, Patrem nimirum et Filium et Spiri-*

C Ὅτε μὲν οὖν τὸν Θεὸν λέγωμεν σοφὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ ζῶντα, τότε τὸν ἕνα Θεὸν σημαίνομεν καὶ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας· ὅτε δὲ λέγωμεν ὄνομα διακεκριμένον, τουτέστιν ὄνομα ὑποστατικὸν μιᾶς τῶν θείων ὑποστάσεων, οἷον ἢ Πατέρα, ἢ Υἱὸν, ἢ Πνεῦμα ἅγιον, αὐτὸ πάλιν τὸ κοινὸν σημαίνομεν μετά τινος ἰδιάζοντος. Τὴν γὰρ ὑπόστασιν ὁ Δαμασκηνὸς καὶ οἱ ἄλλοι ἅγιοι οὕτως ὁρίζονται· « τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος (77). » Οὐ γὰρ ἄλλο μέν ἐστιν ὁ Θεὸς, ἄλλο δὲ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις. Φησὶ γὰρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (78), « Θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, λέγω Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. » Καὶ πάλιν, « Ἐν

(73) Ita Dionysius, Damascenus, etc.

(74) Orat. 39.

(75) *Ἑνὶ φωτὶ καὶ τρισί. Uno trinoque lumine* seu, *tribus.* Non placet quod Bill. reddit, *Uno triplicique lumine.* Certe vox illa *triplex* male sonat in theologia; videtur enim sonare materialem quasi multiplicationem, et qua lumina non solum numerentur, exsistendi modo distincta, penes auctorem, et quod ex auctore est, sed et tota etiam essentia multiplicentur. Ac nescio an ullus Patrum vocem τρισσὸς, quæ illi *triplex* respondet, in divinis personis unquam usurparit: τρεῖς dicunt et τρία, unde postmodum nata vox Τριάς, ut et nobis etiam *Trias* et *Trinitas.* Extra hæc vagari quadam velut Latinitatis larva, periculo non vacat. Potius magisque sobrie Ecclesia in Hymno festi Trinit.: *Unum te lumen credimus, Quod et ter idem colimus.* De creatis vero, in quibus rerum illa pluralitas et

D divisio ac multiplicatio, aliaque et alia essentia, *Triplex rerum machina, benedicit per sæcula.*

(76) Orat. 21.

(77) *Τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος.* Damasc. l. III, c. 6, hoc potius affert ut definitionis explicationem; seu quid ex illa sequens. Ait enim: Τὴν ὑπόστασιν ὁρίζονται οὐσίαν μετὰ συμβεβηκότων, *substantiam* seu *essentiam cum accidentibus hypostasim definiunt*: ὥστε τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιαζοντος ἔχει· καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ὑπάρξαι· quod postremum sic hypostasi proprium, mirum Fabro interpreti excidisse. Bill. *Quocirca persona, id quod commune est cum propria et peculiari sua nota habet, idque præterea, quod per se subsistit.* Maluit tamen Calecas istud assumere quod in Deum transferri potest, in quo est vere τὸ κοινὸν, et τὸ ἰδιάζον· cum nulla in eo accidentia sub conceptu accidentis reperiantur.

(78) Orat. 39.

Digitized by Google

γὰρ ἐν τρισὶν ἡ Θεότης· καὶ τὰ τρία ἕν, τὰ ἐν οἷς ἡ Θεότης· ἢ, τό γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἃ ἡ Θεότης. » Ἐξέφυγε τὸ, « ἐν οἷς, » ἵνα μὴ σύνθεσις ὑπονοηθῇ, ὡς ἄλλα τὰ πρόσωπα ἐν ἄλλῃ τῇ οὐσίᾳ· καὶ τὸ ἀκριβέστερον προσέθηκεν, εἰπών, « ἃ ἡ Θεότης. »

tum sanctum dico. Et iterum : *Unum enim in tribus Deitas est, et tria unum, ea scilicet in quibus est Deitas, vel, ut magis proprie dicam ac exacte, quæ est Deitas.* Cavit illud, *in quibus*, ne intelligeretur compositio, ac si aliæ essent personæ in alia essentia ; adjecitque quod accuratius ac magis proprium est, dicendo, *quæ est Deitas.*

Καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος· « Οὐχ ὡς ἄλλην τὴν Μονάδα καὶ ἄλλην τὴν Τριάδα ἐδιδάχθημεν εἶναι, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὡς ἀληθῶς Μονάδα καὶ Τριάδα λεγομένην· τὴν μὲν τῷ κατ' οὐσίαν λόγῳ, τὴν δὲ τῷ καθ' ὕπαρξιν τρόπῳ. » Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· « Ἡ αὐτὴ Μονὰς καὶ Τριάς· ὅλη Μονὰς ἡ αὐτὴ, καὶ ὅλη Τριὰς ἡ αὐτή. Μονὰς ὅλη κατὰ τὴν οὐσίαν ἡ αὐτὴ, καὶ Τριὰς ὅλη κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἡ αὐτή. » Ὥστε καλῶς ἐλέγετο ἓν μὲν εἶναι τὸν Θεὸν κατὰ τὴν οὐσίαν, τρία δὲ κατὰ τὰς προόδους· δηλονότι ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ διαφορὰν ἐχόντων τῶν τριῶν, ἢ ὅτι τὸ μὲν αἴτιον, τὸ δὲ ἐκ τῆς αἰτίας· καὶ τοῦ ἐξ αἰτίας τὸ μὲν γεννητῶς, τὸ δὲ ἐκπορευτῶς. Τοῦτο καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος γράφει, λέγων, « Τὸ ἀπαράλλακτον τῆς φύσεως (79) αὐτοῦ ἐννοοῦντες, τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν διαφορὰν οὐκ ἀρνούμεθα, ἐν ᾧ μόνῳ τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διακρίνεσθαι καταλαμβάνομεν· τῷ τὸν μὲν αἴτιον εἶναι, τὸ δὲ ἐκ τῆς αἰτίας. Εἰ γὰρ ἄλλο μέν ἐστιν ἡ Μονάς, εἴτ' οὖν ἡ Θεότης, ἄλλο δὲ ἡ Τριάς, τουτέστιν αἱ ὑποστάσεις, τετρὰς ἔσται τὸ λατρευόμενον· εἰ δὲ καὶ αἱ ἰδιότητες ἕτεραι τῶν ὑποστάσεων, εἰς ἑπτάδα προχωρήσει. » Ἀλλ' ὁ θεῖος Μάξιμος Μονάδα καὶ Τριάδα τὴν αὐτὴν ἔφησε· τὸ μὲν τῷ κατ' οὐσίαν λόγῳ, τὸ δὲ τῷ καθ' ὕπαρξιν τρόπῳ. Φησὶ δὲ καὶ ὁ θεῖος Ἀθανάσιος ἐν λόγῳ ᾧ ἐπιγραφὴ, Καλῶς εἴρηται τοῖς ἐν Νικαίᾳ Πατράσιν ἡ λέξις τοῦ ὁμουσίου (80). Διὸ οὐδὲ τὴν κτίσιν τοῦ ὄντος Θεοῦ δημιούργημα εἶναι φήσετε· εἴ γε τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Θεὸς οὐκ αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ' ἕτερόν τι, ὅπερ ὑμεῖς ἀναπλάττετε. Ἀλλὰ τοῦτο ἀπρεπὲς καὶ λίαν ἀσεβές ἐστι, καὶ μόνον ἐντεθυμῆσθαι. Εἰ δὲ ὅταν ἀκούωμεν, « Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, » καὶ, « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, » καὶ, « Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστι, » καὶ, « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, » οὐχ ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἁπλῆν καὶ μακαρίαν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαίνομεν. Κἂν γὰρ ἀδυνάτως ἔχωμεν καταλαβεῖν ὅ τί ποτέ ἐστιν, ἀλλ' ὅμως ἀκούοντες τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Υἱὸς καὶ τὸ Παντοκράτωρ,

Divinus quoque Maximus : *Non quasi aliam Unitatem atque aliam Trinitatem didicerimus esse, sed eamdem vere quæ Unitas et Trinitas dicatur, alterum quidem, essentiæ ratione, alterum vero, exsistentiæ modo.* Ac rursus alio loco : *Eadem Unitas est atque Trinitas, tota Unitas eadem, et tota eadem Trinitas, tota unitas essentiæ ratione eadem, totaque Trinitas ratione hypostaseon seu personarum eadem.* Quocirca bene dicebatur, Deum unum esse secundum essentiam, ac tria (id est, tres personas) secundum processiones : sic nimirum ut nulla trium distinctio sit, quam quod alterum auctor est, alterum ex auctore ; ac quod ex auctore, alterum nascendi ratione, alterum processione. Hoc ipsum scribit Gregorius Nyssenus, dum ait : *Nulla variatione eamdem Dei naturam considerantes, distinctionem penes auctorem, ac quod ex auctore est, minime inficiamur, qua una ratione alterius ab altero discretionem concipimus, quod nimirum hic quidem auctor sit, illud vero ex auctore. Nam si Unitas aliud est, sive Deitas, atque aliud Trinitas (nempe hypostases seu personæ), quaternitas est id quod Numen est. Sin vero etiam proprietates aliæ sunt a personis), ad septena usque futura progressio est.* Cæterum beatus Maximus, eamdem Unitatem dixit ac Trinitatem ; alterum quidem, essentiæ ratione, alterum vero, modo exsistentiæ. Sed et divinus Athanasius, libro cui titulus est : *Nicænos Patres rite vocem* ὁμοούσιον (id est *consubstantialis*) *usurpasse. Quare nec creaturam ejus qui est, Dei, fabricam dicturi estis, siquidem voces illæ, Pater et Deus, non ejus qui est, essentiam, sed aliud quidpiam (ut vos confingitis) significant. Verum id absurdum, ac vel cogitatu solum valde impium. Sin autem cum audiamus :* « *Qui sum* [61] ; » et : « *In principio fecit Deus cœlum et terram* [62] ; » et : « *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus Deus est* [63] ; » et : « *Hæc dicit Dominus omnipotens* [64] ; » *non aliud quidpiam, sed ipsam ejus Qui est, simplicem et beatam et incomprehensam essentiam signifi-*

[61] Exod. III, 14. [62] Gen. I, 1. [63] Deut. VI, 4. [64] Zach. I, 15.

(79) *Τὸ ἀπαράλλακτον τῆς φύσεως. Naturæ sic una, ut nulla in ea variatio eluceat :* quod uni proprium divinæ naturæ in tribus personis : in creatis enim sola similitudo est, quæ multam diversitatem admittat : ad quam in divinis excludendam, Basilius Epist. ad Maximum, τῷ ὁμοίῳ τὸ ἀπαράλλακτον addendum volebat ; quo adjuncto, τῷ ὁμοίου vocem, id est, *similis*, non abnuebat. Sic namque simile in substantia, ipsum est quod idem in illa vocant. Nec Greg. orat. 33, fere initio, naturæ divinæ μοναρχίαν in tribus personis declarans (ejus scilicet *unum principatum*) aliud videtur facere, quam ut vocis sic theologicæ vim emphasimque aperiat. Denique Basilius vocem ὁμοούσιον duo hæc præstare ait, ut nempe proprietatem et τῆς φύσεως τὸ ἀπαράλλακτον παριστῶσα, *naturam sic nulla variatione unam, in qua nihil diversum sit, exhibeat.* Uni male interpr. *immutabilitas naturæ inalterabilis repræsentetur.* Num enim non et proprietas immutabilis seu immobilis ac inalterabilis ? Sic sane ostendit Greg. atque alii, nec aliter nobis Trinitas consideret.

(80) Non occurrit in libro Athanasii qui exstat eo fere argumento.

Digitized by Google

camus. Quamvis enim quidnam tandem sit comprehendere non possumus, cum tamen Pater et Filius et Omnipotens audimus, non aliud quidpiam, sed ipsam ejus Qui est essentiam significari intelligimus. Quin etiam cum dixistis (nempe Ariani) Filium ex Deo esse, nimirum ex Patris substantia eum esse perhibuistis.

Recte igitur dicebamus, cum et Deum et Patrem dicimus, unum nos eumdemque significare Deum; nempe, eumdem ipsum tum absolutis nominibus significari, tum discretis: ac quidem absolutis, cujusmodi sunt Deus et bonus, essentiæ communitatem et totalitatem significari; personalibus vero, cum nimirum Patrem dicimus aut Filium aut Spiritum, eamdem rursus communitatem ac totalitatem, cum eo quod proprium est, designari. Nam etsi sancti, aliud quidem essentiam, aliud vero personam esse dicant, non tamen tanquam aliam atque aliam rem seorsum existimant; sic nimirum ut personam essentia carere, ac essentiam persona seu subsistentia, contingat: quod magnus Basilius epist. ad Terentium comitem absurdum pronuntiat. Etenim essentia omnis, seu substantia, quibusdam proprietatibus insignita consideratur; habentque proprietates essentiam seu substantiam, circa quam considerantur. Hypostasin enim ac personam diximus: *commune una cum eo quod proprium est.* Cæterum hoc sensu dixerunt sancti, ut ait magnus Basilius in eadem epistola: *Quæ est ratio communis ad proprium, eam esse essentiæ ad hypostasin, seu personam.* In epistola vero ad Gregorium fratrem, de distinctione essentiæ et hypostasis, ait: *Communitatis ratio ad essentiam spectat; hypostasis vero ac persona cujusque proprium signum ac nota est.* Cæterum, quod commune est, illi respondet ac affine est, quod est absolute; quod vero proprium, illi quod tali modo est. Nam nomen Deus, velut communius in Deitate assumimus, non quodvis unum personalium ac propriorum nominum, ut est Pater aut Filius. Nam neque vicissim dicuntur. Est enim Pater quidem et Filius et Spiritus sanctus unus Deus: at non etiam omnino Deus Pater est. Etenim Pater Deus est, non tamen Filius aut Spiritus est. Præterea vero, nisi commune hic essentiam significet, ac quasi universali respondeat, sed ita se habeat, velut cum dicimus: *Homo est animal rationale*, sequetur, quæ essentiam omnem excedit, Deitatem, haud secus ac genera et species per complicationem in sola mentis consideratione consistere. Verum qui Damasco oriundus Theologus est, eam opinionem evertit, dicens: *In creatis quidem personarum divisio seu discretio ipsa re consideratur. Reipsa enim Paulus a Petro sejunctus conspicitur: communitas vero et conjunctio atque unitas ratione intelligitur ac mentis consideratione.* Paucisque interjectis: *In sancta autem et supersubstantiali cunctisque eminenti ac incomprehensa Trinitate e contra se res habet. In ea enim commune ac unum, ipsa re intelligitur; discretio vero ac quasi divisio subtili mentis cogitatu consideratur.*

(81) Epist. 349.
(82) Epist. 43.

A οὐχ ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν. Εἰρήκατε δὲ καὶ ὑμεῖς (οἱ Ἀρειανοὶ δηλονότι) ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν, δηλονότι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς αὐτὸν εἰρήκατε. »

Καλῶς ἄρα ἐλέγομεν ὅτι καὶ Θεὸν Πατέρα λέγοντες, τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα δηλοῦμεν Θεόν· τουτέστι τὸν αὐτὸν καὶ τοῖς ἀπολελυμένοις ὀνόμασι καὶ τοῖς διακεκριμένοις σημαίνεσθαι· καὶ διὰ μὲν τῶν ἀπολελυμένων, ἤγουν τοῦ Θεὸς καὶ ἀγαθὸς, τὸ κοινὸν τῆς
B οὐσίας καὶ ὅλον σημαίνειν· διὰ δὲ τῶν ὑποστατικῶν, ὅταν δηλονότι Πατέρα λέγωμεν ἢ Υἱὸν ἢ Πνεῦμα, πάλιν αὐτὸ τὸ κοινὸν, καὶ ὅλον μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος. Εἰ γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι φασὶν ἄλλο μὲν εἶναι τὴν οὐσίαν, ἄλλο δὲ τὴν ὑπόστασιν, οὐχ ὡς ἄλλο καὶ ἄλλο πρᾶγμα ἰδίᾳ νομίζουσιν, ὡς εἶναι συμβαίνειν ὑπόστασιν ἀνούσιον καὶ οὐσίαν ἀνυπόστατον, ὅπερ ὁ μέγας Βασίλειος ἄτοπόν φησιν ἐν τῇ πρὸς Τερέντιον κόμητα (81) ἐπιστολῇ. Καὶ γὰρ πᾶσα οὐσία μετά τινων ἰδιωμάτων θεωρεῖται· καὶ τὰ ἰδιώματα οὐσίαν ἔχουσι, περὶ ἣν θεωροῦνται. Ἡ γὰρ ὑπόστασις « τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος » εἴρηται. Ἀλλ' ἐπὶ ταύτης τῆς ἐννοίας οἱ ἅγιοι εἶπον, ὡς ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ αὐτῇ φησιν ἐπιστολῇ, ὅτι « Ὃν λόγον ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον, τοῦτον ἔχει οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν. » Ἐν δὲ τῇ πρὸς ἀδελφὸν τὸν Γρηγόριον ἐπιστολῇ (82) περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως φησίν· « Ὁ μὲν τῆς κοινότητος λόγος εἰς τὴν οὐσίαν
C ἀνάγεται· ἡ δὲ ὑπόστασις τὸ ἰδιάζον ἑκάστου σημεῖόν ἐστιν. » Ἀλλὰ τὸ μὲν κοινὸν τῷ ἁπλῶς ἀναλογεῖ, τὸ δὲ ἴδιον τῷ πῶς. Καὶ γὰρ τὸ Θεὸς ὄνομα ὡς κοινότερον ἐπὶ τῆς Θεότητος ἐκλαμβάνομεν, οὐχ ἓν ὁποιονοῦν τῶν ὑποστατικῶν καὶ ἰδιαζόντων ὀνομάτων, οἷον Πατὴρ ἢ Υἱός· ἐπεὶ οὐδὲ ἀντιστρέφει. Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἷς ἐστι Θεός· ὁ δὲ Θεὸς οὐ πάντως καὶ Πατήρ ἐστιν. Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ Πατὴρ, ἀλλ' Υἱὸς οὐκ ἔστιν, οὔτε Πνεῦμα· καίτοι τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ ὄντος καὶ τοῦ
D Πνεύματος ὁμοίως. Καὶ ἄλλως δὲ, εἰ μὴ τὸ κοινὸν τὴν οὐσίαν ἐνταῦθα δηλοῖ, καὶ οἷον τῷ καθόλου ἀναλογεῖ, ἀλλ' οὕτως ἔχει, ὥσπερ ὅταν λέγωμεν, « Ἄνθρωπός ἐστι ζῶον λογικόν. » ἀκολουθήσει τὴν ὑπερούσιον Θεότητα καθάπερ τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη κατὰ συμπλοκὴν ἐν μόνῃ τῇ διανοίᾳ συνίστασθαι. Ἀλλ' ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Θεολόγος τοῦτο ἀνατρέπει, λέγων (83)· « Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν κτισμάτων ἡ τῶν ὑποστάσεων διαίρεσις πράγματι θεωρεῖται· πράγματι γὰρ ὁ Παῦλος τοῦ Πέτρου κεχωρισμένος θεωρεῖται· ἡ δὲ κοινότης καὶ ἡ συνάφεια καὶ τὸ ἓν λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ θεωρεῖται. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας καὶ ὑπερουσίου καὶ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀλήπτου Τριάδος τὸ ἀνάπαλιν. Ἐκεῖ γὰρ τὸ μὲν κοινὸν καὶ ἐν πράγματι θεωρεῖται, ἐπινοίᾳ δὲ τὸ διῃρημένον. »

(83) Libr. I, c. 8.

Digitized by Google

Φαίνεται τοίνυν ἐκ τούτων ὅπερ ἐλέγομεν, ὅτι τὸ A κοινὸν τῆς οὐσίας, εἴτ' οὖν ἡ κοινὴ οὐσία, καὶ διὰ τῶν ἀπολελυμένων ὀνομάτων δηλοῦται, καὶ διὰ τῶν ἀναφορικῶν τὸ αὐτὸ κοινὸν πάλιν τῆς οὐσίας διακεχριμένως, ὡς προσωπικῶς ἐννοούμενον. Καὶ δῆλον ὅτι ἡ Πατρότης καὶ ἡ Υἱότης καὶ ἡ Πνευματότης, εἰ δεῖ οὕτω; ὀνομάσαι, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, αἱ ἰδιότητες, ἐν μόναις τοῖς ἀναφορικοῖς συνίστανται· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ διάκρισις ἄλλη παρὰ τὰ θεῖα πρόσωπα· δηλονότι παρὰ τὸ τὸν μὲν εἶναι Πατέρα, τὸν δὲ Υἱόν, τὸ δὲ Πνεῦμα· ὥσπερ οὐδ' ἄλλο μέν ἐστιν ἡ ἕνωσις, ἄλλο δὲ ἡ οὐσία. Εἰ γὰρ ἔστιν ἡ διάκρισις ἄλλη παρὰ τὸ τὸν μὲν εἶναι Πατέρα, τὸν δὲ Υἱόν, τὸ δὲ Πνεῦμα, ἔσται καὶ ἡ ἕνωσις ἄλλη παρὰ τὴν οὐσίαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἄτοπον. Οὕτω γὰρ ἔσται τι ἄλλο τιμιώτερον τῆς οὐσίας· ἐπειδὴ τὸ ἑνοῦν τοῦ ἑνιζομένου βέλτιον B καὶ τιμιώτερον. Καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο μὲν πρᾶγμα, ἡ Πατρότης, ἄλλο δὲ Υἱότης, ἄλλο δὲ ἡ Ἐκπόρευσις· ἐπεὶ εἰ λόγοι τούτων διάφοροι καὶ ἀντιθετικῶς ἀντίκεινται, ἔσται ὁ Θεὸς ἐκ διαφόρων καὶ ἀντιθέτων συνιστάμενος.

Ταῦτα καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει ἐν τῇ πρὸς Ἀνομοίους διαλέξει (84), εἰς σύνθεσιν δῆθεν παρ' αὐτῶν ἑλαυνόμενος, ὅτι εἴρηκεν ἄλλο οὐσίαν καὶ ἄλλο ὑπόστασιν. Ἐπιφέρει γάρ, « Οὐχ ὡς πρᾶγμα ἄλλο καὶ ἄλλο εἶπον οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν, ἀλλ' ὡς ἄλλο τι σημαινούσης τῆς οὐσίας, καὶ ἄλλο τῆς ὑποστάσεως. Ὡς ὁ κόκκος τοῦ σίτου λέγεται καὶ ἔστι σπέρμα καὶ καρπὸς, οὐχ ὡς πρᾶγμα ἄλλο καὶ ἄλλο· ἄλλο δέ τι σημαίνει τὸ σπέρμα καὶ ἄλλο ὁ καρπός. » Ὥστε C πράγματι τὸ αὐτό ἐστιν οὐσία καὶ ὑπόστασις· μία γὰρ οὐσία· ἀλλὰ ἄλλο μὲν σημαίνομεν ὅταν αὐτὸ φῶμεν ὑπόστασιν, ἄλλο δέ τι, ὅταν οὐσίαν. Ἡ γὰρ ὑπόστασις ἐπὶ τῶν θείων ἀναφορικόν τι σημαίνει, ἡ δὲ οὐσία ἀπολελυμένον· καὶ τούτῳ διενήνοχεν οὐσία καὶ ὑπόστασις, τῷ τὴν μὲν ἁπλῶς, τὴν δὲ πῶς λέγεσθαι. Τοῦτο ἄρα βούλονται οἱ ἅγιοι, οὐ ταυτὸν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν λέγοντες· ὥσπερανεὶ ἔλεγον ὅτι οὐ ταυτὸ ἐπὶ τῆς ὑπερουσίου Θεότητος τὸ ἀπολελυμένον καὶ τὸ ἀναφορικόν. Τοῖς μὲν γὰρ ἀναφορικοῖς τὰ θεῖα διακρίνονται πρόσωπα· τοῖς δ' ἀπολελυμένοις συνάπτονται. Ἕνωσις δὲ καὶ διάκρισις οὐ ταυτό· τῇ μὲν γὰρ οὐσίᾳ ἡ ἕνωσις ἕπεται, ταῖς δὲ ὑποστάσεσιν ἡ διάκρισις.

Ὅταν δὲ λέγωμεν τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννᾶσθαι (85), οὐ ῥεῦσιν, ὡς ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἐννοοῦμεν, οὐδὲ τομήν· ἀλλ' ὅλον ἐξ ὅλου, καὶ τέλειον ἐκ τελείου. Ὡσαύτως καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὥσπερ γὰρ ἄλλως μὲν ὁ Θεὸς κτίζει, ἄλλως δὲ ὁ ἄνθρωπος· ὁ μὲν γὰρ χωρὶς μεταβολῆς καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ὁ δὲ μετὰ τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως καὶ ἐξ ὄντος· οὕτως καὶ ἄλλως μὲν ὁ Θεὸς γεννᾷ ἀπαθῶς καὶ ὡς ἐκ νοῦ λόγος, ἄλλως δὲ ὁ ἄνθρωπος, μετὰ πάθους καὶ οὐ χωρὶς γυναικός.

Ex his igitur patet, quod dicebamus, essentiæ communitatem, sive essentiam communem, tum nominibus absolutis significari, tum eamdem rursus essentiæ communitatem relatis nominibus discrete (quippe personaliter) intelligi. Ac liquet, Paternitatem et Filietatem et Spiritalitatem (si ita loqui liceat), omninoque proprietates in relatis duntaxat consistere, nec esse aliam discretionem, præter divinas personas; præter hoc scilicet, quod alius est Pater, alius Filius, alius Spiritus; uti neque aliud est unio quam essentia. Si quidem enim alia discretio est, quam quod alius Pater est, alius Filius, alius Spiritus erit et unio alia præter essentiam. Id vero absurdum est. Sic enim erit aliquid præstantius quam essentia, quandoquidem quod unitatem præstat, illo melius est ac nobilius, cui illa præstatur. Nec alia res est Paternitas, aliaque Filietas, atque alia Processio: nam si horum diversæ sunt rationes ac oppositione contrariæ consequens erit Deum ex contrariis ac oppositis constare.

Hæc et magnus Athanasius dicit in disputatione adversus Anomœos, cum ii scilicet in compositionem inde cogerent, quod aliud essentiam, atque aliud hypostasin seu personam dixisset. Addit enim: *Non velut rem, aliud et aliud essentiam et hypostasin dixi, sed quod aliud quid essentia significet, aliudque hypostasis. Ut granum tritici dicitur et est tum semen, tum fructus, non ut res alia atque alia: aliud tamen declarat semen atque aliud fructus.* Idem itaque reipsa sunt essentia et hypostasis. Sunt enim una essentia. Verum aliud significamus, cum eam hypostasin dixerimus, aliud vero quidpiam, cum essentiam. Nam hypostasis in divinis relatum aliquid significat; essentia vero, absolutum. Hocque essentia ac hypostasis differunt, quod altera simpliciter dicatur: altera, tali modo. Hoc itaque sancti volunt, cum dicunt, non esse idem essentiam et hypostasin; ac si dicerent, non idem esse in Deitate quæ omni essentiæ eminet, absolutum, et quod relatum est. Nam relatis quidem discernuntur divinæ personæ, absolutis vero connectuntur. Non sunt autem idem unio et discretio. Etenim essentiæ comes unio est: hypostasibus vero ac personis comes discretio.

Quod vero Filium ex Patre nasci dicamus ac generari, nullam (velut in rebus corporeis) fluxionem aut sectionem intelligimus; sed totum ex toto, ac perfectum ex perfecto sentimus. Idemque dicendum de Spiritu sancto. Quemadmodum enim Deus aliter fabricatur, aliter vero homo: nam Deus quidem absque ulla mutatione et ex nihilo; homo autem cum mutatione et alteratione, atque ex aliqua re supposita: sic etiam aliter quidem Deus gignit, absque ulla passione ac labe, et ut ratio est ex mente; aliter autem homo, cum passione scilicet et labe, nec nisi socia mulieris opera accedente.

(84) Dial. 1 circa medium. Multi cod. ut Maximi habent, citantque ex eo auctores.
(85) Greg. orat. 35; Damasc. l. 1, c. 8.

Digitized by Google

Utque magni Basilii in his utamur verbis, in ea quam ad canonicas scribit, epistola : *Non enim a Patre in Filium partibus scissa essentia est : neque per effluxum genuit; neque per productionem ea ratione, quia stirpes fructus producunt, eduntque : sed arcanus est, vimque omnem humani sermonis ac cogitationis excedit, divinæ generationis modus. Abjecti enim revera ac carnalis animi est, quæ æterna sunt, iis quæ intereunt ac sunt temporanea, similia facere; inque ea versari opinione, ut pari modo Deum sentias ac res corporeas gignere, cum potius a contrariis momenta ad pietatem in hunc modum captare operæ pretium habeas, cum se mortalia ita habeant, haud sane sic se habent immortalia. Neque igitur divina generatio abnegunda est, nec committendum ut corporalium rerum cogitationibus animum polluas.* Etenim sicut unum quidem esse Deum novimus, non tamen quid ille sit perspectum habemus; sic et tria est (tres scilicet personæ) scimus; quid vero illa sint (ac quid personæ) nescimus.

Καὶ ἵνα περὶ τούτων τοῖς τοῦ μεγάλου Βασιλείου χρησώμεθα, ἃ φησιν ἐν τῇ πρὸς τὰς κανονικὰς ἐπιστολῇ (86) · « Οὐκ ἐμερίσθη ἡ οὐσία ἀπὸ τοῦ Πατρὸς εἰς Υἱόν · οὐδὲ ῥυεῖσα ἐγέννησεν, οὐδὲ προβλαστοῦσα ὡς τὰ φυτὰ τοὺς καρποὺς · ἀλλ' ἄῤῥητος καὶ ἀνεπινόητος λογισμοῖς ἀνθρώπων τῆς θείας γεννήσεως ὁ τρόπος. Ταπεινῆς γὰρ τῷ ὄντι καὶ σαρκίνης ἐστὶ διανοίας τοῖς φθαρτοῖς καὶ πρωσκαίροις ἀφομοιοῦν τὰ ἄῤῥια, καὶ οἴεσθαι ὡς τὰ σωματικὰ γεννᾷ, καὶ ὁ Θεὸς ὁμοίως · δέον ἐκ τῶν ἐναντίων λαμβάνειν τὰς ἀφορμὰς πρὸς τὴν εὐσέβειαν · ὅτι ἐπειδὴ τὰ θνητὰ οὕτως, τὰ ἀθάνατα οὐχ οὕτως. Οὔτε οὖν ἀρνεῖσθαι δεῖ τὴν θείαν γέννησιν, οὔτε σωματικαῖς ἐννοίαις καταῤῥυποῦν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν. » Καὶ γὰρ ὥσπερ ὅτι μὲν ἔστιν εἷς Θεὸς ἐγνώκαμεν, οὐ μὴν δὲ τί ἐστιν · οὕτω καὶ ὅτι μὲν εἰσὶ τρία ἴσμεν, τί δὲ τρία οὐκ ἴσμεν.

Et ut ait divinus Dionysius : *Patrem quidem Deitatem fontem ac originem, Filium autem ac Spiritum sanctum, ex Deo oriunda germina, ac velut flores omnique essentia superiora lumina ex sacris eraculis accepimus; quoniam autem modo sese hæc habeant neque eloqui possumus, nec mente cogitare.* Cæterum credimus Patrem lumen ingenitum esse; Filium, lumen genitum; Spiritum sanctum, lumen procedens : triaque (tres scilicet personas) unum lumen. Ac Pater semper erat, Filiusque semper erat, et Spiritus sanctus semper erat. Non enim Pater mutatus est ab eo quod Pater non erat ut esset Pater; neque Filius, neque Spiritus sanctus; sed ab æterno nullaque fluxione Filium sibi consubstantialem generat, et producit consubstantialem sibi Spiritum; non ita tamen, ut prius quidem gignat Filium, tumque Spiritum producat (hoc enim sentire impium est), sed simul tum Filii generatio est, tum Spiritus sancti productio. Simul enim est auctor, et quod est ab auctore. Natus vero ac genitus Filius, non absens Patri est, aut ab eo sejunctus; verum ex illo procedit, et in illo penesque ipsum est, ut eadem res : similiterque etiam Spiritus. Est enim Dei Filius Sermo vivus

Καὶ ὡς φησιν ὁ θεῖος Διονύσιος, « Ὅτι μὲν ἔστι πηγαία θεότης ὁ Πατήρ, ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα (87) τὸ ἅγιον βλαστοὶ θεόφυτοι, καὶ οἷον ἄνθη καὶ ὑπερούσια φῶτα, πρὸς τῶν ἱερῶν λογίων παρειλήφαμεν· ὅπως δὲ ταῦτά ἐστιν, οὔτε εἰπεῖν, οὔτε ἐννοῆσαι δυνατόν. » Πλὴν πιστεύομεν ὅτι φῶς ἀγέννητον ὁ Πατήρ · φῶς γεννητὸν ὁ Υἱός · φῶς ἐκπορευτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἓν φῶς τὰ τρία. Καὶ Πατὴρ ἦν ἀεί, καὶ Υἱὸς ἦν ἀεί, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἦν ἀεί. Οὐ γὰρ ἐτράπη ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι Πατὴρ εἰς τὸ εἶναι Πατήρ · οὔτε ὁ Υἱός, οὔτε τὸ Πνεῦμα · ἀλλ' ἀϊδίως καὶ ἀῤῥεύστως γεννᾷ Υἱὸν ὁμοούσιον ἑαυτῷ, καὶ προβάλλει Πνεῦμα ὁμοούσιον ἑαυτῷ · οὐ τὸν μὲν Υἱὸν γεννῶν πρότερον, εἶτα τὸ Πνεῦμα προβάλλων (τοῦτο γὰρ ἀσεβές), ἀλλ' ἅμα καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ γέννησις καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσις. Ἅμα γὰρ αἴτιον καὶ αἰτιατόν. Γεννώμενος δὲ ὁ Υἱός, οὐκ ἄπεστι τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ χωρίζεται αὐτοῦ · ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ πρόεισι, καὶ ἐν αὐτῷ καὶ εἷς αὐτόν ἐστιν, ὡς ἓν πρᾶγμα· ὡσαύτως καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Λόγος δέ ἐστι ζῶν καὶ ἐνυπόστατος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμις αὐτοῦ ζῶσα καὶ οὐσιώδης καὶ τελεία · καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡσαύτως, οὐσίᾳ ζῶσα καὶ τελεία καὶ ἐνυπόστατος, καὶ δύναμις τοῦ Πατρός · οὐκ ἔξωθεν ἀπὸ

(86) Epist. 300.

(87) *Ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα.* Errore edita, Ἰησοῦς, cum plerique codices Υἱὸς habeant, nec Dionysius (*De divin. nom.* c. 2) aliter scripserit, cum non versetur hic in οἰκονομίᾳ, sed περὶ Θεολογίας; illi sermo sit. Jesus autem nomen est assumptæ humanitatis, non ipse per se proprium personis. Τῆς Θεογόνου Θεότητος, idem est ac quod πηγαίαν vocavit; quæ est ipse Pater, ipse *Deitas fons, et Deigena;* quod belle reddiderat Gord. *quasi Dei prolem :* sed bene est, quod inter explicandas voces errorem agnovit ac emendavit, utinam et quod eadem levitate (ne quid gravius dicam) § 4, affinxerat Maximo, de errore illo communi recentiorum Græcorum credentium Spiritum sanctum non procedere a Filio, vel hic castigasset; ubi eadem pene repetit Maximus, pauloque etiam fusius exponit, nec aliud tamen, quam quod Dionys. tradidit, habentque communiter Patres Græci : qui sic maluerunt in Patrem ceu originem Filium ac Spiritum referre, quam distincte Filium, et ipsum auctorem Spiritus, Patri adjungere; ipsa fere verba Dominica æmulati, τὸ παρὰ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, *qui a Patre procedit* : sic vir bonus eamdem ac reliquis Domino dicam ponat; si illo judice idem est affirmare Spiritum a Patre procedere, et negare procedere a Filio vel ab eo ullo modo τὴν ὕπαρξιν, *exsistentiam ac quod est vere in Deitate exsistens,* habere. Quod nusquam invenias Græcos Photio superiores sic interpretatos esse : sed duntaxat suæ illa fidei simplicitate contentos, Latinis quod paulo apertius explicarent, suorum doctorum freti auctoritate, indulsisse. Qua clare indulgentia toto hoc tractatu utitur Calecas, ne cui suorum, magis explicando, offensionis aliquid faciat.

Digitized by Google

τοῦ ἁγίου προσλαμβανόμενον, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν ἔχον A vereque exsistens, ejusque vivens et substantialis
ουσιικῶς ἐν τῷ Θεῷ τῶν ὅλων. ac perfecta virtus, seu potentia; pariterque Spiritus
sanctus substantia viva et perfecta vereque exsistens, ac virtus Patris, seu potentia : non qui ex
aere extrinsecus accedat, sed qui in universorum Deo natura causam ac originem habeat.

Τὸ μὲν οὖν ἀπερινόητον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγνώστων προόδων πίστει σιγᾶται· καὶ οὐδεὶς ἐρευνᾷ περὶ τούτου· ἀλλ' ἐν τῇ ζητήσει ματαιωθήσεται, καὶ εἰς κρίμα ἐμπεσεῖται τοῦ διαβόλου. Τὰ δὲ περὶ τὸν Θεὸν, ὡς εἴπομεν, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καὶ καθορώμενα· καὶ ὅτι ἐστὶν ὁ Υἱὸς ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ταῦτα δὴ τὰ παραδιδομένα, περὶ τούτων πάντες θεολογοῦσιν οἱ ἅγιοι, καὶ οἱ εὐσεβεῖς ἕπονται· οἱ δὲ ἀμαθεῖς καὶ ἰδιῶται ἀκούοντές τινα λέγοντά τι περὶ Θεοῦ, εὐτίχα νομίζουσιν ὅτι περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ τίς ἐστιν ἐρευνᾷ, καὶ τίνι τρόπῳ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννᾶται, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται· καὶ B παραγράφονται (88), καὶ ἀποτρέπουσι τὸν τοιοῦτον. Οἱ δὲ ταῦτα ποιοῦντες ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀνατρέπουσι πᾶσαν Γραφὴν Παλαιάν τε καὶ Νέαν, καὶ τὰς τῶν ἁγίων περὶ αὐτῶν ἐξηγήσεις· ἀργὰ καὶ ἀνόνητα εἶναι ταῦτα βουλόμενοι, ἃ δὴ πάντα πρὸς νουθεσίαν καὶ ὠφέλειαν ἡμῶν ἐγράφη. Οἵ γε οὐδὲ τῆς ἀληθείας σπαραττομένης ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν, συνεβούλευσαν ἂν τοῖς τότε παροῦσιν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνίζεσθαι· καὶ κωλύουσι τοὺς ἀνθρώπους τὴν δυνατὴν ἔννοιαν περὶ Θεοῦ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν λαμβάνειν· ἀναγκάζοντες κἀκείνους διὰ τὴν αὐτῶν ἀγροικίαν, ἵνα μὴ λέγω ἀμαθίαν, ζῆν ὥσπερ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα. Καὶ οὕτω ζημιοῦσι μὲν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν τὸ πρὸς Θεὸν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνατείνεσθαι, καὶ αὐτὸν ὑμνεῖν καὶ δοξάζειν δι' ὠφέλειαν ἑαυτῶν· σχεδὸν δὲ καὶ τὸν Θεὸν ζημιοῦσι, τὸ τιμιώτερον αὐτοῦ κτίσμα τὸν ἄνθρωπον παρασκευάζοντες; μὴ ὑμνεῖσθαι καὶ μεγαλύνεσθαι παρὰ τῶν ἀνθρώπων, οὗ ἕνεκα ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη.

Dei itaque essentia omni mentis cogitatu superior, ignotæque processiones, fides silentio colit[65]; nec hæc quisquam rimatur, sed si quis quærenda sibi indulgeat, stultus fiet, et in judicium diaboli incidet[66]. Quæ autem sunt circa Deum, uti dicebam, et a creatura mundi per ea quæ facta sunt intelliguntur ac conspiciuntur[67]; quodque Filius Patri consubstantialis sit et Spiritus sanctus; hæc nempe de his tradita, illa sunt in quibus sanctorum omnis theologia versatur : ac sequuntur qui pietati student. Imperiti vero et rudes, ubi quempiam de Deo loquentem audierint, statim putant Dei eum essentiam rimari, quænam ipsa sit. ac quoniam modo Filius ex Patre gignatur, et Spiritus sanctus procedat : proscribuntque et aversantur eum, qui talis sit. Qui vero hæc agunt, quod in ipsis est, omnem Veterem pariter ac Novam Scripturam evertunt, ac quas illarum sancti expositiones tradiderunt : qui nempe otiosa hæc nulliusque frugis jacere velint, cum sane omnia ad correptionem nostram et utilitatem scripta sint[68]. Hi plane nec cum ab ejus adversariis veritas discerperetur, ejus ætatis hominibus consensissent, ut pro ea certarent : prohibentque ne quantam pro facultate licet, ex divinis Scripturis homines Dei intelligentiam hauriant : illos quoque vi adigentes pro sua rusticitate (ne imperitia ac barditatem dicam), C ut et ipsi brutarum animantium more vitam instituant. Sicque nedum humanum genus hoc lædunt, ne pro facultate animum in Deum intendant, ac quod ex suis rationibus est, laudum ei cantica deferant, ejusque celebrent gloriam, sed et propemodum Deo nobilioris ejus creaturæ (nempe hominis) damnum inferunt, dum non laudari ac magnificari ab hominibus, cujus gratia homo formatus est, præstant.

[65] Rom. I, 12. [66] I Tim. III, 6. [67] Rom. I, 20. [68] I Cor. I, 11.

(88) *Καὶ παραγράφονται.* Optandum paulo apertius notasset Calecas, quos tantis hic sugillat, homines ipsos imperitos, ac qui nec alios divina scrutari eloquia, ac theologica serio tractare vellent. Videntur ex illis fuisse, qui doceri nollent ut Latinorum partibus accederent, seu unionem cum illis, una eademque fide, sed paulo explicatiore, unionem ibirent; suspectum habentes quidquid viri φιλομαθεῖς in eam rem diligentia sua præstarent. Quorum exempla exstant in diversorum opusculis utroque tomo *Græciæ orthodoxæ* Leoni Allatio editis. Nullam certe ad fidem durius hominum genus, quam imperiti et rudes, docenti aures obstruunt, ac nec doceri volunt, sed unum hoc tenere, quod a majoribus se accepisse credunt. Quadrant hæc in Calecæ tempora, paulo post Lugdunense concilium, ubi Andronico imperium adepto sic male habiti sunt CPlitani, qui visi erant studuisse unioni, vel in eam operæ aliquid contulerant. Huc facit, quod Calecas sic de Trinitate disserit, ut nec minimam ansam Græcis dedisse videri possit, consulto abstinens ab ea controversia, quæ tunc scindebat Ecclesias, eaque tradens et explicans ex veterum monumentis, quæ utrisque in confesso essent ac recepta : quam ipsam οἰκονομίαν servari audivi a D missio quodam apostolico S. I. cum Græcorum vulgo, ipso erga Romanam sedem Petrique in ea successorem bene animato, unamque agnoscente fidem, unum baptisma, unam Ecclesiam : quod subtilior hæc difficultas minus sollicitet, ac quam disputationibus vexare, sit ei foveam fodere. Sic et charissimus sodalis meus R. P. Gonr. ὁ μακαρίτης, quo tempore in insula et urbe Chio annos circiter octo et ipse missus apostolicus moratus est, utrique episcopo Græcanici ritus et Latini convenisse aiebat, ut quasi fratres plebis partem quisque regeret, alterque alterius diplomata legi pro concione curaret. Aiebat etiam ritus Græci diaconos sponte accedentes Latino ritu sacra Eucharistia impertiisse. Ad eos cum frequens adiret, rituum ipsorum sedulus, Dei nutu, rimator (quos Latinum orbem tanta claritate docturus esset) ut magistro assurgebant, ac parata cathedra ὁ διδάσκαλος acclamabant. Sit forte hæc animarum lucris commodior disciplina, quod in ea incolumia sint fidei capita, etsi pauca quædam subtilioris ipsa indaginis certa consilii ratione simplicibus maneant involuta ipsa Augustino, Gregorio Theologo, magnoque Basilio (ne alios referam) plane probata ac usurpata.

Digitized by Google

Utrosque igitur, quod ad eos attinet, damno afficiunt: tum nempe Deum, tum humanum genus. Ergo non cogitant hominem ad Dei imaginem fuisse conditum [68], eamque ob rem ad eum debere recurrere, ac per veram contemplationem bonaque opera cum eo similitudinem inire? Nesciunt vero etiam hanc Christum dixisse vitam æternam, ut Patrem suum cognoscant, et quem misit ille, Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum [70]. Ejus autem rei vera causa est, quod nolint loqui de Deo, pro eo ac nobis per divinas Scripturas et synodos œcumenicas, necnon per Ecclesiæ doctores, traditum est; qui videlicet recte hæc intelligant, et in eis cum multa modestia religiosiusque incedant. Qui quidem a seipsis loquantur nihil, nec quasi ex ventre imperite eructent quæ placeant: sed qui explorare recepta ponant, deincepsque componant, atque ad aliquod verum, quodque exploratum sit juxta divinas Scripturas deveniant: quod, inquam, secundum communes Christianorum de Deo conceptiones exsistat; nec quidquam prorsus ab eis dissideat. Qui ejusmodi est, et apud Deum, et apud sanctos omnes laudem habet: qui nempe quo naturæ scopus dirigit, incedat, statuatque quæ sunt divinæ Scripturæ, ac tum sibi ipse, tum illis, quorum minor scientia sit, utilitatem afferat.

Sunt itaque Filius et Spiritus ex Deo; est vero et creatura. Verum Filii ac Spiritus auctor Pater est; omnis vero creaturæ causa Pater est et Filius et Spiritus sanctus, tanquam unus Deus ac unus conditor. Illic quidem Pater auctor est ut Pater (secundum nimirum nomina discreta) et productor; hic vero, secundum absoluta, in quantum tria (tres scilicet personæ), unum sunt. Unde etiam tanquam unus Deus intelligitur, Pater et Filius et Spiritus sanctus, tanquam unus creaturæ opifex ac auctor. Ac Filius quidem ac Spiritus ex Deo et Patre natura sunt ac essentialiter; creatura vero ex Deo, qui est Trinitas; verum opificii ratione seu creatione. Ait namque Damascenus: *Post hæc etiam facta creatura est; non tamen ex Dei substantia, sed ex nihilo in rerum naturam ejus voluntate et potentia producta est.* Cum autem consimili undique ratione Deus et Pater rerum omnium opifex sit, Filiusque ac Spiritus, tanquam unus opifex ac rerum auctor; Patrem nimirum rerum causam quasi originalem. Cuncta enim quæ Filii sunt ac Spiritus, ad eum referuntur. Causam vero effectricem dicimus Filium; consummatricem denique, Spiritum sanctum, quemadmodum ait magnus Basilius ad Amphilochium.

Cogita mihi originalem causam ac primariam,

[68] Gen. I, 26. [70] Joan. XVII, 3.

A Ζημιοῦσιν οὖν ἀμφοτέρους, καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς. Οὔκουν λογίζονται ὅτι κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλει πρὸς αὐτὸν ἀνατρέχειν, καὶ ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ δι' ἀληθοῦς θεωρίας καὶ ἔργων ἀγαθῶν. Ἀγνοοῦσι δὲ καὶ ὅτι ταύτην ὁ Χριστὸς εἶπεν αἰώνιον εἶναι ζωὴν, ἵνα γινώσκωσι τὸν αὐτοῦ Πατέρα, καὶ ὃν ἀπέστειλεν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Τὸ δ' ἀληθὲς οὕτως ἔχει, ὅτι οὐ βούλεταί τις λέγειν περὶ Θεοῦ κατὰ τὰ παραδεδομένα ἡμῖν ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας· νοῶν ὀρθῶς αὐτὰ δηλονότι, καὶ μετὰ πολλῆς εὐλαβείας ἐν τούτοις χωρῶν, μηδὲν μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ λέγειν, μηδ' B ὥσπερ ἀπὸ κοιλίας ἀπαιδεύτως ἐρεύγεσθαι τὰ δόκοῦντα· ἀλλὰ τὰ ὁμολογούμενα τιθεὶς, καὶ ἐφεξῆς συμπλέκων καὶ καταντῶν ἐπί τι ἀληθὲς καὶ ὁμολογούμενον κατὰ τὰς θείας Γραφὰς, κατὰ τὰς κοινὰς περὶ Θεοῦ τῶν Χριστιανῶν ἐννοίας, καὶ μηδαμῶς ἐναντιούμενον αὐταῖς. Ὁ τοιοῦτος καὶ παρὰ Θεῷ καὶ πᾶσιν ἁγίοις ἐπαινετός ἐστι κατὰ σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πορευόμενος· καὶ συνιστῶν μὲν τὰ τῆς θείας Γραφῆς, ὠφελῶν δὲ καὶ ἑαυτὸν, καὶ τοὺς ἔλαττον εἰδότας ἑαυτοῦ.

Εἰσὶ μὲν οὖν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἔστι δὲ καὶ ἡ κτίσις. Ἀλλὰ τοῦ μὲν Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αἴτιος ὁ Πατὴρ, τῆς δὲ κτίσεως ἁπάσης ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς εἷς C Θεὸς καὶ ὡς εἷς δημιουργός· ἐκεῖ μὲν γὰρ αἴτιος ὁ Πατὴρ ὡς Πατὴρ, δηλονότι κατὰ τὰ διακεκριμένα ὀνόματα, καὶ Προβολεὺς, ἐνταῦθα δὲ κατὰ τὰ ἀπολελυμένα, ἐφόσον εἰσὶν ἓν τὰ τρία. Ὅθεν καὶ ὡς εἷς Θεὸς νοεῖται ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς εἷς δημιουργὸς τῆς κτίσεως. Καὶ ὁ μὲν Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς· ἡ δὲ κτίσις ἔστι μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ τῆς Τριάδος, δημιουργικῶς δέ. Καὶ γάρ φησιν ὁ ἐκ Δαμασκοῦ (89)· « Ἡ κτίσις καὶ μετὰ ταῦτα γέγονε, καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ· ἐκ δὲ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι βουλήσει καὶ δυνάμει αὐτοῦ παρήχθη. » Ὁμοιοτρόπως δὲ κατὰ πάντα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δημιουργοῦ τῶν ὅλων ὄντος καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ D Πνεύματος ὡς ἑνὸς δημιουργοῦ, τὸν μὲν Πατέρα προκαταρκτικὴν τῶν ὄντων αἰτίαν λέγομεν· πάντα γὰρ τὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται· δημιουργικὴν δὲ τὸν Υἱόν· τελειωτικὴν δὲ τὸ πανάγιον Πνεῦμα, καθά φησιν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον (90).

« Ἐννόησόν μοι τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν (91)

(89) Affinia l. II, c. 2.
(90) *De Spiritu sancto* c. 16.
(91) *Τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν.* Vox est Basilio adinventa, ac Patri accommodata, ad ejus actionem significandam, qua simpliciter auctor est, et ex nullo ducens originem, ἀρχὴ scilicet ἀναρχος, cum Filius et Spiritus sanctus ex eo habeant quod una cum ipso ἀρχὴ (*principium*) rerum creatarum, ac Filius etiam ἀρχὴ Spiritus, per quem ille a Patre procedit, ut loquuntur Græ-

Digitized by Google

τῶν γενομένων τὸν Πατέρα, τὴν δημιουργικὴν τ' ν Υἱὸν, τὴν τελειωτικὴν τὸ Πνεῦμα· ὥστε βουλήματι μὲν τοῦ Πατρὸς τὰ λειτουργικὰ πνεύματα ὑπάρχειν, ἐνεργείᾳ δὲ τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸ εἶναι παράγεσθαι· παρουσίᾳ δὲ τοῦ Πνεύματος τελειοῦσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν, « Εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· » τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς αἰνιττόμενος· « καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, » τὸν Υἱόν· « καὶ ἓν Πνεῦμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα. » Καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς φησὶν Ἰωάννης, « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν. » Δι' αὐτοῦ δὲ λέγει, οὐχ ὡς δι' ὀργάνου ἢ δούλου, ἢ τοιούτου τινὸς, ἀλλ' ὡς φυσικῆς καὶ ἐνυποστάτου δυνάμεως· ὥσπερ καὶ ὁ νοῦς ἡμῶν διὰ τῆς ἑαυτοῦ νοήσεως ἐνεργεῖ· εἰ καὶ οὐκ ἄξιον τοῦ λόγου τὸ ὑπόδειγμα. Πάντων γὰρ ὑπερέχει Θεός.

eorum quæ fiunt, Patrem; creatricem seu effectricem, Filium; perfectricem ac consummatricem, Spiritum sanctum: sic nimirum, ut Patris quidem voluntate sint administratorii Spiritus; Filii vero operatione producantur ac esse nanciscantur; Spiritus autem adventu ac præsentia perficiantur. Idcirco etiam aiebat beatus Paulus: *Unus Deus Pater, ex quo omnia*, Patris nempe personam subindicans: *et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*, Filium, *et unus Spiritus sanctus, in quo omnia*[71]. Joannes quoque Evangelista ait: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est*[72]. Per ipsum vero dicit, non tanquam per organum aut servum, seu rem aliquam ejusmodi, sed quasi per naturalem, et quæ vere exsistat, virtutem; sicut etiam mens nostra operatur per suam intellectionem; quanquam nec istud exempli satis sermoni congruum est. Deus siquidem rebus omnibus longe eminet.

Καὶ οἱ ἅγιοι δὲ πάντες τὸν αὐτὸν τρόπον φασὶ, Πάντα ὁ Πατὴρ ἐνεργεῖ δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Καὶ πάλιν, « Δι' αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. » Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον, « Ἡ ὁδὸς τῆς θεογνωσίας ἀπὸ τοῦ ἑνὸς Πνεύματος διὰ τοῦ ἑνὸς Υἱοῦ ἐπὶ τὸν ἕνα Πατέρα. » Καὶ πάλιν ἔν τινι κεφαλαίῳ, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, Ὅτι συνδοξαζόμενον Θεῷ τὸ Πνεῦμα δείκνυται, « Οὔτε χωρὶς Υἱοῦ ποιεῖ Πατὴρ, οὔτε Υἱὸς χωρὶς Πνεύματος. » Καὶ ἔτι πλατύτερον περὶ τούτων φησὶν ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν Γρηγόριον ἐπιστολῇ (92) περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, λέγων οὕτω· « Πᾶν ὅπερ ἂν εἰς ἡμᾶς ἐκ θείας δυνάμεως ἀγαθὸν φθάσῃ, τῆς πάντα ἐν πᾶσι ἐνεργούσης χάριτος ἐνέργειαν εἶναι φαμὲν, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι « Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. » Ζητοῦντες δὲ, εἰ ἐκ μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ τῶν ἀγαθῶν χορηγία ἀρχὴν λαβοῦσα οὕτω παραγίνεται τοῖς ἀξίοις, πάλιν ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὁδηγούμεθα εἰς τὸ τῆς χορηγίας τῶν ἀγαθῶν' τῶν διὰ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν ἐνεργουμένων ἀρχηγὸν καὶ αἴτιον τὸν μονογενῆ Θεὸν εἶναι πιστεύειν. Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ συνεστάναι παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς ἐδιδάχθημεν. Ὅταν τοίνυν καὶ πρὸς ἐκείνην ὑψωθῶμεν τὴν ἔννοιαν, πάλιν ὑπὸ τῆς θεοπνεύστου χειραγωγίας ἐναγόμενοι διδασκόμεθα ὅτι δι' ἐκείνης μὲν πάντα τῇ δυνάμει ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγεται· οὐ μὴν οὐδὲ ἐξ ἐκείνης ἀνάρχως (93)· ἀλλὰ τίς ἔστι δύναμις ἀγεννήτως καὶ ἀνάρχως ὑφεστῶσα, ἥτις ἐστὶν αἰτία τῆς ἁπάντων

Sed et reliqui sancti eodem modo docent, operari omnia Patrem per Filium in Spiritu sancto. Et rursus: *Per quem accessum habemus ad Deum et Patrem*[73]. Magnus quoque Basilius in iis quæ scripsit ad Amphilochium: *Via ad Dei cognitionem ac fidem ab uno Spiritu, per unum Filium, ad unum Patrem.* Ac rursus in quodam capite cujus hic titulus: *Spiritum una cum Deo glorificari ostenditur: nec sine Filio Pater operatur, nec Filius sine Spiritu.* Adhucque fusius de his disserens in epistola ad Gregorium fratrem, de differentia essentiæ et hypostasis, sic ait: *Omne bonum, quod ad nos ex divina virtute venit, ejus gratiæ operationem esse dicimus, quæ omnia in omnibus operatur, uti ait Apostolus:* « *Omnia autem operatur unus et idem Spiritus, dividens seorsim singulis prout vult*[74]. » *Quærendo autem: num ita dignis adsit bonorum suppeditatio, ut quæ ex solo Spiritu sancto sumat exordium, rursus Scriptura duce instituimur, ut suppeditationis eorum bonorum, quæ Spiritus in nobis operatur, auctorem et causam unigenitum Deum esse credamus. Per eum enim omnia facta esse, et in eo constare, discimus ex divina Scriptura*[75]. *Quando igitur et ad eum sublimes sensum evaserimus, divinæ rursus Scripturæ insinuatione docemur, per eam quidem virtutem produci omnia ex nihilo ut esse habeant; non tamen etiam ex illa absque principio: sed est virtus quædam ingenite et absque omni principio consistens, ipsius auctor et causa, qui omnium auctor ac causa sit. Filius enim ex Patre est, per quem omnia, cum quo una semper inseparabiliter eique conjunctus intelli-*

[71] I Cor. VIII, 5, [72] Joan. I, 3. [73] Rom. V, 2. [74] I Cor. XII, 6-11. [75] Joan. I, 3; Coloss. I, 17.

ei, ad hanc ipsam vim τοῦ προκαταρκτικοῦ αἰτίου (*causæ quasi originalis*) uni Patri asserendam: quam nec Latini Filio arrogant, cum et ex ipso procedere dicant; nempe unum cum Patre eum asserentes principium; ipsum tamen ex Patre principio, non ex se ac ἄναρχον principium. Ut tota verborum lis sit, nisi quantum recentiorum quorumdam propensius schismati studentium, ipsum hoc quod antiqui *per* dixerunt, ad temporalem quasi emanationem, et qua Spiritus fidelibus datur, restrinxerunt; cum in vera theologia, ipsa hæc temporalis emanatio æternam illam connotet; nec aliter Spiritus a Patre per Filium in creaturas quasi emanet ac diffundatur, quam quia per ipsum vere a Patre est, ac exsistentiam habet. Verum hæc alterius loci atque operæ.

(92) Epist. 43.

(93) *Οὐ μὴν οὐδὲ ἐξ ἐκείνης ἀνάρχως. Ne ab*

Digitized by Google

gitur Spiritus sanctus. Nemo enim Filium mente assequitur, quin ante ei affulserit illustrantis virtus Spiritus. Quin et alia plura ejus generis in ea epistola dicit. Sancti enim in omnibus hoc enituntur, ut indivisam essentiæ unitatem, unamque cum personarum distinctione ac ordine, Patris et Filii et Spiritus sancti ostendant potentiam.

A τῶν ὄντων αἰτίας. Ἐκ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, ᾧ πάντοτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀχωρίστως συνεπινοεῖται. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐν περινοίᾳ τοῦ Υἱοῦ γενέσθαι, μὴ προκαταυγασθέντα τῷ Πνεύματι. » Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα φησὶν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ. Οἱ γὰρ ἅγιοι διὰ πάντων βούλονται τὸ ἀχώριστον τῆς οὐσίας δηλοῦν, καὶ τὴν μίαν δύναμιν μετὰ τῆς τῶν προσώπων τάξεως, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Præterea, procedere Spiritum ex Patre per Filium, constanter asserunt, qui a prima ad septimam synodum magistri sanctique claruerunt. Ait namque magnus Athanasius : *Porro fieri non poterat ut in Trinitatis laude Spiritus sanctus assumeretur, nisi processionis modo ex Deo esset per Filium, non effectionis, velut creatura, ut loquuntur* : B nempe hæretici. Magnus quoque Basilius : *Quinam ergo fiat ut separentur, quæ inseparabilia sunt : Verbum ex Deo, ac Spiritus ex Deo per Filium ?* Sanctissimus vero Constantinopolitanus patriarcha Tarasius, coacta septima synodo, rectæ fidei formulam episcopis Orientalibus mittens : *Credimus*, inquit, *et in Spiritum sanctum, qui ex Patre per Filium procedit, et Deus et ipse noscitur.* Damascenus quoque : *Ipse itaque mens est, rationis abyssus, Verbi Pater, et per Verbum Spiritum explanantem producens.* Ac rursus : *Spiritus sanctus, occultæ Deitatis explanatoria vis, ex Patre per Filium procedit.*

Καὶ ἔτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγουσιν οἱ ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς ζ' συνόδου διαλάμψαντες. Ὁ μὲν γὰρ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, « Ἦν δὲ ἀδύνατον ἐν τῇ τῆς Τριάδος δόξῃ δοξάζεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ προοδικῶς ὂν ἐκ Θεοῦ δι' Υἱοῦ, ἀλλὰ ποιητικῶς B ὥσπερ ἡ κτίσις, ὡς λέγουσιν, » οἱ αἱρετικοὶ δηλονότι. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος (94), « Πῶς ἂν οὖν χωρίζοιτο τὰ ἀχώριστα, Λόγος ἐκ Θεοῦ καὶ Πνεῦμα ἐκ Θεοῦ δι' Υἱοῦ; » Ταράσιος δὲ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, τῆς ζ' συνόδου συγκροτουμένης, ἔκθεσιν τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐπιστέλλων τοῖς κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἐπισκόποις, « Πιστεύομεν, φησὶ, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ αὐτὸ Θεὸν εἶναι γνωριζόμενον. » Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς, « Αὐτὸς μὲν οὖν ἐστι νοῦς, Λόγου ἄβυσσος, Λόγου γεννήτωρ, καὶ διὰ Λόγου προβολεὺς (94') ἐκφαντορικοῦ Πνεύματος· » καὶ πάλιν· « Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου τῆς Θεότητος δύναμις, ἐκ τοῦ Πατρός ἐστι C δι' Υἱοῦ ἐκπορευομένη. »

Quod tamen et creatura per Filium, et per Filium Spiritus dicitur, quonam differant docet Gregorius Nyssenus, *Confutationum* lib. I : *Spiritus qui Patri conjungitur, eo quod increatus est, ab eo rursus sejungitur, quod Pater non est, sicut ille : illa quidem sine principio.* Nullo alio auctore, a quo auctore habeat esse. Sic enim solus Pater ἀναρχος et ἀναίτιος. Non placet quod reddit interpres : *Non tamen ne ex illa quidem, absque initio producantur.* Sensus plane est, quasi Pater *sine initio*, hoc est ab æterno, producat; Filius *cum initio*, hoc est in tempore; quæ doctrina hæretica est; producunt certe omnes personæ simul et semel, neque in initio temporis. Græcis vox ἀρχὴ ambigua est, ut et nobis *principium*; ideirco Greg. τὸ ἀναρχον distinguit, et ut negat originem ab D alio, a Filio removet, uti etiam hic Basilius, ut vero durationis initium et ὑπάρξεως perinde Filio tribuit, qui ipse Patri coæternus sit, nec *initium* unquam habuerit. Genuina certe unaque hæc ejus vocis significatio, nec video quo probato auctore alio trahi possit.

Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ κτίσις διὰ τοῦ Υἱοῦ λέγεται, καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Υἱοῦ, τίνα τὴν διάκρισιν ἔχει ὁ Νύσσης διδάσκει ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Ἀντιῤῥητικῶν· « Τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ κατὰ τὸ ἄκτιστον συναπτόμενον, πάλιν ἐκείνου τῷ μὴ Πατὴρ εἶναι, καθάπερ

(94) *Adv. Eunomium*, l. I.

(94') Διὰ Λόγου προβολεύς, et seq. ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐκπορευομένη. Videtur Damascenus quod ejus capitis titulus ipse præfert, accuratius cautiusque voluisse de Trinitate divinisque nominibus disserere, ἔτι περὶ Θείων ὀνομάτων ἀκριβέστερον. Palam enim hic ipsam ex Patre per Filium, aliorum more sanctorum, exponit exsistentiam; in quem sensum eum Calecas adducit, cum cap. 8 sic locutus sit, ut videatur ansam præbuisse his qui sentiunt solum dari a Filio Spiritum, ac manifestari, non item ab eo, seu a Patre per ipsum Ipsoque una vere τῆς ὑπάρξεως ejus principio profundi, ac produci. Δι' Υἱοῦ πεφανερῶσθαι καὶ μεταδίδοσθαι ἡμῖν ὁμολογοῦμεν. Id ibi unum Damascenus cur Filii Spiritus dicatur; quod per eum sit manifestatus, ac nobis impartiatur; quod ex illo Joannis probat : *Insufflavit, et dixit : Accipite Spiritum sanctum*, etc. Qui contentioni student recentiores Græci ac schisma fovent, lubentes ad Damascenum provocant, velut ad ejus regulam reliquorum sanctorum dicta componenda sint, cujus effati absurdum egregie demonstrat Joan. Vecens de injusta sui depositione, orat. 2, ipsumque Damascenum ad rectum aliorum sensum trahit, ut solum voluerit negare esse Filium causam primariam et quasi originalem, quam unam liquet esse Patrem; non quæ ex ipsa habeat ut sit una cum ea causa et auctor, ac per quam Pater Spiritum producat; quæ sit ipsa vis ejus propositionis διὰ, id est *per*, ut a Græcorum passim doctoribus in Trinitatis mysterio usurpata est; ea cautione, ne dicendo ἐκ, vel etiam αἴτιον, simpliciter vocando Filium, duo principia viderentur invehere; qui esset error ipse gravis, ac quem Maximus ipse Vecco laudatus ea orat. epistola sua ad Marinum a Latinis depellit, tametsi ex Patre Filioque procedere Spiritum in sua fidei professione ac diplomate pontificio scripsissent.

Digitized by Google

ἐκεῖνος διαχωρίζεται. Τῆς δὲ πρὸς τὸν Υἱὸν κατὰ τὸ ἄκτιστον συναφείας, καὶ ἐν τῷ τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως ἐκ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἔχειν, ἀφίσταται πάλιν τῷ ἰδιάζοντι, ἐν τῷ μήτε μονογενῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποστῆναι, καὶ ἐν τῷ δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ πεφηνέναι. Πάλιν δὲ τῆς κτίσεως διὰ τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσης, ὡς ἂν μὴ κοινότητά τινα πρὸς ταύτην ἔχειν νομισθῇ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ πεφηνέναι, ἐν τῷ ἀτρέπτῳ καὶ ἀναλλοιώτῳ (95) διακέκριται τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τῆς κτίσεως. » Καὶ γὰρ τὸ μὲν ἔστι Θεὸς ἀληθὴς ἐκ Θεοῦ ἀληθοῦς, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον, ἡ δὲ κτίσις τρεπτὴ καὶ ἀλλοιωτή· καὶ τὸ μὲν συντέτακται Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ ἀχώριστόν ἐστι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ὡς μία οὐσία. « Οὐ γὰρ ἔπρεπεν ἐλλείπειν ποτὲ ἢ Υἱὸν Πατρὶ, ἢ Πνεῦμα Υἱῷ, » κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον (96). Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπιστολῇ (97), « Ὁ τὸν Πατέρα δεξάμενος καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα συμπαρεδέξατο τῇ δυνάμει. » Καὶ οὐκ ἔστιν ἐπινοῆσαι τομὴν ἢ διαίρεσιν κατ' οὐδένα τρόπον, ὡς ἢ Υἱὸν χωρὶς Πνεύματος νοηθῆναι, ἢ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ διαζευχθῆναι. Ἡ δὲ κτίσις ἀπειράκις ἀπείρως ἐστὶν ὑφειμένη τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύματος. « Καὶ γὰρ τὰ ἔξω τοῦ Πνεύματος ὁμόδουλα ἡμῖν, » ὡς αὐτὸς ἐν τρίτῳ τῶν Ἀντιῤῥητικῶν (98) εἴρηκεν, « κἂν τὰ μάλιστα ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν ἀξιωμάτων ἄλλων ἄλλα προτετιμημένα τυγχάνῃ »

A *a necessitudine vero cum Filio, quod perinde increatus est, exque universorum Deo ut auctore exsistentiam habet, distinguitur rursus, eo, quod illi proprium est; quod neque tanquam Unigenitus a Patre productus est, et quod per ipsum eluxit Filium. Rursus vero a creatura quæ per Unigenitum condita est, ne ullam cum ea Spiritus sanctus communionem habere intelligatur, ex eo quod ex Patre per Filium eluxit, in eo a creatura Spiritus discretus est, quod immutabilis et ab omni variatione ac labe immunis est.* Etenim Spiritus verus Deus ex vero Deo est, immutabilis ac invariabilis; creatura vero, mutabilis motuque deterente variabilis. Ac quidem Spiritus eodem ordine est ac Pater et Filius, ac ab utroque, velut una essentia, inseparabilis est: *Non enim decebat, ut vel Filius unquam Patri deesset, vel Spiritu Filius careret*, ut auctor est Gregorius Theologus. Magnus item Basilius, in epistola ad fratrem: *Qui Patrem suscepit, is una Filium et Spiritum virtute suscepit.* Nec ullam ullo modo sectionem intelligere licet aut divisionem, ut vel Filium sine Spiritu concipiamus, vel Spiritum a Filio disjungamus. At creatura infinities infinite inferior est quam pro Spiritus essentia: *Etenim quæ a Spiritu extranea sunt, eadem nobiscum servitute tenentur*, quemadmodum idem ipse dixit in tertio *Confutationum* libro: *Quanquam maxime dignitatum præstantia, alia aliis præcellere videantur.*

B

Καὶ ὁ θεῖος Ἐπιφάνιος κατὰ Σεκουνδιανῶν γράφων (99), « Τὰ μετὰ τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα, » φησὶ, « καλῶς ἐκτισμένα, καὶ εἰς σύστασιν ὑπ' αὐτοῦ ἀφθόνως εὖ προελθυθότα. » Καὶ τὸ μὲν ἅγιον Πνεῦμα οὐδενὸς μετέχει, οὐδὲ ἁγιάζεται, οὐδὲ τελειοῦται· περὶ αὐτοῦ γὰρ εἴρηται Γρηγορίῳ τῷ θεολόγῳ (1), « Ἦν οὖν ἀεὶ μεταληπτὸν, οὐ μεταληπτικόν· τελειοῦν, οὐ τελειούμενον· » καὶ ὁ Δαμα-

C Divinus quoque Epiphanius adversus Secundianos scribens: *Quæ sunt*, inquit, *post Patrem et Filium et Spiritum sanctum, rite creata sunt, ab ipsoque citra invidiam ut consisterent essentque in rerum natura, præclare processerunt.* Ac quidem Spiritus sanctus nullius particeps est, neque sanctificatur aut perficitur. De eo enim dictum est Gregorio Theologo: *Erat igitur semper participa-*

(95) *Ἐν τῷ ἀτρέπτῳ καὶ ἀναλλοιώτῳ.* Adjecta hic codici nota, qua rem momenti Græci indicare solent, et quasi digito monstrare; ac si dicant, ὁρᾷς, *ride*, quod quandoque totidem litteris ascriptum. Sic vero observatum puto, quod una hæc Nysseni auctoritas, jugulet, quidquid afferri potest contra Spiritus exsistentiam a Patre per Filium; cum in ea nullum Gregorius ejus a creaturis discrimen agnoscat, sed unum hoc duntaxat, quod Spiritus substantia æterna est ac immutabilis, nec alia a Patris Filiique substantia; creaturam vero mutabilis, etc. Ut ergo creatura vere ex Deo est per Filium, sic et Spiritus, et non solum quoad manifestationem vel impartitionem. Hocque unum contendunt Latini. Unum hoc male habet, quod illa Nysseni auctoritas in illo *Antirrheticon* non occurrit. Fuisset certe locus a p. 57, ubi is doctrinam Spiritus discutere incipit; ac præsertim ad illa Eunomii verba: Γενόμενον παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ διὰ τοῦ Μονογενοῦς καὶ τοῦτο· *Factus a solo Deo per Unigenitum et hic;* ad quæ verba semel et iterum allata et confutata, hanc Nyssenus sic catholicam sanamque expositionem distinctionemque adhibuerit, ut non solum destruere videretur Eunomii blasphemias, sed etiam quæ pietatis sunt exstruere. Num et hic plagiariæ aliquid manus, quod alienum a gentis genio, seu magis ab eorum qui in illa contentioni student ac schismati? Sic injecti quaterni deprehensi in VI synodo, detractæ periodi ex Adriani Epistola in VII; aliique alia referunt, docuissetque inter alios Georgius Metochita, t. III *Græciæ Orth.*, si eam, et in ea doctus Allatius a me acceptos ejus quinque libros, traditionis processionis Spiritus a Patre et Filio, seu per Filium, juris publici fecisset. Certe interpres, vir eruditus, locis plurimis videri aliquid deesse in his Nysseni *Antirrheticis* observat, ac margini ascribit, in quæ inquirere non vacat. Nec aliter putem de Basilii libro de Spiritu sancto ad Amphilochium, ex quo Calecas quandoque citat, quæ fatiganti oculos in eo non occurrunt: quamvis nihil forte mala fide illi demptum fuerit, sed ut fere accidit in lucubrationibus non admodum adstrictis, inque multa capita distributis. Basilii, Greg. Nysseni, aliorumque vitiatos codices, certis etiam exstantibus plagii notis, ostendunt Græci auctores in *Græcia Orthodoxa* Leoni Allatio viro docto producti.

(96) Orat. 44.

(97) Epist. 43.

(98) Libr. III *contra Eunomium*.

(99) Hær. 52, p. 209.

(1) Orat. 44.

Digitized by Google

bilis, non particeps; perficiens, non qui ipse perficiatur. Damascenus item : *Omnia implens essentia, omnia continens; mundum quantum ad essentiam implens, interim ipse major quam ut mundus vim illius ac potentiam capiat.* Creatura vero et particeps est, et sanctificatur et perficitur Spiritus sancti operatione. Ait enim de eo rursus divinus Basilius: *Spiritus sanctus ex Deo exsistens, fons est bonitatis, vis vitam præbens, gratia perficiens, per quem homo adoptionem filiorum recipit, et quod mortale est, immortalitatem, Patri Filioque per omnia conjunctus.*

Sancti enim, uti dicebamus, quemadmodum Filium Patri consubstantialem ac counitum, ab eoque inseparabilem, de Deo tractantes tradunt; sic quoque Spiritum Filio Patrique conjungunt atque uniunt, ut Deum verum, uniusque ac ejusdem essentiæ, servato ordine quem inter se Pater Filiusque habent. Idcirco quandoque quidem magnus Athanasius, velut in libello ad Serapionem, ita scribit : *Cum talem ordinem ac naturam Spiritus ad Filium habeat, qualem Filius habet ad Patrem; quomodo, qui Spiritum creaturam vocat, non hoc ipsum necessario etiam de Filio sentiet?* In tomo quoque ad Antiochenos : *Devovendi vero etiam qui Spiritum sanctum creaturam esse dicunt, atque a Christi substantia divisum.* Quandoque vero magnus Basilius, ut quibus ad Amphilochium scribit : *Sicut se habet Filius ad Patrem, sic se habet ad Filium Spiritus, juxta traditum in baptismo sermonis ordinem. Quod si Spiritus Filio copulatus est, atque Filius Patri, utique etiam Spiritus Patri copulatus est.* Omninoque sancti, dum loquuntur de Patre et Filio et Spiritu sancto, qui unus ac verus Deus est, studentque trium personarum indivisam communionem recto sensu exponere ac prædicare, quod una essentia sit, ac inter se personarum ordo, ejuscemodi verbis contexunt quam de Deo tradunt doctrinam.

Quod autem Trinitas unus Deus sit, Patremque et Filium et Spiritum personas esse vere exsistentes et perfectas; ac quamlibet verum Deum esse, tum nos Vetus Scriptura docet, tum Nova, quam vobis datam dicebam ex revelatione divina. Hanc vero omni diligentia assectati viri sancti, quæ in superioribus exposita nobis sunt, theologica ediderunt. Ut igitur nos etiam divinæ Trinitatis mysterium ex divina Scriptura ipsis ejus verbis diserte expositum ac prædicatum intelligamus, pauca quædam de Filii generatione et Spiritus processione explicabimus, quæ ex Dei doctrina, eorumque qui ex revelatione fidem acceperunt, velut oracula quædam ac divina responsa, colligemus.

(2) Libr. 1. c. 8; Greg. Orat. 37.
(3) Ad Amphil. etsi non occurrit.
(4) Epist. 1, t. 2. Etsi non sunt omnia verba. Citat Georg. Metoch. t. 1 *Gr. Orth.* p. 984
(5) Cap. 17.
(6) *Τὴν ἐν τῷ βαπτισμῷ.* Sermonis ordo, ipse baptismi ritus; in quo tamen ipsa vox σύνταξις vim habet, qua significetur sic nominari divinas personas, ut aliæ aliis connectantur, unoque ac pari ordine, quasi ejusdem classis parisque dignitatis connumerentur; quarum una sit auctoritas ac nomen in eo mysterio, quod omnium janua est, et Christianæ fidei velut tessera; rumpantur licet, quorum colligat, velut pridem Samosatens., Arian., etc., ad tantam lucem ab uno Jesu mundo inferendam, mentis oculus.

A σκηνὴς (2), « Πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν, πάντα συνέχον· πληρωτικὸν κόσμου κατὰ τὴν οὐσίαν· ἀχώρητον κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν· » ἡ δὲ κτίσις καὶ μετέχει καὶ ἁγιάζεται καὶ τελειοῦται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ πάλιν ὁ θεῖος εἴρηκεν Βασίλειος (3)· « Πνεῦμα ἅγιον, ἐκ Θεοῦ ὑπάρχον, πηγὴ ἁγαθότητος, δύναμις ζωῆς παρεκτική. χάρις τελειοποιὸς, δι' οὗ υἱοθετεῖται ἄνθρωπος, καὶ ἀθανατίζεται τὸ θνητὸν, συνημμένον Πατρὶ καὶ Υἱῷ κατὰ πάντα. »

Οἱ γὰρ ἅγιοι, καθάπερ εἴπομεν, ὥσπερ τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ ἡνωμένον καὶ ἀχώριστον θεολογοῦσιν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ συνάπτουσι καὶ ἑνοῦσιν ὡς Θεὸν ἀληθῆ καὶ B τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς οὐσίας, μετὰ τῆς πρὸς ἄλληλα τάξεως τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Διὸ ποτὲ μὲν ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὡς ἐν τῷ πρὸς Σεραπίωνα, γράφει (4), « Τοιαύτην τάξιν καὶ φύσιν ἔχοντος τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Υἱὸν, οἷαν ὁ Υἱὸς ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, πῶς ὁ κτίσμα τοῦτο λέγων οὐ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐξ ἀνάγκης φρονήσει; καὶ ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς τόμῳ, « Δεῖ δὲ ἀναθεματίζειν καὶ τοὺς λέγοντας κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ διῃρημένον ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Χριστοῦ· » ποτὲ δὲ ὁ μέγας Βασίλειος, ὡς ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον (5), « Ὡς τοίνυν ἔχει ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτως πρὸς τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα, κατὰ τὴν ἐν τῷ βαπτισμῷ (6) παραδεδομένην τοῦ λόγου σύνταξιν. Εἰ δὲ τὸ C Πνεῦμα τῷ Υἱῷ συντέτακται, ὁ δὲ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ δηλονότι. » Καὶ ὅλως περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἑνὸς καὶ ἀληθοῦς Θεοῦ, οἱ ἅγιοι λέγοντες, καὶ τὸ ἀχώριστον τῶν τριῶν προσώπων ἐθέλοντες ὀρθῶς καὶ φρονεῖν καὶ κηρύττειν, διὰ τὴν μίαν οὐσίαν καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν προσώπων τάξιν αὐτῶν, διὰ τῶν τοιούτων τὴν ἑαυτῶν ὑφαίνουσι θεολογίαν.

Περὶ δὲ τοῦ ὅτι ὁ εἷς Θεὸς ἡ Τριάς, καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα πρόσωπά εἰσιν ὑφεστῶτα καὶ τέλεια· καὶ ἕκαστον τούτων ἀληθής ἐστι Θεὸς, καὶ ἡ θεία Γραφὴ διδάσκει, ἥ τε Παλαιὰ καὶ ἡ Νέα, ἣν παρὰ Θεοῦ ἐλέγομεν δι' ἀποκαλύψεως ἡμῖν δεδόσθαι· ᾗ καὶ ἅγιοι κατακολουθήσαντες ἀκριβῶς, τὰ προεκτεθέντα ἐθεολόγησαν. Ἵν' οὖν ἡμεῖς τὸ τῆς Τριάδος D μυστήριον ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς διαρρήδην αὐταῖς λέξεσι διδασκόμενόν τε καὶ κηρυττόμενον θεωρῶμεν, ὀλίγ' ἅττα περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκθησόμεθα, ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας καὶ τῶν ἐξ ἀποκαλύψεως τὴν πίστιν δεξαμένων ὥσπερ τινὰς χρησμοὺς αὐτὰ συλλέγοντες.

Digitized by Google

Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Πατρὸς οὐδεὶς ἀμφέβαλε τῶν αἱρετικῶν μὴ εἶναι ἀληθῆ Θεὸν προαιώνιον· οὔτε μὴν οἱ ἄπιστοι, εἰ καὶ μὴ Πατέρα λέγουσι τοῦτον Υἱοῦ, μηδὲ προβολέα Πνεύματος ἁγίου. Ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν ὡδ' ὅλως οὔτε Υἱὸν οὔτε Πνεῦμα ὁμολογοῦσιν, ὥσπερ οἱ Ἰουδαῖοι· οἱ δὲ ὁμολογοῦσι, ἀλλ' οὐ κατὰ τὰς θείας Γραφάς· ἐναντιοῦνται δὲ μᾶλλον αὐταῖς· λέγομεν ἤδη.

Λέγεται τοίνυν ἐν τοῖς Ψαλμοῖς τοῦ Θείου Δαβὶδ « Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· » καὶ, « Αὐτὸς ἐπικαλέσεταί με· Πατήρ μου εἶ σύ. » Ἅπερ οἱ Ἰουδαῖοι βουλόμενοι διαστρέφειν, λέγουσιν ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Δαβὶδ ἀναφέρονται. Ἀλλ' ἐφεξῆς ἐλέγχονται. Λέγει γάρ, « Δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Δῆλον δὲ ὅτι ἡ ἐκείνου βασιλεία μικρῷ μέρει περιελαμβάνετο. Εἰ δὲ καὶ τῷ Σολομῶντι φασὶν ἁρμόζειν τὸ, « Αὐτὸς ἐπικαλέσεταί με, Πατήρ μου εἶ σύ· ἀλλὰ πρόσκειται, « Καὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ τῷ Σολομῶντι οὐκ ἐπεγένοντο. Ὅθεν ἔστι νοεῖν ὡς ἐπεί τινα τῶν προειρημένων ῥημάτων τῷ Δαβὶδ καὶ τῷ Σολομῶντι ἁρμόζειν δύνανται, τινὰ δὲ οὐδαμῶς εἰς μὲν τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Σολομῶντα ταῦτα λέγεσθαι, κατὰ τὸ ἦθος τῆς Γραφῆς, ἀλλ' εἰς ἑτέρου τύπον, ἐν ᾧ πάντα πεπλήρωται.

Πάλιν ὁ Σολομὼν ἐν Παροιμίαις, « Τί τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τί τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ; » Ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ· « Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός. » Καὶ πάλιν, « Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, « Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ. »

Ἐπεὶ δὲ ἡ Γραφὴ τὸ τῆς πατρότητος καὶ γεννήσεως καὶ τὸ πατρὸς ὄνομα καὶ υἱοῦ πολλάκις ἐπὶ τῶν πραγμάτων λέγει, ὡς φησιν ὁ Ἰώβ, « Τίς ἐστι τοῦ ὑετοῦ πατήρ, ἢ τίς ἐγέννησε τὰς σταγόνας τῆς δρόσου; Ἐκ τίνος δὲ γαστρὸς πάγος ἐξεπορεύθη, καὶ κρύσταλλον ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ τίς ἐγέννησε; » διὰ ταῦτα διαστέλλουσα αὐτὸν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, τὸν Υἱὸν γεννητὸν ὀνομάζουσα, φησὶ τοῦτον εἶναι καὶ Θεόν· ἵν' οὕτως ὑπεροχὴν ἔχων φαίνηται πρὸς τὰ κτίσματα. Καὶ γάρ φησιν, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Ὅτι δὲ Λόγον τὸν Υἱὸν λέγει, μετ' ὀλίγον προστίθησι, « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. » Καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας φησὶ, « Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, Υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, Θεὸς, Ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἄρχων εἰρήνης, Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. »

Εἰ δὲ καὶ περὶ ἄλλων φησὶν ἡ Γραφὴ, « Υἱοὺς

A De Patre quidem nullus hæreticorum in dubium vocavit esse verum Deum sæculis omnibus anteriorem : ac ne infideles quidem, tametsi eum Filii Patrem non dicunt, nec qui produxerit Spiritum sanctum. Quando vero alii neque prorsus Filium neque Spiritum confitentur, velut Judæi ; alii vero confitentur, sed non ut Scripturis consentaneum est, sed magis ipsis adversantur, statim dicemus.

Dicitur itaque in divini Davidis Psalmis : *Ego hodie genui te* [76] ; et : *Ipse invocabit me : Pater meus es tu* [77]. Judæi cavillantes, et ut hæc evertant, aiunt ; tanquam ex Dei persona ad Davidem referri. Sed arguuntur ex sequentibus ; ait enim : *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.* Liquet autem Davidis regnum exiguo limite fuisse comprehensum. Sin autem Salomoni convenire dicant, quod ita dictum est : *Ipse invocabit me, Pater meus es tu.* Atqui sequitur, *Et ponam in sæculum sæculi semen ejus.* Hæc autem Salomoni non contigere. Proinde datur intelligi, cum quædam horum verborum aptari possint Davidi et Salomoni ; alia vero nullo modo possint ; dicta quidem esse, ut moris est Scripturæ, de Davide et Salomone ; sed ut alterius figura erant, in quo omnia fuerunt adimpleta.

Rursus ait Salomon in Proverbiis : *Quod est nomen ejus, et quod nomen Filii ejus* [78] ? In Evangelio autem : *Nemo novit Filium, nisi Pater ; neque Patrem quis novit, nisi Filius* [79]. Ac rursus : *Initium Evangelii Jesu Christi Filii Dei* [80]. Item apostolus Paulus : *Multifarium multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis, novissimis diebus istis locutus est nobis in Filio* [81].

Quod vero Scriptura paternitatis nomen et generationis, Patrisque et Filii, haud raro de rebus creatis dicat, ut est illud Job : *Qui est pluviæ pater ; aut quis genuit stillas roris ? Ex cujus vero utero gelu processit ; aut gelu in cælo quis genuit* [82] ? Idcirco distinguens a creatis, Filium genitum vocans, ait esse et Deum ; ut præ creatis ejus excellentia monstretur. Ait enim : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* [83]. Quod autem Verbum Filium dicat, paucis interjectis addit : *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis ; et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* [84]. Isaias quoque propheta ait : *Puer natus est nobis, et Filius datus est nobis ; cujus principatus factus est super humerum ejus ; et vocabitur nomen ejus Magni consilii Angelus, Deus, fortis, potens, princeps pacis, Pater futuri sæculi* [85].

Sin autem etiam de aliis ait Scriptura : *Filios*

[76] Psal. II, 7. [77] Psal. LXXXVIII, 27. [78] Prov. XXX, 4. [79] Matth. XI, 27. [80] Marc. I, 1. [81] Hebr. I, 1. [82] Job XXXVIII, 28. [83] Joan. I, 1. [84] ibid. 14. [85] Isa. IX, 6.

Digitized by Google

genui et exaltavi; ipsi vero spreverunt me [87]. Vel ut est illud : *Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes* [87]; nullum tamen aliorum dixit esse Unigenitum Filium Dei; nec de ullo alio dictum est, *Habitare in eo plenitudinem divinitatis* [88], quod de isto dicit Scriptura. Præterea vero ait de seipso Filius : *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt* [89]. Et, *Omnia quæ habet Pater, mea sunt* [90]. Et : *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum* [91]. Ait vero etiam Apostolus : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo* [92].

Cæterum Scripturæ testimonia tertium Patri ac Filio Spiritum connumerant. Ait enim Christus : *Euntes in mundum universum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* [93]. Evangelista quoque Joannes : *Tres sunt qui testimonium dant, Pater, Verbum et Spiritus sanctus.* Ac rursus, *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me* [94].

Quod autem sit verus Deus, inde liquet, quod adoratio et cultus seu servitus (λατρεία) soli Deo debeatur. Ait enim Vetus Scriptura : *Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies* [95]. Atqui sancti etiam serviunt Spiritui sancto. Ait enim Apostolus : *Nos sumus circumcisio, qui Spiritui Dei servimus* [97]. Præterea, sanctificare homines, ejus proprium opus est, qui vere ac proprie Deus est. Dicit enim Deus in Veteri Testamento. *Ego Deus qui sanctifico vos* [98]. Atqui etiam Spiritus sanctus sanctificat. Ait enim divus Paulus : *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri* [99]. Similiter Dei opus proprium est et vivificare. Porro dicitur in Evangelio : *Spiritus est, qui vivificat* [1]. Et Apostolus : *Si Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis* [2]. Ac rursus ait Dominus :

A ἐγέννησα καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν, ἢ ὡς τὸ, « Ἐγὼ εἶπα, Θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· » ἀλλ' οὐδένα τῶν ἄλλων λέγει εἶναι μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἐῤῥέθη περί τινος, ὅτι « ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος, » ὅ περὶ τούτου φησὶν ἡ Γραφή. Ἔτι δέ φησι καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς, « Πάντα τὰ ἐμὰ σά, καὶ τὰ σὰ ἐμά· καὶ « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστι. » Καὶ, « Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. » Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος, « Ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. »

Ἀλλὰ μὴν τὰ ῥητὰ τῆς Γραφῆς τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τρίτον τῇ τάξει συναριθμοῦσι τὸ Πνεῦμα. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστὸς, « Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον B ἅπαντα, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, « Τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, ὁ Πατὴρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Καὶ πάλιν, « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. »

Ὅτι δέ ἐστι Θεὸς ἀληθὴς, δῆλον, ὅτι ἡ μὲν προσκύνησις καὶ ἡ λατρεία μόνῳ τῷ Θεῷ ὀφείλεται. Φησὶ γὰρ ἡ Παλαιὰ Γραφὴ, « Κύριον τὸν Θεόν σου φοβηθήσῃ (7), καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις· » λατρεύουσι δὲ οἱ ἅγιοι τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος, « Ἡμεῖς ἐσμεν ἡ περιτομὴ, οἱ Πνεύματι Θεοῦ (8) λατρεύομεν. » Πάλιν τὸ τοὺς ἀνθρώπους ἁγιάζειν ἔργον ἴδιόν ἐστι κυρίως τοῦ Θεοῦ. C Λέγει γὰρ ὁ Θεὸς ἐν τῇ Παλαιᾷ, « Ἐγὼ Θεὸς ὁ ἁγιάζων ὑμᾶς. » Ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἁγιάζει. Φησὶ γὰρ ὁ Θεῖος Παῦλος, « Ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Ὡσαύτως ἔργον Θεοῦ ἴδιον καὶ τὸ ζωοποιεῖν. Λέγεται δὲ ἐν Εὐαγγελίῳ, « Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν. » Καὶ ὁ Ἀπόστολος, « Εἰ Πνεύματι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς (9)

[87] Isa. I, 1. [87] Psal. LXXXI, 6. [88] Coloss. II, 9. [89] Joan. XVII, 10. [90] Joan. XVI, 15. [91] Joan. XVII, 3. [92] Philipp. II, 6. [93] Matth. XXVIII, 19. [94] Joan. V, 7. [95] Joan. XV, 26. [96] Deut. VI, 13. [97] Philipp. III, 3. [98] Levit. XX, 20. [99] I Cor. VI, 11. [1] Joan. VI, 63. [2] Rom. VIII, 13.

(7) *Κύριον τὸν Θεόν σου φοβηθήσῃ.* Alex. antiquus codex, προσκυνήσεις, habet, uti etiam est Matth. IV, ubi Dominus eum ipsum locum diabolo tentanti opponit. Vox Hebr. תִּירָא est quidem ipsa *timebis*; quod eam reddunt reliqui; sed qui timor reverentiæ sit ac pietatis; ut idem pene sonet, quod vox εὐλάβεια et εὐλαβεῖσθαι Græcis; rite que exposuerit Matthæus, seu ejus interpr. voce προσκυνήσεις, quod sic procumbendo reverentiam Deo exhibeamus, supremumque Dominum agnoscendo timeamus, ac nos illi submittamus.

(8) *Οἱ Πνεύματι Θεοῦ.* Græc. vulg. Πνεύματι Θεῷ, redditque Vulg. : *Qui spiritu servimus Deo;* nempe spiritu nostro, juxta illud Joan. IV, 23 : Προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· *Adorabunt Patrem in spiritu et veritate;* mente scilicet, veroque et spirituali cultu. Posset æque reddi : *Qui Spiritui Deo servimus,* uti intellexit Calecas, *Spiritui Dei;* quam ipsam lectionem D habet cod. Alexandr. Οἱ Πνεύματι Θεοῦ. Syriaca Arab. Æth. *Spiritu Deum colimus.* Chrysost. item et Theodoret. qui et genuinus Apostoli sensus, opponentis cultum Dei in spiritu circumcisionem carnali.

(9) *Εἰ Πνεύματι τὰ ἔργα τῆς σαρκός.* Videtur etiam Vulg. legisse, ἔργα, cum *facta* reddit. Vulgata Græca, τὰς πράξεις, *actus,* sive *actiones;* sicque etiam Chrysostomus et Theodoret., etsi non ita solet Apostolus vocare, cum illi de carne sermo est, ejusque affectibus (Galat. V, 19) : Φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός· *Manifesta sunt opera carnis.* Ac certe vix carnis πράξεις dicantur, quibus præsertim non obsequitur rationi, sed quod illi proprium est, facit. Locus hic ac superior magis spectant ad spiritum ipsum humanum. Porro imitatus Calecas Athan. epist. I *ad Serap.* de Spiritu sancto, in qua ille sic ἐπιχειρηματικός est, probanda divinitate Spiritus.

Digitized by Google

ἐνεκρώσατε, ζήσεσθε. » Καὶ πάλιν φησὶν ὁ Κύριος, « Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. » Τὸ δὲ ζωοποιεῖν ἐν τῷ θείῳ Πνεύματί ἐστιν. Ὁ γὰρ Ἀπόστολος γράφει, Εἰ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν (κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δηλονότι) κατοικεῖ ἐν ἡμῖν, ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ ἡμῶν σώματα διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος (10) αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν. »

A *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat* [3]. Vivificare autem in divino Spiritu est. Scribit namque Apostolus : *Si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum Christum a mortuis* (qua scilicet homo erat), *habitat in nobis ; qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora nostra, per inhabitantem Spiritum suum in nobis* [4].

Ὡσαύτως τὸ ταῖς τῶν ἁγίων διανοίαις ἐνοικεῖν ἴδιόν ἐστι τοῦ Θεοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος, « Ὑμεῖς ἐστε ναὸς Θεοῦ ζῶντος, ὥσπερ φησὶν ὁ Κύριος· « Ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς. » Αὐτὸ δὲ τοῦτο τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ὁ Ἀπόστολος ἀπονέμει. Φησὶ γάρ, « Οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν ; » Πάλιν φησὶν ὁ Ἀπόστολος, « Τὸ δὲ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. » Τὸ δὲ καταλαμβάνειν πάντα τοῦ Θεοῦ οὐδενός ἐστι κτίσματος· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος, « Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὔτε τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός. » Καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγεται, « Τὸ μυστήριόν μου ἐμοί. »

Pari modo inhabitare in sanctorum mentibus, Dei proprium est. Ait enim Apostolus : *Vos estis templum Dei viventis, quemadmodum ait Dominus : Quoniam inhabitabo in eis* [5]. Idipsum vero Apostolus Spiritui sancto tribuit ; ait enim : *Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis* [6] ? Rursusque ait Apostolus : *Spiritus autem omnia* B *scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est ? ita et quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei* [7]. Comprehendere autem omnia quæ Dei sunt, nulli creaturæ competit. Ait enim Dominus : *Nemo novit Filium, nisi Pater : neque Patrem quis novit, nisi Filius* [8]. In Isaia quoque, velut ex persona Dei, dicitur : *Secretum meum mihi* [9].

Πάλιν ἴδιον τοῦ Θεοῦ ἔργον δείκνυται ἐν ταῖς εὐχαῖς ἡ τῶν μυστηρίων ἀποκάλυψις. Λέγεται δὲ τῷ Δανιὴλ, « Ἔστι Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἀποκαλύπτων μυστήρια. » Τοῦτο δὲ ἔργον δείκνυται τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος, « Ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ C ἁγίου. » Καὶ πάλιν, « Τὸ δὲ Πνεῦμα λέγει μυστήρια. » Ἔτι ἐν ταῖς Πράξεσι λέγεται, « Ἀνανία, διατί ἐπείρασεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαί σε τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ; » Καὶ μετ' ὀλίγα, « Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. » Θεὸς οὖν ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Rursus, proprium Dei opus monstratur, inter preces revelare mysteria. Dicitur enim Danieli : *Est Deus in cœlo revelans mysteria* [11]. Hoc autem opus probatur Spiritus sancti. Ait enim Apostolus : *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum sanctum* [12]. Ac iterum : *Spiritus autem loquitur mysteria* [13]. Præterea in Actibus dicitur : *Anania ! cur tentavit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto* [14] ? Paucisque interjectis, *Non es mentitus hominibus, sed Deo* [15]. Igitur Deus est Spiritus sanctus.

Καὶ μακρὸν ἂν εἴη ζητοῦντα μαρτυρίας προτιθέναι περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὅτι ἑκάτερον αὐτῶν πρόσωπόν ἐστιν ὑφεστὼς, καὶ ἀληθὴς καὶ τέλειος Θεός. Καὶ ἐπεὶ εἰς ἓν αἴτιον ἀναφέρονται τὸν Πατέρα, ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἀχρόνως ἔχοντα, ἔκτε τοῦ ὄντος, ὄν ἐστι καὶ ὑφεστώς· δῆλον ὡς καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς πρόσωπον ὃν ἐστι καὶ ὑφεστώς· καὶ τέλειον, ὃ παρὰ πάντων ὁμολογεῖται. Καὶ εἰ ὁ Θεός ἐστι Θεὸς ἀληθὴς καὶ τέλειος· καὶ λογικὸς καὶ D ζῶν· ταῦτα δέ ἐστιν ἐξ αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ Θεῷ συμβεβηκὸς οὐκ ἔστι· δῆλον ὡς καὶ ταῦτα, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀνυπόστατά εἰσιν. Ἑκάτερον γὰρ δι' ἑτέρου δείκνυται. Καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ Θεὸς τρία πρόσωπα καὶ μία οὐσία καὶ ἓν πρᾶγμα, ὡς αἱ περὶ τούτου διδασκαλίαι τῆς Θείας Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων

Longioris porro operæ sit, quærendo testimonia proferre ; quibus Filii ac Spiritus Deitas comprobetur ; quod nempe amborum persona vere exsistens sit : ac uterque verus perfectusque Deus sint. Quodque in unum auctorem (Patrem scilicet) referantur, ex quo sine tempore esse habent ; exque eo quod est, sit quod est ac vere exsistens est ; manifestum est, etiam Patris personam id esse quod est, ac vere exsistens et perfectum est : quod omnibus in confesso est. Cumque adeo Deus, Deus verus sit et perfectus, et ratione vitaque præditus ; hæc autem ex Deo sint (ambæ scilicet personæ), nec in Deo ullum sit accidens ; manifestum est, hæc etiam (Filium nimirum et Spiritum) vere exsistentia esse ac subsistere : utrumvis enim altero

[3] Joan. v, 21. [4] Rom. VIII, 11. [5] II Cor. VI, 16. [6] Levit. XXVI, 12. [7] Rom. VIII, 9. [8] I Cor. II, 10. [9] Matth. XI, 27. [10] Isa. XXIV, 16. [11] Dan. II, 28. [12] I Cor. II, 10. [13] I Cor. XIV, 2. [14] Act. V, 3. [15] Ibid. 4.

(10) *Διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος.* Vulg. διὰ τὸ ἐνοικοῦν, ipsaque Latina, *propter inhabitantem*, ut et Chrysostomus et Theodoret. At codex Alex. διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος, uti Calecas : *Per inhabitantem*, perindeque Syr. et Æthiop., quæ et lectio videtur præferenda.

Digitized by Google

comprobatur. Sicque adeo Deus tres personæ est unaque essentia ac una res, ut plane divinæ Scripturæ, ac quas sancti expositiones adhibent, palam declarant. Utriusque enim Testamenti paginæ, sanctorumque in ipsa commentationes, eam in rem testimoniis longe exuberant.

A διαγορεύουσι. Τῶν γὰρ μαρτυριῶν ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Νέα καὶ αἱ τῶν ἁγίων εἰς αὐτὴν ἐξηγήσεις πεπλήρωνται

Ex his vero aliud plane nihil discimus, quam quæ sæpius dicta sunt : nempe, unum Deum esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum ; nec in ullo alio distingui, quam quod aliud est Pater, aliud Filius, aliud Spiritus. Hæc enim sancti divinarum personarum proprietates hypostaticas vocarunt. Nec sola ratione distinguuntur. Nam eorum quodlibet vere est ac subsistit ; non tamen re, quæ sit alia præter essentiam. Una enim trium essentia est, dictaque est persona, *commune cum eo quod proprium est*. Quapropter relativis (ut sic dicam) nominibus realiter distinguuntur, penes relationes quæ in personis vere exsistentibus intelliguntur ; iis scilicet quæ sunt ex auctore, et quæ ipsa auctor exsistit. Quanquam in nobis etiam, exempli causa, cum quis Petrum et Jonam dixerit, utroque hoc nomine hominem significavit. Quique adeo Petrum ex Jona dixit, eumdem rursus hominem etiam filium, Jona patre natum designavit ; nec vero, cum horum utrumque hominem absolute dixit, alium nominavit, atque alium cum relationem habentibus nominibus significavit. Hæc enim una nominum diversitas est, quod absolutis quidem, hominum essentiam velut per se ac absolutam significavit ; relationem vero habentibus, eamdem rursus sic se habentem ; ita nimirum ut hoc pater sit, illud filius, uti etiam in superioribus dictum est, cum de iis loqueremur ; sin autem in quibus dividua materia est ac esse in actu distinctum, tum absolutis nominibus eorum essentiam, tum relationem habentibus eamdem ipsam sic se habentem ac tali modo, significamus ; nec propterea Petrus, qua homo est, diversus a Jona est, aut sola ratione ab eo distinguitur (liquet enim proprietatibus, Petrum alium esse, atque alium Jonam), quomodo in deitate, in qua unum in actu est, unaque et eadem trium personarum essentia, aut sola ratione erit distinctio, aut penes aliud quid præter essentiam ?

'Αφ' ὧν οὐδὲν πάντως ἄλλο μανθάνειν ἔστιν ἢ τὰ πολλάκις ῥηθέντα· ταῦτα δὲ ἦν, ὅτι εἷς Θεὸς Πατὴρ ἐστι καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ ὅτι ἐν οὐδενὶ διαφέρουσιν, εἰ μὴ καθότι τὸ μὲν ἔστι Πατήρ, τὸ δὲ Υἱὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα. Ταῦτα γὰρ οἱ ἅγιοι ἔλεγον ὑποστατικὰ ἰδιώματα τῶν θείων προσώπων. Καὶ οὔτε λόγῳ μόνῳ διαφέρουσιν· ὑφεστὼς γάρ ἐστι ἕκαστον αὐτῶν· οὔτε πράγματι ἄλλῳ παρὰ τὴν οὐσίαν· μία γὰρ οὐσία τῶν τριῶν· καὶ πρόσωπον εἴρηται « τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος. » Ὥστε τοῖς ἀναφορικοῖς ὀνόμασι πραγματικῶς διακρίνονται, B δηλονότι κατὰ τὰς ἐπιθεωρουμένας σχέσεις τοῖς ὑφεστῶσι προσώποις, τοῖς αἰτιατοῖς καὶ τῷ αἰτίῳ. Καίτοι καὶ ἐφ' ἡμῶν παραδειγματικῶς εἰπεῖν, ὅταν τις Πέτρον καὶ Ἰωνᾶν ἀπολελυμένως εἴπῃ, δι' ἑκατέρου τούτων ἄνθρωπον ἐδήλωσε· καὶ ὁ τὸν Πέτρον ἐκ τοῦ Ἰωνᾶ εἰπὼν, πάλιν τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ υἱὸν εἶναι ἐξ ἀνθρώπου Ἰωνᾶ, πατρὸς ὄντος αὐτῷ, καὶ οὐχ ἕτερον μὲν εἰρηκεν, ἀπολελυμένως, ἑκάτερον τούτων ἀνθρωπον λέγων, ἕτερον δὲ, ὅτε τοῖς ἀναφορικοῖς αὐτὸν ἐσήμηνε. Τοῦτο δὲ μόνον ταῖς κλήσεσι παρήλλαξεν, ὅτι τοῖς μὲν ἀπολελυμένως ἀνθρώπων οὐσίαν ἄσχετον ἐδήλου, τοῖς δὲ ἀναφορικοῖς τὴν αὐτῶν πάλιν οὐσίαν πῶς ἔχουσαν· ὅτι τὸ μὲν πατὴρ, τὸ δὲ υἱός· ὥσπερ καὶ πρότερον περὶ τούτου ἐλέγομεν. Εἰ δ' ἐφ' ὧν ἐστι μερισμὸς τῆς C ὕλης, καὶ διάφορον τὸ εἶναι κατ' ἐνέργειαν, καὶ τοῖς ἀπολελυμένοις τὴν αὐτῶν οὐσίαν δηλοῦμεν, καὶ τοῖς ἀναφορικοῖς αὐτὴν ταύτην πῶς ἔχουσαν· καὶ διὰ ταῦτα οὔθ' ὁ Πέτρος τοῦ Ἰωνᾶ κατὰ τὸ ἄνθρωπος εἶναι διακρίνεται, οὔτε μόνῳ τῷ λόγῳ· φανερὸν γὰρ ὡς ἄλλος ἐστὶν ὁ Πέτρος τοῖς ἰδιώμασι καὶ ἄλλος ὁ Ἰωνᾶς· πῶς ἐπὶ τῆς θεότητος, ὅπου τὸ κατ' ἐνέργειαν ἓν ἐστι, καὶ ἡ αὐτὴ καὶ μία οὐσία τῶν τριῶν προσώπων, ἢ κατὰ τὸν λόγον μόνον ἔσται διάκρισις, ἢ κατ' ἄλλο τι παρὰ τὴν οὐσίαν (11) ;

De his itaque tum modo, tum et in superioribus dictum est. Porro hisce nominibus significantur divinæ personæ. Pater siquidem causæ expers D dicitur, principium, causa sive auctor, genitor, productor, major : quod Damascenus intelligendum censet, qua ratione causa est et auctor. Dicitur habere Spiritum. *Spiritus* enim *Patris*, inquit Scriptura [16]. Ipsum quoque mittere dicitur : unde et ejus subministrator vocatur ; sed et Filium dicimus ab eo esse missum : ipse vero neque a Filio,

Περὶ μὲν οὖν τούτων καὶ νῦν καὶ πρότερον εἴρηται. Σημαίνονται δὲ καὶ τούτοις τοῖς ὀνόμασι τὰ θεῖα πρόσωπα (12). Ὁ γὰρ Πατὴρ λέγεται ἀναίτιος, ἀρχὴ, αἰτία, γεννήτωρ, προβολεὺς, μείζων· ὅπερ ὁ Δαμασκηνὸς κατὰ τὸ αἴτιον λαμβάνει. Λέγεται ὅτι ἔχει Πνεῦμα. « Τὸ » γὰρ « Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, » φησὶν ἡ Γραφὴ· καὶ ὅτι ἀποστέλλει αὐτό· διὸ καὶ χορηγὸς αὐτοῦ καλεῖται. Καὶ τὸν Υἱὸν δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀπεστάλθαι φαμέν. Αὐτὸς δὲ οὔθ' ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, οὔθ' ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀποστέλλεται. Ἢ δὲ ἀπο-

[16] Matth. x, 20. Joan. xiv, 26.

(11) *Ἢ κατ' ἄλλο τι παρὰ τὴν οὐσίαν.* In divinis vera et realis distinctio est, in relatis, quæ vere et per se exsistunt ac opponuntur, nec proinde unum est alterum ; non tamen alia res est præter essentiam, in qua realiter identificantur ; nam sunt ipsa essentia, ejusque ratione unum realiter summaque unitate, secus ac se res in creatis habet ; verum non essentia absolute, sed essentia sic, quæ sit auctor, vel ab auctore, et in hoc vere distinguuntur ac realiter, cum summa illa et vera ac reali essentiæ unitate.

(12) Greg. orat. 36.

Digitized by Google

στολὴ διάστασιν οὐκ εἰσάγει τῶν τριῶν προσώπων. Ἔνθα γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμά ἐστι· μᾶλλον δὲ, οὐδὲ ἔνθα λέγειν εἰκός· πανταχοῦ γὰρ ὁ Θεός. Διὸ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος εἴρηκε, « Θεὸς οὐκ ἀποστέλλεται (13) » καθὸ Θεὸς δηλονότι· καθὸ δὲ πρόσωπον, ἀποστέλλεται. Πῶς γὰρ ἂν τοῦτο εἶπεν, ὅπου γε αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει ὅτι τὸ Πνεῦμα ἀποστέλλεται; Οὐ διάστασιν οὖν εἰσάγει· διὰ δὲ τὴν ἀγνωσίαν καὶ σκοτασμὸν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν λέγομεν ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν ἀπέστη. Ὅταν δὲ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἀνατείλῃ τὸ φῶς τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας (καὶ γὰρ καὶ διὰ τοῦτο φῶς ὁ Θεὸς λέγεται), φαμὲν ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐπεδήμησε.

A neque a Spiritu mittitur. Porro missio nullam distantiam inducit aut separationem trium personarum. Ubi enim Filius est, ibi est et Pater et Spiritus; quinimo nec apte dicatur *ibi*; nam Deus ubique est. Quamobrem etiam dixit divus Chrysostomus: *Deus non mittitur*, ea scilicet ratione qua est Deus; qua vero ratione persona est, mittitur. Quomodo enim vir beatus sic negasset, cum ipse Dominus dicat mitti Spiritum? Non ergo distantiam aut separationem inducit; propter ignorantiam vero, offusamque mentibus nostris caliginem, Deum nobis abesse dicimus. Cum vero lux scientiæ ac veritatis cordibus nostris affulserit (nam et ea ratio est cur Deus lux vocetur) Deum nobis adve-
B nisse ac præsentiam exhibuisse dicimus.

Φησὶ δὲ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (14), « Τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς ἀποστολὴν εἶναι νόμισον· ἐφ' ὃν ἀναφέρει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ ὡς ἀρχὴν τιμῶν ἄχρονον, καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι ἀντίθεος. » Καὶ πάλιν ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ (15), « Ὅσα δὲ κάνταῦθα ταπεινότερον λέγεται, τὸ δίδοσθαι, τὸ ἀποστέλλεσθαι, τὸ μερίζεσθαι, τὸ χάρισμα, τὸ δώρημα, τὸ ἐμφύσημα, ἡ ἐπαγγελία, ἡ ὑπερέντευξις, εἴ τέ τι τοιοῦτον, ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀνενεκτέον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῇ, καὶ μὴ τρεῖς ἀρχαὶ μεμερισμέναι πολυθέως παραδεχθῶσιν. »

Ait vero etiam Gregorius Theologus: *Missionem Patris* (seu quod miserit) *propensam ejus voluntatem existima; ad quem refert quæ sua sunt, tum honorem habens tanquam principio temporis experti, tum ne Deo adversari videatur.* Ac rursus in *Oratione de Spiritu sancto: Cuncta vero quæ hic humilius dicuntur: quod nempe detur, quod mittatur, quod distribuatur, gratia, donum, insufflatio, promissio, interpellatio, ac si quid ejus generis est: ad auctorem primum referenda sunt, ut unde sit ostendatur, nec multorum Deorum errore tria principia divisa admittantur.*

Ὁ δὲ Υἱὸς λέγεται αἰτιατὸς, γεννητὸς, γέννημα. Ὁ γὰρ αὐτός φησιν (16), « Τούτων δὲ τὸ μὲν γέννημα, τὸ δὲ πρόβλημα. » Μονογενὴς, ἀρχή. Καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς, « Ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή (17). » Σοφία, Λόγος, Δύναμις τοῦ Πατρὸς, εἰκὼν, ἀπαύγασμα, *Χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ*, ἡ ζῶσα καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια αὐτοῦ, θέλησις αὐτοῦ. Καὶ γὰρ φησιν ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ

Filius autem nominatur, qui ab auctore est, genitus, soboles. Ait enim idem: *Horum autem, alter soboles, alter processio.* Unigenitus, principium. Nam ait idem: *Principium ex principio.* Sapientia, Verbum, Potentia Patris, Imago, Splendor. *Figura substantiæ ejus*, viva ac substantialis ejus operatio, ejus voluntas. Etenim ait Damascenus in theologicis suis capitibus: *Ne multis dicam,*

(13) *Θεὸς οὐκ ἀποστέλλεται.* Sumpta sententia ex Hom. Chrysostomi nomine de Spiritu sancto Ducæi t. VI, in eum ab eo rejecta, uti spuria. Ac certe nihil habet veri Chrysostomi, etsi ejus nomine citant, qui de Spiritu sancto polemica scripserunt, recentiores Græci. Quod exponit Calecas: Non mitti Spiritum ut Deum, sed mitti ut personam; ut scilicet talem personam quæ ab alia procedat, ac vi cujus processionis, connotando effectum temporalem dicatur mitti, quæ nostrorum lucida theologia est, benigna expositio est, pro reverentia existimati Chrysostomi, ne videatur negare quod sic apertis verbis ipse testatur Filius Dei. Verum ille aliam omnem missionem, præterquam donorum, excludit: crassiusque mittere quemquam negat, nisi ubi non sit ipse qui mittit, quod certe in divinas personas, quarum una in alia sit, et quæ sua immensitate omnia impleant, non cadit. Sed bene Calecas, non importare missionem διάστασιν (*disjunctionem ac separationem*) asserit. Nempe importat effectum peculiarem proprium Dei, ratione cujus persona procedens, novo modo in aliquo esse incipit. Sic et tota Trinitas venire dicitur in justis: *Ad eum veniemus*, etc., idcirco quod Pater, qui non procedit, novo et ipse modo in eis per gratiæ dona, esse incipit. Spiritum Filii et Christi et Veritatis, quod exponit ratione duntaxat connexionis ejusdemque Deitatis ac potentiæ, frigidus theologus est. Quidni enim et Filius et Christus et veritas, ipseque Pater dicitur Spiritus? Alia mitto æque frivola, et a veri Chrysostomi vena longe alienissima. Beccus patriarcha Constantinopolitanus non excipit ejus auctoritatem, sed trahere nititur in bonum sensum, *De unione Eccles.*, orat. 1, tom. I *Græciæ orth.* Leonis Allatii. Ipse tamen a prima solutione non moveor.

(14) Orat. 28.

(15) Orat. 37.

(16) Orat. 35.

(17) *Ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή.* Orat. 35, inter nomina Filii, quæ ejus deitatem insinuent: Ὁ ἐν ἀρχῇ, ὁ μετὰ τῆς ἀρχῆς, ἡ ἀρχή. Ex quo loco forsan Calecas habuerit, quod ita retulit. Cumque Gregorius percensendis Filii divinis nominibus, qua Patri comparatur, τῆς ἀρχῆς meminerit, haud obscure etiam in divinis hoc illi nomen competere insinuavit; esseque vere et ipsum ἀρχὴν et αἴτιον; sed non primum, aut a Patre sejunctum, sed unum cum ipso Spiritus principium: etsi unus Pater absolute αἴτιος, *causa et auctor*, tum Græcis aliis, tum ipsi Gregorio dicatur, quod ea quæ sunt Filii, omnia in ipsum tanquam auctorem referantur. Locus ex quo probat, est Isa. XLI, 3: Καλῶν αὐτὴν ἀπ' γενεῶν ἀρχήν· ubi tamen Vulg. Græca ἀρχῆς habent: *Vocans a generationum exordio*; Vulg.: *Vocans generationes ab exordio*; ubi sermo est de justitia, ut locus hic ad Gregorii institutum non admodum urgeat.

Digitized by Google

non est aliud Patris Verbum, sapientia, potentia, voluntas, præterquam Filius. Divus quoque Cyrillus, *Thesaurorum* libro vicesimo primo ipsum voluntatem appellat, dum ait : *Filius est vivens et substantialis voluntas Patris.* In septimo quoque : *Est vero*, inquit, *Filius Patris Verbum. Ergo idem ejus voluntas est.*

Quin et alia voluntas extra Dei essentiam legitur ac humano more intelligitur. Ait namque magnus Athanasius, in Disputatione adversus Arium : *Dei essentia neque cœpit, neque desinit : non ergo cœpit imago autve desiit, voluntas vero et cœpit et desinit.* In quæ verba observat beatus Maximus, sitque : *Voluntas non idem est cum Dei essentia. nam voluntas, et incipit et desinit. Quod autem incipit et desinit non potest esse idem cum eo, quod neque incipit neque desinit.* Justinus quoque martyr, in libro *Adversus Græcos, Essentia*, inquit, *fieri non potest ut non existat, voluntatem autem ac consilium, contingit non esse : voluit enim Deus, et factus est sol : non autem voluit ut et alter sol fieret : nec enim necesse erat.* Magnus item Basilius : *Cujusnam vero ope egeat, qui sola voluntate creat, una ac velit consistente quod creatum sit. Præterea vocatur Dei Filius Patris definitio atque ratio, nec a veritate aberravit, qui sic eum se habere ad Patrem, ac se definitio habet ad definitum, et ut se ratio seu verbum habet ad mentem, dixerit.* Hæc enim habet Gregorius Theologus, orat. 2 *De Filio.* Ex quibus manifestum est, non eo modo quo Dei Filius nuncupatur sol et lumen et panis et gutta et margarita, quæ nomina pro humano usu ex creatis trahuntur, nec cum illa non essent, eorum nomenclaturam subibat (sunt enim hæc ex operationibus conflata), sic quoque Verbum vocari ac rationem, ac rursus Patrem Mentem : sed ita, ut quamvis creatorum nullum esset ratione mentisque intelligentia præditum, ex quo nomen sumere oporteret, nihil tamen obstaret quin mens exsisteret, ratioque ac Verbum. Siquidem enim ante omnia sæcula ex Patre est ; et : *Qui vidit ipsum,*

A κεφαλαίοις (18)· « Ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, οὐκ ἔστι τῷ Πατρὶ Λόγος, σοφία, δύναμις, θέλησις, εἰ μὴ ὁ Υἱός. » Καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν κβ' τῶν Θησαυρῶν, βούλησιν αὐτόν φησι, λέγων· « Ὁ Υἱός ἐστιν (19) ἡ ζῶσα καὶ ἐνούσιος τοῦ Πατρὸς βούλησις· » καὶ ἐν τῷ ζ', « Ἔστι δὲ, » φησὶν, « ὁ Υἱὸς, ὁ τοῦ Πατρὸς Λόγος. Αὐτὸς ἄρα ἐστὶν ἡ βούλησις αὐτοῦ. »

Λέγεται δὲ καὶ ἄλλη βούλησις ἔξω τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, κατὰ ἀνθρωπίνην ἐπιβολὴν νοουμένη. Καὶ γάρ φησιν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Ἄρειον Διαλέξει· « Ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ οὔτε ἤρξατο, οὔτε παύεται· οὔτε ἄρα ἤρξατο ἡ εἰκὼν οὔτε ἐπαύσατο· ἡ δὲ θέλησις καὶ ἄρχεται καὶ παύεται. »

B Ὅπερ ὁ θεῖος ἐπισημειούμενος Μάξιμος (20), « Ἡ βούλησις, » φησὶν, « οὐ ταυτόν ἐστι τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἡ μὲν γὰρ βούλησις καὶ ἄρχεται καὶ παύεται· τὸ δὲ ἀρχόμενον καὶ παυόμενον τῷ μήτε ἀρχομένῳ μήτε παυομένῳ ταυτὸν εἶναι οὐ δύναται. » Καὶ ὁ μάρτυς Ἰουστῖνος ἐν τῷ κατὰ Ἑλλήνων λόγῳ (21). « Ἡ μὲν οὐσία, » φησὶν, « οὐκ ἐπιδέχεται τὸ μὴ εἶναι (22)· ἡ δὲ βούλησις ἐπιδέχεται τὸ μὴ εἶναι. Ἠβουλήθη γὰρ ὁ Θεὸς, καὶ γέγονεν ὁ ἥλιος· οὐκ ἠβουλήθη δὲ γενέσθαι καὶ δεύτερον ἥλιον· οὐ γὰρ ἔδει. » Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, « Τίνος ἂν καὶ ὑπουργίας δέοιτο ὁ θελήματι μόνῳ δημιουργῶν, ὁμοῦ τῇ βουλήσει συνισταμένης τῆς κτίσεως; Ἔτι λέγεται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς ὅρος καὶ Λόγος·

C καὶ οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι λέγων αὐτὸν οὕτως ἔχειν πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς ὅρος πρὸς τὸ ὁριζόμενον, καὶ ὡς πρὸς νοῦν λόγος. » Ταῦτα γάρ φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ δευτέρῳ (23). Ἐξ ὧν δῆλον ὅτι οὐχ ὥσπερ ἥλιος καὶ φῶς καὶ ἄρτος καὶ σταγὼν καὶ μαργαρίτης ὀνομάζεται ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων εἰλημμένων τούτων τῶν ὀνομάτων, ἃ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὰ κτίσματα οὐκ ἐκαλεῖτο· ἀπὸ γὰρ τῶν ἐνεργειῶν ταῦτα συνέστησαν· τὸν ἴσον τρόπον λέγεται καὶ Λόγος, καὶ πάλιν ὁ Πατὴρ Νοῦς· ἀλλ' οὕτω λέγονται, ὡς εἰ καὶ μηδὲν ἦν λογικὸν καὶ νοερὸν κτίσμα, ἀφ' οὗ ἔδει ληφθῆναι τὸ ὄνομα, κατὰ τὴν τῶν ἄλλων ὀνομάτων ἀκολουθίαν, μηδὲν μηδαμῶς παρὰ τοῦτο κεκωλύσθαι

(18) Lib. 1, c. 15.

(19) *Ἡ ζῶσα καὶ ἐνούσιος τοῦ Πατρὸς βούλησις.* Ita subtiliter Cyrillus, adversus eos qui voluntate ut causa, Deique consilio genitum Filium volebant, non natura : quomodo etiam reliqua naturalia ex se Deo competunt, non ulla voluntate media, ut quod bonus est, quod sapiens, sic igitur ejus βούλησις καὶ σκέψις, ac quidquid ejusmodi dicatur, ipse Filius est, qui sapientia ac Verbum est. Athanasius vero τὴν βούλησιν accepit pro actu libero, ipsoque ut aliquid extra connotat, ratione cujus sic incipere ac desinere dicatur; seu potius ejus effectus. Quod autem ait Calecas, Maximum Athanasii locum scholio illustrasse, operæ pretium facturus erat id repræsentando, si ita reperit in codice; sublata enim esset, quæ animum fatigat, quæstio, sintne illi Dialogi Athanasii, an potius Maximi, eosque Maximus scholiis exornarit; quod et abs se editis ipse solet præstare. Esse Athanasii ægre mihi persuadeam ob

D styli diversitatem, et quod magna pars exemplarium Maximo asserit; quem tamen Athanasii nomine edidisse, non videtur ferre ejus ille candor, quo ejus rei suspicionem ab Areopagita amolitur; quanquam Græcis haud insuetum ὑποβολιμαῖα ejusmodi claris auctoribus supponere, ac nec omnino Latinis.

(20) Dialog. cum Anomœo qui et Maximo ascribuntur. Dial. 1.

(21) *Ad respons. Græc.* p. 178.

(22) *Οὐκ ἐπιδέχεται τὸ μὴ εἶναι.* Paulo aliter habet Just. ad Responsa Græcorum : Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ τὸ μὴ εἶναι οὐσία οὐ δέχεται· ἡ δὲ βουλὴ τοῦ Θεοῦ δέχεται τὸ μὴ βούλεσθαι. *Essentia Dei fieri non potest ut essentia non sit : voluntas autem Dei ut non velit, fieri potest.* Proinde citavit Calecas, prout memoriæ occurrit, quod et in aliis nonnunquam ei accidit.

(23) Orat. 36.

Digitized by Google

Νοῦν καὶ Λόγον ὑπάρχειν. Εἰ γὰρ πρὸ πάντων αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι Ὁ ἑωρακὼς αὐτὸν ὁώρακε τὸν Πατέρα· τουτέστιν ὁ νενοηκὼς αὐτὸν νενόηκε τὸν Πατέρα (οὕτω γὰρ ὁ αὐτὸς ἐξηγήσατο Θεολόγος ἐν τοῖς αὐτοῖς)· καὶ « τὰ τοῦ γεννήσαντος ἴδια καὶ ἐξαίρετα φυσικῶς ἐν αὐτῷ ἔχει » κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον ἐν δευτέρῳ τῶν Θησαυρῶν· δῆλον ὅτι ἀεὶ ὡς ὅρος πρὸς τὸ ὁριζόμενον ἔχει, καὶ ὅρος τοῦ Πατρός ἐστι καὶ Λόγος.

A *vidit Patrem*[17], hoc est, Qui eum intellexit, intellexit Patrem (sic enim idem ipse Gregorius ibidem exposuit); ac, *Quæ genitoris propria sunt ac singularia, in se natura habet*, ut auctor est Cyrillus *Thesaurorum* libro secundo: palam est, sic semper se habere velut definitionem ad definitum, esseque Patris definitionem ac rationem seu Verbum.

Ἐπεὶ δὲ ὁ λόγος παρ' ἡμῖν μὲν ἀνυπόστατός ἐστι καὶ ἀμυδρῶς τῷ νῷ ἔοικεν· ἐκεῖ δὲ συμπεπληρωμένον τι καὶ ὑφεστὼς ἐστιν ἐν τῇ θείᾳ φύσει καὶ τῆς αὐτῆς τῷ Νῷ φύσεως, ὀνομάζεται Υἱός· πρὸς ὃ δὲ ἀναφέρεται, καλεῖται Πατήρ. Καὶ γὰρ παρ' ἡμῖν τὸ ἔκ τινος ὂν καὶ φύσιν τὴν αὐτὴν ἔχον τῷ ἀφ' οὗ προῆλθεν, υἱὸς ὀνομάζεται κατὰ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης διαλέξεως ἔθος· καίτοι καὶ τὸ τῆς πατρότητος ὄνομα ἐκεῖθεν μᾶλλον ἡμῖν ἀφῖχθαι, οὐκ ἀφ' ἡμῶν εἰληφθαι, ὁ Ἀπόστολος λέγει. « Ἐξ οὗ γάρ, » φησὶ, « πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· » ᾧ δὴ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς συντίθεται.

Quod vero verbum apud nos non vere ac per se exsistat, ac cum mente exilem duntaxat atque obscuram similitudinem habeat: illic autem plenum aliquid sit ac quod vere in natura divina ejusdemque cum mente naturæ et per se exsistat, Filius nuncupatur; idque ad quod relationem habet, Pater. Nam et apud nos, quod ex aliquo est, eamdemque naturam cum eo, ex quo processit, nactum est, humani sermonis usu filius vocari solet; quanquam etiam patris nomen inde potius ad nos venisse, quam a nobis sumptum esse, ait Apostolus: *Ex quo omnis ex communi Patre cognatio in cœlo et in terra*[18]; cui plane et Damascenus assentitur.

Ἔτι Πνεῦμα Υἱοῦ φησιν ἡ Γραφὴ τὸ τοῦ Πατρὸς Πνεῦμα· « Ἐξαπέστειλε » γὰρ « ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, » λέγει· καὶ ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐπ' αὐτοῦ ἐκπορεύεται. Οὐ λέγεται δὲ, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Πνεύματος γεννᾶται, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ χορηγεῖται, δίδοται, ἀποστέλλεται· διὸ καὶ ὅστηρ αὐτοῦ καὶ χορηγὸς καὶ ταμίας, ὡς Γρηγόριος Θεολόγος ἐν τῇ πρὸς τὸν Υἱὸν εὐχῇ ὕμνησε. Καὶ γὰρ αὐτὸς μὲν ὁ Υἱός φησιν, « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· » οἱ δὲ ἅγιοι, ἐξ ὧν ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς Θεολογικοῖς (24) γράφει, « Ἐνεφύσησε γὰρ, καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ὥσπερ ἐκ τοῦ ἡλίου μὲν ἥ τε ἀκτὶς καὶ ἡ ἔλλαμψις. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ πηγὴ τῆς ἀκτῖνος καὶ τῆς ἐλλάμψεως· διὰ δὲ τῆς ἀκτῖνος ἡ ἔλλαμψις ἡμῖν μεταδίδοται· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς καὶ μετεχομένη ὑφ' ἡμῶν. »

Ad hæc, Filii Spiritum vocat Scriptura Patris Spiritum. Ait enim: *Misit Deus Spiritum Filii sui*[19]. Etiam dicitur quod ex Patre per ipsum proceda: (non autem dicitur quod Filius ex Patre per Spiritum gignatur), quod item per eum præbeatur, deturque ac mittatur; ex quo est, ut illius *dator et subministrator atque arbiter* dicatur, quemadmodum Gregorius Theologus in precatione Filium laudavit ac cecinit. Nam et ipse quidem Filius ait: *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis qui a Patre procedit*[20]. Sancti vero, in quibus Damascenus in Theologicis scribit: *Insufflavit enim et dixit, Accipite Spiritum sanctum*[21]. *Quemadmodum ex sole tum radius, tum fulgor procedit. Est enim sol radii pariter ac fulgoris fons: per radium vero nobis fulgor communicatur: isque est quo illustramur, ac qui a nobis percipitur.*

Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται Πνεῦμα Θεοῦ, Πνεῦμα Πατρὸς, Πνεῦμα Υἱοῦ, Πνεῦμα ἀληθείας, αἰτιατὸν, ἐκπορευτὸν, ἐκπορευόμενον, πρόβλημα· καὶ ὡς ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς δογματικοῖς αὐτοῦ (25), Πνεῦμα Χριστοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, Αὐτοκύριος, Πνεῦμα υἱοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας, σοφίας. Καὶ γὰρ ποιητικὸν τούτων ἁπάντων. Ἔτι ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν ὀνομάζεται Πνεῦμα πίστεως, Πνεῦμα πραότητος, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ, καὶ τἄλλα περὶ ὧν ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ λόγῳ διασαφεῖ (26).

Porro Spiritus sanctus, Spiritus Dei dicitur, Spiritus Patris, Spiritus Filii, Spiritus veritatis, ab auctore exsistens, procedens, processio; atque ut Damascenus in *Dogmaticis* suis ait, Spiritus Christi, Spiritus Domini, ipse Dominus, Spiritus adoptionis, veritatis, libertatis, sapientiæ. Etenim horum omnium effector est. Adhuc vero ex operationibus vocatur Spiritus fidei, Spiritus lenitatis, Spiritus timoris Dei, et reliqua quæ explanat beatus Chrysostomus, in sermone quem de illo scripsit.

[17] Joan. xiv, 9. [18] Ephes. iii, 15. [19] Galat. iv, 6. [20] Joan. xv, 26. [21] Joan. xx, 22.

(24) Lib. i, c. 8. in fine.

(25) Ἐν τοῖς δογματικοῖς αὐτοῦ. Sit forte aliud opus Damasceni, præter ea quæ habemus, in quo de Trinitate serio adversus hæreticos disputet, uti etiam scorsim contra Severianos et Monothelitas. Non exstare nobis omnia Damasceni, vel hoc argumento est, quod Chrysostomi enarrationes in Paulum ab ipso in compendium redactas, card. Mazarini Bibliothecæ probatus codex, aliis hactenus ignotas, habet.

(26) Serm. *De Spiritu sancto.* t. VI Ducæi.

Digitized by Google

Ad hæc dicitur Filii imago, út ait Paulus : *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui* [22]. Præterea dicitur ῥῆμα, Verbum Filii, ut idem rursus ait : *Portans omnia Verbo virtutis suæ : per ipsum purgationem faciens nostrorum peccatorum* [23]. Magnus quoque Basilius in eo capite quod prænotatur : *Quidni etiam Spiritus dicatur Filii Filius*, ait in hæreticum argumentum intorquens : *Non quod non sit ex Deo per Filium, sed ne Trinitas immensa quædam turba existimetur, quæ filios ex filiis, seu nepotes, ut contingit in hominibus, habere videatur. Sed dices : Si Dei Verbum* (Λόγος) *Filius est, Spiritus vero ipse Filii Verbum* (Ῥῆμα), *quidni Spiritus Filii Filius dictus est?* Præterea Magnus Athanasius in libro *Ad Serapionem vitam* appellat *sanctificatricem ac illuminatricem;* itemque *ejus operationem donumque.* Ait enim : *Sicut Filius unigena proles est, sic et Spiritus, qui per Filium datur atque mittitur, unus est, non multa, neque unum e multis, sed ipse Spiritus. Cum enim unus sit Filius vivens Verbum, unam necesse est esse perfectam plenamque sanctificatricem ac illuminatricem vitam, quæ ejus operatio donumque est.* Quæ nimirum idcirco ex Patre dicitur procedere, quod ex Filio, quem ex Patre fatentur omnes, elucet, mittiturque ac datur.

Quin hoc quoque necessario observandum, haud raro quæ de personis dicuntur, nomina, de Deo absolute sumi. V. gr. Deus ipse totus et absolute dicitur sapientia, Pater scilicet et Filius et Spiritus sanctus : sed et Filius sapientia dicitur. Alium igitur conceptum habemus, cum de Filio, aliumque cum de ipso Deo nomen usurpatur. Nam de Deo quidem absolute dicitur, perindeque intelligitur Pater sapientia et Filius sapientia et Spiritus sapientia, ceu unus sapiens unaque sapientia. In Filio autem, discrete. Filius enim genita sapientia, non idem est ac Pater sapientia gignens, vel idem ac Spiritus, quod nimirum ad id attinet, quod est gigni. Similiter et Pater Filii proprii dicitur : dicitur vero et creaturæ, sed unumquodque modo proprio, ut paulo ante dicebamus. Ac rursum, dicitur Pater et Filius et Spiritus, communiter Spiritus : *Spiritus enim*, inquit, *Deus est : et qui*

Ἔτι λέγεται (27) εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὁ Παῦλος, « Οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους γενέσθαι τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Ἔτι λέγεται ῥῆμα τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὁ αὐτὸς πάλιν, « Φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. » Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν κεφαλαίῳ, οὗ ἡ ἐπιγραφή, « Διατί μὴ καὶ τὸ Πνεῦμα Υἱὸς τοῦ Υἱοῦ, » φησὶ πρὸς τὸν αἱρετικὸν ἀποτεινόμενος, « Οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκ Θεοῦ δι' Υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα ἡ Τριὰς μὴ νομισθῇ πλῆθος ἄπειρον, υἱοὺς ἐξ υἱῶν, ὡς καὶ ἐν ἀνθρώποις, ἔχειν ὑποπτευθεῖσα. Ἀλλὰ λέγεις, Εἰ Θεοῦ μὲν Λόγος ὁ Υἱὸς, Ῥῆμα δὲ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα (28) · διατί μὴ Υἱὸς τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα εἴρηται; Ἔτι ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ πρὸς Σεραπίωνα, « Ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν, » φησὶν « ζωήν · » καὶ ἔτι « ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν. » Λέγει γάρ, « Ὥσπερ γέννημα μονογενὲς ὁ Υἱός ἐστιν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα, παρὰ τοῦ Υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον, ἓν καὶ οὐ πολλὰ, οὐδὲ ἐκ πολλῶν ἕν, ἀλλ' αὐτὸ Πνεῦμα. Ἑνὸς γὰρ ὄντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, οὖσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν · » ἥτις ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ ἀποστίλλεται καὶ δίδοται.

Καὶ τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον εἰδέναι · πολλάκις τὰ ἐπὶ τῶν προσώπων λεγόμενα ὀνόματα λαμβάνονται ἐπὶ τοῦ ὅλου Θεοῦ ἀπολελυμένως. Οἷον, ὁ Θεὸς λέγεται σοφία κοινῶς καὶ ἀπολελυμένως, ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα · ἀλλὰ λέγεται καὶ ὁ Υἱὸς σοφία. Ἄλλην οὖν ἔννοιαν ἔχομεν ἐπὶ τούτου, καὶ ἄλλην ἐπ' ἐκείνου. Ἐπ' ἐκείνου μὲν γὰρ ἀπολελυμένως λέγεται, καὶ ὁμοίως νοεῖται ὁ Πατὴρ σοφία, καὶ ὁ Υἱὸς σοφία, καὶ τὸ Πνεῦμα σοφία, ὡς εἷς σοφὸς καὶ μία σοφία · ἐνταῦθα δὲ διακεχριμένως. Ἡ γὰρ γεννητὴ σοφία ὁ Υἱὸς οὐκ ἔστιν ἡ αὐτὴ σοφία τῇ γεννώσῃ τῷ Πατρὶ, οὔτε τῷ Πνεύματι · δηλαδὴ κατὰ τὸ γεννᾶσθαι. Ὡσαύτως καὶ Πατὴρ μὲν λέγεται τοῦ ἰδίου Υἱοῦ · λέγεται δὲ καὶ τῆς κτίσεως · ἀλλὰ ἄλλον τρόπον ἑκάτερον, ὡς περὶ τούτου πρότερον εἴπομεν. Καὶ πάλιν λέγεται μὲν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα κοινῶς Πνεῦμα· « Πνεῦμα γάρ, » φησὶν, « ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυ-

[22] Rom. VIII, 29. [23] Hebr. I, 3.

(27) Athan. Epist. 2 *ad Serap. de Spiritu sancto.*

(28) *Ῥῆμα δὲ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα.* Videntur hæc magis spectare ad epist. II Athan. ad Serap. quæ hoc ipsum argumentum tractat. Ac, num ambobus ascripta, quod frequens in PP. monumentis? Sequentia ex Athan. epist. illa, ipsa illustria, in neutra harum quæ exstant, mihi occurrunt; aliaque scripsisse Athanasium et pleniora eo ipso argumento, pro ejus majestate, argumento est, quod ipse initio fere prioris Epistolæ, in superioribus de eo scripsisse ait, quod in omni fere sacra Scriptura, *Spiritus sanctus qui dicitur Filii, idem dicatur esse Dei.* Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λεγόμενον τοῦ Υἱοῦ, τοῦτο λέγεται τοῦ Θεοῦ εἶναι. Quo maxime spectat hic addicta auctoritas : probatque maxime processionem Spiritus a Filio, qui in tantum dicatur ex Patre procedere, quod ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκλάμπει, *effulget, oritur, splendet ex Filio, qui ipse omnium sententia ex Patre est.* Cautissimus disputator Calecas noster, sic vulgatum loquendi modum gentilium suorum prosecutus est, ut gravissimas auctoritates intulerit, quibus ad saniorem eos sensum, ceu in eis a veritate devios, sine invidia sensim reducere conaretur, nihil quemquam suggillans, sed Patrum sententiis, illis quasi digito veram opinionem suæ ipsorum Ecclesiæ commonstrans.

Digitized by Google

νοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· » ἀλλ' ἕτερον τρόπον λέγομεν Πνεῦμα Πατρός. Ὡς γὰρ ὑφεστὼς καὶ καθ' ἑαυτὸ ἰδικῶς τότε νοοῦμεν, καὶ ὡς πρόβλημα πρὸς τὸν Πατέρα ἀναφερόμενον ὡς προβολέα. Καὶ γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Διὰ ταῦτα καὶ τὰ ἐπὶ τῶν τριῶν προσώπων θεολογούμενα προσήκοντα δεῖ λαμβάνειν τοῖς ὑποστατικοῖς ἰδιώμασι, καὶ μὴ κατὰ τοῦτο πλανᾶσθαι.

A *adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare* [28]. Verum alio modo Spiritum Patris dicimus. Tunc enim ut subsistentem ac per se proprie exsistentem eum consideramus, et qui velut processio, ad Patrem processionis auctorem, referatur. Etenim Spiritus procedit a Patre. Propterea diligenter curandum ut quæ in tribus personis usurpamus, divina nomina, talia assumantur, quæ proprietatibus personalibus conveniant, et ne in ea re decipiamur.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Τίνας ποτὲ εἰκόνας περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος παραδιδόασιν οἱ ἅγιοι.

Τῆς δὲ ἁγίας ταύτης καὶ μακαρίας Τριάδος, παράδειγμα καὶ εἰκόνα τινὰ οἰκείαν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων οὐκ ἔστι λαβεῖν, τῆς ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν καὶ πᾶσαν νόησιν ἀσυγκρίτως ὑπερανῳκισμένης. Τί ἂν εἴη παράδειγμα καὶ εἰκὼν οἰκεία ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων λαμβανομένη, ἃ δὴ πάντα ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ καὶ ῥύσει καὶ μεταβολῇ διηνεκεῖ καθορῶνται; Ὅμως ὥσπερ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς αὐτὸν ὀνομάζομεν, ἵνα μὴ ἀμέτοχοι ὦμεν τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως (ὅπερ δι' ἄφατον εὐδόκησεν ἀγαθότητα, κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θειότατον [29]), οὐ τί ἐστι τὴν φύσιν αὐτοῦ δεικνύντες, ἀλλ' ὅτι ἐστὶ τοιοῦτος· τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ τούτων καὶ τὴν ὁμοιότητα ἕλκομεν καὶ εἰκονίζομεν αὐτὸν, ἵνα εἰς ἀμυδρὰν ἔννοιαν ἔλθωμεν τῆς ἑνότητος καὶ τῆς τῶν τριῶν προσώπων ἰδιότητος. Καὶ γὰρ μετὰ τῆς ἑνότητος καὶ τὴν διάκρισιν ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν· ἵνα Μονάδα ἐν Τριάδι καὶ Τριάδα ἐν Μονάδι πιστεύωμεν.

B

C

CAPUT IV.

Quæ tandem simulacra ac imagines de sancta Trinitate sancti tradant.

Porro sanctæ hujus ac beatæ Trinitatis nullum aliquod ex humanis rebus exemplum ac simulacrum illi proprium licet assumere, cum illa, supra omnem essentiam omnemque mentis cogitatum, citra omnem comparationem longe emineat. Quodnam vero ex humanis rebus sumptum exemplum ac simulacrum proprium exsistat, quæ omnes in jugi ortu et interitu, defluxuque ac mutatione conspiciantur? Sicut tamen ex iis quæ ex humano sunt usu nominamus, ne ejus penitus expertes cognitionis simus (quod ita voluisse ex bonitate nulla verborum vi explicabili, Damascenus docet), non ut ejus naturam, quid sit, ostendamus, sed ut qualis tandem sit, exhibeamus, eodem etiam modo ex iisdem similitudinem trahimus, ipsamque repræsentamus, ut ad obscuram unitatis ac trium personarum proprietatis intelligentiam veniamus. Etenim necesse est ut cum unitate, distinctionem quoque confiteamur; quo nimirum Unitatem in Trinitate, et Trinitatem in Unitate credamus.

Βουλόμενοι τοίνυν οἱ ἅγιοι καί τινα διδόναι ἡμῖν εἰκόνα, ὥστε τὴν μίαν ἐκείνην καὶ ἄῤῥητον οὐσίαν τρία πρόσωπα ἰδιοϋπόστατα φαντάζεσθαι, ὁ μὲν Θεολόγος Γρηγόριος λέγει (30), « Ὀφθαλμόν τινα καὶ πηγὴν καὶ ποταμὸν ἐνενόησα· » καὶ « Πάλιν (31) ἥλιον ἐνεθυμήθην ἀκτῖνα καὶ φῶς. » Καὶ πάλιν φησὶν, « Ὥσπερ γὰρ αἱ τοῦ φωτὸς ἀκτῖνες ἀμέριστον ἔχουσαι κατὰ φύσιν τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν, οὔτε τοῦ φωτὸς χωρίζονται, οὔτε ἀλλήλων ἀποτέμνονται, καὶ μέχρις ἡμῶν τὴν χάριν τοῦ φωτὸς ἀποστέλλουσιν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ δίδυμος τοῦ Πατρὸς ἀκτὶς, καὶ μέχρις ἡμῶν διακονεῖται τῆς ἀληθείας τὸ φῶς καὶ τῷ Πατρὶ συνήνωται. » Καὶ πάλιν (32), « Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι μεταξὺ νοῦ καὶ ἐνθυμήσεως καὶ ψυχῆς διαίρεσιν ἐπινοηθῆναί τινα καὶ τομήν· οὕτως οὐδὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ Πατρὸς ἐν μέσῳ τομὴν ἢ διαίρεσιν ἐπινοηθῆναί ἔστιν· » καὶ πάλιν (33), « Ἀμέριστος ἐν μεριστοῖς, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ἡ θεότης, καὶ οἷον ἐν ἡλίοις

Cum itaque eo animo sancti essent, ut aliquod nobis simulacrum traderent, quo unam illam atque arcanam essentiam, tres Personas vere ac per se singulas exsistentes animo conciperemus, Gregorius quidem Theologus sic profert: « Oculum quemdam et fontem ac fluvium mihi proposui. » Ac: « Rursus solem et radium et lucem cogitavi. » Ac rursus ait: « Quemadmodum enim lucis radii, cum indivisam inter se naturalem necessitudinem habeant, nec a luce sejunguntur, nec ab invicem dissecantur, et ad nos usque lucis munus transmittunt: sic et Salvator noster ac Spiritus sanctus (Patris gemellus splendor ac radius) et ad nos usque ministrant veritatis lumen, iidemque Patri uniti sunt. » Ac rursus: « Quemadmodum enim fieri non potest, ut inter mentem et cogitationem animumque divisio ulla ac dissectio intelligatur, sic neque Spiritus sancti ac Salvatoris Patrisque media ulla unquam dissectio ac divisio intercessisse cogitanda est. » Ac rursus: « Individua in dividuis (ut uno

[28] Joan. IV, 24.

(29) Lib. I, c. 13.
(30) Orat. 37.
(31) Orat. 45.
(32) Orat. 45.
(33) Orat. 37.

Digitized by Google

verbo dicam) Deitas; ac velut in tribus solibus inter se cohærentibus, una lucis commistio et contemperatio. »

Nyssenus quoque in Oratione de Spiritu sancto adversus Macedonianos ait: « In quibus ea quæ ad bonum spectat, operatio, nihil minus aut diversum habet, quomodo rationi consentaneum est, ut qui numeri ratione ordo est, minoris cujusdam perfectionis naturali diversitate, signum esse existimetur? Velut si quis in tribus facibus divisam conspiciens flammam, qua diffunditur per medium summitatem accendentem, deinde asserat, majorem in priore flamma esse calorem, in sequenti vero inferiorem esse, minorique præstantia diversitatem habere; tertiam denique, nec ipsa jam ignis appellatione gaudere, etsi perinde ardeat lucetque, ac quæ sunt ignis omnia efficiat. »

Sanctorum vero alii fontem et fluvium paludemque dixere, ignemque et flammam et lucem. Divinus quoque Cyrillus, radicem et ramum fructumque accepit. Rursusque in *Thesaurorum* libro sic ait: « Ait Christus cum Judæis disputans: Si autem in digito Dei ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei [25]. Digitum hoc loco Spiritum sanctum vocat, qui ex divina substantia velut enascatur, exque illa natura pendeat, haud secus ac digitus ex manu humana. Etenim Dei brachium atque dexteram Filium vocant divinæ Scripturæ, cujusmodi est illud: Salvavit eum dextera ejus, et brachium sanctum ejus [26]. Et rursus, Domine, excelsum brachium tuum, et non cognoverunt, cognoscentes autem confundentur [27]. Quemadmodum igitur brachium natura toti corpori consertum est, cuncta operans quæcunque animo libuerit, perungitque ex more eam in rem utens digito: sic Dei quidem Verbum ex ipso et in ipso natura aptatum, ut sic dicam, innatumque consideramus; ad Filium vero natura ac essentialiter a Patre pertingentem Spiritum, per quem ungens omnia, sanctitate imbuit. Non ergo extraneus alienusque videtur a divina substantia Spiritus sanctus, sed ex ipsa et in ipsa naturaliter: haud secus ac digitus in manu illi congeneus est; ac rursus manus in corpore, nihil diversam ab eo substantiam habens. » Alio autem loco idem Patrem qui dem rosam stirpem, Filium vero florem, Spiritum sanctum odorem nuncupavit.

Rursus sancti mentem nostram sermonemque et spiritum exemplo assumunt, qua ratione in homine sunt qui inter res creatas nobilitate præstat, quatenus ad Dei imaginem fuit conditus. Verum hoc quoque longe deficit a veritate. Etenim sermo noster ex disciplina accedit, ac voce profertur; ferturque in aera, ac per aerem fusus dissipatur neque vere exsistit, ac neque semper est, neque idem ac mentis substantia est, sed exilem quamdam ac obscuram

τρισὶν ἀλλήλων ἐχομένοις, μία τοῦ φωτὸς σύγκρασις. »

Καὶ ὁ Νύσσης, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Μακεδονιανῶν φησὶν, « Ἐφ' ὧν ἡ κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἐνέργεια οὐδεμίαν ἐλαττώσιν ἢ παραλλαγὴν ἔχει, πῶς ἐστιν εὔλογον τὴν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τάξιν ἐλαττώσεώς τινος τῆς κατὰ φύσιν παραλλαγῆς εἶεσθαι σημεῖον εἶναι; ὥσπερ ἂν εἴ τις τρισὶ λαμπάσι διῃρημένην βλέπων τὴν φλόγα, ἐκ διαδόσεως διὰ τοῦ μέσου τὸ ἄκρον ἐξάψασαν, ἔπειτα κατασκευάζει πλεονάζειν τῇ πρώτῃ φλογὶ τὴν θερμασίαν· τῇ δὲ ἐφεξῆς ὑποδεδηκέναι, καὶ πρὸς τὸ ἔλαττον ἔχειν τὴν παραλλαγήν· τὴν δὲ τρίτην μηδὲ πῦρ ἔτι λέγεσθαι, κἂν παραπλησίως καίῃ, καὶ φαίνῃ, καὶ πάντα τὰ τοῦ πυρὸς ἐργάζηται. »

Ἄλλοι δὲ τῶν ἁγίων πηγὴν καὶ ποταμὸν καὶ λίμνην εἰρήκασι· καὶ πῦρ καὶ φλόγα καὶ φῶς. Καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος, ῥίζαν καὶ κλάδον καὶ καρπὸν ἔλαβε. Καὶ ἐν τῇ βίβλῳ πάλιν τῶν Θησαυρῶν οὕτω λέγει· « Φησί που Χριστὸς Ἰουδαίοις διαλεγόμενος, Εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Δάκτυλον ἐνθάδε φησὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρόπον τινὰ τῆς θείας οὐσίας ἐκπεφυκὸς, καὶ φυσικῶς αὐτῆς ἐκκρεμάμενον, ὥσπερ καὶ ὁ δάκτυλος ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης χειρός. Βραχίονα μὲν γὰρ καὶ δεξιὰν τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν ἀποκαλοῦσιν αἱ θεῖαι Γραφαὶ, κατὰ τὸ, Ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίων ὁ ἅγιος αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Κύριε, ὑψηλός σου ὁ βραχίων, καὶ οὐκ ᾔδεισαν· γνόντες δὲ αἰσχυνθήσονται. Ὥσπερ οὖν ὁ βραχίων φυσικῶς ἐνήρμοσται τῷ ὅλῳ σώματι, πάντα ἐνεργῶν ὅσα ἂν δόξῃ τῇ διανοίᾳ, καταχρίει δὲ συνήθως τῷ δακτύλῳ πρὸς τοῦτο κεχρημένος· οὕτω τὸν μὲν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς ἡρμοσμένον, ἵν' οὕτως εἴπω, καὶ ἐμπεφυκότα λογιζόμεθα· ἐν δὲ τῷ Υἱῷ φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς δεῖκον παρὰ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, δι' οὗ τὰ πάντα χρίων ἁγιάζει. Οὐκοῦν οὐκ ἀλλότριον οὐδὲ ἀπεξενωμένον τῆς θείας οὐσίας φαίνεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐν αὐτῇ καὶ ἐξ αὐτῆς φυσικῶς, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ τοῦ σώματος δάκτυλος ἐν τῇ χειρὶ ὁμοφυὴς ὢν αὐτῇ· καὶ ἡ χεὶρ αὖ πάλιν ἐν τῷ σώματι, οὐχ ἑτερουσίως πρὸς αὐτὸ τυγχάνουσα. » Ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς τὸν μὲν Πατέρα ῥόδον, ἄνθος δὲ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὀσμὴν ἀπεκάλεσε.

Πάλιν οἱ ἅγιοι τὸν ἡμέτερον νοῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα λαμβάνουσι, καθότι ἀπὸ τοῦ λόγου ἀνθρώπου λαμβάνονται, ὃς τῶν ἄλλων κτισμάτων τιμιώτερός ἐστι, καθόσον κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐκτίσθη. Πολὺ δὲ καὶ τοῦτο· τῆς ἀληθείας ἀποδεῖ. Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος ἐκ μαθήσεως προσγίνεται καὶ διὰ φωνῆς προφέρεται, καὶ τῷ ἀέρι ἐπιχεῖται, καὶ εἰς ἀέρα σκεδάννυται, καὶ ἀνυπόστατός ἐστι, καὶ οὔτε ἀεί ἐστιν, οὔτε ὁ αὐτός ἐστι τῇ τοῦ νοῦ οὐσίᾳ· ἀμυ-

[25] Luc. xi, 20. [26] Psal. xcvii, 1. [27] Isa. xxvi, 11.

Digitized by Google

δρὰν δὲ τὴν κοινωνίαν ἔχει πρὸς τὸν νοῦν, καθότι τὸ νοηθὲν αὐτῷ ἐξαγγέλλει, καὶ εἰς τοὐμφανὲς ἄγει, καὶ σημαίνει τὸν ἔνδον λόγον ὁποῖός τίς ἐστιν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐνυπόστατός ἐστι, καὶ ἀεὶ ἔστιν· οὐ γὰρ ἦν ποτε Θεὸς Λόγον οὐκ ἔχων· καὶ ἐνεργὸς καὶ παντοδύναμος καὶ τέλειος, ὁ αὐτὸς ὢν κατὰ πάντα τῷ ἐξ οὗ ἐστι συναΐδιος καὶ ὁμοούσιος καὶ ἀχώριστος, καὶ ἀνεκφοίτητος αὐτοῦ· οὐ κατά τι μὲν ἐοικώς, κατά τι δὲ ἀπεοικώς. Ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα· τὸ μὲν ἡμέτερόν ἐστι πνοὴ ἀνυπόστατος, ἔξωθεν ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἑλκομένη, καὶ ἀπεοικὼς ἄλλης δυ οὐσίας παρὰ τὴν τοῦ ἡμετέρου νοῦ· τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ ἅγιον Πνεῦμα ὑφεστὼς καὶ ἐνυπόστατον καὶ ζῶν καὶ τέλειον, ὥσπερ καὶ ὁ Υἱός, ἐνεργὸν, αὐτοκίνητον, δημιουργὸν, σύνδρομον ἔχον τῇ θελήσει τὴν δύναμιν· εἰ καὶ πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν, ὥσπερ τὰ τοῦ Μονογενοῦς ἅπαντα, οὕτω δὴ καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ἀναπέμπεται, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον. Μία γὰρ οὐσία, καὶ μία δύναμις Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, μήτε ἀρξάμενον, μήτε παυσόμενον, ἐκ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων τὴν αἰτίαν ἔχον· ἀνεκφοίτητον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Οὐ γὰρ ἐνέλιπε τῷ Πατρὶ Λόγος, οὔτε τῷ Λόγῳ Πνεῦμα, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν· περὶ ὧν ὁ θεῖος Δαβὶδ ψάλλων, « Ὁ Λόγος σου, Κύριε, εἰς τὸν αἰῶνα μένει. » Καὶ, « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Καὶ, « Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται. » Καὶ ὁ Ἰὼβ, « Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῆσάν με· πνοὴ δὲ Παντοκράτορος ἡ διδάσκουσά με. »

Οὐδὲν οὖν εἰκεῖον τῷ λόγῳ καὶ τῷ πνεύματι ἡμῶν, καὶ τῷ Λόγῳ καὶ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ. Ἀμυδρὰν δέ τινα καὶ λεπτοτάτην εἰκασίαν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τῆς Τριάδος λαμβάνομεν, δεικνύντες ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς εὑρίσκονταί τινα ἐν ἑκάστῳ τούτων τρία θεωρούμενα ἀχώριστα, καὶ οὐκ ἀποτετμημένα ἀλλήλων, ἓν ὄντα κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ ὡς ὅλον τι ὄντα· διαφοραῖς δέ τισι μόναις ἀλλήλων διακρινόμενα· τῶν τριῶν ἕκαστον οὐκ ὂν κατὰ τὴν ἰδιότητα τὸ αὐτὸ τῶν λοιπῶν ἑκατέρῳ· ὥσπερ ὁ τῆς πηγῆς ὀφθαλμὸς οὐκ ἔστι πηγὴ, οὔτε ποταμός· οὔτε ἡ πηγὴ ὀφθαλμὸς ἢ ποταμός· οὔθ' ὁ ποταμὸς ὀφθαλμὸς ἢ πηγή. Καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς πηγῆς, καὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς λίμνης· οὔθ' ἡ πηγὴ ποταμός ἐστιν ἢ λίμνη· οὔθ' ὁ ποταμὸς πηγὴ ἢ λίμνη· οὔθ' ἡ λίμνη πηγὴ ἢ ποταμός· καίτοι κατὰ τὴν οὐσίαν ἓν ὄντων· ὕδωρ γάρ εἰσι. Καὶ πάλιν ὁ νοῦς οὔτε λόγος ἐστὶν ἢ πνεῦμα· οὔτε ὁ λόγος νοῦς ἢ πνεῦμα· οὔτε τὸ πνεῦμα λόγος ἢ νοῦς· καίτοι τούτων ὡς ὅλον τι εἶναι δοκούντων καὶ ἀχωρίστων ἀλλήλων, ἢ καὶ διαφέρουσι τῇ οὐσίᾳ· ὡς ἔχει τὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀκτίνων καὶ τοῦ φωτὸς, ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων παραδειγμάτων.

cum mente communionem habet, ea scilicet ratione quod mentis conceptum enuntiat, producitque in publicum, ac qualis sit interior animique sermo significat. At Dei Sermo vere ipse exsistit, ac semper est. Non enim fuit unquam, cum Deo Sermo deesset: efficaxque et omnipotens et perfectus est, idemque omnino cum eo ex quo est, illi coæternus et consubstantialis, a quo sejungi atque divelli nulla ratione potest; non partim quidem similis, partim vero a similitudine abhorrens. Perinde quoque Spiritus: noster quidem flatus est non vere exsistens, quem ab aere exterius trahimus, diversæque prorsus a mente nostra substantiæ est. At Spiritus Dei sanctus, vere ipse ac per se exsistens, et vivens et perfectus est, haud secus ac Filius, efficax, a se mobilis, creator, cujus voluntati comes potestas sit (tametsi ad primum auctorem, velut etiam Unigeniti omnia, quæ sunt Spiritus referantur, ut auctor est Gregorius Theologus. Una enim essentia, unaque potestas Patris et Filii et Spiritus sancti), qui neque cœperit, nec sit desiturus unquam ex universorum Deo ut auctore habens originem: qui a Patre et Filio excedere nequeat; nunquam enim Sermo defecit Patrem, neque Filium Spiritus, uti sanctorum doctrina est; de quibus psallit beatus David: « Verbum tuum, Domine, in æternum permanet [28]. » Et, « Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum [29]. » Et, « Emitte Spiritum tuum et creabuntur [30]. » Job quoque, « Spiritus divinus qui creavit me; flatus vero Omnipotentis qui docet me [31]. »

Nihil itaque verbo nostro (seu sermoni) ac spiritui proprium cum Dei Verbo ac Spiritu: sed obscuram quandam ac tenuissimam ex ejusmodi conjecturam in Deo, qui Trinitas est, assumimus; ac ostendimus etiam in humanis ac rebus creatis exstare quædam, in quibus singulis tria inseparabilia considerentur, nec ab invicem divisa, quæ (ad essentiam quod spectat) unum exsistant ac totius cujusdam rationem habeant; solumque differentiis quibusdam inter se discreta consistant; cum singula quæque proprietatum ratione, non hoc quod reliquum exsistant. Velut fontis oculus, non est fons, neque fluvius: neque fons oculus est, autve fluvius; neque fluvius oculus est aut fons. Ac rursus in fonte et rivo et lacu, neque fons rivus est, aut lacus, neque rivus fons est, aut lacus, neque lacus, fons aut rivus; tametsi unum sint secundum essentiam, quippe quæ aqua exsistant. Ac rursus mens, neque sermo est neque spiritus, nec sermo, mens aut spiritus est; neque spiritus, sermo aut mens: quanquam hæc velut totum quoddam esse videantur, et ab invicem inseparabilia sint, tametsi essentia distinguantur, uti se res etiam habet in sole et radiis et luce: ac similiter etiam in reliquis exemplis.

Ἀλλὰ ταῦτα, καθάπερ εἴπομεν, οἱ ἅγιοι λαμβά-

Hæc enimvero, uti dicebamus, sancti assumunt,

[28] Psal. CXVIII, 89. [29] Psal. XXXII, 6. [30] Psal. CIII, 30. [31] Job. XXXIII, 4.

Digitized by Google

ut nos quoque tantisper inde eo provehamur, ut personas in Deo ipsas proprie ac per se subsistere, proprietatibus incommunicabiles, ac inter se inseparabiles, intelligamus; utque item cum infidelium quispiam accusaverit, Cur unum Deum tria dicamus ac tria unum, possimus etiam exemplis ex humano usu petitis huic tali os occludere, ostendentes ne in rebus ipsis istud deesse, quamvis omnino deficiant ac quam longissime absint ab eo, ut tum unionem tum distinctionem, quæ est in divinis, satis exhibeant. Quomodo enim quæ serva sint atque subdita, Domino ac creaturæ Creatori, videri possint perfectionibus paria? Idcirco non omnes proprietates earum rerum, quas exempla enumerando attulimus, in Deo assumimus; sed quantum in eis est, quod necessitudinem cum eo habeat, quod sic velut simulacro ac imagine repræsentatur: sic nimirum, ut ex alio quod Pater et Filius inseparabiles sint; ex alio, quod divinæ personæ consubstantiales atque conjunctæ, habeantque inter se ordinem, ac una earum potentia sit et operatio: aliudque ex alio habeamus; intervalla vero et defluxiones ac compositiones transitusque, ac si qua reliqua nostræ indigentiæ sunt, iis demum rebus quæ oriuntur et intereunt projiciamus; uti etiam ait Gregorius Theologus: « Nihil est in quo mens mea gradum figere queat, dum, quod imaginor, in exemplis considero: nisi forte quis ea animi æquitate sit, ut cum unum quid ex proposita imagine acceperit, reliqua projiciat. » Nam et exemplum ubique partim dissimile est rei quam repræsentat, partim illi simile. Si enim in omnibus simile est, non jam exemplum est ejus rei, cujus summam præfert similitudinem, sed idem prorsus ac illa est. Sin vero rursus in nullo habet similitudinem, ne sic quidem exemplum ac imago futurum est. Usu enim humano, exemplum similitudinem quamdam, idque ex parte, cum eo quod imagine repræsentatur, habet. Sic tamen in nobis ac pro humano usu; in divinis autem personis, Filius, qui Patris imago dicatur, per omnia illi similis est, qui ex illo substantialiter, veraque ac per se exsistentia. omni procul semoto accidente, sit.

A νουσιν, ἵνα καὶ ἡμεῖς μετρίως ἐκ τούτων εἰς ἔννοιαν ἔλθωμεν τοῦ ἰδιοϋπόστατα εἶναι τὰ ἐν τῇ Τριάδι θεῖα πρόσωπα, ταῖς ἰδιότησιν ἀκοινώνητα καὶ ἀχώριστα ἀλλήλων· καὶ ἵνα ὅταν τις τῶν ἀπίστων ἡμῖν ἐγκαλῇ, πῶς τὸν ἕνα Θεὸν τρία λέγομεν καὶ τὰ τρία ἕν, ἔχωμεν καὶ ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς τὸν τοιοῦτον ἐπιστομίζειν, δεικνύντες ὅτι οὐδὲ ἐν τοῖς οὖσιν ἄπεστι τοῦτο, εἰ καὶ παντάπασιν ἀποδέουσι καὶ λείπονται πρὸς τὸ δεῖξαι τὴν ἐπὶ Θεοῦ ἕνωσίν τε καὶ διάκρισιν. Πῶς γὰρ τὰ δοῦλα καὶ ὑποχείρια τῷ Δεσπότῃ, καὶ τῷ δημιουργῷ τὰ δημιουργήματα φανήσονται ταῖς τελειότησιν ἴσα; Διὰ τοῦτο οὐ πάντα τὰ ἰδιώματα τῶν προτεθέντων λαμβάνομεν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅσον μὲν ἔστιν ἐν τούτοις οἰκειότητα πρὸς τὸ B εἰκονιζόμενον ἔχον, λαμβάνομεν· ἀπ' ἄλλου μὲν τὸ ἀχώριστον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἀπ' ἄλλου δὲ τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ συνημμένον, καὶ τὸ τῆς πρὸς ἄλληλα τάξεως τῶν θείων προσώπων, καὶ τὴν μίαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν· καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλου· διαστήματα δὲ καὶ ῥεύσεις καὶ συνθέσεις καὶ μεταβάσεις, καὶ τἆλλα ὅσα τῆς καθ' ἡμᾶς ἐνδείας εἰσὶ, τοῖς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ἀπορρίπτομεν, καθά φησι καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (34), « Ὅτι οὐδέν ἐστιν ὃ μοι τὴν διάνοιαν ἵστησιν ἐπὶ τῶν ὑποδειγμάτων θεωροῦντι τὸ φανταζόμενον· πλὴν εἴ τις ἔν τι λαβὼν ὑπ' εὐγνωμοσύνης, τὰ λοιπὰ ῥίψειεν. » Καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα πανταχοῦ κατά τι μὲν ἀνόμοιόν ἐστι τῷ εἰκονιζομένῳ, κατά τι δὲ ὅμοιον. Εἰ μὲν γὰρ κατὰ πάντα ὁμοιοῦται, οὐκ ἔστι παράδειγμα ἐκείνου, οὗ ἄκρως ὁμοιοῦται, καὶ ταυτόν ἐστι πάντη· εἰ δὲ πάλιν C ἐν οὐδενὶ τὴν ὁμοιότητα ἔχει, οὐδ' οὕτω παράδειγμα καὶ εἰκὼν ἔσται. Τὸ γὰρ παράδειγμα καὶ ἡ εἰκὼν ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσίν τινα κατά τι τοῦ εἰκονιζομένου βούλεται ἔχειν. Ἐφ' ἡμῶν μέντοι οὕτως· ἐπὶ δὲ τῶν θείων προσώπων ὁ Υἱὸς εἰκὼν τοῦ Πατρὸς λεγόμενος κατὰ πάντα ὁ αὐτός ἐστιν αὐτῷ, ἐξ αὐτοῦ ὢν οὐσιωδῶς καὶ ἐνυποστάτως, καὶ πόῤῥω παντὸς συμβεβηκότος.

Sanctus autem Augustinus, quem et quarta tertia synodus præcellentissimum Ecclesiæ magistrum appellavit, non sermonem qui ore profertur, in divini Verbi imaginem assumit, sed qui intus animo repositus est; hincque adeo Spiritum sanctum, dilectionem vocat; quæ, sive dilectio, sive amor, proprietas est naturæ utentis ratione. Omni enim menti natura competit voluntatis vis, et ut velit. Inclinatio enim ac pondus in id quod proprium est secundum naturam, omnibus rebus inest: verum in iis quæ sensu carent, illud ipsum secundum naturam, inclinatio vocatur ac pondus; cujusmodi in terra est, quod in medium propendeat; in igne vero, sursum tendat. In iis vero quæ sensu prædita sunt, ejus appetitio quod est proprium et ex natura. In iis autem quæ intelligent ac ratione utuntur, voluntas seu dilectio; quæ post rationis judicium, vel amplectatur ac diligat, quod judicio bonum probatum est, vel contrarium respuat.

Ὁ δὲ ἅγιος Αὐγουστῖνος, ὃν ἡ δ' [γ'] σύνοδος καὶ διδάσκαλον ἐξοχώτατον τῆς Ἐκκλησίας προσεῖπεν, οὐ τὸν προφορικὸν λόγον εἰς εἰκόνα τοῦ θείου Λόγου λαμβάνει, ἀλλὰ τὸν ἐν τῇ ψυχῇ ἐνδιάθετον· καὶ D ἀκολούθως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀγάπην καλεῖ· ἥτις ἡ ἀγάπη ἢ ὁ ἔρως τῆς λογικῆς φύσεως ἰδιότης ἐστί. Παντὶ γὰρ νῷ φύσει πρόσεστι καὶ ἡ θέλησις καὶ τὸ θέλειν. Ἡ γὰρ ἐπὶ τὸ οἰκεῖον κατὰ φύσιν ῥοπὴ πᾶσι πρόσεστιν· ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ἀναισθήτοις αὐτὸ τοῦτο κατὰ φύσιν καλεῖται ῥοπή, οἷον γῆς μὲν ἐπὶ τὸ μέσον, πυρὸς δὲ ἐπὶ τὸ ἄνω· ἐν δὲ τοῖς ἔχουσιν αἴσθησιν ὄρεξις τοῦ οἰκείου καὶ κατὰ φύσιν· ἐν δὲ τοῖς νοεροῖς καὶ λογικοῖς θέλησις ἢ ἀγάπη, μετὰ τὴν τοῦ λόγου κρίσιν ἢ στέργουσα καὶ ἀγαπῶσα τὸ κριθὲν ἀγαθὸν, ἢ τοὐναντίον φεύγουσα.

(34) Or. at. 37.

Digitized by Google

Ταύτην τοίνυν τὴν ἀγάπην, τὴν τῶν λογικῶν ἰδιότητα, φησὶν εἶναι καὶ ἐν τῷ θείῳ Νῷ. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν ἦν ἂν ἐν ἡμῖν τὸ ἀγαθὸν καὶ ἡ τελειότης, μὴ ἐκεῖθεν ἥκοντα ἡμῖν, ἐν ᾧ πᾶσα τελειότης ἁπλῶς ὑπεριδρυμένη νοεῖται; Κατὰ γὰρ τὸν θεῖον Διονύσιον (35), αἱ ἐν τοῖς αἰτιατοῖς τελειότητες πολλῷ πρότερόν εἰσιν ἐν τοῖς αἰτίοις. Τῶν μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν κακῶν (ἐλαττωμάτων λέγω καὶ ἐλλείψεων) οὐδεμία χώρα τῷ Θεῷ, τῶν δὲ ἐν ἡμῖν τελειοτήτων καὶ πάνυ. Αὐτίκα ὁ τῆς σοφίας ὁρισμὸς « γνῶσις θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐστίν. » Ἐν ἡμῖν μέν τοι ἀτελῶς καὶ μεταβατικῶς ἡ σοφία θεωρεῖται κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἡμετέρου νοῦ· ἀπὸ γὰρ τοῦδε ἐπὶ τόδε χωρῶν μεταβατικῶς, καὶ οὐχ ἁθρόον, διὰ τῶν προτάσεων ἐπὶ τὸ συμπέρασμα καταντᾷ· τῷ δὲ Θεῷ τὸ μὲν γνῶσιν εἶναι θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων τοῦτο τῆς σοφίας ἀνατίθεμεν, πολλῷ μεῖζον καὶ ὑπεροχικώτερον καὶ τελειότερον· τὰ δὲ ἐν ἡμῖν τῇ σοφίᾳ συμβαίνοντα ἀπορρίπτομεν.

Ὥσπερ οὖν αὖθις ὁ Θεὸς οὐσία καὶ ἔστι καὶ λέγεται· λέγεται δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἕκαστον τῶν καθ' ἑαυτὸ ὑφεστώτων· καὶ ὅπερ μὲν τῆς οὐσίας καὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ τελειότητος ἔχεται (τοῦτο δέ ἐστιν ὁ ὅρος αὐτῆς, ὃς ἐστι πρᾶγμα αὐθύπαρκτον μηδενὸς ἑτέρου πρὸς σύστασιν δεόμενον) τοῦτο τοίνυν ἀνατίθεμεν τῷ ὄντως ὄντι Θεῷ· τὸ δὲ ὑπὸ χρόνον εἶναι καὶ ἀλλοίωσιν καὶ φθοράν, ἅπερ τῆς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ὕλης καθεστᾶσιν ἴδια, παντελῶς Θεοῦ ἀφαιροῦμεν· ὡσαύτως; καὶ ἐπὶ ἀγαθότητος ἔχει καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων.

Εἰ δὲ τοῦτο λέγει τις οὐκ ὀρθῶς ἔχειν, λοιπὸν ἁρμόσειεν ἂν κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον μήτε οὐσίαν, μήτε σοφὸν, μήτε ἀγαθὸν λέγειν εἶναι τὸν Θεὸν, ἵνα μὴ δόξωμεν ταῖς ἀνθρωπίναις τὸν Θεὸν προσηγορίαις τιμᾷν· ὅπερ ἄτοπον. Καίτοι ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς ἐλέγομεν, ὅτι ὁ Θεὸς οὔτε φῶς ἐστιν οὔτε σκότος (36), οὔτε νὺξ οὔτε ἡμέρα, οὔτε τόδε ἢ τόδε· ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ μηδαμῇ μηδαμῶς ὄν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι τοιοῦτον οἷον ἡμεῖς κατὰ διαφόρους ἐπινοίας ἀπὸ διαφερόντων ὀνομάτων ὑπονοοῦμεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἅπαντα τὰ ὄντα ἀσυγκρίτως ὄν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τοίνυν τρόπον, ἡ ἀγάπη λέγεται μὲν ἐπὶ Θεοῦ, λέγεται δὲ καὶ ἐφ' ἡμῶν κατ' εἰκόνα ἐκείνου. Ἀλλ' ἡμῶν μὲν ἄπεστι πολλάκις ἐκεῖνο, οὗ ἂν ἐρασθείημεν· πολλάκις δὲ καὶ φαῦλος ἔρως ἐν ἡμῖν γίνεται, φαύλῳ προαγόμενος λόγῳ· τῷ δὲ Θεῷ οὐδὲν ἀγαθὸν ἄπεστιν, οὗ ἂν ἐρασθείη· διόπερ οὐδ' ἔφεσις ἐπ' αὐτῷ λέγεται· ἀλλ' ὥσπερ αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστι νοητὸν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς φησιν, « Ὁ Θεὸς νοεῖ ἑαυτὸν ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας αὐτοῦ· » ἢν δὴ νόησιν καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος αἰνιττόμενος, « Κινεῖσθαι » λέγει « ἑαυτὸν τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ· » καὶ ὁ

(35) *De divin. nom.* c. 9. § 6.

A Hanc itaque dilectionem, quæ utentium ratione proprietas exsistit, in divina quoque Mente exsistere dicit. Unde enim aliunde esset in nobis bonum ac perfectio, nisi ad nos ex illo veniret, in quo omnis perfectio simpliciter eximieque intelligitur residere? Ut enim auctor est divinus Dionysius, quæ in effectis perfectiones sunt, longe prius exsistunt in causis. Malorum quidem quæ sunt in nobis (defectuum scilicet ac vitiorum) in Deo nullus est locus: perfectionum vero si quæ nobis competunt, vel maxime. Nimirum Sapientiæ definitio est, « Divinarum humanarumque rerum cognitio. » Hæc porro in nobis imperfecte et cum discursu motuque ex uno in aliud, pro mentis nostræ facultate, conspicitur. Ab B hoc enim ad illud procedit ac transit, nec confestim per præmissas ad conclusionem devenit. Deo autem, ad sapientiam quod attinet, unum hoc ascribimus, quod est divinarum humanarumque rerum cognitio, longe sane magis excellentiusque ac perfectius; quæ vero in nobis sapientiæ accidunt, hæc projicimus.

Quemadmodum igitur rursus Deus et est substantia et nuncupatur; nuncupatur vero etiam homo, ac quidquid in rebus per se exsistens est. Quidquid vero substantiæ, ac ejus quod est per se esse, perfectionis est (quæ nimirum ipsa ejus definitio est, res scilicet per se exsistens, quæ ut consistat, nullo præterea egeat), hoc utique ei, qui vere est, Deo tribuimus. Quod est vero obnoxium esse tempori et C mutationi et corruptioni, quæ sunt propria materiæ, quæ ipsa ortus ac interitus vicissitudinem afferat, omnino a Deo removemus. Eodemque modo se res in bonitate et justitia ac reliquis habet.

Sin vero quis id quod dicimus improbet, ac se recte habere neget, plane ex ejus sententia congruat, ut dicamus Deum neque substantiam, neque sapientem, neque bonum esse; ne scilicet humanis appellationibus videamur ipsum honorare; quod absurdum est. Quanquam istud verum dictu est (quod nempe dicebamus) Deum neque lucem neque tenebras esse; nec noctem nec diem, neque hoc illudve, non velut id quod nusquam prorsus est, sed quia non ejusmodi est, quale nos per diversos conceptus ex diversis nominibus mente informa- D mus ac intelligimus; sed supra omne quidquid est citra omnem comparationem eminet.

Eodem itaque modo dicitur quidem in Deo dilectio, dicitur vero et in nobis ad ejus imaginem. Verum abest plerumque a nobis id, cujus amore afficimur; nec raro etiam in nobis pravus amor, prava animi ratione parente, oritur. Deo autem nullum abest bonum, quodcunque amaverit; unde nec cupiditas, seu desiderium, de illo dicitur; sed sicut ipse sibi est quod intelligitur, ut ait Domascenus: « Deus ipse seipsum ex beata essentia sua intelligit; » quam ipsam intellectionem innuens Gregorius Theologus, « Moveri eum ait in seipso, con-

(36) *De myst. Theol.* c. 1.

Digitized by Google

templatione;» divinus quoque Dionysius, « Sic enim videntes coluerimus fontem vitæ seipsum effundentem, inque seipso consistentem, unamque quandam potentiam simplicem, a se mobilem, a se efficacem, se non deserentem ; sed scientiam scientiis omnibus eminentem, semperque ipsam per seipsam sese contuentem. » Vel etiam, uti beatum Hierotheum inducit hoc ipsum dicentem, atque addentem : «Qui ex seipso et per seipsum ac in seipso velut convolvatur, semperque in seipsum eodem modo vertatur.»

A θεῖος Διονύσιος, « Οὕτω γὰρ ἂν θεώμενοι σεφθείημεν πηγὴν ζωῆς ἑαυτὴν χεομένην καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἑστῶσαν ὁρῶντες, καὶ μίαν τινὰ φησὶ δύναμιν ἁπλῆν αὐτοκίνητον, αὐτενέργητον, ἑαυτὴν οὐκ ἀπολείπουσαν· ἀλλὰ γνῶσιν πασῶν ὑπερέχουσαν γνώσεων, καὶ ἀεὶ δι' ἑαυτῆς θεωμένην· » ἢ καὶ, ὡς τὸν θεῖον παράγει Ἱερόθεον (37) τὸ αὐτὸ φάσκοντα καὶ προστιθέντα, « Ἐξ ἑαυτῆς δι' ἑαυτῆς καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἀνακυκλοῦσαν, καὶ εἰς ἑαυτὴν ἀεὶ ταυτῶς ἀνελιττομένην. »

Quemadmodum igitur ipse sibi res est quæ intelligatur, sic et sibi res est quæ ametur. Quandoquidem enim Joannes Evangelista Dei Filium ter Verbum appellavit [32] ; Verbum autem refertur ad mentem ; est enim ex iis quæ relationem habent et B sunt ad aliquid ; Verbum namque Dei dicitur atque est. Omnes enim Dei Verbum concorditer Filium credimus, necessarioque ad illum comparatur, tanquam Verbum ad mentem, illeque ad Filium, tanquam mens ad Verbum. Non enim nomina hæc (Mens ac Verbum) ex humano usu assumpta, etiam in Deum translata sunt, velut margarita, agnus, sol, aliaque ejusmodi (quæ ipsa vere et secundum essentiam suam apud nos extent, ac quadam similitudine etiam prædicentur de Deo), sed substantialiter proprieque ac excellenter ; ac vel si nullum in hominibus verbum exstaret aut mens, quinimo etsi in creatis ne vel unum esset intelligens ac rationis facultate præditum (seu sermonis) ex cujus similitudine Verbum nominari deberet : verbum C enim naturæ intelligentis perfectio est. Quia igitur vera in Deo mens est, Verbum etiam verum est, longeque illic prius excellentiusque, modo duntaxat veram in Deo mentem verumque Verbum confiteamur ; quod maxime necessarium est, atque iis quæ intelligunt, suntque prædita facultate rationis ac sermonis, natura comes, hulcque præterea necessario ipsa comes dilectio ac amor est. Hoc enim sublato, tollitur et voluntas ac velle, quæ naturæ utentis ratione ac sermone proprietas est.

Ὥσπερ τοίνυν ἑαυτῷ ἐστι νοητὸν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστιν ἐραστόν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τρισσῶς τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν Λόγον εἶπεν, ὁ δὲ Λόγος πρὸς τὸν νοῦν ἀναφέρεται· τῶν γὰρ ἐν σχέσει ἐστὶ καὶ πρός τι· καὶ Λόγος λέγεται καὶ ἔστι τοῦ Θεοῦ· Λόγον γὰρ τοῦ Θεοῦ πάντες τὸν Υἱὸν ὁμοφρόνως πιστεύομεν, καὶ ἀναγκαίως παραβάλλεται πρὸς ἐκεῖναν, ὡς λόγος πρὸς νοῦν, κἀκεῖνος πρὸς τὸν Υἱὸν, ὡς νοῦς πρὸς λόγον. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ Θεοῦ εἰλῆπται τὰ ὀνόματα ταῦτα, νοῦς καὶ λόγος, ὥσπερ μαργαρίτης καὶ ἀμνὸς καὶ ἥλιος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα (ἀληθῶς μὲν καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν παρ' ἡμῖν εὑρισκόμενα· κατά τινα δὲ ὁμοιότητα κατηγορούμενα καὶ Θεοῦ), ἀλλ' οὐσιωδῶς καὶ κυρίως καὶ ὑπεροχικῶς· καὶ εἰ μηδεὶς ἦν ἐν ἀνθρώποις λόγος ἢ νοῦς, μᾶλλον δὲ καὶ εἴ μηδέν τι νοερὸν καὶ λογικὸν ἦν ἐν τοῖς κτίσμασιν, οὗ καθ' ὁμοιότητα ἔδει λόγον ὀνομασθῆναι· ὁ γὰρ λόγος τῆς νοερᾶς φύσεως ἐστὶ τελειότης. Ἐπεὶ τοίνυν ἀληθής ἐστιν ἐκεῖ νοῦς καὶ ἀληθὴς ἐστι λόγος· πολλῷ πρότερον καὶ ὑπεροχικώτερον ἐκεῖ, ἂν μόνον ἀληθῆ νοῦν καὶ ἀληθῆ λόγον ὁμολογῶμεν ἐπὶ Θεοῦ, ὃ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐστὶ, καὶ τὸ κατὰ φύσιν τοῖς νοεροῖς καὶ λογικοῖς ἑπόμενον· τῷ δ' ἔτι ἡ ἀγάπη καὶ ὁ ἔρως ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ. Τούτου γὰρ ἀναιρεθέντος, ἀναιρεῖται καὶ ἡ θέλησις καὶ τὸ θέλειν, ὃ τῆς λογικῆς ἐστι φύσεως ἴδιον.

Quemadmodum igitur Deus ipse sibi objectum ac quod intelligitur est, eaque ratione Verbum producit sibi simile, uti etiam mens nostra (exempli causa) dum intelligit aliquid, ex seipsa verbum gignit illius rei quam intelligit, puta solis, seu cujusdam alterius rei, verbumque illud (id est, definitio) D ei rei quæ intelligitur, simile est, omnem illius speciem habens, excepta duntaxat materia, in quibus intelligibile, quidpiam rerum materialium est. Cum itaque Deus ipse sibi sit intelligibile, ipse seipsum intelligit, inque hunc modum intelligit cuncta alia, eo quod ipse rerum auctor sit, earumque rationes ante omnia sæcula indivise nullaque compositione præhabeat ac comprehendat. Non enim res singulas intelligendo, verbum producit eis

Ὥσπερ τοίνυν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστι νοητόν· νοητὸν δὲ ὢν αὐτὸς ἑαυτῷ, ὅμοιον ἑαυτῷ Λόγον προάγει· καθὰ καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς, παραδειγματικῶς εἰπεῖν, ὅταν τι νοῇ, λόγον ἀφ' ἑαυτοῦ γεννᾷ τοῦ νοουμένου ἐκείνου, ἡλίου τυχὸν ἢ ἄλλου τινός. Καὶ ὁ λόγος ἐκεῖνος, ἤγουν ὁ ὁρισμὸς, ὅμοιός ἐστιν ἐκείνῳ τῷ νοητῷ, πᾶν ἐκείνου τὸ εἶδος ἔχων ἄνευ τῆς ὕλης, εἴ τι τῶν ἐνύλων εἴη τὸ νοούμενον ἐκεῖνο. Νοητὸν δὲ ὢν αὐτὸς ἑαυτῷ, αὐτὸς ἑαυτὸν νοεῖ, καὶ οὕτω τἆλλα πάντα νοεῖ· ἐπεὶ αὐτός ἐστιν ἡ τῶν ὄντων αἰτία καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν προαιωνίως ἀμερῶς καὶ ἀσυνθέτως προέχει καὶ συνείληφεν. Οὐ γὰρ δὴ τὰ καθ' ἕκαστον νοῶν, ὅμοιον ἐκείνοις λόγον προάγει· ἦν γὰρ ἂν αὐτῷ τῆς γνώσεως αἴτια τὰ πράγματα. Τοῦτο γὰρ τῆς ἡμετέρας φύσεως τῆς ὑστέρας τῶν

[32] Joan. 1, 1.

(37) Cap. 4 *De divin. nom.*, § 14.

Digitized by Google

πραγμάτων καὶ ἀτελοῦς καὶ μεριστῆς ἐστιν. Οὕτω καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστιν ἐραστόν. Αὐτὸς γὰρ τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, καὶ παρ' αὐτὸν ἕτερον οὐδέν. Ἐραστὸν δὲ ὧν αὐτὸς ἑαυτῷ, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀγαπᾷ· καὶ οὕτω τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα πάντα ἀγαπᾷ, ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἕκαστον ἱστασθαι, καὶ τῇ πρεπούσῃ ἑαυτῶν τελειότητι.

A simile: sic enim illæ causa ei cognitionis essent ac scientiæ. Id namque nostræ naturæ est, quæ rebus posterior et imperfecta ac dividua est: sic et ipse sibi amoris objectum est. Est enim ipse supremum bonum, nec præterea quidquam est. Qui porro ipse sibi amoris objectum exsistat, ipse se diligit, inque hunc modum abs se creata omnia diligit, ea ratione, quod res quælibet in eo consistant quod est ex natura, eamque teneant perfectionem, quæ illis conveniat.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μὲν Υἱὸς σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγος τῶν ὄντων ἰδίως μάλιστα λέγεται· τὸ δὲ Πνεῦμα, ὅπερ Ἀγάπην Αὐγουστῖνος φησὶ, τελειωτικὴ δύναμις παρὰ τῶν θεολόγων ὕμνηται. Καὶ ὥσπερ ὁ θεῖος Λόγος διπλῆν ἔχει τὴν σχέσιν, πρὸς τὸν οὗ ἐστι λόγος, καὶ ὡς πρὸς αἰτίαν ἀφ' ἧς προῆλθεν, ὡς ὁ Θεολόγος φησὶ πρὸς αὐτὸν, « Ὦ Νοῦ τοῦ μεγάλου γέννημα καὶ ὅρμημα καὶ ἐκσφράγισμα (38), » καὶ ὡς πρὸς νοητὸν οἷον ὅρος πρὸς τὸ ὁριστόν· ἔστι γὰρ οἷον ὅρος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς ὁ αὐτὸς πάλιν φησὶ περὶ αὐτοῦ Θεολόγος (39), « Ὁ τοῦ Πατρὸς ὅρος καὶ λόγος· » καὶ ὅτι « οὕτως ἔχει πρὸς τὸν, ἐξ οὗ ἐστι, νοῦν, ὡς ὅρος πρὸς τὸ ὁριζόμενον. » Καὶ τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ λόγοις φησίν· διὸ καὶ ἐκσφρόγισμα αὐτὸν εἴρηκεν· ὃς δὴ ὅρος τοῦ Πατρὸς καὶ Λόγος οὔτε μείζων οὔτε ἐλάττων ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀλλ' ἴσος κατὰ πάντα· διὸ καὶ εἰκὼν ἀπαράλλακτος λέγεται τοῦ Πατρὸς, καὶ « χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· » καὶ « σφραγὶς ἰσότυπος ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν Πατέρα, » ὡς ὁ θεῖος Βασίλειος ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν εὐχαῖς ὕμνησε. Καὶ γὰρ τοῦτ' ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ λόγου, τουτέστι τοῦ ὁρισμοῦ, τὸ μήτε ὑπερβάλλειν τὸ ὁριστὸν, μήτε ἐλλείπειν. Οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη διπλῆν ἔχει τὴν σχέσιν πρὸς τὸν οὗ ἐστιν ἀγάπη· καὶ ὅτι ἐξ ἐκείνου προβάλλεται, καὶ ὅτι τῷ ἐραστῷ ἐξισοῦται, τουτέστι τῷ Θεῷ, οὗτινός ἐστιν ἡ ἀγάπη. Ἑκάτερον γὰρ τῶν αἰτιατῶν θείων προσώπων, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, ὅλον ἐξ ὅλου τοῦ Θεοῦ παρὰ τῆς πίστεως ὡμολόγηται· κατὰ διάφορον μέντοι πρόοδον· καὶ ὥσπερ ὁ θεῖος Λόγος ἐστὶν ἄπειρος, ἐπεὶ τὸ νοητὸν ἄπειρον· οὕτω καὶ ἡ θεία ἀγάπη ἄπειρος, ἐξισουμένη τῷ ἐραστῷ. Πᾶν γὰρ κατὰ τοσοῦτόν ἐστιν ἀγαπητὸν, καθόσον ἐστὶν ἀγαθόν. Ὁ δὲ Θεὸς ἄπειρος ἀγαθότης· ὥστε καὶ ἣν ἀφ' ἑαυτοῦ προΐεται ἀγάπην, ἄπειρός ἐστιν, εἰ μέλλει ἐξισοῦσθαι τῇ θείᾳ ἀγαθότητι καὶ τελείως αὐτὴν ἀγαπᾷν· ὥσπερ εἰ μέλλοι τελείως νοεῖν ἑαυτὸν, ἀνάγκη τὸν Λόγον τῷ νοητῷ ἐξισοῦσθαι· ὅπερ οὕτω καὶ ἔστιν· ἀπαράλλακτος γὰρ εἰκὼν ὁμολογεῖται τοῦ Θεοῦ.

Idcirco etiam Filius Dei Sapientia ac rerum Ratio seu Verbum, proprie maxime dicitur. Spiritus vero, quem Augustinus Dilectionem vocat seu charitatem, virtus consummans ac perficiens theologorum vocibus laudatus est. Ac sicut divinus Sermo ac Verbum duplicem habet relationem, ad eum cujus Sermo ac Verbum est, ac velut ad causam auctoremque, ex quo processit, ut ad ipsum ait Theologus: « O magnæ Mentis proles fetusque ac expressio! » et quasi ad intelligibile, velut definitio ad definitum. Sic enim habet quasi Dei ac Patris definitio, ut rursus de illo ait Theologus, « Patris definitio atque ratio, » quodque « sic ad Mentem, ex qua est, sese habeat, ac se habet definitio ad definitum. » Nam hoc quoque ait in Orationibus de ipso Filio, quare et expressionem eum vocavit; qui quidem ea ratione qua Patris definitio est atque ratio Verbumque, nec major Deo ac Patre est nec minor, sed per omnia æqualis: quare etiam invariabilis Patris imago dicitur, et: « Figura substantiæ ejus, » « æqualis item formæ signaculum, in seipso Patrem ostendens [38], » uti beatus Basilius in precibus ad eum, laudavit. Hæc namque rationis (τοῦ Λόγου) perfectio est (id est, definitionis), ut nec definitum excedat, nec quidquam minus illo habeat. Sic quoque Dei dilectio ac charitas, duplicem habet relationem ad eum, cujus dilectio ac charitas est, tum quod ab illo progreditur, tumque etiam quod amoris objecto adæquatur (Deo scilicet) cujus est dilectio ac charitas. Utraque enim ex auctore exsistentium divinarum personarum (Filius scilicet ac Spiritus) tota ex toto Deo esse, fide creditur, quanquam diverso procedendi modo. Ac sicut divinum Verbum infinitum est, eo quod intelligibile ipsum est infinitum, sic quoque divina dilectio ac charitas infinita est, quæ amoris objecto adæquetur. In tantum enim res quælibet amoris objectum est, in quantum est bona. Atqui Deus infinita bonitas est. Idcirco etiam et quam a se profert dilectionem ac charitatem, infinita est, si modo exæquanda est divinæ bonitati, estque necesse eam perfecte diligere. Sicut si perfecte seipsum intelligit, necesse est ut Verbum objecto intelligibili adæquetur, quod utique etiam ita est; quippe exploratum est, nihil dissimilem aut evariantem ipsum Dei imaginem esse.

[38] Hebr. I, 3.

(38) *Γέννημα καὶ ὅρμημα καὶ ἐκσφράγισμα.* Duæ posteriores voces, quædam prioris explicatio sunt. Τὸ ὅρμημα, ἐνθύμημα exponit Varin. trahuntque grammatici vocem ὁρμῶ ad generationem; ih Deo autem peculiarissime ὁρμὴ et ὅρμημα, fetu illa cogitatio ejusque terminus, mentis illa proles, paternæ substantiæ, expressio ἐκσφράγισμα, totum perfecte referens Patrem, quæ est illa Basilii ἰσότυπος σφραγίς. Sic magnificæ nostrorum theologorum voces, divino potius afflatu illis traditæ, quam humana industria ac solertia adinventæ.

(39) Orat. 58.

Digitized by Google

Enimvero ejus Verbum illi coæternum est; Deus enim cum semper actu intelligat, ex se semper Verbum genuit gignitque; sic et quam ex se dilectionem profert ac charitatem, illi coæterna est; semper enim sibi ipse præsens est, ac semper bonum vult, nunquam vero quod malum est. Ac sicut Deo unum intelligibile est, ipse nimirum sibi ipsi; quamobrem etiam necesse est unum solumque Dei Verbum ex ipso genitum esse; ex quo etiam Unigena Dei Verbum nuncupatur; sic et unum amoris objectum, ipse sibi ipsi. Id vero cum ita se habeat, una solaque ejus necessario dilectio est seu charitas, nempe Spiritus sanctus.

Quia igitur Dei Verbum sibi ipsum æquale est et coæternum, unumque solum et perfectum (non enim velut sermo noster ac verbum, quod paulatim ex imperfectis contextum vix ipsum consistat), sic et Spiritus sanctus ipse sibi æqualis et coæternus, unusque et perfectus et solus est. Quia vero etiam tum Verbum tum divina dilectio (divina utraque hæc persona) totum est et ex toto; ac quidem altera (Verbum scilicet) nihil varians Dei imago est: altera vero (divina nimirum dilectio) divinæ bonitatis æqualis est, quanquam secundum diversum procedendi modum; utraque Deus verus est. Quid enim in divinis æquale Deo, quin et ipsum substantia sit Deusque? Hincque adeo necessario est ac colligitur, tria (tres scilicet personas) unam substantiam seu essentiam esse.

Præterea, quandoquidem nullum in Deo accidens est, gignitque Verbum, ac ex seipso producit dilectionem seu charitatem: superest ut divinum Verbum, non ejusmodi verbum sit, quod ore profertur, aut animo repositum manet, nec divinus Spiritus aereum quidpiam atque accidens confinga-

A Ἀλλὰ μὴν ὥσπερ ὁ Λόγος αὐτοῦ συναΐδιός ἐστιν αὐτῷ· ἀεὶ γὰρ ἐνεργείᾳ νοῶν ὁ Θεὸς, ἀεὶ γεγέννηκε καὶ γεννᾷ τὸν ἑαυτοῦ Λόγον· οὕτω καὶ ἣν ἀφ' ἑαυτοῦ προΐεται ἀγάπην, συναΐδιος αὐτῷ ἐστιν· ἀεὶ γὰρ αὐτὸς ἑαυτῷ πάρεστι, καὶ ἀεὶ τὸ ἀγαθὸν θέλει· οὐδέποτε δὲ τὸ κακόν. Καὶ ὥσπερ τῷ Θεῷ ἓν ἐστι νοητὸν, αὐτὸς ἑαυτῷ· διὸ καὶ ἀνάγκη ἕνα καὶ μόνον εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον, ὅθεν καὶ Μονογενὴς ὁ τοῦ Θεοῦ λέγεται Λόγος· οὕτω καὶ ἓν ἐραστὸν, αὐτός ἐστιν ἑαυτῷ. Τούτου δὲ οὕτω ἔχοντος, μία καὶ μόνη ἐστὶν αὐτοῦ ἡ ἀγάπη ἀναγκαίως, δηλονότι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

B Ἐπεὶ τοίνυν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἴσος ἐστὶ καὶ συναΐδιος ἑαυτῷ, καὶ εἷς καὶ μόνος καὶ τέλειος· οὐ γὰρ κατὰ τὸν ἡμέτερον ὃς κατ' ὀλίγον ἐξ ἀτελῶν συμπλεκόμενος μόλις σύνισταται· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἴσον ἐστὶ καὶ συναΐδιον ἑαυτῷ, καὶ ἓν καὶ τέλειον καὶ μόνον. Καὶ ἐπεὶ ὅ τε Λόγος καὶ ἡ θεία ἀγάπη, ἑκάτερον τῶν θείων τούτων προσώπων, ὅλον ἐστὶν ἐξ ὅλου· καὶ τὸ μὲν Λόγος ὄν, ἀπαράλλακτός ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ, θεία ἀγάπη ὄν, ἐξισοῦται τῇ θείᾳ ἀγαθότητι, κατὰ διάφορον μέντοι πρόοδον· ἑκάτερον Θεός ἐστιν ἀληθής. Τί γὰρ ἂν εἴη ἐν τοῖς θείοις ἴσον Θεῷ, μὴ καὶ αὐτὸ ὂν οὐσία καὶ Θεός; Ὅθεν ἀναγκαίως καὶ ἔστι καὶ συνάγεται τὰ τρία μίαν εἶναι οὐσίαν.

C Ἄλλως τε, ἐπεὶ ἐν τῷ Θεῷ συμβεβηκὸς οὐκ ἔστι, γεννᾷ δὲ Λόγον, καὶ προΐεται ἐξ ἑαυτου ἀγάπην, λείπεται μήτε τὸν θεῖον Λόγον εἶναι προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον (40), μήτε τὸ θεῖον Πνεῦμα ἀερῶδές τι καὶ συμβεβηκὸς ἀναπλάττειν· ἀλλ' οὐσίαν εἶναι, καὶ ταῦτα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς,

(40) Ἢ *ἐνδιάθετον*, etiam ἐνδιάθετος λόγος, verbum scilicet mentis, seu etiam cordis, ut alii vocant, etsi majorem habet cum divino Verbo affinitatem, quo menti producenti conjunctius est et affinius (eoque Calecas longe aliis Augustinum anteponit, qui in eo maluerit exemplum ponere, quam in verbo quod ore profertur) immensum distat a Dei Verbo, quod non sit substantia ejusdemque naturæ cum mente, ubi etiam ipsa seipsum intelligit, uti in substantiis separatis, quæ nec ipsum sunt suum intelligere, et in quibus ipsum ejusmodi verbum, quod formant, habet esse quoddam diminutum et intentionale, cum in Deo substantia sit ac purus actus, totum referens atque exprimens quod est Deus; quod idem est de dilectione seu amore, divino scilicet Spiritu. Porro quod ita Calecas Augustino tribuit, quasi unus ipse in verbo mentis et amore divinarum processionum exemplum posuerit, non etiam sui Græci, non omnino probatur. Certe mihi videntur etiam illi vel maxime in verbo interiori exemplum ejusmodi posuisse, etsi exterioris, et ejus quod ore profertur, meminerint, præsertim ratione Incarnationis, qua Λόγος ἅγγελτικὸς, ut vocat Greg. orat. 3, de Filio, factus nobis manifestus ac Patrem manifestans, cum illi conjunctissimus manserit, ut cogitatio menti, quæ est ipse λόγος ἐνδιάθετος. Sic egregie Greg. orat. 45, p. 719: Οὕτω μοι νόει τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς μὴ χωρισθέντα πώποτε, καὶ τούτου δὲ πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁμοίως ἐν τῷ νῷ τὴν ἐνθύμησιν· *Sic tu quoque cogites, Filium a Patre nunquam separatum, nec rursus ab hoc Spiritum sanctum, eodem modo quo cogitationem in mente.* Alia etiam quibus orat. 36, p. 590, vim ejus vocis urget, ut tribuitur Filio, eodem spectant; quod nempe sit ὅρος Patris: ejus *definitio*, quo intellecto, intelligatur et Pater: quod est *videre*, ut loquitur Dominus Joan. XIV, nec nisi de Verbo, quo se ipsum comprehendit, et cui affine verbum interius mentis seipsam intelligentis, accipi potest; sic et quod Athan., orat. 2, adversus Arian. sequi ait: Nisi Filius est coæternus Patri, fuisse quandoque Patrem ἄνουν et ἄλογον, ac perinde alii. Spiritus voce, quam ipse Dominus tradidit, convenientiorem aliam theologis ullis posse inveniri, non existimo. Ostendit ipse Augustinus, iisdem ipsis libris *De Trinit.* quanti Græcos tractatores faciat, exque illis potius doceri Trinitatis mysterium, quam ipse docere percupiat: cum tamen ea linguæ Græcæ facultas non suppeteret, qua eorum libros legere, ac satis intelligere posset: quod certe in viro tanto dolendum, ut et quod etiam nescivit Hebraice. Hinc enim factum est, ut quantavis ingenii facultate polleret, a Scripturæ sæpius vero sensu aberraverit. Quod librum August. *De Trinit.* singulariter ubique citat Calec. cum sint libri XV, jam olim sic distincti, nescio an non omnes ille habuerit, sed forsan solum ipsum quintum, sic Græce versum, ex quo præcipue mutuatus sit, quæ hic exsequitur.

Digitized by Google

ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ μορφῇ, ὅ τί ποτέ ἐστιν εἶδος ἐκεῖ καὶ μορφή. Ἐκ γὰρ οὐσίας οὐσία κατὰ φύσιν προάγεται, ὅταν τὸ ἑαυτῆς τέλος ἐνεργῇ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, καὶ τὸ αὐτὸ, ἐπείπερ ἓν ἀεὶ τὸ οἰκεῖον τέλος ἑκάστῳ.

A tur: sed hæc quoque essentia seu substantia, unaque ipsa ac eadem cum Dei ac Patris essentia, in eadem specie eademque forma (quidquid tandem in Deo species sit ac forma) esse existimetur. Ex substantia enim seu essentia, substantia ac essentia naturaliter procedit, cum illa pro eo ac illi natura comparatum est, suum finem agit: idemque, siquidem unus semper cuique finis proprius exsistit.

Ἀλλὰ μὴν ἡ ἐν ἡμῖν ἀγάπη καὶ ὁ ἔρως διπλοῦς ἐστι διὰ τὴν τῶν ἐραστῶν διαφορὰν καὶ ἀκαθαρσίαν. Ὅθεν καὶ φαύλη ἐφ' ἡμῶν γίνεται ἀγάπη, ὅταν παρόντα ἀγαπῶμεν τὰ φαῦλα· καὶ ἀκάθαρτος ἔρως, ὅτε καὶ ὁ λόγος ἡμῶν φαῦλος ἐξ ἀνάγκης ἐστίν. Ἐπὶ δὲ τῷ Θεῷ ἓν ἐστιν ἐραστὸν, αὐτὸς ἑαυτῷ, καὶ ἁγιώτατον, πάντων ὄντων ἀσυγκρίτως ὑπερανῳκισμένον. Καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη ἁγία ἐστὶ καὶ μία. Καὶ ἐπεὶ τὰ κρυφίαν ἔχοντα τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν τῆς κινήσεως ἀρχὴν τῷ τοῦ πνεύματος ὀνόματι καλοῦμεν· οὕτω γὰρ καὶ τοὺς ἀνέμους πνεύματα λέγομεν διὰ τὴν ἀδηλίαν τὴν τοῦ ὄθεν προΐασι· καὶ ἡ θεία αὕτη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἅγιον καλεῖται. Εἰ γὰρ καὶ ἡ θεία γέννησις ἐπίσης ἐστὶν ἄδηλος καὶ ἄγνωστος πάσῃ γεννητῇ φύσει· ἀλλ' οὖν καθότι γέννησις λέγεται, συνηθεστέρᾳ φωνῇ γνωριμωτέρα καὶ οἷον οἰκειοτέρα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει δοκεῖ ἥπερ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρόοδος. Τῆς γὰρ προόδου ταύτης εἰκασίαν τινὰ καὶ οἰκειότητα ῥᾳδίως ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις εὑρεῖν οὐκ ἔστιν. Ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἰς ἔννοιάν τινα τῶν ἀΰλων ἐρχόμεθα.

Enimvero, quæ in nobis dilectio est seu amor duplex est, ob eorum quæ amori habentur discrimen ac impuritatem. Unde etiam prava in nobis exsistit dilectio, cum res vitæ hujus, quæ sunt pravæ, diligimus: atque amor impurus, quando et nostra ratio necessario prava est. In Deo autem amoris objectum unum est (ipse nimirum sibi ipsi) ac sanctissimum, quippe supra res omnes incomB parabili excessu eminens ac elatum. Divina quoque dilectio ac charitas sancta est et una. Quia vero ea quæ occultam habent motus sui originem, spiritus nomine vocamus: sic enim etiam ventos appellamus spiritus, quod incertum nobis sit unde illi procedant: idcirco divina hæc dilectio ac charitas, Spiritus Dei sanctus appellatur. Quanquam etiam divina generatio perinde occulta ac ignota genitæ omni naturæ est: verumtamen in quantum generatio vocatur usitatiore vocabulo, notior ac velut familiarior humanæ naturæ videtur, quam Spiritus sancti processio. Hujus enim processionis vix ullam conjecturam ac convenientiam in rebus humanis invenire possumus: cum ex iis quæ in sensum cadunt, ad spiritalium notitiam aliquam ac cogitatum veniamus.

Θεὸς ἄρα ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· Θεὸς δὲ ἡ θεία Ἀγάπη, καὶ ὁ αὐτὸς Θεὸς Πατρὶ καὶ Υἱῷ· καὶ ἡ τούτου πρόοδος Ἀγάπης ἐστὶ πρόοδος. Καὶ ἐπεὶ ἐν τῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ φύσει δύο μόνον ἐπὶ τὰ ἔνδον νοοῦνται πρόοδοι, μία μὲν ἡ τοῦ Λόγου πρόοδος, καθ' ἣν νοεῖ τὸ νοητόν· ἄλλη δὲ ἡ τῆς ἀγάπης ἢ θελήσεως, καθ' ἣν ἐφίεται τοῦ νοηθέντος ἀγαθοῦ, εἰ μὴ παρείη, ἢ ἀγαπᾷ τοῦτο παρόν· ἀναγκαῖον δὲ καὶ τὰς δύο παρεῖναι τῷ θείῳ Νῷ καθὼς δέδεικται· καὶ ἔστιν ἡ τῆς νοήσεως πρόοδος ἡ ἐνέργεια Λόγου καὶ Υἱοῦ· λείπεται τὴν ἑτέραν, ἤγουν τὴν ἀγάπης εἶναι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι τὴν θείαν Ἀγάπην, ᾗ ὁ Θεὸς ἑαυτὸν ἀγαπᾷ.

C Deus ergo est Dei Verbum: Deus vero divina dilectio ac charitas, idemque cum Patre atque Filio Deus, ejusque processio, dilectionis ac charitatis processio est. Quodque in natura sermonis vi seu rationis, ac intelligendi facultate prædita, duæ tantum interius intelliguntur processiones: una quidem rationis sermonisque et verbi processio, qua objectum in notitiam cadens intelligit: alteraque dilectionis seu voluntatis, qua bonum intellectu cognitum, nisi præsens sit, concupiscit, præsens autem diligit. Cumque adeo necesse sit, utramque divinæ menti adesse, uti probatum est: sitque intellectionis processio, sermonis seu Verbi Filiique operatio, superest alteram (dilectionis scilicet ac charitatis) esse Spiritus sancti, esseque Spiritum sanctum divinam dilectionem ac charitatem, qua Deus seipsum diligit.

Τοιοῦτον τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος τὸ τοῦ Αὐγουστίνου(41) παράδειγμα καὶ τῶν κατ' αὐτὸν διδασκάλων· καὶ ἔστι τῶν ἄλλων προσφυέστερον καὶ οἰκειότερον. Τῶν γὰρ θεολόγων ἁπάντων νῷ καὶ λόγῳ φαμένων ἀνάλογον ἔχειν πρὸς ἀλλήλους τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες σχεδὸν, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον τῷ παρ' ἡμῖν προφορικῷ παρεικάζουσι λόγῳ· ὁ δὲ ἐπὶ τὸν ἔνδον λόγον τὸν ἐνδιάθετον λαμβάνει τὴν ὁμοιότητα. Ἐκεῖ γὰρ, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ ὁ πρῶτος λόγος καθ' ὃν λογικοί ἐσμεν καὶ καλούμεθα, εἴτε μετὰ σώματός ἐσμεν, εἴτε καὶ μή. Ὁ δὲ ἐπὶ τὰ ἔξω ῥέων οὗτος λόγος τοῦ

D Tale igitur etiam in sancta Trinitate Augustini ac sequacium doctorum exemplum; estque reliquis connaturalius ac magis appositum. Nam cum omnes theologi Patrem dicant ac Filium sic se inter se quadam proportione habere, ac se habent mens ac verbum; alii quidem fere omnes Deum Verbum comparant cum verbo, quod apud nos ore profertur; at Augustinus, in interiori verbo ac quod in animo residet, assumit similitudinem. Illic enim tum esse ad imaginem positum est, tum prima ratio ac sermo, qua rationales (sermonis scilicet et verbi ac rationis compotes) sumus pari-

(41) Lib. v.

Digitized by Google

ter ac vocamur, sive in corpore versamur, sive non. Quod vero sic extra verbum fluit, interioris signum est, diversaque ab illo ratione eodem ipso nomine censetur. Siquidem enim ex verbo illo prolatitio rationales et ad Dei imaginem diceremur, reliquum foret neque omnino rationales, neque ad Dei imaginem dicendos, cum post mortem verbum quod ore profertur minime habituri sumus, nec aereum istum spiritum trahemus.

Verbum itaque interius citra omnem comparationem nobilius est : decet vero ut ab iis quæ nobiliora sunt ac convenientiora, divinorum similitudines ducamus. Ac quidem quæ alii afferunt, duntaxat imago sunt : quæ vero Augustinus, etiam magnam similitudinem habent : ut et infidelis inde ad intelligentiam Trinitatis provehatur : qui nec audire quæ sunt divinæ Scripturæ sustineat ; dummodo probo animo sit, pollensque ingenio, contentioni minime studeat. Admodum enim cogit, cum præterea etiam consentiat divinæ Scripturæ. Quinimo ex illa potissimum habet probationes : ac cui libuerit, ejus rei testimonia, in iis libris quos scripsit beatus Augustinus de Trinitate, inveneri.

Enimvero quandiu quis Verbum Filium esse inficiari non poterit, is neque Patrem vere Mentem dicere recusabit: non qualis apud nos mens est, sive angelica, sed divina et infinita, ac quæ omnibus mentibus infinite emineat, cujus tamen mens humana exemplum ac imago quædam exsistat. Illis consequens fit, ut et dilectionem necessario ponamus in Deo. Est enim hæc utentium ratione proprietas, uti dictum est. Sed et verbi ex mente processio clarius manifestat eam processionem, idcirco quod sine passione ac materiæ expers exsistat, quam carnalis hæc generatio. Similiter quoque dilectionis ex voluntate processio, manifestior imago est processionis Spiritus sancti ex Deo, quam corporalis hæc Spiritus processio. Quamobrem penes animum sumendo imaginem, convenientius divinam mentem Verbumque ac dilectionem appellabimus, quam a corpore nuncupando, Patrem et Filium et Spiritum. Quia tamen in Deo Verbum vere exsistens est et perfectum parique substantia, ei, ex quo processit, Filius nuncupatur, consueto nobis loquendi genere. Quocirca etiam antiqui pietatis magistri, ac potissimum magnus Athanasius in iis, quæ adversus Arium scripsit, eos qui dicerent esse Filium ac Spiritum Patre posteriores, in eam adigebant absurditatem, ac si Deum mentis expertem ac voluntatis assererent. Hoc enim illi absurdius ducebant, quam si absque Filio ac Spiritu dicerent. Nam hoc quoque cuivis substantiæ immateriali tribuetur. Liquet igitur convenientius vocari Deum mentem ac voluntatem, quam Patrem ac Spiratorem. Porro summæ rem absurditatis habebant, inferri Deum mente carere ac voluntate,

(42) Orat. 2 *Contra Arian.* p. 352.

A ἔνδον λόγου ἐστὶ σημαντικὸς, καὶ ὁμωνύμως ἐκείνῳ λέγεται. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ προφορικοῦ λόγου λογικοὶ καὶ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἐλεγόμεθα, ἐλείπετο πάντως μήτε λογικοὺς ἡμᾶς εἶναι μήτε κατ' εἰκόνα Θεοῦ λέγεσθαι, ὅτε μετὰ θάνατον τὸν προφορικὸν λόγον οὐδαμῶς ἕξομεν, οὐδὲ τὸ ἐναέριον τοῦτο σπασόμεθα πνεῦμα.

Ὥστε ὁ ἔνδον λόγος, τοῦ ἐκτὸς ἀσυγκρίτως τιμιώτερος· ἀπὸ δὲ τῶν τιμιωτέρων καὶ οἰκειοτέρων ὀφείλομεν τὰ θεῖα εἰκονίζειν. Καὶ τὰ μὲν παρὰ τῶν ἄλλων, εἰκὼν μόνον· τὰ δὲ τοῦ Αὐγουστίνου καὶ πολλὴν τὴν ὁμοιότητα ἔχει· ὥστε καὶ τὸν ἄπιστον εἰς ἔννοιαν ἀναχθῆναι τῆς ἁγίας Τριάδος ἐκ τούτου, B τὰ ἐκ τῆς θείας Γραφῆς οὐδὲ ἀκοῦσαι καταδεχόμενον, μόνον εἰ τὴν εὐγνωμοσύνην ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ νοῦν ἔχων, μὴ φιλονεικεῖν προαιροῖτο. Πολλὴν γὰρ τὴν ἀνάγκην ἐπάγεται μετὰ καὶ τοῦ τῇ θείᾳ Γραφῇ συμφωνεῖν. Μᾶλλον δὲ ἐκεῖθεν ἔχει τὰς ἀποδείξεις· καὶ τὰς περὶ τούτου μαρτυρίας ὁ βουλόμενος εὑρήσει σαφῶς, ἀναγνοὺς τὰ περὶ τούτου ἐν τῷ περὶ Τριάδος βιβλίῳ τῷ μακαρίῳ Αὐγουστίνῳ συγγεγραμμένα.

Οὐ μὴν ἀλλ' ἕως ἂν μὴ δύνηταί τις ἀρνεῖσθαι Λόγον εἶναι τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν Πατέρα παραιτήσεται λέγειν ἀληθῶς εἶναι Νοῦν· οὐχ οἷον τὸν παρ' ἡμῖν, ἢ τὸν ἀγγελικὸν, ἀλλὰ θεῖον καὶ ἄπειρον καὶ πάντων νόων ἀπείρως ἐξῃρημένον, παράδειγμα μέντοι C τοῦ ἀνθρωπίνου, καὶ τοῦτον εἰκόνα ἐκείνου. Τούτοις δὲ ἕπεται καὶ Ἀγάπην ἀναγκαίως τιθέναι ἐπὶ Θεοῦ· τοῦτο γὰρ τῶν λογικῶν ἰδιότης, ὡς εἴρηται. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρόοδος τοῦ λόγου ἐκ τοῦ νοῦ ἐναργέστερον ἐκφαίνει τὴν πρόοδον ἐκείνην διὰ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἄϋλον ἢ αὕτη ἡ σαρκικὴ γέννησις. Ὁμοίως καὶ ἡ τῆς ἀγάπης ἐκ τῆς θελήσεως πρόοδος ἐμφανεστέρα ἐστὶν εἰκὼν τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ προόδου τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἢ αὕτη ἡ τοῦ σωματικοῦ πνεύματος πρόοδος. Ὥστε ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα λαμβάνοντες, οἰκειοτέρως προσεροῦμεν τὸνθεῖον Νοῦν καὶ Λόγον καὶ Ἀγάπην ἢ ἀπὸ τοῦ σώματος Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα αὐτὸν ὀνομάζοντες. Ὅμως ἐπεὶ ὁ Λόγος ἐκεῖ ὑφεστὼς ἐστι καὶ τέλειος καὶ ἴσος τὴν οὐσίαν τῷ, ἀφ' οὗ προῆλθεν, Υἱὸς ὀνομάζεται, D κατὰ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης διαλέξεως ἔθος. Διὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι, καὶ μάλιστα ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τοῖς κατὰ Ἀρείου (42), τοὺς λέγοντας ὕστερα τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα εἰς τοῦτο ἀπῆγον τὸ ἄτοπον, ὥσπερ ἂν εἰ ἔλεγον ἄνουν καὶ ἀθελῆ τὸν Θεόν. Τοῦτο γὰρ αὐτοῦ ἀτοπώτερον τιθεμένοις ἐδόκει ἢ ἄπαιδα καὶ ἄπνουν. Καὶ γὰρ τοῦτο καὶ ἑκάστῃ τῶν ἀΰλων οὐσιῶν συγχωρηθήσεται. Ὥστε δῆλον, ὡς μᾶλλον ἁρμόσει Νοῦν καὶ Θέλησιν τὸν Θεὸν λέγειν ἢ Πατέρα καὶ Πνέοντα. Ἐδόκει δὲ αὐτοῖς ἀτοπώτατον ἄνουν καὶ ἀθελῆ τὸν Θεὸν συνάγεσθαι ἀπὸ τοῦ τιθέναι τοῦ Πατρὸς ὕστερα τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα· ἐπεὶ ὁ νοῦς καὶ λόγον ἔχει

Digitized by Google

ἀναγκαίως· καὶ οὐκ ἂν εἴη νοῦς λόγον οὐκ ἔχων. Καὶ ὁ θέλων, λογικὸς ὤν, ἀγάπην πάντως ἔχει ἢ ἔρωτα. Τὰ γὰρ ἄλογα λόγον οὐκ ἔχοντα, οὐκ ἂν ὀρθῶς λέγοιντο τοῦτο θέλειν εἰς ὅπερ ἂν ὁρμῶσιν. Φυσικῇ γὰρ δυνάμει πρὸς τοῦτο κινοῦνται. Καὶ πάλιν θέλων, οὐκ ἂν εἴη ἀγάπην οὐκ ἔχων ἐξ ἑαυτοῦ προϊοῦσαν. Ἡ γὰρ ἀγάπη ἀπὸ θελήσεως πρόεισι.

A inde scilicet quod Filius ac Spiritus posterius Patre exsistere ponebantur; quod nimirum mens necessario verbum habeat ac sermonem : nec mens ulla sit quæ illo careat. Qui item voluntate præditus est, eum ratione utatur atque sermone, omnino dilectionem habet seu amorem : bruta enim ac muta animalia, cum sermonem ac verbum seu rationem non habeant, neque id velle rite dicantur, in quod appetitu incitantur. Moventur enim naturali vi atque instinctu. Ac rursus qui volens est, is nunquam fiat, quin dilectionem ab ipso procedentem habeat. Dilectio enim a voluntate procedit.

Ἔχει μέντοι ὁ Θεὸς Λόγον καὶ Πνεῦμα, ὡς ἑαυτὸν ἔχων. Εἰ γὰρ, διὰ τὸ ἔχειν, σύνθεσίν τις ὑπονοήσει. Ἀλλὰ λέγεται καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει Πατέρα· ὡσαύτως δὲ καὶ Προβολέα τὸ Πνεῦμα. Οὐ μᾶλλον οὖν ἔσται ὁ Πατὴρ ἔχων ἢ ἐχόμενος κατὰ τὴν προφορὰν τοῦ ἔχειν. Καίτοι καὶ τοῦτο παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὁμολογεῖται, τὸ τὰς θείας ὑποστάσεις εἰς ἀλλήλας περιχωρεῖν· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο σύγχυσις ἕψεται. «Οὐ γὰρ ὥστε συναλοίφεσθαι,» Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησὶν (43), «ἀλλ' ὥστε ἔχεσθαι.» Ἢ καὶ ὡς ἔχει τὸ τοῦ Νύσσης (44), ὃ καὶ πρότερον ἐλέγομεν, ὅτι «κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην ἐπίνοιαν ἑκάτερος ἐν τῷ ἑτέρῳ εἶναι λέγεται· ὁ μὲν Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς τὸ ἐπὶ τῆς εἰκόνος κάλλος ἐν τῇ ἀρχετύπῳ μορφῇ· ὁ δὲ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, ὡς ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ τὸ πρωτότυπον κάλλος.»

Cæterum habet Deus Verbum ac Spiritum, ut qui habeat seipsum. Alioqui enim, eo quod habeat, alicui in mentem veniet esse illum compositum. Quin hoc quoque dicitur, habere Filium Patrem : ac similiter habere Spiritum, quo auctore producitur. Igitur quod attinet ad vim vocis hujus *habere*, non magis erit Pater habens, quam qui habeatur. Quin hoc quoque Ecclesiæ in confesso est divinas personas quasi circuitu quodam inter se recurrere, sibique immeare : non tamen sequetur inde confusio : « Non enim, inquit Gregorius Theologus, ut quasi coalescant ac misceantur, sed ut cohæreant. » Sive etiam, ut locutus est Gregorius Nyssenus, cujus et superius allata auctoritas est : « Secundum aliam atque aliam rationem, alter in altero esse dicitur; Filius scilicet in Patre, velut imaginis in Filio, velut exemplaris decor ac species in decor in principe forma ac exemplari : Paterque sua imagine. »

Εἰ δὲ ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς ἀγάπη παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπὸ θελήσεως (45) τῷ Αὐγουστίνῳ εἴρηται· ἄλλοι δὲ τῶν ἁγίων βούλησιν καὶ θέλησιν τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς εἶπον, ἃ καὶ πρότερον ἐξεθέμεθα. Οἷον ὁ μὲν Δαμασκηνὸς (46), « Οὐκ ἔστι τῷ Πατρὶ Λόγος, σοφία, δύναμις, θέλησις, εἰ μὴ ὁ Υἱός· » ὁ δὲ θεῖος Κύριλλος ἐν τοῖς Θησαυροῖς (47). « Ὁ Υἱός ἐστιν ἡ ζῶσα καὶ ἐνούσιος τοῦ Πατρὸς βούλησις· » ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος (48), « Ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ οὔτε ἤρξατο οὔτε παύεται· οὔτε ἄρα ἤρξατο ἡ εἰκών, οὔτε ἐπαύσατο· ἡ δὲ θέλησις καὶ ἄρχεται καὶ παύεται. » Εἰ ταῦτα λέγοιεν, οὐ δεῖ θορυβεῖσθαι. Ἁγίων γάρ εἰσιν ἀποφάσεις, καὶ ἔστι λογικῶν ἀνθρώπων καὶ εὐσεβεῖν βουλομένων τὰ παρὰ τῶν ἁγίων εἰρημένα πάντα ἀσπάζεσθαι, καὶ μὴ καθάπερ ὤνια, τὰ μὲν ἀπορρίπτειν, τὰ δὲ ἐκκρίνειν· ἀλλὰ πάντα δεχομέ-

Quod si hic Augustinus Spiritum sanctum ut est dilectio a Patre dixit ex voluntate; reliqui vero sancti Filium Patris voluntatem ac consilium dixerunt, quæ et superius exposuimus, veluti nimirum Damascenus : « Non est Patri Verbum, sapientia, virtus, voluntas alia quam Filius : » divinus vero Cyrillus in *Thesauris* : « Filius viva est et substantialis Patris voluntas; » magnus item Athanasius : « Divina substantia neque cœpit, neque desinit. Neque ergo cœpit divina imago, autve desiit : voluntas autem et cœpit et desinit : » hæc illi quod dicant, haud turbari oportet, quod sanctorum sententiæ sint; sitque hominum ratione utentium, ac qui pie sentire velint, ut quæ dicta sint a sanctis, omnia amplectantur; nec sicut in eis quæ venenum, alia quidem rejiciant, alia vero seligant; sed qua distinctione conciliandæ hic allatæ Patrum auctoritates, exsufflandique Anomœi, qui ea quæ natura agimus, complacente voluntate nos agere, nec posse non agere, non intellexerunt. Quæ voluntatis summa perfectio est, etsi non libertas, aut ea voluntas quæ incipiat desinatque, juxta quod Athanasius tradit, sive Maximus, ut scilicet hoc vel illud ut terminum in rebus connotat. Caute etiam notanda personarum nomina propria et appropriata, ut vocant; quorum illa non evariant, secus vero ista; suntque ipsa reipsa absoluta, sed ut tali modo in hac illave persona considerantur, quo non in alia.

(43) Orat. 32.

(44) Adversus Eunomium.

(45) *Παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπὸ θελήσεως.* Nempe Augustinus et Latini passim duplicem distinguunt processionem, ex duplici modo operationis, qui in Deo a nobis intelligitur, qui est intelligere et velle, quæ sunt quidem ipsa unum in Deo ac simplicissimum, intelliguntur tamen virtualiter distincta et eminenter, ita ut in persona fecunda, alterum sit generatio, alterum productio : alterius terminus λόγος, Verbum et Filius; alterius amor, dilectio ac Spiritus sanctus. De voluntate in generatione Filii, erat Eunomianorum objectio, quam solvit Gregorius, orat. 35, dicentium Patrem voluntate genuisse vel invitum : sic nimirum de processione Verbi a Deo, ac de creatorum, philosophantes; non distinguentes de voluntate ut natura et ut libera; deque illa concomitante et antecedente;

(46) Lib. I *De fid.* c. 13.

(47) *Thes.* l. XXI, p. 212.

(48) Dialog. I cum Anom., qui et Maximo ascribitur.

Digitized by Google

cuncta recipientes ac custodientes velut *Spiritus* voces, sic operæ pretium exponere satagant, ut et communissimis de Deo conceptionibus et principiis fidei, nec non sanctorum multitudini consentiant : sic tamen, dum eorum nobis sanctimonia nulla suspicione laboret. Quod illis servemus necesse est; non sic nostro, sanctorum sententias verbaque, usurpemus consilio, ut alios aliis committere videamur, ac velut qui se mutuo evertant, inducere. Non enim æquum est, ut sibi invicem adversari existimentur. Id enim nec iis hominibus satis congruat, quibus tantisper rationis lux affulgeat; tantum abest ut sanctis, qui motore Spiritu cuncta exposuerunt : quo scilicet homines, illis tanquam pietatis magistris animum adhibentes, ac per eos veritatem nanciscentes, in hunc modum in Christo necterentur.

A νους καὶ φυλάττοντας ὡς τοῦ Πνεύματος φωνας, οὕτω προσῆκον ἐπιχειρεῖν ἐξηγεῖσθαι, ὥστε καὶ ταῖς περὶ Θεοῦ κοινοτάταις ἐννοίαις καὶ ταῖς τῆς πίστεως ἀρχαῖς, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἁγίων συμφωνεῖν· μόνον εἰ περὶ τῆς ἐκείνων ἁγιωσύνης ἀμφιβολίαν οὐδεμίαν ἔχομεν, Ὅπερ ἀναγκαῖον ἐκείνοις τηρεῖσθαι, καὶ μὴ διὰ τὴν ἑαυτῶν βούλησιν οὕτω τὰ τῶν ἁγίων ἐκλαμβάνοντας, ὡς ποιεῖν ἐκείνους ἀλλήλοις πολεμεῖν δοκεῖν, καὶ ὑφ' ἑαυτῶν ἀνατρέπεσθαι. Οὐ γὰρ ἂν εἰκότως νομίζοιντο ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις ἐναντιοῦσθαι· τοῦτο γὰρ οὐδὲ τοῖς ὀπωσοῦν λογικοῖς τῶν ἀνθρώπων ἁρμόζει, μήτοι γε δὴ τοῖς ἁγίοις, οἱ πάντα ἐξέθεντο ὑπὸ τοῦ ἁγίου κινούμενοι Πνεύματος· ὥστε τούτοις ὡς διδασκάλοις εὐσεβείας τοὺς ἀνθρώπους προσέχοντας, καὶ δι' αὐτῶν τῆς ἀληθείας ἐπιτυγχάνοντας, οὕτω συνημμένους ἐν τῷ Χριστῷ γίνεσθαι.

B

De his igitur quæ sanctis dicta sunt, ita sentiendum, talique in omnibus utendum regula est. Sin minus, præstat, ut dicamus nos non intelligere eorum quæ dicuntur sententiæ vim, quam convenientes exque ratione de Deo sententias evertamus, uti ait magnus Basilius. Hic autem possumus dicere, sanctos, secundum diversos respectus idem alia atque alia ratione declarare. Nam Filius quidem ex Patre est, tanquam verbum ex mente. Secundum hanc considerationem etiam voluntatem ex voluntate dixerunt, quemadmodum ait Gregorius Theologus : «Patri generatio, gignendi voluntas est, ac voluntas ex voluntate. » Secundum quem utique modum, Filium sapientiam ex sapientia dixerunt, ac virtutem ex virtute. Cæterum Spiritus sanctus ex Patre est, velut dilectio a voluntate : idcirco etiam distincta processio est. Creatura vero, tanquam ab una voluntate, a Patre est et Filio et Spiritu sancto. Una enim est trium personarum, quod attinet ad creaturas , voluntas.

Περὶ μὲν οὖν τῶν τοῖς ἁγίοις εἰρημένων οὕτω χρὴ γνώμης ἔχειν, καὶ τοιούτῳ χρῆσθαι ἐπὶ πάντων κανόνι. Εἰ δὲ μή, ἄμεινον λέγειν τὴν τῶν λεγομένων μὴ συνιέναι διάνοιαν ἢ ἀνατρέπειν τὰς ἀξιολόγους περὶ Θεοῦ ὑπολήψεις, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος. Ἐνταῦθα δὲ ἔστι λέγειν, ὡς τὸ αὐτὸ κατὰ διαφόρους ἀποβλέψεις ἄλλως καὶ ἄλλως οἱ ἅγιοι ἀποδιδόασιν· ὁ μὲν γὰρ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρός ἐστιν, ὡς Λόγος ἐκ Νοῦ. Κατὰ τοῦτο καὶ θέλησιν ἐκ θελήσεως εἶπον, ὡς ὁ Θεολόγος Γρηγόριος λέγει, « Τῷ Πατρὶ γέννησίς ἐστιν ἡ τοῦ γεννᾶν θέλησις, καὶ βούλησις ἐκ βουλήσεως· καθ' ὃν δὴ τρόπον εἶπον σοφίαν ἐκ σοφίας τὸν Υἱὸν, καὶ δύναμιν ἐκ δυνάμεως. Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρός ἐστιν, ὡς ἀπὸ θελήσεως ἡ ἀγάπη. Διὰ τοῦτο γάρ ἐστι καὶ πρόοδος διάφορος. Ἡ δὲ κτίσις, ὡς ἀπὸ μιᾶς βουλήσεως τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μία γὰρ τῶν τριῶν ἐπὶ τῶν κτισμάτων ἡ θέλησις.

C

Id vero est, quod et beatus Maximus ait, in disputatione cum Anomœo. Nam cum ille dixisset, «Si Deus aliis gignit, atque aliis condit, compositus est ; » respondet, « Non dico aliis gignere, atque aliis condere, sed, aliter gignere, aliter condere.» Cæterum divinus Spiritus, qui sit a Patre dilectio et charitas, peculiari quodam modo dicitur. Est enim dilectio ac charitas nomen relationem habens; unde et persona est. Non enim sicut bonitas, aut vis tenens omnia ac conservans, aut providentia quæ relationem habent ad creaturam, nec sunt in ipso Deo; sed sic est dilectio ac charitas, quod relate procedit. Ac sicut verbum ex mente relate dicitur ; quamquam verbum seu sermo de toto Deo communiter et absolute dicatur : etiam dilectio ac charitas dicitur. « Deus enim, inquit, charitas est [34]. » Proprie tamen ac relate, alterum de Patre dicitur, nempe mens ; alterum de Filio, scilicet Ver-

Τοῦτο δέ ἐστιν, ὅπερ καὶ ὁ Θεῖος Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Ἀνόμοιον διαλέξει φησίν (49). Ἐκείνου γὰρ εἰπόντος, « Εἰ ἄλλοις ὁ Θεὸς γεννᾷ, καὶ ἄλλοις κτίζει, σύνθετός ἐστιν· » ἀποκρίνεται, « Οὐ λέγω ἄλλοις γεννᾷ, καὶ ἄλλοις κτίζει· ἀλλὰ, Ἄλλως γεννᾷ, καὶ ἄλλως κτίζει. » Τὸ μέντοι θεῖον Πνεῦμα, ὡς Ἀγάπη παρὰ τοῦ Πατρὸς ὄν, ἰδιαίτερόν τινα λέγεται τρόπον. Ἀναφορικὸν γάρ ἐστιν ἡ Ἀγάπη· διὸ καὶ πρόσωπόν ἐστιν. Οὐ γὰρ ὥσπερ ἡ ἀγαθότης, ἢ ἡ παντοκρατορία, ἢ ἡ πρόνοια, ἃ πρὸς τὴν κτίσιν τὴν ἀναφορὰν ἔχουσι, καὶ οὐκ ἐπ' αὐτοῦ· ἀλλ' οὕτως ἐστὶν Ἀγάπη τὸ ἐκπορευόμενον ἀναφορικῶς· καὶ ὥσπερ ὁ λόγος ἐκ νοῦ ἀναφορικῶς λέγεται, καίτοι τοῦ ὅλου Θεοῦ κοινῶς καὶ ἀπολελυμένως λόγου λεγομένου καὶ νοῦ· καὶ Ἀγάπη δὲ λέγεται. « Ὁ γὰρ Θεὸς, » φησὶν, « Ἀγάπη ἐστίν. » Ἀλλ' ὅμως ἰδίως καὶ ἀναφορικῶς τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς κεῖται, τὸ Νοῦς, τὸ δὲ Λόγος ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ· ἡ δὲ Ἀγάπη,

D

[34] I Joan. IV, 3.

(49) Dial. I qui et Athanasio tribuitur.

Digitized by Google

ἐπὶ τοῦ Πνεύματος. Κατὰ τοῦτο καὶ νοῦς τὸ Πνεῦμα λέγοιτ' ἂν ὡς Θεός· ὡς ἔχει τὸ ἀδόμενον ἐκεῖνο.

Σὺ ζωὴ, ἔρως, φῶς, νοῦς.

Ὡσαύτως καὶ ὁ Υἱός. Ἀλλ' οὐ λέγεται οὕτως ἀναφορικῶς κατὰ τὰ πρός τι, ὥστε καὶ Λόγον ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἢ ἐκ τοῦ Πνεύματος προιέναι. Εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἦν, οὐδὲν ἐκώλυεν εἰς πολλὰ πρόσωπα τὸν ἕνα Θεὸν προχωρεῖν, ὅπερ τῷ τῆς Τριάδος λόγῳ ἐναντιοῦται. Καὶ πᾶν ὃ τὸν τῆς Τριάδος ἢ τὸν τῆς Μονάδος διασείει λόγον, ἀπορριπτέον.

Ὡσαύτως ὁ Θεὸς καὶ Σοφία λέγεται ἀπολελυμένως· καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀνάγκη κοινὸν εἶναι Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ δὴ καὶ Πνεύματι. Ἡ γὰρ διὰ τοῦ Λόγου ἐκλάμπουσα σοφία, ἥτις αὐτὸς ὁ Λόγος ἐστὶν, ἡ τοῦ Πατρός ἐστιν οὐσία. Ἡ δ' οὐσία τοῦ Πατρὸς αὐτῷ καὶ τῷ Υἱῷ ἐστι κοινή. Ἀλλ' ὅμως ἰδιαίτερόν τινα τρόπον ἀποδίδοται τῷ Υἱῷ ἡ σοφία· καὶ μία οὖσα τῷ ἀριθμῷ σοφία, ὡς εἴρηται, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅμως οὐκ ἔστιν ἡ γεννωμένη σοφία ἡ αὐτὴ τῇ γεννώσῃ, δηλαδὴ κατὰ τὸ γεννᾶσθαι. Ταῦτα δὲ καὶ πρότερον εἴρηται.

Ὅτι δὲ εἴπομεν τὸ τοῦ Αὐγουστίνου παράδειγμα ἐκ τῆς Γραφῆς ἔχειν τὰς ἀποδείξεις, ἀληθές ἐστι· πολλῷ γὰρ αὐτοῦ πρότερον ἡ θεία Γραφὴ τοῦτό φησιν, ἐν οἷς ὁ Θεολόγος Ἰωάννης διδάσκει. Οὕτω; γὰρ εἰπών, « Ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστὶ, » δοκεῖ μὲν οὕτως ἁπλῶς ἀδιακρίτως τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ὅπερ ἂν ἔλεγεν, ἀληθῶς ἂν εἶπε, σύμφωνον γὰρ τοῦτο τῇ κοινῇ περὶ Θεοῦ δόξῃ· αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ ἀγάπη καὶ σοφία καὶ πᾶν ἀγαθόν· ὅμως βουλόμενος καθαρώτερον τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἐκφῆναι, ὃν Θεὸν ἀπροδιορίστως εἶπεν Ἀγάπην, τοῦτον καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι προστίθησιν. Εἰπὼν γὰρ, « Ἀγαπητοὶ, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, » ἐπάγει, « Καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται· » ἐκ τούτων ἐδήλωσεν ἑαυτὸν αὐτὴν εἰρηκέναι Ἀγάπην τὸν Θεὸν, ἣν ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶπε. Θεὸς οὖν ἐκ Θεοῦ ἐστιν ἡ Ἀγάπη. Εἶπε γάρ, « Ὅτι ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστὶ, » καὶ, « Ὅτι ἡ Ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι· » καὶ, « Ὅτι ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται. » Πῶς δὲ γεννᾶται ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, μετὰ μικρὸν ἐρεῖ. Ἀλλὰ τὸ, « Θεὸς ἐκ Θεοῦ, » τὸ εἶναι ἔκ τινος δηλοῖ. Τοῦτο δὲ τῷ Πατρὶ οὐχ ἁρμόζει· ἀναίτιος γάρ ἐστι· τουτέστιν ἀπ' οὐδενός. Λείπεται ἢ τῷ Υἱῷ ἢ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσήκειν. Ἀλλὰ μὴν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τοῦτο προστίθησιν· δῆλον δέ. Ἐφεξῆς γὰρ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἀναμνήσας, οὐ καθ' ἣν ἡμεῖς αὐτὸν, ἀλλὰ καθ' ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, « Ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, » φησὶν, « ἱλασμὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. » Ἐντεῦθεν ἐδίδαξε πῶς καὶ ἡμεῖς ἀλλήλους ἀγαπῶμεν· ἀλλήλους δὲ ἀγαπῶντες, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει· καὶ ἀντιστρόφως, τὸν Θεὸν ἀγαπῶντες, ἀλλήλους ἀγαπῶμεν, καὶ οὕτως ἐν τῷ Θεῷ μένομεν. Ἐννοοῦντες γὰρ ὁπόσον ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, ἐπιστρεφόμεθα

A bum; alterum de Spiritu, nimirum charitas et dilectio. Per hunc modum etiam Spiritus mens dicatur, ea ratione qua est Deus: velut est istud moduli.

Tu Vita, Amor, Lux, Mens.

Similiter, etiam Filius. Non tamen sic relate dicitur, ut ea quæ sunt ad aliquid; ita nimirum ut et Verbum ex Filio procedat, vel ex Spiritu. Nisi enim sic se res haberet, vetaret nihil quin unus Deus in plures personas procederet, quod Trinitatis rationi adversatur. Quicquid vero vel Trinitatis, vel Unitatis rationem convellit, procul amandandum est.

Similiter Deus Sapientia absolute dicitur; ac necesse est istud nomen commune esse Patri et Filio, nec non etiam Spiritui. Quæ enim per Verbum B sapientia elucet, quæ est ipsum Verbum, Patris substantia est. Patris autem substantia, seu essentia, ipsi Filioque communis est. Peculiarius tamen Sapientia tribuitur Filio; eumque una numero sit, uti dictum est, Patris Filiique sapientia, non tamen genita sapientia eadem est atque gignens, quod nempe ad hoc attinet quod est genitam esse. Hoc vero etiam ante dictum est.

Quod vero diximus Augustini exemplum, suas ex Scriptura probationes habere, verum est. Longe enim ante Augustinum divina Scriptura hoc dixit in Catholica Joannis Theologi. Hic enim dicendo: «Deus charitas est[35],» videtur quidem sic simpliciter et absque distinctione Deum dixisse, ac si diceret, C vere eum dixisse. Consonat enim hoc communi de Dei existimationi. Ipse enim et charitas et sapientia et omne bonum existit. Volens tamen clarius mentem suam aperire, quem Deum indistincte dixerat charitatem, eum etiam ex Deo esse adjungit. Dicto enim: «Charissimi, diligamus invicem, quia charitas ex Deo est,» adjecit: «Et omnis qui diligit ex Deo natus est[36].» Quibus ostendit, eam se charitatem Deum dixisse, quam ex Deo dixerat. Est igitur charitas, Deus ex Deo. Ait enim: «Quod Deus est charitas,» et: «Quod charitas ex Deo est,» ac denique «Quod qui diligit, ex Deo natus est.» Quonam vero modo, is qui diligit ex Deo nascatur paulo post dicit. Verum illud, «Deus ex Deo» esse ex aliquo significat. Id vero Patri minime congruit, D quippe cum immunis a causa sit; hoc est, a nullo esse habeat. Superest igitur ut vel Filio vel Spiritui sancto conveniat. Atqui Spiritui sancto id ascribit. Ac liquet. Sequentibus enim facta mentione Dei dilectionis, non qua nos eum diligamus, sed qua ipse dilexit nos: «Misit Filium suum, inquit, propitiationem pro peccatis nostris.[37]» Hinc docuit et modum, quo nos invicem diligamus: ac quod sic diligamus Deum in nobis manere; vicissimque Deum diligentes, invicem diligere atque in eo manere. Cogitantes enim quantum nos Deus dilexerit convertimur ut eum vicissim, aliique alios diligamus. Non enim fieri potest, ut qui Deum diligit,

[35] I Joan. IV, 8. [36] ibid. 7. [37] ibid. 10.

Digitized by Google

non etiam proximo amicitia jungatur. Idcirco aiebat : « Qui diligit, ex Deo natus[38] est ; » nempe ex charitate quam dixit esse Deum ex Deo. Unde et ait : « Nos autem diligamus, quia ipse prior dilexit nos [39]. »

Docuit igitur ex iis quæ dicta sunt, Dei dilectionem hoc præstare, ut nos Deum atque invicem diligamus, atque in eum modum in Deo maneamus, et Deus in nobis. Id vero clarius in sequentibus exponit. Cum enim dixisset, Deum charitatem esse, subjungit : « In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis [40]. » Igitur Spiritus sanctus, ex quo dedit nobis, facit ut in Deo maneamus, et ipse in nobis. Quamobrem quod prius dixit charitatis opus (nempe ut in Deo maneamus, ac vicissim Deus in nobis), hoc nunc sancti Spiritus dixit. Ergo Spiritus sanctus est charitas, quam Deum esse et ex Deo dixerat. Ipse igitur Spiritus sanctus significatur, ubi legimus, « Deus charitas est. »

Deus igitur Spiritus sanctus ex Deo procedens, cum homini datus fuerit (dari enim eum et mitti nemo eat inficias, dicente Domino : « Cum venerit Paracletus, quem ego mittam [41] ; » et, « Quem mittet Pater in nomine meo [42] ; » cum, inquam, Spiritus homini datus fuerit, ut novit ipse qui mittit, et ipse qui mittitur, Spiritus sanctus, « Qui ubi vult spirat [43], » in Dei ac proximi dilectionem hominem accendit ; tuncque vere ex Deo nascitur, spiritali scilicet regeneratione, qui neminem oderit, nec cogitet malum [44]. Atque id quod ab Spiritu datur, charitas est : « Charitas, enim, inquit Apostolus, effusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis [45]. » Idcirco etiam, ut ait Augustinus, « Spiritus sanctus, Dei donum appellatur (cum sit Deus) et charisma, » quod etiam ait magnus Basilius. Gratiam enim perficientem et adoptionis charisma vocat, ac futuræ arrhabonem hæreditatis. Cyrillus quoque, Filii donum vocavit : « Quod utique donum, inquit idem Augustinus, quidnam aliud proprie intelligatur, quam dilectio ad Deum adducens, ac extra quam, quodvis aliud donum ac charisma dixeris, ad Deum non adducit. »

Quod vero Spiritus sanctus Charitas et donum munusque appelletur, multas ex Scriptura affert auctoritates, ac tandem sic ad verbum addit : « Valde longum omnes recensere. Præterea vero, quidnam etiam iis possit sufficere, quibus ea quæ diximus non sufficiant ? » Illud enimvero hi docendi sunt, ut siquidem Dei donum jam dictum Spiritum sanctum intelligunt, cum audient « Spiritus sancti

πρὸς τὸ ἀνταγαπᾷν αὐτόν· καὶ οὕτως ἀγαπῶμεν ἀλλήλους. Ἀδύνατον γὰρ τὸν ἀγαπῶντα τὸν Θεὸν μὴ καὶ τὸν πλησίον φιλεῖν. Διὸ καὶ ἔλεγεν, « Ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται· » τῆς Ἀγάπης δηλονότι, ἣν ἐκ Θεοῦ Θεὸν ἔφη. Καὶ φησὶν, « Ἡμεῖς δὲ ἀγαπῶμεν, ὅτι αὐτὸς πρότερον ἠγάπησεν ἡμᾶς. »

Ἐδίδαξεν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι ἡ Ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ποιεῖ ἡμᾶς αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ ἀλλήλους ἀγαπᾷν, καὶ οὕτως ἐν τῷ Θεῷ μένειν καὶ αὐτὸν ἐν ὑμῖν. Τοῦτο δὲ καὶ κατιὼν καθαρώτερον σαφηνίζει. Εἰρηκὼς γὰρ τὸν Θεὸν Ἀγάπην, ἐπάγει, « Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν. » Τὸ Πνεῦμα τοίνυν τὸ ἅγιον, ἐξ οὗ δέδωκεν ἡμῖν, ποιεῖ ἡμᾶς ἐν τῷ Θεῷ μένειν, καὶ αὐτὸν ἐν ἡμῖν. Ὥστε ὃ πρότερον τῆς Ἀγάπης ἔργον ἔφησεν εἶναι, (λέγω τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῶν ἐν ἀλλήλοις μονήν), τοῦτο νῦν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶπεν. Τὸ Πνεῦμα ἄρα τὸ ἅγιον ἐστὶν ἡ Ἀγάπη, ἣν Θεὸν εἶναι καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἴρηκεν, καὶ ἐξ ἧς γεννᾶσθαι τοὺς ἀγαπῶντας εἶπεν. Αὐτὸ οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δηλοῦται, ἔνθα ἀναγινώσκομεν, « Ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστίν. »

Ὁ Θεὸς τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὰν δοθῇ τῷ ἀνθρώπῳ (ὅτι γὰρ δίδοται καὶ ἀποστέλλεται, οὐδεὶς ἀντερεῖ, τοῦ Κυρίου λέγοντος, « Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω· » καὶ, « Ὃν πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου· » τοῦτο οὖν ἐπειδὰν τῷ ἀνθρώπῳ δοθῇ, ὡς αὐτὸς ὁ ἀποστέλλων οἶδε, καὶ αὐτὸ τὸ ἀποστελλόμενον ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ ὅπου θέλει πνεῖ, ἀνάπτει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην καὶ τοῦ πλησίον· καὶ τότε ἀληθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννᾶται, τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν δηλονότι, οὐδένα μισῶν, οὐδὲ λογιζόμενος τὸ κακόν. Καὶ αὐτὸ διδόμενον παρὰ τοῦ Πνεύματος ἀγάπη ἐστίν· « Ἡ γὰρ ἀγάπη, » φησὶν ὁ Ἀπόστολος, « ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, διὰ τοῦ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν. » Διὸ, καθώς φησιν Αὐγουστῖνος, « Καὶ δῶρον τοῦ Θεοῦ ὀρθότατα καλεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Θεὸς ὂν καὶ χάρισμα· » ὃ καὶ ὁ μέγας Βασιλειός φησι, χάριν γὰρ τελειοποιὸν καὶ χάρισμα υἱοθεσίας αὐτὸ φησι καὶ ἀρραβῶνα τῆς μελλούσης κληρονομίας. Καὶ τοῦ Υἱοῦ δὲ δωρεὰν ὁ θεῖος Κύριλλος εἶπεν· « Ὃ δὴ δῶρον, » ὁ αὐτὸς Αὐγουστῖνος φησὶ, « τί ποθ' ἕτερον κυρίως νοητέον εἰ μὴ τὴν Ἀγάπην τὴν πρὸς Θεὸν προσάγουσαν, καὶ ἧς χωρὶς πᾶν ὁτιοῦν Θεοῦ χάρισμα οὐ προσάγει πρὸς τὸν Θεόν; »

Περὶ δὲ τοῦ, ὅτι ἀγάπη καὶ δῶρον καὶ δωρεὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καλεῖται, πολλὰς τίθησι παρὰ τῆς Γραφῆς μαρτυρίας, καὶ τέλος ῥητῶς οὕτως ἐπάγει· « Σφόδρα μακρὸν ἀναλέγεσθαι πάσας. Καὶ ἄλλως δὲ τί ποτ' ἂν ἀποχρήσειε τοῖς ἅπερ ἔφημεν μὴ ἀποχρῶντα; » Τοῦτό γε μὴν χρὴ τούτους διδάξαι, ὡς ὁπότε δῶρον Θεοῦ ἤδη συνορῶσιν εἰρῆσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπειδὰν ἀκούωσι δῶρον τοῦ ἁγίου

[38] I Joan. IV, 7. [39] ibid. 19. [40] ibid. 13. [41] Joan. XV, 26. [42] Joan. XIV, 26. [43] Joan. III, 5. [44] I Cor. XIII, 5. [45] Rom. V, 3.

Digitized by Google

Πνεύματος, ἐκεῖνο τὸ γένος ἐπιγινώσκειν τῆς διαλέ- A
ξεως, ὅπερ εἴρηται, « Ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος
τῆς σαρκός. » Ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα τῆς σαρκὸς οὐδὲν
ἕτερόν ἐστιν ἢ σάρξ, οὕτω καὶ τὸ δῶρον τοῦ ἁγίου
Πνεύματος οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
Ἐπιτοσοῦτον τοίνυν δῶρόν ἐστι τοῦ Θεοῦ, ἐφόσον
δίδοται οἷς δίδοται. Παρ' ἑαυτῷ δὲ Θεός ἐστιν, εἰ καὶ
μηδενὶ δίδοται· ἐπειδὴ Θεὸς ἦν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ
Υἱῷ συναΐδιος, πρὶν ἢ ἑκάστῳ δοθῆναι. Ἀλλ' οὐδὲ
μὴν ἐπειδὴ οἱ μὲν διδόασι, τὸ δὲ δίδοται, ἔλαττόν
ἐστιν ἐκείνων ἐστίν. Οὕτω γὰρ δίδοται ὥσπερ τοῦ Θεοῦ
δῶρον, ὡς καὶ αὐτὸ ἑαυτὸ διδόναι ὥσπερ Θεός. Οὐ
γὰρ δυνατὸν λέγεσθαι μὴ εἶναι τῆς ἑαυτοῦ ἐξουσίας,
περὶ οὗ εἴρηται, « Τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ· »
καὶ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, ὅπερ ἤδη ἀνωτέρω ἀνέ-
μνησα, « Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ B
Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. »
Οὐδὲ ἔστιν ἐκεῖ ὑποταγὴ τοῦ διδομένου καὶ δεσποτεία
τῶν διδόντων· ἀλλ' ὁμόνοια τοῦ διδομένου καὶ τῶν
διδόντων.

donum[66-69], » istud loquendi genus agnoscant, cujus illud exemplum est : « In exspoliatione corporis carnis[80]. » Quemadmodum enim corpus carnis nihil aliud est quam caro; sic nec donum Spiritus sancti aliud quicquam est quam Spiritus sanctus. In tantum igitur Dei donum est, in quantum datur, iis quibus datur. Penes se vero Deus est, etsi nemini detur. Nam Deus erat Patri Filioque coæternus, antequam ulli daretur. Sed neque quod alii detur, ac ipse detur, illis minor est. Sic enim datur tanquam Dei donum, ut et ipse seipsum det ut Deus. Non enim dici potest, non esse eum sui juris ac potestatis de quo dictum est : « Spiritus ubi vult spirat[81] ; » et apud Apostolum, cujus jam superius meminimus : « Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult[82]. » Neque ibi subjectio est ejus qui datur, et dominatus eorum qui dant; sed ejus qui datur, dantiumque concordia.

Καὶ ἵνα μή τις εἴπῃ, ὅτι τοῦτον τὸν τρόπον εἴρηται, « Ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστί, » καθ' ὃν εἴρηται, « Σὺ εἶ ἡ ὑπομονή μου· » καὶ, « Ἡ ἐλπίς μου, » φησίν, « ἐν τοῖς αὐτοῖς· » οὐκ ἐροῦμεν ὅτι « ὁ Θεὸς Ἀγάπη » εἴρηται, διότι οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία ἐκείνη Ἀγάπη, ἥτις ἐστὶν ἀξία τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διότι δῶρόν ἐστι τοῦ Θεοῦ ἡ Ἀγάπη, ὥσπερ εἴρηται πρὸς τὸν Θεόν, « Ὅτι σὺ εἶ ἡ ὑπομονή μου. » Οὐ γὰρ πάντως διὰ ταῦτα εἴρηται ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐστιν οὐσία ἡ ἡμετέρα ὑπομονή· ἀλλ' ὅτι παρ' αὐτοῦ ἡμῖν ἐστιν, C
ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἀναγινώσκομεν, « Ὅτι παρ' αὐτοῦ ἡ ὑπομονή μου. » Ταύτην γὰρ τὴν ἔννοιαν ῥᾳδίως ἀποκρούεται ἡ τῶν Γραφῶν ὁμιλία. Τοιοῦτον γάρ ἐστι τὸ, « Σὺ εἶ ἡ ὑπομονή μου, » ὁποῖόν ἐστι τὸ, « Κύριε ἡ ἐλπίς μου· » καὶ, « Ὁ Θεός μου τὸ ἔλεός μου· » καὶ πολλὰ παραπλήσια. Οὐκ εἴρηται δὲ, Ὅτι ὁ Θεὸς ἡ ἀγάπη μου, ἢ, Σὺ εἶ ἡ ἀγάπη μου· ἀλλ' οὕτως εἰρημένον ἐστίν, « Ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστίν· » ὥσπερ εἴρηται, « Ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμά ἐστιν. » Ὁ δὲ τοῦτο μὴ διακρίνων νόησιν παρὰ Κυρίου, ἀλλὰ μὴ ἐξήγησιν παρ' ἡμῶν ζητείτω. Οὐδὲ γὰρ καθαρώτερόν τι λέγειν δυνάμεθα.

Ac, ne quis dicat, ad eum modum dictum esse « Deus charitas est[83], » quo dictum est, « Tu es patientia mea[84] ; » et, « Spes mea, inquit, in eis[85] ; » dicemus, non sic dictum esse, « Deus est charitas, » quod non sit essentia illa charitas, quæ digna est ut Deus nuncupetur, sed quod charitas Dei donum sit, quemadmodum dictum est ad Deum : « Quia tu es patientia mea[86]. » Non enim prorsus inde dictum est, quod Dei substantia, nostra patientia sit, sed quod ab ipso illa nobis proveniat, uti etiam alio loco legimus, « Quia ab ipso patientia mea[87]. » Hunc enim sensum facile refellit Scripturarum locutio. Idem enim est : « Tu es patientia mea[88], » cujusmodi est, « Domine, spes mea.[89] » Et, « Deus meus, misericordia mea[90], » aliaque plura similia. Non autem dictum est, Deus mea Charitas est, aut, Tu es mea Charitas; sed ita, « Deus charitas est[91]; » quemadmodum dictum est, « Deus Spiritus est[92]. » Qui vero hoc non discernit, a Deo intelligentiam quærat, non ut res a nobis exponatur. Non enim aliquid clarius dicere possumus.

Δῆλον δὲ καὶ ὅτι τὰ παρὰ τῆς Γραφῆς ἀποδιδόμενα τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι μαρτυροῦσι D
τοῖς εἰρημένοις λόγοις περὶ τοῦ ἐν τῷ Θεῷ Λόγου καὶ τῆς Ἀγάπης, ὅτι οἰκείως ἀποδίδονται. Φανερὸν γὰρ ἐκ τῶν προειρημένων ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ ὥσπερ τις τόκος τοῦ Θεοῦ ἑαυτὸν νοοῦντος. Ἕπεται τοίνυν αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὥσπερ σοφῶς τῷ θείῳ Νῷ συλληφθέντα ἢ γεννηθέντα, Σοφίαν λέγεσθαι. Ὁ γὰρ ἔνδον λόγος τὸ τῆς σοφίας εἰωθὸς λαμβάνειν ὄνομα, ὃν τρόπον καὶ αἱ ἐνέργειαι καὶ τὰ εἴδη τοῖς ὀνόμασι τῶν ἕξεων, ἀφ' ὧν προῆσιν, ὀνομάζονται. Τὸ γὰρ δικαίως γινόμενον δικαιοσύνη πολλάκις λέγεται· καὶ

Liquet vero etiam, quæ abs Scriptura Filio tribuuntur et Spiritui sancto, fidem astruere his quæ dicta sunt de Verbo, quod est in Deo, et de Charitate; quod nimirum hæc illis convenienter assignentur. Manifestum enim est ex iis quæ jam in superioribus dicta sunt, Dei Filium illius esse Verbum, ac velut Dei Prolem, intelligentis seipsum. Sequitur igitur ipsum Dei Verbum, velut a divina sapienter Mente conceptum genitumque, Sapientiam vocari. Quod enim verbum in animo repositum est, sapientiæ nomen solet sibi vindicare, sicut etiam operationes ac species, habituum fere nomina mutuantur, ex quibus procedunt. Quod enim juste fit, justitia pl-

[66-69] Act. II, 38. [80] Coloss. II, 11. [81] Joan. III, 8. [82] I Cor. XII, 11. [83] I Joan. IV, 8. [84] Psal. LXX, 5. [85] Psal. CXLI, 6. [86] Psal. LXI, 6. [87] Psal. LVIII, 18. [88] Psal. LXX, 5. [89] Psal. LVIII, 18. [90] Ibid. [91] I Joan. IV, 8. [92] Joan. IV, 24.

Digitized by Google

rumque nuncupatur : quodque viriliter ac fortiter, fortitudo : ac universim, virtus, quæ honeste fiunt exque virtutis ratione. Secundum hunc itaque modum, etiam quod sapienter intelligitur, sapientia cujusdam nuncupatur. Hincque adeo Apostolus : «Christum Dei Sapientiam» appellat[65], Sapientiam itaque in Deo dicamus necesse est, quatenus seipsum cognoscit, sed per suam duntaxat essentiam : «Deus enim, inquit, ipse seipsum ex beata sua essentia cognoscit;» Dei Sapientiam habitum esse impossibile est ; sed est ejus essentia. Neque enim res patitur, aliquid non vere exsistens, aut accidens in Deo dici. Ipsum porro in Deo conceptum Sapientiæ Verbum, ejus qui intelligit Sapientiæ manifestatio exsistit, uti se res habet in nobis, apud quos habitus omnes manifestantur per actus. Necesse enim est ut velut per obscura quædam exempla, ex humanis rebus ad Deum subvehamur.

Quia igitur sapientia etiam lux appellatur, in quantum in clara scientiæ operatione actuque consistit ; lucis vero manifestatio, ejus splendor est, et ex illa procedit, etiam divinæ sapientiæ Verbum convenienter lucis splendor nominatur quemadmodum Apostolus de Filio dicit : « Qui cum sit splendor gloriæ [66]. » Unde etiam Filius, Patris manifestationem sibi ipse tribuit dicens : « Pater, manifestavi nomen tuum hominibus [67]. » Quæ etiam in creaturam dona sunt ac effecta, inveniet quis Filio ac Spiritui sancto a divina Scriptura adscribi ; alteri quidem, ea ratione qua Verbum est ; alteri, qua Dilectio et Charitas exsistit.

Hoc enimvero manifestum est, per ea munera quæ hominibus a Deo tribuuntur, hoc nos nancisci, ut similitudinem cum eo ineamus. Illis enim perfecti, ad Deum, qui perfectissimus est, accedimus. Quæ igitur sapientiæ exsistunt et quæ veritatis, ac potissimum quæcumque fidei hærent documenta et contemplationes, convenientius quis in Dei Verbum ejusque Sapientiam referat. Omnes enim hominum sermones rationesque, sapientiæ item ac veritates, primi illius sermonis ac rationis Verbique et Sapientiæ imagines sunt, fixaque in Deo habent sua exemplaria. Unde etiam Scriptura rerum formationem ac distinctionem Dei Verbo tribuit, dicendo cuncta per ipsum sapienter condita esse [68]. Id vero est, non quin « Omne donum perfectum de supernis sit, descendens a Patre luminum [69] » (omnia, enim illius per Verbum et in Spiritu sunt), sed quod diversa donorum genera, majorem quandam affinitatem cum diversis personarum proprietatibus videntur habere. Etenim sapientiæ sermo, quo Deum cognoscimus, a Deo nobis contraditur, cum proprium sit repræsentans Filium. Similiter vero etiam charitas, qua Deum diligimus, peculiariter propriequе repræsentat Spiritum sanctum. Sicque adeo quæ in nobis est charitas, quanquam effectus est Patris et Filii et Spiritus sancti, propria ta-

A τὸ ἀνδρείως ἀνδρία· καὶ καθ' ὅλου τὸ κατ' ἀρετὴν ἀρετή. Κατὰ τοῦτον τοίνυν τὸν τρόπον καὶ τὸ σοφῶς νοούμενον σοφία τινὸς λέγεται. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος « τὸν Χριστὸν Θεοῦ Σοφίαν ὀνομάζει. » Σοφίαν μὲν οὖν ἐπὶ Θεοῦ λέγεσθαι ἀνάγκη, καθὸ ἑαυτὸν γινώσκει· ἀλλ' ἐπεὶ ἑαυτὸν οὐ δι' ἑτέρου εἴδους γινώσκει, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας. « Ὁ γὰρ Θεὸς, » φησὶν, « αὐτὸς ἑαυτὸν γινώσκει ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας αὐτοῦ· » τὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν ἕξιν εἶναι ἀδύνατον· ἀλλ' ἔστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ. Οὐδὲ γὰρ ἀνυπόστατόν τι ἢ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται λέγειν ἐν αὐτῷ. Αὐτὸς δὲ, ὁ τῆς Σοφίας Λόγος ἐν τῷ Θεῷ συλληφθεὶς φανέρωσίς τίς ἐστι τῆς τοῦ νοοῦντος Σοφίας· ὥσπερ καὶ αἱ ἐν ἡμῖν πᾶσαι ἕξεις διὰ τῶν ἐνεργειῶν φανεροῦνται. Δεῖ γὰρ ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς B πραγμάτων, ὡς δι' ὑποδειγμάτων ἀμυδρῶν, ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀνάγεσθαι.

Ἐπεὶ οὖν καὶ φῶς λέγεται ἡ Σοφία, καθόσον ἐν καθαρᾷ γνώσεως ἐνεργείᾳ συνίσταται· ἡ δὲ τοῦ φωτὸς φανέρωσις ἀπαύγασμά ἐστιν αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ πρόεισι, καὶ ὁ τῆς θείας Σοφίας Λόγος οἰκείως ἀπαύγασμα φωτὸς ὀνομάζεται, καθὼς ὁ Ἀπόστολος περὶ τοῦ Υἱοῦ φησιν, « Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης. » Ὅθεν καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς τὴν φανέρωσιν ἑαυτῷ ἐπιγράφει, λέγων, « Πάτερ, ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. » Καὶ τὰ πρὸς τὴν κτίσιν δὲ γινόμενα χαρίσματα καὶ ἀποτελέσματα εὑρήσει τις ἀνατιθέμενα παρὰ τῆς Γραφῆς τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ C Πνεύματι· τῷ μὲν ὡς Λόγῳ, τῷ δὲ ὡς Ἀγάπῃ.

Τοῦτο μὲν γὰρ δῆλον, ὅτι διὰ τῶν παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις διδομένων χαρίτων ἡ πρὸς ἐκεῖνον ὁμοίωσις ἡμῖν περιγίνεται. Ταύταις γὰρ τελειούμενοι, τῷ τελειοτάτῳ Θεῷ προσχωροῦμεν. Τὰ μὲν οὖν τῆς σοφίας καὶ ἀληθείας, καὶ μάλιστα ὅσα θεογνωσίας ἔχεται θεωρήματα, οἰκειότερον ἄν τις ἐπὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ τὴν αὐτοῦ Σοφίαν ἀνάγοι. Τοῦ γὰρ πρώτου Λόγου καὶ τῆς ἐκεῖ Σοφίας πάντες οἱ τῶν ἀνθρώπων λόγοι, σοφίαι τε καὶ ἀλήθειαι, εἰκόνες εἰσὶ, καὶ ἐκεῖ τούτων ἵδρυται τὸ παράδειγμα. Διὸ καὶ ἡ Γραφὴ τὴν εἰδοποίησιν τῶν ὄντων τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ ἀνατίθησι, πάντα δι' αὐτοῦ λέγουσα σοφῶς δημιουργηθῆναι. Τοῦτο δέ ἐστιν, οὐχ ὅτι μὴ « Πᾶν δώρημα τέ- D λειον ἄνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων » (πάντα γὰρ ἐκείνου διὰ Λόγου καὶ ἐν τῷ Πνεύματι), ἀλλ' ὅτι τὰ τῶν δωρεῶν διάφορα εἴδη τοῖς διαφόροις τῶν προσώπων ἰδιώμασιν οἰκειότερόν πως ἔχειν δοκεῖ. Ὁ μὲν γὰρ τῆς σοφίας λόγος, δι' οὗ τὸν Θεὸν γινώσκομεν, παρὰ Θεοῦ ἡμῖν δίδοται, ἴδιον παραστατικὸν ὂν τοῦ Υἱοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀγάπη, ᾗ τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν, ἰδίως ἐστὶ παραστατικὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οὕτως ἡ ἐν ἡμῖν ἀγάπη, εἰ καὶ ἀποτέλεσμά ἐστι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅμως ἰδικῷ τινι λόγῳ διὰ τοῦ Πνεύματος ἁγίου λέγεται ἐν ἡμῖν εἶναι. Καὶ καθόλου ἡ ἀπὸ τῶν χαρισμάτων τελειότης, ὅτι διὰ ταύτης

[65] I Cor. I, 24. [66] Hebr. I, 3. [67] Joan. XVII, 6. [68] Joan, I, 3. [69] Jac. I, 17.

Digitized by Google

τῇ θείᾳ τελειότητι κατὰ τὸ δυνατὸν ὁμοιούμεθα, παρὰ Θεοῦ ἡμῖν δίδοσθαι λέγεται· ὥσπερ σοφίαν ἡμῖν ὁ Θεὸς χαρίζεται, καθόσον τῇ θείᾳ σοφίᾳ ὡς δυνατὸν ὁμοιούμεθα. Καὶ Πνεῦμα ἅγιον δίδοσθαι λέγεται, καθόσον τὸν Θεὸν ἀγαπῶντες, τῇ Ἀγάπῃ ὁμοιούμεθα (τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δηλονότι)· ὃ κατὰ τὸν τῆς ἀγάπης πρόεισι τρόπον, ᾗ ὁ Θεὸς ἑαυτὸν ἀγαπᾷ, ὡς Αὐγουστῖνος φησίν.

men ac peculiari ratione in nobis esse dicitur per Spiritum sanctum. Universimque, quam ex donis perfectionem adipiscimur, quod per eam, quoad licet, divinæ perfectioni similes reddimur, a Deo nobis tribui dicitur. Quemadmodum sapientiam nobis Deus tribuit, in quantum divinæ Sapientiæ, quoad ejus fieri potest, similes reddimur. Itemque Spiritum sanctum dare dicitur, in quantum dilegendo Deum, dilectioni seu charitati (nimirum Spiritui sancto) similes efficimur : qui videlicet secundum dilectionis modum procedit qua Deus diligit seipsum, ut Augustinus loquitur.

Ὅπερ οὖν εἴρηται, τὰ μὲν τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας χαρίσματα ἐπὶ τὸν πρῶτον Λόγον καὶ τὴν θείαν Σοφίαν ἀνενεκτέον· τὰ δὲ τῆς ἀγάπης ἔργα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσκρμοζόμενα δείκνυνται. Αὐτίκα τὸν Θεὸν ἀγαπᾷν πάντων τῶν θείων δώρων ὁ Παῦλος προτίθησι. « Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, » φάσκει, « ἔστιν ὅτε καταργηθήσονται· ἡ ἀγάπη δὲ, » φησὶν, « οὐδέποτε ἐκπίπτει· » καὶ ἦν τοὺς μὴ κεκτημένους, κἂν ταῖς τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων γλώσσαις λαλῶσιν, χαλκὸν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον εἶναι φησί. Ταύτης τοίνυν τῆς οὕτω περιφανοῦς δωρεᾶς μόνην εὐλόγως τὴν θείαν Ἀγάπην αἰτιατέον, ἀφ' ἧς αἱ ψυχαὶ πρὸς τὸν θεῖον ἐξάπτονται ἔρωτα. Τὰ γὰρ μετὰ τὸν πρῶτον παρὰ τοῦ πρώτου, ὥστε καὶ πᾶν ὅσον ἂν ᾖ παρ' ἡμῖν θείας ἀγάπης, τῆς πρώτης Ἀγάπης εἰκότως ἔργον εἶναι πιστεύοιτο. Ἀλλὰ ταύτην τὴν τῷ Θεῷ τοὺς ἀνθρώπους συνδέουσαν χάριν ὁ Παῦλος τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἀποδέδωκεν. « Ἡ ἀγάπη γὰρ, » φησὶ, « τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. » Καὶ δυνάμενος ὅλην τὴν θεότητα τῆς ἀφθονίας ταύτης αἰτίαν εἰπεῖν, ἰδιαίτερόν πως τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ταύτην ἀπένειμε, προσθείς, « διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν, ἐπὶ τὴν θείαν Ἀγάπην ὡς πρώτην καὶ αἰτίαν, τὴν παρ' ἡμῖν ἀναφέρων ἀγάπην, ἣν εἴρηκε διὰ τοῦ Πνεύματος ἐκκεχύσθαι.

Ut itaque dictum est, rationis verbique dona et sapientiæ, primæ rationi, Verboque ac divinæ Sapientiæ ascribenda sunt : dilectionis vero opera et charitatis, Spiritui sancto adaptari noscuntur. Denique Paulus Dei dilectionem donis omnibus anteponit. « Reliqua, enim, inquit, quandoque evacuabuntur : at Charitas, inquit, nunquam excidit [67]. » Ac qui eam non adeptus sit, etiamsi linguis angelorum loquatur et hominum, factus est velut æs aut cymbalum tinniens. Hujus sic illustris doni, nulla alia convenienter causa assignanda est, quam divina dilectio ac charitas, qua animi in divinum amorem accenduntur. Quæ enim post primum sunt, a primo sunt. Quamobrem etiam quicquid in nobis divinæ charitatis est, primæ merito Charitatis opus esse credatur. Verum, quæ sic Deo homines conjungat, gratiam hanc, Paulus tribuit Spiritui sancto ; « charitas enim Dei, inquit, effusa est in cordibus nostris [68]. » Cumque liceret totam Deitatem hujusce munificentiæ auctorem dicere, peculiarius quodammodo eam tribuit Spiritui sancto, addendo : « Per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. » Nempe ad divinam charitatem ut primam ac auctorem referens, quæ in nobis charitas est, quam per Spiritum dixit effusam esse.

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνοίκησιν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὴν ἡμῶν ἐν ἐκείνῳ, ὃ δὴ μέγιστον τῆς ἀνθρωπίνης μακαριότητος, τίνος; ἂν τις μᾶλλον ἢ τῆς ἀγάπης ἔργον φήσειεν εἶναι, ἧς ἔστιν ἀλλήλοις ἐνοικίζειν τοὺς ἀλλήλων ἐρῶντας; Ἀλλὰ καὶ τούτου τὴν αἰτίαν, ὡς εἴπομεν, ἐπὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα ἡ Γραφὴ ἀνάγει. « Ἐν τούτῳ γὰρ, » φησὶ, « γινώσκομεν ὅτι αὐτὸς ἐν ἡμῖν μένει, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. » Ἐπεὶ δὲ ἐκ τῆς ἀγαθῆς θελήσεως, ἣν τι; περί τινα ἔχει καὶ τῆς ἀγάπης, συμβαίνει τοῦτον υἱοθετεῖν, ὥστ' ἐντεῦθεν τούτῳ τὴν τοῦ υἱοθετοῦντος κληρονομίαν ἀνήκειν, εἰκότως τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ τῶν υἱῶν εἰσποίησις ἀποδίδοται, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, « Ἐλάβετε Πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν Ἀββᾶ ὁ Πατήρ. »

Sed et quod Deus in nobis habitet, nosque in illo (quæ maxima est hominis felicitas) cujus potius quam dilectionis ac charitatis opus esse dicamus, cujus est, ut eos qui amant, alios in aliis constituat? Quin et hujus quoque causam, ut diximus, Scriptura ad divinum Spiritum refert. Ait enim : « In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis. [69] » Quia vero ex bona voluntate, quam quis erga aliquem habet, contingit ut eum in filium adoptet, ut inde adoptantis hæreditas ad eum attineat; merito filiorum adoptio Spiritui sancto tribuitur, quemadmodum ait Apostolus : « Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater [70]. »

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ καταστῆναι τινὰ φίλον τινὸς πᾶσα ἀναιρεῖται ἔχθρα. Τοῦτο γὰρ τῇ φιλίᾳ ἐστὶν ἐναντίον· καὶ ὅτι τῶν ἁμαρτανομένων τοῖς φίλοις παρ' ἀλλήλων συγγνώμη δίδοται. Ἡ γὰρ φιλία καὶ ἡ ἀγάπη ποιεῖ τοὺς φίλους τοῖς φίλοις ἁμαρτάνουσι συγγινώσκειν. « Ἡ γὰρ ἀγάπη, » φησὶ, « πάντα στέγει, πάντα ὑπομένει. » Καὶ ὁ Παροιμιαστὴς,

Sed et inde quod quis alicujus amicus constituatur, quicquid inimicitiarum est, tollitur ; istud enim amicitiæ adversatur; quodque adeo amici alii aliis propense indulgeant, si quid deliquerint. Sic enim amicitia ac dilectio præstat, ut alii aliis utantur amici, ac faciles offensas remittant. « Charitas enim, inquit, omnia suffert, omnia sustinet [71]. »

[67] II Cor. XII, 31 et XIII, 8. [68] Rom. V, 5. [69] I Joan. IV, 13. [70] Rom. VIII, 15. [71] I Cor. XIII, 7.

Digitized by Google

Auctor quoque libri Proverbiorum : « Charitas operiet multitudinem peccatorum [72]. » Quia igitur per Spiritum sanctum amici Dei constituimur, consequens est ut et peccata per eum nobis dimittantur. Idcirco ait Dominus : « Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis [73]. » Iis quoque qui blasphemant in Spiritum sanctum, negatur venia peccatorum [74], ut quos deficiat, per quem delictorum venia hominibus præstatur.

Hinc etiam est, quod per Spiritum sanctum renovari et emundari, seu ablui dicamur, quemadmodum ait Propheta : « Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ [75]. » Sed et quod homines alii aliis velint secreta communia ac consilia, inde est, quod sint amici ac se diligant, quod et Christus his verbis declaravit : « Jam non dicam vos servos, sed amicos; quia omnia quæ audivi a Patre, retuli vobis [76] : » velut idem sit amicum esse et adhibere arcanorum socium. Quia igitur Spiritus sancti munere, per quem Charitas Dei effusa est in cordibus nostris, amici Dei constituimur, convenienter ait Scriptura per Spiritum sanctum revelari hominibus divina mysteria. Paulus enim ubi dixerat : « Scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audivit, quæ præparavit Deus his, qui diligunt eum ; » subjungit : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum sanctum [77]. » Et hoc igitur argumentum est, quæ ex Deo est, charitatem ipsum esse Spiritum sanctum, cum per illum divina mysteria sanctis revelentur; quod omnes ubique charitatis opus esse norunt.

Quia vero etiam eorum quæ intus animo cogitantur, interpres est, quæ per linguam enuntiatio est, operæ pretium est, ut linguarum donum illi ascribamus, qui scientiam revelat mysteriorum. Atque id rursum ostendit ipse Christus. Martyrum enim ad reges et præsides pro fide responsionum instantiam ac solertiam, Spiritui sancto assignavit : « Non enim, inquit, vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. » Unde etiam in Symbolo scriptum est de Spiritu sancto : « Qui locutus est per Prophetas [78]. » Non solum autem ad amicitiæ propriæ jura spectat, ut qua affectione amicus unum amico efficitur, sua illi secreta detegat ; verum exigit eadem unitas, ut inter amicos sit rerum communio ac societas. Cum enim homo, alium se, amicum habeat, necesse est ut velut sibi, illi opituletur, qua ratione suis eum facultatibus impertitur. Quamobrem etiam proprium est amicitiæ bonum, ut bonum amico velit, ac ei benefaciat. Unde et Joannes Evangelista ait : « Qui habet substantiam mundi hujus, et videt

A « Ἡ ἀγάπη καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν. » Ἐπεὶ τοίνυν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φίλοι τοῦ Θεοῦ καθιστάμεθα, ἑπόμενόν ἐστι καὶ δι' αὐτοῦ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἀφίεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Κύριος, « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· » καὶ ὅτι τοῖς βλασφημοῦσι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἡ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις ἀπείρηται, ὡς ἂν οὐκ ἔχουσιν ἐκεῖνο, δι' οὗ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως τυγχάνει ὁ ἄνθρωπος.

Ἐντεῦθέν ἐστι καὶ τὸ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡμᾶς ἀνακαινίζεσθαι λέγεσθαι καὶ καθαίρεσθαι ἢ ἀπολούεσθαι, ὡς ὁ Προφήτης, « Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι B κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις ὧν ἔχουσιν ἀπορρήτων διὰ φιλίαν καὶ ἀγάπην, ὃ καὶ ὁ Χριστὸς ἐδήλωσεν, εἰπών, « Οὐκέτι ὑμᾶς καλῶ δούλους, ἀλλὰ φίλους· ἐπεὶ πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός μου ἀνήγγειλα (50) ὑμῖν· » ὡς ταύτ' ἄνθρωπον φίλον τε εἶναι καὶ κοινωνὸν ἀπορρήτων. Ἐπεὶ οὖν διὰ Πνεύματος ἁγίου, δι' οὗ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φίλοι Θεοῦ καθιστάμεθα, εἰκότως διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ Γραφὴ λέγει τὰ θεῖα μυστήρια τοῖς ἀνθρώποις ἀποκαλύπτεσθαι. Εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος, « Γέγραπται ὅτι ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, » ἐπάγει, « Ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ Πνεύματος ἁγίου. » Καὶ τοῦτο οὖν μαρτύριον τοῦ τὴν C ἐκ τοῦ Θεοῦ Ἀγάπην αὐτὴ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἴπερ διὰ τούτου τοῖς ἁγίοις ἀποκαλύπτεται τὰ θεῖα μυστήρια· ὃ πανταχοῦ πάντες ἀγάπης ἔργον ἴσασιν ὄν.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἔνδον νοουμένων ἑρμηνευτικόν ἐστιν ἡ διὰ γλώττης ἀπαγγελία, προσήκει τῷ τὴν γνῶσιν τῶν μυστηρίων ἀποκαλύπτοντι καὶ τὸ τῶν γλωσσῶν χάρισμα λογισθῆναι. Καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ἔδειξεν ὁ Χριστός. Τὰς γὰρ τῶν μαρτύρων πρὸς τοὺς βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐνστάσεις καὶ διαλέξεις τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἀποδέδωκεν. « Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, » φησὶν, « ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Ὅθεν καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ γέγραπται περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, « Τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προ- D φητῶν. » Οὐ μόνον δὲ τὸ τὰ ἀπόῤῥητα ἑαυτοῦ τῷ φίλῳ ἀποκαλύπτειν ἴδιόν ἐστι φιλίας διὰ τὴν τῆς διαθέσεως ἑνότητα, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἑνότης ἀπαιτεῖ τὸ κοινωνεῖν τῶν ὄντων τοῖς φίλοις. Ἐπεὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἄλλον ἑαυτὸν ἔχει τὸν φίλον, ἀνάγκη βοηθεῖν αὐτῷ ὡς ἑαυτῷ, τῷ τῶν ὄντων κοινωνεῖν. Ὅθεν καὶ τοῦτο ἴδιόν ἐστι τῆς φιλίας ἀγαθὸν, τῷ φίλῳ βούλεσθαι ἀγαθὸν καὶ ποιεῖν. Διὸ καὶ φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, « Ὁ ἔχων τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου τούτου (51), καὶ βλέπων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνάγκην

[72] Prov. x, 12. [73] Joan. xx, 22. [74] Matth. xii, 31. [75] Psal. ciii, 30. [76] Joan. xv, 15. [77] I Cor. ii, 9. [78] Matth. x, 20.

(50) Vulg. ἐγνώρισα, nota feci.
(51) *Τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου τούτου.* Graeca Vulg. τὸν βίον τοῦ κόσμου· aliaque sic variata, ut liqueat Calecam citasse ut memoriæ occurrebat,

Digitized by Google

ἔχοντα, καὶ κλείων τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐν αὐτῷ; » Τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ μάλιστα τόπον ἔχει, οὗ τὸ βούλεσθαι ἐνεργέστατον πρὸς τὸ ποιεῖν· καὶ διὰ τοῦτο εἰκότως πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίσματα διὰ Πνεύματος ἁγίου λέγονται δίδοσθαι, ὡς ὁ Ἀπόστολος φησί· « Δίδοται διὰ Πνεύματος λόγος σοφίας· ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. » Καὶ μετὰ ταῦτα πολλῶν ἀπαριθμηθέντων, « Ταῦτα πάντα, » φησὶν, « ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. »

A fratrem suum necessitatem habere, claudique viscera sua ab eo, quomodo manebit charitas Dei in illo [79]? » Idque in Deo maxime locum habet, cujus velle ut faciat efficacissimum est. Eamque ob rem haud immerito a Deo omnia dona dari dicuntur per Spiritum sanctum, uti Apostolus ait : « Datur per Spiritum sermo sapientiæ; alii vero sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum [80]. » Posteaque multis enumeratis : « Hæc omnia, inquit, operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult [81]. »

Καὶ τοῦτο δὲ ὑπερβαλλούσης ἀγάπης τεκμήριον, τὸ ζητεῖν τοῖς φίλοις ὁμοῦ διατρίβειν τὸν φίλον· καὶ αὐτοὺς χαίρειν ἐν ταῖς κοιναῖς συνουσίαις· καὶ ὅλως οὐκ ἀνέχεσθαι χωριζομένους ἀλλήλων. Ἡ δὲ μετὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ἀνθρώπων διατριβὴ διὰ τῆς αὐτοῦ περιγίνεται θεωρίας, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, « Ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. » Ἐπεὶ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐραστὰς ἡμᾶς ποιεῖ τοῦ Θεοῦ, εἰκότως δι' αὐτοῦ καὶ θεωροὶ τοῦ Θεοῦ καθιστάμεθα. Ὅθεν ὁ αὐτὸς φησιν, « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου κατοπτριζόμενοι, εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. »

Quin hoc quoque eximiæ charitatis certum indicium est, ut amicus cum amico versari quærat, ac mutuo delectentur congressu, nec prorsus alius ab alio separari sustineat. Quod autem homines cum Deo versentur, per illius obtingit contemplationem, sicut ait Apostolus : « Nostra autem conversatio in cœlis est [82]. » Quia ergo Spiritus sanctus præstat ut Dei amatores simus, merito per eum etiam hoc nanciscimur, ut Deum contemplemur. Unde ait idem Apostolus : Nos autem revelata facie, gloriam Domini quasi ex speculo repræsentantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, quasi a Domini Spiritu [83]. »

Ἔστι δὲ φιλίας ἴδιον τὸ καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ φίλου χαίρειν τὸν φίλον, καὶ τοῖς αὐτοῦ ἔργοις καὶ λόγοις ἥδεσθαι· παρ' αὐτοῦ τε παραμυθίαν πρὸς πάσας τὰς δυσχερείας εὑρίσκειν. Ὅθεν ἐν ταῖς λύπαις παραμυθίας ἕνεκα πρὸς τοὺς φίλους μάλιστα καταφεύγομεν. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φίλους ἡμᾶς καθίστησι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸν ἐν ἡμῖν καὶ ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ποιεῖ κατοικεῖν, ὡς προαποδέδεικται· εἰκός ἐστι δι' αὐτοῦ εὐφροσύνην ἡμᾶς καὶ παράκλησιν λαμβάνειν παρὰ Θεοῦ πρὸς πάσας τὰς ἐκ τοῦ κόσμου δυσκολίας καὶ μάχας. Ὅθεν καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς λέγει, « Ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου, καὶ Πνεύματι ἡγεμονικῷ στήριξόν με. » Καὶ ὁ Ἀπόστολος, « Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. » Καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων λέγεται περὶ τῆς Ἐκκλησίας, « Ὡκοδομεῖτο πορευομένη ἐν φόβῳ Θεοῦ, καὶ τῇ παρακλήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπληροῦτο. » Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον *Παράκλητον* ὀνομάζει.

Porro amicitiæ proprium est, ut et amicus amici præsentia gaudeat, ejusque et factis et dictis delectetur; atque ab eo, quicquid molesti acciderit, consolationem atque levamen inveniat. Hinc que adeo est, ut cum ægro animo sumus, ad amicos maxime, levandi mœroris causa confugiamus. Quia igitur Spiritus sanctus amicos Dei nos constituit, ipsumque in nobis, ac nos in illo habitare facit, ut in superioribus ostensum est, par est ut ejus munere lætitiam ac consolationem adversus sæculi molestias omnes pugnasque a Deo consequamur. Unde etiam ait Psalmista : « Redde mihi exsultationem salutaris tui, et Spiritu principali confirma me [84]. » Apostolus quoque : « Regnum Dei est justitia et pax et gaudium in Spiritu sancto [85]. » Itemque in Actis apostolorum dicitur de Ecclesia : « Quod ædificabatur ambulans in timore Dei, et consolatione Spiritus sancti replebatur [86]. » Atque id causæ est cur et Dominus Spiritum sanctum vocet Consolatorem [87].

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ μηδενὶ δεδουλῶσθαι καὶ ἡ ἐλευθερία ὡς μέγιστον ἀγαθὸν καὶ σπουδάζεται καὶ φιλεῖται. Οἱ γοῦν οὐ φόβῳ κολάσεως, ὥσπερ δοῦλοι, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην καὶ φιλίαν ἐπιμελούμενοι ἀρέσκειν Θεῷ, οὗτοί εἰσι μόνιμοι, ἐλευθέρως καὶ ἑκουσίως πρὸς αὐτὸ διακείμενοι, ἀλλ' οὐχ ὑπ' ἀνάγκης ἢ βίας τάγαθὸν ὡς δοῦλοι πράττοντες. Καὶ εἰ τοιοῦτοι υἱοὶ καὶ φίλοι εἰσὶν ἄξιοι καλεῖσθαι τοῦ Θεοῦ. Ἡ γοῦν παντελὴς καὶ παντὸς δέους ἀπηλλαγμένη ἐλευθερία, ἐν ᾗ μάλιστα καὶ ἡ τῆς ἀρχαίας

Quin et nullius servitutis jugo premi atque libertas, tanquam maximum bonum et solicitis animis quæritur et adamatur. Qui ergo non supplicii metu, ut servi, sed divina charitate ac amore Deo placere student, hi constantiam tenent, qui libere ac sponte bono adhærcant, nec ulla necessitate aut vi, servorum more, illud exerceant. Ac qui ejusmodi sunt, æquum est ut filii ac amici Dei audiant. Plena ergo, omnique metu soluta libertas (in qua etiam maxime antiquæ imaginis ingenuitas

[79] I Joan. III, 17. [80] I Cor. XII, 8. [81] I Cor. XII, 11. [82] Philipp. III, 20. [83] II, Cor. III, 18. [84] Psal. L, 14. [85] Rom. XIV, 17. [86] Act. IX, 31. [87] Joan. XVI, 7.

non ipsa verba ut legerat. Sic sequenti auctoritate omissum τὸ, ἰδίᾳ, quod tamen aliis locis non omittit.

Digitized by Google

elucet) velut a divina Charitate, ab Spiritu sancto præbetur, his, qui per gratiam ut filii Dei sint et dicantur consecuti sunt : « Quicumque enim, inquit Paulus, Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei [88]. » « Et rursum : Ubi Spiritus Domini, ibi libertas [89]. » Et : « Si Spiritu ducimini, non estis sub lege [90]. »

Hinc est et quod Spiritus, carnis opera dicitur mortificare, quatenus per carnis libidines atque vitia a vero bono recedimus, ad quod nos Spiritus sanctus per Charitatem dirigit, uti Apostolus ad Romanos scribit, « Si Spiritu opera carnis mortificaveritis, vivetis [91]. » Multa vero etiam alia possit quis invenire, quibus opera Charitatis proprie Spiritui sancto accommodari monstretur ; ut inde palam fiat, Spiritum sanctum ex Deo procedere ut charitatem, quemadmodum Filius ut Verbum notitia, seu cum ambo ex divina mente et Patre exsistentiam habeant.

Atque hæc hactenus. Alius vero quidam sanctorum, hoc satagens, ut solum unionem ac distinctionem tantisper declararet, tres faces inter se æquales animo cogitavit, in una accensas domo. In ea namque trium lumen tanquam ex una, unum conspicimus; unaque sublata, ejus lumen illi comes sequitur, cum duo reliqua lumina secundum se nec quidquam minuantur neque augeantur. Liquet igitur tria hæc trium facium lumina, cum a nobis unum conspicerentur, secundum se discreta et non confusa exstitisse. Neque enim alioqui incommiste ac velut per se exsistens unum illud, posteaquam subductum est, cerneretur. Sic igitur etiam tres personas, ad essentiam quod attinet, unum cogitamus, quæ tamen, quibus illis incommistæ ac inconfusæ proprietates manent, inter se velut circuitu redire ac commeare intelligantur; etsi mens nostra, pro eo ac decet, non satis assequatur.

Magnus autem Basilius, ad eam rem declarandam arcum cœlestem assumit. Is cœlo pluvia rorante, aereque circumfluo, solisque radio ex obliquo nubium densitatem subeunte, ac tum orbem suum cuidam nubium directe defigente, conspicuus apparet. Quemadmodum enim arcus, cum unus ipse secundum aeris substantiam sit, multos in se repræsentat colores, eorumque palam distinctio nobis innotescit; quanquam alii ab aliis seorsim a nobis sensu percipi non possint, sed quodammodo et continuus et discretus est, ac pene sensum fallit, ut quod medium ex se commiscet discernitque distinctos in eo colores, dignosci non possit. Sic et in communi Deitatis essentia, insignientes proprietates elucent, cum, ad essentiam quod spectat, nulla in personis intelligatur distinctio; eaque omnis in proprietatibus solum-

εἰκόνος εὐγένεια καταφαίνεται, ὡς παρὰ θείας Ἀγάπης, τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δίδονται τοῖς τῆς θείας υἱότητος κατὰ χάριν ἀξιωθεῖσιν. « Ὅσοι γάρ, » φησὶ Παῦλος, « Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ. » Καὶ πάλιν, « Ὅπου τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. » Καί, « Εἰ Πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον. »

Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ καὶ τὰ τῆς σαρκὸς ἔργα θανατοῦν τὸ Πνεῦμα λέγεσθαι, καθότι διὰ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς ἀποχωροῦμεν ἐκ τοῦ ἀληθῶς ἀγαθοῦ, πρὸς ὃ δι' ἀγάπης ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τάττει, ὡς ὁ Ἀπόστολος πρὸς Ῥωμαίους, « Εἰ Πνεύματι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς ἐνεκρώσατε, ζήσεσθε. » Πολλὰ δ' ἂν τις εὕροι καὶ ἄλλα, δι' ὧν ἂν ἰδίως τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσαρμοζόμενα τὰ τῆς Ἀγάπης ἔργα δεικνύοιτο· ὡς δῆλον ἐντεῦθεν γίνεσθαι ὡς Ἀγάπην ἐκ Θεοῦ προϊέναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὥσπερ τὸν Υἱὸν ὡς Λόγον ἢ Νόησιν, ἀμφοτέρου; παρὰ τοῦ Θεοῦ Νοῦ καὶ Πατρὸς τὴν ὑπόστασιν ἔχοντας.

Ταῦτα δὲ ἐπιτοσοῦτον. Ἄλλος δὲ τῶν ἁγίων τὴν ἕνωσιν μόνην καὶ τὴν διάκρισιν μετρίως δηλῶσαι βουληθείς, τρεῖς λαμπάδας ἐνεθυμήθη ἀλλήλαις, ἁπτομένας ἐν ἑνὶ οἴκῳ. Καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ τὸ φῶς τῶν τριῶν ὡς ἐκ μιᾶς ἓν ὁρῶμεν· καὶ μιᾶς αὐτῶν ὑπεξαιρουμένης, τὸ φῶς αὐτῆς αὐτῇ συνακολουθεῖ, τῶν περιλειπομένων δύο φώτων καθ' ἑαυτὰ μηδαμῇ μήτ' ἐλαττουμένων μήτ' αὐξομένων. Δῆλον οὖν ὅτι τὰ τρία ταῦτα τῶν τριῶν λαμπάδων φῶτα, ὅτε ἡμῖν ὡς ἓν ἐωρῶντο, καθ' ἑαυτὰ διακεκριμένα καὶ οὐ συγκεχυμένα ἦσαν. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἀμιγῶς καὶ οἷον ἰδιοϋπόστατα ἐθεωρεῖτο τὸ ἓν μετὰ τὴν ὑφαίρεσιν. Οὕτως οὖν καὶ τὰ τρία πρόσωπα φανταζόμεθα ἓν μὲν εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν· ἀμιγεῖς δὲ ὅμως καὶ ἀσυγχύτους φυλάττειν τὰς ἰδιότητας, εἰς ἀλλήλας αὐτὰς τὰς ὑποστάσεις περιχωρούσας· εἰ καὶ περὶ τούτων ἡ διάνοια ἡμῶν οὐκ ἐξικνεῖται ὡς δεῖ.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος εἰς δήλωσιν τοῦ τοιούτου (52) τὸ ἐν οὐρανῷ τόξον λαμβάνει, ὅπερ ὅταν ὄμβρος γένηται φαίνεται, ὑγρότητος περὶ τὸν ἀέρα συνισταμένης, καὶ τῆς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνος κατὰ τὸ πλάγιον ὑποτρεχούσης τὴν πυκνότητα τῶν νεφῶν· εἶτα κατὰ τὸ εὐθὺ νέφει τινὶ τὸν κύκλον τὸν ἴδιον ἐπερειδομένης. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνο ἓν μέν ἐστι κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀέρος, πολλὰ δὲ ἐν αὐτῷ χρώματα φαίνονται, καὶ φανερῶς τὰς διαφορὰς τούτων διαγινώσκομεν· οὐ δυνατὸν δὲ τῇ αἰσθήσει καταλαβεῖν τὴν διάστασιν τοῦ ἑτέρου πρὸς τὸ ἕτερον· ἀλλά τρόπον τινὰ καὶ συνεχές ἐστι καὶ διαιρούμενον, τὴν αἴσθησιν ἡμῶν ὑποκλέπτον, ὡς μὴ διαγινώσκειν τὸν τοῦ διὰ μέσου τὸν μιγνύοντα δι' ἑαυτοῦ καὶ χωρίζοντα τὴν τῶν χροῶν ἑτερότητα· οὕτω καὶ ἐν τῇ κοινότητι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ αἱ γνωριστικαὶ ἰδιότητες ἐπιλάμπουσι, κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν οὐδαμοῦ ἐν ταῖς ὑποστάσεσι

[88] Rom. VIII, 13. [89] II Cor. III, 17. [90] Gal. V, 18. [91] Rom. VIII, 13.

(52) Epist. 43.

Digitized by Google

νοουμένης διαφορᾶς, κατὰ δὲ τὰς αὐτῶν ἰδιότητας μένον τῆς διαφορᾶς οὔσης· ὥστε καὶ τὸ συνημμένον ἐν τῇ οὐσίᾳ, καὶ τὸ κεχωρισμένον κατὰ τὰς ὑποστάσεις διδάσκεσθαι, εἰ καὶ, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ τόξου, οὐ δυνάμεθα ἱκανῶς τῇ αἰσθήσει διακρῖναι τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον· οὕτω κἀνταῦθα τὸ ἓν τοῦ ἑτέρου διεζευγμένον οὐκ ἔστι νοεῖν διὰ τὴν ἀκρυτάτην ἕνωσιν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς οὐκ ἐξισχύει τὴν ἕνωσιν καὶ τὴν διάκρισιν τελείως καταλαβεῖν, πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, τῆς ὑπὲρ πάντα καὶ πᾶσαν νόησιν ἀσυγκρίτως ἐξῃρημένης, ἡ τῶν λογισμῶν κατάληψις ἀδυνατήσει;

A modo versetur: ut et unionem in essentia, et discretionem in personis noverimus; quanquam sicut in arcu alterum ab altero haud satis discernere possumus; sic quoque hic, alterum ab altero disjunctum minime intelligatur, qua summa unione nectuntur. Sin autem in iis quæ humano usu didicimus, ipsa a nobis unio ac discretio haud satis percipitur; quomodo non longe potiori jure in sancta Trinitate unius Dei, quæ omnibus eminet, omnemque cogitationem incomparabilibus modis excedit, rationum comprehensio impossibilis erit?

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τὰς θείας Γραφάς.

Τούτων δὲ θεωρηθέντων κατὰ τὴν τῆς Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, ἔτι πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ εἷς τῆς ἁγίας Τριάδος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ὑπερβαλλούσῃ φιλανθρωπίᾳ προσέλαβε τὸ σῶμα ἀνθρώπινον ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς ὡς ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας, ὁ αὐτὸς ὢν Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ἐν μιᾷ ὑποστάσει δύο φύσεις ἔχων, καὶ δύο διάφορα θελήματα ταῖς φύσεσι κατάλληλα καὶ προσήκοντα· τὸ μὲν θεῖον δηλονότι, τὸ δὲ ἀνθρώπινον. Καὶ γὰρ ποτὲ μὲν ὡς Θεὸς ἐνήργει· ποτὲ δὲ ὡς ἄνθρωπος ἔπραττέ τε καὶ ἔπασχε. Τὸ μὲν γὰρ ἀνιστᾶν τοὺς νεκροὺς καὶ παραλύτους συσφίγγειν, καὶ τοὺς τυφλοὺς ὀμματοῦν, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις ἐνεργεῖν, θεότητος ἦσαν καὶ ἀληθῆ Θεὸν αὐτὸν ἐμαρτύρουν· τὸ δὲ πεινῆν καὶ διψῆν καὶ κοπιᾶν, καὶ σταυρῷ παραδοθῆναι καὶ ταφῇ καὶ θανάτῳ, ταῦτα δήπουθεν ἀνθρώπινα ἦσαν, καὶ ἀληθῶς ἄνθρωπον αὐτὸν ἐμαρτύρουν

Ὅ δὴ μυστήριον, τὸ τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, τῶν ἐξ αἰῶνος ἀκουσθέντων θαυμάτων ἐστὶ θαυμασιώτερον, οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ Χριστῷ μόνην μὲν ἀνθρωπίνην φύσιν ἡ καθολικὴ πίστις τῆς Ἐκκλησίας ὁμολογεῖ, τὴν δὲ θεότητα οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, καθὼς ἐφρόνει Φωτεινὸς καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς· οὐδ' ὅτι κατὰ φαντασίαν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, ὥσπερ ἐφρόνουν οἱ Μανιχαῖοι. Οὐδὲ διδάσκει ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς εἰς ἀνθρωπίνην μελεδλήθη σάρκα, ὡς ὁ Ἀπολλινάριος ἔλεγεν· οὐδ' ὅτι μόνην μὲν ἀνέλαβε σάρκα· ἄψυχον μέντοι καὶ ἄλογον καὶ ἄνουν, ἀντὶ δὲ ψυχῆς μόνην αὐτῷ τὴν θεότητα γεγονέναι, ὥσπερ Ἄρειος περὶ Χριστοῦ καὶ τοῦτο ἐφρόνησε, καὶ Ἀπολλινάριος ἐλεγχόμενος ὑπὸ τῆς Γραφῆς, ὅτι οὐ μετεδλήθη ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς εἰς ἀνθρωπίνην σάρκα, καὶ μεταβαίνων εἰς τοῦτο, ὅτι ψυχὴν αἰσθητικὴν ἔλαβε μόνον, ἄνευ μέντοι διανοίας καὶ νοῦ, ἃ τῆς λογικῆς ψυχῆς ἐστιν ἴδια, ὡς καὶ τοῦτο Ἀπολλινάριος ἔλεγεν· οὐδ' ὅτι ἡ τοῦ Χριστοῦ ψυχὴ πρὸ τοῦ κόσμου ἐκτίσθη, ὡς Ὠριγένης καὶ τοῦτο ἐφρόνησεν.

Οὐδ' ὅτι ἀνθρωπίνη ψυχὴ καὶ σῶμα ἀνθρώπινον εἰς ἓν συνέστησαν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καθ' ὁμοιότητα

CAPUT V.

De Dei Verbi incarnatione juxta Scripturas.

B Iis ita consideratis juxta Scripturæ ac sanctorum doctrinam, adhuc credimus et confitemur, unum ex sancta Trinitate, Filium Dei, novissimis sæculis propter nostram salutem eximia sua clementia ac benignitate, humanum corpus assumpsisse ex sancta Dei Genitrice semperque Virgine Maria; exque ea natum absque peccato, eumdem Deum perfectum et hominem perfectum: duplici natura in una persona, duplicique distincta pro naturarum ratione illisque consentanea, voluntate præditum: altera quidem, nimirum divina: altera vero, humana. Quandoque enim operabatur ut Deus: quandoque vero ut homo agebat ac perpetiebatur. Nam mortuos quidem suscitare, et C paralyticos astringere, cæcisque oculos reparare, atque id genus opera præstare divinitatis erant, eumque verum Deum esse, certa argumenta: esurire vero et sitire et fessum esse, crucique et sepulturæ et morti fuisse traditum, hæc sane humana erant et quæ eum vere hominem proderent.

Hoc sane mysterium (Deum scilicet hominem esse factum) miraculorum quæ a sæculo audita sunt, omne vincit miraculum. Neque enim in Christo humanam solum naturam confitetur Ecclesiæ fides: Deitatem vero non natura, sed participatione in eo exstitisse, ut senserunt Photinus et Paulus Samosatenus: nec dumtaxat specie tenus et apparentia Dei Filium factum esse hominem, quod Manichæi senserunt. Nec docet Eccle- D sia Dei Filium in humanam conversum carnem, uti aiebat Apollinarius: neque solam eum assumpsisse carnem, inanimem tamen rationisque ac mentis expertem, ac cui loco animæ una Deitas exstitisset, quod ipsum Arius sensit de Christo: Apollinarius vero ex Scriptura convictus ac persuasus, non mutatum esse Dei Filium in humanam carnem, eoque transiens, quod solummodo sentientem animam assumpserit, absque tamen intelligentia et mente, quæ sunt propria animæ utentis ratione, uti hoc ipsum dicebat Apollinarius. Nec quod anima Christi ante mundum condita fuerit, quod ipsum Origenes sensit.

Nec quod humana anima et corpus humanum, in Christo in unum coiverint, uti se res habet in

Digitized by Google

reliquis hominibus, inque eo homine ut in templo proprio Christus habitaverit (per gratiam scilicet) velut in reliquis omnibus sanctis, uti docuit Nestorius. Neque duas hypostases seu personas, nec unam naturam aut voluntatem. Nihil enim horum sentit Ecclesia catholica, quæ nugaciter commenti sunt hæretici, qui et reprobati sunt ab universalibus synodis, ab illis abjecti, ut qui aliena a sana fide de Christo senserint : sed confitetur et prædicat in Christo divinam naturam perfectam, et humanam naturam perfectam, ex anima scilicet rationali et humana carne constitutam, unitasque fuisse ambas has naturas, non per solam inhabitationem, nec secundum aliquod accidens, velut homo unitur vestimento : nec sola personali relatione ac proprietate (hoc est, necessitudine, soloque nomine), sed secundum unam hypostasin unumque subjectum. Ac sicut in Trinitate in una natura plures personæ consistunt : sic in incarnationis mysterio, in pluribus naturis (nempe duabus) una consistens persona est. Etenim hoc solummodo stare possunt quæ in Scripturis de incarnatione tradita sunt. Cum enim Scriptura nullo discrimine quæ Dei sunt, homini tribuat, et quæ sunt hominis, Deo : ut cum dicit : Hic homo cœlum « et terram firmavit [95] : et, Dominus gloriæ crucifixus et mortuus est [96]; necesse est unum eumdemque esse, de quo utraque dicta sint ; et quia de illo dicuntur contraria, ut sunt, obnoxium passionibus et non obnoxium, mortale et immortale ; et : Qui est, fit : et Increatus creatur, et quæ sunt ejusmodi ; nec fieri potest, ut hæc de eodem et secundum idem vere dicantur (qui enim fiat, ut idem secundum idem mortale simul et immortale, creatum et increatum exsistat ?) confitetur Dei Ecclesia, secundum alium aliumque modum dici omnia quæ de Christo dicuntur : ita nimirum, ut divina quidem illi conveniant, secundum quod est Deus : humana autem, quatenus homo factus est. Etenim secundum Dei formam : « Omnia per ipsum facta sunt [97] : » ipseque et Pater unum sunt. Et : « Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso [98] » (nempe genuit eum vitam, uti exponit divinus Chrysostomus). Et « ipse est verus Deus, vita æterna [99]. » Itemque omnia quæ habet Pater, ejus sunt. Ait enim : « Omnia mea tua sunt : et tua mea sunt : et clarificatus sum in eis [100]. » Secundum vero servilem hominis formam, quam assumpsit : « Factus est ex muliere, factus sub lege [101] : » et : « Non venit ut faceret voluntatem suam, sed ejus qui misit eum [102]. »

Multa itaque de Christo dicuntur nomina, idcirco nimirum quod ambæ naturæ in unam personam in eo coiverunt. Ex illis, quædam ei conveniunt, ut Deus est, quemadmodum diximus; hæcque adeo nomina de illo dicuntur ante unionem ; sed et

τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ ὥσπερ ἐν ἰδίῳ ναῷ ὁ Χριστὸς κατῴκησεν (χάριτι δηλονότι), ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἁγίοις, ὅπερ Νεστόριος ἐδογμάτισεν. Οὐδὲ δύο ὑποστάσεις, οὐδὲ μίαν φύσιν ἢ θέλησιν. Οὐδέν τι τούτων ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία φρονεῖ, ἅπερ ἐφλυάρησαν οἱ αἱρετικοὶ, οἳ καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ καθολικῶν συνόδων ἀποῤῥιφθέντες, ὡς ἀλλότρια τῆς ὑγιοῦς πίστεως περὶ τοῦ Χριστοῦ φρονήσαντες· ἀλλ' ὁμολογεῖ καὶ κηρύττει ἐν τῷ Χριστῷ εἶναι θείαν φύσιν τελείαν καὶ ἀνθρωπίνην τελείαν, ἐκ ψυχῆς δηλονότι λογικῆς συνεστηκυῖαν καὶ ἀνθρωπίνης σαρκός· καὶ ὅτι αὗται αἱ δύο φύσεις ἡνώνται οὐ κατὰ μόνον ἐνοίκησιν οὐδὲ κατά τι συμβεβηκὸς, ὥσπερ ἐνοῦται τῷ ἱματίῳ ὁ ἄνθρωπος· οὔτε ἐν μόνῃ προσωπικῇ σχέσει καὶ ἰδιότητι, τουτέστιν οἰκειότητι καὶ ὀνόματι μόνον· ἀλλὰ κατὰ μίαν ὑπόστασιν καὶ ὑποκείμενον ἕν. Καὶ ὥσπερ ἐν τῇ Τριάδι ἐν μιᾷ φύσει πλείω εἰσὶ πρόσωπα ὑφεστῶτα, οὕτω ἐν τῷ τῆς σαρκώσεως μυστηρίῳ ἐν πλείοσι φύσεσι, τουτέστιν ἐν δυσὶν, ἓν πρόσωπον ὑφεστώς. Καὶ γὰρ κατὰ τοῦτον μόνον τὸν τρόπον δύνανται σώζεσθαι τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς παραδεδομένα περὶ τῆς σαρκώσεως. Ἐπεὶ γὰρ ἡ Γραφὴ ἀδιακρίτως τῷ ἀνθρώπῳ τὰ τοῦ Θεοῦ ἀποδίδωσι, καὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου τῷ Θεῷ, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐρανὸν καὶ γῆν ἐστερέωσε· καὶ, Ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν· ἀνάγκη ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι περὶ οὗ ἀμφότερα εἴρηνται· καὶ ἐπεὶ τὰ ἐναντία λέγονται περὶ αὐτοῦ, ὡς τὸ παθητὸν καὶ ἀπαθὲς, καὶ τὸ θνητὸν καὶ ἀθάνατον· καὶ, Ὃ ὢν γίνεται, καὶ, Ὃ ἄκτιστος κτίζεται, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀδύνατον δὲ λέγεσθαι ταῦτα κατὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἀληθῶς (πῶς γὰρ ἔσται τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ θνητὸν ὁμοῦ καὶ ἀθάνατον, καὶ κτιστὸν καὶ ἄκτιστον;)· ὁμολογεῖ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ὅτι καθ' ἕτερον καὶ ἕτερον τρόπον λέγονται τὰ λεγόμενα πάντα περὶ τοῦ Χριστοῦ· δηλονότι τὰ μὲν θεῖα ἁρμόζουσιν αὐτῷ, καθότι ἐστὶ Θεός· τὰ δὲ ἀνθρώπινα, καθότι ἐγένετο ἄνθρωπος. Καὶ γὰρ κατὰ μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ μορφὴν « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· » καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἕν εἰσι· καὶ, « Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ » (τουτέστιν, ἐγέννησεν αὐτὸν ζωὴν, καθὼς ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐξηγεῖται), καὶ « αὐτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος· » καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, αὐτοῦ εἰσι. « Πάντα γὰρ, » φησὶ, « τὰ ἐμὰ σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά· καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς· » κατὰ δὲ τὴν τοῦ ἀνθρώπου δουλικὴν μορφὴν, ἣν προσελάβετο, « Ἐγένετο ἐκ γυναικὸς, ἐγένετο ὑπὸ νόμον, » καὶ, « Οὐκ ἦλθε ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντος αὐτόν. »

Πολλὰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματα λέγονται, διὰ τὴν τῶν δύο φύσεων συνδρομὴν κατὰ μίαν ὑπόστασιν· τὰ μὲν γὰρ ἁρμόζουσιν αὐτῷ ὡς Θεῷ, καθάπερ εἴπομεν· καὶ ταῦτα ὀνόματα πρὸ τῆς ἑνώσεως ἐπ' αὐτοῦ καλοῦνται· ἁρμόζουσι δὲ πρὸ

[95] Psal. xxxii, 6. [96] I Cor. ii, 8. [97] Joan. i, 3. [98] Joan. x, 30. [99] I Joan. v, 20. [100] Joan. xvii, 10. [101] Galat. iv, 4. [102] Joan. vi, 38.

Digitized by Google

τῆς ἑνώσεως καὶ ὅσα περὶ αὐτοῦ προφητικῶς εἴρηται· ὡς τὸ, « Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἥξει. » Καὶ, « Ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι. » Καὶ τὸ, « Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη· » ἀντὶ τοῦ, Ὀφθήσεται καὶ συναναστραφήσεται. Καὶ τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, » ἀντὶ τοῦ, Κτίσει με. Τοῦτο γὰρ τινὲς μὲν τῶν ἁγίων ἐπὶ τῆς κτισθείσης σαρκὸς τῷ Θεῷ Λόγῳ ἐξέλαβον· καὶ τὸ ἑπόμενον, « Πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με, » τῷ Θεῷ Λόγῳ, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων ἁπάντων γεννωμένῳ ἀνέθηκαν· τινὲς δὲ ἐπὶ τῆς ἐμφαινομένης τῷ κόσμῳ σοφίας ἐξηγήσαντο. Καὶ μάρτυς ὁ μέγας Βασίλειος ἐν α' τῶν Παροιμιῶν, οὗ τῆς περὶ τούτου ῥήσεως κατὰ καιρὸν ἐμνήσθημεν πρότερον.

A ante unionem conveniunt etiam ea omnia quæ de illo prophetice dicta sunt : cujusmodi est illud : « Deus noster manifeste veniet [1]. » Et : « Ecce rex tuus venit [2]. » Illud item : « Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est [3];» pro eo ac dicat, Videbitur et conversabitur. Illud quoque, *Dominus creavit me initium viarum suarum* [4]; pro Creabit me. Hoc enim sanctorum quidam de carne Deo Verbo creata intellexerunt; et quod sequitur *Ante autem omnes colles gignit me*, Deo Verbo ante omnia sæcula ex Deo et Patre genito tribuerunt : quidam vero de sapientia quæ in mundo elucet interpretati sunt. Ejusque rei testis magnus Basilius primo capite Proverbiorum, cujus supra auctoritatis opportune meminimus.

B

Ταῦτα μὲν οὖν πρὸ τῆς ἑνώσεως αὐτῷ ἁρμόζουσι, τὰ μὲν κατὰ τὴν θείαν φύσιν, τὰ δὲ προφητικῶς, ὡς εἴπομεν. Ἐπεὶ δὲ καθ' ἓν πρόσωπον ἥνωσεν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως, καὶ ἦν ὁ αὐτὸς Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος, καὶ διὰ ταύτην τὴν ἄῤῥητον ἕνωσιν ἐπεγένετο τῇ σαρκὶ τοῦ πλούτου τῆς θεότητος μετασχεῖν, τουτέστιν, ἐθεώθη, ὡς καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον περὶ τῆς σαρκὸς ταύτης λέγειν, « Καὶ θαῤῥῶ λέγειν Ὁμόθεον (53)· » ἀντιδιδόασιν ἀλλήλαις τῶν ὀνομάτων αἱ φύσεις, ὃν δὴ καὶ καλοῦσι τρόπον ἀντιδόσεως· καὶ ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ κρείττονος τὸν λόγον ποιούμεθα, θέωσιν λέγοντες τῆς σαρκὸς διὰ τὸν προσγενόμενον τῇ σαρκὶ πλοῦτον ἀπὸ τῆς συμφυΐας καὶ ἑνώσεως τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν· ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος, τῆς σαρκὸς δηλονότι, σάρκωσιν τοῦ Λόγου φαμὲν, κένωσιν, ἐνανθρώπησιν, ταπείνωσιν· ταῦτα πάντα ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους ἐπιλέγονται τῷ Λόγῳ καὶ Θεῷ, οὐδὲν οὐδαμῇ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν πεπονθότι· ποτὲ δὲ καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τὰ ὀνόματα συμπλέκομεν, ἕνωσιν λέγοντες, κοινωνίαν, χρίσιν, συμφυΐαν, συμμόρφωσιν, ἅτινα ἐπὶ τῆς σαρκὸς νοοῦνται. Αὐτὴ γὰρ ἦν ἡ ἑνωθεῖσα τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ χρισθεῖσα καὶ θεωθεῖσα ὡς ἐλάττων καὶ ἐνδεής. Ἡ γὰρ περιχώρησις τῆς θείας φύσεως εἰς τὴν σάρκα, ἣν δὴ καὶ ἕνωσιν λέγομεν, ταύτην αὐτῇ δέδωκε τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν θέωσιν καὶ τὴν χρίσιν καὶ συμμόρφωσιν θείας φύσεως περὶ τὴν σάρκα θεωρεῖσθαι.

C

Hæc itaque ante unionem illi congruunt, alia quidem secundum divinam naturam; alia vero prophetice, uti dicebamus. Quod vero in una persona humanam sibi naturam inconfuse immutabiliterque copulavit, eratque idem ipse simul Deus et homo, ac quod ob arcanam eam unionem caro Deitatis divitias nacta est, hoc est, deificata est, ita ut Gregorius Theologus de hac carne dicat : « Ausimque dicere, una etiam Deitatis consortem ac Deum; » sibi invicem naturæ nomina communicant, quem et modum reciprocationis vocant. Ac quidem alias a præstantiore parte sermonem facimus, dicendo, carnis deificationem, ob eas divitias, quæ ex naturali carnis cum Dei Verbo unione ac conjunctione, carni accesserunt; alias vero a deteriori (carne scilicet) Verbi incarnationem vocamus, exinanitionem, humanationem, humiliationem. Cuncta hæc, ex parte humanitatis intelliguntur, Verboque ac Deo, cum nihil ipse inde passus sit, quod spectat ad essentiam suam, tribuuntur : alias denique, etiam ex utrisque nomina conteximus, cum unionem, commercium, unctionem, naturarum conjunctionem, et (ut sic loquar) conformationem dicimus; quæ videlicet in natura carnis intelliguntur. Hæc enim Dei Verbo unita fuit, unctaque et deificata, ut quæ minor erat atque egena. Divinæ enim naturæ in carnem, totam complexa, immeatio (quam utique et unionem vocamus) hoc ei commercium tribuit, et ut deificatio, et unctio et conformatio a divina natura circa carnem illamque afficere, intelligatur.

D

Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῇ ἑνώσει ἁρμόζουσι λέγεσθαι. Μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν ἁρμόζουσι μὲν καὶ ὅσα πρότερον πρὸ τῆς ἑνώσεως· τὰ μὲν κατὰ τὴν θείαν φύσιν, τὰ δὲ προφητικῶς, ὡς εἴπομεν, περὶ αὐτοῦ εἴρηται· καὶ γὰρ οὐ μετεβλήθη ἡ θεία φύσις εἰς τὴν τῆς σαρκὸς ταπείνωσιν· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν ὁ αὐτὸς ἦν Θεὸς τέλειος· καὶ ἄνθρωπος τέ-

Hæc itaque in unione convenit dicere. Post vero unionem conveniunt etiam omnia, quæ prius ante unionem competebant; quæ nempe spectant ad naturam divinam, et quæ prophetice (uti dicebamus) de illo dicta sunt. Nec enim natura divina in carnis vilitatem mutata est; sed post etiam unionem idem erat Deus perfectus et homo perfectus. Quamobrem

[1] Psal. xlix, 3. [2] Zach. ix, 9. [3] Baruch. iii, 38. [4] Prov. viii, 22.

(53) *Ὁμόθεον*. Locus est ex orat. 46. Vocem ὁμόθεον idem Gregorius resolvit orat. 59. quod corpus deificatione, Deum dicit : καὶ τοῦτο τῇ θεώσει, Θεός. Sic alibi : Τὸ, ὁμόθεον, de carne dictum Gregorio, *simul Deum* reddit Billius; quæ ipsa perinde Deus dicatur sic delibutam esse, nulla ab eo personali distinctione discreta, cum alioqui servet suam naturam, sitque et ipsa creata, non Deus ipse natura.

Digitized by Google

etiam vere dicetur, Qui natus est ex Virgine, Deus est sæculis omnibus antiquior creaturæ opifex ac conditor. Quæ post unionem dicuntur, hæc et ante illam nequaquam dicere convenit. Neque enim ante incarnationem natus est ex Virgine, aut cum hominibus conversatus. Nihil itaque eorum, quæ unionem sequuntur, ante illam de illo dicere convenit, nisi forte prophetice, uti dictum a nobis est.

Conveniet itaque post unionem, quæ naturæ divinæ propria sunt, quæque ex parte humanitatis sumpta sunt, de illo dicere, cujusmodi est, partus ex Virgine, ætatis augmentum; cuncta denique, quæ postea ob peccatum naturæ humanæ advenerunt, quorum nulli subjacebat, qui de Spiritu sancto conceptus erat, ac per omnia ab omni peccati labe purissimus manserat. Quæ igitur corporis ratione de Christo dicuntur, cujusmodi sunt, esuriit, sitivit, laboravit, oravit, in agonia fuit, quæ nimirum naturales corporis passiones sunt, nullique labi obnoxiæ, ita dicuntur, ut nulla prorsus inde passione divina natura afficiatur, tametsi Dei Filius dicatur esuriisse ac sitiisse, ob summam undique immeationem ac unionem divinæ naturæ incommiste citraque omnem confusionem cum carne; haud secus ac anima in corpus, ignisque in ferri naturam incommiste pervadit, suique copiam, ut sub exemplo loquar, materiæ facit.

Ad humanitatem igitur attinent omnia quæ humilius dicuntur, ut est illud : « Quid me quæritis interficere [5]? » Quod item interrogat, « Ubi posuistis Lazarum [6]? » Quod sub ficum cucurrit, quod secessit; illud denique : « Finxit se longius ire [7]. » Eodem etiam illud spectat, « Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti [8]? » Illud item : « Factus pro nobis maledictum [9]. » Nec non illud : « Ipse Filius subjicietur ei, qui subjecit sibi omnia [10]. » Hæc enim dicebat per arrogationem, sibi ipse hominis personam attribuens, et se in eadem nobiscum classe constituens, Nos enim eramus qui derelicti fueramus ac quibus opus esset ut subjiceremur, ut qui peccato mortique obnoxii eramus, nec divinis præceptis obsequebamur. Ille vero « Peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus [11,12]. » Quamobrem neque ut Deus derelictus est (cum sit unus Deus cum Patre), neque vero peccavit ut homo; quare neque derelictus est, nec opus habuit ut subjiceretur; sed hæc locutus est, sibi arrogans quod humanum est, uti dictum est. De illo enim dicitur : « Qui tollit peccata mundi [13]. » Et : « Ipse infirmitates nostras accepit, et languores nostros portavit [14]. »

Illud autem, « Pater major me est [15]. » quidam sanctorum dictum existimaverunt ratione causæ

λειος· διὸ καὶ δικαίως λεχθήσεται, Ὅτι ὁ γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου Θεός ἐστι προαιώνιος δημιουργὸς τῆς κτίσεως. Τὰ μετὰ τὴν ἕνωσιν οὐδαμῶς προσήκει καὶ πρὸ τῆς ἑνώσεως λέγεσθαι· καὶ γὰρ πρὸ τοῦ σαρκωθῆναι οὐκ ἐτέχθη ἐκ παρθένου, οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Οὐδὲν οὖν τῶν μετὰ τὴν ἕνωσιν λέγεσθαι ἐπ' αὐτοῦ πρὸ τῆς ἑνώσεως προσήκει, εἰ μήτι γε προφητικῶς, ὡς ἔφημεν

Ἁρμόσει τοινυν μετὰ τὴν ἕνωσιν τὰ μὲν κατὰ τὴν θείαν φύσιν, τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους εἰλημμένα, λέγεσθαι ἐπ' αὐτοῦ· οἷον, ὁ ἐκ Παρθένου τόκος, ἡ καθ' ἡλικίαν αὔξησις, πάντα πλὴν τῶν διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὕστερον τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐπισυμβάντων, ἐξ ὧν οὐδενὶ ὑπέκειτο, ἐκ Πνεύματος ἁγίου συλληφθεὶς, καὶ διὰ πάντων καθαρώτατος πάσης ἁμαρτίας μεμενηκώς. Τὰ γοῦν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λεγόμενα, οἷον, ἐπείνασεν, ἐδίψησεν, ἐκοπίασε, προσηύξατο, ἠγωνίασεν, ἃ δὴ τοῦ σώματός εἰσι δήπουθεν φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη, οὕτω λέγονται, ὡς τῆς θείας φύσεως οὐδὲν ὁτιοῦν πεπονθυίας· εἰ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λέγομεν, ἐπείνασε καὶ ἠγωνίασε, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δηλονότι, διὰ τὴν ἀκροτάτην περιχώρησιν καὶ ἕνωσιν τῆς θείας φύσεως, ἀμιγῶς καὶ ἀσυγχύτως πρὸς τὴν σάρκα, καθάπερ ψυχὴ πρὸς τὸ σῶμα, ἢ πυρ πρὸς τὴν τοῦ σιδήρου φύσιν ἀμιγῶς διικνεῖται, καὶ ἑαυτὸ ταῖς ὕλαις μεταδίδωσι, παραδειγματικῶς εἰπεῖν.

Τῷ ἀνθρωπίνῳ μέρει τοίνυν πάντα ἀνήκουσινὅσα ταπεινότερον λέγεται, ὡς τὸ, « Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι; » καὶ τὸ ἐρωτᾷν, « Ποῦ τεθείκατε Λάζαρον; » ὁ ὑπὸ τὴν συκῆν δρόμος, τὸ ὑπαναχωρεῖν, τὸ, « Προσεποιήσατο πορρωτέρω πορεύεσθαι. » Εἰς τοῦτο δὲ ἀνήκει καὶ τὸ, « Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; » Καὶ τὸ, « Γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. » Καὶ τὸ, « Αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. » Ταῦτα γὰρ κατ' οἰκείωσιν ἔλεγε, τὸ ἡμέτερον οἰκειούμενος πρόσωπον, καὶ μεθ' ἡμῶν τάττων ἑαυτόν. Ἡμεῖς γὰρ ἦμεν οἱ ἐγκαταλελειμμένοι καὶ ὑποταγῆς δεόμενοι, ὡς ἁμαρτίας καὶ θανάτου ἔνοχοι, καὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ προστάγμασιν ἀπειθοῦντες. Αὐτὸς δὲ, « Οὐχ ἥμαρτεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. » Διὰ τοῦτο οὔτε ὡς Θεὸς ἐγκατελείφθη (εἷς γὰρ Θεός ἐστι μετὰ τοῦ Πατρὸς), οὐδ' αὖ ὡς ἄνθρωπος ἥμαρτε· διὸ οὐδὲ ἐγκατελείφθη, οὐδ' ὑποταγῆς ἐδεήθη. Ἀλλὰ ταῦτα εἴρηκε τὸ ἡμέτερον οἰκειούμενος, καθάπερ εἴρηται. Περὶ αὐτοῦ γὰρ λέγεται, « Ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, » καὶ, « Αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε. »

Τὸ δὲ, « Ὁ Πατήρ μείζων μού ἐστι, » τινὲς μὲν τῶν ἁγίων (54) κατὰ τὸ αἴτιον εἰρῆσθαι ἐξέλαβον·

[5] Joan. v, 19. [6] Joan. xi, 34. [7] Matth. xxi, 19; Marc. xi, 13; Luc. ix, 10. [8] Luc. xxiv, 28; Matth. xxvii, 46. [9] Galat. iii, 13. [10] I Cor. xv, 28. [11,12] Isa. liii, 9; I Petr. ii, 22. [13] Joan. i, 29. [14] Isa. liii, 4; Matth. viii, 7. [15] Joan. xiv, 28

(54) Greg. Orat. 36.

Digitized by Google

οὐ μὴν καθὸ αἴτιος· ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ τὸ μεῖζον αὐ- A
τῷ προσαρμόζεται. Εἰ γὰρ κατὰ τοῦτο διακριθήσεται
καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸ αἰτιατὸν, ᾧ τὸ ἔλατ-
τον ἀνήκει· καὶ οὕτως ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ τῷ μείζονι
καὶ ἐλάττονι διακριθήσεται· ὅπερ ὡς πολέμιον τῇ
καθολικῇ πίστει οὐκ εἴρηται πώποτε. Φησὶ δὲ καὶ ὁ
μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ Ἀπολλιναρίου, « Μείζονα τὸν Πατέρα λέγει ἑαυτοῦ καὶ Υἱὸς καὶ τιμῶν
τὸν ἑαυτοῦ (55) Πατέρα. » Ὥσπερ οὖν οὐκ ἂν τῇ
τιμῇ διακρίνοιτο ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, οὕτως οὐδὲ κατὰ
τὸ μεῖζον, καθό ἐστιν αἴτιος τοῦ ἑαυτοῦ Υἱοῦ· ἀλλ'
ἔστι μείζων ὡς ἁπλῶς αἴτιος καὶ ἀρχή. Καὶ ὥσπερ
ἀρχὴ λέγεται ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ· οὐκ ἀποδίδοται δὲ
ταύτῃ τῇ ἀρχῇ καὶ τελεύτησις· καὶ ὥσπερ ὁ μέγας
Βασίλειος (56) προκαταρκτικὴν αἰτίαν εἴρηκε τὸν
Πατέρα, ἢ καὶ ὡς ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (57), « Ἐπὶ B
τὴν πρώτην αἰτίαν ἀνενεκτέον· » καὶ οὐκ ἀποδίδο-
ται ταύτῃ τῇ αἰτίᾳ καὶ δευτέρα τις καὶ ὑπερείδουσα
αἰτία (οὕτω γὰρ δύο ἀρχαὶ τῆς κτίσεως ἀναφανή-
σονται)· τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ τὸ μεῖζον ἐπὶ τοῦ
Πατρὸς κατὰ τὸ αἴτιον, ὡς εἶπον τινὲς τῶν ἁγίων,
αἰτίαν ἐκληπτέον ὡς αἰτίαν καθ' ἑαυτὴν, καὶ οὐ
πρὸς ἕτερόν τι λεγομένην. Εἰ δ' οὖν, ὁ Υἱὸς ὡς
ἐλάττων πρὸς τὸν μείζονα ἑαυτοῦ ἀποδοθήσεται,
ὅπερ ἄτοπον.

(auctoritate scilicet principii). Non tamen Pater quatenus Filii causa ac auctor est, hoc sibi vindicat quod majus est. Sic enim, ea ratione etiam Filius a Patre distingueretur, ut a causa exsistens, sive ut id quod ab auctore est, ad quod attineat, id, quod minus est : inque eum modum Pater a Filio distinguetur, penes majus et minus; quod velut fidei catholicæ a uversum, nemo unquam locutus est. Ait vero etiam magnus Athanasius in libro adversus Apollinarium : « Majorem se Patrem dicit et Filius, et qui Patri suo honorem habeat. » Quemadmodum igitur Pater a Filio honore non discernitur, sic neque quod major est, quatenus Filii sui causa ac auctor est : sed major est ut simpliciter causa seu auctor principiumque. Ac sicut dicitur Pater Filii principium; cui tamen principio non etiam assignatur finitio. Ac sicut magnus Basilius, Patrem Filii originalem causam ac primam dixit; sive etiam ut Gregorius Theologus, « Ad primam referendum causam; » nec huic causæ etiam secunda quædam causa secundis quasi curis atque opera adjuvans, assignatur (sic enim duplex exstabit creationis principium), eodem modo etiam majoris vox in Patre dicta causæ ratione, uti Sanctorum quidam dixerunt, de causa exponenda secundum se, et non ut ad aliud quidpiam dicitur. Alioqui Filius ut minor ad majorem se referetur, quod est absurdum.

Τινὲς δὲ τῶν ἁγίων κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐξηγήσαντο. Καὶ ὁ Θεῖος Χρυσόστομος (58) φησὶ, « Ταῦτα C
πάντα πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῶν μαθητῶν εἴρηκεν. »
Ἔστι τοίνυν λέγειν ὅτι πρὸς τὴν τῶν μαθητῶν ὑπόληψιν τοῦτο εἴρηκεν ὁ Χριστός· ὅτι δὴ μείζω τὸν
Πατέρα ἡγοῦντο, ὡς αἴτιον ἁπλῶς, καὶ οὐ πρὸς τὴν
ἑαυτοῦ φύσιν ἀφορῶν καὶ ὑπόστασιν. Ὥσπερ καὶ
πρὸς τὸν εἰπόντα, « Διδάσκαλε ἀγαθὲ, » « Οὐδεὶς
ἀγαθὸς, » εἴρηκεν, « εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός. » Καὶ

Alii vero Sanctorum secundum quod homo erat exposuerunt. Divus quoque Chrysostomus : « Cuncta hæc dixisse ait, pro discipulorum infirmitate. » Dici itaque potest, hoc Christum locutum esse, pro eo ac discipuli existimabant; quod nimirum illi Patrem majorem, ut simpliciter auctorem, putabant, non velut suam ipse naturam spectaret ac personam. Quemadmodum etiam ad eum qui dixerat : « Magister bone, » respondit [16], « Nemo bonus,

[16] Luc. XVIII, 18.

(55) *Μείζονα τὸν Πατέρα λέγει ἑαυτοῦ.* Accepisse videtur Calecas ex II *Dial.* cum Anomœo, ubi sic habetur : Μείζονα τὸν Πατέρα λέγει, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ τιμῶν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα : *Majorem Patrem dicit, accepta servi forma, ac qui Patri suo honorem habeat.* Totusque in eo est, ut solum majorem agnoscat Patrem, qua ipse homo factus est, et qua natura ad Patrem erat. D Quæ ipsa expositio non spernenda, satisque genuina, nec a textu longius petita est. Athan. tamen libr. II *Contra Arian.*, p. 365, longe aliter : Μείζων εἶπεν οὐ μεγέθει τινὶ, οὐδὲ χρόνῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γέννησιν· πλὴν ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, Μείζων ἐστὶν, ἔδειξε πάλιν τῆς οὐσίας τὴν ἰδιότητα· *Major, inquit, non quidem magnitudine ulli ætate, sed quod natus ex illo erat. Quinimo ex his ipsis verbis, Major est, suæ substantiæ proprietatem demonstravit :* nempe divinam sibi naturam æque ac Patre inesse, quod comparatio non sit nisi inter ea quæ sunt ejusdem generis : in aliis τὸ ἀσύγκριτον, aliudque et aliud magis eluceat. Aliaque ibi prosequitur, quibus haud satis cum illo Dialogo conveniat; possitque inde non levi conjectura abrogari Athanasio, uti etiam abrogant plerique codices, tribuentes Maximo. At, quid Symbolum Athanasii nomine celebre, in quo sic dicitur : *Æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem?* Certe nec istud satis convenit cum Athanasii illa expositione; et, ut loquitur Greg. orat. 36, etsi verum demus, non tamen perinde magnum ac honorificum : Τί γὰρ θαυμαστὸν, εἰ μείζων ἀνθρώπου Θεός : *Quid enim mirum, Deum homine majorem esse?* vel, ut verba illa Symboli habent, hominem Deo esse minorem? Quæ tamen consecutio non admittitur ab illis, qui Patrem κατὰ τὸ αἴτιον, volunt dictum Filio majorem, uti etiam Calecas interpretatur, Greg. cum et major et æqualis Pater inveniatur : Ἦ δῆλον ὅτι τὸ μεῖζον μέν ἐστι τῆς αἰτίας, τὸ δὲ ἴσον τῆς φύσεως; *Nonne perspicuum est, majoris vocem, ad causam; æqualis vero, ad naturam referendam esse?* Sic Hilar. : *Auctoritate principii major*, aliique. Quod mihi clarius, quam quod videtur implicare Calecas. Sit itaque Pater major, quia fons et origo totius Deitatis : non tamen inde minor Filius, quod eamdem ipsam Deitatis naturam, quæ est Patris, ex eo nascendo, acceperit. Nec in Trinitate aliud facile loquendum, quam quod Scripturæ sanctorumque vocibus traditum sit.

(56) Ad Amphiloch. *De Spiritu sancto.*

(57) Orat. 36.

(58) In Joan. hom. 74.

Digitized by Google

nisi solus Deus. » Ad discipulos quoque qui interrogaverant de die et hora et consummatione : « Nemo, inquit, scit, neque Filius, sed solus Pater. » Sic enim illi tunc existimabant, et ad eorum mentem, se illis accommodans, loquebatur, quod necdum quæ illius erant clare noverant. Multaque alia ejus generis etiam aliis locis figurate dicta sunt in Scriptura, cujusmodi est illud : « Factus est Adam quasi unus ex nobis[16]. » Sic enim ille animo conceperat, fore scilicet ut Deus fieret, cum revera hoc minime factus sit. Magnus autem Basilius, illud : « Nemo bonus nisi solus Deus, » accipit et ipse quidem ratione humanitatis ; ait enim : « Multa etiam Dominus loquitur ex parte humanitatis. » Sumit vero etiam ratione divinæ naturæ. Etenim in una earum quas ad Amphilochium scripsit, sic ait : « Non enim extra boni naturam Filius se constituit, cum hæc diceret ; sed cum Pater sit primum bonum, vocem *nemo*, sic dictam intelligimus, ut subaudiatur primus. Illud item : *Nemo novit Filium nisi Pater ;* non enim illis verbis Spiritui ignorantiam tribuit ; sed imprimis Patri testatur competere, quod suam ille naturam noverit ; ad eumdem modum etiam illud : *Nemo novit horam neque diem*, ejus vocem esse qui eorum quæ sunt, ac futura sunt, primam notitiam ad Patrem referat, quique in omnibus Patrem primum auctorem hominibus innuat. »

Ad hæcque rursus in eadem Epistola, ad Matthæi auctoritatem : « De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi solus Pater[17], » hancce adhibet expositionem : « Dixisse nimirum ut se distingueret ab Angelis, non autem eodem se

πρὸς τοὺς ἐπερωτήσαντας μαθητὰς περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας καὶ τῆς συντελείας, « Οὐδεὶς οἶδε, » φησὶν, « οὐδὲ ὁ Υἱός · μόνος δὲ ὁ Πατήρ. » Οὕτω γὰρ ἐκεῖνο τηνικαῦτα ἐνόμιζον, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν διάνοιαν αὐτοῖς συγκαταβαίνων ἐφθέγγετο, ἐπεὶ οὔτω τὰ περὶ αὐτοῦ καθαρῶς ἠπίσταντο. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὕρηται καὶ ἀλλαχοῦ σχηματιζόμενα τῇ Γραφῇ, ὥσπερ τὸ, « Ἐγένετο Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν. » Οὕτω γὰρ ἐκεῖνος ὑπέλαβε Θεὸς γενήσεσθαι · τῇ δ' ἀληθείᾳ οὐκ ἐγένετο. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος τὸ, « Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός, » λαμβάνει μὲν καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. « Πολλὰ γὰρ, » φησὶ, « καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους ὁ Κύριος διαλέγεται (59) · » λαμβάνει δὲ καὶ κατὰ τὴν θείαν φύσιν. Καὶ γὰρ ἐν μιᾷ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπιστολῶν οὕτω φησὶν, « Οὐκ ἔξω ἑαυτὸν τιθεὶς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως ὁ Υἱὸς ταῦτα λέγει· ἀλλ' ἐπειδὴ πρῶτον ἀγαθὸν ὁ Πατὴρ, τὸ, *οὐδείς*, συνυπακουομένου τοῦ *πρῶτος*, εἰρῆσθαι πιστεύομεν. Καὶ τὸ, « Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ. » Οὐ γὰρ ἐκεῖ ἄγνοιαν τοῦ Πνεύματος κατηγορεῖ · ἀλλὰ πρώτῳ τῷ Πατρὶ ὑπάρχειν τὴν γνῶσιν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως μαρτυρεῖ. Οὕτω δὲ καὶ τὸ, « Οὐδεὶς οἶδε τὴν ὥραν καὶ ἡμέραν, » τὴν πρώτην εἴδησιν τῶν ὄντων καὶ τῶν ἐσομένων ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνάγοντος, καὶ διὰ πάντων τὴν πρώτην αἰτίαν τοῖς ἀνθρώποις ὑποδεικνύοντος εἰρῆσθαι νομίζομεν. »

Καὶ ἔτι πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ τὴν μὲν τοῦ Ματθαίου ῥῆσιν, « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος, » ταύτης τῆς ἐξηγήσεως ἀξιοῖ, « Ὅτι πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἀγγέλων εἴρηκεν ·

[16] Gen. III, 22. [17] Matth. XXIV, 36.

(59) *Καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους διαλέγεται. Ex parte humanitatis ;* qua ratione homo erat atque hominis partes implebat ; cujus exemplum ponit Basilius (*epist.* 391) in illa voce : *Da mihi bibere*, quam Deitatis ait, σαρκὶ ἐμψύχῳ κεχρημένης, *utentis carne animata*. Magis proprie dixisset : *Dei ;* quæ vox ipsum Λόγον, et habentem humanam naturam, referat, non Deitatem, quæ ipsa quasi haberi intelligatur ab eodem, ut in qua vere ac per se exsistat. Non placet quod reddit Interpr. *Multa Dominum ad humanum dicendi morem locutum, cum hominibus tractantem.* Id enim totum quis dicat, etiam de Patre ac tota Trinitate, sic humano more, proque hominum captu sermonem efformante, plerisque Scripturæ locis, quam tamen nemo probe Theologus ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους διαλέγεσθαι dicat, ullive convenire, quod sic Basilius loquitur, quam qui vere homo exsistat, verequc exsistens, partes hominis impleat ; qui denique οἰκονομικῶς *cuncta susceperit* (qua nimirum propensione consilio homo exstitit, ac in carne, humanæ salutis negotium gessit), quod totum Græci theologi illa voce significant ; non quod paulo obscurius idem Interpr. *Qui omnia secundum Dei dispensationem suscepit ;* quanquam vox *dispensationis*, ipsa eo sensu Latinis familiaris sit. Cord. in Catena, apte quidem illuc : ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους, *ut homo ;* nec longiori verborum ambage admodum opus. Sequentinus autem admodum confusus : Τὸ τῆς ἀγνοίας ἐπὶ τὸν οἰκονομικῶς πάντα καταδεξάμενον, καὶ προκόπτοντα · *Illud ignorantiæ per dispensationem omnia suscipientem et proficientem*, etc. Ego sic : *Ignorantiam qui dicat, de eo, qui per dispensationem omnia suscepit, quique proficiebat*, etc., *is a vero nihil aberravit.* Hæc Basilii limpida sententia ; dignus certe auctor cujus operum plura illis pares nacta interpretes essent, nec aliter ac Ambrosius in eis labo assent. Istud etiam : Ταύτης μὲν οὖν ἀξιοῦμεν τῆς παραμυθίας τὸ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κείμενον, Εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος, quod ita reddit Cord. : *Hanc quidem consolationem a Matthæo propositam consequimur, Nisi solus Pater*, sane hominis est Græce nescientis ; cum sit : *Illud a Matthæo dictum, in hunc modum benigne interpretamur*, uti etiam reddidit Mord. riteque Calecas noster exposuit : Ταύτης ἀξιοῖ τῆς ἐξηγήσεως · *Quasi hac dignatur expositione ;* sic lenit, quod paulo durius dictum poterat videri. Gravius in sequentibus mendum, sive ipsius Cord. est, sive typorum : Ἐπειδὴ οὐ πρόσκειται τὸ μόνος, ὡς καὶ παρὰ τῷ Ματθαίῳ · *Cum addatur adjunctum* solus, *quod apud Matthæum jacet.* Imo, non addatur : Εἰ μὴ ὁ Πατὴρ · nusquam μόνος, cujus vocis absentia, nihil violentam suam expositionem (Calecæ relatam) Basilius contendit. Sed perinde Cord. affirmare quod negat Scriptura, vicissimque negare quod illa affirmat, ut jam ante annos 20, in Maximi Scholiis ad Dionysium ipsoque Dionysio, quasi per specimen ostendi. Παραμυθίαν quærat vel ipse Cord. vel qui labis parum Græca interpretantem hominem velint.

Digitized by Google

ἑαυτὸν ὃτε οὐ συμπεριέλαβε τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις κατὰ τὴν ἄγνοιαν. Παρασιωπήσας οὖν ὡς ὁμολογούμενον τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ἐν τῇ λέξει τοῦ Ματθαίου ὁ Κύριος, τοὺς ἀγγέλους εἶπεν ἀγνοεῖν· εἰδέναι δὲ τὸν Πατέρα μόνον, τὴν τοῦ Πατρὸς γνῶσιν, κατὰ τὸ σιωπώμενον, καὶ ἑαυτοῦ εἶναι λέγων. Αὐτὸς γὰρ εἶπε, « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστι. » Καὶ, « Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα. » Τὴν δὲ τοῦ Μάρκου ῥῆσιν, « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, » οὕτως ἐξηγεῖται, « Ὅτι οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ἔγνω, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. » Τουτέστιν, ἡ αἰτία τοῦ εἰδέναι τὸν Υἱὸν παρὰ τοῦ Πατρός. Ἐπειδὴ γὰρ ἐξ αὐτοῦ γεννᾶται, καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ ἐστι, τὴν αὐτὴν οὐσίαν τῷ Πατρὶ καὶ γνῶσιν ἔχει. « Καὶ ἐπεί, » φησὶν ὁ θεῖος Κύριλλος, « τὸ σύμπαν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας πρόεισιν, οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ᾔδει τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. »

numero cum servis comprehendisse, velut pari ignorantia ipse laboraret. Silens ergo Dominus suam personam, de qua exploratum esset, in ea Matthæi auctoritate, angelos dixit nescire, solum autem Patrem scire, nempe Patris cognitionem per reticentiam, suam ipsius esse dicens. Ipse enim dixit : *Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt* [18]. Et : *Sicut novit me Pater, et ego cognosco Patrem.* [19], » Marci autem auctoritatem : « De die illa et hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater [20], » sic exponit : « Nemo scit, neque angeli Dei ; sed neque Filius ipse sciret, nisi Pater. » Hoc est, nisi Pater Filio sciendi auctor esset. Quia enim ex illo nascitur, eique consubstantialis est, eamdem cum Patre et substantiam et notitiam habet : Et quia, inquit divinus Cyrillus, quidquid Filii est, ex Patris substantia procedit, ne Filius quidem rerum scientiam nosset, nisi Pater. »

Ταῦτα μὲν οὕτως. Τὸ δὲ, « Πάτερ, δοξασόν με τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί, » διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς φανέρωσίν τε καὶ πίστωσιν εἴρηται. Καὶ γὰρ ὡς φησιν ὁ Δαμασκηνός, « Αὐτὸς μὲν γὰρ δεδοξασμένος ἦν τε καὶ ἔστιν· ἀλλ' ἡμῖν οὐκ ἦν φανερωθεῖσα καὶ πιστωθεῖσα ἡ δόξα αὐτοῦ κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, « Τοῦ ὁρισθέντος (60) Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν. » Διὰ γὰρ τῶν θαυμάτων καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφανερώθη τῷ κόσμῳ ὅτι Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ· » ἀντικρυς τῷ θείῳ Βασιλείῳ ταυτὰ λέγων, ὅς φησιν, « Ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῷ ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. » Καὶ γὰρ ἡ δόξα ἡ φυσικὴ τοῦ Θεοῦ τοῦτ' ἐστὶ τὸ γεννᾶσθαι ἐκ Πατρὸς ἀϊδίως καὶ ἀνάρχως. Ὥσπερ οὖν εἴ τις αὐτὸν εἰς κτίσμα καταγει, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καθαιρεῖ· οὕτω καὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον, ὁ συναΐδιον καὶ ὁμότιμον καὶ ὁμοούσιον ὁμολογῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δοξάζει αὐτὸν τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχε πρὸ πάντων τῶν αἰώνων.

Atque hæc quidem ita : illud vero : « Pater, clarifica me claritate quam habui apud te, antequam mundus esset, apud te [21], » tum ob manifestationem inter nos dictum est, tum ob astruendam fidem. Ut namque ait Damascenus : « Ipse quidem clarificat us erat atque est ; nobis tamen ejus claritas perspicue cognita ac certo explorata non erat, juxta ac ait Apostolus, *Qui declaratus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum* [22]. Per miracula enim et resurrectionem adventumque Spiritus sancti, manifestatum est mundo, esse Filium Dei. » Quibus palam eadem ac divinus Basilius loquitur, dum ille ait : « Mari et ventis obtemperantibus, illius Deitatem cognoverunt. » Ac sane naturalis Dei claritas ac gloria hæc est, nasci ex Patre sempiterne et absque principio ; quemadmodum etiam si quis in creatorum sortem detrahat, quod in ipso est, Dei claritatem atque gloriam destruit. Sic etiam consequenter, qui Deo et Patri coæternum parique honore ac consubstantialem confitetur, eum clarificat ea claritate, quam ante omnia sæcula habebat.

Εἰσὶ δὲ καί τινα ἐπὶ Χριστοῦ λεγόμενα κατὰ τὴν ἐπὶ νοῦν διαίρεσιν (61). Ἀνιγὰρ τῇ διανοίᾳ διέλωμεν τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τὴν σάρκα, ἅτινα ἐνεργείᾳ εἰσὶν ἀχώριστα, λέγεται δοῦλος καὶ ἀγνοῶν· καὶ γὰρ τῆς φύσεως τῆς δούλης καὶ ἀγνοούσης ἦν τὸ προσληφθέν· καὶ εἰ μὴ ἥνωτο τῷ Θεῷ Λόγῳ ἡ

Dicuntur vero etiam quædam de Christo, ut mentis cogitatu dividitur. Si enim subtili cogitatu Dei Verbi naturam ac carnem diviserimus (quæ quidem actu minime separari possunt) servus dicitur atque ignorans. Nam quæ natura assumpta est, serva erat et ignorans ; ac nisi caro Deo

[18] Joan. xvi, 15. [19] Joan. x, 15. [20] Marc. xiii, 33. [21] Joan. xvii, 5. [22] Rom. i, 4.

(60) *Τοῦ ὁρισθέντος. Qui prædestinatus*, habet Vulg. exponitque subtilius Præceptor Angelicus, aliique Latini. At Græci *declaratum, manifestatum* exponunt, quo spectant quæ hic a Caleca allata sunt ; nec est cur ea expositio displiceat, quam plurium graviorumque Patrum auctoritas fulciat.

(61) *Κατὰ τὴν ἐπὶ νοῦν διαίρεσιν.* Habet Cord. uno contextu cum Basilii superioribus, paulo aliis verbis. Sed non exstant in illa Epistola Basilii. Quod fallentibus oculis legit ἰσχναῖς ἐπινοίαις, reddidque, *intellectualibus vestigiis*, valde absonum est. Nempe est, ἰσχναῖς διανοίαις, *subtilibus cogitationibus*, quod sequentibus vocibus exponit, ἥτοι νοῦ λεπταῖς φαντασίαις, vixque aliis verbis aptius Latine reddatur : *Minutis enim mentis phantasiis* Corderii, satis durum est. Τὸ ἴχνος *vestigium*, omnibus differt a voce ἰσχνὸς, nec unquam ἰχναῖς vel ἰχναῖς reddiderit.

Digitized by Google

Verbo unita esset, serva atque ignorans foret. Ob unionem tamen hypostaticam, nec serva erat, nec pro humana imbecillitate, ignorantia ulla laborabat. Secundum hunc modum, etiam Patrem appellavit Deum suum [22].

Cum itaque multa nomina secundum diversas rationes de Christo dicta sint, operæ pretium est, ut quæ sublimiora sunt, divinæ naturæ tribuamus; quæ vero humiliora, divinæ : quæ autem communia sunt, composito; uni scilicet Christo, qui Deus est et homo. Ac necesse est, ut communia hæc nomina ac parti utrique convenientia, unius Christi esse intelligamus, cunctaque ex illo proficisci opera, ut ex una persona, cum tamen unumquodque opus ad id, quod ei proprium est, referatur; ita nimirum ut divinum opus, in deitatis referamus naturam; humanum vero, humanitati ascribamus. Aliud porro est divinum opus; aliud autem humanum. Dumque eam teneamus fidem, non errabimus. Ex quibus omnibus naturarum, quæ unitæ sunt, distinctio noscitur, quodque, ut sancti (ac imprimis divinissimus Cyrillus) loquuntur, non idem sint in naturali qualitate Deitas et humanitas; tametsi unus sit Filius et Christus et Dominus, qui nimirum personæ ratione sit unus, cum nullo modo unio hypostatica inde dividatur, quod naturalem distinctionem agnoscimus.

Cum hac autem incarnatione, nihil Patrem ac Spiritum habuisse commune confitemur, præterquam voluntatem solam ac beneplacitum : beneplacitum autem et voluntatem cum dicimus, ab eo beneplacito bonaque erga nos voluntate Filium haudquaquam sejungimus. Unus enim Deus est cum Patre et Spiritu, unaque et individua natura. Unde etiam cum dicimus, Quod in mundo erat ob assumptam carnem, quodque per eam ipsum Filium Dei ac Deum agnosceremus, nunquam tamen Patri absens erat; sed et natus ex Virgine versansque in terra, ac cuncta ut homo sustinens, inseparabilis cum Deo et Patre ex quo æternaliter nascitur, et cum divino Spiritu, erat. Nunquam enim Deus fuit Verbi expers. Meminisse enim debemus, non decuisse ut unquam Filius Patri deesset, aut Filio Spiritus, nec fieri posse, ut ulla sectio aut divisio in sancta Trinitate intelligatur, ita nimirum, ut aut Filius a Patre, aut Spiritus a Filio disjungatur, quod aiunt Gregorius Theologus et divus Basilius docetque, illos secutus, Damascenus, his verbis : « Necesse vero est Verbum etiam Spiritum habere. »

Quia vero dicebamus esse quidem Deum unam substantiam, quæ et Trinitas est, Patremque Deum perfectum esse, ac similiter Filium, nec non Spiritum sanctum; idcirco dicimus, juxta ac san-

A σάρξ, δούλη ἦν καὶ ἀγνοοῦσα. Ἀλλὰ διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν οὔτε δούλη ἦν οὔτε ἠγνόει κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ Θεὸν αὐτοῦ τὸν Πατέρα ἐκάλεσε.

Πολλῶν τοίνυν ὀνομάτων ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κατὰ διαφόρους τρόπους εἰρημένων, δεῖ τὰ ὑψηλότερα διδόναι, τῇ θείᾳ φύσει, τὰ δὲ ταπεινότερα, τῇ ἀνθρωπίνῃ· τὰ δὲ κοινὰ τῷ συνθέτῳ, ἤγουν τῷ ἑνὶ Χριστῷ, ὅς ἐστι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· καὶ τὰ κοινὰ ταῦτα καὶ ἀμφότερα ὀφείλομεν γινώσκειν εἶναι τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ· καὶ πάντα τὰ γενόμενα παρ' αὐτοῦ, ὡς ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως, ἑκάστου ἔργου ἀναφερομένου εἰς τὸ ἑαυτοῦ οἰκεῖον· τουτέστι τὸ μὲν θεῖον ἔργον ἀναφέρειν τῇ τῆς θεότητος φύσει, τὸ δὲ ἀνθρώπινον τῇ ἀνθρωπίνῃ. Ἄλλο δὲ θεῖον ἔργον· ἄλλο δὲ ἀνθρώπινον. Καὶ οὕτω πιστεύοντες, οὐ πλανηθησόμεθα. Ἐξ ὧν ἁπάντων τῶν μὲν ἑνωθεισῶν φύσεων ἡ διαφορὰ γινώσκεται, καὶ ὅτι, ὡς φασὶν οἱ ἅγιοι, καὶ μάλιστα ὁ θειότατος Κύριλλος, Οὐ ταυτὸν ἐν ποιότητι φυσικῇ θεότης καὶ ἀνθρωπότης· εἷς γε μὴν Υἱὸς καὶ Χριστὸς καὶ Κύριος ἑνὸς ὄντος αὐτοῦ κατὰ τὸ πρόσωπον· κατ' οὐδένα τρόπον διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς φυσικῆς διαφορᾶς μεριζομένης τῆς καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως.

Ταύτης δὲ τῆς σαρκώσεως ὁμολογοῦμεν ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κεκοινώνηκεν, εἰ μὴ κατ' εὐδοκίαν καὶ θέλησιν μόνον. Ὅταν δὲ κατ' εὐδοκίαν καὶ θέλησιν λέγωμεν, οὐ χωρίζομεν τὸν Υἱὸν τῆς εὐδοκίας ταύτης καὶ τῆς ἀγαθῆς πρὸς ἡμᾶς θελήσεως· εἷς γὰρ Θεός ἐστι μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος· καὶ μία φύσις καὶ ἄτμητος. Ὅθεν εἰ καὶ λέγομεν Ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ ἦν διὰ τὴν τῆς σαρκὸς προσληψιν, καὶ τὸ διὰ ταύτης αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν ἡμᾶς ἐπιγνῶναι· ἀλλ' οὐδέποτε τοῦ Πατρὸς ἀπῆν· ἀλλὰ καὶ γεννώμενος ἐκ Παρθένου καὶ διατρίβων ἐν γῇ καὶ πάντα πάσχων ὡς ἄνθρωπος, ἀχώριστος τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, ἐξ οὗ ἀϊδίως γεννᾶται, συνῆν, καὶ τῷ θείῳ Πνεύματι. Οὐ γὰρ ἦν ποτε Θεὸς ἄλογος. Μνημονευτέον γὰρ ὡς οὐκ ἔπρεπεν ἐλλείπειν ποτὲ ἢ Υἱὸν Πατρὶ, ἢ Πνεῦμα Υἱῷ· καὶ ὡς οὐκ ἔστι δυνατὸν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τομὴν ἢ διαίρεσιν ἐπινοηθῆναι· ὡς ἢ Υἱὸν χωρὶς Πατρὸς νοηθῆναι, ἢ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ διαζευχθῆναι· ἅπερ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (62) καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος (63) φασίν. Οἷς καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἑπόμενος (64), « Δεῖ δὲ τὸν Λόγον καὶ Πνεῦμα ἔχειν, » διδάσκει.

Ἐπεὶ δὲ ἐλέγομεν, Ὅτι μία μὲν ἔστιν οὐσία ὁ Θεὸς, ἥ καὶ Τριάς ἐστι· καὶ ὁ Πατὴρ τέλειος Θεὸς, καὶ ὁ Υἱὸς ὡσαύτως, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· διὰ τοῦτο φαμὲν κατὰ τὸν ἅγιον Διονύσιον (65) καὶ τοὺς

[22] Joan. xx, 17.

(62) Orat. 25, p. 441.
(63) Libr. 5 contra Eunom., etc.
(64) Lib. 1, c. 7.
(65) *De divin. nom.* c. 2.

Digitized by Google

δλους ἅπαντας ἁγίους, ὡς ὅλη ἡ θεία οὐσία ἐσαρκώθη ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων. Καὶ γὰρ ὁ θεῖος Παῦλος φησὶν, « Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς· » τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. Οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες ἅγιοι τὸν ὅμοιον τρόπον φασὶν, ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπόστασις ὅλῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἡνώθη ἐν μιᾷ ὑποστάσει. Ἐπεὶ καὶ ἐφ' ἡμῶν ὅλη ἀνθρωπίνη φύσις ἐν ἑκάστῳ τελεία ἐστὶ, παραδειγματικῶς εἰπεῖν. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐνέλιπεν· ἀλλὰ τὰ τοῦ τελείου ἀνθρώπου πάντα ἀνέλαβε, σῶμα, ψυχὴν νοερὰν καὶ λογικὴν, καὶ τὰ τούτων ἀδιάβλητα ἰδιώματα. Τὸ γὰρ ἑνὸς τούτων λεῖπόμενον οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος.

A ctus Dionysius, cunctique alii sancti docent, Totam divinam substantiam in una suarum personarum incarnatam esse. Quippe cum dicat divus Paulus. « Habitare in eo omnem plenitudinem divinitatis corporaliter [24], » hoc est, in carne ejus. Qui autem hæc dicunt sancti, eodem modo etiam Dei Verbi personam toti humanæ naturæ in una hypostasi dicunt esse unitam. Nam et in nobis tota humana natura in singulis perfecta exstat, ut exempli causa istud afferam. Neque enim aliquid ei desideratum; quin ea quæ perfecti sunt hominis assumpsit omnia; corpus scilicet atque animam intelligendi ac rationis vi præditam, horumque proprietates, quæ nullam criminis labem habeant. Quod enim horum aliquo deficitur, nec homo censeatur.

Ὅλον τοίνυν ἀνέλαβε τὸν ἄνθρωπον, ἵνα σωτηρίαν ὅλῳ τῷ πεσόντι χαρίσηται. « Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον. » Ἁμαρτίας δὲ, ἢ τῆς κατὰ νοῦν, ἢ τῆς κατ' ἐνέργειαν, οὐδαμῇ κεκοινώνηκεν. Κατὰ νοῦν δέ ἐστιν ἁμαρτία, ὅταν τις σύνθηται τὸ πονηρὸν ποιῆσαι· κατ' ἐνέργειαν δὲ, ὅταν καὶ ἔργοις αὐτὸ τελειώσῃ. Τούτων μὲν οὐδὲν, τὰ δὲ τῆς φύσεως ἀδιάβλητα πάντα εἶχεν· οἷον τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν, τὴν δειλίαν, τὸν πόνον, τὴν ἀγωνίαν, τὴν τοῦ θανάτου παραίτησιν· ἃ τοῖς ἀνθρώποις φυσικῶς ἐνυπάρχουσι, καὶ τῇ φθορᾷ τούτων ὑπέκειτο· τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἢ τῆς μετὰ θάνατον τοῦ σώματος διαλύσεως φθορᾷ (66), οὐδαμῶς. Ὅθεν κατὰ τὰ εἰρημένα πάθη φθαρτὸν τὸ τοῦ Κυρίου λέγομεν σῶμα, ἐφόσον δηλονότι συναναστρεφόμενος μεθ' ἡμῶν, οὐχ ὡμίλησε [συνωμίλησε ἢ προσωμ.] τῷ θανάτῳ· ἄφθαρτον δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὔτε τῶν ὑπερειδόντων τὸ σῶμα, καὶ ὧν πρότερον προσεδεῖτο, δεόμενον, οὔτε τινὰ διάλυσιν καὶ φθορὰν ὑπομένον οὐδέποτε. Εἰ δὲ καὶ τροφῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἥψατο, ἀλλὰ τοῦτο κατὰ φυσικὸν λόγον οὐκ ἦν· διὸ πυρὶ δεῖφ, καὶ ὡς αὐτὸς οἶδε, ταύτην ἀνηλῶσθαι λέγομεν. Διὰ δὲ τὴν τῆς ἀναστάσεως πίστωσιν οἰκονομικῶς ἐγεγόνει, ὥσπερ καὶ ταῖς χερσὶν ἀνθρωπίναις ψηλαφηθῆναι· καίτοι τοῦτο πρὸς τὸ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθεῖν ἐναντιότητα εἶχε. Καὶ γὰρ τὸ ψηλαφηθῆναι δυνάμενον καὶ φθείρεσθαι ἀναγκαῖον (67)· καὶ τὸ ἄφθαρτον ψηλαφηθῆναι ἀδύνατον.

B Totum itaque assumpsit hominem, ut ei, qui totus corruerat, salutem impartiretur: « Nam quod assumptum non est, curationis est expers. » Nullum vero cum peccato, sive quod mente agitur, sive quod actu perpetratur, unquam habuit commercium. Peccatum quod in mente agitur, vocamus, cum quis consenserit animoque destinaverit ut malum operetur, actum vero, cum et operibus rem peregit. Horum vero Christus nihil, cuncta vero quæ naturæ sunt, vacantque omni crimine, hæc habebat; cujusmodi sunt, fames, sitis, formido, lassitudo, mortis anxius timor ejusque fuga ac recusatio; quæ quidem hominibus natura insunt, horumque corruptioni subjacebat: ei vero corruptioni, quæ est a peccato, vel qua corpus post mortem dissolvitur, nequaquam obnoxius fuit. C Idcirco etiam juxta eos, qui dicti sunt, affectus, Christi corpus corruptibile dicimus, quatenus scilicet versans nobiscum, morte functus est: incorruptibile vero post resurrectionem, cum iis quibus sustentatur corpus, pro prioris vitæ necessitate, nihil ei opus esset, nec ulli unquam dissolutioni ac corruptioni subjaceret. Sin autem etiam post resurrectionem cibum accepit, non tamen id pro naturali exstitit ratione. Quare divino igni, et ut ipse novit, consumptam eam escam dicimus. Certa vero consilii ratione istud actum est, ad conciliandam fidem resurrectioni, sicut et quod manibus humanis contrectaretur; quanquam huic contrarium videbatur, quod clausis januis ingressus est. Nam quod palpari potest, etiam corrumpi necesse est, et quod incorruptibile est, palpari non potest.

Πάντως δὲ ἄφθαρτον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἦν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθόν. Ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος γεννηθεὶς, παρθένον τὴν τεκοῦσαν ἐφύλαξε, καὶ δύο ταῦτα συνῆψε, παρθενίαν καὶ τόκον, τὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα· οὕτω κἀνταῦθα ξένον τινὰ καὶ ἀδιανόητον

D Prorsus vero ejus corpus incorruptibile erat, quod januis clausis ingressum est. Verum sicut natus homo, cujus partu effusus est, servavit virginem, atque duo hæc copulavit hominibus incognita, virginitatem ac partum, sic hic quoque,

[24] Coloss. II, 9.

(66) *Τῆς διαλύσεως φθορᾷ.* Διαφθοράν habet Psalmus XV, 18, quem Petrus (*Act.* II, 17) exponit de Christo; hincque ejus corpus minime dissolutum ostendit, sed ubi paululum mortem degustasset, illaque defunctum, ad incorruptionem reparatum esse. Hoc enim vult illud Calecæ, προσωμίλησε τῷ θανάτῳ, per eas scilicet passiones, quas versans nobiscum sponte exsolvit; ubi inscitus scriba, οὐχ ὡμίλησε, subdiderat. Sicque ipsemet Calecas paulo inferius, istud ipsum respiciens, quandiu in mundo egit, et morti et reliquis innoxiis passionibus obnoxium fuisse, ait: Καθάπερ εἴπομεν· *Ut dictum a nobis fuit.*

(67) Greg. papa hom. 10 in Evang.

Digitized by Google

novo quodam vimque omnem mentis superante modo, Salvator noster, corpus suum post resurrectionem et incorruptibile exhibuit et palpabile, ut nempe exhibendo incorruptibile, ad spiritalia certamina atque præmia fideles provocaret, quod vero præbebat palpabile, ad fidem confirmaret. Ut itaque ejusdem nobiscum naturæ, diversæ tamen claritatis, corpus suum ostenderet, seipsum et palpabilem exhibuit et incorruptibilem. Quandiu igitur, ut supra diccbamus, in mundo versabatur, morti pariter, iisque omnibus, quas diximus, naturalibus ac innoxiis passionibus obnoxius fuit (idcirco nimirum, quod assumpserat perfectum hominem) in quibus ut homo certavit, modumque quo hæc in nobis moderanda sint, ostendit : nec committendum ut bruto quodam impetu extraque rationem, naturæ nostræ dominentur.

Etenim ut homo, humanam voluntatem habuit : verum illa subjecta erat divinitatis ipsius voluntati, nec contrarie movebatur ; sed hæc quoque ut homo volebat ac faciebat ; quæcunque nimirum divina ejus voluntas suadebat. Concedente enim divina natura, propriis humanæ naturæ innoxiis passionibus pro tempore afficiebatur, ut et spontaneam mortem eligeret ; ac rursus eadem concedente ipsam recusaret. Ait enim ipse : « Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam [25]. » Et : « Nondum venit hora mea [26]. » In nobis autem non ita accidit ; quin potius liberi arbitrii nutu, haud raro prava voluptate seducti, carnis voluntatem præferimus, quæ Dei voluntati adversatur animique perfectioni. De hac enim dictum est : « Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem [27]. »

Ex his porro solvitur etiam illa quæstio, Quid causæ sit, cur ante annum tricesimum signa edere non cœperit. Cum enim omnium consensu exploratum sit, Deus cum esset, factum esse perfectum hominem, uno dempto peccato ; liquet, in quantum Deus erat, etiam cum pueriles ac infantiæ annos ageret, potuisse signa hæc humanitus edere. Tametsi enim ait Evangelista : « Jesus autem proficiebat sapientia et ætate et gratia [28], » non ita intelligendum, quasi paulatim crcsceret, atque ab eo quod est potentia, ad actum perfectiorem (uti se res in hominibus habet) procederet : « Quid enim eo, quod a principio perfectum erat, perfectius esse possit? » sed quia in ejus vultu gestuque, ut homo erat, venustas atque gratia elucebat, quodque paulatim per operationes, pro cujusque ætatis gradu congruentes, ipsius detegebatur divinitas ; ut auctor est Gregorius Theologus. Quia enim ætatis humanæ ac scientiæ perfectio illo maxime consummatur tempore, idcirco etiam ipse cum esset factus homo, sicut reliqua omnia susceperat (nam etiam circumcisus est et in templo

A τρόπον ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ ἄφθαρτον μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ ψηλαφητὸν τὸ ἑαυτοῦ ἔδειξε σῶμα· ἵνα διὰ μὲν τοῦ ἀφθάρτου δείξαι ἐπὶ τοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ ἆθλα τοὺς πιστοὺς προσκαλέσηται· διὰ δὲ τοῦ ψηλαφητὸν αὐτὸ παρασχεῖν πρὸς τὴν πίστιν ἡμᾶς βεβαιώσῃ. Ἵνα τοίνυν τῆς αὐτῆς ὂν ἡμῖν φύσεως καὶ δόξης ἑτέρας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα δείξῃ, καὶ ψηλαφητὸν καὶ ἄφθαρτον ἔδειξεν ἑαυτόν. Ἕως μὲν οὖν, καθάπερ εἴπομεν, ἐν τῷ κόσμῳ διέτριβε, καὶ θανάτῳ καὶ τοῖς εἰρημένοις ἅπασι τοῖς φυσικοῖς καὶ ἀδιαβλήτοις ὑπέκειτο πάθεσιν (ἐπὶ τέλειον ἀνείληφεν ἄνθρωπον), ἐν οἷς καὶ ὡς ἄνθρωπος ἠγωνίσατο, καὶ ἔδειξε πῶς ταῦτα καὶ ἐν ἡμῖν οἰκονομεῖσθαι δεῖ, καὶ μὴ ἀλόγως ὑπὸ τούτων τὴν ἡμετέραν κατεξουσιάζεσθαι φύσιν.

B

Καὶ γάρ, ὡς μὲν ἄνθρωπος, εἶχε τὸ ἀνθρώπινον θέλημα· ὑπετάσσετο δὲ τῷ θελήματι τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, καὶ οὐκ ἐκινεῖτο ὑπεναντίως· ἀλλὰ ταῦτα καὶ ὡς ἄνθρωπος ἤθελε καὶ ἐποίει, ὅσα δηλονότι καὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα. Συγχωρούσης μὲν γὰρ τῆς θείας φύσεως, κατὰ καιρὸν ἔπασχε τὰ ἴδια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀδιάβλητα πάθη, ὡς καὶ τὸ τὸν ἑκούσιον προελέσθαι θάνατον· συγχωρούσης δὲ πάλιν, τὸν αὐτὸν παρῃτήσατο. Αὐτὸς γάρ φησιν, « Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν. » Καί, « Οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα μου. » Ἐφ' ἡμῶν δὲ οὐχ οὕτω συμβαίνει· ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ αὐτεξουσίου ῥοπὴν, πολλάκις φαύλης ἡδονῆς ἕνεκα ἀπατώμενοι, τὸ τῆς σαρκὸς προαιρούμεθα θέλημα, ὅπερ ἐστὶν ἐναντίον τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς τελειότητι. Περὶ τούτου γάρ εἴρηται, « Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος· τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. »

C

Ἐκ τούτων δὲ λύεται, καὶ τίνος ἕνεκα μὴ πρότερον τῶν τριάκοντα χρόνων ἤρξατο σημεῖα ποιεῖν. Εἰ γὰρ διὰ πάντων ὁμολογεῖται ὅτι Θεὸς ὤν, τέλειος ἐγένετο ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας, φανερὸν ὅτι ὡς μὲν Θεὸς ἐδύνατο καὶ παιδικὴν ἡλικίαν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἔχων, ταῦτα τὰ σημεῖα ποιεῖν. Εἰ γὰρ καὶ φησὶν ὁ Εὐαγγελιστής, « Ἰησοῦς δὲ προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι, » οὐ νοητέον ὅτι κατ' ὀλίγον ηὔξάνετο, καὶ ἀπὸ τοῦ δυνάμει εἰς ἐνέργειαν

D ἐντελεστέραν ὡς οἱ ἄνθρωποι προῄει· « Τί γὰρ τοῦ ἀπαρχῆς τελείου γένοιτ' ἂν τελειότερον ; » ἀλλ' ὅτι κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ὥρα καὶ χάρις ἐπέλαμπε τῷ τούτου προσώπῳ· καὶ ὅτι καταμικρὸν διὰ τῶν ταῖς ἡλικίαις ἀναλογουσῶν ἐνεργειῶν ἡ τούτου παρεγυμνοῦτο θεότης, ὡς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησίν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τελειότης τῆς ἀνθρωπίνης ἡλικίας καὶ γνώσεως ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ μάλιστα τελειοῦται, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος γεγονὼς, ὥσπερ τἆλλα ἀνεδέξατο πάντα (καὶ γὰρ καὶ περιετμήθη, καὶ τῷ ναῷ προσηνέχθη κατὰ τὸν νόμον. Αὐτὸς γάρ φησιν, « Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι, » ἵνα μὴ ἀντίθεος δόξῃ)· εὔδηλον ὅτι

[25] Joan. x, 18. [26] Joan. II, 4. [27] Galat. v, 17. [28] Luc. II, 52

Digitized by Google

κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ σημεῖα προείλετο πράττειν, οἰκείως καὶ προσηκόντως τῇ ἕξει τῆς ἡλικίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τελειότητι· ἵνα καὶ ἡμᾶς διδάξῃ μὴ ἐπιδεικτικοὺς εἶναι, τηνικαῦτα τῶν παθῶν ἀκμαζόντων, πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς πειρασμοὺς ἀποδύεσθαι. Ἔπει καὶ αὐτὸς τότε κατὰ τῶν παθῶν ἠγωνίσατο. « Ἤχθη γάρ, » φησίν, « ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ἵνα πειρασθῇ ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ ἵνα μὴ δόξῃ κατὰ φαντασίαν ἀνειληφέναι τὸν ἄνθρωπον (68). Εἰ γὰρ καὶ τούτου γενομένου πάλιν τινὲς ἐτόλμησαν τοῦτο εἰπεῖν, εἰ μηδὲ ταῦθ' οὕτως ᾠκονομοῦντο, τί οὐκ ἂν εἶπον; Καίτοι καὶ πρὸ τούτου διά τινων ἀμυδρῶς ἑαυτὸν ὑπέφαινεν. Ὁ γὰρ ἐν τῷ σπηλαίῳ ἀστὴρ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ Μάγοι, καὶ τὸ τοῦ ἱεροῦ μέσον ἀναγινώσκειν, καὶ τινὰς τῶν γραμματέων ἐπιστομίσαι, γράμματα μὴ μεμαθηκότα, εἰ καὶ οἱ παρόντες οὐ συνίεσαν, ἀλλὰ ταῦτα θεὸν αὐτὸν ὑπεδείκνυεν. Ὅμως τὸ συνεχῶς περὶ πολλῶν ἔμπροσθεν δημηγορεῖν καὶ διδάσκειν, μαθητὰς ἐπαγόμενον καὶ ποικίλα θαύματα ἐνεργοῦντα διδασκαλίας ἀξίωμα προβαλλόμενον, τοῦτο ὡς οὐ προσῆκον τῇ τῶν ἀνθρώπων παιδικῇ ἡλικίᾳ πρότερον παρητεῖτο, ἵνα μὴ δόξῃ κατὰ φαντασίαν ἅπαντα πράττειν, καθάπερ εἴπομεν.

A oblatus, pro eo ac lex jubebat [29]; ait enim ipse : « Non veni solvere legem, sed adimplere [30], » ne Dei adversarius videretur); manifestum est secundum eumdem modum etiam animo destinasse ut signa operaretur, pro eo scilicet ac humanæ naturæ habitui ac perfectioni conveniens aptumque erat; ut nos jactantiæ non studere doceret, statimque cum affectus vigeant, ad certamina ac tentationes prosilire. Nam et ipse adversus affectus secundum id tempus decertavit : « Ductus est enim, inquit, Jesus in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo [31]. » Ne item specie tenus et quasi spectro hominem assumpsisse videretur. Nam si etiam cum se ita res habuerit, non defuerunt rursus, qui sic contigisse dicere ausi sint; nisi ea consilii ratione B res administraretur, quidnam dicturi essent? Quanquam etiam prius quibusdam exhibitis vel obscure sese demonstrabat. Stella enim in antro et angeli ac Magi [32]; itemque in templi medio legere, ac nonnullis scribarum, cum litteras non didicisset, os occludere [33], etsi non intellexerunt, qui aderant, hæc tamen cum Deum esse indicabant. Assidue tamen de multis coram concionari atque docere, discipulorum turba comite, variaque patrando miracula, magistri etiam dignitate assumpta atque munere, id vero ut non satis puerilem hominum ætatem addecens, prius repudiavit; ne, quemadmodum dicebamus, quasi spectro sensusque spectatorum ludificando, omnia gerere videretur.

Ἄλλως τε, καθά φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ (69), « Ἐπεὶ ἀπέκειτο τὸν σωτήριον θάνατον ὑπομεῖναι, πάντα συνδραμεῖν ἔδει πρὸς τὸ πάθος, ὅσα τοῦ πάθους· τὴν ἀνάδειξιν, τὸ βάπτισμα, τὴν ἄνωθεν μαρτυρίαν, τὸ κήρυγμα, τὴν συνδρομὴν τοῦ πάθους, τὰ θαύματα· καὶ ὥσπερ ἓν σῶμα γενέσθαι μὴ διεσπασμένον μηδὲ ἀπῃρτημένον τοῖς διαστήμασιν. Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ κηρύγματος ὁ τῶν συντρεχόντων σεισμὸς (70) (οὕτω γὰρ ἡ Γραφὴ καλεῖ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον)· ἐκ δὲ τοῦ πλήθους ἡ τῶν σημείων ἐπίδειξις καὶ τὰ θαύματα τῷ Εὐαγγελίῳ προσάγοντα. Ἐκ δὲ τούτων ὁ φθόνος· ἐκ δὲ τούτου τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ μίσους· τὸ τῆς ἐπιβουλῆς καὶ τῆς προδοσίας· ἐκ δὲ τούτου ὁ σταυρὸς, καὶ ὅσοις σεσώσμεθα. » Ἀναλαβὼν τοίνυν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ ὡς ἄνθρωπος διὰ πάντων ἀγωνισάμενος, καὶ νικήσας μὲν τὸν ἀντίπα-

Alioqui vero, ut ait Gregorius Theologus orat. *in Lumina* : « Quoniam repositum illi erat ut salutis hominum causa mortem subiret, omnia C utique, quæ ad passionem spectabant, ad passionem concurrere oportebat; nimirum, ostensionem, baptismum, testimonium de cœlo, prædicationem, multitudinis concursum, miracula, et velut unum corpus fieri, non divulsum, nec temporum intervallis disjunctum et interruptum. Etenim ex baptismo et prædicatione turbæ confluentis commotio (sic enim Scriptura tempus illud vocat). Rursus ex populi multitudine et frequentia signorum editio et miracula, quæ Evangelio admoverent. Ex his nata invidia, ex invidia odium : ex odio, insidiæ et proditio. Hinc postremo crux, et quibus omnibus salutem consecuti sumus. » Assumens ergo humanam naturam, et ut homo certamen omne

[29] Luc. II, 21, 22. [30] Matth. V, 19. [31] Matth. IV, 1. [32] Matth. II, 2. [33] Luc. II, 9, 16.

(68) Sic passim Chrysostomus.

(69) Orat. 40.

(70) *Ὁ τῶν συντρεχόντων σεισμός*. Respicit illud Matth. XXI, 11 : Εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις· Cum *intrante eo Hierosolymam, commota est universa civitas*. Quasi æstu quodam agitata, pro certantium partium studiis, aliis propensa voluntate Christum suscipientibus, sibique regem adhibentibus, aliis tanta ejus claritate infrendentibus, accensaque odii flamma, in ejus necem anhelantibus. Sic dictum Gregorio et Scripturæ civitatis σεισμὸν, qui reaidat Bill. : *Confluentis multitudinis terræmotus*; non placet, perindeque reddiderit alius, *aquæmotus*; cum idem Matthæus eam vocem utrique D elemento nihil violente tribuat (VIII, 24, et XXVIII 2) duramque nimis sit, cum metaphorice ad homines transfertur, vel terræ meminisse, vel aquæ; et non magis animorum motum, commotionem, æstum seu fluctuationem ac tumultum reddere. Hesych. : σεισμὸς, τρόμος· ut licet κατ' ἐξοχὴν de terra communius dici videatur, sicque Latini eam vocem *terræmotus* accommodaverint; aliis omnibus, quæ ullo modo concuti possunt, ac commoveri impressione aliqua aut passione, communis sit. Solum indicavit Theologus, illa voce ingentem animorum commotionem Hierosolymis significari, qua velut mare æstuans aut terra tremens civitas tota videretur, hoc exordio crucem Salvatori parans.

Digitized by Google

decertans, victoque adversario, ipse semper invictus perseverans, multaque passus, quorum nos eramus rei, ut qui propria voluntate ac consilio peccantes, alieni a Deo facti eramus, postremo mortuus atque sepultus, illius potitus est, qui ob peccatum, humanum genus imperio mancipaverat, eoque condemnato, ab illius nos exemit servitute, qua cruce functus est ac morte. Si enim ob primi Adæ culpam, velut labem quamdam ad nos usque diffusam, divina sententia in nos latam mortis pœnam incurrimus [34] : quomodo non potius, Filii Dei morte justificabimur, ejus scilicet, qui veterem Adam sine peccato assumpsit, ac novus ipse Adam exsistit [35]. Siquidem, ut ait Apostolus : « Damnationem peccati solvit in carne sua [36], » interempto peccato. Ac si propter veterem illum inimici et a Deo desertores facti sumus, quomodo non per ipsum etiam admovebimur, interque Dei necessarios ac amicos cooptabimur?

Diabolus namque a Dei gloria prolapsus, qua superbia in eum elatus est, animi mortem incurrit : siquidem a Deo recedere, hoc animi mortem definiunt. Corporis vero mortem, in eo positam quod animus a corpore separetur, non subiit, eo quod expers corporis erat. Non ferens autem priore se honore excidisse, hominemque Dei gloriam consecutum esse, invidit nobis quod Deo propinqui facti eramus, velutque objecta esca capiens, a Dei mandatis abstraxit, atque peccati noxam invexit. Sic itaque duplicem nobis mortem conscivit ; primam quidem, animi, tumque etiam corporis, cujus ex peccatis indicta nobis necessitas fuit : « Mortem enim, inquit, Deus non fecit, nec delectatur in perditione hominum [37]. » Etenim mors peccati damnatio est [38]. Idcirco etiam nobis, qui mortale corpus induti sumus, inducta est. Medii enim mortalis sortis ac immortalis a Deo formati fueramus, ut siquidem in bono ac honesto perseveraremus, immortalitatem consequeremur ; sin autem malum diligeremus, mortem sustineremus. Qui enim liberi arbitrii conditi simus, nullam exterius ut vel virtutem amplectamur, vel vitium sequamur, necessitatem habemus. Unde et merito digni damnatione ac laudibus sumus : quippe qui motus principium, cum aliquid agere voluerimus, ex nobis habeamus.

Dei itaque Filius factus homo, animi quidem mortem non sustinuit. Quomodo enim, qui ex Virgine natus esset : et in cujus ore non est inventus dolus [39]? Idcirco nec corporis quidem morti obnoxius erat, qua ratione ab omni immunem culpa vitam traduxerat. Operam tamen conferente diabolo per deicidas Judæos sponte eam suscepit propter nos. Mori enim poterat quod veterem Adamum induerat. Et quia ut moreretur in causa non fuit peccatum originis, suum rursus corpus recepit.

λον, ἐν οὐδενὶ δὲ ἡττηθείς, καὶ πολλὰ παθὼν ὅσα ἡμᾶς ἔδει παθεῖν ὡς οἰκείᾳ γνώμῃ ἁμαρτόντας καὶ ἀλλοτριωθέντας Θεοῦ, τέλος ἀποθανὼν καὶ ταφείς, ὑπερέσχε τοῦ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατεξουσιάσαντος· καὶ καταδικάσας αὐτὸν, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς τῆς δουλείας ἐκείνου, τῷ ἑαυτοῦ σταυρῷ τε καὶ τῷ θανάτῳ. Εἰ γὰρ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ πρώτου Ἀδὰμ, καθάπερ τινὰ λύμην μέχρις ἡμῶν διαδοθεῖσαν, ὑπεπέσαμεν τῷ θανάτῳ κατακριθέντες, πῶς οὐ μᾶλλον δικαιωθησόμεθα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἀναμαρτήτως ἀναλαβόντος καὶ νέου Ἀδὰμ χρηματίσαντος ; Ἐπείπερ, ὅ φησι Παῦλος, « Τὸ κατάκριμα τῆς ἁμαρτίας ἔλυσεν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, » τοῦ θανάτου θανατωθέντος. Καὶ εἰ διὰ τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον ἐχθροὶ καὶ ἀποστάται γεγενήμεθα τοῦ Θεοῦ, πῶς οὐ δι' αὐτὸν καὶ προσαχθησόμεθα καὶ οἰκειωθησόμεθα τῷ Θεῷ ;

Καὶ γὰρ ὁ μὲν διάβολος τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἐκπεπτωκὼς διὰ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτοῦ, ψυχικὸν ὑπέμεινε θάνατον· ἐπεὶ τὸ ἀποστῆναι Θεοῦ, τοῦτο ψυχικὸν ὁρίζονται θάνατον· σωματικὸν δὲ θάνατον, ὃς ἐστι τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμὸς, οὐκ ἔπαθεν, ἐπείπερ ἀσώματος ἦν. Οὐ φέρων δὲ ἑαυτὸν ὁρᾷν τῆς πρότερας ἐκπεπτωκότα τιμῆς, τὸν δὲ ἄνθρωπον τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἠξιωμένον, ἐφθόνησεν ἡμῖν τῆς παρὰ τῷ Θεῷ πλησιότητος, καὶ δελεάσας ἀφείλκυσε τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, καὶ τὴν ἁμαρτίαν εἰσήνεγκεν. Οὕτω τοίνυν διπλοῦν ἡμῖν ἐποίησε θάνατον· πρῶτον μὲν τὸν ψυχικόν· εἶτα καὶ τὸν σωματικὸν, τὸν τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐπαγόμενον. « Θάνατον γὰρ, » φησὶν, « ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων. » Καὶ γὰρ ὁ θάνατος ἁμαρτίας ἐστὶ καταδίκη. Διὸ καὶ ἡμῖν θνητὸν σῶμα περικειμένοις ἐπήγετο. Μέσοι γὰρ θνητότητος καὶ ἀθανασίας ἐπλάσθημεν, ἵν' εἰ μὲν ἐν τῷ καλῷ διαμένοιμεν, ἀθανασίαν κληρονομήσωμεν· εἰ δὲ τὸ κακὸν ἀγαπήσομεν, τὸν θάνατον ὑπομένωμεν. Αὐτεξούσιοι γὰρ γεγονότες, οὐδεμίαν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἢ πρὸς ἀρετὴν ἢ πρὸς κακίαν ἀνάγκην ἔχομεν. Ὅθεν καὶ δικαίως ἄξιοι καταδίκης καὶ ἐπαίνων ἐσμὲν, ἅτε τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως οἰκοθεν κεκτημένοι, ὅταν τι προαιρώμεθα πράττειν.

Ὁ τοίνυν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γενόμενος ἄνθρωπος, ψυχικὸν μὲν οὐκ ἐπεπόνθει θάνατον. Πῶς γὰρ, ὃς ἐκ Παρθένου γεγέννηται, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ; Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸν σωματικὸν ἀποθανεῖν ὤφειλε, καθότι ἀναμάρτητος διεβίω. Ὅμως τοῦ διαβόλου συνεργήσαντος διὰ τῶν θεοκτόνων Ἰουδαίων, ἑκὼν αὐτὸν ὑπεδέξατο δι' ἡμᾶς. Ἀποθανεῖν γὰρ ἐδύνατο, τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἐνδυσάμενος. Καὶ ἐπείπερ οὐκ ἀπέθανε διὰ τὴν προγονικὴν ἁμαρτίαν, πάλιν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἀνείλετο.

[34] Rom. v, 15. [35] I Cor. xv, 45. [36] Ephes. II, 14. [37] Sap. I, 13. [38] I Cor. xv, 56. [39] I Petr. II, 23.

Digitized by Google

Τῷ οὖν θανάτῳ τοῦ διαβόλου διπλοῦν ἐπάθομεν θάνατον· τῷ δὲ ἁπλῷ καὶ ἑνὶ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ τῷ προαιρετικῷ τοῦ θανάτου ἠλευθερώθημεν, καὶ ἐζωποιήθημεν δι' αὐτοῦ. Καὶ, ὥς φησιν Ἡσαΐας, « Τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν. » Εἰ γὰρ καὶ σωματικῶς ἀποθνήσκομεν διὰ τὸ θνητὸν σῶμα, ἀλλὰ πάλιν ἀναλαβεῖν πιστεύομεν τὰ σώματα ἡμῶν ἐν δόξῃ, ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον· καίτοι εἰς τὸν κατὰ τοῦ θανάτου ἀγῶνα οὐδὲν ἡμεῖς αὐτῷ συνηράμεθα. Διὰ δὲ τὸ κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἣν ἅπασαν προσελάβετο ἐν μιᾷ ὑποστάσει, καὶ διότι Κύριον καὶ δεσπότην αὐτὸν ἐπιβοώμεθα καὶ Σωτῆρα πανηγυρίζομεν, καὶ τοὺς ἐπινικίους ᾄδομεν αὐτῷ εἰς τὴν τοῦ θανάτου νίκην, κοινωνοὺς τῆς νίκης ποιεῖται καὶ τὴν ἐλευθερίαν χαρίζεται. Τοῦ γὰρ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος καταδικάσαντος τὸν διάβολον, ὡς ἀδίκως ἐπενεγκόντα τῷ ἀναμαρτήτῳ τὸν θάνατον, οὐκ ἐκρατήθη ὑπὸ τοῦ θανάτου ἡ αὐτοζωή· ἀλλ' ὡς Κύριος τῆς δόξης ὑπερβαλλούσῃ ἐξουσίᾳ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους καὶ τὰς ὑπ' αὐτῷ δυνάμεις κατήνεγκε, καὶ τὴν ἰσχὺν ἐκείνων διέλυσε· καὶ οὕτω τὰς μὲν ψυχὰς τῶν ἁγίων, οἳ καὶ αὐτὸν ἐξεδέχοντο, τοὺς δεσμοὺς διαῤῥήξας ἀπέλυσε, καὶ μεθ' ἑαυτοῦ ταύτας ἀνήγαγεν, ἐλευθερίᾳ τιμήσας· ἔτι δὲ καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἄρτι τότε πεπιστευκότων· ἀνελάβετο δὲ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, καὶ ἀνέστη τριήμερος νικητὴς τοῦ θανάτου, τὰ σκεύη τοῦ ἄρχοντος συντρίψας, καὶ καθάπερ αἰχμάλωτον αὐτὸν καταστήσας.

Εἶτα καὶ ἐφάνη τοῖς μαθηταῖς, καὶ ἔφαγε καὶ ἐψηλαφήθη, διὰ μόνην τὴν τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἔφημεν, πίστωσιν· καὶ τέλος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη πάντων ὁρώντων, ἐπὶ μηδενὸς τούτου πρότερον γεγονότος. Ὁ γὰρ Ἠλίας ἁρπαγείς, οὐκ εἰς οὐρανὸν, ἀλλ' « ὡς εἰς οὐρανὸν » ἁρπαγῆναι λέγεται. « Οὐδεὶς γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. » Καὶ ὁ μὲν ὑπ' ἄλλου, ὁ δὲ Χριστὸς αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνεφέρετο. Πρωτότοκος οὖν ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων γενόμενος, ἐλπίδας ἡμῖν παρέσχετο τοῦ καὶ ἡμᾶς τὸν ὅμοιον ἀναστήσεσθαι τρόπον, καὶ αὐτῷ παραστήσεσθαι, τῷ ἀρχηγῷ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἢ δοξασθησομένους, ἢ κολασθησομένους ἀθάνατα· ὅτε δηλονότι, καθὼς πιστεύομεν, τὸ δεύτερον πάλιν ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Ὁ τοίνυν κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐπαιρόμενος, καὶ τὴν οἰκουμένην ὡς νοσσιὰν καυχώμενος καταλήψεσθαι, νῦν ὑφ' ἡμῶν ἐμπαίζεται καὶ γελᾶται τῶν τὸν Χριστὸν προσκυνούντων, τὸν αὐτὸν ὁμοῦ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, καὶ βοώντων, « Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ. » Οὐκέτι γὰρ

A Diaboli itaque morte duplicem passi sumus mortem; unaque ac simplici Christi morte illi sponte suscepta, à morte liberati sumus et per eam vivificati. Atque, ut Isaias loquitur: « Livore ejus nos omnes sanati sumus [40]. » Tametsi enim corpore morimur, quod mortale corpus habeamus; credimus tamen rursum nos corpora nostra recepturos in claritate [41], cum Christus apparuerit vita nostra, uti auctor est beatus Paulus; quamvis agone quo mortem superavit, nihil ei a nobis operæ collatum sit. Ob naturæ tamen communitatem, quam omnem in una persona accepit, et quod Dominum

B rumque eum invocamus et Salvatorem laudamus, ac victoriæ illi cantica canimus pro mortis tropæo, socios nos victoriæ facit ac libertatem tribuit. Deo enim Patre et Filio et Spiritu condemnante diabolum, quod injuste eum morte affecerit qui nullius peccati ipse reus erat, teneri a morte ipsa vere vita non potuit [42]; sed tanquam Dominus gloriæ excellenti potentia tenebrarum principem una cum subjectis ei potestatibus profligavit [43], eorumque robur dissolvit; atque in eum modum sanctorum quidem animas (cujus spe tenebantur) disruptis vinculis absolvit, libertatisque munere donatas, una secum reduxit, eorumque præterea, qui tunc recens in eum crediderunt. Resumptoque suo corpore triduanus mortis victor revixit, contritis principis vasis, ac seu captivum carceri ac vinculis addixit.

C

Deinde etiam se discipulis conspicuum fecit, et manducavit, ac palpari voluit, ob fidem resurrectionis solum astruendam [44], uti diximus; ac demum cunctis videntibus in cœlum ascendit, cum in nullo sic unquam contigisset. Nam Eljas raptus est, non in cœlum, sed, « quasi in cœlum » raptus perhibetur [45]. « Nemo enim ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo [46]. » Ac quidem Elias, alio sublevante, Christus vero, ipse a se ferebatur in cœlum. Qui igitur « primogenitus ex mortuis et primitiæ dormientium [47], » factus sit, spem nobis præbuit, fore ut et nos eodem modo resurgamus, ipsique coram sistamur, qui noster auctor exsistat salutis [48], ut aut immortalem gloriam, aut supplicia reportemus, tunc nimirum, cum (sicut credimus)

D secundo iterum veniet vivos atque mortuos judicaturus.

Is igitur qui adversus humanum genus efferebatur, quippe qui velut nidum [49], se terrarum orbem comprehensurum gloriabatur, a nobis nunc Christi Dei simul hominisque cultoribus illuditur ac deridetur, quippe qui clamemus: « Apparuit gratia Dei salutaris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et pie vivamus in hoc sæculo [50]. » Non enim jam deinceps nobis exprobrabit ac condemnabit, quod

[40] Isa. LIII, 5. [41] Coloss. III, 4. [42] Act. II, 24. [43] Luc. XI, 22. [44] Act. I, 3, 4, 9. [45] IV Reg. II, 11. [46] Joan. III, 13. [47] Coloss. I, 18 I Cor. XI, 20. [48] II; Cor. V, 10. [49] Isa. X. 14. [50] Tit. II, 11.

Digitized by Google

ne unus quispiam sit, qui ejus peccati signaculi expers sit, ita nimirum, ut eo illi communicantes ac socii, sub potestate ac communione ipsius diri mundi rectoris ac peccati auctoris necessario simus. Habemus enim ex nostro genere velut donarium hostiamque offerre, quam scilicet Dei Filius citra omnem peccati labem assumpsit carnem, perfectum nimirum hominem, quo cum etiam congressus hostis, penitus profligatus est : « Venit enim, inquit, princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam [50]. » Et : « Nunc princeps mundi hujus ejicietur foras [51]. »

A ἡμῖν ὀνειδίσει τε καὶ καταχρινεῖ, ὡς οὐδείς ἐστι τῆς αὐτοῦ σφραγῖδος τῆς ἁμαρτίας ἀμέτοχος, ὥστε κατὰ ταύτην αὐτῷ κοινωνοῦντας, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ μετοχὴν αὐτοῦ τοῦ δεινοῦ κοσμοκράτορος καὶ ἀρχηγοῦ τῆς ἁμαρτίας ἀναγκάζεσθαι εἶναι. Ἔχομεν γὰρ ἐκ τῆς ἡμετέρας φύσεως ὥσπερ ἀνάθημα καὶ θυσίαν προβάλλεσθαι τὴν ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ προσληφθεῖσαν σάρκα ἀναμαρτήτως, τὸν τέλειον ἄνθρωπον· ᾧ καὶ προσβαλὼν ὁ ἐχθρὸς, κατακράτος ἡττήθη. « Ἔρχεται γὰρ, » φησὶν, « ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρήσει οὐδέν. » Καὶ, « Νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω. »

In cœlum ego receptus, sedensque a dextris Dei ac Patris, quem nobis per se ipse reconciliavit, ob peccatum ab eo aversis ac cum mundi rectore fœdere sociatis etiamnum Deum ac Patrem interpellat pro nobis, uti ait Paulus [52]. Ac quidem ea ratione qua est homo, obsecrat; ut autem cum Patre et Spiritu unus Deus est, supplicum suscipit vota. Magna itaque hominibus collata dignitas, magna fiducia, ingens honos. Audenter enim dixerimus, Deus hominibus ministrat; homo omnium angelorum religioso famulatu adoratur et colitur, habemus in cœlis fratrem et amicum. Ipse enim primus in multis fratribus voluit appellari. Ait enim : « Dicite fratribus meis [53]. » Et : « Non jam vocabo vos servos, sed amicos [54]. » Ita sane ut nobis contingat quod Paulus ait : « Gratia salvati sumus, et non ex operibus legis [55]. » Quid enim tali unquam gratia majus fuerit, quod Dei Filius propter nos cum nihil ipsi prærogassemus, sponte sua homo factus, a simulacris et errore atque legis umbra nos liberaverit, verumque nos ac justum cultum docuerit; mediatorque noster ac pontifex factus, ipse a se chirographum peccati nostri disruperit [56], Deoque admoverit, ac cum illo reconciliaverit, suisque fidelibus necessitudinem secum, mercedem donaverit, ut firmissima spe sæculum hoc transeuntes, cum emigraverimus, ac post rerum universitatis in integrum restitutionem cum eo versemur.

B Ἀναληφθεὶς οὖν, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὃν ἡμῖν δι' ἑαυτοῦ κατήλλαξεν, ἀπαλλοτριωθεῖσιν ἐκείνου διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τῷ κοσμοκράτορι προστεθεῖσιν, ἔτι καὶ νῦν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καθά φησι Παῦλος. Καὶ ὡς μὲν ἄνθρωπος, παρακαλεῖ· ὡς δὲ Θεὸς εἷς μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, τὰς ἱκεσίας δέχεται. Μέγα οὖν ἀξίωμα τοῖς ἀνθρώποις δέδωκε· μεγάλην παῤῥησίαν, μεγάλην τιμήν. Καὶ γὰρ θαῤῥούντως ἂν εἴποιμεν, Ἔστι Θεὸς ἀνθρώποις διακονήσας· ἔστιν ἄνθρωπος ὑπὸ πάντων προσκυνούμενος τῶν ἀγγέλων· ἔστιν ἡμῖν ἐν οὐρανοῖς ἀδελφὸς καὶ φίλος. Αὐτὸς γὰρ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς πρῶτος καλεῖσθαι ἠξίωσεν. « Εἶπατε γὰρ, » φησὶ, « πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου. » Καὶ, « Οὐκέτι ὑμᾶς καλῶ δούλους, ἀλλὰ φίλους. » Ὅσθ' ἡμῖν ὃ φησι Παῦλος συμβαίνειν. « Χάριτι ἐσώθημεν, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου. » Τί γὰρ ἂν εἴη τῆς τοιαύτης χάριτος μεῖζον, ἢ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς μηδὲν προεισενεγκόντας ἄνθρωπον γεγονέναι θελήσαντα, τῶν εἰδώλων καὶ τῆς πλάνης καὶ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς ἡμᾶς ἀπαλλάξαι· καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ δικαίαν διδάξαι λατρείαν, καὶ μεσίτην καὶ ἀρχιερέα ἡμῶν γενόμενον, δι' ἑαυτοῦ τὸ χειρόγραφον τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν διαῤῥῆξαι, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν προσαγωγήν τε καὶ καταλλαγὴν ἐργάσασθαι· καὶ μισθὸν δωρήσασθαι τοῖς πειθομένοις αὐτῷ τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν· ὥστε μετὰ βεβαιοτάτων ἐλπίδων τὸν αἰῶνα τοῦτον περαιουμένους, μετὰ τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν τοῦ παντὸς ἀποκατάστασιν αὐτῷ συνέσεσθαι ;

Est itaque in dextera Dei et Patris, « qui est in sinu Patris, [57] » quamvis inter nos uti pollicitus est, usque ad consummationem versetur [58], regitque et conflat nostram vitam, quæ in abscondito intelligitur [59]; quam et inde jam per sacramenta auspicamur; consummationem vero illius in futurum exspectamus, si modo non negligentem operam adhibere videbimur, tanta nimirum socordia, ut exiguæ temporaneæque voluptatis causa, tantum munus prodamus, sed omni diligentia, per illius mandata ab eoque tradita sacramenta, in patriam nostram contendamus, atque ad eam recurramus, eique ut capiti tanquam membra nectamur, ac sicut

D Ἔστι τοίνυν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς « ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, » καίτοι μεθ' ἡμῶν ὢν ὡς ὑπέσχετο ἕως τῆς συντελείας· καὶ οἰκονομεῖ καὶ συνίστησι τὴν ἡμετέραν ζωὴν τὴν ἐν κρυπτῷ νοουμένην, ἥτις τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν διὰ τῶν μυστηρίων λαμβάνει· τὴν τελείωσιν δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος δέχεται, ἂν μόνον μὴ φανῶμεν ἀμελοῦντες, τοσοῦτον, ὥστε μικρᾶς ἡδονῆς καὶ προσκαίρου χάριν προδοῦναι τὴν τοσαύτην εὐεργεσίαν· ἀλλ' ἐπιμελώμεθα διὰ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ καὶ τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ μυστηρίων πρὸς τὴν πατρίδα ἡμῶν ἐπείγεσθαι, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνατρέχειν· καὶ τούτῳ ὡς κεφαλῇ καθάπερ μέλη συνάπτεσθαι· καὶ ὥσπερ

[50] Joan. XIV, 30. [51] Joan. XII, 31. [52] Rom. VIII, 34. [53] Act. XXI, 23. [54] Joan. XX, 17; XV, 15. [55] Ephes. II, 8. [56] Coloss. II, 24. [57] Joan. I, 8. [58] Matth. XXVIII, 20. [59] Col. III, 3.

Digitized by Google

ἐν ἀμπέλῳ κλήματα μένωμεν· ἀλλὰ μὴ ἔξω ῥιφέντες, δαπάνῃ πυρὸς μηδέποτε σβεννυμένου γενώμεθα.

palmites in vite maneamus, non vero foras projecti, nullo unquam tempore exstinguibilis ignis pabulum efficiamur.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

Περὶ τῶν ζ μυστηρίων.

Παραδέδοται γὰρ ἡμῖν καὶ θεῖά τινα μυστήρια, δι' ὧν ἔξεστι τελουμένους ἁγιάζεσθαι, τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, καὶ τὸ ζητούμενον κατορθοῦν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος ὥσπερ τις καθολικὴ αἰτία τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας ἐστί· δεῖ δὲ τὴν καθόλου αἰτίαν ἁρμόζειν πρὸς ἕκαστον τῶν ἀποτελεσμάτων· ἀναγκαῖον ἦν δοθῆναί τινα φάρμακα τοῖς ἀνθρώποις, δι' ὧν ἂν συνάπτηται τούτοις ἡ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ γενομένη εὐεργεσία, καὶ δι' ὧν ἡ πνευματικὴ συνίσταται ζωὴ καθ' ὁμοιότητα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ταῦτα δὲ δι' αἰσθητῶν γίνεσθαι παρεδόθησαν, ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος αἰσθητὸς ὤν, διὰ τῶν αἰσθητῶν ἀνάγεται πρὸς τὰ νοητά. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ διπλῆ τάξις εὑρίσκεται (71)· οἱ μὲν γάρ εἰσι χορηγοὶ καὶ τακτικοὶ τῆς σωματικῆς ζωῆς, οἱ γεννῶντες· οἱ δὲ τὴν χορηγίαν δεχόμενοι καὶ τὴν τάξιν, τῆς πόλεως νομοθέται καὶ ἄρχοντες· κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἡ πνευματικὴ συνίσταται ζωή.

CAPUT VI.

De septem sacramentis.

Tradita enim nobis sunt quædam divina sacramenta, quibus licet initiatos sanctificari (eos scilicet qui in ipsum credunt) ac quod est votorum adipisci. Quia enim Christi mors velut universalis quædam causa est humanæ salutis, ac necesse est causam universalem singulis quibusque effectibus aptari, plane necessarium erat fut quædam hominibus remedia darentur, quibus beneficium Christi morte paratum, illis conjungeretur, ac quibus spiritalis constituitur vita, velut fere humana ipsa vita conflatur. Hæc vero per sensilia fieri traditione accepimus, quod et homo cum sensilis sit, per sensilia, ad ea quæ spiritalia sunt, erigatur. Quia vero in humana vita duplex occurrit ordo, alii enim sunt qui subministrent, ordinentque corporalem vitam (nempe parentes), alii vero qui subministrationem ordinemque suscipiant, qui nimirum civitatem legibus instituunt, ac pro magistratus eam officio regunt. Ad eumdem modum spiritalis vita constituitur.

Ὥσπερ οὖν ἕκαστον τῶν ὄντων διὰ τῆς γεννήσεως λαμβάνει τὴν ζωὴν, οὕτω κατὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ ἡμεῖς ἀναγεννώμεθα διὰ τοῦ βαπτίσματος· ὅπερ οὐ μόνον τὴν προγονικὴν ἡμῶν ἁμαρτίαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰς γενομένας ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βαπτιζομένου, πρὸ τοῦ βαπτίσματος δηλονότι· οὐ μὴν τὰς μετὰ ταῦτα γινομένας. Καὶ γάρ, ὡς ὁ Θεολόγος φησὶ Γρηγόριος, « Ἄφεσιν ἔχει τῶν ἡμαρτημένων, οὐ τῶν ἁμαρτανομένων. »

Quemadmodum igitur unaquæque res per generationem vitam accepit, sic nos quoque secundum spiritalem vitam per baptismum regeneramur, quo non solum a primis parentibus contracta peccati labes aufertur, sed et quidquid illi delictorum commissum sit qui eo initiatur, ante baptismum scilicet, non quæ post ipsum committuntur. Ut enim ait Gregorius Theologus: « Remissionem habet eorum delictorum quæ commissa sunt, non quæ commi tuntur. »

Τὸ μὲν οὖν ὁρώμενον ἐν τῷ βαπτίσματι ὕδωρ ἐστίν· ἡ δὲ ἁγία Τριὰς νοητῶς παροῦσα, εἰς ἣν βαπτίζεσθαι προσετάχθημεν, χαρίζεται τὴν ἀναγέννησιν ταύτην· ὃ δὴ βάπτισμα καὶ ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσατο· οὐχ ὡς καθάρσεως δεόμενος, ἀλλ' ἵνα τὴν ἡμετέραν ἀνακαινίσῃ φύσιν, καὶ διδάξῃ καὶ τὸν τρόπον τοῦ τελείου βαπτίσματος· τὰ γὰρ πρὸ τούτου, τύπου καὶ ἑτοιμασίας λόγον ἔχοντα, ἀτελῆ ἦσαν· ὅτε καὶ τὸ μυστήριον ἀνεφανερώθη τῆς ἁγίας Τριάδος, τοῦ μὲν βαπτιζομένου Υἱοῦ ἀγαπᾶσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁμολογηθέντος διὰ φωνῆς εἰς τὸν ἀέρα τυπωθείσης, καὶ τὰς ἀνθρωπίνας ἀκοὰς πληρωσάσης, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος ἐν εἴδει σωματικῷ περιστερᾶς ἐπὶ τὸν βαπτιζόμενον καταπτάντος.

Quod igitur in baptismo conspicuum est, aqua est, sancta trinitas vero spiritaliter assistens (in quam baptizari præceptum accepimus) hanc regenerationem tribuit. Quem baptismum etiam Christus suscepit; non quasi ipse emundatione indigeret, sed ut naturam nostram innovaret ac instauraret, modumque nos perfecti baptismatis doceret. Quæ enim priora exstiterant, cum figuræ ac præparationis rationem haberent, imperfecta erant, quando nimirum etiam sanctæ Trinitatis mysterium declaratum est, Filio, qui baptizabatur, paterna voce in aere formata, hominumque aures implente, ejus dilectionis præconium habente; ac Spiritu sancto in specie corporali columbæ in ipsum descendente.

Πάλιν ἐπεὶ τὸ γεννηθὲν διὰ τῆς αὐξήσεως ἐπὶ τὴν ὀφειλομένην ποσότητα καταντᾷ, δίδοται καὶ ἡμῖν τελειότης πνευματικῆς ἰσχύος διὰ τῆς τοῦ μύρου (72) χρίσεως· ἐν τούτῳ γὰρ δείκνυται πνευματικὴ ἰσχὺς, ὅταν τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν τολμῶμεν ἐνώπιον πάντων ὁμολογεῖν· καὶ μὴ διά τινα αἰσχύ-

Rursus vero, quia quod natum est, per augmentum ad debitam devenit quantitatem, nobis quoque per unguenti unctionem spiritalis roboris perfectio confertur. In hoc enim elucet spiritale robur ac perfectio, cum Christi fidem in conspectu hominum confiteri audemus, nec ullo pudore aut metu seu

(71) Greg. orat. 40.
(72) Unguenti sacramentum nostri vocant Confirmationem.

Digitized by Google

ignavia ab ea confessione deterremur. Atque etiam id causæ est, cur in fronte accipiamus, ut fidem confiteri minime erubescamus. In manibus item ac pedibus, ut arma virtutis ac justitiæ, hæc Deo exhibeamus. Unde et Christi signo consignamur, ejus scilicet crucis, qua et ipse Christus pugnavit ac vicit, ut ostendamus sub quo imperatore militiam geramus. Porro unctio hæc ex oleo et aromatibus paratur, ut tum bonam famam in mundo conversantes ex operibus habeamus, quæ velut odoris fragrantia late diffundatur, tum vero ut sicut athletæ in arenam descensuri ungebantur, sic et nos pro Ecclesiæ decretis cum tempus vocaverit, decerjemus.

Rursus quemadmodum corporalis vita naturali indiget cibo ut augeatur et roboretur ac contineatur seu conservetur, sic et in spiritali vita spiritalis cibus datus est, ut per eum, qui sunt renati, et conserventur et augeantur. Est autem iste cibus perceptio Christi corporis atque sanguinis; panisque ac vini symbolis traditur, quod his communius homines ad corporalem cibum utantur. Per hoc autem sacramentum Dominicæ passionis memoriam ac præsentiam accipimus. Ipse enim « Dominus noster Jesus Christus, » uti ait sacrum Evangelium, « qua nocte tradebatur, accepit panem et gratias agens, fregit (in frusta scilicet conscidit divisitque), dixitque discipulis suis: Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic est sanguis meus, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. » Adjecitque: « Hoc facite in meam commemorationem [60]. » Itaque per hoc mysterium annuntiamus ejus mortem, et quasi ei per affectuum seu vitiorum mortificationem commorientes, per ipsum vivificamur et in gloria resurgemus. Ait enim Apostolus: « Quotiescunque manducaveritis panem hunc, et calicem ejus biberitis, mortem Domini annuntiabitis, » ejusque resurrectionem confitebimini, « donec veniat [61]. »

Quonam igitur modo convertantur panis et vinum in Christi corpus et sanguinem, humanus sermo eloqui non potest; quia tamen creaturæ arbiter hoc modo se rem habere testatus est, quemadmodum credimus ejus verbo mundum ex nihilo conditum esse; ac semel quidem in principio

A νην ἢ φόβον δειλιῶμεν καὶ ἀποφεύγωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ μετώπῳ λαμβάνομεν, ἵνα μὴ αἰσχυνώμεθα ταύτην ὁμολογεῖν (73)· καὶ ἐν ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς ποσὶν, ἵνα ὅπλα ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης ταῦτα τῷ Θεῷ παραστήσωμεν· ὅθεν καὶ σημειούμεθα τῷ σημείῳ τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι τῷ τούτου σταυρῷ, δι' οὗ καὶ ὁ Χριστὸς ἐπολέμησε καὶ ἐνίκησεν· ἵνα δεικνύωμεν ὑπὸ τίνι στρατηγῷ τατόμεθα. Ἡ δὲ χρίσις αὕτη ἐξ ἐλαίου καὶ ἀρωμάτων κατασκευάζεται, ἵνα ὁμοῦ μὲν φήμην ἀγαθὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἔχωμεν ἐν τῷ κόσμῳ ἀναστρεφόμενοι, καθάπερ ὀσμὴν διαδιδομένην· ὁμοῦ δὲ, ὥσπερ οἱ ἀθληταὶ τῷ ἐλαίῳ ἠλείφοντο ἀγωνιζόμενοι, οὕτω καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων τοῦ καιροῦ καλοῦντος ἀγωνιζώμεθα.

B Πάλιν ὥσπερ ἡ σωματικὴ ζωὴ φυσικῆς τροφῆς δεῖται, ἵνα αὔξῃ καὶ ἑδραιοῖ καὶ συγκρατῇ τὴν φύσιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ ζωῇ πνευματικὴ ἐδόθη τροφὴ, ἵνα διὰ ταύτης οἱ ἀναγεννηθέντες καὶ τηρῶνται καὶ αὔξωνται. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ μετάληψις τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· ἥτις δι' ἄρτου καὶ οἴνου παραδίδοται, οἷς κοινότερον οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὴν σωματικὴν χρῶνται τροφήν. Καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου μνήμην καὶ παρουσίαν λαμβάνομεν τοῦ δεσποτικοῦ πάθους. Αὐτὸς γὰρ « ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, » καθά φησι τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, « ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε (τουτέστιν, ἔκοψε, κατέτεμε), καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, « Λάβετε, φά-

C γετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον (74) εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Καὶ τὸ ποτήριον ὡσαύτως μετὰ τὸ δειπνῆσαι, Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. » Καὶ προσέθηκε, « Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Καταγγέλλομεν οὖν διὰ τούτου τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ οἱονεὶ συναποθνήσκοντες αὐτῷ διὰ τῆς τῶν παθῶν νεκρώσεως, ζωοποιούμεθα δι' αὐτοῦ, καὶ ἀναστησόμεθα ἐν δόξῃ. Καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος φησὶν, « Ὁσάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον αὐτοῦ πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, » καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ὁμολογεῖτε, « ἕως ἂν ἔλθῃ. »

Πῶς οὖν μεταβάλλεται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς σῶμα D καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀνθρώπινος λόγος εἰπεῖν οὐ δύναται. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ δεσπότης τῆς κτίσεως τοῦτο εἶπεν οὕτως ἔχειν, ὥσπερ πιστεύομεν ὅτι τῷ ῥήματι αὐτοῦ ὁ κόσμος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος συνέστη· καὶ ἅπαξ μὲν ἐν ἀρχῇ εἴρηκεν, « Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρ-

[60] Luc. xxii, 19; I Cor. xi, 23. [61] I Cor. xi, 26.

(73) Ita ritu Græco: nobis sola in fronte unctio, sed et manuum impositio, qua illi carent.

(74) *Τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον.* Lucas διδόμενον habet, quam vocem Paulus sic illa altera reddidit, respiciendo speciem panis, qui sic proprie κλᾶσθαι dicatur; frustatim dividi; nempe κοπτεσθαι et κατατέμνεσθαι, ut Calecas exposuit. Nec video ut ad corpus Christi in specie propria, et ut cruce functus est, possit referri. Vocem ἔκλασε constanter tres evangelistæ, ipseque Paulus, ad panem a Domino acceptum, quem in suum corpus verteret, retulerunt; quod ipsum Paulus sic κλώμενον maluit dicere quam solum διδόμενον, ut ejus sic dati ac distributi in modum panis ad esum appositi, mysterium commendaret.

Digitized by Google

του· » καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐξάγει τὰ ἴδια βλαστήματα τῷ θείῳ προστάγματι συνελαυνομένη καὶ δυναμουμένη· οὕτω καὶ τοῦτο ὑπηρετοῦντος τοῦ ἱερέως πιστεύομεν γίνεσθαι· ὥστε τὸν ἄρτον εἰς σῶμα αὐτοῦ καὶ τὸν οἶνον εἰς αἷμα αὐτοῦ μεταβάλλεσθαι διὰ τὴν τοῦ εἰπόντος δύναμιν. Καὶ ὡς φησιν ὁ θεῖος Χρυσόστομος (75), « Σχῆμα μόνον πληρῶν (76) ἕστηκεν ὁ ἱερεύς· ἡ δὲ δύναμις πᾶσα τῶν λόγων ἐστίν. » Αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν, « Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθής ἐστι βρῶσις. » Καὶ πάλιν, « Ὁ τρώγων με ζήσεται. » Ὅθεν χωρὶς πάσης ἀμφιβολίας μετέχειν αὐτῶν ὀφείλομεν, καθαρὰν καὶ βεβαίαν περὶ αὐτῶν ἔχοντες πίστιν· καὶ, ὡς που φησὶν ὁ θεῖος Χρυσόστομος (77), οὕτω διατίθεσθαι ἕκαστον τοῖς θείοις προσερχόμενον μυστηρίοις, ὥσπερ ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου πλευρᾶς τούτων μεταλαμβάνοντα. Εἰ μὴ γὰρ οὕτω περὶ τούτων πιστεύομεν, οὐ μόνον οὐδὲν παρ' αὐτῶν ὠφελούμεθα διὰ τὴν ἀπιστίαν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς αἰωνίαν κατάκρισιν ταῦτα μεταλαμβάνεται. Τὸ δ' αὐτὸ δὲ συμβαίνει, καὶ εἰ πλῆθος ἁμαρτημάτων ἔχοντες, μηδὲν προκαθαρθέντες τούτων μεταλαμβάνομεν. Καὶ γὰρ ὅμοιοι δόξομεν τοῖς σπαράκτσις τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Διό φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, « Δοκιμαζέτω ἕκαστος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πιέτω. » Καὶ, « Ὁ ἀναξίως μεταλαμβάνων τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, καὶ ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. »

Πρὸς τοὺς τοίνυν διαποροῦντας περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μεταβολῆς τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ προβαλλόμεθα. Εἰ γὰρ ὁμολογοῦσι τὸν Θεὸν παντοδύναμον εἶναι, οὐδὲν τοῦτο διαπορήσουσιν. Εἰ γὰρ κατὰ δύναμιν φυσικὴν ἡ ὑποκειμένη τοῦ ἀέρος ὕλη δύναται κατὰ τὸ εἶδος μεταβάλλειν εἰς πῦρ, πολλῷ μᾶλλον ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ὡς ὅλην τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων παρήγαγεν, οὐ κατ' εἶδος μόνον μεταβαλεῖ· ἀλλὰ τὸ ὑποκείμενον ὅλον τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς ὑποκείμενον σάρκα καὶ αἷμα μεταποιήσει. Εἰ δέ τις πάλιν διὰ τὰ τῇ αἰσθήσει φαινόμενα τῇ μεταβολῇ ταύτῃ διαπιστεῖ, κατανοείτω ὅτι τὰ θεῖα ἡμῖν οὕτω προβάλλονται ὡς ὑπὸ παραπετάσμασι τοῖς αἰσθητοῖς.

A dixisse : « Educat terra herbam fœni [62]; » hactenusque divino impellente, ac vim præbente præcepto, germina sua educere; sic quoque istud sacerdotis ministerio contingere credimus, ut et panis in corpus ejus, et vinum in sanguinem convertantur, ob ejus qui dixit potentiam. Et ut ait divus Chrysostomus : « Stat sacerdos solum formam implens : at vis omnis verborum est. » Ipse enim dixit : « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. » Caro enim mea verus est cibus. » Et rursum, « Qui manducat me, vivet [63]. » Itaque citra omnem dubitationem illa debemus percipere, mundam firmamque de illis habentes fidem. Et ut quodam loco ait divinus Chrysostomus, sic quisque animo B affectus ad divina accedat mysteria operæ pretium est : « Ac si ex ipso Domini latere hausturus sit. » Nisi enim eam de illis fidem habuerimus, nedum nihil ex eis fructus consequemur ob nostram incredulitatem, verum etiam ad æternam hæc condemnationem sumemus. Idemque contingit, si prægravante peccatorum sarcina, iisque multis obruti, nulla prævia emundatione, ea percipiamus. Etenim iis similes videbimur, qui Domini corpus dilacerant. Idcirco ait Apostolus : « Probet autem seipsum homo, et sic de [64] pane illo edat et de calice bibat [65]. » Et : « Qui indigne præsumit corpus et sanguinem Christi, judicium sibi manducat et bibit, eritque reus corporis et sanguinis Christi [66]. »

C Ad eos ergo qui dubitant de conversione panis et vini in Christi corpus et sanguinem, Dei potentiam opponimus. Nam si Deum omnipotentem agnoscunt, nulla rei hujus hærebit dubitatio. Si enim naturali vi subjecta aeris materia in ignem mutari potest; potiori longe ratione Dei virtus, qui omnem rerum substantiam produxit, nedum secundum speciem, verum etiam totam panis et vini substantiam, in carnis ac sanguinis substantiam mutabit. Sin autem rursus aliquis, ob ea quæ sensui apparent, huic transmutationi abrogat fidem, cogitet divina nobis ita proponi, ut sensilium rerum involucro obtecta sint. Idque adeo in causa D est, cur sub panis vinique symbolis (quæ nobis esca

[62] Gen. I, 11. [63] Joan. VI, 54, 55, 58. [64] I Cor. XI, 28. [65] ibid. 29.

(75) Eadem pene hom. 83 in Matth. et in I ad Cor.

(76) *Σχῆμα μόνον πληρῶν. Solum personam implens;* nempe Christum repræsentans ejusque personam velut induens, nec quasi a se, sed ut dicta ab illo verba proferens, quibus ubique Chrysostomus vim illam transmutandi sacra pignora in Christi corpus et sanguinem tribuit. Græci alii fere a Damasceno et VII synodo, ἐπιφοίτησιν (*adventum Spiritus sancti*) ita urgent, ut nisi ejus invocatione, quam eorum liturgiæ habent post verba Dominica diu ante prolata, non omnino Dominicum corpus ac sanguinem, inque ea symbolorum transmutationem (quam et illa fieri exposcunt) videantur agnoscere. Quam quæstionem tractavit P. Jac. Goar, sodalis meus ὁ μακαρίτης, in Euchol. aliique disputantes cum ævi sequioris Græcis. Illustrissimus ac reverendissimus Parisiensis archiep. Petrus de Marca ὁ μακαρίτης sic interpretabatur, cum quæstionis nodum solvere conaretur, ut diceret, Patres quasi unum quid accepisse quidquid ritus est liturgici, et (ut nos vocamus) canonis, nec satis distinxisse quid quæque pars efficiat; in quo paulo subtilius laboravit sequens Scholasticorum sedulitas : quam ipsam intra suos terminos coercere conveniat, quibus et præivit magnus Chrysostomus, vir certe mihi σχολαστικώτατος, cujus et scholasticen, methodumque disserendi ac distinguendi, solerterque enodandi quæ perplexa videantur, in aliis Patrum, magno præsertim Augustino, desiderem.

(77) Hom. 84. in Joan.

Digitized by Google

consueta est) hæc sumenda tradiderit, ne quid horridum ac insuetum sensui videretur. Haud tamen rem specie tenus ac figura geri existimamus. Potens enim est, ut diximus, Deus, tum subjecta dona transmutare, tumque rursus priora accidentia conservare.

Contingit itaque spiritalem vitam affinitatem quamdam et similitudinem cum corporali habere. Quemadmodum enim in illa naturales vires intelliguntur, quibus aliquid nascatur et augeatur ac nutriatur, sic et in ista. Baptisma enim, quo spiritalis hominis regeneratio præstatur, cum gignendi facultate convenit. Unguenti perfusio, quo spiritale augmentum ad perfectum robur perducit, cum augendi facultate. Sacramentorum perceptio, qua spiritalis cibus præbetur, cum nutrimento.

Rursus vero quoniam accidit etiam impedimentum aliquod in vita corporali, quatenus ægra quisque valetudine exsistit, necessario ejus qui sic ægre habet, exterius petitis remediis reparanda seu fovenda valetudo est. Id vero etiam in spiritali vita consideratur. Homo enim quod arbitrii facultate præditus est, peccare potest, cum extra rationis metas, secus ac est suadeat mysteriorum quibus imparatus est, puritas atque sanctitas, aliquid egerit. Siquidem igitur ægritudo hæc ac perversio in animo solum contigerit, per pœnitentiæ sacramentum emendatur. Sin autem a peccato, quo laborat animus, ægritudo ad corpus transit, quod sic illi conducit qui peccatum commisit (sæpe enim contingit, ægritudine laborare aliquem propter peccata, ut erudiatur), emendatur per unctionem sancti olei, quam extremam unctionem vocant.

Datur igitur peccatoribus post baptisma, quæ per pœnitentiam et confessionem præstatur, curatio et emendatio. Non datur autem ea curandi, quod quis eodem rursus baptismate donetur, per hunc scilicet modum. Quia enim per baptisma cum Christo cruci configimur, ut ait Apostolus, « Quotquot baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus[66]. » Et rursus; « Consepulti igitur cum eo sumus per baptismum[67]. » Sicut non convenit Christum denuo crucifigi, sic neque peccantes post baptismum par est iterum baptizari. Ac sicut qui

A Ὅθεν διὰ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου τῆς συνήθους ἡμῖν βρώσεως δέδωκεν ἐκείνων μεταλαμβάνειν, ἵνα μὴ ξένον τι καὶ ἄηθες τῇ αἰσθήσει δοκῇ· οὐ μὴν οὐδὲ κατὰ φαντασίαν γίνεσθαι τοῦτο πιστεύομεν. Δυνατὸς γὰρ, ὡς εἴπομεν, ὁ Θεὸς καὶ τὸ ὑποκείμενον μεταβάλλειν, καὶ τὰ πρότερον συμβεβηκότα πάλιν διατηρεῖν.

Συμβαίνει τοίνυν τὴν πνευματικὴν ζωὴν ἀναλογεῖν τῇ σωματικῇ. Ὥσπερ γὰρ ἐν ἐκείνῃ τὸ γεννητικὸν καὶ αὐξητικὸν καὶ θρεπτικὸν, αἱ φυσικαὶ αὗται δυνάμεις, θεωροῦνται, οὕτω καὶ ἐν ταύτῃ. Τὸ μὲν γὰρ βάπτισμα, δι' οὗ ἡ νοητὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγέννησις γίνεται, ἀναλογεῖ τῇ γεννητικῇ· ἡ δὲ τοῦ μύρου χρῖσις, δι' οὗ ἡ πνευματικὴ αὔξησις ἐπὶ B τελείαν ἰσχὺν ἄγουσα, τῇ αὐξητικῇ· ἡ δὲ μετάληψις τῶν ἁγιασμάτων, δι' οὗ ἡ πνευματικὴ τροφὴ, τῇ θρεπτικῇ ἀναλογεῖ.

Πάλιν ἐπειδὴ συμβαίνει καὶ ἐμπόδιον περὶ τὴν σωματικὴν ζωὴν, καθὸ ἕκαστον ἀσθενεῖ· ἀναγκαίως εἰσάγεται ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἡ τοῦ ἀσθενῶς ζῶντος θεραπεία. Τοῦτο δὲ θεωρεῖται καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν ζωήν. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος, διότι ἐστὶν αὐτεξούσιος, δύναται ἁμαρτάνειν, ὅταν ἔξω τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀκολουθίας τῶν ληφθέντων αὐτῷ μυστηρίων ἐνεργῇ τι. Εἰ μὲν οὖν ἐν τῇ ψυχῇ γίνεται μόνον ἡ ἀσθένεια αὕτη καὶ ἡ παρατροπὴ, διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας ἐπανορθοῦται· εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἁμαρτίας ἐπὶ τὸ σῶμα ἡ ἀσθένεια C διαβαίνει διὰ τὸ συμφέρον τοῦ τὴν ἁμαρτίαν πεποιηκότος (καὶ γὰρ πολλάκις ἀσθενεῖ τις δι' ἁμαρτίας, ἵνα σωφρονισθῇ), ἐπανορθοῦται διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐχελαίου, ὃ τελευταῖα λέγεται χρῖσις (78).

Δίδοται τοίνυν τοῖς ἁμαρτάνουσι μετὰ τὸ βάπτισμα ἡ διὰ τῆς μετανοίας καὶ ἐξαγορεύσεως θεραπεία καὶ ἐπανόρθωσις. Οὐ δίδοται δὲ αὕτη ἡ θεραπεία διὰ τοῦ πάλιν τὸ αὐτὸ βάπτισμα βαπτισθῆναι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. Ἐπεὶ γὰρ συσταυρούμεθα τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, « Ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν, » καὶ πάλιν, « Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος· » ὥσπερ τὸν Χριστὸν ἀνασταυροῦν οὐ προσήκει, οὕτω καὶ D τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτόντας οὐ δεῖ πάλιν

[66] Rom. VI, 34. [67] Coloss. II, 12.

(78) *Ὁ τελευταῖα λέγεται χρῖσις.* Sic usu moderno, *extremam unctionem* vocant, quæ antiquiori potius *unctio infirmorum*, affiniusque verbis Jacobi : Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν ; *Infirmatur quis in vobis?* Quam vocem liquet usurpari de quovis paulo languidioribus viribus, ex ægritudine qua laborat, etsi non omnino depositus sit, et cujus proxima, jam tumque futura mors exspectatur. Nempe sacramenti effectus infirmi relevatio est ac sanitas, per modum medicinæ ægroto præstanda, illique a Deo impetranda, si modo ex ejus rationibus sit, nec alio ferant divina decreta : cui instituto et fini non satis congruere videtur, quod tum demum ægrotus ungatur, cum vix nisi miraculo ad pristina munia reparari potest. Sic certe Græci, statim ac aliquis ægrotat, subestque aliquod vitæ discrimen, nec adeo propinquum, sacerdotes sacro illo ritu peruncturos advocant; nec semel duntaxat, sed et sæpius, eadem etiam nec intermissa ægritudine, quod a Latinorum ac nostratium usu remotius est : quin et nostris in diversis libris rituálibus ejus sacramenti ritus nonnihil varius est. Probandi maxime, qui ægroto gravius affecto, eamque ob rem Eucharistia ad viaticum muniendo, prius unctionem adhibendam jubent; quæ sit aliquid pœnitentiæ ac ejus velut complementum, et ad Eucharistiam, perinde ac reliqua omnia sacramenta, ut in finem ordinetur.

Digitized by Google

ἀναβαπτίζειν. Καὶ ὥσπερ οἱ τῆς φυσικῆς καὶ σωματικῆς ζωῆς διὰ γεννήσεως τυχόντες, ἂν ἐμπέσωσι νόσῳ τινὶ ἐναντιουμένῃ τῇ τελείᾳ ταύτῃ ζωῇ, οὐκ ἀναγεννώμενοι πάλιν, ἀλλ' ἑτέρῳ τρόπῳ ἀλλοιώσεως θεραπεύονται, ἀπαλλαττόμενοι τῆς νόσου· οὕτω καὶ πρὸς τὸ βάπτισμα, πνευματικὴν οὖσαν ἀναγέννησιν, ἀνακάμψαι οὐ δύνανται· ἵν' ἐξαλείψωσι δηλονότι, ἃ μετὰ τὸ βάπτισμα εἰργάσαντο ἁμαρτήματα. Διὰ δὲ τῆς μετανοίας τοῦτο γίνεται. Τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς μετανοίας, καὶ πόσα αὐτῆς εἰσι μέρη, καὶ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς εἰς τοῦτο τεταγμένους πνευματικοὺς ἄνδρας (79)· καὶ πῶς τοὺς μετανοοῦντας αὐτοῖς προσέρχεσθαι δεῖ, καὶ τίνι τρόπῳ τὴν τούτων θεραπείαν ἐπινοεῖν· καὶ πῶς ἔστι τῶν ἁμαρτημάτων ἐλευθεροῦσθαι, ἑτέρας ἂν εἴη πραγματείας· ἄλλως τε καὶ πνευματικῶν ἀνδρῶν τὸ ταῦτα διαιτᾷν κατὰ λόγον ὀρθὸν, ὅπερ εἰς κατάληψιν ἔσται τοῖς ἐπιοῦσι τὰς τῶν διδασκάλων γραφάς.

Ἐπεὶ δὲ, καθάπερ εἴπομεν, ἐκ τῆς τῆς ψυχῆς ἀῤῥωστίας νόσος τις ἐπὶ τὸ σῶμα διαδίδοται διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν τε καὶ συμπάθειαν, τοῦ σώματος λέγω καὶ τῆς ψυχῆς, ἥτις δὴ νόσος δι' ὠφέλειαν γίνεται· κόλασις γάρ ἐστι διὰ τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ τιμωρίαν, μόνον εἰ τὴν ἀῤῥωστίαν ταύτην ὁ ἄνθρωπος εὐχαρίστως ὑπομένῃ· πολλάκις δὲ ὑπὸ ταύτης νόσου ἐμποδίζεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἐργάσασθαι τὸ ἀγαθὸν, καὶ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου ἐπιτυχεῖν τῆς πνευματικῆς σωτηρίας· δίδοται τὸ μυστήριον τῆς τελευταίας χρίσεως, ἤγουν τὸ εὐχέλαιον· ὅπερ καὶ αὐτὸ πνευματικὴ ἰατρεία ἐστὶν, ἵνα ἀπαλλαττώμεθα τῆς τοῦ σώματος ἀῤῥωστίας, ἥτις ἐμποδισμὸς γίνεται πρὸς τὰ πνευματικὰ ἔργα. Περὶ ὧν ὁ θεῖος ἀπόστολος γράφει, « Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ εὐξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείφοντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. » Εἰ δὲ μὴ ἀπαλλάττοιντο διὰ τούτου τῆς τοῦ σώματος ἀῤῥωστίας, οὐκ αἰτιᾶσθαι δεῖ τὴν τοῦ μυστηρίου τούτου δύναμιν. Πολλάκις γὰρ καὶ τὸ θεραπευθῆναι σωματικῶς πρὸς τοὺς ἀξίως τὸ μυστήριον τοῦτο λαμβάνοντας οὐκ ἔστι χρήσιμον πρὸς τὴν πνευματικὴν σωτηρίαν. Ἴσως γὰρ οὐδὲ χρήσονται τῇ ὑγείᾳ πρὸς τὸ συμφέρον. Οὐ μέντοι ἀνωφελῶς πάλιν τοῦτο λαμβάνουσιν, εἰ καὶ μὴ ἡ σωματικὴ θεραπεία ἀκολουθήσει. Ὠφελεῖ γὰρ κατ' ἄλλον τρόπον. Εἰς μὲν γὰρ τὰς ἀσωμάτους νόσους, αἰτιναί εἰσιν εὐκολία πρὸς τὸ κακὸν, ἀμέλεια πρὸς τὸ ἀγαθὸν, διὰ τῆς

A naturalem ac corporalem vitam per generationem nacti sunt, si in morbum aliquem perfectæ huic vitæ adversantem inciderint, non quod denuo generentur, sed alio immutationis modo, morbo liberantur atque sanantur; sic fieri nequit, ut baptisma (quæ spiritalis generatio est) reparatur; ut nimirum peccata post baptismum commissa illo deleantur, sed id præstatur per pœnitentiam. Quinam vero sit pœnitentiæ modus, quotve ejus partes, quales item esse oporteat, qui huic muneri præfecti sint viri spiritales, ac quomodo pœnitentes ad eos accedere debeant: quæ eorum salutis excogitanda ratio; quove modo a peccatis contingat liberari, alterius operæ sit; præterquam quod spiritalium virorum ex recta ratione horum arbitrium est ac dispensa-
B tio, quæ et intelligent, qui doctorum hoc argumento scripta legerint.

Quia vero, ut dicebamus, ex animi ægritudine morbus quidam in corpus diffunditur, ob eorum (animi scilicet ac corporis) mutuam habitudinem ac necessitudinem; qui utique morbus utili Dei consilio provenit. Etenim castigatio est, ob eam, cujus homo reus est, pœnam; si modo ejus morbi vim cum gratiarum actione sustinuerit. Haud raro tamen per eam ægritudinem impeditur homo ne bonum operetur, ac ne operando, spiritalem salutem consequatur; idcirco extremæ unctionis sacramentum (olei scilicet junctis precibus inunctio) datur.
Estque spiritalis hæc curatio, ut a corporis morbo
B liberemur, qui impedimento est ne spiritalia opera præstemus. De quibus divinus Apostolus scribit: « Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei salvabit ægrotum, et eriget eum Dominus; et si in peccatis fuerit, remittentur ei [68]. » Sin autem aliqui hujus vi sacramenti a corporis morbo minime liberantur, haud tamen id illi dandum vitio sit. Sæpe enim etiam corpore sanari, vel si digne sacramentum aliqui suscipiant, ad spiritalem salutem non conducit. Forte enim nec pro eo ac utile est, corporis illa sanitate utentur. Non tamen inani conatu nulloque fructu sacramentum suscipiunt; tametsi corporalis
C sanitas non sequatur. Juvat enim secundum alium modum. Incorporei namque morbi (pronitas scilicet ad malum, bonique præstandi neglectus) pœnitentiæ medicamine, uti diximus, curanda sunt. Quia tamen homo, qua vel laborat segnitie, vel quibus

[68] Jac. v, 14.

(79) *Πνευματικοὺς ἄνδρας.* Sic Græci eos vocant, qui illis a sacris confessionibus sunt, et pœnitentiis præfecti; plerique illis monachi sacerdotio fulgentes, quos ἱερομονάχους vocant. Nec fere aliter quam ex canonum rigore judicant; quorum codicem in promptu habent, dum confessiones audiunt, ut ex illo pœnas, τὰ ἐπιτίμια, decernant. Sic ex illis audivi qui Græcorum usi familiaritate sunt apud eos missi apostolici. Utque sancta sit hæc disciplina, plures tamen in barathrum fraudis, dum malunt vulnera celare, quam austeriori illi disciplinæ subjacere. Latinorum longe mitior, qua fere omnia confessarii arbitrio permittuntur; ipso tamen non omnino libero, sed æquitatis legibus astricto, pro scilicet ratione, ipsiusque pœnitentis facultate ac modo: ne, quod salutis remedium est, præ humana fragilitate fiat ruinæ occasio.

Digitized by Google

sæculi variis curis distrahitur, quas dicebam, ægritudines, in seipso perfecte non sanat, Sacramentum hoc ad salutem homini datum est; quo nimirum ejus susceptione id impleat, quod ad illius curationis, quam præstat pœnitentia, perfectionem desiderabatur, ejusque damnationis reatu liberetur, cui idcirco obnoxius est, quia pœnitentiæ canonem non peregit; ut scilicet nihil in eo residuum sit, quo animus excedens futuram gloriam consequi impediatur.

Præterea contingit nec meminisse, nec vero nosse quæ quis commisit omnia peccata, ut per pœnitentiam illa delere possit. Quin et quotidiana peccata sunt, sine quibus fieri non potest ut vita hæc transigatur : quibus omnibus necessario per hoc sacramentum emundatur. Unde et addit : « Et si in peccatis fuerit, dimittentur ei. » Unde liquet sacramentum hoc extremum esse, velut scilicet spiritalis omnis sanationis signaculum; esseque his qui morbo laborant adhibendum; ac præcipue illis, qui eum, cujus rei erant, canonem non expleverunt. Esseque adeo iterum illis adhibendum, si in eamdem necessitatem devenerint. Nihil enim vetat, ob naturæ infirmitatem, quin homo in eadem delicta relabatur; ut et sæpius eodem curationis genere indigeat : uti etiam contingit in vita corporali, in qua eædem accidunt ægritudines, eademque rursus illis curandis adhibenda remedia sunt.

Rursus, quia corporalis vitæ auctores, ejusque ordinatores seu rectores, duobus modis considerantur; vel scilicet secundum naturæ fœcunditatem, quod spectat ad parentes; aut secundum politicum regimen ac principatum, ad vitæ tranquillitatem pacemque conservandam, quod regum muneris est ac magistratuum : sic quoque in spiritali vita, sunt qui subministrent ac custodiant spiritalem vitam; idque illi spiritali duntaxat ministerio præstant, quod spectat ad ordinis sacramentum; suntque adeo qui et spiritalem simul et corporalem vitam conferant, quod illo sacramento præstatur, quo vir uxorque conveniunt ut prolem gignant, religiosaque pietate ac Dei cultu enutriant. Alioqui enim nequit fieri ut humanum genus, dum rerum hæc universitas ad extremum immutetur, permaneat. Quod item nuptiæ nihil turpitudinis habeant; quanquam enim virginitas nobilior est, haud proinde exsecrabiles nuptiæ nihilque honorabiles [69]. Unde et Christus sua eas præsentia honoravit in Cana [70]. Ex ratione tamen cum aliis utendum sacramentum, tum isto. Si enim vel in hoc vel in reliquis, quod sit ex ratione deficiat, nedum nullam afferunt utilitatem, verum etiam alieno a ratione usu plurimum nobis damnum creant.

De illis itaque sacramentis, quæ nobis data sunt

[69] Hebr. XIII, 4. [70] Joan. II, 1.

A μετανοίας, ὡς εἴπομεν, δεῖ θεραπεύειν· ἐπεὶ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἢ διὰ ῥᾳθυμίαν ἢ διὰ τοὺς ποικίλους τοῦ βίου περισπασμοὺς οὐ τελείως θεραπεύει τὰς προειρημένας ἐν αὐτῷ ἀῤῥωστίας, ἐπὶ σωτηρίᾳ τὸ μυστήριον τοῦτο τῷ ἀνθρώπῳ δέδοται, ὥστε ἀναπληροῦσθαι διὰ τούτου τὸ ἀτελὲς τῆς θεραπείας ἐκείνης, ἢ διὰ μετανοίας ἐγίνετο, καὶ ἐλευθεροῦσθαι τῆς καταδίκης τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ, ὅτι οὐκ ἐτελείωσε τὸν τῆς μετανοίας κανόνα· ἵνα μηδὲν ἐν αὐτῷ ἀπολειφθῇ δυνάμενον ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς ψυχῆς ἐμποδίσαι ταύτην τοῦ τυχεῖν τῆς μελλούσης δόξης.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ συμβαίνει μήτε μνημονεύειν μήτε γινώσκειν πάντα ὅσα ἔπραξέ τις ἁμαρτήματα, ὥστε δύνασθαι διὰ μετανοίας ταῦτα ἐξαλείφεσθαι. Εἰσὶ δὲ καί τινα καθημερινὰ ἁμαρτήματα, ὧν χω- B ρὶς οὐκ ἔστι τὸν βίον τοῦτον διελθεῖν· ὧν πάντων ὁ ἄνθρωπος ἀναγκαίως καθαίρεται διὰ τούτου τοῦ μυστηρίου. Διὸ καὶ προστίθησι, « Κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. » Ὅθεν δῆλον ὅτι τελευταῖόν ἐστι τὸ μυστήριον τοῦτο, ὥσπερ ἐπισφράγισμα πάσης τῆς πνευματικῆς ἰατρείας· καὶ ὅτι τοῖς ἀσθενοῦσι προσάγειν δεῖ· καὶ μᾶλλον ἐκείνοις, οἳ δι' ἀσθένειαν οὐκ ἐξεπλήρωσαν τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς κανόνα· καὶ ὅτι τοῖς αὐτοῖς πάλιν δεῖ προσάγειν, εἰ πρὸς τὴν ὁμοίαν ἔλθοιεν ἀνάγκην. Δύναται γὰρ ὁ ἄνθρωπος τοῖς αὐτοῖς πάλιν ἀτοπήμασι περιπίπτειν διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν· ὥστε καὶ πολλάκις τῷ αὐτῷ τρόπῳ τῆς θεραπείας χρῆσθαι· καθάπερ καὶ ἐν τῇ σωματικῇ ζωῇ τὰ αὐτὰ C ἀῤῥωστήματα συμβαίνει, καὶ πάλιν τοῖς ὁμοίοις θεραπεύονται φαρμάκοις.

Πάλιν ἐπεὶ οἱ χορηγοὶ καὶ τακτικοὶ τῆς σωματικῆς ζωῆς δικῶς θεωροῦνται· τουτέστιν, ἢ κατὰ τὴν τῆς φύσεως γονιμότητα, ὅπερ ἐστὶ τῶν γονέων, ἢ κατὰ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν, δι' ἧς τὸ εἰρηνικὸν τῆς ζωῆς συντηρεῖται, ὅπερ τοῖς βασιλεῦσι καὶ ἄρχουσιν ἀνήκει· οὕτω καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ ζωῇ, εἰσὶ μὲν χορηγοὶ καὶ φυλακτικοὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς κατὰ τὴν πνευματικὴν διακονίαν μόνον, ὅπερ ἐστὶ τοῦ μυστηρίου τῶν τάξεων· καὶ θεωρεῖται τοῦτο ἐν τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς ἄλλοις οἰκονόμοις τῆς πνευματικῆς πολιτείας· εἰσὶ δὲ καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν ὁμοῦ καὶ σωματικήν· ὃ γίνεται διὰ τοῦ μυστηρίου, καθ' ὃ συνέρχονται ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ D γυνὴ, ὥστε γεννῆσαι τέκνον καὶ ἀναθρέψαι εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστι διαμένειν τὸ ἀνθρώπινον γένος μέχρι τῆς τοῦ παντὸς ἐπὶ τὸ ἔσχατον ἀλλοιώσεως· καὶ ὅτι γάμος οὐκ ἔστιν αἰσχρόν· οὐ γὰρ εἰ ἡ παρθενία τιμιώτερον, βδελυκτὸν καὶ ἄτιμον τὸ τοῦ γάμου. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸν ἐτίμησεν ἐν Κανᾷ τῇ ἑαυτοῦ παρουσίᾳ. Πλὴν κατὰ λόγον δεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις καὶ τούτῳ χρῆσθαι. Εἰ γὰρ τὸ κατὰ λόγον ἄπεστι καὶ ἐπὶ τούτου καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελούμεθα, ἀλλὰ καὶ βλαπτόμεθα παρ' αὐτῶν διὰ τὴν ἄλογον χρῆσιν ἡμῶν.

Περὶ μὲν οὖν τῶν παραδεδομένων ἡμῖν μυστηρίων

Digitized by Google

εἰς ἀναγέννησιν καὶ θεραπείαν τῆς ἡμετέρας φύσεως κατὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν ταῦτ' ἐν ἐπιτομῇ διήλθομεν· τὰ δὲ βαθύτερα καὶ λεπτότερα ἐν αὐτοῖς τοῖς τὴν θείαν μετιοῦσι Γραφὴν, καὶ τοῖς διδασκάλοις τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας τρανότερον ἀναλυφθήσεται.

A ad naturæ nostræ spiritali vita regenerationem ac curationem, hæc sub compendio percurrimus: quæ vero in eis altiora sunt et subtiliora, his qui divinas Scripturas legent, et ab Ecclesiæ Dei doctoribus clarius manifesta fient.

Παρέδοντο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ διαβόλου μυστήριά τινα ἐναγῆ κατ' αὐτὸν τοῖς τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀρνουμένοις καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ, καὶ ὑποταττομένοις αὐτῷ τῷ διαβόλῳ, ἢ καὶ ὑπὸ τῷ τοῦ Θεοῦ ὀνόματι ὑπ' ἐκείνου ἐν εὐσεβείας προσχήματι ἀπατωμένοις. Καὶ γὰρ καὶ παρὰ τούτοις εἰσὶ καὶ νηστεῖαι καὶ τελεταὶ καὶ ἑορταὶ καὶ ἀπολούσεις καὶ φῶτα, εἰς ἄγγελον φωτὸς τοῦ πονηροῦ ἑαυτὸν μετασχηματίζοντος· καίτοι καὶ ἡμῖν εἰσι φῶτα καὶ ἐλλάμψεις· ἀλλ' οὐ τοιαῦτα, ὁποῖα οἱ μάρτυρες τῆς ἀληθείας ἐν ταῖς φυλακαῖς ἑώρων, ἅπερ ἔσθ' ὅτε καὶ ὑπὸ τῶν ἀπίστων ἐβλέποντο, εἰς ἔλεγχον μὲν αὐτῶν καὶ κατάκρισιν, εἰς θάρσος δὲ τῆς ἐκείνων ψυχῆς, καὶ ἀρραβῶνα καὶ ἐλπίδα καὶ πληροφορίαν τῆς μελλούσης αὐτοὺς ἐκδέξεσθαι μακαριότητος, καὶ εἰς ἔνδειξιν τοῦ ὅτι τὰ παρὰ τῶν μαρτύρων ἔργα ἀποδοχῆς ἔτυχον παρὰ τῷ Θεῷ. Ἐκεῖνα δὲ θόρυβον καὶ ταραχὴν καὶ τρόμον ἐμποιοῦσι τῇ ψυχῇ. Ὅθεν τοσοῦτον διαφέρουσιν ἀλλήλων, ὅτι τὰ μὲν ἡμέτερα μυστήρια ἀληθινά εἰσι καθάρσεις, ἀναβιβάζουσαι ἡμᾶς πρὸς οὐρανὸν, καὶ προξενοῦσαι τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, καὶ ἑνοῦσαι αὐτῷ τῷ Θεῷ, ἂν μόνον τὴν προσήκουσαν εὐλάβειαν καὶ πίστιν ἔχωμεν πρὸς τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ πίστιν, καὶ φυλάττωμεν αὐτὴν ὑγιῶς καὶ λόγοις καὶ ἔργοις· αἱ δὲ τῶν ἔξω καθάρσεις, οἷαί εἰσι τῶν ἀρνουμένων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σάρκωσιν αὐτοῦ, πρὸς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ἄγουσι, καὶ τοῦ διαβόλου κληρονόμους ἐργάζονται· ἐκείνους δηλονότι, οἵτινες ἀπατώμενοι καὶ πλανώμενοι παρ' αὐτοῦ δι εἰδωλολατρείας καὶ ἄλλων τινῶν πεπλανημένων δογμάτων, καὶ διὰ τῶν μυσαρῶν αὐτοῦ καθάρσεων προσέχουσιν αὐτῷ· ἢ καὶ, ὡς νομίζουσι, τὸν Θεὸν ἐπισφαλῶς, καὶ οὐχ ὡς δεῖ, προσκυνοῦσιν. Ὅσα μὲν οὖν ἀπὸ πίστεως ἀναμφιβόλως ὁμολογοῦμεν περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ταῦτ' ἐστὶ τὰ κεφαλαιωδέστερα.

Quin etiam a diabolo scelesta quædam, pro ejus ratione, tradita sacramenta sunt ac mysteria, iis qui Filii Dei nomen abnegant ac quod ille homo factus est, ipsique diabolo sese mancipant, aut qui etiam sub Dei nomine pietatis larva ab eo seducuntur. Nam apud hos quoque jejunia sunt et cæremoniæ festorumque solemnia, et lustrales expiationes et lumina; dum nimirum, se nequissimus in angelum lucis transfigurat [71], quanquam ne nobis quidem desunt lumina et illustrationes; haud tamen qualia veritatis testes (sancti nimirum martyres) in ergastulis constituti viderunt; quæ et ipsis quandoque infidelibus conspecta sunt, ad eorum revincendam pervicaciam ac condemnationem; sanctorumque fiducia augendos animos, arrhabonemque ac spem certamque exspectationem præstandam, excepturæ illos beatitatis; ac demum ut inde claresceret, martyrum opera ac passiones Deo accepta esse. Illa vero ac diabolica animum turbant, terroremque ac horrorem ingerunt. Tantoque hæc a se invicem distant discrimine, ut nostra mysteria ac sacramenta veræ sint lustrationes quæ in cœlum provehant, Deique regnum concilient, ac ipsi Deo couniant, si modo solum convenientem pietatem fidemque erga traditam nobis ab ipso fidem habeamus, sanamque eam verbis pariter et operibus custodiamus. Profanæ vero expiationes, quales sunt eorum qui Dei Filium ejusque incarnationem negant, ad tenebras exteriores ducunt, ac diaboli hæredes efficiunt; illos scilicet qui ab eo seducti erroreque abacti per idololatriam et alias quasdam falsas doctrinas, ejusque exsecrandas lustrationes, animum ei attendunt; vel etiam, ut opinantur, superstitiose falsoque, nec ut decet, Deum adorant. Quæ porrò ex fide citra ullam dubitationem de Filii Dei incarnatione credimus, ista compendiosius tradita sunt.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Ἔτι περὶ τῆς σαρκώσεως ἐκ λόγων, ὡς ἐνδέχεται.

Ἵνα δὲ καὶ λόγον ἔχωμεν συμφωνοῦντα ἡμῖν εἰς τὰ ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἵνα ὅταν τις τῶν ἀπίστων ὀνειδίζῃ ἡμῖν Πῶς λέγομεν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐσαρκώθη καὶ ἀπέθανε, λέγειν ἔχωμεν, Ὅτι οὐδὲν ἄτοπον ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ καὶ δικαιότατον καὶ πρεπωδέστατον, καὶ οὐκ ἄλλως ἔδει γενέσθαι, λέγομεν ἤδη.

CAPUT VII.

Adhuc de incarnatione, ex rationum momentis quantum res patitur.

Ut vero etiam rationem in illis quæ sunt de fide nobis consentientem habeamus, et ut cum infidelium aliquis exprobraverit, Quomodo Dei Filium incarnatum atque mortuum esse dicamus; respondere possimus: nullum inde absurdum sequi; quin istud tum justissimum esse tum decentissimum, nec rem aliter geri debuisse, etiam dicimus.

Φανερὸν τοῦτο πᾶσιν ἀνθρώποις, ὅτι τὰ λογικὰ πάντα, ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, διὰ λόγου ἐνεργοῦσι· καὶ μάλιστα φανερὸν ἐπὶ τῶν οἰκοδόμων καὶ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν πάντων. Ὁ γὰρ οἰκοδόμος συλλαμβά-

Cunctis manifestum mortalibus est, omnia ratione prædita (angelos scilicet atque homines) per rationem operari; ac cumprimis res in illis manifesta est, qui ædes ædificant, ac reliquis omnibus

[71] II Cor. xi, 14.

Digitized by Google

artificibus. Architectus enim exstruendarum ædium formam situmque mente sua concipit; sicque ac talem domum ædificandam animo designat, illaque instructus ratione ædificat. Ac rursus, ea casu aliquo dissoluta, per eamdem qua prius considerat, ac secundum eamdem rationem instaurat; si modo ita animo comparatus est, ut eamdem in omnibus cum priore illique similem domum velit reædificare. Hæc autem ratio seu sermo interior dicitur residensque in animo; ac præ reliquis, uti diximus, Dei Sermonis seu Verbi imago est. Per hunc enim sic in animo residentem sermonem ac rationem rationales dicimur, sive dormimus, sive tacemus; non per eum qui ore profertur. Hic enim sermo non semper est. Sermo igitur interior et in animo residens longe nobilior sermone prolatitio est, qui scilicet per verba quædam atque nomina exterius profertur. Hic enim propter illum consistit, ac quodammodo illi accidens exsistit. Hincque adeo fit, ut non sic apte ac convenienter prolatitius sermo in exemplum assumatur ac simulacrum divini Sermonis seu Verbi; sed ut potius qui in animo residet, ut qui nobilior sit. Nam etiam debemus divina repræsentare ex iis, quorum major præstantia sit. Nihil porro in creatis mente nostra, in eaque sermone ac verbo seu ratione, præstantius occurrit; unde etiam hujus ratione homo dicitur imago Dei. Verumtamen hic quoque valde a Dei Sermone ac Verbo deficit. Dei enim Sermo ipse vere exsistens ac efficax est; in animo autem residens, mentis accidens est. Ex iis enim quæ oculis videntur ac mente intelliguntur, sensus opera menti advenit; quandiu scilicet versatur in corpore illique conjuncta est. Idcirco etiam imperfectus est, qui paulatim contexatur, ortuque posterior sit. Ipsum enim penes quod intelligendi facultas, ac locus specierum quæ in intellectum cadunt, mens est, quæ substantia est. Quæ autem postea menti sua vi ab exterioribus sensus opera, corpore jam organis perfecto, adveniunt, cuncta hæc accidentia sunt. Unde etiam eum qui multa novit, multa doctum dicimus, seu qui multa didicerit.

Quia igitur etiam Deus rationalis (seu magis Sermone Verboque præditus) est: ac qui diffiteatur nullus est; nec ejus Sermo ac Verbum accidens est (absurdum quippe ut ullum in Deo dicatur accidens), sed vere exsistens et vivens perfectumque est; idcirco dicimus Deum per Verbum suum cuncta condidisse. Cum ergo per ipsum facta sint omnia, ac per illud homo factus fuerit atque formatus, per ipsum nihilominus, eum qui contritus fuerat, conveniens fuit reparari: per hunc scilicet modum. Quia enim humanum genus ex illis est, quæ a Deo ratione utentia condita sunt; homo quatenus ratione liberique arbitrii facultate præditus, reliquis inanimatis et animatis brutisque animantibus præcellit; quod item alia propter hominem condita sunt, ut per rationem et scientiam illis præsit [11]. Bruta namque animantia nullo consilio omnia faciunt ad quæ moventur, naturali vi in illa incitata; haud secus ac terra et arbores sine ratione et voluntate ac consilio fructificant. Idcirco conveniens erat, eam homini curam adhiberi, qua reparare-

A νει ἐν τῷ ἑαυτοῦ νῷ τὸ εἶδος καὶ τὴν θέσιν τῆς τυχούσης οἰκίας, ὅτι τοιάδε τις καὶ τοιάδε προσήκει οἰκοδομηθῆναι, καὶ δι' ἐκείνου τοῦ λόγου ταύτην οἰκοδομεῖ, οὗ καὶ πρότερον καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, εἰ κατὰ πάντα τὴν αὐτὴν οἰκίαν τῇ προτέρᾳ καὶ ὁμοίαν βούλεται ἀνοικοδομεῖν. Ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος λέγεται ἐν διάθετος· ὃς καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων εἰκών ἐστιν, ὡς εἴρηται, τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τοῦτον γὰρ τὸν ἐνδιάθετον λόγον καὶ λογικοὶ λεγόμεθα, εἴτε κοιμώμεθα, εἴτε σιωπῶμεν, οὐ κατὰ τὸν προφορικόν· οὗτος γὰρ οὐκ ἀεί ἐστι. Πολλῷ οὖν ὁ ἐνδιάθετός ἐστι τοῦ προφορικοῦ τιμιώτερος, ὃς διὰ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων ἔξωθεν προφέρεται. Οὗτος γὰρ δι' ἐκείνον συνίσταται, καὶ τρόπον τινὰ συμβεβηκός ἐστιν ἐκείνῳ. Διὰ τοῦτο οὐ τοσοῦτόν ἐστιν οἰκεῖος ὁ προφορικὸς λόγος εἰς παράδειγμα καὶ εἰκόνα τοῦ Λόγου τοῦ B Θεοῦ λαμβάνεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ ἐνδιάθετος ὡς τιμιώτερος· ἐπεὶ καὶ ἀπὸ τῶν τιμιωτέρων ὀφείλομεν τὰ θεῖα εἰκονίζειν. Τιμιώτερον δὲ τοῦ ἐν ἡμῖν νοῦ καὶ λόγου οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς κτίσμασιν· ὅθεν καὶ κατὰ τοῦτο λέγεται ὁ ἄνθρωπος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ κατ' εἰκόνα ἐπλάσθη. Πλὴν καὶ οὗτος πάνυ λείπεται τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ὁ μὲν γὰρ ἐνυπόστατος καὶ ἐνεργής· ὁ δὲ ἐνδιάθετος συμβεβηκός ἐστι τῷ νῷ. Ἀπὸ γὰρ τῶν ὁρωμένων καὶ νοουμένων διὰ τῆς αἰσθήσεως ἐπιγίνεται τῷ νῷ, ἐφόσον μετὰ σώματός ἐστι. Διὸ καὶ ἀτελής ἐστι κατ' ὀλίγον συμπλεκόμενος καὶ ὕστερος. Αὐτὸ γὰρ τὸ δυνάμενον νοεῖν καὶ ὁ τόπος τῶν νοητῶν εἰδῶν ἐστιν ὁ νοῦς, ὅς ἐστιν οὐσία. Τὰ δὲ τῷ νῷ δι' ἑαυτῶν ἐπιγινόμενα C ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ὕστερον συνεργούσης τῆς αἰσθήσεως μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ ὀργανικοῦ σώματος, ταῦτα πάντα εἰσὶ συμβεβηκότα. Διὸ καὶ τὸν πολλὰ ἰδόντα πολυμαθῆ λέγομεν.

Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ Θεός ἐστι λογικός, ὃ παρὰ πάντων ὁμολογεῖται· ὁ δὲ Λόγος αὐτοῦ οὐκ ἔστι συμβεβηκός (τὸ γὰρ ἐν τῷ Θεῷ συμβεβηκὸς λέγειν ἄτοπον)· ἀλλ' ἔστιν ἐνυπόστατος καὶ ζῶν καὶ τέλειος· διὰ τοῦτο λέγομεν ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ ἑαυτοῦ Λόγου τὰ πάντα ἐποίησεν. Εἰ γοῦν δι' αὐτοῦ ἐγένετο πάντα, D καὶ ὁ ἄνθρωπος δι' αὐτοῦ ἐπλάσθη, δι' αὐτοῦ καὶ συντριβέντα πάλιν ἔπρεπεν αὐτὸν ἀνακαινισθῆναι. Ἔπρεπε δὲ κατὰ τοῦτο. Ἐπεὶ γὰρ τὰ λογικὰ κτίσματα οἱ ἄνθρωποι τιμιώτερόν ἐστι τῶν ἄλλων ἀψύχων καὶ ἐμψύχων καὶ ἀλόγων ζώων, καθότι ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος λογικὸν καὶ αὐτεξούσιον, καὶ ὅτι τὰ ἄλλα διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένοντο, ἵνα ἄρχῃ αὐτῶν διὰ λόγου καὶ γνώσεως· τὰ γὰρ ἄλογα ζῶα ὅπερ ἂν βουλῆς πειθοῦσι πᾶν εἰς ὅπερ ἂν κινηθῶσι, τῇ φυσικῇ δυνάμει πρὸς ταῦτα κινούμενα, καθ' ὃν τρόπον ἡ γῆ καὶ τὰ δένδρα ἀλόγως καὶ ἀπροαιρέτως καὶ ὅπερ βουλῆς καρποφοροῦσι· διὰ τοῦτο ἔπρεπεν ἵνα καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ὁ ἄνθρωπος εὑρῇ εἰς τὸ ἐπανορθωθῆναι, καὶ μᾶλλον ἢ εἴπερ ἄλλο τι τῶν ὁρωμένων κτισμάτων συνέβαινε καταπεσεῖν καὶ συντριβῆναι·

Digitized by Google

ἐπείπερ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀληθινῆς ὁδοῦ καὶ εὐθείας ἐξετράπη καὶ ἐπλανήθη καὶ ἐκπέπτωκε τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθείσης αὐτῷ τιμῆς. Ἐπλανήθη δὲ καὶ ἐξέπεσε, διότι οὐκ ἐπολιτεύετο ὥσπερ ἔταξεν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς· ἀλλ' ὅτι τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν, ἥτις ὤφειλε ζητεῖν τὰ οὐράνια, διέστρεψεν ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾷν καὶ θέλειν ταῦτα καὶ ζητεῖν, ἠρετίσατο τὰ γήϊνα καὶ σωματικά· τὰς ὀρέξεις καὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς τὰς ἀλόγους. Ὥρμησε δὲ ἐπὶ τοῦτο, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος αὐτεξούσιος ἐπλάσθη, καὶ τῆς ἀρετῆς οὐκ εἰσήγαγεν ὁ Θεὸς ἀνάγκην ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἵν' ἔχῃ στέφανον καὶ τιμὴν καὶ ἄξιον τὸν μισθὸν, ὡς οἰκοθεν τὸ ἀγαθὸν προαιρούμενος.

tur; potiori nimirum ratione, quam si ullum aliud creatorum visibilium collabi contigisset ac conteri; quod ille a vera rectaque via deflexerat et exerraverat, atque ab honore sibi divinitus concesso exciderat. Exerrarat vero et exciderat, quod non ita vitam instituerat, ut a principio illi Deus constituerat; sed quod voluntatem suam, quæ cœlestia quærere debuerat, perverterat; cumque hæc diligere ac velle et quærere oporteret, terrena et corporalia prætulerat, cupiditates sectatus et desideria ac libidines a ratione longe abhorrentes. Id vero homo aggressus est, quod facultate arbitrii ornatus formatus fuerat, nec ei Deus virtutis necessitatem indiderat, ut coronam et honorem dignamque mercedem consequeretur, ut qui ipse a se bonum eligeret.

Κατὰ τὴν θέλησιν οὖν αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος ἐπλανήθη, καθ' ὃ ἡ τελειότης τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖται, καὶ ὠλίσθησε καὶ ἐξέπεσε τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δηλονότι διὰ τὴν διεστραμμένην θέλησιν αὐτοῦ· διὸ καὶ κατεδικάσθη τὸν θάνατον, ὅτι θνητὴν εἶχε φύσιν, δυναμένην ἀποθνήσκειν. Ὅπερ διὰ φιλανθρωπίαν ἐγένετο τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακὸν, ἀλλὰ παύηται τῆς ἁμαρτίας, μεμνημένος τοῦ θανάτου καὶ φοβούμενος αὐτόν. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο τὴν ψυχὴν τῷ θνητῷ σώματι συνέπλεξεν, ἵν', ὅταν προαιρεθῇ τὰ φαῦλα διὰ τὴν αὐτεξουσιότητα, παραχρῆμα καταδικάζηται ἀποθνήσκων διὰ τὴν θνητότητα τοῦ σώματος· ὅπερ ἔμελλε πάντως ἀθάνατον εἶναι, εἰ προῃρεῖτο τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἅπερ ὁ Θεὸς ἐβούλετο. Μέσος γὰρ θνητότητος καὶ ἀθανασίας ἐπλάσθη. Ὁ δὲ Σατὰν οὐ κατεδικάσθη ἀποθνήσκειν ἐκπεσὼν τοῦ Θεοῦ, ὅτι θνητὴν φύσιν, ὥσπερ ἡμεῖς, οὐκ εἶχε, δυναμένην ἀποθνήσκειν. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος μετανοεῖ μεμνημένος τοῦ θανάτου, καὶ τοῦτο ποιεῖν δύναται ἐφόσον ζῇ μετὰ τοῦ σώματος τοῦ μεταβλητοῦ τούτου· μετὰ δὲ τὸν θάνατον οὐ δυνήσεται, ἀλλ' ἄτρεπτος διατελέσει διαπαντὸς, τὴν λαχοῦσαν χώραν αὐτῷ κατέχων· ὁ δὲ δαίμων οὐ μετανοεῖ διὰ τὸ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἀμετάβλητον. Ὁ γὰρ θάνατος ἐν ἀνθρώποις, τοῦτο ἔκπτωσις ἐν ἀγγέλοις.

Sua itaque voluntate homo erraverat, secundum quam hominis perfectio consideratur, atque a Dei gloria exciderat; ob perversam nimirum suam voluntatem. Quamobrem etiam mortis damnatus est, quod mortali natura præditus erat, ejusmodi scilicet quæ mori posset. Quod ipsum impensa Dei humanitate ac clementia factum est, ne malum immortale foret, sed peccandi finem homo faceret, quem mortis memoria ejusque metus in officio contineret. Nam et ideo mortali corpori conjunxerat animam, ut, si qua præditus erat facultate arbitrii, mala eligeret, confestim mortis sententiam, corpore mortali, incurreret, quod omnino immortale futurum erat, si bona, et quæ ex Dei essent voluntate præoptaret. Medius enim mortalem inter et immortalem sortem conditus fuerat. Satan vero, cum ex Deo exciderit, haud tamen mortis damnatus est, quod mortali natura, sicut nos, præditus non erat, qua scilicet mori posset. Hincque adeo est, ut homo, mortis memor, pœniteat; ejusque rei illi facultas est, quandiu versatur in mutabili hoc corpore: post mortem vero, minime futura est, sed semper immutabilis erit, eum qui illi obtigerit locum retinens. Dæmon vero nulla pœnitentia ducitur, qua præditus natura immobili est. Quod enim mors hominibus est, id casus est angelis.

Ἐπεὶ οὖν ὁμολογεῖται ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν πρέποντα κρίνονται λόγον, ἔπρεπε τὸ ἀνθρώπινον ἐπανορθώσασθαι νόσημα διὰ τοῦ ἑαυτοῦ Λόγου, δι' οὗ καὶ ἐξαρχῆς ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐπλάσθη φύσις. Ἐπεὶ δὲ τὸ νόσημα τῶν ἀνθρώπων ἡ ἁμαρτία ἦν, ὅπερ ἐνήργησεν ἡ κακὴ θέλησις, ἔπρεπεν ἵνα καὶ ἡ ἐπανόρθωσις οἰκεία καὶ ἁρμόζουσα ᾖ πρὸς τὸ νόσημα· ὥσπερ καὶ οἱ ἰατροὶ τὰς θεραπείας ἀναλόγους ποιοῦσι πρὸς τὸ νόσημα καὶ τὸν ἀσθενοῦντα. Καὶ γάρ φασι, « Τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἰάματα. Οὕτω δ' ἂν ἦν οἰκεία καὶ ἁρμόζουσα ἡ θεραπεία, εἴ γε ὁ μὲν ἄνθρωπος καθὸ αὐτεξούσιος οἰκείᾳ θελήσει προῃρεῖτο τὸ ἀγαθόν· ἐπεὶ καὶ οἰκείᾳ θελήσει προῃρεῖτο τὸ κακόν· ἡ δὲ θέλησις αὐτοῦ, εἴ γε κατευωδοῦτο καὶ κατευθύνετο πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ

Quia igitur exploratum est, convenienti eos ratione a Deo judicari: decebat per ejus Verbum humani generis depelli morbum atque sanari, per quod etiam a principio humana natura formata fuerat. Quia vero morbus ille peccatum erat, cujus auctori mala voluntas exstiterat, decebat ut et curatio propria esset ac pro morbi ratione apposita. Uti etiam medici, pro morbi atque ægroti ratione solent adhibere remedia, quorum illud commune effatum: « Contraria contrariorum medicamenta. » Sic vero propria aptaque futura curatio erat, si homo, qua ratione liberi arbitrii facultate præditus est, propria voluntate bonum eligeret (quippe qui ipse propria eadem voluntate malum elegerat) ejusque ipsa voluntas (siquidem illa pro-

[12] Gen. 1, 26.

Digitized by Google

sperarctur, recteque in honesti via procederet) cœlestia divinaque diligeret, odio habens ac projiciens, quæ ante mala voluerat. Sicut enim voluntatis perversio est, odisse bona : sic ejus rectitudo est, eadem diligere. Hæc enim homo si præstaret, omnino propria essent aptaque, ac sic emendationem nancisci posset.

Angelum porro id præstare non decebat, quod proprium minime futurum erat. Nec enim per eum homo fuerat conditus, ut per eum contritus repararetur : nec qui peccaverat, curationem erat quæsiturus, sed pro alio alius; quod non satis ad justitiæ erat normam exactum. At neque ut quisquam hominum rem præstaret fieri poterat, quod omnes peccato obnixii essent. Etenim ipsum hoc primum, quod ex viro per mulierem cum libidine nascantur, ex primorum parentum peccato descendit; ut, vel si alia omnia deessent, hoc saltem omnes peccato subjacerent. Idcirco etiam dæmon animarum sanctorum compos erat, quod nullus hominum a peccato omnino liber exsistebat; præ ejus nimirum insatiabili cupiditate injustaque rapacitate ac peccati similitudine, qua illi cum hominibus (aliis plus, aliis minus) commercium erat : eoque commercio regni sui signum ac signaculum (peccati scilicet) in eis habebat, ut et juris quædam hæc species esset. Id vero etiam avaris injustisque raptoribus inolitum; semper occasiones quærunt, ut quæ minorum sunt ac vicinorum, ab eis avulsa, ditionis suæ jurisque efficiant. Necesse demum erat quemdam exsistere hominem ab omni prorsus peccato immunem, ut non suos ipse defectus emendandos haberet, sed aliorum in se susceptis peccatis, pro eis apud Deum satisfaceret, cui homines inimici hostesque erant; quod mala tam quo diligebant, tum et agebant.

Ut itaque id homines præstarent, uti dictum a nobis est, fieri non poterat, quod quisque hominum peccato obnoxius esset : idcirco propensa Dei Filius voluntate, per quem omnia condita fuerant, nostram naturam ab omni immunem peccato assumpsit. Unde etiam nasci ex Virgine voluit, ut omnino liber esset a peccato originis, sicque vitam instituere, ut nullum in eo peccatum exstaret, sed omnis virtus eluceret, quibus et docuit et egit; qui nempe norma omnibus propositus ac exemplum ad salutem esset, modumque ac viam curandæ humani generis ægritudinis, virtutis cultu rectæque in eis voluntatis, mortales prædoceret. Etenim suo ipse exemplo docuit, qui fiat ut, quo laboramus, morbum emendemus.

Primum enim apparuit per hoc mysterium dispensationis, s ic nos Deum dilexisse, ut et Filium suum hominem fieri voluerit, hincque adeo ut nos ipsum diligamus egregie suasit, qui nempe excellentem ejus erga nos dilectionem intelligamus : inque hunc modum illius auxilio atque gratia, ostensa nobis prementes vestigia ipsumque secuti, adepturos nos beatitudinem speramus (in Dei

A καλοῦ, καὶ τὰ οὐρανια καὶ θεῖα ἠγάπα, μισήσασα καὶ ἀπορρίψασα τὰ φαῦλα, ἅπερ ἠθέλησε πρότερον. Ὥσπερ γὰρ ἡ διαστροφὴ τῆς θελήσεώς ἐστι τὸ μισεῖν τὰ καλὰ, οὕτως ἡ ὀρθότης αὐτῆς τὸ τὰ καλὰ ἀγαπᾷν. Ταῦτα γὰρ εἴπερ ὁ ἄνθρωπος ἐποίει, πάντως ἦσαν οἰκεῖα καὶ ἁρμόζοντα, καὶ οὕτως ἐδύνατο τὴν ἐπανόρθωσιν εὑρεῖν.

Ἄγγελον μὲν οὖν τοῦτο ποιῆσαι οὐκ ἔδει, διότι ἀνοίκειον ἦν. Οὔτε γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, ἵνα καὶ δι' αὐτοῦ συντριβεὶς ἐπανορθωθῇ· οὔτε ὃς ἥμαρτε τὴν θεραπείαν ἔμελλε ζητήσειν, ἀλλὰ ἄλλος ἀντὶ ἄλλου· ὅπερ οὐκ ἦν δίκαιον. Ἀλλὰ μὴν οὐδέ τινα ἄνθρωπον δυνατὸν ἦν τοῦτο ἐργάσασθαι, διότι πάντες ἔνοχοι ἦσαν τῇ ἁμαρτίᾳ. Καὶ γὰρ αὐτὸ πρῶτον τὸ ἐξ ἀνδρὸς διὰ γυναικὸς μετὰ B πάθους γεννᾶσθαι ἐκ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας κατάγεται· ὥστε εἰ μὴ κατά τι ἄλλο, κατὰ τοῦτο γοῦν ἕκαστος ἁμαρτίᾳ ὑπόκειται. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἐγκρατὴς ἦν ὁ δαίμων τῶν ψυχῶν τῶν ἁγίων, ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀπηλλαγμένος ἦν παντάπασιν ἁμαρτίας διὰ τὴν ἀπληστίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πλεονεξίαν, καὶ διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς ἁμαρτίας, καθ' ἣν τοῖς ἀνθρώποις ἐκοινώνει, τοῖς μὲν πλεῖον τοῖς δὲ ἔλαττον, καὶ καθὸ αὐτοῖς ἐκοινώνει σημεῖον καὶ σφραγῖδα ἐν αὐτοῖς εἶχε τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας, τουτέστιν ἁμαρτίας· ὥστε καὶ δικαίωμα. Τοῦτο δὲ καὶ οἱ πλεονέκται ποιοῦσιν, ἁφορμὰς εὑρίσκοντες ἀεὶ τὰ τῶν ἐλαττόνων καὶ γειτνιαζόντων παρασπᾷν, καὶ ταῦτα ἑαυτῶν κληρονομίαν ποιεῖν. Ἔδει λοιπὸν ἄνθρωπον τινὰ γενέσθαι ἀναμάρτητον πάντη, ὥστε C μὴ ἔχειν χρείαν τὰ ἑαυτοῦ ἐπανορθοῦν ἐλαττώματα, ἀλλὰ τὰ τῶν ἄλλων ἀναδεξάμενον ἁμαρτήματα, ὑπὲρ ἐκείνων πρὸς τὸν Θεὸν ἀπολογήσασθαι, ᾧ ἦσαν οἱ ἄνθρωποι πολέμιοι καὶ ἐχθροὶ, τὰ φαῦλα καὶ ἀγαπῶντες καὶ πράττοντες.

Παρὰ μὲν οὖν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἔφημεν, ἀδύνατον ἦν τοῦτο γενέσθαι, διὰ τὸ ἕκαστον ἁμαρτίας ὑπεύθυνον εἶναι. Διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, εὐδόκησε τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀναμαρτήτως ἀναλαβεῖν. Ὅθεν καὶ ἐκ Παρθένου ἐτέχθη, ἵνα πάντη ἐλεύθερος ᾖ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας· καὶ οὕτω διαβιῶναι, ὥστε μηδεμίαν ἁμαρτίαν ἐν αὐτῷ εὑρεθῆναι· ἀλλὰ πᾶσαν ἀρετὴν, δι' ὧν ἐδίδαξε καὶ ἔπραξε τοῖς ἀνθρώποις προθέντα D τύπον καὶ ὑπογραμμὸν πᾶσι γεγονέναι πρὸς σωτηρίαν, καὶ τὸν τρόπον καὶ τὴν ὁδὸν τῆς θεραπείας τοῦ ἀνθρωπίνου νοσήματος διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ὀρθῆς ἐν αὐτοῖς θελήσεως προδιδάξαι. Καὶ γὰρ ἔδειξε δι' ἑαυτοῦ, τίνι τρόπῳ δυνησόμεθα τὸ νόσημα ἡμῶν ἐπανορθώσασθαι.

Πρῶτον γὰρ ἐφάνη διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου τῆς οἰκονομίας ὅτι ὁ Θεὸς τοσοῦτον ἠγάπησεν ἡμᾶς, ὅτι καὶ ἄνθρωπον γενέσθαι ἠθέλησε τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν, καὶ διὰ τούτου κατέπεισεν ἡμᾶς ἀγαπᾷν αὐτὸν, ἐννοοῦντας τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς ἀγάπην. Καὶ οὕτω τῇ αὐτοῦ βοηθείᾳ καὶ χάριτι τοῖς ὑποδειχθεῖσι τρόποις ἑπόμενοι, ἐλπίζομεν τυχεῖν τῆς μακαριότητος, ἥτις ἐν τῇ Θεοῦ Θεωρίᾳ

Digitized by Google

συνίστατο· εἰς ἣν αὐτὸς ἡμᾶς εἵλκυσε. Τὴν γὰρ ἀσθένειαν ἑαυτοῦ γινώσκων ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἐνόμισε πρὸς ταύτην δυνηθῆναι ἀφίξεσθαι, εἰ μὴ τὴν παρὰ Θεοῦ εἰς ἑαυτὸν ἔβλεπεν οὖσαν τοσαύτην, ὥστε τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, καὶ εἰ μὴ πρὸς ἑαυτὸν ὁ Θεὸς ἡμᾶς προὐκαλεῖτο. Εἰ γὰρ μὴ δυνατὸν ἦν πρὸς τὸν Θεὸν ἡμᾶς κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἀνατείνεσθαι, οὐκ ἂν τὸ ἀδύνατον εἰς τὰ ἀδύνατα προὐκαλεῖτο.

Ὥστε τὸ τιμιώτατον τοῦ Θεοῦ κτίσμα ὁ ἄνθρωπος ἐπέγνω τὸν ἀληθῆ Θεὸν διὰ τοῦ τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, καὶ τῆς τῶν δαιμόνων ἀπέστη λατρείας καὶ πλάνης, καὶ τῆς ἰάσεως ἔτυχεν. Οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς τὸν Θεὸν, ἀγαθὸν ὄντα, τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα καταλιπεῖν ἀβοήθητον.

Ἔπειτα ἐπεὶ ἐλέγομεν τὸ ἀνθρώπινον ἁμάρτημα συνίστασθαι ἐκ τοῦ τὰ φαῦλα ἐπιθυμεῖν καὶ τὰ σωματικὰ ἀγαθὰ, τὰ δὲ αἰώνια ἀγαθὰ οὐδαμῶς· πῶς ἦν δυνατὸν τοῦτο θεραπευθῆναι, καὶ πρὸς Θεὸν ἀναχθῆναι, δι' ὧν ἔπραξε καὶ πέπονθε καθαρῶς ἔδειξε. Καὶ γὰρ πένητας γονέας προείλετο, τὴν δὲ ἀρετὴν τελείους, ἵνα μηδεὶς ἐγκαυχᾶται τῇ ἀσθενείᾳ τῆς σαρκός. Πτωχὸν εἶχε βίον, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους διδάξῃ χρημάτων καταφρονεῖν. Ἐστερημένος ἀξιώματος διεβίω, ἵνα παύσῃ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀτάκτου περὶ τὰς τιμὰς ἐπιθυμίας. Πόνον, λιμὸν, δίψαν, μάστιγας ὑπέμενεν ἐν τῷ σώματι, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους μὴ ἡδονῇ καὶ τρυφῇ καὶ ἀνέσει προσέχοντας ἀφίστασθαι τοῦ τῆς ἀρετῆς ἀγαθοῦ. Τέλος θάνατον ὑπέμεινεν, ἵνα μηδεὶς διὰ τὸν φόβον τοῦ θανάτου τὴν ἀλήθειαν ἐγκαταλιμπάνῃ. Τὸν ἐπονειδιστον διὰ σταυροῦ προείλετο θάνατον, ἵνα μηδεὶς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τὸν ἐπονειδιστον ἐκτρέπηται θάνατον. Ὥστε προσῆκε τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, ἵνα τῷ καθ' αὐτὸν ὑποδείγματι τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τὴν ἀρετὴν προκαλέσηται, καθά φησιν ὁ μακάριος Πέτρος, « Χριστὸς πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ἐγκαταλιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ ἐπακολουθήσωμεν. »

Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα ἱκανά εἰσι πρὸς τὸ τυχεῖν τῆς αἰωνίου μακαριότητος, ἀλλὰ καὶ ἡ γνῶσις τῆς περὶ Θεὸν ἀληθείας· οὐκ ἦν δὲ δυνατὸν τὴν περὶ Θεὸν ἀλήθειαν ἄνθρωπον διδάσκοντα πιστευθῆναι· ἔστι γὰρ καὶ ἀπατῆσαι καὶ ἀπατηθῆναι τὸν ἄνθρωπον· ἔδει καὶ κατὰ τοῦτο τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενόμενον τὴν ἀληθῆ πίστιν διδάξαι, ἵνα μηδὲν ἀμφίβολον ἔχῃ, ὡς ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου παραδοθεῖσα. Ὅτι δὲ Θεὸς ἦν, ἐδίδαξε διὰ τῶν θαυμάτων, ἃ οὐδαμῶς ἀνθρωπίνῃ δυνάμει δύναται ἐργάσασθαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς μὲν τότε παρόντας καὶ ὁρῶντας εἰκὸς ἦν τότε πιστεύειν, οἱ δὲ μετὰ ταῦτα προὐβάλλοντο ἂν πλάσματα ταῦτα εἶναι· καὶ πρὸς τοῦτο ἐπενοήθη θεραπεία. Εἰ γὰρ ὁ τὴν πίστιν ταύτην διδάξας καὶ τὰ θαύματα ἐργάσασθαι λεγόμενος πλούσιος ἦν, καὶ ἀρχὴν μεγάλην καὶ στρατεύματα εἶχεν, ἔδοξεν ἂν τισὶν ὅτι ἡ ἐκείνου διδασκαλία καὶ τὰ θαύματα πλάσματά εἰσι, καὶ

A scilicet visione positam) ad quam ipse nos traxit. Homo enim suæ conscius infirmitatis, nunquam se ad eam evasurum existimaret, nisi tantam in se Dei dignationem videret, ut et Deus homo fieret, ac nisi ad se Deus nos invitaret. Nisi enim fieri posset, ut pro nostræ facultatis modulo ad Deum ipsi eniteremur, nunquam ille ad impossibilia, quod impossibile esset, provocaret.

Itaque, qui inter Dei figmenta principem locum tenet, homo, inde verum agnovit Deum, quod Deus homo factus est; abscedensque a dæmonum cultu ac errore, sanitatem indeptus est. Non enim par erat ut Deus, qui bonus sit, figmentum suum omni destitutum ope relinqueret.

B Deinde, quia dicebamus peccatum hominis in hoc positum esse, quod mala concupiscat bonaque corporalia, nequaquam vero bona sempiterna; quonam modo fieri possit, ut huic malo remedium adhibeatur et homo ad Deum assurgat, quibus egit atque passus est liquido ostendit. Etenim parentes pauperes elegit, qui tamen virtute perfecti essent; ne quis glorietur qui carnis infirmitate circumdatus sit. Pene mendici vitam egit, ut contemnendas pecunias homines doceret. Nulla dignitate mundano cultu sublimis vitam traduxit, ut ab inordinata honorum cupiditate hominum compesceret animos. Lassitudinem, famem, sitim, verbera in corpore sustinuit, ut doceret homines voluptati, deliciis, molliori vitæ animum addicentes, a virC tutis bono non abscedere. Postremo mortem pertulit, ut nemo mortis metu deterritus veritatem deserat. Probrosissimam crucis supplicio elegit mortem, ut nemo pro veritate probrosam mortem defugiat. Itaque conveniens erat, ut Deus homo fieret, quo nimirum exemplo suo homines ad virtutem provocaret, uti ait beatus Petrus: « Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus [73]. »

Quia vero non sola virtutis opera sufficiunt, ut æternam quis beatitudinem consequatur, sed necessaria quoque veritatis de Deo cognitio est: nec vero fieri poterat ut homo veritatem docens, quæ de Deo est, certam omnino fidem haberet; homo enim et decipi et decipere potest, ea quoque ratione decebat, ut Deus factus homo veram fidem D doceret, quo illa nihil ambiguum, velut a Deo et homine tradita, haberet. Esse autem se Deum docuit per miracula, quæ nulla humana virtute possunt præstari. Quia tamen par erat, eos qui tunc præsentes erant ac videbant, tunc credituros; posteros vero, figmenta hæc esse, fore objecturos; huic quoque excogitata cautio est. Nam si is qui hanc docuit fidem, et qui miracula fecisse narratur, dives fuisset, ingensque imperium ac copias haberet, venire in mentem alicui poterat, illius doctrinam ac miracula figmenta esse, humanaque

[73] I Petr. II, 21.

Digitized by Google

comprehendere valeat (nam neque naturæ divinæ vim ac efficacitatem mens humana satis assequi potest), tantumque unitus est, ut quæ unione conserta sunt, alia ab aliis inseparabilia maneant; tametsi quo tempore morte functus est, anima a corpore tantisper abscesserit. Quodque summa hæc unio sit, alterum alterius nomine nuncupatur, Deus homo, ac homo Deus; amboque, una scilicet hypostasis ac persona, idem Deus et homo secundum aliud atque aliud. Quemadmodum etiam homo videns atque audiens, non secundum idem videt auditque; sed alterum quidem, qua facultate viyendi; alterum, qua audiendi præditus est.

A ἐξισχύει, ἐπείπερ οὐδὲ τὸ δραστικὸν τῆς θείας φύσεως ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος καταλαβεῖν δύναται, καὶ τοσοῦτον ἥνωται, ὥστε τὰ συναφθέντα ἀχώριστα διαμεῖναι, εἰ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου τοῦ σώματος πρὸς ὀλίγον διέστη· καὶ διὰ τὴν ἄκραν ἕνωσιν τὸ ἕτερον τῷ τοῦ ἑτέρου ὀνόματι λέγεσθαι ἦν, τὸν Θεὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἄνθρωπον Θεὸν, καὶ ἀμφότερα, τουτέστι τὴν μίαν ὑπόστασιν τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο· ὥσπερ καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁρῶν καὶ ἀκούων, οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ ὁρᾷ καὶ ἀκούει· ἀλλὰ τὸ μὲν κατὰ τὴν ὁρατικὴν δύναμιν, τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀκουστικήν.

Hujus autem unionis, nullum proprium exemplum est. Si enim velut naturalem potentiam in corporibus consideratam exempli loco produxerimus, aut qui in corde versatur, sermonem, forisque intermedia voce manifestatur, vel animi ad corpus, vel ignis ad ferrum illo incensum habitudinem nexumque dixerimus, nihil quod sit proprium dicturi sumus. Hæc enim non ipsa vere ac per se exsistentia, magisque continentur atque habentur, quam ipsa contineant ac habeant. At Dei Filius ipse vere ac per se exsistens, vivensque ac perfectus est; ac velut quid nobilius præstantiusque, assumptam humanam continet habetque. Neque demum sicut dicimus naturam humanam ex duabus partibus (anima scilicet et corpore) constare. Nam et anima (tametsi omnium judicio corpore nobilior est, imperfectior nihilominus est, quam ut una ipsa hominem perfectum constituat) sic quoque eodemque modo dicimus, Christi naturam ex parte conflari deitate ac humanitate; Deitas enim nusquam pars est. Nam omnis pars, quid imperfectum est, nec Deitati, cum perfectissima sit, ulla additio fit; sed sic dicimus, Christi hypostasin seu personam ex Deitate esse et humanitate; non velut ambo hæc ejus partes sint, sed quod ambæ naturæ immutabili nexu in unum copulentur. At neque dicimus ex duabus substantiis unam quamquam tertiam naturam contemperatam esse; sicut vinum et aqua in unum temperantur, quod neutrum eorum est; sed quod etiam post unionem maneat duplex natura, aliaque ab alia distincta; non hypostatice ac personæ ratione (unam enim confitemur hypostasin ac personam), sed quod attinet ad naturarum proprietatem.

Παράδειγμα δὲ τῆς ἑνώσεως ταύτης οὐκ ἔστιν οὐδὲν οἰκεῖον. Εἰ γὰρ ὥσπερ φυσικὴν δύναμιν τὴν ἐν τοῖς σώμασι θεωρουμένην ὡς παράδειγμα προβαλοῦμεν, ἢ τὸν ἐν καρδίᾳ λόγον, ὃς διὰ τῆς φωνῆς ἔξωθεν δηλοῦται, ἢ τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ σῶμα, ἢ τὸ πῦρ πρὸς τὸν σίδηρον ἐκπυρούμενον ὑπ' αὐτοῦ, οὐδὲν ἐροῦμεν οἰκεῖον. Ταῦτα γὰρ ἀνυπόστατά εἰσι, καὶ μᾶλλον περιέχονται ἢ περιέχουσιν. Ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνυπόστατός ἐστι καὶ ζῶν καὶ τέλειος· καὶ ὡς τιμιώτερον καὶ κρεῖττον περιέχει τὴν προσληφθεῖσαν ἀνθρωπίνην φύσιν. Οὐ μὴν οὐδ' ὥσπερ λέγομεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐκ δύο μερῶν σύγκειται, σώματος καὶ ψυχῆς (καὶ γὰρ ἡ ψυχή, εἰ καὶ τιμιωτέρα τοῦ σώματος ὁμολογεῖται, ἀλλ' οὖν ἀτελής ἐστιν εἰς τὸ συστῆσαι μόνη τέλειον ἄνθρωπον)· κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον λέγομεν ὅτι ἡ τοῦ Χριστοῦ φύσις ἐκ μέρους σύγκειται τῆς θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· ἡ γὰρ θεότης μέρος οὐκ ἔστιν. Ἀτελὲς γάρ ἐστι πᾶν μέρος· καὶ τῇ θεότητι τελειοτάτῃ οὔσῃ οὐδὲν προστίθεται· ἀλλ' οὕτω λέγομεν, ὅτι ἡ ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ ἐστιν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· οὐχ ὡς ἑκατέρου τούτων μέρους ὄντος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμετάβλητον ἕνωσιν εἰς ἓν τῶν δύο φύσεων. Ἀλλ' οὐδὲ λέγομεν ὅτι ἐκ δύο οὐσιῶν μία τις τρίτη ἀνεκράθη φύσις, ὥσπερ οἶνος καὶ ὕδωρ εἰς ἓν ἀνακραθέντα καὶ μηδέτερον ὄν· ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν διαμένουσι δύο φύσεις διακεκριμέναι ἀλλήλων· οὐ καθ' ὑπόστασιν (μίαν γὰρ ὑπόστασιν ὁμολογοῦμεν), ἀλλ' ὅσον κατὰ τὴν τῶν φύσεων ἰδιότητα.

Quod vero uno omnium consensu receptum est, divinam naturam infinitis modis nobilitate præstare, ac cum ea quæ minora sunt præstantioribus quasi cohæreant velutque ab eis pendeant; idcirco non dicimus naturam humanam Dei naturam assumpsisse, sed, Deum naturam humanam; non quasi in Deum illa mutata sit, sed quod Deo cohæserit, illique copulata sit. Idcirco velut quid ipse præstantius, humanam habet naturam, habeturque ipsa a divina natura. Velut hominem, cum principalius sit ac nobilius, manum habere dicimus; non autem quod manus habeat hominem. Siquidem igitur partes essent Deitas et humanitas (ita nimirum ut ex eis una natura communis con-

Ἐπεὶ δὲ ὁμολόγηται ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις ἀπείρῳ μέτρῳ τιμιωτέρα· τοῦ δὲ τιμιωτέρου τὰ ἐλάττονα ἔχονται καὶ οἷον ἐκκρέμανται· διὰ τοῦτο οὐ λέγομεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τὴν τοῦ Θεοῦ προσελάβετο φύσιν· ἀλλ' ὁ Θεὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀνελάβετο φύσιν· οὐχ ὡς εἰς Θεὸν μεταβληθεῖσαν, ἀλλ' ὡς τῷ Θεῷ προσπεφυκυῖαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς τιμιώτερον, ἔχει μὲν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἔχεται δὲ αὕτη ὑπὸ τῆς θείας φύσεως· ὥσπερ ὁ μὲν ἄνθρωπος ἀρχοειδέστερον ὂν καὶ τιμιώτερον ἔχειν τὴν χεῖρα λέγομεν, ἀλλ' οὐ τὸν ἄνθρωπον ἡ χείρ. Εἰ τοίνυν μέρη ἦσαν ἡ θεότης καὶ ἡ ἀνθρωπότης, ὡς ἐξ αὐτῶν συνίστασθαι μίαν φύσιν κοινὴν, ὡς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον, ἐλέγομεν ἂν ὅτι καὶ ὁ Θεὸς ἔχει τὸν ἄνθρωπον, καὶ

Digitized by Google

ἡ ἀνθρωπότης τὴν θεότητα, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἔχει καὶ τῆς ψυχῆς. Καὶ γάρ, Ἡ ψυχὴ, λέγομεν, ἔχει σῶμα, καὶ, Τὸ σῶμα ἔχει ψυχήν.

habet in anima et corpore. Dicimus enim : Anima corpus habet : ac : Corpus animam habet.

Ἐπεὶ τοίνυν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, φύσιν ἀνθρωπίνην διὰ τῆς προσλήψεως ἔχει, ἀκολουθεῖ τοῦτον εἶναι ὑποκείμενον ἢ ὑπόστασιν ἢ πρόσωπον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Τὸ γὰρ τινὰ φύσιν ἔχον ὑπόστασις λέγεται τῆς φύσεως ἐκείνης· ὥσπερ τὸ φύσιν ἵππου ἔχον ὑπόστασις ἢ ὑποκείμενον τοῦ ἵππου λέγεται εἶναι. Καὶ εἴπερ ἡ φύσις ἡ ἐχομένη νοερά ἐστι, τότε μᾶλλον πρόσωπον λέγεται. Πάλιν ἐξ ἀϊδίου ἔχον τὴν θείαν φύσιν, οὐ κατὰ τρόπον συνθέσεως, ἀλλ' ἁπλῆς ταυτότητος, λέγεται καὶ τῆς θείας φύσεως ὑπόστασις, ἢ πρόσωπον, καθόσον δηλονότι δυνατόν ἐστιν ἐκφαίνεσθαι τὰ θεῖα τοῖς ἀνθρωπίνοις ὀνόμασιν. Ὁ τοίνυν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπόστασις ἢ πρόσωπόν ἐστι τῶν δύο φύσεων, τῆς θείας δηλαδὴ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης, ἐν δυσὶ φύσεσιν ὑφεστώς.

Quia igitur unigenitus Dei Filius (Dei scilicet Verbum) naturam humanam, quod eam assumpserit, habet, fit consequens esse eum suppositum seu hypostasin aut personam naturæ humanæ. Habens enim aliquam naturam, ejus naturæ hypostasis dicitur. Ut quod equi naturam habet, hypostasis seu suppositum equi esse dicitur. Ac siquidem natura quæ habetur intelligens sit, tunc persona potius nuncupatur. Ac rursus, quod ab æterno habet divinam naturam non ex compositione, sed simplici (ut ita loquar) identitate, etiam divinæ naturæ hypostasis dicitur, seu persona, quatenus scilicet humanis vocibus divina exsplendescere possunt. Itaque Dei Filius hypostasis est seu persona duplicis naturæ; divinæ scilicet atque humanæ, in utraque vere exsistens.

Εἰ δὲ λέγει τις, Ὅτι ἐπεὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις οὐκ ἔστι συμβεβηκὸς ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ πρᾶγμα ὑφεστὼς καὶ οὐσία μερικὴ ἀνθρωπίνη παρὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου δοκεῖ· διὰ τί τοῦτο δύο ὑποστάσεις εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ οὐ δεῖ κατανοεῖν; Ὅτι ἐκεῖνο ὀνομάζεται ὑπόστασις ὃ οὐ περιέχεται ὑπ' ἄλλου ἀρχειοδεστέρου καὶ τιμιωτέρου. Ἡ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου χεὶρ οὐσία μέν τίς ἐστιν, οὐ μὴν ὑπόστασις λέγεται· ἔχει γὰρ αὐτὴν ἄλλο τι ἀρχειοδέστερον καὶ τιμιώτερον ὄν, ὁ ἄνθρωπος. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἐκώλυε πρόσωπα πολλὰ καὶ πολλὰς ὑποστάσεις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὁμολογεῖν. Καὶ ἡ φύσις τοίνυν ἡ ἀνθρωπίνη ἐν τῷ Χριστῷ ὑπὸ τιμιωτέρου τῆς θείας φύσεως προείληπται· καὶ διὰ τοῦτο ἐχομένη ὑπ' ἐκείνης, οὐκέτι· καὶ ἰδίως ὑπόστασις λέγεται. Εἷς δέ ἐστι διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ἑνότητα· ἀλλ' οὐ δύο κυρίως δύναται λέγεσθαι. Δύο μέντοι φύσεις ἔχειν ὁ Χριστὸς οἰκείως ῥηθήσεται. Καὶ γὰρ ἐν μιᾷ ὑποστάσει ὁ αὐτός ἐστι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, καθάπερ πολλάκις εἴρηται.

Sin autem aliquis dicat : Cum natura humana non sit accidens, sed res vere exsistens, et substantia singularis humana præter Dei Verbi hypostasin esse videatur, quidni duæ hypostases seu personæ intelligendæ sunt in Christo? Quod nimirum illud vocatur hypostasis, quod non ab alio principaliori ac nobiliori continetur. Nam manus hominis substantia quædam est, nec tamen hypostasis dicitur; quod eam homo habet, res scilicet principalior nobiliorque. Nam nisi sic esset, vetaret nihil plures personas pluresque hypostases in homine cofiteri. Itaque etiam humana in Christo natura a præstantiore (divina scilicet natura) assumpta est : ac ideo, cum ab illa habeatur, non jam proprie ac per se hypostasis dicitur. Christus enim, ob personæ ac hypostasis unitatem, unus est; nec duo proprie vocari potest. Duas tamen naturas habere proprie dicendus est. Etenim in una hypostasi seu persona idem est Deus et homo, uti sæpius dictum est.

Δεῖ τοίνυν τὸ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μυστήριον ἀναμφιβόλως ὁμολογεῖν. Καὶ γὰρ ἡ Χριστιανικὴ πίστις ἀρχικῶς μὲν ἐν τῇ τῆς ἁγίας Τριάδος ὁμολογίᾳ συνίσταται· ἰδίως δὲ ἐν τῷ σταυρῷ καυχᾶται τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν ἀπεκδεχόμεθα. « Ὁ γὰρ τοῦ σταυροῦ λόγος, » ὥς φησι Παῦλος, « εἰ καὶ τοῖς ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶν, ἀλλὰ τοῖς σῳζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστι. Καὶ εἴ τις τὸ πρέπον καὶ εἰκὸς εὐσεβεῖ διανοίᾳ ἐπὶ τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ θεωροῖ, τοσοῦτον σοφίας βάθος εὑρήσει, ὡς ἀεὶ τὰ περὶ τούτων λογιζομένῳ μείζω καὶ πλείω θεωρήματα συναντᾷν, καὶ τῇ πείρᾳ λαμβάνειν ἀληθὲς εἶναι, ὃ φησιν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος· « Ἡμεῖς κηρύττομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον· Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν· ἡμῖν

Itaque necesse est ut citra ullam dubitationem mysterium incarnationis Filii Dei confiteamur. Etenim Christiana fides primo quidem in confessione sanctæ Trinitatis consistit; singulariter vero, in eo ut gloriemur in cruce Domini nostri Jesu Christi [78], atque in ea salutem exspectemus : « Verbum enim crucis, inquit Paulus, etsi iis qui pereunt stultitia est, nobis tamen qui salutem consequimur, Dei virtus est [79]. » Ac si quis quod decet ac officii est religiosa mente in passione ac Christi morte consideraverit, tantam offendet sapientiæ altitudinem, ut semper do illis animo cogitanti, majora pluraque theoremata sensusque occurrant, ipsoque rei periculo verum esse agnoscat, quod ait idem Apostolus : « Nos prædicamus Christum crucifixum; Judæis quidem scandalum, Græcis autem stultitiam,

[78] Galat. VI, 14. [79] I Cor. I, 18.

Digitized by Google

nobis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam [80]. » Ac rursus : « Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus [81]. » Per fidem itaque Trinitatis et incarnationis Filii Dei confessionem speramus ex Dei auxilio, quod nobis in hac vita per sacramenta præstatur, atque liberi arbitrii opera futuram nos beatitudinem post mortem consecuturos; tunc scilicet, cum fuerit mortuorum resurrectio ac judicium extremum.

A δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν. » Καὶ πάλιν, « Τὸ μωρότερον τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. » Ὥστε διὰ τῆς περὶ τὴν Τριάδα πίστεως καὶ τῆς κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὁμολογίας ἐλπίζομεν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας, ἣν ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι διὰ τῶν μυστηρίων δίδωσι, καὶ τῶν τοῦ αὐτεξουσίου ἔργων, μετὰ θάνατον ἀξιωθῆναι τῆς μελλούσης μακαριότητος, ἥτις ἔσται τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ τῆς τελευταίας κρίσεως γενομένης.

CAPUT VIII.

De futura mortuorum resurrectione.

Etenim cum iis quæ sunt fidei capita, resurrectionem mortuorum oportet nos credere. Primum quidem, quia cum Deus justus sit, necesse est ut justa rependat præmia; ut scilicet mala malis, bona bonis retribuat. Sin autem hoc dederimus, tum fruitio erit, tum punitio. Sin autem hæc erunt, etiam erit judicium; sin autem judicium, etiam retributio ac merces operum. Ergo quia Deus justus est, futura resurrectio est. Resurrectio autem corporum, nam anima immortalis est. Corpus enim (quod sit organum) cum anima commercium habet, in quibus illa appetitu ducitur ac incitatur, sive contrariis, sive non. Idcirco illi debetur, ut eadem ac anima, vel gloriam vel dedecus ac probrum consequatur. Si quis porro fidem his non accommodat, quod sic corpora intereant, innumerasque vicissitudines aliorum in alia transmutatione subeant; at spectata Dei omnipotentia, nihil erit impossibile, quippe quem credamus scire omnia, antequam fiant [82], rerumque hanc universitatem quasi pugillo continere [83]. Siquidem igitur ita exploratum est, sane nec humanum corpus, quanquam innumeras subiit mutationes, cum mundi ambitu contineatur, Deum ubique præsentem atque omnia continentem fugit : quin ejus voluntati, qua pollet omnipotentia, opus comes erit. Cum enim omnia ex nihilo in rerum naturam produxerit, qui fiat ut id præstare non possit? cum præsertim subjecta non desit materia, quanquam ob multas variasque mutationes in minimum quid illa redacta sit. Non enim materia res nobis obscura sit. Sin autem eadem materia redigetur, id vero assumetur : supplebitque divina virtus quod ad plenam corporis molem deficiet.

Licet vero etiam ex rebus corporeis, ejus rei simulacrum quoddam indiciumque assumere. Triticum enim in terra putrescens, rursus germinat, inque eamdem tritici speciem reparatur ac surgit : cumque id quotannis fieri videamus, præ consuetudine nihil mirabile esse existimamus. Sin vero quis ea de re cum illis sermonem haberet, quibus nunquam quod sic natura geritur exploratum esset, nec seminum vim atque indolem pernoscerent, is apud illos nec fidem obtineret. Aiunt vero etiam quoddam animal circa Orientis plagas vitæ longioris esse; tum nec

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τῆς μελλούσης τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως.

Καὶ γὰρ μετὰ τῶν τῆς πίστεως κεφαλαίων καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν ὀφείλομεν πιστεύειν. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἐπεὶ δίκαιός ἐστιν ὁ Θεὸς, ἀνάγκη αὐτὸν ἀμείψασθαι τοὺς μὲν πονηροὺς κακοῖς, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς ἀγαθοῖς. Εἰ δὲ τοῦτό ἐστιν, ἔσται καὶ ἀπόλαυσις καὶ κόλασις. Εἰ δὲ ταῦτα κρίσις. Εἰ δὲ κρίσις, καὶ ἀνταπόδοσις. Ὥστε ἐπεὶ δίκαιός ἐστιν ὁ Θεὸς, ἔσται ἀνάστασις. Ἀνάστασις δὲ σωμάτων· ἡ γὰρ ψυχὴ ἀθάνατός ἐστι. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα ὄργανον ποιεῖ τῇ ψυχῇ ἐν οἷς ἂν αὕτη ὁρμήσῃ, κατὰ τὰ ἐναντία, καὶ μή. Διόπερ ὀφειλόμενον, ἵνα τῶν αὐτῶν κληρονομήσῃ μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ σῶμα, δόξης ἢ ἀτιμίας. Οἷς εἰ μὴ πιστεύει τις διὰ τὰς σωματικὰς φθορὰς τῶν σωμάτων καὶ παντοδαπὰς ἀλλοιώσεις, ἀλλὰ πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ παντοδύναμον οὐδὲν ἀδύνατον ἔσται· ὃς πιστεύομεν ὅτι πάντα οἶδε πρὶν γενέσεως αὐτῶν, καὶ ὅτι τὸ πᾶν ὥσπερ ἐν δρακὶ συνέχει. Εἰ γοῦν τοῦτο ὁμολογεῖται, οὐδὲ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα εἰς μυρίας μεταβολὰς μεταβαλὸν, τὸν πανταχοῦ παρόντα καὶ πάντα συνέχοντα διδράσκει, ἐντὸς ὂν τοῦ κόσμου· ἀλλὰ τῷ τούτου θελήματι τὸ ἔργον ἀκολουθήσει διὰ τὸ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παρήγαγε, πῶς εἰς τοῦτο ἀδυνατήσει; καὶ ταῦτα τῆς ὕλης ὑποκειμένης, εἰ καὶ εἰς τὸ ἐλάχιστον διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων τῶν μεταβολῶν προελήλυθεν. Οὐ γὰρ παντάπασιν ἡ ὕλη ἐφθάρη· μένει δὲ ὁπωσοῦν, εἰ καὶ ἡμῖν ἄδηλος. Εἰ δὲ ἡ αὐτὴ ὕλη πολλοῖς εἰς γένεσιν συνετέλεσε, τὸ μὲν ἀνῆκον ἑκάστῳ ἀναληφθήσεται· τὸ δὲ ἐλλεῖπον ἡ θεία φύσις ἀναπληρώσει.

Καὶ ἀπὸ τῶν σωματικῶν δὲ ἔστιν εἰκόνα τινὰ καὶ δεῖγμα λαβεῖν. Ὁ γὰρ σῖτος ἐν γῇ σηπόμενος ἀναβλαστάνει πάλιν, καὶ εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος τοῦ σίτου ἀποκαθίσταται· ὅπερ κατ' ἔτος ὁρῶντες, ἀπὸ τῆς συνηθείας οὐδὲν θαυμαστὸν εἶναι νομίζομεν. Εἴ τις δὲ ἀνθρώποις διελέγετο περὶ τούτου μηδέποτε τοῦτο ἰδοῦσι, μηδὲ τὴν τῶν σπερμάτων φύσιν ἐπισταμένοις, οὐκ ἂν ἐπιστεύθη. Φασὶ δὲ καί τι ζῶον περὶ τὰ τῆς ἀνατολῆς μέρη πολλὰ ἔτη ζῆν· εἶτα τελευτῶν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ σήψεως χωρὶς συνουσίας οἷον σκώληκα γεννώμενον, τὸ αὐτὸ ζῶον ἐν τῷ αὐτῷ εἶδος ἀποκα-

[80] I Cor. I, 23. [81] Ibid. 24. [82] Dan. XIII, 43. [83] Isa. XL, 12.

Digitized by Google

θίστασθαι, καὶ πάλιν ἐπ' αὐτοῦ τὸ αὐτὸ γίνεσθαι κατὰ τὴν ἀπὸ Θεοῦ τεταγμένην τῶν τοσούτων χρόνων περίοδον. Καὶ ἄλλα ζῶα ἐξ ἄλλης ὕλης γεννῶνται, οὐ κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην· καὶ οὐ τὰ αὐτὰ ἐκ τῶν αὐτῶν ἀεί· ὥσπερ σφῆκες μὲν ἐκ τῆς τοῦ ἵππου κεφαλῆς, ἐκ δὲ τοῦ βοὸς μέλιτται, καὶ ἄλλα ἐξ ἄλλων· τοῦ Θεοῦ διὰ τούτων ὑποδεικνύντος ἡμῖν μὴ ἀπορεῖν ἐπὶ τῶν παραδοξοτέρων, ὧν ὁ Θεὸς διδάσκαλος ἐγεγόνει· καὶ αὐτὸς μόνος, ὡς τὰ πάντα δυνάμενος, τελειοῦν δύναται.

A ipsum emori, exque ipsius putri materia sine coitu velut vermem enasci, quo idem animal in eadem specie reparetur; in quo rursus idem accidat, juxta ac exposcit tot annorum a Deo constituta periodus. Alia quoque animalia ex alia gignuntur materia, quanquam id humanam excedit facultatem, nec semper eadem ex iisdem, puta vespæ ex equino capite, exque bovino apes, et ex aliis alia. Quibus ostendit Deus, haud in aliis, quæ majoris aliquid miraculi habeant fide nutare, quorum ipse doctor exstiterit, ac quæ solus, velut omnipotens, exitu præstare possit.

Τῆς ἀναστάσεως τοίνυν καὶ τῆς ἀνταποδόσεως ἀναιρουμένων, πλήθη ἀτόπων συμβήσεται ὁμολογεῖν. Ὅτι τὰ ἄλογα ζῶα κρείττονα ἡμῶν εἰσί· καθότι ἐκεῖνα μὲν ζωὴν ἄλυπον ἔχουσιν· ἡμεῖς δὲ καὶ λυπούμεθα καὶ κινδυνεύομεν, ἐξαιρέτως διὰ τὴν περὶ Θεοῦ ἀλήθειαν. Τίνος γὰρ ἕνεκα πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀρετὴν καὶ σωφροσύνην εἵλοντο, τῶν τοῦ κόσμου καταφρονήσαντες ἡδέων, καὶ ὑπὲρ ἀληθείας μέχρι θανάτου ἀντέστησαν; Ἀλλὰ μὴν δῆλον ὅτι τιμιώτεροι πάντων ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι· καὶ δίκαιος ὢν ὁ Θεὸς, οὐκ ἂν συνεχώρησε ματαίως οὕτω ταλαιπωρεῖσθαι τὸ τιμιώτερον ἡμᾶς κτίσμα, ὃ κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ἐποίησε καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκει, μὴ μέλλων ἀποδιδόναι τοῖς μισθοῖς ἑκάστῳ κατὰ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἀναλογίαν τῶν καμάτων αὐτῶν. Ἀναιρεθήσεται δὲ καὶ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν λατρεία, καὶ ἡ πρὸς τοὺς γονέας τιμὴ, καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους αἰδὼς καὶ εὐλάβεια, καὶ φιλία καὶ ὀρθότης καὶ κοινωνία πάντων· καὶ οἱ νόμοι καὶ τὰ κριτήρια, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Διατί γὰρ ἔσονται ταῦτα; τίνος ἕνεκα; ἐπεὶ πρὸς οὐδὲν ἀχρῶσι. Καὶ τούτου τοῦ λόγου κρατοῦντος, ἀναγκασθησόμεθα ὡς θηρίοις χρῆσθαι ἀλλήλοις, καὶ μήτε μέτρον βρωμάτων ἢ πομάτων, ἢ τινὸς τῶν τοιούτων εἰδέναι· ἀλλὰ πᾶσαν ἡδονὴν ζητήσομεν, καὶ τὸν ὑγρὸν καὶ διαλελυμένον ζήσομεν βίον. Ἃ δὴ πάντα ἄτοπα καὶ ἀνάρμοστα καὶ τῷ δημιουργῷ πάντων Θεῷ καὶ τῷ ἀξιώματι τοῦ ἀνθρώπου.

Sublata itaque resurrectione atque operum retributione, consequens fit ut innumera absurda admittenda sint. Nempe muta animalia meliori nobis sorte futura sunt; quatenus illa vitam vivunt molestiis solutam; nos vero et iis afficimur, et in periculis versamur, ob divinam præsertim veritatem. Ut quid enim multa hominum turba virtutem ac castitatem delegit, spretis mundi deliciis, tuendaque veritate ad mortem usque certamen desudavit? Atqui liquet nos homines aliis omnibus præstare; cumque Deus justus sit, non sic frustra, rerum ab ipso conditarum nobilissimam (nos scilicet quos ad suam fecit imaginem ad seque trahit) ærumnis confici sineret, nisi cuique pro eo ac æquum justumque est, ac pro laborum cujusque ratione mercedem ac præmia redditurus esset. Sublatus erit et Dei cultus, et parentum honos, quaque alii alios prosequimur, veneratio et pudor, amicitiaque et rectitudo omniumque societas: leges quoque et judicia, et quæ ejus generis sunt omnia. Ut quid enim hæc futura? cujus vero gratia? cum omni fine careant. Ac si quidem vera est hæc doctrina, necesse erit ut alii aliis quasi bestiis utamur, ac neque cibi aut potus modum ullum teneamus, nec aliorum cujusquam ejus generis, sed omnem voluptatem quæramus, vitamque mollem ac dissolutam vivamus. Quæ omnia absurda sunt, ac tum Deo omnium Conditori, tum humanæ dissentanea dignitati.

Πρὸς τούτοις, ἐπεὶ φυσικόν ἐστι τὸ εἶναι συνημμένον τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα, παρὰ φύσιν δέ ἐστι τὸ χωρίζεσθαι τῆς ψυχῆς αὐτό· ἕπεται ἀναγκαίως, τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς παρὰ φύσιν χωριζομένου, μὴ διαμένειν εἰς τὸ ἄπειρον οὕτω κεχωρισμένον. Καὶ γὰρ κατὰ φύσιν τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ ἥνωται παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ ἡ ὕλη ἔχει πρὸς τὸ εἶδος. Ὁ δὲ θάνατος διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπελθὼν, τὴν διάστασιν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ἐποίησεν. Παρὰ φύσιν οὖν ἡ διάστασις τούτου ἐγένετο. Τὸ δὲ παρὰ φύσιν οὐκ ἐπιπολὺ διαμένει. Οἷον, κατὰ φύσιν φέρεται ὁ λίθος ἀεὶ εἰς τὸ κάτω· παρὰ φύσιν δὲ εἰς τὸ ἄνω, ὅταν τις αὐτὸν βίᾳ ὠθήσῃ. Τοῦτο γοῦν τὸ βιαίως καὶ παρὰ τὴν φύσιν τοῦ λίθου οὐ διαμένει ἐπιπολύ. Συντόμως γὰρ πάλιν ἔρχεται εἰς τὸ κατὰ φύσιν αὐτοῦ τὸ κάτω. Καὶ τοίνυν ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος χωριζομένη, ὅπερ ἐστὶ παρὰ φύσιν, οὐκ ἐν τούτῳ διαμενεῖ εἰς τὸ ἄπειρον. Τὸ γὰρ παρὰ φύσιν, ὡς εἴπομεν, συντόμως

Præterea cum corporis cum anima unio naturalis sit ejusque ab illa separatio innaturalis, necessario sequitur, sic nimirum innaturaliter corpore ab anima separato, non in perpetuum mansurum ita separatum. Nam corpus naturaliter animæ a Deo unitum est; ad eum modum quo se materia ad formam habet. Mors autem peccati reatu superveniens animam a corpore disjunxit. Ejus itaque illa disjunctio innaturalis fuit. Quod autem est innaturale haud diu durare contingit. Ut sub exemplo loquar, lapidi naturale est ferri deorsum: innaturale vero ut sursum feratur, cum quis vi ipsum impulerit. Quod sic igitur violenter feratur ac renitente natura, non diu durat. Brevi enim rursus redit ad id quod est ex natura, ut nempe deorsum feratur. Itaque etiam anima a corpore sejuncta (quod illi innaturale est) non in eo in sempiternum manebit. Quod enim innaturale

Digitized by Google

est, ut dicebamus, brevi rédit ad id quod ex natura est. Futurum ergo est, ut pro eo ac Deus juste sanxerit, quælibet anima proprium corpus suum resumat, quod ei naturale est, et in perpetuum indissolubile maneat. Atque id resurrectio est. Resurrectio enim ejus quod ceciderat secunda quasi erectio ac suscitatio est.

Nec tamen ambigendum, quonam modo futurum ut quæque anima suum corpus agnoscat. Inest enim animæ erga corpus nobis ignota, ac quam verbis explicare non licet, necessitudo. Quemadmodum enim inter humana corpora nullum occurrit quod elucentes in ipso characteres orisque lineamenta, per omnia cum alio corpore eadem habeat; sic et aliam quamdam cum eis proprietatem cuique animæ erga corpus suum inesse fatebimur. Etenim anima certi cujusdam corporis perfectio est: actus scilicet ac forma. Quo etiam fit, ut ad suum duntaxat corpus inclinationem, ac eum illo contemperationem naturaliter habeat. Nec hoc illi ponderis unquam abscedit, tum etiam cum sejuncta fuerit a materia. Hincque necessario sequitur, hanc naturaliter formam esse materiæ humani corporis, hancque illius, nec ut alterius sit, ulla unquam ratione fieri posse: quod et causa est, cur animæ inter se sint distinctæ. Animorum enim multitudo penes corpora sumitur, non quasi illa animorum causa sint, simul enim cum eis sunt, nec alterum alteri præexsistit, sed ob eam quæ animabus erga corpora inest, cognationem, quam natura comitem, seu illis insitam, habent. Non itaque fieri potest, quæ unius actus est et forma, eamdem esse alterius. Nam et cum duæ similes magnitudines sint, abstracta eorum materiali forma a materia (quod quidem impossibile est: nisi vel subtili duntaxat cogitatu, aut etiam divina virtute) non aliter hæc inter se differant, quam quod magnitudo hæc hujus corporis forma est: alterius vero, reliqua. Proinde inest animabus inclinatio quædam erga corpora, erit animorum eum eis unio, Deo istud præstante, qui vit, quod potentia est, in actum progredi voluerit, ac quod est innaturale, in id quod ex naturæ rationibus sit.

Primum igitur hisce rationibus aliisque pluribus inducti quæ spectant ad resurrectionem haud impossibilia ducimus. Accedit, quod ut illis indubitatam omnino fidem adhibeamus, ex fide compellimur. Quia enim a Dei Filio salutis nostræ auctore a peccato et morte liberati sumus, in quæ Adami transgressione prolapsi eramus; nedum enim illius peccatum in omnes pertransivit, ob naturæ communionem, eamdemque in ea quæ mala sunt, ac deteriora incitationem; morsque per peccatum in mundum intravit, ut et Apostolus ait: « Per unum hominem peccatum in mundum intravit, et per peccatum mors [61]; » necesse erat ut per Christum utroque liberaremur. Ait namque

[61] Rom. v, 12.

A ἔρχεται εἰς τὸ κατὰ φύσιν. Ἀναλήψεται τοίνυν κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην ἑκάστη ψυχὴ τὸ ἴδιον αὐτῆς σῶμα, ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν, καὶ εἰς τὸ ἄπειρον ἀδιάλυτον ἔσται. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἀνάστασις. Ἡ γὰρ ἀνάστασις δευτέρα τοῦ πεπτωκότος λέγεται στάσις.

Οὐ μέντοι ἀπορεῖν δεῖ, πῶς ἑκάστη ψυχὴ τὸ ἑαυτῆς ἐπιγνώσεται σῶμα. Ἔστι γὰρ τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ σῶμα οἰκειότης ἄδηλος καὶ ἄῤῥητος ἡμῖν. Ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδὲν σῶμα ἀνθρώπινον τοὺς ἐπιθεωρουμένους αὐτῷ χαρακτῆρας ἔχον κατὰ πάντα τοὺς αὐτοὺς ἑτέρῳ σώματι, οὕτω καί τινα ἄλλην μετὰ τούτων ἰδιότητα δώσομεν ἑκάστῃ ψυχῇ ἐνυπάρχειν πρὸς τὸ ἑαυτῆς σῶμα. Καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ σώματος B ὡρισμένου ἐντελέχεια, τουτέστιν ἐνέργεια καὶ εἰδός ἐστι. Διὸ καὶ φυσικῶς πρὸς μόνον τὸ οἰκεῖον σῶμα ῥοπὴν ἔχει καὶ συμμετρίαν, ὅπερ καὶ χωρισθείσης τῆς ὕλης αὐτῇ παραμένει. Ὅθεν ἕπεται ἀναγκαίως ταύτην μὲν εἶναι κατὰ φύσιν εἶδος τῆς ὕλης τοῦδε τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ταύτην δὲ ἐκείνου, καὶ ἄλλου μηδέποτ' ἂν δυνηθῆναι γενέσθαι, ὅπερ καὶ τῆς διακρίσεως τῶν ψυχῶν πρὸς ἀλλήλας αἰτιόν ἐστι. Τὸ γὰρ πλῆθος τῶν ψυχῶν παρὰ τὰ σώματα γίνεται· οὐχ ὅτι εἰσὶ τὰ σώματα τῶν ψυχῶν αἴτια· ὁμοῦ γάρ εἰσι μετ' αὐτῶν, καὶ οὐδέτερον ἑτέρου προϋπάρχει· ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ψυχῶν πρὸς ταῦτα συγγένειαν, ἣν ἔχουσι φύσει παρεπομένην, ἢ καὶ ἐγκειμένην αὐταῖς. Οὐκ ἐνδέχεται τοίνυν τὴν ἄλλου C ἐνέργειαν καὶ τὸ εἶδος ἄλλου εἶναι. Καὶ γὰρ καὶ δύο ὁμοίων μεγεθῶν, εἰ τὸ ἔνυλον εἶδος αὐτῶν χωρισθείη τῆς ὕλης (τοῦτο μὲν ἀδύνατον, ἀλλ' ἢ ἐπινοίᾳ μόνῃ ἢ καὶ θείᾳ δυνάμει), οὐκ ἂν ἀλλήλων κατ' ἄλλο διήνεγκεν, ἢ τὸ τοῦτο μὲν τὸ μέγεθος τούτου τοῦ σώματος εἶδος εἶναι, τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ λοιποῦ. Ὥστε ῥοπή τις ἔνεστι ταῖς ψυχαῖς πρὸς τὰ σώματα, καὶ ἔσται τῶν ψυχῶν συνάφεια πρὸς τὰ σώματα, τοῦ Θεοῦ τοῦ πάντα δυναμένου τοῦτο ἐνεργοῦντος, ὅταν, καθὼς προώρισεν, εἰς ἐνέργειαν τὸ δυνάμει προελθεῖν θελήσῃ, καὶ τὸ παρὰ φύσιν εἰς τὸ κατὰ φύσιν. omnia potest: tunc nimirum, cum sicut præfinivit,

D Πρῶτον μὲν οὖν διὰ ταῦτα καὶ πλείω τούτων τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἀδύνατα ἡγούμεθα· ἔπειτα καὶ παρὰ τῆς πίστεως ἀναμφιβόλως αὐτοῖς πιστεύειν συνωθούμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ παρὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σωτηρίας ἡμῶν τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου ἠλευθερώθημεν, οἷς ἐνεπέσαμεν διὰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ παράβασιν· καὶ γὰρ οὐ μόνον ἡ ἐκείνου ἁμαρτία διέβη εἰς πάντας διὰ τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν καὶ τὴν πρὸς τὰ φαῦλα τὴν αὐτὴν καὶ χείρω ὁρμήν· διὰ δὲ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει, « Δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας θάνατος· » ἀνάγκη ἦν ἀμφοτέρων ἐλευθερωθῆναι διὰ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ ὁ

Digitized by Google

αὐτὸς Ἀπόστολος φησὶν, « Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε δι' ἑνὸς, πολλῷ μᾶλλον οἱ λαβόντες τὴν περισσείαν τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς δικαιοσύνης βασιλεύουσι διὰ τοῦ ἑνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Ἵνα τοίνυν ἑκάτερον ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ ὑποδείξῃ, καὶ θανεῖν καὶ ἀναστῆναι ἠθέλησεν· ἀποθανεῖν μὲν, ἵνα ἡμᾶς τῆς ἁμαρτίας καθαρίσῃ, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, « Ὥσπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσηνέχθη εἰς τὸ ἁμαρτίας ἐξαλεῖψαι πολλῶν· » ἀναστῆναι δὲ ἠθέλησεν, ἵνα ἡμᾶς τοῦ θανάτου ἐλευθερώσῃ. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος φησὶ, « Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐξήγερται, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· ὅτι δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. »

A idem Apostolus: « Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam muneris et justitiæ accipientes, regnabunt per unum Jesum Christum [87]. » Ut igitur utrumque nobis in ipso monstraretur, cum mori, tum resurgere voluit; alterum quidem, ut nos a peccato mundaret, uti ait Apostolus: « Quemadmodum statutum est hominibus semel mori; sic et Christus semel oblatus est ad multorum delenda peccata [88]; » alterum vero, ut nos a morte liberaret. Idcirco ait Apostolus: « Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium: quia per hominem resurrectio mortuorum [89]. »

Τὸ μὲν οὖν ἀποτέλεσμα τοῦ θανάτου ἐν τοῖς μυστηρίοις λαμβάνομεν ὅσον πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἄφεσιν. Καὶ γὰρ διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ τὰ μυστήρια ἐνεργοῦσι. « Συνθαπτόμεθα γὰρ αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος· » καὶ διὰ τῆς κοινωνίας τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλομεν· καὶ διὰ πάντων νεκροὶ τῇ ἁμαρτίᾳ γίνεσθαι ὑπισχνούμεθα. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ὅσον πρὸς τὴν τοῦ θανάτου ἀπαλλαγὴν ἐν τῷ τέλει τῶν αἰώνων ὀψόμεθα, ὅταν πάντες διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως ἀναστῶμεν· ὅθεν φησὶν ὁ Ἀπόστολος, « Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. Ἄρα οὖν ματαία ἡ πίστις ἡμῶν. Ἄρα ἔτι ἐσμὲν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. » Καὶ πάλιν, « Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ. » Καὶ πάλιν, « Εἰ ὁ Χριστὸς κηρύττεται ὅτι ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, πῶς τινὲς λέγουσιν ἐν ὑμῖν ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; Εἰ δ' ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἐγήγερται. Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον τὸ κήρυγμα ἡμῶν. » Πάλιν φησὶ πρὸς Τιμόθεον γράφων, « Τὰς μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ. Πολλοὶ γὰρ προκόπτουσιν εἰς ἀσέβειαν, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἔχει, ὧν ἐστιν Ὑμεναῖος καὶ Φίλητος, οἵτινες τῆς ἀληθείας ἐξέπεσον, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἤδη γεγενῆσθαι. » Οὗτοι γὰρ οὐκ ἐδόξαζον νεκρῶν σωμάτων ἀνάστασιν, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν μεταβολὴν, καὶ ἀπὸ τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀλήθειαν· καὶ τὴν περὶ θεὸν ἐπίγνωσιν ἀνάστασιν ἔλεγον εἶναι ὅπερ ὁ Ἀπόστολος ἀνατρέπει, καὶ πᾶσα ἡ θεία Γραφὴ, αὐτῶν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν ἔσεσθαι λέγουσα. Ὁ μὲν γὰρ Ἀπόστολος φησὶ, « Σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. » καὶ, « Ἀνάγκη τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν· καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. » Ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ παρὰ τοῦ Χριστοῦ εἴρηται, « Ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται· » καὶ πάλιν « Ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς

B Mortis itaque effectum in sacramentis recipimus, quod scilicet attinet ad peccati remissionem. Etenim sacramenta virtute passionis Christi operantur. « Consepelimur enim ipsi per baptismum [90], » ac communicando, mortem ejus annuntiamus [91]; cunctisque mortuos nos peccato pollicemur. Effectus autem resurrectionis Christi, quod attinet ad hoc, ut ipsi immunes a morte simus, in fine sæculorum videbimus, cum omnes per Christi potentiam resurgemus. Unde ait Apostolus: « Si mortui non resurgent, nec Christus resurrexit. Ergo vana est fides nostra. Ergo adhuc sumus in peccatis nostris [92]. » Ac rursus: « Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt, per Christum adducet C cum eo [93]. Et rursus: « Si Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem mortuorum resurrectio non est, nec Christus resurrexit; si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra [94]. » Aitque rursus ad Timotheum scribens: « Stultas et sine disciplina quæstiones devita. Multi enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit, ex quibus est Hymenæus et Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam [95]. » Hi enim non existimabant fore corporum resurrectionem, sed animi a vitio ad virtutem mutationem, et ab errore ad veritaD tem; Deique notitiam ac fidem esse resurrectionem dicebant. Quod Apostolus evertit, omnisque sacra Scriptura, quæ ipsorum corporum resurrectionem futuram dicat. Ait namque Apostolus; « Seminatur corpus animale, resurgit corpus spiritale [96]. » Et rursus: « Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem [97]. » In Evangelio autem a Christo dictum est: « Venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent [98]. » Et rursus: « Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus; et procedent

[87] Rom. v, 17. [88] Hebr. IX. 27. [89] I Cor. XV, 20. [90] Coloss. II, 12. [91] I Cor. II, 26. [92] I Cor. XV, 12. [93] I Thess. IV, 13. [94] I Cor. V, 12 seqq. [95] II Tim. II, 23 et 16. [96] I Cor. XV, 44. [97] ibid. 53. [98] Joan. V, 25.

Digitized by Google

qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii [97]. » Ait vero etiam Job : « Redemptor meus vivit, et in novissimo de terra surrecturus sum, et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum [98]. » Et divinus David : « Auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur [99]. » En, de corporibus loquitur. Tum subdit : « Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ [1]. » Isaias quoque : « Resurgent mortui, et suscitabuntur qui sunt in monumentis [2]. » Beatus quoque Ezechiel : « Factum est, inquit, dum prophetarem; et ecce commotio, et admovit ossa, os ad os, unumquodque ad junctiuram suam. Et vidi, et ecce super ea nervi et carnes oriebantur, et ascendebant super ea; et pelles extentæ sunt super illis desuper [3]. » Tum docet quonam spiritus jussi reversi sint : sed et alia plura ejus generis de futura resurrectione nobis tradit divina Scriptura. Ex quibus manifestum est suscitanda cadavera, nec infinitæ Dei potentiæ quidquam impossibile fore.

Quia igitur nedum ejusmodi sermonibus resurrectio confirmatur, sed et ipse Christus a mortuis surrexit, ita nimirum ut visus sit et contrectatus, comederitque, quod ipsum non erat ex naturæ rationibus, neque enim cum suscitatus esset, cibo indigebat, sed ad astruendam resurrectionem, sicut neque nos comedemus aut bibemus post resurrectionem, sed subtilia nullique læsioni obnoxia et incorruptibilia corpora nostra recipiemus : cujusmodi erat Domini corpus januis clausis ingressum [4]. Sed et Lazarum quatriduanum jam mortuum suscitavit [5], ut suæ specimen deitatis ederet, suæque ac nostræ fidem astrueret resurrectioni. Sæpiusque a necessariis notisque omnibus visus, agnitus est atque creditus : quod sane non fuisset, nisi proprietates ejus insignientes personam in eo fuissent incolumes.

Cum hæc ergo in hunc modum se habeant, operæ pretium est ut firmiter credamus resurrectionis mysterium, divinis nobis miraculis proditum : quam a Deo, agnitæ veritatis præmio, consequemur. Nam neque Christus *Primogenitus mortuorum* [6] audiret, nisi et illi comites sequerentur. Erit itaque dies magna et illustris, in qua Filii hominis adventus erit cum majestate, de quo Daniel propheta scribit : « Aspiciebam in visione noctis, et ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniens; et usque ad Antiquum dierum pervenit, et oblatus est ei : et datus est ipsi principatus et ho-

A φωνῆς αὐτοῦ · καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς · οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. » Φησὶ δὲ καὶ ὁ Ἰὼβ, « Ὅτι ὁ λυτρωτής μου ζῇ, καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσομαι ἐκ τῆς γῆς, καὶ πάλιν περικαλύψει με τὸ δέρμα μου, καὶ ἐν τῇ σαρκί μου ὄψομαι τὸν Θεόν. » Καὶ ὁ θεῖος Δαβὶδ, « Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. » Ἰδοὺ περὶ σωμάτων ὁ λόγος. Εἶτα ἐπάγει, « Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται; καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Καὶ ὁ Ἡσαΐας, « Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις. » Καὶ ὁ μακάριος Ἰεζεκιὴλ, « Ἐγένετο, » φησὶ, » ἐν τῷ με προφητεῦσαι, καὶ ἰδοὺ σεισμὸς, καὶ προσήγαγε τὰ ὀστᾶ ὀστέον πρὸς B ὀστέον, ἕκαστον πρὸς τὴν ἁρμονίαν αὐτοῦ. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπεγένετο αὐτοῖς νεῦρα καὶ σάρκες ἀνεφύοντο, καὶ ἀνέβαινον ἐπ' αὐτά · καὶ περιετάθη ἐπ' αὐτοῖς δέρματα ἐπάνωθεν. » Εἶτα διδάσκει ποῦ κελευσθέντα ἐπανῆλθε τὰ πνεύματα· καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα ἡ θεία Γραφὴ περὶ τῆς μελλούσης ἀναστάσεως ἡμῖν παραδίδωσιν. Ἐξ ὧν δῆλον ὅτι τὰ νεκρὰ ἐγερθήσονται σώματα, καὶ τῇ ἀπείρῳ δυνάμει τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἀδύνατον ἔσται.

Ἐπεὶ τοίνυν οὐ μόνον τοῖς τοιούτοις λόγοις ἡ ἀνάστασις βεβαιοῦται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἀνέστη, ὥστε καὶ θεαθῆναι καὶ ψηλαφηθῆναι καὶ φαγεῖν, ὅπερ οὐκ ἦν κατὰ φυσικὸν λόγον· οὐδὲ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τροφῆς ἐδεῖτο, ἀλλὰ C διὰ τὴν τῆς ἀναστάσεως πίστωσιν · ὥσπερ οὐδ' ἡμεῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν φαγόμεθα ἢ πιόμεθα· λεπτὰ δὲ καὶ ἀπαθῆ τὰ σώματα ἡμῶν ἀναληψόμεθα καὶ ἄφθαρτα, καθάπερ ἦν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθόν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν Λάζαρον νεκρὸν τετραήμερον γεγονότα ἐξήγειρεν εἰς ἔνδειξιν τῆς οἰκείας θεότητος καὶ πίστωσιν τῆς αὐτοῦ καὶ ἡμῶν ἀναστάσεως · ὃς καὶ πολλάκις παρὰ πάντων τῶν οἰκείων τε καὶ γνωρίμων ἐγνωρίσθη καὶ ἐπιστεύθη, ὅπερ οὐκ ἂν ἦν, μὴ τῶν χαρακτηριστικῶν ἰδιωμάτων τῆς ὑποστάσεως ταύτην συνιστώντων.

Ἐπεὶ ταῦτα οὕτως ἔχει, ὀφείλομεν βεβαίως πιστεύειν τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον ὑπὸ τῆς θείας D Γραφῆς κηρυττόμενον, τῆς ἐκ Θεοῦ ἡμῖν δοθείσης διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. Οὐ γὰρ ἂν « Πρωτότοκος τῶν νεκρῶν » ὁ Χριστὸς ἐλέγετο γεγονέναι, μὴ κἀκείνων συνεπομένων. Ἔσται τοίνυν ἡμέρα μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς, καθ' ἣν μετὰ δόξης παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου γενήσεται, περὶ ἧς Δανιὴλ ὁ προφήτης γράφει· « Ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε, καὶ προσηνέχθη αὐτῷ (80) · καὶ

[97] Joan. v, 28. [98] Job XIX, 25. [99] Psal. CIII, 29. [1] Isa. XXVI, 19. [2] Ezech. XXXVII, 7. [3] Joan. XX, 10. [4] Joan., XI, 14. [5] Coloss. I, 18; Apoc. I, 5.

(80) *Καὶ προσηνέχθη αὐτῷ. Oblatus est ei*, seu *admotus;* quod et Græcam vocem optime exprimit הקריבוהו, *appropinquare fecerunt.* Nec video cur nobilius ad Scholia Romana istud adjunxerit : *Corrigendum in nostra προσήχθη.* Non enim corrigendi locus, nisi ubi mendum, non ubi alia, ipsa

Digitized by Google

ἐδόθη αὐτῷ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ καὶ γλῶσσαι δουλεύσουσιν αὐτῷ. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται· » καὶ ἔτι φησὶν, « Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν· καὶ ὁ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθισε· καὶ ποταμὸς πυρὸς εἶλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ· καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ· καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἀνεῴχθησαν, » καὶ τὰ λοιπά.

Ἐλεύσεται τοίνυν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τῆς κτίσεως κόσμου ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστήσονται· « Καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα· » καὶ παραστήσεται πᾶσα φύσις ἀνθρώπων, ὥστε κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς. Κρινεῖ δὲ οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἁπλῶς, ἐν τῇ ταπεινώσει τῆς σαρκὸς δηλονότι, ἀλλὰ μετὰ τῆς δόξης τῆς θεότητος ἐξουσίας. Ὥσπερ γὰρ λέγομεν, Ὅτι ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε καθὸ ἄνθρωπος, οὕτω καὶ κρινεῖ μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς Κύριος τῆς δόξης. Τότε « Πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. » Καὶ ὁ μὲν ἄρχων τοῦ σκότους παραδοθήσεται εἰς καῦσιν πυρὸς μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καθό φησι Δανιὴλ ὁ προφήτης. Τοῦτον γὰρ « ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, » ἐπειδὴ « τὰ πάντα φέρει τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, » κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. Ἀποδοθήσεται δὲ τῶν ἀνθρώπων ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν δίκαιοι ἀνάλογον λαμπρότητα καὶ φωτισμὸν καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀρετῆς ἑκάστου, καὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πίστεως κακοπαθείας· οἱ δὲ πονηροὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπολήψονται σκότος ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν καὶ τοῖς σώμασι, κατὰ τὸ ἀνάλογον τῆς ἑκάστου κακίας καὶ πονηρίας. Καὶ γὰρ λέγει μὲν αὐτὸς ὁ Κύριος, « Ὅτι οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος· » λέγει δὲ ὁ μακάριος Παῦλος, « Σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν· » καὶ τὰς διαφορὰς δεικνὺς τῆς λαμπρότητος, ἐπάγει, « Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης. Ἀστὴρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. » Καὶ πάλιν λέγει ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα ἡμῶν μετασχηματισθήσεται εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης τοῦ Υἱοῦ

A nor et regnum, et omnes populi, tribus et linguæ servient ei. Potestas ejus potestas æterna, quæ non pertransibit : et regnum ejus non corrumpetur [6]. » Aitque adhuc : « Aspiciebam donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit; et flumen ignis trahebat in conspectu ejus. Mille millia ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei. Judicium sedit, et libri aperti sunt » et quæ sequuntur [7].

B Itaque venturus est Filius hominis in majestate sua cum angelis suis [8] : omnesque a mundi creatione a mortuis resurgent : « Nosque qui vivimus et residui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Domino in aera [9], » astabitque omnis sexus hominum, ut judicet vivos et mortuos. Judicabit autem, non ut simpliciter homo (in carnis scilicet humilitate), sed cum majestate potentiæ Deitatis. Sicut enim dicimus, Dominum majestatis, qua homo erat, crucifixum esse et mortuum [10] : sic judicabit quidem ut homo, sed ut Dominus majestatis. Tunc « Omne genu flectetur, cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confitebitur, quia Dominus Jesus Christus est in gloria Dei Patris [11]. » Ac quidem princeps tenebrarum tradetur « in incendium ignis [12] » cum angelis suis, quemadmodum ait Daniel propheta. Hunc enim « interficiet spiritu oris sui [13], » quandoquidem C « omnia portat verbo virtutis suæ [14], » ut auctor est divinus Apostolus. Reddetur vero singulis quibusque hominibus juxta opera eorum. Ac quidem justi, pro cujusque virtutis, Deique ac fidei causa exantlatorum laborum ratione, convenientem corporibus ac animabus splendorem recipient ac illustrationem : mali vero, eodem modo pro cujusque malitiæ ac pravitatis ratione, tenebras justo præmio respondentes, animabus suis corporibusque recipient. Etenim ait ipse Dominus : « Fulgebunt justi sicut sol [15]. » Beatus autem Paulus : « Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale [16]. » Splendorisque diversitatem ostendens, subjungit : « Alia est claritas solis, et alia claritas lunæ. Stella differt a stella in claritate [17]. » Rursumque ait, fore, ut et ipsum corpus nostrum transformetur, D ut sit conforme corpori claritatis Filii ejus. Præterea ait, ipsam naturam liberatum iri a servitute corruptionis, in claritatem libertatis filiorum Dei [18]:

[6] Dan. VII. 13, 14. [7] ibid. 9- 12. [8] Matth. XXV, 31. [9] I Thess. IV, 16. [10] I Cor. II, 8. [11] Philipp. II, 10 [12] Dan. VII, 11. [13] II Thes. II, 8. [14] Hebr. I, 3. [15] Matth. XIII, 43. [16] I Cor. XV, 41, 44. [17] Philipp. III, 20. [18] Rom. VIII, 21.

probata, lectio. Adde, neminem ipsum habuisse, qui προσήχθη reddiderit, vel ἐκ τῶν ὁ retulerit. Alii enim ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη. Nec aliter videantur Septuaginta reddidisse : videturque ea vox, et quod ita quis coram sistatur ac præsentetur, vim quamdam subjectionis, in eo qui præsentatur, innuere : ac optime in Filium hominis convenit, sub ipso conceptu Filii hominis, Christo scilicet ut homini, cui sic data judiciaria omnis potestas, uti noster Calecas exponit, ut et Hieronymus Matth. XXVIII, quod ita ibi habetur : *Data est mihi omnis potestas*, etc. Alex. Ἐνώπιον αὐτοῦ προσήγαγον αὐτόν. Justinus, in *Dial. cum Tryph.* Καὶ παρῆν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ οἱ παρεστηκότες προσήγαγον αὐτόν. Nec longe aliter Cypr. II *Testimoniorum : Et stetit in conspectu ejus, et qui assistebant ei, obtulerunt eum.*

Digitized by Google

nempe hoc volens fore, ut et reliqua creatura splendidior sit. Etenim ut sanctorum quispiam ait : « Quemadmodum in nostri gratiam subjecta fuit corruptioni, sic una festi particeps erit ac triumphi pro victoria hominum, ejusque laboris mercedem recipiet, quo servivit, in hoc conferens ut electi procrearentur. » Idcirco etiam ait Isaias, solis lucem septemplicius fore : lunamque quali nunc sol fulgore micaturam : fore denique novam terram ac cœlum novum[19].

A αὐτοῦ. Ἔτι δὲ καὶ αὐτὴν τὴν φύσιν ἐλευθερωθήσεσθαί φησιν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν δόξαν τῆς ἐλευθερίας τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ· δηλῶν ὅτι καὶ ἡ ἄλλη κτίσις λαμπροτέρα ἔσται. Καὶ γάρ, καθά φησί τις τῶν ἁγίων, « Ὥσπερ ὑπετάγη τῇ φθορᾷ δι' ἡμᾶς, οὕτω συμπανηγυρίσει καὶ συνθριαμβεύσει ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων νίκῃ, καὶ ἀπολήψεται τὸν μισθὸν τοῦ καμάτου τῆς διακονίας, ἣν συνετέλεσεν εἰς τὴν γένεσιν τῶν ἐκλεκτῶν. » Διὸ καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει τοῦ ἡλίου τὸ φῶς ἑπταπλάσιον ἔσεσθαι, καὶ τὴν σελήνην λάμψειν ὡς νῦν ὁ ἥλιος· καὶ καινὴν ἔσεσθαι γῆν, καὶ καινὸν οὐρανόν.

Tunc apostolicum illud implebitur ; « Cum tradiderit regnum Deo et Patri, tunc et ipse subjicietur ei, qui subjecit illi omnia[20]. » Pii enim ac B justi, præsenti ævo ad Christum attendentes, proque eo ac ille in mandatis dedit, virtutem colentes, per ipsum spiritalem suam administrant vitam, quæ quidem nunc in Christo abscondita est[21], postea vero una cum ipso est manifestanda. Idcirco etiam illi ejus hæreditas vocantur ac regnum, quos nimirum ut homo, per mortem suam ac sanguinem Deo ac Patri adducit[22]. Per ipsum enim accessum habuimus ad Deum et Patrem, cui omnia subjecit ; ad hæcque seipsum, ut « primogenitum in multis fratribus[23] » fieri dignatum, nostræ salutis pontificem et dispensatorem effectum, ut hominem adducet Patrique subjiciet ; ut autem Deus, qui cum Patre et Spiritu sit, minime subjiciendus est. C

Τότε τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο πληρωθήσεται, « Ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, τότε καὶ αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. » Οἱ γὰρ εὐσεβεῖς καὶ δίκαιοι κατὰ τὸ παρὸν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀποβλέποντες, καὶ τὴν ἀρετὴν κατὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μετερχόμενοι, δι' αὐτοῦ τὴν ἑαυτῶν οἰκονομοῦσι πνευματικὴν ζωήν· τὴν νῦν μὲν ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ κρυπτομένην, ὕστερον δὲ αὐτῷ συμφανερουμένην. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκείνου κληρονομία καὶ βασιλεία λέγονται οὗτοι· οὓς ὡς ἄνθρωπος διὰ τοῦ ἑαυτοῦ θανάτου καὶ αἵματος προσάγει τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Δι' αὐτοῦ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν· ὃς αὐτῷ τὰ πάντα ὑπέταξε· καὶ ἔτι ἑαυτόν, ὡς « πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς » γενέσθαι καταξιώσαντα, καὶ ἀρχιερέα καὶ οἰκονόμον τῆς ἡμῶν σωτηρίας γενόμενον, ὡς ἄνθρωπον προσάξει, καὶ ὑποταγήσεται τῷ Πατρί· ὡς δὲ Θεὸς ὢν μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, οὐχ ὑποταγήσεται.

Idem itaque, ut quidem homo, subjiciendus est quod carnem creatam assumpserit ; ut autem Deus, perinde sibi subjectos subjiciet, ut qui unus cum Patre ac Spiritu Deus sit. Idcirco etiam ut Deus, cum Patre et Spiritu, velut unus judex, judicaturus est : ut vero homo, solus ipse judex sedebit. Etenim cum illis quæ corpus insigniunt, ejusque propriis notis venturus est, ut et Judæi intelligant, eumdem ipsum esse, qui ab illis in crucem actus est ; indeque arguantur, cunctique videant infideles ac compungantur ; quotquot nimirum ævo hoc prædicatum illum non receperunt, nec ejus doctrinæ conversi sunt ; sed in suo errore permanserunt. Etenim de illo ex eo quod homo dictum Danieli est : « Et datus est ei principatus et honor et regnum[24]. » Ac rursus, quod ipse Dominus ait : « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio[25]. » Quod ipsum de illo accipitur, quatenus homo est, uti dicimus : divus tamen Chrysostomus in sua in Joannem expositione, etiam de divina generatione interpretatur, dicens : « Et ut intelligas hanc particulam *dedit*, idem quod *genuit*, significare, audi ex alio loco idipsum declaratum : *Sicut enim Pater vitam habet in semet-*

Ὥστε ὁ αὐτὸς, καθὸ μὲν ἄνθρωπος, ὑποταγήσεται, ἐπεὶ κτιστὴν προσείληφε σάρκα· καθὸ δὲ Θεὸς, ἐπίσης τὴν ὑποταγὴν ἑαυτῷ ὑποτάξει, ὡς εἷς Θεὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς μὲν Θεὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς κρινεῖ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς εἷς κριτής· ὡς δὲ ἄνθρωπος, αὐτὸς μόνος. Καὶ γὰρ μετὰ τῶν σωματικῶν ἐλεύσεται χαρακτήρων, ἵνα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κατανοήσωσιν αὐτὸν ἐκεῖνον εἶναι, τὸν ὑπ' αὐτῶν σταυρωθέντα εἰς ἔλεγχον αὐτῶν, καὶ πάντες οἱ ἄπιστοι θεάσωνται καὶ καταισχυνθῶσιν, οἵ γε ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι κηρυττόμενον οὐκ ἐδέξαντο, οὐδὲ διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐπεστράφησαν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν ἀνέμειναν πλάνῃ. Καὶ γὰρ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τῷ προφήτῃ Δανιὴλ εἴρηται, « Καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία. » Καὶ πάλιν, ὅπερ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν, « Ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ. » Ὃ λαμβάνεται μὲν καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς λέγομεν· ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος καὶ ἐπὶ τῆς θείας γεννήσεως ἐξηγεῖται ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, λέγων, « Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τὸ *ἔδωκε* ἀντὶ τοῦ *ἐγέννησέν* ἐστιν, ἄκουσον ἐξ ἑτέρου τοῦτο αὐτὸ δηλούμενον· » *Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ*

[19] Isa. xxx, 26, et lxv, 17. [20] I Cor. xv, 24. [21] Coloss. iii, 3. [22] Rom. v, 2 [23] Rom. viii, 29. [24] Dan. vii, 14. [25] Joan. v, 22.

Digitized by Google

Υἱῷ ζωὴν (81) ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. Τί οὖν; πρότερον αὐτὸν ἐγέννησε, καὶ τότε ἔδωκε τὴν ζωήν; Οὐκοῦν ἦν χωρὶς τῆς ζωῆς γεννηθείς. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδ' ἂν δαίμονες εἶποιεν. Μετὰ γὰρ τῆς ἀσεβείας πολὺ καὶ τὸ ἀνόητον ἔχει. Ὥσπερ οὖν τὸ, *Ἔδωκε ζωὴν*, ἐγέννησεν αὐτὸν ζωήν ἐστιν, οὕτω καὶ τὸ *Ἔδωκε κρίσιν*, κριτὴν αὐτὸν ἐγέννησε, φησίν. » Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἂν ἐνενόησέ τις τῶν πολλῶν εὐκόλως πῶς ἐστιν ἐνυπόστατος αὐτοῦ ἡ ζωή, πρότερον μὲν ἐκεῖνο εἶπε τὸ ταπεινότερον· ἔπειτα παιδευθέντας πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἄγει. Ὁ γὰρ εἰπὼν, ὅτι « Ἔδωκεν αὐτῷ ζωὴν ἔχειν, » οὗτος πάλιν φησὶν, « Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· » καὶ πάλιν, « Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς. »

ipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso[26]. Quid igitur? prius ipsum genuit, inde vitam dedit? Erat igitur sine vita genitus? Verum hoc nec dæmones dixerint. Præter enim impietatem, etiam ingentis dementiæ dictu sit. Quemadmodum igitur *Vitam dedit*, sibi vult, ipsum genuit vitam : sic et *dedit judicium*, hoc significat, judicem eum genuit. » Quia enim nemo vulgi facile intellexisset quonam modo ejus vita ipsa vere exsistens sit, prius quidem id quod est humilius dixit, deinde vero cum jam instructi essent, ad id quod sublimius est, provehit. Qui enim dixerat : « Dedit ei vitam habere, » hic rursus ait, « Ego sum vita[27]. » Ac rursus, « Ego sum lux [28]. »

Καθάπερ οὖν ἐλέγομεν, εἰς ἔλεγχον καὶ κατάκρισιν τῶν ἀπίστων καὶ ἀνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον ὡς ἄνθρωπος ἐλεύσεται μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς, ἵνα καὶ ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτοῖς ὡς ἄνθρωπος θεαθῇ. Ὅθεν καὶ αὐτοῖς μὲν οὐκ ἀγαθὸς φανεῖται, τοῖς δὲ δικαίοις καὶ λίαν ἀγαθός. Καὶ οἱ μὲν ὡς ἄνθρωπον ὄψονται μόνον, οἱ δὲ δίκαιοι κατ' ἄμφω, καὶ ὡς ἄνθρωπον καὶ ὡς Θεόν. Καὶ οἱ μὲν εἰς κόλασιν αἰώνιον ἀπελεύσονται, οἱ δὲ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Uti igitur dicebamus, ad coarguendos infideles ac condemnandos, eorumque probrum ac dedecus sempiternum, ut homo venturus est cum potestate et majestate magna ; ut et ab eis (quoad fieri potest) ut homo conspiciatur. Unde etiam non ut bonus, qui bonus sit, illis videbitur : justis vero etiam perquam bonus. Ac illi quidem ut hominem solummodo videbunt ; justi vero utraque ratione et ut hominem et ut Deum : « Ibuntque illi quidem in supplicium æternum ; hi vero in vitam æternam[29].

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως. (82).

Ὅτι γὰρ ἡ λαμπρότης τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ οὐ μόνον τοῖς ἁγίοις θεάσιμος ἔσται, ἀλλὰ καὶ τοῖς

CAPUT IX.

De futura in integrum restitutione.

Quod enim splendor corporis Christi nedum sanctis conspicuus futurus sit, verum etiam malis,

[26] Joan. v, 26. [27] Joan. xi, 15. [28] Joan. viii, 12. [29] Matth. xxv, 46.

(81) *Τὸ, ἔδωκεν ζωὴν, ἐγέννησεν αὐτὸν ζωήν.* Verba hæc Chrysostomi (hom. 31 *in Joan.*) ipsa plana, sic male habuit Franciscus Aretinus interpr. ut redderet : *Illud verbum*, Dedit vitam, *quod eum vitam fecit, significat ;* cum sit, idque contendat Chrys. *quod eum vitam genuit.* Vitam scilicet ipsam vere exsistentem, ἐνυπόστατον, et cui hoc ipsum, esse vitam, natura sit. Sicque idem paulo superius, quod ita Chrys. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸ ἔδωκεν ἴσον τοῦ ἐγέννησεν ἐστὶ, recte reddiderat : *Et ut intelligas hanc particulam, « dedit, » idem quod genuit significare.* Longe itaque a vero recessit, qui velut eum tæderet eamdem vocem repetere, hoc sibi indulsit, ut in divinis, τὸ, *genuit*, in *fecit* mutaret. Nec aliter de judicio. Οὕτω καὶ τὸ, ἔδωκε κρίσιν, κριτὴν αὐτόν ἐστιν ἐγέννησεν, sic : « *Et dedit judicium,* » *quod eum judicem fecit, intelligendum est.* Inepte, nec satis catholice ad mentem Chrys. Si fecit judicem, non genuit : sed cum non esset, judicem fecit, seu judicem creavit ; velut scilicet precario collata ei judiciaria potestate, quod omnino παραλλαγὴν οὐσίας, *diversam ejus a Patre substantiam* induxit, nec de Filio, ut est Unigenitus Deique Filius, de quo exponit. Chrys. catholice dici potest : *Ac nec dæmones dixerint*, ut de vita, ipse hic ait Chrys. sive ut ejus Græca edita repræsentant, ὑποπτεύσαιεν, *nuda saltem suspicione cogitaverint.* Liberet totam homiliam, quasi ad specimen recensere : sed vetat, quod Aretinus, quem sibi videtur sensum ita perstringit, ut a littera textuque Græco longe passim discedat : quod in re theologica, pressaque scripturæ expositione, qualis est hæc Chrysostomi, pessimum est, unaque potius emendandum spongia, quam paucorum sigillatim adnotatione, p. 243, l. xiii : Ἐκ δευτέρου χωρὶς ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν. Aret. *Iterum videbitur sine peccato, suscipientibus eum ad salutem.* Palam luxata sententia, etsi etiam Savel. ita repræsentat. Quid enim eum videri iterum sine peccato ? Num enim primum cum peccato visus ? Absit. Sic ego : Ὀφθήσεται τοῖς ἄνευ ἁμαρτίας ἀπεκδεχομένοις· *Iterum videbitur ad salutem, his, qui absque peccato eum præstolantur.* L. xix : Οὐκοῦν καὶ Πατέρα αὐτὸν προσεροῦμεν. Aret. *Igitur Patrem præponemus ?* Pro : *Igitur et Patrem vocabimus ?* Nempe Sabellio occurrens ait, ne Filius ipse Pater existimetur, quod honorandus sicut et Pater dicitur : quod, inquit, non est Filium honorare, qui non maneat Filius, sed totum confundere. L. ult. Εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, ἀλλ' ὕστερον γεννηθεὶς ἔλαβε τὴν τιμὴν, τί γέγονεν ὥστε αὐτὸν ὕστερον τιμηθῆναι ; Aret. *Si hoc non esset, sed posterius factus honorem accepisset ; quæ causa fuit quin posterior honoraretur ?* Cum sit : *Nisi se ita res habet, sed postea, genitus, honorem accepit ; quid causæ est, cur postea honorem adeptus sit ?* 1. Cum ante natus esset ac genitus ; hoc semper urgens quod ante exposuit, nempe hæc omnia illi a natura esse, ac accepta ipsa nativitate a Patre. P. 244 : Οὐδὲν ἐπίσαχτον ἔχουσῃ φύσει. Aret. : *Nihil nobiscum communicanti.* Pro eo quod est : *Nihil adventitium et quasi precario habenti.* Sed hæc alterius operæ et otii.

(82) Ἀποκαταστάσεως. Sonat ea vox, quasi prioris status reparationem, non ejus quem aliquando reipsa habuerimus ac amiserimus, amissa beatitudine, qua aliquando fruebamur, ut errore sensit Origenes, hausitque ex Platonis Timæo ; sed ad quem jus habebamus, creati in rectitudine naturali ac amici Dei : in qua perseverantes Deique dilectione, expleto vitæ cursu, nullo carnis

Digitized by Google

affirmat et beatus Augustinus : « Videbunt enim et ipsi in quem pupugerunt [29*], » et « Videbunt in majestate magna et potestate [30]. » « Non enim in infirmitate, inquit, secundum quam judicatus est, eum videbunt, sed in potentia majestatis, qua est judicaturus. » Tumque inducit difficultatem, quod merces ac præmium in repromissionibus repositum in eo sit, ut Deus videatur : « Beati, enim, mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt [31] ; » quinam fiat, ut et mali in majestate sua eum videant? Quam et solvens, ait : non Deitatis visionem bonis et malis communem fore (hanc enim sanctis propriam esse), sed corporis in majestate visionem. Tradet igitur regnum Deo et Patri [32], nempe adducendo fideles ad Patris suique et Spiritus sancti (qui Deus unus ac verus est) visionem ac cognitionem, « ut sit Deus omnia in omnibus [33]. » Nunc quidem credimus et speramus, quod non videmus : « Quod enim videt quis, quid et sperat [34] ? » inquit Apostolus : « Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus, donec rex in requie sua erit. » Et rursus : « Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem [35]. » Et : « Nunc vita vestra abscondita est in Christo ; cum autem Christus manifestabitur vita vestra, tunc et vos manifestabimini cum ipso in gloria [37]. » Et : « Nunc quidem per speculum et in ænigmate, tunc autem videbimus facie ad faciem [38]. »

Hæc enim nobis promissa visio est, quæ sit finis omnium operationum, ac lætitiæ æterna perfectio : « Filii enim Dei sumus, inquit Joannes Evangelista, et nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quod cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est [39]. » Ipse etiam Dominus ait : « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum [40]. » De hac etiam in persona Dei ait David : « Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum [41]. » Et quasi ipse a se : « Unam petii a Domino, hanc requiram : ut inhabitem in domo

[29*] Zachar. XII, 10. [30] Matth. XXIV. 30. [31] Matth. V, 8. [32] I Cor. XV, 24. [33] I Cor. XV, 28. [34] Rom. VIII, 24. [35] ibid. 25, Cant. I, 11. [36] II Cor. V, 6. [37] Coloss. III, 3. [38] Cor. XIII, 12. [39] I Joan. III, 2. [40] Joan. XVII, 3. [41] Psal. CX, 16.

interitu aut ejus morte, sed sola immutatione ac nova claritate, in cœlum Deique conspectum transferendi eramus ; quod ipsum justi per Christum, configurati ejus morti et resurrectioni, perfecte demum in resurrectione universi generis humani consequentur ; ipsum Christi regnum Deo sponte subjectum, et in quo Deus sit omnia, futuri : malis ipsis perinde per potentiam deitatis subjectis, ut vel renitentibus in eis fiat, quidquid Deus fieri decrevit. Potuisset Calecas alia hoc argumento prosequi, quod quidam sanctorum (præsertim Greg. Nyss.) videantur quasi Origeniane locuti περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως ; quibus exponendis alii itidem laboraverunt.

πονηροῖς, καὶ ὁ μακάριος Αὐγουστῖνος (83) διισχυρίζεται. « Ὄψονται » γὰρ καὶ οὗτοι « εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, » καὶ, « Ὄψονται ἐρχόμενον μετὰ δόξης πολλῆς καὶ δυνάμεως. » « Οὐ γὰρ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ, φησί, « καθ' ἣν κέκριται, ὄψονται αὐτόν, ἀλλ' ἐν τῇ δυνάμει τῆς δόξης ᾗ κρινεῖ. » Εἶτα ἀπορίαν εἰσάγει, ὅτι εἰ γέρας καὶ ἔπαθλόν ἐστιν ἐν ἐπαγγελίαις κείμενον, ὄψεσθαι τὸν Θεόν. « Μακάριοι » γὰρ « οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. » Καὶ, « Πάλιν ὀφθήσομαι ὑμῖν, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία. » Πῶς καὶ οἱ πονηροὶ ὄψονται αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ ; Ὅ καὶ λύων φησὶν, Οὐ τὴν τῆς θεότητος θεωρίαν ἔσεσθαι κοινὴν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ τοῖς πονηροῖς (αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τοῖς ἁγίοις ἐξαίρετος), ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ σώματος θεωρίαν. Παραδώσει τοίνυν τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἁγαγὼν δηλονότι τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν θεωρίαν καὶ γνῶσιν τοῦ Πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἑνὸς καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ, « ἵνα ᾖ αὐτὸς ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι. » Νῦν μὲν γὰρ πιστεύομεν καὶ ἐλπίζομεν ὃ οὐ βλέπομεν· « Ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει ; » φησὶν ὁ Ἀπόστολος. « Εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα, ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀναπαύσει αὐτοῦ (84) ἔσται. » Καὶ πάλιν, « Ἐφόσον ἐσμὲν ἐν τῷ σώματι, ἀποδημοῦμεν ἐκ τοῦ Κυρίου. Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους. » Καὶ, « Νῦν ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται ἐν τῷ Χριστῷ· ὅταν δὲ ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς φανερωθήσεσθε σὺν αὐτῷ ἐν δόξῃ. » Καὶ, « Νῦν μὲν δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ ὀψόμεθα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. »

Αὕτη γὰρ ἡμῖν ἡ θεωρία ἐν ὑποσχέσει ἐστὶ, τέλος οὖσα πασῶν τῶν ἐργασιῶν καὶ αἰώνιος τῆς εὐφροσύνης τελείωσις. « Υἱοὶ γάρ ἐσμεν τοῦ Θεοῦ, » φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, « καὶ οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα. Οἴδαμεν δὲ ὅτι ὅταν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστι. » Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶρηκεν, « Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. » Περὶ ταύτης καὶ ὁ Δαβὶδ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγει, « Μακρότητος ἡμερῶν ἐμπλήσω αὐτὸν, καὶ δείξω αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου. » Καὶ παρ' αὐτοῦ,

(83) August. in Psal. CIX., et tr. 19, in Joan.

(84) *Ὁ βασιλεὺς ἐν ἀναπαύσει αὐτοῦ.* Scholia Rom. ex Sym. ἐν ἀναπαύσει. Græca Vulg. ἐν ἀνακλίσει· *in accubitu*, seu *recubitu*, uti Hier. ex Origene reddidit. Hebr. *circuitum* sonant, a verbo , quod in orbem antiquitus ad mensam sederent : a quo more nec nostrum plerique abhorrent. Comment. in Cant. Eusebii nomine sic exponit : Ὡς ἂν εἴης καθέδρα βασιλέως· *ut sis sedes regis* ; jungitque superioribus, uti et Philo Carp. secus ac Vulg. ut significetur ornatus sponsæ, usque dum digna sponsi sedes et accubitus evadat.

Digitized by Google

« Μίαν ἠτησάμην παρὰ Κυρίου· ταύτην ζητήσω, τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου· τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα Κυρίου. » Ὥστε ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα πίστεως εἰς τὴν μέλλουσαν ἐκείνην καὶ ἄῤῥητον ἀπόλαυσιν καταντήσομεν. Καὶ γάρ φησιν, « Αὐτὸς ὁ Πατὴρ φιλεῖ ὑμᾶς, ὅτι ὑμεῖς ἐμὲ πεφιλήκατε, καὶ πεπιστεύκατε ὅτι ἐγὼ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον. Ἐξῆλθον παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον. Πάλιν ἀφίημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα. »

A Domini omnibus diebus vitæ meæ : ut videam jucunditatem Domini [48]. » Itaque a fide, quæ in præsenti est, ad futuram illam nullaque verborum vi explicabilem jucunditatem deveniemus. Etenim ait : « Ipse Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis quia ego a Patre exivi. Exivi a Patre, et veni in mundum : iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem [49]. »

Οὕτω γοῦν ἐνταῦθα πιστεύομεν ὅτι αὐτὸς ὁ εἷς τῆς Τριάδος ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γεννώμενος ἀϊδίως καὶ ἀῤῥεύστως καὶ ἀνεκφοιτήτως, κατὰ τὴν οὐσίαν ἴσος ὢν αὐτῷ καὶ ἀληθὴς Υἱὸς αὐτοῦ καὶ Λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, κατελθὼν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἀνέλαβε σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἄνευ ἁμαρτίας καὶ πάσης ἀλλοιώσεως καὶ τροπῆς· καὶ ἐσταυρώθη κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· καὶ ἀποθανὼν κατῆλθεν ἐν τῷ ᾅδῃ μετὰ ψυχῆς ὡς Θεὸς, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστὰς ἐκ τῶν νεκρῶν, τὴν ἡμετέραν συνανέστησε φύσιν, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· τὸ ὁμότιμον τῆς ἀξίας τοῦ ἐν δεξιᾷ σημαίνοντος· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

B Ita igitur hic credimus, ipsum unum ex sancta Trinitate, ex Deo et Patre ab æterno et illibate, nihilque eo excedendo, natum, æqualem illi secundum substantiam, verumque ejus Filium ac Verbum, per quem facta sunt omnia, descendentem de cœlis, carnem ex sancta Dei Genitrice semperque Virgine Maria, propter nostram salutem, absque peccato citraque omnem mutationem et labem, assumpsisse, ac, quatenus homo, crucifixum esse factum pro nobis maledictum [50] mortuumque, anima comite in infernum ut Deum descendisse, dieque tertia resuggentem a mortuis, humanum genus una secum suscitasse : atque in cœlos receptum, in Dei ac Patris dextera consedisse : nempe quod a dextris dicitur, paris cum eo dignitatis honorem significante ; eumdem rursus venturum ut judicet vivos et mortuos.

Εἰ τοίνυν τούτοις πιστεύομεν, πόῤῥω πάσης ἀμφιβολίας τῆς μελλούσης δόξης καὶ θεωρίας ἐπιτευξόμεθα « Ὁ γὰρ ἔχων τὰς ἐντολάς μου, » φησὶ, « καὶ τηρῶν αὐτὰς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. Ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρός μου, καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν, καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν. » Καὶ, « Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσετε· καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν· » οἱ φιλοῦντες δηλονότι τὸν κόσμον. Καὶ, « Πάλιν ἔρχομαι, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτόν· ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ἦτε. » Καὶ, « Θέλω, Πάτερ, οὓς δέδωκάς μοι, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι, ὅτι ἠγάπησάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου. »

Si igitur his fidem accommodamus, citra omnem dubietatem futuram gloriam ac visionem consequemur : « Qui enim habet mandata mea, inquit, et servat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum [51]. » Et : « Si diligitis me, mandata mea servabitis, et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere [52] : » ii scilicet qui mundi amore tenentur. Et : « Iterum veniam, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum et vos sitis [53]. » Et : « Volo, Pater, quos dedisti mihi, ut ubi ego sum, et illi sint mecum, ut videant claritatem, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante mundi constitutionem [54]. »

« Πάντοτε οὖν σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, καὶ χαρήσεται ἡμῶν ἡ καρδία, καὶ ἡ χαρὰ ἡμῶν πεπληρωμένη ἔσται, καὶ ταύτην οὐδεὶς αἴρει ἀφ' ἡμῶν, ὡς ὁ Κύριός φησιν, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσει ἡμῖν, ἀλλὰ παῤῥησίᾳ περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἀναγγελεῖ ἡμῖν. « Τοῦ Πατρὸς » δὲ εἰπὼν, δίδωσι καὶ ἑαυτὸν μετὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀδιαστάτως νοεῖσθαι. Εἷς γὰρ Θεός ἐστι μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος. Τουτέστιν, Οὐκ ἔσονται ὁμοιότητες καὶ σύμβολα, τῆς ὁράσεως γινομένης πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Καὶ γάρ φησιν ὁ Ἀπόστολος, « Ὅταν ἔλθῃ τὸ τέ-

D « Semper igitur cum Domino erimus [55], » uti auctor est beatus Paulus, et gaudebit cor nostrum, et gaudium nostrum plenum erit, nec aliquis ipsum tollet a nobis, uti Dominus ait [56] quando non in proverbiis loquetur nobis, sed palam de Patre suo annuntiabit nobis [57]. Cum ait, « de Patre. » seipsum una ac Spiritum sanctum dat intelligi. Unus enim Deus cum Patre ac Spiritu est, Hoc est, Non amplius signa erunt ac simulacra, cum futura sit visio facie ad faciem. Etenim ait Apostolus : « Cum venerit quod perfectum est, tunc evacuabitur quod ex parte est [58]. » Hujus contemplationis imaginem ac figuram habuit

[48] Psal. xxvi, 4. [49] Joan. xvi, 27. [50] Galat. iii, 13. [51] Joan. xiv, 21. [52] Joan. xiv, 15. [53] Joan. xiv. 3. [54] Joan. xvii, 24. [55] I Thess. iv, 17. [56] Joan. xvi, 22. [57] Ibid. 25. [58] I Cor. xiii, 10.

Digitized by Google

Maria, quæ sedebat secus pedes Jesu, et audiebat verba illius [53]. Nam virtus, quæ actione geritur, estque contemplationis origo non ultra nobis permanebit, sed cessatura est, ut quæ solandi causa corporalis laboris consistat. Quæ autem hic habetur contemplatio, et si ejus cessabit contemplandi modus, at nobis tamen origo erit futuræ contemplationis. [54] Nam, ut ait Dominus : « Qui non credit, jam judicatus est [55]. » hoc est, suæ condemnationis inde jam præjudicium habet. Sic rursum, vitam æternam dixit[56], ut Patrem suum Deum verum, cognoscant, ipsumque adeo Dominum nostrum Jesum Christum, quibus cum utique Spiritus sanctus intelligatur, quatenus scilicet vero de eo fides et contemplatio ac cognitio, adipiscendæ beatitudinis causa nobis ac ratio futura est. Tantum enim quis ævo illo visurus est, quantum hoc fide fulsit, vitæque hujus contemplationis ænigmatis veræ contemplationis decor succedet, succedente nimirum post hanc vitam fide ac speculo, dissoluto nobis mortali hoc corpore, meliorique statu reparato atque reassumpto. Ex quibus liquet, qui circa fidem hoc ævo erraverint, nec veram de Deo cognitionem nacti sint, ne illic quidem contemplationis compotes fore, sed profanos habendos, ac qui sinistræ partis impleant numeros.

Idcirco virtutem quæ actione geritur, ut quæ imperfectior est, eorum qui inducuntur ac quasi novitiorum esse dicunt : quæ autem contemplatione, opus esse perfectorum. Unde et Dominus ad Martham, quæ actionis typum gerat ejusque referat modum dixit : « Martha, Martha, sollicita es, [56] et turbaris erga plurima. Porro unum est necesse [57], » versari scilicet circa Dei Verbum. « Beati » enim « qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. » De Maria autem : « Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea [58]. » Ab hac enim contemplatione ad futurum illud gaudium deveniemus, quod a nobis nemo auferet ; sic nimirum ut imagines exemplaribus fidesque contemplationi locum cedant.

λειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. » Ταύτης τῆς θεωρίας εἰκόνα καὶ τύπον εἶχεν ἡ Μαρία παρακαθημένη παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἀκούουσα τῶν λόγων αὐτοῦ. Τὸ μὲν γὰρ τῆς ἀρετῆς πρακτικὸν, ὅπερ ἀρχὴ θεωρίας ἐστὶν, οὐκέτι ἡμῖν παραμενεῖ, ἀλλὰ παύσεται, ἅτε διὰ τὸν τοῦ σώματος συνιστάμενον πόνον · ἡ δὲ ἐνταῦθα θεωρία, εἰ καὶ ὁ τρόπος αὐτῆς παύσεται, καθ' ὃν θεωροῦμεν, ἀλλ' ὅμως ἀρχὴ ἡμῖν ἔσται τῆς μελλούσης θεωρίας. Ὥσπερ γὰρ ὁ Κύριος φησὶν, « Ὁ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται · » τουτέστι, τὴν ἀρχὴν τῆς καταδίκης ἐντεῦθεν λαμβάνει· οὕτω πάλιν αἰωνίαν ἔφησε ζωὴν τὸ γινώσκειν τὸν αὐτοῦ Πατέρα τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, συννοουμένου καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δηλονότι · καθότι ἡ ἐνταῦθα περὶ αὐτοῦ ἀληθὴς πίστις καὶ θεωρία καὶ γνῶσις αἰτία καὶ ἀφορμὴ ἡμῖν ἔσται τοῦ τυχεῖν τῆς ἀποκειμένης μακαριότητος. Καὶ γὰρ τοσοῦτόν τις ἐκεῖ ὄψεται, ὅσον ἐνταῦθα πεπίστευκε· καὶ τὰ ἐνταῦθα τῆς θεωρίας αἰνίγματα τὸ τῆς ἀληθοῦς θεωρίας διαδέξεται κάλλος, ὑποχωρούσης μετὰ τὸν παρόντα βίον τῆς πίστεως δηλονότι καὶ τοῦ ἐσόπτρου, τούτου τοῦ σώματος ἡμῖν λυθέντος, καὶ πάλιν πρὸς τὸ βέλτιον ἀναλαμβανομένου. Ἐξ ὧν δῆλον καὶ τοὺς περὶ τὴν πίστιν ἐνταῦθα σφαλέντας, καὶ τῆς ἀληθοῦς περὶ Θεὸν ἀποτυχόντας γνώσεως, μηδὲ τῆς ἐκεῖ θεωρίας ἐπιτυγχάνειν, ἀλλ' ἀμυήτους ὑπάρχειν, καὶ μετὰ τῆς ἀριστερᾶς εἶναι μερίδος.

Διὰ ταῦτα τὸ μὲν τῆς ἀρετῆς πρακτικὸν, ὡς ἀτελέστερον, τῶν εἰσαγομένων φασὶ, τὸ δὲ θεωρητικὸν ἔργον εἶναι τελείων. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος πρὸς τὴν Μάρθαν τῷ πρακτικῷ ἀναλογοῦσαν εἶπε, « Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά. Ἑνὸς δέ ἐστι χρεία, » τοῦ περὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀναστρέφεσθαι δηλονότι, καὶ αὐτὸν θεωρεῖν. « Μακάριοι » γὰρ « οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ φυλάσσοντες αὐτόν. » Περὶ δὲ τῆς Μαρίας εἴρηκε, « Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς. » Ἀπὸ γὰρ τῆς θεωρίας ταύτης εἰς ἐκείνην τὴν μέλλουσαν χαρὰν καταντήσομεν, ἣν οὐδεὶς ἀφ' ἡμῶν αἴρει, τῶν μὲν εἰκόνων τοῖς παραδείγμασι (85), τῇ δὲ θεωρίᾳ τῆς πίστεως ὑποχωρησάσης.

[53] Luc. x, 39. [54] Joan. iii, 18. [55] Joan. xvii, 3. [56] Luc. x, 41. [57] Luc. ii, 28. [58] Luc. x, 42.

(85) *Τῶν εἰκόνων τοῖς παραδείγμασι.* Nempe ὑποχωρησασῶν. *Cedentibus imaginibus, exemplaribus.* Ut sint exemplaria quorum simulacra sunt, ex eis deductæ imagines, et quæ Paulus τύπον vocat (*Hebr.* viii, 5) : Ὅρα, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει · quæ sunt verba dicta Mosi Exod. xxv, 40 : quibus significatur esse τύπον et exemplar, rei struendæ quasi formam, et *modellum*, ut barbariuscule mechanici vocant. Sic intellexit Theodoretus : Σχήματα γὰρ αὐτῷ δείξας ἐν τῷ ὄρει τινὰ, ἐκείνοις τοπόμοια κατασκευάσαι προσέταξεν · *Cum figuras quasdam illi ostendisset in monte, illis consimilia struere præcepit :* de quibus subdit : Οὐκοῦν τόποι τῶν ἐπουρανίων τὰ παλαιά. Quibus significat hæc sic ostensa Mosi, figuras quasdam ac delineationes cœlestium esse ; eorum ἀντίτυπα, *figuras eis typo respondentes, ac quamdam eorum similitudinem habentes*, uti Paulus vocat, et ut idem semel et iterum c. 8 et 9, ὑποδείγματα, quæ Theophyl. exponit ἀμυδρὰ δείγματα καὶ οἷον σκιαγραφήματα, *obscuras repræsentationes ac velut umbratiles delineationes ;* quæ longe sunt ab iis quæ hic παραδείγματα vocat Calecas, quæ sint ipsa rei exhibitio ac repræsentatio, post ejus imagines ac simulacra, ac corpus loco umbræ, τὸ ὑπόδειγμα etiam pro exemplari sumitur apud Laert. ex Plat. de mundi creat., ὅτι καὶ τὸ ὑπόδειγμα ἦν ἣν ἀφ' οὗ αὐτὸν ἐδημιούργησε. Negat tamen Phryn. vocem esse Atticam, ac pro ea dicendum ait, παράδειγμα.

Digitized by Google

Ἐκείνην τὴν θεωρίαν ὑπὲρ νοῦν ἕνωσιν ὁ ἅγιος Διονύσιός φησι (86) περὶ οὗ καὶ πρότερον ἐμνήσθημεν, τουτέστι μείζω ἢ κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἡμετέρου νοῦ. Ὁ γὰρ ἀνθρώπινος νοῦς μεταβατικῶς δύναται νοεῖν. Καὶ γὰρ ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο μεταβαίνων, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον, ὕστερον εἰς τὸ ζητούμενον συμπέρασμα καταντᾷ. Διὸ καὶ ἀτελῆ τὴν γνῶσιν ἔχει, ἅτε μὴ ἀμέσως, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον εἰς τὴν τελείωσιν τοῦ νοήματος πορευόμενος. Ὅς δὴ τρόπος τῆς νοήσεως ἡμῖν οὐκ ἔσται τότε· εἰ γὰρ ἔσται, ὁμοῦ μὲν ἀτελῆ τὴν μέλλουσαν χαρὰν καὶ εὐφροσύνην ἕξομεν. Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ παραυτίκα καὶ ἀμέσως πλησθησόμεθα καθὸ πεφύκαμεν δέχεσθαι, ἀλλ' ἀεὶ τοῦ δυνατοῦ ἐλλιπεῖς ἐσόμεθα. Καὶ πῶς εἴρηται, « Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται· » καὶ πάλιν, Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι τὴν δόξαν σου· » ὁμοῦ δὲ καὶ λύπη τις ἔσται παραμεμιγμένη τῇ εὐφροσύνῃ; Καὶ πῶς; ἂν τοῦτο δύναιτο, ὅπου γε οὐδὲ τοὺς πονηροὺς κολαζομένους ὑπὸ τῶν δικαίων ὁρᾶσθαι διδασκόμεθα, ἵνα μὴ τοῦτο συμβαίνῃ; Καὶ πῶς καθεκάστην εὐχόμεθα τοὺς προαπελθόντας ἐκεῖ ταχθῆναι, ἔνθα οὐ λύπη, οὐ στεναγμός, ἀλλὰ ζωὴ ἀτελεύτητος; Οὐ γὰρ τοσοῦτον εὐφραινεῖ τὸ ληφθέν, ὅσον τὸ λειπόμενον ἀνιάσει. Καὶ εἰ τὸ μὴ τυγχάνειν τοῦ τέλους λύπην πανταχοῦ παρίσχει, πῶς οὐ τοῦτο ἡμῖν αἴτιον ἔσται λύπης, καὶ μᾶλλον ὅσῳ καὶ τοῦ μεγίστου ἀποτευξόμεθα; Καὶ γὰρ ἀεὶ ἐπιθυμήσομεν τοῦ πλείονος, καὶ ἀεὶ ζητήσομεν· καὶ ἐν ὅσῳ οὐ τυγχάνομεν, ἀνιασόμεθα, καὶ τῆς ἀνίας οὐδέποτε παυσόμεθα. Ἐπεὶ καὶ ἡ ἔφεσις εἰς τὸ ἄπειρον προχωρήσει. Πρὸς δὲ καὶ οὐδὲν ἧττον μετὰ πίστεως καὶ ἐλπίδος καὶ μετὰ τὸν παρόντα βίον ζησόμεθα. Ἀλλὰ μὴν πᾶσα ἔφεσις καὶ ἐλπὶς καὶ ζήτησις στήσεται, καὶ πᾶν ἡμῶν τὸ ἐπιθυμητικὸν πληρωθήσεται τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας,

A Hanc contemplationem vocat sanctus Dionysius (cujus supra meminimus) « unionem supra intelligentiam, » majorem scilicet quam pro mentis nostræ facultate. Mens enim humana per discursum habet ut intelligat. Ab uno enim ad aliud, exque altero ad alterum subinde cogitando procedens, postremo ad conclusionem devenit rei, quæ in quæstionem vocatur. Unde et imperfectam habet cognitionem, ut quæ non immediate, sed paulatim ad conceptus perfectionem evadat. Verum hic modus tunc non erit; nam si esset, tum imperfectum nobis gaudium ac lætitia constaret. Non enim statim et sine medio adimpleremur, ut nobis comparatum est, possumusque recipere, sed ejus semper laboraremus inopia, cujus sumus capaces et nobis potest B obtingere. Quomodo igitur dictum est: « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur [59]; » et rursus: « Satiabor cum apparuerit gloria tua [60]; » tumque adeo commista quædam tristitia et dolor cum nostra lætitia foret? At quinam id fiat, cum nec malos quidem tormentis cruciatos a justis videri doceamur, ne quid ejusmodi illis contingat? Quomodo vero etiam pro defunctis quotidie precamur, eos illic collocari, ubi non est dolor aut gemitus, sed vita immortalis? Non enim quod nacti sumus tantum delectat, quantum mœroris affert, quod nobis desideratur. Cumque adeo intento frustrari fine, ubique dolorem faciat, qui fiat non inde nobis conflandum dolorem, præsertim vero, C quo re maximi ponderis nos frustrari, ejusque suspensos exspectatione esse contigerit? Semper enim majus aliquid animo appetemus; nec consecuti, quo nunquam levandi simus, mœrore afficiemur, quod nimirum cupiditas in infinitum tendetur. Accedit fore, ut perinde emenso vitæ hujus curriculo, fide ac spe comite vivamus. Atqui futurum ut desi-

[59] Matth. v, 6. [60] Psal. xvi, 15.

Chrys. ad illa verba, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν· Ἄρα ἐκεῖνά ἐστιν ἀληθινά, ταῦτα δὲ τύποι· καὶ γὰρ ὁ ναὸς οὕτω κατεσκεύαστο, ὥσπερ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ· *Illa ergo sunt vera, hæc vero typi. Templum enim ita erat constructum ut cœlum cœli.* Velut scilicet umbra quædam et obscura ejus delineatio, quæ in nobis est. Gratia, imago expressior est, sed ipsa adhuc imago. Veritas omnino in cœlis reposita. De antitypis in ordine ad Eucharistiam, Epiphaniique diaconi post Damasc. de illis sententia ac sensu, alia graviorque disputatio, de qua inter alios erudite nuper Leo Allat. in suis *Vindiciis* pro synodo Flor. adversus præsertim Anglum Calvinistam, exemplaris, cujus autographum habet Regia Parisiis bibliotheca, ac cujus nobis pridem apographum cum sua versione reliquit charissimus συνόμιλος R. P. Jacob. Goar ὁ μακαρίτης, malum interpretem (suorum ipso doctiorumque judicio) ac vulgatorem. Quidquid sit de illorum mente, et an invocatione illa Spiritus sancti complendam putaverint propositorum in Christi corpus et sanguinem immutationem; tuncque vere non ἀντίτυπα, sed ipsa revera nobis sub mysterio tradita esse divina munera; quod non satis ex vetustiorum Patrum videtur disciplina, sed nimia quadam existimatum simplicitate, quod ita præferre videantur Liturgiarum verba; quibus id explicatur longo verborum circuitu, quod una ipsa verba Dominica religiose prolata a sacerdote Christi nomine et in D ejus persona, ingenti miraculo præstant, ut passim exaggerat Chrys. ac erudite probat; idem serio Chrys. nostra ipsa cœlestia asserit, accersitque statim ab Eucharistia: in qua ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κεῖται ἐσφαγμένος· *jacet immolatus;* hostia est ac mactatur: atque ut solum figura, nec ipse vere sit præsens, ac nobis cibus et potus cedat suam ministrando sub sacramento carnem ac sanguinem, nihil minus ὑπόδειγμα καὶ σκιὰ quam vetera, nostra hæc dicantur; videanturque illa præstare, quod in legalibus hostiis expressior figura erat Christi immolationis, quam quæ nobis in panis et vini oblatione Christi Testamento commendata sit. Nostra ergo illa cœlestia, *quæ spiritalia, quæ cœlis digna, etsi in terra peragantur;* hoc solum figura dicenda, quod sub rerum sensilium hactenus involucris latent, ipsa nobis in cœlis palam quandoque prodenda.

(86) *De divin. nom.* c. 1.

Digitized by Google

derium omne et spes inquisitioque cesset, visque omnis desiderii, Dei contemplatione nobis impleatur, cum illud deinceps in nullam aliam rerum trahatur.

Qua itaque ratione humanæ naturæ comparatum est, et quantum quisque capere potest, Dei nobis contemplatio illucescet; statimque ac immediate, post expletum extremum judicium, quisque illius heres futurus est. Id enim sanctus «unionem» vocat «supra intelligentiam,» immediatam scilicet cum Deo consuetudinem; supra quam scilicet mens humana consequi potest. Idque Paulus dicebat «facie ad faciem [61], « Joannes vero evangelista: «Videbimus eum sicuti est[62].« Hanc porro arcanam mentis visionem et contemplationem, justorum scilicet hereditatem et sortem, quam beatus Dionysius «unionem mente superiorem» vocat, magnus Gregorius Theologus «regnum cœlorum» affirmat, quem et prius, iis quæ exposita sunt, id vel maxime sentientem ostendimus. In ea enim Oratione quam habuit ob Plagam grandinis, ubi futuri illius status meminit, provocatque auditores, ut memoria recolant, quæ justos et injustos exceptura præmia sint: «Quis,» inquit, «illic patronus? quæ causificatio? quæ falsa defensio? quod artificiosum verborum lenocinium? quando proponentur throni, et Antiquus dierum præsidebit, et libri aperientur, et igneus fluvius volvetur [63]; et lux a fronte, et paratæ tenebræ [64], et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ [65], nunc in Christo absconditæ [66]; qui autem mala egerunt, in resurrectionem judicii, quo ii qui non credunt a Verbo eos judicante, jam condemnati sunt [67]. Atque illos quidem lux excipiet, sanctæque ac regiæ Trinitatis, purius jam ac clarius illucentis, totamque se cum tota mente miscentis, contemplatio (in qua ego, vel sola maxime regnum cœlorum positum esse censeo), hos autem simul cum aliis, vel potius ante alia, istud excruciabit, quod a Deo projecti sint, atque inustam in conscientia sempiternæ ignominiæ notam gerant.» En Gregorius quoque sanctorum hæreditatem esse docet Dei contemplationem, totumque cum toti menti misceri, quod et regnum cœlorum vocat.

Haud tamen in dubium vocandum, qui fiat, ut quod ait Paulus, « facie ad faciem [68] » videamus Deum; ipseque Dominus, « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt [69]. » Sane quidem videbimus pro eo tamen ac mentis nostræ facultas patitur, quanta scilicet nostra cognoscendi vis ac intelligendi. Nunc quidem in umbris videmus et

A ἐπὶ μηδὲν ἕτερον ἐλκομένης λοιπὸν τῆς ἐπιθυμίας.

Ὥστε, καθὸ πέφυκεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ἑκάστῳ, ἡ τοῦ Θεοῦ θεωρία ἐπιλάμψει ἡμῖν, καὶ κληρονόμος αὐτῆς ἕκαστος ἔσται ἐκ τοῦ παραυτίκα καὶ ἀμέσως, τῆς τελευταίας κρίσεως γενομένης. Τοῦτο γάρ ἐστι, ὅπερ ὁ ἅγιος *ὑπὲρ νοῦν ἕνωσιν* καλεῖ, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἄμεσον ὁμιλίαν, τουτέστιν, ὑπὲρ ὃ δύναται ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· καὶ ὅπερ ὁ Παῦλος λέγει « πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· » καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, « Ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστι. Ταύτην δὲ τὴν κατὰ νοῦν ἄῤῥητον ὄψιν καὶ θεωρίαν, τὴν B τῶν δικαίων κληρονομίαν, ἣν ὁ μακάριος Διονύσιος « ὑπὲρ νοῦν ἕνωσιν » καλεῖ, ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (87) « βασιλείαν οὐρανῶν » τίθεται, ὃν καὶ πρότερον ἀπὸ τῶν ἐκτεθέντων τοῦτο καὶ μάλα φρονοῦντα ἐδείκνυμεν. Ἐν γὰρ τῷ ῥηθέντι λόγῳ διὰ τὴν πληγὴν τῆς χαλάζης, τῆς μελλούσης καταστάσεως μεμνημένος, καὶ τοὺς ἀκροατὰς ἐπὶ τὴν μνήμην προκαλούμενος τῶν μελλόντων διαδέξασθαι δικαίους καὶ ἀδίκους, « Τίς συνήγορος; ἐκεῖ, » φησὶ, « ποία σκῆψις, τίς ψευδὴς ἀπολογία, ποία πιθανότης ἔντεχνος, ἡνίκα θρόνοι προτίθενται, καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν προκαθέζεται, καὶ βίβλοι διανοίγονται, καὶ ποταμὸς πυρὸς ἕλκεται καὶ τὸ φῶς ἔμπροσθεν (88), καὶ τὸ σκότος ἡτοιμασμένον· καὶ πορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν C ζωῆς, τῆς ἐν Χριστῷ νῦν κρυπτομένης, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως· ἣν ἤδη παρὰ τοῦ κρίνοντος αὐτοὺς Λόγου οἱ μὴ πιστεύοντες κατεκρίθησαν. Καὶ τοὺς μὲν τὸ φῶς διαδέχεται, καὶ ἡ τῆς ἁγίας καὶ βασιλικῆς θεωρία Τριάδος, ἐλλαμπούσης τρανότερόν τε καὶ καθαρώτερον, καὶ ὅλης ὅλῳ νοῒ μιγνυμένης (ἣν δὴ καὶ μόνην μάλιστα βασιλείαν οὐρανῶν ἐγὼ τίθεμαι)· τοῖς δὲ μετὰ τῶν ἄλλων βασάνων, μᾶλλον δὲ πρὸ τῶν ἄλλων, τὸ ἀπερρίφθαι Θεοῦ, καὶ ἡ ἐν τῷ συνειδότι αἰσχύνη πέρας οὐκ ἔχουσα. » Ἰδοὺ καὶ οὗτος τὴν τῶν ἁγίων κληρονομίαν τὴν τοῦ Θεοῦ θεωρίαν εἶναι διδάσκει· καὶ ὅλον ὅλῳ τῷ νοῒ μίγνυσθαι, ὃ δὴ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζει.

D Οὐ μέντοι ἀπορεῖν δεῖ, πῶς ὀψόμεθα τὸν Θεὸν « πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, » ὥς φησι Παῦλος· καὶ ὁ Κύριος, « Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. » Ὀψόμεθα μὲν γάρ, ἀλλὰ καθὼς τῷ ἡμετέρῳ νῷ δυνατὸν, κατὰ τὸ ἀνάλογον γνωστικόν. Νῦν μὲν γὰρ ἐν σκιαῖς καὶ ἐν αἰνίγμασι βλέπομεν, ἅπερ ὁ αὐτὸς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γνω-

[61] I Cor. XIII, 12. [62] I Joan. III, 2. [63] Dan. VII, 9, 58. [64] Joel. II, 23. [65] Joan. V, 29. [66] Coloss. III, 3. [67] Joan. III, 18. [68] I Cor. XIII, 12. [69] Matth. V, 8.

(87) Orat. 15.

(88) *Καὶ τὸ φῶς ἔμπροσθεν.* Putem Greg. respexisse illud Joel II, 3: Καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πῦρ ἀναλίσκον· sive φῶς illi obrepsit loco πυρὸς, sive de industria ita mutavit; quasi pro eodem habens lumen, quod sit ad torquendum, cum ipso igne sic torquente; paratæ etiam tenebræ, dies illa tenebrarum et caliginis. Matth. XXV, 34, ignis æternus, qui ipse tenebræ, diabolo paratus dicitur et angelis ejus.

Digitized by Google

ρίσματα τοῦ Θεοῦ μετὰ Θεὸν ἔλεγεν ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ λόγοις (89)· ἑρμηνεύων δὲ καὶ τίνα τὰ γνωρίσματα ταῦτα, ἐπιφωνηματικῶς ἐπήγαγεν, « Ὥσπερ αἱ καθ' ὑδάτων ἡλίου σκιαὶ καὶ εἰκόνες σαθραῖς ὄψεσι παραδεικνῦσαι τὸν ἥλιον, ἐπεὶ μὴ αὐτὸν προσβλέπειν οἷόν τε, τῷ ἀκραιφνεῖ τοῦ φωτὸς νικῶντα τὴν αἴσθησιν· » τότε δὲ οὐκ ἐν σκιαῖς οὐδ' ἐν αἰνίγμασιν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Θεὸν, καθὼς οἱ ἅγιοί φασιν, οὐ τελείως τὴν οὐσίαν αὐτοῦ κατανοοῦντες, οὐ γὰρ ἔχομεν τὸ ἀνάλογον γνωστικόν· ἢ γὰρ ἦμεν Θεοὶ κατ' αὐτὸν, ἄναρχοι καὶ ἄπειροι καὶ ἀπερίγραπτοι καὶ τέλειοι, γινώσκοντες αὐτὸν ὡς αὐτὸς ἑαυτόν. Ἀλλ' οὕτως ὀψόμεθα, ὥσπερ ὅταν τὸ ὄμμα πρὸς τὸν ἥλιον ἀνατείνωμεν, τὰς ἐν τοῖς ὕδασιν αὐτοῦ σκιὰς ὑπερβάντες. Τότε μὲν γὰρ τὸν ἥλιον βλέπειν εἰποιμεν ἂν ὀρθῶς· οὐ μὴν ἀκριβῶς αὐτὸν κατανοεῖν, οὔτε τὸ μέγεθος, οὔτε τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ ὑποκείμενον τὸ δεκτικὸν τοῦ φωτός· οὔτε τὰ κατ' αὐτὸν πάντα, ἐξ ὧν σύνθετός ἐστιν· ὅμως λεγόμεθα βλέπειν τὸν ἥλιον. Καὶ τοῦτο μὲν ὡς παράδειγμα εἰρηται· ὅθεν οὐδὲ τὰ τούτου καὶ ἐπὶ Θεοῦ λαμβάνειν δεῖ πάντα, ἵνα μὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ περιγραπτὸν τὸν Θεὸν φαντασθῶμεν.

A ænigmatis, quæ idem Gregorius Theologus orationibus suis theologicis dicebat, « Dei numinis posteriora Deo indicia; » exponensque quænam hæc intelligenda indicia, velut sententiam claudens subjecit : « Non secus videlicet ac solis in aquis umbræ atque simulacra infirmis oculis solem repræsentant : quandoquidem eum obtueri non possumus, utpote lucis puritate sensum omnem superantem. » Tunc vero non in umbris nec in ænigmatis, sed ipsum Deum, uti loquuntur Sancti; non ejus perfecte perspectam habentes substantiam : non enim ea mentis nostræ vis est, ut paribus illi modis respondeat, alioqui haud secus ac ille dii essemus, principii expertes, infiniti, incircumscripti, perfecti, ipsum cognoscentes, ut ipse
B seipsum cognoscit : sed sic eum videbimus, velut cum superatis quæ in aquis exstant, solis umbris, in ipsum oculos solem intenderimus. Tunc enim recte dicamur videre solem; tametsi eum perfecte non perspiciamus, nec quanta ejus magnitudo, nec quanta substantia ac suppositum lucem gestans; nec denique quanta ejus omnia, ex quibus compositus est. Et hoc quidem velut exemplum assumptum est; unde nec ejus omnia et in Deo usurpanda sunt, ne præter alia, etiam Deum circumscriptum intelligamus.

Μακάριοι τοίνυν ἐσόμεθα, ὅτι ὃ οὐ βλέπομεν, ἀναμφιβόλως πιστεύομεν. Διὰ γὰρ τῆς πίστεως ἐπὶ τὴν ἄῤῥητον τῆς ἁγίας Τριάδος καταντήσομεν θεωρίαν, καὶ τὸν Θεὸν ὀψόμεθα, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ὑπόσχεσιν· ὅτε αὐτὸν ἔχοντες τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν, οὐ
C δεησόμεθα τινός· ἀλλὰ πλησθησόμεθα ζωῆς αἰωνίου καὶ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, καθὸ πέφυκεν ἕκαστος, κατὰ τὴν ἀναλογίαν πίστεως καὶ τοῦ καμάτου αὐτῶν· καὶ γὰρ μονὰς πολλὰς παρὰ τῷ Θεῷ ἠκούσαμεν εἶναι· μὴ κατ' ὀλίγον τὸ δυνατὸν ἡμῖν λαμβάνοντες, ἀτελῆ καὶ μετὰ λύπης τὴν αἰωνίαν ἐκείνην θεωρίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπόλαυσιν ἔχωμεν, καὶ μετ' ἐλπίδος καὶ ἐφέσεως κἀκεῖ ζήσωμεν· καὶ τότε συμβήσεται ἡμῖν ἔχουσιν αὐτὸν τὸν Θεὸν, οὗ γενομένοις πάσης θεωρίας ἀνάπαυσις, ὅπερ ὁ Προφήτης φησὶν, « Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. »

Beati ergo erimus, quod id quod non videmus, citra omnem dubitationem credimus[70]. Per fidem enim, ad arcanam sanctæ Trinitatis contemplationem deveniemus, Deumque, juxta quod Salvator pollicitus est[71], visuri sumus; quando ipsa supremi Boni possessione beati, nullius egebimus; sed vita æterna et gaudio et exsultatione, pro eo ac cuique comparatum est, pro fidei nostræ ratione atque laboris, implebimur. Etenim mansiones multas apud Deum esse audivimus[72]; ne paulatim id cujus capaces sumus accipientes, imperfectam et cum mœrore habeamus æternam illam Dei contemplationem ac jucunditatem, atque illic etiam spe desiderioque vitam sustentemus : tumque continget nobis Deum ipsum habentibus, cujus nobis adeptione omnis sedanda contemplatio est, quod propheta ait : « Justus autem ex fide vivet[73]. »

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Ἵνα τοίνυν ἐπὶ τὸ ἐλπιζόμενον καταντήσωμεν
D ἀγαθὸν, ὀφείλομεν πιστεύειν καὶ βεβαίως κατέχειν τὰ δόγματα τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἣν μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ὁμολογοῦμεν· ὅσα περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τρισυποστάτου Θεοῦ κηρύττει· ὅσα τε περὶ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς μελλούσης ἀναστάσεως διδάσκει· καὶ πάντα φυλάττειν ὑγιῶς καὶ γνησίως, μήτε κατὰ τὴν πίστιν, μήτε κατὰ τὴν πολιτείαν χωλεύοντας. Πρὸς μὲν γὰρ τὸν ἀπὸ μόνης τῆς πίστεως θαῤῥοῦντα τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπιτυχεῖν ὁ Κύριος εἴρηκεν, « Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε,

PERORATIO.

Ut igitur ad bonum in spe nobis repositum perveniamus, necesse est ut credamus, ac sanctæ Dei Ecclesiæ, quam unam sanctam catholicam et apostolicam confitemur, decreta firmiter teneamus; quæcunque nimirum de uno ac trine subsistenti Deo prædicat; nec non quæcunque de Christi mysterio, deque futura resurrectione docet; cunctaque sane ac vere servemus, ut neque quod ad fidem spectat, nec quod ad disciplinam, quidquam claudicemus. Ad eum quidem qui ex sola fide æternam vitam se adepturum præsumit, dixit Dominus :

[70] Joan. xx, 29. [71] Matth. v, 8. [72] Joan. xiv, 2. [73] Habac. ii, 4.

(89) Orat. 34.

Digitized by Google

« Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum ; [74] » et : « Quid me dicitis, Domine, Domine, et non facitis quæ dico vobis [75]? Ad eum vero qui ex solis operibus sine fide sperat salutem, infit Apostolus, « Sine fide impossibile est placere Deo [76], » et sine fide opera mortua esse, ut et fidem sine operibus [77].

A Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν » καὶ, « Τί με λέγετε Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω ὑμῖν ; » πρὸς δὲ τὸν ἀπὸ μόνων τῶν ἔργων ἐλπίζοντα ὁ Ἀπόστολος εἶπεν, « Ἄνευ πίστεως θεῷ ἀρέσαι ἀδύνατον · » καὶ ἔργα ἄνευ πίστεως νεκρά εἰσιν, ὡς πίστις χωρὶς ἔργων.

Sunt vero quidam impii, seu hæretici, quibus non raro certa consilii ratione, futura a Deo revelantur: sicque liquet ex gestarum rerum monumentis, velut etiam se in Caipha res habuit [78]: qui cum Pontifex esset anni illius, ut Evangelista ait, prophetavit expedire ut unus homo periret pro populi salute. Quin et quandoque in Dei nomine miracula faciunt, nec ideo minus longe a Deo sunt. De illis enim B dixit Dominus : « In illa die multi dicent mihi, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et dæmonia ejecimus, et virtutes multas fecimus ? et tunc confitebor illis, Nunquam novi vos : discedite a me, operarii iniquitatis [79] : » quos utique et cavendos monet, dum ait : « Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces [80]. » Idcirco, qui ejusmodi sunt, primum a fide, tum a vita morumque disciplina examinandi sunt : « A fructibus enim eorum, inquit, cognoscetis eos[81]. » Proprius vero maxime homini fructus, mentis rationes sunt ac consilia, quibus proditis noscitur, num veræ Christianorum consentiat fidei, necne. Ad vitam quoque morumque disciplinam quod attinet, etsi simulant ac decipiunt, brevi tamen deprehenduntur. C

Εἰσὶ δὲ καί τινες ἀσεβεῖς, ἢ καὶ αἱρετικοὶ, πρὸς οὓς πολλάκις τὰ μέλλοντα κατά τινα οἰκονομίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτονται, ὡς ἀπὸ τῶν ἱστοριῶν τοῦτο δῆλον· ὥσπερ καὶ ὁ Καϊάφας περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου προεφήτευσεν, ὡς ὁ Εὐαγγελιστὴς φησὶν, Ὅτι συμφέρει ἕνα ἄνθρωπον ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀπολέσθαι. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ θαύματα ποιοῦσιν ἔστιν ὅτε· καὶ ὅμως τούτου οὕτως ἔχοντος, οὐδὲν ἧττον πόῤῥω τοῦ Θεοῦ εἰσι. Περὶ αὐτῶν γὰρ ὁ Κύριος εἴρηκεν, « Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ πολλοί μοι ἐροῦσι, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, Οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας· » οὓς δὴ καὶ ἐκφεύγειν παραινεῖ, « Προσέχετε, » λέγων, « ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες. » Ὅθεν τοὺς τοιούτους πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς πίστεως, εἶτα ἀπὸ τῆς πολιτείας ἐξετάζειν δεῖ. « Ἀπὸ γὰρ τῶν καρπῶν αὐτῶν, » φησὶν, « ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. » Καρπὸς δὲ οἰκεῖος μάλιστα ἀνθρώπῳ τὰ τῆς ψυχῆς νοήματα, ὧν φανερουμένων γινώσκεται, εἴτε τῇ τῶν Χριστιανῶν ἀληθινῇ συμφωνεῖ πίστει, εἴτε καὶ μή. Καὶ κατὰ τὴν πολιτείαν δὲ, εἰ ὑποκρίνονται καὶ ἐξαπατῶσιν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐξελέγχονται.

Quæ igitur ab Scriptura sacra, et a sanctis Deique Ecclesiæ magistris, de sana Christianorum fide docemur, ista fere sunt : quam et corde credere debemus ad justitiam, et ore confiteri ad salutem, uti Doctor gentium decrevit [82] : « Nisi enim eam quis fideliter crediderit, salvus esse non poterit, » ut magnus Athanasius in confessione fidei ad Julium papam Romanum scriptam adjecit :

Ὅσα μὲν οὖν παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων καὶ διδασκάλων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας περὶ τῆς ὑγιοῦς τῶν Χριστιανῶν πίστεως διδασκόμεθα, ταῦτά ἐστιν ἣν καὶ καρδίᾳ πιστεύειν ὀφείλομεν εἰς δικαιοσύνην, καὶ στόματι ὁμολογεῖν εἰς σωτηρίαν, ὡς ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν ἀπεφήνατο. « Ταύτην » γὰρ ἐάν μή τις πιστῶς πιστεύσῃ, σωθῆναι οὐ δύναται, » ὡς ὁ μέγας Ἀθανάσιος (90) ἐν τῇ πρὸς Ἰού-

[74] Matth. vii, 21. [75] Luc. vi, 46. [76] Hebr. xi, 6. [77] Jac. ii. 20, 26. [78] Joan. xi, 50. [79] Matth. vii, 22. [80] Matth. vii, 15. [81] ibid. [82] Rom. x. 10.

(90) Ὡς ὁ μέγας Ἀθανάσιος. De Symbolo Athanasiano luculenter scripsit vir egregie doctus ac catholicus Gilb. Genebrardus, theologus Parisiensis; nec alia auctoritate magno Athanasio asserit, quam illa ipsa Gregorii Theologi, qua usus est noster Manuel Calecas ; ex qua tamen rem minime confici arbitror. Loquitur Gregorius de confessione, seu formula fidei oblata Joviano principi, cum ille ab Athanasio documenta fidei petiisset, ejusque ac Catholicorum communionem ambiret, tentantibus Arianis sibi ipsum addicere, atque illius abuti potestate, uti pridem in Constantio fecerant, postmodumque fecerunt in Valente. Exstant eorum adversus Athanasium interpellationes et repulsæ. Fides ergo et confessio Joviano oblata ab Athanasio, ipsa est Nicæna fides, paucaque illi addita de divinitate Spiritus sancti, quæ sic Gregorius extulit : atque Occidentales et Orientales deinceps veneratos esse ait : Πρῶτος καὶ μόνος, ἢ κομιδῇ σὺν ὀλίγοις ἀποτολμᾷ τὴν ἀλήθειαν σαφῶς οὕτωσὶ καὶ διαῤῥήδην, τῶν τριῶν μίαν θεότητα καὶ οὐσίαν ἐγγράφως ὁμολογήσας · *Primus ille ac solus, aut cum admodum paucis, veritatem palam apertisque verbis promulgare non dubitavit, unam trium personarum divinitatem et essentiam scripto confessus.* Id nimirum Athanasius sic exsecutus, epistola illa quam refert Theodoretus, l. IV *Historiæ Eccles.*, c. 3, quæ una explodit, quidquid de Symbolo Athanasiano, Dominicis diebus ad Primam recitari solito, illi oblato ad ejus formandam fidem, cum prius Treveris illud scripsisset, ut fidei suæ rationem Julio papæ redderet, vel Genebrardus, vel alii scripsere. Alia ratio instituendi Christianissimum principem, seu etiam suam fidem tuendi ac satis-

Digitized by Google

λιον πάπαν Ῥώμης τῆς πίστεως ὁμολογία προσέθηκεν· ἧς δὴ καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (91) ἐν τῷ εἰς

cujus plane etiam Gregorius Theologus in ejus Encomio mentionem faciens : « Solus ille, inquit,

faciendi, quam præferat illud Symbolum : quod non uni, sed sic universis præscribat Romanæ ego Ecclesiæ quasi Symbolum incerto auctore, existimem, hinc Athanasii dictum et putatum, quod dilucide catholicam, ipsamque Athanasii fidem (de Trinitate maxime) complecteretur; cujus inter catholicos sic spectata fides, ut ejus communio velut tessera catholici esset : censeretur que ejus condemnatio ipsa Nicænæ et catholicæ fidei ejuratio; uti se res habuit in Liberio Romano antistite, cui renuit Romana ipsa Ecclesia communicare, habuitque ut hæreticum, cum ille Constantii vexationibus fatigatus in ejus tandem condemnationem consensisset : seque illa condemnatione, Eusebianorum communione polluisset. Ejus Symboli seu formulæ fidei antiquitatem, produnt illi ejus versiculi, quos totidem verbis habet August. in libris *De Trinit.* et alibi, quos non aliunde desumpsisse videatur quam ex eo Symbolo : ac, si desumpsit, longe Athanasii ætatem superat, cui quidam illud falso ascribunt, ut auctor est Joannes Beleth us, antiquus Parisiensis theologus : nisi forte velint aliqua de Christi mysterio addidisse, quæ videantur 4 synodum generalem, ac in eo explicatam fidem, supponere, ut est facile in ejusmodi scripionibus nova addere, majoris explicationis causa, prout novæ cogunt surgentes opiniones seu hæreses. Quanquam nihil vetat dicere, ipsum potius Symboli auctorem ex Augustino aliisque PP. sua consarcinasse. Verum quidquid oppones, nihil necesse Roma vel Latio exire, seu Græcum Symboli ejus auctorem quærere. Latine primum scriptum omnino suadet, quod Latina, ipsa non barbara, eadem prorsus sunt; Græca fere semibarbara, longe alia et alia, prout quisque interpretum sibi indulsit, ut alia aliis verba reponeret ; nec solum in levioribus, verum etiam in iis quæ graviora videantur, ut sunt voces ὑπόστασις et πρόσωπον. Duas refert Genebr. et tertiæ variantes lectiones, exstatque quarta altero tomo Athanasii Operum, Symboli hujus Græca editio : omnesque alium aliumque præferunt auctorem, seu magis interpretem; sic verbis dissentiunt, ac quamvis alii aliis minus barbari sint, præ Athanasio omnes balbutiunt ævique paulo recentioris homines produnt. Movet et illa explicatio dicti evangelici : *Pater major me est*, non satis in eo Symbolo Athanasiana. Verus enim Athanasius, orat. 2 contra Arianos, majorem exponit, ut et fere æquales pauloque suppares viri ecclesiastici, ratione originis et principii, non secundum humanitatem, de qua nemo possit ambigere, et inter quam et Deum (res sic distantes diversique generis) non satis apte illis visa instituta illa majoris comparatio. Μείζων itaque οὐ μεγέθει τινὶ ἢ χρόνῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γέννησιν· *Major non mole aliqua aut tempore, sed quod ex Patre natus sit.* Subdit que : Πλὴν ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, Μείζων ἐστὶν, ἔδειξε πάλιν τῆς οὐσίας τὴν ἰδιότητα· *Cæterum etiam dicendo*, Major est, *essentiæ rursus proprietatem ostendit.* Paulo clarius Greg., orat. altera de Filio, ex quo hausisse videntur nostri theologi, ut sic evangelice Patrem majorem dicant, ut tamen Filium minorem non admittant; qua in re minus scrupulosos fuisse antiquiores liquet. Sic ergo ille : Ἦ δῆλον ὅτι τὸ μεῖζον μὲν ἔστι τῆς αἰτίας, τὸ δὲ ἴσον τῆς φύσεως· καὶ τοῦτο ὑπὸ πολλῆς εὐγνωμοσύνης ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς· τάχα δ' ἂν εἴποι τις ἄλλος τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ προσφιλονεικῶν, μὴ ἔλαττον εἶναι τὸ ἐκ τοιαύτης αἰτίας εἶναι τοῦ ἀναιτίου, τῆς τε γὰρ τοῦ ἀνάρχου δόξης μετέχοι ἂν, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνάρχου· καὶ πρόσεστι ἡ γέννησις πρᾶγμα τοσοῦτο τοῖς γε νοῦν ἔχουσι, καὶ οὕτω

sane primus ante alios, magna Ecclesiæ columna divinus et sacer Athanasius in suæ fidei professione, quam Liberio papæ exhibuit, cujus illud initium est : « *Quicunque vult salvus esse.* » Spiritus sanctus, *ait*, a Patre et Filio, non factus, non creatus, nec genitus, sed procedens. Τί πρὸς τοῦτο ἔχεις εἰπεῖν; οὐκ ἔστιν ἅγιος οὗτος καὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος· *An quidquam oppones? Nonne est*

σεβάσμιον· τὸ γὰρ δὴ λέγειν ὅτι τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον νοουμένου μείζων ἐστὶ, ἀληθὲς μὲν, οὐ μέγα δέ· τί γὰρ θαυμαστὸν, εἰ μείζων ἀνθρώπου Θεός. *Nonne perspicuum est. Majoris vocem ad causam* (id est, auctorem) *æqualis autem ad naturam referendam esse? Ac nos istud ingenue admodum et candide fatemur. Fortasse etiam dixerit alius quispiam, sermonem nostrum acriori animi contentione prosequens, inferius habendum non esse, ab hujusmodi causa seu auctore, nullam causam seu auctorem habente, proficisci. Nam et qui ab eo, qui principio caret, originem trahit, ejus quoque gloriæ partem sibi vindicat. Et accedit insuper generationis prærogativa, res tanta tamque veneranda, iis certe quidem, qui mente præditi sint; nam quod ratione humanitatis Pater Filio major intelligendus sit, vere quidem dici potest, sed non perinde honorifice. Quid enim mirum, Deum homine majorem esse?* Idipsum Hilarius, aliique. Ac ne pluribus morer, laudata Gregorio Athanasii veritatis aperta confessio, qua unus ipse in Spiritu præstiterit, quod tantus Nicææ Patrum conventus in Filio, ista sunt in catholica illa epistola Athanasii nomine omniumque episcoporum Ægypti : Ἀλλ' οὐδὲ ἀπηλλοτρίωσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· ἀλλὰ μᾶλλον συνεδόξαζον αὐτὸ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ· ἐν τῇ μιᾷ τῆς ἁγίας Τριάδος πίστει, διὰ τὸ καὶ μίαν εἶναι τὴν ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι θεότητα· *Sed neque Spiritum sanctum a Patre et Filio alienum senserunt : quin potius una cum Patre et Filio eum glorificaverunt, in una sanctæ Trinitatis fide; propterea quod una sit in sancta Trinitate divinitas.* Hæc Athanasius, non ut novam fidem, sed ut ipsam Nicænam, pluribus explicans, quod Patres Nicæni explicata Filii theologia, sic paucis de Spiritu sancto extulerant : Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· *Et in Spiritum sanctum.* Aliis fatigare religiosissimum principem haud satis opportunum, cum tota quæstio de uno illo verteretur Arianico dogmate et Nicæna fide, adjectis etiam Eunomii ac reliquorum Spiritus sancti impugnatorum stolonibus, quos perinde solers vinitor ac agricola Athanasius, ea confessione excidit, secutaque 11 synodus, quæ 1 Constantinopolitana, Damaso Romano antistite, fuit. Antequam vero manum ex tabella, quandiu in Athanasiano Symbolo sumus, quas repræsentat Genebrardus editiones : Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευτόν. Παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, habent : perindeque citat Joannes Plusiadenus pro concilio Florent., alia vero Græca, illud καὶ Υἱοῦ non habent : quod ex diverso studio ac fide sive interpretum sive scribarum ita factum est; uti etiam in Græcis, quæ exstant vii synodi, vox illa desideratur, quam quidam in eis exstitisse autumant. Ut ut sit, Græci pro authentico, certoque Athanasii non habent. Hinc objicienti catholico : Αὐτίκα ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας στῦλος ὁ θεῖος τῷ ὄντι καὶ ἱερὸς Ἀθανάσιος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἑαυτοῦ πίστεως, ἣν ἐξέθετο πρὸς Λιβέριον πάπαν, ἧς ἡ ἀρχή, « Ὅστις ἂν βούληται σωθῆναι, » Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησὶν, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐ ποιητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐδὲ γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτόν· *Et*

(91) Orat. 21.

Digitized by Google

aut cum valde paucis ausus est veritatem scripto profiteri. » Hanc vocans Veritatem, quam is ad Julium fidei professionem scripsit.

De hac autem nostra fide, nos quoque eam complentia summe necessaria capita paucis conscripsimus, quæ tu quidem, amice, a me postulasti : nunc autem, tibi reddita habes, quamvis non satis strenue, et quantum sufficiat, sed pro virili nostra facultate, quanta nimirum donavit Deus pro meæ lectionis exiguæque diligentiæ modulo ea subministrans. Quin ne hæc ipsa quidem dicturus eram, quod et initio operis præfatus sum, nisi certo a Sanctis prædicari nossem, eorumque auctoritates in promptu haberem. Mihi enim semper quidem ea inita ratio est, ut superiores, et in eis optimos, sequar; præsertim vero in divinis eam mihi indixi servandam consuetudinem, ut nihil sentiam, nihil dicam, quam quod Scripturæ visum sit, divinoque Spiritu edoctis Ecclesiæ magistris : nihil denique scribam, cujus non apertam certamque auctoritatem, ex sacra Dei Scriptura, ejusque interpretum, quos Dei Ecclesia et laudavit, et suo præconio claros reddidit; idque manifeste liqueat ex illis quæ edidimus, magisque clareat, modo solum ea quæ scripta sunt, sine dolo rectoque judicio perçurrat. Nihil enim prorsus a me ipso intuli, sed id solum, quod ea quæ diversis locis a sanctis dicta sunt, ipse hic collegi, ad eorum qui lecturi sunt, firmandam fidem, ejusque veritatem constabiliendam. Quanquam ne id quidem facturus eram, nisi tu a me exegisses, at neque te exigente, si tibi et otium et libri et eruditionis facultas ad hæc sparsim posita colligenda, ac memoriæ penu reponenda brevi sententia comprehensa, suppeterent: ne videamur superbe aggredi ad hæc conscribenda, ac diaboli morbo laborare [83], cujus vel nudam speciem necesse est ut procul amandemus.

Simile igitur aliquid feci, ac si quis, quam profitemur fidem accipiens, nempe, « Credo in unum Deum, » et quæ sequuntur, id illo probari diceret Scripturæ testimonio, istud alio aliudque alio, et sic deinceps in finem usque; unde neque meipsum

A αὐτὸν ἐγκωμίῳ μνησθεὶς, « Μόνος ἐκεῖνος, » φησὶν, « ἢ κομιδῇ σὺν ὀλίγοις, ἀπετόλμησε τὴν ἀλήθειαν ἐγγράφως ὁμολογῆσαι· » ταύτην λέγων ἀλήθειαν, τὴν πρὸς ἐκεῖνον γραφεῖσαν ὁμολογίαν.

Περὶ δὲ ταύτης τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ ἡμεῖς τὰ συμπληροῦντα αὐτὴν ἀναγκαιότατα κεφάλαια ἐν ἐπιτομῇ συνεγράψαμεν, ἅπερ αὐτὸς μὲν, ὦ φίλος, παρ' ἡμῶν ἐζήτησας· ἤδη δὲ ἔχεις τῶν ζητηθέντων ἀπόδοσιν, εἰ καὶ μὴ γενναίως καὶ ἀρκούντως, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, καθόσον ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο δηλονότι τῇ παρ' ἐμοῦ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν μικρᾷ σπουδῇ τὴν χορηγίαν ἐπιμετρήσας. Καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα οὐκ ἂν εἶπον, ὃ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγον, εἰ μὴ βεβαίως ἠπιστάμην παρὰ τῶν ἁγίων κηρυττόμενα, καὶ τὰς μαρτυρίας ἐξ αὐτῶν εἶχον προτιθέναι. Ἀεὶ μὲν γὰρ ταύτην ἐπὶ πάντων τὴν συνήθειαν ἔχω, τοῖς προηγησαμένοις καὶ ἀρίστοις ἕπεσθαι, ἐξαιρέτως δὲ ἐπὶ τῶν θείων ἐμαυτῷ τὴν συνήθειαν ταύτην φυλάττεσθαι βούλομαι, μηδὲν φρονεῖν, μηδὲν λέγειν ὅπερ οὐ δοκεῖ τῇ Γραφῇ καὶ τοῖς μαθητευθεῖσιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῖς διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας· μηδὲν γράφειν, οὗ μὴ ἔχω φανερὰν καὶ βεβαίαν τὴν μαρτυρίαν παρὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Γραφῆς καὶ τῶν ταύτης ἐξηγητῶν, οὓς ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπῄνεσε καὶ ἐδόξασεν. Ὃ καὶ ἀπὸ τῶν ἐκτεθέντων δῆλόν ἐστι, καὶ γινώσκεται καθαρῶς, εἴ τις μόνον ἀδόλως καὶ ἀπ' ὀρθῆς κρίσεως τὰ γεγραμμένα ἐπέλθοι. Ἀπ' ἐμαυτοῦ γὰρ οὐδὲν εἰσήνεγκα πάντως· τοῦτο δὲ μόνον, ὅτι τὰ τοῖς ἁγίοις ἐν διαφόροις ῥηθέντα τόποις, αὐτὸς ἐνταῦθα συνῆψα πρὸς τὴν τῶν λεγομένων βεβαίωσιν καὶ ἀλήθειαν. Καίτοι οὐδὲ τοῦτ' ἂν ἐποίουν, εἰ μὴ παρὰ σοῦ τοῦτ' ἀπῃτούμην· οὐδέ γε, εἴπερ ἦν σοι καὶ σχολὴ καὶ βιβλία καὶ τις δύναμις λόγου ταῦτα συλλέγειν σποράδην κείμενα, καὶ συμπερασματικῶς τῇ διανοίᾳ ἐναποτιθέναι· ἵνα μὴ δόξωμεν ὑπερηφάνως ἑλέσθαι ἐπὶ τὸ ταῦτα συγγράφειν, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου νόσον νοσεῖν, ἣν καὶ μέχρι τοῦ δοκεῖν ἀπορρίπτεον.

Ὅμοιον οὖν τι πεποίηκα, ὥσπερ ἂν εἴ τις τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως ἡμῶν λαβὼν, λέγω δὲ τὸ, « Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν, » καὶ τὰ ἑξῆς, τόδε μὲν, εἶπεν, ἐκ ταύτης συνίσταται τῆς γραφικῆς ῥήσεως, τὸ δὲ ἐξ ἑτέρας, καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλης, καὶ περὶ πάντων

[83] I Tim. III, 5.

sanctus iste et Ecclesiæ doctor? Opponit Rhacendita : Ἅγιον μὲν καὶ διδάσκαλον ἔχω· πλὴν ἀμφιβάλλω μὴ εἶναι τὴν ῥῆσιν ταύτην γνησίαν αὐτοῦ· *Per me sanctus est et doctor; attamen sententia a te allata in dubio est, an legitima sit;* nec is aliter vindicat, quam ex communibus, quod scilicet his affinia aliis locis non suspectis idem Athanasius dicat; quod utique ipsum non sufficit, nisi et libri authentici sint facientes fidem aliaque adminicula. Quod non satis occurrit in eo Symbolo; vix enim exstat, præterquam in Recentiorum collectaneis, librisque eorum polemicis, quibus ipsum vel impugnant, vel etiam defendunt : idque volunt illi, qui aiunt non haberi in Græcorum libris, non enim sic stupidi videntur, ut negent Græce haberi. Observandum et quod Plusiadeno, C data hæc fidei professio dicatur Liberio papæ, reliquis vero editis, ut et nostro Calecæ, Julio : quod et ἐπιγραφὴν mutantem reddit, exque arbitrio adscriptam, suspicionem facit. Titulos ementiendi magna pridem fuit licentia : nullusque probatus auctor, cui non alia plura ascripta sint; qui error et in sancta irrepsit divinaque officia et ὡρολόγια, ut vocat Genebr. Quanta enim auctoris imperfecti, hominis non satis catholici, legimus nomine Chrysostomi? Quanta Fulberti Carnotensis, pluriumque incertorum nomine Augustini? Pseudo-Hieronymiana quædam abstersit justa sequentium pontificum censura. Hæc forte plura, quam pro loci ratione, ipsa forsan ad ejusmodi monumentorum censuram non inutilia.

Digitized by Google

ὁμοίως μέχρι τοῦ τέλους. Ὅθεν οὐδ' ἄξιον ἐπαίνων ἐμαυτὸν διὰ τοῦτο κρίνω· πλὴν εἰ μή λέγει τις, καὶ οἶμαι δικαίως, ὅτι καθὸ μηδὲν ἴδιον εἶπον καὶ ἀσύμφωνον τῇ Γραφῇ καὶ τοῖς ἁγίοις, ἄξιος ἐπαίνων εἰμί. Τὸ γὰρ τὴν Πατέρων πίστιν καὶ ὁμολογεῖν καὶ συγγράφειν τοῦτ' ἐστί· διὸ πολλοὶ στεφανοῦνται. Εἰ δ' ἐπὶ τούτοις οὔ φημι δίκαιον ἀξιοῦσθαι ἐπαίνων, καθότι ἄλλοι κεκοπιάκασι, καὶ ἐγὼ εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσελήλυθα· πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ μέμψεως. Ἑκάτερον γὰρ ἐπὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Γραφῆς καὶ τοὺς ἁγίους ἀναδραμεῖται. Τὰ αὐτὰ γὰρ πάλιν ἐρῶ, ὡς οὐδὲν ἀπ' ἐμαυτοῦ ἴδιον εἶπον, ἀλλὰ τὰ παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν διδασκάλων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας περὶ τῆς ὑγιοῦς τῶν Χριστιανῶν πίστεως διδασκόμενα, ταῦτα ἐξελεξάμεθα, ἃ καὶ διὰ τὴν σαφήνειαν ἰδιωτικῶς καὶ κεφαλαιωδῶς κατὰ τὸ δυνατὸν ἐν τῷ παρόντι σχεδιάσαντες ἐξεθέμεθα.

A ob eam collatam operam laude dignum existimo; nisi quis forte dicat, ac puto merito, ea me ratione laudem promeritum, quod nihil proprium dixerim, autve Scripturis sanctisque dissonum. Hi enim Patrum fidem profiteri sit ac conscribere; quo nomine multi coronantur. Sin autem idcirco dicam haud æquum esse me laudem consequi, quod alii laboraverunt, et ego in laborem illorum intravi; longe potiori ratione nec par fuerit inde mihi vituperium crearl. Utrumque enim in Scripturæ doctrinam sanctosque redibit. Eadem enim rursus dico : Nihil a me atque proprium me dixisse, sed quæ ab Scriptura sacra ac Dei Ecclesiæ magistris docentur de sana Christianorum fide, hæc selegisse; eaque ipsa claritatis causa rudi sermone paucisque perstringendo quoad licuit, defunctorie leviorique opera in præsenti libro exposuisse.

B

ANNO DOMINI MCCCLV.

JOANNES CYPARISSIOTA

NOTITIA

FABRIC., *Biblioth. Gr.* ed. Harles, t. XI.

JOANNES Cyparissiota, cognomine Sapiens, Palamæ ipsi suppar, post ann. 1360 scripsit Παλαμικῶν παραδόσεων, *Palamiticarum transgressionum* libros 4, ex quibus primum et quartum vulgavit Combefisius Græce et Latine in Auctario novissimo, parte secunda, p. 68 et 85-105. [Inde Latine in *Bibl. max. Patr. Lugd.* tom. 21, p. 476-489.] Liber secundus et tertius adhuc inediti latent, sicut et alia spissa ejus opera quatuor adversus eumdem Palamam, ut 1) Λόγοι 8, adversus Palamæ tomum ejusque novam fidem : 2) alii λόγοι 8 criminationibus Palamæ in adversarios de Lumine increato respondentes, ac aliquot quæstionibus omnem de illo considerationem complectentes. 3) Λόγοι tres (quorum primus in capita 75 dispescitur) contra Palamitarum anniversarias in adversarios diras et exauctorationes, sive contra illorum ἀποστασίαν. 4) opus Anti-Palamiticum, unum cætera fere omnia æquans magnitudine, et ante illa etiam ab Cyparissiota publicatum.

Exstat et aliud istius Cyparissiotæ huc spectans, et simul mysticam tradens theologiam, opus subtile et eruditum, quod inscribitur Ἔκθεσις στοιχειώδης ῥήσεων θεολογικῶν, *Expositio elementaria eorum, quæ de Deo a theologis dicuntur*, in decem decades tributa, 1) de theologia symbolica; 2) de theologia demonstrativa; 3) de divinis enarrationibus; 4) de divinis nominibus eorumque origine et informatione; 5) de proprietatibus divinorum nominum; 6) de apparitionibus divini luminis; 7) de divina participatione; 8) de infinitate Dei in creaturis; 9) de infinitate in Deo; 10) de divina simplicitate. Hoc opus Græce repertum Messanæ in Sicilia in bibliotheca D. Joannis Lascaris, Franciscus Turrianus Latine cum scholiis editum dedicavit Antonio Augustino, archiep. Tarraconensi, Rom. 1581, 4; unde recusum Latine in Bibliothecis Patrum Coloniensi, tom. XI, et Lugdunensi, tom. XXI, p. 377. (FABR.) Paris. in bibl. publ. cod. 1246, sunt Joan. Cyparissiotæ 1) Palamicarum transgressionum libri 4. Secundus ineditus; inc : Πρόδηλον μὲν οὖν ; tertius etiam inedit. Ὅσα μὲν οὖν. 2) Libri octo adversus Palamam, ejusque novam fidem; inc. Ὡς ἂν δὲ καὶ δι' ὧν. 3) Libri octo, criminationibus Palamæ respondentes; init. Τὸ τρίτον βιβλίον πρὸς τὰς καθ' ἡμῶν. 4) Libri tres contra Palamitarum ἀποστασίαν· init. Τὸ τέταρτον βιβλίον πρὸς τάς. 5) Adversus Nilum Thessalonicens. Antirrheticorum libri quin-

Digitized by Google

que ; inc. Τῶν μὲν ἡγησαμένων βιβλίων τό τε πρότερον. Add. Montfauc. *Bibl. biblioth. Mss.* p. 732 E et 776 C de codd. Paris. (HARL.)

Scripsit Cyparissiota post Nicephori Gregoræ obitum, cujus cadaver Palamitis ludibrio habitum indignatur libro IV *Palamiticarum transgressionum*, ubi statum miserum Ecclesiæ CPolitanæ sub patriarchis Palamiticis per decem quæstiones depingit. Natus Gregoras ann. 1295, non ante ann. 1360 obiit, cum historiæ telam usque ad ann. 1359 pertextam ab eo habeamus. (FABR.) V. Saxii *Onom. lit.* II, p. 380, ad ann. Chr. 1370. — Oudin. Comm. de SS. Eccl. tom. II, col. 1062 seq. ad ann. 1360, qui adnotat, *Expositionem elementariam*, s. *materiarum* haberi Græce in bibl. regis Hispan. et Romæ inter libros, quos Turrianus dedit societati ; et Henr. Wharton. in Append. ad Cavei *Hist. litt. SS. Eccl.* II, p. 65, ad ann. 1360. (HARL.)

ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΩΤΟΥ

ΤΩΝ ΠΑΛΑΜΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΝ

ΛΟΓΟΣ Α΄.

CYPARISSIOTÆ

PALAMITICARUM TRANSGRESSIONUM

SERMO I.

Quod non licet Joannis Cyparissiotæ Palamicum omne opus in meo Auctario vulgare, ac quale spisso volumine majore, charta bombycina explicata continet gaza Regia ; unum ipsum justo par tomo, si quando cum Latina versione juris publici fieri contigerit, docti alicujus curis ac marte : quodque vero fas non est, hoc in pulvere versanti, Auctorem tantum, et qui in manu sit, ejus mihi oblata copia insalutatum relinquere, et ut nostro Calecæ eadem ipsa palæstra ipsi æqualem, Palamitarumque profliganda impia portentosaque nugacitate pridem sodalem, non et antistitem, mea hac Antipalamica lucubratione, leviore saltem addam munere : operæ pretium putavi, ut ex tanta ejus λόγων (quos vocat) segete, ac in quos βιβλία (Libros) dividit, Vir vere sapiens (quod ei singularissime nomen multiplex eruditio, altaque divinarum humanarumque rerum cognitio, magnifico titulo peperit) unum omnium primum e quatuor primi libri, λόγων, tibi hic, lector reponerem : quod illo, quidquid est Palamici furfuris, ejusque originum, luculentissime expressum elisumque sis deprehensurus, et ut is unus, omnium loco tibi esse possit, si modo cum Calaca conferas. Ipsa auctoris ætas, ex illo tibi clara erit ; nedum quod ita post Palamam et Isidorum, Palamitarumque Tomum (haud secus ac Calecas) scribit, sed et quod annos quingentos septuaginta, ac iis plures, ab Iconomachorum cœpta hæresi, ad suam inde ætatem statuit : quo falso omnino Coccii aliorumque calculos ostendit (et si Colonienses secuti sunt) quibus existimatum spectare ad XI circiter sæculum : eo scilicet quod ejus duntaxat decades viderant ; ex quibus ad ætatis ejus epocham id unum certi habemus, non excessisse Euthymii ætatem, ex cujus Panoplia Maximi locum in suos derivarit alveolos. Parturio et diatribam evoluto serio volumine, ne quid, lectori desit hic, quod in rem tuam videatur.

INDEX CAPITUM.

1. *De pace, et quod eam Palamas dissolverit, facta ei ad tempus rei venia ; ac quæ causa sermonum.*

2. *Non posse Palamitas quidquam negare Palamæ lucubrationum, vel cujusquam eorum, qui post eum fuerunt*

3. *Quomodo Palamas exitiosum dogma ab errore et contentione auspicatus sit.*

Α

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

α΄. *Περὶ εἰρήνης, καὶ ὅπως ταύτην παρέλυσε Παλαμᾶς, πρὸς καιρὸν συγχωρηθείς · καὶ τίς ἡ τῶν λόγων αἰτία.*

β΄. *Ὅτι οὐ δύνανται Παλαμῖται ἀρνήσασθαί τι τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων, ἢ κἂν τινος τῶν μετ' αὐτόν.*

γ΄. *Ὅπως ἐκ πλάνης καὶ φιλονεικείας ἤρξατο Παλαμᾶς τοῦ δόγματος τοῦ ὀλεθρίου.*

Digitized by Google

δ'. Ὅπως τὰ τῆς πλάνης συμπτώματα, ὡς ἑαυτοῦ κατορθώματα λογογραφεῖ.

ε'. Ὅπως ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἑαυτοῦ λόγων τὸν τῆς πλάνης ὡς φῶς συνιστάμενον νέον ἀνοικοδομεῖ Θεὸν, πάντα κομπάζοντα τὰ τοῦ μόνου Θεοῦ.

ς'. Ὅπως ἐκ τῆς ἐπισυναγωγῆς τῶν τοιούτων λόγων ὁ τῷ Παλαμᾷ φαντασθεὶς ἀνούσιος Θεὸς δημιουργὸς καὶ διοικητὴς ἀναφαίνεται πάσης κτίσεως, καὶ τέλος πάσης μακαριότητος.

4. *Erroris vitia jactare atque referre, ut propria sua recte facta ac munera.*

5. *Quomodo ex multis diversisque libris suis ac sermonibus, novum erroris Deum luminis in modum consistentem fabricetur, cuncta crepantem quæ unius Dei sunt.*

6. *Quomodo ex talium sermonum aggregatione, quem Palamas comminiscitur, ipsum non vere exsistentem ac substantia Deum, creator apparent arbiterque omnis creaturæ, ac omnis beatitatis finis.*

ΚΕΦΑΛ Α'.

Περὶ εἰρήνης· καὶ ὅπως ταύτην παρέλυσε Παλαμᾶς, πρὸς καιρὸν συγχωρηθείς· καὶ τίς ἡ τῶν λόγων αἰτία.

Εἰρήνης οὐδὲν οἶμαι θειότερον, ὥσπερ δὴ καὶ πολέμου καὶ μάχης οὐδὲν χαλεπώτερον· δεῖγμα δὲ τοῦ ταῦτ' ὀρθῶς εἰρῆσθαι καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· εὐθυμίαι γὰρ καὶ πανηγύρεις καὶ ἑορταὶ καὶ νόμων συνεισφοραὶ, καὶ δικαστήρια· ἐμπορίαι τε καὶ γεωργίαι· καὶ τεχνῶν κράτος, καὶ φιλοσοφίας σπουδαὶ καὶ συνοικήσεις ἀνδρῶν καὶ φίλων συνουσίαι καὶ γάμων ἐπιμιξίαι, καὶ πᾶσα πόλεων εὐδαιμονία, εἰρήνης καρποί· καὶ τοῦ ταῦτα συρρεῖν ἅπαντα ἐκ τοῦ ταύτην καλῶς ἀσκεῖν ἀφορμή. Τί δ' ἂν ἐπὶ τῶν καιρῶν εἴποι τις, σπενδομένων πρὸς ἀλλήλους; Γῆς εὐφορίαι, θαλάττης εὔπλοιαι, καταστάσεις ἀέρων, σωμάτων εὔχροιαι· ὑγείαι, εὐτοκίαι. καθαρεύουσαι πρὸς τὴν χρείαν αἰσθήσεις, ἄδολοι μνῆμαι. Ἀλλὰ καὶ ἐν μουσικοῖς ἡ ἑνότης· καὶ ἐν γεωμετρίᾳ τὸ πολυύμνητον ἡ ἰσότης. Καὶ τὸ πρὸς εἰρήνην τὰ οὐράνια ἀντιφθέγγεσθαι σώματα, καὶ πάντα τῇ εἰρήνῃ καὶ συνδεῖσθαι καὶ συνέχεσθαι, εἰρήνης ἔργα. Καὶ τί δεῖ παρατείνειν, κρατούσης ἐπὶ πλέον τῆς εἰρήνης ἐν τοῖς θείοις, καὶ πανταχοῦ τῆς Γραφῆς αὐτὴν ἁδούσης καὶ περιηχούσης πρὸς ἅπαντα; « Δόξα, » φησὶν, « ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. » Δοκεῖ μοι, καθάπερ ἐν ἀγγέλοις τὸ κράτιστόν ἐστιν ἰδεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρηκέναι τὸ κράτιστον τὴν εἰρήνην, ἣ συναγωγός ἐστιν αὕτη καὶ σύνδεσμος ἀσφαλὴς τῶν τ' ἐν οὐρανῷ ταγμάτων, τῶν τ' ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων· καὶ τοῖς μὲν, εἰς δόξαν Θεοῦ, ἐκείνοις δ' αὖ εἰς τὴν παρὰ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς γενομένην εὐδοκίαν ἠὐτρέπισται· μᾶλλον δ' εἰπεῖν, αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἡ εἰρήνη ἐπὶ τῆς γῆς ἐπέφανεν εἰς δόξαν μὲν τοῦ ἐν ὑψίστοις Θεοῦ καὶ Πατρὸς, εὐδοκίαν δὲ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους. Ἀλλαχοῦ γὰρ εἰρήνην αὐτὸν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐκάλεσε, καὶ σωτήριον ἔθνεσι.

Καὶ σχολῇ γ' ἂν ἐξαριθμεῖσθαι τὰς ἁπανταχοῦ περὶ τῆς εἰρήνης ἀνυμνηθείσας τοῖς θεολόγοις φωνάς. Τὸ γὰρ δὴ μέγα τοῦτο καὶ πάντα νοῦν ὑπεραῖρον τοῦ Σωτῆρος ὑπὲρ ἡμῶν μυστήριον, καὶ ἡ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ μετὰ φιλανθρωπίας ἀῤῥήτου κάθοδος, καταλλαγὴ πρὸς Θεὸν καὶ εἰρήνη προσεί-

CAPUT I.

De pace, et quomodo eam Palamas dissolverit, facta ei ad tempus rei venia; ac quæ causa sermonum sit.

Pace nihil puto divinius, uti nimirum etiam bello et pugna rixaque nihil molestius. Hæc sic recte dicta esse, humanæ res omnes ipsæ argumento sunt. Etenim hilaritas et securitas, publici conventus, festa item et legum collationes et judicia, mercimoniaque et colendorum agrorum compendia atque artium vigor, philosophiæque studia et virorum contubernia amicorumque congressus et mista conjugia, urbiumque omnis felicitas, pacis fructibus sunt ascribenda: et ut hæc omnia confluant, ea ratio est, quod hæc rite colatur atque vigeat. Quid vero quis de anni tempestatibus dicat, cum aliis aliæ quodam pacis junguntur fœdere? terræ fertilis proventus, faustæ navigationes, aeris serenitas et temperatio, corporum venustas: sanitatum munera, felices partus, sensuum illibatus usus, nihil fallaces memoriæ. Quin in musicis quoque unitas, inque geometria æqualitas, summam laudem habent. Ut item ad pacem cœlestia respondeant corpora, cunctaque pace tum committantur tum contineantur ac conserventur, pacis sunt effecta atque opera. Et quid vero necesse sermonem protrahere, cum in divinis pax magis vigeat, eamque ubique Scriptura ad omnia canat ac circumsonet? «Gloria,» inquit, «in altissimis Deo, et in terra Pax: in hominibus bona voluntas [1].» Videtur mihi, velut in angelis præstantissimum est videre Dei gloriam, sic nimirum etiam in terra præstantissimum appellasse pacem, quæ ipsa eadem coa[illegible]atio est, tutumque vinculum, tum beatorum cœlo spirituum atque ordinum, tum in terra hominum; atque illis quidem in Dei gloriam paratam esse; his vero ad eam quæ a Deo in eos facta est, bonam voluntatem. Quin imo ipsum Dei Verbum ipsa pax, in terra apparuit, in Dei quidem ac Patris, qui in altissimis est, gloriam; humani vero generis propensam bonamque voluntatem. Alio namque loco « pacem » eum « super Israelem » vocat [2], et Salutare gentibus [3].

Vix sane enumerare liceat, quæ de pace ubique voces theologis celebratæ sunt. Magnum namque illud, ac quod vim omnem mentis excedit, Salvatoris pro nobis mysterium, ejusque ad nos, nulla verborum vi explicabili clementia, descensus, reconciliatio cum Deo ac pax, appellatum est [4]. Et

[1] Luc. II, 14. [2] Galat. VI, 16. [3] Act. XXVIII, 28. [4] II Cor. V, 18; Coloss. I, 20.

Digitized by Google

«Pax Dei,» inquit, «quæ exsuperat omnem sensum [8];» Pacem nimirum eam, quæ exsuperet omnem sensum, vocans, qua supra quam Deus factus homo, nos, qui inimici eramus, sibi ipse reconciliavit; quo quid decentius ad eximiam pacis astruendam præstantiam?

Enim vero audivi et pacem progredientem ac revertentem, si indignus fuerit, qui eam suspiciat, quanquam Pax tibi [6], Pax viro tuo, Pax filio parvulo [7]; quanquam Deus pacis [8] conctaque sus deque Scripturæ, pacis sunt plena. Quin imo rite animum attendentibus, omnis quanta est, pax sit et securitas; nescio tamen quomodo novæ nunc inventores fidei longa protenderunt oppositionum deliria, eo scilicet fine ut unionem, quæ in Deo est, divellant, nosque a dulcissima pace abrumpant. Ubique enim cum excessu quod contrarium est diligentes, magnum pacis munus dissolvere; tantasque omnium mentibus injecerunt ineptias, ut non solum a verissimis decretis avocare studerent, nihilque eorum quæ ad Christianos a principio attinent inconvulsum sinere contenderent, sed et nos ipsos perplexos redderent, quibus scripsere libris, dubitantes, num omnino homines exsistant, Deique figmentum audire sustineant, qui tanta in illum temulentorum more deblaterent. Neque enim aliam existimo Apostolum [9] dicere defectionem, in extremis temporibus futuram, quam utique hanc omnium unam: quatenus scilicet aliæ, eorum quæ Dei sunt aliquid ponentes, quod reliquum erat sublatum ibant, hæc autem impudentissima superstitio ac religio, quidquid Dei est, semel honorare recusat. Quanquam enim concrepantibus buccis aliquid de illo videatur dicere, iis tamen qui sensum attendant, eorum, quæ loquuntur, omnimodam impietatem statuit, Deique (ut sic dicam) exstinctionem: quæ plane una, aperte nudam ipsam puramque defectionem designant, ita nimirum, tantoque excessu in bonum pacis procacia invecti sunt, quanquam maximus Deus et Salvator noster Jesus Christus [10], post omne salutis nostræ expletum negotium, quod discipulos ad prædicationis munus præmittebat, eorum ante componens animos, securasque mentes reddens, quibus ait, «Pax vobis [11],» non cessavit donec hæc primum dicere injungeret, esse se magis auctorem atque arbitrum pacis confirmans [12], quod in aliis dixerat: «Pacem meam do vobis [13],» hoc denuo ipse adjungens, sicque perorando, «Pax vobis,» in eum modum apostoli munus illis concredit, rem scilicet nullis satis laudibus celebrandam: «Sicut misit me Pater meus, et ego mitto vos [14],» et illos honore afficiens, et dignitate augens.

Sin autem etiam ante omnem Christi prædicationem atque ad eam præparationem, pacis pro-

Ρηται. Καὶ, « Εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, » φησὶν, « ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα· » εἰρήνην αὐτὴν δήπου περιφανῶς πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν καλῶν, καθ' ἣν ἄνθρωπος ὁ Ὑπέρθεος γενόμενος, ἡμᾶς ἐκπολεμωθέντας διήλλαξεν ἑαυτῷ· οὗ τί ἂν γένοιτο πρεπωδέστερον εἰς παράστασιν τοῦ τῆς εἰρήνης ὑπερφυοῦς;

Ἀκήκοα δὲ καὶ εἰρήνην προϊεμένην καὶ ἀντιστρέφουσαν, ἂν μὴ ἄξιος ὁ ταύτην ὑποδεχόμενος ᾖ· εἰ καὶ Εἰρήνη σοι· Εἰρήνη τῷ ἀνδρί σου· Εἰρήνη τῷ παιδαρίῳ· εἰ ἢ καὶ Ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης, καὶ πάντ' ἄνω καὶ κάτω τὰ τῆς Γραφῆς, εἰρήνης ἀνάπλεω· μᾶλλον δ' ἅπασα τοῖς ὀρθῶς προσανέχουσιν, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια· ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως οἱ τὴν νέαν νῦν ἀνευρόντες πίστιν μακροὺς ἐξέτειναν ἀντιθέσεων λήρους, ἐφ' ᾧ τὴν μὲν ἐν τῷ Θεῷ διασπάσουσιν ἕνωσιν, ἡμᾶς δ' ἀπορρήξουσι τῆς ἡδίστης εἰρήνης· πανταχοῦ γὰρ μεθ' ὑπερβολῆς τοὐναντίον ἀγαπήσαντες, τὸ μέγα τῆς εἰρήνης διέλυσαν χρῆμα· καὶ τοσαύτην ἐνέθηκαν ταῖς ἁπάντων ψυχαῖς τὴν ἀκαιρίαν, ὡς μὴ μόνον τῶν γνησιωτάτων ἀποστῆσαι σπουδάσαι δογμάτων, καὶ μηδὲν τῶν εἰς Χριστιανοὺς ἐξαρχῆς ἀνηκόντων ἀκίνητον ἐᾶσαι φιλονεικῆσαι, ἀλλ' ἀμφιβόλους καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν τοῖς περὶ αὐτῶν καταστῆσαι λόγοις, διαπορουῦντας, εἴπερ ὅλως εἰς ἀνθρώπους τελοῦσι καὶ πλάσμα λέγεσθαι Θεοῦ καταδέχονται, τοσαῦτα πρὸς αὐτὸν ἐμπαροινήσαντες. Οὐδὲ γὰρ ἄλλην οἶμαι τὸν Ἀπόστολον τὴν ἀποστασίαν ἐν ἐσχάτοις εἰρηκέναι γενήσεσθαι καιροῖς, ἀλλ' ἢ δήπου ταύτην τῶν ἁπασῶν μόνην· παρόσον ἐκεῖναι μὲν τι τῶν τοῦ Θεοῦ τιθέμεναι, τἄλλ' ἀνῄρουν· ἡ δ' ἀναιδὴς αὕτη θρησκεία καθάπαξ ἀπαναίνεται τι τῶν τοῦ Θεοῦ τιμῆσαι. Κἂν γὰρ τοῖς ψόφοις τῶν ὀνομάτων τι περὶ αὐτοῦ λέγειν δοκῇ, ἀλλὰ τοῖς τὴν διάνοιαν τῶν λεγομένων σκοποῦσι παντελῆ τὴν ἀθεΐαν παρίστησιν· ἃ δὴ μόνα περιφανῶς γυμνὴν αὐτὴν καὶ ἄκρατον τὴν ἀποστασίαν δείκνυσιν· οὕτω μεθ' ὑπερβολῆς εἰς τὸ τῆς εἰρήνης ἐξύβρισαν ἀγαθὸν, καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τὸ πᾶσαν ἐκπληρῶσαι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν, ἐπειδὴ τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὸ κήρυγμα προὔπεμπε, προκαταστήσας, αὐτῶν τὰς γνώμας, καὶ τὰς ψυχὰς, ἐν τῷ φᾶναι προασφαλισάμενος, « Εἰρήνη ὑμῖν, » οὐκ ἐνέμεινε μέχρι τοῦ ταῦτα προειπεῖν ἐγνωκέναι, βεβαιῶν ὡς αὐτὸς ἂν εἴη μᾶλλον ὁ τῆς εἰρήνης πρύτανις, ὅπερ ἐν ἄλλοις ἔφησεν, « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, » τοῦτο πάλιν καὶ αὐτὸς ἐπειπὼν, « Εἰρήνη ὑμῖν, » οὕτω τὴν ἀποστολὴν αὐτοῖς ἐγχειρίζει, τὸ πολυύμνητον ἐκεῖνο· « Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ μου, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς, » καὶ τιμήσας αὐτοὺς καὶ ἀξιώσας.

Εἰ δὲ καὶ πρὸ πάντων τῶν Χριστοῦ κηρυγμάτων, καὶ τῆς κατ' αὐτὰ παρασκευῆς, τὸ τῆς εἰρήνης

[8] Philipp. IV, 7. [6] Matth. X, 13; Luc. X, 6. [7] I Par. XII, 18; IV Reg. IV, 6. [8] I Cor. XIV, 33. [9] II Thess. II, 3. [10] Tit. II, 23. [11] Joan. XX, 19, 21. [12] Luc. X, 5. [13] Joan. XIV 27. [14] Joan. XX, 21.

Digitized by Google

ἐκήγγελται ἄσπασμα, καὶ πάσης αὐτὸ της ἐν ἡμῖν A nuntiata indictaque salutatio est, inque omni re
ἱεροτελεστίας προήγγελται, τίνες ἂν εἶεν οἵ γε sacra, ac mysteriorum celebratione ipsa apud nos
πρότερον καὶ νῦν αὐτὸ παραλύειν ἐσπουδακότες, prænuntiatur, quinam esse dicendi sunt, qui prius
καὶ μηδὲν ἀγνωμοσύνης παραλιπόντες, ἀναίδην nuncque ejus bonum dissolventes, nihilque impro-
οὕτω κατὰ πάσης κεχωρήκασι τῆς ἡμων εἰρήνης, bitatis missum facientes, tanta impudentia in om-
ἐξῶσαι πρότερον αὐτὴν ἐνθυμηθέντες ἀπὸ Θεοῦ, nem nostram grassati sunt pacem, hoc cogitantes ut
εἶτα καὶ τῶν ἐν ἡμῖν σπουδασμάτων; Ἆρ' οὐκ εὐθὺς a Deo prius, tumque etiam ab humanis studiis atque
ἐξαρχῆς τὴν ἑαυτῶν παριστῶσι περὶ τὸ ὁμόψυχον moribus eam profligarent? Num igitur statim a prin-
ὑπεροφίαν, καὶ ὅπως ἔλαχον περὶ τὸ δυσσεβεῖν cipio, suam ostendunt, quod ad concordiam attinet,
αἱρεῖσθαι φύσεως; Ἀλλὰ ταύτης μὲν τῆς κατὰ superbiam, quove præditi ingenio sint, ut sponte sua
τῆς εἰρήνης λύττης, ἐπ' ἄλλοις ἄλλοι κατὰ διαφό- impietati concedant? Verum hunc quidem adversus
ρους ἀρξάμενοι χρόνους, τελευτῶντες εἰς Παλαμᾶν pacem furorem, in aliis alii diversis temporibus au-
ἦκον· ἄνδρα, τὸν νοῦν ἀβέβαιον· ἀλλόκοτον περὶ spicati, postremo ad Palamam devenerunt; virum
τὴν θρησκείαν· ἀπερίσκεπτον περὶ τὸ παραστὰν scilicet, inconstanti animo; superstitione Deique cul-
ἅπαν· ὄρον τοῦτον ἐγνωκότα φιλονεικίας, οὐχ ὃν ἡ tu portentosum; quidquid negotii vertatur, impru-
φύσις πρὸς τὴν χρείαν ἐπετήδευσεν, ἀλλ' ὃν ὁ τῆς B dentem ac inconsideratum: qui hunc contentionis
ζωῆς αὐτῷ χρόνος ἐξεμέτρησε. Τοιαύτην οὖτος finem noverit, non quem natura justæ necessita-
τὴν ψυχὴν περιφέρων, καὶ τούτῳ τοὺς ἄλλους ὑπερ- tis causa statuerit, sed quem vitæ illi tempus om-
βαλέσθαι ζητῶν, ὅπου τὸ νικᾶν πλέον τὸν περὶ Θεοῦ ne protenderit. Ejuscemodi ille animum circumferens
κίνδυνον αἴρει, περιῄει τὸ πρῶτον καιρὸν ἐπιδεί- hocque reliquis præcellere quærens, quo victoria dis-
ξεως ἀνερευνώμενος, φιλοπονῶν περὶ τὰ ἐλάχιστα, putatione de Deo majus periculum facit, circuibat
καὶ τῷ κρατεῖν ἐν ἑκάστῳ μάλα φιλοτιμούμενος· primum occasionem rimans sui ostentandi, in mi-
πάντα κινῶν καὶ μηδὲν παραλείπων ὑπὲρ τοῦ πρὸς nimis operam magnopere adhibens, atque in om-
ἅπαντα φιλαρχεῖν αἱρεῖσθαι· καὶ πᾶς ἦν αὐτῷ σύλ- nibus primas ferre etiam atque etiam ambiens;
λογος ἡμέρας ἑκάστης, εἴτ' ἐκ πλειόνων εἴτ' ἐξ nullum non funem movens autve quicquam omittens,
ἐλαττόνων συνεκροτεῖτο, θορύβου καὶ ταραχῆς ἀνά- ut in omnibus præsse velle ac dominari videretur;
πλεως. omnisque illi quotidie conventus, sive plures, sive
pauciores confluxerant, plenus tumultus et perturba-
tionis abibat.

Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἐφειστήκει πᾶσαν ἐφ' ἡμῶν C Postquam vero tempus advenerat, ut omnis in no-
ἀνομίαν συντελεσθῆναι, καὶ γενέσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς bis consummaretur improbitas, essentque nostra
ὡσεὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα· καὶ πᾶν μὲν ἐξανδρα- Sodomæ ac Gomorrhæ haud dissimilia; atque ut
ποδισθῆναι τὸ γένος, πᾶσαν δ' ἐρημωθῆναι πόλιν, tota natione in servitutem redacta, nulla non civi-
καὶ καταπατηθῆναι τὰ Ἅγια Περσῶν βεβήλοις tas desolaretur, ac Sancta profanis Persarum pedi-
ποσὶ, καὶ τὴν αὐτῶν ἀντισηκῶσαι παρανομίαν καὶ bus conculcarentur, nostrisque moribus atque cul-
ἀσέλγειαν τοῖς ἡμετέροις ἔθεσι καὶ σεβάσμασιν (οἷα tibus, illorum perfidia insanique amores (quæ Dei
τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα!) θρασύτερον ὁ ὑβριστὴς judicia!) pari jure haberentur, majori audacia ir-
ἐμπεπτωκὼς οὗτος, Λυδὸς εὐθὺς ἦν εἰς πεδίον, καὶ ruens homo contumeliosus, Lydus statim in campo
δαλὸς εἰς εὔπρηστον ὕλην· καὶ ὥσπερ τοῖς ἄλλοις erat, faxque ad stupas; ac sicut aliis corporum
ὁ τῶν σωμάτων καὶ τῶν χρημάτων ὄλεθρος διεπο- bonorumque exitium labesque procurata atque præ-
νήθη καὶ πεπραγμάτευται, μακρότερόν που τούτῳ stita, sic prope illi latius diffusum ac exporrectum
τὸ τῶν ψυχῶν ἐξήνυται δηλητήριον· ὡς ἂν κατ' animarum venenum; quo nimirum utrinque, tum
ἄμφω καὶ ψυχαῖς θάνατον καὶ σώμασιν ὄλισθον animabus mortem, tum corporibus ruinam casumque
ἐπάγοιεν. induceret.

Γενεά τις ἀναφανεῖσα παραπικραίνουσα· γενεὰ D Gens nimirum quædam emergens, gens exacer-
ἐξοιστραμένη, καὶ Θεὸν ἐπ' οὐ θεοῖς παρεικάζουσα· bans; gens furore exagitata, Deumque in iis qui
διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς παρεικάσειν αὐτοὺς ἐπ' οὐκ non sunt dii, assimilans [18]; quam et propterea Deus
ἔθνει διενοήθη, καὶ μὴν ἐξετέλεσε, μικροῦ πᾶν in non gente assimilare constituit, et vero pertecit,
αὐτῶν ἐξαναστήσας τῆς γῆς τὸ σύστημα· καταπροέ- vix non omnem eorum cœtum e terra exterminans;
μενος μετ' ὀργῆς ἔθνει ἀσυνέτῳ, καὶ ἄρχοντι πονη- tradens cum ira genti insipienti, ducique sceleratissimo super omnes habitatores terræ. Nunc quoque
ρωτάτῳ παρὰ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. etiam quod iræ residuum est, ne post plagam qui-
Καὶ νῦν τὸ περιλειφθὲν τῆς ὀργῆς λείψανον, μηδὲ dem ex periculo cautius, sicubi vestigium aliquod
μετὰ τὴν πληγὴν εἰς πεῖραν ἧκον, εἴ που τι τῆς pacis reliquum est, elidere ac conterere avide cogi-
εἰρήνης ἴχνος περιλέλειπται, καταῤῥάξαι καὶ συν- tans, quanta licet impudentia submovet, plena scili-
τρῖψαι προθυμούμενον, μεθ' ὅσης τῆς ἀναιδείας σοβεῖ, cet rixæ, tumultusque ac alius omnis immunditiæ
τὰ μάχης καὶ θορύβου καὶ πάσης ἄλλης ἀκαθαρ- circumagens dogmata, inque orbis theatrum pro-

[18] Deut. xxxi, 27; xxxii, 21.

Digitized by Google

ducens. Ad quæ nos etiam cum multis beatisque viris, quandoquidem perseeutorum strue ita nobis comparatum est, ut omnis nobis libertatis sit abolita occasio, privatim nostræ pietatis causa, ac ejus quæ olim floruit, pacis, defensionem instituere operæ pretium duximus : nempe judices appellantes nostræ hujus defensionis, qui in posterum légerint, et uniuscujusque mentem sensumque dispexerint. Ex iis autem quæ ex libris Palamæ collecta producimus, facile intelligant qui diligenter rimentur, quinam tum Dei, tum nostra repulsa pace, contra ac Christi rationibus sedet, sentire velint atque vivere. Pugnam enim eorum quæ in Deo naturalia sunt, irreconciliabilem implacabilemque adversus divinam ejus beatamque essentiam constituentes, atque inde in nos ipsos malum traducentes, Deo se obsequium merito præstitisse existimant : ac velut qui urbem expugnare satagunt, ejus prius arcem aggrediuntur, inque eam continue rumpunt impetum, interdiu noctuque instruentes insidias ; haud aliter nec minora machinati sunt, qui nunc pacis inimici sunt, et ut omni eam Christi Ecclesia eliminarent, insulsam hanc deliriorum silvam adinvenerunt, ad defectionem a Deo faciendam, hancque abolendam, ut et a nobis eam facile auferant. Enimvero, quemadmodum Dominus vita et lumen et veritas[14] reliquaque laudatus est, sic nimirum et lapis angularis, et lapis offensionis[17] ab Scriptura appellatus est. Quis ergo tandem illi impingens, non caput conteret? Quanquam aliquis procul sagittis petere aggrediatur, Babylonicæ fornacis flammam ad ulciscendum habet[18]. Non enim ea in eos exarsit, in quos accensa erat ; sed magis in eos irruit qui incenderant, ac combussit. Videntur mihi et singula tela hæc, in mittentes redire, ictuque validiore percutere ; quanto nimirum duro maxime allisa, violentius retunduntur. Quid enim portis inferi indomabilius? Æreæ enim et ferreæ, ac lapideæ adamantinæque, ac si quid aliud infracti roboris est appellantur [19] ; at neque has prævalituras Christi Ecclesiæ, Christus universorum caput ac columen prædixit [20].

Haud raro sane permissum est, quo nimirum probatio nostræ fidei eluceret, ac prudens dispensator clarescerent, ut lupi ad tempus caulæ obreperent, et gregem dissiparent atque cortem vastarent; non tamen in finem usque res illis ex animo cesserunt ; sed pereuntium animarum prope cruoribus ebrii, statim dirupti sunt, suis ipsorum impediti funiculis. Singularis propeque inauditus visus illorum casus. Ac quidem longum haud raro tempus suis gaudere impietatibus permissi sunt. Ejus generis idololatria, annos trecentos, atque his plures post prædicationem libertate fulta. Ejus generis Ariana nugacitas, Monothelitarumque inepta loquacitas et Iconomachorum turba. Supra enim annos quingentos septuaginta quælibet harum sectarum

πρὸς ἅπερ καὶ ἡμεῖς μετὰ πολλῶν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο μελῆσαν τοῖς διώκταις, πᾶς ἡμῖν ἀπελήλακται καιρὸς παῤῥησίας, ἰδίᾳ τῆ, ἡμῶν εὐσεβείας εἵνεκα, καὶ τῆς ἄνωθεν πρεσβευομένης εἰρήνης ἀπολογεῖσθαι δεῖν ἔγνωμεν · κριτὰς δή που, τοὺς ἐσύστερον διιόντας καὶ τὴν ἑκάστου διάνοιαν συνιόντας, τῆς ἡμῶν ἀπολογίας αἱρούμενοι. Ἀφ' ὧν δ' ἐκ τῶν τοῦ Παλαμᾶ βιβλίων συνειλοχότες προάγομεν, εὔληπτον τοῖς μετ' ἀκριβείας ἐξετάζουσι, τίνες ἂν εἶεν οἱ τὴν εἰρήνην καὶ Θεοῦ καὶ ἡμῶν ἀποστήσαντες, ἀντιπολιτεύεσθαι Χριστῷ λίαν ἐπισφαλῶς ἀξιοῦσι. Μάχην γὰρ τῶν ἐν αὐτῷ φυσικῶν ἀσύμβατον καὶ ἔκφυλον κατὰ τῆς θείας αὐτοῦ καὶ μακαρίας ἐνστησάμενοι οὐσίας, κἀκεῖθεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὸ δεινὸν διαβιβάσαντες, νομίζουσι λελειτουργηκέναι τὰ πρέποντα · καὶ ὥσπερ οἱ πόλιν ἑλεῖν βιαζόμενοι τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς πρότερον κατασπᾶν ἐπιχειροῦσι, καὶ ταύτῃ συνεχῶς προσρήγνυνται, νύκτωρ ἐπιβουλεύοντες καὶ μεθημέραν, τούτων οὐκ ἔλασσον ἔσχον οἱ νῦν τῆς εἰρήνης πολέμιοι · καὶ ταύτην ἐξῶσαι τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐσπουδακότες, τὸν ἀλόγιστον τοῦτον ὅμιλον τῶν ληρημάτων ἀνεῦρον εἰς ἀποστασίαν Θεοῦ, καὶ ταύτης καθαίρεσιν, ἵν' ἡμῶν ῥᾳδίως καὶ ταύτην ἐξέλωσιν. Οὐ μὴν ἀλλ' ὥσπερ ὁ Κύριος ζωὴ καὶ φῶς καὶ ἀλήθεια, καὶ τἄλλ' ἀνύμνηται, οὕτω δὴ καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖος, καὶ πέτρα προσκόμματος τῇ Γραφῇ προσείρηται, τίς ποτ' ἄρα λοιπὸν αὐτῷ προσαράττων, οὐ συντριβήσεται τὴν κεφαλήν ; Κἂν βέλεσιν ἐπιχειροίη πόῤῥωθεν βάλλειν, ἔχει τὴν Βαβυλώνιον πρὸς ἐπιτίμησιν φλόγα · οὐ γὰρ καθ' ὧν ἥπται δρᾷν ἐγνωρίζετο · ἐπὶ τοὺς ἀνάπτοντας δὲ μᾶλλον διέτρεχε καὶ κατέφλεγε. Δοκεῖ μοι καὶ τῶν βελῶν τούτων ἕκαστον ἐπὶ τὸν βάλλοντ' ἐπανιέναι, καὶ ἀντιπλῆξαι σφοδρότερον · παρόσον ἀντιτύπῳ μάλιστά γε προσαράξαν, βιαιότερον ἀντέστραπται. Τί γὰρ τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν ἀναλωτότερον ; Χαλκαῖ γὰρ καὶ σιδηραῖ, καὶ λίθινοι καὶ ἀδαμάντινοι, καὶ πᾶν ἄῤῥηκτον ἄλλο κατονομάζονται · ἀλλ' οὐδὲ ταύτας κατισχύσειν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Χριστὸς ἡ πάντων προηγόρευσε κεφαλή.

Συνεχωρήθη μὲν οὖν ἐν πολλοῖς, ἵνα δὴ τὸ δοκίμιον τῆς πίστεως ἡμῶν ἀναφανῇ, καὶ ὁ φρόνιμος οἰκονόμος ἀναδειχθῇ, πρὸς καιρὸν ἐπιχωριάσαι τῇ μάνδρᾳ τοὺς λύκους, καὶ τὸ πολίμνιον διασπάσαι καὶ πορθῆσαι τὴν ἔπαυλιν · οὐκ εἰς τέλος αὐτοῖς μέντοι κατὰ σκοπὸν ἐξέβη τὰ πράγματα · μεθυσθέντες δ' ὥσπερ τῷ τῶν ἀπολλυμένων ψυχῶν αἵματι, αὐτοῦ που διεῤῥάγησαν, τοῖς οἰκείοις συμποδισθέντες ἅρμασιν. Ἐξίσιον τὸ κατ' αὐτοὺς ἀναφανὲν πτῶμα. Καὶ χρόνον μὲν συχνὸν πολλάκις ἐπεντρυφῆσαι ταῖς ἑαυτῶν ἀσεβείαις εἰάθησαν. Τοιοῦτον γὰρ εἰδωλολατρεία, ἐπὶ τριακοσίους καὶ πρὸς μετὰ τὸ κήρυγμα παῤῥησιασαμένη τοὺς χρόνους · τοιοῦτον Ἄρειος φλυαρία, καὶ ἡ τῶν Μονοθελητῶν ἀδολεσχία, καὶ ὁ τῶν Εἰκονομάχων ὅμιλος. Ὑπὲρ

[14] John. xiv, 6, ix, 5. [17] Isa. xxviii, 16 ; I Petr. ii, 6 ; Rom. ix, 33. [18] Dan. iii, 38. [19] Isa. xlv, 2. [20] Matth. xvi, 18.

Digitized by Google

γὰρ πεντήκοντα καὶ ἑβδομήκοντα τούτων ἕκαστον ἐπολίτευσεν ἔτη, καὶ κατέδραμε τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν· αἰφνίδιον δ' ὅμως ἦκεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ δίκη, καὶ νῦν οὐδ' εἰσὶν ὅπου γνωρίζονται. Οὔκουν γε λοιπὸν οὐδ' οἱ τήμερον θορυβοῦντες ἐπὶ πολὺ τὴν ἡδονὴν καρπώσονται, οὐδ' εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ἡ τῶν πενήτων ὑπομονή, οὐδ' ἀργὴν ἐάσει Χριστὸς τὴν ῥάβδον τῶν κλήρων αὐτοῦ· ἀλλ' ἢ παντελῆ τὸν ὄλεθρον σὺν τοῖς κακοδαίμοσι τουτοισὶν ἐξανιστῶν ἡμᾶς καὶ μετάγων εἰς ἀτίμους κληρουχίας, κατα- στήσει, καθάπερ καὶ τὸν Ἰουδαίων λαὸν πρότερον, εἰδωλολατρείας αὐτοῖς ἔκτισιν τὴν παρὰ τῶν Βαβυλω- νίων καὶ Ἑλλήνων ἐπιμετρῶν πόρθησιν· ἢ τὴν κραταιὰν ὑπερσχὼν αὐτοῦ χεῖρα, τοὺς μὲν ἀπώσε- ται ταρτάρου συγκατακλείων βυθοῖς· ἡμᾶς δ' ἐν βραχίονι ὑψηλῷ ἀσεβείας ὁμοῦ καὶ αἰχμαλωσίας ἐξαίρων, τοῖς πρότερον ἐγκαταστήσει καὶ δόγμασι καὶ φρονήμασι καὶ πολιτεύμασι.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐλπιζέσθω, καὶ παρ' ἡμῶν αἰτεί- σθω τὰ κρείττονα· νυνὶ δὲ πειρατέον τὸν λόγον διεξ- ελθεῖν, τὴν τοῦ παντὸς ὑπερούσιον προστησαμένους δύναμιν, ὑπὲρ ἧς ἡμῖν καὶ ταῦτα τολμᾶται· ἥκιστα μὲν βουλομένοις, διὰ τὸ χείλεσιν ἀκαθάρτοις Θεοῦ μυστηρίων ἅπτεσθαι, προάγεσθαι· οὐ μὴν δ' ἠστι- νοσοῦν ἄλλης εἵνεκα φιλοτιμίας τὸν λόγον προχει- ριζομένοις, ἀπολογεῖσθαι δὲ μᾶλλον ὑπ' ἀνάγκης ἐξαγομένοις. Εἰ μὴ γὰρ ὧν κακῶς ἀκούομεν, λόγον παρέχοιμεν, ἑκάστης ἡμέρας δίκην κήρυκος, τοῦ τὰ πονηρὰ ταῦθ' ὑπερασπίζειν δόγματα μισθὸν τὴν προεδρίαν λαχόντος, ἐπιβοωμένου, καὶ κατυποβάλ- λοντος ἡμᾶς τοῖς παλαμναιοτάταις ἀραῖς, καὶ τί μὲν οὐ μηχανωμένου, τί δ' οὐ πείθοντος, πρὸς τὸ πάντας καθ' ἡμῶν ἀνασείσαι, καὶ τὸ πλῆθος στα- σιάσαι παρασκευάσαι; Τάχα ἂν πρὸς τὸ τίμημα παρὰ Θεοῦ λήψεσθαι. Τἄλλα γὰρ εἰρηνικοὶ διατελεῖν κελευόμεθα· ὅπου δὲ Θεὸς τὸ κινδυνευόμενον, καὶ μάλα νεανικοὶ καθίστασθαι προτρεπόμεθα· καὶ πολὺν ὀφλήσαιμεν παρὰ τῶν ἀκουόντων γέλωτα, ἀκλεῶς οὕτω τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν προϊέμενοι λόγους· καὶ τὸ σιωπῇ καρτερεῖν οὐ τὸ συγκατίθεσθαι μόνον τοῖς καθ' ἡμῶν λεγομένοις ὑπόνοιαν παρέχει, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐσύστερον ἂν ἀδικοίη, ἀνέλεγκτα τὰ τῆς βλασφημίας διὰ ῥᾳθυμίαν παραλιμτάνον. Ἔπειτ' οὐδ' ἡμεῖς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ ταύτην ἐτράπημεν τὴν ὁδόν· πολλοὶ δὲ τῶν πρὸ ἡμῶν μακαρίων ταύτην δραμόντες, πρὸς ἅπαντα νενικήκασιν· οἷς καὶ ἡμεῖς ἀκολουθεῖν ἄσμενοι προθυμούμενοι, τὸν ἔνθεον ἐν ἅπασιν αὐτῶν ἀναλέξαντες νοῦν, ἀγωνιεῖσθαι καὶ ταῦτα προὐθέμεθα.

Καὶ πρῶτον, εἰ δοκεῖ, πρὸς τὰς τοῦ Παλαμᾶ πα- ραβάσεις εὐθὺ τὸν λόγον ἰέναι ἐπιχειρητέον. Εἶτ' ἀπελέγξαι πειρατέον, δι' ὧν ἑνώσεων καὶ διακρί- σεων πιστεύειν ἐτεραιτεύσατο Θεόν. Μετὰ ταῦτα, ὅσα προσήκει περὶ φωτὸς ζητῆσαι παραστῆσαι σκεπτέον· καὶ τελευταῖον τὰς σχεδιασθείσας ἐπ'

A viguit, Christique Ecclesiam grassando infestavit : repente tamen venit super eos ultio, ac modo, ne an sint quidem noscuntur. Illaud enim vero qui nunc deinceps turbant Ecclesiam, diu multumque inde voluptatem sument, aut in finem patientia pauperum in oblivione erit[31], aut Christus virgam suarum hæ- reditatum esse otiosam sinet ; sed aut omnino in- teritu delebit, cum istiusmodi miserabilibus a no- stris nos avulsos, ad ignobiles sedes traducens, ve- lut etiam prius Judaicum populum ; ejus scelcris reatu quo idola colebant, civitatis ac provinciæ Babyloniis Græcisque ereptæ ac vastatæ, eos pœna multans ; aut certe sublata potente manu sua, hos quidem tartari imo sinu concludet ; nos vero in bra- B chio excelso ab impietate pariter ac captivitate li- beratos, prioribus dogmatis pariter et sensibus juri- que reipublicæ ac propriis institutis restituet.

Verum hæc quidem exspectentur, ac quæ sunt potiora, a nobis petantur : nunc vero conandum est ut sermonem exsequamur ; rei omnis ac moli- tionis auspicem, supersubstantialem virtutem no- bis statuentes, cujus etiam gratia hæc audemus, minime quidem ipsi sponte rem aggredientes, eo quod pollutis labiis Dei mysterium attingendum assumamus ; haud tamen ullius præterea ambi- tionis causa certamen ineuntes, sed quod magis necessitate ad respondendum cogamur. Nisi enim eorum, quorum nomine male audimus, rationem C reddiderimus, eum quotidie præconis more, qui ideirco quod prava hæc dogmata defendat ejusque operæ mercede præsulatum nactus est, vociferetur, ultimique exempli nos diris subjiciat : et quid non moliatur ? quid non suadeat, ut in nos omnium impetus moveat, plebisque coitionem faciat ? forte ut præmium a Deo consequatur. Ad reliqua enim quod attinet, jubemur paci studere : ubi autem Deus in periculum vertitur, etiam valde strenui ac animosi esse præcipimur ; meritoque large audien- tibus risum moverimus, qui sic ingloriæ defensio- nis nostræ rationes prodamus ; horque adeo quod silentio toleramus, nedum suspicionem faciat con- sentire nos objectis criminibus, verum etiam po- steris longe officiat, dum per segnitiem quæ blas- D phemiæ sunt irreprehensa sinuntur. Præterea ne- que nos primi hanc viam iniimus : quin multi superiorum, beati viri, istud decurrentes stadium, in omnibus victores exstiterunt ; quorum nos quo- que libenter insistentes vestigiis, eorum in omnibus divinum relegentes sensum, hæc quoque decertare constituimus.

Ac primum, si libet, hoc conandum, ut sta- tim adversus Palamæ transgressiones sermonem vertamus. Deinde confutandum quibus unionibus ac distinctionibus credendum Deum portentose induxit. Postea danda opera, ut quæcunque de lumine quærere conveniat, hæc repræsentemus.

[31] Psal. IX, 19.

Digitized by Google

Postremo, quæ singulis annis in Ecclesia adversum nos tumultuarie editæ promulgantur diræ, demonstrandum calumnias esse; ac potius adversus Christum inventas blasphemias; cunctosque a Christo, quam nos maxime afficere. Erit vero nobis disputatio claritatis causa, adversus singula quæ incident, cum probatione ex Scripturis instructa. Ut igitur rursus etiam illa dicam : «Ne auferas de ore meo verbum veritatis [22], » supersubstantialis et supra quam Deus trine subsistens Beatitas ac Virtus.

A ἐκκλησίας ἑκάστου ἔτους ἐκφωνεῖσθαι καθ' ἡμῶν ἀρὰς συκοφαντίας ἀποδεικτέον, καὶ κατὰ Χριστοῦ μᾶλλον ἀνευρεθείσας βλασφημίας, καὶ πάντων τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ὑπερ ἡμῶν μάλιστα. Ἔσται δ' ἡμῖν ὁ λόγος σαφηνείας ἕνεκα καθ' ἕκαστον πρὸς τὰ παρεμπίπτοντα μετὰ τῆς ἀπὸ τῶν λογίων παραστάσεως ἐκτεθειμένος. Ἵν' οὖν καὶ αὖθις ἐκεῖνα φῶ, « Μὴ περιέλοις ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον ἀληθείας, » ὑπερούσιε καὶ ὑπέρθεε τρισυπόστατε μακαριότης καὶ δύναμις.

CAPUT II.

Non posse Palamitas quicquam negare Palamæ lucubrationum, seu cujusquam eorum qui eum secuti sunt.

Porro fieri non potest, ut qui nunc tumultuantur, negent, non confiteri se aliquid eorum, quæ a Palama scripta sunt, qui sic clare de his in sua professi sint fide, quam sic inconsulte vocaverunt, nec tam profanis, quam temerariis manibus divino altari imposuerunt; in quo hæc duo solummodo imponenda constitutum est, tum divinissima scilicet Evangelia, tum tremenda nimirum caro quæ simul Deus sit, intemeratum scilicet Salvatoris corpus ac sanguis, sin autem contingat, et tertium magnum nostræ consummationis unguentum. Omnino enim, solus ipse Christus imponitur : hæcque singula ipsum exhibent, ac solum, Evangelia quidem, ut legislatorem atque magistrum, alterum vero, eundem ut pro nobis passum, postremum denique, quod idem pontifex pariter rexque designatus est : « Unguentum enim effusum [23], » ac cujus in omnem diditus odor, nomen illi. Ubi igitur præceptum est, nihil aliud præter Christum, vel quidvis aliud sanctum imponere, profana hi molitione, ac ostendentes nihil sibi sacrum, ut nec divinum, impurum illum tomum portandum inferunt, Christianorum eum fidem esse, quibus sic appellarunt, scurrilliter jactantes ac mentientes. In hoc igitur ita de Palamæ conscriptis libris ac opusculis, deque his quæ ex illis a piis exempta sunt, ad coarguendam eorum vanitatem, improbitatem improbitate vindicantes, ac (quod aiunt) malum malo curantes, istiusmodi referunt : Nec ea quæ in sacratissimi metropolitæ Thessalonicensis Ecclesiæ hostes in crimen vocabant, ne hæc quidem præteriere indiscussa, quanquam ex iis quæ tunc quoque examinata sunt in divina synodo, hæc excerpta sint. Invenientes igitur hæc potentissimi sanctique imperatoris nostri regisque manu conscripta, et cum ille nobis ea porrexisset, nos singula quæque in sacratissimi metropolitæ Thessalonicensis libro legimus et examinavimus, cum convenissemus ad maximam Ecclesiam, diemque disputatione transegimus; neque id semel, sed et bis et ter, sæpiusque; ac quidem sacratissimum metropolitam Thessalonicensem, in his quoque

B

C

D

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Ὅτι οὐ δύνανται Παλαμῖται ἀρνήσασθαί τι τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων ἢ καί τινος τῶν μετ' αὐτόν.

Ἀδύνατον δὲ τοὺς νῦν θορυβοῦντας ἀρνήσασθαί τι μὴ ὁμολογεῖν ὧν ὁ Παλαμᾶς συνεγεγράφει, τρανῶς οὑτωσὶ περὶ τούτων ἐν τῇ ἑαυτῶν ὁμολογήσαντας Πίστει, ἣν οὕτως ἀπερισκέπτως ὠνομάκασι, καὶ οὐ τόσον ἐναγέσιν ὅσον τολμηραῖς χερσὶ τῷ θείῳ φέροντες ἐπέθηκαν θυσιαστηρίῳ· ἔνθα δύο γε μόνα ταῦτα τεθέσπισται τίθεσθαι, τά τε θειότατα τῶν Εὐαγγελίων, καὶ τὰ φρικτά γε δήπου τῆς ὁμοθέου σαρκὸς, τὸ τοῦ Σωτῆρος ἄχραντον φημὶ σῶμα καὶ αἷμα· εἴ που δὲ τύχοι καὶ τρίτον, τὸ μέγα τῆς ἡμῶν τελειώσεως μύρον. Ἁπλῶς γὰρ εἰπεῖν αὐτὸς μόνος ὁ Χριστὸς ἐπιτίθεται· καὶ τούτων ἕκαστον αὐτὸν καὶ μόνον παρίστησι· τοῦτο μὲν ὡς νομοθέτην καὶ διδάσκαλον, τὸ δὲ τὸν αὐτὸν ὡς ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα· ἐκεῖνο δ' αὖ, ὅτι καὶ ἀρχιερεὺς ὁ αὐτὸς καὶ βασιλεὺς ἀναδέδεικται. Μύρον γὰρ ἐκκενωθὲν καὶ διαδοθὲν ἐπὶ πᾶσαν γῆν αὐτῷ ὄνομα. Ὅπου τοίνυν μηδὲν ἕτερον παρὰ τὸν Χριστὸν ἐπετέτακτο, μηδ' ἄλλο ὁτιοῦν ἅγιον ἐπιτιθέναι, βεβηλοῦντες οὗτοι, καὶ δεικνύντες ὡς οὐδὲν ἱερὸν, ὥσπερ οὐδὲ θεῖον, τὸν μιαρὸν ἐκεῖνον ἐπιφορτίζουσι Τόμον τὴν τῶν Χριστιανῶν Πίστιν αὐτὸν εἶναι, δι' ὧν ὠνόμασαν, βεβωμολοχηκότες, καὶ καταψευσάμενοι. Ἐν τούτῳ λοιπὸν οὕτω περὶ τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων, καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν τοῖς εὐσεβέσιν ἀφῃρημένων, εἰς ἔλεγχον τῆς αὐτῶν ματαιότητος, ἀνομίᾳ τὴν ἀνομίαν ἐπεκδικοῦντες καὶ κακῷ τὸ κακὸν, ὅ φασιν, ἰώμενοι, τοιαῦτα διεξίασι· « Μηδὲ ἅπερ τῶν ἐν τοῖς τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης συγγράμμασιν ἐν αἰτίαις ἐποιοῦντο οἱ τῆς Ἐκκλησίας πολέμιοι, μηδὲ ταῦτα παραδραμεῖν ἀδασάνιστα· εἰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐξετασθέντων ἐν τῇ θείᾳ σύνόδῳ καὶ τότε καὶ ταῦτα περιελήφθησαν. Εὐρόντος οὖν ταῦτα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως καταγεγραμμένα παρὰ τῆς ἐκείνων χειρὸς, καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα δόντος, ἡμεῖς ἕκαστον τούτων ἐν τῷ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης βιβλίῳ ἀνέγνωμέν τε καὶ ἐξητάσαμεν, συνελθόντες κατὰ τὴν μεγίστην ἐκκλησίαν, καὶ συνδιημερεύσαντες οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις· καὶ τὸν

[22] Psal. cxviii, 43. [23] Cant. i, 2.

Digitized by Google

μὲν Θεσσαλονίκης ἱερώτατον μητροπολίτην, καὶ ἐν τούτοις σύμφωνον τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις εὕρομεν, καὶ συνήγορον Χριστοῦ χάριτι τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας. »

A sacris theologis consentientem invenimus, ac Christi gratia veræ fidei pietatisque defensorem. »

Ἀναφαίνεται τοίνυν τὰ καιριώτατα τῆς ἀσεβείας ἐκ τῶν τοῦ Παλαμᾶ συνειλοχότων μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν, ἅπερ καὶ ἡμεῖς προϊόντες ἐκθησόμεθα· καὶ τῇ λῃστρικῇ ταύτα παραθεμένων συναγωγῇ, πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀνομίας, πολυπραγμονήσαντες, ὡς φασιν οὗτοι, καὶ καθ' ἕκαστον ἐξητακότες, εὗρον ταῖς ἀληθείαις μὲν συμφωνεῖν ἑαυτοῖς, προσκείσθω δὲ « καὶ οἷς διέβαλον. » Τρία τοίνυν ἐκ τούτων σκέψασθαι ῥᾴδιον, ὅτι τε τῆς ἐκείνων ἦσαν καταγεγραμμένα χειρός· καὶ ὅτι ἀδιάβλητα ταῦθ' εὗρον· καὶ τρίτον, συνήγορα τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας. Ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ πρώτου συμβαλεῖν ἔχομεν, οὐχ ὑφ' ἑτέρων ἄλλων ὁ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἔλεγχος ἐθριάμβευεν ἀλλ' ἢ μόνον τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν, μηδὲν ὑποστελλομένων τὴν τῶν διωκόντων ὑπεροψίαν, καὶ τὴν ἄλλην ἐκείνων περὶ τὸ κρατεῖν ἐξουσίαν· ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκ τῶν τῆς ἀνομίας βιβλίων τὰ τῆς ἀνομίας παῤῥησιαζόντων· τοῦ δέ γε ὁευτέρου, καὶ οἷου φρονήματος ἦσαν ἐκεῖνοι· εἰ γὰρ τὰ τῶν ἐναντίων ἀδιάβλητα παρεῖχον ὁρᾶν ἐκλεγόμενοι, τί ἂν ἔδρων, ἐν οἷς τὰ παρὰ τῶν θεολόγων προὔτεινον, ὅπου γε καὶ τὸ συλλαβὴν ὑπερβῆναι οὐ φορητὴν τίθησι τὴν ἐν τοῖς θείοις παρατροπὴν ἐνεῖναι; Ἄλλως τε μηδὲ στόμα τοῦ λοιποῦ Παλαμῖται διᾶραι τολμῷεν ἄν, ἐκείνων αὐτῶν δεικνυμένων, ὡς οὐχ ὑφ' ἡμῶν συκοφαντοῦνται. Ὁρᾶτε γὰρ μεθ' ὑπερβολῆς ἰσχυριζομένους συζητῆσαι ταῦτα πολλάκις, καὶ ἀνευρεῖν ἀκέραια. Ἐκείνου δ' αὖ, ὅτι καὶ τὰς τοσαύτας τερατείας, ἅσπερ ἐκ τῶν τοῦ γενναίου δόγματα συγγεγραφότος ἀκούσεσθε ῥημάτων, τοῖς θ' ἱεροῖς θεολόγοις, τοῖς τ' ἀληθέσι περὶ Θεοῦ δόγμασι, συμφωνεῖν κατεπαίρονται λέγειν, καὶ οὐκ εὐλαβοῦνται πρὸς τοσοῦτον μέγεθος ἀσεβείας τὴν ἐπηρτημένην ἀπὸ Χριστοῦ τοῖς συκοφάνταις ποινήν· ὅσῳ λοιπὸν μετ' ἐξετάσεως ταῦτα παρεδέξαντο, καὶ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας ἔσχον συνήγορα, τοσούτῳ πάντως ἀναγκάζονται τούτοις ἐμμένειν, ἀλλ' οὐδέ τινος ἑτέρου τῶν ἐκείνῳ κατηκολουθηκότων ἀρνήσασθαί τι προσήκει. Ἰσίδωρος γὰρ, εἰ καὶ προτετελεύτηκε τῶν τοῦ Τόμου ἐρεσχελιῶν, ἀλλ' οὐχ ἧττον οἷς ἔγραφέ τε καὶ ὡμολόγει, δημιουργὸς ἦν τοῦ Τόμου. Κόκκινος δὲ καὶ Νεῖλος, πρὸς τῷ περιεῖναι, καὶ αὐτουργοὶ τοῦ Τόμου ἐτύγχανον ὄντες. Ἀδύνατον οὐκοῦν τοὺς τὰ τοῦ Τόμου περιέποντας ἀρνήσασθαί τι τῶν συγγραμμάτων τῶν τοῦ Τόμου δημιουργῶν.

Apparet igitur beatos illos viros, ex libris Palamæ collegisse potissima impietatis capita, quæ nos quoque sequentibus enuntiabimus; cumque latrocinali conventui ad coargnendam improbitatem fuissent proposita, diligenter rimantes, ut hi loquuntur, et singula examinantes, invenisse revera ipsa scipsis consentire : addatur vero : « Et his quos calumniabantur. » Ex his igitur facile est tria dispicere : quod et illius erant conscripta manu; quodque inculpata hæc invenerunt, ac tertio, quod pietati veræque fidei astipulantia. Cæterum ex primo quidem conjicere habemus, non ab aliis, triumpho productam impietatis coargutionem, sed duntaxat a beatis illis viris, qui nihil persecutorum superbiam morarentur, nec reliquam illorum dominandi potentiam; sed qui certa veritate ex impietatis libris, quæ impietatis essent palam producerent. Ex altero vero cujusnam illi sententiæ ac animi essent. Si enim hi, qui ea excerpserant, quæ adversariorum erant, inculpata videri exhibebant, quidnam facturi essent, in quibus quæ erant theologorum proponebant; ubi vel syllabam transgredi nec ferendam quidem in divinis depravationem inducit. Præterea ne os quidem deinceps Palamitæ ausint aperire, illis ipsis ostendentibus, nihil nos per calumniam illis imponere. Videte enim quam serio, quantoque excessu affirment, hæc sæpius disquisisse, sinceraque invenisse. Ex tertio denique, quod et tanta portenta, nugasque, quas ex illius verbis audituri estis, qui nobilia conscripsit dogmata, sacris theologis, verisque de Deo dogmatis convenire, superbe audent dicere, nec, ad tantam impietatis molem, impendentem a Christo calumniatoribus pœnam reformidant; quanto deinceps majore examine hæc receperunt, ac pietati veræque doctrinæ astipulari senserunt, tanto prorsus necesse habent illis immanere, nec cujusquam alterius illius sequacium posse eos aliquid negare. Isidorus enim, etsi mortuus est ante Tomi consarcinatas nugas, quibus tamen quoad vixit et scribebat et confitebatur, Tomi auctor fuit. Coccinus vero et Nilus, præterquam quod in vivis erant, ipsimet Tomum composuerunt. Igitur fieri non potest, ut qui Tomum colant, aliquid negent lucubrationum eorum qui Tomi auctores exstiterunt.

Ἔτι πολλαὶ μὲν ὅρκων εἰσὶν ἰδέαι τοῖς προσανέχουσι· μείζων δὲ τὸ τί προσεπιθεῖναι τῶν τιμωμένων ἠτινιοῦν εἰκόνι, καὶ λαβεῖν. Πολλῷ δ' ἔτι μείζων, εἰ καὶ ἄλλως παράνομον, εἰ τῷ φρικτῷ προσεγγίσειε θυσιαστηρίῳ. Ἀλλὰ ταῦτα παρανομήσαντες Παλαμῖται, τῷ μείζονι τῶν ὅρκων τὰ τοῦ βλασφήμου Τόμου στέργειν ὑπέσχοντο. Περιείληπται δ' ἐν τούτῳ πάντ' ἀληθείας ἔχεσθαι τὰ τοῦ Παλαμᾶ, καὶ ἃ παρ' ἡμῶν ἀφῄρηται τούτων πρὸς ἔλεγχον·

Præterea multa sunt, attendentibus animum, juramentorum genera. Inter ea autem majus est, cum quid eorum quæ pluris fiunt alicui imagini supraponitur, atque tollitur. Ad hæc vero longe etiam majus, si tremendo altari (quanquam id nefas) appropinquaverit. Verum Palamitæ huic obnoxii facti sceleri, juramentorum maximo fidem obstrinxerunt, quæ sunt blasphemi Tomi se amplexaturos. Continetur autem in illo, quæ sunt Palamæ omnia

Digitized by Google

veritati hærere ; atque adeo hæc quoque quæ a nobis confutandi gratia excerpta sunt. Itaque fieri non potest, ut negent se non admittere aliquid librorum Palamæ, quanquam maxima illis dica solerter inquirentibus inde scribatur, nisi forte palam reos se perjurii constituere velint.

Ad hæc dicit divinus Apostolus : « Si quæ destruxi, iterum hæc ædifico, prævaricatorem me constituo [14]. » Quemadmodum igitur, quæ eversa sunt ac destructa ædificare, prævarications constituit : sic nimirum etiam, si quis ea quæ sunt ædificata destruat, in idem crimen prævaricationis incurrit. Igitur impossibile est, ut quæ illi in librorum Palamæ gratiam, quantum ad illos spectant, ædificavere, conentur aliquando destruere : nisi hac etiam parte velint scipsos prævaricatores constituere.

A ἀδύνατον ἄρα τούτους ἀρνήσασθαί τι μὴ ὁμολογεῖν τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων, κἂν ἐν ταῖς μεγίσταις αἰτίαις τοῖς σκοποῦσι τελοίη, εἰ μήπου βούλοιντο σαφῶς ἐπιορκεῖν.

Ἔτι ὁ θεῖος Ἀπόστολος φησίν, « Εἰ ἃ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυτὸν συνίστημι. » Ὥσπερ οὖν τὸ τὰ πορθηθέντα οἰκοδομεῖν τὴν παράβασιν συνίστησιν, οὕτω καὶ τὰ ᾠκοδομημένα, εἴ τις καταλύοι, εἰς τὸν αὐτὸν λόγον ἥκει τῆς παραβάσεως. Ἀδύνατον οὐκοῦν τούτους ἅπερ ᾠκοδόμησαν ὑπὲρ τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων, ἐφόσον αὐτοῖς προσέχουσι, ταῦτα καταλῦσαί ποτε πειραθῆναι· εἰ μὴ βούλοιντο B καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος παραβάτας ἑαυτοὺς συνιστᾷν.

CAPUT III

Auspicatum esse Palamam exitiosum dogma ab errore ac contentione.

Ne vero procul ab scopo sagittam mittamus, paucis quibusdam præmissis, ostendemus unde ducto exordio in eam Palamas invectus insaniam sit, ac ex quibus fomentis magnum impietatis ignem accenderit. Sciunt omnes, quæ illi Barlaamus crimini verteret : non ita scilicet, ut omnem vitam monasticam atque cælibem (quemadmodum ipse dixit) arcesseret ac sugillaret, sed ut eos vituperaret, quibus serio curæ esset, cum in reliquis seguiores essent, nec accuratæ disciplinæ, ut in tenebris tantisper clauderentur, nonnihilque parum velut C deliquio exspirare, quin spiritum intus ægre ducere viderentur, intentique oculum immote firmiusque umbilico defigere, quibus facile peractis, clare statim monstrosa vanaque ac mendacia præsto essent. Ecquid inde? Ignem dicebant videre, intra viscera extraque consistentem ; pulsusque quosdam insolitos et motus cordis, nec non calores quosdam ac velut igniculos ex naso exire, posteaquam hæc aliaque tum fecissent, tum passi essent, sentire, cum tres quatuorve tum essent, qui huic operam disciplinæ darent ; reliqui vero, ut ipse ex multis viris pietate illustribus audivi, hæc detestarentur, prorsusque deriderent, plerique, ne quidem auditu aliquid de illis accepissent. D

Hæc igitur Barlaamus a quodam cum doctus et passus esset, minime certe tulit, operæque pretium putavit, ut venerandis parentibus educationis præmia redderet ; sed contemplationis struem illam ac negotium traducit, seductionem ac noxam satanicam vocans, pleraque ejus morbi, quibus scriptis aggressus est, ad Massalianos revocavit. In ejus itaque libros cum incidisset Palamas, seu potius furatus esset, perfosso cubiculo ubi in angulo latentem librum atque occultum pervestigaret, ex adverso impietatem conscribit, nempe docens, nullo errore laborare verumque esse erroris illud

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ὅπως ἐκ πλάνης καὶ φιλονεικίας ἤρξατο Παλαμᾶς τοῦ δόγματος τοῦ ὀλεθρίου.

Ὡς ἂν δὲ μὴ πόρρω σκοποῦ βάλλοιμεν, βραχέα τινὰ προστησάμενοι, δείξομεν ὅθεν ἂν τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦτο μανίας παρήλασε Παλαμᾶς, καὶ ἐξ οἵων τῶν ἀφορμῶν τὸ μέγα τῆς ἀσεβείας ἀνῆψε πῦρ. Ἴσασιν ἅπαντες, οἷς αὐτῷ Βαρλαὰμ ἐνεκάλει· οὐχ ὡς αὐτὸς ἔφησε, πρὸς ἅπαντα τὸν μοναδικὸν καὶ ἄζυγα βίον τὴν κατηγορίαν ἐκεῖνον ἐνστήσασθαι, ἀλλ' οἷς ἐπιμελὲς ἦν τἄλλ' ἀδιαφοροῦσιν, ἐν σκότει μικρὸν ἀποκλείεσθαι· καὶ βραχύ τι διαλείποντας ἐκπνεῖν, εἰσπνεῖν μᾶλλον παραβιάζεσθαι, καὶ τῷ ὀφθαλμῷ προσέχειν ἀκλινῶς ἐρείδειν τῷ ὀμφαλῷ· ὧν εὐχερῶς ἀνυσθέντων, τὸ τῆς τερατείας ἀντικρυς ἐπῄει. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; φῶς ἔλεγον ὁρᾶν, ἐντὸς τῶν σπλάγχνων καὶ ἐκτὸς συνιστάμενον, καὶ παλμούς τινας ἀήθεις, καὶ κινήματα καρδίας, καὶ θέρμας ἐκ τῆς ῥινὸς ἐξιούσας ἐπαισθάνεσθαι, μετὰ τὸ ταῦτά τε καὶ τἄλλα δρᾶσαι καὶ παθεῖν, τριῶν ἢ τεττάρων ὄντων τηνικαῦτα, τῶν τὴν ἐργασίαν ταύτην μετιόντων· τοῖς δ' ἄλλοις, ὡς αὐτὸς ἐκ πολλῶν ἐπιφανῶν τὴν ἀρετὴν ἠκηκόειν, ἀπηχθάνετό τε ταῦτα, καὶ γέλως ἦν μακρός· οἱ πλείους δὲ καὶ μηδὲν περὶ τούτων ἐπαΐοντες ἦσαν.

Τοῦτο τοίνυν Βαρλαὰμ ὑπό τινος καὶ μαθὼν καὶ παθών, ἥκιστά γε τροφεῖα καλῶς ἐκτιννύναι τοῖς τῆς διδασκαλίας γονεῦσιν ἤνεγκεν· ἀλλ' ἐκπομπεύει τὸ χρῆμα τῆς θεωρίας· πλάνην δ' ἀποκαλῶν αὐτὸ καὶ σατανικὴν ἐπήρειαν, τὰ πλεῖστα τοῦ πάθους εἰς Μασσαλιανοὺς ἀνέφερε, δι' ὧν συνεγεγράφει. Τοῖς λόγοις ἂρ' οὖν ἐντυχὼν Παλαμᾶς, μᾶλλον δὲ κεκλοφὼς, διορύξας τὴν οἰκίαν ὅπου γε τὸ βιβλίον διερευνώμενος ἀνίχνευσεν ἐγκεκρύφθαι, ἐξ ἀντιθέτου λογογραφεῖ τὴν ἀσέβειαν, ἁπλανὲς μὲν εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς πλάνης ὑποτιθέμενος, ἐλαχίστην δὲ καὶ μηδενὸς ἀξίαν πρὸς αὐτό γε δοκεῖν τὴν τοῦ

[14] Galat. II, 18.

Digitized by Google

Θεοῦ δημιουργίαν. Οὐκουν γε λοιπὸν τῶν κτιστῶν εἶναι καὶ δούλων διατείνετο· ἀλλὰ Θεὸν ἄκτιστον τοῦτ' ἐπενόει καὶ θεότητα κυρίως δημιουργὸν τοῦ παντός.

A lumen, minimumque ac nullius pretii ejus comparatione videri divinæ opus creationis. Jam itaque in illis rebus haudquaquam numerandum, quæ creata sint et serva, affirmare : sed Deum increatum ac Deitatem rerum hujus universitatis vere creatricem ipsum considerare.

Περιφανέστατα δ' αὖθις ἐλεγχόμενος ὑπὸ Βαρλαὰμ ἔτι μάλιστα τὰ Μασσαλιανῶν καὶ φρονεῖν καὶ τερατεύεσθαι. πρὸς τίνα τόλμαν ὁ δεινὸς καὶ ἐπίτριπτος καταφεύγει, καὶ τί τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς αὐτοῦ καρδίας ἐξερεύγεται ; Περιφρονεῖ μὲν ἀρχὰς καὶ κυριότητας καὶ θρόνους καὶ ἐξουσίας, εἴσω δὲ γίνεται Θεοῦ, καὶ διερευνᾶται τὰ βάθη καὶ τὰ κρύφια τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ γυμνοῖ μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ταύτης, καθ' ἣν εἶναί τε δύναται καὶ ζῆν δύναται· διιστᾷ δ' ἀπ' ἀλλήλων μέτρῳ δαιμονίῳ καὶ διαφοραῖς ἄλλαις, ἃς ἀκούσεσθε· ὀνοματοθετεῖ δὲ τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς πλάνης τὴν ζωὴν εἶναι καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, οὐκέτι δὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ· ἵν' ἐκφύγῃ δῆθεν ἀσεβῆ χειρίστῃ Μασσαλιανισμὸν κουφότερον, ἐκείνων ὀκούων ὁρᾷν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ διατεινομένων. Εὐπρεπέστερον γὰρ ἦγητο τῷ παρ' αὐτοῦ φωτὶ τὴν δύναμιν ἁρμόσαι, ᾗ τὸ φοβερὸν πρόσεστι τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ, καὶ ταύτην ὁρᾷν τὸ φῶς οἷόν, ἥπερ Μασσαλιανοὺς τοὔλαττον ἔχοντας.

B Manifestissime autem rursus a Barlaamo confutatus atque convictus, adhuc maxime Massilianorum sensu laborare, eorumque deliria ac mendacia colere, præfractæ audaciæ homo temerarius ac sceleratus, perfugium quærit, nonnihilque eructat ex malo thesauro cordis sui. Nempe contemnit Principatus et Dominationes, Thronos quoque et Potestates, intraque Dei sinum irrumpens, ejus Virtutis profunda altaque scrutatur ; ac Dei quidem essentiam illa nudat virtute qua esse potest atque vivere, separatque ab invicem excessu mirabili, aliisque differentiis, quas audituri estis. Nomenque imponens ac indigitans, erroris lumen illud, Dei vitam esse dicit atque virtutem, non ejus essentiam ; pessima nimirum impietate, a Massalianismo, quod levius est, se ipse liberans ; quos affirmantes audiret, Dei se essentiam videre. Convenientius namque existimavit, suo illi Igni virtutem aptare seu potentiam, qua Dei essentiæ competit ut tremenda sit, atque hanc videre, Lucem exsistentem, minori præ Massalianis ausu ac compendio.

Συγκαλυψάμενος τοίνυν τὸν νέον τοῦτον καὶ πρόσφατον Θεὸν τῷ τῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως ὀνόματι, καὶ τῷ φωτὶ τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως (οἰκειότερον γὰρ ἁρμόζειν αὐτῷ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἀνεύρισκε) · πρὸς τούτοις δὲ καὶ τῇ χάριτι καὶ τῇ δωρεᾷ, καὶ τοῖς ἄλλοις οἷς εἰώθει πρὸς ἁπάτην ἐπιλέγεσθαι τῶν πολλῶν, οὕτω προῆγε καὶ ὑπέφαινε φωνασκῶν διὰ πάντα τὸν λόγον καὶ ὑπομειδιῶν. Μάτην ἄρα λοιπὸν πρὸς τὰς τῶν Παλαμιτῶν ἐπιφορὰς, αἷς πεποίθασι τὸν νέον περικαλύπτειν Θεὸν, τὰς ἀποκρίσεις ἡμᾶς ἀντεπάγειν· προσήκει δὲ μᾶλλον ἐπανέρεσθαι αὐτοὺς, εἰ ἄκτιστός ἐστι Θεὸς τὸ φαντιζόμενον αὐτοῖς ἐκεῖνο φῶς· τοῦτο γὰρ καὶ παραστῆσαι βεβουλημένοι, πρὸς τὰς ἀτοπωτάτους ταύτας ἀπέκλιναν διαιρέσεις καὶ κατατομάς. Δεῖ τοίνυν λοιπὸν τοὺς ἐντυγχάνοντας τὴν ἀρχὴν περὶ τούτου σφίσι διαλέγεσθαι τοῦ φωτὸς, τἄλλ' ἐῶντας χαίρειν μακράν· καὶ φανερὸν ἐκ τούτων ἐστὶν ἀνευρεῖν, ὅθεν ἤρξατο Παλαμᾶς λέγειν τε καὶ συγχεῖν περὶ τούτων.

C Contegens itaque novum hunc atque recentem Deum operationis nomine atque virtutis, nec non lumine divinæ transformationis (hoc enim magis sibi congruere invenit, ob nominis alio alioque sensu usurpationem), gratia item donoque ac reg liquis, quæ percensere solebat, ad vulgo innectendam fraudem, in eum modum procedebat, ac per omnia exercentem vocem sub phonasco ac subridentem exhibebat. Frustra jam igitur est, ut ad Palamitarum illationes, quibus novum Deum obtegere confidunt responsiones nostras opponamus ; decetque magis ut eos interrogemus : num quod animo infirmant videntque lumen, Deus increatus exsistat. Hoc namque etiam statuere volentes, ad absurdissimas has declinaverunt divisiones ac concisiones. Jam igitur operæ pretium sit, ut qui allo-

D quuntur, de hoc primum lumine disputent, reliquis procul valere jussis ; hincque adeo manifeste invenire liceat, unde Palamas de his loqui ac confundere occœptarit.

Ἔτι μιᾷ ἑκάστῃ τῶν ἐπιστημῶν προσήκουσά τις ἀναφαίνεται ἡ ἀρχή. Ἔστιν ἄρ' οὖν ἐκ τῶν ἀρχῶν σκέψασθαι τὸν ἐπιστήμονα, πρὸς ἅπερ αὐτῷ τείνει τῆς πραγματείας ἡ μέθοδος, ἧς ἀρχὴ τόδε τι τυγχάνει ὄν. Ἀλλ' ἡ τῶν Παλαμιτῶν ἀρχὴ ἐκ φιλονεικίας καὶ μάχης, ὡς ἠκηκόειτε, καθέστηκε· συμβαλεῖν δ' οὐκοῦν ἐκ τούτων ἔνι καὶ τὴν πᾶσαν αὐτῶν περὶ τὰ λεγόμενα πραγματείαν.

Præterea, singulis scientiis atque artibus, conveniens quoddam apparet principium. Licet igitur ex principiis despicere, viro scientia arteque prædito, quo illi negotii ratio viaque spectet, cujus principium istud quidpiam exsistat. Atqui Palamitarum principium ex contentione rixaque, quemadmodum audistis, exstitit ; hinc itaque conjicere licet, quænam sit omnis illorum strues, de quibus sermo exsistit.

Ἔτι ὁ Κύριος φησιν, « Ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυ-

Præterea ait Dominus : « De malo thesauro cor-

Digitized by Google

dis exeunt mala [25]. » Quasi diceret, Ex malis causis, mali quoque eventus. Atque hæc secutus Gregorius Theologus : « Malorum » enim, inquit, « seminum mala germina ac fructus. » Præterea in illis Salvator ait : « Ex fructu arborem congnoscetis [26.27]. » Quasi diceret, ex eventibus principia. Utrinque igitur deprehendat quis exitiosam esse Palamitarum insaniam. Sive enim ad illius principia animum attenderit, ex contentione rixaque horum originem adverterit; sive denique ad ea quæ evenerunt, pessima hinc conflata, uti ostendetur, perspexerit.

Præterea ne ipse quidem impietatis auctor ac parens veritatem obtegit; sed velut qui cum eo ac per illum loquitur, « Quid nobis et tibi est, Fili Dei [28]? » confitebatur : sic nec ille, cœpisse se a contentione tacet. In ea enim, quam conscripsit, fide : « Neque hæc dixissem, inquit, nisi in ejus qui contradicat necessitatem venissem, per contrarii obnitentiam in eum certamen suscipiens. » Necessitatis igitur partus, contrarioque obluctantia certamina : id est, contentiones rixæque decantata illa Palamæ; eaque ratio est cur ad illa aggressus sit. Alioqui enim de illis ne locutus quidem esset, quod et invitus fatetur.

CAPUT IV.

Erroris symptomata jactare atque referre, ut propria sua recte facta atque munera.

Convenientius autem videatur, ut ante alia, enarrantem illum exhibeamus ferventis cordis sui motus et exsultationes, altoque pectore incendentes atque spirantes igneas contorsiones et conversiones, exque naso Typhonum more aut Chimærarum exsilientes calores scintillasque, ac reliquos absurdos pulsus discordesque conceptus, quibus præeuntibus aut consistentibus vel sequentibus erroris lumen illud scaturit. Ut igitur brevitatis causa, pleraque illius, et ad plures scripta, præteream, ea commemorabo quæ ad Menam illum scripsit, hominem scilicet mirabilium visionum afflatuumque partiarium : « Sin autem aliquis, inquit, non recipit exsultationem salutaris Christi [29], quam et gestientis agitationem multis locis Patres vocaverunt et spirantem virtutem, ac viventis cordis motionem, hic talis, puto, ejus necdum sensum percepit. » Kursusque in iisdem : « Beatus autem Amlacum, qualem nos Spiritum accipere dicit et parere [30] ? Nonne Domini Jesu, in igne afflantis fidelibus, ac salutem implentis? Quisnam vero ignis flagellat dæmones eosque fugat, quemadmodum beatus Pater Joannes dicit? Nonne Domini Jesu, qui intus animo, illius recordatione accenditur? Odor Altissimi quisnam alius, nisi fervor ac calor Spiritus, qui et nonnunquam ex naso, qua nemo explicet ratione, egreditur? » Illis, aliisque pluribus collectis, sacrisque vocibus commistis,

ροῦ τῆς καρδίας ἐξέρχονται πονηρά· » ὡσανεὶ ἔλεγεν, Ἐξ αἰτίων πονηρῶν πονηραὶ καὶ αἱ ἐκβάσεις. Τούτοις καὶ ὁ Θεολόγος ἐξηκολουθήκει Γρηγόριος, « Πονηρῶν γάρ, » φησὶ, « σπερμάτων πονηρὰ τὰ γεώργια· » πάλιν δ' ἐν ἐκείνοις ὁ Σωτὴρ φησὶν, « Ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον ἐπιγνώσεσθε· » ὡσανεὶ ἔλεγεν, Ἐκ τῶν ἐκβάντων τὰς ἀρχάς. Παρ' ἑκάτερα τοιγαροῦν ἄν τις τὴν Παλαμικὴν φωράσαιτο μανίαν ὀλεθρίαν οὖσαν. Εἴτε γὰρ πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτῆς ἐπίδοι, ἐκ φιλονεικίας καὶ μάχης ἠργμένας αὐτὰς ἂν ἴδοι· εἴτε μὴν πρὸς τὰ παρ' αὐτῆς ἐκβάντα, χείριστ' ἄν, ὡς δειχθήσεται, κατίδοι τὰ γενόμενα.

Ἔτι οὐδ' αὐτὸς ὁ τῆς ἀσεβείας πατὴρ ὑποστέλλεται τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' ὥσπερ ὁ σὺν αὐτῷ, καὶ δι αὐτοῦ λαλῶν, « Τί ἡμῖν καὶ σοὶ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; » ἀνωμολόγει, οὐδ' αὐτὸς μὴ ἐκ φιλονεικίας ἄρξασθαι σιωπᾷ. Ἐν γὰρ τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ πίστει, « Οὐδὲ ταῦτα εἶπον ἄν, » φησὶν, « εἰ μὴ πρὸς ἀνάγκην ἦλθον τοῦ ἀντιλέγοντος, κατὰ ἀντιπερίστασιν πρὸς ἐκεῖνον ἀγωνιζόμενος. » Ἀνάγκης οὖν ἔκγονα καὶ ἀντιπεριστάσεως ἀγῶνες, εἴτουν φιλονεικίαι καὶ ἔριδες τὰ τῷ Παλαμᾷ θρυλλούμενα, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πρὸς αὐτὰ παρορμήσαντι. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν περὶ τούτων ἔλεγε, καὶ ἄκων ὁμολογεῖ.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὅπως τὰ τῆς πλάνης συμπτώματα, ὡς ἑαυτοῦ κατορθώματα λογογραφεῖ.

Εὐπρεπέστερον δ' ἂν εἴη πρὸ τῶν ἄλλων ἀφηγούμενον αὐτὸν παραστῆσαι τὰ ζεούσης αὐτοῦ καρδίας κινήματα καὶ σκιρτήματα, καὶ τὰς ἐξαπτούσας ἔνδον καὶ πνεούσας πυρίνους ἀνελίξεις καὶ συστροφὰς, καὶ τὰς ἐκ τῆς ῥινὸς κατὰ τοὺς τυφῶνας ἢ καὶ τὰς χιμαίρας ἐξιούσας θέρμας, καὶ τἆλλα τῶν ἀτόπων παλμῶν καὶ ἀσυνδυάστων ἐγκυμονήσεων, δι' ὧν ἠγουμένων ἢ συνισταμένων ἢ καὶ μεθεπομένων τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς πλάνης ἀναπηγάζει. Ἵνα τοίνυν τὰ πρὸς τοὺς πολλοὺς αὐτῷ, καὶ τὰ πλείω, παρῶ συντομίας εἵνεκα, τῶν πρὸς Μηνᾶν ἐκεῖνον ἐπεσταλμένων μνησθήσομαι, μερίτην ὄντα τοῦτον τῶν θαυμαστῶν ὁράσεων καὶ παθῶν. « Εἰ δέ τις, » φησὶν, « οὐ παραδέχεται τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ Σωτηρίου τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ καὶ σκίρτημα πολλαχοῦ οἱ Πατέρες ἐκάλεσαν καὶ πνέουσαν δύναμιν, καὶ καρδίας ζώσης κίνημα, ὁ τοιοῦτος, οἶμαι, ἀκμὴν οὐκ ἠσθάνθη αὐτῆς. » Καὶ πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς, « Ἀμβακοὺμ δὲ ὁ θεῖος ποῖον Πνεῦμα φάσκει λαβεῖν ἡμᾶς καὶ τεκεῖν; Οὐχὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν πυρὶ τοῖς πιστοῖς, καὶ σωτηρίαν πληροῦντος; Ποῖον δὲ πῦρ μαστίζει τοὺς δαίμονας καὶ φυγαδεύει αὐτοὺς, ὡς φησιν Ἰωάννης ὁ θεῖος Πατήρ; Οὐ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοῦ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἐξάπτοντος ἔνδον; Ὀσμὴ δὲ Ὑψίστου ποία ἑτέρα εἰ μὴ ἡ θέρμη τοῦ Πνεύματος· ἥτις ποτὲ καὶ ἐκ τῆς ῥινὸς ἀῤῥήτως ἐξέρχεται; » Ταῦτά γε καὶ πλείω συνειλοχὼς, καὶ ῥήμασιν ὁσίοις ἐγκαταμίξας, ὥσπερ οἱ τὰς ἀμορφίας

[25] Matth. xii, 35; Luc. vi, 45. [26.27] Matth. xii, 33. [28] Marc. i, 23; Luc. iv, 41. [29] Luc. i, 46. [30] Isa. xxii, 18.

Digitized by Google

τοῖς πρὸς τὸ λανθάνειν ἐπιτηδείοις τοὺς ὁρῶντας κατα-
χρωννύντες, ἢ καὶ οἱ τῶν δηλητηρίων τὰ χείριστα τοῖς εὐώδεσι συσκευάζοντες καὶ ἡδίστοις, παῤῥησιάζει τὸ χρῆμα· καὶ ταῖς ὠδῖσι ταύταις καὶ τοῖς πυριφλεγέθουσι τῶν τοκετῶν, ὡς φῶς τίμιον, καὶ τῶν οὐ χαμαὶ, προσανέχειν ἀναπείθει, πολλὰς τῶν πάλαι φωτοφανείας ἐπαντλῶν ἡμῖν πρότερον· ὡς ἂν τὸ κατεψευσμένον αὐτῷ φῶς τὴν ἐκείνων λάχοι χώραν, ἢ καὶ μείζω διὰ τὴν ἐκ τῶν καιρῶν παῤῥησίαν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κακοήθειαν, καὶ τὴν ἄλλην ἐκ τῶν τρόπων ἀναίδειαν, ᾗ χρῆται κατὰ Θεοῦ περὶ πάντα λόγον.

A velut qui turpes vultus iis obducunt, quibus proclive est ut videntium lateant oculos ac decipiant, sive etiam venena deterrima suavefragrantibus speciebus ac succis dulcissimis condiunt, rem in palam producit; hisque parturitionibus atque igni ardentibus partubus, ut venerandum lumen nec quidquam humilium aut terrenorum, attendere hortatur, multas olim factas luminis apparitiones prius nobis congerens; quo scilicet commentitium illius lumen eorum locum nanciscatur, aut etiam majori constituatur, ob temporum libertatem, animique ejus malignitatem, ac reliquam morum impudentiam, qua utitur, quibus omnibus loquitur adversus Deum.

Εἰ μὲν οὖν ἐξελέγχειν ἡμᾶς ταῦτα νυνὶ προὔκειτο, πολλοὺς ἂν τῶν Θεοφόρων παρήγομεν, ἀντικρὺς B αὐτὰ μανίαν ἀποφαινομένους καὶ παρατροπὴν τοῦ ἐν ἡμῖν ἡγεμονεύοντος ψυχικοῦ πνεύματος· ὧν Διάδοχός τε ὁ θεῖός ἐστι, καὶ Νεῖλος ὁ θαυμάσιος, καὶ Ἰσαὰκ ὁ λαμπρὸς, εἰς τοσοῦτον ὑπεραναβάντες ἀσκήσεως καὶ θεωρίας, ὥστε καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἑαυτοὺς εἰς παράδειγμα λαμπρῶς καταστῆσαι πάσης ἀρετῆς, οὔσης τε καὶ ἐπινοηθείσης. Ἀλλ' ὁ μὲν οὕτω τὴν θεωρίαν ὁρίζεται, τῷ τὸν ἐν ταύτῃ διὰ τῆς προσευχῆς ἀπηντηκότα « ἄπνουν καὶ ἐκπεπληγμένον ὁρᾶσθαι· » καὶ οὐχ ὡς οἱ ἄφρονες λέγουσιν, εἰδός τινος ἢ μορφὴν ἢ σχῆμα φαντάζεσθαι· ἐκεῖνος δὲ « τὸν δαίμονα ἐφάπτεσθαί » φησι « τοῦ εἰρημένου τόπου, καὶ τὸ περὶ τὸν νοῦν φῶς τρέπειν καθὼς βούλεται, καὶ οὕτω κινεῖσθαι τὸ τῆς κενοδοξίας πάθος, εἰς λογισμὸν μορφοῦντα τὸν νοῦν κουφογνώμονος, πρὸς ἀναπλασμὸν θείας καὶ οὐσιώδους γνώσεως. » Διάδοχός δ' ὁ μέγας, « Ἐὰν ὀφθῇ τινὶ τῶν ἀγωνιζομένων ἢ φῶς, ἢ σχῆμα, ἢ πυροειδές τι σημεῖον, μηδαμῶς καταδεξάσθω τὸ τοιοῦτον ὅραμα· ἀπάτη γάρ ἐστι φανερὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὅπερ πολλοὶ παθόντες ἐξ ἀγνοίας, ἐξετράπησαν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας· ἡμεῖς δὲ ἴσμεν ὅτι ἐφ' ὅσον ἐνδημοῦμεν τῷ φθαρτῷ τούτῳ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· τουτέστιν, ὁρατῶς ἢ αὐτὸν, ἢ τι τῶν ὑπερουρανίων αὐτοῦ θεαμάτων ὁρᾶν οὐ δυνάμεθα. »

Sane quidem si nobis inpræsentiarum constitutum esset, ut hæc confutaremus, multos divinorum Patrum produxissemus, qui hæc palam insaniam, principisque in nobis spiritus animi eversionem asserant; in quibus sunt, divinus Diadochus, Nilusque mirabilis ac Isaac clarissimus; viri scilicet tanta provecti virtutis religiosa palæstra exercitatione ac contemplatione, ut cunctis se omnis virtutis magnifice exemplum præbuerint, tum ejus quæ est, tum si qua adinvenienda est. Atqui is quidem in hunc modum contemplationem definit; quod videlicet qui ad eam per orationem devenerit, « sine spiritu ac stupore plenus videatur; » non ut insani homines dicunt, alicujus formam aut figuram seu speciem informet ac secum ipse conspiciat. Ille vero (Nilus scilicet): « Assilire dæmonem, ait, locum qui dictus est, ac quod circa mentem est lumen, ut libuerit vertere, sicque inanis gloriæ affectum moveri, qui vani hominis mentem ad cogitandum informet, quo scilicet divinam ac substantialem scientiam confingat. » Magnus porro Diadochus: « Si cui eorum, qui certamine funguntur apparuerit, aut lumen, aut figura, aut signum aliquod ad modum ignis, haudquaquam istiusmodi visum recipiat. Aperta enim est hostis deceptio. Quod cum multis evenisset, a veritatis via abducti sunt[81]; quod nimirum quandiu in mortali hoc corpore versamur, a Deo peregrinamur: scilicet eum oculis contueri, sive quidpiam supercœlestium ejus munerum, haud possumus. »

Εἰ μὲν οὖν, ὥσπερ ἔφαμεν, ἐξαριθμεῖσθαι τοὺς τὰ τοιαῦτα λέγοντας, καὶ μεθ' ὅσης τῆς ὑπερβολῆς τὰς ἐν ταῖς προσευχαῖς οὕτω πως τυπουμένας ὄψεις ἀποτρεπομένους, εἰς μέσον παράγειν προὔκειτο, πάμπολλα ἂν τὰ τὴν πλάνην ἐξελέγχοντα παρείχομεν ἀνευρίσκοντες· ἐπεὶ δ' ἁπλῶς ἐκθεῖναι ταῦτα πρυτεθέμεθα, σκοπεῖν μόνον προσήκει τάς τε ἐξ ἀρχῆς αἰτίας τῆς πλάνης, καὶ ὑπὲρ ὧν Παλαμᾶς τὸν τοσοῦτον ἀναδεδεγμένος ἀγῶνα, τὸν κατὰ Θεοῦ κεκίνηκε πόλεμον· καὶ ὅπως αὐτὸν τῆς αὐτοῦ κτίσεως ἀλλοτριώσας, ἄλλον ἀνεστάκει τῶν ἐκείνου δικαίων κληρονόμον. Τὰς γὰρ ἀνάψεις τῶν σπλάγχνων, καὶ τὰς ἔνδον πυρκαϊὰς ἐκείνας, καὶ τὰ σκιρτήματα καὶ κινήματα τῆς ζεούσης τούτῳ καρδίας, καὶ τὰς ἀνα-

D Siquidem igitur, quemadmodum dicebam, hoc nobis constitutum esset, ut eos qui talia dicunt enumeraremus, quantoque excessu quæ sic in precibus formantur, visa aversantur, in medium produceremus, quam multa confutando errori in promptu esset adducere. Quod vero hoc duntaxat simpliciter explicare decrevimus, id unum operæ pretium est, ut erroris a principio causas consideremus, ac cujus ergo Palamas tanto certamine susceptio, adversus Deum bellum moverit; quove modo, illo a sua creatura extruso, alium illius jurium hæredem nuncupaverit. Viscerum enim æstuationes, accensaque intus incendia, atque ferventis ei cordis exsultationes motusque, nec non Siculo-

[81] II Cor. v, 2.

Digitized by Google

rum craterum more naso erumpentes calores quod ex his omnibus conflatum esset, ignem divinum vocitans, divinum ei circumfusum lumen, et substantiam ac essentiam atque operationem, illuminantem et lucentem atque afflantem sanctos, ad eos deificandos, hoc, ut et Deum universorum inspectorem demonstraret, quibus locutus est, versus est.

πηδῶσας κατὰ τοὺς Σικελικοὺς κρατῆρας διὰ τῆς ῥινὸς θέρμας, τὸ διὰ πάντων τούτων σύστημα πῦρ ὀνομάσας θεῖκὸν, καὶ φῶς, περικεχυμένον αὐτῷ θεῖον, καὶ ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, φωτίζουσαν καὶ λάμπουσαν καὶ ἐνεργοῦσαν τοὺς ἁγίους ἐπὶ τὴ θεοποιῆσαι, τοῦτο καὶ Θεὸν ἀποδεῖξαι τοῦ παντὸς ἔφορον, δι' ὧν εἶπεν ἐτράπετο.

CAPUT V.

Quomodo Palamas ex multis diversisque libris suis ac sermonibus novum erroris Deum, luminis in modum consistentem fabricetur, cuncta crepantem quæ unius Dei sunt.

Tale itaque lumen, exque talibus saltibus atque ignitis motibus, sensibile ac colore imbutum est, quale denique solent haud raro a potu surgentes, et ubi tantisper in tenebris seipsos incluserint, intra mox extraque viscera circumfusum videre, Palamas uti dicebamus, ex contentione orsus, ac quasi depellendi contrarii animositate certans, Deum increatum prædicat ac Deitatem, verumque lumen, et non symbolicum, sed semper exsistens. Sic namque solum arbitrabatur, dignam se pœnam sumpturum, eorum nomine quorum a Barlaamo reus agebatur; si eum nihil falso calumniari ostenderet, sed manere quidem ac esse luminis visionem suaderet, non tamen qualem ille diceret. Igitur ne videamur procul a Palamæ verborum scopo aberrare, atque a mirabili viri diva progenie, ipse nunc prodeat, ac dicat, quidnam a principio lumen illud exsistat, quemve in rerum matricula nactum sit ordinem ac classem: quidnam his commistum efficiat; quænam dicat ac jubeat.

Nimirum « Lumen in substantia, spiritaliter videre » aiunt; « quod ipsum exsistat, et non sit symbolicum: semper namque est, extraque materiam ac mente intelligibile est; quod certa experientia noverunt. Dei quidem essentia non est, nam illa palpari non potest. Angelus non est; Dominicos namque fert characteres. » Dignitas lucis, ac quod se spiritaliter videre dicunt illius cultores, illo genio ac ordine est: quæ vero præstat, ista sunt: « Unum, inquit, est, cum est cum vidente; alias aliud videtur: quandoque quidem e corpore assurgit, atque ad immensam altitudinem tollit, quandoque vero rursus etiam coaptato corpore suaque impartito claritate, paceque ac dilectione, illoque deiformi, atque voluptate imperturbationeque repleto, oculis corporeis (o rem dignam admiratione!) spiritu immutatis seipsum comprehensum reddit. » Cum tanta igitur faciat, taliaque eis munera ad voluptatem gratiamque conferat, minime hactenus gratiam definit, dignumve cultoribus reputat, ut absque contemplatione seu amica fabulatione relinquat. « Quandoque enim, inquit, haud secus ac radius circumfusus rebus natura intelligibilibus, aspectabilia ea facit, ei, qui ejus tanti muneris dignatus sit, cum ipsum nullam prorsus vocem mittat: quandoque videnti, ineffabilibus, ut sic

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Ὅπως ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἑαυτοῦ λόγων, τὸ τῆς πλάνης ὡς φῶς συνιστάμενον νέον ἀνοικοδομεῖ Θεὸν, πάντα κομπάζοντα τὰ τοῦ μόνου Θεοῦ.

Τὸ μὲν δὴ τοιοῦτον, καὶ ἐκ τοιούτων σκιρτημάτων καὶ τῶν πυρίνων κινήσεων, αἰσθητὸν καὶ κεχρωσμένον φωτὸς, καὶ ὅπερ εἰώθασαν ἐκ πότου πολλάκις ἀναστάντες, καὶ μικρὸν αὐτοὺς ἐναποκλείσαντες τῷ σκότει, συνιστάμενον ὁρᾷν αὐτίκα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν σπλάγχνων, ἐκ φιλονεικίας, ὡς ἔφαμεν, Παλαμᾶς ὡρμηκὼς, καὶ κατὰ ἀντιπερίστασιν ἀγωνιζόμενος, Θεὸν ἄκτιστον ἀνακηρύττει καὶ Θεότητα, καὶ φῶς ὀληθινὸν, καὶ μὴ συμβολικὸν, ἀλλ' ἀεὶ ὄν. Οὕτω καὶ γὰρ μόνον ᾤετο δίκην ἀξίαν ὧν ἐνεκάλεσεν αὐτῷ Βαρλαὰμ λαβεῖν, εἰ μὴ συκοφάντην αὐτὸν ἀποδείξειεν, ἀλλὰ μένειν μὲν καὶ εἶναι τὴν τοῦ φωτὸς ὅρασιν ἀναπείσειεν, οὐχ οἵαν δὲ ἐκεῖνος ἔλεγεν. Ἵν' οὖν μὴ δοκῶμεν μακρὰν τῶν τοῦ Παλαμᾶ τείνειν λόγων, καὶ τῆς θαυμαστῆς ἀφυστερῶμεν τἀνδρὸς θεογονίας, παρίτω νῦν αὐτὸς, καὶ λεγέτω τί τε τὴν ἀρχὴν ὃν τοῦτο τυγχάνει, καὶ οἵαν τὴν ἐν τοῖς οὖσιν εἴληχε τάξιν, καὶ τί ὁρᾷ συμμιγνύμενον τούτοις· καὶ τίνα λέγει καὶ παρακελεύεται.

« Οἱ μέντοι φῶς ἐν ὑποστάσει φασὶ πνευματικῶς ὁρᾷν, ὃ μὲν, καὶ μὴ συμβολικόν. Ἀεὶ γὰρ ὄν, ἄῦλόν τε καὶ νῷ θεωρητὸν, τοῦτο διὰ τῆς πείρας ἴσασιν. Οὐσία μὲν γὰρ Θεοῦ οὐκ ἔστι· καὶ γὰρ ἀνέπαφος ἐκείνη· ἄγγελος οὐκ ἔστι· Δεσποτικοὺς γὰρ φέρει χαρακτῆρας. » Τὸ μὲν οὖν ἀξίωμα τοῦ φωτὸς, καὶ ὃ φασι πνευματικῶς οἱ κατ' αὐτὸν ὁρᾷν, οὕτως ἔσχε φύσεώς τε καὶ τάξεως· ἅπερ δὲ ὁρᾷ, ταῦτ' ἐστίν. « Ἓν ἐστι, » φησὶν, « ὅτε μετὰ τοῦ ὁρῶντος γίνεται· ἕτερον ἄλλοτε ὁρᾶται. Ποτὲ μὲν τοῦ σώματος ἀπανιστᾷ καὶ εἰς ὕψος ἀναφέρει ἄῤῥητον· ἄλλοτε δ' αὖθις καὶ τὸ σῶμα μεθαρμοσάμενον, καὶ τῆς οἰκείας μεταδεδωκὸς λαμπρότητος καὶ εἰρήνης καὶ ἀγάπης θεοειδοῦς τε ἡδονῆς καὶ ἀπαθείας ἔμπλεων ποιῆσαν, ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς, ὦ τοῦ θαύματος! γίνεται ληπτὸν, ἠλλοιωμένοις διὰ τοῦ πνεύματος. » Τοσαῦτα τοίνυν ποιοῦν, καὶ τοιαῦτ' αὐτοῖς τὸ ὁρώμενον ἐκεῖνο φῶς πρὸς ἡδονὴν καὶ χάριν εὐεργετοῦν, οὐ μέχρι τούτων τὴν χάριν ἴστησιν· οὐδ' ἄξιον τῶν λατρευτῶν νομίζει ἄνευ θεωρίας ἢ καὶ ὁμιλίας ἀπαλλάττεσθαι. » Ἐνίοτε γὰρ, » φησὶν, « ὡς ἀκτὶς περιῤῥέουσα τοῖς φύσει νοητοῖς θεατὰ ποιεῖ αὐτὰ τῷ κατηξιωμένῳ βλέπειν, αὐτὸ φθογγὴν ὅλως οὐ προϊέμενον· ἄλλοτε τῷ ὁρῶντι τρανῶς δι' ἀῤῥήτων, ὡς εἰπεῖν, ῥημάτων ὁμιλεῖ· καὶ τοῦτο τὴν ἀρχὴν λέγει φανερῶς αὐτῷ· « Ἐγώ εἰμι· μὴ φοβοῦ·

Digitized by Google

ἐγώ εἰμι· οὐ γὰρ χωρίζεταί μου ἡ θεότης, καθ' ἣν τῇ κοινωνίᾳ θεῶ τοὺς θεουμένους. Ἐγώ εἰμι ὁ παρὼν καὶ ἐνεργῶν τὴν θέωσιν. Οὐχ ὁρᾷς; τὰ πάντα ἐν ἐμοί, καὶ ἐμὲ πρὸ πάντων; Ἀλλὰ διὰ σὲ πάντα γίνομαι ἐν σοί· διὰ σὲ καὶ ὁρατός σοι γίνομαι. »

A dicam, verbis loquitur. Atque id a principio palam ei dicit: Ego sum; noli timere, ego sum. Non enim a me separatur Deitas, cujus commercio deifico eos, qui deificantur. Ego sum qui adsum, ac præsto deitatis munus. Num vides in me omnia, ac me priorem omnibus? Enimvero tui gratia, in te omnia fio. Tui causa etiam visibilis tibi reddor.»

Ἆρ οὖν παραλέλειπταί τι μέρος θεολογίας, ὃ μὴ τῷ φωτὶ τούτῳ προσήρμοσε; πλὴν γὰρ τοῦ μὴ εἶναι οὐσίαν Θεοῦ, τἄλλα πάντα φέρων ἐπέθηκεν αὐτῷ. Οὕτως ὁ δεινὸς καὶ ἐπίτριπτος ἄνθρωπος, μηδὲν τῶν εἰρηκότων ἐκείνων θείων φροντίσας Πατέρων, τούτου μέν, « Μακάριος ὁ νοῦς ἐκεῖνος, ὃς ἐν τῇ παραστάσει τῆς προσευχῆς τελείαν ἀμορφίαν ἐκτήσατο, » καὶ, « Μὴ σχηματίσῃς τὸ Θεῖον ἐν σεαυτῷ προσευχόμενος, μηδὲ πρὸς μορφήν τινα συγχωρήσῃς τυπωθῆναί σου τὸν νοῦν· ἀλλ' ἄϋλως τῷ ἀΰλῳ πρόσειθι, καὶ συνήσεις· » ἐκείνου δὲ, « Πάντας μὲν ὁρᾷ ὁ Θεὸς, ὁρῶσι δὲ τὸν Θεὸν οἱ μηδὲν ὁρῶντες ἐν τῷ προσεύχεσθαι· » ἄλλου δὲ, ὅτι « Πᾶν τὸ ἐν σχήματι φαινόμενον, εἴτε ὡς φῶς, εἴτε ὡς πῦρ, ἐκ τῆς τοῦ ἐχθροῦ κακοτεχνίας γίνεσθαι ὁ θεσπέσιος Παῦλος σαφῶς διδάσκει, εἰς ἄγγελον φωτὸς λέγων μετασχηματίζεσθαι. » Οὐ δεῖ οὖν ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι τινὰ τὸν ἀσκητικὸν μετιέναι βίον. Καὶ Διονυσίου τοῦ μεγάλου, « Κατὰ τοῦτον καὶ ἡμεῖς γενέσθαι τὸν ὑπέρφωτον εὐχόμεθα γνόφον, καὶ δι' ἀγνωσίας καὶ ἀδιεφίας ἰδεῖν καὶ γνῶναι τὸν ὑπὲρ θέαν καὶ γνῶσιν, αὐτῷ τῷ μὴ ἰδεῖν, μηδὲ γνῶναι. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ὄντως ἰδεῖν, αὐτὸ τὸ μὴ ἰδεῖν μηδὲ γνῶναι. »

Ullumne igitur reliquum est divinorum attributorum membrum, quod non huic luci aptaverit? Uno enim hoc dempto, quod non Dei essentia sit, cuncta illi tribuit. Sic nimirum homo temerarius ac sceleratus, nihil divinos illos Patres curans, qui sic locuti sint, ille quidem. « Beata mens, quæ fungenda oratione nacta est, ut omni perfecte forma vacet. » Et: « Ne inter orandum, Deum in te simulacro repræsentaveris, nec ulla mentem forma figurari permiseris; sed immateriate, ei, qui extra omnem materiam est, accede, et intelliges. » Hic vero: « Deus quidem omnes videt, vident autem Deum, qui orando nihil vident. » Alius præterea: « Quidquid in figura apparet, sive ut lumen, sive ut ignis, ex inimici machinatione esse, palam docet divinus Apostolus, dum ait transformari in angelum lucis [a].» Haud igitur deceat, ut ea spe quisquam vitæ religiosæ palæstram exerceat. Magnus item Dionysius: « Nos quoque ad ejus caliginis modum aptari optamus, excedentis vim omnem luminis, ac per ignorantiam videndique absentiam, videre ac scire, eum qui omnem excedit visum ac scientiam, ipso hoc quod non videamus neque sciamus. Id enim vere videre est, ipsum non videre, nec scire, seu cognoscere.»

Τούτων ἁπάντων ὑπερφρονήσας, καὶ κατορχησάμενος θείους ὅρους καὶ λόγους, τὸν ὃν μὲν ἡμεῖς ἴσμεν τρισυπόστατον καὶ ἀόρατον Θεὸν ἄνωθεν, τοῦ μέσου ἀπάγει, καὶ τοῦτον τῆς καθ' ἡμᾶς ἀφιστᾷ διοικήσεως· ἕτερον δ' αὐτὸς ἀνίστησι παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ληπτὸν ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς καὶ ἀνούσιον Θεόν. Αὐτόθεν δ' ἄν τις σκοπῶν, καὶ τῶν οὕτω καινοτομηθέντων, τοῦτο λάβοι περιφανῶς· ἐν μὲν γὰρ τῷ εἰπεῖν, « Οὐσία Θεοῦ οὐκ ἔστι, καὶ γὰρ ἀνέπαφος ἐκείνη, » ἔδειξε μὴ εἶναι τοῦτο τὸν τρισυπόστατον Θεόν· ἐν δὲ τῷ ἀποφήνασθαι, « Ἄγγελος οὐκ ἔστιν, » ἀπάγει τοῦτο πάσης ἠστινοσοῦν κτιστῆς οὐσίας· ἐν δὲ τῷ προσγράψαι, « Δεσποτικοὺς γὰρ φέρει χαρακτῆρας, καὶ ὅτι ὄν, καὶ μὴ συμβολικὸν, σεὶ γὰρ ὄν, ἀϋλόν τε καὶ νῷ θεωρητὸν, » Δεσπότην αὐτὸ ἄκτιστον εἶναι διατείνεται. Ἐν δὲ τῷ τἄλλ' ἐπισυναγαγεῖν, ἃ τε τούτοις συμμιγνύμενον ὁρᾷ, καὶ ἃπερ ὁρώμενον ὁμιλεῖ, καὶ Θεὸν αὐτὰ τοῦ παντὸς ἀνέδειξεν ὁρατὸν, πάντα τὰ τοῦ μόνου Θεοῦ κομπάζοντα καὶ ὑπερηφανευόμενον. Φανερὸν οὖν ἐκ τούτων ἡ πᾶσα τἀνδρὸς τερατεία, καὶ ὅτι Θεὸν ἕτερον παρὰ τὴν τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον οὐσίαν αὐτός τε πρεσβεύει, καὶ τῇ νῦν παραδίδωσι προσκυνεῖν Ἐκκλησίᾳ.

His omnibus spretis regulis ac sermonibus iisque insultans, eum quidem quem trine subsistentem ac invisibilem antiqua traditione Deum novimus, e medio profligat, et ab humanarum rerum gubernatione abjungit; alium vero ipse excitat præter Dei essentiam oculis corporeis comprehensum: ac qui Deus expers essentiæ exsistat, seu substantia carens. Inde autem quis considerans, novamque hanc doctrinam rimans, istud aperte acceperit; dicendo namque, «Dei essentia non est; etenim illa palpari non potest,» ostendit non esse hoc Deum trine subsistentem. Affirmando autem, « Angelus non est, ab omni quovis modo creata substantia eximit. Quod vero subjungit: « Dominicos enim fert characteres, quodque exsistens est, nec symbolicum est, extraque materiam et quodmente videatur ac intelligatur,» Dominum ipsum increatum esse affirmat. Qua tandem ratione reliqua colligit, quæ hisce commistum faciunt, et quæ oculis conspicuum, loquitur, etiam rerum hujus universitatis Deum oculis aspectabilem ostendit, cuncta quæ sunt unius Dei crepantem atque superbegloriantem. Manifesta igitur ex istis est omnis vivi impostura, et quod tum ipse Deum alium præter trine subsistentem ac omnipotentem substantiam sentiat, tum ei quæ nunc est, Ecclesiæ, adorandum atque colendum tradat.

[a] I Cor. II, 14.

Digitized by Google

Præterea lumen hoc, manifestius Palamas Deum visibilem vocat, quibus ad Barlaamum scribit : « Qui autem illud lumen habet ac videt, non ultra jam a simili, sed vero, ac qui rebus emineat, aspectu, Deum tum cognoscit, tum in se habet. » Et rursum : « Hæc itaque claritas est ac majestas, per quam nanciscimur ac vere videmus Deum. » Præterea, non de uno trine subsistente Deo ait Palamas dixisse Gregorium Theologum, « Deus diis unitus ac innotescens, » sed de secundo hoc atque oculis aspectabili Deo. Ait enim in iisdem : « Unde etiam hoc theologi infinitum vocitant lumen, quo, per cessationem ab omni noscendi facultate, in virtute Spiritus, Deus sanctis visibilis redditur, velut scilicet Deus diis unitus et innotescens. » Semel namque divinam essentiam prorsus impalpabilem statuit, et cujus nullum ulli commercium esse possit. Ad hæc, non ait Palamas dixisse eumdem de uno trine subsistente Deo : « Cum vellet Deus hunccce mundum, » et quæ sequuntur, sed de hoc lumine secundo ac visibili Deo, et qui divinæ substantiæ (seu essentiæ) minime sit. Ait enim in iis quæ scribit ad beatum Acindynum, oratione inter secundas sexta, cujus hoc initium : *His quidem quæ circa actionem mundumque :* « Creatis vero lumen hoc accensens, Deum creaturam manifeste statuit. Volens enim mundum hunc condere, ex rebus visibilibus, et iis quæ aspectu cerni non possunt, constitutum, ut auctor est Gregorius Theologus, sempiternis quidem (deiformibus scilicet angelis) ipse est Lumen, et non aliud. Quid enim secundo lumine iis opus erat, qui maximi illius compotes essent? Acindynus autem, Maximum illud lumen, quod illuminat deiformes angelos (quod nihil aliud est quam Deus ipse) creaturam esse docet, ac corporeum, inque materia lumen exsistere. »

Manifestum igitur est, ex eo quod designate relateque dicat, « lumen istud, » de quo nimirum vulgo ambigitur, nec quomodo Palamas Deum fecit, creditur, exque reliqua probatione. Neque enim vir ille admirandus cum illo disputabat de lumine quod est in Trinitate. Si quis enim alius, ipse quoque ejus cultor erat, sed de illo quod male conflictum est, ut probatum est, inque Dei censum relatum, absurdissimo lumine, quod et illud Deum esse dicat, qui ex substantia visibili et quæ videri non potest, cuncta condiderit, ac reliqua, quæ Theologus de divino, supersubstantiali adorandoque lumine, quod in Patre et Filio et Spiritu sancto est, disseruit.

Præterea, non dicit Palamas eum dicere de uno trine subsistente Deo, « Deus est lumen supremum et inaccessibile, » sed id dictum esse de lumine, quod recens ab illo conflictum est. Ait enim in eodem sermone seu libro : « Ubi igitur est, quod Deum inter et angelos a Barlaamo et Acindyno confingitur lumen, quod neque Deus neque angelus, sed

(1) Orat. 43, p. 698.

Ἔτι τοῦτο τὸ φῶς περιφανέστερον ὁρατὸν ἀποκαλεῖ Θεὸν Παλαμᾶς, ἐν οἷς πρὸς Βαρλαὰμ φησὶν, « Ὁ δὲ τὸ φῶς ἔχων ἐκεῖνο, καὶ ὁρῶν, οὐκέτι ἐκ τοῦ εἰκότος, ἀλλ' ἀληθεῖ καὶ ὑπερανιδρυμένῃ τῶν ὄντων θέᾳ (*a*). » Ἔτι, « Αὕτη ἄρα ἐστὶν ἡ δόξα, δι' ἧς κτώμεθα καὶ ὁρῶμεν κυρίως τὸν Θεόν. » Ἔτι, οὗ φησι Παλαμᾶς περὶ τοῦ ἑνὸς τρισυποστάτου Θεοῦ φάναι τὸν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, « Θεὸς θεοῖς ἑνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος, » ἀλλὰ περὶ τοῦ δευτέρου τούτου καὶ ὁρατοῦ Θεοῦ. Γράφει γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς, « Ὅθεν καὶ τοῦτο ἄπειρον οἱ θεολόγοι λέγουσι τὸ φῶς· δι' οὗ κατὰ ἀπόπαυσιν πάσης γνωστικῆς δυνάμεως ἐν δυνάμει Πνεύματος ὁρατὸς γίνεται τοῖς ἁγίοις ὁ Θεὸς, ὡς Θεὸς θεοῖς ἑνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος. » Ἅπαξ γὰρ ἀνέπαφον παντελῶς καὶ ἀμέθεκτον τὴν θείαν οὐσίαν ὡρίσατο. Ἔτι, οὗ φησι Παλαμᾶς φάναι τὸν αὐτὸν περὶ τοῦ ἑνὸς τρισυποστάτου Θεοῦ, « Βουληθεὶς ὁ Θεὸς τόνδε τὸν κόσμον, » καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλὰ περὶ τοῦ φωτὸς τούτου, τοῦ δευτέρου καὶ ὁρατοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ὄντος οὐσίας Θεοῦ. Φησὶ γὰρ ἐν τοῖς πρὸς τὸν μακάριον Ἀκίνδυνον λόγῳ τῶν δευτέρων ἕκτῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ *Τοῖς μὲν δὴ περὶ τὴν πρᾶξιν καὶ κόσμον·* « Τοῖς κτίσμασι δὲ συντάττων τοῦτο τὸ φῶς, τὸν Θεὸν κτίσμα φανερῶς ἀποφαίνεται. Βουληθεὶς γὰρ τόνδε τὸν κόσμον συστήσασθαι τὸν ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων συνεστηκότα, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, τοῖς μὲν ἀϊδίοις, δηλονότι τοῖς θεοειδέσιν ἀγγέλοις, αὐτός ἐστι φῶς καὶ οὐκ ἄλλο. Τί γὰρ ἔδει φωτὸς δευτέρου τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσιν; Ὁ δ' Ἀκίνδυνος τὸ μέγιστον τοῦτο φῶς, τὸ φωτιστικὸν τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων, ὃ μηδὲν ἄλλο ἢ αὐτὸς ὁ Θεός ἐστι, κτίσμα εἶναι δογματίζει, καὶ σωματικὸν καὶ ὑλικὸν ὑπάρχειν φῶς. »

Πρόδηλον ἄρ' οὖν ἐκ τε τοῦ δεικτικῶς καὶ ἀναφορικῶς λέγειν, « τοῦτο τὸ φῶς, » τὸ ἀμφισβητούμενον δηλαδὴ ἅπασι τοῖς πολλοῖς καὶ μὴ πιστευόμενον ὡς Παλαμᾶς ἐθεοποίησε, καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς. Οὐ γὰρ ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ περὶ τοῦ ἐν τῇ Τριάδι φωτὸς αὐτῷ διελέγετο· εἴπερ τις γὰρ ἄλλος, καὶ οὗτος λατρευτὴς ἦν ἐκείνου· ἀλλὰ περὶ τοῦ κακῶς ἀναπλασθέντος, ὡς δέδεικται, καὶ θεοποιηθέντος ἀτοπωτάτου φωτὸς, ὅτι τοῦτο καὶ τὸν Θεὸν εἶναι ἀποκαλεῖ τὸν συστησάμενον ἐξ ὁρατοῦ τε καὶ ἀοράτου τὰ πάντα, καὶ τἄλλα ἅπερ ὁ Θεολόγος ὑπὲρ τοῦ ὑπερουσίου φωτὸς, τοῦ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνουμένου τεθεολόγηκεν.

Ἔτι οὗ φησι Παλαμᾶς περὶ τοῦ ἑνὸς τρισυποστάτου Θεοῦ, τὸν αὐτὸν φάναι, « Θεός ἐστι φῶς τὸ ἀκρότατον καὶ ἀπρόσιτον, » ἀλλὰ περὶ τοῦ νῦν ἀναπλασθέντος ὑπ' αὐτοῦ εἰρῆσθαι δῆπου φωτός· φησὶ γὰρ ἐν τῷ λόγῳ τῷ αὐτῷ, « Ποῦ τοίνυν τὸ μεταξὺ Θεοῦ τε καὶ ἀγγέλων ὑπὸ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου ἀναπλαττόμενον φῶς, ὃ μήτε Θεός ἐστι μήτ' ἄγγε-

(*a*) Locus est mancus, ut ex interpretatione patet. EDIT.

Digitized by Google

λος, ἀλλ' ὑλικὸν καὶ παχυμερές ; » καὶ ταῦτα τοῦ Θεο- A
λόγου λέγοντος, « Τοῦτο ἐν νοητοῖς εἶναι τὸ ἀκρότατον φῶς (δηλονότι τὸν Θεὸν), ὅπερ ἥλιος ἐν αἰσθητοῖς. » Φανερὸν μὲν οὖν ὅτι ἐξ ἑαυτοῦ ὀνείδη καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ κατασκευασθείσας βλασφημίας τοῖς ἄλλοις προστρίβεται. Οὗτος γὰρ ἐστιν ὁ ἀναπλάσας φῶς ἐν ὑποστάσει πνευματικῶς ὁρᾶσθαι, καὶ μήτ' οὐσίαν εἶναι θείαν, μήτ' ἀγγελικὴν, ταύτῃ καὶ τὴν μεταξὺ Θεοῦ τε καὶ ἀγγέλου συστησάμενος ὕπαρξιν. Συγκεχωρήσθω δ' ὅμως τῆς διαβολῆς, πράγματος συνήθους αὐτῷ διὰ πάντα· ἐκεῖνα δὲ μόνα σκοπείτω τις, ἃ καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου διεληλύθαμεν, τῆς κατὰ Θεοῦ συκοφαντίας παραληρήματα. Ὡς ἔοικε γὰρ, τὸ ὑλικὸν τοῦτο μόνον καὶ παχυμερὲς ἀνατρέπει, τὰ δ' ἄλλα πάντα συγχωρεῖ τῷ τούτου φωτὶ λέγεσθαι.

terrenum quid ac crassum est ? » Idque cum Theologus dicat (2): « Hoc in intelligibilibus esse supremum lumen» (Deum scilicet) «quod est sol in sensibilibus.» Manifestum igitur est, sua ipsum probra, et quas cudit blasphemias, aliis tribuere. Illius enim commentum est, quod lumen in substantia spiritaliter videatur, ac neque divina essentia sit, nec angelica; quique proinde rem hanc, Deum inter atque angelum, statuerit. Enimvero a calumniæ labe purum esse sinamus, quæ res illi sic ubique ex genio est ac consueta: hæc vero solum quis consideret quæ superiori capite edisseruimus, calumniæ in Deum deliria. Nam, ut videtur, unum hoc terrenum crassæque substantiæ evertit, reliqua vero omnia ut dicatur suum illud lumen concedit.

B

Ἔτι οὖ φησι Παλαμᾶς περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον εἰρηκέναι, « Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, » καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀναπλασθέντος καὶ φαντασθέντος αὐτῷ, καθάπερ ἠκηκόειτε, φωτός. Φησὶ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς, λόγῳ τετάρτῳ οὗ ἡ ἀρχὴ, Ὑποψιθυρίσας τοίνυν τὴν εἰς τὸ μέγα φῶς· « Τοιγαροῦν τὸ φῶς ἐκεῖνο σύμβολόν τε καὶ φῶς ἀληθινὸν, καὶ οὐχ ἀληθινὸν ἁπλῶς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν ὑπῆρχε φῶς, ὡς καὶ ὁ μέγας Βασίλειος φησίν· Εἰ ἀληθινὸν φῶς ἦν ὁ Υἱὸς, ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· » τῇ συνήθει κἀν τούτῳ χρώμενος διαβολῇ, ὥσπερ περὶ δύο φώτων ἀληθινῶν τὸν μέγαν διαλαμβάνοντα τίθησι· καὶ οὐχ ἁπλῶς δύο, ἀλλὰ τὸν μὲν τοῦ Θεοῦ C
Λόγον ἡγούμενον φῶς ἀληθινὸν καὶ μερικὸν, τὸ δὲ παρ' αὐτοῦ φαντασθὲν φῶς ἑπόμενον καὶ καθόλου· ὡσανεὶ ἔλεγεν, Εἰ ἔστιν ἄνθρωπος, ἔστι καὶ ζῶον. Ἀλλὰ μερικὸν φῶς εἶναι τὸν Κύριον οὐδεὶς πω μέχρι καὶ τήμερον εἴρηκεν· ἀπολελυμένως γὰρ ἑαυτὸν ὀνομάσας, « Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς, » οὐδεμίαν παρῆκεν ὑπόνοιαν τοῖς ἀπὸ τοῦ μερικὸν αὐτὸν ὑποτίθεσθαι φῶς βλασφημεῖν αἱρουμένοις. Οὐχ οὕτω λοιπὸν νοητέον τὴν τοῦ μεγάλου ῥῆσιν· ἀλλ' ἑνὸς ὄντος τοῦ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ, τῷ ἐξισάζοντι κεχρῆσθαι συμβαίνειν τῶν τρόπων. Ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, Εἰ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν, ἔστι καὶ ζῶον λογικὸν θνητόν· οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντος τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἢ τὸ ζῶον λογικὸν θνητόν.

Ad hæc ait Palamas, non dixisse Evangelium de Deo Verbo : « *Erat lux vera* [23], et quæ sequuntur, sed de illa quam confinxit ac videre existimat, luce. Ait enim in iisdem, sermone quarto, cujus initium ; *Submurmurans enim quæ est in magnum lumen :* «Itaque lumen illud, tum symbolum est, tum lux vera. Nec quovis modo lux vera, sed ipsa lux vera erat, uti etiam ait magnus Basilius : Si vera lux Filius, erat lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; » hic quoque consueta usus calumnia, velut de duplici locutum luce vera, virum magnum ponit; nec quovis modo duplici, sed ita ut Dei Verbum, lux prior sit et particularis; quod vero ille lumen comminiscitur ac videre putat, sequens ac universalis. Ac si diceret : Si est homo, etiam animal est. Enimvero, Dominum lucem esse particularem, nemo hactenus dixit : cum se enim ipse absolute nominaverit : *Ego sum lux* [24], nullam ansam præbuit, quibus blasphemate constitutum sit, ut particulare ipsum lumen existiment. Nec jam ita accipienda magni Basilii auctoritas ac sententia, sed cum una sit lux vera, exæquandi modo usus est terminisque in idem valentibus, ac si diceret : Nam si homo est, est et animal utens ratione, mortale; cum homo nihil aliud significet, quam animal rationale mortale.

D

Ἔτι οὖ φησι Παλαμᾶς τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν καὶ δύναμιν τὸν ἕνα τρισυπόστατον Θεὸν, τῶν ἐφετῶν εἶναι τὸ ἀκρότατον· ἀλλὰ τὸν ὡς φῶς αὐτῷ φαντασθέντα δαίμονα καὶ κακῶς ὑπ' αὐτοῦ θεοποιηθέντα τήμερον. Φησὶ γὰρ ἐν λόγῳ τῷ αὐτῷ, « Εἰ γὰρ καὶ φῶς ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλὰ καὶ φῶς ἀληθινὸν καλεῖται· μᾶλλον δὲ αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν φῶς, ὃ ὡς Ἱμάτιον ὁ Θεὸς ἀναβάλλεται. Καὶ ἵνα τἀν μέσῳ ἀδιάρθρωτα καὶ ἀσύμβλητα παρῶ, « Φῶς » φησὶ, « τοῖς ἁγίοις ὁρώμενον, καὶ τούτοις ἐν πνεύματι. » Εἶτ' ἐπάγει ἐναντία πάντως ἑαυτῷ· « Φῶς ᾧ ἐνε-

Præterea non dicit Palamas, supersubstantialem substantiam atque virtutem, Deum trine subsistentem, supremum appetibilium esse, sed quem luminis specie commentus est damonem, et quem male hodie Deum consecravit. Ait enim in eodem sermone : « Quanquam enim lumen appellationem habet, verum lux quoque vera nuncupatur. Quinimo ipsa lux vera, quam Deus induit sicut vestimentum. » Et ut interjecta indistincta incompactaque omittam : « Lumen, inquit, quod a sanctis videtur, iisque in spiritu. » Deinde subjungit, quæ

[23] Joan. I, 19. [24] Joan. XII, 46.

(2) Orat. 34. ex Platone.

Digitized by Google

illi omnino contraria sint : « Lumen, in quod Angeli aciem defigere non possunt : lumen quod laudant angeli, » quo omnis cœlestium spiritalis ornatus spiritali epulans ratione, Verbi in nos propensissimæ benignitatis ac clementiæ, manifestissimum argumentum præbet. » Ac rursus post multa divina nomina : « Lumen, inquit, quo Deus vere cernitur. »

Manifestum igitur est qui funesto impioque consilio cuncta misceat, his quidem qui eodem ac ille agantur furore, dicere Deum vere videri, id est, phantasiam hanc nec vere exsistens lumen; angelos vero, nec aciem in ipsum defigere dignatur. Hactenusque ex his aliisque a me omissis præ tanta rei futilitate ac ineptia, supremum desiderabilium impiam phantasiæ suæ emotionem erroremque vocat.

Præterea non dicit Palamas evangelicam sententiam : « Deum nemo vidit unquam[35], » ac Apostolicam : « Quem nullus hominum vidit, neque videre potest[36], » universim Dei visionem negare, sed quod ita dicitur, verum exponit de essentia; de cogitato autem ipsi lumine, cum sus deque Deum confiteatur, congenitamque et nativam et substantialem Dei virtutem et operationem ipsum affirmans, negat comprehendi; tametsi quod Deum indefinite dixit, adjunxitque particulam negantem, « nemo, » vel si alius esset Deus Palamico sensu atque commento, ea negatione ac sententia comprehenderetur.

CAPUT VI.

Quomodo ex talium sermonum aggregatione, is quem Palamas comminiscitur, ipsum non vere existentem ac substantia Deum, Creator appareat arbiterque omnis creaturæ, ac omnis beatitatis finis.

Pene ita Palamica omnis nugacitas, talibus sus deque comprehensa est vanitatibus, atque his longe deterioribus. Ut ergo resumendo, atque hac quoque parte repetito calculo colligendo, novi Dei productionem apparitionemque consideremus, primum quidem, ejus tum ortum complectitur, tum commercium, cum his qui vident ipsum; item rationes quisnam tandem exsistat, quodque non separata ab eo deitate, ipse est omnia et in ipso sunt omnia, ipseque prior omnibus est : propter eos tamen qui in tenebris inclusi sunt aspirantque, atque ad umbilicum innixam genam inferiorem habent, inque ipsum immote intendunt oculum, visibilis efficiatur. Secundum, manifestissime et qui credatur, Deum hunc esse probat. Tertium, etiam eum vere videri docet. Quartum, hunc quoque Deum esse qui omnibus uniatur, astruit. Quintum, etiam hujus rerum universitatis auctorem eum pronuntiat. Sextum, mundi ejus qui mente intelligitur et qui sensu percipitur, lumen esse supremum et inaccessum, tradit. Septimum, nedum illum supremum lumen, sed et verum contendit.

[35] Joan. I, 18. [36] I Tim. VI, 16.

ρείδειν οἱ ἄγγελοι τὸ ὄμμα οὐ σθένουσι· φῶς, ὃ δοξάζουσιν ἄγγελοι · ᾧ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων ἡ νοητὴ διακόσμησις ἀΰλως ἐστιωμένη, τεκμήριον ἐναργέστατον τίθεται τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Λόγου φιλανθρωπίας. » Καὶ πάλιν μετὰ πολλὰς τὰς θεωνυμίας, « Φῶς, » φησὶ, « δι' οὗ κατὰ ἀλήθειαν ὁ Θεὸς ὁρᾶται. »

Φανερὸν οὖν ὅτι σκαιῶς καὶ ἀθέως τὰ πάντα μιγνύων, τοῖς μὲν κατ' αὐτὸν δαιμονῶσιν ὁρᾶσθαί φησι κατὰ ἀλήθειαν τὸν Θεὸν, εἶτουν τὴν φαντασίαν ταύτην τὴν ἀνυπόστατον · τοὺς δὲ ἀγγέλους οὐκ ἀξιοῖ πρὸς αὐτὸν ἐνερείδειν δύνασθαι τὸ ὄμμα. Τέως δ' ἐκ τούτων τε καὶ τῶν ἄλλων, ἃ διὰ τὴν ἐνοῦσαν παρῆκα βωμολοχίαν, τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον τὴν ἄθεον τῆς φαντασίας αὐτοῦ παρατροπὴν καὶ πλάνην ἀποκαλεῖ.

Ἔτι οὖ φησι Παλαμᾶς τὴν εὐαγγελικὴν ἀπόφασιν τὴν, « Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, » λέγουσαν, καὶ τὴν ἀποστολικὴν, » Ὃν εἶδεν οὐδεὶς, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, » καθόλου τὴν τοῦ Θεοῦ ὅρασιν ἀποτρέπεσθαι · ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς θείας οὐσίας ἀληθῆ τὸν λόγον ἐκλαμβάνει · περὶ δὲ τοῦ φαντασθέντος αὐτῷ φωτὸς, Θεὸν ἄνω τε καὶ κάτω ἀνομολογῶν, καὶ τὴν ἔμφυτον καὶ φυσικὴν καὶ οὐσιώδη δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ τοῦτον εἶναι διατεινόμενος, οὗ φησι περιλαμβάνειν. Καίτοι γε Θεὸν ἀορίστως εἰπὼν, καὶ τὸ *οὐδεὶς* ἐπαγαγὼν, εἷς καὶ ἕτερος Θεὸς ἦν κατὰ τὸν Παλαμᾶν, περιειλημμένος ἦν τῇ ἀποφάσει.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

Ὅπως ἐκ τῆς ἐπισυναγωγῆς τῶν τοιούτων λόγων ὁ τῷ Παλαμᾷ φαντασθεὶς ἀνούσιος Θεὸς δημιουργὸς καὶ διακριτὴς ἀναφαίνεται πάσης κτίσεως, καὶ τέλος πάσης μακαριότητος.

Σχεδὸν μὲν οὖν πᾶσα Παλαμικὴ τερατεία, τοσαύταις ἄνω καὶ κάτω διείληπται ματαιότησι, καὶ πολλῷ τούτων χείροσιν. Ἵν' οὖν ἀναλαβόντες κατοπτεύσωμεν, ἐπιλογιζόμενοι καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, τὴν τοῦ νέου Θεοῦ προαγωγὴν καὶ ἐπιφάνειαν, τὸ μὲν πρῶτον περιέχει γένεσίν τε τούτου, καὶ κοινωνίαν μετὰ τῶν ὁρώντων αὐτόν · καὶ λόγους, ὁποῖός τις ὢν τυγχάνει, καὶ ὅτι μὴ χωριζομένης αὐτοῦ τῆς θεότητος αὐτός ἐστι τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ πρὸ πάντων αὐτός · ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐγκλειομένους τῷ σκότει, καὶ εἰσπνέοντας, καὶ πρὸς τῷ ὀμφαλῷ τὴν κάτω γένυν ἐρηρεισμένην ἔχοντας, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸν ἀκλινῶς τείνοντας, ὁρατὸς γινόμενος. Τὸ δὲ δεύτερον, ἀριδηλότατα καὶ πιστευόμενον εἶναι τοῦτον Θεὸν παρίστησι. Τὸ δὲ τρίτον, καὶ κυρίως αὐτὸν �ρᾶσθαι δογματίζει. Τὸ δὲ τέταρτον, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν ἑνούμενον ἅπασι Θεὸν διασκευάζει. Τὸ δὲ πέμπτον, καὶ δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς ἀποφαίνεται. Τὸ δὲ ἕκτον, τοῦ νοητοῦ διακόσμου καὶ τοῦ αἰσθητοῦ φῶς εἶναι τοῦτο τὸ ἀκρότατον καὶ ἀπρόσιτον ὑποτίθησι. Τὸ δὲ ἕβδομον, οὐ μόνον τὸ ἀκρότατον αὐτὸν εἶναι φῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ

Digitized by Google

ἀληθινὸν διατείνεται. Τὸ δὲ ὄγδοον πρὸς ἐκείνοις, τὸ ἀκρότατον τῶν ἐφετῶν καὶ πᾶσαν τὴν μακαριότητα τὸν τοιοῦτον εἶναι Θεὸν ἐπισχυροῖ.

Πρὸς Θεοῦ (τοῦ τρισυποστάτου φημὶ, καὶ πάλαι μὲν πᾶσιν ἑνὸς κοινῇ πρεσβευομένου Θεοῦ, νυνὶ δὲ τοῖς διωκομένοις ἡμῖν μόνου Θεοῦ), τί τούτῳ καταλέλοιπε Παλαμᾶς πρὸς τὸ Θεὸν εἶναι; Εἰ γὰρ τὸ φῶς τοῦτο τὸ μὴ ὂν οὐσία Θεοῦ λέγει μὲν πρὸ πάντων εἶναι καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα· ὁρᾶσθαι δὲ ὡς Θεὸν καὶ ἑνοῦσθαι τοῖς πᾶσι, καὶ δημιουργεῖν καὶ συνέχειν τὰ πάντα, τὸ ἀκρότατον καὶ ἀληθινὸν καὶ τέλος πάσης μακαριότητος αὐτὸ τυγχάνον ὄν, ποίαν ἀφῆκε λατρείαν τῷ πάλαι πρεσβευομένῳ Θεῷ, καὶ ὂν ὑπερκείμενον αὐτὸς ἀποκαλεῖ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ νῦν ὑφειμένου Θεοῦ; Φανερὸν οὖν ἐκ τούτων ὅτι πᾶσαν ὑφελόμενος Θεοῦ λατρείαν, τῇ τούτου φέρων ὑπέθηκεν ὡς φαντασίᾳ· καὶ ταύτην μόνην πρεσβεύει πρύτανιν καὶ διοικητὴν τοῦ παντός.

Ἔτι πᾶσα λατρεία καὶ προσκύνησις τῇ τρισυποστάτῳ παρ' ἡμῶν προσάγεται φύσει, ὡς σωτῆρι καὶ δημιουργῷ πάντων, καθὸ φασιν, « Ἄκτιστε φύσις ἡ τῶν ὅλων δημιουργός. » Ἂν δὲ τὸ Παλαμικὸν φῶς, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ταῦτα πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, τούτῳ μάλιστα καὶ τὴν προσκύνησιν καὶ τὴν λατρείαν ἀπονέμειν ἀνάγκη, καὶ οὐκ ἐκείνῃ.

Ἔτι κατὰ τρεῖς τρόπους οἱ ἄνθρωποι τῷ Θείῳ προσανέχειν ἀναγκάζονται· ἔκ τε τῶν παρελθόντων, ὅτι δημιουργός, ἔκ τε τῶν ἐνεστώτων, ὅτι σωτήρ· ἔκ τε τῶν μελλόντων, ἅτι τε φοβερὸς διὰ τὴν δικαιοσύνην· καὶ ὅτι τέλος αὐτὸς τῶν ἐφετῶν. Εἰ τοίνυν, ὡς φησι Παλαμᾶς, ἀνέπαφός ἐστι τούτων ἡ θεία οὐσία, οὐδὲ ταύτῃ προσανέχειν ἀνάγκη.

Ἔτι, εἰ τὸ Παλαμικὸν φῶς, καὶ ὅπερ αὐτὸς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν σπλάγχνων συνιστάμενον καθορᾷ, τοῦτό ἐστι τῶν ἐφετῶν τὸ ἔσχατον καὶ ὁ πᾶς τῆς μακαριότητος λόγος, ἀπελήλαται τοῦ μέσου καθάπαξ καὶ θεία οὐσία, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἕτερον περὶ ταύτης ἡμῖν πιστευόμενον, μόνον δ' ἐκεῖνο Θεός. Ἄλογον γὰρ τοῦ ἐσχάτου καὶ τελευταίου τῶν ἀγαθῶν ἐσχατώτερον ζητεῖν. Ὀρθῶς ἄρα καὶ ἡμεῖς ἐλέγομεν ταύτην ἀκριβῶς εἶναι τὴν ἀποστασίαν, ἣν ὁ μακάριος εἴρηκε Παῦλος ἐν ἐσχάτοις παῤῥησιάσασθαι

A Octavum præterea, supremum appetibilium omnisque beatitatis cumulum, istiusmodi asserit.

Per Deum rogo (Deum nimirum trine subsistentem, ac quem omnes communiter unum Deum sentirent, nuncque nobis qui persecutionem patimur solus Deus exsistat), quidnam illi Palamas fecit reliquum ut Deus audiret? Nam si lumen istud, quod non est Dei essentia, ante omnia esse dicit, et in ipso esse omnia, atque videri ut Deum, et uniri omnibus, et creare omnia et conservare; cum supremum et verum sit ac omnis beatitatis finis, quemnam cultum reliquit Deo pridem venerationem habenti, et quem ipse eminentem vocat, quo distinguatur ab eo qui nunc est, inferiori Deo? B Manifestum itaque est, ablata Deo omni veneratione ac numine, ejus ut lumen est simulacro detulisse: hocque unum docere rerum universitatis arbitrum ac gubernatorem esse.

Præterea si omnis cultus et adoratio, naturæ trine subsistenti a nobis defertur, ut qua omnium salus sit ac creatio, quemadmodum aiunt, « Increata natura, quæ universorum creatrix es. » Siquidem igitur, Palamicum lumen cuncta hæc præstat ac operatur, huic maxime adorationem cultumque tribuamus necesse est, non illi.

Ad hæc homines tribus modis necesse habent ut animum Deo adhibeant: ex præteritis, quod rerum conditor sit; ex præsentibus quod servator C sit, exque futuris, quod propter justitiam tremendus sit, quodque item finis appetibilium sit. Si quidem igitur, ut auctor est Palamas, divina substantia hæc non attingat ab eisque immunis sit, nec illi animum adhibere necesse sit.

Prætcrea si Palamicum lumen, quodque ille intra extraque viscera consistens videt, hoc scilicet supremum appetibilium est totaque beatitatis ratio, sublata semel e medio est tum divina essentia, tum quidquid aliud de illa a nobis creditur, nec præter illud ullus alius Deus est. Absurdum namque est, eo quod supremum extremumque bonorum est, ulterius aliquid quærere. Recte igitur nos quoque dicebamus, esse hanc vere de- D fectionem, quam dixit beatus Paulus in novissimis

Digitized by Google

ΤΩΝ ΠΑΛΑΜΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

Ὅτι παρὰ πᾶσαν Χριστιανικὴν κατάστασιν ἡ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία συνέστη· περὶ ὃ ζητεῖται ι'.

—

PALAMITICARUM TRANSGRESSIONUM

SERMO IV.

Præter omnem Christianitatis ritum ac ordinem conflatam esse Palamitarum Ecclesiam; de quo quæruntur decem.

—

INDEX CAPITUM.

1. *Quænam ratio sit, sanctæ Dei Ecclesiæ.*
2. *Num propter hunc talem ac illum, qui patriarcha exsistat, sancta Dei Ecclesia dicatur.*
3. *Num sancta Dei Ecclesia, quæ et antequam constitueretur, a divina saeraque synodo abrogata sit et anathemati subjecta.*
4. *Num sancta Dei Ecclesia sit, quæ ob confusionem ac proditionis mercedem principatum constituit.*
5. *Num sancta Dei Ecclesia, quæ ob libertatem jurisque præsumptam licentiam, eum sibi in patriarcham præfecit, qui prius canonicis obstrictus criminibus, omni fuerat sacerdotio abdicatus.*
6. *Num sancta Dei Ecclesia, quæ, cum sit unus grex, duos simul patriarchas, quorum alter alterum dejiciat, invicemque tumultuantes, retineat atque prædicet.*
7. *Num sancta Dei Ecclesia, quæ tot profanas vocum novitates palam sit professa.*
8. *Num sancta Dei Ecclesia, quæ post impiam fidei novationem, eosdem sanctorum judices et accusatores corrogavit.*
9. *Num sancta Dei Ecclesia, quæ varias tentationes longaque exsilia et carceres ac custodias adversus vera, justos omnes piosque decrevit.*
10. *Num sancta Dei Ecclesia, quæ tabulas testamentorum infringat, virorumque divinorum cadavera, insepulta projiciat.*

CAPUT I.

Quæ sit ratio sanctæ Dei Ecclesiæ.

Tanta igitur hæreseon colluvie, talique defe-

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

α'. *Τίς ἐστιν ὁ λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας Ἐκκλησίας.*

β'. *Εἰ διὰ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα πατριαρχεύοντα ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία λέγεται.*

γ'. *Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία ἡ πρὸ τοῦ καὶ συστῆναι παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου καθαιρεθεῖσα, καὶ τῷ ἀναθέματι παραπεμφθεῖσα.*

δ'. *Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία ἡ διὰ σύγχυσιν καὶ μισθὸν προδοσίας τὴν ἀρχὴν συστᾶσα.*

ε'. *Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία ἡ δι' αὐτονομίαν εἰς πατριάρχην ἑαυτῆς ἀναδείξασα τὸν πρότερον ἐπὶ κανονικοῖς ἐγκλήμασι πάσης ἱερωσύνης καθαιρεθέντα.*

ς'. *Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία ἡ μᾶς ποίμνης κατὰ τὸ αὐτὸ δύο πατριάρχας ἀντικαθαιροῦντας ἀλλήλους καὶ συστασιάζοντας παρακατέχουσα καὶ ἀνακηρύττουσα.*

ζ'. *Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία ἡ τοσαύτας βεβήλους καινοφωνίας παῤῥησίᾳ ἀνομολογήσασα.*

η'. *Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία ἡ μετὰ τὴν ἄθεον καινοτομίαν τῆς πίστεως τοὺς αὐτοὺς κριτὰς καὶ κατηγόρους ἐτῶν ἁγίων ἐπισωρεύσασα.*

θ'. *Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία ἡ ποικίλους πειρασμοὺς καὶ μακρὰς ἐξορίας καὶ κατακλείσεις καὶ φυλακὰς παντὸς κατεψηφισαμένη δικαίου καὶ εὐσεβοῦς ἀνδρός.*

ι'. *Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία ἡ διαθηκῶν κατατολμῶσα, καὶ τῶν θείων ἀνδρῶν νεκροὺς ἀτάφους ἐῤῥίφθαι παρασκευάζουσα.*

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Τίς ἐστιν ὁ λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας Ἐκκλησίας.

Μετὰ τοσούτων τοίνυν τῶν αἱρέσεων καὶ τοιαύτης

Digitized by Google

τῆς ἀποστάσεως εἰσπηδήσας ὁ Παλαμᾶς, καὶ τὸ μὲν πρῶτον τρεῖς ἢ τέτταρας ἑαυτῷ μαθητεύσας, ἐνίους δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ Ἱερῷ ὄρει παρυποκλέψας, ἐπιζοώμενος ὡς ἄρα Βαρλαὰμ τὰς ἑκασταχοῦ θεοφανείας, καὶ τὰς ἄλλοτ' ἄλλας πραγματευθείσας τοῖς πώποτε μακαρίοις ἐλλάμψεις, διασύρει, καὶ πᾶσαν ἀνατρέπει μοναχικὴν κατάστασιν· καὶ τούτους διὰ τούτων ὑποσύρας, καὶ ὑποσημῆναι δι' ἁπλότητα παρασκευάσας, τὸν σχεδιασθέντα κατὰ τῆς εὐσεβείας Τόμον ἐκεῖνον, ὃν καὶ ἐκ τοῦ τόπου ἐπωνυμίας σαφῶς ἠξίωσεν· ἔπειτα καὶ ἐπὶ τὴν Μεγάλην πόλιν ἐλάσας, καὶ τί μὲν ὑποδεικνὺς τὸ τῆς ἀσεβείας ὁμοῦ καὶ ἀπάτης γράμματεῖον, τί δὲ τοὺς ἠκολουθηκότας ἀναιδείας ὑπέκκαυμα καὶ ἀδολεσχίας παριστῶν, ἐκεῖνο περιφανῶς πρὸς ἐνίους τῶν δυνατῶν ἐξήνυσεν, ὃ φησιν ὁ μέγας Ἀπόστολος· « Ἔσται καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσι· ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. » Καὶ οὐδὲ τούτους ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ὡς ἂν ἡμῖν ῥηθείη, πόνοις πρότερον μακροῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἀρέσκουσι πρὸς τὴν τῆς ἀρχῆς κλοπὴν καὶ περιποίησιν.

Τοὺς οὖν οὕτως ἐπισωρευθέντας ἑαυτοῖς διδασκάλους, τῶν τροπαίων διηνυσμένων, εἰς Ἐκκλησίαν καταστήσαντες, καὶ ταύτην τοῦ Θεοῦ ὀνομάσαντες, πάντας ἐλαύνουσιν ἐπὶ τὴν θρησκείαν· « Ἡ Ἐκκλησία ταῦτα πρεσβεύει, » κεκραγότες. Δι' ἅπερ καὶ ἡμεῖς τὸν παρόντα συνεστησάμεθα λόγον, περιστῶντες τὰ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ὅπως προέβη, καὶ ὡς οὐ δικαίως, οὐδ' ὁσίως τῷ προσρήματι τούτῳ λέγεται.

Προσέχειν δ' ἄξιον, ὡς οὐ κατὰ πάντων ἡμῖν ὁ λόγος πρόηκται τῶν νῦν ταύτην συμπληρούντων, ἀλλὰ περὶ μόνων τούτων ταύτην τὴν ἀρχὴν συστησαμένων, εὐαριθμήτων τινῶν ὄντων, καὶ σχεδὸν αὐτῶν τῶν ἡμῖν ἐπὶ μαρτυρίᾳ μνημονευομένων. Οὔτε γὰρ περὶ τῶν τὸν ἀριθμὸν μόνον συμπληρούντων ἀνάγκη λέγειν, οὔτε τινὸς τῶν ἐν ἀξιώμασι διαπρεπόντων, τοῦ καιροῦ τοῦτο καὶ τῆς συνηθείας καταναγκάσαντος· οὔτε μὴν τῶν δημοτικῶν ἀνδρῶν, ἔργον τὸν βίον, καὶ οὐ τὴν τῶν δογμάτων πρόνοιαν ποιουμένων.

Ὡς ἂν δὲ πρότερον τὸν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ γνῶμεν ὅρον, Ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἐστὶ κατὰ τὰ θεοπαράδοτα λόγια σύναξις ἱερὰ οὐ μόνον ἐκ πλειόνων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐλαττόνων, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον συνελθοῦσα. Ὁ γὰρ ἱερὸς ἔφησέ που λόγος, « Ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. »

Ἔτι Ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία θίασος ἱερὸς, σχοίνισμα κληρονομίας Χριστοῦ· Βασίλειον ἱεράτευμα, λαὸς περιούσιος Θεοῦ, ἐπὶ τῇ πέτρᾳ τῶν

tione adorsus Palamas; ac cum primum tres quatuorve discipulos sibi adjunxisset, atque adeo nonnullis in monte Sancto obrepsisset, hoc nimirum Barlaamo crimini vertens, ac inde dicam scribens, tanquam ille, divinas usquam exhibitas apparitiones, aliasque aliis beatis viris factas viris illustrationes traduceret, ac monachorum institutum omne statumque everteret. Hisque artibus illis seductis, ac per simplicitatem, ut Tomum illum adversus pietatem tumultuaria pene opera conflatum, subscriberent, inductis (cui etiam ex loco palam appellationem indidit) ad Magnam deinceps profectus civitatem, ac, qua impietatis simul errorisque libellum ostendens, qua sequaces adjunctosque monachos impudentiæ garrulitatisque fomentum exhibens, id plane apud nonnullos magnatum effecit, quod dicit magnus Apostolus: «Erit tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum desideria sua coacervabunt sibi magistros, quibus aures pruriant. Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur[38]. » Neque hos quovis modo ac temere, sed, ut quis dicat, ad principatum furtim invadendum eumque parandum, longis prius laboribus, ac cunctis quæ placeant, instructos.

Eos igitur quos sibi magistros ita coacervassent, peractis tropæis, in Ecclesia constituentes, quam Dei nuncupassent, omnes ad cultum ac religionem cogunt, ita clamantes ac edicentes: «Hæc tenet ac docet Ecclesia.» Quamobrem nos quoque huncce tractatum idcirco composuimus, ut hanc Ecclesiam, qua provexerit, ratione ostendamus, nec juste sancteque eam sibi vindicare appellationem, monstremus.

Id vero observemus operæ pretium est, non in omnes qui eam nunc complent, nos sermonem intendere, sed de illis duntaxat loqui, qui huncce principatum constituerunt: pauci scilicet homines, ac ii fere qui nobis inter testimonia memorantur. Neque enim opus est ut de illis dicamus, qui solum numerum complent, nec vero de ullis eorum qui magistratibus fulgent, cum et tempus, et consuetudo ita cogant ac neque de popularibus vulgique hominibus, quibus opus, vita est; non dogmatum cura ac diligentia.

Ut autem prius Ecclesiæ Dei rationem sciamus, sancta Dei Ecclesia est, juxta divinitus tradita et a Patribus accepta eloquia, sacra congregatio, nedum ex pluribus ac beatis viris consurgens, sed ex iis etiam, qui minores sunt, in nomine veri luminis, quod illuminat omnem hominem venientem in mundum[39]; dixit enim quodam loco Verbum: «Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum[40].»

Præterea sancta Dei Ecclesia est, sacer conventus, funiculus hæreditatis Christi[41], regale sacerdotium, populus acquisitionis Dei[42], in petra apostolicarum

[38] II Tim. IV, 3. [39] Joan. I, 9. [40] Matth. XVIII, 20. [41] Deut. XXXII, 9. [42] I Petr. II, 9.

Digitized by Google

paternarumque traditionum fundata [43]; nihilque novitatis admittens, ad evertenda quæ a principio suscepit dogmata. Ac partim cavit, monetque salutaris Sermo: « Docentes eos, » inquit, « servare omnia, quæcunque mandavi vobis [44], » partim divinus Apostolus: « Profanas vocum novitates devita [45]. » Ac rursus: « Etsi angelus de cœlo evangelizaverit, præterquam quod accepistis, etsi ego Paulus, Anathema sit [46]. »

Ad hæc, sancta Dei Ecclesia est, divinarum humanarumque rerum magistra; et, ut auctor magnus Apostolus est: « Captivam in Christum ducens omnem cogitationem [47], » in communes scilicet de Deo rationes: atque ex illis, ut ait divinus Basilius, omnem quæstionum ducens originem, eoque rursus referre studens. Quod si verbum aliquod Scripturæ inciderit, uti sancta ac universalis synodus Chalcedonensis statuit, non aliter exponens, quam Ecclesiæ lumina ac magistri libris suis ac scriptis exposuerunt: in nullo terminos jam positos transgredi ns, aut a Patribus acceptam traditionem.

Postremo, sancta Dei Ecclesia est, Christi corporis membrorum integritas, ad unum reducta caput, juxta quod dictum a Domino est: « Et erit unum ovile, unus pastor [48]. »

Comes vero necessario est, sic pulchre ex divinis eloquiis definitæ sanctæ Dei Ecclesiæ, « fructus Spiritus. » Hic vero est auctore divo Apostolo: Charitas, gaudium, pax, lenitas benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Adversus istiusmodi non est lex [49], ut quod spiritales sint [50], omnique lege superiores, et ad quos magis spectet ut lege sanciant ac præcipiant, quam ut legum disciplina creditis ipsi dirigantur.

CAPUT II.

Num propter hunc talem ac illum, qui patriarchæ exsistant, sancta Dei Ecclesia dicitur.

Iis ita constitutis ac explicatis, considerare debet omnis Christianus, quænam vocanda sit sancta Dei Ecclesia, ac quinam qui in ea fulgeant: non quia quispiam arrepto throno pari sensu hominum sodalitium conflavit, quibus prius hujus illiusve opinionis auctor exstiterit, ejuscemodi existimanda sancta Dei Ecclesia. Hoc enim dato, a principio videretur et Arianorum congregatio sancta Dei Ecclesia: itemque Monothelitarum, ac Iconomachorum, cum multi talium diversique Sedem arripuerint, atque his qui nunc emerserunt, longe plures synodos constituerint, omnemque terrarum orbem malitiæ labe complexi sint, cum pauci quidam, ipsique nullo pretio adversariis habiti reliqui essent, qui recta dogmata et intelligerent et docerent.

Præterea, juxta eam quam assignavimus, san-

A ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων τεθεμελιωμένη, καὶ μηδέν τι καινοφανὲς ἐπ' ἀναιρέσει τῶν ἐξαρχῆς παραδεχομένη δογμάτων. Τὸ μὲν γὰρ ὁ σωτήριος προησφαλίσατο Λόγος, « Διδάσκοντες αὐτοὺς, » φησὶ, « τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· » τὸ δ' ὁ θεῖος Ἀπόστολος, « Τὰς βεβήλους καινοφωνίας περίστασο. » Καὶ πάλιν, « Κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται παρ' ὃ παρελάβετε, κἂν ἐγὼ Παῦλος, ἀνάθεμα ἔστω. »

Ἔτι Ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία διδάσκαλος θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· καὶ κατὰ τὸν μὲν Ἀπόστολον, « αἰχμαλωτίζουσα πᾶν νόημα εἰς Χριστόν· » τουτέστι πρὸς τὰς κοινὰς περὶ Θεοῦ ἐννοίας· κἀκ τούτων, ὡς ὁ θεῖος φησὶ Βασίλειος, ὁρ-
B χομένη πάντα ζητεῖν, καὶ πρὸς αὐτὰς πάλιν ἀποκαθιστᾷν πειρᾶται· κἂν γραφικὸν ἐμπέσῃ τι ῥῆμα, ὡς ἡ ἐν Χαλκηδόνι ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ διωρίσατο σύνοδος, μὴ ἄλλως ἑρμηνεύουσα τοῦτο, ἢ ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι διὰ τῶν οἰκείων συγγραμμάτων παρέθεντο· ἐν οὐδενὶ παραβαίνουσα τοὺς ἤδη τεθέντας ὅρους, ἢ τὴν ἐκ τῶν Πατέρων παράδοσιν.

Ἔτι, Ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία σώματος ὁλομέλεια τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ μίαν ἀναγομένη κεφαλήν, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Κυρίου, « Καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. »

Ἕπεται δὲ ἐξ ἀνάγκης τῇ καλῶς ἐκ τῶν θεουργῶν ὁρισθείσῃ λογίων ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ὁ
C καρπὸς τοῦ Πνεύματος. Ὅ δέ ἐστι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, Ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. Κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος· ἅτε πνευματικῶν ὄντων, καὶ νόμου παντὸς ὑπεραναβεβηκότων, καὶ νομοθετεῖν μᾶλλον ἢ τοῖς ἐκ τῶν νόμων εὐθύνεσθαι πεπιστευμένων.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Εἰ διὰ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα πατριαρχεύοντα ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία λέγεται.

Τούτων διορισθέντων, σκοπεῖν προσήκει πάντα Χριστιανὸν, τίνα τε δεῖ καλεῖν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ ὁποίους τοὺς ἐν αὐτῇ διαλάμποντας, καὶ μὴ ὅτι τις ὑπελάβετο τοῦ θρόνου, φατρίαν τῶν
D ὁμογνωμονούντων συστησάμενος, τάδε ἢ τάδε πρότερον φρονεῖν ἀναπείσας, τοὺς τοιούτους εἶναι νομίζειν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν. Εἰ γὰρ τοῦτ' ἦν, ἐξαρχῆς ἐδόκει ἂν καὶ ἡ τῶν Ἀρειανῶν συναγωγὴ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία· καὶ ἡ τῶν Μονοθελητῶν, καὶ ἡ τῶν Εἰκονομάχων· πολλῶν μὲν τοιούτων καὶ διαφόρων ἐπειλημμένων τοῦ θρόνου· μυριοπλασίους δὲ τῶν νῦν ὄντων συνόδους συστησαμένων, πᾶσαν δὲ τὴν οἰκουμένην περιλαβόντων τῇ τῆς κακίας λύμῃ, εὐαριθμήτων δέ τινων, καὶ τοῖς ἀντιθέτοις ἐν οὐδενὶ τεταγμένων τῶν ὑπολελειμμένων, εἰς τὸ τὰ ὀρθὰ καὶ νοεῖν καὶ διδάσκειν δόγματα.

Ἔτι, κατὰ τὸν δυθέντα τῆς ἀνίας τοῦ Θεοῦ Ἐκ-

[43] Eph. II, 20. [44] Matth. XXVIII, 20. [45] I Tim. VI, 20. [46] Galat. I, 8. [47] II Cor. X, 5. [48] Joan. X, 16.
[49] Galat. V, 22, 23. [50] I Cor. II, 15.

Digitized by Google

κλησίας λόγον δεῖ τὸν ταύτης προϊστάμενον καὶ φρονεῖν καὶ διδάσκειν ὀρθά. Ἂν δὲ τοῖς τεθεῖσιν ἀντιπολιτεύηται, οὐδὲ τοῖς ὁρισθεῖσι περικλείεται, καὶ οὕτω τὸ κατ' αὐτὸν οὐκ ἔστιν ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία. Οὔκουν γε οὐδ' ὁ τοιοῦτος προσηκόντως ἂν διακούσειε τῆς ἱερᾶς ταύτης κλήσεως· δοκεῖ δὲ μόνον μὴ τοιοῦτος ὤν.

Ἔτι θύραν οἱ πρὸ ἡμῶν μὴ μόνον καλεῖσθαι τὴν τῶν περὶ Χριστοῦ θείων δογμάτων ὀρθὴν ἔννοιαν ἀκριβῶς ἐξέδοντο, ἀλλὰ καὶ τὴν μετ' ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως καὶ κανονικῆς εὐταξίας ἐπὶ τὰ θεῖα πρόοδον. Ὁ τοίνυν δι' ἀμφοτέρων τούτων εἰσαγόμενος ἐπὶ τὸ ποίμνιον, πρόδηλον ὅτι διὰ τῆς θύρας εἰσάγεται, καὶ ποιμήν ἐστιν· ὁ δ' ἄλλοθεν ἀναβαίνων κλέπτης ἐστὶ καὶ λῃστής, ὡς ὁ ἱερὸς ἔφησε λόγος.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἡ διὰ σύγχυσιν καὶ μισθὸν προδοσίας τὴν ἀρχὴν συστᾶσα.

Ὅτι δ' ἡ τῶν Παλαμιτῶν φατρία ἀγεννῶς τὴν ἀρχὴν συνέστη, συγχύσεως οὖσα καρπὸς καὶ προδοσίας μισθός, ἴσασι πάντες· καὶ μαρτυρεῖ νῦν ἐξαναλωθέντα πράγματα. Φαῦλοι γὰρ τοπρῶτον τὴν μεγάλην περινοστοῦντες πόλιν, διελέγοντο μὲν τοῖς ἐκτὸς ἄρχουσι περὶ προδοσίας· συνηγωνίζοντο δὲ τοῖς ἐν.ὸς στασιάζουσι, καὶ πρὸς τοῦργον ἐπέσπευδον. Λαμπρὰ δ' ἀνεστακότες τὰ τῆς ἀπιστίας τρόπαια, πείθουσι τὸν βεβασιλευκότα μισθὸν ἄλλον μηδένα ἐθελῆσαι παρασχεῖν αὐτοῖς τῶν μακρῶν ἐκείνων ἀγώνων, ἀλλ' ἢ μόνον τὴν τῆς καινοτομίας ἀνάῤῥησιν· λόγοις πρότερον αὐτὸν ἐξαπατήσαντες πιθανοῖς πρὸς ἀσέβειαν. Ὁ δὲ προσδαψιλεύεται σὺν τῇ καινοτομίᾳ καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας προστασίαν· καὶ οὕτω τὸ Παλαμικὸν τὴν ἀρχὴν εἴληφε συνέδριον, ὑπέκκαυμα προδοσίας ὂν καὶ συγχύσεως ἔπαθλον.

Εἰ δὲ καὶ μακρόθεν ἐπισκέπτεσθαι ταῦτα δέοι καὶ καθέκαστον ἐπιζητεῖν, τὴν περὶ ταῦτα συγγραφεῖσαν τῷ μεγάλῳ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῇ Νικηφόρῳ δίτω τις βίβλον· καὶ πάντ' ἀκριβῶς εἴσεται, μηδενὸς ἐν ἐκείνοις ἀποδέοντα τῶν εἰς ἀλήθειαν καὶ κάλλος εὖ ἠσκημένων. Οὔκουν γε ἡ ἐκ τοιούτων ἀρχῶν συστᾶσα φατρία δικαίως ἂν ἁγία τοῦ Θεοῦ καλοῖτο Ἐκκλησία.

Ἔτι, τῆς εἰς τὴν διδασκαλίαν προόδου καὶ ἀρχῆς τὴν εἰρήνην ὁ Σωτὴρ προέταξε. Φήσας γὰρ τοπρῶτον, « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, » ἔπειτ' ἐπάγει, « Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς. » Φανερὸν οὖν ὡς ἡ τοῦ Σωτῆρος εἰρήνη πάσης τῆς κατὰ λόγον ἀρχιερωσύνης προηγεῖται. Ἀλλ' ἡ τῶν Παλαμιτῶν φατρία, ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆς εἰρήνης, στάσεως καὶ ταραχῆς τὴν ἀρχὴν εἴληφε· ἐναντίως οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ τὴν ἀρχὴν συνέστη.

cia Dei Ecclesiæ rationem, operæ pretium est ut qui illi præficitur, tum quæ recta sunt sentiat, tum et doceat. Sin autem contraria, iis quæ posita sunt, via incedat, nec intra ea quæ definita sunt, sese contineat, sic quoque ad eum quod attinet, non est sancta Dei Ecclesia. Igitur ne talis quidem sacra hoc merito gaudeat appellatione, solumque videtur non talis conventus esse.

Ad hæc ostium, qui nos præcesere, nedum rectam de divinis Christi dogmatis, serio statuerunt, exposueruntque vocari sententiam, sed etiam qui ecclesiastica constitutione et canonico ordine ad divina processus est. Qui igitur utrovis horum munere in gregem introducitur, is palam per ostium ingreditur, gregique aptatur; qui autem ascendit aliunde, fur est et latro, ut sacris oraculis proditum est [51].

CAPUT III.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ ob confusionem ac proditionis mercedem principatum constituit.

Quod autem Palamitarum sodalitium, degeneri conatu sensuque principatum constituerit, confusionis fructus exsistens ac proditionis merces, noverunt omnes, ac testantur, quæ nunc res perditæ sunt. Mali enim primum magnam circumobeuntes civitatem, cum tribunis qui extra erant, de proditione sermonem conferebant, seditiosisque intra urbem socii accedebant, atque in rem utilem operam eis conferre satagebant; magnificis vero excitatis incredulitatis tropæis, auctores sunt ei qui functus imperio erat, ut unam hanc illis longorum laborum, nec vero aliam velit rependere mercedem, ut scilicet nova eorum doctrina publicetur; cum prius suasibilibus verbis seductum, ad impietatem traxissent. Is vero majore liberalitate ad novationem, etiam Ecclesiæ præfecturam adjunxit; inque eum modum, primum cœptum est Palamicum concilium, proditionis fomes exsistens ac confusionis præmium.

Sin vero etiam hæc procul consideranda sint, ac velit quispiam singula discutere, is vero librum percurrat, quem magnus veritatis pugil Nicephorus conscripsit, ex quo exacte omnia noverit, cum in his, nulli eorum qui probe veritatem excoluerunt ac ornate scripserunt, impar videri possit. Non igitur quod talibus conflatum auspiciis sodalitium est, merito sancta Dei Ecclesia vocetur.

Præterea, ordinandæ doctrinæ ineundoque principatui, Salvator pacem præmisit. Cum enim primum dixisset: « Pacem meam do vobis [52], » postea subjit: « Sicut misit me Pater, et ego mitto vos [53]. » Manifestum igitur est, Salvatoris pacem, omni merito præire sacerdotio. Atqui Palamitarum sodalitas, contra ac a pace, a seditione tumultuque duxit exordium; contrariis ergo Dei Ecclesiæ moribus primo conflata est.

[51] Joan. x, 1. [52] Joan. xiv, 27. [53] Joan. xx, 22.

Digitized by Google

Adhæc, omnis proditio ac nequitia, cum inter maximas reipublicæ injurias damnaque computetur, gravissimis etiam legum pœnis subjicitur. Illegitimum itaque, qui sic reus teneatur, ad ullum vocari ministerium, longeque magis legibus adversum, ut divinus illi principatus credatur.

Adhuc, operæ pretium est, ut quisquis ad episcopatum animarumque præfecturam vocatur, Dei in se testimonium circumferat. Id autem est : « Justus, irreprehensibilis, ab omni se malo abstinens[54].» Secus vero Palamitæ sibi conscii sint, siquidem recte animo judicare velint. Ergo etiam indigne sanctam Dei Ecclesiam arripuere ; nec jam merito sancta Dei Ecclesia vocandi sint, sed longe potiori jure a Dei Ecclesia segreges et apostatæ audierint.

A Ἔτι, πᾶσα προδοσία καὶ πονηρία, μέγιστον ὂν ἐν τοῖς δημοσίοις ἀδίκημα, τοῖς νόμοις εἰς χεῖρας ὑπόκειται ποινάς. Παράνομον τοίνυν τὸν οὕτως ὑπεύθυνον ἐπί τι λειτούργημα καλεῖν· πολλῷ μᾶλλον παρανομώτερον ἐγχειρίζειν αὐτῷ τὴν τῶν θείων ἀρχήν.

Ἔτι δεῖ πάντα τὸν πρὸς ἀρχιερωσύνην καλούμενον, καὶ ψυχῶν προστασίαν, τὴν τοῦ Θεοῦ περιφέρειν ἑαυτῷ μαρτυρίαν· ἡ δ' ἐστὶν, « Δίκαιος, ἄμεμπτος, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ. » Τοὐναντίον δὲ πᾶν οἱ Παλαμῖται συγγνοίεν ἂν ἑαυτοῖς, εἴ γε ἐθέλουσιν· ἀναξίως ἄρα οὖν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἁγίαν Ἐκκλησίαν ἔλαχον· καὶ οὐκέτ' ἂν οὗτοι δικαίως ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία κληθεῖεν· μᾶλλον μὲν οὖν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀποστάτας δικαιότερον ἂν τις αὐτοὺς εἶναι φαίη.

B

CAPUT IV.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ priusquam conflaretur a divina sanctaque synodo abjecta est et anathemati tradita.

Ut igitur quæ sic turpiter conflata sodalitas est, nedum quibus ex causis conflata sit, considerare velint, quibus sit constitutum, ut ea sapiant quæ Christi sunt ; sed ut adhuc majori dedecore habere eam existimaverint, ex his quoque quæ et ante proditionem, in illos a vere sancta Dei Ecclesia gesta sunt, pœnisque irrogatis, pauca ex sacris illius commentariis in medium producam.

Beatæ igitur recordationis magnusque patriarcha ac confessor Joannes (1) in multis quidem diversisque synodicis suis actionibus, Palamam, ac qui cum illo sentirent, a divinis excommunicatum ejectumque septis, sententia lata pronuntiavit. In defensione autem adversus Latrocinalem illam synodum cujus exordium, *Objiciunt quidam*, ut suprema viri memorem recte facta ac merita : «Palamitas itaque, inquit, velut qui veritatem calumnientur eique detrahant, praveque ac astute priorís synodi sententias evertere satagant, excommunicationi, quæ est a sancta et consubstantiali et beata ac vivifica Trinitate, nostra mediocritas subjicit dirisque anathematis, quoadusque resipuerint et subscripserint, ac confessi veritatem fuerint. » Paucisque interjectis : « Quapropter, ipsum quoque Palamam et qui cum illo sentiunt, cunctosque nova illa dogmata defendentes, nec illa rejicientes, eidem excommunicationi subjicimus.»

C

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία ἡ καὶ πρὸ τοῦ συστῆναι παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου καθαιρεθεῖσα καὶ τῷ ἀναθέματι παραπεμφθεῖσα.

Ὡς ἂν τοίνυν τὴν οὕτως αἰσχρῶς συστᾶσαν φατρίαν μὴ μόνον ἐξ οἵων τῶν ἀφορμῶν συνέστη σκοπεῖν ἐθέλοιεν οἱ τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονεῖν βουλόμενοι, ἀλλ' ἔτι ἀγεννέστερον ἔχειν ἡγοῖντο, καὶ ἐξ ὧν κατ' αὐτῶν, καὶ πρὸ τοῦ τὴν προδοσίαν αὐτοῖς εἰς ἔργον ἐκβῆναι, παρὰ τῆς ἀληθῶς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πέπρακται, ὀλίγα τῶν ἱερῶν ἐκείνης ὑπομνημάτων εἰς μέσον ἀγάγω.

Ὁ μὲν οὖν μακαρίτης καὶ μέγας ἐν πατριάρχαις ὁ ὁμολογητὴς Ἰωάννης ἐν πολλαῖς μὲν καὶ διαφόροις αὐτοῦ συνοδικοῖς πράξεσιν ἀποκήρυκτον θείων περιβόλων ἀπεφήνατο Παλαμᾶν, καὶ τοὺς συμφρονοῦντας αὐτῷ· ἐν δὲ τῇ πρὸς τὴν λῃστρικὴν ἐκείνην σύνοδον ἀπολογίᾳ, ἧς ἡ ἀρχὴ, *Προβάλλονταί τινες*, » ἵνα τὰ τελευταῖα τἀνδρὸς ἀναμνησθῶ κατορθώματα · « Τοὺς Παλαμίτας οὖν, » φησὶν, « ὡς συκοφαντοῦντας καὶ διαβάλλοντας τὴν ἀλήθειαν, καὶ σκολιῶς καὶ πανούργως ἀνατρέπειν πειρωμένους τὰς τῆς πρώτης συνόδου ἀποφάσεις, τῷ ἀπὸ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ μακαρίου καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος ἀφορισμῷ ἡ μετριότης ἡμῶν καθυποβάλλει, καὶ ἀρᾷ ἀναθέματος, ἕως ἂν μετανοήσωσι καὶ ἐπιγράφωσι καὶ ὁμολογήσωσι τὴν ἀλήθειαν. »

D Καὶ μετά τινα · « Δι' ἃ καὶ αὐτὸν τὸν Παλαμᾶν, καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτῷ καὶ πάντας τοὺς διεκδικοῦντας τὰ τοιαῦτα καινοφανῆ δόγματα καὶ μὴ ἀποβαλλομένους αὐτὰ, τῷ αὐτῷ ἀφορισμῷ καθυπέβαλεν. »

Οἱ δ' ὕστερον ἐπὶ δυσὶ καὶ εἴκοσι τὴν σύνοδον ἀποπληροῦντες ἀρχιερεῖς, συλληπτικῶς τά τε πρὸ αὐτῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πραχθέντα, καὶ μετ' αὐτῶν εἰς ἱερὸν ἐπισημειούμενοι Τόμον καὶ τοὺς πρότερον ἐκκηρύκτους ὄντας, ὡς ἠκηκόειτε, Παλαμίτας, ἆθλον προδοσίας τὰς ἀρχαιρεσίας κομισα-

Qui vero duo ac viginti numero episcopi synodum implevere, uno complexu, tum ante illos, tum ipsis sociis in rem pietatis gesta, sacro consignantes Tomo, ac qui prius excommunicati fuissent, uti audivistis, Palamitas, proditionis præmio munera consecutos, a Christo ejusque omni sacerdotio

[54] Tit. I, 8.

(1) Joannes patriarcha Palamitis infensus ; puto Beccus, non ὁ Γλυκύς.

Digitized by Google

μένους, Χριστοῦ τε, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν πάσης ἱερωσύνης ἐκκόπτοντες, καὶ τοῖς ἴσοις αὐτοὺς καθυποβάλλοντες ἐπιτιμίοις, οὕτω φασὶν ἐν Πράξει, ἧς ἡ ἀρχὴ, Ἀκούσατε, φυλαὶ τῆς γῆς καὶ γλῶσσαι· « Καὶ πρῶτον αὐτίκα τὸν εἰς ὑποψήφιον τελοῦντα τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μονεμβασίας Ἰσίδωρον πειρῶνται τῶν τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῆς ἐκείνου συμμορίας ἀποστῆσαι δογμάτων. Ἦν γὰρ δὴ καὶ οὗτος εἷς τῶν τὰ ἐκείνου φρονούντων, εἰ καὶ λαθὼν ταῖς ἀρχιερατικαῖς ὑπέπεσε ψήφοις. Ἀντίτυπον δὲ καὶ τοῦτον εὑρηκότες καὶ παντελῶς ἀνένδοτον, τοῦ ἱεροῦ ἐκβάλλουσι βήματος, παρεσκευασμένον ἤδη συλλειτουργεῖν πατριάρχῃ. Εἶτα καὶ εἰς κρίσιν καλοῦσιν. Ὁ δὲ φανερῶς ὁμολογήσας οὐκ ἂν αἱρήσεσθαι τὰ ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν προδοῦναι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἀσύμφωνος γενέσθαι τῷ Παλαμᾷ, εἴ τις βιάσαιτο· ἀπαρνεῖται ἀρχιερωσύνην καὶ ἐκκλησίαν, ἧς ἐπεκηρύχθη ἐπίσκοπος· οὐκοῦν καὶ καθαιρέσει συνοδικῇ ὑποβάλλεται· ὡς καὶ μετὰ μικρὸν χειροτονηθῆναι τῆς λαχούσης αὐτὸν ἕτερον. »

Ὁ δέ γε ἀρχηγὸς καὶ προστάτης τῶν βλασφημιῶν Παλαμᾶς, τὰ ἴσα καὶ αὐτὸς μετὰ τῆς ἑταιρείας αὐτοῦ καταψηφισθεὶς (οὔτε γὰρ τῆς ἐνστάσεως ἐνεδίδου, οὔθ' ὑπωσοῦν καθυφίη τῆς ἀλόγου ἀδολεσχίας), ἐκκήρυκτος τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ καὶ ἱερωσύνης γίνεται, ὡς γε διέξεισι τὰ κατ' αὐτῶν ὑπομνήματα, ἐσημασμένα ὑπό τε τοῦ τότε πατριαρχοῦντος τῆς βασιλείας τῶν πόλεων, ὑπό τε τοῦ Θεοῦ πόλεως Ἀντιοχείας, καὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἀρχιερέων, τῶν τε νῦν ἐνθάδε παρόντων, καὶ τῶν εἰς τὰς λαχούσας ἰόντων. Γίνεται μὲν οὕτως ἡ τούτων καθαίρεσις καὶ ἐπίσχεσις καὶ ἀργία· εἰ καὶ μηδὲν ἡγησάμενοι τὴν ἐπιτίμησιν, ἀντείχοντο τῆς ἱερωσύνης, τολμηρῶς ἀναφέροντες τὰς μυστικὰς ἐν ἀποκρύφῳ θυσίας.

Τὸ δ' ἑξῆς, εἰρήνης οὔσης τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῷ μέρει τούτῳ τῶν πραγμάτων ἡσυχαζόντων, σφοδρά τις ἀντιπνεῖ λαῖλαψ, ἐκ τῶν τοῦ Σατανᾶ πνευμάτων ἐκφυσηθεῖσα, καὶ πᾶν ἀνατρέπει καὶ μετατίθησι εἰς κλύδωνα χαλεπόν· καὶ τοὺς οὕτω βλασφήμους ἀναφανέντας, τοὺς οὕτως ἀληθείας ἐχθροὺς, ἐπὶ τῶν πρώτων οἰάκων καθίζει· καὶ ἱερουργοὺς τοὺς ἀῤῥητουργοὺς ἀναδείκνυσι, καὶ δογμάτων προστάτας τοὺς ἀποστάτας· καὶ ψυχῶν οἰκονόμους, τοὺς παρανόμους.

Πόλλὰς δ' ἔχων ἐπιδεικνύναι τῶν τε πατριαρχῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἀρχιερέων κοινῇ τε καὶ ἰδίᾳ συνοδικὰς κατὰ τῶν τοῦ Παλαμᾶ δογμάτων ἀπυφάσεις, ἵνα τὰς πάσας παρῶ, μιᾶς καὶ μόνης ἐπιμνησθήσομαι, ἣν οἱ τότε παρεῖχον ἀρχιερεῖς γνώμην εἰς δεῖγμα τῆς αὐτῶν εὐσεβείας· « Ὅτι μηδένα εἰς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα βέχεσθαι χρὴ τῶν τὰς καινοφωνίας τοῦ Παλαμᾶ στεργόντων καὶ ἀποδεχομένων, ἕως ἂν ταύταις ἐμμένῃ. »

Τηλικούτων τοίνυν κατ' αὐτῶν προκεχωρηκότων ἀγώνων καὶ πράξεων, οἱ πάντ' ἀναιδεῖς ἄνθρωποι μηδὲν τούτων ὑπολογισάμενοι, ἐπειδήπερ λαμπρῶς

A abscindentes, nec non paribus eos censuris pœnisque mancipantes, sic aiunt, in actione, cujus exordium : *Audite tribus terræ et linguæ :* « Ac primum statim, sanctissimæ Monembaseæ metropoleos suffraganeum exsistentem Isidorum, a Palamæ, ejusque factionis ac partiariorum dogmatis avocare conantur. Erat enim is quoque unus eorum qui illius erant opinionis, quanquam imprudens, episcopalibus obnoxius factus sententiis est. Reluctantem vero illum inflexique prorsus animi ac propositi cum invenissent, e sacro tribunali ejiciunt, cum jam paratus esset cum patriarcha rem sacram facere unaque celebrare. Deinde etiam ad judicium vocant. Is vero, palam professus, nunquam se, quæ illorum

B essent, recepturum, quin et animam potius traditurum et Ecclesiam, quam ut a Palama dissentiret, si quæ illi vis adhiberetur, pontificali dignitati renuntiat, et Ecclesiæ, cui Episcopus fuerat constitutus. Itaque etiam synodicæ depositioni subjicitur, ita ut paulo post alius ordinaretur ejus Ecclesiæ præsul, quam ille esset nactus.

Qui autem blasphemiarum auspex esset ac Præses Palamas, ipse quoque pari cum sodalibus innexus sententia (quippe cum nihil pugnacis animi obnitentiam remitteret, ac vel minimum absonam nugacitatem ac garrulitatem minueret) ab Ecclesia Dei ac sacerdotio abdicatur, uti narrant scripta in eos commentaria, regiæ urbis patriarchæ, nec non Theopoleos Antiochiæ, singulorum-

C que episcoporum, tum qui nunc hic præsentes sunt, tum qui in suas parochias ierunt, manu consignata. Inque enm modum illorum facta abdicatio est, interdictioque et cessatio, quanquam nullo illi loco habentes inflictam ecclesiastica animadversione pœnam, sacerdotium nihilominus sibi retinentes, mysticas in occulto hostias temerario ausu offerebant.

Exinde vero, cum Dei Ecclesia pace gauderet atque hac parte quieto res statu essent, turbo quidam ex adverso, vehementi erumpit impetu, Satanæ ventorum flatu excitus, cunctaque evertit ac in gravem transfert procellam : sicque blasphemos proditos, sic veritatis inimicos, primis gubernaculis præficit; sacrorumque ministros et sacer-

D dotes nefandarum obscenarumque rerum artifices facit, desertores, dogmatum præsides, virosque sceleratos animarum œconomos constituit.

Cumque multas liceat, tum patriarcharum, tum subjectorum illis præsulum, communiter privatimque synodicas adversus Palamæ dogmata editas sententias repræsentare, ut omnes missas faciam, unius duntaxat meminero, quam, qui tunc erant episcopi, ad suæ ipsorum pietatis specimen, decreto sancivere : « *Neminem ad episcopatus dignitatem assumendum, qui Palamæ vocum novitates colat ac recipiat, quandiu in eis perseveraverit.* »

Tot igitur antisque in eos muneribus ac actionibus editis, viri per omnia impudenti ingenio prædit, nulla horum habita ratione, quod splen-

Digitized by Google

dide proditionem perfecerant, cunctis spretis divinis regulis, ecclesiastica omni disciplina posthabita, sacerdotium miserabiles præda invadunt, ac impietatem palam profitentur; quibus obnoxii facti erant tremendas illas pœnas floccifacientes sed, quæ tunc essent, sæculares secuti potestates, ipsi sibi canones fiunt atque regulæ ac leges: velutque sicarii, tanquam sua, quæ aliorum essent decerpunt. Nullaque justitiæ divinæ, quæ sæpius nos ulciscitur, consideratione, ipsi seipsos fastu ingerunt, clamantes sanctam esse Dei Ecclesiam qui, ut audivistis, longe procul ab ea fuissent excommunicati. Non jam ergo ullo modo Palamitarum congregatio, sancta Dei Ecclesia.

Præterea, divina omnis actio ac humana, ex præexsistentibus, ut plurimum judicatur. Ex his ergo Palamitarum congregatio, nedum profana convincitur, verum etiam cunctis repulsa cœtus fidelium calculis ac sententiis.

Ad hæc, dupliciter ejicitur illegitima Palamitarum congregatio, tum scilicet quod primum a sacra illa expulsa est synodo, tum quibus proditionis præmium, sacerdotium est consecuta.

Præterea, humanis potestatibus, primum quidem bonum est ut ordine serantur, quandoque vero contingat, ut et fortuna, divinis autem, ut solum semper ordine. Id quoque Dominus Petro ait: *Et tu conversus, confirma fratres tuos*[55]. Quemnam igitur ordinem Palamitæ in sacris servaverunt? Cujus synodi sententia dilutis prius criminibus, episcopatus adepti sunt? Quisnam vero est qui ejectam receperit, quique solvendi quibus tenebatur, facultatem habuerit? Ne unum omnino indicare possint.

Sin autem latrocinalem illam synodum dixerint, quæ magnum pietatis propugnaculum concussit, primum quidem divinam sententiam diligenter attendant, quæ illos e vestigio redarguit. Una enim nocte, tum justum ut eis inutilem ostenderunt, tum ab hostibus comprehensi vinctique sunt. Deinde consideremus quod hi quidem erant, qui pœnas illas ac depositiones, pari calculo decreverant, hi vero qui imperatori prius defectionis dicam scripserant, ac illum quidem fidelium cœtu ejecerant, se vero juramentis dirisque exsecrandis, eum se nunquam recepturos, ac pro virili sua expulsuros, subjecerant. Quis ergo hæc, sic eis constituta prævaricatos, talibus absolvit, perjurosque, in quæ probaverant, innoxios fecit?

Præterea vero his quoque sublatis, licet quidem episcopis, qui provinciæ subjecti sunt, ut sibi dignum eligant atque ordinent, aut etiam in ordinem cogant atque deponant, si criminum reum invenerint. Sine præside vero, nedum de dogmatis

[55] Luc. xxii, 32.

A τὴν προδοσίαν ἐξήνυσαν, παντων ὑπερφρονήσαντες κανόνων θείων, πάσης ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, συλῶσι τὴν ἱερωσύνην οἱ τάλανες, καὶ παῤῥησιάζουσι τὴν ἀσέβειαν, τῶν πρὶν ὑπαρξάντων κατ' αὐτῶν φοβερῶν ἐκείνων ἐπιτιμίων μηδένα λόγον πεποιημένοι, ἀλλὰ ταῖς τηνικαῦτ' ἐξηκολουθηκότες κοσμικαῖς ἐξουσίαις, κανόνες ἑαυτοῖς οἱ αὐτοὶ καὶ τύποι γίνονται· καὶ καθάπερ ἀνδροφόνοι, ὡς οἰκεῖα τὰ ἀλλότρια καρποῦνται. Καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δίκην, ἣ συχνῶς ἡμᾶς μέτεισι, μηδ' ἐπιστρεφόμενοι, σοβοῦσιν ἑαυτοὺς ἀνακράζοντες ἁγίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, οἱ πολλῷ μακρότερον, ὡς ἠκηκόειτε, ταύτης ἐκκήρυκτοι. Οὔκουν γε λοιπὸν κατ' οὐδένα τρόπον ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἡ τῶν Παλαμιτῶν συναγωγή.

B Ἔτι, πᾶσα πρᾶξις θεία καὶ ἀνθρωπίνη ἐκ τῶν προϋπαρξάντων ὡς τὰ πολλὰ κρίνεται. Ἐκ τούτων ἄρ' οὖν ἡ τῶν Παλαμιτῶν συναγωγὴ μὴ μόνον ἀνίερος ἐλέγχεται, ἀλλὰ καὶ πάσαις ψήφοις τοῦ τῶν ὀρθοδόξων πληρώματος ἀπεωσμένη.

Ἔτι, διττῶς ἡ τῶν Παλαμιτῶν ἐκβάλλεται παράνομος συναγωγή· οἵς τε τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ἐξώσθη συνόδου, καὶ οἷς ἄθλον προδοσίας τὴν ἱερωσύνην ἀπηνέγκατο.

Ἔτι, ταῖς ἀνθρωπίναις ἐξουσίαις προηγουμένων μὲν ἔστιν ἀγαθὸν, ἂν κατὰ τάξιν φέρωνται· ἐπισυμβαῖνον δ' ἐνίοτε καὶ τὸ κατὰ τύχην· ταῖς δὲ θείαις μόνον ἀεὶ τὸ κατὰ τάξιν. Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος πρὸς τὸν Πέτρον ἔφησε· « Καὶ σὺ ἐπιστραφεὶς, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. » Τίνα τοίνυν τάξιν ἐν τοῖς ἱεροῖς οἱ Παλαμῖται παρεφυλάξαντο; Ὑπὸ ποίας δ' ἀθωωθέντες τῶν πρὶν ἐγκλημάτων συνόδου, τὰς ἀρχιερωσύνας ἐκληρώσαντο; Καὶ τίς ἦν ὁ τὴν ἔκβλητον ἀναδεξάμενος, καὶ τοῦ ταῦτα λύειν τὴν ἐξουσίαν ἀπειλημμένος; Οὐκ ἔχουσι πάντως οὐδένα δεικνύναι.

Εἰ δὲ τὴν λῃστρικὴν ἐκείνην εἴποιεν σύνοδον, ἣ τὸν μέγαν κατέσεισε τῆς εὐσεβείας πρόβολον· πρῶτον μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ ψῆφον κατανοείτωσαν, ἣ τούτους παραπόδας ἀπήλεγξε. Μιᾷ γὰρ νυκτὶ τόν τε δίκαιον ὡς δύσχρηστον αὐτοῖς ἀνέφαινον, καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν συνελαμβάνοντο, καὶ ἐδεσμοῦντο. Ἔπειτα σκεψάσθωσαν ὡς οὗτοι μὲν ἦσαν οἱ τῶν ἐπιτιμίων ἐκείνων καὶ τῶν καθαιρέσεων σύμψηφοι· οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τὸν βεβασιλευκότα πρότερον ἀποστασίας γραψάμενοι· τὸν μὲν ἐκκηρύττουσι τοῦ τῶν εὐσεβούντων πληρώματος· ἑαυτοὺς δ' ὅρκοις καὶ ταῖς παλαμναιοτάταις ἀραῖς ὑποβάλλουσι, δεδέχθαι μὲν αὐτὸν μηδέποτε, ἀπελαύνειν δὲ ὅση δύναμις. Τίς ἄρ' οὖν ὁ καὶ τούτους τῶν τοιούτων ἐπιλυσάμενος, ἀθετηκότας μὲν τὰ διεγνωσμένα, ἐπιορκήσαντας δὲ εἰς ἅπερ παρεδέξαντο;

Ἄλλως δὲ καὶ τούτων περιῃρημένων, ἐφεῖται μὲν τοῖς ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν τελοῦσιν ἐπισκόποις ἑαυτοῖς τὸν ἄξιον ἐπιλέγεσθαι καὶ χειροθετεῖν, ἣ καὶ καθαιρεῖν ἐπ' ἐγκλήμασιν ἡλωκότα· ἄνευ δὲ τοῦ ἀρχοντος, μήτι γε περὶ δογμάτων κινεῖν ἀπηγόρευται

Digitized by Google

ταῖς ἐξαρχῆς παραδόσεσιν· ἀλλ' οὐδ' ὅσα τῶν ἐγκλημάτων συνοδικῆς ἐπισκέψεως δεῖται· εἰ μή που τὰ τῶν Ἀκεφάλων νοσοῖεν. Οὔκουν γε λοιπὸν οὐδὲ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἐγκαυχήσαιντ' ἂν Παλαμῖται θεσμοὺς ἐκκλησιαστικοὺς παρατετηρηκέναι.

A interdictum est antiquis traditionibus tractatum habere, verum etiam si qua crimina synodali egeant disquisitione, nisi forte in Acephalorum versentur errore. Non igitur hac quoque jam parte observasse ecclesiasticas leges ac jura Palamitæ glorientur.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Εἰ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἢ δι' αὐτονομίαν εἰς πατριάρχην ἑαυτῆς ἀναδείξασα τὸν πρότερον ἐπὶ κανονικοῖς ἐγκλήμασι πάσης ἱερωσύνης καθαιρεθέντα.

Τοσαύταις τοίνυν εὐθύναις ὑποκείμενοι, καὶ οὕτω φαύλως καὶ ἀναξίως ἔχοντες, μήτοι γε πρὸς τὸ τῆς ἱερωσύνης μέγα χρῆμα μεταπηδᾷν, ἀλλὰ καὶ δημοτικῆς ἄλλης εἰργόμενοι λειτουργίας, ταῖς κοσμικαῖς ὅμως τεθαρρηκότες ἐξουσίαις, καὶ πάντα σφίσιν αὐτοῖς ἐπιτετροφότες, κατατολμῶσι τῶν θείων· καὶ διὰ τῆς προδοσίας τὴν παῤῥησίαν ἀπειληφότες, τὰ τῆς Ἐκκλησίας διοικοῦσι πράγματα, αὐτοσχεδιάζοντες οὓς ἂν ἕλοιντο πρὸς προστασίαν ψυχῶν. Δεῆσαν δὲ αὐτοῖς καὶ ἀρχηγὸν ἐπισυναγαγεῖν τῆς ἑαυτῶν δεισιδαιμονίας, τί μηχανῶνται; Τὸν ἐπὶ τρισὶν, ὡς ἡ κατ' αὐτὸν διέξεισι συνοδικὴ πρᾶξις, ἀτοπήμασιν ἡλωκότα, καὶ πάσης ἱερωσύνης ἐκπεπτωκότα, μηδὲν ὑπολογισάμενοι, οὐ θείων θεσμῶν, οὐ τῶν κειμένων κανόνων, οὐ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, ἀλλὰ τῇ αὐτονομίᾳ τῆς πλάνης πάντ' εἰς ἑαυτοὺς ἀναφέροντες, οἱονεί τινες Θεσμοθέται καὶ μυστηρίων ἀλλοκότων ἐφευρεταὶ, πατριάρχην ἀναῤῥαίνουσι, σφήλαντος, οἶμαι, καὶ κατὰ τοῦτο τὰς γνώμας αὐτῶν τοῦ Θεοῦ, ἵν' ὦσιν εὐφώρατοι πᾶσιν, ἑνίερον τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀρχὴν κεκτημένοι, καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἀξίαν. Ὥσπερ γὰρ τὰ ἀμβλώματα πολλάκις πρὶν ἢ προελθεῖν πεπτῶται, καὶ τούτοις συμβέβηκε παθεῖν· πρὸ τοῦ γενέσθαι καθαιρεθῆναι, καὶ δίκην ἀξίαν ὑποσχεῖν τῆς εἰς ἔπειτα κακοηθείας.

Ἵν' οὖν τῆς πράξεως ἐκείνης ἐπιμνησθῶμεν, « Ἐλαλήθη, » φησὶ, « περὶ τοῦ ὑποψηφίου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μονεμβασίας ἱερομονάχου Ἰσιδώρου τάδε καὶ τάδε. Καὶ τελευτῶν, οὕτω λαληθέντων καὶ τοῦ ποιητέου ζητηθέντος, διεγνώσθη καὶ ἀπεφάνθη συνοδικῶς μηκέτι δεῖν τοῦτον οὕτως ἔχοντα, ἢ εἰς ἱερωσύνην, ἢ εἰς ἀρχιερωσύνην προσδεχθῆναι. Ὁ γὰρ πρὸ τῆς εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην ἐντελεχείας τὰ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἀνήκοντα εἰργασμένος, τοῖς τυραννοῦσί τε προσδιατιθέμενος, καὶ τοὺς ταῖς οἰκείαις στοιχοῦντας δόξαις, καὶ μὴ ἐπομένους οἷς ἡ Ἐκκλησία στοιχεῖ, προσδεχόμενος, εἰκότως οὐδὲ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐπιβῆναι συγχωρηθήσεται.

Ἔτι πᾶσα πρᾶξις ἱερὰ ἀνάγκη τῆς ἀποστολικῆς ἐπιταγῆς ἔχεσθαι· καὶ μέντοι καὶ ὁ Ἀπόστολός φησι, « Δεῖ τὸν εἰς ἱερωσύνην ἐλαύνοντα ἀνεπίληπτον εἶναι. » Οὔκουν γε λοιπὸν ἱερέων ἂν σχοίεν

CAPUT V.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ ob libertatem jurisque sui præsumpta licentia, eum sibi in patriarcham præfecit, qui prius canonicis obstrictus criminibus, omni fuerat sacerdotio abdicatus.

Tam multis igitur pœnis obnoxii, sicque male atque indigne habentes ut nedum ad sacerdotium (rem scilicet magnam augustamque) prosilirent, sed cum nec populare munus aliud iis obire liceret, B sæcularibus tamen freti potestatibus, ac cuncta sibi permittentes, divina invadunt : exque proditionis scelere aucti ducia, Ecclesiæ res administrant, quos velint ad præfecturam animarum, temere adhibitis. Cumque necesse esset ut etiam superstitionis suæ ducem aggregarent, quidnam moliuntur ? Eum qui trium reus criminum deprehensus esset, ut in eum compertum synodica actione est, quique ab omni sacerdotio excidi set, nihil animo reputantes, non divinas leges ac jura, non positos canones, non ecclesiasticum ordinem ac disciplinam, sed erroris licentia ac libertate ad se omnia referentes, velut quidam legislatores, prodigiosique mysteriorum inventores, patriarcham producunt : C Deo, puto, in hoc etiam illorum mentes seducente, ut cunctis manifesti essent profanam episcopatus nacti originem, ac pro ipsorum congrua ratione. Velut enim abortivi fetus haud raro, necdum utero effusi, mutili sunt atque oblæsi, sic et illis evenit. Cum necdum orti essent, depositi sunt et abdicati, condignasque futuræ deinceps malignitatis pœnas sustinuerunt.

Ut igitur illius actionis meminerimus : « Relata sunt, inquit, de sanctissimæ metropoleos Monembasiæ suffragatore ac sacerdote monacho Isidoro, hæc illaque. Ac postremo his ita relatis, ac quæsito quid hic facto opus, constitutum est ac synodice decretum, cujus se res in eum modum habeant non esse amplius pro sacerdotis aut episcopi mu- D nere admittendum. Qui enim antequam episcopali perfectione consummaretur quæ sunt episcoporum muneris præstitit, prono in eos animo qui per vim opprimerent, eosque recipiens qui suas ipsi sequerentur opiniones, non quibus Ecclesia instituta est atque graditur, colerent, huic merito nec ut in episcopalis muneris via incedat, indulgebitur.

Præterea, omnis sacra actio necesse est ut ex apostolicæ jussionis ratione fiat. Atqui ait Apostolus, debere eum, qui ad sacerdotium promoveatur, « sine crimine esse[55]. » Non jam ergo sacerdo-

[55] I Tim. III, 2.

Digitized by Google

tum habuerint ordinem, qui et antequam fierent, innumeris pœnis censurisque obnoxii erant.

Ad hæc dicit Apostolus : « Cavete suspiciones hominum, tametsi falsæ sint[87]. » Decebat ergo Palamitas, vel si falsa erant, quæ illis objecta erant crimina, ad judicium majus provocare, ejusque sententia crimina diluere. At non permisit, quam sibi licentiam exque facultate libertatem arripuerant. Quin imo reprehensiones veriti, quæ silentio digna essent, silentio in rem suam moliti sunt.

Præterea, omnem ambitum suique juris licentiam sæcularibus gentiumque principatibus competere ait Dominus ; ut vero Ecclesia sua secus habeat, suis constituit : « Scitis enim, inquit, quia principes gentium dominantur earum, et qui magni sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos; sed quicunque voluerit inter vos magnus fieri, sit vester minister[88]. » Palamitarum autem Ecclesia antequam etiam primo constitueretur, proditorum quoque elegit locum, quo videlicet id ipsum illi eveniret, in quod modo delapsa est. Contrarium ergo Dei Ecclesiæ nacta scopum est, ac plane ad ea attinet, quæ sunt gentium.

CAPUT VI.

Num sancta Dei Ecclesia quæ unius gregis duos simul patriarchas, sese mutuo abdicantes, ac tumultuantes retineat ac proclamet.

Omnem itaque apostolicam ac canonicam, quibus tum primum divinis irruerunt, ac quibus ex causis ad rem moti sunt, præceptionem transgressi, nihil minus in sua nunc quoque disciplina habuerunt. Et ut pleraque omittam, illegitimas invectas nuptias, sacrorum direptiones, absurdas manuum impositiones, accipientium munera injurias, ad ea stylum verto. Abscesserat, quem prius sic quasi ludo episcopum sibi præfecerant. Accersitur vero alius qui sacram functionem obeat; ut autem quemadmodum reliqua, sic primum quoque Ecclesiæ Christi indicium notaque, pax illis aufugiat, eum quem haberent, dejiciunt, aliumque superinducunt. Quod vero ille a fuga retractus, cum imperatore redierat, eum constituunt, qui dejectus fuerat, fugant vero qui ejus locum invaserat, atque is quidem, quasi nulla justa causa dejectus, a se quoque potentia fretus, quod cum justitia æmulatus esset, thronum consequitur; alter vero contra nititur, multis alterum lacessens, ac criminans quod sua deprædetur, alterque alterum dejicit, sibique mutuo mœchiæ crimen objectant. Nullaque ab ullo in aliquem procedit damnationis sententia, sed ambo pari tum nominis appellatione, tum pompa gaudent ; inque magna hac unaque civitate aliis quidem hic tanquam verus inter commemorationes habendas nominatur, his vero alius, aliis uterque; inque eum modum omnibus his divinæ pacis res pignusque evertitur, falsumque

[87] I Tim. vi. 4. [88] Matth. xx. 25.

τάξιν οἱ καὶ πρὶν γενέσθαι μυρίαις εὐθύναις ὑποκείμενοι.

Ἔτι ὁ Ἀπόστολός φησι, « Φεύγετε τὰς ὑπολήψεις τῶν ἀνθρώπων, κἂν ψευδεῖς ὦσιν. » Ἔδει τοίνυν τοὺς Παλαμίτας, εἰ καὶ ψευδῶς εἶχον τὰ κατ' αὐτῶν ἐπενηνεγμένα, πρὸς μεῖζον δικαστήριον ἀναδραμεῖν, καὶ ἑαυτοὺς τῶν αἰτιαμάτων ἀπολύσασθαι. Ἀλλ' οὐκ εἴασεν αὐτοὺς ἡ τῆς αὐτονομίας αἵρεσις· μᾶλλον μὲν οὖν τοὺς ἐλέγχους δεδοικότες, σιγῇ τὰ σιωπῆς ἄξια ὑπὲρ αὐτῶν διεπραγματεύσαντο.

Ἔτι πᾶσαν φιλαρχίαν καὶ αὐτονομίαν ταῖς κοσμικαῖς καὶ ἐθνικαῖς ἀρχαῖς προσήκειν ὁ Κύριος ἔφησε· τὴν δὲ αὐτοῦ Ἐκκλησίαν ἐναντίως ἔχειν ἐκείνοις διετάξατο. « Οἴδατε γάρ, » φησίν, « ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν· καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. Οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω ὑμῶν διάκονος. » Ἡ δὲ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία, πρὶν ἂν τὴν ἀρχὴν καὶ συσταίη, προδοτῶν εἵλετο τόπον· ἵν' αὐτὸ τοῦτο πάθῃ, εἰς ὃ τελεῖ νῦν σχήματος. Τὸν ἐναντίον ἄρ' οὖν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἔλαχε σκοπόν· καὶ τῆς ἐθνικῆς διατελεῖ τυγχάνουσα μερίδος.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία ἡ μιᾶς πολιτείας κατατοαυτὸ δύο πατριάρχας ἀντικαθαροῦντας ἀλλήλους καὶ στασιάζοντας παρακατέχουσα καὶ ἀνακηρύττουσα.

Πᾶσαν τοίνυν ἀποστολικὴν καὶ κανονικήν, οἷς τε τὴν ἀρχὴν εἰσεπεπηδήκασιν ἐπὶ τὰ θεῖα, καὶ ἐξ οὗ τῶν ἀφορμῶν παραβεβηκότες ἐπιταγήν, οὐκ ἔλασσον ἔσχον καὶ νῦν ἐν τοῖς ἑαυτῶν πολιτεύμασι. Καὶ ἵνα τὰ πολλὰ παρῶ, γάμων ἀνόμων συνεισφοράς, καὶ ἱερῶν ἀποσυλήσεις, καὶ χειροθεσίας ἀτόπους, καὶ δωροδόκων ἐπιφοράς, ἐπ' ἐκεῖνα τρέψομαι. Παρῆχθη μὲν ὁ πρότερον οὕτως εἰς ἐπίσκοπον αὐτοῖς παιχθείς Μετακαλεῖται δὲ ἕτερος ἐπὶ τὴν λειτουργίαν· ἵν' οὖν ὥσπερ τἄλλα, οὕτω καὶ τῆς εἰρήνης ἀπῇ τὸ πρῶτον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ γνώρισμα, καθαιροῦσι μὲν ὃν ἔσχον, ἐπεισάγουσι δ' ἕτερον. Ἐπὶ δ' ἐκεῖνος ἐκ τῆς φυγῆς σὺν τῷ βασιλεῖ ἐπανῆκε, συνιστῶσι μὲν αὖθις τὸν καθαιρεθέντα· ἐλαύνουσι δὲ τὸν ἐπιγεγονότα· καὶ οὕτω τὴν μάχην διαπρύσιον αἴρουσιν. Ὁ μὲν γὰρ ὡς παρὰ τὸ δέον καθαιρεθείς, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸ ἰσχυρόν, ὅτι σὺν δίκῃ ἐζήλωκε, καρποῦται τὸν θρόνον· ὁ δ' ἀνθίσταται, πολλὰ καταχείων τοῦ ἑτέρου, ὅτι συλᾷ τὰ αὐτοῦ. Ἀντικαθαιρεῖ δ' ἕτερος τὸν ἕτερον, καὶ μοιχείας ἀντεγκαλεῖ. Καταδίκη δ' οὐδεμία κατ' οὐδενὸς παρ' οὐδενός· ἀμφότεροι δ' ὀνόματός τε τοῦ αὐτοῦ καὶ πομπῆς τῆς ἴσης ἀπολαύουσι· κἀν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ καὶ μιᾷ πόλει, οἷς μὲν οὗτος ὡς γνήσιος ἐν τοῖς τῶν μνημοσύνων ἀναφοραῖς ἐκλαλεῖται, οἷς δ' ἐκεῖνος, ἄλλος δ' ἀμφότεροι· καὶ οὕτω διὰ πάντων τὸ τῆς θείας εἰρήνης ἀνατρέπεται χρῆμα· καὶ διέψευσται μὲν ἡ τοῖς ἱερουργεῖν εἰσιοῦσιν ἐν ἀρχαῖς καὶ τέλεσι καὶ τοῖς ἄλλοις αἰτήσις· ἀπελήλαται δὲ τὸ μεῖζον γνώ-

Digitized by Google

ρισμα τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἡ τοῦ ἀγαπᾶν ἀλλήλους ἐπιταγή. Πολλοῦ γε τοίνυν καὶ δεῖ τὴν καὶ ταῦτ' ἀναιροῦσαν Ἐκκλησίαν εἰπεῖν Θεοῦ.

evincitur, quod ingressi ut rem sacram faciant, in principio et fine ac reliquis petunt, profligataque est Christi Ecclesiæ nota præcipua, quod scilicet alter alterum diligere jubemur [59]. Longe igitur abest, ut, quæ hæc interimat, Dei Ecclesia appellanda sit.

Ἔτι πᾶσα ἀναφορὰ καὶ θυσία τηνικαῦτ' ἔστι δεκτὴ, ὁπηνίκα κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν ἐπιτελεῖται. Φησὶ γὰρ, « Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε· πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου· καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. » Οἱ τοίνυν τῆς μιᾶς καὶ αὐτῆς καθέδρας ἀντιποιούμενοι πατριάρχαι, πῶς ποθ' ἕκαστος τὸ δῶρον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἀναφέρει; Πότερον καταλιμπάνων τὸ δῶρον ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καταλλαττόμενος τῷ κατ' αὐτοῦ ἔχοντι; Ἀλλ' οὐκ ἂν πείσειε τοῦτον, εἰ μὴ πρότερον αὐτῷ τῆς καθέδρας ἐκστείη. Ἀλλ' ἀδιάλλακτοι μένοντες, οὕτω παρσμέρος ἕκαστος τὸ δῶρον προσφέρει, καὶ οὐ κατὰ τοὐπίταγμα τοῦ Σωτῆρος αὐτὸ προσφέρει. Οὔκουν γε λοιπὸν οὐδ' αἱ τούτων ἀναφοραὶ καὶ θυσίαι δεκταί εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ.

Præterea, omnis oblatio atque hostia tunc accepta est, cum ex regula Dominicæ traditionis peragitur. Ait enim: « Si obtuleris munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade; prius reconciliare fratri tuo; et tunc veniens, offerto munus tuum [60]. » Qui igitur unam hanc eamdemque sedem sibi patriarchæ vindicant, quanam quisque ratione munus suum ad altare offert? Num munus ante altare relinquit, ut reconcilietur ei, qui adversus eum aliquid habet? At non suaserit, nisi prius illi sede cesserit. Enimvero nulla reconciliatione sic seorsum quisque munus offert, nec juxta Domini Salvatoris præceptum est obsequium. Non jam igitur eorum quoque oblationes ac victimæ acceptæ sunt apud Deum.

Ἔτι ὁ Κύριός φησιν, « Ὃς ἐὰν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. » Λύεται δὲ τῇ Παλαμιτῶν Ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν τῶν δύο πατριαρχῶν τῆς μιᾶς καθέδρας ἀντιποίησιν καὶ μάχην, καὶ ταῦτα τῆς αὐτῆς ὄντων θρησκείας καὶ ἑνὸς δόγματος, ἡ τῆς ἀναφορᾶς ἐντολή. Ἐλάχιστοι λοιπὸν καὶ ἀνάξιοι παντελῶς κληθήσονται οἵ τε λύοντες τὴν ἐντολὴν, οἵ θ' οὕτως ἀναφέροντες.

Ad hæc ait Dominus: « Qui solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum [61]. » Solvitur autem Palamitarum Ecclesiæ (unius cathedræ vindicatione, ac quæ inde est duorum patriarcharum rixa pugnaque, cum et ejusdem religionis uniusque opinionis exsistant) præceptum offerendi; jam ergo minimi indignique vocabuntur, tum qui solvant præceptum, tum qui in eum modum offerant.

Ἔτι μὴ μόνον ἐλέγχονται παρανομοῦντες ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος περὶ τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας πρόῤῥησιν ἀνατρέπειν πειρῶνται. « Ἔσται γὰρ, » φησὶ, « μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. » Ἀλλ' ἡ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία, καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἀντιτατταμένη Χριστῷ, μιᾶς ποίμνης δύο ποιμένας κατατοαυτὸ ἀναφαίνουσιν. Οὐδ' ἄρα λοιπὸν ἡ τούτων συναγωγὴ Χριστοῦ ἐστιν Ἐκκλησία.

Postremo, nedum in his convincuntur perperam agere, sed quod etiam Salvatoris de Ecclesia sua vaticinium conantur evertere. « Erit » enim, inquit, « unum ovile, unus Pastor [62]. » At Palamitarum Ecclesia hac quoque parte Christo adversatur, dum unius gregis duos pastores exhibent. Non ergo jam illorum congregatio est Christi Ecclesia.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ τοσαύτας βεβήλους καινοφωνίας παῤῥησίᾳ ἀνομολογησασα.

CAPUT VII.

Num sancta Dei Ecclesia, ea quæ tot profanas vocum novitates palam est confessa.

Ἐκ τοιούτων τοίνυν τῶν ἀρχῶν καὶ τοιαύτης τῆς πολιτείας ἑαυτοῖς τὴν τῆς Ἐκκλησίας περιθέμενοι τυραννίδα, στασιάζουσι μὲν, ὡς εἴρηται, κατ' ἀλλήλων, ἄσπονδον τὸ καθ' αὑτοὺς ἐν ἅπασι διατηροῦντες· ὁμογνωμονοῦσι δ' εἰς ἓν τοῦτο μόνον, τὸ πᾶσιν εὐσεβῆ δογμάτων ἀνατρέψαι διάνοιαν. Τοὐντεῦθεν καὶ κατὰ τοῦ μοναδικοῦ τῆς Θεότητος ἐπιστρατεύονται, καὶ τὴν παῤῥησίαν τῆς ἀναιδείας εἰς ἀνατροπὴν τῆς ἀληθείας προφέρουσι. Ἵν' οὖν συγκεφαλαιώσαντες τὰ πρότερον εἰρημένα διὰ πολλῶν, ὑποθώμεθα, Θεὸν μὲν ἐνούσιον ἀπειράκις ἀπείρως ὑπερκείμενον τῆς ἐμφύτου, καὶ καθ' ἣν εἶναι δύνα-

Talibus igitur ex principiis, talique institutione ac disciplina, arrepta sibi Ecclesiæ tyrannide, et ut eam vi sibi subjiciant, tumultuantur quidem, uti dicebam, alii in alios, implacabilia inter se odia servantes ac discordias: uno vero hoc duntaxat concordes sunt, ut omnem piorum dogmatum evertant sententiam. Quamobrem etiam adversus singularem Deitatem castra instruunt, proferuntque impudentiæ libertatem ut veritatem evertant. Ut igitur summa repetendo, quæ superius multis dicta sunt, ob oculos ponamus, Deum quidem vere ac substantia exsistentem, infinities infinite innatæ, ac

[59] Joan. xiii, 35. [60] Matth. v, 23. [61] Matth. v, 19. [62] Joan. xi, 16.

Digitized by Google

qua esse potest, virtuti eminentem trine subsistentem essentiam confingunt sentiuntque ; eam vero quæ sic habeat innatam Dei virtutem, Deum non vere ac substantia exsistentem, sicque essentia divina inferiorem. Certa igitur ratione, qui velut deos, sic et deitates statuant, tum hac divisione distingui volunt, tum multis aliis oppositionum modis, uti etiam se habet visibile ad invisibile, et quod potest participari ad id quod imparticipabile est : et quæ sunt reliquæ oppositiones.

Unum hoc est eorum impietatis caput, quod nedum Deo veram exsistentiam adimat, ac portentosam deorum multitudinem invehat, sed et nobis a principio positas de monarchia leges evertat, quarum hæc verba sint ac sententia : « Fides autem catholica unam profitetur Deitatem, Patris et Filii et Spiritus sancti, præter quam non reputabitur alia. » Et : « Nobis unus Deus est, quod una Deitas. » Et sicut unum Deum sentire docti sumus, sic et unam profiteri Deitatem accepimus.

Secundo vero, quibus constitutum sit, ut quem adinvenerunt Deum alterum ac Deitatem, mundi omnis administrationis ac commercii præsidem et inspectorem ac opificem statuant, in immanem adversus Dei essentiam, quæ omni Deitati eminet, incidunt insaniam. Aiuntque in hæc verba et scribunt : « Quisnam invidus dæmon procaci audacia Dei Ecclesiæ invexit, quod ipsa Dei essentia in hominibus habitans, eos qui purgantur, purget, et qui splendescunt, splendorem induat, atque in creaturis habitans hæc efficiat? Hoc, quod ex vobis audimus (atque utinam ne audiremus quidem) dæmonum vere tenebrosum inventum est. » Hinc omnino scilicet, et ex tanta captantes blasphemia non aliud quam quod dicebamus, ut nimirum Dei quidem essentiam ab omni prorsus rerum administratione curaque amoveant, subditilium vero illum Deum, quem in modum luminis cogitantes produxerunt, ejus loco inducant.

Tertium autem pari impietate, aut majori, quæ sunt superiora superans est. Nedum superessentialem incircumscriptamque essentiam, ne in creatis inhabitet, eliminant, ac Scripturam abolent, quod diserte clamet : « Inhabitabo in eis, et inambulabo ; et ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum [62] » ; verum etiam ne quid grave hominibus ab illa proveniat, hanc hominibus fugiendam suadentes, corrumpendi vi præditam pronuntiaverunt, sic nimirum loquentes in fide, quam posuerunt : « Quoniam Dei essentiam, idcirco quod imparticipabilis ac inaccessa dicta sit, corruptrice vi præditam existimamus ; qui sic de illa sentiamus, o temeritatem et audaciam ! impios nuncupaverunt ; idque cum Deus ad Mosem dixerit : Nemo videbit faciem meam, et vivet [63]. »

Duo vero hæc, nedum omni majora sunt impietate, ac prioris evidentius adstruunt impietatem,

ται δυνάμεως, τὴν τρισυπόστατον ἀναπλάσαντες οὐσίαν, φρονοῦσι· τὴν δ' οὕτως ἔχουσαν ἔμφυτον τοῦ Θεοῦ δύναμιν Θεὸν ἀνούσιον, καὶ κατὰ τοσοῦτον τῆς θείας οὐσίας ὑφειμένον. Ἀνάλογον ἄρ' οὖν αὐτοὺς ὥσπερ θεοὺς, οὕτω καὶ θεότητας ὑποθέμενοι, ταύτῃ τε τῇ διαιρέσει διαφέρειν, καὶ πολλοῖς ἄλλοις ἀντιθέσεων τρόποις ἐπιτάττουσιν· ὥσπερ ἔχει καὶ τὸ ὁρατὸν πρὸς τὸ ἀόρατον, καὶ τὸ μεθεκτὸν πρὸς τὸ ἀμέθεκτον· καὶ τἄλλα τῶν ἀντιθέσεων.

Ἓν μὲν δὴ τοῦτο τῆς ἀσεβείας τούτων ἐστὶ τὸ κεφάλαιον, οὐ μόνον ἀνυπαρξίαν εἰσάγον Θεοῦ, καὶ πολυθεΐαν ἀλλόκοτον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξαρχῆς ἡμῖν περὶ τῆς μοναρχίας παραδοθέντας ἀνατρέπον ὅρους, φάσκοντας, « Ἡ δὲ καθολικὴ πίστις μίαν πρεσβεύει θεότητα, Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· παρ' ἣν οὐ λογισθήσεται ἑτέρα. » Καὶ, « Ἡμῖν εἷς Θεὸς, ὅτι μία θεότης. » Καὶ ὥσπερ ἕνα Θεὸν φρονεῖν ἐδιδάχθημεν, οὕτω καὶ μίαν θεότητα ὁμολογεῖν παρελάβομεν.

Δεύτερον δὲ, βεβουλημένοι, τὸν ὃν ἀνεῦρον, δεύτερον Θεὸν καὶ Θεότητα τῆς τοῦ κόσμου παντὸς διοικήσεως καὶ μεθέξεως ἔφορόν ἀποκαταστῆσαι καὶ δημιουργὸν, εἰς ἀλλόκοτον ἐμπίπτουσι κατὰ τῆς ὑπερθέου οὐσίας μανίαν· καί φασι κατὰ λέξιν οὕτω συγγραφόμενοι, « Ποῖος βάσκανος δαίμων τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τολμηρῶς ἐπεισήγαγεν, ὅτι αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ κατοικοῦσα ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τοὺς καθαιρομένους καθαίρει, καὶ τοὺς λαμπρυνομένους λαμπρύνει, καὶ τοὺς κατά τινα σάλον ἀνίερον τοῦ καλοῦ παρατραπέντας ἐπανάγει, καὶ τοῖς κτίσμασιν ἐνοικοῦσα ταῦτα ἐργάζεται; Τοῦθ' ὅπερ παρ' ὑμῶν ἀκούομεν, ὡς μὴ ὤφελε, δαιμόνων ὡς ἀληθῶς εὕρεμα σκοτεινόν· » θηρώμενοι πάντως ἐντεῦθεν καὶ τῆς τοσαύτης βλασφημίας οὐκ ἄλλο, ἀλλ' ὅπερ ἔφαμεν, ὡς ἂν τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀποστήσωσι παντελῶς τῆς τῶνδε διοικήσεως· ἀντεισάξωσι δὲ τὸν παρέγγραπτον ἐκεῖνον Θεὸν, ὃν ὡς φῶς φανταζόμενοι προήγαγον.

Τρίτον ὅμοιον τὴν ἀθεΐαν, ἢ κατά τι νενικηκὸς οὐ μόνον ἀφιστᾶσι τὴν ὑπερούσιον καὶ ἀπερίγραπτον οὐσίαν τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν ἐνοικήσεως, καὶ τὸ τῆς Γραφῆς ἀναιροῦσι διαῤῥῆδην βοώσης, « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν· καὶ αὐτοί ἔσονταί μοι εἰς λαόν· » ἀλλ' ὡς ἂν καὶ μή τι πάθοιεν ὑπ' αὐτῆς ἄνθρωποι, ταύτην ἐκφεύγειν ἀναπείθοντες, καὶ φθαρτικὴν ἀπεφήναντο, φάσκοντες ἐν τῇ τεθείσῃ παρ' αὐτῶν Πίστει, « Καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ ἀμέθεκτον καὶ ἀπροσπέλαστον εἰρῆσθαι, φθαρτικὴν ἡμᾶς εἶναι νομίζειν· τοὺς οὕτω περὶ αὐτῆς φρονοῦντας, ὢ τῆς τόλμης ! ἀσεβεῖς ἀπεφήναντο· καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ πρὸς Μωσῆν εἰρηκότος, Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. »

Διὰ δὲ ταῦτα, οὐ μόνον πᾶσαν ἀσέβειαν νενικηκότα, καὶ περιφανέστερον τὴν τοῦ πρώτου κατα-

[62] Levit. xxvi, 2 ; II Cor. vi, 16. [63] Exod. xxxiii, 20.

Digitized by Google

σκευάζοντα ἀθεΐαν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν Χριστιανῶν ἀποσεσυληκότα τὴν ἐλπίδα· καὶ ταῦτα τοῦ Σωτῆρος φάσκοντος, « Ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου ποιήσει, καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν· » τοῦ δὲ θείου Πέτρου, « Θείας γεγόναμεν φύσεως κοινωνοί· » Ἀθανασίου δὲ τοῦ μεγάλου, « Κατὰ ταῦτά ἐστιν ἡ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ θεότης ἡ ἁγία καὶ ἁγιοποιός· ἡ ἁγιάζουσα πάντα τὰ λογικά, τὰ κατηξιούμενα ἐξ αὐτεξουσίου γνώμης καὶ σπουδῆς δέξασθαι τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν οὐσίαν εἰς κοινωνίαν ἁγιασμοῦ· » καὶ τοῦ Μελῳδοῦ, « Φῶς μοναδικὸν καὶ τριλαμπές, οὐσία ἄναρχε, κάλλος ἀμήχανον, ἐν τῇ καρδίᾳ μου οἴκησον. »

A verum etiam omnem Christianorum sublatam fere spem; idque cum Salvator dicat : « Qui diligit me, mandata mea faciet, et ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus[65]. » Et divus Petrus : « Divinæ consortes facti sumus naturæ[66]. » Magnus quoque Athanasius : « Secundum hæc est deitas Patris ac Filii sancta et sanctificandi vi prædita : cuncta sanctificans, quæ ratione utantur, quæ videlicet liberæ mentis sententia et voluntate ac diligentia, sanctam beatamque essentiam suscipere meruerint, ad sanctificationis commercium. » Item melodus ac sacer Cantor : Lumen singulare ac trine fulgens, omni principio carens essentia, immensus decor, in mente mea inhabita. »

Τέταρτον δὲ τοῖς προτέροις ἐφάμιλλον· καὶ τῷ μὲν δευτέρῳ Θεῷ καὶ Θεότητι τὴν τελειότητα καὶ τὸ κράτος ἁπάντων χαριζόμενον, τὴν δ' ὑπέρθεον Τριάδα κάτω μετὰ τῶν κτισμάτων βάλλον, ἐκεῖνό φασιν, « Οὐκ ἐξαρκεῖσθαι τὴν ἐνυπόστατον ζωὴν ἢ τὴν ἐνυπόστατον σοφίαν, ἢ τὴν ἐνυπόστατον δύναμιν δι' ἑαυτῆς ἑαυτῇ, εἰ μὴ προσχρήσαιτο καὶ ἀνυποστάτῳ ζωῇ ἢ σοφίᾳ ἢ δυνάμει· ἀνυπόστατον ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν κοινὴν τῆς ὑπερουσίου Τριάδος τὸν δεύτερον ἐκεῖνον ἀποκαλοῦντες Θεόν· καὶ οὕτως ἀπειράκις ἀπείρως ὑφειμένον τοῦ πάντων ἐπέκεινα Θεοῦ. Εἰ δὲ τὸ προσχρώμενον ἑτέρῳ παρ' αὐτὸ πρὸς τὸ ζῆν ἢ δύνασθαι ἢ σοφὸν εἶναι ἀτελές ἐστιν καθ' αὑτὸ καὶ θνητὸν καὶ ἀδύναμον, πῶς οὐχὶ καὶ ἡ ἐνυπόστατος ζωὴ καὶ δύναμις καὶ σοφία, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα (ἕκαστον γὰρ τούτων αὐτὸ ὅπερ ἐστίν, ἐνυπόστατός ἐστι καὶ σοφία καὶ δύναμις), ἀτελής ἐστι καθ' αὑτὴν καὶ θνητὴ καὶ ἀδύναμος ; τέτταρα ταῦτα, πᾶσαν ἀσέβειαν ἐπινοηθεῖσάν τε καὶ ἐσομένην περιέχοντα.

B Quartum prioribus par est ac æquale. Et quidem alteri Deo et Deitati perfectionem universorumque imperium tribuens, supraquam Deum vero Trinitatem inter creata infimo loco dejiciens, hoc ait : « Non sufficere, quæ vere exsistit, vitam, aut quæ vere exsistit, sapientiam, aut quæ vere exsistit, virtutem, sibi a se ipsa, seu nisi abunde, ipsa, quæ non vere exsistit, utatur et vita et sapientia et virtute ; » nempe vitam non vere exsistentem et sapientiam et virtutem et actionem superessentialis Trinitatis communem vocantes, alterum illum Deum, sicque infinities infinite Deo, qui cunctis eminentior est, subjectum. Sin autem quod alio præter se, utitur, ut vivat, vel sit præditum potentia aut sapiens exsistat, a seipso imperfectum et mortale et impotens est, quomodo non etiam vere exsistens vita et virtus et sapientia, Pater et Filius et Spiritus sanctus (quisque enim horum ipsum quod est, vere exsistens vita et sapientia et virtus est) imperfecta per se et mortalis et impotens est? Hæc quatuor omnem complexa sunt, quæ in animum cadat, aut sit futura, impietatem.

C

Προστιθέασι δὲ καὶ ἄλλα μυρία, πᾶσαν ὑπερβολὴν ἀτοπημάτων νικῶντα. Τὸν γὰρ δεύτερον τοῦτον καὶ ὑφειμένον Θεὸν εἰς πολλὰ καὶ ὑπὲρ ἀριθμὸν ἐξαπλοῦσιν ἄκτιστα καὶ ἀνούσια· καὶ ὅσαπερ κατ' εἶδος τὰ ὄντα, καὶ αὐτὰ συμμορφοῦσθαί φασι τούτοις· καὶ ὁρᾶσθαι σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὑπ' αὐτῶν ἠλλοιωμένοις, καὶ συναναχινεῖσθαι τοῖς ὁρῶσι, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀκτιστότητα τούτους συμμεταβάλλειν, ἀκτίστους, ἀνάρχους, ἀπεριγράπτους αὐτοὺς ἀπεργαζόμενα· καὶ τἄλλ' ὅσα ἐν τῷ περὶ αἱρέσεων ἰδίως διεξεληλύθειμεν. Διαστρέφουσι δὲ πρὸς τὰς τοιαύτας ἑαυτῶν ἀσεβείας, ἣν ἂν δύναιντο παρασαλεῦσαι θείαν Γραφήν· τὴν δὲ φανὴν καὶ ἀναντίρρητον ἀθετοῦσι καὶ ἀποστρέφονται.

D Adjungunt vero etiam innumera alia, omnem vim absurditatum superantia. Hunc enim alterum ac subjectum Deum, in multa et quæ numerum excedant, explicant increata et non vere exsistentia ; quantaque in rebus sunt genera, hæc quoque illis conformari aiunt ; atque ab eis videri corporeis oculis immutatis, unaque cum iis qui vident moveri, atque in suam increati rationem secum mutare, quæ increatos, æternos, incircumscriptos ipsos efficiant : et quæcunque alia in libro *de hæresibus* seorsim disputavimus. Distorquent vero, quam secus exponere ac depravare liceat ad suas istiusmodi impietates, divinam Scripturam ; quæ vero clara extraque omnem controversiam sit, hanc spernunt ac respuunt.

Μετὰ τοιούτων τοίνυν δογμάτων καὶ τοιαύτης τῆς φλυαρίας ἐπιστρατευόμενοι, ἀξιοῦσιν ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἑαυτῶν ἄθεον συναγωγὴν ἁγίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν. Ἕνα γὰρ Θεὸν ἐν τρισὶ ὑποστάσεσι παρ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτοῦ μεμαθήκαμεν, καὶ μέχρι τούτου τὴν γνῶσιν ἱστᾷν ἐδιδάχθημεν, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, « Τρὶς τὸ Ἅγιος λέγομεν

Cum talibus itaque dogmatis talique nugacitate instructa acie, volunt se, suamque impiam sedalitatem, esse sanctam Dei Ecclesiam. Unum enim Deum in tribus personis ex ipso, et qui ejus sunt, didicimus, hactenusque in eo quod scimus, sistere docti sumus, quemadmodum ait magnus Athanasius : « *Ter Sanctus* dicimus, ob tres personas : semel vero

[65] Joan. xiv, 23. [66] II Petr. i, 4.

Digitized by Google

Dominus, « quod una Deitas est. » Sunt hæc satis fidelibus. Hactenus quæ in hominibus est, scientia pervenit. Hactenus Cherubim alis obteguntur : Deum vero essentiam et Deum operationem tantis divisos seque sic habentes, nec didicimus, neque hactenus audivimus. Dictum vero est, esse Dei Ecclesiam, quæ fundata est super fundamentum[67] apostolicarum et paternarum traditionum. Non ergo jam Palamitarum Ecclesia Dei Ecclesia est.

A διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· ἅπαξ δὲ Κύριος διὰ τὴν μίαν Θεότητα. » Ἀρκεῖ ταῦτα τοῖς πιστοῖς· μέχρι τούτων ἡ γνῶσις ἐν ἀνθρώποις φθάνει· ἕως τούτων τὰ Χερουβὶμ συγκαλύπτεται πτέρυξιν. Θεὸν δὲ οὐσίαν καὶ Θεὸν ἐνέργειαν κατὰ τοσοῦτον διῃρημένους καὶ οὕτως ἔχοντας οὔτε ἐδιδάχθημεν, οὔτ' ἠκηκόειμεν μέχρι τήμερον. Εἴρηται δὲ Ἐκκλησίαν Θεοῦ εἶναι τὴν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων τεθεμελιωμένην. Οὐκουν γε λοιπὸν ἡ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία Θεοῦ Ἐκκλησία ἐστίν.

Præterea : « Omnis plantatio', ait Salvator, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur[68]. » Manifestum igitur est, quæ est præter Patrum traditiones, fidem minime a Deo plantatam esse. Audivistis vero et Palamitarum fidem omnino peregrinam adversamque divinis nobis a principio constitutis dogmatibus ; ergo eradicabitur. Sin autem ita est, non est sancta Dei Ecclesia ; nam contra illam nec portæ inferi prævalebunt[69].

B Ἔτι, « Πᾶσα φυτεία, » φησὶν ὁ Σωτὴρ, « ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου, ἐκριζωθήσεται. » Πρόδηλον ἄρ' οὖν τὴν παρὰ τὰς πατρικὰς παραδόσεις πίστιν μὴ πεφυτεῦσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἠκηκόειτε δὲ καὶ τὴν Παλαμιτῶν πίστιν, ξένην παντάπασι καὶ ἀντίθετον τοῖς ἄνωθεν ὁρισθεῖσιν ἡμῖν θείοις δόγμασιν· ἐκριζωθήσεται ἄρα. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστιν ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία· ἐκείνης γὰρ οὐδὲ πύλαι τοῦ ᾅδου κατισχύσουσιν.

Ad hæc jubet divus Apostolus auferri profanas vocum novitates[70] ; superædificari vero ad instaurationem Ecclesiæ Christi[71]. Id vero palam est, Palamitarum vitare Ecclesiam cum tantis vocum novitatibus pugnam instruentem, connumerari vero divinis istis viris, in nomine magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi congregatis, ac in quorum ille medio versetur : « Tu enim, inquit, numeras myriadas, Deus autem eos qui salvandi sunt. »

C Ἔτι ὁ θεῖος Ἀπόστολός φησι περίστασθαι μὲν τὰς βεβήλους καινοφωνίας, ἐποικοδομεῖσθαι δὲ πρὸς καταρτισμὸν τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Τὸ δ' ἀντικρὺς ἐστὶν ἐκφεύγειν μὲν τὴν Παλαμιτικὴν Ἐκκλησίαν, μετὰ τῶν τοσούτων καινοφωνιῶν ἐπιστρατευομένην· συναριθμεῖσθαι δὲ τοῖς θείοις τούτοις ἀνδράσιν, ἐπὶ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συνειλεγμένοις, καὶ τοῦτον ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔχουσι. « Σὺ γὰρ, » φησὶν, « ἀριθμεῖς τὰς μυριάδας, Θεὸς δὲ τοὺς σωζομένους. »

Præterea ait idem divinus Apostolus : « Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem : fidelis enim est qui repromisit[72]. » Haud ergo accessiones quærendæ, vel ut aliquid auferatur eorum quæ confessi sumus : nec aliena sequenda promissa sunt, tametsi angelus e cœlis sit, qui hæc nobis annuntiet. Sic enim etiam solum confessionem indeclinabiliter tenebimus, ac Dominum, cujus promissa sunt, fidelem habebimus. Sin autem aliter quæramus, inanem omnem spem nostram efficiemus.

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολός φησι, « Κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ· πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος. » Οὐκουν γε λοιπὸν προσθήκας ἢ ἀφαιρέσεις τῶν ὡμολογημένων ζητεῖν δεῖ· οὐδ' ἀλλοτρίοις ἐπαγγέλμασιν ἕπεσθαι, κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανῶν ὁ ταῦτ' εὐαγγελιζόμενος ἡμῖν ᾖ. Οὕτω γὰρ καὶ μόνον ἀκλινῶς τῆς ὁμολογίας ἀνθεξόμεθα, καὶ πιστὸν τὸν ἐπαγγειλάμενον ἕξομεν Κύριον· ἂν δ' ἄλλως ζητῶμεν, ματαίαν πᾶσαν ἀποφανοῦμεν ἡμῶν τὴν ἐλπίδα.

Præterea Salvator ait : « Oves meæ vocem meam audiunt, quia sciunt vocem meam ; alienum autem non sequentur, sed fugient, quia nesciunt vocem alienorum[73]. » Considerandum itaque, num Palamitarum Ecclesiæ dogmata consentanea sint voci Salvatoris, ut eos sequamur. Enimvero Deitatem dicere subjectam et increatam aliam esse a Dei essentia, quæ a se non vere ac substantia exsistit, aut Dei essentiam ejusmodi esse quæ corrumpendi vim habeat, aut non eam in omnibus habitare, quæ sanctificans sit, eaque a seipsa sanctificare : aut, quæ vere exsistit Dei sapientiam, non sibi ipsam sufficere, sed habere sapientiam non vere exsistentem, ut sapientia imbuatur, ac quæ præ-

D Ἔτι ὁ Σωτὴρ φησι, « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει· ὅτι οἶδασι τὴν φωνήν μου· ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν. » Σκεπτέον τοίνυν, εἰ καὶ τὰ τῆς Παλαμιτικῆς Ἐκκλησίας δόγματα τῆς φωνῆς ἔχονται τοῦ Σωτῆρος, ἵν' αὐτοῖς ἀκολουθήσωμεν. Ἀλλὰ τὸ Θεότητα λέγειν ὑφειμένην καὶ ἄκτιστον ἄλλην εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν Θεοῦ, τὸ καθ' αὑτὴν καὶ ἀνούσιον· ἢ τὸ φθαρτικὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸ μὴ ταύτην κατοικεῖν πᾶσι τὴν ἁγιοποιὸν, καὶ ἁγιάζειν δ' ἑαυτῆς αὐτά· ἢ τὴν ἐνυπόστατον σοφίαν τοῦ Θεοῦ μὴ ἐξαρκεῖσθαι ἑαυτῇ, ἀλλ' ἔχειν ἐξ ἀϊδίου τὴν ἀνυπόστατον σοφίαν πρὸς τὸ σοφίζεσθαι καὶ σοφο-

[67] Ephes. II, 20. [68] Matth. XV, 23. [69] Matth. XVI, 3. [70] I Tim. VI, 20. [71] Ephes. IV, 13. [72] Hebr. X, 23. [73] Joan. X, 4, 27.

Digitized by Google

πειεῖν, οὐκ ἀκηκόαμεν μέχρι τήμερον · οὐδ' ἄρα τῆς φωνῆς ἐστι τοῦ Σωτῆρος · εἰ γὰρ ἦν, ἐλέγετο ἂν ἐξαρχῆς. Ἡμεῖς δὲ ἠκηκόειμεν καὶ ἠκολουθήκαμεν ἄν, ὅτι κατηξιώθημεν διὰ σπλάγχνα ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν πρόβατα γενέσθαι τῆς λογικῆς αὐτοῦ ποίμνης. Ἀλλ' οὐκ οἴδαμεν τὰς φωνὰς ταύτας · οὐδ' ἀκολουθήσομεν ἄρα ταύταις · φευξόμεθα δὲ τὴν Παλαμικὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι οὐκ οἴδαμεν τὴν φωνὴν αὐτῆς.

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολος, ταύτην προϊδὼν τὴν Ἐκκλησίαν, ἔφησεν · « Ἔσται καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ διὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσιν διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. » Πρόδηλον ἄρ' οὖν ταῦτα νῦν πεπληρῶσθαι, τῷ μύθοις ἐοικέναι τὰ λεγόμενα, ἐκ προδοσίας μὲν ἠνθηκότα, κατ' ἐπιθυμίαν δ' ἐνίων καὶ ἀρέσκειαν εἰς διδασκάλων Ἐκκλησίαν ἐπισωρευθέντα παρὰ πάντα θεῖον κανόνα καὶ νόμον.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ μετὰ τὴν ἄθεον καινοτομίαν τῆς πίστεως τοὺς αὐτοὺς κριτὰς καὶ κατηγόρους τῶν ἁγίων ἐπισωρεύσασα.

Ἐπεὶ δὲ λαμπρῶς τὰ τῆς ἀσεβείας ἀνέῳκται ταμεῖα, κἀκ τῶν πονηρῶν θησαυρῶν τῆς αὐτῶν καρδίας δαψιλέστερον ἐξεκέχυτο ἡ τῆς βλασφημίας φιλοτομία, τί μηχανῶνται πρὸς κακουργίαν, μᾶλλον δὲ τί συσκευάζονται πρὸς ἐξαπώλειαν τῶν πολλῶν; Ὡς ἂν δοκῶσι μετ' εὐλόγου παῤῥησιάζεσθαι πρωτοστάτας τοὺς ἐξώλεις τούτους καὶ προώλεις ἀναδεῖξαι, οὐδένα τῶν ὁσίων ἠνέσχοντο συγκαλέσασθαι· ἀλλὰ καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῶν ἀρχιερέων ἐν ἐκείνοις ἐκκεχωρηκότες, οὐδένα λόγον ἐπεποίηντο, ταῖς κοσμικαῖς ὑπερειδόμενοι δυναστείαις, καὶ ἀντιφυσῶμενοι πρὸς τὰς κατὰ τῆς εὐσεβείας λαίλαπας. Ηὐτύχα δὲ τὰ πάντα κακῶς αὐτοῖς ἐσκαιώρηται, καὶ διωμολόγηται καταψηφίσασθαι μὲν τῆς εὐσεβείας, ἀντεισαγαγεῖν δὲ τὴν ἑαυτῶν κακόνοιαν, τηνικαῦτα τοὺς θείους ἄνδρας ἐπὶ τὸ στάδιον ἀπηντηκέναι παρεκελεύοντο · καὶ καθίζουσι συνέδριον, μακρῷ τοῦ κατὰ Χριστοῦ σφαλερώτερον · παρόσον ἐκεῖνο μὲν ἄκον προεφήτευσε, « Συμφέρει, » φῆσαν, « ἕνα ἄνθρωπον ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἔθνους ἀποθανεῖν· » τὸ δ' εὐσεβές τι φάναι οὐδ' ἄκον συγκεχώρηται. Κατὰ ταυτὸ κριτὰς καὶ κατηγόρους ἑαυτοὺς ἀναφαίνοντες, οἷ ψήφοις ἁπάσαις τοῦ κατακάεσθαι δίκην ὠφλίσκανον, εἴ γε παρ' ἑτέρων τὴν δίκην ἐλάγχανον · οὓς γὰρ ἐχρῆν ἐξελέγχεσθαι καὶ δίκας λαμβάνειν ὑπὲρ ὧν ἐν ἅπασιν ἐπλημμέλησαν, τούτους ἐπάναγκες ἦν τῶν δικαστικῶν ἐπειλημμένους θρόνων τὴν τῆς αὐτονομίας ἐξαγαγεῖν ψῆφον · καὶ τὸν ὁπωσοῦν προσιστάμενον ἢ καὶ γρύξαι τολμήσαντα τὰ τῶν ἀργυρωνήτων ἢ καὶ χείρω τούτων αὐτίκα πάσχειν · τοιαύτην συγκεκροτηκότες τὴν

stet sapere, hactenus non audivimus. Non ergo vocis est Christi Salvatoris, nam si esset, a principio diceretur. Nos vero audivissemus ac secuti essemus, quandoquidem per viscera misericordiæ ac miserationum gregis ejus utentis ratione oves effici meruimus. At nescimus has voces; neque ergo eas sequemur, sed fugiemus Palamitarum Ecclesiam, quod nescimus illius vocem.

Postremo idem divinus Apostolus istam prævidens Ecclesiam, dixit : « Erit tempus quando sanam doctrinam non sustinebunt; sed propter suas concupiscentias coacervabunt sibi magistros, quibus aures pruriant. Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur [74]. » Manifestum igitur est, hæc nunc impleta esse; quod fabulis similia sunt ea quæ dicunt; ex proditione ortum floritionis nacta, secundum vero quorumdam concupiscentiam ac complacentiam, in magistrorum Ecclesiam coacervata, præter omnem divinam regulam ac legem.

CAPUT VIII.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ post impiam fidei novationem eosdem sanctorum judices et accusatores coacervavit.

Quod vero splendide aperta impietatis sunt penora, exque malis thesauris cordis eorum largius effusa blasphemiæ novatio est, quid ad calliditatem moliuntur, seu potius quid ad multorum perniciem struunt? Ut videantur justi ac æqui aliqua ratione ad libertatem niti, ut synodum conflarent, atque hujus antistites viros hos pestilentes scelestissimosque constituerent, monachorum neminem convocari sustinuerunt; sed et plurimæ episcoporum partis, seorsum convenientes, nullam rationem habuerunt, sæcularibus innixi potestatibus, exque adverso turbines insufflantes adversus pietatem. Ubi autem cuncta bene eque animo illis dolose structa sunt, atque ut veritas sententia damnaretur fuit constitutum, ejusque loco prava illorum opinio induceretur, tunc nimirum viros in stadio adesse jussernnt. Constituerunt que concilium, longe illo mendosius, quod in Christum fuit conflatum; quatenus illud quidem et invitum prophetavit, dicens : « Expedit ut unus homo pro omni populo moriatur [75]; » istud vero ne invitum quidem pium aliquid loqui concessum est. Eosdem simul judices et accusatores sese constituentes, homines scilicet omnibus calculis digne flammis addicendi, siquidem alios nacti judices essent. Quos enim redargui oportebat et pœnas dare, eorum nomine quæ in omnibus deliquerant, his necesse erat, ut arreptis judicantium sedibus, libertatem ac licentiam sententia firmarent; ac qui ullo modo obsisteret, ac vel gry mutire auderet, quæ mancipiorum sunt, aut etiam his graviora confestim mala ferret. Ilis structis cuniculis

[74] II Tim. iv, 3. [75] Joan. xi, 50.

Digitized by Google

Dominus, « quod una Deitas est. » Sunt hæc satis fidelibus. Hactenus quæ in hominibus est, scientia pervenit. Hactenus Cherubim alis obteguntur : Deum vero essentiam et Deum operationem tantis divisos seque sic habentes, nec didicimus, neque hactenus audivimus. Dictum vero est, esse Dei Ecclesiam, quæ fundata est super fundamentum[67] apostolicarum et paternarum traditionum. Non ergo jam Palamitarum Ecclesia Dei Ecclesia est.

Præterea : « Omnis plantatio', ait Salvator, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur[68]. » Manifestum igitur est, quæ est præter Patrum traditiones, fidem minime a Deo plantatam esse. Audivistis vero et Palamitarum fidem omnino peregrinam adversamque divinis nobis a principio constitutis dogmatibus ; ergo eradicabitur. Sin autem ita est, non est sancta Dei Ecclesia ; nam contra illam nec portæ inferi prævalebunt[69].

Ad hæc jubet divus Apostolus auferri profanas vocum novitates[70] ; superædificari vero ad instaurationem Ecclesiæ Christi[71]. Id vero palam est, Palamitarum vitare Ecclesiam cum tantis vocum novitatibus pugnam instruentem, connumerari vero divinis istis viris, in nomine magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi congregatis, ac in quorum ille medio versetur : « Tu enim, inquit, numeras myriadas, Deus autem eos qui salvandi sunt. »

Præterea ait idem divinus Apostolus : « Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem : fidelis enim est qui repromisit[72]. » Haud ergo accessiones quærendæ, vel ut aliquid auferatur eorum quæ confessi sumus : nec aliena sequenda promissa sunt, tametsi angelus e cœlis sit, qui hæc nobis annuntiet. Sic enim etiam solum confessionem indeclinabiliter tenebimus, ac Dominum, cujus promissa sunt, fidelem habebimus. Sin autem aliter quæramus, inanem omnem spem nostram efficiemus.

Præterea Salvator ait : « Oves meæ vocem meam audiunt, quia sciunt vocem meam ; alienum autem non sequentur, sed fugient, quia nesciunt vocem alienorum[73]. » Considerandum itaque, num Palamitarum Ecclesiæ dogmata consentanea sint voci Salvatoris, ut eos sequamur. Enimvero Deitatem dicere subjectam et increatam aliam esse a Dei essentia, quæ a se non vere ac substantia exsistit, aut Dei essentiam ejusmodi esse quæ corrumpendi vim habeat, aut non eam in omnibus habitare, quæ sanctificans sit, eaque a seipsa sanctificare : aut, quæ vere exsistit Dei sapientiam, non sibi ipsam sufficere, sed habere sapientiam non vere exsistentem, ut sapientia imbuatur, ac quæ præ-

A διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις · ἅπαξ δὲ Κύριος διὰ τὴν μίαν Θεότητα. » Ἀρκεῖ ταῦτα τοῖς πιστοῖς · μέχρι τούτων ἡ γνῶσις ἐν ἀνθρώποις φθάνει · ἕως τούτων τὰ Χερουβὶμ συγκαλύπτεται πτέρυξιν. Θεὸν δὲ οὐσίαν καὶ Θεὸν ἐνέργειαν κατὰ τοσοῦτον διῃρημένους καὶ οὕτως ἔχοντας οὔτε ἐδιδάχθημεν, οὔτ' ἠκηκόειμεν μέχρι τήμερον. Εἴρηται δὲ Ἐκκλησίαν Θεοῦ εἶναι τὴν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων τεθεμελιωμένην. Οὐκουν γε λοιπὸν ἡ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία Θεοῦ Ἐκκλησία ἐστίν.

Ἔτι, « Πᾶσα φυτεία, » φησὶν ὁ Σωτήρ, « ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου, ἐκριζωθήσεται. » Πρόδηλον ἄρ' οὖν τὴν παρὰ τὰς πατρικὰς παραδόσεις πίστιν μὴ πεφυτεῦσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἠκηκόειτε δὲ καὶ τὴν Παλαμιτῶν πίστιν, ξένην παντάπασι καὶ ἀντίθετον τοῖς ἄνωθεν ὁρισθεῖσιν ἡμῖν θείοις δόγμασιν · ἐκριζωθήσεται ἄρα. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστιν ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία · ἐκείνης γὰρ οὐδὲ πύλαι τοῦ ᾅδου κατισχύσουσιν.

Ἔτι ὁ θεῖος Ἀπόστολος φησι περιίστασθαι μὲν τὰς βεβήλους καινοφωνίας, ἐποικοδομεῖσθαι δὲ πρὸς καταρτισμὸν τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Τὸ δ' ἀντικρὺς ἐστιν ἐκφεύγειν μὲν τὴν Παλαμιτικὴν Ἐκκλησίαν, μετὰ τῶν τοσούτων καινοφωνιῶν ἐπιστρατευομένην · συναριθμεῖσθαι δὲ τοῖς θείοις τούτοις ἀνδράσιν, ἐπὶ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συνειλεγμένοις, καὶ τοῦτον ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔχουσι. « Σὺ γάρ, » φησίν, « ἀριθμεῖς τὰς μυριάδας, Θεὸς δὲ τοὺς σωζομένους. »

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολός φησι, « Κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ · πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος. » Οὐκουν γε λοιπὸν προσθήκας ἢ ἀφαιρέσεις τῶν ὡμολογημένων ζητεῖν δεῖ · οὐδ' ἀλλοτρίοις ἐπαγγέλμασιν ἕπεσθαι, κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανῶν ὁ ταῦτ' εὐαγγελιζόμενος ἡμῖν ᾖ. Οὕτω γὰρ καὶ μόνον ἀκλινῶς τῆς ὁμολογίας ἀνθεξόμεθα, καὶ πιστὸν τὸν ἐπαγγειλάμενον ἕξομεν Κύριον · ἂν δ' ἄλλως ζητῶμεν, ματαίαν πᾶσαν ἀποφανοῦμεν ἡμῶν τὴν ἐλπίδα.

Ἔτι ὁ Σωτήρ φησι, « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει · ὅτι οἴδασι τὴν φωνήν μου · ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν. » Σκεπτέον τοίνυν, εἰ καὶ τὰ τῆς Παλαμιτικῆς Ἐκκλησίας δόγματα τῆς φωνῆς ἔχονται τοῦ Σωτῆρος, ἵν' αὐτοῖς ἀκολουθήσωμεν. Ἀλλὰ τὸ Θεότητα λέγειν ὑφειμένην καὶ ἄκτιστον ἄλλην εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν Θεοῦ, τὸ καθ' αὑτὴν καὶ ἀνούσιον · ἢ τὸ φθαρτικὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸ μὴ ταύτην κατοικεῖν πᾶσι τὴν ἁγιοποιὸν, καὶ ἁγιάζειν δι' ἑαυτῆς αὐτά · ἢ τὴν ἐνυπόστατον σοφίαν τοῦ Θεοῦ μὴ ἐξαρκεῖσθαι ἑαυτῇ, ἀλλ' ἔχειν ἐξ ἀϊδίου τὴν ἀνυπόστατον σοφίαν πρὸς τὸ σοφίζεσθαι καὶ σοφο-

[67] Ephes. II, 20. [68] Matth. XV, 23. [69] Matth. XVI, 3. [70] I Tim. VI, 20. [71] Ephes. IV, 13. [72] Hebr. X, 23. [73] Joan. X, 4, 27.

Digitized by Google

ποιεῖν, οὐκ ἀκηκόαμεν μέχρι τήμερον · οὐδ' ἄρα τῆς φωνῆς ἐστι τοῦ Σωτῆρος · εἰ γὰρ ἦν, ἐλέγετο ἂν ἐξαρχῆς. Ἡμεῖς δὲ ἠκηκόειμεν καὶ ἠκολουθήκαμεν ἄν, ὅτι κατηξιώθημεν διὰ σπλάγχνα ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν πρόβατα γενέσθαι τῆς λογικῆς αὐτοῦ κοίμνης. Ἀλλ' οὐκ οἴδαμεν τὰς φωνὰς ταύτας · οὐδ' ἀκολουθήσομεν ἄρα ταύταις · φευξόμεθα δὲ τὴν Παλαμικὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι οὐκ οἴδαμεν τὴν φωνὴν αὐτῆς.

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολος, ταύτην προϊδὼν τὴν Ἐκκλησίαν, ἔφησεν · « Ἔσται καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ διὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσιν διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. » Πρόδηλον ἄρ' οὖν ταῦτα νῦν πεπληρῶσθαι, τῷ μύθοις ἐοικέναι τὰ λεγόμενα, ἐκ προδοσίας μὲν ἠνθηκότα, κατ' ἐπιθυμίαν δ' ἐνίων καὶ ἀρέσκειαν εἰς διδασκάλων Ἐκκλησίαν ἐπισωρευθέντα παρὰ πάντα θεῖον κανόνα καὶ νόμον.

A stet sapere, hactenus non audivimus. Non ergo vocis est Christi Salvatoris, nam si esset, a principio diceretur. Nos vero audivissemus ac secuti essemus, quandoquidem per viscera misericordiæ ac miserationum gregis ejus utentis ratione oves effici meruimus. At nescimus has voces; neque ergo eas sequemur, sed fugiemus Palamitarum Ecclesiam, quod nescimus illius vocem.

Postremo idem divinus Apostolus istam prævidens Ecclesiam, dixit : « Erit tempus quando sanam doctrinam non sustinebunt; sed propter suas concupiscentias coacervabunt sibi magistros, quibus aures pruriant. Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur [74]. » Manifestum igitur est, hæc nunc impleta esse; quod fabulis similia sunt ea quæ dicunt; ex proditione ortum floritionis nacta, secundum vero quorumdam concupiscentiam ac complacentiam, in magistrorum Ecclesiam coacervata, præter omnem divinam regulam ac legem.

B

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ μετὰ τὴν ἄθεον καινοτομίαν τῆς πίστεως τοὺς αὐτοὺς κριτὰς καὶ κατηγόρους τῶν ἁγίων ἐπισωρεύσασα.

CAPUT VIII.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ post impiam fidei novationem eosdem sanctorum judices et accusatores coacervavit.

Ἐπεὶ δὲ λαμπρῶς τὰ τῆς ἀσεβείας ἀνέῳκται ταμιεῖα, κἀκ τῶν πονηρῶν θησαυρῶν τῆς αὐτῶν καρδίας δαψιλέστερον ἐξεκέχυτο ἡ τῆς βλασφημίας φιλοτομία, τί μηχανῶνται πρὸς κακουργίαν, μᾶλλον δὲ τί συσκευάζονται πρὸς ἐξαπώλειαν τῶν πολλῶν; Ὡς ἂν δοκῶσι μετ' εὐλόγου παῤῥησιάζεσθαι πρωτοστάτας τοὺς ἐξώλεις τούτους καὶ προώλεις ἀναδείξαι, οὐδένα τῶν ὁσίων ἠνέσχοντο συγκαλέσασθαι· ἀλλὰ καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῶν ἀρχιερέων ἐν ἐκείνοις ἐκκεχωρηκότες, οὐδένα λόγον ἐπεποίηντο, τισὶ κοσμικαῖς ὑπερειδόμενοι δυναστείαις, καὶ ἀντιφυσώμενοι πρὸς τὰς κατὰ τῆς εὐσεβείας λαῖλαπας. Ἡνίκα δὲ τὰ πάντα κακῶς αὐτοῖς ἐσκαιώρηται, καὶ διωμολόγηται καταψηφίσασθαι μὲν τῆς εὐσεβείας, ἀντεισαγαγεῖν δὲ τὴν ἑαυτῶν κακόνοιαν, τηνικαῦτα τοὺς θείους ἄνδρας ἐπὶ τὸ στάδιον ἀπηντηκέναι παρεκελεύοντο · καὶ καθίζουσι συνέδριον, μακρῷ τοῦ κατὰ Χριστοῦ σφαλερώτερον · παρόσον ἐκεῖνο μὲν ἄκον προεφήτευσε, « Συμφέρει, » φῆσαν, « ἕνα ἄνθρωπον ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἔθνους ἀποθανεῖν· » τὸ δ' εὐσεβές τι φάναι οὐδ' ἄκον συγκεχώρηται. Κατὰ ταυτὸ κριτὰς καὶ κατηγόρους ἑαυτοὺς ἀναφαίνοντες, οἷ ψήφοις ἁπάσαις τοῦ κατακάεσθαι δίκην ὠφείσκανον, εἴ γε παρ' ἑτέρων τὴν δίκην ἐδέγχανον· οὓς γὰρ ἐχρῆν ἐξελέγχεσθαι καὶ δίκας λαμβάνειν ὑπὲρ ὧν ἐν ἅπασιν ἐπλημμέλησαν, τούτους ἐπάναγκες ἦν τῶν δικαστικῶν ἐπειλημμένοις θρόνων τὴν τῆς αὐτονομίας ἐξαγαγεῖν ψῆφον· καὶ τὸν ὁπωσοῦν προσιστάμενον ἢ καὶ γρύξαι τολμήσαντα τὰ τῶν ἀργυρωνήτων ἢ καὶ χείρω τούτων αὐτίκα πάσχειν· τοιαύτην συγκεκροτηκότες τὴν

Quod vero splendide aperta impietatis sunt penora, exque malis thesauris cordis eorum largius effusa blasphemiæ novatio est, quid ad calliditatem moliuntur, seu potius quid ad multorum perniciem struunt? Ut videantur justi ac æqui aliqua ratione ad libertatem niti, ut synodum conflarent, atque hujus antistites viros hos pestilentes scelestissimosque constituerent, monachorum neminem convocari sustinuerunt; sed et plurimæ episcoporum partis, seorsum convenientes, nullam rationem habuerunt, sæcularibus innixi potestatibus, exque adverso turbines insufflantes adversus pietatem. Ubi autem cuncta bene eque animo illis dolose structa sunt, atque ut veritas sententia damnaretur fuit constitutum, ejusque loco prava illorum opinio induceretur, tunc nimirum viros in stadio adesse jusserunt. Constitueruntque concilium, longe illo mendosius, quod in Christum fuit conflatum; quatenus illud quidem et invitum prophetavit, dicens : « Expedit ut unus homo pro omni populo moriatur [75]; » istud vero ne invitum quidem pium aliquid loqui concessum est. Eosdem simul judices et accusatores sese constituentes, homines scilicet omnibus calculis digne flammis addicendi, siquidem alios nacti judices essent. Quos enim redargui oportebat et pœnas dare, eorum nomine quæ in omnibus deliquerant, his necesse erat, ut arreptis judicantium sedibus, libertatem ac licentiam sententia firmarent; ac qui ullo modo obsisteret, ac vel gry mutire auderet, quæ mancipiorum sunt, aut etiam his graviora confestim mala ferret. Illis structis cuniculis

[74] II Tim. iv, 3. [75] Joan. xi, 50.

Digitized by Google

paratisque insidiis, improbitatis illas tabulas exa- ant, omnique licentia impietatis colophonem alta edunt præconis voce; Ecclesiam Dei vocitantes impiam ac devotam eorum synagogam : profanos vero et abdicatos viros sanctos, tomum, impietatis illam promulgationem; fidem, quæ omnem Dei cultum sublatum iret ac religionem. Consi leremus igitur ex omnibus operæ pretium est, utrum ullo unquam tempore Christianorum moribus istiusmodi usurpatum sit, aut etiam per præceptionem sacris congruentem effectum. Sin autem istud ostendere non possunt, qui undique arguantur libertatis ac licentiæ errore laborare, haud plane sancta Dei Ecclesia sunt [76].

Præterea interdictum est et in civilibus tribunalibus, per occupationem judicare, eaque rem opprimere, longe magis in divinis, ubi et majus periculum est, his qui horum aliquid violaverint. Sin dicant Palamitæ, non occupasse aut vero oppressisse, majori risu habendi sint, pro sua in omnibus cum impudentia calumniandi libidine. Mendacii enim convincuntur : ac primum quidem quod Isidorum Palamicæ doctrinæ causa in ordinem redactum ac depositum, patriarcham constituerunt : cum illo vero etiam impietatis parentem Thessalonicæ episcopum præfecerunt. Tumque rursus alterum post eum eamdem ipsam in rem accersitum, quem prædefuncto in suis ipsorum deliriis majori audacia præditum non ignorarent.

Præterea divinæ regulæ legesque omnes præscribunt, neminem, cui crimen objectum sit, nedum in iis quæ ad fidem ac dogmata spectant, ubi et projecta audacia majus damnum offert, sed et in aliis quibuscunque, licere promoveri, ab ea qua fulget præsenti dignitate, donec synodali judicio objecta diluerit. Ostendant igitur qui velint, quo patriarcha synodum prius indicente, arreptoque judiciali ordine (ut nimirum in neutram affectu declinetur partem) Palamitæ victores exierint : ut ita etiam juste promoti censeantur, ac quibus fulgeant sedes adepti. Sin autem non possunt ostendere, plane illegitimum fuit illud concilium, nec quicquam canonibus fultum ; quod ipsum pari cum condemnatis noxa teneretur, ac in quo ob proditionis scelus ac occupatam opinionem, qui sedebant judices, omni anathemati obnoxii erant. Non enim jam illa synodus aut Dei erat Ecclesia, aut illius sunta dimittenda decreta.

Præterea ait divus Apostolus : « Non est tumultuationis Deus, sed pacis, ut in omnibus Ecclesiis sanctorum [77]. » Atqui Palamicum illud judicium tumultuationis erat officina; præter omnem, uti probatum est, canonicum primum conflatum ordinem ac tranquillitatem, deindeque deteriori consilio ac molitione ad pietatem decreto damnandam congregatum. Non ergo Deus illius erat, ut in Ecclesiis sanctorum. Quod si Deus ejus non erat, grave est ut Dei Ecclesia appelletur.

[76] I Tim. v, 21. [77] I Cor. xiv, 33.

A ἐνέδραν, τὸ τῆς ἀνομίας ἐγχαράττουσι ἐκεῖνο γραμμάτιον, καὶ τὸν κολοφῶνα τῆς ἀσεβείας μετ' ἀδείας ἀνακηρύττουσιν, Ἐκκλησίαν ἀποκαλέσαντες Θεοῦ τὴν ἑαυτῶν ἀνόσιον συναγωγήν· βεβήλους δὲ καὶ ἐκκηρύκτους τοὺς ἁγίους· τόμον δὲ τὴν τῆς ἀσεβείας ἀνάῤῥησιν· πίστιν δὲ τὴν πᾶσαν ἀναιροῦσαν Θεοῦ λατρείαν. Σκοπεῖν οὐκοῦν ἐξ ἁπάντων προσήκει, εἰ Χριστιανοῖς ταῦτα πώποτε πεπολίτευται, ἢ καὶ κατ' ἐπιταγὴν ἐπέπρακτο τοῖς ἱεροῖς ἁρμόζουσαν. Εἰ δ' οὐκ ἔχουσι τοῦτο δεικνύναι, πανταχόθεν ἐξελεγχόμενοι τὴν τῆς αὐτονομίας νενοσηκότες πλάνην, οὐδ' ἄρα τοῦ Θεοῦ ἁγία Ἐκκλησία εἰσίν.

Ἔτι καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς δικαστηρίοις ἀπηγόρευται τὸ προκατειλῆφθαι τῇ κρίσει· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν θείων, ἔνθα καὶ μείζων ὁ κίνδυνος τοῖς τι τούτων παραχαράττουσι πέφυκεν. Εἰ δέ γε φαῖεν οἱ Παλαμῖται μὴ προκατειλῆφθαι, μακρότερον ὀφλήσουσι γέλωτα τῆς μετ' ἀναιδείας ἐν ἅπασιν αὐτῶν συκοφαντίας. Ἐλέγχονται γὰρ καταψευδόμενοι· πρότερον μὲν τὸν ἐπὶ τοῖς Παλαμικοῖς καθαιρεθέντα δόγμασιν Ἰσίδωρον πατριάρχην ἀναδείξαντες· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τὸν τῆς ἀσεβείας γεννήτορα, Θεσσαλονίκης προστάτην. Ἔπειτ' αὖθις τὸν μετ' ἐκεῖνον δεύτερον ἐπ' αὐτὸ καὶ μεταπαλαισάμενοι, πολλῷ τοῦ παρῳχηκότος συνεωρακότες ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν παραληρήμασι θρασύτερον ἔχοντα.

Ἔτι κανόνες θεῖοι διαγορεύουσι καὶ νόμοι πάντες; μηδένα τῶν ἐπ' αἰτίαις ἐγκληθέντων, μήτοι γε δογματικαῖς φάναι, καὶ ὅπου τὸ παράβολον ἐπὶ μέγα λυμαίνεται, ἀλλὰ καὶ ταῖς ὁποιαισδηποτοῦν, προβιβάζεσθαι ἐξεῖναι τῆς ἂν ἔτυχε παρῶν τιμῆς, πρὶν ἂν συνοδικῶς τὰς κατ' αὐτοῦ βλασφημίας ἐπιλύσαιτο. Δεικνύντων ἄρ' οὖν οἱ βεβουλημένοι, τίνος πρότερον πατριάρχου σύνοδον καθίσαντος καὶ δικαστικῆς ἐπειλημμένου τάξεως (ἣ δ' ἔστι μηδετέροις προσκεῖσθαι), οἱ Παλαμῖται τὴν νικῶσαν ἀπηνέγκαντο, ἵν' ὧσι δικαίως καὶ προβιβαζόμενοι, καὶ ταῖς καθέδραις ταυταισὶ διαπρέποντες. Εἰ δ' οὐκ ἔχουσι δεῖξαι, παράνομον ἄρα καὶ ἀκανόνιστον ἦν τὸ συνέδριον ἐκεῖνο· ταῖς ἴσαις μὲν ἐνεχόμενον εὐθύναις τοῖς καταδικασθεῖσι· διὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς προδοσίας αὐτονομίαν καὶ πρόληψιν δικασταὶ καθίσαντες οἱ παντὸς ἀναθέματος ἔνοχοι. Οὔκουν γε λοιπὸν σύνοδος ἦν ἐκείνη, οὔτ' Ἐκκλησία Θεοῦ, οὔτε τὰ ἐψηφισμένα παραδοχῆς ἄξια.

Ἔτι, ὡς ὁ θεῖος Ἀπόστολός φησιν, « Οὐκ ἔστιν ἀκαταστασίας ὁ Θεὸς, ἀλλ' εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. » Ἀλλὰ τὸ Παλαμικὸν ἐκεῖνο δικαστήριον ἀκαταστασίας ἦν ἐργαστήριον· παρὰ πᾶσαν, ὡς δέδεικται, κατάστασιν κανονικὴν τήν τε ἀρχὴν συστὰς, καὶ μετέπειτα πολλῷ χαλεπώτερον ἐπὶ τῷ καταψηφίσασθαι τῆς εὐσεβείας συναθροισθέν. Οὐδ' ἄρα ὁ Θεὸς ἦν αὐτοῦ ὥσπερ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. Εἰ δ' οὐκ ἦν αὐτοῦ ὁ Θεὸς, χαλεπὸν Ἐκκλησίαν ἀποφήνασθαι τοῦτο Θεοῦ.

Digitized by Google

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολος αὖθίς φησιν, « Ὡς A ὤφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς. Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί. » Οἱ τοίνυν Παλαμῖται τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεσμοὺς, τούς τε τῆς εὐσεβείας ὅρους ἀνατετροφότες, καὶ τὴν ἡμῶν διὰ Χριστὸν ἐλευθερίαν καταδουλωσάμενοι, δικαίως ἂν καὶ τῆς τῶν εὐσεβούντων μερίδος ἄνωθεν ἐκκόπτοιντο. « Τί γὰρ κοινὸν Χριστῷ καὶ Βελίαρ; » Ἐκκοπέντες δ' ἐφάπαξ ὡς ἀναστατοῦντες τὴν ἡμῶν ἐλευθερίαν, οὐδ' ἡμᾶς χρὴ, ὅσα ἂν καθ' ἡμῶν αὐτοὶ βλασφημήσωσιν ἢ ἐπαράσωνται, ἐν λόγῳ ποιεῖσθαι. Δέδεικται γάρ τοι μήτ' εἰς ἱερέων τελεῖν αὐτοὺς τάξιν, μήτ' εἰς εὐσεβῶν ὅλως· εἰς κρίμα δ' αὐτοῖς μόνον τῶν θείων κατατολμᾷν καὶ ἐπιχωριάζειν βεβήλως, ὡς μὴ ὤφελεν, ἔν τε τόποις ἱεροῖς καὶ θυσιαστηρίοις ἁγίοις. B

Ἔτι ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, « Μηδεὶς οἰέσθω τῶν ἐσφαλμένα περὶ Θεοῦ ἐχόντων ὑπολήψεις ὅτι δεκταί εἰσιν αἱ ἐν ψαλμῳδίαις αὐτῶν αἰνέσεις. » Εἰ τοίνυν αὗται οὐκ εἰσὶ δεκταὶ, πολλῷ μᾶλλον αἱ κατὰ τῶν εὐσεβεῖν ἑλομένων ἐπανατεινόμεναι παρ' αὐτῶν ἀποκηρύξεις καὶ ἀραὶ παραδοχῆς οὐκ εἰσὶν ἄξιαι.

Ἔτι εἰ ὡς ὁ τοῦ Στουδίου πολὺς τὰ θεῖα Θεόδωρός φησι, « Καὶ μόνον ἐν τῷ ἀναφέρειν ὄνομα αἱρετικοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μῶμον ἔχει ἡ Ἐκκλησία, ὅτι ὁ θεῖος φύλαξ ὁ ἄγγελος ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἱρέσεως ἀφίπταται ἀπ' αὐτῆς· καὶ λοιπὸν ὁ τοιοῦτος ναὸς ναὸς κοινὸς καὶ μεμολυσμένος καθίσταται. » Εἰ τοίνυν τοῦτο οὕτως ἔχει, τί ἂν τις εἴποι τὰς ἐν τῇ Παλαμιτικῇ Ἐκκλησίᾳ καθ' ἡμῶν ἐκφωνουμένας βλασφημίας; Πρόδηλον ὡς οὔθ' οἱ λέγοντες παραδοχῆς ἄξιοι, οὔθ' ὁ χῶρος ἐν ᾧ λέγονται, ἐκλελεγμένος Θεῷ· ἀλλὰ κοινῶς καὶ μεμολυσμένος ὑπ' αὐτῶν καθέστηκεν· οὐδ' αἱ παρ' αὐτῶν ἐξενηνεγμέναι κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἆρα βλασφημίαι καὶ καταψηφίσεις τοῦτ' εἰσὶν ὅπερ λέγονται, φλυαρίαι δ' ἄλλως, καὶ ἵνα τὸ τῆς Γραφῆς φῶμεν, *βαττολογία μόνη*, πᾶσαν ἀδολεσχίαν ὑπερβαίνουσα. C

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ ποικίλους πειρασμοὺς καὶ μακρὰς ἐξορίας καὶ κατακλείσεις καὶ φυλακὰς παντὸς καταψηφισαμένη δικαίου καὶ εὐσεβοῦς ἀνδρός. D

Ἵνα γοῦν καὶ τοὺς τοῦ συνεδρίου τούτου καρποὺς γνοίημεν, μὴ πόρρω τοῦ κατὰ Χριστοῦ πρότερον βαλόντες, σκοπῶμεν οὕτως. Ἐκεῖνο γὰρ οὐκ ἔφερε τὸν δίκαιον καθορᾶν, οὐδ' ἐλεγχόμενον ὑπ' αὐτοῦ καρτερεῖν· ἐρήμην δ' αὐτοῦ κατεψηφίζετο σταυρὸν καὶ θάνατον. Τοῦτο δὲ πολλῷ μακρότερον τὰ ἐκείνου νοσοῦν, μανικώτερον ἐπέξεισι τοὺς ἠγωνισμένους περὶ Χριστοῦ. Κἀκεῖνο μὲν, ὡς ὁ θεῖός φησιν Ἀπόστολος, ζῆλον εἶχεν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, ὑπὲρ τῶν πεπολιτευμένων δῆθεν ἀνθιστάμενον νόμων· τοῦτο δὲ, μηδεπώποτε πεπολιτευμένα, μηδ' ὡσὶν ἠκουσμένα, μηδενὶ δὲ τῶν ἐξ αἰῶνος διὰ τὸ

Præterea ait rursus idem divinus Apostolus: « Utinam et abscindantur qui vos conturbant. Vos enim in libertatem vocati estis, fratres [78]. » Palamitæ igitur qui Ecclesiæ jura regulasque pietatis everterint, ac nostram ob Christum libertatem in servitutem redigant, merito etiam a piorum parte pridem debuissent exscindi. « Quid enim commune Christo et Belial [79]? » Excisi vero semel, ut qui nostram libertatem conturbent, nec nos decet, quicquid adversum nos blasphemaverint aut devoverint, ullam rationem habere. Probatum namque est, nec in sacerdotum illos classe esse, nec prorsus fidelium: in suum vero duntaxat judicium divina invalere, profaneque (quod ne fuisset unquam) inque locis sacris ac sanctis altaribus astare.

Ad hæc ait magnus Basilius: « Nemo existimet, eorum qui falsas de Deo habent opiniones, inter psallendum acceptas esse laudes. » Sin autem hæ non sunt acceptæ, multo minus, quas in eos qui pietatem velint colere, intentant excommunicationes ac diras, dignæ sunt quæ probentur ac recipiantur.

Postremo, si (ut ait in divinorum scientia clarus Theodorus Studita) « vel hoc uno, quod hæretici nomen in Ecclesia referatur, Ecclesia commaculatur, idcirco quod angelus custos ab ea avolat hæresis tempore: jamque, quod ejusmodi templum est, templum commune ac pollutum est: » si igitur se res sic habet, quidnam quis dicat quæ in Palamitarum Ecclesia adversum nos publicantur maledicta? Manifestum igitur est, neque qui loquuntur, dignos esse qui suscipiantur; neque locum in quo dicuntur, Deo electum esse, sed commune et ab eis pollutum: nec ergo quas illi adversum pios jactant diras et sententias ac proscriptiones, hoc sunt quod dicuntur, sed nugæ temere fusæ, et ut Scripturæ verbis dicam, aliud nihil præter « inanem garrulitatem [80] » (βαττολογία) quæ omnem ejusmodi superfluam loquacitatem excedat.

CAPUT IX.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ diversas ærumnas, longaque exsilia et ergastula et carceres adversus justos omnes piosque decrevit ac judicavit.

Ut igitur etiam concilii hujus fructus noverimus, haud procul ab eo quod ante Christum petiit, hunc in modum consideremus. Illud enim non ferebat justum videre, nec cum ab illo argueretur sustinebat: desertoque vadimonio, cruci eum ac morti damnabat. Hoc vero longe prolixius illius malis laborans, majore furore illos ulciscitur, qui pro Christo certamen desudaverant. Atque illud quidem, ut ait divinus Apostolus [81], æmulationem habebat, sed non secundum scientiam; quod nimirum earum legum defensionem susciperent, quæ hactenus vigueranl, easque vellent incolumes: hoc

[78] Galat. v, 12. [79] II Cor. vi, 15. [80] Matth. vi, 7. [81] Rom. x, 2.

Digitized by Google

autem, quæ nullo unquam tempore viguissent, ac nec auribus audita fuissent, aut ulli mortalium ob impietatis magnitudinem probata essent, a principio comminiscens, atque postea in lucem producens, furore in omnes bacchabatur, qui hæc minime colerent ac reciperent, tantaque superbia provexerat, ut et majoribus quam pro facultate animis raperetur, gravioraque adversum justos destinaverit, quam licuerit præstare. Ac quidem improbitatis nullum terminum respuerat, ut non omnes ipso die amaro interitu perderet. Sin autem etiam aliquid incolume servatum est, divinæ res virtutis fuit, ut relinqueretur divinum semen Israeli ad absurdam coarguendam insaniam.

A μέγεθος τῆς ἀσεβείας συνεγνωσμένα, τὴν ἀρχὴν ἀναπλάσαν καὶ εἰς φῶς ἔπειτα προαγαγὸν, κατεμάνη παντὸς, εἰ μὴ ταῦτα σεβασθείη· καὶ τοσαύτην ἔσχε τὴν ὑπεροψίαν, ὡς καὶ τῆς δυνάμεως τὴν βούλησιν προαρπασθῆναι, ἥπερ δεδύνηκτο δρᾶσαι. Καὶ τῆς μὲν ἀγνωμοσύνης ὅρον οὐδένα παρῆτήσαντο, μὴ τοὺς πάντας ἐξαναλώσειν πικρῶς αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ· εἰ δέ τι καὶ περιεσώθη, τῆς κρείττονος ἦν δυνάμεως, ὡς ἂν ἐγκαταλειφθῇ σπέρμα θεῖον τῷ Ἰσραὴλ εἰς ἔλεγχον τῆς ἀτόπου μανίας.

Actutum enim ipsoque in loco ac concilio calcibus irruentes ac pugnis impetentes (et quid non atrocis sceleris perpetrantes, quidve absurdi non effutientes?) vi tollunt, qui in eis potiores essent ac sede præstarent, episcopalis ordinis insignia, his qui præter confessionem, episcopalem sedem ornassent, aliumque alio carcere includunt, omni aliorum interdicto congressu, atque alios quidem carceri et verberibus ærumnisque aliis manciparunt, alios vero ad extrema terræ relegarunt; non quæ ipsi a principio statuerant. Nam hæc quoque in angustum valde contraxerunt: ac nec vel solum, ejus, quam habitant, urbis, liberum eis dimiserunt, ut non hostibus proderent, gratiam rependentes auxilii, quod ex illis consecuti essent: sed quo illos necessitas extruderet ac casu dispergeret. Multique sic extorres, peracto confessionis agone, ac fide inviolabili tenore servata, cum Paulo [83] nunc choros agunt, quæ eis reposita est, justitiæ coronam consecuti.

Αὐτοῦ που γὰρ καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ λὰξ ἐπιφερόμενοι καὶ πυγμαῖς ἐμπίπτοντες, (καὶ τί μὲν οὐ δρῶντες ἀνόσιον, τί δ' οὐ λέγοντες ἄτοπον;) ἀποσπῶσι μὲν οἱ κρείττους δι' ἑαυτῶν καὶ τῆς καθέδρας προὔχοντες τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης σύμβολα, τῶν πρὸς τῇ ὁμολογίᾳ καὶ τὸν ἀρχιερατικὸν κεκοσμηκότων θρόνον· ἄλλον δ' ἀλλαχοῦ κατακλείουσι, πάσης μὲν ἐκκεκοφάτες ὑπηρεσίας, πᾶσι δ' ἀπειπάμενοι τὴν πρὸς αὐτοὺς συντυχίαν· ἐκείνους δὲ φυλακαῖς παρέδοσαν, καὶ μάστιξι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνιαροῖς· ἑτέρους δ' ἀπήλασαν εἰς ἄκρα γῆς, οὐχ ἅπερ οὗτοι ταῖς ἀρχαῖς ὡρίσαντο· εἰς βραχὺ γὰρ πάνυ τοι καὶ ταῦτα συνέστειλαν· καὶ οὐδὲ τοῦδαφρος τῆς ἧς οἰκοῦσι πόλεως ἀφῆκαν ἐλεύθερον, μὴ τοῖς ἐχθροῖς προέσθαι, χάριν ἐκτιννύντες αὐτοῖς τῆς ὑπὲρ αὐτῶν βοηθείας· ὅπου ἂν ἡ ἀνάγκη τούτους ἐξῆγε καὶ διέσπειρε κατὰ τύχην· πολλοὶ δ' ἐν ταῖς ἐξορίαις καὶ τὸν τῆς ὁμολογίας διηνυκότες ἀγῶνα, καὶ τὴν πίστιν ἀπαράλλακτον τετηρηκότες, μετὰ Παύλου νῦν χορεύουσι, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀποκείμενον ἀπειληφότες στέφανον.

Tanta adversus sanctos veteratoria arte malignati mala hæc sodalitas, ac cum tales fructus retulissent, ambitiosius longeque adhuc majore licentia persecutionibus indulgent, studentque ut malorum orbem inducant. Cassa tamen illis vota eunt, humaniore facto imperatore, nec dolosis eorum machinationibus ac consiliis duci se patiente, vel iis excitatos tumultus obaudiente, seu illis morem gerente. Non ergo jam Christi Ecclesia, quæ malæ hæc notæ congregatio est, qui nec injuriantibus resistebat, sed pro eis rogabat, ne quid inde mali eis accideret, qua improbitate in eum serviebant.

Τοσαῦτα κατὰ τῶν ἁγίων καταπανουργευσάμενοι τὸ πονηρὸν τοῦτο σύστημα, καὶ τοιούτους ἐξενεγκόντες τοὺς καρποὺς, προσεπιφιλοτιμοῦνται καὶ μᾶλλον τοῖς διωγμοῖς, καὶ τὴν τῶν κακῶν ἐπισπεύδουσι πανήγυριν. Ἀποτυγχάνουσι δὲ, φιλανθρώπου τετυχηκότος τοῦ βασιλέως, καὶ ταῖς τούτων μὴ συνυπαγομένου σκαιωρίαις, μηδ' ἐπαΐοντος τοὺς ἐξ αὐτῶν θορύβους. Οὔκουν γε λοιπὸν Ἐκκλησία Χριστοῦ τὸ πονηρὸν τοῦτο κόμμα, τοῦ μηδὲ τοῖς ἐπηρεάζουσι ἀντικαθισταμένου, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν εὐχομένου, μηδ' ἄν τι πάθοιεν ὑπὲρ ὧν πρὸς αὐτὸν ἠγνωμόνησαν.

Præterea ait magnus Petrus apostolus: «Pascite qui in nobis est, gregem, non coacte, sed spontanee [84].» Manifestum igitur est, Palamitas, qui non sinant ex apostolicæ jussionis ratione componi; secus vero qui tormentis, quin et longis exiliis et carceribus pios sibi subjiciant ac cedere cogant, nec Dei esse Ecclesiam.

Ἔτι ὁ μέγας Ἀπόστολός φησι Πέτρος, «Ποιμάνατε τὸ ποίμνιον τὸ ἐν ὑμῖν μὴ ἀναγκαστικῶς, ἀλλ' ἑκουσίως.» Πρόδηλον ἄρ' οὖν ὡς οἱ Παλαμῖται μὴ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐπιταγὴν διατίθεσθαι συγχωρούμενοι· τοὐναντίον δὲ καὶ κολάσεσι, μᾶλλον καὶ ἐξορίαις μακραῖς καὶ φυλακαῖς καὶ λοιπαῖς ἄλλαις καθείρξεσιν ὑπείκειν παραβιαζόμενοι τοὺς εὐσεβεῖς, οὐδὲ Ἐκκλησία Θεοῦ εἰσιν.

Præterea ait idem divinus Apostolus: «Præfastuosa enim vanitatis loquentes, pelliciunt in concupiscentiam carnis plurimos, eos, qui vere effugerant, qui vero in errore versentur, iis libertatem

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολός φησιν· «Ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος φθεγγόμενοι, δελεάζουσιν ἐν ἐπιθυμίᾳ σαρκὸς ἀσελγείας τοὺς ὄντως ἀποφεύγοντας· τοὺς ἐν πλάνῃ δὲ ἀναστρεφομένους, ἐλευθε-

[83] II Tim. IV, 8. [84] Luc. XXIII, 34. [84] I Petr. V, 2.

Digitized by Google

ρίαν ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς. ὯΙ γάρ τις ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται. » Πρόδηλον τοίνυν ὡς καὶ κατὰ τὰ ἀμφότερα δι' ὅλου τοῖς πολλοῖς οἱ Παλαμῖται καθίστανται· τοὺς γὰρ μὴ πειθομένους δελεάζειν ἐπιχειροῦσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρκὸς, ἀρχαιρεσίας καθυπισχνούμενοι καὶ τἄλλα παρέξειν, ἢν αὐτοὺς ἐπαγάγωνται· τοὺς δὲ τῆς πλάνης αὐτῶν μετεσχηκότας ἄφεσιν σχήσειν ἐπαγγέλλονται, εἰ καὶ τὰ χείριστα πλημμελοῖεν. Δοῦλοι φθορᾶς ἄρα, καὶ οὐκ Ἐκκλησίας υἱοί.

Ἔτι ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, « Διωκόμενός τις παρὰ τῶν δοκούντων ὁμοπίστων ἕνεκεν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, μείζονα στέφανον ἔχει τοῦ μαρτυροῦντος παρ' εἰδωλολάτρου. » Τηλικοῦτον ἄρα τὸν στέφανον ὁ διωκόμενος ἕξει· εἰδωλολάτρου δ' ἔργον καὶ κλῆσιν οἱ τοῦτον διώκοντες λάχοιεν.

Ἔτι ὁ Θεολόγος φησὶ Γρηγόριος, « Τὸ διώκειν Χριστιανὸν Χριστιανοὺς ἄθεον· ἀθετοῦντος γάρ ἐστι τὸν Χριστὸν τὸ διώκειν τοὺς τοῦ Χριστοῦ. » Πάντη που τοίνυν δῆλον ὡς οἱ Παλαμῖται Χριστιανοὺς διώκειν ἑλόμενοι, ἄθεοί τέ εἰσι καὶ τὸν Χριστὸν ἀθετοῦσιν.

Ἔτι ὁ θεῖός φησι Χρυσόστομος· « Ἐμοὶ γάρ ἐστιν ἔθος διώκεσθαι, καὶ μὴ διώκειν· ἐλαύνεσθαι, καὶ μὴ ἐλαύνειν. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς περιεγένετο, οὐ σταυρώσας, ἀλλὰ σταυρωθείς· οὐ ῥαπίσας, ἀλλὰ ῥαπισθείς· καὶ γὰρ δυνάμενος κεραυνὸν ἀφεῖναι, καὶ τὴν γῆν σεῖσαι, καὶ τὴν χεῖρα τοῦ δούλου ξηρᾶναι, οὐδὲν τούτων ἐποίησεν· ἀλλὰ πραότητι περιγίνεται, οἱ παιδεύων μηδέποτε ἀγαναχτεῖν. » Ἀλλ' οἱ Παλαμῖται τὸν ἐναντίον εἵλοντο καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων τρόπον, διώκοντες, ἐλαύνοντες, ῥαπίζοντες σταυροῦντες, εἰ τύχοι· οὐκ ἄρα λοιπὸν κατὰ τὸ ἔθος Χριστοῦ καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ τὴν φύσιν ἠσκήκασιν. Οὔκουν γε λοιπὸν οὐδ' Ἐκκλησία Χριστοῦ πεφύκασι.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ διαθηκῶν κατατολμῶσα, καὶ τῶν θείων ἀνδρῶν νεκροὺς ἀτάφους ἐρρίφθαι παρασκευάζουσα.

Ἐκτείνοντες δὲ τοὺς τῆς κακίας ταύτης καρποὺς, καὶ στῆναί πη τούτοις μηδαμῇ συγχωροῦντες, ὁ μηδὲ τοῖς εἰδωλολάτραις κατὰ τῶν μαρτύρων τετόλμηται, διαθηκῶν ὁσίων κατορχοῦνται, καὶ βεβηλοῦσιν εἰς τοὺς τῶν μακαρίων νεκροὺς, τὰς μὲν ἀνατρέποντες, τοὺς δ' ἀτάφους ἐρρίφθαι παρασκευάζοντες. Δεῖγμα δὲ τῆς αὐτῶν αἰσχύνης ἀνδρὸς εὐγενοῦς νεκρὸς, ἐφ' ὅλην τὴν θερινὴν ἡμέραν μὴ συγχωρούμενος τὴν τῆς ἀρχαίας ἀποφάνσεως ὑποσχεῖν πεῖραν.

Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος παιζόμενόν τε καὶ περιφερόμενον ἐφ' ἱκανὸν· καὶ τοῦτο μὲν ἐν φιλοσόφοις ὄντος, οἷος οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς θαυμασιώτερος· τοῦτο δ' ἐν ἀσκηταῖς, οἷος οὐδεὶς ἕτερος σπουδαιότε-

A pollicentur, cum ipsi servi sint corruptionis. A quo enim quis superatus est, illi et servus addictus est [88]. » Palam igitur est, et Palamitas utrinque multis molestos esse ac obtundere. Eos enim qui morem non gerant, pellicere conantur in concupiscentiis carnis, munera pollicentes, aliaque præbituros, si modo in sententiam traxerint. Illis vero qui erroris illis socii sint, remissionem pollicentur, quantumvis pessima deliquerint. Corruptionis ergo sunt servi, non Ecclesiæ filii.

Ad hæc ait magnus Basilius : *Si quis persecutionem patitur, ab iis qui ejusdem ac ille fidei videntur, ob rectam fidem atque doctrinam, is illustriore donandus corona est, quam qui sæviente idolorum cultore martyrium facit.* Tali igitur corona do-
B nandus qui persecutionem patiatur ; idololatræ vero rem nomenque sortiantur, qui hunc persequuntur.

Item ait Gregorius Theologus : *Impium est ut Christiani Christianos persequantur. Ejus enim est qui Christum spernat, eos persequi qui sunt Christi.* Omnino igitur manifestum est, Palamitas, quibus constitutum sit ut Christianos persequantur, impios esse ac Christum spernere.

Postremo ait divus Chrysostomus : *Mihi enim moris est persecutionem pati, non facere, fugari, non vero fugare. Sic et Christus victor exstitit ; non qui ipse in crucem egerit, sed qui actus in crucem sit : non qui alapas dederit, sed qui acceperit.*
C *Etenim cum fulmen vibrare posset ac terram concutere, atque servi manum arefacere, nihil horum fecit ; sed lenitate vincit, erudiens te nequando ægre feras ac indigneris.* At Palamitæ contrarios Christo sanctisque mores inierunt, ut persequantur, fugentque et cædant, ac, si res ferat, in crucem agant. Non ergo jam, ex Christi genio et eorum qui Christi sunt, indolem coluerunt. Nec jam igitur Christi Ecclesia sunt.

CAPUT X.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ testamenta invadat, et divinorum virorum cadavera insepulta projiciat.

Augentes vero hujus malitiæ fructus, nec modum aliquem eos habere sinentes, quod nec idolorum
D cultores in martyres præsumpsere, sanctorum testamentis insultant, ac beatorum virorum cadavera contaminant, illa quidem evertentes, hæc vero insepulta projicientes. Quorum probri esto specimen viri ingenui cadaver, per diem omnem æstivum, insepultum jactatum, nec ejus, cui veteri sententia obnoxius est, permissum facere periculum.

Ad hæc vero admirandum illud magni veritatis præconis cadaver, diu multumque ludibrio habitum ac circumlatum ; idque adeo cum philosophus esset, qualis nemo inter illos majorem nactus est admirationem ; inter exercentes religiosa palæstra,

[88] II Petr. II, 18.

Digitized by Google

qualis nemo majori sedulitate pro pietate desudandis laboribus, piratarumque ac prædonum vellicationibus et maledictis ac carceribus, qualis nemo majori tolerantia in omnibus ; Nicephori scilicet admirandi Gregoræ, ac nihil aliud utraque appellatione a Deo præjudicium indicationemque habentis, quam ab inimicis veritatis vigili mente victorias atque triumphos sublaturum esse.

Ad hæc ipse pariter horum testis accedat magnus ille sapientiaque ac virtute admirabilis Ignatius nihilque hac in parte illi inferior, qui ait : *Zelatus sum super iniquos, pacem peccatorum videns* [86]. Et : *Odivi ecclesiam malignantium* [87]. Et : *Perfecto odio oderam illos : inimici facti sunt mihi* [88] ; sub vitæ hujus curriculi finem, post multas a persecutoribus graves injurias et dehonestamenta, carceresque et verbera, a monasterio, in quo degebat, translatus, ac in occulto vivendi finem nactus (sic nimirum comminantibus qui insidias struerent), ut ejus insepultum cadáver projiceretur, ut qui revera pretiosus Christi margarita esset [89].

Mitto dicere de beatis illis, admirando scilicet Burde, divinoque Polerianita, nec non mirabili Lybdice. At neque plurimos beatosque viros memoro, magnum philosophiæ atque virtutis præmium consecutos : quique adeo priusquam prava opinio licentiam frontemque nanciscereur, multis sæpius maximisque comitiis præsentia adesse et functiones obire decretis coacti sint, deterioribusque postmodum in malis versati, tantisque adeo, ut neque justa eis fieri, funusque eorum efferri per dies sineretur.

Enimvero testamentorum eversum jus atque religio, viri sancti, probeque confessionis cursu perfuncti, cellas dirutas, jactat, quæ servorum pontificis rapinæ ac liguritionibus cesserint ; aliaque ejus generis innumera, quæ et omittam, ea scilicet ratione, quod multis beatis quotidie præsto sunt ut videantur.

Atque hæc quidem sufficiunt, ut nemo qui hæc serio percurrat, Christi Ecclesiam vocare in animum induxerit ; sed magis considerandum putaverit, quemnam esse Spiritus fructum definitum sit ; et quomodo secus omnino habeat, qui a viris istis fructus emersit. Unde nec merito Dei Ecclesia vocanda sit, sed adversi spiritus, cujus et gignat fructus et augeat, libereque iis fruatur ac impartiatur. Tantoque adeo, quanto et salutaris sermo, ex fructibus cognoscendam arborem prolocutus est [90]. Sive quos igitur fructus numeraverit Ecclesiæ malignantium, ejus nimirum prolixius pravitatem pernoverit : sive quam sibi disciplinam constituit intellexerit, et ex quibus conflata principiis sit, quæve dogmata sanxerit, nihil minus ejus nequitiæ ac malitiæ magnitudinem invenerit.

ρος· τοῦτο δ' ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν πειρατῶν προπηλακισμοῖς καὶ λοιδορίαις καὶ καθειρξεσιν οἷος οὐδεὶς ἄλλος ἐν ἅπασι καρτερικώτερος· Νικηφόρου, φημι, τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορᾶ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κλήσεων περὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δηλώσαντος, ἀλλ' ἢ νίκας ἐν ἐγρηγορότι τῷ νῷ κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ἄρασθαι.

Συμμαρτυρεῖ δ' ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ πολὺς ἐκεῖνος ἔν τε σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ θαυμαστὸς Ἰγνάτιος, καὶ μηδὲν τοῦ πρὶν εἰρηκότος ἀποδέων ἐν τούτῳ, « Ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν, » καὶ, « Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρευομένων, » καὶ, « Τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς· εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι· » πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει τῆς ἐνταῦθα παρῶν διαγωγῆς, μετὸ πολλὰς τὰς ἐκ τῶν διωκτῶν ἐπήρειας καὶ φυλακὰς καὶ μάστιγας μετακομιζόμενος ἀφ' ἧς ᾤκει μονῆς ἐν ἀποκρύφῳ τελευτᾷ· οὕτω τοῖς ἐνεδρεύουσιν ἠπειλημένον, ἄταφον ἐρρίφθαι, καὶ κυσὶ καὶ χοίροις προέσθαι, τὸν ὡς ἀληθῶς τίμιον τοῦ Χριστοῦ μαργαρίτην.

Ἐῶ φάναι περὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων, Βουρδῆν φημι τὸν θαυμαστὸν, καὶ Πολεριανίτην τὸν θεῖον, καὶ Λυβδίκην τὸν θαυμάσιον· ἀλλ' οὔτε πλείστους καὶ μακαρίους ἄνδρας, μέγα τι φιλοσοφίας καὶ ἀρετῆς ἄθλον κομισαμένους· καὶ πρὶν μὲν τὴν κακοδοξίαν παῤῥησιάσασθαι, ψήφοις ἐν πολλοῖς καὶ πολλάκις ἀρχαιρεσιῶν τῶν μεγίστων ἠναγκασμένους προελθεῖν· χείροσι δ' ἔπειτα προσωμιληκότας κακοῖς· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς μηδὲ τῆς νενομισμένης ὁσίας καὶ τούτους τυχεῖν ἐφ' ἡμέρας συγχωρεῖσθαι.

Οὐ μὴν ἀλλὰ παῤῥησιάζεται καὶ τὸ τῶν διαθηκῶν ἀνατραπὲν χρῆμα, ἀνδρὸς ὁσίου καὶ καλῶς τὸν τῆς ὁμολογίας διηνυκότος δρόμον, ἐρημιμμένας κέλλας, τῶν τοῦ ἀρχιερέως ὑπηρετῶν οὖσας πρὸς τὸ καθαρπαγῆναι καὶ παρανάλωμα· καὶ μυρία τοιαῦτα, ἃ καὶ παραλείψω, τῷ πολλοῖς καὶ μακαρίοις καθ' ἕκαστον ἱστορῆσαι παρίστασθαι.

Ἱκανὰ μέντοι καὶ ταῦτα πρὸς θ' ὑπόμνησιν καὶ τὸ μηδένα τὸν μετ' ἀκριβείας ταυτὶ διιόντα Ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖν Χριστοῦ· μεμνῆσθαι δὲ μᾶλλον σκοπεῖν, τίς ὁ τοῦ Πνεύματος διώρισται καρπός· καὶ ὅπως ἐναντίος ὁ τουτοισὶ τοῖς ἀνδράσιν ἐκπονηθείς· ὡς οὐδὲ δικαίως ἂν Ἐκκλησία κληθείη Θεοῦ ἡ τοῦ ἐναντίου πνεύματος τοὺς καρποὺς καὶ φύσασα καὶ αὐξήσασα, καὶ πρὸς ἀπόλαυσιν ἀδεῶς μετασχοῦσα· τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳπερ ὁ σωτήριος ἔφησε λόγος, Ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον ἐπιγνώσεσθε. Εἶτ' οὖν τις τοὺς καρποὺς ἐξαριθμοίη τῆς τῶν πονηρευομένων Ἐκκλησίας, μακρότερον δήπου τὴν ταύτης ἐπιγνοίη μοχθηρίαν· εἴτε μὴν ἀφ' ὧν ἐπολίτευσε συνορῴη, καὶ ἐξ οἵων συνέστη τῶν ἀρχῶν, καὶ ὁποῖ ἄττα δεδογμάτικεν, οὐκ ἔλασσον μοχθηρίας καὶ πονηρίας ταύτης ἀνεύροι μέγεθος. Οὔκουν γε λοιπὸν κατ' οὐ-

[86] Psal. LXXII, 3. [87] Psal. XXV, 5. [88] Psal. CXXXVIII, 22. [89] Matth. VII, 6. [90] Luc. VI, 44.

Digitized by Google

δένα τρόπον Ἐκκλησία ἂν εἴη Θεοῦ ἡ τῶν Παλαμιτῶν ἀλόγιστος συναγωγή.

Εἰ δ' ἀκριβέστερόν τις, ὡς ἔφαμεν, καὶ ταῦτ' ἐξετάζειν ἐθέλοι καὶ καθ' ἕκαστον ἀνερευνᾷν, διίτω μὲν μετὰ σπουδῆς τὰς τῶν μεγίστων πατριαρχῶν Ἰωάννου καὶ Ἰγνατίου συνοδικὰς πράξεις ἐπὶ καθαιρέσει καὶ ἀφορισμῷ καὶ ἀναθέματι τῶν Παλαμικῶν προβάσας δογμάτων· διίτω δ' αὖθις τὴν τελευταίαν ἐκείνην σύνοδον ὑπὸ τοῦ τῶν Ἐφεσίων φωστῆρος τοῦ θαυμαστοῦ καὶ μεγάλου Πατρὸς συγκροτηθεῖσαν· κανονικαῖς μὲν καὶ δογματικαῖς ἀποδείξει τὴν καινοτομίαν τῆς πίστεως καὶ τὴν τῶν κινόνων κατάλυσιν εἰς μέσον παράγουσαν καὶ καθ' ἕκαστον ἐξελέγχουσαν, οὐκ ἔλασσον δὲ καὶ ἱστορίαις καὶ ἀφηγήσεσιν αὐτὴν στηλιτεύουσαν. Εἰ δέ τις φιλολογώτερος εἴη, καὶ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς συγγραφαῖς ἐντυγχάνειν βούλοιτο, ὡς ἂν καὶ πάντ' ἐξ ἀρχῆς συλλαβὼν γνοίη, ἀγάσαιτ' ἂν τὴν τῶν συγγεγραφότων ἰδὼν εὐκοσμίαν, καὶ μεθ' ὅσης ἡδονῆς καὶ χάριτος ταῦτα συνέθεντο, καὶ ὅπως καθ' ἕκαστον ὑποτυπώσαντες ἀφηγήσαντο.

A rit. Non ergo jam ullo modo insulsa Palamitarum sodalitas Dei Ecclesia sit.

Sin vero quis accuratius, ut dicebamus, hæc quoque exquirere, singulaque rimari voluerit, diligenter perlegat maximorum patriarcharum Joannis Ignatiique (1) Actiones synodicas ad Palamitarum devovenda, et proscribenda anathematique subjicienda dogmata, editas. Perlegat vero rursum postremam illam synodum, magno illo Ephesiorum lumine, admirando magnoque Patre celebratam; quæ videlicet canonicis dogmaticisque probationibus, fidei novationem canonumque violationem in medium producat, per singulaque redarguat, nec non etiam gestarum rerum monumentis et narrationibus traducat. Sin autem quis curiosior et ecclesiasticas scripturas legere voluerit, ut omnia a principio complexus intelligat, huic sane mirari succurrat, videnti scriptorum compositum ordinem, quantaque cum voluptate et gratia hæc digesserint, ac vivis prope coloribus ob oculos narrando posuerint.

B

Hic tibi Παραβάσεων Παλαμικῶν λόγοι, primus et quartus; omissi secundus et tertius, quibus quatuor liber primus constat, altero distinctiones affert novi Dei Palamici et secundi a primo, aliaque fere Calecæ exposita. Altero et tertio, Palamæ hæreses affert, tum proprias, tum communes cum aliis.

Liber II, adversus Palamæ hæresin, cujus sunt λόγοι VIII adversus Palamæ Tomum ejusque novam fidem.

Liber III, ipse perinde in VIII λόγους vasto opere distributus, Palamæ calumniis in orthodoxos, de lumine increato respondens, ac aliquot quæstionibus omnem de illo considerationem complectens.

Liber IV, contra Palamitarum quotannis in Catholicos diras et exauctorationes: seu verius, illorum ἀποστασίας λόγοι III, sed qui mole reliquos plures excedant, fuso priore in 75 capita.

Liber V, ipse in λόγους distinctus, prius quidem ordine editus, ut est auctor ipse Cyparissiota. Tantæ molis unus hic liber, ut unus ipse reliquis omnibus par prope videatur. Tanta scilicet unius Cyparissiotæ in eam rem seges, si quando sederit Regiæ Luparæ, ut docti alicujus opera, ea rem litterariam ac Christianam dirct. Tibi a me, proque instituto, hæc, lector, sufficiant.

(1) Hic Ignatius desideratur in utroque Labbei catalogo, expunctus forte a Palamatis.

JOANNIS SAPIENTIS

COGNOMENTO

CYPARISSIOTÆ

EXPOSITIO MATERIARIA

EORUM QUÆ DE DEO A THEOLOGIS DICUNTUR

IN DECEM DECADES PARTITA.

Franc. Turriano Societat. Jesu interprete e Græco. Additis etiam scholiis et annotationibus.

I. *Decas de Theologia symbolica.*
II. *De Theologia demonstrativa.*
III. *De divinis emanationibus.*
IV. *De informatione divini nominis.*
V. *De proprietatibus divinorum nominum.*
VI. *De apparitionibus divini luminis.*
VII. *De divina participatione.*
VIII. *De infinitate Dei in creaturis.*
IX. *De infinitate in Deo.*
X. *De divina simplicitate.*

Digitized by Google

Dominus, « quod una Deitas est. » Sunt hæc satis fidelibus. Hactenus quæ in hominibus est, scientia pervenit. Hactenus Cherubim alis obteguntur : Deum vero essentiam et Deum operationem tantis divisos seque sic habentes, nec didicimus, neque hactenus audivimus. Dictum vero est, esse Dei Ecclesiam, quæ fundata est super fundamentum [67] apostolicarum et paternarum traditionum. Non ergo jam Palamitarum Ecclesia Dei Ecclesia est.

Præterea : « Omnis plantatio', ait Salvator, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur [68]. » Manifestum igitur est, quæ est præter Patrum traditiones, fidem minime a Deo plantatam esse. Audivistis vero et Palamitarum fidem omnino peregrinam adversamque divinis nobis a principio constitutis dogmatibus ; ergo eradicabitur. Sin autem ita est, non est sancta Dei Ecclesia ; nam contra illam nec portæ inferi prævalebunt [69].

Ad hæc jubet divus Apostolus auferri profanas vocum novitates [70] ; superædificari vero ad instaurationem Ecclesiæ Christi [71]. Id vero palam est, Palamitarum vitare Ecclesiam cum tantis vocum novitatibus pugnam instruentem, connumerari vero divinis istis viris, in nomine magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi congregatis, ac in quorum ille medio versetur : « Tu enim, inquit, numeras myriadas, Deus autem eos qui salvandi sunt. »

Præterea ait idem divinus Apostolus : « Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem : fidelis enim est qui repromisit [72]. » Haud ergo accessiones quærendæ, vel ut aliquid auferatur eorum quæ confessi sumus : nec aliena sequenda promissa sunt, tametsi angelus e cœlis sit, qui hæc nobis annuntiet. Sic enim etiam solum confessionem indeclinabiliter tenebimus, ac Dominum, cujus promissa sunt, fidelem habebimus. Sin autem aliter quæramus, inanem omnem spem nostram efficiemus.

Præterea Salvator ait : « Oves meæ vocem meam audiunt, quia sciunt vocem meam ; alienum autem non sequentur, sed fugient, quia nesciunt vocem alienorum [73]. » Considerandum itaque, num Palamitarum Ecclesiæ dogmata consentanea sint voci Salvatoris, ut eos sequamur. Enimvero Deitatem dicere subjectam et increatam aliam esse a Dei essentia, quæ a se non vere ac substantia exsistit, aut Dei essentiam ejusmodi esse quæ corrumpendi vim habeat, aut non eam in omnibus habitare, quæ sanctificans sit, eaque a seipsa sanctificare : aut, quæ vere exsistit Dei sapientiam, non sibi ipsam sufficere, sed habere sapientiam non vere exsistentem, ut sapientia imbuatur, ac quæ præ-

διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις · ἅπαξ δὲ Κύριος διὰ τὴν μίαν Θεότητα. » Ἀρκεῖ ταῦτα τοῖς πιστοῖς · μέχρι τούτων ἡ γνῶσις ἐν ἀνθρώποις φθάνει · ἕως τούτων τὰ Χερουβὶμ συγκαλύπτεται πτέρυξιν. Θεὸν δὲ οὐσίαν καὶ Θεὸν ἐνέργειαν κατὰ τοσοῦτον διῃρημένους καὶ οὕτως ἔχοντας οὔτε ἐδιδάχθημεν, οὔτ' ἠκηκόειμεν μέχρι τήμερον. Εἴρηται δὲ Ἐκκλησίαν Θεοῦ εἶναι τὴν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων τεθεμελιωμένην. Οὔκουν γε λοιπὸν ἡ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία Θεοῦ Ἐκκλησία ἐστίν.

Ἔτι, « Πᾶσα φυτεία, » φησὶν ὁ Σωτήρ, « ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου, ἐκριζωθήσεται. » Πρόδηλον ἄρ' οὖν τὴν παρὰ τὰς πατρικὰς παραδόσεις πίστιν μὴ πεφυτεῦσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἠκηκόειτε δὲ καὶ τὴν Παλαμιτῶν πίστιν, ξένην παντάπασι καὶ ἀντίθετον τοῖς ἄνωθεν ὁρισθεῖσιν ἡμῖν θείοις δόγμασιν · ἐκριζωθήσεται ἄρα. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστιν ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία · ἐκείνης γὰρ οὐδὲ πύλαι τοῦ ᾅδου κατισχύσουσιν.

Ἔτι ὁ θεῖος Ἀπόστολος φησι περιίστασθαι μὲν τὰς βεβήλους καινοφωνίας, ἐποικοδομεῖσθαι δὲ πρὸς καταρτισμὸν τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Τὸ δ' ἀντικρὺς ἐστιν ἐκφεύγειν μὲν τὴν Παλαμιτικὴν Ἐκκλησίαν, μετὰ τῶν τοσούτων καινοφωνιῶν ἐπιστρατευομένην · συναριθμεῖσθαι δὲ τοῖς θείοις τούτοις ἀνδράσιν, ἐπὶ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συνειλεγμένοις, καὶ τοῦτον ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔχουσι. « Σὺ γάρ, » φησίν, « ἀριθμεῖς τὰς μυριάδας, Θεὸς δὲ τοὺς σωζομένους. »

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολός φησι, « Κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ · πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος. » Οὔκουν γε λοιπὸν προσθήκας ἢ ἀφαιρέσεις τῶν ὡμολογημένων ζητεῖν δεῖ · οὐδ' ἀλλοτρίοις ἐπαγγέλμασιν ἕπεσθαι, κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανῶν ὁ ταῦτ' εὐαγγελιζόμενος ἡμῖν ᾖ. Οὕτω γὰρ καὶ μόνον ἀκλινῶς τῆς ὁμολογίας ἀνθεξόμεθα, καὶ πιστὸν τὸν ἐπαγγειλάμενον ἕξομεν Κύριον · ἂν δ' ἄλλως ζητῶμεν, ματαίαν πᾶσαν ἀποφανοῦμεν ἡμῶν τὴν ἐλπίδα.

Ἔτι ὁ Σωτήρ φησι, « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει · ὅτι οἴδασι τὴν φωνήν μου · ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν. » Σκεπτέον τοίνυν, εἰ καὶ τὰ τῆς Παλαμιτικῆς Ἐκκλησίας δόγματα τῆς φωνῆς ἔχονται τοῦ Σωτῆρος, ἵν' αὐτοῖς ἀκολουθήσωμεν. Ἀλλὰ τὸ Θεότητα λέγειν ὑφειμένην καὶ ἄκτιστον ἄλλην εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν Θεοῦ, τὸ καθ' αὑτὴν καὶ ἀνούσιον · ἢ τὸ φθαρτικὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸ μὴ ταύτην κατοικεῖν πᾶσι τὴν ἁγιοποιόν, καὶ ἁγιάζειν δι' ἑαυτῆς αὐτά · ἢ τὴν ἐνυπόστατον σοφίαν τοῦ Θεοῦ μὴ ἐξαρκεῖσθαι ἑαυτῇ, ἀλλ' ἔχειν ἐξ ἀϊδίου τὴν ἀνυπόστατον σοφίαν πρὸς τὸ σοφίζεσθαι καὶ σοφο-

[67] Ephes. II, 20. [68] Matth. XV, 23. [69] Matth. XVI, 3. [70] I Tim. VI, 20. [71] Ephes. IV, 13. [72] Hebr. X, 23. [73] Joan. X, 4, 27.

Digitized by Google

πιεῖν, οὐκ ἀκηκόαμεν μέχρι τήμερον · οὐδ' ἄρα τῆς φωνῆς ἐστι τοῦ Σωτῆρος · εἰ γὰρ ἦν, ἐλέγετο ἂν ἐξαρχῆς. Ἡμεῖς δὲ ἠκηκόειμεν καὶ ἠκολουθήκαμεν ἄν, ὅτι κατηξιώθημεν διὰ σπλάγχνα ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν πρόβατα γενέσθαι τῆς λογικῆς αὐτοῦ ποίμνης. Ἀλλ' οὐκ οἴδαμεν τὰς φωνὰς ταύτας · οὐδ' ἀκολουθήσομεν ἄρα ταύταις · φευξόμεθα δὲ τὴν Παλαμικὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι οὐκ οἴδαμεν τὴν φωνὴν αὐτῆς.

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολος, ταύτην προϊδὼν τὴν Ἐκκλησίαν, ἔφησεν · « Ἔσται καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ διὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσιν διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. » Πρόδηλον ἄρ' οὖν ταῦτα νῦν πεπληρῶσθαι, τῷ μύθοις ἐοικέναι τὰ λεγόμενα, ἐκ προδοσίας μὲν ἠνθηκότα, κατ' ἐπιθυμίαν δ' ἐνίων καὶ ἀρέσκειαν εἰς διδασκάλων Ἐκκλησίαν ἐπισωρευθέντα παρὰ πάντα θεῖον κανόνα καὶ νόμον.

A stet sapere, hactenus non audivimus. Non ergo vocis est Christi Salvatoris, nam si esset, a principio diceretur. Nos vero audivissemus ac secuti essemus, quandoquidem per viscera misericordiæ ac miserationum gregis ejus utentis ratione oves effici meruimus. At nescimus has voces; neque ergo eas sequemur, sed fugiemus Palamitarum Ecclesiam, quod nescimus illius vocem.

Postremo idem divinus Apostolus Istam prævidens Ecclesiam, dixit: «Erit tempus quando sanam doctrinam non sustinebunt; sed propter suas concupiscentias coacervabunt sibi magistros, quibus aures pruriant. Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur [74].» Manifestum igitur est, hæc nunc impleta esse; quod fabulis similia sunt ea quæ dicunt; ex proditione ortum floritionis nacta, secundum vero quorumdam concupiscentiam ac complacentiam, in magistrorum Ecclesiam coacervata, præter omnem divinam regulam ac legem.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ μετὰ τὴν ἄθεον καινοτομίαν τῆς πίστεως τοὺς αὐτοὺς κριτὰς καὶ κατηγόρους τῶν ἁγίων ἐπισωρεύσασα.

CAPUT VIII.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ post impiam fidei novationem eosdem sanctorum judices et accusatores coacervavit.

Ἐπεὶ δὲ λαμπρῶς τὰ τῆς ἀσεβείας ἀνέῳκται ταμιεῖα, κἀκ τῶν πονηρῶν θησαυρῶν τῆς αὐτῶν καρδίας δαψιλέστερον ἐξεκέχυτο ἡ τῆς βλασφημίας φιλοτομία, τί μηχανῶνται πρὸς κακουργίαν, μᾶλλον δὲ τί συσκευάζονται πρὸς ἐξαπώλειαν τῶν πολλῶν; Ὡς ἂν δοκῶσι μετ' εὐλόγου παῤῥησιάζεσθαι πρωτοστάτας τοὺς ἐξώλεις τούτους καὶ προώλεις ἀναδεῖξαι, οὐδένα τῶν ὁσίων ἠνέσχοντο συγκαλέσασθαι· ἀλλὰ καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῶν ἀρχιερέων ἐν ἐκείνοις ἐκκεχωρηκότες, οὐδένα λόγον ἐπεποίηντο, ταῖς κοσμικαῖς ὑπερειδόμενοι δυναστείαις, καὶ ἀντιφυσώμενοι πρὸς τὰς κατὰ τῆς εὐσεβείας λαίλαπας. Ἡνίκα δὲ τὰ πάντα κακῶς αὐτοῖς ἐσκαιώρηται, καὶ δωμολόγηται καταψηφίσασθαι μὲν τῆς εὐσεβείας, ἀντεισαγαγεῖν δὲ τὴν ἑαυτῶν κακόνοιαν, τηνικαῦτα τοὺς θείους ἄνδρας ἐπὶ τὸ στάδιον ἀπηντηκέναι παρεκελεύοντο · καὶ καθίζουσι συνέδριον, μακρῷ τοῦ κατὰ Χριστοῦ σφαλερώτερον · παρόσον ἐκεῖνο μὲν ἄκον προεφήτευσε, « Συμφέρει, » φῆσαν, « ἕνα ἄνθρωπον ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἔθνους ἀποθανεῖν·» τὸ δ' εὐσεβές τι φάναι οὐδ' ἄκον συγκεχώρηται. Κατὰ ταυτὸ κριτὰς καὶ κατηγόρους ἑαυτοὺς ἀναφαίνοντες, οἷ ψήφοις ἁπάσαις τοῦ κατακάεσθαι δίκην ὠφλίσκανον, εἴ γε παρ' ἑτέρων τὴν δίκην ἐδέγχανον· οὓς γὰρ ἐχρῆν ἐξελέγχεσθαι καὶ δίκας λαμβάνειν ὑπὲρ ὧν ἐν ἅπασιν ἐπλημμέλησαν, τούτας ἐπάναγκες ἦν τῶν δικαστικῶν ἐπειλημμένους θρόνων τὴν τῆς αὐτονομίας ἐξαγαγεῖν ψῆφον · καὶ τὸν ὁπωσοῦν προσιστάμενον ἢ καὶ γρύξαι τολμήσαντα τὰ τῶν ἀργυρωνήτων ἢ καὶ χεῖρω τούτων αὐτίκα πάσχειν · τοιαύτην συγκεκροτηκότες τὴν

Quod vero splendide aperta impietatis sunt penora, exque malis thesauris cordis eorum largius effusa blasphemiæ novatio est, quid ad calliditatem moliuntur, seu potius quid ad multorum pernicium struunt? Ut videantur justi ac æqui aliqua ratione ad libertatem niti, ut synodum conflarent, atque hujus antistites viros hos pestilentes sceleratissimosque constituerent, monachorum neminem convocari sustinuerunt; sed et plurimæ episcoporum partis, seorsum convenientes, nullam rationem habuerunt, sæcularibus innixi potestatibus, exque adverso turbines insufflantes adversus pietatem. Ubi autem cuncta bene eque animo illis dolose structa sunt, atque ut veritas sententia damnaretur fuit constitutum, ejusque loco prava illorum opinio induceretur, tunc nimirum viros in stadio adesse jussernnt. Constitueruntque concilium, longe illo mendosius, quod in Christum fuit conflatum; quatenus illud quidem et invitum prophetavit, dicens: «Expedit ut unus homo pro omni populo moriatur [75];» istud vero ne invitum quidem pium aliquid loqui concessum est. Eosdem simul judices et accusatores sese constituentes, homines scilicet omnibus calculis digne flammis addicendi, siquidem alios nacti judices essent. Quos enim redargui oportebat et pœnas dare, eorum nomine quæ in omnibus deliquerant, his necesse erat, ut arreptis judicantium sedibus, libertatem ac licentiam sententia firmarent; ac qui ullo modo obsisteret, ac vel gry mutire auderet, quæ mancipiorum sunt, aut etiam his graviora confestim mala ferret. Ilis structis cuniculis

[74] II Tim. IV, 3. [75] Joan. XI, 50.

Digitized by Google

paratisque insidiis, improbitatis illas tabulas exa- A omnique licentia impietatis colophonem alta edunt præconis voce; Ecclesiam Dei vocitantes impiam ac devotam eorum synagogam : profanos vero et abdicatos viros sanctos, tonum, impietatis illam promulgationem; fidem, quæ omnem Dei cultum sublatum iret ac religionem. Consideremus igitur ex omnibus operæ pretium est, utrum ullo unquam tempore Christianorum moribus istiusmodi usurpatum sit, aut etiam per præceptionem sacris congruentem effectum. Sin autem istud ostendere non possunt, qui undique arguantur libertatis ac licentiæ errore laborare, haud plane sancta Dei Ecclesia sunt [76].

Præterea interdictum est et in civilibus tribunalibus, per occupationem judicare, eaque rerum opprimere, longe magis in divinis, ubi et majus periculum est, iis qui horum aliquid violaverint. Sin dicant Palamitæ, non occupasse aut vero oppressisse, majori risu habendi sint, pro sua in omnibus cum impudentia calumniandi libidine. Mendacii enim convincuntur : ac primum quidem quod Isidorum Palamicæ doctrinæ causa in ordinem redactum ac depositum, patriarcham constituerunt : cum illo vero etiam impietatis parentem Thessalonicæ episcopum præfecerunt. Tumque rursus alterum post eum eamdem ipsam in rem accersitum, quem prædefuncto in suis ipsorum deliriis majori audacia præditum non ignorarent.

Præterea divinæ regulæ legesque omnes præscribunt, neminem, cui crimen objectum sit, nedum C in iis quæ ad fidem ac dogmata spectant, ubi et projecta audacia majus damnum offert, sed et in aliis quibuscunque, licere promoveri, ab ea qua fulget præsenti dignitate, donec synodali judicio objecta diluerit. Ostendant igitur qui velint, quo patriarcha synodum prius indicente, arreptoque judiciali ordine (ut nimirum in neutram affectu declinetur partem) Palamitæ victores exierint : ut ita etiam juste promoti censeantur, ac quibus fulgeant sedes adepti. Sin autem non possunt ostendere, plane illegitimum fuit illud concilium, nec quicquam canonibus fultum ; quod ipsum pari cum condemnatis noxa teneretur, ac in quo ob proditionis scelus ac occupatam opinionem, qui sedebant judices, omni anathemati obnoxii erant. Non enim jam illa synodus aut Dei erat Ecclesia, aut illius sunta dimittenda decreta.

Præterea ait divus Apostolus : «Non est tumultuationis Deus, sed pacis, ut in omnibus Ecclesiis sanctorum [77].» Atqui Palamicum illud judicium tumultuationis erat officina; præter omnem, uti probatum est, canonicum primum conflatum ordinem ac tranquillitatem, deindeque deteriori consilio ac molitione ad pietatem decreto damnandam congregatum. Non ergo Deus illius erat, ut in Ecclesiis sanctorum. Quod si Deus ejus non erat, grave est ut Dei Ecclesia appelletur.

[76] I Tim. v, 21. [77] I Cor. xiv, 33.

ἐνέδραν, τὸ τῆς ἀνομίας ἐγχαράττουσι ἐκεῖνο γραμμάτιον, καὶ τὸν κολοφῶνα τῆς ἀσεβείας μετ' ἀδείας ἀνακηρύττουσιν, Ἐκκλησίαν ἀποκαλέσαντες Θεοῦ τὴν ἑαυτῶν ἀνόσιον συναγωγήν· βεβήλους δὲ καὶ ἐκκηρύκτους τοὺς ἁγίους· τόμον δὲ τὴν τῆς ἀσεβείας ἀνάῤῥησιν· πίστιν δὲ τὴν πᾶσαν ἀναιροῦσαν Θεοῦ λατρείαν. Σκοπεῖν οὐκοῦν ἐξ ἁπάντων προσήκει, εἰ Χριστιανοῖς ταῦτα πώποτε πεπολίτευται, ἢ καὶ κατ' ἐπιταγὴν ἐπέπρακτο τοῖς ἱεροῖς ἁρμόζουσαν. Εἰ δ' οὐκ ἔχουσι τοῦτο δεικνύναι, παντα χόθεν ἐξελεγχόμενοι τὴν τῆς αὐτονομίας νενοσηκότες πλάνην, οὐδ' ἄρα τοῦ Θεοῦ ἁγία Ἐκκλησία εἰσίν.

Ἔτι καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς δικαστηρίοις ἀπηγόρευται τὸ προκατειλῆφθαι τῇ κρίσει· πολλῷ μᾶλ- B λον ἐπὶ τῶν θείων, ἔνθα καὶ μείζων ὁ κίνδυνος τοῖς τι τούτων παραχαράττουσι πέφυκεν. Εἰ δέ γε φαῖεν οἱ Παλαμῖται μὴ προκατειλῆφθαι, μακρότερον ὀφλήσουσι γέλωτα τῆς μετ' ἀναιδείας ἐν ἅπασιν αὐτῶν συκοφαντίας. Ἐλέγχονται γὰρ καταψευδόμενοι· πρότερον μὲν τὸν ἐπὶ τοῖς Παλαμικοῖς καθαιρεθέντα δόγμασιν Ἰσίδωρον πατριάρχην ἀναδεδιχότες· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τὸν τῆς ἀσεβείας γεννήτορα, Θεσσαλονίκης προστάτην. Ἔπειτ' αὖθις τὸν μετ' ἐκεῖνον δεύτερον ἐπ' αὐτὸ καὶ μεταπαλεσάμενοι, πολλῷ τοῦ παρῳχηκότος συνεωρακότες ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν παραληρήμασι θρασύτερον ἔχοντα.

Ἔτι κανόνες θεῖοι διαγορεύουσι καὶ νόμοι πάντες μηδένα τῶν ἐπ' αἰτίαις ἐγκληθέντων, μήτοι γε δογματικαῖς φάναι, καὶ ὅπου τὸ παράβολον ἐπὶ μέγα λυμαίνεται, ἀλλὰ καὶ ταῖς ὁποιαισδηποτοῦν, προβιβάζεσθαι ἐξεῖναι τῆς ἂν ἔτυχε παρὼν τιμῆς, πρὶν ἂν συνοδικῶς τὰς κατ' αὐτοῦ βλασφημίας ἐπιλύσαιτο. Δεικνύντων ἄρ' οὖν οἱ βεβουλημένοι, τίνος πρότερον πατριάρχου σύνοδον καθίσαντος καὶ δικαστικῆς ἐπειλημμένου τάξεως (ἡ δ' ἔστι μηδετέροις προσκεῖσθαι), οἱ Παλαμῖται τὴν νικῶσαν ἀπηνέγκαντο, ἵν' ὦσι δικαίως καὶ προβιβαζόμενοι, καὶ ταῖς καθέδραις ταυταισὶ διαπρέποντες. Εἰ δ' οὐκ ἔχουσι δεῖξαι, παράνομον ἄρα καὶ ἀκανόνιστον ἦν τὸ συνέδριον ἐκεῖνο· ταῖς ἴσαις μὲν ἐνεχόμενον εὐθύναις τοῖς καταδικασθεῖσι· διὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς προδοσίας αὐτονομίαν καὶ πρόληψιν δικασταὶ καθίσαντες D οἱ παντὸς ἀναθέματος ἔνοχοι. Οὔκουν γε λοιπὸν σύνοδος ἦν ἐκείνη, οὔτ' Ἐκκλησία Θεοῦ, οὔτε τὰ ἐψηφισμένα παραδοχῆς ἄξια.

Ἔτι, ὡς ὁ θεῖος Ἀπόστολός φησιν, « Οὐκ ἔστιν ἀκαταστασίας ὁ Θεὸς, ἀλλ' εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. » Ἀλλὰ τὸ Παλαμικὸν ἐκεῖνο δικαστήριον ἀκαταστασίας ἦν ἐργαστήριον· παρὰ πᾶσαν, ὡς δέδεικται, κατάστασιν κανονικὴν τήν τε ἀρχὴν συστὰς, καὶ μετέπειτα πολλῷ χαλεπώτερον ἐπὶ τῷ καταψηφίσασθαι τῆς εὐσεβείας συναθροισθέν. Οὐδ' ἄρα ὁ Θεὸς ἦν αὐτοῦ ὥσπερ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. Εἰ δ' οὐκ ἦν αὐτοῦ ὁ Θεὸς, χαλεπὴν Ἐκκλησίαν ἀποφήνασθαι τοῦτο Θεοῦ.

Digitized by Google

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολος αὖθίς φησιν, « Ὡς ὤφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς. Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί. » Οἱ τοίνυν Παλαμῖται τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεσμοὺς, τούς τε τῆς εὐσεβείας ὅρους ἀνατετροφότες, καὶ τὴν ἡμῶν διὰ Χριστὸν ἐλευθερίαν καταδουλωσάμενοι, δικαίως ἂν καὶ τῆς τῶν εὐσεβούντων μερίδος ἄνωθεν ἐκκόπτοιντο. « Τί γὰρ κοινὸν Χριστῷ καὶ Βελίαρ; » Ἐκκοπέντες δ' ἐφάπαξ ὡς ἀναστατοῦντες τὴν ἡμῶν ἐλευθερίαν, οὐδ' ἡμᾶς χρὴ, ὅσα ἂν καθ' ἡμῶν αὐτοὶ βλασφημήσωσιν ἢ ἐπαράσωνται, ἐν λόγῳ ποιεῖσθαι. Δέδεικται γάρ τοι μήτ' εἰς ἱερέων τελεῖν αὐτοὺς τάξιν, μήτ' εἰς εὐσεβῶν ὅλως· εἰς κρίμα δ' αὐτοῖς μόνον τῶν θείων κατατολμᾷν καὶ ἐπιχωριάζειν βεβήλως, ὡς μὴ ὤφελεν, ἔν τε τόποις ἱεροῖς καὶ θυσιαστηρίοις ἁγίοις.

Ἔτι ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, « Μηδεὶς οἰέσθω τῶν ἐσφαλμένας περὶ Θεοῦ ἐχόντων ὑπολήψεις ὅτι δεκταί εἰσιν αἱ ἐν ψαλμῳδίαις αὐτῶν αἰνέσεις. » Εἰ τοίνυν αὗται οὐκ εἰσὶ δεκταὶ, πολλῷ μᾶλλον αἱ κατὰ τῶν εὐσεβεῖν ἑλομένων ἐπανατεινόμεναι παρ' αὐτῶν ἀποκηρύξεις καὶ ἀραὶ παραδοχῆς οὐκ εἰσὶν ἄξιαι.

Ἔτι εἰ ὡς ὁ τοῦ Στουδίου πολὺς τὰ θεῖα Θεόδωρός φησι, « Καὶ μόνον ἐν τῷ ἀναφέρειν ὄνομα αἱρετικοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μῶμον ἔχει ἡ Ἐκκλησία, ὅτι ὁ θεῖος φύλαξ ὁ ἄγγελος ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἱρέσεως ἀφίπταται ἀπ' αὐτῆς· καὶ λοιπὸν ὁ τοιοῦτος ναὸς ναὸς κοινὸς καὶ μεμολυσμένος καθίσταται. » Εἰ τοίνυν τοῦτο οὕτως ἔχει, τί ἂν τις εἴποι τὰς ἐν τῇ Παλαμιτικῇ Ἐκκλησίᾳ καθ' ἡμῶν ἐκφωνουμένας βλασφημίας; Πρόδηλον ὡς οὔθ' οἱ λέγοντες παραδοχῆς ἄξιοι, οὔθ' ὁ χῶρος ἐν ᾧ λέγονται, ἐκλελεγμένος Θεῷ· ἀλλὰ κοινὸς καὶ μεμολυσμένος ὑπ' αὐτῶν καθέστηκεν· οὐδ' αἱ παρ' αὐτῶν ἐξενηνεγμέναι κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἆρα βλασφημίαι καὶ καταψηφίσεις τοῦτ' εἰσὶν ὅπερ λέγονται, φλυαρίαι δ' ἄλλως, καὶ ἵνα τὸ τῆς Γραφῆς φῶμεν, *βαττολογία μόνη*, πᾶσαν ἀδολεσχίαν ὑπερβαίνουσα.

Præterea ait rursus idem divinus Apostolus : « Utinam et abscindantur qui vos conturbant. Vos enim in libertatem vocati estis, fratres [78]. » Palamitæ igitur qui Ecclesiæ jura regulasque pietatis everterint, ac nostram ob Christum libertatem in servitutem redigant, merito etiam a piorum parte pridem debuissent exscindi. « Quid enim commune Christo et Belial [79] ? » Excisi vero semel, ut qui nostram libertatem conturbent, nec nos decet, quicquid adversum nos blasphemaverint aut devoverint, ullam rationem habere. Probatum namque est, nec in sacerdotum illos classe esse, nec prorsus fidelium : in suum vero duntaxat judicium divina invadere, profaneque (quod ne fuisset unquam) inque locis sacris ac sanctis altaribus astare.

Ad hæc ait magnus Basilius : « Nemo existimet, eorum qui falsas de Deo habent opiniones, inter psallendum acceptas esse laudes. » Sin autem hæ non sunt acceptæ, multo minus, quas in eos qui pietatem velint colere, intentant excommunicationes ac diras, dignæ sunt quæ probentur ac recipiantur.

Postremo, si (ut ait in divinorum scientia clarus Theodorus Studita) « vel hoc uno, quod hæretici nomen in Ecclesia referatur, Ecclesia commaculatur, idcirco quod angelus custos ab ea avolat hæresis tempore : jamque, quod ejusmodi templum est, templum commune ac pollutum est : » si igitur se res sic habet, quidnam quis dicat quæ in Palamitarum Ecclesia adversum nos publicantur maledicta? Manifestum igitur est, neque qui loquuntur, dignos esse qui suscipiantur ; neque locum in quo dicuntur, Deo electum esse, sed commune et ab eis pollutum : nec ergo quas illi adversum pios jactant diras et sententias ac proscriptiones, hoc sunt quod dicuntur, sed nugæ temere fusæ, et ut Scripturæ verbis dicam, aliud nihil præter « inanem garrulitatem [80] » (βαττολογία) quæ omnem ejusmodi superfluam loquacitatem excedat.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ ποικίλους πειρασμοὺς καὶ μακρὰς ἐξορίας καὶ κατακλείσεις καὶ φυλακὰς παντὸς καταψηφισαμένη δικαίου καὶ εὐσεβοῦς ἀνδρός.

CAPUT IX.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ diversas ærumnas, longaque exsilia et ergastula et carceres adversus justos omnes piosque decrevit ac judicavit.

Ἵνα γοῦν καὶ τοὺς τοῦ συνεδρίου τούτου καρποὺς γνοίημεν, μὴ πόρρω τοῦ κατὰ Χριστοῦ πρότερον βαλόντος, σκοπῶμεν οὕτως. Ἐκεῖνο γὰρ οὐκ ἔφερε τὸν δίκαιον καθορᾶν, οὐδ' ἐλεγχόμενον ὑπ' αὐτοῦ καρτερεῖν· ἐρήμην δ' αὐτοῦ κατεψηφίζετο σταυρὸν καὶ θάνατον. Τοῦτο δὲ πολλῷ μακρότερον τὰ ἐκείνου νοσοῦν, μανικώτερον ἐπέξεισι τοὺς ἠγωνισμένους περὶ Χριστοῦ. Κἀκεῖνο μὲν, ὡς ὁ θεῖός φησιν Ἀπόστολος, ζῆλον εἶχεν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, ὑπὲρ τῶν πεπολιτευμένων δῆθεν ἀνθιστάμενον νόμων· τοῦτο δὲ, μηδεπώποτε πεπολιτευμένα, μηδ' ὡσὶν ἠκουσμένα, μηδενὶ δὲ τῶν ἐξ αἰῶνος διὰ τὸ

Ut igitur etiam concilii hujus fructus noverimus, haud procul ab eo quod ante Christum petiit, hunc in modum consideremus. Illud enim non ferebat justum videre, nec cum ab illo argueretur sustinebat : desertoque vadimonio, cruci eum ac morti damnabat. Hoc vero longe prolixius illius malis laborans, majore furore illos ulciscitur, qui pro Christo certamen desudaverant. Atque illud quidem, ut ait divinus Apostolus [81], æmulationem habebat, sed non secundum scientiam ; quod nimirum earum legum defensionem susciperent, quæ hactenus viguerant, easque vellent incolumes : hoc

[78] Galat. v, 12. [79] II Cor. vi, 15. [80] Matth. vi, 7. [81] Rom. x, 2.

Digitized by Google

autem, quæ nullo unquam tempore viguissent, ac nec auribus audita fuissent, aut ulli mortalium ob impietatis magnitudinem probata essent, a principio comminiscens, atque postea in lucem producens, furore in omnes bacchabatur, qui hæc minime colerent ac reciperent. Tantaque superbia provexerat, ut et majoribus quam pro facultate animis raperetur, gravioraque adversum justos destinaverit, quam licuerit præstare. Ac quidem improbitatis nullum terminum respuerat, ut non omnes ipso die amaro interitu perderet. Sin autem etiam aliquid incolume servatum est, divinæ res virtutis fuit, ut relinqueretur divinum semen Israeli ad absurdam coarguendam insaniam.

Actutum enim ipsoque in loco ac concilio calcibus irruentes ac pugnis impetentes (et quid non atrocis sceleris perpetrantes, quidve absurdi non effutientes?) vi tollunt, qui in eis potiores essent ac sede præstarent, episcopalis ordinis insignia, his qui præter confessionem, episcopalem sedem ornassent, aliumque alio carcere includunt, omni aliorum interdicto congressu, atque alios quidem carceri et verberibus ærumnisque aliis mancipārunt, alios vero ad extrema terræ relegarunt; non quæ ipsi a principio statuerant. Nam hæc quoque in angustum valde contraxerunt: ac nec vel solum, ejus, quam habitant, urbis, liberum eis dimiserunt, ut non hostibus proderent, gratiam rependentes auxilii, quod ex illis consecuti essent: sed quo illos necessitas extruderet ac casu dispergeret. Multique sic extorres, peracto confessionis agone, ac fide inviolabili tenore servata, cum Paulo [83] nunc choros agunt, quæ eis reposita est, justitiæ coronam consecuti.

Tanta adversus sanctos veteratoria arte malignati mala hæc sodalitas, ac cum tales fructus retulissent, ambitiosius longeque adhuc majore licentia persecutionibus indulgent, studentque ut malorum orbem inducant. Cassa tamen illis vota eunt, humaniore facto imperatore, nec dolosis eorum machinationibus ac consiliis duci se patiente, vel iis excitatos tumultus obaudiente, seu illis morem gerente. Non ergo jam Christi Ecclesia, quæ malæ hæc notæ congregatio est, qui nec injuriantibus resistebat, sed pro eis rogabat, ne quid inde mali eis accideret, qua improbitate in eum serviebant.

Præterea ait magnus Petrus apostolus: «Pascite qui in nobis est, gregem, non coacte, sed spontanee [84].» Manifestum igitur est, Palamitas, qui non sinant ex apostolicæ jussionis ratione componi; secus vero qui tormentis, quin et longis exsiliis et carceribus pios sibi subjiciant ac cedere cogant, nec Dei esse Ecclesiam.

Præterea ait idem divinus Apostolus: « Præfastuosa enim vanitatis loquentes, pelliciunt in concupiscentiam carnis plurimos, eos, qui vere effugerant, qui vero in errore versentur, iis libertatem

Α μέγεθος τῆς ἀσεβείας συνεγνωσμένα, τὴν ἀρχὴν ἀναπλάσαν καὶ εἰς φῶς ἔπειτα προαγαγὸν, κατεμάνη παντὸς, εἰ μὴ ταῦτα σεβασθείη· καὶ τοσαύτην ἔσχε τὴν ὑπεροψίαν, ὡς καὶ τῆς δυνάμεως τὴν βούλησιν προαρπασθῆναι, ἥπερ δεδύνηντο δρᾶσαι. Καὶ τῆς μὲν ἀγνωμοσύνης ὅρον οὐδένα παρῃτήσαντο, μὴ τοὺς πάντας ἐξαναλώσειν πικρῶς αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ· εἰ δέ τι καὶ περιεσώθη, τῆς κρείττονος ἦν δυνάμεως, ὡς ἂν ἐγκαταλειφθῇ σπέρμα θεῖον τῷ Ἰσραὴλ εἰς ἔλεγχον τῆς ἀτόπου μανίας.

Β Αὐτοῦ που γὰρ καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ λὰξ ἐπιφερόμενοι καὶ πυγμαῖς ἐμπίπτοντες, (καὶ τί μὲν οὐ δρῶντες ἀνόσιον, τί δ' οὐ λέγοντες ἄτοπον;) ἀποσπῶσι μὲν οἱ κρείττους δι' ἑαυτῶν καὶ τῆς καθέδρας προὔχοντες τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης σύμβολα, τῶν πρὸς τῇ ὁμολογίᾳ καὶ τὸν ἀρχιερατικὸν κεκοσμηκότων θρόνον· ἄλλον δ' ἀλλαχοῦ κατακλείουσι, πάσης μὲν ἐκκεκοφάτες ὑπηρεσίας, πᾶσι δ' ἀπειπάμενοι τὴν πρὸς αὐτοὺς συντυχίαν· ἐκείνους δὲ φυλακαῖς παρέδοσαν, καὶ μάστιξι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνιαροῖς· ἑτέρους δ' ἀπήλασαν εἰς ἄκρα γῆς, οὐχ ἅπερ οὗτοι ταῖς ἀρχαῖς ὡρίσαντο· εἰ βραχὺ γὰρ πάνυ τοι καὶ ταῦτα συνέστειλαν· καὶ οὐδὲ τοῦδαφρος τῆς ἧς οἰκοῦσι πόλεως ἀφῆκαν ἐλεύθερον, μὴ τοῖς ἐχθροῖς προέσθαι, χάριν ἐκτινύντες αὐτοῖς τῆς ὑπὲρ αὐτῶν βοηθείας· ὅπου ἂν ἡ ἀνάγκη τούτους ἐξῆγε καὶ διέσπειρε κατὰ τύχην· πολλοὶ δ' ἐν ταῖς ἐξορίαις καὶ τὸν τῆς ὁμο-
C λογίας διηνυκότες ἀγῶνα, καὶ τὴν πίστιν ἀπαράλλακτον τετηρηκότες, μετὰ Παύλου νῦν χορεύουσι, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀποκείμενον ἀπειληφότες στέφανον.

Τοσαῦτα κατὰ τῶν ἁγίων καταπανουργεύσαμενοι τὸ πονηρὸν τοῦτο σύστημα, καὶ τοιούτους ἐξενεγκόντες τοὺς καρποὺς, προσεπιφιλοτιμοῦνται καὶ μᾶλλον τοῖς διωγμοῖς, καὶ τὴν τῶν κακῶν ἐπισπεύδουσι πανήγυριν. Ἀποτυγχάνουσι δὲ, φιλανθρώπου τετυχηκότος τοῦ βασιλέως, καὶ ταῖς τούτων μὴ συνυπαγομένου σκαιωρίαις, μηδ' ἐπαΐοντος τοὺς ἐξ αὐτῶν θορύβους. Οὔκουν γε λοιπὸν Ἐκκλησία Χριστοῦ τὸ πονηρὸν τοῦτο κόμμα, τοῦ μηδὲ τοῖς ἐπηρεάζουσι
D ἀντικαθισταμένου, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν εὐχομένου, μηδ' ἄν τι πάθοιεν ὑπὲρ ὧν πρὸς αὐτὸν ἠγνωμόνησαν.

Ἔτι ὁ μέγας Ἀπόστολός φησι Πέτρος, « Ποιμάνατε τὸ ποίμνιον τὸ ἐν ὑμῖν μὴ ἀναγκαστικῶς, ἀλλ' ἑκουσίως. » Πρόδηλον ἄρ' οὖν ὡς οἱ Παλαμῖται μὴ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐπιταγὴν διατίθεσθαι συγχωρούμενοι· τοὐναντίον δὲ καὶ κολάσεσι, μᾶλλον καὶ ἐξορίαις μακραῖς καὶ φυλακαῖς καὶ λοιπαῖς ἄλλαις καθείρξεσιν ὑπείκειν παραβιαζόμενοι τοὺς εὐσεβεῖς, οὐδὲ Ἐκκλησία Θεοῦ εἰσιν.

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολός φησιν· « Ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος φθεγγόμενοι, δελεάζουσιν ἐν ἐπιθυμίᾳ σαρκὸς ἀσελγείας τοὺς ὄντως ἀποφεύγοντας· τοὺς ἐν πλάνῃ δὲ ἀναστρεφομένους, ἐλευθε-

[83] II Tim. IV, 8. [84] Luc. XXIII, 34. [84] I Petr. V, 2.

Digitized by Google

ρίαν ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς. ὯΙ γάρ τις ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται. » Πρόδηλον τοίνυν ὡς καὶ κατὰ τὰ ἀμφότερα δι' ὅλου τοῖς πολλοῖς οἱ Παλαμῖται καθίστανται· τοὺς γὰρ μὴ πειθομένους δελεάζειν ἐπιχειροῦσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρκὸς, ἀρχαιρεσίας καθυπισχνούμενοι καὶ τἄλλα παρέξειν, ἣν αὐτοὺς ἐπαγάγωνται· τοὺς δὲ τῆς πλάνης αὐτῶν μετεσχηκότας ἄφεσιν σχήσειν ἐπαγγέλλονται, εἰ καὶ τὰ χείριστα πλημμελοῖεν. Δοῦλοι φθορᾶς ἄρα, καὶ οὐκ Ἐκκλησίας υἱοί.

Ἔτι ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, « Διωκόμενός τις παρὰ τῶν δοκούντων ὁμοπίστων ἕνεκεν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, μείζονα στέφανον ἔχει τοῦ μαρτυροῦντος παρ' εἰδωλολάτρου. » Τηλικοῦτον ἄρα τὸν στέφανον ὁ διωκόμενος ἕξει· εἰδωλολάτρου δ' ἔργον καὶ κλῆσιν οἱ τοῦτον διώκοντες λάχοιεν.

Ἔτι ὁ Θεολόγος φησὶ Γρηγόριος, « Τὸ διώκειν Χριστιανὸν Χριστιανοὺς ἄθεον· ἀθετοῦντος γάρ ἐστι τὸν Χριστὸν τὸ διώκειν τοὺς τοῦ Χριστοῦ. » Πάντη που τοίνυν δῆλον ὡς οἱ Παλαμῖται Χριστιανοὺς διώκειν ἑλόμενοι, ἄθεοί τέ εἰσι καὶ τὸν Χριστὸν ἀθετοῦσιν.

Ἔτι ὁ θεῖός φησι Χρυσόστομος· « Ἐμοὶ γάρ ἐστιν ἔθος διώκεσθαι, καὶ μὴ διώκειν· ἐλαύνεσθαι, καὶ μὴ ἐλαύνειν. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς περιεγένετο, οὐ σταυρώσας, ἀλλὰ σταυρωθείς· οὐ ῥαπίσας, ἀλλὰ ῥαπισθείς· καὶ γὰρ δυνάμενος κεραυνὸν ἀφεῖναι, καὶ τὴν γῆν σεῖσαι, καὶ τὴν χεῖρα τοῦ δούλου ξηρᾶναι, οὐδὲν τούτων ἐποίησεν· ἀλλὰ πραότητι περιγίνεται, σὲ παιδεύων μηδέποτε ἀγανακτεῖν. » Ἀλλ' οἱ Παλαμῖται τὸν ἐναντίον εἵλοντο καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων τρόπον, διώκοντες, ἐλαύνοντες, ῥαπίζοντες σταυροῦντες, εἰ τύχοι· οὐκ ἄρα λοιπὸν κατὰ τὸ ἔθος Χριστοῦ καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ τὴν φύσιν ἠσκήκασιν. Οὔκουν γε λοιπὸν οὐδ' Ἐκκλησία Χριστοῦ πεφύκασι.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Εἰ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστιν Ἐκκλησία, ἡ διαθηκῶν κατατολμῶσα, καὶ τῶν θείων ἀνδρῶν νεκροὺς ἀτάφους ἐρρίφθαι παρασκευάζουσα.

Ἐπεκτείνοντες δὲ τοὺς τῆς κακίας ταύτης καρποὺς, καὶ στῆναί πη τούτοις μηδαμῆ συγχωροῦντες, ὁ μηδὲ τοῖς εἰδωλολάτραις κατὰ τῶν μαρτύρων τετόλμηται, διαθηκῶν ὁσίων κατορχοῦνται, καὶ βεβήλοῦσιν εἰς τοὺς τῶν μακαρίων νεκροὺς, τὰς μὲν ἀνατρέποντες, τοὺς δ' ἀτάφους ἐρρίφθαι παρασκευάζοντες. Δεῖγμα δὲ τῆς αὐτῶν αἰσχύνης ἀνδρὸς εὐγενοῦς νεκρὸς, ἐφ' ὅλην τὴν θερινὴν ἡμέραν μὴ συγχωρούμενος τὴν τῆς ἀρχαίας ἀποφάνσεως ὑποσχεῖν πεῖραν.

Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος παιζόμενόν τε καὶ περιφερόμενον ἐφ' ἱκανόν· καὶ τοῦτο μὲν ἐν φιλοσόφοις ὄντος, οἷος οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς θαυμασιώτερος· τοῦτο δ' ἐν ἀσκηταῖς, οἷος οὐδεὶς ἕτερος σπουδαιότε-

A pollicentur, cum ipsi servi sint corruptionis. A quo enim quis superatus est, illi et servus addictus est [68]. » Palam igitur est, et Palamitas utrinque multis molestos esse ac obtundere. Eos enim qui morem non gerant, pellicere conantur in concupiscentiis carnis, munera pollicentes, aliaque præbituros, si modo in sententiam traxerint. Illis vero qui erroris illis socii sint, remissionem pollicentur, quantumvis pessima deliquerint. Corruptionis ergo sunt servi, non Ecclesiæ filii.

Ad hæc ait magnus Basilius : *Si quis persecutionem patitur, ab iis qui ejusdem ac ille fidei videntur, ob rectam fidem atque doctrinam, is illustriore donandus corona est, quam qui sæviente idolorum cultore martyrium facit.* Tali igitur corona donandus qui persecutionem patiatur ; idololatræ vero rem nomenque sortiantur, qui hunc persequuntur.

Item ait Gregorius Theologus : *Impium est ut Christiani Christianos persequantur. Ejus enim est qui Christum spernat, eos persequi qui sunt Christi.* Omnino igitur manifestum est, Palamitas, quibus constitutum sit ut Christianos persequantur, impios esse ac Christum spernere.

Postremo ait divus Chrysostomus : *Mihi enim moris est persecutionem pati, non facere, fugari, non vero fugare. Sic et Christus victor exstitit ; non qui ipse in crucem egerit, sed qui actus in crucem sit : non qui alapas dederit, sed qui acceperit. Etenim cum fulmen vibrare posset ac terram concutere, atque servi manum arefacere, nihil horum fecit ; sed lenitate vincit, erudiens te nequando ægre feras ac indigneris.* At Palamitæ contrarios Christo sanctisque mores inierunt, ut persequantur, fugentque et cædant, ac, si res ferat, in crucem agant. Non ergo jam, ex Christi genio et eorum qui Christi sunt, indolem coluerunt. Nec jam igitur Christi Ecclesia sunt.

CAPUT X.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ testamenta invadat, et divinorum virorum cadavera insepulta projiciat.

Augentes vero hujus malitiæ fructus, nec modum aliquem eos habere sinentes, quod nec idolorum cultores in martyres præsumpsere, sanctorum testamentis insultant, ac beatorum virorum cadavera contaminant, illa quidem evertentes, hæc vero insepulta projicientes. Quorum probri esto specimen viri ingenui cadaver, per diem omnem æstivum, insepultum jactatum, nec ejus, cui veteri sententia obnoxius est, permissum facere periculum.

Ad hæc vero admirandum illud magni veritatis præconis cadaver, diu multumque ludibrio habitum ac circumlatum ; idque adeo cum philosophus esset, qualis nemo inter illos majorem nactus est admirationem ; inter exercentes religiosa palæstra,

[68] II Petr. II, 18.

Digitized by Google

qualis nemo majori sedulitate pro pietate desudandis laboribus, piratarumque ac prædonum vellicationibus et maledictis ac carceribus, qualis nemo majori tolerantia in omnibus ; Nicephori scilicet admirandi Gregoræ, ac nihil aliud utraque appellatione a Deo præjudicium indicationemque habentis, quam ab inimicis veritatis vigili mente victorias atque triumphos sublaturum esse.

Ad hæc ipse pariter horum testis accedat magnus ille sapientiaque ac virtute admirabilis Ignatius nihilque hac in parte illi inferior, qui ait : *Zelatus sum super iniquos, pacem peccatorum videns* [86]. Et : *Odivi ecclesiam malignantium* [87]. Et : *Perfecto odio oderam illos : inimici facti sunt mihi* [88] ; sub vitæ hujus curriculi finem, post multas a persecutoribus graves injurias et dehonestamenta, carceresque et verbera, a monasterio, in quo degebat, translatus, ac in occulto vivendi finem nactus (sic nimirum comminantibus qui insidias struerent), ut ejus insepultum cadaver projiceretur, ut qui revera pretiosus Christi margarita esset [89].

Mitto dicere de beatis illis, admirando scilicet Burde, divinoque Polerianita, nec non mirabili Lybdice. At neque plurimos beatosque viros memoro, magnum philosophiæ atque virtutis præmium consecutos : quique adeo priusquam prava opinio licentiam frontemque nanciscceretur, multis sæpius maximisque comitiis præsentia adesse et functiones obire decretis coacti sint, deterioribusque postmodum in malis versati, tantisque adeo, ut neque justa eis fieri, funusque eorum efferri per dies sinceretur.

Enimvero testamentorum eversum jus atque religio, viri sancti, probeque confessionis cursu perfuncti, cellas dirutas, jactat, quæ servorum pontificis rapinæ ac liguritionibus cesserint ; aliaque ejus generis innumera, quæ et omittam, ea scilicet ratione, quod multis beatis quotidie præsto sunt ut videantur.

Atque hæc quidem sufficiunt, ut nemo qui hæc serio percurrat, Christi Ecclesiam vocare in animum induxerit ; sed magis considerandum putaverit, quemnam esse Spiritus fructum definitum sit ; et quamodo secus omnino habeat, qui a viris istis fructus emersit. Unde nec merito Dei Ecclesia vocanda sit, sed adversi spiritus, cujus et gignat fructus et augeat, libereque iis fruatur ac impartiatur. Tantoque adeo, quanto et salutaris sermo, ex fructibus cognoscendam arborem prolocutus est [90]. Sive quos igitur fructus numeraverit Ecclesiæ malignantium, ejus nimirum prolixius pravitatem pernoverit ; sive quam sibi disciplinam constituit intellexerit, et ex quibus conflata principiis sit, quæve dogmata sanxerit, nihil minus ejus nequitiæ ac malitiæ magnitudinem invene-

ρος· τοῦτο δ' ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν πειρατῶν προπηλακισμοῖς καὶ λοιδορίαις καὶ καθείρξεσιν οἷος οὐδεὶς ἄλλος ἐν ἅπασι καρτερικώτερος· Νικηφόρου, φημί, τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορᾶ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κλήσεων περὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δηλώσαντος, ἀλλ' ἢ νίκας ἐν ἐγρηγορότι τῷ νῷ κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ἄρασθαι.

Συμμαρτυρεῖ δ' ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ πολὺς ἐκεῖνος ἔν τε σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ θαυμαστὸς Ἰγνάτιος, καὶ μηδὲν τοῦ πρὶν εἰρηκότος ἀποδέων ἐν τούτῳ, « Ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν, » καὶ, « Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρευομένων, » καὶ, « Τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς· εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι· » πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει τῆς ἐνταῦθα παρῶν διαγωγῆς, μετὰ πολλὰς τὰς ἐκ τῶν διωκτῶν ἐπήρειας καὶ φυλακὰς καὶ μάστιγας μετακομιζόμενος ἀφ' ἧς ᾤκει μονῆς ἐν ἀποκρύφῳ τελευτᾷ· οὕτω τοῖς ἐνεδρεύουσιν ἠπειλημένον, ἄταφον ἐρρίφθαι, καὶ κυσὶ καὶ ὀρνέοις προέσθαι, τὸν ὡς ἀληθῶς τίμιον τοῦ Χριστοῦ μαργαρίτην.

Ἐῶ φάναι περὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων, Βουρδῆν φημι τὸν θαυμαστὸν, καὶ Πολεριανίτην τὸν θεῖον, καὶ Λυβδίκην τὸν θαυμάσιον· ἀλλ' οὔτε πλείστους καὶ μακαρίους ἄνδρας, μέγα τι φιλοσοφίας καὶ ἀρετῆς ἄθλον κομισαμένους· καὶ πρὶν μὲν τὴν κακοδοξίαν παῤῥησιάσασθαι, ψήφοις ἐν πολλοῖς καὶ πολλάκις ἀρχαιρεσιῶν τῶν μεγίστων ἠναγκασμένους προελθεῖν· χείροσι δ' ἔπειτα προσωμιληκότας κακοῖς· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς μηδὲ τῆς νενομισμένης ὁσίας καὶ τούτους τυχεῖν ἐφ' ἡμέρας συγχωρεῖσθαι.

Οὐ μὴν ἀλλὰ παῤῥησιάζεται καὶ τὸ τῶν διαθηκῶν ἀνατραπὲν χρῆμα, ἀνδρὸς ὁσίου καὶ καλῶς τὸν τῆς ὁμολογίας διηνυκότος δρόμον, ἐρημιμμένας κέλλας, τῶν τοῦ ἀρχιερέως ὑπηρετῶν οὖσας πρὸς τὸ καθυρπαγῆναι καὶ παρανάλωμα· καὶ μυρία τοιαῦτα, ἃ καὶ παραλείψω, τῷ πολλοῖς καὶ μακαρίοις καθ' ἕκαστον ἱστορῆσαι παρίστασθαι.

Ἱκανὰ μέντοι καὶ ταῦτα πρὸς θ' ὑπόμνησιν καὶ τὸ μηδένα τὸν μετ' ἀκριβείας ταυτὶ διιόντα Ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖν Χριστοῦ· μεμνῆσθαι δὲ μᾶλλον σκοπεῖν, τίς ὁ τοῦ Πνεύματος διώρισται καρπός· καὶ ὅπως ἐναντίος ὁ τουτοισὶ τοῖς ἀνδράσιν ἐκπονηθείς· ὡς οὐδὲ δικαίως ἂν Ἐκκλησία κληθείη Θεοῦ ἡ τοῦ ἐναντίου πνεύματος τοὺς καρποὺς καὶ φύσασα καὶ αὐξήσασα, καὶ πρὸς ἀπόλαυσιν ἀδεῶς μετασχοῦσα· τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳπερ ὁ σωτήριος ἔφησε λόγος, Ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον ἐπιγινώσεσθε. Εἶτ' οὖν τις τοὺς καρποὺς ἐξαριθμοίη τῆς τῶν πονηρευομένων Ἐκκλησίας, μακρότερον δήπου τὴν ταύτης ἐπιγνοίη μοχθηρίαν· εἴτε μὴν ἀφ' ὧν ἐπολίτευσε συνορῴη, καὶ ἐξ οἵων συνέστη τῶν ἀρχῶν, καὶ ὁποῖ ἄττα δεδογμάτικεν, οὐκ ἔλασσον μοχθηρίας καὶ πονηρίας ταύτης ἀνεύροι μέγεθος. Οὔκουν γε λοιπὸν κατ' οὐ-

[86] Psal. LXXII, 3. [87] Psal. XXV, 5. [88] Psal. CXXXVIII, 22. [89] Matth. VII, 6. [90] Luc. VI, 44.

Digitized by Google

δένα τρόπον Ἐκκλησία ἂν εἴη Θεοῦ ἡ τῶν Παλαμιτῶν ἀλόγιστος συναγωγή.

Εἰ δ' ἀκριβέστερόν τις, ὡς ἔφαμεν, καὶ ταῦτ' ἐξετάζειν ἐθέλοι καὶ καθ' ἕκαστον ἀνερευνᾷν, διίτω μὲν μετὰ σπουδῆς τὰς τῶν μεγίστων πατριαρχῶν Ἰωάννου καὶ Ἰγνατίου συνοδικὰς πράξεις ἐπὶ καθαιρέσει καὶ ἀφορισμῷ καὶ ἀναθέματι τῶν Παλαμικῶν προβάσας δογμάτων· διίτω δ' αὖθις τὴν τελευταίαν ἐκείνην σύνοδον ὑπὸ τοῦ τῶν Ἐφεσίων φωστῆρος τοῦ θαυμαστοῦ καὶ μεγάλου Πατρὸς συγκροτηθεῖσαν· κανονικαῖς μὲν καὶ δογματικαῖς ἀποδείξει τὴν καινοτομίαν τῆς πίστεως καὶ τὴν τῶν κανόνων κατάλυσιν εἰς μέσον παράγουσαν καὶ καθ' ἕκαστον ἐξελέγχουσαν, οὐκ ἔλασσον δὲ καὶ ἱστορίαις καὶ ἀφηγήσεσιν αὐτὴν στηλιτεύουσαν. Εἰ δέ τις φιλολογώτερος εἴη, καὶ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς συγγραφαῖς ἐντυγχάνειν βούλοιτο, ὡς ἂν καὶ πάντ' ἐξ ἀρχῆς συλλαβὼν γνοίη, ἀγάσαιτ' ἂν τὴν τῶν συγγεγραφότων ἰδὼν εὐκοσμίαν, καὶ μεθ' ὅσης ἡδονῆς καὶ χάριτος ταῦτα συνέθεντο, καὶ ὅπως καθ' ἕκαστον ὑποτυπώσαντες ἀφηγήσαντο.

rit. Non ergo jam ullo modo insulsa Palamitarum sodalitas Dei Ecclesia sit.

Sin vero quis accuratius, ut dicebamus, hæc quoque exquirere, singulaque rimari voluerit, diligenter perlegat maximorum patriarcharum Joannis Ignatiique (1) Actiones synodicas ad Palamitarum devovenda, et proscribenda anathematique subjicienda dogmata, editas. Perlegat vero rursum postremam illam synodum, magno illo Ephesiorum lumine, admirando magnoque Patre celebratam; quæ videlicet canonicis dogmaticisque probationibus, fidei novationem canonumque violationem in medium producat, per singulaque redarguat, nec non etiam gestarum rerum monumentis et narrationibus traducat. Sin autem quis curiosior et ecclesiasticas scripturas legere voluerit, ut omnia a principio complexus intelligat, huic sane mirari succurrat, videnti scriptorum compositum ordinem, quantaque cum voluptate et gratia hæc digesserint, ac vivis prope coloribus ob oculos narrando posuerint.

Hic tibi Παραβάσεων Παλαμικῶν λόγοι, primus et quartus; omissi secundus et tertius, quibus quatuor liber primus constat, altero distinctiones affert novi Dei Palamici et secundi a primo, aliaque fere Calecæ exposita. Altero et tertio, Palamæ hæreses affert, tum proprias, tum communes cum aliis.

Liber II, adversus Palamæ hæresin, cujus sunt λόγοι VIII adversus Palamæ Tomum ejusque novam fidem.

Liber III, ipse perinde in VIII λόγους vasto opere distributus, Palamæ calumniis in orthodoxos, de lumine increato respondens, ac aliquot quæstionibus omnem de illo considerationem complectens.

Liber IV, contra Palamitarum quotannis in Catholicos diras et exauctorationes: seu verius, illorum ἀποστασίας λόγοι III, sed qui mole reliquos plures excedant, fuso priore in 75 capita.

Liber V, ipse in λόγους distinctus, prius quidem ordine editus, ut est auctor ipse Cyparissiota. Tantæ molis unus hic liber, ut unus ipse reliquis omnibus par prope videatur. Tanta scilicet unius Cyparissiotæ in eam rem seges, si quando sederit Regiæ Luparæ, ut docti alicujus opera, ea rem litterariam ac Christianam dirct. Tibi a me, proque instituto, hæc, lector, sufficiant.

(1) Hic Ignatius desideratur in utroque Labbei catalogo, expunctus forte a Palamatis.

JOANNIS SAPIENTIS

COGNOMENTO

CYPARISSIOTÆ

EXPOSITIO MATERIARIA

EORUM QUÆ DE DEO A THEOLOGIS DICUNTUR

IN DECEM DECADES PARTITA.

Franc. Turriano Societat. Jesu interprete e Græco. Additis etiam scholiis et annotationibus.

I. *Decas de Theologia symbolica.*
II. *De Theologia demonstrativa.*
III. *De divinis emanationibus.*
IV. *De informatione divini nominis.*
V. *De proprietatibus divinorum nominum.*
VI. *De apparitionibus divini luminis.*
VII. *De divina participatione.*
VIII. *De infinitate Dei in creaturis.*
IX. *De infinitate in Deo.*
X. *De divina simplicitate.*

Digitized by Google

PRÆFATIO FRANCISCI TURRIANI

SOCIETATIS JESU

AD ILLUSTRISSIMUM ET REVERENDISSIMUM D. ANT. AUGUSTINUM ARCHIEPISCOPUM TARRACONENSEM.

—

Memini, illustrissime et reverendissime domine, quod nescio an ipse recorderis, quod ante annos multos, cum correctiones Dionysii Areopagitæ, Venetiis summa diligentia collatis inter se variis exemplaribus manuscriptis, a te olim cum juvenis esses descriptas et notatas, petissem, ipsum illum librum annotatum et correctionibus refectum liberaliter more tuo misisti, quem ego ὡς ἱερὸν κειμήλιον ἐν ταμείοις *custodio. Cum autem librum Joannis Sapientis cognomento Cyparissiotæ totum ad opus Dionysii* De divinis nominibus *pertinentem superiore æstate in Amerino secessu tum interpretatione e Græco, tum scholiorum illustratione a me elaboratum ad publicam utilitatem edere constituissem, in menten mihi venit, et quidem libenti et lætanti, ut ad te eum mitterem, teque ei patronum adoptarem, ac quia propter graviores studiorum occupationes, et in primis propter ecclesiasticæ gubernationis sollicitudinem jam diu silebas, qui pro tua alioqui humanitate et benevolentia in me non vulgari frequenter solebas scribere, et ego item rescribere, quod a me cessatum est, ex parte compensare mihi videbar, si hic liber ad te proficisceretur, ut esset testis recordationis meæ tuorum erga me meritorum, et animi grati meæque in te observantiæ. Si Græca etiam habere volueris, curabo ut describatur exemplum. Quia vero inscriptio libri subobscura videbatur, tametsi quod ad opus ipsum spectat, satis et quidem docte auctor ipse præfatus esse videbatur, tamen quia fortasse non omnes facile intelligent, quam recte aut secus* ἔκθεσιν στοιχειώδη ῥήσεων θεολογικῶν, *quæ est inscriptio libri, interpretatus fuerim* Expositionem materiariam eorum quæ de Deo a theologis dicuntur, *ne quis in ipso vestibulo et aditu interpretationis interpretem reprehenderet, priusquam rationem sic interpretandi intelligeret, visum est præfari ad explicandum. Usus est hic auctor philosophice verbo philosophico* στοιχειώδης, *quod Aristoteles libro* ν τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ *inter ea explicavit, quibus omnes disciplinæ tanquam communibus utuntur, omnes enim habent principia, causas, elementa, et alia quæ ibidem sequuntur. Igitur postquam explicavit Philosophus, quot modis accipiatur principium, et quot item causa, dicit* στοιχεῖα *(quæ veteres Latini interpretati sunt elementa) illa dici proprie, quæ insunt primo, et non sunt in alias species dividua, ut litteræ dicuntur elementa syllabarum, in quibus primo insunt tanquam earum materia, quæ in alias species non sunt dividuæ : item primas demonstrationes, quæ in pluribus, inquit, demonstrationibus insunt, quæ elementa demonstrationum vocantur. Deinde dicit idem philosophus elementa etiam dici non proprie, sed translate, ea quæ maxime generalia sunt : quia unumquodque, inquit, unum est, et simplex, et in multis, aut in omnibus, aut in quamplurimis inest. Hic ergo auctor, quia has decades in generalia partitus est, et unamquamque decadem componit ex partibus suo ordine, quæ sunt* στοιχεῖα, *id est, elementa et materia ipsius decadis, sicut litteræ syllabæ, idcirco recte hanc methodum vocavit expositionem* στοιχειώδη, *ut si dicamus elementariam : pro quo nos meliore et antiquiore verbo usi, materiariam vertimus, quia idem philosophus in extrema pagina libri* VII *primæ philosophiæ sic ait : Id autem est elementum, in quod res dividitur insitum, ut materia, quale est syllabæ* ab *a ipsum et b ; et Dionysius* c. 4 De divinis nominibus, *ubi* ἀρχὴν στοιχειώδη *dicit, ibi interpres vetus vertit,* Principium elementarium, *quod S. Thomas sic interpretatur, id est* materiale. *Itaque vim verbi et auctores secutus, commode, ut opinor,* ἔκθεσιν στοιχειώδη, expositionem materiariam *vertimus. Noluit autem hic auctor inscribere librum, De expositione divinorum nominum, ut mihi videtur, propter reverentiam erga divinum Dionysium, qui librum suum* De divinis nominibus *inscripsit, cum alioqui universa hæc tractatio in decades artificiose distributa, in materia divinis nominibus, quibus theologi usi sunt, subjecta versetur : et divina nomina ac dicta de Deo* ἀντιστρόφως *dicantur. Quantam vero commoditatem allatura sit hæc methodus expositionis materiariæ eorum quæ de Deo a theologis dicuntur, quæ sunt divina ejus nomina, ad percipiendum fructum ex illa multiplici, et varia, et obscura, atque dispersa tractatione Dionysii* De divinis nominibus, *ipse usus ac frequens et familiaris lectio hujus libri docebit. Deinde quia ea quæ ex Dionysio in hoc libro recitantur, difficilia sunt ad intelligendum sicut reliqua ejus, propter summam brevitatem et subtilem fere in singulis verbis multarum rerum comprehensionem, ad difficiliora ubi magis opus esse visum est, scholia adhibuimus S. Maximi, Georgii Pachymeri, S. Thomæ. Quæ autem non assigno et reddo suo auctori, mea erunt. Præterea, quia hæ decades confectæ sunt ex partibus theologiæ demonstrantis tum affirmantis, tum negantis in materias subjectas partitæ, demonstrationes autem theologicæ ex revelatis a Deo exsistunt ; quæ vero sint revelata, per traditionem apostolicæ prædicatio-*

Digitized by Google

nis in Ecclesia catholica relictam, et tanquam depositum sacrum ac arcanum fideliter et perpetuo conservatam cognoscimus, et hujus traditionis testes sunt antiqui theologi et Ecclesiæ catholicæ doctores : commodissime hic auctor collegit in hoc libro auctoritates eorum cum doctrina Dionysii apostolici discipuli consentientes ac conspirantes in iis quæ de divinis nominibus et eorum materia multiplici ex Scripturis idem Dionysius didicit : auctoritates dico Justini Martyris, Athanasii, Gregorii Nazianzeni, Basilii, Gregorii Nysseni, Epiphanii, Chrysostomi, Cyrilli Alexandrini, et alterius Cyrilli Hierosolymitani, Germani Constantinopolitani, Sophronii Hierosolymitani, et aliorum, quos prætereo, ne omnes enumerem (a). Ac potuisset etiam alios et quidem antiquiores producere, si cum hoc opus elaboravit hic auctor, copia librorum (quod idem in præfatione dolet) ei suppetisset. Hi igitur sancti doctores in libris suis testimonia reliquerunt apostolicæ traditionis, quam divinus Dionysius in argumento divinorum nominum sibi proposuit. Secutus itaque est hic auctor Cyparissiota quod in epistola Athanasii ad Serapionem legerat, et quod idem in decade IX, cap. 1, recitavit : « Videamus, inquit Athanasius, ipsam a principio relictam traditionem, et doctrinam atque fidem Ecclesiæ catholicæ, quam Dominus quidem dedit, apostoli prædicaverunt, et Patres servarunt. In hac enim Ecclesia fundata est ; ab hac qui exciderit, nec erit, neque dicetur Christianus. » Illud præterea dicendum est quod ad ea uberius tractanda et plenius intelligenda quæ in prima parte sancti Thomæ Aquinatis multa subtilitate de Deo et Dei nominibus, de simplicitate, et infinitate, et de exsistentia in rebus, de cognitione Dei et de aliis disputantur, multum hæc expositio et methodus adjuvabit. Accedit etiam hæc utilitas sciendi quomodo tunc antiqui theologi et Patres Ecclesiæ catholicæ de istis postea tam subtiliter disputatis sentiebant, et quibus verbis et verborum formis in eis utebantur ; quæ nos, ubi magis opus esse visum est, scholiis illustravimus, et præmunivimus : ut non continuo inverecunde ad reprehendendos sanctos Patres prosiliamus, sed pro reverentia ac pietate erga eos, ut decet, adhibenda, totius boni consulendum et commode interpretandum pio et grato animo adducamur. Quo autem tempore hic auctor floruerit (nam ætas etiam, et merito, in auctoribus quæri solet) non potui reperire; hoc constat, non fuisse ante annos quingentos : siquidem alicubi dicit in hoc libro recitare se quæ ex quodam loco S. Maximi in Panoplia Euthymii ferebantur. Scripsit autem Euthymius Alexio Comneno imperatore et jussu ejus. Repertus vero est hic liber (si quis hoc etiam scire cupit) in bibliotheca D. Joannis Lascaris natione Græci, genere et multarum litterarum Græcarum peritia nobilissimi, quam Messanæ in Sicilia reliquit. Habes, illustrissime et reverendissime domine, præfationem nostram : ordiatur deinceps a sua opus suum Cyparissiota noster.

(a) Vide ad calcem operis Indicem auctorum quos adhibuit Cyparissiota. EDIT.

JOANNIS SAPIENTIS

COGNOMENTO

CYPARISSIOTÆ

PRÆMEDITATIO EXPOSITIONIS MATERIARIÆ EORUM QUÆ DE DEO A THEOLOGIS DICUNTUR.

Inter scientias quæ ratione disserendi utuntur, pulcherrima est philosophia : philosophiæ vero præstantissima pars est theologia, quæ non solum ex nomine, unde dicitur, excellentiam suam declarat, sed multo magis ex iis quæ tradit, et ex contemplatione eorum quæ sub intelligentiam cadunt. Est enim proposita velut quidam sol, quæ omnem caliginem falsæ opinionis radiis suis dispellit : quidquid autem adulterinum et immissum est, primo statim conjectu aspectus coarguit, nihilque male moratum in eam incidet, quin ab ea illico expellatur. Ut igitur more geometrarum axioma tanquam fundamentum jaciamus, theologia est sermo A de Deo ex se fide dignus propter dignitatem eorum quæ posita sunt. Est autem primus ex omnibus sermo salutaris Evangeliorum Dei, proximus post eum sermo eorum qui Christum propter ejus erga humanum genus amorem viderunt, et ipsi sermones ejus audierunt; post hos qui illos primos et secundos sermones exposuerunt, et deinceps consecuti sunt, dummodo quæ tradunt, cum septem synodis œcumenicis consentiant; ita ut nihil amplius intelligant, neque quidnam detrahant, quod diris exsecrationibus vetitum est. Universus autem sermo theologiæ in summa his tribus axiomatibus comprehenditur. Unum est, unum esse Deum, imparti-

Digitized by Google

bilem, infinitum, expertem coloris, inaspectabilem, ex nulla (1) naturali repræsentatione cognitum, qui notionem, quando, aut quomodo sit, omnino repellit; quem nullo modo quavis parte mens capere potest, nisi tantum per fidem (2) ex creaturis ejus, quod sit, non autem quid sit. Secundum axioma est, Deum unum, Patrem esse, et Filium, et Spiritum sanctum, in quibus est divinitas, sive potius, qui sunt divinitas, quæ est una et sola increata natura. Unitas enim est in Trinitate, et Trinitas in unitate adorata, et nihil aliud ante æternitatem habens præter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum; quippe cum divinitas in Trinitate completa sit, quod autem extra Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum est, id omne servum est, ut nos. Tertium axioma est, ab ipsa una natura trium personarum, quæ supra substantiam, et supra divina (3) est, quæcunque sunt, facta esse, cum aliquando non essent, sive sub aspectum cadunt, sive non; sive tempore cœperunt, sive non, sed cum ævo; sive participantia, sive participata (4): sive universalia, sive particularia; nihilque inter ipsam divinam naturam et creaturas ejus medium esse, quoniam sola divina natura creaturæ antecellit; et cætera omnia quæ post divinam naturam sunt, creata sunt. In hæc tria axiomata universa Christianorum sanctissima theologia (5) concluditur; mysterium A enim supranaturale divinæ incarnationis non dixerunt esse modum theologiæ, sed exinanitionem inexplicabilis dispensationis Verbi Dei propter nos factam. Hæc sapientes et sacri theologi divinis libris suis insecuti, omnem quidem hæresim ex Ecclesia Christi expulerunt, universam vero theologiam purissimam et limpidissimam explanarunt, et animis nostris divine imposuerunt. Quibus hodie invocatis, hanc methodum materiariam eorum quæ de Deo dicuntur, quibus usi sunt, elaboravimus, et quam sint inter se concinentes, et in sapientia theologiæ tanquam in divina musica apte resonantes, ostendimus. Quoniam vero omnis expositio materiaria a primis ad secunda et tertia transit, eisdem iterum invocatis, consideremus B quemadmodum prius posuerunt omnem theologiam in duas partes distributam esse: unam symbolicam, alteram demonstrativam, utramque vero distinxerunt: illam quidem symbolicam, in sacram formationem figurationis sub sensum cadentis, et in sacram formationem translationis cadentis sub intelligentiam: hanc vero demonstrativam, in affirmantem et negantem, ut jam quatuor sint partes theologiæ. Aut enim theologia describitur per figurationem secundum sensum, ut illa scala a cœlo usque ad terram pertingens, ille ignis in rubo, illi tres viri ab Abraham hospitio excepti, illa poste-

Scholia.

(1) *Ex nulla naturali repræsentatione cognoscitur Deus.* Sicut lapis cognoscitur per speciem et similitudinem, quæ est in oculo; quia ἀνείδεος est, ut Dionysius ait, id est, omni specie caret et similitudine; ipse enim nullius creaturæ similitudinem habet, nec habere potest Deus: ita quæ non cognoscimus videntes, quod est cognoscere ἐποπτικῶς, sed ὑποπτικῶς ex creaturis per rationem; id est, ex similitudinibus Dei, quæ in creaturis cernuntur, cognoscitur Deus, non quid sit, sed quod sit.

(2) Cum ait hic auctor, *quod nullo modo quavis parte potest mens Deum capere, nisi per fidem*, tantum quod sit, non quid sit, non negat quin ratione naturali cognosci possit Deus, quod sit, siquidem demonstrari hoc potest ex effectis ejus: sed loquitur de cognitione altiore necessaria: hujusmodi enim cognitio Dei fides est. Hanc cognitionem Dei vocat beatus Basilius comprehensionem intellectilem per fidem. Sic enim ait, edisserens illud: Attende tibi: Ne in Deo quæras cognitionem per oculos, sed menti fidem committe, et intellectilem de Deo comprehensionem habe. Græce dixit κατάληψιν. Similiter locutus est S. Maximus in prima centuria theologica, cap. 8. Sic enim ait: Quæcunque sunt, intellecta nominantur, et habent in se ipsis demonstrabilia principia cognitionis. Deus autem non nominatur intellectus a nobis; sed ex creaturis, inquit, intellectis a nobis, solum esse creditur. Cum dicit, solum esse creditur, non negat quin naturali etiam ratione ex creaturis esse cognoscatur; sed loquitur de cognitione per fidem, quam in nobis requirit Deus, tanquam necessariam, quam quidem ipse dat, omni demonstratione firmiorem, de qua Apostolus ait: *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, et quia remunerator est* (*Hebr.* II, 6). Non dixit, Oportet scire, quia est; tametsi demonstrari hoc et sciri C potest, quia demonstrationes non omnes capere possunt, credere autem omnes possunt, adjuvante Deo, et debent. Principia autem hujus cognitionis per fidem non sunt demonstrabilia, ut ait idem sanctus Maximus, quia, inquit, fides est eorum quæ sunt supra mentem et rationem.

(3) *Supra divina*, quia sunt qui participatione dicuntur Dei, suprà istos est Deus; idcirco Trinitatem vocat ὑπέρθεον, id est, supra quam divinam, sive supra divinam.

(4) *Participata* vocat ea, a quibus nominamur tales, ut a bonitate boni, a vita viventes, a sapientia sapientes, et similiter in aliis quæ abstracte considerata dicuntur, et sunt simpliciter participationes: recepta in subjecto dicuntur et sunt participata; ipsa vero subjecta participantia. Participata universalia sunt providentiæ universales, quas hoc nomen divinum boni complectitur, ut ait Dionysius cap. 5, de divinis nominibus. Participata particularia sunt providentiæ particulares, quas reliqua nomina significant, ut vita, sapientia, et deinceps, ut in decade VII, cap. 6. D

(5) *Theologiam* proprie veteres vocaverunt mysterium Trinitatis, et œconomiam mysterium incarnationis, vocabulo ex eo translate sumpto, quod Christus unus in utraque natura Filius Dei, et idem Filius hominis, ad instar boni patrisfamilias bene ac sapienter domum et domestica omnia gubernantis, tanquam fidelis, ut Apostolus ait, in tota domo sua, quæ domus sumus nos, genus humanum per peccatum amissum, et peccatis venditum, summa misericordia et sapientia ac justitia per passionem et mortem, recuperavit et redemit, restituens illud, et quidem abundantius, in pristinam gloriam, in quam a principio in Adam multos filios, sicut Apostolus ad Hebræos scripsit, adduxerat.

Digitized by Google

riora Dei apud Moysen, item illa apud Isaiam, Danielem, et Ezechielem, et alios secundum sensum formata; aut describitur per translationem verbi secundum intellectum, ut ebrietas et crapula Dei, vigilia, somnus arma ad protegendum et ad nocendum, et cætera omnia quæ ad imitationem hominum facta sunt. Aliæ duæ partes sunt, una theologiæ affirmantis, ut cum dicimus, Deum bonum, sapientem, sanctum, beatum, salvatorem, et reliqua omnia, quibus eum aientes laudamus; vel rursus negantis, ut cum ipsum vocamus invisibilem, incomprehensibilem, suprasubstantiam, suprabonum, supraviventem, suprasapientem: hæc enim omnia sive privanter, superlate dicantur, negationibus declarantur. Cum igitur quatuor partes sint, ex duabus quidem prima decas conficitur, qua theologia symbolica in universum continetur; ex reliquis vero duabus secunda, qua theologia demonstrativa in universum item comprehensa est; deinde theologia demonstrativa generalis distinguitur in partes: affirmativa quidem partitur, tum in divinas emanationes, et facit hæc partitio tertiam decadem; tum in divini nominis informationem, et facit quartam. Rursus ipsa materies divinarum emanationum dividitur in proprietates divinorum nominum, et efficitur quinta decas, et sexta: et in divinas participationes, et fit septima decas: hic desinit pars theologiæ demonstrativæ affirmantis. Pars vero theologiæ demonstrativæ quæ negat, partitur tum in infinitatem Dei, quæ est in rebus, et facit octavam decadem, tum in divinitatem, quæ est in Deo, et facit nonam, tum in divinam simplicitatem, et efficitur decima eademque extrema decas. Universa itaque expositio materiaria eorum quæ de Deo a theologis dicuntur, his terminatur. Poterat etiam subdividi tota theologia ad symbola pertinens, in coincidentia (1): sed hæc fere, exceptis proprietatibus eorum, in prima decade tractata sunt. Fortassis autem Deo adjutore, et copiam librorum nacti de his etiam disseremus, nunc enim quia exagitabamur, et odio gratis ab omnibus habebamur, libris et otio ad hæc meditanda, et iis quæ ad aliam meliorem compositionem pertinent, caruimus; quo circa hæc quæ nunc exposuimus, magno labore collegimus, quædam ex his occulte et furtim, ad alios usus et propter alias occasiones nobiscum portantes: ob hanc causam multis adjumentis ad perfectionem horum privati fuimus, sed interim ab iis quæ maxime necessaria erant, non aberravimus. Expositio autem materiaria, quæ in unaquaque decade est, docet in extremo decadis, hoc ipsum quod in decade continetur, esse expositionem materiariam eorum quæ in ipsa secundum continuationem sequuntur, accedit etiam ratio inscriptionis decadis, et quemadmodum quæ ad eam pertinent, satis completa sint.

PRIMA DECAS. — *DE THEOLOGIA SYMBOLICA.*

CAPUT I.

Quod duplex sit theologia.

Dionysius in epistola ad Titum episcopum sic ait: Cæterum hoc advertendum est, duplicem esse traditionem theologorum, unam arcanam et mysticam, alteram vero philosophicam et demonstrantem: illam quidem symbolicam et ad mysteria pertinentem, hanc vero apertam et manifestiorem: estque arcanum sive mysticum cum symbolo (1) implicatum et connexum, illud quidem philosophicum et demonstrans fidem facit, et astringit veritatem eorum quæ dicuntur: illud vero arcanum et mysticum afficit et in Deo iis quæ non docentur institutionibus firmat. Hoc dictum sanctus Maximus et Dionysius Alexandrinus adnotarunt: Maximus symbolicam et ad mysteria pertinentem theologiam illam dicit, quæ ex symbolis conficitur, cujusmodi sunt mysteria cultus Mosaici, et mysteria nostri sacri cultus; tametsi altiora sunt et magis spiritalia nostra; philosophicam vero et demonstrantem theologiam illam dicit, quæ exsistit ex perspicientia creaturarum, divinæque in quibusdam rebus providentiæ, et expositione speculatrice eorum quæ de Deo in Scripturis di-

Scholia.

(1) Ὑποδιαίρεσις, id est, subdivisio Theologiæ symbolicæ *in coincidentia*, quæ Græci vocant συμπίπτοντα, est divisio in ea quæ promiscue ad translationem verbi intellectilem pertinent, et ad figurationem sensilem: ut dicere in Deo, os, oculos, faciem, manus, pedes, et similiter in aliis partibus corporis, quæ et figurari possunt secundum sensum, et dici translate secundum intellectum, ut si diviso animali in rationale oppositum irrationali, et in irrationale oppositum rationali, rursus fiat subdivisio animalis in herbivorum, et carnivorum, quæ non sunt opposita, sed coincidunt in genere animalis rationalis et irrationalis: siquidem reperiuntur ratione utentes herbivori, et alii carnivori, et animantes item ratione carentes similiter herbivoræ, et aliæ carnivoræ. Sic divisa theologia symbolica in figurationem secundum sensum oppositam translationi verbi secundum intellectum reperitur rursus in quibusdam figuratio secundum sensum incidens in translationem verbi secundum intellectum, et vicissim translatio verbi secundum intellectum incidens in figurationem secundum sensum, ut in exemplis superiorum nominum.

(2) *Mysticum cum symbolo.* Est enim, ait sanctus Maximus, in Symbolo tanquam umbra tecta veritas, ut in pascha Mosaico verum pascha, sicut scriptum est: *Pascha nostrum immolatus est Christus.* (I Cor. v, 7.) Huc pertinet illud ad Galat. iv, 22: *Abraham duos filios habuit*, etc. hæc enim sunt duo testamenta; et illud I Cor. x, 4: *Bibebant omnes de consequente eos petra, petra autem erat Christus* et similia. Quod autem *Symbolum* verti, interpretationem Sancti Maximi secutus, Dionysius vocat, τὸ ῥητὸν, id est, non tacitum, quia quod mystice latet in symbolo, est ἀπόῤῥητον, id est, arcanum, et tacitum, itaque mysteria, quæ in symbolis significantur, sunt ἀπόῤῥητα ἐν ῥητοῖς νοούμενα, id est, occulta intellecta in Symbolis.

Digitized by Google

cuntur. Dionysius vero Alexandrinus, Theologia, inquit, philosophica et demonstrans fidem facit, et astringit veritatem; id est, eorum quæ dicuntur veritatem tanquam sigillo quodam obsignat, et tanquam vinculo alligat, et efficit, ut qui audiunt, credant. Altera vero pars theologiæ, quæ symbolica est, per ea quæ fiunt, adjungit ad Deum quodam ipsius rei habitu et informatione, quod quidem vocavit ἀδιδάκτους μυσταγωγίας. Hinc igitur patet veluti generatim universam theologiam his duabus partibus comprehensam esse; una est arcana et occulta, quæ non docetur rationibus, cujus vis et in afficiendo, et quæ in animis de iis quæ cernuntur, vel audiuntur, firmitatem imponit: altera pars conclusionibus argumentorum, et auctoritate celebri eorum qui id prius dixerunt, fidem facit, et cogit auditores assentiri.

CAPUT II.

Quod duplex sit Theologia symbolica.

Magnus Dionysius in eadem epistola ad Titum: Arbitrati igitur sumus oportere ut, quoad fieri posset, tum Timotheo, tum aliis omnis generis formas quæ per sacra symbola de Deo formantur, explicaremus. Quæ enim in istis formis et signis symbolicis extrinsecus apparent, plena sunt incredibilis et commentitii monstri, quale est quod effingitur in supra substantiali Dei generatione uterus (1) Dei, Deum corporee generans, et cor hominis (2) eructans verbum in aerem effusum: et delineatur spiritus ex ore (3) spirans, et quod Scriptura (4) sinus divinæ generationis Filium Dei complectentes, in modum corporis laudibus celebrat: aut in modum stirpis hæc ipsa effingit, et arbores (5) quasdam, et surculos (6), et flores, atque radices (7) proponit, aut fontes (8) aquis manantes aut luminis fecunditates producentes splendores (9) aut quasdam alias sacras descriptiones rerum divinarum et supra naturam, quæ declarant Dei providentias (10), quas mente contemplamur, aut dona ejus (11), aut ostensiones (12), aut potestates (13), aut proprietates (14), aut status (15), aut mansiones (16) aut emanationes (17), aut secretiones (18) aut uniones (19), aut formam viri Deo affingit mystica Scripturæ sanctæ theologia imo varias figuras ferarum (20), aliorumque animantium et stirpium (21) atque lapidum; quin etiam ornatus muliebres (22), et barbaras armaturas (23) illi imponit; figlinam atque (24) fornacem tanquam opifici cuidam sor-

Scholia S. Maximi.

(1) *Uterus.* Psal. cvii: Ex utero ante luciferum.

(2) *Cor hominis.* Eructavit cor meum verbum.

(3) *Ex ore.* Psal. xxxii: Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

(4) *Sinus.* Joan. i: Filius qui est in sinu Patris. In his est, ut mihi videtur, theologia mystica generationis Filii e substantia Patris tanquam ex utero et sinu; et processionis Spiritus sancti ex Filio, tanquam ex ore Patris, ac proinde processionis ex Patre et Filio. Mysticum vero dicitur et est quod tegitur vel figuratione rei vel translatione verbi.

(5) *Arbores.* Prov. iii: Lignum vitæ, etc., et Apoc. ii: Vincenti dabo edere de ligno.

(6) *Surculos.* Gen. xlix: Ex germine, fili mi, ascendisti. Isa. lxiii: Ascendit sicut virgultum.

(7) *Flores atque radices.* Esa. ii: Egredietur virga de radice Jesse, et flos, etc.

(8) *Fontes.* Hier. i: Dereliquerunt fontem aquæ, et Ps. xxxv: Apud te est fons vitæ.

(9) *Splendores.* Ut apud Paul. de Filio, Qui est splendor gloriæ.

(10) *Dei providentias.* Deut. xxxii: Sicut aquila proteget nidum suum, et super pullos, etc., et Exod. xix: Portavi vos tanquam super alas aquilarum, etc. Illud quoque ad Providentiam pertinet, punire scilicet impios. Osee xiii: Ero eis sicut ursa indigens cibo, etc.

(11) *Dona ejus.* Psal. cxliv: Aperis tu manum tuam, etc.

(12) *Ostensiones.* Ut cum in figura hominis apparebat antiquis, ut in Gen. cap. xviii, et in specie columbæ Spiritus sanctus.

(13) *Aut potestates.* Ut oculi, qui habent potestatem videndi, ne quid in bonis aut in malis lateat. Psal. xxxiii: Oculi Domini super justos; pedes, qui potestatem ambulandi, ad ferendum auxilium aut puniendum. Gen. iii: Et cum audirent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso; similiter in nominibus aliarum partium corporis.

(14) *Proprietates.* Ut in propheta Amos, cap. vii, adamas vocatur Deus, quod significat, non posse pati Deum, neque domari; et ignis, Deut. iv, quia habet vim consumendi habitus pravos.

(15) *Status.* Τὸ ἀναλλοίωτον τῆς θείας φύσεως significat, id est, immutabilem esse naturam divinam.

(16) *Mansiones.* Τὸ ἀμετάστατον, id est, non posse transmoveri, utrumque significat mystice lapis in fundamenta jactus, Isa. xxviii.

(17) *Emanationes.* Communicationem divinæ bonitatis dicit, quæ mystice significatur, cum Deus dicitur lilium et flos propter communicationem odoris, ut in Cant.: Ego flos agri et lilium convallium.

(18) *Secretiones.* Quæ, inquit Apostolus, participatio justitiæ cum iniquitate? quæ societas luci ad tenebras? quæ conventio Christi ad Belial? Hanc secretionem, sive separationem quam Deus facit, significat Scriptura mystice, cum in ea ignis etiam dicitur; hæc enim proprietas inest igni, esse διακριτικόν, id est, habere vim secernendi et separandi: separat enim plumbum ab argento et cinerem a carbone.

(19) *Uniones.* Quod uniat secum Deus creaturas et ad se convertat, mystice significatur, cum dicitur Deus lapis angularis.

(20) *Varias figuras ferarum.* Ut leonis, leænæ, pardi, ursi, Osee xiii, aliorumque animantium, ut Joan. i: Vidi descendentem quasi columbam.

(21) *Et stirpium.* Isa. liii: Ascendet quasi virgultum, et Joan. xv: Ego sum vitis vera.

(22) *Ornatus muliebres.* Qualis apud Isa. cap. iii, et Ezech. xvi, quibus describitur omne genus divinæ providentiæ, qua Deus populum suum circumsepsit, et qua eum nudavit; et illud: In vestitu deaurato circumdata varietate, etc.

(23) *Et barbaras armaturas.* Psal. xliv: Accingere gladio super femur tuum, potentissime. Et autem rhomphæa barbaricum telum, ut ait Philarchus historicus.

(24) *Figlinam et fornacem.* Significant hæc mystice in Deo providentiam reformantem ac refingentem, aut vim et facultatem secernendi et repurgandi. Esa. xxix, 64; Jer. ix, Malac. iii.

Digitized by Google

dido attribuit ; et equos (25) ipsi, et currus (26), et sedes (27) supponit, et convivia (28) quædam epulis instructa apparat, item bibentem, et ebrium et somnum capientem et crapula (29) affectum facit. Quid attinet dicere iras (30) dolores (31) varia juramenta (32), pœnitentias (33), maledictiones (34), iras inveteratas (35), multiplices et obliquas rationes frustrandi promissiones (36) item illam in Genesi cum gigantibus pugnam (37), in qua dicitur Deus robustis illis viris propter metum insidiatus, cum alioqui, non ut alios læderent, sed ut se incolumes servarent, illud ædificium moliti essent : et concilium illud (38) in cœlo ad decipiendum Achab fabricatum, et illas rursus Canticorum veluti corporeas et meretricias voluptates : et quæcunque alia sacra signa, quæ scriptura valde audet in Deo formare, patentia occultis obducens, multiplicata et partita simplicibus atque individuis imprimentia signum, et multiformia iis quæ signum et formam capere non possunt, quorum pulchritudinem intus latentem si quis intueri possit, reperiet omnia mystica et divina, et multo lumine scientiæ de Deo plena ; et illud : *In lumine vultus tui ambulabunt*[1] et : *In lumine tuo videbimus lumen*[1a], et similia. Ex his igitur perspicitur, quod symbolica Theologia est sacra formatio, quæ divinis signis et notis ex iis quæ corporee delineata sunt, adumbrat et pingit ea, quæ in Deo latent, corporis et formæ expertia. Est autem animadvertendum, quod hæc symbolica Theologia rursus partitur. Aut enim formatur in verbis, cujusmodi sunt dormire, vigilare, ebrium esse, pœnitere, quæcunque alia sic verbis simpliciter in Scriptura dicta, posita sunt ; aut formatur in formis corporalibus, cujusmodi est ille ignis in rubo, videri Deum sedere in throno, illa in Jordane columba, illæ linguæ igneæ, et alia.

CAPUT III.

Quod theologia symbolica secundum speciem, sive formam corpoream, semper in corpore, et secundum sensum delineatur.

Ait divinus Lucas in suo sancto Evangelio : *Factum est autem, cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, apertum est cœlum, et descendit Spiritus sanctus corporea specie sicut columba in ipsum*[1b]. Hoc Gregorius cognomento Theologus

[1] Psal. LXXXVIII, 16. [1a] Psal. XXXV, 10. [1b] Luc. III, 21.

Scholia S. Maximi.

(25) *Equos.* Equi Dei significant mystice in oratione Habacuc prophetæ sanctos apostolos : Quoniam ascendes, inquit, equos, et equitatus tuus salvatio. Equi, inquit Cyrillus in eo loco, apostoli et evangelistæ sunt omnibus modis divinæ voluntati subjecti, et frenis parentes, ad omne munus celeres et prompti, Christum pro auriga habentes, ex quibus fuit unus Paulus, de quo ipse Christus ait : Vas electionis mihi est hic, ut portet nomen meum coram gentibus. (*Act.* IX, 15.) Et equitatus tuus salus. Currebant enim non frustra, sed ut servarent civitates et regiones. Hactenus Cyrillus.

(26) *Currus.* Angeli sunt, quos in modum currus Scriptura figurat, διὰ τὴν συζευτικὴν τῶν ὁμοτιμῶν κοινωνίαν, id est, propter communionem conjungentem ordines qui sunt ejusdem hierarchiæ, ut ait idem Dionysius in extremo capite *Cœlestis hierarchiæ*. Psal. LXVII : Currus Dei multiplex, millia lætantium.

(27) *Sedes* τὸ κριτήριον Dei, id est, judicium significatur Dan. VII.

(28) *Convivia.* Ut est in Evangelio, cum vitulus occiditur in reditu filii luxuriosi, et in Luc. XII, Ut edatis et bibatis super mensam meam, etc.

(29) *Somnus et crapula.* Psal. LXXVII : Excitatus tanquam dormiens, tanquam potens crapulatus a vino.

(30) *Iras.* Exod. XV : Misisti iram tuam, etc., et in Psal. VI : Domine, ne in furore tuo, etc.

(31) *Dolores.* Judic. X : Doluit super miseriis eorum.

(32) *Varia juramenta.* Gen. XXII : Per memet ipsum juravi, etc., et Isa. XLV, Psal. XCVI : Quibus juravi in ira mea, Ezech. XVIII : Vivo ego, dicit Dominus, et Hier. XLIV : Juravi in nomine meo magno.

(33) *Pœnitentias.* Gen. VI. Pœnituit eum, quod hominem fecisset, et de Saul I Reg. XV.

(34) *Maledictiones.* Malach. II : Maledicam benedictionibus vestris. Habac. III : Maledixi sceptris ejus.

(35) *Iras inveteratas.* Hier. IV : Horum omnium recordatus est Dominus, etc., et Exod. XX : Ego sum Dominus fortis, zelotes, visitans iniquitatem *patrum in filios* in tertiam et quartam generationem. Gen. XLIII : En sanguis ejus exquiritur, quasi servans iram usque ad illud tempus.

(36) *Multiplices et obliquas rationes frustrandi promissiones.* Frustrationes promissionum vocat hic cum ea quæ promissa sunt non videntur ad exitum perducta, quatenus sensui apparet, sunt tamen secundum perfectam intelligentiam spiritus, ut quod promissum fuit Jacob, Eris dominus fratris tui, impletum est in Christo ex semine ejus : sicut promissiones factæ Abrahæ de possessione terræ, et benedictione gentium, et factæ David et Salomoni de regni perpetuitate. Obliquas ergo vocat hujusmodi rationes frustrandi promissiones, quia non fuerunt promissiones directe ad eos relatæ, qui frustrati videntur, sed ad Christum.

(37) *Cum gigantibus pugnam.* Insidiatus dicitur Deus, id est, cepisse consilium in illos, quasi metueret, ut doceret nos sic, ut quamvis injuria afficiamur, et simus potentiores, apologiis tamen mutuis utamur, excusemusque nos apud eos qui injuria nos afficiunt. Ecce, inquit, unus populus, et unum est labium omnium, cœperuntque hoc facere, neque desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleant. Venite igitur, descendamus, et confundamus ibi linguam eorum : id est, nemo queratur, quod divisionem hanc faciam, quia enim non recte usi sunt ὁμοφωνίᾳ, id est, uno labio, oportet facere ut utantur διαφωνίᾳ, id est, diversitate labii. Sic igitur metum Deus figuravit, ut hoc quod dixi, mystice doceret.

(38) *Et concilium illud.* Illa factio personarum, quæ scripta est lib. III : Reg. c. XXII, Dei interrogantis in illo concilio, Quis decipiet Achab regem ? et spiritus mali stantis coram Deo in terra, et respondentis, Ego decipiam illum, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus, et dixit Dominus, Decipies, et prævalebis, egredere, et fac ita ; illa, inquam, fictio personarum docet mystice spiritum fallaciæ uti hominibus impiis et sceleratis tanquam instrumentis, et per eos promittere falso victoriam, idque permissu Dei fieri, quia cum prohibere possit, non prohibet, quia indignus sit custodia et defensione qui decipitur, ut tunc Achab.

Digitized by Google

edisserens : Oportebat, inquit, ut hoc etiam corporee appareret, si quidem Filius nobiscum corporee versabatur. Et rursus idem alias : Cum fulgor angelorum et splendor corporee signantur, arbitror symbolum esse puritatis eorum. Ad hæc, divinus Chrysostomus generalius hoc tractans : Et si, inquit, fieri potuit, ut Spiritus sanctus oculis corporis, specie columbæ videretur, non tamen continuo omnino necesse fuit, ut omnibus hoc fieret manifestum, nam et Zacharias multa vidit specie sub sensum cadente, et item Ezechiel, nemo tamen alius eadem cum eis vidit ; et Moyses multa vidit, quæ nullus alius ; et transfigurationem illam quæ in monte facta est, non omnes discipuli perceperunt ; neque visio resurrectionis Christi cum omnibus communicata fuit, idque aperte Lucas declarat, cum ait : *Et dedit eum manifestum fieri testibus præordinatis a Deo* [1], et rursus idem Chrysostomus homilia 26, in Evangelium Joannis : Omne illud quod sub sensum cadit substantiam angelorum declarare non potest, sed corpus, quod habet crassitudinem, et triplicem dimensionem. Ex his ergo perspicuum evadit, quod theologia symbolica, quæ in specie sive forma corporea formatur, iis quidem qui digni sunt, notescit ; reliquis vero omnibus in arcano et occulto relinquitur ; quod illis visis alte significatur.

CAPUT IV.

Quod symbolicæ theologiæ, quæ in specie sub sensum cadente versatur, proprium est, ut quibusdam divinis et sacris visis informetur.

Magnus Dionysius in primo *De divinis nominibus* capite ait : Atqui theologi non hæc solum divina nomina celebrant, quæ a providentiis in universo (1) aut in parte (2), aut ab iis quæ providentiam capiunt, ducuntur, sed etiam a quibusdam divinis visis (3), quæ aliquando in sacris templis (4), aut forte alibi magistros mysteriorum, vel prophetas illuminarunt, ob multiplicem causam et vim nominant bonitat m divinam, quæ omne nomen, omnemque splendorem superat ; formasque ei, figurasque humanas, aut igneas, aut electri inducunt ; et oculos ejus (5), atque aures (6), capillos (7), facies (8), manus (9), scapulas (10), alas (11), brachia (12), posteriora (13), et pedes (14) laudant tum coronas (15), sedes (16), pocula (17), et crateras (18), et quædam alia ei affingunt, de quibus in symbolica theologia pro virili parte dicemus. Secundo autem capite cœlestis Hierarchiæ ait : Quod vero ea quæ signari non possunt, convenienter signis obtecta sint, et quæ figurari nequeunt, figuris ; nemo hoc solum in causa esse dicet, quod proportione nostra non possimus sine interjecto intermedio ad contemplationes earum rerum quæ sub intelligentiam cadunt, adniti ; opusque sit nobis familiaribus et naturæ nostræ cognatis adminiculis, quæ formas exhibent, quas capere possumus, eorum quæ formari nequeunt, quæque naturam superant, sed etiam quod hoc magis mysticas Scripturas decet, ut arcanis et sacris ænigmatibus obtegantur, et non pateat vulgo aditus ad sacram et occultam divinarum mentium veritatem. Hinc igitur patet omnem theologiam symbolicam habere aliquid effictum, sive illud sit in sermonibus, sive in nominibus, sive etiam in formis sensui subjectis, maxime vero proprium est theologiæ symbolicæ, quæ in iis quæ sensu percipiuntur, versatur, formas ex animalibus quæ cernuntur, aut ex eorum partibus effingere et induere, neque solum ex talibus, sed ex coloribus omnis generis, quæ omnia verus ille theologus Dionysius uno verbo div na visa appellavit, distinguens ea a profanis et fortuitis visis.

CAPUT V.

Quod omnis etiam in angelis sacra formatio ad hanc partem symbolicæ thologiæ referitur.

Magnus Dionysius secundo capite *Cœlestis hierarchiæ* : Ad hæc dicendum est, quibus formis sacris sacræ Scripturæ cœlestes ordines figurant ; et

[1] Act. x, 40, 41.

Scholia S. Maximi.

(1) *In universo.* Ut rex, creator, omnipotens, hæc enim nomina sunt divinæ providentiæ in genere.

(2) *In parte.* Ut Deus deorum, Dominus dominorum, rex regum : non enim omnes, sed quidam dicuntur dii, domini, reges.

(3) *Visis.* Sic vocat revelationes Dei in symbolis.

(4) *In templis.* Designat hic Dionysius illud visum apud Isa. c. VI : videturque dicere, vidisse Isaiam in templo illud visum de sedente in solio, et de Seraphinis supra illud. Quæ deinceps hic in Dionysio sequuntur, dicta sunt de visione Ezechielis cap. I, et de alia cap. X.

(5) *Oculos.* Psal XXXII : Oculi ejus super pauperem respiciunt.

(6) *Aures.* Jacob. V : Clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.

(7) *Capillos.* Dan. VII : Et capilli capitis ejus quasi lana alba.

(8) *Facies.* Psal. XXXIII : Facies Domini super facientes mala.

(9) *Manus.* Job. cap. X : Manus tuæ fecerunt me.

(10) *Scapulæ.* Psal. XC : Scapulis suis obumbrabit tibi.

(11) *Alæ.* Psal. XVI : Sub umbra alarum tuarum protege me.

(12) *Brachia.* Psal. LXXXVIII : Brachium meum confortabit eum.

(13) *Posteriora.* Exod. XXXIII : Posteriora mea videbis.

(14) *Pedes.* Genes. III : Et audierunt vocem Domini deambulantis in paradiso.

(15) *Coronas.* Psal. LXIV : Benedic coronæ anni benignitatis tuæ.

(16) *Sedes.* Ps. LXXXVIII : Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi.

(17) *Calix.* Psal. LXXIV : Calix Domini in manu ejus.

(18) *Crateras.* Prov. IX : Miscuit crateram suam, apud LXX.

Digitized by Google

ad quid unum et simplex (1) per eas formas quæ effinguntur, revocare nos oporteat, ne ipsi etiam mere vulgi profane existimemus, cœlestes et divinas mentes multos pedes et multas facies habere, atque ad similitudinem boum, aut ad formam leonum expressas esse, et ad speciem aquilarum aduncis rostris formatas, aut ad similitudinem volucrum habere pennas instar capillorum, et ne cogitemus rotas quasdam igneas super cœlum, et sellas materiatas Deo ad sedendum accommodatas, ac quosdam equos variis coloribus, satellites, duces exercitus, et cætera omnia quæ Scripturæ sanctæ variis symbolis divine effingunt. Idem in eodem capite: Quod vero absonæ similitudines magis mentem nostram erigunt, nemo, ut opinor, cordatus contradicet, in nobilioribus enim formis effingendis credibile est errare aliquos, qui existiment esse naturas cœlestes specie quadam aurea, viros quosdam micantes, fulgore decoros, vestitu splendido, et igneum vibrantes non lædendo et quæcunque aliæ ejusmodi formæ sunt, quibus theologia Scripturæ sanctæ cœlestes mentes figuravit, quod quidem ne iis eveniat, qui nihil altius, quam illa pulchra et speciosa quæ apparent, mente complexi sunt, Scripturæ sanctæ sapientia, quæ sursum ducendi vim habet, ad dissimilitudines absonas sancte se dejicit, non permittens ut sensus nostri corporis in illis indecoris imaginibus hærentes acquiescant; quin potius eam partem animæ, quæ ad alta tendit, ipsa deformitate figurarum excitat et stimulat, tanquam non videatur fas esse et verum, ne iis quidem qui sunt terrenis rebus valde affixi, tam absurdis formis similia revera esse illa supracœlestia et divina quæ in symbolis cum admiratione spectantur. Hinc igitur apparet, quod divina Scripturæ sanctæ scientia non solum in natura Dei, qui supra naturam est, divinis visis, sed etiam in angelis, qui figurari non possunt, formis sacris effictis usa est: ut hinc naturam symbolorum perspicere liceat.

CAPUT VI.

Quot modis signetur symbolica theologia sive sub aspectum sive sub sensum aurium cadat.

Gregorius Theologus secundo *De theologia* libro ait: Quid de Isaia et Ezechiele, qui maximorum mysteriorum spectator fuit, ac de reliquis prophetis dicere poteris, ex quibus ille quidem Dominum Sabaoth sedentem in throno gloriæ vidit, et hunc a Seraphinis sexaligeris stipatum, laudatum, et obtectum, seque carbone ignis purgatum, et ad prophetiam instructum; hic vero vehiculum ex Cherubinis describit, et super eos thronum, et super thronum firmamentum, et eum qui in firmamento apparebat, et voces quasdam, et impetus, et actiones, atque hoc quidem sive erat visum diurnum solis sanctis aspectabile; sive nocturna et vera visio; sive informatio futurorum tanquam præsentium in mente (2), sive alia species arcana prophetiæ, non possum affirmare; Deus prophetarum novit, et quibus talia contigerunt. Et divinus Chrysostomus in homilia de Eutropio, quando inventus extra Ecclesiam, abstractus et abreptus fuit: Nemo enim, inquit, vidit id quod Deus est; non igitur cum Deus videtur, apparet quod est, sed quod potest videre is cui apparet, non mutans substantiam suam, sed aspectum figura informans pro varietate rerum subjectarum. Sanctus Gregorius Nyssenus in eo libro *Contra Eunomium*, cujus principium est, *Prima quidem*, sic ait: Etenim in Jordane post virtutem Spiritus sancti, et rursus audientibus Judæis, et in transfiguratione, vox sonante, et vocibus sub sensum cadentibus non formatis pulsu aeris, eam partem qua imaginamur, operari; ita ut vere audiat et videat, qui divina docetur, nec enim creditur divinum esse, in quo nihil amplius est, quam quod in naturæ ordine cernitur. Sic enim nos, cum nocte per somnum imaginamur, sæpe videmus et audimus, cum nemo est qui loquatur aut videatur; multo magis hoc sanctis experrectis et vigilantibus vere eveniet, Deo operante in ipsis vigilantibus secundum gratiam admirabilem, quod in nobis lege naturæ fieri consuevit. Nocturnam et veram visionem existimo eum vocare aut intelligentiam perfectam rerum futurarum, quæ in anima per somnium fit, ut in Joseph et Daniele; aut visionem rerum divinarum cadentem sub aspectum oculorum propter summam passionis vacuitatem ex multa purgatione proficiscentem. Informationem vero futurorum tanquam præsentium in mente arbitror eum κατ' ἔμφασιν dicere figuras futurorum sanctis ostensas simplici modo tanquam in imagine secundum simplicem et non dividuam notionem mentis. Hæc ego ausus sum, ait sanctus Maximus, ex conjectura dicere nullam gratiam experiendi hæc adeptus, ob eam tantum causam, quod tu jussisti.

Scholia S. Maximi.

(1) *Ad quid, unum et simplex.* Sic vocat vacuum a materia, ut cum Scriptura tribuit angelo formam effictam aquilæ, verbi gratia, oportet scire per hanc formationem aquilæ, quæ non simplicis naturæ, sed compositæ est, ad quidnam simplex in angelo intelligendum revocamur, scilicet revocamur ad intelligendum esse in angelis aciem quamdam acutissimam spiritalis et sublimis perspicientiæ; atque id quidem necesse est scire, ne nobis eveniat, quod vulgo, ut existimemus forte habere angelos pedes, facies, alas et similiter in aliis formis effictis.

(2) *Atque hoc quidem sive erat visum diurnum solis sanctis aspectabile, sive nocturna et vera visio: sive informatio futurorum tanquam præsentium in mente.* S. Maximus explanans hunc Gregorii locum: Numeravit, inquit, hoc loco nobis beatus Gregorius species prophetiæ, ego vero nihil interim affirmans, conjectura ducor diurnum visum vocasse visionem et auditionem rerum et sermonum, quæ sancti neminem videndo, et neminem audiendo, tanquam per sensum spiritu videbant et audiebant; non enim fas est dicere, oportere omnino in divinis ad informationem imaginationis præsens esse id in quod cadit imaginatio, sed admirabiliter, et supra naturam, ac nullo præ-

Digitized by Google

perne edita est, quæ homines doceret, ne illud solum esse existimarent, quod apparebat; sed crederent esse etiam verum Filium Dei dilectum. Talis vox, ut audientes perciperent, formata est a Deo in corpore aereo, ut facere consueverunt qui loquuntur; sic Deus qui *omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire* [a], ad salutem eorum qui audierunt, sermonem in aere articulate impressit, sicut Dominus dixit Judæis, qui putabant tonitruum esse factum, quia sonus in aere confectus fuerat: *Non propter me hæc vox venit, sed propter vos* [b]. Ex his patet, quot modis in prophetis et aliis beatis theologia symbolica declaratur nominatim quidem tripliciter (1), arcane vero et occulte etiam aliter, et ut Deus prophetarum scire potest.

CAPUT VII.

Quod hanc symbolicam theologiam, ii in quos cecidit, visum et visionem appellaverunt.

Magnus ille spectator Dei Moyses: *Transiens*, inquit, *videbo visum hoc ingens, quare rubus ardet, et non comburitur* [c]; et visio quam vidit Isaias: *Et ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum* [d]; et, *Juvenes vestri visiones videbunt* [e]: et infinita alia hujusmodi in vetere Scriptura. In primis vero Salvator noster de sua in monte Thabor theophania, id est, Dei apparitione: *Nemini*, inquit, *dixeritis visionem hanc* [f], et divinus Dionysius, cap. 13, *Cœlestis hierarch.* ait visionem illam ostensam esse Isaiæ theologo per unum ex iis angelis sanctis, qui nobis præsunt. Ex quibus fit manifestum, quod quæcunque sacra visa divinis symbolis formata prophetæ sensu visus perceperunt, verbo sibi cognato visiones nominaverunt, vocabulo visionis alioqui communi rebus ipsis quas videbant, tanquam proprio imposito. Hujusmodi est in Deo vocabulum processionis (*a*).

CAPUT VIII.

Quod hæ visiones et Theophaniæ, id est, Dei apparitiones, non aliter quam intermedias virtutes cœlestes informatæ sunt.

Magnus Dionysius quarto capite *Cœlestis hierarchiæ*: Hi igitur, inquit, sunt qui in primis et multipliciter occultum Dei (1*) manifestant, quamobrem cætera omnia vocabulo angelorum egregie signati sunt, quia ipsi primum a Deo illuminantur, et per ipsos nobis nostræ revelationes transmittuntur, sic igitur lex (2), ut divinus sermo testatur, per angelos nobis data est: et illos celebres ante legem (3) et post legem (4) patres nostros angeli ad Deum adducebant, aut quod agendum erat (5) exponentes, et ab errore (6) et vita profana ad rectam viam veritatis traducentes; aut manifestantes sacros ordines (7), aut mysteriorum quæ supra mundum sunt, (8) abditas visiones, aut divinas quasdam prædictiones (9) tanquam nuntii et ministri explanantes. Si quis vero dicat, quibusdam sanctis, nullo interjecto medio Deum ex se apparuisse, discat etiam hoc ex sapientia sacrarum Scripturarum ipsum illud, quod Dei est occultum (10), neminem vidisse, neque visurum esse; sed apparuisse sanctis Deum ostendentem se, ut eum decebat, per visa quædam sacra, et iis qui ea videbant, congruentia. Sermo autem divinus omni sapientia plenus visum illud, quod divinam similitudinem in illo ipso viso figuratam ostendebat, ut figuratur, quod figurari non potest, quia adducit eos qui vident, ad Deum, merito inde Theophaniam, id est, apparitionem Dei vocat, utpote quæ divinam illuminationem videntibus immittat, et aliquid de divinis eos sacre doceat. His divinis

[a] I Tim. II, 4. [b] Joan. XII, 30. [c] Exod. III, 3. [d] Osee XII, 10. [e] Joel. II, 28. [f] Matth. XVII, 9.

Scholia.

(1) *Tripliciter.* Scilicet aut formatione rei cadentis sub sensum visus, aut sub sensum aurium, aut translatione verbi significantis aliquid spiritale, ut ebrietas Dei, et somnus, etc.

(1*) *Occultum Dei.* Quatenus hoc cognosci potest per ea quæ facta sunt, quia angeli in primis præ cæteris naturæ Deum participant, quia ut ait sanctus Maximus, eorum substantiæ sunt νοῦς ζῶν id est, mens vivens, idcirco in primis per se ipsos a Deo creatos occultum Dei manifestant, quod scilicet est ens, quod vita, quod mens, tametsi supra hæc est illud occultum Dei, supra etiam quam ut comparari possit.

(2) *Lex.* Galat. III: Lex ordinata per angelos in manu mediatoris; et Act. VII: Qui accepistis legem in dispositione angelorum.

(3) *Ante legem.* Ut Abraham, et Manoe, et reliquos.

(4) *Post legem.* Ut Joseph, et Petrum et alios deinceps ad voluntatem, Dei faciendam adduxerunt angeli. Matth. II, Act. II.

(5) *Quod agendum erat.* Ut in Jesu Nave, et Gedeon, et aliis.

(6) *Ab errore abducentes.* Ut in Cornelio, Act. II,

(7) *Sacros ordines.* Ut Daniel c. VII decies centena millia ante conspectum Dei astantia vidit; Ezechiel Cherubinos, cap. X; Isaias Seraphinos, cap. VI aut mysteriorum.

(8) *Visiones.* Ut in Moyse et rubo, et in Paulo rapto usque ad tertium cœlum, et in Apocalypsi Joannis.

(9) *Prædictiones.* Ut in Manoe, et aliis.

(10) *Occultum est Dei.* Vide quomodo interpretatur Dionysius quod ait Joannes: Deum nemo vidit unquam. Quia enim sciebat visum esse hominibus in Scriptura, ut Adæ in paradiso, Abrahæ ad quercum Mambre, et proficiscenti Sodomam, et Moysi, et aliis, dicit nunc occultum Dei neminem vidisse, neque visurum esse, id est, id quod est substantia ejus, vel altius, quid sit Deus, nemo comprehendere intelligentia, nec exprimere unquam potuit, neque poterit, cum autem dicitur in Scriptura apparuisse, sive visus esse, sic intelligendum est, quod unusquisque illorum proportione fidei habebatur dignus visione quadam, quæ illi Deum ostendebat; per quam visionem illuminationem capiebat cognitionum divinarum, quæ ipsi adveniebant.

(*a*) Vocabulum processionis alioqui commune, factum tamen est proprium Spiritus sancti.

Digitized by Google

vis præclari illi patres nostri ministerio angelorum initiabantur. Imo magnus quoque Athanasius ait (a): Induunt figuras angeli ad quemcunque usum Dominus Deus velit; atque ad eum modum iis qui digni sunt, apparent, et divina illis mysteria aperiunt. Ex his perspici potest, visionem, similitudinem, et Dei apparitionem idem repræsentare; huc etiam accedit, quod per intermedios angelos indutis figuris ad Dei nutum hujusmodi similitudines formantur.

CAPUT IX.

Quod ipse Dominus noster Jesus Christus, quatenus est Deus homo, non refugit ab ordine Deum decente a se constituto.

Magnus Dionysius, cap. quarto *Cœlestis hierarchiæ* ait: Video autem angelis primum, divinum humanitatis Jesu mysterium apertum fuisse, per eos postea nobis gratiam cognitionis transmissam esse. Sic igitur divinus Gabriel Zachariam quidem pontificem docuit, filium quem præter spem divina gratia generaturus erat, futurum esse prophetam ejus qui ostendendus erat in virili (1) divina operatione ad salutem mundi, ut bonitatem ejus decebat. Mariam vero docuit mysterium formationis Dei (2) in ea mirabiliter supra quam dici potest, a Deo operandum; alius angelus Joseph erudivit, quomodo quæ Deus David progenitori Christi promisisset, vere effecta essent; alius angelus pastoribus tanquam in solitudine, secessu et quiete purgatis evangelizavit, et cum eo multitudo cœlestis exercitus illam valde celebrem, et a multis cantatam laudationem iis qui in terra erant, tradidit. Ascendam præterea ad celsissimas in Scripturis sanctis apparationes Dei. Video enim ipsum Jesum qui est naturarum supra quam cœlestium supra naturam auctor, qui ad nostram naturam humanam immutabilis venit, non refugere a conservatione ordinis qui homini congruit, et ab ipso ordinatus et electus est, quin potius et obedienter se submittit formis a Deo Patre per angelos effectis, et per eosdem intermedios nuntiatur sancto Joseph ille a Deo Patre provisus filii in Ægyptum secessus: et inde rursus in Judæam reditus. Videmus etiam fuisse per angelos (4) paternis legibus subjectum, prætermitto enim ut dicam tibi tanquam gnaro ea quæ sunt nobis a sancto scilicet Luca apostolicis traditionibus (5) reserata de angelo Jesum confortante, quin etiam hujus magister, et totius orbis lumen ait. Testatus est autem in quodam loco quis, dicens: *Quid est homo quod memor es ejus? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum, omnia subjecisti sub pedibus. In eo enim quod subjecit omnia, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem nondum videmus omnia subjecta ei. Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum per passionem mortis gloria et honore coronatum* [b]. Ex his igitur constat, si Dominus noster Jesus Christus per passionem mortis paulo infra angelos minor factus est, et eum videmus per angelos paternis legibus subjectum, neque declinare a conservando ordine hominem decente, quem ipse constituit et amplexus est, præbuisseque se obedientem iis formis, quas Deus Pater per angelos effecit, manifestumque est de omnibus mysteriis Christi angelos prius eruditos fuisse: deinceps per eos gratiam cognitionis ad nos devenisse: quomodo aliquis quandiu humanam vitam degit, licet valentissimus Theologus sit, superbe renuat, quin in ipso etiam, quatenus homo sit, ab angelis formæ signentur? erudiaturque is de divinis, et divine ut consentaneum est, afficiatur: restat igitur fieri non posse, ut quis hanc partem theologiæ symbolicæ et arcanæ doceatur nisi per angelos formis per angelos factis ad hujusmodi visiones adducatur.

CAPUT X.

Quod omnino oportet ad altiores notiones ex utraque parte symbolicæ theologiæ adduci, sive similitudinibus per angelos formatis, sive verbis quatenus primo aspectu apparet, absonis illis quidem et dissentaneis.

Magnus Dionysius in epist. ad Titum: Ne existimemus, inquit, signa formarum apparentium sua tantum causa et ratione effecta esse (6), sed potius

[b] Hebr. II, 7.

Scholia.

(1) *In divina virili.* Incarnationem Verbi significat, quia Deus in carne humana opera divina operabatur. Itaque dicendo virilem, perfectum hominem fuisse docet; dicendo divinam, simul perfectum Deum.

(2) *Formationis Dei.* Dicitur formatum esse Deum in utero Virginis et matris, sicut illud dictum est: Verbum caro factum est.

(3) *Non refugit.* Id est, non reputavit indignum, si cum esset Dominus angelorum, obediret tamen illis; per angelos enim nuntiata est Joseph fuga in Ægyptum, et inde reditus. Sic itaque dixit hic Dionysius, non refugit, sicut dixit Paulus in Epist. ad Philipp. c. 2: Qui cum in forma Dei esset, id est, verus Deus, non rapinam arbitratus est, hoc est non reputavit indignum, si cum esset alioqui æqualis Deo natura, et non falso sibi vindicans divinitatem sicut qui alienum rapit, *fieret tamen homo.*

(4) *Angelos.* Quia factus est Christus sub lege, sicut Apost. ait (*Galat.* III, IV), et lex data est per angelos, idcirco dicitur Christus factus sub lege per angelos.

(5) *Traditionibus.* Significat Dionysius sibi et Timotheo traditum fuisse hoc mysterium de angelo confortante a Paulo ἀγράφως, id est, sine scripto; quod quidem postea a Luca scriptum est in Evangelio quod Paulus prædicabat, et ex Paulo didicerat. Si quis vero quærat hic, quid opus erat angelo confortante, ubi divinitas aderat, docet sanctus Maximus respondendum esse, multa miracula Deum per angelos operari, idque universam Scripturam testari.

(6) *Propter se efficta esse.* Id est, ut sic intelligantur, ut extrinsecus secundum litteram nudam

(a) Athanasius in quæstionibus ad Antiochum.

Digitized by Google

integumenta esse scientiæ arcanæ, et vulgo hominum occultæ, ut ea quæ sanctissima sunt, non sint profanis facilia ad intelligendum, sed tantum vere studiosis sanctitatis aperiantur, utpote expeditis ab omni puerili cogitatione in sacris symbolis, et qui acie mentis, et ingenii facultate ad contemplandum idonea, veritatem simplicem et supra naturam symbolorum collocatam assequi possint. Et rursus idem cap. 2 *De cœlesti hierarchia:* Sic, inquit, omnes divina sapientia eruditi, et divini afflatus ministri et interpretes Sancta sanctorum a profanis et ab iis qui initiati non sunt, pure separant, et formas effictas dissimiles celebrant, ut neque divina a profanis facile percipi queant; neque qui studio spectandi sacras istas imagines inclusas tenentur, in illis extrinsecus figuris et signis tanquam in veris hæreant. Imo et magnus Basilius: Qui, inquit, ad celsiores notiones ex verbis non ascendit, sed in ipsis delineationibus corporum verborum compositione factis residet, audiet ex Moyse, Deum esse ignem; et a Daniele sapiente ad alias opiniones detorquebitur; ita fiet ut non solum falsas cogitationes, sed inter se pugnantes ex ipsis rebus colligat. Ex his patet non oportere hærere in symbolice effictis formis, quomodocunque effingantur, sive in specie sub sensum cadente, sive in vocabulis quæ videntur habere multum absoni et absurdi; A sed potius omni studio ad sublimiores cogitationes recurrere. Ut igitur simplici et distincta repetitione exponam capita quæ tractavi, ostensum est in primo capite, tanquam in genere quodam, simpliciter theologiam in duas species distributam esse, in quarum altera, quæ est theologiæ symbolicæ, proxime explicatum necessario est, quæ et quot sint quæ in ea aperiuntur et declarantur, deinde sequebatur statim, ut qualia ista essent, expediretur, nempe corporea et sub sensum cadentia, postea, quid horum proprium sit, deinceps non solum quæ de Deo sunt, istiusmodi formis et imaginibus instructa esse, sed etiam quæ de angelis: proximum erat, quot modis ista symbolica percipiuntur et apparent, deinde, quo vocabulo ista sunt tecta, et B involute appellata, ad hæc, quibus iuterme diis ista geruntur, deinde ostensum est non posse hæc aliter fieri nisi per intermedios, per angelos scilicet, postremo non esse hærendum in hujusmodi typis, sive in solis verbis sint efficti, sive in formis et imaginibus. nihil igitur hic deest, quin sint hæc absoluta. Consentanee vero hujusmodi theologia arcana nobis et mystica dicitur, quia non sinit nos in visis sistere, sed ulterius progredi cogit eos qui pennas, quibus in sublime ferantur, a natura acceperunt.

SECUNDA DECAS. — *DE THEOLOGIA DEMONSTRATIVA.*

CAPUT I.

Quod duplex sit theologia demonstrativa.

Magnus Dionysius secundo capite *Cœlestis hierarchiæ:* Duo, inquit (1), modi sunt sacræ nominationis Dei: alter quidem, ut consentaneum apparet, per similes imagines ac signa sacra tendens; alter vero per dissimiles formas in speciem absonam et dissentaneam effictus, ac traditiones quidem mysticæ Scripturarum Deum enuntiantium, venerandam ejus qui supra substantiam est, et θεαρχία (2), id est, Deus deorum, beatitudinem interdum tanquam mentem et Verbum et substantiam (3) laudant, cum C ratiocinationem (4) quæ Deum decet, et sapientiam ejus declarant, et talem ac tantum esse, qui sit vera causa substantiæ rerum; et tanquam lumen eam effingunt, ac vitam vocant, cum alioqui hujusmodi formæ in Scriptura sacra effictæ, honestæ quidem et graves sint, et quæ formas terrenas excellere quodammodo videantur; sint tamen infra similitudinem Dei cum ipsa veritate; est enim supra omnem causam, et vitam; cum nullum quidem lumen possit Deum exprimere; omne autem verbum et mens ab ipsa Dei similitudine infinito intervallo distent; quandoque vero dissimilibus (5) declara-

Scholia S. Maximi.

apparet, non enim sic accipienda sunt, sed potius D secundum sensus, quos symbola intus habent alte reconditos.

(1) *Duo*, inquit, *modi*. Quod duobus modis laudatur Deus, aut tanquam similis omnibus (omnia enim in ipso consistunt) aut tanquam dissimilis (nihil est enim eorum quæ sunt), exponit deinde Dionysius, quomodo formantur isti modi nominandi D um per similia, ut cum dicitur Deus in Scriptura Verbum, et mens; ut illud: Quis cognovit sensum, sive mentem Domini? (*Rom.* II), et istud in prophetis frequens: Et factum est verbum Domini ad me.

(2) *θεαρχία*. Cum Dionysius Deum vocat θεαρχίαν, ab eo nominat quod est potissimum Dei donum, facere scilicet angelos et sanctos homines, quoad fieri potest, deos quosdam, sicut scriptum est: Ego dixi, Dii estis (*Psal.* LXXXI), et illud: Deus deorum in Sion (*Psal.* LXXXII). Θεαρχίαν itaque dicit, quasi θεῶν ἄρχοντα; dicamus nos Deum deorum, ut David dicit.

(3) *Substantiam laudant*. Ut cum dicit Scriptura in Exodo (cap. III): Ego sum qui sum; et: Qui est, misit me; et illud in Psal. CIII: Tu autem idem ipse es, ἀπὸ γὰρ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ ὄντος ἡ οὐσία καὶ τὸ παράγωγον οὐσίας ἡ ὕπαρξις, dicamus nos more nostro, ab esse enim et ente ducitur essentia, quæ est exsistentia, hoc est, exsistens substantia, accidens enim non est ὕπαρξις sed ἐνύπαρξις; id est, non est exsistentia, sed in exsistentia.

(4) *Ratiocinationem*. Non sic dicit, quod velit significare esse Deum rationalem, tanquam participem rationis, qui est totus ipsa per se subsistens ratio.

(5) *Quandoque vero dissimilibus*. Dissimilia vocat, quia quæ neganter de Deo dicuntur, non quid sit, sed quid non sit, declarant.

Digitized by Google

tionibus ab ipsis illis Scripturis sanctis divine laudatur, cum inaspectabilem eum vocant, et infinitum, et qui capi non possit; et similiter in aliis, unde non quid est, sed quid non est, significatur. Ex his efficitur duplicem esse theologiam demonstrativam, unam quæ affirmanter et ex effectis inducitur; alteram quæ neganter et privative: et illa quidem ex similibus formis effictis, hæc ex dissimilibus; hoc tamen in affirmativa theologia cernitur, ipsam etiam per formas fictas in Scriptura sacra progredi, honestius tamen quam per ea quæ symbolice dicta sunt in utroque genere (1) formationum, quas patres vocaverunt προσύλους, nos dicamus terrenas, quatenus etsi altera pars theologiæ, scilicet symbolicæ, in verbis translatis et adumbratis pergit, multum tamen absoni et dissentanei in eis apparet. Quomodo enim cogitabit, qui in Deo crapulam audiat, et pœnitentiam, et juramenta, et imprecationes, et alia ejusmodi?

CAPUT II.

Quod theologia demonstrativa, quæ videtur esse sine integumento, per typos nobis effictos procedit.

Magnus Dionysius, in Epist. ad Titum: Quod, inquit, hujusmodi integumenta cognata naturæ nostræ sunt, declarant etiam qui audita aperta theologia (2) sine involucris, effingunt in se typum quemdam, qui eos ad intelligentiam ejus theologiæ quam dixi, adducat: et ipsius quoque mundi (3) qui cernitur fabrica invisibilibus Dei obducta est, sicut Paulus, et ipsa Veritas (4) testatur. Alter vero Dionysius (*a*) hæc edisserens ait, eos qui apertam theologiam, et velis nudam audierunt, typos (5) cogitatione sua formare, qui ad intelligentiam auditores adjuvent. Ex his igitur manifestum efficitur quod antea dictum est, typos esse et imagines ea etiam quæ aperte nobis et sine velis obtentis in Scriptura sancta Deo dicuntur, quamvis demonstrative dicantur affirmando.

CAPUT III.

Quod per omnem theologiam ratio speculi et ænigmatis progreditur.

Admirandus et magnus Apostolus ait (1): Videmus nunc per speculum in ænigmate. Et rursus: Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus, cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Et iterum: Per fidem ambulamus, et non per speciem. Hoc præclarus auctor Basilius cum perspectum haberet: Illud, inquit (*b*), facie ad faciem, et perfecte cognoscere in futuro sæculo dignis reddendum esse promissum est; nunc vero, sit licet Paulus, licet Petrus, videt quidem vere quæ videt, et non fallitur, per speculum tamen videt et in ænigmate, illud autem quod ex parte est, nunc grato animo, accipiens, quod perfectum est, in futuro perspicue exspectat. Item cum eo Gregorius Theologus (*c*): Quocirca, inquit, omnem cognitionem Paulus quæ in terra de Deo habetur, nihil supra quam specula et ænigmata esse ponit, utpote in minutis imaginibus veritatis locatam. Et iterum idem in oratione de constituendis episcopis: Ecquis est,

Scholia.

(1) *In utroque genere.* Id est, in formatione figurationis sub sensum cadentis, et in formatione translationis cadentis sub intelligentiam.

(2) *Qui audita aperta theologia.* Exemplum sit quod scriptum est in Jerem. c. XIII, de iis quæ aperte dixit Dominus sine ullo typo aut integumento, quomodo populum Israel sibi adjunxisset, et quomodo propter peccata esset puniendus, ut de lumbari, in quo tanquam in typo efficto voluit, ut Jeremias (cap. XIII) supplicium de populo Israel sumendum. Et suam cum illo populo conjunctionem magis adhuc intelligeret, melinsque aliis exponeret. Et dixit Dominus ad me: Surge, et vade ad Euphraten, et tolle inde lumbare, quod præcepi tibi ut absconderes illud ibi. Et abii ad Euphraten, et fodi, et tuli lumbare de loco ubi absconderam illud; et ecce computruerat lumbare, ita ut nulli usui aptum esset. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Hæc dicit Dominus: Sic putrescere faciam superbiam Juda, et superbiam Jerusalem multam. Et paulo post: Et erunt sicut lumbare istud, quod nulli usui aptum est. Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi omnem domum Israel, et omnem domum Juda, dicit Dominus, ut essent mihi in populum, et in nomen, et in laudem et in gloriam, et non audierunt, et quæ sequuntur. Frequentia sunt hujusmodi exempla in prophetis de aperta theologia, et de typis sive symbolis ad eam adhibitis. *ipsius*

(3) *Mundi qui cernitur.* Fabrica mundi quodammodo vicem symbolorum tenet, ut notavit sanctus Maximus.

(4) *Veritas testatur.* Christum dicit, qui in Evangelio multa, quæ ad theologiam apertam et demonstrantem pertinent, per symbola et parabolas loquebatur, unde Nicodemo dixit, ut Pachimerus Dionysii paraphrastes observavit: Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis? ut perinde sit hoc, ut mihi quidem videtur, ac si diceret: Si cœlestia et divina dixi vobis per symbola corporea, et naturæ vestræ cognata et familiaria, et non creditis, ut credendo intelligatis; quomodo si dixero vobis cœlestia absque istis imaginibus vobis notis, credetis? Docuerat enim Dominus Nicodemum exemplo venti de operatione occulta et spirituali creaturam ex aqua et Spiritu sancto regenerante, ubi vocem tantum audimus: Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; sed quomodo operetur, aut unde incipiat, et ubi desinat, nescimus; ut in vento, qui est, ut ait idem Dionysius, in cap. 15 *Cœlestis Hierar.*, imago et typus divinæ operationis propter proprietates venti quas ibidem Dionysius notavit, ubi etiam locum Evangelii citat: Spiritus ubi vult spirat.

(5) *Typos.* Ut Deum esse trinum et unum, ad apertam et demonstrantem theologiam pertinet, quam tamen ut facilius auditores et lectores credant, et credendo intelligant, ex antiquis patribus alii typos et imagines effingunt trium lampadarum, et unius flammæ, alii solis, radii et luminis, alii rosæ, floris, et odoris, aut radicis, rami, et fructus, aut digiti, manus, et brachii, et similium.

(*a*) Dionysius Alexandrinus scholia etiam in Dionysium Areopagitam scripsit.

(*b*) In oratione de confessione fidei.

(*c*) Gregorius lib. 2, de theologia.

Digitized by Google

inquit, qui in tam sublime potest ferri, ut Paulum æquet? et tamen videre se dicit per ænigma, et fore tempus cum facie ad faciem videbit. Et rursus in eadem oratione: Quomodo, inquit, sensus in eodem manet, et id quod foris est, attrahit? quomodo mens in te manet, et in alia mente verbum gignit? quomodo verbo notio datur? Si nihil horum intelligentia comprehensum habes, homo, comprehendes autem forte aliquando, cum recipies quod perfectum est: *Videbo*, inquit, *cœlos opera digitorum tuorum* [10], ut suspicemur, quæ nunc videntur, non esse ipsam veritatem, sed simulacra veritatis, quomodo Deum, id quod est, et quantus est, nosse te existimas? Ad hæc, magnus Dionysius in Epist. ad Titum: Atqui nec in sanctissimis mysteriis sancti magistri Evangelicæ aut Mosaicæ disciplinæ a symbolis, in quibus Deus repræsentabatur, abstinuerunt, quin potius videmus angelos omni sanctitate plenos per ænigmata res divinas mystice promere (1), et Jesum parabolis de divinis loqui, ac deifica et a Deo facta sacramenta per typos panis et vini tradere. Par enim erat, ut non solum sancta sanctorum servata essent, ne ea vulgus hominum pollueret; sed ut ipsa vita humana, quæ incorporea simul et corporea est, lumen divinæ cognitionis convenienter sibi caperet; et eam partem animæ, quæ a patiendi extrinsecus necessitate libera (2) est, id est mentem, contemplandis simplicibus, et intra imagines Deum repræsentantes, abditis et alte reconditis destinaret et attribueret; illam vero partem animæ, quæ necessitati patiendi vim externam subjecta est, ut naturæ ejus convenit aptaret, et in divinissimas res per typica symbola eis artificiose obducta protenderet. Præterea sanctus Maximus in theologicis (*a*): Dominus, inquit, quandoque peregrinatur, quandoque nobiscum versatur: peregrinatur in ratione contemplandi facie ad faciem; versatur nobiscum in ratione contemplandi in speculo et in ænigmate. Ac idem præterea in centuria tertia de charitate: Per fidem, inquit, ambulamus, non per speciem; et in speculis cognitionem habemus atque in ænigmate, idcirco multo studio nobis in ea re opus est, ut diuturna exercitatione et commentatione habitum contemplationum valde confirmatum comparemus. Ex his liquet, quod anima nostra de omni theologia convenienter naturæ suæ tractat, ex sibi cognatis et partibilibus, id est corporeis, typos et notiones exprimens sive ista ex formationibus materialis exprimat, sive sine integumento ex iis solum quæ in mundo sita sunt, ubi ea quæ pulchra nunc videmus, non sunt ipsa veritas, sed veritatis simulacra. Consentanee igitur omnis theologica cognitio hujus utriusque partis non transit specula et ænigmata, hoc autem est hujus cognitionis partibile et imperfectum; idcirco cum venerit quod perfectum est, id quod huic ex parte est, et illud quod est in ea partibile, evacuabitur; videbimusque facie ad faciem [11], id est, impartibilia impartibiliter, et immateriata immateriate.

[10] Psal. VIII, 5. [11] I Cor. XIII, 12.

CAPUT IV.

Quod fieri non potest, ut qui corpore præditi sunt, sine corporeis de Deo philosophari possint.

Gregorius theologus, in secundo de *theologia* libro: Ut est, inquit, impossibile ei etiam qui valde festinat, umbram suam transire (tantum enim semper umbra anticipat, quantum antevertitur) aut sicut fieri non potest, ut extra aquam piscis natet, sic non potest fieri, ut qui in corpore sunt, absque corporeis, cum iis quæ intelligentia complectuntur, omnino sint: semper enim aliquid de nostris rebus intercidet, quamvis se mens ab iis quæ cernuntur, maxime avocet, et sola secum collecta, cognata et inaspectabilia intelligentia assequi nitatur. Idem adhuc in eadem oratione: Perorabimusne hic, usque ad materiam, et ea quæ sub aspectum cadunt, provecti? An vero quia scit Scriptura fuisse tabernaculum Moysis imaginem universi mundi, qui ex iis quæ cerni, et quæ non cerni possunt, constat, primo velo detracto, et sensum prætervecti, in Sancta sanctorum introibimus, id est, ad naturam intelligibilem et cœlestem? At nec hanc quidem incorporee videre possumus, quæ cum alioqui incorporea sit, ignis tamen et spiritus vocatur. Et paulo ante: Nonne spiritus, et ignis, et lumen nomina sunt naturæ divinæ? quid igitur? An spiritum sine agitatione et flatu fuso intelligas? an ignem extra materiam, et non ferri sursum, neque proprium colorem et figuram habere? an lumen non cum aere commistum, et solutum ab eo qui eum veluti generat et illuminat? Et rursus paulo infra: An, inquit, opus est, ut nos ab istis avocati, ipsam divinitatem ex istis, quoad fieri potest, videamus privata quadam cogitatione ex conjecturis collecta? Sanctus Maximus (*b*): Omnis, inquit, sæculi hujus cognitio, etiam quæ valde alta et sublimis est, si cum cognitione futuri sæculi conferatur, rudis est, et veluti figuræ viventis imago, quæ non erit postea, ostensa jam vera vita, et cognitione. Scientiæ enim, inquit, cessabunt, et prophetiæ evacuabuntur. Recte igitur magnus Basilius de Deo philosophatus est: Si quid eorum quæ supra hunc mundum, qui cernitur, sunt, intelligentia comprehenderis, infra divinum spiritum est. Imo summus Theologus

Scholia.

(1) Ut fuit Angelus qui Jesum filium Josedec de Christo docuit in ænigmate, Zachar. III, et Gabriel, qui Danielem, c. IX.

(2) *Libera.* Non omnino, sed quatenus non habet foris sic causas patiendi, sicut habet organum corporeum quo non mens sed sensus utitur.

(*a*) In secunda centuria theologica cap. 57.

(*b*) Centuria 2, c. 47.

Digitized by Google

Dionysius (*a*) : Quia inquit, non potest mens nostra ad illam incorpoream cœlestium ordinum imitationem ac contemplationem protendere aciem suam, nisi corporeo adminiculo sibi apto utatur. Et rursus idem : Non potest, inquit, aliter fieri, ut radius divinæ cognitionis nobis illuceat, nisi variis velis sacris anagogice obtectus, et convenienter naturæ nostræ divina providentia adornatus. Quo in loco ait divinus Maximus : Sine typis et symbolis non possumus, dum in corpore sumus, aspicere incorporea et materiæ expertia. Hinc perspicitur, si mens nostra non potest per se ne angelos quidem imitari et contemplari, nec ad ista adniti, nisi adjumento materiato et sub sensum cadente sibi convenienti utatur, nulla ratione et via fieri posse, ut intelligentiam Dei sine materia et corpore assequatur ; idcirco impossibile est, eos qui vitam in corpore degunt, sine corporeis ad contemplationem Dei ascendere. Quod si nos per inane ad ea quæ supra sæculum sunt, evagantes, ut assolet, quid tandem etiam ante ista erat, investigemus, neque sic abducemus nos ab iis quæ corporea sunt, et animæ vicina et cognata, quæ quidem immensa ratione inferiora sunt quam spiritus Dei, qui supra naturam omnem est.

CAPUT V.

Quod neque totam et integram de Deo cogitationem habere in hoc sæculo possumus, aut per eam de Deo plene philosophari, neque per aliam quamlibet a nobis informatam notionem.

Gregorius Theologus, in secunda oratione de theologia : Justificatus, inquit, est ex fide magnus patriarcha Abraham ; et sacrificat sacrificium novum et inauditum, ac illius magni sacrificii imaginem. Deum vero non ut Deum vidit, sed ei tanquam homini cibum apposuit ; et laudatus est, quod tantum veneralionis adhibuit, quantum intelligentia comprehendit. Ibidem cum de Jacob meminisset : Et luctatur, inquit, cum Deo tanquam cum homine, quæcunque ista est Dei cum homine lucta, fortassis humanæ virtutis cum divina comparatio. Rursus in eodem loco : Quomodo Manoem judicem prius, et Petrum discipulum postea, non es miratus ? illum quidem, quia nec aspectum Dei typo et imagine informari passus est ; unde illud : *Periimus*, inquit, *o uxor, vidimus Deum* [12], tanquam non possint homines imaginem Dei in sensus notione effictam et informatam capere, nedum naturam ejus ; hunc vero, quia Christum quem cernebat, in naviculam non recipiebat, et ob eam causam eum dimittebat. Et rursus in eadem oratione : Nec de ipsa creatura perfecta perspicientia est, siquidem credendum est hujus etiam umbras solum te habere, cum audias : *Videbo cœlos opera digitorum tuorum lunam et stellas* [13], et (*c*) firmitatem in ipsis fixam, quasi non cernas nunc, cernes autem suo tempore. Et Gregorius Nyssenus : Quomodo, inquit, reperiatur, quem nihil eorum quæ notescunt, declarat ? non forma, non color, non circumscriptio, non figura, non quantitas, non qualitas, non locus, non conjectura, non similitudo, non proportio ; quin potius semper est extra omnem viam comprehendendi. Idem iterum. Hæc, inquit, est notionis ejus maxime propria nota, naturam ejus esse supra omnem notam notionis designatricem. Et summus theologus Dionysius (*c*) : Illam igitur divinam supra quam substantiam quodcunque est illa supra quam essentia bonitatis, quæ supra bonitatem est, neque tanquam rationem aut potentiam neque, tanquam mentem, aut substantiam, aut vitam laudibus celebrare fas est, ulli, qui veritatis, quæ supra omnem veritatem est sit studiosus, quin imo laudare eam oportet tanquam ab omni habitu, motu, vita, imaginatione, opinione, nomine, sermone, cogitatione, intelligentia, substantia, statu, fundatione, unione, fine, immensitate, denique ab omnibus quæcunque sunt, superiate abstractam. Hinc efficitur manifestum, quod neque notione typis et imaginibus informata, aut alia qualibet cogitatione Deum comprehendere, et de eo philosophari possumus ; quin potius extra hæc omnia est ; quoniam omnis phantasia, id est, cogitatio, triplicem usum habet (*d*) : una figurat ea quæ sensibus percipiuntur, imprimens memoriæ quæcunque ex sensibus assumpta sunt, quæ singulas imagines ordine, ut ita dicam, et articulate disponit et distinguit ; quam vocant sanam phantasiam, et magnæ naturæ fœtum : altera imprimit obscura quædam vestigia, quæ non sinit cogitata illa, ulla ex parte manere ; sed confusas imagines, et aliter alio tempore commutatas promiscue objicit, et prius fere quam cogitatione ficta sint, ab illis ipsis excidit, et omni fructu et utilitate caret, qualis est inanium somniorum in quiete cogitatio, et eorum quæ temere et fortuito cogitatione finguntur ; tertia est in iis quæ agenda sunt, sine recta ratione progrediens, qua id quod non est, tanquam sit, cogitatur, quæ lætatur quibus dolendum erat, et dolet quibus lætandum ; et quod sibi persuaserit, non poterit ei dissuaderi ; adamat autem et amplectitur quæ cogitatione depingit, ceu leges quasdam divinitus sibi informatas, contenditque, ut quæ clarissima et ante oculos posita sunt, si fieri possit, ad errorem suum pervertat. In hujusmodi cogitationem qui incidunt, insanabiles fiunt ; qui si potentes sint, in perniciem civitatum imminent ; si infirmi, et non valentes opibus, non desistent, quin quantum in se erit, eas perdant. De his

[12] Judic. XIII, 23. [13] Psal. VIII, 4.

(*a*) In oratione de confessione fidei. Cap. 1. *Cœlestis hierarchiæ.*

(*b*) Interpretatio est verborum quæ sequuntur : Quæ tu fundasti.

(*c*) Cap. 1. *de divin. nom.*

(*d*) Hæc de triplici phantasia ex Sch. S. Maximi in c. 1. Dionysii *de divinis nominibus*, sed copiosius, et explanatius hic.

Digitized by Google

duabus cogitationibus ad cogitandum de Deo ne meminisse quidem oportet ; illam autem primam alioqui laudabilem, existimandum est ipsam etiam tam longe abesse ut par sit ad informandum notionem Dei, ut propter infinitam distantiam conferri cum ea non possit.

CAPUT VI.

Quod Deus neque ex repræsentatione (1) *naturali cognoscitur, nec est quidquam ex intelligentibus, aut intellectis, ut ex substantia ejus liceat de eo philosophari.*

Divinus Maximus primo capite ex theologicis (*a*). Unus, inquit, Deus, sine principio, incomprehensibilis, totam vim, ut sit, habens per totum, notionem quando et quomodo sit, penitus repellens, utpote nulli eorum qui sunt, ex repræsentatione naturali cognitus. Et rursus idem (*b*) : Omnis, inquit, intelligentia sicut in substantia omnino ponitur, ut qualitas ; sic etiam circa substantiam qualitate affectam habet motionem : non enim aliquid ex toto solutum et simplex per se exsistens potest ipsam intelligentiam suscipere, quia non est soluta et simplex : Deus autem cum in utroque horum omnino simplex sit, et substantia scilicet soluta ab eo quod est in subjecto, et intelligentia non habens ullum prorsus subjectum, efficitur, ut neque sit ex iis qui intelliguntur, neque quæ intelliguntur, quippe qui supra substantiam et intelligentiam sit. Adhuc idem cap. 11 primæ centuriæ : Res (2) omnes, quæcunque sunt, intelligentia prius perceptas nominamus, quæ in scipsis habent principia notitiarum demonstrabilia : at Deus non cognitus nominatur, quin potius ex iis tantum quæ intelligentia percipiuntur, creditur esse ; quamobrem nihil eorum quæ intelliguntur, cum eo quacunque ex parte confertur. Idem iterum secundo capite, secundæ centuriæ : Omnis intelligentia est intelligentium, et eorum quæ intelliguntur ; Deus autem nec unus intelligentium est, nec aliquid eorum quæ intelliguntur ; est enim supra ista : siquidem circumscribitur qui intelligit, tanquam indigens habitudine rei quam intelligit ; aut naturaliter subjicitur intelligenti, qui propter habitudinem intelligitur. Relinquitur igitur ut existimemus, Deum nec intelligere, nec intelligi, sed potius supra quam intelligere, et supra quam intelligi. Et theologiæ scientissimus Dionysius (*c*) : Sicut enim (3), inquit, ea quæ sub intelligentiam cadunt, per ea quæ sub sensum, intelligentia comprehendere et contemplari non possumus, neque per ea quæ typis et signis informantur, ea quæ simplicia sunt, et typis non signantur, neque per figuras corporum, incorporea, quæ neque sensum tactus subire, neque figuram et formam capere possunt ; sic eadem ratione veritatis supra substantias est illa supra substantiam infinitas ; et supra mentes illa supra mentem unitas et omnibus ratiocinationibus inscrutabile illud supra ratiocinationem unum ; omni verbo ineffabile illud supra verbum, bonum, unitas effectrix (4) universæ unitatis ; et substantia supra substantiam, vacans ratione (5), intelligentia, nomine ; et mens non cadens sub intelligentiam, ratio non effabilis, quia

Scholia.

(1) *Repræsentatio* naturalis in mente sive intellectu est quæ ortum et principium ducit ex phantasmatibus rei sub sensum cadentis, cum qua Deus nullo modo potest comparari, ut intellectus conversus ad phantasmata possit aliquo modo Deum cognoscere, sicut potest alias substantias alioqui incorporeas.

(2) *Omnia quæ intelliguntur*, habent in se principium cognitionis, quia vel sunt in sensibilibus, quorum sunt phantasmata, a quibus abstrahuntur species intelligibiles, quibus intellectus informatus intelligit ; aut sunt incorporea, quæ in se habent unde comparentur cum sensibilibus, ad quorum phantasmata, quæ sunt imagines et similitudines eorum, ad animos pervenientes, se convertit intellectus, ut aliquid de incorporeis intelligat. Sunt autem similitudines principia sentiendi et intelligendi, ut ait sanctus Thomas p. 1 q. 84, art. 3. Deus autem non potest sic cum creatura sensibili comparari, unde non sic intelligitur, sed tanquam causa et per excessum ut ait S. Thom. ead. q. 84, art. 7.

(3) *Sicut enim.* Docet hic quomodo Deus non possit intelligentia comprehendi ; etenim si quæ incorporeæ substantiæ sunt, et simplices, et intellectiles et unitæ, non solum non subjiciuntur sensibus, ut angeli et animæ, ut per eos cognosci possint, sed neque per sensilia quæ inferioris ordinis sunt, cognitione eas comprehendere, nec earum essentiam spectare possumus ; quanto magis excellit Deus sensus et sensilia, qui non est substantia, sed supra substantiam ; neque simplex, sed supra quam simplex ; neque intellectus, sed supra intellectum ; nec unitas, sed supra unitatem ; nec ullo termino circumscriptus, sed infinitate sua ab omnibus solutus : qui ut in se est, neque ratione vestigari, nec intelligi, neque nominari potest. Cum igitur audis in Scriptura formam Dei, et speciem et faciem, intellige per anagogen, id est, elevare supra corpora, ut Deo dignum est : cum vero unitatem audis, ne intelligas quasi varia quædam ad unionem concurrant ; non enim de his nunc sermo fit, sed de Deo, qui nec est principium numerorum, neque compositus, sed supra simplices substantias unitus, unitas.

(4) *Effectrix unitatis.* Postquam ea quæ de Deo sunt ex omnibus quæ in rerum natura sunt, exemit, deinceps sequens linguæ nostræ modum (non enim supra hunc ferri possumus) ex *illis* ipsis Deum laudat, e quibus eum exemit ; et unitatem vocat, sed effectricem unitatum, id est, simplicium substantiarum, ut angelorum et animarum ; et mentem non intellectilem, id est, quæ a nulla mente intelligitur. Si enim simile a simili cognoscitur, si mens esset, oporteret ut a mentibus cognosceretur, at quis cognovit mentem Domini ? Est igitur mens supra mentem, et nomen supra omne nomen : Et nomen, inquit, meum non manifestavi eis ; quamobrem omnibus est sine nomine, imo nec ens est : etenim si ea quæ sunt, ex nihilo creat, non est igitur ex iis quæ sunt, sed supra ea quæ sunt. Quod si dicit : Ego sum qui sum (*Exod.* III), intellige, ut decet, esse scilicet sine principio, et sine fine ; quin etiam inscrutabilem, et similiter in aliis quæ Deo natura conveniunt.

(5) *Vacans ratione intelligentia.* Sicut Dionys.

(*a*) Centuria 1 cap. 1.
(*b*) Centuria 1, cap. 3.
(*c*) Cap. 1 *de divinis nominibus.*

Digitized by Google

nullius rei similitudinem habet, et causa est u omnia sint, ipse vero non est, ut qui sit extra omnia quæ sunt, et ut ipse de se sibi proprie et scienter efferre potest. Ex his liquet, quod Deus nec naturali repræsentatione cognosci ab ullo unquam possit : fugit enim omnibus modis cognitionem, quando, aut quomodo sit, nec est eorum qui intelligunt, aut eorum quæ intelliguntur ; est enim substantia, quæ subjectum esse non potest ; est notio quæ nulla ratione subjectum habet. In quo igitur id fundatum cognoscet, quod non potest prorsus recipere subjectam ad notionem? Recte igitur est immensitas supra substantiam, et mens omnibus cogitationibus incogitabilis ; quin potius mens non cadens sub intelligentiam, et ratio ineffabilis est nobis, sine ratione, sine intelligentia, sine nomine, idque propter superlationem substantiæ et intelligentiæ ; sicut lumen excellens aciem oculorum efficitur nobis tenebræ, et sonus item excellens sensum auditus, surditas.

CAPUT VII.

Unde tandem, et ex quibus sit de Deo philosophandum.

Magnus Dionysius cap. 7, *De divinis nominibus :* Præterea, inquit, quærendum est quomodo nos Deum cognoscimus, qui neque sensu percipitur, nec intelligentia, et ut universe dicam, nihil est ex iis quæ sunt. An non potius vere dicatur, quod Deum non cognoscimus ex natura ejus (id enim quod naturæ ejus est, incognitum est, et omnem rationem ac mentem superat), sed ex ordine omnium rerum tanquam ab ipso proposito, et imagines quasdam ac similitudines exemplarium ejus (1) divinorum in se habente ad cognoscendum illud summum bonum, et omnium bonorum finem via et ordine pro viribus ascendimus in ablatione (2) et in superlatione omnium, et in omnium causa? Gregorius Theologus in secunda oratione de Theologia : Sic, inquit, illa a Deo perfecta ratio, et omnibus innata, ac prima in nobis lex, et cum omnibus colligata, nos ex iis quæ cernuntur, ad Deum adduxit. Ac rursus idem (*a*), Deus, inquit, mente tantum adumbratur, et ea quidem valde obscure et minute, non ex iis quæ in natura ejus sunt, sed quæ cum circumstant, alia ex alio cogitationis informatione collecta in unam quamdam veritatis imaginem. Hoc autem alii post Gregorium interpretati, Deus, inquiunt, non ex iis quæ in eo sunt, id est, ex substantia ejus, sed ex iis quæ circum ipsum sunt, id est, ex creaturis percipitur. Et sanctus Maximus in *Theologicis :* Ex nulla, inquit, re, quæcunque sit, percipi potest (3), hoc uno excepto, quod per fidem cognoscitur, idque ex iis quæ ab ipso effecta sunt, cognoscitur, inquam, quod sit, non quid sit. Ac rursus idem in tertia centuria : Quod proprie est, ex eo quod non est proprie, cognoscitur esse ; cognoscitur, inquam, non habitudine aliqua, qua ad illud quod non est proprie, referatur, aut cum eo comparetur. Quomodo enim quod proprie est, et ut omnium causa supra omnia est, et non cognoscendo illud, sicut alia cognoscuntur, cognoscitur, cum iis quæ non sunt proprie, ullus unquam ulla ex parte conferet? cum alioqui non possimus nos id quod est supra substantiam aliter indicare, quam si ex iis quæ sunt, hoc tantum de eo exigue indicemus, videlicet quod est. Et adhuc idem in secunda centuria de charitate capite vicesimo septimo, Qui, inquit, de Deo philosophaturus es, ne rationes de natura ejus disseremdi quæras; non enim humana mens invenire

Scholia.

cap. 7, *De divinis nominib.* Paulum imitatus, sapientiam Dei ratione vacantem, et amentem et stultam vocavit, ut excellentiam ejus significaret, quod ita antecellat rationem nostram, ut a ratione aliena habeatur ; ita mentem, ut amentia et stultitia putetur ; sic hoc loco, quia cognitio Dei infinito intervallo rationem creaturæ, et intellectum, et nomina quæ de Deo dicuntur, superat, cum alioqui Deus ex omnibus creaturis per rationem vestigari possit, et intelligi ac nominari ; dicit tamen esse cum ἀλογίαν, et ἀνοησίαν et ἀνωνυμίαν, id est, ἄλογον, ἄνουν et ἀνώνυμον, hoc est, ratione, mente, et nomine vacantem.

(1) *Imagines quasdam et similitudines exemplarium in se habente.* Quæcunque sunt, id est, species et singulæ creaturæ, ut ordines angelorum, et omnia sensilia, imagines sunt et similitudines divinarum idearum, id est, exemplarium quæ sunt in Deo, quæ quidem exemplaria æternæ Dei intelligentiæ sunt, per quas, et secundum quas omnia in ipso erant, quæ non erant alia ab ipso ; et per eas, et secundum eas omnia quæ produxit, facta sunt, sicut beatus Joannes in Apocalypsi, cap. IV, ait dixisse illos viginti quatuor seniores : Omnia in ipso erant, et creata sunt. De ideis dictum est, quod erant; de imaginibus autem et similitudinibus idearum id est, exemplarium, quod creatæ sunt.

(2) *In ablatione et superlatione, et causa.* Tribus modis ascendimus ad cognoscendum Deum ex creaturis, uno modo auferendo ei neganter tanquam non decentia quæcunque creata cernuntur, quia nihil eorum Deum esse dicimus, sed omnia negamus, aientes : Non est Deus angelus, neque anima, nec ullum animal, aut istud, aut illud, quodcunque sit ; alio modo perfectiones creaturarum, ut vitam, sapientiam, et alia hujusmodi, removendo a Deo, quia sapientia Dei omnem sapientiam creatam excellit, et vita Dei omnem vitam, et perfectiones reliquæ reliquas omnes perfectiones creaturarum superant ; tertio modo, quatenus omnia sunt a Deo creata, quæcunque in natura rerum et universitate mundi sunt.

(3) Non negat, quin possit demonstrari ex creaturis Dei Deum esse, sed negat cognosci posse secundum essentiam ex effectis, meminit autem S. Maximus de cognitione Dei ex fide, quod sit, et non de cognitione naturali per demonstrationem ex effectis, quia cognoscere hoc per fidem multo excellentius est et valentius quam cognoscere per rationem naturalem quanto excellentior est gratia quam natura ; fides enim ex gratia Dei est.

(*a*) In oratione de Nativitate Christi.

Digitized by Google

poterit, imo nec ulla cœlestis mens post Deum, sed rationes disserendi de iis quæ eam circumstant, ut de perpetuitate, de immensitate et infinitate, de bonitate, potentia, sapientia creandi, providendi, judicandi; hic enim est magnus apud homines theologus, qui rationes de his aliquas etsi exiliter adinveniat. Et in centuria tertia, capite septuagesimo primo : Ex iis quæ sunt, causam omnium cognoscimus; et ex varietate rerum sapientiam per se exsistentem ejus qui proprie est, docemur, et ex naturali motione rerum, vitam ejusdem per se exsistentem discimus; vim dico vitam tribuentem rebus, scilicet Spiritum sanctum. Ex his evadit manifestum cognosci Deum ex iis solum quæ circum ipsum sunt, quæ sunt creaturæ, et inde de Deo philosophandum esse, ex imaginibus scilicet et similitudinibus exemplarium ejus divinorum, quæ superius specula et ænigmata vocata sunt. Ne autem quis in dubium veniat, quomodo quæ imagines et similitudines sunt, et a veritate rerum distant, ad philosophandum de Deo apta magis esse possunt, et idcirco majorem Dei contemplationem quam ex istis similitudinibus etiam in hac vita quærat, opus est docere, quod summi etiam theologi ultra contemplationem ex creaturis non progrediuntur.

CAPUT VIII.

Quod summi theologi de Deo philosophantur ex creaturis; et posteriora Dei ipsæ creaturæ sunt, et earum rationes.

Gregorius Theologus, in secunda oratione de theologia : Currebam quidem, inquit tanquam Deum cognitione comprehensurus; atque ita ascendi in montem, et divisi nubem in eam ingressus. Et paucis interjectis : Cum paulum, inquit, prospexissem, non vidi primam et æternam naturam, quæ sibi, id est, Trinitati nota est, et quanta intra primum velum manet, et a Cherubinis contegitur [14]; sed illam quæ extrema est, et ad nos pervadit, quæ est (quantum intelligo) amplitudo illa, vel ut David ait [15], magnificentia, quæ in creaturis, et iis quæ ab ipso effecta sunt et gubernantur, cernitur : hæc enim sunt posteriora Dei [16], quæ post eum sunt ipsius indicia; sicut solis umbræ et imagines in aquis, quæ infirmis oculis solem utcunque ostendunt : siquidem impossibile est solem intueri adversum, cujus radiis acies oculorum vincitur. Ad hunc igitur modum de Deo philosophaberis, sis licet Moyses, et deus Pharaonis [17]; licet usque ad tertium cœlum, ut Paulus pervenias [18], et audias arcana verba; licet supra illos ad statum et ordinem aliquem angelorum aut archangelorum ascendas. Quamvis enim omne cœleste, et aliquid supra quam cœleste, multo excellentiore natura quam nos sit et Deo propinquius; magis tamen distat a Deo, et a perfecta ejus intelligentia, quam nostram hanc naturam compositam et humilem et deorsum inclinatam antecellat. Et magnus Athanasius (a) velut percunctando ait : Cum Deus sit incorporeus, et figura careat, quæ tandem posteriora ejus vidit Moyses? Deinde solvens quæstionem : Credimus, inquit, ante sæcula et ante cunctas creaturas esse Deum totum solum increatum. Ex quo fit, ut posteriora Dei sint creaturæ, et earum rationes, quas cum vidisset exposuit, inquiens : *In principio creavit Deus cœlum et terram.* Item divinus Gregorius Nyssenus in libro *De vita Moysis* : Gloria, inquit, increata, natura scilicet divina omnino est secundum se ineffabilis, et quæ comprehendi non potest neque videri; nihil enim quod est, ipsum hoc per se (1), nudum (2) potest intelligentia liquide comprehendi, aut oculis corporis ullo modo cerni; increatum enim est. Quod autem est increatum, nullus potest oculis corporis cernere, quamvis Moyses sit, quamvis Paulus, qui in tertium cœlum ascendit, quamvis angelus sit qui Deum videt. Quod enim vere est, vera vita est, hoc autem ab angelo aut ab homine cognosci non potest. Ex quibus clare notescit, valentissimos etiam theologos non ultra creaturam progredi in iis quibus Deum vident; sed potius ipsam creaturam, et quæ in natura ejus insunt, considerare. Quod si ad hunc modum, et hac via et ratione de Deo disserunt, necessario sequitur, theologiam quæ in negatione versatur longe præstantiorem esse, et ad contemplationem magis idoneam ea theologia, quæ in affirmatione cernitur.

CAPUT IX.

Quod in Theologia demonstrativa magis propria et præcipua est illa quæ in negationibus versatur; et quod in hac Theologia affirmationes non sunt contrariæ negationibus.

Summus theologus Dionysius, primo capite *De mystica theologia* : Oportet, inquit (3), in ea ponere et affirmare omnes omnium rerum affirmationes

[14] Exod. xxxvii. [15] Psal. viii, [16] Exod. xxxiii. [17] Exod, vii. [18] II Cor. xii.

Scholia.

(1) *Quod est ipsum hoc per se.* Nulla creatura est per se id quod est, sed per participationem, solus Deus est ipsum hoc, quod est per se, id est, sua essentia, et suum esse, et non secundum participationem.

(2) *Nudum.* Id est, secundum substantiam suam tantum, et non secundum ea quæ circum ipsum sunt, id est, creaturas.

(3) *Oportet ponere et affirmare.* Deum omnia esse, ut Deum decet, positio est; et nihil eorum esse, ut supra substantiam est, negatio; utrumque proprie dicitur in Dei amplitudine, ut Deus est vita, Deus est bonitas, positio et affirmatio est, Deus non est vita, non est bonitas, negatio vera est, quia est supra hæc quæ nos intelligimus.

(a) Quæst. ad Antiochum.

Digitized by Google

tanquam in omnium causa; et omnes eas magis proprie negare tanquam quæ sit supra omnia; nec existimandum est contrarias esse negationes affirmationibus; quin potius multo prius esse ipsam primam causam supra privationes, cum sit supra omnem et ablationem (1) et positionem. Ac rursus idem capite secundo *Cœlestis hierarchiæ*: Aliquando, inquit, laudatur divine in Scripturis suis sanctis dissimilibus nominationibus (2), cum eum vocant inaspectabilem, et infinitum, et non potentem comprehendi, et similiter in aliis, quæ non quid sit, sed quid non sit, declarant. Hoc autem, ut arbitror, magis proprium est ei: siquidem ut tacita, id est, sine scripto, sacerdotalis traditio (3) exposuit, vere dicimus non esse secundum naturam illius rei ex iis quæ sunt: cæterum ignoramus illud in eo non definitum, quid sit quod supra substantiam est, quodque nec intelligi, neque dici potest. Si igitur negationes in divinis veræ sunt, affirmationes vero non congruunt (4) cum occulta divinitate eorum quæ de Deo efferri non possunt, consequens est, ut iis quæ non sunt aspectabilia, magis propria sit nominatio illa quæ per dissimilitudines formatur. Et Gregorius Theologus, in oratione secunda de theologia: Multo, inquit, facilius et brevius est dicendo quod est, declarare quod non est, quam negando (5) quod non est, indicare quod est. Et rursus: Sed oportet, postquam dictum erit quæ non est, dicatur etiam quod est: atque eo magis, quod facilius est unum aliquid complecti, quam omnia sigillatim negare; ut ex negatione eorum quæ non est, et affirmatione ejus quod est, illud intelligentia complectamur. Sanctus Maximus in *Theologicis*: Qui philosophatur, inquit, de Deo aiendo, Verbum facit carnem, dum non potest aliunde, quam ex iis quæ cernimus et contrectamus, Deum cognoscere tanquam causam; qui vero A neganter, auferendo philosophatur, Verbum facit spiritum, utpote quod erat in principio, et erat apud Deum, eum qui est supra quam Incognitus, ex nulla penitus re earum quæ cognosci possunt, recte cognoscens. Hinc fit perspicuum, quod magis proprium est philosophari de Deo per negationes, quam per affirmationes, quatenus alterum facit Verbum spiritum, alterum facit Verbum carnem. Ac theologia quidem affirmans vim habet comparandi et figurandi ac conjectandi; et hoc tantum probat, scilicet Deum esse, ex iis quæ ab ipso facta sunt; theologia vero negans demonstrat Deum esse supra omnia; ac veritatem maxime assequitur qui dicit non esse Deum quidquam eorum quæ sunt, sed esse supra substantiam, et supra omnia. Præterea in B Deo negationes non sunt contrariæ affirmationibus: nec enim quod affirmatio affirmavit, hoc ipsum negatio negavit: quin imo sicut affirmatio non ponit quid sit Deus, sic neque negatio tollit quid sit Deus: quod enim non ponit, quomodo tollat? Denique æque non assequitur substantiam Dei tum affirmatio, tum negatio: hoc solum differunt, quod propius accedit ad veritatem qui dicit, Deus non est hoc quod nos existimamus.

CAPUT X.

Quod Deus est supra omnem affirmationem et negationem; et quod solum nesciendo et penitus non videndo simul eum cognoscimus, et de eo philosophamur.

C Magnus Dionysius capite primo *Mysticæ Theologiæ*: Mea igitur, inquit, precatio hæc sit, tu vero, amice Timothee, relinque, vehementi studio et exercitatione contemplandi arcana, tum sensus, tum mentis intelligentias, et omnia quæ sub sensum et intelligentiam cadunt, ac omnia quæ non sunt (1), et quæ sunt, et quantum viribus consequi poteris ad conjunctionem cum eo supra omnem sub-

Scholia.

(1) *Supra omnem ablationem.* Est positio simplex, ut Deus est vita, bonitas, lapis, est etiam positio hypothetica, cum affirmationi adjungimus comparationem, ut magis est Deus vita, quam lapis, et magis bonitas, quam ignis, similiter, ablatio simplex, sive negatio, ut Deus non est lapis, non irascitur, et similia hypotheticam, ut magis non est Deus ebius, quam non est sermone explicatus supra D utrumque genus positionis et ablationis est Deus, de his Dionys. cap. III *Mysticæ Theolog.* In positionibus hypotheticis, quæ magis Deo conveniunt, illa sortiuntur illud magis, ut magis est Deus vita, quam aer, contra vero in ablationibus, quæ remotiora sunt a Deo recipiunt magis, ut magis non irascitur Deus, quam non intelligitur. Rursus cap. II *Mysticæ Theolog.*: Positiones, inquit, sunt quæcunque in Deo dicuntur, ut ei conveni, ut ens, vita, lumen et alia: ablationes autem quæcunque a Deo aliena negantur, ut non est corpus Deus, non anima, nec quidquam eorum quæ in cognitionem cadunt.

(2) *Dissimilibus nominationibus.* Dissimiles nominationes vocat quæ dicunt de re quæ est, non quid sit, sed quid non sit, quod est dissimile.

(3) *Tacita traditio.* Traditio occulta sacerdotalis vocatur traditio apostolorum sine scripto.

(4) *Affirmationes vero non congruunt.* Tanquam falsæ, quia supra has est, est Deus, ut non est substantia, sed supra substantiam; non est vita, sed supra vitam; et ideo non definiri potest, quia definitio constat ex affirmatione, et ipse est supra affirmationes, quæ ei non congruunt.

(5) *Quam negando.* Verbi gratia, si quæratur bis quinque quot sunt? expeditius est respondere, decem affirmando, quam dicere negando: Non sunt tria, non quatuor, non quinque, non viginti, et deinceps.

(6) *Ac omnia quæ non sunt.* Prius dixerat: Et omnia quæ sub sensum et sub intelligentiam cadunt; idem nunc ἐκ παραλλήλου declarat, cum ait: Ac omnia quæ non sunt: hæc enim respondent sensibus, quæ veteres dicebant non esse, ut quæ omnem mutationem caperent, et non semper in eodem statu essent. *Et ea quæ sunt.* Hæc respondent ad illa sub intelligentiam cadentia. Intellectilia enim idem veteres esse dicebant, quippe quæ semper essent immortalia voluntate auctoris, et substantiam non mutarent. Proprie igitur sunt intellectilia, homonyme autem sensilia.

(a) In centuria 2, cap. 39.

Digitized by Google

stantiam et intelligentiam est, ignorando admittere (1) : tua enim libera, soluta et pura avocatione a corpore et ab omnibus rebus ad radium suprasubstantialem divinæ obscuritatis detractis omnibus et ab omnibus expeditus adduceris. Ac rursus idem capite secundo : In hac, inquit, caligine, quæ lumen vincit, ut nos simus, precamur, et ut non videndo et ignorando, videamus et cognoscamus, et eum qui est supra quam substantia, supra substantiam laudemus, omnibus rebus ab eo separatis, et illam caliginem divinam, quæ ab omni lumine quod in rebus est, obtegitur, cernamus. Et iterum idem in epistola prima ad Caium, Tenebra, inquit, lumine aufertur e conspectu omnium, et copioso lumine magis aufertur ; cognitiones auferunt ignorantiam, et multæ cognitiones magis adhuc auferunt. Hæc superlate (2), et non privanter intelligens, pronuntia verissime, quod qui habent quod est lumen (3), et habent creaturarum cognitionem, latet eos ignoratio Dei (4), et tenebra ejus supraposita, et omni lumine obtegitur, omni cognitione subducitur ; et si quis Deum vidit, et cognovit quod vidit, non vidit Deum, sed aliquid creaturarum ejus, et eorum quæ cognitione percipiuntur : ipse autem supra mentem et substantiam constanter manens, hoc ipso quod neque cognoscitur, nec est, est supra substantiam, et supra mentem cognoscitur, et illa melior et universa ignoratio cognitio est ejus qui est supra omnia quæ in cognitionem cadunt. Et sanctus Maximus : Hanc solam, inquit, habet Deus veram cognitionem, non cognosci. Ex his patet, Deum esse supra omnem affirmationem et negationem, et nos solum ignorando perfecte, et non videndo, cognoscere eum, et de eo philosophari.

A Ex omnibus igitur quæ hactenus dicta sunt, firmissime constat, theologiam generatim in quatuor partibus versari : symbolicam quidem in duabus partibus, imaginibus scilicet, et in verbis ; demonstrativam vero in alteris duabus, scilicet in aientibus, et negantibus : quod autem est ultra quam hæc, ad ignorationem Dei, qui neque cognosci, neque videri potest pertinet, quæ quidem non est posita pars theologiæ, quæ enim nata est, ut supra mentem et sermonem et rationem perficiatur, ubi eam collocabunt qui de hac re quærunt? nisi hanc partem, cognitionem supra mentem vocare statuant omnes illos præclaros et divinos viros, qui, ut mihi videtur, ex eo quod illam experti sunt, nomen ei indiderunt, et non ex demonstratione quapiam. Conjunctio enim cum
B Deo supra mentem, id est, ingredi per ignorantiam perfectam in illud infinitum, et quod comprehendi non potest, et in pelagus immensum naturæ ejus, et ubi omnis natura defatigata sistit se, et ulterius progredi non audet, quod a divino quodam odore, et quadam a corpore et a creaturis avocatione, in laudabilem et beatum statum, non solum admirabilius quam dici possit, sed quam intelligi, aliquando restituit, conjunctio, inquam, hæc cum Deo supra mentem, et ujusmodi divina exstasis, nulla species theologiæ tunc numerata est. Omnis enim scientia et informatio, eorum causa quæ sciuntur et informantur, fit ; ubi autem nihil horum est, quæ hujus
C scientiæ ars esse dicenda est? Ut igitur hanc partem repetitis capitibus expediamus, demonstratum est duplicem esse theologiam demonstrativam; deinde quod nec hæc sine typo et ænigmate cernitur; tertio necessario conclusum est, in omni theologia versari rationem speculi et ænigmatum :

Scholia.

(1) *Ignorando adnitere.* Nusquam magis, ait sanctus Maximus, declarat Dionysius quid sit per ignorantiam cognoscere Deum, quam cap. II *Mysticæ Theologiæ*, et in epist. 5, ad Dorotheum : Nota, inquit, cap. II *Mysticæ Theologiæ*, hoc esse sub divinam caliginem ingredi, non videndo et ignorando videre et cognoscere quod est supra aspectum et cognitionem, videre, inquam, et cognoscere hoc ipso, quod non videmus neque cognoscimus. Et in epist. 5 ad Dorotheum, illam caliginem, in quam ingressus est Moyses in monte in Exodo (cap. 24), interpretatur Dionysius mystice esse ignorantiam
D istam, qua dicit Deum cognosci, ita ut in illa caligine sit qui habetur dignus ut vere videat et cognoscat Deum, hoc ipso quod non videt neque cognoscit, hoc ipsum cognoscens, quod est supra omnia intellectilia, et sensilia. Divina itaque caligo, ait Dionysius, est illud lumen inaccessum, in quo habitare Deus dicitur, invisibile quidem propter exsuperantem claritatem et inacessum propter nimiam et supra naturam illuminationem. In hac caligine mystica, id est, in hac illuminatione interpretatur, ut paulo ante dixi, esse eum qui non videndo et ignorando videt vere et cognoscit Deum. Ad intelligendum quod dictum est, id est, quomodo caligo est illuminatio et ignorantia cognitio : Sume, inquit sanctus Maximus, exemplum ab oculo corporis : quod enim efficit absentia luminis, scilicet vacationem sensus oculorum, hoc efficit intendere fixe aciem oculorum adversus solis radios meridie.

(2) *Hæc superlate et non privanter.* Ne, inquit, quod ait : Et non secundum privationem, secundum sensum communem intelligendum esse suspiceris, quod sicut tenebræ lumine solvuntur, et multo lumine maxime solvuntur, aut sicut ignorantia, quæ est tenebræ quædam, cognitione tollitur, et multa cognitione maxime tollitur, sic ignorantia de Deo similis sit ignorantiæ per inscitiam, imo quo magis quis illuminatur in cognitione Dei, et quo magis cognitionem colligit eorum quæ sunt, id est intellectilium, et intelligentium angelorum, inquam et animarum, eo magis ascendens ad altiorem cognitionem cognoscet hoc ipsum, non posse scilicet comprehendi, et ignorari, lumen esse et cognitionem supra omnia cognita. Non igitur secundum privationem dicitur ignorari Deus, sed secundum superiationem cognitionis.

(3) *Qui habent quod est lumen.* Habere quod est lumen significat habere cognitionem veritatis ex creaturis.

(4) *Latet eos ignoratio.* Quia neque sciunt hoc, quod eum ignorent; sic enim cum ignorare, quod sciamus nos ignorare, quoddam scire est. Non itaque sic ignoramus, quasi alius aliquis sciat; non enim alio sciente nos ignoramus, tanquam qui non didicerimus quod esset ignorare privanter, sive secundum privationem; sed ignoramus quod ab omni creatura ignoratur, et omni creaturæ supra quam ignotum est, quod est ignorare superlate.

Digitized by Google

ex quo sequebatur, eos qui adhuc in corpore sunt, non posse sine corporeis de Deo philosophari; quinto loco, neque phantasiam Dei, id est cognitionem ejus per typos et imagines posse nos integram et totam suscipere propter corporum fluxionem; deinceps sexto capite, si nos ita infirmi sumus, nequaquam cognitionem ejus ex naturali repræsentatione tenemus, aut esse ipsum ex iis quæ intelligunt aut qui intelliguntur, existimemus; septimo capite continetur, si neque nos propter corpus idonei sumus ad philosophandum de Deo, neque Deus propter excellentiæ superlationem potest comprehendi, unde oportet sumere ad philosophandum de eo? concluso autem, sumendum esse ex iis quæ sunt circum ipsum, quæ quidem sunt creaturæ, quærebatur deinde, an forte summi theologi præstantioribus quam sint creaturæ, philosophantur: ostenso autem hoc, non aliunde scilicet quam ex creaturis eos agere de Deo, capite nono continetur comparatio, quid amplius valeat theologia quæ negat, quam quæ ait: concluso autem, magis propriam theologiam esse quæ versatur in negantibus, quam quæ in aientibus; et quod hic non sunt inter se contraria negantia et aientia, exstitit decimum caput ex positis: si enim non sunt contraria, relinquitur ut æquo intervallo ambæ theologiæ a Deo absint; sitque demum Deus supra omnem negationem et affirmationem, quæ est cognitio ejus, et theologia, nihil videlicet de eo cognoscere aut philosophari, sed potius nescienter, et sine omni intelligentia eorum quæ intelligentia percipiuntur, cum eo conjungi et copulari. Absoluta igitur sunt hæc, ita ut nihil desit. Recte autem theologia demonstrativa dicatur tanquam ex affirmationibus et negationibus constituta; et quia supra has ad illam inexplicabilem et occultam ac mysticam theologiam, quæ demonstrationem vincit, occurrit.

TERTIA DECAS. — *DE DIVINIS EMANATIONIBUS.*

CAPUT PRIMUM.

Quod duplex est emanatio, una in Deo, altera extra, ab ipso Deo ad creaturam.

Magnus Dionysius, capite secundo *De divinis nominibus*: Hæc, inquit, sunt unionēs et distinctiones in illa ineffabili unione et essentia. Est autem divina distinctio emanatio Deum decens divinæ unionis, quæ supra quam unite, bonitate Dei multiplicatur. Quod quidem edisserens interpres: De inexplicabili, inquit, Trinitatis emanatione usque ad tres personas, philosophatur nunc, quod Deus et Pater sine tempore, convenienter Deo et amanter motus processit ad distinctionem personarum, absque imminutione et partitione in se toto manens, proprio ejus splendore supra quam unite, et supra quam simpliciter emisso, ut exsisteret tanquam imago viva; et Spiritu sancto ex Patre venerando, et supra quam perenniter procedente, sicut Dominus docet [20]: Dei autem bonitate causa omnium in tribus personis divinis multiplicata est. Item Gregorius Theologus disputans contra Eunomium: Est vero etiam, inquit, alio modo distinctio divina, emanatio Dei ob nimiam bonitatem ad multiformem creationem aspectabilem, et non aspectabilem. Ex his autem fit manifestum, quod Deus et Pater ad sua manando Filium suprasubstantialem, et Spiritum sanctum, duo hujus et ejusdem divinitatis lumina univoce protu-, nullo modo a se ipso toto egressus, sed potius ad se ipsum motus sine distantia intermedia ex æternitate in naturam trium personarum desivit. Hæc igitur emanatio mota a divina persona in divinas personas, in Trinitate, ad quam mota est, substitit, et motionem non creatam exhibuit. Omnis enim emanatio fit causa eorum quæ emanant. Talis igitur est emanatio, qualia sunt ea, ad quæ facta est emanatio. Si hæc non sunt creata, et intelligentiam vincunt, similis et par est eis emanatio, quæ ad ea ipsa fit. Et præterea in suprasubstantiali Trinitate alia diversæ rationis distinctio, quæ ad creaturas emanat; et hac emanatione creaturas istas efficit Trinitas. Quod si alia ratio est hujus distinctionis, liquet in illis ipsis eam perfici, ad quæ emanavit. Quocirca non est obscurum, duplicem esse emanationem, unam scilicet qua Deus et Pater in se univoce motus est; alteram, qua ad creaturam æquivoce, id est, illa naturaliter, hac voluntarie. Simul demonstratum est, omnem distinctionem hujus ab illo motionem quamdam esse et distinctionem.

CAPUT II.

Quod omnis causa et motus et principium, quod propter generabilia dicitur, generatio est, quæ cum effectis ipsis simul efficitur.

Sanctus Maximus in interpretatione illius sententiæ Gregorii Theologi (*a*): *Propter hoc unitas a principio mota* (1), etc.: Omne, inquit, illud quod propter causam est, et propter causam movetur,

[20] Joan. xv.

Scholia.

(1) *Propter hoc unitas a principio mota.* Idem Pictor sanctus Maximus prosequens ibidem locum de creaturis, quæ a Deo tanquam principio et fine fiunt et moventur, subjungit concludendo: Una igitur est ejus quod est, quomodocunque est, et quod secundum naturam movetur, causa tanquam prin-

(*a*) In prima oratione de Filio, et in de Theologia.

Digitized by Google

necessario principium habet ut sit ; illam causam scilicet propter quam factum est ut esset ; finem vero motionis illam ipsam causam, propter quam movetur, et ad quam properat. Omne autem quod propter causam est et movetur, necessario est generabile : si autem ejus quod movetur, finis est causa, propter quam movetur ; necessario ipsa eadem causa est, propter quam generatum est, et est. Ac rursus idem in tertio titulo ex excerptis in dogmatica Panoplia : Nihil, inquit, eorum quæ sunt, a se ipso fit, nec est expers causæ, quod autem non est expers causæ, nec immobile est ; quod autem non est immobile, necessario propter causam movetur, quod eo ipso fit, quod movetur naturaliter a causa, propter quam et ad quam motionem facit. Nihil enim eorum quæ moventur, natura aptum est ut sine causa moveatur ; restat igitur, ut generatio eorum quæ moventur, principium sit omnis motus naturalis ; principium vero generationis eorum quæ generata sunt, Deus tanquam auctor generationis. In interpretationibus autem quæ feruntur in illud : *Dominus creavit me* [21], hæc etiam reperiuntur : Omne, inquit, principium, aliquorum principium est ; significatque habitudinem, et non effectionem ipsius substantiæ : talia enim sunt quæ referuntur ad aliquid, ut dextrum, et sinistrum. Quare sapientia Dei, quæ substantia est, non est aliquorum principium (1) (ante creaturam enim habet essentiam sapientia Dei), cum autem acceperit habitudinem ad creaturas, tunc efficitur principium viarum Dei, ad faciendum et providendum in opera quæ ab auctore exsistunt, quæ nihil conferunt sapientiæ ipsi, ut sit sapientia ; sed habitudo, secundum quam principium et effectio dicitur, tunc exstitit, cum effecta exstiterunt. Principium enim non antecedit ea, quorum exsistit principium ; nec ista post principium exsistere dicuntur ; quamvis creaturæ in tempore exsistunt : sapientia enim cum sit æterna, non est subjecta tempori. Principium igitur compar et socium est creaturarum : sapientia vero, quæ Filius Dei est, creaturam antecedit. Si ergo dicat : *Dominus creavit me*, ne intelligentiam ad divinæ substantiæ effectionem referas ; sed potius ad habitudinem quam dicit creatam esse in opera ; ut esset principium, id est, causa viarum providentiæ providentium. Ex quibus efficitur manifestum, quod omnis causa et motus et principium, quod est ad aliquid, principium et finem habet causam, propter quam cœptum est aliquid, et qua terminatum : et propterea necessario est generatio, et hæc est ejus essentia, esse scilicet generationem : ad causam enim et ad principium et ad motum ea quæ sunt ab ipsis effecta et cœpta et mota, spectant ; effectionem vero et causam ac principium capiunt ipsum suum motum naturalem. Deus autem omnis generationis est effector, et omnis naturæ auctor ; est igitur omnis secundum generationem principii et causæ ac motus effector et formator. Adhuc etiam ex his constat, quod in istis ipsis generatio et principium et creatio tunc exstitit, quando exstiterunt quæ inde profecta sunt : quare sapientia Dei, quæ est

[21] Prov. VIII, 22.

Scholia.

cipium et finis : propter quam causam et est et movetur omne quod est et movetur ; virtus enim Dei efficax et facit quæ fiunt, ut Deum decet ; et producit ac trahit provide tanquam finis quæ moventur ; eaque circumscribit. Si autem quod movetur ac generatur, propter causam est et movetur et generatum est ; omne igitur quod non est propter causam, idem neque factum est, neque mobile est ; nec enim movetur quod penitus non habet causam ut sit. Si autem causam non habet, necessario etiam est immobile : immobilis igitur est Deus, ut qui nullam causam essentiæ suæ habeat, sitque ipse omnium rerum causa. Hoc loco quæstionem ponit sanctus Maximus, ad quam respondet : Quomodo, inquit, dicet aliquis, hic admirabilis doctor (Gregorium Nazianzenum dicit) Deum facit mobilem ? Sic enim ait : Idcirco unitas in dualitatem mota, in trinitate substitit. Respondebimus, inquit sanctus Maximus, maxime omnium novisse Gregorium esse Deum immobilem : sed (ut exemplo utar) sicut ratio scientiæ cujuscunque artis manens in se penitus immota, dum formatur secundum singulas formas sive species, quæ sub illa arte continentur, moveri dicitur, cum magis ipsa moveat secundum se id quod arte fit, quam moveatur, et sicut lumen, quod aspectum movet, ad videndum, moveri dicitur, cum proprie omnem aspectum magis moveat, quam moveatur : sic Deus cum sit omnino immobilis secundum substantiam et naturam, quippe infinitus, et omni habitudine solutus, et incircumscriptus ; tanquam quædam ratio scientiæ in naturis et substantiis rerum exsistens, moveri dicitur, dum movet provide unamquamque creaturam secundum rationem qua innatum est ei ut moveatur ; et tanquam causa omnium omnia quæ prædicantur de iis quorum causa est, nihil patiendo recipiens : quia scilicet ipse est omnia, quatenus est auctor omnium. Ac sane quidem versatus in hac quæstione Dionysius (*b*), Quid denique, inquit, volunt theologi, qui aliquando quidem vocant Deum amorem et dilectionem, quandoque vero amabilem et diligendum ? quatenus scilicet amor et dilectio est, quia a se effundit amorem, moveri dicitur procreator amoris : quatenus vero amabilis et diligendus, movet ad se quæ amoris et dilectionis sunt capacia, quibus inest vis et facultas eum appetendi, ut cuique convenit : et ut explanatius rursus dicam, movetur quidem generans in ipsis creaturis habitudinem interiorem amoris et dilectionis ; movet vero tanquam trahens natura appetitum eorum quæ ad eum moventur. Hactenus sanctus Maximus. Plura de his in quinta decade, cap. 3, ubi de proprietatibus divini amoris.

(1) *Non est aliquorum principium.* Sanctus Maximus in prima centuria theologica, cap. 7 : Omne principium, inquit, et medium, et finis non negant prorsus prædicamentum ad aliquid, Deus autem infinito intervallo omni habitudine superior est ; quare consentanee neque principium, neque medium, neque quidquam aliud in universum eorum in quibus prædicamentum ad aliquid secundum habitudinem consideratur.

(*b*) *De divinis nominibus.*

Digitized by Google

substantia, et ante omnem creaturam ex æternitate A sapientia existit, viarum Dei, quæ in efficiendo et providendo consistunt, efficitur effectrix et origo et causa, eatenus tamen, quatenus creationes istas incipit ratione causæ et principii earum, ut principium supra quam principium.

CAPUT III.

Quod omnis generatio est interjecta duobus, et impossibile est hanc exsistere altero absente ex duobus quæ habitudinem faciunt.

Sanctus Maximus in disputatione contra Pyrrhum, Sicut, inquit, inflammatio inflammatum et inflammantem secum infert, et refrigeratio refrigeratum et refrigerantem, et visio videntem et rem visam, et intelligentia intelligentem et rem intellectam (non enim potest habitudo sine habentibus habitudinem intelligi et significari): sic, ut consequens est, deificatio deificatum et deificantem secum inducit. Et rursus idem, cap. secundo tertiæ centuriæ: Quorum esse in multitudine cernitur, horum esse differens et varium est; quorum autem esse differens est, horum habitudo inseparabilis est; quorum vero habitudo inseparabilis est, proprium est eis, ut a se ipsis mutuo prohibeantur, ne infinita esse existimentur: quorum autem esse non est infinitum, eorum scilicet, quorum generationem sæculum aut tempus antecessisse cogitatur, liquet eorum generationem esse ex eo quod non erat. Et Joannes Damascenus: Oportet, inquit, quæ sunt ad aliquid, qualiacunque sint, sub aliquod aliud prædicamentum reducere, ut ipsa prius in se considerentur; postea, tanquam habitudinem habentia, opus est sub prædicamentum eorum quæ sunt ad aliquid, redigere. Opus enim est esse quædam prius solute, et postea considerari eorum habitudinem. Imo et beatus Cyrillus: Habitudine, inquit, ad Deum adoptati filii, deificamur. Ex quibus efficitur, non posse fieri, ut generatio aliquorum consideretur, altero quovis eorum quæ ad habitudinem pertinent, sublato. Quod quidem verum est in personis divinis, quia hæ sunt æternæ, simul scilicet exsistere habitudinem; tamen in Deo et in creaturis ejus postea efficitur habitudo, quando ipsa illa quæ habitudinem habent, exsistunt, ut demonstratum est.

CAPUT IV.

Quod habitudo et motio Dei ad efficiendas creaturas, et omnium creaturarum generatio et productio, emanatio ejus et operatio vocatur, et sapientia et virtus et magnificentia, et quæcunque ad principium viarum ejus pertinent, quæ ex mirabili effectione creaturarum cognoscuntur.

Magnus Dionysius capite nono *De divinis nominibus*: Nunc autem, inquit, divinam diversitatem non mutationem quamdam illius qui idem est immutabiliter, esse suspicemur; sed potius multiplicationem singularem, et emanationes simplices ad omnia. Divinus Maximus, dum hoc ipsum explicat, Multiplicationem, inquit, singularem cum dicit, intelligere oportet Deum in sua simplicitate manentem multiplices et varias species creaturarum efficere: emanationem enim vocat illum veluti motum et conatum ad creaturas fabricandas. Rursus idem Dionysius capite quinto *De divinis nominibus*: S. quidem, inquit, causa omnium ab emanatione, creaturarum effectrice, et bonitate exorsa, et per omnia means, et cuncta a se ipsa implens exsistentia, et in omnibus creaturis exsultans; cuncta in se ipsa habet anticipata (1), una superlata simplicitate omnem duplicitatem excludente; cuncta similiter continet infinitate sua supra quam simplici; et ab universis unice participatur. Quem locum rursus adnotans idem qui prius: Emanationem, inquit, vocat non solum se contemplari, sed fundere se, et meare, et creaturas efficere. Et iterum adhuc idem Dionysius capite secundo *Ecclesiasticæ hierarchiæ*: Ut enim, inquit, præclarus noster doctor dixit, primus quidem motus mentis ad divina, est dilectio Dei; sacræ vero dilectionis manatio summa ac maxime princeps ad faciendum sancta mandata divina, est generatio illa summe mystica, qua efficitur ut simus divine. Magnus vero Basilius in adnotatis a sancto Maximo, de energia, contra Monothelitas: Aliud inquit, est qui operatur, aliud operatio, aliud opus; ac maxime ista inter se differunt: operans enim est qui ad operandum movetur; operatio est veluti motus operatorius, ipseque, ut ita loquar, conatus voluntatis ad operandum aliquid tendens et spectans, et simul ut electio facta est, quiescens ac desinens, et cito mota ac præteriens: opera vero sunt, quæ hac operatione perficiuntur, et inde exsistunt. Et idem rursus in secundo, contra Eunomium: Potentiam enim, inquit, et sapientiam, atque artem, non autem ipsam Dei substantiam (2), indicant creaturæ, imo nec ipsius auctoris totam potentiam necessario ostendunt; contingit enim aliquando, ut artifex non omnes vires suas in iis quæ facit, collocet, quin potius sæpenumero in operationibus artis suæ remissis viribus utatur. Ac rursus idem: Amplitudinem, inquit, Dei, et potentiam ac sapientiam, tum bonitatem et providentiam, qua nos procurat, et justitiam judicii ejus dicimur cognoscere, non autem ipsam substantiam. Iterum idem Basilius in oratione de principio Proverbiorum: Qui cognoscit, inquit, ex fabrica mun-

B C D

Scholia.

(1) *Anticipata*, dicit propter ideas omnium creaturarum in Deo, quas Apostolus προορισμούς vocat, ut S. Maximus in scholiis in Dionysium notavit, id est, prærordinationes, sive prædefinitiones, sive prædestinationes.

(2) *Non autem ipsam Dei substantiam.* Non significant creaturæ, sicut neque nomina eis imposita, bonus, sapiens, et similia, Dei substantiam, sed operationem, quando consideramus creaturas, quatenus habent perfectiones Dei participatas et a Deo effectas, quibus significandis nomina sunt a nobis prius imposita. Quando vero ex ipsis creaturis ad auctorem contemplandum deducimur, substantiam ejus nobis indicant, ut copiosius

Digitized by Google

di architectum, idem cognovit ex sapientia mundi Deum : *Invisibilia enim Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur* [22]. Et iterum ibidem : Et in Summa, illud : *Dominus creavit me principium viarum suarum* [23], de sapientia quæ in mundo apparet, dictum est, quæ per ea quæ cernuntur, vocem fere mittit, se a Deo factam esse. Præterea etiam sunt quædam rationes sapientiæ, quæ ut primum seminarium ante alia ingenerata est creaturæ in ipsa creatione. Hæc sapientia silendo, creatorem suum et dominum clamat, ut per eam ad cogitationem ejus qui solus sapiens est, te referas. In prima et œcumenica synodo ex responsione Patrum ad philosophum, quam Eusebius litteris mandavit : Advertendum, inquiunt, est, hunc esse Dominum, qui sapientiam ratiocinantem creavit principium viarum suarum ; quam præparavit homini ad imaginem suam a se creato : et in Sapientia Syrach : *Omnis sapientia*, inquit, *a Domino, et cum ipso in sæculum : prior omnibus creata est sapientia, et intellectus prudentiæ, ab ævo : radix sapientiæ cui revelata est ? et astutias illius quis agnovit ? Unus est sapiens, pertimescendus, sedens super thronum illius Dominus : ipse eam creavit, et effudit eam super omnia opera sua* [24]. Divinus Chrysostomus, Videamus, inquit, quid Philippus videre velit : an sapientiam Spiritus sancti ? an bonitatem ? Minime, sed illud, quid est Deus ; ipsam, inquam, substantiam (1). Et Gregorius Theologus in oratione secunda, *De theologia :* Non vidi, inquit, primam et æternam naturam, quæ sibi, id est, Trinitati nota est, et quanta intra primum velum manet, et a Cherubinis contegitur, sed illam quæ extrema est, et ad nos pervadit : quæ est, quantum intelligo, amplitudo illa, vel, ut David ait [25], magnificentia, quæ in creaturis, et in iis quæ ab ipso effecta sunt et gubernantur, cernitur. Hæc enim sunt posteriora illa Dei [26], quæ post eum sunt ipsius indicia et notæ. Magnus Dionysius, in capite octavo *De divinis nominibus :* Infinitæ potentiæ Deus non eo solum quod omnem potentiam producit, sed quod est supra omnem potentiam, et ipsa per se potentia ; et quod est supra quam potens ad producendas infinite infinitas alias potentias : et quod nunquam possint infinitæ potentiæ in infinitum productæ effectionem supra quam infinitam potentiæ ejus potentifice hebetare et retundere. Et rursus : Hoc ipsum etiam esse potentiam, si fas est dicere, habet (2), ut sit ab ipsa potentia, quæ supra substantiam est. Et divinus Chrysostomus in homilia 64, in Matthæum : Cum dicit *Nemo bonus*, non hoc, inquit, dicit, quasi se neget bonum, apage ; non enim dixit : Cur me dicis bonum ? non sum bonus ; sed dixit, Nemo bonus, id est, nullus homo, et hoc ipsum cum dicit, non privat bonitate homines, sed ad distinctionem bonitatis Dei ho pertinet. Et iterum in eodem Matthæo homilia 24 : *Si vos*, inquit, *cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris* [27], etiam illic etiam malos vocavit, non quod omnem naturam humanam malitiæ condemnaret, *vos* enim, ait, non *vos homines :* quin potius sic nominavit, id est, malos, conferens bonitatem hominum cum bonitate Dei. Item ex Panariis (3), synodus habita contra Manichæos ab episcopo Carorum Abucara : Bonitas, inquit, quæ in universitate mundi cernitur, accretionem et decretionem recipit, ut quæ accidens sit. Et rursus : Bonum in Deo substantia est ; in creaturis vero accidens. *Estote* enim, inquit, *misericordes sicut Pater vester cœlestis* [28]. Et iterum Dionysius : Verum, inquit, est nos Deum cognoscere, non quidem ex natura ejus (hæc enim ignota est, et omnem rationem ac mentem vincit), sed ex ordine omnium rerum, utpote qui a Deo ipso factus sit, et imagines quasdam et similitudines exemplarium ejus habeat. Imo et Joannes Damascenus, libro tertio, cap. 62 : Dicitur, inquit, ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα, id est, operatio opus, et opus operatio ; sicut τὸ κτίσμα κτίσις, id est, creatum creatura, et creatura creatum, hoc est, res creata, sic enim loquimur, omnis creatura, cum omnes res creatas significamus. Est autem advertendum energiam, id est, operationem, motum esse, et magis effici, quam efficere, sicut ait Gregorius Theologus, in oratione de Spiritu sancto ; et si energia est Spiritus sanctus, efficietur scilicet, non efficiet : et simul ut erit effectus, quiescet. Ex his liquet, quod operatio et emanatio idem sunt. Ut enim emanatio motus et conatus est ad efficiendas creaturas, sic est operatio veluti motus operatorius et conatus ipse (ut ita dicam) electionis, ac rursus, ut erat, habitudo conatus et motus inter eos, quorum est inter se habitudo : sic operatio media est inter opera quæ fiunt, et operantem. Emanatio igitur, et operatio, et habitudo, et generatio,

[22] Rom. I, 20. [23] Prov. VIII, 22. [24] Eccli. I, 1, 3, 4, 6, 8, 10. [25] Psal. VIII, 3. [26] Exod. XXXIII, 23. [27] Matth. VII, 11. [28] Luc. VI, 36.

Scholia.

decade 4, cap. 9, dicetur, tum a Cyparissioto in epilogo ejusdem capitis, tum a nobis in scholio.

(1) *Ipsam substantiam.* Id est, quæ sit substantia, sive essentia, sive natura Dei.

(2) Cum dicit : *Si fas est dicere*, significat, ait S. Maximus, non esse possibile esse aliquod quin existat a Deo, quod usque adeo scilicet verum est, ut si ipsum esse esset, ipsum esse esset a Deo ; sed esse, inquit S. Thom., non dicitur proprie esse, sive quod sit, sed quod per esse aliquid sit.

(3) *Panaria* vocat voluminа, in quibus hæreban-tur diversorum auctorum confutationes hæresum, sicut Epiphanius opus suum contra hæreses *Panarium vocavit.* In istis *Panariis*, quæ dicit, ferebantur fortasse quæ scripserunt contra Manichæos Titus Bostrenus, Diodorus Cilix, Georgius Laodicensis, Eusebius Phœnix, quos Theodoretus nominat ; et istius synodi contra eosdem Manichæos disputatio ; cap. proximo sequenti quæ hic vocavit *Panaria*, vocat scripta contra omnes hæreses.

Digitized by Google

ac motus idem sunt : ac proinde consequens est, A ut habitudo et motus Dei ad efficiendas creaturas, et ars et sapientia et potentia et generatio creaturarum, et emanatio et operatio ejus idem sint.

CAPUT V.

Quod quæcunque habent rationem operationis, et media esse probantur, natura per se non exsistunt; et sunt solummodo, quatenus fiunt.

Magnus Basilius libro quarto, *Contra Eunomium:* Si, inquit, opus est Filius, et non germen, nec qui operatus est, nec operatio est ipse; aliud enim est operatio præter ista; alioqui non exsisteret per se; nulla enim operatio per se exsistit. Sin vero est opus ipsum, sequitur ut sit tertius ex Patre, et non sine intermedio, est enim primo, qui operatus est, postea operatio, et ita tertio opus factum. B Et Basilii frater Gregorius Nyssenus, libro secundo *Confutationum* arguens Eunomium, qui Filium aiebat esse sigillum operationis Dei omnipotentis : Tertium, inquit, facit post Patrem illa operatione non per se exsistente intermedia : imo videtur facere eum non esse. Et iterum in eodem libro : Qui habet, inquit, aures audiendi, animadvertat et consideret quod est operationis sigillum. Omnis enim operatio cernitur in elaborante aliquid, perfecto autem quod elaborabatur, non exsistit : ut operatio cursoris, quæ est motus qui pedibus conficitur, quiescente motu, non amplius exsistit operatio. Similiter dicendum est in omni exercitatione, pariter cum studio laborantis in re aliqua C desinere operationem, non exsistere autem per se, neque cum quis operatur quod sibi propositum est ad laborandum in eo : neque cum laborandum in eo, neque cum laborare desinit. Quid igitur cogitat operationem esse per se, quæ neque substantia est, neque character, id est, sigillum, nec hypostasis? Dixit igitur similem esse ipsum non exsistenti per se, quod autem simile est non exsistenti; necessario nec ipsum est : hoc est novorum dogmatum monstrum, credere scilicet in eum qui non est. Quod enim (ut iterum dicam) simile est rei quæ non est, prorsus nec ipsum est. Synodus autem a Theodoro episcopo Carorum contra Manichæos habita, quæ fertur in iis quæ contra omnes D hæreses scripta sunt, ait : Omnis operatio est cum fit, quæ nec ante motum operantis, id est, actionis est, neque post motum durat : opus, tantum quod effectum est, sæpe ad memoriam actionis relinquit. Si igitur energia actus est, omnis autem actus alicujus substantiæ actus est, igitur absque substantia non est. Ex his perspicuum est, quod operatio rationem medii præfert, et ob eam causam non exsistit per se, solummodoque est cum fit, non ante motum operantis, id est, ante actum : neque post motum permanet. Similis est ergo operationi omnis emanatio, et generatio, principium et causa, ut ex superioribus demonstratur.

CAPUT VI.

Quod sicut operatio est eorum quæ fiunt, et emanatio eorum quæ emanant; sic et voluntas et expetitio eorum quæ velle et expeti contingit.

Magnus Athanasius libro tertio *Contra Arianos :* Sicut, inquit, voluntati opponitur id quod est præter mentem, sic superat et præcedit voluntatem quod naturale est. Domum igitur quispiam deliberando fabricat; filium vero naturaliter generat, atque illud quidem quod voluntate fit, cœpit esse, et extra eum qui fecit, est; filius vero proprius fetus est substantiæ patris, et non est extra eum; quamobrem non deliberat de eo, ne videatur etiam de se ipso deliberare. Quanto igitur excellit filius, tanto quod natura fit, excellit id quod voluntate fit. Rursus idem in disputatione Niceæ contra Arium : Et quidem quod non sint idem voluntas et substantia, hæc est nostra ratio, idcirco enim filium dicimus esse fetum substantiæ, nos vero fetum voluntatis, ut autem tu concedis, non sunt idem voluntas et substantia; substantia vero neque cœpit, neque desinet; non igitur imago cœpit, neque desinet, voluntas vero et incipit, et desinit. Et Gregorius Theologus, in libro *De statu episcoporum :* Fac, inquit, velis fieri filium, et fiat filius; fac similiter velis fieri quidpiam aliud eorum quæ fiunt, et procedat voluntas in opus; at si nihil horum sequitur voluntatem, Deum vero velle, facere est, aliter quidem homo creat, aliter vero creator omnium Deus. Et sanctus Justinus philosophus et martyr, in libro *Contra gentiles :* Cum Deus, inquit, habeat substantiam quidem ut exsistat, voluntatem vero ut creet, qui substantiæ et voluntatis differentiam abjicit, exsistentiam simul et creationem tollit : exsistentiam quidem Dei, creationem vero eorum quæ non sunt. Et paulo post : Substantia enim, inquit, non recipit non esse, voluntas vero recipit non esse; voluit enim Deus, et factus est sol, noluit ut fieret secundus sol, et non est factus : nec enim opus erat. Et Joannes Damascenus : Opus, inquit, divinæ naturæ sempiterna generatio est; opus vero divinæ voluntatis creatio. Ex his liquet, quemadmodum voluntas Dei ad creandum creaturas posterior est et diversa a substantia Dei. Quo enim ministerio indigere potest (ait magnus Basilius de Unigenito) is qui simul ut voluit, creatura exsistit quam vult? Si igitur simul cum voluntate creatura exsistit, sicut non est ex æternitate creatura, sic nec voluntas eam creandi, et opus, opus enim Dei velle est; et sicut opus voluntatis est creatura, et hæc voluntatem sequitur, sic divina generatio Filio simul terminatur, et idcirco generatio divina, quæ a Deo Patre in Filium procedit et manat, eadem est re cum eo ipso Patre, quæ verbis explicari non potest. Est autem Verbum Dei increatum, increata igitur est generatio ejus supra naturam creatam, tanquam naturalis emanatio Patris; voluntas vero et nutus Dei ad producendas creaturas, quæ ex

Digitized by Google

æquo cum emanationibus et operationibus Dei proficiscitur, differt, sicut ratio poscit, a substantia Dei, quia illa scilicet voluntas Dei cœpit, et est extra facientem et creantem, hæc vero, id est, substantia Dei æterna est, et intra se ipsam fixe manet, illa incipit et desinit, hæc initii et finis expers est; illa recipit non esse, cum Deus non vult esse, hæc nunquam recipit non esse.

CAPUT VII.

Quod secundum hanc voluntatem et desiderium Dei ipsius erga nos providentiæ dicuntur.

Athanasius, in tertio *Contra Arianos* : Omnia, inquit, dedit Pater Filio, et omnia rursus Pater habet in Filio : divinitas enim Filii, divinitas Patris est, atque ita Pater providentiam omnium in Filio gerit. Et iterum idem, *Contra gentiles* : Per incarnationem, inquit, Verbi providentia omnium patuit, et ipsum Verbum hujus providentiæ suppeditator et auctor est; ipse enim factus est homo, ut nos deificaremur, se ipse per corpus manifestum fecit, ut nos Patris inaspectabilis notitiam caperemus. Imo et magnus Basilius in *Moralibus*, quarto et quadragesimo Psalmo : *Intende*, inquit, *prospere procede, et regna* [19], id est, qui curam hominum per carnem habere cœpisti, fac ut curam hanc intendas, continues, et nullo unquam tempore relaxes. Et Damascenus Theologus : Providentia, inquit, est cura Dei de omnibus. Et Theodorus cognomento τῶν γραπτῶν : Cujusnam, inquit, rei providentia erit, si non sit quod servetur incolume? Providentia enim ex iis est quæ sunt propter causam. Quare ex his patet, quemadmodum propter ea quæ a se facta sunt, providentiam habet Deus, qua illa procurat et gubernat; et ipse est Dei Verbum, hujus providentiæ suppeditator et auctor. Quod si propter ista facta est, quomodo non sit condita et creata et in iis numerata, quæ sunt propter causam, secundum naturam operationum et emanationum, et aliorum quæ ad habitudinem pertinere intelliguntur?

[19] Psal. XLIV, 5.

CAPUT VIII.

Quod generatim omnes divinæ emanationes providentiæ dicuntur mente contemplabiles.

Magnus Dionysius primo cap. *De divinis nominibus*, ait : Non solum enim est causa continendi omnia, et vitæ ac perfectionis causa est, ita ut ab hac sola, aut ab alia providentia bonitas, quæ omne nomen superat, nominetur, sed universa simpliciter et incircumscripte in se anticipavit (1) perfectis bonitatibus ipsius unicæ et omnium effectricis providentiæ, et ab omnibus rebus apte laudatur et nominatur. Atqui non solum hæc nomina divina theologi celebrant, quæ a providentiis generalibus, aut a providentiis in parte, aut ab iis quibus providetur, et aliquando a quibusdam divinis visis dicuntur. Idem rursus, in *Epistola ad Titum* : In providentiis, inquit, Dei, quas mente contemplamur, vel in donis (2), vel visionibus (3), vel proprietatibus (4), vel facultatibus (5), vel statibus, vel mansionibus (6), vel emanationibus, vel distinctionibus (7), vel conjunctionibus (8). Et rursus cap. quarto *De cœlesti hierar.*: Cuncta, inquit, quæ sunt, providentiam participant, quæ ex divinitate, quæ omnem naturam antecellit, et omnium rerum causa est, effluit. Quo in loco sanctus Maximus : Omnia, inquit, opera creationis summatim declarat, cum dicit : *Quæ sunt*, omnia scilicet intellectilia et sensilia; universa enim fecit Deus, cum non essent, et ob eam causam solum, ut bonitate ipsius fruerentur, fruuntur autem providentia ipsa, ut quæque res apta est; providentia enim Dei principium est naturæ cujusque rei, atque hinc patet Dionysium omnem emanationem Dei providentiam appellasse, hoc enim est illud apud Dionysium : Ab hac sola, vel ab alia providentia; et illud : A generalibus providentiis, vel providentiis in parte, vel ab iis quibus providetur; et illud rursus : In providentiis Dei, quas mente contemplamur; plane contentus fuit Dionysius pro emanationibus providentias dicere; nisi quis forte dicat, idem esse providentiam, et emanationem, emanare enim propter aliud quid, quid aliud est quam providere suis, propter

Scholia.

(1) Id est, *ita in se omnia anticipavit*, et omnia est, ut cum eis non sit coagmentatus, neque corporee unitus, hoc est simpliciter et incircumscripte omnia esse in eo, et ipsum esse omnia. Contra aiebat Manichæus Deum omnibus corporibus συνουσιασμένον, id est, ut ita vertamus, consubstantiatum providentia.

(2) *Donis*. Ut in illo : *Aperis tu manum tuam* (*Psal.* CXLIV, 16), etc.

(3) *Visionibus*. Ut cum in Veteri Testamento apparebat Deus specie hominis; et sicut Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ, et linguarum ignearum.

(4) *Proprietatibus*. Ut in propheta Amos, adamas, providit Deus, ut similitudine et exemplo adamantis ostenderet nobis τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀδάμαστον αὐτοῦ, ut cum dicit Scriptura : *Deus ignis consumens est* (*Deut.* IV, 24), providit ut sic significaret vim consumendi pravos habitus.

(5) *Facultatibus*. Ut oculi, qui facultatem videndi, et pedes ambulandi significant, species providentiæ sunt.

(6) *Statibus vel mansionibus*. Ut cum dicitur, lapis fundamenti, significat providentiam status immutabilis.

(7) *Emanationibus vel distinctionibus*. Ut cum dicitur, flos agri et lilium convallium, varietas providentiæ significatur.

(8) *Conjunctionibus*. Ut cum vocatur lapis angularis, significatur providentia convertendi ad se, et secum copulandi.

Digitized by Google

quos a principio emanationem fecit, et adhuc eorum curam gerit, quod magis adhuc ex eo constat, quod providentia Dei principium est naturæ rerum, omne autem principium aliquorum in iis quæ ab ipso principio exsistunt, concluditur; liquet igitur esse providentiam unum ex iis quæ a Deo voluntate sua facta sunt. Enumerat autem Dionysius in providentiis dona et visiones et alia, utens voce disjunctionis, vel ad declarandum, non esse improbandum, si quis hæc hoc aut illo verbo vocet.

CAPUT IX.

Quod secundum ipsas Dei providentias et emanationes atque operationes fiunt nostræ divinæ participationes, et divina nomina.

Magnus Dionysius, capite primo *De divinis nominibus*, Hæc, inquit, ex Scripturis divinis didicimus; et omnem fere sacram Scripturam reperies ad declarandum nobis Deum et ad laudandum eum, divina nomina formare secundum divinæ bonitatis emanationes. Et iterum in secundo capite : Absolute (1) communicationes vitæ, sapientiæ, et alia dona divinæ bonitatis omnium rerum effectricis, in quibus donis divinæ personæ; quæ sine naturæ suæ participatione participantur, a participationibus et participantibus laudantur. Quo in loco S. Maximus : Secundum substantiam, inquit, divinitas neque participatur, nec intelligitur : participabilis vero est, quatenus ab ea exsistunt omnia, et ab ea continentur et conservantur ut sint. Ac rursus Dionysius in eodem cap. : Omnia, inquit, divina, etiam quæcunque nobis declarata sunt, participationibus solum cognoscuntur, ipsa autem divina qualia tandem sint ex proprio principio et fundatione; neque mente, neque cogitatione ulla aut cognitione assequi licet, ut si abditam illam essentiam Dei, quæ supra omnem naturam est, Deum, aut vitam, aut substantiam, aut lumen, aut rationem vocemus, nihil aliud intelligimus, quam multiplicem facultatem ab eo productam et communicatam, vel ad deificandum, vel ad capiendum substantiam, vel ad vitam præstandam, vel ad sapientiam largiendam : ad ipsum vero Deum intelligendum mentem intendimus nude ac solute ab omni operatione, nullam cernentes deificationem, aut vitam, aut substantiam, quæ perfecte similis sit illi causæ, quæ omni genere excellentiæ et præstantiæ extra omnia posita est. Quem locum adnotans idem Maximus : Nomen, inquit, Dei non significat substantiam, neque quid est Deus, sed beneficentiam quamdam erga nos : et quod ex participationibus a Deo nobis donatis nomina Dei formamus, quid autem est Deus, omnibus est incogitabile. Ex quibus manifestum fit, ex emanationibus Dei, et donis ac beneficiis ejus erga nos nomina ipsius confici, ea vero ipsa quæ in Deo sunt, cujusmodi demum sint ratione sui principii et fundamenti, et quæ in eo sunt, supra omnem mentem, notionem ac cognitionem naturalem putandum esse : atque etiam (id quod prius demonstrabatur) ex magnificentia et rerum ordine Deum cognosci, non autem ex substantia sua. Quamvis enim deificationes ab eo ad nos proficisci audiamus, aut facultates deificas vel substantiæ, vel vitæ, vel sapientiæ effectrices, nihil aliud intelligimus, quam ab ipso ad nos proficiscentes habitudines, motiones, emanationes et operationes, nulla autem ex istis motionibus, si sic eas vocemus; similitudinem aut proportionem habet cum illa omnium rerum causa, et omnem naturam superante; hæc enim omnia propter causam mota sunt, omne autem quod propter causam est, et movetur, factum est, ac principium et finem habet.

CAPUT X.

Quod Deus est unus, et impartibilis, et non multiplicabilis, et immobilis : in his autem emanationibus videtur moveri, et partiri, ac multiplicari, et dividi.

Magnus Dionysius, capite secundo *De divinis nominibus* : Quia Deus supra substantiam est, et omnibus quæ sunt, dat esse, et omnes substantias producit, multiplicari dicitur illud unum ens, eo quod ex productione ejus multa exsistunt, cum aliqui nihilominus maneat et unum in multiplicatione, et unitum in emanatione. Ac rursus idem in eisdem : Divinam discretionem, inquit, dicimus, sicut dictum est, emanationes Dei, bonitatem ejus decentes; largiens enim omnibus esse, et fundens affluenter omnium bonorum participationes, distribuitur unite, et multiplicatur singulariter, efficiturque multiplex non recedens ab uno. Quem locum adnotans S. Maximus : Dicitur, inquit, unum multiplex fieri, quia ex ipso, ac per ipsum, et in ipsum cuncta condita sunt; et ipse est caput omnium quæ sunt, et ipse omnes substantias produxit : recte igitur propter ea quæ ab ipso effecta sunt, multiplicari dicitur. Ac rursus idem Dionysius, cap. nono *De divinis nomin.*, Quid, inquit, cum rursus theologi dicunt in cuncta meare, et moveri immobilem, nonne hoc ut Deum decet, intelligendum est? Pie enim putandum est moveri Deum, non quasi feratur, aut mutetur, aut varietur aliquo modo, aut motu loci sive recto, sive rotundo, sive ex utroque compósito, neque motu intelligentiæ, neque naturali, nec animali, sed quatenus omnia Deus producit ut sint, et omnia continet, et omnibus varie providet. Hunc locum edisserens S. Maximus : Deus, inquit, non movetur aliquo ex istis genere motus, quin potius

Scholia.

(1) *Absolute.* Ex parte principii, sive essentiæ divinæ, quia essentia divina secundum se non communicatur cum creaturis, sed remanet soluta ab omni habitudine participationis, communicatur tamen secundum similitudinem.

Digitized by Google

motus immobilis, et eodem modo se habentis voluntas ejus dicitur, qua vult esse ea quæ sunt, et emanatio providentiæ ad omnia. Ex his patet, Deum nulla ex iis motionibus, quas Dionysius ingeniose enumeravit, moveri, illa tantum excepta, quæ externa est, et qua creaturas per suas divinas emanationes produxit, multiplicatus et dispertitus ac distributus non quatenus ipse est, sed quatenus manens immobilis et impartibilis et multiplicationis expers, et eodem prius et postea tenore, sola voluntate omnia produxit, neque sic a se ipso ullo modo recedens. Quo enim moveretur, qui omnia substantia sua replet? Imo sicut si una faciens maneat, cujus forma nulla parte et nullo modo varietur, et ponamus multas circum facies ex fulgore illius emicare, videor mihi ex hac tenui imagine ac similitudine conjecturam de his facere : ad hunc modum recte quis dicat, non distribui aut partiri aut multiplicari Deum, sed nos potius ab eo tanquam similitudines et imagines exemplarium ejus distinctos ac variatos esse : et multiplicationem et partitionem sublisse : hujusmodi enim affectiones similitudinibus non Deo conveniunt. Sic a Dionysio rerum divinorum peritissimo hæc quæ in Deo apparet, discretio appellata est. Videtur enim, inquit, et dicitur unius Dei discretio et multiplicatio; est tamen nihilominus principium divinitatis supra omnem naturam unus Deus impartibilis in partibilibus, et secum ipse copulatus, et permistionis plurium, ac multiplicationis expers. Sed ut jam capita hujus decadis in summam redigamus, exponam simplicem eorum seriem materiarum. Demonstratum est duplicem esse speculationem divinarum emanationum : unam emanationum in Deo naturaliter; alteram emanationum extra Deum ad creaturas pertinentium voluntarie : aggredientes igitur hanc exteriorem, in qua multitudo divinarum emanationum versatur, secundo loco principium ad creaturam et motum ac causam demonstrabamus generationi rerum convenientem : nulla autem generatio sine habitudine est, unde tertio necessario sequebatur, altero eorum quæ habitudinem faciunt, deficiente, non consistere generationem; quarto deinceps loco, omnis effectio, quæ ad effecta refertur, emanatio est in ea et operatio; postea quærebatur, quæ esset harum emanationum et operationum essentia, et an per se exsisterent, ac non potius essent cum fierent; hoc autem explicato, in sextum locum incidit de voluntate et expetitione Dei disserere, et quomodo sicut emanationes Dei eorum sunt quæ a Deo emanant, sic voluntas Dei eorum est quæ Deus vult; deinde explanabatur, quemadmodum hujusmodi voluntates tum emanationes, tum providentiæ Dei dicuntur, et rerum gubernationes; post septimum sequebatur octavum caput, in quo docebamus pro emanationibus nomen divinarum providentiarum accipi; nono autem et decimo capite duo sunt ordine conclusa : unum est, secundum ipsas divinas providentias et emanationes omne nomen divinum et Dei participationem fieri; alterum, eum qui est unus Deus, et impartibilis, et immobilis, et non multiplicabilis, videri in ipsis illis providentiis et emanationibus dispertiri, moveri ac multiplicari. Recte igitur a theologis de divinis emanationibus explicatum est, et merito emanationes Dei dicuntur; effectionis enim, sive creationis, et aliarum emanationum conditor et auctor et effector est Deus; et nullus motus ad terminum creatum refertur, quin secundum terminum ad quem refertur, ceperit naturam; propter creaturam enim cepit principium, et exstitit, et perfectus est, ubi autem sunt principia et fines rerum, etiam universum in illis concluditur.

QUARTA DECAS. — *DE INFORMATIONE DIVINI NOMINIS.*

CAPUT I.

Quod omne nomen Dei est nostræ mentis inventum, et ob eam causam omnis nominatio Dei dicitur νοητή, id est intellectilis, sive sub intelligentiam cadens.

Gregorius Theologus, in sermone Epiphaniæ : Cum dupliciter, inquit, infinitum contemplemur, quando mens in illud profundum superum aspexit, quia non habet ubi sistat et innitatur cogitans de Deo, hoc sursum infinitum, et unde egredi non potest, ἄναρχον, id est, carens principio vocavit : quando autem in infera, et ea quæ subter sunt, sine interitu et immortalem : quando vero totum complectitur, ἀϊδιον, id est, æternum appellat. Et idem in eodem sermone : Mente, inquit, sola adumbratum ac delineatum; idque valde obscure et tenuiter. Dionysius vero theologus summus, cap. decimo tertio *De divinis nominibus*, Hæc, inquit, nos divina nomina quæ collegimus, pro viribus explicavimus. Et in extremo ejusdem capitis : Sed hæc quidem, ut Deo placet, sic habeant et dicta sint; sitque quod ad nos pertinet, hic finis nominibus Dei, quæ mens excogitavit, ad symbolicam vero theologiam Deo duce transibo. Multis in locis cum de nominibus Dei tractat, reperitur vocare illa νοητὰ, id est ad mentem pertinentia. Ex his igitur liquet, omne nomen Dei, et omnem divini nominis appellationem ad negotium et tractationem mentis nostræ pertinere, atque inde νοητὴν vocari, id est, ad intelligentiam pertinentem, cum scilicet mens aut ad ea quæ supra sunt, cietur, aut ad ea quæ subter, aut universum lustrat; atque ita nominationes Dei adinvenit.

CAPUT II.

Quod ab effectis Deus laudatur, et ex ipsis nominatur.

Magnus Dionysius, cap. primo *De divinis nominibus* : Quoniam vero Deus, utpote ipsa bonitas,

Digitized by Google

eo ipso quod est, omnium causa est, providentia Dei eorum qui dii dicuntur, principis, quæ omnium bonorum principium est, ab omnibus effectis laudanda est, quia et circum ipsum sunt omnia, et propter ipsum; et ipse est ante omnia, et in ipso omnia consistunt, et esse eum producit omnia, et facit ut exsistant. Hoc autem sanctus Maximus edisserit et retractat : Ex his, inquit, solvuntur fatuæ opiniones eorum qui ausi sunt dicere, insitam esse Deo natura quadam vim creandi, sicut insitum est araneolis texere ; demonstrat enim propter solam bonitatem producere Deum omnia. Quamobrem non audent theologi laudare Deum ab iis quæ ipsius sunt, id est, a natura et essentia ejus (hæc enim ignota sunt), sed ab emanatione, quæ est providentia ejus in ea quæ ab ipso auctore effecta sunt. Hanc divinam providentiam, qua omnibus Deus providet, laudibus celebrant. Rursus idem Dionysius capite secundo *De divinis nominibus* : Non est perfecta et absoluta similitudo eorum quæ effecta sunt, et causarum ; quin potius habent quidem effecta causarum quoad fieri potest, imagines ; ipsæ vero causæ ex effectis exemptæ sunt ; et pro ratione principatus sui supra locatæ ac fundatæ. Quem locum iterum adnotans sanctus Maximus : Effecta, inquit, sunt omnia creata sive in cœlo, sive in terra, causæ vero efficientes sive creantes personæ sanctæ Trinitatis sunt. Manifestum igitur est, nullam esse horum inter se similitudinem, causarum scilicet et effectorum. Rursus idem in centuria octava, capite 24 : Advertendum, inquit, est, quod effecta causarum imagines habent, quatenus habere possunt, esse sunt, quæcunque creata sunt ; causæ vero, quæ illa efficiunt et creant, nulla autem similitudo est causarum et factorum. Ex quibus patet quemadmodum ex effectis, id est, ex creaturis nomina Dei, quibus Deum laudamus et imploramus, humana mens considerando adinvenit.

CAPUT III.

Quæ sint effecta, et quæ eorum materia.

Gregorius Nyssenus in explanatione Cantici canticorum : Omnia, inquit, mira, quæ in universo contemplamur, materiam divinorum nominum præbent, quibus Deum sapientem, potentem, bonum, sanctum, beatum, æternum, judicem, salvatorem, et aliis hujusmodi celebramus. Et Damascenus Theologus (*a*), Deus, inquit, propter ineffabilem bonitatem voluit de nostris rebus, et nostro more nominari, ne simus funditus notitiæ ejus expertes. Ex his liquet, quemadmodum humana mens est causa, quæ format, et veluti specie (1) afficit divina nomina; materia vero, illa admirabilia, et effecta, A quæ in universitate mundi contempiatur ; unde hujusmodi divinorum nominum formam et distinctionem colligit.

CAPUT IV.

Quare ab effectis nominatur Deus, et non ab iis quæ sunt naturæ ejus.

Magnus Basilius in iis quæ contra Eunomium scripsit : Si divinam, inquit, naturam in se contemplari possemus, et quod proprium ejus est, et quod alienum, per ea quæ cernuntur invenire, penitus non indigeremus rationibus, neque conjecturis ad comprehendendum quod quæritur : sed quia celsior est quam ut perspici possit quod quæritur, ex conjecturis autem cognitionem eorum quæ nos fugiunt, venamur, necesse est omnino ut ad scrutandum divinam naturam per operationes deducamur. Ac rursus idem in primo contra eumdem : Unus Dominus cum sit, et una substantia simplex et expers compositionis, alias aliter se nominat, aptans sibi nominationes quæ nostris cogitationibus inter se differunt, diversa enim nomina sibi imponit, ut sunt diversæ operationes subjectæ, et diversa earum ad ea quæ fiunt habitudo. Idem etiam : Nos vero ex operationibus Deum nostrum cognosci dicimus : ad essentiam tamen ejus appropinquare non promittimus, operationes enim Dei descendunt ad nos : at essentia ejus manet inaccessa. Ex his igitur manifestum efficitur, quod sicut ex iis quæ in Deo sunt, philosophari de Deo non possumus, sic neque per ea Deum nominare : at ex conjecturis quibusdam, quæ sunt eorum quæ in Deo sunt, similitudines et simulacra, notitiam Dei colligimus, conjecturas et operationes idem esse intelligentes. Ut enim ex conjecturis de Deo ratiocinamur, sic per operationes ad intelligendum eum adducimur; sive ex operationibus, et ex iis mirabilibus quæ in universo speculamur, Deum nostrum declarare nos dicimus. Atque hinc secundum differentiam operationum subjectarum, et ut quæque operatio ad ea quæ fiunt refertur, negotium divinorum nominum conficimus, non putantes intempestive facere quod hæc nomina ex conjecturalibus argumentis colligimus et imponimus. Conjicere autem quid aliud est, quem ex iis quæ in universo mira contemplamur, et ex effectis ipsis ad quæ emanationes et habitudines referuntur, similitudinem et formam ducere ? Cum ergo dicimus illud, a quo et unde materia, non appropinquamus illi ad quod tendimus, id est, substantiæ ejus, sicut cum dicimus, unde nomen cœli sumptum est, non attingimus substantiam cœli, operationem tamen ejus maxime, argumentamur enim undique ipsum a nobis aspici.

Scholia.

(1) *Specie* afficere nomina est litteris ac syllabis ea inserere ; ex compositione enim et serie litterarum ac syllabarum exsistit species et forma nominis et vocabuli.

(*a*) Lib. I, *De fide orthodoxa.*

Digitized by Google

CAPUT V.

Quomodo Deus fiat a nobis multorum nominum.

Gregorius Nyssenus disputans contra Eunomium: Ego, inquit, quod ex Scriptura sancta didici, fideliter pronuntio, eum qui est supra omne nomen, fieri nobis multorum nominum, cum pro varietate beneficiorum varie nominatur; lumen enim dicitur, cum caliginem ignorantiæ depellit; vita, cum immortalitatem largitur; via, cum ab errore ad veritatem deducit: sic turris fortitudinis, et civitas munita, et fons, et petra, et vitis, et medicus, et resurrectio, et omnibus hujusmodi nominibus appellatur. Rursus idem: Deus quidem est secundum se id quod demum esse creditur: nominatur autem ab iis qui eum appellant, non idipsum quod est (non enim explicari potest natura ejus), quin potius ex iis quæ ad vitam nostram pertinentia operari creditur, homonymias habet, id est, nomina quæ æquivoca vocant. Et Basilius Magnus, Naturam, inquit, divinam quatenus est, nihil eorum quæ excogitantur, declarat. Ex his igitur liquet, fieri nobis Deum multorum nominum, quoniam multis beneficiis ejus ad custodiendam vitam indigemus, nosque sumus qui difficultatibus circumplicamur, et in eis Deum excogitatis et adinventis nominibus imploramus. Quare hoc etiam efficitur manifestum, quod licet Deus ex infinitis operationibus multis nominibus afficiatur, quam tamen naturam habeat, funditus intelligentia nostra non assequitur. Cum enim duplex sit quæstio, quod est Deus, et quid est; illud quidem, id est, esse, omnino inter omnes convenit: quid vero sit, et qua natura, non solum nobis, sed angelis etiam est ignotum.

CAPUT VI.

An sint ex æternitate nomina Dei.

Basilius in secundo libro *Contra Eunomium*: Non enim, inquit, natura rerum nomina sequitur, imo post res ipsas inventa sunt nomina: etenim si hoc esset verum, non esse nomina rebus posteriora, opus esset ut quorum sunt eædem nominationes, una et eadem substantia esset: ex quo fieret, ut quia qui sunt virtute perfecti, digni nomine Dei habentur, et dii appellantur, essent homines homonoii, id est, ejusdem substantiæ qua Deus; verum sicut dicere hoc manifesta insania est, sic illud dicere æque dementia est. Imo et Gregorius Nyssenus libro XIII, disputans contra Eunomium: *Miserator*, inquit, *et misericors Dominus, patiens, et multæ misericordiæ* [30], quid hæc aiunt significare? naturamne, an operationem? nemo sane aliud declarare dixerit, præterquam operationem. Quando igitur miseratus est Dominus, ut ex operatione miserationis nomen duceret? nunquid ante vitam humanam? ecquis tunc misericordia indigebat? At vero post peccatum prorsus misericordia opus fuit, peccatum autem post hominem exstitit; post hominem igitur actio miserendi, et misericordiæ nomen. Et iterum idem in secundo, Ut enim, inquit, non esset medicus nisi propter ægrotos, sic rursus neque misericors, neque miserator, nec aliis ejusmodi nominibus appellaretur, nisi propter eum qui misericordia et miseratione indiget: sic etiam nec omnipotens esset, nisi omnis creatura ut ab eo teneretur et custodiretur, opus haberet. Et iterum in primo libro: Alia, inquit, nomina significant utile ad aliquid, ut adjutor, protector, auxiliator, et cætera quæ ejusdem significationis reperiuntur: in quibus si eum qui auxilio indiget, tollas, vis quæ in ipso nomine cernitur, vacua fuerit. Unde manifestum efficitur, posteriora esse nomina ipsa æternitate Dei, et post hominem et mentem hominis inventa esse, accidereque aliquando, ut sit ipsa nominatio supervacua si forte ope indigentem tollas. Denique per omnia demonstratum est, quemadmodum mens sicut aliarum rerum nomina adinvenit, sic etiam nomina Dei, aggressa, et veluti materiam nacta, illa ipsa effecta et admirabilia, quæ in universo contemplatur, hæc enim insequens, et de Deo inquirens, nomina imposuit. Declarant hoc in primis qui hæc primum invenerunt, sive antiquissimum quemdam Theuthin, sive alium quempiam fuisse dicunt. Gentiles hactenus fuerunt, et in dogmatibus gentilium alti et educati, qui præterquam in divino et supra naturam mysterio nostræ humanitatis, alia Dei nomina invenerunt, et nominarunt, sicut nos hodie. Sed quia omne nomen et notio propter usum quidem a principio introducta sunt, ad aliquid vero referuntur, unde sumpta sint divina nomina, et quid ipsa per se significent, dictum est; ad quid autem rei subjectæ referantur, et quid istis nominibus sic significetur, ex his quæ sequuntur, patebit.

CAPUT VII.

Quod sicut divina nomina ex effectis sumpta differentiam operationum repræsentant, sic ad Deum relata diversas res repræsentare non possunt.

Basilius Magnus, in epistola ad Eustathium: Omnes, inquit, notiones et nomina quæ Deum decent, æqualis inter se honoris sunt, quatenus significatione rei subjectæ nihil differunt; non enim ad aliam rem subjectam mentem ducit appellatio boni, et ad aliam appellatio sapientis, et potentis, et justi: quin potius quæcunque nomina dixeris, unum est quod significatur, et si Deum dicas, eumdem ostendisti, quem per reliqua nomina mente concepisti. Ex his igitur manifestum fit, quod eadem divina nomina, et eædem notiones nostræ de Deo dicuntur, nullamque differentiam rei subjectæ ad Deum relata repræsentant, et quod nomina Dei triplicem habent causam, efficientem quidem mentem ipsam humanam; materiam, illa unde colliguntur, id est, effecta; finem, Deum, ad quem referuntur.

[30] Psal. CXLIV, 8.

Digitized by Google

CAPUT VIII.

Si non possunt divina nomina diversas res in Deo repræsentare, relinquitur ut solam substantiam ejus declarent, non quid est, sed quod est.

Magnus Athanasius docens (*a*) recte dictum esse a Patribus concilii Nicæni vocabulum *homousii :* Cum inquit, audimus : *Ego sum, qui sum*, et : *In principio creavit Deus cœlum et terram*, et : *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est*, et : *Hæc dicit Dominus omnipotens* [51], nihil aliud quam ipsam simplicem et beatam, et quæ comprehendi non potest, substantiam ejus qui est intelligimus. Tametsi enim, quid est, comprehendere non possumus, tamen cum audimus, Pater, et, Omnipotens, nihil aliud præterquam ipsam substantiam ejus qui est, intelligimus. Et rursus idem in *Apologetico pro synodo Nicæna :* Si Deus est, inquit, aliud simplex, ut quidem est, cum dicimus Deum, et nominamus Patrem, nihil tanquam circa eum, sed ipsam substantiam ejus intelligimus. Et Gregorius Theologus (*b*) : Ὁ ὤν, id est, qui est, et Deus, magis quodammodo sunt nomina substantiæ : et ex his magis ὁ ὤν. Et rursus idem : Nonne Spiritus, et Ignis, o amice, et Sapientia, et Justitia, et Mens, et Verbum, et aliæ ejusmodi nominationes naturæ sunt? Et iterum idem contra Evagrium : Sed nominatio, inquit, utilis est, quæ nos propter necessitatem ad notionem eorum quæ sub intelligentiam cadunt, ducit. Quidam vero dum crasse opinantur simul cum nominibus substantiam dividi, opinantur intelligentiis suis, quas concipiunt, quæ sunt penitus indigna divinis. Consentaneum vero nobis est, ut qui veritatis studiosi sumus, sclamus divinam et simplicem Dei substantiam esse impartibilem, et unius formæ. Item Gregorius Nyssenus : Si, inquit, nomen Dei (1) personam declarat, cum tres personas dicimus, tres deos necessario dicimus : at si nomen Dei substantiam significat, cum confitemur unam substantiam sanctæ Trinitatis, unum Deum consentanee putamus : siquidem nomen Dei, unius substantiæ nomen est. Ac magnus etiam Basilius : Si vero, inquit, substantiam Dei lumen esse statuimus, aut vitam, aut bonum totum, id est, cum sit vita, totum lumen est, et totum bonum, vita autem consequens habet ingenitum : quomodo non est expers compositionis, qui est secundum substantiam simplex? Idem etiam : Nomina magni Dei, naturam indicant. Et Damascenus Theologus : Divinitas, inquit, naturam declarat, Pater autem personam. Ex quibus patefit, quod cum theologi respiciunt unde nomina Dei nobis collecta sunt, ab iis scilicet, quæ in universo mira speculamur, et ab effectis ipsis, operationem et effectionem Dei aiunt repræsentare, et non quid est, et ipsam substantiam; post hominem enim inventa sunt nomina; imo mens humana ad usum suum hæc invenit; cum autem rursus volunt per hæc nomina efferre rem significatam, et ad aliquid referimur, Deum per hæc nomina invocantes, non dividitur res subjecta, ut dividuntur notiones (expers enim partis, et indivisa est substantia Dei); idcirco affirmant se nominibus istis hanc ipsam substantiam Dei significare, non quid est, sed quod est solum repræsentantes, sicut in aliis nominibus evenire consuevit. Cum enim forte quærimus, unde nomen ἀνθρώπου derivatum sit, et quid per se significet, affirmamus repræsentare vim τοῦ ἄνω ἀθρεῖν, id est, facultatem in sublime aspiciendi, sive ἀναθρεῖν ἃ ὄπωπεν, id est, facultatem recogitandi quæ aspexit, nomine ex quadam etymologia et actione circa rem ab humana mente excogitato. Cum autem sic rem aliquam nominatam significaverit, ad definitionem ejus, et quid est, revertimur. Aliud igitur est quid hoc nomen declaret, et aliud rursus ad quid pertineat res a nobis sic nominata : ac nomina quidem ex convento (2) inventa sunt affectionibus animæ ducibus; res vero foris quatenus unaquæque est exstiterunt. Consentanee igitur in omni nomine quærimus, quis primus invenit, et unde mens hominis illud accepit : et ad quam rem earum quæ extra sunt, per nomina adducimur.

[51] Exod. III; Gen. I; Deut. VI.

CAPUT IX.

Quod nomina divina ad rem ipsam, Dei scilicet substantiam relata, proprie ipsam significant, et non per abusionem : et quod per unumquodque horum nominum Trinitatem, quæ supra quam substantia est, declaramus.

Sanctus Cyrillus in *Thesauris* (*c*) ait : Oportebat tacere, et nihil ad istorum ita fatuam argumentationem respondere. Et paulo post : Quare si quis hominem nominavit, quia homo non est hoc omnino nomen, quod hominem significat, ut isti argumentantur, intelligat igitur aliud quid, et non hoc penitus, quod nomen significat : at si hoc in-

Scholia S. Thomæ.

(1) Hæc vox, *Deus*, sicut continet personas, sic etiam significat et declarat personas, et de illis prædicatur : sed quia non solum declarat personam, sed etiam unam naturam communem non cogitatione sola, sed re, idcirco qui dicit tres personas, non dicit dicit tres deos (sicut qui tres homines) sed unum : deitas vero etsi continet personas, et de illis prædicatur secundum rem, tamen quia secundum modum communem significandi, naturam sine proprietatibus hypostaticis significat, non prædicatur proprie de personis. Pater enim divinitate et paternitate tanquam forma et proprietate hypostatica Pater est; et similiter in reliquis.

(2) Hoc dicit, quia nomina ex constituto significant : et ea quæ sunt in voce, signa sunt affectionum quæ in anima sunt.

(*a*) In epist. de synodis Arimini et Seleuciæ.
(*b*) In secunda oratione de Theologia.
(*c*) Lib. VII. cap. 2.

Digitized by Google

saniæ plenum est, non sunt repudiandæ propriæ nominationes ; nec aliud quid, præterquam quod per ipsa nomina significatur, intelligendum est : sic enim evanesceret hæreticorum amentia. Demonstret vero nobis qui magna argumentandi facultate præditus est, non esse verbum proprium nomen Filii Dei, et contradicat Scripturis et beato Joanni, qui novit appellationem maxime decentem, et propriam Filii Dei novit esse, cum vocatur Verbum : *In principio* enim, inquit, *erat Verbum* [32]. Imo et Gregorius Nyssenus : Omne, inquit, quod non proprie est, verbo solum, et per abusionem consuetudinis dicitur esse. Et rursus idem : Quomodo, inquit, vere esse aliquid dicitur, quod non probatur etiam proprie esse ? Necesse est enim in quibus non est certum proprium esse, cum nominibus oppositis collocari ; quod enim non est proprium, improprium penitus est. Quare cum quid argumentamur non esse proprie, funditus per se non esse demonstramus. Et beatus Dionysius in secundo cap. *De divinis nominibus* : Et hoc igitur, inquit, in alio etiam loco a nobis expensum demonstratum est, omnia nomina (1) divina Deum decentia non singulariter, sed in tota et perfecta et integra et plena

[32] Joan. I, 1.

Scholia.

(1) *Omnia nomina divina*. Ex hoc etiam loco apparet, non ita esse, ut quidam putaverunt, divina nomina, secundum Dionysium, secundum causam tantum de Deo dici ; ut bonus, quod sit auctor bonitatis ; sapiens, quod sapientiæ ; et similiter in aliis : si enim sic dicerentur de Deo, clauderent in suo intellectu, ut ait sanctus Thomas, bonitatem creaturæ ; ac proinde de creatura in primis dicerentur ; quasi Deus diceretur bonus et sapiens ad similitudinem boni, cui dat bonitatem, et sapientis, cui sapientiam ; at non sic Dionysius sensit, ut nomina divina secundum causam tantum de Deo dicerentur ; sed sic, ut Deo primum attribuerentur, ut eum decent ; id est, imparticipate et essentialiter ; cum enim dicit Scriptura : Nemo bonus, nisi solus Deus (*Marc.* x, 18), perinde est, ut si dicat : Nemo per se bonus, id est, nemo supra bonitatem participatam, nisi solus Deus ; sic enim intellexit et interpretatus est idem Dionysius cap. secundo, *De divinis nominibus* in principio, ut jam bonus et sapiens dicatur Deus, quia bonitas in eo antecellat et exsuperet omnem bonitatem creatam et participatam. Rursus ait idem Dionysius ibidem, nomina divina Deum decentia attribui Divinitati trium personarum ἀμερῶς, hoc est, non participate ; igitur plene, de plenitudine enim participantur, quæcunque ex Deo participantur, ac proinde absolute, perfecte, et omnimodis, sicut ipsa divinitas est in qualibet persona, ex tribus tota, perfecta, integra et plena. Hujusmodi divina nomina, quæ secundum plenitudinem, et non secundum participationem Deo redduntur, vocat Dionysius Θεοπρεπῆ, id est, nomina Deum decentia. Si igitur secundum causam tantum dicantur, non erunt nomina Deum decentia, quia sic dicta in se includunt, ut dixi, solum participationes creatas, ut bonus bonitatem participatam, cujus auctor bonus Deus ; sapiens sapientiam, cujus auctor sapiens Deus ; et ad eumdem modum alia. Quare Dionysio contradicit et repugnat, qui dicit, nomina divina secundum Dionysium secundum causam tantum dici de Deo ; sic enim dicta, non sunt Deum decentia, ac proinde sic accepta, non sunt divina nomina. Dionysio autem auctore nomina divina Deum decentia absolute, perfecte, integre et plene, id est, exsuperanter et eminenter Deo conveniunt. Ex his igitur patet, utrumque verum esse : operationem divina nomina proprie repræsentare, non divinam naturam, quando materiam eorum consideramus, et unde nobis hæc comparata et collecta sunt ; ac rursus etiam substantiam Dei proprie significare, quando ad ipsam rem subjectam ex ipso nomine deducimur. Utrumque horum in nominibus quæ de Deo dicuntur, novit etiam sanctus Thomas, p. I, q 13 art. 6, his verbis : Dicendum est, quod quantum ad rem significatam per nomen, per prius dicuntur de Deo, quam de creaturis ; quia a Deo hujusmodi perfectiones in creaturas manant ; sed quantum ad impositionem nominis per prius a nobis imponuntur creaturis, quas prius cognoscimus ; unde et modum significandi habent, qui competit creaturis. Quod sanctus Thomas dixit : Quantum ad impositionem nominis, per prius a nobis imponuntur creaturis, dixit hic auctor Cyparissiotus, proprie operationem nomina divina significare, quando materiam eorum consideramus, unde collecta sunt : materiam enim eorum unde collecta sunt, consideramus, quando consideramus creaturas, quæ perfectiones Dei participatas, et a Deo effectas habent, quibus perfectionibus participatis proprie significandis hæc nomina a nobis imposita sunt ; verum tamen sic prius, et proprie hæc nomina operationem, id est, perfectiones a Deo creatas significare, cum ipsa creaturis imponimus, et non proprie et absolute sic de Deo dici, sed secundum causam, hoc non prohibet quin alia ratione proprie etiam et absolute de eo dicantur, et non operationem sive causam significent, sed potius ipsam substantiam Dei. Huc pertinet locus Gregorii Nysseni citatus, et locus Cyrilli ; qui ut melius intelligatur, repetendus est integre ; sic enim ait Cyrillus : Estisne, inquiunt hæretici, sic indocti, ut imposita vocabula rebus non alia esse contendatis, quam res ipsæ sint ? Ecce cœlum opus Dei præcipuum est, et nomen ejus longe aliud ; nec enim res præcipua est, præterea cœlum ipsum res visibilis est, vocabulum vero suum non visui, sed auditui subjicitur ; Filius ergo Dei Verbum dicitur, neque tamen ita Verbum est, ut multi intelligunt, sed aliud quid naturaliter quam verbum. Respondet Cyrillus : Tacere oportebat, et nihil ad hujusmodi rationes respondere, et tamen ne simpliciores ab istis seducantur tacere non possumus. Dicimus igitur, vocabula rebus imposita ipsas rerum essentias significare, etiam si alia sint præter ipsas : homo enim, verbi gratia (vox ista dico) aliud est quam ipse homo, et tamen rem ipsam subjectam verbo significat ; nam si non significaret ipsum hominem, hoc nomine audito, non intelligeretur homo, sed aliud quidpiam, quod stultissimum est ; non ergo aliud intelligere debemus, quam quod per vocabulum significatur ; et ita insania hæreticorum evanescit. Aut demonstret nobis Enomius non esse proprium vocabulum Filii Dei Verbum. Et paulo post, cap. 3 : Ad hæc, Verbum in Scriptura Filius appellatur, et prolationem vocis acutus homo Enomius intelligit, ignorans ex nostra consuetudine vocabulum esse sumptum ; loquitur enim Pater ineffabiliter ad Filium ; habet enim Filius naturaliter perfectam voluntatis paternæ cognitionem, nec exspectat verbum, cum

Digitized by Google

divinitate a sanctis Scripturis laudari, et ipsa omnia imparticipate, absolute, sine observatione ullius differentiæ, universe, ad omnem universitatem ex toto perfectæ, et totius divinitatis referri : siquidem, ut in divinis divinarum personarum informationibus meminimus, nisi quis de tota divinitate dicat dictum esse hoc nomen, audet ille quidem divinitatem, quæ supra quam una et simplex est, distrahere et vituperare. Ex his igitur patet, utrumque verum esse, operationem divina nomina proprie repræsentare, et non naturam divinam, quando materiam eorum consideramus, et unde nobis hæc comparata et collecta sunt : ac rursus etiam substantiam Dei proprie significare, quod est, non autem quid est, quando ex unoquoque nomine ad ipsam rem subjectam deducimur ; et per ea nomina Trinitatem beatam, et supra substantiam invocamus.

CAPUT X.

Quod idem ipse unus Deus quatenus quid est secundum naturam, nomine apud nos penitus caret : rursus vero multorum nominum idem et unus efficitur, quia solum ex iis quæ produxit, cognosci potest.

Magnus Dionysius, capite primo *De divinis nominibus* : Hoc igitur cum scirent theologi, Deum laudant et tanquam nomine carentem, et ab omni nomine, tanquam nomine carentem, ut cum aiunt, Deum ipsum in una ex mysticis visionibus symbolicæ apparitionis Dei increpasse eum qui dixerat : *Quod est nomen tuum ?* et tanquam ab omni divino nomine abducentem dixisse : *Quare interrogas de meo nomine ?* et hoc est admirabile [23]. Annon est hoc vere nomen admirabile, nomen dico, quod est supra omne nomen, quod caret nomine, quod est collocatum super omne nomen, quod nominatur sive in hoc sæculo, sive in futuro [24] ? Multorum vero nominum faciunt, ut cum ipsum Deum introducunt dicentem : *Ego sum qui sum* [25] : vita, lux, Deus, veritas (1) : et cum sapientes ipsum Deum omnium effectorem ab omnibus effectis laudant ; ut bonum, ut pulchrum, ut sapientem, ut dilectum, ut Deum deorum, ut Dominum dominorum, ut Sanctum sanctorum, ut æternum, ut eum qui est, et ut auctorem sæculorum, ut largitorem vitæ, ut sapientiam, ut mentem, ut Verbum, ut cognitorem, ut superlate habentem omnes thesauros omnis scientiæ ; ut potentiam, ut potentem ; ut Regem regum, ut antiquum dierum, ut non senescentem,

[23] Gen. XXXII, 29 ; Judic. XIII, 18. [24] Philipp. II, 9, 10. [25] Exod. III, 14.

Scholia.

ipse sit Verbum Dei. Quando igitur aliquid de Deo humano more dicitur, qui audit, non humano more, sed spiritualiter divina intelligat. Sed non sufficit (inquit Eunomius) vocabulum *Verbi* ad significandum verum Filium ; non enim manifestari potest per illud, ipsum esse Filii ; multa enim alia vocabulo *verbi* nominantur, quæ non subsistunt, ut voces scilicet. Hac ipsa ratione (ait Cyrillus) Dei etiam vocabulum non sufficiat ad significandum ipsum Deum ; multi enim alii quamvis dii non sint, sic tamen appellantur, sicut scriptum est : Ego dixi, Dii estis (*Psal.* LXXXI, 6). Illud etiam poterit quispiam dicere, quoniam bonus, sanctus, cæteraque hujusmodi de hominibus quoque per participationem veri boni, et veri sancti dicuntur, non proprie de Deo ista dici ; quod si multa nomina Deo et creaturis communia sunt, et tamen de ipso solo secundum naturam dicuntur, quid prohibebit Verbum etiam proprie Filium Dei appellari, et hoc vocabulo maxime ipsum esse Filii, prout homines percipere possunt, significari ? quamvis multa quoque alia verba sint abusive, et per imitationem veri Verbi appellata. Hactenus Cyrillus. Ex his ergo colligitur, cum hujusmodi nomina divina de creaturis quas prius cognoscimus, et prius nominamus, dicuntur, habere ea modum significandi qui competit creaturis, sicut ait S. Thomas, et secundum nostram cognoscendi consuetudinem proprie significare, ut ait hic auctor, operationem sive effectum participatum, ut *bonus* bonitatem creatam, *sapiens* sapientiam item creatam, et simili ter in reliquis nominibus significantibus hujusmodi perfectiones participatas ; et ut sic, non dicuntur proprie de Deo, quia Deus est supra ista, supra bonum, supra sapientem ; cum vero de Deo proprie dicuntur, essentiam ejus significare, et secundum naturam dici, et acta de creaturis quoad rem significatam non proprie, sed per abusum verbi, et per imitationem et similitudinem quamdam dici ; at hæc ita quæ sunt communia Deo et creaturis nomina, quoad rem significatam vere et proprie, id est, essentialiter et per se, dicuntur de Deo ; de creatura vero non vere, neque proprie, quia non per se dicuntur ; quoad vero impositionem nominum, proprie significant id, ad quod imposita sunt, imposita enim sunt prius ad significandas perfectiones participatas, quas a Deo in creaturis effectas cognoscimus, ex quibus ad cognoscendas utcunque possumus perfectiones essentiales Dei deducimur, sicut scriptum est : Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur (*Rom.* I, 20).

(1) [S. Thom.] *Vita et veritas.* Joan. 14. *Lux.* Joan. 8. *Deus.* Exod. III. *Ut bonum.* Luc. XVIII. *Ut pulchrum.* Cant. I. *Ut sapientem.* Job, IX. *Ut dilectum.* Cant. V. *Ut Deum deorum.* Psal. XLIX. *Ut Dominum dominorum.* Apoc. XVII. *Ut sanctum sanctorum.* Dan. IX. *Ut æternum.* Baruch. IV. *Ut eum qui est.* Exod. III et Job. XIV. *Ut auctorem sæculorum.* Eccli. XXIV. *Ut vitæ largitorem.* Act. XVII. *Ut sapientiam.* I Cor. I. *Ut mentem.* Isa. XIV, et Rom. XI. Quis cognovit sensum Domini ? Græce est, νοῦν, id est, mentem. *Ut verbum.* Osee. I : Verbum Domini quod factum est ad Osee, et Joel. I : Verbum Domini quod factum est ad Joel ; et similiter in aliis prophetis, quod ut Cyrillus in commentariis in Osee cap. I. ait, nihil aliud significat quam cognitionem futurorum instar luminis illustrasse mentem ejus prophetæ, ad quem factum est verbum Domini, id est, sanctæ Trinitatis. Quod autem ejusmodi revelatio non lingua ac verbis more nostro fieret in prophetis, docet (inquit idem Cyrillus ibidem) Paulus cum ait (I *Cor.* XIII) : An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus ? *Ut cognitorem,* II Tim. II, et Dan. XIII. *Ut superlate, sive exsuperanter habentem omnes thesauros omnis scientiæ.* Coloss. II. *Ut potentiam.* I Cor. I, ubi interpres virtutem vocat. *Ut potentem.* Psal. XXVII. *Ut regem regum.* Apoc. XIX. *Ut antiquum dierum.* Dan. VII. *Ut non senescentem.* Ps. CI. *Ut immutabilem.* Jacob. I. *Ut salutem.* Matth. I. Ipse enim, inquit, salvum faciet populum suum a peccatis eorum, a salute enim dicitur Deus Salvator. *Ut ju-*

Digitized by Google

et immutabilem, ut salutem, ut justitiam, ut sanctificationem, ut redemptionem, ut magnitudine omnia superantem; et ut in aura tenui. Atqui et in mentibus eum esse dicunt, et in animis; et corporibus, et in cœlo, et in terra, et simul in eodem eumdem, in mundo, circa mundum, supra mundum, supra cœlum, supra substantiam, solem, stellam, ignem, aquam, spiritum, rorem, nubem, per se lapidem, petram, omnia quæ sunt, et nihil eorum quæ sunt. Sic igitur ei qui omnium rerum causa est, et supra omnia, congruit carere nomine; et congruunt rursus omnia rerum omnium nomina, ut sit perfecte regnum universitatis rerum, et circa ipsum sint omnia, ex ipso tanquam ex causa, principio, et fine cuncta pendeant, et ipse sit, ut ait Scriptura [36], omnia in omnibus. Ex his igitur manifestum fit, esse ipsum unum Deum tum nullius nominis, tum multorum; nullius quidem, quoad quid est, multorum vero, quatenus ex iis quæ fecit, probatur esse; non discrepat quod ex demonstratis sequitur: verum enim est quod humana mens nomina Dei adinvenit, utens vice materiæ rebus miris, quas in universo speculatur et contemplatur; et idcirco ad unam rem subjectam, ad ipsum scilicet Deum se ipsa deducens, ad informationem ejus rei quam quærit, revocatur. Ut igitur hæc summatim repetamus, et secundum expositionem materiarum retractemus, primum demonstratum est, quemadmodum mens hominis nomina Dei excogitavit: et ob hanc causam hæc de nominibus Dei tractatio νοητή vocatur, id est, ad intelligentiam pertinens; secundo, demonstratum est Deum ab effectis laudari: tertio, quæ sunt effecta, et quæ eorum materia: posteo quærebatur, quomodo Deus ab effectis nominatur, et non ab iis quæ sunt naturæ ejus: hac autem dubitatione soluta, quinto capite quæstio ac dubitatio erat, quare Deus multorum nominum efficitur nobis, et eum non paucis nominibus invocamus; deinde cognito rursus nostro usu multiplici et vario nominandi Deum, et concessa multitudine nominum, ad sextum caput deducimur, rursus dubitantes, an ex æternitate nomina Deo tribuantur; postquam vero audivimus post res ipsas inventa esse nomina, et post hominem imposita fuisse, ad contemplandum quæ sunt septimi capitis, occurrimus; quod scilicet sicut varietate nominum varietatem operationum repræsentamus: sic nominibus variis ad Deum relatis non possumus varietatem rerum subjectarum intelligere; ostenso autem multa dici de uno subjecto, necessario sequebatur octavum caput, non esse scilicet aliud subjectum in Deo, nisi divinam et beatam substantiam ejus, quam nono loco proprie nominari didicimus, non quid est, curiose inquirentes, sed quod est tantum; ad imponendum finem decadi sequebatur decimum caput, in quo conclusum est ex demonstratis, eumdem et unum Deum carere nobis nomine, et esse nobis multorum nominum: illud quidem, id est, carere prorsus nomine, quatenus quid est, hoc vero, quatenus solum est; sic enim infinitis nominibus ex iis quæ produxit, appellatur. Nihil itaque eorum quæ scire hic opus erat, theologi reliquerunt: recteque inscripta est decas, De informatione divini nominis; non enim proprietates divinorum nominum enumerantes, materiariam expositionem earum a theologis traditam ordinabamus; dicemus enim deinceps de eis breviter et contracte quoad fieri poterit. Quot autem modis divinum nomen tractatur, superius ostendimus, tripliciter eos partiti, informationem nominum, et unde sumpta sunt, et ad quid ista nomina nos adducant et perficiant; cætera alia accommodate ad ista quæ quærebamus, inciderunt.

[36] I Cor. XIII, 28.

Scholia.

stitiam, ut sanctificationem, ut redemptionem. I Cor. I. *Ut magnitudine omnia superantem.* Psal. XCIV. *Et ut in aura tenui.* III Reg. XIX. *Atqui et in mentibus eum esse dicunt.* Ephes. III. Mentes enim vocat ibi Paulus corda. *Et in animis.* Sap. VII. Et in animas, inquit, sanctas se transfert. *Et in corporibus.* I Cor. VI, et I Thessal. V: Ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela servetur; hoc autem fit habitante Deo in mente, et in anima, et corpore; mentem vocavit hic Paulus spiritum; et II Cor. VI: Et inhabitabo in illis, scilicet in mentibus, et animis, et corporibus. *Et in cœlo, et in terra.* Hier. XXIII. *Et simul in eodem eumdem.* Hoc exponit idem Dionysius cap. IX de magno, et parvo, et eodem, etc. *In mundo.* Joan. I. *Circa mundum.* Eccli XLIII. *Super mundum.* Isa. LXVI. *Supra cœlum et supra substantiam.* Ps. CXII. Super cœlos gloria ejus. *Solem.* Malach. IV. *Stellam.* Apoc. ultimo. *Ignem.* Deut. IV. *Aquam.* Joan. VII. *Spiritum.* Joan. IV. *Rorem.* Osee. XIV. *Nubem.* Osee. VI. *Per se lapidem* αὐτόλιθον. Ps. LXXX. Esse enim fundamentum propriæ virtutis, et per se, Christo convenit propter divinitatem, quæ una et eadem est in tribus personis, quæ fecit in ipso Christo, summo lapide angulari, utraque unum cui convenit esse αὐτόλιθον. *Petram.* I Cor. X. Est igitur B. Petrus (ut ubique hæreticis nostri temporis occurramus) petra Ecclesiæ, ut Evangelium testatur; non tamen est αὐτόλιθος, nec αὐτοπέτρα, id est, per se lapis, vel per se petra; neque si unquam in Scriptura vocatur, ut Christus Deus noster, qui sic est αὐτοθεμέλιος, id est, per se fundamentum, præter quod per se fundamentum aliud nemo potest ponere, sicut Apostolus ait; de hoc enim per se fundamentum loquitur.

Digitized by Google

CAPUT I.

Quæ sint in singulis proprietatibus divinorum nominum observanda.

Magnus Dionysius cap. quinto, *De divinis nominibus* : Tantum, inquit, commentabimur, quantum propositi ratio postulat ; non enim propositum est substantia quæ est supra quam substantia, eatenus aperire et declarare, quatenus est supra quam substantia (hoc enim dici non potest, et ignotum est, et penitus expromi non potest, et ipsam copulationem (1) mentis superat), sed potius propositum est laudare substantiæ deificæ, et quæ omnis substantiæ principium est, in universa quæ sunt emanationem substantiarum effectricem : siquidem nomen boni de Deo declarat omnes emanationes auctoris omnium, et porrigitur (2) hæc nominatio Dei a bono tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt ; estque supra ea quæ sunt, et supra ea quæ non sunt, nomen vero vitæ de Deo ad omnia viventia tenditur, et supra viventia est, nominatio Dei a sapientia porrigitur ad omnia quæ intelligunt (3), quæ ratiocinantur (4), quæ sentiunt (5) ; et supra omnia ista est. Has igitur Dei nominationes, quæ providentias Dei aperiunt, propositum est celebrare ; non enim tractatio nostra promittit enodare et aperire bonitatem Dei, quæ supra substantiam est, neque substantiam et sapientiam divinitatis, quæ est supra quam substantia, et quæ est supra quam locata supra omnem bonitatem et divinitatem et substantiam et vitam et sapientiam, quæ est, sicut ait Scriptura, in abscondito [a] ; quin potius providentiam patefactam, bonorum effectricem, bonitatem excellentissimam, et bonorum omnium causam laudibus celebrat ; et exsistentem et vitam et sapientiam substantiæ et vitæ effectricem, et causam quæ sapientiam tribuit iis quæ substantiam et vitam et mentem et rationem et sensus participant, non dicit hæc nostra tractatio aliud esse bonum (6), et aliud exsistens, aliudque vitam, vel sapientiam neque multas causas, et alias aliorum effectrices divinitates, superiores et inferiores ; sed unius Dei universas bonas emanationes, et nominationes Dei a nobis laudatas, atque unam quidem esse quæ totam providentiam unius Dei declarat ; alias vero magis et minus generales providentias patefaciunt. Ex quibus fit manifestum, efferre, id est, expromere, et subtiliter enarrare, quatenus naturam et sedem ac fundamentum habet substantia quæ est supra quam substantia, omnino dici non potest, nec intelligi, superatque silentium illud, quod nobis per plenam ex omni parte ignorantiam et reticentiam advenit. Non est igitur nunc nobis sermo de ea, nec propositum est nobis explicare, bonitas supra substantiam, quomodo secundum se sit substantia, vel vita, vel sapientia, et alia omnia, quæ Deus noster secundum se esse creditur, quin potius nominationem Dei, quæ illa quæ sunt circa ipsum, declarat, dico esse ordinem rerum, et providentiam, et aptam universi dispositionem. Hoc igitur est nobis in hac tractatione propositum, laudare Deum ab emanatione ejus ad omnia omnium rerum effectrice et deifica ; externæ enim providentiæ Dei erga nos, et emanationes in iis quæ produxit, efficiuntur, et emanatio, sive providentia effectrix substantiæ, dicitur ipsa effectio substantiæ effectrix bonitatis, ipsa bonorum effectio. Θεαρχικὴ καὶ Θεαρχία principium deificationis, sicut mors θεαρχικὴ laudatur, id est,

[a] Job xxviii, 11, 13.

Scholia.

(1) *Et ipsam copulationem*, id est, excedit ipsam copulationem intellectus beatorum, qui essentiam Dei vident per copulationem sui intellectus cum ipsa Dei essentia ; quamvis enim videant ipsum Deum, non tamen est tanta perfectio visionis, quanta est perfectio ipsius esse divini, et quanta est perfectio visionis, qua Deus se videt, ex S. Thomas.

(2) *Porrigitur hæc nominatio Dei a bono, tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt, et est supra ea.* Vocare solet Dionysius, ut sanctus Maximus notavit, ea quæ sunt expertia materiæ ; quæ vero materiam habent, vocat quæ non sunt, propter interitum. Porrigitur etiam nomen boni ad ea quæ non sunt, quia Deus vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt ; participatio enim boni est posse esse, ut ait sanctus Thomas : aut porrigitur ad ea quæ non sunt, quia non esse bonum est, cum contemplamur illud in Deo, qui est supra omne quod est, ut bonum est non esse sapientem, sanctum, et alia hujusmodi, qualia in creaturis cognoscimus, quod Deo conveniat, a quo hæc removentur, ut ait sanctus Thomas non propter defectum, sed propter excessum, aut esse supra ea quæ sunt, et quæ non sunt, significat esse loco incircumscriptum, id est, esse ubique, ex sancto Maximo.

(3) *Quæ intelligunt.* Nomine intelligentium comprehendit angelos et animas, et licet animas solet Dionysius vocare νοερὰς, id est, intelligentes, cum eas distinguit ab angelis, quos vocare solet νοητὰ, id est, intellectilia, quia habent angeli infra se a quibus intelligantur, nempe animas ; animæ vero non habent : nunc tamen, ut dixi, communi nomine intelligentes vocat tum angelos tum animas, quia tum angeli tum animæ intelligunt Deum, et intelligendo Deum ad eum se convertunt.

(4) *Quæ ratiocinantur*, Homines intelligit ; anima enim dum in corpore est, ratiocinari potest per conversionem ad phantasmata, non autem separata.

(5) *Quæ sentiunt.* Animalia, quæ non participant rationem, quæ sapientiam Dei in in suis a natura insitis conatibus participant, ut beatus Basilius in Hexaemero docet, non dicit aliud.

(6) *Esse bonum.* Hoc dicit non otiose, sed ut reprehendat eos philosophos, et Simonem Magum, qui ponebant deos κοσμοποιοὺς, id est opifices partium mundi, majores et valentiores majorum creaturarum ; et infirmiores infirmiorum, secundum gradus suos descendentes in opificio suo usque ad materiam, ex S. Maximo.

Digitized by Google

quæ facta est principium deificationi : et corpus ζωαρχικὸν et θεοδόχον, id est, quod dedit principium vitæ, et Deum recepit (*a*). A Providentia igitur bonorum effectrice in creaturis ostensa oportet laudare bonitatem superlatam, et omnium bonorum causam, ipsum inquam Deum ; demonstratum enim est, quam naturam habeat Deus, non solum nos, sed nec angelos posse attingere : quatenus vero omnia ex nihilo fecit, a nobis laudandus est. Quare in singulis divinorum nominum proprietatibus oportet attendere ortus rerum universi, et emanationes circa eas, et inde Dei laudes ducere et celebrare, et exquirere quam proprietatem unaquæque nominatio Dei sortita sit, quæ autem sit bonitas Dei, aut substantia, aut vita, vel sapientia, vel alia secundum naturam ejus, funditus cavendum est ut inquiramus : quærere enim ut exprimamus substantiam Dei, perinde est ut si velimus exprimere ejus vitam, vel sapientiam, vel potentiam, vel bonitatem. Restat igitur, ut laudetur Deus a vita, quam produxit, et a sapientia similiter, non autem a vita, aut a sapientia, quæ est ipse Deus. Adhuc ex his liquet, quandoquidem postea audituri sumus principia, et participationes, et per se participationes, et sigillatim, per se vitam, per se sapientiam, per se essentiam, quem admodum Dionysius admonens et præmuniens, Oportet, inquit, observare in hujus modi nominationibus non esse existimandum aliud esse bonum, et aliud exsistens, et aliud vitam, vel sapientiam, neque multas esse causas, neque alias divinitates alias producentes, superiores, et inferiores, sed unius Dei totas emanationes bonas secundum nomina Dei a nobis laudata, atque unum quidem, quod universam providentiam unius Dei declarat, nempe nomen boni, alia autem nomina emanationes magis aut minus generales, sicut ipsa progressio tractandi declarabit. Hoc præterea observandum est, cum audiemus bonitatem supra omnem bonitatem, et divinitatem supra divinitatem, ne A existimemus fieri superlationem in sui ipsius bonitatem et divinitatem ; alienissimum enim a ratione est, arbitrari esse Deum se ipso superiorem, quin potius, ut sanctus Maximus Dionysii verba exposuit, Nota, inquiens, recte hic dici bonitatem supra omnem bonitatem et divinitatem : inferiores igitur divinitates intellige angelorum, et hominum justorum ; et in universum observare debemus, ut rursus Dionysius dixit, alienum a ratione et absurdum esse existimare non attendere vim propositi, sed voces tantum ; hoc enim non esse proprium eorum qui divina volunt intelligere, sed qui solos sonitus percipiunt, et hos quidem extra aures continent, nec in eas penetrare sinunt.

B

CAPUT II.

De bonitate et pulchro ; et ubi copulantur, et in quibus discernuntur, et quæ eorum proprietas.

Dionysius, capite quarto, *De divinis nominibus*, Age, inquit, ad ipsum nomen boni progrediamur quod exempte ab omnibus, divinitati supra divinitatem attribuunt theologi, vocantes, ut arbitror, bonitatem ipsam essentiam divinam (1), divinitatis scilicet creatæ originem : et quia sic essentia sua bonus est Deus, ut tanquam substantiale bonum bonitatem in omnia porrigat. Quem locum adnotans Maximus, Substantiale, inquit, bonum vocat ipsum Deum ; et paulo post : Deus, inquit, bonum habet non ex accidenti tanquam qualitatem quamdam, sicut nos habemus virtutes ; quin C imo substantia boni ipse Deus est, sicut lumen est substantia solis (2). Idem Dionysius quarto cap. *De divinis nominibus* : Hoc, inquit, bonum laudatur a sacris theologis ut pulchrum, et ut pulchritudo, et ut dilectio, et ut dilectum, et quæcunque alia sunt divina nomina, quibus ipse speciosus decor, et effector pulchritudinis decenter nominatur. Pulchrum autem, et pulchritudo non sunt distinguenda in causa quæ universa in uno complexa est ; hæc enim in omnibus rebus in participationes et in participantia dividentes, pulchrum et conjunctum, quod vocatur accidens, neque tanquam sit animal, velut præditus anima, voluntate benefaciendi intus lumen accipit, et in omnia dispertit (potius enim contra, neque animatus est, neque voluntatem benefaciendi habet ; caret enim ratione, nec aliunde lumen accipit ; est enim hoc ipsum lumen, et illuminat), sic in Deo intelligere oportet, quod Deus scilicet non habet bonum conjunctum tanquam qualitatem quamdam, sicut nos habemus virtutes, quin potius substantia ipsius boni ipse Deus est, sicut lumen substantia solis ; et tanquam qui est idipsum bonum, fulgorem bonitatis in omnia porrigit. Hactenus S. Maximus, qui cum ait lumen, quod alioqui qualitas est, substantiam solis esse, more philosophorum loquitur, qui proprietatem naturæ alicujus ad eam categoriam referunt, ad quam natura illa pertinet : ut idem sanctus Maximus in *Divinis nominibus* notavit.

D

Scholia.

(1) *Essentiam divinam.* Divinitatis originem dicit, in creaturis scilicet, quia Deus est auctor divinitatis in cunctis hominibus et angelis, qui Deum imitantur, et ei similes fiunt, de quibus scriptum est : Ego dixi, Vos dii estis (*Psal.* LXXXI, 6), unde divinitatem deificam, et Deum deificum frequenter vertimus, quod Dionysius θεαρχίαν et ὑπαρξιν θεαρχικὴν dicit, *sicut lumen substantia.*

(2) *Solis.* Non significat lumen esse formam substantialem solis (non enim substantia, sed qualitas est lumen), sed quia natura solis, qui est corpus luminosum, non consistit sine lumine, dicit substantiam ejus esse, id est, consequi naturaliter formam substantialem solis, sicut calor est substantialis igni, id est naturaliter consequens formam substantialem ignis. Hunc igitur locum interpretans sanctus Maximus : Nemo, inquit, suspicetur, judicare Dionysium de Deo omnino ad exemplum solis ; quin potius sic intelligendum est, sicut sol, cum non sit aliud præterquam lumen, non habet lumen adventitium et conjunctum, quod vocatur accidens, neque tanquam sit animal, velut præditus anima, voluntate benefaciendi intus lumen accipit, et in omnia dispertit (potius enim contra, neque animatus est, neque voluntatem benefaciendi habet ; caret enim ratione, nec aliunde lumen accipit ; est enim hoc ipsum lumen, et illuminat), sic in Deo intelligere oportet, quod Deus scilicet non habet bonum conjunctum tanquam qualitatem quamdam, sicut nos habemus virtutes, quin potius substantia ipsius boni ipse Deus est, sicut lumen substantia solis ; et tanquam qui est idipsum bonum, fulgorem bonitatis in omnia porrigit. Hactenus S. Maximus, qui cum ait lumen, quod alioqui qualitas est, substantiam solis esse, more philosophorum loquitur, qui proprietatem naturæ alicujus ad eam categoriam referunt, ad quam natura illa pertinet : ut idem sanctus Maximus in *Divinis nominibus* notavit.

(*a*) Sumptum est ex Dionysio c. 3 *de divinis nominibus.*

Digitized by Google

quidem dicimus, quod pulchritudinis particeps est ; pulchritudinem vero participationem causæ omnia pulchra efficientis. Quo in loco ait sanctus Maximus: Pulcher dicitur Deus in Cantico canticorum [37], et David : *Speciosus forma præ filiis hominum* [38]. Dicitur autem pulchrum et pulchritudo, quia distinguitur in rebus in participantia et participata, in Deo autem non sic : καλὸς namque, id est, pulcher dicitur, et quia tribuit omnibus pulchritudinem, et quia omnia ad se καλεῖ, id est, vocat ; rursus καλὸν ὡς ἀεὶ ὄν, id est, pulchrum tamquam semper exsistens, secundum Græci nominis etymologiam, utpote nunquam decrescens, nec augescens. Ibidem etiam Dionysius : Quamobrem idem est pulchrum atque bonum, quoniam omnia secundum omnem causam pulchrum et bonum appetunt (5) : et nihil est in rerum natura, quin pulchrum et bonum participet : audebo etiam hoc dicere, quod non est, pulchrum et bonum participare, tunc enim est ipsum, pulchrum et bonum, quando in Deo laudatur supra substantiam auferendo omnia (4). Quod autem idem est pulchrum atque bonum in Deo, qui est supra substantiam ; et quod hæc quæ substantiam Dei, quæ est origo deificationis, declarant, ad ipsum per divina nomina pulchri et boni pertinent : et quod ad ea quæ in Deo sunt, non distinguuntur in participationes et participata, liquet ex consensu theologorum. In quibus autem distinguitur bonitas, et per ipsam pulchrum, et quod in creatura distinguuntur, et quæ ipsorum nominum proprietas, ex his manifestum sit. Synodus contra Manichæos ab episcopo Caron habita, quæ in *Panariis* fertur, ait : Bonum in Deo substantia est, in creaturis autem accidens. Et idem ibidem : Bonitas enim, quæ in universo cernitur, intensionem et remissionem ut accidens recipit. Et Dionysius capite decimo tertio *De divinis nominibus*, Nec ipsum, inquit, nomen bonitatis divinitati tanquam aptum accommodamus, sed desiderio aliquid intelligendi et dicendi de natura illa arcana et ineffabili, quod est omnium nominum maxime venerabile, ipsi primum consecramus. Ubi sanctus Maximus : Ob hanc causam, inquit, nomen boni aut pulchri non proprie accommodatur Deo, quia hæc in rebus reperiuntur : sic etiam superius dictum reperies, quia hæc passiones et accidentia in rebus censentur, quod in Deo non ita est, qui omnia antecellit. Rursus idem : Desiderio intelligendi et dicendi aliquid de Deo nomen boni Theologi Deo attribuerunt, proprie enim Deus est supra quam bonus, et supraquam substantia, bonitas autem nomen est venerationis. Item idem incumbens in ea quæ sunt in quarto capite de eisdem divinis nominibus : Bonum, inquit, et pulchrum, quod in omnibus inest, non est illud primum pulchrum et bonum omnium, cujus participatione omnia sunt pulchra et bona, quod enim est in rebus pulchrum et bonum, non est substantia, neque genus substantiæ, sed accidens, quod habet similitudinem aliquantulum cunjunctam. Ex quibus patefit, quemadmodum bonitas et ipsum pulchrum in Deo copulantur ; et idem est bonum atque pulchrum, extra Deum vero, et in creaturis ejus discreta sunt, passionesque, et accidentia numerantur. Etiam proprietatem horum intelligemus, si quæ dicit summus theologus Dionysius advertimus : Boni enim, inquit, nomen, quod universas emanationes auctoris omnium declarat, in ea quæ sunt, et quæ non sunt, tenditur et porrigitur ; et supra omnia quæ sunt, et quæ non sunt est : si autem bonum idipsum cum pulchro est, communem omnino cum eo proprietatem habebit ; eritque proprietas pulchri tendi in ea quæ sunt, et quæ non sunt, propter pulchrum enim et bonum cuncta producta sunt, imo propter hæc ipsa, pulchrum dico et bonum, item ea quæ non sunt, non sunt producta, quoniam unus sol propter bonum et pulchrum factus est, et alter sol qui non est, propter bonum item et pulchrum non est factus : itaque duo non sunt facti propter eamdem bonitatem et pulchritudinem. Si enim unum solem in ardore ferre non possumus, si duo essent, quis non combustus remaneret ? Propter bonitatem igitur et pulchritudinem etiam quod non est, non est factum. Simul demonstratum est, omnia nomina in Deo non dividi in participationes et participata : extra Deum autem, cum agitur de emanationibus, tunc et participationes, et passiones, et accidentia reputantur : sicut motus in mobilibus, et operationes in effectis ; nec quæ talia sunt, substantiæ dicuntur, quia ut antea demonstratum est, tunc sunt, cum fiunt.

[37] Cant. I, 15, [38] Psal. XLIV, 3.

Scholia.

(5) *Omnia secundum omnem causam pulchrum et bonum appetunt.* Quia Deus est causa omnium effectrix, qui cum omnibus bonitatem et pulchritudinem suam communicat, et quia finis omnium, omnia enim facta sunt, ut divinam bonitatem et pulchritudinem, ut quidque potest, imitentur. Est præterea causa exemplaris Deus, quia omnia priusquam fierent, et inter se distinguerentur, in ipso erant, et secundum rationes et exemplaria omnium quæ in se habebat, omnia facta et discreta sunt.

(4) *Quando in Deo laudatur supra substantiam auferendo omnia.* Exponit quando quod non est, participat pulchrum et bonum, quando scilicet aliquis dicit : Hoc non est Deus, nec illud, sed est supra hæc ; hoc igitur non esse, ablatio inquam omnium, sive negatio participat pulchrum et bonum, quatenus Deus dicitur non esse. Potest etiam dici hic non esse materia ut dici solet a Dionysio, quatenus expers est pulchræ formæ, potest item dici non esse malum, ut etiam alias dicitur, et hoc etiam participat bonum, quia fit propter aliquid, quod pulchrum et bonum videtur. Ex S. Maximo, et ex Pachymero.

Digitized by Google

CAPUT III.

De amore, et dilectione, et quæ eorum proprietas.

Magnus Dionysius capite quarto *De divinis nominibus* : Audiant, inquit, illa, qui nomen amoris criminantur : *Ama illam et custodiet te : sepi illam, et extollet te : honora eam, ut complectatur te* [39]; et quæcunque alia in amatoriis de Deo sermonibus celebrantur. Atqui visum est quibusdam nostris sacrarum Scripturarum tractatoribus, nomen amoris divinius esse quam nomen dilectionis. Scribit enim divinus Ignatius : Meus amor crucifixus est. Et in iis quæ aditum ad Scripturas præparant (1), invenies quemdam de divina sapientia aientem : *Amator pulchritudinis ejus factus sum* [40]. Quare ne propter hoc nomen amoris metuamus ; nec ullus de hoc nomine sermo nos moveat, aut terreat, mihi enim videntur theologi existimasse quidem commune nomen esse amoris et dilectionis, sed attribuisse divinis Scripturis verum amorem propter hujusmodi hominum turpem mentis anticipationem. Cum enim verus amor non a nobis solum, sed ab ipsis sanctis Scripturis, ut Deum decet, laudetur, vulgus hominum, cum non percepisset illud unum, quod divinum nomen amoris A significat, convenienter sibi ad amorem partibilem et corporeum atque distractum delapsum est, qui non est verus amor, sed imago, vel potius lapsus a vero amore; multitudo enim non potest cogitatione capere illud singulare divini et unius amoris : quamobrem tanquam nomen, quod vulgo videtur durius, ponitur in divina sapientia, ut vulgus ad cognitionem veri amoris elevetur et erigatur : et in nobis rursus, ubi sæpenumero aliquid absurdum homines terræ affixi cogitare possent, ponitur nomen quod honestius videtur : Cecidit, ait quidam, dilectio tua in me, sicut dilectio mulierum (2), quoniam sacri theologi nomen dilectionis et amoris adhibent secundum divinas elocutiones, ut eamdem vim habeant apud eos qui divina recte audiunt. Est præterea B divinus amor exstaticus, qui non sinit esse suos eos qui sunt amatores, sed eorum quos amant. Unde divinus Paulus divino isto amore captus, et vis exstaticæ particeps factus, divino ore ait : *Vivo ego, non jam ego, sed vivit in me Christus* ; tanquam verus amator, et qui excessit e se Deo [41] (3), et non jam vitam suam, sed amati tanquam vehementer caram vivens. Quid vero denique significare volunt theologi qui nunc quidem amorem et dilectionem ipsum vocant (4),

[39] Prov. IV, 6. [40] Sap. VIII, 2. [41] Galat. II, 20.

Scholia.

(1) *Et in iis quæ aditum ad Scripturas præparant.* Divinam Scripturam Salomonis, ut ait sanctus Maximus, intelligit; unde scriptum est illud : Factus sum amator pulchritudinis illius, Sap. VIII. Ex quo patet falsum esse quod quidam scripserunt, Philonem esse auctorem libri Sapientiæ, qui tunc, cum Dionysius hæc scripsit, nondum haberetur inter canonicas Scripturas, cum plane hoc loco Dionysius in Scripturis divinis numerare videatur, quas προεισαγωγὰς, id est, ut verbum de verbo exprimamus, antegredientes introductiones Scripturarum vocat; et rursus paulo post Scripturas sacras Græce, τὰ λόγια vocat, in quibus nomen amoris reperitur; reperitur autem etiam in Sapientia, unde idem Dionysius auctoritatem produxerat, Sap. VIII. Explicandum vero est, quare libros Salomonis vocavit Dionysius προεισαγωγὰς, quod quidem ex ipso intelligere licet, cum libros Scripturæ sanctæ Veteris et Novi testamenti ex significatione ac notatione argumentorum cujusque libri designat in *Ecclesiastica Hierarc.* cap. *De communione*, sic enim ait : Aut exponit Scriptura præcepta de actionibus vitæ; libros morales Salomonis Proverbiorum, Ecclesiastes, et Sapientiæ D et librum Sapientiæ Sirach, qui Ecclesiasticus vocatur, intellexit, his adjunxit : Aut cantica divinorum amorum, et divinas imagines ; Cantica canticorum intellexit, quæ sunt per symbola et imagines scripta ab eodem Salomone. Quia igitur disciplina sancta bene et ex virtute vivendi, quæ in Proverbiis, Ecclesiaste, Sapientia Salomonis, et in Ecclesiastico traditur, necessaria est ad intelligendas Scripturas sanctas, quæ sine fide non intelliguntur, et fides neglecto studio virtutis amitti solet, sicut Apostolus I ad Tim., capite I, scripsit. Quam quidam repellentes (bonam scilicet conscientiam, quam dixerat) circa fidem naufragaverunt, et Sap. cap. I : In malevolam, inquit, animam non introibit sapientia; neque habitabit in corpore subdito peccatis; unde Paulus Timotheum admonens : Attende, inquit, tibi, et doctrinæ (I. Tim. IV, 16); prius enim dixit tibi, quod virtus docentis, et proba vita in viam recte docendi tanquam dux introducat; ideirco ut mihi quidem videtur, libros Scripturæ morales, quos dixi, tanquam duces percipiendi sapientiam C Scripturarum προεισαγωγὰς, id est, (ut totam vim verbi exprimamus) antegredientes introductiones vocavit Dionysius. Præclare scripsit magnus Athanasius in extrema pagina libri de Incarnatione Verbi : Qui theologorum intelligentiam consequi cupit, debet prius animam abluere atque detergere, et per vitæ, morumque similitudinem ipsos adire.

(2) *Sicut dilectio mulierum.* Verba sunt David mortem Jonathæ deplorantis. Quæ stulti, inquit Theodoretus, reprehendunt, cum hic David ad significandam amoris et charitatis suæ erga Jonatham vehementiam, similitudinem et exemplum sumpserit ex amore arctissimo uxoris et viri; qui tantus est, ut lex conjugalis dicat : Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, id quod Elcana etiam significavit, cum uxorem consolans, Nonne, inquit, ego bonus sum tibi supra decem filios? Itaque ut connubialis conjunctio unum efficit conjuges, sic eorum qui vere inter se amant, animos charitas in unum copulat. Hactenus Theod.

(3) *Et qui excessit e se Deo.* Observavit hic sanctus Maximus quomodo ex hoc loco intelligitur quod Apostolus, II. Cor. V, ait : Sive excedimus Deo? scilicet intelligitur, sicut Dionysius accepit, de amore exstatico Pauli, quem descripsit in epist. ad Gal. inquiens cap. II : Vivo non jam ego, vivit vero in me Christus ; sic etiam intellexit locum Pauli S. Diadochus, in libro *De perfectione spirituali*, cap. 14. De hoc amore exstatico notavit in eodem loco S. Maximus intelligi illud in Psal. CXV : Ego dixi in excessu meo, id est, in amore Dei exstatico.

(4) *Et dilectionem.* Hic interpretatur Dionysius quod ait Joan. in epist. cap. IV, Deus charitas sive dilectio est; est enim ipse amoris et charitatis auctor et generator, qui hæc quæ in ipso erant, produxit foras, id est, creaturas, motus scilicet charitate : Sic dictum est (ait sanctus Maximus)

Digitized by Google

nunc vero amabilem et dilectum? illius quidem, A id est, amoris ac dilectionis auctor, et tanquam productor et generator est; hoc autem, id est amabilis et dilectus ipse est, illo quidem, id est, amore et dilectione movetur; hoc autem, id est, ut amabilis et dilectus movet, quia se ipse adducit, et sibi adducit et movet: hac autem ratione dilectum et amabilem eum vocant, tanquam pulchrum et bonum: amorem vero rursus et dilectionem tanquam moventem (1), eum scilicet ad creaturas, et ad se creaturas adducentem, qui solus est ipsum propter se pulchrum et bonum et tanquam indicem sui ipsius per seipsum, et ut bonum progressum superlatæ unionis, et amatoriam motionem (2), simplicem, per se mobilem, per se operantem, prius exsistentem in bono et ex bono in ea quæ sunt B redundantem, ac rursus ad bonum revertentem, in quo perpetuitatem suam, et carere se origine divinus amor excellenter demonstrat, sicut quidam æternus circulus, propter bonum conversione inerrante circumambulans, et in eodem secundum idem et progrediens, et manens, et revertens. Quædam ex his adnotans sanctus Maximus: Dilectionis, inquit, et amoris ipsum scilicet Deum vocat emissorem, et parentem: ipse enim hæc, quæ in ipso erant, produxit in ea quæ foris sunt, id est, circa creaturas. Item idem ibidem: Amatorius motus prius exsistens in bono, simplex, per se mobilis, per se operans, postea providentiis externis in creaturas progrediens rursus eodem redit, fine et principio carens: quod quidem desiderium nostrum in Deum declarat. Adverte autem, quemadmodum circulum dicit in bono, progrediente illo quidem in ea quæ sub intelligentiam et sub sensum cadunt, et rursus ad seipsum illa convertente, et neque cessante, neque finiente. Ac rursus idem Dionysius in eodem capite. Et hoc, inquit, vere audemus dicere, quod ipse qui est omnium causa, propter excellentiam bonitatis omnia amat, omnia perficit, omnia continet, omnia convertit ad se; et est divinus amor bonus boni propter bonum, ipse enim amor divinus, qui bonitatem in iis quæ sunt, operatur, quia prius exstitit in bono superlate, non sivit ipsum in se sine fetu manere, sed potius movit eum ad operandum secundum excellentiam virtutis suæ omnium rerum effectricis. Quo in loco sanctus Maximus mirifice dicit, quod bonus amor, qui ante omnia in bono exstitit, non remansit sine fetu, sed potius bonum amorem nobis peperit, per quem pulchrum et bonum expetimus. Observa hinc divinum motum, amor enim bonorum effector movit Deum ad providendum nobis, et ut nos constitueret, ut cum moveretur, produceret, et non remaneret expers fetus. Hinc evadit manifestum, quod nomen amoris divinum et venerabile a principio theologi celebrarunt; et quod idem est, eamdemque vim habet nomen amoris et dilectionis, et quod est etiam exstaticus amor divinus, qui non sinit amantes esse suos, sed eorum quos amant; et quod providentiæ rerum extra Deum sunt, et secundum

Scholia.

Deus charitas est, propter creaturas quas produxit, C est alioqui Deus, ne quis hoc tolli putet: absolute ipsa per se charitas superlata, non creata, sed omnium creatrix.

(5) *Tanquam moventem.* Observavit hic S. Thomas tripliçem effectum amoris, sive charitatis, primus est, quod amor, sive charitas movet amantem ad operationem, unde (ut hoc obiter observetur in hæreticos, qui hominem per solam fidem justificari tradunt) sicut aqua operationem ab igne, scilicet calefactionem recipit, et calefit (operatio enim ignis aquam movet), sic fides operationem recipit a charitate, qua operatione veluti vivificatur et calefit et sine ea friget, et ut ait B. Jacobus (cap. II) mortua est, ex quo fit, ut hujusmodi fides sit, quæ in Christo valet, sicut Apostolus ad Galatas (cap. V) scripsit, quæ, inquam, per charitatem movetur scilicet erga Deum; secundus enim effectus est, quod movet operationem erga amatum, unde sic intelligendum est quod idem Apostolus dixit: Quæ D per operationem, scilicet charitatis, operatur, id est, movetur, passive enim accipiendum est vocabulum ἐνεργουμένη, ut alias a nobis probatum est; tertius effectus, quod amor seipsum ostendit erga eum, erga quem est, unde beatus Jacobus (cap. II), contra eum qui de fide sine operibus gloriatur: Ostende tu, inquit, fidem tuam sine operibus, et ego ostendam tibi fidem meam ex operibus. Deinde observavit etiam idem S. Thomas quinque proprietates amoris sive charitatis in his quæ hic ex Dionysio recitantur; prima est, progredi ad uniendum eum qui diligit, cum eo quem diligit; et quanto excellentior est amor, tanto excellentius unit; unde quia amor in Deum est excellens, excellenter cum Deo conjungit; et erga magis conjuncta major est; secunda proprietas charitatis est, quod facit ut is qui amorem sive charitatem habet, ad eum tendat, erga quem habet charitatem, contra atque facit cognitio, quæ rem cognitam trahit ad cognoscentem; amor vero trahit amantem ad eum quem amat; tertia proprietas est, esse simplicem motum charitatis, quia est primus motus appetitus: et primum in unoquoque genere oportet ut sit simplex, quia ex eo cætera in eo genere composita exsistunt; quarta proprietas est, esse per se mobilem, quia in unoquoque genere prius est quod est per se, quam quod est per aliud; unde in genere motus appetentis oportet ut primus motus, qui est amor, sit per se mobilis, unde timor quia est sicut motus violentus extrinsecus accedens, non est in charitate, sicut ait beatus Joannes (*I Joan.* IV), sed perfecta charitas foras expellit timorem, quia charitas motus est ab intimo, ut ait sanctus Thomas, procedens; quinta proprietas est, operari per se, quod proprium est charitatis, in quo ab spe differt, qui enim propter spem alterius operatur, propter aliud operatur, qui autem (inquit sanctus Thomas) ex amore operatur, per se ipsum operatur illud tanquam sibi hoc placeat. Præstat scire quæ efficiat charitas, et quæ sint ejus propria ad cognoscendum excellentiam et præstantiam ejus supra fidem solam, quam hæretici vane jactant, non intelligentes quæ dicunt, amatoriam.

(6) *Motionem.* Quatenus amor et charitas ex ipso Deo manant ad creaturas, ipse amoris et charitatis auctor moveri dicitur, quatenus vero ipse est amabilis, et diligendus, movet et ciet ad amorem omnia, quibus vis amandi convenienter ipsis insita est.

Digitized by Google

eas ipse etiam Deus extra se est, conversione inerrante instar circuli circummeans; et quod Deus amor præexstitit in Deo simplex, per se mobilis, per se operans, et quod erat divina et beata ejus substantia : quare tota Trinitas suprasubstantialis, quæ est amor, et dulcedo, et desiderium, non sivit eam in se ipsa sine fecunditate manere, sed potius movit se ipsa ad faciendum et creandum. Providentiæ igitur Dei externæ nihil aliud sunt, quam creatura, et creatio; et ex his plane nobis notescit, quod omnis creatura Deum habet producentem et generantem, ipse enim hæc cum in se haberet, produxit ea foras, hoc est, circum creaturas : quocirca nomen amoris et dilectionis in unum et idem cum pulchro et bono redit; cumque in Deo sint, et ad eumdem referantur, divinam et beatam ejus substantiam, quod est tantum, repræsentant : extra Deum vero cum sunt, in negotio creaturæ desinunt; idcirco passiones et accidentia circa eam censentur et numerantur. Apparet etiam per hæc, quod ad proprietatem horum nominum pertinet, ratio enim amoris et dilectionis eadem est atque ratio bonitatis et pulchritudinis. Deus enim propter excellentem amorem omnia produxit; et propter eumdem amorem, quæ non sunt, non produxit, dum cavit, ne producendo, quidquam eorum quæ amabat, læderet. Potest autem intelligi aliquid etiam magis speciatim proprium, quod scilicet divina bonitas in infinitum progrediatur, divinus vero amor instar circuli circumeat; nam e se quidem incipit operari, deinde per ea quæ produxit, providentiis suis foris manens fine imposito ad se rursus redit.

CAPUT IV.

De ente et de partibus ejus, et quæ sit in iis quæ sunt, propietas entis.

Magnus Dionysius capite quinto, *De divinis nominibus :* Age, inquit, laudemus bonum tanquam quod vere est, et omnium substantias efficit, et secundum vim suam quæ supra substantiam est, omnibus tribuit ut sint totum id quod sunt, et est vere effector exsistentiæ (1), personæ, substantiæ, naturæ; item principium, et mensura sæculorum et temporum, et facit ut sæcula et tempora sint : est sæculum eorum quæ sunt : tempus eorum quæ fiunt; est esse iis quæ sunt quomodocunque; est generatio quomodocunque genitis ex eo qui est; sæculum, substantia, et unum : et tempus, et generatio, et quod gignitur : est ea quæ sunt in iis quæ sunt; et quæ quocunque modo exsistunt, et quæ per se exsistunt. Deus enim non sic est, ut sit quodammodo, sed simpliciter et infinite totum esse in se complexus (2). Et paulo post : Et ante alias ejus participationes productum est esse, et est ipsum secundum se esse antiquius quam esse per se vitam (3), et per se sapientiam, et per se similitudinem divinam, et alia, quorum participationem quæ habent, ante omnium illorum participationem participant esse : imo vero ipsa per se omnia quæ ab iis quæ sunt, participantur, ipsum per se esse participant; et nihil est cujus non sit substantia, et sæculum ipsius per se esse. Deus igitur cum sit, ut consentanum est, omnibus aliis magis principialis, ab antiquiore dono suo laudatur, siquidem prius esse, et excellentius esse cum prius habeat, et excellentius habeat prius fecit esse quod est : ipsum, inquam, per se esse, et per ipsum omne quod quomodocunque est, exsistere fecit. Atqui principia eorum quæ sunt, omnia participant esse, et sunt, et principia sunt; et primum sunt, et postea principia sunt, et si vis viventium, quatenus vivunt, principium dicere per se vitam : et similium, quatenus similia sunt, per se similitudinem : et copulatorum, quatenus copulata sunt, per se copulationem; et ordinatorum, quatenus ordinata sunt, per se ordinationem : et similiter in aliis, quæcunque hoc, aut illud, aut utrumque, aut multa participant? et hoc, aut illud, vel utrumque, aut multa sunt participata, reperies

Scholia.

(1) *Est vere effector exsistentiæ, personæ, substantiæ, naturæ.* Quæ exsistunt, considerari possunt ut singularia, et ut species; vel genus, et ut natura, verbi gratia, Socrates est persona, homo animal, species, et genus; quæ potestate continent singularia, quia possunt cogitari in singularibus, humanitas est natura, quæ nec actu, neque potestate continet singularia, itaque homo secundum substantiam constat ex humanitate, quæ est hominis natura, cujus partes sunt corpus et anima in universali; secundum exsistentiam constat ex hoc corpore, et ex hac anima, natura generis, vel speciei, id est, universalis, ea tantum actu continet, quæ in definitionem cadunt, ut humanitas, quæ non continet actu carnes et ossa, quæ non cadunt in definitionem, sicut continet homo; quia notio hominis non abstrahit ab istis, sicut abstrahit notio humanitatis; continet tamen potentia, carnes et ossa, quia potest cogitari humanitas in homine universali, qui definitur, principia autem individui neque potentia continet, humanitate enim est homo; sed non est, neque cogitari potest esse humanitate hic homo, ex S. Thom. Ad hunc modum se habent per se participatio, participatio, et hæc participatio, ut verbi gratia, per se vita, vita, et hæc vita, per se vita naturam vitæ significat, id est, ea quæ cadunt in definitionem vitæ; vita, est universale speciei, ut vita hominis, vita equi; vel universale generis, ut vita angeli, hominis, equi; et sicut Deus est auctor per se hominis, id est, humanitatis, est, inquam, causa, ut natura hominis sit esse animal rationale (hæc enim continet humanitas), et auctor hominis, et hujus hominis; sic causa est per se vitæ, et vitæ et hujus vitæ, per se vita non est proprie et vere ens subsistens, ut homo, lapis, sicut neque humanitas, sed quo aliquid est; ut per se vita vivens, sicut humanitate homo.

(2) *Est simpliciter et infinite Deus totum esse in se complectens,* quia omnibus dat esse per esse sui participationem; et ipse est omnia secundum causam; et suo esse omnia quæ sunt, et quomodocunque sunt, facit esse, sic est causa proprie absoluta et incircumscripta.

(3) *Per se esse* et secundum se esse idem significant hic, ut τὸ αὐτὸ εἶναι, ἢ τὸ καθ' αὑτὸ εἶναι, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι, similiter αὐτὴ ἡ ζωὴ, καὶ ἡ αὐτοζωὴ, καὶ ἡ καθ' αὑτὴν ζωὴ ἦγουν ὅλη ζωὴ ὡς τὸ καθ' αὑτὸ εἶναι ἦγουν ὅλον τὸ εἶναι, progreditur,

Digitized by Google

per se participationes primum participare esse, et sic primum esse quod sunt, deinde hujus, aut illius principia esse : et participando esse, exsistere, et participari. Si hæc autem, quæ aliorum principia numerantur, per participationem esse sunt, multo magis quæ ipsa illa principia participant. Primum igitur donum per se esse, cum per se illa supraquam bonitas producat, merito ab antiquiore et prima omnium participationum laudatur. Et paulo post : Si autem vult Clemens philosophus ad aliquid dici exemplaria quæ sunt in rebus principaliora, progreditur quidem cum sic loquitur, non per propria et perfecta et simplicia nomina (1) : sed si concedamus recte hoc dici, oportet meminisse Scripturæ, quæ ait : *Non ostendi illa tibi* (2), *ut eas post illa* [a]; sed ut per proportionem cognitionis horum ad cognoscendam omnium causam, quoad possumus, adducamur. Hæc adnotans S. Maximus, Hoc nomen, inquit, imposuit sibi Deus, cum dixit : *Ego sum, qui sum* [b], a quo consentanee laudatur ante alia quæ de ipso dicuntur, qualia sunt nomen vitæ, sapientiæ, et alia ejusmodi, illud autem, prius esse, et supra esse declaravit esse Deum, carere principio, et Deum penitus comprehendi intelligen- A tia non posse : qui prædestinatione cognitionis suæ ineffabilis omnia in se ipse complexus est, et omnia in se ex toto esse tanquam in exemplari et idea fecit, hoc enim statim prima notione mens cogitat, esse inquam, postea hoc, aut illo, aut alio modo esse contemplatur. Esse igitur simpliciter, et non aliquo modo esse, declaravit cum dixit, per se esse, sicut deinceps dixit per se vitam, per se similitudinem, et alia ejusmodi, esse enim prorsus vitam (3), et simpliciter vivere non significat hanc talem vitam ; et similiter in aliis : sicut exempli gratia (4) in qualitatibus, prius per se qualitates insunt, postea accidentes operantur, ad hunc modum proportione in iis quæ diximus, intelligendum est. Item dicit in primo cap. idem Maximus : Creationem vitæ, et creationem substantiæ, id est, res B ipsas fecit Deus exsistere. Primum igitur notionem rei ipsius menti informamus ; postea universalem ejus rei notionem, ut notionem vitæ vel substantiæ universe consideratam, deinde id parte, id est, notionem secundum singulas species accepimus, ut vitæ ; vel substantiæ angelicæ, vel humanæ, aut reliquorum in universa specie. Præterea idem cap. quinto, participationes dicit, quas ea quæ sunt, participant,

[a] Exod. xxv, 40. [b] Exod. III, 14.

Scholia.

(1) *Non per propria et perfecta et simplicia nomina*, id est, per se esse, et per se vita ; et per se sapientia, et similia quæ sunt principia et causæ eorum quæ sunt, quæ vivunt, et quæ sapientia C prædita sunt, non possunt dici proprie exemplaria ; quia quorum. ista sunt principia, non fiunt ut imitentur illa ipsa principia, sed fiunt ut impleatur in eis quod divina Sapientia ordinavit, id est, quod erat in idea et exemplari divino, non sunt etiam perfecta exemplaria, cum ipsa aliis exemplaribus indigeant, non sunt simplicia, quia simul sunt exemplar ad formata (quæ vulgo vocantur exemplata) et exemplaria, ex sancto Thoma.

(2) *Non ostendi illa tibi.* Locum Exod. xxv citat Dionysius οὐ κατὰ τὸ ῥητὸν, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάνοιαν, id est, non secundum verba, sed secundum sensum, sic apostolici discipuli a sanctis apostolis didicerunt citare aliquando Scripturam, sicut ipsi sancti apostoli interdum faciunt, sic enim ait Scriptura : Inspice, et fac secundum exemplar, quod tibi monstratum est in monte (*Exod.* xxv, 40). Cum ait, inspice, et fac secundum exemplar (sive exemplaria, non enim fuit D unum exemplar, sed multa) tibi ostensum in monte, satis clare dicit, ostendi exemplar, sive exemplaria non ad colendum illa (hoc enim erat, ire post ea, colere illa, et habere ea pro diis), sed ostendi exemplaria ad faciendum secundum illa, quæ facienda sunt in tabernaculo et vasis ejus, et in sacerdotibus et eorum sacrificiis, et in aliis, lex enim umbram habebat futurorum bonorum, scilicet spiritualium, quæ quidem ostensa sunt Moysi in spiritu, quorum exemplarium imagines erant omnia quæ in lege fiebant, sicut ait idem Dionysius in extrema pagina cap. 4 *Eccles. Hier.* Quia igitur Clemens videbat τὰ νοητὰ, id est, spiritualia ostensa Moysi vocari in Scriptura Exodi παραδείγματα, quæ sunt ad aliquid, quia referuntur ad imagines (exemplar enim dicitur imaginis, et imago exemplaris), similiter Clemens quæ sunt in rebus principialiora, exemplaria dici voluit, quæ ad aliquid referuntur, ad illa scilicet, quorum sunt principia, ut causæ ad effecta, et effecta ad causas, si sic accepit Clemens, ut plane accepisse videtur, recte accepit ; et sic etiam ista principialiora, quæ exemplaria vocat, creata sunt, sicut illa spiritualia exemplaria ostensa Moysi in monte, non quidem tanquam exemplaria illa divina, quæ sunt increata et æterna, invisibilia Dei, et adoranda, quæ sunt ipse Deus simplicissimus, sed tanquam exemplaria creata et informata menti Moysis divinitus, ut secundum ea faceret, quæ facere Deus ei præcipiebat, quæ erant omnia imagines tenuiter et obscure adumbratæ illorum exemplarium. Alii hunc locum a Dionysio citatum ex Deut. cap. IV, sumptum esse adnotaverunt ; sed nulla ratione quadrat. Ego Georgium Pachymerum secutus sum, qui ad illum locum Exodi xxv retulit, quem dixi citatum esse a Dionysio secundum sensum, sicut aliquando solent apostoli, et sancti Patres, similiter citavit etiam ibidem Dionysius locum epist. ad Rom. cap. I : Invisibilia ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur ; citavit, inquam, hunc locum secundum sensum, qui est, ut ait Dionysius, per proportionem cognitionis creaturarum adduci nos, quoad possumus, ad cognoscendum causam omnium. Itaque cum dixit : Invisibilia ipsius (ut hoc obiter observetur), videtur plane Paulus intellexisse illa in Deo exemplaria æterna, quæ ideæ vocantur, secundum quas omnia per essentiam suam simplicissimam cognoscit, et fecit omnia tanquam per principium et causam omnium, et est omnia, ut omnium causa.

(3) *Vitam.* Vitam dicit, cum vita absolute consideratur ; ita ut tota consideratio sit vitæ, non quatenus est omnium, aut particularium, id est, non consideratur generaliter, neque particulariter ; sed simpliciter vita, quæ dicitur per se vita.

(4) *Verbi gratia.* Ipsa per se corporalis albedo adveniens corpori album facit corpus, et postquam accidit corpori, disgregat visum, quæ est propria ejus operatio.

Digitized by Google

quale est ipsum per se esse, ipsam per se vitam, ipsam sapientiam, ipsum ordinem, et reliqua; quæ quidem participationes divina dona sunt, quas principia eorum quæ sunt, vocavit. Ex his igitur constat, quemadmodum Deus secundum potestatem sive virtutem suam, quæ supra substantiam est, causa est effectrix et creatrix totius esse, et partium ejus, exsistentiæ, personæ, substantiæ, naturæ, aut sæculi, et temporis. Quod si Deus totius esse effector est; haud dubium, quin partium ejus effector sit, et totum penitus efficiat, totum vero esse est, quod statim prima notione mens informat.; secundum quam primam notionem genera in disputationibus contemplamur; postea partes totius ordine expromimus, et sicut logice a generibus ad species, sic est per se esse, id est, totum esse; et ad quod intelligendum mens primum vim intendit, antiquius est aliis quæ postea mens cotemplatur. Non enim possumus vitam secundum se contemplari, aut sapientiam, aut similitudinem, nisi primum esse ponamus, est enim vita primum; et tunc secundum se contemplantes, ὡς τὸ τί ἐστι, vocamus per se vitam; si igitur subter esse, per se vita, et per se sapientia, et per se similitudo, et alia collocantur, totius autem esse auctor est Deus, quomodo non erit auctor horum quæ per se dicuntur, sive ea vocentur tanquam exsistentia, sive tanquam motus, formatio vitæ, formatio substantiæ, similitudinis imitatio, et alia? Primum enim fecit Deus esse res ipsas, postea esse generalem earum notionem, quale est contemplari vitam, vel substantiam in omni genere, et omnibus modis. Ex his sententia Dionysii notior exstitit, quod sicut Deus auctor est eorum quæ singularia sunt, sic et eorum quæ prima sunt, ex quibus dubitationem Clementis philosophi de iis quæ magis principalia in rebus exsistunt, id est, de naturis earum, duabus auctoritatibus Scripturæ solvit; una est: Non ostendi hæc tibi, ut eas post ea; altera est: *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur* [48], ex magnitudine enim et pulchritudine creaturarum proportione effector consideratur, hoc enim significat quod dixit, ut per proportionem cognitionis horum ad cognoscendum omnium causam adducamur. Sic autem solvisse dubitationem, quomodo non apertissime patefacit creata esse ea quæ sic sunt in rebus magis principalia, quæ concedit dici exemplaria ad aliquid, ut per ea proportione quadam, tanquam per specula et ænigmata cognoscamus divina? Ex iis etiam quæ antea demonstrata sunt, apparet quod ad proprietatem pertinet: in illis enim, scilicet bono et pulchro, in ea quæ sunt, et quæ non sunt, tenditur proprietas nominis boni et pulchri; in his autem, in ea solum quæ sunt, nomen divinum τοῦ ὄντος, id est. entis, porrigitur. Et hæc est proprietas ejus. Nota tamen etiam hoc, esse primam participationem et antiquiorem aliis divinis donis ait esse proprietatem τοῦ ὄντος, id est, entis: siquidem bonitas non habet similem rationem in ordine donorum, quoniam porrigitur et tenditur supra ea quæ sunt: præterea potest esse proprietas ejus quod est per se esse, quia hoc ante alia quæ sunt produxit Deus prius: deinde hoc per se esse, tanquam natura quadam utens, universum, quomodocunque est, produxit; adhæc, alia rerum principia nunquam possunt esse, quin sit ipsum per se esse: hoc autem sine illis est, deinde participatione hujus aliæ dicuntur participationes, et per se participationes, et dicuntur esse et manere. Hoc autem sublato, nulla erit participatio; tum etiam ipsum per se esse, quæ est participatio prima, a nullo ante se participatur, omnia autem post eum et participant, et fiunt aliis infra, participationes. Habent autem hæc non parvam quæstionem, quomodo Dionysius cum præmunitione. Si vis, inquit, viventium tanquam viventium principium dicere per se vitam, quatenus scilicet manifestum est, hæc absoluta, non proprie absoluta esse, solus enim Deus horum auctor absoluta causa dicitur: quæ autem ab ipso effecta sunt, voluntati permittitur, ut sic ea nominet, verum cum adjunctione, viventium quatenus vivunt, principium esse per se vitam, non autem quatenus substantiæ sunt, aut sapientiæ, aut rationes, hæc enim subter aliud et aliud principium collocantur, quod quidem in Deo efferre non est consentaneum, una siquidem causa et uno principio omnia producit, ut demonstrabitur.

CAPUT V.

Quomodo Deus dicitur per se esse, et per se vita, et per se sapientia, et quomodo rursus idem horum effector dicitur.

Magnus Dionysius cap. 9, *De divinis nominibus*: Sed quia, inquit, alias me per epistolam interrogasti, quid appellem per se esse, per se vitam, per se sapientiam, et tecum ais dubitasse, quomodo Deum aliquando quidem voco per se vitam, aliquando vero effectorem per se vitæ; necessarium esse arbitratus sum, homo Dei sancte, ab hac dubitatione quoad possim te liberare. Ac primum quidem, ut nunc repetamus quæ millies dicta sunt, non pugnant secum Deum per se potestatem, et per se vitam; et dicere Deum creatorem per se vitæ, vel per se pacis, vel per se potestatis, hæc enim dicitur Deus ex iis quæ sunt, et maxime ex iis quæ prima sunt, tanquam causa omnium quæ sunt; illa autem dicitur, tanquam quæ sit supra-substantialiter supra omnia quæ sunt, et quæ primo sunt. Quæris autem quod prorsus dicimus per se esse, aut per se vitam, aut quæcunque absolute et principaliter esse, et ex Deo ac primo creata esse ponimus. Respondemus, non esse hoc contortum, sed rectum, et simplicem habens explanationem, non enim per se esse substantiam quamdam divinam aut angelicam esse dicimus,

[48] Rom. 1, 20.

Digitized by Google

quæ sit causa ut sint omnia quæ sunt (solum enim qui est supraquam substantia, principium et essentia et causa est ut sint omnia quæ sunt, et ipsum esse) nec aliam divinitatem, quæ vitam pariat, præterquam vitam (1) supraquam divinam omnium quæcunque vivunt et ipsius per se vitæ causam ponimus; nec, ut summatim dicam, alias causas principiales rerum, et creantes, et per se exsistentes, quas quidam et deos rerum, et effectores temere effutiverunt (*a*) : quos vere et proprie dicere (quippe cum non essent) nec ipsi, nec eorum patres ac majores sciverunt : quin potius per se esse, et per se vitam, et per se divinitatem principialiter quidem et divine, et efficienter unum omnium principium et causam supraquam principium, et supraquam substantiam esse dicimus. Ut autem in donis suis participatur Deus, providentias a Deo, qui in se non participatur, manantes, dicimus per se substantiæ effectionem, per se vivificationem, per se deificationem; quorum participationem quæ, ut cuique convenit, habent, substantiam habentia et viventia et divina sunt et dicuntur, et similiter in aliis, quamobrem bonus ille et ipsorum, quæ prima sunt, auctor esse dicitur, deinde eorum quæ generatim et universe illa participant, postea eorum quæ in parte. Sed quid attinet de his dicere? Siquidem nonnulli ex nostris divinis magistris dicunt illum supraquam bonum, et supraquam Deum auctorem esse per se bonitatis, et per se divinitatis, vocant autem per se bonitatem, et per se divinitatem donum a Deo profectum, quod bonos et deos facit (2); et per se pulchritudinem donum a Deo effusum, quod pulchros reddit, dicunt etiam totam pulchritudinem, et pulchritudinem ex parte; et universe pulchra, et in parte pulchra, et quæcunque alia eodem modo dicta sunt, et dicentur, quæ declarant providentias et bonitates, ab iis quæ in rerum natura sunt, participatas, a Deo qui est extra sui participationem, larga effusione dimanantes et profluentes ut qui est causa omnium, perfecte sit ultra omnia; et qui substantiam et naturam exsuperat, ex omni parte et in universum omnibus cujuscunque substantiæ et naturæ sint, antecellat. Quæ quidem cum adnotat sanctus Maximus : In his, inquit, clare solvit propositam quæstionem : Quemadmodum oportet dicere, quandoque quidem accipiendum esse Deum, cum dicimus per se vitam, et alia ejusmodi; quandoque vero horum effectorem esse, id est, hæc creasse : quoniam tanquam causa ille quidem horum, et principium supraquam principium vocatur his nominibus; ea vero quæ hæc participant, inde, id est, ex participatis dicuntur esse, et vivere, et divina esse, vitæ igitur creationem, et substantiæ creationem, ipsas, inquam, res fecit Deus. Primum igitur cogitemus rem ipsam; deinde ipsius rei generalem notionem informemus, verbi gratia vitem aut substantiam universe consideratam, et postea in parte. Idem Maximus capite nono : Solet, inquit, Dionysius Deum ab effectis dicere per se esse, et ipsius per se esse effectorem; et ipsum esse per se vitam, et per se vitæ effectorem; sicut nunc ipsum esse per se similitudinem, et per se similitudinis auctorem, hæc autem dicit, non quasi dicat alteram quidem vitam esse ipsum Deum, alteram vero productam esse substantialem, et veluti per se exsistentem præter Deum, quam participant quæ vitam participant; sed potius, sicut ipse est suus interpres, c. IX : Per se quidem vita, inquit, et per se potestas, et per se similitudo, et alia hujusmodi dicitur Deus, quod hæc sit tanquam principaliter et divine, et efficienter, hæc enim est ipse eorum verus fons; auctor vero est per se similitudinis, et similium tanquam largiens participate iis quæ primum inter ea quæ sunt, hoc donum participant, cuncta namque, ut cujusque naturæ convenit, hujusmodi dona participant, primæ quidem et supremæ inter cœlestes mentes creaturæ participant præcipue; quæ vero deinceps, participant infra illas. Ex quibus manifestum efficitur, quod sicut Deum ævum et tempus dicimus, et eumdem rursus ævi et temporis auctorem (ex effectis enim et creatis, quæ ipse produxit, suppetit nobis copia imponendi ei nomina) et sicut magis Deum nominamus ævum (3), a primo ejus opere facto; sic etiam ab iis quæ sunt secundum ævum, absolute

Scholia.

(1) *Vitam supraquam divinam.* Vita Dei est supra vitam hominum sanctorum et angelorum, quorum vita est divina, sicut scriptum est : Deus deorum, etc. (Psal. XLIX), et illud : Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes (Psal. LXXXI).

(2) *Quod bonos, et deos facit.* Tanquam principium participans principium omnium rerum, quod non potest participare neque in se participari, quia non potest fieri pars alicujus, quod est solus Deus, et tanquam principium imparticipatum, quia est formale principium participantibus in suo genere; ut per se bonitas, principium formale bonis non re, sed ratione separatum a bonis, qui participatione bonitatis creatæ dicuntur et sunt formaliter boni, per se vita, principium formale viventibus, non re, sed ratione ab eis separatum qui participatione vitæ creatæ, quæ donum Dei est, et perfectio ab eo manans, dicuntur et sunt formaliter viventes : et similiter in reliquis hujusmodi principiis secundum uniuscujusque principii naturam et ordinem, ex S. Thoma.

(3) *Et sicut magis ævum.* Sicut Deus dicitur ævum, qui est auctor ævi, et eorum in quibus tenditur ævum; sic dicitur per se esse, per se vita, per se sapientia, et similiter in aliis, quia est causa in creaturis per se esse, per se vitæ, et similium, quæ sunt dona ejus, in quibus versatur ævum; non enim fuit tempus, cum non essent hæc, quæ cum ævo cœpta sunt (siquidem fuerunt in angelis), quæ cogitatione nostra sunt absoluta et abstracta

(*a*) Plato, in *Timæo.*

Digitized by Google

nominamus: dico a per se esse, et a per se vita, et a per se sapientia, nec enim hæc dicuntur simpliciter absoluta, sed alicujus esse aliquid, idcirco primo esse dixit, quæcunque ejusdem ordinis cum ævo, absolute dicuntur, quomodo enim per se exsistit ævum et tempus, nisi considerentur in iis quæ ævum agunt et tempus? Aliter etiam hoc patet, si enim Deus omnium quæ sunt, effector est, multo magis eorum quæ prima sunt, ab iis igitur quæ sunt, et potissimum quæ prima sunt, tanquam omnium auctor nominatur. Quia vero vult magis quod dicit, explanare, valde dilucide quæ hæc in dubium venerunt, solvit : et aggressus ea quæ sic absolute dicuntur ὑπάρξεις, id est, essentiæ. Primam, et quæ maxime quodammodo videtur substantia, non substantiam aliquam, inquit, divinam aut angelicam dicimus per se esse, quæ sit causa ut omnia sint ; si autem antiquius, et primum ex donis, quod quia est et participatur, alia dona sunt et dicuntur, non est neque divina nec angelica substantia, imo nec causa ut sint omnia (solus enim Deus, qui est supraquam substantia, et principium, et essentia, et causa est ut sint cuncta quæ sunt, et idipsum simpliciter esse), in quali tandem ordine ea quæ sic dicuntur magis principialia, ponemus? Et si non sunt causæ eorum quæ sunt, nec item erunt effectricia horum, quod si non efficiunt ea quæ sunt, neque sunt facultas nec operatio Dei effectrix et creatrix universi, relinquitur ut sint hæc habitudines et ema nationes, quæ sunt cum fiunt tantum, sicut demonstratum est. Cum autem Dionysius horum contemplationem dilatat : Nec aliam, inquit, divinitatem, quæ vitam pariat, dicimus, præter causam supraquam divinam omnium quæcunque vivunt, et per se vitæ causam ; quod si non est alia causa viventium, nec alia divinitas quæ vitam pariat viventibus, nisi vita supraquam divina, et substantia supraquam substantia: et ipsum singularissimum et splendidissimum unum, et hoc est sola causa omnium, evidens est quod hæc quæ primo et principialiter sunt, et effecta tantum, nihil eorum quæ postea sunt, tanquam causa efficiunt : idcirco bonus Deus eorum ipsorum quæ prima sunt, effector dicitur, deinde eorum quæ universe (*a*) participant, postea eorum quæ in parte : sic demonstrat solum Deum esse causam omnium, sive prima dicuntur, sive universe, sive in parte; et sive sic participata dicuntur, sive participantia, quod si idem et solus auctor est et participantium et participatorum, evidens est si participantia creaturæ sunt, et participata penitus creaturas esse ; hoc tantum differunt, quod hæc quidem primum effecta sunt, et per hæc effecta extrema, ut si quis in minimis creaturis videat nubes prius existere quam pluviam, et per nubes Deum pluere; et sicut motus exsistunt propter mobilia, et nubes propter pluviam, ad eumdem modum substantiæ creationes propter substantias, et vitæ creationes propter vitas, et deificationis creationes propter deificata, omne autem quod propter causam est et movetur, ortum quoque habere demonstratum est. Ponit autem Dionysius esse Deum auctorem per se bonitatis, et per se divinitatis, similiter ut actionum et motionum Dei Deus est auctor, divinitates vero inferiores intellige angelorum, et hominum justorum, rursus vero intellige, interpretatum esse apertissime Dionysium declarare hæc nomina, donum a Deo profectum, et pulchri in ea quæ foris sunt, effusionem ; declarare, inquam, motum et actionem Dei, tanquam effectionem et creationem ipsius Dei.

CAPUT VI.

De potestate, sine virtute, et justitia ; et quod a potestate infinite potenti, et a justitia, per se potestas, et per se justitia producta sunt et effecta ; et quæ in eis proprietates.

Magnus Dionysius cap. octavo *De divinis nominibus*, ait : Et quod Deus deificationis princeps supra omnem potestatem fertur, et omnem potestatem, quomodocunque est et excogitatur, exsuperat ; non puto ullum ex iis qui in Scripturis divinis alti sunt et educati, ignorare, multis enim in locis Scriptura et dominationem ipsam esse tradit, et ab ipsis supra cœlestibus potestatibus separat. Quomodo igitur theologi tanquam potestatem laudant, quæ extra omnem potestatem posita est? aut quomodo in ea nomen potestatis accipiemus? Dicimus igitur Deum esse potestatem, ut qui præhabeat in se, et supraquam habeat omnem potestatem ; et ut omnis potestatis auctor, et ut omnia inflexibili et incircumscripta potestate producens, et ut auctor ipsius per se esse potestatem, vel esse universam, aut singularem alicujus potestatem ; et ut infinite potens, non solum eo quod omnem potestatem producit, sed quod est supra omnem potestatem, et supra ipsam per se potestatem : et quod supra potest innumerabiliter infinitas alias potestates producere ; et quod infinitæ, et infinito numero productæ potestates nunquam queant hebetare aut retundere supraquam infinitatem effectionem potestatis ejus potentificæ, hæc igitur potestas Dei infinite potens, in omnia quæ sunt, meat et progreditur, nihilque eorum quæ sunt, omnino nudatum

Scholia.

a rebus exsistentibus, non tamen simpliciter absoluta et abstracta, quia in re participantur ab exsistentibus, et sunt effecta a Deo, a quo pendent, sed hæc magis adhuc ex cap. 7 decadis 7, dec. 8 cap. 4, licebit intelligere.

(*a*) Universe, ut vita omnium viventium ; in parte, ut vita hominum aut angelorum, etc.

Digitized by Google

est, quin aliquam potestatem habeat ; quin potius potestatem habet vel intelligentem, vel ratiocinantem, vel sentientem, vel viventem, vel propriam substantiæ ; et ipsum esse, si fas est dicere, potestatem habet ut sit, ab ipsa supra substantiam potestate ; et ut semel dicam, nihil est in universum, quod omnipotentis tutela, et conservatione divinæ potentiæ privatum sit, quod enim universe nullam habet potestatem, nec est, nec quidquam est, nec est funditus ullus ejus situs. Et rursus idem in eodem capite : A justitia autem rursus laudatur Deus, quod omnibus, ut dignum est tribuat et congruentem modum, et pulchritudinem, et compositionem ordinis, et dispositionem ; et omnibus dispertiat, et singulis ordines præstituat secundum veram et justissimam præscriptionem, et omnibus suæ cujusque actionis auctor sit, omnia enim divina justitia ordinat, et suis terminis definit ; et omnia ab omnium mistione et confusione libera servat ; omnibus, quæ cuique conveniunt, et ut quodque dignum est, dona largitur. Ex his autem jam patet, quod potestas Dei potestatis effectrix, quæ omnem exsuperat potestatem, quæ est unum, et supraquam substantia, quæ omnem potestatem in se præhabet et supra habet, hæc omnem potestatem et generalem, et in parte, et ipsam illam per se potestatem cogitatione abstractam, ex iis quæ non sunt, secundum suam inflexibilem et incircumscriptam potestatem produxit, et facit exsistere : et ex ipsa emanatione, quæ in universo cernitur, suppetit nobis facultas nominandi Deum potestatem. Idem etiam celebratus est a nobis nomine justitiæ, non quod ipse sit cognitus justitia (1), (hoc enim neque effari nec intelligere possumus, sicut magnitudinis ejus non est finis, et intellectus ejus non est numerus) sed cognoscitur justitia ex justitia quam produxit nobis, imponens singulis rebus ordinem et descriptionem, et cætera omnis justitiæ pondera. Ex his etiam potest quis percipere proprietates, cernitur enim, quemadmodum in quæcunque pervadit, ibi potestas ejus versatur, et si fas est dicere (2) ipsum esse, et quod est universum esse, ut sit, potestatem habet ab ipsa potestate, quæ supraquam substantia est, igitur esse, opus est potestatis ; sed non ipsum esse potestas est, verum tanquam in subjecto est potestas, præterea inest proprietas supraquam posse, siquidem potestas supraquam potens Dei, qui est supraquam substantia, indidit nobis intellectum possibilem, ut qui eum producit et creavit, sit supraquam potens ad producendum alias potestates diversas ab iis quæ sunt, infinite infinitas, et quod infinitæ potestates in infinitum productæ creationem supraquam infinitam potentificæ potestatis ejus retundere nunquam possunt. Si igitur potestas ostensa non haberet potestatem has potestates recipiendi, nunquam promitteret Dionysius, infinitas illas potestates a potentifica potestate productas non posse actionem ejus obtusam reddere, quare evenit, ut potestas bono appropinquet (*a*), quod enim in universum nullam potestatem habet, nec est, nec aliquid est, nec prorsus situs ejus est : idcirco eisdem finibus metimur potestatem, et id quod est, nec porrigitur potestas in ea quæ non sunt, sicut bonum porrigitur, eadem autem est proprietas nominum justitiæ, salutis, et redemptionis, justitia enim Dei supraquam potens, quæ justa est, et justitias diligit, uniuscujusque eorum quæ sunt, ordinem definit, et producit, et ponit secundum propriam actionem : et secundum supraquam infinitam justitiam suam unicuique justitiæ ab ipso productæ virtutem indidit, reddentem omnibus pro dignitate ; vel propriam actionem partium animæ, vel mediocritatem inter plus et minus, vel appetitum tribuentem æqualitatem ; vel rursus habitum prospicientem, utilia in commune, vel scientem eorum quæ sunt tribuenda, et quæ non tribuenda ; vel neutrum, et ut semel dicam, nihil reliquit sine honore justitiæ a se productæ ; quin potius omnes capillos capitis nostri numerat, et passerem duorum assium non sinit incidere in laqueum sine justissima voluntate sua : et injustitias nostras, quæ dicuntur, convincit esse aberrationes nostrorum desideriorum, cunctos vero justitia sua implet et nihil eorum quæ sunt, in re ulla justa ejus salute et conservatione privatum est, unde videtur mihi valere illud pervulgatum : Injuriam quidem facere omnes, nulli vero injuriam fieri.

CAPUT VII.

De vita, et de sapientia, quæ in Deo est, et quod ipsa vita et sapientia et Deus est auctor et creator per se vitæ, et per se sapientiæ ; et quæ horum nominum proprietates.

Dionysius cap. sexto *De divinis nominibus* (*b*). Nunc, inquit, laudanda nobis est vita æterna, ex qua per se vita, et omnis vita manat ; et a qua vivere in omnia quoquo modo vitam participantia, convenienter unicuique disseminatur. Itaque vita, atque immortalitas immortalium angelorum, et illud non posse capere interitum perpetuitatem angelicæ vitæ, ex ipsa et propter ipsam est et subsistit, quamobrem semper viventes et immortales dicuntur ; et rursus non immortales, quia non esse habent ut

Scholia.

(1) *Cognoscimus quidem Deum esse justum*, et esse ipsam justitiam ; non tamen cognoscere possumus quod quid est ejus, id est, quidditatem ejus, quam vocant, esse justitiam, ut enim scire possumus de Deo quod est, sic non potest comprehendi quid est.

(2) *Si fas est dicere*, Quia non proprie dicitur, quod esse sit, sed quod ver esse aliquid sit, sic S. Thomas.

(*a*) Potestas appropinquat bono, quia nihil est expers bonitatis, ita neque potestatis.
(*b*) Vide epist. 2 Dionysii ad Caium.

Digitized by Google

immortales sint, et perpetuo vivant, sed ex vivifica, et omnis vitæ effectrice et conservatrice causa, et sicut dicebamus de eo qui est (1), esse ævum ipsius per se esse, sic etiam hic vita divina est per se vitæ vivificatrix et effectrix, et largitur primum per se vitæ, esse vitam ; et omni vitæ, et cuique vitæ, esse unamquamque apte ad naturam suam ; et (quod divinius est) nos totos, animas dico, et corpora, ad perfectam et immortalem vitam translaturam se promisit, id quod antiquitati (2) quidem præter naturam esse videtur, mihi vero et tibi et veritati divina res, et supra naturam ; supra naturam nostram dico, quæ videtur, non autem illam omnipotentem vitæ divinæ, huic enim, ut quæ sit omnium vitarum, et earum præsertim quæ diviniores sunt, natura, nulla vita est præter naturam aut supra naturam. Quædam itaque adnotans hic S. Maximus, Συνοχικὴν, id est, continentem causam vocavit, inquit, vitam divinam, utpote quæ non solum vitam in rerum natura creaverit, sed quæ vitam contineat et conservet, ut duret et permaneat, et rursus in eisdem : Hanc vitam, inquit, secundum substantiam fabricatus Deus, ad immortalitem angelis et animis nostris effecit. Rursus idem Dionysius in septimo capite *De divinis nominibus* : Hanc igitur rationis expertem, et amentem atque fatuam sapientiam superlate laudantes, diximus omnis mentis et rationis, omnisque sapientiæ et intelligentiæ causam esse ; et ipsius esse omne consilium, et ab ea omnem scientiam et intelligentiam proficisci, et in ea omnes thesauros sapientiæ et scientiæ absconditos esse ; etenim convenienter iis quæ antea dicta sunt, causa supraquam sapiens, et omnia sciens per se sapientiæ, et totius sapientiæ, et partis effectrix est. In hujus capitis adnotationibus S. Maximus : Omne, inquit, participatum antiquius est iis quæ sunt ex ipso, quare Deus et ævum et tempus proprie nominatur, ut qui sæcula et tempora fecit, sic igitur et in vita et in sapientia dicendum est, quia earum est auctor. Et rursus idem : Quia, inquit, in sapientia Dei non cognovit mundus per sapientiam Deum [46] ; per sapientiam, inquam, quæ in concentu et ordine creaturæ apparet et cernitur. Imo et magnus Basilius in principium Proverbiorum, et denique in illud, *Dominus creavit me principium viarum suarum* [47] : Loquitur, inquit, de sapientia mundi, quæ apparet, et vocem fere per ea quæ cernuntur, emittit, quod scilicet a Deo factus sit, et non fortuito tanta sapientia ea quæ effecta sunt, decorat ; ut enim, *Cæli enarrant gloriam Dei, et opus manuum ejus annuntiat firmamentum* [47] : enarrant, inquam, sine voce ; *quia non sunt voces, neque sermones* (3), *quorum non audiantur voces eorum* [47] : ad eumdem modum sunt quidam sermones sapientiæ antiquitus editæ, quæ ante alia in fabricatione mundi cum creatura conseminata est ; hæc tacens, suum conditorem et Dominum clamat, ut per eam ad cogitandum eum qui solus est sapiens, te referas. Ex quibus liquet, quod vita, quæ in Deo est supraquam unite, et sapientia, et scientia, et mens, et verbum, et intelligentia ex nihilo creat ipsam late patentem, et cum creatura conditam per se vitam, et per se sapientiam ; et ea quæ secundum ipsam per se vitam vivunt, et secundum ipsam per se sapientiam sapiunt, et omnem aliam vitam, et sapientiam, quæ in iis quæ sunt, reperitur, atqui patent etiam proprietates, vita enim tenditur in viventia tantum ; et immortalitate quidem præditis species vitæ, et subjectum efficitur ; præditis vero corpore efficitur continuata motio corporis ; sapientia vero minus late patet, quam vita, siquidem in ea tantum porrigitur, quæ sapientiam habent, atque in angelis quidem immortalibus æque patet vita et sapientia ; in iis vero quæ sentiunt tenditur solum vita ; in easolum porrigitur sapientia, quæ ratione prædita sunt ; et in his non omnes sapientiæ participes sunt, sed qui amatores sapientiæ fuerunt vel propter studium divinitus incensum, aut propter sinceram disciplinam, aut propter utrumque. Præterea, viventia quidem natura sortita sunt vitam ; qui vero sapientiam habent, idonei et studio scientiæ dediti fuerunt, deinde sapientia ejus partis animæ est, quæ in contemplatione versatur ; vita autem habitus est substantialis congenitus sine intermissione operationis iis quæ apta sunt ad recipiendum eum, quantum recipi potest.

CAPUT VIII.

De pace, et parvitate, et magnitudine, et statione, et motu, et de altero, et de similitudine : et quod hæc in Deo una pax sint ; extra Deum autem ut ab eo facta, diversa sunt ; et quæ eorum proprietates.

Magnus Dionysius cap. 11, *De divinis nominibus* :

[46] I Cor. I, 25. [47] Prov. VIII, 22. [47] Psal. XVIII, 14. [47] ibid. 2.

Scholia.

(1) *Et sicut dicebamus de eo qui est, esse ævum ipsius per se esse.* Hoc dixerat cap. 5, cum dixit, entium ævum, sicut autem est secundum causam tempus, et ea quæ fiunt subjecta tempori ; sic est etiam secundum causam ævum, et ea, in quibus est ævum.

(2) *Antiquitati.* Antiquitatem vocat stultam et fatuam opinionem gentilium, ut S. Maximus notatum reliquit, itaque non antiquis simpliciter, sed fatuis antiquis visum esse hoc dicit.

(3) *Neque sermones.* Sic etiam intelligi potest hic locus Scripturæ, scilicet nulli usquam sunt homines, quacunque lingua et sermone loquantur, qui non audiant et percipiant, quid dies et noctes sua illa composita et rata mutuæ successionis vicissitudine prædicent et declarent, nempe notitiam Dei, qui omnia fecit, moderatur, et regit. Est autem constructio verborum idiomatis Græci : Non sunt loquelæ, neque sermones, hominum scilicet, quorum non audiantur, id est, a quibus non audiantur voces eorum, dierum scilicet et noctium ; sic intellexit Eusebius Cæsariensis in Commentariis suis eruditissimis.

Digitized by Google

De ipsa igitur divina pace, et silentio, quam sanctus Justus vocat ἀφθεγξίαν, id est, insonantiam, et ἀκινησίαν, id est, immobilitatem ad omnem emanationem, quæ noscitur, quidnam est, et quomodo Deus quiescit, et silet, et quomodo in se et intra se est, et totus secum est supraquam unitus, et nec in se ingrediens, et se ipse multiplicans, deserit unionem; quin potius ad omnia egreditur, totus intus manens propter excellentiam unionis omnia exsuperantis, neque dicere, neque cogitare ulli eorum qui sunt, fas est, neque possibile. Sed cum hoc alioqui eloqui non possimus, nec intelligentia assequi, ad ipsam tamen divinam pacem ut ultra omnia positam sursum evecti, participationes ejus, quæ intelliguntur et nominantur, idque quantum homines, et nos præsertim qui multis bonis viris impares sumus, consequi possumus, attendamus. Ac primum quidem dicendum est hoc, quod per se pacis, et pacis in universum consideratæ, et in parte, effector est Deus, et quod omnia inter se mutuo conjunctione ipsorum non confusa commiscet; qua conjunctione cohærentia sine divisione et distantia, singula tamen secundum propriam speciem pura consistunt, non turbata per concretionem contrariorum. Et paulo post: Et est, inquit, perfecta illa pax uniuscujusque proprietatis impermistæ conservatrix, per providentias suas pacis largitrices, omnia inter se ipsa et cum aliis sine seditione et confusione custodiens. Quid autem dicamus de charitate Christi erga homines, quæ pacem effudit? Ex qua non jam nobiscum, neque cum aliis inter nos, neque cum angelis pugnare discamus, sed potius cum ipsis divina pro viribus operemur secundum providentiam Jesu, qui omnia in omnibus operatur [48], et pacem facit, quæ verbis explicari non potest, et quæ a sæculo prædestinata est; qui reconciliavit nos sibi in spiritu [49], et per ipsum, et in ipso, Patri, et rursus idem cap. 9, de eisdem divinis nominibus: Hæc magnitudo, inquit, et infinita est, et quantitatis et numeri expers; et hæc magnitudo est excellentia secundum effusionem absolutam et supraquam extensam magnificentiæ non comprehensæ. Idem etiam atque omnium causa est parvum; nunquam enim formam parvi reperies non participatam. Sic igitur in Deo accipiendum est parvum, ut in omnia, et per omnia expedite means, et operans, et pervadens usque in divisionem animæ et corporis, compagum quoque et medullarum, et cogitationum cordis [50], imo omnium quæ sunt; non enim est creatura ulla invisibilis in conspectu ejus, hoc parvum est sine quantitate, sine numero, sine inhibitione, infinitum, incircumscriptum, omnia comprehendens, ipsum a nullo comprehendi potest. Rursus idem: Nunc autem divinam diversitatem cum dicimus, ne suspicemur variationem quampiam in eo qui idem est, et supraquam immutabilis; sed multiplicationem ejus unitam, et uniformes emanationes multiplicis fœtus in omnia. Et iterum: Similem vero Deum si quis dicat, ut eumdem, et ut totum per totum sibi unite et impartibiliter similem, non est improbandum nomen divinum similis. Theologi vero Deum, qui est supra omnia, quatenus ipse est, nullius similem esse aiunt, sed ipsum divinam similitudinem dare iis qui ad eum convertuntur: et, quod admirabilius est, quod nihil simile ejus est dicit Scriptura; etsi non repugnat hic sermo similitudini, quæ cum Deo est, eadem enim et similia et dissimilia Deo dicuntur: similia quidem secundum imitationem, quæ esse potest ejus, quam nihil potest imitari; dissimilia vero, quatenus effectus infra causam sunt, et infinitis mensuris, et quæ conferri non queunt, ab ea distant. Item: Quid vero de divina statione, vel de sede dicimus? Ipse enim est omnis stationis, et sedis causa, qui est supra omnem sedem, et stationem, et in ipso cuncta ex bonorum cuique eorum convenientium statione consistunt, et custodiuntur, ne ex bonorum convenientium statione excutiantur. Quid autem, cum rursus theologi ad omnia progredi et moveri dicunt immobilem? an non ut Deum decet, hoc intelligendum est? Moveri namque pie intelligendum est pro eo quod est, facere Deum ut cuncta sint, et continere omnia, et omnibus modis omnibus providere, et omnibus adesse tum complexu omnium quæ sunt, sine habitudine conjunctionis, tum per providentiam omnia circumeundo, et in omnibus operando. Ibidem sanctus Maximus: Quod, inquit, semper est idem, et absolute est, in sola causa omnium effectrice cernitur, quæ creaturis largita est, ut in eodem statu permaneant, et ut ea quæ contrarie, vel alio modo habent, inter se coagmentata sint; eodem igitur modo omnia, etiam quæ non manent in eadem natura, in Deo cernuntur esse; siquidem omnium quæ sunt, eodem modo, id est similiter, est auctor Deus. Ex quibus fit manifestum, quod pax, et magnitudo, et parvitas, et statio, et motus, et idem esse, et diversum esse, et similem, et dissimilem, hæc omnia una pax sunt in Deo, idcirco et hic, et alias clare dictum et demonstratum est a Dionysio, alia, et contraria, omnia eodem modo et unite, et nulla duplicatione in Deo esse; tamen ab ipso producta, variata esse, ab ipsis emanationibus diversitatem nacta. Est igitur Deus, ut prius demonstratum est, sicut substantia, quam neque verbis exprimere, nec eloqui, nec cognoscere possumus, sic etiam divina ejus pax, præterea sapientia ejus, et vita ejus, et quæcunque alia absoluta, et quæcunque nunc in ipsa videntur secundum contrarietatem efferri. Laudamus autem hanc secundum participationes ejus intellectas et nominatas, id est, laudamus ab iis quæ produxit, quæ sub intelligentiam cadunt, et quæ sub sensum, quibus nos ex iis quæ videntur, instructi, ad co-

[48] Cor. XII, 6. [49] II Cor. V, 18; Ephes. II, 18. [50] Hebr. IV, 12.

Digitized by Google

gitationem magnorum donorum ejus deducimur, ipsas per se primum actiones animo versantes, ut si quis primum creaturam, vel mundi fabricam ipsam per se cogitet, velut actionem Dei et motum inuens, deinde rationem ad producta et creata referat. Consentiens autem secum idem Dionysius in singulis horum nominibus per omnia, sicut in aliis, ita et nunc nomina ponit cum adjunctione definiente, quod scilicet per se pacis, et per se magnitudinis, et per se similitudinis, et aliorum, et eorum quæ contrarie proferuntur, ut per se dissimilitudinis, per se diversitatis, et eorum quæ sunt, tota, et quæ eorum partes, auctor est Deus, causa et effector; per omnia eodem tenore et forma demonstrans et universa producta esse, et unum tantum eorum omnium principium et causam esse, unum scilicet, quod est supraquam substantia, quæ est illa beata et trium personarum natura. Ut autem ex iis quæ posita sunt, proprietates etiam percipiamus, est quidem pax divina, quæ diversa nectit in unum (dicta est enim congregatrix et colligatrix illorum etiam, quæ maxime diversi generis et naturæ sunt) multa in temperamentum commiscens non confuse, neque permiste; sed servans in singulis universitates, in unum mentis simplicem conceptum reducit (1). Deinde hæc divina pax veluti unionem multiplicium et diversarum vocum et sonorum instar concentus et symphoniæ pulcherrime conficit, nihil ex gravi aut acuto demutans, sed potius manent secundum naturam sine confusione aptatam, ut ingeneretur copulatio supraquam cogitari potest, amatorlis quibusdam illecebris, vel nescio quid divinius dicam, in unionem redacta, consentanee etiam nos divina nomina, quæ in illo uno, quod est supraquam substantia, contraria esse videntur, huic divinæ paci attribuimus; et magnitudinem ad parvitatem referentes, in unam pacem contulimus, magnitudinem quidem definientes, qua non queat major moles reperiri; parvitatem vero, qua non possit minor; per utrumque nomen, pacem ad infinitum Deum revocantes. Quid enim majus substantia infinita? aut quid rursus hac tenius, quæ tota per pulviculum insecabilem permeat? Item etiam simile arbitramur cui est similitudo communionis cum alio vel in coloribus, vel propensionibus, vel moribus, et modis, vel in gubernationibus rerum, vel in alio, ut aliquis potest conjicere similitudinem comparentem: dissimile vero, cujus nulla est similitudo secundum rationes et modos nobis notos, desiderium tamen nominis Dei, quo tenemur, in una pace congregavit hæc, et laudans similitudinem Dei, similem nobis nominat, quia præbet nobis similitudinem, non quod ipse fiat nobis similis (nulla enim effectis cum effectore similitudo, cum infinitis et immensis mensuris et intervallis illa ab auctore absint) sed potius, sicut diximus, quia ipse est effector per se similitudinis, qua nos Deo efficimur similes: *Estote enim*, inquit, *misericordes, sicut Pater vester cœlestis* [81]; idem vero est etiam dissimilitudinis auctor, quia unicuique eorum quæ ab eo facta sunt, proprietatem indidit, ut nunquam quandiu singula ordinata sunt, inter se conveniant. Si autem nomen ejusdem et diversi Deo attribuimus, ex iis quæ produxit et donavit sumimus. Est quidem ταυτότης, id est identitas, conspiratio et consensus universitatis rerum cum uno mundo, et generatio penitus distantium, summas eorum qualitates similiter retinens; et eadem affectio diversarum naturarum, et dissimilium partium, est autem rursus diversitas multipartita distantia eorum quæ ab una radice in infinitum tenduntur, et variatio omnis generis in partibus et membris uniuscujusque, et multiplex ac varia multitudo creationis formarum; sic quoque stationem Dei laudamus ab iis quæ et collocavit, et firmavit, et quibus locum manendi dedit; et motum rursus laudamus, quod ipse cum sit alioqui immobilis, et declinare non possit, nec ulla in re, aut modo moveatur, neque mutetur, aut varietur, voluntate tantum omnes species et formas motuum produxit, et renovavit, emittens eas una omnino pace, concentu, et concordia, quando oportet emittere; et rursus ad se revocans ipsa sua per se pace secundum unam, et nunquam intermissam operationem.

CAPUT IX.

De omnipotente, susceptore, adjutore, et de aliis nominibus, quæ de Deo dicuntur, et sunt eorum quæ dicuntur ad aliquid: et de divinitate, et similitudine, et habitudine, quæ in deificatis, et imitantibus, et similitudinem capientibus dicuntur secundum imitationem, et similitudinis informationem, et habitudinem Dei, qui est omni habitudine solutus, et omnem imitationem superat, et de deificatione secundum habitudinem, et de iis quæ dicuntur ut excellentiam declarent, ut rex regum, Deus deorum.

Gregorius Nyssenus in confutationibus Eunomii libro secundo: Reperitur, inquit, nihil aliud significare in divina potentia nomen omnipotentis, quam referri aliquo modo ad aliquid operationem continentem imperio et dominatu ea quæ in creatura mundi contemplamur, hoc enim vis, quæ in hoc nomine cernitur, demonstrat. Et sicut nunquam esset medicus, nisi propter ægrotos; neque rursus misericors nominaretur, aut miserator, et similiter

[81] Luc. vi, 36.

Scholia.

(1) *Album, et nigrum*, et reliquas species coloris in unum conceptum simplicem coloris cum mens relucit, universitatem generis in eis servat, neque enim convenientia in universitate generis, confundit species; neque diversitas speciei tollit convenientiam in universitate; sed hæc consensio in concentus a pace divina proficiscitur.

Digitized by Google

in alils ejusmodi, nisi esset qui miseratione et misericordia indigeret; sic etiam nec omnipotens, nisi omnis creatura dominante, et in eo quod est, eam conservante indigeret. Ut medicus igitur ei qui curatione indiget, adhibetur; sic omnipotens ei, cui opus est teneri dominatu. Et sicut bene valentibus non opus est medico, sed male habentibus; sic consequenter recte dici potest, eum in quo natura aberrare et labi non potest, non indigere alio a quo teneatur. Et magnus Dionysius, in epist. secunda ad Caium : Quomodo Deus, qui est supra omnia, est supra principium divinitatis, et supra principium bonitatis? scilicet si divinitatem et bonitatatem intelligas esse donum ipsum, quod deos et bonos facit, et ipsam imitationem (1) quam assequi non possumus, Dei et boni, qui est supraquam Deus, et supraquam bonus qua dii et boni efficimur. Etenim si hoc est principium, quo deificamur, et boni efficimur, qui est omnis principii supraquam principium, etiam est supra divinitatem et bonitatem, hoc est, supra principium divinitatis, et principium bonitatis. Quia enim non est imitabilis, neque haberi potest, antecellit imitationibus et habitudinibus, et eis qui imitantur, et habitudines participant. Magnus Athanasius in libro *De incarnatione Verbi Dei :* Deo igitur, inquit, non est similis Filius Deus, sed unum et idem, sicut scriptum est : *Ego et Pater unum sumus* [a] : divinitatem interpretatus est unitatem; divinitatem vero non qualis est eorum, qui facti sunt dii : siquidem hanc illi opponens, Deus, inquit, est non sicut homo ad similitudinem Dei factus, et Deus nominatus propter similitudinem. Et Gregorius Nyssenus in quodam libro ex suis confutatoriis contra Eunomium : Et si inimicus Domini Dominum nominet Deum, nititur comparare illum cum divinitate Moysis. Sanctus Maximus in scholiis Dionysii, Recte, inquit, dixit divinitatem supra omnem bonitatem, et divinitatem; inferiores igitur divinitates intellige angelorum, et hominum justorum. Sanctus Joannes Damascenus, libro III *De fide orthodoxa*, cap. 12. Natus, inquit, ex Virgine, egressus autem Deus cum carne assumpta, jam ipsa ab eo deificata, simul ut producta est, et esse cœpit : ita ut simul hæc tria essent, assumptio, exsistentia, deificatio ipsius ab ipso Verbo facta. Rursus sanctus Maximus in disputatione contra Pyrrhum : Sicut inflammatio inflammatum, et inflammantem secum infert? et refrigeratio refrigeratum, et refrigerantem, et visio visum, et videntem; et intelligentia intellectam rem, et intelligentem (non enim potest habitudo sine habentibus habitudinem dici, aut intelligi), sic, ut consequens est, deificatio deificatum, et deificantem secum inducit. Idem : Oportebat, ut vere dicam, eum qui est auctor eorum quæ secundum naturam sunt, esse etiam auctorem deificationis secundum gratiam. Idem iterum : Demonstravi, inquit, divinam potentiam, quæ supra substantiam est, efficere deificationem eorum qui secundum gratiam deificati sunt. Gregorius Theologus, in oratione postquam factus est presbyter : Solitudinem, inquit, maxime omnium amplexus sum, et tanquam adjutricem et parentem divini ascensus et deificam vehementer admiratus sum. Rursus magnus et divinus Dionysius, cap. 10, *De divinis nominibus*, ait : Dicitur autem omnipotens Deus, ut omnia dominatu suo tenens, et qui iis quæ gubernat, præest non mixte (2); et ut omnibus desiderabilis, et amabilis; et cunctis juga voluntaria imponens (3), et dulces parturitiones amoris divini, et omnipotentis, et insolubilis ipsius bonitatis. Gregorius Nyssenus, in primo libro *contra Eunomium :* Alia, inquit, nomina tantum significant quod est ad aliquid utile, ut adjutor, defensor, et susceptor, et quæcunque hujus significationis reperiuntur, quibus si adimas egentem ope, vacua et otiosa fuerit vis, quæ in ipso nomine cernitur. Rursus Dionysius cap. 12, de eisdem divinis nominibus : Quia, inquit, auctor omnium secundum unam excellentiam universa exsuperantem est supra quam plenus, sanctus sanctorum, et allis ejusmodi nominibus laudando nominatur convenienter causæ superfluenti, et excellentiæ eximiæ, ut si quis dicat, quanto antecellunt sancta, aut divina, aut dominantia, aut regia iis quæ non sunt talia, et rursus ipsæ per se participationes participantibus; tanto antecellit omnibus quæ sunt, qui est supra omnia, et omnibus participantibus, et participationibus, qui est causa non participata. Sanctos autem et reges, atque dominos, et deos vocant Scripturæ principaliores in unoquoque ordines. Quod quidem cum sanctus Maximus adnotat, principes qui inferioribus præsunt, ait vocari secundum excellentiam sanctos, et dominos et reges, et deos; sicut et inter homines ii qui sunt excellentissimi, sic appellantur. Ex quibus efficitur manifestum, aliam quidem si-

[a] Joan. x. 30.

Scholia.

(1) *Ipsam imitationem Dei.* Imitatio Dei vocatur deificatio, quia non deificamur, nisi imitando Deum; deificatio ipsa, quæ dici solet per se deificatio, est donum Dei, et principium nostræ deificationis a Deo donatum nobis. Deus igitur est supra hujusmodi principium formale divinitatis deificæ, qua tanquam dono Dei deificamur ab ipso Deo; et similiter supra principium bonitatis, qua tanquam dono Dei boni efficimur ab eo.

(2) *Non mixte*, quia non opus est, ut se veluti cum rebus et negotiis misceat ad cognoscendum ea, ut tute et caute gubernet, sicut necesse est homini; alioqui non poterit solus sufficere gubernationi.

(3) *Juga.* Juga voluntaria vocat appetitus naturæ, ut cuique convenit, insitos, tanquam leges impositas, quibus omnis natura libenter et sponte sua paret, et nulla resistit, nec obedientiam detrectat. Et quia hujusmodi appetitus, et impetus insiti, et inclinationes tendunt ad amandum summum bonum, quod varie participant, idcirco ejusmodi inclinationes dicuntur a Dionysio divinum amorem parturire, sicuti terra sole tepefacta fructus parturit.

Digitized by Google

gnificationem præseferre ea nomina, quæ de Deo dicuntur ad aliquid; aliam vero, quæ secundum exsuperationem efferuntur : atque illa quidem aliquando supervacua esse et otiosa perfecto opere, ut antea, et nunc demonstratum est; hæc vero, quæ secundum exsuperationem, semper eodem modo excellentiam declarare, atque illa quidem evidens indicium ostendunt in fabricatione universi. *Septimo enim die*, inquit, *requievit ab omnibus operibus suis*[83]; quare cessavit a creatione cœli, solis, stirpium, animantium, ut universe dicam, ab universo opere quod patrarat (1), propter opus enim dictus est tunc Deus fabricator mundi. Est igitur semper fabricator mundi Deus, sed tanquam jam fabricatio mundi desierit; sicut et creator, qui non semper creat; et ad ridendum aptus, qui non semper ridet, hæc autem est, quia solum est causa et effector Deus, infinitis enim et immensis intervallis effector effectis antecellit. Cum autem Dionysius excellentiam in his ostendit, in duas partes divisit; in sancta, et non sancta, et in per se participationes, et in participantia. Et quanto, inquit, ea quæ sunt, iis quæ non sunt, antecellunt, et participationes participantibus; tanto Deus antecellit sanctis, et non sanctis; et per se participationibus, et participantibus. Excellentia igitur Dei æque pervadit in participantia, et per se participationes; et in sancta, aut divina, aut dominantia, aut regia, et in ea quæ non sunt talia. Si autem Deus æque utraque excellit, quam rationem productionis habebunt quæ non sunt sancta, et quæ participant, eamdem habebunt sancta, et per se participationes, quod si illa sunt creaturæ Dei, et hæc igitur sunt creaturæ Dei. Apparent tamen hic etiam proprietates, illa enim, id est, participantia et participationes, propter finem, cujus causa, perfecta sunt, et eorum proprietas est dici ad aliquid, aliquo modo se habere; horum autem, id est, quæ secundum excellentiam dicuntur, proprietas est, ex æquo esse infra Deum, cum illis quæ participant, et sunt per se participationes, quibus et illa facta sunt. Præterea omnipotentia, susceptio, auxilium, et salvatio si in Deo dicuntur, sunt una pax, et quies, ac silentium; sin vero extra Deum, et tanquam emanationes in creaturas, ad custodiam, et tutelam, et auxilium, et susceptionem, et salutem productæ, in iis quæ custodiuntur, perficiuntur. Rursus, sanctitas, et dominatus, et regnum, et divinitas, absolute quidem in Deo dictæ silentium ejus sunt beatum, et supra substantiam : extra Deum vero, proprietates accipiunt ad creaturam spectantes; illa, id est, sanctitas, liberatio est ab omni scelere et macula; dominatus firmitatem veram, et ab prolapsione liberam exhibet; regnum est distributio omnis regulæ, et ornamenti, et juris, et ordinis; divinitas vero providentia omnia contemplans, et similiter in aliis, si quis a moribus et actionibus Dei nominare pergat divinitatem quæ est supra quam expromi possit sive affirmando sive negando, et supra quam intelligi, et supra substantiam.

[83] Gen. II, 2.

CAPUT X.

De æqualitate, perfectione, unitate, et quæ eorum in rebus proprietates.

Magnus Dionysius, cap. 9 *De divinis nominibus*. Si quis vero, inquit, in sanctis Scripturis nomen, quo Deus nominatur idem, et quo nominatur justus, in nomine divino, quo nominatur æqualis, accipiat, dicendum est, Deum esse æqualem non solum ut expertem partium, et qui a recto declinare non possit, sed ut in omnia et per omnia æqualiter meantem, et ut per se æqualitatis effectorem, secundum quam æqualiter operatur similem omnium per ipsa inter se incessum (2), et participationem æqualiter participantium, ut quodque eorum aptum est (3), et æqua-

Scholia.

(1) *Cessavit ab omni opere.* Creare non solum significat facere ex non ente, ut impius Eunomius tradebat; qui idcirco aiebat non jam animas creari sed generari, ex quo Deus requievisset ab omni opere quod creando patrarat; sed significat etiam facere aliquid novum, ut notavit Nemesius, Adamantius, lib. II, De homine: a quo genere creationis dicit cessasse quidem Deum, sicut scriptum est in Ecclesiaste (cap. 1): Nihil novum sub sole. Nec enim vel resurrectio corporum (ut ait Gregorius Nyssenus hunc locum interpretans) aliquid novi erit, sed restitutio in pristinum statum; idcirco, inquit, subjungit Ecclesiastes : Extra vetus nihil est, sic enim est apud LXX interpretes. Creari ergo animam non est novum, sed tale quid, quale a principio factum est, cum fecit Deus hominem, et secundum imaginem Dei fecit eum, sicut semper facit nihil varians. Desiit itaque creare primordia rerum, unde idem Ecclesiastes ibidem : Quid est, inquit, quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum; nihil novum sub sole. Significat enim (ut alius quidam Gregorius ait, vetus et elegans interpres Græcus cujus cognomentum nondum reperi) non solum ea quæ a principio facta sunt servitutem suam erga auctorem suum demonstrare, illiusque infinitam sapientiam, potentiam et magnificentiam testari, verum etiam quæ nondum exsistunt, sed futura sunt, ipsa quoque rationem ordinis, subjectionis et obedientiæ illorum primorum erga auctorem suum secutura esse: ita ut nihil eorum quæ sunt futura, aut facienda, vel creanda, diversum ab iis quæ primum facta sunt, inveniatur : imo secundum seriem primis illis a potentia Dei omnium operatrice et gubernatrice impositam, ortum et motum ac conservationem habitura esse usque ad præscriptum a Deo finem omnium; nihilque prorsus reperiendum esse, quod alium ortum, aut motum, aut ordinem habeat, unde possit aliquis occasionem sumere dicendi: Hoc novum est. Hactenus iste auctor.

(2) *Inter se incessum.* In elementorum mistione versatur hujusmodi æqualitas, quæ si non esset, non fierent generationes in mundo, si enim aliquod ex elementis exsuperet ac redundet, corrumpitur quod generatur.

(3) *Ut quodque aptum est, et pro dignitate.* Hoc dicit propter æqualitatem proportionis, sive quæ sunt natura fiant, sive per gratiam, ut non omnes æqualiter illuminantur a sole nec omnes æqualiter sanctificantur, sed proportione, ut apti sunt, aut digni habentur.

Digitized by Google

lem in omnia pro cujusque dignitate distributionem, et quatenus omnem æqualitatem intellectilem (1), intelligentem, ratiocinantem, sentientem, substantialem naturalem, voluntariam, exempte et unite in se ipse anticipavit, secundum virtutem omnia exsuperantem, omnis æqualitatis effectricem. Ac rursus idem cap. 13 : Perfectum rursus dicitur, quod non potest augeri, et semper perfectum est, et minui non potest, item quod omnia in se continet, et redundat secundum unam nunquam intermittentem, et eamdem, et supraquam plenam suppeditationem, quæ minui non potest, qua omnia perfecta consummat, et convenienti perfectione implet. Et iterum idem : Nec enim est multitudo, quæ aliquo modo non participet unum, imo quæ sunt multa partibus, sunt unum toto; quæ sunt multa accidentibus, sunt unum subjecto; et quæ multa numero, aut facultatibus, sunt unum specie, et quæ sunt multa multiplici specie, sunt unum genere; et quæ sunt multa emanationibus, sunt unum principio; et nihil quidquam est, quin quoquo modo unum participet; illud dico, quod in se secundum omnia singulari, omnia, et tota omnia (2), et contraria anticipavit. Amplius adhuc idem : Oportet, ut nos a multis virtute divinæ unitatis ad unum conversi unite laudemus totam beatam divinitatem, unam scilicet omnium causam quæ est ante omne unum et ante omnem multitudinem, et omnem partem, et omne totum, et omnem terminum et incircumscriptionem, omnem finem, et omnem infinitatem; unum inquam, quod omnia quæ sunt, et ipsum esse definit (3); et est totorum omnium, et simul, et ante omnia, et supra omnia causa singulariter, et est supra ipsum unum ens (4), et ipsum unum ens definit : siquidem quod est unum in rebus, annumerabile est, numerus autem substantiam participat (5); unum vero, quod est supraquam substantia quod est unum, et omnem numerum definit, et ipsum est unius, et numeri, et omnium quæ sunt, principium, et causa, et numerus, et ordo. Hæc autem adnotans sanctus Maximus: Adverte, inquit, quod merito ante unum dicit esse Deum, quandoquidem omnibus antecellit: unde numeri est effector, et inventor. Et rursus : Observa, inquit, quod adnumerabile significat declarationem numeri, quare in iis quæ sunt, id est in creaturis, cum unum dicitur, secundum numeri notionem dicitur. Ex quibus patet, quod Deus, qui ipse est secundum se per se æqualitas, et per se perfectio, et per se unitas hæc sibi tribuit quæ est ipse, atqui hæc quæ ipse est, intelligere nequaquam possumus, nec expromere fas est. Theologi vero de per se æqualitate, et per se perfectione, et per se unitate in rerum natura productis loquuntur, explicant, et intelligunt. Est igitur æqualitas æqualis distributio universi, partim aliquid commune habens cum eodem, et cum justitia; partim aliquid proprium; abundat enim variis vocibus, non ut eas in unum concilians, sed ut principium quoddam et extremum in unum sonum desinens, omnia namque quæ inter se concinunt, diversitatem habent eorum ex quibus constant; et similitudinem sonorum secundum plectri modum; æqualitas autem similitudinis vocum plus concentus habet; moderatur enim hunc tanquam causa inchoans, et finiens, et veluti a se incipiens, et per concinentia, et inter se respondentia circumiens, in se rursus desinit. Ab una igitur ratione æqualitatis sumenda est et aliorum ratio in quibus æqualitas versari consuevit, æquale enim est, quod est eorumdem mensura, quorum igitur eædem sunt mensuræ, æqualitas etiam eadem est. Quare divina æqualitas æqualiter operatur similem omnium per ipsa inter se incessum, et æqualem participationem, ut quodque aptum est, et æqualem in omnia pro cujusque dignitate distributionem, perfectio autem in iis quæ sunt, quod in eis est minus et plus ejicit; æqualem autem perfectionem reddit partibus, et est perfectum in numeris quidem, totum æquale partibus; in affectis vero qualitate, perfectus habitus eorum qui ad hunc usum affecti sunt qualitate, natura quædam est ipsis perfecte propter multam experientiam ingenita, et neque plus neque minus habens, quam recta regula secundum ipsum usum requirit: in substantiis vero perfecta

Scholia.

(1) *Omnem æqualitatem.* Νοητοὺς et νοεροὺς, id est, intellectiles, et intelligentes vocat angelos, quia habent infra se a quibus intelligantur; et ipsi intelligunt, animæ autem non solent vocari νοηταὶ id est intellectiles, quia non habent infra se a quibus intelligantur, sed dicuntur ratiocinantes, et νοεραὶ etiam, id est intelligentes, sed non proprie, ut angeli; sentientem æqualitatem vocat, quæ in animalibus reperitur; substantialem, quæ in substantialibus (sic vocat quæ sunt sine sensu et motu); naturalem, quæ in naturalibus : illa intelligit, quæ qualemcunque motionem habent, natura enim est principium motus et quietis; voluntariam, in iis qui voluntate præditi sunt, qui volunt juste vivere, justitia enim est quædam æqualitas; omne genus æqualitatis habet Deus anticipatum in seipso simpliciter tanquam in ideis et exemplaribus, æternisque suis notionibus, ex sancto Maximo.

(2) *Omnia et tota omnia.* Omnia dicuntur, quando sunt species, et partes, et differentiæ in divisionibus; totum, quando partes collectæ unum constituunt, vel speciem, vel genus; vel contraria et opposita in unum consensione quadam conspirant, ut aqua simul, et terra, et aer, ex S. Max.

(3) *Et ipsum esse.* Illud per se esse dicit, quod est per se principium, et primum τῷ πρός τι πῶς ἔχειν, id est, quia ratione habitudinis tanquam ex forma ex ipso per se esse exsistunt; sicut vita est per se vita.

(4) *Et est supra ipsum unum.* Illud dicit, quod est, ut ait S. Maximus, αὐταρχὴ καὶ πρῶτον τῷ πρός τι πῶς ἔχειν, id est, per se principium, et primum habitudine ad aliquid; inducit enim, inquit, notionem multorum ex seipso, hæc autem longe absunt a Deo, a quo sunt aliena, qui secundum naturam suam non potest cum alio conjungi, sicut unum in numeris, ex S. Maximo.

(5) *Substantiam participat.* Creaturam vocat substantiam, quod autem numeratur in creaturis, pars numeri est, et numeratur in iis quæ sunt suæ speciei, vel generis, vel ordinis, et similiter in aliis, cum quibus convenit.

Digitized by Google

vita, et immortalis; et ut uno verbo dicam, omne nimium et parum perfectionem corrumpit. Æqualitas ergo, et vita non deflexa a recto in substantiis quidem perfectionem efficit; in numeris vero totum æquale partibus; in qualitate præditis, scientia quæ excidere non possit. Deus autem, qui est per se perfectio, perfectionum effector est, tum perfectionis, cui ademptæ sunt multæ perfectiones (1), tum per se perfectionis, quæ late patet, ad imitationem enim exemplarium divinorum, quæ supra substantiam sunt, produxit et perfecit, quæ hic absolute dicuntur unitas autem, quæ in omnibus obambulat, divino nomine unitatis decoratur, operans infinitas unitates in generibus, in specie, in individuis, in partibus, in membris, et ut dicam, quod plurimum valet, et potissimum est, in omnia se multiplicat, nos ad imitationem unitatis Dei, quæ est supra quam ignota ad unitates revocans, ut in multitudine unitatum, quæ ab ipso productæ sunt, efficiat ut nos a multis ad unum virtute divinæ unitatis conversi, facti unum, laudemus totam, et unam divinitatem, unam omnium causam, hoc per se unum, quod iis quæ sunt, adnumeratur, principium efficitur ejus quod per se est, quatenus unum est, quod per se est licet non sit per se, sed ut accidens (2), hoc etiam in unaquaque emanatione unum fit; et unum item communiter in omnibus emanationibus, sive genera sint, similiter, sive species, eodem modo; sive individua, nunquam deficit ubique unum, et hujus per se unius proprietas est, in quibus inest, multa ad se convertere. At vero pro expositione materiaria contenti sumus iis quæ magnus Dionysius exposuit; quod si in quibusdam, cum ea recenseremus, aliquid variavimus, non fuit nobis propositum magis ordinate quam ille, recensere, absurdum enim erat tam magnum solem ex adverso intueri, ut in hoc etiam verbis ejus utar (*a*). Dum capita contexuimus, quia hoc fuit a principio propositum, proprietates ex junctis, et continuatis collegimus, propter facilitatem, quædam contraximus, alia in alium locum transtulimus propter clariorem distinctionem. Inscripta vero est decas *De proprietatibus*, non quasi nobis aliquid abunde suppetat, quod magno Dionysio desit, sed potius ex iis quæ copiose dicta sunt ab eo, solum explanamus ubi oporteat proprietatem considerare. Propositum vero est planum facere per omnia, solum esse causam universi divinam trium personarum naturam, quæ est supra substantiam, et supra naturam, alia vero omnia, sive quæ dicuntur primum exsistentia, sive participationes, sive providentiæ, et dona divina, quia propter causam producta sunt, in effectis numerantur; suntque sicut effecta, generata et creata. Omnis enim effectio (ait magnus Basilius), par fit suis effectis; et magna quidem effectio magnorum effectorum est; parva vero parvorum

DECAS SEXTA. — *DE APPARITIONIBUS DIVINI LUMINIS.*

CAPUT I.

Quod omne lumen sub sensum cadens ex Deo est, et quod sol imago est bonitatis ipsius.

Dionysius, capite quarto, *De divinis nominibus*: Sed quod in medio præter lapsum nos effugerat, cœlestium principiorum, et subterminationum (3) causa est bonum, item substantiæ hujus cœlestis, quæ non augetur, neque minuitur, et penitus non variatur, et motuum cœlestis curriculi vastissimi non sonantium, si ita loqui oportet, et ordinum stellarum, et pulchritudinum, et luminum, et inflexionum earum, et multiplicis cursus vagantis quorumdam siderum, et duorum luminarium, quæ Scriptura vocat magna, circuitus, et eodem, unde profecta sunt, reversionis, quibus apud nos dies et noctes distinguuntur; et menses atque anni definiti ipsos motus temporis, et eorum quæ in tempore sunt, circulo confectos distinguunt, numerant, ordinant, et continent. Quid autem dicatur de ipsomet radio solis? A summo enim bono lumen proficiscitur, et imago bonitatis est; quamobrem nomine luminis bonum laudatur, tanquam appareat primum exemplar in imagine. Sicut enim bonitas divinitatis quæ supra omnia est, a supremis et provectissimis

Scholia.

(1) *Perfectio, cui ademptæ sunt multæ perfectiones*, est perfectio non abstracta per intellectum a toto, et a parte; hæc enim multis perfectionibus caret; perfectio vero abstracta, et absolute considerata late patet, quia non est restricta ad totum, aut ad partem, ut vita absolute considerata, quæ dicitur per se vita, huic nulla perfectio adimitur, sicut adimitur vitæ in genere, ut animalis; et vitæ in parte generis, id est, in specie, ut hominis, aut angeli, et multo magis hujus hominis aut angeli quæ sunt individua.

(2) Per se esse, sicut per se vita, et per se unum, et similia, est ens per accidens, quia solum per abstractionem exsistit in mente.

(3) *Principiorum et subterminationum.* Non significat hoc loco Dionysius, ut quidam interpretati sunt, corpora cœlestia esse principia agentia eorum quæ ortum et interitum capiunt, et discerni res secundum eadem corpora; non loquitur hic de hujusmodi principiis, sed de principiis et terminationibus orbium cœlestium, quos fecit Deus bonitate sua globosos, in qua figura idem est principium et terminus, sive finis; non dixit ἀποπερατώσεις, id est, terminationes, sed ὑποπερατώσεις, id est, subterminationes, ut S. Maximus observavit, quia motus corporis globosi non habet proprie terminum, sed veluti terminum habet moveri ab aliquo principio ad idem tanquam ad terminum, verbi gratia, ab oriente ad eumdem orientem.

(*a*) Cap. 3 *De divin. nom.* in fine.

Digitized by Google

substantiis usque ad extremas pervadit, et adhuc supra omnes est, ita ut neque superiores usque ad illius excellentiam pertingant, nec inferiores non ab illa contineantur; quin potius omnia quæ illuminari possunt, illuminat, et creat, et vitam dat, et continet, et perficit; et mensura est eorum quæ sunt, et ævum, et numerus, et ordo, et complexus, et causa, atque finis: sic etiam ingens iste, et totus splendidus, ac semper lucens sol imago expressa est divinæ bonitatis, quatenus tenuissimum quid illius boni in eo procul resonat (1), et omnia quæ eum participare possunt, illustrat, et lumen habet supra extensum, quod in universum mundum qui cernitur, tum superiorem, tum inferiorem, splendore radiorum suorum multiplicat: et si quid eum non participat, non est in causa imbecillitas aut tenuitas facultatis illuminandi, sed potius non esse expeditum ad participationem luminis, quia non sit idoneum ad admittendum illud. Ac revera multa sic sunt, quæ radius solis prætergressus, illa quæ ultra sunt, illuminat; et nihil est eorum quæ cerni possunt, quo non pertingat sol, ut est ingens vis splendoris sui. Quia etiam ad ortum corporum sub sensum cadentium confert, et ea movet ad vitam, nutrit, auget, perficit, et purgat, ac renovat; et mensura est ac numerus horarum, et dierum, et omnis nostri temporis (hoc enim est illud lumen, tametsi tunc non erat figuratum, quod dixit divinus Moyses distinxisse illud primum dierum nostrorum triduum), unde ἥλιος, id est, sol, dictus est, quod omnia facit ἁλλᾶν, id est, omnia servat salva, et congregat dispersa; et omnia quæ sentiendi vim habent eum appetunt, vel ut videant, vel ut moveantur, et illuminentur, et calescant, et denique ut contineantur, et conserventur a sole: non hoc dico, ut antiquitas existimabat, quod sol sit Deus, et auctor universi, qui hunc mundum quem cernimus, proprie gubernet, sed potius quod invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas. Ex quibus patet, omne lumen quod cernitur a Deo factum esse; et solem esse multis modis et rationibus imaginem bonitatis Dei: simul etiam demonstratum est, quemadmodum cum Deus dixit primo die: Fiat lux, lucem illius tridui sine figura, et diffusam coegit, et in figuram globi solis contulit, præfiniens ei circuitus et orbes annuos. Idem ostendit magnus Basilius, in Hexaemero.

CAPUT II.

Quod ignis sub sensum cadens non solum imagines angelorum, qui similitudinem Dei gerunt, exhibet, sed ipsius etiam Dei; et quæ ejus proprietates.

Dionysius cap. 15 *Cœlestis hierarch.*: Aggredien-

A dum, inquit, est dicere, et investigandum in prima explanatione figurarum, quare sancta Scriptura in figurandis angelis imaginem igneam fere præ cæteris imaginibus honorare reperiter. Reperies itaque eam non solum rotas igneas effingentem, sed animalia ex igne, et viros instar ignis fulgore collucentes, tum acervos carbonum ignis circa cœlestes substantias ponentem, et fluvios igni ardentes, impetu qui cohiberi non possit, profluentes; imo et sedes ait igneas esse; et ipsos supremos Seraphinos urentes repræsentat[84], ut nomen declarat, ac proprietatem ignis et efficientiam illis tribuit; denique supra et infra (id est, ubique) igneæ imaginis formationem præcipue honorat. Ignem igitur, ut arbitror, designat maximam in mentibus cœlestibus
B Dei similitudinem; sacri enim theologi substantiam, quæ supra substantiam est, sine forma, multis in locis in igne delineant, quod ignis multas habeat imagines (si fas est dicere) divinæ proprietatis, quatenus in ijs quæ cernuntur, habere potest. Ignis enim, qui sensu percipitur, est quidem in omnibus, ut ita dicam, et per omnia non permisce pervadit, et ab omnibus diversus est, cum sit alioqui totus lucens, simul est tanquam latens, incognitus per se, non propositis materia, in qua suam vim et actionem ostendat, neque teneri, neque videri potest, et omnia superat; et ea in quibus fuerit ingenitus, ad suam facultatem trahit: habet vim immutandi, impartiendi se omnibus qui ad eum utcunque appropinquant, renovandi calore vitali, illuminandi splen-
C doribus non obtectis; non potest cohiberi, est admistionis expers, habet vim secernendi, est immutabilis, fertur sublime, est motus celeris, est altus, non patitur ut unquam appetat deorsum ferri, est per se mobilis, semper mobilis: alia movens; habet vim continendi, et a nullo contineri potest, non indiget alio, auget se occulte, et in materiis subjectis declarat magnitudinem suam: est efficax, potens, coram omnibus adest inaspectabilis; si n gligitur, videtur non esse; collisione facta, veluti quæsitus, naturaliter et cognate repente apparet, et rursus avolat incomprehense; in omnibus sui copiosissimis
D distributionibus non minuitur. Multas ignis proprietates poterit quis invenire divinæ operationi cognatas, quatenus in sensibilibus imaginibus esse possunt. Hoc igitur cum in divinis Litteris eruditi didicerint, cœlestes substantias ex igne effingunt, ut similitudinem Dei, quæ in illis inest, et imitationem, item Dei quantum illæ capere possunt, repræsentent. Rursus idem Dionysius in epistola ad Titum: Etenim non solum lumina, quæ sunt supra substantiam, et mente contemplamur, et ut semel dicam, divina, symbolis ad figurandum pertinentibus va-

[84] Dan. VII, 9, 10; Ezech. 13, 14, 27; VIII, 2; Matth. XXVIII, 3.

Scholia.

(1) *Tenuissimum resonat.* Græce est πολλοστὸν, quod Lucretius poeta Romanus, lib. VI, vertit multesimum ea forma, qua dicitur centesimum, millesimum. Significat tenuissimum hic extremi soni, ut si quis, inquit sanctus Maximus, magna vociferatione aliquid dicat, qui astant, et bene clamorem,

Digitized by Google

mantur, ut cum Deus supra substantiam, ignis dicitur; et eloquia Dei ignea (1): sed præterea etiam divini ordines angelorum, qui simul sunt intellectiles, et intelligentes, variis formis, ac multiplici specie, et igneis figuris depinguntur: aliterque eamdem imaginem ignis accipere oportet, cum de Deo dicitur, qui intelligentiam superat; aliter cum de providentiis (*a*) ejus, quas intelligentia percipimus, aut de sermonibus; et aliter, cum de angelis. Atque illam quidem imaginem ignis de Deo dictam, secundum causam accipere oportet; aliam secundum exsistentiam, aliam vero secundum participationem; et alia aliter, ut eorum contemplatio et constitutio scienter facta præscribit; nec enim oportet fortuito ac temere miscere symbola, sed potius explanare ea convenienter causis, aut exsistentiis, aut potestatibus, aut ordinibus, aut dignitatibus; quæ omnia signis declarantur. Ex his efficitur manifestum, quod ignis qui sensu percipitur, non solum imagines angelorum Deo similiem exhibet, sed etiam ipsius Dei, qui supra substantiam est; et ubique imaginis igneæ figuratio ex multis proprietatibus ignis sumpta locum habet, sed non utcunque et casu, quin imo alter in Deo, secundum intelligentiam quæ mentem nostram superat, aliter in nominibus ejus, convenienter mentis nostræ notionibus, aliter in divinis angelis; in illo enim, id est, in Deo, tanquam in causa et auctore ignis; in his vero, id est, in nominibus Dei, quæ providentias varias significant, tanquam in multiplicatis et diffusis ad participandum et quisque idoneus est, in angelis vero tanquam in eum habitum, quatenus exsistunt, indutis, quemcunque Deus ad salutis nostræ procurationem velit.

CAPUT III.

Quod Deus a sensilibus et nobilioribus sol et lumen nominatur, a mediis autem ignis; et quod contemplatio luminum symbolicorum est multiplicis nominis.

Magnus Dionysius, capite secundo *Cœlestis hierarch.*: Has, inquit, imagines reperiemus mystico theologos sancte effingere non solum in angelicis apparitionibus cœlestium ordinum, sed cum Deus ipse apparet; et quandoque quidem ipsam divinitatem a rebus magnæ æstimationis laudant, ut cum solem justitiæ vocant, et stellam matutinam in monte sacro orientem, et lumen sine integumento, et in mente splendens; aliquando vero a rebus mediocribus, ut cum appellant ignem ita illuminantem, ut nihil cuiquam noceat; et aquam, quæ vitalem expletionem præbet, et quæ ut symbolice loquar, in ventrem diffluit, et fluvii emanant, eruptione libera effluentes; alias vero laudant ab infimis rebus, ut cum vocant unguentum odoratum, et lapidem angularem: quin etiam forma feræ eum induunt, et leonis ac pantheræ proprietatem ei affingunt, et pardum fore aiunt, et ursum indigentem: addam præterea, quod cæteris omnibus ignobilibus, et magis a similitudine alienum esse videtur, quod illi in divinis Litteris valentes tradiderunt ipsum sibi speciem vermis affingere. Hæc divinus Maximus explicans: Solem, inquit, justitiæ Malachias nominat [58]; et beatus Petrus, *Donec*, inquit, *lucifer oriatur in cordibus vestris* [59]; hic enim est stella matutina [60]. Moyses autem in rubo: *Ignis*, inquit, *ardens non nocendo* [61]. Jeremias ait: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ* [62]. Et Salomon in Canticis canticorum: *Unguentum effusum nomen tuum* [63]. Osee autem et Micheas ex numero duodecim prophetarum, feras hic dictas commemorant [64]. David vero vermem dicit in persona Domini [65], qui propter nos carnem induit, non secundum divinitatem, sed secundum humilitatem et ignobilitatem carnis quæ videbatur. Sed et Gregorius cognomento Theologus in oratione de Baptismo: Deus, inquit, erat lumen illud summum et inaccessum, quod nec intelligentia comprehendi, neque sermone expromi potest, omnem naturam rationis compotem illuminans, hoc est in iis quæ sub intelligentiam cadunt, quod est sol in iis quæ sub sensum. Secundum lumen est angelus, primi luminis fluxio quædam, vel participatio, quæ sua in eum

[58] Malach. IV, 2. [59] II Petr. I, 19. [60] Apoc. XXII, 16. [61] Exod. III, 2. [62] Jerem. II, 13. [63] Cant. I, 2. [64] Osee XIII, 4 seqq. [65] Psal. XXI, 7.

Scholia.

et quod dictum est, percipiant; qui autem distant, quo magis distant, minus audiunt; qui vero longe sunt, tenuissimum sonum audiunt sine significatione vocis: sic cogitandum est, inquit, de lumine solis, si cum divino conferatur, esse scilicet divinum lumen infinitum, et conferri cum illo non posse, ad instar acutissimi clamoris, et clarissimæ vocis cum tenuissimo et obscurissimo sono collatæ.

(1) Quomodo *imago ignis* conveniat præceptis divinis, quæ in Scriptura (*Psal.* XI, 7) vocantur eloquia Domini igne examinata, et quomodo angelis, non idem sentiunt S. Maximus, et hic auctor Joannes Cyparissiotus. S. Maximus ita interpretatur Dionysium, ut sermones Dei vocentur ignei secundum exsistentiam, id est, quia sic eos fecit Deus, id est, hanc eis vim indidit, cum eorum auctor fuit; secundum vero participationem angelis convenit, quia similes esse Deo, qui est ignis consumens, a Deo, inquit S. Maximus, acceperunt, cum per se essent secundum substantiam. Joannes vero Cyparissiotus secundum exsistentiam dicit eis convenire; quod probabilius videtur, ut cum substantia simul similitudinem Dei acceperint: quia si prius oportet esse, et postea participare aliud præter quam esse, angeli non habent per participationem hoc quod eis tribuitur istis nominibus et figurationibus, sed per exsistentiam, quia non fuerunt priusquam ista participarent; sed potius cum his donis creati sunt: unde Gregorius Nazianzenus angelum dicit esse primi luminis quamdam fluxionem et participationem.

(*a*) De providentiis, in Evangelio Lucæ XII: Ignem veni mittere in terram. Aut de sermonibus ut Jerem. XXIII: Numquid sermones mei non sunt quasi ignis?

Digitized by Google

propensione et ministerio illuminationem habet. Tertium lumen est homo, quod etiam gentilibus manifestum est : φῶς enim, id est, lumen, nominant hominem, propter facultatem rationis quæ in nobis est ; et rursus qui Deo sunt similiores, et magis quam nos ipsi vicini. Scio etiam aliud lumen esse, quo illæ primæ quæ cœperunt, tenebræ pulsæ sunt, vel diremptæ, quod ante omnem creaturam aspectabilem factum est; et circuitum rotundum stellarum, et illum splendorem, a quo superne universus mundus collucet. Lumen quidem illud erat primum mandatum primo homini datum ; quando quidem lucerna est mandatum legis, et lumen, et quia lumen sunt præcepta tua super terram; tametsi invida tenebra, quæ irrepsit, nequitiam creavit. Lumen vero typicum, et compar iis qui illud suscipiebant, lex scripta erat, quæ veritatem et magni luminis mysterium adumbrabat; siquidem et facies Moysis hoc lumine splendescit. Et ut de pluribus luminibus loquamur, lumen quidem erat quod Moysi ex igne apparuit, cum ardebat rubus, et non comburebatur, ut naturam ostenderet, et potentiam divinam declararet. Lumen deinde erat, quod in columna ignis populo Israeletico in via tanquam dux præibat, et solitudinis asperitatem mitigabat. Lumen item, quod Eliam in curru igneo rapuit, et raptum non combussit. Lumen præterea quod pastores circumfulsit, quando illud lumen sine tempore lumini temporis admiscebatur. Lumen fuit illud stellæ quæ Bethleem cucurrit, ut Magos deduceret, et lumen supra nos nobiscum ortum satellitio stiparet. Lumen etiam, divinitas illa ostensa ferme solidior, quam ut aspectus ferre posset; lumen quoque splendor illinc ad eos qui hic purgati sunt, manaturus, cum fulgebunt justi sicut sol, inter quos stat Deus in medio deorum et regum, discernens et distinguens dignitates beatitudinis illinc proficiscentis. Præter ista lumina lumen est proprio quodam modo illuminatio baptismatis, de quo nunc nobis sermo est, quod magnum et admirabile salutis nostræ mysterium continet. Ex quibus liquet, quod Deus a nobilioribus materiis lumen et sol nominatur, a mediocribus, ignis; quin etiam ab infimis accipit nomen; simul etiam demonstratum est multipliciter dici lumen secundum multiplex nomen, et per omnem symbolicam theologiam tendere; huc accessit illud de facie Domini quæ in divina transfiguratione resplenduit sicut sol, qui est omnibus quæ sensu percipiuntur, nobilior. *Resplenduit* enim, inquit, *facies ejus sicut sol, et vestimenta facta sunt alba sicut lumen* [63].

CAPUT IV.

Quod facies Domini nostri, quæ tanquam sol in divinissima transfiguratione resplenduit, et splendor ejusdem decorem corporis post resurrectionem glorificati, et futurum ejus fulgorem naturalem figuravit, et idcirco in aspectum oculorum cecidit.

Divinus Chrysostomus, homilia 56, in Matthæum : Propter hoc, ait, neque nomina dicit eorum qui ascensuri erant; vehementer enim reliqui sequi concupissent, exemplum gloriæ illius spectaturi; doluissentque tanquam spreti. Etsi enim hoc lumen crassius et concretius demonstravit, multum tamen desiderium res afferebat. Et rursus in oratione ad Theodorum lapsum, Quid, inquit, est quod resplenduit tanquam sol? Gloria autem corporum immortalium non tantum luminis emittit, quantum hoc corpus interiturum, quod neque tale erat, quale oculis mortalibus cerni potest, sed quod aspectu oculorum immortalium, ut videri posset, opus habebat. Adhuc idem in eadem oratione : Sed si volumus, inquit, videbimus et nos Christum, ut illi tunc in monte, multo tamen splendidius, non enim sic postea veniet; tunc enim parcens discipulis, tantum splendoris ostendit, quantum ferre potuerunt, postea vero in ipsa gloria Patris veniet. Et Anastasius Sinaites, in oratione de Transfiguratione : Hic, inquit, signa regni præfigurata sunt : in hoc monte splendor justorum adumbratus est : hic futurorum bonorum tanquam præsentium imago expressa est. Imo et divinus Theodorus cognomento γραπτῶν in oratione contra Eusebium : Sed tamen ut veritas habet, sic de ea dicamus : Postquam de periculis Salvator discipulis exposuit, inquiens : *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me* [64], et alia hujusmodi : erant autem alioqui gravissima et difficilia ad tolerandum quæ jubebantur; ne difficultate eorum quæ dicebantur, defatigarentur, recreat eorum mentes, et splendorem eorum quæ exspectabantur, et futura erant, sub aspectum valde opportune ponit; quamobrem quantum spectaculi hujus mystici spectatores sustinere poterant, gloriam illam demonstrat, cum qua in fine sæculorum venturus est; secundum quam et ipsi simul splendescent, hanc suorum certaminum remunerationem laturi, quo magis in periculis positi confidant contemptis præsentibus, nulla ratione cum iis quæ spectantur, ista comparantes, judicantes non esse *dignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* [65]. Atqui non semper hæc durarunt; sed hic ad tempus gubernata, gesta sunt; modus enim gubernationis est. Sanctus Cyrillus Alexandrinus in explanationibus in Lucam : Factam esse dicimus transfigurationem non sic quidem, ut corpus humanum figuram amiserit, sed splendore quodam indutum fuerit. Quia enim audiebant, oportere carnem nostram resurgere, quo vero habitu et forma, incertum erat, ut daret mutationis indicium, carnem suam mutavit, ut spes nostras confirmaret. Nunc enim hoc nostrum corpus caro nuda est; tempore autem resurrectionis immutatio quædam Deum decens, et splendoris, non figuræ mutatio erit : *Splendebunt enim*, inquit, *justi sicut sol in regno cœlorum* [66]. Quod autem splendor qui convenit divinæ substantiæ, universæ

[63] Matth. xvii, 2. [64] Matth. xvi, 24. [65] Rom. viii, 18. [66] Matth. xiii, 43.

Digitized by Google

naturæ creatæ inaspectabilis est, argumento sunt discipuli, qui ne illam quidem visionem corpoream in monte productam sustinere potuerunt. Ad hæc Cyrillus Hierosolymitanus in decima catechesi : Quandoquidem nemo Dei faciem videre et viverè potuerit, assumpsit faciem humanitatis, ut eam videntes vivamus : et cum voluit eam ostendere cum modica dignitate, quando facies ejus splenduit sicut sol, tunc discipuli territi cadunt. Quod si facies facta splendida non quantum poterat facere ut splenderet, qui splendorem in ea creaverat, sed quantum discipuli ferre poterant, eos terruit, et pati non potuerunt, quomodo in divinitatis dignitatem intueri quis potuisset? In canone autem primo ante festum in cantico septimo sic est : Qui naturam humanam sordidatam aqua et igni repurgasti, splendorem hujus naturæ in carne tua ostendis, Salvator, cujus facies splendidior sole ad figurandam futuram gloriam facta est. Enarratores Evangeliorum per adnotationes sic aiunt : Transfiguratio autem ostensa discipulis in monte, exemplum gloriæ futuræ Salvatoris prodebat; corporee vero ostendebatur, ut oculis mortalibus ad spectandum subjiceretur, tametsi nimium splendorem, et ita summum, et oculis nostris imparem, sustinere non potuerunt. Et iterum : Transfigurationem intellige non figuræ immutationem fuisse, sed potius manente figura, qualis prius erat, accessio luminis facta est. Et rursus : Splendorem vultus instar solis, et candorem vestimentorum vocat transfigurationem, quæ non est existimanda figuræ mutatio, sed luminis splendidissimi accessio, et hanc esse immutationem quam Paulus dicit [67], Evangelistæ autem *transfigurationem* nominarunt. Et alias : Non humana figura corporis deposita, sed gloria quadam splendoris corpore induto. Et iterum : Transfiguratio, quæ dicitur, secundum splendorem erat, quo facies ejus sicut sol splenduit, *et vestitus ejus factus est albus et refulgens*, ait Lucas [68]. Matthæus vero ait : *Facta sunt vestimenta alba sicut lumen ;* non enim exspectanda est immutatio figuræ in regno nec ipsius Salvatoris, nec eorum qui similes ei erunt, sed accessio luminis fulgentissimi. Divinus vero Cosmas incumbens ad explanandum, quis esset ille color splendidus, et appositio illius splendidissima : Videntes, inquit, discipuli Christum indutum nube illa lucida in Thabor, proni et inclinati in terram, illuminati mente hunc cum Patre et Spiritu sancto laudabant. Joannes Damascenus divinissimus : Qui olim, inquit, in nube formæ igneæ, in solitudine populum Israel deduxit, hodie in Thabor inexplicabili modo in lumine splenduit. Rursus ille lingua aureus in oratione ad Theodorum lapsum : Tunc, inquit, tantum in monte ipsis detexit quantum ab eis videri poterat, ut aspectui videntium non noceret. Et in oratione in Transfigurationem : Hic, inquit, Dominus Christus splendorem gloriæ regni inaspectabilis ostendit, non tanta quanta erat, sed quantam ferre potuerunt qui oculos corporeos gestabant. Et beatus Basilius in XLIV Psalmi explanatione : Viderunt, inquit, pulchritudinem ejus Petrus et filii tonitrui, splendore solis splendidiorem, et digni habiti sunt qui initia gloriosi adventus ejus oculis cernerent. Et beatus Ephrem in oratione sua in Transfigurationem : Non, inquit, totam abyssum splendoris sui demonstravit, sed quantum mensura pupillarum capere potuit. Et Joannes Damascenus celebrans hoc festum : Sed quia, inquit, Christus Moysis quoque faciem olim splendore extrinsecus affecit, latuit nunc diabolum per splendorem qui hic apparuit sensui oculorum. Ex quibus fit manifestum, quod facies Domini, quæ sicut sol splenduit, quia sub aspectum oculorum corporis cadebat, et exemplum corporeum futuræ gloriæ ostendebatur confectum secundum aspectum corporis, et splendorem sensilem gloriam corporis Christi post resurrectionem glorificati, et decorem figurabat, et non meram divinitatem : *Non* enim, ait, *videbit aliquis faciem meam et vivet* [69]. Demonstratum igitur est, immortalium corporum gloriam ab interitu liberis et immortalibus oculis indigere ut videatur ; quandiu vero corpus Domini ante resurrectionem erat similiter ut nos (excepto peccato) passioni obnoxium, necesse erat, lumen quod ex eo apparebat, oculis corporeis definiri : quod si hujusmodi oculis definiebatur, manifestum est corporeum fuisse quod apparuit ; futuram postea glorificati corporis gloriam, et splendorem immortalem et ab interitu liberum figurasse : tunc enim oculi qui eam gloriam videbunt, ab interitu incolumes et immortales erunt. Simul etiam demonstratum est, nihil aliud esse transfigurationem, quam manente divino corpore, quale prius erat, repente Christum splendido quodam colore indutum fuisse, et accessionem luminis splendidissimi demonstrasse.

CAPUT V.

Quod lumen, quo in Thabor Dominus splenduit, neque substantia ejus erat, neque defluxio quædam ipsius, ac fulgor, sed symbolum occultæ, et non apparentis nunc divinitatis Verbi Dei, et imago tenuis illius gloriæ, quæ ipsi futura erat, et simulacrum regni cœlorum, et admirabile aliis Christi supra naturam miraculis.

Divinus Theodorus, in oratione in Eusebium adversus Iconomachos : Sed insolenter, inquit, jactat Eusebius mutatum esse in lumen arcanum, et inexplicabile, et Verbum Dei decens. Atqui necesse est quærere, quidnam esset hoc lumen : non enim aperte egregius vir quid est, demonstravit nunc ; solummodo Verbum Dei apposuit, postea vero apertius dicet. Nos tamen nunc contra ea quæ ei visa sunt, rationem excutiamus. Quid igitur est? numquid substantia quæpiam, et aliquid quod per se exsistat, nec altero indigeat ad exsistendum?

[67] I Cor. xv, 51. [68] Luc. IX, 29. [69] Exod. XXXIII, 20.

Digitized by Google

aut qualitas substantiæ et corporis expers, quæ in alio, et non in se consistere cernatur? At si substantia est, utrum angelica est? siquidem et angelus lumen est, et a primo atque supremo lumine fulgor et splendor derivatus. Verum non hoc dicet. In his igitur Theodorus ingeniose moratus, multa numerat absurda, quæ sequantur, postea dicit: Hujusmodi sunt absona, et a ratione aversa, quæ ex principiis illius patefiunt, si illud lumen inexplicabile substantiam esse ait: relinquitur igitur ut quæramus, utrum qualitatem incorpoream, et substantia carentem accidisse dixerit veluti defluxionem substantiæ, et splendorem inde emissum, in quem forma illa mutata fuisset; at nihilominus summa omniem ignominia et absurditas divino corpori inuretur; peribit enim ratio substantiæ, et sic inferetur non esse per se. Præterea, non potest qualitas absque subjecto demonstrari quidnam sit per se, quamvis sit qualitas ex iis quæ insunt naturaliter in substantia, vel quæ ad partem substantiæ reducitur; ut exempli gratia, nunquam rationale sine subjecto, quod est animal, consistet, nisi quis prius ponat substantiam animatam, sentientem; similiter in mortali, et immortali, et aliis ejusmodi. Et alias rursus idem: Sic enim, inquit, pie intelligetur divina operatio æterna, quin potius per se operatio, si non distinguatur a substantia, sed potius eamdem rationem subeat propter proprietatem simplicitatis et incorporeæ naturæ. Et sanctus Maximus in speculatione magis dilatata de Transfiguratione: Dictum est igitur superius, quemadmodum tres illi beati apostoli per splendorem luminis, qui in monte in facie Domini apparuit, ad illum Dei splendorem, qui omnibus qui sunt, penitus inaspectabilis est, secundum facultatem et gloriam inexplicabilem et incognitam occultæ divinitatis mystice deducebantur, intelligentes lumen quod ipsis majus quam ut sensus sustinere posset, apparebat, symbolum esse. Et paulo post: Existimo, inquit, duos modos generalis theologiæ, per ea quæ in monte in transfiguratione divina gesta sunt, expositos esse mystice. Et iterum: Illum fulgorem excellentem faciei Christi instar radii solis splendentem, tanquam omnem aciem oculorum superantem, didicerunt symbolum esse et notam divinitatis ejus, quæ supra mentem et sensum et substantiam et cognitionem erat; vestimenta vero alba facta, symbolum esse et imaginem verborum Scripturæ sanctæ. Iterum idem: Videamus, utrumne recte et sapienter in utroque modo theologiæ jam dicto secundum divinam illam transfigurationem Domini symbolum inest; oportebat enim, ut qui secundum naturam nostram immutabiliter propter immensam in homines charitatem creari voluisset, figura atque symbolum sui fieret; seque ex seipso symbolice demonstraret; et per seipsum foris ostensum ad seipsum penitus inaspectabiliter abditum, omnem creaturam deduceret, et per cognata naturæ nostræ symbola ad ambos modos theologiæ nos duceret (1). Et divinus Chrysostomus in oratione ad Theodorum lapsum, incumbens ad explanandum illud: *Bonum est nos hic esse*[70]: Si autem, inquit, cum tenuem quemdam radium futurorum videret, hæc dicebat, quid dicet quispiam, cum ipsa veritas rerum aderit? Similiter Anastasius, qui in monte Sina habitavit, festum transfigurationis laudibus celebrans: Cum vellet, inquit, a præsentibus suadere illis futurum, fecit admirabilem in monte Thabor theophaniam, id est, *apparitionem Dei*, tanquam in imagine quadam quoddam simulacrum regni cœlorum prænuntium. Beatus Chrysostomus in Commentariis in Evangelium Joannis cap. 6, homilia 42: Sicut, inquit, in doctrina tradenda non omnia audiebant cum turba, sic etiam in signis non omnia signa cum multitudine vulgi videbant; oportebat enim, ut quibus committenda erat orbis gubernatio et præfectura, aliquid amplius quam reliqui, haberent. Et quæ signa, inquit, seorsum ab aliis viderunt? Transfigurationem in monte factam; ambulationem in mari; ac post resurrectionem multa et magna. Rursus idem in homilia in Assumptionem Domini, cujus principium est: *Lætum quidem omne festum*: Admiratio fuit apostolis et stupor; mortales enim cum essent natura, et hujusmodi spectaculis non assuefacti, obstupuerunt. Sed dicet aliquis: Viderant ante trans-

[70] Matth. xvii, 4.

Scholia.

(1) *Nos duceret.* Declarant hunc locum ea quæ idem S. Maximus ibidem subjungit: Lumen igitur in facie Christi, quod humani sensus facultatem vicit, figurabat apostolis modum mysticæ theologiæ secundum negationem, ut cum Deum dicimus infinitum, incomprehensum, aut supra bonum, supra sapientem ὑπερχτικῶς, id est, superlate, quæ negationes declarantur; in quo quidem theologiæ modo divinitas est secundum substantiam ineffabilis, et supra quam incognita, nullum penitus ne nudum quidem vestigium post se relinquens, nec ullo modo notionem sui, quid sit, ullis permittens; quia quod increatum est, a creatura comprehendi non potest, nec a finitis pernosci quod est infinitum. Ex hujusmodi symbolis, quæ sunt supra sensum, ait idem sanctus Maximus in speculatione undecima: Deum qui supra rationem et mentem est, esse tantum, credimus; quid vero, et quomodo, ac quale, et ubi, et quando, prorsus speculari non audemus, nec intelligere possumus, neque cogitare patimur. Modum vero theologiæ affirmantis, quæ ex creaturis Deum laudat, ut cum dicimus, Deum bonum, sapientem, justum, significantes operationes et providentias ejus, vestimenta candida symbolice significabant: hæc enim erant symbola creaturarum, quæ secundum divinas ideas factæ sunt, et symbola verborum Scripturæ sanctæ, quibus res divinæ significatæ, velut indutæ sunt; quæ tunc fuerunt sanctis apostolis facta dilucida, aperta et clara, et absque ullo ænigmate tortuoso, et symbolica inumbratione intellecta, ac verbum Dei in ipsis abditum patefecerunt, quando perfectam Dei cognitionem acceperunt, et ab affectione mundi et carnis perfecte liberati sunt.

Digitized by Google

figurationem Petrus, et Jacobus, et Joannes; viderant quidem prius Dominum transfiguratum, et nubem quæ eos umbra texerat; at non viderant nubem in aerem et in cœlos raptam, et suscipientem Dominum. Miraculum fuit illud, miraculum et hoc; sed hoc firmius et constantius; hoc illo sublimius, tametsi unius Dei potestas et mysterium erat. *Tunc apparuerunt illis Moysis et Elias cum eo loquentes*[71]; nunc autem thronus cherubicus, id est, virtus inaspectabilis, in nube abditus repente imminens Dominum cum servis colloquentem rapuit; tunc Petrus confidenter respondit : *Domine, bonum est nos hic esse; faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, Eliæ unum*; nunc autem neque loqui ullus discipulus potuit, nec os aperire; quin imo timore maximo perterriti obstupuerunt. Gregorius Theologus in oratione de bono ordine disserendi ait : Qui ascendunt cum Christo in montem? non enim omnes fuerunt spectatores illius miraculi, sed solum Petrus, Jacobus, et Joannes. Et rursus idem ad Heronem : Cum fulgor et splendor angelorum corporee figurantur, arbitror symbolum puritatis eorum esse. Et in iis quæ in festo hoc canuntur : Ut qui, inquit, mirabilia tua spectarunt, ea quæ passus es, ne formident. Et in explanatione Evangelii Matthæi : In montem, inquit, ascendit, ut in occulto miraculum operetur. Ex quibus patefit, quod lumen, quo splenduit Dominus in monte Thabor, neque divina substantia erat (illa enim nec ullo modo exprimi, neque cognosci, neque videri, neque cogitari potest), nec erat defluxio quædam, et splendor ex illa manans (divina enim operatio æterna, vel potius per se operatio nullo modo secreta est a substantia ejus; imo quidquid est substantia divina, est energia, sive operatio ejus), quare quia nec hoc, nec illud est, relinquitur exemplum fuisse gloriæ et splendoris corporis post resurrectionem glorificati, symbolumque illius naturæ occultæ et inaspectabilis in eo latentis, et imaginem tenuem futuræ gloriæ, et simulacrum regni cœlorum, nunc quidem ante resurrectionem in miraculo ostensum, et in speculo atque ænigmate; in futuro autem speculis solutis, oculis immortalibus, et ab interitu liberis facie ad faciem spectandum, expletum et cumulatum visione Dei aspectabili (1), sicut ipse est.

CAPUT VI.

Quod omnes diversis temporibus luminis divini apparitiones, personæ unius Filii Dei effectus sunt, et quod exemplar corporis ejus glorificati symbolum fuit divinitatis ejus propter unionem duarum in Christo secundum hypostasim naturarum, et quia idem erat Deus et homo; unde in singulis miraculis Christi divinitas ostendebatur, et detegebatur, atque aperiebatur.

Sanctus Gregorius Nyssenus, in epistola ad Theophilum Alexandrinum contra Appollinarium : Nec enim, inquit, quia auctor sæculorum, novissimis diebus visus est, et cum hominibus conversatus est[72], idcirco duo Filii secundum, Ecclesiam numerantur, unus auctor sæculorum, et alius qui in fine sæculorum humanæ vitæ per carnem patefactus est. Si quis enim œconomice apparuisse in carne unigenitum Dei Patris Filium ita accipit, ut alterum Filium fabricet, cum numeraverit omnes apparitiones Dei sanctis factas ante quam unigenitus Dei Filius in carne appareret, et omnes quæ post adventum ejus factæ sunt iis qui digni fuerunt; hic secundum numerum divinæ apparitionis multitudinem filiorum fabricavit : eritque ei unus quidem Filius, qui Abrahæ locutus est, alter vero, qui Isaac apparuit; alius, qui cum Jacob luctatus est; alius, qui a Moyse diversis apparitionibus est visus, in lumine, in caligine, in columna nubis, facie ad faciem, in posterioribus; alius rursus Filius, qui successori Moysis adfuit in acie; et alius, qui per procellam Job respondit, et qui in excelso throno Isaiæ apparuit, et in figura humana ab Ezechiele verbis descriptus est, et qui postea in lumine Paulum circumfulsit; et qui antea in monte in sublimiore gloria visus est. Sin autem absurdum est hoc, et penitus impium, varias unigeniti Filii Dei apparitiones in numerum totidem filiorum partiri, æque absurdum est, ex adventu in carne occasionem capere constituendi alterum Filium Dei : arbitramur enim secundum mensuram facultatis cujusque eorum, quibus Deus apparebat, apparuisse semper Deum. Et beatus Gregorius in oratione de recto ordine in disserendo : Ascendere vero in montem opus fuit, ut per formam splenderet, et divinitatem ostenderet, detegeretque eum qui in carne latebat. Et rursus idem : Divinitas per se inaspectabilis est; veniet autem, ut mea

[71] Matth. xvii, 3. [72] Baruch. iii, 38.

Scholia.

(1) Ὁρατὴν θεοφάνειαν, visionem Dei aspectabilem vocat, videre scilicet oculis mentis divinitatem per corpus Christi gloriosum oculis glorificatis visum : sic enim videbimus eum sicuti est, ut beatus Joannes ait. Non quidem significat videndam esse in futuro essentiam Dei oculis corporeis, sed quod ait Theodoretus in Commentariis in II Epist. ad Corinth cap. 4 : Natura, inquit, divina, quæ sub aspectum non cadit, neque cerni potest, per humanitatem Christi divino lumine circumfusam, et splendentem, jacientemque radios cernitur quantum licet scilicet oculo mentis, hoc ait significasse Paulum, cum ait : Qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Jesu (II *Cor.* iv, 6), id est, qui olim luminis naturam solo verbo effecit, dicens : *Fiat lux*, is nunc suo lumine mentes nostras illuminavit, ut Dei gloriam per Christum perspiceremus; hanc vocat hic auctor iste θεοφάνειαν ὁρατὴν, id est, visionem Dei aspectabilem; hujusmodi est visio, de qua S. Thom. p. 1, quæst. 12, art. 3, ad 2, cum ait ex perspicuitate intellectus et refulgentia divinæ claritatis in corporibus glorificatis divinam præsentiam statim cognosci.

Digitized by Google

quidem sententia est, talis, qualis visus est discipulis, vel potius qualis subostensus est, nimis superante divinitate humanam carunculam. Ac iterum, Lumen, inquit, fuit divinitas illa in monte discipulis subostensa, solidior fere, quam ut videri posset. Et Damascenus : Assumit, inquit, purissimum virginitatis instrumentum, ut qui gloriam Filii æternam vidisset, illud, *In principio erat Verbum* tonaret. Et divinus Chrysostomus explanans illud : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* : Nunquam, inquit, vidissent, nisi per corpus nobiscum altum et nutritum. Et iterum in oratione de Transfiguratione : Ostendit, inquit, et non ostendit gloriam regni sui divini inaspectabilis : ostendit quidem, ut eos certos faceret ; non autem ostendit, ne una cum aspectu vitam etiam amitterent. Et divinus Cosmas in canone festi, cantico quarto : Ex carne, inquit, tua radii divinitatis exibant. Idem adhuc in quinto cantico : Commistus non confuse, carbonem divinitatis ostendisti. Rursus Chrysostomus in homilia 42, in Joannem : Vident, inquit, illum deambulantem in mari; et eis conturbatis dicit : *Nolite timere; ego sum* [74] ; quare non ascendit statim in navigium ? Quia volebat majus miraculum facere, et divinitatem eis apertius patefacere. Et magnus Basilius : Ex ventis, inquit, et mari, quæ ei obedierunt, cognoverunt divinitatem ejus. Ex operationibus igitur cognitio, et ex cognitione proficiscitur veneratio. Et in iis quæ in mediam Pentecosten canuntur : Venit medium dierum Pentecostes, cum Christus divina potestate tenuiter detecta, paralyticum sanavit; et in novam Dominicam : Domine, inquit, fulgore tolerabili divinitatis clausis januis adfuisti ; et infinita alia ejusmodi. Ex quibus manifestum fit, quemadmodum idem et unus Filius Dei, et Verbum Patris, qui erat ante adventum in carne, hic ipse apparationes variis temporibus factas operabatur, et in adventu suo cum carne, quandiu cum hominibus versatus est, hic ipse easdem apparitiones Dei cum potestate faciebat : et postquam complevit œconomiam adventus sui in carne, et in cœlos assumptus est, rursus hic ipse secundum mensuram potestatis cujusque fecit, et facit naturæ suæ, quæ supra omnia est, spectacula ; et sicut antequam fieret homo, omne symbolum et omne exemplar, divinitatis ejus erat symbolum et exemplar ; sic et nunc exemplar corporis ejus glorificati, divinitatis ejus symbolum est ; unus enim est Filius et Deus ; et post assumptam humanitatem sanguinem Dei et corpus Dei pie veneramur. Sicut igitur hæc, sic symbolum humani corporis glorificati symbolum esse divinitatis ejus pie docti sumus, et in singulis ejus divinis signis divinitatem, quæ supra substantiam est, subostendi, et detegi, et aperiri, et videri, et spectari, recte atque sane a sapientibus, qui divina callent, accepimus, non affirmantes aspectabilem esse divinitatem ejus infinitam et incognitam, sed similitudinem divinitatis, quam tanquam in imagine et speculo atque ænigmate contemplamur. Et sicut, cum sint alioqui infinitæ divinæ imagines Christi, non multi Christi, sed unus tantum Dominus noster Jesus Christus ; sic cum sint infinitæ imagines divinitatis, quæ supra substantiam est, et sicut unaquæque imago divina inscripta est Christus, sic unaquæque harum similitudinum divinitas appellata est. Ex ordine enim, inquit, omnium rerum, ut qui ab ipso factus est, et qui imagines quasdam et similitudines divinorum ejus exemplarium habet, ad illud supremum, quod ultra universitatem rerum est, via et ordine pro viribus ascendimus ; et quod plus est, divinus sermo, *Faciamus*, inquit, *hominem ad imaginem et similitudinem nostram* [75] ; quo autem illud subostendere et adumbrare dicit similitudinem divinitatis, manifestius hoc fit ex iis quæ scribit idem Gregorius Theologus tanquam se ipse interpretans in libro *De theologia* secundo, quomodo hæc oporteat intelligere : Sicut, inquit, umbræ et imagines solis in aquis, infirmis oculis solem subostendunt, quia sol ipse, cum puro ejus lumine sensus noster vincatur, videri ex adverso non potest, quocirca sensus noster vincatur, videri ex adverso non potest, quocirca hoc significat subostendere, quod sensus non potest liquide videre, hoc similitudinem ejus per aquam, aut per aliam rem quampiam intermediam exprimere. Sic idem Gregorius visionem interpretatus est notionem; libro secundo de Filio : *Qui*, inquit, *novit Filium* (hoc enim significat illud : Qui vidit), *novit quoque Patrem* [76] : Et Joannes Chrysostomus : Respondit, inquit, Judæis, et dixit : Non quod Patrem quis vidit, nisi qui est ex Deo ; etiam hic visionem vocat cognitionem. Igitur vidisse, spectasse, subostendisse, adumbrasse, detexisse, nudasse, indicasse, patefecisse, vel simpliciter accipienda sunt pro eo quod est cognovisse ; vel accipienda sunt pro eo quod est tanquam in imagine et similitudine per aspectum oculorum perspexisse. Similiter parum divinitatis aperuisse, et tenuem splendorem ejus vidisse sic accipere oportet, ac si dicamus per specula et ænigmata conjecisse. Nec enim divinitas minor, aut major se ipsa, videntibus ostenditur : sed potius eadem æque infinita, et non vestigabilis et impartibilis, convenienter mensuræ videntium omne genus luminum creat, et ad elevationem mentium nostrarum proponit.

[74] Matth. xiv, 27. [75] Gen. i, 26. [76] Matth. xi, 27.

Digitized by Google

CAPUT VII.

Quod eam pulchritudinem, quam Adam ante peccatum non obediendi habuerat, nunc naturam humanam recuperasse Dominus in monte Thabor in se quidem prius ad vivum expressit, postea vero post resurrectionem suam sicut ipse Dominus eodem lumine multo copiosiore (a), naturaliter splendebit, sic secum habebit justos consequentes sole splendidiores, scilicet restituens eos in illam beatitudinem quæ erat ante peccatum Adæ.

Divinus Andreas Cretensis in magno canone ait: Amisi primam meam pulchritudinem, et decorem meum; et inde jaceo nudus, et pudet. Et Gregorius Theologus (*b*): Pelliceis tunicis induitur, fortasse crassiore carne, et mortali, et dura, ac repugnante. Et divini atque beati Cosmas et Joannes, in canonibus in Transfigurationem: Qui totum, inquiunt, Adam gestasti, Christe, naturam obscuratam et hebetatam commutasti, et splendidam jam antea reddidisti; et immutatione formæ tuæ deificasti. Et iterum: In hunc enim montem cum tu Salvator una cum discipulis tuis ascendisses, naturam in Adam inumbratam, transfiguratus, splendere rursus fecisti, mutans eam in divinitatis tuæ gloriam et splendorem. Et iterum: Hodie Christus in monte Thabor naturam Adam immutavit, et splendidam reddens deificavit. Et iterum: Qui manibus inaspectabilibus hominem ad imaginem tuam, o Christe, formasti, pulchritudinem tui exemplaris in natura a te formata demonstrasti non tanquam in imagine, sed tanquam qui esses substantia Deus et idem homo. Et iterum: Qui olim cum Moyse in monte Sina per symbola locutus est, cum dixit: *Ego sum, qui sum*[76], hodie transfiguratus in monte Thabor coram discipulis, ostendit in se ipso naturam humanam ad exemplar pulchritudinem imaginis recuperasse. Et sanctus Cyrillus libro septimo eorum quos more dialogi scripsit: Nonne dicimus fabrefactum esse hominem in terra secundum imaginem Dei? Quis hoc neget? Qui autem divinam imaginem nobis insculpit, et pulchritudinem supra quam cœlestem instar sigilli in nobis imprimit, an non est spiritus? Et divinus Anastasius Sinaites, in oratione in Transfigurationem: Hodie natura illa Adami, quæ similis Deo facta, ad deiformes formas idolorum obscurata erat, transfigurata est in antiquam suam pulchritudinem ad imaginem et similitudinem Dei. Hodie natura, quæ in montibus erraverat, et idola coluerat, sine sui mutatione, in monte quæsita, splendores divinitatis refulgentes emisit. Hodie qui tunicis illis tristibus, et molestis tunicis indutus fuit, vestitum a Deo factum sumpsit, induens lumen tanquam vestimentum. Imo etiam ille aurea eloquentia Theologus, in homilia de jejunio sic ait: Amisit Adam vestitum immortalitatis regium, pulcherrimum supra quam dici possit, quem quidem in monte transfigurationis Domini Moyses et Elias gestaverunt. Et magnus Dionysius capite primo *De divinis nominibus*, Nunc quidem, inquit, charitas Dei erga homines in sanctis Scripturis et apostolicis traditionibus convenienter nobis ea quæ sub intelligentiam cadunt, sacris operimentis sub sensum cadentibus velat; et ea quæ supra substantiam sunt, iis quæ in rerum natura sunt, obtegit; formas et figuras iis quæ forma et figura carent, obducit; et illud unum et simplex, quod supra substantiam et naturam est, et quod figurari non potest, varietate signorum partibilium multiplicat, et effingit; cum vero immortales facti erimus, et ad illum beatissimum statum Christi similem perveniemus, tunc semper, sicut ait vera Scriptura, cum Domino erimus, expleti contemplationibus purissimis aspectabilis quidem apparitionis Dei, quæ nos lucidissimis fulgoribus circumfundet, ut discipulos in illa divinissima Transfiguratione, inaspectabilis vero illuminationis in mente materiæ experte et impatibili participes effecti, simul et unionis, quæ mente concipi non potest, in jactibus ignotis et beatis radiorum supra modum clarorum, in imitatione diviniore cœlestium mentium; erimus enim, sicut ait Scriptura [77], angelis æquales, et filii Dei, facti filii resurrectionis. Hæc sanctus Maximus cum adnotat, Sancti, inquit, in resurrectione statum similem Christi cum immortalitate adipiscentur, splendentes supra quam sol splendet, sicut Dominus in monte transfiguratus est, sicut Apostolus de sanctis ait: *Tunc erunt sicut et ipse est, et semper cum Domino erimus*[78]: et divinum ejus corpus ὁρατὴν αὐτοῦ θεοφάνειαν, id est, *aspectabilem Dei apparitionem* vocat, ut jam hoc dictum simul quadret in Nestorianos, et Acephalos, et in eos qui fopinantur, non esse nunc cum carne Dominum. Est in Christo aspectabilis quædam apparitio Dei, quæ est caro ejus animata; et est altera apparitio Dei νοητή, id est, quæ mente percipitur, quæ a nobis tuno perfectius participabitur, quando conversi ad Deum, splendore illine perfecte accepto unum copulate efficiemur, liberati a varietatibus ex compositione proficiscentibus. Et Anastasius Sinaites, in oratione in Transfigurationem: Quid, inquit, majus, et magis stupendum, quam videri Deum in forma hominis facie splendentem sicut sol splendet, et supra quam sol splendet refulgentem, et radios luminis sine intermissione ulla jacientem, et purissimo digito ori suo imposito (*c*), discipulis qui cum eo illic erant, dicentem: Sic fulgebunt justi in resurrectione; sic glorificabuntur, in hanc gloriam immutabuntur, in hujusmodi lumen, in hanc ipsam imaginem, in hanc speciem, in eamdem beatitudinem conformabuntur, conformes et consessores facti nihi Filio

[76] Exod. III, 14. [77] Matth. XXII, 30. [78] I Thess. IV, 16.

(*a*) Id est, vere et in substantia sua.
(*b*) In oratione in Natalem Christi.
(*c*) Significat, quod discipulis illic dixit, *Nemini dixeritis visionem.*

Digitized by Google

Dei. Et in iis quæ in hoc festum cantantur : Ut ostenderes, inquit, immutationem mortalium cum gloria tua, Salvator, in secundo adventu tuo horribili futuram, in monte transfiguratus es. Et Gregorius Theologus, in oratione in Natalem Domini : Quam multi, inquit, mihi conventus celebres in singulis Christi mysteriis ? quorum omnium caput unum est mea perfectio, et instauratio, et ad primum Adam reversio. Et Gregorius Nyssenus libro primo in Ecclesiasten : Talis facta est anima, qualis rursus postea emundata apparebit ; tale factum est corpus, quod manibus Dei formatum est, quale tempore suo resurrectio demonstrabit. Quale enim post resurrectionem esse videbis, tale omnino fuit primo; nec enim aliud est resurrectio, quam reditus ad antiquum. Hinc fit manifestum quod eam pulchritudinem quam habuit Adam antequam non obediret, et eum splendorem, in quo tunc secundum naturam creatus est, nunc Dominus in corpore suo humano recuperasse naturam humanam præfiguravit, cum in monte Thabor plus quam sol splenduit ; postea tamen post resurrectionem suam sicut naturam ab interitu liberavit, et immortalem reddidit, sic ei totum splendorem restituit, multo majore quam dici potest, lumine circum eam collucens, habensque secum qui consequantur, justos plus sole fulgentes : quod si non plene et perfecte hodie, at certe in communi generis humani resurrectione, cum nos in ea ipsa natura immortales facti, statum Christi similem, et beatissimum cum Christo assequemur, cum Christo choream ducentes : finis enim charitatis Salvatoris erga nos majoris quam ut cogitari possit, nostra perfectio est et instauratio, et ad primum Adam reditus a Christo per humanitatem suam sapientissime confectus.

CAPUT VIII.

Quod sit secundum essentiam futurum lumen resurrectionis, et quod sit regnum Dei nobis præparatum, et quæ civitas cœlestis, quæ ad regnum Dei pertinet.

Magnus Basilius in homilia sexta *Hexaemeri* : Nec ego, inquit, dico posse te aut me lumen a corpore solis secernere, sed quod ea quæ a nobis cogitatione separari possunt, possunt actu ab auctore naturæ separari : siquidem et tu vim urendi, quæ in igne inest, a splendore ejus separare non potes ; at Deus cum vellet famulum suum admirabili miraculo convertere, ignem injecit rubo, qui a solo splendore efficientiam haberet, facultatem vero urendi vacuam, et nihil agentem ; sicut David testatur, cum ait : *Vox Domini dividentis flammam ignis*[79] ; unde sermo quidam fertur arcanus, qui nos docet in remunerationibus operam, vitæ hujus dividendam esse naturam ignis ; et lumen quidem justis ad fruendum, partem vero urendi ad dolorem, reis torquendis secernendam esse. Et rursus idem Psalmo vicesimo octavo in homilia moralium : Ignis inquit, diabolo et angelis ejus ad tormentum præparatus dividitur voce Domini, ut quia duplex vis inest igni, una urendi, altera illuminandi, illud aere et urens dignis cruciatu relinquatur ; quod vero illuminat, et splendidum est, hilaritati lætantium attribuatur. Vox igitur Domini dividentis flammam ignis, et partientis ; ut ignis tormenti non splendeat et lumen resurrectionis non urat. Et rursus libro primo *Hexaemeri* : Erat, inquit, quidem status antiquior ortu mundi, qui potestates supramundanas decebat, supra tempus, æternus et perpetuus : in eo autem statu creaturas auctor et fabricator universi effecit ; lumen intellectile, quod beatitudini diligentium Dominum conveniebat ; rationis compotes, et inaspectabiles naturas, omnemque ordinem earum. Et Gregorius Nyssenus, libro primo *Confutationum in Eunomium*, c. 26 : Omnibus, inquit, arbitror notum esse, eos dico, qui mediocriter ea quæ sunt, consideraverunt, quod auctor universi, qui sæcula, sive ævum, et locum in eis, tanquam receptaculum eorum quæ in eis facta sunt, effecit, in his creat omnia ; nec enim potest quidquam eorum quæ creata sunt, vel creantur, non esse vel in loco, vel in tempore. Et magnus Athanasius, libro secundo *Contra Arianos* : Igitur multo magis Petrus non creaturam esse significabat, cum hoc aiebat ; sciebat enim esse Filium Dei, quem confessus erat, inquiens : *Tu es Christus Filius Dei vivi*[80] : sed potius significabat, regnum et dominatum ejus in nobis per gratiam creatum esse, et exsistere. Et divinus Chrysostomus in oratione quam inscripsit contra hæreticos, et in petitionem filiorum Zebedæi, quæ incipit : *Heri ex bello reversi sumus*, Considera, inquit, etiam hic multam generis nostri procurationem, cum loquitur iis quos corona donat : *Venite*, inquit, *benedicti Patris, possidete paratum vobis regnum ante constitutionem mundi* ; iis vero qui torquentur, non dixit : Recedite a me, maledicti, in ignem paratum vobis, sed *paratum diabolo et angelis ejus*[81], regnum enim hominibus præparavit, gehennam vero non hominibus, inquit, sed *diabolo et angelis ejus*. Quod si vos sic vitam egeritis, ut digni supplicio et cruciatu sitis, æquum est ut vobis ipsi ignem præparasse existimemini. Ac vide quanta sit Dei ad charitatem erga homines propensio : nondum erant qui certarent, et jam coronæ et præmia præparata erant : *Possidete* enim, inquit, *regnum paratum vobis ante constitutionem mundi*. Idem iterum : Non solum nos a tormentis liberavit Christus, sed etiam vitam nobis donavit multo splendidiorem, quam erat prior ; in alium nos introduxit mundum, aliam creaturam effecit. Et sanctus Isaac : Time, inquit, Deum, et senties qui te finxit, et roborat, et custodit, et qui propter te duplicem mundum fecit, unum quidem tanquam magistrum et institutorem, verumtamen caducum ; alterum vero tanquam do-

[79] Psal. xxviii, 7. [80] Matth. xvi, 16. [81] Matth. xxv, 34, 41.

Digitized by Google

mum paternam, et hæreditatem tuam æternam. Et magnus Basilius in *Hexaemero* : Quid, inquit, illa beatitudine dignum cogitare quis potest, quam lætificat flumen Dei, et ejus artifex et fabricator est Deus, quam Paulus civitatem cœlestem vocat illis præparatam, qui propter fidem Dei civitates terremas reliquerunt ? cujus, inquit, artifex et auctor Deus. Ex quibus fit manifestum, quod futurum lumen resurrectionis secundum essentiam splendor est ignis, splendor, inquam, separatus ab igne, ab eo qui ignem creavit, qui splendorem quidem justis ad illuminationem attribuit ; vim vero urendi iis qui deliquerunt, ad dolorem. Sicut enim lætitia justis ante constitutionem mundi parata est, sic item iis qui peccaverunt, supplicium : et sicut nova et inusitata est illius ignis ustio (non enim consumit ea quæ in eum injecta sunt, ad instar naturæ ignis qui a nobis nunc cernitur ; sed potius dolorem quidem æqualem, aut majorem infert injectis in eum, a consumendo vero alienus est), sic etiam illuminatio illa in meliorem mutata est, quam sit nostra illuminatio ; estque cœlestis et inseparabilis, et oculis immortalibus immortale lumen. Ad similitudinem igitur illuminationis regnum paratum justis, est effectum et creatum a Deo universi, qui mundos duos effecit, unum quidem hunc nostrum caducum et fragilem, alterum vero æternam domum, et cœlestem atque immobilem civitatem, et æternum ejus regnum, et dominatum, et cujus ipse vere rex et dominus est.

CAPUT IX.

Quod omne lumen sive sensile, sive intellectile, ex vero et supra substantiam lumine refulget : et quod lumen intellectile Deus est.

Magnus Dionysius capite primo *Cœlestis Hierarchiæ : Omne*, inquit, *datum bonum et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum* [84a]. Sed et omnis emanatio luminis a Patre proficiscentis, quæ ad nos tanquam bonum donum venit, rursus tanquam vis quædam unifica nos sursum elevatos, simplices reddit, et ad unitatem Patris congregantis, et ad simplicitatem (1) deificam convertit : si quidem ex ipso omnia, et in ipsum, sicut ait sacra Scriptura [84b]. Jesum igitur invocantes, qui est lumen paternum, lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum [85], per quem habuimus accessum ad Patrem [85a], principium luminis, in illuminationes sanctarum Scripturarum a Patribus traditas pro viribus intueamur. Et rursus idem cap. 7, ejusdem *Hierarchiæ cœlestis* : Contemplatrices autem substantias, inquit, non tanquam symbolorum, quæ vel sensu, vel mente percipiantur, spectatrices, neque varietate contemplationis sacrarum Scripturarum ad Deum elevatas ; sed tanquam omni cognitione simplici altioris luminis expletas, et contemplatione illius pulchritudinis, quæ est effectrix et origo pulchritudinis, et quæ supra substantiam est, et in tribus splendet, quatenus fas est, refertas, communionis vero Jesu similiter participes factas non in imaginibus sancte informatis, quæ veluti formæ in eis deificam similitudinem exprimant, sed tanquam vere ad eum appropinquantes in ipsa prima participatione cognitionis luminum ejus, quæ deifica sunt, etc. Ac rursus idem cap. 4, *De divinis nominibus* : Nunc autem celebrandum nobis laudibus est nomen luminis, quo summum bonum nominatur ; summum enim bonum dicitur lumen intellectile, quia omnem mentem supracœlestem implet lumine intellectili ; omnem autem ignorantiam et errorem ex omnibus animis, in quibus est, ejicit, et ipsis omnibus lumen sanctum impertit, earumque oculos mentis a caligine ex ignorantia circumfusa repurgat et liberat ; et excitat atque aperit multa gravitate tenebrarum compressos et clausos, datque primum quidem mediocrem splendorem, deinde tanquam degustato lumine, et oculis jam magis post degustationem lumen appetentibus, magis se impertit, et copiosius fulget, quia dilexerunt multum ; ac semper eas ulterius provehit proportione studii earum ad aspiciendum sursum. Lumen igitur intellectile dicitur illud bonum, quod est supra omne lumen, tanquam fons radiorum, et effusio luminis inundans omnem mentem supramundanam (2) et circummundanam, et mundanam, ex plenitudine sua illuminans, et totas earum facultates intelligendi renovans, et omnes continens, quatenus supra omnes tenditur ; et omnibus antecellens, quatenus supra omnes stat, et ut semel dicam, omnem principatum illuminandi tanquam princeps luminis, et supra quam lumen, in se comprehensum habet, et supra quam habet et præhabet ; atque omnia ratione et mente utentia congregat, et in unum copulat ; etenim sicut ignorantia errantes dirimit, sic adventus luminis congregat et copulat illuminatos, perficitque eos, et ad id quod vere est, convertit, a multis opinationibus eos revocans, ac varios aspectus, vel ut magis proprie dicam, varia visa in unam veram et puram ac simplicem cognitionem contrahit, et uno lumine unifico implet. Imo et Gregorius Theo-

[84a] Jac. I, 17. [84b] Rom. XI, 33. [85] Joan. I, 9. [85a] Ephes. II, 18 ; Rom. V, 2.

Scholia.

(1) Hoc contingit, cum sumus eodem sensu et sententia, sicut Apostolus præcipit (I *Cor.* I, 9 seqq.) ; quod quidem per participationem divini luminis fit, impleturque illud in Evangelio Joannis : Ut et ipsi in nobis unum sint (*Joan.* XVII, 21).

(2) Angelos excellentiores dicit assistentes Deo (*Dan.* VII, et angelos obeuntes ministeria circa homines in hoc mundo ; ad hos pertinet illud in Deuter. XXXII : Constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei. Et in Evangel. (*Matth.* XVIII) : Angeli eorum semper vident faciem Patris ; et animas, quas mundanas mentes vocat.

Digitized by Google

logus, Æternis quidem ipse, inquit, Deus est lumen, et non alius. Quid enim opus erat secundo lumine iis qui maximum habent? iis autem qui sunt infra, et circum nos, primam hujus luminis vim effulgere facit. Rursus idem in secundo *De theologia* libro : Quantum, inquit, est illud lumen, si hoc considerasti? Hoc sol est in iis quæ sensu percipiuntur, quod est ille in iis quæ sub intelligentiam cadunt, dixit quidam ex exteris. Sol enim aspectum illuminat, sicut ille mentem ; sol est pulcherrimus ex omnibus quæ cernuntur, sicut ille ex omnibus quæ intelliguntur. Et beatus Chrysostomus : Splendeat, inquit, nobis peccatoribus lumen tuum æternum ; lumen æternum omnino intellige Spiritum sanctum, qui illuminat et sanctificat animas nostras, de quo Apostolus : Misit, inquit, *Deus Spiritum Filii sui in corda nostra*, scilicet ad illuminandum ea [89cc] ; quem gratiam Dei vocat : *Dico autem*, inquit, *per gratiam Dei quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem* [90]. De quo etiam propheta David dixit : *Emitte lucem tuam, et veritatem tuam* [91], et : *In lumine tuo videbimus lumen* [92]. Lumen enim est Filius, lumen est Spiritus sanctus, lumen est Pater. Quin etiam in quotidianis precationibus : Christe, inquiunt, lumen verum, qui ad illuminandum omnem hominem in mundum venisti [93], signetur super nos lumen vultus [94] tui, ut in eo videamus lumen inaccessum, et lumen lætum sanctæ gloriæ immortalis Patris, cœlestis Spiritus, beati Jesu. Cum ventum est ad occasum solis, viso lumine vespertino, laudamus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Et divinus Damascenus, in carminibus, Lumen, inquit, immutabile, Verbum luminis Patris ingeniti in lumine tuo hodie viso in Thabor, lumen vidimus Patrem lumen, et Spiritum, illuminantem omnem creaturam. Imo et Gregorius Theologus : In lumine, inquit, Domini vide lumen : in Spiritu Dei Filium amplectere, lumen trinum et impartibile. Et sanctus Maximus in *Theologicis* (*a*) : Lumen, inquit, dicitur, et vita, et resurrectio, et veritas, lumen quidem ut splendor animarum, et ut tenebrarum ignorantiæ expulsor, et ut illuminans mentem ad intelligendum arcana, et ostendens mysteria, quæ puris tantum aspectabilia sunt ; vita autem dicitur, quia animis quæ Dominum diligunt, motum eas decentem in rebus divinis præbet ; resurrectio autem vocatur, quia mentem ab affectione mortua rerum caducarum excitat, et ab omni genere corruptionis et interitus liberam et puram reddit ; veritas vero, quia habitum bonorum (1) immutabilem donat dignis. Ex quibus fit manifestum, quod omne lumen sive sensile, sive intellectile, ex vero et supra substantiam lumine refulget : et quod Deus dicitur lumen intellectile, quia ex plenitudine sua universum mundum ab ignorantia abstrahens, ad cognitionem sui convertit, et uno lumine unifico implet, demonstratum alioqui est, quod per omne lumen, et quod cernitur, et quod deprecamur signari super nos ex divina facie Domini, ad aliud lumen intellectile et inaccessum quod in Patre, et Filio, et Spiritu sancto contemplamur, adducimur, ut jam per lumina quæ videntur, et quæ intelliguntur, ad unam cogitationem revocemur, supra omne lumen et omnem intelligentiam esse Deum.

CAPUT X.

Quod divinus Moyses, et ei similes omnia lumina sive sub sensum cadentia, sive sub intelligentiam relinquentes, in caliginem splendidissimam ingrediuntur, in unum cum infinito Deo per ignorantiam et nihil videndo copulati.

Magnus Dionysius, in libro *De mystica theologia*, cap. primo : Sic igitur, inquit, divinus Bartholomæus dixit, multam esse theologiam, et perexiguam ; et Evangelium esse latum et magnum, et rursus, concisum esse illud divino ingenio ; ut mihi videtur, intellexit, quod bona omnium rerum causa est quidem copiosi sermonis, et simul brevis ac nullius sermonis, utpote quæ neque dici, nec intelligi queat, quia universis creatis excellit supra substantiam ; et quia sola sine operimentis et vere ostenditur iis qui cuncta quæ impura, quæque pura sunt, pertranseunt ; et qui omnem ascensum ad ea quæ sunt, sancta et summa, superant ; et omnia divina lumina, et sonos, et sermones cœlestes relinquunt, et in caliginem ingrediuntur, ubi vere est, sicut ait Scriptura, *Qui est ultra omnia* [95] ; non enim simpliciter (*a*) divinus Moyses primum jubetur ut se repurget, deinde ut se a non repurgatis separet ; et post omnem repurgationem audit multisonas tubas, ac videt multa lumina puros et multiplices radios jacientia : postea a vulgi multitudine separatur, et cum electis sacerdotibus ad summum fastigium divinorum ascensuum evadit ; sed hactenus nondum est cum ipso Deo, nec eum videt (inaspectabilis enim est), sed locum videt, ubi stetit ; hoc autem existimo significare, divinissima et summa eorum quæ cernuntur et intelliguntur, sermones quosdam esse, qui subjiciunt menti illa quæ sunt subjecta ac supposita ei qui universis antecellit ; quibus præsentia ipsius, quæ omnem cogitationem mentis vincit, declara-

[89cc] Galat. IV, 6. [90] Rom. XII, 3. [91] Psal. XLII, 3. [92] Psal. XXXV, 10. [93] Joan. I, 9. [94] Psal. IV, 7. [95] Ephes. IV, 6.

Scholia.

(1) Habitum fidei et virtutum dicit ; quia fides credentem firmat in veritate, et veritatem in credente, Dionys. in *Divin. nomin.* cap. 7, unde Apostolus substantiam vocavit rerum sperandarum (*Hebr.* II, 1), id est firmamentum.

(*a*) In hecat. theologica 2, cap. 70.

(*b*) Id est quasi nihil aliud significetur

Digitized by Google

tur insistens tanquam in vestigiis summis intellectibus locorum ejus sanctissimorum : ac tunc ab iis quæ videntur, et ab iis qui vident, absolutus et expeditus, in caliginem vere mysticam ignorantiæ ingreditur, in qua mystica caligine omnes notiones excludit, et in ipso qui funditus neque tangi, neque videri potest, hæret, factus totus ipsius qui ultra omnia est, neque suus, nec ullius alterius, cum eo autem qui est penitus incognitus, per vacationem omnis cognitionis, secundum meliorem partem copulatus. Et Gregorius Theologus in oratione de baptismo : Deus, inquit, est lumen summum et inaccessum, quod neque mente comprehendi, neque oratione expromi potest, quodque omnem naturam rationis participem illuminandi habet facultatem : hoc est in iis quæ intelliguntur, quod sol in iis quæ sentiuntur. Ex quibus patet, omnia lumina, sive quæ sensu percipiuntur, sive quæ intelligentia, infra relinqui ab iis qui ad summam contemplationem ejus qui ultra omnia est, evaserunt, et in caliginem splendidissimam non comprehendendi eum ingressi sunt, nullo lumine eum exprimente et designante. Ex capitibus dispositis constat expositio materiaria hujus partis ; ostensio enim luminum divinorum aut in luminibus quæ sentiuntur, continetur ; et facit solem imaginem Dei, et ignem item imaginem Dei ; et a nobilioribus, ut sole et lumine, imponit Deo nomen luminis ; et a mediis, ut ab igne, aut continetur in luminibus symbolicis in quibus præcipua est apparitio luminis facta in divinissima transfiguratione vultus Domini, qui splenduit sicut sol, quæ decorem corporis Christi post resurrectionem gloriosi facti tanquam in imagine repræsentabat ; et symbolum erat divinitatis, quæ in eo latebat : quia in Christo Salvatore nostro idem est dicere symbolum corporis glorificati et divinitatis ejus, et quod lumen, quod sic in Domino in monte Thabor apparuit, pulchritudinem Adæ ante peccatum significavit, eamque jam naturam in humanitate Christi recuperasse ; et futurum esse post resurrectionem splendorem justorum, et quid sit secundum exsistentiam lumen, quod in futuro apparebit post resurrectionem : et quod Deus est lumen intellectile, quod in naturis incorporeis splendet, quatenus vere splendoris earum effector est, postremo loco vacationem ab omni lumine posuimus ; et ipsam divinam caliginem. Nihil igitur in materiaria expositione hujus tractationis de lumine prætermissum est, quin potius omnis divini luminis ostensio breviter tractata est.

DECAS SEPTIMA. — *DE DIVINA PARTICIPATIONE.*

CAPUT I.

Quod proprium Dei est, adesse omnibus secundum substantiam ; et sicut substantia adest præsens, sic etiam operatione adest : et quis modus sit præsentiæ ejus qui explicari non potest.

Sanctus Justinus martyr, in Oratione de recta confessione ait : Quomodo Verbum ubique est secundum substantiam ? Et quomodo in suo templo ? Etenim si illic est, sicut est in omnibus, nihil amplius habebit templum, atque cætera omnia. Et ubi illud ponemus, quod scriptum est : *In ipso habitat plenitudo divinitatis corporaliter*[69] ? Sin autem quis concedat, magis esse in templo, non adest omnibus secundum substantiam, quod est proprium Dei. Evidens argumentum est perfidiæ, dicere de Deo, Quomodo ? Quomodo cœli effector est, quomodo terræ, quomodo maris, aerisque et stirpium, et animantium omnium, et tui ipsius ? Qui omnia diligenter de Deo quæris, plane dices, omnia produxisse copiosa potentia sua. Num igitur potentia Dei aderat secundum accidens iis quæ fiebant, an secundum substantiam ? Si secundum accidens, aderat quidem illis quasi essent, antequam fierent ; siquidem accidens non est secundum naturam per se, sed in aliquibus prius subjectis exsistit. At si hoc ridiculum est, relinquitur potentiam Dei omnibus adesse secundum substantiam. Num igitur quia potentia Dei omnibus quæ fiunt, secundum substantiam aderat, nihil amplius templum ipsum in quo fuit, habebat ? Habet hoc dubitationem, et illud habet ; et fides est utriusque dubitationis solutio. Vidisti quemadmodum ratio invicta evertit perfidiam ; vide linguas cum Deo pugnantes occlusas. Idem etiam : Dic igitur quomodo Verbum caro factum, cœlos non dereliquit ? Sane dicetis, quod manens Deus, sic factus est. Rursus ergo dicite nobis, quomodo manens, factus est ? Si enim mansit quod erat, quomodo factus est quod non erat ? Sin autem factus est quod non erat, quomodo mansit quod erat ? Dubium habes de solutione, habe etiam dubium de modo unionis. At credis quod manens, factus est ; crede etiam adesse ubique secundum substantiam Verbum, et præcipue quodammodo esse in templo suo. Imo et sanctus Anastasius Antiochenus, in libro *De incircumscripto*, ait : Sed quidam, inquit, ut videtur, infirmitatem propriæ naturæ in Deum transferunt, restricti in maximis, et existimantes melius esse contrahere divinam naturam a materia, quam existimare, eam usque ad omnia tendi et porrigi ; prorsus arbitrantes nefas et impium esse, naturam illam quæ plusquam ultra omnia est, indui corporibus non decentibus, sordibus et tetro odore plenis, vel animis impiis ; vel aliis quibusdam, quæ minime de

[69] Coloss. II, 9.

Digitized by Google

Deo cogitari debent; hi revera humilia sentiant, et Deo, ac magnitudine ejus quæ attingi non potest, indigna. Et paulo post : Debilia igitur et infirma animis agitant, nullumque firmamentum habentia, quia nullam creaturam suam rejicit Deus; nihil enim sordidum eorum quæ sunt, existimat; quin imo cum ad nos appropinquat, vitii nostri non efficitur particeps. Et rursus in eodem libro : Verum quia operationem in omnibus esse aiunt (hanc enim volunt non circumscribere) interrogandi sunt, quomodo de ea sentiant. Numquid dicunt participare ipsam terrenas sordes, cum appropinquat eis, an non? Quod si verum fateantur, manifestum est fieri posse, ut quod appropinquat, non participet vitium eorum quibus appropinquavit. Quod si dicturi sunt participare, eadem absurditas eos qui hoc dicunt, consequetur, quam ut fugerent, Deum circumscribebant. Contrahant igitur et operationem, ut universum plane dissolvant. Sin vero metuentes hoc absurdum, tanquam pœnitentia ducti, divinam operationem nihil quidquam lædi dicant, cur non hoc ipsum de substantia affirmant? Ad hæc, Photius patriarcha, in *Quæstionibus ad Amphilochium*, cap. 75 : Quare qui dubitat, inquit, utrum si Deus est in omnibus, non sit supra omnia, nescit se ignorare quæ de divina natura in Scriptura sancta scripta sunt; neque quidquam altius, quam consuetudo rerum terrenarum fert, neque divinius aliquid de iis quæ materia vacant, cogitat. At vero quomodo in omnibus est (*a*)? Dictum quidem est, nullo modo eorum quæ sunt, et si quid magis ad contemplationem pertinens dicendum est, et non est reformidandum sursum evehi simul cum iis qui sunt alta mente, ad altitudinem dogmatum theologicorum, est Deus in universo secundum operationem simul et substantiam. Et ne mihi dicas : Quomodo? Dictum enim est jam, nullo modo creaturarum. Quomodo igitur est secundum substantiam? Sicut intellexisti secundum operationem. Quia enim alia sunt quandoque potentia, et quandoque actu; Deus autem, qualenus meus acuta intelligere potest, semper est actu (non enim ex imperfecto ad perfectum proficiscitur; nec aliud quidquam, quam per se actus, est per se substantia), evidens consecutio est, in quibus est secundum operationem sive actum, in iis ipsis esse secundum substantiam. Et magnus Athanasius in libris *Contra Arianos* : Ubique, inquit, adest præsens substantia magnitudinis suæ; quia æqualis est Filius Patri, et cum Patre ubique adest divinitate; et quia omnia continet substantia. Si enim dixeris non adesse ubique, majora esse dices ea quæ facta sunt, quam eorum auctor sit. Et divinus Chrysostomus : Quod quidem ubique Deus est, scio, et quod totus est ubique; quomodo autem, nescio; non enim fieri potest ut substantiam videamus, neque quæ a se est, neque quæ ab alio. Et Cyrillus Hierosolymitanus in *Catechesibus* : In mera, inquit, divinitate supervacaneum est cogitare ascensum et descensum; potentia enim illa quæ omnia continet, ille qui ubique omnibus adest, qui universa spiritu suo circumdat, non transfertur a locis in loca; ipsius est vox : *Cœlum et terram ego impleo* [90]. Si igitur implet, quo transmittatur? Ita fit, ut *ascendit* et *descendit* supervacuum sit in divinitate. In Salvatore autem, et in dispensatione adventus ejus in carne, proprie dicitur *ascendit* et *descendit*. Et Joannes Damascenus (*b*) : Deus, inquit, expers partis est, totus ex toto ubique; et non pars in parte corporee divisus; sed totus in omnibus, et totus supra omnia. Ex quibus fit manifestum, proprium esse Dei omnibus secundum substantiam adesse. Sicut autem substantia adest, sic sua potestate et operatione, secundum enim substantiam potentia adest; et non est aliud per se operatio, et aliud per se substantia. Quomodo autem Deus secundum substantiam, et æqualiter omnibus adest, et quomodo ipse in omnibus et supra omnia, modus neque dici, neque cognosci potest.

CAPUT II.

Quod sicut adest nobis præsens Deus etiam eum participamus; si autem substantia adest, substantiam ejus participamus.

Magnus Dionysius in iis quæ adnotavit ex sancto Hierotheo in theologicis ipsius Principiis : Causa omnium, et quæ omnia implet, est Jesu divinitas quæ servat partes toti consentientes (1) : et neque

[90] Jerem. XXIII, 24.

Scholia.

(1) In essentiis rerum hic ordo consideratur; primo, principia rerum; secundo, substantia ex principiis constituta; tertio, species propria totius compositi ex forma proficiscens; quarto, perfectio ipsius rei non solum quoad speciem, sed quoad propriam operationem et finem; tunc enim res est omnimodis perfecta, cum suum finem assequitur; quinto, res variæ quæ singulæ quadam propria perfectione præditæ sunt, et ordine quodam copulatæ totum quoddam perficiunt, ut in universo, et in homine. Hierotheus ergo docet, quomodo divinitas Christi est causa in his omnibus incipitque ab extremo, id est, a toto, et remeat in primum, id est, in principia rerum. Conservat igitur, inquit, universum, et partes universi toti consentientes, et cum eo conspirantes; et ipsa non est totum, neque pars, quia scilicet non habet perfectionem totius et partis, sicut totum et pars, sed excellentius in infinitum, estque rursus totum et pars divinitas Christi, nempe quia quidquid perfectionis est in toto et in parte, hoc ipsa Christi divinitas præhabet, et suprahabet; reliqua faciliora sunt. Illud vero : Substantia totis substantiis insistens impollute, significat esse Deum in omnibus substantiis, et ab eis participari non per admistionem, hoc est, non misceri cum eis, ex sancto Thoma in Dionysium.

(*a*) Lib. IV *Physicorum* exponit Aristoteles modos quibus aliud in alio esse dicitur.

(*b*) Lib. I, cap. 16, *Orthod. fid.*

Digitized by Google

pars, neque totum est : et est totum, et pars, quatenus omne, et totum, et partem in se ipsa comprehendit ; et suprahabet, et antehabet, perfecta quidem est in imperfectis, tanquam principialis causa perfectionis ; imperfecta autem in perfectis, tanquam supraquam perfecta, et anteperfecta, forma formæ, effectrix in iis quæ carent forma, tanquam principialis causa formæ, sine forma in ipsis formis, utpote supra formam ; substantia totis substantiis insistens impellute, et ab omni substantia supra substantiam abstracta, tota principia, et ordines definiens, supra omne principium et omnem ordinem collocata. Et magnus Athanasius, in Disputatione contra Arium : Secundum hæc divinitas Patris et Filii sancta et sanctificans, quæ sanctificat omnia quæ rationem participant, quibus data est liberæ voluntatis et studii potestas ad capiendam sanctam et beatam substantiam in communionem sanctificationis. Et divinus Cyrillus in *Thesauris* (*a*) : Sicut igitur, inquit, mulier gloria viri vocata est, quia partem ex membris ejus ad sui fabricationem accepit, sic vir gloria Dei appellatus est, quia factus est particeps substantiæ ejus per Spiritum sanctum, qui in eo habitavit. Et rursus idem disserens de Spiritu sancto : Igitur quandoquidem Spiritu sancto habitante in iis qui Deo probati sunt, Christus est qui habitat, necesse est dicere ipsum Spiritum divinæ substantiæ esse ; cujus participes facit eos qui ipsum participant, et iterum idem in eisdem : Est igitur Spiritus sanctus secundum naturam Deus, quippe qui sanctos regenerat, ut sint unum cum Deo, qui habitat in eis. Et adhuc idem in eisdem : Quid igitur opus est longo verborum circuitu uti, et multiplices notiones texere? Hanc enim ipsam vim sanctificantem ex Patre manantem, quæ imperfectis tribuit perfectionem, dicimus esse Spiritum sanctum ; supervacaneumque est creaturam per interjectum medium sanctificari, cum benignitas Dei dignata fuerit usque ad minima pervadere, et ea per Spiritum suum sanctificare. Et divinus Theophanes in Canticis suis : Lumen, inquit, unius principii, et in tribus splendens, substantia sine principio, pulchritudo, immensa habitat in corde meo, et iterum in eisdem : Rex cœlestis, paraclete, Spiritus veritatis, qui ubique ades præsens, et omnia imples, qui es thesaurus bonorum, et vitæ dator, veni, et habita in nobis ; et emunda nos ab omni macula, et salvas fac animas nostras. Ex quibus patet, quod Deo secundum substantiam præsente, substantiam ejus impermiste participamus : et quod ipsa est quæ nos sanctificat, et habitat in nobis, nosque ab omni labe per Spiritum suum qui supra substantiam est, repurgat.

CAPUT III.

Quod participantes divinam substantiam, per Spiritum sanctum Filium Dei, qui supra substantiam est, participamus ; et hunc participantes, Deum Patrem participamus, atque ita efficimur divinæ naturæ et substantiæ participes.

Dominus ait in Evangelio : *Qui diligit me, mandata mea servabit ; et ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus* [91]. Quod quidem magnus et summus apostolorum Petrus in Epistola sua explicat, cum ait : *Divinæ naturæ consortes facti sumus* [92]. Consentiunt cum eo quæ Paulus item magnus ait : *Nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis* [93] ? Et rursus : *Vos estis templum Dei viventis, sicut dixit Deus, Quoniam habitabo in eis, et inambulabo ; et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus* [94]. Similiter qui deinceps consecuti sunt sancti. Magnus Athanasius, in Epistola ad Serapionem : Sic autem, inquit, signati, consentanee naturæ divinæ consortes efficimur, sicut Petrus dixit, atque ita omnis creatura Verbi particeps efficitur in Spiritu sancto, et per Spiritum sanctum dicimur participes Dei, ait enim : *Nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* Et idem in eadem epistola : Nunc autem cum dicimur participes Christi, et participes Dei, demonstratur chrisma, id est unctio, quæ est in nobis, et sigillum, quod non est naturæ creatæ, sed Filii, qui per Spiritum sanctum nos cum Patre conjungit, hoc enim Joannes paulo supra docens scripsit : *In hoc cognoscimus quod in Deo manemus, et ipse in nobis, ex Spiritu ejus quem dedit nobis* [95]. Si autem participatione Spiritus sancti efficiemur consortes divinæ naturæ, insanus fuerit si quis dicat esse Spiritum sanctum naturæ creatæ, et non Dei ; ob hanc enim causam est in hominibus, et per eum homines deificantur ; si autem deificat, non est dubium quin natura ejus natura Dei sit. Magnus Basilius in iis quæ de Spiritu sancto scribit : Nulla, inquit, creatura ab anima rationis compote participari potest, ita ut in ea habitet οὐσιωδῶς, id est secundum substantiam (*b*), Spiritus vero sanctus habitat in ea, sicut ait Scriptura : *Templum estis Dei, et Spiritus Dei habitat in vobis ;* increatus igitur est Spiritus sanctus, et beatus Cyrillus in iis quæ de Spiritu sancto scripsit : Per se igitur operatur in nobis Spiritus sanctus vere sanctificans, et nos secum in unum sua conjunctione copulans, ac divinæ naturæ participes efficiens. Et rursus : Si accipientes, inquit, Spiritum Christi, per eum ad Deum Patrem adducimur, tanquam divinæ naturæ consortes facti, modo erit creatura, per quem cum Deo tanquam genus conjungimur? Adhuc idem in capitibus de Spiritu sancto : Si servus est, ut fa-

[91] Joan. XIV, 23. [92] II Petr. I, 4. [93] I Cor. III, 16. [94] II Cor. VI, 16. [95] I Joan. IV, 13.

(*a*) Lib. XIII, cap. 3.

(*b*) Quomodo autem participetur Deus secundum substantiam a creatura, et non participetur, ut recte intelligatur, legatur cap. 10 hujus decadis.

Digitized by Google

ctus vel creatus Spiritus sanctus, quomodo in eo clamamus : *Abba Pater* [96] ? Verum a servitute quidem liberat eos, in quibus est, vel potius refingit in filios libertatis, faciens eos participes naturæ suæ ; non est igitur servus ; quod si non est servus, igitur neque creatura, esse autem creaturam, et numerari servum, nihil aliud esset quam refugere a divina substantia, ac rursus idem in eisdem : Deus igitur est Spiritus qui nos ad Dei similitudinem format, non tanquam per gratiam ministrantem, sed per divinam naturam participationem sui iis qui digni sunt, donans. Et quæ est horum fides? Scriptura sacra, Scriptura divinitus afflata, quæ aperte et perfecte in unum copulat Deum et Spiritum ejus ; nec aliter futuram esse Dei participationem, nisi per Spiritum sanctum, aperte docet : siquidem Dominus noster Jesus Christus de omni, opinor, fidèli et bono dicit : *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus*, et : *In hoc cognoscimus quod in nobis est, ex Spiritu quem dedit nobis.* In se enim quis potest copiose habere habitantem et versantem natura et vere Deum, cum Spiritum ejus acceperit, non alienum, neque substantia ab eo distractum et divulsum, sed potius ex ipso, et in ipsos, et proprium ejus, et æqualem cum eo dominatum gestantem, et sic nominatum (*a*), et tanquam in ordine Filii (*b*) assumptum propter eamdem naturam. Et in cap. 1 libri IV *Thesaurorum*, tanquam in persona hæreticorum : Alienus est a communicatione nostra, et a nobis non participabilis per se ipsum Pater propter nimiam et summam, et quæ ab humana natura capi non potest, divinitatis participationem, capitur autem, et est in nobis per Filium tanquam per minorem scilicet. Quomodo igitur similis Patri, qui a nobis capi potest qui illum capere non possumus ? Contra vero disputans Cyrillus : Ebrii, inquit, rursus sunt suis insaniis isti oppugnatores Dei, non intelligentes, ut apparet, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Si enim, ut vos dicitis, omnia magna et supra naturam sunt in Patre, necesse est concedere parem bonitatem illi inesse. Quomodo igitur qui est summe bonus, non potest capi ab iis qui bonitate indigent ? Quomodo est totus bonus, qui nimia supra creaturæ facultatem bonitate omnibus sui participationem præcludit ? Oportebat enim (quod quidem verum videtur esse), ut qui est summe bonus, bonitatem sibi convenientem adhiberet omnibus, et eam cunctis indigentibus ad fruendum impartiret. Verum jam hoc fecisse apparet, cum promittit habitaturum se in nobis, et inambulaturum, et promittit adoptare filios. Inanis igitur impiorum quæstio est ; apparet enim, quemadmodum non ad dignitatis deflecti Deus propter magnitudinem et excellentiam naturæ ; quin potius tanto magis ad lenitatem vergit, quanto majora in eo sunt, ex quibus unum, idque pulcherrimum est, bonitas quæ per Filium, sicut ipse ait [97], in malos et bonos pertingit, nulli prorsus sui participationem præcludens. Participatio vero Patris per Filium in Spiritu sancto proprie et decenter fit ; sicut etiam solem per splendorem ex eo non sine calore editum participamus. Sicut igitur nemo dicat dissimile esse soli lumen quod ex ipso emittitur, vel calorem, quia per ista participatur sol ; sic non est necesse, ut Filius sit Patri dissimilis, quia Pater per Filium participatur, quin potius similem per omnia esse demonstrat. Ubi enim facti participes Filii, non privamur participatione Patris, quomodo non erunt idem Pater et Filius ? Ubi autem est eadem substantia, quem locum habebit dissimilitudo? R spondeant Christi oppugnatores. Ex quibus fit manifestum, quod participantes Spiritum sanctum, participamus Filium Deum, et hunc participantes, participamus Deum Patrem, atque ita efficimur totius divinæ naturæ et substantiæ participes. Quomodo vero fiat in nobis participatio Trinitatis, quæ supra substantiam est, dici non potest ; sicut neque dici potest, quis modus sit substantiæ ejus, et quomodo sit ubique præsens secundum substantiam.

CAPUT IV.

Quod participantes divinam naturam, non gratiæ solius, et per se non subsistentis participes sumus, sed ipsius Spiritus sancti viventis, et per se existentis ; et quod totus Deus trinus gratia dicitur, et simul Filius, atque Spiritus sanctus gratia ; sigillatim unusquisque horum gratia dicitur, dicitur vero homonyme gratia, id est, quod ab his personis fit.

Sanctus Cyrillus, libro septimo *Dialogorum ad Hermiam* : Si, inquit, gratia quæ per Spiritum sanctum datur, discissa erat a substantia Spiritus sancti, cur non aperte dixit beatus quidem Moyses, quod producto animanti inspiravit gratiam auctor omnium, gratiam dico per inspirationem vitæ ? Christus vero nobis, Accipite gratiam [98], scilicet per ministerium Spiritus sancti ? Quin potius illud quidem vocatum est *Spiraculum vitæ* [99] ; vita enim erat natura divinitatis, siquidem vere in ipso vivimus, movemur, et sumus [1] ; voce autem Domini dictum est : *Accipite Spiritum sanctum*, quia ipse vere in cordibus credentium habitat. Et paulo post : Quando igitur ad similitudinem Christi formamur, ipse etiam in nobis consignatur, et pulchre exprimitur tanquam per Spiritum naturaliter similem. Deus ergo est Spiritus sanctus, qui ad similitudinem Dei format non tanquam per gratiam mini-

[96] Rom. VIII, 15. [97] Matth. V, 45. [98] Joan. XX, 22. [99] Gen. II, 7. [1] Act. XVII, 28.

(*a*) *Et sic nominatum.* Id est Dominum. II Cor. III.

(*b*) In ordine Filii assumptus dicitur Spiritus sanctus, quia numeratur tertius, sicut dicit Matth. XXVIII, *Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ; et illud* I Joan. V : *Tres sunt qui testimonium*, etc.

Digitized by Google

strantem, sed tanquam ipse participationem divinæ naturæ dignis largiens. Et rursus idem ibidem : Templa Dei, imo etiam dii vocamur, et sumus, quare autem, interroga adversarium ; siquidem sumus vere participes nudæ et non per se exsistentis gratiæ, at non sic, nequaquam ; templa enim sumus Spiritus sancti per se exsistentis ; vocati autem sumus dii propter ipsum, utpote divinæ naturæ propter conjunctionem cum ipso participes facti. Et iterum idem in eisdem : An non dicimus fabricari hominem ad imaginem Dei ? Quis neget ? Quod autem imaginem imprimit, et instar sigilli pulchritudinem supramundanam efficit, an non est Spiritus sanctus ? At non, inquit, ut Deus, sed ut divinæ gratiæ minister, igitur non ipse, sed gratia per ipsum consignatur. Videtur, inquit. Necesse ergo erat appellare hominem imaginem gratiæ, et non potius imaginem Dei. Gregorius Nyssenus, in Cantica canticorum : Quod, inquit, vere est prædicandum beatum, numen ipsum divinum est, ipsa pulchritudo inexplicabilis, ipsa per se gratia, et sapientia, et potestas. Et divinus Gregorius in oratione de divinitate contra Evagrium monachum : Similiter igitur, inquit, qui dator est omnium bonorum, qui veritatis moderator, et Salvatoris Pater, dimanantem quamdam Filii et Spiritus sancti gratiam intellectilem ad nos misit, neque ipse quidquam incommodi in substantia passus est; non enim ullam imminutionem subiit propter illorum ad nos adventum, usque ad nos processerunt, et nihilominus a Patre inseparabiles perstiterunt, expers enim partis est, ut a principio diximus, divina natura. In primis autem divinus Apostolus in Epistola ad Titum ait : *Apparuit gratia Dei* [1], gratia scilicet salutaris, omnibus hominibus cum quo consentiunt qui in canticis ecclesiasticis dicunt: Apparuit Salvator, qui est gratia et veritas, in Jordani fluentis: et gratia habitavit in te, quæ Dei mater es; et mundum splendore illustravit. Et divinus Ephrem, in Oratione de salute animæ : Quando, inquit, voluit, benignus et misericors Deus liberare nos ab hujusmodi errore, visitavit nos oriens ex alto [2]; et apparuit Dei gratia salutaris, deditque se ipse in commutationem pro nobis. Et sapiens Cyrillus: Quæ, inquit, gratia apparuit nobis ? aut qualis Dei gratia salutaris omnibus hominibus apparuisse dicitur? Atqui manifestum est quod ait David: *Deus Dominus, et apparuit nobis* [3]; et ut ipsius gloria nobis de cœlo appareat, exspectamus. Et magnus Athanasius, in epistola ad Serapionem, Omnia, inquit, Patris sunt Filii ; quare charismata, quæ a Filio in Spiritu dantur, Patris charismata sunt: et cum in nobis est Spiritus sanctus, in eo ipso etiam est Pater; A atque ita fit illud: *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus* [4], sicut dictum est. Ubi enim est lumen, illic est splendor: et ubi splendor, ibi est hujus operatio, et splendida gratia. Et magnus Basilius in epistola ad Gregorium fratrem: Omne, inquit, bonum, quodcunque ex divina potestate ad nos deveniat, operationem gratiæ omnia in nobis operantis esse dicimus, *omnia* enim *operatur unus* et idem *Spiritus* [5]; ac rursus idem: Spiritum sanctum qui ex Deo exsistit, fontem dico sanctitatis, potestatem vitæ effectricem, et gratiam perficientem ; per quem homo adoptatur Filius, et quod mortale est, efficitur immortale, unum per omnia cum Patre et Filio. Præterea, secundum homonymiam divinitatis (*a*), quæ supra substantiam est, B quædam alia dicuntur gratia. Declarat hoc Paulus, cum scribens ad Romanos: *Sic ergo*, inquit, *et in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus, alioqui gratia jam non est gratia. Si autem ex operibus, jam non est gratia : alioqui opus non est opus* [6]. Et rursus idem Apostolus : *Gratia enim salvi facti estis* [7]. Et iterum : *Non enim estis sub lege, sed sub gratia* [8]. Et alias : *In gratia hac, quæ ministratur a nobis* [9]. Et rursus : *Ex quo die audistis et cognovistis gratiam in Dei veritate* [10]. Et divinus Chrysostomus explanans illud : *Ex plenitudine ejus omnes accepimus* [11], et : *Gratiam pro gratia* : Qualem, inquit, pro quali ? Pro vetere novam ; et C in illud : *Gratia salvi facti estis* : Non ex operibus propriis, inquit, sed gratis. Et magnus Athanasius, libro tertio *Contra Arianos* : Sciebat ubi Lazarus jacebat, interrogabat tamen, ut suscepta nostra ignorantia, largiretur nobis ut cognosceremus solum verum Patrem suum, et quem propter nos ad salutem omnium misit, qua major gratia non potest esse. Ex quibus patet, quod facti participes naturæ Dei, non nudæ gratiæ a Deo manantis et quæ per se non exsistit, participes sumus ; sed ipsius Spiritus supra substantiam, et vivifici, ac per se exsistentis ; et per hunc ipsum cum Patre et Filio copulari, divinæ naturæ consortes efficimur ; et hac gratia ditamur, gratia scilicet trium personarum, quæ est per se gratia. Et sicut creD ditur esse communis nobiscum per se gratia, sic etiam sigillatim unaquæque persona divina ex tribus gratia dicitur ; et maxime summus Deus Salvator, et qui est supra substantiam, Spiritus sanctus, uterque simul gratia bimanans dicitur. Sicut igitur hæc gratia dicuntur principialiter, et divine, et efficienter, sic homonyme omne datum bonum, quod ab ipsis personis divinis ad nos proficiscitur, tanquam beneficium nobis creatum et

[1] Tit. II, 11. [2] Luc. I, 78. [3] Psal. CXVII, 27. [4] Joan. XIV, 23. [5] I Cor. XII, 11. [6] Rom. XI, 5, 6. [7] Ephes. II, 8. [8] Rom. VI, 14. [9] II Cor VIII, 19. [10] Coloss. I 6. [11] Joan. I, 16.

(*a*) Id est, sicut homo sanctus æquivoce dicitur Deus, sic etiam gratia quæ a Deo fit.

Digitized by Google

effectum, gratia et donum dicitur, non ex operibus nostris confectum, quin potius gratis, et ex nulla nostra importatione suppeditatum.

CAPUT V.

Quod sicut Deus, qui est per se gratia, et trium personarum potestas, sive virtus, a nobis efficienter participatur (a); sic idem producit et creat distributionem divinarum gratiarum, quæ ad participandum creatæ sunt.

Magnus apostolus Paulus ait : *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus; divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus* [12]. Et rursus : *Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult* [13]. Et iterum : *Æmulamini meliora charismata* [14]. Item : *Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens* [15]. In quem locum incumbens beatus Chrysostomus : Vidisti, inquit, ubi gratiam linguarum extulit, et ubi eam evertit, et fregit? Et rursus idem in Epist. ad Corinth. homilia 29 : *De spiritualibus, inquit, nolo vos ignorare, fratres* [16]; spiritualia vocat signa, quia hæc opera sunt solius Spiritus sancti, nihil humano studio afferente ad hujusmodi miracula efficiendum. Et rursus idem, in Oratione de Spiritu sancto : Spiritus Dei, Spiritus ex Deo, Spiritus qui a Patre procedit, hæc sanctæ et impollutæ virtutis sive potestatis nomina; sunt autem alia nomina non naturæ, sed operationi convenientia, ut donis ejus. Dico igitur, cum Spiritus sanctus vel mihi, vel alteri Christiano sanctificationem donaverit, et donum acceperit, ita ut corpus sanctum et animam sanctam habeat, hoc donum vocatur spiritus sanctitatis, id est, gratia sanctitatis; si quis accipiat a Spiritu sancto virtutem et donum credendi promissioni futurorum bonorum, accepit spiritum promissionis; si quis accipiat donum sapientiæ, vocatur donum hoc spiritus sapientiæ; si quis habeat charisma charitatis, dicitur habere spiritum charitatis; quando accipit charisma martyrii, dicitur habere spiritum fortitudinis, sive virtutis, id est charisma; et quia qui donat, Spiritus sanctus est, vocatur etiam donum homonyme eodem nomine, quod vocatur qui donat. Adhuc idem in Epist. ad Ephesios homilia 13, exponens illud : *Creatum in sanctitate* [17] : Vide, inquit, hic, quomodo creaturam vocat creationem essentiæ virtutis, quæ creatio virtutis cum non esset, factum est ut esset. Et rursus idem : Ob hanc causam, ut demonstretur quod qui effunditur, non est Spiritus sanctus, sed gratia Spiritus sancti, ait David de Christo : *Effusa est gratia in labiis tuis* [18]; gratia effunditur, non is qui gratiam donat. Et magnus Basilius, in tertio *Confutationum Eunomii* : Sicut dicitur Pater dividere operationes iis qui digni sunt ut eas suscipiant; et Filius dividere ministrationes iis qui digni sunt munere ministrandi, sic Spiritus sanctus dicitur dividere charismata iis qui digni sunt ut charismata accipiant. Rursus idem in homilia Psalmi 32 : Apte, inquit, ad terram refertur illud : *Ipse dixit, et facta sunt* [19]; in formatione quidem nostra ex terra convenit illud : *Factum est*; in creatura vero ad imaginem Dei creata convenit : *Creatum est*. Quia vero sæpenumero dicitur in renovando, et reddendo melius, ut illud : *Si qua in Christo nova creatura* [20]; et illud : *Ut duos crearet in unum hominem* [21]. Fortassis illud : *Et facta sunt*, de prima creatione essentiæ hominis dicitur; illud autem : *Et creata sunt*, de secunda regeneratione in Christo; quanto autem præstat mandatum Dei verbo simplici, tanto præstat regeneratio generationi. Et iterum, idem in epist. ad Gregorium fratrem : Quærentes autem, utrum ex solo Spiritu sancto largitio bonorum originem ducat, atque ita adveniant dignis, rursus a sancta Scriptura deducimur ad principem et auctorem largitionis bonorum, quæ Spiritus sanctus operatur nobis; omnia enim per ipsum facta esse, et in ipso consistere, a sancta Scriptura didicimus. Quare cum ad illam cogitationem evehimur, rursus Scripturæ sanctæ ductu elevati, docemur omnia per illam virtutem sive potestatem produci, ut quæ non erant, sint; non autem produci ex illa sine initio. Gregorius Theologus in libro *De Spiritu sancto* : Dicitur, inquit, Spiritus adoptionis, libertatis, Spiritus intelligentiæ, sapientiæ, consilii, fortitudinis, cognitionis, pietatis, timoris Dei. Hæc enim cuncta efficit. Et iterum idem : Spiritus quidem unus, gratiæ vero non sunt æquales, quia neque receptacula Spiritus; alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, vel contemplationis; alii vero fides firma, et sine ulla dubitatione; alii operationes virtutum, et miraculorum sublimiorum; alii gratiæ sanitatum; opitulationes, id est præfecturæ; gubernationes, id est moderationes carnis; genera linguarum, interpretationes linguarum, majora charismata; secunda secundum proportionem fidei. Athanasius libro secundo contra Arianos : Illa igitur : Creavit (*b*), formavit, constituit, quæ eumdem sensum habent, non declarant initium essentiæ Verbi Dei, neque substantiam ejus creatam esse, sed renovationis ejus et gratiæ beneficium in nos. Et iterum idem : Sicut nos, inquit,

[12] I Cor. XII, 6. [13] Ibid. 11. [14] Ibid. 31. [15] I Cor. XIII, 1. [16] I Cor. XII, 1. [17] Ephes. IV, 24. [18] Psal. XLIV, 3. [19] Psal. XXXII, 9. [20] II Cor. V, 17. [21] Ephes. II, 14.

(*a*) Deus participatur in substantia quidem sua secundum rationem causæ efficientis : in donis vero suis secundum rationem electus.

(*b*) Ad interpretationem illius loci Prov. cap. VIII de sapientia Verbi Dei incarnata pertinent, *Dominus creavit me principium viarum suarum*

Digitized by Google

ex Deo geniti, non ex ventre personæ ejus geniti sumus, sic et spiritus ex Deo procedentes non sunt ex persona ejus. Et beatus Cyrillus in libro *De Spiritu sancto*: Si ex Patre, inquit, luminum varia charismatum largitio manat, Paulus vero ait: *Hæc autem omnia operatur Spiritus, dividens unicuique privatim sicut vult*, quomodo non est Deus ex Deo, et in Deo Spiritus, qui omnia quæ Deum decent, tanquam potestatem habens operatur? Et rursus idem in commentariis Isaiæ: *Hæc dicit Dominus, qui in altis habitat, Spiritus enim Domini a me exibit*; quomodo autem exibit, declaravit, inquiens: *Spiritum omnem ego feci* [20a]; est enim Pater spirituum; intelligitur quidem, non tanquam ex propria natura sicut Filium, hos spiritus genuerit, imo neque processisse eos dicit ex substantia æqualiter ut Spiritum sanctum, sed potius create ex Deo exivisse, ut essent, affirmamus recte sentientes; ipse enim omnem spiritum fecit, ubi autem factio nominatur, ibi omnino est egressio, id est exitus, non secundum substantiam, sed ut verbum exitus per abusionem significet factum esse. Sanctus Maximus, cap. 38 et 39 centuriæ quintæ (*a*) ait: *Et requiescent super eum septem spiritus* (*b*), *spiritus sapientiæ, spiritus intellectus, spiritus cognitionis, spiritus scientiæ, spiritus consilii, spiritus fortitudinis, spiritus timoris Dei* [21a]. Est autem proprium horum charismatum spiritualium, spiritus quidem timoris Dei, abstinentia a malis secundum actum; spiritus vero fortitudinis, promptus conatus et motus ad operationem et effectionem mandatorum; spiritus consilii est habitus discretionis; spiritus autem scientiæ est certa et non fallax notitia modorum qui versantur in actione ex virtute; spiritus cognitionis est comprehensio rationum in mandatis; spiritus intellectus est erga modos et rationes virtutum assensus, vel ut magis proprie dicam, affectio; spiritus sapientiæ est referre se ad causam rationum magis spiritualium in mandatis, et cum ea causa copulari. Et rursum idem in eisdem: Sicut, inquit, alius accipit sermonem sapientiæ, alius sermonem scientiæ, alius autem fidei, et alius aliud charisma ex iis quæ magnus Apostolus enumeravit; sic alius quidem accipit per spiritum charisma charitatis perfectæ et sine intermedio erga Deum, nihilque terrenum habentis secundum proportionem fidei, alius vero per eumdem Spiritum accipit charisma charitatis erga proximum; omnem namque habitum mandati in actione positum dicit esse charisma spiritus. In commentariis qui feruntur in Job: *Fuerunt*, inquit, *illi septem filii, et filiæ tres* [22 26], catalogus filiorum honoratus est apud Scripturam, et cum mysticis rationibus consentiens, numerus enim septem significat in ænigmate septem charismatum concursum; numerus vero trium ad perfectius et divinius spectat; ut intelligamus, fidem Trinitatis effectricem esse septem gratiarum. Et divinus apostolus et evangelista Lucas in Actis: *Multa*, inquit, *per manus apostolorum fiebant signa et prodigia in populo* [27]. Et rursus idem: *Et virtutes non vulgares faciebat Deus per manus Pauli* [28]. Et in sancto Evangelio: *Et non fecit*, inquit, *illic signa multa propter incredulitatem eorum* [29]. Et propheta David in Psalmo centesimodecimo: *Fidelia omnia mandata ejus facta in veritate et æquitate* [30]. Et rursus idem in Psalmo quinquagesimo: *Cor mundum in me crea, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis* [31]. Ex quibus fit manifestum, quod sancta Trinitas et per se gratia, per se ex iis quæ non sunt, et producit et creat ad participationem nostram effectam et crestam divinorum charismatum distributionem. Ipsa enim cum sit omnium causa (solum enim quod est supra substantiam, principium et causa est essentiæ omnium) per spiritum ejusdem naturæ, et supra substantiam, operatur distribuens unicuique charismata, sive gratias, sicut vult: si autem sunt hæc opera voluntatis ejus, liquet creaturas esse, et effecta ex nihilo: et ipse Deus est, qui operatur omnia in omnibus.

CAPUT VI.

Quod hanc apostolicam theologiam sequens Dionysius, quæ magis generalia sunt, effectus et participationes magis particularium dicit, ut jam omnia quorum Deus est creator, in participantia distributa sint.

Magnus Dionysius capite quinto *De divinis nominibus* ait non esse aliud, bonum, et aliud, exsistens; et aliud vitam, vel sapientiam, neque multas esse causas, et aliorum alias divinitates effectrices, superiores et inferiores, quo in loco sanctus Maximus: Quia, inquit, paulo ante visus fuerat quodammodo dicere superius, et inferius, eum dixit, bonum esse causam exsistentiæ, vitæ, et similiter in aliis, ne qui imprudenter legunt, occasionem reprehendendi reperirent, ait non esse aliud, bonum, et aliud, exsistentiam; et rursus aliud vitam, vel sapientiam, unam enim esse omnium causam, et non multas; et consentanee unam divinitatem omnia producentem sanctam et beatam Trinitatem, et non multas divinitates creatrices. Hoc autem non supervacanee dixit, sed ut sapientes gentilium, et hæreticos Simonis discipulos perstringeret, qui deos ponebant effectores mundi, et quo inferiores essent, eo infirmiores creaturas producere usque ad fæcem, ut aiunt, id est, usque ad materiam. Nomen boni ait complecti omnem

[20a] Isa. LVII, sec. LXX. [21a] Isa. XI, 2, 3. [22 26] Job I, 2. [27] Act. V, 12. [28] Act. XIX, 11. [29] Matth. XIII, 58. [30] Psal. CX, 8. [31] Psal. L, 12.

(*a*) Tertia est in centuriis in pressis.
(*b*) Sicut hic auctor Maximum recitavit, ita interpretatus sum.

Digitized by Google

providentiam; reliqua vero nomina partes providentiæ, ut vitam, sapientiam, rationem; omnia enim quæ sunt, propter bonitatem Dei producta sunt, ut exsistant, et sunt bona, id est, valde pulchra, non tamen omnia participant vitam, vel sapientiam, vel rationem. Generaliores scilicet providentias vocat, quas in pluribus contemplamur, ut vita pervadit in stirpes, et animantes tum rationis participes, tum non participes: sapientia vero, et ratio pauciorum sunt; hæc enim solum in ratione utentibus cernuntur. Idem adhuc capite secundo de divinis nominibus in explanationibus suis in Dionysium, exponens quod ait Dionysius: Saturientem, et nunquam deficientem causam, atque distributionem donorum, quæ bonum decent: Dictum est, inquit, in Psalmis: *Quoniam apud te est fons vitæ* [32]. Et in Jeremia: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ* [33]. Deus igitur dicitur fons velut quidam parens, et principium atque causa eorum omnium quæ apparuerunt, et devenerunt ad essentiam: quæ enim quidam vocare consueverunt universalia, id est, genera, vel tota, vel continentia, utpote quæ complectantur partes emanationum ejus, horum Scripturæ sanctæ dicunt esse causam et fontem: propter effectionem igitur inexhaustam eorum quæ per Spiritum sanctum exsistit, et quia Spiritus sanctus est causa omnium, ut in Sapientia dictum est [34], consentance ipsam per se causam fontem esse divine philosophatur. Illud autem, non exhauriri creationem, inde intellige, ubi ait: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* [35], similiter Spiritus sanctus cum Patre et Filio sine intermissione operatur; ait enim Scriptura: *Emittes Spiritum tuum, et creabuntur* [36]. Et rursus magnus Dionysius capite undecimo *De divinis nominibus*: Non enim substantiam quamdam divinam aut angelicam esse dicimus illud per se esse, causam essentiæ omnium; solum enim quod est supra substantiam, principium et substantia et causa est ut sint omnia quæ sunt, et ipsum per se esse; nec aliam divinitatem, quæ vitam pariat, præterquam vitam supraquam divinam omnium quæcunque vivunt, et ipsius per se vitæ causam ponimus, nec, ut summatim dicam, alias causas principales, et creantes, et hypostases, quas quidam et deos, et effectores rerum esse temere effuiverunt: quos vere et proprie dicere non esse nec ipsi, nec eorum patres et majores sciverunt. Hæc a theologis proposita sunt, ut sciamus demonstratum esse, quod antea, solum scilicet quod est supra substantiam, beatam et supraquam (*a*) divinam Trinitatem omnium causam esse et nec ipsum per se esse, quod est antiquius donum, quam cæteræ participationes quæ ab ipsa Trinitate manant, nec ipsam per se vitam, nec horum similia ullius rei causam esse: quin potius quomodocunque vocata sunt illa magis generalia, sive vocentur primum exsistentia, sive per se participationes, sive dona Dei, sive providentiæ, sive communicationes divinæ (dictum enim est de his a Theologis), non negabunt neque diffitebuntur opera esse ejus qui omnia in omnibus operatur ut vult, Dei Patris scilicet, producta ad ministerium et sanctificationem creaturarum per Deum Filium, et divinum ejus Spiritum. Divisiones autem gratiarum Dionysius, qui has a magno apostolo Paulo didicit, ad laudandum ab effectis providentiam quæ est principium ut boni efficiamur et deificemur, pertinere, aperte exposuit, vocans effectus ipsas participationes participantium expositas ad participationem donorum Dei, quibus participatis dicimur divini et beati et sapientes et potentes. Retractat vero postea hæc, edisserens quomodo hæc se habeant collata cum eo qui tribuit; nulla enim similitudo perfecta est causarum, et eorum quæ effecta sunt, sed potius effecta quidem habent imagines et similitudines quantæ esse possunt, causarum: ipsæ vero causæ abstractæ sunt ab effectis, et supra locatæ secundum rationem proprii principii. In hoc vero ipsum incumbens divinus Maximus: effecta esse dixit quæ producta sunt in rerum natura, sive in cœlo, sive in terra, causas vero quæ producunt, id est, tres personas sanctæ Trinitatis. Liquet igitur causas et effectus nullam inter se similitudinem habere. Et adhuc divinus Dionysius incumbens potissimum in hæc: Eadem, inquit, et similia et dissimilia Deo dicuntur; similia quidem secundum imitationem, quæ esse potest ejus quem nihil potest imitari: dissimilia vero, quatenus effectus infra causam sunt, et infinitis mensuris, et quæ conferri non possunt, ab ea distant. Eamdem excellentiam supra effectus posuit, et supra per se participationes: Quanto, inquit, præstant sancta, vel divina, vel dominantia, vel regia iis quæ non sunt talia, et rursus per se participationes participantibus, tanto est omnibus sublimior, qui est supra omnia, et omnium participantium, et participationum auctor imparticipabilis. Quod ipsum explanans sanctus Maximus: Quantum, inquit, antecellit natura pura et causa qualitati et effecto (hoc enim est ens, comparatum cum eo quod non proprie est), et quantum antecellit participanti id quod participatur, tantum differt Deus, qui hæc dicitur, ab iis qui ista participant. Igitur sicut causæ effectibus antecellunt infinitis mensuris et quæ conferri non possunt, sic solus auctor Deus, idemque imparticipabilis, participantibus, et ipsis per se participationibus antecellit. Dictum est autem de his a theologis in quinta et quarta decade initiariæ expositionis divinorum nominum.

[32] Psal. xxxv, 10. [33] Jerem. II, 13. [34] Sap. I, VII. [35] Joan. V, 17. [36] Psal. CIII, 30.

(*a*) Supraquam divina Trinitas dicitur, sicut dicitur Deus supra Deum, sive supra quam Deus propter eos qui dicuntur dii, sicut scriptum est Psal. LXXXI: *Ego dixi, Dii estis.*

Digitized by Google

Excipiatur autem hinc, quod in Filio et Spiritu sancto causam habet : hoc enim univoce dicitur de iis quæ sunt causa ; quæ vero causam habent secundum voluntatem, homonyme dicuntur, utpote opera Dei omnia in omnibus operantis. Præterea illud causam habens omnium causa est, hæc autem ab ipso causam habentia singulariter et so'ummodo ex ipso, et non ex alia causa sunt (*a*) : solum enim quod est supra substantiam, principium et substantia et causa est ut sint omnia. Ad hæc, in Trinitate supraquam divina causa, et causam habens, distinctionem a mistione maxime liberam exhibet, et in eodem unionem supraquam unitam, quia in ea exhibetur prima distinctio, et prima unio ; primo autem, ut est axioma, non est aliquid contrarium, sed vera distinctio, et vera unio; neque distinctio mutari unquam potest in unionem, neque rursus unio in distinctionem, servantur autem hæc non confusa propter utrumque, id est, distinctio propter unionem, et unio propter distinctionem, trine simul et unice enuntiata ; at in creatura, cujus causa est sancta Trinitas, unio quidem est secundum causam tantum, distinctio vero creaturarum immensis mensuris infra causam relinquit ea quæ facta sunt, et unio antecedit, valentiorque est hujusmodi distinctionibus, ut una et eadem quidem sit universorum causa, creatura vero numerosa, a primis et generalioribus ad secunda et tertia et multiplicia progrediens. Hinc aperitur theologis quæstio de participatione, quæ est una quidem secundum causam, altera vero secundum participationem; alia secundum exsistentiam, participatione et exsistentia in creatura consistentibus, id est, in ea quæ participantur, et in participantia partitis.

CAPUT VII.

Quod omnia participantia, et quæ participantur, a sola natura, quæ secundum causam participatur, producta alia quidem simpliciter ab ipsa ad participationem edita sunt, alia vero sunt secundum exsistentiam participantium.

Magnus Dionysius capite quinto *De divinis nominibus* : Primum, inquit, donum per se esse, ipsa per se bonitas producens, ab antiquiore, prima inter cæteras participatione laudatur, et est ex ipsa, et in ipsa ipsum per se esse, et principia eorum quæ sunt ; et omnia quæ sunt (1), et quæ quocunque modo sunt, idque incomprehense, et copulate, ac singulariter. Et rursus idem : Et ante alias ejus participationes esse productum est : et est ipsum per se esse antiquius quam esse per se vitam, per se sapientiam, per se similitudinem divinam ; et alia quorum quæ habent participationem, ante omnia illa participant esse : quin potius ipsa per se omnia, quæ ab aliis participantur, ipsum per se esse participant; principia igitur omnia eorum quæ sunt, participando esse et sunt, et principia sunt et primum sunt, deinde principia sunt; et si vis dicere esse per se vitam principium viventium tanquam viventium ; et per se similitudinem principium similium tanquam similium; et per se unionem principium copulatorum tamquam copulatorum ; et per se ordinem ordinatorum tanquam ordinatorum ; et quæcunque alia hoc, aut illud, aut utrumque, aut multa participantia hoc, aut illud, aut utrumque, aut multa sunt ; eorum per se participationes reperies primum participare ipsum per se esse ; et primum quidem eas esse; deinde hujus, aut illius principia esse ; et participando ipsum esse exsistere, et participari. Quod si hæc, scilicet per se participationes, principia aliorum sunt participando ipsum esse (*b*), multo magis quæ illa ipsa principia participant, ut jam ex his manifestum evadat, et ex iis quæ latius in quinta decade prosecuti sumus, quod participationes sunt, quas ea quæ sunt (*c*), participant, quæcunque sunt species, et harum participationes ; siquidem et in una specie sunt multæ participationes non solum in coloribus, sed in voluntatibus, et fortunis ; ut cum dicimus : Participavit voluntatem moderatam, aut rectam, aut facetiis gaudentem, aut aliter effectam ; aut esse fortunatum, aut infortunatum. Ut igitur prosperitas, sive bona fortuna participatio est fortunatorum, quatenus fortunati sunt, non autem quatenus homines sunt; sic et aliæ participationes editæ sunt, ut participentur, non quia sunt, sed quia tales sunt. Quando autem nactæ sunt subjecta recipientia, tunc dicuntur effectæ secundum exsistentiam eorum subjectorum, quæ nactæ sunt, et est quidem aliud participatio, et aliud quod secundum exsistentiam participationem recipit ; verbi gratia : Vita participatio quædam est simpliciter, quæ tunc fit secundum exsistentiam participatio cujusdam, cum est pars substantiæ (2) ejus, aut est ipsum, aut secundum accidens. Dionysius igitur aggressus

Scholia.

(1) *Omnia quæ sunt*, et quæ quocunque modo sunt, ut quæ sunt in alio sicut accidentia, et quæ sunt in potentia, et quæ sunt privationes, et quæ non habent totum esse simul, ut motus, sunt in Deo incomprehense, in se autem finite ; in se multa, in Deo copulata ; sunt itaque incomprehense, et conjuncte, ac unite res omnes, quæcunque sunt in Deo, quia sunt ipsa divina essentia incomprehensibilis Pater, Filius, et Spiritus sanctus in unum incomprehensibiliter uniti. (2) *Cum est pars substantiæ ejus.* Ut cum participatur ab anima, quæ est pars substantiæ hominis, quia non habet in se

(*a*) In divinis Pater secundum naturam est causa Filii, et Pater ac Filius causa Spiritus sancti, et in his causa et qui causam habent æquales sunt ; hoc est enim dici univoce causam de causam habentibus id est de causatis.

(*b*) Leg. c. decad.

(*c*) Primum donum Dei est esse; postea esse speciem aliquam quæ prius participat esse ; postea esse individuum speciei participatæ.

Digitized by Google

disserere generatim, in substantia simpliciter et in participatione simpliciter, tractavit; et ostendit, prius quidem oportere esse subjectum, quod quidem dixit antiquius esse Dei donum : deinde participationem, quæ in illo subjecto facta est. Proposita igitur est ad participationem participantium, per se substantia; quod perinde est, ut si dicatur substantia facta ad participationem. Nisi enim substantiam participaremus, penitus in rerum natura non essemus; deinceps, ipsi substantiæ factæ ad capiendam participationem, aliæ participationes propositæ sunt; et sicut tempus generalius ad participationem eorum quæ sunt in tempore, propositum est, cum alioqui non sit substantia aliqua, sed simpliciter participatio; tunc vero efficitur nobis, qui in tempore sumus, exsistentia, quando propter ipsum sumus in tempore; sic omnis alia participatio quæ non est substantia, eamdem consecutionem habet : illo prius cognito et percepto, quod solus Deus est harum participationum auctor et effector, sive propositæ sint simpliciter ad participationem, sive etiam ad exsistentiam participantibus.

CAPUT VIII.

Quod omnia quæ sunt ad participandum, sive proposita sint secundum participationem, sive secundum exsistentiam, quia non sunt idonea subjecta recipientia, multiplicationem et differentiam participationum subeunt; sola autem natura quæ secundum causam participatur hanc differentiam funditus non admittit.

Magnus Dionysius cap. 9 *Cœlestis hierarchiæ*, Hoc, inquit, testatur populus Hebræorum accidisse sibi: *Cognitionem Dei*, inquit Scriptura, *repulisti, et cor tuum secutus es* [37]; nec enim vitam necessitate coactam habemus, neque propter libertatem eorum quibus providetur; divina lumina providentiæ splendentis retunduntur; quin potius dissimilitudo oculorum quos mentes habent, illuminationem paternæ bonitatis supra quam copiosam aut penitus non participat, aut facit duritia sua ne penetret, aut varias rediit participationes, parvas vel magnas, obscuras vel claras unius et simplicis, et semper sui similis atque supra modum expediti et explicati radii manantis instar fontis. Et rursus idem capite secundo de divinis nominibus. Atqui, dicet aliquis, non est sigillum totum et idem in omnibus, in quibus ad exprimendum effigiem imprimitur : non est autem in causa sigillum; se enim totum et idem unicuique impertit, sed differentia participantium dissimiles facit figuras ab hoc uno et toto exemplari expressas, ut si sunt mollia et facilia ad figurandum, et lenia, εὐχάραχτα; et neque aspera, neque dura sunt, neque fluxa et inconstantia, puram et expressam et permanentem figuram habebunt : si quid vero hujus habilitatis, quæ dicta est, defuerit, hæc erit causa cur effigies non figuretur, nec exprimatur, neque alia fiant quæ non fuerat, cum non est habilitas ad recipiendam participationem. Sed et Justinus martyr philosophus, in Oratione de recta confessione ait : Quomodo Verbum in suo templo, et in rebus similiter secundum substantiam est, et quid amplius templum quam cætera omnia habebit. Audiamus tandem dicentem : Qui est in sinu Patris, secundum substantiam omnibus adest impartibiliter, et non sic eum in Patre esse dicimus, ut est in reliquis; non quia substantia cum in aliis est, contrahitur, sed propter mensuram recipientium, quæ non possunt fieri receptaculum divinum : ad hunc modum dicentes eum in templo suo inseparabilem et tanquam plenitudinem divinitatis habitare confitentes, adesse omnibus, et non similiter adesse dicimus. Et divinus Gregorius Nyssenus, in primo libro *Confutationum Eunomii*, ait : Quia omnis boni fons et principium et largitio in natura increata cernitur; omnis vero creatura in eum vergit per communionem primi boni particeps facta sublimis naturæ, necessario secundum proportionem participandi sublimia, aliis plus, aliis minus secundum liberam potestatem voluntatis participantis, plus et minus participationis in creatura cernitur; et convenienter uniuscujusque conatu plus et minus in excellentia virtutis, locum habet : natura vero increata longe abest ab hujusmodi differentia. Ex quibus liquet, omnem differentiam participationum ex differentia participantium exsistere et conflari, fierique magnas, et parvas participationes propter habilitatem obscure, aut clare participantium; quare, ut consentaneum est, hujusmodi participationes, quomodocumque proponuntur, sive simpliciter secundum participationem, sive secundum exsistentiam, ex parvo et magno conflatæ in creatura cernuntur; in iis autem quæ in Deo sunt, hujusmodi differentia locum non habet. Uno itaque consensu theologi participationes illas, quas absolute et abstracte per se substantiam, et per se vitam, et per se sapientiam, et si-

[37] Osee, IV, 6.

Scholia.

integram naturam speciei ut ait sanctus Thom. II part. quæst. 51, ad 3, aut a corpore secundum accidens, quia per animam vivit : aut ab angelo; quia enim ipse est integræ naturæ, et non tanquam pars naturæ, per se vitam accipit a Deo, et non per accidens participatio simpliciter differt a participatione secundum exsistentiam ratione tantum : ut per se vita non distinguitur a viventibus, a quibus participantur secundum rem : re enim vita et vivens idem sunt : sicut humanitas simpliciter, et homo ratione tantum differunt, quia sicut humanitas solum illa comprehendit quæ hominem definiunt, et non quæ materiam faciunt individuam, neque humanitas, actu aut potentia continet principia quæ individuum reddunt, homo vero continet potentia; sic per se vita illa continet quæ viventem definiunt, quatenus vivit itaque ut homo formaliter est humanitate homo, sic vivens per se vita est vivens. Participatio secundum exsistentiam, est vita illa, simpliciter, jam recepta in subjecto vivente sicut humanitas secundum exsistentiam, est in hoc homine qui exsistit, sola enim singularia exsistunt in rerum natura; universalia vero et abstracta solum in mente.

Digitized by Google

militer in aliis, vocabant, inter creaturas referebant et numerabant ; quia neque substantiæ divinæ, nec angelicæ erant, nec ullius rei effectrices ; solum enim quod est supra substantiam, principium et substantia et causa horum est. Si autem Deus et horum, et eorum quæ subter ipsa sunt, ex æquo auctor est (est enim, inquit, ex participantibus, et ex participatis infinite et immense exemptus), quomodo non in his magis omnis differentia reperiatur, et plus et minus locum habeat? quæ sunt notæ creaturæ, et varietas circa emanationem, et multiplicatio formarum. Merito igitur quia non sumus apti et idonei, sed potius infirmi ad recipiendum Deum, participationem ejus a nobis alienavimus : in causa autem est potestas liberi arbitrii, et illud, proclives nos esse ab adolescentia nostra ad malum.

CAPUT IX.

Quod sola natura divina secundum rationem causæ est participabilis ; et quod proprium Dei est vocare omnia ad communionem ; et quæ plura Dei dona participant, propinquiora Deo sunt.

Gregorius Theologus, in secunda oratione de pace : Non enim, inquit, quidquam ex creatis, et servis atque participantibus, et circumscriptis naturam increatam, et dominam, atque participatam, et infinitam attingit. Et rursus idem in oratione in Pentecosten : Erat igitur semper Spiritus sanctus participatus, non participans ; perficiens, non perfectus. Et magnus Basilius, in libro quinto ad Amphilochium : Natura inaccessus, capax propter bonitatem, implens omnia potestate, ab iis tantum qui digni sunt, participabilis. Et magnus Athanasius, in epistola ad Serapionem : Rursus, inquit, aliquis vel ex his perspiciat, participari Spiritum sanctum, et non participare ; eadem enim dicere non piget. *Impossibile enim est, eos qui semel illuminati sunt et gustaverunt donum cæleste, et participes facti sunt Spiritus sancti, et gustaverunt bonum Dei verbum* [38]. Si enim angeli, et aliæ creaturæ ipsum Spiritum participant ; ob hanc enim causam excidere possunt qui non participant ; Spiritus vero sanctus semper idem est, participabilis est. Et sanctus Maximus, cap. 9 centuriæ quartæ de charitate ait : Deus quidem solum participatur ; creatura vero participat et communicat ; et participat quidem esse, et bene ; communicat vero solum bene esse : verum aliter quidem substantia corporea (1), aliter vero incorporea. Et sanctus Anastasius Antiochenus, in primo libro de nostris dogmatibus veritatis : Quomodo, inquit, oratione laudari potest, qui orationem vincit? aut quid digne loqui possit ullus, ut cogitatione demonstret cum qui major est quam cogitari queat? Ille est firmamentum omnium, fundamentum omnium, principium omnium, ex quo manant omnia, et in quod vergunt omnia ; principium et finis, α et ω, ut pulchre dixit qui theologiam tradens theologum docuit [39] ; causa ut sint ea quæ sunt ; qui iis quæ nondum constituta erant, substantiam dedit ; qui substantiis, quas ex nihilo fecit, ordinem adhibuit et ut durarent et conservarentur, fecit ; natura creatrix, potestas vim faciendi, inspiciendi, et providendi habens ; vita et vivens, substantia vitam præbens ; natura sola participabilis, quæ omnia capit, et a nullo capitur ; et quid potest quispiam cum infinita tentaverit, de eo dicere, qui non potest exprimi? Quod enim semel dici non potest, non explicabitur : et quod est ultra omnia, nulla mens comprehendet, etsi omnium sit subtilissima ad penetrandum. Imo et magnus Dionysius capite quarto *Cœlestis hierarchiæ* : Primum vero omnium illud vere dicendum est, quod divinitas quæ supra substantiam est, bonitate sua substantias eorum quæ sunt, produxit, et fecit ut exsisterent ; hoc enim proprium est bonitatis, quæ causa omnium est, et supra omnia est, vocare universa ad sui communionem, ut unicuique eorum quæ sunt, a propria convenientia definitum est. Cuncta igitur quæ sunt, participant providentiam ex divinitate supra substantiam, et omnium effectrice manantem ; non enim essent, nisi substantiam et participium omnium participassent. Omnia igitur inanimata eo ipso quod sunt, ipsum principium participant : esse enim omnium est divinitas (a), quæ est supra ipsum esse ; viventia autem participant eamdem potestatem vivificam supra omnem vitam : ratione prædita et intelligentia eamdem sapientiam per se perfectam, et prius perfectam, quæ omnem rationem ac mentem vincit, participant ; manifestum autem est esse circum ipsum principium substantias illas, quæcunque multipliciter ipsum participarunt. Ac rursus idem in quinto, *De divinis nominibus* : Et est, ut arbitror, verum, quod ea quæ magis Deum, qui unus est, et a quo infinita dona proficiscuntur, participant, magis ei appropinquant, et diviniora sunt, quam quæ minus participant. Ex his liquet, quod sola natura secundum causam participabilis, Deus est ; quodque secundum eamdem causam vocat omnia ad sui communionem ; et illa fiunt eidem vocanti propinquiora, quæcunque multis modis participant non solum simpliciter substantiam ejus et vitam, sed etiam rationem, et sapientiam, et alia ejus charismata spiritualia secundum proportionem supre-

[38] Hebr. VI, 4. [39] Apoc. I, 21.

Scholia.

(1) *Aliter substantia corporea.* Corporea quidem natura communiat bene esse sermone, opere, et contemplatione ; incoporea vero θεωρουμένη μόνον, id est, sola contemplatione, sic sanctus Maximus in eo lem cap.

(a) Divinitas est esse omnium et substantia αἰτιατικῶς, id est causaliter.

Digitized by Google

marum etiam mentium, illæ enim quæ magis cognitionem et sapientiam participarunt, magis Deo appropinquant.

CAPUT X.

Quod Deus participabilis est, et totus non participabilis; et non aliquid in eo participabile, et aliquid non participabile.

Magnus Dionysius in secundo cap. *De divinis nominibus* : Et hoc, inquit, commune, et copulatum (1), et unum est toti divinitati, participari scilicet totam ipsam ab unoquoque participantium, et a nullo, nulla parte, sicut punctum centri in medio circuli, ab omnibus lineis rectis, quæ sunt circulo circumpositæ, participatur, et sicut multæ figuræ sigilli expressæ, archetypum sigillum participant, et in unaquaque figura sigilli expressa totum et idem sigillum est, et in nulla figura secundum nullam partem : vincit autem hæc, scilicet exempla, illud non posse divinitatem, quæ omnium rerum causa est, participari; vincit, inquam, hoc ipso, quod divinitatis (2) nulla est tactio, nec alia ejus cum participantibus mistionis communio. Hunc locum edisserens sanctus Maximus : Trinitas, inquit, universi regina, ab iis quæ participare eam possint, participatur non comprehense neque participate : idem enim utrumque declarat; participatur enim Deus non comprehense, neque restrictus, sed potius totus in cujusque participatione exsistens, et ab omnibus exemptus; sicut magnam vocem emissam omnes qui adsunt, participant, unusquisque pro suis viribus et viri, et pueri, et brutæ animantes; verum alii quidem valentius, alii vero obtusius secundum vim et facultatem audiendi, et est quidem vox participabilis, et in se ipsa non participabilis. Et rursus idem in Centuriis theologicis centuria 3, capite 7 : Deus, inquit, qui secundum substantiam non est participabilis, cum vult aliter ab iis qui possunt, participari, a natura et substantia sua occulta non recedit; quando etiam modus ipse, quo volens participatur, manet semper omnibus opertus. Adhuc idem in iis quæ in dogmatica panoplia feruntur : Participabilis est Deus secundum communicationes suas; non participabilis vero quatenus nihil substantiam ejus participat, vel vitam ejus, vel sapientiam ejus, aut aliquid talium, quæ habet omnia secundum excellentiam, et eximie. Ac rursus idem in tertia centuria, cap. 12 : Ad hoc, inquit, nos fecit Deus, ut efficiamur divinæ naturæ consortes, et participes æternitatis ejus, et appareat esse nos similes ei secundum deificationem ex gratia, propter quam deificationem ea quæ sunt, consistunt et permanent; et quæ non sunt, producuntur et generantur. Et iterum idem : Deum sanctum participat natura rationis et intelligentiæ particeps hoc ipso quod est, et ut bene habeat, apta est. Ex his jam constat, quod in in totum Deus et a nobis participatur, et non participatur; participatur quidem secundum rationem causæ, id est quatenus omnia ex nihilo producit, et ut simpliciter sint, et ut bene sint; rursus vero non participatur secundum participationem nostram, et secundum exsistentiam, nec enim eum secundum tactum (*a*) participamus, sicut species participant genera, et sicut singularia participant universalia : et sicut quæ subter prima sunt, participant illa ipsa prima, neque participamus eum secundum exsistentiam, et illam quam dicit permistam communionem, ut si dicamus : Vita sentiens est pars substantiæ omnium sensu viventium; et omnes species ex materia concretæ secundum admistam communionem, materiam et formam participant; his enim modis et rationibus funditus a nobis non participatur : nec rursus est aliquid in eo quod participatur, et aliquid quod non participatur; absurdum enim est si dicatur oportere exsistentiam Dei ex duobus quibusdam dissimilibus consistere, ex participabili scilicet, et non participabili. Ut autem bona composito ordinis in hac Decade appareat, patet ex contextis positio materiaria hujus decadis : siquidem demonstratum est a theologis, proprium esse Dei, adesse omnibus præsentem secundum substantiam; quod si substantia adest omnibus, substantiam ejus omnia participant, non autem aliter participatio divinæ substantiæ fit quam per Patrem, et Filium et Spiritum sanctum; hæc enim sunt divina substantia, quare naturam trium personarum participamus, et non nudam, sive solum quamdam gratiam non per se subsistentem, creat autem et efficit ad participationem nostram, gratiarum sive charismatum distributionem; creat igitur secundum convenientiam ac proportionem participantium ea quæ sunt magis generalia, ut participentur ab iis quæ sunt magis particularia, ut sola sit hæc omnium quæ sunt, causa et effectrix, sive secundum participationem, sive secundum exsistentiam proposita sint; quoniam omnis differentia et varietas potissimum

Scholia.

(1) *Commune.* Quia communitas essentiæ cum personis divinis non est communitas rationis, ut in genere cum speciebus, aut in specie cum singularibus, addidit Dionysius, Unitum; singularia enim divisa sunt, et species item divisæ, sed rursus, quia non est unio personarum divinarum facta per congregationem, sed quia essentia divina est unum numero in tribus, sive tres sunt unum numero in essentia, idcirco addidit, Unum, ex sancto Thoma.

(2) Non est tactus aliquis deitatis, ad creaturas eo modo, quo ex sigillo et cera fit unum per contactum, nec est alia communio, qua commisceatur cum rebus, sicut punctum centri commiscetur lineis quatenus est terminus earum, ex sancto Thoma.

(*a*) Tactum vocat notionem; est enim notio tactus quidam spiritualis.

Digitized by Google

quidam in participantibus fit : per participantia autem fit in ipsis participationibus, sola denique natura divina secundum rationem causæ participatur ; solusque Deus participabilis est secundum causam, non participabilis vero secundum exsistentiam participantium et participationum, quæ propter participantia fiunt. Nihil igitur deest in hujus decadis tractatione. Inscripta autem est hæc decas *De participatione*, quia omnem participationem continet, sive dicatur secundum causam, sive secundum participationem, sive secundum exsistentiam.

DECAS OCTAVA. — *DE INFINITATE DEI IN CREATURIS.*

CAPUT I.

Quod nihil eorum quæ sunt, caret causa, solusque Deus sine causa est, qui est omnium causa.

Magnus Gregorius Theologus, in primo libro de Filio : Quid, inquit, est in rebus sine causa ? divinitas ; nemo enim causam Dei dicere potest : sin autem habet causam, erit hæc Deo antiquior. Sanctus Maximus in explanatione illius loci theologici in oratione Gregorii de Filio : Propterea unitas a princip. ad numerum duorum mota, etc. Omne inquit, quod non est propter causam ; neque fieri potest, neque moveri, neque omnino movetur, cum non habeat causam ut sit ; quod si causam non habet, est etiam plane immobile ; est igitur Deus immobilis, ut qui nullam causam habeat unde exsistat. Rursus idem in centuriis theologicis, centuria prima, capite secundo : Quod, inquit, secundum substantiam proprie est, illud bonum est, quod neque principium, neque finem, neque causam exsistentiæ habet (1) ; nec ullam qualemcunque secundum exsistentiam motionem ad causam : quod autem non sic se habet, id neque proprie est, utpote principium, et finem, et causam exsistentiæ, et secundum exsistentiam motionem ad causam habens. Quod autem non proprie est, quamvis dicatur esse, secundum participationem voluntatis ejus qui proprie est, et esse dicitur. Imo et magnus Dionysius, in Epistola ad Titum ait : Si enim sic spectemus, venerabimur videntes fontem vitæ, in se ipsum effusum (2), et in se ipso consistentem, et unam quamdam potestatem simplicem, per se mobilem, per se agentem, se ipsam non deserentem, notionem notionum omnium, ac semper se per se ipsam contemplantem. Et sanctus Hierotheus in hymnis amatoriis sic ait : Verum age jam et has rursus potestates (3) in unum congregantes dicamus unam quamdam simplicem potestatem esse, per se moventem ad copulantem admistionem (4). Et rursus magnus Dionysius, cap. 10, *De divinis nominibus* : Etenim non ea quæ omnino et absolute ingenita et vere perpetua sunt, ubique sacræ Scripturæ vocant æterna. Quo in loco sanctus Maximus : Deum, inquit, vocat absolute ingenitum, quoniam est sine causa. Ex quibus efficitur manifestum, quod Deus cum sit infinitus, et causa omnium absoluta (5), simul eo ipso exsistit in creaturis infinitus, et sine causa, et una potestas simplex, per se mobilis, per se agens : hoc enim declarat principium omnium supra principium, quod proprie est unum, et quo nihil est altius.

CAPUT II.

Quod nihil eorum quæ sunt, a se productum est, solus Deus ex nihilo creat, et est omnium quæ sunt, effector.

Magnus Dionysius, capite quarto *De divinis nominibus*, ait : Etenim ex ipso et per ipsum et substantia et vita omnis et mentis et animæ, atque universæ naturæ, parvitates, æqualitates, magnitudines, mensuræ omnium, et rerum proportiones, et consensus, et concretiones, tota, partes, omne

Scholia.

(1) *Neque causam exsistentiæ habet.* Deus enim non est propter se tanquam propter causam, quatenus nos naturaliter intelligere possumus, ut ait idem S. Maximus in eadem centuria, illud etiam, quod ait hic, neque principium, neque finem, neque motionem ad causam habet, magis adhuc intelligitur ex cap. 3 ejusdem centuriæ : Omnis, inquit, substantia finita, naturaliter est principium motionis, ad quam habet potentiam ; omnis autem motio substantiæ ad operationem, quia posterius quam substantia ipsa intelligitur, et prius quam operatio, media est naturaliter inter utramque ; et ipsa operatio finis est ipsius motionis substantialis prius cogitatæ : Deus autem non sic est substantia, neque principium, neque finis, neque sic movetur : sed est incircumscriptus, infinitus supra omnem substantiam, potentiam, et operationem.

(2) *In se ipsum effusum.* De sanctissima Trinitate hæc dicit, significatque ejus ὁμοούσιον, id est, consubstantialitatem, quodque unitas usque in Trinitatem progressa, in ea stat ; sic Gregorius Nazian. in priore oratione de Filio, et in secunda pacifica contra Julianum.

(3) *Potestates.* Duos amores dicit, mundanum, id est, hominum in mundo amantium secundum spiritum ; et supramandanum, id est, angelorum, quos ad unum amorem divinum revocat, et in unum contrahit.

(4) *Copulantem admistionem.* Sic vocat amorem, qui vim habet admiscendi et copulandi, sicut idem Hierotheus paulo ante dixerat, quia qui inter se amant, quodam modo unum fiunt ; unde illud : Alter ego ; ut jam amor sit admistio quædam copulans, sive copulatio quædam admisceus ; hanc vim vocamus in interpretatione potestatem ; amor enim non est passio, nec actus, ut ibi sanctus Thomas in comment. suis notavit, sed vis, sive potestas quædam, quæ virtus etiam dicitur, ad efficiendum aliquid, id est, ad admiscendum quodam modo, et veluti copulandum in unum.

(5) *Causa omnium absoluta.* Quia Deus nullam cognationem et affinitatem cum creatura ulla habet, neque quidquam quod cum eo simul cogitetur, ut cogitantur simul cum alio, quæ ad aliquid referuntur.

Digitized by Google

unum, et multitudo, conjunctiones partium, omnis multitudinis copulationes, perfectiones totorum (1) quale, quantum, quam magnum (2); aut parvum, infinitum (3), comparationes (4), separationes (5), omnis infinitas (6), omnis finis (7), definitiones, ordines, excellentiæ, elementa, formæ, omnis substantia omnis facultas, sive potestas, omnis actio, omnis habitus, omnis sensus, omnis ratio, omnis intelligentia (8), omnis tactus, omnis scientia, omnis copulatio, et simpliciter omne quod ex pulchro et bono exsistit, et in pulchro et bono est, et ad pulchrum et bonum convertitur; et quæcunque sunt, et fiunt, propter pulchrum et bonum sunt, et fiunt; et cuncta in ipsum intuentur, et ab ipso moventur, et conservantur; et ipsius gratia, et propter ipsum; et in ipso omne principium ad exemplar, ad finem, ad causam efficientem, ad formam, ad materiam pertinens, et denique omne principium, omnis conservatio, omnis finis; et ut summatim dicam, omnia quæ sunt, ex pulchro et bono exsistunt; et omnia quæ non sunt in pulchro et bono sunt supra substantiam; et est omnium principium supraquam principiale; et finis supraquam perfectus: *Quoniam ex ipso, et per ipsum et in ipso, et ad ipsum omnia*, sicut ait sacra Scriptura [60]. Universis igitur pulchrum et bonum desiderabile et amabile est; et ab universis diligitur, et propter ipsum, et ipsius causa, et inferiora amant superiora convertendo se ad ea: et quæ sunt ejusdem ordinis amant similia, communicando; et majora minora, providendo eis: et singula, se ipsa, conservando se; et omnia pulchrum et bonum expetendo, faciunt et volunt quæcunque faciunt et volunt. Hoc autem confidenter et vere dici potest, quod ipse qui omnium auctor est, propter summam bonitatem omnia amat, omnia facit, omnia perficit, omnia conservat, omnia ad se convertit, et est divinus amor bonus boni propter bonum; ipse enim amor effector bonitatis rerum, cum esset ante omnia in bono excellenter, non B sivit manere ipsum in se sine fœcunditate, potius movit ad operandum, ut excellenti potestati omnium effectrici conveniebat. Rursus idem cap. 7: Et quidem, quod dixi, ex omnibus cognoscenda est hæc sapientia; hæc enim est quæ, sicut ait Scriptura [61], omnia facit, et semper omnia aptat, et est causa concentus et ordinis omnium non dissolubilis, semperque extrema priorum cum principiis secundorum conjungit (9); et unam universi conspirationem atque consensum pulchre efficit.

[60] Rom. xi, 36. [61] Prov. viii, 4 seq.; Sap. vii, 27.

Scholia.

(1) *Perfectiones totorum.* Quando ex copulatione C partium exsistit forma, quæ est perfectio totius.

(2) *Quantum, quam magnum, vel parvum.* Hoc quod Græce πηλίκον dicitur, refertur ad certam magnitudinem, vel parvitatem, ut bicubitum, tripedale, bipedale; illud vero, quantum, ad incertam.

(3) *Infinitum.* Scilicet potentia, quod convenit quantitati continuæ secundum divisionem; et quantitati discretæ secundum appositionem.

(4) *Comparationes.* Comparatio pertinet ad relationem convenientiæ, ut idem, æquale, simile.

(5) *Separationes.* Separatio spectat ad relationem differentiæ, ut diversum, inæquale, dissimile.

(6) *Omnis infinitas.* Est enim multiplex infinitudo, alia quantitatis, alia materiæ primæ, quæ non est determinata ad unam formam, sed in potentia ad infinitas.

(7) *Omnis finis* substantiæ, motus ad operationem; et operationis, ac perfectionis; definitiones etiam sunt quidam fines et terminationes rerum: itaque ubi est aliquis finis ex istis, ibi non est D infinitas.

(8) *Omnis intelligentia.* S. Thomas legit in suo textu, *Omnis actio*, ut si Græce fuisset πᾶσα ποίησις, ut nunc est, πᾶσα νόησις.

(9) *Semper extrema priorum cum principiis secundorum conjungit.* Significat nihil esse inter creaturas medium vacuum et inane, sed omne esse plenum creatura; hæc enim est definitio eorum quæ se tangunt, quorum termini sunt simul: significat etiam esse conspirationem quamdam omnium partium in universo secundum ordinem et proportionem convenientem; extremum ignis conspirare et conjungi cum principio aeris; extremum aeris cum humore aquæ, extremum aquæ cum sicco terræ; et similiter ascendendo ab elemento terræ ad ignem reperietur similis conjunctio in extremis priorum cum principiis secundorum; ad eumdem modum in tempestatibus anni extremum hiemis cum principio veris; extremum veris cum principio æstatis, extremum æstatis cum principio autumni: hujusmodi conjunctiones ac conspirationes dicuntur a Dionysio ἀλληλουχίαι, quod uno verbo Latine exprimi non potest.

Et omnia quæ non sunt, in pulchro et bono sunt supra substantiam. Quæ non sunt, non dicuntur ex bono et pulchro esse, ut Pachymerus notavit, quia non habent σύστασιν, id est, non exsistunt, sed sunt in bono et pulchro neganter, quia bonum et pulchrum est ea non esse, quæ non sunt; ut non esse duos soles; negationes vero, quas sanctus Thomas dicit convenire Deo per excessum, quia Deus nihil est eorum quæ sunt, sed supra omnia, non solum in ipso sunt, sed ex ipso sunt secundum causam, ut bonitas creata, et sapientia creata, quæ Deo negantur: illa etiam ingenitum, incorruptibile, et immortale, et infinitum, licet negationem significent, non ponuntur inter ea quæ non sunt; quia habent σύστασιν, id est, consistunt, et in ipso sunt.

Pachymerus neutrum legit in sua paraphrasi; fortassis appositum fuit ab aliquo ad interpretationem verbi quod sequitur, Omnis tactus: tactum enim vocat Dionysius intelligentiam, ut Pachymerus interpretatur, quia est in operatione animæ per intellectum quidam tactus rei, sicut in corporibus actio fit per contactum. Sic sanctus Thomas; idcirco igitur dicit: Omnis tactus, sensibus scilicet, et intellectilis; et quia per hujusmodi tactum intellectilem multiplex scientia habetur, sequitur in textu: Omnis scientia. Observandus est ordo intelligendi a sensu ad rationem, a ratione ad intellectum, qui est quidam tactus intellectilis; ab intellectu ad scientiam, quæ conjungit intellectum cum ratione, ut ait sanctus Thomas, a scientia ad unionem, quæ ad intellectum pertinet, qui unitur cum intellectis; et ad voluntatem, quæ unitur cum amatis.

Digitized by Google

Et Gregorius Theologus (*a*) : Quia vero, inquit, non satis erat summo illi bono moveri solum sui ipsius contemplatione, sed oportebat diffundi, et meare, ut essent plura beneficiis affecta ; hoc enim erat summæ bonitatis ; primum cogitabat angelicas et cœlestes potestates, et erat cogitatio opus verbo completum, et spiritu consummatum. Et paulo post : Secundo cogitabat hunc mundum materiatum et qui cernitur, et quæ deinceps sequuntur. Et idem iterum, in oratione de constitutione episcoporum : Responde, inquit, mihi, disputator, ad effugiendum difficilia. Si creatus est, quomodo creatus est ? et quære a me, quomodo genitus ; si passio circa generationem, passio item circa creationem ; si enim non est passio informatio cogitationis, et cura et eorum quæ universa simul cogitata sunt, explicatio in partes, etc. Et rursus idem : Et si quia ea quæ apud nos fiunt, cum aliquando non essent, postea sunt, ideirco etiam filium coges ex iis quæ non sunt, ad id quod est, devenire, etc. Adhuc idem in oratione in novam Dominicam : Deus, inquit, qui voluit hunc mundum constituere, qui ex iis quæ videntur, et quæ non videntur, constitutus est, qui est magnus et admirabilis præco magnitudinis ejus, æternis quidem ipse est lumen. Et sanctus Maximus, capite sexto tertiæ centuriæ : Si omnis participatio prius cogitatur quam participantia, omnia plane omnibus modis immenso intervallo superat causa omnium, quæ natura prius quam ea quæ sunt, et est, et cogitatur, non sicut substantia prius quam accidentia (alioqui demonstraretur Deus habere compositionem, qua complementum exsistendi constaret, ipsam scilicet substantiam rerum), sed sicut quod est supra substantiam ; priusquam substantia cogitatur : si enim artes figuras eorum quæ arte fiunt, e se adinvenerunt, natura vero universalis species quæ subter ipsam sunt, multo magis Deus A substantias eorum quæ sunt, ex iis quæ non sunt effecit, ut qui supra substantiam est ; multo magis Deus substantias rerum ex nihilo produxit, utpote supra substantiam exsistens. Et magnus Athanasius in epistola ad Serapionem : Natura vero, inquit, eorum quæ generantur, et creantur, mutabilis est, utpote quæ extra substantiam Dei est, et ex nihilo exstitit. Et Theologus Damascenus : Qui, inquit, ex nihilo universa nutu tuo ineffabili produxisti. Ex his manifestum sit, quod Deus qui auctorem sui non habet, et causa infinita est, ex nihilo creat et condit omnia ; et ipse solus est unum illud supra substantiam, et universorum effector.

CAPUT III.

B *Quod omni creatura ex nihilo creata voluntate Dei, neque ævum, sive sæculum coæternum est Deo infinito, neque tempus, nec aliud quidquam ex iis quæ cum ævo vel tempore sunt. Inscribitur vero etiam sic: Quod nihil eorum quæ sunt, coæternum est auctori ; solus autem Deus ex æternitate est ante sæculum.*

Magnus Dionysius capite 10. *De divinis nominibus* ait : Laudatur Deus ab antiquitate dierum, quia ipse est omnium ævum (1), et tempus ; et ante dies, et ævum, et tempus ; et quidem tempus, et dies, et tempestivitas appellandus est ipse, ut Deum decet (2), tanquam qui omni motu est immutabilis, et immobilis, et semper movetur, manens in seipso ; et tanquam auctor ævi, et temporis, et dierum. Rursus idem ibidem : In Scripturis etiam aliquando celeC bratur ævum temporale, et æternum tempus, tametsi scimus quæ magis proprie sunt, potius per ævum, quæ autem fiunt, potius per tempus efferri et declarari. Oportet igitur non simpliciter arbitrari ea quæ æterna dicuntur, coæterna esse Deo, qui est ante æternitatem, sed potius sequentes incorrupte Scripturas maxime venerandas, oportet æterna quidem et quæ in tempore sunt secundum modos in eis notos (3) accipere ; media vero (4) inter ea quæ sunt,

Scholia.

(1) *Omnium ævum et tempus.* Ævum angelorum qui sunt in ævo, quos antea ab ævo æternos nominaverat ; tempus eorum quæ sunt subjecta tempori, id est, eorum omnium quæ facta sunt post cœlum, ex cujus motu exsistit tempus, id est, numerus motus cœli secundum prius et posterius.

(2) *Ut Deum decet.* Dicitur enim ævum, sive sæculum, et tempus, et dies, sed immutabiliter, quia omnia quæ sunt in his, scilicet ævo et tempore et die, mutationem convenienter naturis suis capiunt ; ipsa vero ævum, et tempora et dies, quatenus ævum et tempora et dies sunt, quadam imitatione Dei immutabilia sunt ; cum enim omnis mutatio in tempore fiat, quali tempore temporis mutatio fieret ? Variationes vero anni, veris scilicet æstatis, autumni et hiemis, quas vocamus tempestivitates, mutationes quidem temporum et dierum sunt secundum qualitates, non autem temporum et dierum secundum se, id est, quatenus tempora et dies sunt. Sicut ergo omnia in his mutantur, ipsa vero manent immutabilia, sic et Deus, ut Deum decet, semper movetur, in se alioqui manens. Fortasse quærat aliquis, ubi in Scriptura appellatur Deus tempus, dies, et tempestivitas, si Deus est omnia αἰτιατικῶς, id est, secundum causam, quia omnia fecit secundum ideas æternas, quæ sunt ipse Deus, ubi Scriptura dicit Psal. LXXIII : Tuus est dies, et tua D est nox ; tu fabricatus es auroram et solem ; ibi appellat et laudat eum tanquam tempus et diem ; et cum dicit in eodem Psal. : Æstatem et ver tu plasmasti ea, ibi similiter appellatur et laudatur Deus tanquam tempestivitas, quæ a Græcis dicitur καιρός sicut tempus dicitur χρόνος.

(3) *Secundum modos in eis notos.* Id est, secundum scopum Scripturæ, secundum, inquam, naturam

(4) *Media vero.* Quia illa quæ proprie sunt, divina, inquam quæ supra omnem creaturam, ævo, sive æternitati attribuit, tametsi supra ævum, sive æternitatem sunt ; illa vero quæ ortum et interitum capiunt, tempori ; ideirco media inter ea quæ sunt, et quæ fiunt, angelos et animas dicit : quæ quidem partim ævum, ut angeli, participant, utpote immortales, et ab interitu liberæ ; partim vero tempus, quia fiunt

(*a*) In oratione de Nativitate Christi.

Digitized by Google

et quæ fiunt, illa numerantur, quæcunque partim ævum et partim tempus participant : Deum autem ut ævum et ut tempus celebrare oportet tanquam omnis temporis et ævi auctorem, et antiquum dierum tanquam ante tempus, et supra tempus ; et ut variantem tempestivitates et tempora, et rursus ut ante sæcula exsistentem, quatenus est ante sæculum, et supra sæculum, sive ævum, et regnum ejus regnum omnium sæculorum (a), Amen. Ad hæc autem et magnus ille Moyses : *Dominus*, inquit, *regnans in sæculum, et super sæculum* [1]. 18. Et in his adhuc sanctus Maximus : Sapientissime, inquit, ad pietatem præmunit, inquiens non oportere suspicari quæ æterna dicuntur, eo ipso coæterna esse Deo, qui est ante sæcula : jam enim supra diximus, æternum dici proprie non ipsum sæculum, sive ævum, sed id quod ævum participat. Igitur τὰ νοητά, id est, incorporea, quæ proprie sunt, utpote creata immortalia, etiam æterna vocare oportet, tanquam quæ voluntate Dei ab interitu libera durent, quæ scilicet a Deo, producta sunt cum prius non essent : proprie vero loquens ea præcipue quæ apud philologos gentiles gravia et honesta habebantur, ad pietatem caute traducit. Ait igitur esse quidem, et æternas esse incorporeas potestates a Deo productas, non tamen coæternas Deo, ut gentiles delire nugantur, aientes : Simul Deus, simul omnia. Et iterum idem in centuriis theologicis, centuria prima, cap. 4, 5, 6 : Non est, inquit, Deus substantia ut substantia quæ simpliciter (1) aut quodam modo dicitur, ubi et principium est ; neque potestas, ut potestas, quæ simpliciter, aut quodam modo dicitur, ubi et medium est ; nec opus, ut opus, quod simpliciter aut quodam modo dicitur, ubi et finis est motus ipsius substantiæ secundum potentiam prius cogitati ; sed idem ipse est et substantiæ effector, et supra substantiam, effectorque potentiæ, et supra potentiam, firmitas atque vis, et immortalis facultas

[1] Exod. xv, 18.

Scholia.

ram eorum quæ dicitur in Scripturis æterna ; aut temporalia ; angeli enim dicuntur in Scriptura æterni : Ps. xxiii, Elevamini portæ æternales ; quia sunt participes ævi, et antiquissimi omnium creaturarum ; dicitur etiam ævum sive sæculum Græce αἰών, extensio sive duratio ipsa temporis, ut illud (Matth. 28) : Usque ad consummationem sæculi ; et Psal. lxxvi : Annos æternos in mente habui ; et II Cor. iv : Deus hujus sæculi ; perinde enim est, ut si interpres vertisset, hujus ævi, sive æternitatis Græce est αἰῶνος. Exod. xxi : Erit ei servus in sæculum, sive in æternum ; hanc igitur vocat Scriptura temporalem æternitatem, sicut apud Paulum dicitur tempus æternum, II Tim. i : Ante tempora sæcularia, Græce est αἰώνια, id est, æterna ; et Tit. i : Ante tempora sæcularia, Græce etiam αἰώνια, i. l est, æterna ; et Rom. xvi : Secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti ; idem vocabulum est Græce, quod in hoc loco interpres vertit æternum, et in aliis sæculare.

(1) *Substantia quæ simpliciter.* Substantia simpliciter est substantia abstracte considerata, quæ dicitur per se substantia, solum continens in notione sua quæ ad essentiam substantiæ pertinent ; hanc notionem primum menti informamus ; postea notionem universalem : notionem, inquam, substantiæ non abstracte cogitatæ, sed universe, substantia communis ut est, ratione differt a substantialitate abstracta, sicut humanitas ab homine ; postea consideramus substantiam communem secundum singulas species ; hæc substantia communis, et etiam singularis, non simpliciter, sed quodam modo substantia est, quia substantia communis est per participationem per se substantiæ, et particularis substantia per participationem utriusque, communis scilicet et per se substantiæ. In hujusmodi ergo substantia sive simpliciter, sive quodam modo, principium est motus : Deus autem non est principium, quod habeat habitudinem ad id, cujus principium est, imo est principium supra principium, omni habitudine solutum. Similiter potentia simpliciter est potentia abstracte considerata, quæ dicitur per se potentia, quæ est ipsa essentia potentiæ, cujus per se potentiæ participatione est potentia communis, et ob hanc causam est quodam modo potentia ; similiter potentia particularis est quodammodo potentia, quia est per participationem potentiæ communis, et per se potentiæ ; hujusmodi potentia sive simpliciter, sive aliquo modo, est media inter substantiam et opus, quod fit per motum substantiæ ; non enim fieri potest opus nisi sit potentia efficiendi illud. Opus simpliciter est opus per se abstracte consideratum, id est, ipsa essentia operis ; opus quodam modo est opus ipsum universe consideratum, quod est per participationem operis simpliciter, quod dicitur per se opus, aut opus particulare, quod est per participationem operis universalis, et per se operis ; in hujusmodi opere, sive simpliciter, sive aliquo modo finis est : ut sanitas quomodocunque consideretur, sive abstracte, et per se, sive communiter, et universe, sive sit in particulari, finis est medicationis, quæ est motus medentis prius cogitatus secundum potentiam, quam sanitas, quæ non potest fieri per medicinam, nisi prius cogitetur potentia ad sanandum. Deus autem neque finis est, neque medium, quatenus hæc in iis quæ sunt ad aliquid, numerantur, quæ simul esse cogitantur, cum infinito autem nihil finitum simul esse cogitari potest. Conferenda sunt hæc cum c. 4 quintæ decadis ; et illic etiam observandum est, quam ingeniose, quæ Plato, *Timæo* et *Parmenide*, scripsit de speciebus sive ideis ingenitis, et sine interitu, separatis, immutabilibus, natura consistentibus, tanquam effectricibus rerum singularium, correxit et traduxit ad verum dogma de principiis, non quæ causæ per se exsistant, neque sint non factæ, sed quæ habeant in nobis esse tantum intelligibile et immutabile a Deo manans, sintque veluti formæ quædam intelligibiles ratione tantum a rebus ipsis separatæ ; quod enim est singulare, posterius est intelligentia, quod intelligi non potest sine prioribus, quæ sunt quod quid est speciei, et species ipsæ, quæ a singularibus participantur, et prius esse habent secundum notionem ; non enim esset hic homo in notione, nisi homo species ejus prius haberet esse intelligibile ; neque homo diceretur esse secundum notionem, nisi prius humanitas haberet esse intelligibile : hæc enim continet quod quid est speciei hominis. Similiter in reliquis, non esset hæc vita in notione, aut hæc similitudo, nisi esset vita et similitude universe considerata ; nec ista esset, nisi esset prius secundum notionem quod quid est ipsius vitæ et similitudinis, quæ vocatur vita simpliciter, et similitudo simpliciter, sive per se vita et per se similitudo.

(a) Regnum omnium sæculorum temporalium et æternorum.

Digitized by Google

omnis efficientiæ, et ut breviter dicam, principii, medii, et finis auctor. Et adhuc idem: Principium, et medium, atque finis notæ sunt eorum quæ tempore dividuntur: et quod vere dici potest, eorum etiam quæ cum ævo contemplamur, tempus enim cum motum habeat mensuratum, numero circumscribitur, ævum vero cum habeat prædicamentum quando simul cum exsistentia cogitatum, subit dimensionem tanquam principium exsistentiæ capiens: si autem tempus et ævum non carent principio, multo magis non carent quæ in his continentur. Et rursus: Unus et solus secundum naturam semper, proprie est Deus, totum proprie esse omnibus modis in se includens: quippe qui est superior quam ipsum proprie esse (1): quod si hoc ita est, nihil penitus eorum quæ esse dicuntur, habet proprie esse; nihil igitur

Scholia.

(1) *Quippe qui est superior, quam ipsum proprie esse.* Quatenus a nobis scilicet cogitari potest, sicut dicitur Deus esse supra Deum ὡς ἡμᾶς εἰδέναι ut ait Dionysius, id est, secundum nostram cognitionem; supra Deum, inquam, per participationem, quem in creaturis cognoscimus, sicut scriptum est: Ego dixi, Dii estis. (Psal. LXXXI, 6); sic etiam est bonus supra bonitatem, quæ a nobis in creaturis cognosci potest, itaque proprie esse, de creatura dicitur et de Deo, sed æquivoce, ut bonus, et Deus.

Non est alienum ab hoc capite, nec a proximo sequenti, explicare quomodo intelligendum sit quod Pont. Rom. credidit de creatione angelorum, et ad credendum Catholicis proposuit in cap. *Firmiter credimus, De sum. Trin. et fide cath.*; non enim discrepat decretalis ad eo quod hic tradit Dionysius, imo convenit, cum ait: Unum universorum principium creator omnium visibilium et invisibilium, qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam, et deinde humanam, quasi communem ex spiritu et corpore constitutam. Hactenus decretalis, sed dilatandus est aliquantum hic locus. Quærit B. Athan. in *Quæst. ad Antioch. princip.* quæst. 4, quando, et quomodo, et unde facti sint angeli. Respondet ad quæst, nec quando, nec quomodo facti sint, ab humana natura dici posse, præterquam hoc solum, factos esse verbo Dei ex nihilo; quando vero? Alii, inquit, aiunt primo die; alii ante primum diem. Creatos vero esse, testatur, inquit, Propheta, cum ait (*Psal.* CXLVIII): Laudate eum omnes angeli ejus; quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt. Moysen enim ait, quia sciebat esse Judæos idololatriæ et multitudini deorum deditos, idcirco non fecisse serm. de angelis in Gen., ne eos ceu deos colerent, ut in vitulo, et in aliis idolis postea fecerunt; quod ergo ex Scripturis sanctis ostendi poterat, utramque scilicet creaturam spiritualem et corporalem, simul et ex nihilo esse a Deo conditam (*Joan.* I): Omnia enim per ipsum facta sunt; et: Qui vivit in æternum, ait Ecclesiasticus (*Eccli.* XVIII), creavit omnia simul, utramque horum decr. cath. fidei subjecit. Illud vero simul ab initio temporis, sicut ad creaturam corporalem, id est, ad mundum qui cernitur, et quæcunque in eo continentur, referri voluit, quia scriptum est: In principio creavit cœlum et terram; sic ad angelicam naturam non necesse est, secundum Scripturam, referri voluisse; quia ut paulo ante aiebat Athan., quando angeli creati fuerint, humana natura dicere non potest, sed quia durationem angelorum, quæ non est subjecta tempori, quia est tota simul et invariabilis, quæ et dicitur in sacris Litteris ævum, non possumus cognoscere, nec aliis manifestare, nisi per extensionem nostri temporis ex horis, diebus, et annis constantem, quam Scriptura ævum quoque aliquando vocat, ut Dionys. notavit; idcirco Pont. proposuit ad credendum, simul ab initio temporis utramque creaturam spiritalem et corporalem conditam esse; nomine itaque temporis ævum et tempus comprehendit. Pont. imitatus Dionys.; quare non prohibet hæc decretalis, quin liceat sentire quod apostolorum discipuli Clem., Dionys., quos multi alii postea secuti sunt, senserunt, et creatos fuisse angelos ante mundum, de angelis enim interpretatur Dionys. dictum esse illud *Psal.* XXIII: Elevamini portæ æternales; quia antiquum et invariabile, et metri secundum totum esse, proprietatem ævi esse dicit; quare si ævum antiquius est tempore, et ævum dicitur, et est duratio angelorum, sunt igitur angeli ante tempus, et ante ea quæ sunt in tempore, creati. Idem sensit S. Max. in prima centuria Theol.: Si enim angelos non creasset ante tempus, cum quo ortus est mundus, antiquius virtute fuisse non esse virtutem, et bonitate antiquius non esse bonitatem; quæ absurda S. Max. esse videntur; sed quæ S. Max. de hac re sensit, proximo sequenti capite latius explicanda et repetenda sunt. Sic etiam intelligendum est quod Epiph. disputans contra hæresim Pauli Samosateni ait, non esse angelos ante cœlum et terram creatos, cum plane, inquit, hoc dictum non sit mutabile, quod ante cœlum et terram nihil erat ex creatis; nam in principio fecit Deus cœlum et terram, ut principium sit, et nihil ex creatis ante hoc ipsum sit. Hactenus Epiph. Verissimum est ante cœlum et terram nihil fuisse ex creatis, scilicet in tempore; sic enim intelligendum est; angeli autem in ævo creati sunt, ævum enim est mensura eorum quæ non sunt tempori subjecta. Idem, quod hæc decretalis, dixit prius synod. epist. Sophronii patriarch. Hierosol. missa ad Honorium I, et non ad Sergium Constantinop. ut Photius Constantinop. in sua *Biblioth.* testatur, recitata fuit hæc epist. in 6 synodo et in 11 actione collocata. Loquens ergo de creatione mundi a Deo facta, sic conflictur Sophron. Καὶ τοῖς πᾶσιν ὥρισεν ἀρχὴν χρονικήν, id est, Et omnibus decrevit principium temporis. Quia angeli licet immortales sint, hoc habent commune cum iis quæ sunt in tempore, quod facti sunt, ideirco tempus eis attribuit. Hunc plane secutus est Pont. in sua decretali, et Sophron, secutus plane Dionys. quem in eadem synodica citat (ne quis dicat ignotum fuisse Dionys. Sophron.). Esse igitur angelos ante mundum hanc corporeum creatos, tradit Dionys. hoc loco, et apostolica doctrina l. VIII, Clem. 12. et eam secutus Greg. Nazian. in ser. de Natali Christi, et in 2 de Pascha; et hunc secutus Damas. l. II, *De fid. orthod.* Quomodo vero intelligendum sit, creaturas spirituales et corporales simul creatas esse, illas cum ævo, has cum tempore, ut hoc quoque non prætereamus, explanavit idem Athan. l. III *Contra Arium*, ita tuens in illum locum Eccl. XVIII: Qui vivit in æternum, creavit omnia simul; nihil enim, ait, ex rebus creatis ante alia sui generis conditam esse, sed omnia simul uno eodemque mandato facta sunt. Et paulo ante magis adhuc explicat, cum ait nihil esse in rebus creatis, quod ipsum unum, et solum, et primum ante alia scilicet sui generis factum sit, sed cum omnibus simul κατὰ γένος ἢ τάξιν, id est, cum omnibus sui generis, vel ordinis. Animum enim, inquit, ex astris, aut ex magnis luminaribus ita apparuit, ut hoc prius, illud posterius in rerum natura emerserit, sed omnia eodem die, eo jubente ortum ceperunt, quamvis alia ab aliis splendore differant; similiter in quadrupedibus, volucribus,

Digitized by Google

omnino simul cum eo ex æternitate cogitatur substantia diversum, non ævum, non tempus, neque quidquam eorum quæ in his vivunt; non enim inter se unquam conveniunt proprie esse, et non proprie esse. Et rursus idem cap. 10 ejusdem centuriæ: Principium eorum quæ sunt, et medium, et finis est Deus tanquam agens, et non patiens; sicut et alia omnia, quibus apud nos nominatur; est enim principium, tanquam creator; et medium, tanquam providens; et finis, tanquam circumscriptio: *Ex ipso* enim, inquit, *et per ipsum et in ipsum omnia* [42]. Et rursus idem cap. 68 ejusdem centuriæ: Eorum quæ sunt ad aliquid, sunt sæcula, et tempora, et loca, sive quibus nihil est eorum quæ simul cum his cogitantur. Deus autem non est ex iis quæ sunt ad aliquid; non enim habet quidquam in universum, quod simul cum eo cogitetur. Si igitur Deus est hereditas eorum qui digni sunt, qui hac gratia dignus habetur erit supra omnia sæcula, et tempora, ac loca, pro loco habens ipsum Deum, sicut scriptum est: *Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias* [43]. Et iterum idem in centuria quarta de charitate, cap. I, II, III, IV, V, VI: Primum, inquit, admiratur mens cogitans divinam in omnibus infinitatem, et illud pelagus immensum, et desiderabilissimum; obstupescit, quomodo ex nihilo ea quæ sunt, produxit. Sed sicut *magnitudinis ejus non est finis* [44], sic neque sapientiæ ejus est inventio. Præterea: Quomodo enim non demiratur, et plusquam obstupescit contemplans infinitum illud bonitatis pelagus? aut quomodo non stupet cogitans, quomodo, et unde substantia rationis particeps, et substantia intelligens facta est; item quatuor elementa, ex quibus corpora, nulla materia eorum ortum antegressa? qualis potestas illa, quæ ad effectionem excitata, hæc produxit, et ut essent, effecit? Verum hoc gentiles non concedunt, qui omnipotentem bonitatem, et sapientiam, et cognitionem ejus, quæ mente comprehendi non potest, ignorant. Præterea, ex æternitate creator cum sit Deus, creat quando vult verbo ejusdem substantiæ, et spiritu propter infinitam bonitatem. Et ne dicas: Qua ratione nunc creavit qui erat semper bonus, et non prius? Quoniam et ego tibi dico, infinitæ substantiæ sapientiam quæ investigari non potest, non cadere in cognitionem humanam: item, cognitionem rerum, quam in se ante exsistentem creator mundi habebat, quando voluit, fecit substantiam esse, et produxit: absurdum enim est de Deo omnipotente ambigere, an possit, cum velit, aliquid facere, ut exsistat. Adhuc idem: Quam ob causam Deus creavit, quære, sciri enim potest: quomodo autem, et quamobrem recenter creavit, ne quæras; non enim sub intelligentiam mentis tuæ cadit: quoniam eorum quæ sunt divina, partim intelligi possunt, partim non possunt: contemplatio namque effrenata fortassis agat præcipitem, ut quidam ex sanctis dixit. Idem adhuc: Nonnulli aiunt exsistere simul cum Deo ex æternitate creaturas, quod quidem ferri non potest; quomodo enim ea possunt ex æternitate simul exsistere cum undique infinito quæ sunt undique finita? aut quomodo sunt creaturæ, si coæterna creatori sunt? Verum hoc loquuntur gentiles, qui introducunt Deum non quidem substantiæ, sed qualitatum esse auctorem: nos vero qui Deum esse omnipotentem novimus, non qualitatum, sicut illi, sed substantiarum qualitates habentium effectorem esse dicimus: quod si hoc ita est, non ex æternitate simul cum Deo creaturæ exstiterunt. Adhuc idem cap. 13: Esse semper, aut non esse substantiam rationis participem et intelligentem in voluntate Dei, qui omnia bona creavit, positum est, esse autem bonos secundum electionem, aut pravos, in voluntate eorum qui facti sunt. Et rursus idem in cap. 10: Omnis substantia intelligens, et sentiens, cum productæ sunt, acceperunt a Deo potestates percipientes res: substantia quidem intelligens accepit notiones, sentiens vero sensus. Ex quibus efficitur manifestum, nihil neque temporum, neque sæculorum, nec quidquam eorum quæ in ipsis temporibus, aut sæculis sunt, coæternum esse infinitati Dei, quæ omnium causa est, et supra omnia est, et cujus voluntate omnia ex nihilo facta sunt, sive a tempore, sive a sæculo ortum duxerint: demon-

[42] Rom. XI, 36. [43] Psal. LX, 3. [44] Psal. CXLIV, 3.

Scholia.

pisibus, pecoribus; stirpibus, similiter, inquit, Adam quanquam solus e terra formatus est, fuere tamen in eo etiam tunc rationes successionis posteritatisque humani generis; subjungit deinde: Et ex creatione mundi visibilis invisibilia ejus (angelos dicit) hoc etiam genere operum, inquit, facta esse intelligimus, colligimusque ne in illis quidem quidquam seorsum in suo genere aut prius, aut posterius creatum esse; sed omnia simul, quæ ejusdem conditionis sunt exstitisse. Non enim singulas res enumeravit Apostolus (*Coloss.* I), ut in hunc modum diceret: Sive angelus quispiam, sive thronus aliquis, sive dominatio illa, aut illa, aut hic vel ille ex potestatibus, sed universos simul, qui ejusdem ordinis erant, comprehendit. Sive, inquit, throni, sive dominationes, sive principatus sive potestates, etc.; Haecenus Athan. Omnes itaque Cherubim simul creati sunt; simul item Seraphini, et simul Throni, similiter in reliquis ordinibus, in quibus, quod ad creationem pertinet, non est quidquam prius, aut posterius, licet gloria et honore inter se differant. Sic probat B. Athan. contra Arium non esse Verbum creaturam; alioqui, inquit, necesse erat, ut simul cum aliis ex ordine virtutum crearetur, et non ante, licet gloria cæteris antecelleret, ex quo rursus fieret, ut non posset esse primum et initium aliorum, ut Ariani volebant; tradebant enim creatum esse Verbum, ut per eum Deus omnia alia crearet; quasi non esset de numero omnium: cum tamen tale principium omnium, ait Athanasius, in omnibus connumeretur, atque ita concludit, differre Verbum substantia et natura a creaturis; solumque cum esse solius veri Dei imaginem.

Digitized by Google

stratum namque est, omnibus notum, esse, qui mediocriter ea quæ sunt, consideraverint, quod qui sæcula, et locum in his velut receptaculum eorum quæ fiunt, produxit universi auctor, in his creat omnia; nec enim fieri potest, ut aliquid eorum quæ per creationem facta sunt, aut per generationem, non omnino aut in sæculo, aut in tempore sit. Quod si hoc verum est, omne quod est, quod quidem non a tempore cœpit, liquet a sæculo principium habuisse; nihilque rerum a creatione Dei abesse.

CAPUT IV.

Quod nihil eorum quæ sunt, caret principio, quin potius vel est ex principio temporis, vel ex principio ævi, sive sæculi; Deus autem simpliciter et infinite est sine tempore.

Sanctus Maximus in Theologicis centuriis, centuria 1, c. 35: Quæcunque in tempore secundum tempus creata sunt, postquam sunt perfecta, finem faciunt naturalis accretionis: quæcunque vero secundum virtutem scientia Dei conficit, postquam consummata sunt, rursus moventur ad incrementum, eorum enim consummationes aliorum sunt principia. Qui enim desinit in seipso, facere quæ ortum et interitum capiunt, alias diviniores formationes incepit, quia nunquam Deus desinit agere pulchra illa, quorum neque principium habuit (1), siquidem sicut proprium luminis est illuminare, sic proprium est Dei benefacere. Quamobrem in lege, quæ exponit constitutionem eorum quæ secundum tempus oriuntur et occidunt, honoratur Sabbatum per quietem, in Evangelio autem, quod statum rerum spiritualium introducit, exercitatione bonorum operum hoc Sabbatum splendescit. Iterum idem, c. 51, ejusdem centuriæ: Sextus, inquit, dies secundum Scripturam enarrat complementum eorum quæ sunt sub natura; septimus vero circumscribit motum proprium temporis; octavus notat et designat modum status supra naturam, et tempus. Idem, c. 54: Qui sextum diem complevit divine cum operibus, et notionibus sibi convenientibus, ipse etiam operibus suis cum Deo, honeste perspectis, pertransivit perspicientia mentis omnes res naturæ et tempori subjectas, et ad contemplationem mysticam ævi et æternorum se transtulit, Sabbatum mente agitans ignote, rebus ipsis ex toto relictis, et superatis. Qui autem octavo die dignus est habitus, is a mortuis excitatus est; id est, ab omnibus quæ sub sensum et intelligentiam cadunt, et a verbis et notionibus, et vixit beatam vitam Dei, qui solus et proprie vita dicitur, et est; ut qui ipse etiam sit deificatione Deus. Idem rursus, cap. 58: Sextus dies rationem existentiæ rerum designat; septimus modum boni status rerum; octavus vero mysterium boni semper status. Idem cap. 60: Qui propter nos quietem Dei septimo die, et propter nos operationem ejusdem octavo die, id est, mysticam resurrectionem participatione deificationis participavit. Et rursus idem cap. 48, et 49 et 50 ejusdem centuriæ: Quærendum est ab studiosis, quæ opera intelligenda sint, quæ cœpit Deus creare; et quæ rursus, quæ non cœpit. Si enim ab omnibus operibus, quæ cœpit facere, cessavit, manifestum fit, non cessasse ab illis quæ non cœpit facere. Dubium videtur, num opera Dei quæ secundum tempus esse cœperunt, sint omnia quæ essentiam participant, cujusmodi sunt variæ substantiæ eorum quæ exsistunt, habent enim non esse antiquius quam esse; quia erat quando non participabant essentiam. Fortassis autem opera Dei quæ non cœperunt esse in tempore, illa sunt quæ participantur secundum gratiam ab iis qui ea participant, ut bonitas, et omne id quod in ratione bonitatis continetur: et denique omnis vita, et immortalitas, et simplicitas, et immutabilitas, et infinitas, et quæcumque circa ipsum secundum substantiam contemplamur (2), quæ opera Dei sunt, et non cœpta secundum tempus; non enim antiquius virtute erat, non esse virtutem, et similiter in aliis, quæ modo dixi, quamvis quæ ipsa participant, ipsa esse cœperint secundum tempus. Omnis namque virtus principio caret non habens tempus antiquius se, utpote quæ Deum solum habet qui eam æterne generat. Idem adhuc: Immense et in infinitum exemptus est Deus ex omnibus participantibus, et participatis. Omne enim quod habet rationem cur sit (3), opus Dei plane est; et partim quidem secundum ortum cœpit esse in tempore; partim vero secundum gratiam insitum est creaturis tanquam quædam vis, sive facultas innata, quæ Deum in omnibus aperte et clare prædicat. Et rursus: Universa immortalia, et ipsa immortalitas, et cuncta viventia, et ipsa vita, et sancta omnia, et ipsa sanctitas, et omnia virtute prædita, et ipsa virtus, et omnia bona, atque ipsa bonitas; et cuncta quæ exsistunt, et ipsa exsistentia, opera Dei plane sunt; sed opera Dei partim sunt non cœpta tempore (non enim erat, quando non erat virtus, et bonitas, et sanctitas, et immortalitas), partim cœpta alioqui in

Scholia.

(1) *Quorum neque principium habuit.* Principium temporis dicit; ante tempus enim in ipsis angelis gratiam et virtutes creare cœpit, a quibus nunquam desistit in hominibus angelorum vitam et virtutem imitantibus.

(2) *Quæcunque circa ipsum secundum substantiam.* Illa scilicet dicimur contemplari circa ipsum substantialiter, quæ in creaturis a substantia Dei αἰτιατικῶς, id est, ratione causæ participata contemplamur, ut infinitatem in potentia, immutabilitatem, simplicitatem, et immortalitatem in angelis.

(3) *Omne quod habet rationem cur sit, creatura est, et opus Dei.* Deus enim non est propter se, ut a nobis cogitari potest, ait sanctus Maximus in prima centuria theologica; quia necesse est ut illa ratio et causa sit prius; Deus autem nihil habet prius, idcirco neque Deus est propter se, ut a nobis intelligi potest: quia quod in creaturis intelligimus, causa proprie prior est eo, cujus causa est.

Digitized by Google

tempore, participatione eorum quæ non sunt cœpta tempore, sunt et dicuntur hoc, quod sunt et dicuntur. Deus enim est omnis vitæ, et immortalitatis, ac sanctitatis, et virtutis auctor; ex omnibus namque, quæcunque intelliguntur et dicuntur, supra substantiam exemptus est. Adhuc idem cap. 8 centuriæ primæ: Cuncta quæ exsistunt, intellecta nominantur, et principia cognitionum in se ipsis habent indemonstrabilia: Deus autem non nominatur intellectus a nobis, sed ex intellectis tantum esse creditur, quamobrem nihil eorum quæ intelliguntur, cum eo ulla ex parte comparatur. Ex quibus sit manifestum, quod nullam opus Dei effugit, quin sit ipsius effectus: quod ex Propheta liquet, cum ait: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Omnia in sapientia fecisti* [56]. Et rursus: *Veritas et judicium opera manuum tuarum* [57]. Sed quoniam duplex est productio operum Dei, et alia quidem cœpto ortu a tempore, septimo die desita sunt produci; alia vero cum sint supra ortum a tempore, non cadit in ea cogitatio temporis, neque tempestivitatum (*a*), sed cum ævo, sive sæculis tenduntur; idcirco necesse fuit demonstrare, in quibus operibus Sabbatum agitat Deus, et in quibus non; et quæcumque ortum et generationem subeunt, quia principium habent, habent etiam sabbatismum, id est, quietem Sabbati ipsam cessationem. *Septimo* enim, inquit, *die requievit ab omnibus operibus suis* [58] (1). Rursus vero quæcumque ante tempora æterne a Deo creata (2), in ævo degunt, neque principium temporis, neque sabbatismus in ea cadit, designaturque in eis status octavi diei, in quo neque principium generationis est, neque sabbatismus, id est, quies Sabbati et cessatio; sed potius tanquam liberi ab interitu, et immortales degunt omnes. Non igitur aliqua opera Dei refugiunt, quin habeant principium, sæculum, sive ævum. Quomodo enim refugiant, quorum auctor est, et infinite in infinitum ipsis illis antecellit æque atque ceteris aliis creaturis? Verum tamen hæc non cœpit Deus generare, quorum non est generatio, neque tempus; cum ævo tamen dimensione carente ex nihilo etiam hæc facta sunt. Non solum igitur quia hæc opera Dei dicuntur, et eorum auctor Deus, et infinite in infinitum ipsis antecellit, clare intelligitur creaturas et effectus Dei esse; sed etiam quia non cœpisse apposita præfinitione temporis ubique exponitur, ut quæ in tempore cœpta sunt, manifeste distinguantur a sæculis cœptis: et omnis virtus carere principio dicitur, sed sic principio carere, ut scilicet non habens tempus antiquius se, non tamen non habens ævum antiquius. Et sicut magnus Dionysius Deum ait charitatis et amoris productorem et genitorem, hoc autem exponens sanctus Maximus in scholiis in eum, et in octava centuria, capite 88, sic dixit: Charitatis et amoris ipsum Deum scilicet ait genitorem esse, ipse enim hæc in se ipso cum essent, produxit foras, id est, circa creaturas; et sic dic-

[56] Psal. cm, 24. [57] Psal. cx, 7. [58] Gen. II, 2.

Scholia.

(1) *Septimo die requievit ab omnibus operibus suis.* Photius patriarcha Constantinop. in responsis ad varias quæstiones do locis Scripturæ ad Amphilochium metropolitam Cyzici: Quatuor, inquit, sunt operationes Dei; prima, qua fecit a principio naturas rerum omnium septem diebus, secundum hanc significationem dictum est requievisse septimo die ab omni opere quod patraverat. Secunda operatio est conservatio ex illo tempore perpetua eorum quæ semel exstiterunt, quæ non permittit ullam speciem perire, hæc operatio providentia vocatur, ab hac operatione nunquam desistit neque desistet Deus, dum terrena hæc concretio consistet. Tertia operatio, qua facit, ut natura cujusque nihil dissimile, aut a se alienum faciat, sed potius sui simile generat, et successionem legitimam ostendit; hæc quoque operatio ad providentiam referri potest. Præterhas tres, unam de creatione essentiæ, sive substantiæ aliam de conservatione, aliam de similitudine, ad quam referenda est successio ordinis, ut in sole, luna, ortu, occasu, conjunctionibus, et discessibus, aliisque energiis, id est, operationibus, quas Deus illis indidit, in vicissitudine dierum et noctium, in mutatis temporum, et successionibus; præter has, inquam, est alia operatio φιλανθρωπίας Δεσποτικῆ, id est, charitatis Domini Dei in homines; quæ duplex est, una ad corpus hominis pertinens, altera ad animam; illa cæcis tribuit aspectum, paralyticis robur, quatriduanum suscitat, etc.; hæc animam infinitis malis vexatam liberavit, et in pristinum statum imaginis suæ, ad quam facta erat, restituit. Populus ergo Judæorum in beneficia Salvatoris ingratus, invidiæ suæ præteribat Sabbati religionem, accusans Dominum quod Sabbato sanaret, cui Salvator tanquam Dominus et præceptor: Pater meus, inquit, usque modo operatur (Joan. v, 17). Si enim eos, qui curationem corporis sabbato factam calumniabantur, redarguit, docens eos ab hujusmodi operibus neque Patrem cessasse, neque cessare; ex hac sententia facile est intelligere, a quibus operibus cessavit, et a quibus non, siquidem jam olim desiit creare naturas, a conservatione vero, et varia providentia in illis, et ordine, et beneficentia non destitit, neque desistet.

(2) *Quæcunque ante tempora æterne creavit, in ævo degunt.* Æterne dixit, et non coæterne: id est, in ævo ante tempus, quod æviterne dici solet, propter angelos, et eorum virtutes, atque cognitiones Deus æterne generat virtutem, id est, ante tempus creatum; hæc enim cum haberet Deus in se ipso, protulit ea foras, id est, circa creaturas, sicut ait S. Maximus. Si enim angelos non creasset ante tempus, cum quo ortus est mundus, antiquius virtute fuisset non esse virtutem, et bonitate non esse bonitatem, quæ absurda esse videntur, valde enim decens videtur ut illæ prefectiones, quæ a Deo manant quæ a creaturis αἰτιατῶς, id est, create participantur, antiquiores sint ipso tempore, cum quo creatūræ tempori subjectæ illas participarunt, itaque sanctitas, charitas, vita, sapientia et aliæ perfectiones Dei ex Deo αἰτιατικῶς, id est, efficienter, sive causaliter participatæ non cœperunt creari cum creatione hominis, sed antiquius, ante tempus scilicet cum angelis, qui æterne, hoc est, in ævo, et non coæterne Deum laudabant.

(*a*) Tempestivitates sunt veterum tempus, æstas, autumnus, hiems.

Digitized by Google

etum est : *Deus charitas est* [9]. Sic igitur non est mirandum, si virtutem dicit hic habere æterne Deum genitorem : id est, Deus cum haberet eam in se ipso protulit eam foras, id est, circa creaturas. Similiter illud Non erat, quando non erat virtus et bonitas, adjuncto tempore redditur consentiens secum, et cum aliis ante dictis. Nihil igitur eorum quæ antea demonstrata sunt, rationi adversatur. Deus autem, qui causam non habet, et omnium causa est, ex nihilo producit creaturam ; neque quidquam eorum quæ sunt, quidquid illud sit, cœternum ei est, sive ex iis sint quæ tempore cœpta sunt, sive non cœpta tempore, sed ævo comprehensa, sive ex iis quæ sunt participantia, sive quæ participata, et solum ut a participantibus participentur, exposita ; sive ex iis sint quæ intelliguntur, sive quæ intelligunt. Deus enim infinite in infinitum ex his et illis exemptus est : quoniam solus ipse est omnium una causa ; neque habet ante se majus aliquid, neque secum æquale, neque post se minus.

CAPUT V.

Quod nihil eorum quæ sunt, ex se ipso prodiens, est non divisum : Deus autem secundum unam suam potestatem multiplicatus, et in omnia prodiens, est non divisus, et a se non exiens.

Magnus Dionysius, cap. 4, *De divinis nominibus* : Audendum, inquit, est dicere hoc pro veritate, quod ipse qui est omnium auctor, pulchro et bono amore propter excellentiam summam amatoriæ bonitatis extra se per providentias omnium rerum exsistit, et bonitate atque dilectione et amore veluti delinitur (1) et oblectatur : et cum sit supra omnia, et ex omnibus exemptus, ad omnia demittitur secundum potestatem suprasubstantialem, qua extra se, non egrediendo exit. Et rursus idem in eodem loco : Vel quia ipse sibi lenocinatur, et se movet, hac enim ratione dilectum et amabilem eum vocant veluti pulchrum et bonum, et tanquam sit quædam sui per se ipsum patefactio, et bona progressio eximiæ copulationis, et amatoria motio, simplex, per se mobilis, per se agens, quæ prius exstitit in bono ad ea quæ sunt, manat, et rursus ad bonum revertitur. Et sanctus Maximus in centuria 8, cap. 87 : Intellige, inquit, Deum esse lenocinantem, et moventem ad amatoriam conjunctionem, illam dico, quæ cum spiritu est ; id est, Deum esse sequestrem et confectorem hujus conjunctionis, conciliatoremque sui, ut a creaturis suis ametur et diligatur. Moventem vero dicit, tanquam qui singula moveat, ut cuique convenit, ut ad se ipsum convertat, nomen autem lenocinii etsi apud scriptores gentiles rem significat non sanctam neque castam, hic tamen significat conciliationem intermediam conjunctionis cum Deo. Et adhuc idem capite 88 : Motus amatorius boni qui in bono prius exsistit simplex et immobilis, ex bono prodiens ad id ipsum redit fine et qui in bono principio carens, quod quidem declarat, desiderium nostrum semper ad Deum moveri; copulatio enim cum Deo ex charitate, omnem copulationem vincit, et ab omni conjunctione eximitur. Rursus idem capite 89 : Amorem cum dicimus, sive divinum, sive angelicum, sive spiritualem, sive animalem, sive naturalem, intelligamus vim quamdam sive potestatem copulantem et commiscentem, superiora quidem moventem ad providentiam inferiorum, ea vero quæ sunt ejusdem ordinis, ad mutuam communicationem, et novissime ea quæ sunt inferioris moventem ad convertendum se ad prestantiora et præposita. Ac rursus Dionysius, cap. 4 *De divinis nominibus* : Hoc unum bonum, inquit, et pulchrum, singulariter est omnium multorum bonorum et pulchrorum causa. Et in quinto capite : In uno enim Deus, ut sæpe dictum est, omnia quæ exsistunt, præhabet, et fecit ut subsisterent, præsens omnibus, et ubique (2), et secundum unum, et secundum idem ; et secundum idem, omne, unum. Et in cap. 7, de eisdem divinis nominibus : Etenim si secundum unam causam Deus omnibus impertit ut sint, secundum ipsam illam causam singularem cognoscet omnia. Et cap. 12, de eis lem divinis nominibus : Hæc igitur sunt sine intermissione laudibus celebranda in causa, quæ omnibus antecellit ; et addendum est ipsam esse sanctitatem exsuperantem, et dominatum ac regnum summum, simplicissimam divinitatem : siquidem ex ipsa, in uno et simul tota nota est (3) et distributa omnis impermista diligentia omnis puræ munditiæ, omnis eorum quæ exsistunt, ordo et compositio. Et in primo capite de eisdem divinis nominibus : Unde in omni fere tractatione theologica divinitatem videmus sacre celebrari tanquam monadem et unitatem propter simplicitatem et unitatem impartibilitatis supraquam naturalis, ex qua tanquam ex potestate unifica unum efficimur : et varietatibus partibilibus divine in unum contractis in unum ad Dei similitudinem congregamur, et ad Dei imitationem copulamur. Quo in loco ait san-

[9] I Joan. IV, 8.

Scholia.

(1) Exemplum hujus *definitionis* frequens est in Cant. cant. ut illud cap. II : Ea dilectus meus loquitur mihi : Surge, amica mea, columba mea.

(2) *Præsens omnibus, et ubique.* Non secundum diversas partes suas, sed secundum unum et idem ; et secundum idem omne unum, et ad omnia procedens, est enim omne, quatenus in simplici essentia una, omnia exsistunt virtute, sive potestate, sicut effectus in causa.

(3) Et ad omnia procedit efficienter, in uno. Hoc est quod ait Joan. in Evang. cap. III : Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum, sicut sol totum lumen simul emittit, licet non æqualiter recipiamus, itaque *in uno* ait, id est, non dividue, et per partes, sed simul totum.

Digitized by Google

ctus Maximus : Quia Deus cum cogitasset, volun- A tate produxit omnia, non tanquam mens quædam in voluntates partita, multiplicatus est : sed potius, inquit, mansit in unitate, et in ea manens, impartibiliter et non disperse produxit et producit omnia in creatura mundi. Et rursus divinus Dionysius in septimo capite de eisdem *divinis nominibus* : Ratio autem Deus in sacris Scripturis laudandi gratia nominatur, non solum quia rationis et mentis et sapientiæ est largitor, sed quia causas omnium (1) uniformiter anticipavit. Adhuc in eodem capite : Quare divina mens omnia continet cognitione ab omnibus exempta (2), qui quatenus est causa universorum, scientiam omnium in se ipso anticipavit : qui antequam fierent, novit angelos et produxit angelos, et alia omnia intus, et ab B ipso, ut ita dicam, principio novit (3), et ad essentiam adduxit ; atque hoc arbitror Scripturam tradere, cum ait : *Qui novit omnia antequam fierent* [30]; non enim divina mens cognovit ea quæ sunt, percipiens cognitionem eorum ex iis quæ sunt, sed ex se ipso et in se ipso secundum causam, scientiam omnium et cognitionem et essentiam præhabet, et simul anticipavit, non intendens ad singula percipienda secundum eorum formas, sed secundum unum causæ complexum omnia sciens et continens : sicut lumen (4) in se ipso secundum causam cognitionem tenebrarum anticipavit, non aliunde tenebras quam ex lumine cognoscens. Divina igitur sapientia se ipsam cognoscens, cognoscit omnia ; materiam C habentia sine materia, partibilia impartibiliter, et multa singulariter e se ipso uno, cuncta et cognoscens, et producens. Etenim si Deus secundum unam causam omnibus quæ sunt, impertit esse, secundum eamdem causam singularem cognoscet omnia, quæ et ex ipso sunt, et in ipso prius exstiterunt, et non ex iis quæ sunt, ipsorum cognitionem sumet : quin potius ipsis singulis cognitionem ipsorum, et aliis aliam cognitionem suppeditat. Non igitur Deus aliam sui cognitionem habet, aliam vero, qua omnia alia communiter comprehendit ; ipsa enim causa omnium cum se ipsa cognoscat, nequaquam quæ ab ipsa manant, et quorum causa exsistit, ignorabit. Sic igitur Deus quæ sunt cognoscit non notitia D ipsarum rerum, sed notitia sui : siquidem et angelos aiunt Scripturæ cognoscere quæ in terra sunt, non illa quidem sensu cognoscere, sub sensum alioqui cadentia, sed propria mentis similitudinem Dei gerentis virtute et natura. Hæc edisserens sanctus Maximus, Hoc, inquit, declaravit, cum dixit, non cognoscere Deum quæ sunt ex iis ipsis quæ sunt : et cum dixit, non intendere ad unumquodque percipiendum secundum formam ejus, quoniam tanquam horum auctor cognitionem suorum operum anticipatam habet, sciens quomodo ipsa, et in quibus ad ortum ac generationem adduceret : quorum depravatio, et defectio, id est, frustratio et infirmitas malum introducit, dum deficiente quod est secundum naturam, efficitur quod est præter naturam. Superius enim adhibuit exemplum luminis ; hujus enim privatione subexsistunt tenebræ, et causam habent absentiam naturæ luminis, sicuti habitus priores sunt privationibus, et ut dici potest, causæ sunt privationum. Hoc igitur loco pater Dionysius de iis quæ Deus produxit, et de cujusque eorum natura loquitur, quæ quidem dixit prius exstitisse in Deo secundum præcognitionem et prædefinitionem. Præterea vide, quomodo dicit Deum omnia cognoscere non ex cognitione omnium, sed ex cognitione sui, sicut lumen cognoscit tenebras alioqui, nihil tenebrarum in se habens. Ac rursus idem in centuria III de charitate, capite 21 : Cognoscit Deus se ipse, cognoscit item a se effecta ; cognoscunt etiam sanctæ potestates Deum, cognoscunt etiam quæ a Deo effecta sunt : non tamen sicut Deus cognoscit se ipse, et quæ a se facta sunt, sic sanctæ potestates cognoscunt Deum, et quæ ab ipso effecta sunt. Et capite 22 : Deus se ipse cognoscit ex beata substantia sua ; quæ vero idem effecit, cognoscit ex sapientia sua, per quam, et in qua cuncta fecit. Sanctæ vero potestates participatione cognoscunt Deum, qui est supra participationem, quæ vero abi pso facta sunt, cognoscunt colligendo in ipsis contemplationes. Adhuc cap. 24 : Substantia rationis particeps, et substantia intelligens, Dei sancti particeps Deum cognoscit tum ipsa exsistentia, tum insuper habilitate bonitatis, inquam, et sapientiæ et præter exsistentiam perfectuam gratia. Sic igitur

[30] Dan. XIII, 42.

Scholia.

(1) *Causas omnium uniformiter participavit.* Quia non recedit a sua simplicitate ; nec ullam in eo compositionem faciunt.

(2) *Cognitione ab omnibus exempta :* quia est supra cognitionem intellectus, et supra cognitionem sensus, quatenus per ipsam primam causam omnium omnia cognoscit. S. Thom.

(3) *Ab ipso, ut ita dicam, principio.* Quia Deus caret principio, idcirco correxit quod dixerat, inquiens : Ut ita dicam. Ex æternitate igitur tanquam auctor omnium habuit suorum operum cognitionem, et non ex operibus suis eam didicit et percepit.

(4) *Sicut lumen.* Exemplo luminis docet, quomodo Deus cognoscat creaturas, quæ ita deficiunt a Deo, sicut tenebræ a lumine, si ponamus lumen hoc sensibile esse mente præditum, si quis roget, an cognoscat tenebras, dicet cognoscere antequam sint tenebræ ; experientia enim non potest cognoscere, quia si lumen est, non sunt tenebræ ; cognoscit igitur ut lumen, quia scit, quod si auferatur lumen, nemo videbit. Sic Deus in se ut causa habet omnium cognitionem, quam non per experientiam acquisivit, alioqui esset Deus posterior cognitione, aut aliquo tempore non cognovisset : hoc etiam exemplo docetur, quomodo una et eadem cognitione cognoscit Deus se, et omnia, sicut lumen cognoscendo se cognoscit tenebras.

Digitized by Google

Deum cognoscit; quæ autem ab ipso producta sunt, cognoscit, ut dictum est, artificio sapientiæ in iis quæ creata sunt, collectæ, quæ est nuda, et non per se exsistens, in mente formata, et adhuc, in nulla duplicatione Deus penitus simplex, et supra omne simplex. Et Joannes Damascenus, cap. 14, *De divino loco*, ait : Angelus enim celeritate naturæ, et quia prompte, id est, celeriter transit, operatur in diversis locis; Deus autem qui ubique est, et supra omnia est, ubique eodem puncto varie, una et simplici actione agit. Ex quibus fit manifestum, quod non alia cognitione seipse Deus cognoscit, alia autem ea quæ a se effecta sunt, quinimo seipse cognoscens, suos etiam effectus una et infinita cognitione cognoscit; neque diversis potestatibus et actionibus producit creaturam, sed hac cognitione, et una atque infinita potestate continebat, et anticipata habebat in seipso omnia, et postea ex se exiens produxit; et in nihilo, et secundum nihil a seipso divisus est (1) habens hæc prius in seipso, et producens postea, et rursus ad se rediens.

CAPUT VI.

Quod secundum unam singularem causam omnia fit Deus : nihil autem eorum quæ ab ipso facta sunt, est non creatum.

Magnus Dionysius, cap. 9, *De divinis nominibus :* Omnibus, inquit, adest præsens Deus providenter, et omnia in omnibus fit propter conservationem omnium, manens in se, et ab eodem suo statu non egrediens, in actione una, et nunquam cessante fixus. Et rursus idem in quinto : Qui vere præexsistit (2), secundum omnem eorum quæ sunt cogitationem multiplicatur, et in eo proprie celebratur (3), erat, et est, et erit : item factum est, et fit, et fiet; Hæc enim omnia significant iis qui ut Deum decet, intelligunt, esse eum secundum omnem cogitationem supra substantiam : et esse causam eorum quæ modis omnibus sunt; etenim non hoc quidem est, illud vero non est; nec aliquo quidem modo est, aliquo vero non est; sed potius omnia est, ut omnium auctor : et in se omnia principia, et omnia ex principiis in rebus omnibus effecta et conclusa anticipans et continens, et supra omnia est, utpote ante omnia supra substantiam supraquam exsistens. Quo in loco sanctus Maximus : Quomodo, inquit, cum dixisset superius : In ipso nec est, nec erat, nec est, nec erit, neque factum est, neque fit, neque fiet, hic dicit : In ipso et est, et erit, et illud fit, et fiet, proprie laudatur? An sibi contradicit Dionysius? Apage. Supra enim ipsum dixit esse effectorem exsistentiæ, hypostasis, substantiæ, naturæ, et temporis; consentanee igitur in ipso collocavit illud erat, et alia, ut intelligas nec a tempore, neque post tempus Deum cœpisse; quin potius superiorem esse quam ipsum esse, siquidem in ipso dixit esse exsistentiam (4), et non esse ipsum exsistentiæ; hic autem quia dixit multiplicari eum secundum omnem cogitationem, merito dixit : In ipso illud est, et erit, et quæ sequuntur, quia ubi tempus, aut tempestivitates cogitabis, illic Deum reperies, et supra omnia, et ante omnia esse, et eorum quæ sunt, causam et effectorem esse, et nihil ipsorum esse : sicut dicebamus, Nihil est eorum quæ sunt, et ipse est in omnibus. Sanctus Gregorius Nyssenus, *Adversus Eunomium :* Bifariam, inquit, rebus partitis in faciens, et factum, utrumque ab altero natura differt, ut neque quod factum est non creatum sit, neque creatum quod naturam eorum quæ fiunt, efficit. Idem in eisdem libris : Ego, inquit, etsi sermo esset illius Moysis, qui in administratione legis splenduit, neque sic hujusmodi sermonem tulissem, (5), etsi eum nullum alioqui e se splendorem ille haberet, munere divino splendidus repente Israelitis apparuit; is enim splendor in legislatore ortus, non fuit cujusdam alterius, sed ipsius Dei. Et beatus Chrysostomus, in oratione in laudem sancti Joannis Theologi, cujus principium est : *Principium nobis rursus e cœlo advenit*, sic ait : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* [81]. Nusquam est, non erat, sed ubique

[81] Joan. I, 1.

Scholia.

(1) Exire a se, et non dividi, hoc est infiniti, quod omnia substantia sua et virtute ac præsentia implet.

(2) *Qui vere præexsistit, secundum omnem eorum quæ sunt, cogitationem multiplicatur.* Id est, quidquid cogitetur, et ad quamcunque rem quis mentem intendat, inveniet in ea notionem causæ, id est, auctoris Dei; hoc igitur est multiplicari, cerni eum in multis causam, ex S. Maxim. et Pachym.

(3) *In eo proprie celebratur, erat, et est.* Idem Dionysius interpretatur, quomodo proprie celebrentur hæc, scilicet quatenus intelliguntur, ut Deum decet, proprie dicuntur in Deo; et in Deo sunt, id est, quatenus est, erat, erit, participant esse; omnia enim secundum causam dicuntur de Deo, et in eo sunt, et intelliguntur suprasubstantialiter, quatenus vero sic accipiuntur, ut cum dicitur : Deus est, erat, erit, significetur Deum participare esse, alienæ sunt a Deo, ex Pachym.

(4) *In ipso esse exsistentiam, et non esse ipsum exsistentiæ.* Sic dicit idem Dionysius cap. 5 : Ipsum habet exsistentia, et non est ipse exsistentiæ. Exsistentia habet Deum, ut consistat ipsa exsistentia, sicut quis habet vitam ad sui exsistentiam; non autem sic habet Deus exsistentiam, ut per exsistentiam sit. Sicut igitur exsistentia habet Deum, sic exsistentia est Dei, quia ab ipso manat; et ut Deus non habet sic exsistentiam, ut per exsistentiam sit; sic neque Deus est ipsius exsistentiæ, ut per eam sit.

(5) *Sermonem tulissem.* Volebat Eunomius cum Arianis splendorem qui apparuit in facie Moysis, et oculis corporeis visus est, fuisse divinam substantiam Filii Dei, ex quo creaturam esse efficere volebant; quod falsum et hæreticum erat. Erat enim ille splendor non alterius quam Dei creatura, a quo in facie Moysis creatus fuit, ut in eo divinum lumen secundum se inaspectabile tanquam in speculo ad hoc facto Israelitis ostenderet.

Digitized by Google

erat nusquam est ; fecit, sed ubique quid erat, post erat, fecit, non de auctore, sed de creaturis, et ut sciat quomodo erat ; et quomodo fecit ego dico, vos numerate : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum ; hoc erat in principio apud Deum.* Ecce quarto meminit, et neque semel dixit, *Factum est.* Quid igitur post hæc ? *Omnia per ipsum facta sunt ;* non dixit hic, *Erat,* quia de creaturis erat sermo. *Omnia per ipsum facta sunt ;* non dixit, Erant, sed *Facta sunt omnia per ipsum : et sine ipso factum est nihil quod factum est ;* rursus *Factum est :* ubi de Deo, erat, ubi de creaturis *Factum est.* In principio Verbum. Hinc etiam Deus Pater secundum Vetus Testamentum patefiebat ; cum enim dixit ei Moyses : *Si dixerint mihi filii Israel : Quis est qui te misit ad nos, quid respondebo eis ?* Et dixit Deus : *Ego sum, qui sum ; qui est misit me ad vos* [83] ; Pater, qui est ; Filius in principio erat. Si quis contendit dicens, non idem dici in Patre et Filio ; in Patre enim, *Ego sum qui sum ;* in Filio autem, *In principio erat :* non est autem idem, *est,* et *erat,* demonstro appellationem in Filio ; audiat Evangelistam dicentem : *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris* [84] ; ecce unam vocem habes evangelistæ in *est ;* et iterum Apostolus : *Quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est supra omnia Deus benedictus* [85]. Vidisti quomodo te munit Joannes, qui in Deo posuit, *Erat ;* et in creaturis, *Facta sunt.* Nec enim Deum decet, *Factum est,* neque creaturas, *Erat. — In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum ; et Deus erat Verbum ; hoc erat in principio apud Deum ; omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Quando *Factum est,* ponitur, ad creaturas descendit ; quando *Erat,* ad auctorem ascendit ; et rursus *Vita erat,* rursus ascendit ad effectorem ; scalam hodie affert multis mysteriis refertam : quando ascendit ad Deum, *Erat,* prædicat ; quando descendit ad creaturas assumit, *Factum est ;* quando ascendit ad Deum, deponit illud, *Facta sunt* et *Factum est,* et sumit *Erat.* Sanctus Maximus in centuria sexta, cap. 84 : *Multum valet oratio justi* [86], quæ agitur sive a justo, qui eam adhibet, sive ab alio, qui eam a justo adhiberi postulat. A justo quidem agitur, quia præbet ei fiduciam erga eum qui potest largiri quæ justi petunt ; ab eo autem qui orationem a justo petit, agitur cum eum a priore nequitia abducit, et ad virtutem affectionem ejus transfert. Magnus Dionysius, cap. 6 *Ecclesiasticæ Hierarchiæ :* Renuntiatio non solum vitæ divise, sed etiam cogitationum, in mandatis Dei, quæ in unum conciliant, scienter acta, absolutissimam monachorum virtutem et disciplinam declarat ; est enim, ut dixi, non medii ordinis (1) eorum qui initiati sunt baptismo, sed celsioris omnibus ordinibus ; quamobrem multa ex iis quæ a medio ordine sine reprehensione fiunt, monachis unis, et a divisione alienis omnino interdicta sunt. Et in epistola ad Colossenses Paulus ait : *Docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu ; in quo et laboro certando secundum operationem ejus, quam operatur in me in virtute* [86]. Ex his jam liquet, quod Deus secundum suam, quæ una est, causam, omnia efficitur non recedens a se ; demonstratum enim est non migrando exire, et eodem reverti, non a se distractum in producendâ creatura, sed secundum causam unam singularem, quæ est ipse, omnia fit : et nihil quod ab ipso fit et agitur, est sine creatione. Dicere enim non esse creatum quod agitur, perinde plane est ut si dicamus creaturam non esse creaturam ; quod enim agitur, idem est cum eo quod fit, quia quod agitur fit, et quod fit agitur ; si autem quod fit non est sine creatione, et quod agitur non sine creatione. Quare qui dicit quod agitur, quomodocunque agatur, non creatum esse, eo venit ut dicat quod creatum est creatum non esse, aut quod est non esse ; et quæcunque alia ex contradictione sequuntur.

CAPUT VII.

Quod nullus numerus duorum, aut multitudo post numerum duorum, aut aliud quid secundum superius et inferius procedens, infinitum et sine principio esse potest.

Magnus Dionysius, capite 4 *De divinis nominibus* ait : Omnis numerus duorum non est principium ; unitas autem erit principium omnium duorum. Quo in loco sanctus Maximus : In numeris, inquit, duo

[83] Exod. III, 14. [84] Joan. I, 18. [85] Rom. IX, 5. [86] Jac. V, 16. [86] Coloss. I, 28, 29.

Scholia.

(1) *Non medii ordinis.* Medium ordinem dicit laicorum, qui sunt baptismo tantum initiati ; hi enim sunt medii inter catechumenos, qui purgantur ad baptismum, et inter communicantes, qui perficiuntur. Sunt autem monachi, quatenus monachi, non hujus medii ordinis laicorum ; perfectior enim est eorum status, quam laicorum. Id quod locus eis in Ecclesia assignatus, tanquam in symbolo significat ; est enim prope januas templi propinquior populo post eos qui sunt ordinis ecclesiastici, ut Dionysius in epistola ad Demophilum monachum scripsit : Ordinem vero monachorum dicit idem Dionysius esse celsiorem omnibus ordinibus, non quidem conferens eum cum diaconis, qui primi purgant ; neque cum presbyteris, qui secundi et medii illuminant ; et multo minus cum episcopis qui tertii et summi perficiunt ; sed cum ordinibus eorum qui adhuc purgantur, ex quibus primi sunt catechumeni, qui purgantur ad baptismum per catechesim ; secundi qui sunt in peccato, qui purgantur per doctrinam Scripturæ sanctæ, ut recedant a peccato ; tertii sunt energumeni, qui purgantur exorcismis, ut resistant fortiter diabolo, et terroribus ejus ; quarti sunt qui sunt in pœnitentia, qui purgantur, ut non revertantur ad peccatum ; his omnibus ordinibus perfectior est ordo monachorum, quia ut monachi sunt, ratione instituti monastici, mortui sunt mundo, et carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifixerunt.

Digitized by Google

multitudinem, quæ in numeris divisionem habet, ad finem ducunt, posita quidem unitate principio omnis numeri; duobus vero positis principio numeri paris. Si igitur principium significat quod est in unoquoque genere simplicissimum, quomodo numerus duorum erit principium omnium? Non enim numerus duorum principium simplex est, sed compositum, principium igitur ex compositione constans, non est simplex, et quomodo vocabitur principium? Ante principium enim compositum, erit proprie principium unitas, ex qua, unitatibus compositis, confecta sunt duo; undique igitur manifestum est non esse principium numerum duorum. Et rursus idem in aliis : Non potest, inquit, numerus duorum esse infinitus; unitates enim ejus inter se per appositionem compositæ, se mutuo terminant; quod si numerus duorum non potest esse infinitus, ut demonstratum est, neque principio scilicet carere potest, quia omnis numeri duorum principium est unitas; quod si non caret principio, igitur nec est immobilis (movetur enim numero ex unitatibus secundum conjunctionem composito); quod autem movetur, non est principium, sed ex principio scilicet moventis, sola autem unitas proprie est immobilis. Et rursus idem : Omne, inquit, quod in multitudine quantitatem habet, non potest esse infinitum, neque sine principio id, cum quo alterum simul cogitatur. Et rursus idem : Nemo, inquit, qui duo, aut multa sine principio esse dicit, pie vivere poterit. Idem in centuria tertia de charitate, cap. 27: Deus quidem, inquit, qui est ipsa per se exsistentia, ipsa per se bonitas et sapientia, imo, ut verius dicam, supra omnia hæc, nihil penitus habet contrarium : creaturæ vero, quæ omnes quidem participatione et gratia exsistunt, aliæ vero ratione præditæ sunt, et intelligentes, et ad capiendam bonitatem et sapientiam aptæ, contrarium habent, in illis quidem exsistere, et non exsistere contraria sunt : in his vero habilitati bonitatis et sapientiæ contraria sunt vitium et ignorantia, et exsistere quidem semper, aut non exsistere, hæc in potestate ejus sunt qui ea effecit; participare autem bonitatem et sapientiam, aut non participare, in voluntate eorum est qui participes rationis sunt. Greg. Nyss. libro primo *Contra Eunomium*, cap. 19 : Non terminatum idem est, quod infinitum, infinito autem plus aut minus cogitare extremæ dementiæ est; quomodo enim ratio infiniti servari queat, si plus aut minus in ipso decernuntur? ex dispositione enim finium inter se; quod plus est, dijudicamus, in quibus autem non est finis, quomodo potest quis cogitare superfluens? Idem in eodem : Quis nescit, quod secundum propriam rationem simplicitas non recipit in sancta Trinitate plus aut minus? in qua enim non potest mistio quæpiam qualitatum et concursio cogitari, sed potius potestas quædam expers partium et compositionis cogitatione comprehenditur, quomodo aliquis et in aliquibus aliis differentiam secundum plus et minus intelligere poterit? Omnino necesse est, ut qui hæc variata esse dijudicat, qualitates quasdam in subjectum incidere cogitet. Aut enim cogitat differre hæc secundum ampliationem et diminutionem, et ob hanc causam cogitationem magnitudinis introducit in eo quod quæritur : aut secundum bonitatem et potentiam et sapientiam, et si quid aliud circa Deum pie intelligitur, ut redundet, vel decrescat, efficere molitur : atque ita rationem compositionis non effugiet. Magnus Dionysius, capite quinto *De divinis nominibus*, non aliud dicit esse bonum, et aliud quod est, et aliud vitam, vel sapientiam; neque introducit multas causas, et divinitates, alias alia producentes, superiores et inferiores. Ex his patefit, quod sicut nihil quod agitur aut generatur, est non creatum, sic omnia duo, vel deinceps multitudo, vel aliud quid secundum superius et inferius progrediens, et ut semel dicam, ita constitutum, ut aliquid ei sit contrarium, infinitum esse, et principio carere non potest; in idem enim recidit sine principio esse, et esse non creatum; si autem sine principio est, plane etiam infinitum est.

CAPUT VIII.

Quod sit etiam species circumscriptionis et termini, comprehensio atque visio, Deus autem uno modo omnibus est incircumscriptus (a), et inaspectabilis, sigillatim vero nobis angeli et animæ sunt inaspectabiles.

Gregorius Theologus libro secundo de theologia : Et nondum, inquit, dico finitum omnino esse Deum, si mente comprehendi potest, una enim species circumscriptionis est ipsa comprehensio. Idem in eodem : Quid tandem Deus sit substantia et natura, nemo hominum unquam reperit, neque reperire queat. Et rursus ibidem : Salomon, inquit, qui fuit sapientior cunctis hominibus qui ante eum et post eum fuerunt : cui fuit latitudo cordis donum Dei, et affluentia contemplationis copiosior arena maris; quanto plus scrutatur profundum, tanto magis æstuat : et finem quemdam facit sapientiæ invenire quantum effugerat [87]. Paulus autem conatur quidem assequi non dico naturam Dei (hoc enim omnibus modis fieri non potest), sed judicia tantum Dei; quia vero non potest reperire exitum, nec ubi gradum ascensus sistat, nec ubi desinat curiositas mentis : dum semper aliquid subapparet ejus quod relinquitur (o rem miram, ut mihi similiter eveniat), stupore orationem circumscribit; et divinitas Dei, atque profundum hanc rem vocat, confiteturque judicia Dei comprehendi non posse [88]; eadem fere atque David loquens, qui nunc quidem judicia Dei

[87] III Reg. IV, 31 ; Prov. XII, sec. LXX ; Eccles. XII. [88] Rom. II, 1 seqq.

(a) Quia uno modo est infinitus omnibus.

Digitized by Google

vocat abyssum multam, cujus fundum mensura, A bulamus, sicut Apostolus ait [66]. Si cui igitur eorum ani sensu non licet comprehendere; aliquando vero dicit admirabilem factam esse cognitionem ex se ipso, et ex sui formatione [65]. Et adhuc idem in eodem libro : Quia expetit quidem omnis natura primam causam; comprehendere vero non potest propter causas, quas dixi; laborans desiderio, et veluti anxia, et damnum non potens ferre, secundam navigationem suscipit, ut intueatur scilicet in ea quæ cernuntur, et aliquid ex eis faciat Deum, male docta. Quid enim quod sub aspectum cadit, eo qui aspicit, altius et Deo similius est, ut hic colat, illud colatur? Sanctus Gregorius Nyssenus, in Vita Moysis : *Non poteris videre faciem meam : non enim videbit homo faciem meam, et vivet* [66]. Hoc autem non dicit Scriptura, quasi Deus sit causa mortis (quomodo enim facies vitæ fieri unquam potest causa mortis eis qui appropinquaverunt?), sed quia B Deus est natura vitæ auctor, proprium autem signum divinæ naturæ est esse celsius omni signo. Qui igitur aliquid eorum quæ cognoscuntur, Deum esse arbitratur, tanquam ab eo qui vere est, male deflexus ad id quod comprehensione fictæ cogitationis esse existimatur, vitam non habet. Qui enim est auctor eorum quæ sunt, is est vera vita ; hic autem cognosci non potest (*a*). Quia igitur cognitionem vincit natura effectrix vitæ, omne quod comprehenditur, non est vita; quod autem non est vita, non habet naturam, ut efficiatur effectrix vitæ. Sic expletur Moysi desiderium per id quod fecit, ut maneret cupiditas inexplebilis (*b*). Idem in explanatione illius beatitudinis, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* [61] : Qui cor suum, inquit, ab omni affectione turbida emundavit, in propria pulchritudine imaginem divinæ naturæ perspicit. Mensura enim perspicientiæ Dei, quæ a te capi potest, in te est. Igitur qui se ipse videt, in se quod desiderat, videt, atque ita mundus corde efficitur beatus, cum intuens in suam munditiem, in imagine sua videt exemplar. Divinus Diadochus (*c*), et silentii magister: Nemo, inquit, cum sensum mentis audit, aperet videre oculis gloriam Dei, sentiri enim eam dicimus gustu quodam, qui exprimi non potest, divinæ consolationis, cum quis animam purgaverit, non autem apparere ei aliquid eorum quæ sub aspectum cadunt, D siquidem nunc per fidem, et non per speciem amqui certant (*d*), vel lumen, vel figura quæpiam, vel aliquid ad similitudinem ignis appareat, ne amplectamur hujusmodi visum, est enim fallacia inimici manifesta, quæ quidem res multos fefellit, qui propter ignorantiam a via veritatis male deflexerunt. Beatus Chrysostomus in oratione de incomprehenso : Quod in Deo est incomprehensum, non sic nos scimus, sicut illæ potestates, quæ tanto magis sciunt, quanto mundiores et sapientiores et perspicaciores quam humana natura sunt : accretio enim sapientiæ accretionem reverentiæ creat (*e*); sicut id quod ex radiis solis non potest aspectus ferre, non sic cernit cæcus, sicut qui videt : ad eumdem modum quod est in Deo incomprehensum, non sic nos, ut illi, cognoscimus ; quantum enim interest inter cæcum et videntem, tantum interest inter nos et illos. Et rursus idem in eisdem : Illi igitur angeli aspectus tegunt, hi vero alioqui homines contendunt intendere oculos impudenter in gloriam inexplicabilem. Quis eos non deflet? quis non lugeat hanc vecordiam, et extremam dementiam? Et iterum idem, cum explanat illud : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* [64] : Non, inquit, vidissemus, nisi per corpus nobis assumtum, et nobiscum altum nobis apparuisset. Et adhuc, in homilia 15 in Joannem : *Si Deum nemo vidit unquam* [65], quid igitur, inquit, respondebimus grandiloquo Isaiæ, cum ait : *Vidi Deum sedentem super thronum excelsum, et in sublime elatum* [66]? et Joanni, qui ei testimonium præbet, cum ait : *Hæc dixit, quando vidit gloriam ejus* [67]? Quid Ezechieli? siquidem ipse etiam vidit eum sedentem super Cherubim [67]. Quid Danieli? cum ait : *Antiquus dierum sedebat* [68]. Quid Moysi? qui dixit : *Ostende mihi gloriam tuam, ut manifeste videam te* [69]. Jacob autem hinc nomen accepit cognominatus Israel, id est, *mens videns Deum* [70]. Quid igitur ait Joannes : *Deum nemo vidit unquam*? Liquet omnia illa ad condescensionem pertinuisse ; quia enim futurum erat ut Filius Dei in vera carne appareret, assuefaciebat eos a principio Deus in gloria Dei videnda, quantum ab eis videri poterat. Quid enim sit Deus non solum prophetæ, sed nec angeli, nec archangeli viderunt : solus Filius et Spiritus sanctus eum vident. Quomodo enim omnis natura creata videre poterit (1)

[59] Psal. xxxv, cxxxviii. [60] Exod. xxxiii, 20. [61] Matth. v, 8. [62] II Cor. v, 7. [63] Joan. i, 14. [64] ibid. 18. [65] Isa. vi, 1. [66] Joan. xii, 41. [67] Ezech. x, 1. [68] Dan. vii, 13. [69] Exod. xxxiii, 18. [70] Gen. xxxii, 28.

Scholia.

(1) Nulla natura creata videre Deum poterit, quid sit ; nec enim beati sic Deum videbunt, ut quid sit, videant. De hujusmodi visione et cognitione Dei loquuntur semper Patres, cum eam tollunt et negant.

(*a*) Cognosci non potest, quid sit scilicet : de hac enim cognitione loquitur.

(*b*) Doctus enim responso Dei, desivit desiderare videre Deum in hac vita, et incensus est inexplebili desiderio videndi in altera.

(*c*) In libello *De spirituali perfectione.*

(*d*) Certamen dicit, quo certamus cum lege carnis.

(*e*) Reverentiam enim Deo adhibet qui scit eum non posse comprehendi ; et qui magis hoc scit, majorem reverentiam adhibet.

Digitized by Google

non creatum ? Nam si potestatis incorporeæ quamvis creatæ visionem claram penitus capere non possumus, et hoc sæpenumero in angelis demonstratum est; multo magis substantiæ non creatæ, idcirco Paulus ait : *Quem nullus hominum vidit, sed neque videre potest* [71] ; et de Filio dicit, non esse aspectabilem non solum hominibus, sed et superis potestatibus [72] ; postquam enim paulo post dixit Paulus : *Manifestatus est in carne*, subjunxit, *Visus est angelis* [73] (1). Itaque tunc visus est angelis, quando carnem induit. Sed quomodo nunc dicit : *Ne contemnatis unum ex his pusillis; dico enim vobis quod angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est* [74] ? Quid igitur? Faciemne habet Deus ? et in cœlis circumscriptus est ? quid ergo est quod dicitur ? Sicut cum dicit : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* [75], aspectum mentis quem habere poterimus, et notionem de Deo dicit, sic et in angelis interpretandum est propter puram ipsorum et vigilantem naturam, nihil aliud quam Deum semper cogitare. Basilius, in oratione quæ inscripta est, *Attende tibi :* Credo, inquit, inaspectabilem esse Deum cum animam tuam cogitaris, quandoquidem et ipsa ab oculis corporeis percipi non potest; quia neque colore prædita est, neque est figurata, nec ulla nota et signo corporeo comprehensa, sed potius ex actionibus solum cognoscitur. Quarene quæras, ut Deum per oculos cognoscas, sed potius menti fidem committe, et intellectilem de eo comprehensionem habe. Magnus Athanasius, in *Quæstionibus ad Antiochum*, ait : Non potest oculus qui interitum capit, contemplari substantiam ab interitu liberam. Hinc licet manifesto agnoscere, non apparere nobis angelos secundum substantiam (2), [siquidem nec in figura una super terram se ostendunt, sed potius alii formam juvenum induunt, alii in figura et specie militum apparent : et denique multæ quidem formæ, una vero est eorum substantia inaspectabilis. Et rursus idem : Induunt angeli figuras quascunque Dominus Deus jusserit, atque ita apparent iis qui digni sunt, et divina mysteria illis aperiunt. Et magnus Dionysius : Quoniam neque mens nostra potest evehi ad illam materiæ expertem imitationem, et contemplationem cœlestium hierarchiarum, nisi adminiculo corporeo sibi convenienti utatur. Chrysostomus ad Theodorum lapsum : Animam enim, inquit, solam corpore nudam nemo unquam vidit. Et adhuc idem : Atque esse quidem in corpore nostro animam scimus : quomodo vero, nescimus ; ob hanc enim causam cognitionem hujus occlusit Deus, ut abunde nos refrenaret ac reprimeret, et sistere persuaderet, et non quæ supra nos sunt, inquirere et curiosos esse. Et sanctus Gregorius Nyssenus : Quod notione comprehenditur, non ex se, sed ex operationibus cognoscitur ; anima igitur quæ ex se incognita est, ex effectibus consentanee noscitur. Ex his jam apertum fit, quod Deus nullam circumscriptionem apud creaturam habet, neque comprehensionem : quare omnibus est ex æquo inaspectabilis, et incomprehensus, nobis vero non solum ipse non est aspectabilis, sed nec angeli (3), nec animæ nostræ.

CAPUT IX.

Quod nihil eorum quæ sunt, ab oppositis nomen accipit : Deus autem cum alioqui ab oppositis nominetur, tamen secundum existentiam suam omnino caret nomine.

Magnus Dionysius, capite quinto *De divinis nominibus :* Quamobrem, inquit, omnia de ipso et simul dicuntur ; nihilque est omnium, est omnis figuræ, omnis formæ; sine forma, sine pulchritudine; principia et media, et fines rerum solute et abstracte in se ipso anticipata habens, et omnibus pure illucens largiendo ut sint; secundum causam unam, et supra quam copulatam. Quo in loco sanctus

[71] I Tim. vi, 16. [72] II Tim. i, 17. [73] I Tim. iii, 16. [74] Matth. xviii, 10. [75] Matth. v, 8.

Scholia.

(1) Etsi ante incarnationem videbatur Deus ab angelis, et apparebat eis, tamen quia cum in mundo apparuit per carnem, tunc illis ipsis angelis excellentius apparuit et visus est, idcirco Scriptura tunc dicit ὤφθη, id est, apparuit et visus est angelis, quando carnem induit, tunc enim perfectius et divinius cognoverunt illa quæ sunt Dei propria, bonitatem, justitiam, misericordiam, sapientiam, potentiam et alia.

(2) Non significat non apparere angelos per substantias corporeas, sed per figuras phantasticas cogitatione effictas, qui fuit quorumdam error, quem sanctus Thomas notavit, et Athanasius proprio opusculo confutavit, sed significat non apparere per propriam substantiam, sed per alienam alioqui veram, ut tres illi viri qui Abrahæ apparuerunt; angeli erant in specie vera corporum solidorum, non naturalium tamen, sed proprietatibus naturalibus humani corporis carentium, ut idem Athanasius in opusculo quod dixi, docuit.

(3) Non significat ex æquo non esse aspectabilem Deum in hac vita, ut angeli et animæ non sunt aspectabiles ; Deus enim inaspectabilis est, non solum quia est incorporeus, sed quia infinitus; visio autem circumscripto quædam est, quæ infinito repugnat ; angelus vero et anima sunt inaspectabiles, quia incorporei tantum, intelligentia tamen comprehendi possunt, quia et definiri; visio autem Dei in beato, ad quam accedit lumen divinum, non circumscribit Deum, quia per suum esse sine alio medio quo circumscribatur, unitur intellectui, et facit intellectum in actu, ut tradit sanctus Thomas.

Quid tandem Deus sit. Quid sit Deus nullo modo ab ulla creatura comprehendi potest; quod autem sit ratione naturali comprehendi potest ex creaturis, quæ comprehensio αἰσθητή dicitur et est, id est, sensilis, fide vero excellentius et plenius comprehenditur quod sit, quæ comprehensio a beato Basilio νοητή vocatur, id est intellectilis.

Digitized by Google

Maximus, secundum notionem causæ omnia de Deo prædicari ait, id est, omnia in ipso intelligi : κατηγορεῖσθαι enim, id est, prædicari, hoc, inquit, secundum philosophos declarat, ipse autem nihil est eorum quorum causa est ; quia est supra esse, quare negationes quidem hoc declarant, ut non habens formam, sive sine forma, sine pulchritudine, et similia, illud vero esse omnis figuræ et omnis speciei, declarat ipsum esse causam omnis speciei, et omnis figuræ, similiter reliqua ejusmodi intelligenda sunt. Idem sanctus Maximus in eodem loco, contra illud esse omnis figuræ, opposuit esse sine forma, quia supra incorporeum, et supra vacationem materiæ : non formatus ad quidquam eorum quæ sunt, contra illud vero esse omnis speciei, opposuit esse sine pulchritudine ; sine pulchritudine dicit, quia ab ipso facta est pulchritudo ; ipse vero est supra pulchritudinem ; auctoritates vero Scripturæ sunt : *Vidimus eum, et non habebat speciem* (1), *neque pulchritudinem* [76]. Idem in centuria II *De charitate*, capite 29 : Sicut, inquit, malum privatio boni est, et ignorantia privatio cognitionis, sic quod non est privatio ejus quod est ; non autem ejus quod proprie est (non enim habet contrarium), sed ejus quod est participatione ejus quod proprie est, ac privationes quidem illorum priorum liberam voluntatem eorum qui facti sunt, sequuntur ; privatio vero hujus secundi in voluntate ejus qui fecit, est ; qui semper propter bonitatem suam vult esse ea quæ sunt, et ab ipso semper juvari. Et rursus Dionysius in eisdem : Omnium igitur principium, et finis, qui est ante omnia, principium quidem ut causa ; finis vero ut cujus causa ; et finis omnium, atque infinitas omnis infinitatis et terminationis excellenter sicut oppositorum (2). Et idem, in secundo capite, de eisdem divinis nominibus : Copulatum quidem et commune in Trinitate uno omnium principio, et substantia supra substantiam, divinitas supra divinitatem ; bonitas supra bonitatem (*a*), idem supra omnia, eadem in tota proprietate (3) quæ supra omnia est : unitas (4) supra unitatem principialem ; ineffabilis (5), multarum vocum ; ignoratio (6) ex omni intellectilis (7) ; omnium positio (8), omnium ablatio. Et rursus idem, capite 7, de eisdem divinis nominibus : Quocirca Deus in omnibus cognoscitur, et separatim ab omnibus ; et per cognitionem Deus cognoscitur, ac per ignorationem ; et est de eo cognitio, ratio, et scientia, et tactus, et sensus, et opinio, et cogitatio, et nomen, et alia omnia ; et neque intelligitur, neque dicitur, neque nominatur, nec est aliquid eorum quæ sunt, nec in aliquo eorum quæ sunt, cognoscitur ; et in omnibus omnia est, et nihil in ullo ; et ex omnibus ab omnibus cognoscitur, et a nullo ex ulla re. Et iterum, in capite primo : Sic igitur, inquit, causæ omnium, et quæ supra omnia est, conveniet non nominari, et omnium rerum nominibus nominari. Ex his efficitur manifestum, quod nihil eorum quæ sunt, ipsum idem dicitur substantia, et supra substantiam : similiter in aliis, neque vita, et supra vitam ; neque intellectus, et non intelligentia ; neque ratio, et rationis vacatio, nec idipsum participatum, et non participatum ; neque nominatum, et carens nomine, et alia ex iis quæ primo sunt (9), ne singula enumerem : cognitio et ignoratio ; lumen, et tenebræ ;

[76] Isa. LIII, 2.

Scholia.

(1) Hoc de Christo secundum humanitatem a Propheta dictum est, quod magis adhuc declarat quod sequitur : Sed potius species ejus inhonorata, et deficiens plus quam in omnibus filiis hominum : sic enim est apud LXX. Deficientem dixit propter mutationem coloris naturalis in pallorem ex recessu caloris, ad intima sanguine se contrahente, et superficie refrigerata, ut Leontius Byzantius notavit scribens contra Ἀφθαρτοδοκήτας, qui carnem Christi corruptibilem fuisse negabant, ac proinde non fuisse in eo passiones naturales tradebant. Sed nihil prohibet, quia de Christo quoque secundum divinitatem intelligatur esse sine specie et pulchritudine, qui erat creator pulchritudinis, ac proinde non pulcher, quia supraquam pulcher, quod est esse sine specie.

(2) *Oppositorum.* Ab ipsius infinitate proficiscitur omnis infinitas, et terminatio tanquam a causa exsuperante, et superlata, et effectrice oppositorum, quia in se habet omnia unde omnia quæ de Deo prædicantur, possunt de eodem negari, quia non conveniunt ei, ut inveniuntur in rebus creatis, et ut intelliguntur a nobis, et significantur ; unde licet sit principium et finis, sicut dictum est, tamen neque habet principium, neque finem, neque medium, sicut in creaturis intelligimus, et licet sit præsens omnibus, et ubique, nusquam tamen est, nec in ullo est sicut creatura, ex S. Thom.

(3) *In tota proprietate.* Proprietatem Dei dicit, ut bonitatem, et sapientiam, et similia supra bonitatem creatam, et sapientiam, etc.

(4) *Unitas.* Quia unum habet rationem principii, et non divisi, ac simplicis, significat Dionysius individuum ac simplex divinæ naturæ, supra omnem unitatem ac simplicitatem et esse principium supra principium.

(5) *Ineffabilis.* Quia non nominatur a substantia sua multarum vocum, quia a providentiis, et variis beneficiis varie nominatur, ut bonus, justus, etc.

(6) *Ignoratio.* Quia quid est, a nullo intelligitur.

(7) *Ex omni intellectilis.* Quia quod est, ex omnibus creaturis licet intelligere ex omni intellectilis, Græce est, παννόητον, pro quo interpres Dionysii, quem S. Thomas habuit, et secutus est, male legit πανανόητον.

(8) *Positio.* Omnium positio, et ablatio, quia ipse omnia in rerum natura facit, et aufert.

(9) *Quæ primo sunt.* Id est, quæ sunt principia aliorum, ut participationes simpliciter sunt principia participantium, ut vita absolute considerata est principium formale viventium ; sapientia sapientium, et similiter in aliis ; et hæ participationes sunt effectus Dei, et ideo istæ participationes et quæ sunt supra ipsas, non possunt convenire creaturæ, ut sapientia, et supra sapientiam, quæ negationem

(*a*) Idem supra omnia eadem creata. Vide proprietates ejusdem, et diversi cap. 9 *De divin. nominibus.*

Digitized by Google

et ens (*a*), et creatum ; hæc enim omnia contraria sunt, et secundum naturam suam mutuo a se ipsis intereunt. Solus Deus qui non patitur contrarium, omnia contraria secundum unam supra substantiam copulationem recipit ; et omnia de eo dicuntur, et nihil est eorum, alia quidem est ipse secundum causam, alia vero non est secundum exsistentiam ; infinitis enim mensuris, et quæ conferri non possunt, abest ab effectis, qui est omnium, et supra omnia auctor.

CAPUT X.

Quod nihil eorum quæ sunt, est non creatum et infectum : solus vero Deus est non creatus et infectus ; omniq autem post naturam divinam sunt facta, id est, creata.

Magnus Dionysius, capite 9 *De divinis nominibus*, disserens quibus modis propriis conveniat Deo, ut dicatur idem ipse, ait : Idem ipsum supra substantiam æternum, et post multas proprietates de eodem subjungit : Tanquam non permistum, expers materiæ, simplicissimum, non indigens, non augescens, quod non potest minui, ingenitum, non tanquam nondum factum, aut imperfectum, aut ab hoc, aut hoc non factum, neque tanquam nullo modo exsistens : sed tanquam supra omne ingenitum, et absolute ingenitum, et semper exsistens, et per se perfectum. Quo in loco ait sanctus Maximus : Notandum est quot modis accipitur significatio ingeniti, id est, non facti, aut quod nondum est generatum, sed generandum, ut Sara dixit : *Nondum mihi natus est* [77], usque nunc aut quod est imperfectum, ut turris in Chalane ; aut ab hoc non factum, ut Paulus Apostolus *non ab hominibus* [78] ; aut non hoc factum, ut justus non unus ex duodecim ; aut quod penitus nullo modo est, ut quæcunque fingunt gentiles, Scyllam, Chimæram, et similia. Speciatim igitur et absolute ingenitum in Deo dicitur. Et adhuc idem paulo post : Sciebat, inquit, dogma quorumdam gentilium, qui aiebant, omnia intellectilia, et immortalia, et vi intelligendi prædita, genita esse, et ingenita ; genita quidem tanquam Deo effectore per se exsistentia secundum emanationem splendoris editi ; ingenita vero, quatenus non tempore, sed æterne, id est, in ævo prodierunt, siquidem supra diximus, ea quæ sub sensum cadunt, habere tempus ; ea vero quæ sub intelligentiam, habere ævum, unde et æterna dicuntur ; ut igitur ex emanatione splendentia, ingenita ea vocabant ; rursus sciebat alios qui hunc mundum qui cernitur, genitum et ingenitum esse dicerent : genitum quidem, quatenus hoc universum vel ex uno in multa procedit ; id est, in generationes animantium, et stirpium, et aliorum secundum varias eorum species et formas ; vel ex multis in unum, quando scilicet, ut interitum capiat, in elementa redit, rursus vero ingenitum vocabant eumdem mundum, id est, perpetuum, quatenus, ut ipsi opinantur, motus ad generationem, et reditus ad corruptionem nunquam desinit. Ait igitur Dionysius, quomodocunque dicatur ingenitum, sive ut dixi, sive ut gentiles dicunt, re sic in Deo accipias : alia enim dicuntur ingenita αἰτιατῶς, id est, ut causam habentia ; Deus autem ut causam non habens, et absolute ; quam enim causam habere potest, qui omnibus, ut semel dicam, antecellit? Idem quoque observans beatus Anastasius in iis quæ contra Monophysitas edidit : Ingenitum, inquit, id est, non creatum, solus Deus est. Deinceps dubitans, quomodo Dionysio summo theologo in mentem venisset, ut Deum diceret supra omne ingenitum, multa ingenita significavit, id est, non creata : Atqui, inquit, quomodo hoc fieri potest? nemo namque ingenitus, nisi solus Deus. Post quæ rursus confutans opinionem Manichæorum, Dionysium Alexandrinum citat verbi hujus interpretem, cum ait : Solet externa philosophia vocare ingenitum omnem naturam inaspectabilem ; quibus sic vocatis, Deum dixit theologus Dionysius antecellere. Imo etiam Gregorius Nyssenus : Nihil, inquit, est non creatum præter divinam naturam. Et rursus : Sola divina natura creaturam superat. Et adhuc : Bipartita, inquit, contemplatione rerum in creaturam, et non creaturam, naturæ non creatæ sanctam Trinitatem esse definimus : creatæ vero cætera omnia, quæcunque post illam dicuntur, et sunt, et nominantur. Et Joannes Damascenus : Omne, inquit, quod est, aut est creatum, aut non creatum ; si creatum, ab alio prorsus creatum est, sin autem non creatum, hoc sane sit, quod creaturas creavit. Et rursus idem : Differentis naturæ ait esse ἀγένητον, et γενητόν uno scriptum, quod quidem declarat creatum, et non creatum, est igitur natura divina ingenita, id est, non creata. Et S. Epiphanius : Ab omni causa plane exemptum est ingenitum ; quia unum est ingenitum, et venerandum. Et rursus : Intelligi non creatum, et creatorem soli Deo convenit ; et fieri non potest, ut ad communionem hujusmodi rei plures adducantur ; et adhuc idem, Unum, inquit, est quod facit, in una substantia Trinitatis perfectæ ; cætera omnia facta, et creata. Propterea enim ipsi non veneramur omne quod infra Dei substantiam est, quia soli Deo convenit venerationem et culturam adhibere. Et iterum idem in iis quæ scripsit contra hæresim Secundianorum : Reducetur, inquit, universum ad unum, quod est, quo superius nihil est ; nec inferius, nec infimum, nisi quæ ab ipso creata sunt, eritque hoc manifestum iis qui veritatem perdidice-

[77] Gen. xvii, 13. [78] Galat. i, 1.

Scholia.

sapientiæ creatæ continet ; sed soli Deo, qui est sapientia creata secundum causam (*b*) ; et supra sapientiam est secundum exsistentiam.

(*a*) Ens vocat quod est suum esse, qui est solus Deus creator omnium.
(*b*) Id est, est sapientia creata, ut auctor ejus : sicut est omnia, ut effector omnium.

Digitized by Google

runt, quod unus Deus est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus ; si autem unus Deus est, ex quo omnia, nec estin eo sinistrum, nec aliud imminutum, neque quidquam gradus inferioris, præterquam quæ ab ipso creata sunt : quæ autem sunt post Patrem et Filium et Spiritum sanctum, cuncta sunt pulchre creata, et large ab ipso sunt post bene profecta et constituta. Rursus idem contra hæresim Marcosiorum : Nos enim, inquit, credimus penitus, sicut veritas ostendit, et probabilis ratio suggerit, ac cum regula pietatis consonat, et cum lege et prophetis, et cum ipsis ab origine patriarchis ordine consecutis, et cum ipsa Salvatoris doctrina, et apostolorum qui nos aperte docent confiteri unum Patrem universorum dominatum tenentem, et Dominum Jesum Christum, et ejus sanctum Spiritum, unam sanctam Trinitatem non creatam, omnibus ex nihilo post Patrem et Filium et Spiritum sanctum factis. Quare in iis quæ clare confessi sunt, et crediderunt omnes sancti jam dicti, et prophetæ, et evangelistæ, atque apostoli, non poterit unquam ulla fallax cogitatio contra radium veritatis resistere ac repugnare. Et sanctus ac divinus Germanus in expositione fidei ait : Sed veneratio nostra et cultus solam non creatam, et in infinitum potentem supra quam principialem ; et supra quam bonam, vitæ principem, et supra substantiam sanctam Trinitatem, unam divinitatem et potestatem corde non dubitante et ore confitetur ; huic enim soli cultum tribuere oportet. Et sanctus Cyrillus : Sive quis, inquit, angelos, sive aliquid superiorum ordinum, et omnia intermedia prætergressus ad ipsos Seraphinos eat, et supremas gloriæ aggrediatur, naturam non transcendet, vel enim aliquid superne, hoc est, ex Patre luminum, et idcirco Deus : vel infra aliquid intelligitur, et inferne, hoc est creatura, et ex creatura ; interjectum vero nihil funditus est. Et iterum idem : Quod enim est opinione illorum neque pure Deus, neque aperte creatura, quem locum apud ipsos recipiet in iis quæ sunt? Ego neque in sola cogitatione recipere dicerem, quamvis eligere solum possem. Et Justinus philosophus et martyr : Etenim si quid principio extra Deum erat, omnino necessarium est confiteri hoc aut Deum, aut aliam quamlibet potestatem ; at si quis Deum dicat, abrogarit divinas voces, quæ clare clamant : *Ego Deus primus, et ego post hæc, et præter me non est Deus* [79]. Sin vero non dicat Deum, dicet scilicet angelos, vel potestates, at sic etiam improbabit divinas Scripturas, quæ dicunt a Deo factas esse has : *Laudate eum, omnes angeli ejus ; laudate eum omnes potestates ejus* [80]. Ex his apertum fit, quod inter naturam Dei in tribus personis, et ab eo creata nihil aliud quidquam penitus reperitur ; omnia autem post divinam naturam et substantiam sunt generata et creata, idcirco nihil eorum quæ sunt, est non creatum et infectum, nisi soles. Deus hæc supra substantiam Trinitas. Manifesta etiam est tibi hujus decadis expositio materiaria. Primum quidem ponit, nihil eorum quæ sunt, esse sine causa, sed solum Deum ; hic igitur qui causam non habet, causa omnium est, qui ex nihilo creaturam producit ; idcirco nihil eorum quæ sunt, est coæternum auctori, quin potius vel ex principio temporis, vel non ex principio temporis, sed ex principio ævi est ; ab his enim operibus quæ sunt ex principio temporis, requiescit et Sabbatum agit Deus ; ab operibus vero quæ ex principio ævi sunt, non requiescit, et Sabbatum agit ; et quod Deus individue ex se ipso egrediens, una potestate omnia producit, in nullo quopiam propter hæc divisus, neque quia producendo omnia, omnia fit, idcirco aliquid eorum quæ ab ipso fiunt aut aguntur, est non creatum : neque possunt aliqua duo, aut multitudo post duo, aut aliud quid secundum superius et inferius progrediens esse infinitum, et sine principio : sed unum solum, hoc est Deus, incomprehensus est, et inaspectabilis, et a contrariis solus ipse nominatur ; sed secundum essentiam suam prorsus caret nomine, quia solus est non creatus et ingenitus ; omnia autem post naturam divinam sunt creata, quia inter ipsum Deum, et creaturas neque quidquam est, neque cogitatur tanquam essentia quæpiam. Diligenter igitur materia hujus decadis a theologis exposita, cum alioqui ipsius Dei infinitatem cognoscere non possimus (1).

[79] Isa. XLIV, 6. [80] Psal. CXLVIII, 2.

Scholia.

(1) Ad ea quæ in hoc extremo capite ex variis Patribus de ingenito notata sunt, adjungi potest quod sanctus Chrysostomus scripsit, disserens de ingenito contra hæreticos in homilia in illud : In principio erat Verbum (Joan. I, 1), et : Spiritus scrutatur profunda Dei (I Cor. II, 10) : Ne existimes, inquit, hæretice, magnum quid te tribuere Patri, cum dicis esse ingenitum ; quia multa alia quæ non sunt generata, dicuntur ingenita ; dicitur Adam ingenitus, quia non fuit genitus, sed formatus ; dicitur etiam homo ingenitus, non generatus, neque formatus, ut cum Dominus dixit de Juda : Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille (*Matth.* XXVI, 24). Et quomodo illi melius erat, si natus non fuisset? ei enim qui non est, nihil conducit, neque nocet. Et Salomon beatum prædicat eum qui non est genitus, sic enim ait : Beatus qui mortuus est, magis quam vivens, et supra duos qui non est genitus (*Eccle.* IV, 2) : Et si non est genitus, quomodo est beatus? Vide nomina naturæ ingenitæ. Dixit hominem neque genitum, neque formatum beatum ; quamobrem appellatio ingeniti non interpretatur naturam divinam, nec, ut tu ais, substantiam significat ; nec honorem affert Patri. Hactenus Chrysostomus.

Digitized by Google

DECAS NONA. — *DE INFINITATE IN DEO.*

CAPUT I.

Quod in Deo, qui est supra substantiam, non est quidquam aliud non creatum præter Patrem, Filium, et Spiritum sanctum unius et solius naturæ non creatæ, nec aliud quidquam ante sæcula præter has tres personas divinas.

Magnus Dionysius, capite primo *Mysticæ theologiæ* : Trinitas supra substantiam, et supra divinum, et supra bonum, pietatis Christianorum erga Deum præses et custos, dirige nos ad mysticorum sermonum Dei supraquam ignotum (1), et supraquam lucens (2), atque summum fastigium ; ubi simplicia, et absoluta (3), et immutabilia theologiæ mysteria aperiuntur in caligine supraquam lucente silentii arcanæ doctrinæ. Tu, quæ in obscuritate tenebricosissima supraquam clarissime supraquam splendes, et in illis splendoribus supraquam pulchris, et tactum, et aspectum (*a*) ex toto fugientibus mentes (4) oculis captas supraquam imples. Mihi igitur hæc optentur, tu vero, chare Timothee, in vehementi mysticarum contemplationum exercitatione et sensus, et usus mentis relinque, et omnia quæ sub sensum et intelligentiam cadunt, et universa quæ sunt, et non sunt (5) : et ad copulationem, quantum consequi potes, cum eo qui supra omnem substantiam et cognitionem est, ignote (6) contende : et extra te positus pure, et ab omnibus solutus et liber ad radium divinum divinæ obscuritatis, omnibus ablatis, et ab omnibus expeditus adduceris. Vide autem, ut nemo hæc audiat ex ils qui non sunt instructi ; hos dico, qui rebus terrenis adhærescunt, et nihil supra ea quæ sunt, et supra substantiam esse cogitant, quin potius arbitrantur sua cognitione nosse eum qui posuit tenebras latibulum suum. Si autem supra hos sunt divinorum mysteriorum cognitiones, quid dici poterit de aliis non initiatis, qui summam causam omnium ex extremis (*b*) in natura rerum designant, nihilque eam antecellere aiunt impiis imaginibus, quas ipsi fingunt? Et magnus Athanasius : Sola enim sancta Trinitas divinitatis non creata apparuit. Et beatus Basilius : Illic stetit beata, et non creata Trinitas, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Et Gregorius Nyssenus : Nihil aliud ante sæcula præter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Et divinus Damascenus : Solus non creatus, qui in Patre, et Filio, et Spiritu sancto colitur. Ex quibus fit manifestum, quod in Deo, qui est supra substantiam, nec aliud quidquam est non creatum præter Trinitatem, nec aliud quidquam ante ævum præter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, Trinitatem supra naturam, et in qua simplicia, et absoluta, atque immutabilia mysteria theologiæ deteguntur, et ipsi occulti sermones silentii ineffabilis ; quare si quæ est natura non creata, ea est Pater et Filius et Spiritus sanctus. Et rursus : Si quid est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, sola non creata natura est, et cum dicimus : O natura non creata, auctor omnium, vel præter divinam naturam nihil est non creatum, implicate dicimus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum ; et cum rursus dicimus : Pater omnipo-

Scholia.

(1) *Supraquam ignotum.* Quia quid sit Deus, qui est sancta Trinitas, non solum est ignotum, ut nos intelligere possumus in creaturis aliquid esse ignotum, sed est supraquam ignotum.

(2) *Supraquam lucens.* Quia cognitio est quædam lux mentis, significat Dionysius, non esse proprium Dei sic cognosci quod sit, et bonus sit, et reliqua ejusmodi Dei propria, sicut nos intelligimus, et cognoscimus in creaturis, esse, et tales esse, sed est cognitio ejus propria supra omnem cognitionem creatam a se enim solum, ut decet id est, perfecte, cognosc tur esse.

(3) *Simplicia et absoluta.* Illa dicit, quæ nude sentì sunt, sine integumentis symbolicis, et sine parabolis, ac sinè verbis, quæ explicatione indigent, intelliguntur et videntur. Deo aperiente mysteria ; quæ sic ostensa et revelata, non possunt postea sermone expromi, sicut Paulus de hujusmodi visione et revelatione mysteriorum simplici et absoluta, id est, nuda et aperta remotis symbolis, et verbis explicatione indigentibus, in raptu illo suo scripsit : Quæ non licet, inquit, homini loqui (*II Cor.* XII, 4) ; ad hoc enim videtur Dionysius retulisse quod hic dixit. In caligine supraquam lucente silentii arcanæ doctrinæ, caliginem vocavit, quæ Paulus ἄῤῥητα, id est, arcana ; hæc enim obscurissima, et quæ explicari non possunt (sicut neque videri potest caligo, neque quæ caligine obtecta sunt) vidit Paulus, et cognovit in luce clarissimæ revelationis sine ullis symbolis. Illud autem observandum est, ne quis interpretem temere reprehendat, quod vertimus : *Aperiuntur in caligine*), male legi in exemplaribus Græcis in Italia et in Gallia hactenus editis, ἐγκαλύπτεται, id est, teguntur ; melius reperi in exemplari manuscripto, quod Cyparissiota habuit, ἐκκαλύπτεται, id est, deteguntur.

(4) *Mentes* angelicas oculis captas dicit præ infinita excellentia divini splendoris ; sunt alioqui multis oculis præditæ propter multam cognitionem propriæ facultatis. Sicut enim Deus dicitur invisibilis, sic dicuntur angelicæ mentes oculis captæ.

(5) *Universa quæ sunt, et non sunt.* Id est, omnia intellectilia et sensilia ; hæc enim propter continuam mutationem dicebantur a philosophis non esse.

(6) *Ignote.* Significat non esse curiose inquirendum, quomodo fiat ista cognitio mysticæ theologiæ per copulationem cum Deo, relicta omni alia cognitione rerum ; id quod Paulus apostolus significavit, cum dixit de illa sua cum Deo copulatione, in qua mysteria illa arcana vidit : Sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit (*ibid.*). Nescio, inquit, id est, non curiose inquiro, satis mihi est vidisse et audisse arcana illa, etc.

(*a*) Tactum, et aspectum intellectiles dicit ; est enim cognitio quædam tactio et visio intellectus.

(*b*) Extrema in rebus vocat materiam inanimatam.

Digitized by Google

tens, Fili, et Spiritus sancte, explicate unam et non creatam naturam incovamus; nihil commoventes in fide, quæ tenet unitatem esse in Trinitate, et Trinitatem in unitate.

CAPUT II.

Quod in Deo, qui est supra substantiam, non est alia divinitas ejus, nisi Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, una et sola non creata natura; nec alia potestas, sive virtus, et operatio in ipso, nisi hæ tres divinæ personæ.

Dominus in Evangelio ait : *Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli* [81]. Et rursus : *Si autem in virtute Dei ejicio dæmonia* [82]. Et adhuc : *Vos autem sedete in civitate Jerusalem, donec induamini virtutem ex alto* [83]. Et divinus Apostolus : *Christus Dei sapientia, et Dei virtus* [84]. Gregorius Nyssenus : Ἡ δύναμις, id est, virtus, sive potestas, cum ad Deum refertur, singulariter effertur; cum vero ad creaturas, numero multitudinis. Gregorius Theologus : Unum tria, et tria unum, in quibus est divinitas; vel potius dicam, quæ sunt divinitas. Et rursus idem : Dei vero cum dico, dico Patris, et Filii, et Spiritus sancti; neque divinitate ultra hæc fusa, ne populum deorum introducamus, nec divinitate intra hæc terminata, ne de angustia divinitatis damnemur. Et iterum : Unius divinitatis, o boni, Trinitatem honorate. Et rursus : Satis est, eatenus cognoscere unitatem in Trinitate, et Trinitatem in unitate mirabilem in unum copulationem et distinctionem habentem. Et adhuc idem : Nobis autem unus Deus, quia et una divinitas. Et magnus Athanasius : Ter sanctus propter tres personas, semel Dominus propter unam divinitatem, satis hæc sunt fidelibus : hucusque cognitio in hominibus procedit, hucusque Cherubini alis se velant; qui autem amplius his scrutari vult, audit dicentem : *Ne sis nimium sapiens, ne obstupefias* [85]. Et magnus Basilius : Baptisma nostrum est, secundum traditionem Domini, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti [86], nulla creatura, neque servo ad ordinem Patris et Filii adjuncto, utpote divinitate in tribus completa; quod extra hæc est, id omne censervum est, quamvis magnitudine dignitatum alia aliis præstent, et antecellant. Et rursus idem : Catena quædam est sancta et veneranda Trinitas, unam et eamdem divinitatem in una et perpetua gloria ubique circumferens. Adhuc idem : Dicta sunt hæc, et bene erit, ut est iis qui sine curiositate credunt in Deum Verbum et Spiritum, unam substantiam et divinitatem: quæ et sola est veneranda; et nullo modo subrepat multitudo. Et disputatione contra Phædonem philosophum, quæ est in prima synodo : Fides, inquit, catholica unam solam divinitatem novit, et hanc colit, Patris, Filii, et Spiritus sancti, præter hanc non reputabitur altera. Editio sanctæ et œcumenicæ tertiæ synodi : Si quis non confitetur in sancta Trinitate unam divinitatem, et unum regnum, et unum dominatum, anathema. Confessio sanctæ et œcumenicæ sextæ synodi : Nos neque tres deos scimus, neque totos multos deos, vel naturas, vel substantias, vel divinitates novimus, aut cognoscimus; aut qui cognoscerent, novimus : imo eum qui habet, vel sentit, vel cognoscit, anathematismis subjicimus. Gregorius Nyssenus in libro inscripto, *Quæ sit Christiani professio* : Qui enim, inquit, eos condemnat qui dicunt unam divinitatem, necessario vel multas dicenti, vel nullam, assentitur; non enim quidquam aliud præter hæc dicta cogitari potest, quin imo neque doctrina Scripturæ multas dicit, quæ alicubi meminit singulariter divinitatis, ut cum ait : *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* [87]. Si igitur extendere numerum divinitatum in multitudinem, eorum tantum est qui ex errore multos deos ponendi ægrotant, negare autem in universum divinitatem, eorum fuerit qui Deum tollunt, quæ ratio est accusandi nos qui unam divinitatem confitemur? Et S. Sophronius Hierosolymitanus : Sicut, inquit, didicimus, unum Deum esse, sic unam divinitatem confitendam esse accepimus. Et Gregorius Theologus, in oratione de constituendis episcopis : Si consequi possem, ut hic perfectam universorum scientiam haberem, quid mihi reliquum esset? quid sperarem? Regnum cœlorum plane, dicturus es. Arbitror autem nihil aliud esse hoc, quam adipisci quod purissimum et perfectissimum est, perfectius autem ex omnibus quæ sunt, cognitio Dei est, sed hanc quidem partim teneamus, partim vero pergamus, ut comprehendamus, quandiu super terram sumus; partim in futurum reservemus, ut illinc hunc fructum laboris habeamus, splendorem scilicet totius sanctæ Trinitatis, quicunque est, et qualis, ac quantus, si fas est dicere. Adhuc idem in eadem oratione : Satis habeo audire, quod Filius, et quod ex Patre, et quod hic quidem est Pater, hic vero Filius, et nihil præter hoc curiose inquiro; ne mihi eveniat quod vocibus, quæ nimium elatæ, prorsus decidunt; aut aspectui intento in radium solis; quo enim plus, et acutius videre quis cupit, eo magis sensus ejus hebetur. Ex his patefit, quod in Deo, qui supra substantiam est, non est alia divinitas ejus, nisi Pater, Filius, et Spiritus sanctus, imo ipsa tria sunt divinitas; et nec ultra ista, hæc; nec his tribus aliquid deficit, quippe cum divinitas in his tribus completa sit, quod autem extra hæc est, neque Pater est, neque Filius, neque Spiritus sanctus, sed conservum nobiscum est universum. Tota enim natura non creata in his tribus cernitur, et completa est, et sicut una est non creata natura Trinitatis, sic etiam una est ipsius divinitas, et potestas, et operatio, et sicut non est alia divina natura præter Trinitatem supraquam divinam, sic non est alia præter ipsam divinitas, vel potestas, sive virtus, et operatio : sed

[81] Matth. xxvi, 64. [82] Matth. xii, 28. [83] Luc. xxiv, 49. [84] I Cor. i, 24. [85] Eccle. vii, 17. [86] Matth. xxviii, 19. [87] Coloss. ii, 9.

Digitized by Google

quod est natura, hoc Trinitas; quod divinitas, hoc potestas, et operatio; quare quod potestas et operatio, hoc natura supra substantiam: et quia natura, et substantia, et potestas, et operatio idem, idcirco unus nobis Deus ipsa unitas trium personarum. Simul tamen et hoc patefit, omnem theologiam in tribus divinis personis conclusam esse: qui autem plura his curiose indagare vult, ab ea quæ vere veritas est, excidit.

CAPUT III.

Quod in Deo qui est supra substantiam, non est alia unitas, et alia Trinitas: nec est in superna Trinitate quidquam inæquale, et majus, ac minus: nec aliud quid in ea privans, secundum se substantiæ expers, et non per se exsistens.

Magnus Athanasius, in expositione fidei in prima synodo ait: Principio hæc est fides orthodoxa, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur; neque confundentes personas, neque substantiam separantes. Et paulo post: Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus; et non tres increati, sed unus increatus: omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus; et non tres omnipotentes. Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus; et non tres æterni. Et non multo post: Et in hac Trinitate nullus primus, et nullus ultimus; nemo magnus, et nemo parvus, sed hæ tres personæ æternæ sunt, et æquales in omnibus. Unitatem igitur in Trinitate, et Trinitatem in unitate omnis Christianus colat. Et sanctus Maximus, in explanatione subtili precationis, *Pater noster*: Non, inquit, aliam unitatem, et aliam Trinitatem esse didicimus (non enim unitas, quæ simplex et una natura est, dissimilitudine naturæ a Trinitate differt), nec aliam juxta aliam (non enim remissione potestatis discreta est ab unitate Trinitas, vel a Trinitate unitas), neque sicut aliquid commune et generale, quod cogitatione solum spectari potest, a partibus suis variatur, sic a Trinitate variata est unitas, quæ est substantia proprie per se exsistens, et potestas vere per se valens; nec tanquam alia ex alia (non enim Trinitas ex unitate exsistit, nec unitas ex Trinitate secundum productionem, vel antegressionem), sed eamdem vere unitatem, et Trinitatem dici dicimus: unitatem quidem ratione substantiæ, Trinitatem vero modo exsistendi; totam unitatem eamdem ipsam non divisam personis; et totam Trinitatem eamdem ipsam non confusam unitate: ne divisio multitudinem deorum introducat, neque confusio Dei negationem. Gregorius Theologus in tertia oratione de pace: Non unum pietatis terminum existimemus, venerari Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unam in tribus personis divinitatem, et potestatem, nihil supra, nec infra colentes; illud enim fieri non potest, hoc autem impium est. Et adhuc idem: Ubi enim est unumquodque incomprehensum, et majus, quam ut cogitari queat, quomodo hic quod excellat, vel intelligitur, vel traditur; quomodo vero quod infinitum est, metiri possumus: ut quod est eorum quæ terminantur, veniat divinitati, quam gradibus superioribus et inferioribus metiamur? Et rursus idem: Non est Trinitas adnumeratio inæqualium, alioqui quid prohibet quin sit hæc decas, et hecatontas, et myrias? Et rursus: Unam divinitatem, et potestatem, quæ in tribus reperitur, et tria complectitur discrete, neque differens substantiis, sive naturis, nec aucta exsuperantiis, et remissionibus, undique æqualis, undique eadem. Et iterum idem in prima oratione de pace: Unitas, inquit, quæ in Trinitate colitur, et Trinitas quæ in unitatem redigitur, ejusdem throni, ejusdem gloriæ, non creata, inaspectabilis, non cadens sub tactum, incomprehensa, quæ sola cognoscit quem apud se ordinem habeat, quæ omnem creaturam extra sinit partim primo, partim secundo velo diremptam: primo quidem creaturam cœlestem et angelicam a divinitate diremptam, secundo vero nostram a creatura angelica. Sanctus Gregorius Nyssenus, libro primo *Contra Eunomium*: Quod autem, inquit, non congruit cum dogmate ab ipsis fabricato, opinari simplicem esse substantiam, quæ supra omnia est, quamvis id verbo gratis largiantur, manifestum fit etiam parum advertenti. Quis enim ignorat quod secundum propriam rationem simplicitas in sancta Trinitate plus et minus non recipit? Et adhuc Gregorius Theologus in oratione de baptismate: Volo Patrem majorem dicere; ex quo provenit, ut qui sunt æquales, æquales sint, et exsistant; hoc enim ab omnibus concessum est; et metuo ne principium faciam principium minorum; et contumelia afficiam præferendo; non enim ei, ex quo, gloria est submissio eorum qui ex ipso. Et rursus Gregorius Nyssenus, in libro *De Abraham*: In utroque igitur verum dicit Scriptura, quæ æquale confitetur, et majus non negat. Cum enim Scriptura ad humanitatem respicit, majus confitetur quod non videtur, quam id quod per carnem videtur; quando vero mentem deducit ad divinitatem, vacat hæc comparatio majoris et minoris, et vice horum unitas prædicatur: *Ego et Pater unum sumus* [88]; quæ enim variata sunt secundum inæqualitatem, unum esse non possunt. Et magnus Athanasius, in libro *De incarnatione Christi*: Ubi, inquit, dignitas est ejusdem honoris, ejusdem quoque honoris est veneratio; in dignitate æquali non est pugna, inæquale suscitat pugnam; æqualitas honorat pacem. Et idem rursus: *Contra Apollinarium*: Si natura non est Pater major Filio, neque magnitudine (magnitudinis enim expers est), neque tempore, quia sine tempore est, neque qualitate, quia qualitate caret: nulla igitur alia re majorem se Patrem dicit, nisi quatenus Filius, et Patrem suum honorans. Et magnus Basilius, libro quarto suarum *Con-*

[88] Joan. x, 30.

Digitized by Google

fatationum : Majus, inquit, vel magnitudine, vel crassitudine, vel tempore, vel dignitate, aut tanquam causa, majus est; at magnitudine non est major Pater Filio; expers enim est magnitudinis, neque crassitudine, quia incorporeus; sed neque tempore, Filius enim est temporis auctor; neque dignitate, nec enim factus est Filius, qui aliquando non esset; nec ut auctor, quoniam æque erit et ipso, et nobis major, si ipsius et nostri auctor est. Et iterum Gregorius Theologus, libro secundo *De theologia* ait : Sed si Deus est incorporeus, nec hoc demonstrat substantiam, sicut nec ingenitum, et principio carens, et immutabile, et immortale, et quæcunque de Deo, vel circa Deum dicuntur (*a*). Ex quibus efficitur manifestum, quod in Deo, qui est supra substantiam, non est alia unitas supra divinam, et alia Trinitas supra substantiam, sed eamdem vere unitatem et Trinitatem credimus : nec est in Trinitate supraquam divina quidquam inæquale, et partim ejus majus, partim vero minus, sed potius una æqualitas tribus pura, et immutabilis; nec aliquid eorum trium ulla ex parte plus colimus, et aliquid minus; nec est in eo quidquam privans, et secundum se expers substantiæ, et non per se exsistens : imperfecta enim introductio privantia contumeliosa est in id quod perfectissime exsistit; etenim non esse substantiam, et per se non existere, defectionem perfectissimæ substantiæ, et per se exsistentis demonstrat.

CAPUT IV.

Quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, neque personale distinguitur a substantia, neque tres divinæ personæ substantia distinguuntur, nec alia quapiam oppositione distinguuntur, nisi hac sola secundum relationem.

Magnus Athanasius, in dialogo orthodoxi et Anomii, ait : Aliud est substantia, et aliud persona, aliud et aliud (1), compositio igitur. Aliud et aliud dixi, non ut rem aliam et aliam, sed ut aliud significante persona, et aliud substantia, sicut granum frumenti dicitur et est semen, et fructus : non ut res alia, et alia; sed aliud quid significat semen, aliud fructus. Et magnus Basilius, in epistola ad Terentium comitem : Si autem, inquit, oportet nos paucis dicere quod videtur, illud dicemus, quod quam rationem habet commune ad proprium, hanc habet substantia ad personam. Unusquisque enim nostrum communi ratione substantiæ participat esse; et proprietatibus quæ circa se sunt, est ille, aut ille, ad eumdem modum illic, ratio quidem substantiæ communis est, ut bonitas, aut divinitas, aut si quid aliud intelligatur : persona vero in proprietate qua Pater est, aut qua Filius, cernitur. Sanctus Joannes Damascenus, cap. 53, cujus inscriptio est : *Quod omnis natura divina in una ex personis ejus unita est cum tota humana natura, et non pars cum parte :* Communia, inquit, et universa prædicantur de suis subjectis (2) particularibus : commune igitur est substantia, ut species; particulare autem hypostasis; particulare autem, non quia partem naturæ habet, partem non habet, sed particulare numero, ut individuum; numero enim, et non natura hypostases dicuntur differre; prædicatur autem substantia de hypostasi, quia in singulis quæ sunt hypostases ejusdem speciei, perfecta substantia est; quocirca neque hypostases differunt inter se substantia, sed secundum accidentia, quæ sunt proprietates designantes hypostasim, et non naturam : siquidem hypostasim definiunt substantiam cum accidente, quamobrem hypostasis habet commune cum proprio; substantia autem secundum se non exsistit, sed in hypostasibus spectatur. Idem de sancta Trinitate : Oportet, inquit, scire, quod aliud est considerari re, et aliud ratione et cogitatione. In omnibus igitur creaturis distinctio hypostaseon re consideratur, re enim Petrus a Paulo discretus consideratur, communitas vero, et copulatio, et unum, et ratione, et cogitatione spe-

Scholia.

(1) Aliud dicitur significare in divinis *substantia*, et aliud *persona*, quia licet unam et eamdem rem substantia et persona significent, aliter tamen eam significat substantia, et aliter persona; et recte dicitur Græce ἄλλο καὶ ἄλλο, id est, aliud et aliud, ubi solum est alius et alius modus significandi : sicut semen et fructus unam rem significant, granum scilicet frumenti (*b*) : aliud tamen et aliud dicuntur significare, non tanquam aliam et aliam rem, sed quia aliter significat illam unam rem semen, et aliter fructus : semen enim ita significat granum frumenti, ut intelligamus contineri in eo seminaliter aliud simile. Semen enim est, in quo est virtus seminalis ad producendum aliud simile : fructus autem non sic significat granum frumenti, sed esse fructum alterius, sive productum ab alio; sic etiam substantia et persona una res sunt, et unam rem significant : sed aliter eam significat persona, scilicet singulariter, substantia vero communiter : quam enim rationem habet commune ad proprium, ait Basilius, hanc habet substantia ad personam. Hic igitur modus diversus significandi unam alioqui et eamdem rem, vocatur ab Athanasio aliud et aliud; non quia alia et alia res sit, sed quia una et eadem res alio et alio modo significatur; possunt enim esse unius rei plura nomina, ut unum nomen plurium rerum.

(2) *Communia et universa prædicantur de suis subjectis.* Commune igitur est substantia, ut species. Non hoc dicit Damascenus de substantia in divinis personis, quod secundum rem communis sit, sicut in creaturis species quæ dividitur per proprietates characteristicas, quas vocant individuales, ita ut, sicut paulo post hic dicit idem Damascenus, Petrus a Paulo re distinguatur, quia non est Petrus in Paulo; Petrus enim et Paulus unum sunt non re, sed ratione, et intelligentia. Contra vero in divinis personis non secundum rem, sed secundum modum significandi invenitur aliqua similitudo communis et particularis cum creaturis. Observavit hoc in Damasceno S. Thomas.

(*a*) De iis loquitur quæ similiter de Deo dicuntur, ut ingenitum, incorporeum, et similia.
(*b*) Basilius epistola prima ad Cledonium.

Digitized by Google

ctatur, intelligentia enim percipimus Petrum et Paulum ejusdem naturæ esse, et naturam unam habere communem, unusquisque enim eorum est animal rationis particeps, mortale; et unusquisque caro est animata anima ratione prædita, et intelligente. Hæc igitur communis natura ratione consideratur, nec enim personæ aliæ in aliis inter se sunt, sed potius unaquæque, sigillatim et in parte, id est, per se separata est, plurima habens quæ ipsam ab altera distinguant, siquidem et loco distant, et tempore differunt, et voluntate dividuntur, et viribus, et forma, id est, figura, et habitu, et mistione, ac dignitate, et studio, omnibusque proprietatibus designantibus, plus vero cæteris omnibus eo quod non sunt aliæ in alils mutuo, sed potius separatæ sunt, unde et duo et tres homines dicuntur, et multi; hoc autem in omni natura licet considerare. Contra vero in sancta, et supra substantiam, ac ultra omnia, et incomprehensa Trinitate, illic enim contemplamur commune, et unum re propter coæternum, et quia id ipsum sunt substantia, operatione, voluntate, et voluntatis conspiratione, potestate, virtute et bonitate. Non dixi simile, sed id ipsum, et propter unum impetum motus; una enim substantia, una bonitas; una virtus, una voluntas, una actio, una et eadem potestas, non tres sibi inter se similes, sed una et eadem trium personarum motio, unum enim unaquæque earum habet erga aliam, non minus quam erga se ipsam, id est, in omnibus unum sunt Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, præter ingenitum (1), et nativitatem, et processionem; unum, inquam, habet, sed cogitatione distinctum (2). Magnus Basilius in sermone de fide: Filium dixi et Patrem, serva mihi has proprietates; permanens igitur Filius in eo quod est Filius, omnia est, quæcunque Pater est, sicut ipse Dominus dixit: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*[89]. Et Gregorius Nyssenus: Confitentes, inquit (3), eamdem naturam sine ulla variatione, differentiam causæ, et ex causa proficiscentis non negamus, in quo solo alterum ab altero discerni comprehendimus. Et divinus Anastasius, in libro *De veritate rectorum dogmatum:* Reciprocantur, inquit, hujusmodi appellationes, Deus, Dominus, et Spiritus propter incorporeum et sanctum, quia unicuique personæ conveniunt hujusmodi nominationes, reservato Patri hoc solo, scilicet Patrem esse, quia solus est Pater tanquam causa; et reservato ipsi Filio hoc tantum, scilicet Filium esse, quia solus genitus est; reservato item Paracleto, esse scilicet Spiritum sanctum. Divinus Dionysius, cap. secundo *De divinis nominibus*, ait: Copulata in unum in tota divinitate, ut in theologicis informationibus prolixe ex Scripturis sanctis demonstravimus, sunt supraquam bonus, supraquam Deus, supraquam substantia, supraquam vivens, supraquam sapiens,

[89] Joan. xvi, 15.

Scholia.

(1) *Præter ingenitum, et nativitatem, et processionem.* Non hoc dicit Damascenus, quasi innascibilitas, quæ dicitur ἀγεννησία, constituat et distinguat personam Patris; hoc enim fieri non potest, cum ingenitum nihil ponat, sed neganter accipiatur, nec ingenitum accipit pro eo quod est increatum (sic enim secundum substantiam dicitur, et ad substantiam pertinet), sed sic accipit Damascenus hic ingenitum, ut significet id quod non est genitum, ut ad relationem pertineat, quatenus relatio geniti, quæ convenit Filio, negatur Patri; ut sic Pater ingenitus distinguatur a Filio non secundum substantiam, sed secundum relationem. Observavit hoc et explicavit in Damasceno idem S. Thom. 1 p. q. 33, art. 4, ad. 5 Item nativitas, quæ est actus notionalis, ad relationem pertinet, quatenus significatur, sicut ait idem S. Thom., ut via ad personam Filii proprietate personali, id est filiatione constituiam.

(2) *Sed cogitatione distinctum.* Scilicet a persona. Ne quis aliter accipiat quod hic dicit Damascenus, hoc ipsum dicit S. Thom. 1 p. q. 39, art. 1: Relatio enim, inquit, ad essentiam comparata non differt re, sed ratione tantum, quatenus scilicet essentia quantum ad modum significandi, ut ait idem S. Thom., significatur ut forma trium personarum, et persona, ut particulare; comparata autem ad oppositam relationem, habet virtute oppositionis realem distinctionem, et sic, inquit, remanet una essentia, et tres personæ. Itaque distinctio rationis sufficit ut multiplicari possint personæ, quæ sunt alioqui una essentia, et non multiplicetur essentia. Sic etiam Damascenus in hoc loco distinctionem cogitationis, sive rationis posuit inter essentiam divinam et personas, relicta distinctione realis inter relationes personales, quas nominaverat.

(3) *Confitentes eamdem naturam sine ulla variatione, differentiam causæ et ex causa proficiscentis non negamus.* Causam dicit, quæ univoce dicitur; non enim in divinis perfectius est *esse* causam, quam esse ex causa, sicut in creaturis, in quibus homonymum est, id est æquivocum, habere causam, quod convenit effectui; et esse causam, quod convenit efficienti tanquam perfectiori. In divinis causa est Pater Filii, sed non causa effectrix, quæ a sanctis Patribus dicitur γενεσιουργὸς, sed causa solum quæ dicitur αἴτιος, aut ἀρχὴ, aut αἴτιος ἀρχικός. Dictum est de his decad. 7, cap. 6. Dupliciter itaque dicitur apud Græcos αἴτιος, id est, qui est causa: αἴτιος γενεσιουργὸς, id est, causa effectrix, et αἴτιος ἀρχικὸς, id est, causa quæ principium est; sicut accipiunt doctores Græci nomen causæ in divinis, quod S. Thom. recte intellexit, et in Græcis Patribus probavit; sic enim scripsit in opusculo *Contra errores Græcorum*, cap. 1: Neque tamen intelligendum est, quod sancti, qui nomine causæ et causati utuntur in divinis personis, intendant diversitatem naturæ inducere, aut Filium esse creaturam, sed per hoc volunt ostendere solam originem personarum. Hactenus S. Thom. Quod ergo ait Gregorius Nyssenus, ex sola differentia causæ et causati in divinis exsistere distinctionem personarum, significat, quia Pater est principium Filii, per generationem scilicet, et Pater ac Filius principium Spiritus sancti per spirationem, idcirco Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum suis proprietatibus personalibus inter se realiter distingui. Et quod Anastasius Antiochenus ait, hoc solum reservari Patri, scilicet Patrem esse, quia solus Pater sit tanquam causa; perinde est ut si diceret quia solus Pater sit tanquam principium Filii. Apud Latinos vero usitatum est pro vocabulo *causæ* ut nomine principii. Rationes usus hujus verbi ideo S. Thom. attulit; legat qui desiderat.

Digitized by Google

et quæcunque sunt ablationis secundum exsuperantiam (1), cum quibus numerantur omnia quæ ad rationem causæ pertinent, bonum pulchrum existens, vivificum, sapiens, et quæcunque sunt ex donis ejus, quæ bonitatem ejus decent, a quibus omnium bonorum causa nominatur, discreta vero sunt Patris nomen (2), et res, et Filii et Spiritus sancti, nulla in his facta reciprocatione, aut prorsus communitate introducta ; est præterea discreta ac distincta, perfecta sicut in nobis (3), et immutabilis Jesu essentia, et quæcunque sunt mysteria substantialia humanitatis ejus (4). Ex his manifestum fit, quod in Trinitate, quæ est supra substantiam, per- A sona et substantia non sunt idem ratione et cogitatione ; sunt tamen re et substantia, similiter tres divinæ personæ inter se non discernuntur re et substantia, sed ratione tantum et cogitatione (5) ; essentia enim earum una est, sed non est earum inter se reciprocatio ; idcirco non potest cadere in eas alia oppositio, nisi eorum quæ sunt ad aliquid : aliæ enim oppositiones non assumuntur sine materia ; oppositiones vero in iis quæ sunt ad aliquid, quodam modo consistunt supra materiam, quia in hac oppositione non dirimitur copulatio, quia esse eorum est quodam modo se habere ad aliquid.

Scholia.

(1) *Quæcunque sunt ablationis secundum exsuperantiam.* Sunt hujusmodi nomina supra bonum, supra pulchrum, quæ tollunt in Deo bonitatem creatam, et pulchritudinem creatam, et tribuunt exsuperantem, et superlatam bonitatem, scilicet increatam, quæ vincit omnem cognitionem et intelligentiam.

(2) *Discreta sunt nomen Patris* supra substantiam et res. Nomen Patris supra substantiam dicit, quia in divinis non significat nobis nomen Patris, aut Filii, quod in creaturis intelligimus, personas scilicet re et substantia separatas. Rem vero Patris vocat non ipsam substantiam, quæ una et eadem in tribus, sed rem Patris, et rem Filii, et rem Spiritus sancti vocat proprietates, quæ in divinis personis ordinem originis sive principii inter eas designant, unde notionales proprietates, sive actus dicuntur ; quia sunt proprie notiones, sive designationes personarum ; ut proprium Patris est generare Filium ; propria est nativitas Filii ex C Patre ; et propria Spiritus sancti processio ex uno principio, Patre et Filio, hæc dicuntur Græce χρήματα γνωριστικά, id est, res sive actus notionales ; res enim quatenus pertinet ad relationem, numero plurium prædicatur in divinis ; S. Thom. 1 p. q. 39, art. 3, ad 3 : In his igitur non est reciprocatio, neque communitas, nec in ipsis nominibus Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nec in eorum rebus, id est, in eorum actibus, sive usibus, unde manant : nec enim nomen Patris convenit Filio ; neque Filii nomen convenit Patri ; quia neque generare Filii est, neque generari Patris, similiter in Spiritu sancto qui ab utroque procedit. Est præterea observatione dignum quod hic ait Dionysius, discreta esse in divinis nomen Patris, et χρῆμα, id est, rem ; et nomen Filii, et rem ; item nomen Spiritus sancti, et rem ; cum enim prius posuit nomen Patris, et nomen Filii, et nomen Spiritus sancti, et postea secundo loco posuit χρῆμα, id est, rem D Patris, quæ est generare, et rem Filii, quæ est generari, et rem Spiritus sancti, quæ est procedere, plane docuit id quod S. Thom. etiam tradit, prius et principalius secundum modum intelligendi distingui hypostases divinas per relationes, quam per origines, sive actus notionales, quos Dionysius significavit nomine χρήματος. Interpres vetus Dionysii, quem sanctus Thomas habuit, vertit χρῆμα usum ; S. Thom. usum mutavit in *actum* et *originem*, distinguuntur, inquam, prius, et principalius per relationes, quam per notionales origines ; quia relationes constituunt personas, cum sint ipsæ relationes personæ subsistentes : actus vero notionales, licet sint idem re cum relationibus, tamen secundum modum significandi et intelligendi non constituunt personas, cum sint origines earum, sive origo significetur active, ut generatio quæ B tanquam actus notionalis attribuitur Patri, et spiratio quæ attribuitur Patri et Filio ; sive passive, ut nativitas actus notionalis qui attribuitur Filio, et processio Spiritui sancto ; origines enim secundum rationem intelligendi extra ea sunt, quorum sunt origines : cum sit origo, sicut ait S. Thom., via quædam a re, aut ad rem, ut generatio significatur ut via quædam ad genitum procedens a generante. Itaque res Patris est generare (χρῆμα enim, ut dixi, *rem* significat), res Filii est genitum esse ; res Spiritus sancti procedere. Sic Gregorius in oratione prima de Filio : Ex non habente, inquit, causam, id est, ex Patre accedit res nativitatis, de Filio loquitur, πρᾶγμα γεννήσεως vocavit, quod Dionysius χρῆμα. Significat etiam πρᾶγμα actum a verbo πράττω, unde recte theologi Latini actum vocant, quod Græci rem, idem enim verbum πρᾶγμα utrumque significat. Hoc notavi, quia non parum refert vocabula propria alicujus scientiæ callere.

(3) *Perfecta sicut in nobis, et immutabilis Jesu essentia.* Perfectam dicit contra Apollinarium, quia habuit corpus præditum a ima rationali et intelligente, sicut nos habemus ; immutabilem contra alios hæreticos, qui dixerunt naturam humanam ab ipso principio unionis victam esse a divina, et factam incorruptibilem, quod erat negare veritatem humanæ naturæ, negando proprietatem ejus ; hic fuit Julianus Halicarnasseus.

(4) *Mysteria substantialia humanitatis ejus.* Substantialia dicit, quia sitire, esurire, defatigari, vulnerari, et reliqua ejusmodi vere passus est Christus, et non phantastice secundum hæreticos, quamvis hæ passiones naturam divinam non attigerunt, cum esset alioqui in eadem hypostasi, a qua non differebat nisi ratione tantum et cogitatione ; hujusmodi etiam sunt ambulare super undas, ingredi per januam clausam ad discipulos ; hæc enim miracula per carnem operatus est Christus sua divinitate.

(5) *Similiter tres divinæ personæ inter se non distinguuntur re, et substantia, sed ratione tantum, et cogitatione.* Quatenus scilicet tres divinæ personæ idem re et substantia sunt, sic enim non distinguuntur inter se nisi ratione tantum, et cogitatione ; idem affirmat S. Thom. 1, p. q. 39, art. 1, ad. 1, cum dicit : Relationes ipsæ non distinguuntur ad invicem secundum quod sunt idem realiter cum essentia, relationes autem idem sunt re cum personis. Quatenus vero relationes, quæ in divinis sunt per se subsistentes, oppositionem habent ad invicem, distinctæ realiter sunt, et personas realiter distinguunt, et una persona non est alia ; hoc enim est quod ait hic auctor cum doctrina S. Thomæ consentiens, sed earum scilicet personarum non est inter se reciprocatio, quatenus scilicet in eas cadit oppositio relationum.

Digitized by Google

CAPUT V.

Quod in Trinitate ingenitum neque substantia est, neque proprietas personæ Dei Patris; nec in ipsa est aliud principium fons totius divinitatis, nisi solus Pater: nec ulla alia naturalis, et propria substantiæ potestas, sive virtus, et divinitas, atque energia, sive operatio ex infinita ac divina substantia prodiens, nisi solus Filius, et Spiritus sanctus.

Magnus Basilius, in secundo *Contra Eunomium* : Interrogemus, inquit, Eunomium, quanta mensura ingenitum a genito discretum est, numquid parva quadam et tanta, ut possint aliquando in idipsum inter se cohærere? an hoc funditus fieri non potest, et multo minus, quam eumdem simul vivere, et mortuum esse, et eumdem simul in eadem parte sanum esse, et ægrotare, et vigilare simul, et dormire? Talia enim sunt, quæcumque summa oppositione sibi inter se opposita sunt, ut alterum cum adsit, necesse sit alterum abesse, quæ natura sunt omnino repugnantia, et incohærentia. Et in quarto libro contra eumdem : Ingenitum, inquit, vel substantia est, vel accidens; nihil enim aliud restat præter hæc; qui igitur in utroque absurdum demonstravit in iis quæ deinceps sequuntur, rursus in secundo dixit, prorsus reticeri in Trinitate ingenitum propter Arianorum imperitiam. Cum his consonant quæ Gregorius Nyssenus dixit. Gregorius Theologus, libro primo *De Filio* : Quomodo substantiam Dei dicis non positionem ejus quod est, sed ablationem ejus quod non est? Verbum enim declarat non esse ei generationem; non autem quod secundum naturam est, demonstrat, neque quod est, non habens generationem. Quæ igitur substantia Dei? Amentiæ tuæ est hoc dicere, qui curiose etiam inquiris generationem, nobis vero magnum est, si quando tandem et in posterum discamus dissoluta caligine et crassitudine, sicut promisit qui mentiri non potest. Hoc igitur intelligatur et speretur ab iis qui ad hoc erunt purgati : nos vero hoc parum dicere audeamus, quod si magna gloria est Patri ex nullo prodire, non minor est Filio proticisci ex tali Patre; gloriam enim ejus qui causam non habet, participaverit, quia ex non habente causam inest ei ipsa res nativitatis tanta, et tam veneranda iis qui non habent mentem magnopere humi repentem, et terrenis rebus immersam. Sed si, inquit, idem substantia est Filius cum Patre, ingenitus vero est Pater, erit igitur hoc et Filius. Recte, si ingenitum esset substantia Dei; sin autem differentia est circa substantiam, quid hoc dicis tanquam aliquid valeat? An tu etiam es Pater Patris, ne quid desit quod Pater habeat, quandoquidem idem es cum illo secundum substantiam (a)? An potius liquet, quod manente proprietate immota, quæremus substantiam Dei, quæ tandem est, si tamen quæremus, quod vero non sint idem ingenitum et Deus, sic disces. Si idem esset, oportebat, ut quia Deus aliquorum Deus est, ingenitum etiam aliquorum esset ingenitum; aut quia nullius est ingenitum, neque Deum esse aliquorum Deum: quæ enim omnino sunt eadem, eodem etiam modo efferuntur; atqui non est aliquorum ingenitum (quorum enim est?), Deus vero aliquorum Deus est, est enim omnium, quomodo igitur erit idem Deus, et ingenitum? Et rursus, Quia, inquit, ingenitum, et genitum contraria sunt inter se, ut habitus, et privationes, necesse est ut substantiæ introducantur inter se contrariæ, quod quidem non conceditur; aut quia rursus, priores sunt habitus, quam privationes, et habitus tollunt ipsæ privationes, non solum antiquiorem esse substantia Patris substantiam Filii, sed etiam a substantia Patris tolli necesse est, quantum ex iis quæ a te posita sunt, concludere licet. Et iterum idem in oratione de constitutione episcoporum : Sine principio, inquit, erat Pater, non enim aliunde habebat ut esset, nec a se ipso, Filius vero (siquidem Patrem (1) ut causam accipis) non est sine principio; principium quippe Filii Pater est ut causa; sin autem principium intelligas ex tempore, sine principio est; non enim incipit sub tempore Dominus temporum. Et adhuc in eodem libro: Observetur autem, ut mea sententia est, unus Deus, ad unam causam Filio et Spiritu sancto relatis, non compositis, vel agglutinatis, et secundum unum et eumdem, ut ita dicam, motum et voluntatem, et unam et eamdem substantiam. Et rursus in eodem : Pravorum, inquit, et indignorum esset principium Pater, si non esset causa ut divinitas esset in Filio et Spiritu sancto. Magnus Dionysius, in secundo *De divinis nominibus* : Est autem, inquit, distinctio in divinis, quæ sunt supra substantiam, non illa solum quam dixi, quod secundum ipsam copulationem personarum in unum, sine mistione et confusione unaquæque ex personis quæ sunt ἐναρχικαὶ, id est, unum et principium omnium, collocata est in alia, sed quod illa quæ sunt fecunditatis Dei, non commeant retro vicissim, solus autem fons divinitatis Pater est, ita ut Pater non sit Filius, neque Filius Pater, servatis pie in hymnis et laudibus divinis iis quæ cuique personæ divinæ proprie conveniunt. Magnus Athanasius, libro primo *contra Arianos* : Si non est Filius, inquit, quomodo igitur Deum dicitis creatorem? Si

Scholia.

(1) Si quidem *Patrem* ut causam accipis (Filii scilicet), non est sine principio (Filius scilicet), principium quippe Filii Pater est ut causa. Notatum est paulò supra a S. Thoma, nomine causæ solam originem personarum sanctos Patres significare voluisse; itaque cum ait Gregorius Nazian. : Principium quippe Filii Pater est ut causa, perinde est ut diceret: Principium Filii est Pater ut origo.

(a) Substantiam dicit, id est naturam.

Digitized by Google

enim per Verbum, et in Sapientia omnia facta sunt, et sine hoc nihil fieri potest, non habet Pater opinione vestra, in quo et per quem omnia facit. Si hæc divina substantia non est fecunda, sed sterilis opinione ipsorum, sicut lumen non illuminans, et fons siccus, quomodo non pudet vos dicere habere eum vim creandi? Et adhuc idem : Participantes, inquit, Filium, Patrem participamus, quia proprium Patris est Verbum, unde si esset ipse Pater ex participatione, et non ex ipso divinitas secundum substantiam, numquam deos faceret. Divinus Cyrillus, in *Thesauris*, cap. 35 : Ejusdem igitur naturæ cum Patre Filius ex ingenito non factus, utpote habens eamdem potestatem et virtutem ; imo potius ipse est vivens, et substantialis operatio, et virtus, et sapientia Patris. Et B rursus adhuc idem : Qui est igitur omnis operatio et virtus Patris, per quam omnia operatur, quomodo esset naturæ factæ? Et iterum, in capitibus *De Spiritu sancto* : Non est, inquit, Spiritus sanctus creatus, aut factus, sed ex substantia, quæ major est quam ut cogitari possit, et divina, utpote virtus ipsius, et naturalis energia. Et rursus in eisdem : Non enim audebo dicere, quæ non operatus est Christus per me in obedientiam gentium sermone et opere in potestate signorum et prodigiorum in virtute Spiritus sancti. Signa et prodigia operatur Christus per Paulum in virtute Spiritus sancti ; est igitur Spiritus sanctus energia (1) quædam naturalis, et vivens, et ut ita dicam, qualitas (2) divinitatis Filii Dei. Et iterum in eisdem : Sanctus enim nominatur Spiritus sanctus ; si igitur est natura sanctus, non habet foris, unde talis sit ; quinimo cum sit ipse divinæ substantiæ energia, sive actus naturalis et vivens, ac per se exsistens, apponit creaturæ perfectionem per ipsius sanctificationem, et participationem. Et adhuc : Cum igitur quod Deus promisit se facturum, cum potestate impleat Spiritus, et pastores excitet secundum promissionem in prophetis factam, sequitur non esse alienum a divina substantia, et per se exsistens ex ipsa substantia prodiens, et in ipsa manens, omnia quæ Dei sunt, operatur. Et adhuc : Oportebat eos doceri de Spiritus sancti mysterio, et intelligere esse Spiritum sanctum velut fructum (3) quemdam divinæ substantiæ, qui in ipsa exsistit, et ex ipsa inseparabiliter et impartibiliter procedit, et secundum eamdem naturam in unum copulatus est. Et adhuc in eisdem : Si a Deo Patre procedit Spiritus sanctus, estque veluti fructus quidam, vel qualitas substantiæ ipsius, Pater vero neque factus, neque creatus, quomodo esset factus Spiritus, qui ab ipso procedit? Et iterum : *Nemo potest dicere, Dominus Jesus Christus, nisi in Spiritu sancto* [**] (a). Liquet igitur, quod qui Spiritum sanctum participat, novit Dominum Jesum : qui autem non participat, ignorat. Quomodo igitur qui particeps Spiritus sancti est, novit quod Dominus Jesus? Sicut qui mel degustarunt, ex qualitate ejus cognoverunt mel esse dulce, sic qui particeps Spiritus sancti est. Igitur Spiritus sanctus qui est ex substantia Filii, qualitas, ut ita loquar, exsistit Dei universorum Domini. Si autem hoc verum est, est igitur Deus, et non aliquid factum, aut creatum, ut hæreticis videtur. Et adhuc : Non igitur C Spiritus sanctus ex participatione, nec ex compositione sanctus est, sed est substantia et natura sanctificans, et divinitatis Dei Patris, ut ita dicam, qualitas ; ut dulcedo mellis (4), vel odor ex flore. Et magnus Athanasius, in epistola ad Serapionem :

[**] I Cor. XII, 3.

Scholia.

(1) Quia in Deo *energia* propria non distinguitur, a natura, sicut in creatura distinguitur, idcirco cum Cyrillus dicit :—Spiritus sanctus est energia quædam naturalis, et vivens, et ut ita dicam, qualitas divinitatis Filii Dei,—hoc dicit : Spiritus sanctus qui est natura sive substantia, procedit ex Filio, qui est substantia, sive essentia. Ad hunc modum S. Thomas interpretatur, et docet interpretandas esse hujusmodi locutiones, in opusculo *Contra errores Græcorum*, c. 4 : Essentia est de essentia, quia Filius, qui est essentia, est de Patre, qui est eadem essentia divina.

(2) Quia *qualitas* formam significat, quæ tanquam D accidens in alio exsistit, quod ab ea quale nominatur, idcirco vocabulum correxit Cyrillus, cum dixit, Ut ita dicam : ut admoneret Spiritum sanctum non qualitatem, sed veram et perfectam substantiam esse. Cur autem qualitatem symbolice vocaverit, intelligi potest ex eo quod paulo post ait : Sicut qui mel, inquit, degustarunt, ex qualitate ejus cognoverunt mel esse dulce ; sic, inquit, qui particeps Spiritus sancti est, novit Dominum Jesum, sicut scriptum est : Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. Ut igitur ex dulcedine qualitate substantiali mellis cognoscitur mel, sic qui cognovit virtutem Spiritus sancti viventem, et per se exsistentem, quæ est ipsa divina substantia, novit et Filium et Patrem, quia sunt unum. Quod autem Spiritum sanctum dicit esse naturalem energiam, sive virtutem, non dicitur naturalis a natura creata, sed a natura increata ; est enim Spiritus sanctus ex natura ipsa divina. Rursus, cum dicit esse energiam, sive virtutem viventem, et per se exsistentem, veluti qualitatem, ut ita dicam, divinitatis Filii Dei ; ita dicit, quia ut ait idem Cyrillus, lib. XIV *Thesauri*, ex divina essentia Filii (qui scilicet spirat Spiritum sanctum) tanquam virtus ejus naturaliter emanat.

(3) *Velut fructum quemdam divinæ substantiæ, qui in ipsa exsistit, et ex ipsa inseparabiliter et impartibiliter procedit.* Dicit Spiritum sanctum procedere ex substantia divina, quia Pater et Filius, a quibus procedit, sunt divina substantia, sive essentia divina. Etsi enim personis divinis attribuitur spirare, more tamen Græcorum Patrum substantia sive essentia divina pro persona dici solet, quia sunt idem re. Hoc etiam notavit S. Thomas in eodem Cyrillo, in opusculo *Contra errores Græcorum*, cap. 4 et 17.

(4) *Ut dulcedo mellis, vel odor ex flore.* His symbolis utitur Cyrillus ad demonstrandum ex substantia Patris, id est, ex Patre substantialiter procedere

(a) Dicere, *Dominus Jesus*, est nosse Dominum Jesum ; nemo enim dicit aut appellat quem non novit.

Digitized by Google

Sic, inquit, et Spiritus sanctus qui a Filio datur et mittitur, et est ipse unum, et non multa, nec ex multis unum, sed ipse solum Spiritus. Cum enim unus sit Filius, qui est Verbum vivens, oportet esse unam vitam perfectam, et implentem, sanctificantem, et illuminantem, quæ est energia ipsius et donum, quod quidem ex Patre dicitur procedere. Et adhuc : Quomodo non ultra omnem impietatem quidam procedunt, qui Spiritum sanctum inter creaturas ponunt : et non potius confitentur ex divina natura exsistere quod ex ipsa secundum substantiam procedit, et tanquam Deum in nobis habitare? Gregorius Nyssenus in *Catechetico* : Esse, inquit, Verbum Dei, et Dei Spiritum, virtutes, secundum substantiam per se exsistentes effectrices eorum quæ facta sunt, et continentes ea quæ sunt, ex divinis Scripturis demonstratur. *Verbo* enim *Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* [91]. Ex his patet, primum quidem, ingenitum in Trinitate, quæ supra substantiam est, neque substantiam esse, neque proprietatem hypostaticam Dei Patris; hypostatica enim hypostasim, sive personam exhibent, personam autem definiunt commune cum quadam proprietate : vel, substantiam cum accidente. Si autem ingenitum neque substantia est, nec accidens, nullam personam exhibet, sive ostendit, et idcirco neque proprietas hypostatica est : notio tamen est Patris non habentis causam, quod ipse solus est Pater causam non habens. Secundum est tanquam ex hoc probatum, scilicet non esse in ipsa Trinitate alium quemdam fontem divinitatis, nisi ipsum solum, qui est Pater totius divinitatis, causam non habens ; nec aliam quamdam naturalem et substantialem energiam ex divina substantia incomprehensa prodeuntem, nisi Filium supra substantiam, et Spiritum sanctum naturales et substantiales energias, sive actus Dei causam non habentis, tanquam qualitates et fructus substantiæ ipsius. Atque ad hunc modum vere constituta et declarata nobis est divina, et supra naturam beatitudo trium personarum nulla re indigens, et per se plenissima.

CAPUT VI.

Quod in Trinitate, non est alia operatio, et manus, per quam omnia Deus operatur, nisi Filius, et Spiritus sanctus; nec alia sapientia et virtus, et gloria, et imago Dei, nisi Filius et Spiritus.

Magnus Athanasius, libro quinto *Contra Arianos*: Sicut, inquit, Deus Pater creaturas Verbo creat, sic secundum naturam propriæ substantiæ habet germen Verbum, quod fabricatur et creat, et gubernat omnia; omnia enim Verbo, et Sapientia facta sunt, et ordinatione ejus manent universa. Et in epist. ad Serapionem : Paulus, inquit, scribit Tito: *Per regenerationem et renovationem Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum* [92]. Si autem Pater per Verbum in Spiritu sancto creat omnia et renovat; quæ similitudo, aut affinitas creanti cum creaturis? Consequens enim est ut hujusmodi blasphemia in Filium etiam manet, ut qui dicunt Spiritum sanctum esse creaturam, dicant similiter, Verbum, per quod omnia creantur, creaturam esse. Et rursus idem in disputatione contra Arium : Fac velis recolligere conquisitionem de Filio, quæ nos comitata est, et reperies æternam Spiritus sancti virtutem ejusdem substantiæ cum Patre dictam esse ex digito ejus. Sane quidem cum virtutem Spiritus sancti inexpugnabilem magi in Ægypto contemplati clamabant, aientes : *Digitus Dei est hoc* [93]; nihil aliud confitebantur vocabulo *digiti*, quam virtutem, sive potestatem Spiritus sancti *homousion*, id est ejusdem substantiæ, quam habet cum Deo Patre; cui vocabulo *digiti* non potest contradici, neque repugnari. Et sanctus Cyrillus, lib. xv *Thesaurorum* : Si omnia, inquit, in sapientia, et manu Dei facta sunt, Scripturæ vero divinæ de Deo Verbo clamant : *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* [94], non potest esse opus sapientiæ Dei Filius; sed potius ipse est sapientia, et manus, qua cuncta Deus operatur. Et adhuc idem lib. xiv, eorumdem *Thesaurorum* : Quia, inquit, simplex est Deus, nihil aliud præter ipsum est fortitudo, quæ in ipso est ; sed potius ipse scilicet est Filius, qui unam cum Patre substantiam, et eamdem naturam habet; ut qui sit unum cum eo qui genuit, si et Deus ex Deo, et lumen ex lumine splenduit, Filius, et non Pater intellectus. Igitur omnis energia et virtus Patris, per quam omnia operatur, quomodo esset naturæ creatæ? Idem, in capitibus *de Spiritu sancto*, ait in quodam loco Christus disputans cum Judæis : *Si autem digito Dei ejicio dæmonia, igitur pervenit in vos regnum Dei* [95], hoc loco digitum demonstrat esse Spiritum sanctum, qui modo quodam ex divina substantia naturaliter productus est, et naturaliter ex ea pendet, sicut digitus ex manu hominis; Filium enim appellant divinæ Scripturæ brachium et dexteram Dei, sicut scriptum est : *Salvavit eum dextera ejus, et brachium sanctum ejus* [96]; et illud : *Domine, excelsum brachium tuum, et non cognoverunt, cognoscentes autem confundantur* [97]. Sicut igitur brachium naturaliter in totum corpus aptatum est, omnia operans quæcunque menti vi-

[91] Psal. xxxii, 6. [92] Tit. iii, 6. [93] Exod. viii, 19. [94] Joan. i, 3. [95] Luc. xi, 20. [96] Psal. xcviii, 1. [97] Isa. xxvi, 11.

Scholia.

Spiritum sanctum, sicut dulcedo ex melle, et odor ex flore, et vapor ex aqua. Quo exemplo idem Cyrillus cap. 7 utitur; sic enim ait : Relinquitur igitur ut necessario confitendum sit, esse ex substantia ejus, cum omnem Filii Dei virtutem et operationem, habeat, ut si vapor ex aqua ascendat, et per ea quæ operatur, eos apud quos est, refrigeret, et naturam aquæ unde emittitur, significet. Hactenus Cyrillus. Sic itaque vocavit hic Spiritum sanctum, qualitatem divinitatis symbolice, adhibita correctione verbi, ut si vocasset vaporem substantiæ divinæ, simili exemplo et symbolo utens.

Digitized by Google

deantur; solet vero ungere digito apud eum qui brachio utitur: sic Verbum Dei ex ipso, et in ipso naturaliter aptatum, ut ita dicam, et insitum consideramus: in Filio autem consideramus Spiritum naturaliter et substantialiter a Patre procedentem, per quem omnia ungens sanctificat. Non igitur Spiritus sanctus a divina substantia alienus et disjunctus videtur, quin potius ex ipsa, et in ipsa naturaliter. Sicut igitur digitus corporis in manu, ejusdem naturæ manus est; sic rursus et manus in corpore, non est alterius naturæ, quam corporis. Hæc igitur cum sic sint, sequitur Deum esse Spiritum: et non aliter esse. Adhuc idem in eisdem: Ait in quodam loco Deus: *Cœlum et terram ego impleo* [98], dicit Dominus; implet scilicet ubique præsens per Spiritum, quod quidem cum sciret qui Psalmos cecinit, aiebat: *Quo ibo a spiritu tuo? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades* [99]. Si igitur per Spiritum implet omnia Deus, adest autem ubique: Deus igitur est Spiritus, omnia implens ut Deus. Et in eisdem: Non ergo est factus Spiritus, in quo Deus, et per quem omnia operatur; et propter hoc honoratur. Magnus Athanasius, lib. II *Contra Arianos*: Apostolus, inquit, gentiles ad reverentiam erga Deum excitans aiebat: *Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus et divinitas* [1]; quæ autem sit Dei virtus, idem Paulus docet, cum ait: *Christus Dei virtus, et Dei sapientia* [2]. Et adhuc in eodem libro: Audiant et de Sapientia: *Quia non est ut homo Deus* [3], ne humana cogitent. Et in hoc libro, de ipso: Etenim cum homines facti sint apti ad percipiendam sapientiam, Deus nullius alioqui particeps, ipse suæ Sapientiæ Pater est, cujus qui sunt participes, sapientes appellari consueverunt. Præterea contra eosdem Arianos: Si ergo, inquit, in divinis Scripturis non reperitur alia sapientia præter hunc Filium, nec ex Patribus quidquam tale audivimus, est autem certum, et scriptum, increate sapientiam simul exsistere cum Patre, et per se mundi opificem esse [4]; ipse fuerit Filius. Et adhuc idem in eodem: Sane, inquit, his duobus dictis inter se contrariis, juste quis dicat, vincere proprietatem Unigeniti, quia non sit aliud Verbum, vel alia Sapientia, nisi hic solus. Et rursus in eodem: Decebat enim, unius Dei unam esse imaginem, et unum hujus Verbum, et unam ipsius sapientiam; quare miror, quomodo cum sit unus Deus, multas isti imagines et sapientias secundum suas cogitationes excogitant. Sanctus Cyrillus in *Thesauris*: Si factus est, inquit, Filius, vocatur autem et est Dei virtus, et Dei sapientia, erat igitur tempus, in quo erat Deus sine sapientia, et sine virtute, cum non esset Filius, creatura enim plane ex nihilo fit; at sapiens erat semper et potens Deus; erat igitur ei Filius, qui est omnia hæc. Et adhuc ipse: Confiteris, inquit, licet invitus, hæretice, sapientiam Dei naturaliter insitam, et virtutem exsistere in ipso increate. Cum igitur audies Filium, dic etiam rursus duo increata: hanc vero ipsam in Deo sapientiam et virtutem increate et sine tempore exsistentem credimus esse Filium, qui omnia creavit, et propter nos factus est caro. Et adhuc ipse in septimo ad Hermiam libro disputans more dialogi: Cyr. In quo sunt sapientes, qui sapientes fiunt? Herm. In sapientia Cyr. Igitur si Spiritus sapientiam docet ea quæ sunt apta ad capiendum sapientiam, omnino sapientia erit, et intelligetur, hunc autem diximus esse Deum. Et adhuc in iis quæ de Spiritu sancto scripsit: *Libenter igitur magis gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi* [5]; si autem Spiritus est qui habitat in nobis, et per ipsum Christus, virtus igitur est ejus Spiritus sanctus; si autem hoc sic est, quomodo erit creatura, qui natura adest in Filio? Nisi tempus est, ut Deum Verbum, qui nihil duplex habet, compositum esse dicas ex creato, et sua natura. quod si hoc absurdum est, non est Spiritus creatus, aut factus, sed ex divina et quæ intelligentia comprehendi non potest, substantia, tamquam ipsius virtus et energia naturalis. Et magnus Athanasius, in epistola ad Serapionem: Et rursus quia Filius est sapientia, et veritas, scriptum est: *Spiritus sapientiæ, et veritatis* [6]. Et rursus: Filius quidem est virtus Dei, et Dominus gloriæ; Spiritus autem dicitur spiritus virtutis, et spiritus gloriæ. Et rursum: Deinde cum Pater sit, ut Paulus dixit [7], solus sapiens Deus, Filius est sapientia ejus, Christus enim Dei virtus, et Dei sapientia, et cum Filius si Dei sapientia, accipientes nos Spiritum sapientiæ, Filium habemus; et in ipso sapientes efficimur. Et rursus idem, contra eos qui serviunt verbis: Gloria enim, inquit, dicitur Unigenitus: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre* [8]; quare illud: *Deus Domini nostri Jesu Christi* [9] perinde est, ut si dicatur: Deus carnis Christi, Pater gloriæ, Pater divinitatis (1). Gloriam enim vocat Isaias Salvatorem secundum dignitatem divinitatis. Cum enim narrasset miracula, quæ in deserto facta sunt, et exangelizasset deserto: *Exsultet*, inquit, *solitudo Jordanis, et floreat tanquam lilium; quoniam gloria Libani data est ei, et honor Carmeli* [10]; et, *Populus meus videbit gloriam Domini et altitudinem Dei, et videbit omnis caro salutare Dei* [11]. Gloria igitur est a glo-

[98] Jerem. XXIII, 24. [99] Psal. CXXXVIII, 7, 8. [1] Rom. I, 20. [2] I Cor. I, 24. [3] Num. XXIII, 19. [4] Prov. VIII, 22, 23. [5] II Cor. XII, 9. [6] Isa. XI, 2. [7] Rom. XVI, 27. [8] Joan. I, 14. [9] Ephes. I, 3. [10] Isa. XXXV, 1, 2. [11] Isa. XL, 5; Luc. II, 5, 6.

Scholia.

(1) *Pater gloriæ, Pater divinitatis.* Pater divinitatis dicitur, id est, Filii; divinitatem enim, id est essentiam divinam accepit pro persona Filii propter identitatem rei, ut Græci Patres solent, quod etiam sanctus Thomas observavit.

Digitized by Google

ria, unde et Paulus ait: *Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ*[13]. Pater ergo est gloriæ Unigeniti; Deus autem carnis Christi. Adhuc contra servientes verbis, et non nominibus divinarum Scripturarum: Apostolus dicit: *Deus Domini nostri Jesu Christi, et Pater gloriæ*, hic œconomiam, id est, mysterium carnis assumptæ designavit; et gloriam quidem vocat ipsum Unigenitum; Jesum Christum vero prædicationem œconomiæ. Item libro tertio contra Arianos: Si enim ad imaginem facti sumus, et imago et gloria Dei vocati sumus, at non propter nos ipsos, sed propter imaginem, quæ in nobis habitavit, et propter veram gloriam Dei, quæ est Verbum Dei. Et iterum in eodem: Quia igitur et Filius imago est Patris, necesse est intelligere, quod divinitas et proprietas Patris est essentia Filii (1), et hoc est illud: *Qui cum in forma Dei esset*[14]; et illud: *Pater in me*[15]; non forma divinitatis ex parte, sed plenitudo paternitatis Dei, quæ est essentia Filii. Et adhuc in eodem: Quæ operatur Filius, opera Patris sunt; forma enim divinitatis Patris est Filius (2), qui operatur opera. Et in epistola ad Serapionem: Imago Filii dicitur et est Spiritus sanctus (3), *quos* enim *præscivit et prædestinavit conformes imagini Filii sui*[16]. Cum igitur certum sit illorum etiam sententia Filium non esse creaturam, nec imago ejus erit creatura. Qualis enim imago est, tale necesse est esse id, cujus imago est. Et adhuc in eadem epistola: Si autem creaturæ talem habent naturam, et talia scripta sunt de angelis, Spiritus autem unus est, et non variabilis, et habens immutabilitatem Filii, manens semper immutabilis cum eo, quæ similitudo immutabilis cum mutabilibus? Liquet igitur neque creaturam esse, ac prorsus neque ex substantia angelorum, quia sunt mutabiles; sed imaginem Verbi et proprium Patris. Sanctus Cyrillus in iis quæ de Spiritu sancto scripsit, ait: Scribit rursus Paulus quibusdam: *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis*[17], terrenum esse dicimus Adam principem generis humani; cujus imaginem portavimus in similitudinem transgressionis ejus, delapsi in mortem et corruptionem; cœlestem vero dicimus Dominum nostrum Jesum Christum, cujus imagine accepta, id est inhabitante in nobis sancto et vivifico Spiritu, ad ipsum Dei Verbum vivens reformamur, rursus ad immortalitatem ascendentes, et in æternam vitam removati. *Spiritus* enim *est qui vivificat*, ut Salvator dixit[18]. Sicut ergo, quia Filius est perfectissima Patris imago, et qui eum accepit, Patrem habet; sic convenientia et similitudine æqualis figuræ, qui accepit imaginem Filii, id est, Spiritum, per ipsum Spiritum habet penitus Filium, et in ipso Filio Patrem. Quomodo igitur Spiritus sanctus creaturis adnumerabitur? siquidem est imago Filii Dei sine ulla varietate; non enim eo amentiæ ulli procedunt, ut audeant dicere imaginem Creatoris in creaturis sine ulla varietate nitere; ferreque omnia in se ipsa naturaliter, quæcumque illud, cujus est imago, habet. Si vero Spiritus imago Dei vocatur, est igitur Deus; et non aliter est hoc. Gregorius Nyssenus, in oratione ad Pulcheriam: *Si quis*, inquit, *Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*[18], Spiritus autem gloria est, sicut alibi di-

[13] Hebr. I, 3. [14] Philipp. II, 6. [15] Joan. XIV, 11. [16] Rom. VIII, 29. [17] I Cor. XV, 49. [18] Joan. VI, 64. [18] Rom. VIII, 9.

Scholia.

(1) *Divinitas et proprietas Patris est essentia Filii.* Non dicit: Proprietas Patris est proprietas Filii, quia relatio unius opposita est relationi alterius; sed hæc oppositio non facit, quin una essentia in Patre sit paternitas, et eadem essentia in Filio sit filiatio; ita fit, ut paternitas sit essentia Filii et filiatio essentia Patris, sicut Pater est in Filio, et Filius in Patre, quia sunt unum; in divinis enim abstractum et concretum non distinguuntur, Pater et paternitas, Filius et filiatio.

(2) *Forma enim divinitatis Patris est Filius.* Hoc est, substantia Patris est Filius. Notavit Damascenus, sic Patres accepisse hoc verbum *forma*, ut proprie significaret substantiam, quæ per se est, et a nullo alio pendet ut sit, et sic Apostolum accepisse cum ait: Qui cum in forma Dei esset. In eadem significatione uti solent aliquando Patres Græci vocabulo εἶδος, quod speciem, et formam, et figuram significat, ut hoc loco Athanasius, cum ait: Forma divinitatis Patris est Filius; Græce est εἶδος. Secundum hanc significationem vocat Dionysius personas divinas ὁμοειδεῖς, id est, uniformes, quod nulla penitus differentia in earum substantia sit, unde sic Damascenus definit ὁμοειδὲς, id est, uniforme, quod per se primum subsistit, et omnis mutationis et transfigurationis expers est. Impium enim, inquit, est figuram in Deo ponere.

(3) *Imago Filii est Spiritus sanctus.* Sanctus Thomas in opusculo *Contra errores Græcorum*: Possumus, inquit, dicere Spiritum sanctum esse imaginem Patris et Filii, ita ut per imaginem nihil aliud intelligatur, quam exsistens ab alio, et ejus similitudinem gerens; sin autem per imaginem intelligatur aliquid exsistens ab altero, ex ipsa suæ originis ratione habens quod similitudinem gerat ejus a quo exsistit, in quantum est ab altero, ut Filius genitus; sic solus Filius dicitur imago; de ratione enim filii est, quod similitudinem patris habeat in quacumque natura; et similiter de ratione verbi est, ut sit similitudo ejus quod verbo exprimitur, cujuscumque sit verbum; sed non est de ratione spiritus, vel amoris, ut sit similitudo ejus, cujus est, in omnibus, sed hoc in Spiritu Dei verificatur propter divinæ essentiæ unitatem et simplicitatem: ex qua oportet, ut quidquid est in Deo, sit Deus. Nec obstat ad rationem imaginis, quod Spiritus sanctus non conveniat cum Patre in aliqua personali proprietate, quia similitudo et æqualitas personarum divinarum non attenditur secundum proprietates personales, sed secundum attributa essentialia. Nec enim inæqualitas, vel dissimilitudo secundum proprietatum personalium differentiam in divinis dici debet, sicut Augustinus dicit in libro *Contra Maximum*. Cum enim dicitur Filius a Patre genitus, non ostenditur inæqualitas substantiæ, sed ordo naturæ secundum se. Hactenus sanctus Thomas.

Digitized by Google

cit Patri : *Glorifica me gloria, quam habui a principio apud te, antequam mundus esset* [19]. Deus enim Verbum, qui ante mundum gloriam Patris habebat, quia extremis diebus factus est homo, oportebat ut caro propter unionem cum Verbo, illud fieret quod Verbum est ; fit autem hoc, quia illud accepit, quod habebat ante mundum ; hoc autem erat Spiritus sanctus, nihil enim aliud est ante sæcula præterquam Patrem, et Filium et Spiritum sanctum, idcirco ait hic : *Gloriam, quam dedisti mihi, dedi ipsis, ut per eam in unum mecum copulentur, et per me tecum* [20]. Rursus idem, libro primo *contra Eunomium* : Si autem semper est gloriosus Pater, qui est ante sæcula ; gloria vero Patris est Filius, qui est ante ævum, similiter autem gloria Filii est Spiritus Christi, qui semper cum Filio et Patre intelligitur ; unde sapiens iste, et ex qua disciplina pronuntiat antiquius in iis quæ naturaliter sunt honorata? Ex his efficitur manifestum, quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, nullo modo alia est energia, sive operatio, et manus per quam Deus Pater omnia creat et facit, nisi solus Filius et Spiritus sanctus, qui sunt manus Dei supra quam substantiales, sicut alicubi scriptum est : *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me* [21], nec alia sapientia et virtus Dei, nisi hæc ipsa supra substantiam. *Verbo* enim *Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* [21*], nec alia imago et gloria cœterna Deo, nisi Filius, qui est supraquam principium, et Spiritus ejus, qui est ante sæcula, et et sine ulla variatione imago et gloria Dei Patris non habentis causam.

CAPUT VII.

Quod in Trinitate, quæ est supra substantiam, non est alia vita, vel voluntas, vel charitas, vel beatitudo, vel pulchritudo, vel sanctitas, neque bonitas, vel forma, vel regnum, nisi ipse Filius Dei, et sanctus ejus Spiritus.

Chrysostomus explanans illud : *In ipso vita erat, et vita erat lux hominum.* Cum audies, inquit, *In ipso vita erat*, ne existimes Deum compositum : siquidem prodiens ex Patre, ait : *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso* [22] ; etenim alibi etiam dicit, quod lux est Deus [22*] ; et iterum quod lucem habitat inaccessibilem [23] ; hæc omnia dicta sunt, non ut suspicemur compositionem, sed ut paulatim ad excelsitatem dogmatum elevemur. Quia enim non facile quis ex vulgo cogitaverit, quomodo est vita ejus per se exsistens, primum quidem illud dixit, quod humilius est ; deinde jam eruditos ad altius ducit. Qui enim dixit : *Dedit et vitam habere*, hic rursus ait : *Ego sum vita* [24]. Magnus Athanasius, in libro *De adventu Dei in carne* : Manifestum igitur est iis qui advertunt, quod excitato corpore, Filius dicitur apud Paulum excitatus esse a mortuis [25] ; corpus enim dicitur pro persona, sic ergo cum dicitur : Vitam dedit Pater Filio, intelligere oportet vitam carni datam. Si enim vita est ipsius carnis, quomodo vita vitam accipit? Sanctus Cyrillus, libro quinto *Dialogorum* ad Hermiam : Si igitur, inquit, non est Filius vita secundum naturam, erit omnino in propria aliqua natura sortitus vitam suam aliam quam quod ipse est. Respondeant ergo qui sic corrupta et depravata dogmata defendunt, sub quo genere erit nobis, ut illi opinantur? Demonstratum enim est, non esse factum. Her. Vita, inquit, facta est a Patre, dixit enim Joannes : *Quod factum est in ipso, vita erat* [26]. Verbum cujus vita est. Cyr. Qui colligavit igitur ambo, et in unum aliquid contulit vitam et Filium, non aliud esse dicit præterquam vitam, quæ in ipso est : ita ut diversis nominibus natura unius qui intelligitur, nobis significetur sive Filius, sive vita forte dicatur (*a*). Her. Sic, inquam. Et rursus idem libro VII : Subjicientur, inquit, nobiscum sacris et divinis litteris, quæ aperte prædicant, non vitæ ab alio manantis ministrum esse, sed re esse ipsam vitam spiritum vitæ secundum naturam vivificum et sanctum ; sic enim ait alicubi Paulus : *Si Spiritus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in nobis ; qui suscitavit Jesum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora nostra per inhabitantem Spiritum ejus in nobis* [27]. Spiritum igitur vitæ secundum naturam, prorsus nihil aliud præter ipsam vitam est secundum rectam rationem. Et adhuc in capitibus *De Spiritu sancto* : Scriptum est rursus : *Si Spiritus, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, habitat in nobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora nostra per inhabitantem Spiritum ejus in nobis.* Sed si Spiritus sanctus creatura esset, et factus, ut insane tradunt hæretici, quomodo totam operationem Dei haberet? Non enim quisquam tantum, ut opinor, a sana mente excidet, ut audeat vel dicere solum, divinæ substantiæ per instrumenta quædam foris creata ministrari ad operationem ex se ipsa naturaliter transeuntem ad aliquos, qui sunt ad recipiendum illam idonei et apti. Quia vero Filius vita est secundum naturam, Spiritus vero ab ipso datus vivificat, relinquitur necessario, ut confitendum sit esse ex substantia ejus, cum omnem Filii et Dei virtutem et operationem habeat, ut si vapor ex aqua ascendat, et per ea quæ operatur, eos apud quos est, refrigeret, et naturam aquæ, unde emittitur, significet. In eisdem : *Lex*, inquit, *Spiritus vitæ* [28], ne Spiritus sanctus reperiatur tantum legem ferre, sed reperiatur jam etiam

[19] Joan. XVII, 5. [20] ibid. 22. [21] Psal. CXVIII, 73. [21*] Psal. XXXII, 6. [22] Joan. V, 26. [22*] Joan. I, 5. [23] I Tim. VI, 16. [24] Joan. XIV, 6. [25] Galat. I, 1. [26] Joan. I, 4. [27] Rom. VIII, 11. [28] ibid. 2.

(*a*) Quod si nihil aliud est quam vita, totus est vita, et sua vita et suum esse, et non factus.

Digitized by Google

spiritus vitæ ; et quæ vita ? sane Christus, qui ait : *Ego sum veritas et vita* [29]. Christo igitur legem ferente, Spiritus ejus utpote ex ipso, et in ipso naturaliter exsistens legem fert. Magnus Athanasius, in uno ex libris *contra Arianos :* Sed impii, inquit, non concedunt esse Filium Verbum, et consilium vivens, verum fingunt accidere Deo humano more velle, et sapientiam tanquam habitum habere ; et omnia movent ac Valentini intelligentiam et voluntatem objiciunt. Sanctus Cyrillus in *Thesauris :* Si consilium, inquit, et voluntas Patris est Filius, ut quidem est, quomodo voluntas antecedit essentiam ejus ? Et rursus in eisdem : Aut enim necesse est vos aliam fingere sapientiam, in qua, cum voluit, Filium peperit, ut vos dicitis ; aut si alia non est, sed est ipse solus sapientia Patris, ipse est et voluntas. Et in iis quæ de Spiritu sancto scripsit : Spiritus sanctus, inquit, qui est mens Christi, omnia quæ in ipso sunt, edisserit discipulis, non in propria quadam voluntate, neque rursus in aliena, sed tanquam ex substantia ejus procedens, et totam ejus voluntatem, sicut et operationem habens. Et divinus Damascenus : O miraculum novum ex omnibus olim miraculis ! Dei enim consilium est, qui in utero gestatus est, ut infans. Et Gregorius Theologus, in oratione in laudem Gregorii Nysseni, cujus principium est, *Amici fidelis* : Deus, inquit, pacis, qui reconciliavit nos per crucem, qui propter peccatum eramus oppugnati : qui evangelizavit pacem iis qui longe, et iis qui prope, iis qui sub lege, et iis qui extra legem erant, Pater charitatis, charitas ; his enim nominibus præ cæteris vocari gaudet. Gregorius Nyssenus in Commentariiis Cantici canticorum : Quia igitur unum est connubium, et una sponsa, et uno sponso imponitur corona ; nihil enim penitus interest, vel Filium Dei vocare unigenitum Verbum, vel Filium dilectionis ejus, ut Pauli voce utamur [30]. Et sanctus Cyrillus, cum de Spiritu sancto scribit : Quantam benignitatem in nobis operatus est omnium Dominus, docens Paulus ait : *Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* [31]. Si igitur Deus charitas est, ut Joannes loquitur [32], et non est aliud ipse, et aliud quod in ipso est (est enim simplex, et expers compositionis), diffusa est autem per Spiritum sanctum habitantem in nobis : est igitur charitas Spiritus sanctus, qui tanquam Deus in nobis habitat, et idcirco plane Deus. Idem libro primo ad Hermiam : Ipse enim, qui est pulchritudo incorrupta Dei Patris, summa beatitudo, et forma, atque species ; qui ex ipso, et in ipso Deus Verbum abjecit seipsum in exinanitionem.

A Magnus Basilius scribens ad Cæsarienses : Si non est, inquit, simplex Spiritus sanctus, compositus est ex substantia, et ex sanctitate : at quis ita vecors est, ut compositum dicat Spiritum sanctum, et non simplicem ? Et Gregorius Theologus : Si enim alia est sanctitas præter Spiritum sanctum, quæ hæc intelligatur, dicat quispiam. Sanctus Cyrillus disserens de Spiritu sancto : Quid opus est longo circuitu verborum et multiplicibus notionibus? Illam enim ipsam virtutem sanctificantem ex Patre procedentem, quæ perfectionem imperfectis tribuit, dicimus esse Spiritum sanctum. Et magnus Athanasius, in disputatione Orthodoxi et Anomœi ait : Sic dicis bonum Spiritum sicut Patrem et Filium ? Orth. Maxime. Spiritus enim in participatione B bonitatis (1) bonum est, sed rursus bonum, id est, bonitas est. Sane Matthæus quidem evangelista ait dixisse Dominum : *Si igitur vos cum mali sitis, nostis bona data dare filiis vestris : quanto magis Pater cœlestis dabit bona petentibus eum* [33] ? Audis, si aures habes? quòd evangelistæ cum scirent Spiritum idem esse quod bonitas, et bonitatem idem quod Spiritus ; ille quidem bona dixit ipsum Spiritum, alius vero Spiritum ipsa bona. Magnus Basilius, in capitibus *De Spiritu sancto :* Bonus Spiritus, sicut bonus Pater, et bonus ex bono genitus substantiam habens ipsam bonitatem. Sanctus Cyrillus scribens de Spiritu sancto : Accedit, inquit, quidam in Evangeliis, et dicit Domino et Deo nostro Jesu Christo : *Magister bone.* Ad hoc Christus respondit : *Quid me dicis bonum ? Nemo bonus, nisi unus Deus* [34]. C Christo igitur dicente unum esse vere et substantialiter bonum, David ait : *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam* [35]. Si ergo Filii, qui est bonum, Spiritus est bonum, liquet divinæ naturæ esse, de quibus vere dicitur bonum proprie et singulari modo. Magnus Apostolus : *Qui cum in forma,* inquit, *Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* [36]. Magnus Basilius : Illud *in forma Dei,* inquit, substantiæ Dei est ; non enim aliud est forma, et aliud substantia Dei, nec compositum sit. Qui igitur est secundum formam æqualis, secundum substantiam quoque æqualis est. Sanctus Gregorius Nyssenus cum explanat illud : *Adveniat regnum* D *tuum :* Creatura, inquit, servit, servitus autem non est regnum, atqui regnum est Spiritus sanctus ; regnum vero plane regnat, non regnatur ; si igitur regnum est Spiritus sanctus, quomodo ipsum naturæ servienti annumerant insani isti ? Et Gregorius Theologus : His quidem lumen quod expromi non potest, succedit, et contemplatio regalis Trinitatis splendentis clarius et purius, et quæ

[29] Joan. XIV, 6. [30] Coloss. I, 13. [31] Rom. V, 5. 18, 19. [32] Psal. CXLII, 10. [33] Philipp. II, 6. [32] I Joan. IV, 16. [33] Matth. VII, 11. [34] Luc. XVIII,

Scholia.

(1) *Spiritus in participatione bonitatis bonum est.* Id est, in participatione nostra bonitatis creatæ est bonus Spiritus tanquam auctor et creator bonitatis a nobis participatæ; ipse vero Spiritus natura est ipsa bonitas supra bonitatem, itaque ea quæ de Deo et de creaturis æquivoce dicuntur, de Deo dicuntur secundum naturam, de creaturis vero per participationem.

Digitized by Google

tota cum totis misceatur, quam regnum cœlorum esse censeo. Ex his manifestum fit, quod in Trinitate supra substantiam, nihil ex iis quæ a theologis enumerata sunt, effugit, quin declaret solum esse hæc in Deo Patre, Filium ejus verum Deum, et sanctum ejus Spiritum, quocirca qui dixit divinam Trinitatem, quæ est supra principium, hæc simul et alia complexus est.

CAPUT VIII.

Quod in Trinitate nihil est quod non sit substantia, et persona; nec est in ea aliquid naturale et substantiale Patri, quod quidem non sit Filius, et Spiritus sanctus; neque quidquam aliud sunt in Deo rationes eorum quæ sunt, nisi implicite unigenitum Dei Verbum.

Sanctus Cyrillus in *Thesauris* libro XIX : Non quia in nobis sapientia et scientia non est in sua hypostasi, id est, non exsistit per se; idcirco sapientia, quæ inest in Deo, idem incommodi patietur, ut non exsistat per se; sed quandoquidem confiteris non esse Deum more nostro plane confiteris, omnia quæ illius sunt, non esse ut nostra sunt. Idem in primo *Thesaurorum :* Considerent oppugnatores Christi magnitudinem imprudentiæ suæ; cum enim nollent dicere unum Filium Dei similem esse Patri, duos dederunt; si voluntatem ejus dicent esse aliquid per se exsistens, si vero non per se exsistit, non erit character, id est, figura per se exsistentis, quod non per se exsistit. Idem in eisdem : Omnino necesse est, quod ex aliquo naturaliter prodit, simile ei esse secundum substantiam; quamvis ab illo ipso tanquam causa, habeat ut sit. Idem in eisdem : Inquirendus, inquit, est modus dissimilitudinis, quam habet ad Patrem voluntas. Si enim ulla ex parte tanquam minor ipso, non habet similitudinem ejus, videbitur aperte aliquid exire ex substantia Patris deterius eo et minus, non enim voluntas extrinsecus accedit, nec introducta est, sed ex ipso, et in ipso; deteriorem vero gignere nec iis qui naturam creatam habent, accidere arbitror. Magnus Athanasius, libro quinto *Contra Arianos* ait : Sicut, inquit, ex Deo Deus est, et ex sapiente sapiens, et ex rationem habente Λόγος, id est ratio, sive Verbum, et ex Patre Filius; sic ex persona, personam habens; et ex substantia substantialis, substantiamque habens; et ex exsistente exsistens. S. Cyrillus libro XIV *Thesaurorum :* Paulus, inquit, cum dicit proprietates naturales et substantiales, quæ in Deo Patre sunt, sic ait : *Qui solus habet immortalitatem* [37]. Si ergo nihil aliud quispiam definiet esse immortalitatem, nisi vitam; vita autem est Filius, qui dicit : *Ego sum vita* [38]; Pater habet vitam in se ipso, Filium scilicet, et nihil aliud quidquam præter ipsum. Idem in eisdem : Quæcunque dicuntur esse in Deo Patre naturaliter, et secundum substantiam, hæc omnia Filius est. Solus verus Deus dicitur Pater, quia solus habet Filium dicentem : *Ego sum veritas* [39] : solus sapiens, et potens similiter [40], quia Christus Dei virtus, et Dei sapientia [41], solus dicitur habitare lucem inaccessibilem [42]; habet enim in se ipso Filium dicentem : *Ego sum lux* [43], solus fons aquæ vivæ [44]; siquidem solus habet Filium qui dicit : *Ego sum vita.* Si ergo omne proprium Patris est Filius, cum Pater dicitur habere vitam in se ipso [45], Filium significat, et non aliud quidquam præter ipsum; cum autem exsisteret ipse in Filio secundum substantiam sine ulla variatione, et cum esset vita secundum naturam, dedit ipsam sibi ipsi. Athanasius, libro quarto *Contra Arianos :* Quandoquidem tota essentia Filii propria est substantiæ Patris, ut splendor ex lumine, et ex fonte fluvius; ut tandem qui videt Filium, videat quod proprium Patris est : et intelligat quod essentia Filii, quæ ex Patre est, sic in Patre est. Est autem et Pater in Filio, quia quod est ex Patre proprium, hoc Filius est, sicut in splendore sol, et in ratione mens, et in fluvio fons : sic enim qui contemplatur Filium contemplatur proprium substantiæ Patris; et intelligit quod Pater in Filio est. Cum enim species et divinitas (1) Patris sit essentia Filii, consequens est Patrem esse in Filio, et Filium in Patre. Sanctus Cyrillus, in capitibus *De Spiritu sancto :* Reperitur alicubi scriptum, imo dicit beatus Joannes evangelista : *In hoc cognoscimus quod in nobis est Deus, ex Spiritu quem dedit nobis* [46]; et rursus : *In hoc cognoscimus quod in ipso manemus, et ipse in nobis, quod ex Spiritu suo dedit nobis* [47]. Si igitur habitante in nobis Spiritu per participationem, Deus est qui habitat, et nos sumus in ipso, et ipse rursus in nobis, quia Spiritum ferimus, quomodo Spiritus non erit Deus, cum habeat in se secundum substantiam totam proprietatem Dei Patris, cujus Spiritus per Filium creaturæ tribuitur? Magnus Dionysius, cap. 5 *De divinis nominibus :* Exemplaria vero dicimus esse rationes rerum in Deo, effectrices substantiarum, et unite præexsistentes, quas divinus sermo vocat prædefinitiones, et divinas atque bonas voluntates, quæ ad distinguendum et efficiendum ea quæ sunt, valent; secundum quas qui est supra substantiam, omnia quæ sunt, prædefinivit; et produxit. Quo in loco divinus Maximus : Exemplaria, inquit, quæ vocant

[37] I Tim. VI, 16. [38] Joan. XIV, 6. [39] ibid. [40] Rom. XVI, 27. [41] I Cor. I, 24. [42] I Tim. VI, 16. [43] Joan. VIII, 12. [44] Jerem. II, 13. [45] Joan. V, 26. [46] I Joan. III, 24. [47] Joan. IV, 13.

Scholia.

(1) *Species et divinitas Patris.* Non vocat hic speciem, universale quod de pluribus differentibus numero prædicatur; hujusmodi enim species dividitur. Neque figuram vocat; Deus enim caret figura; sed speciem vocat formam, id est, substantiam vere et proprie, quæ a nullo scilicet pendet, sicut Paulus vocat formam Dei : *Qui cum in forma,* inquit, *Dei esset.* In hac significatione posuit hic speciem Athanasius.

Digitized by Google

ideas, jam quidem superius declaravimus, quomodo definiantur; scilicet notionem per se perfectam æternam æterni Dei vocant ideam, id est exemplar. Hic tamen explanat Dionysius Scripturam, cum ideas vocat prædefinitiones, significans obscure Paulum, qui in epistola ad Romanos ait : *Quos autem prædefinivit*, sive *prædestinavit, hos et vocavit* [48]. Et alibi : *Qui prædestinavit nos in voluntate sua* [49]. Voluntatem enim, et prædestinationem, sive prædefinitionem ideas et exemplaria dicit. Et iterum magnus Dionysius, cap. 7, *De eisdem divinis nominibus* : Verbum Dei laudatur a sacris Scripturis, non solum quia rationis et mentis et sapientiæ largitor est; sed quia causas omnium in se ipso una forma (*a*) anticipavit; et quia per omnia meat, pervadens, sicut ait Scriptura, usque ad finem omnium; et potissimum quia Verbum Dei supra omnem simplicitatem simplex est, et ab omnibus supra omnia supra substantiam absolutum est. Quem locum edisserens S. Maximus : Nominatur, inquit, Verbum Dei Λόγος, id est ratio, quia habet omnium causas in se; rationes enim omnis naturæ in ipso sunt tanquam in causa omnis creationis; per ipsum enim omnia; ideæ namque et exemplaria in ipso, non alia in alio; sed æternæ notiones sunt, et rationes facientes omnia. Ex quibus fit manifestum, quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, omne quod per se non est substantia, et per se non exsistit, ejectum et exclusum est; si quid vero est in ea, substantia est, et per se exsistens, idcirco omne quod est Deo Patri naturale et substantiale, Filius est, et Spiritus sanctus, lumina ejus per se exsistentia, et supra substantiam; imo et omnia exemplaria in Deo, et rationes omnium rerum implicite unum Verbum Dei sunt, quod illas in se habet tanquam non alia in alio; unum enim est unigenitum Dei Verbum; et una sapientia Dei Patris, Spiritus ejus supra quam sanctus.

CAPUT IX.

Quod in Trinitate præter tres personas divinas, quæ non reciprocantur, quia Pater non est Filius, neque Filius Pater, nihil est quod non sit alterum alterius essentia. Vita enim Filii non est aliud præter Patrem; et rursus, vita Patris non est aliud præter Filium, similiter in Spiritu sancto: et hoc est incedere personas deificas per se ipsas et in se ipsis vicissim.

Magnus Dionysius capite secundo, *De divinis nominibus* : In divina, inquit, in unum copulatione, id est, in substantia supra substantiam copulatum quidem et commune in Trinitate; quæ est unum omnium principium, essentia est, quæ est supra substantiam; divinitas supra divinitatem (1); bonitas supra bonum, idem supra omnia in tota proprietate, quæ supra omnia est (2); unitas supra unitatem principalem (3), ineffabilis, multarum vocum, ignoratio (4), ex omni intellectilis (5), omnium positio, omnium demptio, supra omnem positionem, et demptionem, divinarum personarum in se ipsis, si ita loqui fas est (6), mutua mansio, et collocatio, in totum supraquam copulata in unum, non confusa in parte ulla; sicut lumina lampadum (ut exemplis sub sensum cadentibus et familiaribus utar) quæ sunt in una domo; et tota sunt in se totis vicissim, non permista; ac per se exsistunt (7)

[48] Rom. VIII, 30. [49] Ephes. I, 5.

Schólia.

(1) *Divinitas* ὑπέρθεος, id est, supraquam divina, supra divinitatem, scilicet creatam; eorum dico, de quibus scriptum est : *Ego dixi, Dii estis. (Psal.* LXXXI, 6.) Deus enim est qui illos sanctificat, et facit deos per participationem : unde divinæ personæ a Dionysio et a Patribus vocantur θεαρχικαί, id est, deificæ; et Spiritus sanctus vocatur ὑπέρθεον πνεῦμα, hoc est, Spiritus supra deos, quos scilicet sanctificando facit deos, sive in cœlo, sive in terra.

(2) *Idem supra omnia in tota proprietate quæ supra omnia est.* Sunt proprietates substantiales eædem in creaturis cujusque speciei, ut rationale proprietas substantialis in homine; in angelis sunt proprietates eorum substantiales eædem; in animantibus aliis suæ item proprietates substantiales eædem; et in aliis naturis similiter : sed ratio proprietatis, et ratio ejusdem proprietatis in creaturis non potest comparari cum proprietatibus substantiæ divinæ, et cum identitate earum : hæc enim sunt sine differentia in re ipsa divina substantia : unde personæ divinæ vocantur a Dionysio μονοειδεῖς, id est, uniformes,

(3) *Unitas supra unitatem principialem.* Quia in creaturis reperitur unum, quod habet rationem principii, ut in igne est unum principium caloris; in sole unum principium luminis, sed in his nec unitas, neque ratio principii comparari potest cum proprietatibus istis principii divini.

(4) *Ignoratio.* Ignorationem vocat quamdam inscientiam, quæ est quædam tenebræ animæ; sed relicta omni cogitatione rerum externarum, omni intelligentia a proposito aliena, uniri in quodam silentio secundum meliorem partem cum Deo ignoto quid sit, qui est supra omnem cognitionem et nihil aliud cognoscendo et contemplando, supra mentem cognoscere et contemplari, ut Dionysius, in *Mystica theologia*, cap. 1, tradit. Hæc ignoratio vocata est in Exodo caligo, in quam dicitur Moyses ingressus, ut sanctus Maximus notavit. Hanc unionem optat Dionysius Timotheo, in principio *Mysticæ theologiæ*, unde melius eam licet intelligere. Unio autem supra mentem est, cum mens se relinquit; relinquit autem se, cum vacat omnino a suo motu proprio, et nihil proprium sui habet, neque sui est, sed est tota in Dei contemplatione.

(5) *Ex omni intellectilis*, id est, ex creaturis Dei, et providentiis ejus, quibus universum plenum est.

(6) *Si ita loqui fas est.* Quia hæc vocabula mansio, et collocatio distinctionem secum inferri videntur, et ad locum referri (quod enim in aliquo manet et collocatur, non videtur esse idem quod est illud, in quo aliquid manet tanquam in loco, et in quo collocatur), idcirco correctionem adhibuit Dionysius, inquiens : Si ita loqui fas est.

(7) *Ac per se exsistunt.* Non est usus hoc exemplo Dionysius, ut quidam existimarunt secundum opi-

(*a*) Id est, sine ulla compositione,

Digitized by Google

perfecte inter se mutuo singulatim distincta, conjuncta in unum discrete, et discreta conjunctim. Hæc sanctus Maximus cum adnotat : Advertendum, inquit, est illud : In se ipsis vicissim, esse secundum mansionem et collocationem divinarum personarum, ut cum ait Scriptura : *Ego in Patre, et Pater in me* [50], sic et de Spiritu sancto Apostolus ait [51]. Sanctus Joannes Damascenus in capite *De Trinitate :* Etenim creaturæ et loco distant, et tempore differunt, et voluntate dividuntur, et viribus, et forma, id est figura, et habitu, et mistione, et dignitate, et studio, et omnibus proprietatibus signantibus ; ac potissimum in eo differunt, quod non sunt in se ipsis vicissim, sed separatim : unde et duo, et tres, et multi dicuntur ; contra vero in sancta Trinitate, quæ supra substantiam est, et ultra omnia, incomprehensa ; unus enim conatus, sive impetus motionis, et una substantia, una bonitas, una virtus, una voluntas, una operatio, una potestas, una, inquam, et eadem ; et non tres similes inter se ; sed una atque eadem motio trium personarum, unum enim habet unaquæque earum cum altera, non minus quam secum commune : id est, unum sunt secundum omnia Pater, et Filius et Spiritus sanctus. Magnus Athanasius, in epistola ad Serapionem : Deinde, cum Pater sit, ut Paulus dixit, solus sapiens, qui est Deus, Filius est sapientia ejus ; Christus enim Dei virtus et Dei sapientia : et cum Filius sit sapientia, nos Spiritum accipientes, Filium habemus ; et in ipso sumus sapientes, sic enim scriptum est : *Dominus solvit ligatos* [al. *compeditos*], *Dominus erudit* [al. *illuminat*] *cæcos* [52], et cum datur nobis Spiritus : (*Accipite enim Spiritum sanctum* [53], aiebat Salvator) Deus est in nobis ; sic enim Joannes scripsit : *Si diligimus invicem, Deus in nobis est : quoniam in ipso manemus, et ipse in nobis ; quoniam ex Spiritu suo dedit nobis* [54]. Cum autem Deus est in nobis, est etiam Filius in nobis ; dicit enim ipse Filius : *Ego, et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus* [55]. Deinde, cum vita alioqui sit Filius : *Ego*, inquit, *sum vita* [56] ; vivificari tamen dicimur in Spiritu sancto : *Qui enim suscitavit Christum Jesum a mortuis, suscitabit et mortalia corpora nostra, per Spiritum ejus inhabitantem in nobis* [57]. Nobis autem in Spiritu vivificatis, ipse Christus in nobis dicitur vivere. *Christo* enim, inquit, *confixus sum : Vivo autem non jam ego, vivit autem in me Christus* [58]. Et rursus : Sicut opera quæ Filius faciebat, dicebat Patrem facere : *Pater* enim, ait, *in me manens, ipse facit opera : non creditis mihi, quia ego in Patre, et Pater in me est? Alioqui propter opera ipsa credite* [59] ; sic quæ in virtute Patris operabatur Paulus, aiebat Christi esse opera : *Non* enim, inquit, *audebo aliquid dicere eorum quæ non operatus est Christus per me in obedientiam gentium in verbo et operatione, in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti* [60]. Talis conjugatio et unitas cum sit in Trinitate, quisnam deinceps Filium a Patre, aut Spiritum sanctum a Filio, aut ab ipso Patre separabit? Aut quis erit ita audax, ut dicat dissimilem, et alterius naturæ esse apud se Trinitatem ? vel Filium esse substantiæ alienæ a Patre? vel Spiritum sanctum alienum a Filio? Si quis rursus interroget, quomodo hæc sunt? quæratque quomodo, cum Spiritus sanctus est in nobis, Pater dicitur esse in nobis, et cum Filius est in nobis, Pater dicitur esse in nobis ; aut quomodo cum Trinitas est, in uno significatur Trinitas ; aut quomodo cum unum est in nobis, Trinitas dicitur : vel separent primum a lumine splendorem, aut sapientiam a sapiente, vel dicant, quomodo hæc erunt ; quod si hoc non possunt, multo magis quærere hæc de Deo, insanientium audacia est. Divinitas enim non in demonstratione verborum tradita est, ut diximus, sed in fide, et pia ratiocinatione cum reverentia. Et iterum idem libro IV *Contra Arianos :* Quia igitur Filius est imago Patris, necesse est intelligere, quod divinitas et proprietas Patris essentia Filii est, et hoc est illud : *Qui cum in forma Dei esset* [61] ; et : *Pater in me.* Non autem ex parte est forma divinitatis, sed plenitudo paternæ divinitatis essentia est Filii, et Verbum Deus est Filius, idcirco æqualis Deus *non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo* [62]. Et rursus, quia Filii divinitas et species non est alterius quam Patris ; hoc est quod diximus : *Ego in Patre ;* sic Deus erat in Christo mundum sibi re-

[50] Joan. XIV, 10. [51] I Cor. III, 1 seqq. [52] Psal. CVL, 6. [53] Joan. XX, 22. [54] I Joan. IV, 12, 13. [55] Joan. XIV, 23. [56] ibid. 6. [57] Rom. VIII, 11. [58] Galat. II, 19, 20. [59] Joan. XIV, 11, 12. [60] Rom. XV, 18, 19. [61] Philipp. II, 6. [62] ibid.

Scholia.

nionem eorum qui tradebant lumen esse substantiam corpoream, et non qualitatem ; quod enim posuit Dionysius lumina lampadarum per se exsistere ; non ad lumina retulit, sed ad lampadas quæ per se exsistunt, sicut faces et tædæ. Itaque faces ardentes, sive lampadas accensas luminibus in unum conjunctis per se exsistentes cum proprietatibus hypostaticis per se subsistentibus in lumine suprasubstantiali Trinitatis discrete unitis, et unite discretis comparat ; et quod sequitur in Dionysio : Et si quis unum luminare, id est, unam facem accensam educat e domo, simul exibit totum proprium lumen, nihil quidquam aliorum luminum in se ipsa simul habens, nec aliquid sui illis relinquens ; ad mysterium incarnationis retulit, ut Pachymerus notavit, interpretatusque est illud : *Ego a Patre exivi.* Filius enim factus homo, qui erat fax quædam humanitatis accensa lumine divinitatis, non traxit secum Patrem, neque Spiritum sanctum, neque quidquam proprium divinitatis illis reliquit ; quin potius eamdem totam divinitatem quæ in illis est, tulit manens in illis. Ad idem mysterium incarnationis retulit hoc exemplum Leontius monachus, auctor eruditissimus, in libro quem contra Nestorium et Eutychem scripsit. Docet enim sic substantias uniri posse sine mistione, ut hic sine mistione uniuntur qualitates luminum, et uniuntur splendores stellarum, salva proprietate quanti in quali in eo quod manet Filius tantum.

Digitized by Google

concilians [45]. Proprium quidem substantiæ Patris est Filius, in quo creatura Deo reconciliata est, sic quæ operabatur Filius, opera Patris sunt, forma enim divinitatis Patris est Filius ; et paterna forma in ipso, demonstrat in ipso Patrem : atque ita est Pater in Filio, et proprietas atque divinitas ex Patre in Filio, demonstrat Filium in Patre inseparabilem ab eo. Ex his patefit, quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, exceptis tribus personis deificis, quæ non reciprocantur, aliis remeantibus, quod est una persona, hoc ipsum est alia ; quia sunt una et sola trium personarum essentia : et quod est unius, hoc idem est reliquarum personarum sine ulla varietate, sicut demonstratum est. Quare si essentia Filii est vita, necessario Patris et Spiritus sancti est eadem vita, quæ erat essentia Filii. Qui amplius quærit, si Filius habet sapientiam Patrem, ubi est hujus Filii sapientia? fatuus plane et insipiens est, cum audiat, vitam quam habet Pater, non esse aliam ullam præter Filium, et vitam in Filio non esse ullam aliam præter Patrem, et verum dicere qui dicit : *Ego in Patre, et Pater in me* [46]. Una enim, ut diximus, est essentia Trinitatis, et una solum semper. Hæc igitur essentia singularissima trium, assumens ineffabiliter nomen Patris, quod est supra substantiam, solum Patrem generantem Filium manifestat, rursus assumens supraquam intelligi potest, nomen Filii, quod est supra substantiam, solum Filium demonstrat generatum a Patre ; rursus hæc ipsa essentia assumens nomen Spiritus, quod est supra substantiam, Spiritum tantum declarat a Patre procedentem per Filium, ut si exempli gratia et quidem tenuis dicamus, natura hominum, quæ una est, in quibus solum assumit virtutem gignend , patres tantum declarat ; in quibus autem assumit genitum, filios solum, est nihilominus, una natura humana patrum et filiorum. Cum igitur dicimus esse Filium, in eo quod manet Filius tantum, simul inducitur esse Patrem (1), et Spiritum sanctum ; quia essentia eorum est una ; similiter utravis aliarum personarum ponatur, necessario sequitur reliquas duas esse ; quod enim est alicujus essentia (2), hoc simul cernuntur esse quæ illam definiunt. Cum enim essentia alicujus demonstratur, proprietates quæ ad illam pertinent, simul patefiunt : ut quod habet tres angulos æquales duobus rectis, necessario omnis trianguli naturam ostendit. Nisi quis hoc recte dicat, omnino hoc dissentire ab imagine et similitudine unius et ejusdem naturæ Trinitatis, quæ supra naturam, et supra omnia eadem est. Per se ipsas igitur et in se ipsis vicissim divinæ personæ meant, et una posita, necessario tota Trinitas declaratur, sicut ostenso solum radio, tacite sol et lux simul ostenduntur ; vel sicut demonstrata charitate, qui diligit et quod diligitur, simul demonstrantur : vel sicut posito fonte, fluvius et aqua, et quæcunque aliæ imagines sacræ et similitudines hujus rei ex sacris Scripturis symbolice exprimuntur.

CAPUT X.

Quod supra omnem rationem et mentem est omne quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, contemplamur, et penitus incognitum, et intelligentia incomprehensum, quomodo una et eadem essentia et in unaquaque persona ex tribus tota et sola est ; et in tribus simul eadem tota et sola ; et in nulla persona ulla in re a sola et tota dimovetur, trine simul et singulariter culta.

AUT SIC :

Quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, non secundum deificas personas (3) *essentia ejus terminatur ; sed est supraquam ratione comprehendi potest, una trium essentia.*

Sanctus Maximus in centuria IV, cap. 1, ait : Unum est bonum supraquam sine principio, et supra substantiam, sancta scilicet trium personarum unitas, Pater, Filius, et Spiritus sanctus, trium qui immensi sunt, immensa naturæ consociatio, quæ rationem essentiæ suæ, et quomodo, ac quid, et qualis sit nullis penitus perviam facit, siquidem omnem notionem intelligentium fugit, nequaquam ex abdito et penetrali naturæ suæ egrediens, et omnem cognitionem summam et excellentissimam in infinitum superat. Idem in eadem centuria cap. 4 : Unus Deus unius Filii genitor Pater, et unius Spiritus sancti fons, unitas sine confusione, et Trinitas sine divisione, mens sine principio, solus solius Verbi

[45] II Cor. v, 19. [46] Joan. XIV, 11.

Scholia.

(1) *Simul inducitur esse Patrem*, et Spiritum sanctum. Non hoc accipiendum est dici secundum relationem ; sic enim Filius non refertur ad Spiritum sanctum, sed ad Patrem tantum, sed accipiendum est dici secundum circumincessionem, quæ περιχώρησις a Græcis Patribus dicitur, quia in Filio sunt Pater, et Spritus sanctus ; et Filius in Patre, et Spiritu sancto ; et Spiritus in Patre, et in Filio, et denique unaquæque persona in aliis vicissim.

(2) *Quod enim est alicujus essentia.* Sicut qui hominem demonstrat, animal rationale demonstrat, quia essentia hominis est animal rationale ; sic qui unam personam divinam demonstrat, reliquas duas ostendit : quia figura, quæ habet tres angulos, æquales duobus rectis, omnis trianguli naturam demonstrat, quia una et eadem natura trianguli est in omnibus triangulis : sic una persona reliquas demonstrat, quia una et eadem natura est in tribus ; tametsi infinito intervallo absunt hæc exempla a divinis personis, quæ non possunt definiri, quia sunt infinitæ : et natura in eis non dividitur proprietatibus hypostaticis, sicut in creaturis, sed est ἁπάντων ἐπέκεινα ταυτότης, id est, est idem supra omnia eadem.

(3) Non secundum personas deificas definitur essentia Trinitatis ; definiretur autem, si quia est una et eadem, et tota in unaquaque, non esset eadem tota in tribus simul ; aut si, quia est una, eadem et tota in tribus, non esset eadem tota sine ulla variatione et differentia in singulis. Personas deificas vocat, id est, divinas, quia persona quæ deos facit, non potest esse nisi Deus.

Digitized by Google

sine principio secundum substantiam genitor, et solius æternæ vitæ tanquam Spiritus sancti fons. Item in secunda centuria cap. 1: Unus Deus, quoniam una divinitas; unitas sine principio, et simplex, et supra substantiam, et expers partis, et individua, eadem unitas, et Trinitas, tota eadem unitas, et tota eadem Trinitas; unitas tota eadem secundum substantiam, et tota eadem Trinitas secundum personas; Pater enim et Filius, et Spiritus divinitas: et in Patre, et Filio, et Spiritu sancto divinitas; tota eadem in toto Patre, et in eadem tota totus Pater; et tota eadem in toto Filio, et in eadem tota totus Filius; et tota eadem in toto Spiritu sancto, et in tota eadem totus Spiritus sanctus, tota Pater, et in toto Patre; et totus in tota Pater, et tota totus Pater; et tota eadem totus filius, et tota eadem in toto Filio, et totus tota, et in tota eadem Filius, et tota eadem Spiritus sanctus, et in toto Spiritu sancto, et totus Spiritus sanctus tota, et totus in tota eadem Spiritus sanctus. Non enim ex parte divinitas in Patre, aut ex parte Deus Pater nec ex parte in Spiritu sancto divinitas, aut ex parte Deus Spiritus sanctus: nec enim partibilis est divinitas, nec imperfectus Deus Pater, vel Filius vel Spiritus sanctus; sed potius tota est eadem, perfecta perfecte in perfecto Patre; et tota perfecta perfecte eadem in perfecto Filio; et tota perfecta eadem in perfecto Spiritu sancto, totus enim in toto Patre, et Spiritu sancto perfecte est Filius; et totus in toto Patre, et Filio perfecte est Spiritus sanctus; quamobrem et unus Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, una enim et eadem substantia, et virtus, et operatio Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cum nullus sine altero sit, aut intelligatur. Magnus Athanasius, in epistola ad Serapionem: Videamus vero præterea ipsam etiam a principio relictam traditionem, et doctrinam atque fidem Ecclesiæ catholicæ; quam Dominus quidem dedit, apostoli vero prædicaverunt, et Patres servarunt. In hac enim fide Ecclesia fundata est, ab hac qui exciderit, nec erit neque dicetur Christianus. Trinitas igitur sancta et perfecta est in Patre, et Filio, et Spiritu sancto, nihil alienum, nec extrinsecus collectum habens, nec ex creatore constans, sed tota creatrix, et effectrix; sui similis, et secundum naturam individua, et una hujus operatio. Pater enim per Verbum in Spiritu sancto omnia facit, et sic servatur unitas Trinitatis; et sic unus Deus in Ecclesia prædicatur, qui est super omnia, et per omnia, et in omnibus; super omnia quidem, ut Pater, ut principium, ut fons; per omnia vero per Verbum; in omnibus autem in Spiritu sancto. Trinitas vero est non solo nomine, et fictione Verbi, sed veritate et exsistentia Trinitas. Sicut enim qui est, est Pater; sic qui est, est super omnia Deus, qui est hujus Verbum; et Spiritus sanctus non est non exsistens, sed potius exsistit et subsistit vere. Neque minus his sentit Ecclesia catholica, ne in errorem eorum, qui cum Caipha, et Judæis, atque Sabellio sentiunt, incidat; neque plus his excogitat, ne ad multitudinem deorum cum gentilibus volvatur. Et quod hæc sit Ecclesiæ fides, intelligant quomodo Dominus, cum mitteret apostolos, præcepit eis jacere hoc fundamentum Ecclesiæ: *Euntes*, inquit, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti* [66]. Apostoli autem profecti sic docuerunt. Et hæc est in universa Ecclesia quæ sub cœlo est, prædicatio: et hoc est fundamentum fidei Ecclesiæ. Ex his planum fit, quod omnis plenitudo divinitatis est Pater, Filius, et Spiritus sanctus; tota enim et sola divinitas de unaquaque trium personarum sine differentia ulla, et ex omni parte prædicatur, et reciprocatur prædicatio de eodem; nec variatur in ulla re, nisi in hypostaticis: atque hoc est illud mirum in modum ingens et arcanum, atque abditum, et quod nulli naturæ in ulla re contingit, quomodo trium personarum, et (si fas est dicere) trium subjectorum una est essentia actu, sola et tota in unaquaque persona, ut si una persona absolute exsisteret: unam essentiam actu dico magis unam, quam quæ est maxime omnium singularis. Ut autem repetendo summatim manifesta fiat expositio materiaria, quæ hac decade continetur, demonstratum est per propositiones affirmantes, quod non est alia, et sola natura non creata, nisi solus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus; nec alia divinitas, et virtus, et operatio, nisi solus idem Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, nec est alia unitas supraquam divina, nisi Pater, Filius, et Spiritus sanctus: nec est alia in Trinitate discretio, nisi in eo quod est esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum; nec est in Trinitate alius fons et principium totius divinitatis, nisi solus Pater; et quod naturales et substantiales operationes ex ipso prodeuntes sunt Filius, et ejus Spiritus sanctus; nec alia est operatio, et manus, et digitus ejus, qui est supra bonum per quem omnia Deus operatur, nisi ejus Filius, principium deificandi nos, et Spiritus sanctus: neque quæcunque singulatim naturales et substantiales energiæ, sive operationes Dei dicuntur, aliæ sunt præter Filium, et sanctum ejus Spiritum; neque quæcunque uno verbo naturalia et substantialia Dei dicuntur, alia sunt præter Filium, et Spiritum sanctum; neque quæcunque in Trinitate reciprocantur, pium est dicere quidquam in eis esse et dici unius personæ, quod non sit et dicatur essentia alterius: neque quæ sunt personæ deificæ, et essentia Trinitatis, pium est dicere alterum non esse essentiam alterius; supra omnem vero mentem et rationem in tribus personis, sive subjectis una est et tota, et sola trinæ supra naturam, et infinitæ unitatis essentia supraquam divina. Perfecta itaque sunt quæ in hac decade contexta sunt et exposita, ita ut nihil desit. Est autem inscripta decas, *De infinitate in Deo*, quia omnis infinitas in Deo est Trinitas, quæ supra naturam, et supraquam incognita

[66] Matth. xxviii, 18.

Digitized by Google

est; et ipsa sola est is qui super omnia, et per omnia, et in omnibus laude et gloria celebratur unus et trinus Deus: et esse ejus est substantia, et substantia omnium; et non est in ipso ulla privatio, neque quidquam non subsistens: nec est in eo plus aut minus nisi quæ ab ipso extra se ipsum voluntate propter exuperantiam bonitatis suæ producta sunt.

DECAS DECIMA. — *DE DIVINA SIMPLICITATE.*

CAPUT I.

Quod non oportet quærere in Trinitate, quæ supra substantiam est, habitus et dispositiones, neque sunt aliqua circa ipsam quæ substantiam ejus compleant.

Sanctus Maximus, in centuria quarta, capite octavo: Ne, inquit, quæras habitus et habilitates in simplici et infinita substantia sanctæ Trinitatis, ne eam facias compositam, sicut creaturas; quod quidem in Deo cogitare absurdum et nefarium est. Divinus Damascenus: Voluntas, et sapientia, et virtus Patris est Filius; non enim oportet dicere in Deo qualitatem, ne dicamus eum ex substantia et qualitate compositum esse. Magnus Athanasius in apologetico pro synodo Nicæna, cujus principium est, *Bene fecisti, ut declarares mihi.* Si quis igitur, inquit, existimat Deum esse compositum, ut quod ex substantia et accidente compositum est; aut habere extrinsecus aliquod operimentum, et tegi; aut esse quædam circa ipsum, quæ substantiam ejus compleant, ita ut cum nos dicimus Deum, vel nominamus Patrem, non ipsam inaspectabilem, et incomprehensam substantiam ejus significemus, sed potius aliquid circa ipsum, accusent synodum, quæ scripsit, ex substantia Patris esse Filium. Considerent, quod duo blaspheme, et in Deum contumeliose proferunt, cum sic cogitant: Deum quemdam corporeum introducunt, et Dominum non ex ipso Patre, sed ex iis quæ sunt circa ipsum, mentiuntur esse. Sin autem simplex quidpiam Deus est, ut quidem est, manifestum fit quod cum dicimus Deum, et nominamus Patrem, nihil tanquam circa ipsum, sed ipsam ejus substantiam significamus (1). Et rursus idem in oratione, cujus principium est, *Omnibus vobis qui in unum convenistis*, de eo quod Patres synodi Nicænæ recte usi sunt verbo *homousii*: Quia igitur, inquit, excusatio de iis qui scandalizantur, improbabilis demonstrata est, dicite deinceps vos, quomodo non placet vobis nomen substantiæ? hoc enim necesse est primum excutere: atqui et vos scripsistis ex Patre genitum esse Filium. Si igitur cum Patrem nominatis, vel Dei nomen dicitis, non substantiam significatis, nec eum intelligitis, qui est id quod secundum substantiam est; sed aliud quid circa ipsum (2), vel aliquid deterius (3) (ne a me expromatur) his no-

Scholia.

(1) *Cum dicimus Deum et nominamus Patrem, Nihil tanquam circa ipsum, sed ipsam ejus substantiam significamus.* Non contradicit Joannes Damascenus, cum ait libro primo *Theologiæ*, cap. 9: Bonum, et justum, et sanctum, et alia hujusmodi consequuntur naturam, non autem ipsam substantiam declarant. Et capite 10: Pater, Filius et Spiritus sanctus non declarant substantiam, sed relationem. Et paulo post: Ex his ad divinam substantiam manuducti, non ipsam substantiam comprehendimus, sed quæ circa substantiam; hoc enim dixit Damascenus, scilicet non significare nomina Dei substantiam ejus, quia nullum nomen exprimit quid est Deus perfecte; sed cum significant imperfecte, sicut creaturæ imperfecte repræsentant; sic enim Damascenum interpretatus est sanctus Thom. p. 1, q. 13, art. 2, in resp. ad 1: Præterea consuetudine intelligentiæ nostræ locutus est hic Damascenus: quia enim imposita sunt nomina ad significandas res, quatenus in nostram intelligentiam cadunt; superat autem intelligentiam nostram, ut quæ propria sunt alicujus naturæ, ea intelligamus esse ipsam naturam per se subsistentem; quod in Deo tantum evenit; idcirco de iis quæ propria sunt substantiæ divinæ, tanquam de propriis naturæ creatæ, quæ non substantia, sed circa substantiam sunt, et illam consequuntur et complent loquimur, sic, inquam, loquitur Damascenus de perfectionibus divinæ substantiæ, ut loqui solemus de propriis accidentibus, quæ circa substantiam contemplamur, quæ naturam consequuntur; similiter nomen Patris, quod prius convenit Deo, quam creaturæ, et nomen Filii, et nomen Spiritus sancti, relationem, et non substantiam dicit significare; hoc etiam dicit consuetudine intelligentiæ nostræ ex creaturis sumptæ; quia hoc nomen Patris secundum modum significandi et intelligendi nobis usitatum non personam, sed relationem significat, quæ per se non subsistit, ut quidem subsistit in divinis; et ideo non potest significare relationem, quin significet substantiam personæ, quia ipsa relatio per se subsistit: sed quia hoc superat intelligentiam nostram, ideirco secundum consuetudinem intelligendi, et secundum nostrum modum significandi dixit Damascenus non significare nomen Patris substantiam personæ Patris, sed relationem, Gregorium Nazianzenum secutus, qui hoc etiam dixit in oratione prima de Filio, licet ibidem concedat ei, contra quem disputat, significare etiam substantiam. Si enim existimasset Damascenus, ideo non significare substantiam in divinis, quasi relatio non per se exsisteret, error plane fuisset, ut sanctus Thomas, 1 p. q. 33, art. 2, in resp. ad 1 notavit: Damascenus enim notasse videtur, licet non nominatim, pro ea qua fuit modestia, cum ait: Ut quidam falso opinati sunt. Item Anastasius Antiochenus in oratione prima de rectis dogmatibus veritatis: Nomina, inquit, Trinitatis, Pater, Filius, et Spiritus sanctus non significant esse, sed quomodo esse; nec enim qui Patrem dixit, substantiam significavit, sed omnino habitudinem.

(2) *Sed aliud quid circa ipsum.* Scilicet accidens individuum, quod consequitur materiam ultimam. Quod enim circa substantiam est, accidens per se est, et substantiale, quod totam speciem consequitur, quod ex principiis subjecti efficitur; quod in Deo esse non potest, in quo nihil est factum; et multo minus accidens materiale.

(3) *Aut aliquid etiam deterius*, id est, aliquid non in ipso tanquam accidens, neque circa ipsum

Digitized by Google

minibus significatis, oportebat ut non scriberetis A vos, ex Patre Filium genitum esse, sed ex his quæ circa ipsum, vel in ipso sunt; ut cum refugitis a dicendo vere Patrem Deum, et eum qui simplex est, compositum et corporeum cogitatis, novarum blasphemiarum inventores reperiamini. Cum autem sic cogitatis, necessario etiam verbum non substantiam, sed nomen solum existimatis, denique usque ad nomina opinionem vestram affertis; et quæ dicitis, non creditis esse, sed potius non esse sentitis. Hæc autem audacia Sadducæorum potius (1), et eorum qui apud gentiles sine Deo sunt, exsistit. Quocirca neque ipsam creaturam ipsius qui Deus est, fabricam esse dicetis, si hoc nomen Pater et Deus non ipsam causam eorum quæ sunt, significant, sed aliud quidpiam quod vos fingitis: verum hoc B indecorum, et valde impium est vel solum cogitare. Sin autem cum audimus: *Ego sum qui sum* [65]; et illud, *In principio fecit Deus cœlum et terram* [66], et: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* [67], et illud, *Hæc dicit Dominus omnipotens*, non aliud præterquam simplicem, et beatam, et incomprehensam ejus qui proprie est, substantiam intelligimus (etsi enim non possumus comprehendere quid tandem est, tamen cum audivimus dici Patrem et Filium, et omnipotentem, nihil aliud quam substantiam ipsam ejus qui est, significari intelligimus; et vos dixistis ex Deo Filium, scilicet ex substantia Patris eum dixistis, quia et ante nos dicunt Scripturæ Dominum Filium Patris, et ante ipsas C idem Pater dixit: *Hic est Filius meus dilectus* [68]; filius autem nihil aliud est, nisi fetus ex patre), quomodo non videntur Patres bene dixisse ex substantia Patris esse Filium, recte arbitrati idem esse dicere ex Deo, et dicere ex substantia Dei? Ex quibus fit manifestum quod in unitate, quæ supra substantiam est, non oportet quærere habitus et dispositiones; nec an sint circa ipsam aliqua naturalia, et substantiæ propria ad complendam substantiam ipsam: nisi forte a nobis sic dicuntur consuetudine intelligentiæ nostræ; et quia non possumus aliter intelligere, qui nunc vitam per speculum, et in ænigmate transigimus.

CAPUT II.

Quod non oportet quærere in Trinitate accidentia quæpiam, quæ in substantia ejus exsistant: nec differentias substantiales in ipsa intelligere, siquidem et in incorporeis, quæ ab ipsa producta sunt, non oportet quærere differentiam substantiæ, et energiæ, neque tanquam aliud in alio ista ut exsistant, accidere.

Sanctus Cyrillus lib. xxxi *Thesaurorum*: Si igitur non quæcumque dicuntur inesse in Deo secundum naturam, hæc omnino erunt substantia ejus, relinquitur ut dicamus esse ea accidentia substantiæ sic voce tenus intellecta (*a*). Non enim potest natura humana aliquid majus (*b*) in Deo dicere, quam secundum se (2); idcirco consuetudine propria utimur, cum ea quæ naturæ nostræ conveniunt, majorum rerum exempla facimus, ut qui in parva tabula orbem cœli describunt. Idem in eodem libro: Sapientis est dicere, nihil accidere substantiæ Dei, quia habet ex se ipsa perfectionem, sed videmus quod multa ratio coget nos ad intelligendum in Deo tanquam accidentia ea quæ hujusmodi sunt, etsi penitus non acciderunt. Et idem adhuc: Si ergo quædam res tanquam accidentia Deo, intelliguntur, quid frustra contenditis non esse dicendum accidisse Deo ingenitum esse, cum quædam hujusmodi appareant, quæ sunt secundum substantiam ejus? Et rursus idem: Non enim est substantia Dei ingenitum, aut incorruptibile, aut immortale, vel inaspectabile, nam si unumquodque horum substantiam (3) significat, ex tot substantiis compositus erit Deus, quot sunt ista quæ

[65] Exod. III, 14. [66] Gen. I, 1. [67] Deut. VI, 4. [68] Matth. XVII, 5.

Scholia.

tanquam complens substantiam ejus, sed aliquid circa ipsum extrinsecus, ut indumentum, ut paulo supra dixerat idem Athanasius.

(1) *Sadducæorum potius.* Antiqui ignorantes vim intelligendi, et non distinguentes sensum ab intellectu, existimarunt nihil esse in mundo, nisi quod sensu et phantasia comprehendi posset; et quia in phantasiam non cadit nisi corpus, existimarunt nullam rem esse in mundo nisi corpus, ut Arist. IV *Physic.* tradit; ab istis profectus est error Sadducæorum, qui aiebant, non esse Spiritum, hæc S. Thom. I p. q. 50, art. 1: Idem evenit gentilibus, qui sine Deo erant colentes opera manuum hominum

(2) *Hoc* est quod dicit S. Thom. I p. q. 39, art. 2, quod sæpe alias repetit, intellectus noster res divinas nominat, non secundum modum earum, quia sic eas cognoscere non potest, sed secundum modum in rebus creatis inventum.

(3) *Si unumquodque horum substantiam significat, ex tot substantiis compositus erit Deus, quot sunt ista quæ reperiuntur convenire illi naturaliter.* Contra Eunomium disputans hoc dicit; ille enim, quia ingenitum dicitur de Deo Patre et ingenitum aliud nomen est a genito, argumentabatur aliam substantiam significare ingenitum, et aliam genitum, quasi una substantia non posset diversis nominibus affici. Sic enim sanctus Maximus in eo loco orationis primæ Gregorii Nazianzeni, de Filio, ubi quærit Eunomius, quid Pater significet, explicans eum: Interrogabant, inquit, hæretici, Est ne Pater nomen substantiæ, an energiæ? ut si dixerimus esse nomen substantiæ, hinc colligant, Filium esse diversam substantiam a substantia Patris: ὡς τῆς αὐτῆς οὐσίας δύο μὴ ἐπιδεχομένης καὶ διάφορα κυρίως ὀνόματα, id est quasi una substantia non reciperet duo et diversa proprie nomina, si enim pater est nomen substantiæ, nunquam ejusdem substantiæ nomen erit Filius. Hactenus sanctus Maximus, et beatus Basilius libro II *Contra Eunomium*: Quomodo igitur, inquit, o sapientissime, si diver-

(*a*) Id est secundum modum significandi et intelligendi nobis consuetum capit.

(*b*) Id est, aliquid majus, quam ut ex rebus creatis dicit, ex quibus scientiam capit.

Digitized by Google

motus et status illic saltem per se subsistentes sunt, et virtutes viventes, ac superiores, quam ut in eas cadant variationes eorum quæ fluxa et corporea sunt. Potes autem aliter etiam intelligere virtutes, et operationes, virtutes quidem, quia nondum omnia creata essent, virtute tamen omnia in Deo prius exstiterunt, quæ producenda erant ab ipso; operationes vero, quando jam creatura ad effectum adducta est. Ex his manifestum fit, in unitate, quæ supra substantiam est, non posse accidens versari, neque secundum habitum, neque secundum (*a*) dispositionem, neque secundum operimentum (1), neque secundum subexsistentiam (*b*), neque secundum consequentiam. Si autem tanquam accidens dicatur, voce tenus tantum secundum cogitationem humanam, quia dicitur tantum, ostenditur: neque differentias substantiales pium est in hac Trinitate intelligere; est autem extremæ impietatis excogitare aliud in hac; aliud enim in alio, et tanquam in subjecto, denique accidens (*c*) neque in incorporeis cœlitibus (2) ab ipsa creatis, qui materia vacant, locum habet.

CAPUT III.

Quod in unitate, quæ supra substantiam est, non est quærenda ubique differentia causæ, et causam habentis, ubi ex se ipsa dicitur exsistere; et ubi ex se ipsa prodit sua energia, sive operatio, et ubi ex se ipsa, et per se ipsam ad seipsam remeat.

Magnus Dionysius cap. 9 *De divinis nomin.*: Quid autem de divino statu, vel sede dicimus? quid vero aliud, præterquam manere Deum in seipso, et in eodem statu immobili firme fixum esse et supraquam fundatum esse stabiliter, et secundum eadem, et circa idem ipsum, et similiter operari; et omnino esse a se ipso immutabilem, et non posse transmoveri, et esse ex toto immobilem, atque hæc quidem supra substantiam. Idem in hymnis amatoriis ex S. Hierotheo: Producens, inquit, una est simplex virtus, per se movens ad amatoriam quamdam mistionem ex bono usque ad extremum eorum quæ exsistunt, et ab illo rursus consequenter per omnia ad bonum, ex se ipsa, per se ipsam, et in se ipsa se ipsam revolvens, et ad se ipsam semper eodem modo revertens. Idem, in epistola ad Titum: Sic enim contemplantes scilicet mysteria nuda velis, venerari poterimus fontem vitæ videntes in se ipsum effusum, et in se ipso manentem, et unam quamdam virtutem simplicem, per se mobilem, per se operantem, nunquam se ipsam derelinquentem, sed cognitionem omnium cognitionum vincentem, et semper se ipsam per se ipsam videntem. Adhuc idem cap. 4 *De divinis nominib.*: Amorem vero, inquit, et charitatem Deum vocant, utpote vim ad se adducendi habentem, qui solus est ipsum propter se pulchrum et bonum, et qui est sui per se ipsum patefactio, et eximiæ copulationis in unum bona emanatio, et amatoria motio, simplex, per se mobilis, per se agens, pro-

Scholia.

potentias ejus operatrices, quæ energiæ dicuntur, et motum proprium ad operationes naturæ angelicæ, et quietem quibus angelorum natura definitur, per se dicit subsistere; motus dixi ad operationes, quales sunt ministrationes propter eos qui hæreditatem capiunt salutis, sicut Apostolus ait (*Hebr.* 1, 14); item contemplatio Dei, et perpetua laudatio, et in eis stare, ac quiescere; hæc, inquam, substantialia sunt, id est, propria substantiæ eorum: unde illis tribuit sanctus Maximus, quod substantiæ, ad quam pertinent, convenit, id est, per se subsistere et vivere, et non per accidens; quia hæc in substantia angelorum copulata sunt μονοειδῶς, id est, in unam unionem cum ipsa, salvis alioqui, et non confusis propriis rationibus singulorum, ut ibidem ait Dionysius: alia est enim ratio proprietatis et alia substantiæ, cujus est proprietas, quæ est accidens per se, sive proprium; sic etiam locutus est Simplicius, quem S. Thom. in illo art. quæstionis, quam paulo ante dixi, citat, etsi non probat: Sapientia autem, inquit Simplicius, quæ est in anima, habitus est; quæ autem in intellectu (id est, in substantia intellectuali) substantia est; substantiam dixit pro eo quod est substantialis; sic enim intelligendum est, ut S. Maximus intellexit, siquidem substantialia philosophi, ut antea dixi, et ut idem S. Maximus notavit, ad substantiam referunt, et hoc nomine substantiæ illa comprehendunt, alioqui idem S. Maximus cap. 1, *De divinis nominib.*, Sciendum est, inquit, quod aliud est substantia, aliud potentia; substantia enim est ex iis quæ per se exsistunt, potentia vero ex iis quæ in alio sunt.

(1) Accidens id est, κατὰ περιβολήν, id est, secundum operimentum, est tegi extrinsecus, ut habere, indumentum, quod ad categoriam habendi pertinet; de hoc Athanasius paulo ante, cap. 1 hujus decadis: Accidens κατὰ παρυφίστασιν, id est, secundum subexsistentiam, est accidens secundum privationem, ut invisibile, tenebræ, et similia: privatio enim est omnino non ens, quia habet subexsistentiam in habitu, cujus est privatio, et per quem cognoscitur; ut tenebra in luce, cujus absentia est tenebra, quæ cognoscitur cognoscendo lucem abesse. Accidens κατὰ συνέχφανσιν est accidens quod consequitur naturam, quod vocatur accidens proprium, quod ex principiis essentiæ rei nascitur; ita ut declarata natura, simul declaretur quod eam consequitur, ut risibile consequitur naturam hominis; Damascenus vocat παρεπόμενον τῇ φύσει. Quod alienum etiam est a Deo, qui est supraquam simplex natura. Cum ergo dicimus in Deo esse sapientiam, justitiam, et alia similia ei tribuimus, ita loquimur, ut assueti sumus cogitare; quia intellectus noster non res secundum modum earum, sed secundum modum suum intelligit; itaque voce et locutione secundum humanam cogitationem, quam de creaturis habet, accidentia tribuimus Deo, non autem re et veritate.

(2) *Accidens neque in incorporeis.* De accidente communi quod materiam consequitur, quod proprie dicitur esse in subjecto, intelligendum est; accidens enim proprium ipsius naturæ potius dicitur esse substantiale, quam esse in subjecto, quia non potest adesse et abesse a subjecto.

(*a*) Ut cum Deus dicitur indutus, non significatur accidens ex categoria habere.

(*b*) Ut privationes subexsistunt in habitibus.

(*c*) Accidens scilicet, quod materiam consequitur, id est, accidens corporeum: quia angelus non est corporeus, et multo minus Deus, imo in infinitum minus.

Digitized by Google

dicns in bono, et ex bono in creaturas manans, et rursus in bonum remeans, in quo et fine et principio carere divinus amor egregie demonstrat, sicut quidam perpetuus et sempiternus orbis propter bonum conversione inerrante se circumvolvens, et in eodem secundum idem et procedens semper, et manens, et revertens. Sanctus Maximus in scholiis in Dionysium c. 1, *De divinis nominib.* : In universum igitur non est audendum loqui neque cogitare de divinitate supra substantiam, et abdita. Divinitas enim solius Dei omnibus occulta virtus est θεαρχικὴ eorum qui dii dicuntur, tum angeli, tum homines, quatenus effectrix est eorum qui participatione efficiuntur dii ; ipsa, quæ vere ex se et sine causa est per se divinitas. Gregorius Theologus : Et ad unum, eorum qui ex ipso, consensus. Quem locum cum edisserit sanctus Maximus : Nisi fallor, inquit, unam dicit divinitatem ; ex ipso autem uno tres personas. Divinus Damascenus : Divinitatem in tribus splendentem, uno splendore ex una Divinitate trium personarum fulgente. Patrem sine principio, ejusdem naturæ Verbum Patris, et conregnantem ejusdem substantiæ Spiritum. Sanctus Theophanes : Unum trium fulgorem subsistentem ex una prodeuntem divinitate, idem tribus fulgoribus splendens ex una divinitate prodeuntibus. Et iterum : Tanquam enim ex uno sole Trinitas splendens. In actis sextæ synodi œcumenicæ, Utriusque naturæ, inquit, utramque operationem scimus, naturalem dico, et substantialem, et congruam sine divisione (1) ex utraque substantia et natura prodeuntem secundum operationem et qualitatem naturaliter insitam (*a*) ; et simul neque partibilem, neque confusam alterutrius substantiæ operationem conjuncte (2) inductam, hoc facit differentiam operationum in Christo, sicut et differentiam naturarum. Ex quibus efficitur manifestum, in unitate, quæ supra substantiam est, non oportere considerare quod ex se ipsa existere dicitur, vel ex se ipsa prodit operatio ; vel ex se ipsa, per se ipsam, in se ipsam revolvitur, et idcirco differentiam causæ et causam habentis sequi : quin potius manifestum est prodire ex se ipsa sine distantia, et sine causa, et sine divisione ; ut si esset virtus quædam absoluta, et motus simplex : per sei psam mobilis, per se operans, ex se ipsa, per se ipsam, ad se ipsam revertens et ad ipsam semper eodem modo se revolvens, et conversione inerrante circumiens. Simul tamen demonstratum est non oportere ubicunque aliquid ex aliquo dicitur, quærere differentiam causæ, et ex causa proficiscentis ; demonstratum, inquam, est non solum ex iis quæ prius diximus, sed etiam ex iis quæ modo subjecta sunt, quibus ostenditur confitendum esse tres personas ex una divinitate prodire. Si ergo dici ex aliquo, ubique differentiam causæ, et causam habentis, introduceret, necessario tota Trinitas causam haberet ; ex quo fieret, ut Pater in Trinitate ex causa profectus esset ; at hoc absurdum est. Non igitur jam ubicunque ex aliquo, in divinis dicitur, ibi differentia causæ, et ex causa proficiscentis ostenditur ; ac præterea prodire in divinis sine divisione tantumdem est, quantum sine distantia, sive differentia, et sine causa esse, siquidem quoad Trinitatem, quæ supra substantiam est, quatenus Trinitas colitur, non habet in ea locum τὸ ἀδιαίρετον, id est, illud sine divisione, quin potius dividitur divinis et deificis personis : critque, quatenus Trinitas est, vere discreta Trinitas, sicubi vero dicatur Trinitas non divisa, non quatenus Trinitas dicitur, sed quatenus ipsa Trinitas unitas est ; igitur non esse divisionem in divina unitate, est non esse differentiam in ea, nec esse causam ejus.

CAPUT IV.

Quod in unitate Trinitatis non oportet quærere aliud substantiam, et aliud energiam sive operationem : neque tegi homonymia verbi energiæ, *nec existimare non idem esse in ea substantiam et energiam.*

Sanctus Gregorius Nyssenus, libro IX *Contra Eunomium* : Quis est, inquit, dic mihi, Deus ? quibus dominatur, qui est aliud quid præter potentiam ? Si dominatur, et aliud est potentia, igitur vincitur potentia a non potentia ; quod enim est aliud quam potentia (3), potentia prorsus non est :

Scholia.

(1) *Sine divisione.* Scilicet personæ ; non enim propter differentiam substantiarum divinæ et humanæ divisus est Christus, quin potius idem est perfectus Deus, et perfectus homo ; rursus sine divisione, quia operatio divinæ naturæ est operatio trium personarum, quarum unitas essentiæ, ut est in synodo sexta, actione 11, non potest partiri, nec alteri unitati copulari, sed potius singularis est, extra omnem numerum.

(2) Operationem *alterutrius substantiæ conjunctæ inductam dicit*, quia sic operabatur utraque natura quod proprium erat, ut altera simul operaretur convenienter sibi, et ut se decebat ; sive enim operationes essent Deo convenientes, ut miraculum, caro operabatur, ut cum potestate divina remittebat peccata, et ore dicebat, *Remittuntur tibi peccata tua*, et potestate divina restituebat visum, et manu et sputo linibat oculos ; sive operationes humanæ naturæ convenirent, ut sitire, esurire, fatigari, Verbum operabatur permittendo, et volendo sive operationes essent mistæ, id est, partim divinæ, partim humanæ, hoc est Deo convenientes, et homini ; ut ambulare super mare ; ambulare enim homini conveniebat, non deprimi ambulando super mare, Deum decebat, quæ operationes θεανδρικαὶ a Dionysio dicuntur, id est, simul divinæ et humanæ.

(3) Deus est suum posse, et suum esse, et suum operari, et non est in eo aliud posse, aliud esse, aliud operari, sed potius unus simplicissimus actus, et una simplicissima substantia ac potentia, sive virtus.

(*a*) Qualitatem naturalem vocat proprietatem utriusque naturæ.

Digitized by Google

atque ita reperitur, quatenus potentia non est, A dominari potentiæ. Justinus martyr in iis quæ Photius patriarcha ex eo recitat, Alia quidem, inquit, potentia sunt aliquando, et actu ; Deus autem, ut mens perspicax intelligere potest, semper est energia, id est, actu, non enim ex imperfecto ad perfectum procedit ; nec aliud quidquam præter ipsum per se actum, est ipsa per se substantia. Theodorus cognomento τῶν Γραπτῶν, in sua *Contra oppugnatores imaginum* tractatione : Non, inquit, ut quidam olim nugati sunt, cœlos a persona sua vacuos cum carnem assumpsit, facere voluit, esseque nobiscum secundum substantiam, energia vero et dignitate apud Deum Patrem, quia aliud substantiam, aliud energiam, ut in iis quæ corporea esse cogitantur, sic in Verbo Dei ponebant ; quod quidem pii negant. Sciunt enim in simplicibus et incorporeis (1) nihil ista differre : quia non sunt hæc inter se discernenda, ne quod est supra omnem simplicitatem, compositum esse intelligatur. Sanctus Maximus in adnotatione extrinsecus apposita ad cap. secundum centuriæ primæ: Bonum, inquit, proprie secundum substantiam ex iis quæ sunt, cognoscimus creaturarum effectorem, quod est, non quid secundum naturam est, plurimum enim differt credere aliquid esse, ab eo quod est, scire quid demum est hoc. Ex bonitate igitur et energia, et ex operibus providentiæ propriis cognoscitur Deus, sed non ex substantia. Energiam vocamus hic opera, non autem potentiam, sive virtutem operationis ; hæc enim nihil aliud est, præterquam substantia Dei, ne compositio in Deo esse existimetur. Magnus Athanasius libro primo contra Arianos : Interrogent, inquit, Græcos, ut cum audierint quot significationes habet verbum, discant se non bene scire de quibus loquuntur. Et in epistola ad Serapionem : Cum hæc sic sint, et tanta differentia spirituum ostendatur, meliores essetis, si de creato spiritu audientes, de uno quopiam ex dictis sentiretis. Et sanctus Maximus, in disputatione contra Pyrrhum : Dicere, inquit, et non prius distinguere significata verbi, nihil aliud est quam omnino confundere, et obscura relinquere ea, de quibus quæstio est : quod quidem alienum est ab homine rationis participe. Idem in eodem : Superius etiam dictum est, oportere eum qui de veritate disserit, distinguere eorum quæ dicuntur, significata, propter errorem ex homonymia proficiscentem. Sanctus Anastasius Antiochenus in libro qui inscribitur, *Quod Deus est incircumscriptus :* Tripliciter, inquit, dicitur energia, potestas, sive vis, secundum quam naturale est Deo operari ; et habitudo operantis ad opus factum, et ipsum illud opus factum. Præterea sanctus Joannes Damascenus in sermone inscripto, *De proprietatibus Christi :* Energia, inquit, aliquando significat virtutem operandi, aliquando operari, aliquando opus effectum. Magnus B Basilius in v. Ἀντιῤῥητικῶν : Illud ex aliquo accipitur, inquit, vel quatenus pertinet ad creationem, ut cum dicimus omnia ex Deo ; vel ad generationem ut illud : *Ex utero ante luciferum genui te* [69] : et illud : *Ego enim ex Deo exivi* [70] ; vel naturaliter, ut cum dicimus, Energia nostra ex nobis est (*a*), splendor solis ex ipso. Si igitur corpus Christi divinum ex Spiritu sancto est, non potest esse ex eo genitum, quia quod natum est ex carne, corpus est ; quod autem ex Spiritu, spiritus, neque rursus naturaliter ex ipso esse, sicut energia ejus, quoniam in simplici (2) et incorporea natura eamdem rationem subit substantia et energia ejus ; relinquitur igitur ex ipso esse tanquam creaturam ejus. Idem libro C secundo : Si quidem nihil commune habet virtus cum substantia, quomodo ex creaturis, quæ sunt effectus virtutis, ad cognitionem ejus facta est via ? Sin autem idem est substantia atque virtus, quod virtutem signat, signabit plane etiam substantiam. Divinus Theodorus cognomento Γραπτὸς, tractans dictum Basilii : Sic, inquit, pie intelligatur divina energia sive operatio æterna : quin potius ipsa per se energia, ut non distinguatur a substantia, sed potius eamdem rationem habeat propter proprietatem simplicitatis, et incorporeæ naturæ. Magnus Athanasius, in disputatione Anomœi (3), in persona adversarii : Dic, inquiunt, energiæ imaginem (4).

[69] Psal. cix, 3. [70] Joan. xvi, 27.

Scholia.

(1) *In simplicibus et incorporeis nihil ista differre.* Scilicet substantiam et energiam. Loquitur de simplicibus et incorporeis, quæ sunt suum esse, cujusmodi sunt personæ divinæ, unaquæque enim earum est suum esse, et actus purus, et ideo non potest esse Deus subjectum accidentis ; subjectum enim comparatur ad accidens, sicut potentia ad actum.

(2) *In simplici et incorporea natura* eamdem rationem subit substantia et energia. Id est, idem sunt essentia et virtus ejus operandi ; de substantia simplici, quæ est purus actus qui solus Deus est, intelligendum est sicut intelligendum est quod dixit Boetius, formam simplicem non posse esse subjectum ; sic interpretatus est S. Thom. D 1 p. q. 54. In angelo enim non est idem essentia ejus, et virtus ejus intellectiva ; sed potius hæc est accidens a materia liberum in essentia angeli tanquam in subjecto recepta.

(3) In disputatione *Anomœi et Orthodoxi*, quæ tota est de ingenito, et genito, Anomœum vocat Athanasius Eunomium, et Ætium, qui Filium faciebant dissimilem Patri, hoc enim significat Ἀνόμοιος, sive Anomœus.

(4) Dic, inquiunt, *energiæ imaginem*. Quatenus energia est virtus Dei effectrix, idem est atque substantia Dei ; et Filius est imago energiæ Dei, sicut est invariabilis imago substantiæ, consilii, voluntatis, virtutis, sive potentiæ, et gloriæ, sicut ait idem Athanasius in eadem disputatione Anomœi,

(*a*) Energia nostra ex nobis, ut respiratio, cibi concoctio et similes operationes.

Digitized by Google

Si vero idem est energia atque substantia, substantiæ ergo imago erit Filius. Gregorius Nyssenus, libro XIII, *Contra Eunomium*, clarius hanc rationem explicans et distinguens : Progrediens enim, inquit, Eunomius, tanquam ratione recte conclusa, alia magis difficilia quam superiora, ut appellat, crimina in nos intendit, multa indignatus, et calumniatus rationem, auditoresque ad ea quæ dicenda sunt, vehementer irritato, in quibus quædam accusat impie a nobis confici, quasi nos non solum nominationes Deo attributas ad nostras cogitationes accommodemus, tacens interim quæ ista attributio nominationum, et quando, ac quomodo facta, sed quasi omnes res misceamus, et in unum atque idem Unigeniti substantiam et energiam conducamus, nulla de hoc ipso disputatione habita, neque demonstrato quomodo a nobis conficitur, unum et idem esse energiam atque substantiam. Apparet tamen ex verbis Eunomii, quod dogma Arianorum erat discernere a Dei substantia energiam ejus. Declarat autem hoc Eunomius in iis quæ contra Basilium Magnum scribit. Ait igitur : Non oportet eos qui veritati credunt, sequentes sententias aliorum non excussas et inconsideratas, dicere unum esse energiam atque substantiam. Adhuc idem : Igitur si ratio concluxit voluntatem esse energiam, non autem substantiam energiam, exstitit autem Patris voluntate Filius unigenitus, non ad substantiam, sed ad energiam, quæ est etiam voluntas, necesse est servare Filium similitudinem ; ac rursus non cum substantia imago ferat similitudinem, sed cum energia. Contra hoc autem objicit Basilius libro secundo Τῶν ἀντιῤῥητικῶν : Si Unigenitus est imago energiæ, energia autem est dignitatis, dignitas vero substantiæ, erit Unigenitus substantiæ imago. Et Gregor. Nyssen. in primo *Contra Eunomium* : Si non est, inquit, in propria substantia energia, quæ Deum quidem sequitur, Filium vero operatur ; quis tam cæcus est qui non videat blasphemiam confectam ? Ex quibus fit manifestum, quod in unitate quæ supra substantiam est, non est quærendum aliud substantia, et aliud energia ; neque oportet regi multiplici significatione verbi *energiæ* ; energia enim hic virtus operandi universum celebranda est, quæ est principium omnium, et cujus substantia est energia, non autem illa energia hic laudanda est (1), quam habitudo continet, vel habitudinis effectus ; utrumque enim horum cum sit imperfectum, multum abest a perfectissimo principio, cui qui addit, nulla alioqui re indigenti, minuit addendo. Neque pium quidem erit existimare non idem esse substantiam et energiam, non solum propter ea quæ Ariani blaspheme in Filium Dei dicunt, sed quia imperfectum aliquid perfectissimæ unitati attribuere omnino fœdissimum, et a ratione maxime alienum est.

CAPUT V.

Quod in unitate, quæ supra substantiam est, non oportet quærere energiam (2) per se sine substantia, et non per se existentem ; neque cogitare simul aliud quid cum ipsa unitate, neque ab ea distinguere suam energiam.

Magnus Basilius in quarto libro Τῶν Ἀντιῤῥητικῶν, cap. 51 : Si quis dixit personam sine substantia, negavit etiam exsistentiam substantiæ ; quod enim substantiam non habet, et per se non exsistit, significat naturam, quæ non exsistit, neque prorsus est. Gregorius Nyssenus libro primo *Contra Eunomium* : Si enim, inquit, energia Dei naturalis non exsistit per se, et in hac includitur opus ex non exsistente confectum, talis plane naturæ esse intelligitur opus factum, qualis natura ejus causæ quæ opus effecit ; cogitatione ficta est ; quod enim factum est ex non exsistente, et in eo continetur, omnibus manifestum est non exsistere. Idem in eisdem : Effectum enim non exsistentis non parum demonstrat consecutio hæc necessaria ; quin potius sic demonstrat, ut neque per prædicationem dicere periculo vacet (3). Sicut enim necessario confitendum est esse quod ortum ducit ex eo quod est (*a*) ; sic contra, necessario confitendum erit non

Scholia.

de qua paulo ante memini. Ut vero accipiebant Ariani vocabulum energiæ pro virtute Patris generativa ; aiebant fuisse Filium in Patre σπερματικῶς. At, inquit Athanasius, si splendor est in luce σπερματικῶς, id est, seminaliter, sit etiam Filius. Deinde genitus est, inquit, Filius perfectus ex perfecto et non προκοπῇ τελειούμενος, id est, non est proficiendo ad perfectum adductus, sicut quæ in semine continebantur, ex imperfecto ad perfectum progrediuntur. Idcirco, inquit Athanasius, dixit Apostolus *Character substantiæ*, et non *energiæ*. Character autem substantiæ non perficitur proficiendo, sed in ipsa essentia habet perfectionem ; sicut homo est character substantiæ hominis non ex profectu sive progressione, sed ἐξ αὐτῆς σῆς ταυτότητος, id est, ex ipsa eadem natura humana. Energia itaque quæ Deum sequitur, non differt a substantia ejus, sed idem penitus est, secus de operationibus, quæ non sequuntur naturam divinam, sed ex voluntate ejus, et non ex natura pendent.

(1) *Non autem illa energia hic laudanda est, quam habitudo continet.* Id est, non laudamus Deum ab eo quod sit ipsa operatio, quæ refertur ad operantem Deum, et ad opus : hæc enim relatio est in creaturis, quæ a Deo pendet, sicut creatura, et ut accidens est, in hæret subjecto : utrumque autem est imperfectionis, et ideo non potest attribui Deo ; quod si non est operatio Deus, nec erit opus, quod operatione perficit.

(2) *Energia* proprie vocatur operatio, quæ consequitur naturam, quæ est virtus operandi ; quæ est in Deo infinita. Ariani enim energiam, sive operationem Dei naturalem a substantia distinguebant, et Filium aiebant esse non ex substantia Dei, sed ex energia ejus, id est, ex virtute generativa ; at in Deo omne quod est, Deus est quia est actus purus ; non sicut in angelis, qui, ut ait Dionysius in *Cœlesti hierarchia*, dividuntur in substantiam, virtutem et operationem : unde aliud est in eis substantia, aliud virtus intelligendi, aliud intellectio. Deus vero est sua intellectio, et sua virtus.

(3) *Ut neque per prædicationem dicere periculo vacet.* Quia in Deo dicimus esse sapientiam, bonita-

(*a*) Esse substantiæ est esse per se ; esse accidentis est inesse alteri.

Digitized by Google

esse quod ex eo quod non est, nascitur. Cum enim ipsum non est, quomodo aliud ex ipso per se exsistet? Si enim non est in substantia propria energia, quæ Deum quidem consequitur, Filium vero efficit, quis tam cæcus est, ut non videat, quæ blasphemia conficiatur (*a*)? Adhuc idem in eisdem : Si enim qui hæc absurda devitat, energiam dicit esse rem quamdam non per se exsistentem, cujus effectum esse Filium decernit, dicat rursus quomodo sequitur ex eo quod non est, id quod est? quomodo quod non exsistit per se, operatur ea quæ per se sunt? Reperientur enim in his consequi quidem Deum quæ non sunt, ea vero quæ non sunt, causam esse eorum quæ sunt; et quæ non exsistunt per se natura sua, definire et circumscribere naturam eorum quæ sunt : et virtus, quæ omnem creaturam efficit et creat, comprehensa erit in eo quod secundum propriam rationem non exsistit. Idem adhuc in eisdem : Hactenus autem dignum est consideratione, quomodo energiæ consequantur substantias; et quid sint secundum propriam naturam, aliudne præter substantias, quas consequuntur, an pars illarum, et ejusdem naturæ? quod si aliud sunt; quomodo, et a quibus productæ? sin autem idem ipsum, quomodo abscisæ, pro eo quod simul cum eis exsistere debebant, eas extrinsecus consequuntur? utrum necessitas quædam naturalis cogit ut involuntarie sequatur substantiam energia, quæcunque tandem ea sit; sicut ustio ignem sequitur, et vapores atque halitus corpora illa sequuntur, unde fiunt? at non puto ipsum dicere hoc, ut existimet variam quamdam rem et compositam esse substantiam Dei, quæ inseparabilem, et secum simul cogitatam energiam habeat, ut accidens in subjecto demonstretur, sed eam potius voluntarie et libere excitatam, energias ut videtur, dicit per se esse efficere. Ecquis quod ex providentia voluntarie fit, sequi dicit sicut aliquid eorum quæ foris sequuntur? Nec enim secundum communem consuetudinem in hujusmodi rebus hoc vocabulum tritum esse cognovimus, ut energia, id est, operatio laborantis (1) in aliquo, dicatur sequi laborantem; nec enim fieri potest ut qui alterum ab altero disjunxit, quod relinquitur, per se intelligat : imo qui energiam, id est operationem dixit, simul comprehendit ratione, quod secundum energiam, id est, operationem movetur : et qui meminit operantis, energiam, id est operationem simul cum eo tacite significavit; sed manifestius, quod dicimus, exemplis fiet. Dicimus quemdam fabrefacere, aut ædificare, aliudve aliquid eorum quæ talia sunt, operari; una igitur voce et energiam, id est operationem, et eum qui artem exercuit, per se oratio repræsentavit : ita ut si alterum separetur, non subsistat reliquum. Sanctus Cyrillus, libro VII *Ad Hermiam* : Simplex, et non compositus proprie et primum Deus, o amice! non ex natura et energia, tanquam alia præter ipsum, compositus esse intelligitur, sed potius unum quid esse omne. Et sanctus Maximus edisserens hanc rationem : Omne, inquit, quod habet aliquid simul cogitatum ad declarationem suæ propriæ exsistentiæ, compositum est, et non simplex proprie. Ex his efficitur manifestum, quod in unitate, quæ supra substantiam est, omnino absurdum est, energiam ejus quæ omnium efficacissima est, et supraquam infinitæ virtutis, ponere non per se exsistere secundum propriam suam rationem. Sin vero per se vere exsistit, majus adhuc absurdum, et magis impium appareat, simul cum ipsa unitatem, quæ omnem simplicitatem vincit, cogitare, vel prorsus hanc ab hac distinguere, existimareque aliud esse suam substantiam, aliud vero suam energiam, id est, suam virtutem propriam operandi.

CAPUT VI.

Quod in unitate Trinitatis non oportet quærere aliud substantiam, et aliud bonitatem; nec aliud formam, et aliud substantiam; nec aliud vitam, vel sapientiam, vel virtutem, aliud vero substantiam ejusdem.

Dominus in Evangelio ait : *Nemo bonus, nisi unus Deus* [71]. S. Cyrillus, in *Thesauris* libro XII, cap. 14 : Quomodo, inquit, est unus bonus, ut ipse testatur? nempe quia sancta Trinitas in unam divinitatem redit propter unam et eamdem substantiam, ut tantum divina substantia sit bonum proprie. Magnus Basilius : Bonus, inquit, Spiritus, sicut bonus Pater, et sicut bonus ex bono genitus, cujus substantia est ipsa bonitas. Sanctus Gregorius Nyssenus, in libro *De vita Moysis*, ait : Primum, et proprie bonum, cujus natura est bonitas, ipse Deus, quodcunque natura intelligitur (2), hoc est, et nominatur. Et magnus Apostolus : *Qui cum in forma*,

[71] Luc. XVIII, 19.

Scholia.

tem, justitiam, et alia hujusmodi, non quod per essentiam aliud sit in alio, quin potius idem est quod est, et in quo est, sed per prædicationem sic loquimur nullo periculo. Ut enim ait Cyrillus in *Thesaur.*, lib. II, cap. 1 : Multa de Patre et Filio divinæ Scripturæ prædicant, neque tamen diversitas nominum diversitatem substantiæ ostendit, nec ulla dissimilitudo essentiæ inter Patrem et Filium intelligitur, at prædicare Filium esse genitum ex non exsistente, neque sic quidem a periculo vacat, qui enim sic prædicat, consequenter dicturus est non exsistere genitum, aut genitum esse perfectiorem genitore.

(1) In iis quæ ad aliquid dicuntur, non habet locum alterum consequi, sed utrumque simul esse, et simul tolli, et idcirco de operatione quæ est habitudo, non proprie dicitur energia.

(2) *Quodcunque natura intelligitur*, hoc est, et

(*a*) Scilicet conficitur Filium genitum esse perfectiorem genitore, siquidem Filius per se est, et ex quo est, non est per se.

Digitized by Google

inquit, *Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo* [73]. Divinus Chrysostomus in oratione sexta, de Incomprehenso, sic ait : Cum, inquit, ejusdem formæ, et ejusdem figuræ esse dicit, quid aliud declarat, quam substantiam unam sine ulla varietate? Non enim est circa Deum forma, vel facies. Sanctus Cyrillus : Forma, inquit, in Deo substantia accipitur a Patribus, sicut ab Apostolo; nefas enim est et impium, in Deo, qui in aspectum non cadit, formam dicere speciem. Dominus in Evangelio : *Ego*, inquit, *sum resurrectio et vita* [74]. Sanctus Cyrillus in actis sanctæ et œcumenicæ sextæ synodi : Sicut unitas, inquit, non potest dividi in duas unitates (siquidem unitas in has divisa non erit unitas, sed duo), sic quod est unum summa copulatione, non potest dividi in duo; alioqui non amplius erit Deus universi simplex natura, siquidem est alia præter ipsum, quæ est in ipso vita. Et rursus idem : Primum quidem, non est simplex natura Deus universorum, sed potius compositus, et ex duobus constans; siquidem est alia præter eum, quæ in eo est vita. Gregorius Nyssenus in Vita Moysis : Ens entium est vera vita; hoc autem cognosci non potest; quia igitur cognitionem vincit vita vivifica, omne quod cognoscitur, non est vita. Divinus Apostolus : *Christus*, inquit, *Dei virtus, et Dei sapientia* [75]. Sanctus Gregorius Nyssenus libro VII *in Cantica canticorum* : Dominus, inquit, natura sua id ipsum quod est, veritatis, et sapientiæ, et virtutis substantia est; idcirco quod David dixit : *Omnia in sapientia fecisti* [76], interpretatus Apostolus Prophetam, in ipso ait omnia creata esse [76], tanquam hoc Propheta significaverit vocabulo *sapientiæ*. Idem Gregorius in eisdem : Qui omnium cognitionem in se ipso comprehensam habet, cujus infinita sapientia, quin potius cujus essentia sapientia est. Cyrillus in *Thesauris* : Non quia sapientia in nobis, et scientia non exsistit per se, idcirco sapientia, quæ in Deo est, non per se exsistet, sed si confiteris non esse naturæ nostræ Deum, plane confiteris, omnia quæ ejus sunt, non esse ex nostris, sed potius nostra superant, ac tantum superant, quantum superant et differunt secundum rationem substantiæ. Ex quibus fit manifestum, quod in unitate, quæ supra substantiam est, neque bonitas ipsius, neque forma ipsius, neque vita ipsius, neque sapientia, neque virtus ipsius alia quædam sunt præter substantiam ipsius : quin potius hæc omnia unica ejus substantia sunt.

CAPUT VII.

Quod in unitate, quæ supra substantiam est, non est quærendum aliud esse cognitionem ejus, vel charitatem ejus, vel pulchritudinem ejus, vel immortalitatem ejus, et alia ejusdem; aliud vero singularem ejus substantiam, et existentiam supraquam divinam.

Sanctus Cyrillus, in *Thesauris*, libro XXXIV : Deum esse simplicem, et compositionis expertem omnes fatebuntur; absurdum igitur est dicere habere eum hujusmodi cognitionem sui, qualem nos; etenim si aliud est ipse, et aliud præter ipsum cognitio in ipso, compositus est, et non simplex; at quia simplex confessione omnium est, non est aliud præter ipsum cognitio in ipso. Nos autem non sic; sumus enim aliquid proprie secundum substantiam; in substantia autem habemus positam cognitionem, ut colorem in corpore. Sanctus Maximus, in centuria tertia, cap. 5 : Omnis, inquit, cognitio earum rerum quæ sunt, habitudo est quæ extrema quædam colligat; eos dico qui cognoscunt, et ea quæ cognoscuntur; hæc autem non (1) cognoscitur ab istis qui cognoscunt, neque simul cognoscitur cum cognitis; non enim cognitio apta est natura sua ulla ex parte, ut cognoscatur : Deus autem secundum essentiam suam, quodcunque est secundum substantiam, cognitio est ineffabilis, quæ in Mente et Verbo et Spiritu per se exsistit. Deus igitur omnino est creaturis ignotus, utpote ipsa per se cognitio, nisi cui placeat dicere esse etiam Deum supra hanc immense. Et rursus Cyrillus in capitibus de Spiritu sancto : Deus, inquit, charitas est, ut Joannes ait [77]; et non est quidquam aliud ipse, et aliud quid, quod in ipso est; simplex enim et sine compositione est. Idem adhuc libro XXXIII *Thesaurorum : Omnia mihi tradita sunt a Patre meo, et nemo cognoscit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit nisi Filius* [78]; quia scilicet nulla mens creata potest ullo modo divinam substantiam complecti, quia omnem mentem vincit : et supra omnem notionem fertur pulchritudo ejus quæ supra naturam est, et deleri non potest : et a se sola quid sit secundum naturam, cognoscitur. Sanctus Gregorius Nyssenus, in Commentariis

[73] Philipp. II, 6. [74] Joan. XI, 25. [75] I Cor. I, 24. [76] Psal. CIII, 24. [76] Coloss. I, 16. [77] I Joan. XI, 8. [78] Matth. XI, 27.

Scholia.

nominatur. Quid natura sit Deus, intelligi non potest; nec hic Gregorius contradicit, qui in eodem libro ait : Quid oporteat solum de Deo cognoscere, scilicet nihil eorum esse quæ humana mens cognoscere potest. Significat igitur hic Gregorius Deum ex creaturis, quas intelligimus, intelligi quod sit, et illa esse secundum causam, esto perfectiones nominibus Dei significatas Deo proprie, et prius, et essentialiter convenire, et a creaturis participari certum est, et in ea excellentia, in qua Deo conveniunt, non posse a nobis intelligi.

(1) *Cognitio* non cognoscitur primo ab intellectu humano cognoscente, quia primum objectum intellectus nostri in præsenti statu est ens et verum consideratum in rebus materialibus; cognitio autem est immaterialis, et ideo cognoscitur post objectum materiale prius cognitum; neque cognoscitur simul cum objecto cognito, ut cognitio lapidis non cognoscitur simul cum lapide, quia cognoscere lapidem non est perfectio lapidis cogniti; alioqui uno actu cognosceretur, sicut cognoscitur uno actu res cum perfectione sua; sicut angelus uno actu intelligit suam essentiam, et suum intelligere, quod est perfectio essentiæ ejus, ex S. Thom. I p., q. 87, art. 3.

Digitized by Google

in Cantica : Quod vero beatum est, ipse Deus est ; quidquid tandem esse eum ponamus; beatitudo est illa vita immortalis, et illud bonum immortale, et quod intelligi non potest; pulchritudo quæ non exprimitur, et ipsa per se gratia, et sapientia, et virtus. Et magnus Athanasius in quadam disputatione Orthodoxi et Anomœi : Orth. Aliam et aliam personam habemus; non autem aliam et aliam immortalitatem, quam per unum baptismum accepimus; si enim alia et alia immortalitas est, et aliud et aliud baptisma, et alia et alia fides: non est unus Christus, una fides, unum baptisma. Anom. At nostra persona alia est præter immortalitatem, et baptisma : igitur persona Christi alia persona est præter immortalitatem. Orthod. Minime; imo hæc ipsa persona et immortalitas est; et non solum immortalitas, imo etiam incorruptio, et justitia, et sanctificatio, et redemptio, et dominatio, et virtus. Ex quibus patefit, quod in unitate supra substantiam non oportet quærere, aliud esse sui cognitionem, quia habere eam dicitur, aut similiter aliud esse suam charitatem, vel pulchritudinem, vel immortalitatem, vel alia; sed suam singularem substantiam, et exsistentiam ; quin potius cum hæc abunde sit, ea ut se ipsam habet.

CAPUT VIII.

Quod in unitate supra substantiam non oportet quærere, quia hæc est omnia, idcirco multa ejus esse et diversa omnia, est autem ea omnia ipsa divina et beata ejus substantia, quæ habet omnia non ut alia in alio, sed sine habitudine et collecte, nihil habens duplex, et supra omne unum.

Sanctus Maximus in eo libro qui inscriptus est : *Quod in Christo est verum, id est, substantiarum differentia :* Omnis, inquit, differentia, quæ dissimilitudinem, vel diversitatem aliorum ab aliis secundum rationem aliquo modo exsistendi declarat, quantitatem rerum differentium secum naturaliter inducit, sive substantiarum, sive qualitatum, sive proprietatum; quod vero penitus simplex est, non admittit differentiam, quid idem penitus est sibi ipsi et singulare, et totum ex toto habitudine nudum, sicut genus in quantum non habet quod de se prædicetur : et ob eam causam omnino non numeratur, neque dividitur. Idem capite quinquagesimo, de energiis et voluntatibus : Cum omni, inquit, differentia simul inducitur quantitas, et cum omni quantitate conjunctus est numerus, qui eam declarat ; non enim fieri potest, ut vel differentia sit sine quantitate, vel quantitas sine numero, qui eam declaret, dignoscatur. Idem capite 5 centuriæ III : Quod est penitus unum proprie, non habet differentiam ; quod autem non habet differentiam, extra omnem etiam habitudinem est ; quod autem habitudinem non habet, etiam non coercetur; quod autem non coercetur, principio caret ; quod vero principio caret, etiam est infinitum ; solus igitur Deus est sine principio, et infinitus, et sine habitudine, et sine differentia; quia proprie est singularissimus natura, et simplex, et non circumscriptus, hoc est infinitus. Idem in cap. 4 ejusdem centuriæ : Nihil eorum quæ sunt, est non circumscriptum, quoniam neque liberum a prædicamento : solus Deus est extra prædicamentum, et idcirco ab omni circumscriptione liber, utpote infinite in infinitum celsior omni substantia, et mente, et ratione, et intelligentia. Sanctus Athanasius, in oratione, quam inscripsit Κηρυκτικόν in annuntiationem sanctissimæ Dominæ nostræ, Matris Dei : Quamobrem, inquit, et ipse Unigenitus Deus ait : *Omnia quæ habet Pater, mea sunt* [79] ; et Patri dicit : *Mea omnia, tua sunt, et tua mea, et glorificatus sum in ipsis* [80]. In omnibus enim, in quibus glorificatur Pater, cum de Deo sermo fit, glorificatur etiam Filius, et Spiritus sanctus ; hinc dicitur perfectus Deus Pater, perfectus Deus Filius, perfectus Deus Spiritus sanctus: quia nihil ex plenitudine divinitatis unicuique personæ deest; sed potius ἰσότιμον id est, æqualitatem habet omnium proprietatum ; in quarum æqualitate plenitudo divinitatis cernatur ; ab ἴσον enim, id est æquali vox feminina ἰσότης derivatur, id est æqualitas, quæ est comprehensio constituens æqualitatem multorum ; quorum enim æqualis quædam substantia est differentium proprietatum, ἰσότης dicitur, tanquam ἴσότης καὶ μία, id est, sancta et una ; et quia ἰσότης dicitur secundum etymologiam mutatione ι in ο, et accessione litteræ υ, efficitur interpretando, οὐσία, id est, substantia, tanquam quædam essentia ex pluribus in unam congregatis conflata ; hactenus Athanasius. Gregorius Nyssenus in sermone catechetico : Si enim, inquit, bonum, et justum, et sapiens, et potens similiter dicatur, item immortalitas, et sempiternitas, et omnis mens pia eodem modo confiteatur omni ratione differentiæ sublata : necessario simul tollitur ex dogmate multitudo deorum, cum idem ipsum esse in omnibus, fidem in unitatem circumduxit. Idem in eodem : Non enim extra compositionem erit hujusmodi opinio, quæ dicit aliud in alio esse, sed potius necesse omnino est, simplicitate extra controversiam et dubitationem posita, ipsam per se vitam esse Verbum Dei. Idem : Omne, inquit, quod circa Deum intelligitur (1), id erat ante mundi constitutionem ; sed tamen hoc nominari dicimus, postquam factus est homo. Hoc est quod ait S. Thom. 1 p. q. 13, art. 6. Hæc, inquit, nomina Dei bonus, sapiens, et similia, quantum ad rem significatam prius dicuntur de Deo, quam de creaturis, quia a Deo hujusmodi perfectiones in creaturas manant, sed quantum ad impositionem, inquit, nominis, imposita sunt creaturis, quas prius cognoscimus, significant enim bonitatem creatam bonus, et sapientiam creatam sapiens, etc., quæ Deo per essentiam conveniunt, et ἐξηρημένως, ut ait Dionysius, cap. 5 *De divinis nominibus*, id est, clare et eminenter, ipse enim est sua bonitas, et sua sapientia.

[79] Joan. XVI, 15. [80] Joan. XVII, 10.

Scholia.

(1) *Omne quod circa Deum intelligitur*, id erat ante mundi constitutionem, sed tamen hoc nominari dicimus, postquam factus est homo. Hoc est quod ait S. Thom. 1 p. q. 13, art. 6. Hæc, inquit, nomina Dei bonus, sapiens, et similia, quantum ad rem significatam prius dicuntur de Deo, quam de creaturis, quia a Deo hujusmodi perfectiones in creaturas manant, sed quantum ad impositionem, inquit, nominis, imposita sunt creaturis, quas prius cognoscimus, significant enim bonitatem creatam bonus, et sapientiam creatam sapiens, etc., quæ Deo per essentiam conveniunt, et ἐξηρημένως, ut ait Dionysius, cap. 5 *De divinis nominibus*, id est, clare et eminenter, ipse enim est sua bonitas, et sua sapientia.

Digitized by Google

men hoc nominari dicimus, postquam factus est qui nominavit. Et divinus Maximus, in scholiis in Dionysium cap. 5, *De divinis nominibus* : Quia, inquit, quidam dixerunt ideas et exemplaria per se foris exsistere, hos nunc ferit gentiles, et ait : Si ideæ non essent simpliciter et singulariter notiones supraquam simplices Dei supraquam simplicis, compositus esset Deus ex exemplari, et ex se ipso, quem dixit Dionysius omnem duplicationem recusare. Idem Maximus in eisdem scholiis, cap. 7, exponens quod Dionysius ait: *Imagines quasdam similitudinem divinorum exemplarium* : Quæ, inquit, sunt, id est, species, et singulæ creaturæ, ut omnes ordines angelorum, et omnia quæ sub sensum cadunt, imagines sunt et similitudines divinarum idearum, id est exemplarium, quæ in Deo sunt, quæ quidem exemplaria sunt æternæ notiones Dei, per quas, et secundum quas omnia erant in ipso non alia quam ipse; et producta sunt, sicut ait Joannes in Apocalypsi [81], quemdam in antiquissimis angelis dixisse ei, quod omnia erant, et facta sunt; ideas dixit fuisse; et imagines atque similitudines idearum, id est, exemplarium dixit esse omnia quæ producta sunt. Beatus Chrysostomus, in homilia de cruce, cujus principium est: *Quid dicam ? quid loquar ? quo nomine vos appellabo ?* Cum dico Deum sedentem in excelsis; non solum in uno, sed ubique sedentem dico ; non enim distantiam loci habet, qui est suus locus, qui ipse omnia capit, cum vero nihil capit. Quis enim potest capere naturam incorpoream, et materiæ expertem, atque infinitam, et quæ neque investigari, neque corrumpi, neque intelligentia comprehendi potest, quæ est Deus? Apud pios enim sic oportet intelligere Deum : ipse namque est omnia, ipse est nostra spes, ut antea dixi, sicut scriptum est : *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* [82]. Magnus Dionysius, cap. 5 *De divinis nominibus*, ait : Ex ipsa unitate, quæ supra substantiam est, et in ipsa est ipsum esse, et rerum principia, et omnia quæcunque sunt, et quæ quomodocunque sunt : idque sine habitudine, et collecte, et unite ; siquidem in unitate omnis numerus uniformiter præexstitit ; habetque unitas in se ipsa singulariter omnem numerum, et omnis numerus in unum copulatus est, et in unitate est ; et quanto longius ab unitate procedit, tanto magis dividitur, et multiplicatur ; et in centro omnes lineæ circuli una copulatione simul exsistunt ; et habet punctum omnes rectas lineas uniformiter copulatas inter se, et cum uno principio, a quo exierunt ; et in ipso centro omnino copulatæ sunt ; et parum ab eo distantes, parum dividuntur ; magis autem distantes, magis, et ut semel dicam, quanto sunt centro propinquiores, tanto magis cum eo et inter se copulantur ; et quanto magis a centro distant, tanto magis et inter se distant ; imo et in tota natura universi, rationes uniuscujusque naturæ una copulatione non confusa collectæ sunt, et in anima copulatæ sunt uniformiter virtutes, quæ omnibus partibus corporis providenti ; non est igitur absurdum ex parvis et minutis imaginibus et exemplis ad causam omnium ascendentes oculis comtemplari omnia in causa omnium, et quæ sunt inter se contraria, uniformiter et copulate. Ad hæc sanctus Maximus adjungit : Illud in eo, et ex eo sic intelligendum est, ipsa per se supraquam bonitas, quæ est mens, et tota actus, ad se ipsam conversa in actu est, non potestate prius sine mente, postea mens actu : unde est etiam mens solum pura, quæ non intelligit intelligentia extrinsecus introducta : sed ex se ipsa penitus intelligit. Si enim substantia ejus alia est, quæ autem intelligit (1), alia ab eo, non intelligetur ipse, id est, substantia ejus ; si quid vero habet a se, non habet ab alio ; si autem a se, et ex se intelligit, ipse est ea quæ intelligit ; igitur qui est intellectus ejus (2) quod est, intelligit quæ sunt, tan-

[81] Apoc. IV, 11. [82] Joan. XVII, 3.

Scholia.

Quare cum S. Thom. dixit, quod hujusmodi nomina non solum dicuntur de Deo causaliter, ut quidam posuerunt, non notavit Dionysium, ut quidam suspicantur. De hoc iterum admoneo, ne tanto auctori hoc falso tribuatur, imo ipse idem S. Thom. interpretatus Dionysium cap. 5, cum ait : Et neque totaliter ipsi convenit aliquid æternaliter exsistentium, aut temporaliter subsistentium, sed et a tempore, et ab ævo, et ab iis quæ sunt in ævo et ab iis omnibus quæ sunt in tempore segregatur : Universaliter, inquit sanctus Thomas, non convenit ei aliquid de numero creatarum, sed separatur per quamdam eminentiam. Et rursus : Etiam, inquit, separatur ab iis quæ sunt in ævo et in tempore per quamdam eminentiam. Quod igitur dixit S. Thomas hæc Dei nomina bonus, et sapiens, et similia, significare esse hæc in Deo eminenter, ex Dionysio, quem interpretatus est, sumpsit, postremo in eadem q. 13, p. p. art. 2, quod Dionysius dixit cap. 1 *De divinis nominibus* : Omnium sanctorum theologorum hymnum invenies ad beatos processus nominationes dividentem : sic interpretatur, ut voluerit Dionysius significare, nomina Dei bonus, vivens, sapiens, et alia ejusmodi imposita quidem esse a processibus, sive providentiis Dei in creaturas manantibus, sed significare ipsum rerum principium, quatenus in eo est prius bonitas, et vita, sapientia, et quidem excellentius quam a nobis intelligatur et significetur : aliud enim est a qua re imponitur nomen, et aliud in qua re imponitur, sic nomina Dei imposita sunt a providentiis, quas alii vocant processus, ad significandam substantiam Dei, licet non perfecte eam significent ; sicut perfecte hoc nomen homo significat substantiam sive essentiam hominis, quia quid sit Deus, comprehendi intelligentia non potest, ut potest comprehendi quid sit homo, est enim animal rationale, quæ est perfecta essentia hominis, quam homo significat. Imo illud etiam est advertendum, vocabulum ipsum, eminentia, et eminenter, quibus S. Thomas uti solet, cum de nominibus Dei loquitur, et quid in Deo significent explicat, ex Dionysio sumpsisse, qui ὑπερηνέως, ut paulo ante notavi, dicere solet, quod varie licet interpretari, elate, exsuperanter, eminenter, eximie, excellenter, separate.—(1) *Quæ autem intelligit, alia ab eo*, etc., et paulo post (2) : Igitur *qui est intellectus ejus quod est, intelligit quæ sunt, tanquam qui est.* Non eo tendunt hæc, ut probet, quod Deus alia a se non cognoscit, aut non cognoscit cognitione propria, sed universe, qui fuit quorumdam error a S. Thom. notatus et reprehensus I p. q. 14,

Digitized by Google

quam qui est: quare si cum intelligit se ipsum, intelligit quæ sunt, ipse est ea quæ sunt; aut enim intelliget ea quæ alibi sunt, aut quæ in se ipso tanquam sua: quæ alibi sunt, non potest fieri ut intelligat; ubi enim sunt? an in iis quæ sub sensum cadunt? at quæ sub sensum cadunt, non sunt, utpote mutabilia, et ortum atque interitum capientia. Se igitur, et in se intelligit; quia vero Deus auctor est eorum quæ sunt, si in se ea non intelligit, intelliget in eo quod nondum est. At ipse archetypum est, id est, primum exemplar universi, et quæ intelligit, non accipit eorum typos, id est species, sive formas ab aliis, sed potius ipse est exemplar rerum. Quare nec ipse est in loco, neque quæ in ipso sunt, tanquam in loco sunt, sed habet ea ut se ipsum habens, et in eis exsistens; omnibus quidem simul exsistentibus, et in impartibili in ipso exsistentibus, distinctis vero in impartibili impartibiliter. Igitur notiones ejus sunt res, res autem formæ sunt, notiones vero non sic accipiendæ sunt, ut quia hoc intellexit, fuit hoc; hujusmodi enim notionem oportet ut antegressum sit aliquid quod intelligitur, quod fecit ut ipse intelligeret; sed potius intelligit, quæ sunt, nempe intelligens se ipsum, et cum iis quæ in ipso insunt, copulatus. Ex his liquet, quod in unitate, quæ supra substantiam est, non oportet quærere multa, et diversa, quæ in ipsa spectantur: primum quidem, quia natura differentium, quantitatem et numerum inducit in simplici, et sine confusione, et divisione uno et toto; secundo, quia omnia quæ in ipsa dicuntur, sunt divina et beata ejus substantia, utpote quæ est essentia ex pluribus in unam unitatem congregatis, omni differentia omnibus modis in congregatis sublata: et quæ inest in his sine habitudine, et singulariter, et non tanquam alterum in altero, sed maxime supraquam copulate, nulla duplicatione posita; nec enim tanquam in loco omnia exemplaria rerum habet unitas supra substantiam, nec ipsa horum locus efficitur, sed potius habet ea tanquam se ipsam habet; et inest ipsis tanquam substantia et essentia, quorum est substantia et essentia, solaque purissima, et sine omni subjecto actus.

CAPUT IX.

Quod in unitate, quæ supra substantiam est, neque principium ejus reperire licet, neque medium, neque finem; neque est aliquid totum, quia in unoquoque eorum quæ intelliguntur, est tota, et sola; nec est aliquid eorum quæ sunt, quia ipsa est omnia; neque licet uno nomine eam complecti.

Magnus Dionysius, in quinto *De divinis nominibus*, In uno enim, inquit, ut sæpenumero dictum est, omnia quæ sunt, præhabet, et exsistere fecit, præsens omnibus ubique secundum unum et idem, et secundum idem, omne; in omnia manens, et in se manens, et stans, et se movens; et neque stans, neque movens; neque principium, vel finem, vel medium habens, nec in quopiam eorum quæ sunt, est; neque quidquam eorum est; neque penitus ei convenit quidquam eorum quæ in ævo aut in tempore exsistunt; quin potius extra tempus, et sæculum, sive ævum, et extra omnia quæ in sæculo, aut tempore sunt, est; quia ipsum per se ævum, et ipsum per se tempus, et quæ sunt, et quæ illa quæ sunt, metiuntur, omnia per ipsum, et ab ipso. Sanctus Maximus, in centuria prima, cap. 7, ait: Omne principium et medium, et finis non usquequaque negant quin secundum habitudinem prædicentur, Deus autem in universum omni habitudine infinite in infinitum superior cum sit, consentaneum est ut neque principium, neque medium, neque finis sit; neque quidquam omnino habet eorum, in quibus natura secundum habitudinem prædicatio ad aliquid cerni potest. Idem in eadem centuria, cap. 82: Omnis cognitio habet significationem multitudinis ut minimum duorum; media enim est habitudo duorum extremorum, quæ inter se copulat intelligentem, et rem intellectam: neutrum enim potest usquequaque servare simplicitatem, quia cum eo qui est, aliquam rem subjectam intelligens, simul cogitatur habere potestatem intelligendi: et quod intelligitur subjectum quoddam est, vel in subjecto, cum quo simul cogitatur quod possit intelligi, aut cogitatur simul præsubjecta substantia, cujus est potestas; non enim est res aliqua omnino, quæ ipsa per se sit simplex substantia, aut cognitio, ubi et unitas sit individua. Deus autem, sive substantiam dicamus, non habet potestatem intelligendi, quæ naturaliter cum eo intelligatur; ne habeatur compositus, sive dicamus cognitionem, non habet subjectam substantiam, quæ naturaliter recipiat cognitionem, sed id ipsum quod secundum substantiam est, cognitio est Deus, et totus Deus, et solum; et ipsa cognitio substantia, et totus substantia, et solum, et supra substantiam totus, et supra cognitionem solus; quia unitas est individua, expers partis, et simplex. Et adhuc idem: Deus in utroque penitus simplex, substantia sine subjecto, et cognitio non habens ullum plane subjectum. Sanctus Cyrillus, in *Thesauris*, libro III, cap. 4: Primum quidem, inquit, necesse est dicere compositum esse Deum ex diversis, eisque secum inter se valde pugnantibus, simili scilicet et dissimili; quæ quidem inter se in uno subjecto misceri et cohærere non possunt, et si ex parte similis, ex parte alia non erit similis, non erit totus lumen, neque totus veritas, neque natura Deus. Præterea etiam ad ipsum qui genuit, manabit blasphemia gravis: erit enim compositus Pater ex substantia et conceptu mentis. Magnus Basilius, libro secundo Τῶν ἀντιῤῥητικῶν, Siquidem, inquit, tanquam

art. 6. Imo dicit Deum omnia alia a se cognoscere, cum se ipsum cognoscit, at se ipsum perfectissime cognoscit; igitur cognoscit omnia alia a se perfectissime, et quidem propria cognitione, quia in ipso sunt perfectissime, imo ipse est illa ipsa omnia ut causa efficiens, et exemplaris; et ipsa divina essentia est propria ratio uniuscujusque creaturæ, quæ Deum quomodocunque participat.

Digitized by Google

partem substantiæ acciperemus ingenitum, locum haberet istius sermo, cum ait, compositum esse quod ex diversis constat : sin vero substantiam Dei lumen ipsum ponimus, vel vitam, vel bonum totum, quod quidem est totum vita, totum lumen, et totum bonum ; habet autem vita ingenitum consequens, quomodo non est incompositus, qui est secundum substantiam simplex? Non enim modi proprietatem ejus demonstrantes, rationem simplicitatis lædent. Gregorius Nyssenus, libro primo *Contra Eunomium*, cap. 41 : Simplicitas enim, inquit, dogmatum veritatis tanquam fundamentum jacit, Deum, quid est, neque nomine, neque alia quapiam cogitatione et intelligentia comprehendi posse. Sanctus Epiphanius, in hæresi contra Ptolemaitas : Quæ potest ab ullo dici tanta illius audacia, quam de Domino universi evomuit? Qui simul ut intellexit, perfecit hoc, quod quidem voluit ; hoc intelligens, quod vult; et tunc volens, cum intelligit, totus intelligentia, totus voluntas, totus mens, totus lumen. Ex quibus fit manifestum, quod in unitate Trinitatis neque reperitur principium, neque medium, neque finis ; si quis vero aliquid horum quærat, multa reperientur, et non unitas ; principium enim, et medium, et finis eorum plane sunt, quæ dividi possunt ; unitas vero individua est ; similiter quod habet principium, et medium, et finem, totum aliquid est ex his coagmentatum ; quod autem sic est totum, ex partibus etiam est totum ; partes autem multæ ; igitur totum ex multis, unitas vero expers partium est, et non ex multis, aut ex partibus totum. Præterea, quod neque principium, neque finem habet, neque terminum in utroque habet ; et idcirco infinita est unitas : Bifariam enim, inquit, cum infinitum contemplamur, scilicet secundum principium et finem, quod non est in his, et est supra hæc, infinitum appellatum est. Sed neque formam habet, vel figuram, vel speciem, vel colorem divina unitas ; sic enim magnus Basilius, libro IV Τῶν ἀντιῤῥητικῶν : Si, inquit, Filius vere est imago Patris, omnis autem imago vel substantiæ, vel formæ, vel figuræ, vel speciei, vel coloris imago est ; Deus autem in nullo horum est, sed in sola substantia ; Filius igitur cum sit imago substantiæ, sequitur ut sit homousios, id est, ejusdem substantiæ Patris ; et relinquitur ut sit unitas expers formæ, et figuræ, et speciei, et coloris ; expers igitur est formæ, quia idem est forma, et substantia Dei. Hoc enim ab omnibus theologis concessum est. Igitur in sola substantia est Deus, non igitur in forma circa substantiam, hæc enim forma non est sola substantia, est etiam sine figura, quia demonstratum est non habere medium. Si autem non habet medium, neque rotundi, neque recti particeps est ; quia ubi non est medium, nec extrema æqualiter a medio distabunt, quod quidem in rotundis evenit : neque rursus ab extremo ad extremum æqualiter procedit linea, quod quidem in rectis reperitur; si autem nec hoc, nec illud, caret igitur figura unitas divina. Est præterea expers speciei, quia species continentur in generibus : unitas vero divina nec est in alio, nec in se : in alio quidem si esset, eveniret ei perinde ac si in medio esset comprehensa, quod in circuli centro contingit. Demonstratum vero est non habere eam partes, neque figuram. Non est igitur in alio, imo nec in se, alioqui idem etiam quod circulo, ei accideret, si ipsa se complecteretur, et contineret : non enim potest esse aliquid in se ipso, quin a se ipso contineatur. Etsi enim Deus ex se, et ipse ipsum continet, tamen fieri non potest, ut idem contineat, et a se contineatur ; si autem ab alio continetur, hoc est quod dicebamus ad figuras pertinere. Caret etiam colore, quia est substantia quæ non est in subjecto. Quomodo recipiet colores quæ non potest cadere sub aspectum, qui colores discernit? Sicut ergo non est hæc omnia divina unitas, sic neque habet universitatem, vel universum : quod partes recipit, alioqui incidet utrumvis eorum quæ diximus. Omnis enim oratio vel effertur universe in universis (*a*), aut in universis non universe, sed particulariter, et hoc est quod ait Dionysius : Quamobrem primum bonus Deus eorum auctor esse dicitur, deinde eorum universe, postea partium eorum, tum participantium ea universe, deinde participantium in parte, sive particulariter ; quæ perinde sunt, ac si diceret : Genera et species simul, Deum habent auctorem : deinde partes illis subjectæ, et quascunque universitates quis dicat, postea has tanquam absolutas et abstractas producit Deus, deinde tanquam aliquorum, et ipsorum aliquorum universitates, non est Deus universitas secundum has universitates, id est, ad similitudinem harum, sed ipsa sola universitas, quæ in nulla est universitate, universa ipsa et sola universitas est, omnes universitates ex se producens, et a nulla universitate coercetur : nec enim ipse est in aliquo, nec aliquid in ipso ; substantia enim est nihil habens quod sit in subjecto, et cognitio est nihil prorsus subjectum habens ; idcirco ipse est omnia, et non est quidquam omnium, qui a nullo eorum quæ sunt, continetur ; nec est nomen ejus, quo per rem aliquam ex iis quæ sunt, nominetur ; unde enim nominabatur, si nihil est ex iis quæ sunt? Præterea totum et solum in unitate, essentiam exsuperantem repræsentat, et non positionem quamlibet rerum ; perinde enim est dicere, totus substantia, et solum est Deus, et in sola substantia est, atque dicere supra omnem substantiam esse, et non adnumeratur ulli substantiæ earum quas produxit, sed est sola ex aliis exempta, et prima, et cujus substantia est actus.

(*a*) Universum universe omnis vita, universum non universe, sed in parte, sive particulariter, ut vita.

Digitized by Google

CAPUT X.

Quod unitas Trinitatis supra omnem substantiam est, et supra omnem unitatem, et Trinitatem nobis cognitam; et quod neque substantia est, nec unitas, neque Trinitas ab ullo cognita; nec infinita, aut in multis numerata.

Magnus Dionysius, cap. 13, *De divinis nominibus:* Oportet, inquit, nos a multis ad unum virtute divinæ unitatis conversos, singulariter laudare totam et unam divinitatem, unum quod est omnium causa, ante omne unum, et multitudinem, et partem, et totum, finitionem et infinitionem, finem et infinitatem? quod omnia quæ sunt, et ipsum esse terminat, et omnium, et totorum omnium, et ante omnia, et supra omnia una causa, et quod supra ipsum unum, id quod est, determinat: siquidem quod est unum, in iis quæ sunt, numeratur; numerus enim particeps essentiæ est, quod autem est unum supra substantiam, et quod est unum, et omnem numerum definit, ipsum est et unius, et numeri, et omnis rei principium, et causa, et numerus, atque ordo. Quamobrem et unitas, quæ laudatur, et Trinitas, quæ est Divinitas supra omnia, non est nec unitas, neque Trinitas, aut a nobis, aut ab alio quopiam eorum qui sunt, cognita, sed ut quod in ipsa est supra quam in unum copulatum, et fecunditatem vere laudemus, trinum et unum Deum nominamus illum, qui supra omne nomen est; nulla autem unitas, vel Trinitas, neque numerus, nec unitas, vel fecunditas, nec aliud quid eorum quæ sunt, aut quæ ab aliquo eorum qui sunt, cognita sunt, explicat obscuritatem, quæ omnem rationem et mentem vincit: obscuritatem dico Divinitatis, quæ supra substantiam, supra rationem et mentem est. Rursus idem extremo capite *Mysticæ theologiæ:* Rursus autem ascendentes dicamus, quod nec anima est, neque mens; nec imaginationem, vel opinionem, vel rationem, vel intelligentiam habet, neque ratio est, nec intelligentia, neque dicitur, vel intelligitur, neque numerus est, neque ordo: neque magnitudo est, neque parvitas, neque æqualitas, neque similitudo, neque dissimilitudo; neque stat, neque movetur, neque quiescit, neque habet vim; nec est vis, neque lumen, neque vita est, neque substantia est, neque sæculum, neque tempus, nec est ejus tactio sub intelligentiam cadens, neque scientia, neque veritas est, neque regnum, neque sapientia, nec unum, nec unitas; neque divinitas, neque bonitas, neque Spiritus est, ut nos Spiritum cognoscimus; nec est Filius, neque Pater, nec aliud quidquam eorum quæ nobis, aut ulli eorum qui sunt, cognita sunt, nec aliquid eorum quæ non sunt, neque quæ sunt; neque quæ sunt eam cognoscunt, quatenus est, nec ipsa cognoscit quæ sunt, quatenus sunt (1); nec est illi ratio, neque nomen, neque cognitio, neque tenebra est, neque lumen, nec error, neque veritas; nec est ejus in universum positio, nec ablatio. Imo cum eorum quæ post ipsam sunt, positiones et ablationes facimus, ipsam neque ponimus, nec tollimus: quia supra omnem positionem est perfecta et singularis omnium causa, et supra omnem ablationem exsuperatio omnium simpliciter abstracta, et ultra omnia. Hæc adnotavit sanctus Maximus, inquiens: Nota, quod neque divinitas substantia est Dei, sicut nec unum aliquid eorum quæ dicta sunt, neque contrariorum eis: quare nihil ipsorum est, non enim sunt hæc substantia, sed gloria circa eum (2). Sic Sextus, ecclesiasticus philosophus, dixit, et Gregorius Theologus lib. III Theologiæ suæ, quod neque divinitas (3), nec ingenitum, neque paternitas substantiam Dei significant. Observa præterea, quod neque Spiritus est, ut nos Spiritum cognoscimus, neque Filius est, neque Pater, ut nos Patrem et Filium cognoscimus; illud enim: Ut nos cognoscimus, in omni negatione superiorum accipe; declarat autem, quod dici solet, secundum nostram cognitionem. Neque te moveat hoc caput, ut putes hunc divinum auctorem aliquid blaspheme dicere; propositum enim est ei demonstrare Deum nihil eorum esse quæ sunt, sed esse supra omnia; etenim si ipse omnia produxit, quomodo potest esse aliquid eorum quæ sunt? Dixit autem, quod nec ea quæ sunt, cognoscunt Deum causam omnium; at non cognoscere Deum, interitus plane est. Verum statim idem exposuit quod dixerat, cum subjunxit: Quatenus ipse est, quod perinde est, ut si dicatur: Nihil ex iis quæ sunt, cognoscit Deum, quatenus est, id est substantiam ejus, quæ supra substantiam est, et quæ intelligi non potest, vel exsistentiam secundum quam exsistit. Dictum enim est, quod *Nemo cognoscit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius* [83]. Ac rursus subjungit magnus Dionysius, et ait: Nemo cognoscit Filium, quatenus est, nec ipse Deus cognoscit ea quæ sunt, quatenus sunt, id est, non novit intendere mentem secundum sensum ad ea quæ sen-

[83] Matth. xi, 27.

Scholia.

(1) *Quatenus sunt* Id est, non cognoscit alia quatenus sunt in se ipsis, sed in se ipso, id est, in sua essentia, in qua omnes species rerum sunt comprehensæ, et multo excellentius in eo, quam in se ipsis sunt.

(2) *Sed gloria circa eum.* Non dixit gloria in eo, quæ est increata, id est, ipsa essentia, sed circa eum sunt, quæ ab eo creata sunt, ex quibus a nobis glorificatur et laudatur.

(3) *Neque divinitas substantiam* Dei significat, neque substantia Dei est, scilicet ut nos divinitatem cognoscimus; cognoscimus enim divinitatem creatam in iis qui per participationem dicuntur, sive angeli, sive homines sint; hujusmodi autem divinitas creata, nec est, neque significat divinitatem Dei, quæ essentia, sive substantia ejus est; sed potius divinitas, bonitas, sapientia, et cætera, ut nos cognoscimus ista, gloria sunt circa Deum, quia ab his quæ ab eo creata sunt, glorificatur et celebratur.

Digitized by Google

silia sunt, nec ad substantias, quatenus substantiæ sunt : hoc enim non convenit Deo. Nos enim, qui homines sumus, ea quæ sensu percipiuntur, aut aspectu, aut gustatu, aut tactu, intelligimus quid sint : ea vero quæ sub intelligentiam cadunt, aut per disciplinam (1), aut doctrinam, aut per illuminationem cognoscimus. Deus autem nullo modo ex istis novit ea quæ sunt, sed potius ex se ipso cognitionem omnium habet, hoc enim significat subobscure Scriptura, quæ ait : *Qui novit omnia antequam fierent* [a], quod quidem declarat, non secundum rationem productionis eorum novisse ea Deum secundum sensum aut intelligentiam, sed potius supra omnem sensum et intelligentiam in se tantum intuens. Idem ibidem : Quæ sunt, inquit, id est creaturæ, non possunt supra naturam suam ferri intelligendo : consentanee igitur cum in se intuentur, divinam naturam ignorant secundum illud quod ipsa est ; sic igitur divina natura in se ipsam intuens, non novit in se esse creaturas secundum rationem substantiæ eorum (2) ; hoc enim significavit cum dixit : Quatenus sunt, siquidem est supra omnia quæ sunt, et ipsum esse supra substantiam habet, aliter enim nemo dicet ignorare Deum creaturas suas. Ex quibus fit manifestum, quod unitas supra substantiam, ab omnibus abstracta est, et supra omnia est ; immensis enim mensuris, et quæ conferri non possunt, causæ supra effectus locantur (3), et eximuntur, et ab eis absunt, ut sæpe dictum est. Quomodo enim creaturæ, et facta, et quæcunque vocabulo entium significantur, conferri possunt cum natura, quæ ultra omnia est ? Unde convenienter sibi, causa omnium non est unum eorum quæ sunt, non dico quæcunque aliquis numeraverit, sed si quis cogitatione fingeret, et ad illa quæ ultra sæcula sunt, refugeret, opiniones essent rationis apud nos inaniter quidem ad illa quæ ultra omnia sunt, proficiscentis ; tantum vero a re distantis, quantum simulacrum a veritate, et domus ab eo qui eam fabricavit ; et umbræ ab iis quæ sunt, et per se exsistunt. Non enim fieri potest, ut quæ finita sunt, pertranseant quod infinitum est, quamvis mens multas infinitates reperiat, et secum reputet, nihilominus ab infinitate vera excidit, et tanquam cum umbra pugnare convincitur attrectans ; sicut qui tenebris crassissimis involuti sunt, et in eis ruunt. Ob hanc causam theologiam secundum negationem in multis valentiorem esse theologia affirmante demonstratum est ; non quidem quod theologia ex negantibus magis Deum assequatur, et attingat (ex æquo enim utraque aberrat a conjectura de Deo), sed quod theologia negans plus profiteatur nescire ; qui enim dixit, quod nec unitas est Deus, propius accessit ad incomprehensam unitatem, quam qui posuit esse Deum unitatem secundum morem unitatum quæ nobis notæ sunt. Ut igitur summatim repetam quæ in hac Decade exposita sunt, demonstratum est a theologis, non oportere quærere in unitate, quæ supra substantiam est, habitus et dispositiones, vel alia circa ipsam, quæ substantiam ejus complcant ; nec aliqua in ea accidentia, neque differentias ad substantiam ejus pertinentes ; neque quia ex se ipsa exsistere dicitur, idcirco oportet constituere ipsam esse sui causam, nec ponere aliud in ea esse substantiam, et aliud energiam, sive operationem : nec existimare operationem suam creatricem substantia secundum se carere, et non per se exsistere ; nec aliud esse suam substantiam, et aliud suam bonitatem, et similiter in cæteris ejusmodi ; nec aliud esse substantiam suam, et aliud cognitionem sui, et similiter in reliquis similibus ; et omnia quæ in ea sunt, non differre a se ipsa ; nec in ea posse reperiri principium, medium et finem, nec unitatem divinam, quæ est ὑπέρθεος, id est, supra eos qui dicuntur dii, esse substantiam ; nec esse unitatem quæ vocatur, neque Trinitatem ab ullo cognitam : sed potius supra substantiam esse, et supra omnem veritatem, et supra omnem Trinitatem excogitatam vel assimilatam (4), et supra omne unum tale abstractam esse, et ad eam accedi non posse. Recte igitur et quæ in

[a] Dan. XIII, 42.

Scholia.

(1) *Per disciplinam.* Cum ex magistro discimus ; per doctrinam, cum nostro studio et industria sine magistro docemus ; per illuminationem, cum Deus revelat.

(2) *Secundum rationem substantiæ eorum.* Quia ipsa divina essentia est propria ratio substantiæ cujusque creaturæ in infinitum, perfectior quam propria ratio substantiæ in ipsa creatura.

(3) *Causas* dicit propter personas divinas, quæ sunt alioqui una causa creaturarum, sicut una essentia.

(4) *Supra omnem Trinitatem excogitatam, vel assimilatam.* Observavit Manuel Calecas, in libro De *Trinitate* imagines, quas Patres excogitarunt ad assimilandum eas utcunque Trinitati. Gregorius Nazianzenus cum oculo fontis, et fonte, et fluvio comparat ; item cum sole, radio, lumine ; item cum mente ἐν θυμήσει, id est, consideratione, anima, in quibus non est divisio, vel sectio ; item cum triplici sole, et una luminis commistione ; Gregorius Nyssenus, in libro *De Spiritu sancto contra Macedonium*, cum tribus lampadibus, quarum una flamma ; idem Gregorius Nyssenus, in libro *De Trinitate*, hæc tria dicit esse in nobis, quæ sunt, νοῦς, λόγος, πνεῦμα· Mens, inquit, parit rationem ; ratio movet mentem ; et neque mens sine ratione est, neque ratio sine mente ; similiter sine spiritu, qui est in nobis, non exit ex mente ; hæc, inquit, sunt æqualia, et separari a se vicissim non possunt : sic, inquit, intelligendum est in Trinitate ; alii cum fonte, fluvio, et lacu ; cum igne, flamma et lumine ; Cyrillus cum radice, ramo et fructu ; idem cum digito, manu et brachio ; et alias cum rosa, flore, et odore. In his omnibus reperiuntur quædam inseparabilia a se mutuo, quæ assumuntur ad declarandum utcunque esse tres personas inseparabiles proprietatibus distinctas, et unius substantiæ, ita ut ab alio sumatur τὸ ἀχώριστον, id est, inseparabilitas personarum ; ab alio τὸ ὁμοούσιον, id est, consubstantialitas.

Digitized by Google

hac Decade sunt, secundum expositionem materiariam exposita sunt neque quidquam divinæ simplicitati deest. Convenienter autem huic inscriptioni de simplicitate divina tota Decas ad divinam simplicitatem contexta est apte ad duas antegressas decades, per propositiones enuntiantes ad infinitatem Dei procedens : siquidem nulla infinitas ex iis quæ dicuntur, cum infinitate Dei æquabitur, nec enim infinitas materiæ, et carere eam forma et specie, cum infinitate Dei conferendum est (materia enim finitur et terminatur specie, et forma speciei, et hæc, species scilicet, et earum formæ, sunt termini et fines materiæ), nec infinitas corporis, quia corpus in infinitum dividi potest, infinitatem Dei dirimit, quippe cum in corpus dimensio, et divisio primum cadat; neque secundum primas qualitates, quæ in infinito insunt, infinitas Dei comparanda est, quia in ipsis primum cernitur plus et minus ; neque rursus infinitum secundum generationem, et generationis perpetuitas retundit infinitatem Dei simpliciter, et incircumscripte circumeantis, et non ad instar circuli motionem habentis, quæ solummodo est cum fit; neque quidquam quod in cœlo, et in motu ejus rotundo accidit (habet enim hic motus infinitatem propter infinitam potentiam Dei moventis), immobilem infinitatem Dei excludit : neque infinitas universi temporis, quia actus ejus, quo metitur periodos eorum quæ in tempore sunt, nunquam deficit, et numero est infinitus, infinitatem Dei coercet, quæ est supra omnem numerum, et omnem periodum : item immutabilem esse mentem et animam (scilicet a libertate arbitrii), et totam simul in omnibus sui corporis partibus adesse, et ob eam causam continua et infinita facultate motus corporis gubernare, non progredietur ad infinitatem Dei, qui has facultates animæ insevit, nec innumerabilitas angelorum (millia enim millium, et decies centena millium astant throno magnificentiæ ejus [65]), neque perennitas sine dimensione, ac perinde infinitas vitæ eorum et immortalitatis, infinitatem Dei, quæ omnem numerum et omnem cogitationem vitæ continuæ superat, pertransibit : nec ipsum ævum, et infinitudo ejus omnibus nota et vulgata, quæ omnem infinitatem intellectilium continet, æque porrigetur ut infinitas Dei, qui illud produxit ; creatum enim a Creatore infinitis mensuris superari notum est. Si igitur infinitas Dei supraquam infinita nulli ex istis infinitatibus simili cernitur, solus igitur est infinitus, fons infinitatis effector, qui est unum solum secundum substantiam bonum et infinitum, qui omnem infinitatem ex nihilo fecit. Etsi enim illæ post Deum infinitates dicuntur, non tamen sunt secundum substantiam infinitates, sed secundum mensuram tantum, et participationem, et infinitam multitudinem, et secundum vitam dimensione carentem, et secundum totam sui præsentiam in totis, et id quidem a causa sola effectrice, et non allo modo habent. Consentanee igitur dictum est Deum esse ultra omnem infinitatem ; solus enim Deus est essentia infinitus, et sola essentia, sive substantia Dei est simplex, et uniformis (*a*), et expers qualitatis, et quieta, et seditione carens, infinita, omnipotens, et effectrix omnium ; cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

[65] Dan. VII, 10.

(*a*) Quia est immutabilis secundum esse et secundum affectiones et operationes, quomodo non sunt angeli, licet habeant.

INDEX SCRIPTORUM

IN DECADIBUS CYPARISSIOTÆ CITATORUM.

Major numerus Decadem, minor caput denotat.

Abucara sive Carrarum episcopus. Vide infra, synodus contra Manichæos.

Anastasii Sinaitæ oratio de transfiguratione, VI, 4, 5, 7.

Anastasius Antiochenus libro, quod Deus est incircumscriptus, X, 4. In primo libro de nostris dogmatibus veritatis, VII, 9 ; IX, 4 ; contra Monophysitas, VIII, 10. Confutans opinionem Manichæorum Dionysium Alex. citat. id.

Andreas Cretensis in magno canone, VI, 6.

Athanasius, I, 8 (Quæst. ad Antiochum, VIII, 8) ; II, 8 ; IX, 1, 2. Contra Arianos, VII, 1 ; IX, 7 ; libro primo, X, 4 ; secundo, VI, 8 ; VII, 5 ; IX, 6 ; tertio, III, 6, 7 ; VII, 4 ; quarto, IX, 8, 9 : quinto, IX, 6, 8. Disp. Nicæna contra Arianos, III, 6. Λόγῳ κηρυκτικῷ in Annuntiationem B. Virginis, X, 8. Oratione, cujus initium : *Omnibus vobis, qui in unum convenistis* ; quo Patres Nicæni recte usi sunt voce *homousii*, X, 1. Apologetico pro synodo Nicæna, IV, 8 ; X, 1. De adventu Dei in carne, IX, 7. De Incarnatione Verbi, V, 9 ; IX, 3. Epist. ad Serapionem, VII, 3, 4, 9 ; VIII, 2 ; IX, 5, 6, 9. Dialogo Orthodoxi et Anomœi, IX, 4, 7 ; X, 4, 7 ; in Expositione fidei in prima synodo (symbolum intelligit), IX, 3. Disp. contra Arian. IX, 6. Contra eos, qui serviunt verbis et non nominibus sacrarum litterarum, IX, 6.

Digitized by Google

Bartholomæus, apostolus, VI, 10, ex Dionysii c. 1, *De mystica theol.*

Basilius, II, 3; III, 4; IV, 8; V, 10; VI, 6; IX, 2; 1, X, 2. De Spiritu sancto, VII, 3. Capitibus de Spiritu sancto, IX, 7. Contra Eunomium, secundo, III, 5; IX, 5; X, 5; tertio, VII, 5; quarto, III, 5; IV, 4, 5, 6; IX, 5; quarto ἀντιῤῥητικῶν, X, 9, capite 31; X, 5; quinto, ἀντιῤῥητικῶν, X, 4. In Hexaemeron, VI, 1; VII, 8. Sermone de fide, IX, 4. In Psalmum XLIV, VI, 4. Orat. de principio Proverbiorum, III, 4. In moralibus, III, 7. Epist. ad Eustathium, IV, 7. Ad Gregorium fratrem, VII, 4, 5. Psalmo XXVIII in homilia moralium, VII, 8. In Psal. XXII, VII, 5; libro quinto ad Amphilochium, VII, 9. In illud: *Attende tibi*, VIII, 8. Epistola ad Terentium comitem, IX, 4. Ad Cæsarienses, IX, 7.

Chrysostomus, I, 3; III, 4; VI, 6, 9; VII, 1. Homilia 64, in Matthæum, III, 4. Homilia 56, VI, 4. In illud, *In ipso vita erat*, IX, 7. Homil. 15, in Joannem, VIII, 8. Homil. 42, VI, 5, 6. In Epist. ad Corinth. hom. 29, VII, 5. Ad Ephesios hom. 13, VII, 5. Homilia de Eutropio, I, 6. Ad Theodorum lapsum VI, 4, 5; VIII, 8. Homilia de cruce, cujus initium, *Quid dicam*, X, 8. Explanans illud: *Vidimus gloriam*, VI, 6. Orat. de incomprehenso, VIII, 8. De transfiguratione, VI, 6. Oratione contra hæreticos et in petitionem filiorum Zebedæi, VI, 8. In illud: *Ex plenitudine ejus omnes accepimus*, VII, 4. Oratione in laudem S. Joannis theologi, VIII, 6.

Clemens philosophus, V, 4.

Divinus Cosmas, VI, 4. Canone festi transfigurationis, VI, 6, 7. In iis quæ in mediam Pentecosten canuntur, VI, 6.

Cyrillus Alex. III, 3; VIII, 10. In thesauris, IV, 9; VII, 2, 3; IX, 6. Libro primo, IX, 8; libro III, capite quarto, X, 9; libro XIV, IX, 6, 8, 10; libro XV, IX, 6; libro XIX, IX, 8; libro XXVI, X, 2; libro XXXII, X, 7, capite 33, IX, 5, 7; libro XXXIV, X, 7. Disserens de Spiritu sancto, VII, 2, 3, 5; IX, 6, 7. Explanatione in Lucam, VI, 4. Libro primo ad Hermiam, IX, 7. Libro quinto Dialogor. ad Hermiam, IX, 7. Libro septimo eorum quos more dialogi scripsit, VI, 7. Libro septimo Dialogorum ad Hermiam, VII, 4; IX, 6; X, 5.

Cyrillus Hierosol. in Catechesibus, VII, 1, decima Catechesi, VI, 4.

Divinus Diadochus et silentii magister, VIII, 8. (*Libro de perfectione spirituali citatur a Turriano scholiis ad X, 2. Episcopus Photices in Epiro, quem S. Maximus citare et sequi solet, libro aureo quæstionum de anima separata et angelis, quem inscripsit Apocalypsin, id.*).

Dionysius Areopagita passim per totum opus. Theologus, VIII, 10.

Dionysius Alex. scholiis ad Dionysium Areopagitam, I, 1; II, 2.

B. Ephræm oratione in transfigurationem, VI, 4.

S. Epiphanii Panaria, III, 4; V, 2. contra hæresin Marcosiorum, VIII, 10. Hæresi contra Ptolemaitas, X, 9.

Eunomius in iis quæ contra Basilium magnum scribit, X, 4.

Eusebius Cæsariensis, III, 4.

Euthymii dogmatica panoplia, III, 2.

Sanctus ac divinus Germanus in Expositione fidei, VIII, 10.

Gregorius, theologus, I, 3; IV, 8; VI, 7, 9. Libro primo de Filio, VIII, 1; IX, 5; X, 2, 3. Libro secundo, VI, 6. Orat. de Spiritu sancto, III, 4; VII, 5. Secundo de theologia libro, I, 6; II, 4, 5, 7, 8, 9; III, 4; VI, 6, 9; VIII, 8; IX, 3. Libro tertio Theologiæ suæ, X, 10. Disputans contra Eunomium, III, 1. De divinitate ad Evagrium monachum, IV, 8; VII, 4. Oratione cum factus est presbyter, V, 9. De baptismo, VI, 3, 10; IX, 3. Ad Heronem, VI, 5. In sermone Epiphaniæ, IV, 1. Libro de statu episcoporum, III, 6. De constituendis episcopis, IX, 2, 5. In Natalem Domini, VI, 7; VIII. Oratione de bono ordine disserendi, VI, 5, 6. Secunda de pace, VII, 9. Tertia IX, 3. In Pentecosten, VII, 9. In laudem Gregorii Nysseni, IX, 7.

Gregorius Nyssenus, II, 5; IV, 8, 9; VII, 8, 10; IX, 1, 2, 4, 5. Orat. ad Pulcheriam, IX, 6. Contra Eunomium, IV, 5; V, 9; VIII, 6. Libro qui incipit *Prima quidem*, I, 6. Libro primo, V, 9; VII, 8; IX, 3, 6; X, 4, 5; capite XLI, X, 9; libro secundo, III, 5; V, 9. Contra Eunomium nono, IX, 4; decimo tertio, IV, 6; X, 4. Libro de Abrahamo, IX, 3. De vita Mosis, II, 8; VIII, 8. Explanatione Cantici canticor. IV, 3; VII, 4; IX, 7. X, 7. In illud, *Adveniat regnum tuum*, IX, 7, 9. Epist. ad Theophilum Alex. contra Apollinarium, VI, 6. Libro primo in Ecclesiasten, VI, 7. Explanatione beatitudinum, VIII, 8. Libro inscripto, Quæ sit Christiani professio, IX, 2. In Catechetico, IX, 5; X, 8.

S. Hierothei divina principia, VII, 2 (ex Dionysio Areopag.); hymni amatorii, VIII, 1.

Joannes Damascenus, III, 3; V, 9; VI, 6; VII, 1; VIII, 10; IX, 1; X, 1, 2, 3. Theologus, III, 7; IV, 8; VIII, 2. Divinissimus, VI, 4. In transfigurationem, VI, 4. Capite de Trinitate, IX, 9. Libri III de orthodoxa fide, caput 12, V, 9; caput 62, III, 4; caput 63, IX, 4. Canone in transfigurationem, VI, 7. Sermone inscripto De proprietatibus Christi, X, 4.

S. Justinus, philosophus et martyr, VIII, 10. Oratione de recta confessione, VIII, 1, 8. In iis quæ Photius patriarcha ex eo recitat, IX, 4.

Sanctus Justus, V, 8. Ex Dionysio c. 11, *De divinis nominibus.*

Digitized by Google

(*Leontius Byz. contra Aphthartodocetas, citatur in scholiis Turriani ad VIII*, 9, *auctor eruditiss. lib. Contra Nestorium et Eutychen, ad IX*, 9.)

(*Manuel Calecas, libro De Trinitate citatur in Turriani scholiis, ad X*, 10.)

S. Maximus ad Dionys. Areopagitam, I, 1; III, 8, 9, etc. Explanatione subtili precationis, *Pater noster*, IX, 3. In theologicis, II, 3, 4, 6, 7, 9; VI, 9. Centuriæ I, capite septimo, X, 9. Capite 38 et 39 centuriæ quintæ, VII, 5. Disp. contra Pyrrhum, III, 3; V, 9; X, 4. In sententiis Gregorii theologi, III, 2; VIII, 1. Speculatione magis dilatata de transfiguratione, VI, 5. Basilius adnotatis a S. Maximo de energia contra Monothelitas, III, 4. Libro, quod in Christo est rerum, id est substantiarum, differentia, X, 8. Capite 9 centuriæ quartæ de charitate, VII, 9. In centuriis theologicis, centur. III, capite tertio, X, 8; quarto, X, 7; septimo, VII, 10; cap. 42, *ibid.*; centuria prima, cap. 2, VIII, 1; cap. 33, VIII, 4; cap. 6 tertiæ centuriæ, VIII, 2. Octava Centuria, cap. 88, VIII, 4; cap. 87, VIII, 5. Centur. III de charitate, cap. 21, VIII, 5; cap. 27, VIII, 7; cap. 29, VIII, 9. Centuria VI, cap. 81, VIII, 6. Centuria IV, cap. 1 et 4, IX, 10; cap. 8, X, 1; adnotatione extrinsecus posita ad caput 2 Centuriæ primæ, X, 4.

Phædo philosophus, infra in synodo.

Photius patriarcha quæstionibus ad Amphilochium quæst. 75, VII, 1. Easdem citat Turrianus in scholiis ad VIII, 4.

Sadducæi, X, 1.

Sextus ecclesiasticus philosophus, X, 10.

Sophronius, Hierosolymitanus, IX, 2.

Synodus I œcumenica ex responsione Patrum ad philosophum, quam Eusebius litteris mandavit, III, 4. Disputatio contra Phædonem philosophum, quæ est in prima synodo, IX, 2.

Synodus habita contra Manichæos ab Abucara sive episcopo Carrarum (S. Archelao) ex Panariis (S. Epiphanii), III, 4; V, 2.

Synodus a Theodoro Abucara contra Manichæos habita, quæ fertur in iis quæ contra omnes hæreses scripta sunt, III, 5. *Suspicor, Theodori nomen adjectum esse ab aliena manu, et eumdem Archelaum atque Epiphanii Panaria intelligi.*

Editio sanctæ et œcumenicæ tertiæ synodi, IX, 2.

Confessio sanctæ et œcumenicæ sextæ synodi IX, 2.

Teuthes antiquissimus, qui nomina rebus imposuit, IV, 6.

Theodorus Abucara, supra in synodo contra Manichæos.

Theodorus Graptus, III, 7. Oratione contra Eusebium, VI, 4. Adversus Iconomachos, VI, 5; X, 4. Tractans dictum Basilii, X. 4.

Dictum est a theologis in quinta et quarta decade initiariæ expositionis divinorum nominum, VII, 6.

Divinus Theophanes, X, 3. In canticis suis, VII, 2.

Valentinus hæreticus, IX, 7.

Digitized by Google

ANNO DOMINI MCCCLV.

MATTHÆUS CANTACUZENUS

NOTITIA.

(Fabric., Biblioth. Græca ed. Harles, t. VII, p. 793.)

Matthæi Asanis Cantacuzeni (1), qui, Joannis Cantacuzeni filius, ab eo pronuntiatus imperator coronatusque a Philotheo patriarcha a. 1354, sed proximo anno captus a Joanne Palæologo, imperatoris titulum exemplo suasuque patris deposuit, in montem Atho secessit et monasticam vitam amplexus patre superstite decessit, *Commentarius in Canticum canticorum* Græce et Latine prodiit Romæ 1624, fol., curis Vincentii Riccardi, Clerici Regularis. De ejus lucubrationibus *in Sapientiam Salomonis* et *Monitis salutaribus*, quas collegisse vel dictasse traditur, nihil reperi.

[1] III Reg. IV, 31. [2] II Cor. X, 5.

IN CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS

EXPOSITIO RELIGIOSISSIMI REGIS

MATTHÆI CANTACUZENI.

(Interprete Vincentio Riccardo Clerico Regulari.)

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Οὐ πάνυ μοι δοκεῖ τυγχάνειν ὑγιὲς εἶναι ἐπὶ πράγμασι λογίων, οὕτω τὴν διάνοιαν ὑφηλοῖς, ὡς φάναι σχεδὸν τοῖς ἀῤῥήτοις ἐοικότα, σπουδήν τινα τολμᾶν ποιεῖσθαι. Ἃ γὰρ, ὡς ἐρωτικοῖς ὄντως συνεκάλυψεν ᾄσμασιν, καὶ ἐν ἀσαφέσι τὸ παράπαν εἱρηκε ῥήμασιν ὁ μαρτυρηθεὶς παρὰ Θεοῦ σοφώτερος εἶναι τυγχάνειν πάντων ἀνθρώπων, πῶς ἄν τις δύναιτο παρὰ τούτων ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος φθέγγεσθαι; Ἀλλ' ἐπειδὴ περ ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις, ὁ συνάναρχος Λόγος τοῦ Πατρὸς, καὶ ὁ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἄνθρωπος γεγονὼς, καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς ὅλον ἀναλαβὼν, ἐνετείλατο πᾶσι λόγον διδόναι κατὰ τὸ μέτρον τῆς δοθείσης παρ' αὐτοῦ δυνάμεως, ὑπὲρ ὧν ἄν τις ἔροιτο· ταύτῃ τοι καὶ ἡμεῖς τεθαῤῥηκότες, καὶ ὅ φησι Παῦλος *αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ*, τὴν τῶν λογίων ὡς οἷόν τε συνεπτυγμένην τοῖς λόγοις ἀνεπτύξαμεν θεωρίαν. Εἰ μὲν οὖν

PROŒMIUM.

A Non admodum mihi sani hominis esse videtur, temerario ausu studium aliquod in vatum interpretandis effatis, impendere, quorum adeo abstrusa sunt sensa, ut arcanis fere simillima sint. Quæ enim sub involucro nimirum amantium contexit cantionum, et obscuris omnino protulit verbis, is cui, Deo teste, omnibus contigit hominibus fore sapientiorem [1]: quonam pacto os suum quispiam ad ea explicanda poterit aperire? Verum enimvero cum Dei sapientia ac virtus, coæternum sciliet Patris Verbum, eique coæquale, propter nostram salutem tota nostra humanitate assumpta, factum homo; mandaverit cunctis, pro accepta ab eo virtutis mensura, rationem reddere de quibusvis eo- B quispiam interrogaret; ea nos sane virtute freti: *In captivitatem* etiam, ut Paulus ait, *redigentes omnem intellectum in obsequium Christi* [2]; implicitam oraculorum contemplationem sermonibus hisce,

(1) Vide Cangii *CPolin Christianam*, p. 261.

Digitized by Google

quoad fieri poterit, explicabimus. Quod si sapientis hujus aperuero sententiam, ejusque oraculorum sensa fuero assecutus, ipsi Deo habenda erit gratia, qui sapientiam cunctis præbet hominibus: ac non præmeditari præcipit, quæ interrogati respondeant [3]. Sin secus longe ab ejus mente quas nos attigimus, contemplationes fore, sapiens adverterit, et ipsius sapientia ac prædictione indignam plane protulisse comtemplationem; sit in nos, quæso, qui ignorantes peccavimus, indulgens is qui sua humanitate erratis ignoscit nostris: cum ipse præsertim propheta, ac sapiens, nos plane compulerit; nec enim gloriæ cupiditate tenti, hæc aggredi tentavimus, sed puris sincerisque cogitatis, horum duntaxat amore oraculorum compulsi: quibus, cum non secus ac lebeti contigerit, qui dum frigida plenus aqua ingenti igne torretur, acri vi spiritus quæ in se contegebat, emittere cogitur, animi nostri sensa egerendo, explicare cogimur. Quocirca nemo nos insciliæ vel temeritatis arguat, qui hæc ipsa ausi simus, sed nostro potius ignoscat conatui, et Deum nobis omnium conscium, propitium reddat: qui enim tyrannica amoris vi premitur, concito præcipitique fertur impulsu. Cæterum probet Deus, benigneque accipiat quod pro viribus efficimus, et noster hic labor fauste feliciterque cedat, Deo gratus et acceptus.

CANTICUM CANTICORUM,

Quod est Salomoni.

CAP. I.

1. *Osculetur me ex osculis suis; bona ubera tua super vinum*

SCHOLIA.

Salomonis nomen Hebræo sermone *pacificum* significat. Quocirca Davidis quoque filius Salomon, Spiritu sancto plenus, de pacifico Christo prædixit, eumque Salomonem appellavit, dicens: *Canticum canticorum, quod est Salomoni.* Hoc est, eximius, ac cæteris nostrorum hymnorum præstantior hymnus, pacifico dicandus est Christo. *Canticum* enim *canticorum* eximius est, ac præstans Deo dictus hymnus, qui cæteros exsuperat. Cum autem is de rebus divinis sermonem faceret, unigeniti Verbi Dei potestatem invocavit, dicens: *Osculetur me ex osculis oris sui.* Prophetæ namque figuris, ut eorum mos est, futura conantur exprimere. Cum itaque Dei Verbum verbis vellet exprimere, os protulit hominis, quo infirmitatem nostræ instauraret imbecillitatis: et a seipso argutam sapientemque exquisivit efficientem vim ac facultatem, siquidem osculatio, effectus actusque est, ac labiorum facultas, quam sane ubi assecutus est, de ecclesiis prædixit: *Bona ubera tua super vinum. Ubera* et *lac* effereus, nuper ad religionem genitos, novam hanc Sion, Dei nimirum filios, significavit, quos et meliores fore quam antiqua Hebræorum Ecclesia statuit. *Super vinum*

[3] Luc xxi, 14.

κατὰ τὴν τοῦ σοφοῦ ἔννοιαν, καὶ ὡς ἂν αὐτὸς προφήτευκε· χάρις τῷ χορηγοῦντι σοφίαν πᾶσιν ἀνθρώποις, Θεῷ· καὶ μηδ' ἂν προμελετᾷν ἅπερ ἐρωτώμενοι φθέγξαιντο προστάττοντι· εἰ δὲ ὑψηλότερα, ὧν ἡμεῖς ἁπτόμεθα θεωριῶν, ὁ σοφὸς διανενόηται· οὐδὲ οὕτω παντάπασι τῆς ἐκείνου σοφίας ὁμοῦ καὶ προφητείας ἁπρεπῆ τινα τὴν θεωρίαν προὐθέμεθα. Ἴλεως δ' ἂν ἡμῖν εἴη ὧν καὶ τυχὸν ἠγνοηκότες διημάρτομεν ὁ φιλανθρωπίᾳ χρώμενος ἐπὶ τοῖς ἡμῶν ἀγνοήμασιν, αὐτοῦ τοῦ σοφοῦ καὶ προφήτου πρὸ πάντων ἡμῖν καὶ διὰ πάντων συναιρομένου· οὐδὲ γὰρ φιλοτιμίας ἕνεκα ταῦτα τετολμήκαμεν, ἀλλ' ἐν τοῖς τῆς καρδίας ἀθολώτοις λογισμοῖς, τὸν τῶν λογίων κατέχουσιν ἔρωτα· οἷόν τις λέβης ὕδατος ὑπερπλήρης τυγχάνων ψυχροῦ, πυρός τε τετυχηκὼς σφοδροῦ, ἀναγκάζεται τὰ ἔνδον ὑπὸ τῆς τοῦ πνεύματος ἐκκενοῦν βίας· ἐν ἡμῖν οὕτω γινόμενος, τοὺς ἐν τῇ ψυχῇ λόγους ἔξω προάγειν βιάζεται. Τοιγάρτοι καὶ μηδεὶς ἡμῖν εὐήθειαν ἢ προπέτειαν τοῖς τετολμημένοις ἐγκαλείτω· συγγινωσκέτω δὲ μᾶλλον τῆς ἐγχειρήσεως, καὶ Θεὸν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ παντὸς ἔργου συνίστορα παραγέτω· τυραννὶς γὰρ ἔρωτος τάχ' ἂν καὶ κατὰ κρημνοῦ τὸν κεκρατημένον ὥσειε. Πλὴν καὶ Θεῷ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν, καὶ τὸ ἐν ἡμῖν πάθος μακαριστὸν ὁμοῦ καὶ φιλόθεον.

Ἆσμα ἀσμάτων,

Ὅ ἐστι τῷ Σαλομών.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων αὐτοῦ· ἀγαθοὶ μαστοί σου ὑπὲρ οἶνον.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ τὸν *εἰρηνικὸν* ἡ τοῦ Σαλομῶνος σημαίνει φωνή. Ταύτῃ τοι καὶ ὁ τοῦ Δαβὶδ παῖς Σαλομών, Πνεύματος ἁγίου πλησθείς, περὶ τοῦ εἰρηνικοῦ Χριστοῦ προηγόρευσε, καὶ Σολομῶνα τοῦτον ἐκάλεσεν, εἰπών· Ἆσμα ᾀσμάτων, ὅ ἐστι τῷ *Σολομών*· τουτέστι, τῶν ἡμετέρων ὕμνων, τὸν ἐξαίρετον, καὶ ὑπερέχοντα ὕμνον, ἀνηγητέον ἐστὶ τῷ εἰρηνικῷ Χριστῷ· Ἆσμα γὰρ ᾀσμάτων, ὁ καθ' ὑπεροχὴν πρὸς Θεὸν ὕμνος ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ περὶ θείων πραγμάτων ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ Λόγου δύναμιν ἐπεκαλέσατο, λέγων· *Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ*· ἔθος γὰρ ἐστὶ τοῖς προφήταις συμβολικῶς τὰ μέλλοντα πειρᾶσθαι κηρύττειν. Βουλόμενος οὐκοῦν Θεοῦ Λόγον εἰπεῖν, τὸ στόμα παρήνεγκεν ἀνθρωποπρεπῶς, τὸ ἀσθενὲς ἐπανάγων τῆς ἡμετέρας αἰσθήσεως, καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ σοφιστικὴν ἐξεζήτησε δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν. Καὶ γὰρ ὁ ἄσπασμὸς ἐνέργεια καὶ δύναμις χειλέων ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ ταύτης μετέλαβε, περὶ τῶν ἐκκλησιῶν προηγόρευσε· Ἀγαθοὶ *μαστοί σου ὑπὲρ οἶνον. Μαστοὺς* καὶ *γάλα* εἰπὼν, τοὺς ἀρτιγενεῖς εἰς τὴν εὐσέβειαν τὴν νέαν ταύτην Σιὼν, τὰ τοῦ Θεοῦ τέκνα ἐσήμα-

Digitized by Google

νεν, οὗ; καὶ ἀγαθωτέρους τῆς Παλαιᾶς τῶν Ἑβραίων Ἐκκλησίας ὑπέθετο· *ὑπὲρ οἶνον* δὲ ἐπαγαγὼν, τὸν ἐκ τοῦ ἀμπέλωνος καρπὸν ἐδήλωσεν. Ἀμπελὼν δὲ ἡ τῶν Ἑβραίων καλεῖται συναγωγή. A addens, vineæ ostendit fructum. Vinea autem Synagoga vocatur Hebræorum.

ΤΑΣΜΑ.

Καὶ ὀσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα.

ΣΧΟΛΙΑ.

σμῆς μύρου μνησθεὶς, καὶ τὸν κεχρισμένον ἐδήλωσε. Πάντες γὰρ οἱ τοῦ νόμου βασιλεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς τῆς τοῦ ἐλαίου χρίσεως ἠξιοῦντο. Ὁ δὲ τῆς δόξης βασιλεὺς καὶ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἀρχιερεὺς γεγονὼς, καὶ ἑαυτὸν εἰς θάνατον ὑπὲρ ὑμῶν δοὺς Χριστὸς, οὐκ ἐκ τοῦ φακοῦ τοῦ ἐλαίου τὸ χρίσμα ἐδέξατο· ἀλλὰ τὰ πάντα διὰ τὴν ἡμετέραν ἐκπληρῶν σωτηρίαν, βαπτιζόμενος τῷ B παναγίῳ κέχριστο Πνεύματι ἐν εἴδει περιστερᾶς, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τοῦτο δεχόμενος, συμμαρτυρούσης τῆς φωνῆς ἄνωθεν, ὥσπερ καὶ ἐν βιβλίῳ Ψαλμῶν γέγραπται· *Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.* Καὶ μετ' αὐτὸν Ἡσαΐας βοᾷ, λέγων· *Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με.* Καὶ ὀσμὴ μὲν ἡ καθαρωτέρα καὶ ναρὰ τῶν μύρων ἐστὶ δύναμις. Εἰπὼν οὖν, ὅτι *Ὀσμὴ μύρου σου ἀγαθωτέρα ἐστὶν ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα*, τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος δύναμιν ἀγαθωτέραν ἀπέδειξε πασῶν εἶναι δυνάμεων. Οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀρχιερέων τὸ μύρον ἐκέχυτο, οὕτω καὶ ἐπὶ τὸν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ὑπὲρ C ἡμῶν ἀρχιερέα, τὸ μέγα θῦμα Χριστόν· ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς αὐτὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβάν, ἀντὶ πάσης ἦρκεσεν αὐτῷ χρίσεως.

ΤΑΣΜΑ.

Μύρον ἐκχυθὲν ὄνομά σου· διὰ τοῦτο νεάνιδες ἠγάπησάν σε. Εἵλκυσάν σε· ὀπίσω σου εἰς ὀσμὴν μύρου σου δραμοῦμεν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Πολλῶν ὄντων τῶν κεχρισμένων, μόνος ὁ ἐμὸς Χριστὸς τὴν κλῆσιν ἐδέξατο· διὰ τοῦτο καὶ ὄνομα αὐτοῦ, *μύρον ἐστὶν ἐκχυνόμενον*, ἤτοι πανταχοῦ ὑπερπληρούμενον, καὶ πάντα πληροῦν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι. Ἀλλὰ καὶ τῶν παρθένων, ὅσαι καθαραὶ ψυχαὶ, τοῦτον ἠγάπησαν. Περὶ αὐτῶν φησι, *Διὰ τοῦτο νεάνιδες ἠγάπησάν σε.* Ταυτὸν γάρ ἐστι φάναι παρθένον καὶ νεάνιδα, καθὼς καὶ ἐν Δευτερονομίῳ γέγραπται· *Ἐάν τις βιαστὴς κοιμηθῇ μετὰ νεάνιδος, ἐκδότω τῷ πατρὶ τῆς νεάνιδος ἑβδομήκοντα δίδραχμα ἀργυρίου. Καὶ ἀγαπήσασαι αὐτὸν εἵλκυσάν σε ὀπίσω αὐτοῦ·* ἦγουν ἠκολούθησαν αὐτῷ, αἱ μὲν διὰ μαρτυρίου τελειωθεῖσαι, αἱ δὲ διὰ ἐπιπόνου καὶ συντονωτέρας ἀσκήσεως. Φησὶ γὰρ, *Εἵλκυσάν σε· ὀπίσω σου, εἰς ὀσμὴν μύρου σου δραμοῦμεν·* τουτέστιν, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματός σου τελειωθησόμεθα· ἀποφαντικὸς γὰρ ὁ λόγος, κατὰ ἐμοῦ κρίσιν, ὡς ἀπὸ τῶν παρθένων ψυχῶν δηλονότι λεγόμενος.

CANT.

Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.

SCHOLIA.

De unguenti odore mentionem faciens, cum qui unguento erat oblitus, expressit. Omnes enim legales tum reges, tum pontifices olei fuerunt unctione decorati. At Rex gloriæ Christus, qui propter peccata nostra factus est Pontifex, et seipsum pro nobis tradidit in mortem, non ex olei lenticula unctionem recepit, sed omnia propter nostram explens salutem, baptizatus, sacrosancto unctus est spiritu in specie columbæ [6], eo a Deo, et Patre suscepto, cœlestique vocis testimonio comprobatus, quemadmodum et in libro Psalmorum scriptum est: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis* [5]: et post eum clamat Isaias dicens: *Spiritus Domini super me, cujus causa unxit me* [6]. Et Odor quidem purissima, spiritualis, et a fæce separata, unguentorum est virtus. Cum itaque dixit: *Odor unguenti tui melior est, quam omnia aromata*, sacrosancti Spiritus virtutem demonstravit cunctis meliorem esse virtutibus. Non enim quemadmodum in reliquos pontifices, ita et in hunc secundum ordinem Melchisedech pro nobis Pontificem, magnamque victimam, Christum, unguentum effusum est: sed Spiritus sanctus ad ipsum de cœlo descendens, totius in eo unctionis vice suffectus est.

CANT.

2, 3. *Unguentum effusum nomen tuum. Ideo adolescentulæ dilexerunt te. Traxerunt te; post te, in odorem unguenti tui curremus.*

SCHOLIA.

Cum multi forent uncti, solus meus Christus uncti excepit vocabulum, idcireo et nomen ejus est, *Unguentum effusum*, quod nimirum ubique redundet, et omnia sua repleat divinitate. At quia virgines, nimirum quot quot purgati sunt animi: *Ipsum dilexerunt*, de illis dicit: *Ideo adolescentulæ dilexerunt te.* Liquet enim idem esse virginem, et adolescentulam, ex eo quod in Deuteronomio scriptum est: *Si quis perstupraverit adolescentulam, persolvet patri adolescentulæ septuaginta draskmas argenti* [7]. *Et quæ dilexerunt eum traxerunt te. Post ipsum*, videlicet, secutæ sunt eum, quædam consummatione martyrii, quædam vero laboriosa, jugique religiosa exercitatione vitæ. Dicit enim: *Traxerunt te, post te, in odorem unguenti tui curremus*: hoc est, in virtute spiritus tui perfectæ reddemur. Enuntiativus namque sermo est, meo quidem judicio, tanquam a virgineis utique prolatus animis.

[6] Matth. III, 16. [5] Psal. XLIV, 8. [6] Isa. LXI, 1. [7] Deut. XXII, 28, 29.

Digitized by Google

CANT.

Introduxit me Rex in promptuarium suum, exsultabimus, et lætabimur in te.

SCHOLIA.

Incerta videlicet, *et occulta sapientiæ suæ manifestavit mihi* [9]. De seipso enim hoc dixit Salomon filius David, ea namque optime pernoscens, nobisque impertiens ad salutem, tanquam omnium nomine exsultabundus, hymnis Dominum celebrat. Dicit enim : *Exsultabimus et lætabimur in te.*

CANT.

Diligemus ubera tua super vinum ; rectitudo dilexit te.

SCHOLIA.

Ubera tua, novam videlicet discipulorum Ecclesiam. *Super vineæ fructum.* Antiquam nimirum, Judæorum synagogam. Sed et omnes qui recto sunt corde, ipsum dilexerunt ; dicit enim : *Rectitudo dilexit te.*

CANT.

4. *Nigra sum, et pulchra, filiæ Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, pellis Salomonis.*

SCHOLIA.

Veluti ex persona novæ discipulorum Ecclesiæ sermocinatur cum Jerusalem, et loquens cum filiabus ejus, et synagogis, contenta, ferventique voce dicit : O filiæ Jerusalem, *pulchra sum*, quamvis adhuc incomprehensa decumbam ; id enim significat, *Nigra sum* ; et Rex pacificus requiescet in me, non secus ac dux in tentoriis, et in aulæis Salomon. Cedar enim apud Hebræos Æthiopum significat ducem, quemadmodum Isaias dicit : *Deficiet gloria filiorum Cedar* [9]. Ac rursus Deus ex ore Jeremiæ dicit filiis Israel : *Mittite me ad Cedar, et discite si immutarunt gentes deos suos ; populus autem meus immutavit gloriam suam* [10]. Pellis vero aulæa appellantur, quemadmodum idem rursus Jeremias dixit : *Afflixit me tentorium, et divulsæ sunt pelles meæ* [11]. Et David : *Extendens cœlum sicut pellem* [12].

CANT.

5. *Nôn intueamini, quod ego nigra sim ; quoniam non est intuitus me sol.*

SCHOLIA.

Neque suspicemini, rursus ait, me penitus luce cassam esse. Nam etsi nondum verum illud in me apparuit lumen, apparebit tamen, et illustri gloria perfundar.

CANT.

Filii matris meæ pugnaverunt contra me.

SCHOLIA.

Deinceps tanquam ex persona novæ discipulorum Ecclesiæ loquitur de Jerusalem, seque ab illa gravia perpessuram, clamat dicens : *Filii matris meæ*

A

Ἆσμα.

Εἰσήγαγέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμεῖον αὐτοῦ, ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν σοί.

ΣΧΟΛΙΑ.

Δηλαδὴ τὰ ἄδηλα, *καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας αὐτοῦ ἐδήλωσέ μοι·* περὶ ἑαυτοῦ γὰρ τοῦτο ὁ τοῦ Δαβὶδ εἴρηκε Σολομών· γνοὺς δὲ ταῦτα καλῶς, καὶ μεταδοὺς ἡμῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ ὡς ὑπὲρ πάντων εὐφραινόμενος ἀνυμνεῖ τὸν Δεσπότην· εἰρήκει γάρ, *Ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν σοί.*

Ἆσμα.

Ἀγαπήσομεν μασθούς σου ὑπὲρ οἶνον· εὐθύτης ἠγάπησέ σε.

ΣΧΟΛΙΑ.

Μασθούς σου, τὴν νέαν δηλονότι τῶν μαθητῶν B Ἐκκλησίαν. *Ὑπὲρ τὸν τοῦ ἀμπελῶνος καρπόν*, τὴν παλαιὰν τῶν Ἰουδαίων συναγωγήν. Ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦτον ἠγάπησαν· φησὶ γὰρ, *Εὐθύτης ἠγάπησέ σε.*

Ἆσμα.

Μέλαινά εἰμι καὶ καλή· θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, ὡς σκηνώματα Κηδάρ, δέρρις Σολομῶνος.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡς ἀπὸ τῆς νέας τῶν μαθητῶν Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ἰερουσαλὴμ διαλέγεται· καὶ ταῖς αὐτῆς θυγατράσι τε καὶ συναγωγαῖς διαπρυσίως βοᾷ λέγουσα· Ὦ τῆς Ἰερουσαλὴμ θυγατέρες, *καλή εἰμι*, εἰ καὶ ἔτι ἐν ἀκαταληψίᾳ καθεύδω· τοῦτο γὰρ δηλοῖ ὁ *Μέλαινά εἰμι*· καὶ ἐν ἐμοὶ ὁ εἰρηνικὸς ἀναπαύσεται βασιλεὺς, ὡς ἐν σκηνώμασιν ἡγεμών, καὶ C ἐν καταπετάσμασι Σολομών. Τὸ γὰρ Κηδὰρ παρ' Ἑβραίοις τὸν τῶν Αἰθιόπων ἡγεμόνα δηλοῖ, ὡ. Ἡσαΐας φησίν· *Ἐκλείψει ἡ δόξα τῶν υἱῶν* Κηδάρ. Καὶ πάλιν διὰ στόματος Ἱερεμίου λέγει Κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ· *Ἀποστείλατέ με εἰς Κηδάρ, καὶ μάθετε εἰ ἀλλάξουσιν ἔθνη τοὺς θεοὺς αὐτῶν· ὁ δὲ λαός μου ἠλλάξατο τὴν δόξαν αὐτοῦ.* Δέρρις δὲ τὸ καταπέτασμα προσηγόρευται, ὡς καὶ αὐτὸς πάλιν εἴρηκεν Ἱερεμίας· *Τετάλαιπώρηκέ μου ἡ σκηνὴ, καὶ διεσπάσθησαν αἱ δέρρεις μου·* καὶ ὁ Δαβὶδ· *Ὁ ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν.*

Ἆσμα.

D *Μὴ βλέψητε ὅτι ἐγώ εἰμι μεμελανωμένη, ὅτι παρέβλεψέ με ὁ ἥλιος.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Καὶ μὴ ὑπολάβητε, πάλιν φησὶν, ὅτι πάντη ἀφανής εἰμι, διὰ τὸ μήπω φᾶναι ἐν ἐμοὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἀλλὰ φανεῖται, καὶ δοξασθήσομαι.

Ἆσμα.

Υἱοὶ μητρός μου ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἔτι ὡς ἐκ τῆς νέας τῶν μαθητῶν Ἐκκλησίας περὶ τῆς Ἰερουσαλὴμ διαλέγεται, καὶ τὰ παρ' ἐκείνης πεισομένη δεινὰ, βοᾷ, λέγουσα· *Υἱοὶ μητρός*

[9] Psal. L, 8. [9] Isa. XXI, 16. [10] Jerem. II, 10. [11] Jerem. IV, 20. [12] Psal. CIII, 3.

Digitized by Google

μου ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί· τουτέστιν, οἱ ἐκ τῆς Ἰερουσαλὴμ ἀρχιερεῖς τε καὶ γραμματεῖς

ΤΑΣΜΑ.

Ἔθεντό με φυλάκισσαν ἐν ἀμπελῶσιν· ἀμπελῶνα ἐμὸν οὐκ ἐφύλαξα.

ΣΧΟΛΙΑ.

Παρετήρησάν με, καὶ ἐξουθένησαν *ἐν τοῖς ἀμπελῶσιν*, ἐνταῖς συναγωγαῖς αὐτοῦ δηλονότι. Ἀλλ' ὅπερ οὗτοι πρὸς ἐμὲ πεποιήκεισαν, αὐτὸ τοῦτο δικαίως διὰ τὴν αὐτῶν ἀγνωμοσύνην πείσονται· καὶ ὥσπερ ἐξουθένησάν με ἐν ταῖς ἑαυτῶν συναγωγαῖς, κἀγὼ ἐξουθενήσω αὐτούς, ἐπιλάμψαντος ἐν ἐμοὶ τοῦ ἀληθινοῦ νυμφίου Χριστοῦ, καὶ ἐν ὑστέροις. Τοῦτο ὁ Θεὸς πρὸς Ὡσηὲ εἴρηκε· *Λάβε σεαυτῷ γυναῖκα πόρνην, καὶ τεκνοποίησον ἐξ αὐτῆς, ὅτι ἐκπορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή· διὰ τοῦτο οὐκ ἔσται μου γυνὴ, κἀγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς.* Ἀλλὰ καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις περὶ αὐτῶν οὕτως φησί· *Πολλοὶ ἥξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται ἔξω.* Ἐμὸν δὲ *ἀμπελῶνα* ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων φησὶν, ὡς συναγωγὸς οὖσα ἀμφοτέρων τῶν Διαθηκῶν, καὶ ὅτι μᾶλλόν ἐστιν αὐτῇ ἡ Παλαιὰ προσήκουσα, ὡς τύπος οὖσα ταύτης.

ΤΑΣΜΑ.

Ἀπάγγειλόν μοι, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. Ποῦ ποιμαίνεις, ποῦ κοιτάζεις; Ἐν μεσημβρίᾳ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀνωτέρω μὲν εἴρηται, ὅτι *Νεάνιδες ἠγάπησάν* σε, ἤγουν αἱ καθαραὶ τῶν ψυχῶν· ἐνταῦθα δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία τὸν ἑαυτῆς ποιμένα ζητεῖ, καὶ νυμφίον Χριστόν· οὕπω γὰρ ἐν ἀνθρώποις ὢν, ὁρώμενος δὲ τῷ προφήτῃ μάλα ἐναργῶς, ὡς ὤν, ἐπισπεύδει τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν, λέγουσα· *Ἀπάγγειλόν μοι, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, ποῦ ποιμαίνεις*, καὶ οὐκ ἐν ἐμοί; ἦτοι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν σαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῶν κατ' ἐμὲ σῶν προβάτων, ποῦ παρὼν τυγχάνεις, καὶ οὐ παραγίνῃ ἐμὲ συστήσων; Εἶθ' ὥσπερ ἀπολογούμενον ὑποτιθεῖσα, *Ἐν μεσημβρίᾳ*, φησὶν· ἐν τοῖς κόλποις δηλονότι τοῦ Πατρὸς, καὶ προαιωνίου φωτός. Οὕπω γὰρ καιρὸς τῆς ἐμῆς παρουσίας, ἀλλ' εἰς τὸν αἰῶνα ποιήσομαι ἔλεος, ὡς ὤμοσα Δαβὶδ τῷ δούλῳ μου.

ΤΑΣΜΑ.

Μή ποτε γένωμαι ὡς περιβαλλομένη ἐπ' ἀγέλαις ἑτέρων μου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Εἴρηται, ὅτι τὸ γενησόμενον τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον, ὁ περιούσιος ἑαυτῷ λαὸς, τὸν ἑαυτοῦ νυμφίον καὶ ποιμένα ζητεῖ. Ἐπιποθεῖ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν βραδύνουσαν γενέσθαι, προστιθὲν καὶ τὴν αἰτίαν. Δέδοικε γὰρ, μή ποτε ταῖς τῶν ἑτεροδόξων συναρπασθῇ διδαχαῖς, καὶ φησίν· *Μή ποτε γένωμαι ὡς περιβαλλομένη ἐπ' ἀγέλαις ἑτέρων μου.* Ἤτοι μὴ

pugnaverunt contra me, hoc est, filii Jerusalem, pontifices nimirum, et scribæ.

CANT.

Posuerunt me custodem in vineis : vineam meam non custodivi.

SCHOLIA.

Observaverunt me, et contempserunt me *in vineis*, in suis, inquam, synagogis. Verum quod ipsi in me patrarunt, illud ipsum jure merito propter perfidam eorum iniquitatem patientur : et sicut contempserunt me in synagogis suis, ita ego quoque contemnam eos, cum effulserit in me, ac in eos qui destituti sunt, verus ille sponsus Christus. Idque Deus per Oseam dixit : *Sume tibi uxorem fornicationis, et fac tibi filios ex ea, quoniam fornicans fornicabitur synagoga Judæorum ; idcirco non erit uxor mea, neque ego vir ejus* [13], Ac etiam Salvator in Evangelio de eis ita ait : *Multi venient ab oriente, et occidente, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob, filii autem regni ejicientur foras* [14]. Dei Ecclesia appellat Judæorum synagogam *vineam suam*, quæ quasi coacta, et compacta est ex duobus testamentis, imo potius cui vetus testamentum conjunctum est, eo quod typus ejus sit.

CANT.

6. *Renuntia mihi quem dilexit anima mea : ubi pascis ? ubi cubas ? In meridie.*

SCHOLIA.

Paulo quidem ante dictum est : *Adolescentulæ dilexerunt te*, nimirum quæ purgato sunt animo. Hic vero Christi Ecclesia suum quærit pastorem, ac sponsum Christum. Nondum enim ille erat in humanis, sed perquam perspicue a Prophetæ, non secus ac jam adesset, perspectus, suam ipsius urget revelandam præsentiam, dicens : *Renuntia mihi quem dilexit anima mea : ubi pascis ?* [15] et non in me : videlicet, o pastor bone, qui animam tuam ponis pro tuis ex me ovibus, ubinam ades, et non præsto es ad me confirmandam ? mox tanquam se purgans respondet, ac subjungit : *In meridie*, inquit : in Patris utique ac sempiterni luminis sinu. Nondum enim tempus est mei adventus, sed in æternum misericordiam faciam, *sicut juravi David servo meo* [16].

CANT.

Ne forte fiam tanquam colligata inter greges a me alienorum.

SCHOLIA.

Dictum est futurum Christi ovile, acceptum nimirum sibi populum, suum quærere sponsum ac pastorem. Cunctabundam enim ejus præsentiam præsto exoptat esse, causamque intulit, quia nimirum timuit, ne forte alienis pravarum opinionum documentis deturbaretur mente, et ait : *Ne forte fiam tanquam colligata inter greges a me alienorum.*

[13] Osee I, 2. [14] Matth. VIII, 11. [15] Joan. X, 11. [16] Psal. LXXXVIII, 3.

Digitized by Google

Ne videlicet errabunda procul abducar a pastoritia tua ditione, et alterius evadam ovilis. Eos enim qui aliud quam Christi sentit Ecclesia sapiunt, alienos appellavit; cæterum, uni sponso Christo se desponderi, supplex orat.

CANT.

7. *Si te ipsam ignoras, o pulchra inter mulieres, egredere tu in vestigiis gregum, et pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum.*

SCHOLIA.

Quoniam Dei Filium incarnandum perspicue prædixerat, et Christi Ecclesiam illius urgere adventum jam protulerat: ut eam consolaretur, futura dilucide prævidens, illibatam Virginem eum prituram, in medium advocat, et omnem ad eam convertit sermonem, et ait: *Si te ipsam ignoras, o pulchra inter mulieres.* Sive, quamvis te ipsam in præsens notam non feceris, eo quod nondum tu nata sis, saltem *egredere tu, o pulchra* et immaculata Virgo, *in vestigiis*, nimirum secundum gressum gregum. Prænoverat enim Salomon eam ex semine suo nasciturum, ob id etiam Secundum vestigia inquit, *egredere gregum*, videlicet filiorum secundum sanguinem meorum, exorere, et *pasce hædos tuos*, nimirum quæ te sequuntur virgines: *in tabernaculis pastorum*, in fundamento scilicet apostolorum, et prophetarum.

CANT.

8. *Equæ meæ in curribus Pharaonis assimilavi te, proxima mea.*

SCHOLIA.

Quoniam pacificum Christum vocaverat Salomonem, et jam ipse nomen hoc nactus fuerat, merito suæ *equæ* Virginem assimilavit: eo quod, super ipsam pacificus Rex Christus ascenderit. *In curribus Pharaonis.* Hebræa voce Ægyptus peccatum præfigurat, cujus sane rex Pharao est, et ob id eam currui assimilavit Pharaonis: utpote quæ vehiculum fuerit de peccato regnantis Christi. *Proxima mea*, videlicet ex semine meo nata, filia mea.

CANT.

9. *Quam pulchræ facæ sunt maxillæ tuæ sicut turturis?*

SCHOLIA.

Obstruit ora eorum qui oraculorum vim depravare nituntur. Quia namque Virginem appellaverat equam, ne quis in ea arrogantiam et effrenem equi subesse ferociam disseminaret, subinde verecundiæ frænum in maxillis adjecit, cum *sicut turturis* illius fore maxillas laudibus celebravit; et ideirco per exsuperantiam dixit: *Quam pulchræ factæ sunt?*

CANT.

Collum tuum sicut monilia.

SCHOLIA.

Equus, qui ex ferocia exsultabundus hinnit, pro-

Α ἀποπλανηθῶ τῆς σῆς ποιμαντικῆς δυνάμεως, γέγωμαι δὲ ἄλλων ποιμνίων. Τοὺς γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀλλοτριόφρονας ἑτέρους ἐκάλεσε. Τῷ δὲ νυμφίῳ μόνῳ Χριστῷ συναρμοσθῆναι καθικετεύει.

Ἆσμα.

Ἐὰν μὴ γνῷς σεαυτὴν ἡ καλὴ ἐν γυναιξίν, ἔξελθε σὺ ἐν πτέρναις τῶν ποιμνίων, καὶ ποίμαινε τὰς ἐρίφους σου ἐπὶ σκηνώμασι τῶν ποιμένων.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπειδὴ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν σαρκωθησόμενον σαφῶς προείρηκε, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἐπισπεύδουσαν τὴν ἐκείνου παρουσίαν προήγαγεν· ὡς εἰς παραμυθίαν, καὶ τὰ μέλλοντα λαμπρῶς προορώμενος, τὴν ἐκεῖνον τεξομένην ἀγνὴν Παρθένον εἰς μέσον συγκαλεῖται, καὶ τὸν ἅπαντα περὶ αὐτῆς ποιεῖται λόγον, καὶ φησίν· *Ἐὰν μὴ γνῷς σεαυτὴν ἡ καλὴ ἐν γυναιξίν*, ἤγουν εἰ καὶ μὴ σεαυτὴν νῦν γνώριμον ποιῇς, διὰ τὸ μήπω τεχθῆναί σε· ἀλλ' οὖν *ἔξελθε σὺ ἡ καλὴ* καὶ ἄμωμος Παρθένος *ἐν πτέρναις*· τουτέστι, κατ' ἴχνος τῶν ποιμνίων. Προῄδει γὰρ αὐτὴν ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ τεχθησομένην· διὰ τοῦτο καὶ, Κατ' ἴχνος, φησίν· *ἔξελθε τῶν ποιμνίων*, ἤτοι τῶν καθ' αἵματος ἐκγόνων ἐμοί, γεννήθητι καὶ *ποίμαινε τὰς ἐρίφους σου*, τὰς ἀκολουθούσας σοι παρθένους· *ἐπὶ σκηνώμασι τῶν ποιμένων*, ἤτοι ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν.

Ἆσμα.

Β *Τῇ ἵππῳ μου ἐν ἅρμασι Φαραὼ ὡμοίωσά σε, ἡ πλησίον μου.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπειδὴ τὸν εἰρηνικὸν Χριστὸν Σολομῶνα ἐκάλεσε, καὶ αὐτὸς δὴ ταύτην τὴν κλῆσιν ἐκέκτητο, εἰκότως τῇ ἰδίᾳ ἵππῳ τὴν Παρθένον ὡμοίωσε, διὰ τὸ ἐπιβεβηκέναι ἐπ' αὐτῆς τὸν εἰρηνικὸν βασιλέα Χριστόν. *Ἐν ἅρμασι Φαραώ.* Τῇ Ἑβραίων φωνῇ Αἴγυπτος τὴν ἁμαρτίαν δηλοῖ· ὁ δὲ ταύτης βασιλεύων ἐστὶ Φαραώ. Διὰ τοῦτο καὶ ταύτην ἅρμασιν ὡμοίωσε Φαραώ· ὅτι ἐστὶν ὄχημα τοῦ κατὰ τῆς ἁμαρτίας βασιλεύσαντος Χριστοῦ. *Ἡ πλησίον μου*, ἤγουν, ἡ ἐκ τοῦ σπέρματός μου γεννηθεῖσα, θυγάτηρ ἐμή.

Ἆσμα.

C *Τί ὡραιώθησαν αἱ σιαγόνες σου ὡς τρυγόνος;*

ΣΧΟΛΙΑ.

Τῶν βουλομένων κακουργεῖν τὴν τῶν λογίων δύναμιν ἐμφράττει τὸ στόμα· ἐπειδὴ γὰρ ἵππον τὴν Παρθένον ὠνόμασε, μή τις ἐν τούτοις τὸ αὐθαδὲς καὶ ὁρμητικὸν τοῦ ἵππου λαθὼν ὑποσπείρειε, τοὐντεῦθεν καὶ χαλινοῦ ταῖς σιαγόσιν ὑποθείη δεῖσθαι, ὡς τρυγόνος τὰς ἐκείνης σιαγόνας ἀνύμνησε· διὰ τοῦτο καὶ μεθ' ὑπερβολῆς, *Ἵνα τί ὡραιώθησαν;* εἴρηκεν.

Ἆσμα.

D *Τί ἀχηλὸς σου ὡς ὁρμίσκοι.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀλογωτέρως ὁ ἵππος ὁρμῶν, ἐκτείνει τὸν τράχη-

Digitized by Google

λον· ἑαυτὸν δὲ ταπεινῶν, στρέφει περὶ τὰ στέρνα, δίκην ὁρμίσκου φέρων αὐτὴν ὡραϊζόμενος. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ τὴν παρθένον Μαρίαν εἰς ἵππον ὡμοίωσε, ἐνδεικνύμενος μὴ ταύτῃ τὸν λογισμὸν ἐᾷν ἐστάναι, ἐπαναλαμβάνων τὸ αὐτῆς ταπεινὸν καὶ πρᾶον· διὰ τοῦ, *Ὁ τράχηλός σου ὡς ὁρμίσκοι*, ἐδήλωσεν ὅτι μηδαμῶς ἐπαιρομένης αὐτῆς, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῆς κοιλίᾳ τὸν πάντων τηρούσης Θεόν.

A tendit collum: remissus vero, et humilis, circa pectus ipsum inflectit, instar monilis illud ferens, decoremque ostentans. Cum igitur Virginem Mariam equo assimilaverit, ut ostenderet eam minime fuisse mente elatam, ejus repetit humilitatem, et mansuetudinem. Per collum ejus monilibus simile declaravit, ipsam plane minime elatam, sed in suo utero omnium Deum servasse.

ῬΗΜΑ.

Ὁμοιώματα χρυσίου ποιήσομέν σοι μετὰ στιγμάτων τοῦ ἀργυρίου, ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ.

CANT.

10. *Similitudines auri faciemus tibi cum punctis argenteis, donec Rex fuerit in recubitu suo.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὴν στάμνον δηλονότι, καὶ τὸ χρυσοῦν θυμιατήριον, καὶ πάντα τὰ διὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κατασκευασθέντα ἔν τε τῇ τοῦ μαρτυρίου σκηνῇ, καὶ ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ οἰκοδομηθέντι ναῷ τοῦ Θεοῦ· ταῦτα γὰρ πάντα ὁμοιώματα καὶ τύποι προῦπῆρχον τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ κιβωτοῦ· τῶν δὲ ἀληθινῶν γεγονότων οὐκ ἔτι χρεία τῶν τοπικῶν· εἴρηκε γάρ, *Ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ*· τουτέστι, μέχρις ὅτου τὸ πέρας φθάσει τῆς ἐμῆς προφητείας, καὶ ὁ τῶν ἁπάντων βασιλεὺς Χριστὸς, ὁ Σωτὴρ ἀναπεσεῖται ἐν τῇ τῆς Παρθένου νηδύϊ.

SCHOLIA.

Urnam videlicet, et aureum thuribulum, at omnia aurea, argenteaque vasa comparata, tam in B tabernaculo testimonii quam in Dei templo ab ipso ædificato; ea enim omnia, similitudines, et figuræ præexstitere veræ Dei arcæ; veritate vero accedente non opus erat amplius figuris; dixit enim: *Donec Rex fuerit in recubitu suo*, hoc est, donec terminus ipse meæ prophetiæ perficiatur et omnium rex Christus Salvator in ipso Virginis requiescat utero.

ῬΗΜΑ.

Νάρδος μου ἔδωκεν ὀσμὴν αὐτοῦ, ἀπόδεσμος τῆς στακτῆς.

CANT.

11. *Nardus mea dedit odorem suum, fasciculus guttæ.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἑαυτοῦ ἄνω γινόμενος, ὡς παρελήλυθότα τὰ μέλλοντα ὁ σοφὸς ὑποτίθησι· καὶ τὸν προφητευόμενον C ἐνανθρωπήσειν Θεὸν, ὡς ἐνηνθρωπηκότα παράγει, καὶ φησί· *Νάρδος μου ἔδωκεν ὀσμὴν αὐτοῦ*· ἤτοι σεσάρκωται, καὶ τὰ πάντα πεπλήρωκε τῆς αὐτοῦ δυνάμεως. *Ἀπόδεσμος τῆς στακτῆς*· ἤγουν ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων ἀπορρᾳγεὶς βίᾳ· τῷ ὄντι γὰρ ἡ πανάμωμος Παρθένος *τῆς στακτῆς* προσείρηται, ὡς ἐκ τῆς ῥίζης οὖσα τοῦ Ἰεσσαὶ ἄνθος, καὶ πάντας εὐωδιάζουσα πιστούς. Ἐδόθη γὰρ αὐτῇ δύναμις ἄνωθεν, καὶ ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις ἐπεσκίασεν αὐτῇ.

SCHOLIA.

Supra seipsum elatus, futura non secus ac præterita forent, supponit Sapiens; et cum prophetæ prædixerint Deum hominem futurum, ipse quasi hominem jam factum in medium eum adducit, et dicit: *Nardus mea dedit odorem suum*, carnem videlicet assumpsit, omniaque sua virtute replevit. *Fasciculus guttæ* est ex virginalibus sanguinibus pars abstracta præter leges naturæ; re enim vera omni ex parte inculpata Virgo, vocabulo *guttæ* prædicta est, quæ tanquam flos emanat e radice Jesse, omnesque fideles fragrantia replet. Data enim fuit ei virtus ex alto, et sanctus Spiritus gratia eam obumbravit.

ῬΗΜΑ.

Ἀδελφιδός μου ἐμοὶ ἀναμέσον τῶν μαστῶν μου αὐλισθήσεται.

CANT.

10. *Nepos ex sorore meus mihi in medio uberum meorum, quasi in aula, commorabitur.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπειδὴ ὁ ταῦτα λέγων Σολομὼν υἱός ἐστι τοῦ Δαβὶδ, αὐτὸς δ' ὁ Δαβὶδ τὴν Παρθένον θυγατέρα καλεῖ, λέγων· *Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου*· εἰκότως τὸν ἐξ ἐκείνης τεχθέντα υἱὸν ἀδελφιδοῦν προσηγόρευεν. *Αὐλισθήσεται* δὲ, φησὶν, *ἀναμέσον τῶν μαστῶν μου*, ἐν τοῖς ἀρτιγενέσι πρὸς εὐσέβειαν δηλονότι, καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεομένοις τροφῆς, καὶ μὴ ἐγκαυχωμένοις ἐν πεποιθοῖ σοφίας αὐτῶν· διὰ γὰρ τῶν *μαστῶν* τὴν τῶν νέων ἐσήμανεν ἡλικίαν. Περὶ τούτων D ἀντικρυς καὶ ὁ τούτου πατὴρ εἴρηκεν· *Ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμνήσω σε.*

SCHOLIA.

Cum hæc dicat Salomon filius David, qui ipsa n Virginem filiam appellat, dicens: *Audi, filia, et vide et inclina aurem tuam* [17]: merito filium ex illa natum nepotem ex sorore appellavit. *Commorabitur* vero seu *pernoctabit*, dicit, *in medio uberum meorum*, quasi *in aula*, videlicet, tum inter nuper utique in religione genitos, tum inter eos, qui se in oratione cum Deo oblectant, nec se extollunt in persuasione propriæ sapientiæ; per *ubera* enim nuper genitorum designat ætatem; de quibus ejus quoque pater dixit aperte: *In medio Ecclesiæ laudabo te* [18].

[17] Psal. xliv, 11. [18] Psal. xxi, 23.

Digitized by Google

CANT.

13. *Botrus Cypri, nepos meus mihi in vineis En-Gaddi.*

SCHOLIA.

Sæpius Jerusalem, ejusque synagogam, *vineam* sacra nominavit Scriptura; postquam autem Salvator noster Jesus, propter nos nobis similis factus, in Jerusalem homo natus est, ibique humanam in tempore sortitus est nativitatem, merito et vineæ *botrus* est ipse appellatus: verum non ut reliqui Judæorum, illius pessumdatæ Jerusalem, sed *En Gaddi*: a quo loco et Jesum Navæ filium priorem asportasse racemum, scribitur, maturum. Gaddi enim locus est terræ promissionis præstantissimus, Deoque oppigneratus.

CANT.

14. *Ecce pulchra propinqua mea, ecce pulchra, oculi tui columbæ.*

SCHOLIA.

Ad magnum illud Dei humanam sumentis naturam intendens mysterium, et generatim hinc hominum futuram salutem, tanquam numine afflatus, exsultabundus Mariam Virginem, divinæ dispensationis officinam, beatam prædicans, eam pulchram esse pluribus in locis repetivit: quia habitaret in ea pulchritudinis auctor, Salvator Deus. *Oculi tui columbæ*, tanquam ea quæ in oculis nil habeat iniquitatis, sed omnia pura, omnia decore composita, ut ei fas erat, quæ hospitium jam erat effecta unigeniti Filii Dei.

CANT.

15. *Ecce pulcher es, nepos mi, et sane formosus.*

SCHOLIA.

Non tanquam ignarus interrogat, num pulcher sit nepos: nam qui fieri poterit, ut edoctus a patre, ac Propheta, cum esse *speciosum forma præ filiis hominum*, ita nunc in ipsius notitia hæreat? Absit! Sed volens nobis id apertius demonstrare, prolatam inferrogationem subjecta correctione compensat: addit enim postea, *et sane formosus.*

CANT.

Lectus noster umbrosus.

SCHOLIA.

Hoc quoque Gabriel læto, faustoque nuntio detulit Virgini, dicens: *Virtus Altissimi obumbrabit te* [19]; et Isaias tanquam Dei Patrisque preco præcinuit, dicens: *Ponam verbum meum in ore tuo, et sub umbra manus meæ obumbrabo te* [20]. Lectum vero ipsam appellavit, quia in ea requievit pacificus Rex Christus. *Lectum* porro appellasse *nostrum*, ne mireris; mos enim Hebræorum est in numero multitudinis efferre ea, quæ singularis sunt numeri. Vel etiam videtur concisa quædam sententia, a propheta numero prolata multitudinis. *Lectus noster umbrosus*, propter beatitudinem nobis in Evangelio promissam post Salvatoris incarna-

[19] Luc. I, 35. [20] Psal. LI, 16.

A

ἌΣΜΑ.

Βότρυς τῆς Κύπρου ἀδελφιδός μου ἐμοὶ ἐν ἀμπελῶσιν ἐν Γαδδεΐ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Πολλαχοῦ τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐκείνης συναγωγὴν *ἀμπελῶνα* ὠνόμασεν ἡ Γραφή. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γενόμενος ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐνηνθρώπησε, καὶ αὐτόθεν τὴν ἔγχρονον ἔσχε γέννησιν· εἰκότως καὶ τοῦ ἀμπελῶνος *βότρυς* ὠνόμασται· οὐχ ὡς οἱ λοιποὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἐν τῇ καταπατουμένῃ ταύτῃ Ἱερουσαλὴμ, ἀλλ' *ἐν Γαδδεΐ*, ἀφ' οὗ καὶ ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς τὸν βότρυν τὸν πρότερον ἐκομίσατο, γράφεται, πέπειρον. Γαδδεῒ γὰρ ὁ κρείττων τῆς ἐπαγγελίας καὶ ἀφωρισμένος τόπος ἐστὶ τῷ Θεῷ.

B

ἌΣΜΑ.

Ἰδοὺ ἡ καλὴ ἡ πλησίον μου, ἰδοὺ ἡ καλὴ, ὀφθαλμοί σου περιστεραί.

ΣΧΟΛΙΑ.

Πρὸς τὸ μέγα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἀποβλέψας μυστήριον, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐκ ταύτης γενησομένην παγγενῆ σωτηρίαν, ὥσπερ ἔνθουφ' ἡδονῆς γενόμενος, τὸ τῆς οἰκονομίας ἐργαστήριον, τὴν Παρθένον μακαρίζων Μαρίαν, καλὴν ταύτην εἶναι πεπολλαπλασίακε, διὰ τὸ ἐνοικῆσαι ἐν αὐτῇ τὸν καλοποιὸν σωτῆρα Θεόν. *Ὀφθαλμοί σου περιστεραί*· ὡς μηδὲν ἔχουσα πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτῆς πρᾶγμα παρόνομον, ἀλλὰ τὰ πάντα καθαρὰ, τὰ πάντα σεμνὰ, δοχεῖον γεγενημένη τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

C

ἌΣΜΑ.

Ἰδοὺ εἶ καλὸς ἀδελφιδός μου, καί γε ὡραῖος.

ΣΧΟΛΙΑ.

Οὐχ ὡς ἀγνοῶν τὴν ἐρώτησιν ἔφερεν, Εἰ καλός ἐστιν ὁ ἀδελφιδός· πῶς γὰρ, ἂν ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ προφήτου *ὡραῖον εἶναι κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων*, οὕτως ἂν ἀμφίβολος περὶ τὴν αὐτοῦ γνῶσιν; Ἄπαγε! ἀλλ' ἡμῖν τοῦτο καθαρώτερον δεῖξαι βουλόμενος, κολαστικῶς τὴν ἐρώτησιν ἔφερε· μετὰ δὲ ταῦτά φησι· *Καί γε ὡραῖος.*

ἌΣΜΑ.

Προσκλίνη ἡμῶν σύσκιος.

ΣΧΟΛΙΑ.

D Τοῦτο καὶ Γαβριὴλ εὐηγγελίσατο τῇ Παρθένῳ, εἰπών· *Δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι*· καὶ Ἡσαΐας ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκήρυξε λέγων· *Θήσω τὸν λόγον μου εἰς τὸ στόμα σου, καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς χειρός μου σκεπάσω σε.* Κλίνην δὲ ὠνόμασεν αὐτὴν, διὰ τὸ ἐπαναπαυθῆναι ἐν αὐτῇ τὸν εἰρηνικὸν βασιλέα Χριστόν. Ὅτι δὲ *κλίνην ἡμῶν* ὠνόμασε, μὴ θαυμάσῃς· ἔθος γάρ ἐστι τῇ τῶν Ἑβραίων φωνῇ πληθυντικῶς γράφειν τὰ ἑνικά· ἢ καὶ οὕτως· δοκεῖ γάρ τις περικοπὴ τῷ προφήτῃ, διὰ τοῦ πληθυντικῶς ἐκφέρεσθαι γίνεσθαι. *Προσκλίνη ἡμῶν σύσκιος*, τὴν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς ἡμᾶς γεγενημένην μακαριότητα μετὰ

Digitized by Google

τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρώπησιν, ὡς πάντα περιλαβοῦσαν τὰ πέρατα, καὶ συσκιάσασαν πάντα πιστὸν, αὐχμῷ καταξηράναντα τὸ πρότερον ἀπιστίας. Προσκλίνη δ' ἂν εἰκότως καλοῖτο διὰ τὴν ἐν τούτῳ τῶν παραδεχομένων μετὰ σχέσεως γενομένην ἀνάπαυλαν, καὶ τὴν παντὸς ὄχλου βιωτικοῦ, καὶ περιστάσεως ἄλλης παντελῆ ἀκινησίαν· *Ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός ἐστι*, φησὶ, *καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν.*

A tionem : quæ omnes pene terræ fines complectitur : et quemlibet obumbrat fidelem, priori absumpto infidelitatis æstu. *Lectus* autem merito vocari poterit, propter requiem, quam illi capiunt, qui in hoc sæculo utcunque requiescunt, et omnes hujus vitæ turbas, et quamlibet omnino afflictionem, sedate placideque ferunt : *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve*, dicit Dominus [21].

ΆΣΜΑ.

Δοκοὶ ἡμῶν κέδροι· φατνώματα ἡμῶν κυπάρισσοι.

CANT.

16. *Trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cypressi.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Αὐτὴν τὴν Παρθένον κλίνην καὶ οἶκον ὠνόμασεν ὁ Προφήτης, καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· *Ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον καὶ ὑπήρεισε στύλους ἑπτά.* Τὰ ἑπτὰ τοῦ Πνεύματος δηλονότι χαρίσματα, ἅτερ ἐκ κέδρων καὶ κυπαρίσσων ἀνίστησι τὸν τοῦ Θεοῦ οἶκον στερρῶς περισφίγγοντα. Ἢ καὶ οὕτως· *Δοκοὶ ἡμῶν κέδροι· φατνώματα ἡμῶν κυπάρισσοι·* τοῦτο μὲν καὶ διὰ τὸ τῆς νομοθεσίας τῶν ἐντολῶν ἑδραῖον ὁμοῦ καὶ ἀμετακίνητον· *Ὁ οὐρανὸς γὰρ*, φησὶ, *καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι·* τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸ τῶν δένδρων ὑψίκομον, καὶ εὐθὲς, καὶ ἀειθαλές· τοιοῦτον γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς ὕψος μὲν τοὺς αὐτῷ προσανέχοντας ἀρετῶν τῶν θεοειδεστέρων ἐπανάγον, εὐθύτητα δ' ἀκραιφνῆ καὶ φιλοσοφίαν ἀσκεῖν αὐτοὺς ἐκπαιδεῦον· τέλος δ' ἀθανασίαν, καὶ ζωῆς ἀπεράντου τούτοις διηνέκειαν πραγματευόμενον.

SCHOLIA.

Ipsam Virginem lectum, et domum vocavit propheta. Quemadmodum et alibi dicit : *Sapientia ædificavit sibi domum, et erexit columnas septem* [22], septem videlicet Spiritus dona, quæ quidem ex cedris, et cupressis Dei domum firme undique constrictam, erigunt ; vel ita etiam : *Trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cupressi*, id quidem propter stabilem, simulque immutabilem præceptorum sanctionem : *Cœlum*, enim ait, *et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt* [23]. Tum etiam, quia arbores hujusmodi, elatas habent comas, et rectas, semperque vernantes ; cujusmodi quippe est Evangelium, quod eos, qui sibi adhærent, in divinarum quidem sublime virtutum effert : ad rectitudinem vero sinceram, ipsamque philosophiam exercendam informat. Denique immortalitatem, vitæque perpetuæ diuturnitatem, eis tribuit.

B

C

ΚΕΦΑΛ Β'.

CAPUT II.

ΆΣΜΑ.

CANT.

Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων.

1. *Ego flos campi, lilium convallium.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Συμβολικῶς εἴρηκε τοῦτο· ἐπειδὴ γὰρ ἐξ αὐτοῦ ὁ καρπὸς τῆς ζωῆς ἀναφύεται, καθὼς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις γέγραπται· ἐκ τοῦ Δαβὶδ τὸν Σολομῶνα, καὶ ἐκ τούτου τὸν Ῥοβοὰμ, καὶ οὕτω τοὺς λοιποὺς γεγεννῆσθαι, ἄχρι καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως· ἑαυτὸν ἄνθος εἰκότως ὠνόμασε· δύο γὰρ τῶν Σολομώνων γεγενημένων, αὐτοῦ τε καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ βασιλέως Χριστοῦ, ὥσπερ ἐκ τῶν ἀνθέων ἀναφύονται οἱ καρποὶ, οὕτως ἐξ αὐτοῦ ὁ δεύτερος ἐγεννήθη Σολομών. Καὶ ἵνα μή τις περὶ αὐτοῦ νομίσειε λέγειν, ἐκεῖνον μὲν καρπὸν, ἑαυτὸν δὲ ἄνθος, καὶ τῶν κοιλάδων κρίνον ὠνόμασεν, ὡς ἐκ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸν Χριστὸν γεννηθέντα. Ἢ καὶ οὕτως· *Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων*, τουτέστιν, ὡς ταῦτα ὑποβοσκόμενος, λειτουργήσας τῇ φύσει τὰ πρέποντα, καὶ οὐκ ἂν φθάσαιμι, διὰ τὸ τοῦ καιροῦ μῆκος, κατιδεῖν τὴν τοῦ Εὐαγγελίου λαμπρότητα. Τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς μαθητὰς φησι· *Πολλοὶ προφῆται, καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἅπερ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον.*

SCHOLIA.

Figurate dixit istud, quandoquidem ex ipso fructus vitæ natus est, quemadmodum in Evangeliis scriptum est : Ex David Salomonem, et ex ipso Roboam, et sic reliquos exortos, usque ad incarnationem Verbi Dei ; merito itaque se ipsum florem nominavit. Duo enim cum fuerint Salomones, ipse, et Christus Rex pacificus, quemadmodum ex floribus nascuntur fructus, sic ex priori secundus est genitus Salomon. Ac ne quispiam de se ipso dixisse autumet, illum quidem fructum, se ipsum vero florem, et lilium convallium appellavit ; eo quod ex femore ipsius natus sit Christus. Vel etiam aliter : *Ego flos campi, lilium convallium* : hoc est, quamvis ad hæc subrepere voluerim, naturæque decora obierim munia, Evangelii tamen splendorem conspicere ob temporis longinquitatem minime potui. Quod etiam Salvator ad discipulos dicit : *Multi reges, et prophetæ desiderarunt videre, quæ vos videtis, et non viderunt* [24, 25].

D

[21] Matth. xi, 30. [22] Prov. ix, 5. [23] Luc. xxi, 33. [24, 25] Luc. x, 24.

Digitized by Google

CANT.

2. *Sicut lilium in medio spinarum, sic propinqua mea in medio filiarum.*

SCHOLIA.

Post maledictionem ipsa terra amaritudinem hominibus peperit, spinasque produxit, at deleta prima maledictionis origine, et dulcedine prognata vitæ opus erat, et florem ante fructum nasci ex iis, quæ in tristitia erant, mulieribus : venerandam nimirum Virginem, quod ex ipsa fructus nasciturus esset vitæ. Quam *lilium* nominavit, dicens : *Sicut lilium in medio spinarum, sic propinqua mea in medio filiarum mearum*, hoc est, sola Virgo in medio earum, quæ in tristitia sunt filiarum Adam, gaudium, et lætitiam ex Dei nuntio est consecuta.

CANT.

3. *Sicut malum in medio lignorum sylvæ : sic nepos meus in medio filiorum. In umbra ejus esse desideravi, et sedi, et fructus ejus dulcis in faucibus meis.*

SCHOLIA.

Quemadmodum lignum vitæ in medio paradisi ; sic et is qui ex filia David natus est Jesus in medio filiorum Adam ; factus est cibus quidem pie sumentibus ipsum ; damnatio autem petulanter, et impie nitrectantibus eum. *In umbra*, inquit, *ejus, esse desideravi, et sedi.* Hoc est : *Concupivi desiderare mandata tua* [16]. *Et sedi*, videlicet eorum factus particeps. Et eorum *fructus dulcis in faucibus meis.* De quibus etiam divinus pater David antea dixerat : *Desiderabilia super aurum, et lapidem pretiosum multum ; et dulciora super mel, et favum* [17].

CANT.

4, 5. *Introducite me in domum vini, ordinate in me charitatem. Firmate me in unguentis, stipate me in malis : quia vulnerata charitate ego sum.*

SCHOLIA.

Introducite me, inquit, *in domum vini.* In Judæorum videlicet templum. Sermo enim est illibatæ Virginis ad Judæos. Ipsa namque sola in Sancta sanctorum habuit domicilium, utpote purissimum Dei et Verbi tabernaculum. Idcirco et eorum quærit dilectionem. Quoniam autem paulo ante sacrosanctum Spiritum nominaverat, *Unguentum*, coæternum vero Dei, et Patris Filium, *Malum in medio lignorum*, figurate de duabus personis æternæ Trinitatis, et a qua vitæ principium est, prædixit. Ipsa enim Virgo Spiritum ejusdem cum Patre, et Filio substantiæ, eisque coæqualem, in se venire, nec non unigenitum Patris Filium carnem assumere implorat, dicens ; *Quia vulnerata charitate ego sum*, divino videlicet amore, non secus ac sagitta quæ hæreat in corde ; idcirco et id assecuta est. Vel etiam aliter exponendum est : *Firmate me in unguentis* : hoc est Dei, et Patris firmamento. *Stipate me in malis* : unigeniti nimirum Filii præsentia:

[16] Psal. cxvIII, 20. [17] Psal. xvIII, 11.

A

ΑΣΜΑ.

Ὡς κρίνον ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, οὕτως ἡ πλησίον μου ἀνὰ μέσον τῶν θυγατέρων.

ΣΧΟΛΙΑ.

Μετὰ τὴν ἀρὰν καὶ ἡ γῆ τὰς ἀκάνθας ἐβλάστησε, πικρίαν ἀνθρώποις κυούσας. Ἐπεὶ δ' ἐλύθη τῆς ἀρᾶς τὸ ἀρχέγονον, καὶ ὁ γλυκασμὸς τῆς ζωῆς ἀνεβλάστησε, δέον καὶ τὸ ἄνθος πρὸ αὐτοῦ ἀναφυῆναι ἐκ τῶν λελυπημένων γυναικῶν· ταύτῃ τοι καὶ τὴν σεμνὴν Παρθένον, ὡς ἐξ αὐτῆς ἀναλάμψαντα τὸν τῆς ζωῆς καρπόν· ἦν κρίνον ὠνόμασεν, εἰπών· Ὡς κρίνον ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, οὕτως ἡ πλησίον μου ἐν μέσῳ τῶν θυγατέρων μου· τουτέστι, μόνη ἡ Παρθένος ἐν μέσῳ τῶν λελυπημένων τοῦ Ἀδὰμ θυγατέρων τὴν χαρὰν διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐδέξατο.

B

ΑΣΜΑ.

Ὡς μῆλον ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ· οὕτως ἀδελφιδός μου ἀνὰ μέσον τῶν υἱῶν. Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα· καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ γλυκὺς ἐν τῷ λάρυγγί μου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὥσπερ τὸ τῆς ζωῆς ξύλον ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, οὕτως καὶ ὁ ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Δαβὶδ τυχθεὶς Ἰησοῦς ἐν μέσῳ τῶν υἱῶν Ἀδὰμ γέγονε, τροφὴ μὲν τοῖς εὐσεβῶς τοῦτον μεταλαμβάνουσι, κρῖμα δὲ τοῖς προπετῶς καὶ ἀθέως προσαπτομένοις αὐτοῦ. Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ, φησὶν, ἐπεθύμησα καὶ ἐκάθισα· τουτέστιν, Εἰς ἐπιθυμίαν ἦλθον τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· καὶ ἐκάθισα, ἤγουν μετέσχον αὐτῶν· καὶ ὁ καρπὸς αὐτῶν γλυκὺς ἐν τῷ λάρυγγί μου. Περὶ τούτων καὶ ὁ θεοπάτωρ προέφησε Δαβίδ· Ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίον, καὶ λίθον τίμιον πολύ· καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον.

C

ΑΣΜΑ.

Εἰσαγάγετέ με εἰς οἶκον τοῦ οἴνου· τάξατε ἐπ' ἐμὲ ἀγάπην. Στηρίξατέ με ἐν μύροις· στιβάσατέ με ἐν μήλοις· ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Εἰσαγάγετέ με, φησὶν, εἰς οἶκον τοῦ οἴνου. Εἰς τὸν Ἰουδαϊκὸν δηλονότι ναόν· ἐκ τῆς Παρθένου γὰρ ἀγνῆς πρὸς Ἰουδαίους ὁ λόγος· αὕτη γὰρ μόνη ἐν τοῖς τῶν ἁγίων Ἁγίοις ἔσχε τὴν οἴκησιν, ὡς καθαριωτάτη σκηνὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου· διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐκείνων ἀγάπην ζητεῖ. Ἐπεὶ δὲ ἀνωτέρω τὸ πανάγιον Πνεῦμα μύρον ὠνόμασε, τὸν δὲ συνάϊδιον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μῆλον ἐν μέσῳ τῶν ξύλων, συμβολικῶς περὶ τῶν δύο προσώπων τῆς ζωαρχικῆς καὶ ἀθανάτου Τριάδος προείρηκεν. Αὕτη γὰρ ἡ Παρθένος τὸ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὁμοούσιον καὶ σύνθρονον Πνεῦμα ἐπικαλεῖται ἐλθεῖν ἐν αὐτῇ, καὶ σαρκωθῆναι τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Πατρὸς, καὶ φησὶν· Ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγὼ, τὸν θεῖον δηλονότι ἔρωτα ὡς βέλος ἐν τῇ καρδίᾳ κατέχουσα· διὰ τοῦτο καὶ ταύτης ἠξίωτο. Ἢ καὶ οὕτως οἰητέον· Στηρίξατέ με ἐν μύροις, τουτέστι τῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς στηριγμῷ. Στιβάσατέ με ἐν μήλοις· ἤτοι, τῇ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ παρουσίᾳ· Ὅτι τετρω-

D

Digitized by Google

μένη ἀγάπης ἐγώ· ἤγουν ἐπιποθῶ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπέλευσιν ἐπ' ἐμέ.

ἌΣΜΑ.

Εὐώνυμος αὐτοῦ ἐν τῇ κεφαλῇ μου, καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεταί με.

ΣΧΟΛΙΑ.

Σαφέστατα Θεὸν εἶναι κἂν τούτοις τὸν ἐκ τῆς Παρθένου τεχθησόμενον ὁ προφήτης προαγορεύει· καὶ φησὶν ὡς ἐκ τῆς ἀγνῆς τοῦ Λόγου μητρός· *Εὐώνυμος αὐτοῦ ἐν τῇ κεφαλῇ μου, καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεταί με*· οὗτινος ἦν δηλαδὴ τετρωμένη τῆς ἀγάπης ἐγώ· ἤτοι· Πανταχόθεν περιφυλαξάτω με· καὶ διὰ μὲν τῆς εὐωνύμου χειρὸς τὸ ἀποσοβητικὸν πάσης ἠστινοσοῦν κακίας ἐπηύξατο τῇ ἑαυτῆς κεφαλῇ, ἤγουν τῷ τῆς ψυχῆς λογιστικῷ παρασχεῖν, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς τὸ φρουρητικὸν καὶ συνεκτικὸν τῶν ἀρετῶν· χεῖρα γὰρ ἁπλῶς Θεοῦ τὸ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συναΐδιον Πνεῦμα ἡ Γραφὴ προσαγορεύει· καθὼς καὶ ὁ Σωτὴρ τοῖς Ἰουδαίοις φησίν· *Εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ*· ἤγουν ἐν Πνεύματι Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν· *Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν*· διὰ τοῦτο καὶ Γαβριὴλ διαπρυσίως βοᾷ λέγων· *Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.*

ἌΣΜΑ.

Ὥρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἰερουσαλὴμ, ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ· ἐὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἕως ἂν θελήσῃ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπειδὴ προεώρα μετὰ πολυετίαν τὴν προφητείαν ἀποβήσεσθαι, ὅρκῳ προκαταλαμβάνει τὰς θυγατέρας Ἰερουσαλὴμ, ἤτοι τοὺς ἐξ αὐτῆς τεχθησομένους ἀρχιερεῖς τε καὶ γραμματεῖς· περὶ ὧν ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης *γεννήματα ἐχιδνῶν* προσηγόρευσεν· *Ὥρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἰερουσαλὴμ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ*· τουτέστιν, Ὁρκίζω ὑμᾶς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ ἐκ τῆς Παρθένου· ταύτην γὰρ ἀγρὸν προσείρηκεν, ὡς τὸν στάχυν βλαστήσασαν τῆς ζωῆς. *Ἐὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην*· ἤγουν μηδ' ἂν ποτε ἐθελῆσαι τὴν παροῦσαν προφητείαν ἀφανίσαι· ὀκλάσαντας ἴσως, διὰ τὸ μετὰ πολλὰ ταύτην ἔτη συμβήσεσθαι. Ὅτι δὲ τὸ προφητευόμενον ἅπαν κατὰ τὸ γράμμα καὶ νόημα πρόκειται, εἰκότως, *Ἐὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην*, εἶπεν· ἤτοι τοὺς δοκοῦντας ὑμῖν ἀγάπης εἶναι λόγους μήτ' ἐκ τῶν γεγραμμένων ἀφανίσητε, μήτε τῆς μνήμης ὑμῶν, ἕως ἂν θελήσῃ· μέχρις ὅτου δηλονότι ὁ διὰ τούτων προφητευόμενος ἐθελήσῃ παραγίνεσθαι· προῄδει γὰρ μετὰ τοῦτον πολλῶν τὰ γεγραμμένα λόγων ἀξιωθήσεσθαι· ταύτῃ τοι καὶ φυλαχθῆναι μόνον ἀξιοῖ, μέχρις ὅτου τὸ προφητευόμενον τελεσθήσηται.

ἌΣΜΑ.

Φωνὴ ἀδελφιδοῦ μου· οὗτος ἥκει πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη, διαλλόμενος ἐπὶ τοὺς βουνούς.

A *Quia vulnerata charitate ego sum* : hoc est, concupisco sanctissimi super me Spiritus adventum.

CANT.

6. *Læva ejus in capite meo, et dextera ipsius amplectetur me.*

SCHOLIA.

Apertissime Deum futurum eum, qui nasceretur ex Virgine, his quoque verbis propheta præcinit, et veluti ex persona ilibatæ Verbi matris dicit : *Læva ejus in capite meo, et dextera ipsius amplectetur me.* Illius inquam, cujus videlicet amore eram ego vulnerata. Quasi dicat, Suo undique præsidio me protegat ; et lævam quidem manum quæ prohibendi vim habet quodvis malum, in ipsius capite, in rationali videlicet animæ parte, ut imponat, precata est ; dexteram vero, effectricem scilicet, servatricemque vim præbeat virtutum. Clare enim Dei manum æqualem Patri et Filio Spiritum Scriptura appellat. Quemadmodum et Salvator Judæis dicit : *Porro si in digito Dei ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei* [28], videlicet, in Spiritu Dei. Ac etiam in libro Psalmorum : *Dextera Domini fecit virtutem* [29]. Idcirco et Gabriel perspicue clamat, dicens : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit te* [30].

CANT.

7. *Adjuravi vos, filiæ Hierusalem, in viribus agrorum, si excitaveritis, et evigilare feceritis dilectam, donec voluerit.*

SCHOLIA.

Ubi prævideratpost multos annos prophetiam esse complendam, sacramento præoccupat filias Jerusalem, nascituros, videlicet ex ea sacerdotum principes, et scribas, quos in Evangeliis Joannes Baptista *Genimina viperarum* [31] nuncupavit. *Adjuravi vos, filiæ Hierusalem, in viribus agri.* Hoc est, Adjuro vos in virtute Dei, carnem sumpturi ex Virgine ; hanc enim agrum esse prædixerat, utpote spicam vitæ germinaturam. *Si excitaveritis, et evigilare feceritis dilectam.* Videlicet : Nolite unquam præsentem hanc supprimere prophetiam, ne forte labantes concidatis quod multos post annos ipsa perficienda sit. Cum autem omnia vatum oracula interpretanda sint tum secundum litteram, tum secundum intelligentiam, merito dixit : *Si excitaveritis, et evigilare feceritis dilectam*, sermones videlicet qui vobis de dilecta esse videntur, nolite e Scripturis abolere : nullatenus e memoria vestra excidant, *Donec voluerit*, quoad videlicet is qui illis prædictus est oraculis, adesse voluerit. Prænoverat enim in posterum multa oracula memoratu digna fore scribenda : atque ideo servari saltem censet, donec id, quod vatum oraculis prædictum est, opere compleatur.

CANT.

8. *Vox nepotis mei, iste venit ; saltans super montes, saliens super colles.*

[28] Luc. xi, 20. [29] Psal. cxvii, 15. [30] Luc. i, 35. [31] Luc. iii, 7.

Digitized by Google

SCHOLIA.

Lubricam Judæorum mentem Propheta prævidens, judicavit oportere non modo sacramento eorum compescere appetitiones, sed illius etiam timore, qui vatum prædicebatur oraculis, eorumdem reprimere animos : neve tædio affecti ægre ferrent, temporis longinquitatem spectantes, oportere tanquam ipsum jam præsentem eorum percellere animos, et dicit : *Vox nepotis mei, ipse venit.* Dictum est jam eo quod ex filia David natus sit Christus, nepotem eum nuncupasse Salomon ; ipse enim Salvator in medio festivitatis die exclamavit, dicens : *Ego sum lux mundi : qui sequitur me non manet in tenebris, sed habebit lumen vitæ* [31] .— *Saltans super montes, saliens super colles :* duritiem peccati, animique elationem explodens pedibus, quemadmodum, et prophetarum eximius dicit Isaias : *Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur* [32]. Hoc est, omne elatum, et dæmoniacum e medio tolletur, cum regnabit pacificus Christus.

CANT.

9. *Similis est nepos meus capreæ, vel hinnulo cervorum, saliens in montibus Bethel.*

SCHOLIA.

Quemadmodum proprium est capreæ, se ipsam tradere venatoribus pro filiorum libertate : sic et Salvator noster Jesus pro nobis se ipsum tradidit in mortem : quocirca assimilatur *capreæ, vel hinnulo cervorum saltans in montibus Bethel :* videlicet, idolorum evertens aras. In monte enim Bethel, scaber et exasperans ille Judæorum populus, sacrificia idolis obtulit.

CANT.

Ecce iste stetit post parietem nostrum, limis prospiciens oculis per fores, cernuus respiciens per retia.

SCHOLIA.

Humanam pro nobis a Deo Salvatore assumptam carnem *Parietem* nominavit ; *Post parietem* vero *nostrum*, comitantes nimirum carnem, passiones reatus expertes, quas nobiscum communicavit, factus homo. Ut igitur paries obstat, quominus quæ in domo sunt, spectentur ; ita et Dei Verbi caro in seipsa occlusit ipsius divinitatem, quæ oculorum fugiebat obtutum ; adeo ut vix quodammodo, et quasi per retia, apparuerit discipulis in monte Thabor *Cernuus respiciens per retia.* Ea nimirum quæ pro nobis in passione pertulit. In hisce enim maxime se Deum esse ostendit, sole quidem deficiente, luna præter opinionem subrepente, et petris scissis, ac mortuis e monumentis surgentibus : et, ut paucis absolvam, universo demonstrante se orbe, illius sensisse passionem.

CANT.

10-12. *Respondet nepos meus, et dicit mihi : Exsurge, veni, propinqua mea, formosa mea, columba mea. Quia ecce hiems præteriit, imber abiit, per se recessit. Flores visi sunt in terra, tempus incisionis prævenit.*

[31] Joan. VIII, 12. [32] Isa. XL, 4.

A

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὸ ἄστατον τῆς γνώμης τῶν Ἰουδαίων προορῶν ὁ Προφήτης, οὐκ ἔκρινε δεῖν μόνῳ τῷ ὅρκῳ τούτους τῆς ὁρμῆς ἐπισχεῖν, ἀλλὰ καὶ τῷ τοῦ προφητευομένου φόβῳ τούτων τὰς ψυχὰς ἀναστεῖλαι, καὶ μὴ πρὸς τὸν χρόνον ἀποβλέψαντας, ἀποδυσπετῆσαι, ἀλλ' ὡς ἤδη παρόντα τοῦτον ἐκπλαγῆναι· καὶ φησί· *Φωνὴ ἀδελφιδοῦ μου. Οὗτος ἥκει* Εἰρῆσθαι δή, ὅτι τὸν ἐκ τῆς τοῦ Δαβὶδ θυγατρὸς τεχθέντα Χριστὸν ἀδελφιδὸν ὁ Σολομὼν προσηγόρευσεν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Σωτὴρ ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς ἔκραξε λέγων· *Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ μείνῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη διαλλόμενος ἐπὶ τοὺς βουνούς·* τὸ τραχὺ τῆς ἁμαρτίας, καὶ μετέωρον ὑποτάσσων τοῖς ποσί· καθὼς καὶ ὁ θαυμαστὸς ἐν τοῖς προφήταις Ἡσαΐας φησί· *Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται·* τουτέστι πᾶν τὸ ἐπηρμένον, καὶ δαιμονιῶδες ἐκ τοῦ μέσου ἀρθήσεται, βασιλεύσαντος τοῦ εἰρηνικοῦ Χριστοῦ.

B

ΨΑΣΜΑ.

Ὁμοιός ἐστιν ἀδελφιδός μου τῇ δορκάδι ἢ νεβρῷ ἐλάφων, πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη Βεθήλ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὥσπερ ἴδιόν ἐστι τῆς δορκάδος, παραδιδόναι ἑαυτὴν τοῖς θηρευταῖς ὑπὲρ τῆς τῶν τέκνων ἐλευθερίας· οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν παρέδωκεν εἰς θάνατον· ταύτῃ τοι καὶ τῇ *δορκάδι ὡμοίωται, ἢ νεβρῷ ἐλάφων πηδῶν ἐπὶ* C *τὰ ὄρη Βεθήλ·* ἤγουν τοὺς εἰδωλικοὺς ἀπεπαύων βωμούς . Ἐν γὰρ τῷ ὄρει Βεθὴλ ὁ τραχὺς τῶν Ἰουδαίων λαὸς τὰς θυσίας τοῖς εἰδώλοις προσέφερεν.

ΨΑΣΜΑ.

Ἰδοὺ οὗτος ἑστήκει ὀπίσω τοῦ τοίχου ἡμῶν, παρακύπτων διὰ τῶν θυρίδων, ἐγκύπτων διὰ τῶν δικτύων.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὴν δι' ἡμᾶς τῷ Σωτῆρι Θεῷ προσληφθεῖσαν σάρκα *τοῖχον* ὠνόμασεν· *ὀπίσω* δὲ *τοῦ τοίχου ἡμῶν,* ἤγουν τῶν ἐπακολουθούντων τῇ σαρκὶ ἀδιαβλήτων παθῶν, ὧν κεκοινώνηκε καθ' ἡμᾶς γεγονὼς ἄνθρωπος. Ὥσπερ οὖν ὁ τοῖχος κωλύει μὴ βλέπειν τὰ ἐν τῷ οἴκῳ, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου σὰρξ ἀοράτως ἐν αὐτῇ περιέκλεισε τὴν ἑαυτοῦ θεότητα· ἀλλ' ἀμυ- D δρῶς πως, ὡς διὰ θυρίδος, ἐφανερώθη τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ ὄρει Θαβώρ. *Ἐγκύπτων διὰ τῶν δικτύων·* τῶν ὧν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέστη παθῶν δηλονότι. Οὐχ ἧττον γὰρ καὶ ἐν τούτοις Θεὸς ἐγνωρίζετο, ἡλίου μὲν ἐκλείποντος, σελήνης παρὰ δόξαν ὑποτρεχούσης, καὶ πετρῶν ῥηγνυμένων, καὶ νεκρῶν ἐκ τῶν μνημείων ἐγειρομένων, καὶ συμπάσης κτίσεως, ἁπλῶς εἰπεῖν, αἴσθησιν τοῦ πάθους παρεχομένης.

ΨΑΣΜΑ.

Ἀποκρίνεται ἀδελφιδός μου, καὶ λέγει μοι· Ἀνάστα, ἐλθὲ ἡ πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου· ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρῆλθεν· ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ. Τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῇ· καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθασεν.

Digitized by Google

ΣΧΟΛΙΑ.

Οὐ καθ' εἱρμὸν τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου σάρκωσιν ὁ Προφήτης ἐμφαίνει· ἀλλ' ὡς ἐδίδου τούτῳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ποτὲ μὲν ἑαυτὸν παρεισάγων περὶ ταύτης διαλεγόμενον, ποτὲ δὲ τὴν νέαν τοῦ Θεοῦ τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίαν· ἄλλοτε δὲ τὴν ὑπερευλογημένην τοῦ Θεοῦ Λόγου μητέρα· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἐφ' ἑκάστων ἄνθους γινόμενος, παρήλλαττε τὴν τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων ἔμφασιν· ταύτῃ τοι καὶ μετὰ τὸ περὶ τῶν παθημάτων δι' ἑαυτοῦ μνησθῆναι τὰ τῆς γεννήσεως ὡς ἀπὸ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ φθέγγεται, καὶ φησίν· *Ἀνάστα, ἐλθέ, ἡ πλησίον μου·* τουτέστιν, Ὦ μῆτερ, καιρός ἐστι γεννηθῆναί σε ἐν τῇ γῇ εἰς κατοικητήριον ἐμοῦ τοῦ διὰ σὲ γεγονότος βροτοῦ· *ὁ καιρὸς γὰρ παρῆλθε* τοῦ τῆς ἀπιστίας χειμῶνος, *καὶ ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν·* ἤγουν ὁ τῆς εἰδωλομανίας κατακλυσμὸς ἅμα ταῖς πονηραῖς πέπαυται πράξεσιν. *Ἐπορεύθη ἑαυτῷ·* ἤτοι, παντελῶς ἠφάνισται. *Ὤφθη δὲ τὰ ἄνθη ἐν τῇ γῇ·* τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου λαμπρῶς τὴν οἰκουμένην θερμάναντος, καὶ τὰς εὐώδεις ἡμῖν θεουργοὺς ἐντολὰς παρεσχηκότος. *Ἔφθακε δὲ καὶ ὁ τῆς τομῆς καιρός,* τοῦ δρέψασθαι δηλονότι τὰ ἐξαίρετα τῶν ἀνθέων· ἢ καὶ ἐν ᾧ ἡ τῆς κακίας ῥίζα τμηθήσεται, ὡς ὁ θαυμάσιος Ἀββακοὺμ εἰρηκεν· *Ἐν τῷ ἐγγίζειν τὰ ἔτη ἐπιγνωσθήσῃ· ἐν τῷ παρεῖναι τὸν καιρὸν ἀναδειχθήσῃ.*

ΑΣΜΑ.

Φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν· ἡ συκῆ ἐξήνεγκεν ὀλύνθους αὐτῆς· αἱ ἄμπελοι κυπρίζουσιν, ἔδωκαν ὀσμήν· ἀνάστα, ἐλθέ, ἡ πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπειδὴ τὴν βασιλικὴν εἴρηκε παρουσίαν, ἀνάγκη πεμφθῆναι καὶ κήρυκα, καὶ φησί· *Φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν·* τοῦ ὡς τρυγὼν ἐν τῇ ἐρήμῳ βαδίζοντος, τοῦ ἐκ τῆς στείρας γεγεννημένου, τοῦ πρὸ καὶ τῆς γεννήσεως τὸν Χριστὸν καταγγέλλοντος· περὶ οὗ καὶ ὁ θαυμαστὸς Ἡσαΐας εἴρηκε, λέγων· *Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου. Ἐξήνεγκε δὲ καὶ ἡ συκῆ τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς·* ἡ ἄκαρπος ἐκκλησία τῶν Ἰουδαίων· τὰ περιττὰ καὶ ἀνήνυτα τούτων συνέδρια. Εἰ γὰρ καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκ τῶν Ἑβραίων ἴσμεν ἐκλελεγμένους, ἀλλὰ πάσῃ σπουδῇ τὰ ἐκείνων πρότερον κατηργηκότες, οὕτως ἐτελειώθησαν, ὥστε εἰ καὶ ἐξ αὐτῶν τούτους εἴποι τις ἄν, ἀλλ' οὐ τοῖς αὐτῶν ἐξηκολούθησαν τρόποις, οὐδὲ μετέσχον τῆς ἐκ γένους αὐτοῖς ποιότητος. Εἰκότως οὖν οὐδὲ παῖδες ἂν αὐτῶν καλοῖντο· ὡς γὰρ ἄκαρπος τὸ λοιπὸν συκῆ, παρὰ Χριστοῦ καταραθέντες, ἐξηράνθησαν· *αἱ* ἐξ ἐθνῶν δὲ *ἄμπελοι* ἡ νέα αὕτη Σιών, ἣν καὶ μετήνεγκεν ὁ Θεὸς ἐξ Αἰγύπτου, τῆς τυραννίδος δηλονότι τοῦ πικροῦ Φαραώ. *Κυπρίζουσι* τοὺς πιστοὺς, οἵτινες καὶ *ἔδωκαν ὀσμὴν*, ἤτοι τὴν διὰ μαρτυρίου, τὴν δι' ἀσκήσεως θειοτέραν ζωήν. Εἶθ' ὥσπερ ἐπαναλαμβάνων τὸν λόγον, *Ἀνάστα*, φησὶν,

A

SCHOLIA.

Non composita serie, assumptionem carnis a Deo Verbo propheta refert, sed ut ei dictabat Spiritus sanctus, modo quidem se ipsum introducens de ea disserentem : modo vero novam Dei ex gentibus coactam Ecclesiam : interdum autem longe omnium præclarissimam Dei Verbi Matrem, et ut paucis absolvam, divino afflatus numine, jugiter variabat, mutabatque personarum, rerumque speciem. Ex quo factum est, ut postquam ea quæ in passione pertulerat memoraverit, quæ ad natalitia pertinent, veluti ex unigeniti Dei Filii persona exponat, ac dicat : *Exsurge, veni, propinqua mea*, hoc est : Tempus est, o mater, ut tu nascaris in terra, ut sis domicilium mihi, ex te nascituro mortali. Tempus enim B hiemis nimirum infidelitatis *præteriit et imber abiit*, videlicet, idololatriæ eluvies, cum pravis pariter desiit operationibus. *Per se recessit* videlicet, penitus sublatus est. *Visi sunt* autem *flores in terra*, justitiæ Sole præclare orbem calefaciente terrarum, et suaviter fragrantia divina nobis præcepta præbente. *Prævenit* autem et *incisionis tempus* : videlicet metendi præclara florum bona, vel secandi vitiositatis radices, quemadmodum eximius dixit Habacuc : *Accedentibus annis cognosceris ; et cum aderit tempus, ostenderis* [34].

CANT

12-13. *Vox turturis audita est in terra nostra. Ficus protulit grossos suos, vineæ florentes C cunt, dederunt odorem : exsurge, veni, proxima mea, columba mea.*

SCHOLIA.

Postquam regium exposuit adventum, necesse erat præmitti quoque præconem ; ideo dicit : *Vox turturis audita est in terra nostra.* Illius, inquam, qui instar turturis, perrexit in desertum ; qui ex sterili natus est ; qui etiam ante suum ortum Christum annuntiavit ; et de quo eximius locutus est Isaias, dicens : *Vox clamantis in deserto. Parate viam Domini* [35]. *Ficus* porro *protulit* etiam *grossos suos* infructuosa nimirum Ecclesia Judæorum inania, et irrita sua concilia. Quamvis enim discipulos ex Hebræis scimus electos, ipsi nihilominus omni studio priora illorum Hebræorum opera reprobantes, D adeo perfecti fuere, ut, etsi ex ipsis eos natos fuisse dicatur, non tamen illorum mores fuisse sectatos, constet, neque generis eorum participasse qualitates, asseratur. Merito itaque filii vocari nequeunt illorum, qui postea, tanquam infructuosa ficus, a Christo maledicti, exaruerunt [36]. *Vineæ* autem ex gentibus, nova hæc Sion, quam et transtulit Deus ex Ægyptiaca tyrannide, sævi nimirum Pharaonis ; flores producunt fidelium ; qui quidem *dederunt* etiam *odorem*, scilicet martyrii, vitam divinioremexercentes. Deinde tanquam sermonem repetens : *Exurge*, inquit, *veni, proxima mea, formosa mea,*

[34] Habac. III, 2. [35] Isa. XL, 3. [36] Matth. XXI, 19.

Digitized by Google

columba mea, hoc est Purissimum te mihi domicilium velim expedias, et reddas ; oportet enim sellam ante regium adornari adventum.

CANT.

14. *Et veni tu, columba mea, in tegmine petræ, juxta propugnaculum ; ostende mihi aspectum tuum, et fac me audire vocem tuam : quia vox tua suavis et aspectus tuus decorus.*

SCHOLIA.

Judæorum quidem populus ut immundus a Deo est reprobatus ; Virgo vero omni ex parte labis expers, tanquam purissimum templum, in ipsius electa est domicilium, ad quam dicit : *Veni tu, columba mea, in tegmine petræ, juxta propugnaculum.* Videlicet, Veni ut tu me carne vestias, quo perinde sim ac cæteri, particeps irreprehensibilium passionum. *In tegmine petræ :* super quam Christus ædificavit Ecclesiam : ex qua figurate quoque sitientem potavit populum Moyses ille, qui etiam cum in monte Sina coram Deo constitisset [37], ut ipsum Deum videret, protectus est a petra, a Christo nimirum, qui propter nos caro factus est. Quemadmodum etiam David suo pariter testimonio firmat dicens : *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli* [38]. — *Ostende mihi aspectum tuum, et fac me audire vocem tuam* ; claram videlicet, apertam, et candidam mentem tuam, nullaque omnino fœda cogitatione inquinatam. *Et fac me audire tuam vocem*, illam, scilicet : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* [39].

CANT

15. *Capite nobis vulpes parvas, quæ demoliuntur vineas ; et vineæ nostræ florescunt.*

SCHOLIA.

Principes sacerdotum, et legis doctores : *Qui devorant viduarum domos, simulantes longam orationem* [40], ob fucatum, et dolosum ipsorum animum, in vulpium similitudinem eos introducit, ac dicit : *Capite nobis vulpes parvas*, hoc est, Compescite, prohibete fucatam disciplinam, quæ corruptela est animarum. *Parvas* autem *vulpes* eos ipsos appellat, utpote, qui neque magnum, neque sublime quidquam de Deo sentiant, soli vero litteræ, ac figuris tanquam pueri, adhærescant. *Quæ demoliuntur vineas :* suas, inquam, ipsorum synagogas. *Et vineæ nostræ florescunt.* Ac si diceret : Synagogæ quidem Judæorum se ipsas demolitæ sunt, ex Jeremiæ prophetæ sententia, dicentis : *Pastores multi demoliti sunt vineam meam* [41]. Ecclesiæ vero ex gentilibus fidelibus *florescunt*, non secus ac botrus, populus nimirum, Deo acceptus.

CANT.

16. *Frater meus mihi, et ego illi, qui pascit in liliis, donec aspiret dies, et amoveantur umbræ.*

SCHOLIA.

Quem paulo ante filium ex filia David natum, ne-

A ἐλθὲ, πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου· τουτέστι· τὸ ἐμὸν καθαρώτατον οἴκημα ἑτοιμάσθητι, γεννήθητι· δεῖ γὰρ πρὸ τῆς βασιλικῆς παρουσίας ἑτοιμασθῆναι τὸν δίφρον.

ΨΑΛΜΑ.

Καὶ ἐλθὲ σὺ, περιστερά μου, σκέπῃ τῆς πέτρας, ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος· δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν μοι τὴν φωνήν σου, ὅτι ἡ φωνή σου ἡδεῖα, καὶ ἡ ὄψις σου ὡραία.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὁ μὲν τῶν Ἰουδαίων λαὸς ὡς ἀκάθαρτος ἐξεβλήθη παρὰ Θεοῦ· ἡ δὲ πανάμωμος Παρθένος, ἅτε καθαρώτατος οὖσα ναὸς, εἰς κατοικίαν ἑαυτῷ ἀφώρισται, καὶ φησὶ πρὸς αὐτήν· Ἐλθὲ σὺ, περιστερά μου, ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος· ἤγουν· Ἐλθὲ ἕνεκα τοῦ περιβάλλεσθαί με σάρκα, κεκοινωνηκυῖαν ὡσαύτως ἅπασι τῶν ἀδιαβλήτων παθῶν. Ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας· ἐν ᾗ τὴν Ἐκκλησίαν Χριστὸς ᾠκοδόμησεν· ἐξ ἧς καὶ Μωϋσῆς συμβολικῶς τὸν λαὸν διψῶντα ἐπότισεν· αὐτὸς καὶ ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ, πρὸς θεοπτίαν ἑαυτὸν παραστήσας Θεῷ, ὑπὸ τὴν πέτραν ἐσκεπάζετο, τὸν δι' ἡμᾶς σαρκωθέντα Χριστόν· καθὼς καὶ ὁ Δαβὶδ συμμαρτυρεῖ, λέγων· Λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. Δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν με τὴν φωνήν σου· ἤτοι τὴν ἀπερικάλυπτόν σου καὶ καθαρὰν ἔννοιαν, καὶ μηδαμοῦ λογισμῶν ῥύπον ἔχουσαν. Καὶ ἀκούτισόν με τὴν φωνήν σου, τὴν, Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.

ΨΑΛΜΑ.

Πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας μικρούς, ἀφανίζοντας ἀμπελῶνας· καὶ αἱ ἄμπελοι ἡμῶν κυπρίζουσιν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ διδασκάλους τοῦ νόμου, τοὺς κατεσθίοντας τῶν χηρῶν τὰς οἰκίας, καὶ προσευχομένους προφάσει μακρᾷ, διὰ τὸ ἀπατηλὸν καὶ ὕπουλον αὐτῶν τῆς ψυχῆς, εἰς ἀλωπέκων εἶδος μετήνεγκε· καὶ φησὶ, Πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας μικρούς· τουτέστιν ἐπέσχετε, κωλύσατε τῆς ἀπατηλῆς καὶ ψυγοφθόρου διδασκαλίας. Μικροὺς δ' αὐτοὺς προσεῖρηκεν, ὡς μηδὲν μέγα, μηδ' ὑψηλὸν περὶ Θεοῦ διανοουμένους, γράμματι δὲ μόνῳ καὶ τοῖς τύποις, ὥσπερ παιδία, προσανέχοντας. Ἀφανίζοντας ἀμπελῶνας· τὰς ἑαυτῶν δηλονότι συναγωγάς. Καὶ αἱ ἄμπελοι ἡμῶν κυπρίζουσιν· ἤγουν αἱ μὲν συναγωγαὶ τῶν Ἰουδαίων ὑπ' αὐτῶν διώλοντο κατὰ τὸ παρὰ τοῦ προφήτου Ἱερεμίου εἰρημένον· Ποιμένες πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά μου· αἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαι πιστῶν κυπρίζουσιν, ὡς βότρυς, τὸν περιούσιον λαὸν τῷ Θεῷ.

ΨΑΛΜΑ.

Ἀδελφός μου ἐμοὶ, κἀγὼ αὐτῷ ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις, ἕως οὗ διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὃν ἀνωτέρω ἐκ τῆς Δαβὶδ τεχθέντα υἱὸν ἀδελφι-

[37] Exod. xxxiii, 22. [38] Psal. cxvii, 22. [39] Luc. i, 38. [40] Luc. xx, 47. [41] Jerem. xii, 10.

Digitized by Google

δὲν προσηγόρευσε, τὸν αὐτὸν καὶ ἀδελφὸν, ὡς τοῦ Δαβὶδ υἱὸν, εἰρηκε, καὶ φησί· *Ἀδελφός μου ἐμοί, κἀγὼ αὐτῷ*· τουτέστιν, Αὐτὸς ἐμοὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, κἀγὼ τὴν προκήρυξιν. *Ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις*· ἦτοι, Ὁ ἐν αἰνίγμασι νῦν, καὶ τύποις, καὶ προφήταις λαλῶν. *Ἕως οὗ διαπνεύσῃ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί*· τουτέστι, Μέχρις ὅτου φανερωθῇ ἡ ἐκείνου πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημία, καὶ σάρκωσις· τοῦτο γὰρ καὶ ἡμέρας διαύγειάν φησι, κατὰ τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον· *Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα. Καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί*· ἦτοι, Παρέλθωσιν οἱ τύποι, καὶ τὰ περὶ Χριστοῦ αἰνιγματωδῶς τοῖς πρόφήταις εἰρημένα.

ᾌΣΜΑ.

Ἀπόστρεψον, ὁμοιώθητι σὺ, ἀδελφέ μου, τῷ δόρκωνι, ἢ νεβρῷ ἐλάφων ἐπὶ ὄρη κεκλιμάτων.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀντὶ τοῦ, Ἐπίφανον τὴν σεαυτοῦ παρουσίαν, καὶ *ὁμοιώθητι τῷ δόρκωνι*· ἦτοι, Ὑπόμεινον τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον· ὑποτάσσων τὸ τραχὺ τῆς ἁμαρτίας, καθὼς καὶ ἀνωτέρω δεδήλωται.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

ᾌΣΜΑ.

Ἐπὶ τὴν κοίτην μου ἐν νυξὶν ἐζήτησα ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου· ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν· ἐκάλεσα αὐτόν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Διὰ τῆς κοίτης τὴν ἀκηδίαν ἐσήμανε· καὶ ὃ φησιν ὁ προφήτης Δαβὶδ, *Ἀκηδία κατέσχε με, ἀπὸ ἁμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον σου* τοῦτ' ἂν τις κατίδοι τοὺς μαθητὰς πεπονθότας, ἡνίκα τὸ ἀνέσπερον φῶς ἐν τῷ τάφῳ ἔδυ πρὸς τὴν τῶν σταυρωτῶν ἀφορῶντας μανίαν· ὡς ἐξ αὐτῶν οὖν φησιν· *Ἐπὶ κοίτην μου ἐν νυξὶν ἐζήτησα ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου*· τουτέστιν, Ἀκηδιάσασα πρὸς τὴν ἀπέχθειαν τῶν μιαιφόνων Ἰουδαίων, ὑπὸ σκότος καὶ οὐ παῤῥησίᾳ ἐζήτησα τὸν ἠγαπημένον νυμφίον Χριστόν. *Ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρον· ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου*· νῦν μὲν ὡς ἐν τάφῳ καταπαύσαντα τὸν δημιουργὸν ἀπὸ τῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἔργων αὐτοῦ, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ διὰ τὸ ἀναστῆναι· ταύτῃ τοι καὶ οὐχ ὑπήκουσε τῶν μαθητῶν κεκραγότων. Τοῦτο καὶ Δαβὶδ περὶ αὐτὸν εἶρηκεν· *Ἐκέκραξα, καὶ οὐκ ἦν ὁ σώζων· ἐν νυκτὶ, καὶ οὐκ εἰς ἄνοιαν ἐμοί.*

ᾌΣΜΑ.

Ἀναστήσομαι δὴ, καὶ κυκλώσω ἐν τῇ πόλει, ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις, καὶ ζητήσω ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. Ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν· ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου. Εὗρόσάν με οἱ τηροῦντες, οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει· Μὴ ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου εἴδετε;

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἤτοι τὸν ζωοδόχον τάφον· ὃν νυκτὸς διὰ τὴν τῶν

potem appellarat, eumdem nominavit et fratrem, uti filium David, et dicit : *Frater meus mihi, et ego illi.* Hoc est, Ille mihi gratiam Spiritus, et ego illi præconium longe ante deferam. *Qui pascit in liliis ;* Qui nunc videlicet in ænigmatibus, et figuris, atque prophetis loquitur. *Donec aspiret dies, et amoveantur umbræ ;* hoc est, Quousque manifesta fiat ejus ad homines accessio, carnisque assumptio. Id enim diei quoque splendorem appellat, ex Salvatoris sententia dicentis : *Ego lux veni in mundum*[13]. — *Et amoveantur umbræ :* Recesserint, scilicet figuræ, et de Christo a prophetis per ænigmata dicta.

CANT.

17. *Revertere, similis esto tu, frater mi, capreæ, vel hinnulo cervorum super montes concavos.*

SCHOLIA.

Quasi diceret, Ostende tui ipsius præsentiam, et *similis esto capreæ :* per crucem nimirum, sustine mortem : duritiem, salebrasque peccati subige pedibusque calca : quemadmodum et paulo ante declaratum est.

CAPUT III.

CANT.

1. *In cubili meo in noctibus quæsivi quem dilexit anima mea : quæsivi eum, et non inveni : vocavi eum, et non obaudivit me.*

SCHOLIA.

Per *cubile* ipsam significavit acediam. Et quod David propheta affirmat : *Acedia tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam*[14] ; illud idem videre est, passos fuisse discipulos, quando lux illa, quæ vespere caret, occidens immersa sepulcro, ipsi insanum spectarunt crucifigentium furorem. Ex discipulorum itaque persona dicit : *In cubili meo quæsivi quem diligit anima mea ;* hoc est, Acedia sum affectus, non sine odio in Judæos cæde pollutos tenebræ cum essent, nec fandi libertas foret, quæsivi dilectum sponsum Christum. *Quæsivi eum, et non inveni ; vocavi eum, et non obaudivit me,* nunc quidem quasi requiescentem in sepulcro conditorem, ab operibus Evangelii ejus. Quia autem mox resurrecturus quoque erat, idcirco non obaudivit discipulos clamantes. Idque David de ipso dixit : *Clamavi, et non erat Salvator ; nocte, et non ad insipientiam mihi*[15].

CANT.

2.3. *Surgam jam, et circuibo in civitate, in foris, et in plateis, et quæram quem diligit anima mea. Quæsivi eum, et non inveni eum ; vocavi ipsum, et non obaudivit me. Invenerunt me custodes, qui circumeunt in civitate : Num quem diligit anima mea, vidistis ?*

SCHOLIA.

Vitale, videlicet, sepulcrum : quod nocte, et non

[13] Joan. XII, 46. [14] Psal. CXVIII, 53. [15] Psal. XXI, 3.

Digitized by Google

die, ob Hebræorum furorem tum discipuli, tum mulieres quæsierunt, ut ungerent Jesum. Ideo autem prædixit hoc sepulcrum habiturum civitatem circumdatam ab eis, et fora, et plateas, quia postea undique ex terræ finibus accessuri erant ad ipsum, itemque pariter adoraturi; quod etiam dilectus ille dixit discipulus: *Surrexit Petrus cum altero discipulo, et mulieribus, et cucurrerunt ad monumentum* [45], sed quærentes, non invenerunt eum: surrexerat enim e sepulcro ipse Sol justitiæ. *Vocavi eum, et non audivit me;* ut magis exæstuantem illorum ostenderet amorem. Alioquin, quonam pacto eos non audivisset is, qui ubique præsens adest? *Invenerunt me custodes, qui circumeunt in civitate:* angeli, videlicet, qui in lapide sedebant: *Num quem dilexit anima mea, vidistis?* Id per interrogationem prolatum est ab iis qui in sepulcro quærebant, ut interrogationi huic illa respondeant ab angelo formata verba: *Si Jesum Nazarenum quæritis crucifixum, non est hic, sed surrexit* [46].

A

B

CANT.

4. Perquam brevi recessi ab eis, quoad inveni quem dilexit anima mea; tenui eum, et non dimisi, donec introducerem eum in domum matris meæ, et in cellam ejus, quæ concepit me.

SCHOLIA.

Paulo enim postquam recessit ab eis, ab angelis videlicet, respondentibus ad mulieres: *Non est hic, sed surrexit;* inventus est, quem dilexit anima earum, quem sane primum hortulanum esse putarunt; nox enim erat adhuc, et ait: *Tenui eum, et non dimisi.* Postquam enim cognoverunt ipsum esse Christum, quod dixisset ad illas, *Maria,* et salutasset illis verbis, *Avete,* accedentes, tenuerunt pedes ejus, et non dimiserunt eum, donec introduxerunt eum: *In domum matris meæ, et in cellam ejus, quæ concepit me.* Videlicet quousque compulerunt eum ut diceret: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum. Ite autem ad fratres meos, et dicite illis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, et Deum meum, et Deum vestrum* [47]. Utique enim domus matris nostræ, et cella ejus, quæ nos concepit, supercœlestis sane illa ejus habitatio est, et ad Deum suumque Patrem reditus: et occultum, inaccessumque paterni ejus divinitatis sinus domicilium est.

C

D

CANT.

5. Adjuravi vos, filiæ Jerusalem, ne excitetis, et suscitetis dilectam, donec velit.

SCHOLIA

Mos est apud cantionum principes, post alia multa cantica, ipsas rursus repetere cantiones: veluti intercalaria quædam cantica cantoribus

Ἑβραίων μανίαν, καὶ οὐκ ἐν ἡμέρᾳ, οἵ τε μαθηταὶ καὶ αἱ γυναῖκες ἐζήτουν μυρίσαι Ἰησοῦν. Τοῦτον γὰρ πόλιν κυκλουμένην ὑπ' αὐτῶν προσείρηκε, καὶ ἀγορὰς καὶ πλατείας ἔχοντα, διὰ τὴν ἐσύστερον ἐξ ἁπανταχοῦ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς αὐτὸν ἄφιξιν ὁμοῦ καὶ προσκύνησιν. Τοῦτο καὶ ὁ περιλημένος εἴρηκε μαθητής· *Ἀνέστη Πέτρος σὺν τῷ ἑτέρῳ μαθητῇ, καὶ ταῖς γυναιξὶ, καὶ ἔτρεχον ἐπὶ τὸ μνημεῖον.* Ἀλλὰ ζητοῦντες, οὐχ εὗρον αὐτόν· ἀνέτειλε γὰρ ἐκ τοῦ τάφου ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος. *Ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου·* ἵνα μᾶλλον τὸν αὐτῶν ἔρωτα θερμότερον ἀποδείξῃ· πῶς γὰρ ἂν ἄλλως; οὐχ ὑπήκουεν αὐτῶν ὁ πανταχοῦ παρών; *Εὕροσάν με οἱ τηροῦντες, οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει.* Οἱ ἄγγελοι δηλονότι, οἱ ἐν τῷ λίθῳ καθήμενοι. *Μὴ ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, εἴδετε;* Τοῦτο κατ' ἐρώτησιν παρὰ τῶν ζητούντων ἐν τῷ τάφῳ, ἵνα ᾖ πρὸς ἀπόκρισιν ἐπαγόμενον τὸ παρὰ τοῦ ἀγγέλου εἰρημένον· *Εἰ Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν, τὸν ἐσταυρωμένον, οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἐγήγερται.*

ᾌΣΜΑ.

Ὡς μικρὸν ὅτε παρῆλθον ἀπ' αὐτῶν, ἕως οὗ εὗρον ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου· ἐκράτησα αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀφῆκα, ἕως οὗ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με.

ΣΧΟΛΙΑ.

Μετὰ γὰρ τὸ μικρὸν παρελθεῖν ἀπ' αὐτῶν, τῶν ἀγγέλων δηλονότι, τῶν ἀποκρινομένων ταῖς γυναιξὶν, *Οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἐγήγερται·* εὑρέθη ὃν ἠγάπησεν αὐτῶν ἡ ψυχὴ, ὃν τὸ μὲν πρῶτον καὶ κηπουρὸν εἶναι νενομίκασιν· ἔτι γὰρ νὺξ ἦν· καὶ φησίν· *Ἐκράτησα αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀφῆκα·* ἐπειδὴ γὰρ ἐγνώκασιν αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, ἀπὸ τοῦ φάναι πρὸς αὐτὰς, *Μαρία,* καὶ τῆς προσηγορίας τοῦ, *Χαίρετε·* προσελθοῦσαι, ἐκράτησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀφῆκαν αὐτὸν, ἕως οὗ εἰσήγαγον αὐτόν. Εἰς *οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με·* ἕως οὗ ἠνάγκασαν αὐτὸν δηλονότι εἰπεῖν· *Μή μου ἅπτεσθε· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου. Πορεύεσθε δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἴπατε αὐτοῖς· Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν·* οἶκος γὰρ ἀντικρυς μητρὸς ἡμῶν, καὶ ταμεῖον τῆς συλλαβούσης ἡμᾶς, ἡ ἐπουράνιός ἐστιν αὐτοῦ κατοικία, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα αὐτοῦ ἐπάνοδος· καὶ τὸ κρύφιον, καὶ ἀδιεξίτητον τῶν πατρικῶν αὐτοῦ κόλπων τῆς θεότητος, οἰκητήριον.

ᾌΣΜΑ.

Ὥρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, ἐὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἕως ἂν θελήσῃ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἔθος ἐστὶ τοῖς τῶν ᾀσμάτων ἐξάρχουσι μετὰ πολλὰ τῶν ᾠδῶν ἕτερα τὰ αὐτὰ πάλιν ἐπᾴδειν, οἷόν τινα ἐπιῴδματα, κοινῇ τοῖς ᾄδουσι παρεχομένοις

[45] Joan. xx, 2. [46] Marc. xvi, 6. [47] Joan. xx, 17.

Digitized by Google

ἐπιφωνεῖν· ἀνωτέρω δ' εἴρηται, ἃ δηλοῖ διὰ τούτων.

ΡΆΣΜΑ.

Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα ἀπὸ τῆς ἐρήμου ὡς στελέχη καπνοῦ τεθυμιαμένη σμύρναν, καὶ λίβανον, ἀπὸ πάντων κονιορτῶν μυρεψοῦ;

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπειδὴ σαφέστατα τὸ τῆς οἰκονομίας ἅπαν ἐδήλωσε μυστήριον, ἀπὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀρξάμενος γεννήσεως, καὶ τοῦ πάθους, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἀναστάσεως, καθ' ἕκαστον ἡμῖν ὑποθεὶς ἀφορμὰς, καὶ οἷον ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπᾴδων ταῦτα, δηλαδὴ, ὡς ἐπ' ἄλλοις καὶ νῦν ἐνθους γενόμενος, καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἐξυμνῶν, ἐπάγει· *Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα ἀπὸ τῆς ἐρήμου;* Τῆς Ἱερουσαλὴμ δηλονότι· ταύτην γὰρ καὶ ὁ Σοφονίας ἐκτραγῳδεῖ· *Ἐγένετο ἔρημος πόλις Σιών·* ἐκ ταύτης γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔσχε τὴν ἀρχήν. *Ὡς στελέχη*, οἱονεὶ κλάδοι τινὲς ἀρτιφυεῖς, *καπνοῦ. Τεθυμιαμένη σμύρναν, καὶ λίβανον, ἀπὸ πάντων κονιορτῶν μυρεψοῦ·* τῶν χαρισμάτων ἁπάντων τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐμπεπλησμένη.

ΡΆΣΜΑ.

Ἰδοὺ ἡ κλίνη τοῦ Σολομών· ἑξήκοντα δυνατοὶ κύκλῳ αὐτῆς ἀπὸ δυνατῶν Ἰσραήλ.

Πάντες κατέχοντες ῥομφαίαν, δεδιδαγμένοι πόλεμον· ἀνὴρ ῥομφαίαν αὐτοῦ ἐπὶ μηρὸν αὐτοῦ, ἀπὸ θάμβους ἐν νυξίν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν δεικτικῶς τοῦτο φησίν· *Ἰδοὺ ἡ κλίνη τοῦ Σολομών.* Ἐν ἑτέρῳ μὲν τὴν Παρθένον κλίνην ὠνόμασεν· ἐνταῦθα δὲ τὸ τὴν Ζωὴν ὑποδεξάμενον θειότατον μνῆμα, ἐν ᾧ σωματικῶς ὁ ὑπερούσιος Λόγος τοῦ κατὰ τὴν πρόσληψιν ἀνθρωπίνου τῶν ἔργων παυσάμενος, ἀνθρωποπρεπῶς κατετέθη, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπερφυᾶ διακαρτερήσας θάνατον. *Ἑξήκοντα δυνατοὶ κύκλῳ αὐτῆς.* Διὰ τὸ πολυμερὲς τοῦ ἀριθμοῦ, τὴν τηνικαῦτα πρὸς Ἰουδαίους γεγενημένην περίστασιν δηλοῖ· πάντα γὰρ λίθον κεκινήκασι πρὸς τὸ δυνηθῆναι συκοφαντῆσαι τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος· τὸ τοίνυν πολυσχεδὲς αὐτῶν, καὶ περισπούδαστον εἰς τὸ πρὸς Πιλᾶτον ἀπιέναι, εἰς τὸ αἰτῆσαι κουστωδίαν, εἰς τὸ σφραγίσαι τὸν τάφον, εἰς τὸ ἐπιθεῖναι λίθον μέγαν σφόδρα τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου· ταῦτα πάντα διὰ τὸ πολυμερὲς τοῦ τοιούτου ἀριθμοῦ δείκνυσι. *Πάντες κατέχοντες ῥομφαίας, δεδιδαγμένοι πόλεμον· ἀνὴρ ῥομφαία αὐτοῦ, ἐπὶ μηρὸν αὐτοῦ.* Τοιοῦτοι γὰρ οἱ ἐκ τῆς κουστωδίας, καὶ οὕτω τὰ πολεμικὰ δεδιδαγμένοι· τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἅμα τούτοις ἐπαγρυπνοῦντες, καὶ κυκλοῦντες τὸν τάφον, ἀπὸ θάμβους ἐν νυξίν· ἀλλ' ἔσχεν αὐτοὺς δηλονότι θάμβος ἐν τῷ σκοτισθῆναι, γεγονότας ὡσεὶ νεκροὺς· ἠττήθησαν γὰρ οἱ τὰς ῥομφαίας κατέχοντες τῇ κραταιᾷ χειρὶ τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ, καθὼς ὁ μέγας φησὶ Δαβίδ· *Κύριος κραταιὸς καὶ δυνατός· Κύριος κραταιὸς ἐν πολέμῳ.*

A promptis ad acclamandum, familiaria. Paulo autem ante dictum est, quæ per hæc significentur.

CANT.

6. *Quæ est ista, quæ ascendit e deserto, tanquam virgula fumi, quæve redolet myrrham, et thus, ab omnium aromatum unguentario?*

SCHOLIA.

Postquam apertissime totius dispensationis patefecit mysterium, incipiens ab ipsius Salvatoris generatione, et passione, et morte, et resurrectione: sigillatim nobis eorum argumenta supponens: hæc ipsa plane, veluti ex persona Ecclesiæ, nunc quoque perinde ac cætera, divino afflatus numine canens, ipsam etiam hanc Christi celebrans Ecclesiam, infert: *Quænam ista est, quæ ascendit e deserto* [48]? videlicet, e Jerusalem, de qua sane Sophonias quoque more tragico canit: *Facta est deserta civitas Sion* [49]: ex ea enim re vera principium habuit. *Tanquam virgula:* nimirum tanquam novella quædam germina *fumi. Quæ redolet myrrham, et thus, ab omnium aromatum unguentario*, quæ scilicet omni sanctissimi Spiritus gratia repletur.

CANT.

7. *Ecce lectus Salomonis, sexaginta fortes ambiunt eum, ex fortioribus Israel.*

8. *Omnes rhomphæam habentes, docti ad bellum: vir rhomphæam habens suam super femur suum, ob timorem nocturnum.*

SCHOLIA.

Ad Ecclesiam per demonstrationem hoc dicit: *Ecce lectus Salomonis.* Alio in loco Virginem *lectum* nominavit; hic autem divinissimum monumentum, quod Vitam suscepit, in quo supersubstantiale Verbum, per corpus ex assumpta humanitate, quiescens ab operibus, ut homo depositum est, morte, supra quam dici potest acerba, pro nobis fortiter tolerata. *Sexaginta fortes ambiunt ipsum.* Multiplici hoc numero significatur illa tunc a Judæis facta custodia; nullum namque non moverunt lapidem, quo dolo malo Salvatoris inficiarentur resurrectionem. Ingens itaque eorum erat sollicitudo, et studium eundi ad Pilatum, petendi custodiam, signandi sepulcrum, apponendi saxum magnum valde ad ostium monumenti: quæ omnia per multiplicem hujusmodi numerum demonstrantur. *Omnes rhomphæam habentes, docti ad bellum; vir rhomphæam suam super femur suum.* Ejusmodi enim erant illi, qui erant ad custodiam, ac ita ad bellica docti. Ejusmodi itidem erant Judæi, qui pariter cum illis pernoctabant, sepulcrum circumvallantes in orbem *propter timorem nocturnum.* Atqui tenuit utique eos timor, cum adhuc noctis tenebræ essent: ita *ut facti sint velut mortui* [50]. Victi namque fuere rhomphæas habentes a valida fortique manu Christi resurgentis, quemadmodum magnus ille inquit David: *Dominus fortis, et potens, Dominus fortis in bello* [51].

[48] Isa. LXIV, 10. [49] Sophon. II, 15. [50] Matth. 28, 4. [51] Psal. XXIII, 8.

Digitized by Google

CANT.

9, 10 *Sellam fecit sibi ipsi rex Salomon ex lignis Libani. Columnas ejus fecit argentum, et reclinatorium ejus aureum : ascensum autem ejus purpuram, intimum ejus lapidibus constratum : charitatem a filiabus Jerusalem.*

SCHOLIA.

Hoc subinde dicit incisim : *Sellam fecit sibi ipsi rex Salomon.* Ex radice David sibi genitam Dei puellam, paulo quidem ante lectum, et domum nominavit ; hic autem sellam, ipsa enim novem mensium spatio Deum omnium portavit in utero, hominem pro nobis factum, ex ea carnem sumere haud dedignatum. *Ex lignis Libani*, hoc est, ex monte Dei, cui Virgo comparatur. Ipsa etenim est mons Dei, ex quo angularis ille lapis excisus est, Christus, et de qua divinus pater David dixerat : *Ecce mons in quo beneplacitum est Deo, habitare in eo* [83]. Reges quidem gentium, ligneis in sellis requiescunt, cœlorum autem rex Jesus, non in sella lignea, sed carnea ; ea autem erat filia David, Maria. *Columnas ejus fecit argentum, reclinatorium vero ejus aureum.* Ignem declarans divinitatis ejus ; et per *argentum* quidem splendor est significatus ; per *aurum* vero, ignis et ardor, qui nequaquam ipsam offendit, quamvis habitaverit in ea. Idque, Moyses per figuram vidit in monte Sina ardentem quidem rubum, non tamen deflagrantem [83]. *Ascensum ejus purpuram*, quia tanquam rex sedit in ea. Idcirco Persarum quoque reges, ei, utpote regi potentiori, munera obtulerunt. *Intimum ejus lapidibus constratum*, ex virgineis videlicet, puris sanguinibus assumpta carne. Per *Intimum* enim *lapidibus constratum*, clare illuxisse puritatem, et splendorem interioris in Virgine habitationis declaravit. *Amorem a filiabus Jerusalem. Multæ enim ex Jerusalem sequentes ministrabant ei* [83].

CANT.

11. *Egredimini, et videte, filiæ Sion, in rege Salomone coronam, qua coronavit eum mater sua in die desponsationis ejus, et in die lætitiæ cordis ejus.*

SCHOLIA

Postquam hymnis celebravit Virginem Mariam, ad pristinam hic redit contemplationem. Quia sæpius Christi appellaverat matrem Jerusalem, eo quod in ipsa Christus natus fuerit in tempore ; filias quoque Sion, ut testes sint, advocat, dicens : *Egredimini, videte, filiæ Sion, in rege Salomone coronam, qua coronavit eum mater sua*, spineam videlicet, quam ejus imposuit capiti. *In die desponsationis ejus*, hoc est, in die, qua passus est ; tunc enim, tanquam sponsus uxorem duxit, castam nimirum ex gentibus Ecclesiam. Sepulcrum autem

[83] Psal. LXVII, 17.

A

ΑΣΜΑ.

Φορεῖον ἐποίησεν ἑαυτῷ ὁ βασιλεὺς Σαλομὼν ἀπὸ ξύλων τοῦ Λιβάνου. Στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον· καὶ ἀνάκλιτον αὐτοῦ χρυσίον· ἐπίβασιν αὐτοῦ πορφύραν· ἔντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον· ἀγάπην ἀπὸ θυγατέρων Ἱερουσαλήμ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Μεταξὺ τοῦτό φησιν ὡς ἐν περικοπῇ. *Φορεῖον ἐποίησεν ἑαυτῷ ὁ βασιλεὺς Σαλομών.* Τὴν ἐκ τῆς ῥίζης Δαβὶδ τεχθεῖσαν αὐτῷ θεόπαιδα κλίνην μὲν ἀνωτέρω, καὶ οἶκον ὠνόμασεν, ἐνταῦθα δὲ φορεῖον· αὕτη γὰρ ἐν ἐνναμηνιαίῳ χρόνῳ τὸν πάντων ἔφερε Θεὸν, ἀνθρωπικῶς ὑπὲρ ἡμῶν ἐκ ταύτης σάρκα λαβεῖν καταδεξάμενον. *Ἀπὸ ξύλων τοῦ Λιβάνου·* τουτέστιν ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ Θεοῦ, ᾧ ἡ Παρθένος ὡμοίωται· αὕτη γὰρ ὄρος Θεοῦ, ἐξ οὗ ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος ἐτμήθη Χριστός· περὶ ἧς καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ εἴρηκεν· *Ἰδοὺ τὸ ὄρος, ὃ ηὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ.* Οἱ μὲν γὰρ τῶν ἐθνῶν βασιλεῖς ἐν ξυλίνοις ἐπαναπαύονται φορείοις· ὁ δὲ τῶν οὐρανῶν βασιλεὺς Ἰησοῦς οὐκοῦν ἐν ξυλίνῳ, ἀλλ' ἐν σαρκίνῳ· τὸ δὲ ἦν ἡ τοῦ Δαβὶδ θυγάτηρ Μαρία. *Τοὺς στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον, ἀνάκλιτον δ' αὐτοῦ χρυσίον.* Τὸ πῦρ ἐμφαίνων τῆς αὐτοῦ θεότητος· καὶ διὰ μὲν τοῦ ἀργυρίου ἐσήμανε τὸ φωτιστικὸν, διὰ δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ πυρῶδες καὶ καυστικόν· ἀλλ' οὐδαμῶς ἐλύπησεν αὐτὴν, ἐνοικήσας ἐν αὐτῇ. Τοῦτο καὶ Μωϋσῆς συμβολικῶς εἶδεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, καιομένην μὲν τὴν βάτον, ἀλλ' οὐ καταφλεγομένην. *Ἐπίβασιν δ' αὐτοῦ πορφύραν.* Ὡς βασιλεὺς γὰρ ἐκάθισεν ἐπ' αὐτῆς· διὰ τοῦτο καὶ βασιλεῖς ἐκ Περσῶν τὰ δῶρα τῷ μείζονι βασιλεῖ προσεκόμισαν. *Ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον.* Ἐκ παρθενικῶν ἁγνῶν αἱμάτων δηλαδὴ σαρκωθείς· διὰ γὰρ τὸ λιθόστρωτον ἐντὸς αὐτοῦ φᾶναι ποιῆσαι, τὴν καθαρότητα καὶ διαύγειαν τῆς ἐνοικήσεως τῆς Παρθένου ἐδήλωσεν. *Ἀγάπην ἀπὸ θυγατέρων Ἱερουσαλήμ· πολλαὶ γὰρ ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀκολουθοῦσαι διηκόνουν αὐτῷ.*

ΑΣΜΑ.

Ἐξέλθετε, καὶ ἴδετε, θυγατέρες Σιὼν ἐν τῷ βασιλεῖ Σαλομὼν, ἐν στεφάνῳ, ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ νυμφεύσεως αὐτοῦ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης καρδίας αὐτοῦ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Μετὰ τὸ ἐξυμνῆσαι τὴν Παρθένον Μαριὰμ, εἰς τὴν πρότερον ἐπανάγει ταῦτα θεωρίαν. Ἐπεὶ δὴ τὴν Ἱερουσαλὴμ μητέρα ἐκάλεσε πολλάκις τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐν αὐτῇ τὴν ἔγχρονον ἐσχηκότος γέννησιν, καὶ τὰς τῆς Σιὼν θυγατέρας εἰς μαρτυρίαν καλεῖ λέγων· *Ἐξέλθετε, ἴδετε, θυγατέρες Σιὼν, ἐν τῷ βασιλεῖ Σαλομὼν, ἐν στεφάνῳ ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ.* Τὸν ἀκάνθινον δηλονότι, ὃν τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ περιέθηκαν. *Ἐν ἡμέρᾳ νυμφεύσεως αὐτοῦ.* Τουτέστιν, ἐν ᾗ τὸ πάθος ἐδέξατο· τότε γὰρ, ὡς νυμφίος, ἐμνηστεύθη τὴν ἐξ ἐθνῶν ἁγνὴν Ἐκ-

κλησίαν. Ὅτι δὲ τὸν τάφον νυμφῶνα καλεῖ, τοῦτο καὶ Δαβὶδ ἐμαρτύρησε λέγων· *Καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ*· τοῦ τάφου δηλαδὴ ἐξερχόμενος. *Καὶ ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης καρδίας αὐτοῦ*· ἐν αὐτῇ γὰρ εὐφράνθη ἡ καρδία αὐτοῦ, τὴν δραχμὴν εὑρών, ἣν ἀπώλεσεν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

ΨΑΣΜΑ.

Ἰδοὺ ἡ καλὴ ἡ πλησίον μου· ἰδοὺ ἡ καλή· ὀφθαλμοί σου περιστεραί, ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπανάληψις καὶ αὖθις τῶν πρὸς τὴν Παρθένον Μαρίαν προφητειῶν, κατ' ἐπιφώνησιν δίκην ἐπιψάλματος. Εἴρηται δὲ ἀνωτέρω, *Πλὴν τοῦ ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου*· τουτέστιν, ἐκτὸς τῆς ἀκαταληψίας τοῦ τόκου σου· περιστερὰν γὰρ εἰπὼν, εἰκότως ἐπήγαγε, διὰ τὸ ἐκείνης πολύτεκνον, Ἐκτὸς τῆς ἀκαταληψίας τοῦ τόκου σου.

ΨΑΣΜΑ.

Τρίχωμά σου ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αἳ ἀπεκαλύφθησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαάδ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Κατὰ μέρος ἐξ ἀρχῆς ἄνωθεν τὰ τῆς Παρθένου ἐγκωμιάζεται· οὐχ ὡς αἱ λοιπαὶ δὲ τῶν παρθένων, τὸ κάλλος ἐν σώματι φέρουσαι, καὶ ἡ τοῦ Δαβὶδ παρθένος κεκόσμηται· ἀλλ' ἐν τῇ ἀμώμῳ αὐτῆς ψυχῇ, ὡς κάλλος, τὰς ἀρετὰς ἐκέκτητο· ὡς καὶ Δαβὶδ φησι· *Πᾶσα ἡ δόξα θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν.— Τρίχωμά σου ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αἳ ἀπεκαλύφθησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαάδ*· οὐ τὰς ἐν σώματι τρίχας εἴρηκεν, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτῆς δοθεῖσαν σοφίαν. *Ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν.* Διὰ τὸ ἀνωφερὲς τοῦ ζώου, καὶ πανταχοῦ ἐπιδραττόμενον. *Αἳ ἀπεκαλύφθησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαάδ*· τουτέστιν, ἃς ὁ πατριάρχης ἔλαβεν Ἰακὼβ, χωρισθεὶς ἐκ τοῦ Λάβαν. Ὥσπερ οὖν ὁ πατριάρχης λαβὼν τὰς ἀγέλας, καὶ πορευθεὶς ἐν Γαλαὰδ, συνέτριψε τοὺς ματαίους θεοὺς τοῦ Λάβαν· οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς διὰ τῆς ἐν τῇ κεφαλῇ δοθείσης τῇ Παρθένῳ σοφίας τὴν πλάνην τῶν δαιμόνων κατήργησεν.

ΨΑΣΜΑ.

Ὀδόντες σου ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων, αἳ ἀνέβησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ. Αἱ πᾶσαι διδυμεύουσαι· ἄτεκνοῦσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τοὺς ὀδόντας αὐτῆς εἰς εἶδος ἀγελῶν ὡμοίωσε, νεμομένους καὶ συντρίβοντας τὰ πονηρὰ τοῦ διαβόλου ζιζάνια. Ἀγέλας δὲ εἴρηκε τὰς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίας, τὰς πρότερον μὲν κτηνώδη τὸν βίον ἐχούσας, μετὰ ταῦτα δὲ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος Χριστοῦ συναθροισθείσας εἰς ἕν, καὶ σοφισθείσας τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι· αἳ καὶ τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς ἀπεκάρησαν, σφραγισθεῖσαι, καὶ τοῦ θείου λουτροῦ καταξιωθεῖσαι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· καὶ τοῦτό ἐστιν, *Ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων, αἳ ἀνέβησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ. Αἱ πᾶσαι διδυμεύουσαι· ἄτεκνοῦσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς.*

appellatum fuisse thalamum, David quoque testatus est dicens: *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo*[55-56]; egrediens videlicet de sepulcro. *Et in die lætitiæ cordis ejus*, in ea namque die lætatum est cor ejus, drachmam inveniens, quam perdiderat [57].

CAPUT IV.

CANT.

1. *Ecce pulchra proxima mea, ecce pulchra: oculi tui columbæ, extra taciturnitatem tuam.*

SCHOLIA.

Repetitio est, iterataque prædictio eorum quæ de virgine Maria fuere dicta, per intercalarem acclamationis modulationem. Dictum porro est paulo ante: *Præter silentium tuum*, hoc est, præter incomprehensum tui partus mysterium. columbam enim inducens merito addit, ob magnam ejus partus fecunditatem: Extra incomprehensum partus tui mysterium.

CANT.

Capillamentum tuum tanquam greges caprarum quæ revelatæ sunt a Galaad.

SCHOLIA.

Sigillatim supra a capite, quæ Virginis erant, summo præconio commendata sunt. Non enim sicut cæteræ virgines, quæ corporis pulchritudinem ostentant, ita et Virgo filia David exornata est: sed inculpata ipsius anima, virtutes, pulchritudinis loco, possidebat, sicut dicit etiam ipse David: *Omnis gloria filiæ Regis ab intus* [55]. — *Capillamentum tuum tanquam greges caprarum quæ revelatæ sunt de Galaad*; non de capillis corporis verba facit, sed de sapientia quæ capiti Virginis insederat. *Tanquam greges caprarum*, quia animal hoc alta petit, et ubique reptat et carpit. *Quæ sunt revelatæ a Galaad*, illæ nimirum, quas patriarcha Jacob accepit, recessurus a Laban. Quemadmodum itaque patriarcha Jacob, acceptis capris, profectusque in Galaad, contrivit stultos Labani deos: sic et Salvator noster Jesus, per datam capiti Virginis sapientiam, errorem sustulit dæmonum.

CANT.

2. *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro; omnes gemellæ, et sterilis non est in eis.*

SCHOLIA.

Speciei gregum assimilavit ipsius *dentes*, qui mandunt et conterunt pravas diaboli zizanias. *Greges* autem appellavit gentium Ecclesias; quæ primum quidem, pecudum vitam agebant, postea vero a bono Pastore Christo in unum coactæ fuerunt, et a Spiritus sancti gratia eruditæ: quæ et capitis comam totonderunt, signatæ, et divino sacri baptismatis fonte dignæ effectæ, idque hoc ipsum significat: *Sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro; omnes gemellæ, et sterilis non est in eis.*

[55-56] Psal. XVIII, 6. [57] Luc. XV, 9. [55] Psal. XLIV, 14.

Digitized by Google

Videlicet, non amplius sterilem, successionisque serie expertem sortitæ vitam; tonsæ enim, et lavacro lotæ divino, fecundum jugi suorum filiorum serie sacri baptismatis reddidere fontem, semperque exstant gemellæ, præclaram animi contemplationem, præstantemque pariter operationem exercentes.

CANT.

3. *Veluti linea fabri coccinea labia tua, et eloquium tuum decorum.*

SCHOLIA.

Hoc est, non per intemperantiam, sine mensura, nec per imprudentiam, inscite loquebatur; sed non secus ac per coccineam fabri lineam is, qui *fabri* nuncupatur *filius* [59], Ecclesiæ opifex Christus, per beata inculpatæ Virginis labia, decoram illam emisit vocem : *Ecce enim, ex hoc beatam me dicent omnes generationes* [60].

CANT.

Sicut fragmen mali punici mala tua, extra silentium tuum.

SCHOLIA.

Ruborem scilicet vultus ejus cortici mali punici similem esse perhibet; mala enim media pars est vultus. Vel, ex Virgine natum filium, Jesum. Sicut etiam paulo ante, in medio lignorum silvæ pomum esse declaravit; et sicut coccini mali punici rubram induunt corticem, sic etiam Dei et Patris unigenitus Filius, induit formatam ex sanguine carnem, de qua admirabundus Isaias dixerat: *Quorsum rubra tibi' sunt vestimenta, tanquam ex Bosor?* Carnem utique per vestimenta rubra, obscuro sub involucro expressit. *Extra quod de te siletur*, incomprehensam scilicet partus tui rationem.

CANT.

4. *Collum tuum sicut turris David ædificata in Thalpioth; mille clypei pendent super eam, omnia missilia fortium.*

SCHOLIA.

Nominatim autem recensuit, Virginis quoque collum perinde esse ac *Turris David ædificata in Thalpioth.* Porro *Thalpioth* est arx Bethleem, quæ *domus panis*, Hebræo interpretatur sermone; panis autem est Salvator noster Jesus, ut ipse dixit: *Ego sum panis qui de cœlo descendi* [62]. Domus autem ipsius vocari poterit Virgo Maria. Merito itaque Virginis *collum* turrim in Thalpioth appellavit. *Mille clypei pendent super eam, omnia fortium missilia* : per hæc non obscure ostendit arcem in tuto fore, undique munitione vallatam, atque præsidio munitam; nec eam omnino hostium patere insidiis. Ejusmodi porro erat illa quoque sanctior universis Mater Virgo : quæ nullis unquam fuit exposita insidiis, atque ab omni prorsus subdola versuti illius fraude aliena perstitit.

βησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ· αἱ πᾶσαι διδυμεύουσαι· καὶ ἀτεκνοῦσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς· ἤγουν, οὐκ ἔτι τὸν ἄτεκνον καὶ ἀδιάδοχον βίον λαχοῦσαι· καρεῖσαι γὰρ, καὶ λουθεῖσαι τῷ θείῳ λουτρῷ, πολύγονον τὴν ἑαυτῶν ἐκ διαδοχῆς κολυμβήθραν εἰργάσαντο, ἀεὶ φαινόμεναι διδυμεύουσαι, τὸ θεωρητικὸν τῆς ψυχῆς ὁμοῦ καὶ πρακτικὸν ἀπογεννῶσαι περιφανέστατα.

ᾌΣΜΑ.

Ὡς σπαρτίον κόκκινον χείλη σου, καὶ ἡ λαλιά σου ὡραία.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τουτέστιν, οὐκ ἀμέτρως, οὐδ' ἀσυγέτως ἐφθέγγετο, ἀλλ' ὡς ἂν διὰ σπάρτης κοκκινιζούσης, ὁ τοῦ τέκτονος προσαγορευθεὶς υἱὸς, ὁ τῆς Ἐκκλησίας δομήτωρ Χριστὸς, διὰ τῶν μακαρίων χειλέων τῆς ἀμώμου Παρθένου τὴν ὡραίαν ἐπαφῆκε φωνήν· Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί.

ᾌΣΜΑ.

Ὡς λέπυρον ῥοᾶς μῆλόν σου, ἐκτὸς σιωπήσεώς σου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἤγουν, τὸ τοῦ προσώπου σου ἐρύθημα ῥοᾶς φλοιῷ προσεοικέναι φησί· μῆλον γὰρ τὸ μεσαίτατόν ἐστι τοῦ προσώπου· ἢ τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα υἱὸν Ἰησοῦν ὡς καὶ ἀνωτέρω μῆλον ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ δεδήλωκε· καὶ ὥσπερ οἱ κόκκοι τῆς ῥοιᾶς τὸ λέπυριον ἐρυθρὸν περιβάλλονται, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Υἱὸς μονογενὴς ἠμφιάσατο τὴν αἱματώδη σάρκα· πρὸς ἣν Ἡσαΐας ἐκπληττόμενος ἔφασκεν· Ἵνα τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια ὡς ἐκ Βοσώρ; τὴν σάρκα δηλαδὴ, διὰ τὸ ἐρύθημα τῶν ἱματίων, αἰνιττόμενος. Ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου· τουτέστι τῆς ἀκαταληψίας τοῦ τόκου σου.

ᾌΣΜΑ.

Ὡς πύργος Δαβὶδ τράχηλός σου ᾠκοδομημένος ἐν Θαλπιώθ· χίλιοι θυρεοὶ κρέμανται ἐπ' αὐτόν· πᾶσαι αἱ βολίδες τῶν δυνατῶν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὠνόμασε δὲ καὶ τὸν αὐτῆς τράχηλον ὡς πύργον Δαβὶδ ᾠκοδομημένον ἐν Θαλπιώθ. Καὶ Θαλπιὼθ μὲν ἡ τῆς Βεθλεὲμ ἐστιν ἀκρόπολις· οἶκον δὲ ἄρτου τῇ Ἑβραΐδι σημαίνει διαλέκτῳ· ἄρτος δέ ἐστιν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς, ὡς αὐτὸς ἀπεφήνατο· Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Οἶκος δ' ἂν αὐτοῦ καλοῖτο ἡ Παρθένος Μαρία. Εἰκότως οὖν τὸν ἐκείνης τράχηλον πύργον ἐν Θαλπιὼθ προσηγόρευσε. Χίλιοι θυρεοὶ κρέμανται ἐπ' αὐτόν· πᾶσαι αἱ βολίδες τῶν δυνατῶν· τὴν πανταχόθεν διὰ τούτων τῆς ἀκροπόλεως ἀσφάλειαν δεδήλωκε, καὶ τὸ ἐχυρόν τε καὶ ἀπροσπέλαστον τοῖς ταύτῃ βεβουλημένοις ἐπιβουλεύειν. Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πάντων ἁγιωτέρα μήτηρ Παρθένος· ἀνεπιβούλευτος γὰρ καθάπαξ καὶ ἀπροσπέλαστος πάσης ἠστινοσοῦν ἐπιβουλῆς τοῦ πονηροῦ διαμεμένηκεν.

[59] Matth. XIII, 55. [60] Luc. I, 48. [61] Isa. LXIII, 2. [62] Joan. VI, 41.

Digitized by Google

Ἅσμα.

Δύο μαστοί σου, ὡς δύο νεβροὶ δίδυμοι δορκάδος, οἱ νεμόμενοι ἐν κρίνοις.

Σχόλια.

Οὐκ εἶπε, *Δύο μαστοί σου*, ὡς δύο μαστοὶ δορκάδος, ἀλλὰ, *Δύο μαστοί σου, ὡς δύο νεβροὶ δίδυμοι δορκάδος*· ἵν' ἐντεῦθεν ἀναχθῶμεν, διὰ τῶν δύο νεβρῶν τῶν διδύμων τὴν καθ' ἡμᾶς ταύτην νέαν δηλοῦσθαι Σιών. Ὁμοίωται δὲ τοῖς ἐκείνης μαστοῖς, ὡς ἐξ αὐτῶν τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαχοῦσα· ἐθήλασε γὰρ ἐξ αὐτῶν τὸ προαιώνιον βρέφος τὸ γάλα τῆς ἡμῶν ζωῆς. *Οἱ νεμόμενοι ἐν κρίνοις.* Τὴν ἐπιπόθησιν καὶ προθυμίαν τῶν ἀρτιγενῶν πρὸς εὐσέβειαν διὰ τούτων δηλοῖ. Εἴωθε γὰρ πρὸς ταῖς πηγαῖς ἀναφύεσθαι τὰ κρίνα. Ταύτῃ τοι καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ εἴρηκεν· *Ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρός σε, ὁ Θεός.*

Ἅσμα.

Ἕως διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί.

Σχόλια.

Ἀπόθεσις τῆς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ᾠδῆς, κοινῇ τοῖς ᾄδουσιν ἀντιφωνουμένη.

Ἅσμα.

Πορεύσομαι ἐμαυτῷ πρὸς τὸ ὄρος τῆς σμύρνης, καὶ πρὸς τὸν βουνὸν τοῦ λιβάνου. Ὅλη καλὴ ἡ πλησίον μού, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί.

Σχόλια.

Καὶ ἐν ἑτέρῳ τὴν Παρθένον *βουνὸν* καὶ *ὄρος* ὠνόμασε, καὶ ἐνταῦθα *ὄρος τῆς σμύρνης*, καὶ *τοῦ λιβάνου βουνόν*. Βουλόμενος οὖν τὸ ὕψος τῆς ἐκείνης δυνάμεως διεξιέναι, *Πορεύσομαι*, φησὶν, *ἐμαυτῷ πρὸς τὸ ὄρος τῆς σμύρνης*. Ταῦτα καὶ Ἡσαΐας ὕστερον, *Δεῦτε, καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ· καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ*, περὶ ταύτης διαπρυσίως ἐφθέγγετο. *Ὄρος* δὲ *σμύρνης*, καὶ *βουνὸν λιβάνου*, κατ' ἄμφω ταύτην εἶπεν, ὡς χρηματίσασαν τοῦ θεανθρώπου Λόγου μητέρα· καὶ λιβάνου μὲν, ὡς Θεοῦ θυσιαζομένου βουνός, σμύρνης δὲ, ὡς βρωτείαν σάρκα δι' ἡμᾶς παθητὴν ἀνειληφότος, ὄρος ὑπάρξασαν. *Πορεύσομαι* δὲ *ἐμαυτῷ πρὸς τὸ ὄρος*· ἤγουν, κατανοήσω, καὶ πρὸς ἐμαυτὸν ἀποσκοπεύσω τῆς θεανδρικῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως, καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν μυστηρίου τὸ ὕψος. Κατανοήσας δ' αὐτὴν τῆς παγκοσμίου σωτηρίας ὑπεράμωμον Θεοτόκον, ὡς αἰτίαν γεγενημένην, πρὸς αὐτὴν διαπρυσίως ἐβόησεν· *Ὅλη καλή, ἡ πλησίον μου, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί.*

Ἅσμα.

Δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου, νύμφη· δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου· ἐλεύσῃ καὶ διελεύσῃ ἀπ' ἀρχῆς πίστεως, ἀπὸ κεφαλῆς Σανιὴρ καὶ Ἑρμών· ἀπὸ μανδρῶν λεόντων, ἀπὸ ὀρέων παρδάλεων.

CANT.

5. *Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ, qui pascuntur in liliis.*

SCHOLIA.

Non dixit, *Duo ubera tua*, sicut duo ubera capreæ; sed, *Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ*: ut hinc adduceremur, per duos hinnulos gemellos clare novam hanc nostram significatam esse Sion. Assimilatur autem uberibus illius, quia ex ipsis vitæ principium traxit; suxit enim ex ipsis æternus ille infans lac vitæ nostræ. *Qui pascuntur in liliis.* Ipsum pietatis desiderium, religionisque studium nuper genitorum, per hæc ipsa declarat. Siquidem secus ipsos fontes exoriri solent lilia; hinc quoque divinus pater David dixit: *Quemadmodum desiderat cerva ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus* [43].

CANT.

6. *Donec aspiret dies, et inclinentur umbræ.*

SCHOLIA.

Complexio est hujus odæ partis, canenti sponsæ respondens, quæ familiaris cantoribus est.

CANT.

6, 7. *Vadam per me ipsum ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. Tota pulchra, proxima mea, et macula non est in te.*

SCHOLIA.

In alio quoque loco Virginem *collem* et *montem*, nominavit: at hic, *montem myrrhæ* et *collem thuris*. Volens itaque altitudinem ipsius virtutis recensere, *Vadam*, inquit, *me solo ad montem myrrhæ*. Quæ Isaias etiam dicens postea: *Venite, et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et annuntiabit nobis viam suam, et ambulabimus in ea* [44], de Virgine utique hac, divino succensus igne loquebatur. Utroque porro vocabulo *montis myrrhæ*, et *collis thuris*, eam ipsam significavit; quasi ex oraculo nuncupata foret Dei hominisque Verbi mater, utpote quæ collis quidem thuris esset, Dei nimirum immolati, mons vero myrrhæ, ejus nimirum, qui mortalem carnem propter nos patibilem assumpserit. *Vadam* autem *me solo, ad montem*, videlicet, considerabo, et apud me ipsum contemplabor divinam humanamque Verbi Dei cum carne unionem, et ex ipsa, mysterii altitudinem. Considerans autem ipsam totius prorsus labis expertem Deiparam totius orbis causam fuisse salutis, ad ipsam divino succensus Spiritu exclamavit, dicens: En *tota pulchra es, proxima mea, et macula non est in te.*

CANT.

8. *Veni a Libano, sponsa, veni a Libano; venies, et pervenies a vertice fidei, a capite Saniir et Aermon; a cubilibus leonum, a montibus pardorum.*

[43] Psal. xli, 2. [44] Isa. ii, 3.

Digitized by Google

SCHOLIA.

Omnis virtus et operatio sanctissimi Spiritus in beata Virgine habitavit. Quocirca propheta variis laudum nominibus ipsam celebravit : modo quidem appellans lectum, modo domum, et alibi aliter. Hic vero sponsam nominans, dicit : *Veni a Libano, sponsa.* Quæ videlicet a Deo generationem habuisti, et tota Dei effecta es atque divina. Per Libanum autem hic quoque Deum intellexisse, Isaias in præsens suo approbet testimonio ; ait enim : *Gloria Libani data est ei*[65] ; perinde ac diceret, Ei cessit in sortem Libanus. *Venies, et pervenies a vertice fidei ;* ac si diceret : Tu, quæ sola fuisti, tanquam in *vertice fidei, venies* ad vitam, nec ad hujus vitæ mala *pervenies.* Vel, *A vertice fidei venies*, et nil fœdum aut indignum Deo ex te nato suspicaberis. *Pervenies a capite Saniir, et Aermon.* Hosce ad montes patriarcha confugit Jacob, quando persequebatur eum Laban, contritis prius in Galaad ipsis dæmonum simulacris. Cum itaque laudibus quoque celebraret Virginem, quæ debellaverat adversarii vim atque potentiam, et confugerat in altitudinem divinitatis, a monibus revocat, dicens : *Veni a capite Saniir et Aermon, a cubilibus leonum, a montibus pardorum* utpote quæ, cum ex regio genere et Judæorum synagogis descenderet, cacodæmonum tamen debellavit violentiam, quandoquidem usque ad Christi, ex ipsa Virgine nati, adventum, non secus ac agni a laqueis leonum, adversariorum nimirum hostium, vincti fueramus ; quos bestias quidem esse, per beatum Job, Deus ipse prædixit : *Ecce nunc adjacent tibi bestiæ*[66] ; et divinus pater David *bestias arundinis* nominavit[67] ; atque iterum dicit : *Ne tradas bestiis animam confitentem tibi*[68]. Et Isaias hoc modo de ipsa dixerat : *Non erit ibi leo, neque ulla malarum bestiarum ascendet adversus eam*[69]. Virginem igitur ipsam, utpote quæ prima illorum cacodæmonum laqueos vitarat, a *cubilibus leonum, et a montibus pardorum*, scilicet a cacodæmonum laqueis, eorumque cavеis et institutis, huc ut veniat vocat.

CANT.

9. *Vulnerasti nos, soror mea sponsa, vulnerasti nos, uno ab oculis tuis, in una colli tui insitione.*

SCHOLIA.

In cordibus nostris insevisti unius videlicet trinæ subsistentiæ Dei splendorem purissimum : *uno* enim, et *in una* dicens, ad theologicam nos elevat contemplationem. Sicut enim oculi purissima sunt corporis pars, et collum est capitis finitima basis, ita et a puris considerationibus Virginis, et inconcussis firmisque ejus virginitatis basibus, in animum inducemus, unum Deum, trinum in personis, in una essentia fore adorandum.

ΣΧΟΛΙΑ.

Πᾶσα δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐν τῇ μακαρίᾳ Παρθένῳ κατῴκησε· ταύτῃ τοι καὶ ὁ προφήτης ποικίλοις αὐτὴν ἐξύμνησεν ὀνόμασι· ποτὲ μὲν κλίνην, ἄλλοτε δὲ οἶκον, καὶ ἐν ἄλλοις ἄλλα, ἐνταῦθα δὲ νύμφην ὀνομάζων, φησί· *Δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου, νύμφη*, ἡ ἐκ Θεοῦ δηλονότι τὴν γένεσιν ἐσχηκυῖα, καὶ ὅλη τε θεωμένη τυγχάνουσα. Ὅτι δὲ διὰ τοῦ Λιβάνου κἀνταῦθα Θεὸν δεδήλωκεν, Ἡσαΐας παρὼν συμμαρτυρείτω. *Ἐδόθη* γὰρ *αὐτῷ*, φησίν, *ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου.* Ὡσὰν εἰ ἔλεγεν· Ἀφώρισται αὐτῷ εἰς κλῆρον ὁ Λίβανος. *Ἐλεύσῃ καὶ διελεύσῃ ἀπ' ἀρχῆς πίστεως*· ἀντὶ τοῦ, Σὺ μόνη ὡς *ἀπ' ἀρχῆς τῆς πίστεως* οὖσα ἐλεύσῃ πρὸς τὸν βίον, καὶ τῶν τούτου κακῶν, ἀπείρατος *διελεύσῃ*· ἢ, *ἀπὸ ἀρχῆς πίστεως ἐλεύσῃ*, καὶ μηδὲν ὑπονοήσασα χαλεπὸν, μηδ' ἀνάξιον τοῦ παρὰ σοῦ τεχθέντος Θεοῦ. *Διελεύσῃ ἀπὸ κεφαλῆς Σανιεὶρ καὶ Ἀερμών.* Ἐν αὐτοῖς τοῖς ὄρεσιν ὁ πατριάρχης ἐφυγαδεύθη Ἰακὼβ διωκόμενος παρὰ τοῦ Λάβαν, συνθλάσας πρότερον ἐν Γαλαὰδ τὰ ὁμοιώματα τῶν δαιμόνων. Ἐξυμνῶν οὖν καὶ τὴν Παρθένον, ὡς καταβάλλουσαν τοῦ ἀντικειμένου τὴν δύναμιν, καὶ φυγαδευθεῖσαν ἐν τῷ ὕψει τῆς θεότητος, ἀπὸ τῶν ὀρέων καλεῖ, λέγων· *Δεῦρο ἀπὸ κεφαλῆς Σανιεὶρ καὶ Ἀερμών, ἀπὸ μανδρῶν λεόντων, ἀπὸ ὀρέων παρδάλεων*· ἤτοι, ἐκ τοῦ βασιλικοῦ καταγομένη γένους, καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν συναγωγῶν, ἢ τῶν πονηρῶν δαιμόνων ἡ διαδράσασα τὴν ἐπήρειαν· ἄχρι γὰρ τῆς παρουσίας τοῦ ταύτῃ τεχθέντος Χριστοῦ, ὡς ἄρνες ὑπὸ λεόντων ἐδεσμούμεθα, τῶν ἀντικειμένων ἐχθρῶν· οὓς καὶ θηρία διὰ τοῦ μακαρίτου Ἰὼβ ὁ Θεὸς προσείρηκεν. *Ἰδοὺ νῦν παράκεινταί σοι θηρία*· καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ *θηρία τοῦ καλάμου* ὠνόμασε· καὶ αὖθίς φησι· *Μὴ παραδῷης τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἐξομολογουμένην σοι* καὶ Ἡσαΐας οὕτω περὶ αὐτῆς εἴρηκεν· *Οὐκ ἔσται ἐκεῖ λέων, οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐ μὴ ἀναβῇ εἰς αὐτήν*· ὡς οὖν πρώτην τὴν Παρθένον, τοὺς ἐκείνων διαφυγοῦσαν δεσμοὺς, *ἀπὸ μανδρῶν λεόντων καὶ ὀρέων παρδάλεων*, ἤτοι τῶν δεσμῶν ἐκείνων, καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς διαιτήσεων, αὐτὴν δεῦρο καλεῖ.

ΑΣΜΑ.

Ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, ἀδελφή μου νύμφη, ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἐν ἑνὶ ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου, ἐν μιᾷ ἐνθέματι τοῦ τραχήλου σου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν ἐνέθηκας τὴν τοῦ ἑνὸς τρισυποστάτου Θεοῦ δηλονότι καθαρωτάτην διαύγειαν. *Ἐν* γὰρ καὶ *ἐν μιᾷ* φήσας, εἰς θεολογικὴν ἡμᾶς ἀνήγαγεν ἔννοιαν. Ὥσπερ δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ τὸ καθαρώτατόν ἐστι τοῦ σώματος μόριον, ὁ δὲ τράχηλος ἡ τῆς κεφαλῆς προσεχὴς ἕδρα· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν καθαρῶν λογισμῶν τῆς Παρθένου, καὶ τῶν ἀμετακινήτων τῆς παρθενίας αὐτῆς ἑδράσεων, εἰς ἔννοιαν ἤλθομεν ἕνα Θεὸν τρισυπόστατον ἐν μιᾷ προσκυνεῖν οὐσίᾳ.

[65] Isa. xxxv, 2. [66] Job xl, 10. [67] Psal. lxvii, 31. [68] Psal. lxxiii, 19. [69] Isa. xxxv, 9.

Digitized by Google

Ῥᾶσμα.

Τί ἐκαλλιώθησαν μαστοί σου, ἀδελφή μου νύμφη! τί ἐκαλλιώθησαν μαστοί σου ἀπὸ οἴνου, καὶ ὀσμὴ ἱματίων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τοὺς τὴν τροφὴν τοῦ κόσμου θρεψαμένους μαστοὺς τῆς Παρθένου, οὓς ὁ τῶν ἡμερῶν ἐθήλασε Παλαιὸς ἐν ἡλικίᾳ τῇ βρεφικῇ, *Ἐκαλλιώθησαν*, φησὶν, *ἀπὸ οἴνου*· τουτέστι καλλίους ἐγένοντο τοῦ καρποῦ τῶν ἀμπελώνων τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων. Διὸ δὲ τὸ, *ἐκαλλιώθησαν*, τίθησιν, τὸ ὑπερβάλλον ἐνδεικνύμενος τῆς συγκρίσεως· ἀσυγκρίτως γὰρ αὕτη καλλιωτέρα τυγχάνει τῶν νομικῶν ἐκείνων διατάξεων. *Καὶ ὀσμὴ ἱματίων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα*· ἤγουν, ἡ ἐνοικήσασά σοι τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις ὑπὲρ πᾶσαν οὖσα τυγχάνει πνευματικὴν εὐωδίασιν· οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐν αὐτῇ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ἐνοικῆσαι εὐδόκησεν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἑτέροις ἐνοικεῖ, ὡς ἔχει τό· *Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω*· ἀλλ' ὑπὲρ πάντα νοῦν καθ' ὑπόστασιν ἡνώθη τῇ ἐξ αὐτῆς προσληφθείσῃ ἁγίᾳ σαρκὶ, τοῦ ταύτης Υἱοῦ, καὶ Θεοῦ.

Ῥᾶσμα.

Κηρίον ἀποστάζουσι χείλη σου, νύμφη· μέλι καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου· καὶ ὀσμὴ ἱματίων σου ὡς ὀσμὴ Λιβάνου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τουτέστι, πάντες οἱ λόγοι αὐτῆς γλυκασμὸς, πάντες τρυφὴ καὶ ἡδύτης. Γάλα καὶ μέλι ὑπὸ τὴν γλῶσσαν αὐτῆς. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀγαθὴ γῆ, ἡ τὸν στάχυν βλαστήσασα τῆς ζωῆς· περὶ ἧς ὁ Θεὸς συμβολικῶς ἐνετείλατο τῷ Μωσεῖ· *Εἰσαγάγω ὑμᾶς εἰς γῆν ἀγαθὴν, εἰς γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι.* — *Καὶ ὀσμὴ ἱματίων σου ὡς ὀσμὴ λιβάνου*· ἀνωτέρω μὲν *ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα* τέθεικεν, ἐνταῦθα δὲ *ὡς ὀσμὴ λιβάνου*· ἵνα μᾶλλον τὸ θεοειδὲς τῆς ἐνοικησάσης αὐτῇ χάριτος σαφέστερον ἀποδείξῃ.

Ῥᾶσμα.

Κῆπος κεκλεισμένος ἀδελφή μου νύμφη, κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη· ἀποστολαί σου παράδεισος μετὰ καρποῦ ἀκροδρύων· νάρδος καὶ κρόκος, κάλαμος καὶ κινάμωμον, μετὰ πάντων ξύλων τοῦ Λιβάνου· σμύρνα, ἀλόη, μετὰ πάντων πρώτων μύρων. Πηγὴ κήπων, φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ ῥοιζοῦντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἡ Παρθένος κῆπος κεκλεισμένος τῷ προφήτῃ προσηγόρευται. Τοῦτο μὲν, ὡς τὸ μῆλον ἀνθήσασα τῆς ζωῆς, τὸν Χριστόν· τοῦτο δὲ, καὶ διὰ τὸ μετὰ τὸ τεκεῖν, πάλιν οὖσα παρθένος. Διὸ δὲ τοῦτο ἐκφέρει, διὰ τὸ τῆς ᾠδῆς ἐναρμόνιον. *Πηγὴ ἐσφραγισμένη*· βρύσασα μὲν τὸ ὕδωρ τῆς ἀθανασίας, ὡς καὶ ὁ Σωτὴρ εἴρηκεν· *Ἐγώ εἰμι τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν*· καὶ Ἡσαΐας προεκήρυξεν· *Ἀντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου*· μείνασα δὲ καὶ αὖθις παρθένος. *Ἀποστολαί σου πα-*

CANT.

10. *Quam pulchræ factæ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa! quam pulchræ factæ sunt mammæ tuæ a vino, et odor vestimentorum tuorum super omnia aromata.*

SCHOLIA.

Virginis mammæ, ipsum nutrientes mundi nutrimentum, et quæ Antiquus dierum in tenera suxit ætate, *pulchræ*, inquit, *factæ sunt a vino*, hoc est, pulchriores factæ sunt, fructu vinearum synagogæ Judæorum. Bis autem idcirco, *Pulchræ factæ sunt*, inquit, ad demonstrandam magnam similitudinis exsuperantiam; nam sine comparatione ulla, ipsa pulchrior est illis legalibus Judæorum constitutionibus. *Et odor vestimentorum tuorum super omnia aromata*: id est, gratia sanctissimi Spiritus, quæ habitat in te, omnem exsuperat spirantem fragrantiam. Non enim sic in ipsa plenitudo Divinitatis habitare voluit, quemadmodum in cæteris aliis inhabitat, ut ibi scriptum est: *Habitabo in eis, et inambulabo* [70], sed super omnem sensum in unam constitutus personam, sancta ex ea assumpta carne, Virginis Deique Filius.

CANT.

11. *Favum distillant labia tua, Sponsa: mel et lac sub lingua tua: et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.*

SCHOLIA.

Hoc est, omnes Virginis sermones dulcedo, omnes deliciæ sunt et suavitas. *Lac et mel sub lingua tua.* Ipsa enim est terra bona, quæ vitæ spicam protulit, de qua Deus, per figuram, Moysi in lege dixit: *Introducam vos in terram bonam, in terram fluentem lac et mel* [71].—*Et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.* Paulo quidem ante, *super omnia*, posuit, *aromata*; hic autem, *sicut odor thuris*, ut in ipsa multo magis deiformem habitasse gratiam clarius demonstraret.

CANT.

12-15. *Hortus conclusus soror mea sponsa: hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ paradisus, cum fructu nucum. Nardus et crocus, fistula et cinnamomum, cum omnibus lignis Libani; myrrha, aloe cum omnibus primis unguentis. Fons hortorum, puteus aquæ viventis, et fluentis a Libano.*

SCHOLIA.

Virgo hortus conclusus a propheta est appellata. *Hortus* quidem, quia Christum, veluti vitæ pomum, germinavit. *Conclusus* vero, quia post partum virgo etiam permansit. Bis autem hoc protulit ob cantus harmoniam. *Fons signatus*, scaturiens quidem aquam immortalitatis; quemadmodum et Salvator dixit: *Ego sum aqua viva*; et Isaias præcinuit: *Haurietis aquam cum gaudio, de fontibus Salvatoris* [72]. Permansit nihilominus postea quoque virgo. *Emissiones tuæ paradisus cum fructu nucum*: grat a

[70] Levit. xxvi, 12; I Cor. vi, 16. [71] Exod. iii, 17. [72] Joan. iv, 10, 14.

Digitized by Google

nimirum, a Deo ad Virginem, per Gabrielem nuntium, missa. Ipsa namque paradisum re vera nobis reseravit, et delicias fructuum illius ad vescendum apposuit. *Nardus et crocus, fistula et cinnamomum, cum omnibus lignis Libani.* Per emissiones numerato recenset præclaras gratias, quæ in ipsa habitarunt; præclariora autem eligit aromata, ut excellentem gratiarum fragrantiam, nobis hisce figuris exprimat. *Myrrha aloe, cum omnibus primis unguentis.* Per myrrham quidem mortalem se esse declarat; per aloe vero ipsam quoque, ut Evæ filiam, suscepisse amaritudinem, sed non peperisse in doloribus, utpote quæ benedictionem recepisset, omnemque peperisset gratiæ plenitudinem, vel etiam, propter servandi tuendique vim, ac sine pœnitentia traditionem charismatum sanctissimi Spiritus. *Fons hortorum, puteus aquæ viventis, et fluentis a Libano.* *Fons* quidem *hortorum* est in Virgine sacrosancti Spiritus gratia, quæ obumbravit eam propter redundantem divinitatis plenitudinem, quæ ubique adest, et omnia implet. *Puteus* vero *aquæ viventis, et fluentis a Libano*, propter profundam et investigabilem ipsius a Deo et Patre æternam processionem. Id enim existimo illis significasse verbis: *Et fluentis a Libano.*

A ράδεισος, μετὰ καρποῦ ἀκροδρύων· ἡ διὰ τοῦ Γαβριὴλ πρὸς αὐτὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγγελθεῖσα χαρά· αὕτη γὰρ τὸν παράδεισον ὡς ἀληθῶς ἡμῖν ἀνέῳξε, καὶ τὴν τρυφὴν τῶν ἐκείνου καρπῶν εἰς εὐωχίαν παρέθηκε. *Νάρδος καὶ κρόκος, κάλαμος καὶ κινάμωμον μετὰ πάντων τῶν ξύλων τοῦ Λιβάνου*· τὰς διὰ τῶν ἀποστολῶν ἐνοικησάσας ἐν αὐτῇ καλλοποιοὺς χάριτας ἐξαριθμεῖται, τὰ κρείττονα τῶν ἀρωμάτων καταλέγων, καὶ διὰ τούτων τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτῶν εὐωδίαν ἡμῖν παρεικάζων. *Σμύρνα, ἀλόη, μετὰ πάντων πρώτων μύρων.* Διὰ μὲν τῆς σμύρνης, ὅτι βροτείαν εἶναι δεδήλωκε· διὰ δὲ τῆς ἀλόης, ὅτι καὶ αὐτὴ, ὡς τῆς Εὔας θυγάτηρ, τὴν πικρίαν ἐδέξατο· ἀλλ' οὐκ ἐν λύπαις ἔτεκε, τὴν εὐλογίαν ἀπολαβοῦσα, καὶ ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς χαρᾶς B τετοκυῖα· ἢ καὶ, διὰ τὸ συνεκτικὸν καὶ ἀμεταμέλητον τῶν χαρισμάτων τοῦ παναγίου Πνεύματος. *Πηγὴ κήπων, φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ ῥοιζοῦντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου. Πηγὴ* μὲν *κήπων* ἡ ἐν τῇ Παρθένῳ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπισκιάσασα χάρις, διὰ τὸ ὑπερπλῆρες τῆς θεότητος, καὶ τὸ πανταχοῦ παρεῖναι, καὶ πάντα πληροῦν. *Φρέαρ* δὲ *ὕδατος ζῶντος, καὶ ῥοιζοῦντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου*, διὰ τὸ βαθὺ καὶ δυσεξερεύνητον τῆς ἑαυτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς ἀϊδίου προόδου· τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ, *καὶ ῥοιζοῦντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου.*

CANT.

19. *Exsurge Aquilo, et veni Auster, perfla hortum meum, et effluant aromata mea.*

ᾌΣΜΑ.

Ἐξεγέρθητι, Βορρᾶ, καὶ ἔρχου, Νότε, διάπνευσον κῆπόν μου, καὶ ῥευσάτωσαν ἀρώματά μου.

SCHOLIA.

Post enumeratam, per innumeram aromatum multitudinem, a Deo collatam Virgini virtutem, *Exsurge*, inquit, *Aquilo, et veni, Auster.* Reges gentium ad eam adorandam convocat; utpote quæ in sinu suo verum contineret regem Christum: eos nimirum, qui Aquilonis ac Persiæ imperabant populis, et Æthiopiæ et Austri. Quemadmodum Isaias quoque, prævidens, elata voce protulit, dicens: *Ecce isti de longe venient, ab Aquilone et mari; alii autem de terra Persarum* [73]. Divus etiam pater David dicit: *Æthiopia præveniet manum suam Deo: et venient legati ex Ægypto* [74].— *Perfla hortum meum*, hoc est, laudando, eam adorate. *Et effluant aromata mea*, videlicet, quæ ex ipsa apud nos facta sunt miracula, et magna beneficiorum jugiter in nobis collatorum prodigia.

ΣΧΟΛΙΑ.

C Μετὰ τὸ ἐξαριθμῆσαι διὰ τῆς τῶν ἀρωμάτων ἀναμετρήσεως τὴν ἐπενεχθεῖσαν παρὰ Θεοῦ τῇ Παρθένῳ δύναμιν, *Ἐξεγέρθητι*, φησὶ, *Βορρᾶ, καὶ ἔρχου, Νότε*· τοὺς τῶν ἐθνῶν βασιλεῖς εἰς τὴν ἐκείνης συγκαλεῖται προσκύνησιν, ὡς τὸν ἀληθῶς βασιλέα ἐν τοῖς κόλποις κατεχούσης Χριστόν· τοὺς ἐν τῷ Βορρᾷ δηλονότι, καὶ τῇ Περσίδι κυριεύοντας τῶν λαῶν, καὶ ἐν Αἰθιοπίᾳ καὶ Νότῳ· ὥσπερ καὶ Ἡσαΐας, *Ἰδοὺ οὗτοι πόρρωθεν ἥξουσιν ἀπὸ Βορρᾶ θαλάσσης, ἄλλοι δὲ ἐκ τῆς γῆς Περσῶν*, προκατιδὼν ἀνεβόησε. Καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ, *Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα*, φησὶν, *αὐτῆς τῷ Θεῷ, καὶ ἥξουσι πρέσβεις ἐξ Αἰγύπτου.—Διάπνευσον κῆπόν μου* τουτέστι, Μετὰ αἰνέσεως ταύτην προσκυνήσατε. *Καὶ* D *ῥευσάτωσαν ἀρώματά μου*· ἤγουν, αἱ ἐξ αὐτῆς πρὸς ἡμᾶς γεγενημέναι θαυματουργίαι, καὶ τὰ μεγάλα τῶν καθ' ἑκάστην εὐεργεσιῶν ἐν ἡμῖν γινόμενα τεράστια.

CAPUT V.

CAP. V.

CANT.

1. *Descendat nepos meus in hortum suum, et comedat fructum nucum suarum.*

ᾌΣΜΑ.

Καταβήτω ἀδελφιδός μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ.

SCHOLIA.

Pernoscens propheta ex multis, quæ a Spiritu fuerat edoctus, Dei Verbi incarnationem, exoptat ipsam quamprimum fieri, et dicit: *Descendat nepos meus in hortum suum*, hoc est, Acceleret

ΣΧΟΛΙΑ.

Κατανοήσας ὁ προφήτης ἐκ πολλῶν, ὧν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐδεδίδακτο, τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου σάρκωσιν, ἐπισπεύδει ταύτην γενέσθαι, καί φησι· *Καταβήτω ἀδελφιδός μου εἰς κῆπον αὐτοῦ*· τουτέστι,

[73] Isa. XLIX, 12. [74] Psal. LXVII, 32.

Digitized by Google

Σπευσάτω καταβῆναι εἰς τὸν ἑαυτοῦ κεκλεισμένον κῆπον, τὴν ὑπέραγνον Παρθένον, ἀφ' ἧς ὁ τῆς ἀθανασίας ἀνεφύη καρπός. *Καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ*, ἤγουν, Διδαξάτω τὴν ἀλήθειαν, καὶ γενηθήτω τὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς αὐτοῦ θέλημα. *Ἐμὸν γὰρ βρῶμα*, φησὶν, *ἐστὶν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.*

A descensum suum in ejus hortum conclusum, in castissimam nimirum Virginem, ex qua immortalitatis ille natus est fructus. *Et comedat fructum nucum suarum*, scilicet veritatem doceat, ac fiat Dei et Patris sui voluntas : *Meus* enim *cibus*, inquit, *est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cœlis est* [15].

ΡΗΜΑ.

Εἰσῆλθον εἰς κῆπόν μου, ἀδελφή μου νύμφη· ἐτρύγησα σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου· ἔφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου· ἔπιον οἶνόν μου μετὰ γάλακτός μου. Φάγετε, οἱ πλησίον μου, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε, ἀδελφοί. Ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ.

CANT.

1, 2. *Intravi in hortum meum, soror mea sponsa; vindemiavi myrrham meam cum aromatibus meis ; comedi panem meum cum melle meo ; bibi vinum meum cum lacte meo ; comedite, propinqui mei, et bibite, et inebriamini, fratres. Ego dormio, et cor meum vigilat.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡσανεὶ γεγονότα τὰ ἔμπροσθεν λέγει· καὶ ἣν ἐπέσπευδε τοῦ Σωτῆρος γενέσθαι συγκατάβασιν, ὡς ἤδη γεγονυῖαν διέξεισι, καὶ φησὶ πρὸς τὴν Παρθένον· *Εἰσῆλθον εἰς κῆπόν μου, ἀδελφή μου νύμφη·* τουτέστι, Γέγονεν ἡ ἐμὴ συγκατάβασις ἐν σοί. *Ἐτρύγησα σμύρναν μετὰ ἀρωμάτων μου·* ἤγουν, Ἥνωσα τῇ σαρκί μου τὴν ἐμὴν θεότητα, καὶ τῶν κατ' εὐδοκίαν ἐμοὶ γεγονότων ἐδρεψάμην τοὺς καρπούς· διὰ γὰρ τῆς σμύρνης τὴν σάρκα ἐδήλωσε, διὰ δὲ τοῦ ἀρώματος τὴν θεότητα. *Ἔφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου·* δηλονότι, Τὸ ἔργον ἐτελείωσα, δοὺς τὸ ἐμὸν σῶμα εἰς βρῶσιν. *Ἔπιον οἶνόν μου μετὰ γάλακτός μου·* τὸ ἐμὸν αἷμα εἰς πόσιν· μέλι γὰρ καὶ γάλα τὸν ἐξαίρετον ἁγιασμὸν δηλοῖ. *Φάγετε, οἱ πλησίον μου*, οἱ ἐμοὶ φίλοι δηλονότι. Ἤγουν, *Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ἡμῶν κλώμενον. Καὶ πίετε*, ἤτοι, *τὸ αἷμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον.—Καὶ μεθύσθητε, ἀδελφοί·* ἣν ἔδοξε τοῖς πολλοῖς τοὺς μαθητὰς πάσχοντας μέθην, μετὰ τὴν εἰς αὐτοὺς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπέλευσιν. *Ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ·* ἐγὼ μὲν ἐν τῷ τάφῳ καθεύδω δηλονότι, ἡ δὲ ἐμὴ θεότης ἀπαθὴς διέμεινεν.

SCHOLIA.

Non secus ac jam facta forent superiora effert, et carnis assumptionem, quam celerrime fieri exoptat, jam ut factam enarrat, et dicit ad Virginem : *Intravi in hortum meum, soror mea, sponsa*, hoc est, Meus in te factus est descensus. *Vindemiavi myrrham cum aromatibus meis*, videlicet, Copulavi carni meæ divinitatem meam, et ex recta in me voluntate factorum fructus decerpsi. Per myrrham enim carnem significat, per aromata vero divinitatem. *Comedi panem meum cum melle meo*, videlicet, Opus perfeci, cum dedi corpus meum in cibum. *Bibi vinum meum cum lacte meo*, meum nimirum sanguinem in potum ; mel enim et lac eximium illud indicant sacrificium. *Comedite, propinqui mei*, mei videlicet amici. Ac si diceret : *Accipite, comedite, hoc est corpus meum quod pro vobis immolatur. Et bibite*, videlicet *sanguinem meum qui pro vobis et multis effunditur* [16]. — *Et inebriamini, fratres*, ebrietate, quam subiisse discipulos post sacrosancti in eos adventum Spiritus plerisque visum est. *Ego dormio, et cor meum vigilat* ; ego quidem in sepulcro videlicet dormio, mea vero divinitas impatibilis perstat.

ΡΗΜΑ.

Φωνὴ ἀδελφιδοῦ μου κρούει ἐπὶ τὴν θύραν.

CANT.

Vox nepotis mei pulsat ad januam.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τοῦτο ὡς ἀπὸ τῆς ἁγνῆς Παρθένου, καὶ φησιν· Ἡ διὰ τοῦ Γαβριὴλ φωνὴ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κρούει ἐπ' ἐμὲ, δηλονότι τὴν θύραν, τουτέστι τὴν κεκλεισμένην πύλην· ὡς καὶ Ἰεζεκιὴλ φησιν· *Ἡ πύλη αὕτη κεκλεισμένη ἔσται, καὶ οὐκ ἀνοιχθήσεται, καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς· καὶ ἔσται κεκλεισμένη, διότι ὁ ἡγούμενος οὗτος κάθηται ἐπ' αὐτὴν, τοῦ φαγεῖν ἄρτον.*

SCHOLIA.

Hoc tanquam a Virgine casta dictum profert, ac si diceret : Per Gabrielem vox unigeniti Filii Dei pulsat ad me, videlicet ad portam ; ad portam, inquam, illam clausam, de qua Ezechiel quoque dixit : *Porta hæc clausa erit, et non aperietur, et nemo unquam transibit per eam, et erit clausa, quia hic ipse Dux sedebit in ea ad comedendum panem* [17].

ΡΗΜΑ.

Ἄνοιξόν μοι, ἀδελφή μου, ἡ πλησίον μου, περιστερά μου, τελεία μου· ὅτι ἡ κεφαλή μου ἐπλήσθη δρόσου, καὶ οἱ βόστρυχοί μου ψεκάδων νυκτός.

CANT.

Aperi mihi, soror mea, propinqua mea, columba mea, perfecta mea : quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctis.

[15] Joan. IV, 34. [16] Matth. XXVI, 26, 27. [17] Ezech. XLIV, 2.

Digitized by Google

SCHOLIA.

Tanquam ex persona unigeniti Filii dicit : *Aperi mihi, soror mea, propinqua mea* : quæ me videlicet secundum carnem paries. *Columba mea, perfecta mea :* purissimum meum eximiumque vehiculum. *Quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctis,* hoc est, propter idololatriam, et dæmonum sacrificia, aliumque abominabilem eorum cultum. Illa enim re vera noctis erant opera. *Caput meum plenum est rore.* Ac si dicat, Cultus mihi debitus cessavit, ob innumeras illorum impietates. *Et cincinni mei guttis :* Mea videlicet inscrutabilia et profunda judicia petulanter despexerunt, sua eorum dementia. Quapropter tempus adest, quo ea ipsa meo corrigam adventu.

CANT.

3. *Exspoliavi tunicam meam, quomodo induar illa ? Lavi pedes meos, quonam pacto inquinabo illos ?*

SCHOLIA.

Ex persona primi Adami hoc dicit : Cum tunica corruptionis experte et immortali, ornamentisque innocentiæ essem indutus, carnem nactus crassiorem et mortalem, omnibusque obnoxiam affectionibus, *Exui eam ; quonam pacto induar illa ?* Post resurrectionem scilicet destruxi quod erat crassum et terreum carnis assumptæ, illudque in priorem restitui gloriam. Nam ut homo, mortem quoque eum extimuisse, ex illo liquet : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* [78]. — *Et quonam pacto induar illa ?* dicit : *Lavi pedes meos, quonam pacto inquinabo illos ?* Videlicet, mundus cum sim a sordibus, quonam pacto tamquam peccatum perpetrarim, sum in cruce suspensus ? Vel etiam sic : Per *pedes* carnem significavit crassiorem ; quam et ante ipsum divinus pater David calceamentum appellaverat. *In Idumæam,* inquit, *extendam calceamentum meum* [79]. Et alio in loco : *Adorabimus in loco, in quo steterunt pedes ejus* [80], hoc est, in quo sumpta carne peragravit, carnemque ipsam divino suo lavit sanguine. Idcirco non opus est jam amplius in terris ad eam redire.

CANT.

4. *Nepos meus immisit manum suam ad foramen, et venter meus turbatus est super eum.*

SCHOLIA.

Hoc est, is, qui ex avo meo descendens, filius, qui a me est genitus. Hunc enim ipsum nepotem quoque appellavit, tamquam ex David et Salomone natum. *Immisit manum suam ad foramen, et venter meus turbatus est super eum ;* id est, misit ex suæ voluntatis placito, per Gabrielem, in me virtutem ipsius obumbrantem, quam manum appellat. Accedente vero angeli voce, cum altissimi Dei conciperem Verbum, *Turbatus est super eum*

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡς ἀπὸ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ φησιν· *Ἄνοιξόν μοι, ἀδελφή μου, ἡ πλησίον μου·* ἡ ἐμὲ δηλονότι κατὰ σάρκα τεξομένη. *Περιστερά μου, τελεία μου·* τὸ καθαρώτατον ἐμοὶ καὶ ὑπερτελὲς ὄχημα. *Ὅτι ἡ κεφαλή μου ἐπλήσθη δρόσου, καὶ οἱ βόστρυχοί μου ψεκάδων νυκτός.* Τουτέστιν, ὑπὸ τῆς εἰδωλομανίας, καὶ τῶν κατ' αὐτὰ θυσιῶν, καὶ τῆς ἄλλης πρὸς αὐτὰ βδελυκτῆς λατρείας· ἔργα γὰρ ὡς ἀληθῶς ταῦτα νυκτός. *Ἐπλήσθη ἡ κεφαλή μου δρόσου·* ἤτοι, Ἡ πρὸς ἐμὲ λατρεία πέπαυται κατακλυσμῷ τῶν ἐκείνων ἀσεβειῶν. *Καὶ οἱ βόστρυχοί μου ψεκάδων·* ἤγουν, Τὸ ἐν ἐμοὶ ἀκατάληπτον καὶ τὸ βάθος τῶν κριμάτων μου ἐμπεπαρώνηται ταῖς ἐκείνων ἀφροσύναις· οὐκοῦν καιρὸς, εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν τοιούτων, παρουσίας τῆς ἐμῆς.

ΑΣΜΑ.

Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, καὶ πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν ; ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου, πῶς μολύνω αὐτούς ;

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐκ τοῦ πρώτου Ἀδὰμ τοῦτό φησι· Χιτῶνα φθαρσίας (*forte* χιτῶν' ἀφθαρσίας) ἀπαθῆ, καὶ ἀνώλεθρον, τὸν τῆς ἀναμαρτησίας ἐνδεδυμένος, σάρκα λαβὼν παχυτέραν, καὶ θνητὴν, καὶ τοῖς κατ' αὐτὴν ἅπασιν ὑποκείμενος, *Ἐξεδυσάμην αὐτόν· πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν ;* μετὰ τὴν ἀνάστασιν δηλονότι ἀφθαρτήσας τὸ παχὺ καὶ γεῶδες τῆς σαρκὸς πρόσλημμα, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἀναγαγὼν αὐτὸ εὔκλειαν· ὡς γὰρ ἄνθρωπος, καὶ τὸν θάνατον δειλιᾷ· κατὰ τὸ, *Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. — Καὶ πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν ;* φησίν. *Ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου· πῶς μολύνω αὐτούς ;* ἤγουν, Καθαρὸς ἐγινόμην ἀπὸ ῥύπου· πῶς ὡς ἁμαρτίαν πεποιηκὼς, ἐπὶ σταυροῦ ἀναρτηθῶ ; Ἢ καὶ οὕτως· *Πόδας* τὴν παχυτέραν δεδήλωκε σάρκα· ἣν καὶ πρὸ αὐτοῦ ὑπόδημα εἴρηκεν ὁ θεοπάτωρ Δαβίδ. *Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν,* φησὶν, *ἐκτενῶ τὸ ὑπόδημά μου.* Καὶ ἐν ἑτέρῳ· *Προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ·* τουτέστιν, ἐν ᾧ τὴν σάρκα λαβὼν περιεπάτησε, καὶ ἐνίψατο αὐτὴν τῷ θείῳ αὐτοῦ αἵματι· διατοῦτο οὐκ ἔτι χρεία λοιπὸν κατ' αὐτὴν ἐν τοῖς γηΐνοις ἀναστρέφεσθαι.

ΑΣΜΑ.

Ἀδελφιδός μου ἀπέστειλε χεῖρα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀπῆς, καὶ ἡ κοιλία μου ἐθορύβη ἐπ' αὐτόν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τουτέστιν, ὁ ἐκ τοῦ ἐμοῦ προπάτορος ἐμοὶ γεννηθεὶς υἱός· τοῦτον γὰρ καὶ ἀδελφιδὸν προσηγόρευσεν, ὡς ἐκ τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Σαλομῶνος. *Ἀπέστειλε χεῖρα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀπῆς· καὶ ἡ κοιλία μου ἐθορύβη ἐν αὐτῷ.* Ἤγουν, Ἀπέστειλεν εὐδοκήσας διὰ τοῦ Γαβριὴλ τὴν ἐπισκιάσασαν ἐν ἐμοὶ δύναμιν αὐτοῦ· ἣν καὶ χεῖρα ὀνομάζει. Ἐλθούσα δὲ ἡ παρὰ τοῦ ἀγγέλου φωνὴ, ἐν τῷ συλλαμβάνειν με τὸν τοῦ ὑψίστου Θεοῦ Λόγον, *Ἐθορύβη ἐπ'*

[78] Matth. xxvi, 39. [79] Psal. cvii, 10. [80] Psal. cxxxi, 7.

Digitized by Google

αὐτόν ἡ κοιλία μου. Ἔφησε γὰρ, Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Μαθοῦσα δὲ τὴν αἰτίαν, Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, φησὶ, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.

ᾌΑΣΜΑ.

Ἀνέστην ἐγὼ ἀνοῖξαι τῷ ἀδελφιδῷ μου· χεῖρές μου ἔσταξαν σμύρναν· οἱ δάκτυλοί μου σμύρναν πλήρη, ἐπὶ χεῖρας τοῦ κλείθρου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὁ μὲν ἀδελφιδὸς ἐπισπεύδων τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν, ἵν' ἡμᾶς, δι' ἄκραν ἀγαθότητα, τῶν τοῦ πονηροῦ χειρῶν ἁφαρπάσῃ, τοιούτοις τισὶν ἐχρήσατο λόγοις. Ἡ δὲ πανάμωμος Παρθένος, ἀκούσασα τὴν μακαρίαν τοῦ ἀγγέλου φωνὴν, Ἀνέστην ἐγὼ, φησὶν, ἀνοῖξαι τῷ ἀδελφιδῷ μου. Τουτέστι, Μετὰ τὸ δυσχεράναι, καὶ φάναι πρὸς τὸν ἄγγελον· Πόθεν ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; καὶ τὴν ἣν πρὸς αὐτὴν ὁ Γαβριὴλ ἀπόκρισιν ἐποιήσατο· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σε, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα πάντα συγκατάθεσιν τῆς πανάγνου, Ἀνέστην, φησὶν, ἀνοῖξαι τῷ ἀδελφιδῷ μου· μονονουχὶ τοῦτο λέγων· Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. — Αἱ χεῖρές μου ἔσταξαν σμύρναν· ἤγουν, ἅμα τῇ συγκαταθέσει καὶ ἡ σάρκωσις ἐνηργεῖτο· διὰ μὲν οὖν τῆς σμύρνης τὴν βροτείαν δεδήλωκε σάρκα, διὰ δὲ τῶν χειρῶν τὴν τῇ κυήσει συνεργὸν δύναμιν. Οἱ δάκτυλοί μου σμύρναν πλήρη. Ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτό φησι. Πλήρη δὲ εἶπε, δεικνὺς τὴν κατὰ ἀλήθειαν ἐντελεστάτην σάρκωσιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν. Ἐπὶ χεῖρας τοῦ κλείθρου· ἤγουν, αἱ μὲν ἐνεργητικαὶ δυνάμεις τῇ κυήσει κατὰ νόμον ἐγένοντο φύσεως· τὰ δὲ κλεῖθρα τῆς παρθενίας ὑπὲρ φύσιν ἀλώβητα διατετήρηνται.

ᾌΑΣΜΑ.

Ἤνοιξα ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου· ἀδελφιδός μου παρῆλθε. Ψυχή μου ἐξῆλθεν ἐν λόγῳ αὐτοῦ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἤνοιξα αὐτῷ, φησὶν ἡ Παρθένος· τουτέστιν, συνέλαβον αὐτόν. Πρόσκειται δὲ κἀνταῦθα τὸ, ἐγὼ, ὡς καὶ ἀνωτέρω· Ἀνέστην ἐγὼ ἀνοῖξαι· ἵνα σαφῶς ἐμφαίνῃ ἄνευ ἀνδρὸς τὴν ὑπὲρ νοῦν γεγενῆσθαι σύλληψιν. Μόνη δὲ ἡ αὐτὴ ἡ Παρθένος αὐτουργὸς τῆς συλλήψεως γέγονεν. Ἀδελφιδός μου παρῆλθεν· ἤτοι, τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως διανύσας χρόνον, καὶ πάντα καθ' ἡμᾶς καλῶς ὑπουργήσας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, παρῆλθεν· ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, τὸν ὑπερφυᾶ ἀνθρωποπρεπῶς διακαρτερήσας θάνατον. Ψυχή μου ἐξῆλθεν ἐν λόγῳ αὐτοῦ· τουτέστιν, ἐν τῇ φωνῇ αὐτοῦ, ἣν κράξας ἐν τῷ σταυρῷ, ἀπέφυκε τὸ πνεῦμα. Ψυχή μου ἐξῆλθεν· λυποθυμήσασα, τὰ μητέρων παθοῦσα.

ᾌΑΣΜΑ.

Ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν. Ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου· εὕροσάν με

venter meus. Dixit enim: *Quomodo hoc mihi erit, quoniam virum non cognosco?* Ubi vero causam didicit: *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* [81].

CANT.

5. *Surrexi ego ut aperirem nepoti meo; manus meæ stillaverunt myrrham, digiti mei myrrham plenam, super manus ad claustrum.*

SCHOLIA.

Nepos quidem cum suum acceleraret adventum, ut nos, ob summam bonitatem, a cacodæmonis manibus liberaret, ejusmodi usus est sermonibus. Inculpata vero Virgo, cum faustam, felicemque audisset angeli vocem: *Surrexi ego*, dicit, *ut aperirem meo nepoti*. Hoc est: Post hæsitationem et interrogationem angelo factam: *Unde hoc mihi erit, quoniam virum non cognosco?* et post illam Gabrielis responsionem ad ipsam: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit te* [82], post hæc omnia, et purissimæ Virginis assensum et approbationem: *Surrexi*, inquit, *ut aperirem nepoti meo*, tantum non hoc dicens: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* [83]. — *Manus meæ stillaverunt myrrham.* Videlicet, assensione præstita, incarnatio pariter facta est. Per myrrham itaque mortalem significavit carnem; per manus, virtutem partui cooperantem. *Digiti mei myrrham plenam*; idem fere diversis vocibus dicit. *Plenam* vero ait, quo demonstret perfectam veramque assumpsisse carnem, non autem per speciem et spectrum. *Super manus claustri*; videlicet, virtutes quidem operariæ ex naturæ lege deserviunt partui, Virginis vero claustra, supra naturam, illæsa fuere servata.

CANT.

6. *Aperui ego nepoti meo; nepos meus discessit. Anima mea egressa est ad sermonem ejus.*

SCHOLIA.

Aperui ipsi, dicit Virgo; hoc est, ipsum concepi. Addit autem hic quoque verbum illud, *Ego*; quemadmodum et paulo ante: *Surrexi ego, ut aperirem*; ut clare demonstret sine viro supra rationem eam factam fuisse conceptionem. Sola namque ipsa Virgo operatrix fuit conceptionis illius. *Nepos meus discessit*: cum nimirum humanæ vitæ peregisset tempus, et omnia quæ nostra sunt, optime perfecisset, juxta voluntatem Dei et Patris, tunc discessit, hoc est, ex hominibus recessit, postquam intolerandam secundum humanitatem pertulit necem. *Anima mea egressa est ad sermonem ejus*: hoc est, ad vocem ipsius, qua in cruce clamans emisit spiritum. *Anima mea egressa est*: animi ægritudinem passa sum, ut et matres perturbari solent.

CANT.

6, 7. *Quæsivi eum, et non inveni eum, vocavi eum, et non audivit me. Invenerunt me custodes circumeun-*

[81] Luc. I, 34. [82] ibid. 35. [83] ibid. 38.

Digitized by Google

tes in civitate : percusserunt me, vulneraverunt me, tulerunt theristrum meum custodes mœnium.

A *οἱ φύλακες, οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει· ἐπλήγασάν με, ἐτραυμάτισάν με· ἦραν τὸ θέριστρον ἀπ' ἐμοῦ φύλακες τῶν τειχέων.*

SCHOLIA.

ΣΧΟΛΙΑ.

Quæsivi eum, et non inveni eum. Percurrit prophetа tum hic, tum alibi concise pene, mysteriorum capita futuræ Verbi Dei in carne dispensationis. Repetens quoque de integro per capita sermonem, tanquam ex persona castæ Matris Domini, dicit : *Quæsivi eum, et non inveni eum.* Quod sane interpretari quidem poterit, quemadmodum ante dictum est, hoc verborum involucro eximiam Salvatoris in sepulcro requiem significari. Tunc enim cum quærens sacratissima mater, non invenit. Poterit id etiam quis intelligere de salutari Christi Ascensione, post consummatam omnem carnis dispensationem. Cum enim eum ut hominem post Ascensionem quæreret, ut præsto esset, purissima Dei Puerpera, non invenit eum, neque ipsam audivit vocantem ; quamvis ut Deus cum ipsa foret, filialique simul et paterno affectu, quæ ipsius erant, gubernaret. *Invenerunt me custodes circumeuntes in civitate.* Videlicet, cum quærerem eumque invocarem, et Deum ex me sine semine natum esse contenderem : id non ferentibus ex invidentia principibus sacerdotum, qui videbantur legi præesse, gravia ab illis passa sum. *Custodes* autem appellari possunt legis pontifices Judæorum tunc, utpote qui soli litteræ adhærescentes, longe quidem aberant a sensu, qui in illis inerat. *Circumeuntes in civitate ;* hoc est, qui circa litteram, et in littera semper versantes, nihil excelsum de Deo sentiunt. *Percusserunt me,* videlicet, gravi me dolore affecerunt, cum mala palam inferrent Dei Ecclesiæ, expellentes discipulos, et Evangelii progressui obsistentes. *Tulerunt theristrum meum* , capitis videlicet ornamentum, piam nimirum de Deo intelligentiam : quam quidem summo studio contenderunt ex ultimis terræ finibus, auferre, sed non valuerunt, cum majori vi obsisteret virtus præconii Christi Salvatoris. *Custodes mœnium,* videlicet legem specie tenus servantes. Non enim dignum duxit illos custodes esse civitatis, sed tantum mœnium, sic utcumque positorum, et non ex Dei mente.

B *Ἐζήτησα αὐτὸν καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν.* Διεξελθὼν ὁ προφήτης καὶ νῦν, καὶ ἐν ἑτέροις, ὡς ἐν ἐπιτομῇ, τὰ κατὰ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου γενησόμενα μυστήρια, ἐπανακεφαλαιούμενος καὶ αὖθις τὸν λόγον, ὡς ἐκ τῆς ἀγνῆς τοῦ Κυρίου μητρός φησιν· *Ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν·* τοῦτο μὲν ἂν τις ὡσὰν εἴρηται πρότερον ἐκλάβοι, τὴν ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Σωτῆρος αἰνίττεσθαι ὑπερφυᾶ κατάθεσιν· τηνικαῦτα γὰρ ζητοῦσα τοῦτον ἡ πάναγνος Μήτηρ οὐχ εὗρεν. Τοῦτο δ' ἂν τις καὶ εἰς τὴν σωτήριον μετὰ τὸ πᾶσαν οἰκονομίαν πεπληρῶσθαι τοῦ Χριστοῦ ἀνάληψιν· ἀνθρωπικῶς γὰρ μετὰ ταῦτα τοῦτον ζητοῦσα παρεῖναι ἡ ὑπεράμωμος τοῦ Θεοῦ λοχεύτρια, οὐχ εὕρισκεν αὐτόν· καὶ καλοῦσα οὐχ ὑπήκουεν. Ἦ δὲ Θεὸς συνῆν αὐτῇ· καὶ υἱϊκῶς ὁμοῦ καὶ πατρικῶς τὰ κατ' αὐτὴν ἐκυβέρνα. *Εὕρόσάν με οἱ φύλακες, οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει·* ἦγουν, ζητοῦσα τοῦτον, καὶ ἐπικαλουμένη, καὶ Θεὸν ἐξ ἐμοῦ ἄνευ σπορᾶς ἀνομολογοῦσα τεχθέντα, μὴ ἐνεγκόντων τὸν φθόνον τῶν δοκούντων ἀρχιερέων τοῦ νόμου προεστάναι, ὑπέστην ὑπ' αὐτῶν δεινά. *Φύλακες* δ' ἂν καλοῖντο τοῦ νόμου οἱ τηνικαῦτα τῶν Ἰουδαίων ἀρχιερεῖς, ὡς τῷ γράμματι μόνῳ προσανέχοντες, πόρρω δὲ τῶν ἐγκειμένων ἐννοιῶν ἑαυτοὺς ἀπελαύνοντες. *Οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει,* τουτέστιν, οἱ περὶ τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ συστρεφόμενοι, καὶ μηδὲν ὑψηλὸν περὶ Θεοῦ διανοούμενοι. *Ἐπάταξάν με·* ἦγουν, ἠλγυνάν με, ἐν οἷς ἐπεδείκνυντο δεινοῖς πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ἀπελαύνοντες τοὺς μαθητὰς, καὶ τὸν δρόμον τοῦ Εὐαγγελίου κωλύοντες. *Ἦραν τὸ θέριστρον ἀπ' ἐμοῦ,* τὸν τῆς κεφαλῆς κόσμον δηλονότι, τὴν εὐσεβῆ περὶ Θεοῦ διάνοιαν, ἣν ἐσπουδάκεισαν μὲν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀφελεῖν, οὐκ ἠδυνήθησαν δὲ ὑπερβαλλούσῃ δυνάμει τοῦ κηρυττομένου Σωτῆρος Χριστοῦ. *Φύλακες τῶν τειχέων·* ἦγουν, τῇ δοκήσει τοῦ φυλάσσειν τὸν νόμον· οὐ γὰρ ἀξιοῖ τούτους φύλακας εἶναι πόλεως· ἀλλ' ἁπλῶς τῶν τειχέων τῶν οὕτω πως κειμένων· καὶ οὐ περὶ τῶν τοῦ Θεοῦ ἐννοιῶν.

C

D

8. *Adjuravi vos, filiæ Jerusalem, in virtutibus et in viribus agri, si inveneritis nepotem meum, renuntiate ei quod vulnerata amore ego sum.*

"ΑΣΜΑ.

Ὥρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμεσι καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ· ἐὰν εὕρητε τὸν ἀδελφιδόν μου, ἀπαγγείλατε αὐτῷ ὅτι τετρωμένη ἀγάπης εἰμὶ ἐγώ.

SCHOLIA.

Non eodem sensu, sacramento filias compellat Jerusalem, quo et prius jurejurando adegerat, sed hic filias Jerusalem sequentes Dominum vocat discipulas : quæ per martyrium vitæ curriculum perfecerunt. *Si inveneritis nepotem meum, renuntiate ei quod vulnerata amore ego sum.* Non quod ejusmodi rei suum ipsius Filium et Dominum ignarum fore existimaverit, præcipit mulieribus suum erga nepotem renuntient amorem : qui enim fieri

ΣΧΟΛΙΑ.

Οὐκ ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν τὸν αὐτὸν παρήγαγεν ὅρκον, ὃν καὶ πρότερον ταῖς θυγατράσι τῆς Ἰερουσαλήμ· ἀλλ' ἐνταῦθα θυγατέρας τῆς Ἰερουσαλὴμ τὰς ἀκολουθησάσας τῷ Δεσπότῃ καλεῖ μαθητρίας· αἳ καὶ διὰ μαρτυρίου τὸν δρόμον ἠνύκασιν. *Ἐὰν εὕρητε τὸν ἀδελφιδόν μου, ἀπαγγείλατε αὐτῷ, ὅτι τετρωμένη ἀγάπης εἰμὶ ἐγώ.* Οὐχ ὡς ἀγνοοῦντα τὸν ἑαυτῆς Υἱὸν καὶ Δεσπότην, παρεγγυᾶται ταῖς γυναιξὶ τὴν ταύτης ἀγάπην πρὸς αὐτὸν ἀπαγγεῖ-

Digitized by Google

λαι· πῶς γὰρ ἂν ἠγνόει, καὶ πρὶν γενέσεως ἕκαστα εἰδώς; ἀλλὰ τὸν αὐτὸν πόθον εἰς τὴν ἐκείνου πίστιν ἐπαύξουσα. Ταύτῃ τοι καὶ, Ἐὰν εὕρητε, φησί· τουτέστι, σπουδάσατε εὑρεῖν.

A poterat, ut ignoraret id is, qui etiam antequam nasceretur singula norat? sed quo hunc ipsum ad illius fidem animi affectum exaugeret. Quocirca dicit : *Si inveneritis*, idest, contendite, ut inveniatis.

ἌΣΜΑ.

Τί ἀδελφιδός σου ἀπὸ ἀδελφιδοῦ, ἡ καλὴ ἐν γυναιξί; τί ἀδελφιδὸς ἀπὸ ἀδελφιδοῦ; ὅτι οὕτως ὥρκισας ἡμᾶς.

CANT.

9. *Qualis nepos tuus a nepote, pulchra in mulieribus? qualis nepos tuus a nepote? quia sic adjurasti nos.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡς ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἡ ἐρώτησις τῷ προφήτῃ ἔθεται, καί φησι· *Τί ἀδελφιδός σου ἀπὸ ἀδελφιδοῦ*; τουτέστι, τί διαφέρει ὁ Υἱός σου ἀπὸ τῶν ἄλλων τῶν γυναικῶν, ὅτι ὥρκισας ἡμᾶς ἐπ' αὐτόν;

SCHOLIA.

Tanquam a mulieribus interrogatio hæc foret, a propheta posita est. Dicit enim, *Qualis nepos tuus a nepote*? hoc est, in quo differt filius tuus a cæteris aliarum mulierum filiis, quia adjurasti nos per ipsum?

ἌΣΜΑ.

B

CANT.

Ἀδελφιδός μου λευκὸς, καὶ πυρρὸς, ἐκλελογισμένος ἀπὸ μυριάδων.

10. *Nepos meus candidus, et igneus, selectus ex decem millibus.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Διεγείρασα τὸ πρόθυμον τῶν γυναικῶν ἡ πανάμωμος Παρθένος, ὥστε δὶς ἐπανερωτᾷν αὐτὰς περὶ τοῦ ταύτης υἱοῦ, τίς τέ ἐστι, τί διαφέρει τῶν ἄλλων, καθ' ἕκαστον τὴν ἀπολογίαν ποιεῖται, καί φησιν· *Ἀδελφιδός μου λευκὸς καὶ πυρρὸς, ἐκλελογισμένος ἀπὸ μυριάδων*· τὰ γνωριστικὰ τῆς αὐτοῦ θεότητος διὰ τῶν τοιούτων ἐξαριθμεῖται, φάσκουσα· Ὃ ἐν ἐμοὶ σαρκωθεὶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ *λευκός ἐστι καὶ πυρρός*. Τουτέστι, φῶς νοερὸν, καὶ πῦρ ἀστεκτον καὶ ἀπρόσψαυστον· διὰ μὲν γὰρ τοῦ λευκοῦ τὸ λαμπρὸν καὶ φωτιστικὸν ἐσήμανε, διὰ δὲ τοῦ πυρροῦ τὸ ἀστεκτον καὶ ἀπρόσψαυστον τῆς αὐτοῦ θεότητος. *Ἐκλελογισμένος ἀπὸ μυριάδων*· ἤγουν, *ἐκλελεγμένος*· περὶ αὐτοῦ γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ διὰ στόματος Ἡσαΐου φησίν· *Ἰδοὺ ὁ παῖς μου, ὃν ἐξελεξάμην, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου.*

SCHOLIA.

Excitato a purissima Virgine mulierum desiderio, ita ut semel atque iterum de suo interrogarent filio, quinam foret, et in quo a cæteris differret, ad singula respondet, et dicit : *Nepos meus candidus est, et igneus, selectus ex decem millibus.* Notiones ipsius divinitatis per ejusmodi enumeravit, dicens: Filius Dei, qui ex me carnem assumpsit, *candidus est, et igneus*, hoc est, Lux intellectualis est, et ignis intolerandus. Per candorem enim splendorem lucemque significavit; per ignem vero intolerandam nec attingendam ejus divinitatem. *Selectus ex decem millibus*, sive, *electus*. De ipso enim Deus et Pater per os Isaiæ dicit : *Ecce puer meus quem elegeram, in quem complacuit anima mea* [84].

C

ἌΣΜΑ.

CANT.

Κεφαλὴ αὐτοῦ χρυσίον κεφάζ, βόστρυχοι αὐτοῦ ἑλαταί, μέλανες ὡς κόραξ.

11. *Caput ejus aurum cephaz, cincinni ejus crispi, nigri veluti corvus.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ χρυσίον ἐστὶ κεφάζ, τουτέστιν ἡ ἄνω αὐτοῦ γέννησις ἀπρόσψαυστος καὶ νοερά. Πολλαχοῦ διὰ τοῦ χρυσοῦ ἐδήλωσε τοῦ πυρὸς τὴν ἐνέργειαν. *Αἱ δὲ βόστρυχοι αὐτοῦ ἑλαταί, μέλανες ὡς κόραξ*· τὰ ἄνωθεν δηλονότι τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τουτέστι τῆς θείας ὑπάρξεως, ἀθεώρητα καὶ ἀκατάληπτα· διὰ τοῦτο καὶ μέλανα εἴρηκε. Τοῦτο καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ προηρμήνευσε, λέγων· *Ἔθετο σκότος εἰς ἀποκρυφὴν αὐτοῦ*· διὰ τοῦ σκότους δηλονότι τὸ ἀκατάπληπτον εἰρηκώς.

SCHOLIA.

Caput ejus aurum est cephaz, hoc est, superna ipsius generatio est intellectualis, et quæ attingi nequit. Aurum enim sæpe sæpius vim ignis significat. *Cincinni autem ejus crispi, nigri veluti corvus.* Quæ supera sunt, significavit, capitis ejus, hoc est divinæ ejus substantiæ, eaque invisibilia et incomprehensa fore. Quocirca et nigra fore dixit. Quod itidem divinus pater David ante exposuerat, dicens : *Posuit tenebras latibulum suum* [85]. Qui per tenebras id utique quod comprehendi nequit expressit.

D

ἌΣΜΑ.

CANT.

Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς περιστεραὶ, ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων.

12. *Oculi ejus sicut columbæ, super plenitudines aquarum.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Διὰ τοῦ τῆς περιστερᾶς ὀνόματος τὸ ἀκέραιόν τε καὶ καθαρὸν ἐδήλωσε τῶν αὐτοῦ ὀφθαλμῶν. *Ἐπὶ πληρώμασιν ὑδάτων*· τουτέστι, πεπληρωμένων τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πολλαχοῦ γὰρ ἡ θεία Γραφὴ

SCHOLIA.

Per hujus columbæ nomen simplicitatem atque puritatem oculorum ejus significavit. *Super plenitudines aquarum*, id est, qui repleti erant Spiritu sancto; passim enim divina Scriptura Spiritum

[84] Isa. XLII, 1. [85] Psal. XVII, 12.

Digitized by Google

sanctum aquam nominavit. Quemadmodum et Salvator ipse declaravit : *Qui credit in me, flumina ex ventre ejus fluent aquæ vivæ* [86], videlicet sanctissimi Spiritus gratia. Itaque *plenitudines aquarum* intelligendi sunt ipsi Christi fideles. Quemadmodum Salomonis quoque pater David longe ante dixit : *Oculi Domini super justos* [87].

τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὕδωρ ὠνόμασε· καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐνετείλατο· *Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος*· δηλονότι, τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτος. Οὐκοῦν αὐτοὺς τοὺς τῷ Χριστῷ πεπιστευκότας *πληρώματα ὑδάτων* ὑπολαπτέον· καθὼς προλαβὼν καὶ ὁ τούτου πατὴρ εἴρηκε Δαβίδ· *Ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους.*

CANT.

13. *Maxillæ ejus sunt phialæ aromatis, producentes unguentaria.*

SCHOLIA.

Quemadmodum phialæ aromatum ingentem fragrantiam præbent iis qui prope adsunt : sic et unigenitus Dei Filius uberem in eum credentibus sanctissimi Spiritus gratiam impertit. *Accipite* enim, dixit, *Spiritum sanctum* [88].

ΤΑΣΜΑ.

Σιαγόνες αὐτοῦ ὡς φιάλαι τοῦ ἀρώματος, φύουσαι μυρεψικά.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὥσπερ αἱ τῶν ἀρωμάτων φιάλαι πλείστην ὅσην τὴν εὐωδίαν παρέχουσι τοῖς ἐγγιστα γινομένοις· οὕτω καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτὸν πλουσίαν τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριν μετέδωκε. *Λάβετε* γὰρ, φησὶ, *Πνεῦμα ἅγιον.*

CANT.

Labia ejus lilia stillantia myrrham plenam.

SCHOLIA.

Prolatos sermones divinos per labia Salvatoris ad omnes et pro omnibus *lilia stillantia myrrham* appellavit : *lilia* quidem, propter fragrantiam plantæ, et quia ab omnibus deamantur ; *stillantia* vero *myrrham plenam*, propter vim abunde sufficienterque servandi, et continendi, et quia ubique colligunt, conservant, et confirmant eos qui suscipiunt Evangelium ; vel etiam ob difficilem et strigosam, asperamque, ut videtur, observationem mandatorum Dei. *Angusta* enim, inquit, *et arcta est via, quæ ducit ad regnum cœlorum* [89].

ΤΑΣΜΑ.

Χείλη αὐτοῦ κρίνα, στάζοντα σμύρναν πλήρη.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τοὺς διὰ τῶν χειλέων τοῦ Σωτῆρος πρὸς ἅπαντας καὶ ὑπὲρ ἁπάντων προφερομένους θεαρχικοὺς λόγους *κρίνα στάζοντα σμύρναν* προσηγόρευσε· *κρίνα* μὲν διὰ τὸ εὐῶδες τοῦ φυτοῦ καὶ πᾶσιν ἐπέραστον· *στάζοντα* δὲ *σμύρναν πλήρη*, διὰ τὸ συνεκτικὸν, καὶ διαρκὲς, καὶ πανταχόθεν ἐπέχον καὶ στηρίζον τοὺς παραδεχομένους τὸ Εὐαγγέλιον· ἢ καὶ διὰ τὸ πικρὸν καὶ δοκοῦν σκληρὸν τοῦ κατὰ Θεὸν ἀπαγγέλματος. Ἡ γὰρ *ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα*, φησὶν, *εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἐστίν.*

CANT.

14. *Manus ejus tornatiles, aureæ, plenæ, strenuæ.*

SCHOLIA.

Omnia, quæ propter nos in mundo admirabilia Dei manu sunt facta, ejus plena sunt pulchritudine. *Ecce enim*, inquit, *omnia pulchra valde* [90]. Dum autem dixit : *Manus ejus tornatiles, aureæ*, æqualem in singulis elementis portionem designat, illorumque inter se connexionem. *Plenæ, strenuæ.* Ac si diceret : Divinæ ejus erga nos participantes pietatis et providentiæ.

ΤΑΣΜΑ.

Χεῖρες αὐτοῦ τορνευταὶ, χρυσαῖ, πεπληρωμέναι, θαρσεῖς.

ΣΧΟΛΙΑ.

Πάντα διὰ τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς γεγενημένα τοῦ κόσμου θαυμαστὰ πεπληρωμένα εἰσὶ τῆς παρ' αὐτοῦ καλλονῆς· *Ἰδοὺ* γὰρ, φησὶ, *τὰ πάντα καλὰ λίαν.* Διὰ δὲ τοῦ φάναι, *Αἱ χεῖρες αὐτοῦ τορνευταὶ, χρυσαῖ*, τὴν ἐν ἑκάστῳ τῶν στοιχείων ἰσομοιρίαν δηλοῖ, καὶ πρὸς ἄλληλα σύγκρασιν. *Πεπληρωμέναι, θαρσεῖς*· ἀντὶ τοῦ, μετοχα τῆς παρ' αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς θεοειδοῦς προνοίας.

ΤΑΣΜΑ.

Κοιλία αὐτοῦ ὡς πύξιον ἐλεφάντινον ἐπὶ λίθου σαπφείρου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Σαφέστατα κἀν τούτοις δείκνυσιν ὁ προφήτης, ὡς οὐ περί τινος ἀνθρώπου διαλέγεται· τίνος γὰρ ἂν εὑρεθείη ἡ κοιλία ὡς πύξιον ἐλεφάντινον; ἀλλ' ἢ δῆλον περὶ μεγίστου τινὸς, καὶ τὰ μέγιστα νενομοθετηκότος, τὴν προσηγορίαν ἐκτέθειται. Διὰ γοῦν τῆς κοιλίας τὴν καρδίαν ἐσήμανεν, ἐν ᾧ τὸ διανοη-

[86] Joan. VII, 38. [87] Psal. XXXIII, 16. [88] Joan. XX, 22. [89] Matth. VII, 14. [90] Gen. I, 31.

Digitized by Google

τικὸν τῆς ψυχῆς παρὸν τυγχάνει· ὡς καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φησίν· *Ὁ ἀγαθὸς ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐκβάλλει τὰ ἀγαθά· καὶ ὁ πονηρὸς ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐκβάλλει τὰ πονηρά.* — *Ὡς πυξίον ἐλεφάντινον*· ἤτοι βιβλίον, τοὺς ἐκπορευομένους ἐξ αὐτοῦ θεοποιοὺς λόγους πᾶσιν ἀγαθοπρεπῶς προτείνοντας· αὐτὸν δηλαδὴ τὸν ἐκ τῆς Σιὼν πεφοιτηκότα τῷ κόσμῳ σωτηριώδη νόμον· περὶ οὗ καὶ ὁ θεοπάτωρ εἴρηκε Δαβίδ· *Τίς δώσει ἐκ Σιὼν τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραήλ;* καὶ Ἡσαΐας· *Ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος.* Οὐδεὶς δὲ πρὸ αὐτοῦ, ἢ μετὰ αὐτὸν, ἐκ τῆς Σιὼν ἐξήνεγκε νόμον· ὥσπερ δὲ διὰ τῶν Μωσαϊκῶν πυξίων ὁ νόμος δέδοται τῷ παλαιῷ Ἰσραήλ· οὕτω καὶ διὰ τῶν ἐκπορευομένων ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις καὶ ἀλήθεια τοῖς πιστοῖς. *Ἐπὶ λίθου σαπφείρου.* Τεθεμελιωμένα δηλονότι ἐπὶ τὴν πέτραν· *Σὺ γὰρ εἶ*, φησὶ, *Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν.*

A in quo intellectus animæ residet. Quemadmodum etiam ipse Salvator in Evangeliis dicit: *Bonus homo de bono cordis sui thesauro profert bona, et malus de malo cordis sui thesauro profert mala* [94]. — *Veluti tabula eburnea*: sicut liber nimirum, ex quo proferuntur sermones a Deo instituti: quos omnibus, quæ sua est benignitas, palam proposuit; ipsa videlicet lex ex Sion, mundo pro ejus salute insita. De qua divinus quoque pater David ait: *Quis dabit ex Sion salutare Israel* [95]? Et Isaias dixit: *De Sion exibit lex* [96]. Nemo autem ante ipsum, vel post ipsum ex Sion legem protulit. Porro quemadmodum per tabulas Mosaicas lex data est prisco illi populo Israel: sic et præ ea quæ emanarunt ex ventre incarnati Filii Dei, gratia et veritas credentibus data est. *Super lapidem sapphiri.* B Fundata videlicet supra petram. *Tu enim es*, inquit, *Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* [97].

ΆΣΜΑ.

Κνῆμαι αὐτοῦ στῦλοι μαρμάρινοι, τεθεμελιωμένοι ἐπὶ βάσεις χρυσᾶς.

ΣΧΟΛΙΑ.

Διὰ τούτων πάντων τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἀπαρέγκλιτον τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου μονιμότητος δείκνυσι. *Κνῆμαι* δὲ, καὶ ὀπίσθια, καὶ τὰ ἄλλα ἀνθρωποπρεπῶς περὶ αὐτοῦ τίθησι κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐν ἡμῖν μερῶν. C

CANT.

15. *Crura ejus columnæ marmoreæ, fundatæ super bases aureas.*

SCHOLIA.

Per hæc omnia inconcussam veramque Dei Verbi in æternum manentis stabilitatem demonstrat. *Crura* vero, et posteriora, et alia itidem humano more ei tribuit pro ratione earum quæ in nobis sunt, partium.

ΆΣΜΑ.

Εἶδος αὐτοῦ ὡς λίβανος ἐκλεκτὸς, ὡς κέδροι. Φάρυγξ αὐτοῦ γλυκασμὸς, καὶ ὅλος ἐπιθυμία.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὴν ἐκείνου θεότητα εἰς εἶδος λιβάνου ὡμοίωσε. Θεῷ γὰρ μόνῳ λίβανος; ἀφιέρωται. Τὰ δὲ ἐκ τοῦ φάρυγγος αὐτοῦ ἡδύτερά εἰσι παντὸς γλυκασμοῦ· τούτοις καὶ ὁ Δαβὶδ ἡδυνθείς, *Γλυκύτερα*, φησὶ, *τὰ λόγια Κυρίου ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον.* — *Καὶ ὅλος ἐπιθυμία*· ἤτοι αὐτὸς ὢν τῶν ἐφετῶν ἀκρότης, καὶ πρὸς ὃν ἐρωτικῶς οἵ τε θεῖοι νόες, καὶ πᾶσαι δικαίων ψυχαὶ ἀνατείνονται.

CANT.

15, 16. *Species ejus sicut libanus electus, sicut cedri. Guttur ejus dulcedo, et totus desiderium.*

SCHOLIA.

Divinitatem ejus speciei assimilavit libani, quia soli Deo consecratur libanus. Quæ vero ex ipsius prodeunt gutture, suaviora sunt quavis dulcedine. Quibus David quoque delectatus, *Dulciora*, inquit, *eloquia Domini super mel et favum* [98]. — *Et totus desiderium.* Ipse nimirum est desiderabilium summa et apex; ad quem peramanter divinæ mentes et omnes animæ justorum feruntur.

ΆΣΜΑ.

Οὗτος ἀδελφιδός μου, καὶ οὗτος πλησίον μου, θυγατέρες Ἰερουσαλήμ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀπόθεσις τῶν κατὰ μέρος γνωρισμάτων τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου δι' ἡμᾶς ἀφράστου σαρκώσεως· ἐπειδὴ γὰρ ἐζήτησαν αἱ ἀπὸ τῆς Ἰερουσαλὴμ, ὁποῖος ὢν τυγχάνει, τὰ ἐκείνου ἡ μήτηρ ἀκριβῶς διεξελθοῦσα, ἐπάγει· *Τοιοῦτός ἐστιν ἀδελφιδός μου*, καὶ τοιοῦτος, οἷον ὑμῖν εἶπον δηλονότι.

CANT.

17. *Isti est nepos meus, et iste est propinquus meus, filiæ Jerusalem.*

SCHOLIA.

Complexio eorum est, quæ per partes cognosci possunt ineffabilis illius propter nos Incarnationis Verbi Dei; quia enim quæsierant filiæ Jerusalem, qualis esset, mater accurate illius recensitis partibus, infert: *Ejusmodi est nepos meus*, talis, inquam, qualem vobis retuli.

ΆΣΜΑ.

Ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός σου, ἡ καλὴ ἐν γυναιξί; ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός σου; καὶ ζητήσομεν αὐτὸν μετὰ σοῦ.

CANT.

17. *Quo abiit nepos tuus, o pulchra in mulieribus? quo abiit nepos tuus? et quæremus eum tecum.*

[94] Matth. XII, 35. [95] Psal. XIII, 7. [96] Isa. II, 3. [97] Matth. XVI, 18. [98] Psal. XVIII, 11.

Digitized by Google

SCHOLIA.

Dei Verbi characteres optime edoctæ mulieres, ac etiam ipsæ ejus amore sauciæ, ex ejusdem desiderio, dicunt: *Quo abiit nepos tuus, o pulchra in mulieribus? quo abiit nepos tuus?* Ex gaudii exsuperantia iterarunt interrogationem, vel ex canentium more, qui bis et sæpius eadem repetunt. *Et quæremus eum tecum:* hoc est, Sequemur te, quocunque tandem ipsa contendes ad quærendum eum; nec curiose nimis indagabimus, quæ de ipso tibi sunt placita.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου γνωρίσματα ἀσφαλῶς αἱ γυναῖκες μαθοῦσαι, καὶ τρωθεῖσαι καὶ αὐταὶ τῷ ἐκείνου ἔρωτι, εἰς πόθον ἦλθον αὐτοῦ, καί φασι· *Ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός σου, ἡ καλὴ ἐν γυναιξί; ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός σου;* τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς χαρᾶς διπλασιάσασαι τὴν ἐρώτησιν, ἢ καὶ ὡς ἔθος ἐστὶ τοῖς ᾄδουσι, δὶς τὰ αὐτὰ καὶ πολλάκις ἐπαναλαμβάνειν. *Καὶ ζητήσομεν αὐτὸν μετὰ σοῦ* · τουτέστιν, Ἀκολουθήσομέν σοι ὅπου ἂν αὐτὴ ἀπέλθῃς εἰς τὴν ἐκείνου ζήτησιν · καὶ οὐ πολυπραγμονήσομεν τὰ περὶ ἐκείνου σοὶ ἀρέσκοντα.

CAPUT VI.

CANT.

1, 2. *Nepos meus descendit in hortum suum ad phialas aromatum, ut pascat in hortis, et lilia colligat. Ego meo nepoti, et nepos meus mihi, qui pascit in liliis.*

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

ΆΣΜΑ.

Ἀδελφιδός μου κατέβη εἰς κῆπον αὐτοῦ, εἰς φιάλας τοῦ ἀρώματος, ποιμαίνειν ἐν κήποις, καὶ συλλέγειν κρίνα. Ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδός μου ἐμοὶ · ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις.

SCHOLIA.

Supra a principio omnis prorsus labis expers mater de nepote apud eas narrationem instituit, dicitque eis: Interrogatis me, *quo meus abiit nepos? Nepos meus descendit in hortum suum* [96], videlicet, e cœlo descendens, carnem ex me assumpsit. Ipsa enim est *hortus* ille *signatus* [97]. *Ad phialas aromatum:* ad docendum omnem terram divina ipsius præcepta, et ad replendum totius orbis ambitum illorum fragrantia. *Ut pascat in hortis, et lilia colligat:* ut videlicet pascat ipsius oves in pascuis cœlestibus, et introducat, et educat eas per ostium [98]; et ab eis colligat fructus, dilectionem nimirum, et misericordiam. *Ego meo nepoti, et nepos meus mihi.* Ego scilicet ei carnem præbui, et ipse mihi divinitatem. *Qui pascit in liliis:* qui videlicet illa docet, quæ ad paradisum et quæ in illo ad florum delicias spectant.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἄνωθεν ἐξ ἀρχῆς πρὸς αὐτὰς ἡ πανάμωμος μήτηρ τὴν περὶ τοῦ ἀδελφιδοῦ διήγησιν ποιεῖται, καί φησι πρὸς αὐτάς · Ἐρωτᾶτέ με, *ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός μου; Ὁ ἀδελφιδός μου κατέβη εἰς κῆπον αὐτοῦ* · ἤγουν, ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, ἐσαρκώθη ἐν ἐμοί · αὐτὴ γάρ ἐστιν ὁ ἐσφραγισμένος κῆπος. *Εἰς φιάλας ἀρώματος* · εἰς τὸ διδάξαι πᾶσαν τὴν γῆν τὰς θεουργοὺς αὐτοῦ ἐντολάς, καὶ πληρῶσαι τὴν οἰκουμένην πᾶσαν τῆς εὐωδίας. *Ποιμαίνειν ἐν κήποις, καὶ συλλέγειν κρίνα* · ἤτοι ποιμαίνειν τὰ ἑαυτοῦ πρόβατα ἐπὶ νομὰς οὐρανίους, καὶ εἰσάγειν αὐτὰ, καὶ ἐξάγειν διὰ τῆς θύρας, καὶ συλλέγειν τοὺς παρ' αὐτῶν καρποὺς, ἤγουν, τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἔλεον. *Ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδός μου ἐμοί* · ἤτοι, Ἐγὼ τούτῳ τὴν σάρκα παρέσχον, καὶ αὐτὸς ἐμοὶ τὴν θέωσιν. *Ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις* · ὁ διδάσκων δηλαδὴ τὰ περὶ τοῦ παραδείσου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ τῶν ἀνθέων τρυφῆς.

CANT.

3, 4. *Pulchra es, propinqua mea, sicut beneplacitum, decora sicut Jerusalem, terribilis sicut castrorum ordines. Averte oculos tuos contra me, quia illi me evolare fecerunt.*

ΆΣΜΑ.

Καλὴ εἶ, ἡ πλησίον μου, ὡς εὐδοκία, ὡραία ὡς Ἰερουσαλήμ, θάμβος ὡς τεταγμένη · ἀπόστρεψον ὀφθαλμούς σου ἀπέναντίον μου · ὅτι αὐτοί με ἐξεπτέρωσάν με.

SCHOLIA.

Commutatio hic fit modulæ cantionis; et in principio quidem tanquam propheta, Virginis decantat laudes; hic autem, repente veluti afflatus Numine, cantum quasi ex alio attollit principio, et dicit: *Pulchra es, propinqua mea, sicut beneplacitum;* complacuit enim Deo et Patri, in ea nostri generis operari salutem. *Decora sicut Jerusalem,* sive tanquam sacræ pacis causa, ipsiusque pacis conciliatrix, pacem omnibus præbuit. *Terribilis sicut castrorum ordines,* hoc est, supra omnem captum et rationem est in te omnium pulchritudinum or-

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἄλλαγμα τῆς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ᾠδῆς · καὶ ἔναρξις τῶν πρὸς τὴν Παρθένον ὡς ἀπὸ τοῦ προφήτου ἐγκωμίων · αἴφνης γάρ, ὥσπερ ἔνθους γενόμενος, τὴν ᾠδὴν ὡς ἐξ ἄλλης ἀρχῆς ἀνατείνεται, καί φησι · *Καλὴ εἶ, ἡ πλησίον μου, ὡς εὐδοκία* · ηὐδόκησε γὰρ ἐν αὐτῇ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, τὴν τοῦ γένους ἡμῶν σωτηρίαν ἐργάζεσθαι. *Ὡραία ὡς Ἰερουσαλήμ* · ἤγουν, ὡς ἱερᾶς εἰρήνης αἰτία, καὶ πᾶσιν αὐτῆς εἰρηνοπαρόχως πρόζενος. *Θάμβος ὡς τεταγμένη* · τουτέστιν, ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ λόγον ἡ κατὰ σὲ τῶν ἁπάντων καλῶν σύνταξις καὶ εὐαρ-

[96] Cant. v, 17. [97] Cant. iv, 12. [98] Joan. 10, 1 seqq.

Digitized by Google

μοστία. Ὀφθαλμοί σου ἀπεναντίον μου. Εἴθε εὐ- A dinata compositio, et concinna constitutio. *Oculi tui contra me:* utinam benigne me conspicias, et quæ sunt in me regas, sicut tibi placuerit. *Quia illi me evolare fecerunt.* Ac si diceret: Oculi tui in hanc me elevarunt prophetiam, ut ea tuarum magnitudinum contempler excellentiam.

μενῶς ὁρῴης ἐμὲ, καὶ τὰ κατ' ἐμὲ διεξάγοις, ὡς ἂν αὐτὴ βούλοιο. Ὅτι αὐτοί ἀνεπτέρωσάν με· ἀντὶ τοῦ, Οἱ σοὶ ὀφθαλμοὶ εἰς ταύτην ἀνεβίβασάν με τὴν προφητείαν, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν ὕψος, τῶν σῶν θεάσασθαι μεγαλείων.

ᾌΑΣΜΑ.

Τρίχωμά σου ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αἳ ἀνεφάνησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαάδ. Ὀδόντες σου ὡς ἀγέλαι τῶν κεκουρμένων, αἳ ἀνέβησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ, αἱ πᾶσαι διδυμαίτουσαι· καὶ ἀτεκνοῦσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς. Ὡς σπαρτίον κόκκινον χείλη σου, καὶ ἡ λαλιά σου ὡραία. Ὡς λέπυρον ῥοᾶς μῆλόν σου, ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου.

CANT.

4-6. *Capillamentum tuum sicut greges caprarum quæ apparuerunt e Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro: omnes gemellæ, et sterilis non est inter illas. Velut vestis coccinea labia tua, et eloquentia tua decora. Sicut cortex mali punici gena tua, extra quod in te silet.*

B

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἅπερ νῦν κατὰ μέρος διέξεισι τῶν ἐγκωμίων, καὶ ἀνωτέρω εἴρηται· ὥσπερ ἐπῳδόν τινα τῇ μακαρίᾳ Παρθένῳ ἐπᾴδων ἃ καὶ πρότερον.

SCHOLIA.

Quas nunc vicissim per partes recenset laudes, eas quoque paulo ante decantaverat. Est instar cantus cujusdam repetiti, qui easdem quas et prius B. Virginis recinat laudes.

ᾌΑΣΜΑ.

Ἑξήκοντά εἰσι βασίλισσαι, καὶ ὀγδοήκοντα παλλακαί, καὶ νεάνιδες, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός· μία ἐστὶ τῇ μητρὶ αὐτῆς, ἐκλεκτή ἐστι τῇ τεκούσῃ αὐτήν. Εἶδοσαν αὐτὴν θυγατέρες, καὶ μακαριοῦσιν αὐτὴν βασίλισσαι καὶ γε παλλακαί, καὶ αἰνέσουσιν αὐτήν.

CANT.

7, 8. *Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ, et adolescentulæ quarum non est numerus. Una est matri suæ; electa est genitrici suæ; viderunt eam filiæ, et beabunt eam reginæ et concubinæ, et laudabunt eam*

ΣΚΟΛΙΑ.

Ὡς ἀφ' ἑτέρας καὶ αὖθις ἀρχῆς τὴν ᾠδὴν ποιεῖ- C ται, καὶ φησι· *Ἑξήκοντά εἰσι βασίλισσαι, καὶ ὀγδοήκοντα παλλακαί, καὶ νεάνιδες, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός*· τὸ ὑπερβάλλον ἀσυγκρίτως τῆς παναμώμου μητρὸς καὶ διὰ τούτων ἐνδεικνύμενος ὁ προφήτης, πρὸς τὰς ἐξ ἁπασῶν γυναικῶν, τῷ ἑαυτῆς Υἱῷ καὶ Θεῷ δι' ἐπιγνώσεως αὐτῷ συναφθήσεσθαι προσδοκωμένας, τὴν σύγκρισιν ποιούμενος, εἰς μέσον αὐτὰς παράγει, καὶ τάξεις αὐτῶν, καὶ ἀξίας εἰκότως ἐξαριθμεῖται. Καὶ τὰς πιστευσάσας μὲν τῷ νυμφίῳ Χριστῷ, διὰ μαρτυρίου δὲ τελειωθείσας πρὸς τὸν ἐκείνου ἔρωτα, βασιλίσσας ἀποκαλεῖ, τῷ ἑξήκοντα ταύτας ἀριθμῷ, διὰ τὴν ἐκ τελείου τελειοτάτην τῆς φύσεως αὐτῶν προκοπὴν, ἐνδεικνύμενος· τὰς δὲ ὠσαύτως πεπιστευκυίας, συγγινομένας δ' αὐτῷ δι' ἐπιπονοτέρου καὶ σκληροῦ βίου, καὶ τοῦ τῆς ἀσκήσεως κατὰ Θεὸν ἐξῃρημένου, παλλακὰς προσείρηκε· τῷ ὀγδοήκοντα ταύτας ἀριθμῷ τελειῶν, διὰ τὴν ἐν τούτῳ ἐκβεβηκότος καὶ ἀσφαλοῦς τῆς κατὰ τὸ ἐπάγγελμα συναφείας τελειοτάτην τῆς φύσεως αὐτῶν προκοπήν. Τὰς δ' ἅπαξ διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος καὶ μόνον Χριστῷ συναφθείσας, εἰκότως νεάνιδας ὑπὲρ ἀριθμὸν ἐκάλεσε, διὰ τὸ πολύχουν αὐτῶν, καὶ γῆς ἐξηπλωμένον εἰς ἅπαντα τὰ πέρατα. Τοσαῦται γὰρ αἱ πιστεύουσαι. *Μία ἐστὶ τῇ μητρὶ αὐτῆς, ἐκλεκτὴ τῇ τεκούσῃ αὐτήν*· ἀντὶ τοῦ, Ἐκ στείρας τὸ πρότερον οὔσης τῆς Ἄννης μία αὕτη διὰ προσευχῆς γεγέννηται, μεθ' ἣν οὐκ ἔστιν ἀριθμῆσαι καὶ λοιπὴν, ἐκλελεγμένη τῇ γεννησάσῃ αὐτὴν πατρίδι, μᾶλλον δὲ πρὸ καταβολῆς κόσμου ἐκλελεγμένη τῷ Θεῷ εἰς κατοικίαν

SCHOLIA.

Tanquam ex altero rursus exordio cantionem orditur, ac dicit: *Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ, et adolescentulæ quarum non est numerus.* Excellentiam sine comparatione matris, omnis prorsus labis expertis, propheta ex his comparate demonstrat mulieribus, eam conferens cum exteris mulieribus, quæ, ut cum eis Dei Virginisque Filius mentis cognitione copularetur, exspectabant: easque in medium adducit, et earum tum numerum, tum dignitates pro dignitate enumerat. Et eas quidem, quæ Christo crediderunt sponso, ac per martyrium jam illius effectæ sunt amore perfectæ, reginas appellat, numero illo sexageno demonstrans perfectissimum uberrimumque ex earum naturæ perfectione profectum. Eas vero, quæ ita crediderunt, ut ei sint conjunctæ, seligentes laboriosam et austeram religionis vitam, in divinisque rebus exercitationem, concubinas nuncupavit, octogesimo illas numero perfectas declarans, propter perfectissimum naturæ earum ex firma stabilique conjunctione in hoc proposito ac voto profectum. Copulatas autem semel tantum Christo per baptismum divinum merito adolescentulas præter numerum appellavit, ob illarum multitudinem, ac etiam quia repleant omnes fines terræ. Cumque tot tantæque sint credentes animæ: *Una est matri suæ, electa genitrici suæ.* Ac si diceret, Ex sterili prius cum esset Anna, una ipsa per preces genita fuit, post quam non est aliquam aliam recensere. Electa patriæ, quæ illam generarat, vel potius, ante mundi constitutionem

Digitized by Google

electa Deo in domicilium suum, unica exsistens matri suæ Evæ, et post eam ex natis ab Eva altera reperiri nequit. *Viderunt eam filiæ, et beabunt eam; reginæ et concubinæ laudabunt eam.* Ac si aperte diceret: *Ecce enim ex hoc nunc beatam me dicent omnes generationes* [99].

A ἑαυτῷ· μία τις οὖσα τῇ μητρὶ αὐτῆς Εὔᾳ· καὶ μεθ' ἣν οὐκ ἔστι δευτέραν τῶν ἐξ αὐτῆς τεχθεισῶν λαβεῖν. *Εἶδοσαν αὐτὴν θυγατέρες, καὶ μακαριοῦσιν αὐτὴν βασίλισσαι, καὶ παλλακαὶ αἰνέσουσιν αὐτήν.* Ἀντικρυς· *Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί.*

CANT.

9. *Quæ ista se inflectens quasi aurora, pulchra ut luna, electa ut sol, pavor ut castrorum ordines?*

ᾌΑΣΜΑ.

Τίς αὕτη ἡ ἐκκυπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος. καλὴ ὡς σελήνη, ἐκλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος, θάμβος ὡς τεταγμέναι;

SCHOLIA.

Stupore perculsus ab excellentia illibatæ Matris Verbi Dei, *Quænam ista est?* inquit. Perinde ac diceret: Quam magna ista est, quæ se inflectit ut aurora! Quemadmodum enim, lumine solis accedente, nocturnæ recedunt tenebræ, sic ad puræ Virginis splendorem peccati recesserunt tenebræ. *Pulchra ut luna;* in ipsa enim Sol justitiæ posuit tabernaculum suum, communicans ei divinum suum et inexplicabile lumen. *Electa ut sol.* Non absurdum est eamdem et lunam dici et solem: solem quidem eo quod Dei et Patris susceperit Verbum; qui est lux perfecta, et quæ præter modum exuberat sicut est in suo corpore sol; lunam vero propter eam etiam, quam ex ipso participavit, claritatem. *Pavor ut castrorum ordines.* Ac si diceret, Stupore perculit contemplatio ordinis, quo in ea hæc sunt disposita.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐκπλαγεὶς πρὸς τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀχράντου τοῦ Θεοῦ Λόγου μητρὸς, *Τίς αὕτη;* φησί· ἀντὶ τοῦ, Ὅση μεγάλη! *Ἡ ἐκκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος.* Ὥσπερ γὰρ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἐλθόντος, τὸ νυκτερινὸν ἀφανίζεται σκότος· οὕτω καὶ τῆς ἁγνῆς λαμψάσης Παρθένου, τὸ τῆς ἁμαρτίας διαλέλυται σκότος. *Καλὴ ὡς σελήνη.* Ἐν αὐτῇ γὰρ ὁ τῆς δικαιοσύνης Ἥλιος ἐνσκηνοῖ, μεταδοὺς αὐτῇ τοῦ θείου καὶ ἀπλέτου φωτὸς αὐτοῦ. *Ἐκλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος.* Οὐκ ἀπεικὸς τὴν αὐτὴν καὶ σελήνην καὶ ἥλιον φάναι· τοῦτο μὲν, διὰ τὸ δεδέχθαι τὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Λόγον, τὸ ὑπερπλῆρες καὶ τέλειον φῶς, ὥσπερ ἐν δίσκῳ ἥλιον· τοῦτο δὲ, καὶ διὰ τὴν ἣν ἐξ αὐτοῦ μετέσχε λαμπρότητα. *Θάμβος ὡς τεταγμέναι.* Ἀντὶ τοῦ, Ἔκπληξίς ἐστιν ἰδεῖν ὅπως ἐν αὐτῇ ταῦτα τέτακται.

CANT.

10, 11. *In hortum nucis descendi, ut viderem genimina torrentis; ut viderem si floruisset vinea, si floruissent mala punica; illic dabo ubera mea tibi. Nescivit anima mea. Posuit me currus Aminadab.*

ᾌΑΣΜΑ.

Εἰς κῆπον καρύας κατέβην, ἰδεῖν ἐν γεννήματι τοῦ χειμάρρου· ἰδεῖν εἰ ἤνθησεν ἡ ἄμπελος, εἰ ἤνθησαν αἱ ῥοαί. Ἐκεῖ δώσω τοὺς μαστούς μου σοι. Οὐκ ἔγνω ἡ ψυχή μου. Ἔθετό με ἅρματα Ἀμιναδάβ.

SCHOLIA.

Hortum nucis. Ipsius matrem omnis labis expertem, hisce quoque verbis expressit. Quemadmodum enim ex virga nucis Aaron stipes pullulavit, sicut et scriptum est in Deuteronomio: *Ecce virga Aaron germinavit in domum Levi, et protulit germen, et effloruit flores, et germinavit nuces* [1]: ita etiam solida virga Virgo ex tribu Juda germinavit. Dicit autem: *In hortum nucis descendi*, ac si diceret: Meum descensum feci, cum homo factus sum, carnemque assumpsi ex semper virgine matre mea. Non secus ac a Salvatore concise per expositionem hæc dicta forent, propheta exposuit. *Ut viderem genimina torrentis.* Per genimina torrentis lapsam hominum naturam significat; quam David quoque, sub verborum involucro significavit, dicens: *Torrentem pertransivit anima nostra* [2], lapsa videlicet in peccati profluvium. *Ut viderem si floruissent mala punica.* Genus scilicet humanum a me, instar arboris ficulneæ, primo satum, et affabre venusteque formatum ad producendos fructus. *Si vinea floruisset*, Judæorum præsertim Synagoga. *Ibi dabo ubera mea tibi;* perinde ac diceret: Ibi, in

ΣΧΟΛΙΑ.

Κῆπον καρύας τὴν ὑπεράμωμον αὐτοῦ μητέρα κἀν τούτοις εἰρηκεν. Ὥσπερ γὰρ ἐκ τῆς τοῦ Ἀαρὼν ῥάβδου καρύας στελέχη ἐβλάστησε, καθὼς καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ γέγραπται· *Ἰδοὺ ἐβλάστησε ῥάβδος Ἀαρὼν εἰς οἶκον Λεβί, καὶ ἐξήνεγκε βλαστὸν, καὶ ἐξήνθησεν ἄνθη, καὶ ἐβλάστησε κάρυα·* οὕτω καὶ ἡ τῆς ἰσχύος ῥάβδος Παρθένος ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἀνεβλάστησε. Καὶ φησιν, *Εἰς κῆπον καρύας κατέβην·* ἀντὶ τοῦ, Τὴν ἐμὴν ἐποίησα συγκατάβασιν ἐνανθρωπήσας, καὶ σάρκα λαβὼν ἐκ τῆς ἀεὶ παρθένου μητρός μου. Ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος τὴν περικοπὴν ταύτην εἰρῆσθαι τίθησιν ὁ προφήτης. *Ἰδεῖν ἐν γεννήματι τοῦ χειμάρρου.* Γεννήματα χειμάρρου τὴν ὀλισθήσασαν τῶν ἀνθρώπων βούλεται φύσιν· ταύτην καὶ ὁ Δαβὶδ αἰνιττόμενος, *Χείμαρρον διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν*, εἰρηκε· τὴν ὑποπεσοῦσιν δηλαδὴ τῷ κατακλυσμῷ τῆς ἁμαρτίας. *Ἰδεῖν εἰ ἤνθησαν αἱ ῥοαί.* Ἤτοι, ἡ καταβληθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ δίκην συκῆς γενεὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ καλλιεργηθεῖσα πρὸς τὸ ποιῆσαι καρπούς. *Εἰ ἤνθησεν ἡ ἄμπελος*, ἐξαιρέτως ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή. *Ἐκεῖ δώσω τοὺς μαστούς μου σοι·* ἀντὶ τοῦ, Ἐν

[99] Luc. I, 48. [1] Num. XVII, 5. [2] Psal. XXIII, 4.

Digitized by Google

αὐτῇ τῇ συναγωγῇ *Δώσω σοι*, τῇ ἐμὲ τεκούσῃ δηλαδὴ, *τοὺς μασθούς μου*, τὴν ἐμὴν συνάφειαν, ἣν ηὐδόκησα ἄνευ σπορᾶς ἐκ σοῦ προελθεῖν· πρὸς τὸ πηγάσαι τῷ κόσμῳ τὰ σωτηριώδη μου διδάγματα. *Οὐκ ἔγνω ἡ ψυχή μου*· ὡσανεὶ ἔλεγε· *Πόθεν μοι τοῦτο ἔσται, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω*; ὡς ἐκ τῆς Παρθένου γὰρ ἁγνῆς ὁ λόγος καὶ αὖθις ἐσχημάτισται. *Ἕδεσό με ἅρματα Ἀμιναδάβ*. Τὴν μετὰ ταῦτα συγκατάθεσιν τῆς Παρθένου δηλοῖ. *Ἀμιναδάβ* γὰρ Ἑβραϊστὶ εὐδοκία πατρὸς εἴληπται· ἀντὶ τοῦ ηὐδόκησεν ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ὄχημα γεγεννῆσθαι τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Λόγου.

ᾌΑΣΜΑ.

Ἐπίστρεφε, ἐπίστρεφε ἡ Σουλαμῖτις· ἐπίστρεφε, ἐπίστρεφε. Τί ὀψόμεθα ἐν σοί;

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡς ἀφ' ἑτέρας τινὸς περικοπῆς τὴν ἀρχὴν ποιεῖται· καὶ ὥσπερ ἀποφαινομένους τινὰς ἐπάγει, καὶ διαπληκτιζομένους, εἰ τοιαῦτά τινα γενήσεται· καὶ φασὶν, *Ἐπίστρεφε ἡ Σουλαμῖτις*· τριχῶς τὴν αὐτῆς ἐπιστροφὴν ἀνακαλουμένους διὰ τὸ βαθὺ καὶ ἀποκρυστικὸν τῆς ἐρωτήσεως. *Σουλαμῖτις* δὲ ἡ εἰρηνικὴ ἂν καλοῖτο, καὶ ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ Σολομῶντος καταγομένη. *Τί ὀψόμεθα ἐν σοί*; Τί συμβήσεταί σοι, δηλονότι, καὶ εἰ γενήσεται ταῦτα;

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

ᾌΑΣΜΑ.

Τί ὄψεσθε ἐν τῇ Σουλαμίτιδι, ἡ ἐρχομένη ὡς χοροὶ τῶν παρεμβολῶν; Τί ὡραιώθησαν διαβήματά σου ἐν ὑποδήμασι, θύγατερ Ἀμιναδάβ;

ΣΧΟΛΙΑ.

Πρὸς τὴν παρ' ἐκείνων ἐπηρεαστικὴν ζήτησιν τὸν λόγον ἐπήγαγε κατὰ ἀπόκρισιν· *Τί ὄψεσθε ἐν τῇ Σουλαμίτιδι, ἡ ἐρχομένη ὡς χοροὶ τῶν παρεμβολῶν*; Μονονουχὶ λέγων, Εἰ καὶ πεπήρωνται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί; ὡς καὶ Ἡσαΐας συμμαρτυρῶν, ἔφησεν· *Ἐκάμμυσαν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα μὴ ἴδωσι*. Ταύτῃ τοι καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπηρεάζοντες ἀποφαίνεσθε; Ἀλλ' οὖν ἡ ἐρχομένη ταῖς οὐρανίοις ἐξαμιλλᾶται τάξεσιν. Εἶθ' ὥσπερ ἀποκρουόμενος τὸ δυσέντευκτον τούτων, καὶ οὐδ' ἂν πείθοιντο, κἂν ὁποῖά τινα πρὸς αὐτοὺς διεξέλθοι, αὐτοὺς μὲν οἰμώζειν ἀφῆκε μακρά· πρὸς δὲ τὴν Παρθένον καὶ αὖθις ἐπιστραφείς· *Τί ὡραιώθησαν*, φησὶ, *διαβήματά σου ἐν ὑποδήμασι*; τουτέστι, Πῶς οὕτω; αἱ προκοπαὶ τῶν ἀρετῶν σου κατευθύνθησαν ἐν σαρκὶ οὖσαι; διαβήματα γὰρ τὰς ἀρετὰς ὑπολητπτέον· ὡς καὶ ὁ τούτου πατὴρ εἴρηκε, *Παρὰ Κυρίου τὰ διαβήματα ἀνθρώπου κατευθύνεται. Θύγατερ Ἀμιναδάβ*. Ἀξία δηλαδὴ τῆς εὐδοκίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

ᾌΑΣΜΑ.

Ῥυθμοὶ μηρῶν σου ὅμοιοι ὁρμίσκοις ἔργον τεχνίτου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Διὰ τῶν μηρῶν τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθησόμενον Σω-

ipsa synagoga, *Dabo tibi* nimirum, quæ mea eris genitrix, *ubera mea*; meam incarnationem, quam arrisit mihi, sine semine ex te fieri; ut mundum, perenni meorum latice salutarium irrigarem documentorum. *Nescivit anima mea*; ac si diceret: *Unde hoc mihi erit, quoniam virum non cognosco*[3]? Veluti enim ex persona illibatæ Virginis, postea sermo efformatur. *Posuit me currus Aminadab*: Virginis post hæc assensum, significat. *Aminadab* enim Hebraice *voluntas*, seu *beneplacitum Patris*, interpretatur. Ac si diceret, ex suæ voluntatis beneplacito Deus et Pater, currum me fecit unigeniti Verbi sui.

CANT.

12. *Revertere, revertere Sulamitis, revertere, revertere. Quid in te inspiciemus?*

SCHOLIA.

Tanquam ex altera quadam sectione exorditur: et quosdam veluti enuntiantes introducit, quosque hæc ipsa futura stupore percutierit, ac dicant: *Revertere Sulamitis*. Ter, ut ipsa revertatur, repetunt; propter profunditatem interrogationis, quæ respondendi vim adimit. *Sulamitis* autem pacifica vocari potest, atque ex Salomonis semine nata. *Quidnam in te inspiciemus?* Ac si dicerent: Quidnam tibi continget etiam si talia eveniens?

CAPUT VII.

CANT.

1. *Quid videbitis in Sulamite, quæ venit sicut chori castrametantium? quam decori sunt gressus tui in calceamentis, o filia Aminadab!*

SCHOLIA.

Ad infesta illorum postulata respondens, hunc protulit sermonem: *Quidnam videbitis in Sulamite, quæ venit tanquam chori castrametantium?* Tantum non dicens, num cæcutientes sunt oculi vestri? sicut et Isaias testatur, dicens: *Clauserunt oculos suos ut non viderent*[4]. Qui hac etiam via hæc ipsa eludentes, quæstionem proponitis? Verum enimvero, quæ venit, similis est agminibus cœlestibus. Deinde tanquam refellens illorum duritiem, et pertinaciam, cum ipsis nihil persuadere potuisset ex iis quæ apud ipsos disseruerat, eos quidem longe dimisit, ut non leves luant pœnas. Ad Virginem vero iterum etiam conversus: *Quam decori*, inquit, *sunt gressus tui in calceamentis?* Hoc est: Quonam pacto adeo in te virtutum profectus fauste feliciterque cesserunt, cum in carne degas? Gressus enim virtutes interpretantur, quemadmodum et hujus pater dixit: *A Domino gressus hominis dirigentur*[5]. *Filia Aminadab*: dignum videlicet delicium, quod Deo et Patri sit cordi.

CANT.

Moduli feminum tuorum similes monilibus, opus manuum artificis.

SCHOLIA.

Per femina, nasciturum ex Virgine Salvatorem,

[3] Luc. I, 34. [4] Isa. VI, 9. [5] Psal. XXXVI, 23.

Digitized by Google

clare significavit, idque olim patriarchæ Jacob demonstratum fuit ab angelo[6], quid illum ad certamen luctæ excitans ejus femina tetigit indicans ex illa carne nasciturum Dei Filium unigenitum. Dicit itaque: *Moduli feminum tuorum similes sunt monilibus; videlicet,* Qui carnem ex te suscepturus est Deus, immobile sigillum est Dei, et Patris. Sicut enim inquit optimi artifices signacula effingunt, exemplaribus perquam simillima; eodem modo et unigenitus Dei Filius, immobile sigillum, perquam simillima plane est, Patris imago.

CANT.

2. *Umbilicus tuus crater tornatilis, non egens misto; venter tuus cumulus tritici, vallatus in liliis.*

SCHOLIA.

Ad magnum pro nobis dispensationis mysterium Salvatoris, propheta oculos conjiciens, ait ad Virginem: *Umbilicus tuus crater tornatilis*; videlicet, Ex te natus Dei Filius, crater est, suum pro nostra salute, effundens sanguinem. *Non egens misto;* ex quo enim Salvator noster Verbum caro factum est, et suum sanguinem in potum fidelibus dedit: ex eo, inquam, tempore, crater non defuit in Ecclesiis, quæ sunt ubique terrarum. Quinimo impletur quotidie sacris incruentis sacrificiis, vitali, et divino sanguine. *Venter tuus cumulus est tritici*; revera enim, ipsa cœlestem nobis panem peperit; de quo quicunque comederit non morietur[7]. Quo autem modo non erit tritici cumulus, quæ singulis diebus, fideles replet abunde supernaturali illo pane, qui absolute ab ipsa emanavit? *Vallatus in liliis*, undique divinis munita dogmatibus, doctrinisque Christi Dei, qui carnem ex ipsa sumpsit.

CANT.

3. *Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ.*

SCHOLIA.

De hujusmodi supra dilucide actum est.

CANT.

4. *Collum tuum sicut turris eburnea.*

SCHOLIA.

Turris quidem *eburnea*, juxta historiam, interjecta est inter civitatem Jerusalem, et inter ejus civitatis arcem, Bethleem, eam magnus erexit David; cui Virginis collum simile dixit, propter probitatem, et rectitudinem, et quod omni foret undique gratia perfusum.

CANT.

Oculi tui sicut stagna in Esebon, in portis filiæ multorum.

SCHOLIA.

Esebon apud Hebræos, *cogitationes* significat. Dicit igitur: *Oculi tui tanquam stagna in Esebon*: videlicet purum putum tuæ virginitatis mysterium,

[6] Gen. xxxii, 1 seqq. [7] Joan. vi, 50.

A τῆρα δεδήλωκε· τοῦτο καὶ ὁ πάλαι τῷ πατριάρχῃ Ἰακὼβ ὀφθεὶς ἄγγελος, καὶ πρὸς συμπλοκὴν αὐτὸν ἀναστήσας πάλης, ἥψατο τῶν ἐκείνου μηρῶν, τὴν ἐξ ἐκείνου σάρκωσιν τοῦ μονογενοῦς ἐμφαίνων Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Φησὶ τοίνυν· *Ῥυθμοὶ μηρῶν σου ὁμοιοι ὁρμίσκοις*· ἤγουν, Ὁ ἐκ σοῦ σαρκωθησόμενος Θεὸς ἡ μὴ κινουμένη σφραγὶς ἐστι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Ὥσπερ γὰρ, φησὶν, οἱ τῶν τεχνιτῶν ἄριστοι ἀπαραλλάκτους τὰς σφραγῖδας τῶν ἀρχετύπων ποιοῦνται, οὕτω καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἡ μὴ κινούμενη σφραγὶς, ἀπαράλλακτός ἐστιν εἰκὼν τοῦ Πατρός.

ΤΑΣΜΑ.

Ὀμφαλός σου κρατὴρ τορνευτὸς, μὴ ὑστερούμενος κρᾶμα· κοιλία σου θημωνία σίτου, περφραγμένη ἐν κρίνοις.

B

ΣΧΟΛΙΑ.

Πρὸς τὸ μέγα τῆς ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίας μυστήριον τοῦ Σωτῆρος ἀφορῶν ὁ Προφήτης πρὸς τὴν Παρθένον φησίν· *Ὀμφαλός σου κρατὴρ τορνευτός*· ἤγουν, Ὁ ἐκ σοῦ τεχθεὶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κρατήρ ἐστι πυχέων τὸ ἑαυτοῦ αἷμα ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας. *Μὴ ὑστερούμενος κρᾶμα.* Ἐξότου γὰρ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐνηνθρώπησε Λόγος, καὶ τὸ ἑαυτοῦ αἷμα εἰς πόσιν δέδωκε τοῖς πιστοῖς, ἐξ ἐκείνου καιροῦ οὐ διέλιπεν ὁ κρατὴρ ἐν ταῖς ἁπανταχοῦ γῆς Ἐκκλησίαις μὴ πληροῦσθαι ταῖς καθ' ἡμέραν τῶν ἱερέων ἀναιμάκτοις θυσίαις τοῦ ζωοποιοῦ καὶ θείου αἵματος. *Κοιλία σου θημωνία σίτου*· ἔντως γὰρ αὕτη τὸν οὐράνιον ἡμῖν ἄρτον ἀποτέτοκεν· ἐξ οὗ πᾶς ὁ τρώγων οὐ θνήσκει. Πῶς δὲ οὐ θημωνία σίτου ἡ καθ' ἡμέραν ἀρδεύουσα τοῖς πιστοῖς τοῦ ἐξ αὐτῆς τελεσφορηθέντος ὑπερφυοῦς ἄρτου; *Περφραγμένη ἐν κρίνοις*· πανταχόθεν περιφρουρουμένη τοῖς θείοις δόγμασι καὶ διδάγμασι τοῦ ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ.

C

ΤΑΣΜΑ.

Δύο μαστοί σου, ὡς δύο νεβροὶ δίδυμοι δορκάδος.

ΣΧΟΛΙΑ.

Περὶ τούτου ἀνωτέρω δεδήλωται.

ΤΑΣΜΑ.

Τράχηλός σου ὡς πύργος ἐλεφάντινος.

D

ΣΧΟΛΙΑ.

Πύργος ἱστορικῶς μὲν ἐλεφάντινός ἐστιν ὁ μεσιτεύων τῇ τε πόλει Ἱερουσαλὴμ καὶ τῇ ἐκείνης ἀκροπόλει Βηθλεὲμ, ὃν ὁ μέγας ἀνέστησε Δαβίδ· τούτῳ τὸν τῆς Παρθένου παρεῖκασε τράχηλον, διὰ τὸ εὐεργὸν, καὶ ὄρθιον, καὶ πρὸς ἅπαντα κεχαρισμένον.

ΤΑΣΜΑ.

Ὀφθαλμοί σου ὡς λίμναι ἐν Ἐσεβὼν, ἐν πύλαις θυγατρὸς πολλῶν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐσεβὼν παρ' Ἑβραίοις τοὺς λογισμοὺς δηλοῖ. Φησὶ τοίνυν, *Οἱ ὀφθαλμοί σου ὡς λίμναι ἐν Ἐσεβών*· ἤγουν, Τὸ καθαρὸν τῆς σῆς παρθενίας μυστή-

Digitized by Google

ριον ἐν πλήθεσιν ὑπερβάλλουσι λογισμοῖς κείσεται. Ἐν πύλαις, ἐν ἐξόδοις, καὶ πλατείαις ἐνυμνηθήσεται δηλονότι. Θυγατρὸς πολλῶν· τῆς ἐξ Ἀδὰμ μέχρι καὶ Ἰωακεὶμ, κατὰ τὸν θεῖον Λουκᾶν.

A a multis excelsisque cogitationibus celebrabitur. *In portis*, nimirum, et in viis, et in plateis laudes canentur. *Filiæ multorum*, illorum nempe, qui fuerunt ab Adam usque ad Joakim; secundum divum Lucam.

ΤΑΣΜΑ.

Μυκτὴρ σου ὡς πύργος τοῦ Λιβάνου, σκοπεύων πρόσωπον Δαμασκοῦ.

CANT.

Nasus tuus sicut turris Libani, prospiciens faciem Damasci.

ΣΧΟΛΙΑ.

Δαμασκὸς χύσιν αἵματος τῇ Ἑβραΐδι σημαίνει διαλέκτῳ, ὡς καὶ ὁ θαυμαστὸς ἐν προφήταις Ἡσαΐας φησί. *Πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ* ἤτοι, Τὴν δι' αἱμάτων χύσιν, τὴν ἐν ταῖς θυσίαις γινομένην, λήψεται, κρατήσει, κατάσχοι. Ἔλαβε γὰρ παρὰ τῶν Μάγων τηνικαῦτα τὴν διὰ τοῦ Λιβάνου θυσίαν, καὶ τὰς δι' αἵματος γινομένας θυσίας κατέπαυσε. Διὰ γοῦν τοῦ μυκτῆρος ἐνταῦθα τὴν ὀσφραντικὴν ἐδήλωσε δύναμιν. Τῷ δὲ φάναι. Ὡς· *πύργος τοῦ Λιβάνου*, τὸ θεοειδὲς αὐτῆς, καὶ καθαρὸν, καὶ κατωχυρωμένον ἐπὶ κρηπῖσι θείαις. *Σκοπεύων πρόσωπον Δαμασκοῦ* ἤγουν, τὴν περιφάνειαν τὴν γινομένην ἐν ταῖς χύσεσι τῶν αἱμάτων, καὶ τὰς κατὰ ταῦτα θυσίας σκοπεύων πρὸς τὸ ἀφανίσαι δηλονότι.

SCHOLIA.

Damascus, *sanguinis fusionem*, Hebræorum significat idioma, quemadmodum et celebris ille inter prophetas, dicit, Isaias: *Antequam sciat puer vocare patrem, vel matrem, auferet virtutem Damasci*[8], eam nimirum, quæ tunc in sacrificiis inerat per sanguinis fusionem accipiet, obtinebit, et occupa- B bit. Tum demum, cum accepit a Magis thuris sacrificium, et quæ per sanguinem fieri solebant sacrificia, cessare fecit. Per nasum autem hoc in loco, odorariam virtutem significat. Dum vero dicit: *Sicut turris Libani*, formam Virginis divinam, et inviolatam, ac firmatam super fundamenta divina. *Prospiciens faciem Damasci*, videlicet, prospectum quaquaversus ad sanguinis fusionem faciens: ut videlicet, animum intendat ad cætera quoque ejusmodi tollenda sacrificia.

ΤΑΣΜΑ.

Κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος· καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα. Βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς.

CANT.

5. *Caput tuum in te est tanquam Carmelus; et coma capitis tui vincta, tanquam purpura. Rex vinctus in curriculis.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Κεφαλὴ πάντων ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος. Ἤγουν τοίνυν ὑποληπτέον κεφαλὴν τῆς Παρθένου, εἴτε τὴν ἑαυτῆς, εἴτε τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα Σωτῆρα Χριστὸν, ἐπίγνωσιν εἶναί φησιν ὁ Προφήτης. Κάρμηλος γὰρ ἐπίγνωσις λέγεται· ὡς καὶ Ἡσαΐας ἐφθέγξατο· *Ἐδόθη αὐτῷ δόξα τοῦ Καρμήλου*· καὶ ἐν ἑτέρῳ πάλιν· *Δικαιοσύνη ἐν τῷ Καρμήλῳ κατοικήσει. Καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου, ὡς πορφύρα*· ἤγουν, ὁ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς πλόκαμος. Ἢ καὶ, ὃν περιέθηκαν ἐξ ἀκανθῶν τῇ ταύτης κεφαλῇ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ. *Βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς*. Περιέθηκαν ἂν αὐτὸν, φησὶ, τὸν πλόκαμον ὡς πορφύραν τινὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. *Βασιλεὺς ἐν παραδρομαῖς*· ἤγουν, ἐν ἱπποδρομίαις, ἐν θεάτροις. Ἢ, καὶ ὃν ὁ Σωτὴρ περι- D εβάλετο, τὸν ἀκάνθινον δηλαδὴ στέφανον ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης αὐτοῦ, καὶ καθ' ἣν τὸ κατὰ τοῦ διαβόλου ἀνήγειρε τρόπαιον.

SCHOLIA.

Caput omnium est Christus, sicut dicit Apostolus[9]. Sive igitur de capite interpretetur, nimirum ipsius Virginis; sive de capite ex ea nati Salvatoris Christi; pro agnitione illud accipit propheta. Carmelus enim, agnitionem significat. Quemadmodum et Isaias locutus est: *Gloria Carmeli data est ei*[10]. Et alibi rursus: *Justitia in Carmelo habitabit*[11]. *Et plexa coma capitis tui, sicut purpura*; videlicet, vincti virginei capitis crines. Vel corona, quam plectentes e spinis circumposuerunt capiti ejus[12], Salvatori nimirum Christo. *Rex vinctus in curriculis*. Circumposuerunt namque ei, inquit, plectentes coronam tanquam purpuram quamdam in capite. *Rex in curriculis*; in agitationibus, videlicet, equo- rum, in theatris. Vel etiam, qua vinctus quoque fuit Salvator, spinea nimirum corona, in die lætitiæ ipsius, et propter quam adversus diabolum erexit tropæum.

ΤΑΣΜΑ.

Τί ὡραιώθης, καὶ τί ἡδύνθης ἀγαπητὴ ἐν τρυφαῖς σου;

CANT.

6. *Quam decora, quamve suavis dilecta tuis in deliciis?*

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἵνα τί *ὡραιώθης*; ἀντὶ τοῦ, Ὡραιοτέρα πάντων ἐγένου· καὶ ἵνα τί *ἡδύνθης*; ἀντὶ τοῦ, Ἡδυτέρα πάντων ἐγένου. *Ἀγαπητὴ ἐν τρυφαῖς σου*. Τὸ τοῖς σοῖς ἐγκύπτειν διηγήμασι, καὶ τὰ παρ' αὐτῶν καρποῦσθαι θαυμάσια, ἀγαπητόν ἐστιν.

SCHOLIA.

Quid *decora* dixi? imo cunctis formosior es. Et quid *suavis* dixi? imo suavior es universis. *Dilecta tuis in deliciis*. Sermones namque tuos animo prono excipere, et fructus, qui ex eis oriuntur, percipere admirabiles, amabile est.

[8] Isa. VIII, 4. [9] Ephes. IV, 15. [10] Isa. XXXV, 2. [11] Isa. XXXII, 16. [12] Joan. XIX, 2.

Digitized by Google

CANT.

7-9. *Magnitudo tua similis est palmæ, ut ubera tua botris. Dixi, Ascendam in palmam, potiar cacuminum ejus, et jam erunt ubera tua sicut botri vineæ; et odor narium tuarum sicut mala. Et guttur tuum, sicut vinum bonum, recte progrediens meo nepoti, et labiis, et dentibus accommodatum.*

SCHOLIA.

Magnitudinem virtutum Virginis formæ palmæ similem esse perhibet, quemadmodum divinus quoque Pater David in libro Psalmorum dixit: *Justus ut palma florebit* [13]. Ejus autem ubera *botrum* appellavit; poculum videlicet spirituale, quo utique fideles potantur. Inquit autem: *Dixi, Ascendam in palmam, potiar cacuminum ejus*; ac si diceret: Ascendam in altas de te contemplationes, et considerabo quæ in te sunt mysteria. *Et jam erunt ubera tua, sicut botri vineæ.* Ipsa enim est vinea vera, quæ botrum nobis protulit Christum. Hanc namque ut par est, propheta contemplans, laudibus ornavit: tum ab ascensu palmæ, tum, cum potiri cacuminum ejus asserat; conjiciendo oculos ad Virginem parituram Salvatorem Christum, ipsiusque uberibus infantem æternum lactaturam. *Et odor narium tuarum sicut mala*; videlicet cessare faciet idolorum sacrificia, et eorum vice incruentum suavis fragrantiæ, introducet sacrificium; nec enim jam amplius est nidor odorarius in sacrificiis. *Et guttur tuum sicut vinum bonum*; id est, Ex te est vitæ dulcedo scaturiens. *Tanquam vinum bonum, quod recte progreditur nepoti meo.* Salvatoris namque divinissimum sanguinem pro nobis, et pro multis effusum, per vinum recte progrediens nobis apertissime significavit. *Accommodatum labiis, et dentibus*; utpote penetrans adusque medullas, et ossa; divini namque poculi sumptio, iis qui digne accedunt, omnem eorum exhilarat sensum. Vel etiam suavissima quæ ex Virginis gutture promuntur verba, tanquam vinum bonum exhilarant cor credentium, incarnato ex ipsa Dei Filio.

CANT.

10. *Ego nepoti meo: et in me ejus est conversio.*

SCHOLIA.

Complexio ex parte cantionis est. *Ego*, inquit, *meo nepoti, et in me ejus est conversio*; ac si diceret: Ego in purissimum ei vehiculum me ipsam composui et super me ejus est conversio; per affectum nimirum filialem, facta est ad me conversio ipsius.

CANT.

11-13. *Veni, nepos mi, exeamus in agrum, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas; videamus si floruerit vinea. Floruit germen, floruerunt mala punica, illic dabo ubera mea tibi. Mandragoræ dede-*

[13] Psal. xci, 13.

A

ΆΣΜΑ.

Τὸ μέγεθός σου ὡμοιώθη τῷ φοίνικι, καὶ οἱ μαστοί σου τοῖς βότρυσι. Εἶπα, Ἀναβήσομαι ἐν τῷ φοίνικι, κρατήσω τῶν ὑψέων αὐτοῦ, καὶ ἔσονται δὴ μαστοί σου ὡς βότρυες τῆς ἀμπέλου, καὶ ὀσμὴ ῥινῶν σου ὡς μῆλα, καὶ ὁ λάρυγξ σου ὡς οἶνος, ἀγαθὸς πορευόμενος τῷ ἀδελφιδῷ, εἰς εὐθύτητα, ἱκανούμενος χείλεσι καὶ ὀδοῦσιν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὸ μέγεθος τῶν ἀρετῶν τῆς Παρθένου εἰς φοινικος εἶδος ὡμοίωσεν, ὡς καὶ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ εἴρηκε· *Δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει.* Τοὺς δέ γε ταύτης μαστοὺς *βότρυα* ὠνόμασε· τοὺς τὸ πνευματικὸν πόμα δηλαδὴ ποτίζοντας τοὺς πιστούς. Φησὶ τοίνυν· *Εἶπα, Ἀναβήσομαι ἐν τῷ φοίνικι, κρατήσω τῶν ὑψέων αὐτοῦ*· ἀντὶ τοῦ, Ἀναβήσομαι ἐν τῶν ὑψηλῶν κατὰ σὲ θεωριῶν, καὶ κατανοήσω τὰ ἐν σοὶ μυστήρια. *Καὶ ἔσονται δὴ μαστοί σου ὡς βότρυες τῆς ἀμπέλου*· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, ἡ βλαστήσασα τὸν βότρυν ἡμῖν Χριστόν. Ταύτην γὰρ ὡς εἰκὸς τὴν θεωρίαν ὁ Προφήτης ἐκομίσατο ἀπὸ τοῦ ἀναβῆναι ἐν τῷ φοίνικι, καὶ κρατῆσαι τῶν ὑψέων αὐτοῦ, κατιδεῖν τὴν Παρθένον τεξομένην τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, καὶ τοὺς αὐτῆς μαστοὺς, τοὺς τὸ προαιώνιον θηλάπαντας βρέφος. *Καὶ ὀσμὴ ῥινῶν σου, ὡς μῆλα*· ἤτοι, καταπαῦσαι τὰς εἰδωλικὰς θυσίας, καὶ ἀντὶ ἐκείνων παραγαγεῖν τὴν ἀναίμακτον καὶ εὐώδη θυσίαν· οὐδὲ γὰρ κνισσῶν ἔτι ὀσφρησις ἐν ταῖς θυσίαις. *Καὶ ὁ λάρυγξ σου* B *ὡς οἶνος ἀγαθός*· τουτέστιν, ὁ ἐκ σοῦ ἀναβλαστήσας γλυκασμὸς τῆς ζωῆς, *Ὡς οἶνός ἐστιν ἀγαθὸς, πορευόμενος τῷ ἀδελφιδῷ μου εἰς εὐθύτητα*· τὸ γὰρ τοῦ Σωτῆρος θειότατον αἷμα, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον, διὰ τοῦ ἐκπορευομένου οἴνου εἰς εὐθύτητα σαφέστατα ἡμῖν δεδήλωκεν. *Ἱκανούμενος χείλεσι, καὶ ὀδοῦσιν*· ἀντὶ τοῦ διικνούμενος μέχρι μυελῶν καὶ ὀστέων. Τὸ γὰρ τῆς θείας μεταλήψεως θεουργὸν ποτήριον τοῖς ἀξίως προσιοῦσι πᾶσαν εὐφραίνει τὴν τούτων αἴσθησιν. Ἢ καὶ τὰ ἐκ τοῦ λάρυγγος αὐτῆς ἡδίστα ῥήματα, ὡς οἶνος ἀγαθὸς, εὐφραίνουσι τὴν καρδίαν πεπιστευκότων τῷ ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντι Υἱῷ τοῦ Θεοῦ.

ΆΣΜΑ.

Ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου· καὶ ἐπ' ἐμὲ ἡ ἐπι- D *στροφὴ αὐτοῦ.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀπόθεσις τῆς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ᾠδῆς. *Ἐγὼ*, φησὶ, *τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ἐπ' ἐμὲ ἡ ἐπιστροφὴ αὐτοῦ*· ἀντὶ τοῦ, Ἐγὼ εἰς καθαρώτατον οἴκημα ἐμαυτὴν τούτῳ παρεσκεύασα, καὶ ἐπ' ἐμὲ ἡ ἐπιστροφὴ αὐτοῦ. Ἤτοι, ἡ κατὰ διάθεσιν υἱικὴν γινομένη πρὸς μὲ ἐπιστροφὴ αὐτοῦ.

ΆΣΜΑ.

Ἐλθὲ, ἀδελφιδέ μου· ἐξέλθωμεν εἰς ἀγρόν· αὐλισθῶμεν ἐν κώμαις. Ὀρθρίσωμεν εἰς ἀμπελῶνας· ἴδωμεν εἰ ἤνθησεν ἡ ἄμπελος. Εἰ ἤνθησεν ὁ κυπρισμός· ἤνθησαν αἱ ῥοαί. Ἐκεῖ δώσω τοὺς

Digitized by Google

μαστούς μου σοί. Οἱ μανδραγόραι ἔδωκαν ὀσμήν· καὶ ἐπὶ θύραις ἡμῶν πάντα τὰ ἀκρόδρυα νέα πρὲς παλαιά, ἀδελφιδέ μου, ἐτήρησά σοι.

runt odorem, et in portis nostris omnia fructuum genera tum nova, tum vetera, nepos mi, servavi tibi.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡς ἀπὸ τῆς Παρθένου καὶ αὖθις τὴν ᾠδὴν ποιεῖται, καὶ φησιν· *Ἐλθέ, ἀδελφιδέ μου.* Ποίησον τὴν σαυτοῦ συγκατάβασιν· *ἐξέλθωμεν εἰς ἀγρόν·* τὸν κόσμον δηλαδή, ὃν ὁ Σωτὴρ παραγέγονε σῶσαι. *Αὐλισθῶμεν ἐν κώμαις·* ἀντὶ τοῦ ἐν ταῖς πόλεσι, ταῖς τὸ κήρυγμα παραδεξαμέναις. *Ὀρθρίσωμεν εἰς ἀμπελῶνας·* εἰς τὰς Ἰουδαίων συναγωγὰς δηλαδή· ταύτην γὰρ καὶ Ἡσαΐας, ὁ ἀμπελὼν Κυρίου Σαβαὼθ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐστι, προεῖρηκεν. *Ἴδωμεν εἰ ἤνθησεν ἡ ἄμπελος·* ἤγουν, ἡ τούτων συναγωγὴ· ἤνθησεν ὁ κυπρισμός, ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτό· κυπρισμὸς γὰρ ὁ πεπάνθεις τῆς ἀμπέλου βότρυς ἐστίν· ἐπὶ μὲν τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων διστακτικῶς, *Εἰ ἤνθησε,* φησίν· ἐν τούτοις δὲ ἀποφαντικῶς, *ἤνθησεν ὁ κυπρισμός,* αἱ ἐξ ἐθνῶν δηλονότι Ἐκκλησίαι. *Ἤνθησαν αἱ ῥοαί.* Οἱ διὰ μαρτυρίου τελειωθέντες, καὶ τῷ ἑαυτῶν φοινιχθέντες αἵματι. *Ἐκεῖ δώσω τοὺς μαστούς μου σοι·* τουτέστιν, Ἐν ταύτῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ θεία σου ἐνανθρώπησις ὑμνηθήσεται, καὶ ἐπαναπαυθήσεται τὸ σὸν ἐν ἐμοὶ ὄνομα. *Οἱ μανδραγόραι ἔδωκαν ὀσμήν·* καὶ τῶν ἐν ᾅδῃ ποιεῖται μνήμην διὰ ταύτης τῆς βοτάνης, ἀνθρωποειδῆ τὴν ῥίζαν ἐχούσης, καὶ τῇ γῇ κατακεχωσμένην. Ἤγουν, Καιρὸς ἦκει τοὺς κατεχομένους τῷ ᾅδῃ ἠλευθερῶσθαι τοῦ Σωτῆρος καὶ μέχρι τούτων διὰ θανάτου συγκαταβάντος. *Καὶ ἐπὶ θύραις ἡμῶν πάντα τὰ ἀκρόδρυα.* Ἐγγύς ἐστι δηλονότι ὁ καιρὸς τῆς σωτηρίας· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς ἐνετείλατο, λέγων· *Ὅταν ἴδητε τὴν συκῆν, καὶ πάντα τὰ δένδρα, ὅτι οἱ κλάδοι αὐτῶν γέννωνται ἁπαλοί, καὶ τὰ φύλλα αὐτῶν ἐκφύῃ, ἐγγὺς ἐστιν ἐπὶ θύραις. Νέα πρὸς παλαιά, ἀδελφιδέ μου, ἐτήρησά σοι·* ἀντὶ τοῦ, Καὶ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης πολλούς σοι προσῆξα, τηρήσασα τοὺς περὶ ἐμοῦ προφητευσαμένους, καὶ τοὺς ἐκ τῆς Νέας ταύτης ἀπειροπλασίους σοί, δι' ἐμὲ πεπιστευκότας, ἀδελφιδέ μου.

SCHOLIA.

Tanquam ex Virginis persona, rursus quoque orditur cantum, et dicit : *Veni, nepos mi.* Tuum hic descensum. *Exeamus in agrum,* in mundum videlicet, ad quem Salvator accessit, ut salvaret. *Commoremur in villis* ; id est, in civitatibus præconium suscipientibus. *Mane surgamus ad vineas ;* ad Judæorum videlicet synagogas ; vineam namque Domini Sabaoth, ejus domum Israel esse Isaias quoque prædixit : *Videamus si floruerit vinea :* germen namque, illorum nimirum Synagoga, floruit ; idem enim significant. Nam maturus germinis flos vineæ, botrus est. Aliter quoque de Synagoga quidem hæsitabunde dicit : *Si floruerit.* De cæteris vero asseveranter profert. *Floruit germen ;* Ecclesia, videlicet, ex gentibus. *Floruerunt mala punica.* Qui per martyrium perfecti redditi sunt, proprioque purpurati sanguine. *Dabo tibi illic ubera mea ;* id est, in ipsa Ecclesia divinitas tua inhumanata, laudibus celebrabitur, nomenque tuum acquiescet in me. *Mandragoræ dederunt odorem ;* illorum etiam, qui ad inferos descenderant, facit hic mentionem. Per hanc herbam, quæ in radice humanam refert formam, quæve radices in terra defossas habet, tempus adesse significat, in inferos defossos, liberandi, Salvatore eo usque etiam per mortem descendente. *Et in portis nostris omnia fructuum genera,* prope videlicet, est tempus salutis. Quemadmodum et ipse Salvator discipulis in lege, dixit : *Cum videritis ficum, et omnes arbores suos producentes ramos teneros, nec non et ipsorum folia nata, prope est in januis* [16]. — *Nova et vetera, nepos mi, servavi tibi.* Ac perinde diceret tum veteri ex Testamento, multos tibi adduxi, eos servans, qui de me vaticinati sunt ; tum ex novo quoque hoc testamento per me quamplurimos in te credentes, nepos mi.

CAPUT VIII.

ΆΣΜΑ.

Τίς δώῃ σε, ἀδελφιδέ μου, θηλάζοντα μαστοὺς μητρός σου ; Εὑροῦσά σε ἔξω, φιλήσω σε, καὶ γε οὐκ ἐξουδενώσουσί με. Παραλήψομαί σε, καὶ εἰσάξω σε εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με. Ποτιῶ σε ἀπὸ οἴνου τοῦ μυρεψικοῦ, ἀπὸ νάματος ῥοῶν μου.

CANT.

1, 2. *Quis det te, nepos mi, tuæ sugentem ubera matris ? Inveniens te foris osculabor te, et sane non floccifacient me. Apprehendam te, et introducam te in domum matris meæ, et in cellam ejus, quæ concepit me. Potabo te vino condito, de latice malorum punicorum meorum.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρώπησιν διάφορον οἰεξελθὼν ὁ προφήτης, καὶ ταύτην, ὡς εἰκὸς, ἀνυμνήσας, οὐχ ἧττον καὶ νῦν τὰ αὐτὰ πάλιν διέξεισι. *Καὶ τίς δώῃ σε, ἀδελφιδέ μου, θηλάζοντα μαστοὺς μητρός σου ;* φησὶν, ἀντὶ τοῦ, Τίς οὕτος σκαιὸς καὶ ἀπαίδευτος, ὃς εἰς τὴν σὴν ἐνανθρώπησιν, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας γεγενημένην, βλασφήμους ἂν ἀποδοίη λόγους ; *Εὑροῦσά σε ἔξω, φιλήσω σε·*

SCHOLIA.

Salvatoris præstantia in humanis enarrata a prophetа, ipsaque incarnatione, ut par est, laudibus celebrata, non minus hic quoque eadem rursus recenset, ac dicit : *Quis det te, nepos mi, tuæ sugentem ubera matris ?* Ac si expostulans diceret : Quis adeo nebulo est, et imperitus, qui tuam incarnationem, pro mundi salute factam, blasphemis insectari poterit verbis? *Inveniens te foris osculabor*

[16] Matth. xxiv, 32, 33.

Digitized by Google

te; hoc est, etiam ante tuam ex me incarnationem, cùm in sancta sanctorum degerem, victumque ab angelo susciperem, non minus in te osculandi desiderio, perseverabam. *Et sane non floccifacient me;* qui videlicet, sana mente, rectaque ratione constant. *Apprehendam te, et introducam te in domum matris meæ, et in cellam ejus, quæ concepit me.* Ac si diceret: Fiet in me conceptio tui, et habitabis in me. Id namque significat: *Introducam te in domum matris meæ, et in cellam ejus, quæ concepit me;* nimirum, super naturæ leges, in meo eris utero. *Potabo te vino condito, de latice malorum punicorum*, hoc est, cum te in meo concepero utero, ex virgineis meis sanguinibus, impertiar tibi carnem meam, quæ omnem terrarum orbem, tua suavis odoris præsentia, perfundet.

A ἀντὶ τοῦ, Καὶ πρὸ τῆς σῆς ἐξ ἐμοῦ σαρκώσεως, τοῖς τῶν ἁγίων ἁγίοις ἐνδιαιτωμένη, καὶ τροφὴν εἰσδεχομένη παρὰ τοῦ ἀγγέλου, οὐχ ἧττον εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ φιλήσειν σε διετέλουν. *Καί γε οὐκ ἐξουδενώσουσί με·* οἱ τὸν λογισμὸν ἐρρωμένον ἔχοντες, δηλονότι. *Παραλήψομαί σε, καὶ εἰσάξω σε εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με.* Ἀντὶ τοῦ, Γενήσεται ἐν ἐμοὶ ἡ σύλληψίς σου, καὶ ἐνοικήσεις ἐν ἐμοί. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ· *Εἰσάξω σε εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με·* ἤγουν, Ὑπερφυῶς εἰς τὴν ἐμὴν νηδύν. *Ποτιῶ σε, ἀπὸ οἴνου τοῦ μυρεψικοῦ, ἀπὸ νάματος ῥοῶν μου* τουτέστι, Κυοφορουμένῳ μεταδώσω σοι ἐκ τῶν ἐμῶν παρθενικῶν αἱμάτων, τῆς ἐμῆς σαρκὸς, τὴν πᾶσαν B εὐωδιασάσης τὴν γῆν τῇ ἑαυτῆς παρουσίᾳ.

CANT.

3. *Læva ejus sub capite meo, et dextera ipsius amplexabitur me.*

SCHOLIA.

In multis familiariter concessa canentibus repetitio, quæ de more ab eis fieri solet.

CANT.

4. *Adjuravi vos, filiæ Jerusalem, per vires, et per fortitudines agri, utquid suscitatis, et quare surgere facitis dilectam? donec utique voluerit.*

SCHOLIA.

Exordium vicissim in parte cantionis familiariter concessum canentibus; neque enim solum clausulas, complexionesque cantionum, verum etiam ipsa eorum principia il qui præcinunt jugiter recinentes occinunt, dictum est autem paulo ante quid obscura hæc innuant. Præter quod illic quidem: *Ne forte suscitetis* dicit, *et surgere faciatis.* Hic vero: *Ut quid suscitatis et quare surgere facitis?* merito itaque quasi rebus ipsis fatentibus, adversus invidum Judæorum populum, indignabundus aperte insultat, et asseveranter subjicit: *Utquid suscitatis, et surgere facitis dilectam?*

CANT.

5, 6. *Quæ est ista, quæ ascendit candida ut flos, suo innixa nepoti? sub pomi arbore excitavi te, ibi peperit te mater tua. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum: quia potens est ut mors dilectio; durus sicut infernus zelus.*

SCHOLIA.

Ex sapientis, et prophetæ persona sermonem præsentis cantionis hujus, credendum est esse prolatum; dicit enim: *Quæ est ista, quæ ascendit;* ex radice scilicet, veluti ramus quidam gratia refertus. *Candida* id est pura et non inquinata, *Lavabis* enim *me*, inquit, *et super nivem dealbabor* [18]. *Suo innixa nepoti;* prædicit eam nimirum aliquando Christum Salvatorem parituram, et cum in manibus eum gestabit, tunc illi erit innixa. *Sub pomi*

ΑΣΜΑ.

Εὐώνυμος αὐτοῦ ὑπὸ τὴν κεφαλήν μου, καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεταί με.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπανάληψις, ὥσπερ εἰώθει ποιεῖν ἐν πολλοῖς κοινῇ τοῖς ᾄδουσι, ἐπιχορηγουμένη.

ΑΣΜΑ.

Ὥρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμεσι, καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ, τί ἐγείρετε, καὶ τί ἐξεγείρετε τὴν ἀγάπην; ἕως ἂν θελήσῃ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀρχὴ τῆς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ᾠδῆς, κοινῇ τοῖς C ᾄδουσιν ἀνεγειρομένη. Οὐδὲ γὰρ μόνον τὰς ἀποβάσεις τῶν ᾠδῶν οἱ τούτων ἐξάρχοντες κοινῇ παρέχουσιν ἀντιφωνεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνάρξεις αὐτῶν. Εἴρηται δ' ἀνωτέρω, ἃ διὰ τούτων αἰνίττεται· πλὴν ἐκεῖ μὲν, *Ἐὰν ἐγείρητε*, φησὶ, *καὶ ἐξεγείρητε*· ἐνταῦθα δὲ, *Τί ἐγείρετε, καὶ τί ἐξεγείρετε*, φησίν. Εἰκὸς οὖν, ὡς ὁμολογουμένων ὄντων τῶν πραγμάτων, καὶ τοῦ φθονεροῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων λαμπρῶς ἐπιβασκαίνοντος ἀποφαντικῶς, *τί ἐγείρετε, καὶ τί ἐξεγείρετε τὴν ἀγάπην;* ὑποτίθεται.

ΑΣΜΑ.

Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα λελευκανθισμένη, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδὸν αὐτῆς; ὑπὸ μῆλον ἐξήγειρά σε, ἐκεῖ ὠδίνησέ σε ἡ τεκοῦσά σε. Θές με ὡς σφραγῖδα ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, ὡς σφραγῖδα ἐπὶ τὸν βραχιονά σου· ὅτι κραταιὰ ὡς θάνατος ἀγάπη· σκληρὸς ὡς ᾅδης ζῆλος.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐκ τοῦ σοφοῦ, καὶ Προφήτου τὸν λόγον τῆς παρούσης ᾠδῆς ὑποληπτέον ἐστὶν ἀνατείνεσθαι, καὶ φησι· *Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα*· ἐκ τῆς ἐμῆς ῥίζης δηλονότι, οἱονεί τις κλάδος χαριέστατος. *Λελευκανθισμένη*, ἀντὶ τοῦ καθαρὰ, καὶ ἀμόλυντος. *Πλυνεῖς με* γὰρ, φησὶ, *καὶ ὑπὲρ χιόνα λελευκανθήσομαι. Ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδὸν αὐτῆς*· ὡς ἤδη τέξασαν τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, προσαγορεύει· καὶ τοῦτον ταῖς χερσὶ κατέχουσαν,

[18] Psal. L, 9

Digitized by Google

ἐπιστηριζομένην τε ἐπ' αὐτόν. *Ὑπὸ μήλον ἐξήγειρά σε* · ἀντὶ τοῦ, Δι' αὐτὸ τοῦτο ἐκ τῆς ἐμῆς ὀσφύος γεγέννηκά σε, ἵνα τὸ τῆς ζωῆς ἀνθήσῃ μῆλον. *Ἐκεῖ ὠδίνησέ σε ἡ τεκοῦσά σε* · ἤτοι, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. *Θές με ὡς σφραγῖδα ἐπὶ τὴν καρδίαν σου.* Τουτέστιν, Εἴθε ἀνεξάλειπτον ἄγοις, ἐμὲ κατέχουσα ἐν τῇ καρδίᾳ σου. *Ὡς σφραγῖδα ἐπὶ τὸν βραχίονά σου* · ἐν τῇ δυνάμει σου, δηλονότι, ἐμὲ συνέχουσα, οἱονεί τι σὸν ἐσφραγισμένον πρόβατον. *Ὅτι κραταιὰ ὡς θάνατος ἀγάπη* · ἤγουν, Ἡ σὴ πρὸς ἐμὲ ἀγάπη κραταιοτέρα ἐστὶ καὶ θανάτου. Ὥσπερ γὰρ οἱ εἰς ᾅδην πεμφθέντες οὐ ῥᾳδίως παλινοστοῦσιν, ἀλλὰ κραταιῶς παρ' ἐκείνου κατέχονται · οὕτω δηλονότι καὶ ἡ σὴ πρὸς ἐμὲ ἀγάπη κραταιῶς συνέχει ὥσπερ θάνατος. Ἢ καὶ, Τοῦ θανάτου με ἐξαρπάζει πρὸς ἀγήρω ζωὴν ἐπανάγουσα. *Σκληρὸς ὡς ᾅδης ζῆλος* · ὁ δὲ ζῆλος, ἀντὶ τοῦ, ἡ ἀποστροφή σου καὶ τὸ νεμεσῆσαι τοῖς ἐμοῖς, σκληρὸν ὑπάρχει. *Ὡς ᾅδης*, ἤτοι, τὸ χείριστον καὶ ἐπωδυνότατον ὑπάρχει μου.

ΨΑΣΜΑ.

Περίπτερα αὐτῆς περίπτερα πυρὸς φλόγες αὐτῆς. *Ὕδωρ πολὺ οὐ δυνήσεται σβέσαι τὴν ἀγάπην* · *καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλείσουσιν αὐτήν.* *Ἐὰν δῷ ἀνὴρ τὸν πάντα βίον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐξουδενώσει ἐξουδενώσουσιν αὐτόν.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Καὶ ἐν τούτοις τὸ ὑψηλὸν καὶ μετέωρον τῆς παναμώμου Παρθένου δείκνυσιν ὁ Προφήτης · καὶ οὐχ ἁπλῶς μέχρι τινὸς ἵσταται · ἀλλὰ καὶ τῶν Σεραφὶμ δείκνυσιν αὐτὴν ἁγιωτέραν · καί φησι · *Περίπτερα αὐτῆς περίπτερα πυρὸς φλόγες* · ἀντὶ τοῦ, Ἡ ταύτης δωροφορία, καὶ προσκύνησις · ταῦτα γὰρ αὐτῆς τὰ περίπτερα πυρὸς φλόγες εἰσίν · ὡσανεὶ, εἰ ἔλεγεν, Ἐπικάθηται τῶν Σεραφὶμ, καὶ αὐτῶν τῶν ὑπερτάτων νόων, ἐγκόλπιον φέρουσα τὸν Δημιουργὸν, καὶ Κτίστην τοῦ παντός. *Ὕδωρ πολὺ οὐ δυνήσεται σβέσαι τὴν ἀγάπην.* Ἤτοι, τῆς ἴσα καὶ Θεῷ δορυφορουμένης ὑπὸ τῶν λειτουργούντων αὐτῷ · οὗτοι γὰρ ἂν εἶεν καὶ πυρὸς φλόγες, ὡς ὁ Δαβὶδ φησιν · *Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ, πυρὸς φλόγα.* Τὴν οὖν ἀγάπην ταύτην *οὐ δυνήσεται σβέσαι ὕδωρ πολύ* · τουτέστιν, αἱ ἐναντίαι δυνάμεις. Εἰ γὰρ οἱ τῷ Θεῷ λειτουργοῦντες πυρός εἰσι φλόγες, οἱ ἀντικείμενοι τῷ τούτου προστάγματι ὕδωρ ἂν εἶεν τούτους · καὶ ὁ Δαβὶδ ὕδωρ ἀνυπόστατον καλεῖ, ὡς φησι · *Ἆρα διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. Καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλείσουσιν αὐτήν.* Κἂν ῥᾳδιουργοί τινες ὦσι δηλονότι, καὶ σφοδρῶς ἡμῖν ἐπιτιθέμενοι, οἱ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀντίπαλοι δαίμονες. Οὕτως ἐάλω τῆς πρὸς τὴν Παρθένον ἀγάπης ὁ Προφήτης, καὶ οὕτως αὐτὴν ἠγάσατο · καὶ ταῦτα μετὰ τοσαύτας αὐτῷ γενεὰς ὕστερον προσδοκωμένην αὐτὴν τεχθήσεσθαι. *Ἐὰν δῷ ἀνὴρ τὸν πάντα βίον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐξουδενώσει ἐξουδενώσουσιν αὐτόν.* Ἀντὶ τοῦ,

A *arbore excitavi te;* pro eo quod est, Idcirco ex lumbis meis te genui, ut vitæ pomum produceres. *Ibi peperit te mater tua;* propter eamdem nimirum causam. *Pone me uti signaculum, super cor tuum,* id est: Utinam ita agas, ut indelebili modo me in tuo detineas corde. *Sicut signaculum super brachium tuum,* in tua videlicet potentia me contineas, non secus ac unum aliquod ex signatis tuis pecudibus. *Quia potens est ut mors dilectio:* Tuus videlicet in me amor, morte etiam ipsa potentior est; quemadmodum enim qui in inferna sunt demissi, haud facile revertuntur, sed magna vi arcte strictequ apud inferos detinentur: sic nimirum, tua quoque in me dilectio, non secus ac mors magna
B me vi arcte continet. Vel etiam: A morte me abripias, ad vitam deducens incorruptam. *Durus sicut infernus zelus;* zelus vero, id est, te a meo averso populo, eique succensente dura res est. *Sicut infernus;* videlicet, gravissima res est, et summum, ingentemque mihi dolorem, affert.

CANT.

6, 7. *Pinnæ ipsius quæ in orbem sunt, pinnæ ignis flammæ ejus. Aqua multa non poterit exstinguere dilectionem, et flumina non concludent eam; si dederit vir omnem suam vitam pro dilectione, illum nihili pendent.*

SCHOLIA.

In his quoque sublimem, celsamque inculpatæ Virginis præstantiam, propheta demonstrat; nec
C simpliciter in aliquo quodam loco, eam constituit, sed Seraphinis sanctiorem esse pronuntiat, et dicit: *Pinnæ quæ ipsius in orbem sunt, pinnæ flammæ ignis.* Ac si diceret: Satellitium, quod eam comitatur, et cultus; hæ namque *pinnæ* sunt *ejus in orbem flammæ ignis.* Perinde ac diceret, Sedit super Seraphim, et super ipsas supremas intelligentias, in sinu ferens opificem, et conditorem universi. *Aqua multa non poterit exstinguere dilectionem.* Tanquam æquali cum Deo satellitio stipata, ab ejusdem nimirum ipsius ministris. Isti non sunt flammæ ignis, quemadmodum David quoque dicit: *Qui facit angelos suos, spiritus. Et ministros suos, flammam ignis* [16]. Hanc igitur ejus dilectionem *non poterit*
D *exstinguere aqua multa;* hoc est contrariæ potestates. Si enim Dei ministri flammæ sunt ignis, qui Dei adversantur imperio, aqua dici possunt, quos sane adversarios aquam intolerabilem David vocat, cum dicit: *Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem* [17]. *Et flumina non concludent ipsam.* Licet facinorosi utique et veteratores quidam sint, et valde nobis insidientur, vitæque nostræ adversentur dæmones. Adeo Propheta erat Virginis amore captus, sicque ipsam venerabatur. Idque cum post innumeras ab ipso futuras generationes, nascitura exspectaretur Virgo. *Si dederit vir suam omnem vitam pro dilectione, nihil pendent illum;* hoc est, sunt adeo cacodæmones invidi, ho-

[16] Psal. CIII, 4. [17] Psal. CXXIII, 5.

Digitized by Google

minumque osores, et legis amoris repugnantes hostes, ut si vir egerit suam omnem vitam in dilectione, ipsum despicantes, in nihilum redigere conentur.

CANT.

8,9. *Soror nostra parva est, et ubera non habet; quid faciemus sorori nostræ in die, qua sermo erit ad ipsam? Si murus est, ædificabimus super ipsum propugnacula argentea; et si porta est, impingemus, in ipsam tabulam cedrinam.*

SCHOLIA.

Quasi ex alio interciso cantu exorditur : et tanquam ad prophetiæ finem accedens, dicit : *Soror nostra parva est, et ubera non habet;* quæ, videlicet ex Patre meo nascitura est filia. Hanc enim suam vocat sororem. *Parva est, et ubera non habet,* nondum enim idonea scilicet, est, ad concipiendum. *Quid faciemus sorori nostræ in die, qua erit sermo ad eam?* Sermo nimirum, Gabrielis angeli. *Si murus est, ædificabimus super ipsam propugnacula argentea;* hoc est : Si et parva est, et non idonea ad concipiendum, saltem accelerabimus ædificium, ipsamque instaurare conabimur, non secus ac murum propugnaculis carentem. Nec simplicia ipsi apposuit propugnacula, sed *argentea,* purissimas scilicet cogitationes, et instar argenti, mentem nostram, principem animæ partem, collustrantes. Ipsa enim revera est cœlestis Jerusalem, super quam propugnacula, Ecclesiæ opifex Christus, ædificavit, de qua et Isaias dicit : *Ecce in manibus meis ego descripsi muros tuos, et coram me es semper. Et si porta est, describamus in ipsam tabulam cedrinam* [18]. Adeo enim propheta præstolabatur Domini adventum, ut si porta deficiet, videlicet, quia nondum ad pubertatis devenerit annos. Describemus, inquit, *in ipsam, tabulam cedrinam,* hoc est, Replebimus ipsam cogitationibus divinarum rationum, quas nulla exedunt adulterina et spuria dogmata.

CANT.

10. *Ego murus, et ubera mea turres. Ego eram in oculis ipsius inveniens pacem.*

SCHOLIA.

Complexio est cantionem claudens, quæ propositæ a propheta quæstioni, quod parva esset, respondet. Tunc enim in Sancta sanctorum ipsam degentem viderat, et ad concipiendum minime idoneam. Responsum est igitur, veluti a Virgine matre : *Ego,* inquit, *murus, et ubera mea turres;* idest, non sicut tu censes *parva* sum, sed *murus* sum in altitudinem usque cœli videlicet, erectus, et ad ipsum plane cœli cacumen se extendens. *Et ubera mea turres;* munitiones nimirum, et civitates, in quibus suam regiam firmet omnium

[18] Isa. XL, 16.

A Οὕτως εἰσὶν οἱ δαίμονες φθονεροὶ, καὶ μισάνθρωποι, καὶ τῷ θεσμῷ τῆς ἀγάπης ἀντικαθιστάμενοι, ὅτι, ἐὰν δῷ ἀνὴρ τὸν πάντα βίον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐξουδενώσει ἐξουδενώσουσιν αὐτόν.

ΆΣΜΑ.

Ἡ ἀδελφὴ ἡμῶν μικρὰ, καὶ μαστοὺς οὐκ ἔχει· τί ποιήσομεν τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν ἐν ἡμέρᾳ, ᾗ ἂν λαληθῇ ἐν αὐτῇ; Εἰ τεῖχός ἐστιν, οἰκοδομήσομεν ἐπ' αὐτὴν ἐπάλξεις ἀργυρᾶς· καὶ εἰ θύρα ἐστὶ, διαγράψομεν ἐπ' αὐτὴν σανίδα κεδρίνην.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡς ἐξ ἄλλης περικοπῆς τῆς ᾠδῆς ἄρχεται· καὶ τὸ πέρας τῆς προφητείας ὥσπερ ἐπαναλαμβάνων φησίν· *Ἡ ἀδελφὴ ἡμῶν μικρὰ, καὶ μαστοὺς οὐκ* B *ἔχει.* Ἤτοι, ἡ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐμοὶ γεννηθησομένη θυγάτηρ· ἀδελφὴν γὰρ αὐτοῦ καλεῖ. *Μικρά ἐστι, καὶ μαστοὺς οὐκ ἔχει.* Οὔπω γὰρ ἐπιτηδεία δηλονότι πρὸς σύλληψιν. *Τί ποιήσομεν τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν ἐν ἡμέρᾳ, ᾗ ἂν λαληθῇ ἐν αὐτῇ;* Ὁ παρὰ τοῦ ἀγγέλου δηλαδὴ λόγος. *Εἰ τεῖχός ἐστιν, οἰκοδομήσομεν ἐπ' αὐτὴν ἐπάλξεις ἀργυρᾶς·* ἤγουν· Εἰ καὶ σμικρά ἐστι, καὶ ἀνεπιτηδεία πρὸς σύλληψιν, ἀλλὰ οὖν ἐπισπεύσομεν ἀνοικοδομῆσαι, καὶ ἀποκαταστῆσαι ταύτην ὥσπερ ἐλλεῖπον τεῖχος ἐπάλξεων· καὶ οὐ τὰς ἁπλᾶς ἐπιτιθέναι ταύτῃ ἐπάλξεις, ἀλλὰ ἀργυρᾶς· ἤτοι καθαρωτάτας ἐννοίας, καὶ δίκην ἀργύρου τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν περιλαμπούσας. Αὕτη γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς ἡ οὐράνιος C Ἱερουσαλὴμ, ὑπὲρ ἧς τὰς ἐπάλξεις ὁ τῆς Ἐκκλησίας δομήτωρ Χριστὸς ᾠκοδόμησε· περὶ ἧς καὶ Ἡσαΐας φησίν· *Ἰδοὺ ἐπὶ τῶν χειρῶν μου ἐζωγράφησά σου τὰ τείχη· καὶ ἐνώπιόν μου εἶ διὰ παντός. Καὶ εἰ θύρα ἐστὶ, διαγράψομεν ἐπ' αὐτὴν σανίδα κεδρίνην·* οὕτως ὁ Προφήτης ἐπισπεύδει τὴν τοῦ Δεσπότου παρουσίαν, καὶ εἰ θύρα ἐστὶν ἐλλειπής· δηλονότι, διὰ τὸ ἄνηβον, διαγράψομεν, φησὶν, *ἐπ' αὐτὴν σανίδα κεδρίνην.* Τουτέστιν, Ἀναπληρώσομεν αὐτὴν ἐννοίαις λογισμῶν θειοτέρων, καὶ μὴ βιβρωσκομένων κιβδήλοις τισὶ καὶ νόθοις δόγμασιν.

ΆΣΜΑ.

Ἐγὼ τεῖχος, καὶ οἱ μαστοί μου πύργοι. Ἐγὼ ἤμην ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, εὑρίσκουσα εἰρή- D *νην.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀπόθεσις τῆς ᾠδῆς πρὸς προτεθεῖσαν τῷ Προφήτῃ ἀμφισβήτησιν, ὅτι μικρά ἐστιν. Ἐν γὰρ τοῖς Ἁγίοις τῶν ἁγίων ἐνδιαιτωμένην αὐτὴν ἑώρα τηνικαῦτα, καὶ πρὸς τὸ συλλαβεῖν αὐτὴν ἀνεπιτηδείαν. Ἀπόκρισις ὡς ἐκ τῆς Παρθένου μητρός. *Ἐγὼ,* φησὶ, *τεῖχος, καὶ οἱ μαστοί μου πύργοι·* ἤγουν, Οὐχ ὡς σὺ ὑπολαμβάνεις, μικρά εἰμι, ἀλλὰ τεῖχος εἰς οὐρανῶν ὕψος ἠρμένον, δηλονότι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀντίκρυς διῆκον τὴν τοῦ οὐρανοῦ κορυφήν. *Καὶ οἱ μαστοί μου πύργοι·* ἀντὶ τοῦ, ὀχυρώματα, καὶ πόλεις εἰς κατοικητήριον τοῦ παμβασιλέως Χρι-

Digitized by Google

στοῦ. Ἐγὼ ἤμην ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, εὑρίσκουσα εἰρήνην· ἤτοι πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἀεὶ κειμένη, καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου τὴν τοῦ μυστηρίου πρὸς ἐμὲ ἄκραν αὐτοῦ συγκατάβασιν προορίσαντος. Εὑρίσκουσα εἰρήνην· χάριν δηλαδὴ καὶ παῤῥησίαν πρὸς αὐτόν.

ᾌΣΜΑ.

Ἀμπελὼν ἐγενήθη τῷ Σαλομὼν ἐν Βεελαμών· ἔδωκε τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ τοῖς τηροῦσιν. Ἀνὴρ οἴσει ἐν καρπῷ αὐτοῦ χιλίους ἀργυρίου. Ἀμπελών μου ἐμὸς ἐνώπιόν μου· οἱ χίλιοι τῷ Σαλομῶνι, καὶ οἱ διακόσιοι τοῖς τηροῦσι τὸν καρπὸν αὐτοῦ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τῆς μὲν πρὸς τὴν Παρθένον προφητείας, καὶ ἧς τοῦ Σωτῆρος ἐξ αὐτῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἱκανῶς πρὸς ἀπόδειξιν, διὰ πολλῶν τῶν ᾠδῶν ἐν πολλοῖς τὸν λόγον ἐνεστήσατο· νῦν δὲ ὡς ἐν ἐπιλόγῳ περὶ τῆς νέας Ἐκκλησίας τὴν προφητείαν ποιεῖται, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ περὶ ταύτην μεμνημόνευκε, καί φησιν· Ἀμπελὼν ἐγενήθη τοῦ Σαλομὼν ἐν Βεελαμών. Ἀντὶ τοῦ, Ἡ νέα Ἐκκλησία τῷ εἰρηνικῷ Χριστῷ. Περὶ ταύτης καὶ Ἡσαΐας φησίν· Ἀμπελὼν ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ. Ἔδωκε τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ τοῖς τηροῦσιν· ἤτοι, μετὰ τὸ περιποιήσασθαι αὐτὸν τῷ οἰκείῳ αἵματι. Ἔδωκε τοῖς τηροῦσι. Μαθηταῖς, τοῖς μάρτυσι, τοῖς διδασκάλοις. Αὐτοὶ γὰρ ἂν εἶεν οἱ φυλάσσοντες τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, οἱ τῶν τοῦ Εὐαγγελίου δογμάτων ἀκραιφνεῖς φύλακες. Ἀνὴρ οἴσει ἐν καρπῷ αὐτοῦ χιλίους ἀργυρίου. Οὕτω γὰρ τὸ κήρυγμα πεπολλαπλασίασται, ὡς οὐ μόνον εἰς ἑξήκοντα, καὶ ἑκατόν, ἀλλὰ καὶ εἰς χιλίους προβὰν, τῶν διαυγεστάτων διδαγμάτων ὁμοῦ καὶ δογμάτων πᾶσιν ἄφορμὰς παρασχόν. Ἀμπελών μου ἐμὸς ἐνώπιόν μου· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· Οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπὶ δικαίους, καὶ τὰ ὦτά μου εἰς δέησιν αὐτῶν. Ὡς ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος γὰρ Χριστοῦ, πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν εἴρηται, ἀντικρὺς φάσκοντος· Ἐγὼ εἰμὶ μεθ' ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Οἱ χίλιοι τῷ Σαλομών, καὶ οἱ διακόσιοι τοῖς τηροῦσι τὸν καρπὸν αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἀδάπανον τὸ Εὐαγγέλιον, οὐδ' ἄμισθον, ἀλλὰ πεπολλαπλασίαστο μὲν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὑπὸ τῶν θεοκηρύκων ἀποστόλων. Ἔλαβε δ' ἕκαστος αὐτῶν ἑκατονταπλασίονας τοὺς μισθούς, ὑπὲρ ὧν κεκοπίακε.

rex Christus. *Ego eram in oculis ipsius inveniens pacem* : ac si diceret : Ante illius oculos semper manebam, qui et ante mundi constitutionem mysterii magnitudinem, ipsius nimirum, in me decreverat descensum. *Inveniens pacem* ; gratiam scilicet, et fiduciam in eo.

CANT.

11, 12. *Vinea facta est Salomoni in Beelamon ; dedit vineam suam custodibus. Vir solvet in fructu ejus mille argenteos. Vinea mea mihi in conspectu meo : mille Salomoni, et ducenti custodibus fructus ejus.*

SCHOLIA.

Cum de prophetia quidem Virginis, deque Salvatore ex ipsa incarnando, et de passione ac resurrectione, ut ea demonstraret abunde, multis cantionibus, per multa argumenta sermonem instituisset, nunc sane velut in epilogo, de nova Ecclesia prophetiam affert, eodem plane modo, quo et in principio de ea memoraverat. Dicitque : *Vinea facta est Salomoni, in Beelamon* ; videlicet Ecclesia nova pacifico Christo, de qua Isaias quoque dicit : *Vinea facto est dilecto*[19]. *Dedit vineam suam custodibus* ; videlicet, postquam eam sibi suo comparavit sanguine ; *dedit custodibus*, discipulis nimirum, martyribus et doctoribus. Isti enim dici possunt custodes Ecclesiæ Christi, qui sunt evangelicorum dogmatum custodes incorrupti. *Vir solvet in fructu ejus mille argenteos* ; adeo namque præconium ipsius excrevit, ut non modo sexagesimum aut centesimum, sed etiam millesimum fructum percipiendi, præclararum doctrinarum pariter, ac dogmatum, omnibus præbuerit occasiones. *Vinea mea mihi in conspectu meo* ; ac si diceret : *Oculi mei super justos, et aures meæ ad preces eorum*[20]. Non secus enim ac a Salvatore Christo ad Ecclesiam prolatum est, perspicue dicente : *Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*[21]. *Mille Salomoni, et ducenti custodibus fructus ejus.* Non enim fenoris expers Evangelium est, neque mercede caret, sed multum ubique terrarum excrevit Evangelium sub apostolis Dei præconibus ; receperunt autem singuli eorum centuplum pro mercede laborum suorum.

ᾌΣΜΑ.

Ὁ καθήμενος ἐν κήποις, ἑταῖροι προσσχόντες, τῆς φωνῆς σου ἀκούτισόν με.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀσυνδέτως ταῦτα ἐκφέρει, διὰ τὸ εἰωθὸς ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ μάλιστα ὅταν γνησίως ταύταις προσκείμεθα. Οὕτω γάρ φαμεν, Θεέ μου, Σωτήρ μου, Θεοτόκε, παντάνασσα, ἅγιοι πάντες, ὅσιοι, καὶ δίκαιοι. Εὐκτικός ἐστιν ὁ λόγος, καὶ οἱονεί τις ἀπόπαυσις τῶν ᾠδῶν· ἀντὶ τοῦ, εἴθε ἀκουτίζοις μου

CANT.

13. *Qui habitas in hortis, amici intendentes sunt ; vocem tuam fac me audire.*

SCHOLIA.

Sine conjunctione hæc ipsa profert, nostro supplicantium more, et maxime quando ex animo supplicationibus innitimur. Sic enim dicimus : Deus meus, Salvator meus, Deipara regina omnium, sancti omnes, innocentes, et justi. Sermo est optantis, ac precantis, et quasi finem Canticis imponentis,

[19] Isa. v, 1. [20] Psal. xxxiii, 16. [21] Matth. xxvii, 20.

Digitized by Google

ac si diceret : Utinam me faceres audire vocem tuam, qui sedes in hortis, qui nimirum incerta, occultaque cordium inspicis, et nostris insides mentibus. Hortos enim animarum nostrarum cogitata esse dixit, progerminantia instar olearum in cordibus nostris ; quod Isaias etiam de Deo dicit : *Veluti hortus sua semina producit* [22] : videlicet, in animis nostris ipsius facta præcepta germina producentia pietatis. *Amici intendentes :* ac si diceret : Quicunque ante Christum, et post Christum Christo me reconciliare vultis, verissimi amici, fundite, quæso, pro me preces, pro me inquam, præsentis operis causa apud eum fundite, qui a me prophetatus est Christus.

A τῆς φωνῆς σου ὁ καθήμενος ἐν κήποις, ὁ τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς καρδίας καθορῶν, καὶ ἐπικαθήμενος ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν. Κήπους γὰρ τὰ διανοήματα τῶν ψυχῶν ἡμῶν εἴρηκε, δίκην λαχάνων ἀναβλαστάνοντα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Τοῦτο καὶ Ἡσαΐας περὶ Θεοῦ φησιν. Ὡς κῆπος τὰ σπέρματα αὐτοῦ ἐκφύει· ἤγουν, αἱ ἐν ταῖς ἡμῶν ψυχαῖς ἐκείνου σπειρόμεναι ἐντολαὶ, καὶ ἐκφύουσαι τοὺς βλαστοὺς τῆς εὐσεβείας. Ἑταῖροι προσεχόντες, ἤτοι ὅσοι πρὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν αὐτῷ εὐηρεστηκότες ἐμοὶ, γνησιώτατοι φίλοι, συνάρασθέ μοι εὐχὰς ὑπὲρ ἐμοῦ, τῷ προφητευομένῳ δηλονότι πέμποντες Χριστῷ τῆς παρούσης ἕνεκα ἐγχειρήσεως.

CANT.

14. *Fuge, nepos mi, et assimilare capreæ, vel hinnulo cervorum super montes concavos.*

ᾌΑΣΜΑ.

B Φύγε ἀδελφιδέ μου, καὶ ὁμοιώθητι τῇ δορκάδι, ἢ τῷ νεβρῷ τῶν ἐλάφων ἐπὶ τὰ ὄρη κοιλωμάτων.

SCHOLIA.

Per epiphonema hæc protulit verba propheta, ad absolutam perfectionem ultimæ partis cantus ; quod familiare est iis, qui occinentes alteri respondent, ac loquuntur. Et paulo quidem ante precatus est nepotem descendere. At hic, *Fuge*, inquit, *nepos mi ;* veluti diceret : Quemadmodum cum tibi placuit, homo factus es ; et cum jam omnia optime tua dispensatione perfeceris, omnemque cacodæmonis potentiam per passionem, et crucem, et mortem, et resurrectionem prorsus sustuleris, ascende et nunc ad Patrem, et fac, in dextera ipsius C sedens, judicium. *Et assimilare capreæ, vel hinnulo cervorum ;* pro eo, quod est : Et nos ne relinquas, sicut caprea non relinquit filios suos ; est enim animal amans, ut par est, filiorum. *Assimilare* igitur *capreæ*, commorans, videlicet, nobiscum ; vel ei, quæ præsto adest, *hinnulo cervorum*, veluti filio suo. Tu enim dixisti : *Non relinquam vos orphanos* [23]. *Super montes concavos*, hoc est, nos fovens, et ad pascua educens cœlestia. Vel : *Fuge, nepos mi, super montes concavos*, in sinu Dei Patrisque tui. *Montes concavos*, dixit, propter ipsorum altitudinem, et investigandi eos difficultatem, ac profunditatem, et quia inaccessi sunt.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπιφωνηματικῶς τὸν λόγον ὁ Προφήτης, κατὰ τελείαν ἀπόπαυσιν τῆς ᾠδῆς, κοινῇ τοῖς ἀντιφωνοῦσι παρέσχε φθέγγεσθαι. Καὶ ἀνωτέρω μὲν καταβῆναι ἐπηύχετο τὸν ἀδελφιδόν· ἐνταῦθα δὲ, φύγε, φησὶν, ἀδελφιδέ μου· ἤγουν, ὡς ηὐδόκησας ἐνανθρωπήσας, καὶ τὰ πάντα καλῶς οἰκονομήσας, καὶ πᾶσαν τὴν τοῦ πονηροῦ δύναμιν διὰ τοῦ πάθους, καὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἀναστάσεως εἰς τέλος ἐξαφανίσας. Ἄνελθε νῦν καὶ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ συνεδρίαζε, καθήμενος ἐν δεξιᾷ τούτῳ. Καὶ ὁμοιώθητι τῇ δορκάδι, ἢ νεβρῷ ἐλάφων· ἀντὶ τοῦ, καὶ ἡμῶν μὴ ἀφίστασο, ὥσπερ ἡ δορκὰς οὐ διαλείπει τὰ ἑαυτῆς τέκνα, φιλότεκνον γὰρ, ὡς εἰκὸς, τὸ ζῶον. Ὁμοιώθητι γοῦν τῇ δορκάδι· συνὼν ἡμῖν δηλονότι· ἢ, καὶ κατὰ σύνεσιν, ἐκείνῃ τῷ νεβρῷ τῶν ἐλάφων, ἤτοι τῷ ἑαυτῆς τέκνῳ. Σὺ γὰρ εἶπας, Οὐκ ἐάσω ὑμᾶς ὀρφανούς. Ἐπὶ τὰ ὄρη κοιλωμάτων· ἀντὶ τοῦ ἀφανῶς ἡμᾶς περιέπων, καὶ διεξάγων ἐπὶ νομὰς οὐρανίους. Ἢ, Φύγε, ἀδελφιδέ μου, ἐπὶ τὰ ὄρη κοιλωμάτων, τοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς αὐτοῦ. Ὄρη κοιλωμάτων εἴρηκε, διὰ τὸ ὑψηλὸν, καὶ δυσεξερεύνητον, καὶ βαθὺ, καὶ κρύφιον αὐτῶν.

Finis arcani sensus canticorum præstantis Salomonis, quem prieclarus, ac sapiens explicavit Rex Matthæus.

Τέρμα νόου κρυπτοῦ ᾀσμάτων Σαλομῶνος ἀγαθοῦ, ὃν περίδοξος ἔφηνε σοφὸς βασιλεὺς Ματθαῖος.

[22] Isa. LXI, 11. [23] Joan. XIV, 18.

Matthæi Cantacuzeni fragmenta *in Sophiam Salomonis* Græce et Latine edidit Ang. Maius in notis ad Nicephori CP. patriarchæ Antirrheticos libros adversus Copronymum. Vide tomum nostrum C, coll. 395, 411, 418, 447, 489.

Digitized by Google

CPOLITANORUM PATRIARCHARUM

DIPLOMATA, SYNODICÆ CONSTITUTIONES, EPISTOLÆ,

AB ANNO MCCCX AD ANNUM 1372.

(Acta Patriarchatus Cpolitani, in codd. mss. Bibliothecæ Palatinæ Vindobon.)

—

JOANNES GLYCIS.

—

ΚΩΔΙΚΙΟΝ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

ΓΕΓΟΝΟΣ

ΕΠΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΥΡ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΓΛΥΚΕΟΣ (1).

1. *Ad solium patriarchale evectus, patriarcham Magnæ Antiochiæ Constantinopolim vocat.*

† Πιττάκιον πατριαρχικὸν πρὸς τὸν Ἀντιοχείας.

† Ἀγιώτατε δέσποτα πατριάρχα θεουπόλεως Μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ. Τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ τὰ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς βασιλίδος ταύτης τῶν πόλεων ὅτι πρὸ καιροῦ ἐν στερήσει γεγόνασιν ἀρχιερέως καὶ πατριάρχου, ἔφθασε πάντως γνωρίσαι ἡ ἁγιότης σου. Ἤδη δὲ γνωρίζομεν καὶ δῆλον ποιοῦμεν αὐτῇ, ὡς εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν μεγάλην βουλὴν καὶ οἰκονομίαν τῶν κριμάτων αὐτοῦ προσελάβετο καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς εἰς τὴν λειτουργίαν καὶ ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, καὶ κατέστησεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς θεοδοξάστου ταύτης Κωνσταντινουπόλεως. Ὅτι γοῦν καὶ ὁ κατὰ τὴν ἁγιότητά σου ὑψηλὸς τῆς θεουπόλεως Ἀντιοχείας θρόνος στερούμενος ἦν πρὸ καιροῦ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον

A γνησίου ἀρχιερέως καὶ πατριάρχου, εὐδοκοῦντος δὲ τοῦ Θεοῦ ἀπέλαβε τὴν σὴν ἁγιότητα, οὕπω δὲ ἔφθασεν ἡ ἁγιότης σου καταλαβεῖν περὶ τὰ ἐνταῦθα μέρη καὶ εἰς τὴν ἀδελφικὴν συνελθεῖν ὁμιλίαν καὶ κοινωνίαν τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, κατὰ τοῦτό τε καὶ δι' ἄλλας τινὰς ἀναγκαίας χρήσεις καὶ αἰτίας ηὐδόκησεν ἤδη ὁ κράτιστος καὶ ἁγιός μου αὐτοκράτωρ, ὁ παρὰ Θεοῦ προστάτης καὶ κραταιὸς πρόμαχος καὶ ἐπὶ πᾶσι συνέριθος καὶ βοηθὸς διάπυρος καὶ φροντιστὴς ἀδιάλειπτος τῶν ἐκκλησιῶν αὐτοῦ, καὶ τοῦτο τὸ καλὸν ἐνεργῆσαι διὰ βασιλικῶν γραμμάτων, τὸ προσκαλέσασθαι δηλονότι τὴν σὴν ἁγιότητα εἰς τὰ ἐνταῦθα· καὶ τοίνυν καὶ ἡμεῖς σὺν πολλῇ τοῦτο τῇ πνευματικῇ εὐφροσύνῃ καὶ τῇ κατὰ Θεὸν ἡδονῇ προσδεξάμενοι ἄσμενοι καὶ πρόθυμοι διὰ τῶν παρόντων γραμμάτων καὶ αὐτοὶ τὰ καθ' ἡμᾶς τε δηλοποιοῦμεν, ὡς εἴρηται, καὶ τὸν πόθον τῆς σῆς ἐπιδημίας οὐκ ὀλίγον ὄντα εἰς τὸ ἐμφανὲς παριστῶμεν. Ἔργον τοίνυν τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ τῆς σῆς ἐστιν

(1) Joannes Glycis, Byzantinus, e logotheta dromi sive cursus publici, patriarcha CP. ab ann. 1316 ad 1320, quo abdicavit patriarchatum, et in Cyriotissæ monasterium se abdidit. Hoc Joanne magistro Atticæ eloquentiæ usum se esse fatetur Nicephoras Gregoras, qui lib. VIII *Hist.*, c. 11, ejus *Testamentum* sive *Testamenti* potius *Proœmium* affert, cujus se auctorem non obscure prodit. *Synodicon, ne recipiatur ad judicium excommunicatus*, citatur a Nic. Comneno, pag. 285 Prænot. mystagog. In codice regio Paris. 3229, teste Boivino, pag. 767, notis ad Gregoram, exstant opuscula duo ejusdem fere et argumenti et styli, quorum prius C inscribitur : Τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γλύκεος ἡ παραίτησις τοῦ πατριαρχείου, patriarchatus abdicatio. Alterum : Τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου ὑπομνηστικὸν εἰς τὸν βασιλέα τὸν ἅγιον · *Commonitorium ad sanctum imperatorem*, Michaelem Palæologum De *Grammatica* ejus, quæ ms. servatur in variis bibliothecis, jam feci mentionem volum. VII, pag. 45 [S. vol. VI, p. 344, nov.-ed. Add. cod. Monac. 101, sub cujus finem comparet Jo. Glycæ (Γλύκεος) *De recta constructione* (*a*). *V.* Hardt. in Aretini *Beyträgen*, etc., ann. 1804, part. VI, p. 42. (Harl.)] *Narrationem legationis in Armeniam susceptæ*, quam laudat idem Gregoras lib. VI, p. 120, intercidisse dolendum est. Joannem Glycam *De vanitate vitæ*, quam inter editos scriptores Græcos Cangius in Glossario Græco commemorat, haud vidi. Fabr. C.

(*a*) Hunc librum nuper edidit Alb. Jahnius, Bernas-Helvetius.

Digitized by Google

ἁγιότητος τὴν παρ' ἑαυτῆς πρὸς τὸ καλὸν τοῦτο ἑτοιμότητα ἐπιδεῖξαι καὶ βουληθῆναι κόπου τε ὑπεριδεῖν καὶ μήκους καὶ πόνων καὶ δυσχερείας τῆς ἐν τῷ μέσῳ καὶ σπεῦσαι ἐπί τε τῷ τοῖς θείοις αὐτοκράτορσι καὶ βασιλεῦσιν ἡμῶν ἐντυχεῖν καὶ ἡμᾶς ἀδελφικῶς συγγενέσθαι καὶ πνευματικῶς εὐφρανθῆναι καὶ κοινὴν τὴν δόξαν ἀναπέμψαι Θεῷ. Ὄντως γὰρ, ἁγιώτατε δέσποτα, ἀληθὴς ἐστι καὶ σφόδρα ἀληθὴς ὁ προφητικὸς καὶ Δαυϊτικὸς λόγος ὡς *Οὐδὲν τοῖς ἀδελφοῖς καὶ μάλιστα τοῖς κατὰ πνεῦμα οὔτε κάλλιον οὔτε χαριέστερον καὶ τερπνότερον γέγοιτο, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἐπὶ τὸ αὐτό*, διαπαντὸς μὲν καὶ ἀδιαστάτως ταῖς γνώμαις καὶ τοῖς ὀρθοῖς δόγμασι καὶ φρονήμασιν, ὅτε δὲ τῶν δυνατῶν ἐστι, καὶ τοῖς σώμασι καὶ τῇ κατὰ πρόσωπον ὄψει καὶ ὁμιλίᾳ· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ τόπος καὶ διάστημα καὶ αἱ κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἴδιαι χρεῖαι ἀνείτιον καὶ ἀνεύθυνον καὶ ἄλυπον ποιοῦσι πολλάκις καὶ τὴν διάστασιν. Νῦν δὲ τοῦ καιροῦ διδόντος καὶ τοῦ Θεοῦ μάλιστα εὐδοκοῦντος καὶ συνεργοῦντος μὴ βραδυνάτω μηδ' ἀναβαλέσθω ἡ ἁγιότης σου, ἀλλὰ καταλαβέτω τὴν ἡμῶν ἀποπληρώσων καὶ τὴν ἑαυτῆς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἔφεσιν.

II. *Patriarchæ Hierosolymorum nuntiat se solium patriarchale ascendisse.*

† Ἁγιώτατε δέσποτα, ἀρχιποιμὴν τῶν θείων Ἱεροσολύμων, πατριάρχα τῆς ἁγίας Σιὼν, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ, οὐκ ἀνήκοον ὑπολαμβάνομεν διαμεῖναι τὴν ἁγιότητά σου τῆς περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ἀποκαταστάσεως, ἀλλ' ἐξ ἱκανοῦ ἀναμαθεῖν ἴσως, ὅπως τὰ καθ' ἡμᾶς πρὸς βῆ εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι τοῦ πανταγάθου καὶ πανοικτίρμονος Θεοῦ, καὶ ὡς αὐτοῦ νεύσει καὶ βουλήσει καὶ οἰκονομίᾳ τῆς ἀῤῥήτου σοφίας αὐτοῦ ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν τοῦτον ἀνήχθημεν θρόνον τῆς θεοδοξάστου καὶ βασιλίδος τῶν πόλεων. Ὅπερ οὖν ἴσως συνέβη καὶ τῇ ἁγιότητί σου τοῦ μὴ γράψαι μέχρι νῦν πρὸς ἡμᾶς αἴτιον, τοῦτ' αὐτὸ καὶ ἡμῖν τοῦ μὴ γράμματα διαπέμψαι τῇ ἁγιότητί σου τὴν αἰτίαν προὔξένησεν· ἦν δὲ, ὡς ἔγωγε οἶμαι, καὶ ἀμφοτέροις τὸ κώλυμα ἡ τοῦ τόπου διάστασις ἐπὶ πλεῖστον οὕτω διαιροῦσα τὰ καθ' ἡμᾶς σωματικῶς καὶ μακρὰν ἀλλήλων ἀπείργουσα, εἰ καὶ τῷ πνεύματι Θεοῦ χάριτι καὶ τῇ κατὰ Θεὸν κοινωνίᾳ οὐδὲν ἀλλήλων οὐδ' ὁπωσοῦν διιστάμεθα. Οὕτως ἡμεῖς τῇ περὶ τὴν σὴν ἁγιότητα πληροφορίᾳ καὶ πρὶν γράψαι καὶ πρὶν γράμματα δέξασθαι παρ' αὐτῆς συνδεδέμεθα πνευματικῶς πρὸς αὐτὴν, καὶ ἀδιαστάτως ἔχομεν, μηδὲν μήτε τοῦ βραχέος καιροῦ πληροφορεῖν μὴ δυναμένου βεβαίως, μήτε τοῦ τοπικοῦ διαστήματος ἡμᾶς ἐν τῇ κατὰ Θεὸν ἀγάπῃ διαιροῦντος καὶ διαστέλλοντος. Οὐ μικρὸν γὰρ ἦν ἐμπύρευμα, θειότατε δέσποτα, πρὸς τὸν θεῖον πόθον καὶ τὸν πνευματικὸν ἔρωτα δυνάμενον ἐκκαῦσαι ἡμᾶς ἡ πρὸ καιροῦ περὶ τὰ ἐνταῦθα γενομένη διατριβὴ τῆς σῆς ἁγιότητος, ἀλλ' ἐκ τῆς ὀλίγης συνουσίας καὶ ὁμιλίας καὶ θέας ἡμῶν ἐκείνης εἰς πολλὴν ἡμᾶς ἐκίνησας τὴν κατὰ Θεὸν πληροφορίαν, εἰς πολλὴν τὴν πνευματικὴν καὶ θερμὴν διάθεσιν. Πάλαι τοίνυν πυθοῦντες καὶ γράμμασι τὰ περὶ ἡμῶν δηλῶσαι τῇ σῇ ἁγιότητι, οὐκ ἔφθημεν τοῦτο διαπράξασθαι, παρὰ τῆς εἰρημένης κωλυθέντες, νῦν δὲ πρέσβεων βασιλικῶν αὐτόθι καταλαμβανόντων καὶ ἡμεῖς τὸ εἰκὸς δι' αὐτῶν πληροῦμεν καὶ γράφομεν, ἅμα μὲν τὰ καθ' ἑαυτοὺς, ὡς ἔφημεν, δηλοῦντες, εἰδότες, ὡς ἡδέως καὶ ἡ σὴ ἁγιότης τὰ περὶ τῆς τῶν ὧδε ἀποκαταστάσεως ἀκούσεται. Τί γὰρ ἂν καὶ εἴη τοῖς ὑψηλοῖς καὶ κατὰ σὲ τελείοις τοῦ Θεοῦ ποιμέσι καὶ ἱεράρχαις ἄκουσμα χαριέστερον καὶ τερπνότερον ἢ τὸ περὶ τῆς καταστάσεως καὶ εὐσταθείας τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ἀκούειν; ἅμα δὲ καὶ τὴν σὴν ἁγιότητα πρὸς τὰ ἴσα ἐκκαλούμενοι γράμματα, ἀναρανθάνειν σπεύδοντες, ὅπως Θεοῦ χάριτι καὶ τὰ τῶν αὐτόθι ἐκκλησιῶν καὶ τὰ τῶν ὑπ' αὐτὰς Χριστιανῶν ἔχουσι πράγματα· ὅταν γὰρ καλῶς ἔχοντα καὶ ἀνέσεως ἀπολαύοντα ταῦτα ἡμῖν ἀγγέλλωνται καὶ γνωρίζωνται, μάρτυς ἡμῖν ὁ καρδιογνώστης γίνεται, ὅση; εὐθυμίας, ὅσης τέρψεως, ὅσης τῆς πνευματικῆς ἡδονῆς ὑπὲρ τούτου κατεμπλάμεθα. Διὰ τοῦτο δὴ καὶ γράμμασι τὰ περὶ τούτων ἡμῖν δηλωθήτω παρὰ τῆς σῆς ἁγιότητος· εἰς πολλὴν γὰρ ἐσόμεθα τὴν κατὰ Θεὸν ἡμῖν τέρψιν καὶ ἀποδοχὴν, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς δὲ αὖθις διὰ παντὸς μὴ διαλιμπανέτω σου ἡ ἁγιότης τὰ αὐτὰ ποιοῦσα καὶ γράμμασι τὴν πρὸς ἡμᾶς διάθεσιν καὶ κοινωνίαν σημαίνουσα, μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς πράγμασιν, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς οὐ μόνον τοῖς γράμμασιν, ἀλλ' ἔτι καὶ ἐν τοῖς μείζοσι καὶ ὄντως ὑψηλοῖς τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, ἐν ταῖς ἀῤῥήτοις δηλαδὴ καὶ θείαις ἁγιστείαις καὶ μυσταγωγίαις τοῦ, παναγεστάτου καὶ σεπτοτάτου Βῆξάλος καὶ ἀποδεδώκαμεν βήματος καὶ ἀποδιδόαμεν τὰ τῆς ἱερᾶς κοινωνίας κατὰ τὸ ἔθος τῇ σῇ ἁγιότητι, ὡς καὶ τῇ εὐσεβείᾳ καὶ πίστει καὶ τοῖς ἱεροῖς δόγμασιν ὁμογνωμονοῦντες καὶ ὁμοφρονοῦντες καὶ συνορθοξοῦντες ἐν πᾶσι τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ χάριτι.

III. *Jura et privilegia monasterii Mesopotami confirmat.* (*Initium deest.*)

† . . . καὶ τάξις ἀποδοθήσεται, καὶ ταῦτα αὐτῆς τὰ ἐπίγεια συνέχειν ὥσπερ λέγεται δυναμένης καὶ τὰ οὐράνια, ἄλλως τε καὶ τὸ διὰ πάσης ἠπλῶσθαι τῆς Ῥωμαίων γῆς τὰ τῆς μεγάλης ταύτης Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ δίκαια, δύο ταῦτα καὶ μέγιστα μαρτυρεῖ τό τε πάντα τὰ τῶν ἐκκλησιῶν, ταυτὸ δ' εἰπεῖν καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν, εἰς αὐτὴν τὴν πρώτην καὶ μεγίστην τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν. ἀνάγκην ἔχειν τὸν ἀεὶ χρόνον βλέπειν καὶ ἀποτείνεσθαι, καὶ ἔτι τὸ τοῖς ἐκ Θεοῦ βασιλεῦσι καὶ τὸ ἄρχειν ἐκεῖθεν παραλαβοῦσι καὶ περισώζουσιν εὐνοϊκῶς ὑποπίπτειν καὶ ὑποσπόνδως ἔχειν καὶ ὑποτάττεσθαι· ταῦτα γὰρ Θεοῦ νόμος ὁ ἄνωθεν, ταῦτα παρὰ πάντων χρέα τοῖς βασιλεῦσι κείμενα καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, τούτοις καὶ στοιχεῖν ὀφείλουσι καὶ πειθαρχεῖν καθάπαξ πᾶν ἁπανταχῇ Χριστιανικὸν σύστημα καὶ συνάθροισμα. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως καὶ βέλτιον ἐσκέφθαι ταύτῃ καὶ μὴ ἂν ἄλλως ἔχειν δοκεῖ· ἐπεὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι Μεσοποταμῖται μοναχοὶ καὶ τοῦτο τῆς ἡμῶν ἐδεήθησαν μετριότητος ἐπιβεβαιῶσαί τε καὶ κρατῦναι καὶ τὰ αὐτοῖς προσόντα σιγίλλια καὶ λοιπὰ δικαιώματα, δικαίαν ὡς εἰκὸς ἠγησαμένη καὶ προσδεξαμένη

Digitized by Google

καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις αὐτῶν αἴτησιν ἐπικυροῖ καὶ ταῦτα διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς ὑπομνήματος· ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ ἐπισκήπτει καὶ βούλεται πάντη κεκτῆσθαι ταῦτα τὸ ἀπαράθραυστόν τε καὶ ἀπερίτρεπτον καὶ βεβαίας εἶναι τὰς περιλήψεις καὶ διαστίξεις αὐτῶν, ὅθεν καὶ τῶν εἰρημένων χάριν καὶ τῆς ἐπὶ πᾶσι καὶ παρὰ πάντων ἀνενοχλησίας καὶ ἡ παροῦσα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐξετέθη ὑπόμνησις, ὀφείλουσα τῇ διαληφθείσῃ σεβασμίᾳ τοῦ Μεσοποτάμου μονῇ περιεῖναι εἰς διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν.

† *Εἶχεν ἡ ὑπογραφὴ τόδε· Ἰωάννης ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

IV. *Synodus patriarchæ confert reditus quatuor sedium metropolitanarum.*

† Εἴπερ τι τῶν ἀπαραιτήτων καὶ τοῦτο χρέος ἴσμεν μάλιστα τῶν πάντων ἀναγκαιότατον, τὴν περὶ τοὺς τεκόντας στοργὴν καὶ τὸ μηδὲν αὐτῶν προτιμᾶν καὶ προτιθέναι τοὺς ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ πάντα τἄλλα τούτων νομίζειν δεύτερα καὶ πάνθ' ἑνὸς, τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐνοίας τε καὶ σπουδῆς, ἀντισταθμῶντας φαίνεσθαι καὶ ἀνταξιοῦντας, ἅτε δὴ καὶ τοῦ μεγίστου πάντων αἰτίους, τῆς εἰς τὸ φῶς προόδου, γεγενημένους αὐτοῖς καὶ διὰ τούτου καὶ τῶν ἄλλων πάντων ὧν ἐντεῦθεν ἀπέλαυσαν μετὰ Θεοῦ τὴν κτῆσιν παρασχόντας καὶ τὴν αἰτίαν. Εἰ δ' ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἀναγκαίως ταῦτα συντηρεῖσθαι ὀφείλεται, πολλῷ μᾶλλον ἂν ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ὀφειλομένως ἔχειν καὶ πρὸς ἀνάγκην εἴη γίνεσθαι τὰ τοιαῦτα καὶ πᾶσι τρόποις κρατεῖν. Βούλεται δὲ ὁ λόγος, ὅτι τῇ μητρὶ τῶν ἐκκλησιῶν, τῇ ἁγιωτάτῃ δηλαδὴ Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἦσαν μὲν οὐκ ὀλίγαι πρόσθεν αἱ πρόσοδοι, καὶ ἁβρῶς εἶχεν οὐ μόνον τῶν εἰς χρείαν ἡκόντων, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολλοῖς καὶ διὰ πολλῶν τῶν τρόπων ἐνδεῶς ἔχουσιν ἐπαρκεῖν· ἐπεὶ δ' ἡ τῶν πραγμάτων σύγχυσις καὶ ἀνωμαλία καὶ ἡ περὶ ταῦτα τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐναντίας φορᾶς ἀλλοίωσις καὶ μεταβολὴ καὶ αὐτῶν δὴ τῶν Ἐκκλησίας ἥψατο καὶ εἰς στενότητα καὶ ὕφεσιν τῶν προσόδων ἤγαγεν, ἦν μὲν τῶν εἰκότων καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν, ἕκαστον τῶν ὑπ' αὐτὴν τελούντων ἀρχιερέων συνεισφέρειν τι καὶ ἀφορμὰς διδόναι τοῦ εὐπορεῖν ὡς μητρὶ τῇ τοῦ Θεοῦ ἁγίᾳ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, τὸ δὲ μὴ εὐγνωμόνως ἔχειν μηδὲ κοινῇ τῇ ψήφῳ καὶ προμηθείᾳ τὰ δυνατὰ καὶ προνοεῖν αὐτῆς καὶ συναίρεσθαι ἓν τι τῶν ἀτοπωτάτων ἐδόκει καὶ πόρρω τῆς καθ' ἡμᾶς πνευματικῆς καὶ γνώμης καὶ διακρίσεως. Διὰ ταῦτα καὶ κοινῇ διασκεψάμενοι πάντες οἱ τὸν τῆς ἱερᾶς συνόδου συμπληροῦντες θειότατον σύλλογον δεῖν ἔγνωμεν καὶ ἐψηφισάμεθα, ἐπεὶ ἐν τῷ παρόντι εὑρηνται γνησίων λειπόμενοι ἀρχιερέων τινὲς τῶν ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν περιωπὴν μητροπόλεων, ὑποκεῖσθαι τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ πληροῦν τὰς ἐν αὐτῇ χρείας διὰ τῶν ἐξ αὐτῶν προσοδημάτων, τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Κυζίκου ἄνευ τῆς ἰδιοποιηθείσης τρίτης μερίδος ἐξ αὐτῆς, ἐφ' ἑτέρᾳ χρείᾳ τῶν ἀναγκαίων οὔσῃ καὶ ἀπαραιτήτων καὶ ταύτῃ, ἔτι δὲ ὑποκεῖσθαι μετὰ τῆς τοιαύτης μητροπόλεως καὶ τὴν ἁγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν Προικονήσου, ὡσαύτως ὑποκεῖσθαι καὶ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν τῆς Τραϊανουπόλεως μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὰς ἐπισκοπῶν, ὅθεν καὶ καθέξει τὰς τοιαύτας ἁγιωτάτας Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἡμετέραν ψῆφον καὶ διάγνωσιν ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ἐφ' ὅρῳ τῆς οἰκείας ζωῆς καὶ ἀρχιερατείας, καὶ οὐδεμία τις ἔσται παρ' οὐδενὸς μεταβολὴ περὶ τὴν τοιαύτην συνοδικὴν ἡμῶν πρᾶξιν ἢ μετάθεσις καὶ ἀλλοίωσις τῆς περὶ τούτων ψήφου καὶ γνώμης ἡμῶν. Εἰ μέντοι ὁ ἐκ Θεοῦ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν αὐθέντης καὶ βασιλεὺς, ὁ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας φροντιστὴς καὶ κηδεμὼν ἐν πᾶσι καὶ προνοητὴς, κρεῖττόν τι καὶ μεῖζον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ περὶ τὰ καλὰ πάντα πρόθεσιν καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας σπουδὴν ἐθελήσει ἐς ὕστερον ὑπὲρ αὐτῆς καταπρᾶξαι καὶ ἐπιδείξασθαι, ἐξέσται πάντως τὰ κρείττω σὺν Θεῷ καὶ μείζω περὶ αὐτῆς καὶ βουλεύεσθαι καὶ διαπράττεσθαι, τὰ δὲ νῦν ἡμῖν δεδογμένα κρατήσει καὶ στερχθήσεται ἀμετάτρεπτα, καὶ συμπροχωρήσει σωζόμενα τῇ ζωῇ καὶ ἀρχιερατείᾳ, ὡς εἴρηται, τοῦ παναγιωτάτου δεσπότου ἡμῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Τῆς γὰρ ὑπὲρ τούτων ἀσφαλείας καὶ βεβαιώσεως ἕνεκεν καὶ ἡ παροῦσα ἔγγραφος συνοδικὴ πρᾶξις γεγόνυῖα παρ' ἡμῶν ἐξεδόθη ταῖς οἰκείαις ἡμῶν ὑπογραφαῖς πιστωθεῖσά τε καὶ κατασφαλισθεῖσα κατὰ μῆνα Ἰούλιον τῆς ἐνισταμένης τρισκαιδεκάτης ἐπινεμήσεως τοῦ ,ςω' εἰκοστοῦ τρίτου ἔτους. Εἶχε καὶ ὑπογραφάς·

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας Ἰωάννης τῇ παρούσῃ πράξει συναινέσας ὑπέγραψα.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σάρδεων Γρηγόριος καὶ αὐτὸς ὑπέγραψα.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικομηδείας Κύριλλος καὶ αὐτὸς ὑπέγραψα.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος Ἀγαθοπόλεως Ἰγνάτιος.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μονεμβασίας ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Πελοποννήσου Σωφρόνιος.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ποντοηρακλείας καὶ ὑπέρτιμος Ἰωάννης.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης θεουπόλεως Προύσης καὶ ὑπέρτιμος Νικόλαος.*

† *Ὁ μητροπολίτης Περγάμου, πρόεδρος Αἴνου καὶ ὑπέρτιμος Ἀρσένιος.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, ἔξαρχος πάσης Ἀχαΐας καὶ ὑπέρτιμος Μιχαήλ.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σερρῶν καὶ ὑπέρτιμος Νικόλαος.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Φιλίππων καὶ ὑπέρτιμος Καλλίνικος.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Χριστουπόλεως καὶ ὑπέρτιμος Ἱερόθεος.*

† *Ὁ μητροπολίτης Δυρραχίου καὶ ὑπέρτιμος Γρηγόριος.*

† *Ὁ μητροπολίτης Μιτυλήνης Διονύσιος.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μηθύμνης καὶ ὑπέρτιμος Μαλαχίας.*

Digitized by Google

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Διδυμοτείχου καὶ ὑπέρτιμος Θεόδουλος.*

† *Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Βιζύης Νικόλαος.*

† *Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Κίου Γρηγόριος.*

† *Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Γαρέλλης Παῦλος.*

Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Βρύσεως Γεράσιμος.

† *Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Λοπαδίου καὶ Μελιτουπόλεως Ἰωαννίκιος.*

V. *Monachos monasteriorum Batopedii et Esphigmeni in Monte Sancto monet, ut lites componant.*

† Ὡς ἀπόλοιτο ἐξ ἀνθρώπων ἡ τοῦ πλείονος ἔφεσις καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους στάσις, ἡ τὸ μέγα καὶ τίμιον σῶμα Χριστοῦ, τοὺς ἐξ αὐτοῦ ὀηλονότι Χριστοῦ καὶ ὑπ' αὐτῷ συναρμοττομένους καὶ ταττομένους διαιροῦσα καὶ διακόπτουσα καὶ τὰ οἰκεῖα μέλη σπαράττειν πείθουσα ὡς ἀλλότρια· οὕτω γὰρ ἂν ἡ εἰρήνη, τὸ παρὰ πάντων ἐπαινούμενον ἀγαθὸν, ὁ κοινὸς ἀπὸ Χριστοῦ κλῆρος, τὸ θεῖον μελέτημα καὶ καλλώπισμα ἐν ἅπασιν ἐτηρεῖτο καὶ οὔποτε ἀπελείπετο. Ἐχρῆν μὲν οὖν εἰδότας ἅπαντας ἀκριβῶς ὡς Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἐγγὺς, εἰ δὲ δεῖ τὸ μεῖζον εἰπεῖν, καὶ υἱοὶ Θεοῦ, ὅσοι τὸ τῆς εἰρήνης καλὸν ἀσπαζόμενοι φαίνονται, τῷ δὲ ἐναντίῳ τῇ στάσει ἀπεχθανόμενοι, καὶ ὡς εἰρήνη καὶ ἀγάπη καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ Θεὸς ἡμῶν ὀνομάζεται, ἡμῖν πάντως παρέχων καὶ διὰ τῶν ὀνομάτων μεταποιεῖσθαι τούτων τῶν ἀρετῶν, στέργειν αὐτὴν καὶ πάντα ἐλάττω τοῦ ταύτης ἀγαθοῦ τίθεσθαι καὶ τῶν μὲν ὀχληρῶν καταφρονεῖν, τῆς δ' ἐν αὐτοῖς περιεργίας, καὶ τοῦ πολυπραγμονεῖν τοῖς βουλομένοις ἐξίστασθαι, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἁπλῶς ἡγεῖσθαι κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον σκύβαλα, ὥστε αὐτὴν δὴ τὴν εἰρήνην καὶ δι' αὐτῆς τὸν ἐκείνης κληροδότην καὶ χορηγὸν κερδῆσαι Χριστὸν, ὠνησαμένους πάντως τῶν μικρῶν καὶ φθαρησομένων τὰ μεγάλα καὶ μὴ λυόμενα. Ἐπεὶ δὲ τοσοῦτον ἴσχυσεν ὁ τοῦ γένους ἡμῶν ἀπ' ἀρχῆς ἐχθρὸς καὶ πολέμιος, οἷς αὐτὸς στασιάσαι τολμήσας καὶ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἀρθῆναι τραχηλιάσας ἐφάνη κατέναντι Θεοῦ παντοκράτορος καὶ τῆς ἀντικειμένης γενέσθαι μοῖρας, ὥστε πολλοὺς τῶν νῦν πείθειν ὁμονοίας μὲν καὶ τοῦ ταύτης ὀλιγωρεῖν καλοῦ, τοῦ δ' ἐναντίου, ᾧ τὸ τῆς στάσεως ὄνομα πρόσεστι, περιέχεσθαι. Τὸ δὲ ἔτι τούτων δεινότερον, ὅτι μὴ μόνον ἐν ἀνθρώποις ἐπτοημένοις περὶ τὴν τοῦ κόσμου τοῦδε σκηνὴν καὶ μηδὲν ἐκ τῆς ἔξω περιπλανήσεως ταυτὸ τοῦτο διενεργεῖν, ἀλλ' ἤδη καὶ πολλοῖς τῶν μοναχῶν, οἷς κόσμος καὶ τὰ ἐν κόσμῳ σταυροῦσθαι ὀφείλεται, δέον ἡμᾶς ἑτοίμους εἶναι πρὸς τὰς αὐτοῦ μεθοδείας ἀνθίστασθαι καὶ πάντας πείθειν μὴ τοῖς τούτου σοφιστικοῖς ἁλίσκεσθαι δελεάσμασιν, εἰ δέ τις καὶ στάσις ἐκ μικροψυχίας συμβῇ, ταύτην σπουδαίως ὅτι μάλιστα ἀποτίθεσθαι, εἰρήνην δὲ ἀντιλαμβάνειν καὶ τὴν ἐκ ταύτης εὐστάθειαν. Οἷον γὰρ δὴ καὶ τοῖς κατὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος τοῦ Ἄθω ἀσκουμένοις μοναχοῖς ἐν τῇ σεβασμίᾳ βασιλικῇ μονῇ τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Βατοπεδίου συμβέβηκεν, ὡς τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς οἱ ἐν τῇ κατ' αὐτὸ δὴ τὸ Ἅγιον Ὄρος σεβασμίᾳ βασιλικῇ μονῇ τοῦ Δεσπότου Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Ἐσφιγμένου ἀσκούμενοι μοναχοὶ ἀρτίως ἀνέφερον. Ἀγρός τις ἔστιν ἐλαϊκὸς πλησίον τῆς τοῦ Βατοπεδίου μονῆς ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἤδη ἀνήκων τῇ κατ' αὐτοὺς τοιαύτῃ μονῇ, δι' ὃν πολλάκις ἀμφιβολίαι τινὲς καὶ διενέξεις ἔφθασαν γενέσθαι μεταξὺ τῶν εἰρημένων δύο μονῶν καὶ συνεχεῖς ἐγκλήσεις, πειρωμένων τῶν μοναχῶν τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Βατοπεδίου κατασχεῖν τὸν τοιοῦτον ἀγρὸν κατ' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ ὅτι δὴ πλησιάζει τῇ κατ' αὐτοὺς τοιαύτῃ μονῇ, ὡς ἐντεῦθεν οἰομένων προσήκειν αὐτῇ, ὥστε καὶ πολλὴν τὴν διενόχλησιν καὶ ἐπίθεσιν τοὺς ἐν τῇ τοῦ Ἐσφιγμένου μονῇ ἐκ τῶν τοιούτων ὑφίστασθαι Βατοπεδηνῶν, κἀντεῦθεν καὶ εἰς στάσιν τὸ πρᾶγμα χωρῆσαι καὶ μάχης καὶ τόλμης ἔργα κατ' ἀλλήλων τοὺς μοναχοὺς διαπράξασθαι, καίτοι πολλάκις αὐτῶν δὴ τῶν Βατοπεδηνῶν ἱκανῶς ἀποκρουσθέντων διὰ τοπικῶν κρίσεών τε καὶ ἐξετάσεων, αὐτοὺς δὲ ὅμως οὐδαμῶς ἠρεμεῖν, ἀλλὰ πρό τινος ἤδη καιροῦ καί τινας οὐκ ὀλίγους τῶν Βατοπεδηνῶν παρ' οὐδὲν τὸ τῆς εὐταξίας ποιησαμένους καλὸν ἐν αὐταῖς ταῖς νηστίμοις τῶν ἡμερῶν ἐπὶ τὸν ἀγρὸν ἀτάκτως ἐπενεχθῆναι τοῖς Ἐσφιγμενίταις μοναχοῖς καὶ πλεῖστα μὲν τῶν ἐν αὐτῷ ἐκτεμεῖν ἐλαϊκῶν δένδρων, τῶν ἐκεῖσε δὲ οἰκιῶν τὰς μὲν κατασπᾶσαι καὶ καταβαλεῖν εἰς γῆν, τὰς δὲ θέσθαι πυρὸς παρανάλωμα· δι' ἃ καὶ ἀνέφερον οἱ τῆς τοῦ Ἐσφιγμένου μονῆς, καὶ ἐδεήθησαν συνοδικῆς ἡμῶν διαγνώσεως, τὴν ζημίαν ἐπιβοώμενοι καὶ τὰ παλαιγενῆ τούτων ἔγγραφα καὶ τὰ τῶν κρίσεων σημειώματα, ἔτι γε μὴν καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις σεπτὰ βασιλικὰ προστάγματα ἐμφανίζοντες. Ἐπεὶ δὲ ἔδει παρεῖναι καὶ ἀπολογεῖσθαι καὶ τὸ μέρος τῆς σεβασμίας τοῦ Βατοπεδίου μονῆς, πάρῆν ὅ τε κἀθηγούμενος αὐτῶν μετὰ καί τινων ἐκ τῆς μονῆς ἐκκρίτων μοναχῶν, καὶ τῶν εἰρημένων ἐπακροώμενος, ἔλεγε μὲν καὶ αὐτὸς, οὕτω ταῦτα συμβῆναι καὶ ἐς τόσον προελθεῖν τὰ τῆς στάσεως, οὐ μὴν δὲ εἰδῆσει τούτου ἢ γνώμῃ τὰ τοιαῦτα γενέσθαι, ἀλλ' ὁρμῇ τινι ἐκ τοῦ τυχόντος καὶ ἀπροόπτου πραχθῆναι ταυτὶ παρὰ τῶν εἰς τοῦτο ὁρμηθέντων μοναχῶν, ἔτι δὲ ἰσχυρίζετο, καὶ ἐπὶ πλεῖον τὰ τῆς στάσεως προχωρῆσαι, εἴ γε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὸν τοιοῦτον ἀγρὸν οἱ τοῦ Ἐσφιγμένου καθέξουσιν· ἀπαιτούμενος δὲ ὑπὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ εἴ τι περὶ τούτων ἔχει δικαίωμα ἐμφανίσαι, οὐδὲν οὐδ' ὅλως εἶχεν ὑποδεῖξαι ἢ ἐμφανίσαι, εἰ μὴ μόνον ἐπέφερεν, ὅτι πλησιάζει, ὡς δὴ καὶ ἄνωθεν εἴπομεν, τῇ κατ' αὐτοὺς τοιαύτῃ μονῇ ὁ ἀγρὸς, καὶ διὰ τὸ ἔγγιστα εἶναι καὶ ἐνοῦσθαι τοῖς δικαίοις αὐτῶν ἅμα καὶ προσήκειν αὐτῇ. Ἡ μετριότης τοίνυν ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιεπισκόπων τοῦ

Digitized by Google

Βιζύης, τοῦ Κίου, τοῦ Γαρέλλης καὶ τοῦ Βρύσεως διέγνω καὶ ἀπεφήνατο· ἐπειδὴ χρόνοι παρῆλθον πλεῖστοι καὶ εἰς τὸ ἀμνημόνευτον σχεδὸν ἥκοντες, ἐξ οὗ τὸν ἀγρὸν οἱ ἐν τῇ τοῦ Ἐσφιγμένου μονῇ κατεῖχόν τε καὶ ἐνέμοντο, καὶ παλαιγενῆ δικαιώματα ἐνεφάνισαν καὶ σεπτὰ βασιλικὰ προστάγματα, τοῖς δικαιώμασιν ἐς ὕστερον εἰς ἑδρασμὸν ἐπακολουθήσαντα, βεβαιοῦντα τῇ μονῇ τό τε ἐπὶ τῷ ἀγρῷ παντάπασιν ἀνενόχλητον, ἔτι δὲ καὶ τὴν χρῆσιν τῆς ἀρδείας τοῦ ἐκεῖσε ὕδατος αὐτῇ ἀπονέμοντα κατὰ τὴν ἤδη προβᾶσαν περὶ τούτου κρίσιν πρότερον τοπικὴν, διὰ ταῦτα δίκαιον εἶναι κατέχειν καὶ νέμεσθαι καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τοὺς ἐν τῇ ῥηθείσῃ μονῇ τοῦ Ἐσφιγμένου τὸν τοιοῦτον ἀγρὸν, καὶ μὴ εὑρίσκειν παρὰ τοῦ μέρους τῆς δηλωθείσης μονῆς τοῦ Βατοπεδίου τούτου ἕνεκεν δυναστείαν τὴν τυχοῦσαν ἢ διενόχλησιν, μήτε ἐπ' αὐτῇ δὴ τῇ νομῇ καὶ κατοχῇ τοῦ ἀγροῦ καὶ τῇ ἀνέκαθεν περιοχῇ αὐτοῦ, μήτε ἐπὶ τῇ χρήσει τῆς ἀρδείας τοῦ εἰρημένου ὕδατος, ἔτι δὲ ἀνοικοδομῆσαι τοὺς Βατοπεδηνοὺς τὰ πυρποληθέντα καὶ καταβληθέντα οἰκήματα παρ' αὐτῶν ἢ τὴν ἐπ' αὐτοῖς καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀποῦναι ζημίαν, καθὼς ἂν διαγνοῖεν τὰ περὶ τῆς ζημίας οἱ τὴν περὶ τούτου ἀνατεθέντες παρ' ἡμῶν ποιήσασθαι διάγνωσιν· ὀφείλουσι γὰρ ἐμφανιζομένου τοῦ παρόντος τῆς ἡμῶν μετριότητος ὑπομνήματος συνέλευσιν ποιήσασθαι κατὰ τὴν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις κρατοῦσαν ἐν τῷ Ὄρει τάξιν τε καὶ συνήθειαν ὅ τε εἰς τὴν τοῦ Πρώτου ἐνοχὴν ἀνατεθησόμενος τῶν ἐκεῖσε σεβασμίων μονῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ λοιποὶ τιμιώτατοι καθηγούμενοι τῶν ἐν τῷ αὐτῷ Ὄρει σεμνοτέρων μονῶν καὶ λοιποί τινες τῶν ἐκεῖσε τιμίων καὶ πνευματικῶν ἀνδρῶν, καὶ ποιήσασθαι, ὡς διεταξάμεθα, τὴν διάγνωσιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἐν τῷ ἀγρῷ γενομένης παρὰ τῶν Βατοπεδηνῶν ζημίας καὶ ἱκανοποιῆσαι ταύτην, ὃν εἰρηται τρόπον, πρὸς τὸ μέρος τῆς τοῦ Ἐσφιγμένου μονῆς· πλὴν οὕτω μὲν τὴν νικῶσαν εἴληφεν ἡ τοῦ Ἐσφιγμένου μονὴ καὶ τὴν δεσποτείαν ἔχειν ἐψήφισται τοῦ ἀγροῦ, ἔτι δὲ ἀπολαβεῖν καὶ τὴν ἐν τῷ ἀγρῷ γενομένην αὐτοῖς ζημίαν παρὰ τῶν Βατοπεδηνῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ, ἀνθρώπους ὄντας τοὺς ἐν ταῖς εἰρημέναις τοῦ Βατοπεδίου καὶ τοῦ Ἐσφιγμένου μοναῖς, οὐδὲν ἀπεικὸς καὶ πάλιν τι τῶν τοιούτων ἐκ μικροψυχίας παθεῖν, καὶ τοῦτο εἴωθε συμβαίνειν ὡς τὰ πολλὰ, ἐπεὶ καὶ φύσει πρόχειρον ἡ κακία καὶ πολὺς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁ ῥοῦς ἢ μᾶλλον πλατεῖά τις, εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, ἡ εἰς αὐτὴν ὁδὸς καὶ εὐρύχωρος, καὶ χρὴ πᾶσιν ἀνθρώποις, μοναχοῖς γε μὴν μάλιστα, ἅτε κόσμῳ νενεκρωθεῖσι καὶ κοσμικοῖς, μηδεμίαν διδόναι τῷ πονηρῷ πάροδον, ἀλλὰ παροῦσαν μὲν εἰρήνην περιέπειν, ἀποῦσαν δὲ ἀνακαλεῖσθαι πάσῃ σπουδῇ, καὶ πάντα ἐλάττω ἡγεῖσθαι τῆς ἐν Χριστῷ ὁμονοίας κτήματά τε καὶ πράγματα· ἐπεὶ οὖν οὕτω ταῦτα καὶ οὐδὲν οὕτω περιποιητὸν εἰς ὁμόνοιαν ὡς τὸ περιαιρεῖσθαι τὰς ὑποκειμένας καὶ ἐριζούσας εἰς τὸ κακὸν ἀφορμὰς, δεῖν ἔγνω καὶ διὰ τοῦτο ἡ μητριότης ἡμῶν, ὡς ἂν οἱ τὴν εἰρημένην ἐξέτασιν καὶ ἱκάνωσιν ταχθέντες ποιῆσαι τίμιοι καὶ πνευματικοὶ ἄνδρες, ὑπομνήσαντες τοὺς ἐν ἀμφοτέραις ταῖς μοναῖς τὸ τῆς εἰρήνης ὅσον καλὸν καὶ ὅσον αὖ κακὸν τὸ τῆς ταραχῆς τε καὶ διαστάσεως καὶ πᾶσιν οἷς εἰκὸς περὶ τούτων πρὸς αὐτοὺς χρησάμενοι λόγοις, πᾶσαν ἐπιμέλειαν ποιήσαιντο καὶ σπουδὴν, ὥστε ἐνί γε τῷ τρόπῳ εἰς καταλλαγὰς αὐτοὺς ἐμβιβάσαι καὶ τὴν εἰς τὸ ἑξῆς μνηστεῦσαι εἰρηνικὴν ἐπὶ τῷ πράγματι κατάστασιν καὶ πεῖσαι τοὺς τοιούτους, εἰ δυνατὸν, ἢ πράσει ἢ ἀνταλλαγῇ τῇ πρεπούσῃ καὶ ᾗ ἂν οἱ τοῦ Ἐσφιγμένου ἀρέσκοιντο, τὴν ἐπὶ τῷ ἀγρῷ διάλυσιν ποιήσασθαι τῶν ὀχλήσεων, καταδεξαμένων δηλονότι τῶν τοῦ Ἐσφιγμένου ἢ πωλῆσαι ἢ ἀνταλλάξαι πρὸς τοὺς Βατοπεδηνοὺς τὸν τοιοῦτον ἀγρὸν, ἐπειδὴ καὶ οἱ Βατοπεδηνοὶ, εἰ βούλοιντο τοῦ ζητουμένου ἐπιτυχεῖν, ἱκανῇ ὀφείλουσι χρήσασθαι τῇ συγκαταβάσει, ὥστε πεῖσαι καὶ ἐφελκύσασθαι τοὺς ἐν τῇ τοῦ Ἐσφιγμένου μονῇ προθύμως σχεῖν καὶ αὐτοθελῶς πρὸς ἢ τὴν πρᾶσιν ἢ τὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ ἀγροῦ καὶ τοῦ οἰκείου αὐτοῖς ἐκχωρῆσαι δικαίου. Εἰ δ' ἄρα μὴ οὕτω ταῦτα προβαίη, μηδὲ πειθόμενοι φαίνοιντο ἐπὶ τῇ συμβάσει οἱ τοῦ Ἐσφιγμένου, τότε δὴ πάντως ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὸ δίκαιον στερχθήσεται καὶ διαμενεῖ ἐπ' ἀμφοτέραις καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ταῖς μοναῖς ἡ παλαιὰ ἐπὶ τῷ ἀγρῷ νομὴ καὶ συνήθεια, καὶ οὔτε παρὰ τὴν κοινὴν τοῦ Ὄρους τάξιν καὶ διατύπωσιν ἐνεργήσουσιν οἱ τῶν ἀμφοτέρων μονῶν πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ τῷ τοιούτῳ ἀγρῷ, ὥστε ἢ ζῶα ἐπεισάγειν ἢ ἕτερόν τι ποιεῖν παρὰ τὰ κοινῇ κρατήσαντα τοῦ Ὄρους ἔθιμα, οὔτε μὴν παρὰ τὴν ἰδίαν αὐτῷ συνήθειαν τὴν ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων ἐν αὐτοῖς τηρηθεῖσαν διαπράξονταί τι, ἀλλὰ μενοῦσι πρὸς ἀλλήλους ἀπρόσκοποι, καὶ ἀρκεσθήσονται ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν ἰδίοις· καὶ καθαρῶς ἀνήκουσιν αὐτοῖς, μηδεμίαν τοῦ λοιποῦ προσάγοντες ἀφορμὴν, ἐπεὶ τὸ μὴ ἐμμένον τούτοις ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τῇ πρεπούσῃ καθυπαχθήσεται ζημίᾳ καὶ εὐθύνῃ βαρείᾳ ὑποπεσεῖται πνευματικῇ. Τῶν γὰρ εἰρημένων χάριν καὶ τῆς εἰς τὸ ἑξῆς διαμονῆς αὐτῶν τε καὶ βεβαιώσεως καὶ τὸ παρὸν ὑπομνηματῶδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐκτεθὲν καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι αὐτῆς πιστωθὲν ἐπεδόθη τῷ μέρει τῆς σεβασμίας βασιλικῆς μονῆς τοῦ Δεσπότου Σωτῆρος Χριστοῦ τῆς ἐπικεκλημένης τοῦ Ἐσφιγμένου εἰς διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν. Μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ιγ'.

† *Εἶχε ἡ ὑπογραφὴ τό·* *Ἰωάννης ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

VI. *Synodus absolvit monachum Ignatium monasterii sanctæ Annæ. (Initium deest.)*

. . . . καὶ ἠρώτησα αὐτὸν, καὶ ἀπελογήσατο πρὸς . . . . [ἀ]πλοϊκῷ λόγῳ καὶ ἐξ ἀγάπης οὕτως, ὅτι ὁ Θεόφιλος ἐκεῖνος, ὡς ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ὠνόμασεν ἑαυτὸν Ἱεροσολυμίτην, καὶ εἶχεν ἐκ τούτου φήμην μεγάλην, καὶ ἔβλεπον ἐκεῖνον πολλοὶ ὡς καλὸν ἄνθρωπον. Ἀπῆλθον οὖν κἀγὼ, καὶ εἶδον αὐτὸν, καὶ ὡμίλησα πρὸς ὀλίγον· ὕστερον δὲ, ὡς ἐγνώσθη, ὅτι οὐκ ἔστιν Ἱεροσολυμίτης, ἀλλ' ὁ κατάρατος Θεόφιλος, κατήργησαν καὶ ἀνεθεμάτισαν πάντες αὐτὸν, καὶ ἐγὼ δὲ ὁμοίως κατήργησα καὶ ἀνεθεμάτισα αὐτόν. Ταῦτά μοι εἶπεν ὁ κῦρ Ἰγνάτιος ἐντὸς τῆς

Digitized by Google

Ἁγίας Σοφίας καὶ πλέον οὐδέν. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, καὶ πλέον οὐ γινώσκω. Ὁ μέντοι μοναχὸς Ἰγνάτιος παρὼν καὶ ἀκροώμενος ἀνέφερε καὶ αὐτὸς, ὡς πατρίδα μὲν ἔσχε τὴν Ἀθαναΐδα, ἔφυ δὲ πατέρων τὰ Χριστιανῶν πρεσβευόντων καὶ εὐσεβῆ τὴν τοῦ γένους ἄνωθεν ἑλκόντων σειράν, τῆς ἡλικίας δὲ δωδέκατον ἔτος ἄγων ὑπὸ παιδευτῇ τῷ ἀνεψιῷ τοῦ ἀρχιερατεύοντος ἐκεῖσε τὰ θεῖα ἐδιδάσκετο γράμματα, ᾧ δὴ καὶ δόξαν κατὰ μοναχοὺς ἀποκείρασθαι καὶ ἀποκειραμένῳ μέντοι ἐν τῇ περὶ τὸ Ἀτραμύτιον μονῇ τῶν ἁγίων θεοπατόρων Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης ἠκολούθησε καὶ οὗτος, καὶ τοῦ μοναχικοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν μονὴν ἠξίωται σχήματος. Μετὰ χρόνους δὲ τρεῖς ἐκεῖθεν ἐξελθόντι καὶ εἴς τι μονύδριον περὶ τὴν αὐτὴν Ἀθαναΐδα, τῷ τοιούτῳ μοναχῷ Ἰγνατίῳ διαφέρον ἐκ γονικότητος, μονῆν καὶ συνδιῆγεν αὐτῷ, ἐξαμηνιαῖον δὲ καιρὸν εἰς τὸ αὐτὸ μονύδριον ἄμφω διαβιβάσαντες ἀκηκόασιν ἐκ φήμης ἐπιστῆναί τινα τῷ τόπῳ μοναχὸν, καλούμενον Σεραπίωνα Ἱεροσολυμίτην καὶ ἐν τῷ Σιναΐῳ ὄρει ἀσκήσαντα, καὶ ἐντυχὼν αὐτῷ ὁ ἱερομόναχος Κύριλλος (οὕτω γὰρ ὁ τοῦ ἐπισκόπου ἀνεψιὸς μετωνόμασται) καὶ ὑποστρέψας πολὺς ἦν ἐπαινέτης ἐκείνου, τὸ εὔστροφόν τε τῆς γλώττης καὶ τὴν πλοκὴν τοῦ λόγου καὶ τὸ πρὸς ἀρετὴν σπουδαῖον τιθεὶς ἐν θαύματι. Εἶτα πρὸς τὴν αὐτῶν μονὴν ἐκεῖνον καταλαβόντα εἶδε τ . . . . καὶ ὁ τοιοῦτος μοναχὸς Ἰγνάτιος, καὶ δεύτερον πάλιν εἶδε πεμφθεὶς πρὸς αὐτὸν προσαγορείας χάριν παρὰ τοῦ ῥηθέντος Κυρίλλου. Εἶτα κἀκεῖνος τοὺς ἰδίους μαθητὰς ἀντιπροσαγορεύσοντας αὐτῷ ἐξαπέστειλε, τοὺς αὐτοὺς δὲ καὶ πρὸς τὸν χατζύκην, δειλιῶν γὰρ ἦν ἰδεῖν τοῦτον, μὴ ἐντεῦθεν, ὅστις ἐστὶ, φανερωθείη, πληροφορίαν δὲ ὅμως λαβὼν τοῦ μὴ ἐγνωσμένος αὐτῷ εἶναι ἐνέτυχε τούτῳ δὴ τῷ χατζύκῃ. Ἔπειτα μαθὼν, καὶ τοὺς περὶ τὴν μονὴν τῶν Σανίδων τόπους ἐπιτηδειοτέρους εἰς ἀναχώρησιν εἶναι καὶ τῶν κοσμικῶν θορύβων ἀπηλλαγμένους καὶ ἐπιστῆναι αὐτοῖς βουλόμενος, ζητῶν ἦν τὸν αὐτῷ συνοδεύσοντα, καὶ ἐπεὶ αὐτὸς δὴ οὗτος ὁ Ἰγνάτιος εἰχέ τινα κατεπείγουσαν χρείαν ἐπὶ τῷ βιβλίον τι λαβεῖν ἐκεῖθεν καὶ μεταγράψαι τῷ εἰς ἐκκλησίαρχον ἀρτίως εὑρισκομένῳ τῆς αὐτῆς τοῦ Πιπερᾶ μονῆς μοναχῷ Ἀρκαδίῳ, συνώδευσε τὸν τρόπον τοῦτον ἐκείνῳ, πλὴν, κατανοησάντων ἀμφοτέρων εἰς τὴν δηλωθεῖσαν τῶν Σανίδων μονὴν, δέδωκεν εἰδησιν ὁ ῥηθεὶς Ἰγνάτιος περὶ τούτου τῷ χρηματίσαντι καθηγουμένῳ τῆς αὐτῆς μονῆς ἐκείνῳ κῦρ Ἀγάθωνι, ἀνδρὶ τὰ θεῖα ἐξησκημένῳ, καὶ τὴν ἐπιδημίαν ἐκείνου ὁ αὐτὸς κῦρ Ἀγάθων διὰ τὴν κρατοῦσαν ὑπὲρ αὐτοῦ φήμην ἀποδεξάμενος, προσεῖπε μὲν αὐτὸν ἡδέως καὶ προσεφθέγξατο, κατενόησε δὲ ὅμως ἐκεῖνον ἐξ ὧν ἤκουε λέγοντά τε καὶ ἐγκαυχώμενον μηδὲν πνευματικὸν ἔχειν, ἀλλὰ τοῖς ματαίοις ἔτι φέρειν ἐπιχάσκουσαν τὴν ψυχὴν φιλοτιμίᾳ καὶ φιλοδοξίᾳ πάθει τῇ ἐπὶ τοῖς λόγοις καὶ τοῦ δι' αὐτῶν σεμνύνεσθαι ἐνισχόμενον. Πλὴν ἐκεῖθεν μεταβάντες εἰς τὸ Χαρίπορος τῷ φαινομένῳ μὲν, ὡς αὐτὸς ἔλεγεν, ἵνα τοὺς ἐκεῖσε διαφερομένους τῇ Ἐκκλησίᾳ ἴδῃ καὶ τῶν παρ' αὐτῶν λεγομένων ἐπακούσῃ, ἀπὸ ξένης δῆθεν ἐλθὼν, καὶ μὴ γινώσκων τὰς τῶν σκανδαλιζόντων δῆθεν αὐτοὺς ἀφορμὰς, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἐπὶ τῷ εὑρεῖν τὸν ὑποχωρήσαντα πρὸ μικροῦ ἐκ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ὡς ὕστερον δέδεικται. Εἰσῄει γὰρ αὐτὸν ἔννοια, μὴ φανερωθῇ ὑπ' αὐτοῦ, ὅμως παραβαλὼν ἐν αὐτοῖς καὶ εὑρὼν τὸν ζητούμενον, πρὸς τὴν Ἀθαναΐδα πάλιν ὑπέστρεφε μετ' αὐτοῦ. Ὑποστρέφοντα δὲ κατέσχον περί που τὸ Ἀτραμύτιον, οἵτινες ἐκ τῶν βασιλικῶν παραμονῶν ἐζήτουν καὶ ἀνηρεύνων αὐτὸν ἀποσταλέντες ἐπὶ τούτῳ λαβεῖν ἐπειγόμενοι. Ἔνθα δὴ καὶ φανεροῦ γεγονότος, αὐτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν θεοστυγῆ καὶ ἀπόβλητον καὶ ἀποκεκηρυγμένον Θεόφιλον, ὁ μοναχὸς Ἰγνάτιος, προσελθὼν καὶ ἐξυβρίσας ὡς ἀπατεῶνα καὶ πλάνον καὶ ἀνυποθέματι καθυποβαλὼν ὑπὸ παρουσίᾳ καὶ τοῦ πρωτοψάλτου τῆς ἐκκλησίας Ἀτραμυτίου, ἔτι νῦν περιόντος τῷ βίῳ καὶ τῇ νήσῳ Μιτυλήνῃ ἐνδιατρίβοντος, εἰς τὴν ἰδίαν αὖθις ἐπανῆλθε μονὴν τὴν τῆς Ἁγίας Ἄννης. Ἐν αὐτῇ γὰρ ἦν μετὰ τοῦ εἰρημένου Κυρίλλου κατηντηκὼς, ὡς εἴρηται, καὶ διάγων, ἔνθα δὴ καὶ εὑρὼν τὸν μοναχὸν Θεοδόσιον, ὃς ἐστι δ.έπων ἤδη τὰ τῆς ἐνταῦθα σεβασμίας μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ἀνήγγειλε τὰ περὶ τούτου αὐτῷ. Μετὰ τρεῖς δὲ μῆνας ἐκεῖθεν ὑποχωρήσας καὶ πρὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος τοῦ Ἄθω καταλαβὼν, συμῆν τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς κῦρ Γερμανῷ τῷ Φιλαρέτῳ χρόνων ἤδη παρελθόντων ἐξ ἐκείνου εἴκοσι δύο. Καὶ ἕκτοτε οὐχ εὕρηται οὐδὲ ὤπται ὑπό τινος οὐδὲ καταμεμαρτύρηται τῷ κακίστῳ Θεοφίλῳ τρόπῳ οἱῳδήτινι ἐντυχών, ὥστε ἢ εἰς ὁμιλίαν αὐτῷ συνελθεῖν ἢ κοινωνίαν ὅλως σχεῖν τινα πρὸς αὐτὸν, ἕως ἐν τοῖς ζῶσιν ἐκεῖνος ἦν. Τοιαύτην καὶ ὁ τοιοῦτος μοναχὸς Ἰγνάτιος τὴν ἀναφορὰν ποιησάμενος μάρτυρας εἰς παράστασιν προσέβαλετο ἀπὸ μὲν τῆς εἰρημένης μονῆς τῆς Ἁγίας Ἄννης τοὺς εὑρισκομένους ἐν τῇ τοιαύτῃ τοῦ Πιπερᾶ μονῇ, τόν τε δηλωθέντα ἐκκλησίαρχον αὐτῆς τὸν Ἀρκάδιον, τὸν Κάλλιστον, τὸν Νίκανδρον, τὸν Νέστορα, τὸν Κύριλλον καὶ τὸν Ἰάκινθον, ἀπὸ δὲ τῆς μονῆς τῶν Ζυγανῶν ἐκ γειτόνων οὔσης τῇ τῆς Ἁγίας Ἄννης μονῇ, τοὺς εὑρισκομένους ἐν τῇ τοῦ Μυρελαίου μονῇ, τὸν ἡγουμενικῶς αὐτῆς προϊστάμενον τιμιώτατον ἐν μοναχοῖς κῦρ Γαλακτίωνα, τὸν μοναχὸν Θεοδόσιον, τὸν Μακάριον, τὸν Δωρόθεον, τὸν Γεννάδιον καὶ τοὺς διαληφθέντας, τόν τε μοναχὸν Θεοστήρικτον τὸν χατζύκην καὶ τὸν μοναχὸν Θεοδόσιον τὸν εὐνοῦχον. Ὧν δὴ καὶ μαρτυρησάντων οὕτω καὶ μὴ ἄλλως ἔχειν τὰ εἰρημένα διέγνωμεν καὶ ἀπεφηνάμεθα, ἀθῶον παντάπασιν ἐκ τοῦ εἰρημένου ἐγκλήματος τυγχάνειν τὸν δηλωθέντα μοναχὸν Ἰγνάτιον οὐ μόνον, ὅτι μὴ εἰδὼς τῷ θεοστυγεῖ ἐκείνῳ ἐνέτυχε καὶ ἐπὶ τρισὶ μόναις ἡμέραις ἐκείνῳ συνῴδευσε, ποιουμένῳ τὴν εἰρημένην ὁδοιπορίαν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ μᾶλλον, ὅτι γνωσθέντα τοῦτον καὶ ἀνεθεμάτισε καὶ ἀπεκήρυξε, καὶ ἐξ ἐκείνου ἀποβεβλημένον ἔχει καὶ ἀνομολογεῖ καὶ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀλλότριον, ὅθεν καὶ οὐδεμίαν ἀπὸ τῆς τοιαύτης κατηγορίας ἔξει τὸ ἀπὸ τοῦδε μέμψιν ἢ κατάγνωσιν ὁ αὐτὸς μοναχὸς Ἰγνάτιος, ἀλλὰ ὡς ἂν γνήσιον καὶ ἕνα τῶν ὀρθοδόξων καὶ εὐσεβῶν καὶ

Digitized by Google

τῶν γνησίων τῆς Ἐκκλησίας υἱῶν, ὥσπερ δῆτα καὶ εἶναι διέγνωσται Θεοῦ χάριτι, πάντες αὐτὸν προσδέξονται καὶ πάσης αὐτῷ τῆς ὀφειλομένης Χριστιανικῆς κοινωνίας ἀκωλύτως καὶ μετὰ πληροφορίας καθαρᾶς μεταδώσουσι καὶ συμμεθέξουσιν. Ὑπὲρ τούτου γὰρ καὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ ἀσφαλείας καὶ τὸ παρὸν γράμμα ἡμῶν συνοδικῶς τῆς ὑποθέσεως ἐξετασθείσης καὶ διαγνωσθείσης ἐπεδόθη τῷ εἰρημένῳ μοναχῷ Ἰγνατίῳ ὑποσημανθὲν καὶ ταῖς ἡμετέραις ὑπογραφαῖς καὶ ἀπολυθὲν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. ιδ'.

† Ὁ Ἡρακλείας Ἰωάννης
ὁ Νικομηδείας Κύριλλος
ὁ Χαλκηδόνος Θεόδουλος
ὁ Γαγγρῶν Κωνσταντῖνος
ὁ Προύσης Νικόλαος
ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Μιχαήλ
ὁ Φιλίππων Καλλίνικος
ὁ Δυρραχίου Γρηγόριος
ὁ Μελενίκου Ἰωάννης
ὁ Διδυμοτείχου Θεόδουλος
ὁ Κίου Γρηγόριος
ὁ Λοπαδίου Ἰωαννίκιος
ὁ Μηδείας Νίφων
ὁ Σάρδεων Γρηγόριος
ὁ Νικαίας Πέτρος
ὁ Θεσσαλονίκης Ἱερεμίας
ὁ Ποντοηρακλείας Ἰωάννης
ὁ Περγάμου Ἀρσένιος
ὁ Σερρῶν Νικόλαος
ὁ Χριστουπόλεως Ἱερόθεος
ὁ Μιτυλήνης Διονύσιος
ὁ Μηθύμνης Μαλαχίας
ὁ Βιζύης Νικόλαος
ὁ Γαρέλλης Παῦλος
ὁ Νυμφαίου Θεόδουλος.

VII. *Synodus dirimit controversiam matrimonialem.*

† Ἀνέφερεν ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος προκαθημένης συνοδικῶς ὁ ἀπὸ τῶν παιδοπούλων τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος Κωνσταντῖνος ὁ Παλάτης, ὡς ἡ ἐκ τῆς αὐτῆς αὐτῷ χώρας οὖσα τοῦ Μελενίκου . . . . ἡ Ἀλαμανίνα καλουμένη συνεφώνησε λαβεῖν δι' ἐγκολπίων εἰς γαμβρὸν ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ τὸν Ταρχανειώτην Γεώργιον, ὃς δὴ καὶ ἰδὼν τὴν κόρην οὐκ ὀλίγα βεβλαμμένην μέρη τοῦ σώματος περί τε τὸ πρόσωπον δηλαδὴ καὶ θάτερον τῶν ὀφθαλμῶν, ἔτι δὲ καὶ τὰς χεῖρας, διέλυσεν αὐτίκα τοὺς τοιούτους δεσμούς· ἣν δὲ κατέλιπεν ἐκεῖνος, ἀπάτῃ μετ' ἐκεῖνον χρησαμένη συνέδησε τούτῳ δι' ἀῤῥαβώνων νυκτὸς, μὴ συμπραξάντων ἐπὶ τούτῳ μηδὲ συναινεσάντων τῶν γονέων αὐτοῦ, μηδὲ γνόντων, δι' ἣν αἰτίαν ὁ ῥηθεὶς Ταρχανειώτης τὴν μεθ' ἑαυτοῦ διέλυσε συμφωνίαν, ὡς ὕστερον ἐγνώσθη· εἶτα γνοὺς οὗτος τὴν ἀπάτην, ἀπέστερξεν αὐτίκα τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον. Καὶ πειρώμενος τέλεον ἀποφυγεῖν, ἐμπεσὼν δὲ καὶ εἰς μῖσος πρὸς τὴν κόρην καὶ μὴ δυνάμενος ὅλως συνοικῆσαι μετ' αὐτῆς, ἀπηλλοτριώθη καὶ ἐξέφυγε παντελῶς ἀπὸ τοῦ τοιούτου τόπου, καὶ ἀπῆλθεν εἰς μέρος ἀλλότριον, μηδὲ εἰς γάμον ἢ εὐλόγησιν ἔννομον ἀνασχόμενος συνελθεῖν μετὰ τῆς γυναικὸς, ὥστε καὶ ἐπὶ τέσσαρσιν ἤδη χρόνοις φυγὰς ἦν τῶν οἰκείων καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὁρίων. Νῦν δὲ ἐπανελθὼν καὶ ἔτι ἀποστόργως ἔχων καὶ μίσει κατεχόμενος κατὰ τῆς γυναικὸς ἀδιαλλάκτῳ καὶ φόνον ἀπειλῶν καὶ πᾶν εἴ τι χείριστον κατὰ τῆς γυναικὸς δρᾶσαι, εἰ ἀναγκασθῇ τὴν μετ' αὐτῆς συνοίκησιν, ᾐτήσατο διαγνώσεως τυχεῖν συνοδικῆς παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, προσθεὶς καὶ ὡς ἐπεβούλευσε τῇ ζωῇ τούτου διὰ μαγγανείας τε καὶ λοιπῆς κακουργίας ἡ πενθερὰ μετὰ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς, ἐπεὶ μὴ ἔβλεπον αὐτὸν συντιθέμενον τῇ ἐπὶ τούτῳ γαμικῇ πράξει· ὅθεν καὶ διέγνω ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μελενίκου, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Διδυμοτείχου, τοῦ Κίου καὶ τοῦ Γαρέλλης, δεῖν εἶναι διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον διαστάσει λυθῆναι, τὸ μὲν διὰ τὸ μὴ συμπρᾶξαι τοὺς γονεῖς τοῦ εἰρημένου Παλάτου ἐπὶ τῷ τοιούτῳ συνοικεσίῳ, τὸ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐπὶ τοσούτοις χρόνοις κρατῆσαν κατὰ τῆς γυναικὸς τοῦ ἀνδρὸς ἀκατάλλακτον μῖσος, καὶἔτι γε δι' ἣν, ὡς ὁ Παλάτης ἰσχυρίζετο, προφανῶς τὴν πενθερὰν ἐνεργῆσαι κακουργίαν διὰ μαγγανείας εἰς ἐπιβουλὴν τῆς ζωῆς αὐτοῦ, δι' ἣν καὶ φόνον ἀντηπείλει τῇ γυναικί. Ἔσονται τοίνυν τὸ ἀπὸ τοῦδε διηρημένοι οἱ ῥηθέντες, καὶ ἑκάτερος εἰς ἕτερον, καθὼς ἂν θελήσῃ, μεταδήσεται γάμον ἀκωλύτως. Εἰ γὰρ, καὶ μή τινος αἰτίας οὔσης τῇ γυναικὶ, ἱκανὸν ἂν ἦν μόνον πρὸς τὴν διάζευξιν κατὰ νόμους, ὅτι μὴ καὶ οἱ γονεῖς συνῄνεσαν τοῦ ἀνδρὸς, πολλῷ μᾶλλον ἂν καὶ χρονίου μίσους ὄντος καὶ τῶν ἄλλων αἰτιῶν, νομίμως ἁρμόσειε τὰ τῆς διαζεύξεως. Ἐπεὶ δὲ ἀνηνέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ ὡς οὗτος δὴ ὁ Παλάτης, παρ' ὅσον τῇ πενθερικῇ αὐτοῦ οἰκίᾳ ἐνδιέτριψε, λαβών καί τινα τῶν καταγραφέντων αὐτῷ εἰς προῖκα πραγμάτων, ἐν τῇ ἀποφυγῇ αὐτοῦ συνεπιφερόμενος ἀνάλωσε, δεῖν ἔγνω καὶ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς συνόδου καὶ ἀπεφήνατο, ἱκανωθῆναι πρὸς τὸ μέρος τῆς γυναικὸς, ὅσον ἂν παρ' αὐτοῦ ἀφαιρεθὲν καὶ ἀναλωθὲν φανείη, καὶ ἀποδοθῆναι παρὰ τοῦ μέρους τοῦ εἰρημένου Παλάτου καὶ τῶν πατρόθεν ἀνηκόντων αὐτῷ πραγμάτων κατὰ τὸ ἀνελλιπές, καθὰ καὶ ἐπὶ τούτῳ ἔγγραφον ἐποιήσαντο ὑπόσχεσιν οἱ παρατυχόντες ἐνταῦθα τῇ κρίσει ἀπὸ τῶν γνησίων τοῦ αὐτοῦ Παλάτου, ἐν ᾗ δὴ ὑποσχέσει παρ' αὐτῶν καθωμολόγηται καὶ ὑπέσχηται καὶ τὰ κατὰ νόμους τῇ γυναικὶ ἀνήκοντα ἐπὶ τῇ προικὶ ἀποδοθῆναι, καὶ ὀφείλουσιν, ὡς ὑπέσχηνται, καὶ ἀποδοθῆναι. Ταῦτα μέντοι ὀφείλει πρᾶξαι, ὥστε καὶ εἰς πέρας ἐξενεχθῆναι, ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Μελενίκου, ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, ὡς καὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὑπὸ τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ ὄντων καὶ ὡς προειδὼς τὰ τῆς ὑποθέ-

Digitized by Google

σεως και συνδικάσας ἡμῖν καὶ συναποφηνάμενος. Τούτου γὰρ χάριν ἐπιδέδοται τῷ διαληφθέντι Κωνσταντίνῳ τῷ Πιλάτῃ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

VIII. *Episcopum Chii a clericis suis accusatum in jus vocat.*

† Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε Χίου, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Γραφὴ ἀπεστάλη παρὰ τῶν κληρικῶν τῆς κατὰ σὲ τοιαύτης ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς, αἰτιάματα διαλαμβάνουσα καθαπτόμενα τῆς θεοφιλείας σου καὶ συνοδικῆς δεδόμενα ἐξετάσεώς τε καὶ διαγνώσεως. Παρεγγυᾶται οὖν τῇ θεοφιλείᾳ σου ἡ μετριότης ἡμῶν καταλαβεῖν ἐνταῦθα ἐπὶ τῷ ἀπολογήσασθαι ταῦτα δὴ τὰ κινηθέντα κατ' αὐτῆς αἰτιάματα, ἕως εὔθετός ἐστι περὶ τὸν πλοῦν καὶ ἐπιτήδειος ὁ καιρός. Εἰ γὰρ μὴ ἀπαντήσῃς, καὶ μόνοι οἱ τὰ τοιαῦτα αἰτιάματα κινοῦντες κληρικοὶ καταλάβωσιν, οὐκέτι γράμμα δέξῃ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἕτερόν σε πρὸς τὰ ὧδε μεταχαλούμενον, ἀλλὰ τὸ παρὸν ἔσται σοι καὶ ἀντὶ δευτέρου καὶ τρίτου μηνύματος, καὶ συνοδικὴ ἀπόφασις ἐξενεχθήσεται ἐπὶ σοὶ ὡς φυγοδικοῦντι, κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκριβῆ παρατήρησιν. Διὰ τοῦτο δὴ καὶ καταλαβέτω ἡ σὴ θεοφίλεια προσλαβοῦσα μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὸν χαρτοφύλακα τῆς σῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας, ὡς ἂν καὶ οὗτος ἀπολογήσηται, ἅπερ κατ' αὐτοῦ παρὰ τῶν τοιούτων κληρικῶν ἐκινήθησαν αἰτιάματα. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς θεοφιλείας σου.

IX. *Clericos insulæ Chii in synodum vocat, ut accusationem contra episcopum comparatam probent.*

† Εὐλαβέστατοι κληρικοὶ τῆς κατὰ τὴν νῆσον Χίον ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς, σύ τε οἰκονόμε, σὺ πρωτέκδικε, σὺ πρεσβύτερε Νικῆτα βεστάρχα, καὶ σὺ Λέον Καλόθετε, ἀγαπητὰ κατὰ Κύριον τέκνα τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἡ γραφὴ ὑμῶν διεκομίσθη καὶ ἀνεγνώσθη τῇ ἡμῶν μετριότητι, ἥτις καὶ διελάμβανεν αἰτιάματα κατὰ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου τῆς καθ' ὑμᾶς τοιαύτης ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας καὶ τοῦ χαρτοφύλακος τοῦ Πετζιμέντου, δεόμενα συνοδικῆς ἐξετάσεώς τε καὶ διαγνώσεως. Ἔγραψεν οὖν ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα καταλάβῃ ἐνταῦθα ὁ τοιοῦτος ὑμῶν ἀρχιερεὺς μετὰ τοῦ αὐτοῦ χαρτοφύλακος, καὶ ἀπολογήσονται ἀμφότεροι, περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται. Παρακελεύεται δὲ καταλαβεῖν καὶ ὑμᾶς ἐπὶ τῷ ἀπελέγξαι καὶ παραστῆσαι τούτοις τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα· εἰ δ' ἴσως οὐ βούλονται ἀπαντῆσαι, καταλάβετε ὑμεῖς, ἵνα συνοδικὴ ἀπόφασις ἐπὶ τούτοις ὡς φυγοδικοῦσιν ἐξενεχθῇ κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκριβῆ παρατήρησιν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μεθ' ὑμῶν.

X. *Synodus metropolitæ Philipporum mandat, ut simul cum archiepiscopo Dramæ causam quamdam dijudicet.*

† Ἱερώτατε μητροπολίτα Φιλίππων, ὑπέρτιμε, ἀγαπητὲ κατὰ Κύριον ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Ἡ θεία τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, μεγάλη παπίαινα, γνησιωτάτη κατὰ πνεῦμα θυγάτηρ τῆς ἡμῶν μετριότητος, εὐγενεστάτη κυρὰ Εὐδοκία ἡ Νεστογγόνισσα ἀνήνεγκε συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, ὡς ἀνεδέξατο καὶ εἰσεποιήσατό τινα κόρην ἐπταετῆ, καὶ ἐπιμελῶς ἀνέτρεφε ταύτην ἐπὶ χρόνοις ἱκανοῖς, καὶ οἷα γνησίαν παῖδα σχεδὸν ἔστεργεν, ὡς καὶ οὐκ ὀλίγα πράγματα καταπιστεῦσαι αὐτῇ, τὰ μὲν εἰς παρακαταθήκην, τὰ δὲ ἵνα ὑπὲρ προικὸς αὐτῇ δώσει, ἡνίκα συζεύξῃ ταύτην κατὰ νόμους ἀνδρί· ἡ δὲ, ὥσπερ ἐπιλαθομένη τῶν πρὸς αὐτὴν ἐκείνης εὐεργεσιῶν, τοῖς ἐναντίοις αὐτὴν ἠμείψατο, καὶ ἀπαυθαδιάσασα οὐ μόνον διέβαλε ταύτην καὶ περιέσυρε καὶ ἐπιβούλως ἐξουθένησεν, ἀλλὰ καὶ ἄνδρα παρὰ γνώμην αὐτῆς ἠγάγετο, καὶ τὰ τοιαῦτα πράγματα ἔτι κατέχει παρ' ἑαυτῇ. Ὧν χάριν καὶ ἐδεήθη ἡ αὐτὴ μεγάλη παπίαινα τῆς ἡμῶν μετριότητος ὥστε ἐπινευσωθῆναι πάλιν ταῦτα αὐτῇ, δι' ἣν ἐπεδείξατο ἡ εἰρημένη ἀχαριστίαν καὶ ἐπίβουλον γνώμην πρὸς αὐτήν. Διέγνω τοίνυν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μυτιλήνης, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Διδυμοτείχου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου, τοῦ Γαρέλλης καὶ τοῦ Μηδείας, δικαίαν εἶναι τὴν αἴτησιν τῆς τοιαύτης μεγάλης παπιαίνης, ὅθεν καὶ ἐδικαίωσε, προηγουμένως μὲν λαβεῖν τὴν εἰρημένην μεγάλην παπίαιναν ἐκ τῆς τοιαύτης γυναικὸς, ὅσα παρακαταθήκης καὶ φυλακῆς χάριν ταύτῃ κατεπιστεύσατο, εἶτα ἐξέτασιν γενέσθαι, εἰ κακῶς οὕτω διετέθη πρὸς αὐτὴν ἐκείνη, καὶ ταῦτα δὴ τὰ ἄτιμα καὶ ἀχάριστα ἐτόλμησεν ἐπ' αὐτῇ ἀντὶ τῆς ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης, καὶ τούτων ἀληθῶς ἔχειν ἀναφανέντων ἀπολαβεῖν αὐτὴν καὶ ὅσα εἰς προῖκα δοῦναι πρὸς ἐκείνην προέθετο, ἐπεὶ παρὰ γνώμην αὐτῆς, μετὰ τοῦ δεῖξαι καὶ τὴν τοσαύτην ἀγνωμοσύνην, ἔλαβε τὸν ἄνδρα, ὃν αὐτοβούλως ἔσχε. Παραδηλοῖ σου τοίνυν τῇ ἱερότητι ἡ μετριότης ἡμῶν προσλαβέσθαι καὶ τὸν ἱερώτατον ἀρχιεπίσκοπον Δράμας, ἀγαπητὸν ἡμῶν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν, καὶ ἅμα τούτῳ τὴν ὑπόθεσιν ἐξετάσαι, καὶ ἐχούσης ταύτης, ὡς ἀνηνέχθη, πρᾶξαι καὶ οἰκονομῆσαι, ὥστε ἀπολαβεῖν ταύτην δὴ τὴν μεγάλην παπίαιναν καὶ ὅσα προικὸς χάριν δοῦναι πρὸς ἐκείνην ὑπέσχετο· καταδικάζεται γὰρ ὑπὸ τῶν νόμων ἡ τοιαύτη γυνὴ ἐκπεσεῖν τῆς τοιαύτης χάριτος καὶ δόσεως, τὸ μὲν ὡς ἐπὶ τοσοῦτον ἐξουθενήσασα τὴν ἑαυτῆς εὐεργέτιν, τὸ δὲ καὶ ὡς παρ' εἰδῆσιν αὐτῆς ἀγαγομένη τὸν ἄνδρα. Γενέσθω τοίνυν, καθὼς ἡ μετριότης ἡμῶν παραδηλοῖ σου τῇ ἱερότητι διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, ὃ καὶ ἀντιστραφήτω τῷ μέρει τῆς διαληφθείσης θείας τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, μεγάλης παπιαίνης δι' ἀσφάλειαν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.

Digitized by Google

XI. *Synodus metropolitæ Antiquarum Patrarum conferi metropolim Lacedæmoniorum per adjunctionem.*

† Οὐκ ἀνεγκλήτους κρινεῖ τις τῶν ἁπάντων ἡμᾶς, μὴ πάντα τρόπον προθυμουμένους προμηθείας ἀξιοῦν τούς τε ἄλλους ἐν χρείᾳ ὄντας τῆς δυνατῆς, καὶ μάλιστά γε ὅσοι τῆς χρείας οὐκ ἔξω μένουσιν ἐκ τῶν συμπληρούντων τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν σύνοδον, ἀγαπητῶν ἡμῶν κατὰ Κύριον ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν. Εἰ γὰρ αὐτοὶ μὲν πάσῃ κατὰ χρέος σπουδῇ τῶν πνευματικῶν ἀγώνων καὶ πόνων, ἐφ' οἷς ἂν δέοι, ἡμῖν συναντιλήψονται, ἡμεῖς δὲ μὴ κατὰ τὸ εἰκὸς ἅπαν αὐτῶν προνοησόμεθα, πάντως ἂν μικρὰ φροντίζειν δόξαιμεν τοῦ καλοῦ, τὰ προσήκοντα τούτοις μὴ ἀντεισφέροντες. Δηλοῖ δὲ ὁ λόγος, ὅτι δὴ τὴν αὐτὴν μὲν τοῖς λοιποῖς κατ' αὐτὸν ἀρχιερεῦσι σπουδὴν συμβαλλόμενός ἐστιν ἐπὶ τοῖς προκειμένοις ἡμῖν ἱεροῖς ἔργοις καὶ πράγμασι πρὸς τοῖς ἄλλοις τῶν ἀδελφῶν καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν καὶ ὑπέρτιμος, οὐκ εὐπόρως δὲ ὅμως τῶν πρὸς αὐτάρκειαν ἔχων εὑρηται, ἔνθεν τοι καὶ ἀναγκαῖον ἡ μετριότης ἡμῶν εἶναι καὶ προσῆκον ἐνόμισε, φροντίσαι τούτου καὶ προμηθεύσασθαι. Καί γε κοινῇ ψήφῳ τε καὶ γνώμῃ τῆς ὁμηγύρεως τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Διδυμοτείχου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου, τοῦ Λοπαδίου, τοῦ Νυμφαίου καὶ τοῦ Μηδείας, διέγνω καὶ κατεπράξατο μετ' αὐτῶν, κατὰ λόγον ἐπιδόσεως παρασχεῖν τούτῳ δὴ τῷ ἱερωτάτῳ ἀρχιερεῖ τὴν ἁγιωτάτην τῶν Λακεδαιμονίων μητρόπολιν, τὸ μέν τι ὡς σχολάζουσαν, τὸ δέ τι καὶ οὐ μακρὰν ἀφισταμένην τῆς κατ' αὐτὸν τοιαύτης ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας, ἵν' οὕτω καὶ ῥᾳδίως ἔχοι τὸν ἐν ἀμφοτέραις Χριστώνυμον τοῦ Κυρίου λαὸν διιθύνειν καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν χειραγωγεῖν. Καθέξει τοίνυν ὁ ῥηθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀχαΐας, ταύτην δὴ τὴν ἁγιωτάτην Ἐκκλησίαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα, καὶ ἐπ' ἀδείας ἕξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους ἐγκαθιστάναι, καὶ ἁπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθέξει, ὅσα γε καὶ γνήσιος ἀρχιερεύς, ἄνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν ὀφείλουσιν οἵ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας τῶν Λακεδαιμονίων καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελοῦντες καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστώνυμον πλήρωμα ὑποδέξασθαι τοῦτον, ὡς προσήκει, καὶ διὰ πάσης ἄγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς, καί γε τὴν καθήκουσαν ὑποταγὴν τούτῳ καὶ εὐπείθειαν ἀπονέμειν, ὡς ἀρχιερεῖ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ἂν ὑπ' αὐτοῦ νουθετοῖντο καὶ ἐπιτάττοιντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις τῆς ἡμῶν μετριότητος, τῇ ὑπογραφῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος πιστωθεῖσα, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

XII. *Gregorius, patriarcha Alexandriæ, profitetur orthodoxam fidem.*

† Ἐπεὶ κρίμασιν οἷς οἶδε Θεὸς εἰς τὸ μέγα τῆς πατριαρχίας ἀνήχθην ἀξίωμα, καὶ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας τετίμημαι, τὸν τῆς ἡμῶν ὁμολογίας ἐκτίθημι λίβελλον, καὶ πρὸς τὸν κράτιστον ἐκπέμπω τοῦτον καὶ ἅγιόν μου αὐτοκράτορα, ὃν καὶ προστάξαι παρακαλῶ τῷ ἁγιωτάτῳ ἐμφανισθῆναι καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ καὶ τῇ περὶ αὐτὸν θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ· οὕτω γὰρ ἂν καὶ εἰς τοὺς ἑτέρους πάντας τὰ τῆς ἐμῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας καὶ ἀσφαλοῦς διαβήσεται.

† Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφὰς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιοῦν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν· εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν. Πρὸς τούτοις ὁμολογῶ Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱὸν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι ἕνα Θεὸν παντέλειον, ἐν μιᾷ οὐσίᾳ καὶ θεότητι τρεῖς ὑποστάσεις ὑφεστώσας καθ' ἑαυτάς, εἰς ἃς καὶ βεβάπτισμαι καὶ τετελείωμαι καὶ πνευματικῶς ἀναγεγέννημαι, τὸν δὲ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν προαιώνιον Λόγον, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν διὰ σπλάγχνα οἰκτιρμῶν καὶ φιλανθρωπίαν ἄμετρον καὶ ἀνείκαστον εὐδοκίᾳ Πατρὸς ἀϊδίου καὶ συνεργίᾳ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπὶ σωτηρίᾳ κατελθόντα τοῦ γένους ἡμῶν καὶ σάρκα λαβόντα δίχα θελήματος ἀνδρὸς καὶ σπορᾶς ἐκ τῶν πανάγνων καὶ ἁγίων αἱμάτων τῆς παναμώμου θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ διπλοῦν ἐκ γαστρὸς αὐτῆς ὁμολογῶ προελθεῖν, Θεὸν ὁμοῦ τε καὶ ἄνθρωπον, τέλειον ὅλον θεότητι, οὐ γὰρ ἐτράπη τοῦθ' ὅπερ καὶ ἦν, τέλειον τὸν αὐτὸν ἀνθρωπότητι· οὐ γὰρ ἐτράπη τοῦθ' ὅπερ προσείληφεν, τὸν αὐτὸν ἕνα τῇ ὑποστάσει ἐν δύο φύσεσι, γνωριζόμενον ἐνεργείαις τε καὶ θελήσεσιν, ἐν αἷς ἔδρασε καταλλήλως τά τε

Digitized by Google

θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Ἔτι γε μὴν καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀῤῥήτως ἐκπορευόμενον Πνεῦμα πανάγιον καὶ ἐν Υἱῷ ὁμολογῶ ἀναπαύεσθαι καὶ Πνεῦμα τούτου καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι, ὡς αὐτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ συμφυὲς καὶ ὁμότιμον. Ταῖς δ' ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς ἑπτὰ συνόδοις ἑπόμενος τὰς θείας καὶ ἱερὰς εἰκόνας σχετικῶς προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι, τὴν τοῦ Κυρίου δηλονότι καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς αὐτοῦ τε πανάγνου Μητρὸς καὶ Θεοτόκου, τῶν ἀποστόλων, προφητῶν καὶ μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων αὐτῷ, ἐξαιτούμενος ταῖς πρεσβείαις αὐτῶν ἕλεων εἶναί μοι τὸ θεῖον καὶ κατευθῦνον ἐν ἅπασι, προσπτύσσομαι πίστει καὶ φόβῳ ἀσπάζομαι καὶ τὰ ἅγια λείψανα τούτων, ὡς χάριτος θείας ἀναπλεα, πᾶσαν βίβλον θεόπνευστον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῆς Καινῆς ἀποδέχομαι καὶ ἀσπάζομαι, ἔτι γε μὴν καὶ τοὺς βίους καὶ τὰ συγγράμματα τῶν θεσπεσίων Πατέρων καὶ διδασκάλων καὶ ἀσκητῶν. Πρὸς δὲ τῷ θείῳ βαπτίσματι καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ὑψηλόν τε εἶναι ὁμολογῶ καὶ ἐρρωμένον καὶ ὄντως ἀγγελικὸν καὶ πάσης ἁμαρτίας καθαρτικὸν διὰ τῆς τελείας ἐπιθυμήσεως. Καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, οἱ ἀπόστολοι, ὡς ἐδίδαξαν, οἱ μάρτυρες, ὡς ὡμολόγησαν, οἱ προφῆται, ὡς προεκήρυξαν, οἱ διδάσκαλοι, ὡς ἐδογμάτισαν, ἡ ὀρθόδοξος πίστις, ὡς ἐκρατύνθη, ἡ ἁγία καὶ ζωαρχικὴ Τριάς, ὡς ἐβράβευσεν, οὕτως πιστεύω οὕτως ὁμολογῶ, οὕτως κηρύττω, δεχόμενος καὶ στέργων καὶ ἀσπαζόμενος ἐκ μέσης ψυχῆς τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους, ἔτι δὲ καὶ τὰς κατὰ τόπους ὀρθοδόξως γεγενημένας, ἀλλὰ μὴν καὶ ὅσα οἱ ἐν ταύταις ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι, θείῳ κινούμενοι Πνεύματι, ἐδέξαντό τε καὶ ἐστερξαν, ἀποβαλλόμενος καὶ ὑποβάλλων τῷ ἀναθέματι καὶ πᾶν ὅσον ἀπεβάλοντο καὶ ἀνεθεμάτισαν, πρὸς δὲ καὶ πᾶσαν αἱρετικὴν κοινωνίαν καὶ πλάνην, αὐτοῖς ἑπόμενος τοῖς ἁγίοις καὶ θεοφόροις Πατράσιν ἡμῶν. Ταύτῃ τῇ ὁμολογίᾳ συνέζησα, ταύτῃ καὶ συζήσω τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ χάριτι· μετ' αὐτῆς εὖ οἶδα καὶ ἀπελεύσομαι, τῷ ἀδεκάστῳ καὶ θείῳ βήματι ἐκείνῳ παραστησόμενος, δι' αὐτῆς καὶ τῶν αἰωνίων ἐλπίζω τυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἐπιτυχεῖν πρεσβείαις τῆς ὑπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

† *Εἶχεν ἡ ὑπογραφή· Γρηγόριος ἐλέῳ Θεοῦ πάππας καὶ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, Αἰγύπτου, Λιβύης, Πενταπόλεως καὶ πάσης Αἰθιοπίας.*

XIII. *Patriarcha Joannes respondet ad professionem fidei Gregorii, patriarchæ Alexandriæ, invitans eum ut Cpolim veniat.*

† Ἁγιώτατε δέσποτα, πάππα καὶ πατριάρχα Ἀλεξανδρείας, Πενταπόλεως, Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ πάσης Αἰθιοπίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ, ὡς καλὸν τὸ ἔθος καὶ ὁ νόμος μακάριος· ὁ ταῖς καθ' ἡμᾶς καὶ πρώταις τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ἄνωθεν ἐς δεῦρο κρατήσας καὶ τοῖς τε πρὸ ἡμῶν καὶ ἔτι τοῖς ἄνω ἔργῳ τε καὶ χρόνῳ βεβαιωθεὶς καὶ ἐς ἡμᾶς ἐκεῖθεν παραπεμφθείς· ἥ τε γὰρ παλαιότης τοῦ νόμου καὶ τὸ διὰ τοσούτου σεμνὸν τοῦ ἔθους καὶ ἐνεργὸν τὸ πολιωφελὲς αὐτοῦ ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ δείκνυσι καὶ παρίστησιν, ἥ τε παρακολουθοῦσα καὶ ἐμφανῶς παρισταμένη τοῦ πράγματος ὠφέλεια ἐπὶ πολὺ τοῦ χρόνου καὶ τὸ κράτος αὐτῷ συνέστησεν, ὥστε ἑκατέρωθεν ἡμῖν τοῦτο καὶ τηρητέον καὶ σπουδαστέον καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δείκνυσθαι ἄξιον. Τίς δὴ οὗτος ἡμῖν ὁ νόμος, καὶ ὁποῖον ἄρα τὸ τοῖς γράμμασι δηλούμενον ἔθος, καὶ ὅθεν τὴν ἀρχὴν λαβὸν διὰ πολλῶν τῶν μέσων εἰς ἡμᾶς κάτεισιν; Οὐδὲν ἕτερον, ἁγιώτατε δέσποτα, οὐδὲ πάλαι μὲν κείμενον, νῦν δὲ παρ' ἡμῶν, οἷα δὴ τοὺς ἄλλους λανθάνον, εἰς τὸ μέσον προενεχθὲν καὶ φανέν, ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὃ καλῶς ἐπισταμένη καὶ ἡ σὴ ἁγιότης πρό τινος ἤδη καιροῦ πρὸς ἡμᾶς κατεπράξατο καὶ ἐνήργησεν. Ἔφθασε γὰρ πρὸς τὴν ἡμῶν πάντων ἀδελφότητα τὸν ἑαυτῆς ἐξαποστείλασα λίβελλον καὶ τρανώσασα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς προῦπτον ἡμῖν καὶ δι' ἡμῶν τοῖς πᾶσι προθεῖσα τὸ καθαρὸν αὐτῆς Θεοῦ χάριτι καὶ ἀκίβδηλον καὶ πάσης ὀρθοδοξίας ἐχόμενον περὶ Θεοῦ φρόνημα, ὃν δὴ λίβελλον καὶ ἀναγνόντες καὶ μετὰ τῆς πρεπούσης ἀδελφικῆς καὶ πνευματικῆς δεξάμενοι διαθέσεως καὶ τὰ ἐν αὐτῷ καταμαθόντες εὐσεβῶς καὶ θεαρέστως ἔχοντα καὶ ὀρθοδόξως τὰ τῆς σῆς ὁμολογίας ἀνακηρύττοντα, Θεῷ τε τὴν χάριν καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀποδεδώκαμεν, τῷ τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν εἰς ἓν οἰκοδομοῦντι καὶ συνάγοντι τῆς πίστεως φρόνημα καὶ καταρτοῦντι πάσας τὰς τοῦ πονηροῦ μηχανὰς καὶ κατατομάς, καὶ τῇ ἁγιότητί σου τὴν ὀφειλομένην ἀδελφικὴν καὶ ἱεραρχικὴν κοινωνίαν ἀπεπληρώσαμεν, τὸ μνημόσυνον αὐτῆς κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθος ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἱεροτελεστίαις ἀδελφικῶς δεξάμενοι καὶ ἀνακηρύττεσθαι μετὰ τῆς λοιπῆς ἡμῶν πατριαρχικῆς ἀδελφότητος ἀποτάξαντες. Ἦν οὖν ἡμῖν κατὰ σκοπὸν, εὐθὺς ἅμα τῷ τὰ γράμματα τῆς σῆς δέξασθαι ἁγιότητος καὶ ἡμᾶς ἀντεπιθεῖναι τὰ ἴσα καὶ, ὅπως ἔσχομεν πρός τε τὰ αὐτῆς γράμματα καὶ τὸν λίβελλον, παραστῆσαι καὶ διὰ γραμμάτων δηλῶσαι· τοῦ καιροῦ δὲ μὴ παρασχόντος· τὸ εὐθετον, νῦν, ὅτε ἔξεστι, καὶ γράφομεν καὶ δηλοποιοῦμεν πρὸς τὴν σὴν ἁγιότητα, καὶ παριστῶμεν καὶ αὐτοὶ τὰ τοῦ ἡμετέρου φρονήματος, ὡς ὁμογνωμονοῦμεν Θεοῦ χάριτι καὶ τῷ λιβέλλῳ κατὰ πάντα ἀρεσκόμεθα, ἐπειδὴ τῆς ὀρθοτάτης ἦν ἐχόμενος διανοίας τῶν τοῖς Πατράσι καὶ ἡμῖν πρεσβευομένων δογμάτων. Εἴη τοίνυν εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν, ὁ φιλάνθρωπος Κύριος, ὁ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος εἰς ταύτην τὴν χάριν τῆς ἀδελφικῆς ὁμονοίας καταστήσας ἡμᾶς· χαίρομεν δὲ καὶ ἐπευφραινόμεθα τῇ ἀδελφικῇ σου συμπνοίᾳ καὶ τῷ ταυτῷ τοῦ φρονήματος, ἁγιώτατε δέσποτα, ὥστε καὶ ποθοῦμεν ἐντεῦθεν καὶ δι' ἐφέσεως πλείστης ἔχομεν, ὥσπερ τῷ πνεύματι, οὕτω δὴ καὶ τῇ σωματικῇ καὶ τοπικῇ παρουσίᾳ ἀλλήλοις συναφθῆναι καὶ εἰς ἓν γενέσθαι καὶ τῷ Θεῷ κοινὴν τὴν παρ' ἡμῶν ὀφειλομένην λειτουργίαν καὶ μυσταγωγίαν τελέσαι. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἡμῖν διὰ σπουδῆς καὶ πόθου κατὰ τὸ προσῆκον γίνεται, ἀλλὰ

Digitized by Google

πολλῷ πλέον καὶ ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ, ὁ τῶν καλῶν ἁπάντων διάπυρος ἐραστής, ὁ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πρόμαχος καὶ προνοητὴς καὶ ζηλωτὴς καὶ σπουδαστὴς ἀκατάπαυστος, ηὐδόκησεν ἤδη μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο τῇ ἡμῶν ἀδελφότητι καταπράξασθαι, ὥστε τὴν τῆς ἁγιότητός σου εἰς τὰ ἐνταῦθα ἐπιδημίαν καὶ ἐκζητῆσαι καὶ εἰς πέρας ἐλθεῖν ποιῆσαι θεοῦ χάριτι, καὶ τοίνυν βασιλικὰ μετὰ τῶν ἐρχομένων πρέσβεων ἐπέμφθησαν ἤδη γράμματα καὶ σεπτὰ προστάγματα, τὴν τῆς σῆς ἁγιότητος ἄφιξιν οἰκονομοῦντα. Καὶ αὐτὴν δὲ ἐκκαλούμεθα τὴν ἁγιότητά σου, ὅπερ εἰδότες καὶ ἡμεῖς, ὡς ἀσμένως καὶ αὐτὴ ἡ σὴ ἁγιότης καὶ θελήσει καὶ ἐπισπεύσει, ὅμως τῷ τοῦ πράγματος κινούμενοι πόθῳ καὶ διὰ τῶν παρόντων γραμμάτων ἐπεγείρομεν τὴν περὶ τὸ καλὸν τοῦτο σπουδὴν καὶ προθυμίαν τῆς σῆς ἁγιότητος, καὶ ἀξιοῦμεν ἀσμένως καὶ προθύμως, εἰς ὅσον ἔνεστι, τῆς πρὸς τὰ ὧδε φερούσης ἅψασθαι· ἔσται γὰρ τοῦτο πλείστης μὲν καὶ τῆς κατὰ θεὸν ἡμῖν εὐφροσύνης αἴτιον, πλείστης δὲ μᾶλλον καὶ τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι ἀποδοχῆς ἄξιον, τὸ δὲ μεῖζον, ὅτι καὶ εἰς δόξαν ἔσται τοῦτο τῶν εὐσεβῶν καὶ τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν· ὅταν γὰρ αἱ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι ὁμοφρόνως ἔχωσι καὶ συμβατικῶς, καὶ οἱ τὰ πρῶτα φέροντες τῆς αὐτῶν ποιμαντικῆς ἐξουσίας παρὰ Θεοῦ ὁμοφρόνως ἔχωσι καὶ τὰ πάντα κοινωνικῶς, τότε καὶ ὁ πολέμιος τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν, ὁ ἀντικείμενος Σατὰν, βάλλεται καὶ τιτρώσκεται καὶ τῶν σκανδάλων ἀφίσταται καὶ ὑποχωρεῖ, ἐπιλάμπει δὲ τὸ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμοφροσύνης καλὸν, καὶ τὸ Χριστώνυμον ἅπαν πλήρωμα σκιρτᾷ καὶ ἀγάλλεται, καὶ ὡς ὑφ' ἑνὶ χορῷ κοινὴν ἀναπέμπει τὴν δοξολογίαν Θεῷ, δι' ἧς καὶ ἡμεῖς, ὡς κορυφαῖοι καὶ ἀρχηγοὶ τοῦ τοσούτου καλοῦ καὶ ἀρχιποιμένες Θεοῦ χάριτι μεγάλας καὶ τὰς ἀμοιβὰς παρ' αὐτοῦ ἐκδεχόμεθα, ὧν γένοιτο καὶ ἐπιτυχεῖν ἡμᾶς καὶ συνευφρανθῆναι πνευματικῶς, νῦν μὲν τῇ κατὰ σῶμα ταύτῃ ἐπιδημίᾳ καὶ ἐνοποιήσει τῆς σῆς ἁγιότητος τῶν μυστικῶν χαρίτων καὶ ἅμα τῶν κατὰ θέαν καὶ ὁμιλίαν ἀλλήλοις συναπολαύσαντας, ἐσύστερον δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀπεράντως διαιωνίζουσι τῶν παρὰ τῆς μακαρίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀγαθοδώρου Τριάδος ἐλλάμψεων ἀξιωθέντας (εἰ μὲν μέγα τοῦτο καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, εἴη δὲ ὅμως τῇ ἐκεῖθεν φιλανθρωπίᾳ καὶ χάριτι), καὶ φωτοειδῶν ἐκεῖ καὶ ἀκηράτων τέρψεων συμμετασχόντας πᾶσι τοῖς θεαρέστως τὴν τοῦ Θεοῦ ποίμνην κατὰ τὸ αὐτοῦ βούλημα διιθύνασιν, ὧν τῇ εὐαγεῖ μερίδι καὶ ἡμᾶς ὁ πανάγαθος συνέταξε Κύριος.

XIV. *Synodus quosdam ecclesiasticos condemnat.*

† Ἐρρήθη ἐξ ἀκοῆς καὶ μέχρι τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως ἐφθασεν, ὅτι δὴ τελουμένης τῆς πανυχου στάσεως ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ μεγάλου ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν τοῦ Χρυσοστόμου συνῆν μετὰ τῶν ἡμφιεσμένων τὴν ἱερατικὴν στολὴν καί τις ἐκ τῆς σεβασμίας βασιλικῆς τοῦ Προδρόμου μονῆς τὸν τοῦ διακόνου βαθμὸν ἔχων καλούμενος Θαλάσσιος, ἔμπροσθεν καὶ ἐγγιστά τινος ἱερομονάχου ἱστάμενος, ὀνομαζομένου Ἰωαννικίου, οὗ δὴ καὶ τὸν νοῦν τοῖς ψαλλομένοις προσέχοντος ὁ τοιοῦτος ἱερομόναχος λίχνον ἐπιβαλὼν βλέμμα τῷ ὡραρίῳ τούτου ὑφείλετο μέρος τι ἐκεῖθεν ἀποτεμών· μετὰ μικρὸν δὲ ὁ διάκονος οὗτος, αἰσθόμενος τοῦ τολμήματος, πολὺ ἦν ὀχλῶν ἐκεῖνον καὶ πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κλαπέντος ἐκβιαζόμενος, τοῦ δὲ μηδὲν ὑφελέσθαι διατεινομένου, ὁ τοῦ Πρωτικονήσου ἐκείνου ἀδελφὸς, ὁ ἱερομόναχος Λουκᾶς πλησίον εὑρισκόμενος καὶ τὸν ὄχλον ἀκηκοὼς, ἐπείπερ εἶχέ τινα πρὸ χρόνων εἰδὼς ἱερομόναχον ἁλόντα ἐπὶ κλοπῇ ἱερατικοῦ φελωνίου καὶ ἐπιτραχηλίου, τοῦτον ἐκεῖνον εἶναι ὑπώπτευσε, καὶ λέγων διετείνετο ζητηθῆναι τὸν τοιοῦτον, ὃς δὴ καὶ ζητηθεὶς εὑρηται· οὐ μέντοι ἦν ἐκεῖνος ὁ τὸ ὡράριον ὑφελόμενος, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡράριον εὑρηται παρὰ τῷ σύνεγγυς ἱσταμένῳ ἱερομονάχῳ, οὗτος δὲ εὑρηται κατασιγάζων καὶ παραινῶν, μὴ ἔκδηλα γενέσθαι τὰ τῆς κλοπῆς. Τούτων δὲ γενομένων καὶ εἰς τὰς ἡμῶν ὕστερον παραγενομένων ἀκοὰς, ἔτι δὲ ζητηθέντων καὶ τῶν μοναχῶν κατὰ τάχος ὁρισμῷ καὶ προσταγῇ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος περὶ τὰ τοιαῦτα ζήλῳ θείῳ καὶ σπουδῇ μεγίστῃ χρωμένου πανταχῇ καὶ σφοδρῶς αὐτοῦ κατὰ τῶν τοιούτων φερομένου, συλλαμβάνονται, καὶ πρὸς τὸ καθ' ἡμᾶς ἱερὸν συνοδικὸν δικαστήριον ἄγονται. Ἐξετάζει τοίνυν τὰ τοιαῦτα τούτων ἐγκλήματα ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ εὑροῦσα τούτους, τὸν μὲν ἐξελεγχθέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ διακόνου ὡς ἀποτεμόντα καὶ ἀφελόμενον τὸ κλαπὲν μέρος τοῦ ὡραρίου, τὸν δὲ ἔκ τε τοῦ τοιούτου ἱερομονάχου Λουκᾶ καὶ τοῦ ἀπολέσαντος τὰ εἰρημένα πρεσβυτέρου τοῦ . . . . . ἱερατικῶς ἐξυπηρετοῦντος τῷ θείῳ ναῷ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναλήψεως, ὅθεν δὴ καὶ ταῦτα ἐκλάπησαν, ἐξελεγχόμενον ὁμοίως, ὡς πρότερον μὲν ἀφείλετο τούτου φελώνιον καὶ ἐπιτραχήλιον, καὶ ἁλόντα ἐπὶ τῇ τούτων κλοπῇ προφανῶς, τότε δὲ μετὰ τῆς γενομένης κλοπῆς τοῦ ὡραρίου κατασιγάζειν καὶ ἀποκρύπτειν πειρώμενον καὶ πείθοντα, κατεδίκασεν αὐτῶν τῆς ἱερωσύνης καθαίρεσιν, ὡς ἀληθῶς ἐνεχομένων τοῖς τοιούτοις ἐγκλήμασι τῆς κλοπῆς. Εἰ γὰρ ὁ ἁλοὺς κλοπῇ τινος οὐκ ἀφιερωμένου Θεῷ πράγματος ἀπογυμνοῦται κατὰ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα τῆς ἱερωσύνης ἀσυμπαθῶς, πολλῷ μᾶλλον ἂν εἴη προσήκων τῇ τοιαύτῃ καταδίκῃ ὁ φωραθείς τε καὶ κρατηθεὶς εἰς ἱερῶν πραγμάτων κλοπήν. Ἔσονται τοιγαροῦν οἱ τοιοῦτοι τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀποτετμημένοι τοῦ τῶν ἱερέων χοροῦ. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ ἐκ τοῦ κάστρου τοῦ Νικητιάτου πρεσβύτερος Θεόδωρος ὁ Ῥαδηνὸς, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος πρέσβυς πρὸς Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἐξ αὐτοῦ δὴ Θεοῦ βασιλέων ὀφείλων εἶναι, τῇ πρὸς αὐτοὺς δυανοίᾳ ἀντήσας ἐκίνησε γλῶσσαν ματαίαν καὶ χείλη δόλια καὶ βλασφημίαν καὶ ἀδικίαν εἰς τὸ βασίλειον ὕψος ἐλάλησε, περιιὼν ἀλλοτρίας πόλεις, εἶτα καὶ ἐνταῦθα ἐπανιὼν ἠνοιξε τὸ στόμα καὶ ἐξέχεεν, ὃν ἔτρεφεν ἐκ τῆς τοιαύτης δυσνοίας ἰόν· ὡς καὶ αὐτὸν συνοδικῶς παριστάμενον καὶ ἐξεταζόμενον καὶ δίχα τινὸς ἐλέγχοντος ἀνομολογῆσαι τὰ τοιαῦτα, ἅτινα καὶ ἡμεῖς ἀκοαῖς ἀπαράδεκτα κρίναντες οὐδὲ προφέρειν δέον

Digitized by Google

οὐδ' ἐκτιθέναι ἠγησάμεθα, καθαιρέσει καὶ τοῦτον σὺν πάσῃ δίκῃ καὶ ψήφῳ προσηκούσῃ ὑπεβάλομεν. Ταῦτα ἐλαλήθη καὶ ἐπράχθη προκαθημένης τῆς ἡμῶν μετριότητος συνοδικῶς καθ' ἡμέραν δευτέραν τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς τῆς ιδ' ἰνδ. Καὶ κατεστρώθη δι' εἴδησιν.

XV. *Monachus quidam Joannicius promittit se amplius sacra non esse celebraturum.*

† Ἐγὼ μοναχὸς Ἰωαννίκειος ὑπόσχομαι διὰ τῆς παρούσης μου ἐγγράφου ἀσφαλίας, ἐπεὶ ἔπραξα ἀνόσιον ἔργον καὶ ἀφῃρέθην τὴν ἱεροσύνην μου, ἀπὸ τοῦδε κε εἰς τὸ ἐξῆς οὐ μὴ γυρεύσω, ἵνα καὶ πάλην ἱερουργίσαι. Εἰ δέ ποτε φοραθῶ εἰς τοῦτο τὴν ἐμφάνειαν τῆς παροῦσης μου ἐγγράφου ἀσφάλειαν, ἵνα εἰμὶ ὑπεύθηνος τί δικαία κρίσῃ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Διὰ γὰρ τοῦτο κε τὴν παροῦσάν μου ἔγγραφον ἀσφάλειαν πεπίηκα.

† *Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Ἰωαννίκιος.*

XVI. *Synodus tres controversias dirimit.*

† I. Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ ἀπὸ τῆς Κίου Ἰωάννης ὁ Καλεστής, καὶ ἀνέφερεν ὡς φωραθείσα ἡ τούτου σύζυγος ὁμιλήσαι ἀλλοτρίῳ ἀνδρὶ καὶ ἐλεγχομένη περὶ τούτου καὶ ἐξεταζομένη ἀνωμολόγησε τὴν μοιχείαν, καὶ ἀσφάλειαν ἐξέθετο ἔγγραφον, ἵνα μηδόλως μετὰ ταῦτά ποτε ἀναζητήσῃ συνοικῆσαι αὐτῷ, εἴ γε μόνον παρ' αὐτοῦ τὰ διαφέροντα προικόθεν αὐτῇ λήψεται. Μέντοι καὶ ἀποδοὺς οὗτος τὴν προῖκα πᾶσαν αὐτῇ διῆγεν ἐπὶ τέσσαρσι χρόνοις καθ' ἑαυτόν, νῦν δὲ προφασιζομένη ἡ τοιαύτη γυνὴ ἀποστερεῖσθαι καὶ ἑτέρων προικῴων αὐτῆς ὑπερπύρων εἴκοσι, καθέλκει τοῦτον καὶ ἐκβιάζεται πρὸς τὴν ἐκείνων ἀπόδοσιν· ἡ δὴ καὶ αὐτὴ ἡ γυνὴ παροῦσα τῷ δικαστηρίῳ καὶ τῶν εἰρημένων ἀκροωμένη διετείνετο μάτην καὶ ψευδῶς ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς διαβάλλεσθαι, ὅτι δὴ ἀνωμολόγησεν ἀλῶναι μοιχείᾳ, τοῦ δὲ μάρτυρας ἱκανοὺς παραστήσαντος, ἐφ' ὧν τε αὕτη ἐκοῦσα τὸ τοιοῦτον ἀνωμολόγησεν ἔγκλημα, καὶ δι' ὧν ἀπέχειν τούτου ἐγγράφως ἐξησφαλίσατο, διαβεβαιωσαμένων ἀληθῶς ταύτῃ παρ' αὐτοῦ χρεωστεῖσθαι καὶ τὰ τοιαῦτα ὑπέρπυρα. Ὅμως ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ οὕτω δεῖν ἔγνω ἀπόπειραν αὐτοῖς προσαγαγεῖν καὶ ἀνάγκην, ἵνα καὶ αὖθις τὴν μετ' ἀλλήλων δέξωνται συνοίκησιν, ἐπεὶ μὴ προφανὲς ἦν τὸ ἔγκλημα οὐδὲ διὰ μαρτύρων ἐμφανῶς συνιστάμενον, καὶ ὅτι παντάπασιν ἀπηρνεῖτο καὶ αὖθις ἡ γυνὴ τὸ μὴ ἑκοῦσα ἀνομολογῆσαι τὰ περὶ τούτου. Ὅτι δὲ αὐτῷ δὴ τῷ ἀνδρὶ τὰ τῆς μοιχείας ὡς ἀληθῆ ἐν τῇ ψυχῇ ἔφθασαν ἐμπαγῆναι καὶ βεβαιωθῆναι, ἐξ ὧν παρὰ τῆς γυναικὸς ἤκουσεν αὐτὴν ἀνομολογουμένην, καὶ οὐδὲν οὐδ' ὅλως ἦν ἐντεῦθεν μετατιθέμενος, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ εἰς μῖσος ἦν ἐμπεπτωκὼς ἀκατάλλακτον, ἐν τῷ μέρει δὲ καὶ αὐτὴ παρῃτεῖτο καὶ ἀπεστρέφετο τὴν μετὰ τούτου συνοίκησιν ὡς ἀτιμοποιοῦ καὶ δεδοικυῖα, ὡς μή τι καὶ κατὰ τῆς ζωῆς αὐτῆς τολμήσοι θανατηρὸν καὶ ἐπικίνδυνον, διέγνω συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ ταῦτα, ἀποδοῦναι μὲν τὸν ἄνδρα τῇ γυναικὶ τὰ ῥηθέντα εἴκοσι ὑπέρπυρα, κρατῆσαι δὲ καὶ ἐνεργηθῆναι ἐν αὐτοῖς εἰς τέλος καὶ σὴν διάζευξιν διά τε τὸ ἀκατάλλακτον αὐτῶν μῖσος καὶ διὰ τὴν ἑκούσιον αὐτῶν ἐπὶ τοσούτοις χρόνοις διάστασιν, ὥστε καὶ μετὰ τὸ ἀποδοῦναι τὸν ἄνδρα τὰ εἰρημένα ὑπέρπυρα πρὸς αὐτὴν ὀφείλει ὁ τοιοῦτος καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἰδίως διάγειν καὶ ἑτέραν, εἴ γε βούλοιτο, γυναῖκα ἑαυτῷ ἀγαγέσθαι. Τούτου γὰρ χάριν ἐπιδίδοται πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. ιδ'.*

II. † Ἀναφορὰ γέγονεν ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος προκαθημένης συνοδικῶς παρὰ τοῦ ἀπὸ τῆς θεοσώστου πόλεως Θεσσαλονίκης σεβαστοῦ κῦρ Γρηγορίου τοῦ Μοσχοπούλου, ὡς ὁ Κουρουλάκης ἐκεῖνος .... συνέζευξε τὴν ἰδίαν θυγατέρα νομίμως ἀνδρὶ κατὰ πρῶτον συνοικέσιον τῷ Μαγαθηνῷ, καὶ πράγματα προικὸς χάριν αὐτῷ κατεγράψατο ὑπερπύρων τιμώμενα λιτρῶν δεκαέξ. Τοῦ γαμβροῦ δὲ τελευτήσαντος ἐπὶ παιδὶ θήλει, ἠγάγετο ἕτερον ἐπ' αὐτῇ, τὸν Πατρίκιον, συμφωνήσας καὶ ἑτέρας λίτρας τέσσαρας πρὸς ταῖς δεκαὲξ αὐτῷ δοῦναι, καὶ δοὺς μόνας ἐκ τῶν εἴκοσι λίτρας πέντε, τὰς λοιπὰς καὶ τὴν ἐγγόνην κατεῖχε παρ' ἑαυτῷ. Εἶτα ἐλειτούργησε τὸ χρεὼν ἡ γυνή, παῖδας δύο καταλιποῦσα, καὶ τούτων μετ' αὐτὴν τὸν βίον ἀπολιπόντων ὁ πατὴρ οὗτος δὴ ὁ Πατρίκιος εἰς δεύτερον συνοικέσιον ἔλαβεν ἑαυτῷ γυναῖκα, τὴν θυγατέρα τοῦ Μοσχοπούλου, οὗ δὴ καὶ τελευτήσαντος ἀδιαθέτου καὶ ἀπαίδος, ὅτι μὴ ἱκανὰ ἐκείνου εὑρηνται πράγματα, ὡς ἂν ἐκ τούτων ἱκανωθείη τὸ ὀφειλόμενον κατὰ νόμους ὑπόβολον τῆς προικὸς περιισταμένης εἰς λίτρας ἑπτὰ πρὸς ταῖς εἴκοσιν, ἐδεήθη ὁ τοιοῦτος Μοσχόπουλος ἱκανωθῆναι αὐτῷ τὸ λοιπαζόμενον κατὰ νόμους ἀπὸ τῶν ἀνηκόντων τοῖς παισὶ κατὰ κληρονομίαν τῶν μητρῴων πραγμάτων, ὡς λογιζόμενος ἀνήκειν ταῦτα τῷ πατρὶ μετὰ τὴν τῶν παίδων αὐτοῦ τελευτήν. Παρὸν δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ τὸ μέρος τοῦ Κουρουλάκη καὶ ἀκροώμενον τῆς περὶ τούτου ἀναφορᾶς τοῦ Μοσχοπούλου, ταυτὰ μὲν κἀκεῖνος συνωμολόγει, προσετίθει δὲ ὅμως, ὅτι περιῆν ἔτι τῷ βίῳ ἡ μάμμη, ἡ τοῦ Κουρουλάκη δηλονότι γυνή, μετὰ τὸ τελευτῆσαι τοὺς παῖδας, προσεπιφέρει καὶ ὡς ἀπὸ τῶν τοιούτων πραγμάτων ἔφθασεν ἀποδοθῆναι ποσότης ὑπερπύρων λιτρῶν ἑπτὰ τῇ ἐγγόνῃ τοῦ Κουρουλάκη, μεθ' ὧν καὶ ἑτέραν ποσότητα λαβοῦσα συνεζεύχθη κατὰ νόμους ἀνδρί, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐζήτει γενέσθαι διάγνωσιν τῆς ἡμῶν μετριότητος. Διέγνω τοίνυν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου, τοῦ Γαρέλλης καὶ τοῦ Μηδείας, δεῖν εἶναι τὴν ἀποκατάστασιν καὶ διαίρεσιν τῶν τοιούτων πραγμάτων κατὰ τὴν τῆς Νεαρᾶς γενέσθαι διαταγήν, ἐπειδή, ὡς εἴρηται, ἐπέζη τῶν παι-

Digitized by Google

δων τοῦ τοιούτου Πατρικίου ἀποθανόντων ἡ τούτων μάμμη, ἡ τοῦ Κουρουλάκη γυνή, ὅθεν καὶ ἀπεφήνατο, ὡς ἐπεὶ τῇ τοῦ Κουρουλάκη ἐγγόνῃ τῇ ἐκ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ἔφθασε δοθῆναι ἡ ἀνήκουσα μερὶς ἀνελλιπῶς, μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ πλεονασμοῦ τινος ἀπὸ τῶν μητρῴων αὐτῆς πραγμάτων, τὰ ἐναπολειφθέντα ἀπὸ τῶν αὐτῶν πραγμάτων τῆς θυγατρὸς τοῦ Κουρουλάκη καὶ εὑρισκόμενα παρὰ τῷ μέρει αὐτοῦ ἐνωθῆναι καὶ συμποσωθῆναι μετὰ τῆς ποσότητος τῶν πέντε λιτρῶν, αἳ τῷ Πατρικίῳ ἐδόθησαν, ὡς εἴρηται, εἶτα διαίρεσιν γενέσθαι τῶν τοιούτων πραγμάτων εἰς μερίδας τρεῖς καὶ κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς Νεαρᾶς τὴν μὲν μίαν μερίδα περιελθεῖν τῷ μέρει τοῦ Πατρικίου ὡς ἀπὸ τῆς κληρονομίας τῶν παίδων αὐτῷ ἀνήκουσαν, ὥστε ἀπὸ τῆς τοιαύτης μερίδος καὶ τῶν ἑτέρων ἰδίων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ τὴν ἱκάνωσιν τοῦ ὑποβόλου γενέσθαι τῷ μέρει τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, τῆς θυγατρὸς δηλονότι τοῦ Μοσχοπούλου, ἀπὸ δὲ τῶν ἑτέρων δύο μερίδων μὲν τὴν μίαν περιελθεῖν τῷ μέρει τῆς ἐπιζησάσης μάμμης τῶν παίδων τοῦ Πατρικίου, τὴν δὲ ἑτέραν τρίτην μερίδα διανεμηθῆναι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν εἰρημένων παίδων τοῦ Πατρικίου καὶ τῆς μητρὸς αὐτῶν, γενέσθαι μέντοι τὴν διανέμησιν παρὰ τῆς κατὰ τὴν αὐτὴν θεόσωστον πόλιν Θεσσαλονίκης ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας, εἰδήσει καὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Ἐπεὶ δὲ τὸ αὐτὸ μέρος τοῦ Κουρουλάκη καὶ περὶ ζευγηλατείου λόγον ἐκίνησεν, ὡς ἐξωνήθη τοῦτο παρὰ τοῦ Πατρικίου ἐκ τῶν προικῴων τῆς γυναικὸς ὑπερπύρων, διέγνωσται, ἵνα καὶ τοιοῦτον ζευγηλατεῖον, εἰ ὁμολογουμένως ἀπὸ τῶν τοιούτων ὑπερπύρων τῆς προικὸς ἐξωνήθη, εἴπερ βούλεται ἐντεῦθεν δέξασθαι τὸ μέρος τοῦ Κουρουλάκη τὸ τοιοῦτον ζευγηλατεῖον εἰς τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ μερίδα, γένηται ἐν προτιμήσει καὶ δέξηται τοῦτο, εἰς ὅσην ἂν ποσότητα ἀναφανείη ἐξωνηθὲν, εἰ δ' ἴσως πλεονάζοι καὶ τὸ τίμημα τοῦ τοιούτου ζευγηλατείου πλείονος εὑρισκόμενον ποσότητος παρὰ τὴν ἀνήκουσαν τῷ μέρει τοῦ Κουρουλάκη μερίδα, ἀντιστραφείη παρὰ τοῦ αὐτοῦ μέρους τοῦ Κουρουλάκη ἡ πλεονάζουσα ἀπὸ τοῦ τιμήματος ποσότης. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τῷ διαληφθέντι μέρει τοῦ Κουρουλάκη εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† *Εἶχε τόμ. Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. ιδ'.*

III. † Ἐφίστανται τῷ καθ' ἡμᾶς ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ ἥ τε δούκαινα κυρὰ Θεοδώρα ἡ Βαλσαμίνα καὶ ἡ νύμφη ταύτης κυρὰ Εὐδοκία ἡ Φιλανθρωπηνὴ, καὶ ἠτήσαντο ἀντικριθῆναι, περὶ ἧς εἶχον διενέξεως ἐπί τινι ζευγηλατείῳ, Χαλκοτουβίῳ καλουμένῳ· καὶ πρώτως μὲν ἀνήνεγκεν ἡ Βαλσαμίνα, ὡς ὁ πατὴρ αὐτῆς ἐκεῖνος ὁ Ἄγγελος κατεγράψατο εἰς προῖκα σὺν ἄλλοις πράγμασι καὶ τὸ τοιοῦτον ζευγηλατεῖον αὐτῇ, εἶτα καταντήσαντος τοῦ πατρὸς αὐτῆς εἰς στενότητα βιωτικῆς κοβερνήσεως λόγῳ παρέσχεν, ὡς δὴ πατρὶ τούτῳ νέμεσθαι τὸ ἥμισυ τοῦ τοιούτου ζευγηλατείου, ἐστ' ἂν τοῖς ζῶσι συγκαταλέγηται, αὐτὸς δὲ, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος, δέδωκεν εἰς προῖκα τοῦτο κατ' ἐξουσίαν τῇ ἐγγόνῃ αὐτοῦ τῇ θυγατρὶ τῆς εἰρημένης Φιλανθρωπηνῆς, ὅθεν καὶ ἔστιν ἐξ ἐκείνου τὸν τρόπον τοῦτον ἀποστερουμένη τοῦ προικόθεν ἀνήκοντος αὐτῇ τοῦδε κτήματος. Παροῦσα δὲ καὶ ἡ τοιαύτη Φιλανθρωπηνὴ ἀνέφερεν, ὡς τέτακται μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς πᾶν τὸ ζευγηλατεῖον τοῦτο εἰς προῖκα πρὸς αὐτὴν δὴ τὴν Βαλσαμίναν δοθῆναι, μέλλοντος ἐπ' αὐτῇ γαμβρὸν ἀγαγέσθαι τὸν τοῦ ὑπερτίμου υἱὸν, πρὶν δὲ ὅμως τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον τελεσθῆναι, ἀνετράπη, καὶ κατεγράφη μόνον πρὸς αὐτὴν τὸ ἥμισυ τούτου, καὶ ἦν ὁ πατὴρ ἐξ ἐκείνου κατέχων τὸ ἕτερον ἥμισυ καὶ νεμόμενος μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ ἀμπελίου, προικοδοτήσας μετὰ ταῦτα καὶ γῆν ζευγαρίου ἐνὸς ἐκ τοῦ τοιούτου ἡμίσεως τῷ υἱῷ αὐτοῦ, τῷ ἀνδρὶ δηλονότι τῆς αὐτῆς Φιλανθρωπηνῆς. Μεθ' ἱκανοὺς χρόνους εἰς ταὐτὸ γνώμης ἐλθὼν τῷ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῷ αὐτῆς τῷ Χειλᾷ συνέπραξε μετ' αὐτοῦ καὶ διὰ γραμμάτων ἐκύρωσεν, ἔχειν μὲν τοῦτον δὴ τὸν γαμβρὸν τὴν ἀνήκουσαν τῷ πάππῳ μερίδα καὶ δεσπόζειν αὐτῆς, παρέχειν δὲ ἀντ' ἐκείνης τούτῳ τὰ πρὸς ζωὴν αὐτοῦ καὶ παντοίαν ἄλλην κυβέρνησιν ἄχρι τέλους τῆς αὐτοῦ βιοτῆς. Καὶ ἐπεκράτησεν ἡ τοιαύτη πρᾶξις στερχθεῖσα μέχρι καὶ τελευτῆς τοῦ τοιούτου Ἀγγέλου. Ὅμως καὶ μέλλων τελευτᾶν ὁ αὐτὸς Ἄγγελος, ἠσφαλίσατο καὶ ἐνδιαθήκως, ἵνα μηδεὶς τῷ γαμβρῷ τῷδε γένηταί ποτε δι' ὄχλου ἐπὶ τῇ κατοχῇ τῆς τοιαύτης μερίδος ἐκείνου καὶ κυριότητι, τὴν μέντοι ἑτέραν μερίδα προσεμαρτύρησε καὶ ἠσφαλίσατο κατέχεσθαι καὶ αὖθις παρὰ τῆς εἰρημένης θυγατρὸς αὐτοῦ, τῆς Βαλσαμίνης δηλονότι. Ταῦτα οὖν ἀνενέγκασα ἡ εἰρημένη Φιλανθρωπηνὴ, ἐνεφάνισεν εἰς παράστασιν καὶ τὸ πρὸς τὸν ἄνδρα ταύτης τοῦ πατρὸς σύμφωνον καὶ τὴν μετὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτῆς ἔγγραφον συμφωνίαν καὶ τὴν διαθήκην ἐκείνου. Ἡ μέντοι γε δηλωθεῖσα Βαλσαμίνα ἀπαιτουμένη προτεῖναι καὶ αὐτὴ τὸ ἴδιον σύμφωνον εἰς δικαίωσιν ἑαυτῆς ἢ παραστῆσαι, εἰ ἐκράτησε καὶ ἐνεμήθη καὶ τὴν ἡμίσειαν μερίδα τοῦ ζευγηλατείου τὴν ὑπὸ τῷ πατρὶ μετὰ τὸ προικοδοτηθῆναι αὐτὴν τὴν λοιπὴν ἡμίσειαν, νομὴν μέν τινα οὐ παρέστησε, γράμμα δὲ μόνον ἐνεφάνισεν ὡς δὴ σύμφωνον, φέρον μὲν προταγὰς ἄνωθεν γεγραμμένας τοῦ τε πατρὸς καὶ λοιπῶν προσγενῶν, ὥσπερ εἴθισται, πλὴν ἀμάρτυρον κάτωθεν καὶ ἀβέβαιον καὶ μήτε ὑπογραφῇ τινος ἑτέρου πιστούμενον, μήτε αὐτοῦ δὴ τοῦ γράψαντος ταβελλίωνος, καὶ ταῦτα ὄντος καὶ τούτου ἐν πολλοῖς κατεγνωσμένου, ὡς πεπλασμένα καὶ ψευδῆ ἐν τοῖς παρ' αὐτοῦ σημειουμένοις συμφώνοις ἐγγράφοντος· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀργίαν καταδικασθέντος τῆς τοιαύτης ταβουλλαρικῆς ὑπουργίας. Διὰ ταῦτα δὴ καὶ διέγνω ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Μονεμβασίας τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου, τοῦ Γαρέλλης, καὶ τοῦ Μηδείας, κατέχειν μὲν καὶ

Digitized by Google

εἰς τὸ ἑξῆς τὸν γαμβρὸν τῆς δηλωθείσης Φιλανθρωπηνῆς καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς τὴν παρὰ τοῦ πάππου περιελθοῦσαν αὐτοῖς μερίδα ἡμίσειαν τοῦ διαληφθέντος ζευγηλατείου μετὰ τοῦ ἐκεῖσε ἀμπελίου, ὥσπερ δῆτα καὶ ἐς δεῦρο κατεῖχε, καὶ ἐπ' ἀδείας ἔχειν ἐπὶ ταύτῃ πάντα, ὅσαπερ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις οἱ γνήσιοι δεσπόται παρὰ τῶν θείων νόμων προτρέπονται διαπράττεσθαι, τὸ δέ γε μέρος τῆς Βαλσαμίνης ἀπέχειν ὀχλεῖν τούτους χάριν τῆς τοιαύτης μερίδος, ὡς μηδὲν μηδόλως ἔχον δίκαιον ἐπ' αὐτῇ, καθὼς ἀναδέδεικται, ὅθεν καὶ ἡσυχάσει τοῦ λοιποῦ καὶ οὐ πειράσεταί ποτε ὀχλῆσαι περὶ τούτου τὸ μέρος τοῦ τοιούτου γαμβροῦ καὶ τῆς θυγατρὸς τῆς Φιλανθρωπηνῆς ἐπὶ τῇ αὐτοῦ διακατοχῇ καὶ νομῇ, δεδικαιωμένων αὐτῶν παρὰ τῶν νόμων καὶ ἐξ ὧν προέτεινον δικαιωμάτων. Ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς τὴν εἰσέπειτα ἀσφάλειαν αὐτοῖς ἐπιδέδοται.

† Εἶχε τό· Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. ιδ'.

XVII. *Synodus episcopum Sinopes a sede sua expulsum præponit ecclesiis Sidæ, Sylæi et Leontopoleos, quæ propter incursiones infidelium antistitibus carent.*

† Μακρὸς μὲν χρόνος, ἐξ οὗ οὐ γέγονε τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Σίδης ἀρχιερεύς, τὸ δ' αἴτιον, ὅτι δὴ ἐπὶ τοσοῦτον ὑπερίσχυσε τὸ δεινὸν, καὶ οὐκ ἀσφαλὴς ἡ εἰς τὰ ἐκεῖσε φέρουσα κατέστη ἐκ τῆς τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν ἐπιθέσεως· πλὴν ἡ μετριότης ἡμῶν ὀφειλομένως ἔχουσα καὶ τοῖς μακρὰν ἐκ τῶν ὑπὲ τὴν καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτην Ἐκκλησίαν τελούντων τοῦ κατὰ ψυχὴν συμφέροντος προμήθειαν ὡς δυνατὸν ἐπιδείκνυσθαι, καὶ διὰ φρονεῖδος θεμένη, ὅπως ἂν καὶ ὁ ὑπὸ τὴν τοιαύτην μητρόπολιν Χριστώνυμος τοῦ Κυρίου λαὸς πνευματικὴν ἐπίσκεψιν ἔχῃ, ἐπείπερ εὗρε τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Σινώπης ἐκτοπισθέντα τῆς λαχούσης αὐτὸν καὶ ταύτῃ ἐνσκήψαντος ἐκ μακροῦ καὶ ὑπερισχύσαντος τοῦ δεινοῦ, οἰκονομίᾳ χρησαμένη, ἣν δὴ συνήθως καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν οἰκονομοῦντες ἦσαν ἐν περιστατουμέναις ἐκκλησίαις, ἀλλαχῆ τε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Σίδης, κοινῇ γνώμῃ καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Διδυμοτείχου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου καὶ τοῦ Γαρέλλης, ἄδειαν αὐτῷ δέδωκε καὶ προέτρεψεν, ἀρχιερατικῶς διεξάγειν τὸν Χριστιανικὸν πάντα λαὸν, ὅσος τε ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς μητροπόλεως καὶ ὅσος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτης εὑρίσκεται· ὡσαύτως προέτρεψε συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν τούτῳ δὴ τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Σινώπης ἀρχιερατικῶς προϊστασθαι καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην τοῦ Συλαίου μητρόπολιν καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Λεοντοπόλεως εὑρισκομένου Χριστωνύμου λαοῦ, ὡς τῶν τοιούτων Ἐκκλησιῶν ἐν στενότητι καὶ ὀλιγότητι τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ γεγονυιῶν, ὁρίμασι Θεοῦ, ἅμα δὲ καὶ ἐν τοῖς αὐτῶν θείοις λαοῖς ἱερουργεῖν καὶ καθιστᾷν διακόνους καὶ πρεσβυτέρους καὶ πάντων ἁπλῶς μετέχειν τῶν ἐφειμένων γνησίοις ἀρχιερεῦσιν, ἄνευ μέντοι τῆς τοῦ προβιβάζειν καὶ χειροτονεῖν ἐπισκόπους καὶ τῆς τῶν ἱερῶν συνθρόνων ἐγκαθιδρύσεως. Ὀφείλουσι τοίνυν πάντες οἱ ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐπικράτειαν καὶ διοίκησιν τῶν εἰρημένων ἐκκλησιῶν εὑρισκόμενοι Χριστιανοὶ δέξασθαι τὸν εἰρημένον θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Σινώπης ὡς ἀρχιερέα αὐτῶν καὶ ἔχειν πρὸς αὐτὸν τιμὴν πᾶσαν καὶ ὑπακοὴν καὶ εὐπείθειαν, ἐφ' οἷς ἂν ἔχῃ πρὸς αὐτοὺς διδάσκειν εἰς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν· ἐπεὶ γὰρ οὗτοι μέσαν ἐθνῶν, ὡς εἴρηται, εὑρίσκονται, καὶ χρῄζουσιν ὁδηγοῦ μάλιστα καὶ χειραγωγοῦ πρὸς τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ, καὶ ἔχουσιν ἤδη τὸν παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς συνόδου πεμφθέντα πρὸς αὐτοὺς τοιοῦτον ἀρχιερέα, δέξονται πάντες τὰ παρ' αὐτοῦ διδασκόμενα θεοφιλῆ, καὶ ψυχωφελῆ, καὶ τῶν κακῶν καὶ παροργιζόντων Θεὸν ἀποφεύξονται, βεβαίως γινώσκοντες, ὅτι ὁ ἀντιπράξων τούτῳ καὶ ἐναντιωθησόμενος ἐξ αὐτῶν, ἐφ' οἷς μέλλει πρὸς αὐτοὺς διδάσκειν εἰς ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἀφορῶσιν, εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν ἁγίαν σύνοδον τὰ τῆς ἐναντιώσεως διαπράξεται, προτρέψασαν τούτῳ ἀρχιερατικῶς ποιμαίνειν αὐτούς· ὅθεν καὶ πάντες οὗτοι τὰ καθ' ἑαυτοὺς τῷ τοιούτῳ ἀρχιερεῖ ἀναθήσουσι, καὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσουσι μόνου, ὁδηγούσης πρὸς τὰς ζωηφόρους τῆς σωτηρίας νομὰς καὶ ἀποτρεπούσης ἐκ τῶν ἐπιβούλων καὶ σφαλερῶν, ὡς ἂν ἐν τῷ καιρῷ τῆς μελλούσης ἀνταποδόσεως εὕρωσι παρὰ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ τὰ αἰώνια ἐκεῖνα καὶ ἄφθαρτα ἀγαθά, ἃ ἡτοίμασε τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς καὶ τὰς σεπτὰς αὐτοῦ φυλάξασιν ἐντολάς.

XVIII. *Synodus episcopum Zeli præponit metropoli Amasiæ, quæ ob dominationem Persarum diu carebat antistite.*

† Τοῖς λαχοῦσι προαιρεῖσθαι λαοῦ καὶ εἰς οἰκονόμους εἶναι ψυχῶν τοῦτ' ἂν εἴη πάντως ἐναργὲς γνώρισμα, μὴ μόνον τοῖς ἐγγὺς τῶν ὑπ' αὐτοὺς τελούντων τοῦ κατὰ ψυχὴν συμφέροντος προμήθειαν ἐπιδείκνυσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς μακρὰν μάλιστα καὶ μέσον ἀλλοφύλων οἰκοῦσιν ἐθνῶν καὶ ὑφορμένοις ἐκ τοῦ σχεδὸν ἐκεῖθεν τὸν ψυχικὸν κίνδυνον, ἐπεὶ καὶ ἀνάγκη πᾶσα τῶν ἀνὰ χεῖρας μᾶλλον τὸ κινδυνεῦον ἀπολέσθαι μέρος ἀναζητεῖν καὶ τὴν σωτηρίαν ἐκείνῳ περιποιεῖσθαι καὶ πραγματεύεσθαι. Οἷοι δὴ τυγχάνουσιν ὄντες καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην πνευματικῶς τελοῦντες τῆς Ἀμασείας μητρόπολιν· καὶ γὰρ οὗτοι γράμματα πρὸς τὴν ἡμῶν ἐξαπέστειλαν μετριότητα διαλαμβάνοντα, ὅτι δὴ τῆς κατ' αὐτοὺς τοιαύτης Ἐκκλησίας ἐξ ἱκανῶν χρόνων γνησίου ἀρχιερέως ἐστερημένης, δι' ἅπερ ἐκεῖσε τῷ χρόνῳ συνέβησαν δυσχερῆ. Εἶχον μὲν καὶ οὕτως ἀρχιερέα αἰτήσασθαι, ἐπεὶ δὲ καθ' ὑπερβολὴν ὑπερίσχυσε τὸ δεινὸν ἐκ τῆς κατεχούσης τούτους Περσικῆς τυραννίδος, ὡς μηδὲ τὸν ἐσόμενον ἀρχιερέα εὐμαρῶς ἢ καὶ ὁπωσοῦν ἐπιστῆναι δυνηθῆναι ἐκεῖσε, ἀλλὰ καὶ τῷ γενομένῳ καὶ ἐπιστάντι συναντήσειν τὰ πράγματα

Digitized by Google

κακῶς περιουσίᾳ τῶν δυσχερῶν, ἐδεήθησαν εἰς ποιμένα πνευματικὸν καὶ διδάσκαλον δοθῆναι αὐτοῖς τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Ζήλου, τῆς αὐτῆς ὄντα μητροπόλεως ἐπίσκοπον, καὶ γεννηθέντα καὶ τραφέντα παρ' αὐτοῖς καὶ δὴ καὶ ἔργῳ διαφόρως τούτων ὑπερζηλώσαντα καὶ ἐπιτηδείως ἔχοντα τὰ πλείω τῶν ἀνιαρῶν ἀναστέλλειν. Ἡ μετριότης οὖν ἡμῶν, ἀναμαθοῦσα παρ' ἀνδρῶν ἀξιοπίστων, ἀληθῆ τυγχάνειν τὰ πεμφθέντα τοιαῦτα γράμματα πρὸς αὐτὴν, κοινῶς συνδιασκεψαμένη τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Σάρδεων, τῷ Νικομηδείας, τῷ Μονεμβασίας, τῷ Ποντοηρακλείας, τῷ Προύσης, τῷ Περγάμου, τῷ Παλαιῶν Πατρῶν, τῷ Σερρῶν, τῷ Φιλίππων, τῷ Χριστουπόλεως, τῷ Δυρραχίου, τῷ Μιτυλήνης, τῷ Μηθύμνης, τῷ Διδυμοτείχου, τῷ Βιζύης, τῷ Κίου καὶ τῷ Γαρέλλης, ἐπείπερ εὗρε καὶ ἄλλοτε συνήθως οἰκονομίαν ἐν ἐκκλησίαις περιστατουμένας γενέσθαι παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν, δέδωκεν ἄδειαν καὶ προέτρεψεν ἤδη μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς συνόδου τούτῳ δὴ τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Ζήλου, προϊστασθαι ἀρχιερατικῶς καὶ διεξάγειν τὸν Χριστιανικὸν πάντα λαὸν, ὅσος τε ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς εἰρημένης μητροπόλεως καὶ ὅσος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτης εὑρίσκεται, ὥστε δὴ καὶ ἐν τῷ θείῳ ναῷ τῆς αὐτῆς μητροπόλεως ἱερουργεῖν αὐτὸν καὶ καθιστᾷν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ πάντων ἁπλῶς μετέχειν τῶν ἐφειμένων γνησίοις ἀρχιερεῦσιν, ἄνευ μέντοι τοῦ προδιδάζειν καὶ χειροτονεῖν ἐπισκόπους καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὀφείλει τοίνυν πᾶς ὁ ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἀνάκρισιν τῆς τοιαύτης Ἐκκλησίας εὑρισκόμενος τοῦ Κυρίου λαὸς, ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ λοιποὶ, δέξασθαι τὸν δηλωθέντα θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Ζήλου ὡς ἀρχιερέα αὐτῶν καὶ ἔχειν πρὸς αὐτὸν τιμὴν πᾶσαν καὶ ὑπακοὴν καὶ εὐπείθειαν, ἐφ' οἷς ἂν ἔχῃ πρὸς αὐτοὺς διδάσκειν εἰς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπεὶ γὰρ οὗτοι μέσον ἐθνῶν, ὡς εἴρηται, εὑρίσκονται, καὶ χρῄζουσιν ἀναγκαίως ὁδηγοῦ μάλιστα καὶ χειραγωγοῦ πρὸς τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ, καὶ ἔχουσιν ἤδη τὸν παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς συνόδου πεμφθέντα πρὸς αὐτοὺς τοιοῦτον ἀρχιερέα, δέξονται πάντες τὰ παρ' αὐτοῦ διδασκόμενα θεοφιλῆ καὶ ψυχωφελῆ, καὶ τῶν κακῶν καὶ παροξυνόντων Θεὸν ἀποστήσονται, βεβαίως γινώσκοντες, ὅτι ὁ ἀντιπράξων τούτῳ καὶ ἐναντιωθησόμενος ἐξ αὐτῶν, ἐφ' οἷς μέλλει πρὸς αὐτοὺς διδάσκειν εἰς ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἀφορῶσιν, εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν ἁγίαν σύνοδον τὰ τῆς ἐναντιώσεως διαπράξεται, τὴν τούτῳ προτρέψασαν ἀρχιερατικῶς ποιμαίνειν αὐτούς· ὅθεν καὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς πάντες οὗτοι τῷ αὐτῷ ἀρχιερεῖ ἀναθήσουσι, καὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσουσι μόνου, ὁδηγούσης πρὸς τὰς ζωηφόρους τῆς σωτηρίας νομὰς καὶ ἀποτρεπούσης ἐκ τῶν ἐπιβούλων καὶ σφαλερῶν, ὡς ἂν ἐν τῷ καιρῷ τῆς μελλούσης ἀνταποδόσεως εὕρωσι παρὰ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ τὰ σιώνια καὶ ἄφθαρτα ἀγαθὰ, ἃ ἡτοίμασε τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς καὶ τὰς σεπτὰς αὐτοῦ φυλάξασιν ἐντολάς.

A XIX. *Joannes notum facit fidelibus metropolis Myrorum, presbyterum Michuelem Archontem aliosque rite ordinatos esse.*

† Εὐλαβέστατοι κληρικοὶ τῆς ἁγιωτάτης τῶν Μυρέων μητροπόλεως καὶ ὁ ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν ταύτης καὶ ἐπικράτειαν λοιπὸς ἅπας τοῦ Κυρίου λαὸς, ἀγαπητὰ κατὰ Κύριον τέκνα τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην, ἔλεος καὶ εὐλογίαν, ἔτι δὲ καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν ἐπεύχεται ὑμῖν ἐκ Θεοῦ ἡ μετριότης ἡμῶν. Ὁ ἀπὸ τῶν αὐτόθι παρὼν πρεσβύτερος Μιχαὴλ ὁ Ἄρχων ἀνέφερε πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα, ὅτι σκανδαλίζονταί τινες ἐπ' αὐτῷ τε καὶ ἑτέροις πρεσβυτέροις, διὸ ἐχειροτονήθησαν παρὰ τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Κυάνων, ἔν ἐχειροτόνησεν ὁ Λουκᾶς ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς γενόμενος ἐν τῇ B καθ' ὑμᾶς τοιαύτῃ ἐκκλησίᾳ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκείνης συγχύσεως καὶ ταραχῆς. Τοῦτο γοῦν γινώσκετε πάντες, ὅτι διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην οὐκ ἔχουσιν ἐμποδισμὸν εἰς τὴν ἱερωσύνην αὐτῶν οἱ τοιοῦτοι πρεσβύτεροι· ἡ γὰρ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ κατὰ λόγον οἰκονομίας καὶ διακρίσεως καὶ κατὰ τρόπους, οὓς οἶδεν αὐτὴ, καὶ ἐνεργεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις κατὰ καιροὺς, συνεχώρησε τότε καὶ ἐνέδωκεν ἱερουργεῖν καὶ πράττειν ἀκωλύτως τὰ ἱερατικὰ τοὺς χειροτονηθέντας παρὰ τοῦ δηλωθέντος Λουκᾶ ἐπὶ ὠφελείᾳ καὶ ἁγιασμῷ καὶ καταρτισμῷ τοῦ αὐτόθι Χριστιανικοῦ λαοῦ, καὶ ἐπεὶ παρὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας συνεχωρήθησαν καὶ ἀπελύθησαν, οὐδεὶς ὀφείλει ἔχειν ἀμφιβολίαν τινὰ καὶ διασταγμὸν εἰς τούτους, ἀλλὰ ὀφείλουσι δέχεσθαι C πάντες αὐτοὺς καὶ προσέρχεσθαι ὡς ἱερεῦσι Θεοῦ καὶ ἁγιάζεσθαι ὑπ' αὐτῶν, εἰ μή τινες τούτων ἕτερον ἐμπόδιον ἔχουσι τῆς ἱερωσύνης κωλῦον. Ἐπεὶ δὲ ἀνέφερεν ὁ εἰρημένος πρεσβύτερος ὁ Ἄρχων, ὅτι εὑρίσκεται κατέχων τὴν ἁγιωτάτην ἐπισκοπὴν τοῦ Στενοῦ, παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα κατέχῃ καὶ ἔτι ταύτην, καὶ δέχωνται καὶ τιμῶσιν αὐτὸν πάντες οἱ ἐκεῖσε Χριστιανοὶ, καὶ πείθωνται τούτῳ καὶ ὑπακούωσιν, ἐφ' οἷς ἂν οὗτος ἔχῃ πρὸς αὐτοὺς διδάσκειν καὶ παραινεῖν ἀφορῶσιν εἴς τε ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ σύστασιν καὶ συντήρησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαίων. Ἀφέμενοι οὖν τῶν σκανδάλων, οἵτινες σκανδαλίζονται, εἰρηνεύετωσαν καὶ δεχέσθωσαν τὸν τοιοῦτον πρεσβύτερον καὶ τοὺς ἑτέ- D ρους, καθὼς παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς γράμματος, ὃ καὶ ὀφείλει προσεῖναι τῷ ῥηθέντι πρεσβυτέρῳ Μιχαὴλ τῷ Ἄρχοντι εἰς ἀσφάλειαν.

XX. *Synodus dirimit controversiam.*

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ ἀπὸ τοῦ κάστρου τοῦ Πελαδαρίου Ἰωάννης ὁ Σαγιτᾶς, καὶ ἀνέφερεν, ὡς, τῆς μητρὸς αὐτοῦ χήρας οὔσης καὶ ἀπροστάτου, δυναστείᾳ χρησάμενος ὁ Φορδηνὸς ἐκεῖνος κατέσχε καὶ ἰδιοποιήσατο χωράφιον γονικόθεν διαφέρον αὐτῷ, καὶ δέδωκε πρὸς αὐτὴν ἕτερον γυναικός τινος Γαβαλίνης καλουμένης, ἣν εἶχεν ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, καὶ ἣν ἐπὶ χρόνοις ἱκανοῖς, ἐρημίᾳ τοῦ κωλύοντος, κατέχων τε

Digitized by Google

καὶ νεμόμενος σὺν τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ Μιχαὴλ τοῦτο δὴ τὸ χωράφιον τοῦ αὐτοῦ Σαγιτᾶ, ἐπεὶ καὶ οὗτος νεωτάτης ἡλικίας τηνικαῦτα ἐτύγχανεν· τοῦ τοιούτου δὲ Φορδηνοῦ παρελθόντος ἀντεκρίθησαν ἐπὶ τοῦ πατριαρχεύσαντος πρὸ ἡμῶν ἡ τοιαύτη Γαβαλίνα καὶ ὁ ῥηθεὶς Σαγιτᾶς, καὶ ἐκ συνοδικῆς ἀποφάσεως ὑπεξέστη οὗτος τῇ γυναικὶ ταύτῃ τοῦ χωραφίου αὐτῆς, ἐπιλαβόμενος δὲ αὐτὸς τοῦ οἰκείου μετεποιήσατο τοῦτο εἰς ἀμπέλιον. Εἶτα ἠνώχλησέ τις αὐτῷ περὶ τοῦ τοιούτου κτήματος πρεσβύτερος Στέφανος, καλούμενος ὁ Μεσημβρηνὸς, ὃς εἶχε νύμφην ἐπὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ τὴν τοῦ Μιχαὴλ θυγατέρα, ἀνακαλούμενος αὐτῷ, ὡς εἰς προῖκα ταύτῃ καταγραφέν. Καὶ ἀναδραμόντων ἀμφοτέρων ἐνταῦθα ἐπὶ τῷ ἀντικριθῆναι συνοδικῶς καὶ ἀναφορὰν ποιησαμένων τῆς ὑποθέσεως, οὐκ ἀνέμεινεν ὁ τοιοῦτος πρεσβύτερος κρίσιν ἐπ' αὐτῇ λαβεῖν καὶ ἀπόφασιν, ἀλλ' ὑποχωρήσας καὶ καταλαβὼν, ἔνθα τὸ ἀμπέλιον, ἀνέσπασε τὰ φυτευθέντα παρὰ τοῦ εἰρημένου Σαγιτᾶ κλήματα, ὧν χάριν καὶ ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος ὁ αὐτὸς Σαγιτᾶς, φέρων ἀνὰ χεῖρας καὶ τὸ δικαιοῦν αὐτὸν τῆς συνοδικῆς διαγνώσεως γράμμα, προβαλλόμενός τε καὶ μάρτυρα τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Προύσης, ὑπέρτιμον, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸν, οὗ δὴ καὶ βεβαιωσαμένου, ὅτι ἐπιστὰς τῷ τοιούτῳ..... *Finis deest.*

XXI. *Synodus revocat decretum per quod cura animarum in Ecclesia Leontopoleos demandabatur episcopo Sinopes, præponitque eidem Ecclesiæ metropolitam Pisidiæ.*

† Ἔφθασεν οὐ πρὸ πολλοῦ τινος ἡ μετριότης ἡμῶν ἀναθέσθαι τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Σινώπης διαγνώσει καὶ ψήφῳ συνοδικῇ τήν τε ἁγιωτάτην μητρόπολιν Σίδης καὶ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Συλαίου, ὡς ἂν κατέχῃ τε καὶ ἐπισκοπικῶς αὐτὰς διεξάγῃ, ἅτε δὴ γνησίων ἀρχιερέων ἐκ μακροῦ χηρευούσας, ὡς παρὰ τῶν ἀθέων ἐθνῶν κατακυριευθείσας, παραχωρήσει Θεοῦ, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ καὶ τοῦτον ἐξ ἱκανοῦ στερηθῆναι τῆς οἰκείας ἐπισκοπῆς, ὥς τινων ἐκεῖ συμβάντων πραγμάτων, ὧν ἕνεκεν οὐδ' ὅλως αὐτῷ συμφέρουσα ἦν ἡ πρὸς τὰ ἐκεῖσε ἐπάνοδος, συνεξῃτήσατο μέντοι ὁ τοιοῦτος Σινώπης καὶ τὴν ἁγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν κατέχειν Λεοντοπόλεως. Ἡ μετριότης οὖν ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὡς τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Πισιδίας ἀρχιερέως ἀμοιρούσης τῷ τότε, ᾗ μάλιστα γειτονιάζειν τὴν τοιαύτην ἀρχιεπισκοπὴν Λεοντοπόλεως νῦν ἔγνωμεν, ἑτέρου τότε μηδενὸς παραδείξαντος ἡμῖν, ὡς ἔχει τὸ πρᾶγμα, καὶ τοῦτο συγκατενεύσαμεν ἐκείνῳ τοῦ συμφέροντος ἕνεκεν τοῦ ὑπ' αὐτὴν Χριστωνύμου λαοῦ, καὶ δὴ καὶ γράμματι ταῦτα ἐπεκυρώσαμεν. Ἀλλὰ νῦν ἤδη ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Πισιδίας, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, κῦρ Γρηγόριος καὶ ἕτεροι, ἀκριβῶς εἰδότες τὰ τοῦ τόπου, διασαφοῦσιν ἡμῖν τὰ τοῦ πράγματος καὶ τὰ τοῦ τόπου ὡς ἔχει, καὶ ὡς πολλῶν μὲν ἡμερῶν διαστήματι, δυσχερείαις τε ἐθνι-

A καῖς ὁ Σινώπης ἐπίσκοπος τῆς εἰρημένης ἀρχιεπισκοπῆς διείργεται Λεοντοπόλεως, ἐν ταῖς εἰρημέναις ἐκκλησίαις μέλλων διατρίβειν, τῇ τε Σίδης καὶ τοῦ Συλαίου, καὶ οὐκ ἂν ἐκείνῳ δυνατὸν εἴη, εἰ μὴ καὶ πάνυ τοι δυσχερὲς τὸν ὑπὸ τὴν Λεοντόπολιν ἐπισκοπεῖν τοῦ Κυρίου λαὸν καὶ τὰ εἰκότα πνευματικῶς αὐτοῦ προμηθεύεσθαι, τῇ κατ' αὐτὸν δὲ μάλιστα τοῦτον ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Πισιδίας ἔγγιστα πάντη διάκειται ἡ αὐτὴ Λεοντόπολις, κἀντεῦθεν αὐτῷ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἡ τῶν ἐκεῖσε θεοσεβῶν ψυχῶν κηδεμονία τε καὶ κυβέρνησις ἔσται ῥᾳδία. Ὡς οὖν οὕτως ἔχει τὸ ἀληθὲς, ἐπληροφορήθημεν, καὶ θείῳ ζήλῳ κινηθέντα πρὸς τοῦτο τὸν ἀρχιερέα κατενοήσαμεν, μεταβολὴν ἔσχε τὰ τῆς γνώμης ἡμῖν πρὸς τὸ ἁρμοδιώτερον καὶ συμφερώτερον, καὶ

B διὰ τοῦτο ἀφελέσθαι μὲν τὸν Σινώπης τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Λεοντοπόλεως ἀπεφηνάμεθα ψήφῳ κοινῇ, τῷ ῥηθέντι δὲ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Πισιδίας τὴν αὐτῆς τε καὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὴν τελούντων ποιμαντικὴν ἀνατιθέαμεν διεξαγωγὴν διὰ τοῦ παρόντος συνοδικοῦ γράμματος, ὅση δηλονότι τοῖς ὁμοίῳ τρόπῳ χηρευούσας κατέχουσιν ἐκκλησίας ἐφεῖται, ἄνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ἀξιώτερον γὰρ εἰς τοῦτο κρίνομεν τοῦ Σινώπης αὐτὸν δὴ τοῦτον τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Πισιδίας καὶ ὡς πολλῷ πλησιέστερον ἐκείνου πρὸς τὴν Λεοντόπολιν εὑρισκόμενον, ὡς δεδήλωται, κἀν τούτῳ πλείονος εὐποροῦντα δυνάμεως εἰς πνευματικὴν ἐπιστασίαν τῶν ἐκεῖ φιλοχρίστων, καὶ ὅτι τῷ τοιού-

C τῳ μᾶλλον, ὡς τῆς ἱερᾶς μεγάλης συνόδου τελοῦντι, τὴν προεδρίαν τῆσδε τῆς ἐκκλησίας ἡγησάμεθα προσήκειν, ἔνθεν τοι καὶ ὁ μὲν Σινώπης τῆς κατοχῆς ἐκστήσεται ἤδη τῆς ῥηθείσης ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Λεοντοπόλεως, ταῖς εἰρημέναις ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις ταύταις ἀρκούμενος κατὰ τὸ γεγονὸς αὐτῷ γράμμα, ἀντιλήψεται δὲ τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ φροντιεῖ τῶν εἰς σωτηρίαν τεινόντων τοῦ ὑπὸ τὴν διαληφθεῖσαν ἀρχιεπισκοπὴν Χριστωνύμου πληρώματος, καὶ τῶν αὐτῆς ἁπάντων δικαίων κατὰ τὸ ἀνῆκον μεθέξει ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Πισιδίας. Οἱ μέντοι ὑπὸ τὴν τοιαύτην Ἐκκλησίαν Λεοντοπόλεως τελοῦντες ὀφείλουσιν ὑποδέξασθαι αὐτὸν ἀσμένως, μηδεμίαν πρὸς τοῦτον ἀπείθειαν ἐνδειξάμενοι ἢ διχόνοιαν ἔχοντές τινα διὰ τὸ πρὸς τὸν Σινώπης προ-

D βὰν γράμμα, ὑποταγήσονται δὲ μᾶλλον τῷ ἀρχιερεῖ τῷδε Πισιδίας, καὶ οὓς εὐήκοον αὐτῷ ὑποθήσουσιν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἂν πρὸς αὐτοὺς ἔχῃ λέγειν εἰς δόξαν μὲν ἀφορῶσι Θεοῦ, ψυχικὴν δ' αὐτῶν σωτηρίαν καὶ τῶν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας δικαίων σύστασιν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα γεγονὸς τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμῳ κῦρ Γρηγορίῳ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιδέδοται εἰς ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε τό· Δεκεμβρίῳ ἰνδ. ιδ'.*

XXII. *Synodus condemnat duos clericos.*

† Μηνὶ δεκεμβρίῳ ἰνδ. ιδ' ἡμέρᾳ Παρασκευῇ ἐκινήθησαν αἰτιάματα κατὰ πρεσβυτέρου τοῦ Ὑαλέως, ἓν μὲν, ὡς μετὰ τὸ ἱερουργῆσαι αὐτὸν ἐν τῷ θείῳ

Digitized by Google

ναῷ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ τροπαιοφόρου Γεωργίου τοῦ ἀπὸ τῶν Μαμουδέρτων, εἰσῆλθεν ἐκεῖσε κύων, καὶ τῶν παρατυχόντων ἀπελαυνόντων αὐτὸν εἶπε τολμηρῶς πάντη καὶ ἀναιδῶς φωνὴν ἔξω τελοῦσαν τῆς Χριστιανικῆς ὅλως καταστάσεως ὁ τοιοῦτος πρεσβύτερος· Ἄφετε αὐτὸν, ὅτι τὸ « προσέλθετε » ἤκουσε, καὶ εἰσῆλθε. Δεύτερον, ὅτι μέλλοντος γενέσθαι ἁγιασμοῦ ἐν τῷ τοιούτῳ ναῷ ἐκομίσθη τούτου χάριν σκάφη μεγάλη, καὶ ἰδὼν ὁ αὐτὸς πρεσβύτερος τὸ μέγεθος τῆς τοιαύτης σκάφης, τελεσθέντος τοῦ ἁγιασμοῦ εἶπε μετὰ τῆς ὁμοίας ἀναιδείας ὅτι, Ἀπὸ τοῦ νῦν εἰσάξατε καὶ χοῖρον ἐν αὐτῇ. Καὶ τρίτον ὡς ἱερέως τινὸς καλουμένου.... σκάνδαλα ἔχοντος μετ' αὐτοῦ τε καὶ ἑτέρων ἐτόλμησεν εἰπεῖν ὅτι Σὲ οὐ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἡ χάρις ἐχειροτόνησεν, ἀλλ' ἡ τοῦ διαβόλου. Ταῦτα δὲ ἐμαρτύραντο ἀληθῶς ἔχειν οἱ συγκληρικοὶ τοῦ εἰρημένου πρεσβυτέρου. Διὰ τοῦτο καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Βιζύης καὶ τοῦ Μηδείας, καθηρημένον τοῦ λοιποῦ τυγχάνειν καὶ ἀπηλλοτριωμένον τοῦ τῶν ἱερέων χοροῦ, μείζονα λογισαμένη καὶ κρίνασα τὴν ἐν τοῖς εἰρημένοις λόγοις τόλμην καὶ ἀδιαφορίαν κακίστην καὶ ἀσυνειδησίαν πάθους τινὸς προφανοῦς τῶν σωματικῶν, ἐπεὶ καὶ μείζονα τὰ ἐνοικουροῦντα τῇ ψυχῇ πάθη, δι' ἧς τῷ Θεῷ τὴν λογικὴν λατρείαν προσφέρομεν τῶν σωματικῶν μολυσμῶν, ὅταν δηλονότι πρὸς τὴν εὐσέβειαν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον ἀπὸ ψυχῆς καὶ τῶν ἐκεῖθεν λογισμῶν καὶ λόγων κατὰ γνώμην ἁμαρτάνωμεν, ὥστε καὶ ἐπειδὴ τῶν τοιούτων λόγων ἐξελεγχομένων καὶ μαρτυρουμένων καὶ τῆς καταδίκης κατὰ τοῦ εἰπόντος ἐξενηνεγμένης ... ἀρχιερέων. Ἦν δὲ οὗτος ὁ τῆς Κίου ἀρχιεπίσκοπος... τὴν ἐν τοῖς ῥηθεῖσι λόγοις ἁμαρτίαν ἐποιεῖτο, καὶ συγγνώμης ἠξίου τὸν [εἰπόντα] τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ κατὰ θεῖον ζῆλον βάρους [ἐπιτιμήσεως]... ἄξιος. Καὶ μέντοι καὶ οὐκ ἀπεσχόμεθα τῇ θερμότητι τοῦ ζήλου... χάριτι Θεοῦ μετὰ τὸ πρέπον καὶ ἀνῆκον ἐπιθέσθαι. Καὶ τούτῳ βάρος τῆς ἐπιτιμήσεως, ὡς ἂν διὰ τούτου καὶ τοῦ ἀποτεταγμένου καιροῦ τὸ τῆς, ἐφ' οἷς οὐκ ἔδει, συγγνώμης ἀποτρίψαιτο αἰτίαμα.

Τῷ αὐτῷ μηνὶ, ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ἐκινήθησαν αἰτιάματα καὶ κατὰ τοῦ εὑρισκομένου ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ μυροβλύτου Δημητρίου καὶ ἐπικεκλημένῃ τῶν Παλαιολόγων ἱερομονάχου Θεοδοσίου, καὶ ἐξεταζομένων τούτων καί τινων ἤδη καὶ φανερουμένων, αὐτὸς προλαβὼν παρητήσατο καὶ ὡμολόγησεν ἀποθέσθαι τὰ τῆς ἱερωσύνης, ἀνάξιον ταύτης ἑαυτὸν εἶναι διαβεβαιωσάμενος ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῶν ἀναγεγραμμένων ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὅθεν καὶ ἐστέρχθη ἡ τοιαύτη ψῆφος κατ' αὐτοῦ.

—

XXIII. *Joannes metropolitam Thessalonices jubet dissentientibus clericis pœnas ecclasiasticas imponere.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Θεσσαλονίκης, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε πάσης Θετταλίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὲ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Ἐπειδὴ, ὅτε εὐδοκίᾳ τοῦ παναγάθου καὶ εἰρηνοδότου Θεοῦ οἱ ἀπὸ τῶν διαφερομένων πρότερον ἀδελφῶν ὡμονόησαν καὶ συνῆλθον εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, μετὰ τῶν ἄλλων κεφαλαίων τῶν τότε λαληθέντων καὶ συμφωνηθέντων ἐπὶ τῷ τὰ τῆς εἰρήνης τελεσθῆναι χάριτι Θεοῦ, ἐλαλήθη ὕστερον καὶ ἐτάχθη καὶ τοῦτο ἵνα δηλονότι διὰ τὰς ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τῆς διαφορᾶς καὶ ἔχθρας γενομένας, οἷα δὴ τὰ ἀνθρώπινα πρὸς ἀμφότερα τὰ μέρη παρ' ἀλλήλων αἰτίας οὐ καλὰς καὶ μέμψεις τὰ μὴ ὄντα μηδὲ τάληθῆ κατ' ἀλλήλων ὑπὸ τῆς φιλονεικίας καὶ διαφορᾶς πλαττόντων καὶ συκοφαντούντων καὶ ὑβριστικῶς κατηγορούντων, ἐπιταχθῇ καὶ δοθῇ διὰ τοῦτο εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη κανών τις καὶ πνευματικὴ ἐπιτίμησις, ὥστε διὰ τῆς τοιαύτης ἐπιτιμήσεως, εἴ τι καὶ προσετρίβη ἐκ τῶν εἰρημένων αἰτιῶν ἑκατέρῳ τῶν μερῶν ἁμαρτήματος αἴτιον, λυθείη καὶ τοῦτο, καὶ ἀπαλλαγῶσι παντάπασιν οἱ ἐξ ἑκατέρου μέρους ἀδελφοὶ τῆς ἐντεῦθεν μέμψεως, καὶ καθαρὸν τὸ τῆς εἰρήνης ἐπιλάμψειε φῶς εἰς αὐτοὺς, μηδεμιᾶς ἐπισκοτούσης ἐκ μικροψυχίας ἀφορμῆς καὶ συνθολούσης αὖθις καὶ ταραττούσης τὰς τῶν ἑκατέρων συνειδήσεις, ὃς δὴ τρόπος τῆς Ἐκκλησίας ἐνηργήθη τότε καὶ ἐπράχθη ἐν τοῖς ἄλλοις, ἐν δὲ τῇ μεγαλοπόλει Θεσσαλονίκης καὶ τῇ ἐνορίᾳ τῆς κατὰ σὲ ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας οὐκ ἔφθασεν ἐνεργηθῆναι διὰ τὸ μὴ εὑρίσκεσθαι ἐν αὐτῇ γνήσιον ἀρχιερέα. Ἀρτίως μέντοι χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ Θεοῦ (ἀποκατέστης) καὶ καταλαμβάνεις τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην Ἐκκλησίαν γνήσιος ποιμὴν καὶ ἀρχιερεύς... ἐπιτρέπει (ἡ μετριότης) ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμματος ἅμα τῇ περὶ (αὐτὴν ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ), καταλαβὼν ἐκεῖσε εἰς τὴν κατὰ σὲ τοιαύτην ἁγιωτάτην Ἐκκλησίαν... ὡσὶν οἱ ἐκεῖσε εὑρισκόμενοι, ὑπὸ τῶν διαφερομένων πρότερον ἀδελφῶν ἐκπληρωθῆναι καὶ ἐνεργηθῆναι εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη τὴν τοιαύτην τάξιν τοῦ ἐπιτιμίου, καθὼς καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐτάχθη παρὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐνταῦθα, δέξῃ καὶ οἰκονομήσῃς γενέσθαι καὶ ἐκπληρωθῆναι τοῦτο, καθὼς εἴρηται, διὰ τὰς ἀναγεγραμμένας αἰτίας. Εἰ δ' ἴσως ἀναβάλλονται τοῦτο κατά τινα τρόπον, ἐάσῃς τὰ περὶ τούτου καὶ σὺ, ὡς οὐδὲν οὐδαμῶς οὐδὲ οὕτω παραβλαπτομένης τὸ παράπαν τῆς μετὰ τῶν ὁμονοεῖν αἱρουμένων ἀδελφῶν εἰρήνης, χάριτι τοῦ παντοδυνάμου καὶ φιλανθρώπου καὶ εἰρηνάρχου Θεοῦ.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἰνδ. ιδ'.*

XXIV. *Synodus dirimit controversiam de hæreditate.*

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ἡ ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Ἀννακοσίων Μα-

Digitized by Google

ρία ἡ τοῦ Γαβριὴλ, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἄνδρα κατὰ νόμους εἶχέ τινα Θεόδωρον, καλούμενον τὸν Μαμάτζην, καὶ τούτου τὸν βίον ἀπολιπόντος ἐπὶ παιδὶ οὐκ ἠθέλησε δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις, ἀλλ' ἔστιν ἐν σωφροσύνῃ διάγουσα καὶ τῆς ψυχῆς φροντίζουσα τοῦ ἀνδρός. Εἶτα μετὰ δεκαπέντε νῦν χρόνους καὶ τοῦ παιδὸς τελευτήσαντος πειρῶνται οἱ ἀνδράδελφοι ταύτην ἀφελέσθαι, ἣν ἐκείνῳ δὴ τῷ υἱῷ αὐτῆς ἀνήκουσαν μερίδα παρέσχον ἐκ τοῦ περιελθόντος τούτοις κτήματος ἀπὸ κληρονομίας τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ἀδιαθέτου τὸ χρεὼν λειτουργήσαντος, οὗ χάριν καὶ ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος. Παρόντες δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ οἱ τοιοῦτοι ἀνδράδελφοι, καὶ τὰ εἰρημένα τῆς νύμφης ταύτης δὴ τῆς Μαρίας διεξιούσης ἀκούοντες, ταῦτα μὲν ἦσαν καὶ αὐτοὶ συνομολογοῦντες, διετείνοντο δὲ ὅμως ἐν τῷ μέρει, δοῦναι τούτους πρὸς τὸν ἀνεψιὸν τὴν τοιαύτην μερίδα καὶ δικαίους εἶναι πάλιν, ἐκείνου παρελθόντος, ταύτην λαβεῖν. Διέγνω οὖν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου καὶ τοῦ Μηδείας, μὴ ἔχειν ὅλως ἐκ τῶν ἱερῶν νόμων δικαιολογίαν τοὺς ἀνδραδέλφους ἐπὶ τῇ δηλωθείσῃ μερίδι· ἐπεὶ γὰρ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἴδιον ἦν τὸ κτῆμα, καὶ ὡς τὸ πρόσωπον φέροντι τοῦ ἀδελφοῦ δεδώκασι καὶ τῷ ἀνεψιῷ τὸ ἀνῆκον, οὐχ οὗτοι δίκαιοί εἰσι κατ' αὐτοὺς τοὺς θείους νόμους ἀναζητεῖν τοῦτο κληρονομεῖν, ἀλλ' ἔξει τὴν τούτου κληρονομίαν εἰς ἀναφαίρετον ἡ ἐκείνου μήτηρ, δι' ὃν δὴ καὶ τὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐκληρονόμησε. . . . πράγματα, ὅθεν καὶ ὀφείλουσι παύσεσθαι οἱ τοιοῦτοι ἀνδράδελφοι δι' ὄχλου. . . . τούτου χάριν αὐτήν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος (τῇ διαληφθείσῃ) Μαρίᾳ τῇ τοῦ Γαβριὴλ εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† *Εἶχε . . . .*

XXV. *Synodus metropolitæ Chalcedonis confert archiepiscopatum Maroneæ per adjunctionem.*

† Προσῆκον ἔργον ἄρα τοῖς λαχοῦσιν ἄρχειν καὶ ἰδιαίτατον μάλιστα τῶν συνδιαφερόντων αὐτοῖς τὰς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς φροντίδας, ἐφ' οἷς ἀναγκαίως χρῄζουσι προμηθεύεσθαι καὶ ἀνενδεεῖς καθιστᾷν πραγματευομένοις τὸν τρόπον τοῦτον καὶ οἰκονομουμένοις τὸ ἐπίμονον ἔχειν ἐκείνους καὶ ἀντέχον καὶ γενναῖον περὶ τὰς προκειμένας καὶ φροντίδας καὶ ἐργασίας, ὥστ' εἶναι καὶ ἱκανοὺς καὶ προθύμους συναγωνιστὰς καὶ συλλήπτορας, ἐπεὶ τῶν συναιρομένων ἀμελουμένων ἀνάγκη πᾶσα καὶ αὐτοὺς τό γ' ἐξ ἐκείνων μέρος ἐλλελεῖφθαι τῆς προσηκούσης σπουδῆς. Ταῦτά τοι καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἔν τι τῶν μάλιστα εἰκότων, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγκαιοτάτων ἐν σπουδῇ τῇ προσηκούσῃ σὺν Θεῷ τίθεται, καὶ φροντίδος οὐ τῆς ἐλαχίστης ἀξιοῖ, ὥστε τοῖς μὴ ἱκανῶς ἔχουσιν ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἑαυτοῖς τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἐξαρκεῖν, τὴν δυνατὴν προμήθειαν ἐπιδείκνυσθαι καὶ τὸ ἐνδέον ἀναπληροῦν, ἵν' οὕτω καὶ αὐτοὶ ἀνενδότῳ ἔχωσι προθυμίᾳ συνεφάπτεσθαι καὶ συναντιλαμβάνεσθαι τῶν πνευματικῶν ἀγώνων αὐτῇ. Τοιοῦτος δὴ ὢν τυγχάνει καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Χαλκηδόνος, ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, πολὺ μὲν κἀν τοῖς καιροῖς τὸ παρ' ἑαυτοῦ χρήσιμον παρεχόμενος, ἔχων δὲ ὅμως ἐνδεῶς τῆς προσηκούσης αὐταρκείας αὐτῷ. Μέντοι καὶ, ὡς προσῆκε, προμηθευσαμένη τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν κοινῇ ψήφῳ καὶ κρίσει καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, Περγάμου, τοῦ Μύρων, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου καὶ τοῦ Μηδείας, παρέσχεν αὐτῷ κατὰ λόγον ἐπιδόσεως τὴν ἀγωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν Μαρωνείας, ὅθεν καὶ καθέξει αὐτὴν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης Χαλκηδόνος καὶ ὑπέρτιμος καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν πάντα, καὶ ἐπ' ἀδείας ἕξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους ἐγκαθιστᾷν, καὶ ἁπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθέξει, ὅσα γε καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς, ἄνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν ὀφείλουσιν οἵ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας Μαρωνείας καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελοῦντες καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν, ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστώνυμον πλήρωμα, δέξασθαι τοῦτον καὶ διὰ πάσης ἄγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποταγὴν τούτῳ καὶ εὐπείθειαν ἀπονέμειν ὡς ἀρχιερεῖ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ἂν ὑπ' αὐτοῦ νουθετοῖντο καὶ ἐπιτάττοιντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τούτῳ δὴ τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Χαλκηδόνος καὶ ὑπερτίμῳ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

XXVI. *Synodus concedit ut duo lectores promoveantur ad diaconorum gradum.*

I. † Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. ιδ' ἐδέησε τῷ ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Μαμουδέρτων Μιχαὴλ τῷ Σγουρανῷ εἰς ἀναγνώστην εὑρισκομένῳ προβιβασθῆναι εἰς τὸν τοῦ διακόνου βαθμὸν, καὶ ἐκινήθη λόγος συνοδικῶς, ὡς πρὸ τριῶν ἤδη χρόνων προσῆλθε τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Νικομηδείας, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Βιθυνίας, ἐπὶ τῷ σφραγισθῆναι εἰς ἀναγνώστην παρ' αὐτοῦ, καὶ ὅτι μὴ εἶχε μαρτυρίας ἐγγράφους, καθὼς νενόμισται, οὐκ ἔτυχε τοῦ αἰτουμένου· ζητήσας δὲ τοὺς εἰδότας τὰ κατ' αὐτὸν κληρικοὺς τοῦ θείου ναοῦ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ τροπαιοφόρου Γεωργίου, ὡς ἂν οὗτοι δώσουσι μαρτυρίας ὑπὲρ αὐτοῦ, τὰ πρῶτα μὲν οὐκ ἐπλήρωσαν τοῦτο, εἰπόντες πρὸς τὸν αὐτὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Νικομηδείας, ἔχειν ἐξ ἀκοῆς, ὅτι σταυρικὸς

Digitized by Google

δεσμοὺς ὁ τοιοῦτος Σγουρανὸς ἔθετο ἐπὶ τῷ λαβεῖν εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ καλουμένου Γαληνοῦ. Ἐπεὶ δὲ ὁ ῥηθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Νικομηδείας μετεκαλέσατο τὸν τοιοῦτον Γαληνὸν καὶ ἐπιτιμίῳ βαρύνας, μὴ ἀποκρύψαι τὸ ἀληθὲς, ἔσχεν ἀνομολογήσαντα, κινηθῆναι μὲν λόγους περὶ τούτου, μὴ μέντοι καὶ σταυρικοὺς προβῆναι δεσμοὺς, ὅτιπερ ἡ κόρη χρόνων ἦν ἓξ τηνικαῦτα καὶ ὁ ἀνὴρ δέκα. Τότε μαρτυρίας ἐκθεμένων τῶν τοιούτων κληρικῶν γέγονεν ἀναγνώστης ἐκκλησιαστικῇ προτροπῇ, οὐ προεβιβάσθη δέ γε καὶ εἰς διάκονον, ὅτι μὴ χρόνων ἦν κατὰ νόμους εἴκοσι πέντε. Νῦν δὲ αἰτησαμένου τούτου τὸν τοιοῦτον προβιβασμὸν ἐκίνησαν οἱ αὐτοὶ κληρικοὶ τὸ εἰρημένον ἔγκλημα, καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, διεβεβαιώσατο μὲν παρὼν τῇ συνόδῳ οὗτος δὴ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Νικομηδείας, ἐνεφανίσθησαν καὶ αἱ μαρτυρίαι τῶν αὐτῶν κληρικῶν παρὰ τοῦ δεξαμένου ταύτας καὶ ὄντος τὴν προτροπὴν κατὰ τὸ κρατοῦν ἐκκλησιαστικὸν ἔθος. Εἶτά τις ἐκ τῶν αὐτῶν κληρικῶν διάκονος Θεόδωρος ὁ Δραγιλανὸς καλούμενος ἐκίνησεν ἕτερον ἔγκλημα, ὅτι γείτονα ἔχων τὸν δηλωθέντα Σγουρανὸν ἠρώτησεν αὐτὸν ἔτι μόνους ἀῤῥαβῶνας ἔχοντα μετὰ τῆς ἰδίας γυναικὸς, πῶς διαναπαύεται εἰς τὰ πενθερικὰ αὐτοῦ, ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπε, μὴ φροντίδα ἔχειν περὶ τούτου, ἐπείπερ ἔφθασε μιγῆναι τῇ τοιαύτῃ γυναικὶ αὐτοῦ. Καὶ ἀπαρνουμένου τοῦτου δὴ τοῦ Σγουρανοῦ, τὸν τοιοῦτον λόγον εἰπεῖν, προβαλλομένου δὲ ἅμα τὴν Μουζαλώνισσαν καὶ τὴν Θεοδηγίναν πρὸς μαρτυρίαν τοῦ παρθένον εὑρεθῆναι τὴν κόρην ἐν τῷ τοῦ γάμου καιρῷ, ἐπεὶ μὴ δυνατῶς εἶχον αὗται τούτου χάριν πρὸς τὴν σύνοδον ἀπαντῆσαι, διεμηνύθησαν μετὰ τοῦ ἐντιμοτάτου ἐκκλησιαστικοῦ τοῦ Καβαλλαροπούλου, καὶ διεβεβαιώσαντο, ὅτι οὐ παρῆσαν τελουμένου τοῦ γάμου, ἀλλά τινες γυναῖκες αὐτῶν, ὧν δὴ καὶ μετακληθεισῶν, ἐπετράπη ὁ ἱερώτατος ἀρχιεπίσκοπος Βιζύης ἐρωτῆσαι ταύτας μετ' ἀσφαλείας τῆς προσηκούσης ἅμα τοῖς ἐντιμοτάτοις ἐκκλησιαστικοῖς, τῷ τε ἄρχοντι τῶν μοναστηρίων τῷ Παραδείσῳ καὶ τῷ Καβαλλαροπούλῳ, καὶ διαβεβαιωσαμένων τούτων, παρθένῳ μιγῆναι τὸν δηλωθέντα Σγουρανὸν τῇ κόρῃ, ὡς καὶ παρούσας ταύτας ἰδεῖν τὴν τῆς παρθενίας παράστασιν, ἐδικαιώθη συνοδικῶς ὁ εἰρημένος Σγουρανὸς προβιβασθῆναι ἀκωλύτως εἰς τὸν τῆς διακονίας βαθμόν.

II. † Τῷ αὐτῷ μηνὶ ἐδέησε καὶ τῷ Καρβαληνῷ Θεοδώρῳ ἐξ ἀναγνώστου προβιβασθῆναι εἰς τὸν τῆς διακονίας βαθμὸν, καὶ κινηθέντος λόγου εἰπεῖν τινα γυναῖκα μιγῆναι τοῦτον αὐτῇ, παρέστη συνοδικῶς ὁ αὐτὸς Καρβαληνὸς, καὶ ἀνέφερεν, ὡς πρὸ τριῶν ἤδη χρόνων ᾐτήσατο τὸν τοιοῦτον προβιβασμὸν, καὶ τότε ἐλάλησε τὴν τοιαύτην κατηγορίαν κατ' αὐτοῦ ἡ τοιαύτη γυνή. Ἐξετάσεως δὲ γενομένης ἀπηλέγχθη ὑπὸ μαρτύρων τοῦ τε Ἰωάννου τοῦ Κουτούφαρι καὶ τοῦ Κωνσταπῆ, μάτην τούτου κατηγορῆσαι, καὶ εἰς παράστασιν τῶν εἰρημένων ἐνεφάνισε γράμμα τοῦ τῷ τότε καιρῷ πατριαρχεύοντος. Πλὴν ἐπεὶ δέον ἦν ἐπὶ πλέον ἀκριβώσασθαι τὴν ὑπόθεσιν, μετεκλήθησαν εἰς τὴν σύνοδον καὶ οἱ αὐτοὶ μάρτυρες καὶ ἡ αὐτὴ γυνὴ, καὶ συνωμολόγησαν τὰ αὐτά. Εἶτα ἐπετράπη ἐρωτῆσαι τὴν αὐτὴν γυναῖκα ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Προύσης καὶ ὑπέρτιμος, ἥ δὴ καὶ ἐρωτηθεῖσα παρ' αὐτοῦ καὶ ἐπιτιμίῳ ὑποβληθεῖσα ἀνωμολόγησε, ψευδῶς κατειπεῖν τοῦ τοιούτου Καρβαληνοῦ, κινηθῆναι δὲ πρὸς τοῦτο, τὸ μὲν ἐρωτι τοῦ λαβεῖν αὐτὸν εἰς ἄνδρα, τὸ δὲ καὶ ὑποβολῇ τῆς θείας αὐτοῦ τῆς Θεοδωροπουλίνης, ἣν δὴ καὶ αὐτὴν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης Προύσης καὶ ὑπέρτιμος ἐπετράπη ἐρωτῆσαι σὺν τῷ ἄρχοντι τῶν μοναστηρίων τῷ Παραδείσῳ μετὰ ἀσφαλείας τῆς προσηκούσης, καὶ ἐρωτηθείσης ταύτης ὑπ' αὐτοῦ καὶ διαβεβαιωσαμένης, ὅτι σκάνδαλον μὲν εἶχε μετὰ τῆς δηλωθείσης γυναικὸς περί τινος βιωτικῆς ὑποθέσεως, οὐχ ὑπέβαλε δὲ ἐκείνην κατὰ τῆς ὑπολήψεως κατηγορῆσαι τοῦ ἀνεψιοῦ, ὅτι μηδὲ σύνοιδέ τι κατὰ τῆς ὑπολήψεως αὐτοῦ. Ὅθεν καὶ ἐδικαιώθη καὶ οὗτος συνοδικῶς, προβιβασθῆναι ἀκωλύτως εἰς τὸν τῆς διακονίας βαθμόν.

XXVII. *Synodus metropolitæ Dyrrhachii confert metropolim Selymbriæ per adjunctionem.*

† Καὶ τοῦτο δὲ ἄρα τοῦ δικαίου τε καὶ καθήκοντος εἶπερ ἄλλο τι πέφυκεν εἶναι, τοὺς πνευματικὴν ἐγκεχειρισμένους ἐπιστασίαν ἀνενδεῶς ἔχειν καὶ ἱκανῶς, ὅσα γε πρὸς χρείαν ἥκει τοῦ σώματος, ἵν' οὕτως αὐτοί τε μὴ περὶ τὰ ἔξωθεν ἀσχόλως ἔχοντες ἐνὶ τούτῳ καὶ μόνῳ σχολάζοντες σὺν πάσῃ εἶεν σπουδῇ, ὅπως τὴν ἐμπεπιστευμένην αὐτοῖς φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν τῶν ψυχῶν καλῶς καὶ ὡς προσῆκόν ἐστι διιθύνωσι, προσέτι δὲ καὶ ἑτέροις [ὡς εἰ]κὸς δύναιντο ἐπαρκεῖν, οὓς ἀπόρως περὶ τὸν βίον ὁ χρόνος ἔχειν ἠνάγκασεν . . . . . ἀλλὰ τοῦ γε προτέρου καὶ καθ' αὑτοὺς μὴ ἀποτυγχάνειν τῶν ἀναγκαιοτάτων πάντως ἐστὶν, οὐκοῦν καί τινας τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων) ἐνδεῶς τῶν πρὸς τὸ αὐταρκες ἐχόντας καὶ μήθ' αὐτοῖς μήθ' ἑτέροις ἐπαρκεῖν δυναμένους, ἅτε τῆς ἐκ τῶν κατ' αὐτοὺς ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν προσόδου φθάσαντας ἐστερῆσθαι, τῆς τοῦ καιροῦ δυσχερείας ὡς οὐκ ἐχρῆν ἀπολαύσαντας, προμηθείας ἀξιοῦν ἡ μετριότης ἡμῶν βούλεται. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν χρεὼν εὖ πάσχειν τοὺς τὴν ἀδελφικὴν πληροῦντας ὁμήγυριν καὶ βοηθείας ἱκανῆς μεταλαγχάνειν ἢ παρ' ἡμῶν τῶν τὰ κοινὰ σὺν αὐτοῖς καὶ πνευματικὰ πραττόντων καὶ συνεργοὺς αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς ἀναγκαιοτάτοις φέρειν λαχόντων τῇ ἐκ Θεοῦ χάριτι, οὓς οὔτε αἷμα οὔτε μὴν σὰρξ, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τελεῶσαν ὁμοῦ καὶ χρῖσαν εἰς τὴν πνευματικὴν συνῆψεν ἀδελφότητα; τοῦτον δὴ τὸν τρόπον καὶ τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Δυῤῥαχίου, ὑπερτίμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, ἀπορουμένῳ περὶ τὰ ἀναγκαῖα, τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Σηλυβρίας χρηεύουσαν ἤδη καὶ δεομένην τοῦ ἐπιστατήσοντος ἀπονέμομεν κατὰ λόγον ἐπιδόσεως κοινῇ ψήφῳ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ

Digitized by Google

Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Μύρων, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Βιζύης, τοῦ Γαρέλλης, τοῦ Νυμφαίου καὶ τοῦ Μηδείας, ὡς ἂν αὐτὸς μὲν ἐπικουρίαν ἐκεῖθεν ἕξει, ὧν ἐστιν ἐπιδεής, ὁ δὲ κατ' ἐκείνην λαὸς τῆς παρὰ τοῦδε διδασκαλίας ἐπαπολαύων ἐπιτυγχάνῃ καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ὠφελείας, καὶ πρὸς τὰ κρείττω ὁσημέραι προκόπτῃ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. Καθέξει τοίνυν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης Δυρραχίου καὶ ὑπέρτιμος τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν Σηλυβρίας καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν πάντα, καὶ ἐπ' ἀδείας ἕξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους ἐγκαθιστᾷν, καὶ ἁπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθέξει, ὅσα γε καὶ γνήσιος ἀρχιερεύς, ἄνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν ὀφείλουσιν οἵ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελοῦντες καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν, ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστώνυμον πλήρωμα δέξασθαι τοῦτον καὶ διὰ πάσης ἄγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποταγὴν τούτῳ καὶ εὐπείθειαν ἀπονέμειν ὡς ἀρχιερεῖ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ὑπ' αὐτοῦ νουθετοῖντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τούτῳ δὴ τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Δυρραχίου, ὑπερτίμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἰνδ. ιδ'.*

XXVIII. *Joannes metropolitam Melenici in jus vocat.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Μελενίκου καὶ ὑπέρτιμε, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Κληρικοί τινες τῆς κατὰ σὲ ἐκκλησίας, ὁ σακελλάριος, ὁ σκευοφύλαξ καὶ ὁ χαρτοφύλαξ μετὰ πρεσβυτέρου τινὸς Ἀλεξίου, καλουμένου τοῦ Ὑαλέα, ἐνεφάνισαν λιβέλλου γράμμα συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, φέροντος αἰτιάματα καθαπτόμενα τῆς ἱερότητός σου καὶ διὰ τοῦτο δεόμενα ἐξετάσεως. Καὶ παραδηλοῖ τῇ ἱερότητί σου ἡ μετριότης ἡμῶν καταλαβεῖν ἐνταῦθα ἐπὶ τῷ ἀπολογήσασθαι περὶ τῶν τοιούτων αἰτιαμάτων διὰ τριῶν ἀπάρτι μηνῶν. Μὴ γοῦν βραδύνῃ ἐπὶ πλέον ἡ ἱερότης σου, ἀλλ' ὡς ἀναγκαίας οὔσης καὶ ἀπαραιτήτου τῆς ἐξετάσεως καταλαβέτω διὰ τοῦ τοσούτου καιροῦ, ἵνα δώσει λόγον περὶ τῶν τοιούτων αἰτιαμάτων. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἰνδ. ιδ'.*

XXIX. *Synodus archiepiscopo Nymphæi a sede sua pulso dat episcopatum Derci.*

† Καὶ ἄλλοις μὲν, ἂν μὴ προνοεῖν γένηται τῶν αὐτοῖς τι καὶ κατὰ μικρὸν προσηκόντων, οὐκ ἂν οὗτοί γε διαγένοιντο, ὥστε δὴ μὴ εἰς πολλήν τινα τὴν ὠμότητα ἐγκληθῆναι, παρ' ἡμῖν δὲ καλῶς ἂν ἔχοι, τὸν ἐπανῃρημένον αὐτὸν ἡμῖν τοῦ Εὐαγγελίου ζυγὸν καὶ τῷ ἀρότρῳ τοῦ θείου λόγου τὰς τῶν πιστῶν γεηπονοῦντα καρδίας καὶ τῇ θείᾳ ἅλωνι τὰ πολλὰ ἐνιδρώσαντα καὶ ἱκανῶς αὐτῇ προσταλαιπωρήσαντα οὕτω δὴ πεφιμῶσθαι καὶ τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων καταπιέζεσθαι; ἂν δ' οὗτος αὖ καὶ χρόνῳ πολλῷ καὶ γήρᾳ καὶ πόνῳ καὶ πολλοῖς τοῖς κινδύνοις ἐγκαρτερήσῃ, καὶ ταῦθ' ὑπὲρ ἧς αὐτῷ ποίμνης ὁ Χριστὸς κατεπίστευσε, τῶν εἰκότων ἂν γένοιτο, εἰ μὴ παντὶ τρόπῳ τὸ ἐνδεὲς αὐτῷ θεραπεῦσαι σπουδάσομεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἀλλ' εἰ μὲν ἄλλως τε ἦν ἐκ τοῦ εὐχεροῦς ἢ ἀκινδύνως ἢ ὅπως ποτ' ἂν βουληθείη τις τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης πράγματι χρῆσθαι, κἂν οὕτω μάλα δικαίως ἱκανοὺς εἶχεν ἀπαιτεῖν τοὺς μισθοὺς ὁ πρὸς τοῦτο χωρεῖν βιαζόμενος, ... δὲ αὖ μὴ ἐθέλειν διδόναι, ὡς τὸ εἰκός, ἐνῆν τὸ ἀνέγκλητον. Τοῦ πράγματος δὲ οὕτω δυσχεροῦς ὄντος, ὡς μηδέ τινας οἵους τε ὄντας τοῦτο φέρειν, ἔστι που δίκαιον ἄλλοις τοῦτο ἐπιφορτίζειν, ἡμῖν δὲ μηδὲ τοὺς μισθοὺς γοῦν τῶν πόνων ἐπιμετρεῖν αὐτοῖς ἐθέλειν, ὁπόση δύναμις; διὰ δὴ ταῦτα δυσχεροῦς οὕτω λαχόντος τοῦ ἀρχιερατικῶς, ὡς εἴρηται, προστατεῖν, καί γε ἡμεῖς ἀμοιβὰς τῶν πόνων διδόναι ἐθέλοντες τὰ δίκαια ποιοῦντες ἐσόμεθα, τοῖς δέ γε λαμβάνουσιν ἐσεῖται δὴ τὸ ἀνέγκλητον. Κοινήν τινα ταύτην γνώμην ἡ μετριότης ἡμῶν ἐκθεμένη σύναμα τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Σάρδεων, τῷ Νικομηδείας, τῷ Νικαίας, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Μονεμβασίας, τῷ Ποντοηρακλείας, τῷ Προύσης, τῷ Περγάμου, τῷ Χριστουπόλεως, τῷ Δυρραχίου, τῷ Βιζύης καὶ τῷ Κίου, δεῖν ἔγνω, ὡς ἂν τὸν ἱερώτατον ἀρχιεπίσκοπον Νυμφαίου, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν αὐτῆς καὶ συλλειτουργὸν, ἄνδρα γεραιόν τε καὶ ὄντα ἔμφρονα καὶ πολλοῖς τοῖς πόνοις ἐγκαρτερήσαντα καί γε τῆς λαχούσης ἀποξενωθέντα διὰ τὴν ἐξ ἁμαρτιῶν γενομένην ἐπήρειαν καὶ ὡς σχολάζοντα εὑρισκόμενον, πρόεδρον αὖθις ἀποκατεστῆσαι τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Δέρκου, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ μέχρι καὶ ἐς τὸ νῦν ἀφ' ἱκανοῦ γνησίου ἀρχιερέως ἐστέρηται. Καί γε τὸ ἀπὸ τοῦδε καθέξει αὐτὴν καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν πάντα, καὶ ἐπ' ἀδείας ἕξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους ἐγκαθιστᾷν, καὶ ἁπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθέξει, ὅσα γε καὶ γνήσιος ἀρχιερεύς, ἄνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν ὀφείλουσιν οἵ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Δέρκου καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελοῦντες καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν, ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστώνυμον πλήρωμα δέξασθαι τοῦτον καὶ διὰ πάσης ἄγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποταγὴν τούτῳ καὶ εὐπείθειαν ἀπονέμειν, ὡς ἀρχιερεῖ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ἂν ὑπ' αὐτοῦ νουθετοῖντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τούτῳ δὴ τῷ

Digitized by Google

ἱερωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Νυμφαίου εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἰνδ. ιδ'.*

XXX. *Synodus dirimit quasdam controversias.*

I. † Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ἡ ἀπὸ τῆς Λακεδαιμονίας μοναχὴ Εὐφροσύνη ἡ Μαρινία, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἔχουσα κοινῶς μετὰ τοῦ χρηματίσαντος ἐπισκόπου Κερνίτζης τοῦ Μαλωταρᾶ ἐκείνου ἐκ γονικότητος σεπτὴν εἰκόνα τῆς ὑπεράγνου δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας, συμμετεῖχεν ἐπ' ἴσης αὐτῷ καὶ τῶν προσόδων τῶν ἐκ ταύτης δὴ τῆς θείας εἰκόνος καὶ τῶν ἀνατεθειμένων κτημάτων αὐτῇ· εἶτα τοῦ αὐτοῦ Μαλωταρᾶ μετὰ χρόνους ἱκανοὺς πειραθέντος ἐπέκεινα τῆς ἡμισείας μερίδος λαμβάνειν ἐξ ἑκατέρων, ἀντεκρίθη τούτῳ διαφόρως αὖτη. Καὶ ἔταξε μὲν ἡ κρίσις τὴν αὐτὴν, ἥνπερ καὶ πρότερον, ἔχειν ἀμφοτέρους ἐπὶ τούτοις κοινωνίαν τε καὶ ἰσότητα, ἐκεῖνος . . . . . τὰ κτήματα . . . . . κατεῖχεν ἰδίως αὐτὰ καὶ ἐνέμετο, προεδρεύοντος τηνικαῦτα τοῦ χρηματίσαντος Κρήτης ἐν τῇ ἐκεῖσε ἁγιωτάτῃ μητροπόλει, καὶ στέρξαντος ἅμα καὶ αὐτοῦ . . . . . γράμματι . . αὐτοῦ ἐμφανισθέντι παρὰ τῆς μοναχῆς, ὃς δὴ μετὰ ταῦτα ὑπ. . . . . τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἀφείλετο ἐκ τῆς μοναχῆς ταύτης τὴν τοιαύτην σεπτὴν εἰκόνα, καὶ μετ' ὀλίγον ἐλθὼν εἰς μετάμελον ἀντέστρεψεν ἐκείνην πάλιν αὐτῇ. Μέντοι καὶ ἐπιλαβομένη ἡ τοιαύτη μοναχὴ τῆς αὐτῆς εἰκόνος ἀνήγειρεν ἐπ' ὀνόματι ταύτης θεῖον ναὸν, οὐ μικρὰν σπουδὴν καὶ χεῖρα πρὸς τοῦτο συμβαλομένου καὶ τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, κῦρ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Ἀσάνη, εἰς κεφαλὴν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ τυγχάνοντος, καὶ κατεῖχε τοῦτον, μισθουμένη πρεσβυτέρους καὶ ἀποδιδοῦσα δι' ἐκείνων τὴν ὀφειλομένην ἱερατικὴν ὑπηρεσίαν αὐτῷ. Ἄρτίως δὲ ὁ εἰς πρόεδρον τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας εὑρισκόμενος, ἱερώτατος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀχαΐας, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐξ ὑποβολῆς καὶ οὗτος τῶν αὐτῶν κληρικῶν ἀφελόμενος τὴν εἰκόνα τήνδε διὰ τὸ φθάσαι κατασχεθῆναι ταύτην, ὡς εἴρηται, παρὰ τοῦ χρηματίσαντος Κρήτης, εἰς πρόεδρον εὑρισκομένου τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, κατέχει παρ' ἑαυτῷ. Ὑπὲρ ἧς καὶ ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος ἡ μοναχὴ, ἐμφανίσασα καὶ τὸ δικαιοῦν αὐτὴν γράμμα τῆς κρίσεως, προβαλλομένη τε καὶ μάρτυρας ἱκανοὺς ἐκ τῶν ἐκεῖσε, τόν τε σεβαστὸν κῦρ Μανουὴλ τὸν Στεφανίτην, τὸν σεβαστὸν τὸν Καλοδίκην, τὸν σεβαστὸν κῦρ Θεόδωρον τὸν Λακασᾶν, Θεόδωρον τὸν Μαυρόπαπαν καὶ Θεόδωρον τὸν Σγουρομάλλην, καὶ διεβεβαιώσαντο μὲν οὗτοι, μετακληθέντες πρὸς τὴν σύνοδον, ὅτι δὴ γονικόθεν περιῆλθεν ἥ τε εἰκὼν καὶ τὰ κτήματα τῇ τοιαύτῃ μοναχῇ καὶ τῷ ῥηθέντι Μαλωταρᾷ, καὶ ἡ πρόσοδος ἀμφοτέρων ἐξ ἴσου τούτοις συνεμερίζετο. Πλὴν ἡ μετριότης ἡμῶν, ἀσφαλεστέραν ὡσανεὶ πραγματευομένη τὴν ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως θέσθαι, ἔγνω δεῖν ἀκροάσασθαι καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ χρηματίσαντος Κρήτης. Καί γε τούτου μετακληθέντος καὶ ἐρωτηθέντος συνοδικῶς καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν εἰρημένων πιστωσαμένου, διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Σάρδεων, τῷ Νικομηδείας, τῷ Νικαίας, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Μονεμβασίας, τῷ Ποντοηρακλείας, τῷ Προύσης, τῷ Περγάμου, τῷ Χριστουπόλεως, τῷ Δυρραχίου, τῷ Βιζύης, τῷ Κίου καὶ τῷ Μηδείας, ἐπανελθεῖν τὴν δηλωθεῖσαν σεπτὴν εἰκόνα τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας τῷ εἰς ὄνομα ταύτης ἀνεγερθέντι θείῳ ναῷ παρὰ τῆς εἰρημένης μοναχῆς συνδρομῇ καὶ συγχρωτήσει, ὡς εἴρηται, τοῦ αὐτοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, καὶ ὡς τὸ πρότερον . . . . . ἐξ ἡμισείας τῶν προσόδων καὶ τῶν κτημάτων αὐτῆς τὰ μέρη ἀμφότερα, τό τε τῆς εἰρημένης μοναχῆς Μαρινίας καὶ τὸ τοῦ Μαλωταρᾶ, καὶ μηδεμίαν ἐπὶ τῇ κατοχῇ τούτων εὑρίσκειν ὄχλησιν παρὰ τοῦ κατὰ τὸν τόπον ἀρχιερέως ἢ παρ' ἑτέρου τινός, ὅθεν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν καὶ ὑπέρτιμος, ὀφειλομένως ἔχων στέργειν τὰ καλῶς ἡμῖν δοκοῦντα καὶ τῇ συνόδῳ, ἀνασώσει τὴν εἰκόνα ταύτην πρὸς τὸν εἰρημένον θεῖον ναὸν, καὶ οὐκ ἐπὶ πλέον καθέξει ταύτην παρ' ἑαυτῷ, τῇ ἐμφανείᾳ τῆς παρούσης συνοδικῆς διαγνώσεως τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἥτις ἐπιδέδοται τῇ διαληφθείσῃ μοναχῇ Μαρινίᾳ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἰνδ. ιδ'.*

II. † Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ τοῦ Φαλάτου υἱὸς Γεώργιος ὁ Παπαδόπουλος, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ὁ Διοσιερηνὸς Γεώργιος συνέζευξεν εἰς γυναῖκα τὴν ἰδίαν θυγατέρα κατὰ νόμους αὐτῷ, καὶ πράγματα συνεφώνησε προικὸς χάριν, ὅσα ἔδει καὶ κατεγράψατο, καὶ ἀναγκαζόμενος ὑπ' αὐτοῦ δοῦναι πρὸς αὐτὸν τὴν προῖκα καὶ μὴ ἔχων ἀπεπέμψατο τοῦτον τῆς τοιαύτης αὐτοῦ θυγατρὸς, καὶ ἠγάγετο γαμβρὸν ἕτερον ἐπ' αὐτῇ, αἰχμαλώτου παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τούτου εὑρισκομένου. Παρὼν δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ ὁ αὐτὸς Διοσιερηνὸς καὶ ἀκροώμενος τῶν εἰρημένων διετείνετο, ὡς οὐ δι' ἔνδειαν τῆς προικὸς, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐκτραπῆναι τὸν τοιοῦτον Παπαδόπουλον εἰς μοχθηρὰν γνώμην ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καταλείψαντα τὴν γυναῖκα ἐπὶ χρόνοις ἱκανοῖς ἀσωτεύεσθαι καὶ τόπους ἐκ τόπων ἀμείβειν καὶ κλοπῇ διαφόρως ἁλῶναι οὐ μόνον ἄλλων πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἱερῶν καὶ ἀνατεθειμένων Θεῷ, κἀντεῦθεν κατειρχθῆναι καὶ ἀλλοίαις ὑποβληθῆναι κακώσεσι καὶ ἀδιόρθωτον μεῖναι, καὶ ἀποδείξας καὶ παραστήσας οὕτως ἔχοντα ὁ αὐτὸς Διοσιερηνὸς τὰ κατ' αὐτοῦ εἰρημένα εἰς ἀλήθειαν, ὡς καὶ αὐτὸν μὴ δυνηθῆναι ἔξαρνον παντελῶς γενέσθαι τοῦ μὴ τοιούτοις ἁλῶναι ἀτοπήμασιν, ἠτήσατό γε καὶ ἔλαβε διαζύγιον παρὰ τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας Κυζίκου, προτροπῇ τοῦ πατριαρχεύσαντος πρὸ ἡμῶν, ἐπι-

Digitized by Google

στάντος τῷ τόπῳ διά τινα χρείαν καὶ ἐξετάσαντος τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα πρὸ χρόνων ἤδη πέντε καὶ ἀληθῆ εὑρόντος καὶ τὴν διάζευξιν ἀποφηναμένου, ἐξ οὗ δὴ καὶ ἑτέρῳ ἀνδρὶ τὴν θυγατέρα συν[ῆψεν] αὐτοῦ, διατεινάμενος ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου ὁ εἰρημένος Διοσιερηνὸς καὶ παραστήσας οὕτως ἔχοντα εἰς ἀλήθειαν, ἐνεφάνισεν εἰς παρά[στασιν] τὸ τοῦ διαζυγίου γράμμα. Καὶ ἀναμαθοῦσα καὶ ἐκ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν, ὅτι δὴ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἐγκλήμασι προέβησαν τὰ τῆς διαζεύξεως, διέγνω καὶ ἀπεφήνατο μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου καὶ τοῦ Μηδείας, τὸ στέργειν ἔχειν κατὰ νόμους αὐτὴν δὴ τὴν διάζευξιν καὶ τὸν τοιοῦτον Παπαδόπουλον καθ' ἑαυτὸν μένειν καὶ μὴ δι' ὄχλου τὸ σύνολον γίνεσθαι τούτῳ δὴ τῷ Διοσιερηνῷ, ὡς αἴτιον αὐτὸν γεγονότα τῆς διαζεύξεως. Εἶτα προεβάλετο ὁ δηλωθεὶς Παπαδόπουλος καὶ ὅτι πράγματα ἰδίως αὐτῷ διαφέροντα κατέχονται παρὰ τοῦ τοιούτου Διοσιερηνοῦ, καὶ ἦν ἀπαιτῶν ταῦτα, ἐξεῖπε δὲ καὶ παρέστησεν ὁ αὐτὸς Διοσιερηνὸς, τραχηλέαν μόνην αὐτοῦ μητρικὴν εὑρίσκεσθαι παρ' αὐτῷ, ἣν δέδωκεν ὁ πατὴρ τοῦ εἰρημένου Παπαδοπούλου πρὸς τὴν θυγατέρα τούτου κατὰ λόγον θεωρέτρου, ἀνθ' ὧν δέδωκεν οὗτος χαρισμάτων αὐτῷ. Καὶ διέγνωσται συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, εἶναι καὶ περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως αὐτὸν ἀνενόχλητον ἐκ τούτου δὴ τοῦ Παπαδοπούλου, ἐπειδὴ κατὰ λόγον θεωρέτρου ἐδόθη ἡ τοιαύτη τραχηλέα, καὶ πάλιν ἀντεδόθησαν ἕτερα χαρίσματα κατὰ τὴν συνήθειαν παρὰ τούτου. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐπιδίδοται πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἰνδ. ιδ'.*

† III. Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ἡ ἀπὸ τῆς Βιζύης χήρα γυνὴ, εἰρημένη ἡ τοῦ Καλωτοῦ, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἀνήρ τις ἐκ τῶν ἐκεῖσε Θεόδωρος, καλούμενος ὁ Σπαταλᾶς, εἰς δεύτερον ταύτην ἀγαγόμενος συνοικέσιον, παῖδας δύο γεγέννηκεν ἐξ αὐτῆς, καὶ ἀδιαθέτου τούτου τὸν βίον ἀπολιπόντος, οἱ ἐκ τῆς πρώτης γυναικὸς ἐκείνου παῖδες, καίπερ ἔχοντες τὴν μητρικὴν αὐτῶν προῖκα, ὅμως, προφασιζόμενοι ἐκείνης ἀποστερεῖσθαι, κατέσχον πάντα τὰ πατρῷα τούτων πράγματα, καὶ οὐ βούλονται ἀνασῶσαι καὶ ταύτῃ τὰ προικόθεν διαφέροντα καὶ ὅσα εἶχεν ἕτερα ἐπέκεινα τῆς προικὸς ἀνήκοντα κατὰ νόμους αὐτῇ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰς πρὸς αὐτὴν τοῦ ἀνδρὸς χάριτας. Παρόντες δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ οἱ αὐτοὶ παῖδες καὶ τῆς μητρυιᾶς τὰ εἰρημένα διεξιούσης ἀκούοντες, διετείνοντο μὲν, μηδόλως λαβεῖν τὰ τῆς μητρὸς αὐτῶν πράγματα, συνωμολόγουν δὲ τὰ πατρικὰ κατασχεῖν, τὰ μὲν ὑπὲρ τῆς ἀναπληρώσεως τῶν μητρῴων πραγμάτων αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ ὡς ὑποκείμενα τῇ παρ' αὐτοῖς εὑρισκομένῃ προνοίᾳ καὶ δουλείαν ὀφείλοντα. Εἶτα ἐξεταζόμενοι καὶ ἀκριβολογούμενοι περὶ τῶν τοιούτων μητρικῶν αὐτῶν πραγμάτων, ἀκούσαντες δὲ καὶ ὅτι τοπικῇ ἐξετάσει ἀνερευνηθήσεται καὶ εὑρεθήσεται ἡ ἀλήθεια, ἠναγκάσθησαν καὶ ἀνωμολόγησαν οἱ τοιοῦτοι παῖδες, ἔχειν ἀνελλιπῆ τὴν μητρικὴν αὐτῶν προῖκα. Καὶ γοῦν διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Νικομηδείας, τῷ Περγάμου, τῷ Χριστουπόλεως, τῷ Δυρραχίου, τῷ Βιζύης, τῷ Κίου καὶ τῷ Μηδείας, δοῦναι τὴν εἰρημένην μητρυιὰν τὸν τῆς ἀποκρυβῆς ὅρκον, εἶτα ἀποδοθῆναι πρὸς αὐτὴν ἀπὸ τῶν καθευρισκομένων πραγμάτων τοὺς προγόνους τὴν προῖκα ταύτης καὶ τὰ ἐκτὸς τῆς προικὸς ἀνήκοντα ταύτῃ κατὰ νόμους καὶ τὰ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῇ ἀποχαρισθέντα, τὰ λοιπὰ δὲ, εἰ μὲν ἐλεύθερά εἰσιν ἐκ δουλείας, διαβῆναι κατὰ λόγον κληρονομίας καὶ ἐπιμερισθῆναι πρὸς τοὺς ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοὺς, τοὺς ἐξ ἀμφοτέρων δηλονότι τῶν γυναικῶν, εἰ δὲ ὑποκείμενα δουλείᾳ, κατέχειν καὶ οὕτως ἐκεῖνα ἐπ' ἴσης αὐτοὺς, καὶ ἀποδιδόναι ἐξ ἴσου τὴν ἀνήκουσαν δουλείαν ὑπὲρ αὐτῶν. Μέντοι καὶ δούσης τῆς μητρυιᾶς τὸν τῆς ἀποκρυβῆς ὅρκον, γενήσεται ἐπὶ τοῖς καθευρισκομένοις πράγμασιν, ὅπερ ἡ παροῦσα συνοδικὴ διάγνωσις ἀποφαίνεται, ὀφείλοντος καὶ τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιεπισκόπου Βιζύης, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργοῦ, οἰκονομῆσαι, ὥστε ταῦτα λαβεῖν ἐπὶ τοῖς διεγνωσμένοις ἀποκατάστασιν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τῇ διαληφθείσῃ χήρᾳ γυναικὶ, εἰρημένῃ τῇ τοῦ Καλωτοῦ, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδίδοται.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Μαΐῳ, ἰνδ. ιδ'.*

IV. † Ἀνέφερε τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ σεβαστὸς κῦρ Εὐστάθιος ὁ Κίνναμος, ὡς ὁ ἐπὶ θυγατρὶ αὐτοῦ ὁ Νοστόγγος πρὸ δύο χρόνων ἤδη ταύτην δὴ τὴν αὐτοῦ σύζυγον ἀπολιπὼν ἐξ οὐδεμιᾶς εὐλόγου αἰτίας, οὐδέπω πρὸς τὴν μετ' αὐτῆς συνοίκησιν ἐπανῆλθε, φθάσας δὲ κατανάλωσε καὶ τὰ πλείονα τῶν προικοδοτηθέντων αὐτῷ πραγμάτων, ἐν οἷς καὶ ἀμπέλιον ἦν καὶ οἰκήματα, ἅπερ δὴ οἰκήματα εἰς ἐνέχυρον δέδωκε, ὑπέρπυρα διακόσια δανεισάμενος, καί τινας ἐξωνησάμενος τόπους μετὰ τῶν εὑρισκομένων περὶ αὐτοὺς οἰκημάτων. Καὶ ἐδεήθη ἀντικριθῆναι τούτῳ συνοδικῶς, ὡς ἂν ἡ συνοίκησις πάλιν τῇ αὐτοῦ γυναικὶ, ἢ κἂν ἀνασωθῶσι ταύτῃ τὰ εἰς ἐνέχυρον δοθέντα, τὸ ἀμπέλιον δηλονότι καὶ τὰ οἰκήματα, ἕως ἂν ὁ ἀνὴρ, τῶν ἀλλοτρίων ἀποστὰς, τὴν αὐτοῦ στέρξῃ σύζυγον· ὅθεν ἡμετέρᾳ καὶ συνοδικῇ προτροπῇ διαμηνύεται μὲν καὶ ὁ αὐτὸς Νοστόγγος καὶ δὶς καὶ τρὶς, ὥστε ἀπαντῆσαι πρὸς τὸ δικαστήριον καὶ ἀπολογήσασθαι. Μὴ βουληθέντος δὲ ὅμως οὐδ' εἷς ἅπαξ ἀπαντῆσαι, ἡ μετριότης ἡμῶν κοινῇ γνώμῃ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Περγάμου, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου καὶ τοῦ Μηδείας, ἄδειαν δέδωκε τῷ δηλωθέντι σεβαστῷ τῷ Κιννάμῳ διαπράσασθαι τοὺς τόπους, οὓς ὁ ῥηθεὶς γαμβρὸς αὐτοῦ

Digitized by Google

ἐξωνήσατο, καθὼς εἴρηται, διὰ τῶν ὑπερπύρων, ἅπερ ἔλαβεν ὑπὲρ τῶν προικῴων ὀσπητίων αὐτοῦ, δοὺς ταῦτα ἐνεχυρικῶς σὺν τοῖς περὶ αὐτοὺς εὑρισκομένοις οἰκήμασιν, καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ἀνασῶσαι τῇ θυγατρὶ τὰ ῥηθέντα προικῷα ταύτης οἰκήματα καὶ τὸ ἀμπέλιον ἐπὶ τῷ κατέχεσθαι παρ' αὐτῆς ταῦτα, μέχρις ἂν, ὡς εἴρηται, ὁ ἀνὴρ πρὸς αὐτὴν ἐπανέλθῃ. Οὐδεὶς τοίνυν ἐμποδὼν τούτῳ γενήσεται νομίμως ταῦτα πιπράσκοντι, ἀλλ' ἐάσουσιν αὐτὸν πάντες ἀνεμποδίστως τὴν τούτων πρᾶσιν ποιήσασθαι. Τούτου γὰρ χάριν ἐπιδέδοται τῷ διαληφθέντι σεβαστῷ κῦρ Εὐσταθίῳ τῷ Κιννάμῳ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Μαΐῳ ἰνδ. ιδ'.*

XXXI. *Joannes metropolitam Attaliæ vetat in alienis diœcesibus jura episcopalia exercere.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Ἀτταλείας καὶ ὑπέρτιμε, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὲ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Ἡ μετριότης ἡμῶν ἐγνώρισεν, ὅτι, διὸ εὑρίσκοντο αἱ αὐτόθι ἐκκλησίαι μὴ ἔχουσαι γνησίους ἀρχιερεῖς, εὗρες ἄδειαν καὶ ἐξέρχῃ ἀπὸ τῆς ἐνορίας σου, καὶ ἱεροπρακτεῖς καὶ ἐνεργεῖς τὰ τῶν ἀρχιερέων εἰς τὰς ἐνορίας τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν, καὶ τοῦτο οὐδὲν ἔνι κανονικὸν οὐδὲ δίκαιον, ἵνα γίνηται παρὰ σοῦ· καὶ ἐπειδὴ ἐχειροτονήθη καὶ καταλαμβάνει καὶ ἀρχιερεὺς εἰς τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Μύρων, καὶ ἀπεστάλησαν καὶ ἕτεροι ἀρχιερεῖς εἰς τὰς αὐτόθι ἐκκλησίας, χωρεῖσθε εἷς ἕκαστος καὶ ἀρκεῖσθε εἰς τὴν ἰδίαν ἐνορίαν, καὶ μηδὲν παρεκβαίνῃς καὶ ἱεροπρακτῇς εἰς ἄλλης ἐκκλησίας ἐνορίαν, ὅτι τοῦτο εἰς καταδίκην καὶ εὐθύνην σὲ φέρει κανονικὴν, καὶ ἐὰν οὐδὲν παύσῃς τοῦ ποιεῖν τὰ τοιαῦτα, ἅπερ εἰσὶν ἔξω τῶν κανόνων, μέλλεις καταδικασθῆναι καὶ εὐθυνθῆναι παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου κανονικῶς. Διὰ τοῦτο καὶ συντήρου καὶ ποίει ἀπὸ τοῦ νῦν, καθὼς παραδηλοῖ πρὸς τὴν ἱερότητά σου ἡ μετριότης ἡμῶν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ σοῦ.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Μαΐῳ ἰνδ. ιδ'.*

XXXII. *Synodus electionem episcopi Macræ et Libysii irritam facit.*

† Ἐπειδὴ ἐγνώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ὁ ὑποψήφιος, ὃς εὑρίσκεται κρατῶν τὴν ἁγιωτάτην ἐπισκοπὴν Μάκρης καὶ Λιβυσίου, ἥτις εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Μύρων, οὐδὲν πράττει κανονικῶς καὶ Χριστιανικῶς εἰς τὸν τοιοῦτον τόπον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἦλθεν ἐντεῦθα εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν, ἀνεφάνη δίλιος καὶ ἀνυπόληπτος εἰς τοὺς ἐκ Θεοῦ εὐσεβεστάτους καὶ ἁγίους βασιλεῖς, παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου, ἵνα μηδόλως ἔχῃ ἐνοχὴν πνευματικὴν εἰς τὴν τοιαύτην ἐπισκοπὴν Μάκρης καὶ Λιβυσίου, μηδὲ παραδέχωνται τοῦτον οἱ ἐκεῖσε Χριστιανοὶ, ἀλλὰ σχολάσῃ καὶ παύσῃ καὶ ἀπέχῃ τέλεον ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐπισκοπῆς, ὅπως γένηται γνήσιος ἀρχιερεὺς καὶ ἐπίσκοπος εἰς αὐτὴν παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Μύρων, καὶ ἁγιάζῃ καὶ ποιμαίνῃ τὸν ἐκεῖσε εὑρισκόμενον Χριστιανικὸν λαόν. Τοίνυν καὶ ὀφείλει στέρξαι καὶ αὐτὸς τὴν παροῦσαν συνοδικὴν παρακέλευσιν, μηδὲ ἀντιστῆναι μηδὲ ἀπειθῆσαι ὅλως εἰς ταύτην. Ὀφείλουσι δὲ στέρξαι καὶ συντηρῆσαι καὶ οἱ ἐκεῖσε Χριστιανοὶ, ὅσον περὶ τούτου πνευματικῶς διορίζεται μετὰ τῆς θείας συνόδου ἡ μετριότης ἡμῶν.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Μαΐῳ ἰνδ. ιδ'.*

XXXIII. *Joannes metropolitæ Melenici in jus vocato concedit dilationem termini.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Μελενίκου καὶ ὑπέρτιμε, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὲ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Ἡ γραφὴ τῆς σῆς ἱερότητος διεκομίσθη πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα, καὶ ἀναγνωσθεῖσα ἐγνώρισεν, ὅσα δι' αὐτῆς παρεδήλους, ἤγουν ὅπως μετὰ πολλῆς προθυμίας ἐβούλετο ἡ ἱερότης σου καταλαβεῖν ἐνταῦθα ἐπὶ τῷ ἀπολογίαν δοῦναι καὶ ἀποσκευάσασθαι τὰ κατ' αὐτῆς λαληθέντα συνοδικῶς, διεκωλύθη δὲ ὅμως ὑπό τινος ἐνσκηψάσης τῷ σώματι αὐτῆς ἀσθενείας, καὶ παρεδήλους καὶ ἐζήτεις, ὡς ἂν γένηταί τις διὰ τοῦτο ὑπέρθεσις, καὶ παρέλθῃ ὁ καιρὸς τοῦ θέρους, καὶ κατὰ τὸ φθινόπωρον καταλάβῃς ἐνταῦθα, ὡς συντελοῦντος εἰς τοῦτο καὶ τοῦ καιροῦ. Ἐδέξατο γοῦν τοῦτο ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ παραδηλοῖ πρὸς τὴν ἱερότητά σου, ὡς ἂν, ἐπεὶ ὑπ' ἀσθενείας κωλύεται ἐλθεῖν ἡ ἱερότης σου καὶ τοιαύτης ἀσθενείας ἀκινησίαν παντελῆ παρεχομένης, προσκαρτερήσῃ αὐτόθι, καὶ διαβιβάσῃ τὸν τοῦ θέρους καιρὸν, σπουδάσῃ δὲ καὶ διαγωνίσηται ἐλθεῖν δι' ὅλου τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς χωρὶς ἀναβολῆς καὶ ὑπερθέσεως οἱασδήτινος, ὅθεν καὶ ποιησάτω ἡ ἱερότης σου, καθὰ παραδηλοῦμεν αὐτῇ. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Μαΐῳ ἰνδ. ιδ'.*

XXXIV. *Synodus absolvit presbyterum Garianum Bogomilorum hæreseos accusatum.*

† Ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἡρακλείας, πρόεδρος τῶν ὑπερτίμων καὶ ἔξαρχος πάσης Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, ἐνεφάνισε συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι γραφήν τινος ἐκ τῆς χώρας τοῦ Παμφύλου Μανουὴλ, καλουμένου τοῦ Χαλκεωπούλου, πρὸς τὸν εἰς ἔνοχον εὑρισκόμενον τῶν περὶ τὴν Χαριούπολιν δημοσίων πραγμάτων τὸν Βλαστάριον, διαλαμβάνουσαν μετὰ τῶν ἄλλων περί τινος ἱερέως καὶ ταῦτα· ὁ δὲ παππᾶς Γαριάνος ἦλθεν εἰς τοὺς Ἰμπερίνους, καὶ ἔδωκαν αὐτὸν ὑπέρπυρα πεντήκοντα καὶ ἄλογον, καὶ ἐγένετο εἷς μετ' αὐτούς. Εἶτα ἀπῆρε δισκοποτήριον ἀργυροῦν καὶ χουλιάριον καὶ τὸν μαγαρισμὸν αὐτῶν, καὶ ἀπέδρασεν, ἔχει δὲ τὸν μαγαρισμὸν εἰς τὸ σκιάδειον αὐτοῦ. Καὶ τῆς τοιαύτης ἀναγνωσθείσης γραφῆς παρέστη ὁ τοιοῦτος πρεσβύτερος, καὶ ἀνέφερεν, ἐξ Ἀνατολῆς μὲν ὁρμηθῆναι, φῦναι δὲ καὶ τραφῆναι,

Digitized by Google

παρὰ φιλοχρίστων γονέων καὶ εὐσεβῆ τὴν τοῦ γένους ἄνωθεν ἐλκόντων σειρὰν, ταῖς ἐπιθέσεσι δὲ τῶν ἐχθρῶν αὐτόθεν μεταναστεύσας περιῆει, τόπους ἐκ τόπων σὺν γυναικὶ καὶ τέκνοις ἀμείβων καὶ ζητῶν κατοικῆσαι, ἔνθα δυνατὸν ἦν αὐτῷ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν τὰ πρὸς ζωὴν ἔχειν, ἐπεὶ κατήπειγεν αὐτὸν ἐν τῷ μέρει καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα τηνικαῦτα τοῦ σίτου χαλεπὴ ἔνδεια. Ἀναμαθὼν δὲ, ὅτι καὶ ἀμφότερα κατὰ τὸν τοῦ Ποκοβίκου τόπον εὑρήσει, ἐφίσταται ἐκεῖσε, καί τινας ἡμέρας διαβιβάσας, ἐπείπερ γέγονεν αὐτῷ φανερὰ παρά τινων ἡ πλάνη τῶν εἰς τὸν τοιοῦτον τόπον εὑρισκομένων Βωγομίλων, ὑποχωρεῖ καὶ περί τινα μέρη τῆς Χαριουπόλεως κατοικεῖ. Καὶ ἐπὶ χρόνοις ἤδη ἐννέα ταύτῃ ἐνδιατρίβοντι, οὐδείς ποτέ τι κατὰ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ προσέτριψεν αὐτῷ ἔγκλημα, νῦν δὲ ὁ διαληφθεὶς Χαλκεώπουλος, ἐκ πολλοῦ πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς ἔχων, ἐπεὶ φθάσας ἀνέμαθε παρ' αὐτοῦ, ὅτι δὴ ἐπέστη ποτὲ τῷ τοιούτῳ τόπῳ τοῦ Ποκοβίκου, τὰ ἄλλα τε, ὁπόσα δεδήλωται ἐν τῇ γραφῇ, κατηγόρησε κατ' αὐτοῦ καὶ Παναγίαν φέροντος δεδεσμημένην ὑπὸ τὴν καλύπτραν τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἀπὸ τῶν μερῶν τῆς Ἀνατολῆς, διέβαλε καὶ εἶπεν, οὐ τοῦτο εἶναι, ὅπερ ἦν, ἀλλ' ἕτερόν τι σύμβολον καὶ μίασμα τῆς τῶν Βωγομίλων αἱρέσεως. Ὁ τοίνυν Βλαστάριος, ἐξετάσας τοπικῶς τὴν ὑπόθεσιν καὶ καθέλκων τὸν αὐτὸν Χαλκεώπουλον, δοῦναι παράστασιν τούτου δὴ τοῦ ἐγκλήματος, εὗρε μὴ δυνάμενον εἰς τοῦτο παράστασιν δοῦναί τινα καὶ ἀπόδειξιν, ἀλλὰ προβαλλόμενον ἐκ τινος Τζιοπούλου λεγομένου ἀκοῦσαι, ὅσα δῆτα καὶ ἔγραψε. Καὶ ταῦτα δὴ ἀνενέγκας ὁ δηλωθεὶς πρεσβύτερος ἐδεήθη ἅμα μετακληθῆναι τὸν τοιοῦτον Τζιόπουλον καὶ συνοδικῶς γενέσθαι τὸν περὶ τοῦ τοιούτου ἐγκλήματος ἔλεγχον. Γίνεται τοιγαροῦν μετάκλητος ἐνταῦθα καὶ ὁ αὐτὸς Τζιόπουλος, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀσφαλείας ἐρωτηθεὶς ἀνακαλύψαι καὶ ἀνομολογῆσαι πᾶν, ὅσον κατὰ τοῦ τοιούτου πρεσβυτέρου σύνοιδεν ἀκριβῶς, διεβεβαιώσατο μεμνῆσθαι πρὸ χρόνων ἐννέα ἐπιστῆναι τῷ εἰρημένῳ τόπῳ τοῦ Ποκοβίκου κατὰ χρείαν τινὰ καὶ ἰδεῖν αὐτὸν ἐν ἡμέραις τισὶν αὐτοῦ που ἐνδιατρίβοντα, ἔπειτα δὲ, ὡς πρὸ ἐνὸς ἤδη χρόνου συμβέβηκεν, ἐκεῖθεν ἀφελέσθαι πρεσβύτερόν τινα πράγματα καὶ ἀποφυγεῖν, εἰπεῖν τῷ Χαλκεωπούλῳ τὰ περὶ τούτου, καὶ ὃς αὐτὸν κατηνάγκασε διαβαλεῖν, τοῦτον ἐκεῖνον εἶναι τὸν πρεσβύτερον, καὶ μισθὸν ὑπὲρ τῆς τοιαύτης διαβολῆς λαβεῖν παρ' αὐτοῦ, τὰ ἡμίσια τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας. Οὕτως οὖν τοῦ εἰρημένου μαρτυρήσαντος Τζιοπούλου, μάτην ἀνεφάνη διαβληθεὶς ὁ πρεσβύτερος. Εἰ μὲν γὰρ μὴ κατὰ χρείαν ἀναγκαίαν καὶ κατεπείγουσαν ἐπέστη τῷ τοιούτῳ τόπῳ τοῦ Ποκοβίκου, καὶ ἐπ' ὀλίγον αὐτόθι προσκαρτερήσας ὑπεχώρησεν, ἡνίκα τῆς πλάνης ᾔσθετο, καὶ οὐκέτι τὸ ἀπ' ἐκείνου ὑπέστρεψεν ἐκεῖσε, εἶχεν ἂν καὶ ὑποψίαν δοῦναί τινα τῆς τοιαύτης κατηγορίας, ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τῆς κατεπειγούσης αὐτὸν ἐνδείας ἐπεδήμησεν εἰ, τὸν τοιοῦτον τόπον, μεθ' ὃ ᾔσθετο τῆς πλάνης, ὑπεχώρησεν ἐκεῖθεν, καὶ οὐδὲν εὑρέθη ὅλως μετὰ ταῦτα ἐπανελθὼν εἰς αὐτὸν, ἀνεφάνη δὲ τὸ πλέον, καὶ ὅτι ἀπὸ κακίας καὶ προαποκειμένης ἔχθρας ἐκινήθη εἰς τὴν κατὰ τούτου διαβολὴν ὁ δηλωθεὶς Χαλκεώπουλος, καὶ ἀπὸ ταύτης ᾠκονόμησε διαβληθῆναι τοῦτον καὶ εἰς τὰ κλαπέντα πράγματα παρ' ἑτέρου τινὸς ἱερέως, ἔτι δὲ ἀνεφάνη καὶ ὡς τὸ ὑπὸ τὴν καλύπτραν αὐτοῦ δεδεσμημένον οὐκ ἦν, ὅπερ ἐκεῖνος διέβαλε καὶ εἶπε σύμβολον εἶναι τῆς τῶν Βωγομίλων αἱρέσεως, ἀλλὰ Παναγία ἦν κρατουμένη καὶ παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν συνήθειαν πρὸ χρόνων οὐκ ὀλίγων, ἐξ ὧν συνέβη καὶ ἀλλοίωσίν τινα γενέσθαι τοῦ εἴδους αὐτῆς, ὥς τινες καὶ ἄλλοι τῶν πεῖραν ἐχόντων τούτου διεβεβαιώσαντο, οὐκέτι χώραν ὑποψίας ἐντεῦθεν δίδωσιν, ὡς ὁ ῥηθεὶς πρεσβύτερος ἐνισχημένος ἐστὶ τῷ τοιούτῳ ἐγκλήματι. Ὅθεν δὴ καὶ διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Σάρδεων, τῷ Νικομηδείας, τῷ Μονεμβασίας, τῷ Ποντοηρακλείας, τῷ Περγάμου, τῷ Χριστουπόλεως, τῷ Δυῤῥαχίου, τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Κίου, τῷ Λήμνου, τῷ Ξανθείας καὶ τῷ Νυμφαίου, ἀθῷον εἶναι τοῦτον δὴ τὸν πρεσβύτερον τοῦ προστριβέντος αὐτῷ ἐγκλήματος, ὥστε δὴ καὶ τὴν ἱερωσύνην αὐτοῦ μετιέναι καὶ ἐνεργεῖν. Καὶ γοῦν δέξονται πάντες τοῦτον καὶ ὡς ἱερεῖ Θεοῦ προσελεύσονται καὶ τῶν θείων ἁγιασμάτων ἀδιστάκτῳ γνώμῃ δι' αὐτοῦ μεταλήψονται, καθὰ καὶ συνοδικῶς αὐτὸν ἡ μετριότης ἡμῶν ἐδικαίωσε. Τούτου γὰρ χάριν ἐπιδέδοται πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τὸ· Μηνὶ Ἰουνίῳ ιηδ. ιδ'.*

XXXV. *Synodus dirimit quasdam controversias.*

1. † Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ Θεόδωρος ὁ Βαβουσκωμίτης, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ κῦρ Ἰωάννης ὁ Καβαλλάριος ἐπὶ τρισὶ παισὶν ἀφήλιξι τὸν βίον ἀπέλιπεν, εἶτα καὶ τῆς γυναικὸς ἐκείνου τελευτησάσης πειρᾶται ὁ ταύτης ἀνδράδελφος, οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, κῦρ Βασίλειος ὁ Καβαλλάριος, κρατεῖν καὶ ἔχειν ὑφ' ἑαυτὸν τὴν ἀνήκουσαν ἐκείνῳ μερίδα ἐκ τοῦ γονικόθεν διαφέροντος κτήματος ἀμφοτέροις, λόγῳ δῆθεν τῶν αὐτῶν παίδων, οὗ χάριν καὶ ἐδεήθη ὁ αὐτὸς Βαβουσκωμίτης ἀντικριθῆναι αὐτῷ. Παρὼν δὲ καὶ ὁ τοιοῦτος Καβαλλάριος καὶ ἀκροώμενος τῶν εἰρημένων, διετείνετο μὴ κέρδους ἕνεκεν ἑαυτοῦ βούλεσθαι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῷ ἀδελφῷ διοικεῖν, ἀλλ' ἵνα μὴ παρὰ τούτου δὴ τοῦ Βαβουσκωμίτου αἱ ἐκεῖθεν πρόσοδοι ἀναλίσκοιντο, ἧς ἕνεκεν αἰτίας ᾐτήσατο τὴν ἡμῶν μετριότητα προμηθεύσασθαι, καὶ τὰ μητρικὰ τῶν παίδων πράγματα παρ' ἑτέρου τινὸς τῶν γνησίως πρὸς αὐτοὺς ἐχόντων κατέχεσθαι καὶ φυλάττεσθαι. Ὅθεν καὶ διέγνω ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Περγάμου, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυῤῥαχίου, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Λήμνου καὶ τοῦ Ξανθείας, κατέχειν μὲν τὸν δηλωθέντα Βαβουσκωμίτην τὸ πατρικὸν κτῆμα τῶν ἐγγόνων αὐτοῦ πρεσμότερον καὶ δικαιότερον παρὰ τῶν νόμων κρινόμε-

Digitized by Google

νον ἐπὶ τῇ διεξαγωγῇ τούτου καὶ διοικήσει, ὡς καθ' αἷμα πλέον τοῦ Καβαλλαρίου αὐτοῖς προσήκοντα, καὶ γνησίως ὑπερπανεῖν τῆς ἐκείνου συστάσεως, καὶ ἐφόρους ἔχειν καὶ ἐπιτηρητὰς τῶν ἐξ αὐτοῦ δὴ τοῦ κτήματος προσοδευομένων, τόν τε ἐν πατριαρχικοῖς ἄρχουσιν ἄρχοντα τῶν μοναστηρίων τὸν Παράδεισον καὶ τὸν ἐντιμότατον διάκονον τὸν Σέμνωνος, ὥστε καὶ περιττεύοι ἀπὸ τῆς προσόδου τῶν τοιούτων κτημάτων φυλάττεσθαι ἀκαινοτόμητον λόγῳ τῶν τοιούτων παίδων, δοῦναι δὲ τὸν τοιοῦτον Βαβουσκωμίτην καὶ τὰ εὑρισκόμενα μητρικὰ τούτων πράγματα, καθὼς ἐδέξαντο καὶ συνέθεντο καὶ ἀμφότεροι πρὸς τὴν πενθερὰν αὐτοῦ, σεβαστὴν τὴν Εὐφημιανήν, ὥστε συντηρεῖσθαι παρ' αὐτῆς ἐκεῖνα, ἕως ἂν οἱ παῖδες ἡλικίας ἱκανῆς ἄψωνται καὶ ἀμφοτέρων ἐπιλάβωνται, τῶν τε πατρικῶν δηλαδὴ καὶ τῶν μητρικῶν. Οὐκέτι τοίνυν ὁ ῥηθεὶς Καβαλλάριος πειράσεται δι' ὄχλου τῷ Βαβουσκωμίτῃ γενέσθαι χάριν τῶν ἀνηκόντων τῷ τοιούτῳ γαμβρῷ, ἀλλ' ἀφέξεται τούτων διὰ παντὸς, ἀποδοὺς καὶ ὅσαπερ ἀφείλετο δικαιώματα τῆς νύμφης αὐτοῦ, πρὸς τὴν δηλωθεῖσαν Εὐφημιανήν, ᾗ δὴ κατεπιστεύθη καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἐκείνης συντήρησις. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται τῷ διαληφθέντι Βαβουσκωμίτῃ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τὸ· Μηνὶ Ἰουνίῳ ἰνδ. ιδ'.*

II. † Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ μοναχὸς Γρηγόριος, καὶ ἀνέφερεν, ὡς κατ' ἐπιτροπὴν τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ τῆς συζύγου τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ οἰκείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ Ἰωάννου τοῦ Πολεμιανίτου ἐξωνήσατο χάριν τούτων οἰκήματα παρὰ τῆς Αὐτωρειανῆς συναινέσει καὶ τῶν παίδων αὐτῆς εἰς ὑπέρπυρα πεντακόσια πεντήκοντα, προβάντος ἐπὶ τούτῳ καὶ πρατηρίου γράμματος, ὡς νενόμισται, ἐξ ὧν δὴ ὑπερπύρων μόνα πρὸς αὐτὴν καταβαλλόμενος τετρακόσια, ὑπερέθετο καὶ τὰ λοιπὰ ἀποδοῦναι, ἡνίκα ἴδῃ ταύτην ἐκεῖθεν ὑποχωρήσασαν. Εἶτα ἀναμαθὼν, ὅτι τὰ ἡμίση τῶν τοιούτων οἰκημάτων τοῦ υἱοῦ τῆς αὐτῆς ἐτύγχανον Αὐτωρειανῆς, εἰς προῖκα ταῦτα καταγραψαμένης αὐτῷ, καὶ διεπράθησαν παρ' αὐτοῦ πρότερον πρὸς τὸν ἄρχοντα Ἰωάννην, γέγονεν αὐτῇ δι' ὄχλου, τῆς δὲ ὑπὸ δικασταῖς αἱρετοῖς, τῷ τε σεβαστῷ κῦρ . . . . τῷ Ἱερακίτῃ καὶ τῷ Σεβαστειανῷ, ἀντικριθείσης τῷδε τῷ ἄρχοντι, δεδικαίωται μὲν οὗτος κατέχειν τὰ πραθέντα πρὸς αὐτὸν οἰκήματα, πλὴν μετὰ ταῦτα συνέθετο λαβεῖν τὰ ἀνήκοντα ἑαυτῷ καὶ ὑπεκστῆναι τούτων τῷ μέρει τοῦ αὐτοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ τοῦ Πολεμιανίτου, καὶ λαβὼν ὑπεχώρησεν. Ἡ μέντοι ῥηθεῖσα Αὐτωρειανὴ, μὴ στέρξασα τὴν κρίσιν ταύτην ἀντεκρίθη καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ σεκρέτου τῷ τοιούτῳ ἄρχοντι καὶ τὴν αὐτὴν λαβοῦσα κἀκεῖθεν ἀπόφασιν, ὑπέσχετο μὲν ὑποχωρῆσαι μετὰ μικρὸν τῶν εἰρημένων οἰκημάτων, ὡσανεὶ δὲ τῆς ὑποσχέσεως ἐπιλαθομένη, ἔτι κατέχει ταῦτα δυναστικῶς, ὧν χάριν καὶ ἐδεήθη τὸ μέρος τοῦ αὐτοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ τοῦ Πολεμιανίτου ἀντικριθῆναι αὐτῇ συνοδικῶς ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐμφανίσαν εἰς τὴν τῶν εἰρημένων παράστασιν καὶ τὸ πρατήριον γράμμα ταύτης δὴ τῆς Αὐτωρειανῆς καὶ τὸ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτῆς σύμφωνον, περιέχον μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἡμίση τῶν αὐτῶν οἰκημάτων, ἔτι δὲ καὶ τὸ πρὸς τὸν αὐτὸν ἄρχοντα γεγονὸς πρατήριον γράμμα. Παροῦσα δὲ τῷ καθ' ἡμᾶς ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ καὶ ἡ τοιαύτη Αὐτωρειανὴ καὶ τῶν εἰρημένων ἀκροωμένη, συμπαρόντος ἅμα καὶ τοῦ εἰρημένου ἄρχοντος, διετείνετο πρῶτον μὲν δόλῳ κλαπεῖσαν αὐτὴν συνθέσθαι πρὸς τὴν πρᾶσιν, καὶ μηδὲ συνειδότος τοῦ μέρους αὐτῆς δοθῆναι τὰ ῥηθέντα ὑπέρπυρα πρὸς τὸν ἄρχοντα παρὰ τοῦ μέρους τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ τοῦ Πολεμιανίτου. Ἀπήλεγξε δὲ ταύτην οὐκ ἀληθῶς ταῦτα προβάλλεσθαι τὸ τῆς πράσεως γράμμα ἐμφανισθὲν καὶ ἀναγνωσθὲν εἰς ἐπήκοον, οὐ μόνον, ὅτι ἔφερε τὴν ταύτης προταγὴν ἰδιόχειρον, ἀλλ' ὅτι καὶ πεπιστωμένον ἦν μαρτύρων ἱκανῶν ὑποσημασίαις καὶ ταβελλίωνος παρόντων καὶ διαβεβαιουμένων μὴ βιασθῆναι ταύτην, ἀλλ' αὐθαιρέτῳ γνώμῃ κινηθεῖσαν κυρῶσαι καὶ ἀσφαλίσασθαι τὰ τῆς πράσεως. Εἶτα ἐφ' ἑτέραν αἰτίαν ἐτράπετο, ὅτι δὴ πρὸς βουλήσεως εἶχε προσκληρῶσαι τὰ οἰκήματα ταῦτα τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ μετὰ παρέλευσιν ἑαυτῆς, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ οὐκ ἀληθῶς ἔχειν ἀνεφαίνετο. Εἴπερ γὰρ τοιαύτην εἶχε βουλὴν, ἔδει πάντως ταύτην ἐᾶσαι ἀνεκποίητα τὰ τοιαῦτα οἰκήματα, ὅτι δὲ ταῦτα πέπρακε, δῆλον ὅτι σκῆψις ἦν αὐτῇ τὰ τῆς εἰρημένης αἰτίας καὶ πρόφασις. Διὰ ταῦτα δὴ καὶ διέγνω ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Περγάμου, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ξανθείας, τὴν μὲν Αὐτωρειανὴν ἀπέχειν τῶν πραθέντων οἰκημάτων παρ' αὐτῆς τε καὶ τοῦ ταύτης υἱοῦ καὶ μήτ' αὐτὴν, μήτε τινὰ τῶν γνησίων τοῦ μέρους αὐτῆς δι' ὄχλου περὶ τούτων γενέσθαι τῷ δηλωθέντι πανσεβάστῳ σεβαστῷ τῷ Πολεμιανίτῃ, δικαίου χώραν ὅλως ἐκ τῶν νόμων οὐκ ἔχοντας τοῦ ὀχλεῖν, τοῦτον δὲ κατέχειν ταῦτα καὶ νέμεσθαι κατ' ἐξουσίαν καὶ ἐπ' ἀδείας ἔχειν ποιεῖν ἐπ' αὐτοῖς, ὅσαπερ οἱ θεῖοι νόμοι ὡς γνησίῳ δεσπότῃ τούτων αὐτῷ διδόασι, κατὰ τὴν περίληψιν δηλαδὴ τοῦ πρατηρίου γράμματος ἐχόμενα προβάντος τῶν αὐτῶν θείων νόμων. Τούτου γὰρ χάριν ἐπιδέδοται τῷ μέρει τοῦ διαληφθέντος πανσεβάστου σεβαστοῦ τοῦ Πολεμιανίτου καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τὸ· Μηνὶ Αὐγούστῳ ἰνδ. ιδ'.*

XXXVI. *Synodus dirimit quasdam controversias.*

I. † Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Χριστοφόρου ὁ Θεοδωράκης, καὶ ἀνέφερεν, ὡς οὗτος δὴ ὁ πενθερὸς αὐτοῦ τὰ μὲν τῶν ὧν συνεφώνησε προικὸς χάριν πραγμάτων δέδωκε πρὸς αὐτὸν, τὰ δὲ κατέχων οὐκ ἀποδίδωσιν, οὗ χάριν καὶ ἐδεήθη ἀντικριθῆναι αὐτῷ. Διαμηνύεται τοίνυν καὶ ὁ ῥηθεὶς πενθερὸς αὐτοῦ ἀπαντῆσαι πρὸς τὸ δικαστήριον καὶ ἀπολογήσασθαι, τίνι τρόπῳ οὐκ ἀπεδίδωσιν αὐτῷ, ἐξ ὅλο-

Digitized by Google

κλήρου τὰ τῆς προικός. Ὁ δὲ ἀπαντῆσαι μὲν οὐκ ἴσχυσεν ὑπὸ ἀσθενείας ἐμποδισθείς, πέπομφε δὲ γράμμα ὑπογραφῇ αὐτοῦ πεπιστωμένον, ὅπερ καὶ εἰς ἐπήκοον ἀναγνωσθὲν διελάμβανεν, ὡς μόνα τεσσαράκοντα τέσσαρα ὑπέρπυρα λοιπάζεται τῷ τοιούτῳ γαμβρῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς προικός, ἅπερ καὶ οὐκ ἀποδίδωσιν ὡς μὴ εὐπορῶν, ὑπισχνεῖτο δὲ διὰ τοῦ τοιούτου γράμματος, ὡς εἰ μὲν δυνατὸς γένηται ἀποφλῆσαι καὶ ταῦτα, ἕως ἔτι περίεστι, καλόν· εἰ δ' ἴσως φθάσας τελευτήσει τὸν βίον, ἵνα ᾖ προτιμότερος ὁ τοιοῦτος γαμβρὸς αὐτοῦ ἱκανωθῆναι ἀπὸ τῆς καθευρεθείσης αὐτῷ περιουσίας καὶ τὰ τοιαῦτα τεσσαρακοντατέσσαρα ὑπέρπυρα. Ἐπὶ γοῦν ἐγνώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἀπόρως ἔχει νῦν κατὰ ἀλήθειαν εἰς τὴν τῶν ὑπερπύρων ἀπόδοσιν ὁ δηλωθεὶς Χριστοφόρος, ἔκρινε μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων τοῦ Ἡρακλείας, ταῦ Περγάμου, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ξανθείας, γενέσθαι κατὰ τὴν τοιαύτην τούτου ὑπόσχεσιν, ὅθεν καὶ οὐδαμῶς ὀφείλει πειράσασθαι εἰς ἀθέτησιν καὶ ἀνατροπὴν χωρῆσαι τῆς τοιαύτης συμφωνίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἀποδώσει μὲν τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ καὶ τὰ δηλωθέντα τεσσαρακοντατέσσαρα τῆς προικὸς ὑπέρπυρα, εἴπερ δυνατῶς ἔξει ἀποδοῦναι αὐτά· εἰ δ' οὔ, προτιμηθήσεται οὗτος δὴ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτήν, ὥστε ἱκανωθῆναι τὰ λοιπαζόμενα τῆς προικὸς ὑπέρπυρα ἀπὸ τῶν εὑρεθέντων ἐκείνῳ πραγμάτων, μηδενὸς ὀφείλοντος ἐμποδὼν γενέσθαι τούτῳ εἰς τὴν τῶν τοιούτων ὑπερπύρων ἱκάνωσιν τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ παρόντος συνοδικοῦ γράμματος τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐπιδοθέντος αὐτῷ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. ιε'.*

II. † Παρέστη τῷ καθ' ἡμᾶς ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ ὁ Ἐξάκουστος Μανουὴλ, καὶ ἀνέφερεν, ὡς εἶχεν εἰς γυναῖκα νομίμως τὴν θυγατέρα τοῦ πρεσβυτέρου Πανωραίου τοῦ Τζυμισχῆ, καὶ διεζεύχθη ταύτης πρὸς ἀλλοτρίους ἔρωτας ἐκκλινάσης, δικαιωθεὶς διὰ συνοδικοῦ γράμματος τοῦ πατριαρχεύσαντος πρὸ ἡμῶν ἀποκερδῆσαι καὶ τὴν προῖκα πᾶσαν αὐτῆς, μέντοι καὶ ἀπεκέρδησεν. Εἶτα δυναστείᾳ χρησάμενος ὁ τοιοῦτος πρεσβύτερος ἐπελάβετο τῶν τῇ πατριαρχικῇ κρίσει δοθέντων οἰκημάτων αὐτῷ εἰς ἀναπλήρωσιν μερικὴν τῆς αὐτῆς προικός, καὶ ἐπὶ τρισὶν ἤδη χρόνοις κατέχει, ὧν χάριν καὶ ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος ὁ αὐτὸς Ἐξάκουστος, φέρων ἀνὰ χεῖρας καὶ τὸ τοιοῦτον συνοδικὸν γράμμα· παρὼν δὲ καὶ ὁ δηλωθεὶς πρεσβύτερος καὶ ἀκροώμενος τοῦ τοιούτου Ἐξακούστου τὰ εἰρημένα διεξιόντος, ἄλλα ἐπ' ἄλλοις προφασιζόμενος ἦν, ἔτι δὲ καὶ ὡς τῆς γυναικὸς εἰς μοναστήριον εἰσελθεῖν βουλομένης καὶ κατὰ μοναχὰς ἀποκαρῆναι κατέχει τὰ τοιαῦτα οἰκήματα ἐπὶ τῷ προσενεγκεῖν αὐτὰ τῷ μοναστηρίῳ, ἐν ᾧ ἀποκαρῆναι συνέθετο αὐτη. Ὅθεν καὶ ἔκρινεν ἡ μετριότης ἡμῶν σύναμα τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν ὑπεξαιρεθῆναι ἀπὸ τῶν τοιούτων οἰκημάτων. τὰ οἰκήματα, ἅτινα ἔφθασαν διατιμηθῆναι εἰς ὑπέρπυρα πεντήκοντα, καὶ δοθῆναι ὑπὲρ τῆς γυναικὸς, εἰς ἣν αὕτη μονὴν ἀποκαρῆναι συνέθετο, εἴπερ ἐκπληρώσει τοῦτο, καὶ οὐδὲν προέληται κατὰ κοσμικὰς ἔτι διάγειν, τὰ δὲ λοιπὰ κατέχεσθαι παρὰ τοῦ Ἐξακούστου, εἰ δὲ μὴ προαιρεθῇ τὸν μονήρη βίον ἐπανελέσθαι, κατέχειν τὰ τοιαῦτα οἰκήματα ἐξ ὁλοκλήρου τοῦτον δὴ τὸν δηλωθέντα Ἐξάκουστον καὶ κατ' ἐξουσίαν αὐτοῖς χρῆσθαι, ὀφείλοντος τοῦ εἰρημένου πρεσβυτέρου τοῦ Πανωραίου ὑπεκστῆναι ὡς ἀλλοτρίων αὐτῶν καὶ οὐδέποτε δ' ὄχλου γενέσθαι αὐτῷ, δεδικαιωμένῳ παρὰ τῶν ἱερῶν νόμων καὶ προτρεπομένῳ πᾶν τὸ κατὰ γνώμην ἐπὶ τούτοις ποιεῖν. Τούτου γὰρ χάριν ἐπιδέδοται τῷ διαληφθέντι Ἐξακούστῳ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. ιε'.*

III. † Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἡ μήτηρ αὐτοῦ τελευτῶσα διέθετο καὶ διένειμε τὰ καθευρεθέντα αὐτῇ πράγματα τηνικαῦτα πρὸς τοῦτον δὴ καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς παῖδας αὐτῆς, ἐπαφῆκε δὲ καὶ ἀμπέλιόν τι ἑαυτῆς πρὸς τὸν αὐτάδελφον τούτου, τὸν Ἄγγελον Κωνσταντῖνον· ἔπειτα τελευτῶν καὶ αὐτὸς δὴ ὁ Ἄγγελος Κωνσταντῖνος καὶ μήτε γυναῖκα μήτε παῖδας ἔχων ἐπαφῆκε πρὸς τοῦτον τὸ τοιοῦτον ἀμπέλιον καὶ εἴ τι ἕτερον εἶχεν, ὑπὸ μάρτυσι, τῷ τε υἱῷ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ οἰκείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι πραίτωρος τοῦ δήμου, τῷ Ῥαΐδῃ Δημητρίῳ, καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ Ἰωάννῃ τῷ Ἀγαπητῷ, ἐπεὶ ηὑρίσκετο εἰς ταξείδιον ἐντὸς κατέργου μετὰ τοῦ δηλωθέντος πραίτωρος τοῦ δήμου, καὶ οὐκ ἠδυνήθη ποιῆσαι διαθήκην· διαναστὰς δὲ ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς αὐτοῦ Φωκᾶς ὁ Σπαντουνῆς, ἀντιποιεῖται τοῦ τοιούτου ἀμπελίου, συγκληρονομεῖν διατεινόμενος ἐπὶ τοῖς τοιούτοις πράγμασι, καὶ ἐδεήθη τούτου χάριν ὁ δηλωθεὶς Ἄγγελος ἀντικριθῆναι τῷ τοιούτῳ Σπαντουνῇ. Παρὼν δὲ καὶ αὐτὸς καὶ ἀκούων τῶν παρὰ τοῦ Ἀγγέλου εἰρημένων, τὰ πρῶτα μὲν ἔλεγεν, ἀμφιβάλλειν περὶ τῶν μαρτύρων, εἰ ἀληθεύουσιν, ὡς ὁ Ἄγγελος Κωνσταντῖνος τελευτῶν ἐπαφῆκε πρὸς τοῦτον δὴ τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ, τὸν Ἄγγελον Ἰωάννην, τὰ καθευρεθέντα αὐτῷ πράγματα, καὶ ἐζήτει δέξασθαι αὐτοὺς βάρος ἐπιτιμίου, ἐφ' ᾧ τὸ ἀληθὲς ἀνομολογήσουσιν, ὃ δὴ καὶ δεξαμένων καὶ πιστωσαμένων τὰ περὶ τούτου, ἐρωτηθέντος δὲ καὶ τοῦ εἰρημένου πανσεβάστου σεβαστοῦ πραίτωρος τοῦ δήμου καὶ ἀνομολογήσαντος, ἀληθῶς ἔχειν, ὅσον ὅ τε υἱὸς αὐτοῦ καὶ ὁ πρεσβύτερος ἐμαρτύρησεν, ἑτέραν ἔπειτα ἐκίνησεν ἀγωγὴν, ὡς ἡ σύζυγος τούτου δέδωκε δανειακῶς τῇ μητρὶ ταύτης, ἀφ' ὧν ἐπροικοδοτήθη πραγμάτων ὑπέρπυρα ἑκατὸν, καὶ τελευτῶσα ἐκεῖ ἡ τὰ καθευρεθέντα αὐτῇ πράγματα διανέμουσα, οὐδὲν ἐμνήσθη καὶ περὶ τῶν τοιούτων ὑπερπύρων, καὶ ἐζήτει λαβεῖν ἐντεῦθεν τὸ τοιοῦτον ἀμπέλιον. Ἐπεὶ δὲ ἀπῃτήθη δοῦναι παράστασιν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, παράστασιν μὲν ἑτέραν οὐδὲν ἴσχυσεν ἀποδοῦναι, ἐνεφάνισε δὲ γράμμα τῆς πενθερᾶς αὐτοῦ,

Digitized by Google

δηλοῦν, ὅτι ἐδόθη πρὸς αὐτὴν παρὰ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς τῆς Σπαντουνίνης ὑπέρπυρα ἑκατὸν εἰς ποσότητα τῆς προικὸς τῆς αὐταδέλφης αὐτῆς τῆς Χρυσολωρίνης, οὐδὲν δὲ διελάμβανε τὸ τοιοῦτον γράμμα, ὡς κατὰ λόγον δανείου δέδωκε τὰ τοιαῦτα ὑπέρπυρα, ἵνα πάλιν ἀποδοθῶσιν αὐτῇ. Τούτου οὖν οὕτως ἀναφανέντος ἔκρινεν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Μελιτινῆς, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Ἠηγῶν, τῶν Βερροίας, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Ῥωσίου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Μεσήνης καὶ τοῦ Σανδείας, ἵνα γένηται μὲν προηγουμένως ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης ἐν κατοχῇ καὶ κυριότητι τοῦ τοιούτου ἀμπελίου καὶ τῶν λοιπῶν πραγμάτων τοῦ δηλωθέντος αὐταδέλφου αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐμαρτυρήθη καὶ ἀπεδείχθη, καθὼς εἴρηται, ὅτι ἐπαφῆκεν αὐτὰ πρὸς τοῦτον, ἔπειτα, εἴπερ παραστήσει ὁ εἰρημένος Φωκᾶς ὁ Σπαντουνῆς, ὡς δανειακῶς ἐδόθησαν παρὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τῇ ταύτης μητρὶ τὰ εἰρημένα ἑκατὸν ὑπέρπυρα ἐπὶ τὸ πάλιν ἀποδοθῆναι πρὸς αὐτὴν παρ' ἐκείνης, ἀποδοθῶσι τότε καὶ ἱκανωθῶσιν αὐτῇ τὰ τοιαῦτα ὑπέρπυρα παρὰ τῶν ὅλων κληρονόμων τῆς μητρὸς αὐτῆς. Καὶ γοῦν καθέξει τὸ τοιοῦτον ἀμπέλιον καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα ὁ δηλωθεὶς Ἄγγελος, καὶ κατ' ἐξουσίαν αὐτὰ νεμηθήσεται, παρ' οὐδενὸς εὑρεῖν ὀφειλὼν ἐμποδισμόν τινα ἐπὶ τῇ κατοχῇ τούτων καὶ κυριότητι. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐπιδίδοται αὐτῷ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ..... ἰνδ. ιε'.*

XXXVII. *Synodus metropolitæ Christopoleos confert metropolim Dramæ per adjunctionem.*

† Οἱ λαχόντες προεδρεύειν καὶ εἰς ἐφόρους εἶναι καὶ οἰκονόμους ψυχῶν ἀνάγκην ἔχουσι κατεπείγουσαν, ἀξιοῦν ὡς δυνατὸν προμηθείας τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτηδείων οὐκ εὐπορούντας τοὺς τῶν πνευματικῶν ἀγώνων συνεφαπτομένους αὐτοῖς καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς φροντίδας συνδιαφέροντας, ὥστε δὴ καὶ τὴν χεῖρα σύνδρομον ἔχοντας τῇ βουλήσει πρὸς μόνον βλέπειν ἀπερισπάστως τὸ σπουδαζόμενον. Προμηθῶς γὰρ πρὸς ἐκείνους διατιθέμενοι καὶ χορηγοῦντες τὰ δέοντα, ἑαυτοὺς εὖ ποιοῦσιν, ἐπεὶ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ τὴν προεδρίαν ἐπαληθεύουσαν καὶ τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἔργον εὔοδον ἕξουσι. Βούλεται δὲ ὁ λόγος, ὅτι δὴ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Χριστουπόλεως καὶ ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, πολὺ τὸ χρήσιμον ἐπὶ τοῖς ἀνὰ χεῖρας ἡμῖν συμβαλλόμενος, οὐκ ἔχει καὶ τὴν λαχοῦσαν τοῦτον συμβαλλομένην τὰ πρὸς χρείαν ἀρκούντως κατὰ τὸ τοῦ χρησίμου μέτρον αὐτῷ, καὶ δέον ἐγνώκαμεν ἐπιδοῦναί τινα τούτῳ βοήθειαν τοῦ ἐνδέοντος· μέντοι καὶ συνδιασκεψαμένη ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Ποντοηρακλείας, τῷ Μονεμβασίας, τῷ Γαγγρῶν, τῷ Ἠηγῶν, τῷ Βερροίας, τῷ Δυρραχίου, τῷ Μιτυλήνης, τῷ Ῥωσίου καὶ τῷ Μεσήνης, πέπραχεν ἔχειν αὐτὸν κατὰ λόγον ἐπιδόσεως τὴν ἁγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν Δράμας, καὶ τοίνυν ἀναδέξεται ταύτην οὗτος, καὶ πάντα ἐνεργήσει ἐν αὐτῇ, χειροθεσίας δηλαδὴ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ τἆλλα, ὅσα κανονικῶς ἀρχιερεῦσιν ἐφεῖται, πλὴν τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, τιμήσουσί τε τοῦτον καὶ διευλαβηθήσονται καὶ ὁ ὑπὸ τὴν τσιαύτην ἐκκλησίαν κλῆρός τε καὶ λαός, ὅσα δὴ καὶ ἀρχιερέα αὐτῶν καὶ πνευματικὸν πατέρα καὶ διδάσκαλον, ὑπείξουσί τε καὶ πειθαρχήσουσι καὶ ἐφ' οἷς ἂν ὑπ' αὐτοῦ νουθετοῖντο καὶ ἐπιτάττοιντο εἰς σωτηρίαν ἀφορῶσιν αὐτῶν. Τούτου γὰρ χάριν καὶ τὸ παρὸν ἐπιδίδοται γράμμα τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Χριστουπόλεως, ὑπερτίμῳ καὶ προέδρῳ τῆς ἁγιωτάτης ἀχιεπισκοπῆς Δράμας, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Μαΐῳ ἰνδ. ιε'.*

XXXVIII. *Synodus Callisto, electo metropolitæ Amasiæ, dat episcopatum Limniorum.*

† Ὁ δὲ χρόνος ἀεὶ τὸ ἑαυτοῦ ποιῶν ἐν τοῖς γε πλείστοις φθείρων τὰ ὄντα καὶ μεθιστὰς, καὶ τὴν τῆς Ἀμασείας ἁγιωτάτην μητρόπολιν ἐν ἀφανεῖ κατέστησε σχήματι, περιφανῆ καὶ ηὐξημένην εὐρών· ὑπὸ γὰρ τῆς τῶν ἐθνῶν καταδρομῆς αὕτη παντάπασιν ἐστένωται καὶ ἠρήμωται κρίμασιν ἀῤῥήτοις Θεοῦ, καὶ πρὸς ὃ νῦν ὁρᾶται, κατέστη, ὥστ' ἐν ἀπόρῳ νῦν εἶναι τοῖς θεωμένοις ἢ σκοπουμένοις, εἰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐν μητροπόλεως μέρει διέλαμπεν. Οὕτω τὰ πράγματα μεθιστᾷν οἶδεν ὁ χρόνος καὶ ἀλλοιοῦν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς τουτωνὶ κατακαυχᾶσθαι καὶ περιγίνεσθαι. Καὶ δὴ ἐξ ἱκανοῦ τινος τὸ Χριστιανικὸν ἐκεῖσε πλήρωμα, ὅσοι δηλαδὴ περιελείφθησαν, καὶ περιλειφθέντες οὐχ ὑπεσύρησαν τοῖς ἐπηρεάζουσιν ἔθνεσι καὶ κατάρχουσιν, ἀνεπίσκοπον ἦν καὶ πνευματικοῦ ποιμένος ἐστερημένον καὶ τῆς ἐντεῦθεν διδασκαλίας καὶ ὠφελείας. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ τὸ τοῦ χρόνου χρῆμα τοιοῦτόν ἐστι, καὶ τὸ τοῦ πανδαμάτορος ὄνομα διὰ τοῦτο ἐκληρώσατο, ἀλλ' ὅ γε τῶν χρόνων ποιητὴς Κύριος, οὗ τῆς δόξης ὅριον οὐδὲν, οὐδὲ τῆς δυνάμεως, βασιλεῖς εὐσεβεῖς τῇ ἑαυτοῦ κληρονομίᾳ παρέχων εἰσφέρει, καὶ παιμένας τοῖς μεγίστοις θρόνοις ἐγκαθιστᾷ, τῶν τε ψυχῶν προϊσταμένους καὶ τῶν πραγμάτων, ἵν' ἐντεῦθεν, ἅπερ ὁ χρόνος κατέσεισε, καὶ ὧν καταδρομὴν κακῶς ποιῶν ἐνεδείξατο, ταῦτα διὰ τῆς τούτων ἐπικουρίας τε καὶ προνοίας εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀντικατάστηῃ σχῆμά καὶ τὸ ἀξίωμα, κἀντεῦθεν τὴν ἐκ τοῦ χρόνου περὶ τὰ πράγματα δυσχέρειαν καὶ φθορὰν ἡ περὶ τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσις καὶ σύστασις ὑποδέξηται. Καὶ δὴ σπουδῇ τῇ περὶ ταῦτα καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἔτι δὲ κρίσει καὶ ἐκλογῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ ψήφῳ τῆς περὶ ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου ἡ περὶ ταῦτα προμήθεια κατεπράχθη. Τὸν γὰρ εὐλαβέστατον ἱερομόναχον κῦρ Κάλλιστον, ἀρετῆς ὄντα πλήρη καὶ τῆς ἀρχιερεῦσι λοιπῆς κοσμιότητος πρεπούσης, μητροπολίτην Ἀμασείας προχειρισάμενοι πεποιήκαμεν. Ἐπεὶ δὲ τό γε νῦν εἶναι παραβαλεῖν ἐκεῖσε καὶ δι' ἑαυτοῦ τὰ τῇδε πνευματικῶς ἐπισκέπτεσθαι

Digitized by Google

οὐκ ἐνῆν τούτῳ δὴ τῷ τὴν χειροτονίαν παρ' ἡμῶν δεξαμένῳ διὰ τὴν εἰρημένην τῶν ἀσεβῶν τοῦ τόπου καταδρομὴν καὶ ἐπίθεσιν, ἕτερόν τινα τρόπον οὐδὲ τοῦτον ἀσυντέλῃ, ἀλλ' αὐτῷ τε καὶ τῇ ἑαυτοῦ ποίμνῃ λυσιτελῆ ἐς τὰ μάλιστα τὴν προμήθειαν πεποιήμεθα. Τοιγαροῦν καὶ γνώμῃ καὶ θελήσει θεοφιλεῖ καὶ σπουδῇ τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ποθεινοτάτου υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, αὐθέντου τῆς Τραπεζοῦντος, τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ, τὴν ἐν τῇ τοιαύτῃ χώρᾳ αὐτοῦ ἐπισκοπὴν τῶν Λιμνίων, οὖσαν μὲν ὑπὸ τὴν τοιαύτην μητρόπολιν Ἀμασείας, τελοῦσαν δὲ ἐν στερήσει ἀρχιερέως καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὴν Χριστωνύμου λαοῦ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας ἐστερημένου, τῷ τὴν χειροτονίαν δεξαμένῳ τῆς Ἀμασείας, ὡς εἴρηται, ἐκδεδώκαμέν τε καὶ ἐπιτρέψαμεν διά τε τὸ πάντη ἐνδεὲς τῆς τοιαύτης μητροπόλεως Ἀμασείας καὶ τὸ τοῦ κατάρχοντος ἔθνους ἐκεῖσε μάλιστα δυσπαράδεκτον, ὥστε καθῆσθαι μὲν καὶ διάγειν τὸν τοιοῦτον ἱερώτατον μητροπολίτην ἐν αὐτῇ τῇ τῶν Λιμνίων ἁγιωτάτῃ ἐπισκοπῇ, τόν τε ἐκεῖσε Χριστιανικὸν λαὸν ἀρχιερατικῶς ποιμαίνειν καὶ βελτιοῦν, τὰ πρὸς σωτηρίαν εἰσηγούμενον καὶ διδάσκοντα, ἱερουργεῖν τε ἐν αὐτῇ, ἄνευ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ πρεσβυτέρους καὶ πάντα τἄλλα πράττειν, ὅσα καὶ τῷ γνησίῳ ἀρχιερεῖ δίδοται καὶ νομίζεται, ἀπέρχεσθαι δὲ, ὅτε ἔξεστιν αὐτῷ καὶ δίδωσιν ὁ καιρὸς, καὶ εἰς τὴν Ἀμάσειαν, καὶ ποιμαίνειν τοὺς ἐν αὐτῇ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ πάντα καθόλου πράττειν, ὅσα τοῖς γνησίοις μητροπολίταις οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες ἐνδιδόασιν. Καθέξει τοίνυν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης Ἀμασείας τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην ἐπισκοπὴν τῶν Λιμνίων καὶ πάντα τὰ ὑπ' αὐτὴν, καὶ ἕξει ἐπ' ἀδείας, ὥσπερ εἴρηται, ἱεροπραχτεῖν ἐν αὐτῇ, ὥστε καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι γε μὴν ὡς δυνατὸν καὶ τὰ ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Ἀμασείας προσκαθέξει, ὡς γνήσιος τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας ἀρχιερεὺς, ὅθεν καὶ ὀφείλουσιν οἵ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἀμασείας, οἵ τε τῆς ὑπ' αὐτὴν ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς τῶν Λιμνίων καὶ οἱ ὑπὸ τὰς ἐνορίας τούτων τελοῦντες, ἱερωμένοι τε καὶ μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστώνυμον πλήρωμα δέξασθαι τοῦτον χαιρούσαις ψυχαῖς καὶ διὰ πάσης ἄγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποταγήν τε καὶ εὐπείθειαν ἀπονέμειν τούτῳ, ὡς ἀρχιερεῖ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ἂν ὑπ' αὐτοῦ διδάσκοιντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος γράμμα τούτῳ δὴ τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἀμασείας, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† Ἔλιχε τὸ· Μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ιε'.

XXXIX. *Synodus archiepiscopo Messenes confert metropolim Arcadiopoleos per adjunctionem.*

† Καὶ τοὺς τῶν θρεμμάτων ἐρῶμεν ποιμένας, ὁπόταν μὴ κατὰ πλῆθος τῶν βοσκημάτων ἡγῶνται, καὶ πλείω προσλαμβάνειν ζητοῦντας, ἵν' αὐτοί τε ποιμένες δι' ἀξιολόγου τοῦ πλήθους καλοῖντο, καὶ ἅμ' ἔχοιεν ἀπολαύειν ἱκανῆς τῆς ἐκ τῶν ποιμαινομένων προσόδου καὶ τῆς τῶν ἐκεῖθεν καρπῶν εὐφορίας, καὶ εὐθηνίας, εἰ δ' ἐπὶ σφῶν αὐτῶν ἐκεῖνοι πραγματεύονται τὰ τῆς εὐπορίας αὐτῶν οὕτω καὶ προμηθείας, πῶς οὐκ ἂν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία κήδοιτο τῶν ἑαυτῆς ποιμένων καὶ πλεῖστά γε κήδοιτο, ἵν' ἅμα καὶ τὴν κατὰ τοὔνομα πλουτοῦσαν προσηγορίαν καὶ τῆς αὐτῶν διαίτης ἐντεῦθεν εὐπορίαν ἀνενδεᾶ; Δίκαιον καὶ γὰρ σχολάζοντας αὐτοὺς περὶ τὴν τῶν ποιμαινομένων φροντίδα καὶ τὴν αὐτοῖς πιστευθεῖσαν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν τῶν ἔξω καταμελοῦντας ἐκ γε τῶν πονουμένων οὐ μόνον τὰ πρὸς τὸν βίον ἱκανῶς αὐτοὺς ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις προσεπαρκεῖν ἔχειν, οἷς ἀπορίαν ὁ χρόνος ἐπήνεγκε βίου· οὐ γὰρ ἐκ παρέργου τοῖς ἀληθῶς ποιμέσιν ἐμέλησεν, ὅπως τοὺς ὑπὸ χρείαις τισὶ δεδουλωμένους ἐλευθέρους αὐτῶν ἔχοιεν ἀποφαίνειν, ἀλλὰ τοῦ παντὸς τοῦτο τιμῶνται, καὶ τὰ ἑαυτῶν παρ' οὐδὲν τίθενται πρὸς τὸ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτοὺς τελοῦσι πάντων τῶν καλλίστων γίνεσθαι βραβευταί. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ τοὺς ἄλλους προτρέποιεν ἐπὶ τὸν τῶν καλῶν ζῆλον τῷ καθ' ἑαυτοὺς ὑποδείγματι οἷά τινι βιαίᾳ ἕλξει, πρὸς τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα καταρτύοντες καὶ προσάγοντες. Καὶ τί δεῖ καθ' ἕκαστον λέγειν, ἃ τῶν μὴ πενίᾳ πολιορκουμένων ποιμένων ἀναφύεται, ναῶν ποιήσεις, ἱερέων διαπρεπεῖς κόσμοι, σεπτῶν εἰκόνων καὶ ἀναθημάτων φιλοτιμία, πτωχοτροφίαι καὶ ξένων ὑποδοχαὶ μεθ' ἱλαρᾶς εὐθυμίας γινόμεναι; ταῦτα καὶ πολλῷ πλείω παρῆκε· λόγος τὰ τῶν εὐπορούντων προστατῶν καὶ ποιμένων, εἰ δὲ κοινή τις εὐκληρία γίνεται τοῦ ποιμνίου ἡ τοῦ ποιμένος εὐπορία, τοὐμπαλὶν ἡ σπάνις δεινὸν καὶ πέρα παντός γε δεινοῦ· ἵνα γὰρ τἄλλα παρῶμεν, παρὰ μὲν τοῖς συνειδόσιν αὐτῷ τὴν πενίαν ἕτερα ὑφίσταται τὰ ἐγκλήματα, παρὰ δὲ τοῖς μὴ τὰς ψήφους ἠκριβωμένως τιθεμένοις, ἀλλ' ἐκ τῶν εἰκότων καὶ πιθανῶν δοκῶν μὲν ἔχειν οὕτος, φείδεσθαι δὲ, μυρία δὴ καὶ βλασφημεῖται, ὁ δὲ τὸν Χριστὸν γυμνὸν οὐ περιβάλλων, ὁ δὲ πεινῶντα μὴ τρέφων καὶ ὅσα δὴ ἑφεξῆς ὀνειδίζονται οἱ μὴ ἐπαρκοῦντες πρὸς τοὺς ἐν χρείᾳ καὶ δειναῖς ἀπορίαις. Ταῦτα δὴ καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν συνεχῶς καθ' ἑαυτὴν ἀνελίττουσα οὐκ ἀνασχετὸν ἡγήσατο καὶ τὸν ἱερώτατον ἀρχιεπίσκοπον Μεσήνης, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος, περιορᾶν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου ἀπορούμενον, ἄνδρα τρόφιμον ὄντα ἐκ παιδὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν καὶ πολλοὺς ἱδρῶτας ὑπενεγκόντα καὶ μόχθους, ἐνασχολούμενον ταῖς περὶ τὴν Ἐκκλησίαν διακονίαις, ἀλλ' ὡς ἐνὸν περὶ αὐτοῦ γνησίως φροντίσασα, πόρον εὗρεν ἐπανορθώσασθαι τὴν κατ' αὐτὸν ἔνδειαν ἐκκλησίας προσθήκῃ, περὶ οὗ καὶ κοινωσαμένη τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Θεσσαλονίκης, τῷ Μελιτινῆς, τῷ Γαγγρῶν, τῷ Ποντοηρακλείας, τῷ Προύσης, τῷ Πηγῶν, τῷ Βερροίας, τῷ Σερρῶν, τῷ Φιλίππων, τῷ Χριστουπόλεως, τῷ Δυρραχίου, τῷ Μιτυλήνης, τῷ Ῥωσίου, τῷ Ἄπρω, τῷ Καυκασίου,

Digitized by Google

τῷ Λιτζάδων, τῷ Βιζύης, τῷ Ξανθείας, τῷ Κῶ καὶ τῷ Μηδείας, συσπεύδοντας αὐτοὺς ἔσχε καὶ συμπράττοντας, ὅθεν καὶ κοινῇ τῇ περὶ τούτου ψήφῳ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Ἀρκαδιουπόλεως κατὰ λόγον ἐπιδόσεως αὐτῷ ἀπονέμομεν, ὡς ἂν οὗτος μὲν τὴν δυνατὴν ἐπικουρίαν ἐκεῖθεν πορίζηται, ὁ δὲ κατ' ἐκείνην ἱερεὺς καὶ λαὸς τῆς παρὰ τοῦδε διδασκαλίας ἐπαπολαύων πᾶσαν ἐπιδιδοίη τὴν κατὰ ψυχὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν ἐς τὰ κρείττω προκοπὴν καὶ βελτίωσιν Χριστοῦ χάριτι. Καθέξει τοίνυν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος ἀρχιεπίσκοπος Μεσήνης τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν Ἀρκαδιουπόλεως καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν πάντα, καὶ ἐπ' ἀδείας ἕξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους ἐγκαθιστᾶν, καὶ ἁπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθέξει, ὅσα καὶ γνήσιος ἀρχιερεύς, ἄνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ὅθεν ὀφείλουσιν οἵ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελοῦντες καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν, ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστώνυμον πλήρωμα δέξασθαι τοῦτον καὶ διὰ πάσης ἄγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποταγὴν τούτῳ καὶ εὐπείθειαν ἀπονέμειν ὡς ἀρχιερεῖ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ὑπ' αὐτοῦ νουθετοῦντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος γράμμα τούτῳ δὴ τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Μεσήνης, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† *Εἶχε τὸ· Μηνὶ Αὐγούστῳ ἰνδ. ιε'.*

XL. *Synodus metropolitæ Heracleæ Ponticæ confert episcopatum Amyclii per adjunctionem.*

† Ἐπειδήπερ ἐν κρίσει τοὺς λόγους καὶ ἡμεῖς τῶν πραγμάτων οἰκονομεῖν ἐλάχομεν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, νέμειν τε καὶ διοικεῖν ἔν γε τοῖς πνευματικοῖς, ὡς χρή, ἕκαστα καὶ διὰ πάντων ὡς εἰπεῖν σώζειν τὰ πρόσφορα, χρεὼν δήπου μὴ ἐν παρέργῳ τίθεσθαι τοῦτο, μηδ' ἐφ' ἑνὶ τῶν πραγμάτων ἄγειν τὸ εἰκός, ἀλλ' ὥσπερ βασάνῳ τῶν πρακτέων τοὺς λόγους τῇ κρίσει προσάγοντας, εἰς ἔργον αὐτίκα δὴ ἔπειτα προάγειν. Εἰ οὖν τούς γε ἄλλους καὶ οὐχ ἧττον, ὅσοι κατὰ γένος μάλιστα προσήκουσι, προνοίας ἔξω ποιεῖσθαι ἐπ' ἔσχατα σκληρότητος καὶ ἀσυμπαθείας ἥκει, ἢ που τούς γε τῷ αὐτῷ τελεωθέντας χρίσματι καὶ τῷ αὐτῷ συναφθέντας πνεύματι, τῶν ἀναγκαιοτάτων ἂν εἴη πάσης ἀξιοῦν κηδεμονίας, παρ' ὅσον καὶ κρειττόνων ἡ τοῦ πνεύματος τῆς ἐξ αἵματος συναφείας. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἴσως σκληρότητα γνώμης καταγνωσθείς τις, εἶτα ἀπῆλθεν ἐς τοσοῦτον αὐτῷ τῆς καταδίκης ὁρισθείσης, ἐνταῦθα δὲ πρὸς τούτοις καὶ δίκας ὀφλήσει παρὰ τῷ τὰ τῆς οἰκονομίας πιστεύσαντι, εἰ δυνάμενος χεῖρα βοηθείας παρέχεσθαι, ἔπειτα ῥᾳστώνῃ δεδωκὼς τὸ πρᾶγμα, τῇ βίᾳ συνωθεῖσθαι τὸν ἀδελφὸν συγκεχώρηκεν. Οὕτω μέντοι ταῦτα παρ' ἡμῖν νομιζόμενα καὶ σπουδάζεται τό γε εἰς δύναμιν παντοίοις καὶ τρόποις καὶ πράγμασι. Καὶ τοίνυν, ἐπειδή τισι τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἐν οὐκ ἐλαχίστῃ πενίᾳ καὶ τῶν ἀναγκαίων στερήσει κατενεχθῆναι συνέβη πάσης σχεδὸν προσόδου τῶν κατ' αὐτοὺς ἐκκλησιῶν ἀποκλεισθείσῃ τῇ τοῦ χρόνου κακότητι, χεῖρα βοηθείας ὀρέγειν τῶν πάνυ εἰκότων ἡ μετριότης ἡμῶν κρίνει· καὶ γὰρ ἂν εἴη κοινὸν ἀμφοτέρων τοῦτό γε προμήθεια, αὐτῶν τε δὴ, πρὸς οὓς γίνεται, καὶ αὖ τῶν ὑπ' αὐτοῖς ποιμνίων, ὡς ἐντεῦθεν μιᾶς ἀφορμῆς διττὴν γίνεσθαι τὴν ὄνησιν, μήτ' ἐνταῦθα περιγραφομένην κἀκεῖσε ὡς τὸ εἰκὸς διαβαίνουσαν. Ὡς γὰρ πονηρῶς διατεθείσης τῆς κεφαλῆς ἀνάγκη μεταλαγχάνειν καὶ τἄλλα τοῦ σώματος μέλη τοῦ πάθους, οὕτω δὴ κἀνταῦθα κεφαλῆς λόγον ἔχοντες καὶ ποιμαίνειν λαχόντες· πρός γε δὴ τὸ ὑπ' αὐτοῖς ἕκαστοι ποίμνιον, δυσχερῶς λίαν ἕξουσιν ὠφελεῖν τινας, εἰ σφοδρά τις πενία κατέχει δίκην νεκρώσεως τοῖς αὐτῶν βουλήμασί τε καὶ πράγμασι βιαίως ἐμπίπτουσα, τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν τῷ ποιμνίῳ βλάβος. Ἔπειτα οὔτ' ἔστιν ἐνταῦθα λέγειν, ὡς ἀσυντελὴς ἡ τῶν ἔξωθεν εὐπορία τοῖς τὰ τοῦ πνεύματος ἐνεργοῦσιν, εἰ μή τις φαίη καὶ τὴν ψυχὴν σώματος ἄνευ ἀρετὰς ἐργάζεσθαι δύνασθαι. Ἢ πῶς οὐκ ἂν χαλκὸς ἠχῶν τοῖς ἀκούουσι λογισθείη κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ὁπότε λόγῳ μόνῳ φιλοσοφοίη τὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἐγκώμια, πράγμασιν οὐκ ἔχων τοὺς τύπους τοῖς λόγοις συναδοντας καθυπογράφειν; Καὶ πανταχόθεν κατίδοι ἂν τις μεγάλην οὖσαν τὴν τῶν πραγμάτων συντέλειαν, πλὴν οὐχ ὅσα τὴν χρείαν ὑπερβαίνει, ἐπεὶ τά γε τῆς χρείας ἐντὸς κακίσειεν ἂν τῶν εὐφρενούντων οὐδείς. Οὕτω τοίνυν τοῖς καθ' ἡμᾶς πράγμασι προσέχοντες καὶ ταῖσδε ταῖς ψήφοις τὰ τοιαῦτα προσάγοντες, τῶν ἀπεικότων κρίνομεν, ὑφ' ἡμῶν ἀμελεῖσθαί τε καὶ περιορᾶσθαι, εἴ τις τῶν ἡμετέρων ἐν Κυρίῳ ἀδελφῶν τῷ τῆς πενίας καταδύεται κύματι. Οὐκοῦν οὐδ' ἀμελεῖται τὸ γοῦν ἐφ' ἡμῖν οὐδεὶς ὅστις ἄξιος, ἀλλὰ τῆς προσηκούσης ἕκαστος μεταλαγχάνει προμηθείας καὶ βοηθείας· ἰδοὺ γὰρ καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ποντοηρακλείας καὶ ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς, λόγῳ καὶ βίου ἐμπρέπων σεμνότητι καὶ τῆς ἀρετῆς πλουτῶν τὰ κάλλιστα, οὐδενὸς ἂν τῷ τέως ἐδεῖτο, εἰ καθ' αὑτὸν ἦν διάγων, νῦν δὲ, ἐπειδὴ προστασίαν ἐστὶν ἐγκεχειρισμένος λαοῦ, καὶ πολλή τις τούτῳ ἀνάκειται φροντὶς, ἄξιος ἂν εἴη καὶ τῶν εἰς χρείαν ἡκόντων ἐπαπολαύειν, ἵν' αὐτός τε ἑαυτῷ ἐπαρκῶν εἴη ταῖς πυκναῖς ἐνδημίαις τε καὶ ἀποδημίαις κοπτόμενος τῆς τοῦ οἰκείου ποιμνίου ὠφελείας ἕνεκα καὶ ἑτέρας, ὡς ἐνὸν ὠφέλιμος ἔσθ' ὅτε φαίνοιτο. Ταῦτ' ἄρα καὶ τὴν περιέχουσαν αὐτὸν ἔνδειαν ἑτέρας ἐκκλησίας ἐπιθήκῃ θεραπεῦσαι διέγνωμεν, ἀναλόγως τῷ πάθει τὴν ἴασιν ἐπιφέροντες. Ποία γὰρ ἂν εἴη πρεπωδεστέρα προμήθεια ποιμένι ἀπορουμένῳ περὶ τὰ χρειώδη ἢ ποιμνίου ἐπαύξησις; Τὴν τοίνυν ἁγιωτάτην ἐπισκοπὴν τὴν ἐπονομαζομένην Ἀμύκλιον, τὴν ὑποκειμένην ταῖς Παλαιαῖς Πάτραις, χηρεύουσαν ἤδη χρόνον ἱκανὸν καὶ δεομένην τοῦ διδάξοντος καὶ πρὸς τὰς κρείττους

Digitized by Google

νομὰς ὁδηγήσοντος τὸν ἐν αὐτῇ Χριστώνυμον λαὸν, διδόαμεν αὐτῷ κατὰ λόγον ἐπιδόσεως κοινῇ ψήφῳ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Μελιτινῆς, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Προύσης, τοῦ Πηγῶν, τοῦ Βερροίας, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Ῥωσίου, τοῦ Ἄπρω, τοῦ Καυκασίου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Μεσήνης, τοῦ Ξανθείας, τοῦ Κῶ καὶ τοῦ Μηδείας, ὡς ἂν αὐτὸς μὲν βοηθείας ἐκεῖθεν ἐπιτυγχάνοι τινὸς, ἐφ' οἷς ἐν χρείᾳ καθέστηκεν, ὁ δὲ κατ' ἐκείνην λαὸς τῇ τούτου προσσχόντες διδασκαλίᾳ καὶ ὑποθήκῃ τῶν καλῶν ὠφελοῖντο περὶ ψυχὴν, καὶ ἐπανάγοιντο ὁσημέραι πρὸς τὴν εἰς τὰ κρείττω ἐπίδοσιν, συνάρσει καὶ εὐδοκίᾳ Θεοῦ. Καθέξει τοίνυν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης Ποντοηρακλείας καὶ ὑπέρτιμος τὴν εἰρημένην ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν τοῦ Ἀμυκλίου μετὰ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὴν, καὶ ἐπ' ἀδείας ἔξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ. . . . . *Finis deest.*

A

B

C

D

XLI. *Synodus jubet examinari causas ecclesiasticas in metropoli Sugdææ.*

. . . . . (οἰ)κοδομῆσαι μέλλοντες θείους ναούς. Οἱ δὲ κατέστησαν αὐτὰ εἰς τοὺς πρὸ χρόνων φθάσαντας ἀνεγερθῆναι, ὡς εἴρηται, ναοὺς, καὶ ἔκτοτε ἰδιοποιοῦνται αὐτοὺς ὡς πατριαρχικούς. Ἀνέφερε καὶ ὡς πρὸ χρόνων συνέβη ἐξοικισθῆναί τινα τῶν χωρίων τῆς ἐνορίας αὐτοῦ ἐκ τῆς τῶν Ταταρίων ἐπιδρομῆς, ἐπανελθόντων δὲ πάλιν εἰς αὐτὰ τῶν ἐποίκων αὐτῶν καὶ κατοικησάντων ἐν αὐτοῖς, ἀπῆλθον οἱ ἔξαρχοι τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Γοτθίας καὶ ὑπερτίμου, καὶ ἐποίησαν ἐν τοῖς τοιούτοις χωρίοις σταυροπήγια τῆς μητροπόλεως Γοτθίας, καὶ ἔκτοτε ἀπαιτοῦσιν αὐτοὶ παρὰ τῶν ἐποίκων τῶν τοιούτων χωρίων καὶ τὸ κανονικὸν, ὅσον ὀφείλεται πρὸς τὸ μέρος τῆς μητροπόλεως Σουγδαίας, καὶ ἐζήτησαν ἐπὶ τούτοις τυχεῖν συνοδικῆς διαγνώσεως. Ἔκρινε τοίνυν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Πηγῶν, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Ἀτταλείας καὶ τοῦ Μεσήνης, ἵνα γένηται τοπικῶς δι' ἐπιστασίας τῶν πλησιοχωρούντων ἀρχιερέων ἐξέτασις, παρεῖναι ὀφείλοντος τῇ τοιαύτῃ ἐξετάσει καὶ τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως Γοτθίας, καὶ ὡς εὑρεθῶσιν ἔχοντα εἰς ἀλήθειαν τὰ τῶν τοιούτων ὑποθέσεων, σημειωθῇ παρ' αὐτῶν καὶ πεμφθῇ τὸ σημείωμα ἐνταῦθα, καὶ ἔπειτα γένηται, ὅσον ἀναφανῇ δίκαιον ἀπὸ τῆς συνοδικῆς διαγνώσεως. Ἀνατιθέαμεν δὲ τὰ περὶ τούτου τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, τῷ Ἀλανίας, τῷ Βιτζίνης καὶ τῷ Ζηκχίας καὶ Ματράχων, οἳ δὴ καὶ ὀφείλουσιν ἐνδημῆσαι εἰς τὸν ἐκεῖσε τόπον καὶ ἀποπληρῶσαι τὰ τῆς συνοδικῆς ταύτης καὶ ἡμετέρας διαγνώσεως. Ἐπεὶ δὲ ἀνέφερεν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος ἀρχιερεὺς Σουγδαίας, ὡς προβαίνουσιν εἰς τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ συνοικέσια κεκωλυμένα παρὰ τῶν θείων καὶ φιλευσεβῶν νόμων, τὰ μὲν ἐξ αἵματος, τὰ δὲ ἐξ ἀγχιστείας, μὴ πειθομένων τῶν ποιούντων αὐτὰ τῇ τοῦ ἀρχιερέως παραινέσει καὶ συμβουλῇ, ὀφείλουσιν οἱ τοιοῦτοι ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς ποιῆσαι ἐπιφώνησιν πρὸς τὸν ἐκεῖσε Χριστιανικὸν λαὸν, ὡς ἂν μηδὲν τολμῶσί τι τοιοῦτον, ὅτι εἰς κρίμα καὶ ἀπώλειαν ἑνὶ τῆς ψυχῆς αὐτῶν, καὶ οὐδὲν ὀφείλουσι παρακούειν τοῦ γνησίου αὐτῶν ἀρχιερέως, οὔτε ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, οὔτε ἐπὶ τοῖς ἄλλοις, οἷς λέγει πρὸς αὐτοὺς εἰς ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ εἴ τι συνοικέσιον εὑρίσκεται, ὀφείλει διασπασθῆναι. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀπολέλυται.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ . . . . . ὑπὸ. α'.*

XLII. *Synodus respondet ad petitionem metropoliæ Attaliæ de pravis moribus qui in ejus diœcesi invaluerunt.*

† Ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἀτταλείας καὶ ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, ἀνέφερεν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον, ὡς τινες τῶν κληρικῶν τῆς κατ' αὐτὸν τοιαύτης μητροπόλεως καὶ τῶν ἐκεῖσε κοσμικῶν ἀνθρώπων ἔφθασαν ἀναδέξασθαί τινα ἀπὸ τῶν μοναστηρίων τῆς αὐτῆς μητροπόλεως, ὡσαύτως καὶ τινας ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτὴν θείων ναῶν ἐκδοθέντων καὶ τῶν τοιούτων μοναστηρίων καὶ τῶν ναῶν παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἀρχιερέων τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας κατὰ σκοπὸν τοῦ ἐπιμελείας παρ' αὐτῶν ἀξιοῦσθαι καὶ περιποιήσεως εἰς τὸ συνίστασθαι καὶ βελτιοῦσθαι αὐτὰ, διέβη δὲ ἡ κατοχὴ τούτων καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν τοιούτων κληρικῶν καὶ κοσμικῶν ἀνθρώπων, κατὰ μικρὸν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον κατήντησαν εἰς ἐρήμωσιν τὰ τοιαῦτα μοναστήρια καὶ οἱ ναοὶ ἐξ ἀμελείας αὐτῶν, ὡς μηδὲ μοναχοὺς ἔχειν οἰκήτορας, καὶ τὰ κτήματα δὲ αὐτῶν τὰ μὲν διεπράθησαν παρὰ τῶν τοιούτων κληρικῶν καὶ κοσμικῶν ἀνθρώπων, τὰ δὲ κατέχουσιν ἕτι καὶ νέμονται αὐτοὶ, καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν ἀποκερδαίνουσι προσόδους. Ἀνέφερε καὶ ὡς τινες τῶν τοπικῶν γυναιξὶ κατὰ νόμους συναπτόμενοι καὶ τῆς συμφωνηθείσης πρὸς αὐτοὺς προικὸς ἀποδιδομένης βιάζονται καὶ καταναγκάζουσιν, ἵνα τὰ μὲν τῶν προικιμαίων πραγμάτων δίδωνται πρὸς αὐτοὺς κατὰ λόγον ξενίου, τὰ δὲ προικοδοτῶνται ταῖς γυναιξὶ, καὶ εἰ συμβῇ προτελευτῆσαι τὴν γυναῖκα καὶ ἀπαιτηθῆναι τὴν προῖκα, ἀντιστρέφηται μόνον τὸ καταγραφὲν ὑπὲρ προικὸς, τὸ δὲ ἐπέκεινα πρᾶγμα ἐναπομένῃ αὐτοῖς ἀναπαίτητον ὡς ξενίου λόγῳ δοθὲν πρὸς αὐτοὺς, ὥστε καὶ ἐπεκράτησεν ἡ τοιαύτη συνήθεια, καὶ ἐνεργεῖται παραλόγως, μὴ βουλομένων ἄλλως συνάπτεσθαι εἰς γάμον τῶν πρὸς τοῦτο ἐρχομένων ἀνδρῶν, κἀντεῦθεν ἀναγκαζόμενοι οἱ τὰς θηλείας ἔχοντες παῖδας καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλως πρὸς γάμον συνάπτειν αὐτὰς, ζημιοῦνται τὰ μεγάλα παρὰ τὴν τῶν νόμων διαταγὴν, στερούμενοι τῶν οἰκείων, καὶ ἐζήτησεν ἐπὶ τούτοις συνοδικῆς τυχεῖν διαγνώσεως. Ἔκρινεν οὖν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Πηγῶν, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Ἀλανίας καὶ τοῦ

Digitized by Google

Μεσήνης, περὶ μὲν τῶν ἐκδοθέντων, ὡς εἴρηται, μοναστηρίων καὶ τῶν ναῶν ἐπ' ἀδείας ἔχειν τὸν δηλωθέντα ἱερώτατον τῆς Ἀτταλείας ἀρχιερέα ἀποσπάσαι ταῦτα ἀπὸ τῶν κατεχόντων αὐτὰ κληρικῶν καὶ κοσμικῶν ἀνθρώπων καὶ σπουδάσαι καὶ ἐπιμεληθῆναι, ὥστε καταστῆσαι καὶ ἀποδεῖξαι πάλιν τὰ τοιαῦτα μοναστήρια καταγώγια μοναχῶν, ἀνασῶσαί τε αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ τοῖς τοιούτοις θείοις νεοῖς καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν, ὅσα ἔφθασαν διαπραθῆναι, ὡς εἴρηται, παρὰ τῶν κατεχόντων αὐτά, ἄδικον γὰρ ἐνὶ καὶ μέγα ἐπιφέρον τὸ κρῖμα ταῖς ψυχαῖς τῶν κατεχόντων ταῦτα, τὸ ἐπὶ λύμῃ καὶ καινοτομίᾳ καὶ βλάβῃ τῶν προσόντων τοῖς τοιούτοις μοναστηρίοις καὶ τοῖς ναοῖς κατακυριεύειν καὶ δεσπόζειν καὶ κατέχειν αὐτά· τὰ γὰρ ἅπαξ ἀφιερωθέντα τῷ Θεῷ ἀπαρεγχείρητα διατηρεῖσθαι ὀφείλουσι καὶ ἀμείωτα, οὐ μόνον παρὰ τῶν ἀναδεχομένων τοιουτοτρόπως αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκοθεν συνιστώντων καὶ προστιθέντων καὶ καθάπαξ προσαγόντων τὰ προσόντα αὐτοῖς. Περὶ δὲ τῶν γινομένων, ὡς δεδήλωται, συναλλαγμάτων καὶ συνοικεσίων διέγνω καὶ ἀπεφήνατο ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου, ἄκυρον εἶναι τὴν γινομένην παράλογον καὶ ἄτοπον συνήθειαν καὶ ἀβέβαιον, ἕνθα προβῇ, καὶ ὁπότε συμβῇ τελευτησάσης τῆς γυναικὸς ἀπαιτεῖσθαι τὰ τῆς προικὸς πράγματα, ἀποδίδοσθαι ταῦτα ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ ἀνδρὸς ἐξ ὁλοκλήρου κατὰ τοὺς θείους καὶ φιλευσεβεῖς νόμους, μηδέν τι ὀφείλοντος κατέχειν καὶ ἀποκερδαίνειν ἐξ αὐτῶν, ὡς κατὰ λόγον ξενίου δοθὲν, ἅτε παραλόγου παντελῶς οὔσης τῆς τοιαύτης πράξεως, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἄκυρον ὀφειλούσης ἔχειν εἰς ἅπαν τὸ ἐξῆς. Ἐπεὶ δὲ ἀνέφερεν ὁ τοιοῦτος ἱερώτατος ἀρχιερεὺς Ἀτταλείας καὶ ὡς ἔφθασάν τινες ἀδίκῳ τρόπῳ καὶ πλεονεκτικῷ ἰδιοποιήσασθαι τὸν ἐπισυναγόμενον κηρὸν καὶ τὸ ἔλαιον εἰς τὸν ἐκεῖσε θεῖον ναὸν τῆς κατ' αὐτὸν μητροπόλεως, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν διαφερόντων τῷ τοιούτῳ ναῷ ἐργαστηριακῶν οἰκημάτων καὶ τὴν ἀφ' ἑτέρου τινὸς τρόπου πρόσοδον εἰς τὸν τοιοῦτον θεῖον ναὸν καὶ κατέχειν καὶ ἀναλίσκειν ταύτην εἰς ἰδίας αὐτῶν χρείας, ἐκράτησε δὲ ὅμως πάλιν τὴν τοιαύτην πρόσοδον ὁ πρὸ τούτου ἀρχιερεὺς καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς τοιαύτης μητροπόλεως, καὶ ἔταξαν, ἵνα κατέχηται ἰδίως καὶ φυλάσσηται, καὶ τὸ μὲν ἀναλίσκηται εἰς λυχνοκαΐαν τοῦ τοιούτου θείου ναοῦ, τὸ δὲ ὑπόλοιπον εἰς περιποίησιν αὐτοῦ καὶ σύστασιν καὶ βελτίωσιν, παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου, ἵνα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐπισυνάγηται καὶ φυλάσσηται ἡ τοιαύτη πρόσοδος παρὰ ἀνθρώπων χρησίμων κληρικῶν, οὓς ἂν διακρίνῃ καὶ τάξῃ ὁ κατὰ καιροὺς ἀρχιερεὺς, ὡς τῆς φυλακῆς καὶ συντηρήσεως τῆς τοιαύτης προσόδου τὴν φροντίδα ἔχειν ὀφείλοντος τοῦ τοιούτου ἀρχιερέως μετὰ καὶ εἰδήσεως τῶν κληρικῶν, καὶ μηδεὶς τῶν τοιούτων κληρικῶν ἢ τις ἕτερος ἐπ' ἀδείας ἔχῃ ἰδιοποιεῖσθαι καὶ ἀναλίσκειν αὐτὴν εἰς ἰδίας αὐτοῦ χρείας, ἀλλ' ἀναλίσκηται εἰς λυχνοκαΐαν καὶ περιποίησιν τοῦ τοιούτου θείου ναοῦ. Ὡσαύτως, ἐπειδὴ ἐγνώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ ὡς ἔφθασάν τινες τῶν προβαθμιωτέρων πρεσβυτέρων τοῦ κλήρου τῆς τοιαύτης μητροπόλεως Ἀτταλείας ἀντιποιοῦνται τῆς τεταγμένης ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου, ὥστε παρ' αὐτῶν μόνων ἐκτελεῖσθαι τὴν τοιαύτην ἀκολουθίαν καὶ μὴ παρ' ἄλλων τινῶν πρεσβυτέρων, τῷ λόγῳ, ὅτι ἔφθασε ταχθῆναι τοῦτο πρὸ χρόνων παρὰ τοῦ τῷ τότε ἀρχιερέως τῆς τοιαύτης μητροπόλεως, καὶ ταῦτα μετ' ὀλίγον πάλιν ἀκυρωθέντος τούτου διὰ πατριαρχικοῦ γράμματος, ὅπερ ἐνεφανίσθη καὶ τῇ ἡμῶν μετριότητι, παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα τοῦ λοιποῦ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς παύσωνται οἱ τοιοῦτοι πρεσβύτεροι τοῦ ἀντιποιεῖσθαι τῆς τοιαύτης ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου, ὡς διαφερούσης καὶ ἀνηκούσης ἰδίως αὐτοῖς, καὶ μὴ παρ' αὐτῶν μόνων ἐκτελῆται τὰ τῆς τοιαύτης ἀκολουθίας, ἀλλὰ (παρὰ τῶν) πρεσβυτέρων, οὓς ἂν θελήσῃ καὶ προσκαλέσηται ἕκαστος τῶν βουλομένων ἐκτελεῖν τὸν τοιοῦτον ἁγιασμὸν, ἐπεὶ καὶ ἐπιτίμιον ἠπείληται τοῖς τοιούτοις πρεσβυτέροις, εἰ πάλιν αὐτοὶ μόνοι ἐνεργεῖν τὰ τῆς τοιαύτης ἀκολουθίας πειραθήσονται. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀπολέλυται.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ..... ἰνδ. α'.*

XLIII. *Synodus metropolitæ Larissensi, qui ob bellum suam diœcesin ingredi non potest, permittit ut jura episcopalia exerceat in episcopatu Charmænes.*

† Ἐπειδὴ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Λαρίσσης, ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, ἔγραψε καὶ ἀνήνεγκεν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον, ὡς ἐκ τῆς ἐπισυμβάσης εἰς τὸν ἐκεῖσε τόπον συγχύσεως καὶ ἀνωμαλίας ἀπὸ τῆς μάχης ἐμποδίζεται, καὶ οὐδὲν ἔχει ἐπ' ἀδείας καταλαβεῖν εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Λαρίσσης καὶ εὑρίσκεσθαι καὶ διάγειν ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἐφεσιμέα τούτῳ ἀρχιερατικῶς διαπράττεσθαι, ἀπῆλθε δὲ διὰ τοῦτο καὶ εὑρίσκεται εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸν ἁγιωτάτην ἐπισκοπὴν Χαρμαίνης, ἐν στερήσει εὑρισκομένην ἀρχιερέως γνησίου, καὶ ἐζήτησεν, ἵνα ἐπιτραπῇ συνοδικῶς, ὥστε πρὸς καιρὸν, μέχρις ἂν δηλονότι τὰ τῆς μάχης διαλυθῇ, καὶ εἰρηνικὴ πάλιν κατάστασις εἰς τὸν ἐκεῖσε γένηται τόπον, ἐν τῇ τοιαύτῃ τῆς Χαρμαίνης ἐπισκοπῇ διάγειν καὶ τὰ τῇ ἀρχιερωσύνῃ αὐτοῦ ἀνήκοντα διαπράττεσθαι, διέγνω ἡ μετριότης ἡμῶν σύναμα τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Σάρδεων, τῷ Νικαίας, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Φιλαδελφείας, τῷ Μελιτηνῆς, τῷ Ποντοηρακλείας, τῷ Πηγῶν, τῷ Δυρραχίου, τῷ Ἄπρου, τῷ Μεσήνης καὶ τῷ ὑποψηφίῳ Μελενίκου, δέον εἶναι διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν ἐκεῖσε πραγμάτων καὶ τοὺς βουλομένους ἱεραθῆναι καὶ κατὰ τὴν τάξιν προϊέσθαι τὴν ἐκκλησιαστικὴν, εὑρίσκεσθαι τὸν δηλωθέντα ἱερώτατον ἀρχιερέα Λαρίσσης ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐπισκοπῇ τῆς Χαρμαίνης, ἕως ἂν εἰρηνικὴ πάλιν κατάστασις γένηται εἰς τὸν τοιοῦτον τόπον, καὶ ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ χειροτονίας διακόνων καὶ πρεσβυτέρων καὶ τἆλλα, ὅσα ἐφεῖται

Digitized by Google

ἀρχιερατικῶς αὐτῷ διαπράττεσθαι, ἀπέχειν ὀφείλοντα μόνον τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ἔσται τοίνυν διάγων καὶ πράττων τὰ εἰρημένα ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐπισκοπῇ κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν· ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐπιδέδοται αὐτῷ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος δι' ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Αὐγούστῳ ἰνδ. α'.*

XLIV. *Synodus metropolitæ Prusæ mandat, ut inspiciat metropolim Apameæ et monasterium patriarchale Agaurorum.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν προμηθευομένη ὁμοῦ μὲν τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Προύσης καὶ ὑπερτίμου, ἀγαπητοῦ κατὰ Κύριον ἀδελφοῦ αὐτῆς καὶ συλλειτουργοῦ, ὡς ἂν μὴ ἀπόρως ἔχῃ τῶν εἰς χρείαν ἡκόντων αὐτῷ, εἰς τοῦτο συνελαυνόμενος ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίας, ὁμοῦ δὲ προνοουμένη καὶ τοῦ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς γειτνιαζούσης τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ἀπαμείας εὑρισκομένου Χριστιανικοῦ λαοῦ, ὥστε καὶ αὐτοὺς ἀρχιερατικῆς ἐπισκέψεως ἀπολαύειν καὶ ὠφελείας, παρακελεύεται γνώμῃ κοινῇ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Μελιτηνῆς, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Πηγῶν, τοῦ Σερβῶν, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Ἄπρω, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μεσήνης καὶ τῶν ὑποψηφίων Σμύρνης καὶ Μελενίκου, εἶναι τὴν τοιαύτην ἐνορίαν τῆς δηλωθείσης μητροπόλεως Ἀπαμείας ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐπίσκεψιν καὶ ἀνάκρισιν τοῦ διαληφθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου Προύσης καὶ ὑπερτίμου καὶ ὑπ' αὐτῷ ποιμένι τοὺς ἐν αὐτῇ εὑρισκομένους ἱερεῖς, μονάζοντάς τε καὶ λαϊκοὺς διεξάγεσθαι καὶ καταρτίζεσθαι πρὸς τὰ πνευματικὰ καὶ λυσιτελῆ καὶ σωτήρια, ἀναγνώστας τε παρ' αὐτοῦ καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ ἱερεῖς ἐξ αὐτῶν προβιβάζεσθαι τοὺς τῇ κανονικῇ δοκιμασίᾳ προκρινομένους. Ὡσάυτως παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν κατέχειν τὸν αὐτὸν ἱερώτατον ἀρχιερέα Προύσης καὶ τὴν ἐν τῇ τοιαύτῃ θεουπόλει Προύσῃ διακειμένην σεβασμίαν πατριαρχικὴν μονὴν, τὴν ἐπ' ὀνόματι τιμωμένην τοῦ ὁσίου Εὐστρατίου καὶ ἐπικεκλημένην τῶν Ἀγαύρων, μεθ' ὧν αὕτη κέκτηται δικαίων καὶ προνομίων. Ὅθεν ὀφείλουσι καὶ οἱ ἐν αὐτῇ μοναχοὶ, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς δηλωθείσης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἀπαμείας ἱερεῖς, μονάζοντές τε καὶ λαϊκοὶ τὴν πρέπουσαν αἰδὼ καὶ ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν ἀπονέμειν τῷ τοιούτῳ ἱερωτάτῳ ἀρχιερεῖ, ὡς πατρὶ αὐτῶν καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, καὶ τοῖς πρὸς αὐτοὺς παρὰ τούτου λεγομένοις ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν οἰκείων ψυχῶν ὑπείκειν καὶ πειθαρχεῖν, ὀφείλοντος καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως φροντίζειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι, ὥστε διαγωγῆς αὐτοὺς ἔχεσθαι θεοφιλοῦς, ἐν φροντίδι τε τίθεσθαι καὶ τὴν τῆς εἰρημένης σεβασμίας μονῆς σύστασιν καὶ βελτίωσιν, ὥστε ἔχειν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ μοναχοὺς τὰ πρὸς ζωάρκειαν αὐτῶν καὶ τὴν ἄλλην κυβέρνησιν, ἔχειν δὲ καὶ αὐτὸν ἀπὸ τῆς τοιαύτης μονῆς τὴν δυνατὴν καὶ ἐνδεχομένην κυβέρνησιν. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται αὐτῷ καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. β'.*

XLV. *Synodus Theodosio, metropolitæ Melitenes, conferi metropolim Keltzenes per adjunctionem.*

† Ἔδει μὲν πάντως καὶ τῶν εὐλογωτάτων ἦν ἄρα, τὰς πάλαι τῶν ἐκκλησιῶν εἰς ἐπισκοπάς τε καὶ μητροπόλεις ταχθείσας καὶ ὑφ' ἑνὶ ποιμένι καὶ διδασκάλῳ τούτων ἑκάστην ἄγεσθαι τυπωθείσας, τὴν ἀρίστην ταυτηνὶ σώζειν τάξιν καὶ μόνην αὐτὴν τὴν γε λαχοῦσαν ἕκαστον τῶν ποιμένων ἐν φροντίδι ποιεῖσθαι πρὸς τὰ κρείττω καὶ λυσιτελῆ διεξάγειν· ἐπεὶ δὲ ἡ δι' ἁμαρτίαν τῶν πραγμάτων ἀνωμαλία καὶ τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καὶ ἐνθέου τῆσδε τυπώσεως ἐν οὐκ ὀλίγαις τῶν τε πόλεων καὶ χωρῶν ἀνέτρεψε καὶ συνέχεεν, οἱ τῆς καθόλου καθεξῆς Ἐκκλησίας αὖθις προστάται τοῦ καλοῦ καὶ συνοίσοντος ποιούμενοι πρόνοιαν, ὡς ἐγχωροῦν ἦν, ἔστιν ταύτην τοῖς ἐπικειμένοις ἐπινενοήκασι, καὶ ὡρίσαντο δεύτερον, ὅ φασι, πλοῦν, ἵν' οἱ καθ' οἱονδήτινα τρόπον ἀνάγκης εἰς τὸ σχολάζειν συνελαθέντες, ἀφ' ἧς προέστησαν ἐκκλησίας, ἢ μικροῦ τινος ἴσως λειψάνου τῆς κατ' αὐτοὺς ποίμνης ὑπολειφθέντος οὔτ' αὐτοὶ διακυβερνᾶν ἐντεῦθεν ἑαυτοὺς ἐνδείᾳ τῶν χρειωδῶν οἷοί τε ὄντες, οὔθ' ἑτέροις παρέχειν, ἑτέρας ἐκκλησίας προσθήκῃ λαμβάνοιεν τὴν προμήθειαν, εἴπερ ἱκανώτατοι μάλιστα τύχοιεν ὄντες οὗτοι ἔργοις ὁμοῦ τε καὶ λόγοις, οἷς ἂν ὁμιλῶσι, πρὸς τὸν ἴσον τῆς θεοσεβείας ζῆλον τούτους ἐνάγειν καὶ πολιτεύεσθαι πείθειν ἀμέμπτως. Τοῖς τοίνυν οὕτω τυπωθεῖσι καὶ ὁρισθεῖσι καλῶς καὶ ἡμεῖς ἑξακολουθοῦντες; τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μελιτηνῆς, ὑπερτίμῳ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, κῦρ Θεοδοσίῳ, οὐκ εὐπόρως μὲν ἐχοντι τῶν πρὸς χρείαν διὰ τὸ τὴν κατ' αὐτὸν ἐκκλησίαν ὑπὸ Βαρβάροις πρὸ πολλοῦ γεγονέναι καὶ εἰσέτι νῦν κατάρχεσθαι καὶ κυκλοῦσθαι, ἱκανῶς δὴ ἔχοντι Θεοῦ χάριτι καὶ ἅμα προθύμως, τοὺς μὲν οἰκείους τῆς πίστεως ταῖς παρ' ἑαυτοῦ διδασκαλίαις κρατύνειν καὶ προάγειν ἐπὶ τὸ κρεῖττον, τὸ δ' ἀλλότριον προσλαμβάνεσθαι τῇ κατὰ Χριστὸν ἀγωγῇ μεταπλάττοντα καὶ μορφοῦντα, τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Κελτζηνῆς κατὰ λόγον ἐπιδόσεως νέμομεν γνώμῃ καὶ ψήφῳ κοινῇ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Νικαίας, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Πηγῶν, τοῦ Σερβῶν, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Ἄπρω, τοῦ Ἀτταλείας, τοῦ Μεσήνης καὶ τῶν ὑποψηφίων Σμύρνης καὶ Μελενίκου, ὡς ἂν προηγουμένως μὲν τῆς ἐν ἅπασι θεαρίστου πολιτείας τοῦ ὑπ' αὐτὴν λαοῦ φροντίζῃ καὶ προμηθεύηται διδασκαλίαις ταῖς διὰ τρόπων καὶ λόγων εἰς ταύτην ἐνάγων, ἔπειτα καί τινος συντελείας καὶ κυβερνήσεως ἐντεῦθεν αὐτὸς εὐπορῇ. Καθέξει τοίνυν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης Μελιτηνῆς καὶ ὑπέρτιμος τὴν τοιαύτην μητρόπολιν

Digitized by Google

Κελτζηνῆς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὴν πάντων, καὶ ἐπ' ἀδείας ἔξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ, ἀναγνώστας τε καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ ἱερεῖς προβιβάζειν, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους ἐγκαθιστᾷν καὶ ἁπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθέξει, ὅσα καὶ γνήσιος ταύτης ἀρχιερεὺς, ἄνευ μόνον τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὀφείλουσι δὲ καὶ οἱ εὑρισκόμενοι κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Κελτζηνῆς καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν ταύτης καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν τελοῦντες ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν Χριστώνυμον πλήρωμα δέξασθαι τοῦτον καὶ διὰ πάσης ἄγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν ἀνήκουσαν ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν ἀποδιδόναι αὐτῷ, ὅσα δὴ καὶ ἀρχιερεῖ γνησίῳ καὶ πατρὶ αὐτῶν καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ. Ἐπεὶ μέντοι τοῦ πάλαι δὴ ἀφωσιωμένου ἀρχιερατικοῦ καθίσματος ἐστέρηται ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ἡ διειλημμένη ἁγιωτάτη μητρόπολις Κελτζηνῆς, οὔτε μὴν ἕτερον κτῆμα εἰς κατοικίαν ἀρχιερεῖ προσῆκον ὑπολέλειπται ταύτῃ, κατασχεῖν ὀφείλει ὁ ῥηθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Μελιτηνῆς εἰς κάθισμα ἑαυτῷ τὴν ὑπ' αὐτὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Κελτζηνῆς τεταγμένην σεβασμίαν μονὴν τὴν ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τιμωμένην καὶ ἐπικεκλημένην τοῦ Κι, παρὰ μηδενὸς τῶν ἁπάντων κωλυόμενος εἰς τοῦτο. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μελιτηνῆς καὶ προέδρῳ Κελτζηνῆς δι' ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. β'.*

XLVI. ***Synodus Theodosio, metropolitæ Melitenes, committit inspectionem jurium patriarchalium in quibusdam ecclesiis.***

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμματος ἀνατίθησι τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μελιτηνῆς, ὑπερτίμῳ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ καὶ προέδρῳ Κελτζηνῆς, κῦρ Θεοδοσίῳ, τὴν ἐπίσκεψιν καὶ διεξαγωγὴν τῶν πατριαρχικῶν δικαίων τῶν ἐν ταῖς ἐνορίαις τῶν ἁγιωτάτων μητροπόλεων, τῆς Νεοκαισαρείας δηλονότι, τῆς Καμάχου καὶ ἧς προεδρεύειν παρ' ἡμῶν τέτακται, Κελτζηνῆς, ἔτι δὲ καὶ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Κολωνείας, ὡς καλῶς Θεοῦ χάριτι διοικεῖν ταῦτα καὶ τῆς ἀνηκούσης ἀξιοῦν ἐπιμελείας ἱκανῶς ἔχοντι, πολλῶν τε ἄλλων ἕνεκεν, καὶ δὴ καὶ τοῦ πλησιοχωρεῖν τὰς τοιαύτας ἐνορίας τῶν ῥηθεισῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν τῇ κατ' αὐτὸν ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Μελιτηνῆς καὶ εἴδησιν ἔχειν αὐτὸν ἀκριβῆ τῶν ἐκεῖσε· ἐπιλήψεται τοίνυν ὁ δηλωθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Μελιτηνῆς καὶ ὑπέρτιμος τῶν ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπαρχίαις πατριαρχικῶν δικαίων κανονικῶς ἐπιτηρῶν καὶ διενεργῶν ταῦτα ἐξάρχου τρόπον καὶ δικαίῳ τῆς ἡμῶν μετριότητος, φροντίζων προηγουμένως μὲν, μὴ ἐνεργεῖσθαί τι ἔξω τῆς Χριστιανικῆς καταστάσεως, ἀλλὰ πάντα κατὰ τοὺς ἐπικρατήσαντας θεσμοὺς καὶ τὰς ἐγγράφους διατυπώσεις προβαίνειν, ἔπειτα τὸν πατριαρχικῶς τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας προϊστάμενον ἐν ταῖς πατριαρχικαῖς μοναῖς καὶ τοῖς λοιποῖς ὁμοίοις ναοῖς ὀνομαστὶ ἀναφέρεσθαί τε καὶ μνημονεύεσθαι, καὶ τὰς παρεμπιπτούσας δὲ ἐκκλησιαστικὰς καὶ πνευματικὰς ὑποθέσεις ἐν τοῖς τοιούτοις μοναστηρίοις καὶ τοῖς ναοῖς παρ' αὐτοῦ τούτου ἐξετάζεσθαί τε καὶ διορθοῦσθαι, μηδενὸς τῶν ἁπάντων, ἱερωμένων, φημὶ, μοναζόντων καὶ τῶν λοιπῶν Χριστωνύμων, ἀλλ' οὐδ' αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς εἰρημέναις ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις ἀρχιερατευόντων, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῶν, ἐπ' ἀδείας ἐξόντων παρεμποδίσαι ἢ διενοχλῆσαι αὐτὸν κατά τι ἐπὶ τῇ διενεργείᾳ καὶ ἐπιτηρήσει τῶν ἐκεῖσε πατριαρχικῶν δικαίων, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ παντοίως μᾶλλον αὐτῷ συνεργεῖν καὶ τὴν ἀνατεθειμένην ταύτην διακονίαν αὐτῷ ποιεῖν εὐκατόρθωτον. Εἰ δ' ἴσως συμβαίη καί τινα τῶν τοιούτων ἀρχιερέων πρὸς Θεὸν μεταστῆναι τὸ χρεὼν λειτουργήσαντα, γνώμῃ κοινῇ καὶ συνδιασκέψει τῶν ὑπολοίπων πλησιοχώρων ἀρχιερέων ὀφείλει ἐκλέγεσθαι ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ τῆς κατ' ἐκεῖνον ἐκκλησίας κλήρου ὁ ἁρμοδιώτερος τῇ οἰκονομίᾳ τε καὶ διεξαγωγῇ τῶν τῆς τοιαύτης ἐκκλησίας δικαίων καὶ ἐγκαθίστασθαι εἰς τὸ ταῦτα διενεργεῖν, εἶθ' οὕτως ἐκλογὴ γίνεσθαι ἀνθρώπου ἑτέρου ἱκανοῦ καὶ ἀξίου εἰς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα, μηδὲν ἔχοντος ἐναντίωμα καὶ κώλυμα πρὸς τοῦτο, καὶ ἀποστέλλεσθαι ἐνταῦθα μετὰ γράμματος καὶ μαρτυρίας τοῦ τοιούτου ἱερωτάτου μητροπολίτου Μελιτηνῆς καὶ τῶν πλησιοχωρούντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὥστε ἐμφανίζεσθαι τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ καὶ ἀποκαθίστασθαι εἰς ἀρχιερέα τῆς ἐκκλησίας τῆς στερηθείσης τοῦ ἰδίου ποιμένος. Ἔτι δὲ ἐκχωροῦμεν αὐτῷ δὴ τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μελιτηνῆς καὶ τὴν κατὰ τὴν ἐνορίαν τῆς λαχούσης αὐτὸν ἁγιωτάτης ἐκκλησίας διακειμένην σεβασμίαν πατριαρχικὴν μονὴν, τὴν ἐπικεκλημένην τοῦ Συριχᾶ, ἐφορᾷν καὶ ἐξαρχικῶς ἐπισκέπτεσθαι, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα πατριαρχικὰ δίκαια. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος γεγονὸς τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μελιτηνῆς, ὑπερτίμῳ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ καὶ προέδρῳ Κελτζηνῆς, κῦρ Θεοδοσίῳ, ἐπιδέδοται.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. β'.*

XLVII. ***Synodus confirmat exemptionem monasterii patriarchalis Marmarianorum a potestate episcopi Larissensis.***

† Ἔν τι καὶ τοῦτο τῶν οὐκ ἐπαινουμένων, ὁπόταν τις περὶ πραγμάτων πολλάκις μὲν ἀμφισβητηθέντων, πολλάκις δὲ διακριθέντων καὶ κατὰ τὸν δίκαιον λόγον ἀποταχθέντων καὶ καταστάντων, εἶτα εἰδὼς περὶ τούτων δίκας πάλιν ἑτέρας ἐπάγειν βιάζηται, ταῖς ἀρχαιοτέραις νεωτέρας αὐτὸς προσεπεύξων καὶ προστιθεὶς τὰς αὐτοῦ. Οὗτος γὰρ οὐδὲν πλέον ποιεῖν πάντως βούλεται, τοιαῦτα κινῶν, ἢ πράγματα διακενῆς παρέχειν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς τούτων ἐσομένοις δικασταῖς καὶ κριταῖς· ἔδει καὶ γὰρ εἰδότα τὰ πάλαι περὶ αὐτῶν διακριθέντα καὶ καταστάντα μὴ ζηλοῦν ἐθέλειν τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀλλοτρίων ἐρῶντας, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι καὶ τὰ δόξαντα στέρ-

Digitized by Google

γειν καὶ μηδόλως ταράττειν μηδὲ διενοχλεῖν. Ἡ γὰρ ἂν δι' αἰῶνος ἀπέραντα πονοῖεν οἱ ταῦτα προηρημένοι, εἴπερ τῶν πρὸ αὐτῶν πολλάκις καὶ ἀποχρώντως δικασαμένων καὶ ἀγωνισαμένων οἱ καθεξῆς ἀεὶ τοῖς ὁμοίοις ἐμμένοιεν καὶ πειρῷντο τὸν ἴσον τρόπον διενοχλεῖν. Ὃ δὴ καθορᾶται συμβαῖνον καὶ ἐπὶ τῇ μεταξὺ νῦν ὑποθέσει τοῦ τε ἱερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσσης, ὑπερτίμου, κατὰ πνεῦμα ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ τῶν Μαρμαριανιτῶν μοναχῶν. Οὗτος καὶ γὰρ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης, πρότερον μὲν ταυτησὶ τῆς μονῆς ἡγουμενικῶς προϊστάμενος, καὶ εἰδὼς ὁπόσα αὕτη κέκτηται δικαιώματα (ταῦτα δ' εἰσὶ χρυσόβουλλοι λόγοι καὶ πατριαρχικὰ ὑπομνήματα), ὑπὸ τὴν περιωπὴν τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας τελεῖν τὴν μονὴν ἐπιτάττοντα, ἅτε δὴ ἐπὶ σταυροπηγίῳ πατριαρχικῷ ἀνιδρυθεῖσαν, ὁ δὲ καὶ οὕτω τοῖς μοναχοῖς δι' ὄχλου καθίσταται· ἄρτι μὲν τῆς τῶν Λαρισσαίων ἀρχιερατικῶς ἡγεῖσθαι λαχὼν μητροπόλεως, αὐτίκα δὲ καὶ τοῖς εἰρημένοις δικαιώμασιν ἐντυχὼν καὶ τούτοις οἱονεί τισι κέντροις πρὸς τὴν τῆς μονῆς ὑπονυττόμενος ἔφεσιν καὶ τὴν δεσποτείαν ἑαυτῷ πειρώμενος κατακτᾶσθαι, ταύτην αὐτὴν ὑποτάττεσθαι τῇ μητροπόλει ζητῶν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ μοναχοὺς ἀνακρίνεσθαί τε καὶ κανονικῶς ὑπ' αὐτοῦ διεξάγεσθαι. Διὰ τοῦτο καί τινας αὐτοῦ μοναχοὺς πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον ἀντικριθησομένους τοῖς Μαρμαριανίταις ἐκπέμπει. Καὶ δὴ παραστάντες οὗτοι συνοδικῶς προκαθημένης τῆς ἡμῶν μετριότητος, προέτειναν μὲν δικαίωμα τῇ μητροπόλει γεγονὸς παρὰ τοῦ τὴν ἐκεῖσε χώραν τῷ τότε κατ' ἐξουσίαν αὐθεντικὴν διέποντος, τοῦ δεσπότου ἐκείνου κῦρ Μιχαήλ, ὡς μεταξὺ καὶ τότε τοῦ τε τῆς μητροπόλεως μέρους καὶ τῆς εἰρημένης μονῆς ἀμφισβητήσεως καὶ διενέξεως κατεχούσης περὶ αὐτῆς δὴ τῆς μονῆς ὑπὸ τὴν μητρόπολιν ἄγεσθαι τοῦ κατ' αὐτὴν ἀρχιερέως ἀξιοῦντός τε καὶ δικαιοῦντος. Καὶ μέντοι καὶ κρίσεως ἐπὶ τούτῳ γενομένης παρὰ τοῦ Γοριανίτου ἐκείνου ὑπὸ τῷ δεσπότῃ τελοῦντος καὶ τὰ τοιαῦτα ἐξυπηρετοῦντος, ἔτι δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δεσπότου κῦρ Μιχαὴλ τῷ εἰρημένῳ γράμματι καὶ δικαιώματι τὰ τῆς κρίσεως βεβαιοῦντος· προέτεινον οἱ τοῦ Λαρίσσης καὶ χρυσόβουλλον ἕτερον τοῦ βασιλέως τοῦ πατρὸς τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τὰ τῆς ὑποθέσεως ἐν ὑστέρῳ καὶ αὐτὸ ἐπιβεβαιοῦν καὶ τῇ Λαρίσσης τὴν τῆς μονῆς ἐπιστηρίζον αὖθις δεσποτείαν πνευματικὴν καὶ ἐπιτροπήν. Καὶ ἦσαν μὲν τὰ τοιαῦτα δικαιώματα, ὡς οὕτω γε ἀκοῦσαι, ἰσχυρὰ τῇ Λαρίσσης καὶ ἀναντίῤῥητα, πρίν γε μὴν τὰ τῶν Μαρμαριανιτῶν εἰς μέσον ἐνεχθῆναι καὶ ἐμφανίζεσθαι, καίτοι γε οὐκ αὐτὰ τὰ κύρια δικαιώματα ἐμφανίζοντες ἦσαν οἱ τοῦ Λαρίσσης, ἀλλὰ τῶν πρωτοτύπων ἴσα, ὡς αὐτῶν δὴ τῶν πρωτοτύπων ὑπ' ἄλλοις, ὡς ἔφασαν, εὑρισκομένων, οὕτω τοῦ καιροῦ σχεδιάσαντος· ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἱ τοῦ Λαρίσσης προτείνοντες ἦσαν, ὡς εἴρηται, καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ πᾶν ἰσχυριζόμενοι. Προεκόμισαν δὲ ὅμως καὶ οἱ Μαρμαριανῖται τὰ προσόντα τῇ μονῇ δικαιώματα, καὶ κατὰ μέρος καὶ ταῦτα ὑπανεγνώσθησαν, πολλά τε ὄντα καὶ τὰ τῆς ὑποθέσεως ἐξαρχῆς διιόντα καὶ ἔτι παλαιτέρων ἄλλων ἐπὶ δικαιώσει τῆς μονῆς τὴν μνήμην ποιούμενα, χρυσοβούλλων δηλονότι παρὰ τῶν ἀοιδίμων γεγονότων βασιλέων, τοῦ τε κῦρ Ἰσαακίου καὶ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ, κῦρ Ἀλεξίου, ἔτι δὲ καὶ πατριαρχικῶν ὑπομνημάτων καὶ λοιπῶν δικαιωμάτων, ἐν οἷς δὴ τοῖς προκομισθεῖσι δηλαδὴ παρ' αὐτῶν δικαιώμασι καὶ γράμμα προσῆν ἕτερον τοῦ διαληφθέντος δεσπότου, κῦρ Μιχαήλ, τὸ προγεγονὸς τῇ μητροπόλει ἀνατρέπον καὶ ἀναιροῦν, καὶ τὴν, ὅθεν τοῦτο προέβη, αἰτίαν καθαρῶς παριστῶν, ἐκ ψεύδους δηλονότι καὶ ἀπάτης τῇ τοῦ Γοριανίτου κρίσει συσκευασθὲν, ἅμα δὲ καὶ δηλοποιοῦν, ὡς κατὰ ζήτησιν αὐτοῦ δὴ τοῦ δεσπότου καὶ παράκλησιν ἐπὶ διορθώσει τῆς ὑποθέσεως καὶ τὸ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κῦρ Ἰωάννου χρυσόβουλλον ἐπὶ ἀναιρέσει καὶ ἀκυρώσει τοῦ προτέρου αὐτοῦ χρυσοβούλλου τῇ μονῇ προέβη, ἅτε δὴ τῆς ἀληθείας καθαρῶς αἱθριασάσης καὶ τῶν τῇ μονῇ προσόντων δικαιωμάτων ἐσύστερον ἀναφανέντων, ὑπὸ τῆς τοῦ καιροῦ ἀνωμαλίας τὸ πρότερον ἀφανισθέντων καὶ ἐπὶ μακρὸν συμβὰν αὐτὰ κρύπτεσθαι, ἔτι γε μὴν καὶ τοῦ μυροβλύτου καὶ θαυματοβρύτου Δημητρίου μὴ ἀνασχετὸν ποιησαμένου τὰ τῆς ἀληθείας εἰς τέλος ἐν ἀφανεῖ κρύπτεσθαι, ἀλλὰ θαυμάσιόν τινα τρόπον, μᾶλλον δὲ αὐτῷ συνήθη καὶ πρέποντα φοβήτροις τισὶ καὶ φάσμασι καὶ ἐκδειματώσεσιν ἐν τούτοις καὶ νόσων ἐπαγωγαῖς καὶ ποικίλοις τισὶ τοιούτοις τὸν κῦρ Μιχαὴλ ἐκεῖνον τὸν δεσπότην πρὸς συναίσθησιν ἀγαγόντος, ὡς οὐ καλῶς ἄρα τῷ τοῦ Λαρίσσης μέρει τὴν τῆς ὑποθέσεως δικαίωσιν διὰ τοῦ εἰρημένου γράμματος ποιησάμενον. Ἐπὶ τούτοις μέντοι πᾶσι καὶ ὑπομνήματα πατριαρχικὰ τῶν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει πατριαρχῶν, τοῦ τε κῦρ Γερμανοῦ καὶ τοῦ κῦρ Μανουὴλ, παρὰ τῶν μοναχῶν προκομισθέντα καὶ ἀναγνωσθέντα καὶ ταῦτα ἦσαν μὲν ἀριδήλως παριστῶντα σὺν τοῖς λοιποῖς δικαιώμασι τῆς μονῆς, ὅπως τε καὶ ὅθεν τὸ ἐξ ἀρχῆς ἡ τῆς μονῆς πνευματικὴ δεσποτεία καὶ κυριότης τῇ πατριαρχικῇ προσήκουσα μεγαλειότητι διετέλεσεν, ἦσαν δὲ καὶ δι' ἐπιτιμίων φρικωδεστάτων τῷ δικαίῳ τὴν ἰσχὺν ἀπονέμοντα. Τὸ δὲ ἦν, μηδαμῶς ὑφ' ἑτέρᾳ ποτὲ δεσποτείᾳ καὶ ἀνακρίσει πνευματικῇ τὰ τῆς μονῆς γενέσθαι τὸ σύνολον, ἀλλ' ἡ μόνῃ τῇ πατριαρχικῇ περιωπῇ προσηρμόσθαι διὰ παντὸς καὶ ταύτῃ μόνῃ εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα χρόνον ὑποκύπτειν καὶ ὑποτάττεσθαι καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ μόνου πιστεῖσθαι ἀναφορὰν ὀνόματος κατὰ τὸ παλαιὸν δικαίωμα, βασιλικὴν οὖσαν ἅμα καὶ πατριαρχικήν. Τούτοις ἡμεῖς ἅπασιν ἀκριβῶς προσσχόντες καὶ τὴν τοῦ δικαίου ῥοπὴν τοῖς εἰρημένοις τρόποις καὶ δικαιώμασιν ὁλοσχερῶς ἀπονενεμημένην κατανοήσαντες τῇ μονῇ, τῷ δικαίῳ καὶ αὐτοῖ τὴν νικῶσαν ψῆφον κατὰ τὸ προσῆκον ἀποδεδώκαμεν. Μέντοι καὶ παρακελεύεται καὶ διατάττεται ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου καὶ ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων καὶ ἀρχιερέων, τὸ στέργον ἔχειν καὶ ἐνεργὸν τὰ διειλημμένα

Digitized by Google

τῆς μονῆς δικαιώματα καὶ κατὰ τὴν αὐτῶν περίληψιν βασιλικὴν καὶ πατριαρχικὴν κἂν τῷ ἑξῆς καὶ διηνεκεῖ χρόνῳ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι τὴν τοιαύτην τῶν Μαρμαριάνων μονὴν, ἀπέχειν δὲ ταύτης τόν τε νῦν μητροπολίτην Λαρίσσης καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ἀναδεξομένους ἀρχιερεῖς, ἔτι δὲ καὶ τὸν πλησιοχωροῦντα τῆς Χαρμαίνης ἐπίσκοπον, ἅτε μηδαμόθεν μηδ' αὐτὸν ἐπί τισιν ὅλως τῶν τῆς μονῆς δικαιούμενον, ὑφορᾶσθαι ὀφείλοντας τὴν ἐπηρτημένην κανονικὴν καταδίκην τοῖς οὐκ ἐμμένουσι τοῖς ὁρίοις αὐτῶν καὶ τῶν ἀλλοτρίων κατεπεμβαίνουσι. Διὸ καὶ ἔσται μένουσα ἡ τοιαύτη μονὴ, ἐφ' ἧς τέτακται τὸ ἀπαρχῆς τάξεώς τε καὶ ἰδιότητος, καὶ ὑπὸ τὴν καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν δηλόνοτι συναριθμουμένη καὶ τατομένη μοναῖς, ἔσονται δὲ ὁμοίως αὐτῇ καὶ οἱ παρὰ τοῦ μέρους ταύτης ἀνεγερθέντες θεῖοι ναοὶ, καὶ ὅσοι εἰς τὸ ἑξῆς ἀνεγερθήσονται κατὰ τὸν ἐκεῖσε τόπον καὶ τὰ ὅρια τῶν μετοχίων τῆς μονῆς καὶ λοιπῶν κτημάτων, παρὰ μηδενὸς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἱερατεύειν μελλόντων τὴν ἀνάκρισιν ἔχειν ὀφειλόντων καὶ ἐξέτασιν, ἀλλ' ἢ μόνον παρὰ τῶν ὑπὸ τῆς πατριαρχικῆς μεγαλειότητος εἰς τὴν τῶν ἐκεῖσε ἐξαρχικῶν διοίκησιν ἀποστελλομένων κατὰ τὸ προσὸν ἀνέκαθεν τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ προνόμιον. Καὶ οὐδεὶς οὐδέποτε πειραθῆναι ὀφείλει οὐκ ἀρχιερεὺς, οὐ κοσμικὴν ἀξίαν ἐπανῃρημένος, οὐχ ἕτερός τις τῶν ἁπάντων εἰς ἀνατροπὴν καὶ ἀθέτησιν χωρῆσαι τῶν τῇ μονῇ προσόντων τοιούτων δικαιωμάτων καὶ προνομίων, ὡς τῇ τῶν Λαρισσαίων μητροπόλει ὑποθεῖναι αὐτὴν ἢ ἑτέρᾳ δεσποτείᾳ ὑπαγαγεῖν, πλὴν, ὡς εἴρηται πολλάκις, τῆς πατριαρχικῆς· κατὰ παντὸς γὰρ τοῦ διαπράξασθαι τοῦτο πειραθέντος τὴν αὐτὴν ἐπιτίμησιν τοῦ ἀφορισμοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, ἥτις ἐν τοῖς πρότερον ἀπολυθεῖσιν ὑπομνήμασιν ὑπὲρ τῆς μονῆς ἐπιφέρεται, καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ἐπανατείνεται διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς ὑπομνηματώδους σημειώματος, γεγονότος κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τῆς β' ἐπινεμήσεως τοῦ ,ϛωκϛ' ἔτους.

† Εἶχε. . . . . .

XLVIII. *Andronicus II Palæologus metropolitæ Aprorum confert locum Euchætorum.*

† Τῶν προσηκόντων ἡ βασιλεία μου κρίνει τοὺς καθ' ὁτιοῦν εὐδοκιμοῦντας βασιλικῶν ἀπολαύειν χαρίτων καὶ ἀμοιβῶν· ἐπεὶ γὰρ οἰκειότατον μὲν, εἴπερ ἄλλο τι, τοῖς ἐκ Θεοῦ βασιλεύειν λαχοῦσι καὶ τὸ τοὺς ὑπηκόους εὖ ποιεῖν κατὰ μίμησιν τοῦ δεδωκότος τὸ βασιλεύειν, ἂν καὶ τὸ τῶν ὑπηκόων ἔσθ' ὅτε συντρέχῃ καὶ τὴν τῆς εὐποιΐας ῥοπὴν οὐκ ἀνασοβῇ διὰ τῶν ἔργων, ῥᾳδίως ἂν ἑκατέροις ἐκτελοῖτο τὰ δέοντα, τοῖς μὲν δηλαδὴ τὸ εὐεργετεῖν δικαίως, τοῖς δ' αὖ ὑπηκόοις τὸ τῶν εὐεργεσιῶν ἀκωλύτως ἐπιτυγχάνειν· ἔπειτα καὶ τῶν ἀτόπων ἂν εἴη, τοὺς μὲν ἐπὶ τοῖς Ὀλυμπικοῖς νικῶντας, ἐπάθλων ἅμα καὶ γερῶν ἀξιοῦσθαι τῶν προσηκόντων, τοὺς δέ γε παρ' ἡμῖν χρησίμους ἀναφαινομένους τυγχάνειν πράγμασι πόρρω μένειν τῆς ὀφειλομένης παραχωρεῖσθαι τιμῆς. Εἰ οὖν, ὡ, εἴρηται, τῶν προσηκόντων καὶ δικαίων ἐστὶ, τοὺς ἐν τοῖς πράγμασιν εὐδοκιμοῦντας τῶν βασιλικῶν οὐκ ἀμοιρεῖν χαρίτων, ὧν κατ' ἀρετὴν πνευματικὴν ἡ εὐδοκίμησις, ἀξία; ἀντιμετρεῖσθαι τὰς παρὰ βασιλέως τιμάς τε καὶ χάριτας αὐτοῖς, τοῦτο δὲ καὶ τῶν σφόδρα ἀναγκαίων εἴη ἄν, ἐπειδὴ πρὸς ψυχὴν διαβαίνει τὸ τῆς εὐδοκιμήσεως ἐνταῦθα κάλλιστον, καὶ διὰ τοῦτο πλεῖον καὶ τὸ τῆς τιμῆς ὑπερέχον ὀφείλεται τοῖς κατ' ἀρετὴν πνευματικὴν εὐδοκιμοῦσιν ἢ τοῖς καθ' ὁντινα δὴ τρόπον· καὶ τοίνυν καὶ ἄλλα πολλὰ μὲν τυγχάνουσιν, ἅπερ ἡμεῖς διὰ τῆς ἐκ Θεοῦ δοθείσης ἡμῖν βασιλείας κεκτήμεθα τὰ προνόμια καὶ δικαιώματα πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἁγίαν Ἐκκλησίαν, ὧν ἁπάντων ἕνεκα ὁπόσην ποιούμεθα τὴν φροντίδα καὶ τὴν σπουδὴν, τὸ προσῆκον ἑκάστοις ἐπιτιθέναι τέλος, καὶ ὁποῖον τὸν ζῆλον τρέφομεν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ὑπὲρ ταύτης δὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἂν διασώζοιντο καὶ διατηροῖντο ταύτῃ καλῶς τε καὶ ὡς Θεῷ φίλον, ὅσα εἰς σύστασιν, ὅσα εἰς καλλονήν τε καὶ εὐκοσμίαν καὶ ὅσα εἰς τὸ τῆς εὐσεβείας ἀφορᾷ κράτος, ἀγνοεῖν οἶμαι τῶν ἁπάντων οὐδένα. Ἔν δ' ὅμως, ὡς εἴρηται, καὶ τοῦτο, ὧν κέκτηται ἡ βασιλεία ἡμῶν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς προνομίοις, τὸ οὓς ἂν βούληται τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, μείζοσιν ἀξίαις τιμᾶν καὶ ἀπὸ ταπεινοτέρων πρὸς ὑψηλοτέρους προβιβάζειν θρόνους διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς αἰδέσιμον καὶ σεβάσμιον, Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Ἄπρω καὶ ὑπέρτιμον εὗρεν ἡ βασιλεία μου ἄνδρα λόγῳ καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένον, πλήρη τε παιδείας καὶ πνευματικῆς συνέσεως, κἀντεῦθεν ὠφέλιμον ὄντα τοῖς ἐντυγχάνουσι τά γε ἐς ψυχὴν, καὶ πρὸς τούτοις εὔνοιαν εἰλικρινῆ δεικνύοντα πρὸς τὴν βασιλείαν μου, τῇ προσηκούσῃ τοῦτον τιμῇ καὶ τῷ τῆς καθέδρας προβιβασμῷ ἀμείβεσθαι δίκαιον ἡ βασιλεία μου κρίνει (τιμᾶσθαι γὰρ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν πρέπουσαν ἐπέχειν τιμὴν πολλαχῶς ἂν εἴη τῶν καλῶν καὶ ἐπαινουμένων), ἐπίδοσίν τε γὰρ οὐ μικράν τινα καθ' ἑαυτὴν αὕτη λαμβάνει τῆς πρεπούσης τιμῆς ἐπιτυγχάνουσα, καὶ πρός γε μὴν πρὸς τὸν ὅμοιον διανίστησι ζῆλον τοὺς ταύτης ἀποδέοντας· τοίνυν καὶ εὐδοκεῖ καὶ διορίζεται ἡ βασιλεία μου διὰ τοῦ παρόντος προστάγματος, ἐπέχειν τὸν δηλωθέντα ἱερώτατον μητροπολίτην Ἄπρω καὶ ὑπέρτιμον τὸν τόπον τοῦ Εὐχαίτων καὶ ἀπολαύειν τῆς ἀνηκούσης τῷ τοιούτῳ θρόνῳ τιμῆς ἔν τε ταῖς κατὰ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον συνάξεσιν, ἔν τε στάσεσι καὶ καθέδραις καὶ ταῖς λοιπαῖς συνελεύσεσι, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πάντων τῶν ὁπωσδήποτε ἀνηκόντων, ὡς εἴρηται, τῷ θρόνῳ τοῦ Εὐχαίτων μετὰ πάσης ἀδείας τὸ ἀπὸ τοῦδε μετέχειν καὶ ἀπολαύειν αὐτὸν, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ ἁγιώτατός μου δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, στέρξει καὶ ἀποδέξεται τοῦτο μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ ἐκθήσει χάριν τούτου καὶ πρᾶξιν συνοδικὴν ταυτὰ ταῦτα διαλαμβάνουσαν, ἅπερ καὶ ὁ τῆς βασιλείας μου ὁρισμός. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου ἐγεγόνει αὐτῷ πρόσταγμα.

† Εἶχε δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς θείας καὶ βασιλικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Νοεμβρίῳ ἰνδ. β'.

Digitized by Google

XLIX. *Synodus confirmat gratiam imperialem concessam metropolitæ Aprorum.*

† Τὸ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος περὶ τὰ καλὰ φιλότιμον καὶ τὸ τοῦ τρόπου εὐσεβὲς καὶ ἔτι τὸ τῆς γνώμης αὐτοῦ φιλόθεον ἴσασι μὲν πάντες, ὅσοι τῇ αὐτοκρατορικῇ καὶ κυβερνητικῇ πηδαλιουχίᾳ αὐτοῦ διιθύνονται, ἴσασι δὲ πάντες καὶ ὡς πολλὴν περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἁγίαν Ἐκκλησίαν ἐνδείκνυται τὴν διάθεσιν καὶ στοργήν, ὡς ἐξεῖναι λέγειν αὐτὸν καὶ μετὰ τοῦ προφήτου παῤῥησιασάμενον, ὅτι *Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με*· καὶ μαρτύρια μὲν ἄλλα πολλά τε καὶ μέγιστα τούτων ἔδειξέ τε καὶ ἀεὶ δείκνυσι προάγων τε καὶ παράγων ὁ χρόνος, ἀφ' οὗ τὴν τῆς αὐτοκρατορίας περιεβάλετο θεόθεν ἀρχὴν, ῥᾴττον δὲ καὶ ὅπερ καλῶς τε καὶ θεοφιλῶς κἀν τῷ παρόντι ἐβουλεύσατό τε καὶ διεπράξατο· εἰδὼς γὰρ, ὡς τὰ μέγιστα συντείνουσι πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς εὐπρεπείας καὶ καλλονῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως ἄνδρες ἀρετὴν πλουτοῦντες καὶ πνευματικὴν σύνεσιν, εἴ που τοιοῦτον ἐφεύροι τινὰ, ταῖς ἀνηκούσαις αὐτὸν δεξιοῦται νιμαῖς καὶ εὐεργεσίαις, ἀμφότερον, τοῦτο μὲν καὶ τὴν ἀρετὴν τιμῶν τὰ καθήκοντα, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον ζῆλον τῆς ἀρετῆς ἐνάγων τοὺς ἄλλους, ἔργοις αὐτοῖς ἀτεχνῶς, οὐ μόνοις λόγοις πρὸς τὴν τῶν καλῶν κτῆσιν ἅπαντας προτρεπόμενος. Ἐπειδὴ οὖν εὗρε καὶ τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Ἄπρω καὶ θπέρτιμον, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸν, λόγῳ καὶ ἀρετῇ καὶ πολιτείας σεμνότητι καλλυνόμενον, εὐδόκησε διὰ θείου καὶ σεπτοῦ προστάγματος καὶ ἠξίωσεν αὐτὸν μείζονος τιμῆς, παρακελευσάμενος ἐπέχειν αὐτὸν ἀπό γε τοῦ νῦν τὸν τόπον τοῦ Εὐχαίτων καὶ πάντων τῶν ἀνηκόντων τῷ τοιούτῳ θρόνῳ μετέχειν μετὰ πάσης ἀδείας, οὗ δὴ θείου καὶ σεπτοῦ προστάγματος εἰς ἐπήκοον ἀναγνωσθέντος τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, δεῖν ἔγνωμεν καὶ πρᾶξιν ἐκτεθῆναι συνοδικὴν παρ' ἡμῶν, ἀκολούθως τῷ σεπτῷ καὶ θείῳ προστάγματι τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος· τοίνυν καὶ παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων διὰ τῆς παρούσης συνοδικῆς πράξεως, ὅσα δὴ καὶ ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ φθάσας, ὡς εἴρηται, διὰ σεπτοῦ προστάγματος διωρίσατο ἐπὶ τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἄπρω καὶ ὑπερτίμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ ἡμῶν καὶ συλλειτουργῷ, ὥστε δηλονότι ἐπέχειν αὐτὸν τὸ ἀπὸ τοῦδε τὸν τόπον τοῦ Εὐχαίτων καὶ πάντων ἁπλῶς μετέχειν καὶ ἀπολαύειν τῶν ἀνηκόντων τῷ τοιούτῳ θρόνῳ, ἔν τε ταῖς κατὰ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον συνάξεσιν, ἔν τε στάσεσι καὶ καθέδραις καὶ ὑπογραφαῖ, καὶ ταῖς λοιπαῖς τάξεσι καὶ συνηθείαις, κατὰ τὴν περίληψιν τοῦ γεγονότος αὐτῷ θείου καὶ σεπτοῦ προστάγματος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις ἐγεγόνει αὐτῷ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Νοεμβρίῳ ἰνδ. β'.*

L. *Synodus confert metropolitæ Smyrnensi episcopatum Chii per adjunctionem.*

† Ἡ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἰσχὺς ἀῆττητος καὶ ἀνάλωτος ἐν ἅπασι πέφυκεν· οὔτε γὰρ χρόνος ὁ πάντα ἀλλάττων καὶ μετατιθεὶς κατακαυχᾶται ταύτης καὶ περιγίνεται, οὔτ' ἐπηρεάζοντες ἄλλως ἄνθρωποι καὶ λυμαίνεσθαι τοῖς δόγμασι προθυμούμενοι· διανύουσα δ' αὕτη καὶ περῶσα τὸν αἰῶνα ἀσειστος, ὡσπερεὶ καὶ παντὸς ἀνωτέρα ὀλέθρου, διαγίνεται καὶ καθίσταται. Τῶν γὰρ καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ἄλλοτε ἄλλως κινουμένων καὶ φερομένων, μόνης τὸ ταύτης ἀξίωμα διαρκὲς καὶ ἀτελεύτητον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ διαμένει. Καὶ τὸ αἴτιον ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος φωνὴ κρατιστότατη καὶ ἀσάλευτον μέχρι παντὸς ἔσεσθαι ἀποφηναμένη, καὶ μηδ' ἂν ποτε μηδ' αὐτὰς τὰς τοῦ ᾅδου πύλας κατισχύσειν δυνήσεσθαι ταύτης, εἴτε ἔθνη κατατρέχοντα τὰς ᾅδου πύλας ὑποληπτέον, εἴτε τοὺς κατὰ καιρὸν διώκτας καὶ πολεμοῦντας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δόξασα καθυφεῖναι μικρὸν τῆς ἐνούσης ἰσχύος καί τινα τῶν οἰκείων ἐξ ἐπηρείας ἀποβαλεῖν, αὖθις ἕτερα ἐξ ἑαυτῆς προβάλλει καὶ διανίστησι, τὰ πεπονηκότα τῶν μερῶν ἐντεῦθεν σοφῶς ἰωμένη καὶ πρὸς τὴν τῆς ὁλότητος ἀρτίωσιν τὴν δυνατὴν προμήθειαν ἀντεισφέρουσα. Ὃ δὴ κἀν τῷ παρόντι καὶ διανενοήμεθα καὶ διεπραξάμεθα· τὴν γὰρ ἀγιωτάτην μητρόπολιν Σμύρνης ὑπὸ τῶν βαρβάρων ὁποῖα δὴ τὰ τοῦ χρόνου κατεχομένην καὶ κυκλουμένην, ἵνα μὴ τὸν ἱερὸν τῶν ἀρχιερέων κατάλογον ὁ ἐχθρὸς ὡς ἐλλείποντα καὶ μέλους οἷον ἀφαίρεσιν καί τινα ἀκοσμίαν τὴν ἀπόλειψιν ὀνειδίσῃ τοῦ θρόνου, οἱ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας προστατεῖν λαχόντες ἡμεῖς καὶ τοῦ πληρώματος αὐτῆς προνοούμενοι, ψήφῳ τῆς περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου ἐπὶ τῇ εἰρημένῃ μητροπόλει Σμύρνης ἀρχιερέα τῷ τοῦ Πνεύματος χρίσματι τελεσιουργήσαντες πεποιήκαμεν, ἀρετῆς καὶ συνέσεως ὄντα πλήρη καὶ χειραγωγῆσαι πιστοὺς πεπαιδευμένον καὶ πλανηθέντας καὶ ἐπιστρέψαι πρὸς θεοσέβειαν ἱκανώτατον, τῶν ἐκεῖσε ἐχθρῶν ὄσον οὐκ εἰς μακρὰν ἐπικουρίᾳ Θεοῦ ἀπελαθέντων καὶ ἀπωσθέντων, ἀρτίως γε μὴν ὅμως, ἵνα καὶ τῶν κατὰ χρείαν μὴ ἀπορῇ, ἀλλ' ἀρκούντως ἔχοι τὸν δυνατὸν τρόπον καὶ ἱκανῶς ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, τὴν ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν Χίου ἡ μετριότης ἡμῶν κρίσει κοινῇ καὶ γνώμῃ τῶν ἁγιωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Μελιτηνῆς, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Πηγῶν, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Δυῤῥαχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Ἄπρω, τοῦ καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαίτων, τοῦ Μεθύμνης, τοῦ Μελενίκου καὶ Μεσήνης, τῷ τοιούτῳ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Σμύρνης κατὰ λόγον ἐπιδόσεως παρέχομέν τε καὶ νέμομεν, ἐν στερήσει καὶ ταύτην τελοῦσαν γνησίου ἀρχιερέως, οὐδ' ὑποκειμένην τῷ Ῥόδου διὰ τὴν συμβᾶσαν ἀνωμαλίαν καὶ σύγχυσιν, ὡς ἂν αὐτὸς μὲν ἐκεῖθεν, ὥσπερ εἴρηται, τυγχάνοι τῶν ὧν ἐν χρείᾳ καθίστηκεν, ὁ δὲ κατ' ἐκείνην λαὸς διὰ τῆς τούτου διδασκαλίας πνευματικῶς ὠφελοῖντο, καὶ πρὸς τὰ λυσιτελῆ καὶ σωτήρια καλῶς διεξάγοιντο καὶ προκόπτοιεν. Καθέξει τοίνυν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης

Digitized by Google

Σμύρνης καὶ ὑπέρτιμος τὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν Χίου καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν πάντα, καὶ ἐπ' ἀδείας ἔξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους ἐγκαθιστᾷν, καὶ ἁπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθέξει, ὅσα καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς, ἄνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν ὀφείλουσιν οἵ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελοῦντες καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν, ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστώνυμον πλήρωμα δέξασθαι τοῦτον καὶ διὰ πάσης ἄγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποταγὴν τούτῳ καὶ εὐπείθειαν ἀπονέμειν, ὡς ἀρχιερεῖ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ὑπ' αὐτοῦ νουθετοῦντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τούτῳ δὴ τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Σμύρνης καὶ ὑπερτίμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

A

B

LI. *Synodus confirmat imperatoris mandatum, quo episcopatus Joanninorum in metropolim erigitur.*

† Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅσα τὸν ἀεὶ χρόνον ἑκάστοτε ὁ κράτιστος καὶ ἁγιό; μου αὐτοκράτωρ φιλοτιμίας γέμοντα καὶ φιλανθρωπίας παρέχεται πρὸς τοὺς ὑπηκόους καὶ ἐκπληροῖ. Οὐ μόνον γὰρ ἀρετὴν ἄνδρες πλουτοῦντες ἢ πολεμικῆς ἐμπειρίας ὄντες ἐν μετοχῇ, τετυχήκασιν ἐπαξίων καὶ τῶν γερῶν, ἀλλὰ καὶ πόλεις ὅλαι καὶ πολιτειῶν εἴδη καὶ βίων καὶ μετρίως ἔν τισιν εὐδοκιμηκότα κάλλιστα καὶ ὡς οὐκ ἄν τις ἤλπισε, καὶ ηὔξηνται παρ' αὐτοῦ καὶ τετίμηνται, πλέον λαβόντα ἢ ὅσον ἐξ ἑαυτῶν ἐπεδείξαντο φέροντα, ἐκ δυεῖν αἰτιῶν ἓν τοῦτο πάντως γινόμενον καὶ δεικνύμενον, ἔκ τε δηλονότι τῆς πάντα ἀρίστης καὶ θείας, ὡς εἰπεῖν, καὶ γνώμης καὶ φύσεως τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τὰ καλὰ τιμᾷν καὶ ἀνυψοῦν ἐγνωκυίας, καὶ τῆς ἐνούσης αὖθις αὐτῷ μεγαλονοίας τε καὶ σοφίας, ὥστε τοὺς ἄλλους ἐθέλειν ἐντεῦθεν ζηλοῦν καὶ μιμεῖσθαι τοῖς ὁμοίοις προσκαρτεροῦντας καὶ πόνοις καὶ ἀγωνίσμασιν, εἴπερ καὶ τῶν ἴσων γερῶν πάντως μετέχειν ἐθέλοιεν. Εἰ δέ τισι καὶ δωρεὰν ἐξεγένετο μετασχεῖν τινος ἀγαθοῦ, ὥσπερ δὴ πολλάκις ἐξεγένετο, μηδέν τι παρ' ἑαυτῶν εἰσαγαγοῦσι μηδ' ἐπιδειξαμένοις, ἐνίοτε δ' ἐν πολλοῖς μᾶλλον ἐνίοις καὶ πεπαρῳνηκόσι καὶ ἁμαρτήσασιν, ἡ μετριότης ἡμῶν παντὸς μᾶλλον οἷδε περιουσίᾳ φιλανθρωπίας γενόμενον, καὶ ὅσοι δὴ μετέχουσιν ὅλως οἱμαι λογισμοῦ καὶ φρονήσεως, ἀκριβῶς ἴσασιν. Εἰ δ' οὕτω πάντες εὐεργεσιῶν καὶ γερῶν ἀπολαύουσιν, ὥσπερ εἴρηται, ὀφειλομένως εὐνοοῦντες καὶ τὸ καλὸν ἐργαζόμενοι, εἴ γε δὴ πολὺν ἤδη χρόνον τῆς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ σχοινίσματος ὁλομελείας ἀπορραγέντες καὶ ἀποπλανηθέντες, νῦν δ' εὐδοκίᾳ Θεοῦ, τοῦ τὰ ἐσκορπισμένα συνάγοντος καὶ ἀνακαλουμένου τὰ πλανηθέντα, τῷ πανσθ σώματι καὶ ἑνωθέντες γνησίως καὶ ἁρμοσθέντες, πῶς οὐκ ἐν υἱοῦ μοίρᾳ νέον ἐπανήκοντος καὶ διασωθέντος λογισθήσονται καὶ ταχθήσονται καὶ μειζόνων τινῶν ἐντεῦθεν καὶ γνησίων τῶν δωρεῶν ἐπιτεύξονται; Τὰ γὰρ Ἰωάννινα πρότερον μὲν ἐπισκοπὴ τῶν ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Ναυπάκτου τελοῦσα, νῦν δ' ὑπὸ τῷ γνησίῳ δεσπότῃ, τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, καὶ τῇ καθόλου ἁγιωτάτῃ καὶ φυλακτικῇ μάνδρᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ὥσπερεὶ πλανηθὲν πρόβατον ἐνσηκασθεῖσα καὶ γενομένη, τῶν ὀρέων, οἷς διέτριβε, καὶ τῶν ἐρημιῶν ἀποστᾶσα, ὅ τε κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ, ἀποδεξάμενος αὐτὴν τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπιστροφῆς καὶ προνοίας σεπτῷ προστάγματι αὐτοῦ εἰς μητρόπολιν τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς εἶναί τε καὶ ὀνομάζεσθαι προήγαγε καὶ τετίμηκε καὶ τὸν ἀρχιερατικῶς αὐτῆς προστησόμενον τῆς τοῦ μητροπολίτου καὶ ὑπερτίμου κλήσεως καὶ τιμῆς ἀπολαύειν ἀεί. Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις προνομίοις, ἅπερ ἡ βασιλικὴ περιωπὴ κέκτηται, καὶ τοῦτ' ἔχει, ἂς ἂν βούληται δηλονότι τῶν ἐκκλησιῶν τιμᾷν καὶ ἀπὸ ἐλάττονος προβιβάζειν εἰς κρεῖττον ἀξίωμα. Ἀκολούθως οὖν καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν τῷ τοιούτῳ σεπτῷ προστάγματι τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, δῶρον ἅμα οἷόν τι καὶ αὐτὴ ἐπεισόδιον τῇ δηλωθείσῃ ἁγιωτάτῃ ἐπισκοπῇ τῶν Ἰωαννίνων χαρίσασθαι θέλουσα, τὴν παροῦσαν συνοδικὴν πρᾶξιν ἐκτίθησι, δι' ἧς τιμᾶσθαι ταύτην τῷ τῆς μητροπόλεως ἀξιώματι συγκαταπράττει καὶ συνεργάζεται, ὃ καὶ προσέσται αὐτῇ τὸ ἀπὸ τοῦδε εἰς διηνέκειαν. Καὶ τοίνυν καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ἐπικηρυχθησόμενοι ἀρχιερεῖς μέχρι παντὸς ἔσονται συναριθμούμενοι τῷ τῶν μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων συντάγματι καὶ τῶν ἴσων αὐτοῖς ἐπαπολαύοντες τιμῶν ἔν τε συνοδικαῖς συνελεύσεσιν, ἐν ἐκκλησιαστικαῖς ἀθροίσεσι καὶ ταῖς ὑπουδήποτε γενομέναις συναγωγαῖς. Εἰς γὰρ διαιωνίζουσαν ἀσφάλειαν ἔσται τῇ τῶν Ἰωαννίνων ἐκκλησίᾳ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις ἐπὶ τῷ, ὡς εἴρηται, καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι ταύτην μητρόπολιν.

C

D

LII. *Elenchus possessionum patriarchalium in insula Lemno et apud Varnam.*

I. † Τὰ ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ πατριαρχικά.

† Οἱ ἅγιοι Θεόδωροι. Ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Φαν... ὁ ἅγιος Ἀντώνιος. Ἡ ἁγία Μαρίνα. Ὁ τοῦ Πριόρου ναός. Οἱ ἅγιοι Ἀνάργυροι εἰς τὴν Νάκισσαν. Ὁ ἅγιος Κύρικος. Ὁ ἅγιος Συμεών. Τὸ Πτέριν. Ὁ ἅγιος Γεώργιος. Τὰ Καλύβια τοῦ Ῥωσοπούλου. Τὸ Σωληνάριον. Ἡ ἁγία Μελιτηνή. Ἡ ἁγία Σοφία. Ὁ ἅγιος Παντελεήμων. Ὁ ἅγιος Ἀνδρόνικος. Τὰ περὶ τὴν ἁγίαν Μελιτηνὴν χωρία τοῦ Βισσίνου, τοῦ Σκανδάλη, καὶ τὰ λοιπά. Ἡ μονὴ τῆς Χλόης. Ὁ ἅγιος Νικόλαος τοῦ Τζάκαλη, τοῦ Καλέτζικα, τοῦ Μελαχρηνοῦ εἰς τὴν Μέλισσαν. Ὁ τοῦ Μάρτυρος ναὸς εἰς τὸ Κατάφυλλον. Ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος εἰς τὸ Θάνος. Ἡ μονὴ τοῦ Παντοκράτορος. Ὁ Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ Παλαιολάκρῳ.

II. † Τὰ περὶ τὴν Βάρναν πατριαρχικὰ καστέλλια.

† Ἡ Κάρναβα. Ἡ Κρανέα. Τὰ Κελλία ἤτοι τὸ Λυκοστόμιον. Τὰ Γεράνια. Ἡ Δρύστρα. Ἡ Γαλιάγρα.

Digitized by Google

ESAIAS.

ΚΩΔΙΚΙΟΝ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

ΓΕΓΟΝΟΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΗΜΩΝ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΥΡ ΗΣΑΙΟΥ,

Ἐξ ὅτου ὁ τιμιώτατος χαρτοφύλαξ τῆς ἁγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πανυπερεντιμότατος κῦρ Γρηγόριος ὁ Κουτάλης τῷ τοῦ χαρτοφύλακος ὀφφικίῳ ἐτιμήθη.

I. *Esaias Gregorio patriarchæ Alexandriæ notum facit se solium patriarchale ascendisse.*

† Ἁγιώτατε δέσποτα, πάππα καὶ πατριάρχα Ἀλεξανδρείας, Πενταπόλεως, Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ πάσης Αἰθιοπίας, κατὰ Κύριον ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ, εἰ καὶ πρὸ καιροῦ ἡ καθ' ἡμᾶς καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἐχήρευε ποιμένος, καθάπερ οἶμαι καὶ τὴν σὴν οὐ διέλαθεν ἁγιότητα, ἀλλ' εὐδοκίᾳ νῦν τοῦ τὰ πάντα βαθέως καὶ σοφῶς οἰκονομοῦντος Θεοῦ ἐξηλέγημεν ἡμεῖς ἤδη, κρίμασιν ἀπορρήτοις αὐτοῦ, καὶ τὴν προστασίαν τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας ἐνεχειρίσθημεν, ἐξ ἑαυτῶν μὲν τὸ ἱκανὸν οὐκ ἔχοντες πρὸς τηλικοῦτον ὕψος καὶ τοσαύτης προστασίας μέγεθος, τῇ δὲ τοῦ Πνεύματος τεθαρρηκότες χάριτι καὶ τῇ τῶν ἐκλεξαμένων ἡμᾶς ἀρετῇ καὶ ψήφῳ ὑπείξαντες, ὅθεν καὶ καιροῦ εὐθέτου λαβόμενοι, ὡς τῶν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος πρέσβεων εὐμοιρήσαντες τὸν ἔκπλουν ἤδη ποιουμένων αὐτόθι, οὐ δέον ἐκρίναμεν μὴ δῆλα θέσθαι τὰ περὶ ἡμῶν ταῦτα τῇ σῇ ἁγιότητι. Ἐρρῶσθαι τοίνυν τὴν σὴν ἁγιότητα εὐχόμεθα ἐν Κυρίῳ εἰς περιποίησιν καὶ οἰκοδομὴν τοῦ αὐτόθι Χριστωνύμου λαοῦ, καὶ πρὸς τὰς ὑπὲρ ἡμᾶς εὐχὰς αὐτὴν ἐκκαλούμεθα, ὥστε διεξάγεσθαι τὸ ἐγχειρισθὲν ἡμῖν ποίμνιον καὶ οἰκονομεῖσθαι πρὸς τὸ αὐτοῦ θεῖον θέλημα καὶ πρὸς ἀποδοχὴν καὶ ἀρέσκειαν τῆς ἀφάτου αὐτοῦ ἀγαθότητος. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἐνδιαθέτως ἔχοντες πρὸς τὴν σὴν ἁγιότητα καὶ τῆς ταύτης ἐξηρτημένοι πνευματικῆς ἀγάπης καὶ ἀδελφικῆς συμπνοίας καὶ ὁμοιότητος, καὶ ταῦτα δὴ τὰ γράμματα πέμπομεν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἔτι πέμψομεν, τοῦ Θεοῦ τοῦτο παρεχομένου καὶ εὐδοκοῦντος, αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τὴν σὴν ἁγιότητα πρὸς ἡμᾶς ποιεῖν ἀξιοῦμεν· τοῦτο γὰρ οὐ μόνον εἰς ἀποδοχὴν Θεοῦ καὶ τῶν ὑφ' ἡμᾶς ποιμαινομένων διόρθωσιν καὶ οἰκοδομήν ἐστι καὶ ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀρέσκειαν καὶ ἡδονὴν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, οὗ πνοὴ καὶ τροφὴ τὸ τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ὁρᾷν αὐξομένην καὶ κραταιουμένην ἐν ὁμονοίᾳ τῆς πίστεως, τῶν ὀρθῶν πάντως καὶ εἰλικρινῶν ἐχομένην δογμάτων, καὶ τούτου δεῖγμα σαφὲς καὶ ἄλλα μὲν πλεῖστα λόγου καὶ θαύματος ὄντως ἄξια, μετὰ μέντοι τῶν ἄλλων καὶ οἱ κατ' ἔτος αὐτόθι τε καὶ ἀπανταχοῦ γῆς ἀποστελλόμενοι πρέσβεις ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ οἰκοδομῆς, τε καὶ συστάσεως, ὡς ἂν μὴ, δι' ἣν ὑπομένουσι δουλείαν ἐξ ἡμετέρων πάντων ἁμαρτιῶν, ἐπιπλέον πιέζοιντο καὶ καταπονοῖντο τῷ βάρει καὶ τῇ κακώσει τῶν κατεχόντων, μὴ μόνον εἰς ταῦτα δὴ τὰ σωματικὰ, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτά γε δὴ τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ἀναγκαῖα καὶ καιριώτατα, ὥστε κοινῇ καὶ ἡμᾶς δέον ὑπερεύχεσθαι, χαρίζεσθαι τοῦτον τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ μακροῖς τοῖς ἔτεσι βοηθὸν καὶ συνέριθον καὶ πρόμαχον ὀχυρὸν, κατὰ γνώμην αὐτῷ τῶν πραγμάτων κυβερνωμένων καὶ διεξαγομένων ἀκυμάντως καὶ γαληνῶς καὶ ἅμα εὐθύμως καὶ μετὰ πλείστης δόσης τῆς ἡδονῆς, συναιρομένης εἰς τοῦτο τῆς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ χάριτος. Περὶ μέντοι τῆς κρατησάσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κανονικῆς συνηθείας καὶ παραδόσεως, τοῦ δίδοσθαι δηλονότι παρὰ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀρχιερέων καὶ πατριαρχῶν πρὸς ἀλλήλους τὸν λίβελλον τῆς πίστεως, τοῦτο γράφομεν καὶ λέγομεν πρὸς τὴν σὴν ἁγιότητα, ὅτι ἡ ἁγιότης σου ἔφθασε καὶ κατέλαβεν ἐνταῦθα καὶ ἐγνώρισεν ἀκριβῶς τὸ ἀκραιφνέστατον καὶ καθαρώτατον σέβας τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, καὶ ὅπως ἔχει περὶ τὰ ὀρθὰ δόγματα ἡ ἁγία βασιλεία αὐτοῦ ἀσφαλῶς καὶ ὀρθῶς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὁμοίως ἐπληροφορήθη τὸ καθαρὸν καὶ ὀρθὸν καὶ ἀκίβδηλον δόγμα καὶ σέβας τοῦ πρὸ ἡμῶν πατριαρχεύσαντος. Οἵαν οὖν πληροφορίαν ἔσχε καὶ ἔχει περί τε τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ὡς εἴρηται, ἡ ἁγιότης σου καὶ περὶ τοῦ πρὸ ἡμῶν πατριαρχεύσαντος, τοιαύτην ἐχέτω ἀναμφίβολον καὶ περὶ ἡμῶν, ὅτι οὕτω φρονοῦμεν καὶ πιστεύομεν, ὡς ἐξέθεντο καὶ παρέδοσαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, καὶ ὡς παρέλαβεν ἀρχῆθεν ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, καὶ οὕτω καὶ τοὺς ὑφ' ἡμᾶς πιστεύειν καὶ διδάσκομεν καὶ φρονεῖν πείθομεν. Ὁ δὲ ταῖς ἡμῶν παρακλήσεσιν ἐπικαμπτόμενος Κύριος διὰ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, εἴη μὲν συναιρόμενος καὶ συνεφαπτόμενος τῇ σῇ ἁγιότητι ἐπὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς ποίμνης τῆς σῆς πόνοις, εὐμαρίζων τούτους καὶ εἰς τὸ εὐχερὲς καθιστῶν τῷ κουφισμῷ τῆς ἐξ αὐτοῦ παρακλήσεως, δοίη δὲ καὶ καιρὸν, ὥστε τῆς διὰ τῶν γραμμάτων ἀποστάντας ὁμιλίας τε καὶ ἑνώσεως αὐτοπροσώπους ἀλλήλους θεάσασθαι καὶ κοινῇ λειτουργήσαντας αὐτῷ τὰ θεῖα καὶ μυστικὰ, ἐπαξίου καὶ τελεωτέρας ἀπολαῦσαι τῆς ἐντεῦθεν ἡδονῆς, πρεσβείαις τῆς ὑπεραμώμου καὶ πανυπεράγνου μητρὸς αὐτοῦ.

II. *Imperator archiepiscopatum Bryseos erigit in metropolim.*

† Ἡ βασιλεία μου διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἀνω-

Digitized by Google

θεν λαβοῦσα ἄδειαν καὶ ἔνδοσιν ἀπὸ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας εἰς πλείονα τιμὴν ἐπαίρειν καὶ προβιβάζειν, ὅσας ἂν τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν διακρίνοι ἁρμοζούσας πρὸς τοῦτο, θεσπίζει καὶ νῦν διὰ τοῦ παρόντος προστάγματος, εἶναι καὶ εὑρίσκεσθαι τὴν ἁγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν Βρύσεως εἰς μητρόπολιν καὶ συναπολαύειν τὸν ἐν αὐτῇ εὑρισκόμενον ἱερώτατον ἀρχιερέα τοῖς λοιποῖς ἱερωτάτοις μητροπολίταις τῆς θείας καὶ ἱερᾶς μεγάλης συνόδου τῆς αὐτῆς κλήσεώς τε καὶ τιμῆς κατὰ πάντα τρόπον, ἥ; καὶ οὗτοι μετέχουσιν, ὅθεν καὶ νῦν μὲν ὀφείλει τυγχάνειν τῆς τοιαύτης τάξεώς τε καὶ τιμῆς ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Βρύσεως καὶ ὑπέρτιμος, καθεξῆς δὲ ἔσται τοῦτο κατὰ τὸν ἴσον τρόπον καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν μέλλοντας εὑρίσκεσθαι κατὰ καιροὺς εἰς γνησίους ἀρχιερεῖς τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Βρύσεως, ἅτε δὴ καὶ τὸ ἑδραῖον καὶ ἀμετακίνητον ὀφείλοντος ἔχειν τοῦ παρὰ τῆς βασιλείας μου γεγονότος ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ προβιβασμοῦ. Τούτου καὶ χάριν ἐγένετο καὶ ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. ζ' δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός.*

III. *Esaias confirmat privilegium, per quod imperator archiepiscopatum Bryseos in metropolim erexit.*

† Ἀλλὰ πῶς ἂν τις τῷ λόγῳ περιλαβεῖν δυνατὸς γένοιτο τὰς παρὰ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος γινομένας ἑκάστοτε τοῖς ὑπηκόοις εὐεργεσίας καὶ δωρεάς; Κρείττω γὰρ ταῦτα καὶ ἀριθμοῦ καὶ τὴν λόγου δύναμιν ὑπερβαίνουσιν, ὥστε καὶ καλῶς ἂν εἴη ποιῶν ὁ λόγος καὶ ἑαυτῷ προσηκόντως, ἐκφεύγων τὴν τῶν τοιούτων ἐγχείρησιν, καὶ οὐκ ἐθέλων ὥσπερ τοί; ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖν, καὶ ὧν οὐδαμῶς ἂν ἐφίκοιτο. Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλως· πρόσφορόν γε μὴν ἑκάστῳ κατὰ τὸν ἑνόντα τρόπον αὐτοῖς τὴν εὐεργεσίαν μετέλαβον, καὶ οὐδαμῶ, οὐκ ἔστιν οὐδείς, ὃς ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν εὐδοκιμήσας φανεὶς οὐκ ἀναλόγου καὶ τῆς ἀμοιβῆς ἐπευμοίρησεν, ἁπλῶς δ' εἰπεῖν, καὶ πᾶσι τοῖς τε προεισενεγκοῦσί τι κατόρθωμα καὶ τοῖς μὴ τοιούτοις κοινὸν ὁ βασιλεὺς ἀγαθὸν, ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ πάντων εὐεργέτης, Θεὸν κἀνταῦθα μιμούμενος. Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλως, ὥσπερ ἔφθημεν εἰπόντες, τῶν ἐκεῖθεν ἀπέλαυσαν χαρίτων, ἀνδράσι δὲ θείοις, ἀρετὴν ἀσπαζομένοις, λαῷ τε διὰ τοῦτο προεδρίαν καὶ ψυχῶν οἰκονομίαν λαχοῦσι, καὶ ἐπιδειξαμένοις ἐν πολλοῖς ὅσοις τὰ τῆς αὐτῶν ἀρετῆς, πρὸς ταῖς ἄλλαις βασιλικαῖς φιλοτιμίαις καὶ ὡρεαῖς; ἐξεγένετο κἀκεῖνο, καθέδρας δηλονότι μείζονος καὶ ὑψηλοτέρας ἐπιτυγχάνειν αὐτοὺς, ἵν' ὥσπερ ἐκ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ τρόπου, οὕτω δὴ καὶ ἀπὸ τοῦ θρόνου καὶ τῆς ἀρχῆς τὸ ἐπίσημον ἔχοιεν. Τοιούτοις ἤδη τετίμηται προβιβασμοῖς, καὶ σεμνώμασι βασιλικῷ προνομίῳ καὶ ὁ ἱερώτατος ἀρχιεπίσκοπος Βρύσεως, εἰς μητροπολίτην ὑπέρτιμον καὶ τιμηθεὶς καὶ προβιβασθεὶς, καὶ εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ταύτην ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν τῆς Βρύσεως διαβιβάσας τὰ τῆς τιμῆς εἰς αἰῶνα τὸν ἔξῆς ἅπαντα, καὶ μάλα εἰκότως· ἀρχιερέα γὰρ αὖτη πλουτήσασα, παντοίοις ἀρετῶν εἴδεσι κομῶντα, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, πᾶσι τοῖς καλοῖς καὶ θεοφίλοις βρύοντα, κλῆρον δι' αὐτὸν ἤδη τὴν τιμὴν ταύτην ἔλαβεν ἀναφαίρετον. Τοῦ ἐπὶ τούτῳ τοίνυν ἀπολυθέντος σεπτοῦ προστάγματος τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ ἐπαναγνωσθέντος ἐν ἐπηκόῳ, συνοδικῶς καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν διακελεύεται, συναριθμεῖσθαι μετὰ τῶν λοιπῶν μητροπόλεων ἁπάρτι τὴν αὐτὴν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν Βρύσεως καὶ τὸν ἱερώτατον ταύτης ἀρχιερέα μητροπολίτην, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπέρτιμον εἶναί τε καὶ καλεῖσθαι, διαβαίνειν δὲ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον τὴν τοιαύτην τιμὴν, τήν τε δηλαδὴ τοῦ μητροπολίτου, προσέτι δὲ καὶ τὴν τοῦ ὑπερτίμου, καὶ πρὸς τοὺς μέλλοντας χειροτονεῖσθαι ἀρχιερεῖς ἐν αὐτῇ, καθὼς ὅ τε κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ διορίζεται, καὶ κατὰ τὴν κρατήσασαν ἐν τοῖς τοιούτοις ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ συνήθειαν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀπολέλυται.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. ζ διὰ τῆς πατριαρχικῆς καὶ θείας χειρός.*

IV. *Synodus dirimit duas controversias.*

I. † Μηνὶ Μαρτίῳ, κγ' ἡμέρᾳ, Παρασκευῇ, ἰνδ. ζ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνείας, Θεοδούλου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ ὑπερτίμου, Θεοδούλου, τοῦ Ἄπρω, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαΐτων, Ἰωσὴφ, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δέρκου, Λουκᾶ, καὶ τοῦ ὑποψηφίου Μαδύτων, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ Μελαγχρηνὸς Ἀνδρόνικος, καὶ ἀνήνεγκεν, ὡς εἰσεποίησε καὶ υἱοθέτησέ τινα κόρην, καὶ ὅσα καὶ γνησίαν ἑαυτοῦ θυγατέρα ἔστεργε ταύτην, καὶ ἐπιμελείας ἠξίου, πέμπτον δὲ τῆς ἡλικίας ἔτος αὐτῆς ἀνυούσης, ἔθετο διὰς ταυρικῶν δεσμῶν μετά τινος ἀπὸ τῆς νήσου τοῦ Πρίγκιπος Ἰωάννου, καλουμένου τοῦ Χασολόγρου, ἀγαγέσθαι γαμβρὸν ἐπ' αὐτῇ τὸν τούτου υἱὸν, ἔννατον τῆς ἡλικίας ἄγοντα χρόνον, καὶ τῶν τοιούτων δεσμῶν παρὰ τῶν αὐτῶν γονέων προβάντων, μὴ συνατινεσάντων δηλονότι μηδὲ προταξάντων ἐν τούτοις ἀμφοτέρων τούτων, τοῦ τε γαμβροῦ καὶ τῆς κόρης, ἅτε τοῦ μὲν ἐν τῇ τοιαύτῃ νήσῳ τοῦ Πρίγκιπος τὴν οἴκησιν ποιουμένου, τῆς δ' ἐν τῇ Θεοδοξάστῳ, Θεομεγαλύντῳ καὶ Θεοφυλάκτῳ Κωνσταντινουπόλει εὑρισκομένης, συνεὶς ὁ ταβελλίων τὴν τοσαύτην τῆς κόρης ἀνηβότητα, ὡς παρὰ τῶν θείων νόμων παντάπασιν ἀπηγορευμένην, μετὰ μίαν ἡμέραν διέλυσε τούτους,

Digitized by Google

μήπως τοῦ γαμβροῦ εἰς ὄψιν ὅλως ἐλθόντος αὐτῇ. Νομίμου δὲ ἡλικίας ἁψαμένην αὐτὴν συνήρμοσέ τινι ἀναγνώστῃ Ματθαίῳ, τῷ Θαλασσηνῷ καλουμένῳ, καὶ δεῆσαν ἤδη τούτῳ εἰς ἱερωσύνην προβιβασθῆναι ἐδεήθη διαγνώσεως τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐμφανίσας καὶ τόδε τὸ γράμμα τῶν δεσμῶν, ὅπερ ἀληθῶς ἀνεφάνη ὀβελισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ταβελλίωνος. Διέγνωσται τοίνυν συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, μηδένα ἔχειν ἐντεῦθεν ἐμποδισμὸν τὸν σὺν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸν τοιοῦτον προβιβασμόν, τὸ μὲν, ὅτι πεντάετὴς ἦν ἡ κόρη, καθὼς μετὰ πολλὴν καὶ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν ἀποδέδεικται, καὶ οὐ δεκτικὴ ἐρώτων ἐτύγχανε κατὰ τὴν τῶν θείων νόμων διαταγὴν, ἐννέα χρόνων ὄντος καὶ τοῦ γαμβροῦ, τὸ δὲ καὶ ὅτι οὐδόλως συνῆνεσαν οὐδὲ προέταξιν ἐν τῷ τοιούτῳ τῶν δεσμῶν γράμματι οὗτός τε καὶ ἡ κόρη, ἀλλὰ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων ὄντων αὐτῶν, ὡς δεδήλωται, οἱ γονεῖς μόνοι προέταξαν, κἀντεῦθεν καὶ τὰ τῶν αὐτῶν δεσμῶν διαλυθέντων ὑπὸ τοῦ ταβελλίωνος μετὰ μίαν ἡμέραν διὰ τὸ τῆς πράξεως ἀπηγορευμένον ἄκυρα καὶ ἀσύστατα κρίνεται. Ὅθεν καὶ ὡς μηδενὸς τοῦ προσισταμένου ὄντος, ἐδικαίωσε συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν τὸν τοιοῦτον ἀναγνώστην εἰς τὸ τῆς ἱερωσύνης λειτούργημα. Μέντοι καὶ προβιβασθήσεται ἀκωλύτως τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ παρόντος συνοδικοῦ γράμματος. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος πιστωθέντα ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις, ἔτους ,ς^ου ω^ου τριακοστοῦ δευτέρου.

II. † Μηνὶ Ἀπριλλίῳ κε', ἰνδ. ζ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡσιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ ὑπερτίμου, Θεοδούλου, τοῦ Ἄπρω, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαΐτων, Ἰωσὴφ, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, καὶ τοῦ ὑποψηφίου Μαδύτων, παριστα-μένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Φθάνει μὲν ὁ ἀπὸ τῆς θεοσώστου πόλεως Θεσσαλονίκης σεβαστὸς κῦρ Κωνσταντῖνος ὁ Μουζάλων ἐξωνήσασθαί τινα οἰκήματα ἐν τῇ τοιαύτῃ πόλει εὑρισκόμενα καὶ σύνεγγυς ὄντα τῶν οἰκημάτων τοῦ Κεφαλᾶ Νικολάου, καὶ βελτιώσεις ἐξ οἰκείων ἐπὶ τούτοις ποιῆσαι. Αἰσθόμενος δὲ τοῦ πεπραγμένου ὁ αὐτὸς Κεφαλᾶς καὶ ἀντικριθεὶς τούτῳ, δεδικαίωται ὡς πλησιαστὴς κατὰ νόμους ἐπὶ τῇ ἐξωνήσει αὐτῶν, καὶ ἀντιστρέψας τούτῳ, ὅσον τε τὴν ἀρχὴν κατεβάλετο τίμημα ὑπὲρ τούτων, καὶ ὅσαπερ ἀνάλωσεν ἕνεκεν τῶν τοιούτων βελτιώσεων, ὑπέρπυρα δηλαδὴ ἑκατὸν ἐννενήκοντα τρία, ἐπελάβετο τῶν αὐτῶν οἰκημάτων, ὑπεκστάντος τούτων αὐτῷ τοῦδε τοῦ Μουζάλωνος, ὡς καὶ ἴδιον ἑαυτοῦ γράμμα τούτου χάριν ἐκθέσθαι ὑπὸ ταβελλίωνί τε καὶ μάρτυσιν ἱκανοῖς, ἔτι γε μὴν καὶ δι' ἑτέρου γράμματος αὐτοῦ συμφωνήσαντος δοῦναι πρὸς αὐτὸν καὶ ἐποίκιον, μέχρις ἂν τὴν ἐν αὐτοῖς καθευρεθεῖσαν ὕλην αὐτοῦ ἀλλαχόσε μετακομίσῃ. Καὶ ἦν μὲν ὁ τοιοῦτος Κεφαλᾶς ἀνενόχλητος διαμένων ἐπὶ τοῖς τοιούτοις οἰκήμασιν, ὃν δὴ τρόπον καὶ δεδικαίωται. Τῆς τῶν πραγμάτων δὲ γενομένης συγχύσεως, ἀφορμῆς ἐντεῦθεν δεξάμενος ὁ δηλωθεὶς Μουζάλων, ὡς εὑρισκομένου δήθεν τοῦ ῥηθέντος Κεφαλᾶ μετὰ τοῦ Καισανδρηνοῦ, καὶ αἰτίας συμπλάσας κατ' αὐτοῦ ἐπορίσατο ἀσπτὸν πρόσταγμα κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀναφοράν, ὥστε δὴ καὶ πάλιν ἐν κατοχῇ τυγχάνειν τῶν αὐτῶν οἰκημάτων, καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνου ἀποστερεῖται τὸ μέρος τοῦδε τοῦ Κεφαλᾶ τὸν βίον ἀπολιπόντος τῶν τε τοιούτων ἑκατὸν ἐννενήκοντα τριῶν ὑπερπύρων καὶ τῶν εἰρημένων οἰκημάτων, ἀδικούμενον παρ' αὐτοῦ, οὗ χάριν καὶ ἐδεήθη διαγνώσεως τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐμφανίσαν καὶ τὰ παρὰ τοῦ εἰρημένου Μουζάλωνος προσβάντα γράμματα. Διέγνωσται οὖν συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, εἶναι καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐπειλημμένον τῶν τοιούτων οἰκημάτων τὸ μέρος τοῦδε τοῦ Κεφαλᾶ, καθὼς ἀπὸ τῆς κρίσεως δεδικαίωται, προτιμηθέντος τούτου ἐπὶ τῇ ἐξωνήσει αὐτῶν ὡς πλησιαστοῦ κατὰ νόμους, καὶ ἀποδεδωκότος τῷ Μουζάλωνι ταῦτα δὴ τὰ ἑκατὸν ἐννενήκοντα τρία ὑπέρπυρα ὑπέρ τε τοῦ παρ' αὐτοῦ καταβληθέντος τιμήματος τῶν οἰκημάτων καὶ τῶν αὐτῶν βελτιώσεων, ὡς δεδήλωται, ἐπείπερ ἀποκλείεται πᾶσα θύρα δικαιολογίας αὐτῷ, ὥστε περὶ τούτων κινεῖν ὄχλησιν· ἐχρῆν γὰρ αὐτὸν καὶ μεγάλως εὐθυνθῆναι καὶ τῶν ὑπὲρ τῶν τοιούτων οἰκημάτων ἐκπεσεῖν ὑπερπύρων, ὡς ἐκ ψευδοῦς ἀναφορᾶς αἰτίας κατὰ τοῦ δηλωθέντος πλασάμενον Κεφαλᾶ καὶ πόνων καὶ ἀναλωμάτων οὐκ ὀλίγων αὐτῷ παρὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον γενόμενον αἴτιον, ὅθεν καὶ τὰ παρ' αὐτῷ δὴ τῷ Μουζάλωνι πάντα δικαιώματα ἄκυρα καὶ ἄπρακτα ἔσονται καὶ ὡς μηδὲ τὴν ἀρχὴν γεγονότα. Τὸ δέ γε μέρος τοῦ ῥηθέντος Κεφαλᾶ ἔσται καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐν κατοχῇ καὶ δεσποτείᾳ καὶ κυριότητι τῶν αὐτῶν οἰκημάτων, μηδεμίαν εὑρίσκον καταδυναστείαν ἢ διενόχλησιν παρ' αὐτοῦ, ἀντιστρέψαντος καὶ ὅσα κατέχει παρ' ἑαυτῷ δικαιώματα, ἀνήκοντα τῷ τοιούτῳ μέρει τοῦ Κεφαλᾶ, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Θετταλίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀναδέξεται τὰ περὶ τούτου, καὶ δεφενδεύσει τόδε τὸ μέρος τοῦ Κεφαλᾶ κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Εἰ γὰρ μὴ παύσεται τὸ ἀπὸ τοῦδε ὁ δηλωθεὶς Μουζάλων ἐνοχλεῖν περὶ τῶν τοιούτων οἰκημάτων, καὶ οὐδὲ ἐκστήσεται παντάπασι τῆς αὐτῶν κατοχῆς, τῇ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιτιμίᾳ ὑποβληθήσεται, ὡς προδήλως τῷ δικαίῳ ἐναντιούμενος. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων, καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος βεβαιωθέντα καὶ πιστωθέντα ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις ἔτους ,ς^ου ω^ου τριακοστοῦ δευτέρου.

—

Digitized by Google

V. *Esaias dirimit controversiam.*

† Ἱερώτατε μετροπολῖτα Θεσσαλονίκης, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε πάσης Θετταλίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Ὁ ἀπὸ τῆς τοιαύτης θεοσώστου πόλεως Ματθαῖος ὁ Συναδηνὸς ὑπέμνησε πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα, ὡς ἡ πρὸς μητρὸς αὐτοῦ θεία συνεζεύχθη κατὰ πρῶτον συνοικέσιον νομίμως ἀνδρὶ τῷ Συροπούλῳ, ἔχουσα καὶ προικὸς χάριν πράγματα, ὅσα καὶ τῷ συμφώνῳ αὐτῆς περιείληπται. Ἐν τῷ καιρῷ δὲ τῆς τῶν πραγμάτων συγχύσεως ἐδανείσατο ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ αὐτῆς ὑπέρπυρα, ὅσα δῆτα καὶ ἐδανείσατο, καὶ μὴ ἔχοντος αὐτοῦ ἐξ οἰκείων ἀποδοῦναι τὰ ὀφειλόμενα πρὸς τοὺς δανειστάς, πειρῶνται οὗτοι κατασχεῖν καὶ διαπωλῆσαι τὰ προικόθεν αὐτῇ διαφέροντα πράγματα, οὗ χάριν καὶ ἐδεήθη διαγνώσεως τῆς ἡμῶν μετριότητος. Οὕτως οὖν ἐχούσης τῆς ὑποθέσεως, διέγνωσται συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, μὴ ἐνέχεσθαι τὴν αὐτὴν Συροπουλίναν ἐκ τῶν προικῴων πραγμάτων αὐτῆς ἀποδιδόναι τὸ τοῦ ἀνδρὸς ὄφλημα, ἐπείπερ οἱ θεῖοι νόμοι παντὸς χρέους τὸ τῆς προικὸς τιθέασι προτιμότερον· φύλακα γὰρ αὐτῆς ἐφιστῶσι τὸν ἄνδρα, οὐχ ἵνα πᾶν τὸ κατὰ γνώμην ἐπὶ ταύτῃ ποιῇ, ἀλλ' οἷά τινα παρακαταθήκην τούτῳ καταπιστεύονται ἐπὶ τῷ ἀνελάττωτον καὶ ἀμείωτον αὐτὴν συντηρεῖν, ὥστε δὴ καὶ πάλιν δεῆσαν ἀντιστρέφειν τοῖς κληρονόμοις· ὅθεν καὶ παραδηλοῖ σου τῇ ἱερότητι, ὡς ἂν ἱκανωθείη μὲν πρότερον ἡ ῥηθεῖσα σύζυγος τοῦ τοιούτου Συροπούλου τὴν προῖκα ταύτης ἀνελλιπῆ μετὰ τῶν ἀνηκόντων αὐτῇ κατὰ νόμους δικαίων καὶ τῶν λεγατευθέντων πρὸς τῆς μητρὸς, οἱ δέ γε τοιοῦτοι δανεισταὶ ἀφέξονται δι' ὄχλου γίνεσθαι ταύτῃ χάριν τῶν προικῴων πραγμάτων αὐτῆς, ὡς μηδεμίαν μετοχὴν ἐπὶ τούτοις ἔχοντος ἐκ τῶν νόμων τοῦδε τοῦ Συροπούλου, ὡς εἴρηται. Τοίνυν καὶ γενέσθω, καθὼς ἡ μετριότης ἡμῶν παραδηλοῖ τῇ σῇ ἱερότητι διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, ὃ καὶ ἀντιστραφήτω τῷ διαληφθέντι Συναδηνῷ δι' ἀσφάλειαν. Ἔρρωσο, κατὰ Κύριον ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ματῳ ἰνδ. ζ'.*

VI. *Synodus dirimit quasdam controversias.*

I. † Μηνὶ Ματῳ, θ' ἡμέρᾳ, Τετράδι, ἰνδ. ζ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Κυζίκου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλησπόντου, Ἀθανασίου, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαριανείας, Θεοδούλου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Προύσης καὶ ὑπερτίμου, Νικολάου, τοῦ Πηγῶν καὶ Πατρίου, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Γάνου, Κωνσταντίνου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Σμύρνης καὶ ὑπερτίμου, Ξενοφῶντος, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ ὑπερτίμου, Θεοδούλου, τοῦ Λακεδαιμονίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Ἄπρω, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαΐτων, Ἰωσὴφ, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, καὶ τοῦ ὑποψηφίου Μαδύτων, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ ἱερομόναχος κῦρ Νίκανδρος, καὶ ἀνέφερεν ὡς πρὸ χρόνων ἤδη τριῶν εὑρισκόμενος ὁ τιμιώτατος ἐν μοναχοῖς κῦρ Μακάριος ὁ Ταρχανειώτης εἰς προϊστάμενον τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς ἐπ' ὀνόματι τεμωμένης τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως, εἰδήσει καὶ τοῦ κτήτορος ταύτης, τοῦ μεγάλου λογοθέτου ἐκείνου, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν, παραδέδωκε τούτῳ διὰ γράμματος αὐτοῦ ἄγχιστά πη τῆς τοιαύτης μονῆς τόπον τινά, ὅσος κατὰ μέρος ἐν τῷ τοιούτῳ αὐτοῦ περιλαμβάνεται γράμματι, τάξας, ὡς ἂν διδῷ πρὸς τὸ μέρος αὐτῆς οὗτος κατ' ἔτος ὑπέρπυρα τρία πρὸς τῷ ἡμίσει, καὶ ἀνεγείρῃ ἐν τῷδε τῷ τόπῳ θεῖον ναὸν, καὶ κελλία περὶ αὐτὸν ἀνακτίσῃ, λάβῃ τε καὶ τὴν θείαν λάρνακα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κατασάββα, ἔτι τε καὶ τὴν σεπτὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ τροπαιοφόρου Γεωργίου καὶ ἐπικεκλημένου Καταβιώτου· εἰ δ' ἴσως οὐ βουληθῶσιν οἱ μοναχοὶ στέρξαι τήνδε τὴν πρᾶξιν, ἀντιστραφῶσι πρὸς αὐτὸν, ὅσα ἂν παρὰ τούτου ἀναλωθείη. Καὶ τῷ τοιούτῳ γράμματι τῆς ἐκδόσεως θαῤῥήσας οὗτος δὴ ὁ ἱερομόναχος κῦρ Νίκανδρος ἐπέβαλε χεῖρα τῇ θεοφιλεῖ προθέσει αὐτοῦ, καὶ οἰκείοις πόνοις καὶ ἀναλώμασιν ἐξ αὐτῶν χρηπίδων ἀνήγειρε θεῖον ναὸν, καὶ κελλία περὶ αὐτὸν συνεστήσατο, καὶ χρυσίνους δίκα πρὸς τὴν μονὴν δέδωκεν, ἡνίκα τὴν ἀρχὴν ἐπελάβετο τοῦδε τοῦ τόπου. Τοῦ κτήτορος δὲ, τοῦ μεγάλου δηλαδὴ λογοθέτου, μικρὰ φροντίσαντος τοῦ γράμματος καὶ εἰς ἀνατροπὴν αὐτοῦ χωρήσαντος καὶ ἀθέτησιν, κατεχαλάσθη μὲν ὁ ναὸς παρ' ἐκείνου καὶ τὰ εἰρημένα κελλία, ἡ δὲ τούτων ὕλη εἰσήχθη ἐν τῇ δηλωθείσῃ μονῇ, καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνου ἐστὶν ὁ εἰρημένος ἱερομόναχος ἀποστερούμενος τῶν οἰκείων ἀναλωμάτων, οὗ χάριν καὶ ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐμφανίσας καὶ τὸ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐκδόσεως γράμμα τοῦ τοιούτου τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κῦρ Μακαρίου. Παρόντες δὲ τῷ ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ οὗτός τε καὶ οἱ δηλωθέντες μοναχοὶ, καὶ τούτου τὰ εἰρημένα διεξιόντος ἀκούοντες, πρὸς οὐδὲν εἶχον ἀντιλέγειν, ἀλλὰ μόνην τὴν τοῦ κτήτορος δυναστείαν εἰς αἰτίαν ἦσαν τιθέμενοι. Διέγνωσται οὖν συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, ὡς ἂν, ἐπείπερ ὅδε ὁ ἱερομόναχος κατὰ τὴν περίληψιν τοῦ πρὸς αὐτὸν ἐκδοτηρίου γράμματος, ὡς εἴρηται, θαῤῥήσας χεῖρα ἐπέβαλε τῷ θεοφιλεῖ τούτου σκοπῷ, καὶ ἐξ οἰκείων κόπων καὶ ἀναλωμάτων ἀνήγειρέ τε τὸν τοιοῦτον ναὸν, καὶ κελλία περὶ αὐτὸν συνεστήσατο, εἰδήσει τοῦ κτήτορος καὶ τῶν αὐτῶν μοναχῶν, ἦν δὲ τεταγμένον ἀντιστρέφεσθαι τούτῳ, μὴ στερξάντων αὐτῶν, τὰ ἀναλωθέντα παρ' αὐτοῦ, αὐτοὶ δὲ προκατάρξαντες εἰς ἀνατροπὴν

Digitized by Google

ταύτης ἐχώρησαν καὶ ἀθέτησιν, κἀντεῦθεν καταβέβληται ὁ τε ναὸς καὶ τάδε τὰ περὶ αὐτὸν κελλία, εἰσαγθείσης τῆς τούτων ὕλης ἐν τῇ δηλωθείσῃ μονῇ, ἱκανωθείη τούτῳ παρ' αὐτῆς, ὅσα ἂν μετ' ἀσφαλείας τῆς προσηκούσης καὶ ὡς ἐφορῶντος Θεοῦ ἀνομολογήσῃ οὗτος καὶ παρασταθῇ ἀναλῶσαι ὑπὲρ αὐτῶν. Ὅλεν καὶ ὀφείλουσιν οἱ διαληφθέντες μοναχοὶ ἀποδοῦναι τῷδε τῷ ἱερομονάχῳ ἀνελλιπῆ, ὅσαπερ οὗτος τὸν εἰρημένον τρόπον μετ' ἀσφαλείας τῆς προσηκούσης ἀποδείξει καὶ παραστήσει ἀναλωθῆναι ὑπ' αὐτοῦ ὑπέρ τε τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ αὐτοῦ ναοῦ καὶ τῆς τῶνδε τῶν κελλίων συστάσεως, ἔτι δὲ καὶ τὰ εἰρημένα δέκα ὑπέρπυρα, ἅπερ, ὡς δεδήλωται, πρὸς τὴν μονὴν δέδωκε τοῦ τόπου ἐπιλαβόμενος. Εἰ γὰρ μὴ εὐπειθήσαντες τῇ κρίσει καὶ τῷ δικαίῳ, καὶ εἰσέτι καταδυναστεύσουσι, καὶ οὐκ ἀποζώσουσι πάντα τὰ διεγνωσμένα πρὸς τὸν ῥηθέντα ἱερομόναχον, τῷ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιτιμίῳ ὑποβληθήσονται, ὡς προδήλως τῷ δικαίῳ ἐναντιούμενοι. Ταῦτα παρεκβληθέντα, κ. τ. λ.

II. † Μηνὶ Μαΐῳ, κῆ' ἡμέρᾳ, Δευτέρᾳ, Ἰνδ. ζ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Κυζίκου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλησπόντου, Ἀθανασίου, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνείας, Θεοδούλου, τοῦ Ἀδριανουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Ἰγνατίου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Προύσης καὶ ὑπερτίμου, Νικολάου, τοῦ Πηγῶν καὶ Πιρίου, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Γάνου, Κωνσταντίνου, τοῦ Ἡρακλείας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ ὑπερτίμου, Θεοδούλου, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δέρκου, Λουκᾶ, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς καὶ ἡ τοῦ Τζύρου Μαρία ἡ Καλοθετίνα, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἀνδρὶ κατὰ πρῶτον συνοικέσιον συνεζεύχθη τῷ Μαρμαρᾷ Θεοδώρῳ, ἔχουσα καὶ προικὸς χάριν πράγματα, ποσότητος λιτρῶν δεκαοκτώ, καθὼς ἐν τῷ συμφώνῳ ταύτης περιλαμβάνονται, ὃς δὴ καὶ δύο παιδία, θῆλυ καὶ ἄρρεν, γεγεννηκὼς ἐξ αὐτῆς, κατηνάλωσε πᾶσαν σχεδὸν ἣν ἔσχε προῖκα, πλὴν τινων σχολαρικίων καὶ ἀργύρου περιισταμένου εἰς λίτρας δεκαοκτώ, ἅπερ ἄμφω παρέθετο μὲν εἰς ἐνέχυρον τῷ Κεφαλᾷ, δανεισάμενος ὑπέρπυρα τριακόσια, τὰ δέ γε γονικόθεν διαφέροντα τούτῳ οἰκήματα τῷ οἰκείῳ τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, τῷ Δισυπάτῳ, δανεισάμενος τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ ἐξ αὐτοῦ ὑπέρπυρα τριακόσια εἰκοσιπέντε, καὶ ἀποδεδωκώς ὁ ῥηθεὶς Μαρμαρᾶς τῷ αὐτῷ Δισυπάτῳ ὑπέρπυρα ἑκατόν, τὸν βίον ἀπέλιπε, μηδὲν ἕτερον καταλείψας ἴδιον ἑαυτοῦ πρᾶγμα, ἢ μόνα τὰ τοιαῦτα οἰκήματα καὶ ἀμπέλιον, διακείμενον περὶ τὴν τοποθεσίαν τῶν Πηγῶν, ὅπερ εἰς ἐνέχυρον τοῦ Ἀντιοχείτου Ἀνδρέου ἀντὶ ὑπέρπυρων διακοσίων κατέχοντος, αὕτη δὴ ἡ Καλοθετίνα ἐκ τῶν προικῴων ταύτης πραγμάτων ἀπώφλησε ταῦτα, καὶ ἐπελάβετο τούτου, καὶ ὅτιπερ εὑρίσκει τούτους καὶ τόκους προσαπαιτοῦντας, ἐδεήθη διαγνώσεως τῆς ἡμῶν μετριότητος. Διέγνωσται οὖν τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, ὡς δίκαιον μὲν ἦν ἀποδοθῆναι τὴν προῖκα πρὸ τῶν ἄλλων χρεῶν, ἐπεὶ καὶ οἱ θεῖοι νόμοι παντὸς χρέους τὸ τῆς προικὸς τιθέασι προτιμότερον, δοῦναι δὲ πρότερον ἀσφάλειαν ἀποκρυβῆς τὴν τοιαύτην Καλοθετίναν περὶ τῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ ἀνδρὸς τελευτῆς καθευρεθέντων πραγμάτων ἐκείνου, ὥστ' ἐκ τῶν περιττευόντων ἀποδοθῆναι τὰ ὀφειλόμενα πρὸς τοὺς αὐτοὺς δανειστάς, συγκαταβάσει δὲ ὅμως χρησαμένη διέκρινε, μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν τοιαύτην ἀσφάλειαν, τοῦτον μὲν δὴ τὸν Δισύπατον μόνα λαβεῖν, ὅσα δάνους χάριν δέδωκε τὴν ἀρχὴν τὸν δέ γε ῥηθέντα Κεφαλᾶν τὰ τριακόσια ὑπέρπυρα, καὶ ἀρκεσθῆναι τούτοις ἀμφοτέρους αὐτοὺς καὶ μηδὲν τόκου χάριν προσαπαιτεῖν, ἀπηγορευμένον ὂν τοῖς αὐτοῖς θείοις νόμοις, ὅθεν καὶ ὀφείλουσιν οἱ ῥηθέντες δανεισταὶ μόνα λαβεῖν, ὡς δεδήλωται, τὰ χάριν κεφαλαίου παρ' αὐτῶν δανεισθέντα, καὶ μηδέν τι ὑπὲρ τόκου προσαπαιτῆσαι, εἰδότες, ὡς, εἴπερ οὐκ εὐπειθεῖς γενόμενοι τῇ κρίσει καὶ τῷ δικαίῳ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς καταδυναστεύσουσι, καὶ οὐ ποιήσουσι κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν, ὡς προδήλως ἀδικοῦντες τῷ ἀπὸ Θεοῦ κατακρίματι ὑποπεσοῦνται. Ταῦτα παρεκβληθέντα, κ. τ. λ.

III. † Μηνὶ Ἰουνίῳ, 0' ἡμέρᾳ, Δευτέρᾳ, Ἰνδ. ζ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν ἀρχιερέων.

† Ἀνήνεγκεν ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἱεροῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου ἡ κυρὰ Μαρία μεγάλη παπαΐνα Ἀσπιέτισσα ἡ Κούμναινα, ὡς τινες τῶν τοῦ κλήρου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Διδυμοτείχου χρείαν κατεπείγουσαν ἔχοντες, προσιόντες αὐτῇ ἠτήσαντο καὶ ἔλαβον κόσμιά τινα ταύτης καὶ λοιπὰ διάφορα πράγματα, συναινοῦντος καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Διδυμοτείχου καὶ ὑπερτίμου, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργοῦ, καὶ πρὸς τοῦτο αὐτὴν καταπείθοντος, ὡς ἂν παραθέμενοι αὐτὰ εἰς ἐνέχυρον ἀνύσωσι τὴν τοιαύτην χρείαν αὐτῶν, καὶ γράμμα ἴδιον τοῦτου χάριν ἐξέθεντο οἰκείαις ὑπογραφαῖς αὐτὸ πιστωσάμενοι, περιληφθέντων ἐν τούτῳ κατὰ μέρος καὶ τῶν τοιούτων κοσμίων, ἵνα μετὰ ἔνα μῆνα ταῦτα πάντα πρὸς αὐτὴν ἀποδώσουσιν· εἰ δ' οὖν, καθέξει αὕτη τὰ προσόντα τούτοις κτήματά τε καὶ πράγματα. Καὶ ὅτιπερ οἱ λαβόντες εἰς ἀνατροπὴν τῆς τοιαύτης συμφωνίας ἐχώρησαν καὶ ἀθέτησιν, αὕτη τῶν οἰκείων πραγμάτων ἐπὶ χρόνοις ἤδη τρισὶν ἀποστερουμένη, ἐδεήθη συνοδικῆς διαγνώσεως, ἐμ-

Digitized by Google

φανίσασα εἰς παράστασιν τοῦ ἀληθῶς ἔχειν τὰ εἰρημένα καὶ τὸ τοιοῦτον γράμμα τῆς συμφωνίας. Διέγνωσται οὖν τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, συνεδριάζοντος καὶ τοῦδε τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Διδυμοτείχου καὶ ὑπερτίμου, δίκαιον εἶναι, ὡς ἂν ἐκ τῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων τῶν λαβόντων τὰ εἰρημένα κόσμια καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα ταύτης δὴ τῆς μεγάλης παπαίνης καὶ τῶν ἰδίων τοῦ εἰρημένου ἱερωτάτου μητροπολίτου Διδυμοτείχου, ὡς τῇ τούτου πειθοῖ καὶ συναινέσει τῶν τοιούτων κοσμίων δοθέντων παρ' αὐτῆς, εἰ καὶ μὴ ἔφθασε τὸ γεγονὸς γράμμα πιστώσασθαι καὶ ὑπογραφῇ αὐτοῦ ἀποφληθῶσι πάντα τὰ ὀφειλόμενα, καὶ ἀπολάβῃ ἡ δηλωθεῖσα μεγάλη παπαίνα σῶα καὶ ἀνελλιπῆ πάντα τὰ ἴδια ἑαυτῆς κόσμια, ὅσα δηλονότι ἐν τῷ τοιούτῳ γράμματι κατὰ μέρος περιλαμβάνονται. Ὅθεν καὶ ὀφείλουσιν ὅ τε δηλωθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Διδυμοτείχου καὶ οἱ ἐκ τῶν ῥηθέντων κληρικῶν ἐγγράφως ὑποσχεθέντες καὶ λαβόντες τάδε τὰ κόσμια καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα τῆς τοιαύτης μεγάλης παπαίνης, ποιῆσαι κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν καὶ ἀποφλῆσαι, ὅσα δάνους χάριν ὑπὲρ αὐτῶν ἔλαβον, καὶ εἰ μὲν εὐπειθήσαντες ποιήσουσι κατὰ τὴν ἔγγραφον τούτων ὑπόσχεσιν, εὖ ἂν καὶ καλῶς ἔχοι· εἰ δ' οὖν, τοὺς μὲν ἐξ αὐτῶν ἱερωσύνῃ τετιμημένους ἐπισχημένους ἔχει τοῦ ἱερουργεῖν ἡ μετριότης ἡμῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν δηλωθέντα Διδυμοτείχου, τοὺς δέ γε μὴ τοιούτους καὶ κοσμικοὺς ὑπὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπιτίμιον ποιεῖται, μέχρις ἂν τὰ ὀφειλόμενα ἀποφλήσωσι. Ταῦτα παρεκβληθέντα, κ. τ. λ.

IV. † Μηνὶ Ἰουλίῳ, ιε' ἡμέρᾳ, Τετράδι, Ἰνδ. ζ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ Εὐθειοτόκιος Ἰσαάκιος, καὶ ἀνήνεγκεν, ὡς ὁ καλούμενος Ναυπηγὸς γαμβρὸν αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ ἀγαγόμενος, συνεφώνησεν αὐτῷ προικὸς χάριν καὶ πράγματα ὑπερπύρων διακοσίων καὶ οἰκημά τι πρὸς τούτοις ἀδιατίμητον, ἔτι τε καὶ (τὴν) τῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ καθευρεθησομένων τούτῳ πραγμάτων κληρονομίαν. Καὶ ἦν μὲν ὁμόστεγος καὶ ὁμοδίαιτος τῷ πενθερῷ ἐπὶ χρόνοις ἑπτά. Ἐπεὶ δὲ εἶδεν ὁ αὐτὸς Ἰσαάκιος τοῦτον δὴ τὸν πενθερὸν πειραθέντα ἐξῶσαι αὐτὸν τοῦ τοιούτου οἰκήματος, ἀντεκρίθη τούτῳ ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου, καὶ ἐμφανίσας τὸ γεγονὸς αὐτῷ σύμφωνον δεδικαίωται συγκαταμένειν τῷ τοιούτῳ πενθερῷ ἐν τῷ εἰρημένῳ οἰκήματι, ὃν δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἑπτὰ χρόνοις ἦν καταμένων. Βουληθέντος δὲ καὶ τοῦ συγγάμβρου αὐτοῦ τοῦ Καλωνυμίτου πρὸς ὕψος ἐπᾶραι τὸ προσὸν αὐτῷ χαμαίγ.... οἴκημα, σύνεγγυς καὶ πλησίον τυγχάνον τοῦ εἰρημένου οἰκήματος, γέγονε τηνικαῦτα ἐπιστασία καὶ διεκρίθη, μηδαμῶς ἀνυψῶσαι τόνδε τὸν Καλωνυμίτην αὐτὸ, μηδέ τι μεταποιῆσαι τοῦ ἀρχαίου σχήματος· ἥ τε γὰρ ἄποψις τοῦ οἰκήματος τοῦ Ἰσαακίου ἐντεῦθεν ἀπείργεται, καὶ αἱ τούτου παράθυροι κλείονται, προδάντος τούτου χάριν καὶ γράμματος. Μεθ' ἱκανὸν δὲ εἰς ταυτὸ γνώμης ἐλθόντες, οὗτός τε ὁ Ἰσαάκιος καὶ ὁ ῥηθεὶς πενθερὸς αὐτοῦ ὁ ναυπηγὸς πρὸς συμβάσεις ἐχώρησαν, συνθέμενοί καὶ συμφωνήσαντες διὰ ταβουλλαρικοῦ γράμματος, σταυρικοῖς δεσμοῖς σιγνογραφήσαντες ἐν αὐτῷ, ὥστε ἀνυψῶσαι τὸν τοιοῦτον Καλωνυμίτην τόδε τὸ χαμαίγ.... οἴκημα αὐτοῦ, καὶ ὅσον ἂν χῶρον περιλάβῃ τὸ μέλλον εἰς ὕψος ἀρθῆναι, σύνεγγυς ὄν, ὡς εἴρηται, καὶ σύγκολλα τῆς ἀπόψεως τοῦ αὐτοῦ οἰκήματος τοῦ Ἰσαακίου εἰς δύο μερίδας διελεῖν, καὶ τὴν μίαν μὲν τὸν ῥηθέντα Ἰσαάκιον λαβεῖν, τὴν δὲ ἑτέραν τόνδε τὸν Ἰσαάκιον, καὶ ἀντιδοῦναι τῷ αὐτῷ Καλωνυμίτῃ ἴσην μερίδα ἀπὸ τοῦ προσόντος αὐτῷ ὄπισθεν καὶ ἐκ πλαγίου μέρους. Οὗ δὴ ταβουλλαρικοῦ γράμματος καὶ συνοδικῶς εἰς ἐπήκοον ἀναγνωσθέντος, διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τὸ στέργον καὶ ἀπαραποίητον ἔχειν τὴν τοιαύτην τούτων συμβίβασιν, καὶ μηδένα ἐκ τούτων πειράσασθαι πρὸς ἀνατροπὴν καὶ ἀθέτησιν χωρῆσαι αὐτῆς, ἀλλ' ἐμμένειν ἑκατέρους ἀπαραβάτως αὐτῇ. Εἰ δ' ἴσως οὐ θελήσει ὁ αὐτὸς Καλωνυμίτης στέρξαι τήνδε τὴν συμφωνίαν, ὀφείλει καταβληθῆναι τὸ οἴκημα τούτου καὶ εἰς τὸ πρότερον σχῆμα καταστῆναι, καθὼς καὶ τὸ τῆς κρίσεως γράμμα διέξεισιν, ἐπεὶ καὶ ἡ πρὸς τὴν βασιλικὴν ὁδὸν ἄποψις τοῦ οἰκήματος τοῦ αὐτοῦ Εὐθειοτοκίου ἀπείργεται, καὶ αἱ τούτου παράθυροι μέλλουσιν ἀποκλεισθῆναι τελείως, καθ' ὃν εἴρηται τρόπον, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι μέγας δρουγγάριος τοῦ θεοσώστου στόλου, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι γνησιώτατος υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Ἰωάννης ὁ Φιλανθρωπηνός, ἀναδέξεται τὸν διαληφθέντα Ἰσαάκιον, καὶ ἀπαλλάξει τῆς καταδυναστείας καὶ ὀχλήσεως τοῦ ῥηθέντος Καλωνυμίτου, κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκβληθέντα, κ. τ. λ.

V. † Μηνὶ Αὐγούστῳ, ιε' ἡμέρᾳ, Παρασκευῇ, Ἰνδ. ζ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Κυζίκου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλησπόντου, Ἀθανασίου, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνείας, Θεοδούλου, τοῦ Ἀδριανουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Ἰγνατίου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑμερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Ποντοηρακλείας καὶ ὑπερτίμου, Ἰωαννικίου, τοῦ Προύσης καὶ ὑπερτίμου, Νικολάου, τοῦ Πηγῶν καὶ Παρίου, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Γάνου, Κωνσταντίνου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, τοῦ Βρύσεως καὶ ὑπερτίμου, Γερασίμου,

Digitized by Google

καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δέρκου, Λουκᾶ, παρισταμέ- A
νων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ἡ τοῦ Κηφῆ ἐκείνου θυγάτηρ Μαρία, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ὁ τοιοῦτος πατὴρ αὐτῆς ἀνδρὶ συνέζευξεν αὐτὴν κατὰ νόμους τῷ Μαγιδιώτῃ Γεωργίῳ, δοὺς αὐτῇ καὶ πράγματα προικὸς χάριν, ὅσα δὴ καὶ τῷ συμφώνῳ αὐτῆς περιείληπται, καὶ τοῦδε τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ὑπέρπυρα χίλια πρὸς τοῖς ἑβδομήκοντα ἐννέα δανεισαμένου, καὶ τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν ἀποδεδωκότος, τὰ δὲ μὴ εὐποροῦντος ἀποδοῦναι, πειρῶνται κατασχεῖν οἱ δανεισταὶ τό τε οἴκημα καὶ τὸ ἀμπέλιον αὐτῆς, ἅπερ ἐκ τῶνδε τῶν προικῴων αὐτῆς πραγμάτων ἐκτήσατο, τούτων χάριν ἀναλωθέντων. Ἔχουσα δὲ καὶ θυγατέρας δύο τὸν νόμιμον ὑπερβεβηκυίας τοῦ γάμου χρόνον, καὶ μὴ δυναμένη ἑτέρῳ B
τρόπῳ ἀνδράσι ταύτας συζεῦξαι, ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἡ μετριότης οὖν ἡμῶν, καθάπερ ἐχρῆν, διεμηνύσατο καὶ τοῖς τοιούτοις δανεισταῖς ἀπαντῆσαι πρὸς τὸ καθ' ἡμᾶς ἱερὸν συνοδικὸν δικαστήριον ἐπὶ τῷ καὶ αὐτῶν ἀκροάσασθαι· ὧν δὴ καὶ μὴ βουληθέντων ἀπαντῆσαι, καὶ ταῦτα καὶ δὶς καὶ τρὶς διαμηνυθέντων, διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, δίκαιον εἶναι, πρότερον ἱκανωθῆναι τῇ ῥηθείσῃ γυναικὶ τὴν προῖκα ταύτης ἀνελλιπῆ, ἐπείπερ οἱ θεῖοι νόμοι παντὸς χρέους τὸ τῆς προικὸς τιθέασι προτιμότερον, καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ φύλακα ταύτης ἐφιστῶσι τὸν ἄνδρα, οὐχ ἵνα πᾶν τὸ κατὰ γνώμην ἐπὶ ταύτῃ ποιῇ, ἀλλ' οἷά τινα παρακαταθήκην τούτῳ καταπιστεύονται, ἐπὶ τῷ καὶ πάλιν δεῖσαν ἀντιστρέφειν τοῖς κληρονόμοις. Μέντοι καὶ ἔσται ἐπειλημμένη ἡ τοιαύτη γυνὴ τοῦ τε οἰκήματος καὶ τοῦ ἀμπελίου, προσκτηθέντων ἐκ τῶν προικῴων, ταύτης πραγμάτων, ὡς εἴρηται, καὶ μέχις ἐξαρκούντων ὑπὲρ τῶν ἀναλωθέντων ἀπὸ τούτων καὶ λειπομένων αὐτῇ. Οἱ δέ γε δηλωθέντες δανεισταὶ παύσονται δι' ὄχλου γίνεσθαι τούτων χάριν αὐτῇ, ἀπαιτήσουσι δὲ καὶ λήψονται τὰ κεχρεωστημένα τούτοις ἐκ τῶν ἰδιοκτήτων πραγμάτων τοῦ τοιούτου Μαγιδιώτου, κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκβληθέντα, κ. τ. λ.

VI. † Μηνὶ τῷ αὐτῷ, ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ, ἰνδ. ζ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου D
τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων.

† Εἶχε μὲν ὁ σεβαστὸς ἐκεῖνος κῦρ Βασίλειος ὁ Σεβαστειανὸς οἰκήματά τινα καὶ ἐμφυτευτικὰ δίκαια μετὰ τοῦ περικλειομένου αὐτοῖς θείου ναοῦ, ὃν ἐκεῖνος ἐξ αὐτῶν κρηπίδων ἀνήγειρεν ἐπ' ὀνόματι τοῦ τιμίου προφήτου, Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, διὰ σεπτῶν χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων καὶ λοιπῶν διαφόρων δικαιωμάτων. Μέλλων δὲ τελευτᾷν, διαθήκην ἐξέθετο, καταλιπὼν τά τε τοιαῦτα οἰκήματα μετὰ τοῦ ναοῦ καὶ εἴ τι ἕτερον ἐκέκτητο ἀπὸ ἐμφυτεύματος δίκαιον, πρὸς τὸν υἱὸν ἐκείνου, καὶ ᾖν κατὰ διαδοχὴν καὶ οὗτος ἀνενοχλήτως κατ-
ἔχων αὐτὰ καὶ νεμόμενος, ὃς δὴ καὶ τελευτῶν, ἐπεὶ μηδένα ἕτερον εἶχε γνήσιον κληρονόμον, κατέλιπεν ἐνδιαθήκως ταῦτα πάντα πρός τε τοὺς ἀδελφοπαῖδας αὐτοῦ, τοὺς τοῦ Βουρδῆ παῖδας, καὶ τὸν ἐξάδελφον αὐτῶν Βασίλειον τὸν Σεβαστειανόν. Καὶ εἰσὶ μὲν καὶ οὗτοι ἐξ ἐκείνου τούτων ἐν κατοχῇ. Διαναστὰς δὲ ὁ ἱερατικῶς ἐξυπηρετῶν ἐν τῷ τοιούτῳ ναῷ πρεσβύτερος Γεώργιος ὁ Νίκας, δι' ὄχλου γίνεται τούτοις, πειρώμενος κατέχειν αὐτὸν διὰ βίου παντὸς καὶ προσέτι τῷ μέρει παραπέμπειν αὐτοῦ, καίπερ ἑκάστου ἔτους, ἐφ' ὅσον ἦν τὴν ἱερατικὴν ἐκτελῶν ὑπηρεσίαν ἐκεῖσε, χρυσίνους ἓξ λαμβάνων ὑπὲρ μισθοῦ. Παρὼν δὲ τῷ ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ καὶ ὁ τοιοῦτος πρεσβύτερος καὶ τῶν εἰρημένων ἀκούων, οὐδὲν ἕτερον εἶχε λέγειν, ἢ μόνον τὸ τοῦ χρόνου εἰς δικαίωσιν ἑαυτοῦ προσβάλλετο. Διέγνωσται οὖν τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, δίκαιον εἶναι, ὡς ἂν κατὰ τὰς περιλήψεις τῶν τε σεπτῶν χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων καὶ τῶν ἑτέρων δικαιωμάτων κατέχωσι τὰ εἰρημένα οἰκήματα οἱ ἀδελφοπαῖδες ἐκείνου καὶ ὁ τοιοῦτος Βασίλειος, μετὰ καὶ τοῦ δηλωθέντος θείου ναοῦ καὶ τῶν ἐμφυτευτικῶν δικαίων, καὶ ἔχωσιν ἐπ' ἀδείας πᾶν τὸ κατὰ γνώμην ἐπὶ τούτοις ποιεῖν, καὶ ἐξυπηρετῇ ἱερατικῶς, ὡς δεδήλωται, πρεσβύτερος ἐν αὐτῷ, ὃν ἂν οὗτοι βούλωνται καὶ θελήσωσι, μετ' εἰδήσεως μέντοι καὶ προτροπῆς τῆς ἡμῶν μετριότητος· ὁ δέ γε τοιοῦτος πρεσβύτερος τέλεον ἀπέχῃ ἐκεῖθεν, καὶ παύσηται τὸ ἀπὸ τοῦδε δι' ὄχλου γίνεσθαι τούτων χάριν αὐτοῖς, ὡς μηδὲν μηδόλως δίκαιον ἔχων. Ὅθεν καὶ ὀφείλει πραχθῆναι τὰ περὶ τούτου κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκβληθέντα, κ. τ. λ.

C

VII. *Synodus dirimit controversiam.*

† Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ιθ' ἡμέρᾳ, Τετράδι, ἰνδ. ὀγδόῃ, προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Κυζίκου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλησπόντου, Ἀθανασίου; τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Νικομηδείας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Βιθυνίας, Μαξίμου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνείας, Θεοδούλου, τοῦ Ἀδριανουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Ἰγνατίου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Ποντοηρακλείας καὶ ὑπερτίμου, Ἰωαννικίου, τοῦ Προύσης καὶ ὑπερτίμου, Νικολάου, τοῦ Πηγῶν καὶ Παρίου, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Γάνου, Κωνσταντίνου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δέρκου, Λουκᾶ, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Τὸ τῆς δικαιοσύνης χρῆμα πᾶσιν ὄντως λυσιτελές· ταύτῃ γὰρ πόλεις εὐνομούμεναι καὶ ἄνθρωποι τοῖς ἴσοις μέτροις ἀρκούμενοι ῥυθμίζονται μὲν πρὸς

Digitized by Google

τὸ βέλτιον, εἰρηνικὸν δὲ καὶ ἀστασίαστον τὸν σφῶν αὐτῶν βίον εἶσι διανύοντες, τῆς ἀδικίας μακρὰν ἀπελαυνομένης καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀναφυομένης πλεονεξίας ἐκκοπτομένης. Εἰ δ' ἐπὶ πᾶσι χρεὼν τὸ τῆς δικαιοσύνης καλὸν παρρησιάζεσθαι καὶ κρατεῖν, πῶς οὐ πολλῷ γε πλέον δοίη τις ἂν τοῦτο προσήκειν τοῖς γε λαχοῦσι προϊστασθαι τῶν ἄλλων πνευματικῶς καὶ εἰς τύπον εἶναι καὶ ὑπόδειγμα τοῦ καλοῦ; Ταύτης γὰρ ὄντες ταμίαι, πᾶσι τρόπως αὐτὴν κρατύνειν ἐπιζητοῦσι καὶ πραγματεύονται, καὶ κέρδος αἰσχρὸν, ὡς δαπάνην, εὖ μάλα προθυμοῦνται φυλάττεσθαι. Τῷ λόγῳ τῷδε σκοπὸς, ὡς τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μιτυλήνης, ὑπερτίμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, πολλαὶ διενοχλήσεις πρὸ χρόνων καὶ ἀμφισβητήσεις γεγένηνται μετὰ τῶν κατὰ καιροὺς τὰ κατὰ τὴν τοιαύτην νῆσον. Μιτυλήνην πατριαρχικὰ δίκαια διεξαγόντων ἐξαρχικῶς περὶ τῆς ἐκεῖσε διακειμένης σεβασμίας μονῆς τοῦ ὁσίου Γεωργίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν μετοχίων, τοῦ μὲν ἰσχυριζομένου τε καὶ ἀποδεικνύντος, διαφέρειν ταύτην τῇδε τῇ κατ' αὐτὸν μητροπόλει, τῶν δ' αὖθις διατεινομένων, τῷ πατριαρχικῷ μέρει ἀνήκειν αὐτήν. Οὕτω μὲν οὖν παρ' ἀμφοῖν τὰ τῆς διαμάχης ταύτης ἐκράτει, τοῦ ἀρχιερατικῶς δὲ προϊσταμένου τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας κῦρ Γρηγορίου ἐκείνου πρὸ χρόνων ὅτι πλείστων κατὰ τὸ Νύμφαιον ἐπὶ τοῦ ἀοιδίμου ἐν πατριάρχαις κῦρ Ἀρσενίου τὰ περὶ τούτου κεκινηκότος, καὶ συνοδικῆς πράξεως καὶ ψήφου προβάσης τηνικαῦτα δικαιούσης τὴν κατ' αὐτὸν ταύτην μητρόπολιν Μιτυλήνης ἐπί τε τῇ δηλωθείσῃ μονῇ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὴν μετοχίοις, εὑρεθείσῃ τε ἤδη καταγεγραμμένης καὶ ἐν τοῖς κωδικίοις τοῦ ἱεροῦ χαρτοφυλακείου, ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος ἐπὶ τῆς θείας τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων ὁμηγύρεως τὴν τοιαύτην συνοδικὴν πρᾶξιν προέτεινε, κἀπειδήπερ τῷ μακρῷ χρόνῳ ἡ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου μονὴ καταβέβληται, μετέπεσε τὰ τῆς ἀμφισβητήσεως εἴς τε τὴν ὑπ' αὐτὴν τελοῦσαν σεβασμίαν μονὴν, ἐπ' ὀνόματι κατιμημένην τῶν Ὁσίων Πατέρων καὶ ἐπικεκλημένην Δαφνέαν, καὶ τὴν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῆς Γλίστρας οὕτω πως ἐπονομαζομένην, καὶ ἐζητήσατο, μὴ ἐπιπλέον ἀδικεῖσθαι αὐτὸν ἐπὶ ταύταις. Ἔνθεν τοι καὶ τῆς τοιαύτης πράξεως συνοδικῶς εἰς ἐπήκοον ἀναγνωσθείσης, ἡ μετριότης ἡμῶν συνδιασκεψαμένη τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ἀκριβέστερον προσσχοῦσα ταύτῃ καὶ ἐξ αὐτῆς κατειληφυῖα διεξιούσης, τρόπῳ πλεονεκτικῷ εἰσιέναι τὸν πατριαρχικὸν ἔξαρχον ἔν τε τῇ ῥηθείσῃ μονῇ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὴν μετοχίοις, τῇ τε τοιαύτῃ δηλονότι μονῇ τῶν Ὁσίων Πατέρων καὶ τῇ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῆς Γλίστρας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι, μηκέτι τὸ ἀπὸ τοῦδε μήτ' ἐν τῇδε τῇ μονῇ τῶν Ὁσίων Πατέρων, μήτε μὴν ἐν τῇ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, ἀλλ' οὐδ' ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὰς κτήμασι παραβάλλειν αὐτόν. Εἰ γὰρ τὴν τοῦ Ὁσίου Γεωργίου πρωτότυπον μονὴν, ἐφ' ᾗ δὴ καὶ ἡ διένεξις ἀνέκυψε τὴν ἀρχὴν, ὁ ἐν πατριάρχαις ἀοίδιμος κῦρ Ἀρσένιος παρακεχώρηκε

A τὴν πνευματικὴν διεξαγωγὴν ἔχειν παρὰ τοῦ εἰς ἀρχιερέα εὑρισκομένου τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης, ἀπείρξας εἰσέρχεσθαι ὅλως ἐν αὐτῇ τὸν πατριαρχικὸν ἔξαρχον, ὃν δὴ τρόπον ἥδε ἡ συνοδικὴ πρᾶξις ἀριδήλως διέξεισι, πολλῷ μᾶλλον ὀφείλουσιν αἱ ὑποκείμεναι ταύτῃ, ἥ τε τῶν Ὁσίων Πατέρων καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου παρὰ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας κατέχεσθαι καὶ ὑπὸ ταύτης παντοίαν δέχεσθαι τὴν ἀνάκρισιν· ἐπεὶ πᾶσαν θύραν καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν τῷ πατριαρχικῷ ἀποκλείει ἐξάρχῳ, ὥστ' ἐπιχειρεῖν εἰσέρχεσθαι καὶ ἀνακρίνειν τοὺς ἐν αὐταῖς. Ἔσονται γὰρ αὗται τὰν ἀεὶ χρόνον ὑπὸ τὴν τοῦ μητροπολίτου Μιτυλήνης ἢ καὶ ἐπισκόπου διοίκησιν. Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ τοιαύτῃ συνοδικῇ πράξει περιλαμβάνεται, ἐν ταῖς τελουμέναις θείαις ἀγιστείαις B ἐν τῇ οὔσῃ τῷ τότε πρωτοτύπῳ μονῇ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου τελεῖσθαι τὴν ἀναφορὰν τῆς ἡμῶν μετριότητος, διεκρίθη συνοδικῶς, εἴπερ ὁ τούτου συνίσταται νοῦς καὶ οὐ καταβέβληται, κατὰ τὴν περίληψιν τῇδε τῆς συνοδικῆς πράξεως τὴν τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀναφορὰν γίνεσθαι, τελουμένων ἐν αὐτῷ τῶν θείων ἀγιστειῶν, χωρὶς δὲ τούτου οὐδέν τι πλέον ἡ πατριαρχικὴ ἕξει περιωπή. Τὸν ὅμοιον δὲ τρόπον ὁ ῥηθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Μιτυλήνης καὶ ὑπέρτιμος καὶ περὶ ἑτέρου μονυδρίου κεκίνηκε, τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ τῶν Κάτω Πτωμαίων, ὅπερ δι' ἑτέρου γράμματος τοῦ ἀοιδίμου ἐν πατριάρχαις κῦρ Ἀρσενίου καὶ ἄλλοίων δικαιωμάτων παρέσεσθαι ἐληθῶς ὑποκεῖσθαι τῇ τοιαύτῃ κατ' αὐτὸν μητροπόλει, κἀντεῦθεν δεδικαίωται ἐν κατοχῇ καὶ τούτου τυγχάνειν. Ἔτι γε μὴν καὶ περὶ ἑτέρου μονυδρίου, ἀνεγερθέντος παρὰ τοῦ προκαθημένου ἐκείνου τοῦ Γίδωνος, ὅπερ καὶ αὐτὸ κατέχειν δεδικαίωται, ἅτε τῆς τούτου καθιερώσεως παρ' αὐτοῦ δὴ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου γεγενημένης. Ὡσαύτως δεδικαίωται κατέχειν καὶ τὸν ἐντὸς τοῦ κάστρου δι' ἀναλωμάτων τῆς εἰρημένης μονῆς τῶν Ὁσίων Πατέρων ἀνεγερθέντα ναὸν ὡς εἰς μετόχιον καὶ καθέδραν αὐτῆς· εἰ γὰρ τοῦ κυριωτέρου δικαιοῦται τυγχάνειν ἐν κατοχῇ, πολλῷ μᾶλλον καθέξει τὸ τοῖς ἐκεῖθεν ἀναλώμασιν τὴν σύστασιν λαβὸν καὶ ὑπ' ἐκεῖνο τελοῦν, ὡς δεδήλωται. Ἠρὸς τούτοις ἔσχε τὴν δικαίωσιν καὶ ἐπὶ τῷ παρὰ τοῦ Καννα6ούτζη ἐκείνου τοῦ δρουγγαρίου ἀνεγερθέντι ναῷ εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυ- D ρος καὶ τροπαιοφόρου Γεωργίου, ἐπεὶ τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ἔγγιστα τῇ τοιαύτῃ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει διακειμένου καὶ τοῦ κοσμικοῦ λαοῦ ἐν τούτῳ συναγομένου πλείστη φιλονεικίᾳ καὶ οὐκ ὀλίγων ἀφορμαὶ σκανδάλων συμβαίνουσιν εἰς τὸ μέρος τοῦ ῥηθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου. Ὁμοίως ἐκίνησε καὶ περὶ ἑτέρου τινὸς μονυδρίου περὶ τὰ Βασιλικὰ τοῦ τιμίου ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω δυνάμεων Μιχαὴλ καὶ ἐπικεκλημένου Ἀκρονησιώτου, τῆς τούτου καθιερώσεως γενομένης παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἐρίσσου κῦρ Θεοδώρου ἐκ προτροπῆς τοῦ εἰς ἀρχιερέα τηνικαῦτα εὑρισκομένου Μιτυλήνης κῦρ Γρηγορίου ἐκείνου, καθὼς οἱ τῷ τότε ἱερουργήσαντες ἐν αὐτῷ πρεσβύτεροι, ὅ τε σκευοφύλαξ τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς ὁ Θωμόπουλος καὶ ὁ

Digitized by Google

πρωτοπαππᾶς ταύτης ὁ Λάζαρος ἐγγράφως ἐξησφαλίσαντο, γηραιοὶ ἄνδρες καὶ ἀξιόπιστοι, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ τὰ πατριαρχικὰ δίκαια διέπων ἐκεῖσε πρὸ χρόνων, μοναχὸς Μάξιμος, ἐνταῦθα παρὼν καὶ ἐρωτηθεὶς μετ' ἀσφαλείας τῆς προσηκούσης ἀνωμολόγησεν, ὡς ἐφορῶντος Θεοῦ, καὶ διεβεβαιώσατο, προσθεὶς εἰς πλείονα τὴν παράστασιν καὶ ὡς χηρευούσης τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης, ὁ βεστάρχης ἐκεῖνος, ἐγκρατὴς τῶν δικαίων αὐτῆς εὑρισκόμενος, γραμμάτων ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου τοῦδε τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀκρονησιώτου ἐπιγεγραμμένων πρὸ τοῦ τείχους αὐτοῦ καὶ δηλούντων ἐναργῶς, ὑποκείμενον εἶναι τοῦτον τῇδε τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει, δόλῳ καὶ ῥᾳδιουργίᾳ χρησάμενος, ἀπήλειψε καὶ ἀπέξεσε ταῦτα· οὕτω τοίνυν καὶ τοῦδε τοῦ μοναχοῦ Μαξίμου τὰ αὐτὰ τοῖς ῥηθεῖσι πρεσβυτέροις ὁμολογήσαντος, ἐνεφάνισε καὶ τὰς ἐγγράφους αὐτῶν μαρτυρίας ὁ δηλωθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Μιτυλήνης καὶ ὑπέρτιμος, καὶ ἐδεήθη καὶ τούτων χάριν συνοδικῆς διαγνώσεως. Διέγνωσται οὖν καὶ περὶ τούτων συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, τελεῖν καὶ ταῦτα δὴ τὰ μονύδρια καὶ τοὺς εἰρημένους ναοὺς ὑπὸ τὴν δηλωθεῖσαν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Μιτυλήνης κατὰ τὰς περιλήψεις τοῦ τε γράμματος τοῦ ἀοιδίμου ἐν πατριάρχαις κῦρ Ἀρσενίου καὶ τῶν ἑτέρων δικαιωμάτων, ἔτι δὲ καὶ τὰς τῶν τοπικῶν ἱερωμένων καὶ γηραιῶν ἀνδρῶν ἐγγράφους μαρτυρίας, καὶ ἐν τούτοις μνημονεύεσθαι τοὺς κατὰ καιροὺς ἀρχιερατικῶς τῆς εἰρημένης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας προϊσταμένους, καὶ μηδαμῶς παραβάλλειν εἴ τι ἀπὸ τῶν τοιούτων τὸν πατριαρχικὸν ἔξαρχον ἐπὶ τῷ ἀνακρίγειν ὅλως πειρᾶσθαι καὶ ἐνοχλεῖν τὸ μέρος ταύτης δὴ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης· καὶ πάντα δὲ τὰ προγεγογότα πατριαρχικὰ γράμματα τούτων χάριν εἰς καταδίκην τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας ἄκυρα καὶ ἄπρακτα ἔχει ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς μὴ κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον προβάντα· καθόλου γὰρ περιαιροῦσα τὰ τῆς ἀδικίας ταύτης, καὶ τοῦ λοιποῦ μηδεμίαν εἶναι τὴν ἀμφισβήτησιν βουλομένη μεταξὺ τοῦ τε πατριαρχικοῦ μέρους καὶ τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης, ψηφισαμένη τὰ περὶ τούτου, κεκύρωκε καὶ κατησφαλίσατο· ὁ γὰρ τὸ ἀπὸ τοῦδε πειρασόμενος εἰς ἀνατροπὴν καὶ ἀθέτησιν χωρῆσαι τῶν διεγνωσμένων συνοδικῶς τοῦ δικαίου ἐξεχομένων καὶ ὀχλήσεις καὶ σκάνδαλα καὶ αὖθις προξενεῖν τῷ τε πατριαρχικῷ, ὡς δεδήλωται, μέρει καὶ τῇ ῥηθείσῃ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Μιτυλήνης πρὸς τῷ ἀπὸ Θεοῦ κατακρίματι καὶ ἐκκλησιαστικῇ ἐπιτιμήσει ὑποπεσεῖται. Ταῦτα παρεχθληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος βεβαιωθέντα καὶ πιστωθέντα ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις ἔτους ,ς^{ου} ω^{ου} τριακοστοῦ τρίτου.

VIII. *Esaias confirmat decisionem præcedentem synodi.*

† Ὑπόμνημα τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κῦρ Ἡσαΐου γεγονὸς ἐπὶ τῇδε τῇ συνοδικῇ πράξει.

Τῇ πατριαρχικῇ περιωπῇ ἐκ παντὸς τρόπου προσ-

A εἶναι τὸ φιλοδίκαιον προσῆκόν ἐστι καὶ ὀφειλόμενον μάλιστα, οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητουμένοις τῶν ἄλλων πράγμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς ὡς οἰκείοις ταύτης κατεχομένοις, εἰ δή τι τούτων διαφέρειν ἄλλῳ τινὶ ἀμφιβάλλεται· οὕτω γὰρ καὶ δίκην πλεονεξίας ἀποκρούοιτ' ἄν, καὶ ταῖς ἄλλως γιγνομέναις ταύτῃ εὐποιίαις εὐπρεπῶς μάλιστα χρῷτο καὶ ὡς φίλον Θεῷ, προϊόντος δῆλον γένηται τοῦ λόγου τὸ βούλημα. Τὸ κατὰ τὴν νῆσον Μιτυλήνην μοναστήριον τὸ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου λεγόμενον ὅπως μὲν συνέστη τὴν ἀρχὴν, καὶ περιφανείας ὅπως εἶχε καὶ λαμπρότητος, καὶ ὅσοις ἐκόμα τοῖς ἀγαθοῖς, φθάνει διεξιόντα τρανότερον τὰ προσόντα τούτῳ παλαιγενῆ δικαιώματα, καὶ ὁ τοῦτο γνῶναι ζητῶν ἐντυχὼν τοῖς ἀκριβῶς εἴσεται· πλὴν ἐνδόντος καὶ τοῦ τοιούτου μοναστηρίου τῷ πάντα εἰς φῶς ἄγοντι καὶ τοῖς
B οἰκείοις αὖθις λυμαινομένῳ γεννήμασι χρόνῳ, οἱ ἐν αὐτῷ μοναχοὶ εἰς τὰ ὑπ' αὐτὸ μετόχια μετοικοῦσι κατὰ τὴν αὐτὴν διακείμενα νῆσον καὶ ὑπὸ τὴν ἐκεῖσε τελοῦντα τῆς Μιτυλήνης ἁγιωτάτην μητρόπολιν, καὶ διένεξις τὸ ἐξ ἐκείνου ἀνέκυψε τῷ πατριαρχικῷ μέρει καὶ τῷ τῆς μητροπόλεως, ἑκατέρου αὐτῶν ἀντιποιουμένου, τοῦ μὲν τοῖς πατριαρχικοῖς, τοῦ δὲ τοῖς τῆς μητροπόλεως ἐναριθμοῦντος καὶ κατατάττοντος, ὅτε καὶ συνοδικῶς κινηθείσης τῆς ὑποθέσεως ἐπὶ τοῦ τότε τὸν πατριαρχικὸν κοσμοῦντος θρόνου,
C ἀοιδίμου ἐν πατριάρχαις κῦρ Ἀρσενίου, τὴν νικῶσαν ἔσχε τὸ μέρος τῆς μητροπόλεως. Διεστειλέμενοι ἡ κρίσις ἐν τῷ καθολικωτέρῳ καὶ ἀρχαίῳ μοναστηρίῳ τῷ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου, εἴπερ συνίσταται, τὴν ἀναφορὰν καὶ μνήμην τοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος γίνεσθαι ἐν ταῖς ἱεραῖς πρὸς Θεὸν ἀγιστείαις· οὕτω δὲ καίπερ δικαιωθείσης καὶ περιγενομένης τῆς μητροπόλεως τῶν ἀντιπεριισταμένων αὐτῇ, χεῖρα καὶ αὖθις ὕστερον τοῖς τοιούτοις οἱ τοῦ πατριαρχικοῦ μέρους ἐνέβαλον, ὅθεν ὁ νῦν ταύτης ἀρχιερατεύων, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, τῇ ἡμῶν μετριότητι
D συνεδριάζων προκαθημένῃ συνοδικῶς, ἀνήνεγκε τὰ περὶ τούτου, καὶ τὸ συνοδικὸν ἐπὶ τοῦ μέσου σημείωμα ἐνεφάνισε, τὸ τοῦ ἀοιδίμου δηλαδὴ πατριάρχου κῦρ Ἀρσενίου. Ἡ μετριότης οὖν ἡμῶν χρὸς ἔχουσα τοῖς καλῶς διεγνωσμένοις ἐμμένειν, ἄλλως τε μηδὲ ἀποδεχομένη καθ' οἱανδήτινα πρόφασιν ἀντικαθίστασθαι τοῖς ἡμετέροις ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς ἐπὶ κτήσει πραγμάτων, καὶ δοκεῖν ποιεῖσθαι περὶ ἐλάττονος σχέσιν καὶ εἰρήνην ἀδελφικὴν, διὰ ταῦτα ἔστερξεν, ὥσπερ ἄρα καὶ εἰκὸς ἦν, τὴν προβᾶσαν συνοδικὴν πρᾶξιν, γράμμα συνοδικὸν αὐτῆς ἀπολύσασα εἰς τὴν περὶ τούτου βεβαίωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλέον τὰ τοῦ πράγματος ἀσφαλιζομένη εἰς ἀποσόβησιν καὶ ἀποτροπὴν παντελῆ τῶν εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα καὶ διηνεκῆ χρόνον ἐξαρχικῶς τὰ ἐκεῖσε πατριαρχικὰ δίκαια ἐπιτρεπομένων, αἰτησαμένου τοῦτο τοῦ αὐτοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως, ἐν ἁγίῳ διακελεύσται Πνεύματι καὶ διὰ τοῦ παρόντος ὑπομνηματώδους γράμματος, μένειν εἰς τοὺς ἑξῆς χρόνους τὰς ὑπὸ τὸ εἰρημένον μοναστήριον τοῦ Ὁσίου Γεωργίου σεβασμίας μονὰς, τήν τε τῶν Ὁσίων Πατέρων

Digitized by Google

καὶ τὴν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ὑπὲρ τὴν δεσποτείαν τῆς εἰρημένης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης καὶ παρ' αὐτῆς ἔχειν ταύτας τε καὶ τὰ ὑπ' αὐτὰς κτήματα τὴν πνευματικὴν ἀνάκρισιν· παντελῶς γὰρ ἀποτρέπει καὶ κωλύει ἡ μετριότης ἡμῶν πάντα πατριαρχικὸν ἔξαρχον τῆς εἰσόδου τῆς εἰς αὐτάς, ἐπὶ τῷ ἀνακρίνειν εἰσέρχεσθαι θέλοντα τὰ ψυχικὰ σφάλματα ἐν αὐταῖς καὶ τοῖς κτήμασιν αὐτῶν, καθέξει γε μὴν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης καὶ τὸ μονύδριον τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, ὅπερ τῶν Κάτω Πτωμαΐων ἐπικέκληται, ἐπεὶ παράστησε καὶ ἀπέδειξε καὶ τοῦτο τῇ κατ' αὐτὸν προσήκειν ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ διά τε ἑτέρων γραμμάτων δικαιούντων αὐτὸν καὶ ἄλλου γράμματος τοῦ δηλωθέντος ἀοιδίμου πατριάρχου κῦρ Ἀρσενίου. Ὁμοίως καὶ τὸ ἐκεῖσε ἕτερον μονύδριον, τὸ παρὰ τοῦ προκαθημένου ἐκείνου τοῦ Γίδωνος ἀνεγερθὲν εἰς ὄνομα τῆς ὑπεράγνου Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, ὅπερ παρὰ τοῦ τοιούτου ἱερωτάτου ἀρχιερέως ἔσχε τὴν καθιέρωσιν, καὶ διὰ τοῦτο διεγνώσθη κατέχεσθαι παρ' αὐτοῦ. Ἔτι δὲ καὶ τὸ περὶ τὰ Βασιλικὰ τοῦ τιμίου ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω δυνάμεων καὶ ἐπικεκλημένου τοῦ Ἀκρονησιώτου μονύδριον, ὡς καθιερωθὲν ἐκ προτροπῆς τοῦ τηνικαῦτα ἀρχιερέως Μιτυλήνης, κῦρ Γρηγορίου ἐκείνου, παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἐρισσοῦ ἐκείνου κῦρ Θεοδώρου, καθὼς οἱ τῷ τότε ἱερουργήσαντες πρεσβύτεροι, ὅ τε σκευοφύλαξ τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς ὁ Θωμόπουλος, ὁ πρωτοπαππᾶς ὁ Λάζαρος καὶ ἕτεροι ἐγγράφως ἐξησφαλίσαντο, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ τὰ ἐκεῖσε πατριαρχικὰ δίκαια διενεργήσας μοναχὸς Μάξιμος ἐρωτηθεὶς διεμαρτύρατό τε καὶ ἰσχυρίσατο, ὅστις καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ἐξεῖπεν, ὅτι δὴ ὁ βεστάρχης ἐκεῖνος πατριαρχικῇ προτροπῇ τὰ κατὰ τὴν τοιαύτην μητρόπολιν ἀρχιερέως χηρεύουσαν διοικῶν τὰ ἐν τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ τοιούτου μονυδρίου ἀναγεγραμμένα γράμματα, δι' ὧν ἐδηλοῦτο ἀριδήλως, τῆς μητροπόλεως εἶναι τὸ μονύδριον τόδε, ἠφάνισέ τε καὶ ἀπήλειψε παντελῶς. Ἐπὶ τούτοις ὀφείλει κατέχειν ὁ τοιοῦτος ἱερώτατος ἀρχιερεὺς καὶ τὸν ἐντὸς τοῦ κάστρου ἀνεγερθέντα θεῖον ναὸν παρὰ τῶν μοναχῶν τῆς εἰρημένης σεβασμίας μονῆς τῶν Ὁσίων Πατέρων ὡς μετόχιον αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ τὴν παρὰ τοῦ Κανναβούτζη ἐκείνου τοῦ δρουγγαρίου εἰς δῶμα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου. Ἐπεὶ γὰρ ἐγνώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς συμβαίνουσι τῷ μέρει τῆς εἰρημένης ἁγιωτάτης μητροπόλεως ὀχλήσεις οὐ μικραί, πλησίον εὑρισκομένων τῶν τοιούτων θείων ναῶν καὶ κοσμικοῦ λαοῦ ἐν τούτοις συναγομένου, ἔταξε κατέχεσθαι τοὺς τοιούτους θείους ναοὺς παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου, περιαιροῦσα τὰς ἀφορμὰς τῶν σκανδάλων καὶ τῶν ὀχλήσεων ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ εἰρήνην μνηστευομένη· τοίνυν καὶ οὐδεμίαν ἕξει ἐπὶ τῇ κατοχῇ καὶ δεσποτείᾳ καὶ κυριότητι τῶν εἰρημένων σεβασμίων μονῶν τῶν Ὁσίων Πατέρων καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου καὶ τῶν διαληφθέντων ἄλλων μονυδρίων καὶ τῶν ναῶν διενόχλησιν ἢ τὸν τυχόντα ἐμποδισμὸν τὸ μέρος τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης μητροπόλεως, ἀλλὰ τὴν μνήμην τοῦ οἰκείου ὀνόματος καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάκρισιν ἕξει διὰ παντὸς ἐν αὐτοῖς οὗτός τε ὁ νῦν ταύτης ἱερώτατος ἀρχιερεὺς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν αὐτῆς προστησόμενοι, οὐδενὸς τῶν κατὰ καιροὺς ἀποστελλομένων πατριαρχικῶν ἐξάρχων ἐκεῖσε διενοχλῆσαι ὀφείλοντος τῷ μέρει τῆς τοιαύτης μητροπόλεως ἐπί τινι τῶν εἰρημένων, οὐδὲ ζητεῖν εἰσέρχεσθαι καὶ ἀνακρίνειν τὸ παράπαν ψυχικὰ σφάλματα ἐν αὐτοῖς ἢ ὅλως διασείειν τὸ μέρος τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης μητροπόλεως. Τῇ γὰρ εἰρήνῃ καὶ τῷ ἀνενοχλήτῳ τὸ ἀσφαλὲς καὶ μόνιμον ἐς τὸ διηνεκὲς παρέχουσα ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ πάντα τὰ προβάντα ἐπὶ καταβλάβῃ τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας πατριαρχικὰ γράμματα ἀκυροῖ, καὶ ὡς μὴ γεγονότα τὴν ἀρχὴν ἢ ὅλως προβάντα τίθησι, καὶ ἐπιτίμιον ἀπειλεῖ παντὶ τῷ διενοχλήσαντι ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις τῷ μέρει τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως διὰ τοῦ παρόντος ὑπομνηματώδους σιγιλλίου, ὅπερ καὶ γεγονὸς κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τῆς ἡ' ἰνδ. τοῦ ,ς^ου ω^ου τριακοστοῦ τρίτου ἔτους ἀπελύθη τῷ μέρει τῆς εἰρημένης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης εἰς διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε τό· Ἠσαΐας ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης τῇ πατριαρχικῇ καὶ θείᾳ χειρί.*

ACTA ANTIQUIORA DE EADEM RE.

1° *Decisio patriarchæ Arsenii* (*anno* 1256).

† Μηνὶ Μαρτίῳ, λα' ἡμέρᾳ, ἕκτῃ, ἰνδ. ιδ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῦρ Ἀρσενίου ἐν τοῖς τῆς κατὰ τὸ Νύμφαιον σεβασμίας μονῆς τῶν ἁγίων μεγάλων μαρτύρων Θεοδώρων κελλίοις, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἀγκύρας, Γρηγορίου, τοῦ Κυζίκου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλησπόντου, Γεωργίου, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Ἀνδρονίκου, τοῦ Νικομηδείας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Βιθυνίας, Ἰωάννου, τοῦ Φιλαδελφείας, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος Συρακούσης, Ἰωαννικίου, τοῦ Ποντοηρακλείας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος Κλαυδιουπόλεως, Θεοδώρου, τοῦ Μωκησσοῦ, Γεωργίου, τοῦ Ῥόδου καὶ ὑπερτίμου, Θεοδούλου, τοῦ Σμύρνης καὶ ὑπερτίμου, Θεοδώρου τοῦ Μιλήτου, Νικηφόρου, τοῦ Μελαγίνων, Ἰωάννου, τοῦ Προύσης καὶ ὑπερτίμου, Νικολάου, τοῦ Ἀχυράους, Λέοντος, τοῦ Ἀντιοχείας, Μιχαήλ, τοῦ Κυψέλων, Κωνσταντίνου, τοῦ Γαρέλλης, Κωνσταντίνου τοῦ Κίου, Δαυΐδ, τοῦ Λοπαδίου, Ἀντιόχου, καὶ τοῦ Περγάμου, Γεωργίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Φθάνει μὲν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Μιτυλήνης, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ ἄλλοτ' ἐπὶ τοῦ πρὸ ἡμῶν ἁγιωτάτου πατριάρχου ἐκείνου κῦρ Μανουὴλ κινῆσαι συνοδικῶς περὶ τῆς κατὰ τὴν νῆσον Μιτυλήνην διακειμένης σεβασμίας μονῆς τοῦ Ὁσίου Γεωργίου, ἀμφισβητησίμου οὔσης τούτῳ δὴ τῷ μητροπολίτῃ, ἐπισχυριζομένῳ διαφέρειν ταύτην τῇ κατ' αὐτὸν μητροπόλει, καὶ τῷ μέρει τῆς καθ' ἡμᾶς

Digitized by Google

ἁγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, προβῆναι δὲ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ διαδικασίᾳ καὶ συνοδικὴν πρᾶξιν, διαλαμβάνουσαν, ἐπιστῆναι κατὰ τόπους ἕνα τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐρευνῆσαι ἀκριβῶς τὰ τῆς ὑποθέσεως· οὐκ ἔφθασε δὲ τελεσθῆναι τὰ περὶ τούτου, καθὼς τότε ὡρίσθησαν, διὸ καὶ ἄρτι ἐπιδημούσης τῷ Νυμφαίῳ τῆς ἡμῶν μετριότητος τὰ περὶ τούτου, καὶ αὖθις ὁ Μιτυλήνης κεκίνηκε, καὶ τομὴν γενέσθαι ἀπῄτει τῆς ὑποθέσεως· ἀδικεῖσθαι γὰρ τὰ μέγιστα διετείνετο, ἅτε τῶν Ὁσιογεωργιτῶν μοναχῶν μὴ ἐν τῇ πρωτοτύπῳ προσκαθημένων μονῇ, ἥτις καὶ πατριαρχικὴ ὠνομάζετο, ἀλλ' ἐν μετοχίοις αὐτῶν τῇ κατ' αὐτὸν μητροπόλει ὑποκειμένοις, ἢ καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκοπαῖς καὶ διεξαγομένων παρὰ τοῦ κατὰ καιροὺς ἀποστελλομένου πατριαρχικοῦ ἐξάρχου. Διεμηνύθησαν τοιγαροῦν οἱ τῆς τοῦ Ὁσίου Γεωργίου μονῆς μοναχοὶ ἀποκομίσαι πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα τὰ προσόντα αὐτοῖς παλαιγενῆ δικαιώματα, ἵν' ἐκεῖθεν γνῷ, εἴτε τῇ πατριαρχικῇ μεγαλειότητι ὑποκειμένη ἐστὶν ἡ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου μονὴ, εἴτε τῇ μητροπόλει Μιτυλήνης. Καὶ μέντοι καὶ ἀπεκομίσθησαν ταῦτα διὰ τοῦ μοναχοῦ Βαρλαὰμ, καὶ ἐνεχειρίσθησαν ταύτῃ προκαθημένῃ συνοδικῶς· χρυσόβουλλα δὲ ταῦτα ἐτύγχανον τῶν ἀοιδίμων βασιλέων καὶ ὑπομνήματα παλαιγενῆ τῶν ἁγιωτάτων ἐκείνων πατριαρχῶν, διαλαμβάνοντα ὁμοῦ πάντα, τὴν τοῦ Ὁσίου Γεωργίου μονὴν αὐτοδέσποτον εἶναι, κυρίαν τε καὶ καθ' ἑαυτὴν, καὶ μήτε τῇ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ὑποκεῖσθαι, μήτε τινὶ ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' οὐδ' ἡγούμενον ἐνεδίδουν σφραγίζεσθαι ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ παρὰ πατριάρχου ἢ ἑτέρου τινός. Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ὑπομνήματα διεκώλυον δι' ἐκφωνήσεως ἀφορισμοῦ φρικώδους τοὺς κατὰ καιρὸν πατριάρχας, εἰ καὶ πρὸ χρόνων μετρίων ὁ πρὸ ἡμῶν ἁγιώτατος πατριάρχης κῦρ Μανουὴλ οὐκ οἶδ' ὅπως ἄγνοιαν πάντως τῆς περιλήψεως τῶν σεπτῶν χρυσοβούλλων καὶ τῶν πατριαρχικῶν κεκτημένος ὑπομνημάτων, ἡγουμένους Ὁσιογεωργίτας ἐσφράγισε. Ταῦτα μὲν, ὡς εἴρηται, διελάμβανον τὰ παρὰ τοῦ μέρους τῆς μονῆς προκομισθέντα παλαιγενῆ δικαιώματα. Ἀπῃτεῖτο δὲ ὁ Μιτυλήνης προκομίσαι τι δικαίωμα ἔγγραφον, ἐξ οὗπερ ἀναφανῇ δικαιούμενος ἐπὶ τῇ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου μονῇ· ὁ δὲ δικαίωμα οὐ προεκόμιζεν ἔγγραφον, ἔλεγε δὲ, κεκτῆσθαι μᾶλλον τὴν κατ' αὐτὸν μητρόπολιν ἐπὶ τῇ μονῇ ἀπὸ τῶν προκομισθέντων δικαιωμάτων· ἐπεὶ καὶ γὰρ οὐ διαλαμβάνουσι τὸ ταύτην ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν ἐξουσίαν τε καὶ διοίκησιν τελεῖν τὴν μονὴν, μήτε μὴν ἡγούμενον ἐπ' ἐξουσίας κεκτῆσθαι τὸν κατὰ καιροὺς πατριάρχην σφραγίζειν ἐν αὐτῇ, οὐδ' ἔξαρχον ἀποστέλλειν ἐκεῖσε, οὔτε τι ἕτερον διενεργεῖν ἐκκλησιαστικὸν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ μονῇ, ἔστι δὲ ἐντὸς τῆς ἐνορίας μου αὕτη, καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ πλησίον ἐνίδρυται τῆς κατ' ἐμὲ μητροπόλεως, ἀνάγκη πάντως καὶ ὑποκειμένην αὐτὴν εἶναι τῇ κατ' ἐμὲ μητροπόλει καὶ ὑπὸ τὸν κατὰ καιροὺς μητροπολίτην Μιτυλήνης. Εἰ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ αὐτοδέσποτός ἐστι, καὶ οὔτε τῇ πατριαρχικῇ ὑπό-

A κειται μεγαλειότητι, οὔτε τῇ τῆς Μιτυλήνης, ὥς φασι, μητροπόλει, ἀλλ' οὐ πάντως καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν μετόχια, ἅπερ ὁμολογουμένως τῇ μητροπόλει Μιτυλήνης καὶ τῇ ὑπ' αὐτὴν ἐπισκοπῇ ὑποκείμενά εἰσιν. Ἐν τούτῳ γὰρ καὶ ἀδικεῖσθαι τὰ μέγιστα προσετίθετο, ὅτι τῆς πρωτοτύπου μονῆς τοῦ Ὁσίου Γεωργίου ἀμεληθείσης καὶ τῶν Ὁσιογεωργιτῶν ἐν τοῖς ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Μιτυλήνης μετοχίοις προσκαθημένων, ὁ πατριαρχικὸς ἔξαρχος εἰσέρχεται ἐν αὐτοῖς, καὶ ἀνακρίνει τούτους, καὶ διεξάγει πνευματικῶς, αὐτὸν δὲ τὸν μητροπολίτην ἐξωθεῖν ἐκεῖθεν πειρᾶται. Ταῦθ' ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Μιτυλήνης ἐπὶ τοῦ μέσου προέθετο, καὶ τομὴν ἐζήτει γενέσθαι τῆς ὑποθέσεως. Ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν ἅμα τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ ἀδελφότητι τὰ τῶν B δικαιωμάτων ἀκριβέστερον ἐπελθοῦσα κἀκ τούτων διεγνωκυῖα, μὴ δικαίως εἰσέρχεσθαι τὸν πατριαρχικὸν ἔξαρχον ἐν τῇ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου μονῇ, ἐπεὶ ἐκ τῆς τῶν δικαιωμάτων ἀπείργεται περιλήψεως, διορίζεται συνοδικῶς, μηκέτι τὸ ἀπὸ τοῦδε παραβάλλειν τοῦτον, μὴ ὅτι γε ἐν τῇ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου πρωτοτύπῳ μονῇ, ἀλλ' οὐδ' ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὸν μετοχίοις καὶ κτήμασιν, ἐν οἷς καὶ οἱ Ὁσιογεωργῖται προσκάθηνται μοναχοί· ταῦτα γὰρ ὑπὸ τὴν τοῦ μητροπολίτου καὶ ἐπισκόπου διοίκησιν ἔσονται, καὶ παρ' αὐτῶν ποιμανθήσονται, καὶ οἱ ἐν τούτοις Ὁσιογεωργῖται μοναχοὶ καὶ ἀνακριθήσονται καὶ ἐπιτιμηθήσονται, εἰ δεήσει, καὶ συγχωρήσεως ἀξιωθήσονται. Ἐπιζυγοῖ καὶ γὰρ τὰς τῶν τοιούτων μετο- C χίων θύρας τῷ πατριαρχικῷ ἐξάρχῳ ἡ μετριότης ἡμῶν· οὐ μόνον γὰρ τὰ κακῶς ἐπικτηθέντα ἀποτίθεσθαι βούλεται, ἀλλ' ἔστιν οὗ διὰ σχέσιν πνευματικὴν καὶ εἰρήνην ἀδελφικὴν καὶ τοῦ οἰκείου καταφρονεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἀδηλία ἦν περὶ τῆς ἐν τῇ πρωτοτύπῳ μονῇ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου ἀρχιερατικῆς ἀναφορᾶς, οὐδὲ γὰρ ἐφέρετο περὶ τούτου ῥητῶς ἐν τοῖς ἐμφανισθεῖσι δικαιώμασιν ἅπασιν, ἦν δὲ πάντως ἀνάγκη ἀναφέρεσθαι ὄνομα ἀρχιερέως ἐν ταῖς ἐν αὐτῇ τελουμέναις θείαις ἁγιστείαις, ὥρισται συνοδικῶς, συναινοῦντος ἐπὶ τούτῳ καὶ τοῦ Μιτυλήνης, τὴν τῆς ἡμῶν μετριότητος γίνεσθαι ἀναφοράν· τοῦτο γὰρ καὶ μόνον ἕξει ἡ πατριαρχικὴ περιωπὴ ἐκ τῆς πρωτοτύπου τοῦ Ὁσίου Γεωργίου μονῆς, καὶ οὐδέν τι πλέον. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν D ἡμερησίων συνοδικῶν διαγνώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος τῆς ἁγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας Θεοδώρου τοῦ Σιφιλίνου συνήθως βεβαιωθέντα ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδίκτῳ τοῖς προγεγραμμένοις, ἔτους ,ϛ^ου ψξδ'. Εἶχε τὸ πρωτότυπον τό· Ὁ χαρτοφύλαξ τῆς ἁγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, Θεόδωρος ὁ Σιφιλῖνος.

† Ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις τοῦ ἀοιδίμου ἐν πατριάρχαις κῦρ Ἀρσενίου καταγεγραμμένη εὑρεθεῖσα ἐν τοῖς παλαιοῖς κωδικίοις τοῦ ἱεροῦ χαρτοφυλακείου τῆς ἁγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, σαθρωθεῖσα δὲ τῷ χρόνῳ, ἵνα μὴ εἰς τὸ παντελὲς ἀφανισθῇ, μεταγραφεῖσα ἐνταῦθα ἀπαραλλάκτως καὶ κατὰ πάντα ἐξισάζουσα τῇ πρωτοτύπῳ,

Digitized by Google

κατεστρώθη καὶ νῦν ἐν τοῖσδε τοῖς κωδικίοις τοῦ ἱεροῦ χαρτοφυλακείου διὰ πλείονα τὴν βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν.

2° *Decisio patriarchæ Arsenii* (*ann.* 1246).

† Ὡς πολλὴν πολλάκις τὴν διένεξιν εἶδεν ἡ μετριότης ἡμῶν μέσον τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Μιτυλήνης Γρηγορίου καὶ τῶν κατὰ Μιτυλήνην πατριαρχικῶν ἐξάρχων ἐπὶ μοναστηρίοις τισὶ, τοῦ μὲν λέγοντος, διαφέρειν αὐτὰ τῇ ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ, τῶν δὲ πατριαρχικῶν ἐξάρχων, τυῖς πατριαρχικοῖς δικαίοις, τὰ μοναστήρια δὲ, ἐφ' οἷς ἡ διένεξις, τὰ Κάτω Πτώματα, καὶ κατὰ τὴν ἐνορίαν τῆς Γέρρας ὁ Ὅστος Γρηγόριος, καὶ ἡ τῶν Ἀριστῶν μονὴ εἰς ἓν τῶν νησιδίων. Καὶ δὴ ἐν μὲν τοῖς Πτωμαίοις λαμβάνει ἤδη πληροφορίαν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς τῶν δικαίων ἐστὶ τῆς μητροπόλεως Μιτυλήνης, ἐκ τοῦ ἐμφανισθέντος παρὰ τοῦ μητροπολίτου τῇ ἡμῶν μετριότητι δικαιώματος, ὃ δὴ δικαίωμα ἴσον ἦν ἐξ ἀντιγραφῆς πρωτοτύπου· συμφωνία γὰρ ἦν μέσον Μανουὴλ τοῦ Ξηροῦ καὶ τοῦ μητροπολίτου ἐκείνου Μιτυλήνης Πόθου τοῦ Ἀπλησφάρη, ὅτι δεδώρηται τὴν τοιαύτην μονὴν ὁ μητροπολίτης οὗτος, ὡς τῶν δικαίων οὖσαν τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας, τῷ Ξηρῷ τούτῳ Μανουὴλ ἐπὶ δυσὶ προσώποις, καὶ τετύπωκεν, ἵνα τελῇ ἐτησίως ὑπὲρ αὐτῆς νομίσματα τρικέφαλα εἴκοσι, καὶ τὰ μὲν δέκα καταβάλλῃ πρὸς τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν, τὰ δὲ δέκα διδῷ πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ Σερβῆ. Καὶ ἦν τὸ δικαίωμα τοῦτο διαλαμβάνον, ὡς ὁ μὲν Ξηρὸς ἐκεῖνος Μανουὴλ τέθνηκε, περιῆλθε δὲ τὸ δίκαιον τοῦ δευτέρου προσώπου εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κομνηνὸν Λέοντα, καὶ ποιεῖ καὶ οὗτος σιγίλλιον τῷ Σερβῇ, ἵνα λαμβάνῃ κατ' ἔτος ἀπὸ τοῦ μέρους αὐτοῦ τὰ δέκα τρικέφαλα. Οὕτω μὲν οὖν ἀνεφάνη μητροπολιανὴν εἶναι τὴν μονὴν τῶν Κάτω Πτωμαίων ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τούτου, παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Μιτυλήνης πεπιστωμένου, καὶ ὀφείλει τὸ ἀπὸ τοῦδε ἐπιλαβέσθαι ταύτης ὁ ἱερώτατος οὗτος μητροπολίτης Μιτυλήνης Γρηγόριος. Ἃ δὲ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις μοναῖς ταῖς ἀνωτέρω δηλουμέναις εἰς δικαιολογίαν προετείνετο, οὐδὲ ταῦτα παρεῖδεν ἡ μετριότης ἡμῶν· ἐπεὶ γὰρ ὁ μὲν πατριαρχικὸς ἔξαρχος, ὁ θεοφιλέστατος ὀστιάριος τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ Τιμόθεος ἐκ τῆς παρεκβολῆς τῆς ἐνσεσημασμένης παρὰ τοῦ Κυρίτζη εἰς τὰς μονὰς ταύτας εἰσέρχεσθαι ὥρμητο, ἐπὶ δὲ τῇ παρεκβολῇ ταύτῃ ἀπεφάνθησάν τινα συνολικῶς, ἃ ἐν τῷ τοῦ ἐπισκόπου Γέρρας σημειώματι περιλαμβάνονται, καὶ παρὰ τοῦτ' αὐτὸ οὐκ εἶχεν ἀναντίρρητον τὴν ἐκ τούτων ἐξώθησιν ὁ μητροπολίτης, ὁ δὲ παρεκλήτευε τὴν ἡμῶν μετριότητα, ἵν' ἡ κατὰ τὸν τόπον ἐξέτασις γενομένη, ὡς τῇ ἡμῶν μετριότητι βούλεται, τὸ ἀληθὲς ἀποδείξειε, καὶ τὸ μέσον αὐτοῦ καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου ἀμφίβολον λύσειεν, ἀπείδεν εἰς τοῦτο καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ μητροπολίτης ἔφασκεν, ὡς μέχρι καὶ τοῦ Μιτυλήνης ἐκείνου Ἰωσὴφ ἀναφαίρετα ἦσαν τὰ μητροπολιανὰ δίκαια ἐν ταῖς ῥηθείσαις μοναῖς, ἐξ ὅτου δὲ ἐπεσχέθη ἐν- A ταῦθα παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου, ἄδειαν ἐν τῷ τόπῳ εὑράμενοι οἱ πατριαρχικοὶ ἔξαρχοι ἀπέσπασαν ταύτας τῶν μητροπολιανῶν δικαίων καὶ ἰδιοποιήσαντο, ἀνεμνήσθη καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς περὶ τῶν κατὰ τὴν μητρόπολιν Μιτυλήνης δικαίων ἔγραφε πολλάκις αὐτῇ καὶ ὁ μητροπολίτης ἐκεῖνος Ἰωσὴφ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἀποκαταστὰς, ὅτι παρὰ τῶν πατριαρχικῶν ἐξάρχων ἠδίκηται. Ἵνα γοῦν μὴ καὶ πάντοτε ταῖς ὁμοίαις ἐνοχλῆται φωναῖς ἡ μετριότης ἡμῶν, τετύπωκεν, ἵνα ἀπέλθῃ κατὰ Μιτυλήνην ὁ τῶν ἐκεῖσε προϊστάμενος πατριαρχικῶν δικαίων, καὶ ἐπιστὰς κατὰ τόπους ποιήσηται τὴν ἐπὶ τοῖς πατριαρχικοῖς καὶ τοῖς μητροπολιανοῖς δικαίοις ἐξέτασιν διὰ μαρτύρων ἀξιοπίστων, εὐλαβῶν δηλαδὴ καὶ ἀμέμπτων ἀνδρῶν γερόντων, ἀφορισμῷ αὐ- B τοὺς προκατασχὼν καὶ προκατασφαλισάμενος, καὶ ἐὰν οἱ μαρτυροῦντες μαρτυρήσωσιν, ὡς μέχρι τῆς ἐφημερίας τοῦ Μιτυλήνης ἐκείνου Ἰωσὴφ αἱ ῥηθεῖσαι μοναὶ, ἦγουν ὁ Ὅσιος Γρηγόριος καὶ ἡ μονὴ τῶν Ἀριστῶν ὑπὸ τὴν μητροπολιανὴν ἐτέλουν ἐξουσίαν, καὶ οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς οὐδεμία ἀναφορὰ πατριαρχική, ἔκτοτε δὲ διὰ τὸ ἐπισχεθῆναι τὸν Μιτυλήνης κατὰ Νίκαιαν οἱ πατριαρχικοὶ αὐτὰ παρυπέσπασαν ἔξαρχοι, ἵνα ἀποκαταστήσῃ ἐν αὐταῖς τὸν μητροπολίτην ἐκ τοῦ ἀναντιρρήτου· εἰ δὲ μαρτυρηθῇ παρ' αὐτῶν, ὡς ἐκπαλαι καὶ ἀνέκαθεν τὴν κατοχὴν καὶ νομὴν ἐπὶ ταῖς τοιαύταις μοναῖς οἱ πατριαρχικοὶ εἶχον ἔξαρχοι, ἵνα καταστήσῃ ἀναμφιβόλως καὶ πάλιν τὸν πατριαρχικὸν ἔξαρχον. Οὕτω μὲν οὖν ἐν ταῖς ῥηθείσαις ποιήσει μοναῖς, τῇ τοῦ C Ὁσίου Γρηγορίου καὶ ταῖς Ἀρισταῖς, οὕτω δὲ κἂν ἐν ἄλλαις τισὶν ὑποθέσεσιν, ἐν αἷς τὴν πρόσκλησιν λήψεται ἢ ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ μέρους ἢ ἐκ τοῦ μητροπολιανοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐγεγόνει καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Νοεμβρίῳ, ἰνδ. ε', διὰ τῆς τοῦ δουλίμου ἐν πατριάρχαις κῦρ Ἀρσενίου θείας χειρός.*

3° *Decisio patriarchæ Arsenii* (*ann.* 1248).

† Γέγονε μὲν τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μιτυλήνης, κατὰ Κύριον ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ, γραφὴ τῆς ἡμῶν μετριότητος, δικαιοῦσα τοῦτον ἐπὶ τῇ κατ' αὐτὸν μονῇ τῶν Κάτω Πτωμαί- D ων, ἐπὶ δὲ ταῖς λοιπαῖς μοναῖς, ἦγουν τῇ μονῇ τοῦ Ὁσίου Γρηγορίου καὶ τῇ μονῇ τῶν Ἀριστῶν, διορίζομένη, γενέσθαι ἐξέτασιν καὶ τὸ ἀναφανησόμενον ἐπ' αὐτοῖς δίκαιον τῷ δικαιωθησομένῳ μέρει ἀπό τε τοῦ μητροπολίτου καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου ἀποδοθῆναι. Ἀλλ' ἐπεὶ αἱ Ἀρισταὶ ἐν νομῇ καὶ κατοχῇ ἦσαν τῷ μέρει τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης μέχρι δή καί τινος παραδραμόντος ὀλίγου καιροῦ, χθὲς δὲ ἤδη καὶ πρότριτα ὁ προϊστάμενος τῆς ῥηθείσης μονῆς ἐλθὼν ἠπάτησεν, ὡς ἐκπαλαι ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν ἐτέλει ἐξουσίαν, καὶ ἐδέξατο γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐγκαθιστῶν αὐτὸν εἰς τὴν προστασίαν, τὸ δὲ οὐχ οὕτως εἶχεν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Μιτυλήνης ἐτέλουν τὰ τῆς μονῆς, διορίζεται ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τῆς παρ-

Digitized by Google

οὐσης ταύτης γραφῆς, τὴν μὲν πορισθεῖσαν γραφὴν τῷ εἰς προστασίαν ταχθέντι μοναχῷ τῆς τοιαύτης μονῆς τὸ ἄπρακτον ἔχειν, ἐπιλαβέσθαι δὲ καὶ πάλιν τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην τῆς τοιαύτης μονῆς, καθ' ἣν εἶχε μέχρι τοῦ νῦν ἡ κατ' αὐτὸν ἐκκλησία δικαίωσιν ἔκ τε τῆς κατοχῆς καὶ νομῆς καὶ τῆς τοῦ μητροπολίτου Μιτυλήνης ἀναφορᾶς· τῆς δὲ κατὰ τόπον ἐξετάσεως καὶ ἐν ἄλλαις μοναῖς γενομένης, ὁπότε ταύτη γενήσεται, τότε καὶ τὰ κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν μονὴν ἐξετασθήσεται, καὶ εἴ τις καὶ ἐν ταύτῃ ἐστὶν ἀμφισβήτησις, διευλυτωθήσεται. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγεγόνει καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Νοεμβρίῳ, ἰνδ. ε', διὰ τῆς αὐτῆς θείας χειρὸς τοῦ ἀοιδίμου ἐν πατριάρχαις κῦρ Ἀρσενίου.*

† Τὰ παρόντα ἴσα τῶν γραμμάτων τοῦ ἀοιδίμου ἐν πατριάρχαις κῦρ Ἀρσενίου τῷ χρόνῳ σαθρωθέντα καὶ εἰς ἀφανισμὸν κινδυνεύσαντα καταντῆσαι, μετεγγραφέντα ἤδη καὶ τοῖς πρωτοτύποις ἀντιβληθέντα καὶ κατὰ πάντα ἐξισάζοντα εὑρεθέντα, κατεστρώθησαν ἤδη ἐν τοῖς κωδικίοις τοῦ ἱεροῦ χαρτοφυλακείου ἀσφαλείας τῆς εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα χρόνον καὶ βεβαιώσεως ἕνεκα.

4° *Conventio inter Manuelem Xerum et Pothum, metropolitam Mitylenes* (*ann.* 1225).

† Ἐπεὶ συμφωνία γέγονε μέσον ἐμοῦ καὶ τοῦ μητροπολίτου ἐκείνου Μιτυλήνης κῦρ Πόθου τοῦ Ἁπλησφάρη ἐκείνου ἐπὶ τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ δυσὶ προσώποις παρ' ἐκείνου δωρηθείσῃ μονῇ τῶν Κάτω Πτωμαίων τῇ κατὰ Μιτυλήνην διακειμένῃ, ὥστε ἐτησίως ὑπὲρ τῆς τοιαύτης μονῆς τελεῖν νομίσματα τρικέφαλα καινούργια τὰ κατὰ χώραν ἀπαιτούμενα εἴκοσι, καὶ τὰ μὲν δέκα καταβάλλειν πρὸς τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν, τὰ δὲ δέκα διδόναι πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ καὶ ἀνθρώπου ἡμῶν τοῦ προέδρου Ἰωάννου τοῦ Σερβῆ, ἰδοὺ διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν σιγιλλίου ὑποτυποῦμεν, λαμβάνειν κατ' ἔτος τὴν οἰκίαν τοῦ δηλωθέντος Σερβῆ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐνεργοῦντος τὰ κατὰ Μιτυλήνην ἡμέτερα κτήματα τὰ δηλωθέντα δέκα καινούργια τρικέφαλα καὶ λαμβάνειν ἐκ τοῦ μέρους αὐτοῦ ἀπόδειξιν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν σιγίλλιον τῇ οἰκειοχείρῳ ἡμῶν ὑπογραφῇ καὶ τῇ μολυβδίνῃ βούλλῃ πιστωθὲν ἐπεδόθη τῷ Σερβῇ εἰς ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Μαΐῳ, ἰνδ. ιγ', καὶ ὑπογραφή· Μαρουὴλ ὁ Ξηρός, καὶ βούλλαν μολυβδίνην κρεμαμένην, ἐν μὲν τῷ ἑνὶ μέρει ἔχουσαν ἐγγεγλυμμένους δύο ἁγίους μάρτυρας, ἤγουν τὸν ἅγιον Θεόδωρον καὶ τὸν ἅγιον Δημήτριον, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ μέρει στίχον ἔχοντα οὕτως· Ξηρὸν Μαρουὴλ μαρτύρων δυὰς σκέποις. Εἶχε δὲ ὄπισθεν καὶ ἕτερον σιγίλλιον παρέχον οὕτως·*

† Τὸ παρὸν σιγίλλιον τοῦ μακαρίτου αὐθέντου καὶ πατρός μου βουλόμεθα ἔχειν τὸ ἐνεργὸν, μέχρις ἂν καὶ αὐτοὶ ἐν τοῖς ζῶσι διάγωμεν, κατὰ τὴν αὐτοῦ περίληψιν· ἐπεὶ γὰρ ἐν αὐτῷ τετύπωται λαμβάνειν τὸν ἐν τούτῳ δηλούμενον Ἰωάννην τὸν Σερβῆν καὶ Κλαυσηνὸν μέχρι πέρατος τῶν δύο προσώπων νομίσματα τρικέφαλα καινούργια δέκα, τὸ δὲ τοιοῦτον δεύτερον πρόσωπον εἰς ἡμᾶς περιῆλθεν, ὀφείλει καὶ αὐτὸς, ὡς εἴρηται, τὰ τοιαῦτα δέκα τρικέφαλα ἀνυστερήτως λαμβάνειν ἐτησίως ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῆς τοιαύτης μονῆς τῶν Πτωμαίων, μέχρις ἂν τῷ βίῳ τῇ τοῦ Θεοῦ μακροθυμίᾳ περίειμι. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν σιγίλλιον τοῦ μακαρίτου αὐθέντου καὶ πατρός μου ὑπεγράφη καὶ παρ' ἡμῶν ἐξ αἰτήσεως τοῦ δηλωθέντος Σερβῆ εἰς οἰκείαν ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Φεβρουαρίῳ, ἰνδ. δεκάτης, καὶ τό· Λέων ὁ Κομνηνός.*

† Τὰ δὲ ἴσα τούτων ἦσαν ὑπογεγραμμένα δι' ἀσφάλειαν διὰ τοῦ μητροπολίτου Μηθύμνης κῦρ Νικηφόρου, ἃ δὴ καὶ ταῦτα ἕνεκεν τῆς ἀνωτέρω δηλωθείσης αἰτίας, ἵνα μὴ σαθρωθέντα ἀφανισθῶσι, κατεστρώθησαν ἐν τοῖσδε τοῖς κωδικίοις.

IX. *Synodus sancit a metropolibus et archiepiscopatibus patriarchæ pendenda esse annua tributa.*

† Ὥσπερ ἆρα πατράσιν ὀφειλή τίς ἐστιν ἀπραίτητος τοὺς ἐξ αὐτῶν γεγονότας στέργειν ὅτι μάλιστα καὶ συναίρεσθαι τούτοις πάντα τρόπον καὶ βοηθεῖν, ὁπότ' ἂν τινος αὐτοὺς ἐν χρείᾳ καταστάντας ἴδωσι, τοῖς φυσικοῖς δεσμοῖς τυραννούμενοι· οὕτω δὴ καὶ τοὺς ἐκγόνους περὶ τοὺς γεγεννηκότας τὴν ἴσην γνώμην τηρεῖν δίκαιον, κἠδεσθαι δηλονότι καὶ προμηθῶς διακεῖσθαι καὶ σπουδάζειν ὑπὲρ αὐτῶν, ὀφειλόμενον ὂν τούτοις ἐξ ἀντιστρόφου χάριτας ἐκτιννύναι τῆς ἐς τὸν βίον ἕνεκα προόδου καὶ παροχῆς, πράγματος ἀξιολογώτατου καὶ μηδενὶ τῶν ἁπάντων εἰς σύγκρισιν ἥκοντος. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ πρὸς τῷ μεγίστῳ τούτῳ καλῷ, τῇ εἰς τόδε τὸ φῶς προόδῳ, καὶ πατρικῆς ἑτέρας κηδεμονίας ἐπιτυχεῖς ὤφθησαν, καὶ ἀρκούντως ἀπώναντο τῆς ἐκ τούτων ὠφελείας καὶ χάριτος καὶ τιμῆς, πῶς οὐ τῶν εἰκότων τε καὶ δικαιοτάτων, τούσδε προθυμεῖσθαι πάσῃ δυνάμει τοὺς γονέας ἀμείβεσθαι καὶ ταῖς ἀπορίαις ἀμύνειν καὶ χρησίμους ἐς ἀεὶ δείκνυσθαι; Εἰ δ' ἐπὶ τοῖς κατὰ σάρκα πατράσι νόμον τοῦτον δίκαιον κεῖσθαι κατὰ παντὸς τοῦ χρόνου πᾶς τις ἂν εἴποι, πῶς οὐκ ἂν ἐπὶ τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν εἰς τὴν εὐσέβειαν ἀρχηγῶν τε καὶ ὁδηγῶν καὶ τῆς ὅλης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐπὶ τὸ κρεῖττον καὶ εὔσχημον καταστάσεως ἐπιμελουμένων προσήκουσα εἴη ἤδε ἡ ὀφειλή; Καὶ γὰρ τῶν ἀλογωτάτων δοκεῖ, εἴ τις παρά του τὰ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν τιμιωτάτων λαβών, ἔπειτα οὐχὶ μικρόν τι μέρος ἀπομερίσασθαι προθυμοῖτο τῷ πάντα παρασχομένῳ. Τῷ λόγῳ τῷδε συνοπλ, ὅτι δὴ ἡ ἁγιωτάτη Μεγάλη τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἦν μὲν πρόσθεν εὐθηνοῦσα καὶ πραγμάτων ἱκανῶς εὐπορουῦσα, ὥστε καὶ ἑτέροις ἐπαρκεῖν ἔχειν ἐνδεῶς ἔχουσιν· ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν πραγμάτων σύγχυσις καὶ ἀνωμαλία καὶ ἡ τοῦ, πάντα φέροντος χρόνου ἀλλοίωσις καὶ μεταβολὴ καὶ τὰς προσόδους αὐτῆς ἐν στενῷ καταντῆσαι πεποίηκεν, οὐχ ὅπως ἑτέροις ἀλλ' οὐδ' ἑαυτῇ οὐδέ γε τοῖς τῷ κλήρῳ ταύτης κατειλεγμένοις δύναται βοηθεῖν. Ταῦτά τοι καὶ οὐ δίκαιον ἐκρίναμεν οἱ τὸν τῆς ἱερᾶς συνό-

Digitized by Google

δου σύλλογον συμπληροῦντες, οὕτω ταύτην ἔχουσαν παριδεῖν, ἀλλὰ κοινῇ πάντες διασκεψάμενοι, δεῖν ἔγνωμεν καὶ ἐψηφισάμεθα, ὡς υἱοὶ γνήσιοι, ὑπὲρ ταύτης διαναστῆναι καὶ συνεισενεγκεῖν τὸν δυνατὸν τρόπον αὐτῇ, ἅτε δὴ μητρὶ τῶν ἐκκλησιῶν, τὰς τῶν μητροπόλεων καὶ τῶν ἀρχιεπισκοπῶν εὐπορούσας καὶ δυναμένας ἐκ τῶν ἐνόντων ἑκάστῃ καὶ τῆς ὀφειλομένης καὶ προσηκούσης προμηθείας αὐτὴν ἀξιῶσαι· ἐπεὶ ταύτης καλῶς διακειμένης καὶ μετ' εὐπόρου τοῦ σχήματος, ἀνάγκη καὶ ταύτας τῆς ἐντεῦθεν εὐκλείας καὶ δόξης συναπολαύειν αὐτῇ, ὥσπερ δὴ τοὐναντίον ἐχούσης, συναδοξεῖν καὶ συμπάσχειν, ὅτι μὴ τῶν εἰς χρείαν ἡκόντων εὐπόρως ἔχει. Μέντοι καὶ κοινῇ ψήφῳ τάττομεν ἔχειν τὴν αὐτὴν ἁγιωτάτην Μεγάλην τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἑκάστου ἔτους ἀπαραλείπτως ἀπὸ μὲν τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἡρακλείας καὶ τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῆς ὑπέρπυρα διακόσια, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Κυζίκου ὑπέρπυρα διακόσια, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὑπέρπυρα διακόσια, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως ὑπέρπυρα ἑκατόν, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Βερροίας ὑπέρπυρα ἑκατόν, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μονεμβασίας ὑπέρπυρα ὀκτακόσια, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως ὑπέρπυρα ἑκατὸν πεντήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Τραϊανουπόλεως καὶ τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς ὑπέρπυρα ἑβδομήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Σερρῶν ὑπέρπυρα ἑκατὸν πεντήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Φιλίππων ὑπέρπυρα ἑκατόν, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης ὑπέρπυρα ἑκατόν, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Διδυμοτείχου ὑπέρπυρα ἑκατόν, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Παλαιῶν Πατρῶν ὑπέρπυρα τεσσαράκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας ὑπέρπυρα ἑξήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μελενίκου ὑπέρπυρα τριακονταεξ, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Αἴνου ὑπέρπυρα ἑκατόν, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μαδύτων ὑπέρπυρα τριακονταεξ, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μηθύμνης ὑπέρπυρα πεντήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Βρύσεως ὑπέρπυρα πεντήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ῥωσίου ὑπέρπυρα τριακονταεξ, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Βιζύης ὑπέρπυρα ἑκατόν, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Μαρωνείας ὑπέρπυρα τριακονταεξ, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Προικοννήσου ὑπέρπυρα ἑβδομηκονταδύο, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Γαρέλλης ὑπέρπυρα εἰκοσιτέσσαρα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Δέρκου ὑπέρπυρα εἰκοσιτέσσαρα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Ἀρκαδιουπόλεως ὑπέρπυρα εἰκοσιτέσσαρα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Λήμνου ὑπέρπυρα πεντήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Λοπαδίου ὑπέρπυρα εἰκοσιτέσσαρα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Κυψέλων ὑπέρπυρα δεκαεξ, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Ξανθείας ὑπέρπυρα τριακονταεξ, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Μηδείας ὑπέρπυρα πεντήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Δράμας ὑπέρπυρα εἰκοσιτέσσαρα, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Γάνου ὑπέρπυρα πεντήκοντα. Ὅθεν καὶ ἀπαραποίητα καὶ ἀμετάτρεπτα τὰ καλῶς ἡμῖν περὶ τούτου δεδογμένα ἔσται κρατούμενα καὶ στεργόμενα καὶ τὸ κῦρος ἔχοντα καὶ τὸ βέβαιον. Εἰ μέντοι προνοίᾳ Θεοῦ καὶ νεύσει καὶ εὐδοκίᾳ εἰς ἑαυτὰ πάλιν ἐπανέλθοι τὰ πράγματα, καὶ εὐπορία τῇ ἁγιωτάτῃ Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ γένοιτο, τὰς τῶν προσόδων ἐκείνων ἀρχάς τε καὶ αἰτίας ἀπολαβοῦσα, αὕτη μὲν ἀρκεσθήσεται τοῖς ἰδίοις, μηδεμιᾶς ἐτέρωθεν βοηθείας προσδεομένη, αἱ δέ γε μητροπόλεις αὗται καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ καθ' ἑαυτὰς ἔσονται ὡς τὸ πρίν, καὶ οὐκ ἀνάγκην ἕξουσιν αὐτῇ συνεισφέρειν. Ἀσφαλείας γὰρ καὶ βεβαιώσεως ἕνεκεν καὶ τοῦ μηδενὶ ἡμῶν ἐξεῖναι ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα βουλεύσασθαι, καὶ ἡ παροῦσα ἔγγραφος συνοδικὴ πρᾶξις γεγονυῖα παρ' ἡμῶν ἐξεδόθη, ταῖς οἰκείαις ὑπογραφαῖς πιστωθεῖσά τε καὶ κατασφαλισθεῖσα κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τῆς ἐνισταμένης ὀγδόης ἐπινεμήσεως τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τριακοστοῦ τρίτου ἔτους.

X. *Imperator chrysobullo confirmat erectionem archiepiscopatus Bryseos in metropolim.*

† Ἔχει μὲν ἐκ μακρῶν τῶν χρόνων, μᾶλλον δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνέκαθεν ἡ βασιλικὴ καὶ αὐτοκρατορικὴ ἰσχὺς πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο δίκαιον καὶ δεδομένον κατὰ λόγον αὐτῇ ἐπὶ προκοπῇ τῶν καλῶν καὶ συνάρσει τῆς διὰ πάντων εὖ ἀγομένης καταστάσεως τὸ προβιβάζειν ἐξ ἐπισκόπων εἰς ἀρχιεπισκοπικὴν τιμὴν ἐκκλησίας καὶ ἐξ ἀρχιεπισκοπῆς εἰς μητρόπολιν, ἔστι δ' ὅτε καὶ μητρόπολιν προάγειν εἰς βαθμὸν μείζονα, ἔτι γε μὴν καὶ καινίζειν ἐκκλησίας καὶ καθιστάνειν ἀρχιερατικοὺς ἐν αὐταῖς θρόνους, καὶ πάντα ταῦτα μετὰ τοῦ προσήκοντος καὶ γνώμης εὐλόγου ποιητέον πάντως αὐτῇ, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔτυχε καὶ ἀλογίστοις ὁρμαῖς. Εἰ δ' ἄρα καὶ ἡμῖν τοῦθ' οὕτως ἐσπουδάσθη διὰ πάντων τῶν τῆς ἡμετέρας μοναρχίας οὐκ ὀλίγων ὄντων ἐτῶν, ἄλλοι λεγόντων, μᾶλλον δὲ αὐτὰ βοᾷ τὰ πράγματα τοῖς εὐγνώμοσιν ἐπόπταις, καὶ θαῤῥοῦντως τοῦτό φαμεν, οὐδὲν δ' ἧττον καὶ τὸ νῦν παραστήσῃ γινόμενον. Κατὰ γὰρ τὴν τοιαύτην δεδομένην ἡμῖν ἄδειαν δεῖν ἐγνώκαμεν, ἐξ ἀρχιεπισκοπῆς προβιβάσαι τὴν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν Βρύσεως εἰς μητρόπολιν, τοῦτο μὲν διὰ τὸ πολυάνθρωπον τῆς τοιαύτης ἐκκλησίας καὶ πολυτρόπως ἔχον τὸ εὔλογον εἰς τὴν τοιαύτην τιμήν, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸν νῦν ἀρχιερατικῶς αὐτῇ προϊστάμενον, ἄνδρα μεγάλης ἀρετῆς κάλλεσι κοσμούμενον, κἀντεῦθεν αἰδέσιμον τῇ Ἐκκλησίᾳ, αἰδέσιμον τῇ βασιλείᾳ καὶ πολλῆς τιμῆς ἀξιούμενον καὶ σεβάσματος παρ' ἡμῶν. Ταῦτ' ἄρα καὶ θεσπίζει νῦν διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου αὐτῆς ἡ βασιλεία μου, εἶναι καὶ εὑρίσκεσθαι τὴν ἁγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν Βρύσεως εἰς μητρόπολιν καὶ συναπολαύειν τὸν ἐν αὐτῇ εὑρισκόμενον ἱερώτατον ἀρχιερέα τοῖς λοιποῖς ἱερωτάτοις μητροπολίταις τῆς θείας καὶ ἱερᾶς μεγάλης συνόδου, τῆς αὐτῆς κλήσεώς τε καὶ

Digitized by Google

τιμῆς κατὰ πάντα τρόπον, ἧς καὶ οὗτοι μετέχουσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐν τάξει ὑπερτίμων αὐτὸν συντάττεσθαι· ὅθεν καὶ νῦν μὲν ὀφείλει τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας μου τυγχάνειν τῆς τοιαύτης τάξεώς τε καὶ τιμῆς ὁ νῦν ἱερώτατος μητροπολίτης Βρύσεως καὶ ὑπέρτιμος, καθεξῆς δὲ ἔσται τοῦτο κατὰ τὸν ἴσον τρόπον καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν μέλλοντας εὑρίσκεσθαι κατὰ καιροὺς εἰς γνησίους ἀρχιερεῖς τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Βρύσεως, ἔχειν δὲ καὶ καθέδραν καὶ τόπον ἐν τῇ συναριθμήσει τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν μετὰ τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Αἴνου καὶ ὑπέρτιμον, ἅτε δὴ καὶ τὸ ἑδραῖον καὶ ἀμετακίνητον ὀφείλοντος ἔχειν τοῦ παρὰ τῆς βασιλείας μου γεγονότος ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ προβιβασμοῦ. Τούτου γὰρ χάριν ἐγένετο καὶ ὁ παρὼν χρυσόβουλλος λόγος τῆς βασιλείας μου, ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα Νοέμβριον τῆς νῦν τρεχούσης ὀγδόης ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τριακοστοῦ τρίτου ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος.

XI. *Synodus dirimit sex controversias.*

† Μηνὶ Μαΐῳ, κη' ἡμέρᾳ, Τετράδι, ἰνδ. η', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνείας, Θεοδούλου, τοῦ Ἀδριανουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Ἰγνατίου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Πηγῶν καὶ Παρίου, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Γάνου, Κωνσταντίνου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυῤῥαχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Ἄπρω, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαίτων, Ἰωσὴφ, καὶ τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ ἀπὸ τοῦ κλήρου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Αἴνου, Ἰωάννης ὁ Μαγκλαβίτης, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἠγάγετο γαμβρὸν ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ θυγατρὶ ἐνδέκατον τῆς ἡλικίας ἀγούσῃ χρόνον, τὸν υἱὸν τοῦ ἀπὸ τοῦ τοιούτου κλήρου, ἄρχοντος τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Ἀργυροῦ, καὶ διὰ τὸ μὴ νομίμων καὶ τελείων χρόνων εἶναι τὴν θυγατέρα, οὔτε ὁ τὰ δίκαια διέπων τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης μητροπόλεως παρεχώρει τὸν γαμβρὸν αὐτῇ συνοικεῖν, οὔτε ὁ ῥηθεὶς Μαγκλαβίτης αὐτῷ ταύτην κατεπιστεύετο, πλὴν ὑπ' ἐγγυητῇ τῷ πατρὶ τῷδε τῷ ἄρχοντι τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ μὴ πρότερον αὐτῇ τὸν υἱὸν συνελθεῖν, πρὶν ἂν ὁ νόμιμος πρὸς τὴν συνάφειαν ἐπιστῇ χρόνος, θαῤῥήσας κατεπιστεύσατο. Ὁ δέ γε τοιοῦτος γαμβρὸς, μὴ ἀναμείνας, ἐβιάσατο τήνδε τὴν θυγατέρα, καὶ ἐμίγῃ παρὰ φύσιν αὐτῇ, παντελοῦς βλάβης καὶ ἐρημώσεως ταύτῃ γενόμενος πρόξενος. Συμπαρισταμένης δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ αὐτῆς δέον ἐκρίθη, ἐξέτασιν τούτου χάριν γενέσθαι, καί γε προσκληθείσης μαίας καὶ ἀνερευνησάσης αὐτὴν, ὥσπερ ἐν τοῖς τοιούτοις εἴθισται, καὶ τῆς παρὰ τοῦ ἀνδρὸς γενομένης ἐπ' αὐτῇ τοσαύτης βλάβης ἀληθοῦς ἀποδειχθείσης, ὡς καὶ ἀνδρὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε μὴ δυνατῶς ὅλως ἔχειν ταύτην συγκαθευδῆσαι, διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, ὡς ἂν τὸ μὲν διὰ τὴν μεσολαβήσασαν ἀνηβότητα τῆς γυναικὸς, τὸ δὲ μάλιστα καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἐπ' αὐτῇ βλάβην καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἀνδρὶ συνοικεῖν, εἴη τόδε τὸ συνοικέσιον διεζευγμένον, ἀπολαβόντος τοῦ πατρὸς τοῦδε τοῦ Μαγκλαβίτου πάντα τὰ προικὸς χάριν καταγραφέντα παρὰ τούτου τῇ θυγατρὶ, ἔτι δὲ καὶ τὸ κατὰ νόμους θεωρετροῦπόβολον· ἔδει γὰρ τὸν τοῦ γαμβροῦ πατέρα ἐγγύας δεδωκότα ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τῆς γυναικὸς θέσθαι διὰ φροντίδος, ὥστε δὴ καὶ τὸ ἀκίνδυνον αὐτῇ πραγματεύσασθαι, ἀλλὰ μὴ ἐξ ἀμελείας οὕτω ταύτην καταπροδοῦναι, τοσαύτην ὑπ' αὐτῷ αἰτίῳ τὴν βλάβην ὑποστᾶσαν καὶ ἀδικίαν. Ἔσται τοίνυν τοῦ λοιποῦ ὁ τοῦ Ἀργυροῦ τέλεον αὐτῆς διιστάμενος κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος βεβαιωθέντα καὶ πιστωθέντα ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις ἔτους ,ϛ^ω ω^ου' τριακοστοῦ τρίτου.

II. † Μηνὶ τῷ αὐτῷ, ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ καὶ ἰνδ. ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀρχιερέων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ ἀπὸ τῆς θεοσώστου πόλεως Αἴνου ἱερομόναχος Ἰγνάτιος, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Εὐδοκία ἡ Γλύκαινα ἐκείνη ἀνδρὶ τὴν ἰδίαν θυγατέρα κατὰ νόμους συνέζευξε, τῷ ἀπὸ τοῦ κλήρου τῆς ἐκεῖσε ἁγιωτάτης μητροπόλεως Κωνσταντίνῳ τῷ Ἀσπρόφρυι, δοῦσα καὶ προικὸς χάριν αὐτῇ πράγματα, ὅσα καὶ ἐν τῷ γεγονότι συμφώνῳ περιλαμβάνονται, καὶ τοῦδε τοῦ γαμβροῦ ἐπὶ παιδὶ θήλει τὸν βίον ἀπολιπόντος, εἶτα μετὰ χρόνον ἕνα πρὸς τῷ ἡμίσει καὶ τὸ τοιοῦτον παιδίον τῷ χρεὼν ἐλειτούργησε, δυναστείᾳ δὲ χρησάμενος ὁ πενθερὸς ἐκράτησε μὲν καὶ ἀπὸ τῶν προικόθεν ἀνηκόντων τῇ γυναικὶ πραγμάτων ὑπέρπυρα τριάκοντα, κατέσχε δὲ καὶ ὑπεποιήσατο καὶ πάντα τὰ διαφέροντα τῷ υἱῷ, μετὰ καὶ τῆς γεννηματικῆς εἰσόδου τῆς ἐν τῇ τελευτῇ ἐκείνου καθευρεθείσης, καίπερ αὐτῆς οὐκ ὀλίγα ἀναλωσάσης ὑπέρ τε κηδείας καὶ μνημοσύνων τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τοῦ τοιούτου παιδίου, οὗ χάριν καὶ ἐδεήθη συνοδικῆς τυχεῖν διαγνώσεως. Οὕτως οὖν ἐχούσης τῆς ὑποθέσεως διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, προηγουμένως μὲν ἱκανωθῆναι τῇ ῥηθείσῃ γυναικὶ πᾶσαν τὴν προῖκα ταύτης ἀνελλιπῆ, ἔτι δὲ καὶ τὸ κατὰ νόμους θεωρετροῦπόβολον, δοθῆναί τε αὐτῇ καὶ ὑπέρπυρα εἰκοσιτέσσαρα ἕνεκεν διατροφῆς ἑαυτῆς τὸν πένθιμον χρόνον ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς φυλαξάσης καὶ δικαιουμένης κατὰ νόμους ἐντεῦθεν ἐπὶ τοσοῦτον ἐκ τῶν ἐκείνου διατρέφεσθαι, ἐπεὶ καὶ τὸν κρείττονα καὶ μοναχικὸν εἵλετο βίον, μὴ ἀνεχομένη

Digitized by Google

ἐπιπλέον διάγειν κατὰ κόσμον, χηρείαν τοῦ ἀνδρὸς δυστυχήσασα. Ἐπὶ μέντοι τοῖς προσοῦσιν ἐκείνῳ πᾶσι πράγμασι, γονικοῖς δηλονότι οἰκήμασι καὶ ἀμπελίοις, καὶ λοιποῖς ἰδιοκτήτοις ἐκείνου, κρατῆσαι τὰ τῆς νεαρᾶς νομοθεσίας, ἐπεὶ τὸ παιδίον μετὰ θάνατον τοῦ ἀνδρὸς ἐτελεύτησε, καθ' ὃν εἴρηται τρόπον, καὶ εἰς τρεῖς μερίδας τούτων διαιρεθέντων, τὴν μίαν μὲν ὡς κληρονόμον λαβεῖν αὐτὴν, τὴν ἑτέραν δὲ τὸν ἐκείνου πατέρα, εἰς δὲ τὴν τρίτην, πρῶτα μὲν καταλογισθῆναι, ὅσα παρὰ τῆσδε τῆς γυναικὸς ἀνάλωναι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν κηδείας χάριν καὶ μνημοσύνων, τὰ δὲ περιττεύοντα ἐπ' ἴσης αὐτήν τε καὶ τὸν πενθερὸν συμμερίσασθαι, ὥστε τὸν μὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ υἱοῦ ψυχῆς, τὴν δὲ ὑπὲρ τῆς τοῦ παιδίου φροντίζειν συνειδότων καὶ τῶν προκρίτων τοῦ κλήρου τῆς ἐκεῖσε ἀγιωτάτης μητροπόλεως· ὅθεν καὶ ὀφείλει οὗτος δὴ ὁ πενθερὸς στέρξαι καὶ μὴ ἀντειπεῖν ὅλως ἐπὶ τῇδε τῇ συνοδικῇ διαγνώσει τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐχούσης ὡς ἀνηνέχθη δηλονότι τῆς ὑποθέσεως, βεβαίως εἰδὼς, ὡς εἰ καὶ ἔτι καταδυναστεύσας οὐκ εὐπειθήσει, εὐθυνθήσεται κατὰ τὴν κανονικὴν παρατήρησιν, ὡς προδήλως τῷ δικαίῳ ἐναντιούμενος. Ἐπεὶ δὲ ὁ τοιοῦτος πενθερὸς διατείνεται καὶ ὡς τοῦ υἱοῦ τελευτήσαντος εὑρηνται ὑπέρπυρα ἐκείνου, διεγνώσθη καὶ περὶ τούτου, ὡς ἂν ἐξετάσεως ἀκριβοῦς γενομένης, εἴπερ δυνηθείη παραστῆσαι διὰ τοῦ καταστίχου, ὅπερ ἐποιήσατο πρὸς ἐκεῖνον, ἢ διὰ μαρτύρων ἀξιοπίστων ἀληθῆ τὰ περὶ τούτου, εὖ ἂν καὶ καλῶς ἔχοι· εἰ δ' οὖν, παύσεται παραλόγως ὀχλῶν. Ταῦτα παρεκβληθέντα, κ. τ. λ.

III. † Μηνὶ Μαΐῳ, λ' ἡμέρᾳ, Πέμπτῃ, ἰνδ. η', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Νικομηδείας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Βιθυνίας, Μαξίμου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνείας, Θεοδούλου, τοῦ Ἀδριανουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Ἰγνατίου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, τοῦ Ἄπρου, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαίτων, Ἰωσὴφ, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου καὶ τοῦ Βάρνας καὶ Καρβωνᾶ καὶ ὑπερτίμου, Μεθοδίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Ἀνήνεγκεν ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος προκαθημένης συνοδικῶς ὁ ἐν μοναχοῖς διάκονος Σίμων, ὡς εὑρισκομένου τούτου ἐν τῇ σεβασμίᾳ βασιλικῇ μονῇ τοῦ Δεσπότου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Παντοκράτορος μοναχός τις τῶν ἐν τῇδε τῇ μονῇ ἀσκουμένων ἀπεχθείᾳ προκατειλημμένος ὧν κατ' αὐτοῦ, διεφήμισεν, ὡς ὁ τούτου δὴ τοῦ διακόνου πατὴρ τῇ τῶν Βωγομίλων δήθεν αἱρέσει προσέκειτο, κἀντεῦθεν οὐκ ὀλίγων σκανδάλων ἐπιφυέντων καὶ τοῦ προστρ.βέντος αὐτῷ τοιούτου μώμου αἱρομένου καὶ ἐπὶ πολὺ αὐξομένου τε καὶ πλατυνομένου, ὁ διάκονος δὲ ἐξετάσει δοθῆναι τὰ περὶ τούτου ἐκλιπαρεῖ, καὶ τοὺς ἀπελέγξοντας εἰς προὔπτον φανῆναι, εἴ τι τοιοῦτον συνῄδεσαν ἐπ' αὐτῷ. Ὁ μέντοι τὸ κατηγόρημα τόδε κεκινηκὼς παράστασιν εἰς τοῦτο παρασχεῖν ἐξ ἑαυτοῦ μὴ δεδυνημένος τινὰς τῶν θεληματαρίων εἰδέναι μᾶλλον τὰ περὶ τούτου προὐβάλετο, οἳ δῆτα καὶ προσκληθέντες καὶ ἐρωτηθέντες περὶ μὲν τοῦ πατρὸς τοῦ ἐγκληθέντος διακόνου μὴ ἐπίστασθαί τι τοιοῦτον διεβεβαιώσαντο καὶ ἀνωμολόγησαν, περὶ δέ γε τῆς μόμμης αὐτοῦ τὰ τῆς φήμης ταύτης εἶπον ἔχειν ἐξ ἀκοῆς, πλεῖστά γε μὴν ὑπερμαρτυροῦντες ἦσαν αὐτοῦ, ὅτι τε θεοφιλῶς τέθραπται καὶ σεμνῶς καὶ κοσμίως· καὶ ἐκ παιδὸς τὰ θεῖα διδασκόμενος γράμματα τούτοις τὸ πλέον τῆς σπουδῆς ἐδίδου καὶ τῆς μελέτης. Ἐξετάσεως δὲ γενομένης συνοδικῶς καὶ ἐπὶ τοῦ χρηματίσαντος πατριάρχου ἐκείνου κῦρ Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος, ἀνώτερος μὲν τῆς τοιαύτης διαβολῆς ἀναδέδεικται, πλὴν ὑπερτεθέντος τοῦ πράγματος, ἵν' οὕτω τοῦ καιροῦ παρατρέχοντος καὶ ὁ τὸν κινηθέντα λόγον ἀπελέγξων φανείη, ἐπείπερ ἐξ ἐκείνου καὶ ἐς δεῦρο χρόνων ἤδη παρῳχηκότων ἑπτὰ οὐδεὶς εὕρηται, ἡ μετριότης ἡμῶν, καίπερ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ ταύτης μαρτυρίας ἀληθοῦς οὔσης, ὅμως πλείονος ἕνεκεν ἀσφαλείας καὶ ἔγγραφον ὁμολογίαν ἐκθέσθαι τοῦτον ἀπῄτησε, καθάπερ ἐχρῆν, οὗ δὴ καὶ ἐγγράφως πᾶσαν μὲν αἵρεσιν ἀποβαλομένου καὶ ἀναθέματι καθυποβαλόντος, τοῦ εὐσεβοῦς δὲ τῶν Χριστιανῶν δόγματος, ὥσπερ δῆτα καὶ τῆς κλήσεως, ὁλοψύχως καὶ πάσῃ γνώμῃ τυγχάνειν ἐξασφαλισαμένου, ἐδικαίωσε τοῦτον ἡ μετριότης ἡμῶν σύναμα τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, μένειν ἐπὶ τοῦ οἰκείου βαθμοῦ καὶ ἀκωλύτως μετιέναι τὸ λειτούργημα τῆς διακονίας αὐτοῦ, καὶ εἰς μείζονα προβιβασθῆναι δεῆσαν, ἅτε μετὰ πολλὴν καὶ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν ἀνώτερον ἀναφανέντα, ὡς δεδήλωται, τοῦ τοιούτου κατηγορήματος καὶ παρὰ πάντων τῶν ἀκριβῶς ἐπισταμένων τὰ κατ' αὐτὸν θεοφιλοῦς ἀντιποιεῖσθαι ἀγωγῆς μαρτυρούμενον, κἀντεῦθεν μηδένα ἔχοντα εἰς τοῦτο ἐμποδισμὸν κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος βεβαιωθέντα καὶ πιστωθέντα ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις ἔτους ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τριακοστοῦ τρίτου.

IV. † Μηνὶ Ἰουνίῳ . . . . . ἰνδ. η', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων.

† Ἀνήνεγκεν ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἱεροῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου ἡ ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Ἐννακοσίων χήρα γυνὴ ἡ Ἀποστολίνα, ὡς τὴν ἰδίαν θυγατέρα ὀγδοον τῆς ἡλικίας ἄγουσαν χρόνον πρεσβύτερός τις Πανθήρης καλούμενος ἀνδρί τινι συνήρμοσε δι' ἀβράβωνικῶν δεσμῶν, Θεοδώρῳ τῷ Διακονίτῃ, καὶ χρό-

Digitized by Google

νων ἤδη πέντε ἐξ ἐκείνου παραρρυέντων οὐ μόνον διαφόρως ἐπεβούλευσε ταύτῃ, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἀνιαρῶν γέγονε πρόξενος, ἄσπονδον δὲ μῖσος καὶ τῆς θυγατρὸς ἐπ' αὐτῷ τρεφούσης, καὶ μηδὲ ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν τοῦτον φερούσης, ἐδεήθη συνοδικῆς διαγνώσεως. Παρὼν δὲ καὶ ὁ τοιοῦτος Θεόδωρος καὶ ἀπολογήσασθαι προτραπεὶς προεβάλετο, ἀληθῶς μὲν ἔχειν, ὅτι δὴ ὀκταετὴς ἡ κόρη ἐτύγχανεν, ἡνίκα δι' ἀῤῥαβωνικῶν δεσμῶν ὁ εἰρημένος πρεσβύτερος αὐτῷ ταύτην συνήρμοσε, διετείνετο δὲ κωλύεσθαι παρὰ τῆς μητρὸς πρὸς τὴν ταύτης συνοίκησιν. Ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν συνδιασκεψαμένη τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ παράνομον κρίνασα τόδε τὸ συνοικέσιον διὰ τὴν τοσαύτην τῆς κόρης ἀνηβότητα, κἀντεῦθεν ἀκύρους εἶναι νομίσασα καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῇ προβάντας τοιούτους ὁῤῥωδεστάτους δεσμοὺς τἆλλα πάντα ἐάσασα ἀπεφήνατο, εἶναι ἀπ' ἀλλήλων ἄμφω τὰ μέρη τὸ ἀπὸ τοῦδε διεζευγμένα, τῆς ἀνηβότητος αἰτίας οὔσης πρὸς τοῦτο, ἐπείπερ οἱ θεῖοι νόμοι τὸν δωδέκατον χρόνον ἀνύειν τὴν μέλλουσαν ἀνδρὶ συζευχθῆναι διαγορεύουσι, καὶ ἀπολαβεῖν, εἴ τι καὶ ὅσον θάτερον θατέρου κατέχει πρᾶγμα παρ' ἑαυτῷ, τὸν δέ γε συστήσαντα παρανόμως, οὕτω πρεσβύτερον τὸ μεταξὺ αὐτῶν συνοικέσιον ἐπισχημένον τοῦ ἱερουργεῖν εἶναι· ἔδει γὰρ αὐτὸν μὴ ἀπροόπτως οὕτω καὶ ἀπερισκέπτως τὰ τοιαῦτα προβαίνειν παραχωρεῖν, ἀλλὰ πᾶσι τρόποις ἐξακριβοῦσθαι καὶ ὁδηγοῦντας ἔχειν τοὺς θείους νόμους. Ἔσονται τοίνυν ἄμφω τὰ μέρη, ὡς εἴρηται, ἀπ' ἀλλήλων διεζευγμένα, ἐπ' ἀδείας ἔχοντα, ἑτέροις, εἴ γε βούλοιντο, ὁμιλῆσαι γάμοις, ἀντιστρέψαντα πρότερον, εἴ τι καὶ ὅσον πρᾶγμα ἀνήκει τούτοις παρ' ἑκατέρου. Ταῦτα παρεκβληθέντα, κ. τ. λ.

V. † Μηνὶ τῷ αὐτῷ, ιζ' ἡμέρᾳ, Δευτέρᾳ, Ἰνδ. τ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ τῶν αὐτῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ Ἰωάννης ὁ Τριακοντάφυλλος, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ Μονομάχος ἐκεῖνος, μονύδριόν τι κεκτημένος ἐκ γονικότητος περὶ τὸ κάστρον τοῦ Ἐξαμιλίου, εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεράγνου δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένης Παχνιωτίσσης, ἐξέδοτο τοῦτο ἰδίῳ ἑαυτοῦ γράμματι πρὸς τὸν . . . . ὸν αὐτοῦ τὸν μοναχὸν Βαρλαὰμ μετὰ πάντων τῶν προσόντων αὐτῷ. Καιροῦ δὲ ἱκανοῦ παρελθόντος δεξιωσάμενος τοῦτον ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ Ἰωάννης ὁ Φιλανθρωπηνός, τῷ δοκεῖν μὲν, ὅπερ εἶχε κτητορικὸν δίκαιον ἔλαβε παρ' αὐτοῦ, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἐξωνήσατο τὸ τοιοῦτον μονύδριον εἰς ὑπέρπυρα ἑβδομηκονταδύο, ὃν δὴ τρόπον καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν γεγονὸς γράμμα διέξεισιν, ὅθεν οὗτος δὴ ὁ Τριακοντάφυλλος ἀντικριθῆναι τῷ αὐτῷ Φιλανθρωπηνῷ ἐδεήθη. Παρὼν δὲ καὶ αὐτὸς καὶ τῶν εἰρημένων ἐπακροώμενος διετείνετο ἐκδοῦναι αὐτῷ τόνδε τὸν μοναχὸν Βαρλαὰμ διὰ γράμματος τὰ ἐπὶ τῷ ῥηθέντι μονυδρίῳ ἑαυτοῦ δίκαια εἰδήσει καὶ συναινέσει καὶ γνώμῃ καὶ τοῦ τοιούτου Τριακονταφύλλου καὶ ἀντιλαβεῖν παρ' αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα ἑβδομηκονταδύο ὑπέρπυρα, κἀντεῦθεν θαῤῥήσας οὗτος ἐπέβαλε χεῖρα ἐπὶ τῇ ὑποκειμένῃ τῷδε τῷ μονυδρίῳ γῇ, ζεύγη βοῶν συστησάμενος καὶ εἰς ζευγηλατεῖον ἀποκαταστήσας αὐτὴν, πρὸς δὲ καὶ ἀμπέλιον καταφυτεύσας καὶ ὑδρομύλωνας καὶ ἕτερα οὐκ ὀλίγα ἐκεῖσε προσθέμενος. Ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν συνδιασκεψαμένη τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ἄκυρον ἡγησαμένη καὶ κρίνασα τὴν τοιαύτην πρᾶξιν, ἄντικρυς διάπρασιν οὖσαν, ἅτε τῶν ἱερῶν κανόνων ἀνεκποίητα τὸν ἀεὶ χρόνον τυγχάνειν παρακελευομένων τὰ ἀφιερωμένα Θεῷ, διέγνω καὶ ἀπεφήνατο, τελεῖν αὐτοδέσποτον πάντη καὶ ἀκαταδούλωτον ἀπὸ παντὸς κοσμικοῦ προσώπου τὸ τοιοῦτον μονύδριον τῆς Παχνιωτίσσης, καὶ ἀντιστρέψαι τὸν δηλωθέντα μοναχὸν Βαρλαὰμ τῷ ῥηθέντι Φιλανθρωπηνῷ, ἅπερ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τούτου χάριν ἑβδομηκονταδύο ὑπέρπυρα· οὐδὲ γὰρ εἶχεν ἐπ' ἀδείας ὅλως αὐτὸς πρᾶσιν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ποιεῖσθαι. Ἐπεὶ δὲ ὁ εἰρημένος Φιλανθρωπηνὸς ἀπαιτῶν ἦν τὰς προσθήκας ἑαυτοῦ καὶ τὰς βελτιώσεις καὶ τὰ συστήματα, δίκαιον ἐκρίθη, ὡς ἂν ἐξετάσεως ἀκριβοῦς γενομένης μετ' ἀσφαλείας τῆς προσηκούσης, ὅσα μὲν ἀναφανείη προσεῖναι τὴν ἀρχὴν τῷ τοιούτῳ μονυδρίῳ διά τε εἰκόνων καὶ βιβλίων, ἔτι δὲ κτημάτων καὶ πραγμάτων, ἐξ ὅτου δηλονότι ἐπελάβετο τούτου ὁ αὐτὸς Φιλανθρωπηνός, καὶ ὅσα οἱ φιλόχριστοι θεραπείας εὐμοιροῦντες παρὰ τῆς Θεομήτορος τῷ πρὸς αὐτὴν θερμῷ πόθῳ, προσενέξεως χάριν συνεισέφερον ἐκεῖσε διά τε κόσμων ἱερῶν καὶ βιβλίων, εὑρίσκωνται ταῦτα καὶ πάλιν ἀναφαιρέτως ὑπὸ τοῦτο δὴ τὸ μονύδριον, ὅσα δ' ἐξ οἰκείων ἀναλωμάτων ὧδε ὁ Φιλανθρωπηνὸς προσέθετο ἐν αὐτῷ, εἰ μὲν αἱροῖτο καὶ βούλοιτο ἐᾶσαι ταῦτα ψυχικῆς ἕνεκεν ἑαυτοῦ σωτηρίας, εὖ ἂν καὶ καλῶς ἔχοι· εἰ δ' οὖν, λάβῃ ταῦτα καὶ ὑπεκστῇ τῆς τε κατοχῆς καὶ ἐφορείας αὐτοῦ, ἀπέχοντος ἐκεῖθεν κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ τοῦ τοιούτου Τριακονταφύλλου, μόνων τῶν κτητόρων τὴν συνήθη μνήμην ἐχόντων, ἅτε τοῦ κατὰ τὸν τόπον ἐπισκόπου τὴν πνευματικὴν ἀνάκρισιν ἐπὶ τούτῳ ἔχειν ὀφείλοντος κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκριβῆ παρατήρησιν. Περὶ μέντοι τῆς κατασπορᾶς, ἣν ἐπὶ τῇ ῥηθείσῃ τοῦ μονυδρίου γῇ ὁ διαληφθεὶς Φιλανθρωπηνὸς κατέσπειρεν, ἐτάχθη καὶ διεγνώσθη, ὡς ἂν, ἐπεὶ καλῇ πίστει τὰ σπέρματα κατεβάλετο ἐν αὐτῇ ἰδίοις πόνοις καὶ ἀναλώμασι, συγκλείσῃ καὶ συναγάγῃ ταῦτα ἀνενοχλήτως πάντη καὶ ἀδιασείστως, λάβῃ τε καὶ τὴν ἡμίσειαν τῶν ὑδρομυλώνων μερίδα, καὶ ὅσην εἰς τὰ οἰκήματα κατηνάλωσεν ἔξοδον, εἴπερ οὔτε ὑδρομύλωνα εὗρεν, ἡνίκα ἐπελάβετο τοῦ τοιούτου μονυδρίου, οὔτε μὴν οἰκήματα, ἐπὶ δέ γε τῷ καταφυτευθέντι παρ' αὐτοῦ ἀμπελίῳ κρατήσῃ ἡ τοπικὴ συνήθεια κατὰ τὸν γεωργικὸν νόμον. Τοίνυν καὶ ὀφείλει πραχθῆναι τὰ περὶ τούτου κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκβληθέντα, κ. τ. λ.

Digitized by Google

VI. † Μηνὶ τῷ αὐτῷ, ιζ', ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ, ἰνδ. η', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων.

† Πρό τινος ἤδη καιροῦ ἀνέφερεν ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος προκαθημένης συνοδικῶς ὅ τε οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ Ἰωάννης ὁ Τριακοντάφυλλος καὶ ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ Γεώργιος ὁ Καβαλλάριος, ὡς ὁ Ἀβάκης ἐκεῖνος δύο γαμβροὺς ἠγάγετο ἐπὶ ταῖς ἑαυτοῦ θυγατράσι, τόν τε αὐτάδελφον τοῦ αὐτοῦ Τριακονταφύλλου τὸν Μακρυδούκαν ἐκεῖνον καὶ τὸν οἰκεῖον τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ. . . . . τὸν Παλαιολόγον, ὃς δὴ Μακρυδούκας καὶ θυγατέρα γεγεννηκὼς ἕλαθε δι' ἁρ- B ράβωνικῶν δεσμῶν συναρμόσας αὐτὴν τῷ πρὸς μητρὸς θείῳ τοῦ συγγάμβρου αὐτοῦ τοῦ δηλωθέντος Παλαιολόγου, τῷ εἰρημένῳ Καβαλλαρίῳ, ὅτε δὴ καὶ δεηθέντων τούτων συνοδικῆς τυχεῖν διαγνώσεως, εἴ γε δέον τὸ τοιοῦτον συνίστασθαι συνοικέσιον, οὐδόλως παρεχωρήθη τοῦτο προβῆναι, ἤδη δὲ καὶ πάλιν συνοδικῶς παραστὰς ὁ τοιοῦτος Τριακοντάφυλλος, διαγνώσεως ἐδεήθη τυχεῖν. Διέγνωσται οὖν τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, ἔκτου μὲν ἐξ ἀγχιστείας βαθμοῦ τυγχάνειν τὸ ῥηθὲν συνοικέσιον, σύγχυσιν δὲ τῶν τῆς συγγενείας ὀνομάτων συμβαίνειν, καὶ ἐπεὶ κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκριβῆ παρατήρησιν οὐδόλως τὰ τοιαῦτα παρακεχώρηται, συγχύσεως γενομένης τῶν ὀνομάτων ἐντεῦθεν, συμβαίνει γὰρ τὸν αὐτὸν ἐν τῷ C μέρει καὶ θεῖον καὶ ἀνεψιὸν ὀνομάζεσθαι, ἄκυρον νομίζεται τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον καὶ ὡς μηδὲ τὴν ἀρχὴν ὅλως προβάν. Ἔσονται τοίνυν ἅμφω τὰ μέρη ἀπ' ἀλλήλων διεζευγμένα ἔχοντα ἐπ' ἀδείας, ἑτέροις, εἴ γε βούλοιντο, ὁμιλῆσαι γάμοις, ἐχούσης ὡς ἀνηνέχθη δηλονότι τῆς ὑποθέσεως. Ταῦτα παρεκβληθέντα, κ. τ. λ.

XII. *Synodus dirimit controversiam.*

† Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, κζ', ἡμέρᾳ Παρασκευῇ, ἰνδ. θ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, D τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Νικομηδείας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Βιθυνίας, Μαξίμου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ πρυέδρου Μαρωνείας, Θεοδούλου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου καὶ τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Ἀνήνεγκεν ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος προκαθημένης συνοδικῶς ὁ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ θεσσώστῳ πόλει Θεσσαλονίκης σεβασμίας βασιλικῆς μονῆς τοῦ Δεσπότου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ ἐπικεκλημένης τοῦ Φιλοκάλου διάκονος καὶ ἐκκλησιάρχης μοναχὸς Μαλαχίας, ὡς μοναχός τις τῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἀσκουμένων Δοσίθεος καλούμενος ἔκστασιν φρενῶν καὶ παρατροπὴν πάσχων κατὰ καιρικὰ διαστήματα ἐκ νόσου ἐπιληψίας, θεραπείαν τῷ πάθει ἐπιζητῶν ἦν, ἐντυχὼν δέ τινι τῇ τῶν Βωγομίλων αἱρέσει, ὡς ἔοικε, προσκειμένῳ καὶ τὰ περὶ τούτου αὐτῷ κοινωτάμενος, ἤκουσε παρ' ἐκείνου, εἴπερ ἀπαλλαγὴν ἐθέλοι τοῦ συνέχοντος πάθους εὑρεῖν, μιᾶναι τὸ τῶν ἁγίων Θεοφανίων ἁγίασμα καὶ ἐκ τούτου πιεῖν, καὶ τοῖς τούτου λόγοις παρασυρεὶς καὶ τὴν γνώμην ματαιωθεὶς ἐτόλμησε τὴν τοιαύτην μυσαρὰν πρᾶξιν μή τινος λαθόντος αἴσθησιν τῶν ἐν τῇ μονῇ, ἀσθενείᾳ δὲ δεινῇ περιπεσὼν καὶ ἤδη πνέων τὰ λοίσθια προσεκαλέσατο πνευματικὸν τὸν ἱερομόναχον Ἡσαΐαν, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ποιησάμενος πρὸς τοῦτον ἐξαγορίαν, ἀνωμολόγησε καὶ τόδε τὸ τόλμημα, ὃς δὴ πνευματικὸς καὶ ἡμερῶν τριῶν παρελθουσῶν οὐκ ἀνεκάλυψε πρός τινα, ἀλλ' εἶχε παρ' ἑαυτῷ· ἔπειτα ἐξεῖπε τοῦτο πρὸς τὸν δηλωθέντα ἐκκλησιάρχην. Βουληθεὶς δὲ οὗτος πεῖρα γνῶναι κατὰ δοκιμασίαν, ὅπως ἔχον ἐστὶ τὸ μιανθέν, λαβὼν ἐξ ὑάλου φιάλην ἀπῆλθεν εἰς τὴν κολυμβήθραν, ἔνθα εὑρίσκετο τοῦτο, καὶ τοῖς μυκτῆρσι προσεγγίσας καὶ ἀκριβῶς ἐξετάσας αὐτὸ οὐχ εὗρε, καθὼς εἶχε δι' ὑποψίας. Μοναχὸς δέ τις Ἰωσὴφ καλούμενος εἰς παρεκκλησιάρχην εὑρισκόμενος τηνικαῦτα καὶ ἀπέχθειαν ἐπ' αὐτῷ τρέφων ἐκ τοῦ μεταστῆναι παρὰ τούτου τῆς ἑαυτοῦ διακονίας, μετὰ δύο μῆνας τῆς μονῆς ἀποδράσας λιβέλλου γράμμα κατὰ τούτου περὶ τῆς πύλης αὐτῆς ἔρριψεν, ὡς καὶ αὐτοῦ δῆθεν μιασμὸν ἐπὶ τούτῳ πεποιηκότος. Εἶτα ἀναζητήσας τὸν τοιοῦτον Ἰωσὴφ ὅδε ὁ ἐκκλησιάρχης καὶ εὑρὼν, καθείλκυσεν ἐπὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θετταλίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργοῦ, ὥστε τοῦ κινηθέντος δοῦναι παράστασιν, καὶ οὔτ' ἐξ ἑαυτοῦ, οὔτε διὰ μαρτύρων εἶδεν ἰσχύοντα παραστῆσαι τὸ ῥηθὲν κατηγόρημα, καὶ παραπεμφθεὶς ὁ δηλωθεὶς ἐκκλησιάρχης εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον παρά τε τοῦ τοιούτου ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καὶ ὑπερτίμου, καὶ παρὰ τοῦ καθηγουμένου τῆς εἰρημένης μονῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν, ἐπεὶ καὶ ὁ τοιοῦτος Ἰωσὴφ πλεῖστα παρὰ τούτων ἐκδιασθεὶς ἐνταῦθα σὺν τούτῳ καταλαβεῖν οὐδόλως ἠθέλησε, συνοδικῆς διαγνώσεως ἐδεήθη τυχεῖν. Οὕτως οὖν ἐχούσης τῆς ὑποθέσεως διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, αὐτὸν μὲν δὴ τοῦτον τὸν ἐκκλησιάρχην ἀνέγκλητον εἶναι καὶ ἀνεύθυνον. Ἐπεὶ γὰρ ὁ κατηγορήσας ἀπέχθειαν κατ' αὐτοῦ τρέφων, ὡς εἴρηται, τὴν τοιαύτην κατηγορίαν ἐπλάσατο, καὶ ἀπαιτηθεὶς ταύτης παράστασιν οὐδαμῶς ἴσχυσε δοῦναι, καὶ τὸ τοῦ λιβέλλου γράμμα ἐν διαταγμῷ τὸ τῆς κατηγορίας διέξεισι ἔχον καθαρῶς ἐπὶ λέξεως· « Δοκεῖν ἐκείνῳ καὶ φαίνεσθαι γενέσθαι παρὰ τούτου τὸν μιασμόν· » ἀθῶος ἐντεῦθεν οὗτος καὶ πάντη ἀνώτερος τῆς τοιαύτης διαβολῆς κρίνεται, ὅθεν καὶ ἔσται μένων ἐπὶ τοῦ οἰκείου βαθμοῦ,

Digitized by Google

ἀκωλύτως ἐνεργῶν καὶ μετερχόμενος τὸ λειτούργημα τῆς διακονίας αὐτοῦ, καὶ εἰς μείζονα δεῆσαν προβιβασθήσεται, ὡς μηδένα ἔχων εἰς τοῦτο ἐμποδισμόν, ἐπεὶ καὶ παρὰ τῶν ἀκριβῶς εἰδότων τὰ κατ' αὐτὸν, καὶ τοῦ καθηγουμένου καὶ πάντων τῶν μοναχῶν, θεοφιλοῦς ἀντιποιεῖσθαι ἀγωγῆς μεμαρτύρηται, ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐν τῇ ῥηθείσῃ μονῇ εὑρισκόμενος. Ὁ γε μὴν σκαιωρήσας καὶ πλασάμενος κατὰ τοῦδε τοῦ ἐκκλησιάρχου τὴν τοιαύτην κατηγορίαν, ὀφείλει μένειν ἀργὸς καθάπαξ τοῦ ἱερουργεῖν, ὑπουδήποτε εὑρισκόμενος, ἅτε ψευδῆ καὶ ἀσύστατα κατειπὼν τούτου, καὶ ἀπὸ κοιλίας εἰκῆ καὶ μάτην φθεγξάμενος. Περὶ δέ γε τοῦ ῥηθέντος πνευματικοῦ τοῦ Ἡσαΐου μὴ αὐτίκα τὸν μιασμὸν ἀνομολογήσαντος, καθάπερ ἐχρῆν, ἀλλ' ἐπὶ τοσαύταις ἡμέραις παρυποκρύψαντος καὶ αἰτίου γεγενημένου τοῖς μετασχοῦσι μετὰ τοῦτο τοῦ μιασμοῦ, εἴπερ δὴ καὶ μετέσχον, διέγνωσται συνοδικῶς, ἐπισχημένον εἶναι αὐτὸν τοῦ ἱερουργεῖν ἐπὶ μῆνας ἕξ. Ὀφείλουσι μέντοι τὸ ἀπὸ τοῦδε ὅ τε καθηγούμενος τῆς δηλωθείσης μονῆς καὶ οἱ τοιοῦτοι μοναχοὶ μὴ ἐν ἀνέτῳ τόπῳ ἐᾷν τὸ τῶν ἁγίων Θεοφανίων ἁγίασμα, ἀλλ' ἐν ἀσφαλεῖ καὶ τοῖς πολλοῖς ἀβάτῳ συντηρεῖν, ὥστε μὴ ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ ἐπίβουλόν τι ἐπὶ τούτου ποιεῖν. Καὶ γοῦν ὀφείλει πραχθῆναι τὰ περὶ τούτου κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεχθληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος βεβαιωθέντα καὶ πιστωθέντα ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις, ἔτους ,ϛωλδ'.

A

B

C

XIII. *Synodus committit metropolitæ Cæsareensi curam variarum ecclesiarum Orientis per adjunctionem.*

† Μηνὶ Ἰανουαρίῳ, ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ ἰνδ. ι', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῦρ Ἡσαΐου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Προύσης, τοῦ Δυῤῥαχίου, τοῦ Μελενίκου καὶ τοῦ Λιτζῶν, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† *Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς πάσχοντες* · εὐαγγελικὴ μὲν ἡ ῥῆσις, ὃ δὲ βούλεται καὶ πρὸς ὃ τὴν ἡμετέραν διάνοιαν ἐγρηγορέναι παρεγγυᾷ, οὐκ ἀσαφὴς, οὐδὲ πολλῶν πάντως εἰς ἀνάπτυξιν δεομένη τυγχάνει τῶν λόγων τοῖς τὸν νοῦν ὑγιαίνουσι · ψυχῶν τοιγαροῦν ἡμᾶς οἰκονομίαν καὶ ἰατρείαν πεπιστευμένους περὶ ἐκείνας μάλιστα εἰκότως τὰ τῆς σπουδῆς ἔχει, αἱ ποιμένων ἀμοιροῦσι πνευματικῶν, καὶ διὰ τοῦτο εὐόλισθος αὐταῖς εἶναι πέφυκεν ἡ ἀναστροφή· ἐπειδὴ τοίνυν αἱ κατὰ τὸν τόπον τῆς Ἀνατολῆς ἀγιώταται μητροπόλεις, ἡ τῆς Σεβαστείας δηλονότι, ἡ τῶν Εὐχαίτων, ἡ τοῦ Ἰκονίου, ἡ τοῦ Μωκησοῦ καὶ ἡ ἁγιωτάτη ἀρχιεπισκοπὴ Ναζιανζοῦ ἀμοιροῦσι γνησίων ἀρχιερέων ἐπὶ χρόνον ἤδη συχνὸν διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν σύγχυσιν καὶ ἀνωμαλίαν ἐκ τῆς τῶν ἀθέων ἐχθρῶν ἐπιθέσεως, καὶ ἐντεῦθεν στερεῖται ὁ ὑπ' αὐτὰς Χριστιανικὸς λαὸς ἀρχιερατικῆς ἐπιστασίας καὶ ἐπισκέψεως καὶ τοῦ ἀπὸ ταύτης ἁγιασμοῦ, ἡ μετριότης ἡμῶν συνδιαισχεψαμένη τὰ περὶ τούτου τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, ἐπέτρεψε καὶ ἀνέθετο τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Καισαρείας, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἡμῶν ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ, ὡς πλησιοχωροῦντι ταῖς τοιαύταις ἐκκλησίαις καὶ διὰ τὸ μὴ εὐχερὲς εἶναι τό γε νῦν ἔχον γνησίοις αὐταῖς ἐπικηρυχθῆναι ἀρχιερεῖς, ὥστε ἰθύνειν ταύτας καὶ διεξάγειν ἀρχιερατικῶς κατὰ λόγον ἐπιδόσεως. Τοίνυν καὶ ἐπιλήψεται τούτων καὶ πάντων τῶν διαφερόντων αὐταῖς κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ πνευματικῶς ἐπισκέψεται καὶ ποιμανεῖ τὸν ὑπ' αὐτὰς κλῆρον καὶ τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν λαὸν καὶ εἰς διακόνους ἐξ αὐτῶν καὶ πρεσβυτέρους χειροτονήσει καὶ προβιβάσει κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κανονικὴν παράδοσιν καὶ πάντα τἄλλα ἐπ' αὐταῖς, ὅσα καὶ τοῖς γνησίοις ἐφεῖται ἀρχιερεῦσι, διαπράξεται, ἄνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν καὶ ὀφείλουσι καὶ οἱ κληρικοὶ τῶν τοιούτων ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν καὶ οἱ τοῦ λοιποῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος πάντες ὑποκύπτειν τούτῳ καὶ ὑπακούειν καὶ εὐπειθεῖν καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ παραίνεσιν καὶ εἰσήγησιν δέχεσθαι καὶ ἀποπληροῦν, καταρτίζουσαν αὐτοὺς εἰς τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια. Ἐπειδὰν μέντοι ἐπιψηφισθῇ ἀρχιερεὺς γνήσιός τινι τῶν τοιούτων ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν, ὀφείλει ὁ αὐτὸς ἱερώτατος ἀρχιερεὺς Καισαρείας ὑπεξίστασθαι τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ παραχωρεῖν ἐκείνῳ τῆς αὐτῆς κατοχῆς καὶ ἀρχιερατικῆς κυβερνήσεως. Ταῦτα παρεκδληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων, καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος βεβαιωθέντα καὶ πιστωθέντα ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις ἔτους ,ϛωλδ'.

D

XIV. *Synodus dirimit controversiam.*

† Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἡμέρᾳ β', ἰνδ. ια', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῦρ Ἡσαΐου, ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Νικομηδείας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Βιθυνίας, Μαξίμου, τοῦ Νικαίας καὶ ὑπερτίμου, Καλλιστράτου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνείας, Θεοδούλου, τοῦ Μονεμβασίας καὶ ὑπερτίμου, Ἰωάννου, τοῦ Προύσης, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Δυῤῥαχίου, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Σελυβρίας, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου Διονυσίου, τοῦ Σουγδαΐας καὶ ὑπερτίμου Λουκᾶ, τοῦ Βιρνῆ, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Χριστουπόλεως, Μαρκέλλου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Λοπαδίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Σερρῶν καὶ ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ συλ-

Digitized by Google

λειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, συνεδριάζων τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς, ἀνέφερεν, ὡς ὁ ὑπ' αὐτὸν θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ζιχνῶν ἔσχε μὲν αἰτήσας παρὰ τοῦ μητροπολίτου Σερρῶν κῦρ Νίφωνος ἐκείνου μονύδριόν τι τῆς μητροπόλεως, εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ δεσπότου Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ ἐπικεκλημένον τῆς Γαστελέγκου. Μετὰ μέντοι τὴν ἐκείνου ἀποδίωσιν ἔσχε καὶ ἐκ παραδόσεως τῶν αὐτῆς κληρικῶν μονύδρια δύο, τὸ μὲν ἓν εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένον τῆς Βοριτζοῦς, τὸ ἕτερον δὲ ἐπ' ὀνόματι τετιμημένον καὶ αὐτὸ τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένον οὕτω πως τοῦ Δοχῆνος, ἐφ' ᾗ δὴ ἐκδόσει τῶν κληρικῶν καὶ πατριαρχικὸν ἐπορίσατο γράμμα, τὸ ἀναφαίρετον τούτοις περιποιούμενον ὑπὸ βάρει ἐπιτιμίου, ἐξέδοτο δὲ καὶ ἐξ ὧν εἶχον ταῦτα δὴ τὰ μονύδρια ὑδρομυλώνων καὶ χωραφίων, πρὸς οὓς ἄρα καὶ ἐξέδοτο, καὶ ἐζήτησεν, εἴ γε δέον, ἀνασωθῆναι καὶ ἀποκαταστῆναι αὐτά τε καὶ τὰ αὐτῶν κτήματα τῇ μητροπόλει πάλιν, ἅτε δὴ παρὰ τῶν κληρικῶν ἀμετόχως ἐκδοθέντα μηδεμίαν εἰς τὰ τῇ Ἐκκλησίας ἐχόντων ἄδειαν, ὡς τοῖς ἱεροῖς κανόσι περὶ τούτου δοκεῖ. Ἔλεγε δὲ ἅμα καὶ ὡς σχεδὸν πάντων τῶν ὑπ' αὐτὴν μονυδρίων ἡ κατ' αὐτὸν μητρόπολις ἐστέρηται, περιελθόντων εἴς τε ἄλλους καὶ εἰς τὸν αὐτὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Ζιχνῶν κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, τῆς τῶν ἀρχιερέων δηλαδὴ ἐκδόσεως καὶ τῆς τῶν κληρικῶν. Παρόντος τοίνυν τῷ δικαστηρίῳ καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Ζιχνῶν καὶ μηδὲν ἔχοντος ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἀντιλέξαι, ἀλλ' ὁμολογοῦντος· τὸν αὐτὸν τρόπον περιελθεῖν αὐτῷ τὰ εἰρημένα μονύδρια, ἡ μετριότης ἡμῶν συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, ἐδικαίωσεν ἀποκαταστῆναι τῇ μητροπόλει, ὅσα οἱ κληρικοὶ παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἀρχιερέως ἐκδεδώκασι τῶν μονυδρίων ἢ καὶ τῶν ἄλλων αὐτῆς πραγμάτων, καὶ ὅσα τούτων αὐτὸς δὴ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ζιχνῶν ἐξεποιήσατο καὶ ἐκδέδωκε, πρὸς οὓς ἄρα καὶ ἐκδέδωκε, τῶν γὰρ ἱερῶν καὶ θείων κανόνων διαγορευόντων, πάντων τῶν τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐξουσίαν τὸν ἐπίσκοπον ἔχειν καὶ ὡς Θεοῦ ἐπορῶντος αὐτὰ διοικεῖν, οὐδεμία πάντως ἄδεια τοῖς κληρικοῖς ὑπολείπεται, κατ' ἐξουσίαν τι πράττειν εἴς τι τῶν ὑπ' αὐτὴν, εἰ μή πως καὶ τὴν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν ἐμπεπιστεῦσθαι λέγειν τολμῶεν, ὅπερ ἄτοπον· μέντοι γε καὶ ἐπανασωθήσεται τῇ Ἐκκλησίᾳ μὲν τὰ τοιαῦτα ταύτης μονύδρια, τοῖς μονυδρίοις δὲ πάνθ' ὅσα ἐκ τῶν προσόντων αὐτοῖς ἀπροσόδων κτημάτων φυάσαντές τινες κατέχουσι καὶ νέμονται ἐκ παραδόσεως τοῦ αὐτοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ζιχνῶν ἢ καὶ ἑτέρου τινὸς παρ' εἰδήσιν τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως, τὸ ἄκυρον ἔχειν ὀφείλοντος τοῦ προβάντος ἐπὶ τῇ τῶν κληρικῶν ἐκδόσει πατριαρχικοῦ γράμματος· θεμελίου γὰρ οὐκ ἀγαθοῦ καὶ ὁ δρόμος ἥκιστα ἀγαθός. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπηγόρευται τοῖ, ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι, μηδέν τι πράττειν τοιοῦτον τοὺς κληρικοὺς, συνακροῦται καὶ αὐτὸ τῇ παρὰ τὴν αὐτῶν παρατήρησιν ἐκδόσει, ἅτε δὴ καὶ αὐτὸ τῆς κανονικῆς ἀκριβείας οὐκ ἐξεχόμενον. Ἐπανασωθήσεται τοίνυν τὰ μονύδρια τάδε τῇ μητροπόλει, καὶ οὐδὲ οἱ κατέχοντές τι τούτων ἀντιποιηθῆναι αὐτοῦ πειράσονται, ἀλλ' ἐκστήσονται τέλεον τῆς αὐτῶν κατοχῆς· ἀφορισμοῦ γὰρ βαρύτατον συνοδικὸν ἐπιτίμιον ἐπανατεινόμεθα κατ' αὐτῶν, εἰ μὴ ἐκστήσονται τῆς αὐτῶν κατοχῆς. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος πιστωθέντα καὶ βεβαιωθέντα ἐπιδέδοται μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἔτους ,ϛωλς'.

XV. *Synodus confirmat mandatum imperatoris, quo metropolitæ Serrarum subjicitur episcopatus Nicopolews.*

† Μηνὶ Ἀπριλλίῳ, ἡμέρᾳ ζ', ἰνδ. ιβ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῦρ Ἰσαΐου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας καὶ προέδρου Μιτυλήνης, Γρηγορίου, τοῦ Μελιτηνῆς, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Αἴνου, Θεοδοσίου, τοῦ Μονεμβασίας καὶ ὑπερτίμου, Ἰωάννου, τοῦ Προύσης, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Φιλιππουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Μαξίμου, τοῦ Τραϊανουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Ἰωαννικίου, τοῦ Ἄπρω, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαΐτων, Ἰωσὴφ, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ ὑπερτίμου, Θεοδούλου, τοῦ Βρύσεως καὶ ὑπερτίμου Γερασίμου, τοῦ Μαδύτων καὶ ὑπερτίμου, Ἰσαάκ, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, τοῦ Σουγδαίας, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Λακεδαιμονίας, Λουκᾶ, τοῦ Λιτδῶν καὶ ὑπερτίμου, Θεοφίλου, τοῦ Ἀρκαδιουπόλεως, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μεσήνης, Μαλαχίου, τῶν ἀρχιεπισκόπων, τοῦ Λοπαδίου καὶ προέδρου Γαρέλλης, Ἱεροθέου, τοῦ Ξάνθειας, Γερασίμου, τοῦ Δέρκου, Λουκᾶ, καὶ τοῦ Μηδείας, Εὐθυμίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Βασιλικὸν ἄρα καὶ τοῦτο προνόμιον, τὸ τὰς εἰς ἐπισκοπὰς τελούσας τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ὑφ' ἃς τὸ πρότερον ἐτύγχανον ὑποκείμεναι ἀποσπᾶν καὶ τιμῆς ἀξιοῦν μείζονος· ἀμέλει καὶ τὴν τῶν Ζιχνῶν ἐκκλησίαν εἰς ἐπισκοπὴν τελοῦσαν τὸ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως τῶν Σερρῶν εἰς μητρόπολιν ἤδη προσενήνοχε καὶ τετίμηκεν ὁ ἐκ Θεοῦ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ. Πρόνοιαν μέντοι ποιούμενος καὶ τῆς τῶν Σερρῶν, ὅπως ἂν σχοίη καὶ αὕτη τρόπον ἕτερον ἀναπληρωθὲν τὸ ἐνδέον, ἀνθ' ἑτέραν ἐπισκοπὴν ἀντικαθίστησι ταύτῃ ἐκ τῶν τῆς Φιλίππου ἑπτῷ προστάγματι τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ περιέχοντι τάδε· « Ἐπεὶ ἀπεσπάσθη ἡ πρότερον ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν τῶν Σερρῶν τελοῦσα ἁγιωτάτη ἐπισκοπὴ τῶν Ζιχνῶν καὶ ἐτιμήθη εἰς μητρόπολιν παρὰ τῆς βασιλείας μου, ἐδέησε δὲ καὶ διέκρινε τοῦτο καὶ ἡ βασιλεία μου, ἵνα ἀντικαταστῇ ἑτέρα ἐπισκοπὴ εἰς τὴν τοιαύτην τῶν Σερρῶν μητρόπολιν, θεσπίζει καὶ διορίζεται ἡ

Digitized by Google

βασιλεία μου διὰ τοῦ παρόντος προστάγματος, εἶναι ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὑποκειμένην τῇ τοιαύτῃ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Σερρῶν τὴν ἁγιωτάτην ἐπισκοπὴν Νικοπόλεως, ἥτις ἐτέλει πρότερον ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Φιλίππων, καὶ κατέχεσθαι καὶ διεξάγεσθαι ταύτην παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Σερρῶν καὶ ὑπερτίμου ὡς ἰδίαν ἐπισκοπήν, οὐ μόνον δὲ παρὰ τούτου, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν καθεξῆς ἀρχιερατευσόντων εἰς τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν, ὅθεν ὀφείλει καὶ ὁ γενησόμενος μητροπολίτης Φιλίππων στέρξαι τοῦτο, ὅσον θεσπίζει καὶ διορίζεται ἡ βασιλεία μου, καὶ ἀρκεῖσθαι εἰς τὰς προσούσας τῇ τοιαύτῃ μητροπόλει ἑτέρας ἐπισκοπάς, ἀνενόχλητον παντάπασιν ἐὼν τὸ μέρος τῆς εἰρημένης ἁγιωτάτης τῶν Σερρῶν μητροπόλεως ἐπὶ τῇ κατοχῇ καὶ διεξαγωγῇ τῆς δηλωθείσης ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς Νικοπόλεως· καὶ πάσης τῆς ἀνέκαθεν προσούσης αὐτῇ ἐνορίας· εἰ δὲ τὴν περὶ τούτου γὰρ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα. Εἶχε τό· « Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. ιβ', δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς θείας χειρός. » Ἀκολούθως τοίνυν τῷ σεπτῷ τῷδε προστάγματι καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν συνοδικῶς πέπραχεν, ὑποκεῖσθαι τῇ τῶν Σερρῶν τὴν τῆς Νικοπόλεως εἰς τοὺς ἑξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους. Ἐπεὶ γὰρ διέκρινε καὶ ἐθέσπισε καὶ διωρίσατο τοῦτο ὁ κράτιστος καὶ ἁγιός μου αὐτοκράτωρ, ὡς ἐξουσίαν ἔχων ἐκ Θεοῦ τοῦ προστιθέναι καὶ ἀφαιρεῖν, ἔνθα τοῦτο λυσιτελεῖν οἶδε, καὶ ἀνθ' ἧς εἶχε πρότερον ἡ τῶν Σερρῶν δέδωκε τὴν τῆς Νικοπόλεως, ἔσται κατ' ἐκείνην αὕτη ὑποκειμένη διηνεκῶς τῇ τῶν Σερρῶν ὡς ἰδία ἐπισκοπὴ ταύτης, καὶ ἐπ' ἀδείας ἕξει ὁ νῦν ἱερώτατος μητροπολίτης Σερρῶν καὶ οἱ μετ' αὐτὸν, ἐπίσκοπον, ἐπὰν δεήσῃ, ἐπ' αὐτῇ χειροτονῆσαι, ἀρκεῖσθαι τοῦ Φιλίππων ὀφείλοντος ταῖς ὑπολοίποις ἐπισκοπαῖς τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας, εἰδότος, ὡς βασιλεῦσιν ἔξεστιν ὑπερτέρως ἢ κατὰ νόμους οἰκονομεῖν τὰ πράγματα, καὶ ἅμα ἔπεσθαι ὀφείλοντος ταῖς συνοδικαῖς διαγνώσεσι, τοῖς ἱεροῖς κανόσιν οὐδαμῶς ἀπεναντίας ἰούσαις, ἐπειδὴ καὶ πολλὰ τοιαῦτα οἰκονομίας τρόπῳ κατὰ καιροὺς πέπρακται καὶ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν. Προέβη δὲ τὰ τῆς πράξεως ταύτης, πρὶν ἂν καὶ ἐπικηρυχθῇ τῇ τῶν Φιλίππων, ὡς δῆλα καὶ αὐτῇ τότε γενέσθαι· διὰ δὴ ταῦτα καὶ ἀπαραποίητα στέργειν ὀφείλει τὰ περὶ τούτου, ὡς καὶ τὸ σεπτὸν διορίζεται πρόσταγμα. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακος, πιστωθέντα ἐπιδίδοται μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἔτους ,ϛωλζ'.

XVI. *Imperator confirmat præcedentem actionem synodalem.*

† Ἕτερον θεῖον καὶ προσκυνητὸν πρόσταγμα ἐπικυροῦν τὴν τοιαύτην πρᾶξιν.

† Ἐπεί, ὡς ἐτάχθη εἰς μητρόπολιν διὰ προστάγματος τῆς βασιλείας μου ἡ ἁγιωτάτη ἐκκλησία Ζιχνῶν, ἥτις ἦν πρότερον ἐπισκοπὴ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Σερρῶν, ἔταξεν ἡ βασιλεία μου διὰ προστάγματος ὁμοίως αὐτῆς, καὶ ἵνα εὑρίσκηται ὑπ' αὐτὴν τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Σερρῶν ἐπισκοπὴ ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων πρότερον τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Φιλίππων, ἡ Νικόπολις, χηρευούσης τηνικαῦτα ἀρχιερέως τῆς αὐτῆς μητροπόλεως Φιλίππων, καὶ ἐγένετο ἐπὶ τούτῳ καὶ συνοδικὴ πρᾶξις ἔγγραφος καὶ διάγνωσις τοῦ παναγιωτάτου μου δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὥστε κατέχεσθαι εἰς τοὺς ἑξῆς χρόνους παρὰ τοῦ μέρους τῆς εἰρημένης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Σερρῶν τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην ἐπισκοπὴν Νικοπόλεως ἀντὶ τῆς ἀφαιρεθείσης ἐξ αὐτῆς ἐκκλησίας τῶν Ζιχνῶν, ἐδέησε δὲ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ συνοδικῇ πράξει προβῆναι καὶ πρόσταγμα, τὸ παρὸν ἀπολύει ἡ βασιλεία μου, δι' οὗ εὐδοκεῖ καὶ προστάσσει καὶ διορίζεται, ἵνα κατὰ τὴν περίληψιν τῆς ῥηθείσης συνοδικῆς ἐγγράφου διαγνώσεως κατέχητσι ἡ δηλωθεῖσα ἁγιωτάτη ἐπισκοπὴ Νικοπόλεως παρὰ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Σερρῶν ἀντὶ τῆς ἀφαιρεθείσης ἐξ αὐτῆς, ὡς εἴρηται, τῶν Ζιχνῶν ἐκκλησίας, ὥστε καὶ ἐπ' ἀδείας ἔχειν τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Σερρῶν καὶ ὑπέρτιμον ἐπίσκοπον χειροτονῆσαι εἰς αὐτήν, ὀφείλοντος καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Φιλίππων καὶ ὑπερτίμου, ἔτι δὲ καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἀρχιερατευσόντων εἰς τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην μητρόπολιν, συντηρεῖσθαι καὶ ἐμμένειν εἰς τοῦτο, καθὼς ἐτάχθη, καὶ μηδεμίαν ἐπάγειν διενόχλησιν τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Σερρῶν καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ἀρχιερεῦσι τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας ἕνεκεν τῆς ῥηθείσης ἐπισκοπῆς Νικοπόλεως ἢ τινος τῶν δικαίων αὐτῆς, ἐπεὶ τὸ στέργον ἕξει καὶ ἀμετάτρεπτον, ὅσον περὶ τούτου ἐτάχθη καὶ διεγνώσθη. Καὶ τούτου χάριν ἐγένετο καὶ ἀπελύθη ἐπὶ τῷ προσεῖναι τῷ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Σερρῶν μέρει εἰς ἀσφάλειαν καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἰνδ. ιβ', δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς θείας χειρός.*

XVII. *Synodus dirimit controversiam.*

† Μηνὶ Δεκεμβρίῳ, ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ, ἰνδ. ιγ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῦρ Ἡσαΐου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀσίας, Ματθαίου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν καὶ ὑπερτίμου . . . . . τοῦ Σερρῶν καὶ ὑπερτίμου, Μακαρίου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Προύσης, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Ἄπρω, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαίτων, Ἰωσὴφ, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, τοῦ Γάνου καὶ ὑπερτίμου, Μηνᾶ καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Προικοννήσου, Μανουὴλ, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Παρέστη τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ Θεόδωρος ὁ Βρανᾶς, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἡ σύζυ-

Digitized by Google

γος αὐτοῦ ἅπαις τελευτῶσα τὸν βίον, διαθήκην μὲν οὐκ ἐξέθετο, ἔφθασε δὲ ὅμως εἰπεῖν ἐνώπιον ἄλλων τε ἱκανῶν τῶν παρατυχόντων ἀξιοπίστων καὶ αὐτῆς δὴ τῆς ἰδίας μητρὸς, τῆς μοναχῆς κυρᾶς Εὐφροσύνης τῆς Πετραλειφίνης, ὅσον ἤθελεν ἐπὶ τοῖς προικῴοις αὐτῆς πράγμασι καὶ μετὰ τὸ λεγάτα τάξαι, πρὸς οὓς ἠβούλετο· ἀπό τε τῶν τῆς προικὸς κτημάτων καὶ τῶν λοιπῶν πραγμάτων αὐτῆς, τὴν λοιπὴν κατοχὴν καὶ διοίκησιν ἐπέτρεψε καὶ ἀνέθετο τούτῳ, προσανατεθεῖσα ἅμα αὐτῷ καὶ τὴν φροντίδα τῆς οἰκείας ψυχῆς, ὅπερ καὶ στέργουσα ἦν καὶ οὐδαμῶς εἰς ἀθέτησιν τῶν εἰρημένων χωροῦσα καὶ ἡ δηλωθεῖσα μήτηρ αὐτῆς μέχρι τριμηνιαίου καιροῦ, καθ' ὃν δὴ καὶ τὴν κηδείαν ἐτέλεσεν οὗτος καὶ τὰ μνημόσυνα. Ἔπειτα προβαλλομένη, ὡς ἀτελὴς ἦν τὸν χρόνον ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, χρόνων ἔτι οὖσα εἴκοσι δύο, καὶ διὰ τοῦτο οἰομένη μηδεμίαν ἄδειαν ἔχειν ἐκείνην ἐκ τῶν νόμων διαθήκην ἐκθέσθαι, πρὶν ἂν δῆθεν καταλάβῃ τὸν εἰκοστὸν πέμπτον ἐνιαυτὸν, ἔτι δὲ προβαλλομένη ὁμοίως καὶ τὸ μὴ φθάσαι γραφῇ τὰ εἰρημένα δοθῆναι, ἀντιποιεῖται τῆς τῶν πραγμάτων ὁλότητος, μικρὰ τῶν παρὰ τῆς διαληφθείσης θυγατρὸς αὐτῆς εἰρημένων φροντίζουσα, ἐφ' οἷς δὴ καὶ συνοδικῆς ἐδέησεν αὐτῷ διαγνώσεως, καὶ ἐψήφισται συνοδικῶς, ὡς, εἰ καὶ μὴ χρόνων ἦν εἰκοσιπέντε ἡ τούτου σύζυγος, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἀπείργεται παρὰ τῶν νόμων τοῦ διαθήκην ἐκθέσθαι· αὐτεξουσία γὰρ οὖσα, πᾶν τὸ κατὰ γνώμην ἐπὶ τοῖς οἰκείοις πράγμασιν ἐπ' ἀδείας εἶχε διαπράξασθαι, τῶν νόμων ταῖς αὐτεξουσίαις, μὴ μόνον εἰς τὸν εἰκοστὸν πέμπτον χρόνον γενομέναις, ἀλλὰ καὶ τούτου κατωτέρω πολλῷ, ἀπ' αὐτοῦ δὴ τοῦ τεσσαρεσκαιδεκάτου ἐπέκεινα ἄδειαν διδόντων ἐπὶ τοῖς αὐτῶν πράγμασι διατίθεσθαι· μέντοι γε καὶ ἐπειδὴ ἔφθασεν εἰπεῖν ἐν ἐπηκόῳ τῶν παρατυχόντων μαρτύρων, ὅσον εἶπε καὶ διετάξατο, ἐξ ὧν δὴ μαρτύρων μάλιστα τὸ ἰσχυρὸν ἔχει τὰ διαταγμένα καὶ βέβαιον, ἐχρῆν μὲν ὡς τὸ ἀκώλυτον ἐχούσης ἐκ τῶν νόμων, ἅτε αὐτεξουσίας εὑρισκομένης καὶ χρόνων εἰκοσιδύο, κρατῆσαι, ὅσον εἶπε, καὶ ἐγκρατῆ ἐντεῦθεν εἶναι τοῦ διμοίρου τόνδε τὸν ἄνδρα αὐτῆς, τὸ τρίτον μόνον τῆς προικὸς δικαιουμένης ἐκ τῶν νόμων λαβεῖν τῆς μητρός. Ὅτι δὲ οὗτος μὴ εὐπετῶς ἔλεγεν ἔχειν καὶ εὐκόλως εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἀνηκόντων τῇ ψυχῇ διὰ τὸ εἰς βασιλικὰς δουλείας ἀσχολεῖσθαι, καὶ ἐζήτησεν ἐπιτραπῆναι μᾶλλον τὴν αὐτῶν διοίκησιν τὴν ἐκείνης μητέρα, γενέσθαι τοῦτο συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπεφήνατο. Καὶ γοῦν ἔξει μὲν ὁ Βρανᾶς εἰς μερίδας ἴσας τρεῖς διαιρεθέντων τῶν προικῴων πραγμάτων, τὴν μίαν αὐτῶν ὁλόκληρον, τὴν δὲ ἑτέραν ἡ εἰρημένη πενθερὰ αὐτοῦ ἡ Πετραλειφίνα κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον, τὴν δὲ λοιπὴν τρίτην ἀναδέξεται καὶ αὐτὴν αὐτὴ δὴ ἡ πενθερὰ αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὸ ὑπεξαιρεθῆναι ἀπὸ τοῦ τοιούτου λοιποῦ τρίτου τὰ εἰς κηδείαν τῆς ἀποιχομένης, ἔτι δὲ καὶ τὰ μνημόσυνα ἀναλωθέντα, διαδώσει τὰ περιττεύοντα πτωχοῖς. Καὶ γοῦν ὀφείλει πραχθῆναι τὰ περὶ τούτου κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν, μηδενὸς ἐναντιωθῆναι ὀφείλοντος, εἰ μή γε βούλεται συνοδικῷ περιπεσεῖσθαι ἐπιτιμίῳ, κἂν ὁποῖος ἄρα καὶ ᾖ ὁ τοιοῦτος. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακος πιστωθέντα ἐπιδέδοται μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἔτους ,ϛωλη'.

XVIII. *Synodus dirimit tres controversias.*

I. † Μηνὶ Φεβρουαρίῳ, ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ, ἰνδ. ιγ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῦρ Ἰσαΐου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀσίας, ..., τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Προύσης, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Σερρῶν καὶ ὑπερτίμου, Μακαρίου, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, καὶ τοῦ Προικοννήσου, Μανουὴλ, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ οἰκείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, δομεστίκου τῶν Δυτικῶν θεμάτων κῦρ Γεωργίου τοῦ Στρατηγοῦ, γαμβρὸν ἐπὶ τῇ αὐτοῦ θυγατρὶ λαβόντος τὸν Παδυάτην κῦρ Γεώργιον, ὁ συμπένθερος αὐτοῦ ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, κῦρ Θεόδωρος ὁ Παδυάτης ἐκεῖνος, ἀναδέχεται μὲν τὰ τῆς προικὸς πράγματα, ποσότητος ὄντα ὑπερπύρων λιτρῶν λϛ', καὶ τὰ μὲν αὐτῶν εἰς οἰκείας χρήσεις καταναλίσκει, τὰ δὲ εἰς ἐνέχυρα δίδωσι, καὶ ὑπέρπυρα δανεισάμενος κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ αὐτὰ ἀναλώσας, ἀλλ' ἐπειδὴ μὴ εὐπόρει τὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν ποιήσασθαι, ἐκδίδωσι τῷδε τῷ δομεστίκῳ, ἀνθ' ὧν, ὡς εἴρηται, κατανάλωσε τῆς προικὸς πραγμάτων τὸ περὶ τὴν Βήραν κτῆμα αὐτοῦ, τὸ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης λεγόμενον, ὃ δὴ ἐκτιμηθὲν ἐς ὕστερον προσταγῇ βασιλικῇ ὑπερπύρων ἑπτακοσίων τετίμηται, λοιπαζομένων ἔτι πρὸς τὴν τῆς ὁλότητος ποσότητα καὶ ὑπερπύρων χιλίων ἑπτακοσίων ἐννενηκονταδύο. Τελευτήσαντος μέντοι τὸν βίον τοῦ Παδυάτου κῦρ Θεοδώρου, ἐκρατήθη τὸ κτῆμα βασιλικὸν, τοῦ δομεστίκου δὲ ἀνενέγκαντος περὶ τούτου καὶ δείξαντος, ἀντὶ τῶν προικῴων πραγμάτων τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς ἐκδοθῆναι τοῦτο παρὰ τοῦ Παδυάτου, ἀπελύθη πρὸς αὐτὸν γεγονότος αὐτῷ εἰς τοῦτο καὶ σεπτοῦ προστάγματος. Ἔπειτα διανίσταται ὁ ἕτερος υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Λάσκαρις, καὶ γίνεται δι' ὄχλου τῷ δομεστίκῳ περὶ τοῦ κτήματος τοῦδε· καὶ τῆς ὑποθέσεως ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου κινηθείσης οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δὶς τοῦ Παδυάτου τοῦδε ἐγκλητεύσαντος, αἰσθόμενος κατ' αὐτοῦ τὴν ψῆφον ἤδη ἐκφερομένην, μὴ ἀναμείνας αὐτὴν ἐνοχλεῖ τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς, καὶ ἐπὶ τοῦ σεκρέτου αἰτεῖται ἀντικριθῆναι τῷ δομεστίκῳ. Γίνεται ταῦτα, καὶ τῆς ἀποληπτικῆς ἀποδείξεως τοῦ Παδυάτου ἐμφανισθείσης, ἔτι δὲ καὶ τὸ παρ' ἐκείνου γεγονὸς τοῦ κτήματος ἐκδοτήριον, ἐδικαίωσεν ἡ κρίσις, κατέχεσθαι κατ' αὐτὸ παρὰ τοῦ μέρους τοῦ δομεστίκου τὸ κτῆμα, γράμματος καὶ

Digitized by Google

σεπτοῦ προστάγματος προβάντος τὴν ἐκείνου κατοχὴν καὶ κυριότητα βεβαιοῦντος αὐτῷ. Χρόνος τὸ ἀπ' ἐκείνου παρῴχετο. Καὶ πάλιν τοῦ Λάσκαρι Ἰωάννου ἀναφορὰν ποιησαμένου καὶ αὖθις κρίσιν ἐπὶ τοῦ σεκρέτου ζητήσαντος, ἐξ ὑπαρχῆς πάλιν τῷ σεκρέτῳ κεκίνηται ἡ ὑπόθεσις ἐκ βασιλικῆς προσταγῆς, συνελθόντων κατὰ ταυτὸ τῶν συγκλητικῶν ἀρχόντων καὶ δικασάντων τὴν ὑπόθεσιν. Ὅτε δὴ καὶ πάλιν τὴν νικῶσαν ἠνέγκατο τὸ μέρος τοῦ δομεστίκου, ὡς καὶ γράμμα κάντεῦθεν καὶ σεπτὸν ἐπ' αὐτῷ πρόσταγμα τούτῳ γενέσθαι πάλιν εἰς τὴν τοῦ κτήματος κυριότητα· ἀσφαλισαμένου μέντοι τοῦ Λάσκαρι καὶ διαβεβαιωσαμένου ἐγγράφως καὶ ἐνόρκως, ἐνέχεσθαι τὰ τῆς περιουσίας αὐτοῦ εἰς τὴν λοιπάδα τῆς προικὸς, εἰ ἐνόρκως πιστώσεται ὁ δομέστικος, ὅτι δὴ καὶ ἡ ἀπολῃπτικὴ ἀπόδειξις τοῦ Παδυάτου ἐστὶ, καὶ τὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ κτήματος γράμμα ἐκείνου ἐστί. Προβαίνει μὲν παρὰ τοῦ δομεστίκου καὶ τοῦτο εἰς τέλος, παρόντων καὶ ἀκροωμένων τοῦ ὅρκου καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Λάσκαρι καὶ τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ Σγουροπούλου. Ἰσχυρίζεται δὲ ἔτι ὁ Λάσκαρις, δεῖξαι καὶ παραστῆσαι, ὡς ὁ αὐτάδελφος αὐτοῦ, ὁ τοῦ δομεστίκου γαμβρὸς, ἐνεχύρασε τὰ πλείω τῆς προικὸς, οὗ δὴ καὶ αὐτοῦ ἐξετασθέντος εὑρηται ἀπὸ μαρτυρίας τῶν κατεχόντων αὐτὰ, ὡς παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἐνεχυράσθησαν, ὡς καὶ τὸ τούτου χάριν προβὰν γράμμα τῶν δικαστῶν δείκνυσιν, εἰ μὴ μόνον ἐπιβαλταρίων δύο, χειλωντίου ἑνὸς καὶ κούπας μιᾶς. Ταῦτα καὶ μόνον εὑρέθησαν παρὰ τῇ θυγατρὶ τοῦ δομεστίκου καὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς. Ἐχρῆν μὲν οὖν αὐτὸν δὴ τὸν Λάσκαριν ἡσυχάσαι τοῦ λοιποῦ καὶ μηκέτι δι' ὄχλου γενέσθαι περὶ τοῦ κτήματος, διαφόρων ἐπ' αὐτῷ κρίσεων γεγονυιῶν, ὡς εἴρηται, καὶ ἐπὶ πάσαις ἀπελεγχθεὶς μάτην καὶ ἐπ' οὐδενὶ δικαίῳ περὶ αὐτοῦ ἐνοχλῶν· ὁ δ', ὥσπερ φιλονεικῶν, κακὸν ἐπὶ κακῷ τεκταίνει πρόσχημα θεὶς εἰρήνης τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ ἱκανῆς παρ' αὐτοῦ τυχὼν κυβερνήσεως, κακοῖς αὐτὸν ἀμείβεται τοῖσδε· ὑφαιρεῖται τοὺς ἵππους αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀνελθὼν, καὶ παρὰ τοῦ δομεστίκου τε τὴν κλοπὴν τῶν ἵππων ὀνειδισθεὶς, ὑπισχνεῖται πρὸς ἐκεῖνον πάλιν ἐπανήξειν καὶ τοὺς ἵππους ἀνασώσειν, ὅτε καὶ αἰτησαμένου γράμμα τι τούτου, καὶ τῇ καθ' ὁδὸν ἐξίδῳ ἐφοδιασθῆναι, ὑπέρπυρα τούτῳ πέντε καὶ γραφὴ πρὸς ἐκεῖνον δίδοται. Ὁ δὲ πρὸς τοὺς τὴν Μπηκοβίκον οἰκοῦντας ἀσεβεῖς ἀπελθὼν καὶ ἱκανοὺς ἐξ αὐτῶν ὡπλισμένους λαβὼν καὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ κινηθεὶς ἐν τῷ εἰρημένῳ κτήματι τηνικαῦτα εὑρισκομένου, αἴφνης ἐπεμπίπτει τούτῳ καὶ φονεύει ἕνα τινὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ, ὀνόματι Καλόθετον, αὐτὸ τοῦτο καὶ τοῦ ἀδελφοῦ παρὰ μικρὸν ἐλθόντος παθεῖν, διαρπάσας τηνικαῦτα καὶ τὴν καθευρεθεῖσαν γεννηματικὴν εἴσοδον, καὶ τὸν οἶνον, ἔτι δὲ καὶ τὰ προσόντα τοῖς ἐποίκοις τοῦ τοιούτου κτήματος, ἐφ' οἷς καὶ ἐπὶ πλέον ἀπαναιδευσάμενος καὶ ἀπαναισχυντῶν, πρόσεισι τοῖς καθολικοῖς τῶν Ῥωμαίων κριταῖς, καὶ κρίσιν πάλιν ἐξαιτεῖται· ὅτι δὲ ἀνηνέχθη τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, ἐκκλησιαστικὴν εἶναι τὴν ὑπόθεσιν, συνοδικῶς ἐκεῖθεν μᾶλλον ἐπιτέτραπται κριθῆναι. Ἀμφοτέρων τοίνυν τῶν μερῶν, τοῦ δομεστίκου δηλαδὴ καὶ τῶν ἀντιδικούντων αὐτῷ, τοῦ Λάσκαρι Ἰωάννου καὶ τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ Σγουροπούλου, ἐπιστάντων τῷ καθ' ἡμᾶς ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ, καὶ τοῦ δομεστίκου ἀρχῆς ἀπ' ἄκρης ὡς ἔσχεν ἡ ὑπόθεσις διηγησαμένου καὶ τὰ ἐφ' ἑκάστῃ κρίσει καὶ ἐξετάσει γράμματα καὶ προστάγματα προσκομίσαντος, καὶ ἀναγνωσθέντων πάντων, ἐπέτρεψεν ἡ μετριότης ἡμῶν, εἴ τι πλέον ἔχει καὶ ὁ Λάσκαρις εἰς δικαίωσιν ἑαυτοῦ προβαλέσθαι καὶ εἰπεῖν, ἀλλ' εἶχεν οὐδὲν οὐδαμῶς εὔλογον καὶ δίκαιον, οὔτε τι πλέον τῶν προτέρων εἰρημένων εἰπεῖν· μέντοι γε καὶ ἐδικαίωσε παραπλησίως καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, κατέχεσθαι καὶ δεσπόζεσθαι τὸ κτῆμα τόδε τὸ τῆς ἁγίας Εἰρήνης κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Παδυάτου ἐκείνου κῦρ Θεοδώρου καὶ κατὰ τὰς προγεγονυίας κρίσεις παρὰ τοῦ μέρους τοῦ δομεστίκου, καὶ μηδεμίαν αὐτὸν ὀχλήσειν ἢ τινα διασεισμὸν εὑρεῖν τοῦ λοιποῦ ἐπ' αὐτῷ παρά τινος τῶν ἁπάντων ἕνεκα τῆς αὐτοῦ κατοχῆς καὶ νομῆς καὶ κυριότητος, ἱκανωθῆναι ὀφειλόντων αὐτῷ καὶ τῶν λοιπαζομένων ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ Λάσκαρι κατὰ τὴν ἔνορκον ἔγγραφον ἀσφάλειαν αὐτοῦ, προσαποδοθῆναί τε αὐτῷ παρὰ τοῦ Λάσκαρι τοῦδε καὶ ὅσα ἐκ τοῦ κτήματος ἀφεῖλετο, καθὼς εἴρηται, ἡνίκα καὶ τὸν φόνον εἰργάσατο, ἐνέχεσθαι ὀφείλοντος αὐτοῦ δὴ τοῦ Λάσκαρι καὶ τοῖς τοῦ φόνου ἐπιτιμίοις. Καὶ ταῦτα μὲν ὀφείλει πραχθῆναι κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν, ὡς ἂν δὲ μὴ καὶ πάλιν τοῦ λοιποῦ ποτε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς εἰς δικαστήριον οἱονδήτι καθέλκηται τὸ μέρος τοῦ δομεστίκου χάριν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, καὶ κατατρίβηται καὶ καινοτομῆται, προδήλως ἀδικεῖσθαι ἀναφανὲν, τὸ παρ' ἑαυτῆς ἀφορισμοῦ συνοδικοῦ ἐπιτίμιον ἡ μετριότης ἡμῶν ἐκφωνεῖ συνοδικῶς κατὰ παντὸς τοῦ δικάσαι πάλιν ταύτην πειραθησομένου ἢ ἀναδεξομένου καὶ χεῖρα βοηθὸν ὁπωσδήποτε τῷ τοιούτῳ Λάσκαρι δώσοντος τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως ἕνεκα. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακος πιστωθέντα, ἐπιδέδοται μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἔτους ,ϛωλη'.

Π. † Μηνὶ Ἀπριλλίῳ, ἡμέρᾳ σ', ἰνδ. ιγ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῦρ Ἡσαΐου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀσίας,....., τοῦ Μελιτηνῆς, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Κυψέλων, Θεοδοσίου, τοῦ Πρεύσης, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Σερρῶν καὶ ὑπερτίμου, Μακαρίου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν καὶ ὑπερτίμου....., τοῦ Σουγδαίας, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Λακεδαιμονίας, Λουκᾶ, τοῦ Βερρόιας καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, καὶ τοῦ Προικοννήσου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

Digitized by Google

† Φθάνει μὲν πρό τινος ἤδη καιροῦ ψήφισμα συνοδικὸν ἀπολυθῆναι τῷ οἰκείῳ τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Βρανᾷ, δικαιοῦν γενέσθαι αὐτὸν ἐν κατοχῇ τοῦ τρίτου τῶν προικῴων τῆς ἀποιχομένης γυναικὸς αὐτοῦ πραγμάτων, ἐπειδήπερ ἐπέστη καὶ ἀνέφερεν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον, ὅτι δὴ τελευτῶσα ἐκείνη διαθήκην μὲν οὐδὲν ἔφθασε γενέσθαι, ἔφθασε δὲ ὅμως εἰπεῖν, ὅσον ἠβούλετο ἐπ' αὐτοῖς, καὶ μετὰ τὸ λεγάτα πρὸς οὓς ἤθελε καταλιπεῖν ἐπιτρέψαι τούτῳ καὶ ἀναθεῖναι τὴν τῶν λοιπῶν διοίκησιν καὶ ἅμα τὴν φροντίδα τῆς οἰκείας ψυχῆς ὑπὸ μάρτυσιν ἄλλοις τε τῶν ἀξιοπίστων καὶ αὐτῆς ἐνώπιον τῆς οἰκείας μητρὸς τῆς μοναχῆς κυρᾶς Εὐφροσύνης τῆς Πετραλοιφίνης, ἐπιστᾶσα δὲ νῦν καὶ αὐτὴ δὴ ἡ μήτηρ ἐκείνης τῷ καθ' ἡμᾶς ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ καὶ ἀνενέγκασα, ἄλλως ἔχειν τὴν ὑπόθεσιν καὶ οὐχ ὡς ἐκεῖνος ἀνέφερε, προσεξεῖπεν ἅμα καὶ ὡς πρὶν ἢ τὸ ψήφισμα κομίσασθαι τὸν Βρανᾶν, ἔσχεν αὐτὴ παρ' ἐκείνου ἔκδοσιν ἐγγράφως εἰς τὰ προικῷα τῆς θυγατρὸς πράγματα, καὶ ἅμα προέτεινεν ἐπὶ τοῦ μέσου καὶ τὸ γράμμα ἔχον οὕτω κατὰ ῥῆμα· « Ἐπεὶ εἶχον μετὰ τῆς κυρᾶς μου, τῆς μάννας μου διενέξεις καὶ ὀχλήσεις διὰ τὰ δοθέντα μοι παρ' αὐτῆς πράγματα χάριν προικὸς, καὶ Θεοῦ εὐδοκοῦντος ἤλθομεν πάλιν εἰς εἰρήνην καὶ καταλλαγὴν καὶ ἰσασμὸν μετ' ἀλλήλων, ποιῶ ἰδοὺ τὸ παρὸν ἡμέτερον γράμμα πρὸς αὐτὴν, δι' οὗ καὶ λέγω, ὅτι ἄνευ τῶν ἐντὸς τῆς θεοσώστου Ἀδριανουπόλεως ὀσπητίων ἡμῶν, ἐξουσίαν ἔχει ἵνα κρατήσῃ, εἴ τί μοι ἔδωκεν, ὡς εἴρηται, καὶ ποιήσῃ ἐπ' αὐτοῖς εἴ τι ἂν ἄρα καὶ θελήσῃ, καὶ διακρίνῃ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τῆς θυγατρὸς αὐτῆς, ὡς ὀφείλοντος καὶ ἐμοῦ στέργειν εἴ τι ἂν διαπράξηται, ὡς εἴρηται, ὡς οἰκοκυρὰ εἰς αὐτά· καὶ διὰ τὴν εἰς τοῦτο πληροφορίαν ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη αὐτῇ καὶ τὸ παρὸν γράμμα παρ' ἐμοῦ. Εἶχε καὶ τό· Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. ιγ', καὶ ὑπογραφήν· Ὁ δοῦλος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, Θεόδωρος ὁ Βρανᾶς. » Ἐν ἐπηκόῳ τοίνυν τοῦ γράμματος τοῦδε ἀναγνωσθέντος, εἶχε μὲν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀποφήνασθαι κατ' αὐτὸ καὶ ἐπιτρέψαι ταύτῃ δὴ τῇ πενθερᾷ τοῦ Βρανᾶ τὴν ἐξουσίαν τῶν τοιούτων πραγμάτων, πᾶσαν δὲ χώραν ὅμως ἀντιλογίας περιαιροῦσα διέκρινε, συνοδικῶς ἐξετασθῆναι τὴν ὑπόθεσιν τοπικῶς, κἂν μὲν εὑρεθῇ ἀληθὲς ὑπὸ μάρτυσιν ἀξιοπίστοις, ὅσον ἀνήνεγκεν ὁ Βρανᾶς, πραχθῆναι, ὅσον τὸ τηνικαῦτα προβὰν ψήφισμα διέξεισι, καὶ λαβεῖν αὐτὸν τὰ τρίτα τῆς προικὸς, εἰ δ' οὖν, ἀναλαβεῖν τὴν προῖκα δίχα τῶν οἰκημάτων τὴν πενθεράν. Ἐπὶ μέντοι τοῖς οἰκήμασιν, ἐπειδὴ, ὡς αὐτη λέγει, προκομίσαι μάρτυρας ἔχει καὶ παραστῆσαι τὴν ἣν ἐπ' αὐτοῖς ἐποιήσαντο μετ' ἀλλήλων κατάστασιν, πραχθῆναι ὀφείλει, ὅσον ἔταξαν ἀμφότεροι· ἀνατιθέαμεν τοίνυν τὰ περὶ τούτου τῷ εἰς κεφαλὴν εὑρισκομένῳ κατὰ τόπον καὶ τοῖς προκρίτοις τοπικοῖς ἄρχουσιν, ὡς ἂν σύναμα τοῖς τὴν ἐνοχὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαίων ἀνατεθειμένοις καὶ τοῖς εὐλαβεστάτοις κληρικοῖς, ποιήσωνται τὴν ἐξέτασιν καὶ εἰς τέλος τὰ τοῦ πράγματος ἄξωσιν, ὀφειλόντων τῶν μαρτύρων συντηρηθῆναι εἰς φόβον Θεοῦ καὶ εἰπεῖν καὶ μαρτυρῆσαι, ὅσον γινώσκουσιν εἰς ἀλήθειαν· συνοδικὸν γὰρ τούτου χάριν ἐπιτίμιον ἐκπεφώνηται κατ' αὐτῶν· καὶ χοῦν ὀφείλει πραχθῆναι τὰ περὶ τούτου κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακος πιστωθέντα, ἐπιδέδοται μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἔτους ,ζωλη'.

III. † Μηνὶ Ἀπριλλίῳ, ἡμέρᾳ ς', ἰνδ. ιγ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῦρ Ἰσαΐου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου† ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀσίας, Ματθαίου, τοῦ Προύσης, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπερτίμου....., τοῦ Σερρῶν καὶ ὑπερτίμου, Μακαρίου, τοῦ Βερροίας καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, τοῦ Μεθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, τοῦ Σουγδαίας, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Λακεδαιμονίας, Λουκᾶ, τοῦ Προικοννήσου, Μανουὴλ, καὶ τοῦ Κῶ, Γερασίμου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀχόντων.

† Παρέστη τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ ἡ μοναχὴ Ἀγαθονίκη, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος αὐτῆς, ὁ μοναχὸς Θεοδόσιος, ἐκ τῆς Σκαμάνδρου ὑποχωρήσας ὁμοῦ μετ' αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τῆς μητρὸς αὐτῆς τῆς μοναχῆς Ἀναστασίας διὰ τὴν τῶν ἐχθρῶν Βαρβάρων ἐπίθεσιν, καὶ εἰς τὴν θεοφύλακτον πόλιν Ἡράκλειαν ἐλθὼν καὶ ἐν αὐτῇ οἰκήσας, ἀνήγειρεν ἐντὸς αὐτῆς οἰκείας αὐτοῦ κόπους καὶ ἀναλώμασι μονύδριον εἰς ὄνομα τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένης τῆς Κριονεριτίσσης, εἰς ὃ εἰσαχθεῖσαι παρ' αὐτοῦ ἀμφότεραι εὑρίσκοντο καὶ διῆγον ἐν αὐτῷ· μετὰ μέντοι χρόνων τινῶν παραδρομὴν, ἐπείπερ ἠσθένησεν ὁ ῥηθεὶς θεῖος αὐτῆς ὁ μοναχὸς Θεοδόσιος, καὶ ἠθέλησε καὶ ἐζήτησεν ἰδεῖν τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Δανείου, ἅμα μὲν καὶ διὰ τὸ, ἵνα δέξηται τὴν ἐξαγορείαν αὐτοῦ, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ, ἵνα διαθήκη γένηται ὑπὸ μάρτυρι αὐτῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ κληρικοῖς, ἐπέστη μὲν καὶ κατέλαβε πρὸς αὐτὸν ὁ αὐτὸς θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Δανείου, καὶ ἐδέξατο τὴν ἐξαγορείαν αὐτοῦ, εἰπόντος καὶ περὶ τοῦ μονυδρίου, ὅτον ἦν αὐτῷ πρὸς βουλήσεως, καὶ παραπέμποντος τὴν κατοχὴν τούτου πρὸς αὐτὰς δὴ τὰς μοναχάς. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Κουνάλη Γεώργιος ἐπιστὰς, ἐνεπόδισε καὶ οὐκ εἴασε γραφῆναι τὴν διαθήκην, καὶ τελευτῆ χρησαμένου τοῦ μοναχοῦ, διαθήκην αὐτὸς δὴ ὁ Κουνάλης ἐξέθετο, τοῦ ἰδίου υἱοῦ ταύτην ἐγχαράξαντος, καὶ, καθὼς αὐτὸς ἠρέσκετο, πεποίηκε ταύτην, καὶ παρέπεμψε καὶ ἐπαφῆκε δι' αὐτῆς τὸ μονύδριον τόδε παρὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ δομήτορος πρὸς τὸ μέρος τοῦ περιποθήτου συμπενθέρου τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος

Digitized by Google

τοῦ ἐπὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου ἐκείνου, παρ' οὐ δὴ καὶ κατεσχέθη ἔκτοτε καὶ ἡμελήθη, καὶ κατήντησεν εἰς ἐρήμωσιν πολλήν· ταῦτα ἡ εἰρημένη μοναχὴ Ἀγαθονίκη ἀνενέγκασα ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἡ μετριότης τοίνυν ἡμῶν δεῖν εἶναι κρίνασα καὶ τοῦ μέρους τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου ἀκοῦσαι, εἴ τι προβαλέσθαι καὶ εἰπεῖν ἔχει περὶ τοῦ μονυδρίου, διαμηνύεται ἀπαντῆσαι καὶ αὐτοὺς εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ πεπόμφασιν οὗτοι τὴν διαθήκην, μηδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ μόνον αὐτὴν εἰς δικαίωσιν ἑαυτῶν προβαλέσθαι ἔχοντες· καὶ ἐπεὶ τρόπον, ὃν εἴρηται, τὸν Κουνάλην πλάσαι ταύτην ἡ μοναχὴ ἔλεγεν, ἰσχυρίζετο δὲ καὶ τὸ μέρος τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου, μόνην ταύτην δὴ τὴν μοναχὴν Ἀγαθονίκην ἐνοχλεῖν περὶ τοῦ μονυδρίου, τῆς μητρὸς αὐτῆς τῆς μοναχῆς Ἀναστασίας δεχομένης καὶ στεργούσης τὴν διαθήκην. Καὶ ἐδέησε διὰ τοῦτ' ἐπιστῆναι καὶ αὐτὴν εἰς τὸ δικαστήριον, λαβεῖν δὲ ἡμᾶς πληροφορίαν τῶν εἰρημένων καὶ παρὰ τοῦ δηλωθέντος θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Δανείου, προσεκλήθη καὶ κατέλαβε καὶ αὕτη, καὶ ἐρωτηθεῖσα συνοδικῶς, πεπλασμένην ὁμοίως καὶ αὐτὴ τὴν διαθήκην ἔλεγεν, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Δανείου καὶ ἐμαρτύρησε, προβῆναι τὰ τοῦ πράγματος, ὡς ἡ μοναχὴ ἀνέφερε, καὶ ὡς πρὸς αὐτὰς παρέπεμψεν ἐκεῖνος τὸ μονύδριον, καὶ ὡς ὕστερον ἐπλάσατο τὴν διαθήκην ὁ Κουνάλης καὶ ὑπέγραψεν εἰς αὐτὴν καὶ ὑπογραφὴν δῆθεν τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἑτέρων. Αὐτὰ δὲ ταῦτα ἐμαρτυρήθη ἐγγράφως καὶ παρὰ τῶν κληρικῶν αὐτοῦ καὶ παρὰ τοῦ καθηγουμένου τοῦ μοναστηρίου τοῦ Μωσηλὲ, ὅθεν καὶ ἐδικαίωσε συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν γενέσθαι τὰς μοναχὰς ἀμφοτέρας ἐν κατοχῇ τοῦ μονυδρίου τοῦδε κατὰ τὴν τοῦ δομήτορος θέλησιν· καὶ γοῦν ἐπιλήψονται καὶ καθέξουσιν αὐτὸ μετὰ καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸ μετοχίου, ἀντιστρέψαι καὶ ἀποδοῦναι ὀφείλοντος τοῦ μέρους τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου, εἴ τι ἀφείλοντο ἀπ' αὐτοῦ. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακος πιστωθέντα, ἐπιδέδοται μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἔτους ,ϛωλη'.

XIX. *Esaias scribit catholico Ecclesiæ Armeniacæ, se eum cum tota Ecclesia Armeniaca recipere in sinum Ecclesiæ orthodoxæ.*

† Αἰδεσιμώτατε, τιμιώτατε καὶ εὐλαβέστατε καθολικὲ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀρμενίων, ἡ μετριότης ἡμῶν ἐκ μέσης ψυχῆς ἐπεύχεται ἄβασθαι τὴν χάριν τοῦ εἰρηνοδότου Θεοῦ ἡμῶν τῶν καρδιῶν τῆς τε αἰδεσιμότητός σου καὶ παντὸς τοῦ ὑπ' αὐτὴν λαοῦ, ὥστε κραταιότερον καὶ ἐντελέστερον καὶ ζητῆσαι καὶ καταπράξασθαι τὴν μεθ' ἡμῶν ἕνωσιν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς καὶ ζητοῦμεν καὶ ἀποδεχόμεθα καὶ δι' εὐχῆς καὶ ἐφέσεως ποιούμεθα. Οἱ ἀποσταλέντες παρ' ὑμῶν πρέσβεις, καταλαβόντες ἐνταῦθα, διεκόμισαν πρὸς ἡμᾶς, ἅσπερ ἐπεφέροντο γραφὰς παρὰ τῆς εὐλαβείας ὑμῶν. Ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν ἀθροίσασα περὶ αὐτὴν τοὺς παρατυχόντας τῶν ἀρχιερέων καὶ σύνοδον ποιησαμένη, συμπαρόντος ἡμῖν καὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν συγκλήτου καὶ τάξεως, προέτρεψεν ἀναγνωσθῆναι τὰς τοιαύτας γραφάς. Καὶ δὴ ἀναγνωσθεισῶν εἰς ἐπήκοον πάντων ἔγνωμεν ἀκριβῶς τὴν ὑμετέραν ἐπιστροφὴν, ἣν Θεοῦ κινήσαντος ὑμᾶς μετὰ θερμῆς πάνυ καὶ εἰλικρινοῦς διαθέσεως ἐδείξασθε. Ὅσης οὖν εὐθυμίας ἐπλήσθημεν ἐπὶ τούτοις, ὅσης ἡδυνῆς καὶ οἵαν ἔσχομεν πνευματικὴν εὐφροσύνην, τί χρὴ καὶ λέγειν; πλὴν ὅτι ἐπεσκέψατο Κύριος τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, καὶ οὐ παρεῖδεν ὑμᾶς, τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ λαὸν, ὃν τῷ ἰδίῳ αἵματι περιεποιήσατο, διεσπασμένον εἶναι καὶ διερρηγμένον εἰς τέλος, ἀλλ' ὥσπερ πρότερον διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ Πατρὸς καὶ' ἡμᾶς ἀναμαρτήτως γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τὸ μεσότοιχον καθελὼν τοῦ φραγμοῦ τὴν ἀρχαίαν καταλέλυκεν ἔχθραν, καὶ κατήλλαξεν ἡμᾶς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, οὕτω καὶ νῦν ἰδὼν αὖθις ὑμᾶς σπέρματα πονηρὰ δεξαμένους παρὰ τοῦ κοινοῦ πολεμίου καὶ διάστασιν ἑτέραν πεπονθότας ἐπὶ πάνυ πολλοῖς τοῖς χρόνοις πρὸς τὴν κοινὴν μητέρα τῶν ἐκκλησιῶν, ᾤκτειρε καὶ κατεδυσωπήθη, καὶ οὐκ ἀφῆκε τὸν τοιοῦτον ἐχθρὸν μέχρι τέλους ἐπεγελᾷν τῇ συντριβῇ τῆς ἰδίας κληρονομίας· ἅτε τοίνυν σοφὸς ὢν ἰατρὸς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν καὶ συμφερόντως οἰκονομῶν τὰ ἡμέτερα, τούς τε καιροὺς εἰδὼς ἄριστα τῆς θεραπείας ὑμῶν, καὶ ὁποίοις φαρμάκοις ἡ ἐνοχλοῦσα νόσος ἐξιαθήσεται καὶ τὸ ἐμφωλεῦον ἐξαιρεθήσεται πάθος, εἰ καὶ μέχρι τοῦ παρόντος ἐμακροθύμησεν, ἀλλ' οὖν ὅτε γνησίως ὑμᾶς εἶδε τὴν ἰατρείαν παραδεξομένους, τῇ τέχνῃ ἐχρήσατο, καὶ μυστικῶς λαλήσας ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια, τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς γνησίᾳ μητρὶ προσδραμεῖν καθωδήγησεν, ἐπειδὴ καὶ μητρὸς λόγον ἡμεῖς ἐπέχομεν, πρός τε ὑμᾶς καὶ πάντας τοὺς βουλομένους Χριστιανοὺς καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, ὡς καὶ ὑμεῖς ἀκριβῶς ἴστε. Καὶ γὰρ ἐξ ἡμῶν τὰ ἱερὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα ἀνὰ πᾶσαν φοιτῶσι τὴν οἰκουμένην, ἐξ ἡμῶν αἱ διδασκαλίαι τῶν θείων Πατέρων καὶ τῶν ἁγίων δὲ συνόδων, αἱ θεόπνευστοι νομοθεσίαι ἐξ ἡμῶν, ὡς ἀπὸ πηγῆς τινος, εἰς τὸ τῆς Ἐκκλησίας πλήρωμα ἐξεχύθησαν. Ἐπεὶ τοίνυν θεὸς ἥψατο τῆς ὑμετέρας καρδίας, καὶ ὄψὲ γοῦν ἐπέγνωτε τὴν κοινὴν μητέρα τὴν Ἐκκλησίαν, ἧς τοσοῦτον ἐχωρίσθητε χρόνον, καὶ διαπτύετε καὶ βδελύττεσθε, καὶ παντελῶς ἀποβάλλεσθε, ἃ κακῶς ἐφρόνησαν οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ὀρθῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων καὶ νηπιότητα καὶ ἄγνοιαν ἐκείνων καταγινώσκετε, καὶ ὁμολογεῖτε τραν ῶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀξιοῦτε καὶ ἱκετεύετε μετὰ θερμοῦ καὶ ζήλου καὶ πόθου προσδεχθῆναι ὑμᾶς εἰς δόξαν τοῦ τὰ πάντα πεποιηκότος Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τί ἄλλο· ποιῆσαι ἡμᾶς ἔδει ἢ σπλάγχνα οἰκτιρμῶν ὑμῖν ἐπανοῖξαι, καὶ ὡς υἱοὺς τὸν ἴδιον ἐπεγνωκότας πατέρα καὶ προσλαβεῖν καὶ προσδέξασθαι, καὶ χαρῆναι τὰ μάλιστα καὶ μονονουχὶ παρηγορῆσαι, ὅτι, οὓς νεκροὺς ἐνομίζομεν, ὡς ζῶντας ὁρῶμεν, καὶ οὓς ἀπολωλότας ἐλογιζόμεθα, τούτους σωζομένους εὑρομεν κατὰ τὴν ἡμετέραν εὐχήν; Εἰ γὰρ ὁ εὐαγγελικὸς γάμος ἐκεῖνος τοὺς ἐκ τῶν ὁδῶν καὶ φραγμῶν

Digitized by Google

ἐπὶ τὸ δεῖπνον μεταλαλεῖται καὶ τῆς πνευματικῆς
πανδαισίας ἐμπίπλησιν, ἡμεῖς ὑμᾶς τοὺς ὄντας ποτὲ
φίλους καὶ ἀδελφοὺς, καὶ τῆς αὐτῆς ἡμῖν κοινωνοῦν-
τας τραπέζης, οὐ παραδεξόμεθα μετεγνωκότας, οὐδὲ
παραληψόμεθα, διορθώσεσθαι κατεπαγγελλομένους,
ἅπερ οἱ πατέρες ὑμῶν ἐξ ἀβουλίας ἐφρόνησαν; Καὶ
πῶς ἂν αὐτοῦ Χριστοῦ μιμηταὶ γενώμεθα τοῦ τὸν
Πέτρον θερμόν τι καὶ περιπαθὲς ἀκρύσαντα μετὰ
τὴν ἄρνησιν παραδεξαμένου, καὶ τὸν λῃστὴν συγ-
κληρονόμον λαβόντος τοῦ παραδείσου μιᾶς φωνῆς
ἕνεκεν; Εἰ δὲ καὶ χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ
ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι καὶ μιᾶς δραχμῆς εὕρεσις
ἡδονὴν ἄῤῥητον, ὡς τὰ θεῖά φησι λόγια, ἡμεῖς ὑμᾶς
ὅλον ἔθνος μέγα τε πολὺ καὶ πανταχοῦ διαβεβοημέ-
νον πρὸς ἡμᾶς ἐπιστρέφον καὶ ὁμοφρονεῖν ὑπισχνού-
μενον καὶ ὁμοδοξεῖν κατὰ πάντα, οὐ συνάψομεν
ἑαυτοῖς, οὐδ' ὡς οἰκεῖα περιποιησόμεθα μέλη, ὧν
τῷ χωρισμῷ σπαραττόμεθα; Οὐ τοῦτο νόμος, ἀγα-
πητοὶ, τοῦ ἀγαθοῦ τε καὶ πράου καὶ εἰρηνικοῦ
Πνεύματος, ἀλλ' ἤδη καὶ θύραν ὑμῖν ὑπανοίγομεν
μετανοίας καὶ προσκαλούμεθα, ὡς γνήσια τέκνα,
καὶ μεθ' ἡμῶν βουλόμεθα στῆναι καὶ κοινῇ τὴν
Τριάδα δοξάσαι, μόνον εἰ μετὰ ὑγιοῦς φρονήματος
καὶ καθαρᾶς γνώμης καὶ ἀνεπιθολώτου καρδίας τὴν
μεθ' ἡμῶν ἀσπάσεσθε ἕνωσιν, καὶ ὥσπερ χεῖλεσιν,
οὕτω καὶ διανοίᾳ φρονήσετε καὶ κηρύξετε τὴν τῶν
δογμάτων ἀλήθειαν. Ἐπεὶ γὰρ αὐτόμολοι πρὸς ἡμᾶς
ἐπιστρέφετε, καὶ οὐ βία τις ἕλκυσεν εἰς τοῦτο ἐλαύ-
νει, οὐδ' ἔστι τις ὁ καταναγκάζων, εἰ μὴ Θεὸς μό-
νος ὁ πάντας σωθῆναι βουλόμενος καὶ εἰς ἐπίγνωσιν
ἀληθείας ἐλθεῖν, δέον ἐστὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην τὰ
τῆς ὀρθοδοξίας καὶ φρονῆσαι καὶ ὁμολογῆσαι καὶ
τοῖς ὅλοις πρὸς ἡμᾶς ἐξομοιωθῆναι· ὅθεν καὶ διὰ
τὸ τοιοῦτον θεοφιλὲς καὶ σωτήριον ὑμῶν ζήτημα
ἐξελεξάμεθα καὶ ἀπεστείλαμεν πρὸς ὑμᾶς τὸν πανσέ-
βαστον σεβαστὸν οἰκεῖον τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ
μου αὐτοκράτορι, προκαθήμενον τοῦ θεοφυλάκτου
κοιτῶνος τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ, κῦρ Μιχαὴλ
τὸν Καλλικρηνίτην, καὶ τὸν τιμιώτατον ἐν ἱερομο-
νάχοις κῦρ Γαβριὴλ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν ἐντιμότατον
ἐπίσκοπον τῶν ἐνταῦθα Ἀρμενίων, ὅστις δὴ προκα-
θήμενος τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος μέλλει ἀπελθεῖν
πρότερον εἰς τὸν σουλτᾶνον διὰ τὴν δουλείαν, ἣν
ἠξίωσαν γενέσθαι οἱ ἀποσταλέντες παρ' ὑμῶν ἀπο-
κρισιάριοι. Οἱ μέντοι συναποσταλέντες μετ' αὐτοῦ
μέλλουσιν ἀποκομίσαι πρὸς ὑμᾶς τό τε σεπτὸν πρόσ-
ταγμα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος
καὶ τὴν παροῦσαν ἡμετέραν γραφὴν, ἐξ ὧν ἵνα κα-
ταλάβητε, ὅπως ἀσπασίως καὶ μετὰ πολλῆς ἀγάπης
πνευματικῆς ἐδεξάμεθα τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὑμῶν
μεταβολὴν, καὶ ὅπως ἀπεκδεχόμεθα ἀναπληρῶσαι
ὑμᾶς καὶ τὰ ἐλλείποντα, καθὼς παραδηλοῦμεν διὰ
τῶν, ὡς εἴρηται, ἐρχομένων αὐτόθι· πρὶν μέντοι
τῶν ἐνταῦθα Ἀρμενίων, οἵτινες πρυσετέθησαν εἰς
τὴν ἡμετέραν ἁγίαν καὶ καθολικὴν Ἐκκλησίαν,
ἔχετε πληροφορίαν βεβαίαν ὡς οὐκ ἔκ τινος βίας ἢ
ἀνάγκης ἐποίησαν τοῦτο, καθὼς ἐγνωρίσατε ὑμεῖς,
ἀλλὰ ἐξ οἰκείας γνώμης, ἐξ οἰκείας προαιρέσεως καὶ
θελήσεως. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἡμεῖς ἐθέλομεν παραδέ-

A ξασθαι τούτους εἰς κοινωνίαν, εἴπερ ἄκοντες προσ-
ήρχοντο· ἡ γὰρ πίστις καὶ ἡ ἐπὶ τοῖς δόγμασιν
ἀκρίβεια τῆς προαιρέσεως ἕνι καὶ οὐ τῆς βίας·
Ὅστις γὰρ θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ὁρίζει
ὁ δεσπότης καὶ Κύριος ἡμῶν ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγ-
γελίοις. Πῶς δὲ ἐμέλλομεν συγκοινωνοὺς ἕξειν τῆς
πίστεως, οὓς ἐγινώσκομεν ἐξ ἀνάγκης καὶ φόβου προσ-
ελθόντας, τῇ δὲ καρδίᾳ ὄντας, ὅπερ ἦσαν καὶ πρότε-
ρον; Τοῦτο καὶ ὑμεῖς διακρῖναι ἔχετε πάντως, ὡς
οὐδὲν ἔχει ἄλλως ἢ ὡς γράφομεν καὶ πληροφορεῖ-
μεν· καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν μέλλει ἐνεργεῖσθαι εἰς αὐτοὺς,
ὅσον ἀφορᾷ εἰς κυβέρνησιν αὐτῶν καὶ ἀνάπαυσιν,
ἐπεὶ εἰς ἀποδοχὴν ἡμῶν ἕνι τοῦτο. Ἀπέμεινεν οὖν
εἰς ὑμᾶς, πῶς ἵνα ὑποστρεψάντων τῶν ἀποσταλέ-
των αὐτόθι λάβωμεν ἐντελῆ πληροφορίαν περὶ τῆς
B ὑμετέρας ἀληθοῦς ἐπιστροφῆς τε καὶ διορθώσεως,
καὶ οὕτως ἀναμφιβόλως καὶ ἀδιστάκτως ὑμᾶς δε-
ξάμενοι, ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα γενώμεθα εἰς δόξαν
τοῦ ἐν εἰρήνῃ καλέσαντος ἡμᾶς Κυρίου καὶ Θεοῦ
καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐῤῥῶσο, ἐν Κυ-
ρίῳ ἀγαπητὲ καθολικὲ, ἄνερ τιμιώτατε.

XX. *Esaias scribit regi Armeniæ, se eum cum tota Ecclesia Armeniaca recipere in sinum Ecclesiæ orthodoxæ.*

† Ὑψηλότατε ῥῆξ Κιλικίας καὶ Ἰσαυρίας καὶ
πάσης Ἀρμενίας, καὶ περιπόθητε ἐξάδελφε τοῦ κρα-
τίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἡ μετριότης
ἡμῶν εὔχεται καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς
καρδίας, ὡς ἂν στηρίξῃ καὶ βεβαιώσῃ καὶ τὴν
ῥηγικήν σου ἐξουσίαν καὶ τὸν ὑπ' αὐτὴν πάντα
C λαὸν, καὶ ἐνισχύσῃ εἰς τὴν καλὴν ὁρμὴν καὶ θέ-
λησιν, ἣν ἐποθήσατε, καὶ ἐθελήσατε, καὶ προ
θυμοτέρους, καθ' ὅσον ἐγχωρεῖ, ποιήσῃ εἰς τὸ
καὶ εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὴν τοιαύτην ὑμῶν ἐπαινε-
τὴν ὁρμὴν καὶ θέλησιν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἀποδεχό-
μεθα καὶ εὐχόμεθα. Τὴν μετὰ τοῦ ἀποσταλέντος
ἐνταῦθα ἀποκρισιαρίου τῆς ῥηγικῆς σου ἐξου-
σίας γραφὴν αὐτῆς ἐδεξάμεθα, καὶ ἐγνώρισεν ἐξ
αὐτῆς ἀναγνωσθείσης καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ
οἱ περὶ αὐτὴν ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς οἱ παρατυχόν-
τες ἐνταῦθα, ὅσα ἐδήλου καὶ ἐζήτει ἡ ῥηγικὴ
σου ἐξουσία περὶ τῆς ζητήσεως, ἣν ἐποιήσατο εἰς
ἡμᾶς ὁ αἰδεσιμώτατος καὶ τιμιώτατος καθολικὸς
τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀρμενίων, ἀποστείλας καὶ τὴν
D ὁμολογίαν αὐτοῦ, ἣν δῆτα ὁμολογίαν διατείνεται καὶ
ἡ ῥηγικὴ σου ἐξουσία ἐν τῇ γραφῇ αὐτῆς στέργειν
καὶ αὕτη καὶ ὁ ὑπ' αὐτὴν λαὸς τῶν Ἀρμενίων.
Πληροφορηθήτω οὖν ἡ ῥηγικὴ σου ἐξουσία, ὡς με-
γάλως ἀπεδεξάμεθα τὰ περὶ τῆς τοιαύτης ζητήσεως·
καὶ τῆς ῥηγικῆς σου ἐξουσίας καὶ τοῦ αἰδεσιμωτά-
του καὶ τιμιωτάτου καθολικοῦ· ἐπεὶ καὶ διὰ τῆ;
χάριτος τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ αὐτοῦ ἐσμεν μαθη-
ταὶ τοῦ εἰρηνικοῦ καὶ πράου καὶ ἀληθινοῦ Ποιμένος,
τοῦ διὰ τοῦτο μόνον ἐλθόντος ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα τὰ
διῃρημένα συνάψῃ καὶ τὴν σωτηρίαν πάντων ἐργά-
σηται, καὶ ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ ἐπιστροφῇ, τοσούτου
πλήθους καὶ προσθήκης μεγάλης εἰς τὴν ἡμετέραν
ἁγίαν καὶ καθολικὴν Ἐκκλησίαν, μεγάλην ἀποδεδώ-
καμεν τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν ἀνθομολόγησιν τῷ

Digitized by Google

ἁγίῳ ἱλέει τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐκ εἴασεν εἰς τέλος τοσοῦτον λαὸν σφαλεροῖς δόγμασι προσέχειν καὶ ἀποτετμημένον εἶναι τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Ὅσον τοίνυν ἔχομεν τοῦτο περὶ πολλοῦ, ἐγράψαμεν καὶ ἐδηλώσαμεν τοῦτο πρὸς αὐτὸν τὸν αἱδεσιμώτατον καθολικὸν καὶ γράφομεν καὶ πρὸς τὴν ῥηγικήν σου ἐξουσίαν, ὡς κατὰ πολὺ ἀποδεχόμεθα τὸ, ἵνα προσδεξώμεθα ὑμᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τὴν μεθ' ἡμῶν, γενομένου καὶ τοῦ πράγματος καὶ οἰκονομηθέντος, ὡς ἐνδέχεται, ὅθεν καὶ διὰ τὸ τοιοῦτον θεοφιλὲς καὶ σωτήριον ὑμῶν ζήτημα ἐξελεξάμεθα καὶ ἀπεστείλαμεν πρὸς ὑμᾶς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν οἰκεῖον τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, προκαθήμενον τοῦ θεοφυλάκτου κοιτῶνος τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ, κῦρ Μιχαὴλ τὸν Καλλικρηνίτην, καὶ τὸν τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Γαβριὴλ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν τιμιώτατον ἐπίσκοπον τῶν ἐνταῦθα Ἀρμενίων, ὅστις δὴ προκαθήμενος τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος μέλλει ἀπελθεῖν πρότερον εἰς τὸν σουλτᾶνον διὰ τὴν δουλείαν, ἣν ἠξίωσαν γενέσθαι οἱ αὐτόθεν ἐλθόντες· ἀποκρισιάριοι. Οἱ μέντοι συναποσταλέντες μετ' αὐτοῦ μέλλουσιν ἀποκομίσαι εἰς τὴ ῥηγικήν σου ἐξουσίαν τὸ σεπτὸν χρυσόβουλλον τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος καὶ τὴν παροῦσαν ἡμετέραν γραφήν, ἐξ ὧν ἵνα καταλάβητε, ὅπως ἀσπασίως καὶ μετὰ πολλῆς ἀγάπης πνευματικῆς ἐδεξάμεθα τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν ὑμῶν, καὶ ὅπως ἀποδεχόμεθα ἀναπληρῶσαι ὑμᾶς καὶ τὰ ἐλλείποντα, καθὼς παραδηλοῦμεν διὰ τῶν, ὡς εἴρηται, ἐρχομένων αὐτόθι. Περὶ μέντοι τῶν ἐνταῦθα Ἀρμενίων, οἵτινες προσετέθησαν εἰς τὴν ἡμετέραν ἁγίαν καὶ καθολικὴν Ἐκκλησίαν, πληροφορηθήτω ἡ ῥηγική σου ἐξουσία, ὡς οὐκ ἔκ τινος ἀνάγκης ἢ φόβου ἐποίησαν τοῦτο, ἀλλ' ἐξ οἰκείας γνώμης καὶ προαιρέσεως καὶ θελήσεως· ἐὰν γὰρ προέβαινε τοῦτο οὕτως, πῶς ἐμέλλομεν δέξασθαι ἡμεῖς εἰς κοινωνίαν ἀνθρώπους ἀκουσίως προσελθόντας τῇ πίστει, οἵτινες τῇ ἀληθείᾳ εἰς ἐκεῖνο ἔμελλον ἐμμένειν, ὅπερ ἦσαν καὶ πρότερον; Οὐδὲν ἔχει ἀληθῶς, ὅσον ἐγνωρίσθη αὐτόθι περὶ τούτου, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ἔχει, ὡς πληροφοροῦμεν ἡμεῖς. Ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ μέλλει ἐνεργεῖσθαι εἰς αὐτοὺς, ὅσον ἀφορᾷ εἰς κυβέρνησιν αὐτῶν· ἐπεὶ εἰς ἀποδοχὴν ἔνι τοῦτο τῆς ῥηγικῆς σου ἐξουσίας. Ἡμεῖς δὲ εὐχόμεθα, ἵνα εὐδοκήσῃ ὁ εἰρηνάρχης Θεὸς καὶ προσδῇ ἡ τοιαύτη ἕνωσις καὶ προσδοχὴ ὑμῶν κατὰ τὴν ἀποδοχὴν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀρχὴν καὶ ἔφεσιν, ἔτι δὲ καὶ, καθὼς ζητεῖ καὶ ὀρέγεται καὶ θέλει ἡ ῥηγική σου ἐξουσία, ἣν καὶ εἴη διατηροῦσα ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἰς πάντα τὰ αὐτῷ εὐάρεστα πρεσβείαις τῆς ὑπὲρ λόγον τεκούσης αὐτὸν, τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος.

XXI. *Synodus dirimit controversiam.*

Τὸ παρὸν ἀνεγνώσθη καὶ ἐξητάσθη ἀκριβεῖ βασάνῳ καὶ ἐρεύνῃ δοῦὲν καὶ ἀπεδείχθη καὶ ἀνεφάνη ψευδὲς καὶ πεφαλτζευμένον καὶ πάντη ἀνατετραμμένον.

† Μηνὶ Ἀπριλλίῳ, ἡμέρᾳ ς', ἰνδ. ιδ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῦρ Ἡσαΐου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀσίας, Ματθαίου, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου, ἐξάρχου Λυδίας καὶ προέδρου Μιτυλήνης, Γρηγορίου, τοῦ Προύσης, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν καὶ ὑπερτίμου, Μητροφάνους, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Σερρῶν καὶ ὑπερτίμου, Μακαρίου, τοῦ Βρύσεως καὶ ὑπερτίμου, Γερασίμου, τοῦ Σουγδαίας, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Λακεδαιμονίας, Λουκᾶ, τοῦ Γαλίτζης καὶ ὑπερτίμου, τοῦ Προικοννήσου, Μανουὴλ, τοῦ Λοπαδίου καὶ προέδρου Γαρέλλης, Ἱεροθέου, καὶ τοῦ Λήμνου, Ἰακώβου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Μηθύμνης καὶ ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, συνεδριάζων τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς, ἀναφορὰν ἐποιήσατο πολλάκις μετὰ περιπαθείας, ὡς οἱ μοναχοὶ τῆς τοῦ Καλέως σεβασμίας μονῆς κατέσχον καὶ ἰδιοποιήσαντο ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἐκκλησίαν μοναστηρίων μοναστήρια τέσσαρα, ἦγουν τὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸ τῆς Καλῆς Λαγκάδος, τὸ τοῦ Ξηροκάστρου καὶ τὸ τοῦ Μυρσίνης, πορισάμενοι ἐκ ψευδοῦς ἀναφορᾶς ἐπ' αὐτοῖς σεπτὸν χρυσόβουλλον τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, πρὸ τούτου δὲ μεταχειρισάμενοι καὶ δύο τῶν αὐτοῦ κληρικῶν, τὸν σακελλάριον δηλονότι καὶ τὸν πρωτέκδικον, καὶ πείσαντες αὐτοὺς ὑποσχέσεσί τισι, καὶ λαβόντες παρ' αὐτῶν ἐκδοτήριον γράμμα εἰς τὸ ῥηθὲν μοναστήριον τοῦ Μυρσίνης, μὴ συνειδότος τούτου μηδὲ συμπραξάντος εἰς τὴν τοιαύτην ἔκδοσιν· ὡσαύτως ἀνήνεγκεν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος ἀρχιερεὺς καὶ ὡς οἱ μοναχοὶ τῆς τῶν Ὁδηγῶν σεβασμίας μονῆς καὶ οἱ τῆς τοῦ κῦρ Ἀθανασίου κατέσχον καὶ αὐτοὶ παρὰ γνώμην καὶ ἔνδοσιν τούτου μοναστήρια ἕτερα, οἱ μὲν τῆς τῶν Ὁδηγῶν τὸ τοῦ Κρυσκόπου, οἱ δὲ τῆς τοῦ κυροῦ Ἀθανασίου τὸ τῆς ἁγίας Θεοφανὼ, ὡσαύτως καὶ ὁ κῦρ Ζωσιμᾶς τὸ ἐντὸς τοῦ κάστρου τῶν Ἁγίων Θεοδώρων μοναστήριον τῆς Ὁδηγητρίας, καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ μοναστήριον τὸ ἐπιλεγόμενον τὸ Βοῦρκος· ἔτι δὲ καὶ τὸ τῶν Ἁγίων Πέντε, καὶ τὸ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ Κόρακος τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἔτι γε μὴν κατέσχε καὶ ἡ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης μοναστήριον τὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὸ οὕτω πως ἐπιλεγόμενον τὸ Κρύον Νερὸν καὶ τὸ Κλημάτιον κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον. Ἅλ δὴ μοναστήρια καὶ ἀνακαλούμενος, ἅπερ δὴ τρόπῳ παρελόγῳ καὶ ἀδίκῳ παρὰ τῶν εἰρημένων κατασχεθέντα, ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἐπεὶ οὖν, ὡς εἴρηται, σεπτὸν τοῖς τοῦ Καλέως μοναχοῖς προέβη χρυσόβουλλον, δεῖν εἶναι συνοδικῶς ἔγνωμεν ἀκροάσασθαι καὶ αὐτῶν, εἴ τι προβαλέσθαι καὶ εἰπεῖν ἔχουσι δίκαιον. Διαμηνύεται τοιγαροῦν ὁ τὴν ἡγουμενίαν τῆς αὐτῆς σεβασμίας μονῆς ἐγχειρι-

Digitized by Google

σμένος ἱερομόναχος Ἱλαρίων εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ἱερὸν A
συνοδικὸν δικαστήριον ἀπαντῆσαι, εἰς ὃ δὴ καὶ ἀπαντήσαντος μετὰ καί τινων τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν, ἐγεγόνει μὲν ἐξέτασις, καὶ ἀνεφάνη, ὡς ἐκ ψευδοῦς σὐτῶν ἀναφορᾶς τὸ σεπτὸν χρυσόβουλλον ἐπορίσαντο ἐπὶ ταῖς ῥηθείσι μοναστηρίοις, ὑπερετέθη δὲ ὅμως τὰ τῆς ἀποφάσεως, ἕως δῆλα τὰ περὶ τούτου καὶ τῷ ἐκ Θεοῦ βασιλεῖ ποιήτωμεν. Καὶ ἐπεὶ γεγονότος τούτου ἔνδοσις ἐκεῖθεν ἐγένετο διὰ μέσου τοῦ περιποθήτου γαμβροῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τοῦ πανευγενεστάτου μεγάλου δομεστίκου, ὥστε δικάσαι τὴν ὑπόθεσιν συνοδικῶς· καὶ τὸ δόξαν κανονικῶς δίκαιον ἀποφήνασθαι, μετάκλητος καὶ αὖθις εἰς τὸ δικαστήριον ὁ ῥηθεὶς καθηγούμενος τοῦ Καλέως ἐγένετο. Καὶ ἐρωτηθέντος καὶ αὖθις καὶ μηδὲν ἕτερον εἰπεῖν ἢ δεῖξαι εἰς δικαίωσιν ἑαυτοῦ B
δίκαιον ἔχοντος, ἀλλ' ἢ τὸ σεπτὸν χρυσόβουλλον καὶ τὸ γράμμα τῶν κληρικῶν, συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, ἐδικαίωσεν, ἵνα, ἐπεὶ παρὰ γνώμην καὶ ἔνδοσιν τοῦ τοπικοῦ ἀρχιερέως ἐπελάβοντο καὶ κατέσχον τὰ τοιαῦτα μοναστήρια οἱ τῆς τοῦ Καλέως μοναχοί, ἐπανέλθωσι καὶ αὖθις τῇ τῆς Μηθύμνης ἐκκλησίᾳ κανονικῶς, καὶ κατέχωνται καὶ διεξάγωνται παρὰ τοῦ ἀρχιερέως κατὰ τὸ δίκαιον, ὅπερ ἔχει εἰς αὐτὰ ἐκ τῆς τῶν ἱερῶν κανόνων διαταγῆς, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐπανέλθωσι ταύτῃ δὴ τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ὅσα οἵ τε τῆς τῶν Ὁδηγῶν, καὶ οἱ τῆς τοῦ κῦρ Ἀθανασίου καὶ οἱ τῆς Κεχαριτωμένης καὶ ὁ κῦρ Ζωσιμᾶς καὶ εἴ τις ἄλλος εὑρίσκεται τι μοναστήριον κατέχων τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας χωρὶς ἐκδόσεως ἀρχιερατικῆς, ἅτε δὴ τῶν ἱερῶν κανόνων μηδενὶ τῶν ἁπάντων παραχωρούντων C
δίχα τῆς τοῦ ἀρχιερέως θελήσεως καὶ ἐνδόσεως ὑποποιεῖσθαι ἑαυτῷ μοναστήριον· ὅθεν καὶ ὀφείλουσι τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς τοῦ Καλέως σεβασμίας μονῆς μοναχοὶ καὶ οἱ εἰρημένοι ἕτεροι μοναχοὶ τῶν διειλημένων μονῶν καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ὑπεκστῆναι τῇ τῆς Μηθύμνης ἐκκλησίᾳ τῶν κατεχομένων παρ' αὐτῶν, καθ' ὃν εἴρηται τρόπον, μοναστηρίων αὐτῆς καὶ ἀποσχέσθαι αὐτῶν τελέως, καὶ μηδαμῶς εἰς τὸ ἔμπροσθεν ἀντιποιηθῆναι αὐτῶν, μὴ ἐνδιδόντος μηδὲ ἐπιτρέποντος τοῦ τοπικοῦ ἀρχιερέως. Ἐπιτίμιον γὰρ βαρύτατον συνοδικῶς ἐπανατεινόμεθα καὶ ἐπαπειλοῦμεν τῷ τολμήσαντι, D
ὁποῖος ἄρα καὶ εἴη, ἀντιποιηθῆναί τινος μοναστηρίου τῆς τοιαύτης ἐκκλησίας ἐκτὸς γνώμης καὶ θελήσεως καὶ προτροπῆς τοῦ ἀρχιερατικῶς ἰσχύοντος διεθύνειν τὰ κατ' αὐτήν· καὶ ὡς ἂν οὐδεὶς τῷ τοσούτῳ βάρει περιπέσῃ, παραινοῦμεν ἀποσχέσθαι τῶν μοναστηρίων τῶνδε τοὺς κατέχοντας αὐτά, ὡς εἴρηται, καὶ ἀνεμπόδιστον καὶ ἀνενόχλητον ἐπ' αὐτοῖς μένειν ἐᾶσαι τὸ μέρος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἴ τινες εὑρίσκονται διὰ γραμμάτων ἀρχιερατικῶν κατέχοντές τινα μοναστήρια τῆς τοιαύτης ἐκκλησίας, καὶ αὐτοὶ ὀφείλουσι προνοεῖσθαι προηγουμένως τῆς αὐτῶν συστάσεως, καὶ μὴ ἐπὶ τὸ χεῖρον χωρεῖν ταῦτα τῇ ἑαυτῶν ἀμελείᾳ ἐᾷν, ἔπειτα ὑπείκειν καὶ εὐπειθεῖν καὶ ὑποτάσσεσθαι, ὡς προσῆκον, καὶ τῷ κατὰ τόπον ἀρχιερεῖ, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀνηκόντων αὐτῷ κανονικῶν δικαίων ἀδικεῖν τοῦτον· εἰ δ' οὖν, ἐξέσται αὐτῷ ἐξωθεῖν τούτους ἐκεῖθεν καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ ἐπανασώζειν τὰ μοναστήρια ταῦτα. Τοῦτο δὲ κρατεῖν βουλόμεθα καὶ ἐπὶ ταῖς λοιπαῖς ἐκκλησίαις· πρᾶγμα γὰρ ἐπιχωριάσαν ὁρῶμεν ταῖς ἐκκλησίαις παράλογον καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων ἐκτός. Ἀφαιροῦνται γάρ τινες αὐτῶν μοναστήρια καὶ καρπίζονται ταῦτα δίχα γνώμης καὶ θελήσεως ἀρχιερατικῆς, ὅπερ καὶ ἐκ μέσου γενέσθαι τῶν δικαιοτάτων ἐστί· καὶ ταῦτα μὲν ὀφείλει πραχθῆναι κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἔφθασαν καὶ οἱ εἰς τὸ Κριτζος μοναχοί, καὶ κατέσχον παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀρχιερέως ἕτερα μοναστήρια τρία, ἤγουν τὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τὸ τοῦ Κεραμεῶνος καὶ τὸ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, εἰς ὃ δὴ μοναστήριον τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ἐξ οἰκονομίας τῶν μοναχῶν τῶνδε προέβη ὁρισμῷ βασιλικῷ γράμμα τούτου, καὶ ἐδεήθη καὶ περὶ αὐτῶν. Εἶχε μὲν ἡ μετριότης ἡμῶν συνοδικῶς ἀπάρτι τοῦτον δικαιῶσαι καὶ ἐπ' αὐτοῖς, ἐφ' ᾧ καὶ ταῦτα προσεπιλήψεται, ὑπερεθέμεθα δὲ τοῦτο, ἕως ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης Μηθύμνης ἀνενέγκῃ τὰ περὶ τούτου τῷ ἐκ Θεοῦ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, κἂν περ τούτου γενομένου ταχθῇ τις ἑτέρωθεν προμήθεια τοῖς εἰς τὸ τοιοῦταν κάστρον μοναχοῖς, ἐκστῶσι καὶ αὐτοὶ τελέως τῶν τοιούτων μοναστηρίων, καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνου ἀπέχωσιν ἀπ' αὐτῶν διὰ τὸ παραλόγως καὶ τὴν ἀρχὴν παρ' αὐτῶν τὰ τοιαῦτα μοναστήρια κατασχεθῆναι, πλὴν ἕως ἂν, ὅσον εἴρηται, γένηται, ὀφείλουσι πᾶν, ὅσον ἐνεργεῖν μέλλουσιν οἱ τοιοῦτοι μοναχοὶ εἰς ταῦτα, ἐνεργῶσι τοῦτο μετ' εἰδήσεως καὶ γνώμης τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀποκομίζειν εἰδήσει καὶ αὐτοῦ ἐκεῖσε, ὅσον ἐκ τῆς αὐτῶν προσόδου ἀποκομίζειν μέλλουσι, τὸ δὲ περιττεῦον ὀφείλουσι καὶ αὐτὸ εἰδήσει τούτου καταναλίσκειν εἰς περιποίησιν καὶ σύστασιν καὶ βελτίωσιν τῶν μοναστηρίων τῶνδε. Πρὸς τούτῳ μέντοι ὀφείλουσιν ἀποδιδόναι αὐτῷ καὶ τὰ κανονικῶς ἀνήκοντα τούτῳ δίκαια, τὴν ἀναφορὰν δηλαδὴ καὶ μνήμην τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τὴν τῶν ψυχῶν ἀνάκρισιν καὶ τὸ τεταγμένον κανονικὸν, ὡσαύτως καὶ εἴ τι ἄλλο σύνηθες ἕνι δίδοσθαι παρ' αὐτῶν τῷ μέρει τῆς Ἐκκλησίας, εἰδέναι ὀφείλοντες, ὡς εἴ τι τουτωνὶ τῶν δικαίων ἀποστερήσαιεν καὶ εἰ μὴ εὐπειθεῖεν καὶ ὑπείκειεν τῷ κατὰ τόπον ἀρχιερεῖ, ἀφαιρεθήσονται τὰ μοναστήρια ταῦτα κατὰ λόγον τὸν δίκαιον· ἐπ' ἀδείας γὰρ ἕξει ὁ ἱερώτατος ὅδε ἀρχιερεὺς τοιούτων αὐτῶν ὄντων κρατῆσαι καὶ αὐτὰ καὶ ἀπώσασθαι ἀπ' αὐτῶν τούτους, ὡς τοῖς ἱεροῖς κανόσι δοκεῖ. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακος πιστωθέντα καὶ βεβαιωθέντα, ἐπιδέδοται μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἔτους ,ϛωλθ'.

Digitized by Google

JOANNES CALECAS.

ΚΩΔΙΚΙΟΝ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ ΓΕΓΟΝΟΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΥΡ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ.

I. *Joannes Calecas concedit Ignatio Calotheto monasterium Sosthenii.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς γράμματος παρακελεύεται εἶναι τὸν τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν αὐτῆς υἱὸν, κῦρ Ἰγνάτιον τὸν Καλόθετον ἐν κατοχῇ τοῦ περὶ τὸν Ἀνάπλουν διακειμένου μοναστηρίου τοῦ εἰς ὄνομα τιμωμένου τοῦ τιμίου ταξιάρχου τῶν ἄνω δυνάμεων Μιχαὴλ καὶ ἐπικεκλημένου τοῦ Σωσθενίου, ὥστε ἀπολαύειν τοῦτό τε καὶ τὰ προσόντα αὐτῷ κτήματα τῆς αὐτοῦ ἐφορείας καὶ πνευματικῆς ἐπισκέψεως, ὅθεν καὶ ἐπιλήψεται τοῦ τοιούτου μοναστηρίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸ, καὶ ἐπ' ἀδείας ἕξει συνιστᾷν καὶ βελτιοῦν καὶ ἐπαύξειν τὰ κατ' αὐτὸ, κατέχων τοῦτο ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως, ἔτι γε μὴν ἀταράχως καὶ ἀνενοχλήτως διὰ πάσης αὐτοῦ τῆς ζωῆς· διὰ τοῦτο ὀφείλουσι καὶ οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῷδε εὑρισκόμενοι μοναχοὶ εὐπειθῶς ἔχειν πρὸς τὸν παρὰ τούτου ἀποταχθησόμενον ἐπὶ τῇ διοικήσει τούτου καὶ διεξαγωγῇ καὶ ταῖς αὐτοῦ πνευματικαῖς εἰσηγήσεσιν ὑποκεῖσθαι καὶ πειθαρχεῖν. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν γέγονε καὶ ἐπεδόθη τῷ αὐτῷ τιμιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Ἰγνατίῳ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος, μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ε'.

II. *Synodus excommunicat metropolitam Philipporum.*

† Καθαίρεσις τοῦ Φιλίππων.

† Ἐκινήθη ἐπὶ τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδου κατὰ τοῦ μητροπολίτου Φιλίππων καθοσιώσεως ἔγκλημα, οὗτινος, ὡς εἰκὸς, ἐξεταζομένου παρουσίᾳ καὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος μεταξὺ τῶν περὶ τοῦ τοιούτου ἐγκλήματος λεγομένων ἀνέκυψέ τις ἑτέρα κατηγορία ἐγκλήματος μοιχικοῦ, περὶ οὗ καὶ πολλῆς καὶ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως γενομένης οὐχ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις, ἐπειδήπερ ἐδέησε μαρτύρων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας εὕρεσιν καὶ παράστασιν, παρῆχθησαν ἀπὸ τῶν ἐνασκουμένων μοναχῶν τῇ τοῦ Πρωτοσυγκέλλου σεβασμίᾳ μονῇ, ἐν ᾗ καὶ αὐτὸς τὴν οἴκησιν ἐποιεῖτο, ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος, ὁ ἱερομόναχος Ἱερόθεος καὶ ὁ διάκονος καὶ μοναχὸς Γρηγόριος, οἵτινες καὶ εἶπον καὶ ἐμαρτύρησαν ἐγγράφως ταῦτα·

† « Ἐγὼ ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος λέγω· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ ὢν εἰς τοὺς αἰῶνας, οὗ ψεύδομαι, καὶ ὁμνύω εἰς τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλια, ὅτι εἶδον τὴν Πετραλοιφίναν εἰσαγομένην κατὰ πρῶτον ὕπνον παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ μητροπολίτου, τοῦ Ἀλβανίτου Μιχαὴλ διὰ τῆς αὐλῆς τοῦ μοναστηρίου εἰς τὸ κελλίον τοῦ μητροπολίτου, ἀνδρῶα φοροῦσαν ἐνδύματα, καὶ πάλιν ἐξιοῦσαν μετ' αὐτοῦ τοῦ Ἀλβανίτου κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ ὄρθρου· ὡσαύτως ἔβλεπον αὐτὴν καὶ κατὰ διαφόρους ἡμέρας εἰσερχομένην καὶ ἐξερχομένην φανερῶς. »

† « Ἐγὼ ὁ ἱερομόναχος Ἱερόθεος λέγω· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ ὢν εἰς τοὺς αἰῶνας, οὗ ψεύδομαι, καὶ ὁμνύω εἰς τὰ ἅγια Εὐαγγέλια τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡ ὑποπτευομένη Πετραλοιφίνα ἤρχετο πολλάκις εἰς τὸ κελλίον τοῦ μετροπολίτου, καὶ συνήσθιε καὶ συνέπινε καὶ συνδιημέρευεν αὐτῷ, καὶ ἐξήρχετο ποτὲ μὲν ἡμέρας οὔσης, ποτὲ δὲ νυκτὸς, ἰδίως δὲ διεβίβασεν ἐντὸς τοῦ κελλίου τοῦ μητροπολίτου νυχθήμερα τρία· ὅτε δὲ συνήσθιον καὶ συνέπινον, ποτὲ μὲν παριστάμην καὶ ὑπηρέτουν αὐτοῖς, ποτὲ δὲ καθήμενος ἤσθιον καὶ ἐγὼ ἰδίως. »

† « Ἐγὼ Γρηγόριος μοναχὸς καὶ διάκονος; λέγω· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ ὢν εἰς τοὺς αἰῶνας, οὗ ψεύδομαι, καὶ ὁμνύω εἰς τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλια, ὅτι εἶδον τὴν ὑποπτευομένην Πετραλοιφίναν εἰσερχομένην διὰ τῆς αὐλῆς τοῦ μοναστηρίου καὶ ἀπερχομένην εἰς τὸ κελλίον τοῦ μητροπολίτου μετὰ καὶ ἑτέρων γυναικῶν αὐτῆς τεσσάρων κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ψαλμῳδίας τοῦ μεσονυκτικοῦ, καὶ ἄλλοτε, ὅτε ἐψάλλετο ἡ τετάρτη ᾠδὴ κατὰ τὸν ὄρθρον, μετὰ δύο γυναικῶν αὐτῆς. »

Ἐπὶ τούτοις ἀπητήθησαν παρ' ἡμῶν καὶ αὐτοὶ τὸ τῆς καθοσιώσεως ἔγκλημα κεκινηκότες πιστώσασθαι, εἴτε διὰ μαρτύρων εἴτε τρόπον ἄλλον ἀναντίῤῥητον καὶ βέβαιον τὰ κατ' αὐτὸ, καὶ ἐπεὶ μάρτυρας οὐδὲν εἶχον παραγαγεῖν, ἑτοίμως δὲ δι' ἐνόρκου ἀσφαλείας ἔχειν τὰ κατ' αὐτὸ πιστῶσαι διετείνοντο, εὕρομεν δὲ καὶ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐν τοῖς κωδικίοις διαπράξεων παραπλησίαν ἐνδεδομένην τὴν δι' ἐνόρκου ἀσφαλείας πίστιν καὶ ἀπόδειξιν, ἀκόλουθα κατεπράξαμεν, καὶ δὴ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων τοῦ Χριστοῦ προτεθέντων ἐπ' Ἐκκλησίας, ἠσφαλίσαντο τάδε·

† « Ἐγὼ ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως σεβαστὸς Ἰωάννης ὁ Τριχᾶς ὀμνύω εἰς τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλια καὶ εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν, ὅτι ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Ἀσάνη κῦρ Μιχαὴλ ἔχω καὶ τοῦτο μετὰ τῶν

Digitized by Google

ἄλλων, ὧν μοι εἶπε περὶ τῆς ἀπιστίας, ὅτι εἰς τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν ἔχομεν καὶ μέρος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὡς εἶπον ἐγὼ πρὸς αὐτὸν, Τί ἕνι τοῦτο τὸ μέρος τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ λέγεις ; εἰπέ μοι, ὅτι ὁ μητροπολίτης Φιλίππων. »

† « Ἐγὼ ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως Μανουὴλ ὁ Ἀβράμιος λέγω καὶ διαβεβαιοῦμαι, ὅτι ὅτε ἀπηρχόμην εἰς τὸν Ἀσάνην, ἔβλεπον τὸν Φιλίππων σχολάζοντα εἰς αὐτὸν, καὶ ὡς γνωριμώτατα ἔχων εἰς ἐμὲ ἠρώτησέ με, πῶς σχολάζω καὶ ἐγὼ, καὶ μεθὸ εἶπον περὶ ὧν ἐλυπούμην, καὶ ὅτι δι' οὐδὲν ἄλλο σχολάζω ἀλλ' ἢ ἵνα μεσιτεύσῃ με εἰς τὸν κραταιὸν καὶ ἅγιον ἡμῶν αὐθέντην καὶ βασιλέα, ἢ δέξηταί με, εἰπέ μοι, ὅτι Μηδὲν ἔχῃς ἔννοιαν· ἐχάωσας γὰρ ἕνα, καὶ ἔχεις ἰδοὺ ἄλλον. Ὡς δὲ οὐδὲν ἐφαίνετό μοι εὐπαράδεκτον τοῦτο, ἀλλ' ἔλεγον, ὅτι πολλὴ ἕνι ἡ μέσον τῶν δύο διαφορὰ, εἰπέ μοι πάλιν ὅτι Γίνωσκε ἐν πληροφορίᾳ, ἐχαώσαμεν ἕνα, καὶ ἔχομεν ἄλλον. Εἴτε δὲ καὶ πλείονας τούτων λόγους ἢ εἶπον πρὸς αὐτὸν ἢ εἰπέ μοι, οὐδὲν ἐνθυμοῦμαι· ἴσως δὲ καὶ ἕνα λανθάνῃ με τὸ πῶς ἐλαλήθησαν μέσον ἡμῶν οἱ τοιοῦτοι λόγοι, διὰ τοῦτο οὐδὲν ὅρκον περὶ τούτου δίδωμι. Ὅτι δὲ μέτοχος καὶ κοινωνὸς ἦν τῆς ἀπιστίας τῶν Ἀσανίων, ἀκριβῶς οἶδα τοῦτο, καὶ ὁμνύω εἰς τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλια καὶ εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν, ὅτι ἀληθεύω καὶ οὐ ψεύδομαι, ὡς ἀκριβῶς ἐπίσταμαι, οἷα δὴ καὶ αὐτὸς τοῦ πράγματος κοινωνὸς, ὅτι μέτοχος ἦν καὶ αὐτὸς εἰς τοῦτο καὶ κοινωνός. »

† Διὰ ταῦτα ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ ἡ περὶ αὐτὴν ὁμήγυρις τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, τοῦ Δυρράχιου, τοῦ Ἄπρου, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Λακεδαιμονίας, τοῦ Μαδύτων, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Γαλίτζης, τοῦ Κῶ καὶ τοῦ Μηδείας, κατεψηφισάμεθα τούτου καθαίρεσιν· μέντοι γε καὶ ἔσται τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀποτετμημένος τοῦ τῶν ἀρχιερέων χοροῦ, ἅτε δὴ ἀπελεγχθεὶς τρόπον, καθ' ὃν εἴρηται, ἀμφοτέροις τοῖς δηλωθεῖσιν ἐγκλήμασιν ἐνεχόμενος.

III. *Synodus pœnis ecclesiasticis afficit quosdam rebelles Epiri.*

† Ἀνήνεγκαν εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περὶ αὐτὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον οἵ τε κληρικοὶ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἰωαννίνων καὶ οἱ λοιποὶ ἔποικοι τῆς τοιαύτης θεοσώστου πόλεως, ὡς πρὸ χρόνων ἀποθανόντος τοῦ τυραννικῶς ἐπικρατοῦντος καὶ αὐθεντεύοντος εἰς αὐτοὺς τοῦ Θωμᾶ ἐκείνου, προσελθόντες καὶ ὑποταγέντες εἰς τὴν ὑποχειριότητα καὶ δουλοσύνην τοῦ ἀοιδίμου καὶ μακαρίτου ἁγίου βασιλέως ἐκείνου, τοῦ πάππου τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἦσαν ὑποκείμενοι τῇ ἐκ Θεοῦ βασιλείᾳ καὶ ἐμμένοντες τῇ ὑποταγῇ αὐτῆς κατὰ τοὺς ἐπὶ τούτῳ γεγονότας ὅρκους παρ' αὐτῶν· εἶτα τῆς μέσον τῶν βασιλέων διαφορᾶς γεγονυίας καὶ τῆς ἐντεῦθεν τῶν πραγμάτων συμβάσης συγχύσεως, ἐπεὶ ὁ κόντος κῦρ Νικόλαος ἐκεῖνος, ὃς καὶ δεσποτικῷ ἔφθασε τιμηθῆναι ἀξιώματι, ἀθετήσας τοὺς οὓς ὤμοσεν ὅρκους, ἐχώρησεν εἰς μάχην τῶν ὑποκειμένων τῇ βασιλείᾳ κάστρων, καὶ κατὰ τῆς τοιαύτης πόλεως στρατὸν συναγαγὼν ἐκινήθη, ὡς καὶ πολιορκίᾳ περιλαβεῖν τὰ τείχη αὐτῆς, ὁ αὐτάδελφος ἐκείνου κῦρ Ἰωάννης ὁ Δούκας, ὁ ὕστερον καὶ αὐτὸς δεσποτικῷ τιμηθεὶς ἀξιώματι παρὰ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἐναντία φρονήσας αὐτῷ τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ καὶ μάχην κεκινηκὼς κατ' αὐτοῦ, ἐπεὶ ἀνθισταμένους εἶδε καὶ τοὺς τῶν Ἰωαννίνων ἐποίκους ἐκείνῳ, τούτοις προσρυεὶς καὶ ὅρκους δεδωκὼς, ὥστε, εἰ δέξαιντο τοῦτον ἐν τῇ τοιαύτῃ πόλει ὡς κεφαλὴν καὶ οὐχ ὡς αὐθέντην, ἀλλ' ὡς ὅλον ὄντα τῆς ὑποχειριότητος τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως καὶ μηδὲν τοῦ πρᾶξαι δεινὸν κατ' αὐτῶν μηδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν σφετερίσασθαι, ἐδέχθη παρ' αὐτῶν κατὰ τὴν ἣν ἐποιήσατο ζήτησιν καὶ οὓς ἔδωκεν ὅρκους, ἀποστατήσαντα δὲ τοῦτον ὕστερον τῆς ὑποταγῆς τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἐδέξαντο καὶ εἶχον ὡς αὐθέντην, ἐν οὐδενὶ θέμενοι, οὓς εἶχον, ὡς δεδήλωται, ὅρκους εἰς τὴν βασιλείαν. Ἐπεὶ δὲ οὗτος ἤδη ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, δέον αὐτοὺς εἰς συναίσθησιν ἐλθεῖν καὶ ἀνακαλέσασθαι τὴν εἰς τὴν ἐκ Θεοῦ βασιλείαν ὑποταγήν, ἣν ὤφειλον καθ' οὓς εἶχον, ὡς εἴρηται, ὅρκους, οἱ δὲ κακῷ τὸ κακὸν ἰώμενοι, ὃ λέγεται, ὅρκοις μὲν ἑαυτοὺς ἐνεπέδωσαν, στέργειν ὡς αὐθέντας τήν τε γυναῖκα καὶ τὸ παιδίον ἐκείνου, ὕστερον μέντοι προσέδραμον καὶ ἐνεχείρισαν ἑαυτοὺς τῇ ὑποταγῇ καὶ τῇ αὐθεντίᾳ τῇ βασιλικῇ, οὗ χάριν καὶ τὴν ἐξομολόγησιν ταύτην ποιούμενοι, τὴν προσήκουσαν θεραπείαν ἐζήτησαν μετὰ πολλῆς τῆς παρακλήσεως λαβεῖν, καθὼς ἂν τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ κριθείη ἁρμόδιον, προσθέντες καὶ τοῦτο, ὡς τῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ πόλει ἱερέων ἐνδυσαμένων τὰς ἱερατικὰς στολὰς, καὶ τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ ἀνὰ χεῖρας ἐχόντων Εὐαγγέλια, ἀφορισμὸς ἐκπεφώνηται παντὸς εἰς ταυτὸ τοῦ λαοῦ συνδραμόντος, ὥστε μηδένα τῶν ἐποίκων τῆς τοιαύτης ἰδίως καὶ μονομερῶς ἢ καθ' ἕνα ἢ κατὰ συστήματα προσελθεῖν τῷ εἰς κεφαλὴν τοῦ ἐκεῖσε μέρους ταχθέντι, καὶ τὰ κατὰ τὴν αὐτῶν προσέλευσιν οἰκονομοῦντι περιποθήτῳ γαμβρῷ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τῷ εὐγενεστάτῳ πιγκέρνῃ, ἢ μηνύματι ἢ γράμματι χρήσασθαι πρὸς αὐτὸν, ὅντινα δὴ ἀφορισμὸν παρ' οὐδὲν θέμενοί τινες καὶ ἔγραψαν καὶ ἐμήνυσαν καὶ καταστάσεις ἐκυτῶν χάριν ἐποιήσαντο, ἃς ἐποίησαν, οἳ δὴ καὶ αὐτοὶ τυχεῖν θεραπείας ἐπὶ τούτοις ὁμοίως ἐζήτησαν. Περὶ μὲν οὖν τῆς κοινῆς τούτης ὑποθέσεως τῶν ἐποίκων τῆς εἰρημένης πόλεως ἐγκλήματι μὲν αὐτοὺς ἐπιορκίας παρεπεσεῖν διέγνωμεν, προηγουμένως γὰρ ἔδει ἀποστῆναι αὐτοὺς ἐπιχειρήσαντος τὸ κατ' ἀρχὰς τῇ ἀποστασίᾳ τοῦ εἰρημένου Δούκα τῆς κοινωνίας αὐτοῦ· ἔπειτα, εἰ καὶ τοῦτο προσέπταισαν, ἀποθανόντος γοῦν αὐτοῦ ἐπαναδραμεῖν εἰς τὴν ὑποταγὴν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, καθ' οὓς ἐποιήσαντο ὅρκους· νῦν δὲ παραβάντες τοὺς εἰς τὴν βασιλείαν προτέρους ὅρκους αὐτῶν ὅρκους ἑτέρους δεδώκασιν ἐπὶ τῷ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ὑποταγὴν τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ παιδίου

Digitized by Google

εἶναι ἐκείνου, δι' ἃ καὶ ἐπιορκίᾳ τούτους ἁλόντας ἐχρῆν μὲν τοῖς διηγορευμένοις τῷ περὶ τούτου κανόνι ὑπαχθῆναι ἐπιτιμίοις, συγκαταβάσει δ' ὅμως χρησάμενοι, ταῦτα διέγνωμεν ἐκδουλεῦσαι αὐτοὺς τὰ ἐπιτίμια· οἱ μὲν ἀπὸ τούτων οἰκονομήσαντες τὴν εἰρημένην ἀποστασίαν καὶ συνδραμόντες εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τοὺς ὕστερον δὲ γεγονότας ὅρκους ἐπὶ τῇ γυναικὶ καὶ τῷ παιδίῳ ἐκείνου πρῶτοι φανέντες· αἴτιοι ἀφέξονται ἐπὶ τριετίαν τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων ἀπὸ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν διακομισθῇ τὸ παρὸν γράμμα αὐτοῖς, ἔσονται δὲ ἱστάμενοι καὶ προσκλαίοντες ἔξω τῆς ἐκκλησίας ψαλλούσης ἐπὶ τριμηνιαῖον καιρόν· τοῦτον δὲ τὸν καιρὸν οὔτε ἀντιδώρου μεταλήψονται, οὔτε ἁγιάσματος πιοῦνται, μόνην δὲ παναγίαν λήψονται μετὰ τὸ φαγεῖν, ὀφείλουσι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον καὶ κρέατος ἀπέχεσθαι, Τετράδα δὲ καὶ Παρασκευὴν, ξηροφαγεῖν καὶ ὑδροποτεῖν, καὶ ποιεῖν ἑκάστης ἡμέρας μετανοίας πεντήκοντα, ἄνευ Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, ἐπὶ ἐνιαυτῷ ἐντὸς ἱστασθαι τῆς Ἐκκλησίας ψαλλούσης, ὄπισθε μέντοι τῶν ψαλλόντων, ἐπὶ δὲ τῷ ἑτέρῳ ἐνὶ καὶ τοῖς ἐννέα μησὶν ἔσονται συνεστῶτες καὶ συνευχόμενοι τοῖς πιστοῖς, καὶ μετὰ τὴν τούτων συμπλήρωσιν ἀξιωθήσονται τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων καὶ ἄλλον τρόπον ἔχοντες πρὸς τοῦτο ἄξιος. Οἱ δὲ ἀκολουθήσαντες αὐτοῖς ἄνευ ἀνάγκης ἀφέξονται ἐπὶ διετίαν τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων, οἰκονομηθήσεται δὲ αὐτοῖς ὁ τοσοῦτος χειρὸς κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀνωτέρω δοθείσης τριετίας, ὥστε κατὰ τὸ ἀνάλογον προσκλαίειν ἐπὶ διμηνιαῖον καιρὸν, καὶ τῆς ἐκκλησίας ψαλλούσης ἔξω ἵστασθαι, καὶ μήτε ἀντιδώρου μεταλαμβάνειν, μήτε ἁγιάσματος πίνειν, μόνην δὲ παναγίαν λαμβάνειν μετὰ τὸ φαγεῖν, ἀπέχεσθαί τε ἐπὶ τοῖς δυσὶ τούτοις μησὶ κρέατος, καὶ τὰς Τετράδας καὶ Παρασκευὰς ξηροφαγεῖν καὶ ὑδροποτεῖν καὶ ποιεῖν ἑκάστοτε μετανοίας πεντήκοντα, ἄνευ Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, ἐπὶ ἑξαμηνιαῖον ἐντὸς μὲν ἵστασθαι τῆς Ἐκκλησίας ψαλλούσης, ὄπισθεν δὲ τῶν ψαλλόντων, ἐπὶ δὲ τῷ ἑτέρῳ ἐνιαυτῷ καὶ τοῖς τέσσαρσι μησὶν ἔσονται συνεστῶτες καὶ συνευχόμενοι τοῖς πιστοῖς καὶ μετὰ τὴν τούτων συμπλήρωσιν ἀξιωθήσονται τῆς κοινωνίας καὶ ἄλλον τρόπον ἔχοντες πρὸς τοῦτο ἱκανῶς. Οἱ δὲ ἀναγκασθέντες καὶ παρασυρέντες εἰς τὴν εἰρημένην ἐπιορκίαν ἔσονται ὑπὸ τὰ ἐπιτίμια ἐπὶ χρόνον ἕνα, καὶ ἐπιμετρηθήσονται αὐτοῖς ταῦτα ἀναλόγως, ὡς πρὸς τὴν τῶν τριῶν χρόνων καὶ τῶν δύο ἀπαρίθμησιν. Εἴπερ δὲ εὑρίσκονται μετὰ τούτων καὶ ἱερωμένοι, εἰ μὲν εἰς τοὺς πρώτους τεταγμένοι, ἀργήσουσι παντὸς ἔργου ἱερατικοῦ ἐπὶ τριετίαν, οἱ δὲ εἰς τοὺς δευτέρους ἐπὶ διετίαν, οἱ δὲ εἰς τοὺς τρίτους ἐπὶ ἐνιαυτόν· προσκληθήσονται δὲ ἀλλοθεν ἱερεῖς, οἵτινες ἔσονται εἰς ἁγιασμὸν τούτων. Αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία ἐπὶ τεσσαρακονθήμερον ὑποκείσονται τοῖς εἰρημένοις ἐπιτιμίοις κατὰ τὸ ἀνάλογον. Εἴπερ μέντοι συμβῇ τινα τούτων διὰ μέσου τοῦ τῶν ἐπιτιμίων καιροῦ ἀσθενείᾳ περιπεσεῖν θάνατον ἀπειλούσῃ, ὀφείλει οὗτος διὰ τὸ μὴ ἀπελθεῖν ἀνεφοδίαστος καὶ ἀμέτοχος τῶν θείων μυστηρίων μεταλαβεῖν· ἐὰν δὲ εἰς ὑγείαν ἐπανέλθῃ, ἀπέχεσθαι τούτων, μέχρις ἂν ὁ τεταγμένος παρέλθῃ καιρός. Καὶ ταῦτα μὲν ὀφείλουσι δουλεῦσαι τὰ ἐπιτίμια οὗτοι. Περὶ δὲ τοῦ γεγονότος ἀφορισμοῦ, ἐπεὶ καὶ οἱ περιφρονήσαντες τοῦτον, ὁπωσδήποτε καὶ ἐγένετο, εὐθύνῃ ἐνέχονται, καὶ οἱ ἐκφωνήσαντες τοῦτον ἱερεῖς ἀσύνηθες τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔργον εἰργάσαντο, καὶ μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ ἐφειμένον, καὶ τούτῳ μετὰ μεγάλης σκέψεως καὶ συμβούλοις χρωμένῳ τοῖς θείοις κανόσι καὶ νόμοις, ἄλλως τε δὲ καὶ τὸ τοῦ ἐπὶ τῇ συνωμοσίᾳ καὶ φατρίᾳ κανόνος ἅπτεται αὐτῶν τῶν διαπραξαμένων τὸ τοιοῦτον ἔργον, διέγνωμεν, ὡς ἂν ἐπὶ ἑτέραν τριετίαν καὶ οὗτοι οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ τὸν ἀφορισμὸν ἀθετήσαντες τῷ κανόνι τούτῳ καὶ τοῖς ἐπιτιμίοις δουλεύσωσιν· ἐπὶ ταύτῃ τῇ τριετίᾳ δὲ ἐξέσται τῷ ἱερωτάτῳ ἀρχιερεῖ Ἰωαννίνων καὶ ὑπερτίμῳ, ἀγαπητῷ ἡμῶν κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ, πρὸς τὴν συντριβὴν καὶ μετάνοιαν αὐτῶν καὶ ἄνεσιν ἐπιχορηγῆσαι αὐτοῖς τῶν τοιούτων ἐπιτιμίων, καθὼς ἂν διαγνοίῃ.

IV. *Synodus absolvit quosdam ecclesiasticos.*

† Ἐλαλήθησάν τινα πρό τινος ἤδη καιροῦ, ὅσα δεῖτα καὶ ἐλαλήθησάν παρὰ τοῦ Χιονίου κατὰ τοῦ τιμιωτάτου δικαιοφύλακος καὶ οἰκονόμου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, διακόνου τοῦ Καβάσιλα, ἔτι τε καὶ τῶν ἐντιμοτάτων, τοῦ τε χαρτοφύλακος διακόνου τοῦ Στρυμβάκονος καὶ τοῦ σακελλίου, διακόνου τοῦ Βρυεννίου. Τὸ δ' αἴτιον, ὅτι προσαγγειλάντων τινῶν ἱερωμένων καὶ μοναχῶν αὐτὸν δὲ τὸν Χιόνιον, ὡς εἴη μετὰ τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν τὰ τῆς εὐσεβείας ἐξομοσάμενος, καὶ τὰ Ἰουδαίων φρονῶν, διατεθέντες οὗτοι δὴ οἱ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς εἰκὸς ἦν καὶ δίκαιον, εἰς τοῦτο διατεθῆναι, ἐξετάσει τὰ κατ' αὐτὸν δεδώκασιν ἀκριβεῖ ἐπ' Ἐκκλησίας, καὶ Ἰουδαΐζειν ἀπελεγχθέντα, συνελάβοντο τοῦτον καὶ κατέσχον, καὶ παραδεδώκασι τὸν τοιοῦτον τῷ ἐκ Θεοῦ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, ὡς καὶ κατειρχθῆναι ἐντεῦθεν. Διὸ δὴ καὶ ἔχθραν οὗτος δὴ ὁ Χιόνιος καὶ κακίαν εἰς αὐτοὺς ἔχων, ἐξεταζόμενος προστάξει βασιλικῇ παρὰ τῶν συγκλητικῶν ἀρχόντων περὶ τῶν αὐτοῦ διδασκάλων καὶ μαθητῶν, καί τινας εἰπὼν καὶ καταμηνύσας, τραπεὶς καὶ κατὰ τῶν τοιούτων ἐκκλησιαστικῶν, ἐλάλησέ τινας τηνικαῦτα καὶ αὐτῶν ἀκοάς· τὰ δὲ ἦν, κατὰ μὲν τοῦ οἰκονόμου, ὡς ἤκουσε περὶ αὐτοῦ ὁ τοιοῦτος Χιόνιος παρὰ τοῦ Σταχύτζη, ὡς ἔτι παῖς ὢν ὁ οἰκονόμος εἰργάσατό τι ἔργον κοιρανικὸν καὶ δαιμονιῶδες, κατὰ δὲ τοῦ χαρτοφύλακος, ὅτι ἀναδεξάμενος ὁ αὐτὸς Χιόνιος τὴν κρίσιν τῶν ἐκεῖσε Ἰουδαίων καὶ τὰς παρεμπιπτούσας αὐτοῖς ὑποθέσεις διευλυτῶν, ἐπειδὴ συνέβαινεν ἐπιέναι τινὰς τῶν ἐποίκων τῆς πόλεως τούτοις δὴ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ κακοῦν αὐτοὺς, ἐξυβρίζειν τε καὶ τὸ σέβας καὶ τὸν νόμον αὐτῶν δεινοπαθήσας αὐτὸς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, καὶ μάλιστα, ὅτι τὸν τοῦ Μωϋσέως ὑβρίζουσι νόμον, ὃν αὐτοῦ δοθέντα παρὰ Θεοῦ, ἀπῆλθε διεγκαλῶν πρὸς τὸν χαρτοφύλακα κατὰ τῶν τοιούτων ἐποίκων τῆς πόλεως, ὅτε καὶ εἰπόντι, ὡς οὐδὲ τοῦτο καλῶς

Digitized by Google

ποιοῦσιν οὗτοι δὴ οἱ τῆς πόλεως ἔποικοι, ὅτι τὸν δοῦλον πλέον τοῦ δεσπότου τιμῶσι, καὶ συναθροίζονται μὲν παμπληθεὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ μυροβλύτου Δημητρίου, τὸν δὲ ναὸν τοῦ Δεσπότου Σωτῆρος Χριστοῦ παρατρέχουσιν, εἶπεν αὐτῷ δῆθεν ὁ χαρτοφύλαξ, ὅτι πλέον τιμῶσιν οἱ Θεσσαλονικεῖς τὸν μάρτυρα τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ δὲ τοῦ σακελλίου εἶπε μὲν, μὴ γινώσκειν τι κατ' αὐτοῦ, ἀκοῦσαι δὲ παρὰ τοῦ οἰκείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ Γεωργίου τοῦ Ἀγγέλου, ὡς οὐ δοξάζει νεκρῶν ἀνάστασιν. Τῶν τοιούτων οὖν ἀκοῶν λαληθεισῶν τῷ τότε, ὡς εἴρηται, κατὰ τῶν εἰρημένων ἐκκλησιαστικῶν παρὰ τοῦ τοιούτου Χιονίου ὑπερετέθη τέως ἡ περὶ αὐτῶν ἐξέτασις διὰ τὸ χηρεύειν τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Θεσσαλονίκης ἀρχιερέως γνησίου. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐλαλήθη ταῦτα καὶ ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου ἐξεταζούσης τὰ κατὰ τὸν Χιόνιον, παρουσίᾳ καὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, καὶ ἐκρίθη προσῆκον εἶναι καὶ δίκαιον, ἐπιστῆναι καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν σύνοδον, γράψαντες ἐπεσκήψαμεν αὐτοῖς ἐπιστῆναι, ἔνθεν τοι καὶ ὑπ' ἀσθενείας ἅμα καὶ γήρως τῆς πρὸς ἡμᾶς ἄψασθαι κωλυθέντων τοῦ οἰκονόμου τε καὶ τοῦ χαρτοφύλακος, ἄνεισιν ὁ σακελλίου σύναμα τῷ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῷ τοῦ χαρτοφύλακος τῷ Παμφίλῳ, ἐπιστάντι δικαίῳ τοῦ τοιούτου πενθεροῦ αὐτοῦ, γραφὰς ἐπιφερόμενοι καὶ αὐτῶν τούτων ἀπολογητικὰς, ἔτι τε καὶ σεπτὸν πρόσταγμα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, διοριζόμενον ἐξετασθῆναι τὰ κατ' αὐτοὺς καὶ ἀποκατασταθῆναι. Καὶ δὴ συνόδου συγκροτηθείσης γίνονται εἰς αὐτὴν μετάκλητοι καὶ οἱ εὑρεθέντες ἐνταῦθα τῆς συγκλήτου, ὁ περιπόθητος δηλονότι ἐξάδελφος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος κῦρ Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος, ὁ συμπένθερος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος ἐπὶ τῆς τραπέζης, κῦρ Γεώργιος Χοῦμνος, ὁ θεῖος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, μέγας δρουγγάριος κῦρ . . . ὁ Τορνίκης, ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι πρωτοαλλαγάτωρ κῦρ . . . . . καὶ ἕτεροι, ἀρχιμανδρῖταί τε σὺν τούτοις καὶ καθηγούμενοι τῶν ἐνταῦθα σεβασμίων μονῶν καὶ ἀπὸ τῶν προκρίτων πολιτῶν οὐκ ὀλίγοι, παράγεται δὲ καὶ ὁ Χιόνιος ἐπὶ τοῦ μέσου, καὶ τῶν ἀπολογητικῶν γραμμάτων ἀναγνωσθέντων ἐν ἐπηκόῳ καὶ διεξιόντων πρὸς τοῖς ἄλλοις, τοῦ μὲν οἰκονόμου, ὡς οὐδεμίαν εἶχε μετ' αὐτοῦ οὐδεπώποτε κοινωνίαν ἢ τινα ὁμιλίαν ὁ Χιόνιος, ἀλλ' ἀεὶ καὶ δι' ἔχθρας ἦν πρὸς αὐτὸν, τοῦ χαρτοφύλακος δὲ, ὡς δι' οὐδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν εἰρημένην ἀνωτέρω αἰτίαν τῆς εἰς αὐτοὺς ἔχθρας τὰ τοιαῦτα κατ' αὐτῶν ἐλάλησεν ὁ Χιόνιος, τῶν τοιούτων γραμμάτων ἐπακροώμενος καὶ αὐτὸς διωμολόγει τὰ εἰρημένα, καὶ ταύτην εἶναι καὶ μόνην ἔλεγε τὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ κατ' αὐτῶν ἐξηνέχθη τῷ τότε, ἐπειδὴ οὗτοι κατέγνων αὐτοῦ καὶ κατεψηφίσαντο ἐκφαλίσαντες ἐπ' Ἐκκλησίας πρότερον, εἶτα καὶ καθειρχθῆ ὑπ' αἰτίοις αὐτοῖς, μὴ συνειδέναι δέ τι κατ' αὐτῶν διετείνετο, ἡμῶν δὲ καίτοι πολλὰ αὐτὸν βιασμένων, εἴ τι σύνοιδεν αὐτοὺς τῶν μὴ καθηκόντων εἰργασμένους ἢ καὶ φρονήσαντας, εἰπεῖν τοῦτο καὶ φανερὸν θέσθαι, αὐτὸς ἐνστατικῶς ἔχων ἦν, καὶ τὰ μὲν τῆς κατηγορίας ἐκφεύγων, διαβεβαιούμενος δὲ, μηδέν τι πλέον ἔχειν τῶν εἰρημένων εἰπεῖν, οὔτε κατὰ τοῦ οἰκονόμου, οὔτε κατὰ τοῦ χαρτοφύλακος, καὶ πολλῷ πλέον μὴ γινώσκειν ἔλεγέ τι κατὰ τοῦ σακελλίου, ἐπιμαρτυρῶν ἅμα αὐτῷ δὴ τῷ σακελλίου καί τινα τρόπου θεοφιλοῦς καὶ ἐπαίνου ἄξια. Ὁ μέντοι σακελλίου πρὸς τὴν εἰρημένην κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν ἀπηντηκὼς καὶ πληροφορήσας, ὡς ἔχει δόξης περί τε τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ τῶν ἄλλων δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας, ἐνεφάνισεν ἔπειτα καὶ γράμμα τοῦ διαληφθέντος οἰκείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι τοῦ Ἀγγέλου, ὅπερ καὶ εἰς ἐπήκοον ἀνεγνώσθη, ἔχον ἐπ' αὐτῶν τῶν λέξεων οὑτωσί· « Ὁ δοῦλος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως Γεώργιος ὁ Ἄγγελος τὸ παρὸν γράμμα ποιῶ, κάτωθεν μέλλων ὑπογράψειν αὐτὸ, δι' οὗ δὴ καὶ λέγω καὶ ἐξασφαλίζομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἀληθεύσειν· ἐπεὶ γὰρ πρὸ καιροῦ οὐκ ὀλίγου ὁ Χιόνιος ἐλεγχθεὶς, εἰς οἷαν ἐνέπεσεν ἀσέβειαν, κατήγορος γέγονε προσώπων τινῶν, καὶ δὴ μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ σακελλίου τοῦ Βρυεννίου· ἡ δὲ κατ' αὐτοῦ κατηγορία ἦν τοιαύτη λαληθεῖσα ἐνώπιον τῆς συγκλήτου, ὅτι ἤκουσε παρ' ἐμοῦ εἰπόντος, ὡς οὐ δοξάζει ἀνάστασιν ὁ τοιοῦτος σακελλίου, κἀντεῦθεν ἠρωτήθην μὲν καὶ τότε ὑπὸ τῆς συγκλήτου, καὶ εἶπον καὶ τότε, ἃ μέλλω καὶ νῦν ἐρεῖν, ἠρωτήθην δὲ καὶ νῦν ὑπὸ τοῦ ἁγιωτάτου μου δεσπότου τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θετταλίας, μετ' ἐπιτιμίου ἀφορισμοῦ ἐνώπιον τοῦ περιπόθητου γαμβροῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ πιγκέρνη, τῶν οἰκείων τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν αὐθέντῃ καὶ βασιλεῖ, πανσεβάστου ἐπάρχου τῶν μεγάλων ἀδνουμιαστῶν, τοῦ τε Γαλέα κῦρ' Ἀλεξίου, καὶ τοῦ Κωκαλᾶ κῦρ Γεωργίου, τοῦ κριτοῦ τοῦ θεοφρουρήτου φωσάτου τοῦ Σεναχηρεὶμ, τοῦ ἑταιρειάρχου τοῦ Γλαβᾶ, παρόντος καὶ τοῦ καθολικοῦ κριτοῦ τῶν Ῥωμαίων μεγάλου διωικητοῦ τοῦ Γλαβᾶ, ἤδη ὅσον γινώσκω, ὅτι εἶπον βεβαίως καὶ ὁμολογουμένως, λέγω τοῦτο μετὰ πάσης ἀληθείας, μεμνημένος μὲν καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φοβερᾶς κρίσεως, βλέπων δὲ καὶ πρὸς τὸν ἐπιτεθέντα μοι μετ' ἐπιτιμίου ἀφορισμόν. Ἐπεὶ γὰρ ἐδέησε γενέσθαι διαζύγιον παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐμοῦ τε καὶ τῆς γυναικός μου, ἧς εἶχον, ἐδέησε δὲ γενέσθαι ὑπηρέτην τοῦ τοιούτου γράμματος τῶν δηλωθέντα σακελλίου, εἶχε δὲ ὕβρεις κατ' ἐμοῦ τὰ τοιοῦτον διαζύγιον, λυπηθεὶς ἐγὼ ἅμα μὲν καὶ διὰ κεφάλαιά τινα τῆς κρίσεως ἐμπεριειλημμένα τῷ τοιούτῳ διαζυγίῳ, ἐφ' οἷς ἐλογιζόμην, ὅτι ἠδικούμην, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ πολὺ καὶ σκληρὸν καὶ ἀφόρητον τῶν κατ' ἐμοῦ ὕβρεων ἐξηνέχθη, ὁμολογῶ, καὶ εἶπον· Κύριε, ἐλέησον· καὶ πιστεύει ὁ γράψας ταῦτα ἀνάστασιν ἢ κρίσιν, καὶ γράφει τοιαῦτα κατ' ἐμοῦ ; Ὦ, φαίνεται, ἀσεβής ἐστι, καὶ διαβάλλει μας οὕτως, ὅτι περιπατῶ ἐγὼ εἰς καπηλεῖα καὶ κλαφο-

Digitized by Google

ρίας καὶ ἀσωτείας. Ταῦτα καὶ μετὰ τοιούτου σκοπεῖν καὶ κατὰ τὸν τοιοῦτον νοῦν εἶπον καὶ ἐλάλησα πρὸς τὸν Χιόνιον, ὅσον εἶπον· ἐνώπιον δὲ τοῦ Θεοῦ οὔτε παρ' αὐτοῦ τοῦ σακελλίου δι' ἐμαυτοῦ ἢ δι' ἑτέρου τινὸς ἢ ἤκουσα ἢ κατέλαβον τρέφοντα δόγμα ἑτερόδοξον τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μᾶλλον γινώσκω καὶ τοῦτον εὐσεβῆ καὶ ὁμόδοξον μετὰ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἱερωμένον, καὶ εἰς δήλωσιν τούτου τὸ παρὸν ἐξεθέμην γράμμα μηνὶ Ὀκτωβρίῳ, εἰκοστῇ τετάρτῃ, ἰνδ. πέμπτης. » Τούτων οὖν οὕτω λαληθέντων ἐπ' ἀκροάσει τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου, τῶν τε συγκλητικῶν ἀρχόντων καὶ παντὸς τοῦ συνειλεγμένου πλήθους ἀκριβῶς ἐξετασθέντων, ἐπειδὴ ὁ μὲν Χιόνιος ἐκφεύγων ἦν, ὡς ἂν εἴποι τις, τὰ τῆς κατηγορίας, ἀπαράδεκτος ὤν, καὶ ἄλλως μὴ ὅτι γε εἰς κατηγορίαν ἀνθρώπων ἱερωμένων, ἀλλ' οὐδὲ εἰς μαρτυρίαν, ἅτε δὴ καὶ μόνος καὶ τοιαῦτα πεφρονηκὼς διωμολόγει τε καὶ ὡς τῇ πρὸς αὐτοὺς ἔχθρᾳ καὶ κακίᾳ, καθὼς εἴρηται, τὰ τοιαῦτα ἐλάλησε κατ' αὐτῶν, ἀσύστατα δὲ ἦν ταῦτα ἀναπόδεικτα παντελῶς καὶ ἀπίθανα, ὡς τοῦ μὲν Σταχύτζη, παρ' οὗ ἠκηκόει ὁ Χιόνιος, ὡς ἔλεγε, τὸ κατὰ τοῦ οἰκονόμου ἐπ' ἀσεβείᾳ καὶ αὐτοῦ διαβεβαιουμένου παραπλησίως, δι' ἣν αἰτίαν καὶ παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀποκηρυχθεὶς ὁ τοιοῦτος φυγὰς ᾤχετο· καὶ ὅπερ δὲ εἴρηται κατὰ τοῦ χαρτοφύλακος, οὐδὲν ἦν τοιοῦτον οἷον ὑπόληψίν τινα δοῦναι κατ' αὐτοῦ περὶ τοῦ ὑγιοῦς καὶ ὀρθοδόξου φρονήματος· τὸ κατὰ τοῦ σακελλίου δὲ καὶ αὐτὸ ἄλλως ἔχον ἀνεφάνη προδήλως, ἀφ' ἧς οὗτος δὴ ὁ σακελλίου προεκόμισεν ἐγγράφου μαρτυρίας τοῦ Ἀγγέλου, δεξαμένου τούτου χάριν καὶ βάρος ἀφορισμοῦ, ἥτις ἔγγραφος μαρτυρία καὶ ὑπογραφῇ τῇ αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ ἱκανῶν ἄλλων καὶ ἀξιοπίστων τὸ ἀπαράγραπτον εἶχε καὶ βέβαιον. Διὰ ταῦτα κοινῇ γνώμῃ καὶ διασκέψει διέγνω καὶ ἀπεφήνατο ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Πισιδίας, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Ἀμάστριδος καὶ τοῦ Μηθύμνης, ἀθώους εἶναι τούτους δὴ τοὺς διαληφθέντας ἐκκλησιαστικοὺς καὶ ἀνωτέρους τῆς τοιαύτης κατηγορίας, ἥτις μάτην τούτοις προσετρίβη καὶ συκοφαντικῶς, καθὰ μετὰ πολλῆς καὶ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν ἀποδέδεικται. Μέντοι γε καὶ μετιέναι ὀφείλουσι τὰ τῆς ἱερωσύνης αὐτῶν. . . . . *Finis deest.*

A

B

C

D

V. *Synodus dirimit controversiam.*

† Διένεξις ἀνέκυψε μεταξὺ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἐξαμιλίου καὶ τοῦ μέρους τοῦ ἐκεῖσε μονυδρίου τοῦ εἰς ὄνομα τιμωμένου τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Παναγίας περὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ μονυδρίου, τῶν μὲν ἀπὸ τοῦ μέρους αὐτοῦ, τοῦ ἱερομνήμονος δηλονότι τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας πρεσβυτέρου Μανουὴλ τοῦ Ἀρτανᾶ καὶ ἀναγνώστου Μιχαὴλ τοῦ Κρυονερίτου, ἀντιποτουμένων τοῦ τοιούτου μονυδρίου, ὡς ἀπὸ γονικότητος αὐτοῖς διαφέροντος, τοῦ ἐπισκόπου δὲ ἀντιποιουμένου καὶ μὴ παραχωροῦντος τούτου αὐτοῖς· δεῖξαν τοίνυν τούτοις ἡμέτερας καὶ συνοδικῆς διαγνώσεως ἐφίστανται τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ τὰ μέρη ἀμφότερα, καὶ τῆς ὑποθέσεως ἀκριβεῖ δοθείσης, ὡς ἐχρῆν, ἐξετάσει, γράμμα οὗτοι δὴ οἱ τοῦ μέρους τοῦ μονυδρίου προκομίζουσι πατριαρχικὸν καὶ σεπτὸν πρόσταγμα, προβῆναι λέγοντες ταῦτα ἐξ ἀναφορᾶς τῶν προγόνων αὐτῶν δυναστευομένων παρὰ τοῦ τηνικαῦτα ἐπισκόπου, καὶ ἐπεὶ διελάμβανε ταῦτα, ἐξετασθῆναι τὴν ὑπόθεσιν τοπικῶς, γράμμα μὲν οὐδὲν εἶχον ἐξετάσεως ἐμφανίσαι, προέτειναν δὲ μαρτυρίας ἐγγράφους τῶν τοπικῶν μαρτυρούντων, καὶ γονικόθεν αὐτοῖς τοῦτο δὴ τὸ μονύδριον ἀνήκειν, καὶ παρὰ τοῦ μέρους αὐτῶν καὶ πρότερον καὶ μετὰ τὰ εἰρημένα δικαιώματα κατέχεσθαι. Ὁ μέντοι θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος ἀντεπῆγεν, ὡς ἐξεδόθη φθάσαν εἰς πρόσωπον ἕτερον παρὰ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἐπισκόπου, προτείνων δὲ καὶ τὰ ἐκείνῳ προβάντα δικαιώματα ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τοῦ μονυδρίου, ἐπειρᾶτο τὸν τρόπον τοῦτον ἀμετόχους αὐτοῦ τούτους δεικνύειν, ἣν δῆτα ἔκδοσιν καὶ αὐτὴν παρὰ τὸν εἰκότα καὶ δίκαιον λόγον οὗτοι γενέσθαι διετείνοντο· ἔλεγον δὲ ἅμα καὶ ὡς κατὰ σκοπὸν λαβὼν αὐτὸ τοῦ βελτιῶσαι, τοὐναντίον ἅπαν ἔφθη πεποιηκώς, δι' ἃς δῆτα αἰτίας καὶ ἐξεβλήθη τῆς αὐτοῦ κατοχῆς, ἐφ' οἷς οὐκέτι ἀντεῖπεῖν εἶχεν ὁ ἐπίσκοπος, οὐδέ τι πλέον εἰς οἰκείαν προβαλέσθαι δικαίωσιν· ἔνθεν τοι καὶ διέγνωσταν τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἐφέσου, τῷ Κυζίκου, τῷ Σάρδεων, τῷ Δυρραχίου, τῷ Ἀμάστριδος, τῷ Σουγδαίας καὶ τῷ Μηθύμνης, προσεῖναι μὲν τούτοις τὸ τῆς γονικότητος δίκαιον ἐπὶ τῷ τοιούτῳ μονυδρίῳ, ἅτε δὴ κατὰ τὰς τῶν τοπικῶν μαρτυρίας τοῖς προγόνοις αὐτῶν διαφέροντος καὶ παρ' ἐκείνων, ὡς εἴρηται, κατεχομένου καὶ πρότερον, καὶ μεθὸ τὰ εἰρημένα προέβησαν δικαιώματα, πάντα τρόπον πραγματεύεσθαι ὀφείλουσι τὰ εἰς τὴν αὐτοῦ σύστασιν καὶ ἐπαύξησιν, ἔχειν δὲ καὶ τὸν ἐπίσκοπον τὰ ἐξ αὐτοῦ τούτῳ ἀνήκοντα κανονικὰ δίκαια, φροντίζειν ὀφείλοντος καὶ αὐτοῦ καὶ προσηκόντως ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτοῦ ἐπιδόσεως, διὸ δὴ καὶ ἔσονται τοῦ λοιποῦ καὶ ἀμφότερα τὰ μέρη μένοντα, εἰς ὅσον διεγνώσθη συνοδικῶς, καὶ ἀνενοχλησίαν πρὸς ἄλληλα ἕξουσι, μήθ' ἑτέρου τούτων, μήτε τοῦ ἐπισκόπου τοῦδε ἢ τινος τῶν μετ' αὐτὸν, μήτε τῶν ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου δὴ τοῦ μονυδρίου ὀφείλοντος ἐκδοῦναί ποτε αὐτὸ εἰς μετόχιον, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐντεῦθεν ἀποξενῶσαι· τῷ γὰρ πειραθησομένῳ ποιήσασθαι τοῦτο ἐπιτίμιον συνοδικὸν ἐπανατείνομεθα. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα καὶ συνοδικὴ ἔγγραφος διάγνωσις καὶ ἀπόφασις εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. ἕκτης.

VI. *Tribunal ecclesiasticum afficit pœna Tzerentzem Georgium.*

† Τὸν Τζερέντζην Γεώργιον ἐπὶ μαγείαις καὶ ἄλλαις ἀῤῥητουργίαις κρατηθέντα καὶ ἀσεβείας ἔργα διαπραξάμενον, ὡς καὶ γράφειν τὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ μέγιστον καὶ θειότατον ὄνομα καὶ σβεννύειν καὶ πατεῖν τῷ μέλανι, ἅμα δὲ καὶ χαρα-

Digitized by Google

κτῆρας καὶ ἐπικλήσει, δαιμόνων ἐκτίθεσθαι καὶ διὰ ταῦτα ἱκανῶς τιμωρηθέντα, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς τὸ ἱερὸν ἐκδικεῖον παραπεμφθέντα ἐπὶ τῷ λαβεῖν θεραπείαν καὶ ἐξομολογησάμενον καὶ ἀποθεραπευθῆναι αὐτοῦ τὰ τοῦ σφάλματος δεηθέντα, τάττομεν αὐτὸν ἵστασθαι ἔξω τῆς Ἐκκλησίας ψαλλούσης καὶ ωγχώρησιν αἰτεῖσθαι, ὡς ἔθος, παρὰ τῶν εἰσερχομένων ἁπάντων καὶ ἐξερχομένων, μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν εἰσέρχεσθαι καὶ προσκυνεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι τὰς ἁγίας εἰκόνας, νηστεύειν τε ὁλοτελῶς κρέατος, τυροῦ, γάλακτος καὶ ὠῶν, ποιεῖν πρὸς τούτοις καὶ μετανοίας καθ' ἡμέραν ἀνὰ ἑκατόν, χωρὶς Σαββάτου καὶ Κυριακῆς καὶ τῶν ἄλλων δεσποτικῶν ἑορτῶν, τότε δὲ λέγειν εἰς διπλασμὸν τούτων τὸ, *Κύριε, ἐλέησον*, μετὰ κατανύξεως καὶ συντριβῆς τῆς αὐτοῦ καρδίας, ἔτι δὲ σπουδάζειν ωφρόνως βιοῦν, καὶ εἴπερ οὐ δύναται ἐγκρατεύεσθαι, ἀγαγέσθαι ἑαυτοῦ καὶ γυναῖκα νόμιμον εἰδήσει καὶ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ· ποιεῖν δὲ καὶ ἐλεημοσύνην, καθὼς αὐτῷ δυνάμεως καὶ εὐπορίας πρόσεστι. Μετὰ δὲ τριετίαν, εἴπερ ἀναφανείη προθύμως ἐκδουλεύων καὶ ἐκπληρῶν τὰ δοθέντα αὐτῷ ταῦτα ἐπιτίμια, οἰκονομηθήσεται τότε τὰ κατ' αὐτὸν καὶ μετὰ πλείονος συγκαταβάσεως, ὡς ἂν δόξῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ προσῆκον. Τῆς μέντοι ἁγίας μεταλήψεως καὶ τῶν ἄλλων ἁγιασμάτων ἀμέτοχον εἶναι μέχρι συμπληρώσεως τῆς αὐτοῦ βιοτῆς. Εἰ δέ γε νόσος αὐτῷ ἐπισυμβαίη, θάνατον ἀπειλοῦσα, ἐξεῖναι αὐτῷ τῶν ἀχράντων μυστηρίων μεταλαμβάνειν· ῥαῖσαντι δὲ τῆς νόσου καὶ εἰς ὑγείαν ἐπανελθόντι τοῦ αὐτοῦ κανόνος ἔχεσθαι μέχρι τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, ὡς εἴρηται. Ἐπὶ τούτοις δὲ ὀφείλει ἐν μνήμῃ ἔχειν καὶ φυλάττειν ἀπαράθραυστα καὶ ἀμετάθετα, ὅσα δι' ἐγγράφου αὐτοῦ ὑπέσχετο, καὶ ὅσα οἱ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐγγύας δεδωκότες φυλάξειν αὐτὸν διωμολόγησαν· καὶ ἐξησφαλίσαντο. Ἐπὶ τούτου γὰρ καὶ ἀπολέλυται αὐτῷ καὶ τὸ παρὸν σιγίλλιον τοῦ ἱεροῦ ἐκδικείου τῆς ἁγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας δι' ἀσφάλειαν μηνὶ Νοεμβρίῳ ἰνδ. ἑβδόμης.

VII. *Joannes iterum admonet Tzerentzem Georgium.*

† Ἐπειδὴ ὁ Τζερέντζης Γεώργιος εἰς ἀθεμίτους καὶ ἀτόπους πράξεις Ἐκκλησίας καὶ συνοδικῶς ἀπελεγχθεὶς ἐπ' αὐταῖς, ἐκρατήθη ἔπειτα εἰς φυλακὴν διὰ τὸ ὅτι ἐπέθετο καὶ φυγῇ, ἀνήνεγκαν δὲ καὶ παρεκάλεσαν περὶ αὐτοῦ οἱ κατὰ γένος αὐτῷ προσήκοντες, καὶ ἀπελύθη μὲν οὗτος τῆς φυλακῆς ὁρισμῷ τοῦ ἐκ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἀνηρτήθη δὲ τὰ κατ' αὐτὸν ἐκεῖθεν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον, κἀνταῦθεν καὶ ἐδόθησαν αὐτῷ κατὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας συνήθειαν ἐπιτίμια ἀνάλογα τοῖς τοιούτοις αὐτοῦ πταίσμασι, δεδώκασι δὲ καὶ ἐγγύας ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ ἀπὸ τοῦ γένους αὐτοῦ διὰ γράμματος, κατὰ μέρος διαλαμβάνοντος, ὅσα φυλάξειν αὐτὸν ὑπισχνοῦνται, καθὼς ἀπῃτήθη παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, ἀπολύουσα τὸ παρὸν γράμμα ἡ μετριότης ἡμῶν παρακελεύεται καὶ διὰ τούτου πρὸς αὐτὸν, ἵνα συντηρηθῇ καὶ φυλάξῃ ἑαυτὸν τοῦ λοιποῦ καὶ εἰς τὸ ἔμπροσθεν ἀμέτοχον ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀθεμίτων καὶ ἀτόπων ἐργασιῶν, καὶ οὐδὲν τολμήσῃ παραβῆναί τι τῆς τοιαύτης ὑπὲρ αὐτοῦ ὑποσχέσεως καὶ ἐγγύης, ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἀπισπεύδῃ καὶ ἀπαγωνίζηται εἰς τὴν τῶν δοθέντων αὐτῷ ἐπιτιμίων ἐκπλήρωσιν· οὕτω γὰρ ἔξεται πάντως αὐτῷ καὶ ἡ τῶν τοιούτων ἀποπημάτων αὐτοῦ συγχώρησις· εἰ δὲ μή, εἰ φωραθείη δηλονότι ποτὲ ἐπὶ πράξει τοιαύτῃ ἢ ἀθετήσει τι τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ τοιαύτης ὑποσχέσεως καὶ ἐγγύης, πρὸς τῷ ὑποσχεῖν αὐτὸν εὐθύνην σωματικὴν τὴν προσήκουσαν, ἐσεῖται καὶ ψυχικῶς ὑπ' ἀφορισμὸν συνοδικὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος. Τούτου γὰρ χάριν καὶ τὸ παρὸν αὐτῆς ἀπελύθη γράμμα μηνὶ Νοεμβρίῳ ἰνδ. ζ'.

VIII. *Cyrillus, metropolita Sidæ, pollicetur se in Ecclesia sua esse mansurum.*

† Οἱ ἐκλεγόμενοι παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς ἀρχιερέας αὐτοῦ, οἵ τε ἄλλοι καὶ οἱ εἰς Χριστιανικὸν λαὸν ὑπὸ ἔθνος ἀσεβὲς τελοῦντα πεμπόμενοι, ἐκεῖνο πάντως ἐν νῷ στρέφειν ὀφείλουσιν, ὅτι δηλαδὴ ἀποστολικὸν ἀνειλήφεσαν ἀγῶνα, καὶ δρόμον ἐτάχθησαν τρέχειν τῶν τοῦ Χριστοῦ σεπτῶν μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, πρὸς οὓς καὶ ἄλλα πλεῖστα κινδύνων γέμοντα εἴρηται, καὶ τό· *Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων*. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ αὐτὸς κρίμασιν οἷς οἶδε Θεὸς ἐξελέγην παρὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ἐψηφίσθην εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν Σίδην, ἧς ἄρχειν ἔλαχεν ἐθνικὴ χεὶρ ἀσεβής, καὶ ἵνι ὑποψίᾳ, μή ποτε χειροτονηθεὶς οὐδὲν ἀπέλθω ἐκεῖσε, ἢ καὶ ἀπελθὼν ὑποστρέψω πάλιν εἰς τὴν βασιλίδα ταύτην τῶν πόλεων δι' ἄνεσιν καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν προκειμένων δυσχερῶν, τὴν παροῦσαν ἔγγραφον ὑπόσχεσιν ποιοῦμαι διὰ τοῦτο πρὸς τὸν παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην καὶ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, καὶ λέγω καὶ διαβεβαιοῦμαι, ὡς οὐ μὴ ἔχω ἄδειαν μετὰ τὴν γενησομένην ἐπ' ἐμοὶ χειροτονίαν, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, προσκαρτερῆσαι ἐνταῦθα καὶ πρόφασιν εὑρεῖν περὶ ἀργίας καὶ ἀναβαλέσθαι τὴν ἀποδημίαν, ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, εἰς ἣν ἐψηφίσθην, ὑποστρέψαι ἐνταῦθα, καταλιπὼν τὴν ἐγχειρισθεῖσάν μοι ποίμνην, ἐκτὸς μεγάλης ἀνάγκης καὶ χρείας, ἣν κρινεῖ καὶ ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης καὶ ἡ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος εὔλογον καὶ ἀληθινὴν, καὶ τότε δὲ ὑπισχνοῦμαι μὴ ἐνοχλεῖν ὅλως τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, μηδὲ κατισπείγειν καὶ ζητεῖν κυβέρνησιν καὶ ἐκκλησίας ἑτέρας ποιμανσίαν καὶ ἐπιστασίαν, ἀλλὰ διάγειν εἰρηνικῶς καὶ ἀταράχως, μέχρις ἂν εὔδρομον γένηται τὸ τὰ τῆς κατ' ἐμὲ ἐκκλησίας διεξάγεσθαι παρ' ἐμοῦ, καθὼς ἐτάχθην. Εἰ δ' ἴσως παραχωρήσει ὁ Θεὸς παραβῆναί με τὴν τοιαύτην ὑπόσχεσίν μου καὶ ἀθετῆσαι, ὅσον ἤδη διαβεβαιοῦμαι, ἐπισπῶμαι κατ' ἐμαυτοῦ καὶ ἀσπασίως δέχομαι, ἣν ἂν διαγνοίη ἐπ' ἐμοὶ κατεδίκην μετὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ ἡ παροῦσα ἔγγραφος ὑπόσχεσίς μου δι' ἀσφάλειαν.

Digitized by Google

Manu propria :

† *Κύριλλος ἱερομόναχος καὶ πατὴρ πνευματικὸς τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα στέργων καὶ βεβαιῶν ὑπέγραψα.*

IX. *Joannes promittit Nicæensibus reversuris in sinum Ecclesiæ remissionem.*

† Πιττάκιον πατριαρχικὸν εἰς τοὺς εὑρισκομένους εἰς τὴν Νίκαιαν.

† Τοῖς ἀπὸ ἁμαρτίας ὑποστρέφουσιν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, τὸ κοινὸν τῶν ψυχῶν ἰατρεῖον, τὰς ἑαυτῆς σωτηρίους ὑπανοίγουσα πύλας καὶ ἑκάστῳ τὰ πρόσφορα φόρμακα ἐπιτιθεῖσα πᾶσι τὰ πρὸς σωτηρίαν οἰκονομεῖ· δεῖ τοίνυν μὴ ἀπαγορεύειν μηδένα, μηδὲ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπεσόντα καταφρονεῖν τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, οὐδὲ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν δλως ἁμαρτία ἡ νικῶσα τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ πολλὰ τῶν τῆς προτέρας ἀφισταμένων κακίας καὶ γνησίαν ἐνδεικνυμένων τὴν μετάνοιαν καὶ ἐπιστροφὴν ἡ θεία Γραφὴ φέρει τὰ παραδείγματα, τά τε ἄλλα καὶ τὸ τοῦ ἀσώτου, τὸ τῆς πόρνης, τὸ τοῦ ληστοῦ, τὸ τῶν Νινευϊτῶν, τὸ τοῦ Μανασσῆ, ὃς ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη τὸν λαὸν εἰδωλολατρεῖν παρεσκεύασεν, ἀποστάντας τοῦ δημιουργοῦ· οὐδένα γὰρ ἀπωθεῖται, οὐδὲ ἀποστρέφεται ὁ Θεὸς, φιλανθρωπίας ἄπειρον ἔχων πέλαγος, μόνον ἐὰν γνησίως μετανοήσωμεν καὶ προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν καὶ δεηθῶμεν τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος. Ἐπεὶ οὖν παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν ὑπερίσχυσε καθ' ἡμῶν ἡ τῶν Ἰσμαηλιτῶν ἐπίθεσις, καὶ πολλοὺς οὗτοι τῶν ἡμετέρων χειρωσάμενοι καὶ καταδουλώσαντες παρεδιάσαντο καὶ παρέσυραν, φεῦ! ὥστε καὶ τὰ τῆς ἑαυτῶν κακίας καὶ ἀθεότητος ἑλέσθαι, τοῖς εἰς βάθος δὲ κακίας τοσαύτης ἐμπεσοῦσιν αἴσθησις, οἳ κακοῦ γεγόνασιν, ἐπιγενομένη τὰ τῶν Χριστιανῶν πάλιν ἀναλαλέσασθαι διεγείρει, λογισμὸς δέ τις εἰσεισιν ἕτερος, καὶ διστάζουσι καὶ βέβαιόν τι μαθεῖν ζητοῦσιν, εἰ μὴ διαμάρτωσιν, ἀλλ' ἐπιτεύξονται τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, πᾶσι τοῖς τοιούτοις ἐγγυᾶται ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία καὶ πληροφορίαν βεβαίαν δίδωσιν, ὡς ἑλομένους τὰ τῆς ἀληθοῦς εἰς Θεὸν πίστεως καὶ τῆς τῶν Μουσουλμάνων κακίας, εἰς ἣν ἐξεκυλίσθησαν, ἀποστάντας, τῇ τῶν Χριστιανῶν πάλιν μερίδι συναριθμήσει καὶ ἱάσεται καὶ θεραπεύσει, καὶ οὐδὲ εὑρήσουσιν ἐμπόδιόν τι πρὸς τὴν τῶν ἰδίων ψυχῶν σωτηρίαν διὰ τὸ προγεγονὸς αὐτοῖς, ὡς εἴρηται, σφάλμα, ἀλλ' ὅσοι μὲν τούτων καὶ φανερὰν καὶ πεπαρρησιασμένην ἐνδείξονται τὴν μετάνοιαν, ὡς καὶ παθεῖν ἑλέσθαι ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, οὗτοι καὶ μαρτυρικὴν ἀναδήσονται στέφανον (ἀπόδειξις τούτου σαφὴς ὁ μέγας τοῦ Χριστοῦ μάρτυς Ἰάκωβος ὁ Πέρσης), ὅσοι δὲ τῷ φόβῳ τῶν κολάσεων καθ' ἑαυτοὺς καὶ ἐν τῷ λεληθότι διαζῆν θελήσουσι, τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐντερνιζόμενοι καὶ ποιοῦντες, καὶ αὐτοὶ σωτηρίας ἐπιτεύξονται, μόνον κατὰ τὸ δυνατὸν τηρεῖν σπουδάζοντες τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολάς. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν καὶ τὸ παρὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας γράμμα ἐγένετο.

A X. *Jeremias, metropolita Chersonis, pollicetur se in Ecclesia sua esse mansurum.*

† Οἱ ἐκλεγόμενοι παρὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας, κ. τ. λ., *ut num.* VIII.

Manu propria.

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Χερσῶνος καὶ ὑπέρτιμος Ἱερεμίας τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα στέργων καὶ βεβαιῶν ὑπέγραψα.*

XI. *Macarius, metropolita Bitzynes, pollicetur se in Ecclesia sua esse mansurum.*

† Οἱ ἐκλεγόμενοι παρὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας, κ. τ. λ., *ut num.* VIII.

Manu propria.

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βιτζύνης καὶ ὑπέρτιμος Μακάριος τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα στέργων καὶ βεβαιῶν ὑπέγραψα.*

XII. *Joannes scribit ad clerum Constantinopoleos de incantationibus.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν γνωρίσασα, ὡς ἐν τῇ βασιλευούσῃ ταύτῃ τῶν πόλεων μέσον τῶν ἐν αὐτῇ λογικῶν τοῦ Χριστοῦ προβάτων ἐγκατέσπειρεν ὁ τῶν ζιζανίων σπορεύς τινας αὐτοῦ θεραπευτὰς τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς προσκειμένους καὶ ταῖς διδασκαλίαις, μαγείαις δηλαδὴ καὶ πολλοῖς ἑτέροις ἀτόποις καὶ ἀσεβείας μεστοῖς, προσίασι δὲ τούτοις καί τινες τῶν πιστῶν, καὶ ἁναμάττονται τὰ τῆς τοιαύτης αὐτῶν κακίας καὶ ἀσεβείας, οὐ μικρῶς ἐντεῦθεν ἔπαθε τὴν ψυχὴν καὶ εἰς λύπην κατηνέχθη ἀφόρητον, καὶ πλεῖστα κατέχει δάκρυα, ὅτι δὴ εἰς τοσαύτην ἀναισθησίαν καὶ ἀτοπίαν ἐξηνέχθησαν οἱ ἄνθρωποι, ὡς ἐγκαταλιμπάνειν Θεὸν τὸν ποιήσαντα καὶ ἐπιλανθάνεσθαι Θεοῦ τοῦ τρέφοντος καὶ τοιούτοις προσιέναι ψυχοφθόροις καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου προδρόμοις, ὅθεν καὶ πᾶσιν, ὡς εἰκὸς, τρόπος προθυμηθεῖσα ἐξορίσαι τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας καὶ τοῦ γένους τὰ τοιαῦτα μιάσματα, ἅτε δὴ καὶ χρέος καὶ ὀφειλὴν ἔχουσα πᾶσι διαμαρτύρασθαι καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, ἐπειδὴ καὶ τούτου χάριν ἐτάχθησαν οἱ ποιμένες, ἵνα καὶ τοῖς ἄλλοις σαλπίζωσι καὶ προμηνύωσι τὰ μέλλοντα δυσχερῆ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαραίτητος ἡ κόλασις, κἂν εἷς ὁ ἀπολωλὼς τύχῃ, ὡς τῆς ῥομφαίας ἐρχομένης, ἂν μὴ σαλπίσωσι τῷ λαῷ, μηδὲ σημάνωσι, καὶ ἐλθοῦσα ἡ ῥομφαία λάβῃ ψυχὴν, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς τῶν ποιμένων ζητήσει ὁ Κύριος, καὶ οὐ δυνήσονται προβάλλεσθαι τὴν ἄγνοιαν, οὐδὲ εἰπεῖν, Οὐκ ἠκούσαμεν τῆς σάλπιγγος, οὐδὲ εἴδομεν τὸν πόλεμον, οἱ τὰς τῶν ἄλλων ἀγνοίας ταχθέντες ἐπανορθοῦν καὶ τὸν διαβολικὸν κίνδυνον προμηνύειν ἐρχόμενον. Διὰ ταῦτα προανεφωνεῖ καὶ ἐπισκήπτει τοῖς ἐποίκοις τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης ἅπασι, φοβηθῆναι τὸ βαρὺ κρίμα καὶ τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς ἀνταποδόσεως τοῦ Κυρίου πρὸ ὀφθαλμῶν λαβεῖν καὶ μὴ θελῆσαι τοῖς τοιούτοις συναπόλλυσθαι, ἀλλὰ κατὰ νοῦν λαβεῖν τὴν ἀπόταγὴν, ἣν ἐπὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀπαιτούμεθα, ἥτις μικρὰ μὲν φαίνεται λεγομένη, νοουμένη δὲ καὶ πάνυ ἐστὶ μεγάλη, ἣν ὁ ἰσχύσας φυλάξαι τρισμακάριστός ἐστι· διὰ γὰρ ὀλίγων ῥημάτων πᾶν κακὸν ὀνομαζόμενον, ὃ μισεῖ ὁ Θεὸς, ἀποτασσόμεθα, τὴν

Digitized by Google

νείαν, μοιχείαν, ἀκαθαρσίαν, ψεῦδος, κλοπήν, φθόνον, φαρμακείαν, μαντείαν, ἐπαοιδίαν, θυμόν, ὀργήν, βλασφημίαν, ἔχθραν, ἔριν, ζῆλον, μέθην, ἀργολογίαν, ὑπερηφανίαν, βλακείαν, γελοιασμούς, κιθαρισμούς, ᾄσματα δαιμονιακά, παιδοφθορίας, πνευμάτων ἐπερωτήσεις, πλεονεξίας, μισαδελφίας, ἁρπαγάς, τούτοις πᾶσι καὶ τοῖς ὁμοίοις τούτων ἀποτασσόμεθα ἐν τῇ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀποταγῇ, ἅπερ πάντες γινώσκομεν, ὅτι ἔργα καὶ διδασκαλίαι εἰσὶ τοῦ διαβόλου, πάντα δὲ ταῦτα ἐμάθομεν ἐν σκότει ὄντες· τὸ πρὶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διαβόλου, πρὶν φθάσῃ εἰς ἡμᾶς τὸ φῶς, ὅτε ἦμεν πεπραμένοι ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, ὅτε δὲ ἐβουλήθη ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἐλεήμων Θεὸς λυτρώσασθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς τοιαύτης πλάνης, ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, καὶ ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος, καὶ ἔδωκεν ἑαυτὸν ἀντάλλαγμα ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἐξηγόρασεν ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων, καὶ ηὐδόκησεν ἀναγεννῆσαι ἡμᾶς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, ταύτην τὴν ἀποταγὴν καὶ τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἀπαιτεῖται ἕκαστος ἐν τῇ ὥρᾳ καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· ἐπερωτῶνται γὰρ ποιμένες καὶ περὶ τῆς ἰδίας πολιτείας καὶ ὑπὲρ τῆς ποίμνης αὐτῶν, καὶ ἀπαιτεῖται ἕκαστος τὰ λογικὰ πρόβατα, ἅπερ παρέλαβε παρὰ τοῦ ἀρχιποιμένος Χριστοῦ· ἐπερωτῶνται οἱ ἐν ἐξουσίᾳ, ἐπειδὴ καὶ πᾶσα ἐξουσία ἀπὸ Θεοῦ, ἐπὶ ἀναχαιτίσει τῶν κακῶν καὶ ψυχολέθρων καὶ σωφρονισμῷ τῶν εἰς ἄτοπα ἐκφερομένων καὶ συρτολῇ, καὶ λόγον δώσουσι καὶ περὶ τῆς ἑαυτῶν πολιτείας καὶ περὶ τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν, ὁμοίως δὲ καὶ πρεσβύτεροι δώσουσι λόγον ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν, ἅμα δὲ καὶ οἱ διάκονοι καὶ πᾶς δὲ πιστὸς ὑπὲρ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ὑπὲρ τῆς γυναικὸς καὶ τέκνων καὶ παίδων καὶ παιδισκῶν δώσει λόγον, εἰ ἐξέθρεψεν αὐτοὺς ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου, καθὼς παραγγέλλει ὁ θεῖος ἀπόστολος· πλούσιοι καὶ πένητες, καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι, περὶ ὧν ἔπραξαν ἔργων, ἐπερωτῶνται· γέγραπται γάρ, ὅτι πάντες παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος, πρὸς ὃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε πονηρόν. Ταῦτ' οὖν εἰδότες καὶ ὅτι διὰ τὴν ἀνομίαν ἡμῶν ἐγκατέλιπεν ἡμᾶς ὁ Κύριος, καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας Βαρβάρων, καὶ ἀπήχθη αἰχμάλωτος εἰς τοὺς πολεμίους ὁ λαὸς, καὶ παρεδόθη τῇ διασπορᾷ, φοβηθῶμεν, ἀγαπητοὶ, καὶ ἀποστήτω ἕκαστος ἀπὸ τῶν πονηρῶν αὐτοῦ, καὶ μὴ καταδεχέσθω συναπάγεσθαι τοῖς τοῦ διαβόλου θεραπευταῖς, ἀλλὰ σπουδαζέτω τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τῆς αἰωνίου κατακρίσεως περισώσασθαι, καταμηνύων καὶ εἴ τινα ἔφθασε γνωρίσαι ἄνδρα ἢ καὶ γυναῖκα τὰ μαγικὰ μετερχόμενον, ὡς ἂν τῆς τοιαύτης κακίας καὶ ἐργασίας τοῦ διαβόλου ἐκπομπευομένης διορθῶνται καὶ οἱ τοιοῦτοι, καὶ οὐδὲ τοὺς ἁπλουστέρους εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας βάραθρον κατασπῶσι. Τούτου γὰρ ἕνεκα καὶ ἵνα παντὸς κακοῦ, ὃ μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται ὁ Θεὸς, ἡ ἡμετέρα καθαρεύῃ πολιτεία, ἐκκλησιαστικοῖς ἐπετρέψαμεν καὶ ἀνεθέμεθα, ὥστε περιιέναι αὐτοὺς καὶ ζήτησιν ἀκριβῆ ποιεῖσθαι ἐν ἑκάστῃ γειτονίᾳ τῆς βασιλευούσης ταύτης τῶν πόλεων, μήπω τις ἐγκέκρυπται τῷ ποιμνίῳ λύκος, δορὰν ἐνδεδυμένος προβάτου, καὶ μόρφωσιν μὲν εὐσεβείας ἔχων, ἠρνημένος δὲ τὴν αὐτῆς δύναμιν, μαγείαις χαίρων καὶ γοητείαις καὶ τοῖς λοιποῖς ἔργοις τοῦ διαβόλου. Τοῖς οὖν πεποιῆσθαι τὴν τῶν τοιούτων ζήτησιν ἀνατεθειμένοις καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε συνεργεῖν εἰς τοῦτο, καὶ καταφανεῖς τιθέναι, εἴ τινας τοιούτους συνοίδατε, τούς τε προσιόντας αὐτοῖς, ὅσον γὰρ κακόν ἐστιν ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ, ἤτις τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι οὐ μόνον τῷ μητρὶ ἐπέχειν τόπον τῶν λοιπῶν διενήνοχε καὶ προκαθέστηκε πόλεων, ἀλλὰ καὶ τῷ πηγὴν εἶναι τῆς εὐσεβείας, τοιαῦτα ἐν αὐτῇ τολμᾶσθαι διαβολικὰ καὶ ἀπωλείας ψυχῶν πρόξενα· καὶ ποίας ἂν συγγνώμης ἐπιτύχοιτε ὑμεῖς, εἰ περικαλύπτοιτε τοὺς τοιούτους, καὶ συγχωροῦντες εἴητε ἀναμεμίχθαι ὑμῖν αὐτοὺς καὶ βάλλειν ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τὴν καρδίαν καὶ θανατοῦν; Ἀλλὰ εἰ μὴ διανασταίητε πρὸς τὴν τῶν τοιούτων ἀνεύρεσιν, ὥστε τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἐξελαθῆναι καὶ δίκην ὑποσχεῖν τὴν ἀξίαν, εὖ ἴστε, ὡς παροξυσμῷ παροξυνεῖται καθ' ὑμῶν ἐπὶ πλέον ὁ Κύριος, καὶ τίς ὑποστήσεται ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ; Διανάστητε τοίνυν, παρακαλῶ, καὶ ζῆλον ἐνδείξασθε ὑπὲρ Θεοῦ τὸν προσήκοντα, ἰδίᾳ μέντοι ὑμῖν τοῖς ἱερωμένοις, οἱ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπόδειγμα εἶναι ὀφείλετε τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ πρότερον μὲν παρεγγυησάμεθα μετὰ τῆς προσηκούσης πνευματικῆς αὐστηρίας, ἀπέχεσθαι τῆς ἐν καπηλείοις διατριβῆς, καὶ νῦν δὲ πάλιν αὐτὰ ταῦτα καὶ διὰ τῶν παρόντων γραμμάτων ἐπισκήπτομεν, ὡς οἱ μὴ τοῦτο τοῦ λοιποῦ παραφυλαξάμενοι τὴν κανονικὴν ὑφέξουσι καταδίκην· ἔτι ἐπισκήπτομεν, ἵνα πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων συνεργῆτε τοῖς ἀνατεθειμένοις τὸ παρὸν λειτούργημα εἰς ἀνεύρεσιν τῶν ψυχοφθόρων ἀνθρώπων, ὑπείκοντες τούτοις δὴ ταῖς τὴν ζήτησιν αὐτῶν ποιουμένοις, ἐφ' οἷς καὶ περὶ αὐτῶν τούτων καὶ περὶ ἄλλων ἀναγκαίων καὶ λυσιτελῶν λέγειν μέλλουσι πρὸς ὑμᾶς, ἐπεὶ καὶ βάρος ἐκφωνοῦμεν καὶ ἐπιτίθεμεν παντὶ τῷ εἴδησιν ἔχοντι τοιούτου ψυχοφθόρου καὶ λυμεῶνος, ἵνα ὑποδείξητε τοῦτον τοῖς εἰς τοῦτο ἀνατεθειμένοις ἐκκλησιαστικοῖς, ἔτι δὲ καὶ εἴ τινα σύνοιδε ποσοῦντα τοῖς τοιούτοις καὶ συμφιλιούμενον.

XIII. ***Joannes mandat quibusdam magistratibus ut ecclesiasticos in persequendis incantatoribus adjuvent.***

† Οἱ κεφαλαττικεύοντες εἰς τὴν θεοφύλακτον, θεοδόξαστον καὶ θεομεγάλυντον Κωνσταντινούπολιν, συμπένθερε τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος ἐπὶ τῆς τραπέζης, κῦρ Γεώργιε Χοῦμνε, καὶ θεῖε τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, μέγα δρουγγάριε τῆς βίγλης, κῦρ Δημήτριε Τορνίκη, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινότατοι υἱοὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος· ἡ μετριότης ἡμῶν ἐγνώρισεν, ὅτι εἰς τὴν θεοφύλακτον ταύτην βασιλίδα τῶν πόλεων ἐνεργοῦνται μὲν καὶ ἄλλα τινὰ ἄτοπα παρά τινων ἀπὸ τῶν ἐποίκων αὐτῆς ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, εὑρίσκονται δὲ ἀναμεμιγμένοι (—αι) εἰς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλοὶ (πολλαὶ) μαγείαις καὶ γοητείαις προσκείμενοι (—αι) καὶ χρώμενοι (—αι), οἵτινες

Digitized by Google

καὶ τὰς ἑαυτῶν μὲν ψυχὰς τῇ ἀπωλείᾳ παραδιδόασιν, ἀπατῶσι δὲ καὶ πολλοὺς προσέρχεσθαι αὐτοῖς, καὶ ποιοῦσι βλάβην ἐντεῦθεν καὶ ὄλεθρον καὶ ψυχικὸν καὶ σωματικὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους· πόσον οὖν κακὸν καὶ ὀλέθριον ἕνι τοῦτο ὡς ἀντικρὺς φθορὰ εἰς τὸν ἀκραιφνῆ Χριστιανισμόν, ὃν ἡγούμεθα καὶ ἐλπίζομεν, ὅτι εἴπερ που ἀλλαχοῦ πολιτεύεται, πολιτεύεται τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ εἰς τὸν ἐνοικοῦντα τῇ τοιαύτῃ μεγαλοπόλει λαὸν, καὶ ὅτι ἱκανόν ἐστι τοῦτο μόνον ἐπισπάσασθαι προφανῶς τὴν τοῦ Θεοῦ ὀργὴν καθ' ἡμῶν, καὶ ὑμεῖς φρονήσεως ὄντες, οἵας ἐστὲ, καὶ γένους καὶ Χριστιανισμοῦ καθαρωτάτου, ἵνα διακρίνητε. Ἡ μετριότης τοίνυν ἡμῶν ταῦτα μαθοῦσα καὶ τὴν ψυχὴν οὐ μικρῶς ἔπαθε, καὶ εἰς λύπην ἀφόρητον κατηνέχθη, καὶ δάκρυα πλεῖστα κατέχεε, τὸ μὲν καὶ ὅτι εἰς τοσαύτην ἀναισθησίαν καὶ ἀτοπίαν ἐξηνέχθησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὕτως ἐπλανήθησαν, ὡς ἀποστῆναι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπολέσαι τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν διὰ τῶν τοιούτων μαγειῶν καὶ γοητειῶν, τὸ δὲ καὶ ὅτι ὁμολογουμένως διὰ τὰ τοιαῦτα ἄτοπα καὶ ἀσεβείας μεστὰ ἔργα τὸ πλέον ὑπέστη τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν τὸν ἀφανισμὸν καὶ τὴν φθορὰν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν, ἣν ὑπέστη καὶ ὑφίσταται. Εἰ μὲν οὖν μακρὰν που τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ταύτης ἠκούομεν ἐνεργούμενα τοιαῦτα ὀλέθρια καὶ ἔξω τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας ἔργα, πάντως χρεὼς εἴχομεν καὶ ζῆλον ἀναλαβεῖν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς, καὶ εἰ κίνδυνος προέκειτο καὶ προθυμηθῆναι καὶ πᾶσι τρόποις σπουδάσαι ἐξορίσαι τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας καὶ τοῦ γένους τὰ τοιαῦτα μιάσματα. Ἐπεὶ δὲ ἐντὸς ταύτης τῆς θεοδοξάστου Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα ἑνὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ εὐσεβεστάτη βασιλεία, εἰς ἣν δῆτα μεγαλόπολιν καὶ ἐνοχὴν ἔχετε ὑμεῖς, οἵαν ἔχετε, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, ἔνθα ἡ πηγὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ εὑρίσκεται, τέλμωνται τὰ τοιαῦτα, ποίας ἂν συγγνώμης τύχοιμεν παρὰ Θεοῦ, καὶ πῶς οὐ δικαίως πᾶσα μέμψις ἡμῖν παρὰ παντὸς ἐπαχθήσεται, εἰ μὴ διανασταλημεν εἰς ζήτησιν ἀκριβῆ καὶ ἀνεύρεσιν τῶν τοιούτων κακίστων καὶ ὀλεθρίων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς ἐκδίκησιν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ; Γενομένης γὰρ τῆς ἐκδικήσεως ταύτης καὶ τοῦ ἐξιλασμοῦ κατὰ τὸ τοῦ Φινεὲς ἀείμνηστον ἔργον ἐκεῖνο, θαῤῥῶ εἰς τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς κοπάσει ἡ καθ' ἡμῶν θραῦσις καὶ τὸ ἀνένδοτον τῆς ὀργῆς, καὶ ἐπιβλέψει ἔλεων εἰς τὸν ταλαιπωρούμενον ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ταῖς παρ' αὐτοῦ μάστιξι διὰ τὰ παροξύνοντα αὐτὸν κακὰ παιδευόμενον λαὸν αὐτοῦ· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις ἀτοπίαις διαθερμανθέντας καὶ εἰς ζῆλον διαναστάντας τὸν τῷ Θεῷ ὀφειλόμενον ἀμείψεται δωρεαῖς πολυτρόποις αὐτὸς ὁ διὰ τοῦ προφήτου εἰπών· *Ζῶ ἐγὼ, τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω.* Ποῖον γὰρ ἂν ἕτερον ἔργον ὑπὲρ τῆς δόξης εἴη τοῦ Θεοῦ ἢ τοὺς τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν διὰ τῶν δαιμονικῶν ἐπικλήσεων καὶ τῶν μαγειῶν καὶ γοητειῶν ἀνατρέποντας καὶ καταλύοντας ἀντικρὺς λανθάνοντας ζητῆσαι καὶ εὑρεῖν καὶ εἰς μέσον ἑλκύσαι καὶ ταῖς πρεπούσαις ὑποβαλεῖν κακώσεσι καὶ κολάσεσιν; Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀνεθέμεθα ἐκκλησιαστικοῖς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν, οἳ μέλλουσι περιιέναι καὶ ἀνιχνεύειν καὶ ζητεῖν πάντα τρόπον τοὺς τὰ εἰρημένα ἄτοπα καὶ ἀσεβήματα χαίροντας, ἄνδρας λέγομεν καὶ γυναῖκας, καὶ τὸ εἰς τὴν αὐτῶν δύναμιν ἧκον, οὐ μόνον εἰς τὴν τῶν τοιούτων σπεύδοντες ἔσονται ζήτησίν τε καὶ εὕρεσιν, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς τὴν τῶν γινομένων ἄλλων κατὰ τὴν πολιτείαν ἀτοπημάτων διόρθωσιν· ἐπισκήπτομεν δὲ καὶ ἀξιοῦμεν καὶ ὑμᾶς ὡς εὐσεβεῖς καὶ φιλοθέους, καθὼς εἴπομεν, συνεργοὺς φανῆναι εἰς τοῦτο καὶ ἀνθρώπους διδόναι τούτοις, ὅτε χρείαν ἔχουσι τοῦ δημοσίου, ἱκανοὺς εἰς τὴν τοιαύτην τῶν κακῶν ἀνθρώπων ἔρευναν, ὥστε τοὺς ἁλισκομένους καὶ εὑρισκομένους μετόχους τῆς εἰρημένης ἀσεβείας, πάσχοντας πρότερον, ὅσα τοῖς φιλευσεβέσι νόμοις δοκεῖ, τέλος καὶ τῶν τῆς πόλεως ὁρίων ἀπελαύνεσθαι. Ἵν' οὖν ἔχοιτε τὴν παρὰ Θεοῦ βοήθειαν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς αὐτῆς χρῄζετε, φάνητε φιλοῦντες Θεὸν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν περὶ πλείστου ποιούμενοι, καὶ σπεύσατε εἰς τοῦτο τὸ εἰρημένον θεοφιλέστατον ἔργον καὶ κόπον, εἰ πρόκειται, ὑποστῆναι ὑμᾶς σωματικὸν, ὥστε ἐξορίσαι τὴν λύμην τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ, ἵνα καὶ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι εὕρητε τὰς ἀμοιβὰς, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἀπολαύσητε, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ὑπεραγωνισαμένοις.

XIV. *Synodus constituit, excommunicato metropoli æ Philipporum hyperpyra centum annua esse pendenda a duobus episcopatibus Ecclesiæ Philippopoleos, qui antistitibus carent.*

† Καὶ ὁ τῆς ἡμετέρας φύσεως λόγος καὶ τὰ θεῖα παραγγέλματα ἐπικάμπτεσθαι ἡμᾶς ἀπαιτεῖ τοῖς κακῶς ἔχουσι καὶ φιλανθρώπως αὐτοῖς προσφέρεσθαι καὶ ἡμέρως καὶ ὡς οἷόν τέ ἐστι τὸ πολὺ κουφίζειν τῶν συμφορῶν, ὅσῳ δὴ καὶ κοινὰ πᾶσιν ἡ φύσις προῦθηκε τὰ δυστυχήματα. Ταῦτ' ἄρα καὶ τῷ ποτε Φιλίππων, πρὸς τῇ ἀποβολῇ καὶ ἀποπέσει τοῦ θείου τῆς ἀρχιερωσύνης σεμνώματος καὶ τῆς ἀξίας πενίᾳ καὶ ἐνδείᾳ πιεζομένῳ τῶν χρειωδῶν, καὶ ἱκεσίαν πρὸς ἡμᾶς κεκινηκότι, ἐπαρκέσαι τὰ πρὸς ζωάρκειαν, οἷς εὐήκοον ὑπέσχομεν, καὶ προνοήσασθαι τούτῳ τὰ πρὸς τὸ ζῆν συντείνοντα τῶν εἰκότων εἶναι καὶ δικαίων κεκρίκαμεν· μέντοι γε καὶ διασκέψει καὶ γνώμῃ κοινῇ τῆς περὶ ἡμᾶς ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Κυζίκου

. . . . . .

τάττομεν δίδοσθαι πρὸς αὐτὸν ὑπέρπυρα ἑκατὸν ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως χηρευουσῶν ἐπισκοπῶν, τῆς Ἰωαννίτζης καὶ τοῦ Ὑπερπυραχίου· δίδοσθαι δὲ ταῦτα αὐτῷ ἐτησίως ἀνεγκρατήτως καὶ ἀνυστερήτως, ὅπερ καὶ ὀφείλει γίνεσθαι καὶ ἐνεργεῖσθαι, ὡς διεγνώσθη καὶ διετάχθη συνοδικῶς. Ὀφείλει μέντοι καὶ ὁ χειροτονηθησόμενος εἰς τὴν τοιαύτην μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως ἀρχιερεὺς στέρξαι τοῦτο, ὅσον διεγνώσθη συνοδικῶς, καὶ μηδόλως εἰς τὴν τῆς τοιαύτης ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως χωρῆσαι ἀθέτησιν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ

Digitized by Google

καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος. Μηνὶ Ἰουνίῳ ἰνδ. ζ'.

XV. *Joannes respondet metropolitæ Russiæ interroganti de metropolita mortuo miracula patrante.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Ῥωσίας καὶ ὑπέρτιμε, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι· γραφὴν ἐδεξάμεθα τῆς ἱερότητός σου, διεξιοῦσαν ἅμα καὶ πληροφοροῦσαν περὶ τοῦ πρὸ σοῦ ἀρχιερέως τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας, ὡς ἐδοξάσθη μετὰ θάνατον παρὰ Θεοῦ καὶ γνήσιος αὐτοῦ θεράπων ἀνεδείχθη, ὡς καὶ θαύματα τελεῖσθαι μεγάλα παρ' αὐτοῦ καὶ παντοίας νόσους θεραπεύεσθαι. Εὐφράνθημεν οὖν καὶ ἠγαλλιασάμεθα τῷ πνεύματι ἐπὶ τούτοις, καὶ τὴν ὀφειλομένην ἀνεπέμψαμεν τῷ Θεῷ δοξολογίαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ παρ' ἡμῶν ἐζήτει μαθεῖν ἡ ἱερότης σου τὸ ποιητέον ἐπὶ τῷ τοιούτῳ ἁγίῳ λειψάνῳ, οἶδε δὲ αὕτη καὶ οὐκ ἀγνοεῖ, ὡς ἔχει τάξεως καὶ συνηθείας ἐν τοῖς τοιούτοις ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, πληροφορίαν καὶ ἐπ' αὐτῷ λαβοῦσα βεβαίαν καὶ ἀναμφίλεκτον, τῷ τοιούτῳ τῆς Ἐκκλησίας χρήσεται πάντως τύπῳ ἡ ἱερότης σου καὶ περὶ αὐτὸ, καὶ ὕμνοις καὶ ἱεραῖς τιμήσεις καὶ θεραπεύσεις δοξολογίαις τὸν τοῦ Θεοῦ θεράποντα, καὶ τῷ ἐξῆς παραδώσεις χρόνῳ εἰς αἴνεσιν καὶ δόξαν τοῦ δοξάζοντος Θεοῦ τοὺς αὐτὸν δοξάζοντας, οὗ ἡ χάρις εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος. Μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ζ'.

XVI. *Synodus dirimit controversiam ortam inter metropolitam Thessalonices et monasterium Acapnii.*

† Διένεξις ἀνέκυψε μέσον τῶν τε ἐνασκουμένων μοναχῶν τῇ κατὰ τὴν Θεσσαλονίκην σεβασμίᾳ πατριαρχικῇ μονῇ τῇ εἰς ὄνομα τιμωμένῃ τοῦ Δεσπότου Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ ἐπικεκλημένου τοῦ Ἀκαπνίου, καὶ τοῦ μέρους τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης περὶ τοῦ ἐκεῖσε κλήρου τοῦ θείου ναοῦ τοῦ εἰς ὄνομα τῶν Ἀσωμάτων τετιμημένου, τοῦ μὲν τοπικοῦ ἀρχιερέως σφραγῖσαι καὶ τιμαῖς ὀφφικίων καὶ περὶ αὐτὸν χρῆσθαι ἐθέλοντος, ναὶ μὴν καὶ εἰς οἰκονόμον ἀρτίως διὰ σφραγῖδος προβιβάσαντος ἐν αὐτῷ, ὃν δῆτα καὶ προεβίβασε, τῶν μοναχῶν δὲ ἀνθισταμένων καὶ ἐναντιουμένων αὐτῷ, ἅτε δὴ τῶν περὶ τοῦ κλήρου τοῦδε προσόντων αὐτοῖς χρυσοβούλλων, τὸν ἀρχιμανδρίτην τῆς αὐτῆς σεβασμίας μονῆς καὶ ἐφορεύειν καὶ ἐπιλέγεσθαι τούτους διοριζομένων, οὐκ ἀπὸ τῶν τῆς μητροπόλεως κληρικῶν, οὐκ ἀπὸ τῶν τῆς Παναγίας, οὐκ ἀπὸ τῶν τοῦ μεγαλομάρτυρος καὶ μυροβλύτου Δημητρίου, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν εὐκτηρίοις οἴκοις προσανεχόντων Θεῷ, περὶ τοῦ Θεσσαλονίκης μηδέν τι μηδαμῶς μεμνημένων. Ἐπεὶ οὖν ἀρχὴν ἔσχεν ἐντεῦθεν αὐτοῖς τὰ τῆς διενέξεως καὶ λύσιν οὐδαμῶς ἐλάμβανεν, ἐξαποστέλλουσιν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον οἱ μοναχοὶ τὸν ἀπὸ τῆς αὐτῆς σεβασμίας μονῆς ἱερομόναχον κῦρ Μαλαχίαν, ἐπιθέμενοι τούτῳ τὰ πρασόντα περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης αὐτοῖς δικαιώματα, ἐφ' ᾧ τὰ κατ' αὐτὴν ἀνενέγκαι καὶ τὸ ποιητέον ἀγαθὸν ζητῆσαί τε καὶ μαθεῖν. Ἀφιγμένῳ οὖν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ καὶ τοῦ ἱερομονάχου κῦρ Διονυσίου, προτροπῇ καὶ ἀναθέσει τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως Θεσσαλονίκης, ἐπέτρεψε συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν ἑκατέρῳ εἰπεῖν καὶ διηγήσασθαι, ὅσον εἰπεῖν ἔχει, καὶ δὴ τὰς πρὸς ἡμᾶς γραφὰς τοῦ Θεσσαλονίκης ὁ αὐτὸς ἱερομόναχος κῦρ Διονύσιος ἐμφανίσας, αἳ δὴ γραφαὶ διεξιοῦσαι ἦσαν εἰς πρᾶξιν αὐτὸν ἑδράσθῃναι συνοδικὴν καὶ τὴν τοῦ οἰκονόμου σφραγῖδα, προεκόμισεν ἔπειτα καὶ τὴν συνοδικὴν πρᾶξιν, ἥτις καὶ ἐν ἐπηκόῳ ἀναγνωσθεῖσα περὶ μὲν τῶν, ὧν διωρίζετο τὰ χρυσόβουλλα, μνείαν ἐποιεῖτο οὐδ' ἠντιναοῦν, οἷα μηδὲ ἐμφανισθέντων τηνικαῦτα τυχὸν, τὸν Ἀκαπνίου δὲ ἀπεῖρχε χειροτονίας μὴ ποιεῖν ἐν τῷ τοιούτῳ κλήρῳ βαθμῶν. Καλῶς τοῦτο πάντως καὶ καγονικῶς τῆς συνόδου διορισαμένης, ἅτε δὴ τοῦ τοιούτου χρήματος τῶν χειροτονιῶν ἀρχιερεῦσι προσήκοντος, ἐπὶ τούτοις προέτεινε μὲν καὶ ὁ τῆς τοῦ Ἀκαπνίου μεταγενεστέραν πατριαρχικὴν γραφὴν, ἐνδιδοῦσαν τῷ ταύτης ἀρχιμανδρίτῃ, ὥστε εἰς οἰκονόμον καθιστᾶν, ὃν ἂν ἐπιλέξηται, καὶ κληρικοὺς ἐγχαταλέγειν τῷ κλήρῳ τῷδε δι' οἰκείων γραμμάτων, προέτεινε δὲ καὶ τὰ χρυσόβουλλα καὶ πρόσταγμα σεπτὸν ἐπ' αὐτοῖς τοῦ ἀοιδίμου καὶ μακαρίτου βασιλέως, τοῦ πάππου τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, καὶ ἕτερον σεπτὸν πρόσταγμα ἀρτίως ἀπολυθὲν παρ' αὐτοῦ δὴ τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως, ὁμοῦ καὶ τὴν τοῦ κλήρου ἐπιλογὴν καὶ ἐφορείαν καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ τοιούτου θείου ναοῦ τῷ κατὰ καιροὺς τῆς τοῦ Ἀκαπνίου προεδρεύοντι ἐνετίθει καὶ ἐνεχείριζε, τούς τε φθάσαντας ἐνταγῆναι τούτῳ διπλοκλήρους παρέστελλε, καὶ τὸν Θεσσαλονίκης ἀπέτρεπεν ἐκεῖθεν. Ἐμέλει καὶ συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἐφέσου, τῷ Πισιδίας, τῷ Μαδύτων, τῷ Μηθύμνης καὶ τῷ Χίου, διέγνω καὶ ἀπεφήνατο, προσῆκον εἶναι καὶ δίκαιον, ἐκεῖνα καὶ εἰς τὸν ἐξῆς πάντα χρόνον ἐπὶ τῷ τοιούτῳ κλήρῳ κρατεῖν καὶ ἐνεργεῖσθαι, ὅσα τὰ περὶ αὐτοῦ χρυσόβουλλα ὑπετύπωσεν, ἔτι τε καὶ ὅσα τὰ ἐπ' αὐτοῖς σεπτὰ προστάγματα, ὥστε τὸν τῆς τοῦ Ἀκαπνίου καὶ τὴν ἐφορείαν καὶ ἐπιλογὴν ἔχειν αὐτοῦ, καὶ πάντα ἐπ' αὐτῷ ποιεῖν, ὅσα διὰ τῶν αὐτῶν δικαιοῦται δικαιωμάτων, μέντοι γε καὶ ἐφορεύων ἔσται καὶ ἐπιλεγόμενος τοὺς τοιούτους κληρικοὺς καὶ γράμμασιν οἰκείοις τούτους ἐγχαθιστῶν ὡς τὸ πρότερον, τήν τε τῶν ἱερῶν σκευῶν φυλακὴν καὶ τὴν τοῦ οἰκονομείου ὑπηρεσίαν τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπιτρέπων καὶ ἀνατιθείς, ὃν ἂν ἱκανὸν ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τούτοις καὶ ἁρμόδιον διακρίνῃ κατὰ τὴν προτέραν συνήθειαν καὶ καθ' ὅπερ ἀρχῆθεν ἔσχε προνόμιον, φυλάττεσθαι τούτου ὀφείλοντος καὶ τὸ ἀπαράτρωτον ἔχειν ἐπὶ πᾶσι τοῖς κατὰ καιροὺς τὴν αὐτῆς προστασίαν διαδεξομένοις, πλὴν οὐχ ἕξει τις αὐτῶν ἐπ' ἀδείας, σφραγῖδα οἱουδήτινος ὀφφικίου ποιήσασθαι, οὔτε μὴν ἐναρίθμιόν τινα τῷ τοιούτῳ κλήρῳ ποιῆσαι διπλόκληρον· ἀπαγορεύομεν γὰρ τούτοις ἅπασι καὶ ἡμεῖς ὁμοίως τῇ προλαβούσῃ συνόδῳ, καὶ οὐδαμῶς ἐχωροῦμεν, οὐδὲ ἄδειαν δίδομεν, σφραγῖ-

Digitized by Google

δας τελεῖν καὶ χειροτονίας ὀφφικίων, ἐπεὶ ταῦτα, ὡς εἴρηται, ἀρχιερεῦσι προσήκουσι. Περὶ μέντοι τῶν κατὰ τὸ παρὸν εὑρισκομένων διπλοκλήρων, εἰ καὶ κατὰ τὴν τῶν εἰρημένων τῆς τοιαύτης μονῆς δικαιωμάτων περιληψιν παρασταλῆναι αὐτοὺς ἔδει, ἀλλ' οὖν διακρίσει τὸ πρᾶγμα δοῦσα ἡ μετριότης ἡμῶν συνοδικῶς τούτους μὲν εἶασε διὰ βίου εἶναι καὶ εὐρίσκεσθαι ἐν αὐτῷ, τοῦ λοιποῦ δὲ καὶ εἰς τὸ ἔμπροσθεν οὐκ ὀφείλει ὁ τῆς τοῦ Ἀκαπνίου διπλόκληρον ὅλως εἰς τὸν τοιοῦτον παραδέξασθαι κλῆρον, ἀλλ' εἰ καὶ παραδέξεται ὁπωσδήποτε, αὐτόθεν ἡ πρᾶξις αὕτη εὐθὺς τὴν κατάλυσιν ἕξει· ἥκιστα γὰρ εἰκὸς καὶ δίκαιον ἡμῖν κέκριται, ἄλλο τι παρά τινος εἰς τὸν τοιοῦτον κλῆρον πραχθῆναι, παρ' ὃ τά τε χρυσόβουλλα καὶ τὰ σεπτὰ προστάγματα διορίζονται, ὀφείλοντος καὶ τοῦ νῦν ἱερωτάτου ἀρχιερέως Θεσσαλονίκης καὶ τῶν μετ' αὐτὸν στέργειν καὶ ἐμμένειν εἰς ὅσον ταῦτα διέξεισι, ἵν' οὕτω καὶ ἀσύγχυτος ἡ τάξις αὕτη διατελῇ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Τῆς γὰρ περὶ τούτου χάριν ἀσφαλείας ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη τῇ πολλάκις διαληφθείσῃ τοῦ Ἀκαπνίου σεβασμίᾳ πατριαρχικῇ μονῇ καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ διάγνωσις καὶ ἀπόφασις τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς διαιωνίζουσαν τὴν ἀσφάλειαν μηνὶ Ἰουνίῳ ἰνδ. ζ'.

XVII. *Synodus dirimit controversiam.*

† Οἱ ἐνασκούμενοι μοναχοὶ τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Πλυναρίου διένεξιν ἔχοντες μετὰ τοῦ Καλοστρατιώτου περὶ τοῦ ἀνήκοντος αὐτοῖς ἐμφυτεύματος, ἀφ' ὧν οὗτος ἀνήγειρεν οἰκημάτων ἐν τῇ περιοχῇ καὶ τοῖς δικαίοις τῆς αὐτῆς σεβασμίας μονῆς, ζητήσας ἐπὶ τούτῳ καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν τὸ τοιοῦτο τόπιον, ἐκίνησαν τὰ περὶ τούτου ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου, καὶ δὴ τῶν μερῶν ἀμφοτέρων τῷ δικαστηρίῳ παρεστώτων, ἐξετάσει δοθείσης τῆς κατ' αὐτοὺς τοιαύτης ὑποθέσεως, οἱ μὲν μοναχοὶ τὰ ἐπὶ τῇ περιοχῇ τῆς αὐτῆς μονῆς καὶ τοῖς ὁπουδήποτε διαφέρουσιν αὐτῇ κτήμασι προσόντα αὐτοῖς σεπτὰ χρυσόβουλλα προκομίσαντες, ἃ δὴ χρυσόβουλλα τὸ ἀπαραγχείρητον καὶ ἀπαραποίητον, ἀναφαίρετόν τε καὶ ἀναπόσπαστον περιποιοῦνται αὐτοῖς εἰς ταῦτα, ἐζήτουν κατ' αὐτὰ, ὡς καὶ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ τοπίῳ δικαιούμενοι τὸ τεταγμένον ἐμφύτευμα, ὁ Καλοστρατιώτης δὲ καὶ αὐτὸς τὸ παρ' ἑαυτῷ σεπτὸν χρυσόβουλλον τοῦ ἀοιδίμου καὶ μακαρίτου βασιλέως τοῦ πάππου τοῦ ἐκ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος ἐμφανίσας, δικαιοῦσθαι δι' αὐτοῦ διετείνετο, ὥστε μηδέν τι πρὸς αὐτοὺς δι-δόναι. Ἀναγνωσθέντος μέντοι τοῦδε τοῦ σεπτοῦ χρυσοβούλλου ἐν ἐπηκόῳ, καὶ διαλαμβάνοντος διὰ χρέους τοῦ Καλοστρατιώτου δημοσιακὸν κρατηθῆναι καὶ πραθῆναι τὰ οἰκήματα αὐτοῦ ταῦτα τῷ δρουγγαρίῳ....., ἅμα δὲ καὶ διοριζομένου, μὴ ὑποκεῖσθαι αὐτὰ δημοσιακῷ τέλει ἢ ἑτέρῳ ὀφλήματι, ἐπειδὴ ἀνεφάνη ἐντεῦθεν ἀριδήλως, ὡς δι' αἰτίαν αὐτοῦ ἐκρατήθησαν καὶ ἐπράθησαν τὰ τῆς ἀνακτίσεως αὐτοῦ πάντως καὶ βελτιώσεως, φθάσας δὲ ὅμως ἐξωνήσατο παρὰ τοῦ δρουγγαρίου, καὶ κατέχει καὶ νέμεται πάλιν αὐτά, διὰ τοῦτο καὶ ὅτι οὐδὲ διαμνημονεύει τὸ αὐτὸ σεπτὸν χρυσόβουλλον τῆς τοιαύτης μονῆς, οὐδὲ ἀποπέμπεται ὅλως αὐτὴν ῥητῶς ἀπὸ τοῦ τοιούτου τοπίου, ὡς μὴ ἀνενεχθέντος τοῦ πράγματος, ὡς εἰς ἀλήθειαν εἶχεν, ἑτέρων καὶ αὐτῇ προσόντων χρυσοβούλλων καὶ μὴ ἀναιρουμένων διὰ τοῦ ἐμφανιζομένου παρὰ τοῦ Καλοστρατιώτου, διασκέψει συνοδικῇ δοῦσα τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν, ἔκρινε διά τε τὰς εἰρημένας αἰτίας, καὶ ἅμα διὰ τὸ καὶ τοὺς φιλευσεβεῖς νόμους οὕτως περὶ τῶν τοιούτων διαγορεύειν· « Δεῖ τοὺς οἰκονόμους τῶν ἐκκλησιῶν ἀδεῶς ἐκδικεῖν τὰ περιελθόντα εἰς τὴν βασιλείαν ἐξ εὐαγῶν οἴκων ἀκίνητα καὶ ἀμείψεως τρόπον, ἐὰν πρὸς ἕτερον μετέλθωσι πρόσωπον, καὶ πάλιν ὁ κατὰ δωρεὰν λαβὼν ἀκίνητον ἐκκλησιαστικὸν, πρὸς τῷ μὴ ἀπολαῦσαι τοῦ δωρηθέντος, καὶ ἕτερον παραπλήσιον ἀποδώσει, » μηδὲν εἶναι κώλυμα καὶ ἐμπόδιον τοῖς μοναχοῖς, ἀναζητεῖν τὸ τοιοῦτον αὐτῶν δίκαιον· μέντοι γε καὶ ἐδικαίωσε γνώμῃ κοινῇ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Πισιδίας, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Διδυμοτείχου, τοῦ Μαδύτων, τοῦ Αἴνου, τοῦ Χερσῶνος καὶ τοῦ Βάρνης, ἔτι δὲ καὶ τοῦ οἰκείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, καθολικοῦ κριτοῦ, κῦρ Νικολάου τοῦ Ματαράγγου, συμπαρόντος τῇ συνόδῳ καὶ συνδικάζοντος ἡμῖν τὰ τῆς ὑποθέσεως, ὡς ἂν δι-δῶται τῇ αὐτῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ Πλυναρίου παρὰ τοῦ Καλοστρατιώτου τὸ ὑπὲρ τῶν τοιούτων οἰκημάτων αὐτοῦ ἀνῆκον ταύτῃ ἐμφύτευμα, ὡς ἐτάχθη τὰ ἀπ' ἀρχῆς καὶ συνεφωνήθη, ὀφείλοντος ἀποδιδόναι τοῦτο κατὰ τὸ ἀνυστέρητον, ἐπειδὴ οὐδὲ παρέσχον αἰτίαν οἱ μοναχοί τινα τῇ πρὸς τὸν δρουγγάριον πράσει τῶνδε τῶν αὐτοῦ οἰκημάτων, ὥστε καὶ ζημίαν ὑποσχεῖν αὐτοὺς ἐντεῦθεν, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ γέγονεν αἴτιος εἰς τοῦτο· « Τὰ παρ' ἑτέρων δὲ γινόμενα ἑτέρους οὐ καταβλάπτουσιν, » οἱ αὐτοὶ καὶ ταῦτα νόμοι φασὶν, οὐ μὴν ἀλλ' ὅτε καὶ μὴ εἶχεν οὕτω περιλήψεως τὸ αὐτὸ σεπτὸν χρυσόβουλλον, ὡς παρυποκλαπῆναι δοκεῖν τῶν βασιλικῶν ἀκοῶν, ἀλλὰ ῥητῶς ἀπεστέρει καὶ τὴν μονὴν τοῦ τοιούτου αὐτῆς τοπίου, ἐπειδὴ τοῦτο ὑπ' αἰτίῳ τῷ Καλοστρατιώτῃ συμβῆναι ἔμελλεν, οὐδ' οὕτως ἰσχυρογνωμονεῖν αὐτὸν ἔδει καὶ ἀγνώμονος προφανῶς ἔργον ἐνδείκνυσθαι, ὡς ἀποστερῆσαι ταύτην τοῦ ἐμφυτεύματος ἐπὶ κρίματι τῆς οἰκείας ψυχῆς· κἂν μὲν οὖν ἀποδιδῷ τοῦτο, εὖ ἂν ἔχοι, εἰ δὲ μή, ἐξέσται τοῖς μοναχοῖς ἀποπέμψασθαι αὐτὸν ἐκεῖθεν τὰς ὕλας λαβόντα τῶν τοιούτων αὐτοῦ οἰκοδομιῶν. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη αὐτοῖς καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ διάγνωσις καὶ ἀπόφασις τῆς ἡμῶν μετριότητος μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. η'.

XVIII. *Synodus concedit cuidam clerico facultatem promotionis.*

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς ὁ ἀπὸ τοῦ κλήρου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Δημήτριος ὁ Ἐσκαμματισμένος, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἀπορφανισθεὶς πατρόθεν καὶ μητρόθεν ἦν ὑπ' ἐκείνων καὶ ὑποταττόμενος ταῖς πρω-

Digitized by Google

τοις αὐταδέλφοις αὐτοῦ, τῷ Νικολάῳ καὶ τῷ Θεοδώρῳ, οἵτινες δὴ καὶ συνέθεντο καὶ συνεβιβάσθησαν διὰ μόνης ψιλῆς συμφωνίας πρὸ χρόνων μετὰ τοῦ Φόρτου Μιχαὴλ, ἐφ' ᾧ λαβεῖν τὴν τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ θυγατέρα τὴν Ξένην νύμφην ἐπὶ τούτῳ δὴ τῷ Δημητρίῳ· γενομένης μέντοι τῆς τοιαύτης αὐτῶν συμφωνίας, ἐπείπερ εἶδεν οὗτος τὴν κόρην ἀφήλικα παντελῶς, ἐχώρησεν εὐθὺς εἰς ἀθέτησιν τῆς πράξεως ταύτης, ἥτις δὴ πρᾶξις λαληθεῖσα καὶ ἐπὶ τῆς ἐκείσε ἁγιωτάτης ἐκκλησίας τὸ ἄκυρον ἔσχε κατὰ τὴν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις διαταγὴν τῶν φιλευσεβῶν νόμων, ὡς τῆς κόρης μήπω τὸν ἔννομον πρὸς γάμου φθασάσης χρόνον. Ἔπειτα ἠγάγετο ἑαυτῷ γυναῖκα νομίμως, καὶ ζητήσαντος ἱερωθῆναι, ἐπειδὴ ἐλαλήθη τὰ τῆς εἰρημένης ἐπὶ τῇ τοῦ Φόρτου συμβιβάσεως, γέγονε περὶ τούτου ἐξέτασις παρὰ ἐκκλησιαστικῶν προτροπῇ καὶ ἀναθέσει τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θετταλίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργοῦ, παρ' ὧν δὴ καὶ ἐρωτηθεῖσαι ἥ τε μήτηρ καὶ ἡ μάμμη, ἔτι δὲ καὶ ὁ αὐτάδελφος τοῦ εἰρημένου Φόρτου ὁ δρουγγάριος καὶ ἡ αὐτοῦ σύζυγος, εἶπον καὶ διεβεβαιώσαντο ὑπὸ βάρει ἀφορισμοῦ, ὡς χρόνων ἦν τὸ κόρισον τότε πέντε καὶ πρὸς, ὅτε μεταξὺ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Ἐσκαμματισμένου τὰ ψιλὰ γέγονε σύμφωνα. Ταῦτα ὁ δηλωθεὶς Ἐσκαμματισμένος ἀνενέγκας προέτεινεν ἐπὶ τοῦ μέσου καὶ γράμμα τῶν ποιησαμένων τὴν ἐρώτησιν ἐκκλησιαστικῶν, τοῦ πρωτονοταρίου δηλονότι καὶ τοῦ λογοθέτου, ὑπογραφῇ τῇ αὐτῶν πεπιστωμένον, πρὸς δὲ καὶ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου, συνφδὰ τοῖς παρ' αὐτοῦ ῥηθεῖσι διεξιόν, καὶ ἐζήτησεν ἡμετέρας τυχεῖν εἰς τοῦτο καὶ συνοδικῆς διαγνώσεως. Συνεδριάζοντος τοίνυν τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ καὶ τοῦ αὐτοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως Θεσσαλονίκης καὶ εἰπόντος καὶ αὐτοῦ καὶ πληροφορήσαντος, οὕτως ἔχειν τὸ ἀληθὲς, διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Σάρδεων, τῷ Σμύρνης, τῷ Λακεδαιμονίας, τῷ Αἴνου, τῷ Βάρνης καὶ τῷ Κῶ, μηδέν τι κώλυμα εἶναι, μηδὲ ἐμπόδιον τῷ Ἐσκαμματισμένῳ τῷδε εἰς ἱερωσύνην προβιβασθῆναι, ὅσον τὸ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ψιλῆς συμφωνίας· ἐπεὶ γὰρ ἡ μὲν πρεσβυτέρα νομοθεσία μετὰ τὸν ἑπταετῆ καθίστη χρόνον μνηστεύεσθαι, αἱ Νεαραὶ δὲ τοῦ κῦρ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ τοῦ κῦρ Ἀλεξίου τῶν βασιλέων ἐκείνας εἶναι καὶ κρατεῖν καὶ ἐμπολιτεύεσθαι τῇ τῶν Χριστιανῶν καταστάσει μνηστείας θεσπίζουσι, τὰς εἰς τὸν δωδέκατον δηλαδὴ χρόνον καὶ μετ' αὐτὸν καὶ μεθ' ἱερῶν εὐχῶν συντελουμένας, ἀμφοτέρων δὲ τουτωνὶ τῶν μνηστειῶν ἠλλοτρίωται τὸ τοῦ Ἐσκαμματισμένου, εἰκότως τὸ ἀκώλυτον ἕξει, ἱερατικοῦ ἀξιωθῆναι βαθμοῦ. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐπιδίδοται αὐτῷ εἰς ἀσφάλειαν καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος μηνὶ Μαΐῳ ἰνδ. η'.

XIX. *Joannes monet Nicænos ut perseverent in fide Christiana.*

† Οἱ κατὰ Νίκαιαν εὑρισκόμενοι κληρικοὶ, ἱερωμένοι, μοναχοὶ καὶ ὁ λοιπὸς ἅπας Χριστιανικὸς λαὸς, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τέκνα τῆς ἡμῶν μετριότητος· τὴν ἀπὸ Θεοῦ εἰρήνην καὶ τὸ ἔλεος, ἀπαλλαγήν τε τῶν ἀνιαρῶν καὶ πᾶν ἄλλο ἀγαθὸν καὶ σωτήριον ἐπευχόμεθα πᾶσιν ὑμῖν ἐκ Θεοῦ παντοκράτορος· ἡμεῖς ὅσον καὶ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν ἐν τοῖς Βαρβάροις Χριστιανῶν ὑπεραλγοῦμεν καὶ ὀδυνώμεθα, οὐδὲ εἰπεῖν ἔχομεν, πληροφορήθητε, ὅθεν οὐδὲ διαλιμπάνομεν καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἱκετεύοντες καὶ παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν, ἵνα τὴν διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν ἐπενεχθεῖσαν τῷ γένει ἡμῶν καταιγίδα εἰς αἰθρίαν μεταποιήσῃ καὶ ἀποστρέψῃ τὰ κακὰ τοῖς ἐχθροῖς, ὅπερ καὶ θαῤῥοῦμεν, ὡς οὐ μὴ ἀπομείνῃ ἐπὶ πολὺ, ἵνα οὐδὲν δώσει ὁ τῶν οἰκτιρμῶν Κύριος τέλος χρηστὸν ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἱκεσίαις, μόνον σπουδάζετε καὶ ὑμεῖς θεραπεύειν τὸν Θεὸν διὰ τῶν καλῶν ὑμῶν ἔργων καὶ τῆς θεοφιλοῦς ἀναστροφῆς· εἰ γὰρ καὶ κυριεύουσιν ὑμῶν οἱ ἐχθροὶ, ἀλλὰ τῶν οἰκείων ψυχῶν καὶ τῆς γνώμης αὐτοὶ ἑαυτῶν ἐστε κύριοι, καὶ τῆς προαιρέσεως ὑμῶν ἐστι φυλάξαι τὸ καλὸν καὶ μὴ φυλάξαι· πλὴν ὡς ἐμάθομεν παρὰ τοῦ κριτοῦ, συντηρεῖσθε καὶ φυλάσσετε τὰ τῆς Χριστιανικῆς ὑμῶν καταστάσεως, εἰς ὃ καὶ ἀσαλεύτους καὶ παγίους μένειν εὐχόμεθα, ἵνα καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἐπιτύχητε ἀγαθῶν, ἃ ἡτοίμασε ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς, καὶ τὰς σωτηρίους αὐτοῦ φυλάξασιν ἐντολὰς, οὗ ἡ χάρις διαφυλάξαι ὑμᾶς.

XX. *Synodus statuit ut monasterium patriarchale Hodegetriæ in regione Didymotichi iterum sit cœnobium virile.*

† Ἐπειδὴ ἀνενέχθη εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον, ὡς τὸ περὶ τὸ Διδυμότειχον πατριαρχικὸν μοναστήριον τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας ἀποκατέστη μὲν εὐθὺς τὴν ἀρχὴν ἀπ' αὐτῆς τῆς αὐτοῦ κτίσεως ἀνδρῷον, καὶ διέμεινεν ἐπὶ τοῦ σχήματος τοῦδε καὶ τῆς καταστάσεως ἐπὶ χρόνοις, ὅσοις δὴ καὶ διέμεινε, παρὰ τοῦ καθηγουμένου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μοναχῶν διοικούμενον καὶ διεξαγόμενον, ἔπειτα κατελείφθη παρὰ τῶν μοναχῶν, καὶ κατῴκησαν αὐτὸ μονάστριαι, ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἦλθεν ἀπορίας ἐντεῦθεν, ὡς καὶ παντελῆ ἐρήμωσιν κινδυνεύειν ὑποστῆναι, καὶ διὰ ταῦτα ἐζήτησεν ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι....., ὡς τὸ κτητορικὸν ἐπ' αὐτῷ δίκαιον κεκτημένος, εἴ γε δίκαιον, εἰς τὴν ἀρχῆθεν ἐπανελθεῖν τοῦτο κατάστασιν, καὶ μονάζοντας πάλιν ἔχειν οἰκήτορας, διὰ τὸ καὶ τὰς πλείους τῶν μοναζουσῶν αὐτοῦ μετοίκους γεγονέναι ἐκεῖθεν ἐφ' ἕτερα γυναικεῖα μοναστήρια, δι' ἣν εἴρηται αἰτίαν. Συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Κυζίκου, τῷ Σάρδεων, τῷ Σμύρνης, τῷ Λακεδαιμονίας, τῷ Αἴνου, τῷ Μαδύτων, τῷ Μηθύμνης, τῷ Ῥωσίου καὶ τῷ Κῶ, διέκρινε πρόσηκον εἶναι καὶ δίκαιον, ἐπανασωθῆναι τῷ τοιούτῳ πατριαρχικῷ μοναστηρίῳ τὰ τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ κατασκάσεως, καὶ παρὰ μοναχῶν ἀνδρῶν οἰκεῖσθαι τοῦτο καὶ διοικεῖσθαι καὶ διεξάγεσθαι, καθὼς ἀποκατέστη καὶ τὴν ἀρχήν· ἐπεὶ καὶ ἀπηγόρευτο τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ

Digitized by Google

τὰς σεβασμίους μονὰς μεταβολὴν ὅλως δέχεσθαι τῆς πρώτης αὐτῶν καταστάσεως, καὶ εἰς γυναικείας μὲν τὰς ἀνδρῶας, τὰς δὲ τῶν γυναικῶν εἰς ἀνδρῶας μεταποιεῖσθαι. Καὶ γοῦν ὀφείλει πραχθῆναι τὰ περὶ τούτου κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος γεγονὸς εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδίδοται μηνὶ Μαΐῳ ἰνδ. η'.

XXI. *Joannes monet metropolitam et clerum Trapezuntis, ne amplius imperatoris Comneni adulterio conniveant.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Τραπεζοῦντος καὶ ὑπέρτιμε, ἀγαπητὲ κατὰ Κύριον ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὲ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Οἴδας, ὅτι εὑρισκομένου σου ἐνταῦθα ἐλαλήθη περὶ τοῦ περιπόθητου γαμβροῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, αὐθέντου τῆς Τραπεζοῦντος, τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ, ὅτι σὺδὲν διάκειται καλῶς, οὐδὲ σχετικῶς πρὸς τὴν περιπόθητον θυγατέρα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, τὴν μεγάλην Κομνηνὴν, οὐδὲ στέργει αὐτὴν, καθὼς ὀφείλει ὡς γυναῖκα αὐτοῦ, μηδεμίαν δεδοῦσαν αἰτίαν, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ἀλλὰ περιφρονεῖ καὶ πικραίνει ἐπὶ τοσοῦτον αὐτὴν, ὥστε ὑπόνοιαν εἶναι, μήπως προϊόντος τοῦ χρόνου ἀθετήσῃ αὐτὴν, καὶ ὡς εἴπομεν καὶ ἐδείξαμεν ταῦτα, ἅπερ ἐγνωρίσαμεν, πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα, ἔτι δὲ καὶ τοὺς μετὰ σοῦ ἐλθόντας ἐνταῦθα κληρικούς σου, τοσοῦτον διεβεβαιώσασθε, μὴ εἶναι ἀληθῆ, ὥστε πάντα τρόπον ἐποιήσατε πληροφορῆσαι τὰς ἡμετέρας καρδίας, καὶ δέξασθαι, ὅτι οὐδὲν ἔχουσιν οὕτως, ὡς ἐγνωρίσαμεν, τὰ εἰρημένα. Νῦν δὲ ἐμάθομεν τρανότερον, ὅτι τοσοῦτον ἀπέστερξε καὶ ἀπώσατο ὁ περιπόθητος γαμβρὸς τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος ὁ μέγας Κομνηνὸς αὐτὴν τὴν περιπόθητον θυγατέρα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἔλαβεν ἄλλην μοιχαλίδα, καὶ συνοικεῖ ταύτῃ, ὡς δῆθεν νομίμῳ. Πόσον οὖν ἔνι τοῦτο ἄτοπον καὶ ὀλέθριον καὶ ἀπηγορευμένον καὶ οὐ μόνον εἰς ψυχικὴν ἀπώλειαν ἀφορῶν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄτιμον καὶ ἐπιβλαβὲς καὶ κατὰ τὴν σωματικὴν αὐτοῦ κατάστασιν καὶ ἀρχὴν, ἔχετε καὶ ὑμεῖς διακρῖναι, καὶ οὐδὲν ἔνι χρεία λόγων πολλῶν, ὥστε παραστῆσαι τοῦτο πρὸς ὑμᾶς· θαυμάζομεν δὲ εἰς τὴν ἱερότητά σου καὶ τοὺς αὐτόθι ἄλλους ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς πνευματικοὺς καὶ ἱερωμένους ἄνδρας, πῶς ἠνέσχεσθε μέχρι τοῦ νῦν τῆς ἐνεργηθείσης τοιαύτης ἀτοπίας, καὶ οὐδὲν ἀνελάβεσθε ζῆλον θεῖον τὸν προσήκοντα, καὶ ἐνέστητε καὶ ἠλέγξατε τὴν παρανομίαν καὶ τὴν τοσαύτην ἀναισχυντίαν, ἥτις ἐτολμήθη ἐπὶ καταλύσει τῶν θείων θεσμῶν καὶ κανόνων καὶ ἐπὶ βλάβῃ τοῦ αὐτόθι Χριστιανικοῦ λαοῦ, ὥστε, εἰ δέοι, καὶ ὑπὲρ τούτου ἀποθανεῖν· πάντως γὰρ οἶδατε, ὅπως ἔχουσι τὴν τοιαύτην ἄτοπον πρᾶξιν οἱ αὐτοὶ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες, καὶ ὅπως τοὺς μοιχαλίσι συνοικοῦντας ἀκοινωνήτους ἔχουσι, καὶ τῆς τῶν πιστῶν ὁμηγύρεως ἀλλοτρίους ποιοῦνται παντάπασιν. Ἔδει οὖν, ἵνα συνεχθῆτε πάντες καὶ λαλήσητε μετὰ ζήλου καὶ σπουδάσητε πάσῃ τρόπῳ καὶ πάσαις μηχαναῖς, καταλῦσαι τὴν τοιαύτην ἄνομον καὶ ἐπάρατον πρᾶξιν καὶ ἀνομίαν· καὶ γὰρ οὐδὲ θεῖαν λειτουργίαν, οὐδὲ ψαλμῳδίαν σχεδὸν ἔπρεπε τελεσθῆναι εἰς τὸν αὐτόθι τόπον, τοιαύτης ἀνομωτάτης πράξεως τελεσθείσης καὶ ἐνεργουμένης ἔτι. Πληροφορήθητε, ὅτι μεγάλως ἐλυπήθημεν καὶ λυπούμεθα εἰς ὑμᾶς· ἡμεῖς γὰρ περὶ ἄλλων τινῶν τῶν ὡς ἠκούσαμεν ἐνεργουμένων καὶ λαλουμένων αὐτόθι οὐδὲς ὅτι ἀνάθεσιν μεγάλην ἐποιησάμεθα πρός σε, ὥστε ἐπιμεληθῆναι ἀνακοπῆναι καὶ διορθωθῆναι αὐτὰ, καὶ ἐπεὶ εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἀπόπημα τὸ θεομισέστατον, ὃ προδήλως ἀφορίζουσιν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες, οὐδὲν ἐνεδείξω ζῆλον, οὐδὲ ἐλάλησας οὔτε σὺ, οὔτε οἱ ἄλλοι πνευματικοὶ ἄνδρες οἱ αὐτόθι καὶ οἱ τοῦ κλήρου, ποίαν ἐλπίδα ἵνα ἔχωμεν εἰς τὰ ἄλλα, ὅτε ὁ περιπόθητος γαμβρὸς τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος ὁ μέγας Κομνηνὸς οὐδὲν ἐνθυμεῖται τοῦτο, ἢ καὶ ἐνθυμούμενος παραβλέπει καὶ παρατρέχει τοῦτο, τοῦ πάθους συνθαλαῦνος τὸν λογισμὸν αὐτοῦ; Ἀλλὰ ὑμεῖς πρέπει, ἵνα ἐνθυμηθῆτε, ὅτι ὅτε ἀνθρωπίνη οὐδὲν γένηται ἐκδίκησις, ἀνέξεσθαι μέλλει ὁ Θεὸς τῆς τοσαύτης ἀδικίας καὶ παρανομίας, καὶ οὐκ ἀγανακτήσει μεγάλην ἀγανάκτησιν κατὰ τοῦ αὐτόθι τόπου; Ἡ μετριότης οὖν ἡμῶν καὶ ἡ περὶ αὐτὴν θεία τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων σύνοδος καὶ πᾶσα ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία φροντίζοντες μὲν, ὡς ἔχομεν χρέος, καὶ τῆς ψυχικῆς ὠφελείας αὐτοῦ τοῦ περιπαθήτου γαμβροῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ, φροντίζοντες δὲ καὶ τοῦ συμφέροντος τῷ αὐτόθι Χριστιανικῷ λαῷ, ἐγράψαμεν ὅσα ἐγράψαμεν πρὸς αὐτὸν, παρεγγυώμενοι, ὡς καθολικοὶ Πατέρες, ἀποστῆναι αὐτὸν τῆς ὀλεθρίου ταύτης καὶ παρανομωτάτης πράξεως, καὶ ἀπολῦσαι μὲν, μᾶλλον δὲ ἐξορίσαι μακρὰν ἀπὸ τῶν αὐτόθι τὴν θεοστυγῆ μοιχαλίδα, ἣν καὶ ὑπ' ἀφορισμὸν ἐποιησάμεθα κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἀκολουθίαν, προσλαβέσθαι δὲ καὶ συνοικεῖν τῇ κατὰ τοὺς θείους νόμους γυναικὶ αὐτοῦ, τῇ περιποθήτῳ θυγατρὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, παρεγγυώμεθα δὲ καὶ πρὸς ὑμᾶς, ἀναφωνοῦντες τὸ συμφέρον καὶ λυσιτελοῦν ὑμῖν ἐπὶ ἀρχιερατικῇ καὶ ἱερατικῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ διακονίᾳ ὑμῶν, ὅτι, εἴπερ οὐδὲν γένηται, ὅσον γράφομεν, καὶ οὐδὲν σκοπήσητε, ἐπεὶ ἀφορισμὸς ἐγένετο κατὰ τῆς τοιαύτης ἀτοπίας καὶ παρανομίας, καὶ ἐπιμεληθῆτε ἐνδείξασθαι τὴν ἔνστασιν, ἣν ὀφείλετε ἐπὶ ἐκκοπῇ καὶ διορθώσει τοῦ πράγματος, ἀλλὰ κοινωνῆτε τοῖς ἀτόποις ἔργοις, ἀπαλλοτριωθήσεσθε καὶ ὑμεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ἅτε προελόμενοι οἰκειοθελῶς ἀποτεμεῖν ἑαυτοὺς τῆς ὁλομελείας τοῦ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας σώματος. Ἀπέμειναν οὖν εἰς ὑμᾶς, πῶς ἵνα ἐπιμεληθῆτε ἀπαλλάξαι τοῦ ψυχικοῦ ὀλεθρίου πάθους καὶ τὸν περιπόθητον γαμβρὸν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τὸν μέγαν Κομνηνὸν, καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς τοῦ ἐπηρτημένου κινδύνου, καὶ τὸν αὐτόθι λαὸν τοῦ ἀπὸ τῆς εἰρημένης αἰτίας ὀλέθρου καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγανακτήσεως, ὡς ἂν καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μεθ' ὑμῶν.

Digitized by Google

XXII. *Joannes jubet colligi scripta theologica damnati monachi Barlaam.*

† Ἐπειδὴ ἀπηλέγχθη ὁ μοναχὸς Βαρλαὰμ ἐπὶ τῆς συγκροτηθείσης ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου χάριν τῶν λαληθέντων παρ' αὐτοῦ κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, βλάσφημα λαλῶν καὶ ἄκπικρος, ἐναντία τοῖς θείοις τῶν Πατέρων λόγοις, καὶ διὰ τοῦτο κρίνει ἀναγκαῖον ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα περισυναχθῶσιν, ὁπουδήποτε εὑρίσκονται, συγγράμματα τούτου περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως· ἀπολύουσα τὸ παρὸν γράμμα παρακελεύεται διὰ τούτου τοῖς τε ἐν ταῖς σεβασμίαις μοναῖς μοναχοῖς καὶ τοῖς οἰκήτορσι τῆς βασιλίδος ταύτης τῶν πόλεων, ἵνα, ὅστις ἔχει σύγγραμμά τι τοῦ τοιούτου μοναχοῦ περὶ τῆς τοιαύτης ἢ περὶ ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεως, μηδὲν ἔχῃ τοῦτο παρ' ἑαυτῷ ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀλλὰ ἐνέγκῃ τοῦτο εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, ὅθεν καὶ οὐδεὶς ὀφείλει ἀπὸ τούτων συσχεῖν καὶ ἔχειν παρ' ἑαυτῷ τοιοῦτόν τι σύγγραμμα, εἴτε πολὺ, εἴτε ὀλίγον τοῦ δηλωθέντος μοναχοῦ Βαρλαάμ, εἰδότες, ὡς ὁ μὴ φανερὸν ποιήσας καὶ ἐνεγκὼν, ὅπερ, ὡς εἴρηται, ὑπὸ ἀφορισμὸν ποιήσεται ἑαυτὸν, ὃν ἐκφωνεῖ ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, ἀπολυθέντος εἰς ἀσφάλειαν τοῦ μὴ περιπεσεῖν τινα τῷ ἐκ τοῦ εἰρημένου βάρους κρίματι, αὐτὰ δὲ ταῦτα παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ πρὸς τοὺς οἰκήτορας τῶν ὁπουδήποτε λοιπῶν πόλεων, τούς τε μοναχοὺς καὶ τοὺς κοσμικοὺς, ἵνα καὶ αὐτοὶ, ὑφορώμενοι τὸ ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ κατάκριμα, ἐμφανίσωσι πρὸς τὸ μέρος τῶν ὁπουδήποτε ἐκκλησιῶν, εἴ τι ἔχει ἕκαστος σύγγραμμα τοῦ εἰρημένου μοναχοῦ, ὡς εἴρηται, ὥστε δημοσίᾳ ἀφανισθῆναι αὐτό.

XXIII. *Synodus condemnat dogmata monachi Barlaam.*

† Ἐπαινετὸς ἀληθῶς ὁ εἰπὼν, τὴν ταπείνωσιν ἀληθείας εἶναι ἐπίγνωσιν· αὕτη γὰρ καὶ τῶν οἰκείων μέτρων ἐστὶ κατάληψις, καὶ δι' αὐτῆς τήν τε πρὸς Θεὸν εἰρήνην καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον καρπούμεθα, δι' ἧς αὖθις καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀνάπαυσιν ποριζόμεθα, κατὰ τὴν θεσπεσίαν ἐκείνην καὶ προτρεπτικὴν εἰς τοῦτο τοῦ Κυρίου φωνήν· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν*· αὕτη πείθει τὸν κεκτημένον ἑαυτῷ μὲν προσέχειν καὶ Θεῷ προσανέχειν, παντὸς δὲ κακοῦ τῷ τοῦ Κυρίου φόβῳ κατὰ τὸν τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος λόγον ἐκκλίνοντα, εὐλαβῶς περὶ τὰ ὑπὲρ ἑαυτὸν καὶ σωφρόνως ἔχειν, ὅρια πατέρων αἰώνια μὴ μεταίροντα καὶ τὰς ἐφ' ἑκάτερα παρατροπὰς, ὑπερβολὰς, φημὶ, καὶ ἐλλείψεις ἀποτρεπόμενον, τὴν βασιλικὴν ὁδεύειν καὶ μέσην καὶ πρὸς οὐρανοὺς καὶ Θεὸν ἀπλανῶς καὶ ἀσφαλῶς φέρουσαν. Ἀλλ' ὁ ἐκ Καλαβρίας ὁρμώμενος μοναχὸς Βαρλαὰμ, εἰς τὰ τῆς οἰήσεως πέλαγος ἐξ ἀφροσύνης πάντως καὶ ἰδιορρυθμίας καθεὶς ἑαυτὸν, καὶ μέγα φρονῶν ἐπὶ τῇ τῆς θύραθεν ἐπιστήμῃ φιλοσοφίας κατὰ τῆς ὑπερφυοῦς καὶ ὄντως φιλοσοφίας ἐχώρησεν, ἐπιπατεύσας τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος, τὴν μηδὲ χαρεῖν ὅλως τὰ τοῦ Πνεύματος δυναμένην ψυχικὴν καὶ ἀποδεδοκιμασμένην φιλοσοφίαν· τὸν μαθητιῶντα γὰρ οὗτος ὑποκριθεὶς προσῆλθέ ποτε σὺν δόλῳ τισὶ τῶν παρ' ἡμῖν μοναχῶν, οἳ τὸν ἡσύχιον προελόμενοι βίον, τοῖς ἄλλοις πᾶσι χαίρειν εἰπόντες, Θεῷ προσανέχουσι, καὶ τούτων οὐδενὶ μὲν τῶν ἐλλογιμωτέρων, τοῖς ἁπλουστέροις δὲ μᾶλλον ἐφοιτησεν· ἐξεπίτηδες, δέει πάντως τοῦ μὴ φωραθῆναι. Μετὰ μικρὸν μέντοι καὶ αὐτῶν ἅπασῶν, ἀποτρόπαιον ἐγγράφως τούτων κατηγόρησε φρόνημα, ὡς δῆθεν ὑπ' αὐτῶν πρεσβευόμενον· ἀκούσας γὰρ ἐκείνων λεγόντων, ὡς ἀπὸ παραδόσεως ἐχόντων τῶν ἁγίων Πατέρων, ὅτι οἱ διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ κεκαθαρμένοι τὰς καρδίας ἐλλάμψεις θείας μυστικῶς καὶ ἀπορρήτως ἐγγινομένας αὐταῖς δέχονται, κατηγόρησεν αὐτῶν, ὡς τὴν οὐσίαν αὐτὴν τοῦ Θεοῦ μεθεκτὴν λεγόντων. Τῶν δὲ ἀπολογουμένων, οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἄκτιστον, καὶ ἀΐδιον, καὶ θεοποιὸν χάριν τοῦ Πνεύματος, διθείας αὐτοῖς ἐντεῦθεν ἔγκλημα προστρίψασθαι ἐπεχείρησεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ παρελθὼν καὶ τὰ περὶ τούτου ἀνενέγκας τῇ ἡμῶν μετριότητι, κατηγορῶν μάλιστα τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ἐζήτησε μετακληθῆναι καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον· μετακληθέντων τοίνυν ἑτέραν ὁ Βαρλαὰμ ἐτράπετο, ἀποφεύγων καὶ μὴ καταπειθὴς ὅλως γινόμενος εἰς τὴν σύνοδον ἀπαντῆσαι καὶ τοῖς κατηγορηθεῖσι παρ' αὐτοῦ μοναχοῖς εἰς λόγους ἐλθεῖν καὶ ἀντικαταστῆναι αὐτοῖς, ἐφ' οἷς κατ' αὐτῶν συνεγράψατο, πρόφασιν μὲν τῆς ἀποφυγῆς ποιούμενος τηνικαῦτα τὴν βασιλικὴν ἀποδημίαν, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἑαυτοῦ καταγνοὺς καὶ τὸν ἐντεῦθεν ἔλεγχον δεδιώς· ἔπειτα συνόδου συγκροτηθείσης παρουσίᾳ καὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως, τοῦ ἀοιδίμου καὶ μακαρίτου, ἐν τῷ περιωνύμῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας, τῆς τε συγκλήτου καὶ οὐκ ὀλίγων ἀπό τε τῶν τιμιωτάτων ἀρχιμανδριτῶν καὶ καθηγουμένων καὶ τῶν τῆς πολιτείας συνειλεγμένων, μεταπεμφθεὶς καὶ ὁ αὐτὸς Βαρλαὰμ καὶ προτραπεὶς εἰπεῖν καὶ ἀποδεῖξαι, εἴ τι εἰπεῖν ἔχει κατὰ τῶν καθ' ἡσυχίαν ζώντων μοναχῶν, παρόντων ἤδη καὶ αὐτῶν τῇ συνόδῳ, αὐτὸς ὥσπερεὶ τοῦ προκειμένου λήθην παθὼν, μάλιστα δὲ συγχέειν πειρώμενος τὰ τῆς ὑποθέσεως, εἰς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίας ἐχωρεῖτο δογματικὰς, καὶ λύσεις τῶν ἀποβημάτων ἐζήτει, εἰς ὃ καὶ ἐνισάμενος καὶ ἰσχυριζόμενος, μηδέν τι πρότερον εἰπεῖν, πρὶν ἂν τὴν ἐπὶ ταῖς ἐρωτήσεσι ταύταις ἀπόκρισιν καὶ λύσιν κομίσηται· ἐπειδὴ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ μετ' ἐμβριθείας ἀποκρουσθεὶς, οὐκ ἐνεδίδου τῇ ἐνστάσει ταύτῃ, οὐδὲ ἐπείθετο λέγειν περὶ τῆς τῶν προκειμένων ἐξετάσεως, τῆς κατὰ τῶν μοναχῶν δηλαδὴ ἐγγράφου παρ' αὐτοῦ κατηγορίας, ἐπέτρεψεν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀναγνωσθῆναι εἰς ἐπήκοον τῆς συνόδου τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανόνας, δι' ὧν ἀπηγόρευται καὶ οὐδαμῶς παραχεχώρηται, μὴ μόνον τοῖς κατ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι, μηδέν τι περὶ δογμάτων κινεῖν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐντεῦθεν πάντως ἀνάγκην ἐπιτιθέναι

Digitized by Google

περὶ τοιούτων ἀπολογεῖσθαι, μηδὲ διδασκαλικὸν ἑαυτοῖς περιτιθέντας ἀξίωμα, διεξιέναι περί τινων ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, μόνοις γὰρ ἐδόθη τοῦτο τοῖς ἀρχιερεῦσι Θεοῦ παρὰ τῆς ἄνωθεν χάριτος· φησὶ γὰρ ὁ τῆς οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου κανὼν ξδ', ὅτι οὐ χρὴ λαϊκὸν δημοσίᾳ λόγον κινεῖν ἢ διδάσκειν, ἀξίωμα διδασκαλικὸν ἐντεῦθεν περιποιούμενον, ἀλλ' εἶκειν τῇ παρὰ τοῦ Κυρίου παραδοθείσῃ τάξει, καὶ τὸ οὖς τοῖς τὴν χάριν τοῦ διδασκαλικοῦ λόγου λαβοῦσι διανοίγειν, καὶ τὰ θεῖα παρ' αὐτῶν ἐκδιδάσκεσθαι· ἐν γὰρ τῇ μιᾷ Ἐκκλησίᾳ διάφορα μέλη πεποίηκεν ὁ Θεὸς, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνὴν, ἣν ὁ Θεολόγος ἑρμηνεύων Γρηγόριος, σαφῶς τὴν ἐν τούτοις τάξιν παρίστησι λέγων· « Ταύτην αἰδώμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοὶ, ταύτην φυλάττωμεν· ὁ μὲν ἔστω τις ἀκοή, ὁ δὲ γλῶσσα, ὁ δὲ χεὶρ, ὁ δὲ ἄλλο τι, ὁ μὲν διδασκέτω, ὁ δὲ μανθανέτω· καὶ ὁ μὲν μανθάνων ἐν εὐπειθείᾳ καὶ ὁ χορηγῶν ἐν ἱλαρότητι καὶ ὁ ὑπουργῶν ἐν προθυμίᾳ. Μὴ πάντες ὦμεν γλῶσσα τὸ ἑτοιμότερον, μὴ πάντες ἀπόστολοι, μὴ πάντες προφῆται, μὴ πάντες διερμηνεύωμεν· » καὶ μετά τινα· « Τί σεαυτὸν ποιεῖς ποιμένα, πρόβατον ὤν; τί γίνῃ κεφαλὴ, ποῦς τυγχάνων; τί στρατηγεῖν ἐπιχειρεῖς, τεταγμένος ἐν στρατιώταις; » καὶ ἑτέρωθι ἡ Σοφία διακελεύεται· *Μὴ ἴσθι ταχὺς ἐν λόγοις, μὴ συμπαρεκτείνου, πένης ὢν, πλούσιῳ, μηδὲ ζήτει τῶν σοφῶν εἶναι σοφώτερος· εἰ δέ τις ἄλλῳ τὸν παρόντα παρασαλεύων κανόνα, ἐπὶ ἡμέρας ἀφοριζέσθω τεσσαράκοντα.* Καὶ πάλιν ὁ τῆς ἐν Χαλκηδόνι κανὼν ἐννεακαιδέκατος· « Δεῖ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτας ἐν πάσῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δὲ ταῖς Κυριακαῖς, πάντα τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους ἐκ τῆς θείας Γραφῆς ἀναλεγομένους, τὰ τῆς ἀληθείας νοήματά τε καὶ ῥήματα, καὶ μὴ παραβαίνοντας τοὺς ἤδη τεθέντας ὅρους ἢ τὴν ἐκ τῶν θεοφόρων Πατέρων παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ, εἰ γραφικὸς ἀνακινηθείη λόγος, μὴ ἄλλως τοῦτον ἑρμηνευέτωσαν, ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι διὰ τῶν οἰκείων συγγραμμάτων παρέθεντο· καὶ μᾶλλον ἐν τούτοις εὐδοκιμείτωσαν, ἢ λόγους οἰκείους συντάττοντες, ἔστιν ὅτε καὶ ἀπόρως ἔχοντες πρὸς τοῦτο, ἀποπίπτοιεν τοῦ προσήκοντος· διὰ γὰρ τῆς τῶν προειρημένων Πατέρων διδασκαλίας οἱ λαοὶ ἐν γνώσει γινόμενοι τῶν τε σπουδαίων καὶ τῶν αἱρετῶν καὶ τῶν ἀσυμφόρων καὶ ἀποβλήτων, τὸν βίον μεταρρυθμίζουσι πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ τῷ τῆς ἀγνοίας οὐχ ἁλίσκονται πάθει, ἀλλὰ προσέχοντες τῇ διδασκαλίᾳ ἑαυτοὺς πρὸς τὸ μὴ κακῶς παθεῖν παραθήγουσι, καὶ φόβῳ τῶν ἐπηρτημένων τιμωρῶν τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς ἐξεργάζονται. » Μετὰ μέντοι τὴν ἀνάγνωσιν τῶν αὐτῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων προεκομίσθησαν ἐπὶ τοῦ μέσου, ἃς ὁ Βαρλαὰμ φθάσας ἐποιήσατο ἀναφορὰς κατὰ τῶν μοναχῶν, καὶ ἀναγνωσθεισῶν τῶν τοιούτων ἀναφορῶν, προετράπη ὁ διαληφθεὶς ἱερομόναχος κῦρ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τὴν ἐπ' αὐταῖς ποιήσασθαι ἀπολογίαν, ὡς αὐτοῦ μάλιστα καθαπτομένας, ὅστις καὶ εἰπὼν ἐν προοιμίου λόγῳ καὶ ἀπολογησάμενος, ὅσα εἰκὸς, ἔπειτα διηγήσατο, καὶ ὡς ἐπισυνέβη τὰ τῆς αὐτῶν διαφορᾶς, προτέρου τοῦ αὐτοῦ Βαρλαὰμ συγγραψαμένου καὶ κατηγορήσαντος αὐτῶν, ἅπερ ἀνωτέρω εἴρηται, καὶ ἐναντία τοῖς τῶν Πατέρων θείοις λόγοις, ὡς ἀπεδείχθη, ἐκθεμένου, καὶ ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν ἀπολογίαν καὶ ἀντίρρησιν κεκίνηται. Ἔπειτα ὡρίσθη ἐνεχθῆναι τὰ τοῦ Βαρλαὰμ συγγράμματα, ἃ καὶ πρὸς ἐξαπάτην τῶν ἀκουόντων *Κατὰ Μασαλιανῶν* ἐπέγραφεν, ἐν οἷς συγγράμμασιν ἔλεγε καὶ περὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Δεσπότου Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν τῆς τοῦ φωτὸς τούτου θέας ἠξιωμένων, προκρίτων μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων, λέξεσιν αὐταῖς τάδε· « Τὸ ἐν Θαβωρίῳ λάμψαν φῶς οὐκ ἀπρόσιτον ἦν, οὐδὲ κατὰ ἀλήθειαν ὑπῆρχε φῶς θεότητος, οὐδὲ ἀγγέλων ὅλως ἱερώτερον ἢ θειότερον, ἀλλὰ καὶ χεῖρον καὶ κατώτερον καὶ αὐτῆς τῆς ἡμετέρας νοήσεως· πάντα γὰρ τά τε νοήματα καὶ τὰ νοούμενα σεμνότερά ἐστι τοῦ φωτὸς ἐκείνου, ὡς τῇ ὄψει διὰ τοῦ ἀέρος προσπίπτοντος καὶ αἰσθητικῇ δυνάμει ὑποπίπτοντος, καὶ τὰ αἰσθητὰ μόνα δεικνύντος τοῖς ὁρῶσιν, ὑλικοῦ τε ὄντος καὶ ἐσχηματισμένου καὶ ἐν τόπῳ καὶ ἐν χρόνῳ φαινομένου, καὶ τὸν ἀέρα χρωματίζοντος, καὶ νῦν μὲν συνισταμένου τε καὶ φαινομένου, νῦν δὲ διαλυομένου καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωροῦντος, ἅτε φανταστοῦ, μεριστοῦ τε καὶ πεπερασμένου, δι' ὃ καὶ ὁρώμενον ἦν ὑπὸ τῶν στέρησιν πασχόντων τῶν νοερῶν ἐνεργειῶν, μᾶλλον δὲ μηδέπω ταύτας ὅλως κτησαμένων, καὶ μήπω κεκαθαρμένων ὄντων, ἀλλὰ καὶ ἀτελῶν καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους θέας, ὡς μηδέπω ἀξιωθέντων τῆς τῶν θεοειδῶν νοήσεων, ἀναγόμεθα δὲ ἀπὸ τοῦ τοιούτου φωτὸς ἐπὶ νοήματα καὶ θεωρήματα, ἃ κρείττων ἐστὶν ἀσυγκρίτως τοῦ φωτὸς ἐκείνου· τοιγαροῦν οἱ λέγοντες αὐτὸ ὑπὲρ νοῦν καὶ ἀληθινὸν καὶ τὰ τοιαῦτα πεπλανημένοι εἰσὶ καθάπαξ, καὶ οὐδὲν τῶν φαινομένων καλῶν ὑψηλότερον εἰδότες, ἀσεβεῖς τε διὰ τοῦτο καὶ ἀληθριώτατα δόγματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσάγοντες. » Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Βαρλαὰμ ἑτερόδοξα προδήλως καὶ ἐναντία τοῖς περὶ τοῦ θείου τούτου φωτὸς ῥηθεῖσι παρὰ τῶν ἁγίων· τούτων γὰρ ταῖς ῥήσεσι σύμφωνα διαβεβαιούμενοι καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν οἱ μοναχοὶ, ταύτας καὶ προσεβάλλοντο· φησὶ τοίνυν ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεῖος Ἰωάννης· « Σήμερον φωτὸς ἀπροσίτου ἄβυσσος, σήμερον αἴγλης θείας χύσις ἀπεριόριστος ἐν τῷ Θαβὼρ τῷ ὄρει τοῖς ἀποστόλοις αὐγάζεται· νῦν ὡράθη τὰ τοῖς ἀνθρωπίνοις ἀθέατα ὄμμασι, σῶμα γήϊνον θείαν ἀπαυγάζει λαμπρότητα, σῶμα θνητὸν δόξαν πηγάζει θεότητος· ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ, ἡ σὰρξ δὲ Λόγος ἐγένετο, εἰ καὶ μὴ τῆς οἰκείας ἐξίστη ἑκάτερον φύσεως. Ὦ τοῦ θαύματος! οὐκ ἔξωθεν ἡ δόξα τῷ σώματι προσεγίγνετο, ἀλλ' ἔνδοθεν ἐκ τῆς ἀῤῥήτῳ λόγῳ γινομένης αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπερθέου θεότητος· ᾧ γὰρ ἐν ἐκείνῳ οἱ ἄγγελοι ἀκλινὲς ἐρείδειν τὸ ὄμμα οὐ σθένουσιν, ἐν τούτῳ τῶν ἀποστόλων οἱ πρόκριτοι τῇ δόξῃ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ὁρῶσιν ἐκλάμποντα, ἐντεῦθεν τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων προσλαμβάνεται μάρτυρας τῆς οἰκείας δόξης τε

Digitized by Google

καὶ θεότητος, ἀποκαλύπτει δὲ αὐτοῖς τὴν οἰκείαν θεότητα, τελείους δὲ εἶναι τοὺς τὴν θείαν δόξαν εἰκὸς κατοπτεύοντας, τὴν ἁπάντων ἐπέκεινα, τὴν μόνην καὶ ὑπερτελῆ καὶ προτέλειον· ὁ θεῖος γὰρ ὄντως καὶ θεηγόρος Διονύσιος, Οὕτως ὁ δεσπότης, φησὶν, ὀφθήσεται τοῖς ἑαυτοῦ τελείοις θεράπουσιν, ὃν τρόπον ἐν ὄρει Θαβὼρ τοῖς ἀποστόλοις ὀπτάνεται, Ἰωάννην παραλαμβάνει, ὡς τῆς θεολογίας παρθένον καὶ καθαρώτατον ὄργανον, ὅπως τὴν ἄχρονον δόξαν τοῦ Υἱοῦ θεασάμενος, *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος*, βροντήσειε· μήτηρ γὰρ προσευχῆς ἡ ἡσυχία, προσευχὴ δὲ θείας δόξης ἐμφάνεια· ὅταν γὰρ τὰς αἰσθήσεις μύσωμεν, καὶ ἑαυτοῖς καὶ τῷ Θεῷ συγγενώμεθα καὶ τῆς ἔξωθεν τοῦ κόσμου περιφορᾶς ἐλευθερωθέντες ἐντὸς αὐτῶν γενώμεθα, τότε τρανῶς ἐν ἑαυτοῖς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ὀψόμεθα· *Ἡ βασιλεία γὰρ τῶν οὐρανῶν, ἥτις ἐστὶ βασιλεία Θεοῦ, ἐντὸς ἡμῶν ἐστιν*, Ἰησοῦς ὁ Θεὸς ἀπεφθέγξατο· ἔμπροσθεν τῶν μαθητῶν μεταμορφοῦται ὁ ἀεὶ ὡσαύτως δεδοξασμένος καὶ λάμπων ἀστραπῇ τῆς θεότητος, ἀνάρχως μὲν ἐκ Πατρὸς γεννηθείς, τὴν φυσικὴν ἀκτῖνα ἄναρχον κέκτηται τῆς θεότητος, καὶ ἡ τῆς θεότητος δόξα καὶ δόξα τοῦ σώματος γίνεται, ἀλλ' ἀφανὴς ἡ δόξα ὑπάρχουσα ἐν τῷ φαινομένῳ σώματι τοῖς μὴ χωροῦσι τὰ καὶ ἀγγέλοις ἀθέατα, τοῖς σαρκὸς δεσμίοις ἀόρατος ἐχρημάτιζε· μεταμορφοῦται τοίνυν, οὐχ ὃ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, οὐδὲ, εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ὅπερ ἦν τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ἐμφαινόμενος, διανοίγων τούτων τὰ ὄμματα καὶ ἐκ τυφλῶν ἐργαζόμενος βλέποντας. Καὶ τοῦτό ἐστι τό· *Μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν*· μένων γὰρ αὐτὸς ἐν ταυτότητι παρὸ τὸ πρὶν ἐφαίνετο, ἕτερος νῦν τοῖς μαθηταῖς ἐωρᾶτο φαινόμενος· *Καὶ ἔλαμψε*, φησὶν, *ὡς ὁ ἥλιος*, οὐχ ὅτι μὴ τοῦ ἡλίου λαμπρότερον, ἀμήχανον γὰρ ἀπαραλήπτως ἐν τῇ κτίσει τὸ ἄκτιστον εἰκονίζεσθαι, ἀλλ' ὅσον ἐχώρουν καθορᾶν οἱ βλέποντες· Θεὸν μὲν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, καθὰ πέφυκε φύσεως, καὶ ὃ δὲ ἑώρακεν, ἐν πνεύματι τοῦτο τεθέαται· αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, ταῦτά ἐστιν, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη πώποτε. Οὕτως ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα Χριστὸν ὁρῶντες, τῷ φωτὶ ἀστράπτοντα τῆς θεότητος, τοῦτο τὸ φῶς κατὰ πάσης φύσεως ἔχει τὰ νικητήρια, αὕτη ἡ ζωὴ ἡ τὸν κόσμον νικήσασα, ἀλλ' ὁ Πέτρος, *Καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι*, καὶ ἐντεῦθεν νεφέλη, οὐ γνόφου, ἀλλὰ φωτὸς ἐπεσκίασεν, τὸ κεκρυμμένον γὰρ ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν μυστήριον ἐκκαλύπτεται, φωνὴ Πατρὸς ἐκ νεφέλης τοῦ Πνεύματος γέγονε, καὶ δόξα διηνεκὴς καὶ διαιωνίζουσα δείκνυται. Ὁ δὲ Κρήτης θεσπέσιος Ἀνδρέας, « Ἐπὶ τὸ ὄρος, φησὶν, ἀνάγει τὸ ὑψηλὸν τοὺς μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, τί ποιήσουν ἢ τί διδάξων; Τὴν ὑπεραστράπτουσαν παραδείξων τῆς οἰκείας θεότητος δόξαν τε καὶ λαμπρότητα· τοῦτο τοίνυν ἑορτάζομεν σήμερον, τὴν τῆς φύσεως θέωσιν, τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, τὴν ἐπὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν ἔκστασιν καὶ ἀνάβασιν, καθ' ἣν καὶ τοῦ κρείττονος ἡ ἐκνίκησις, ἢ τό γε κυριώτερον εἰπεῖν, ἡ ἀνεκλάλητος θέωσις· τοῦτο θαυμάζουσιν ἄγγελοι, τοῦτο δοξολογοῦσιν ἀρχάγγελοι, τοῦτο πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων ἡ νοητὴ διακόσμησις, ἀΰλως ἑστιωμένη, τεκμήριον ἐναργέστατόν τε καὶ ἀψευδέστατον τίθεται τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Λόγου φιλανθρωπίας. Οὐκ ἔστι τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων, ᾧ χωρήσει τούτου τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος· ὁ γὰρ ὑπερούσιος εἰς οὐσίαν ἀληθῶς ἐλθὼν καὶ ὑπὲρ οὐσίαν οὐσιωθεὶς, διὰ σαρκὸς ἡμῖν πεπολίτευται, ὃς δὴ καὶ ὑπερβαλλόντως ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐξήστραψεν, οὐ τότε γενόμενος ἑαυτοῦ διαγέστερος ἢ ὑψηλότερος, ἅπαγε, ἀλλ' ὅπερ καὶ πρότερον τοῖς τελουμένοις τῶν μαθητῶν καὶ μυουμένοις τὰ ὑψηλότερα κατὰ ἀλήθειαν θεωρούμενος· ἔξω γὰρ σαρκὸς καὶ κόσμου γενόμενοι, καθ' ὅσον ἐφικτὸν, ἐνταῦθα τὰ τῆς μελλούσης καταστάσεως ἤδη, ἐξ ὧν ἐπειράθησαν, ἐδιδάχθησαν· εἰ γὰρ καὶ μηδενὶ τῶν ἁπάντων ἀκοινώνητόν ἐστι καθόλου τὸ ἀγαθὸν, ἀλλ' οὐχὶ ὅλον, ὅ τι ποτέ ἐστιν, ἀλλ' ὅσον καὶ ὅπως τοῖς μετέχουσιν, ὡς ἐφικτὸν, χωρητὸν γίνεται, καὶ τοῦτο δι' ἄκραν ἀγαθότητα ταῖς ἀπειροδώροις ἐλλάμψεσιν ἑδεῦον ἐπὶ πάντα καὶ προχεόμενον. Ἀπόδειξις δὴ τῶν λεγομένων αὐτὸ ἂν εἴη τὸ μακάριον πάθος τὸ πολυύμνητον, ὅπερ ἐπὶ τοῦ ὄρους πεπόνθασιν οἱ ἀπόστολοι, ἡνίκα τὸ ἀπρόσιτον καὶ ἄχρονον φῶς τὴν οἰκείαν σάρκα μεταμορφῶσαν τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς οἰκείας φωτοβλυσίας ὑπερουσίως ἐλάμπρυνεν. Ὦ τοῦ θαύματος! κατ' ἔκστασιν τελειοτάτην τῆς φύσεως πίπτουσιν ὕπνῳ βαρεῖ καὶ φόβῳ κρατούμενοι, μύσαντες τὰς αἰσθήσεις, πᾶσαν νοερὰν κίνησιν καὶ ἀντίληψίν παντελῶς ἑαυτῶν ἀποσπάσαντες, οὕτω κατὰ τὸν θεῖον ἐκεῖνον καὶ ὑπέρφωτον καὶ ἀόρατον γνόφον τῷ Θεῷ συνεγένοντο τῷ μηδόλως ὁρᾷν τὸ ὄντως ὁρᾷν εἰσδεχόμενοι καὶ τῷ πάσχειν ἀγνώστως τὴν καθ' ὑπεροχὴν ἀγνωσίαν ποριζόμενοι καὶ τὴν πάσης νοερᾶς ἐπιστασίας ὑψηλοτέραν ἐγρήγορσιν ὕπνῳ μυσταγωγούμενοι, ἔξω πάντων ἐγένοντο τῶν ὁρωμένων τε καὶ νοουμένων, ἔτι δὲ καὶ ἑαυτῶν, ἵνα τὸ πάσης θεώσεώς τε καὶ ἀφαιρέσεως ἐκβεβηκὸς καθ' ὑπεροχὴν ὑπερούσιον τῇ ἐκφάνσει τοῦ Λόγου καὶ τῇ ἐπισκιάσει τοῦ Πνεύματος καὶ τῇ ἄνωθεν ἐκ τῆς νεφέλης φερομένῃ φωνῇ τοῦ γεννήτορος δι' ἀγνωσίας καὶ ἀβλεψίας παιδευθῶσι μυστήριον. » Περὶ τοῦ θείου τούτου φωτὸς φησιν ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος· « Φῶς ἡ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς μικροῦ στερροτέρα καὶ ὄψεως· » καὶ αὖθις· « Ἦξει μὲν ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, τοιοῦτος δὲ, οἷος ὤφθη τοῖς μαθηταῖς ἢ παρεδείχθη, ὑπερνικώσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος. » Ὁ δὲ ἅγιος Μάξιμος, « Τοῦτό ἐστι, φησὶ, τὸ τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλιον, πρεσβεία Θεοῦ καὶ παράκλησις πρὸς ἄνθρωπους δι' Υἱοῦ σαρκωθέντος καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα καταλλαγῆς· μισθὸν δωρουμένου τοῖς πειθομένοις αὐτῷ τὴν ἀγέννητον θέωσιν· ἀγέννητον δὲ λέγω θέωσιν τὴν κατ' εἶδος ἐνυπόστατον ἐλλαμψιν, ἥτις οὐκ ἔχει γένεσιν, ἀλλ' ἀνεπινόητον ἐν τοῖς ἀξίοις φανέρωσιν· » καὶ αὖθις· « Οὐ πᾶσα

Digitized by Google

ἀεὶ μετὰ δόξης, φησὶν, ὁ Κύριος ἐπιφαίνεται ταῖς παρ' αὐτῷ ἱσταμέναις, ἀλλὰ τοῖς μὲν εἰσαγομέναις ἐν δούλου μορφῇ παραγίνεται, τοῖς δὲ συναμένοις ἀκολουθῆσαι αὐτῷ ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν ἀναβαίνοντι τῆς αὐτοῦ μεταμορφώσεως ὄρος ἐν μορφῇ Θεοῦ ἐπιφαίνεται, ἐν ᾗ ὑπῆρχε πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, « Τὸ φῶς, φησὶ, τοῦ προσώπου Κυρίου τὸ νικῆσαν τῆς ἀνθρωπίνης αἰσθήσεως τὴν ἐνέργειαν τὸν τρόπον διετύπου τοῖς μακαρίοις ἀποστόλοις τῆς κατὰ ἀπόφασιν μυστικῆς θεολογίας, καθ' ἣν ἡ μακαρία καὶ ἁγία θεότης κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὑπεράρρητος καὶ ὑπεράγνωστος καὶ πάσης ἀπειρίας ἀπειράκις ἐξῃρημένη, οὐδ' ἴχνος ὅλως καταλήψεως κἂν ψιλὸν τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασα· Ὁ τοῖς οὖσι γὰρ, φησὶν ὁ αὐτὸς, μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχων μεθεκτὸς, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον μετέχεσθαι τοῖς δυναμένοις βουλόμενος τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου παντελῶς οὐκ ἐξίσταται, ὁπότε καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος, καθ' ὃν θέλων μετέχεται, μένει διηνεκῶς τοῖς πᾶσιν ἀνέκφαντος. » Φησὶ δὲ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος· « Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀπρόσιτον τῇ φύσει, χωρητὸν δι' ἀγαθότητα, πάντα μὲν πληροῦν τῇ δυνάμει, μόνοις δὲ ὃν μεθεκτὸν τοῖς ἀξίοις, οὐχ ἑνὶ μέτρῳ μετεχόμενον, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως διαιροῦν τὴν ἐνέργειαν, ἁπλοῦν τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον ταῖς δυνάμεσιν, ὅλον ἑκάστῳ παρὸν καὶ ὅλον πανταχοῦ ὄν, ἀπαθῶς μεριζόμενον καὶ ὁλοσχερῶς μετεχόμενον, κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος, καὶ ἑκάστῳ τῶν δεκτικῶν ὡς μόνῳ παρὸν, διαρκεῖ τοῖς πᾶσι τὴν χάριν, καὶ ὁλόκληρον ἐπαφίησι. » Καὶ πάλιν· « Αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἁπλῆ, ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα· αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος. » Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπων δύναται Θεοῦ οὐσίαν γυμνὴν ἰδεῖν οὐδαμοῦ, ὅθεν πρόδηλον, ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἔβλεπον οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν, ὡς καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων γέγραπται, ὅτι διαγρηγορήσαντες ὁ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ αὖθις ὁ αὐτὸς, Ἀπαθὴς, φησὶ, καὶ ἐν τοῖς παθήμασι τῆς σαρκὸς ὁ Χριστὸς ὡς Θεὸς νικήσας θάνατον καὶ ἀναστὰς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθὼν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν δόξῃ φυσικῇ καὶ οὐκ ἐν χάριτι ἐρχόμενος ἐν τῇ αὐτοῦ θεότητι, ἐμφανῶς ἐκλάμπων ἐκ τοῦ ἐκ Μαρίας σώματος αὐτοῦ τοῦ ἁγίου τὴν δόξαν τὴν ἀπόῤῥητον, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἔδειξεν ἀπὸ μέρους, διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι καὶ πρότερον καὶ νῦν ὁ αὐτός ἐστιν ἀναλλοίωτος ὢν καὶ μεταβολὴν οὐδεμίαν ἔχων περὶ τὴν θεότητα. Οὕτω καὶ ὁ μέγας Διόνυσος, « Ὅταν ἄφθαρτοι, φησὶ, καὶ ἀθάνατοι γενώμεθα, καὶ τῆς Χριστοειδοῦς καὶ μακαριωτάτης ἐφικώμεθα λήξεως, πάντοτε σὺν Κυρίῳ κατὰ τὸ λόγιον ἐσόμεθα, τῆς μὲν ὁρατῆς θεοφανείας ἐν πανάγνοις θεωρίαις ἀποπληρούμενοι, φανοτάταις ἡμᾶς μαρμαρυγαῖς περιαυγαζούσης, ὡς τοὺς μαθητὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ θειοτάτῃ μεταμορφώσει, τῆς δὲ νοητῆς αὐτοῦ φωτοδοσίας ἐν ἀπαθεῖ καὶ ἀΰλῳ τῷ νῷ μετέχοντες, καὶ ὑπὲρ νοῦν ἑνώσεως ἐν ταῖς τῶν ὑπερφυῶν ἐκείνων ἀγνώστοις καὶ μακαρίαις ἐπιβολαῖς ἐν θειοτέρᾳ μιμήσει τῶν ὑπερουρανίων κἀκεῖνος. » Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, « Ἄθλον γὰρ, φησὶν, ἀρετῆς Θεὸν γενέσθαι καὶ τῷ καθαρωτάτῳ φωτὶ καταστράπτεσθαι, ἡμέρας ἐκείνης ὑλὴν γενόμενον, ἣ μὴ διακόπτεται ζόφῳ· ἄλλος γὰρ ταύτην ποιεῖ ἥλιος, ὁ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἀπαστράπτων, ὃς, ἐπειδὰν ἅπαξ ἐπιφαύσῃ ἡμῖν, οὐκέτι ἐν δυσμαῖς κρύπτεται, ἀλλὰ πάντα τῇ φωτιστικῇ ἑαυτοῦ δυνάμει περιπτυξάμενος, διηνεκὴς καὶ ἀδιάδοχον τοῖς ἀξίοις τὸ φῶς ἐμποιεῖ, καὶ αὐτοὺς τοὺς μετέχοντας τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἄλλους ἡλίους ἀπεργαζόμενος· *Τότε γὰρ, φησὶ, καὶ οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος.* » Καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος· » Ἡ ψυχὴ γίνεται Θεὸς τῇ μεθέξει τῆς θείας χάριτος πασῶν τῶν κατὰ νοῦν τε καὶ αἴσθησιν ἐνεργειῶν, αὐτῇ δὲ παυσαμένῃ καὶ τὰς τοῦ σώματος συναποπαύσασα φυσικὰς ἐνεργείας, συνθεωθέντος αὐτῇ κατὰ τὴν ἀναλογοῦσαν αὐτῷ μέθεξιν τῆς θεώσεως, ὥστε μόνον τὸν Θεὸν διά τε τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τότε φαίνεσθαι, νικηθέντων αὐτῶν τῇ ὑπερβολῇ τῆς δόξης τῶν φυσικῶν γνωρισμάτων. » Καὶ ὁ μέγας Διονύσιος· « Οὐδεμίαν ὁρῶμεν θέωσιν ἢ ζωὴν, ἥτις ἀκριβῶς ἐμφερὴς ἐστὶ τῇ πάντων ὑπερκειμένῃ αἰτίᾳ· » καὶ ὁ αὐτὸς ἐρωτώμενος ὁ πάντων ἐπέκεινα ὑπὲρ θεαρχίαν ἐστὶ καὶ ὑπὲρ ἀγαθαρχίαν, « Εἰ θεότητα, φησὶ, καὶ ἀγαθότητα νοήσαις, αὐτὸ τὸ χρῆμα τοῦ ἀγοθοποιοῦ δώρου καὶ τὸ ἀμίμητον μίμημα τοῦ ὑπερθέου καὶ ὑπεραγάθου, καθὸ θεούμεθα καὶ ἀγαθυνόμεθα, καὶ γὰρ, εἰ τοῦτο ἀρχὴ γίνεται τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι τοῖς θεουμένοις καὶ ἀγαθυνομένοις, ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος καὶ ἀγαθότητος, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ἐστὶν ἐπέκεινα. » Καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, « Εἰ καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ, φησὶν, ἐξερευνηθῆναι οὐ δύνατοι καὶ αἱ ὁδοὶ οὐκ ἐξιχνιάζονται καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελία πάσης ὑπέρκειται τῆς ἀπὸ στοχασμῶν εἰκασίας, πόσῳ μᾶλλον τῷ μέτρῳ κατὰ τὸ ἄφραστόν τε καὶ ἀπροσπέλαστον ἄνω ἐστὶ καὶ ὑψηλότερον αὐτὸ τὰ θεῖα τῶν περὶ αὐτὸ νοουμένων; » Ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς πάλιν ἐν τοῖς ἱεροῖς μέλεσιν· « Ἵνα σου δείξῃς ἐμφανῶς τὴν ἀπόῤῥητον δευτέραν κατάβασιν, ὅπως ὁ ὕψιστος Θεὸς ὀφθήσῃ ἐστὼς ἐν μέσῳ θεῶν, τοῖς ἀποστόλοις ἐν Θαβὼρ Μωσῇ σὺν Ἠλίᾳ τε ἀῤῥήτως ἐλαμψας. » Καὶ ἐν ἑτέρῳ μέλει· « Καὶ μικρὸν ὑποκύψας τῆς σαρκὸς τὸ πρόσλημμα, μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, ἐμφαίνων τοῦ ἀρχετύπου κάλλους τὴν εὐπρέπειαν, καὶ ταύτην οὐχ ὁλόκληρον, τὸ μὲν πληροφορῶν αὐτοὺς, ἅμα καὶ φειδόμενος, μήπως σὺν τῇ ὁράσει καὶ τὸ ζῆν ἀπολέσωσιν, ἀλλ' ὡς ἠδύναντο χωρεῖν τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς περιφέροντες. » Καὶ ὁ μέγας Διονύσιος αὖθις ὁ θεῖος φησι, « Γνόφος ἐστὶ τὸ ἀπρόσιτον φῶς, ἐν ᾧ κατοικεῖν ὁ Θεὸς λέγεται, καὶ ἀοράτῳ ὄντι, διὰ τὴν ὑπερέχουσαν φανότητα, καὶ ἀπροσίτῳ δι' ὑπερβολὴν ὑπερουσίῳ φωτοχυσίας. » Οὐχ ὁ Θεὸς δὲ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, Πατὴρ, ἀλλ' ἡ χάρις ἐκχεῖται. Ἐπεὶ δὲ τὸν προσγενόμενον ἐπὶ τῆς θειοτάτης

Digitized by Google

ἐκείνης θέας τοῖς ἀποστόλοις φόβον ἐκεῖνος αὖθις προεβάλλετο, ὡς ἀτελεῖς καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐκείνης δεῖξαι διὰ τούτου τοὺς ἀποστόλους καὶ τὸ φῶς τοῦτο χαμαίζηλον τὸ τηνικαῦτα τούτοις ὁρώμενον, ὁ θειότατος καὶ ἀοίδιμος βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ τοιούτου τότε φωτὸς πάντως καταυγασθεὶς τὴν διάνοιαν, ἔστι καὶ φόβος, εἶπεν, οὐ τῶν εἰσαγομένων, ἀλλὰ τῶν τελείων, περὶ οὗ φησιν ὁ προφήτης· *Ὁ φόβος Κυρίου ἁγνὸς, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος.* Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· *Φοβήθητε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἅγιοι αὐτοῦ.* Δεῖγμα δὲ τοῦ μὴ τὸν εἰσαγωγικὸν, ἀλλὰ τὸν τέλειον ἔχειν τότε φόβον τοὺς ἀποστόλους τὸ ζητεῖν παραμένειν ἀεὶ τῷ ἀπορρήτῳ ἐκείνῳ θεάματι· *Ποιήσωμεν γὰρ ὧδε*, φησὶ, *τρεῖς σκηνὰς*, καὶ· *Καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι.* Ὁ γὰρ ἕτερον τρόπον τὸν φόβον ἔχων ἀπ' ἐκείνου προθυμεῖται φεύγειν, ὃ καὶ φοβεῖται, Πέτρος δὲ, ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης, νομίσας τὸν διαστηματικὸν τοῦτον καὶ πεπερασμένον αἰῶνα παραρρυῆναι, τὸν δὲ ἀδιάστατόν τε καὶ ἄληκτον τοῦ φωτὸς ἐκεῖνον ἐπιφανῆναι, *Καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι*, ἀπὸ διαθέσεως τῆς ψυχῆς ἐνθεαστικῶς ἔλεγεν· ἐκεῖνο γὰρ πάντως εἶδεν, ὃ οὐκ ἂν πάντως ἀνθρωπίνη φύσις ὁρᾷν δυνηθείη, εἰ μὴ πρὸς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν ἀνακραθείη· τοσούτου γὰρ ἐκεῖνοι τότε ἠξιώθησαν, ὅσον ἀνθρωπίνη φύσις χωρήσειεν ἄν, συναιρομένου ταύτῃ τοῦ Πνεύματος. Μηδεὶς δὲ ἡμῶν ἀκούων, αὖθις εἶπεν ὁ καὶ τὰ θεῖα σοφὸς βασιλεὺς, ἐφ' ὅσον εἰκὸς ἐξυμνούντων τὸ θειότατον ἐκεῖνο φῶς, τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν θεατὴν λέγειν ἡμᾶς ὑπολαμβανέτω· εἰ γὰρ καὶ πρὸς τοσοῦτον ὕψος θεωρίας ἀνέδραμον, χάριν καὶ δόξαν εἶδον θείαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν τὴν χορηγοῦσαν τὴν χάριν· καὶ γὰρ ἴσμεν ἐκείνην, ὑπὸ τῶν θείων λογίων μεμυημένοι, ἀμέθεκτον, ἄληπτον, ἀόρατον καὶ αὐταῖς ταῖς ὑπερκοσμίοις καὶ ἀνωτάτω δυνάμεσιν, ὡς οὐδ' ἴχνος ὅλως καταλήψεως κἂν ψιλὸν τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασαν. Ἐπεὶ καὶ Γρηγορίων ὁ θεολογικώτατος ἔστιν ἃ τῶν προφητικῶν θεαμάτων καταλέξας πρότερον, ἐφεξῆς εὐθὺς ἐπήνεγκεν· « Ἀλλ' οὔτε οὗτοι, περὶ ὧν ὁ λόγος, οὔτε τις ἄλλος τῶν κατὰ τούτους ἔστη ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Κυρίου κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσεν. » Ἐξ ὧν δὴ ῥητῶν καὶ λόγων, ἀνιέρως τοῖς ἱεροῖς ἐπιβάλλων ὁ Βαρλαὰμ καὶ ἐπισφαλῶς, ἀπηλέγχετό τε καὶ κατησχύνετο, ἔτι τε εὑρηται ὁ τοιοῦτος Βαρλαὰμ πολλὰ καὶ τῶν τῆς ἡσυχίας ἐθίμων ἐγγράφως διαστρέψας καὶ κατηγορήσας, ἅμα τε καὶ τῇ συνήθει τούτοις, μᾶλλον δὲ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς προσευχῇ ἐπιθέμενος, τῇ « Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με· » διελάμβανε γὰρ καὶ περὶ ταύτης ἐπ' αὐτῶν τῶν λέξεων οὑτωσί· « Ἐγὼ πολλῶν ὄντων, ἃ τις ἂν ἔχοι δικαίως ἐγκαλεῖν τῷ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ὑφηγητῇ, οὐδενὸς ἧττον ἡγοῦμαι καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπιχειρῶν διὰ τῶν εἰσπνοῶν ἀνατρέπειν μυστήρια, συκοφαντεῖν καὶ τοὺς Πατέρας, ὡς, ἅπερ νῦν αὐτὸς ἐκδιδάσκει, ταῦτα κἀκείνους φρονήσαντας πρότερον. » Ἐμβρόντητε καὶ μιαρὲ, τίς πώποτε ἐκείνων νῆψιν καὶ φυλακὴν καρδίας καὶ προσοχὴν τοιαύτην τερατείαν, οἵαν σὺ παραδίδως, ὠνόμασεν; φασὶ δὲ τοῦτον νενομοθετηκέναι τοῖς μύσταις, εὐχῇ χρῆσθαι διὰ παντὸς οὕτως ἐχούσῃ· « Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με. » Κἀκ τούτου οὖν ἔστι συνιδεῖν, ὁποῖος ἦν ὁ τῶν εἰσπνοῶν εὑρέτης· τὸ μὲν γὰρ *Πάτερ ἡμῶν*, ᾧ διαφερόντως οἱ Βογόμιλοι χρῶνται, οὐ νομόθετεῖ· ᾧετο γὰρ οὕτω κατάδηλος ἔσεσθαι· οἷς δ' ὅμως ταύτῃ μόνῃ τῇ μικρᾷ εὐχῇ διὰ βίου προσανέχειν ὑποτίθεται, τούτοις τάς τε ἄλλας ἁπάσας εὐχὰς βαττολογίας καταλιμπάνειν νομίζεσθαι, οἷς δ' αὖθις πάντων Χριστιανῶν ἐν ταύτῃ τῇ εὐχῇ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν καλούντων, οὗτος τὸ ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς τὸ Υἱὲ Θεοῦ μετείληφε, τούτοις τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ κακαδοξίας ἡμῖν ἐξεκάλυψε. Τῷ γὰρ τῶν Βογομίλων ἀκολούθως δόγματι μεταβάλλει καὶ οὗτος ἐν τῇ εἰρημένῃ εὐχῇ τὸ ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς τὸ Υἱὲ Θεοῦ· ἐπεὶ ἄλλην γε αἰτίαν, δι' ἣν τὴν τοιαύτην πεποίηκε μεταβολὴν, οὐκ ἂν εἰπεῖν τις ἔχοι. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἀτοπώτατος Βαρλαὰμ, τὰ δὲ καὶ αὐτὰ ἀπ' ἐναντίας ἔχει πάντως τῇ μακαριστῇ φωνῇ τοῦ θεμελίου τῆς πίστεως, Πέτρου, τοῦ κορυφαίου τῶν μαθητῶν, καὶ τῷ ἐπ' αὐτῇ τοῦ δεσπότου μακαρισμῷ· ὁ μὲν γὰρ εἶπε πρὸς αὐτόν· *Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος*, ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτόν· *Μακάριος εἶ, Σίμων Βὰρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, Πιστεύομεν, λέγομεν, εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· ἆρ' οὖν οὐ Θεὸν εἶναι τὸν Χριστὸν δοξάζομεν, ἐπεὶ πιστεύειν φαμὲν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Φησὶ δὲ περὶ τῆς τοιαύτης ἱερᾶς προσευχῆς καὶ ὁ χρυσορρήμων καὶ θεῖος διδάσκαλος Ἰωάννης, μονάζουσιν ἐπιστέλλων· « Σχολάσατε διὰ παντὸς καὶ παραμείνατε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἕως οὗ οἰκτειρήσῃ ἡμᾶς, καὶ μηδὲν ἕτερον ζητήσητε ἢ μόνον ἔλεος παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης· ζητοῦντες δὲ ἔλεος, ἐν ταπεινῇ καὶ ἐλεεινῇ καρδίᾳ ζητεῖτε καὶ βοᾶτε ἀπὸ πρωὶ ἕως ἑσπέρας, εἰ δυνατὸν καὶ ὅλην τὴν νύκτα τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησον ἡμᾶς· παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, βιάσασθε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ἕως θανάτου· πολλῆς γὰρ βίας χρῄζει τὸ ἔργον τοῦτο, ὅτι στενὴ ἐστιν ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ οἱ βιαζόμενοι εἰσέρχονται ἐν αὐτῇ· βιαστῶν γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μὴ χωρίζετε τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε καὶ φυλάττετε αὐτὴν μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε, ἕως οὗ ἐμφυτευθῇ τὸ δόμα τοῦ Κυρίου ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοεῖτε, ἢ ἵνα μεγαλυνθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Παρακαλῶ αὖ ὑμᾶς, τὸν κανόνα ταύτης τῆς προσευχῆς μηδέποτε καταπαύσητε ἢ καταφρονήσητε, ἀλλ' εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε ὁδεύετε, εἴτε τι ποιεῖτε, ἀδιαλείπτως κράζετε· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησον ἡμᾶς· Ἀδιαλείπτως γὰρ, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπό-

Digitized by Google

στολος, *προσεύχεσθε χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν.* » Ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Διάδοχος, » Ἀπαιτεῖ, φησὶν, ἡμᾶς πάντως ὁ νοῦς, ὅταν πάσας τὰς διεξόδους αὐτοῦ τῇ μνήμῃ ἀποφράξωμεν τοῦ Θεοῦ, ἔργον ὀφεῖλον αὐτοῦ πληροῦν τὴν ἐντρέχειαν. Δεῖ οὖν αὐτῷ διδόναι τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, εἰς ὁλόκληρον πραγματείαν τοῦ σκοποῦ· οὐδεὶς γὰρ, φησὶ, λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· ὅσοι γὰρ τοῦτο τὸ ἅγιον καὶ ἔνδοξον ὄνομα τῷ βάθει μελετῶσιν ἀεὶ τῆς καρδίας ἀπαύστως, αὐτοὶ καὶ τὸ φῶς αὐτῶν τοῦ νοῦ δύνανται ὁρᾷν ποτε· πάντα γὰρ τὸν ἐπιπολάζοντα ῥύπον τῇ ψυχῇ ἐν αἰσθήσει ἱκανῇ καταφλέγει· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, φησὶ, πῦρ κατανα**λ**ίσκον· ὅθεν εἰς ἀγάπην λοιπὸν πολλὴν τὴν ψυχὴν τῆς ἑαυτοῦ δόξης προσκαλεῖται ὁ Κύριος· ἐγχρονίζον γὰρ τὸ ἔνδοξον ἐκεῖνο καὶ πολυπόθητον ὄνομα διὰ τῆς μνήμης τοῦ νοῦ τῇ θέρμῃ τῆς καρδίας ἕξιν ἡμῖν πάντως ἐμποιεῖ τοῦ ἀγαπᾷν τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ μαργαρίτης ὁ πολύτιμος, ὄντινα, πωλήσας τις τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, εὑρεῖν δύναται καὶ ἔχειν ἀνεκλάλητον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ εὑρέσει χαράν· καὶ μακρὸν ἂν εἴη λέγειν τὰς περὶ τούτου καὶ εἰς τοῦτο τῶν θεοφόρων Πατέρων εἰσηγήσεις καὶ προτροπάς. Ἰσχυριζομένων τοίνυν τῶν μοναχῶν, τῆς πνευματοκινήτου τῶν θεοφόρων διανοίας ἐπιτρεπές τε καὶ θεῖον ἐξ ἀρχῆς εἶναι μελέτημα τὴν εὐχὴν ταύτην, ἅμα δὲ καὶ βουλομένων ἐφεξῆς συνείρειν, ὅσα περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς τῶν ἁγίων συγγράμμασι κεῖται, οἷόν ἐστι καὶ τὸ εἰρημένον τῷ διὰ λόγων δειμαμένῳ τὴν κλίμακα τῆς πνευματικῆς ἀναβάσεως· Μνήμη γάρ, φησὶν, Ἰησοῦ κολληθήτω τῇ πνοῇ σου, καὶ τότε εἴσῃ ἡσυχίας ὠφέλειαν. Τοιαῦτα προθυμουμένων ἐφεξῆς λέγων τῶν μοναχῶν ὁ τὰ πάντα θαυμάσιος βασιλεὺς, νῦν δὲ καὶ μακαρίῳ τέλει κατακλείσας τὸν βίον, ὡς χριστὸς Κυρίου τὸν ὑπὲρ τοῦ χρίσαντος Χριστοῦ λόγον αὖθις ὑπολαβὼν, Ἀλλ' ἔστω, φησὶ, καὶ δεδόσθω τῶν κακοδόξων τοῦτό τινα φάναι τὴν ἀρχὴν, οὐδὲν παρὰ τοῦθ' ἡμῖν ἔγκλημα καλῶς χρωμένοις τῷ κακῶς ἐκείνοις νενοημένῳ· οὐδὲ γὰρ, ἐπειδὴ Θεὸν οὐράνιον λέγουσιν οἱ Πέρσαι, τὸν Ἀβραὰμ κακῶς ἐροῦμεν εἰπεῖν, Τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ σέβομαι, οὐδ' ἐπειδὴ κοσμοποιὸν νοῦν Ἕλληνές φασι τὸν Θεὸν, ἡμεῖς τοῦτον τοῦ κόσμου ποιητὴν οὐκ ἐροῦμεν· ἢ τοῦτο λέγοντες ἐγκληθείημεν ἂν δικαίως, ὡς κατ' ἐκείνους φρονοῦντες· Ἕλληνες μὲν γὰρ τὴν ὕλην ἀγέννητον καὶ τῷ Θεῷ συναΐδιον λέγοντες, εἰ καὶ ποιητὴν φασι τοῦ κόσμου Θεὸν, ἀλλ' οὐχ ὡς προαγωγεία τοῦ μήπω πρότερον μηδαμῶς ὄντος, ἀλλ' ὡς τοῦ ὄντος κοσμήτορα, τάξιν μόνον καὶ εἶδος καὶ θέσιν ἐναρμόνιον προστιθέντα τοῖς οὖσι μικροῦ τῆς κατ' ἀνθρώπους τέχνης· μηδὲν πλέον τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ νέμοντες· ἡμεῖς δὲ, ὥσπερ τὴν εἰς τὸ εἶναι πρόοδον ἐκ μὴ ὄντων τὰ πάντα δέξασθαι πιστεύοντες πρὸς Θεοῦ, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ τοῦτον ἀκριβῶς γινώσκομεν, οὕτω καὶ Θεοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν λέγοντες ὑμνοῦμεν καὶ ἐπιβοώμεθα αὐτὸν ὡς Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ θεότητα ὁμολογοῦντες καὶ τὸν αἴτιον τῇ τοῦ Υἱοῦ θεότητι προσμαρτυροῦντες. Φασὶ δὲ καὶ Μασσαλιανοὺς καὶ Βογομίλους τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις παραδεδομένην εὔχεσθαι εὐχὴν· τί οὖν ἀποσχώμεθα ταύτης ἡμεῖς διὰ τοῦτο, καὶ καταπροδῶμεν τοῖς κεκλοφόσι κακῶς τὰ ἡμέτερα, καὶ διὰ τοὺς ὑποκρινομένους ἐν λόγοις τὸ εὐσεβὲς τῶν ὄντως εὐσεβῶν ἡμεῖς ἀποστῶμεν φωνῶν; Ἄπαγε τῆς αἰσχίστης κακοβουλίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, μετ' ἐλπίδος ἐπικαλεσόμεθα τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ σωτηρίας ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπικλήσεως τευξόμεθα, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου· *Καὶ ἔσται, πᾶς, ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται,* καὶ ἐπειδήπερ οὐκ ἔστιν ὄνομα ἕτερον τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς, καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, μακάριος ὁ διὰ τῆς διηνεκοῦς μελέτης τοῦ πολυυμνήτου τούτου ὀνόματος ἔνοικον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεόν· εἰς αἰῶνα γάρ, φησὶν, ἀγαλλιάσονται, καὶ κατασκηνώσεις ἐν αὐτοῖς, καὶ καυχήσονται ἐν σοὶ οἱ ἀγαπῶντες τὸ ὄνομά σου. Πῶς δ' οὐκ ἂν γένοιτο Πνεύματος ἁγίου πλήρης ὁ τὸ θεῖον τοῦτο καὶ ὑπερδοξασμένον ὄνομα κατέχειν ἐν τῇ καρδίᾳ σπεύδων ἡμέρας καὶ νυκτὸς, τοῦ Κυρίου ἐν Εὐαγγελίοις λέγοντος, ὅτι δώσει Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτός; Ἀνεφάνη οὖν καὶ ἀπηλέγχθη ἐκ τούτων ὁ Βαρλαὰμ βλασφήμως καὶ κακοδόξως λαλῶν περί τε τοῦ ἐν τῷ Θαβωρίῳ θείου φωτὸς καὶ ὧν κατὰ τῶν μοναχῶν περὶ τῆς μελετωμένης αὐτοῖς καὶ προφερομένης συχνῶς ἱερᾶς εὐχῆς συνεγράφετο, οἱ δὲ μοναχοὶ ἀπεδείχθησαν ἀνώτεροι τῆς κατηγορίας αὐτοῦ, ὡς στέργοντες καὶ ἐμμένοντες ταῖς περὶ τούτων τῶν ἁγίων Πατέρων ἐξηγήσεσι καὶ παραδόσεσι, καθὼς καὶ αὐτοὶ ἀριδήλως διωμολόγησαν καὶ διεβεβαιώσαντο· ἔνθεν τοι καὶ κοινῇ συνοδικῇ ψήφῳ, ἅτε κακῶς καὶ ἐπισφαλῶς τοῖς θείοις ἐπιβαλὼν ὁ αὐτὸς Βαρλαὰμ, ὡς εἴρηται, καταψηφισθεὶς, συγγνώμην ἐπὶ τούτοις δῆθεν ᾐτήσατο. Καὶ γοῦν ἀποφαινόμεθα, ὡς εἰ μὲν ἐνδείξηται ἀληθῶς μετάνοιαν, καὶ διορθώσηται ἑαυτὸν, καὶ οὐδαμῶς οὐκέτι περὶ τῶν τοιούτων λέγων καὶ συγγραφόμενος φωραθείη, εὖ ἂν ἔχοι· εἰ δ' οὖν, ἀποκήρυκτος ἔσται καὶ ἀποτετμημένος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Χριστιανῶν συστήματος· ἀλλὰ καὶ, εἴ τις ἕτερός τι τῶν ὑπ' ἐκείνου βλασφήμως καὶ κακοδόξως κατὰ τῶν μοναχῶν, μᾶλλον δὲ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς λαληθέντων ἢ συγγραφέντων φανείη πάλιν τῶν μοναχῶν κατηγορῶν ἢ ὅλως τούτων ἐν τοῖς τοιούτοις καθαπτόμενος, τῇ αὐτῇ καταδίκῃ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καθυποβαλλόμενος, ἀποκήρυκτος ἔσται καὶ αὐτὸς καὶ ἀποτετμημένος τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Χριστιανῶν συστήματος. Μετ' ἐμβριθείας μέντοι καὶ πνευματικῆς αὐστηρίας καὶ ἐπιτιμήσεως λέγομεν, μηκέτι

Digitized by Google

ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς δογματίζειν ὅλως τινὰ τῶν ἁπάντων, κινοῦντα λόγον τινὰ περὶ τούτων τε καὶ ἄλλων δογματικῶν λόγων, οὔτε ἐγγράφως δηλαδὴ, οὔτε ἀγράφως, ὡς οὐ μικρῶν ἐντεῦθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἀνακυπτόντων σκανδάλων καὶ συγχύσεως καὶ ταραχῆς καὶ σάλου καὶ τρικυμίας ἐπιγινομένης ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων καὶ τῶν ἀκεραιοτέρων μάλιστα, δι' ἃ δὴ πάντως καὶ οἱ ἀνωτέρω ἐκτεθειμένοι θεῖοι κανόνες τοῖς θεοφόροις καὶ ἁγίοις Πατράσιν ἐξετέθησαν. Χάριν γὰρ τοῦ μηκέτι μηδένα ταῖς ὁμοίαις πλάναις περιπεσεῖν ποιούμενοι πρόνοιαν, καὶ τὸ παρὸν εἰς ἀσφάλειαν ἐκθέμενοι γράμμα, ταῖς οἰκείαις ὑπογραφαῖς ἐπεσημηνάμεθα κατὰ μῆνα Ἰούλιον τῆς θ' ἰνδ. † Εἶχε καὶ ὑπογεγραμμένον διὰ τῆς πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Ἰωάννης, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης· ,ϛωμθ'.

XXIV. *Synodus dirimit controversiam ortam inter metropolitas Lacedæmoniæ et Antiquarum Patrarum de episcopatu Amyclii.*

† Τῶν δικαιοτάτων ἄρα καὶ πᾶσι πάνυ τοι ἐποφειλομένων ὅρια φυλάττειν ἕκαστον ἴδια καὶ μηδέν τοι τούτων ἐκτὸς πράττοντας φαίνεσθαι, « Μὴ μέταιρε γὰρ, φησὶν, ὅρια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου, μηδὲ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα θέλε πηδᾶν, » ὥστε καὶ τιμητέον ἡμῖν γε μάλιστα τοῦτο, οἱ περὶ αὐτοῦ καὶ τοῖς ἄλλοις διαμαρτύρεσθαι χρέος καὶ ὀφειλὴν ἔχομεν, οἷα δὴ τῶν τοῦ Θεοῦ δικαιωμάτων ἐκφάντορες· ἴδοι δ' ἄν τις περὶ πλείονος αὐτὸ ποιουμένην καὶ αὐτήν γε τὴν φύσιν καὶ τὰ πράγματα, οὐχ ἥκιστα δὲ τὴν ἱερὰν καὶ θεσπεσίαν τῶν Πατέρων νομοθεσίαν· ἡ μὲν γὰρ πάντη πάντως ἀμετακίνητα τῆς ἑαυτῶν τάξεως τὰ οἰκεῖα τηρεῖ, κἂν βιάζηταί τις μυριάκις αὐτὰ, τὰ δὲ τὴν οἰκείαν οὐκ ἀγνοήσει φύσιν· ἀδύνατον γὰρ ὁμοίως ἢ τὸ πῦρ τῆς εἰς τὰ ἄνω φορᾶς ἢ τῆς εἰς τὰ κάτω κινήσεως τὸ ὕδωρ μετακινῆσαί τινα· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ὅπως ἑτέρως ἕξει ποτὲ ἢ ὡς τὴν ἀρχὴν ἐκείνη τούτοις ὥρισε καὶ ἐκύρωσε, καὶ φιλοστοργία δὲ Πατέρων ἐντεῦθεν, ἀλλ' οὐκ ἄλλοθέν ποθεν, καὶ μητέρων φιλοτεκνία καὶ πᾶν, ὅ τι ἂν ἄλλο παραπλήσιον εἴποι τις, ἐντεῦθεν πάσχουσα τὴν ψυχὴν μήτηρ καὶ προκινδυνεύουσα τοῦ ἰδίου κυήματος πάντα τε δεύτερα ἢ οὐδὲν τιθεμένη τῆς ἐκείνου ζητήσεως, εἰ λάθοι που ἀποσχοινισθέν· τῶν μὲν οὖν ἑαυτῆς ἰδίων οὕτως ἔχει φιλοστόργως ἡ φύσις, μιμεῖται δὲ αὐτὴν ἄντικρυς καὶ τὰ πράγματα, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπευθύνεσθαι θέλει, καὶ οὐκ ἀνέχεται· χωρὶς εἶναι τούτων ἐπὶ πολὺ, ὧν κακῶς ὑπέμεινε τὴν διάζευξιν, οἱονεί τισι φυσικαῖς ὀλκαῖς καὶ ἀντιπαθείαις ἀντισπώμενα καὶ ἀνθελκόμενα πάλιν, καὶ τοῖς ἱεροῖς δὲ καὶ θείοις κανόσι πάμπαν ἀπηγόρευται, μὴ τοὺς οἰκείους ὑπερβαίνειν ὅρους τινὰ ὁπωσδήποτε· ἀλλὰ γὰρ εἰς τί ταῦθ' ἡμῖν εἴρηται; δηλώσει πάντως τὰ νῦν ῥηθησόμενα. Τὸ Ἀμύκλειον, ἡ ἐπισκοπὴ, ἦν μὲν ἄνωθεν ἐξ ἀρχῆς, ἐξ αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, τῆς ῥίζης καὶ τῆς ἀρχῆς διαφέρον τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει τῆς Λακεδαιμονίας, τὰ πρῶτα μὲν ἐνοριακὸν αὐτῆς δίκαιον ὄν, εἰς ἐπισκοπὴν ἐπὶ τελούσης τῆς τοιαύτης μητροπόλεως καὶ ὑπὸ τὴν τῆς Κορίνθου τεταγμένης, ἔπειτα, ἐξ ὅτου δηλαδὴ καὶ αὕτη τῷ τῆς μητροπόλεως ἐτιμήθη σεμνώματι, εἰς ἐπισκοπὴν καὶ αὐτὸ ἀποκαταστὰν παρὰ τοῦ μέρους αὐτῆς, σύναμα τῇ τῆς Πίσσης καὶ τῇ τῶν Ἑζερῶν δι' ἐνδόσεως ἐγγράφου βασιλικῆς καὶ συνοδικῆς· μεταξὺ μὲν πειραθείσης τῆς τῶν Παλαιῶν Πατρῶν εἰς οἰκείαν αὐτὸ μεταμεῖψαι ἐπισκοπὴν, ὅτε ἀπὸ ἀρχιεπισκοπῆς εἰς μητρόπολιν καὶ αὐτὴ προβιβασθεῖσα καὶ τιμηθεῖσα, ἔσχεν ὑφ' ἑαυτὴν καὶ ἐπισκοπὰς τῆς Κορίνθου, ἄλλας τε καὶ τὴν Λακεδαίμονος, ὑπὸ τῆς συνόδου δὲ κωλυθείσης· ἣν μὲν οὖν τῇ μητροπόλει Λακεδαίμονος διαφέρουσα ἄνωθεν ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη, ὡς τὰ κατὰ μέρος περὶ τούτου διείληπται ἐν τοῖς προσοῦσιν αὐτῇ δικαιώμασι, φθάνει δὲ ὅμως ὑποτεθεῖσα τῇ τῶν Παλαιῶν Πατρῶν ὡς οἰκεία, εἶτα συνοδικῇ ἐγγράφῳ κρίσει καὶ διαγνώσει ἀφαιρεθεῖσα ἐκεῖθεν, τῇ τῆς Λακεδαίμονος ἀνασώζεται τῇ ἐμφανείᾳ τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς· ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸ ὀλίγου, ἐπὶ τοῦ πρὸ ἡμῶν δηλονότι ἀοιδίμου πατριάρχου, κῦρ Ἰσαΐου, τὴν αὐτὴν προτεῖναν καὶ πάλιν αἰτίαν τὸ μέρος τῆς τῶν Παλαιῶν Πατρῶν, ἴσχυσεν ἐπιλαβέσθαι τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης, χηρευούσης τῆς Λακεδαίμονος, πορισάμενον ἐπὶ τούτῳ καὶ γράμμα συνοδικὸν καὶ σεπτὸν ἐπ' αὐτῷ πρόσταγμα, εἶτα ἐπ' ἀμφοῖν τούτοιν καὶ σεπτὸν χρυσόβουλλον. Ὁ νῦν ἱερώτατος μητροπολίτης Λακεδαιμονίας καὶ ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Νεῖλος, οὐδαμῶς περιιδεῖν δέον ἔκρινεν ἀδικουμένην τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ ταύτῃ ἐπισκοπῇ, καί γε ἀναφορὰν ποιησαμένου πρὸς τὸν ἐκ Θεοῦ κράτιστον καὶ ἁγιόν μου αὐτοκράτορα καὶ κρίσιν αἰτησαμένου, ὁ ἐκ Θεοῦ βασιλεὺς, ἡ βασιλικωτάτη τῷ ὄντι ψυχὴ καὶ μηδὲν οὕτω πνέουσα καὶ τρυφῶσα, ὡς τὸ δικαιοσύνην παντὸς πολιτεύεσθαι καὶ ἐπικρατεῖν, ἐπιτρέπει καὶ ἀνατίθησιν ἡμῖν συνοδικῶς καὶ κανονικῶς τὸ ἀμφισβητήσιμον διευλυτῶσαι ἀμφοτέροις τούτοις δὴ τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν· ἔνθεν τοι καὶ συνοδικῶς ἀλλήλοις ἀντιφέρονται, ἐν τῇ τῆς Γοργοεηκόου σεβασμίᾳ μονῇ συνελθόντων ἡμῶν, ζητήσαντος τοῦτο τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν διὰ τὴν συνήθως ἐνοχλοῦσαν αὐτὸν ἀσθένειαν, διαμηνυθέντος πρότερον καὶ δι' ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ δι' ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων διαφόρως καὶ ὑπερτεθέντος τοῦ πράγματος καὶ ἐπὶ μῆνας ἑπτὰ διὰ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ ἀσθένειαν· καὶ ἐπεὶ ταῖς αὐταῖς ἦσαν αἰτίαις καὶ ἀμφότεροι χρώμενοι καὶ διισχυριζόμενοι, τῇ κατ' αὐτὸν ἑκάτερος ἐκκλησίᾳ διαφέρειν ἀρχῆθεν τὴν ἀμφίμαχον ταύτην ἐπισκοπὴν, πολλὴν ἡμεῖς, ὡς εἰκὸς, περὶ τούτου ζήτησιν ποιησάμενοι, εὕρομεν ἀριδήλως καὶ φανερῶς ἔκ τε τῆς συνοδικῆς ἐγγράφου διαγνώσεως καὶ ἀποφάσεως τοῦ τότε πατριάρχου κῦρ Γρηγορίου, ἐφ' ᾗ καὶ σεπτὸν προέβη χρυσόβουλλον, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων παλαιγενῶν δικαιωμάτων, ἅπερ ὁ Λακεδαιμονίας προέτεινε, τοῦ βρεβίου δηλαδὴ τῆς βασιλικῆς καὶ συνοδικῆς ἐνδόσεως, ἐφ' ᾧ τὸν Λακεδαιμονίας ἀπαρ-

Digitized by Google

τῆσαι ἀπὸ τῆς κατ' αὐτὸν ἐνορίας ἐπισκοπὰς τρεῖς ταύτας, τὸ Ἀμύκλειον, τὴν τῆς Πίσσης καὶ τὴν τῶν Ἑζερῶν, τῶν σεπτῶν χρυσοβούλλων, τοῦ τοπικοῦ σημειώματος καὶ τῶν ἄλλων διαφόρων δικαιωμάτων, ὡς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἰδία τῆς Λακεδαίμονος ἦν ἡ τοιαύτη τοῦ Ἀμυκλείου ἐπισκοπὴ καὶ αὐτῇ ὑπέκειτο, εἰ καὶ μεταξὺ ἐκ περιπετείας πάντως ὑπὸ τὴν τῶν Παλαιῶν Πατρῶν γέγονεν· ἐχωρεῖτο μὲν γὰρ ἀπ' ἐναντίας τῇ συνοδικῇ ταύτῃ διαγνώσει τὸ προσὸν τῇ τῶν Παλαιῶν Πατρῶν συνοδικὸν γράμμα τοῦ κῦρ Ἡσαΐου ἐν μέρει, αὐτόθεν δὲ ἀπηλέγχετο καὶ ἀνατροπὴν ἐλάμβανεν, ἐξ ὧν ὡς εἰκείας ἐδικαίου τὴν τῶν Παλαιῶν Πατρῶν ἐπιλαβέσθαι αὐτῆς, λέγων ἅμα καὶ ὡς οἰκονομίας λόγῳ παρεχωρήθη τῇ τῆς Λακεδαίμονος· καὶ ὡς τὰ αὐτῆς ἐκύρωται δικαιώματα παρὰ τοῦ σεπτοῦ χρυσοβούλλου τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου τοῦ πάππου τοῦ ἐκ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τοῦ ἀοιδίμου καὶ μακαρίτου, καίπερ ἐπ' οὐδενὶ παλαιτέρῳ δικαιώματι ἐπερειδόμενον, ὥσπερ ἐπὶ πολλοῖς καὶ πολὺ τὸ βέβαιον ἔχουσι καὶ ἰσχυρὸν τὸ παρὰ τοῦ κῦρ Γρηγορίου προβάν, διαλαμβάνοντος δὲ τοῦ τοιούτου συνοδικοῦ γράμματος καὶ περὶ ἀκυρωσίας, ὡς εἴρηται, τῶν δηλωθέντων δικαιωμάτων, οὐδὲ τοῦτο παρέλκον ἡγησάμεθα, ὥστε μὴ τῇ προσηκούσῃ δοῦναι ἐξετάσει. Ἐζητήθη τοίνυν καὶ ἐνεφανίσθη ἡμῖν τὸ σεπτὸν χρυσόβουλλον, παρ' οὗ ἀκυρωθῆναι ταῦτ' ἔλεγε, καὶ ἀνεγνώσθη ἐν ἐπηκόῳ, οὐδαμῶς δὲ ἐμέμνητο ὑποθέσεως τοιαύτης περὶ τῆς εἰρημένης ἐπισκοπῆς, ἀλλὰ περὶ ὑποθέσεως τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Νίκωνος καὶ περὶ ὕδατος. Ἐπεὶ οὖν ἀριδήλως καὶ ἀναντιῤῥήτως ἀπεδείχθη, καθ' ὃν εἴρηται τρόπον, ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τῇ τῆς Λακεδαίμονος διαφέρουσα ἡ τοῦ Ἀμυκλείου ἐπισκοπὴ καὶ ὡς ἐνοριακὸν αὐτῆς δίκαιον τὴν ἀρχὴν καὶ ὡς παρ' αὐτῆς εἰς ἐπισκοπὴν προβιβασθεῖσα καὶ ὑπ' αὐτὴν τελοῦσα, δι' ἃ καλῶς πάντως καὶ κανονικῶς ἐδικαίωσε κατ' ἡ τοῦ κῦρ Γρηγορίου συνοδικὴ πρᾶξις, οἷα μητρὶ γνησίᾳ τῇ τῆς Λακεδαίμονος ὑποκεῖσθαι καὶ πάλιν αὐτήν· συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου· ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Κυζίκου, τῷ Σάρδεων, τῷ Θεσσαλονίκης, τῷ Δυῤῥαχίου, τῷ Χριστουπόλεως, τῷ Μαδύτων, τῷ Μηθύμνης καὶ τῷ Βάρνης, τὸ κῦρος καὶ βέβαιον ἔχειν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τὰ τοιαῦτα δικαιώματα τῆς πολλάκις διαληφθείσης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας ἔκρωε, καὶ κατ' αὐτὰ ἐδικαίωσεν ἐπανελθεῖν καὶ ἐπανασωθῆναι τῇ διαληφθείσῃ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει τῆς Λακεδαιμονίας τὴν ῥηθεῖσαν ἐπισκοπὴν αὐτῆς τοῦ Ἀμυκλείου καὶ ὑποκεῖσθαι αὐτῇ ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα καὶ διηνεκῆ χρόνον, κατά τε τὴν περίληψιν τῶν προσόντων αὐτῇ ἐγγράφων δικαιωμάτων, ἐξ ὧν ἀριδηλότατα ἀναφαίνεται, οἰκείαν ταύτης εἶναι ἐπισκοπήν, ὡς καὶ τὴν τῆς Πίσσης καὶ τὴν τῶν Ἑζερῶν, καθὼς ἀνωτέρω λέλεκται, καὶ καθὼς οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι δικαιοῦσι κανόνες· φησὶ γὰρ ὁ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἁγίας συνόδου ἑπταικαιδέκατος κανών· « Τὰς καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν ἀγροικικὰς παροικίας ἢ ἐγχωρίους μένειν ἀπερασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα, εἰ τριακονταετῆ χρόνον ταύτας ἀδιάστως διακατέχοντες ᾠκονόμησαν· εἰ δὲ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἐτῶν γεγένηταί τις περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεῖναι τοῖς λέγουσιν ἠδικῆσθαι περὶ τούτων κινεῖν παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας· εἰ δέ τις ἀδικοῖτο παρὰ τοῦ ἰδίου μητροπολίτου, παρὰ τῷ ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως ἢ τῷ Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ δικαζέσθω, καθὰ προείρηται. » Καὶ ὁ τῆς ἐν Ἐφέσῳ ὄγδοος κανὼν μετά τινα· « Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διοικήσεων καὶ τῶν ἁπανταχοῦ ἐπαρχιῶν παραφυλαχθήσεται, ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἐπαρχίαν ἑτέραν οὐκ οὖσαν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἧγουν τῶν πρὸ αὐτοῦ χεῖρα καταλαμβάνειν, ἀλλ' εἴ καί τις κατέλαβε καὶ ὑφ' ἑαυτῷ πεποίηται βιασάμενος, τοῦτον ἀποδιδόναι, ἵνα μὴ τῶν Πατέρων οἱ κανόνες παραβαίνωνται, μηδὲ ἐν ἱερουργίας προσχήματι ἐξουσίας τῦφος κοσμικῆς παρεισδύηται, μηδὲ λάθωμεν τὴν ἐλευθερίαν κατὰ μικρὸν ἀπολέσαντες, ἣν ἡμῖν ἐδωρήσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ πάντων ἀνθρώπων ἐλευθερωτής. Ἔδοξε τοίνυν τῇ ἁγίᾳ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ σώζεσθαι ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ καθαρὰ καὶ ἀδίαστα τὰ αὐτῇ προσόντα δίκαια ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν, κατὰ τὸ πάλαι κρατῆσαν ἔθος, ἄδειαν ἔχοντος ἑκάστου μητροπολίτου, τὰ ἴσα τῶν πεπραγμένων πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀσφαλὲς ἐκλαβεῖν· εἰ δέ τις μαχόμενον τύπον τοῖς νῦν ὡρισμένοις προκομίσει, ἄκυρον εἶναι τοῦτον ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ πάσῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ. » Καὶ γοῦν ἔσται μὲν ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη ὑποτεταγμένη τῇ τῆς Λακεδαίμονος, καθὰ καὶ τὸ πρότερον, τοῦ ἱερωτάτου ταύτης μητροπολίτου φροντίζειν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ὀφείλοντος κατὰ τὸ χρέος, ὅπερ ἔχει ἐπ' αὐτῇ, οὐδεὶς δὲ οὐκέτι τῶν τοῦ μέρους τῆς τῶν Παλαιῶν Πατρῶν, οὔτε ὁ νῦν ἱερώτατος αὐτῆς ἀρχιερεύς, οὔτε τις τῶν μετ' αὐτὸν δι' ὄχλου περὶ αὐτῆς γενήσεται τῷ τῆς Λακεδαίμονος, ἐπεὶ, ἣν ἐπορίσατο συνοδικὴν πρᾶξιν, καὶ αὐτὴ τὸ ἄκυρον ἔχειν ὀφείλει, δι' ἃς εἴπομεν αἰτίας, ὅτι οὐδὲ ὀφείλει τις αὐτῶν, οὐδὲ δίκαιον ἴσχει ἀλλοτρίας ἀντιποιεῖσθαι ἐπισκοπῆς, ὡς ἀπεδείχθη ἐναργῶς καὶ προδήλως μετὰ πολλὴν καὶ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων, δικαιούντων ἑκάστην ἐκκλησίαν τῶν οἰκείων εἶναι ἐπαπολαύουσαν. Τούτου γὰρ χάριν καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη τῷ μέρει τῆς πολλάκις διαληφθείσης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας εἰς διαιωνίζουσαν τὴν ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε τὸ· Μηνὶ Νοεμβρίῳ ἰνδ. Θ', διὰ τῆς πατριαρχικῆς τιμίας χειρὸς, ἀπηώρητο αὐτοῦ καὶ βούλλα μολυβδίνη, ἔχουσα ἐν μὲν τῷ ἑνὶ μέρει τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου βρεφοκρατοῦσαν, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ· Ἰωάννης ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

XXV. *Synodi decretum de quodam monasterio monialium.*

† Ὁ δομέστικος κῦρ Φωκᾶς ὁ Μαρούλης ἐκεῖνος,

Digitized by Google

θείῳ νυγεὶς ἔρωτι τὴν ψυχὴν καὶ ἱερὸν ἱδρυτάμενος οἶκον τῇ Θεομήτορι πλησίον τῶν αὐτοῦ οἰκημάτων περὶ τὴν γειτονίαν τῆς πόρτης τῆς τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ῥωμανοῦ, ἐπὶ θεμελίοις παλαιτάτου ναοῦ τοῦτον οἰκοδομήσας φιλοτίμῳ τῇ προαιρέσει καὶ δαψιλέσι τοῖς ἀναλώμασιν, ὃν δὴ ναὸν λόγος τετιμῆσθαι τῷ ὀνόματι τῶν ἁγίων τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων Μηνοδώρας, Νυμφοδώρας καὶ Μητροδώρας, ἐπεὶ καὶ εἰς ἱερὰν Θεῷ μονὴν τοῦτον ἀποκαταστῆσαι προέθετο, κελλία περὶ αὐτὸν δειμάμενος καὶ θριγγίῳ περιβαλὼν ἔξωθεν, κτήματά τε ἱκανὰ προσκυρώσας, καὶ ἁπλῶς πάντα τὰ εἰς ἀπαρτισμὸν συντελέσας, μοναζουσῶν αὐτὸ γυναικῶν καθίστησι φροντιστήριον, εἰς ἡνδὴ κατάστασιν καὶ ἐμμένον ἦν, ἕως αὐτὸς ἐν τοῖς ζῶσιν εὑρίσκετο, ἐτήρησέ τε τὴν τάξιν ταύτην καὶ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀποβίωσιν ἐπί τισι χρόνοις· ἀλλ' ὁ υἱὸς ἐκείνου πρωτοϊερακάριος κῦρ Ἰωάννης ὁ Συναδηνὸς μετασκευάσαι κατὰ νοῦν θέμενος καὶ μετενεγκεῖν εἰς ἀνδρῶναν ἀπὸ γυναικείας τὴν τοιαύτην μονήν, ἠνάγκασε καὶ κατέπεισε συνεργοῦσαν εἰς τοῦτο φανῆναι καὶ συμπράττουσαν καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα τὴν δομεστίκισσαν καὶ οἷς οὗτος ἔλεγε περὶ τῆς μονῆς, καὶ οἷς προέτεινε γράμμασι, διαθήκῃ δηλαδὴ τοῦ πατρὸς δῆθεν καὶ ἐνώμοτον οἰκεῖον αὐτοῦ γράμμα, δι' οὗ κατησφαλίσατο καὶ πεπληροφόρηκεν, ὡς ἔλεγε πρὸς ἐκεῖνον εἰς τέλος ἀγαγεῖν τὴν ἣν ἔσχεν ἐκείνου ἀνάθεσιν, ὥστε εἰς ἀνδρῶναν ταύτην μεταποιῆσαι, συμμαρτυροῦσαν εἶχε καὶ αὐτὴν δὴ τὴν οἰκείαν μητέρα. Ἀπέκρυψε δὲ αὕτη σὺν τῷ υἱῷ τηνικαῦτα καὶ οὐ διωμολόγησε τήν τε εἰς τέλος βούλησιν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν κατάστασιν, ἣν ἔσχε τὰ τῆς τοιαύτης μονῆς, ἕως τε κατὰ τὴν αὐτῶν πολλὴν καὶ ἐπίμονον περὶ τούτου ζήτησιν καὶ ἱκεσίαν καὶ τὴν ἐπὶ πλεῖον παρ' ἡμῶν παράτασιν εἰς τέλος τὰ τοῦ πράγματος εἴληχε, καὶ ἕως ὁ υἱὸς ἐν τοῖς ζῶσιν εὑρίσκετο. Ἐπεὶ δὲ κἀκεῖνος ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, μετάνοια ταύτην εἰσῆλθε, καὶ συγγνώμης ἠξίου τυχεῖν, ἐφ' οἷς οὐ καλῶς συνέδρασε τῷ υἱῷ, κατειποῦσα τῆς ἀληθείας καὶ χώραν κατ' αὐτῆς τῷ ψεύδει παρασχομένη, καὶ ταῦτα ἐπὶ πράγμασιν ἱεροῖς, ἅπερ οὐ μικρὸν οἶδεν ἐπάγειν τὸν τῆς ψυχῆς κίνδυνον, καὶ ἐν οἷς πάντας ἁπλῶς καὶ τοὺς τυχόντας ἀληθίζειν χρεών, μὴ ὅτι γε ἀνθρώπους τῶν πολλῶν διαφέροντας κατά τε τὴν ἑαυτῶν παίδευσιν καὶ γνῶσιν καὶ τῷ κατὰ κόσμον ἀξιώματι· « Ἁγιάζεται καὶ γάρ, ὥς φησι, τὸ στόμα τοῦ ἀληθεύοντος ἐκ τῆς ταυτοαληθείας Χριστοῦ· μολύνεται δὲ τὸ τρῶ ψευδομένου ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους τοῦ διαβόλου. » Ἀμέλει καὶ ἐπιστᾶσα τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ καὶ τὰ περὶ τούτου ἐξειποῦσα καὶ ἀνενέγκασα καὶ συγγνώμην αἰτησαμένη, μεθ' ἑαυτῆς ἔχουσα καὶ τὰς οἰκείας θυγατέρας καὶ σὺν αὐταῖς ἱκετεύουσα, ἵνα καὶ ἡ σεβασμία αὕτη μονὴ τὴν πρώτην ἀπολάβῃ κατάστασιν, ἐπειδὴ καὶ ἀσφάλειαν ἀπαιτηθεῖσα ἔγγραφον ταύτην ἐποιήσατο διαλαμβάνουσαν. . . . . Ἐλαλήθη δὲ παρὰ τοῦ μέρους αὐτῆς καὶ ὡς ταῖς ἀληθείαις ἀρχῆθεν ἡ μονὴ γυναικεία ἀποκατέστη καὶ ἐσφραγίσθη, καὶ ἐν αὐτῇ καὶ καθηγουμένη, καὶ διέμεινεν οὕτω καὶ ἐπὶ ἱκανοῖς τοῖς χρόνοις, διὰ δὲ τὸ τοῦ υἱοῦ θέλημα καὶ τὴν ἀνάγκην τὴν προτέραν ἐποιήσατο μαρτυρίαν οὐκ ἀληθῆ, ποιησαμένου ταύτῃ τοῦ υἱοῦ διὰ τοῦτο καὶ ἀνάπαυσιν ἰδίαν διὰ κελλίων ἰδίων πλησίον τῆς τοιαύτης μονῆς καὶ ἀνεγείραντος ἐν αὐτοῖς καὶ οἶκον εὐκτήριον. Καὶ ὡς καὶ ἡ ἐν τραπέζῃ ἱστορία ὁσίας εἶχε τὴν ἀρχὴν γεγραμμένας γυναῖκας, μετεποίησε δὲ τὴν ἱστορίαν ταύτην ὁ πρωτοϊερακάριος ὕστερον εἰς ὁσίους, καὶ ἀριδήλως καὶ ὁμολογουμένως ἀνεφάνη, ὡς γυναῖκες ἀποκατέστησαν, καὶ εὑρίσκοντο ἐπὶ πολλοῖς τοῖς χρόνοις εἰς τὴν τοιαύτην μονήν, καὶ πολλαὶ τούτων ἐν αὐτῇ ἀπεκάρησαν, καὶ οὐδὲ τὸ ἀντιδικοῦν μέρος εἶχεν ἀντιλέγειν πρὸς τοῦτο· ἡ μετριότης ἡμῶν ἐν δευτέρῳ τἄλλα θεμένη, ζήτησιν, ὡς ἐχρῆν, πολλὴν καὶ ἀκριβῆ ἐποιήσατο, εἰ ταῖς ἀληθείαις ἐγένετο τέως ἡ ὀφειλομένη ἐπὶ τῇ μονῇ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις, καὶ προεβλήθη καὶ ἐσφραγίσθη καθηγουμένη εἰς προστασίαν καὶ ποιμανσίαν τῶν αὐτῇ τότε εὑρισκομένων μοναζουσῶν, ἐκφωνήσασα τούτου χάριν καὶ ἀφορισμοῦ ἔγγραφον ἐπιτίμιον, ἐφ' ᾧ τοὺς εἰδησιν ἔχοντας περὶ τούτου καὶ εἰς μαρτυρίαν προκομισθησομένους εἰπεῖν καὶ μαρτυρῆσαι τὸ ἀληθές, ἐφ' ᾧ δὴ βάρει καὶ ἐμαρτυρήθη παρά τε τοῦ θεοφιλεστάτου πρωτονοταρίου διακόνου κῦρ Μιχαὴλ τοῦ Καβαλλαροπούλου καὶ παρ' ἑτέρων διαφόρων προσώπων, ὡς αὐτήκοοι ἐγένοντο τοῦ δομεστίκου, καὶ ἔχουσι μαθόντες παρ' ἐκείνου τὴν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ μονῇ θέλησιν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, γυναικεῖον δηλονότι καὶ ἐπιχειρῆσαι καὶ ἀπαρτίσαι αὐτήν, ὡς εἰς κατάντημα εἶναι καὶ ἀνάπαυσιν καὶ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῶν. Ὁ μέντοι πρεσβύτερος Κωνσταντῖνος ὁ Τζυδιστιανὸς διωμολόγησε ἰδεῖν ὀφθαλμοῖς οἰκείοις τὴν νεωστὶ σφραγισθεῖσαν ἡγουμένην ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ μονῇ, παραπεμπομένην εἰς ταύτην παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν λαμπαδηφορουσῶν, ὡς εἴθισται· καὶ ὁ πρεσβύτερος δὲ Γεώργιος ὁ Τζαχείλης, ὁ τῷ θείῳ ναῷ τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Πηγῆς ὑπηρετούμενος ἱερατικῶς, καὶ αὐτὸς διωμολόγησε παρατυχὼν καὶ τοῦ εἰρημένου βάρους ἀκούσας ἐρωτωμένης τῆς τιμιωτάτης ἐν μοναχαῖς κυρᾶς. . . . . τῆς Ἀγγελίνης, ὡς εἰδε διαφόρως παραγενομένην τὴν καθηγουμένην τῆς τοιαύτης μονῆς μετὰ καὶ ἑτέρων μοναχῶν εἰς προσκύνησιν τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Πηγῆς. Ἐρωτηθεὶς δὲ προτροπῇ συνοδικῇ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον παρὰ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Λακεδαιμονίας καὶ τοῦ Μαδύτων, καὶ ὁ συμπένθερος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος ἐπὶ τῆς τραπέζης, κῦρ Γεώργιος ὁ Χοῦμνος, εἶπε καὶ διεβεβαιώσατο περὶ τῆς ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ σφραγισθείσης μοναχῆς, ὡς αὐτὸς οὗτος προεξένησε ταύτην τῷ δομεστίκῳ, ζητοῦντι καθηγουμένην τῇ μονῇ ἐγκαταστῆναι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπὸ τῶν εὐλαβῶν ἐπισκοπειανῶν καὶ θυρωρῶν τοῦ κελλίου τῆς ἡμῶν μετριότητος, Γεώργιος ὁ Σιγηρὸς, καὶ αὐτὸς εἶπε καὶ ἐμαρτύρησε, παρεῖναι τῇ σφραγῖδι τῆς

Digitized by Google

ἡγουμένης, ὅτε παρὰ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου κῦρ Γερασίμου πρώτως ἤδη ἐσφράγισται, δεικνύων ἅμα καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐτελέσθη τὰ τῆς σφραγῖδος αὐτῆς. Ἐξ ὧν δὴ μαρτυριῶν πληροφορίαν λαβόντες τοῦ πράγματος, εἴχομεν ὡς εἰκὸς παραγραφῆς ἀξίαν κρῖναι καὶ ἦν ἐνεφάνισε τὸ μέρος τοῦ πρωτοιερακαρίου, διαθήκην δῆθεν τοῦ δομεστίκου, ὅτε καὶ ἀληθῶς ἐκεῖνος ταύτην ἐξέθετο· οὐδὲ γὰρ ἐξῆν ἐκείνῳ κατάστασιν λαβοῦσαν τὴν μονὴν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, ἥντινα δῆτα καὶ ἔλαβε διὰ πατριαρχικῆς σφραγῖδος, ὡς εἴρηται, μεταποιῆσαι καὶ ἐφ' ἑτέραν κατάστασιν ἀγαγεῖν, εἰς ἀνδρῶν δηλονότι ἀπὸ γυναικείας· ἀπείρηται γὰρ τοῖς ἱεροῖς Πατράσι μετασκευάζεσθαι καὶ μεταποιεῖσθαι τὰς ἱερὰς μονὰς ἐκ τῆς ἧς ἔλαχον ἀρχῆθεν ἀποκαταστάσεως. Ἀπηλέγχθη δὲ ὅμως καὶ ἡ διαθήκη πεπλασμένη ὑπὸ μάρτυρι τῷ ἱερομονάχῳ καὶ πνευματικῷ πατρὶ τῷ Θεοδωρήτῳ, ἐξειπόντι καὶ διομολογήσαντι, καὶ ὅπως ἐξέθετο ταύτην αὐτὸς γνώμῃ τοῦ πρωτοιερακαρίου, καὶ ὅπως ὑπέγραψεν ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ δομεστίκου εἰπόντος τοῦτο πρὸς αὐτόν. Ἔνθεν τοι καὶ συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Σάρδεων, τῷ Δυρραχίου, τῷ Λακεδαιμονίας, τῷ Μαδύτων, τῷ Μηθύμνης, τῷ Βάρνης, τῷ Βιτζίνης καὶ τῷ Κῶ, διέγνω καὶ ἀπεφήνατο, ἵνα, ἐπειδὴ ἀπεδείχθη ἀριδήλως, ὡς ἐσφραγίσθη καὶ ἀποκατέστη παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, ἡτις δὴ καὶ λήψεται μὲν πάλιν τὴν κατάστασιν ταύτην, ἔσται δὲ διοικουμένη καὶ διεξαγομένη παρά τε τῶν ἐν αὐτῇ μοναζουσῶν καὶ τῆς τὴν προστασίαν καὶ ἡγουμενείαν αὐτῶν ἀναδεξομένης. Ἡ μέντοι δομεστίκισσα καὶ ὅσαι τῶν θυγατέρων καὶ τοῦ γένους αὐτῶν καταντήσουσιν ἐν αὐτῇ, προνοήσονται παντοιοτρόπως αὐτῇ τὰ εἰς σύστασιν καὶ ἐπὶ τὰ βελτίω προχώρησιν· ἀλλ' οὐδέν τι λυμανοῦνται, οὐδὲ καινοτομήσουσι τῶν προσκυρωθέντων καὶ ἀφιερωθέντων αὐτῇ κτημάτων καὶ πραγμάτων ἢ τῶν εἰσέπειτα ἀφιερωθησομένων, ὡς ἂν οὕτω καὶ τὸ ἀνῆκον τοῖς δομήτορσι μνημόσυνον περισώζηται· ἀλλ' οὐδὲ ἐξέσται αὐταῖς κατεξουσιάζειν καὶ κατακυριεύειν τῆς τοιαύτης μονῆς ἢ καὶ τὰς ἐνασκουμένας αὐτῇ μοναχὰς ἄγειν καὶ φέρειν, ὡς βούλοιντο, καὶ ἀνακρίνειν, ἅς τε θέλοιεν εἰσάγειν καὶ ἐξάγειν, καὶ τὰς μὲν ὑφ' ἑαυτὰς τὸν τρόπον τοῦτον ποιεῖσθαι, τῆς δὲ καθηγουμένης ἀφαιρεῖσθαι τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν παρὰ τὴν τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων διατύπωσιν καὶ διαταγήν. Φασὶ γὰρ οὗτοι· « Πρᾶγμα σεμνὸν οὕτω καὶ τίμιον καὶ τοῖς μακαρίοις καὶ ὁσίοις Πατράσιν ἡμῶν πάλαι καλῶς ἐπινοηθὲν, ἡ τῶν μοναστηρίων ἀνοικοδομὴ, κακῶς ὁρᾶται πραττόμενον σήμερον· τινὲς γὰρ ὄνομα μοναστηρίου ταῖς οἰκείαις περιουσίαις καὶ ὑπάρξεσι περιθέμενοι καὶ Θεῷ καθαγιάζειν ταύτας ἐπαγγελλόμενοι, κυρίους τῶν ἀφιερωθέντων αὐτοὺς ἀναγράφουσι, καὶ μόνῃ τῇ προσηγορίᾳ τὸ θεῖον ἀφοσιοῦν ἐκμηχανᾶσθαι διεγνώκασι· τὴν γὰρ αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ μετὰ τὴν ἀφιέρωσιν οὐκ ἐρυθριῶσι σφετερίζεσθαι, ἥνπερ ἔχειν οὐκ ἐκωλύοντο πρότερον, καὶ τοσαύτη καπηλεία προσετρίβη τῷ πράγματι, ὥστε καὶ πολλὰ τῶν ἀφιερωθέντων παρ' αὐτῶν δὴ τῶν ἀφιερωσάντων καθορᾶται πιπρασκόμενα, θάμβος ὁμοῦ καὶ μῖσος τοῖς ὁρῶσι παρεχόμενα· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μεταμέλεια, ἐφ' οἷς τῶν ἅπαξ ἀνατεθειμένων Θεῷ τὴν ἐξουσίαν ἑαυτοῖς ἐπιτρέπουσιν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ταύτην ἀδεῶς παραπέμπουσιν. Ὥρισεν οὖν διὰ ταῦτα ἡ ἁγία σύνοδος, μηδενὶ ἐξεῖναι μοναστήριον οἰκοδομεῖν ἄνευ τῆς τοῦ ἐπισκόπου γνώμης καὶ βουλῆς· ἐκείνου δὲ συνειδότος καὶ ἐπιτρέποντος καὶ τὴν ὀφειλομένην ἐπιτελοῦντος εὐχὴν, ὡς τοῖς πάλαι θεοφιλῶς νενομοθέτηται, οἰκοδομεῖσθαι μὲν τὸ μοναστήριον, μετὰ πάντων δὲ τῶν αὐτῷ προσηκόντων σὺν αὐτῷ ἐκείνῳ βρεβείῳ ἐγκαταγράφεσθαι καὶ τοῖς ἐπισκοπικοῖς ἀρχείοις ἐγκατατίθεσθαι, μηδαμῶς ἄδειαν ἔχοντος τοῦ ἀφιεροῦντος παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου ἑαυτὸν ἡγούμενον ἢ ἀνθ' ἑαυτοῦ ἕτερον καθιστᾶν. Εἰ γὰρ, ἅπερ τις ἀνθρώπῳ χαρίζεται, τούτων οὐδέν τι κύριος εἶναι δύναται, πῶς, ἅπερ τις Θεῷ καθαγιάζει καὶ ἀνατίθησι, τούτων ὑφαρπάζειν τὴν κυριότητα παρεχωρηθήσεται; » Καὶ πάλιν· « Οἱ κληρικοὶ τῶν πτωχείων καὶ μοναστηρίων καὶ μαρτυρείων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐν ἑκάστῃ πόλει ἐπισκόπων κατὰ τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων παράδοσιν διαμενέτωσαν, καὶ μὴ κατὰ αὐθάδειαν ἀφηνιάτωσαν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου. Οἱ δὲ τολμῶντες ἀνατρέπειν τὴν τοιαύτην διατύπωσιν καθ' οἱονδήτινα τρόπον, καὶ μὴ ὑποτασσόμενοι τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, εἰ μὲν εἶεν κληρικοὶ, τοῖς τῶν κανόνων ὑποκείσθωσαν ἐπιτιμίοις· εἰ δὲ μονάζοντες ἢ λαϊκοὶ, ἔστωσαν ἀκοινώνητοι. » Διὰ ταῦτα δὴ καὶ αὗται κατὰ τὸ προσῆκον αὐταῖς χρέος, τὸ συμφέρον τῇ μονῇ προνοούμεναι, οὔτε τι τῶν αὐτῆς σφετερίζονται, οὔτε ἐκδώσουσιν ἢ ταύτην ἢ τῶν αὐτῆς κτημάτων τι εἰς ἕτερον πρόσωπον, ἀλλ' ἐλευθέραν ἐάσουσι μένειν καὶ καθ' ἑαυτὴν, διεξαγομένην παρὰ τῆς κατὰ καιροὺς ἀποτεταγμένης εἰς προστασίαν τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν καὶ παρ' αὐτῶν δὴ τῶν αὐτῆς μοναχῶν· τοῖς γὰρ τὰ τοῦ Θεοῦ ἰδιοποιουμένοις καὶ ὑφ' ἑαυτοὺς ποιεῖν ἐθέλουσι μέγιστον ἡπείληται ἐκεῖθεν κατάκριμα. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα καὶ συνοδικὴ ἔγγραφος διάγνωσις καὶ ἀπόφασις γεγονυῖα ἐπιδέδοται εἰς ἀσφάλειαν *μηνὶ Μαΐῳ ἰνδ. θ'.*

XXVI. *Synodus decernit, Michaelem Cabasilam non esse rerum munerum acceptationis.*

† Ὁ Καβάσιλας κῦρ Μιχαὴλ, πλησιασμὸν ἔχων καὶ ἐγγύτητα πρὸς τόν ποτε Ἄπρων καὶ καθολικὸν κριτὴν, τοῦτο μὲν καὶ ὡς ἐκ παιδὸς ὑπ' αὐτῷ παι-

Digitized by Google

δαγωγηθείς, τοῦτο δὲ καὶ ὡς ἐπ' ἀνεψιᾷ γαμβρὸς αὐτοῦ εὑρισκόμενος καὶ βασιλικῷ ὁρισμῷ ὑποτασσόμενος αὐτῷ καὶ ὑπηρετούμενος, γραφῇ παραδιδοὺς τὰ παρ' αὐτοῦ χρινόμενα καὶ ἀποφαινόμενα, ἐπειδὴ ὁ μὲν ὁμοῦ τε τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα καὶ τὴν τῆς κρίσεως ἐνοχὴν παρητήσατο, δι' ἃς δῆτα αἰτίας καὶ παρητήσατο, ἐζήτησε δὲ ἀρτίως ὁ Καβάσιλας εἰς ἱερωσύνην προβιβασθῆναι, προτίστασθαι αὐτῷ εἰς τοῦτό τινες ἔλεγον τὰ τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας, δωροληψίας ἔγκλημα καὶ πλεονεξίας τούτῳ προσάπτοντες· ἐνίσταντο δὲ τοῦτο μάλιστα διὰ τὸ προσκεῖσθαι τῇ παραιτήσει, ὡς ὑπ' αἰτίῳ δῆθεν τούτῳ γενέσθαι αὐτὴν λαμβάνοντι πλείω τοῦ δέοντος. Τοῦ πράγματος τοίνυν δοθέντος διισχέψει συνοδικῇ καὶ ἀκριβῶς τρακταῖσθέντος, ἐπεὶ πολλαχοῦ διαγορεύοντες φαίνονται οἵ θ' ἱεροὶ καὶ θεῖοι τῶν ἁγίων κανόνες, οἵ τε φιλευσεβεῖς νόμοι, ὡς μετὰ παραγγελίαν καὶ ἐπιφώνησιν, εἰ μὴ τῆς πλεονεξίας καὶ αἰσχροκερδείας οἰασδήτινος παύσαιντο οἱ τὸ θεῖον ἔχοντες τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, τηνικαῦτα καθαιρέσει καθυποβάλλονται, οὐδαμῶς προσῆκον, οὐδὲ δίκαιον ἐκρίθη κανονικῶς, ἐμποδὼν αὐτῷ γενέσθαι τὴν τοιαύτην παραίτησιν, ἅτε δὴ μὴ ἐνεγομένῳ, οἷς ἐκεῖνος φέρων ἑαυτὸν ὑπέθηκε καὶ ἠσφαλίσατο, ἐφ' ὧν ἀνώτερον ἑαυτὸν συντηρῆσαι δωροληψίας· τὰ γὰρ παρ' ἑτέρων γινόμενα ἑτέρους οὐ καταβλάπτουσι, καὶ ψυχὴ, φησὶν, ἡ ἁμαρτήσασα, αὐτὴ καὶ ἀποθανεῖται· πορισμὸς γὰρ εἰς ζωὴν ἑκάστῳ τὸ οἰκεῖον ἐπιτήδευμα, τῷ μὲν τόδε, τῷ δὲ τόδε καὶ ἄλλῳ ἄλλο, καὶ τοῦτο οὐδένα ἂν ἔχοι λόγον τὸν δίκαιον, ἐγκλήματος κατ' αὐτοῦ τόπον ἔχειν, ὡς καὶ τῆς οἰκείας προκοπῆς ἐντεῦθεν κωλύεσθαι. Ὅθεν οὐδὲ τῷ Καβασίλᾳ ἐμπόδιον ἂν εἴη τὸ ἀπὸ τῆς εἰρημένης ὑπηρεσίας πολὺ εἴτε ὀλίγον λαμβάνειν, ἀλλ' εἴπερ ἐδίδου καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τούτου τὴν αὐτὴν ἀσφάλειαν ὡς κριτής. Ἔνθεν τοι καὶ διέγνω καὶ ἀπεφήνατο ἡ μετριότης ἡμῶν σύναμα τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Σάρδεων, τῷ Σίδης, τῷ Πηγῶν, τῷ Δυρραχίου, τῷ Μαδύτων, τῷ Ἄπρω, τῷ Μηθύμνης, τῷ Χίου, τῷ Γάνου, τῷ . . . ., τῷ Ἐξαμιλίου, τῷ Λιτίτζης καὶ τῷ ὑποψηφίῳ Μονεμβασίας, ἀθῶον εἶναι τὸν Καβάσιλαν, ὅσον τὸ ἀπὸ τῆς εἰρημένης αἰτίας, ἔχοντα καὶ ἄλλως εἰς ἱερωσύνην ὀξίως. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα καὶ συνοδικὴ ἔγγραφος διάγνωσις καὶ ἀπόφασις, καὶ ἐπιδίδοται πρὸς αὐτὸν *μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἰνδ. δεκάτης.*

XXVII. *Joannes scribit metropolitæ Philadelphiæ, ut provideat in causa Joannis Janucensis.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Φιλαδελφείας καὶ ὑπέρτιμε, ἀγαπητὲ κατὰ Κύριον ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Ἡ μετριότης ἡμῶν ἐγνώρισε περὶ τῶν αὐτόθι γενομένων, καὶ τοσοῦτον ἐλογίσατο ταῦτα ἄτοπα καὶ ἀπρεπῆ καὶ ἀνένδεκτα, ὅτι καὶ θαυμάζει, εἴ εἰσι τοιαῦτα, καὶ μάλιστα, εἰ καὶ αὐτὸς συνεργεῖς τοῖς τοιούτοις, ὃς μεγάλην ἔχεις τὴν ὀφειλὴν ἀναστέλλειν παντοίως αὐτά. Κατέλαβε δὲ ἐνταῦθα καὶ ὁ Γενουΐτης Ἰωάννης, καὶ ἐγνώρισε καὶ παρ' αὐτοῦ ἡ μετριότης ἡμῶν, ὅπως διετέθη, εἰς ὅσον πρὸ ὀλίγου ἐγράψαμεν περὶ τῆς ἀποτεταγμένης εἰς αὐτὸν προμηθείας, ὅπερ καὶ βαρέως ἔφερεν ἡ μετριότης ἡμῶν. Ἄνθρωπον γὰρ προσελθόντα τῇ ὀρθοδοξίᾳ τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, παριδόντα καὶ περιουσίας ἱκανῆς πορισμὸν καὶ τοὺς οἰκείους τοῦ γένους αὐτοῦ πλουσίους καὶ ἑτοίμως χορηγοῦντας αὐτῷ, καὶ διὰ ταῦτα προμηθείας μερικῆς τυχόντα ἐπὶ κυβερνήσει καὶ ζωαρκείᾳ αὐτοῦ τε καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ, τίνα λόγον ἔχεις ἀποστερεῖν αὐτῆς τοῦτον, ἣν ἡ βασιλεία καὶ ἡ Ἐκκλησία διέκρινε καὶ ἀπέταξε; Τοῦτο καὶ ἄδικον ἔνι καὶ ἀνοίκειον παντελῶς τῇ σῇ ἱερότητι· καὶ χωρὶς γὰρ τοῦ εἶναι προαποτεταγμένην αὐτῷ τὴν τοιαύτην κυβέρνησιν καὶ διδομένην μέχρι σοῦ, ἤρμοζεν, ἵνα καὶ ὅτι ἄνθρωπος ἔνι τοιοῦτος καὶ ἀπὸ γένους τοιούτου, διακρίνῃ τὸ πρᾶγμα ἡ ἱερότης σου, καὶ ἀποτάξῃ πρώτως προμήθειαν εἰς αὐτὸν, ὥστε μὴ ἐξ ἀνάγκης καὶ λύπης παλινδρομῆσαι εἰς τὰ οἰκεῖα αὐτοῦ ἔθιμα, ἐπειδὴ καὶ οἰκεῖοι τοῦ γένους αὐτοῦ μεταχειρίζονται τοῦτο, ὑπισχνούμενοι κτὶ δόσεις ἱκανὰς, ὡς λέγουσι· παρεγγυώμεθα, ἵνα οὐδὲν ἀπομείνῃ ἀδιόρθωτον, ὅσον ἐγένετο· μετ' ἐμβριθείας γὰρ τοῦτο καὶ βάρους παρεγγυώμεθα ἐκκλησιαστικοῦ· διὸ καὶ διδόσθω πρὸς αὐτὸν ἀπαραιτήτως, ὅσον κατέστη καὶ ἐδίδοτο, ὡς διαλαμβάνει καὶ τὸ ἐπὶ τούτῳ γεγονὸς γράμμα τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου ἐκείνου κατὰ τὴν τῶν προσταγμάτων περίληψιν, ἀνυστερήτως τε καὶ ἀνενοχλήτως· ἀποδοθήτω δὲ καὶ ὅσον οὐδὲν ἔφθασεν ἀποδοθῆναι παρὰ σοῦ. Ὥσπερ γὰρ οὐδὲν ἔνι δίκαιον, οὐδὲ ὀφείλει ἡ ἱερότης σου τὰ καλῶς καὶ χρησίμως οἰκονομηθέντα παρὰ τῶν πρὸ σοῦ ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἀκυρῶσαι καὶ ἀθετῆσαι, οὕτως οὐδὲ τὸ τοιοῦτον θεοφιλὲς ἔργον, πληροφορίαν ἔχων βεβαίαν, ὡς, ἐὰν παραθεωρηθῇ, ὅσον καὶ δεύτερον ἤδη γράφομεν, καθ' ὑπερβολὴν παραλυπῆσαι μέλλεις ἡμᾶς, καὶ τὸ μὲν πρᾶγμα μέλλει καὶ μὴ βουλομένου σου λαβεῖν κατάστασιν, σὺ δὲ μεταμελήσῃ ἀνόνητα· οὐδὲ γὰρ ἀνέξεσθαι μέλλομεν περιφρονοῦντος καὶ παρ' οὐδὲν τιθεμένου τὰ δίκαια ὑποτιθεμένων σοι, ἐν λήθῃ τε ποιουμένου καὶ τὰ τῆς οἰκείας ἐγγραφῆς, ὅθεν καὶ οἶδας, πῶς ἵνα καὶ τὰ τοῦ πράγματος διορθώσῃς καὶ τὴν ἡμῶν μετριότητα θεραπεύσῃς. Ἐπεὶ δὲ διορίζονται τὰ προσόντα αὐτῷ σεπτὰ προστάγματα καὶ περὶ ἐξουσείας καὶ περὶ ἄλλων, ὅσον διορίζονται, ἐχέτω καὶ ἐπὶ τούτοις παρὰ τῆς ἱερότητός σου καὶ αὐτὸς καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ ἀναδοχὴν καὶ βοήθειαν, ὥστε διατηρεῖσθαι, εἰς ὅσον διορίζονται, καὶ περὶ φόρου καὶ περὶ τοῦ κομμερκίου καὶ τοῦ βιριμίου καὶ τῆς βίγλης καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης ἐξουσείας, ἀντιστραφήτω δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ παρὸν γράμμα. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος. *Μηνὶ Ἰουνίῳ ἰνδ. ι'.*

XXVIII. *Synodus affirmat ecclesiam Pyrgii esse in numero metropolium.*

† Ἡ ἁγιωτάτη τοῦ Πυργίου ἐκκλησία εὑρηται μὲν ἐκ παλαιοῦ εἰς μητρόπολιν ἀπὸ ἐπισκοπῆς τι-

Digitized by Google

μηθεῖσα, ὡς προϊόντες δηλώσομεν, ὀλίγας ἐκ πολλῶν εἰς μέσον τὰς μαρτυρίας καὶ τὰς ἀποδείξεις παραγαγόντες · κεχειροτόνηται δὲ ὅμως ἐπίσκοπος ἐπ' αὐτῇ ὀλίγῳ πρότερον παρὰ τοῦ νῦν διεπούντος λαχόντος ἀρχιερατικῶς τὴν τῆς Ἐφέσου ἁγιωτάτην μητρόπολιν, δέον ἀποσχέσθαι αὐτῆς καὶ μὴ τοιούτῳ τινὶ ἐπ' αὐτῇ ἐπιχειρῆσαι διὰ τὸ ὑποκεῖσθαι ταύτην πάλαι ποτὲ τῇ κατ' αὐτὸν, ὡς ὑπὸ τὴν καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν μετατεχθείσης καὶ ταῖς λοιπαῖς αὐτῆς μητροπόλεσιν ἐναθείσης. Εἰ γὰρ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἀρχῆθεν ἐτύγχανε διαφέρουσα, ἀλλὰ καὶ τὰς πλείους τῶν μητροπόλεων, εἴ τις ἐξετάζειν ἐθέλει, ὑποκειμένας εὑρήσει τὴν ἀρχὴν ἐκκλησίαις ἑτέραις, μένουσι δὲ ὅμως, εἰς ἣν εἰλήχασιν ἔπειτα τάξιν καὶ τιμὴν βασιλικῇ προσταγῇ καὶ πράξει συνοδικῇ · ὅτι δὴ καὶ βασιλικόν ἐστι τοῦτο προνόμιον, τὰς ὑποδεεστέρας τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὸν ἀνωτέρω προάγειν βαθμόν. Ὅτι δὲ, ὡς εἰπόντες ἔφθημεν, εἰς μητρόπολιν ἐτιμήθη χρόνοις οὐκ ὀλίγοις τοῖς ἄνω, παριστῶσι μὲν καὶ ἄλλαι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πράξεων, τοῖς μητροπολίταις ἐναρίθμιον ἔχουσαι καὶ τὸν Πυργίου, ὡς ἐξ αὐτῶν τούτων ἐμφανισθεισῶν κατηφανὲς καὶ ἡμῖν ἐγένετο συνοδικῶς. Ἡ μέντοι τοῦ κῦρ Γεωργίου τοῦ Ξιφιλίνου, πατριαρχεύσαντος ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ βασιλέως κῦρ Ἰσαακίου καὶ μέχρι τῆς τοῦ κῦρ Ἀλεξίου παραταθείσης τῆς πατριαρχίας αὐτοῦ, διέξεισι μετά τινα περὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Πυργίου κατὰ ῥῆμα καὶ τάδε · « Ἐπεὶ δὲ καὶ παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Πυργίου, Κωνσταντίνου τοῦ Σπανοπούλου, λύσις τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κῦρ Μιχαὴλ τοῦ Ἀγχιάλου προεκομίσθη, ἐξενεχθεῖσα ἐπὶ ὑπομνήσει αὐτοῦ, ὄντος ἐπισκόπου, καὶ δῆτα ὑπανεγνώσθη ἐπὶ κοινῷ ὁρισμῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ εὑρέθη ἔχουσα ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐν τῷ τέλει ῥητά τινα συνᾴδοντα τῷ σκοπῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὥρισε καταστρωθῆναι καὶ ταῦτα, ἃ καὶ ἔχουσιν αὐτολεξεὶ οὕτωσί · « Ὅσοι μὲν ἐπὶ παλαιοῖς θεμελίοις ναῶν ὑποκειμένων τῇ κατὰ σὲ ἁγιωτάτῃ ἐπισκοπῇ ἔφθασαν οἰκοδομῆσαι ναοὺς, οὐδὲν ὠφεληθήσονται οὗτοι εἰς τὸ μὴ ὑποκεῖσθαί σοι. » Συμπαρεῖναι μέντοι δείκνυται ἐν αὐτῇ τηνικαῦτα καὶ τὸν Ἐφέσου. Ὅτι δὲ οὐχ ἕτερός τις, ἀλλ' οὗτος ἦν ὁ πρῶτος ἐν τῇ τοῦ Πυργίου τῷ τοῦ μητροπολίτου τιμηθεὶς ὀνόματι, ὁ Σπανόπουλος δηλαδὴ Κωνσταντῖνος δείκνυσι καὶ τὸ προσὸν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ παλαιὸν ἀπογραφικὸν δικαίωμα, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἐνεφανίσθη ἡμῖν παρὰ τῶν αὐτῆς κληρικῶν, ἐξ ὀνόματος τοῦτον παραδηλοῦν, εἰς ἐπισκόπους ἔτι τελοῦντα · οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν παλαιῶν νομοκανόνων βιβλίων οὐκ ὀλίγα τῷ καταλόγῳ τῶν μητροπόλεων καὶ τὴν τοῦ Πυργίου ἐναριθμοῦντα ἡμῖν εὕρηται, οἵστισιν ὁμοίως ταῖς μητροπόλεσιν αὐτὴν συνηριθμησε καὶ ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενόμενος ἀοίδιμος καὶ μακαρίτης βασιλεὺς, ὁ πρόπαππος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἐν τῇ ἐκτεθείσῃ προσταγῇ τηνικαῦτα τῇ αὐτοῦ ἀπαριθμήσει καὶ τάξει τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν παρὰ τοῦ κυροῦ Μηνᾶ, ἥτις δὴ ἀπαρίθμησις ἐγκατέστρωται τῷ ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ Παντεπόπτου εὑρεθέντι νομοκάνονι, ἃ δὴ πάντα εἰδότας καὶ τοὺς τῇ Ἐφέσου ἀπαρεγχείρητα ἐχρῆν τὰ κατ' αὐτὴν συντηρεῖν καὶ ἀπαραπαίτητα. Προῆχθη δὲ ἀρτίως καὶ τὴν προτέραν ἀπέλαβε τάξιν τῆς μητροπόλεως αὕτη δὴ ἡ τοῦ Πυργίου παρὰ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος διὰ τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἀπολυθέντος ἀεπτοῦ προστάγματος · ἔνθεν τοι καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπολούθως ποιοῦσα γνώμῃ κοινῇ τῆς περὶ αὐτὴν ὁμηγύρεως τῶν ἱεροτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μαδύτων, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Χίου, τοῦ Βάρνης, τοῦ Γάνου, τοῦ Δράμας, τοῦ Τενέδου, ταῦ Κῶ καὶ τοῦ ὑποψηφίου Μανεμβασίας, τὴν παροῦσαν ἐκτέθεικε πρᾶξιν, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς τὸν ἑξῆς τῷ χορῷ καὶ ταύτην δὴ τὴν τοῦ Πυργίου τῶν μητροπόλεων συγείναι · ὅθεν καὶ οὐδεὶς οὐδέποτε ὀφείλει πειράσασθαι τῆς τάξεως ταύτης καὶ τῆς τιμῆς ἀφελεῖν αὐτὴν καὶ ὑποβιβάσαι · ὀφειλὴ γὰρ καὶ χρέος τοῦτο πᾶσιν ἁπλῶς ἀπαραίτητον τοῖς ἐς ὕστερον, στέργειν τὰ καλῶς τοῖς πρὸ αὐτῶν δόξαντα καὶ ἀπαραποίητα καὶ ἀπαράτρωτα μένειν ἐᾶν, ὡς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης παραίτιον · ὀφείλουσι μέντοι προσεῖναι καὶ ὑποκεῖσθαι τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ ἐν τῷ πρακτικῷ ταύτης διαλαμβανόμενα δύο χωρία, τὸ τοῦ Διοσιεροῦ δηλονότι καὶ τὸ τῆς Δίγδης, καὶ πάντα ἁπλῶς, ὅσα τοῖς ἐγγράφοις δικαιώμασιν αὐτῆς δικαιοῦται κατέχειν, ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως. Ἐπεὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα καὶ συνοδικὴ ἔγγραφος πρᾶξις γενομένη τῇ πολλάκις διαληφθείσῃ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει τοῦ Πυργίου ἐπιδίδοται εἰς διηνεκῆ ἀσφάλειαν *μηνὶ Αὐγούστῳ ινδ. ε'.*

XXIX. *Joannes dirimit controversiam.*

† Διενέξεις οὐκ ὀλίγας ἔχοντες ὅ τε ἱερώτατος μητροπολίτης Χίου καὶ ὑπέρτιμος καὶ ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ Κωνσταντῖνος ὁ Πράσινος περί τινος μονυδρίου τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ ἰαματικοῦ Παντελεήμονος καὶ ἑτέρου πανσέπτου ναοῦ τοῦ ἐν ἁγίοις παμμάκαρος Νικολάου, ἐφ' οἷς ἔχει δίκαιον γονικότητος ὁ αὐτὸς Πράσινος, ἔτι τε καὶ περὶ ἑτέρων τινῶν μονυδρίων, ἐκίνησαν τὰ περὶ τούτου ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος. Καὶ ἐπεὶ ὁ μὲν τοιοῦτος Πράσινος ἐνῆγε κατὰ τοῦ εἰρημένου ἱερωτάτου μητροπολίτου Χίου καὶ ὑπερτίμου, καὶ διετείνετο λαμβάνειν μὲν αὐτὸν τὰ εἰσοδήματα τῶν τοιούτων μονυδρίων τε καὶ ἐκκλησιῶν καὶ καρποῦσθαι ταῦτα πάντα αὐτὸν, κάντεῦθεν πολὺς ἦν ἐγκείμενος καὶ ἀπαιτῶν ἀντιστρέψαι αὐτὸν ταῦτα, ὁ δέ γε ἱερώτατος μητροπολίτης Χίου καὶ ὑπέρτιμος ἀντέλεγε, μὴ ἀληθεύειν ὅλως αὐτὸν, εἰ καί τι δὴ ἔφθασε λαβὼν, διισχυρίζετο μὴ χρήσασθαι τούτῳ εἰς ἰδίας χρείας αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς ἑτέρας ἀναγκαίας τῶν τε τοιούτων πανσέπτων ναῶν καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς μοναχῶν καὶ ἑτέρων ἀνδρῶν. Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ ταῦτα διέγνω καὶ ἀπεφήνατο κατὰ τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανόνας, ὡς ἂν ἔχῃ μὲν ὁ τοιοῦτος ἱερώτατος μητροπολίτης Χίου καὶ ὑπέρτιμος ἐπί τε τοῖς τοιούτοις μονυδρίοις καὶ ταῖς λοιπαῖς πάσαις κατ' αὐτὸν

Digitized by Google

ἐκκλησίαις ἐπίσκεψιν καὶ ἀνάκρισιν πνευματικὴν τῶν τε εὑρισκομένων ἐν αὐτοῖς μοναχῶν καὶ ἑτέρων ἀνδρῶν, καὶ ἐπιτηρῇ καὶ ἐπιβλέπῃ ταῦτα, ὥστε μὴ φθείρεσθαι ὑπό τε τῶν εὑρισκομένων ἐν αὐτοῖς καὶ ἑτέρων τινῶν, εἴτε κτητόρων, εἴτε καὶ λοιπῶν, ἔχῃ δὲ καὶ τό τε μνημόσυνον αὐτοῦ καὶ τὸ διαφέρον αὐτῷ χάριν κανονικοῦ, εὑρίσκωνται δὲ τὰ ἀνήκοντα εἰσοδήματά τε καὶ πράγματα τῶν τε μονυδρίων καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἁπασῶν ἐκκλησιῶν ἐν αὐταῖς εἰς τε τὴν προσήκουσαν κυβέρνησιν τῶν ὄντων ἐν αὐτοῖς ἀνδρῶν καὶ εἰς σύστασιν καὶ βελτίωσιν τῶν τοιούτων μονυδρίων τε καὶ ἐκκλησιῶν, ἀπέχῃ δὲ τέλεον ἀπὸ τῶν λοιπῶν εἰσοδημάτων, καὶ οὐδαμῶς ἔχῃ ἐπ' ἀδείας ἀφελέσθαι τινὰ ἐξ αὐτῶν. Εἴ τινες δὲ εὑρίσκονται κτητορικὰ δίκαια κεκτημένοι ἐν αὐτοῖς, ὀφείλουσι καὶ οὗτοι τὸ ἀνῆκον μόνον ἔχειν μνημόσυνον, ἀποσχέσθαι μέντοι παντάπασι τῶν τε πραγμάτων καὶ τῶν ἐντεῦθεν εἰσοδημάτων τε καὶ καρποφοριῶν τῶν τοιούτων πανσέπτων ναῶν. Τούτου γὰρ χάριν γέγονε καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος δι' ἀσφάλειαν *μηνὶ Αὐγούστῳ ἰνδ. ι'.*

XXX. *Joannes declarat monasterium Salvatoris in oppido Sebriæ esse patriarchale.*

† Ἐπειδὴ τὸ ἐντὸς τῆς θεοσώστου πόλεως Σηβρίας εὑρισκόμενον μοναστήριον, τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος, αὐτούργιον ηὑρίσκετο πατριαρχικὸν, ἐκδοθὲν δὲ πρὸς πρόσωπα μοναχικὰ, ὅσα δὴ καὶ ἐξεδόθη, καὶ ἐστερεῖτο τούτου ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτη τοῦ Θεοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία, ἀπολύουσα τὸ παρὸν γράμμα ἡ μετριότης ἡμῶν, ἐν ἁγίῳ παρακελεύεται Πνεύματι, προσεῖναι καὶ ὑποκεῖσθαι εἰς ἀεὶ τοῦτο καὶ πάντα τὰ ὑπ' αὐτὸ πάλιν τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, καὶ μηδὲ εἰς μετόχιον μοναστηρίου τινὸς δοθῆναί ποτε, μηδὲ εἰς πρόσωπον ἀρχοντικὸν ἢ ἀρχιερατικὸν ἢ μοναχικὸν ἐκδοθῆναι, ἢ ἐφορείας χάριν ἢ κατοχῆς ἢ ὁποίας ἄλλης ἠστινοσοῦν αἰτίας· ἐκφωνοῦμεν γὰρ, ὥστε μὴ γενέσθαι τοῦτό ποτε, τὸν ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς Τριάδος ἀφορισμὸν, καὶ τούτῳ καθυποβάλλομεν ἀλύτως τὸ πρόσωπον, ὁποῖον ἂρα καὶ εἴη, ὅπερ ἀπὸ τοῦ παρόντος ἀναδέξηται τοῦτο ἢ εἰς μετόχιον ἢ δι' ἄλλην ἠντιναοῦν αἰτίαν, ὥστε μὴ προσεῖναι καὶ ὑποκεῖσθαι τοῦ λοιποῦ διὰ παντὸς ἀνέκδοτον τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ παρ' αὐτῆς διοικεῖσθαι. *Μηνὶ Μαρτίῳ ἰνδ. ια'.*

XXXI. *Imperator confirmat quæ de asylis stabilita sunt.*

† Ἐπεὶ ἐγνώρισεν ἡ βασιλεία μου, ὅτι οἱ προσφεύγοντες εἰς τὴν ἁγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν οὐκ ἐθέλουσιν εὑρίσκεσθαι εἰς τοὺς τεταγμένους τόπους τῶν προσφυγείων διά τινα δειλίαν καὶ ὑποψίαν φόβου, ἀλλ' εὑρίσκονται ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ τεμένους τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ὅπερ ἐστὶν εἰς ἀθέτησιν καὶ ἀνατροπὴν τῶν τε ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν φιλευσεβῶν νόμων, ἔστι δὲ καὶ εἰς ἐμπόδισμα τοῦ ἐκτελεῖσθαι ἀταράχως καὶ ἀσυγχύτως τὰς τεταγμένας καὶ νενομισμένας θείας καὶ ἱερὰς ὑμνῳδίας, ἡ βασιλεία μου, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος στέργουσα καὶ διατηροῦσα τὰ δοθέντα ἀνέκαθεν εἰς τοῦτο προνόμια τῇ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ παρά τε τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν φιλευσεβῶν νόμων, οὓς δῆτα νόμους προεθέσπισάν καὶ ἔταξαν οἱ ἅγιοί μου αὐθένται καὶ βασιλεῖς, οἱ πρόγονοι τῆς βασιλείας μου, καὶ οἱ λοιποὶ ἅγιοι βασιλεῖς, οἱ ἀοίδιμοι καὶ μακάριοι, καὶ μηδέν τι ἕτερον διαπράττεσθαι βουλομένη, ἀλλὰ στηρίζουσα καὶ ἐποικοδομοῦσα μᾶλλον αὐτοῖς καὶ τὸ ἑδραῖον καὶ μόνιμον καὶ ἀμετακίνητον πᾶσι τοῖς τοιούτοις προνομίοις παρεχομένη, ἅμα μὲν καὶ τῆς τῶν νόμων ἀσφαλείας τὸν τρόπον τοῦτον φροντίζουσα, ἅμα δὲ καὶ τῶν ἑκάστοτε προσφευγόντων πρόνοιαν ποιουμένη, τὸ παρὸν ἀπολύει πρόσταγμα, δι' οὗ καὶ θεσπίζει καὶ διορίζεται, ὡς ἂν εὑρίσκωνται οἱ ῥηθέντες πρόσφυγες εἰς τοὺς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τεταγμένους τόπους τῶν προσφυγείων, καὶ οὐδὲν ἔχωσι φόβον καὶ δειλίαν τινὰ τοῦ ἀποσπασθῆναι αὐτόθεν βίᾳ παρά τινος τῶν ἁπάντων, εἰδότων, ὡς εἴ τι παρὰ τὸν παρόντα τολμήσαιεν ὁρισμὸν τῆς βασιλείας μου, πρὸς τῷ ταῖς ἀπὸ τῶν νόμων ὑποβληθῆναι ποιναῖς, οὐ μετρίας τῆς ἀγανακτήσεως καὶ τιμωρίας καὶ παρὰ τῆς βασιλείας μου πειραθήσονται, ὀφειλόντων μέντοι καὶ τῶν κατὰ καιροὺς προσφευγόντων προσμένειν καὶ προσκαρτερεῖν τοῖς τεταγμένοις, ὡς εἴρηται, τόποις τῶν προσφυγείων καὶ μηδαμῶς προέρχεσθαι περαιτέρω τούτων, μηδὲ εἰσιέναι ὅλως εἰς τὸν ἱερὸν καὶ θεῖον ναὸν, παρὰ τὰς τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ φιλευσεβῶν νόμων διαταγάς. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπαλέλυται καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα *μηνὶ Μαρτίῳ ἰνδ. ια'.*

XXXII. *Synodus metropolitam Coi transfert in metropolim Corinthi.*

Ἡ συνοδικὴ πρᾶξις ἡ ἐπὶ τῇ μεταθέσει τοῦ Κορίνθου γεγονυῖα.

† Ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία πάντα καλῶς οἰκονομοῦσα καὶ συμφερόντως, ὡς ὁ καιρὸς δηλονότι καὶ τὰ πράγματα ἀπαιτεῖ, τοῖς πολυειδέσι καὶ ἀρίστοις τρόποις τῶν αὐτῆς οἰκονομιῶν, ἐναρίθμιον καὶ τὸν τῆς μεταθέσεως ἔθετο. Καὶ τούτου πλεῖστα τὰ ὑποδείγματα· πολλαὶ γὰρ καὶ πολλάκις ἀφ' ἑτέρων εἰς ἑτέρας μετετέθησαν ἐκκλησίας τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, οὐ μόνον εἰς μητροπόλεις ἀπὸ μητροπόλεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ὑψηλὸν τῆς πατριαρχίας θρόνον, ὡς ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πράξεών ἐστι καταφανές· καὶ εἰκότως· καλὸν γὰρ ὁμοίως τὸν ἄριστον κυβερνήτην ἐπὶ τῶν οἰάκων καθῆσθαι καὶ τοὺς ἐπὶ πολλοῖς εὐδοκιμοῦντας τοῖς πρωτερήμασι τῶν πολλῶν προβεβλῆσθαι ἀνάλογον περιεζωσμένους τὴν ἡγεμονίαν. Πρὸς τὴν αὐτὴν δὲ νῦν καὶ ἡμεῖς ὡρμήθημεν πρᾶξιν, διά τε τὸ τοῦ πράγματος εὔλογον καὶ δεδοκιμασμένον τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἅμα, ἵνα καὶ λαὸς θεοφιλὴς οὐκ ὀλίγος, ὁ τῆς ἁγιωτάτης δηλαδὴ μητροπόλεως Κορίνθου, ποιμένος εὐμοιρῇ τοῦ προσήκοντος, ἐφ' ἱκανοῖς ἤδη τοῖς χρόνοις ἐν

Digitized by Google

στερήσει τυγχάνων ἀρχιερατικῆς ἐπιστασίας καὶ ἐπισκέψεως καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἁγιασμοῦ, ὡς τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας βίᾳ τῇ τῶν Λατίνων κατατυραννουμένης, περὶ ὧν καὶ οὐ μικρά τις οὐδὲ ἡ τυχοῦσα φροντὶς ἦν τῇ ἡμῶν μετριότητι, πολλάκις καὶ διαφόρως ἱκεσίαν πρὸς αὐτὴν ἔγγραφον περὶ τούτου ποιησαμένων. Ἔνθεν τοι καὶ κοινῇ διασκέψει καὶ γνώμῃ τῆς περὶ αὐτὴν ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων. . . . . .
κατεπράξατο μετατεθῆναι εἰς τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην τῆς Κορίνθου μητρόπολιν τὸν ἱερώτατον ἀρχιεπίσκοπον Κῶ, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν, σχολάζοντα ἤδη τῆς λαχούσης αὐτὸν, ἅτε δὴ καὶ αὐτῆς κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον τυραννουμένης ὑπὸ Λατίνων, ὃς δὴ καὶ ὀφείλει μεταλαχεῖν καὶ τοῦ θρόνου ταύτης καὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἀνηκούσης τοῖς τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀρχιερεῦσι τιμῆς ἔν τε στάσεσι καὶ καθέδραις ἐν ταῖς κοιναῖς συνελεύσεσι, ἐπιλαβέσθαι τε καὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὴν κτημάτων καὶ πραγμάτων, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τῶν ὁθενδήποτε διαφερόντων τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ δικαίων· ἀναγνώστας τε σφραγίζειν ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν καὶ πάντα ἁπλῶς διαπράττεσθαι, ὅσα τοῖς γνησίοις ἀρχιερεῦσιν ἐν ταῖς λαχούσαις αὐτοὺς ἐφεῖται ποιεῖν, μετέχων καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ὀφειλόντων καὶ τῶν αὐτῆς κληρικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ἱερωμένων, μοναχῶν τε καὶ λαϊκῶν πείθεσθαι τούτῳ καὶ πειθαρχεῖν, ὅσα καὶ οἰκείῳ ποιμένι καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ καὶ μεσίτῃ καὶ διαλλακτῇ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δέχεσθαι προθύμως καὶ ἑτοίμως ἀποπληροῦν πάνθ' ὅσα μέλλει λέγειν καὶ παρεινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα καὶ συνοδικὴ πρᾶξις γενομένη ἐπιδέδοται εἰς ἀσφάλειαν μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἰνδ. αἰ'.

XXXIII. *Synodus absolvit metropolitam Pyrgii accusatum a metropolita Ephesi.*

† Περὶ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως τοῦ Πυργίου, ὅτιπερ εἰς μητρόπολιν αὕτη προεβιβάσθη καὶ ἐτιμήθη πάλαι ποτὲ ἀπὸ ἐπισκοπῆς, καὶ ὡς τὴν αὐτὴν πάλιν εἴληχε κατάστασιν καὶ τιμὴν διὰ σεπτοῦ προστάγματος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἐφ' ᾧ καὶ πρᾶξις προέβη ἡμετέρα τε καὶ συνοδικὴ, ἔφθημεν δηλώσαντες. Ὁ μέντοι ἱερώτατος μητροπολίτης τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, εἰς ἐπίσκοπον ἔτι τελῶν ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην δηλονότι μητρόπολιν τῆς Ἐφέσου, καὶ καθαίρεσιν καταψηφισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐφέσου, εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον ἀναδραμὼν καὶ ἀνενέγκας τὰ περὶ τούτου, ἐδεῖτο συνοδικῆς τυχεῖν κρίσεώς τε καὶ διαγνώσεως, ἰσχυριζόμενος ἀδικεῖν. Φθάσαντος τοίνυν γράψαι τηνικαῦτα τοῦ Ἐφέσου περὶ αὐτοῦ καὶ δηλῶσαι κατὰ μέρος, ἐφ' οἷς, ὡς ἔλεγεν, ἁλοὺς αἰτιάμασι κατεψηφίσθη, ἰσχυρῶς ἦν ἀπολογούμενος ὁ Πυργίου ἐφ' ἑνὶ τούτων ἑκάστῳ, καὶ διεβεβαιοῦτο, μηδενὶ μηδόλως τῶν κατ' αὐτοῦ γραφομένων ἐνέχεσθαι· ἔλεγε δὲ ἅμα καὶ ὡς ἐκρίθη ἐπὶ τούτοις παρ' αὐτοῦ, καὶ ἀνώτερος ἀναφανεὶς, ἠναγκάσθη ἔπειτα, ὥστε παραιτήσασθαι, ἀλλὰ καὶ οὕτω συγχωρήσεως εὐθὺς ἔτυχε τῆς παρ' αὐτοῦ, καὶ συνελειτούργησεν αὐτῷ, ἐκ προτροπῆς τε τῆς αὐτοῦ καὶ χειροτονίας τινῶν πεποίηκεν, ὅτε καὶ γράμμασιν ἡμεῖς πρὸς τὸν Ἐφέσου χρησάμενοι συνοδικῶς, ἐδηλώσαμεν ἢ συγγνῶναι τούτῳ, εἴς τι συγγνωστὸν ἁλισκομένῳ, ἢ ἐάσαι μένειν ἀνενόχλητον, ἕως οὗ, δόντος τοῦ καιροῦ ὑποστρέψαι καὶ καταλαβεῖν αὐτὸν ἐνταῦθα, ἐπιστῇ καὶ οὗτος. Ἀμέλει καὶ ἀμφοτέρων ἐπιστάντων τῇ συνόδῳ ἐξετᾶσει τὰ τοῦ πράγματος συνοδικῇ δίδοται ἐξ ὑπαρχῆς, καὶ ἐπειδὴ τοῖς αὐτοῖς καὶ πάλιν ἐχρῆτο κατὰ τούτου αἰτιάμασιν ὁ Ἐφέσου, προσεπιφέρων δὲ καὶ προσανατιθεὶς ἦν τούτῳ καὶ φόνου καὶ ἐπιορκίας ἔγκλημα· ὁ Πυργίου τὰ μὲν ἄλλα καὶ πάλιν ἀπολογησάμενος ἀπεσκευάσατο αἰτιάματα, ὡς μηδὲ τὸν Ἐφέσου ἀντιλέγειν ἔχειν, περὶ δέ γε τοῦ φόνου καὶ τῆς ἐπιορκίας νεωστὶ καὶ πρώτως ἄρτι κινηθῆναι κατ' αὐτοῦ ταῦτα διετείνετο, μηδέν τι δὲ καὶ ἐπὶ τούτοις ἔλεγε συνειδέναι ἑαυτῷ, ὅθεν καὶ ἀνηρτήθη τὰ περὶ τούτου διὰ τὸ ἀνεξέλεγκτα καὶ ἀναπόδεικτα παντάπασιν εἶναι, καὶ ἀμφότερα τὰ ἐγκλήματα ταῦτα τοπικῆς διὰ τοῦτο δεῖσθαι ἐξετάσεως. Συνθεμένου εἰς τοῦτο καὶ τοῦ Ἐφέσου, τὸ ἀπ' ἐκείνου μέντοι μὴ θελήσαντος αὐτοῦ καταλαβεῖν εἰς τὴν σύνοδον, καίπερ διαφόρως διαμηνυθέντος, ἐμαρτυρήθη μὲν καὶ παρὰ τῶν ἐνταῦθα κληρικῶν τῆς τοῦ Πυργίου καὶ παρὰ κοσμικῶν τινων, συκοφαντίαν εἶναι καὶ ψεῦδος προφανὲς τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα. Ἀκριβεστέραν δὲ ὅμως ἡμεῖς τῷ πράγματι διδόντες ἐξέτασιν, ἐγράψαμεν συνοδικῶς τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας καὶ ὑπερτίμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ ἡμῶν καὶ συλλειτουργῷ, ἐπιτρέψαντες τούτῳ καὶ ἀναθέμενοι τὴν περὶ τῶν τοιούτων δύο κεφαλαίων ἐξέτασιν, ὃς δὴ καὶ ἐξετάσας τοπικῶς, ὡς ἐπετράπη, καὶ τὸ γράμμα τῆς ἐξετάσεως πεπομφὼς εἰς τὴν σύνοδον, συνεξαπέστειλε καὶ γράμματα διάφορα τοῦ Ἐφέσου, ἃ δὴ καὶ συνοδικῶς ἀναγνωσθέντα, τὰ μὲν πολλὴν ἐμφαίνοντα εὕρηται τὴν κατὰ τοῦ Πυργίου καταφορὰν, δύο δέ τινα, τὸ μὲν καθαίρεσιν κατεψηφίζετο τοῦ Πυργίου μετὰ τὴν συνοδικὴν ἐξέτασιν, συμψήφους τε καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ λαβεῖν ἔλεγεν ὁ Ἐφέσου, μηδ' ὅλως ἀληθεύων, τὸ δὲ ἠξίου τὸν Ἀμὴρ Ἀμήρπεκιν, ἐφ' ᾧ οἷα δὴ καθῃρημένον καὶ ἀνίερον τὸν Πυργίου ἀποπέμψεται, ἐν ᾧ καὶ καλὸν υἱὸν αὐτοῦ τοῦτον ἔλεγε καὶ ἑαυτὸν αὐτοῦ πατέρα, παππάδας τε αὐτοῦ τοὺς τοῦ Πυργίου πρεσβυτέρους, οὐδὲν δέον· παραφυλάττεσθαι γὰρ εἰκὸς τὰ τοιαῦτα ἐπὶ προσώποις τοιούτοις τοὺς ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα περικειμένους καὶ μὴ τοῖς αὐτοῖς ὁμοίως χρῆσθαι σχετικοῖς ὀνόμασι περί τε τοὺς πιστοὺς, τοὺς ἐθνικούς τε καὶ ἀπίστους· δεῖ γὰρ εἶναί τινα πάντως καὶ ἐν ταῖς κλήσεσι τὴν διαστέλλουσαν διαφορὰν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι. Τὸ γράμμα δὲ τῆς γενομένης τοπικῆς ἐξετάσεως ἀναφανῆναι ἐδήλου μετὰ πολλὴν καὶ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν εἰς οὐδὲν ἀληθὲς εἰρημένα καὶ ἀμφότερα τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα, τόν τε φόνον, τήν τε ἐπιορ-

Digitized by Google

κίαν, ὡς τοῦ μὲν προσώπου, ὅπερ ὡς ὑπ' αἰτίῳ A ἔτι δοκεῖτε καὶ περὶ τῶν πεπραγμένων συνοδικῶς, καὶ ὅπως παρηκολούθησε τὰ κατ' αὐτόν· ἵν' οὖν μὴ διὰ τοῦτο ἀκοὰς δεχόμενοι ματαίας ἐκφέρησθε τοῦ προσήκοντος, δηλῶσαι δεῖν ἔγνωμεν ὑμῖν ὡς ἐν βραχεῖ τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Παλαμᾶς καὶ ὁ Βαρλαὰμ εἶχον ὡς εἶχον κατ' ἀλλήλων, καὶ ἵνα μὴ μακρολογῶμεν, κατήντησαν ἐνταῦθα, ὁ μὲν πρότερον ὁ Βαρλαὰμ, εἶτα ἀπὸ ἐγκλήσεως αὐτοῦ καὶ ὁ Παλαμᾶς· καὶ συνόδου συγκροτηθείσης παρουσίᾳ καὶ τοῦ ἁοιδίμου καὶ μακαρίτου βασιλέως καὶ τῆς συγκλήτου, προετράπη ὁ Βαρλαὰμ εἰπεῖν, εἴ τι εἰπεῖν ἔχει καὶ ἀποδεῖξαι κατὰ τοῦ Παλαμᾶ. Ὁ δὲ ὥσπερεὶ τοῦ προκειμένου λήθην παθών, δογματικὰς προέτεινεν ἀπορίας, καὶ λύσεις ἐπὶ τούτοις ἐπεζήτει· ἡμῶν δὲ προτρεπόντων λέγειν αὐτὸν, περὶ ὧν ἐνεκλήτευσεν, B ἐνιστάμενος ἦν, τῶν ἀπορίων ἁπλῆς ἐξεχόμενος. Ἀνεγνώσθησαν οὖν εἰς ἐπήκοον διὰ ταῦτα ἀπὸ τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων οὗτοι· « Οὐ χρὴ λαϊκὸν δημοσίᾳ λόγον κινεῖν ἢ διδάσκειν, ἄξίωμα διδασκαλικὸν ἐντεῦθεν περιποιούμενον, ἀλλ' εἶκειν τῇ παρὰ τοῦ Κυρίου παραδοθείσῃ τάξει, καὶ τὸ οὖς τοῖς τὴν χάριν τοῦ διδασκαλικοῦ λόγου λαβοῦσι διανοίγειν καὶ τὰ θεῖα παρ' αὐτῶν ἐκδιδάσκεσθαι. Ἐν γὰρ τῇ μιᾷ Ἐκκλησίᾳ διάφορα μέλη πεποίηκεν ὁ Θεὸς, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνὴν, ἣν ὁ Θεολόγος ἑρμηνεύων Γρηγόριος σαφῶς τὴν ἐν τούτοις τάξιν παρίστησι λέγων· « Ταύτην αἰδώμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοὶ, ταύτην φυλάττωμεν· ὁ μὲν ἔστω τις ἀκοὴ, ὁ δὲ γλῶσσα, ὁ δὲ χεὶρ, ὁ δὲ ἄλλο τι· ὁ μὲν διδασκέτω, C ὁ δὲ μανθανέτω, καὶ ὁ μανθάνων ἐν εὐπειθείᾳ καὶ ὁ χορηγῶν ἐν ἱλαρότητι, καὶ ὁ ὑποργῶν ἐν προθυμίᾳ. Μὴ πάντες γλῶσσα, τὸ ἑτοιμότερον, μὴ πάντες ἀπόστολοι, μὴ πάντες προφῆται, μὴ πάντες διερμηνεύωμεν. » Καὶ μετά τινα· « Τί σεαυτὸν ποιμένα ποιεῖς, πρόβατον ὢν; Τί γίνῃ κεφαλὴ, ποὺς τυγχάνων; Τί στρατηγεῖν ἐπιχειρεῖς, τεταγμένος ἐν στρατιώταις; Καὶ ἑτέρωθι ἡ Σοφία διακελεύεται, *Μὴ ἴσθι ταχὺς ἐν λόγοις, μὴ συμπαρεκτείνου, πένης ὤν, πλουσίῳ, μηδὲ ζήτει τῶν σοφῶν εἶναι σοφώτερος.* Εἰ δέ τις ἀλῷ τὸν παρόντα παρασαλεύων κανόνα, ἐπὶ ἡμέρας ἀφοριζέσθω τεσσαράκοντα. » Κανὼν ἕκτος ιθ' τῆς ἐν Χαλκηδόνι· « Δεῖ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτας ἐν πάσῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δὲ ταῖς Κυριακαῖς, πάντα τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους, ἐκ τῆς θείας Γραφῆς ἀναλεγομένους τὰ τῆς ἀληθείας νοήματά τε καὶ ῥήματα, καὶ μὴ παραβαίνοντας τοὺς ἤδη τεθέντας D ὅρους ἢ τὴν ἐκ τῶν θεοφόρων Πατέρων παράδοσιν· ἀλλὰ καὶ εἰ γραφικὸς ἀνακινηθείη λόγος, μὴ ἄλλως τοῦτον ἑρμηνευέτωσαν ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι διὰ τῶν οἰκείων γραμμάτων παρέθεντο· καὶ μᾶλλον ἐν τούτοις εὐδοκιμείτωσαν ἢ λόγους οἰκείους συντάττοντες, ἔστιν ὅτε ἀπόρως ἐχοντες, πρὸς τοῦτο ἀποπίπτοιεν τοῦ προσήκοντος. Διὰ γὰρ τῆς τῶν προειρημένων Πατέρων διδασκαλίας οἱ λαοὶ ἐν γνώσει γινόμενοι τῶν τε σπουδαίων καὶ αἱρετῶν καὶ τῶν ἀσυμφόρων καὶ ἀποβλήτων, τὸν βίον μεταῤῥιθμίζουσι πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ τῷ τῆς ἀγνοίας οὐχ ἁλίσκονται πάθει, ἀλλὰ

δῆθεν τῷ Πυργίου ὁμόσαντι ἐκρεμάσθη καὶ ἐδάρη, ἔλεγον, καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ἀπέλιπε τὸ ζῆν, μήτε κρεμασθέντος, μήτε μὴν δαρέντος, πλὴν τοῦ δεθῆναι μόνον ἐκ ποδῶν, φυσικῇ δὲ νόσῳ ἔκτοτε περιπεσόντος καὶ μεθ' ἱκανὸν θανόντος, ἀλλ' οὐδὲ αὐθόρμητον εἰς τὸν ὅρκον ἔλεγε γενέσθαι τὸν Πυργίου, ἐπιθέσει δὲ πολλῇ καὶ βίᾳ τοῦ Ἀμὴρ Ἀμήρπεκιν, ἀπὸ ζητήσεως τοῦ τοιούτου προσώπου, καὶ διὰ τὸ κινδυνεύειν μὴ θελήσαντος ὁμόσαι εἰκοσιπέντε πρόσωπα, εὐορκήσαντος δὲ καὶ ἀκινδύνων καὶ αὐτῶν περισωθέντων. Ἔνθεν τοι καὶ ἐπειδὴ πολυτρόπως καὶ ἀριδήλως ἀποδέδεικται ὁ Πυργίου εἰς οὐδὲν τῶν τριούτων αἰτιαμάτων ἁλισκόμενος, ἀθῳοῦσα τοῦτον συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν κοινῇ διασκέψει καὶ γνώμῃ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Σίδης, τοῦ Ἀμασείας, τοῦ Πισιδίας, τοῦ Κορίνθου, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μαδύτων, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Ἄπρω, τοῦ Βάρνης, τοῦ Γάνου, τοῦ Βιτζίνης, τοῦ Ζιχνῶν, τοῦ Χίου, τοῦ Δράμας, τοῦ Γενέδου, τοῦ Καλλιουπόλεως καὶ τοῦ ὑποψηφίου Μονεμβασίας, παρακελεύεται μετιέναι αὐτὸν τὰ τῆς οἰκείας ἀρχιερωσύνης, ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ ἱερουργοῦντα καὶ ποιμαίνειν καὶ διεξάγειν τὸ λαχὸν αὐτὸν λογικὸν πολίμνιον τοῦ Χριστοῦ. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ θειότατος Πατὴρ ἡμῶν ὁ μέγας Βασίλειος ἔν τινι τῶν αὐτοῦ κανόνων, τῷ περὶ τῶν πρεσβυτέρων, « Οἵτινες ἐκ τῶν ἀπίστων ἀνάγκην ὑποστάντες ὤμοσαν, μηκέτι ἱερουργεῖν· » καὶ μετά τινα· « Ἔστιν οὖν δεκτὸς ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος μαρτυρούμενος παρὰ τῆς εὐλαβείας σου μεταμέλεσθαι ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ τοῦ ὅρκου, ὃν ἐπὶ τοῦ ἀπίστου ἀνδρὸς ἐξωμόσατο, βαστάσαι τὴν ἐνόχλησιν τοῦ μικροῦ κινδύνου ἐκείνου μὴ δυνηθείς. » Ὅθεν οὐδὲ τῷ Πυργίου προκριματισμός ἐστί τις δικαίως, ἐξ ἀνάγκης ὁμόσαντι καὶ εὐορκήσαντι· εἰ γὰρ ἐκεῖνοι τὴν ἱερωσύνην τρόπον τὸν εἰρημένον ἀποβαλλόμενοι ἀναλαβεῖν αὐτὴν καὶ ἱερουργεῖν συνεχωρήθησαν, πλὴν τῆς δημοσίας συνελεύσεως, πολλῇ τῇ τοῦ δικαίου περιουσίᾳ ἀνέγκλητος οὗτος τηρηθήσεται ἐξ ἀνάγκης ὁμοίας τοῦ ὅρκου προχωρήσαντος, ἀκινδύνων τε καὶ τῶν ἄλλων περισωθέντων καὶ αὐτοῦ τοῦ τὴν αἰτίαν δόντος. Ὀφείλει μέντοι τοῦ λοιποῦ καὶ τοῖς ὑπὸ τὴν καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν ἐναριθμεῖσθαι, ἔτι τε καὶ οἱ μετ' αὐτὸν τῇ τοῦ Πυργίου ἐπικηρυχθησόμενοι, ὡς καὶ τῆς ταιαύτης ἐκκλησίας τῷ τῆς μητροπόλεως καὶ πάλιν τιμηθείσης ὀνόματι, καθὼς εἴρηται. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα καὶ συνοδικὴ πρᾶξις γέγονε καὶ ἐπεδόθη δι' ἀσφάλειαν *μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἰνδ. ια'.*

XXXIV. *Joannes notam facit monachis Montis Sancti decisionem synodi in causa Barlaam et Palamæ.*

† Τιμιώτατοι ἐν μοναχοῖς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοὶ υἱοὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις ὑμῖν εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ. Περὶ τοῦ Παλαμᾶ ἐγράψατε καὶ ἐδηλώσατε, ὅσα ἐδηλώσατε, ἃ ὧν ἀγνοεῖν

Digitized by Google

προσέχοντες τῇ διδασκαλίᾳ ἑαυτοὺς πρὸς τὸ μὴ κακῶς παθεῖν παραθήγουσι, καὶ φόβῳ τῶν ἐπηρτημένων τιμωριῶν τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς ἐξεργάζονται. » Τούτων ἀναγνωσθέντων ἀπετρέψαμεν κατ' αὐτοὺς καὶ ἡμεῖς, καὶ οὐδὲν παρεχωρήσαμεν λέγειν ἢ κινεῖν αὐτόν τι περὶ δογμάτων. Μηδ' οὕτω δὲ αὐτοῦ πειθομένου πρὸς τὸ προκείμενον ἐλθεῖν, καὶ περὶ ὧν ἡ ἐξέτασις, προεκομίσθησαν ἐπὶ τοῦ μέσου, ἃς ὁ Βαρλαὰμ φθάσας ἐποιήσατο ἀναφορὰς κατὰ τοῦ Παλαμᾶ, καὶ ἀνεγνώσθησαν ἀκουόντων πάντων· ὁμοίως παρήχθησαν καὶ ἀνεγνώσθησαν καὶ ἀπὸ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐκεῖνα, ἐν οἷς ἔλεγε καὶ περὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Δεσπότου Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν τῆς τοῦ φωτὸς τούτου θέας ἠξιωμένων προκρίτων μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων λέξεσιν αὐτοῖς τάδε· « Τὸ ἐν Θαβωρίῳ λάμψαν φῶς οὐκ ἀπρόσιτον ἦν, οὐδὲ κατὰ ἀλήθειαν ὑπῆρχε φῶς θεότητος, οὐδὲ ἀγγέλων ὅλως ἱερώτερον ἢ θειότερον, ἀλλὰ καὶ χεῖρον καὶ κατώτερον καὶ αὐτῆς τῆς ἡμετέρας νοήσεως. Πάντα γὰρ τά τε νοήματα καὶ τὰ νοούμενα σεμνότερά ἐστι τοῦ φωτὸς ἐκείνου, ὡς τῇ ὄψει διὰ ταῦ ἀέρος προσπίπτοντος καὶ αἰσθητικῇ δυνάμει ὑποπίπτοντος, καὶ αἰσθητὰ μόνα δεικνύντος τοῖς ὁρῶσιν, ὑλικοῦ τε ὄντος καὶ ἐσχηματισμένου καὶ ἐν τόπῳ καὶ ἐν χρόνῳ φαινομένου καὶ τὸν ἀέρα χρωματίζοντος, καὶ νῦν μὲν συνισταμένου τε καὶ φαινομένου, νῦν δὲ διαλυομένου καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωροῦντος, ἅτε φανταστοῦ, μεριστοῦ τε καὶ πεπερασμένου· διὸ καὶ ὁρώμενον ἦν ὑπὸ τῶν στέρησιν πασχόντων τῶν νοερῶν ἐνεργειῶν, μᾶλλον δὲ μηδέπω ταύτας ὅλως κτησαμένων καὶ ἔτι ἀχαθάρτων ὄντων καὶ ἀτελῶν, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους θέας, ὡς μηδέπω ἀξιωθέντων τῆς τῶν θεοειδῶν νοήσεως· ἀναγόμεθα δὲ ἀπὸ τοῦ τοιούτου φωτὸς ἐπὶ νοήματα καὶ θεωρήματα, ἃ κρείττω ἐστὶν ἀσυγκρίτως τοῦ φωτὸς ἐκείνου. Τοιγαροῦν οἱ λέγοντες αὐτὸ ὑπὲρ νοῦν καὶ ἀληθινὸν καὶ ἀπρόσιτον καὶ τὰ τοιαῦτα, πεπλανημένοι εἰσὶ καθάπαξ, καὶ οὐδὲν τῶν φαινομένων καλῶν ὑψηλότερον εἰδότες, ἀσεβεῖς δὲ διὰ τοῦτο, καὶ ὀλεθριώτατα δόγματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσάγοντες. » Ἔλεγέ τε ὁμοίως καὶ περὶ τῆς εὐχῆς τῆς, *Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με*, καὶ περὶ αὐτῆς ἐπ' αὐτῶν τῶν λέξεων οὑτωσίν· « Ἐγὼ πολλῶν ὄντων, ἃ τις ἂν ἔχοι δικαίως ἐγκαλεῖν τῷ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ὑφηγητῇ, οὐδενὸς ἔλαττον ἡγοῦμαι καὶ ταῦτο, ὅτι τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπιχειρῶν διὰ τῶν εἰσπνοῶν ἀνατρέπειν μυστήρια, συκοφαντεῖ καὶ τοὺς Πατέρας, ὡς, ἅπερ νῦν αὐτὸς ἐκδιδάσκει, ταυτὰ κἀκείνους φρονήσαντας πρότερον. Ἐμβρότητε καὶ μιαρὲ, τίς πώποτε ἐκείνων νῆψιν καὶ φυλακὴν καρδίας καὶ προσοχὴν, τοιαύτην τερατείαν, ἣν σὺ παραδίδως, ὠνόμασεν; Φασὶ δὲ τοῦτον νενομοθετηκέναι τοῖς μύσταις, εὐχῇ χρῆσθαι διὰ παντὸς οὕτως ἐχούσῃ· *Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με.* Κἀκ τούτου οὖν ἔστι συνιδεῖν, ὁποῖος ἦν ὁ τῶν εἰσπνοῶν εὑρέτης· τὸ μὲν γὰρ, *Πάτερ ἡμῶν*, ᾧ διαφερόντως οἱ Βογόμιλοι χρῶνται, οὐ νομοθετεῖ· ὥρετο γὰρ οὕτω κατάδηλος ἔσεσθαι· οἷς δ' ὅμως ταύτῃ τῇ μικρᾷ εὐχῇ μόνῃ διὰ βίου προσανέχειν ὑποτίθεται, τούτοις τάς γε ἄλλας ἁπάσας εὐχὰς βαττολογίας καταλιμπάνει νομίζεσθαι· οἷς δ' αὖθις πάντων Χριστιανῶν ἐν ταύτῃ τῇ εὐχῇ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν καλούντων, οὗτος τὸ, Θεὸς ἡμῶν, εἰς τὸ, Υἱὲ Θεοῦ, μετείληφε, τούτοις τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ κακοδοξίας ἡμῖν ἐξεκάλυψε. Τῷ γὰρ τῶν Βογομίλων ἀκολούθως δόγματι μεταβάλλει καὶ οὗτος ἐν τῇ εἰρημένῃ εὐχῇ τὸ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰς τὸ, Υἱὲ Θεοῦ, ἐπεὶ ἄλλην γε αἰτίαν, δι' ἣν τὴν τοιαύτην πεποίηκε μεταβολὴν, οὐκ ἂν εἰπεῖν τις ἔχοι. » Ἐκρίθη τοίνυν καὶ ἀμφότερα ταῦτα, ἤγουν καὶ τὸ περὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως καὶ τὸ περὶ τῆς εὐχῆς, βλασφήμως καὶ κακοδόξως εἰρῆσθαι παρ' αὐτοῦ, ἀπελεγχθέντα διαφόροις καὶ γραφικαῖς ῥήσεσι τῶν θεοφόρων Πατέρων, ἀναγνωσθεισῶν καὶ αὐτῶν ἐν ἑπτηκόῳ, κἀντεῦθεν κατεψηφίσθη παρ' ἡμῶν κοινῇ καὶ συνοδικῇ ψήφῳ, καὶ οὐδὲ εἰς κατηγορίαν ὅλως ἐκρίθη δεκτός· φησὶ γὰρ καὶ ὁ τῆς ἐν Χαλκηδόνι τέταρτος κανὼν μετά τινα, τοὺς ὑπὸ κατηγορίαν προλαβοῦσαν ὄντας μὴ πρότερον εἶναι δεκτοὺς εἰς ἐπισκόπων κατηγορίαν ἢ ἑτέρων κληρικῶν, πρὶν ἂν ἀθῴους ἑαυτοὺς τῶν ἐπαχθέντων αὐτοῖς ἀποδείξωσιν ἐγκλημάτων. Πλατύτερον δὲ τὰ περὶ τούτου διέξεισιν ὁ τηνικαῦτα ἐκτεθεὶς ἐκκλησιαστικὸς τόμος, δι' οὗ καὶ ἐπιτίμιον ἀφορισμοῦ ἐπανετεινάμεθα καὶ ἀπηγορεύσαμεν δι' αὐτοῦ καὶ ἀπετρέψαμεν, ὥστε μηδένα ἐπ' ἀδείας λόγον ὅλως κινεῖν ὑποθέσεων τοιούτων καὶ νόθα παρεισάγειν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ δόγματα ἢ καὶ δογματίζειν τολμᾷν· παρῃνέσαμεν δὲ, ὡς εἰκὸς, καὶ τῷ Παλαμᾷ, ὥστε μηδέν τι περὶ τοιούτων ἢ γράφειν ἢ λέγειν, ἵνα μὴ θόρυβον ἐμποιῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Μαθόντες δὲ ἔπειτα, ὡς καὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρεῖ, καὶ ὡς ἕνια τῶν τοῦ ἐκτεθέντος τόμου παρερμηνεύει παρὰ τὴν παράδοσιν καὶ κοινὴν ἔννοιαν τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, διεμηνυσάμεθα αὐτῷ πρὸς ἡμᾶς· ἐπιστῆναι, ἐπὶ τῷ μαθεῖν, εἰ ταῖς ἀληθείαις οὕτως ἔχει. Ὃ δὲ, οὐκ οἴδαμεν ὅπως πλὴν εἰ μὴ ἑαυτοῦ προκατεγνωκὼς ἦν, οὔτε ἦλθεν ὡς ἡμᾶς, καὶ ἀπέδρα εἰς τὴν Ἡράκλειαν, καὶ πάλιν ἀνηγγέλη ἡμῖν, τοῖς αὐτοῖς αὐτὸν κἀκεῖσε χρῆσθαι. Ἐνεχθεὶς οὖν ἐκεῖθεν ἀπητήθη καὶ τοὺς λόγους ἐμφανίσαι, οὓς ἐξέθετο καταφρονήσας τοῦ ἀφορισμοῦ, καὶ ὁμολογίαν δοῦναι. Πεποίηκε δὲ οὐδέτερον, ἀλλὰ καὶ τῶν προτέρων εἴχετο, καὶ γράφων οὐκ ἔληγε, καὶ ἵνα τέλος ταῦτα λάβῃ ποτὲ, δέον ἐκρίθη καὶ τῇ κρατίστῃ καὶ ἁγίᾳ μου Δεσποίνῃ καὶ τοῖς φιλευσεβέσι καὶ φιλοθέοις ἄρχουσι, κρατηθῆναι τοῦτον καὶ κωλυθῆναι ἐντεῦθεν τοῦ μὴ τοῖς πολλοῖς ἀναμίγνυσθαι, ἕως ἂν πληροφορίαν δῷ καὶ ἀπόδειξιν ἐναργῆ, ὡς ὀρθὸν ἔχει τὸ φρόνημα, καὶ ὑπταγῇ, καὶ οὐκέτι παρακούσῃ τῆς Ἐκκλησίας, ὑποτιθεμένης αὐτῷ τὰ σωτήρια. Καλῶς δὲ ποιήσετε καὶ ὑμεῖς, εἰ γράψαντες αὐτῷ παραινετικῶς διεγείρητε πρὸς τοῦτο· ἐπειδὴ γὰρ ἐλαλήθησαν μὲν πρότερον περὶ αὐτοῦ, ὅσα καὶ ἐλαλήθησαν, μήπω δὲ τούτων ἐξετασθέντων, οὔτε τοῦ λέγειν, οὔτε τοῦ γράφειν ἐπαύσατο καὶ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν, μικρὰ

Digitized by Google

τοῦ ἀφορισμοῦ φροντίσας· ἐφωράθη δὲ ἔπειτα καί τινα τόμον παρερμηνεύων καὶ λέγων καὶ γράφων παρὰ τὰς θεσπισθείσας, ὡς εἴρηται, τῶν ἁγίων παραδόσεις τε καὶ φωνάς. Πῶς ἔχει λόγον ἀσφαλείσης καὶ πληροφορίας χωρὶς δεχθῆναι παρὰ τῆς Ἐκκλησίας; Δεινὸν γὰρ καὶ δεινοῦ πέρα μάλιστα, εἰ αἱτιώτατος ἄλλοις παραχωρηθείη γενέσθαι ψυχικοῦ κινδύνου, ὅπερ καὶ ὑμεῖς καὶ πᾶς τις ἄλλος εὖ φρονῶν οὐκ ἄλλως ἐρεῖ. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. *Μηνὶ Νοεμβρίῳ ἰνδ. ιγ'.* . . . .

XXXV. *Synodus episcopum Sozopoleos nominat metropolitam Pisidiæ.*

† Ἡ ἁγιωτάτη μητρόπολις τῆς Πισιδίας ἐπὶ πολλοῖς ἐστιν ἤδη τοῖς χρόνοις ἀρχιερατικῆς ἀμοιροῦσα ποιμανσίας καὶ ἐπισκέψεως, ἅτε δὴ καὶ τοῦ λαχόντος αὐτὴν ἱερωτάτου ἀρχιερέως ἐκείνου κωλυθέντος ὑπὸ τῆς ἐπισυμβάσης ἐθνικῆς ἐπικρατείας προσμεῖναι ταύτῃ δὴ τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ· μεταλλάξαντος μέντοι τὴν ζωὴν, ἀνήνεγκαν καὶ ἐζήτησαν οἱ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀρχιερέως τυχεῖν γνησίου, πολλάκις τοῦτο ζητήσαντες, καὶ περιόντος ἐκείνου, τοῦ καιροῦ δὲ μὴ διδόντος διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῷ τόπῳ ἐθνικὴν βίαν ἀρχιερέα γνήσιον ἀπὸ τόπου ἑτέρου ἐγκαταστῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ· ἐκχωρηθέντι γὰρ καὶ τῷ Σίδης τὰ κατ' αὐτὴν, οὐδὲ τοῦτῳ ἐγένετο καταλαβεῖν καὶ ἐπιστῆναι ἐκεῖσε· δεῖν ᾠήθημεν διὰ τὰς τοιαύτας αἰτίας, ἵνα μὴ ἐπὶ πλέον ὁ ὑπ' αὐτὴν Χριστιανικὸς λαὸς ἀρχιερατικῆς στερῆται ποιμανσίας καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἁγιασμοῦ, θεραπεῦσαι τρόπον ἕτερον τὰ περὶ τούτου, καὶ δὴ γνώμῃ κοινῇ τῆς περὶ ἡμᾶς ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Διδυμοτείχου, τοῦ Μαδύτων, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Ζηχίας, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Ῥωσίου, τοῦ Μηδείας καὶ τοῦ Τενέδου, δίκαιον ἐκρίναμεν μετατεθῆναι εἰς τὴν αὐτὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Πισιδίας τὸν ὑπ' αὐτὴν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Σωζοπόλεως, πραχθέντος τούτου καὶ οἰκονομηθέντος καὶ ἐπὶ πολλοῖς ἑτέροις παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν. Ἐπιλήψεται τοιγαροῦν οὗτος τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως, καὶ μεθέξει τῶν ἐν αὐτῇ, εἰς μητροπολίτην τε καὶ ὑπέρτιμον τετιμημένος ἔσται, καὶ τῆς αὐτῆς ἀπολαύσει τιμῆς παρὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν ποιμνίου, ἧς καὶ οἱ γνήσιοι ταύτης ἀρχιερεῖς, καὶ πάντα ἁπλῶς ἐπ' αὐτῇ διαπράξεται, ὅσα ἐφεῖται κανονικῶς, διὰ φροντίδος δὲ παντοίας. . . . . ἥσεται καὶ ἐπιμελείας τὴν ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ ὑπ' αὐτὴν κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, εὐπειθεῖν τούτῳ καὶ αὐτῶν ὀφειλόντων καὶ πειθαρχεῖν ὡς οἰκείῳ ποιμένι καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ καὶ μεσίτῃ καὶ διαλλακτῇ τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη πρὸς αὐτὸν καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα καὶ συνοδικὴ πρᾶξις εἰς ἀσφάλειαν *μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἰνδ. ιγ'.*

XXXVI. *Libellus synodalis confirmans condemnationem monachorum Barlaam et Acindyni.*

† Συνοδικὸς τόμος ἐπικυρῶν τὸν ἐπ' ἐλέγχῳ καὶ καταδίκῃ τῶν τοῦ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου δογμάτων πρότερον τόμον, καὶ αὖ Ἀκινδύνῳ πάλιν. . . . . .

† Ὕντως οὐδεὶς οὕτως ἀρχιτέκτων οὐδενὸς τῶν ποικίλων ὡς πορισταὶς καὶ προστάτης παντοδαπῆς δυσσεβείας ὁ ἀντικείμενος· πάλαι μὲν γὰρ οὗτος, τοῦ Θεοῦ διαστὰς τὸ ἀνθρώπειον φῦλον, πληθὺν θεῶν φρονεῖν καὶ σέβειν ἀνέπεισεν, ὡς ἑνὸς Θεοῦ μὴ δυναμένου σώζειν τὸ οὐράνιον καὶ ἐπίγειον καὶ παντοδαπὸν ζῶον τοῦτο, τὸν ἄνθρωπον· ἐπεὶ δ' ἐξηλέγχθη τὰ τῆς ἀπάτης, μόνου πάντων ἀναπεφηνότος Χριστοῦ Θεοῦ παντοδυνάμου καὶ παντοκράτορος, ὃς οὐρανόθεν ἐνδημήσας τῇ γῇ, καὶ καταβὰς αὖθις ἀπὸ ταύτης εἰς ᾅδου, κἀκεῖθεν παλινδρομήσας καὶ εἰς οὐρανοὺς μετὰ τοῦ ἀνθρωπίνου προσλήμματος ἀναλύσας, πάντα, ὅσα ἐθέλησεν, ἐν πᾶσιν ἐποίησεν, ἑτέραν ὁ καθηγεμὼν τῆς ἀπάτης ἐτράπετο. καὶ ἀπωθεῖσθαι μὲν ὑποκρίνεται τὴν πολύθεον πλάνην, συνωθεῖν δὲ πλάττεται πάντας εἰς ἕνα Θεὸν ταῖς ἑκάστοτε τῶν κακοδόξων φωναῖς, ἀλλ' ὡς τοῦ ἑνὸς ὄντως ἀποστήσοι Θεοῦ· παίθειν γὰρ ἐγχειρεῖ ταῖς τῶν αἱρετικῶν σοφιστείαις, μὴ τρισυπόστατον εἶναι τοῦτον καὶ παντοδύναμον. Τί διὰ τούτων κατασκευάζειν ἐθέλων; Πολυθεΐαν ἅμα καὶ ἀθεΐαν· οὐ γὰρ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, οὐκ ἀληθὴς Θεὸς, ὁ τῆς Ἀρείου μανίας τὸ κράτιστον, πῶς Θεὸς ἀληθὴς ὁ Πατήρ; Πῶς δ' ἄκτιστος ἀληθῶς ὁ γεννήσας κτιστόν; Πῶς δ' εἷς ἔσται Θεὸς ἐκ κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου, τῶν πλεῖστον ἀλλήλων ἀφεστηκότων; Πῶς δ' αὖθις ἔσται Πατὴρ ὁ αὐτὸς ἑκάτερος ὤν; ὃ πάλιν ὑπῆρχε τῆς Σαβελλίου παραφορᾶς· ὑφ' ἑκατέρου γὰρ ἑκάτερον χωρήσει πρὸς τὸ μὴ ὄν. Οὐκοῦν ἐξηλέγχθη κἀν τούτοις ὁ τῆς πλάνης προστάτης, ἐν τρισὶ προσώποις ἀκτίστοις, ὑποστατικῶς διαφέρουσιν, ἕνα Θεὸν κηρυξάντων τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ σοφῶς ἀποσκευασαμένων ἐντεῦθεν καὶ τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν σύνθεσιν. Ἀλλὰ κἀν τούτοις οὕτως ἐξελεγχθεὶς, οὐκ ἠρεμεῖν εἰς τέλος ἔγνωκεν ὁ πρὸς ἀπάτην ἀμηχάνως εὐμήχανος, οὐδ' ἐκστῆναι τῆς πρὸς ἀθεΐαν ἅμα καὶ πολυθεΐαν φερούσης τοὺς αὐτῷ πειθομένους ὑπέμεινεν, ἀλλὰ τῆς προτέρας ἐκείνης ἀπάτης μέρος μὲν ἀποστέρξαι πανούργως, ὡς λανθάνειν τοὺς πολλοὺς δύναιτο, μέρος δ' ἀπολαβών, ὡς δι' ἐκείνου μηδὲν ἧττον πρὸς τὸ βάραθρόν ἐστιν, οὓς ἐπισπᾶται, πάλιν ὑποτίθεται λέγειν τοὺς ὑπηρετουμένους τῇ πλάνῃ, Θεὸν μὲν ἕνα δῆθεν καὶ τοῦτον τρισυπόστατον σέβειν, οὐ μὴν ὡς μιᾶς οὔσης τῶν τριῶν φύσεως, θελήσεως, δυνάμεως, ἐνεργείας, βασιλείας, σοφίας, ἀγαθότητος, ἀπειρίας, ἁπλότητος καὶ πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν τῆς θεότητος αὐχημάτων, ἀλλ' ὡς τούτων ἁπασῶν ἓν οὐσῶν, οὐσίας μόνης, κτιστῶν δὲ τῶν παρὰ ταύτην ἁπάντων· εἰ γὰρ ἄκτιστός ἐστι, φασὶ, καὶ ἡ θεία θέλησις καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια, οὐδὲν τῆς ἀκτίστου οὐσίας διενηνόχασιν· εἰ δὲ διενηνόχασιν αὗται ἐκείνης ὁπωσοῦν, μία ἄκτιστος θεότης; ἡ τούτων ὡς αἰτία τούτων ὑπερκειμένη οὐσία τοῦ Θεοῦ· αἱ δ' ἐξ ἐκείνης αὗται κἀκείνης ὁπωσοῦν διαφέρουσαι τοῖς τοῦ Θεοῦ κτίσμασίν εἰσιν ἐναρίθμιοι. Ταῦτ' ἄρα καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, τὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος φῶς, οὗ καὶ τὸ προοίμιον

Digitized by Google

ἐν Θαβὼρ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἑωράκασιν οἱ μαθηταί, νῦν μὲν οὐσίαν θείαν λέγουσι τὰ Μασσαλιανῶν ἀντίκρυς νοσοῦντες, νῦν δὲ εἰς κτίσμα κατασπῶσιν, ὡς οὐκ οὐσίαν θείαν, ἀλλ' ἐνέργειάν τε καὶ ἔλλαμψιν ὑπάρχον. Τί διὰ τούτων κατασκευάζοντες καὶ τοὺς πειθομένους ἐνάγοντες φρονεῖν; Ἀθεΐαν ἅμα καὶ πολυθεΐαν, τὰ ἐκ διαμέτρου κακά, καὶ τὴν κακίαν ὁμότιμα, τὴν μὲν ἐκ τοῦ κατατέμνειν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα, τὴν δὲ ἀθεΐαν οὐκ ἐντεῦθεν μόνον εἰσάγοντες· ἧς γὰρ οὐσίας ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἔλλαμψις κτιστή, πῶς αὐτὴ ἄκτιστος; ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ τὴν διαφορὰν ἀνελεῖν τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν· ἑκατέρα γὰρ οὕτως ὑφ' ἑκατέρας κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἐξωθουμένη, χωρήσει πρὸς τὸ μὴ ὄν, καὶ δι' ἀλλήλων ἀμφότεραι, καὶ οὕτω συμβήσεται μηδεμίαν εἶναι θεότητα ἄκτιστον. Τούτου δὴ τοῦ νεήλυδος Ἀρειανισμοῦ τε καὶ Σαβελλιανισμοῦ καὶ τῆς ἀθέου ταύτης καὶ πολυθέου συστολῆς τε καὶ κατατομῆς τῆς θεότητος ἀρχηγὸς καὶ προστάτης ὑπῆρξε πρῶτος ὁ Καλαβρὸς Βαρλαάμ· ὑποκρινόμενος δὲ τῷ ἐναίῳ συνηγορεῖν τῆς θεότητος, πολλοὺς ὑπηγάγετο καὶ τῶν ὡς ἀληθῶς ἕνα σεβόντων Θεὸν ἐν μιᾷ καὶ ὄντως ἀκτίστῳ θεότητι καὶ γλώττῃ καὶ γράμμασι κατατρέχων, ὡς ἄκτιστον εἶναι φρονούντων μετὰ τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἐκφανσιν οὐσίας καὶ τὴν τοῖς ἀξίοις ἐπιφαινομένην θείαν ἔλλαμψιν δύο θεότητας ἀκτίστους πρεσβεύειν, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην, δυσσεβῶς κατηγόρει, κτιστὴν αὐτὸς καὶ ὄντως ὑφειμένην, ὡς κτιστὴν καὶ ὁρωμένην τοῖς κεχαριτωμένοις, θείως ἀποφαινόμενος εἶναι, τὴν θείαν καὶ θεοποιὸν ἐνέργειαν καὶ χάριν καὶ ἔλλαμψιν, μάλιστα πάντων ἐν τούτοις καταφερόμενος, ὡς καὶ ὁ τόμος διαλαμβάνει τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ὡς καὶ λόγοις καὶ γράμμασι τὴν αὐτοῦ τοιαύτην δυσσέβειαν ἀνατρέποντος. Μετακαλεῖται τοίνυν πόρρωθεν οὗτος, συγκροτεῖται σύλλογος ἀρίστων, χεῖται πᾶσα ἡ πόλις αὐτεπάγγελτος πρὸς τὴν ἀκρόασιν. Βασιλέως τοίνυν ἐκείνου τοῦ ἀοιδίμου καὶ μακαρίτου καὶ τοῦ πατριάρχου προκαθημένων, ἱεραρχῶν τε καὶ τῶν καθολικῶν κριτῶν, τῆς τε συγκλήτου καὶ τῶν τοῦ κλήρου λογάδων παρακαθημένων αὐτοῖς καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων περιεστώτων, ἐξηλέγχθη ὁ Βαρλαὰμ παρὰ τοῦ εἰρημένου ἱερομονάχου κῦρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, παρὼν παρόντος, τἀναντία τοῖς ἱεροῖς τῶν Πατέρων λόγοις καὶ τῇ κοινῇ τῶν Χριστιανῶν εὐσεβείᾳ καὶ δοξάζων καὶ λέγων καὶ συγγραφόμενος, ἐν οἷς τοῦ τε Παλαμᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν κατηγόρει, καθάπερ ἐπὶ λέξεως ὁ προδὰς ἐπὶ τούτοις ἱερὸς τόμος διαλαμβάνει. Καταψηφισθεὶς οὖν ὁ Βαρλαὰμ συνεδικῶς ἐπὶ τούτοις μετάνοιαν ἐπηγγείλατο· τὴν δ' ὑστεραίαν ᾖχετο φεύγων ἀδήλως, τὴν ᾄδου κοινῆν, ὅ φασιν, ὑποδύς. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ βασιλεὺς ἐκεῖνος, ὁ παντὸς μᾶλλον ἐπὶ τῆς συνόδου παῤῥησιασάμενος καὶ κυρώσας τὸ εὐσεβές, ἀπολείπει τὸν βίον· κἀντεῦθεν οἱ τῆς τοῦ Βαρλαὰμ αἱρέσεως μαθηταί, καὶ μάλιστα πάντων κατ' ἐκεῖνον ὑπ' ἐκείνου τὴν πονηρὰν πεπλασμένος πλάσιν Ἀκίνδυνος θορυβεῖν αὖθις ἄρχονται, κλέπτουσι τοὺς πολλοὺς πάλιν· ὡς μὲν τὴν Βαρλααμίτιδα πλάνην ἐπεκδικοῦντες, ἀναθέματι πυκνῷ καθυποβάλλοντες ἐκεῖνον καὶ μηδενὸς ἀναγκάζοντος. Μανθάνει ταῦτα πάλιν ὁ ἱερὸς Παλαμᾶς, ἐξελέγχει τὸν Ἀκίνδυνον, οὐκ ὀλίγων ἀκροωμένων πολλάκις, ὡς καὶ μηδὲν αὐτὸν ἀντιλέγειν ἔχοντα, οἰκειοχείρῳ γράμματι μαρτυρῆσαι τῷ Παλαμᾷ τὴν διὰ πάντων, ὧν λέγει τε καὶ γράφει, πρὸς τοὺς ἁγίους ἀκριβῆ συμφωνίαν, ὃ καὶ πάρεστι τοῖς βουλομένοις ὁρᾶν, ἀθετεῖ μετ' ὀλίγον καὶ τὴν αὐτόχειρα ταύτην ἑαυτοῦ γραφὴν καὶ ὑπογραφήν, καὶ πάλιν θορυβῶν περιῄει, καὶ πάλιν σύνοδος ἱερὰ τῆς προτέρας ἐκείνης κατ' οὐδὲν μείων, τοῦ μὲν μακαρίτου βασιλέως αὐτῆς ἀπόντος, ἐπεὶ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπῆν, ἀντ' ἐκείνου δὲ παρόντος καὶ προλάμποντος τῇ συνόδῳ καὶ γενναίως ἅμα καὶ θαυμασίως τὰς Ἀκινδύνου παρακεκινδυνευμένας ἐξελέγχοντος πλάνας τοῦ καὶ ζῶντος βασιλέως, κατὰ τὸ γεγραμμένον εἰπεῖν, εἰσάγοντος καὶ ἐξάγοντος τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὰ Ῥωμαίων μεγαλοφυῶς διέποντος πράγματα, νῦν δὲ Θεοῦ χάριτι καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν ἐπ' εὐτυχίᾳ Ῥωμαίων περικειμένου καὶ συμβασιλεύοντος τῷ υἱῷ τοῦ τρισμακαρίτου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως. Πάλιν οὖν ἀνάῤῥησις περιφανεστάτη καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς συνόδου τῆς τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν αὐτῷ συναδόντων ἀσφαλοῦς εὐσεβείας τοῦ πρὸς αὐτοὺς ἀντιλέγοντος Ἀκινδύνου τελέως καταδίκῃ καθυποβληθέντος ὡς δυσσεβοῦς καὶ τῷ Βαρλαὰμ σοφῶς ὁμοφρονοῦντος δειχθέντος, κἀντεῦθεν οὐ παρὰ τῆς δευτέρας ταύτης μόνης συνόδου καταψηφισθέντος, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῆς προτέρας ἐκείνης. Καθάπερ γὰρ ἡ καταψηφισαμένη τοῦ Ἀρείου σεπτοτάτη σύνοδος καὶ τοὺς ὕστερον ἀναφανέντας ὁμολόγους ἐκείνῳ συγκαταδικάζει πάντας, οὕτω καὶ ἡ τὸν Βαρλαὰμ καταδικάσασα ψῆφος τοὺς τὰ Βαρλαὰμ ὁτεδήποτε φρονοῦντάς τε καὶ φρονήσοντας καταδικάζει. Μετὰ δὴ καὶ τὴν Ἀκινδύνου τοῦ Βαρλααμίτου πεφηνότος συνοδικὴν καταδίκην ὁ συνοδικὸς συνεγράφη τε καὶ ὑπεγράφη τόμος, συνεπτυγμένως μὲν, πάντα δ' ὅμως διαλαμβάνων, καὶ τὴν τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν μοναχῶν εὐσέβειαν ὡς ἀσφαλῆ τε καὶ ὄντως κοινὴν τῶν Χριστιανῶν εὐσέβειαν ἀνακηρύττων καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου φενακιζομένους ἀπαλλάττων τῆς πλάνης, μεθ' ἧς ῥιπώδεις ἀραὶ καὶ δειναὶ ῥήξεις καὶ πέρα δεινῶν αὐτόν τε τὸν Βαρλαὰμ, εἰ μὴ μετάμελον λάβοι, τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας ἀποκηρύττουσαί τε καὶ ἀπελαύνουσαι καὶ τοῦ Χριστοῦ σώματος ἀποτέμνουσαι καὶ διιστῶσαι παντὸς τοῦ Χριστωνύμου πληρώματος, πρὸς δὲ καὶ πάντας τοὺς ἀποτολμῶντας ἢ τολμήσοντας τῆς τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν αὐτῷ συναδόντων μοναχῶν εὐσεβείας, ὡς ὁ Βαρλαὰμ, κατατρέχειν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν καταγραφὴν καὶ ὑπογραφὴν τοῦ ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐσεβείας ἱεροῦ τούτου τόμου, ὃν καὶ ὁ τότε πατριάρχης πρὸ τῶν ἄλλων χερσὶν οἰκείαις ὑποσημηνάμενος διετέλεσεν, οὔπω δύο μῆνες ὅλοι παρῆλθον, καὶ στάσις καὶ σύγχυσις, φεῦ! ἡ πασῶν χαλεπωτάτη καταλαμβάνει τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, ὑπὸ βασκάνου καὶ πονηρᾶς καὶ φυλάρχου γνώμης τῶν

Digitized by Google

τῆς συγκλήτου τινὸς ἐπιβεβουλευκότων καὶ δεινὰς πλασαμένων συκοφαντίας κατὰ τοῦ κοινῇ πάντων Ῥωμαίων ψήφῳ καὶ βασιλικῇ πρὸ τῶν ἄλλων γνώμῃ, καὶ πρότερον καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου μετάστασιν τὴν κοινὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν, ἅμα δὲ καὶ τὴν φυλακὴν τῶν τοῦ βασιλέως παίδων ἐπιτετραμμένου, ἅτε γνησιωτάτου καὶ ὁμοψύχου καὶ πιστοτάτου φίλου διὰ πλείστων καὶ καιρῶν καὶ πραγμάτων ἀναφανέντος, ὡς πάντες ἴσασιν. Ὁ ἰσόψυχος ἀδελφός τε καὶ φίλος οὗτος, ἐξάρχοντος τῆς παγγενοῦς ταύτης λύμης καὶ ταραχῆς, καὶ τὴν τῆς θεοστεφοῦς βασιλίδος πρὸς ταῦτα κλέπτοντος καὶ παρεξάγοντος γνώμην τοῦ μάλιστα πάντων τὰ τοιαῦτα καταστέλλειν ὀφείλοντος πατριάρχου, δυσχεραίνει δικαίως ἐπὶ τούτοις ὁ ἱερὸς Παλαμᾶς καὶ τῆς κατὰ τοῦ διὰ πάντων ἀρίστου παραλογωτάτης οὕτω συκοφαντίας οὐκ ἀνασχόμενος, ἅμα δὲ καὶ τὴν κοινὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ῥωμαίων γένους πανωλεθρίαν συνετῶς προορώμενος, ἀπᾴδον ἡγεῖται μὴ, τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον, δοῦναι δύναμις, ἀναχαιτίσαι παῤῥησιασάμενος τὰ τοιαῦτα δεινά. Καὶ ἅπαξ τοίνυν καὶ δὶς καὶ πολλάκις καὶ ἰδίᾳ καὶ πολλῶν παρόντων καὶ μόνος καὶ μετ' εὐλαβῶν ἑτέρων, νῦν μὲν ὑπὲρ τοῦ παραλογώτατα συκοφαντουμένου, νῦν δ' ὑπὲρ τοῦ Χριστωνύμου γένους τὰ εἰκότα διαλεξάμενος, ὡς εἶδε τὸν πατριάρχην καὶ κατ' αὐτοῦ χωρήσαντα καὶ πρὸς αὐτὸν ἄγαν ἀπεχθῶς διακείμενον, ἅμα δὲ καὶ πλέον ἔχων ἀνύειν οὐδὲν, ἀναχωρήσας τῆς πόλεως ἐπὶ τὰ πέριξ διέτριβεν. Ὁ δὲ πατριάρχης μηδὲν ἕτερον ἔχων κατ' αὐτοῦ πρᾶξαι, τῷ Ἀκινδύνῳ μαινομένῳ μηδὲν ἧττον ἢ πρότερον κατὰ τῆς αὐτοῦ τε τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν, μᾶλλον δὲ τῆς κοινῆς εὐσεβείας ὁμιλῶν ἐωρᾶτο γνησίως καὶ παῤῥησίας οὐ μετρίας μεταδιδοὺς, εἶτα καὶ συνδιημερεύων καὶ συνδιανυκτερεύων καὶ συνηγορῶν τούτῳ καὶ συμπνέων αὐτῷ κατὰ πάντα καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ κατατρέχων ἀκρατῶς καὶ λόγοις καὶ γράμμασι τῶν πρὸ βικροῦ δικαιωθέντων ἐκείνων, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ διώκτης μὲν τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν, μᾶλλον δὲ τῆς κοινῆς Χριστιανῶν εὐσεβείας φανερὸς γίνεται, βεβαιωτὴς δὲ καὶ προστάτης Ἀκινδύνου καὶ τῶν Ἀκινδύνου σαφὴς, ἐλάνθανε δὲ τήν τε θεοσεβεστάτην ἡμῶν κυρίαν καὶ δέσποιναν κυρὰν Ἄνναν τὴν Παλαιολογίναν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπὶ προφάσει τῶν ἀνωτέρω προειρημένων ὑποκρινάμενος κατατρέχειν τοῦ Παλαμᾶ. Καὶ τίς τοὐντεῦθεν ἱκανῶς ἐξαρκέσει παραστῆσαι λόγος τὰς ἐπὶ πολλοὺς ἐνιαυτοὺς κατ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν τυρευθείσας πολυτρόπους ἐπηρείας ἐνταῦθά τε καὶ κατὰ τὰς πόῤῥω πόλεις καὶ μάλιστα τὴν Θεσσαλονίκην; ἐν ᾗ καὶ πρότερον ἔφθη φωραθέντα τὰ τῆς τοιαύτης δυσσεβείας αὐτῶν, ἐλάνθανε δ' ὅμως, ὡς ἔφημεν, τὰ τοιαῦτα κατ' αὐτῶν πράττων, μέχρις ὅτου, νομίσας ἤδη πανταχόθεν τὸ ἐνδόσιμον ἔχειν, ἐπεχείρησεν ἱερέα, κἀντεῦθεν καὶ πρόεδρον ἐκκλησίας καταστῆσαι τὸν τοῦ Βαρλαὰμ μύστην καὶ διάδοχον καὶ ὁπαδὸν Ἀκίνδυνον. Ὡς οὖν ἤδη τοῖς ἱεροῖς διακόνοις ἐγκαταλέγειν ἕτοιμος ἦν τὸν καὶ τὸ σέβας ἀνίερον, συνεῖσα καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν ἄθεσμον ταύτην Ἀκινδύνου χειροτονίαν ἡ προῤῥηθεῖσα θεοσεβεστάτη βασιλὶς, πέμψασα παραινεῖ τῷ ἱεράρχῃ, καὶ τῆς ἀνιέρου ταύτης πράξεως ἀπάγειν λόγῳ καὶ πρὸς τὸ εἰκὸς ἐπανάγειν πειρᾶται τῶν θείων ἐκτραπόμενον νόμων, ὡς δ' ἐκεῖνος τὸν ἔξω τῆς εὐσεβείς Ἀκίνδυνον εἴσω τοῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας φέρων ὤθησε βίᾳ, καὶ τοῖς ἱεροῖς διακόνοις τὸν βέβηλον ἐγκατέμιξε παρὰ πάντα δεσμὸν, καὶ ὁ θύρυβος εὐθὺς παρὰ τῶν εὐσεβούντων ἦρθη πολὺς, χρῆται καὶ αὐτῇ λυσιτελῶς καὶ δικαίως τῇ ἐξουσίᾳ καὶ τὸν ἐν ἱερατείᾳ γενόμενον Ἀκίνδυνον ἐξωθεῖ τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας, καὶ πολυειδέσιν αὐτόν τε καὶ τοὺς αὐτοῦ σπουδαστὰς περιβαλοῦσα ταῖς ἀτιμίαις, εἶθ', ὡς πάντολμον καὶ ἀλλόκοτον καὶ κατὰ τῆς ἱερωσύνης μᾶλλον ἢ πρὸς ἱερωσύνην χωρήσαντα, πληγῶν καὶ δεσμῶν καὶ καθειργμῶν δικαιοῖ, κἂν ἐκεῖνος τηνικαῦτα διέδρα, καθάπερ καὶ νῦν, χηραμοὺς ὑπογείους καὶ σήραγγας ὑποδύς. Ἡ δὲ τοῦ τυραννοῦντος τῆς εὐσεβείας ἐντεῦθεν ἀμβλῦναι καὶ μεταskευάσαι νομίσασα τὴν ὁρμὴν πατριάρχου, ἀνασχέσθαι τούτου μακροθύμως διέγνω καὶ μὴ περαιτέρω προενεγκεῖν τηνικαῦθα τὸν ἔλεγχον. Ἀλλ' ἐκείνης χείρων μᾶλλον ἑαυτοῦ γίνεται, καὶ γράμμα, μᾶλλον δὲ γράμματα συντίθησι κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν μοναχῶν, μᾶλλον δὲ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς καὶ εἰς ἀναskευὴν τοῦ συνοδικοῦ τόμου καὶ τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας συνοδικῶν διαγνώσεών τε καὶ ἀποφάσεων· τοὺς δὲ κατὰ τῆς εὐσεβείας πάλιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας λόγους καὶ τὰ διὰ πράξεως ἐκτελούμενα κατ' αὐτήν τε τὴν μεγαλόπολιν καὶ τὰς πόῤῥω ταύτης ἀπωκισμένας τίς διαλήψεται λόγος; Ἐλάνθανε δὲ καὶ τούτων τὰ πλείω ἡμᾶς αὐτούς τε, καθάπερ εἴρηται . . . . . .

. . . . . .

. . . . . ὡς δ' ἡ κατὰ Θεσσαλονίκην ἐκκλησία χρείαν εἶχε προέδρου, ὁ δὲ τὴν δυσσέβειαν Ἀκίνδυνον ἄλλον ὑποψήφιον ἐποιήσατο, μαθοῦσα τοῦτο πάλιν ἡ τῆς εὐσεβείας, εἴπερ τις, προστάτις καὶ θεοσεβεστάτη βασιλὶς, πάλιν ὀνειδίζει τὸν πατριάρχην, καὶ παραινεῖ τῶν τοιούτων ἀποσχέσθαι τελέως, ὡς δυσσεβῶν συνοδικῶς ἀναπεφηνότων . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .)

ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀθετῆσαι τὰς ὑπὲρ εὐσεβείας συνοδικὰς διαγνώσεις καὶ ἀποφάσεις καὶ χωρῆσαι μὲν κατὰ τῆς εὐσεβείας τῶν τότε δικαιωθέντων, ὡς συνηγόρων τῆς κατ' αὐτὴν ἀληθείας, ὁμοφρονῆσαι δὲ τοῖς μαθηταῖς καὶ διαδόχοις τῆς τοῦ Βαρλαὰμ ἐκείνου κακοδοξίας, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ γράφειν τε καὶ λέγειν, χειροτονεῖν τε καὶ ψηφίζεσθαι καὶ τὴν πρὸς τοὺς φρονοῦντας τὰ τοῦ Βαρλαὰμ ὁμοφροσύνην ἐπιδείκνυσθαι φανερῶς κατάκριτον εἶναι καὶ μὴ

* Undecim lineæ in codice erasæ, una excussa.

Digitized by Google

ἔχειν αὐτὸν μοῖραν μετὰ τῶν εὐσεβῶν ἀπεφήναντο.
Ἡ μέντοι θεοστεφὴς καὶ κρατίστη βασιλὶς μετὰ τὸ καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἱερωτάτων τούτων ἀρχιερέων δέξασθαι πολλάκις ἡμᾶς συγκαλέσασα καὶ μετὰ τῆς συγκλήτου καὶ πολλῶν ἐλλογίμων τὰ περὶ τῶν θείων συνδιασκεψαμένη δογμάτων καὶ καταλαβοῦσα τὸν τὰς συνοδικὰς διαγνώσεις ὑπὲρ εὐσεβείας ἐμπεριέχοντα τόμον, ἐγγράφως καὶ ἀγράφως ὑπὸ τοῦ πατριαρχεύοντος ἀνατρεπόμενον, οὐκέτι καθεκτῶς εἶχεν, ἀλλ' ἐνθέου πλησθεῖσα ζήλου τὴν κατὰ τῶν ἀθετούντων τὸν τόμον ἐκδίκησιν ἐπεζήτει καὶ τὴν αὐτοῦ τε καὶ τῆς κατ' αὐτὸν εὐσεβείας βεβαίωσιν· συγκαλεῖ τοίνυν ἡμᾶς ἐν τῷ θεοφρουρήτῳ παλατίῳ, ὁλόκληρον ὄντας σύνοδον, πρὸς δὲ καὶ τὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους σεβασμιώτατον Πρῶτον μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ γερόντων καὶ πολλοὺς τῶν κατὰ τὴν μεγαλόπολιν ταύτην ἐλλογίμους καὶ εὐλαβεῖς μοναχοὺς, καὶ προκαθίσασα μετὰ τοῦ ἐρασμιωτάτου υἱοῦ αὐτῆς, τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἔτι δὲ μετὰ καὶ τῆς συγκλήτου πάσης καὶ τῶν τοῦ κλήρου λογάδων, ἀρχιμανδριτῶν τε καὶ ἡγουμένων οὐκ ὀλίγων, καὶ τῶν ἐκκρίτων τῆς πολιτείας, πρῶτον μὲν εἰς ἐπήκοον πάντων ἀναγνωσθῆναι τὸν συνοδικὸν τόμον διακελεύεται, εἶτα προτίθεται τὸ προρρηθὲν τοῦ πατριάρχου βιβλίον, ὅπερ αὐτὸς, ὡς εὐσεβῶς ἔχον, δι' ἀρχιερέων καὶ ἐκκλησιαστικῶν αὖθις προσώπων πρὸς τὴν κρατίστην ἡμῶν κυρίαν καὶ δέσποιναν ἔπεμψεν, ἐν ᾧ βιβλίῳ ἐν ὑποκρίσει καὶ προφάσει τοῦ ἐξηγεῖσθαι τὸν τόμον παρεξήγησιν αὐτοῦ καὶ ἀνατροπὴν καὶ κατάλυσιν παντελῆ συνεγράψατο, τὰ μὲν αὐτοῦ καὶ ταῦτα τὰ καιρώτατα τῆς ὑποθέσεως ἐκ τοῦ παρήκοντος γεγράφθαι λέγων, τὰ δὲ καὶ τελέως ἀναίδην ἀνασκευάζων, ἐν οἷς καὶ εἰς τὰς ἀϊδίους καὶ θείας τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας δῆλός ἐστι βλασφημῶν, ὄχλον θεοτήτων ταύτας ἀποκαλῶν καὶ πολυθέους εἶναι λέγων τοὺς ἀκτίστους εἶναι ταύτας διαβεβαιουμένους καὶ τιμῶντας ἔστιν ἃς τούτων τῇ τῆς Θεότητος προσηγορίᾳ, ὥσπερ ἂν εἴ τις καὶ τὰ ἑπτὰ πνεύματα, δηλονότι τὰς ἑπτὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας ὄχλον πνευμάτων δυσσεβῶς προσηγόρευεν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ δεδικαιωμένων καὶ παρ' ἐκείνου τοῦ ἱεροῦ τόμου ἀνακηρυττομένων τε καὶ μαρτυρουμένων, τοῦ Παλαμᾶ δηλονότι . . . . . μοσύνης καταδικασθῆναι λέγων τὸν Βαρλαὰμ καὶ κινεῖν πᾶσι προτρεπόμενος καὶ κατηγορεῖν, ἃ κἀκεῖνος κατὰ τῶν μοναχῶν ἐκίνησε, τούτων κατηγορῶν, μηδὲ τὴν τελευταίαν ἀπόφασιν τοῦ τόμου δυσωπηθεὶς, φανερῶς τοῦ τῶν ὀρθοδόξων πληρώματός ἀποπέμπουσαν, εἴ τίς τι τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαὰμ λαληθέντων ἢ συγγραφέντων αὖθις ἐπὶ κατηγορίᾳ τούτων λέγει τε καὶ κινεῖ, ἀλλ' ὑποβάλλων, φεῦ! ἑαυτὸν καὶ τοὺς αὐτῷ πειθομένους οὕτω τοῖς συνοδικοῖς καὶ οἰκείοις ἀφορισμοῖς τε καὶ ἀναθέμασι. Ἐν τούτῳ τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ βιβλίῳ καὶ ἕτερα συγγράμματα εὕρηται, κἂν τῇ συνόδῳ προτέθειται, συγγραφέντα παρὰ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ καὶ σπουδαστῶν τῆς αἱρέσεως, οὓς αὐτὸς πατέρας πνευματικοὺς καὶ προστάτας ψυχῶν καὶ διδασκάλους προεχειρίσατο τοῦ λαοῦ πάντως ὡς συμφώνους αὐτῷ, δι' ὧν συγγραμμάτων πᾶσαν σχεδὸν εὐσέβειαν καὶ πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἁγίους, ἐπὶ προφάσει τοῦ γράφειν κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ πάντων, ἀποκηρύττει καὶ ἀναθεματίζει καὶ ἀποβάλλεται, γράφων ἐπὶ λέξεως οὕτω· « Τοῖς ἀποτολμῶσι καὶ λέγουσι τὴν δόξαν τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ ἑτέραν εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα· » καὶ πάλιν, « Τοῖς ἀποτολμῶσι καὶ λέγουσι φῶς ἄκτιστον ἕτερον παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα· » καὶ πάλιν, « Τοῖς λέγουσι τὴν θείαν χάριν ἄκτιστον μὲν εἶναι, ἑτέραν δὲ παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα· » καὶ πάλιν, « Τοῖς λέγουσι θεότητα ἄκτιστον σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ληπτὴν, ἀνάθεμα· » καὶ πάλιν, « Μωροὶ καὶ τυφλοὶ οἱ διὰ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποτολμῶντες καὶ λέγοντες ἄκτιστον φῶς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρατόν. » Ἆρ' οὖν ὁ ταῦτα στέργων καὶ παρ' ἑαυτῷ, ὡς εὐσεβῆ κατέχων, καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα γράφουσι μὴ κοινωνῶν ἁπλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ συλλειτουργῶν καὶ πατέρας πνευματικοὺς καὶ διδασκάλους τούτους προχειριζόμενος, μόνον οὗτος τὸν Παλαμᾶν ἀποκηρύττει καὶ ἀποβάλλεται ἢ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἁγίους; αὐτούς τε τοὺς ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἐκείνων συνόδων συνειλεγμένους καὶ μάλιστα τὸν συνοδικόν τε καὶ Ἁγιορειτικὸν τόμον καὶ αὐτοὺς τοὺς συμψήφους φανερῶς ὄντας τῷ Παλαμᾷ κατ' εὐσέβειαν βασιλέας, καὶ ἁπαξαπλῶς τοὺς εὐσεβεῖς ἅπαντας. Ἐν τῷ τοιούτῳ τούτου βιβλίῳ καὶ συγγράμματα τοῦ Ἀκινδύνου ἐστὶν, ἐν οἷς καὶ τὴν ἐν Θαβὼρ ἐωραμένην τοῖς ἀποστόλοις θείαν καὶ ἀπόρρητον φωτοφάνειαν οὐ μόνον κτιστὴν εἶναί φησιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγγέλων κατωτέραν, ὡς καὶ ὁ Βαρλαὰμ ἔλεγεν, ὃ δῆλον ἐποίησε, καὶ δι' ὧν ὑπὲρ ἑαυτοῦ δῆθεν ἔγραψε πρὸς τὴν εἰρημένην ἡμῶν κυρίαν καὶ δέσποιναν, ὡς ὁρατὴν γενομένην ταύτην τὴν θεοφάνειαν, ἀτιμοτέραν ὑποδεικνὺς ἀσωμάτου πάσης οὐσίας καὶ αὐτῶν τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν. Ὁ δὲ τῆς Ἐκκλησίας λαχὼν προΐστασθαι, φεῦ! οὐ τὰ τοιαῦτα μόνον αὐτοῦ συγγράμματά τε καὶ δόγματα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοχείρων αὐτοῦ τοῦ Ἀκινδύνου συγγραμμάτων κατέχων παρ' ἑαυτῷ τὰς δυσσεβείας αὐτοῦ, εἰς διάκονον τοῦτον ἐχειροτόνησε· καὶ τοὺς μὲν παραδεχομένους αὐτὸν, ὡς καλῶς αὐτὰ δογματίζοντα, ἀφώρισέ τε καὶ ἀπεκήρυξε, τίνα δὴ ταῦτα; Ἵν' ἐξ ὀλίγων καὶ ἀπὸ τούτων ἀναφανῇ τὸ ἀσεβὲς καὶ ἀσύστατον τῶν Ἀκινδύνου καὶ τοῦ συμφωνοῦντος ἐκείνῳ πατριάρχου δογμάτων. Οὐ δυνάμεθα, φησὶ, τὴν φυσικὴν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν ἄλλο τι φρονῆσαι τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ τῆς φύσεως, ἀλλ' οὐδὲ τῆς θείας οὐσίας ταύτης διαφέρον ὁπωσοῦν φῶς ἄκτιστον καὶ τῷ Θεῷ συναΐδιον ἢ δόξαν ἢ χάριν ἢ ἔλλαμψιν· καὶ πάλιν, Οὐδὲν, ὅπερ εἰς ὄρεξιν ἔρχεται καθ' ἑαυτὸ σωματικῶν ὀφθαλμῶν ὁπωσδήποτε, ἄκτιστόν ἐστι, κἂν Μωσῆς, κἂν Παῦλος, ὁ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀνελθὼν, κἂν ἄγγελος ἢ ὁ τῆς θεωρίας ἁπτόμενος· καὶ πάλιν, Πῶς ἡ κτιστὴ φύσις ἄκτιστον ἐνέργειαν ὄψεται σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, κἂν ἰσάγγελος ἢ τις, κἂν ἄγγελος; Καὶ πάλιν· Εἴ τις τὸ ἐν Θαβωρὶῳ λάμψαν ὑπέρλαμπρον φῶς διὰ τὸ εἰρῆσθαι θεότητα παραδεχθεῖσαν τῷ Θεολόγῳ καὶ Ἰωάν-

Digitized by Google

νῃ τῷ θείῳ Δαμασκηνῷ ἄκτιστον καὶ ἀΐδιον, διὰ ταῦτα Θεὸν ὑπερούσιον αὐτὸ καλεῖ, ἕτερον δὲ τῆς θείας οὐσίας, οὐκ ἀσφαλῶς αὐτὸν ὑπολαμβάνω θεολογεῖν· καὶ γὰρ φῶς ἄκτιστον μὲν καὶ ἀΐδιον καὶ προαιώνιον εἴρηται, ἕτερον δὲ παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ οὐκ εἴρηται· οὐκοῦν οὐδὲ ἐγὼ τοῦτο λέγω, ἀλλ' ὁ διὰ τούτων τὸ αὐτὸ φῶς καὶ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ κτίσμα λέγων εἶναι, δυσσεβῶς, μᾶλλον δὲ ἀσεβῶς καὶ ἀθέως· ἀκούσατε, τί φησιν αὖθις· Ἐγὼ κακίζω καὶ τὸ ἄκτιστον καὶ τὸ κτιστὸν τῆς θεουργοῦ σοφίας καὶ χάριτος· οὔτε γὰρ ἡμῖν ἐνταῦθα τὴν ἀντίφασιν προσκυνητέον, ὥστ' εἰ θάτερον ὑπὸ ἀνάθεμα, καὶ τὸ ἕτερον οὐδὲν ἧττον. Ἐν τούτοις τοῖς αὐτοχείροις αὐτοῦ γράμμασι καὶ τὰ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα, τὴν ἀγαθότητα, τὴν ζωήν, τὴν ἀθανασίαν, τὴν ἀτρεψίαν καὶ ὅσα παραπλήσια τούτοις, ἅπερ ὁ θεῖος Μάξιμος θεολογῶν φησιν ὡς οὐκ ἦν, ὅτε οὐκ ἦσαν, ὡς ἄναρχα καὶ ἀΐδια, ταῦτα ὁ Ἀκίνδυνος κτίσματα εἶναι διατείνεται· ὡσαύτως καὶ τὰ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ ἑπτὰ πνεύματα, περὶ ὧν φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, Τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος πνεύματα φίλον τῷ Ἡσαΐᾳ καλεῖν, κτιστὰ εἶναι διισχυρίζεται, καὶ ὅσα δὴ ὁ Δαμασκηνὸς θεῖος Ἰωάννης τὸ ἐν τῇ μεταμορφώσει τοῦ Σωτῆρος θειότατον ἐξυμνῶν συνεγράψατο φῶς, ὡς ἐγκωμιαστὴν τοῦτον ταῦτα συγγράψασθαί φησιν, ἀλλ' οὐ κατὰ ἀληθινὴν θεολογίαν· διὸ δοκιμώτερον φησὶν εἶναι τὸ ὁμολογεῖν ἀγνοεῖν ταῦτα καὶ μὴ δέχεσθαι, ἵνα μὴ ἐκ τούτων εἰς διθεΐαν περιπέσωμεν, ἀναγκασθέντες δύο πρεσβεύειν θεοὺς καὶ θεότητας, διθεΐαν σαφῶς κατὰ τὸν Βαρλαὰμ ἀποκαλῶν τὸ μὴ μόνον τὴν πᾶσι παντάπασιν ἀάρατον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιφαινομένην καὶ χορηγουμένην τοῖς ἁγίοις θείαν ἔλλαμψιν καὶ χάριν καὶ ἐνέργειαν λέγειν θεότητα ἄκτιστον· διὰ ταῦτα τοίνυν τὰ οὕτω δυσσεβῆ καὶ ἀλλόκοτα τοῦ Βαρλααμίτου Ἀκινδύνου καὶ τῶν οἷος αὐτὸς γράμματά τε καὶ δόγματα, ἅπερ ἐξηλέγχθη, φρονῶν καὶ στέργων, καὶ πολυτρόπως ἔργοις τε καὶ λόγοις καὶ γράμμασι . . . . . καὶ ἀκριβῆ καὶ προσήκουσαν τὴν περὶ τούτων σκέψιν τε καὶ ἐξέτασιν ποιησάμενοι καὶ συμψήφους ἔχοντες τὴν ἔνθεον καὶ νουνεχῆ ζῆλον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐνδειξαμένην θεοστεφῆ βασιλίδα μετὰ τοῦ ἐρασμιωτάτου υἱοῦ αὐτῆς, τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἔτι τε καὶ τὴν σύγκλητον πᾶσαν μετὰ τῶν τῆς πολιτείας ἐκκρίτων, ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς συνειλεγμένους ἑτέρους πάντας, ἐκκλησιαστικούς τε λογάδας καὶ τῶν εὐλαβεστάτων ἀρχιμανδριτῶν καὶ ἡγουμένων καὶ μοναχῶν καὶ λογίων ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγους. . . . . ἐκηρύκτους ἐγγράφως καὶ ἀποτετμημένους τῆς τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἅτε δυσσεβεῖς συνοδικῶς ἀναπεφηνότας, Ἀκίνδυνον καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν εἰς κοινωνίαν, οὐ μεταμελουμένους, μᾶλλον δὲ καὶ προστιθέντας τῇ δυσσεβείᾳ προσέμενον, τοὺς δ' ὑπεραγωνισαμένους τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας καὶ συνοδικῶς ἐπὶ ταύτῃ δικαιωθέντας, τὸν εἰρημένον δηλονότι

A κῦρ Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς οἷος αὐτὸς παραλόγως τε καὶ ἀθέσμως ἀποβαλλόμενον . . . . . εἰ δὲ μὴ μεταμεληθείη, καὶ τὰ πονηρὰ ταῦτα καὶ δυσσεβῆ καὶ ἀλλόκοτα δόγματα καὶ τοὺς τούτοις ἐμμένοντας γνησίως ἀποβάλλοιτο δι' οἰκείου λιβέλλου κατὰ τὴν πάλαι ἐπικρατοῦσαν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, καὶ ἀναθέματι τοῦτον καθυποβάλλομεν, ὡς καὶ ὁ πρότερος συνοδικὸς διαλαμβάνει τόμος, ἀποκόπτων τελέως παντὸς τοῦ Χριστιανικοῦ καὶ ὀρθοδόξου πληρώματος οὐ μόνον τὸν Βαρλαὰμ, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἕτερος φανείη τι τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τῶν μοναχῶν ῥηθέντων τούτων αὖθις κατηγορῶν ἢ ὅλως αὐτῶν ἐν τοῖς τοιούτοις καθαπτόμενος· αὐτὴν γὰρ ἐκείνην τὴν τοῦ τόμου καταδίκην ἐφ' ἑαυτὸν

B ἐπεσπάσατο· ἀκυροῦμεν δὲ καὶ ἀπρόσδεκτα πᾶσι τελέως ἀποφαινόμεθα τὰ παρ' αὐτοῦ τε καὶ παντὸς ἑτέρου κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ὁμοφρονούντων αὐτῷ συντεθέντα οἱαδήποτε γράμματα, ὡς πάσης ὄντα διαβολῆς καὶ δυσσεβείας ἀνάμεστα καὶ κατὰ τῶν ἱερῶν θεολόγων καὶ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς μᾶλλον ἢ τούτων ἐκκείμενα. Ἀκίνδυνον δὲ, ὡς κατὰ τῆς εὐσεβείας οὕτω μανέντα, καίτοι πρότερον συνοδικῶς, ὡς εἴρηται, καταδικασθέντα καὶ ὡς ἔρμαιον ἁρπάσαντα τὴν ἐμφύλιον στάσιν καὶ ἀναίδην τῇ τοῦ καιροῦ χαλεπωτάτῃ συγχύσει καὶ μοχθηρίᾳ καὶ τῇ τοῦ Χριστωνύμου γένους λύμῃ

C καταχρησάμενον καὶ μετὰ τὸν Βαρλαὰμ ἐκεῖνον κατ' ἐκεῖνον, προφάσει τοῦ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ χωρεῖν κατὰ τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων κεχωρηκότα, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ συνταράξαντα δεινῶς Ἐκκλησίαν, ταῖς αὐταῖς φρικώδεσι καταδίκαις ὑπάγομεν καὶ πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας ἀπηλλοτριωμένον ἔχομεν, ἔτι τε καὶ ἀποκήρυκτον αὐτὸν εἶναι ἀποφαινόμεθα καὶ ἀποτετμημένον τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, εἰ μὴ μεταμεληθείη, καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Χριστιανῶν συστήματος· τοὺς δ' ὑπὸ τούτων συναρπαγέντας τε καὶ παρασυρέντας καὶ μὴ τῶν ἐξάρχων τῆς αἱρέσεως ὄντας, ἀμεταμελήτους μὲν μένοντας, τοῖς ὁμοίοις καθυποβάλλομεν· μεταμεληθέντας δὲ γνησίως καὶ ἀναθεματίζοντας τήν τε τοιαύτην κακοδοξίαν καὶ τοὺς ἐμμένοντας ταύτῃ, μὴ μόνον εἰς κοινωνίαν τὴν κατ' εὐσέβειαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἱερωσύνην ἀσμενέστατα προσιέμεθα,

D μηδαμῶς τούτους ὑποβιβάζοντες, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις διάγνωσιν καὶ ἀπόφασιν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἑβδόμης συνόδου, διοριζομένης ὅτι « Τοὺς μὲν πρωτάρχους καὶ προϊσταμένους καὶ τῆς δυσσεβείας ἐκδικητὰς οὐδὲ μεταμελομένους ὅλως εἰς ἱερωσύνην παραδεχόμεθα· τοὺς δὲ βιασθέντας ἢ συναρπαγέντας τε καὶ παρασυρέντας, μεταμελομένους ἀληθῶς καὶ γνησίως, εἰς ἱερωσύνην κατὰ τὸν οἰκεῖον ἕκαστον προσδεχόμεθα βαθμόν. » Ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἕτερος τῶν ἁπάντων τὰ αὐτὰ ποτε φωραθείη ἢ φρονῶν ἢ λέγων ἢ συγγραφόμενος κατὰ τοῦ εἰρημένου τιμιωτάτου ἱερομονάχου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν ἱερῶν θεολόγων καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, τὰ αὐτὰ καὶ κατ' αὐτοῦ ψηφιζόμεθα, καὶ τῇ αὐτῇ κα-

Digitized by Google

ταδικῃ καθυποβάλλομεν, εἴτε τῶν ἱερωμένων εἴη τις, εἴτε τῶν λαϊκῶν. Αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν πολλάκις ῥηθέντα τιμιώτατον ἱερομόναχον κῦρ Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς αὐτῷ συνᾴδοντας μοναχοὺς μηδὲν ἀπᾷδον τῶν θείων λογίων γράφοντάς τε καὶ φρονοῦντας μετ' ἐξετάσεως καταλαβόντας ἀκριβῶς, μᾶλλον δὲ τῶν θείων λογίων καὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν εὐσεβείας καὶ παραδόσεως πᾶσι τρόποις, ὡς προσῆκεν, ὑπερμαχοῦντας, οὐκ ἀνωτέρους μόνον παντάπασι τῶν κατ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ τῶν κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐρεσχελιῶν, ὡς καὶ ὁ πρώην τόμος συνοδικὸς, ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλεστάτους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς εὐσεβείας προμάχους καὶ προαγωνιστὰς καὶ βοηθοὺς ταύτης ἀποφαινόμεθα· οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἐπὶ ταῖς συνόδοις ἐκείναις προβὰς τόμος ἔξει, καθάπερ οὖν ἔχει, τὸ ἀσφαλές τε καὶ βέβαιον. Ταῦτα οὕτω συνοδικῶς ἡμῖν μετὰ τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας ἐξετασθέντα καὶ διαγνωσθέντα καὶ κυρωθέντα τὸ ἀσφαλὲς ἐν πᾶσι καὶ βέβαιον ἕξει, σύμφωνα πάντως ὄντα τῇ ἀληθείᾳ καὶ τοῖς θείοις Πατράσι πᾶσι καὶ ταῖς προγεγενημέναις τοῦτου χάριν ἱεραῖς καὶ θείαις συνόδοις καὶ τῷ ἐπ' αὐταῖς συνοδικῷ τόμῳ, ἀλλὰ δὴ καὶ ταῖς πορῤῥηθείσαις ψήφοις καὶ ἀποφάσεσι τῶν τε τῆς βασιλίδος ταύτης τῶν πόλεων ἐντὸς πρότερον σχολαζόντων καθ' ἑαυτοὺς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ τῶν ἐκτὸς, τὰ ὅμοια συνοδικῶς ἐγγράφως ἀποφηναμένων· καὶ ἡ ἔνθεσμος διὰ πάντων καὶ κανονικὴ αὕτη ψῆφος καὶ ἀπόφασις ἀκίνητος εἰς αἰῶνα Χριστοῦ χάριτι τὸν σύμπαντα διατηρηθήσεται, γραφεῖσα καὶ ὑπογραφεῖσα ἀρτίως *μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. ιε'.*

† *Εἶχε καὶ ὑπογραφὰς τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων ταύτας·*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἑλλησπόντου, Ἀθανάσιος.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Φιλαδελφείας καὶ ὑπέρτιμος, Μακάριος.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης πάσης Ἀλανίας καὶ Σωτηριουπόλεως καὶ ὑπέρτιμος, Λαυρέντιος* (a).

(a) Reliqua desunt, folia duo e codice excisa.

ISIDORUS.

ΜΗΝΙ ΜΑΙΩ. ΕΠΤΑΚΑΙΔΕΚΑΤΗ ΗΜΕΡΑ, ΠΕΜΠΤΗ, ΙΝΔ. ΙΕ', ΠΡΟΕΒΛΗΘΗ Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΗΜΩΝ ΔΕΣΠΟΤΗΣ Ο ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ, ΚΥΡ ΙΣΙΔΩΡΟΣ (1), ΚΑΙ ΗΡΞΑΝΤΟ ΚΑΤΑΣΤΡΩΝΥΕΣΘΑΙ ΕΝ ΤΩ ΠΑΡΟΝΤΙ ΚΩΔΙΚΙΩ ΑΙ ΣΥΝΟΔΙΚΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ.

Ἀρχὴ ῥηθεῖσα παρὰ τοῦ αὐτοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου
κατὰ τὸ ἐπικρατῆσαν ἐκκλησιαστικὸν ἔθος
ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων ἡμῶν ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτῶν,
ἔτι δὲ καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων
καὶ λοιπῶν τῶν συνειλεγμένων
ἐπὶ τῇ προβλήσει τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυροῦ Λαζάρου.

I. *Isidorus metropolitæ Philadelphiæ committit jura patriarchalia curanda in diœcesi Smyrnensi.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμματος αὐτῆς ἐπιτρέπει καὶ ἀνατίθησι τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας καὶ ὑπερτίμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ αὐτῆς καὶ συλλειτουργῷ, ὥστε διοικεῖν τὰ δίκαια τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Σμύρνης, ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ τὸν τοιοῦτον τόπον καὶ τὰ περὶ ἀμφοτέρας τὰς Φωκαίας εὑρισκόμενα πατριαρχικὰ ἐξαρχικὰ δίκαια· ὀφείλουσι τοίνυν καὶ οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ ἐν τῷ τοιούτῳ τόπῳ εὑρισκόμενοι πρεσβύτεροι, μοναχοὶ καὶ λαϊκοὶ, ὑπείκειν καὶ πειθαρχεῖν τούτῳ, ἐφ' οἷς μέλλει πρὸς αὐτοὺς λυσιτελὲς ἀποδιδόναι τε καὶ τὸ ἀνῆκον κανονικὸν καὶ εἴ τι ἄλλο σύνηθές ἐστι καὶ τετυγμένον ἀποδίδοσθαι παρ' αὐτῶν τῷ μέρει τῆς Ἐκκλησίας, ἐχχωροῦμεν δὲ τῷ αὐτῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας ἱερουργεῖν ἐν αὐταῖς δὴ ταῖς Φωκαίαις καὶ ἀναγνώστας σφραγίζειν καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους, καὶ ἱερεῖς χειροτονεῖν ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτὰς, φροντίζειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὀφείλων, ὡς τὸ εἰκὸς, τῆς ψυχικῆς αὐτῶν ὠφελείας· ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο τῷ αὐτῷ

(1) De eo vide Nicephorum Gregoram, p. 521 edit. Boivini, apud nos tom. CXLVIII.

Digitized by Google

ἱερωτάτῳ ἀρχιερεῖ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς ἀσφάλειαν *μηνὶ Αὐγούστῳ ἰνδ. ιε'.*

II. *Isidorus confirmat mandatum imperatoris quibusdam ecclesiasticis conferentis jus ornari crucibus.*

† Ἐπειδὴ ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ τῆς εἰς τὸ ἔνθεον αὐτοῦ κράτος καθαρᾶς εὐνοίας ἀμειβόμενος τοὺς ἐντιμοτάτους καὶ πρώτους τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, τὸν οἰκονόμον, τὸν σακελλάριον, τὸν σκευοφύλακα, τὸν χαρτοφύλακα, τὸν σακελλίου καὶ τὸν πρωτέκδικον, διωρίσατο φορεῖν ἐπάνω τῶν σκιαδίων αὐτῶν σταυροὺς, ἐδέησε δὲ ἐπὶ τῷ ἀπολυθέντι ἐπὶ τούτῳ σεπτῷ προστάγματι γράμμα προσθῆναι ἡμέτερον, ἀκολούθως καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν πράττουσα τῇ βασιλικῇ ταύτῃ φιλοτιμίᾳ καὶ τιμῇ τὸ παρὸν αὐτῆς ἀπολύει γράμμα, δι' οὗ καὶ παρακελεύεται κρατεῖν καὶ ἐνεργεῖσθαι τοῦτο κατὰ διαδοχὴν τὸν ἐξῆς ἅπαντα καὶ διηνεκῆ χρόνον εἰς τοὺς εἰρημένους ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας, καθὼς τὸ σεπτὸν διορίζεται πρόσταγμα. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς ἀσφάλειαν *μηνὶ Αὐγούστῳ ἰνδ. ιε'.*

III. *Imperator Joannes Cantacuzenus metropolitæ Kioviæ notum facit, constitutiones prioris patriarchæ spectantes ecclesiam Russiæ esse rescissas.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Κυγέβου, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε πάσης Ῥωσίας, οἱ ἀποσταλέντες παρὰ τῆς ἱερότητός σου κατέλαβον εἰς προσκύνησιν τῆς βασιλείας μου, καὶ προσεκύνησαν τὴν πρὸς αὐτὴν γραφήν σου, ἀφ' ἧς καὶ ἐγνώρισεν ἡ βασιλεία μου, ὅσον ἔγραφε; καὶ ἀνέφερες. Εἰς τοῦτο γοῦν, ὅσον ἐγένετο εἰς σὲ, καὶ ἀπεκόπησαν πρὸ ὀλίγου αἱ ἐπισκοπαί σου, οὐδὲν ἦν ἄλλο τὸ αἴτιον, εἰ μὴ ἡ τῶν πραγμάτων σύγχυσις καὶ ἀνωμαλία, ἣν ἔμελλες γνωρίσειν καὶ σύ· ἐν ταύτῃ γὰρ πολλῶν καὶ ἄλλων ἀτοπημάτων γεγονότων καὶ καινοτομιῶν καὶ δι' ἄλλα μὲν αἴτια, τὸ μεῖζον δὲ διὰ τὴν κακογνωμίαν τοῦ χρηματίσαντος πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἐγένετο καὶ εἰς ὑμᾶς τοιαύτη καινοτομία. Ἐπεὶ δὲ ἀρτίως εὐδόκησε τὸ μέγα ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἦλθον τὰ πράγματα εἰς εἰρηνικὴν καὶ τελείαν κατάστασιν, καὶ ἐξεβλήθη μὲν καὶ καθῃρέθη αὐτὸς οὗτος ὁ χρηματίσας πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὡς παρὰ κανόνας πράττων, διέκρινε δὲ ἡ βασιλεία μου μετὰ ψήφου τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, καὶ γέγονε καὶ ἀποκατέστη οἰκουμενικὸς πατριάρχης ὁ κριθεὶς ἄξιος καὶ ἁρμόδιος εἰς τοῦτο τὸ περιὸν αὐτῷ τῆς ἀρετῆς καὶ πνευματικῆς καὶ θεαρέστου πολιτείας καὶ τῆς τῶν τρόπων χρηστότητος, ἀνετράπησαν, ὅσα τοιαῦτα ἐγένοντο παρ' αὐτοῦ τοῦ χρηματίσαντος πατριάρχου ἄτοπα καὶ ἔξω τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, ἀποκατέστησαν δὲ καὶ αὖθις εἰς τὴν πρότερον τάξιν τε καὶ κατάστασιν. Ἐπειδὴ ἀνέφερεν ἡ ἱερότης σου εἰς τὴν βασιλείαν μου περὶ τῆς γεγονυίας καὶ εἰς σὲ τοιαύτης καινοτομίας, καὶ ἐζήτεις ἀποκαταστῆναι ὡς καὶ τὸ πρότερον, ἑτοίμως ἡ βασιλεία μου προσδεξαμένη τὸ περὶ τούτου διωρίσατο καὶ ἀπελύθη χρυσόβουλλον αὐτῆς, διοριζόμενον εἶναι καὶ εὐρίσκεσθαι καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τὰς ἁγιωτάτας ἐπισκοπὰς τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας, τήν τε Γάλλιτζαν καὶ τὰς λοιπάς, ὑπὸ τὴν σὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην μητρόπολιν· πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Γαλλίτζης διωρίσατο ἡ βασιλεία μου καταλαβεῖν ἐνταῦθα ἐπὶ τῷ ἐξετασθῆναι τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα ἐγκλήματα, ἅπερ καὶ πρότερον κατ' αὐτοῦ ἐκίνησας καὶ νῦν αὖθις κινεῖς· διὰ τοῦτο δηλοποιεῖ πρὸς τὴν ἱερότητά σου ἡ βασιλεία μου, ὡς ἂν, εἴπερ ἔχεις εὔκολον καὶ οὐδὲν φαίνεταί σοι ἐμποδὼν, οὔτε τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ καὶ ὁ ἐντεῦθεν ὑφορώμενος κίνδυνος, οὔτε διά τινα ἴσως ἀσθένειαν, καταλάβῃς ἐνταῦθα, καὶ προηγουμένως μὲν ἴδῃς καὶ τὴν βασιλείαν μου εἰς ἀποδοχὴν ἔχουσαν αὐτῆς τὸ περὶ τούτου, γένηται δὲ καὶ ἡ τοιαύτη ἐξέτασις τῶν τοῦ Γαλλίτζης κατηγορημάτων, παρούσης καὶ τῆς ἱερότητός σου, καὶ ἐντεῦθεν γένηται εἰς αὐτὸν, ὅσον ἂν φανῇ ἁρμόδιον καὶ προσῆκον κανονικῶς, ἐπειδὴ οὕτως διέγνω γενέσθαι καὶ ὁ παναγιώτατός μου δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, εἴς τε τὸ ἀποκαταστῆναι καὶ αὖθις τὰς εἰρημένας ἁγιωτάτας ἐπισκοπὰς ὑπὸ τὴν σὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν καὶ εἰς τὸ προσκληθῆναι τὸν αὐτὸν Γαλλίτζης ἀποδοθῆναι λόγον, ὑπὲρ ὧν ἐγκαλεῖται. Εἰ δ' οὐκ ἔχεις εὔκολον καταλαβεῖν ἐνταῦθα· ὡς εἴρηται, ἀποσταλήτωσαν ἄνθρωποι μετά γραφῆς σου, οὓς ἂν διακρίνῃς, εἰς αὐτὸν τὸν παναγιώτατόν μου δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, καὶ τὴν περὶ αὐτὸν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, δηλοποιούσης περὶ τῶν τοιούτων κατηγορημάτων αὐτοῦ, πλὴν ἐχέτωσαν περὶ τούτων καὶ οἱ μέλλοντες ἀποσταλῆναι περὶ σοῦ εἴδησιν ἀκριβῆ, καὶ μέλλει γενέσθαι εἰς αὐτὸν, ὅσον ἂν φανῇ ἔννομον καὶ κανονικόν. Ἡ βασιλεία μου γοῦν ἀκριβῶς οἶδεν, ὁποίαν ἀγάπην καὶ πνευματικὴν διάθεσιν ἔχει ἡ ἱερότης σου περὶ αὐτὴν, καὶ ὅπως ὑπερεύξῃ τούτης διὰ παντὸς, καὶ ὅτε ἔχεις εὔκολον, καὶ γράφεις καὶ ἀναφέρεις εἰς τὴν βασιλείαν μου, περὶ ὧν βούλει, μετὰ τῆς αὐτῆς πνευματικῆς διαθέσεως καὶ πληροφορίας, πρᾶγμα μέλλεις ποιεῖν εἰς ἀποδοχὴν πολλὴν καὶ εὐαρέστησιν τῆς βασιλείας μου, ἐπειδὴ καὶ ἡ βασιλεία μου τὴν αὐτὴν εὐμένειαν καὶ διάθεσιν ἔχει εἰς τὴν ἱερότητά σου, ὁποίαν καὶ πρότερον, μᾶλλον δὲ καὶ περισσοτέραν.

† *Εἶχε τὸ· Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος α' δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός.*

IV. *Imperator Joannes Cantacuzenus decernit ut tota Russia iterum subjiciatur metropoli Kioviæ.*

† Εὐγενέστατε μέγα ῥῆξ πάσης Ῥωσίας καὶ περιπόθητε ἀνεψιὲ τῆς βασιλείας μου, κῦρ Συμεών, ἡ βασιλεία μου ἀπὸ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ ὑγιῶς

Digitized by Google

ἔχει καὶ καλῶς, ἂν ποτε ἵνα ὑγιαίνῃς καὶ σὺ, ἀνεψιέ μου. Ἀπὸ τῆς γραφῆς σου ἐγνώρισεν ἡ βασιλεία μου, ὅσον ἔγραφες καὶ ἐδηλοποίεις εἰς αὐτήν. Ἡ βασιλεία γοῦν τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ δὴ καὶ ἡ ἁγιωτάτη τοῦ Θεοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία ἔνι, ὡς ἔγραφες καὶ σὺ, πηγὴ πάσης εὐσεβείας καὶ διδάσκαλος νομοθεσίας τε καὶ ἁγιασμοῦ. Διὸ δὲ ἔφθασε καὶ ἐγένετο παραχωρήσει Θεοῦ ἡ προὐλίγου ἐπισυμβᾶσα σύγχυσις εἰς τὰ πράγματα, ἣν ἐμέλλετε γνωρίσειν καὶ ὑμεῖς, καὶ ἐγένοντο καὶ ἄλλαι πολλαὶ καινοτομίαι καὶ καταλύσεις πραγμάτων, καὶ δι' ἄλλας μὲν αἰτίας, τὸ πλέον δὲ διὰ τὴν κακογνωμίαν τοῦ χρηματίσαντος πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, οὐδὲν ἕτερον σπουδάσαντος ἢ τὸ τὰς οἰκείας ὀρέξεις πληροῦν, ἐγένετο καὶ αὕτη ἡ καινοτομία εἰς ὑμᾶς, καὶ προεβιβάσθη ὁ Γαλλίτζης εἰς μητροπολίτην, ἀρτίως δὲ, ἐπεὶ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς, καὶ ἐγένετο κατάστασις εἰς τὰ πράγματα, καὶ κατελύθη μὲν καὶ ἀνετράπη πᾶν ὅσον ἐγένετο παράλογον κατὰ τὸν τοιοῦτον καιρὸν τῆς συγχύσεως, γέγονε δὲ καὶ ἀποκατάστη ἕκαστον τῶν πραγμάτων εἰς τὴν προσήκουσαν καὶ ὀφειλομένην κατάστασιν, ἐξεβλήθη ἐντεῦθεν καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ χρηματίσας πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὰς αὐτοῦ παραλογίας καὶ ἅπερ ἕτερα εἰργάσατο ἔξω τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, καὶ καθῃρέθη· καὶ νυνὶ ἰδοὺ ἐξελέξατο ἡ βασιλεία μου μετὰ ψήφου καὶ δοκιμασίας τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, καὶ γέγονεν εἰς τὸν θρόνον τῆς θεοφυλάκτου, θεοδοξάστου καὶ θεομεγαλύντου Κωνσταντινουπόλεως οἰκουμενικὸς πατριάρχης ὁ κριθεὶς ἄξιος καὶ ἁρμόδιος εἰς τὸν τοιοῦτον θρόνον τοῦ πατριαρχείου, δι' ἣνπερ κέκτηται πολιτείαν θεάρεστον καὶ εἰς ὠφέλειαν πολλῶν ψυχῶν συντείνουσαν, καὶ ἐπεὶ ἐζητήσατε καὶ ὑμεῖς, ὡς ἂν ἀποκαταστῶσι καὶ αὖθις αἱ ἁγιώταται ἐπισκοπαὶ τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας, ἥ τε δηλονότι Γαλλίτζης καὶ αἱ λοιπαὶ, ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Κυγέβου, ὡς καὶ τὸ πρότερον, διέκρινεν ἡ βασιλεία μου καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ πανιερώτατός μου δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, καὶ ἐτάχθη πάλιν ὑποκεῖσθαι τὰς τοιαύτας ἁγιωτάτας ἐπισκοπὰς εἰς τὴν ῥηθεῖσαν ἁγωτάτην μητρόπολιν Κυγέβου καὶ ὑφ' ἕνα μητροπολίτην τὴν πᾶσαν Ῥωσίαν, τήν τε Μεγάλην καὶ τὴν Μικρὰν, ποιμαίνεσθαι, καθὼς μέλλεις γνωρίσειν ἀπό τε τοῦ χρυσοβούλλου τῆς βασιλείας μου καὶ ἀπὸ τῆς τιμίας πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς διαγνώσεως, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν μέλλει εὑρίσκεσθαι καὶ ἡ Γάλλιτζα ἐπισκοπὴ τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Κυγέβου, ὡς καὶ τὸ πρότερον, αὐτὸς δὲ ὁ Γαλλίτζης ὡρίσθη καὶ παρὰ τῆς βασιλείας μου, διεμηνύθη δὲ καὶ παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου καταλαβεῖν ἐνταῦθα, καὶ οὕτως μέλλει εὑρίσκεσθαι τὸ πρᾶγμα αὐτόθι ἀσύγχυτον, σὺν ἀντιλήψει Θεοῦ. Ἀπέστειλέ σοι ἡ βασιλεία μου ἐγκόλπιον σταυρὸν μετὰ τιμίου καὶ ἁγίου ξύλου, ὡς ἂν ἔχῃς τοῦτο φυλακτήριον ψυχῆς ὁμοῦ τε καὶ σώματος· ἔχει δὲ ὁ τοιοῦτος τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυρὸς καὶ λείψανα ἁγίων μαρτύρων δ', τοῦ τε ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στρατηλάτου, τοῦ ἁγίου Προκοπίου, τοῦ ἁγίου Κηρύκου καὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Καλοκοιμήτου.

† Εἶχε δ' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρὸς τό· Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. α'.

V. *Imperator Joannes Cantacuzenus notum facit Demetrio Ljubart, principi Vladimiriæ, episcopum Galitzæ iterum subjectum esse metropolitæ Kioviæ.*

† Εὐγενέστατε ῥὴξ Βολοδιμήρου καὶ ἀνεψιὲ τῆς βασιλείας μου, κῦρ Δημήτριε Λιούμπορτε, οἶδας ὅτι αὐτόθι ἔθιμον ἦν καὶ νενομισμένον, ἀφ' ὅτου τὸ ἔθνος τῶν Ῥώσων ἐδέξατο τὴν θεογνωσίαν καὶ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι ἐφωτίσθη, ἵνα εὑρίσκηται εἰς πᾶσαν τὴν Ῥωσίαν, τήν τε Μεγάλην καὶ τὴν Μικρὰν, εἷς μητροπολίτης, ὁ Κυγέβου, καὶ χειροτονῇ ἐπισκόπους εἰς ὅλας τὰς ἁγιωτάτας ἐπισκοπὰς, καὶ ἐὰν ἐπεχείρησάν τινές ποτε, ἵνα καταλύσωσι τὴν τοιαύτην κατάστασιν, ἀλλ' οὐκ ἴσχυσαν εἰς τέλος ἀγαγεῖν τὴν ἑαυτῶν σπουδήν· ἅμα γὰρ ἐγένετο ἡ κατάλυσις, καὶ ἅμα πάλιν κατέστη εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν καὶ συνήθειαν, καθὼς γινώσκετε καὶ ὑμεῖς· ἐλθὼν δὲ πρὸ ὀλίγου ἐνταῦθα ὁ ἀρχιερεὺς Γαλλίτζης, καίτοι γε λαλουμένων κατ' αὐτοῦ αἰτιαμάτων, δι' ἅπερ ὤφειλεν ἀποδοῦναι λόγον εἰς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυγέβου ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Ῥωσίας, κῦρ Θεόγνωστον, ὅμως σύνδρομον εὑρὼν τὸν γεγονότα ἐνταῦθα καιρὸν τῆς συγχύσεως καὶ ὑπελθὼν τὸν χρηματίσαντα πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις διὰ κακογνωμίας ἐφάνη καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ποιήσας παράλογα καὶ ἔξω τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τοὺς τὴν βασιλείαν καὶ τὰ κοινὰ πράγματα κακῶς καὶ ἐπισφαλῶς διοικοῦντας, οἵτινες καὶ τῆς τοιαύτης συγχύσεως ἐγένοντο αἴτιοι διὰ τὸ μὴ τὸ κοινῇ συμφέρον ζητεῖν, ἀλλὰ μόνον τὸ τὰς οἰκείας ὀρέξεις πληροῦν, προεβιβάσθη ἀπὸ ἐπισκόπου εἰς μητροπολίτην, λαβὼν καὶ τὰς αὐτόθι εἰς τὴν Μικρὰν Ῥωσίαν εὑρισκομένας ἑτέρας ἁγιωτάτας ἐπισκοπὰς ἔχειν ὑφ' ἑαυτόν. Νῦν γοῦν, ἐπεὶ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς, καὶ ἀποκατέστησαν καὶ αὖθις τὰ πράγματα εἰς τελείαν κατάστασιν, καὶ οὗτος μὲν ὁ χρηματίσας πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐξεβλήθη διὰ τὰς τοιαύτας αὐτοῦ παραλογίας καὶ διὰ τὸ παρὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας πολιτευθῆναι· ἐγένετο δὲ καὶ ἀποκατέστη ψήφῳ συνοδικῇ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ὁ κριθεὶς εἰς τοῦτο ἄξιος καὶ ἁρμόδιος διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ κατὰ Θεὸν πολιτείαν αὐτοῦ· ἀνετράπησαν μὲν καὶ ἄλλα πολλὰ, ὅσα τοιαῦτα εἰργάσατο οὗτος δὴ ὁ χρηματίσας πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἔξω τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, ἐτάχθη δὲ καὶ αὖθις ὁρισμῷ τῆς βασιλείας μου καὶ συνοδικῇ διαγνώσει, ὑποκεῖσθαι καὶ αὖθις τὰς αὐτόθι ἁγιωτάτας ἐπισκοπὰς, τήν τε Γάλλιτζον καὶ τὰς λοιπὰς, ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Κυγέβου, ὡς καὶ τὸ πρότερον, αὐτὸς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς Γαλλίτζης καταλαβεῖν ἐνταῦθα καὶ γενέσθαι εἰς αὐτὸν μετὰ ἐξετάσεως, ὅσον ἂν φανῇ ἁρμόδιον καὶ κανονικόν. Διὰ τοῦτο δηλοποιεῖ πρός σε τὰ περὶ τούτου ἡ βασιλεία μου, ἵνα συνδράμῃς καὶ ἐπιμε-

Digitized by Google

ληθῆς εἰς τὴν ἀπεκδολὴν τοῦ τοιούτου ἀρχιερέως τοῦ Γαλλίτζης, ὥστε καταλαβεῖν αὐτὸν ἐνταῦθα, τὸν δὲ ἱερώτατον μητροπολίτην Κυγέδου, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Ῥωσίας, δέξησθε ἀπὸ τοῦ νῦν ὡς γνήσιον καὶ ἔννομον μητροπολίτην, ποιεῖν εἰς ταύτας δὴ τὰς ἁγιωτάτας ἐπισκοπὰς καὶ εἰς τοὺς κατ' αὐτὰς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους, ὅσον ἔνι καὶ κανονικὸν, καὶ καθὼς ἐποίει καὶ πρότερον. Ἐπεὶ οὖν ὑμεῖς διὰ τὸν Χριστιανισμὸν, ὃν ἔχετε, καὶ τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν, εὑρίσκεσθε καὶ εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν εὐπειθεῖς καὶ ὑποτακτικοὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἐστέρξατε, τοῦτο ἰδόντες, τὰ πρότερον γεγονότα ἐκκλησιαστικὰ γράμματα τὰ δηλοποιοῦντα εὑρίσκεσθαι τὸν ἀρχιερέα Γαλλίτζης μητροπολίτην, νῦν ἰδοὺ πάλιν δηλοποιούσης αὐτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας Ἐκκλησίας, διοριζομένης δὲ καὶ τῆς βασιλείας μου, εὑρίσκεσθαι καὶ αὖθις τὸ πρᾶγμα, ὡς καὶ τὸ πρότερον, δέξασθε τοῦτο καὶ ὑμεῖς ἀσμένως, καθὼς ἔνι δέον καὶ ὀφειλόμενον καὶ εἰς ψυχικὴν ὑμῶν ὠφέλειαν ἀφορῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἃς γένηται, καθὼς δηλοποιεῖ πρὸς ὑμᾶς ἡ βασιλεία μου.

† *Εἶχε καὶ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς θείας χειρὸς τό· Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ιηδ. α'.*

VI. *Synodus confirmat chrysobullum imperatoris, quo iterum tota Russia uni subjicitur metropolitæ Kioviæ.*

† Ἤδύ τι καὶ ναυσιπόροις γαληνιῶν πέλαγος καὶ ἐπιπνέων ζέφυρος ἐξουρίας, ἡδὺ αὖ ὁμοίως κἀν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν εὐνομία, εἰρήνη τε καὶ ὁμόνοια· ὡς γὰρ τοῖς οὕτω ναυτιλλομένοις χειμῶνος δηλαδὴ καὶ ζάλης καὶ τρικυμίας χωρὶς οὐκ ἐν ἀμφιδόλοις ἡ σωτηρία, καὶ τὸ σκάφος εὐχερῶς εἰς λιμένα κατάγεται, οὕτω δὴ καὶ τοῖς ἐν εὐνομίᾳ ζῶσί τε καὶ πολιτευομένοις· σωτήριος γὰρ αὐτοῖς ὁ βίος, ὅσῳ καὶ ἀπείρατος τῶν τῆς συγχύσεως χαλεπῶν· σύγχυσις γὰρ τὸ μέγιστον τῶν ἐν βίῳ δεινῶν, ἐπειδὴ καὶ φύσις αὐτῇ, ἄνω τε καὶ κάτω πάντα ποιεῖν καὶ ἀναμὶξ θεῖά τε ὁμοῦ συγκυκᾶν καὶ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ τοῦτο ἴδῃ τις ἂν κἀν τοῖς ἤδη ῥηθησομένοις. Τὸ γὰρ ἔθνος τῶν Ῥώσων, χρόνος ἤδη μακρὸς, εἰς τετρακοσίους ἐγγὺς ἐξήκων, ἕνα μητροπολίτην γνωρίζον, τὸν κατὰ καιροὺς τὴν Κυγέδου λαχόντα μητρόπολιν, βαθείας ἀπολαῦον ἦν τῆς μετ' ἀλλήλων εἰρήνης, εἴ τί που καὶ τοῦ δέοντος ἐκτραπείη, οἷα φιλεῖ γίγνεσθαι, ἐπαναγόμενον ὑπ' αὐτοῦ καὶ διορθούμενον εὐχερῶς. Ὁ μέντοι παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν ἐπισυμβὰς πρὸ ὀλίγου καιροῦ τῆς συγχύσεως καὶ τὴν τοιαύτην τοῦ ἔθνους κατάστασιν ἀνέτρεψε καὶ συνέχει, καὶ μικροῦ δεῖν διὰ μάχας σφίσι καὶ πολέμους ἐμφυλίους κεκίνηκε· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος καιρὸς τοιαῦτα οἰκεῖα πάντως ἑαυτῷ ποιῶν, ὁ ἐκ Θεοῦ δὲ τὸ βασιλεύειν κλῆρον λαχὼν δίκαιον ἕνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης, ἐν οἷς ἅπαντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ σχεδὸν ὑπερῆλασε βασιλέας, κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ, γνωρισθέντος τοῦ πράγματος τῷ ἐνθέῳ κράτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐξ ἡμῶν τε αὐτῶν καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου καὶ ἅμα, ἐξ ὧν ἔλεγε καὶ ἐδείκνυτο τὰ ἐκεῖθεν καταπεμφθέντα γράμματα τοῦ τε ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυγέδου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ῥωσίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, τοῦ τε εὐγενεστάτου ῥηγὸς πάσης Ῥωσίας καὶ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, κῦρ Συμεών, καὶ τῶν ἄλλων ῥηγῶν, ἃ καὶ συνοδικῶς ἡμῖν εἰς ἐπήκοον ἀνεγνώσθησαν, εὐδόκησε σεπτὸν ἀπολυθῆναι χρυσόβουλλον, ἐπ' αὐτῶν ἔχον τῶν λέξεων οὑτωσί· « Ἐπεὶ αἱ κατὰ τὸν τόπον τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας τὸν ἐπικεκλημένον Βολούνιον εὑρισκόμεναι ἀγιώταται ἐπισκοπαὶ, ἥ τε Γάλλιτζα, τὸ Βολοδίμηρον, τὸ Χόλμιν, τὸ Περεμίσθλιν, τὸ Λουτζικὸν καὶ τὸ Τούροβον, ὑπέκειντο, ἀφ' ὅτου τὸ τῶν Ῥώσων ἔθνος Χριστοῦ χάριτι τὴν θεογνωσίαν ἐδέξαντο, εἰς τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Κυγέδου, ἣν διέπει ἀρτίως ὁ κατ' αὐτὴν ἱερώτατος μητροπολίτης, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ῥωσίας, κῦρ Θεόγνωστος, ὡς καὶ αἱ τῆς Μεγάλης Ῥωσίας ἁγιώταται ἐπισκοπαὶ, κατὰ τὸν πρὸ ὀλίγου δὲ γεγονότα καιρὸν τῆς συγχύσεως, σύνδρομον τὸν τοιοῦτον εὑρόντες καιρὸν οἵ τε τὰ τῆς βασιλείας πράγματα διοικοῦντες, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τὸ εἰκὸς προϊστάμενος, μηδὲν ἕτερον σπουδάζοντες ἢ τὸ τὰς οἰκείας ὀρέξεις πληροῦν, καὶ διὰ ταύτας τὴν τῶν κοινῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων κατάστασιν εἰς ἀταξίαν μετασκευάσαντες καὶ πάντα σχεδὸν ἀνατρέψαντες καὶ συγχέαντες καὶ ταῖς τῶν Χριστιανῶν ψυχαῖς τε καὶ σώμασι πᾶσαν καὶ παντοίαν βλάβην προξενήσαντες καὶ ζημίαν καὶ καινοτομίαν κἀν τούτῳ ποιούμενοι, ἀπέσπασαν ἀπὸ ταύτης δὴ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Κυγέδου τὰς ῥηθείσας τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας ἐπισκοπὰς καὶ ὑπὸ τὸν ἀρχιερέα Γαλλίτζης ὑποκεῖσθαι, προδιδάσαντες αὐτὸν ἀπὸ ἐπισκόπου εἰς μητροπολίτην, ὃ δὴ καὶ γέγονε μὲν εἰς κατάλυσιν τῶν ἐκ παλαιοῦ νενομισμένων ἐθίμων εἰς τὴν τοιαύτην χώραν τῆς πάσης Ῥωσίας· ἔδοξε δὲ βαρὺ καὶ ἐπαχθὲς καὶ εἰς τοὺς ἐν αὐτῇ πάντας Χριστιανοὺς, μὴ ἀνασχομένους ὑπὸ δυσὶ μητροπολίταις ποιμαίνεσθαι, ἀλλὰ βουλομένους ἀσάλευτον καὶ ἀμεταχίνητον μένειν τὴν, ἣν εἶχον ἐκ παλαιοῦ, συνήθειαν, ὡς δεδήλωται, καὶ πάντα τρόπον κινοῦντας εἰς τὴν τῆς τοιαύτης καινοτομίας κατάλυσιν, καθὼς καὶ ἐν ἄλλοις καιροῖς ἐπεχειρήθη μὲν ἡ τοιαύτη καινοτομία γενέσθαι, κατελύθη δὲ καὶ ἀνετράπη ἅμα τῷ γεγονέναι, μὴ ἀνασχομένων, ὡς εἴρηται, τῶν ἐκεῖσε Χριστιανῶν τὸ τοιοῦτον αὐτῶν ἔθος ἀθετηθῆναι. Ἀνηνέχθη δὲ τὰ περὶ τούτου ἀρτίως εἰς τὴν βασιλείαν μου παρὰ τοῦ εὐγενεστάτου μεγάλου ῥηγὸς Ῥωσίας καὶ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τῆς βασιλείας μου, κῦρ Συμεών, καὶ ἐζητήθη μετὰ παρακλήσεως αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων ἐκεῖσε ῥηγῶν, ὥστε ἀποκαταστῆναι καὶ αὖθις διὰ χρυσοβούλλου τῆς βασιλείας μου τὰς τοιαύτας ἐπισκοπὰς ὑπὸ τὴν ῥηθεῖσαν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Κυγέδου, ὡς καὶ τὸ πρότερον. Ἡ βασιλεία μου τὴν τοιαύτην αὐτοῦ ζήτησιν δικαίαν καὶ εὔλογον κρίνασα διά τε τὸ ῥηθὲν καὶ ἄνωθεν μέχρι νῦν κρατῆσαν ἐκκλη-

Digitized by Google

σιαστικὸν ἔθος, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ περιὸν τῆς ἀρετῆς τε καὶ θεαρέστου πολιτείας αὐτοῦ δὴ τοῦ διαληφθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυγέδου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ῥωσίας, τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον ἀπολύουσα εὐδοκεῖ καὶ προστάσσει καὶ διορίζεται ὑποκεῖσθαι καὶ αὖθις τῇ ῥηθείσῃ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Κυγέδου τὰς κατὰ τὴν εἰρημένην Μικρὰν Ῥωσίαν ἁγιωτάτας ἐπισκοπάς, τήν τε Γάλλιτζαν, τὸ Βολοδίμηρον, τὸ Χόλμιν, τὸ Περεμίσθλιν, τὸ Λουτζικὸν καὶ τὸ Τούροβον, αἵτινες παρὰ τὸ εἰκὸς τῷ Γαλλίτζης ἐδόθησαν, ὡς δεδήλωται, κατὰ τὸν ῥηθέντα καιρὸν τῆς συγχύσεως, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Κυγέδου ἀρχιερατικῶς διαπρέποντα ποιεῖν ἐν αὐταῖς, ὅσα καὶ οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες τοὺς μητροπολίτας ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοὺς ἐπισκοπαῖς ποιεῖν ἐγκελεύονται, καὶ ὅσα δὴ καὶ πρότερον ἐν αὐταῖς οἱ προγεγονότες μητροπολῖται καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ διαληφθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Κυγέδου ἐτέλει, χειροτονῶν καὶ ἐγκαθιστῶν ἐν αὐταῖς ἐπισκόπους, καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς ἀνακρίνων καὶ ἐξετάζων ἐπί τισιν ἐκκλησιαστικοῖς, εἰ δέοι, ζητήμασι, καὶ τἄλλα ποιῶν, ὅσα τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς κανόσι νενόμισται, ὀφειλόντων καὶ τῶν κατὰ τὰς τοιαύτας ἁγιωτάσας ἐπισκοπὰς θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἔχειν εἰς αὐτὸν δὴ τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυγέδου, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Ῥωσίας, κῦρ Θεόγνωστον, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν κατὰ καιροὺς ἐν αὐτῇ ἀρχιερατικῶς διαπρέποντας τὴν προσήκουσαν εὐπείθειαν, ὅσα καὶ εἰς πρῶτον ἀρχιερέα τούτων, κατ' ὑπακούειν αὐτῷ, ἐφ' οἷς ἂν ἔχοι λέγειν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς, ἀφορῶσιν εἰς καταρτισμὸν τῶν ἐκεῖσε Χριστιανῶν καὶ εἰς ἑτέραν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κανονικὴν πολιτείαν καὶ κατάστασιν, ὅθεν καὶ τῇ ἰσχύϊ καὶ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας μου ὑποκείσονται μὲν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς αὗται δὴ αἱ ῥηθεῖσαι ἁγιώταται ἐπισκοπαὶ τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας τῇ διαληφθείσῃ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Κυγέδου καὶ τῷ ταύτην ἀρχιερατικῶς διέποντι κατὰ τὸ παρὸν ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Ῥωσίας, κῦρ Θεογνώστῳ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τὰ κατ' αὐτὰς ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, ὡς ἀνωτέρω δεδήλωται, ἀνακριθήσονταί τε καὶ ἐξετασθήσονται, καὶ τῆς προσηκούσης διορθώσεως ἐπιτεύξονται, καὶ τὰ ἐν αὐταῖς ὀφειλόμενα πάντα καὶ νενομισμένα τελεῖσθαι διαπραχθήσονται, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ τοῖς κατὰ καιροὺς ἐν αὐτῇ ἀρχιερατικῶς διαπρέψουσι, καὶ ἡ τοιαύτη κατάστασις ἐς ἀεὶ διατηρηθήσεται, ὡς καὶ ἦν ἐξ ἔθους ἐκ παλαιοῦ, καθάπερ δεδήλωται, τὰς κατ' αὐτοὺς ἁγιωτάτας ἐπισκοπὰς ὑφ' ἕνα μητροπολίτην εὑρίσκεσθαι. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ὁ παρὼν χρυσόβουλλος λόγος τῆς βασιλείας μου ἐγένετο καὶ ἐπεχορηγήθη τῷ μέρει τῆς ῥηθείσης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Κυγέδου εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν, ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα Αὔγουστον τῆς νῦν τρεχούσης πεντεκαιδεκάτης ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ πεντηκοστοῦ πέμπτου ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος. »

Ἀκολούθως τοιγαροῦν, ὡς ἐχρῆν, καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν γνώμῃ κοινῇ τῆς περὶ ἡμᾶς ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Σεβαστείας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Αἴνου, τοῦ Σουγδαίας, τοῦ Γοτθίας, τοῦ Βιζύης, τοῦ Καλλιουπόλεως καὶ τοῦ Γαρέλλης, πέπραχεν ἐπαναδοθῆναι καὶ ἐπανελθεῖν τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Κυγέδου τὰς εἰρημένας ταύτης ἐπισκοπάς, τὴν Γάλλιτζαν, τὸ Βολοδίμηρον, τὸ Χόλμιν, τὸ Περεμίσθλιν, τὸ Λουτζικὸν καὶ τὸ Τούροβον, καὶ ὑποκεῖσθαι αὐτῇ, ὡς τὸ πρότερον, εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα καὶ διηνεκῆ χρόνον καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς εὑρισκομένους θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους, μητροπολίτην καὶ πρῶτον ἑαυτῶν εἶναι τὸν Κυγέδου καὶ εὐπειθεῖν αὐτῷ, ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς. Ἀκηκοῦμεν γὰρ καὶ τὴν ἐν τῷ πρὸ ὀλίγου καιρῷ τῆς συγχύσεως γενομένην παρὰ τοῦ πρὸ ἡμῶν πατριαρχεύσαντος συνοδικὴν ἐπὶ τῇ τῆς Γαλλίτζης πρᾶξιν, καὶ λύομεν καὶ συγχωροῦμεν συνοδικῶς καὶ τὸν ἐκφωνηθέντα τῷ τότε ἐκκλησιαστικὸν δεσμὸν κατὰ τῶν μὴ πειθομένων τῷ Γαλλίτζης ἐπισκόπων καὶ τῶν ἄλλων, ὡς παραλόγως γεγονότα. Διὸ δὴ καὶ ἔσονται τῇ τῆς Κυγέδου καὶ αὖθις ὑποκείμεναι αἱ ἠριθμημέναι αὗται ἁγιώταται ἐπισκοπαί, καὶ ἡ κατάστασις αὕτη, ὡς ἀρχαία καὶ δικαία καὶ πολὺ τὸ εὔλογον ἔχουσα καὶ ἐπὶ συμφέροντι ἔθνους τοσούτου, τῆς μετ' ἀλλήλων δηλονότι εἰρηνικῆς αὐτῶν ὁμονοίας ἕνεκα γεγονυῖα, τὸ ἀπαραποίητον καὶ παρὰ τῶν μεθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτων πατριαρχῶν λήψεται, καὶ ὁ νῦν τε ἱερώτατος μητροπολίτης Κυγέδου, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ῥωσίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς διαπράξονται ἐπ' αὐταῖς ἀπροκριματίστως, ὅσα αὐτοῖς ἐφεῖται κανονικῶς. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα καὶ συνοδικὴ πρᾶξις ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη τῷ μέρει τῆς διαληφθείσης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Κυγέδου εἰς διαιωνίζουσαν τὴν ἀσφάλειαν *μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. πρώτης.*

VII. *Isidorus metropolitam Galitzæ in jus vocat.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Γαλλίτζης καὶ ὑπέρτιμε, ἀγαπητὲ κατὰ Κύριον ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Ἀπὸ τοῦ ἀπολυθέντος ἀρτίως σεπτοῦ χρυσοβούλλου τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος καὶ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας καὶ συνοδικῆς πράξεως γνωρίζειν μέλλει καὶ ἡ ἱερότης σου, ὅσον ἐγένετο καὶ ἀποκατέστη καὶ περὶ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας, ταχθέντος ὑποκεῖσθαι πάλιν αὐτὰς ὡς τὸ πρότερον τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Κυγέδου, περὶ δὲ τῆς ἱερότητός σου ἴσθι, ὡς ἐλαλήθησαν, ὅσα δῆτα καὶ ἐλαλήθησαν αἰτιάματα, συνοδικῆς ἐξετάσεως δεόμενα· καὶ παρεγγυώμεθα, ὡς ἂν ἐπιστῇς καὶ καταλάβῃς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον, ὡς ἂν συνοδικῶς ἐξετασθέντων τῶν τοιούτων αἰτιαμάτων γένῃ

Digitized by Google

ται καὶ ἀποκαταστῇ, ὅσον ἂν διαγνωσθῇ κανονικῶς δίκαιον. Ἐλθὲ οὖν ἀπαραιτήτως, μηδὲν ὑπερθέμενος. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.

† *Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. α'.*

VIII. *Metropolitæ Monembasiæ Jacobi Kukunari epistola ad patriarcham scripta.*

Τοῦ μητροπολίτου Μονεμβασίας Ἰακώβου τοῦ Κουκουνάρη εἰς τὸν παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην.

† Παναγιώτατέ μου δέσποτα καὶ οἰκουμενικὲ πατριάρχα, εἰ καὶ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται, ἀλλ' οὖν οὐκ ἀπὸ τοῦ προσήκοντος πράττειν δοκῶ μοι, εἰ φαινοίμην καὶ αὐτὸς ὑπερεντυγχάνων Θεῷ ὑπὲρ τοῦ καὶ σωματικῶς ἐρρῶσθαί τὴν σὴν ἁγιότητα· οὐκοῦν εἴης μοι, παναγιώτατε δέσποτα, καὶ σωματικῶς ὑγιαίνων εἰς πολλῶν ὠφέλειαν καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἀγαλλίασιν. Πολλῶν μὲν οὖν ἐστι καὶ μεγάλων τὸν ἄριστον ἐπαινεῖν αὐτοκράτορα, οὐχ ἥκιστα δ' ἐνοῖς τῶν μὲν προτέρων ἐκείνων ἀπομνημονεύσας ἐφάνη, εἰρήνην δ' ἐξ ἴσου πᾶσιν ἐνείμε δαψιλῆ· ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλ' ἐκείνοις λέγειν χρεών, οἷς φροντὶς τῶν ἔργων τὰ κάλλιστα λόγοις ἐγκωμίων ἐπαίρειν, ἐμὲ δ' ἄγασθαι τῶν ἄλλων οὐχ ἧττον τοῦ σοφοῦ βασιλέως τὴν σύνεσιν, οἷς προστάτην ἄριστον τῆς μητρὸς τῶν ἐκκλησιῶν σὴν σὴν ἀνεδείξατο ἁγιότητα, ἣν ἄνωθεν μὲν ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις ἐτήρει, ἐᾶν δ' ἀνήνυτα καθάπαξ δείκνυσα, ἃ πρόσθεν περὶ ταύτης ἐψήφιζον ἄνθρωποι, ἡ δ' ἐν χειρὶ Κυρίου καρδία τοῦ βασιλέως, ἃ τῷ παναγίῳ περὶ ταύτης ἐδόκει Πνεύματι, νῦν καλῶς ἔγνω καὶ ᾗ προσῆκε, κεκάθικεν· οὐκοῦν τὸν μὲν ἄριστον αὐτοκράτορα ἐπαινοῦμεν τῆς εὐβουλίας, καὶ χάριτας ὅτι πλείστας τῷ ἐνθέῳ τούτου κράτει περὶ ταύτης ὁμολογοῦμεν· ταύτῃ δὲ τῆς μεγίστης τιμῆς συνηδόμεθα, συμφθεγγόμενοί τε καὶ ἀπόντες καὶ συμφωνοῦντες τοῖς ἱεροῖς ἀνδράσι, τοῖς σεπτοῖς μου δεσπόταις καὶ ἀδελφοῖς, οἷς περὶ ταύτης τῷ καλῷ γέγονε συμφθέγξασθαι βασιλεῖ. Ἃ γὰρ περὶ ταύτης αὐτῷ, ταῦτα καὶ τούτοις ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐνέπνευσε χάρις· οὐδὲ γὰρ ἐνῆν, οὐκ ἐνῆν διαφωνεῖν τοὺς τοῦ Πνεύματος, περὶ ὧν ἐδόκει τῷ Πνεύματι, οὐχ ὑπὸ τὸν μόδιον κρύπτεσθαι τὸν λύχνον ἐδόκει τῷ Πνεύματι, τοῦτο λελάληκε μὲν ἐν τῇ τοῦ βασιλέως καρδίᾳ, ἐνέπνευσε δὲ τοῖς αὐτοῦ· ἔδει δ' ἐπὶ τῆς λυχνίας τεθῆναι, καὶ τέθειται, ὥστε τὰς ἁπάντων καταφωτίζειν ψυχάς. Οὐκοῦν εἴης πάντας καταφωτίζων, παναγιώτατε δέσποτα, λόγοις εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης, πᾶσαν μὲν φαύλην ἔριν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀποδιώκων, εἰλικρινῆ δ' ἀντεισάγων εἰρήνην καὶ ἁγιασμόν, ὧν χορηγός ἐστι Θεὸς, διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐγκελευόμενος ἁγίου μαθητοῦ καὶ ἀποστόλου· *Εἰρήνην διώκετε καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Θεόν.*

IX. *Synodus metropolitam Antiquarum Patrarum transfert in metropolim Monembasiæ.*

† . . . . . ἤδη πρὸς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἀπιέναι ἐκώλυσεν ὁ Θεὸς, τῇ μητροπόλει Μονεμβασίας τοῦτον τηρῶν, οἱονεὶ μεγάλῃ νηὶ μέγαν κυβερνήτην εἶποι τις ἄν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, θείᾳ καὶ κανονικῇ πειθομένη κρίσει καὶ πολλαῖς ὁμοίαις πράξεσιν ἑπομένη, τὸ εὔλογον ἐχούσαις μεθ' ἑαυτῶν, καὶ κοινῇ δοκιμασίᾳ καὶ ψήφῳ τοῦ περὶ ἡμᾶς ἱεροῦ χοροῦ τῶν ἱερωτάτων ἱεραρχῶν καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Πηγῶν καὶ τοῦ Βιτζίνης, καὶ γνώμῃ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, μετατεθῆναι τῶν σπουδαιοτάτων ἐνόμισε τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Ἀχαΐας, εἰς τὴν ἁγιωτάτην Μονεμβασίας μητρόπολιν. Ταύτῃ τοι καὶ μετατεθείς, παρακλήσεως οὐ μετρίας βιασαμένης αὐτὸν, μεθέξει μὲν, ὥσπερ τῆς ἐπωνυμίας καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, οὕτω δὴ κἀν ταῖς ἱεραῖς συνόδοις τῆς γιγνομένης τιμῆς, ἔν τε στάσεσι καὶ καθέδραις, χρείας δὲ ἐνστάσης εἰς ἔργα χωρεῖν ἱεράρχῃ πρέποντα, διαπράξεται πάντα, ὡς ἤδη γνήσιος ἀρχιερεὺς τῆς τοιαύτης μητροπόλεως Μονεμβασίας, ῥηδεμιᾶς αἰτίας τὴν προθυμίαν περικοπτούσης· οἱ δὲ κατὰ τὴν ἁγιωτάτην ταύτην Μονεμβασίας μητρόπολιν, οἵ τε εἰς κλῆρον αὐτῇ τελοῦντες, καὶ ὅσοι τῆς πολιτείας, σὺ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπαρχίας, οὕτω μέλλουσιν αὐτῷ προσέχειν, ἐφ' οἷς ἂν κατὰ θεσμοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἔχοι λέγειν αὐτοῖς, ὡς ὑπὸ Θεοῦ προστάτῃ τούτοις καταπεμφθέντι, μεμνημένοι μεθ' ἱερᾶς εὐλαβείας τῆς ἁγιωτάτης φωνῆς· *Ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ.* Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα καὶ συνοδικὴ πρᾶξις γεγονυῖα ἐπιδόθη τῷδε τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μονεμβασίας, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Πελοποννήσου, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἡμῶν ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ, εἰς ἀσφάλειαν. *Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. δευτέρας.*

† *Εἶχε καὶ δι' ὑπογραφῆς· Ἰσίδωρος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

X. *Isidorus monet metropolitam Bizyes ut se suspicione liberet.*

† Ἱερώτατε μητροπολίτα Βιζύης, ὑπέρτιμε, ἀγαπητὲ κατὰ Κύριον ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὲ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Οἶδεν ἡ ἱερότης σου τὴν ἀπὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος ὑπὲρ αὐτῆς πνευματικὴν στοργὴν καὶ διάθεσιν, καὶ ὅπως βούλεται καὶ ἀποδείκνυται τὴν σὴν σύστασιν καὶ ὠφέλειαν. Ἔγραψε μὲν οὖν καὶ ἐδηλοποίησεν αὐτῇ πρὸ ὀλίγου μετὰ τοῦ τιμιωτάτου καθηγουμένου τῆς εὐσεβασμίας μονῆς τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος καὶ ἀρχιδιακόνου Στεφάνου καὶ μετὰ τοῦ οἰκείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ Νικολάου τοῦ Μονεμβασιώτου, καὶ ἔδειξε δι' αὐτῶν, ὅτι στέργεις καὶ ἐμμένεις,

Digitized by Google

εἰς ὅσον ἔταξας ἐπὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος. Ἀρτίως δὲ ἀνηνέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι, ὅτι λέγονται παρὰ σοῦ τινα ἐναντία καὶ ἀνένδεκτα, καθὼς οἱ ἀνενεγκόντες ἰσχυρῶς καὶ βεβαίως ἀνήνεγκαν, καὶ ἐν θαύματι μὲν ἐποιήσατο τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν, οὐ μὴν δὲ καὶ τελέως παρεδέξατο διὰ τοῦτο, καὶ παραδηλοῖ τῇ ἱερότητί σου ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα ἐκτελέσῃς τὴν θείαν μυσταγωγίαν διὰ λειτουργίας ἐν τῇ σῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ λύσῃς πᾶσαν ὑποψίαν· εἰ δ' ἴσως προβάλλῃ τὸν καιρὸν χειμέριον, ἐπιτρέπει σοι ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα χρήσῃ τῷ προσήκοντι σκεπάσματι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἵνα οὖν λύσῃς τὴν τοιαύτην ὑποψίαν, παραδηλοῖ τῇ ἱερότητί σου ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα ἱερουργήσῃς ἔμπροσθεν τοῦ ἀποσταλέντος ἐπὶ τούτῳ ἐντιμοτάτου ἐπὶ τοῦ σεκρέτου τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, τοῦ Περδίκη· εἰ δ' οὖν, κατάλαβε εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ἵνα γένηται, ὅσον ἂν δόξειεν ἐντεῦθεν κατὰ τὴν κανονικὴν παρατήρησιν.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. β'.*

XI. *Isidorus Georgium Perdicam mittit ad metropolitam Bizyes.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς γράμματος ἐπιτρέπει καὶ ἀνατίθησί σοι, τῷ ἐντιμοτάτῳ ἐπὶ τοῦ σεκρέτου τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, κῦρ Γεωργίῳ τῷ Περδίκῃ, ἵνα, εἰ μὲν, καθὼς ἔγραψε καὶ παρεδήλωσεν ἡ μετριότης ἡμῶν πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Βιζύης, ὑπέρτιμον, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν αὐτῆς καὶ συλλειτουργὸν, ἐκτελέσει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἔμπροσθέν σου τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ τὸν τρόπον τοῦτον λύσει πᾶσαν τὴν περὶ αὐτοῦ ὑποψίαν, εὖ ἂν καὶ καλῶς ἔχοι· εἰ δ' οὖν, ἐπεὶ μέλλει οὗτος ἐλεύσεσθαι εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον ἐπὶ τῷ γενέσθαι τὴν ἐν τοῖς τοιούτοις ὡρισμένην κανονικὴν παρατήρησιν, κρατήσῃς πάντα ὅσα εὑρίσκονται τῆς ἐκκλησίας, καὶ καταγράψῃς ταῦτα ἐν λεπτομερεῖ καὶ λελογισμένῳ καταστίχῳ ἐπὶ τῷ φυλάττεσθαι ἀκέραια καὶ ἀκαινοτόμητα, καὶ ἐπιφερόμενος καὶ τὸ τοιοῦτον κατάστιχον ἔλθῃς ἐνταῦθα ὁμοῦ μετὰ τοῦ αὐτοῦ Βιζύης, καὶ ποίησον ἀμεταθέτως, καθὼς σοι παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. β'.*

XII. *Isidorus tollit excommunicationes pronuntiatas ab Joanne Caleca.*

Τοῦ αὐτοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου συγχώρησις ἔγγραφος τοῦ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συγχύσεως ἐκφωνηθέντος ἀφορισμοῦ παρὰ τοῦ χρηματίσαντος πατριάρχου τοῦ Καλέκα.

† Ἀγαθὸς ὁ Θεὸς καὶ ἀγαθοῦ παντὸς χορηγὸς καὶ πάσης εἰρήνης καὶ τάξεως καὶ ὁμονοίας ἀρχὴ, καὶ δεῖ τοὺς αὐτοῦ θεράποντας πρὸς αὐτὸν ἀφορῶντας ἀεὶ καὶ τῆς κοινῆς εἰρήνης καὶ καταστάσεως ἐπιμελουμένους πολλῇ διηνεκῶς χρῆσθαι τῇ προσοχῇ καὶ φροντίδι καὶ φυλακῇ, μάλιστα μὲν μηδόλως ἐᾶν τὰ τοῦ πονηροῦ σκάνδαλα ἐμπίπτειν εἰς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, καὶ πολλὴν ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς τὴν σύγχυσιν ἐνεργάζεσθαι καὶ διαφθοράν, ἐμπεσόντα δὲ ὅμως κακοβουλίᾳ τοῦ πονηροῦ σπουδῇ πάσῃ διαλύειν καὶ ἀναχαθαίρειν καὶ ἐκ μέσου ταῦτα ποιεῖν, καὶ τῆς ἐντεῦθεν βλάβης τὰς τῶν ὑποδεξαμένων ἀπαλλάττειν ψυχὰς, τὴν πολλὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν μιμουμένους. Τούτῳ καὶ ἡμεῖς τῷ θείῳ θελήματι πειθαρχοῦντες, ἐπεὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν παραχωρήσαντος τοῦ Θεοῦ φθόνῳ τοῦ κοινοῦ πολεμίου σκάνδαλά τε εἰς τὴν βασιλείαν συνέβησαν οὐκ ὀλίγα, καὶ στάσις ἐμφύλιος γέγονεν ἐν ἡμῖν, κἀντεῦθεν ἄλλα τε μύρια καὶ παντοδαπὰ παρηκολούθησε δεινὰ, καὶ δῆτα καὶ ἀφορισμοὶ διάφοροι προέβησαν ἐπὶ τούτοις, τῇ οἰκείᾳ δὲ πάλιν φιλανθρωπίᾳ χρησάμενος ὁ εἰρηνάρχης Θεὸς ἐπεσκέψατο τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, καὶ διέλυσε μὲν τοὺς ἐμφυλίους ἐκείνους πολέμους, ἤνωσε δὲ τὰ διεστῶτα, καὶ εἰρήνην τῇ τε Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ νῦν ἐπεβράβευσε, χαριστηρίους καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τούτοις ὕμνους προσάγοντες καὶ δόξαν ἀναπέμποντες τῷ ἐν ὑψίστοις Θεῷ διὰ τὴν ἐπὶ γῆς ἀρτίως ὑπ' αὐτοῦ βραβευθεῖσαν εἰρήνην, φιλανθρώπως ταύτην ἐν ἡμῖν εὐδοκήσαντος τῇ διαλύσει τῶν τοιούτων σκανδάλων καὶ τῆς ἐμφυλίου στάσεως ταύτης, συνδιαλύοντες καὶ ἡμεῖς τούς τε ἐπὶ τούτοις ὁπωσδήποτε προβάντας ἀφορισμοὺς, τάς τε ἐπιορκίας κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου δεδομένην ἡμῖν πνευματικὴν ἐξουσίαν, εἰπόντος· *Ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ*· συγχωροῦμεν συνοδικῶς καὶ ἀφέσεως παντελοῦς ἀξιοῦμεν, ὅσα προγεγόνασιν ἐπὶ βλάβῃ τῆς ψυχῆς διά τε τῶν ἐπιορκιῶν καὶ ἀφορισμῶν, καὶ δεσμοῦ παντὸς ἀπολύομεν ἅπαντας, ὅσοι τε ἔτι τοῖς ζῶσι συγκαταλέγονται καὶ ὅσοι τετελευτήκασιν, ὡς μηδένα τῶν ἁπάντων τῶν ἐντεῦθεν ὅλως ἐνέχεσθαι κατακρίματι, ἀλλ' εἶναι καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πάντας ἀνωτέρους τούτων, εἴτε ἐγγράφως, εἴτε ἀγράφως γεγόνασι, καὶ μηδενὶ μηδόλως ἐμποδὼν πρὸς τὴν σωτηρίαν γενέσθαι, ἀλλὰ πάντας ἀκαταισχύντους παραστῆναι τῷ φοβερῷ, εὐδιαλλάκτῳ καὶ φιλανθρώπῳ κριτῇ καὶ τῶν παρ' αὐτῷ ἀπολαῦσαι ἀφθάρτων καὶ ἀκηράτων καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν. Ναὶ, Θεὲ πατέρων καὶ Κύριε τοῦ ἐλέους, ἐπικάμφθητι συνήθως καὶ φιλανθρώπως, καὶ παράσχου δι' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίου δούλου σου λύσιν τῶν ζητουμένων, καὶ ὃς παντελῆ λύτρωσίν τε καὶ ἄφεσιν τοῖς καθ' οἱονδήτινα τρόπον περιπεσοῦσιν ἐκείνοις καὶ περιοῦσι καὶ τελευτήσασι, βαθεῖαν καὶ τοῦ λοιποῦ τὴν σὴν εἰρήνην καὶ παντοδαπῶν ἀγαθῶν ἄφθονον χορηγίαν τῇ τε Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ καὶ παντὶ τῷ λαῷ σου δωρούμενος πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, δυνάμει τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, τῶν ἀΰλων καὶ ἀσωμάτων λειτουργῶν, τοῦ τιμίου καὶ ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου καὶ Βα-

Digitized by Google

πτιστοῦ Ἰωάννου, τῶν ἁγίων ἐνδόξων πανευφήμων ἀποστόλων, τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων ἁγίων σοὶ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ᾧ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

XIII. *Eusebius. electus metropolita Sugdææ, fidem profitetur.*

† Τὰ παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κηρυχθέντα καὶ παρὰ τῶν ἑπτὰ ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων κυρωθέντα στέργων ἐκ ψυχῆς προσκυνῶ, καὶ πνευματικῶς κατασπάζομαι, ἅτε τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἀκριβῶς ἐχόμενα, ἀλλὰ καὶ τῷ παναγιωτάτῳ μου δεσπότῃ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ κυρῷ Ἰσιδώρῳ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ, ὡς καὶ αὐτοῖς ἀκριβέστατα ἐχομένοις τῆς παναμώμου ταύτης διδαχῆς, τῶν θείων δηλαδὴ καὶ ἱερῶν Πατέρων, πείθομαι ὁλοψύχως καὶ συμφρονῶ καὶ ὁμορφρονῶ καὶ ὑποτάσσομαι κατὰ πάντα. Βαρλαὰμ δὲ καὶ Ἀκίνδυνον . . . . . τοὺς ὁμόφρονας καὶ ὀπαδοὺς τούτων κατὰ τὴν περίληψιν τῶν προβεβηκότων ἐπ' αὐτοῖς ἱερῶν τόμων ὡς κακοδόξους ἀποβάλλομαι καὶ, εἰ μὴ μεταμεληθείεν, καθυποβάλλω τῷ ἀναθέματι, ὡς μὴ συνεπομένους καὶ συμφρονοῦντας καὶ συνᾴδοντας τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς ἡμῶν Πατράσι καὶ τῷ θειοτάτῳ μου δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, κῦρ Ἰσιδώρῳ, καὶ τῇ κατ' αὐτὸν θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ. Ταῦτα διὰ βίου φυλάττειν καὶ τηρεῖν ἀκριβῶς διαβεβαιοῦμαι, καὶ μετὰ ταύτης τῆς πίστεως εὔχομαι παραστῆναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ καὶ τυχεῖν τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας, τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ χάριτι. Ἃ καὶ πληροφορίας καὶ ἀκριβοῦς ἀσφαλείας ἕνεκεν οἰκειοχείροις σημειώσεσιν ὑπέγραψα.

† *Εἶχε καὶ ὑπογραφήν· Εὐσέβιος ἱερομόναχος καὶ ὑποψήφιος τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Σουγδαίας.*

XIV. *Isidori testamentum.*

Διαθήκη τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κῦρ Ἰσιδώρου.

† Βούλομαι, εἰ συμβαίη μοι ἀποθανεῖν, πολυημέρῳ ἤδη κατεργασθέντι νοσήματι, μικρόν τι μνημεῖον τοῦ καιροῦ κατεπείγοντος ἀφεῖναι τῷ βίῳ περὶ τῶν ἐμαυτοῦ, καὶ βραχύ τι διαχαράξαι γράμμα, τὴν ἐμήν, περὶ ὧν ἐρῶ, διασαφοῦν βούλησιν. Ἐμοὶ τοίνυν Θεσσαλονίκη πατρὶς καὶ τροφὸς, ἐν ταύτῃ καὶ λόγους μετέσχον καὶ τοῖς βουλομένοις μετέδωκα, καὶ πολλοί μοι τοῦ βίου καὶ τῆς διαγωγῆς ἐκείνης μάρτυρες, ὅπως ὑπὸ Θεῷ βλέποντι τὸν τῆς συνειδήσεως ἐκφεύγειν ἔλεγχον ἐπειρώμην, ἀεὶ ἐμαυτῷ τε τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον προστησάμενος φύλακα, καὶ πᾶσιν, οἷς οἰκείως εἶχον, τὰ τοῦ Θεοῦ διαμαρτυρόμενος κρίματα, καὶ πείθων ἐμαυτόν τε κἀκείνους, Θεὸν ἔφορον εἶναι τῶν τε πεπραγμένων, τῶν τε μελετωμένων καὶ κριτὴν ἀδέκαστον, βασιλείαν μὲν οὐρανῶν τοῖς εὖ καὶ καλῶς πολιτευσαμένοις ἑτοιμασάμενον, τοῖς δ' ἐναντίως τὴν ἑαυτοῦ ἀλλοτρίωσιν ἀπειλήσαντα. Τούτοις τοῖς λόγοις τὸν ἐμαυτοῦ βίον παράδειγμα προτιθεὶς πολλοὺς τῶν τοῦ διαβόλου παγίδων ἐξεῖλον τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ, καὶ πολλοὶ τὴν εἰς οὐρανὸν φέρουσαν ἔδραμον ἀμεταστρεπτὶ, καὶ ταῦτα νέοι καὶ πολλῷ πλούτῳ καὶ δόξῃ περιβλεπτοι. Ἐπεὶ δὲ εἰς μοναχοὺς ἐτέλεσα, τὸν ἐλαφρότατον τοῦ Κυρίου βαστάξας ζυγὸν, ἀπῆρα μὲν τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ δὲ διδασκαλεῖον τῶν μοναχῶν, τὸ τῆς ἀρετῆς ἐργαστήριον, τὸν ἁγιώτατον Ἄθω καταλαμβάνω, τῇ τοῦ θανάτου μελέτῃ ἐκδοὺς ἐμαυτὸν, καὶ ἴσασι τὴν ἐμὴν πολιτείαν οἱ οὐρανομήκεις ἐκεῖνοι, παρ' οἷς ἐφοίτησα καὶ τὰ μοναχῶν ἐτελέσθην, ὡς οὐδ' ἑνὸς τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν ἐπεθύμησα, οὐ δόξης ἔρως τὴν ἐμὴν ψυχὴν εἶλεν, οὐ χρημάτων ἐπιθυμία, ἀλλὰ πτωχεία μὲν ἐμοὶ διηνεκὴς ἐπιμέλεια, καὶ πλοῦτος τὸ μηδὲν ἔχειν, τῆξις δὲ σαρκὸς ἡ σπουδὴ καὶ τὸ πρὸς Θεὸν νεύειν δι' ἡσυχίας ὁ βίος ἅπας ἐμοί. Ἀλλ' ὅπερ εἶπον, εἶχε μὲν ἐμὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἄφνω δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ πόλεμος ἐρράγη βαρύτατος· ἴσασι πάντες τὴν ἀθεωτάτην τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαὰμ αἵρεσιν, ἣν ἐκεῖνος μὲν ἐγέννησεν, Ἀκίνδυνος δὲ ἐθρέψατο, κατὰ τοῦ ζῶντος Θεοῦ δεινότατα καὶ βουλευσάμενος καὶ διαπραξάμενος· καλεῖται δὴ ὁ ἱερώτατος Θεσσαλονίκης παρὰ τοῦ τότε πατριαρχεύοντος τὴν μεγάλην πόλιν ταύτην καταλαβεῖν καὶ τῷ Βαρλαὰμ προσβαλεῖν καὶ εἰς λόγους ἐλθεῖν ἐκείνῳ, περὶ ὧν καινοτομῶν ἦν καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας μαινόμενος, τῷ δὴ τοιούτῳ ἱερωτάτῳ Θεσσαλονίκης προμάχῳ τῆς εὐσεβείας καταστάντι παρὰ Θεοῦ σύμμαχον καὶ αὐτὸς ἐμαυτὸν παρέσχον, καὶ κοινῇ μετ' αὐτοῦ τε καὶ τῆς συνοδίας τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν τῶν τε τῆς ὁδοιπορίας καμάτων ἠνεσχόμεθα, καὶ κατὰ τὴν πόλιν γενόμενοι τόν τε ἀγῶνα τῆς δίκης διηγωνίσμεθα καὶ τὴν νικῶσαν ἐλάβομεν, Θεοῦ ταύτην βραβεύοντος ἄνωθεν καὶ βασιλέων δυοῖν καὶ τοῦ τότε πατριαρχοῦντος καὶ παντὸς τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου πληρώματος. Τῆς δὲ Μονεμβασίας γνησίου ποιμένος ἐστερημένης αἱ μὲν ψῆφοι τῆς ἱερᾶς συνόδου βλέπουσιν εἰς ἐμὲ, ἐγὼ δὲ ἀναβαλλόμενος ἦν τὸ πρᾶγμα, τέλος εἶξα τῇ θείᾳ ψήφῳ, καὶ ὑποψήφιος κατέστην Μονεμβασίας, πρὸς τὴν χειροτονίαν ἀφορῶν ἤδη. Τοῦ δὲ θειοτάτου βασιλέως ἐξ ἀνθρώπων γεγονότος καὶ πρὸς τὸν ἀληθῆ βασιλέα μεταβεβηκότος Χριστὸν, ὁ τῆς ἐμφυλίου ταραχῆς ἀναῤῥιπίζεται πόλεμος, καὶ διώκεται μὲν ὁ καὶ πρὸ τῆς πορφύρας καὶ τῶν στεφάνων καὶ τῆς ἀναῤῥήσεως τῇ σοφίᾳ καὶ συνέσει καὶ πραότητι καὶ ἀνδρίᾳ μόνος ἀξιώτατος βασιλεὺς . . . . . ἐμὲ δὲ τοῦ τε θρόνου . . . . . καὶ τῆς ἱερωσύνης ἐκβάλλει τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον . . . . . Ἐπεὶ δὲ ὁ ποιῶν τὰ πάντα καὶ μεταskευάζων Θεὸς εὐμενὲς καὶ πρὸς ἡμᾶς εἶδε, καὶ διέλυσε μὲν τὸ τῆς συγχύσεως νέφος, ἀντεισήγαγε δὲ τὴν τῆς εἰρήνης αἰθρίαν, τῆς μὲν καλῆς καὶ μεγάλης πόλεως ταύτης ἐγκρατὴς ὁ θειότατος γίνεται βασιλεὺς, παῤῥησιάζεται δὲ ἡ εὐσέβεια, καθα-

Digitized by Google

ρότερον καὶ πρότερον ὑπολάμπουσα, καὶ τῶν μὲν ἱερῶν θρόνων ὁ καινοτόμος πατριάρχης τελέως ἐκβάλλεται, ὁ καὶ πρότερον παρὰ τῶν οἰκείων ὑπασπιστῶν καὶ συμμάχων ἐκβεβλημένος, ζητεῖται δὲ ὁ τὸν οἰκουμενικὸν τοῦτον θρόνον κοσμήσων, καὶ παρακληθεὶς αὐτὸς ὑπήκουσα, οὐ πρότερον ἐπιθυμήσας, οὐ παρακλήτους πείσας, οὐκ ἀρχόντων δεηθείς, οὐ βασιλέα, οὐκ ἀρχιερέας κολακεύσας, οὐδέν, οὐ μέγα, οὐ μικρὸν περὶ τούτου πραγματευσάμενος, οἶδεν ὁ πάντα εἰδώς. Ἀλλ' οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν πρὸς τὸν ἀγῶνα κατέδην, τό τε τοῦ θρόνου μέγεθος εὖ εἰδὼς καὶ τὸ ἐνθεὲς ἐμαυτοῦ καὶ ἅμα οὐκ ἀγνοῶν, ὡς πόρρω τῆς ἐξ ἀρχῆς προθυμίας ἡ τοιαύτη διακονία καὶ πρὸς ἡσυχίαν ὁ πατριαρχικὸς θρόνος ἐργῶδες καὶ ἥκιστα ψυχῇ πρὸς Θεὸν δι' ἡσυχίαν νευούσῃ συμβαίνων, ἀλλὰ τὸν μέγαν τοῦτον καὶ πνευματικὸν εἰσῆλθον ἀγῶνα τῇ Μητρὶ τοῦ Κυρίου πειθόμενος, μυστικῶς ἐπιστάσῃ καὶ πρὸς τὸν θρόνον ἀλειψάσῃ τὸν ὑψηλὸν καὶ μὴ ἂν ἄλλως ἔχειν τὸ πρᾶγμα διισχυρισαμένῃ. Χρόνου δὲ μηνῶν παρερρυηκότων ἓξ μετὰ τὴν μυστικὴν θέαν ἐκείνην πειθόμενον ἐμαυτὸν παρέσχον, οἷς ὁ θειότατος βασιλεὺς καὶ ἡ τῶν ἱεραρχῶν ὁμήγυρις ἐψηφίσατο. Καὶ ὑποδὺς τὸν ἀγῶνα τῆς ἱερᾶς ταύτης οἰκονομίας οὐ πρὸς χρημάτων συλλογὴν εἶδον, οὐ τρυφῇ ἐξέδωκα ἐμαυτόν, οὐ πρὸς τὸ μέγεθος ἀπιδὼν τοῦ θρόνου ὑπερηφάνοις ὀφθαλμοῖς πρὸς τοὺς ἄλλους ἐώρων, οὐκ ἐκαπήλευσα τὴν ἱερωσύνην, οὐχ ὑπερεῖδον ἀδικουμένων, οὐ διέλιπον καὶ βασιλέα φιλάνθρωπον ὄντα πρὸς τὸ φιλανθρωπότερον ἐκκαλούμενος καὶ πάσας ὑποδεικνὺς τὰς πρὸς σωτηρίαν ὁδούς, τοῖς τὰ Ἀκινδύνου ἰσχάτως νοσοῦσι διετέλουν ἀεὶ πολεμῶν, καὶ ὑπ' ἐκείνων βαλλόμενος φανερῶς τε καὶ ἀφανῶς, οἰκονομίᾳ δὲ ὑπὲρ ἐκείνων κατὰ καιρὸν χρώμενος καὶ τὸ καλὸν τῆς μετανοίας προτείνων φάρμακον ὕβρεσιν ὑπ' αὐτῶν ἐπλυνόμην, ὡς ἐν βραχεῖ φάναι, τὸν ὀλίγον τῆς οἰκονομίας ταύτης καιρὸν ἰδρώτων καὶ πόνων, οὐ ῥᾳστώνης ἐποιησάμην. Ἐπεὶ δὲ γεγόνασι τῇ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ διάφοροι τόμοι ἐπ' ἀναιρέσει μὲν τῆς ἀθεωτάτης τοῦ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου αἱρέσεως, τὰ δὲ τῆς ὑγιοῦς κρατύνοντες πίστεως, βούλομαι καὶ περὶ τούτων ὡς ἔχω γνώμης διὰ βραχέων εἰπεῖν· τὸν ἐκτεθέντα συνοδικὸν τόμον κατὰ τῶν τοῦ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου δογμάτων κατὰ πρώτην καὶ δευτέραν κρίσιν, ὧν ἡ μὲν ἐξάρχον εἶχε τὸν ἀοίδιμον ἐν βασιλεῦσι καὶ μακαρίτην κῦρ Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον, τῆς δευτέρας ἐξῆρχεν ὁ νυνὶ τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων κοσμῶν, παρόντος καὶ τοῦ τότε πατριαρχοῦντος καὶ τῆς ἄλλης συνόδου, τοῦτον τὸν τόμον τίθεμαι, καὶ βέβαιον καὶ ἀῤῥαγῆ εἶναι διακελεύομαι, καὶ κατὰ τῶν μὴ, ὡς ἐκεῖνος ἔχει, φρονούντων τὴν ἐπιτιμίαν τὴν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόμῳ διειλημμένην ἐπανατείνομαι, τὸν ἕτερον τόμον γεγονότα καὶ τοῦτον συνοδικῇ διαγνώσει ψηφιζομένης καὶ τῆς εὐσεβεστάτης δεσποίνης κυρᾶς Ἄννης τῆς Παλαιολογίνης. . . . . ἐπ' ἀναιρέσει δὲ τῶν τοῦ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου δογμάτων. . . . . καὶ τοῦτον βέβαιον εἶναι ἡγούμενος καὶ ῥῆξιν μηδεμίαν ὑποστῆναι καὶ τοῖς ἐναντιουμένοις ἐκείνῳ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγανάκτησιν ἐπισείω. Οἶδεν ὁ λογισμοὺς καὶ καρδίας ἑτάζων Θεὸς, ὡς πολλάκις ὑπὲρ τῶν κεθαιρεθέντων ἀρχιερέων ἐπ' ἐμοῦ καὶ δάκρυον συμπαθείας ἀφῆκα, καὶ τὴν ψυχὴν οὐ μετρίως ἤλγησα ὑπὸ τῆς ἐκείνων διὰ τέλους ἐνστάσεως, καὶ τοῦ θείου δικαίου ἀναγκασθεὶς τῇ καθαιρέσει τῶν τοιούτων ἐπιψηφίσασθαι ὅπως προελόμενος μηδενὶ πικρίας αἴτιος καταστῆναι, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη καὶ ὅτι τὴν ἐκείνων μετάνοιαν ἐκδεχόμενος ἡμέραν ἐξ ἡμέρας διετέλουν ἀναβαλλόμενος, πολλὰ καὶ δεινὰ καὶ παρὰ τῶν οἰκειοτάτων ἀκούσας, ὡς ὑπερτιθέμενος τὴν καθαίρεσιν. Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ὥσπερ ἐστὶν τοῦ ῥάψαι κατὰ τὸν Σολομῶντα, οὕτω δὴ καὶ τοῦ σχίσαι, καὶ τόμος ἐξετέθη τῇ θείᾳ συνόδῳ τῆς ἱερωσύνης ἐκείνους ἀπορῥηγνύς, ὡς δὴ καὶ αὐτὸς συνεῖπον, ὑπογραφαῖς οἰκείαις τοῦτον ἀσφαλισάμενος, καὶ πάλιν διὰ τοῦ παρόντος λόγου τὸ βέβαιον ἐκείνῳ χαρίζομαι· κανὼν ἐποιήθη μοι, ὕμνον ἔχων τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος καὶ ἅμα ἀπορῥαπίζων καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀρτίως Ἐκκλησίαν αἱρεσιν θορυβοῦσαν, τοῖς ἐκεῖ γεγραμμένοις ἐμμένω, καὶ κατὰ τῶν ἐπιβουλευόντων τῷ γράμματι τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεολόγους συμμάχους καλῶ, οὓς καὶ περιέστησα κύκλῳ τῶν ἱερωτάτων μελῶν. Τὴν προσθήκην, ἥτις προσετέθη τῇ ἱερωτάτῃ τῶν ἀρχιερέων ὁμολογίᾳ (τοῦτο δὲ ἔθος τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐστὶν ἄνωθεν εἰς ἡμᾶς κατιὸν κατὰ τῶν ἀναφυομένων τῇ Ἐκκλησίᾳ σκανδάλων), ἥτις οὐδὲ προσθήκη δικαίως ἂν καλοῖτο, ἀλλ' ἀνάπτυξις καὶ διασάφησις τῶν ἀνωτέρω γεγραμμένων, ταύτην τὸ ἀῤῥαγὲς καὶ ἀμεταποίητον ἔχειν βούλομαι, οὐ μικρὰ καὶ αὐτὴν δυναμένην εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγῶνα· πᾶσι τοῖς τὸν Χριστὸν ὀρθοδόξως προσκυνοῦσι βραχεῖαν ταύτην ὑποθήκην διαχαράττω, φεύγειν πάσῃ σπουδῇ τὴν ἀθεωτάτην Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου καινοτομίαν καὶ τὴν τὰ ἐκείνων φρονούντων κοινωνίαν δαιμόνων κοινωνίας μηδὲν διαφέρειν νομίζειν, πολλῶν μὲν κακῶν αἰτίων γενομένων τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ πολλοῖς ἀτόποις περιπιπτόντων, μάλιστα δὲ τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν ἕκτην σύνοδον γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἀθετούντων καὶ μηδὲν εἶναι ταύτην ποιούντων, τό γε ἐπ' αὐτοῖς ἦκον. Τοῖς κρατίστοις μου καὶ ἁγίοις αὐτοκράτορσι εὔχομαι παρὰ Θεοῦ πάντα ἀγαθὰ, τὸ μὲν σκάφος τῆς περιούσης βασιλείας μετὰ τοῦ Θεοῦ κυβερνᾷν, ὥστε ἄγειν μὲν τοὺς ἄλλους, ἄγεσθαι δὲ αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, κατὰ δὲ τῶν ἐπιφυομένων αὐτοῖς ἐχθρῶν τὴν κραταιὰν καὶ ὑψηλὴν τοῦ Θεοῦ χεῖρα δάκρυσι πολλοῖς ἐκκαλοῦμαι, ὅτι τὴν τοῦ Χριστοῦ κληρονομίαν διὰ σπουδῆς ποιοῦνται εἰς ᾅδου πέταυρον ἀγαγεῖν, καὶ παρακαλῶ καὶ προτρέπω καὶ τούτους καὶ τοὺς τούτων παῖδας ζῆλον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τρέφειν νεανικὸν καὶ βασιλικαῖς ψυχαῖς πρέποντα, ὡς ἔστιν οὐ λόγον σῶζον, τοῖς μὲν ἄλλοις τοὺς πάντας νικᾷν ἀξιοῦν.

Digitized by Google

ἐν δὲ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι, ἢ κοσμεῖ τούτους πολλῷ πλέον τοῦ διαδήματος, ἡττωμένους ἐνίων δοκεῖν, τῷ δὲ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μού αὐτοκράτορι τῷ Καντακουζηνῷ ἰδίως τάδε διαχαράττω τὰ γράμματα· ἴστω δή, σαφῶς ἴστω, ὡς οὐδενὶ τῶν ἀγαθῶν ἄμοιρον ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ Θεὸς, ὅσα βασιλέα τέλειον κοσμεῖν οἶδεν· φρονήσει τε γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐπὶ τῆς ἡμετέρας κατεκόσμησε γενεᾶς, καὶ συνέσεως καὶ ἐμπειρίας καὶ τῆς ἄλλης στρατιωτικῆς ἐπιστήμης ταμεῖον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἔδειξε, δογμάτων θείων κριτὴν καὶ ἀγωνιστὴν αὐτὸν ἀπειργάσατο, πολλοῖς δεινοῖς ὁμιλήσαντι καὶ παρὰ πολλῶν ἐπιβουλευθέντι τέλος χεῖρα ὀρέγει κειμένῳ τούτῳ, καὶ βασιλέα Χριστιανῶν ἀναδείκνυσι παραδόξως. Τούτων πάντων τῶν πλεονεκτημάτων ἀπαιτηθήσεται τοὺς καρποὺς ἐν τῇ κοινῇ τοῦ γένους ὁμολογίᾳ παρὰ τοῦ βασιλεύσαντος αὐτὸν Θεοῦ. Διαναστήτω τοίνυν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, διαθερμανθήτω τὴν ψυχὴν, εἰπάτω καὶ αὐτός· *Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με.* Ὁ αὐτὸς ἔστω καὶ τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ἐπέχων λόγον, ὁ αὐτὸς διαναστήτω καὶ πρὸς τὴν ἐκδίκησιν, εἰς μνήμην ἐλθέτω τοῦ βασιλεύσαντος αὐτὸν Ἰησοῦ· ἐκεῖνός τε γὰρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας γενόμενος αὐτουργὸς, ὁ αὐτὸς καὶ ἀντικρινόμενος ἦν τῷ διαβόλῳ καὶ δικαιοχρισίᾳ τοῦτον καταβαλὼν, ὁ αὐτὸς καὶ τὴν αὐτοῦ τυραννίδα διέλυσε, τῇ θείᾳ δυνάμει χρησάμενος, καὶ οὗτος τὸν Χριστὸν μιμησάμενος, ὅσον ἐφικτὸν, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγωνιζέσθω, καὶ νικάτω νίκην εὐσεβείας ἀγωνιστῇ πρέπουσαν, καὶ βασιλικῶς ταύτην τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ βραβευέτω, τοὺς λύκους ἀποδιώκων καὶ τὴν βασιλείαν κοσμῶν τῷ ὑπὲρ εὐσεβείας ζήλῳ, καὶ τούτοις διὰ τέλους ἐμμένων, βασιλείας ἀλλάξεται βασιλείαν τῆς ἐπικήρου μηδέποτε λυομένην. Ἐγγυῶμαι τοῦτο σαφῶς, τούτου δέομαι ὑπὲρ τῶν πτωχῶν τῶν κληρικῶν, ἵνα ἅπερ ὑπέρπυρα προευεργέτησεν αὐτοὺς χάριν ῥόγας αὐτῶν, διὰ θείου προστάγματος ταῦτα παρὰ τοῦ δημοσίου δοθῶσιν ἀνυστερήτως· οἶδε γὰρ ἡ κραταιὰ καὶ ἁγία βασιλεία αὐτοῦ, ὡς πένητες τὸ παράπαν εἰσὶ, καὶ ὡς ἐκδουλεύουσι διηνεκῶς τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὡς οἱ πλείους τούτων ἀνθρωπίνως πρὸς οὐδὲν ἄλλο βλέπουσιν ἢ πρὸς τὸ τεταγμένον κατ' ἔτος αὐτοῖς, καὶ ὅτι καὶ τὰ ἐμαυτοῦ μνημόσυνα ἀπὸ τῶν ὑπερπύρων τούτων ἐτάχθησαν τελεσθῆναι. Οἶδεν ἡ κραταιὰ καὶ ἁγία βασιλεία αὐτοῦ τὴν τῆς Ἐκκλησίας στενοχωρίαν, καὶ ὡς οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν ἦμεν ἐν εὐπορίᾳ ἀεὶ διά τε τὸ γεγυμνωμένην καθάπαξ τὴν Ἐκκλησίαν εὑρεῖν καὶ διὰ τὸ τὰς ἐρχομένας προσόδους μικρὰς καὶ εὐτελεῖς εἶναι καὶ πάσας σχεδὸν εἰς τὰς τῶν πενήτων εἰσέρχεσθαι χεῖρας, διὰ τοῦτο καὶ οἱ εὑρισκόμενοι μετ' ἐμοῦ ἀδελφοὶ οἵ τε μοναχοὶ καὶ οἱ κοσμικοὶ ταλαιπώρως διετέλουν βιοῦντες· τούτους ἀφίημι τῇ προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως, ἵνα καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἀξίως τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς διανοηθῇ, τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφὰς πτωχοὺς ὄντας καὶ πρὸς Θεὸν βλέποντας Θεῷ τε καὶ τῇ θείᾳ βασιλικῇ ψυχῇ παρατίθεμαι· οἶδα γὰρ τὴν αὐτοῦ συμπάθειαν, καὶ ὡς ὑπὲρ αὐτῶν φροντιεῖ, παρὰ Θεοῦ τεταγμένος πατὴρ πτωχῶν καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι. Πᾶσι Χριστιανοῖς τὴν ἐν Θεῷ συγχώρησιν, ὥσπερ τινὰ κλῆρον ἀφίημι καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπεύχομαι μέθεξιν. Τὸν εὐρεθέντα σῖτον ὀλίγον καὶ οἶνον ὀλίγον ἐν τῷ πατριαρχείῳ διαμερισθῆναι βούλομαι εἰς τρεῖς μερίδας ἐπίσης, ὧν τὴν μὲν μίαν οἱ κληρικοὶ λαβέτωσαν ἐπίσης, τὴν δευτέραν αἱ πτωχαὶ αἱ καλογραΐαι, τὴν δὲ λοιπὴν οἱ μετ' ἐμοῦ μοναχοὶ ἀδελφοὶ καὶ κοσμικοὶ ἐχέτωσαν. Ὡσαύτως καὶ τὰ ἱμάτιά μου ἀφίημι καὶ ταῦτα τοῖς μετ' ἐμοῦ ἀδελφοῖς, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν πενιχρὰν μου στρωμνήν. Ἐπεὶ δὲ διὰ τὴν τοῦ πατριαρχείου στενοχωρίαν καὶ τὴν πολυήμερον ταύτην νόσον καὶ χρεῶν περιεπέσομεν βάρει ἀναβιβαζομένων εἰς ὑπέρπυρα, ὅσα δῆτα καὶ ποσοῦνται, ἃ ὁ τιμιώτατος ἐν μοναχοῖς ἀγαπητὸς κατὰ πνεῦμα υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος κῦρ Θεοδώρητος κατὰ λεπτὸν οἶδε, ἀφίημι πρὸς τοὺς δανειστὰς, τόν τε ἐντιμότατον κῦρ Ἀνδρέαν τὸν Ὀστιάριον τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τὸν κῦρ Μανουὴλ τὸν Ζύμαρχον καὶ τὸν κῦρ Ξένον τὸν Ἀγαπητὸν, ὃ ἀπηωρημένοι εἶχον ἐγκόλπιον, καὶ βαρύτατον ἐπιτίμιον ἐπανατείνομαι κατὰ τῶν διένοχλησόντων αὐτοῖς, ἕως ἂν ἀποδοθῇ τούτοις τὸ χρέος ἢ παρὰ τοῦ δημοσίου, ἀφ' ὧν ὑπερπύρων δέδωκεν ὁ θειότατος βασιλεὺς τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἢ ἀπὸ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ χωρίου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Πασπαρᾶ· τὸν δὲ οἰκονόμον τοῦ τοιούτου χωρίου, τὸν μοναχὸν κῦρ Διονύσιον, βούλομαι ἀνενόχλητον αὐτὸν εἶναι παρὰ τῶν βουλομένων αὐτὸν ἀδικεῖν· καὶ εἴ τι δὲ εἰσκομίσαι ὀφείλων, οὐκ ἐδαπάνησε τοῦτο εἰς τὰς ἐξόδους τῶν ζευγαρίων, ἀλλ' ὑπελείφθη αὐτῷ, καὶ ταῦτα φέροντος τῇ κοινότητι τῶν μετ' ἐμοῦ ἀδελφῶν προκείσθωσαν, συναριθμουμένου καὶ αὐτοῦ. Ἀρτοποιῷ τῷ Βαλσαμῶν ὀφείλονται ὑπέρπυρα τέσσαρα, καὶ γενέσθω κἀκείνῳ τὸ ἱκανὸν, ἐξ ὧν καὶ τοῖς ἄλλοις δανεισταῖς. Τοῖς ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς μου τοῖς πτωχοῖς ἀπόμοιρά τις γενέσθω εἴτου καὶ οἴνου ἀπὸ τῶν τῆς μερίδος τῶν καλογραιῶν καὶ τῶν μετ' ἐμοῦ ἀδελφῶν. Καὶ τοῦ τὴν ἐμὴν ταύτην ἔγγραφον βούλησιν τὸ βέβαιον ἔχειν καὶ ἀδιάβλητον τῇ αὐτοχείρῳ ὑποσημανσίᾳ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐβεβαιώθη, ὀφείλοντος παντὸς ἐμμένειν τοῖς καταγεγραμμένοις καὶ τὸν τῆς εὐπειθείας μισθὸν ἐκδέχεσθαι παρὰ Θεοῦ.

†† *Ὑπογέγραπται δὲ ἡ τοιαύτη διαθήκη κατὰ μῆνα Φευρουάριον τῆς ἑστηκυίας τρίτης ἰνδ. τοῦ ,ϛω' πεντηκοστοῦ ὀγδόου ἔτους.*

† *Εἶχε καὶ τὸ πρωτότυπον διὰ τῆς ἁγίας ἐκείνου χειρὸς τό· Μηνὶ Φευρουαρίῳ ἰνδ. γ'.*

Digitized by Google

CALLISTUS ET PHILOTHEUS.

ΜΗΝΙ ΙΟΥΝΙΩ ΔΕΚΑΤΗ, ΗΜΕΡΑ ΠΕΜΠΤΗ, ΙΝΔ. ΤΡΙΤΗΣ, ΠΡΟΕΒΛΗΘΗ Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΗΜΩΝ ΔΕΣΠΟΤΗΣ, Ο ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΥΡ ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ, ΚΑΙ ΗΡΞΑΝΤΟ ΚΑΤΑΣΤΡΩΝΥΣΘΑΙ ΕΝ ΤΩ ΠΑΡΟΝΤΙ ΚΩΔΙΚΙΩ ΑΙ ΣΥΝΟΔΙΚΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ.

I. *Patriarchæ exhortatio ad populum, cum Amarantina quædam, quæ magicas exercuerat artes, vitam amplecteretur monasticam.*

† Διδασκαλία, ὅτε ἡ τὰ μαγικὰ πρότερον ἐξησκημένη Ἀμαραντίνα παραινέσει καὶ εἰσηγήσει τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ πατριάρχου τὸ μοναχικὸν ὑπῆλθε σχῆμα.

† Ἐν Κυρίῳ γνησιώτατοι καὶ ἀγαπητοὶ υἱοὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην, ἔλεος, εὐθηνίαν τε τῶν ἀγαθῶν καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν ἐπεύχεται ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Οἴδατε, ἐν Χριστῷ τέκνα μου ἀγαπητά, ὅπως προσεκαλέσατο ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἀπορρήτοις λόγοις καὶ κρίμασιν αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, οὔτε γοῦν ἐγινώσκομεν τὴν εἰς τοῦτο πρόσκλησιν, οὔτε τῆς πνευματικῆς ταύτης ἀρχῆς ἐπεθυμήσαμεν, οὔτε μὴν ἐσπουδάσαμεν οἰκοθεν, ἀλλ' οὐδὲ ταῖς ἀπὸ τῶν φίλων συνάρσεσιν ἐχρησάμεθα, ἢ ἐβουλήθημεν ἁρπάσαι τὴν δόξαν ταύτην καὶ τὸ ἀξίωμα, ὑπὸ Θεῷ μάρτυρι. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀντιβαίνειν εἰς τέλος τῇ θείᾳ βουλῇ οὐ λυσιτελὲς ἐκρίναμεν εἶναι, πάντα ποιοῦντος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ μετασκευάζοντος, ὡς οὐδεὶς δύναται συνιέναι, αὐτῷ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπιτρέψαντες, τῷ τοὺς ἀδυνάτους ἐνισχύοντι καὶ τῷ φωτὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος τοὺς ἀμαθεῖς σοφίζοντι καὶ τοὺς ἀγραμμάτους διδάσκοντι, εἰ καὶ μηδέν τι τῶν εἰς τοῦτο φερόντων συνέγνωμεν ἑαυτοῖς, ὅμως δεδώκαμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὑπηρετῆσαι τῷ θείῳ τούτῳ βουλήματι, ἔνθεν τοι καὶ ὡς ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν προστασίαν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἀναδεξάμενοι, καὶ κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον χρέος ἀπαραίτητον ἔχοντες ἀγρυπνεῖν ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες διὰ τοῦτο, καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἀναγκαῖον κρίνομεν μετὰ τοῦ ὑπερεύχεσθαι καὶ γράφειν καὶ παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι πρὸς ὑμᾶς τὰ θεοφιλῆ καὶ ψυχωφελῆ, ἐπεὶ καὶ τούτου χάριν ἐτάχθησαν οἱ ποιμένες, καθὼς ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἐδίδαξεν. Ἰδοὺ τοίνυν προσέχειν τοῖς λεγομένοις παρακαλοῦμεν τὴν ἡμετέραν ἀγάπην· ἴσως γὰρ ἄν τι ἐντεῦθεν καὶ ὠφέλιμον λάβητε. Ὁ πανοικτίρμων καὶ φιλάγαθος Κύριος, ὁ ἀληθὴς Θεὸς ἡμῶν ἀπὸ τῆς οἰκείας αὐτοῦ χρηστότητος τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς· τὸ εἶναι παραγαγών, τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι τοῦτο ἐτίμησε, καὶ τῆς τοῦ παραδείσου τρυφῆς καὶ ἀπολαύσεως κατηξίωσεν· ὁ δὲ ἀντικείμενος καὶ κοινὸς ἐχθρὸς καὶ πολέμιος, φθονήσας αὐτῷ τῆς μακαρίας καὶ καλῆς ἐκείνης διαγωγῆς τε καὶ κατα- A στάσεως, οὐκ ἐπαύσατο πάντας μετερχόμενος καὶ μεταχειριζόμενος τρόπους, ὥστε ἀθλίως ἐκπεσεῖν τοῦτο τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, δι' ὧν ἐτιμήθη, καὶ εἰς μυρίας πλάνας καταπεσεῖν, ὅθεν καὶ διὰ τὴν γενομένην λήθην τῆς θείας ἐκείνης ἐντολῆς τῆς τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ δοθείσης καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν, φεῦ! παράβασιν Θεὸς αὐτὸς ἀπὸ τῶν οἰκείων οἰκτιρμῶν κινηθεὶς πάντοθεν τὸ οἰκεῖον πλάσμα γνησίως ἀνακαλούμενος ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, καὶ ἄνθρωπος γίνεται, σαρκωθεὶς ἐκ τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Ἀειπαρθένου Θεοτόκου, καὶ πάθη τὰ σωτήρια παθεῖν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων καταδέχεται σωτηρίας, καὶ τὸ αἷμα τὸ πανάγιον ἐξέχεε, δι' οὗ καὶ τὴν τοῦ διαβόλου τελείως κατέλυσε τυραννίδα, καὶ ἀκρογωνιαῖος λίθος γενόμενος B τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας ἄκρᾳ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἀγαθότητι ἐν ἀσφαλεῖ θεμελίῳ ταύτην ἐπῳκοδόμησε, καὶ οἱ ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου χάριτος προβεβλημένοι κατὰ διαδοχὴν προμάχεσθαι τῆς ἀληθείας τὰς τοῦ πολεμίου καὶ βασκάνου ἐχθροῦ μηχανὰς καὶ ἐπιβουλὰς κακῶς ἀναφυομένας ἐκτέμνουσι τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος, καὶ εἰς τὸ μηδὲν ἀφανίζουσιν. Ἐπεὶ τοίνυν αὐτὸς ὁ πονηρὸς καὶ κοινὸς τοῦ γένους ἡμῶν ἐπίβουλος καὶ πολέμιος καὶ ἐχθρός, ὡς εἴρηται, καὶ τῶν ζιζανίων σπορεὺς μὴ φέρων ὡς ἀνθρωποκτόνος τὴν ἧτταν, ἄλλοτε ἄλλοις κέχρηται δελεάσμασι καὶ ἐπιβουλαῖς, διαστρέφων τὸ Χριστιανικὸν γένος, ὑπὲρ οὗ Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ... μεν καταδεξάμενον τὸν ὑπὲρ ἁπάντων σωτηρώδη θάνατον, καὶ ἐπὶ καιρῶν διαφόρων ὀργάνοις C χρῆται πρὸς ὑπουργίαν τῆς κακίας αὐτοῦ καὶ πρὸ τοῦ νόμου καὶ μετὰ τὸν νόμον εἰς εἰδωλολατρείαν ὑπεσκέλισε τοὺς ἀνθρώπους, μετὰ δὲ τὴν ἔνθεον τοῦ Κυρίου ἐνανθρώπησιν κατήνεγκεν αὐτοὺς εἰς αἱρέσεις καὶ κακοδοξίας καὶ σχίσματα καὶ καινοφωνίας καὶ πλάνας παντοίας ἐπὶ τῷ ἀποστῆσαι τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ. Ἐπεὶ γοῦν εἶδεν ὁ ἀντικείμενος τὰς μηχανὰς αὐτοῦ καὶ κακουργίας ἐκείνας καταργηθείσας τῇ θείᾳ δυνάμει, νῦν πρὸς τὸ τελευταῖον καὶ μεῖζον κακὸν, τὰς γοητείας δηλονότι καὶ μαγείας καὶ ἐπῳδὰς, τὸ ταλαίπωρον γένος τῶν ἀνθρώπων ἐκκλῖναι ἀντιτεχνᾶται, καὶ τῆς νόσου ταύτης μεταδίδωσι τοῖς ἀκεραιοτέροις καὶ ἁπλουστέροις καὶ ἀφυλάκτως ἐξ ἀπροσεξίας βιοῦσι, καθὼς πάντως D ἐγνωρίσατε, ἐν Κυρίῳ τέκνα μου ἀγαπητά, καὶ ὅπως ὑπέβαλεν ὁ ἐχθρὸς καὶ ταυτηνὶ τὴν γυναῖκα τὴν Ἀμαραντίναν μαγείαις πρότερον προσκειμένην καὶ ἀπὸ κοιλίας μαντικὰς φλυαρίας φθεγγομένην

Digitized by Google

καὶ διαβολικὰς καὶ πάσης ἀσεβείας μεστὰς εἰς τε ἀθέτησιν τῆς ὀρθοδόξου καὶ εὐσεβοῦς τῶν Χριστιανῶν πίστεως καὶ εἰς ἀπάτην καὶ πλάνην καὶ ψυχικὸν αὐτῶν ὄλεθρον, καὶ ὅπως ἀπὸ τῆς τοιαύτης πλάνης παρεσύρησαν, οἵτινες δὴ καὶ παρεσύρησαν, εἰς τὴν διαβολικὴν ταύτην ἀπάτην. Ἦν οὖν ἡ τοιαύτη ἀσέβεια ἐπὶ χρόνοις ἱκανοῖς κρυπτομένη τε καὶ λανθάνουσα, προμηθευσαμένη δὲ ἡ μετριότης ἡμῶν, Χριστοῦ χάριτι, κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ διὰ φροντίδος ποιησαμένη, ὥστε καταφανῆ καὶ φανερὰν γενέσθαι τὴν τοιαύτην συγκεκαλυμμένην πλάνην, μετὰ τῆς προσηκούσης πρότερον παραινέσεως ἐξήνεγκε καὶ βάρος ἐκκλησιαστικοῦ ἐπιτιμίου, καὶ ὁ τὴν σωτηρίαν ἁπάντων πραγματευόμενος Κύριος καὶ τὰ ἐναντία διὰ τῶν ἐναντίων οἰκονομῶν οὐκ ἠνέσχετο, οὐδὲ παρεχώρησεν ἐπὶ πλέον συγκρύπτεσθαι καὶ λανθάνειν τὰ εἰρημένα τῆς Ἀμαραντίνης κάκουργήματα, ἀλλὰ ταῖς ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ἀναξίων δούλων αὐτοῦ εὐχαῖς καὶ δεήσεσιν ἐπικαμφθείς, ὡς εὔσπλαχνος φύσει καὶ φιλοικτίρμων, εἰς μέσον παρεσκεύασε ταῦτα θριαμβευθῆναι καὶ ἀπελεγχθῆναι καὶ διὰ τῆσδε τῆς Ἀμαραντίνης ἀπὸ στόματος ἀνομολογησάσης ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου καὶ δι' ἑτέρων πολλῶν προσδραμόντων τῇ κοινῇ μητρὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, τῷ κοινῷ τῶν ψυχῶν ἰατρείῳ, καὶ ἐξομολόγησιν καθαρὰν ποιησαμένων καὶ πρὸς θεραπείαν καὶ ἐξιλασμὸν προσήκοντα λαβόντων καὶ τὰ φάρμακα. Τοῦτο δὲ γέγονεν εὐδοκίᾳ Θεοῦ, ὡς ἂν μὴ καθόλου τὸ τῶν Χριστιανῶν ἀπόληται γένος, ἐνεργουμένων καὶ ἔτι τῶν τοιούτων θεομισῶν ἀσεβημάτων καὶ μιασμάτων· διὰ ταῦτα γὰρ ἐπῆλθον ἀπὸ τῆς θεηλάτου καὶ δικαίας ὀργῆς ἐξ ἀγανακτήσεως οἵ τε λιμοὶ καὶ λοιμοὶ ἐκεῖνοι καὶ οἱ τῆς γῆς ἀνατιναγμοὶ καὶ σεισμοί, ἐκ θεμελίων ταύτην σαλεύοντες, καὶ αἱ τῆς θαλάσσης φοβεραὶ ἐκδρομαὶ καὶ ἐπικλύσεις, βρυχωμένης ὥσπερ ἐν θυμῷ καὶ παρερχομένης τὰ ἑαυτῆς ὅρια, καὶ οἱ κατακλυσμοὶ καὶ οἱ ἐνσκήψαντες ἐμπρησμοί, καὶ οἱ τοσοῦτοι ἐμφύλιοι πόλεμοι, καὶ ἡ ἀπροσδόκητος ῥομφαία τοῦ θανατικοῦ, καὶ ὁ φόνος τῶν ὁμοφύλων Χριστιανῶν ἀδελφῶν καὶ γνησίων συγγενῶν ὑπ' ἀλλήλων, φεῦ! καθ' ἑκάστην φονευομένων, ἀγνοησάντων τοὺς ὅρους τῆς φύσεως, ὑπὸ τῆς τοῦ διαβόλου φρενοβλαβείας καὶ ἡ παρὰ τῶν βαρβάρων καὶ ἀσεβῶν ἐχθρῶν καὶ ἀθέων ἐπελθοῦσα χαλεπὴ καὶ μεγάλη αἰχμαλωσία καὶ ὁ ἀφανισμὸς καὶ ἡ φθορὰ καὶ ἡ διασπορά, ἣν ὑπέστη καὶ ὑφίσταται ἀθλίως τὸ τῶν Χριστιανῶν γένος, περὶ ὧν οὔτε ἀκούειν δυνατὸν, οὔτε λέγειν ἀδακρυτί. Διὰ ταῦτα παρακαλῶ ὑμᾶς καὶ ἐκ μέσης τῆς ψυχῆς παρακαλῶ, τέκνα μου ἐν Χριστῷ ἀγαπητὰ, ἵνα ἐπιστρέψητε ἕκαστος ὑγιῶς καὶ γνησίως καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ διανοίας πρὸς Θεὸν τὸν μόνον σώζειν δυνάμενον, καὶ ἔχητε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν φόβον αὐτοῦ, καὶ προσέχητε, πῶς περιπατεῖτε καὶ συντηρεῖτε καὶ φυλάσσετε ἑαυτοὺς ἀκλονήτους εἰς τὴν πατροπαράδοτον καθαρὰν καὶ ὀρθόδοξον εὐσέβειαν καὶ πίστιν ὑμῶν, καὶ ἀπέχησθε καθόλου ἀπὸ τῆς ἐπιμιξίας καὶ συμφιλιώσεως καὶ κοινωνίας τῶν τοιούτων ψυχοφθόρων καὶ λυμεώνων, καὶ ἔχητε καὶ τὴν μετ' ἀλλήλων ἐπαινετὴν εἰρήνην καὶ ἀγάπην, μεμνημένοι τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Παύλου διδάσκοντος· *Ἀδελφοὶ, εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον.* Καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν μέγαν Ἀπόστολον ἐπεκτείνησθε τοῖς ἔμπροσθεν καλοῖς ἔργοις καὶ κατορθώμασι, καὶ ἐνθυμῆσθε τὸ ἐπίκηρον καὶ βραχὺ τῆς παρούσης ζωῆς, τάς τε μελλούσας αἰωνίους τῶν ἀγαθῶν κληρουχίας τῶν καλῶς καὶ θεαρέστως ἐνταῦθα βεβιωκότων καὶ τὰς ἀτελευτήτους κολάσεις τῶν ἀμετανοήτως ἁμαρτανόντων, ἵνα διὰ τῆς καλῆς ὑμῶν ἀναστροφῆς καὶ πολιτείας καὶ ἐκπληρώσεως τῶν θείων ἐντολῶν δοξάζηται τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἐδιδάχθητε δὲ καὶ ἐν τῇ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀποταγῇ τῶν σατανικῶν ἔργων καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ συνταγῇ τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ καὶ τὴν τῶν κακῶν ἀποφυγὴν καὶ ἀλλοτρίωσιν. Φοβηθῶμεν τοίνυν, ἀγαπητοὶ, καὶ ἀποστήτω ἕκαστος ἀπὸ τῶν πονηρῶν ὑμῶν, καὶ μὴ καταδεχέσθω συναπάγεσθαι τοῖς τοῦ διαβόλου θεραπευταῖς, ἀλλὰ σπουδαζέτω τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τῆς αἰωνίου κατακρίσεως περισώσασθαι· γέγραπται γὰρ, ὅτι πάντες παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος πρὸς ὃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε πονηρὸν, ἐπεὶ καὶ αἱ κατὰ τὸ θεῖον, ὡς εἴρηται, βάπτισμα συνθῆκαι καὶ συνταγαὶ μεγάλαι καὶ οἱ μάρτυρες αἰδοῦς ἱκανοὶ ἄγγελοι· καὶ γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τὴν ὁμολογίαν ἐγγράφουσιν, ἣν καὶ ἀπαραιτήτως ἀπαιτηθησόμεθα ἐν τῇ φοβερᾷ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς μελλούσης ἀνταποδόσεως. Τίς οὖν οὐ τρέμει τὸ λογοθέσιον ἐκεῖνο τὸ μέγα καὶ ἀδέκαστον, ὅτε παραστησόμεθα γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ καὶ ἀπαραλογίστου κριτηρίου ἐκείνου, λόγον ἀπαιτούμενοι τῶν πεπραγμένων; Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Χθὲς ἀπετάξω τῷ Σατανᾷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ τῷ Χριστῷ συνετάξω, νῦν δὲ θεραπευτὴς ἐγένου τοῦ διαβόλου. Οὐ φοβεῖ, οὐδὲ τρέμεις; Πρὸς τίνα τὰς συνθήκας ἐποίησας; Οὐκ ἤκουσας τὴν ἀπόφασιν τήν· *Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, πάντες οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας*, καὶ ὅτι ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβέννυται, καὶ, *Δήσατε αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ ῥίψατε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον*; Τί ταῦτα περιφρονοῦμεν ὡς μὴ ἀκούοντες; Τί τὸν καιρὸν τῆς μετανοίας ἀναβαλλόμεθα; Ἵνα τί οὐ φροντίζομεν τῆς ἡμῶν σωτηρίας, ἕως καιρός; Αὔριον ἥξει ἀπὸ τοῦ θανάτου τέλος, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ᾅδῃ μετάνοια, οὐδὲ ἐπιστροφὴ καὶ ἐξομολόγησις, ἀλλὰ κάθειρξις διηνεκὴς καὶ ἀνταπόδοσις τῶν ἑκάστου πλημμελημάτων· εἴ τι οὖν ἐμοὶ πείθοισθε, τέκνα μου ἀγαπητὰ καὶ φίλοι καὶ ἀδελφοὶ, ἐπιστρέψατε καὶ ἐπίγνωτε διὰ τῆς μετανοίας καὶ ψυχικῆς κατανύξεως ἐν συντριβῇ καρδίας καὶ πνεύματι ταπεινώσεως τὸν Κύριον, ἵν' οὕτω καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν κληρονόμοι γένοισθε, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτὸν ἐκ

Digitized by Google

ψυχῆς καὶ τὰς σωτηρίους αὐτοῦ φυλάξασιν ἐντολάς. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος· ἵνα δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων καὶ τῶν πράξεων λάβητε πληροφορίαν, ὅπως διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία οἰκονομεῖ ἡ ἄφατος ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ, καὶ δόξαν αὐτῷ καὶ εὐχαριστίαν ἀναπέμψητε πάντες, βλέπετε, ἰδού, καὶ τὴν δηλωθεῖσαν Ἀμαραντίναν γνησίως καὶ ὁλοψύχως μετανοήσασαν καὶ διὰ τῆς καλῆς ἐξομολογήσεως προσελθοῦσαν Χριστῷ καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα μεταμφιασαμένην καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ μεγαλοφώνως ἀνακηρύττουσαν δύναμιν καὶ εὐαγγελιζομένην τὰ νικητήρια καὶ τὸν ἐχθρὸν στηλιτεύουσάν τε καὶ καταισχύνουσαν καὶ θριαμβεύουσαν καὶ καταργοῦσαν καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλουσαν καὶ αὐτὸν δὴ τὸν διάβολον καὶ τὰ ἔργα τῆς πονηρίας αὐτοῦ καὶ τοὺς ὁπωσδήποτε μεταχειριζομένους καὶ ἐργαζομένους αὐτὰ, διὸ δὴ καὶ ὡς προθεμένη ἀσπασώτατα διὰ πάσης αὐτῆς τῆς ζωῆς κατὰ τὸ μοναχικὸν ἐπάγγελμα πολιτεύεσθαι καὶ θεοφιλῶς καὶ θεαρέστως βιοῦν καὶ τὴν σωτηρίαν ἑαυτῆς πραγματεύεσθαι προσεδέχθη παρὰ Θεοῦ τοῦ τὸ πλανώμενον ἐπιστρέφοντος καὶ τοὺς μετανοοῦντας προσδεχομένου καὶ μηδένα τῶν πρὸς αὐτὸν ἐρχομένων ἔξω βάλλοντος· οὐδὲ γὰρ βούλεται τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ οὐδέ ἐστιν ἁμαρτία ἡ νικῶσα τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Φησὶ δὲ καὶ ὁ θεῖος φωστὴρ καὶ μέγας τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος ὁ Χρυσόστομος, ὅτι « Οὐδὲ πατὴρ φιλοστοργότητος οὕτως ἀγαπητικῶς ἐξέχεται τοῦ ἰδίου τέκνου, ὡς ὁ δημιουργὸς ἁπάντων καὶ Πατὴρ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὴν τοῦ ἰδίου πλάσματος βούλεται σωτηρίαν. » Ταῦτα οὖν ὁρῶντες, ἀγαπητοὶ, δοξάσατε καὶ μεγαλύνατε τὰ τοῦ Θεοῦ θαυμάσια τοῦ ἐπὶ τὸ συμφέρον τὰ πάντα μετασκευάζοντος· οὗ γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ καὶ Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦ σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, οὗ καὶ ἡ χάρις διαφυλάξαι ὑμᾶς ἅπαντας ἀβλαβεῖς καὶ ψυχῇ καὶ σώματι καὶ ἀνωτέρους παντὸς ἀνιαροῦ συναντήματος, πρεσβείαις τῆς πανυπεράγνου καὶ ὑπερευλογημένης Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος, καὶ ἱκεσίαις πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

II. *Maximus Calopherus promittit se obtemperaturum esse patriarchæ.*

Ὑπόσχεσις κῦρ Μαξίμου τοῦ Καλοφέρου.

† Ἐπεὶ ἐκ Θεοῦ ὁδηγηθεὶς ὁ ἁγιός μου αὐθέντης καὶ βασιλεὺς διὰ τοῦ ἁγίου μου δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἀμνηστείαν ἐποιήσατο τοῦ γεγονότος διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν μου σφάλματος, καὶ εὐεργετεῖ με ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης αὐτοῦ συμπάθειαν εἰς τὰ παρελθόντα, ὑπισχνοῦμαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων αὐτοῦ, ἵνα μηδὲν φωραθῶ ποτε φρονῶν ἢ ἐπεκδικῶν τὰ Ἀκινδύνου φανερῶς ἢ κεκρυμμένως, ἀλλὰ εὑρίσκωμαι κοινωνῶν ἐν πᾶσι τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἧς προστάτης ἄρτίως διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ὁ ἁγιώτατος αὐθέντης καὶ δεσπότης μου ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης κῦρ Κάλλιστος, ἵνα μηδέποτε φωραθῶ τὰ Λατίνων ἐπεκδικῶν ἢ πρὸς ἐκείνους καταφεύγων σωτηρίας χάριν, ἵνα μηδέποτε βουληθῶ τὴν τῶν Ῥωμαίων χώραν καταλιπεῖν προφάσει κυβερνήσεως καὶ γῆν ἑτέραν ζητεῖν, ἥτις οὐχ ὑπόκειται τῇ τῶν Ῥωμαίων βασιλείᾳ, ἵνα μηδέποτε φανῶ τῇ ἐκ Θεοῦ βασιλείᾳ πολεμῶν—ἢ δόλου; κατ' αὐτῆς ῥάπτων ἢ γλῶτταν βλάσφημον τρέφων· ἐὰν δὲ φωραθῶ μετὰ ἀκριβοῦς ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως ἢ ταῦτα ἢ τούτων τι τῶν προειρημένων ἐνεργῶν, μᾶλλον δὲ κακουργῶν, πρὸς τὸ τὰς ἁρπὰς τῶν ἁγίων ἐπισπᾶσθαι Πατέρων κατ' ἐμαυτοῦ, ἵνα κολάζωμαι κόλασιν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ μέχρι καὶ τελευτῆς, καὶ ἵνα ἀποστερῶμαι πάσης συγγνώμης καὶ μεσιτείας τῶν βουλομένων τι λέγειν ὑπὲρ ἐμοῦ φιλάνθρωπον.

† *Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ιγ῾. δ῾.*

† *Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Μάξιμος.*

III. *Synodus absolvit hieromonachum Niphonem.*

† Ἀθώωσις τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Νίφωνος καθολικῶς ἁπάντων συμψηφισαμένων ἀρχιερέων.

† Ὥσπερ ἐστὶν ὁρᾶν πολλάκις ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτῖσιν ἐπισκοτοῦσαν ὁμίχλην, εἶτα φαιδρότερον ἐπιλάμψαντος τοῦ ἡλίου διαλυομένην καθάπαξ τῷ μὴ δύνασθαι λαμπρότητα τὴν ἐκεῖθεν ὑπενεγκεῖν εἰς τέλος, οὕτω δὴ καὶ ψευδὸς ἐπισκιάζειν ἔστιν ὅτε δοκοῦν τῇ αἴγλῃ τῆς ἀληθείας εἰς τὸ μηκέτ' εἶναι χωρεῖ, καθὰ δὴ καὶ κατὰ φύσιν ἔχον ἐστὶν, εἰλικρινῶς ἐπιλαμπούσης καὶ παῤῥησιαζομένης τῆς ἀληθείας, ὁποῖον δή τι συμβέβηκεν ἀτεχνῶς καὶ ἐπὶ τὸν τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Νίφωνα· πρό τινων γὰρ ἤδη χρόνων τινῶν τὸν σάλον καὶ μωρὸν ὑποκρινομένων ἐαλωκότων διαφόροις τε κακοδοξίαις καὶ δὴ καὶ τῇ τῶν Μασσαλιανῶν αἱρέσει, εὑρεθέντων καὶ ἐληλεγμένων κατὰ τὸ ἅγιον ὄρος τοῦ Ἄθω, διαναστάντες τινὲς ἀπὸ χαιρεκάκου γνώμης καὶ φθονερᾶς διαθέσεως, ἀποδήμου δηλονότι τηνικαῦτα εὑρισκομένου τοῦδε τοῦ κῦρ Νίφωνος, ἐκίνησαν, ὅτι δῆθεν ἠξίου τοὺς τοιούτους καὶ αὐτὸς ἔστιν ὅτε κυβερνήσεώς τινος, κἀντεῦθεν μέμψιν τινὰ καὶ διαβολὴν ἐπεχείρησαν συκοφαντικῶς τούτῳ προστρίψασθαι, ὅτε δὴ καὶ ἐπανελθόντος τοῦ τοιούτου κῦρ Νίφωνος· ἐκεῖσε καὶ γνωρίσαντος τὰ τῆς τοιαύτης διαβολῆς καὶ αἰτησαμένου γενέσθαι ἐξέτασιν εἰς ἐπήκοον, συναθροισθέντες ὅ τε κατὰ τόπον ἱερώτατος ἀρχιερεὺς Ἐρισσοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ τιμιώτατοι καθηγούμενοι τῶν ἐκεῖσε σεβασμίων μονῶν καὶ ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἐκεῖσε κατ' ἀρετὴν διαπρέποντες καὶ ἐξετάσει ἀκριβεῖ δεδωκότες τὰ τοῦ πράγματος, εὗρον οὐδὲν ἄλλο τι πρωτεινόμενον παρὰ τῶν εἰρημένων, πλὴν ὅτι ἐκ διαλειμμάτων, ἡνίκα προσήρχοντο καὶ εἰς τὴν κατ' αὐτὸν σεβασμίαν μονὴν ἡγουμενεύοντα, ἐκυβέρνα αὐτοὺς ὡς προσαίτας καὶ ἐνδεεῖς, οὗ δὴ καὶ ὡς μὴ λογισθέντος, μηδὲ κριθέντος ὁπωσοῦν τῷ τότε ἀξίου ἐγκλήματος κατ' αὐτοῦ, ἅτε δὴ καὶ σχεδὸν ὑπὸ παντὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐνεργουμένου, κυ-

Digitized by Google

δερνήσεως τῶν τοιούτων ὁμοίως ἀξιουμένων, ἐξενήνεκται ἔγγραφος ἀπόφασις δικαιώσεως καὶ ἀθωώσεως ὑπὲρ αὐτοῦ δὴ τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Νίφωνος, ὑπογραφαῖς πεπιστωμένη τοῦ τε παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τηνικαῦτα τὰ δίκαια φέροντος τῆς ἱερᾶς ἀρχῆς· καὶ διοικήσεως τοῦ πρωτάτου, τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας, προέδρου τῶν ὑπερτίμων, ἐξάρχου πάσης Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας, προηγουμένου ὄντος τῆς σεβασμίας καὶ ἱερᾶς Λαύρας, τοῦ ῥηθέντος ἱερωτάτου ἀρχιερέως Ἐφεσοῦ καὶ τῶν τιμιωτάτων καθηγουμένων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν συνελθόντων ἑτέρων ἐναρέτων ἀνδρῶν, τοὺς μὲν συκοφάντας ἐκείνους τέλεον ἀποδιοπομπουμένη τε καὶ καταδικάζουσα, αὐτὸν δὲ τὸν κῦρ Νίφωνα δικαιοῦσα, ὡς εἴρηται. Χρόνου δέ τινος παρῳχηκότος καὶ τοῦδε εἰς Πρῶτον ἐγκαταστάντος, πάλιν ὁ κατ' αὐτοῦ φθόνος ἀνάπτεται παρὰ τῶν μοναχῶν τῆς ἐκεῖ εὑρισκομένης τῶν Σέρβων μονῆς, ἡνίκα δὴ καὶ συνελθόντες ὅ τε ἱερώτατος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Θετταλίας, κατὰ τύχην παρατυχὼν ἐκεῖσε καὶ οἱ δηλωθέντες τιμιώτατοι καθηγούμενοι τῶν ἐκεῖσε σεβασμίων μονῶν, πρὸς δὲ καὶ ἅπαν, ὡς εἰπεῖν, τὸ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἔκκριτον καὶ προέχον κατ' ἀρετήν, καὶ αὖθις τὰ τῆς ὑποθέσεως πολυπραγμονήσαντες καὶ ἐξετάσαντες καὶ μηδεμίαν αἰτίαν εὑρηκότες κατὰ τοῦ ῥηθέντος κῦρ Νίφωνος καὶ οὗτοι κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον αὐτὸν ἐδικαίωσαν. Ἐπεὶ δ' ἐπεδήμησεν ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ συνῆν αὐτῷ ἐπ' ὀλίγον τινὰ καιρόν, ἔδοξεν ἡμῖν συμβουλίας λόγῳ εἰσηγήσασθαι αὐτῷ δὴ τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, ἔν τινι τῶν κατὰ τὴν θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν σεβασμίων μονῶν εὑρίσκεσθαι τὸν τοιοῦτον κῦρ Νίφωνα καὶ μὴ εἰς δικαιοσύνην αὐτοῦ. Ἑτοίμως οὖν τὰ περὶ τούτου ἐδέχθη, ἐπεὶ μηδὲ ἦν ὅλως ἀποτεταγμένος ἐπὶ τούτῳ παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κατὰ νοῦν γε μὴν εἰληφὼς οὗτος δὴ ὁ κῦρ Νίφων, μή ποτε ἀφορμῆς ἐντεῦθεν δραξάμενοι, οἷς ἔργον ἄλλο τι πρὸ τῆς ἀληθείας ποιεῖσθαι, πειρᾶθῶσιν ἀπὸ δυστρόπου γνώμης χωρῆσαι εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ προτέραν διαβολὴν καὶ συκοφαντίαν, καὶ, ὡς εἰκός, τῆς ἑαυτοῦ ἀσφαλείας ἀντιποιούμενος ἐζήτησε γενέσθαι αὐτῷ τούτου ἕνεκα πρᾶξίν τινα συνοδικῶς παρ' ἡμῶν, εὖ δὴ χάριν καὶ κατὰ ταυτὸ συνελθόντες διαφόρως καὶ συνεδριάσαντες τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, προσταγῇ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, ἔδοξεν ἐκρίναμεν τὰ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ἐξετάσαι τε καὶ συνδιασκέψασθαι, ἔνθεν τοι καί, καθάπερ ἐχρῆν, πολυπραγμονήσαντες καὶ διερευνησάμενοι, ἐπεὶ εὕρομεν ἀριδήλως ἀπὸ μαρτύρων τοῦ τε παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τοῦ καὶ διὰ πλείστης θεμένου ἐπιμελείας καὶ ἀνιχνεύσαντος καὶ εὑρόντος τοὺς τὰς τοιαύτας κακοδοξίας νεωτερικότας καὶ ἐκ τοῦ μέσου ποιησαμένου, ὡς ἐπὶ τῶν ἔργων ἐστὶ καταφανὲς τοῖς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει εὑρισκομένοις καὶ τοῖς λοιποῖς, τοῦ δηλωθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας, τοῦ ἀπὸ τῆς σεβασμίας τοῦ Καλλέως μονῆς τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις, κῦρ Θεοδοσίου, τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις ἀπὸ τῆς σεβασμίας τοῦ Καρακάλλα μονῆς, κῦρ Ἰσαάκ, τοῦ τιμιωτάτου προηγουμένου τῆς σεβασμίας τοῦ Βατοπεδίου μονῆς, ἱερομονάχου κῦρ Γρηγορίου, τοῦ ἀπὸ τῆς σεβασμίας καὶ ἱερᾶς Λαύρας τιμιωτάτου κῦρ Ἰωάννου τοῦ Ἡσυχαστοῦ, τοῦ ἀπὸ τῆς αὐτῆς τοῦ Βατοπεδίου τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κῦρ Ἀθανασίου, πρὸς δὲ καὶ τῶν οἰκείων τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐθέντῃ καὶ βασιλεῖ, τοῦ τε ἐπάρχου κῦρ Γεωργίου τοῦ Ἴσαρι, κῦρ Νικολάου τοῦ Καβάσιλα καὶ τοῦ κῦρ Μάρκου Ἀγγέλου τοῦ Βαρδαλῆ, οἳ δὴ παρῆσαν ἐπὶ τῆς γεγονυίας δευτέρας ἐξετάσεως, ὅτι οὐδεμία τις αἰτία εὑρηται τηνικαῦτα κατὰ τοῦδε τοῦ κῦρ Νίφωνος, κἀντεῦθεν ἐδικαιώθη παντελῶς καὶ ἠθωώθη κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον. Εἴχομεν ἂν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον ἀρκεσθῆναι τούτοις ὑπὲρ τοῦ τοιούτου τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Νίφωνος καὶ μηδέν τι μηδαμῶς πλέον ἐπιζητῆσαι εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀνεύρεσιν καὶ παράστασιν, πλείονος μέντοι ἕνεκεν ἀσφαλείας καὶ τοῦ περιαιρεθῆναι πᾶσαν ἁπλῶς πρόφασιν, ἐπεὶ διηγόρευται τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς κανόσιν ἐν τῷ ἐκτεθέντι ὅρῳ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς ἐν Ἐφέσῳ οὕτω πρὸς λέξιν· « Συνελθόντες ἐφ' ἡμῶν οἱ εὐλαβέστατοι καὶ θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι Οὐαλεριανὸς καὶ Ἀμφιλόχιος καὶ σκέψιν προθέντες κοινὴν περὶ τῶν λεγομένων ἐν τοῖς τῆς Παμφυλίας μέρεσι Μεσσαλιανιτῶν εἴτ' οὖν Εὐχιτῶν ἤγουν Ἐνθουσιαστῶν εἴτε ὁπωσοῦν ἡ μιαρωτάτη τῶν μνημονευθέντων αἵρεσις σαφηνισθείη, ἡμῶν δὲ διασκοπούντων προεκόμισεν ὁ εὐλαβέστατος καὶ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Οὐαλεριανὸς χαρτίον συνοδικὸν περὶ τούτων αὐτῶν, συνταχθὲν ἐν τῇ μεγάλῃ Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τοῦ τῆς μεγάλης μνήμης Σισινίου, ὃ καὶ ἀναγνωσθὲν ἐπὶ πάντων, ἔδοξεν εὖ πεποιῆσθαι καὶ ὀρθῶς ἔχειν, καὶ συνήρεσεν ἅπασιν ἡμῖν καὶ τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις Οὐαλεριανῷ καὶ Ἀμφιλοχίῳ καὶ πᾶσι τοῖς τῶν Παμφύλων καὶ Αὐκαόνων ἐπαρχιῶν εὐλαβεστάτοις ἐπισκόποις, τὰ ἐν τῷ συνοδικῷ χαρτίῳ τυπωθέντα κρατεῖν ἅπαντα καὶ κατὰ μηδένα τρόπον παραβαίνεσθαι αὐτά, βεβαίων ὄντων δηλαδὴ καὶ τῶν πεπραγμένων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὥστε τοὺς ὄντας κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν τῶν Μεσσαλιανῶν ἤγουν Ἐνθουσιαστῶν αἱρέσεως ἢ καὶ ἐν ὑποψίαις τῆς τοιαύτης νόσου γεγενημένους, εἴτε κληρικοὶ εἶεν, εἴτε λαϊκοί, μεθοδεύεσθαι καὶ ἀναθεματίζοντας κατὰ τὰ ἐν τῷ μνημονευθέντι συνοδικῷ διηγορευμένα ἐγγράφως μένειν τοὺς μὲν κληρικοὺς ἐν τῷ κλήρῳ, τοὺς δὲ λαϊκοὺς ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, ἀνανεύοντας δὲ πρὸς τοῦτο καὶ μὴ ἀναθεματίζοντας τοὺς μὲν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ τοὺς ἕτερόν τινα βαθμὸν ἔχοντας ἐν Ἐκκλησίᾳ ἐκκόπτειν καὶ κλήρου καὶ βαθμοῦ καὶ κοινωνίας, τοὺς δὲ λαϊκοὺς

Digitized by Google

ἀναθεματίζεσθαι, ὀφειλομένως ἐξακολουθήσαντες τῇ τῶν αὐτῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων διαταγῇ. » Διέγνωμεν δοῦναι αὐτὸν λίβελλόν τε καὶ ἐγγραφὴν τῆς κατ' αὐτὸν εὐσεβείας, ὄντινα καὶ δέδωκε, φέροντα οἰκειόχειρον αὐτοῦ προταγὴν καὶ ὑποταγὴν, ἀναγνωσθέντα εἰς ἐπήκοον πάντων ἡμῶν καὶ στερχθέντα συνοδικῶς, ὡς εὐλαβῶς καὶ ὀρθοδόξως ἐκτεθειμένον παρ' αὐτοῦ, ὅθεν καὶ διὰ ταῦτα πάντα διέγνωμεν καὶ ἀπεφηνάμεθα κοινῇ συνοδικῇ ψήφῳ, ἀνώτερον εἶναι τὸν δηλωθέντα τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Νίφωνα τῆς ἀναπλασθείσης καὶ κινηθείσης κατ' αὐτοῦ τοιαύτης συκοφαντίας καὶ διαβολῆς καὶ πολλῇ τῇ τοῦ δικαίου περιουσίᾳ ἠθωωμένον, καὶ εὑρίσκεσθαι ἐν τῷ βαθμῷ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ, καθὼς οἱ αὐτοὶ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες καὶ ὁ δηλωθεὶς ὅρος τῆς ῥηθείσης οἰκουμενικῆς συνόδου διαγορεύουσιν, ὀφειλόντων τῶν βουλομένων ἀδιστάκτως παντάπασι καὶ ἀναμφιβόλως ὡς ἱερεῖ Θεοῦ τούτῳ δὴ τῷ τιμιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Νίφωνι προσέρχεσθαι καὶ ἁγιάζεσθαι ὑπ' αὐτοῦ, ἅτε δὴ μηδενὸς ὄντος τοῦ προσισταμένου τε καὶ ἀπείργοντος, ὃν δὴ τρόπον μετὰ πολλὴν καὶ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν καθαρῶς ἀνεφάνη καὶ ἀποδέδεικται. Ταῦθ' οὕτω παρ' ἡμῶν διαγνωσθέντα καὶ ἀποφανθέντα τῷ παρόντι περιελήφθησαν γράμματι, ἐπιδοθέντι τῷ διαληφθέντι τιμιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Νίφωνι εἰς παντελῆ ἀθώωσιν αὐτοῦ καὶ ἀσφάλειαν. *Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ιηδ. τετάρτῃ.*

† *Εἶχε καὶ ὑπογραφάς·* † *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἑλλησπόντου, Ἀρσένιος·* † *ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ποντοηρακλείας καὶ ὑπέρτιμος, Μεθόδιος·* † *ὁ Μελενίκου καὶ ὑπέρτιμος, ταπεινὸς Μητροφάνης·* † *ὁ μητροπολίτης Βερρόιας καὶ ὑπέρτιμος, Διονύσιος·* † *ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Χριστουπόλεως, Μακάριος·* † *ὁ μητροπολίτης Ῥόδου καὶ ὑπέρτιμος, Ἰωάννης·* † *ὁ μητροπολίτης Διδυμοτείχου καὶ ὑπέρτιμος, Θεόληπτος·* *ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἄπρου καὶ ὑπέρτιμος, Γαβριὴλ, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τῶν Εὐχαΐτων·* † *ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀμάστριδος καὶ ὑπέρτιμος, Καλλίνικος.*

† Ἔτι δὲ καὶ ὄπισθεν ἑτέρας ὑπογραφάς·

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας, πρόεδρος τῶν ὑπερτίμων καὶ ἔξαρχος πάσης Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας, Φιλόθεος.*

† *Ὁ Θεσσαλονίκης πιστούμενος, εἰ καὶ ὕστερον παρεγενόμην.*

Εἶτα τῆς παρούσης διαγνώσεως ἐξενεχθείσης ἐξητήθησαν παρ' ἡμῶν κατὰ τὸ εἰκὸς διὰ πλείονα τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἔγγραφοι μαρτυρίαι τοῦ τε ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θετταλίας, πεποθημένου κατὰ Πνεῦμα ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ τιμιωτάτου καθηγουμένου τῆς ἱερᾶς Λαύρας, ἱερομονάχου κῦρ Ἰακώβου τοῦ Τρικανᾶ, τῶν καὶ πρότερον ἐξετασάντων ἀκριβῶς τὰ τοῦ πράγματος, ὧν δὴ καὶ γενομένων καὶ κομισθεισῶν ἐνταῦθα A νῦν, κἀντεῦθεν πάσης προφάσεως περιαιρεθείσης ἤδη ἐπιστώμεθα καὶ ἡμεῖς τὴν τοιαύτην διάγνωσιν καὶ ἡμετέραις ὑπογραφαῖς. *Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ιηδ. δ'.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Φιλαδελφείας, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Λυδίας, Μακάριος.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Πηγῶν καὶ Παρίου καὶ ὑπέρτιμος, Γεώργιος.*

IV. *Patriarcha nominat visitatores eisque clerum in disciplinam tradit.*

† Περὶ τῶν ἀποταχθέντων ἐξάρχων εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱερεῖς δι' ἐνταλτηρίων δεσποτικῶν τιμίων γραμμάτων.

B I. † Τοὺς τὴν καθολικὴν τῶν ψυχῶν προστασίαν καὶ ποιμανσίαν πεπιστευμένους παρὰ Θεοῦ προσῆκόν ἐστιν ἐπιμελεῖσθαι καὶ παντοίαν εἰσφέρειν σπουδὴν κἀκείνους ἐπιζητεῖν, ἐξ ὧν ἂν, ὡς ἀπό τινων ἀρχετύπων ἀκολούθως κατὰ μετάδοσιν, ὁ τῶν ἁγιασμάτων φωτισμὸς ἐπαινετῶς ἐκ τῶν ἔργων τοῖς χρῄζουσι περιγίνοιτο. Καταστάσεως γὰρ ὢν ὁ Θεὸς αἴτιος, καθά φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, τὴν τάξιν κρατεῖν ἐπὶ πᾶσιν ἐθέσπισεν, ἥτις καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια συνέχει· τούτου γὰρ καλῶς τηρουμένου καὶ ἡμεῖς συνεργοῖς ἑκασταχοῦ χρώμεθα, τὸ μέτρον ἑκάστου καὶ τὸν βαθμὸν, ἐν οἷσπερ αὐτὸν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐκάλεσε, δοκιμάζοντες, καὶ οὕτω τὸ καλὸν σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἧς ὁ Χριστὸς τὸ ἴδιον αἷμα ἐξέχεεν (αὐτῆς γάρ ἐστι κεφαλὴ), τῇ τούC του εὐδοκίᾳ εἰς μίαν ἁρμονίαν συνάγομεν. Πρὸς τί δὴ ταῦτα ἡμῖν εἴρηται; Ὡς ἡ τῆς ἱερωσύνης ἀξία καὶ τὸ θεῖον αὐτῆς σέμνωμα ὅπως μὲν ὑπέρκειται πάσης τιμῆς, ὅπως δὲ καὶ ἀγγέλοις αὐτοῖς ἐστιν αἰδέσιμον, πάντες εἰσὶν εἰδότες οἱ τῶν θείων δηλαδὴ ναμάτων τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς μετ' ἐπιστήμης ἐμφορηθέντες· μόνοις γὰρ ἂν τοῖς τοῦ Θεοῦ ἀγγέλοις ἐπάξιον ἦν τὸ τοιοῦτον ἀξίωμα, ὡς ἀληθῶς, φέρον ἐκτύπωμα τοῦ Χριστοῦ· ἐπεὶ καὶ παρὰ τοῦ Χριστωνύμου λαοῦ ὁ τὸ σχῆμα τοῦτο πεπιστευμένος καὶ ἀκραιφνὲς καὶ τέλειον συντηρῶν Θεὸς ἀντικρυς νομίζεται, ἅτε ἱερουργὸς τῆς ἀναιμάκτου θυσίας καὶ τάξιν φωτιστικὴν ἐπέχων κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον τὸν θεοφάντορα, ὡς καὶ τοῖς λοιποῖς ἀναλόγως ἔχειν αὐτὴν ὑφηγεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ τὸ παρ' ἀγγέλων D ἡμᾶς τὰ τῆς ἱερουργίας ταύτης μυστήρια δέχεσθαι προσύλους ὄντας οὐ δυνατὸν ἦν (μόλις γὰρ τὰ κατ' αἴσθησιν καὶ κατ' ὀφθαλμοὺς ὁρώμενα συνορᾶν ἔχομεν), ὁ τῶν ἡμετέρων ἁπάντων μέγας προμηθεὺς καὶ οἰκονόμος, ὁ ἀφάτῳ συγκαταβάσει οὐρανόθεν κατελθεῖν εὐδοκήσας ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχατιὰν Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, διὰ τῶν καθ' ἡμᾶς σάρκα ἐνδεδυμένων ἀνθρώπων συγγενικῇ διαθέσει ἐδωρήσατο τὰ τῆς ἱερουργίας ἐπὶ σωτηρίᾳ θεῖα μυστήρια ἐκτελεῖσθαι, οὐ μὴν σαρκικῶς ἢ χαμερπῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως, ἀλλ' ὑψηλῶς, κατὰ τὴν τοῦ θεοπάτορος καὶ μεγάλου ἐν προφήταις καὶ βασιλεῦσι Δαυὶδ ῥῆσιν τό· *Οἱ ἱερεῖς σου ἐνδύσονται δικαιοσύνην*, τοῦτ' ἔστι πᾶσαν ἀρετὴν μετ' ἀκριβείας καὶ ἀληθείας καὶ ἀγγελι-

Digitized by Google

κῶς καὶ θείως καὶ ἡγνισμένως καὶ μετὰ καθαρότητος προσαρμοζούσης τοῖς τῷ Θεῷ ἱεράσθαι λαχοῦσι καὶ δοχεῖα οὖσιν αὐτοῦ. Ἔνθεν τοι καὶ τῆς κρείττονος τυχόντες οἱ ἱερεῖς τάξεως καθ' ὃν εἴρηται τρόπον, ὀφείλουσιν πάντως κοσμεῖν ἑαυτοὺς καὶ τοῖς τῶν ἀρετῶν ἔργοις ἀπευθύνειν εἰς μίμησιν κατὰ τὸ ἐφικτὸν τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου ἀρχιερέως καὶ καλοῦ ποιμένος, Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ τὰ ἴδια πρόβατα καλοῦντος κατ' ὄνομα ἀπὸ τῆς ζωῆς ταύτης ἐπὶ τὴν μέλλουσαν καὶ τοῖς δικαίοις ἀποκεκληρωμένην καὶ ἀκολουθεῖν κατ' ἴχνος τοῖς θείοις αὐτοῦ διδάγμασι καὶ ταῖς ἐντολαῖς, ἀλλὰ μὴ ταῖς οὐ καλαῖς βιωτικαῖς περιστάσεσι καὶ τοῖς γηίνοις τούτοις καὶ προσκαίροις προστετηκότες χραίνεσθαι, ἐντεῦθεν καὶ τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν ἀμβλύνειν καὶ οὕτω βίον αἱρεῖσθαι ἀπάδοντα καὶ μὴ συμφωνοῦντα τῷ ἱερατικῷ σχήματι, ὡς τῇ αἰτίᾳ ταύτῃ συμβαίνειν, τὴν μὲν γλῶσσαν ἐπιῤῥεπῆ πρὸς τὸ ψεῦδος ἔχειν αὐτοὺς, φιλαργύρους δὲ φαίνεσθαι καὶ οἰνοπότας, πλεονεξίαις χαίροντας καὶ φιλοκερδεῖς ἀσχημόνως καὶ τὸ μέγα τῆς ἱερωσύνης ὕψος, φεῦ! καταπτῶντας εἰς ἐμπορίαν προδήλως κατεγνωσμένην, ὀλίγα τοῦ κατὰ ψυχὴν ἐντὸς ἀνθρώπου φροντίζοντας, τὸν δ' ἔξω καὶ σωματικὸν θεραπεύειν μόνον προθυμουμένους, ὡς γίνεσθαι τὸν ἱερέα ὡς τὸν λαόν· μόλις γὰρ ἂν τῷ περιόντι τῶν καλῶν ἔργων δυνηθεῖεν οἱ ἱερεῖς ἕλκειν εἰς μίμησιν τοὺς εἰς αὐτοὺς βλέποντας· ἐὰν δὲ φαῦλον ἀρχέτυπον φαίνωνται, καταγινωσκόμενοι, πόσης ἂν εἴη τοῦτο τῆς κατακρίσεως ἄξιον; Διὰ ταῦτα διασκεψαμένη ἡ μετριότης ἡμῶν ἀσφάλειαν τὴν πρέπουσαν ἐποιήσατο καὶ τῆς τῶν ἱερέων διορθώσεως, Χριστοῦ χάριτι, καὶ ἐξελέξατο ἀπὸ τῶν ἐν τῇ θεοδοξάστῳ Κωνσταντινουπόλει τοιούτων ἱερέων τοὺς μεμαρτυρημένους ἀντιποιεῖσθαι μάλιστα βίου θεοφιλοῦς καὶ κρείττονας καὶ εὐλαβεστέρους, καὶ κατέστησε καθ' ἑκάστην γειτονίαν εἷς ἐξάρχους τῶν λοιπῶν ἱερέων ἐπὶ τῷ κατὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀνάθεσιν μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ συντηρήσεως ἐπιβλέπειν αὐτοὺς καὶ διδάσκειν καὶ παραινεῖν, ὅσα εἰς σύστασιν καὶ κόσμον ἀφορῶσιν αὐτῶν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, ὡς ἂν ἐντεῦθεν τὸ τίμιον καὶ αἰδέσιμον ἔχοντες οἴκοθεν τῆς πρεπούσης ἀξιῶνται εὐλαβείας καὶ παρὰ τοῦ κοινοῦ δημώδους λαοῦ, καὶ ἔχωσιν οὗτοι πρὸς αὐτοὺς τὸ σέβας προσερχόμενοι καὶ ζητοῦντες τὸν ἁγιασμὸν παρ' αὐτῶν μετ' αἰδοῦς τε καὶ εὐπειθείας, καὶ οὐδὲν καθυβρίζηται τὸ μέγα τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας κεφάλαιον διὰ πολιτείας φαύλης, ὡς εἴρηται· γινωσκέτωσαν γὰρ εἰς βεβαίαν καὶ ἀναμφίβολον πληροφορίαν, ὅτι, ὃς ἂν ἀπὸ τοῦ νῦν εὑρεθῇ τῶν ἱερατικῶς ἐξυπηρετούντων Θεῷ ἀναστρεφόμενος μετὰ λαϊκῶν ἐν συμποσίοις ἢ ἀσυνέτως καὶ ἀφυλάκτως περιπατῶν ἢ μάχαις καὶ ταραχαῖς καὶ στάσεσι χαίρων ἢ ἐμπορίαν ποιούμενος κατεγνωσμένην καὶ ἀπείργουσαν τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα, ἢ ὁπωσδήποτε ἀπελεγχθείη διάγων παρὰ τὴν προσαρμόζουσαν ἱερατικὴν κατάστασιν καὶ ἀκρίβειαν, ἐκπεσεῖται αὐτίκα τῆς ἀξίας καὶ δόξης τοῦ σεμνώματος τοῦ ἱερατικοῦ, καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἱερέων ἀποτμηθήσεται, καὶ μακρὰν ἀποῤῥιφήσεται, ὡς ἀνάξιος κατὰ τὴν κανονικὴν παρατήρησίν τε καὶ παρακέλευσιν. A

† Ὑπόσχεσις τῶν αὐτῶν.

II. † Ἐπεὶ ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, τῆς τῶν ἁπάντων σωτηρίας καὶ εὐταξίας κηδόμενος, ὡς ἀπὸ Θεοῦ καταπεμφθεὶς εἰς κοινὸν φωτισμὸν καὶ ἁγιασμὸν, τὰς ἀνωτέρω κατὰ μέρος εἰρημένας παραινέσεις καὶ διδασκαλίας παρηγγυήσατο, ὑπὸ τοῦ παναγίου Πνεύματος κινούμενός τε καὶ ὁδηγούμενος, ἃς καὶ ὡς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐδεξάμεθα ὁλοψύχως, ὑπισχνούμεθα ἤδη ἐγγράφως, ἵνα φυλάττωμεν τὰς τοιαύτας διατάξεις καὶ ὑποτυπώσεις ἀπαραποιήτους τε καὶ ἀπαραθρύστους, καὶ συντηρώμεθα κατὰ πάντα ἐπὶ τῇ τούτων ἀσφαλείᾳ καὶ ἐκπληρώσει. Ἐὰν δὲ, ὅπερ ἀπευχόμεθα, ἀπελεγχθῶμεν ἐπὶ παραβάσει καὶ ἀθετήσει αὐτῶν, καταδικαζώμεθα καὶ ἐκπίπτωμεν ἀσυμπαθῶς καὶ τῆς ἱερωσύνης ἡμῶν, καὶ εὐθυνώμεθα ὡς τὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ἀποστολικὰς παραδόσεις περιφρονοῦντες. *Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. δ'.* B

† *Περὶ τῶν ἐκλεγέντων πνευματικῶν διὰ τοιούτων δεσποτικῶν τιμίων ἐντολητηρίων.*

III. † Ἡ τοῦ φιλαγάθου Θεοῦ ἡμῶν περὶ τὸ ἡμέτερον γένος κηδεμονία σοφῶς τὰ πάντα διοικονομουμένη καὶ διευθύνουσα τὴν τῆς πνευματικῆς χάριτος ἐπιστήμην ἀρχῆθεν τοῖς τὴν ποιμαντικὴν καὶ διδασκαλικὴν ἀξίαν λαχοῦσιν ἱεράρχαις ἐπέτρεψεν, εἰς δοχεῖον τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρασκευάσαν ἑαυτούς· ἀλλ' ἡ μέριμνα καὶ φροντὶς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἡ μετὰ σπουδῆς ἐπεκδίκησις τῶν ἀδικουμένων καὶ αἱ τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν ἐποφειλόμεναι ἀντιλήψεις καὶ προστασίαι, προσέτι γε μὴν καὶ τὰ παρὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει τῶν αἱρέσεων κύματα θαλάσσης δίκην ὑπ' ἀνέμων τραχυνομένης κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐγειρόμενά τε καὶ ἐπικλύζοντα στασιαστῶν καὶ χαιρεκάκων ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἐνεργουμένων κατὰ διαφόρους καιρούς τε καὶ χρόνους ἐπανισταμένων ἀφρόνως οὐκ ἐφῆκε τούτοις βοηθεῖν κατὰ σκοπὸν καὶ θεραπεύειν ἐπιστημονικῶς τοὺς βέλει τῆς ἁμαρτίας πεπληγμένους, κἀντεῦθεν ποικίλοις καὶ διαφόροις τραύμασι καταστίκτους γεγενημένους καὶ πολλῶν τῶν φαρμάκων καὶ τῶν ἰάσεων δεομένους. Διὰ τοῦτο τὸ τῆς πνευματικῆς ταύτης διακονίας λειτούργημα τὸ κατ' ἐκείνου καιροῦ τοῖς ἱερατικῶς Θεῷ ἐξυπηρετουμένοις, κεκαθαρμένοις οὖσι καὶ ἀρετῆς καὶ βίου θεοφιλοῦς ἀντιποιουμένοις καὶ εὖ μάλα πεπειραμένοις ψυχῶν προΐστασθαι καὶ χειραγωγεῖν αὐτὰς πρὸς τὴν σωτηρίαν παρὰ τῶν τοιούτων προστατῶν καὶ πνευματοφόρων Πατέρων καὶ διδασκάλων ἀνετέθη, ὡς εἰκὸς, κατὰ μετάδοσιν θειοτέραν. Ἦν οὖν τοῦθ' οὕτω καλῶς καὶ θαρέστως προβαῖνόν τε καὶ γινόμενον· ἐπεὶ δὲ ταῖς κατὰ μικρὸν ἐπηρείαις τὰ τῆς θεοφιλοῦς ταύτης ἐσβέννυτο καταστάσεως, καὶ ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, ἅτε δὴ τῶν ζιζανίων σπορεὺς, οὐκ ἐπαύετο χρώμενος ταῖς κακίσταις αὐτοῦ μεθοδείαις καὶ μηχαναῖς εἰς ἐξαπάτην καὶ ἐξουθενισμὸν καὶ C D

Digitized by Google

ἀνδραποδισμὸν τῶν ψυχῶν, ἵνα μὴ κατακαυχήσηται ὁ ἐχθρὸς καὶ καθυβρίσῃ τὸν ἐπαινετὸν τοῦτον λιμένα τῆς σωτηρίας ἡμῶν, οἱ παρὰ τοῦ θείου Πνεύματος τυπωθέντες καὶ ἐλλαμφθέντες τοιοῦτοι θεοφόροι Πατέρες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι τῇ ἐνοῦσῃ τούτοις πνευματικῇ καὶ τελειοποιῷ σοφίᾳ καὶ χάριτι σοφῶς ἅγαν καὶ εὐαρμόστως ἀντιτεχνώμενοι συναιρομένου Θεοῦ μετὰ δοκιμασίας τῆς προσηκούσης ἐκλέγονται καὶ ἀνατιθέασι τὸ τοῖς Χριστιανοῖς περισπούδαστον καὶ κατὰ ψυχὴν λυσιτελέστατον ἔργον τοῦτο τοῖς τὸν μονήρη βίον ἐπαγγελλομένοις καὶ ἱερωσύνης ἀξιώματι κοσμηθεῖσι καὶ χάριτος θείας πεπληρωμένοις καὶ τῷ τοῦ παναγίου Πνεύματος φωτισμῷ πεῖραν καὶ εἴδησιν ἀκριβῆ κεκτημένοις, ὥστε δὴ θεραπεῦσαι τοὺς ἰχῶρας καὶ τὰ ἕλκη καὶ καύσεσι καὶ τομαῖς χρῆσθαι εἰς τὰ σεσηπότα καὶ τοὺς ἀπεγνωκότας τῷ βάρει τῆς ἁμαρτίας ἀναλαμβάνειν τε καὶ κουφίζειν τῷ τῆς μετανοίας πτερῷ καὶ τὸν μὲν διεγείρειν ἐπὶ τὰ κρείττονα, τὸν δὲ νουθετεῖν, τὸν δὲ κατάρδειν ψυχωφελῶς ἀπὸ τοῦ θείου νάματος τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, ἕτερον παρακαλεῖν, ἄλλον οἰκονομικῶς ἀναψόχειν καὶ ἁπλῶς τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γίνεσθαι κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον, ἵνα τοὺς πάντας κερδήσωσι καὶ Θεῷ οἰκειώσωσι, τοῦ βάρους τῶν διανοιῶν μετ' ἐρεύνης ἀφικνούμενοι τῶν ἐξαγορευομένων καὶ τὰς ἐνεργείας διασκοπούμενοι καὶ κατάλληλα κατὰ τὴν τῶν προσώπων ποιότητα ἐπιτιθέντες τὰ φάρμακα, προσευχόμενοι μὲν διηνεκῶς καὶ ἀγρυπνοῦντες ὑπὲρ τῶν ἁμαρτανόντων καὶ πόρρω τοῦ Θεοῦ ἑστηκότων, τοῦτο δὲ μόνον ἔχοντες τρυφὴν, τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν. Ἐπεὶ γοῦν τοιούτους ὁ λόγος ὑπεζωγράφησε τοὺς πνευματικοὺς ἰατροὺς καὶ μετ' ἐπιστήμης εἰδότας θεραπεύειν τοὺς μώλωπας τῶν ψυχῶν, ὥστε ἀνωτέρους μὲν εἶναι παθῶν, ὡς ἂν μὴ ὡς γάγγραινά τις ἡ λοιμώδης νόσος αἱ τῶν ἐξομολογουμένων πλημμέλειαι αὐτοῖς ἐπεισπίπτωσι, ἀλλὰ καταδαπανῶνται ἀθρόον, μὴ ἐπὶ πολὺ παραμένειν δυνάμεναι καὶ προσκαρτερεῖν, καθάπερ φρύγανά τινα ἢ ἄκανθαι εἰς ἀδρὰν κάμινον καὶ μεγάλην πυρκαϊὰν εἰσφερόμενά τε καὶ ἐμβαλλόμενα· τῆς γὰρ τοῦ Θεοῦ χάριτος φαιδρῶς ἐπάνω τῶν καρδιῶν αὐτῶν ἐπιπολαζούσης, ἀμολύντους καὶ καθαρὰς ταύτας περιφρουρούσης, δοχεῖον οὔσας τοῦ Πνεύματος, ἅπαν μίασμα προσβολῆς εὐκόλως καταναλίσκηται, πρᾳεῖς δὲ καὶ ταπεινοὺς φαίνεσθαι καὶ παντὸς καλοῦ ὑπόδειγμα καὶ ἀρχέτυπον καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο εἰσφέροντας τὴν σπουδὴν, ὡς μηδὲ τῶν ἁμαρτανόντων κατεπείρασθαί τε καὶ κατολιγωρεῖν, ἀλλὰ συμπαθῶς αὐτοῖς ἐπικάμπτεσθαι καὶ πρὸς κατάνυξιν μᾶλλον φέρειν, καὶ ὡς οἰκεῖα μέλη καταψᾷν καὶ, ὅση δύναμις, θεραπεύειν. Ὅθεν καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ τούτου θεμένη φροντίδα ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ διασκεψαμένη ὀφειλομένως κρατεῖν καὶ ἐνεργεῖσθαι τὴν πνευματικὴν ταύτην λυσιτέλειαν καὶ κατάστασιν καὶ ἁγιασμὸν τῶν ψυχῶν, ἐν τῇ θεοδοξάστῳ καὶ μεγαλοπόλει, τῇ εὐδαίμονι ταύτῃ Κωνσταντινουπόλει, ἐκλέξασθαι δεῖν ἔγνω τοὺς ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ μαρτυρουμένους ἀξίως ἔχειν καὶ εἰς τὴν τοιαύτην διακονίαν καὶ μόνοις αὐτοῖς ἐπιτρέψαι τὴν πνευματικὴν ἐξομολόγησιν, εἰς οὓς ἐθάρρησεν ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα τῇ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φυλάττωσιν ἑαυτοὺς ἀφιλαργύρους καὶ μετὰ καθαρᾶς συνειδήσεως, πρὸ παντὸς σπεύδωσι περὶ τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν σωτηρίαν, καὶ μήτε διὰ χρήματα, μήτε διὰ φιλίαν ἢ δόξαν ἀνθρώπων ἢ ἑτέραν τινὰ προσπάθειαν ἀθετῶσι καὶ παραβλέπωσι τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, ἀλλ' ὥσι πᾶσιν ἀνθρώποις φῶς, διαλάμποντες ἐν τῷ σκότει τοῦ βίου τούτου, πάσης ἀρετῆς ἐργάται καὶ σπουδασταὶ, ἀκτήμονες μὲν, ὡς μηδὲν τὰ πάντα λογιζόμενοι, ἐλεήμονες δὲ, ἐν οἷς ἂν θεοφιλῶς· οἱ φιλόχριστοι καὶ θεοφιλεῖς αὐθαιρέτως αὐτοῖς βουληθῶσι προσενεγκεῖν, ἔνθεν τοι καὶ εἴπερ οὗτοι τοιοῦτοι ἀναφανεῖεν ἐν πᾶσι τοῖς εἰρημένοις διαπρέποντες, μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἐξέλευσιν καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν μετάστασιν ἀξιωθήσονται καὶ τὰ ἱερὰ τούτων σώματα τῆς πρεπούσης ταφῆς καὶ κηδείας μετὰ θείων ὑμνῳδιῶν καὶ χοροστασίας εὐαγγελικῆς, καὶ συναρίθμιοι γενήσονται τοῖς ἁγίοις εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ τὴν τῶν λοιπῶν μίμησιν τῶν κατὰ Θεὸν προθεμένων βιοῦν, ὅσοι δὲ, ὅπερ ἀπευχόμεθα, τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον παρ' οὐδὲν λογισάμενοι καὶ τὰς ἡμετέρας ταύτας παραινέσεις καὶ ἐντολὰς ἀθετήσαντες μετὰ τὴν σωματικὴν ταύτην ἀπόθεσιν ἀναδειχθῶσι φαῦλον ἀρχέτυπον, δοῦλοί τε τῶν παθῶν καὶ ὑπὸ τῆς κακίστης φιλαργυρίας, ἣν ὁ μέγας Ἀπόστολος δευτέραν εἰδωλολατρείαν προσφυῶς ὀνομάζει, ἀγόμενοι ὡς ἀνδράποδα, χρυσοῦ μᾶλλον ὄντες δοῦλοι ἢ τοῦ Χριστοῦ, καταφρονήσαντες μὲν καὶ Θεοῦ, περιφρονήσαντες δὲ καὶ τὴν ἡμῶν μετριότητα, ἀποτρόπαιοι γενήσονται τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, μήτε ταφῆς, μήτε κηδείας ἀξιωθέντες, οἷα δὴ τοῖς ἀλόγοις κτήνεσιν ὁμοιωθέντες, καὶ οὐ μόνον τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἀπολέσαντες, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ὄλεθρον ψυχικὸν, φεῦ! προξενήσαντες, ὡς μὴ ὄφελον, μηδένα λόγον ποιησάμενοι τοῦ αἰῶνος ἐκείνου καὶ τῆς μελλούσης φοβερᾶς κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως· ἐὰν γὰρ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ὡς ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὥρισεν, ἐν τίνι ἁλισθήσεται;

V. *Callistus confirmat jura monasterii Mugulorum.*

† Δικαίωσις τῶν μοναζουσῶν τῆς τῶν Μουγουλίων μονῆς.

† Φθάνει ἡ ὑψηλοτάτη δέσποινα τῶν Μουγουλίων, ἡ περιπόθητος δηλονότι αὐταδέλφη τοῦ ἀοιδίμου καὶ μακαρίτου βασιλέως, τοῦ πάππου τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, κυρὰ Μαρία ἡ Παλαιολογίνα ἐκείνη, ἐξωνησαμένη ἀπὸ τῆς κυρᾶς Μαρίας Δουκαίνης τῆς Ἀκροπολιτίσσης ἐκείνης, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ αὐτῆς κῦρ Δημητρίου τοῦ Κωντοστεφάνου ἐκείνου, ἔτι τε καὶ τῆς τοιαύτης θυγατρὸς αὐτῆς τὰ προσόντα τούτοις οἰκήματα μετὰ τῶν περικλειομένων αὐτοῖς ἑτέρων μικρῶν ὁσπητίων, ὅσα δῆτα καὶ ἦσαν, πρὸ πολλῶν ἤδη χρόνων περὶ τὴν τοποθεσίαν τοῦ Φανάρι διακείμενα, τὴν οὕτω πως τηνικαῦτα ἐπιλεγομένην, τὰ Παναγίου, μετὰ πάσης τῆς περιοχῆς καὶ νομῆς αὐτῶν, τῆς τε ἐκκλησίας καὶ τοῦ λουτροῦ, πρός δὲ τῶν περιβολίων καὶ ἀμπελώνων καὶ τῶν ἐκτὸς τοῦ πε-

Digitized by Google

ριόρου πάντων δικαίων, ἄνευ τῆς οἰκοθεσίας τοῦ οἰκειακοῦ ἐκείνων Ἰωάννου τοῦ Θωμᾶ, ἐγγιστα καὶ σύγκολλα εὑρισκομένης τοῦ περιορισμοῦ αὐτῶν, προβάντος καὶ παλαιγενοῦς ἐγγράφου πρατηρίου φέροντος καὶ τὰς διὰ σταυροκοῦ τύπου οἰκειοχείρους προταγὰς καὶ σιγνογραφίας αὐτῶν καὶ ταβελλίωνι πεπιστωμένου, ὥσπερ εἴθισται καὶ νενόμισται, ἐπὶ τιμήματι ὑπερπύρων εὐστάθμων τετρακισχιλίων, ἐφ' ᾧ κατὰ τὸν θεοφιλῆ σκοπὸν ἐκείνης δὴ τῆς ὑψηλοτάτης δεσποίνης τῶν Μουγουλίων μεταποιῆσαι ταῦτα καὶ ἱερὰν Θεῷ μονὴν ἀναδείμασθαι καὶ λιμένα ψυχῶν κατὰ Θεὸν προθεμένων βιοῦν, παρασκευάσαι τε καὶ συστήσασθαι, ὃν δὴ τρόπον κατὰ μέρος διέξεισιν καὶ διαλαμβάνει τὸ προβὰν τοιοῦτον παλαιγενὲς γράμμα τῆς πράσεως· τῆς γοῦν ἐξωνήσεως τὸν τρόπον τοῦτον γεγενημένης ἐκείνη κατὰ τὴν ἣν ἐνεστήσατο ἀρχῆθεν τοιαύτην φιλόθεον καὶ ἐπαινετὴν πρόθεσιν μετὰ καρδιακῆς σχέσεως καὶ θερμῆς προθυμίας, εὐθὺς εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ ψυχωφελῆ τοῦτον ἀγῶνα ἐπαποδύεται καὶ ταῖς παρ' ἑαυτῆς ἐπιμελείαις καὶ κόποις καὶ πλείστοις δή τισιν ἀναλώμασι τὴν ῥηθεῖσαν μεταποίησιν ἐποιήσατο, καὶ πρὸ παντὸς ἥδρασε καὶ ἐστήριξε περιποιησαμένη τὸν ἐκεῖ θεῖον ναὸν τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Παναγιωτίσσης, κελλία τε ἐκ βάθρων ἀνέκτισεν, ὡς ὁρᾶται, καὶ οὕτω δὴ μοναστήριον συνεστήσατο καὶ καταγώγιον μοναχῶν ἀνατεθειμένων καὶ ἀφιερωμένων Θεῷ ἐκ βρεφικῆς τῆς ἡλικίας, ἄλλην ἀλλαχόθεν συναγαγοῦσα χωρὶς οἱασδήτινος δόσεως, καθὼς ἐξελέξατο καὶ διέκρινε, τὸ πᾶν ἐπιτρέψασα καὶ παρασχομένη Θεῷ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πόλλ' ἄττα ἱερὰ κειμήλια χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένα καὶ λοιπὰ πολύτιμα σκεύη καὶ βιβλία πρθσαφιέρωσεν, ἔτι δὲ καὶ κτηματικὰς ὑποστάσεις, μαγκιπεῖόν τε μετὰ μουτρίων δύο καὶ ἀμπέλια δύο ἐντὸς τῆς θεοδοξάστου Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὸν λεγόμενον Παλαιὸν Φόρον, ἐκκλησίαν καὶ ὁσπήτια ἐμφυτευτικὰ ἑξήκοντα καὶ ἕτερον μαγκιπεῖον ἐν αὐτῇ τῇ περιοχῇ τῶν ἀμπελίων μετὰ μουτρίων καὶ τοῦτο δύο, ἐξ ὧν περιήρχετο τῷ μοναστηρίῳ ἑκάστου ἔτους, ὡς διισχυρίζονται αἱ μοναχαί, ποσότης ὑπερπύρων τριακοσίων, ἐκέκτητο δὲ καὶ τὸ μοναστήριον καὶ περὶ τὸ Μαυροπόταμον χωράφια, τό τε τοῦ Χαντούτζη καὶ τὸ λεγόμενον τῶν Ταταροπούλων μετὰ ζευγαρίων, ἀλλὰ δὴ καὶ περὶ τὴν Ῥαιδεστὸν ζευγηλατεῖον μετὰ ζευγαρίων δύο καὶ ἕτερα ἀμπέλια ἐκ προσενέξεως καὶ ὁσπήτια καὶ περὶ τὴν Μήδειαν καὶ ἀλλαχοῦ διάφορα, ὡς ἐν κεφαλαίῳ δὲ εἰπεῖν, διὰ τὸν εἰς Χριστὸν πόθον ἡ διαληφθεῖσα ὑψηλοτάτη δέσποινα τῶν Μουγουλίων πᾶσαν τὴν προσοῦσαν ἐκείνῃ περιουσίαν ἀπένειμε, πολυτελῆ καὶ μεγάλην τυγχάνουσαν. Ἦν οὖν τὸ τοιοῦτον μοναστήριον εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ περιφανὲς ἐν ἅπασι, μέχρις ἂν ἐκείνη περιῆν· ἐκείνης δὲ τὴν ζωὴν ἐκμετρησάσης κατελείφθη τοῦτο, καὶ ἦν εἶχεν ἐκείνη ὡς γνησίαν θυγατέρα, ἡ εὐγενεστάτη δηλαδὴ κυρὰ Θεοδώρα, ἡ ἐπονομαζομένη Ἀραχαντλοὺν, εἰς αὐτὸν δὴ ἐκεῖνον τὸν ἀοίδιμον βασιλέα· ἐπεὶ δὲ προσταγῇ καὶ ἀποδοχῇ βασιλικῇ ἠγάγετο αὐτὴν εἰς γυναῖκα ὁ περιπόθητος θεῖος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, πανυπερσέβαστος κῦρ Ἰσαάκιος Παλαιολόγος ὁ Ἀσάνης ἐκεῖνος, ἔφθασε δὲ μετὰ παραδρομὴν χρόνων τινῶν καὶ ἥδε ἡ τοῦ τοιούτου πανυπερσεβάστου σύζυγος τὸν βίον ἀπολιποῦσα ἅπαις καὶ ἀδιάθετος, ὕστερον μετὰ τὸν ἐκείνης θάνατον ἀναφορὰν ποιησάμενος ὁ αὐτὸς πανυπερσέβαστος εἰς ἐκεῖνον τὸν ἀοίδιμον καὶ μακαρίτην βατιλέα, ἐφ' ᾧ προσκυρῶσαι ψυχικῆς ἕνεκα σωτηρίας καὶ ἀπὸ τῶν προικόθεν διαφερόντων τῇ δηλωθείσῃ προτέρᾳ συζύγῳ ἐκείνου καὶ ἐκ τῶν οἰκείων πραγμάτων εἰς τὸ μοναστήριον, κἀντεῦθεν ἐπὶ συστάσει ἐφορεύειν αὐτοῦ, ἐπορίσατο σεπτὸν ἐκείνου χρυσόβουλλον, ἐπιβραβεῦον τῷδε τῷ πανυπερσεβάστῳ τὴν αὐτὴν ἐφορείαν, σπεύδειν μέλλοντι ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτοῦ προχωρήσεως καὶ αὐξήσεως, ἀλλ' εἰς τοὐναντίον ἅπαν προεχώρησε τὰ τοῦ πράγματος· οὐ μόνον γὰρ, ὡς αἱ μοναχαὶ παριστῶσιν ἐξασφαλιζόμεναι, οὐ γέγονεν ἐκεῖθεν ὑπὲρ τοῦ μοναστηρίου σύστασις καὶ ὠφέλεια, ἀλλὰ καὶ μεγάλην ὁ διαληφθεὶς πανυπερσέβαστος ἐποιήσατο καινοτομίαν καὶ λύμην· τά τε γὰρ ἀμπέλια καὶ τὰ μαγκιπεῖα καὶ τὰ ἐμφυτευτικὰ ὁσπήτια ἐντὸς τῆς θεαμεγαλύντου Κωνσταντινουπόλεως ἐξεχερσώθησαν καὶ ἠφανίσθησαν, καὶ τὰ ζευγηλατεῖα καὶ πρὸ τῆς τοῦ καιροῦ ἀνωμαλίας ἐξηρημώθησαν, ὡς μικροῦ κινδυνεύειν τὴν μονὴν εἰς τὸ μηδὲν καταντῆσαι ἐξ αἰτίας ἐκείνου, ἔφθασε δὲ καὶ ἀνελάβετο καὶ ὑπὲρ ἀδελφῶν τριάκοντα τριῶν ἐξωτερικῶν κοσμικῶν μετὰ καὶ μοναχικῶν τινων ὑπέρπυρα δισχίλια, καὶ τὸ μὲν τοσοῦτον βάρος ἐπίκειται τῷ μοναστηρίῳ διὰ τὴν ἀπὸ τούτων ἀνάγκην καὶ δόσιν, ἅπερ ἐκεῖνος προσέθηκεν, αἱ δὲ μοναχαὶ ἐντὸς τούτου εὑρισκόμεναι καὶ καθ' ἑκάστην καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας κοπιῶσαι καὶ ἐπαγρυπνοῦσαι εἰς ὕμνον καὶ δοξολογίαν Θεοῦ καὶ μνημόσυνον τῶν κρατίστων καὶ ἁγίων μου αὐτοκρατόρων, πλείστῃ ἐνδείᾳ καὶ στενότητι κατατήκονται, ὡς μηδὲ τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν εὐπορεῖν· πλὴν καὶ εἰς τοὺς ζῶντας ἔτι τελῶν ὁ εἰρημένος πανυπερσέβαστος κατεχάλασε μὲν καὶ διάφορα ἀνώγεω οἰκήματα τοῦ μοναστηρίου, καὶ τὴν τούτων ὕλην ἐδόμησεν εἰς περιποίησιν τῶν ἑαυτοῦ οἰκημάτων, καθὼς διαλαμβάνει καὶ τὸ παρὰ τῶν μοναχῶν προτεινόμενον κατάστιχον λεπτομερὲς, ἐξέδοτο δὲ καὶ διὰ οἰκείων γραμμάτων πρὸς μὲν τὴν ἐκείνου θυγατέρα, τὴν περιπόθητον ἐξαδέλφην τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, κυρὰν Εἰρήνην Ἀσανίναν τὴν Φιλανθρωπηνὴν τὸ αὐτὸ μοναστήριον, πρὸς δέ γε τὸν ταύτης αὐτάδελφον, τὸν περιπόθητον ἐξάδελφον τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, μέγαν πριμικήριον κῦρ Ἀνδρόνικον τὸν Ἀσάνην, τὰ ἐκ παλαιοῦ ἀνήκοντα καὶ ὑποκείμενα ὁσπήτια τῷ μοναστηρίῳ πλησιάζοντα τοῖς ἰδίοις οἰκήμασι· ἔνθεν τοι καὶ μὴ ἐνεγκοῦσαι τὰ περὶ τούτου αἱ μοναχαὶ ἀναδραμοῦσαι εἰς τὸν κράτιστον καὶ ἅγιόν μου αὐτοκράτορα καθικέτευσαν καὶ ἐζήτησαν μετὰ κρίσεως τὴν τοῦ μοναστηρίου προτέραν ἐλευθερίαν τε καὶ κατάστασιν. Παρεπέμφθη τοιγαροῦν ἐκεῖθεν ἡ ὑπόθεσις ὡς ἀνακειμένη τῇ Ἐκκλησίᾳ

Digitized by Google

κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων παρακέλευσιν εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα· ὅθεν καὶ διεμηνύθη κατὰ τὸ εἰκὸς ἡ ῥηθεῖσα περιπόθητος ἐξαδέλφη τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος ἡ Φιλανθρωπηνὴ διὰ τοῦ ἐντιμοτάτου ραιφερενδαρίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, κῦρ Μανουὴλ τοῦ Σιλβέστρου, ἧς δὴ καὶ μηδὲν εἰπούσης, μηδὲ δειξάσης κατὰ τὸ πρῶτον, καὶ δευτέρῳ μηνύματι ἐχρησάμεθα διὰ τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακος καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, ἀγαπητῶν κατὰ Πνεῦμα υἱῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος, κἀντεῦθεν ἀντὶ πάσης ἀπολογίας ἐξαπέστειλε πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα τὸ τοιοῦτον σεπτὸν χρυσόβουλλον, ὅπερ καὶ ἀναγνωσθὲν καὶ ἐξετάσει δοθὲν εὑρηται οὐχ ὡς προέβη τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' οὐχ, ὡς ἔδει, μεταποιηθὲν καὶ μὴ τῆς ἀληθείας ἐχόμενον, ἐν οἷς τὴν τοῦ μοναστηρίου παραπομπὴν καὶ καταδούλωσιν ἐποιεῖτο καὶ πρὸς τοὺς παῖδας τοῦ ῥηθέντος πανυπερσεβάστου καὶ καθεξῆς ὡσαύτως πρὸς τοὺς ἐξ ἐκείνων παῖδας καὶ διαδόχους. Τῆς γοῦν ὑποθέσεως οὕτω παρακολουθούσης καὶ τοῦ τοιούτου σεπτοῦ χρυσοβούλλου μετὰ ἐξετάσεως ἀκριβοῦς ἀναφανέντος μεταπεποιημένου εἰς τὴν ῥηθεῖσαν παραπομπὴν καὶ καταδούλωσιν καὶ πρὸς τοὺς παῖδας τούτου δὴ τοῦ πανυπερσεβάστου καὶ πρὸς τοὺς ἐξ ἐκείνων ὁμοίως ἐφεξῆς κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον, καὶ τοῦ παλαιγενοῦς πρατηρίου γράμματος ἀληθῆ παριστῶντος τὴν παρὰ τῆς δηλωθείσης ὑψηλοτάτης δεσποίνης τῶν Μουγουλίων γεγονυῖαν ἀρχῆθεν ἐξώνησιν καὶ μετὰ πλείστων ἀναλωμάτων ἐκείνης τοῦ μοναστηρίου ἀνίδρυσιν καὶ προσκύρωσιν τῶν ἀφιερωμένων καὶ προσκεκυρωμένων αὐτῷ, ὡς δεδήλωται, ἀποδεδειγμένης τε οὔσης καὶ τῆς τοσαύτης καινοτομίας καὶ λύμης καὶ καταῤῥιβῆς τοῦ μοναστηρίου ἐκ τῆς κατὰ μέρος ῥηθείσης τοῦ πανυπερσεβάστου αἰτίας, ἡ μετριότης ἡμῶν ἅμα μὲν καὶ τοῦ ψυχικοῦ κατακρίματος ἐκείνον ἀπαλλάττουσα, ἅμα δὲ καὶ τοῦ ἀκαταδουλώτου καὶ ἀβλαβοῦς ἀπὸ τῶν κοσμικῶν καθάπαξ τοῦ μοναστηρίου φροντίζουσα, καθάπερ ὀφειλομένως ἔχει, καὶ τῆς λοιπῆς λυσιτελείας κατὰ ψυχὴν καὶ ὠφελείας κατὰ τὴν μοναχικὴν τάξιν τε καὶ κατάστασιν, εἶχε μὲν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον ἀναζητῆσαι καὶ ἐπανασώσασθαι τῷδε τῷ μοναστηρίῳ τὴν ἣν ὑπέστη, ὡς εἴρηται, λύμην καὶ καινοτομίαν εἰς τὰ προσκεκυρωμένα αὐτῷ, παρῆκε δὲ λόγῳ συγκαταβάσεως καὶ μάλιστα ὡς τῆς τοῦ εἰρημένου πανυπερσεβάστου τελευτῆς προκαταλαβούσης· τὸ παρὸν μέντοι ἀπολύουσα γράμμα ἐν ἁγίῳ παρακελεύεται Πνεύματι ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν εὑρίσκηται τὸ ἀπὸ τοῦδε τὸ διαληφθὲν μοναστήριον τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Παναγιωτίσσης ἀκαταδούλωτον καὶ ἐλεύθερον παντελῶς τῆς ἐφορείας παντὸς τοῦ μέρους ἐκείνου δὴ τοῦ πανυπερσεβάστου, μηδεμίαν μηδαμῶς δικαίωσιν ἔχοντος ἀπὸ τοῦ σεπτοῦ χρυσοβούλλου ἀναφανέντος μεταπεποιημένου ἐν μέρει τρόπον ὃν εἴρηται, ἄλλως θ' ὅτι καὶ ὁ ἀοίδιμος καὶ μακαρίτης βασιλεὺς τὴν σύστασιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον πρόοδον καὶ ψυχωφελῆ συντήρησιν τοῦ μοναστηρίου ἀπὸ τῆς τοῦ εἰρημένου πανυπερσεβάστου ἐφορείας ἐθέσπισεν, οὐ μὴν τὴν τούτου ἐκτριβὴν καὶ εἰς τὸ μηκέτ' εἶναι ἐντεῦθεν κατάλυσιν· ἀνεπηρεάστου γὰρ ὄντος αὐτοῦ καὶ κατατριβῆς ἀνωτέρου, μέλλουσι πάντως καὶ αἱ μοναχαὶ ἀβλαβῶς καὶ ἀνεμποδίστως τὸν κατὰ Θεὸν δρόμον αὐτῶν ἀνύειν καὶ τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν ἑαυταῖς, ὡς ἐπηγγείλαντο, πραγματεύεσθαι. Τὰ μέντοι διαφέροντα ἐκ παλαιοῦ τῷ μοναστηρίῳ ὁσπήτια οὐ καλῶς ἐκδοθέντα ἐγγράφως παρὰ τοῦ τοιούτου πανυπερσεβάστου πρὸς τὸν δηλωθέντα περιπόθητον ἐξάδελφον τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, μέγαν πριμικήριον Παλαιολόγον τὸν Ἀσάνην, κῦρ Ἀνδρόνικον, τὸν ἐκείνου υἱὸν, ὀφείλει ἐπανασωθῆναι καὶ προσεῖναι, ὡς τὸ πρότερον, τῷ μοναστηρίῳ ἀνενοχλήτως παντάπασι καὶ ἀδιασείστως, οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἕτερος, κἂν ὅστις ἄρα καὶ ᾖ, ἔφθασε καὶ ὀφείλετο ὁπωσδήποτέ τι τῶν ὑποκειμένων καὶ ἀνηκόντων αὐτῷ, χωρὶς δῆτα τῆς οἰκοθεσίας Ἰωάννου τοῦ Θωμᾶ, ὀφείλει κἀκεῖνο ἀπολῦσαι τοῦτο. Τὰ γὰρ ἀφιερωμένα Θεῷ ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα τὸν ἀεὶ χρόνον τυγχάνειν ὀφείλει, οἷς ἀφιέρωται, καὶ ὁ χεῖρα πλεονέκτην καὶ ἅρπαγα τούτοις ἐπιβάλλειν ἐπιχειρῶν ὡς ἱερόσυλος ἀντικρυς κρίνεται παρὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων. Ἐπεὶ δὲ ἀνηνέχθη, ὡς τὸ τῆς Ἰατραίνης ἐκείνης ὁσπήτιον προσκεκυρωμένον καὶ ἀνατεθειμένον ὂν τῇ μονῇ ἔφθασε καὶ ἀπεσπάσθη καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ μέρους τοῦ αὐτοῦ πανυπερσεβάστου, ὀφείλει καὶ τοῦτο ἐπανασωθῆναι καὶ προσεῖναι αὐτῷ, καθὰ καὶ τὸ πρότερον· ἐπεὶ τοὺς παραβαίνοντας τοὺς τοιούτους θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας, ὅπερ κατ' αὐτῶν ἐπιτίμιον ἐκφωνοῦσιν οὗτοι, καὶ ἡμεῖς ἀκολούθως τὸ αὐτὸ βάρος ἐπιτίθεμεν. Εἰ γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀπολέλυται ἐπὶ τῷ προσεῖναι τῇ διαληφθείσῃ σεβασμίᾳ μονῇ εἰς ἀνενοχλησίαν διηνεκῆ τε καὶ μόνιμον *κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τῆς ε' ἰνδ. τοῦ ,ϛωξ' ἔτους.*

† *Εἶχε τότε Κάλλιστος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, διὰ τῆς τιμίας καὶ θείας δεσποτικῆς πατριαρχικῆς χειρός.*

VI. *Callistus confirmat præbendam Amarantinæ datam ab imperatore.*

† Ἐπεὶ ἡ ἐπονομαζομένη Ἀμαραντίνα ἔφθασε ἐξ ὑποβολῆς καὶ βασκανίας τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ καὶ προσέκειτο πρότερον ἀτοπήμασι καὶ ἔργοις ψυχοβλαβέσιν, ὕστερον δὲ εὐδοκίᾳ Θεοῦ ἀπὸ παραινέσεως τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, τοῦ κοινοῦ τῶν ψυχῶν ἰατρείου, οὐ μόνον ἐβδελύξατο καὶ ἀπέστη καθόλου ἀπὸ τῶν τοιούτων ὀλεθρίων πράξεων, ἀλλὰ καὶ θερμὴν ἐκ τῶν ἔργων ἐνεδείξατο τὴν μετάνοιαν καὶ κατάνυξιν καὶ ὁλοψύχως πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπιστροφὴν, ὡς καὶ τὸ μοναχικὸν ἀσμένως μεταμφιάσασθαι σχῆμα καὶ ἀγαπῆσαι τὸν μονήρη βίον, εἰσελθοῦσαν ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ Περτζὲ καὶ ἐπιμελουμένην τῆς ψυχικῆς αὐτῆς σωτηρίας. Ἀνενεχθὲν δὲ τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἕνεκα προμηθείας τῆς ῥηθείσης· Ἀμα-

Digitized by Google

ραντίνης ἐπὶ τῷ ἀπερισπάστως τῆς κατὰ Θεὸν ἀγωγῆς ταύτην ἀντιποιεῖσθαι, ἐπηυδόκησε τῇ πρὸς πάντα τὰ κάλλιστα προχείρῳ καὶ βασιλικῇ εὐποιΐᾳ καὶ εὐμενείᾳ αὐτοῦ, οὐχ ἥκιστα δὲ, ἐν οἷς ἐστι τὸ σπουδαζόμενον σωτηρία ψυχῶν, καὶ εὐηργέτησε πρὸς τήνδε τὴν μοναχὴν Ἀμαραντίναν ὑπέρπυρα ἑκατὸν, ἅτινα καὶ ἐδόθησαν παρ' αὐτῆς πρὸς τὴν σεβασμίαν μονὴν τῶν Μαγγάνων, καὶ ἐτάχθη ἔχειν καὶ λαμβάνειν αὐτὴν ἐντεῦθεν ἀδελφάτον ἐν κατὰ τὸ πάντη ἀνελλιπὲς, καθὼς ἔχουσι δῆτα καὶ λαμβάνουσι καὶ οἱ ἐν τῇ ῥηθείσῃ μονῇ μοναχοὶ τὰ οἰκεῖα ἑαυτῶν ἀδελφάτα, προσευεργετήσας καὶ ἐπιβραβεύσας εἰς τοῦτο καὶ σεπτὸν πρόσταγμα. Τὸ παρὸν ἀπολύουσα γράμμα καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, ἐν ἁγίῳ διαχελεύεται Πνεύματι, ὡς ἂν ἔχῃ καὶ λαμβάνῃ ἡ ῥηθεῖσα μοναχὴ Ἀμαραντίνα, ὡς δοῦσα τὰ τοιαῦτα ρ' ὑπέρπυρα πρὸς τὴν σεβασμίαν τῶν Μαγγάνων μονὴν, ὡς δεδήλωται, τὸ εἰρημένον ἀδελφάτον αὐτῆς ἀνελλιπῶς καὶ κατὰ τὸ ἀκέραιον καὶ ὁλόκληρον καὶ μετὰ τῆς συνήθους εὐλογίας, καὶ μηδενὸς στερῆται ἐξ αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ οἱ διαληφθέντες μοναχοὶ ἔχουσι τὰ ἑαυτῶν ἀδελφάτα ἀνελλιπῶς, καθώς τε ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ διὰ τοῦ σεπτοῦ αὐτοῦ προστάγματος διορίζεται καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος παρεγγυᾷ γράμματος, ὀφειλόντων καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἡγουμενικῶς προϊσταμένων ταύτης δὴ τῆς σεβασμίας μονῆς, δηλαδὴ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν, ἀποδιδόναι τῇ μοναχῇ Ἀμαραντίνῃ τὸ ἀδελφάτον ἀνεγκρατήτως καὶ ἀνυστερήτως καὶ χωρὶς οἱασδήτινος προφάσεως καὶ μετ' εὐλογίας τῆς συνήθους, ὡς εἴρηται· ἐπεὶ τούτου ἕνεκα βαρύτατον ἐπιτίμιον ἐπανατεινόμεθα.

† *Εἴχε τό· Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. πέμπτης.*

VII. *Callistus monet visitatorem Constantinopolees Scutariotam ut clerum moderetur.*

† Ὁ εἰς ἔξαρχον ἀνατεθειμένος τῆς κατὰ τὴν θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν ἐνορίας τῆς τοῦ Ἀαρὼν, θεοσεβέστατε πρεσβύτερε καὶ ταβουλλάριε Σκουταριῶτα, τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ τὸ ἔλεος ἐπεύχεταί σοι ἡ μετριότης ἡμῶν. Τὸν πέρυσι καιρὸν προμηθευσαμένη χάριτι Χριστοῦ ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα ἀπέχωσιν οἵ τε ἱερωμένοι καὶ οἱ μοναχοὶ ἀπὸ τῶν καπηλείων, καὶ ἀναστρέφωνται κατὰ τὸ προσαρμόζον αὐτοῖς σχῆμα, παρεκελεύσατο ἐγγράφως, ὅσον γινώσκεις, ὡσαύτως προεμηθεύσατο ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ παρῄνεσε καὶ ἐπεφωνήσατο διαφόρως, ἵνα γένωνται ἐκ τοῦ μέσου καὶ διορθωθῶσιν οἱ τριγαμίαι, αἱ ἀθεμιτογαμίαι, αἱ τετραγαμίαι, αἱ πολυγαμίαι, αἱ μοιχοζευξίαι, δι' ἅπερ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον· ἐπεὶ γοῦν οὐδὲν πλέον ἐγένετο καὶ μετὰ τὰς τοσαύτας παρεγγυήσεις καὶ παραινέσεις τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀλλὰ προεχώρησεν ἡ νόσος εἰς παροξυσμὸν καὶ ἀγανάκτησιν τοῦ Θεοῦ μάλιστα, διὰ τοῦτο ἐπισκήπτει καὶ παρακελεύεταί σοι ἡ μετριότης ἡμῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· ἐπεὶ κατὰ τὴν τῶν φιλευσεβῶν νόμων διαταγὴν μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἐπιφώνησιν γίνεται καὶ ἐκδίκησις εἰς σωφρονισμὸν καὶ ἀναστροφὴν τῶν παριφρονούντων καὶ ἀπειθούντων τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, τοῦ κοινοῦ συμφέροντος προνοουμένη διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, ὡς ἂν ἀπὸ τῆς σήμερον, ἥτις ἐστὶ τρίτη τοῦ Σεπτεμβρίου, ἔχητε παντοίαν προσοχὴν καὶ συντήρησιν, καὶ οὐδὲν τολμήσῃ τις ζητῆσαι καὶ λαβεῖν βοῦλλαν ἀλλαχόθεν συνοικεσίου μέλλοντος προβαίνειν, ἀλλ' ἀνατρέχῃ ὁ ζητῶν μετὰ σοῦ εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, καὶ δοκιμασίας πρότερον κατὰ τὸ ὀφειλόμενον τῇ Χριστιανικῇ καταστάσει ἐννόμου γινομένης, διδῶται ἡ προτροπὴ καὶ ἡ βοῦλλα ἐντεῦθεν, ἵνα εὐδοκοῦντος τοῦ φιλαγάθου Θεοῦ παύσηται καὶ ἡ ἐπελθοῦσα τῷ ταλαιπώρῳ ἡμετέρῳ γένει καταιγὶς, καὶ μεταποιηθῇ εἰς αἰθρίαν, διορθώσεως γενομένης, εὐμενῶς ἐπιβλέψαντος ἄνωθεν ἐφ' ἡμᾶς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πλουσίου ὄντος ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἀποδεχομένου· γίνωσκε γὰρ, ὡς, εἴπερ οὐδὲν συντηρηθῇς εἰς τοῦτο, ἀμεταθέτως μέλλεις ἐκπεσεῖν καὶ τῆς σῆς ἱερωσύνης καὶ καθαίρεσιν παντελῆ ὑποστῆναι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν τοιούτων ἱερωμένων καὶ μοναχῶν καὶ νῦν πάλιν προαναφωνεῖ καὶ προεγγέλλει ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν οὐ μόνον ἀπέχωσιν ἀπὸ τῶν καπηλείων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν τῶν κατεγνωσμένων, καὶ πολιτεύωνται ἐν στενότητι βίου καὶ ἀγαθοῖς τρόποις, εὑρισκόμενοι τοῖς ἄλλοις εἰς τύπον καὶ ὑπογραμμὴν τοῦ καλοῦ· ἐπεὶ, ἐὰν σοῦ ἀμελοῦντος πάλιν ἐμπίπτωσιν οὗτοι εἰς τὰ τοιαῦτα ἀπηγορευμένα, σὺ μέλλεις εὐθυνθῆναι κανονικῶς καὶ κινδυνεῦσαι ἀργίαν τῆς ἱερωσύνης σου. Παρακελεύεται δὲ καὶ τοῦτο ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα οἱ περὶ τὸ μέρος τῆς τοιαύτης ἐνορίας εὑρισκόμενοι ἅπαντες ἱερεῖς ποιῶσιν ἔργον ἐπιμελέστατον πρὸ παντὸς, καὶ προσκαλῶνται τὸν τοιοῦτον αὐτῶν ἔξαρχον ἔν τε ἑορταῖς ἁγίων καὶ μνήμαις τῶν ἀποιχομένων καὶ εὐχελαίοις καὶ πάσαις ἁπλῶς ταῖς λοιπαῖς ἱεραῖς τελεταῖς, ὅπως ἐποπτεύῃ καὶ ἐπιτηρῇ προσηκόντως καὶ κατὰ τὸ ἀρέσκον Θεῷ ἐνεργεῖσθαι τὰ τοιαῦτα καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τε καὶ παράδοσιν· ὅστις δὲ ἀπὸ τούτων φωραθείη μετὰ τὴν παρακέλευσιν ταύτην τῆς ἡμῶν μετριότητος μὴ ποιῶν οὕτως, ἀλλὰ χωρηθῇ εἰς ἀθέτησιν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, ὑποστήσεται καὶ ἀργίαν τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ, καὶ καταδίκῃ ἑτέρᾳ σωφρονισθήσεται, καὶ ἀνενέργητον ἔσται, ὅπερ ἂν χωρὶς τῆς παρουσίας τούτου λάθρᾳ ἐνεργηθῇ. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ σοῦ.

† *Εἴχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. ς'.*

VIII. *Callistus monet metropolitam Kioviæ ut pacem faciat cum duce Tverensi Michaele.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὑπέρτιμε, ἀγαπητὲ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὲ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Τὰ γράμματά σου μετὰ τοῦ ἀνθρώπου σου τοῦ Ἀδβακοὺμ ἐδεξάμην, καὶ ἐγνώρισα ἐξ αὐτῶν, ὅσα ἔγραφες καὶ ἀνέφερες· γνωστὸν δὲ ἔστω σοι, ὅτι

Digitized by Google

πρὸ τούτου ᾠκονόμησα ἄνθρωπον καλὸν ἰδικόν μου, καὶ ἀπέστειλα πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα, διότι ὁ μέγας ῥήγας Λητβῶν ἀπέστειλε πρός με γράμμα αὐτοῦ, καὶ ἔγραφε πολλὰ, διὰ τοῦτο ἔκρινα καλὸν, καὶ ἀπέστειλα ἄνθρωπόν μου πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα μετὰ γραμμάτων τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀφ' ὧν μέλλεις γνωρίσειν ἀκριβῶς, ἅπερ ἔγραφεν ὁ μέγας ῥήγας Λητβῶν. Ἐξερχομένου δὲ τοῦ ἀνθρώπου μου ἦλθεν ἀπὸ τοῦ μεγάλου ῥηγὸς τοῦ Τυφερίου Μιχαὴλ καλόγηρος μετὰ γραμμάτων ἐκείνου· ἐδεξάμην οὖν τὰ γράμματα ταῦτα, καὶ ἐγνώρισα, ὅσα μοι ἔγραφε· ἔγραφε δὲ καὶ αὐτὸς πολλὰ, πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις ἐζήτει, ἵνα κριθῇ καὶ μετὰ σοῦ, νὰ ἔλθῃ ἡ ἱερότης σου ἐνταῦθα εἰς τὴν σύνοδον, καὶ νὰ πέμψῃ καὶ ἐκεῖνος ἄρχοντάς του, νὰ γένηται κρίσις. Ἐγὼ δὲ, πῶς ἦν δυνατὸν, ἵνα μὴ δώσω αὐτῷ κρίσιν; Διὰ τοῦτο ἔγραψα πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα μετὰ τοῦ προρρηθέντος ἀνθρώπου, καθὼς μέλλεις γνωρίσειν ἀπὸ τῶν γραφῶν μου, ἢ ἵνα ἔλθῃς σὺ ἐνταῦθα, εἴπερ ἔνι δυνατὸν, ἢ πέμψῃς ἄρχοντά σου, πέμψῃ δὲ καὶ ἐκεῖνος ἰδικούς του ἄρχοντας, καὶ γένηται ἡ κρίσις· νῦν δὲ, ἐλθόντος τοῦ ἀνθρώπου σου τοῦ Ἀββακοὺμ, ἐγνώρισα καὶ ἀπὸ τῆς γραφῆς σου καὶ ἀπὸ τοῦ στόματος τούτου, ὅσα ἔγραφες καὶ ἐζήτεις. Ἐγὼ δὲ, μιμούμενος τὸν εἰρηνοποιὸν Χριστὸν, γράφω καὶ παρακελεύομαι πρὸς σὲ, ὅτι οὐδέν μοι φαίνεται καλὸν, ἵνα ἔχῃς μετὰ τοῦ ῥηγὸς τοῦ Τυφερίου τοῦ Μιχαὴλ σκάνδαλα καὶ ὀχλήσεις, καὶ νὰ ἔρχεσθε εἰς κρίσιν, ἀλλὰ ὡς πατὴρ καὶ διδάσκαλος σπούδασον, ἵνα εἰρηνεύσῃς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἴπερ ἔπτυσε καὶ τίποτε, σὺ ὡς πατὴρ συγχώρησον καὶ ἀνακάλεσον αὐτὸν ὡς υἱόν σου, καὶ ἔχε καὶ μετ' αὐτοῦ εἰρήνην, ὥσπερ ἔχεις καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ῥηγῶν. Μέλλει δὲ νὰ ποιήσῃ καὶ αὐτὸς μετάνοιαν καὶ νὰ ζητήσῃ συγχώρησιν, καθὼς ἐγὼ γράφω πρὸς αὐτόν. Τοῦτό μοι δοκεῖ καλὸν καὶ συμφέρον, καὶ οὕτω γενέσθω ἄνευ τινὸς λόγου. Εἰ δ' οὐ βούλεσθε τοῦτο, ζητεῖτε δὲ κρίσιν, ἐγὼ τὴν κρίσιν οὐδὲν κωλύω. Προσέχετε δὲ, μήπως φανῇ εἰς ὑμᾶς βαρύ. Ἡ μετριότης ἡμῶν, καθὼς εἶπον, ἔγραψε γράμμα πρὸς τὸν ῥῆγα τὸν Τυφερίου Μιχαὴλ, καὶ πέμπω τοῦτο μετὰ τοῦ ἀνθρώπου σου, τοῦ Ἀββακοὺμ, καὶ ὁπηνίκα ἔλθῃ εἰς τὰς χεῖράς σου, δὸς αὐτὸ πρὸς τὸν ἄνθρωπόν μου, ὃν ἀπέστειλα αὐτοῦ. Δὸς δὲ αὐτῷ καὶ ἄνθρωπόν σου δραγουμάνον, ἵνα ὑπάγῃ μετ' αὐτοῦ εἰς ἐκεῖνον, νὰ τὸν δείξῃ καὶ τὸ πρῶτόν μου γράμμα καὶ τοῦτο, ὃ γράφω νῦν πρὸς αὐτὸν περὶ εἰρήνης, νὰ τὸν εἴπῃ δὲ . . . καὶ λόγους, ὥστε νὰ ἔλθῃ εἰς μετάνοιαν καὶ εἰρήνην, καὶ θαῤῥῶ, ὅτι οὐ μὴ ποιήσῃ ἄλλως, ἀλλὰ ὡς ἂν γράφω πρὸς αὐτόν. Ἡ ἱερότης σου γινώσκεις ἀκριβῶς, ὅτι, ὅτε σε ἐχειροτονήσαμεν, Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας μητροπολίτην ἐχειροτονήσαμεν, οὐχ ἑνὸς δὲ μέρους, ἀλλὰ πάσης τῆς Ῥωσίας. Νῦν δὲ ἀκούω, ὅτι οὔτε εἰς τὸ Κύεβον ὑπάγεις, οὔτ' εἰς τὴν Λητβᾶν, ἀλλ' εἰς ἓν μέρος, τὸ δὲ ἄλλον ἀφῆκες ἀποίμαντον καὶ χωρὶς ἐπισκέψεως καὶ διδασκαλίας πατρικῆς, ὅπερ ἔνι βαρὺ καὶ ἔξω τῆς παραδόσεως τῶν ἱερῶν κανόνων. Δίκαιον δὲ ἔνι, ἵνα καὶ τὴν γῆν πάσης Ῥωσίας ἐπιβλέπῃς, καὶ ἔχῃς μετὰ πάντων τῶν ῥηγῶν ἀγάπην καὶ διάθεσιν πατρικὴν, καὶ ἀγαπᾷς αὐτοὺς ὁμοίως, καὶ δεικνύῃς εἰς αὐτοὺς τὴν αὐτὴν καὶ ὁμοίαν διάθεσιν καὶ εὐμένειαν καὶ ἀγάπην, καὶ μή τινας ἐξ αὐτῶν ἀγαπᾷς καὶ ἔχῃς ὡς υἱούς σου, τοὺς δὲ οὐδὲν ἀγαπᾷς, ἀλλ' ἔχῃς πάντας ὁμοίως υἱούς σου, καὶ ἀγαπᾷς πάντας ὁμοίως· καὶ οὕτω μέλλουσι καὶ αὐτοὶ διδόναι πρός σε εὔνοιαν καὶ ἀγάπην καὶ ὑποταγὴν πολλὴν καὶ μεγάλην· μέλλεις δὲ ἔχειν καὶ τὴν παρὰ Θεοῦ βοήθειαν. Γίνωσκε δὲ, ὅτι ἐγὼ ἔγραψα καὶ πρὸς τὸν μέγαν ῥῆγα τῶν Λητβῶν, ἵνα σε ἀγαπᾷ καὶ τιμᾷ κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι ῥῆγες τῆς Ῥωσίας, καὶ ὅτε ὑπάγεις εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ, νὰ δεικνύῃ εἰς σὲ τιμὴν καὶ στοργὴν καὶ ἀγάπην πολλὴν, καὶ νὰ περιπατῇς καὶ τὸν τόπον αὐτοῦ ἀβαρῶς καὶ σὺ, ὅσον ἔνι δυνατόν. Σπούδασον, ἵνα ἔχῃς εἰς αὐτὸν ἀγάπην καὶ διάθεσιν, καὶ ἔχῃς καὶ αὐτὸν, ὥσπερ τοὺς ἄλλους ῥῆγας· διότι ὁ τοῦ Κυρίου λαὸς ὁ Χριστώνυμος, ὃς εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, τῆς σῆς χρῄζει ἐπισκέψεως καὶ διδασκαλίας· καὶ ἔνι ἀναγκαιότατον, ἵνα ἔχῃς μετ' αὐτοῦ ἀγάπην, ἵνα βλέπῃς καὶ αὐτὸν καὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ νὰ τὸν διδάσκῃς. Καὶ ποίει τοῦτο μετὰ πάσης σου δυνάμεως χωρὶς λόγου τινός· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἔγραψέ σοι πλατύτερον ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τοῦ ἀνθρώπου μου τοῦ Ἰωάννου, καὶ μέλλεις γνωρίσειν ταῦτα ἀκριβῶς.

IX. *Imperator monet patriarcham, ut dijudicet causam metropolitæ Cæsareæ.*

1 . . . . . πατριάρχα. Ἡ βασιλεία μου ἐγνώρισεν, ὡς ὁ Καισαρείας Καππαδοκίας Βασίλειος ὁ Καραντηνὸς ἐκ κακοήθους ψυχῆς καὶ γνώμης θρασείας ἐποιήσατο λιβέλλου ὄγκον, ἣν ἐποιήσατο, προσεχῶς πρὸς τὴν βασιλείαν μου κατὰ τῆς ἁγιωσύνης σου· ἐνεχόμενος γὰρ εἰς κρίσιν συνοδικὴν, ὑπὲρ ὧν αἰτισμάτων ὑπῆρχε κατηγορούμενος, πρὶν ἀποδύσασθαι τὰ ἐγκλήματα, πρὶν τὴν ἀπὸ τῆς ἁγιωσύνης σου αἰτήσασθαι ἔνδοσιν κατὰ τὸ τοῖς ἱεροῖς κανόσι δοκοῦν, πρὸς αὐτὴν τὴν βασιλείαν μου ἐκδραμεῖν ἐβουλεύσατο, σκυλμὸν ἐμποιῆσαι τῇ ἀνακρίσει αὐτοῦ μηχανώμενος· ἀλλὰ τῆς ἐγχειρήσεως οὐκ ἀπώνατο. Μὴ ἀγνοούσης γὰρ ἡ βασιλεία μου, ὅτι ὑπὲκ κανονικὰς εὐθύνας ἐμπίπτει ἐκ τούτων ὁ Καισαρείας, τότε μὲν κενὸν καὶ ἄπρακτον αὐτὸν ἀπεπέμψατο, νῦν δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς κανόνας παῤῥησιάσασθαι βούλεται, ὅθεν καὶ παραδηλοῖ τῇ ἁγιωσύνῃ σου ἡ βασιλεία μου, ὡς ἂν ἐπὶ συνελεύσει τῶν ἐνδημούντων ἐν τῇ Νικαίᾳ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὅσοι δή ποτε ἂν καὶ ὦσι, κἂν ἴσως καὶ τοῦ κεκανονισμένου ἀριθμοῦ ἀποδέωσιν, συγκαλέσηται καὶ τὸν ἱερώτατον πατριάρχην θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας μετὰ τῶν ἄρτι συνόντων αὐτῷ κατὰ Νίκαιαν ἐπισκόπων, καὶ συνδιασκεψάμενοι κοινῇ τὰς κανονικὰς διατάξεις, ἀκόλουθον αὐταῖς περὶ τοῦ Καισαρείας ἐξενέγκητε ψῆφον, ἥτις ἐπιγνωσθήσεται καὶ τῇ βασιλείᾳ μου.

Εἶχε τό· Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. ς' δι' ἐρυ-

Digitized by Google

θρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός.

Η. † Ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας ἔφη, ὡς ὁ Καισαρείας, ἐὰν ἐλευθέραν τὴν συνείδησιν καὶ ἀκατάγνωστον εἶχεν ἀφ' ὧν ἐνεκλήθη, ὑπέμεινεν ἂν τὴν συνοδικὴν κατεξέτασιν. Νῦν δὲ προπετευσάμενος καὶ τῇ βασιλείᾳ καὶ θείᾳ περιωπῇ οὐκ εἰς εὔκαιρον προσελθών, νεανιευσάμενος δὲ καὶ κατὰ τοῦ ἁγιωτάτου δεσπότου ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ μου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἔδειξεν ἑαυτὸν δυσσυνειδήτως ἔχοντα, καὶ διὰ τοῦτο σύγχυσιν μελετήσαντα τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, ὅθεν ἀπολογίας πάσης παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων ἀπεστερήθη, καὶ ἔνδικον κατεδικάσθη καθαίρεσιν, καὶ ἔστω καθῃρημένος καὶ πάσης ἱερατικῆς ἀξίας γεγυμνωμένος.

X. *Patriarcha in jus vocat monachum Joannicium.*

† Φθάνει ὁ μοναχὸς Ἰωαννίκιος ἔτι κατὰ κοσμικοὺς διάγων καὶ γυναικὶ συνοικῶν εἰς τὸν τοῦ πρεσβυτέρου βαθμὸν προβιβασθεὶς τηνικαῦτα καὶ τὸ ἱερατικὸν λειτούργημα ἐκτελῶν. Ἐπεὶ δὲ θανάτῳ ταύτην ἀπέβαλε, καὶ ἐν χηρείᾳ ἠρίσκετο, νέαν ἄγων τὴν ἡλικίαν, οὐκ ἀγαθὴ δὲ ἦν καὶ ἡ φήμη τῆς ἀναστροφῆς αὐτοῦ, ἀπείργετο διὰ ταῦτα παρὰ τοῦ τιμιωτάτου ἀρχιδιακόνου καὶ σακελλίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀγαπητοῦ κατὰ Πνεῦμα υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Μιχαὴλ τοῦ Καβάσιλα, ὥστε τοῖς κοσμικοῖς ἐνστρέφεσθαι, ὡς μὴ λυσιτελοῦν αὐτῷ τοῦτο, κἀντεῦθεν ἀπεκάρη κατὰ μοναχοὺς ἐν τῇ κατὰ τὴν Θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν σεβασμίᾳ τῆς Περιβλέπτου μονῇ, ἐν ᾗ δὴ καὶ κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθος τὴν ἱερατικὴν καὶ αὐτὸς ἐξεπλήρου ὑπηρεσίαν. Ἀλλ' οὔτε οὕτω τὰ τῆς πολιτείας εἶχε συνᾴδοντα τῷ βαθμῷ, ὁμιλίαις οὐ καλαῖς χρώμενος. Τοῦ καιροῦ τοιγαροῦν παρατρέχοντος διέμενεν, ὡς ἐδόκει, ἀνεξέλεγκτα τὰ τοῦ πράγματος. Πρό τινων μέντοι ἡμερῶν συνὼν ὁ τοιοῦτος τῷ μοναχῷ Ἡσαΐᾳ, μεθ' οὗ δηλονότι ἐπὶ βλάβῃ ψυχικῇ συνήθως εἶχε, καὶ φιλικῶς συνέθετο, καὶ κατέλαβον ἐν . . . . . εἰς τὸ προδήλως κατεγνωσμένον ὀσπήτιον τῆς θυγατρὸς τοῦ ἐπονομαζομένου Θινιάτου ἐκείνου, τῆς λεγομένης μοναχῆς . . . . . Θινιατίσσης, ἥτις καὶ πρὸ τοῦ ἀμφιάσασθαι τὰ μοναχικὰ διατεθρυλλημένη ἦν, ὡς ἀσώτως βιοῦσα, καὶ οὐ μόνον ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς οἰκείας ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ λύμῃ πολλῶν ψυχῶν ἀπ' αὐτῆς μαστρυπευομένων. Μετὰ δὲ καὶ τὸ περιβαλέσθαι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς τὰ μοναχικὰ καὶ ἐν αὐτῷ καταμένειν, ἐπὶ τὸ χεῖρον προέκοψε μάλιστα, τὸν τοιοῦτον ἑαυτῆς οἶκον χαμαιτυπεῖον ἀπεργασαμένη, καὶ ταῖς νεωτέραις μοναχαῖς μαστροπὸν ἑαυτὴν καταστήσασα, ὡς μὴ ὤφελεν. Ἔνθεν τοι καὶ ἐφοίτα μὲν ὁ ῥηθεὶς Ἰωαννίκιος, ἐκεῖ προσεταιριζόμενος καὶ τὸν συνήθη αὐτοῦ μοναχὸν Ἡσαΐαν, ἐφείλκετο δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν μοναχὴν . . . . . εἰς τὸ τοιοῦτον πορνεῖον, ἀναίδην εἰσερχόμενος καὶ τὰ δοκοῦντα διαπραττόμενος, μήτε τὴν θεόθεν ἐπεξέλευσιν ὑφορώμενος, μήτε τὴν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων κατάγνωσιν αἰσχυνόμενος· ἐπειδὴ καὶ κατὰ ἱερομονάχους βιοῦν τὰς συνθήκας δέδωκε πρὸς Θεὸν, ὡς ἱερωσύνης ἄξιωμα περικείμενος. Ἦν μὲν οὖν ἐπὶ πολὺ τὸν τρόπον τοῦτον παρυποκλέπτων τε καὶ λανθάνων, καὶ ταῦτα τῆς ἡμῶν μετριότητος φροντίδα πλείστην Χριστοῦ χάριτι καὶ προμήθειαν ποιουμένης καὶ προαναγγελλούσης καὶ προαναφωνουμένης, δι' ὧν τε ἀπέλυσεν ἐγγράφως συνοδικῶν πράξεων, καὶ δι' ὧν καθ' ἑκάστην παρῆν καὶ εἰσηγεῖτο, καὶ δι' ὧν ἀποκατέστησεν ἐξάρχων πάντας τοὺς ἱερωμένους καὶ μοναχοὺς, ἀπεχομένους καπηλείων καὶ μέθης καὶ τῶν ἐκ μέθης ἐπιγινομένων θεοστυγῶν ἔργων καὶ ἀσελγῶν πράξεων, ἐκκλίνειν καὶ τῆς ὁμιλίας τῶν φαύλων καὶ ἀκολάστων· διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐφ' ἡμᾶς ἀπειθοῦντας, κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον, καὶ κατὰ τὸ προσαρμόζον αὐτοῖς σεβάσμιον σχῆμα θεοφιλῶς καὶ μετὰ σεμνότητος πολιτεύεσθαι· ἐπεὶ καὶ ὁμιλίαι κακαὶ φθείρουσιν ἤθη χρηστά, ὡς τὰ ἱερὰ θεσπίζουσιν Εὐαγγέλια. Ἃ δὴ πάντα καὶ βλέπων συνεχῶς καὶ ἀκοῇ λαμβάνων ὅδε ὁ Ἰωαννίκιος παρ' οὐδὲν ἐτίθετο, καὶ ἠφρόντιστει. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἅμα τῷ δηλωθέντι ἑταίρῳ καὶ συνήθει αὐτοῦ μοναχῷ Ἡσαΐᾳ σὺν τῇ τοιαύτῃ μοναχῇ τῇ . . . . . κατὰ τὸ δοκοῦν παραγίνεται εἰς τὸ εἰρημένον ἀσωτεῖον ταύτης δὴ τῆς Θινιατίσσης ἀνερυθριάστως. Ἔνθα δὴ καὶ πρὸ ὀλίγου ὁμοῦ τούτων τῶν εὑρισκομένων καί τινων ἐξεπίτηδες ἐνεδρευόντων ἐπὶ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τόδε τὸ ἀσωτεῖον καὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ τοὺς τοιούτους κρατῆσαι καὶ ἀφελέσθαι μὲν καὶ τὰ προσόντα τούτοις, ἐπόπτην δὲ στηλιτεῦσαι αὐτοὺς καὶ θριαμβεῦσαι· ἐπεὶ ὁ τιμιώτατος δικαιοφύλαξ καὶ πρωτέκδικος τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀγαπητὸς κατὰ Πνεῦμα υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Ἰωάννης ὁ Φύλαξ, ἔτυχε καθ' ὁδὸν ἐκεῖσε διερχόμενος, καὶ οἱ ἐν γειτόνων οἰκοῦντες εἶπον καὶ ἔδειξαν αὐτῷ τὰ περὶ τούτων, καὶ ἐζήτησαν προμηθεύσασθαι καὶ ἁπαλλάξαι τῆς ἀτιμίας αὐτούς, τοὺς μὲν μετὰ θράσους ὡρμημένους πρὸς τοῦτο ἴσχυσε μόλις καὶ κατέπαυσε καὶ ὑποχωρῆσαι παρεσκεύασε, μεταχειρισάμενος, ὡς ἐνῆν, γενομένης καὶ δόσεως εἰς τοὺς τοιούτους, ὅση δὴ καὶ ἐγένετο, αὐτὸς δὲ ἔνδον γενόμενος καὶ ἰδὼν αὐτόψει ἐν τῷ αὐτῷ ἀσωτείῳ τόν τε ῥηθέντα Ἰωαννίκιον καὶ τὸν φίλον αὐτοῦ, τὸν μοναχὸν Ἡσαΐαν, σὺν ταῖς εἰρημέναις μοναχαῖς τῇ τε Θινιατίσσῃ καὶ τῇ . . . . . ἠλευθέρωσε μὲν τούτους ἐντεῦθεν, πλὴν σκώμμασι καὶ ὀνειδισμοῖς οὐκ ὀλίγοις αὐτοὺς καθυπέβαλε κατὰ τὸ εἰκὸς, ὅπως ἐπ' ἀθετήσει τοῦ πρὸς Θεὸν ἐπαγγέλματος φαύλοις καὶ αἰσχίστοις πράγμασιν ἐξέδωκαν ἑαυτοὺς, καὶ ταῦτα τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον ἀπέχεσθαι καθάπαξ τῶν τοιούτων παρακελευομένης καὶ διδασκούσης. Οὕτως οὖν διαῤῥήδην ἐξελεγχθέντος τοῦ πράγματος, οὐδεμία τις ἦν χρεία ἢ ζήτησις παραστάσεως πλείονος, καθαιρέσει τὸν Ἰωαννίκιον παντελεῖ καθυπάγουσα. Πλὴν ἡ μετριότης ἡμῶν, πᾶσαν πρόφασιν περιαιροῦσα,

Digitized by Google

δεῖν ἔγνω παραγενέσθαι αὐτὸν εἰς τὴν κρίσιν συνοδικῶς, καὶ εἴπερ ἔχει λέγειν τι καὶ προβάλλεσθαι ἀπολογήσασθαι· γίνεται τοιγαροῦν μετάκλητος διαφόρως, πρῶτον μὲν μετὰ τοῦ πριμικηρίου τῶν ἐξκουβιτώρων, τοῦ Χαρατζᾶ . . . . . *Finis deesi.*

A

XI. *Synodus metropolitæ Trajanupoleos confert ecclesiam Peritheorii per adjunctionem.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν, ὁμοῦ μὲν προνοουμένη τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Τραϊανουπόλεως, ὑπερτίμου, ἀγαπητοῦ κατὰ Κύριον ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, μὴ τὸ προσῆκον ἔχοντος κατάντημα ἀπὸ τῆς παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν ἐπιφυείσης τοῖς πράγμασιν ἀνωμαλίας καὶ συγχύσεως, ὁμοῦ δὲ καὶ τοῦ ἐν τῷ Περιθεωρίῳ Χριστωνύμου λαοῦ προμηθευομένη, χηρευούσης ἤδη τῆς ἐκεῖσε ἁγιωτάτης ἐκκλησίας, ὡς ἂν καὶ οὗτοι ἀρχιερατικῆς ἀπολαύσωσιν ἐπιστασίας καὶ ἐπισκέψεως καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἁγιασμοῦ· ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς ἐνούσης αὐτῷ ἀρετῆς καὶ περὶ τὰ πνευματικὰ ἐπιστήμης καὶ τῶν λοιπῶν θεοφίλων προτερημάτων καὶ τῆς καθαρᾶς εὐνοίας, ἣν κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ ὀφειλόμενον ἔδειξε καὶ δεικνύει μετὰ τοῦ προσήκοντος ζήλου τῷ ἐνθέῳ κράτει τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, πολλὴν ὠφέλειαν μέλλει προξενεῖν τῷ τοιούτῳ λαῷ, συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Μελενίκου, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Ῥόδου, τοῦ Σηλυβρίας, τοῦ Ἄπρου, τοῦ Αἴνου, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Τενέδου καὶ τοῦ Μάκρης, ἐπεὶ καὶ ὀφειλομένως ἔχομεν ἐπικουρεῖν καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν συνεφάπτεσθαι τοῖς ἀδελφὰ φρονοῦσιν ἡμῖν καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς φροντίδας συνδιαφέρουσιν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καὶ κατεπείγουσι, διὰ ταῦτα κατεπράξατο γνώμῃ κοινῇ ἐπιλαβέσθαι καὶ κατασχεῖν τὸν αὐτὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Τραϊανουπόλεως καὶ ὑπέρτιμον ἐπιδόσεως λόγῳ χηρευούσης, ὡς εἴρηται, τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας Περιθεωρίου ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ· πολλῷ γὰρ μᾶλλον δίκαιον ἂν εἴη ἐκ τῶν ἐνόντων αὐτῷ περιγενέσθαι βοήθειαν ἢ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιζητεῖν· ἐπιλήψεται τοίνυν αὐτῆς μετὰ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὴν κτημάτων καὶ πραγμάτων, ἱερουργήσει τε ἐν αὐτῇ καὶ ἀναγνώστας σφραγίσει καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ ἱερεῖς ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτὴν χειροτονήσει, καὶ πάντα διαπράξεται ἁπλῶς, ὅσα καὶ γνήσιος ταύτης ἀρχιερεὺς δίχα τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ὀφειλόντων τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ἱερωμένων, ἀρχόντων, μοναχῶν καὶ λαϊκῶν τὸ προσῆκον αὐτῷ σέβας καὶ τὴν τιμὴν ἀποδιδόναι καὶ ὑπείκειν, ἐφ' οἷς πρὸς αὐτοὺς μέλλει λέγειν καὶ εἰσηγεῖσθαι ἀφορῶσιν εἰς ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα συνοδικὴ πρᾶξις τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Τραϊανουπόλεως καὶ ὑπερτίμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐπιδέδοται.

B

C

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. ζ' διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρός.*

XII. *Patriarcha concedit metropolitæ Antiquarum Patrarum ut sedeat in monasterio dicto Mega Spelaion.*

† Ἐπεὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀχαΐας, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, ἀνήνεγκεν, ὡς τὰ τῆς κατ' αὐτὸν ταύτης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας κατήντησεν, εἰς ὅσην δὴ καὶ κατήντησε, στενότητα ἀπὸ τῆς τοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίας, ὡς μηδ' ἀπὸ λειψάνων γοῦν ἔχειν γνωρίζεσθαι, κἀντεῦθεν μηδὲ καταντήματος εὐπορῶν ὅδε ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, καὶ τῇδε κἀκεῖσε μεταχωρῶν ἔστιν, ὑφορώμενος καὶ τὸν ἐπηρτημένον αὐτῷ καθ' ἑκάστην σχεδὸν ὑπὸ τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἐχθρῶν κίνδυνον, καὶ διὰ τοῦτο ᾐτήσατο τὴν ἡμῶν μετριότητα, ἵνα ἡ κατὰ τὴν Πελοπόννησον διακειμένη σεβασμία μονὴ, ἡ εἰς ὄνομα τιμωμένη τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένης Σπηλαιωτίσσης, τῇ πατριαρχικῇ περιωπῇ καὶ ἐπισκέψει ἄνωθεν ὑποκειμένη, δοθῇ πρὸς αὐτὸν ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ κατὰ λόγον ἡγουμενείας, καθὰ δὴ ἐνταῦθα κατὰ τὴν θεοδόξαστον, θεοφύλακτον καὶ θεομεγάλυντον Κωνσταντινούπολιν ἐκδίδονται τοῖς ἀρχιερεῦσι μοναστήρια ἡγουμενικῶς, ὥστε τὸν αὐτὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Παλαιῶν Πατρῶν καὶ καταντήματος εὐπορεῖν καὶ τῆς προσηκούσης εὐκοσμίας καὶ θεοφιλοῦς ἀγωγῆς ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ σεβασμίᾳ μονῇ ἀσκουμένων μοναχῶν· ἡ μετριότης ἡμῶν εὔλογον τὴν αἴτησιν ταύτην ἡγησαμένη καὶ κρίνασα, τὸ παρὸν ἀπολύει σιγιλλιῶδες γράμμα, δι' οὗ δὴ καὶ ἐκδίδωτι πρὸς τὸν αὐτὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Παλαιῶν Πατρῶν ἡγουμενικῶς τὴν ῥηθεῖσαν σεβασμίαν πατριαρχικὴν μονὴν τοῦ Σπηλαίου ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ μετὰ πάντων τῶν προσόντων αὐτῇ κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ λοιπῶν δικαίων καὶ προνομίων, ὥστε καὶ ἔχειν ἐν αὐτῇ κατάντημα διὰ τὴν οἰκείαν ἑαυτοῦ ἀσφάλειαν, ὡς εἴρηται. Οὕτω δὲ παρακελευόμεθα τὰ περὶ τούτου, ἵνα οὐ μόνον κατὰ μηδένα τρόπον ἔχῃ οὗτος ἐπ' ἀδείας ποτὲ ὡς οἰκείας τῆς μονῆς ἀντιποιήσασθαι καὶ ἀποσπάσαι αὐτὴν τοῦ πατριαρχικοῦ μέρους, ἀλλὰ καὶ ἀποδιδῷ τό τε ἀνῆκον ἄνωθεν κανονικὸν καὶ εἴ τι ἄλλο ἐστὶ τεταγμένον ἀποδίδοσθαι παρὰ τῆς μονῆς τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἀποδιδῷ δὲ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἐλευσομένου Σεπτεμβρίου σὺν Θεῷ τῆς ὀγδόης ἰνδικτιῶνος. Ὀφείλει μέντοι προηγουμένως φροντίδα ποιεῖσθαι, ὅπως ἂν οἱ ἐνασκούμενοι αὐτῇ μοναχοὶ διαγωγῆς καὶ πολιτείας ἀντιποιοῖντο, μοναχοῖς ἀνδράσι προσαρμοζούσης, καὶ ὡς ἐπηγγείλαντο Θεῷ, ἀναστρέφοιντο, ἔπειτα καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτῷ καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν κτήματα καὶ πράγματα βελτιοῦντο καὶ ἐπαύξοιντο, ὡς λόγον ἀποδώσων ὑπὲρ τούτων Θεῷ, ὀφειλόντων καὶ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν διὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἔχειν αὐτὸν δὴ τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην καὶ ὑπείκειν τούτῳ καὶ πειθαρχεῖν

D

Digitized by Google

καὶ τὰ παρὰ τούτου πρὸς αὐτοὺς λεγόμενα εὐπειθῶς δέχεσθαι· πείθεσθε γὰρ, φησὶ, τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε. Ἐπεὶ καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν τιμὴ εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα διαβαίνει, καὶ ἔχει τὴν ἀναφοράν, εἰδέναι ὀφείλοντες, ὡς ὁ ἐξ αὐτῶν ἀντιπράξων τούτῳ καὶ ἐναντιωθησόμενος, ὅς τι ψωριῶν, ἀπελαθήσεται παρ' αὐτοῦ τῆς μάνδρας Χριστοῦ, ἵνα μὴ λύμης καὶ τῷ ὑγιαίνοντι μεταδῷ. Παρακελεύεται δὲ καὶ τοῦτο ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα ἔχῃ ἐπ' ἀδείας ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης ἱερουργεῖν ἐν τῇ ῥηθείσῃ σεβασμίᾳ πατριαρχικῇ μονῇ τοῦ Σπηλαίου, ὅταν δεήσῃ καὶ καλῇ χρεία πρὸς τοῦτο, τελῆται δὲ ὀφειλομένως ἡ ἀναφορὰ καὶ μνήμη τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐν τῇ μονῇ ὑποκειμένῃ ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν ἐξουσίαν, ἔπειτα μνημονεύηται ὡς καθηγούμενος ἁπλῶς καὶ ὁ διαληφθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται αὐτῷ δὴ τῷ δηλωθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Ἀχαΐας, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, καὶ τὸ παρὸν σιγιλλιῶδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἰνδ. ζ' διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρός.*

XIII. *Patriarcha committit metropolitæ Monembasiæ jura patriarchalia curanda in tota Peloponneso.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν ἀνατίθησί σοι, τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μονεμβασίας, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Πελοποννήσου, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, τὴν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀνήκουσαν πᾶσαν ἐξαρχίαν τοῖς πατριαρχικοῖς δικαίοις· ὅθεν ἐπιτηρήσεις μὲν πάντα τὰ ὑπὸ τὸ πατριαρχεῖον τελοῦντα μοναστήρια, διδάξεις τε τοὺς ἐνασκουμένους αὐτοῖς μοναχοὺς, θεοφιλοῦς ἔχεσθαι βίου καὶ κατὰ τὸ ἐπάγγελμα πολιτεύεσθαι, καὶ τοὺς μὲν πειθομένους ἀποδοχῆς ἀξιώσεις, ὅσους δὲ ἀπειθοῦντας εὑρήσεις, ἰατρεύσεις αὐτοὺς, νῦν μὲν ἡμερωτέροις, νῦν δὲ αὐστηροτέροις φαρμάκοις χρώμενος· ὡσαύτως καταστήσεις ἐν αὐτοῖς ἡγουμένους, ὅσους δοκιμάσῃς τῶν εὑρισκομένων εἰς τὸν αὐτόθι τόπον μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐπιτηδειοτέρους εἰς τὴν τοιαύτην λειτουργίαν· ἐπιτηρήσεις τε τὰ προσόντα τοῖς τοιούτοις μοναστηρίοις κτήματά τε καὶ πράγματα, καὶ διδάξεις τοὺς διακονοῦντας καὶ διενεργοῦντας αὐτὰ προσέχειν ἑαυτοῖς, μὴ θίγειν ἀσυνειδήτως τῶν ἱερῶν, ἐνθυμουμένους τὸ κατὰ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν, καὶ ὡς ὁ ἐκείνων θάνατος καὶ ἡ τῆς προσκαίρου ζωῆς ἀφαίρεσις τύπος ἐστὶν ἐκπτώσεως τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἥτις ἐξ ἀνάγκης ἕψεται τοῖς πλεονεκτικὴν χεῖρα τοῖς ἀνατεθειμένοις Θεῷ ἐπιβάλλουσιν. Ἱερουργήσεις δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις μοναστηρίοις καὶ χειροτονήσεις κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἐκκλησιαστικὴν συνήθειαν, ὀφειλόντων καὶ τῶν ἐνασκουμένων ἐν τοῖς μοναστηρίοις μοναχῶν πείθεσθαι τῇ ἱερότητί σου, ἐφ' οἷς μέλλεις λέγειν πρὸς αὐτοὺς, ἀφορῶσιν εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτῶν προκοπήν τε καὶ αὔξησιν. Κατὰ δὲ τῶν τε- A λέως ἀπειθούντων καὶ μὴ ἐθελόντων ὑπακούειν καὶ βάρος ἀφορισμοῦ ἐπισείομεν, ὅπερ λύσει ἡ ἱερότης σου τῇ μετανοίᾳ προσδραμόντων αὐτῶν. Τούτου γὰρ χάριν καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀπολέλυται πρὸς τὴν ἱερότητά σου δι' ἀσφάλειαν.

†*Εἶχε τό· Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἰνδ. ζ' διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρός.*

XIV. *Macarius, metropolita Antiquarum Patrarum, confirmat monasterium dictum Mega Spelaion non esse metropoleos.*

† Ἐπεὶ ἀπὸ τῆς παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν ἐπιφυείσης τοῖς πράγμασιν ἀνωμαλίας κατήντησε καὶ τὰ τῆς κατ' ἐμὲ ἐκκλησίας, εἰς ὅσην δὴ καὶ κατήντησε στενότητα, κάντεῦθεν ὡς μὴ ἔχων κατάντημα περιεφερόμην τῇδε κἀκεῖσε, βλέπων καθ' B ἑκάστην ἐπηρτημένον μοι κίνδυνον ἐκ τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἐχθρῶν, καὶ διὰ τοῦτο, ὁδηγηθεὶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης κατηλέησέ με καὶ προμηθείας ἠξίωσεν ἀπὸ τῆς ἐμφύτου αὐτοῦ χρηστότητος καὶ συμπαθείας, καὶ παρεκελεύσατο διὰ τιμίου αὐτοῦ σιγιλλιώδους γράμματος, ἵνα τὴν σεβασμίαν πατριαρχικὴν μονὴν τοῦ Σπηλαίου κρατῶ καὶ διεξάγω ἡγουμενικῶς ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς μου, καὶ ἐπιμελῶμαι τῆς συστάσεως αὐτῆς καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον βελτιώσεως, ἰδοὺ, τυχὼν τῆς τοιαύτης προμηθείας καὶ εὐχαριστῶν καὶ τούτου ἕνεκα τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ τὸ παρὸν ἔγγραφόν μου ὑποσχετικὸν ἐκτίθεμαι, δι' οὗ καὶ τάττω καὶ βεβαιῶ, ἵνα εἰ καὶ πεπλανημένον εἶχον πρότερον C λογισμὸν, ὅτι ἔχει ποσῶς μετοχήν τινα ἡ τῶν Παλαιῶν Πατρῶν μητρόπολις ἐπὶ τῷδε τῷ μοναστηρτίῳ, ἀλλ' οὖν ἐπεὶ ἐξήτασα καὶ εὗρον ἀκριβῶς, ὅτι οὐδόλως μετέχει ἡ τοιαύτη ἐκκλησία ἐπὶ τούτῳ, ἅτε δὴ ἄνωθεν ὑποκειμένῳ τῇ πατριαρχικῇ περιωπῇ, καὶ εἰμὶ ἐγὼ εἰς τοῦτο μάρτυς πρὸ τῶν ἄλλων, οὐδὲν πεπραθῶ μετὰ ταῦτά ποτε ἢ ζητῆσαι ἢ ἀντιποιήσασθαι ὡς μητροπολιανοῦ τοῦδε τοῦ πατριαρχικοῦ μοναστηρίου τῆς Σπηλαιωτίσσης, ἀλλὰ ἔχω τὴν τούτου ἡγουμενείαν ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς μου, καὶ ἐπιμελῶμαι τῆς συστάσεως καὶ βελτιώσεως αὐτοῦ τε καὶ τῶν προσόντων αὐτῷ κατὰ τὴν περίληψιν τοῦ ἀπολυθέντος μοι τιμίου σιγιλλιώδους γράμματος, φροντίζων καὶ τῆς ψυχικῆς ὠφελείας καὶ εὐταξίας τῶν μοναχῶν· εἰ δὲ οὐδὲν συντηρηθῶ εἰς τὴν παροῦσάν μου ἔγγραφον ὑπόσχεσιν ἀποπληρῶν οὕτως, ἵνα ἐκβάλλωμαι ἀπὸ τῆς ἡγουμενείας τοῦ τοιούτου πατριαρχικοῦ μοναστηρίου. Διὰ γοῦν τὴν περὶ τούτου βεβαίωσιν ἐπιστωσάμην αὐτὴν οἰκειοχείρῳ ὑπογραφῇ. Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἰνδ. ζ'.

† *Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Μακάριος.*

XV. *Synodus metropolitæ Pegarum confert metropolim Sozopoleos.*

† Ἐπεὶ καὶ τὰ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Πηγῶν ὑπὸ τῆς ἐπιφυείσης τοῖς πράγμασιν ἀνωμαλίας καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπιθέσεως, παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν, εἰς τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς κατήντησε, καὶ οὐδ' ἀπὸ λειψάνων δή τινων ἐγνωρί-

Digitized by Google

ζετο, ὁ δὲ ταύτην λαχὼν ἱερώτατος ἀρχιερεὺς, ὑπέρτιμος, ἀγαπητὸς ἡμῶν κατὰ Κύριον ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς, οὐ μόνον ἐν στερήσει καὶ αὐτῶν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων ἐτύγχανεν, ἀλλ' οὐδὲ καταντήματος γοῦν εὐπορῶν ἦν, κἀντεῦθεν προμηθείας συνοδικῶς ὑπὲρ αὐτοῦ γενομένης καὶ πρότερον, ἐγένετο συνοδικὴ πρᾶξις, ὥστε κατὰ λόγον ἐπιδόσεως κατέχειν αὐτὸν τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Σωζοπόλεως, γνησίου ἀρχιερέως χηρεύουσαν, ἐδεήθη δὲ ἀρτίως ὁ ῥηθεὶς ἱερώτατος ἀρχιερεὺς, ἵνα καὶ ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ κατέχῃ τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν Σωζοπόλεως, ἡ μετριότης ἡμῶν πάνυ τοι προθυμουμένη καὶ βουλομένη Χριστοῦ χάριτι ἐπικουρίαν ἐπιδείκνυσθαι περὶ τοὺς ἀπορουμένους τῶν ἀδελφῶν, περὶ οὓς καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν χρέος ἀπαιτεῖ μάλιστα, καὶ ἅμα προμηθευομένη καὶ αὐτὴ, ὅπως ἂν καὶ ὁ κατὰ τὴν Σωζόπολιν εὑρισκόμενος Χριστώνυμος λαὸς ἀρχιερατικῆς ἀπολαύσωσιν ἐπισκέψεως καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἁγιασμοῦ, ἅτε δὴ τοῦ δηλωθέντος ἁγιωτάτου ἀρχιερέως Πηγῶν τῇ ἐνούσῃ αὐτῷ περὶ τὰ πνευματικὰ ἐπιστήμῃ ἱκανῶς ἔχοντος ὁδηγεῖν ψυχὰς πρὸς τὰ θεοφιλῆ καὶ σωτήρια, διὰ ταῦτα κοινῇ συνοδικῇ γνώμῃ κατεπράξατο, ἐπειλημμένον εἶναι αὐτὸν ἐπιδόσεως λόγῳ καὶ ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀπάρτι τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας Σωζοπόλεως Ἐπιλήψεται τοίνυν οὗτος αὐτῆς τοιουτοτρόπως μετὰ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὴν, ἱερουργήσει τε ἐν αὐτῇ καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ ἱερεῖς ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτὴν χειροτονήσει, καὶ ἁπλῶς πάντα ἐν αὐτῇ καταπράξεται, ὅσα καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς αὐτῆς, ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ δίχα τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ὡς κατὰ λόγον ἐπιδόσεως, ὀφειλόντων καὶ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν, τὸ προσῆκον αὐτῷ σέβας καὶ τὴν τιμὴν ἀποδιδόναι καὶ ὑπείκειν καὶ πειθαρχεῖν, ἐφ' οἷς πρὸς αὐτοὺς μέλλει παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι ἀφορῶσιν εἰς ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Εἰς καὶ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα συνοδικὴ πρᾶξις τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Πηγῶν καὶ ὑπερτίμῳ ἐπιδέδοται.

† *Εἶχε τὸ· Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ιηδ. ζ.*

XVI. *Callistus populum Peritheorii monet ut episcopo obediat.*

† Εὐλαβέστατοι κληρικοὶ τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας Περιθεωρίου καὶ ὁ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης καὶ ἐπικράτειαν εὑρισκόμενος τοῦ Κυρίου λαὸς, ἱερωμένοι, ἄρχοντες, λαϊκοὶ, ἀγαπητὰ κατὰ Κύριον τέκνα τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην, ἔλεος, εὐθηνίαν τε τῶν ἀγαθῶν καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν ἐπεύχεται πᾶσιν ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Ἀπὸ τῆς ἀπολυθείσης συνοδικῆς πράξεως τῆς ἡμῶν μετριότητος μέλλετε γνωρίσειν, ὅπως ἐτάχθη εὑρίσκεσθαι ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Τραϊανουπόλεως εἰς τὴν αὐτὴν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν, καὶ ὅπως περιέστη ἔχειν τοῦτον αὐτὴν εἰς κατάντημα. Ὁ γοῦν τοιοῦτος ἱερώτατος ἀρχιερεὺς καὶ γεννηθεὶς καὶ παιδευθεὶς ἐν τῇ Θεοδοξάστῳ καὶ Θεομεγαλύντῳ Κωνσταντινουπόλει καὶ συνέσει πνευματικῇ καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένος ὑπὸ Θεοῦ, ἀπολαύει μὲν διὰ ταῦτα καὶ τῆς εὐμενείας τῆς παρὰ τῶν κρατίστων καὶ ἁγίων μου αὐτοκρατόρων, ἔχει δὲ καὶ κατ' ἐξαίρετον καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀδελφικὴν στοργὴν καὶ διάθεσιν, ὡς Χριστοῦ χάριτι δυνάμενος καὶ ψυχῶν προΐστασθαι καὶ χειραγωγεῖν αὐτὰς πρὸς τὴν σωτηρίαν. Ἤδη γοῦν καταλαμβάνει σὺν Θεῷ πρὸς ὑμᾶς, καὶ παρεγγυᾶται πᾶσιν ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν ὑποδέξησθε τοῦτον μετὰ περιχαρᾶς, καὶ εὐφρανθῆτε ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ δέχησθε, καὶ σπεύδητε ἐκπληροῦν, ὅσα μέλλει λέγειν καὶ διδάσκειν ἡμᾶς ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια, ὑπείκοντες αὐτῷ καὶ πειθαρχοῦντες ὡς οἰκείῳ ποιμένι καὶ διδασκάλῳ, ἀποστολικαῖς παραινέσεσιν ἑξακολουθοῦντες· ἡ γὰρ πρὸς αὐτὸν τιμὴ εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα διαβαίνει, καὶ ἔχει τὴν ἀναφοράν, καὶ πάντα τρόπον ἐπαγωνιζόμενοι ἀναστρέφεσθαι καὶ πολιτεύεσθαι, ὡς ἁρμόζει Χριστιανοῖς ἀνθρώποις, κατὰ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ καὶ καθὼς οἱ φιλευσεβεῖς τῶν Χριστιανῶν ἀπαιτοῦσι νόμοι, ἀγάπην ἔχοντες μετ' ἀλλήλων καὶ εἰρήνην, ἐλεημοσύνην καὶ μετάδοσιν πρὸς τοὺς πένητας καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, ἐξαγορίαν πρὸς τοὺς πνευματικοὺς πατέρας, τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνάξεων καὶ τῶν εἰς Θεὸν ὑμνῳδιῶν μηδαμῶς ἀπολιμπανόμενοι, ἐπὶ καθάρσει καὶ ἁγιασμῷ τῶν οἰκείων ψυχῶν, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, πάσης μὲν ἁμαρτίας ἀπεχόμενοι, πάσης δὲ ἀγαθοεργίας ἀντεχόμενοι, ἐξ ἧς Θεὸς θεραπεύεται καὶ ἀμείβεται πλουσίως τοὺς οἰκείους θεράποντας, ἵνα καὶ τὴν διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν ἐπενεχθεῖσαν τῷ ἡμετέρῳ γένει καταιγίδα τῆς βαρβαρικῆς ἐφόδου ὁ πλούσιος ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς φιλάνθρωπος Κύριος, τῶν οἰκείων σπλάγχνων ἐπιμνησθείς, εἰς αἰθρίαν μεταποιήσῃ· οἶδε γὰρ ἐκπληροῦν τὰ θελήματα τῶν φοβουμένων αὐτόν. Παρακελευόμεθα δὲ καὶ τοῦτο, ἵνα πάντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας δίκαια εὑρίσκωνται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διαληφθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου, καὶ ἐάν τις ἔφθασε καὶ κατέσχε τι ἐξ αὐτῶν, ἢ τις ἀφ' ὑμῶν τῶν κληρικῶν ἢ τῶν ἄλλων, εἴτε χωραφιαίαν γῆν, εἴτε ἀμπέλιον ἢ ὑδρομύλωνα ἢ περιβόλιον ἢ αὐτουργὸν ἢ τι ἕτερον ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον, ἀπολύσῃ τοῦτο ἀπροφασίστως πρὸς αὐτόν· ἐπειδὴ τὰ ἀφιερωμένα τῷ Θεῷ ἀναπόσπαστα καὶ ἀναφαίρετα τὸν ἀεὶ χρόνον τυγχάνειν ὀφείλει, οἷς ἀφιέρωνται, καὶ ὁ χεῖρα πλεονέκτιν καὶ ἅρπαγα ἐπιβάλλειν τούτοις ἐπιχειρῶν ὡς ἱερόσυλος κρίνεται παρ' αὐτῶν, καὶ ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλεται, ὃ δὴ ἐπιτίμιον ἀκολούθως καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ἐπανατείνεται κατὰ τῶν τοιούτων, μέχρις ἂν φέροντες ἐπανασώσωσι τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ παρ' αὐτῶν ἀφαιρεθέντα· κατὰ γὰρ τὴν τῶν αὐτῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων παρακέλευσιν ὁ ῥηθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης ὀφείλει ἔχειν τὴν φροντίδα καὶ τὴν διοίκησιν πάντων τῶν τῆς Ἐκκλησίας πραγμάτων. Ποιεῖτε τοίνυν ἐπιμελῶς, καθάπερ ἡ μετριότης ἡμῶν παρεγγυᾶται ὑμῖν, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μεθ' ὑμῶν.

† *Εἶχε τὸ· Μηνὶ Μαρτίῳ ιηδ. ζ.*

Digitized by Google

XVII. *Callistus jubet metropolitam Philadelphiæ monasterium David inspicere.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Φιλαδελφείας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε πάσης Λυδίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Ἐπεὶ ἔφθασεν ἡ μοναχὴ ἡ ἐπονομαζομένη Ἀγγελίνα ἡ Σεναχηρίνα καὶ διεπράξατο καὶ εἰργάσατο εἰς τὴν αὐτόθι σεβασμίαν γυναικείαν πατριαρχικὴν μονήν, ἐπ' ὀνόματι τετιμημένην τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένην τοῦ κῦρ Δαυΐδ, ὅσα δὴ καὶ ἐποίησεν ἀνένδεκτα, οὐχ ὡς ἐχρῆν διατεθεῖσα, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐπὶ βλάβῃ ψυχικῇ τῶν ἐναασκουμένων ταύτῃ μοναχῶν, ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ τῆς σωτηρίας μὲν ἁπάντων τῶν Χριστιανῶν φροντίζουσα, Χριστοῦ χάριτι, μάλιστα δὲ τῶν μοναχῶν, κατὰ Θεὸν προθεμένων καὶ ἐπαγγελλομένων βιοῦν, παραδηλοῖ καὶ ἀνατίθησι τῇ ἱερότητί σου διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, ἐπιλαβέσθαι τοῦδε τοῦ πατριαρχικοῦ μοναστηρίου τοῦ κῦρ Δαυΐδ καὶ ἔχειν τὴν ἐφορείαν τούτου καὶ πνευματικὴν ἐπίσκεψιν καὶ ἀνάκρισιν καὶ παντοίαν ἐπιμέλειαν τούτου καὶ προμήθειαν καὶ διὰ φροντίδος ποιεῖσθαι ἀπὸ τῆς ἐνούσης τῇ ἱερότητί σου σοφίας καὶ πνευματικῆς διδασκαλίας καὶ ἐπιστήμης, ὅπως ἂν αἱ ἐν τῷδε τῷ πατριαρχικῷ μοναστηρίῳ θεοφιλῶς ἀναστρέφοιντο καὶ κατὰ τὸ προσαρμόζον γυναιξὶν, ἐπανῃρημέναις τὸν μοναχικὸν βίον καὶ μόνῳ Θεῷ ἀφιερωμέναις, κατὰ τὰς πρὸς αὐτὸν συνθήκας τούτων καὶ ἐπαγγελίας, ταύτην δὲ τὴν Σεναχηρίναν, λυμηναμένην τὰς τῶν μοναχῶν ψυχὰς καὶ ἀνένδεκτα διαπραξαμένην, ἐκ τοῦ ἀπ' ἐντεῦθεν ἀποδιώξῃς ἐκεῖθεν, ἵνα μὴ τῆς λύμης κακῶς μεταδῷ καὶ ταῖς ὑγιαινούσαις· τὸ γὰρ σπουδαζόμενον καὶ πραγματευόμενον ἡμῖν, ὡς οἶδε καὶ ἡ ἱερότης σου, σωτηρία ἐστὶ ψυχῶν, ἔνθα δὴ καὶ μᾶλλον πρὸ τῶν ἄλλων ὀφείλομεν. Ὡσαύτως ἐπιμελείσθω ἡ ἱερότης σου καὶ ὅπως ἂν τὸ ῥηθὲν μοναστήριον εἰς τὴν προτέραν σὺν Θεῷ ἐπανέλθοι εὐταξίαν καὶ κατάστασιν, καὶ τὰ ὑπ' αὐτὸ κτήματα βελτιοῖντο καὶ ἐπαύξοιντο, ἐπανασωθεῖεν δὲ καὶ ὅσα ἔφθασάν τινες οἰφδήτινι τρόπῳ καὶ κατέσχον ἀμετόχως καὶ δυναστείᾳ χρησάμενοι· θάρρος γὰρ ἔχει καὶ ἀκριβῆ πληροφορίαν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ταῖς θεαρέστοις καὶ ἐπιμελείαις τῆς ἱερότητός σου καὶ ἐν τούτῳ καὶ κατ' ἄμφω τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἐπίδοσιν καὶ ὠφέλειαν λήψεται τὸ δηλωθὲν πατριαρχικὸν μοναστήριον, ὀφειλουσῶν καὶ τῶν μοναχῶν κατὰ τὸ, ὅπερ ἔχουσι, χρέος ὑπείκειν καὶ πειθαρχεῖν τῇ ἱερότητί σου ἐν ἅπασιν· ἀποστολικαῖς γὰρ παραινέσεσιν ἐξακολουθεῖν μέλλουσιν, ὡς παρεγγυώμεθα καὶ ἅμα ὡς τῆς πρὸς τὴν ἱερότητά σου αἰδοῦς καὶ εὐπειθείας αὐτῶν καὶ τιμῆς εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα διαβαινούσης καὶ ἀναφερομένης· ὅθεν καὶ οὐδεὶς ὀφείλει ἐπαγαγεῖν εἰς τοῦτο ἐμποδισμόν τινα ἢ ἐναντίωσιν τῇ ἱερότητί σου, εἰ μὴ βούλοιτο, κἂν ὁποῖος ἄρα καὶ ᾖ, ἐκκλησιαστικῆς ἐπεξελεύσεως πειραθῆναι. Ποιείτω τοίνυν ἐπιμελῶς καὶ ἀμεταθέτως ἡ ἱερότης σου κατὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἡμετέραν ἀνάθεσιν ἐπὶ λυσιτελείᾳ, ὡς δεδήλωται, τοῦ τοιούτου πατριαρχικοῦ μοναστηρίου, πρᾶγμα ποιεῖν μέλλουσα καὶ τούτου ἕνεκα εἴς τε ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ καὶ πολλὴν ἀποδοχὴν τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἔρρωσο κατὰ Κύριον, κ. τ. λ.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Μαρτίῳ ἰνδ. ζ'.*

XVIII. *Callistus metropolitæ Philadelphiæ committit jura ecclesiastica curanda in Antiqua Phocæa.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν τὸ παρὸν ἀπολύουσα γράμμα παρακελεύεται δι' αὐτοῦ, ὥστε διοικεῖν τὰ τῆς Παλαιᾶς Φωκαίας ἐκκλησιαστικὰ δίκαια τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Φιλαδελφείας, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Λυδίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸν, κατὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ Χριστοῦ χάριτι σοφίαν καὶ ἀρετὴν καὶ πνευματικὴν ἐπιστήμην, καὶ διὰ φροντίδος τίθεσθαι τὴν σωτηρίαν τῶν ἐκεῖ εὑρισκομένων Χριστιανῶν, ἔχειν δὲ αὐτὸν δὴ τὸν ἱερώτατον ἀρχιερέα καὶ ὑπέρτιμον καὶ ἐπ' ἀδείας ἀποτάττειν ἐπὶ τῇ διεξαγωγῇ τῶν τοιούτων ἐκκλησιαστικῶν δικαίων καὶ ἐνοχῶν, ὃν ἂν ἐθέλοι καὶ διακρίνοι ἱκανὸν καὶ ἁρμόδιον ἐπὶ τούτῳ· ὡσαύτως ἐπιτρέπομεν καὶ ἐκχωροῦμεν τῷδε τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας καὶ ὑπερτίμῳ, ἵνα καὶ ἐν ταῖς ἐνορίαις καὶ ἐπικρατείαις τῶν χρηεύουσῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν καὶ μὴ ἐπιδόσεως λόγῳ πρός τινας δοθεισῶν ἱερουργῇ ἐν αὐταῖς καὶ σφραγίζῃ ἀναγνώστας ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ ἱερεῖς χειροτονῇ· ὅθεν ὀφείλουσιν οἵ τε κληρικοὶ τῆς Παλαιᾶς Φωκαίας, πρεσβύτεροι, μοναχοὶ καὶ λαϊκοὶ, παντοίαν αἰδὼ καὶ τιμὴν ἀπονέμειν αὐτῷ καὶ ὑπείκειν καὶ πειθαρχεῖν, ἐφ' οἷς μέλλει λέγειν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς λυσιτελέσιν, ἀποδιδόναι τε καὶ τὸ ἀνῆκον κανονικὸν καὶ εἴ τι ἄλλο σύνηθές ἐστι καὶ τεταγμένον ἀποδίδοσθαι παρ' αὐτῶν τῷ μέρει τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπὶ τοῦτο γὰρ, κ. τ. λ.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Μαρτίῳ ἰνδ. ζ'.*

XIX. *Patriarcha inspectionem monasterii Hodegon committit metropolitæ Macræ.*

† Ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Μάκρης, ὑπέρτιμος, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, πορισάμενος σεπτὸν πρόσταγμα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν θεοφύλακτον καὶ θεομεγάλυντον Κωνσταντινούπολιν διακειμένῃ σεβασμίᾳ μονῇ, τῇ εἰς ὄνομα τιμωμένῃ τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, ᾐτήσατο, ὡς ἂν λάβῃ ταύτην καὶ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος διὰ γράμματος αὐτῆς. Ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν, τὸ παρὸν ἀπολύουσα γράμμα, παρακελεύεται δι' αὐτοῦ, ὡς ἂν, ταττομένου παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς τὴν ἡγουμενείαν τῆς εἰρημένης μονῆς, ὃν ἂν ἐκλέγηται καὶ σφραγίζῃ αὕτη, ὅτε μὲν εὑρίσκεται ὁ διαληφθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Μάκρης ἐπιδημῶν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων, κρατῇ καὶ ἐφορεύῃ οὗτος τὴν αὐτὴν σεβασμίαν μονὴν, ἐπιμελούμενος καὶ φροντίζων αὐτῆς κατὰ τὸ δυνατὸν, εὑρισκομένου καὶ τοῦ ἀποταχθέντος παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς τὴν ἡγουμενείαν αὐτῆς·

Digitized by Google

ὅτε δὲ εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν εὑρίσκεται ὁ αὐτὸς ἱεριώτατος μητροπολίτης, ἵνα μήτε αὐτὸς οὗτος ἐφορεύῃ τὴν δηλωθεῖσαν σεβασμίαν μονήν, μήτε ἄλλῳ τινὶ τὴν αὐτῆς ἐφορείαν καταλίπῃ, ἀλλὰ εὑρίσκεται ὁ καὶ πρότερον εἰς τὴν ἡγουμενείαν ἀποταχθεὶς αὐτῆς παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος πᾶσαν τὴν τῆς μονῆς φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν ἔχων, ἀνακρινόμενος παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐγένετο τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μάκρης καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἴχε τό· Μηνὶ Μαρτίῳ ἰνδ. ζ, διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρός.*

XX. *Synodus Alexium, episcopum Vladimiriæ, nominat metropolitam Kioviæ et totius Russiæ.*

Ἡ συνοδικῶς γεγονυῖα μετάθεσις τοῦ ἐπισκόπου Βλαντιμήρου, κυροῦ Ἀλεξίου, ἐπὶ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας.

† Ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῇ ἄνωθεν, Χριστοῦ χάριτι, ἀήττητον ἰσχύν τε καὶ δύναμιν ἐπὶ τὸ λυσιτελέστερον ἀεὶ τὰ πάντα διοικονομουμένη, καὶ εἰς πᾶσας μὲν τὰς ἑκασταχοῦ εὑρισκομένας ἁγιωτάτας ἐκκλησίας ἐνδείκνυται τὴν φροντίδα ταύτης καὶ ἐπιμέλειαν, ὅπως ἂν αὗται καλῶς καὶ κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου νόμον διοικοῖντο καὶ διεξάγοιντο· πολλῷ δὲ πλέον φροντίζει καὶ προμηθεύεται τῶν πόρρω που καὶ μακρὰν διακειμένων τοιούτων ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν, πλήθει πολυανθρώπου ἔθνους καὶ ὑπεροχῇ ρηγικῆς ἐξουσίας διαφερουσῶν, τὰ προσήκοντα ἑαυτῇ διαπραττομένη καὶ ὀφειλόμενα, ἔνθα μάλιστα τὸ προκείμενόν ἐστι σπούδασμα ψυχῶν ἁγιασμὸς καὶ ὠφέλεια. Τούτου δὴ χάριν καὶ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, πολλὴν καὶ μεγάλην τὴν ἐπικράτειαν ἔχουσαν καὶ Χριστωνύμῳ κατὰ μυριάδας εὐθυνομένην λαῷ, ἐν ταύτῃ δοξαζομένου τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, διὰ πολλῆς ἄγει τιμῆς ἡ τοῦ Θεοῦ ἁγία Ἐκκλησία, καὶ παντὶ τρόπῳ ταύτης βούλεται προνοεῖσθαι καὶ συναίρεσθαι ταύτῃ καὶ βοηθεῖν· ἐπειδὴ καὶ πολλοὺς πλησιοχωροῦντας ἔχει ἐκείσε τοὺς ἀσεβεῖς τε καὶ πυρσολάτρας. Διὰ ταῦτα καὶ κατὰ τοὺς πολυειδεῖς καὶ ἀρίστους τρόπους τῶν οἰκονομιῶν αὐτῆς τοὺς εὐδοκιμοῦντας ἐπὶ πολλοῖς προτερήμασι προσφόρους ἱεροὺς ἄνδρας καὶ ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων εἰς τὴν τοιαύτην ἀρχιερατικὴν προστασίαν ἐγκατέστησε μετὰ τῆς πρεπούσης δοκιμασίας. Καὶ νῦν οὖν ὁμοίως διὰ πολλῆς εἶχε φροντίδος ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν θεοδόξαστον, θεοφύλακτον καὶ θεομεγάλυντον Κωνσταντινούπολιν εὑρεῖν καὶ ἐκλέξασθαι ἄνδρα τῶν ἀρετῇ διαλαμπόντων καὶ ἐπισήμων καὶ λόγου δυνάμει διαφερόντων τε καὶ εὐδοκιμούντων καὶ πεῖραν ἱερῶν κανόνων καὶ ἀκρίβειαν νόμων φιλευσεβῶν ἔχοντα, καὶ ἐγκαταστῆσαι τοιοῦτον ἀρχιερέα καὶ ἐξαπιστεῖλαι ἐκεῖσε εἰς τὸ ποιμαίνειν καλῶς καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα λόγον τὴν ῥηθεῖσαν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν. Ἐπεὶ δὲ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Βλανδιμήρου, κῦρ Ἀλέξιος, ἐκεῖσε γεννηθεὶς καὶ τραφεὶς καὶ εὐλαβείας καὶ ἀρετῆς ἀντιποιούμενος, ἀπέλαυε καὶ πνευματικῆς στοργῆς καὶ διαθέσεως καὶ παρὰ τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως πάσης Ῥωσίας, κῦρ Θεογνώστου ἐκείνου, εἰς τὴν τοιαύτην ἀρχιερατικὴν ἀρχὴν καλῶς διαπρέψαντος καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἀνηκόντων ἐκείνῳ δικαίων κατεπιστεύθη, ὡς ἱκανὸς ψυχῶν καὶ πραγμάτων προστασθαι, καὶ εἰς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀνήχθη παρ' ἐκείνου ἀξίωμα, εἶτα καὶ ὡς τοιοῦτον γινώσκων αὐτὸν ὁ διαληφθεὶς ἀρχιερεύς, κῦρ Θεόγνωστος, ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας καὶ τῶν πραγμάτων, ἔγραψε καὶ παρεκάλεσεν εἰς τὴν ἁγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν, καὶ συνέστησε τοῦτον ἀξίως καὶ δυνατῶς ἔχοντα καὶ αὐτὴν τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας ἀρχιερατικῶς διεξάγειν. Ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ εἰκὸς ἐξετάσει δεδωκότες ἀκριβεστάτῃ ἐπὶ ὁλόκληρον ἤδη ἐνιαυτὸν οὕτως ἔχον ταῖς ἀληθείαις εὑρομεν καὶ κατὰ πάντα σύμφωνον ταῖς μαρτυρίαις ταῖς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπό τε τῶν ἐκεῖθεν ἐνταῦθα ἐρχομένων Ῥωμαίων καὶ ἀπὸ τῆς καλῆς καὶ ἐπαινετῆς φήμης τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτῶν τῶν Ῥώσων, ἄλλοτε κατ' ἄλλους καιροὺς ἐρχομένων ἐνταῦθα καὶ ἀγαθὰ ὑπὲρ αὐτοῦ μαρτυρούντων (ἔγραψε δὲ ἀρτίως καὶ ὁ εὐγενέστατος μέγας ῥῆξ, κατὰ Κύριον ποθεινότατος καὶ γνησιώτατος υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Ἰωάννης, ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τε τὸν κράτιστον καὶ ἅγιόν μου αὐτοκράτορα καὶ εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν), ἡμεῖς, εἰ καὶ οὐδὲν ἦν σύνηθες διόλου οὐδὲ ἀσφαλὲς τοῦτο τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅμως διὰ τὰς ἀξιοπίστους καὶ συστατικὰς ταύτας μαρτυρίας καὶ τὴν ἐνάρετον καὶ θεάρεστον αὐτοῦ ἀγωγὴν διεκρίναμεν τοῦτο γενέσθαι, πλὴν εἰς αὐτὸν δὴ τοῦτον καὶ μόνον τὸν κῦρ Ἀλέξιον, οὐ μὴν δὴ παραχωροῦμεν, οὐδὲ ἐνδιδόαμεν ὅλως ἕτερόν τινα εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τῆς Ῥωσίας ὁρμώμενον ἀρχιερέα ἐκεῖσε γενέσθαι, ἀλλὰ ἀπὸ ταύτης τῆς θεοδοξάστου καὶ θεομεγαλύντου καὶ εὐδαίμονος Κωνσταντινουπόλεως ἀρετῇ τε καὶ ἀγαθοῖς τρόποις σεμνυνόμενον, ἐν δυνάμει λόγου καὶ εἰδήσει καὶ πείρᾳ τῶν νομίμων τῆς Ἐκκλησίας ἐγνωσμένον καὶ ἐντεθραμμένον, ὡς εἴρηται, ἐπὶ τῷ συμφέροντος καὶ μετὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κανονικὴν παρατήρησιν τά τε παρεμπίπτοντα κανονικὰ ζητήματα διεξάγειν καὶ τὸν ἐκεῖ Χριστώνυμον λαὸν ἐπὶ νομὰς σωτηριώδεις ἐνάγειν, ἑαυτῷ ἀρκοῦντα καὶ μηδενὸς ἑτέρωθεν προσδεόμενον, ὃ δὴ καὶ τοὺς μεθ' ἡμᾶς πατριαρχεύσοντας ἀξιοῦμεν οὕτως ἀποπληροῦν, ὡς καλῶς ἔχον καὶ τὰ μέγιστα συμβαλλόμενον εἰς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ. Ὅθεν καὶ συνδιασκεψαμένη ἡ μετριότης ἡμῶν τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ τῶν καθευρεθέντων ἐνταῦθα ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὑπερτίμων, ἀγαπητῶν κατὰ Κύριον ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν αὐτῆς, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Μελενίκου, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Ῥόδου, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Ἄπρω, τοῦ Μαδύτων, τοῦ Καλλιουπόλεως, τοῦ Τενέδου, τοῦ Γαρέλλης καὶ τοῦ Ἐξαμιλίου, κατέστησεν ἀρτίως τοῦτον δὴ τὸν κύριον Ἀλέξιον εἰς τέλειον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, μετατεθέντα καὶ ἀναχθέντα ἐπὶ τόνδε τὸν θρόνον, ὡς μείζονα, διὰ τὴν

Digitized by Google

ἐνοῦσαν αὐτῷ ἀρετὴν καὶ τὰ λοιπὰ πνευματικὰ προτερήματα κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον, εὐδοκίᾳ καὶ ἐπικρίσει τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τοῦ διαπύρου προμάχου καὶ σπουδαστοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως καὶ εὐταξίας καὶ τῶν θείων καὶ εὐσεβῶν δογμάτων αὐτῆς. Ἀναχθεὶς τοίνυν ἰδοὺ καὶ καταστὰς εἰς τέλειον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας κατὰ τὴν κανονικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν θεσμοθεσίαν τε καὶ παράδοσιν τὴν ἄνωθεν ἐπικρατήσασαν, πέμπεται οὗτος δὴ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κῦρ Ἀλέξιος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, καὶ καταλαμβάνει ἐκεῖσε, ὡσπερεὶ ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα ἦν καὶ ἐξελέγη ἐκεῖσε ἀρχιερεύς. Διὰ ταῦτα καὶ δῆλα ποιοῦμεν τὰ περὶ τούτου πρός τε τὴν ὑπ' αὐτὸν σύνοδον καὶ τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους καὶ αὐτὸν δὴ τὸν εὐγενέστατον μέγαν ῥῆγα Ῥωσίας, τὸν κῦρ Ἰωάννην, καὶ τοὺς λοιποὺς εὐγενεῖς ῥῆγας, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοὺς υἱοὺς τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν ὑπ' αὐτὸν κλῆρον, ἔτι τε καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ πάντα τὸν ἐκεῖ Χριστώνυμον τοῦ Κυρίου λαόν, καὶ γράφομεν καὶ παρεγγυώμεθα πατρικῶς, ὡς ἂν ὑποδέξωνται τοῦτον μετὰ περιχαρείας, καὶ εὐφρανθῶσιν ἅπαντες ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἀπονέμωσι τούτῳ παντοίαν εὐπείθειαν καὶ τιμήν, εἰς ὅσα μέλλει λέγειν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς, ἀφορῶντα εἰς ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ σύστασιν τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ· ἡ γὰρ εἰς αὐτὸν αἰδὼς καὶ τιμὴ καὶ εὐλάβεια εἰς τὸν Θεὸν ἀναφέρεται, καὶ εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα διαβαίνει, ἔτι τε καὶ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον. Ὀφείλει μέντοι οὗτος μετέχειν καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ὡς τέλειος μητροπολίτης Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ἐπιλαβέσθαι τε καὶ πάντων τῶν ὁπουδήποτε εὑρισκομένων καὶ διαφερόντων τῇδε τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει δικαίων καὶ προνομίων. Κατὰ γὰρ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης ὀφείλει ἔχειν τὴν ἐξουσίαν πάντων τῶν ἀνηκόντων τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀναγνώστας σφραγίζων ἐν αὐτῇ καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους προβιβάζων καὶ ἱερεῖς χειροτονῶν καὶ πάντα διαπραττόμενος ἁπλῶς ἐφειμένα τῷ ἱερωτάτῳ ὀρχιερεῖ Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὀφειλόντων καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτῇ κληρικῶν καὶ τῶν ἄλλων, ἱερωμένων, μοναχῶν τε καὶ λαϊκῶν, ὑποκεῖσθαι καὶ πειθαρχεῖν τούτῳ, ὅσα καὶ οἰκείῳ ποιμένι καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ καὶ μεσίτῃ καὶ διαλλακτῇ τὰ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ δέχεσθαι ἀσμένως καὶ προθύμως ἀποπληροῦν, ὅσα μέλλει παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια. Ἐπεὶ δὲ ἀναγκαίως ἔχει ἐπιδημεῖν ἐνταῦθα, ὡς οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες παρακελεύονται, κατὰ τὸ χρέος τῆς ὑποταγῆς αὐτοῦ τῆς εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ κατὰ τὴν τούτων διάταξιν, οὐκ ἔχει δὲ εὐκόλως ἑκάστου ἔτους ἐπιδημεῖν διά τε τὸ πολὺ τῆς ὁδοῦ μῆκος καὶ τὴν ἐν τῷ μέσῳ δυσχέρειαν, παρεγγυώμεθα, ἵνα κατὰ δύο χρόνους, εὐθυντοῦ ὄντος τοῦ πράγματος, καταλαμβάνῃ ἐνταῦθα, δι' αὐτό τε τὸ χρέος, ὅπερ ἔχει, καὶ τὰς παρεμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀναγκαίας χρήσεις, ἔτι δὲ καὶ τὰ ἀνακύπτοντα καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ ἀναγκαῖα ζητήματα. Εἰ δ' ἴσως εἴτε ἀπό τινος ἀσθενείας, εἴτε ἀπὸ ἑτέρων ἐμποδισμάτων ἀδυνάτως ἔχει αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ ἐφίστασθαι, ὀφείλει ἐκλέγεσθαι καὶ ἐκπέμπειν ἐνταῦθα, οὓς ἂν ἁρμοδίους διακρίνοι τῶν τοῦ κλήρου αὐτοῦ, καὶ ἀναφέρειν δι' οἰκείων ἐγγράφων καὶ κατησφαλισμένων ἀναφορῶν τὰ ἅπερ ἔχει κατεπείγοντα ζητήματα, ὡς ἂν ἐντεῦθεν λαμβάνωσι ταῦτα διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τὴν πρέπουσαν ἀποκατάστασιν καὶ διόρθωσιν εἰς πλείονα σύστασιν τούτου καὶ εὐδοκίμησιν· ἐπειδὴ τούτου ἕνεκα καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα συνοδικὴ πρᾶξις γεγονυῖα τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κῦρ Ἀλεξίῳ, ὑπερτίμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ, ἐπεδόθη εἰς ἀσφάλειαν. Ἀπελύθη τῇ λ' τοῦ Ἰουνίου ἰνδ. ζ' τοῦ, ,ϛωξβ' ἔτους.

† *Εἶχε καὶ διὰ τῆς θείας καὶ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Φιλόθεος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

XXI. *Synodus judicium fert de duobus magis.*

† Ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης ὁρμώμενος Καππαδόκης .... πρό τινος ἤδη καιροῦ ἐπὶ κακῷ ἐνταῦθα ἐπιστὰς, ὡς μὴ ὤφελεν, ἀντικρυς ἀσεβείας ἔργα διαπραξάμενος ἐφωράθη· τὴν γὰρ μαγικὴν κακοτεχνίαν εἴπερ τις ἐξησκημένος, τὴν ἐντεῦθεν λύμην διαδόσιμον ἐποιεῖτο, καὶ πολλοὺς αὐτῷ παρεσκεύαζε προσιέναι καὶ ὅλεθρον ψυχικὸν ὑπομένειν. Ἀνενεχθέντος τοίνυν περὶ τοῦ θεοστυγοῦς τούτου τῇ τε ἡμῶν μετριότητι καὶ τῇ περὶ αὐτὴν θείᾳ καὶ ἱερᾷ ἀδελφότητι τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὑπερτίμων, ἀγαπητῶν κατὰ Κύριον ἀδελφῶν αὐτῆς καὶ συλλειτουργῶν, περιαλγεῖς ἅπαντες ἐγενόμεθα εἰς πολλὴν κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ μεγάλην κατενεχθέντες τὴν λύπην, καὶ ταῦτα μετὰ τὸ συνεργίᾳ τοῦ Πνεύματος πολλῷ μόχθῳ καὶ σπουδῇ τὰς τῆς Ἀμαραντίνης μαγείας καὶ γοητείας ἐκ τοῦ μέσου περιαιρεθῆναι, ὡς ἅπαντες ἴσασιν· ὅθεν καὶ τὸν προσήκοντα ζῆλον ἀναλαβόντες, ἐπειδὴ Θεὸς ἦν τὸ κινδυνευόμενον, οὐκ ἐν δευτέρῳ τὰ περὶ τούτου ἐποιησάμεθα· ποῦ γὰρ φορητὸν ὅλως μὴ οὐχὶ τὸν Καππαδόκην εἰς μέσον ἀχθῆναι, κἀντεῦθεν τὴν πρέπουσαν διόρθωσιν καὶ τὰ τῆς κακίας ταύτης λαβεῖν; Ἀλλ' ἦν οὗτος λάθρα μετερχόμενος τὴν βδελυρὰν καὶ ὀλεθρίαν πρᾶξιν καὶ φενακίζων καὶ ἐξαπατῶν, ὡς εἴρηται, καὶ πολλοὺς εἰς βάραθρον ψυχικὸν καὶ ἀπώλειαν κατακρημνίζων· ἀλλ' ὁ τῶν ὅλων Δεσπότης καὶ δημιουργὸς Κύριος, τοῦ οἰκείου τῶν Χριστιανῶν πλάσματος κηδόμενος, οὐκ ἠνέσχετο, οὐδὲ παρεχώρησεν ἐπὶ πλέον τὸν Καππαδόκην συγκρύπτεσθαι καὶ λανθάνειν, ἀλλὰ τὰς τοῦ πονηροῦ καὶ τῶν ζιζανίων σπορέως ἐκτέμνων παραφυάδας καὶ τόνδε τὸν Καππαδόκην μετὰ τῶν μαγικῶν αὐτοῦ βίβλων διοικονομή-

Digitized by Google

σατο τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ συνόδῳ παρασταθῆναι καὶ εἰς προῦπτον ἀπελεγχθῆναί τε καὶ θριαμβευθῆναι. Τὰ μὲν οὖν κατ' αὐτὸν ὅπως τε παρηκολούθησε τὴν ἀρχὴν καὶ ὅπως ἄτε δὴ μιάστωρ καὶ λοιμὸς διαῤῥήδην τῆς ἀσεβείας καὶ τοῖς λοιποῖς μετεδίδου, μακρὸν ἂν εἴη διεξιέναι καὶ οὐδ' ἀκοαῖς ταῖς τῶν φιλοχρίστων ἀνεκτὸν, ἀλλ' ἡ νόσος αὕτη καὶ τοῦ μοναχοῦ . . . καθήψατο, ὃς δὴ ἐξ ἀπονοίας καὶ φιλοδοξίας πάθει ἐαλωκὼς πάντα ἐποίει, ὅπως ἂν ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος ἐπιτυχὴς γένοιτο. Ἐπεὶ δὲ, καθ' ὅσον ἐσπούδαζε μάλιστα, κατὰ τοσοῦτον ἀπετύγχανε τοῦ σκοποῦ, οὐδ' οὕτως ἔληγε συναισθησιν εἰληφὼς, ἀλλ' ἦν ἐπὶ τούτῳ συνεχῶς τῇ συνόδῳ φοιτῶν· ἐπεὶ οὖν ἔβλεπε τὸν ῥηθέντα Καππαδόκην συνοδικῶς ἀπελεγχόμενον διά τε τὰς ἀῤῥητουργίας αὐτοῦ καὶ τὰς μαγικὰς ἀσεβείας, δέον αὐτὸν δὴ τὸν μοναχὸν συνιέναι καὶ ἀποτρόπαιον καθάπαξ ἡγεῖσθαι τοῦτον καὶ βδελυκτὸν, ὁ δὲ τὴν τοῦ διαβόλου συμμαχίαν, ὡς μὴ ὤφελεν, ἐπικεκλημένος τὸν Καππαδόκην ἀσμένως προσίεται καὶ φιλίαν ὁμολογεῖ μετ' αὐτοῦ, καὶ κατ' οἶκον φέρων ξενίζει, καὶ ὁμόστεγον αὐτὸν καὶ ὁμοδίαιτον ἔχειν βούλεται, καὶ δῶρα, τὰ μὲν ἕτοιμος ἦν αὐτῷ παρασχεῖν, τὰ δὲ ἐπηγγέλλετο, εἰ μόνον ἔδοι δεδυνημένον συσκευάσασθαι διὰ μαγγανειῶν πραγμάτιά τινα καὶ μηχανὰς διαβολικὰς, ὥστε καὶ τὴν σύνοδον καὶ τοὺς περὶ ἡμᾶς πεῖσαι ἐπὶ τῷ προβιβασθῆναι τοῦτον εἰς ἀρχιερωσύνης βαθμόν. Ὁ δέ γε τοιοῦτος Καππαδόκης ῥᾷστα τῆς ἐφέσεως ταύτης ἀξιῶσαι αὐτὸν καθυπέσχετο· ἔνθεν τοι καὶ ἀσμένως καὶ μετὰ πολλῆς προσδοκίας προσλαβόμενος τὸν Καππαδόκην ὁ μοναχὸς, ὡς ὑπελάμβανεν, εἶχε τοῦτον μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐφιλοφρόνει· πλὴν ὁ Καππαδόκης, ὥσπερ αὐτὸν ἀμειβόμενος, ἐκεῖνα δὴ ἀωρὶ τῶν νυκτῶν ἔγραφε, καὶ αὐτοῦ τοῦ μοναχοῦ ἐπισταμένου, καὶ ὑπὸ τὸ αἴθριον ἀντικρὺ τῶν ἄστρων ἐτίθει· ἐντεῦθεν γὰρ ἔλεγε καὶ τὴν ἰσχὺν προσεῖναι πρὸς τὸ ζητούμενον, ὅσα μήτε λέγειν μήτ' ἀκούειν καλόν· τήν τε γὰρ κοινὴν τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν προσευχὴν τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ κατὰ χάριν Πατέρα ἀναπεμπομένην γράμμασιν ἀντιστρόφως καὶ ἐναλλὰξ ἔγραφεν ἐν χάρτῃ τινὶ παραγεγραφὼς τούτῳ καὶ τὰ ἅπερ ἐξελέξατο, καθάπερ ἐβουλήθη, ὀνόματα, ὥστε εἶναι αὐτοὺς εὐηνίους καὶ εὐενδότους καὶ καθυπαγομένους ἕνεκα τῶν ζητημάτων αὐτοῦ, πρὸς δὲ καὶ χαρακτῆρά τινας, ὃ δὴ ἀσεβὲς καὶ ψυχώλεθρον γράμμα, χειρὶ γραφὲν τολμηρᾷ, πάνυχον κείμενον διεβίβασεν ἀντικρὺ τῶν ἄστρων, εἶτα ὡς δῆθεν φυλακτικὸν κατὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ Καππαδόκου ὁ μοναχὸς τῷ ἱματίῳ προσράψας τοῖς στέρνοις εἶχεν ἐγκείμενον. Ἀμφοτέρων τοιγαροῦν τούτων παρισταμένων συνοδικῶς καὶ τοῦ Καππαδόκου ὡς δὴ μεταμέλειαν δῆθεν λαβόντος καὶ τὸν μοναχὸν ἐξελέγχοντος ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, ὁ μοναχὸς ἔξαρνος ἦν, μάτην καὶ συκοφαντῶς διαβεβλῆσθαι διατεινόμενος πρὸς τοῦ Καππαδόκου. Ἀλλ' ὁ Καππαδόκης ἰσχυρῶς ἀντεπείγων, ἔλεγεν αὐτίκα προφανῆ τὴν πίστιν εἶναι τοῖς ἔργοις· ἐπεὶπερ ἐγκόλπιον ὁ μοναχὸς φέρει τὸ λεγόμενον φυλακτικὸν, οὗ δὴ καὶ εὐθὺς ἐκσπασθέντος καὶ ἐξελκυσθέντος ἀφ' οὗπερ προσερράφη ἱματίου παρὰ τοῦ μοναχοῦ καὶ τῶν προσγεγραμμένων ἐν τῷ χάρτῃ κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον χαρακτήρων καὶ γραμμάτων ἀριδήλως ἀναφανέντων εἰς μέσον συνοδικῶς, καὶ τοῦδε τοῦ μοναχοῦ μὴ ἀντιλέγειν ἔχοντος, ἡ μετριότης ἡμῶν συνδιασκεψαμένη συνοδικῶς . . . . . *Finis deest.*

XXII. *Patriarcha monet episcopum Novogradii ut obtemperet metropolitæ Kioviæ.*

† Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε Νοβογραδίου, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη τῇ θεοφιλείᾳ σου ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Οἶδας, ὡς τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως πάσης Ῥωσίας ἐκείνου, κῦρ Θεογνώστου, τελευτήσαντος ἦν ἀναγκαῖον, ἵνα γένηται ἀρχιερεὺς εἰς τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην μητρόπολιν. Ἐπεὶ οὖν ὁ αὐτὸς κῦρ Θεόγνωστος, ὅστις καὶ καλῶς διέπρεψεν εἰς ταύτην δὴ τὴν ἀρχιερατικὴν ἀρχὴν, πρότερον ἔτι ζῶν ἔπεμψε καὶ ἔγραψε καὶ παρεκάλεσεν εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, περὶ τοῦ παρ' ἐκείνου προβιβασθέντος εἰς ἐπίσκοπον Βλαδιμήρου, τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου, ὅτι ἔχει ἀξίως καὶ δύαται ἀρχιερατικῶς διεξάγειν τὴν αὐτὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν, διότι ἔνι εὐλαβὴς καὶ ἐνάρετος, καὶ ἡμεῖς δὴ ἐξητάσαμεν αὐτὸν, καθὼς ἔπρεπε, καὶ εὕρομεν κατ' ἀλήθειαν τοιοῦτον Χριστοῦ χάριτι καὶ σύμφωνον εἰς τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ μαρτυρίας ἀπό τε τῶν αὐτόθεν πολλάκις ἐρχομένων Ῥωμαίων, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτῶν τῶν Ῥώσων, οἵτινες ἦρχοντο ἐνταῦθα καὶ πρότερον κατὰ καιροὺς διαφόρους· διὰ ταῦτα ἡ μετρίοτης ἡμῶν, συνδιασκεψαμένη μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου τῶν καθευρεθέντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, ἀπὸ κοινῆς γνώμης ἀνεβίβασεν αὐτὸν διὰ τὴν ἐνάρετον αὐτοῦ πολιτείαν καὶ τὰ λοιπὰ πνευματικὰ προτερήματα, καὶ ἀποκατέστησεν ἐπὶ τὸν μεγαλώτερον καὶ τιμιώτερον ἀρχιερατικὸν θρόνον, τέλειον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, μετὰ εἰδήσεως καὶ θελήσεως τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τοῦ διαπύρου προμάχου τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καὶ πάντα τὰ καλὰ τιμᾷν καὶ ἀνυφοῦν εὐδοκοῦντος καὶ βουλομένου, καθὼς μέλλεις γνωρίσειν καὶ ἀπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ ἀπολυθέντων ἑτέρων γραμμάτων τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἐπειδὴ ἐδεξάμεθα καὶ διὰ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Σαραΐου καὶ τὰς συστατικὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐγγράφους γνώμας τῶν αὐτόθι λοιπῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων. Ἀρτίως οὖν ἔρχεται σὺν Θεῷ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κῦρ Ἀλέξιος, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν τοιαύτην ἁγιωτάτην μητρόπολιν· διὰ τοῦτο καὶ γράφομεν πρὸς τὴν θεοφιλείαν σου, ἵνα εὐφρανθῇς καὶ σὺ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἀπονέμῃς τὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ εὐπείθειαν πρὸς αὐτὸν, εἰς ἃ μέλλει λέγειν ὡς ποιμὴν καὶ διδάσκαλος ψυχωφελὴ καὶ σωτήρια καὶ συστατικὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι καὶ εἰς τὸν Θεὸν εὐαπόδεκτον καὶ εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν

Digitized by Google

θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον ἐπαινετόν· τοῦτο καὶ οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες παρακελεύονται, ῥητῶς οὕτω λέγοντες· « Τοὺς ἐπισκόπους παντὸς ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἑαυτῶν πρῶτον καὶ πᾶσαν εὐλάβειαν καὶ ὑποταγὴν αὐτῷ ἀπονέμειν. » Ἐπεὶ δὲ διὰ τὴν πνευματικὴν ἀγάπην καὶ στοργήν, ἣν εἶχεν ὁ δηλωθεὶς ἱερώτατος ἀρχιερεὺς, κῦρ Θεόγνωστος, εἰς τὸν ἐπίσκοπον ἐκεῖνον . . . . . ἔδωκεν ἐκεῖνον εἰς τὸ φελόνιον φέρειν σταυροὺς τέσσαρας, καὶ ἀπὸ ζητήσεως καὶ παρακλήσεως ἰδικῆς σου ἐποιήσαμεν καὶ ἡμεῖς, ὅσον ἐποιήσαμεν εἰς σὲ, ὀφείλεις, ἵνα εὐχαριστῇς, καὶ οὐδὲν παρεξέλθῃς ἀπὸ τούτου, ἀλλὰ καὶ ἀποδιδῷς πρὸς τοῦτον δὴ τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην σου τὴν ἣν ἔχεις κατὰ χρέος ὑποταγήν· ἐὰν γοῦν βλέπῃ καὶ αὐτὸς τὴν σὴν εὐγνωμοσύνην χρεωστικῶς εἰς αὐτὸν καὶ καλὴν καὶ ὀρθὴν εὔνοιαν, μέλλει δεικνύειν πατρικὴν καὶ ἀγαπητικὴν εὐμένειαν εἰς τὴν θεοφιλίαν σου· οἶδας δὲ, ὅτι καὶ αἱ γραφαὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, αἵτινες προαπελύθησαν εἰς τοῦτο, διὰ φιλίαν τὴν πρὸς σὲ ἐγένοντο, πλὴν οὕτως ἵνα οὐδὲν θαρρήσῃς εἰς τοῦτο καὶ εἰσέλθῃς εἰς πρόφασίν τινα ἐντεῦθεν, καὶ ποιήσῃς τίποτε περιφρονητικὸν εἰς τὸν μητροπολίτην σου, ἀλλὰ ἵνα στέργῃς μὲν καὶ εἰς ἐκεῖνο ἀμεταθέτως, ἀπιδιδῷς δὲ καὶ πρὸς τὸν τοιοῦτον ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας τὴν χρεωστουμένην, ὡς εἴρηται, εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν καὶ τιμὴν, καθώς τε οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες παρακελεύονται, καὶ καθὼς ἀπεδίδουν αὐτὴν καὶ οἱ πρότερον ἐπίσκοποι εἰς τοὺς πρώην μητροπολίτας αὐτῶν. Ἐὰν δὲ ἴσως ἕνι τις λόγος χάριν τοῦ ὅπερ ἐποιήσαμεν εἰς σὲ διὰ τοὺς σταυροὺς, ὡς δεδήλωται, περὶ ταύτης καὶ μόνης τῆς ὑποθέσεως ἀναφέρῃς εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, ὡς ἂν διαπράξηται αὕτη, ὅσον ἂν διακρίνοι περὶ τούτου· πλὴν εἰς τοῦτο καὶ μόνον τὸ κεφάλαιον δίδομεν τοῦτο, εἰς δὲ πᾶσαν ἄλλην ὑπόθεσιν, εἴτε δῆτα προσκαλεῖται σὲ εἰς ἑαυτὸν ὁ μητροπολίτης σου, εἴτε εἰς ἄλλο τι, ἵνα ὑπόκεισαι εἰς τὴν ὑποταγὴν καὶ διάκρισιν αὐτοῦ, καὶ εἴ τι δὲ συμβῇ μεταξὺ, ἐξετάσεως καὶ κρίσεως δεόμενον, ἵνα παρ' αὐτοῦ δὴ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας δέχησαι τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἐξέτασιν, ἐν μηδενὶ ἀντιλέγων μηδὲ ἀπειθῶν, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἄνωθεν ἐν τοῖς τοιούτοις ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν καὶ κατὰ τὴν τῶν αὐτῶν θείων κανόνων παράδοσιν, ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο παρακελεύονται οἱ ἱεροὶ κανόνες, ὥστε, ὁπόταν σοι γένηται ἀναγκαῖα χρεία γράφειν καὶ ἀναφέρειν εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, πρῶτον ἵνα διδῷς εἴδησιν εἰς τὸν μητροπολίτην σου, καὶ μετὰ εἰδήσεως τούτου καὶ βουλῆς γράφῃς τοῦτο καὶ ἀναφέρῃς· ἀκολούθως στέργουσα τὰ περὶ τούτου καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν κατὰ τὴν διάταξιν τῶν κανόνων παρακελεύεται, ἵνα μηδὲν γένηται τούτου ἕνεκα παρὰ τὴν αὐτὴν γνώμην, ἀλλὰ ἐνεργῆται οὕτως, διότι ἐὰν οὐδὲν ἀποπληροῖς εἰς τὸν μητροπολίτην σου κατὰ τοὺς αὐτοὺς θείους κανόνας τὴν ἀνήκουσαν ὑποταγὴν χρεωστικῶς, γίνωσκε, ὅτι ἀνατεθειμένος ἕνι οὕτος παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος πράττειν εἰς σὲ πᾶν ὅπερ ἔχει ἐπ' ἀδείας κανονικῶς, καὶ τὸ τοιουτοτρόπως γινόμενον παρ' αὐτοῦ πάντως μέλλει στέργειν ὁμολογουμένως καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ οὐδὲν οὐδόλως μέλλεις εὑρήσειν ἀπὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος τὴν τυχοῦσαν βοήθειαν, ἐὰν ἴσως φανῇς ἀπειθὴς καὶ ἀνυπότακτος εἰς τὸν διαληφθέντα μητροπολίτην σου. Συντηροῦ τοίνυν εἰρηνεύων κατὰ τὸ εἰκὸς, καὶ ποίει ἀμεταθέτως καὶ ἀπαραιτήτως, καθὼς γράφομεν καὶ παρεγγυώμεθα τῇ θεοφιλείᾳ σου διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, ἀντιστρεφέντος δι' ἀσφαλείας. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς θεοφιλίας σου.

Ἀπελύθη τῇ β' τοῦ ϛωξ' δευτέρου ἔτους. Ἐπεὶ δὲ ἀνετέθη παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ὁ θεοφιλέστατος κανστρίαιος τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ σκευοφύλαξ τοῦ εὐαγοῦς βασιλικοῦ κλήρου, ἀγαπητὸς κατὰ Πνεῦμα υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Γεώργιος ὁ Νερδίκης, καὶ ἔξαρχος καὶ δικαίῳ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἵνα κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς ποιήσῃ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κῦρ Ἀλεξίου, ὄντινα καὶ ὡς κριτὴν στέργουσα πέμπει ἡ μετριότης ἡμῶν, παραδηλοῦμεν ἰδοὺ τῇ θεοφιλείᾳ σου, ἵνα ὑποδέξηται τοῦτον μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς καὶ ἀγάπης· ἡ γὰρ πρὸς αὐτὸν τιμὴ εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα διαβαίνει, καὶ ἔχει τὴν ἀναφοράν, καὶ μέλλεις ποιήσειν καὶ εἰς τοῦτο πρᾶγμα εἰς πολλὴν ἀποδοχὴν τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ζ', διὰ τῆς δεσποτικῆς καὶ τιμίας πατριαρχικῆς χειρός.*

XXIII. *Patriarcha monet episcopum Novogradii, ut quemdam Theodoritum excommunicatum habeat.*

Εἰς τὸν αὐτὸν Νοβογραδίου.

† Ἀπὸ τῆς περιλήψεως τοῦ ἀπολυθέντος ἑτέρου γράμματος τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς σὲ μέλλεις γνωρίσειν, ὅσα ἔγραψε καὶ παρεδήλωσέ σοι ἡ μετριότης ἡμῶν περὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κυροῦ Ἀλεξίου, ὑπερτίμου καὶ ἀγαπητοῦ κατὰ Κύριον ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἵνα δηλονότι ἔχῃς εἰς αὐτὸν τὴν ὀφειλομένην ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν, ὡς μητροπολίτην σου, καθὼς οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες παρακελεύονται· ἀλλὰ καὶ νῦν τὰ αὐτὰ παρεγγυᾶται τῇ θεοφιλείᾳ σου ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ ἀγωνίζου καὶ ἐπιμελοῦ, ἵνα ἀποπληροῖς οὕτως ἀμεταθέτως. Γνωστὸν δὲ ἔστω τῇ θεοφιλείᾳ σου, ὅτι ὁ Θεοδώρητος πρὸ δύο χρόνων ἦλθεν ἐνταῦθα, ἔτι ζῶντος τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως κῦρ Θεογνώστου ἐκείνου, καὶ ἐζήτησεν ἵνα γένηται μητροπολίτης Ῥωσίας· ἡμεῖς δὲ, ἀκριβῶς ἐξετάσαντες καὶ εὑρόντες, ὅτι ὁ μητροπολίτης, κῦρ Θεόγνωστος, ἀκμὴν ἔζη, οὐδὲν παρεδεξάμεθα τοῦτον, ὅτι ἐκτὸς τῆς θεσμοθεσίας τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἐζήτει, διὰ τοῦτο καὶ ἐλέγομεν πρὸς ἐκεῖνον, ὡς ἂν προσκαρτερῇ, καὶ πέμψωμεν ἡμεῖς καὶ μάθωμεν τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ μητροπολίτου ἐκείνου, καὶ τότε, εἴ τι φανῇ καλὸν, ἵνα ποιήσωμεν. Ἐκεῖνος δὲ ἐγένετο φυγὰς εἰς τὸν Τόρνοβον, καὶ ἐποίησε πρᾶγμα παραλογώτατον

Digitized by Google

καὶ παρανομώτατον καὶ ἔξω τῶν κανόνων, ὅπερ οὐδὲν ἐγένετό ποτε, ἀφ' οὗ ἐβαπτίσθη ἡ Ῥωσία. Ἡμεῖς γοῦν ἐγράψαμεν καὶ πρότερον εἰς πάντα τὸν αὐτόθι τόπον, ἵνα οὐδὲν προσδέξησθε ποσῶς τὸν τοιοῦτον Θεοδώρητον, ὡς καθῃρημένον παρὰ τῶν θείων κανόνων καὶ παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, λοιπόν, εἰ μὲν ἐκβάλῃ καθόλου τὰ ἀρχιερατικά, ἵνα ἑνὶ μόνον, ὡς ἁπλῶς Χριστιανός· εἰ δὲ φιλονεικεῖ κρατεῖσθαι καὶ ἐμμένειν εἰς τοῦτο, ἵνα ἑνὶ μὲν καὶ καθῃρημένος, ἑνὶ δὲ καὶ ἀφωρισμένος καὶ ἀλλότριος τῆς Χριστιανικῆς καταστάσεως, ὁλλὰ καὶ ἐκεῖνος, ὅστις μέλλει δέξασθαι εἰς κοινωνίαν αὐτὸν, κἂν ὅστις ἄρα καὶ ᾖ· πρόσεχε γοῦν, ἵνα οὐδὲν παραδέξῃ ποσῶς τὸν τοιοῦτον Θεοδώρητον, ὡς ἂν μὴ ὑποπέσῃς καὶ σὺ εἰς τὴν καταδίκην, εἰς ἣν ἑνὶ καὶ ὁ Θεοδώρητος· λέγει γὰρ ὁ κανών, ὅτι « Ὁ ἀκοινωνήτῳ κοινωνῶν καὶ αὐτὸς ἀκοινώνητος ἔστω· » ἀλλὰ μᾶλλον ἂς ἔχῃ ἡ θεοφιλία σου πρὸς τόνδε τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κατὰ τὸ ὅπερ ἔχεις χρέος, εὐπείθειαν καὶ εὐλάβειαν καὶ ὑποταγήν, καθὼς καὶ δι' ἑτέρου γράμματος πλατύτερον παρεδήλωσέ σοι ἡ μετριότης ἡμῶν· ἡ γὰρ πρὸς αὐτὸν τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην, κῦρ Ἀλέξιον, τιμὴ εἰς τὸν Θεὸν ἀναφέρεται, καὶ εἰς τὴν μετριότητα ἡμῶν διαβαίνει. Συντηροῦ τοίνυν καὶ ποίει καθά σοι παρεγγυώμεθα διὰ τοῦ παρόντος γράμματος. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς θεοφιλίας σου.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ζ', διὰ τῆς πατριαρχικῆς καὶ θείας χειρός.*

XXIV. *Synodus statuit ut Vladimiriæ sit sedes metropolitæ Kioviæ et totius Russiæ.*

† Εἶχε μὲν ἡ ἀγιωτάτη μητρόπολις Ῥωσίας μετὰ καὶ τῶν ἄλλων κάστρων καὶ χωρῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελούντων καὶ τὸ ἐν τῇ Μικρᾷ Ῥωσίᾳ κάστρον, τὸ Κυέβον ἐπονομαζόμενον, ἐν ᾧ ἦν ἄνωθεν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τῆς μητροπόλεως· ηὑρίσκοντο δὲ καὶ οἱ ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς Ῥωσίας τὴν οἴκησιν ποιούμενοι ἐν αὐτῇ. Ἐπεὶ δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ καιροῦ συγχύσεως καὶ ἀνωμαλίας καὶ τῆς τῶν γειτονούντων Ἀλαμάνων δεινῆς ἐπιθέσεως ἐφθάρη, καὶ εἰς στενοχωρίαν κατήντησε, κἀντεῦθεν οἱ προϊστάμενοι ὀρχιερατικῶς τῆς Ῥωσίας, μὴ τὴν ἀνήκουσαν καὶ ὀφειλομένην αὐτοῖς κυβέρνησιν ἔχοντες, παρὰ πολὺ ἐλλειπομένην τῆς προτέρας, ἐπεὶ οὐδὲ τῆς τῶν ἀναγκαίων ηὐπόρουν προσόδου, μετῴκησαν εἰς τὴν ἁγιωτάτην αὐτῆς ἐπισκοπὴν Βλαντιμήρου, ἱκανὴν οὖσαν παρέχειν αὐτοῖς καταμονὴν καὶ ἀνάπαυσιν πάντων τῶν χρειωδῶν, μετῴκησαν δὲ ἐν αὐτῇ τοῦτον τὸν τρόπον ὅ τε ἱερώτατος μητροπολίτης Ῥωσίας, κῦρ Θεόγνωστος ἐκεῖνος, καὶ πρὸ αὐτοῦ ἕτεροι δύο, ἐπισκεπτόμενοι μὲν, ὅσον εἰκὸς, καὶ τὸ Κυέβον καὶ τούτῳ τὴν προτίμησιν ἀπονέμοντες διὰ τὸ ἐκεῖσε, ὡς δεδήλωται, εἶναι τὸν θρόνον ἄνωθεν τῆς μητροπόλεως, οἰκοῦντες δὲ καὶ διατρίβοντες καὶ τὴν αὐτῶν πᾶσαν προμήθειαν καὶ ἀνάπαυσιν ποριζόμενοι ἐκ τοῦ Βλαντιμήρου· μαρτυρεῖ τοῦτο καὶ τὸ μὴ γεγονέναι ἐφ' ἱκανοῖς χρόνοις ἐπίσκοπον, ὡς τοῦ μητροπολίτου ἰδιοποιησαμένου καὶ κατασχόντος αὐτήν· ἀλλ' ὁ νῦν προβιβασθεὶς εἰς ψῆφῳ καὶ ἐκλογῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου ἱερώτατος μητροπολίτης πάσης Ῥωσίας, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, ἀγαθὸς ὢν ἀνὴρ καὶ ὑποταγῆς εἰδὼς νόμους, συνῆν τῷ διαληφθέντι ἀρχιερεῖ, κῦρ Θεογνώστῳ ἐκείνῳ, διακυβερνῶν καὶ ὑπανέχων αὐτὸν γήρᾳ κάμνοντα καὶ ἀσθενείᾳ περιπεσόντα δεινῇ καὶ τῶν δικαίων τῆς Ἐκκλησίας προσταγῇ καὶ θελήσει ἐκείνου καλῶς ἀντιλαμβανόμενος· ὅθεν καὶ κατανοήσας ἐκεῖνος αὐτὸν ἱκανὸν ὄντα ψυχῶν προστασίαν ἀνεγχειρισθῆναι, ἐπίσκοπον Βλαντιμήρου πρὸς τῷ τέλει τοῦ ἑαυτοῦ βίου κεχειροτόνηκε, καὶ πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν ἱερὰν σύνοδον ἔγραψε καὶ ἐμαρτύρησε καὶ ἠξίωσε προβιβασθῆναι εἰς τὸν θρόνον Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὃς δὴ καὶ μετὰ θάνατον ἐκείνου, προκριθεὶς παρ' αὐτοῦ πρότερον, ὡς εἴρηται, παρά τε τοῦ εὐγενεστάτου μεγάλου ῥηγὸς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Ἰωάννου, καὶ ἑτέρων ῥηγάδων, τῶν κληρικῶν τε καὶ παντὸς τοῦ ἐκεῖσε Χριστωνύμου λαοῦ εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν προστασίαν αὐτῶν, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον καὶ ψηφισθεὶς καὶ ἐκλεγεὶς καὶ προβιβασθεὶς εἰς μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, εὐδοκίᾳ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἐκίνησε καὶ τὸν περὶ τούτου λόγον συνοδικῶς πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα, ὅπως δηλονότι ἐφθάρη καὶ εἰς στενοχωρίαν κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον κατήντησε (καὶ οὐδὲ ἱκανόν ἐστι κατάντημα τοῦ ἀρχιερέως τὸ Κυέβου), ὅπως δὲ ὁ Θεοδώρητος παρανόμως ἀπελθὼν εἰς τὸν Τόρνοβον καὶ παρὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας εἰληφὼς παράνομον χειροτονίαν ἐκεῖσε, καθαιρεθεὶς δὲ καὶ ἀφορισθεὶς παρὰ τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, λῃστικῶς ἅμα καὶ τυραννικῶς ἀντιποιεῖται τοῦ Κυέβου, καὶ εὑρίσκεται ἐν αὐτῷ. Ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν, συνδιασκεψαμένη τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, ἀγαπητοῖς κατὰ Κύριον ἀδελφοῖς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργοῖς, ἐπεὶ πολλαχόθεν ἐγνώρισεν, ὡς οὐκ ἔστιν ἑτέρα καταμονὴ καὶ ἀνάπαυσις καὶ κατάντημα τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Ῥωσίας διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, εἰ μὴ τὸ Βλαντίμηρον, ἐν ᾧ ηὑρίσκοντο καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ μητροπολῖται Ῥωσίας, ἑνὶ δὲ τῶν ἀναγκαιοτάτων πάνυ γε καὶ ὀφειλομένων ἀποκαταστῆναι τὸν ἀρχιερέα διὰ συνοδικῆς πράξεως, ἔνθα δὴ εὑρίσκεσθαι ἀπολαύοντα τῆς ἱκανῆς προμηθείας καὶ κυβερνήσεως, ἐν ἁγίῳ παρακελεύεται Πνεύματι διὰ τοῦ παρόντος συνοδικοῦ γράμματος, εἶναι καὶ εὑρίσκεσθαι τόν τε ἱερώτατον μητροπολίτην Ῥωσίας καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν πάντας ἐν τῷ Βλαντιμήρῳ καὶ ἔχειν τοῦτο ὡς οἰκεῖον κάθισμα ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, καὶ ἑνὶ μὲν καὶ τὸ Κυέβον ὡς οἰκεῖον θρόνος καὶ πρώτου κάθισμα τοῦ ἀρχιερέως, ἐὰν περισώζηται, μετ' ἐκεῖνο καὶ σὺν ἐκείνῳ δεύτερον κάθισμα καὶ καταμονὴ καὶ ἀνάπαυσις ἡ ἀγιω-

Digitized by Google

τάτη ἐπισκοπῆ. Βλαντιμήρου, ἐν ᾗ ἀκωλύτως, ὁπηνίκα δεήσει, ἐνεργήσει ὁ μητροπολίτης Ῥωσίας σφραγιδάς τε ἀναγνωστῶν καὶ ὑποδιακόνων καὶ διακόνων προβιβασμοὺς καὶ χειροτονίας ἱερέων καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα κανονικῶς ἐφεῖται καὶ τῷ γνησίῳ ἀρχιερεῖ, ἄνευ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ἀλλὰ καὶ εἴπερ βοηθείᾳ Θεοῦ ἐπανέλθοι τὸ Κύεβον εἰς τὴν ἀρχαίαν εὐδαιμονίαν τε καὶ κατάστασιν, ἐξωσθῇ δὲ καὶ ὁ καθαιρεθεὶς Θεοδώρητος, ὥστε εἶναι δυνατὸν ἔχειν τινὰ ἐν αὐτῷ τὸν ἀρχιερέα ἀνάπαυσιν, οὐδὲ οὕτως ἐκσπασθήσεται τὸ Βλαντίμηρον τοῦ μὴ προσεῖναι ὡς οἰκεῖον κάθισμα τοῖς μητροπολίταις τῆς Ῥωσίας, ἀλλ' ἔσται μὲν, ὡς δεδήλωται, τὸ Κύεβον θρόνος καὶ πρῶτον κάθισμα τοῦ. . . . . *Finis deest.*

XXV. *Episcopi, qui patriarcham sequi non potuerant, confirmant decisiones ejus.*

† Ἐπεὶ παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν συνέβη, ἤτις δὴ καὶ συνέβη, διάστασις μεταξὺ τῶν κραταιῶν καὶ ἁγίων ἡμῶν αὐθεντῶν καὶ βασιλέων, κἀντεῦθεν τῆς τοσαύτης δυσχερείας καὶ ἐναντιότητος ἐπελθούσης ἐπισυμβαίνει καὶ κοινὸς ὄλεθρος καὶ πανωλὴς φθορὰ τῶν Χριστιανῶν, ὁ δέ γε παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ὡς τὴν πνευματικὴν προστασίαν λαβὼν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, συνδιασκεψάμενος ἡμῖν πᾶσι κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ προμήθειαν ποιησάμενος, δεῖν ἔγνω παραγενέσθαι δι' ἑαυτοῦ καὶ εἰς ἀμφοτέρους τούτους τοὺς βασιλεῖς, ὥστε σὺν βοηθείᾳ Θεοῦ ἀποκαταλλάξαι καὶ εἰρηνεῦσαι τὴν τοιαύτην διάστασιν, κοινωσάμενος τὰ περὶ τούτου πάσῃ τῇ ὁμηγύρει καὶ ἀδελφότητι ἡμῶν τῶν ἀρχιερέων, ἤδη τὴν τοιαύτην προμήθειαν, ὡς ἄνωθεν καὶ ἐκ Θεοῦ καταπεμφθεῖσαν, συμφέρουσαν καὶ κοινωφελῆ ὁμοῦ κρίναντες, συμψηφιζόμεθα, καὶ δι' οἰκείων γνωμῶν καὶ οἰκειοχείρων ὑπογραφῶν κυροῦμεν καὶ βεβαιοῦμεν ἀσμένως τε καὶ ὅλῃ διαθέσει καὶ προθυμίᾳ ψυχῆς, καὶ ὅσοι δηλονότι ἀφ' ἡμῶν τῶν τῆς ἱερᾶς συνόδου διὰ τὴν ἐπιγενομένην εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ καιροῦ στενοχωρίαν καὶ ἔνδειαν οὐκ ἰσχύομεν ἀκολουθῆσαι κατὰ τὸ ὅπερ ἔχομεν χρέος αὐτῷ δὴ τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, καὶ στέργομεν κοινῇ, ὅσον ἂν διὰ τὴν κοινωφελῆ εἰρηναίαν ταύτην σὺν Θεῷ κατάστασιν ἰσχύει καὶ διαπράξεται ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης· ἐπειδὴ τοῦτό ἐστι καὶ εἰς ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν τῶν ὑπολειφθέντων ἀθλίων Χριστιανῶν σύστασιν καὶ ἀσφάλειαν ψυχῇ καὶ σώματι.

† *Ὑπεγράφη δὲ οἰκειοχείρως παρὰ πάντων τῶν τοιούτων ἀρχιερέων τὸ πεμφθὲν κατὰ πάντα ἔγγραφον τῆς ἀναφορᾶς ἴσον πρὸς τὸν κραταιὸν καὶ ἅγιον ἡμῶν αὐθέντην καὶ βασιλέα τὸν Καντακουζηνόν.*

XXVI. *Patriarcha jubet acta iterum codici mandari.*

† Ἐπειδὴ παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν συνέβη, ἤτις δὴ καὶ συνέβη, διάστασις πρότερον μεταξὺ τῶν βασιλέων, καὶ τῆς δυσχερείας καὶ ἐναντιότητος, ὡς μὴ ὤφελεν, ἐπικρατούσης, ἐπιβούλως μὲν καὶ ἀδίκως ἀπεδιώχθη ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν αὐθέντης καὶ βασιλεὺς, κῦρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, ἀπὸ τῆς προγονικῆς καὶ πατρικῆς αὐτοῦ ἀρχῆς, ὁ γνήσιος δηλαδὴ καὶ φυσικὸς κληρονόμος τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας τῶν Ῥωμαίων, ὑπερζηλώσας δὲ κατὰ τὸν δίκαιον καὶ ἀληθῆ λόγον καὶ τὰς κανονικὰς καὶ νομικὰς διατάξεις ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, κῦρ Κάλλιστος, ἐξώσθη μὲν διὰ τοῦτο τοῦ πατριαρχικοῦ αὐτοῦ θρόνου, ἀδίκως ὑπερόριος γεγονὼς, ἀντεισήχθη δὲ, ὡς ἔδοξεν, ὁ χρηματίσας κῦρ Φιλόθεος, εἶτα εὐδοκίᾳ τοῦ παναγάθου Θεοῦ δικαιωθεὶς ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν αὐθέντης καὶ βασιλεὺς διὰ μεσιτείας καὶ ἀντιλήψεως τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος εἰσῆλθε παροδόξως εἰς τὴν θεοδόξαστον πόλιν ἑαυτοῦ· ἐπανῆλθε δὲ μετ' ὀλίγον καὶ ὁ ῥηθεὶς παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, οἰ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἐπειλημμένος κανονικῶς καὶ ἐννόμως τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, ὡς γνήσιος αὐτῆς καὶ ἀληθὴς ποιμὴν καὶ διδάσκαλος, Χριστοῦ χάριτι. Ἐν τῷ μεταξὺ δέ τις ἦ καὶ τινες χαιρέκακοι μετὰ τοῦ ποτε μεγάλου χαρτοφύλακος, τοῦ Ἀμπρο..., κατειλεγμένοι τηνικαῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς τοῦτο τόλμης καὶ αὐθαδείας ἦλθαν, ὥστε οὐ μόνον τὸν ἐπ' εὐσεβείᾳ τῶν ἱερῶν δογμάτων ἐκτεθειμένον συνοδικὸν τόμον, ὑπὲρ οὗ ὁ ἀοίδιμος καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς, ὁ πατὴρ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, τῆς μεγάλης ἐκείνης συνόδου συναθροισθείσης ἐν τῷ παμμεγίστῳ καὶ θειοτάτῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας, πλεῖστα ἐμόγησε, καὶ, ὡς ἅπαντες ἴσασιν, οὐ μικρὸν πόνον ὑπέστη διὰ τὰς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ μισθαποδοσίας καὶ ταῦτα τῷ τότε ὑπὸ τῆς ἐνσκηψάσης ἐκείνῳ χαλεπῆς καὶ θανατοφόρου νόσου κατατεινόμενος καὶ πρὸς ταῖς τελευταίαις ἀναπνοαῖς ὤν, τοῦτον τὸν ἱερὸν συνοδικὸν τόμον ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ κωδικίῳ καταγεγραμμένον διέῤῥηξαν καὶ κατέλυσαν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῷ αὐτῷ κωδικίῳ κειμένας συνοδικὰς πράξεις ἠφάνισαν, καθάπερ ἤδη ὁράται· ἤδη κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ ὑποτύπωσιν αὖθις παρακελεύσει αὐτοῦ δὴ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἤρξαντο καταστρώννυσθαι ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κωδικίῳ τὰ συνοδικὰ ἔγγραφα σημειώματα.

XXVII. *Patriarcha metropolitæ Bizyæ per adjunctionem confert archiepiscopatum Dercus.*

† Ἐπεὶ ὑπὸ τῆς ἐπιφυείσης τοῖς πράγμασιν ἀνωμαλίας καὶ συγχύσεως, παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν, ὑπεχώρησεν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Βιζύης, ὑπέρτιμος, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, κατὰ τὸ εἰκὸς, κἀντεῦθεν κατήντησεν, εἰς ὅσην δὴ καὶ κατήντησε στενότητα, οὐ δεῖν ἔκρινεν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπρομήθευτον τοῦτον περιιδεῖν· οὐ πρὸς ἡμῶν γὰρ τοῦτο, οὐδὲ τοῦ περὶ αὐτὸν πνευματικοῦ φίλτρου· ἔνθεν τοι καὶ ἐπειδὴ εὑρίσκεται χηρεύουσα ἤδη ἡ ἁγιωτάτη ἀρχιεπισκοπὴ Δέρκους, ἐπιδίδωσι ταύτην κατὰ λόγον ἐπιδόσεως ἡ μετριότης

Digitized by Google

ἡμῶν πρὸς τὸν αὐτὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Βιζύης καὶ ὑπέρτιμον· ἐπιλήψεται τοίνυν οὗτος αὐτῆς καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν πάντων, καὶ ἐπ' ἀδείας ἕξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ, ἀναγνώστας τε σφραγίζειν καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους, ἔτι τε καὶ πρεσβυτέρους ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτὴν χειροτονεῖν, καθιερώσεις τε ναῶν ποιεῖν, καὶ ἁπλῶς πάντα διαπράττεσθαι, ὅσα καὶ ὁ γνήσιος ἀρχιερεὺς, ἄνευ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ἔστ' ἂν δηλονότι, Θεοῦ διδόντος εἰρηνικῆς καταστάσεως ἐπιγενομένης τοῖς πράγμασιν, ἐπανέλθῃ καὶ ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης Βιζύης καὶ ὑπέρτιμος εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν, καὶ διεξάγῃ τὸ καταπιστευθὲν αὐτῷ λογικὸν ποίμνιον, ὡς ὁ τοῦ Κυρίου βούλεται νόμος· ὅθεν ὀφείλουσιν οἵ τε κληρικοὶ τῆς ῥηθείσης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας Δέρκους καὶ ὁ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν καὶ ἐπικράτειαν αὐτῆς λοιπὸς ἅπας λαὸς ἔχειν εἰς ἑαυτὸν τὸ προσῆκον σέβας καὶ πᾶσαν τιμὴν καὶ εὐπείθειαν, ὅσα καὶ εἰς ἀρχιερέα αὐτῶν, πατέρα τε καὶ διδάσκαλον, καὶ πείθεσθαι τούτῳ, ἐφ' οἷς ἂν ἔχοι λέγειν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς, ἀφορῶσιν εἰς ψυχικὴν αὐτῶν λυσιτέλειαν, οὐδενὸς τῶν ἁπάντων ὀφείλοντος παρεμποδίσαι αὐτῷ ἐπὶ τούτοις ὅλως, κἂν ὅστις ἄρα καὶ ᾖ. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

A

B

C

D

XXVIII. *Synodus excommunicat metropolitam Alaniæ.*

† Καθαίρεσις συνοδικὴ τοῦ ποτε Ἀλανίας.

† Φθάνουσι πρό τινων ἤδη χρόνων οἱ Ταναΐται θεοσεβέστατοι ἱερεῖς, ὅ τε πρωτοπαπᾶς Μιχαὴλ, ὁ πρεσβύτερος Νικόλαος καὶ ὁ λοιπὸς μετ' αὐτῶν πρεσβύτερος ὁ Θεόδωρος, εἰς τὰς μετὰ τοῦ ποτε Ἀλανίας ἐμπεσόντες οὐκ ὀλίγας ἀμφισβητήσεις καὶ διενέξεις, ὡς ἀποστερούμενοι παρ' αὐτοῦ, καθάπερ διισχυρίζοντο, τῶν ἀνέκαθεν προσηκόντων καὶ ἀνηκόντων αὐτοῖς ἐκκλησιαστικῶν δικαίων· ἔνθεν τοι καὶ ἐπεὶ, ἱκεσίᾳ πολλῇ πρότερον χρησάμενοι πρὸς αὐτὸν τούτων ἕνεκα, οὐδ' ὅλως ἴσχυσαν μεταπεῖσαι τῆς πλεονεκτικῆς καὶ φιλονείκου γνώμης, καὶ μὴ ἐπὶ πλέον δυνάμενοι φέρειν τὴν ἀδικίαν, ἀνατρέχουσι τηνικαῦτα εἰς τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην, κῦρ Ἰσίδωρον ἐκεῖνον, καὶ τὰ περὶ τούτου περιπαθῶς ἀναγγέλλουσιν, ὅτε δὴ καὶ συνοδικοῦ δικαστηρίου πολλάκις καὶ διαφόρως συγκροτηθέντος, συμπαρόντος καὶ τοῦ ἀντικαθεσταμένου αὐτοῖς τοιούτου Ἀλανίας, ἐπεὶ διῤῥήθην ἀνεφάνησαν οἱ τοιοῦτοι πρεσβύτεροι μετὰ πολλὴν καὶ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν ἄδικα πάσχοντες παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἰδίων ἀποστερούμενοι, οὐχ ὑγιαινούσῃ γνώμῃ, ψήφισμα συνοδικὸν ἐξήνεγκον τοῦδε τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κῦρ Ἰσιδώρου, δικαιοῦν αὐτοὺς, ὥστε ἀπολαύειν, ὡς τὸ πρότερον, ἐκ τοῦ ἀπ' ἐντεῦθεν τῶν διαφερόντων αὐτοῖς ἄνωθεν τοιούτων ἐκκλησιαστικῶν δικαίων κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν κατὰ τὸν ἐκεῖσε τόπον τάξιν τε καὶ συνήθειαν. Ἀλλ' ὁ δηλωθεὶς Ἀλανίας, καίτοι δόξας πείσασθαι δῆθεν αὐτοῖς, ἀποσχόμενος τῆς ἐριστικῆς γνώμης αὐτοῦ καὶ πλεονεκτικῆς, καὶ στέργων, ὡς καθυπεκρίνετο τὸν καιρὸν, τῇ συνοδικῇ ταύτῃ ἐγγράφῳ διαγνώσει καὶ ἀποφάσει, ὡς μόνον ἔφθασεν ἀποδημήσας ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα, μικρὰ φρυντίσας τῶν ἐψηφισμένων συνοδικῶς, ἀθετητὴς τούτων ἐγένετο· αὐτίκα τοίνυν, ὥσπερ ἐπιλελησμένος τοῦ κατ' αὐτὸν σχήματος, ἐπαναστὰς καὶ ἐπαναισχυντήσας πρὸς τὸν Χάντην ἀπῆλθε, ἀμυντικῶς διακείμενος κατὰ τῶν ἱερέων, ὡς οὐ χρεὼν, ἄδικα πασχόντων ἐπὶ ἀνατροπῇ καὶ καταλύσει τῆς συνοδικῆς ταύτης διαγνώσεώς τε καὶ ἀποφάσεως, ὅτε δὴ καὶ τὸ λεγόμενον διαλείχιον ἐκεῖθεν λαβὼν, ἅτε δὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ μὴ ὑποκεῖσθαι βουλόμενος, οὐκ ὀλίγα ἐπικίνδυνα καὶ κακωτικὰ καὶ ἐπιζήμια τοῖς τοιούτοις ἱερεῦσιν ἐπήνεγκεν, ὡς μὴ ὤφελεν. Ἔφερον μὲν οὖν οὗτοι, καίτοι τὰ δεινότατα ὑπ' αὐτοῦ πάσχοντες, παρακαλοῦντες, δεόμενοι, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον αὐτοῦ προσδοκῶντες μεταβολήν· ἐπεὶ δὲ εἶδον αὐτὸν προδήλως μὲν καὶ συνοδικὰς ψήφους καὶ ἀποφάσεις περιφρονοῦντα καὶ ἀθετοῦντα καὶ παρ' οὐδὲν ταύτας ποιούμενον, οὐ μὴν δὴ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον τοῦ καθήκοντος ἐκτραπόμενον, ὡς καὶ τοὺς ἐκεῖσε πανσέπτους καὶ θείους ναοὺς κατακλείειν σὺν οὐδεμιᾷ τινι εὐλόγῳ προφάσει καὶ τοὺς ἱερεῖς τοῦ ἱερουργεῖν ἀδίκως ἐπέχειν, κατὰ γὰρ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον δύο Χριστιανοὺς ἀνθρώπους τεθνηκότας διὰ τὴν παράλογον αὐτοῦ τῶν ἱερέων ἐπίσχεσιν, οὐ σὺν δίκῃ ἐπαχθεῖσαν, παρεσκεύασεν ἀψάλτους ἐναπομεῖναι καὶ μὴ τῶν νενομισμένων ἐπιτυχεῖν, οὐ μὴν δὴ ἀλλὰ καὶ δύο τινὰ βρέφη ἐκ προγόνων εὐσεβῆ τὴν τοῦ γένους σειρὰν ἔλκοντα παραίτιος ἐγένετο, ὡς οὐ θέμις, βαπτισθῆναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀρμενίων, μηκέτι ἐνεγκόντες, ἐγγράφως ἀναφέρουσι καὶ πρότερον τὰ περὶ τούτου συνοδικῶς ἐπὶ τοῦ χρηματίσαντος κῦρ Φιλοθέου. Μετὰ μέντοι παραδρομὴν οὐκ ὀλίγου καιροῦ ἀρχόντων τινῶν, πραγματευτῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἐποίκων πολιτῶν τῆς θεοδοξάστου, θεοφυλάκτου καὶ θεομεγαλύντου Κωνσταντινουπόλεως ἐξ ἔθους κατὰ τὸν ἐκεῖσε τόπον ἀφικνουμένων, ἐχόντων ἐκ τοῦ τρόπου καὶ τῆς συνειδήσεως τὸ ἀξιόπιστον καὶ ἐγνωσμένων ὄντων εἰς τοῦτο τοῖς πᾶσι σχεδὸν, τοῦ τε κῦρ Κωνσταντίνου δηλαδὴ τοῦ Ἀγαπητοῦ, τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ Ἀγαπητοῦ, τοῦ ἀπὸ τῶν Πηγαϊτῶν Σγουροπούλου, τοῦ Μονεμβασιώτου καὶ ἑτέρων, ἐν εἰδήσει καὶ πείρᾳ γενομένων καὶ αὐτοψεὶ ἰδόντων τὰς ἀπειρημένας ταύτας καὶ παρανόμους πράξεις αὐτοῦ καὶ τὸν προσήκοντα ζῆλον ἐντεῦθεν ἀναλαβόντων καὶ συνοδικῶς τῷ τότε παραγενομένων, συμπαρόντος καὶ συνεδριάζοντος καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Ἀλανίας, κεκίνηται ἀκριβῶς καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ αἰτιάματα καὶ ἐγκλήματα ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, καὶ ὅπως ἀνερυθριάστως ἀπετόλμησε καὶ ἐπεχειροτόνησεν ἐπίσκοπον εἰς τὴν τῶν Καυκασίων μητρόπολιν, συνηριθμημένην ἄνωθεν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ καὶ τῇ πατριαρχικῇ ἐφορείᾳ καὶ ἀνακρίσει ὑποκειμένην καὶ ὑπὸ τὴν καθ' ἡμᾶς τελοῦσαν ἁγιωτάτην καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, εἰ καὶ σοφιστικῶς ἐπειρᾶτο συμπλάττειν τε καὶ λανθάνειν, σκηπτόμενος, ἑτέραν μὲν εἶναι τὴν τῶν Καυκασίων συνοδικὴν ταύτην μητρόπολιν, ἄλλην δὲ τυγχάνειν ἐπισκοπὴν ὑπ' αὐτὸν, τὴν οὖσαν

Digitized by Google

πως λεγομένην Καυκασίαν· ἐξετάσεως γὰρ, καθάπερ ἐχρῆν, ἀκριβοῦς γενομένης καὶ τῶν κανονικῶν βίβλων προτεθειμένων εἰς μέσον καὶ τῆς ἀπαριθμήσεως γεγονυίας λελογισμένως τῶν τε ἐκασταχοῦ μητροπόλεων καὶ τῶν ὑποκειμένων ταύταις ἐπισκοπῶν κατὰ τὴν ἐκ παλαιοῦ ἐπικρατήσασαν τάξιν καὶ ὑποτύπωσιν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀνεύρεσιν, οὐδεμία τις εὕρηται ἐπισκοπὴ εὑρισκομένη ὑπὸ τὴν Ἀλανίας ἡ Καυκασία λεγομένη, ὡς αὐτὸς προφασιζόμενος ἔλεγεν, ἀλλὰ μόνον εὕρηται ταῖς ἀληθείαις μητρόπολις ἡμῶν Καυκασίων ἄνωθεν ταῖς συνοδικαῖς μητροπόλεσι ἰσυνηριθμημένη κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον. Ὡσαύτως ἐκινήθη καὶ ἀπηλέγχθη ἀριδήλως καὶ ὅπως τὸν ἐπίσκοπον, ὄντινα δήπου παρανόμως καὶ ἀκανονίστως ἐχειροτόνησεν εἰς τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Καυκασίων, συνοδικὴν οὖσαν, χειροτονήσαντα τὸν τοιοῦτον καὶ προβιβάσαντα εἰς ἱερέα τινὰ ἀθέσμως, ἅτε δὴ συναφθέντα γυναικὶ, ἐξ ἑτέρου οὔσῃ ἀνδρὸς καὶ χηρευούσῃ, καὶ εἰς τοὐμφανὲς εἰς τοῦτο ἐξελεγχθέντα, διὰ ταῦτα καθεῖλε τόνδε τὸν ἐπίσκοπον, καὶ τὸν αὐτὸν πάλιν δεξιωσάμενον ἔπειτα, αὐτονόμῳ γνώμῃ καὶ παρὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων παρατήρησιν, οὐ μόνον συγχωρήσεως ἠξίωσεν, ἀλλὰ καὶ συνελειτούργησεν αὐτῷ, ὅτε δὴ φθάσας ἐχειροτόνησε τὸν Σπραΐου ἐπίσκοπον, δεδωκὼς ἄδειαν ἀκωλύτως ἱερουργεῖν, ὥσπερ ἂν εἰ μηδέν τι μεδαμῶς προσκεκρουκὼς τοῖς κανόσιν ἐφάνη, πρὸς ὃ δὴ καὶ ἀπὸ στόματος συνοδικῶς διωμολόγησε καὶ πρότερον, μὴ δυνάμενος πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπομάχεσθαι. Ἥρκει μὲν οὖν τὰ περὶ τούτου, καὶ μόνον οὕτως ἀποδεδειγμένα, καθαιρέσει ἐκεῖνον ὑποβαλεῖν· εἰ γὰρ ἀνδρὶ παγὶς ἰσχυρὰ τὰ ἴδια χείλη, φησὶ Σολομών, καὶ λόγοις οἰκείου στόματος ἁλίσκεται ἕκαστος, πολλῷ γε μᾶλλον ὁ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας σχεδὸν ἁπάσης αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ, ὡς εἴρηται, διομολογήσας, ὅτι οὐ δι' ἕτερόν τι καθεῖλε τὸν ὡς δῆθεν Καυκασίων παρανόμως χειροτονηθέντα εἰς τὴν συνοδικὴν ταύτην ἁγιωτάτην μητρόπολιν, εἰ μὴ διὰ τὸ ἀφυλάκτως τὴν χειροτονίαν ἐκεῖνον ποιήσασθαι τοῦ πρεσβυτέρου ἐκείνου τοῦ γυναικὶ χηρευούσῃ συνεζευγμένου καὶ ἐξ ἑτέρου οὔσῃ ἀνδρὸς, ὡς δεδήλωται, ἐνταῦθα τοῦ Θεοῦ μάλιστα συνελαύνοντος, ὡς τὴν ἀλήθειαν ἁπανταχοῦ ἐπευδοκοῦντος κρατεῖν καὶ παῤῥησιάζεσθαι, σὺν δίκῃ ἐμπεδηθήσεται, ὥς τισιν ἀῤῥήκτοις πέδαις περισφιγγόμενος τοῖς χείλεσι τοῖς οἰκείοις. Τούτων δὲ οὕτω προκεχωρηκότων, ἐπεὶ εὐδοκίᾳ Θεοῦ εἰσῆλθεν ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ παραδόξως εἰς τὴν θεοδόξαστον, θεοφύλακτον καὶ θεομεγάλυντον ταύτην Κωνσταντινούπολιν, δικαιώσαντος αὐτὸν τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ προσὸν αὐτῷ περιφανὲς δίκαιον εἰς τὴν προγονικὴν καὶ πατρικὴν αὐτοῦ ἀρχὴν, διὰ τὸ θεοφιλῶς βασιλεύειν καὶ ἐν ἅπασι τοῖς καλλίστοις διαλάμπειν, οὐχ ἥκιστα δὲ φιλανθρωπίᾳ τε καὶ χρηστότητι καὶ δικαιοσύνῃ. Ἐπανῆλθε δὲ, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ συναιρομένου, ἐκ τῆς ὑπερορίας ἐκείνης καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς. Οἱ δέ γε ῥηθέντες πρεσβύτεροι, οἱ Ταναΐται, οὐκ ἦσαν ἐπιδημοῦντες ἐνταῦθα. Ἔφθασε δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, παρὰ τὴν τούτου αἰτίαν τοὺς ἱερεῖς ἀδικοῦντος, καθάπερ ἀνωμολογήθη παρὰ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων πολιτῶν καὶ πραγματευτῶν, προσχωρήσας τοῖς Πέρσαις διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ἀποδοῦναι, ὅσην οἱ ἱερεῖς κατεβάλοντο ἔξοδον, ἀπελθόντες ἐξ αἰτίας αὐτοῦ εἰς τὸν Χάνην, καὶ συνθέμενος τῇ τούτων ἀσεβείᾳ, μουσουλμανίσας, πλεῖστα καθικέτευσε συνοδικῶς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ πᾶσαν τὴν περὶ αὐτὴν ἱερὰν ἀδελφότητα, ὡς ἂν μάλιστα διὰ τὸ ἐπιστρέψαι ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ ἀσεβείας τόνδε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ λάβῃ ἐπί τινα καιρικὴν προθεσμίαν τὸ ἐνδόσιμον, καὶ ἀπέλθῃ ἐπὶ τούτῳ ἐκεῖσε, καθυποσχόμενος δι' οἰκειοχείρου γράμματος αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ ὑπογραφῇ πεπιστωμένου, ἐπιστῆναι ἀλογοπραγήτως τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ καὶ ἀπολογήσασθαι καὶ ἐπὶ τοῖς ἑτέροις ἐγκλήμασιν, ἐφ' οἷς κατηγορεῖτο, δι' ὅλου τοῦ παρελθόντος Ὀκτωβρίου μηνὸς, ἅτε δὴ καὶ τῶν ἀντικαθισταμένων τούτῳ μετακληθέντων καὶ παραγενομένων· ἐπεὶ δὲ αὐτὸς μὲν ἐψεύσατο τὴν ὑπόσχεσιν, οἱ δὲ διαληφθέντες ἱερεῖς ἦσαν τῇ ἐκκλησίᾳ προσεδρεύοντες καὶ προσταλαιπωρούμενοι πλείστῃ κακοπαθείᾳ καὶ ἑαυτῶν γε τῶν ἀναγκαίων κατατρυχόμενοι, συνοδικὰ ψηφίσματα πολλάκις καὶ διαφόρως ἀπελύθησαν πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῷ ἀφικέσθαι ἀπροφασίστως εἰς τὴν σύνοδον καὶ, εἴ γε δύναιτο, ἀπολογήσασθαι περὶ τῶν ἐπενηνεγμένων κατ' αὐτοῦ τοιούτων αἰτιαμάτων, δοθείσης καὶ πάλιν αὐτῷ ἑτέρας καιρικῆς διωρίας, μέχρις καὶ ὅλου δηλαδὴ τοῦ παρελθόντος Ἀπριλλίου, τῶνδε τῶν ἱερέων κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον ἐνταῦθα κατατριβομένων καὶ τὴν τοσαύτην ὑφισταμένων ταλαιπωρίαν καὶ κακοπάθειαν καὶ τὴν ἐκείνου ἄφιξιν ἀναμενόντων καὶ διαβιβασάντων οὐ μόνον τὴν τότε τοῦ μετοπώρου ὥραν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ χειμῶνος, ἤδη δὲ καὶ ταυτηνὶ σχεδὸν τὴν τοῦ ἐνισταμένου θέρους. Προέβη μέντοι καὶ αὖθις συνοδικὸν ψήφισμα πρὸς αὐτὸν ἐμβριθῶς ἐν ἰσχυρᾷ βεβαιώσει ἐπιφωνούμενον, ὡς, εἴπερ καὶ πάλιν, περιφρονητικῶς διατεθεὶς, οὐκ ἀπαντήσει ἐντὸς τῆς ἀποταχθείσης διωρίας κατὰ πολλὴν συγκατάβασιν, ἤγουν τοῦ παρελθόντος Ἀπριλλίου, ὡς δεδήλωται, ὡς καταφρονῶν μὲν καὶ τῆς τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων παρακελεύσεώς τε καὶ διατάξεως, ἀθετῶν δὲ καὶ τὴν πρὸς τὴν σύνοδον ἰδίαν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ ὁμολογουμένως, καθαιρέσει ὑποβληθήσεται ἕνεκα τῶν ἀποδεδειγμένων κατ' αὐτοῦ τοιούτων ἐγκλημάτων, δι' ὧν τοῖς κανόσιν ἐφάνη προσκεκρουκὼς καὶ ἐμπαροινήσας. Ἐκεῖνος μέντοι γε καὶ διαῤῥήδην διωμολόγησεν, ἔτι ἐπιδημῶν ἐνταῦθα, ὑπεραλγῶν δῆθεν ἐπὶ τῇ ψυχικῇ ἀπωλείᾳ τοῦ ἀδελφοῦ, ὡς, εἴπερ ἀπεδίδου τὴν καταβληθεῖσαν παρὰ τῶνδε τῶν ἱερέων ἔξοδον, ἀπελθόντων ἐξ αἰτίας αὐτοῦ εἰς τὸν Χάνην, καθάπερ εἴρηται ἀνωτέρω, κἀντεῦθεν κατεπαύοντο καὶ τὰ ἐπιφυέντα σκάνδαλα, οὐκ ἂν ὁ ἀδελφὸς, ὡς μὴ ὤφελε, τῷ μουσουλμανισμῷ περιέπιπτε. Μεμαρτύρηται δὲ ἀριδήλως τὰ περὶ τούτου καὶ παρὰ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ τε

Digitized by Google

Χριστουπόλεως καὶ τοῦ Κελτζηνῆς, ὅτι ἀληθῶς ἐνώπιον αὐτῶν γενομένων αὐτηκόων ἐξεῖπεν οὗτος αὐτὸ καὶ ἀνεκάλυψεν, οἴκοθεν ὡρμημένος, ὡς ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ ἀνιώμενος, εἰ καὶ τοῦτο σκῆψις ὕστερον καὶ ματαία πρόφασις ἀπελήλεγκται· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἱερωτάτους ἀρχιερεῖς, τὸν Χριστουπόλεως, τὸν Κελτζηνῆς καὶ τὸν Σμύρνης, ἔτι τε καὶ πρός τινας τῶν τιμιωτάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων ἔδειξε καὶ εἶπεν ὁμοίως ἐκεῖνος, μέλλων ἀποδημεῖν ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα, ὅτι κατὰ πρόφασιν κατεψευσμένην ἐξέθετο τὴν προδᾶσαν ἔγγραφον ὑπόσχεσιν παρ' αὐτοῦ· τὸ δὲ σκόπιμον ἦν ἐκείνῳ ὁλοσχερῶς, ὡς εἴπερ μόνον ἰσχύσας ἐξέλθοι, οὐκ ἂν πώποτε ὑποστρέψειεν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ. Οὕτως οὖν οὐ μόνον καθάπαξ κατεφρόνησε τῆς τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων παρατηρήσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἐγγράφων, ὑπεσχημένων, ἔργῳ δήπου πληρῶν, ἅπερ ἔλεγε πρότερον, ἀλλὰ καὶ ἐκ κακοήθους ψυχῆς καὶ γνώμης θρασείας κατολιγωρῶν ἄντικρυς καὶ καταπαίζων καὶ παρ' οὐδὲν τιθέμενος τὰ πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν κανονικὴν διάταξιν ἀπολυθέντα συνοδικὰ ψηφίσματα, μετακαλούμενα τοῦτον ἐνταῦθα, ἐμήνυεν, ὡς οὐδέν ἐστιν ἔργον αὐτῷ οὐδὲ φρόντισμα ὀφικέσθαι ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ἑτέρας ἔχει δουλείας ἐπικειμένας αὐτῷ, ἀλλ' οὐδὲ ἔγγραφον ἀναφορὰν ἐξαποστεῖλαι ἠνέσχετο εἰς τὴν σύνοδον ἢ ἱκεσίαν τινὰ ποιήσασθαι καὶ παράκλησιν ἢ καὶ ὡρισμένον τινὰ καιρὸν δηλῶσαι περὶ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ ἢ περὶ ἑτέρας ἠτινοσοῦν αἰτίας ἢ ζητήσεως, ἀφροντίστως ἔχων παντάπασιν, ὥσπερ ἂν εἰ μὴ διαφόρως ἐξηλέγχετο συνοδικῶς, ἐφ' οἷσπερ ἐάλω τοῖς κανόσι παντελῶς ἀπηγορευμένοις, μηδ' ἐπηγγέλλετο ἐγγράφως ἐπὶ τῷ ἀπαντῆσαι καὶ ἀπολογήσασθαι, καὶ ταῦτα συνοδικῶν ψηφισμάτων μετακαλουμένων αὐτὸν, ὡς δεδήλωται, καὶ τῶν συγκαταβάσεως λόγῳ δοθεισῶν αὐτῷ καιρικῶν εἰς τοῦτο προυεσμιῶν παρελθουσῶν καὶ τῶν ἱερέων, ἐν τῷ ἀναμένειν ἐκτριβέντων σχεδὸν, αὐτοῦ τὸν καιρὸν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ παρακρουομένου καὶ ἀμυντικῶς κατὰ τούτων διακειμένου. Καὶ τί ἂν ἔχοι τις περὶ τῶν ἄλλων κατὰ μέρος διεξιέναι; Ὅθεν καὶ εἰ κατὰ τὸν ιγ' κανόνα τῆς ἐν Καρχηδόνι συνόδου οὕτω πρὸς λέξιν διαγορεύοντα· » Ἐάν τις ἐναντιωθῇ τῇ ἰδίᾳ ὁμολογίᾳ, ἤτοι τῇ ἰδίᾳ ὑπογραφῇ, ἑαυτὸν ἀποστερήσει τῆς ἰδίας τιμῆς, » πολλῷ γε μᾶλλον ταύτης ἐνδίκως ἀποστερηθήσεται ὁ προδήλως ἀθετητὴς γενόμενος οὐ μόνον τῆς οἰκειοχείρου αὐτοῦ ἐγγράφου ὑποσχέσεως καὶ ὑπογραφῆς, ἀλλὰ καὶ προδήλως καταφρονητὴς τῶν τε θείων κανονικῶν διατάξεων καὶ τῶν προσκαλουμένων αὐτὸν διαφόρως συνοδικῶν ψηφισμάτων καὶ μηδὲ ἀπολογίας ἠτινοσοῦν, καθάπερ καὶ ὀφειλομένως εἶχε. Καὶ πάλιν· « Εἰ κατὰ τὸν ἀποστολικὸν λε' κανόνα οὕτω κατὰ ῥῆμα θεσπίζοντα, ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὅρων χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ κώμας, εἰ δὲ ἐλεγχθείη τοῦτο πεποιηκὼς παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας καὶ χώρας γνώμην, καθαιρεῖσθαι καὶ αὐτὸς καὶ οὓς ἐχειροτόνησε. » Διαγορεύουσι δὲ καὶ οἱ φιλευσεβεῖς νόμοι ῥητῶς· « Ὁ ἐν ὑπεροριᾳ χειροτονῶν ἢ καὶ ἕτερόν τι παρὰ τὸ καθῆκον ποιῶν ἀγανακτεῖται καὶ ἀφορίζεται. » Οὐχ ἥκιστα ἂν εἴη ὑπὸ καθαίρεσιν εἰς τοῦτο θράσους ἐληλακὼς, ὥστε καὶ τὴν τῶν Καυκασίων τῆς μεγάλης συνόδου ἁγιωτάτην μητρόπολιν καὶ τῇ πατριαρχικῇ περιωπῇ ἄνωθεν ὑποκειμένην καὶ ταῖς λοιπαῖς συνοδικαῖς μητροπόλεσι συνηριθμημένην αὐτονόμως καὶ ἀκανονίστως ἀποτολμήσας ποιήσασθαι ὑφ' ἑαυτὸν, οὐ μόνον τῆς ἀληθείας καταψευδόμενος παντελῶς, ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἐναντίας ἐλθὼν τῇ ἑτέρᾳ τούτου ὁμολογίᾳ ἐγγράφῳ, ὅτε εἰς ἀρχιερέα προέβαινεν, οἰκειοχείρως ἐγγραψάμενος ἐπὶ λέξεως οὕτως· « Πρὸς τούτοις καθομολογῶ φυλάττειν καὶ τὰ πατριαρχικὰ δίκαια ἀπαρεγχείρητα. » Πρὸς τούτοις γε μὴν ἔστιν καθαιρετέος καὶ διὰ τὰ ἕτερα ἄτοπα καὶ ἀκανόνιστα, ἅπερ αὐτός τε διωμολόγησεν ἀπὸ τοῦ οἰκείου στόματος, καὶ οἱ διαληφθέντες πραγματευταὶ καὶ πολίται συνοδικῶς μετ' ἀσφαλείας τῆς προσηκούσης ἐρωτηθέντες παρέστησαν, τὰ πλείω δὲ παρῆκεν ὁ λόγος τῆς ἀτοπίας αὐτοῦ, τὸ μῆκος ὑφορώμενος· ἦρκει μέντοι γε καὶ μόνον τὸ ἐν παγίδι ληφθῆναι τῇ ὁμολογίᾳ τῆς γλώσσης αὐτοῦ, τοῦτο δὴ τὸ Σολομώντειον εἰς τὴν τούτου καθαίρεσιν, ἥπερ ἐῤῥήθη, τὸ δὲ καὶ τὴν τῶν Καυκασίων ἁγιωτάτην μητρόπολιν ἀποσπάσαντα τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ὑφ' ἑαυτὸν ἀναιδῶς ποιήσασθαι, τοῦτο δὲ καὶ πάσης συμπαθείας αὐτὸν ἀποκλείει. Διὰ γοῦν ταῦτα συνδιασκεψαμένη ἡ μετριότης ἡμῶν τῇ περὶ αὐτὴν θείᾳ ὁμηγύρει καὶ ἀδελφότητι τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σηλυβρίας καὶ τὸν τόπον Νικομηδείας ἐπέχοντος, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Σταυρουπόλεως, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Σμύρνης, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κελτζηνῆς, τοῦ Μηδείας, τοῦ Ῥωσίου, τοῦ Σουγδαίας, τοῦ Γαρέλλης καὶ τοῦ Λιτεῶν, καθηγημένου τοῦ λοιποῦ τυγχάνειν αὐτὸν, προδήλως ἀθετητὴν τῶν θείων κανόνων γενόμενον, καὶ ἀπογεγυμνωμένον πάσης ἱερωσύνης καὶ παντάπασιν ἀπηλλοτριωμένον τοῦ τῶν ἀρχιερέων χοροῦ καὶ μηκέτι παρὰ μηδενὸς καθ' οἱονδήτινα τρόπον προσδέχεσθαι εἰς ὑπηρεσίαν ἀρχιερατικὴν ἢ ὅλως ἱερατικὴν, ἐπειδὴ τὸν τοιοῦτον μετὰ πολλῆς καὶ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν ἐνδίκως καὶ κανονικῶς κοινῇ πάντες συνοδικῶς παντελεῖ καθαιρέσει καθυποβάλλομεν. Διὰ γοῦν τὴν περὶ τούτου μόνιμον τὴν ἀσφάλειαν καὶ εἰς τὸν ἑξῆς χρόνον ἀπολέλυται καὶ ἡ ἐγγραφος αὕτη συνοδικὴ ἀπόφασις εἰς καθαίρεσιν αὐτοῦ, καταστρωθεῖσα ἐν τοῖς ἱεροῖς κωδικίοις, ὥσπερ εἴθισται καὶ νενόμισται κατὰ τὴν ἀνέκαθεν ἐπικρατήσασαν παράδοσιν καὶ ὑποτύπωσιν τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ.

† *Εἶχε τό· Μηνὶ Ἰουλίῳ ιηβ. ἐννάτης.*

XXIX. *Patriarcha nominat metropolitam Rhodi et Cycladum.*

1. † Εὐλαβέστατοι κληρικοὶ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ῥόδου, ἀγαπητὰ κατὰ Κύριον τέκνα τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην, ἔλεος, εὐθηνίαν τε τῶν ἀγαθῶν καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν ἐπεύχεται ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Ἡ

μετριότης ἡμῶν ἀναδεξαμένη ἀπὸ Θεοῦ τὴν οἰκουμενικὴν τῶν ψυχῶν προστασίαν τῶν ἁπάντων Χριστιανῶν, διὰ φροντίδος εἶχε καὶ πρότερον ἐγκαταστῆσαι ἀρχιερέα καὶ ἐπὶ τῇ καθ' ὑμᾶς ταύτῃ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει· ἐπεὶ δὲ ἀρτίως κατέλαβεν ἐνταῦθα ὁ ἀρτίως ψηφισθεὶς καὶ χειροτονηθεὶς γνήσιος ἀρχιερεὺς ἐπὶ τῇδε τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος τῶν Κυκλάδων νήσων, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀνὴρ εὐλαβὴς καὶ ἐνάρετος καὶ ἱκανὸς ψυχῶν προΐστασθαι καὶ χειραγωγεῖν αὐτὰς πρὸς τὴν σωτηρίαν λόγοις καὶ παραινέσεσι ταῖς προσηκούσαις, καὶ ἰδοὺ σὺν Θεῷ ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς· παρεγγυᾶται πᾶσιν ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν ὑποδέξησθε τοῦτον μετὰ περιχαρείας, καὶ εὐφρανθῆτε ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ δέχησθε καὶ σπεύδητε ἐκπληροῦν, ὅσα μέλλει λέγειν καὶ διδάσκειν ὑμᾶς ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια, ὑπείκοντες αὐτῷ καὶ πειθαρχοῦντες, ὡς οἰκείῳ ποιμένι καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, καὶ πάντα τρόπον ἐπαγωνιζόμενοι ἀναστρέφεσθαι καὶ πολιτεύεσθαι, ὡς ἁρμόζει Χριστιανοῖς ἀνθρώποις κατὰ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, καὶ καθὼς οἱ φιλευσεβεῖς τῶν Χριστιανῶν ἁπαιτοῦσι νόμοι, ἀγάπην ἔχοντες μετ' ἀλλήλων καὶ εἰρήνην, ἐλεημοσύνην καὶ μετάδοσιν πρὸς τοὺς πένητας καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, ἐξαγορείαν πρὸς τοὺς πνευματικοὺς πατέρας, τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνάξεων καὶ τῶν εἰς Θεὸν ὑμνῳδιῶν μηδαμῶς ἀπολιμπανόμενοι ἐπὶ καθάρσει καὶ ἁγιασμῷ τῶν οἰκείων ψυχῶν, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, πάσης μὲν ἀκαθαρσίας ἀπεχόμενοι, πάσης δὲ ἀγαθοεργίας ἀντεχόμενοι, ἐξ ἧς Θεὸς θεραπεύεται καὶ ἀμείβεται πλουσίως τοὺς οἰκείους θεράποντας ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· τοιαύτην γὰρ καὶ ἔχοντες τὴν ἀναστροφὴν καὶ Θεῷ εὐαρεσκοῦντες, κληρονόμοι γενήσεσθε καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ὅλῃ προθέσει ψυχῆς αὐτὸν ἀγαπήσασι καὶ τὰς σωτηρίους αὐτοῦ φυλάξασιν ἐντολάς, οὗ καὶ ἡ χάρις εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

† *Ἔτυχε τό· Μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἰνδ. ι', διὰ τῆς τιμίας δεσποτικῆς καὶ ἁγίας πατριαρχικῆς χειρός.*

II. † Οἱ εἰς τὴν ἐπαρχίαν καὶ ἐπικράτειαν τῶν Κυκλάδων νήσων εὑρισκόμενοι, ἱερωμένοι, ἄρχοντες, μοναχοὶ καὶ λαϊκοί, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τέκνα τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις ὑμῖν εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ. Οἴδατε ὡς τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ῥόδου γνησίου ἀμοιρούσης ἀρχιερέως, ἐρημίᾳ τοῦ κωλύοντος, παρεισήρχετο τὸ μέρος τοῦ Κρήτης ἤ καὶ ἕτερός τις, καὶ ἐνήργει χειροτονίας διακόνων καὶ ἱερέων, ἔτι δὲ καὶ καθιερώσεις ναῶν, παρὰ τὴν κανονικὴν παρατήρησιν ὡς παρ' ἐνορίαν, μὴ ἐνδόσεως οὔσης ἐπὶ τούτοις παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου· ἀρτίως δὲ γινώσκειν ὑμᾶς βουλόμεθα, ὡς τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι ἐψηφίσθη καὶ ἐχειροτονήθη ἐπὶ τῇ ῥηθείσῃ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει ὁ ἱερώτατος ὅδε μητροπολίτης Ῥόδου, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος τῶν Κυκλάδων νήσων, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀνὴρ συνέσει καὶ πνευματικῇ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένος καὶ ἱκανὸς ψυχῶν καὶ πραγμάτων προΐστασθαι καὶ χειραγωγεῖν αὐτὰς πρὸς τὴν σωτηρίαν τῷ ὑποδείγματι τοῦ θεοφιλοῦς βίου αὐτοῦ, ὅστις καὶ ἔρχεται ἰδοὺ σὺν Θεῷ πρὸς ὑμᾶς· παρεγγυᾶται τοίνυν πατρικῶς πᾶσιν ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν ὑποδέξησθε τοῦτον μετ' εὐφροσύνης κατὰ τὸ χρέος, ὅπερ ἔχετε ἀπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν φιλευσεβῶν νόμων, καὶ ἀπονέμητε τούτῳ κατὰ τὴν περικειμένην αὐτῷ ἀρχιερατικὴν ἀξίαν παντοίαν αἰδὼ καὶ τιμήν, καὶ δέχησθε καὶ σπεύδητε ἐκπληροῦν, ὅσα μέλλει λέγειν καὶ διδάσκειν ὑμᾶς, ἀφορῶντα εἰς ὠφέλειαν τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, καὶ ἐφ' οἷς ἂν δεήσῃ προβαίνειν χειροτονίας ἱερέων, διακόνων, ἀλλὰ δὴ καὶ καθιερώσεις ναῶν, τοῦτον μόνον δέχησθε ἐκτελοῦντα ταῦτα ὡς γνήσιον ἀρχιερέα ὑμῶν καὶ πατέρα πνευματικὸν καὶ διδάσκαλον, ἐπειδὴ καὶ αὗται αἱ Κυκλάδες νῆσοι ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἐπικράτειαν εὑρίσκονται καὶ ἐφορείαν, τοὺς δὲ ἄλλους πάντας ἀπωθῆσθε καὶ ἀποπέμπητε, ὡς μηδεμίαν μηδαμῶς ἔχοντας ἐπὶ τούτοις ἄδειαν, κατὰ τὴν τῶν αὐτῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων παρακέλευσιν καὶ διάταξιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἴπερ πειραθεῖεν ἴσως τινὲς ἢ τῶν τοῦ μέρους τῆς Κρήτης ἢ ἕτερός τις παρεισέρχεσθαι αὐτόθι ἐνεργεῖν τι ἀρχιερατικὸν ἢ ἄλλο τι ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω κατὰ μέρος εἰρημένων, ἐπὶ περιφρονήσει τοῦδε τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως· καὶ ὑπερτίμου, ἐπεὶ ὑπὸ τὴν κανονικὴν εὐθύνην καὶ αὐστηρίαν εἰσὶ, καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν σύναμα τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ καὶ ὑπὸ βάρος ἀφορισμοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι τοὺς τοιούτους ποιούμεθα, ἀλλὰ καὶ εἴπερ ἀπὸ ἑτέρας ἐκκλησίας χηρευούσης καὶ μὴ ὑποκειμένης ἑτέρῳ ἀρχιερεῖ, μηδὲ κατὰ λόγον ἐπιδόσεως δοθείσης τινὶ, βούλοιντό τινες χειροτονίας δέξασθαι διακόνων καὶ ἱερέων, ἔτι τε καὶ καθιερώσεις ναῶν ποιεῖσθαι, διδόαμεν ἄδειαν ἤδη καὶ ἐγχωροῦμεν τῷ αὐτῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ῥόδου καὶ ὑπερτίμῳ ἐκτελεῖν καὶ ταῦτα πάντα ἀποκριματίστως καὶ ἀκωλύτως. Ἐπεὶ γοῦν κατελάβετε τὴν ἐπὶ τούτου ἡμετέραν καὶ συνοδικὴν παρακέλευσιν, ὀφείλετε εὐγνωμονεῖν καὶ ἐκ τοῦ ἀπ' ἐντεῦθεν ἀποπληροῦν, καθάπερ παρεγγυῶμεν καὶ ἐπισκήπτομεν, ἵν' οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις διαφυλάξαι ὑμᾶς ἀβλαβεῖς καὶ ψυχῇ καὶ σώματι καὶ ἀνώτερον παντὸς ἀνιαροῦ συναντήματος.

† *Μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς αὐτοῖς, διὰ τῆς αὐτῆς τιμίας χειρός.*

XXX. *Professio fidei Georgii Vaccæ.*

† Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, κ. τ. λ., καὶ ὁμολογῶ . . . προσέρχομαι καὶ καθαρῶς τῇ ἁγιωτάτῃ Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀποβάλλομαι πᾶσαν (αἵρεσιν) τῶν Λατίνων, τὴν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ λέγουσαν· καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ . . . . . πιστεύω γὰρ καὶ ὁμολογῶ κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ θείου Συμβόλου ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι μόνου τὸ Πνεῦμα

Digitized by Google

τὸ ἅγιον· ἀποβάλλομαι δὲ καὶ ἀρνοῦμαι καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἔθιμα αὐτῶν, τά τε ἐκκλησιαστικὰ καὶ τὰ περὶ τῆς λοιπῆς αὐτῶν πολιτείας, καὶ στέργω πάντα ὅσα καὶ φρονεῖ καὶ λέγει ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία περὶ αὐτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ εἰμὶ καὶ ἐγὼ εἷς τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν καὶ μαθητὴς τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐποιησάμην καὶ τὴν παροῦσάν μου ὁμολογίαν, ὑπογράψας αὐτὴν οἰκειοχείρως *μηνὶ Ἰουνίῳ ιηδ. δεκάτης.*

Ὁ ἄρχων. Manu propria, *Georgios . . Vacha archo.*

A

XXXI. *Callistus dirimit controversiam ortam inter monachos monasterii Iberorum in Atho.*

† Ἐν τι καὶ τοῦτο τῶν ἐννομωτάτων τε καὶ δικαιοτάτων, φαίη ἂν ἅπας ὅστις οὖν ὀρθὰς τοῖς πράγμασιν ἐξενηνοχέναι τὰς ψήφους εἰδὼς, ὥστε τοὺς τὸν μονήρη βίον ἐπανηρημένους καὶ Θεῷ προσανέχοντας καὶ κόσμον ἠρνημένους καὶ κοσμότητα ἐν γαλήνῃ διάγειν, τῶν λογισμῶν πάντα θόρυβον καὶ τύρβην ματαίαν καθάπαξ ἀπαναινομένους, καὶ τὴν ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν ὡς ὅμαχον ὅπλον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ παραφέροντας, συνδεῖσθαι μετ' ἀλλήλων τῷ συνδέσμῳ τοῦ πνεύματος, καὶ εἰς μίαν συνάγεσθαι τὴν ἑνότητα δι' αὐτοῦ, καὶ μάλιστα, εἰ τύχοιεν οὗτοι σύστημα κοινοβίου ἀναπληροῦντες εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ πάντα καλῶς καὶ πανσόφως οἰκονομοῦντος Θεοῦ. Εἰ γὰρ οὗ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτου, μέσος πάρεστι αὐτὸς ὁ Θεὸς, οὗ εἰσι κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον πολλοὶ καὶ καθ' ἡλικίαν διάφοροι, οὐκ αὐτὸς οὗτος, εἰς μέσον παραληφθεὶς, συνεῖ καὶ συνάγει τὰς διανοίας αὐτῶν καὶ εἰς τὴν οὕτως τοῦ καλοῦ μίαν γνῶσιν ἑνοῖ; παντί που δῆλον· καὶ γὰρ ὥσπερ τὰς πολλὰς καὶ διαφόρους γνώμας, ὡς ἔφημεν, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ὁμόνοια μίαν καὶ ἁπλῆν σχεδὸν ἀπεργάζεται, τὸν αὐτὸν δήπου τρόπον καὶ ἡ στάσις καὶ τὸ τῆς γνώμης φιλόνεικον τὰ τέως ἡνωμένα κατατέμνει καὶ διασπᾷ καὶ κακῶς διαιρεῖ· ἔνθεν τοι καὶ ἡμεῖς, τὴν τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας προστασίαν ἐγκεχειρισμένοι παρὰ Θεοῦ, διὰ φροντίδος ποιούμεθα τὸ ἐμμένειν ἐν τούτοις ἀπαραβάτως τοὺς ἐν ταῖς σεβασμίαις μοναῖς τῶν ἑκασταχοῦ χωρῶν τε καὶ πόλεων, ἔτι δὲ ὁρῶν ἀσκουμένους καὶ τὴν μοναχικὴν πολιτείαν ὁδεύοντας πάντων ἐκ μέσου γεγονότων τῶν μεταξὺ σκανδάλων καὶ στάσεων. Τῷ λόγῳ τῷδε σκοπὸς, ὡς πρό τινος ἤδη καιροῦ φθάνουσιν οἱ ἐν τῇ κατὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος τοῦ Ἄθω διακειμένῃ σεβασμίᾳ μονῇ τῶν Ἰβήρων ἀσκούμενοι μοναχοὶ κινήσαντες διενέξεις μετ' ἀλλήλων περί τε τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς τοιαύτης μονῆς καὶ περί τινων ἄλλως εἰς ἀταξίαν καὶ ἀκοσμίαν ἀφορώντων αὐτῆς, ὡς τῶν Ἰβήρων ἔκ τε τῆς συνήθους περὶ τὰ καλὰ ἀμελείας καὶ τῆς ὀλιγότητος τούτων καὶ ἀνεπιστημόνου ἐπιστασίας ἀντιποιουμένων μὲν τῆς καθόλου ἀρχῆς τῆς μονῆς καὶ τοῦ δηλωθέντος θείου ναοῦ, οὐδὲν μέντοι ἐχόντων ἱκανὸν ἐν αὐτῇ διαπράξασθαι, ἀλλ' εἰς παντελῆ ἐρήμωσιν βουλομένων ταύτην ἀπαγαγεῖν διὰ τὸ κεκλῆσθαι τὴν μονὴν ταύτην τὸ κενὸν καὶ μάταιον ὄνομα τῆς τῶν Ἰβήρων προσηγορίας καὶ σφετεριζομένων ἐντεῦθεν καὶ τὴν καθολικὴν αὐτῆς ἐκκλησίαν, οὗ χάριν πολλοὶ καὶ διάφοροι ἐγεγόνεισαν συνάξεις καὶ ἐξετάσεις, ὥστε τὴν προσήκουσαν γενέσθαι κατάστασιν ἐπ' αὐτῇ, αἰτησαμένων τοῦτο τῶν μοναχῶν Ῥωμαίων ἐπ' ἀσφαλείᾳ καὶ συστάσει τῆς δηλωθείσης μονῆς. Ἔνθεν τοι καὶ τοῦ ὁσιωτάτου ἀνδρὸς, κῦρ Ἀρσενίου ἐκείνου, τοῦ εἰς Πρῶτον ἀποτεταγμένου τοῦ Ἁγίου τούτου Ὄρους ἐπιδημήσαντος τῇ τοιαύτῃ μονῇ καὶ τὴν τῶν Ἰβήρων περὶ τὰ καλὰ ἀμέλειαν ἰδόντος καὶ τὴν λοιπὴν ἀπειρίαν αὐτῶν, ἣν περί τε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ λοιπὰ ἔθιμα τῆς μονῆς ἐδείκνυον, καὶ δείσαντος, μή ποτε καὶ τὸ ταύτης φρούριον εὐάλωτον γένηται τοῖς ἐχθροῖς τῇ πολλῇ ἀμελείᾳ, ἐξώσθησαν οὗτοι δὴ οἱ Ἴβηρες παντελῶς τῆς ἀρχῆς καὶ ἐπιστασίας τῆσδε τῆς μονῆς, καὶ ἀποκατέστησαν οἱ μοναχοὶ Ῥωμαῖοι κατάρχειν τῶν ἐν αὐτῇ πάντων διακονημάτων. Ἀντιποιουμένων δὲ καὶ ἔτι τῶν Ἰβήρων τῆς τοιαύτης ἀλογίστου φιλονεικίας, ἐπιδημήσαντος τῇ τοιαύτῃ μονῇ τοῦ ὁσιωτάτου Πρώτου τοῦ ἀρτίως εἰς τὴν τοιαύτην προστασίαν εὑρισκομένου, τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις καὶ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Θεοδοσίου, ἔτι τε τῶν τιμιωτάτων ἱερομονάχων καὶ ἡγουμένων τῶν ἐκεῖσε σεβασμίων μονῶν καὶ τινων εὐλαβεστάτων καὶ τιμίων γερόντων, συμπαρόντων αὐτοῖς καὶ τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν, ὑπερτίμων, ἀγαπητῶν κατὰ Κύριον ἀδελφῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῶν, τοῦ τε Τραϊανουπόλεως καὶ τοῦ Ἱερισσοῦ, ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Αἴνου ἐκεῖσε τότε εὑρεθέντος διά τινα χρείαν, καὶ πολλῶν λόγων κινηθέντων παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ πολλῆς διασκέψεως γενομένης μετὰ τῆς προσηκούσης πνευματικῆς ἀκριβείας καὶ συντηρήσεως παρὰ τῶν εἰρημένων ἀξιοπίστων προσώπων, ἐτάχθη, καὶ περιέστη ἐγγράφως, ἵνα κατέχηται καὶ ψάλληται ἡ καθολικὴ ἐκκλησία τῆς εἰρημένης μονῆς παρὰ τῶν μοναχῶν Ῥωμαίων, οὐ μόνον κατὰ ἀριθμὸν ὑπερεχόντων, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶν ἔργον πνευματικὸν μυρίῳ τῷ μέσῳ ὑπερνικώντων τοὺς Ἴβηρας καὶ ἱκανῶς ἐχόντων ἀποδιδόναι τῇ τοιαύτῃ ἐκκλησίᾳ τὴν πρέπουσαν μοναχοῖς ἀνδράσιν εὐκοσμίαν τε καὶ κατάστασιν, ἀρκουμένων τῶν μοναχῶν Ἰβήρων, εὐαριθμήτων ὄντων διὰ τὴν ὀλιγότητα αὐτῶν καὶ ἀνεπιστημόνων, ὡς εἴρηται, εἰς τὴν ἑτέραν τῆς μονῆς ἐκκλησίαν. Πρὸς τούτοις διεγνώσθη καὶ ἀπετάχθη, εἶναι τόν τε ἡγούμενον καὶ τὸν ἐκκλησιάρχην ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν Ῥωμαίων τοὺς προκριθέντας ἀξίους καὶ πρέποντας τοῖς τοιούτοις λειτουργήμασι, τὰς μέντοι τῶν ἄλλων διακονημάτων ἀρχὰς εἶναι κοινὰς καὶ Ἴβηρσι καὶ Ῥωμαίοις, φροντίζουσιν ἐπιμελῶς τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον συστάσεως καὶ ἐπιδόσεως τῆς τοιαύτης μονῆς, κατ' ἐκλογὴν γινομένης τῆς ὑπηρεσίας τῶν τοιούτων διακονημάτων, καὶ μὴ ἀδοκιμάστως καὶ, ὡς ἔτυχεν, ἀπραγμόνως διακεῖσθαι τὰ τῆς μονῆς. Ἐπὶ γοῦν τῇ τοιαύτῃ καταστάσει καὶ διαγνώσει ἐπορίσατο καὶ σεπτὸν πρόσταγμα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἐπικυροῦν

B

C

D

Digitized by Google

ἐκ παντὸς τρόπου τὴν τοιαύτην ἔγγραφον ἀποκατάστασιν διὰ τὴν ἐφ' ἑξῆς ἀσφάλειαν καὶ ἀνενοχλησίαν τῆς σεβασμίας μονῆς· καταλαβόντες δὲ ἀρτίως εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περὶ αὐτὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον οἱ ῥηθέντες μοναχοὶ Ῥωμαῖοι καὶ ἀνενεγκόντες τὰ πραχθέντα, ὡς εἴρηται, ἐν τῇ κατ' αὐτοὺς μονῇ καὶ ἅμα τὸ γεγονὸς γράμμα προβαλλόμενοι, τὴν ἀναφορὰν τούτων πιστούμενον, ὑπογραφαῖς σεσημασμένον τῶν τε εἰρημένων ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ τοῦ ὁσιωτάτου Πρώτου, ἐδεήθησαν διὰ πλείονα τὴν εἰς τὸ ἑξῆς ἀσφάλειαν καὶ ἀνενοχλησίαν τῆς τοιαύτης μονῆς καὶ ἑδραίαν καὶ ἀμετακίνητον κατάστασιν τῆς εἰρημένης ἐγγράφου πράξεως τυχεῖν ἐπὶ τούτῳ καὶ σιγιλλιώδους γράμματος αὐτῆς. Ἡ μετριότης ἡμῶν, συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις καὶ τῇ παρακλήσει αὐτῶν ὡς εὐλόγῳ προσσχοῦσα, τὸ παρὸν ἐπορέγει αὐτοῖς σιγιλλιῶδες γράμμα, δι' οὗ καὶ ἐν ἁγίῳ παρακελεύεται Πνεύματι, ἵνα ἔχῃ ἀπάρτι καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τὸ κῦρος καὶ ἀμετάτρεπτον ἡ γεγονυῖα ἔγγραφος ἐνυπόγραφος κατάστασις παρά τε τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ τοῦ ὁσιωτάτου Πρώτου περὶ τῆς δηλωθείσης τῶν Ἰβήρων σεβασμίας μονῆς, καὶ κατέχωσιν εἰς τὸ ἑξῆς οἱ μοναχοὶ Ῥωμαῖοι τὴν καθολικὴν αὐτῆς Ἐκκλησίαν, καὶ ἐκτελῶσιν ἐν αὐτῇ τὰς ἱερὰς ὑμνῳδίας, ὑπερευχόμενοι τῶν κρατίστων καὶ ἁγίων μου αὐτοκρατόρων καὶ παντὸς τοῦ Χριστωνύμου καὶ ὀρθοδόξου πληρώματος, καὶ ἔχῃ οὕτως ἡ δηλωθεῖσα ἐκκλησία τὴν ἁρμόζουσαν εὐκοσμίαν αὐτῆς καὶ κατάστασιν παρ' αὐτῶν δὴ τῶν μοναχῶν Ῥωμαίων, καὶ ἀριθμῷ καὶ τοῖς πνευματικοῖς προτερήμασι κατὰ πολὺ διαφερόντων τῶν Ἰβήρων, οὗτοι δὲ οἱ Ἴβηρες κατέχωσι τὴν ἑτέραν ἐκκλησίαν τὴν εἰς ὄνομα τιμωμένην τῆς Θεομήτορος τῆς Πορτιατίσσης, καὶ ἐκτελῶσι καὶ οὗτοι ἐν αὐτῇ τὰς ἱερὰς ὑμνῳδίας, ἐκλέγωνται δὲ ἀπὸ τῶν μοναχῶν Ῥωμαίων ἡγούμενός τε καὶ ἐκκλησιάρχης, ἄξιοι τῆς τοιαύτης προστασίας, δυνάμενοι καὶ ἀμφότερα τὰ μέρη τῶν τοιούτων μοναχῶν καταρτίζειν εἰς ἑνότητα καὶ ἀγάπην πνευματικὴν καὶ διδάσκειν καὶ νουθετεῖν πάντας καὶ χειραγωγεῖν ἁπλανῶς εἰς τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν, εἰς δὲ τὰ ἕτερα διακονήματα οἱ χρησιμεύοντες ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ οὕτως ἐπικρατῇ ἐν αὐτοῖς φιλαδελφία καὶ ἀγάπη καὶ ἕνωσις, ὁ καρπὸς τοῦ ἁγαθοῦ πνεύματος, μήτε τῶν Ῥωμαίων κατεξανισταμένων ὁπωσδήποτε καὶ δι' ὄχλου γινομένων τοῖς Ἴβηρσι, μήτε μὴν τῶν Ἰβήρων γονικότητος λόγον ἢ ἑτέρας οἱασδήποτε μετοχῆς πρόφασιν προβαλλομένων καὶ κατὰ τῶν Ῥωμαίων χωρούντων καὶ τὸ τῆς μονῆς σῶμα κακῶς διασπώντων, ὅπερ ὑφ' ἑνὶ καθηγεμόνι συνεδέθη, τῷ δεσπότῃ Χριστῷ· τὸν γὰρ μὴ οὕτω βουλόμενον διάγειν ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ ταράττειν καὶ συγχέειν ἐπιχειροῦντα τοὺς ἐν τῇ διαληφθείσῃ μονῇ μοναχούς, εἴτε δὴ καὶ Ῥωμαῖον, ἐξωθεῖσθαι τῆς μονῆς καὶ ἀποδιώκεσθαι ὡς φωριῶν πρόβατον ἐν ἁγίῳ παρακελεύεται Πνεύματι ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν μὴ μεταδῷ καὶ ἑτέροις ὡς λύμης τῆς ψυχοβλαβοῦς ταύτης νόσου. Καὶ γοῦν ὀφείλει πραχθῆναι ἀμεταθέτως ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ πᾶν ὅσον περὶ τούτου συνοδικῶς διεγνώσθη καὶ ἀπεφάνθη· κατὰ γὰρ παντὸς τοῦ παραθησομένου ὁπωσδήποτε ἀκυρῶσαι τὴν τοιαύτην συνοδικὴν διάγνωσιν καὶ βάρος φρικώδους ἀφορισμοῦ ἐπανατείνεται ἡ μετριότης ἡμῶν. Ταῦτα ὡς ἐν παρασημειώσει ἀπὸ τοῦ παρασχεδίου ἐν τῷ παρόντι κωδικίῳ ἐγράφησαν, ἐπεγένοντο δὲ ὕστερον πλείονα ἐν τῷ γεγονότι σιγιλλίῳ, ἃ οὐκ ἔφθασαν τεθῆναι ἐνταῦθα.

† *Εἶχε καὶ τό· Διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς Κάλλιστος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

XXXII. *Patriarchæ Constantinopolitani epistola ad patriarcham Antiochiæ de monasterio Hodegon.*

† Πιττάκιον πατριαρχικὸν εἰς τὸν πατριάρχην Ἀντιοχείας.

† Ἀγιώτατε πατριάρχα θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, πεποίθαμεν εἰς Θεόν, ὅπως καὶ τῆς σωματικῆς εὐεξίας ἐπαπολαύοι ἡ ἁγιωσύνη σου, καὶ ἔχοι ἐπὶ πᾶσι καλῶς, εἰς ὠφέλειαν καὶ ἐπίσκεψιν ψυχικὴν τοῦ ὑπ' αὐτὴν Χριστωνύμου καὶ ὀρθοδόξου λαοῦ. Ἡ μετριότης ἡμῶν, τῷ νόμῳ τῆς πνευματικῆς ἀγάπης στοιχειουμένη καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ ὁμόνοιαν περὶ πλείστου ἀεὶ ποιουμένη, πολλάκις διὰ γραμμάτων αὐτῆς τὴν ἀνήκουσαν καὶ ὀφειλομένην προσαγόρευσιν ἐποιήσατο πρὸς τὴν σὴν ἁγιότητα καὶ περὶ ἄλλων μὲν ἑτέρων, οὐχ ἧττον δὲ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ τῆς παρεμπεσούσης, συγχωρήσει Θεοῦ, στάσεως καὶ ταραχῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ παρὰ τῶν ἐξ ἀλογίστου γνώμης τολμησάντων νόθα καὶ ἔκφυλα δόγματα παρεισαγαγεῖν ἐπὶ καινοτομίᾳ τῆς πατροπαραδότου ἡμῶν καὶ ὑγιοῦς πίστεως καὶ ταύτῃ διασπάσαι τὸ καλὸν σῶμα αὐτῆς. Καὶ ἡ μὲν μετριότης ἡμῶν ὀφειλομένως τὸ ἑαυτῆς πεποίηκε, τὴν τῶν πολλῶν ζητοῦσα ὠφέλειαν· ἡ δὲ ἁγιωσύνη σου δηλῶσα ἡμῖν διὰ γράμματος αὐτῆς, ὅπως ἔχῃς γνώμης εἰς τοῦτο, οὐκ ἐθέλησας, ὅπερ εἰ τοῦ φιλικοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀληθείας ἐξέχεται, ἔχεις καὶ αὐτὸς διακρῖναι. Πλὴν ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ οὕτω νόμους φιλίας εἰδυῖα τιμᾷν, περὶ πολλοῦ ποιεῖται τὰ σὰ ἀδελφὰ ἐν ἅπασι φρονοῦσα. Οἶδεν ἡ ἁγιωσύνη σου, ὡς πρὸ χρόνων ἤδη πολλῶν ἀπετάχθη, ἔχειν τὴν σὴν ἁγιωσύνην τὴν σεβασμίαν μονὴν τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένης τῶν Ὁδηγῶν, ὡς πατριάρχην Ἀντιοχείας, καθὰ καὶ τοὺς πρὸ σοῦ ἑτέρους, εἰς κατάντημα καὶ ἀνάπαυσιν τῶν ἀπὸ τῶν αὐτόθι ἐρχομένων καλογήρων τῆς σῆς ἁγιωσύνης, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτῆς, ὁπηνίκα δεήσει ἐλθεῖν σε ἐνταῦθα, καθὼς δηλαδὴ ἐδόθησαν καὶ τοῖς λοιποῖς ἁγιωτάτοις πατριάρχαις, τῷ τε Ἀλεξανδρείας καὶ τῷ Ἱεροσολύμων, ἕτεραι τῶν ἐνταῦθα μονῶν· οὐ μέντοι ἐδόθησαν αἱ τοιαῦται, ὥστε καταυθεντεῖν τοὺς τῶν πατριαρχῶν μοναχοὺς τῶν εἰρημένων μονῶν καὶ πράττειν ἐν αὐταῖς κατὰ πολ-

Digitized by Google

λὴν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν, ἃ οὐ θέμις μὴ μόνον μοναχοῖς, ἀλλ' οὐδὲ λαϊκοῖς καὶ φαύλοις ἀνδράσι, τῆς ἡμῶν μετριότητος μὴ ἐχούσης ἄδειαν ἐρευνᾶν καὶ ἐξετάζειν τὰ τοιαῦτα. Εἰ δ' ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχικὸς θρόνος, ἅτε δὴ οἰκουμενικὸς ὤν, προνόμιον ἐκπαλαι κέκτηται παρὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων εἰς τὰς ἐκασταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίας, τὰ παρεμπίπτοντα ἐν αὐταῖς ἐκκλησιαστικὰ ἀναγκαῖα ζητήματα διερευνᾶν καὶ ἐξετάζειν, πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα ἐν τῇ οἰκείᾳ ταύτῃ μεγαλοπόλει, ἐν ᾗ ἐστήρικται κρίσει Θεοῦ καὶ ψήφῳ βασιλικῇ ὁ τοιοῦτος πατριαρχικὸς θρόνος. Ἀλλ' ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ οὕτω δικαίως τοῦ πράγματος ἔχοντος, διὰ τὴν τῆς σῆς ἁγιότητος ἀγάπην πνευματικὴν καὶ φιλίαν ἔμενε σιωπῶσα ἐπὶ τοσοῦτον καὶ μηδεμίαν ἔρευναν ποιησαμένη ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ μονῇ εἰς συντήρησιν καὶ ἀσφάλειαν ψυχικὴν τῶν ἐνασκουμένων αὐτῇ μοναχῶν, καίτοι γε προδήλου τοῦ πράγματος ὄντος, ὡς οὐ κατὰ τὸ μοναχικὸν ἐπάγγελμα πολιτεύονται οἱ δοκοῦντες προέχειν τῶν ἄλλων, ὡς δῆθεν μοναχοὶ καὶ ἱερωσύνης ἀναξίως ἐπειλημμένοι, καὶ πρό γε πάντων ὁ Ἀνανίας ὁ τοῦ Τύρου ἀνεψιὸς καὶ οἱ συμμύσται καὶ μυσταγωγοὶ τούτου, ὅστις καὶ τοῦ Τύρου ἐνταῦθα ἐπιδημοῦντος ἀδεῶς ἦν πράττων τὰ ἄτοπα, καὶ τῶν θείων ἀπτόμενος καὶ ἱερουργῶν, ὦ δίκη καὶ νόμοι Θεοῦ! ἀνερυθριάστως· ὡς δὲ ὁ Τύρου αὐτόθι ἐπιδημήσας πρὸς τὴν σὴν ἁγιότητα, ἔπεισε ταύτῃ ἐγχειρίσασθαι τὴν ἡγουμενείαν τῆς ῥηθείσης σεβασμίας μονῆς τῷ δηλωθέντι Ἀνανίᾳ, καὶ ἔλαβε ταύτην ἐπὶ καταστροφῇ τῆς οἰκείας ψυχῆς, ἀφροντιστήσας καθάπαξ καὶ ὅλως τοῦ κακοῦ γεγονὼς καὶ ἀτόπων καὶ βεβήλων ἀσωτειῶν ἐφαψάμενος, ἀναίδην πόρνῃ γυναικὶ συνηυνάζετο ἀντὶς τοῦ κελλίου αὐτοῦ ἐφ' ὅλαις δηλαδὴ σχεδὸν ταῖς νυξὶ, κατασωτευόμενος μετ' αὐτῆς, παράδειγμα κακίας τοῖς συμμύσταις τούτου προκείμενος. Τοῦ γοῦν τοιούτου ἀτοπήματος ἐκδήλου παντάπασιν γεγονότος καὶ πάντων καταβοώντων καὶ ἀνομίαν τοῦτο δὴ τὸ πρᾶγμα ἀποκαλούντων, ἡ μετριότης ἡμῶν ἐξετάσει δοῦσα τὸ πρᾶγμα, ὡς γε ἐχρῆν, εὗρε τοῦτον μιᾷ τῶν νυκτῶν συγκοιμώμενον καὶ συνευναζόμενον τῇ δηλωθείσῃ πόρνῃ, καὶ οὕτως ἑάλω ὁ τρισάθλιος ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸ τῆς πορνείας αἶσχος διαπραττόμενος· ἐξήλασεν οὖν τοῦτον διὰ ταῦτα τῆς ἡγουμενείας, ἐπείπερ οὐ μόνον αἴτιος ἑαυτῷ γέγονε τῆς τοιαύτης κακίας, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις μετέδωκε τῆς οἰκείας λύμης καὶ ψυχικῆς ἀπωλείας, σπήλαιον λῃστῶν τὴν μονὴν ἐργασάμενος, ἀποκατέστησε δὲ διὰ συντήρησιν μὲν καὶ ἀσφάλειαν τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν, ἀναστολὴν δὲ καὶ ἀναχαίτισιν τῆς τοῦ κακοῦ συνηθείας ἡγούμενον ἐν αὐτῇ ἄνδρα τίμιον καὶ εὐλαβῆ καὶ ἐνάρετον ὁρισμῷ καὶ εὐδοκίᾳ βασιλικῇ, ὅστις ὑπὸ τῆς ἐνούσης αὐτῷ ἀρετῆς καὶ τοῦ Χριστοῦ τρόπου καὶ τῆς εἰς τὰ πνευματικὰ ἐπιστήμης δύναται, βοηθείᾳ μὲν Θεοῦ, ἀντιλήψει δὲ καὶ τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος, τὴν μονὴν εἰς τὸ κρεῖττον καὶ βέλτιον προάξειν, τοὺς δ' ἐν αὐτῇ μοναχοὺς μετασκευάσασθαι καὶ μεταπεῖσαι πρὸς ἀρετὴν καὶ εὐλάβειαν· πλὴν καὶ οὕτω τοῦ πράγματος ἔχοντος καὶ τῶν κατὰ τὴν μονὴν τὴν διόρθωσιν λαβόντων, ὃν ἐγράφομεν τρόπον καὶ δηλοποιοῦμεν ὑμῖν καὶ αὖθις, τὸ τῆς ἁγιωσύνης δίκαιον συνετηρήθη καὶ περισώζεται, καὶ ἡ μονή ἐστιν ὑπὸ τὴν σὴν ἁγιότητα ὡς καὶ πρότερον ἀπαραποιήτως. Ἔκρινεν οὖν δίκαιον ἡ μετριότης ἡμῶν παραδηλῶσαι ταῦτα καὶ πρὸς τὴν σὴν ἁγιότητα, ὡς ἂν γινώσκῃς τὸ πρᾶγμα ὡς ἐγένετο, μήποτε ἄλλως ἀκουσθὲν θορυβήσῃ τὴν σὴν ἁγιότητα· καὶ γὰρ ὅπερ ἔμελλε ποιήσειν ἡ ἁγιωσύνη σου χάριτι Θεοῦ ἐπὶ τοιούτοις ἀθέσμοις πράγμασι γνωσθεῖσιν ἀριδηλότατα, αὐτὸ τοῦτο πεποίηκε καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ χρεών ἐστι τὴν σὴν ἁγιότητα ὑπεραποδέξασθαι τοῦτο ὡς θεοφιλὲς καὶ πνευματικὸν ἔργον. Ἔρρωσο, ἁγιώτατε δέσποτα, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

XXXIII. *Synodus transferi metropolitam Bitzines in metropolim totius Ungrovlachiæ, constituens ut Ecclesia Ungrovlachiæ subjecta sit Ecclesiæ Constantinopolitanæ.*

I. † Ὁ εὐγενέστατος μέγας βοϊβόδας καὶ αὐθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι γνησιώτατος υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Ἀλέξανδρος, ὑπὸ φιλοθέου γνώμης κεκινημένος καὶ πολλὴν ἐνδεικνύμενος τὴν στοργὴν καὶ ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐζήτησεν οὐ μόνον ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις διὰ γραμμάτων αὐτοῦ καὶ ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, ὡς ἂν ᾖ τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς οὗτος καὶ ἡ πᾶσα αὐτοῦ ἐπικράτεια καὶ ἀρχὴ ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀνάκρισιν καὶ διεξαγωγὴν τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ δέξηται ἀρχιερέα, χειροτονίαν ὄντα τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον τελοῦντα, καὶ ἔχῃ τοῦτον ὡς γνήσιον ποιμένα πάσης Οὐγγροβλαχίας εἰς εὐλογίαν καὶ πνευματικὸν καταρτισμὸν αὐτοῦ τε καὶ τῶν παίδων καὶ πάσης τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ· διὸ καὶ πρό τινος ἤδη καιροῦ προσεκαλέσατο πλησιάζοντα αὐτῷ τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Βιτζίνης, ὑπέρτιμον, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Ὑάκινθον, καὶ ἐδέξατο ἀσμενέστατα τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ, καὶ ἔδειξε πρὸς αὐτὸν τὴν προσήκουσαν ὑποταγὴν καὶ εὐλάβειαν, καὶ ἐζήτησε μετὰ πολλῆς παρακλήσεως, ἵνα κατὰ μὲν τὸ παρὸν μετατεθῇ ὅδε ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Βιτζίνης, ἀπόδεκτος φανεὶς κατὰ πολὺ τῷ τοιούτῳ μεγάλῳ βοϊβόδᾳ, εἰς τὴν ἐκκλησίαν πάσης Οὐγγροβλαχίας, μετὰ δὲ θάνατον αὐτοῦ δὴ τοῦ Βιτζίνης ψηφίζηται ἕτερος, καὶ χειροτονούμενος παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐκπέμπηται ἐκεῖσε ὡς ποιμὴν καὶ ἀρχιερεὺς γνήσιος πάσης Οὐγγροβλαχίας. Ἐπεὶ οὖν ἐκρίθη παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν θείας ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἡ τοιαύτη ζήτησις καὶ ἀξίωσις τοῦ εὐγενεστάτου μεγάλου βοϊβόδα εἰς πολλῶν ψυχῶν ὠφέλειαν καὶ κατάστασιν, πᾶς δὲ ὁ κόσμος, καθὼς ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος ἀπεφήνατο, μιᾶς ψυχῆς οὐκ

Digitized by Google

ἀντάξιος καὶ διὰ τοῦ πρόφητου ὁ ἐξάγων ἄξιον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔστι, μέλλει δὲ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀρχιερατικῆς ἐπιστασίας καὶ ποιμανσίας ὁ ἐν τῇ εἰρημένῃ ἀρχῇ καὶ ἐπικρατείᾳ πάσης τῆς εἰρημένης Οὐγγροβλαχίας εὑρισκόμενος Χριστώνυμος τοῦ Κυρίου λαὸς ὁδηγεῖσθαι εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν σωτηρίων τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν μέλλει εἰσηγουμένου τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἐκδιδάσκοντος αὐτοὺς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ὁδὸν καὶ ἀφιστῶντος καὶ κωλύοντος ἀπὸ τῶν ἀπηγορευμένων ἔργων τῆς ἁμαρτίας καὶ παντὸς ἐκφύλου καὶ ἀλλοτρίου δόγματος τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, ἔτι δὲ καὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος διὰ σπουδῆς τοῦτο μελλούσης ἀεὶ ποιεῖν καὶ γράφειν καὶ νουθετεῖν αὐτοὺς εἰς τήρησιν τῆς ἀσφαλοῦς ἡμῶν πίστεως, ὅπερ ἀφορᾷ εἰς πολλὴν ψυχικὴν ὠφέλειαν αὐτῶν, ὑπὲρ οὗ θείου πράγματος οὐχ ἱκανὸς ὅλος ὁ κόσμος, ὡς ἀποδέδεικται· διὰ γοῦν ταῦτα ἡ μετριότης ἡμῶν, συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου τῇ περὶ αὐτὴν θείᾳ ὁμηγύρει τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τῷ Ἡρακλείας. . . . . .

. . . . . .

ἐπεὶ ἀμεταθέτως ἐξέχεται εἰς τὸ μετατεθῆναι τόνδε τὸν μητροπολίτην Βιτζίνης ὁ τοιοῦτος μέγας βοϊβόδας εἰς τὸν θρόνον πάσης Οὐγγροβλαχίας καὶ ἐπικρατείας καὶ ἀρχῆς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸ παρὸν οὐκ εἰς ἕτερόν τινα, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχιερατικὴν ταύτην προστασίαν μετὰ πολλῆς ζητεῖ παρακλήσεως, ὑπισχνούμενος δοῦναι ἐνώμοτον καὶ ἔγγραφον ἀσφάλειαν, ἵνα τελῇ τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, μέχρις ἂν συνίσταται ἡ αὐθεντία καὶ ἀρχὴ αὐτοῦ, ἡ εἰρημένη πᾶσα Οὐγγροβλαχία, ὑπὸ τὴν καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον· μετέθηκε τοῦτον δὴ τὸν Βιτζίνης ἡ μετριότης ἡμῶν γνώμῃ καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τοῦ πάντ' ἀρίστου καὶ ἀπαραμίλλου τῇ τοῦ ἤθους καὶ τῶν τρόπων χρηστότητί τε καὶ γαληνότητι καὶ τὸ δίκαιον ἐν ἅπασι βουλομένου κρατεῖν καὶ παῤῥησιάζεσθαι, εἰς τὸν θρόνον πάσης Οὐγγροβλαχίας. Ἔσται τοίνυν τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα χρόνον ὁ δηλωθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης πάσης Οὐγγροβλαχίας, ὑπέρτιμος, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ συλλειτουργός, ὥσπερ τοῦ θρόνου ταύτης καὶ τοῦ ὀνόματος, οὕτω μετέχων καὶ ἀπολαύων καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ἄτε δὴ γνήσιος ἀρχιερεὺς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ἀποκατασταὶς τῆς δηλωθείσης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Οὐγγροβλαχίας κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τε καὶ ὑποτύπωσιν, ἀναγνώστας τε σφραγίζων ἐκ πάσης τῆς ἐπαρχίας καὶ ἐνορίας αὐτοῦ καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους προβιβάζων καὶ πρεσβυτέρους χειροτονῶν, ἐπιλαβόμενός τε καὶ πάντων τῶν ὁθενδήποτε διαφερόντων ταύτῃ δικαίων· ὅθεν ὀφείλουσιν οἵ τε ἐν αὐτῇ κληρικοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἱερωμένοι, μοναχοὶ καὶ λαϊκοί, ὑπείκειν καὶ ὑποτάττεσθαι τούτῳ, ὅσα καὶ γνησίῳ αὐτῶν ποιμένι καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ, καὶ δέχεσθαι προθύμως καὶ ἀποπληροῦν, ὅσα μέλλει λέγειν καὶ παραινεῖν καὶ ἐκδιδάσκειν αὐτούς, ἀφορῶντα εἰς ψυχικὴν λυσιτέλειαν, τηρουμένης ἀπαραποιήτου καὶ μὴ χειροτονίαν καὶ ἀποστολὴν τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Διὰ γοῦν ταῦτα πάντα καὶ μάλιστα διὰ

A ποιήτου κἂν τῷ ἑξῆς ἀεὶ χρόνῳ τῆς ἐνωμότου ἀσφαλείας καὶ ὑποσχέσεως ἐγγράφου εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ τοιούτου εὐγενεστάτου μεγάλου βοϊβόδα εἰς τὸ εἶναι ἀεὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Οὐγγροβλαχίας ὑπ' αὐτὴν καὶ δέχεσθαι ἀπ' αὐτῆς ἀρχιερέα γνήσιον· ὥστε γὰρ συντηρεῖσθαι εἰς τὸ ἑξῆς τοῦτο ἀκαινοτόμητον, καὶ βαρύτατον καὶ συνοδικὸν (ἀφορισμὸν) ἠπείλητο κατὰ παντὸς τοῦ βουληθησομένου ἀκυρῶσαι αὐτό· ἐπειδὴ τούτου ἕνεκεν καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις γεγονυῖα τῷ εἰρημένῳ μητροπολίτῃ πάσης Οὐγγροβλαχίας καὶ ὑπερτίμῳ εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδίδοται, ἀπολυθεῖσα κατὰ μῆνα Μάϊον τῆς ἐνισταμένης ιβ' ἰνδ. τοῦ ,ϛωξζ' ἔτους, ἥτις καὶ ὑπεσημάνθη τῇ αὐτοχείρῳ γραφῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

B

II. † Εὐγενέστατε, συνετώτατε, ἀνδρικώτατε μέγα βοϊβόδα καὶ αὐθέντα πάσης Οὐγγροβλαχίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι γνησιώτατε, ποθεινότατε υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Ἀλέξανδρε, ὑγίειαν καὶ εὐθυμίαν ψυχῆς, σώματός τε ῥῶσιν καὶ εὐεξίαν καὶ πᾶν ὅ τι ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, ἐπεύχεται τῇ ἀντιλήψει σου ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῆς σῆς εὐγενείας καὶ τῶν προτέρων καὶ τῶν ὑστέρων ἐγνώρισεν ἀκριβῶς ἡ μετριότης ἡμῶν, ὅσα ἐδήλου ἡ εὐγένειά σου, καὶ ἀπεδέξατο κατὰ πολὺ καὶ ἐπῆνεσε τὴν εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν καὶ στοργὴν καὶ ἀγάπην, ἣν ἔχεις εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις ἐστὶν ἡ πηγὴ καὶ ἡ ῥίζα τῆς εὐσεβείας καὶ τὸ στήριγμα καὶ ὁ θεμέλιος τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ μάλιστα, ὅτι ζητεῖς ἀπὸ ψυχῆς ἀρχιερέα καὶ ποιμένα καὶ διδάσκαλον τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐπικρατείας τῆς εὐγενείας σου, χειροτονίαν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς υἱὸς αὐτῆς γνήσιος καὶ εὐπειθής, καθὼς ἐστιν ὀφειλόμενον παντὶ βουλομένῳ θερμῶς καὶ μετὰ εἰλικρινοῦς πίστεως δέχεσθαι τὴν εὐσέβειαν καὶ ἀποτρέπεσθαι τάς τε παρασυναγωγὰς καὶ τὰ ἔκφυλα καὶ ἀλλότρια δόγματα. Ἐπεὶ οὖν, ὡς εἴρηται, μετὰ πολλῆς ἀποδοχῆς καὶ ὀρέξεως ζητεῖ ἡ εὐγένειά σου, ἵνα ἔχῃ αὐτόθι ἀρχιερέα τῆς περὶ τὴν ἡμῶν μετριότητα θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ νῦν μὲν τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Βιτζίνης, ὑπέρτιμον, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργόν, κῦρ Ὑάκινθον, μετὰ δὲ παρέλευσιν αὐτοῦ, ὃν ἂν ἐκλέξηται καὶ χειροτονήσῃ ψήφῳ συνοδικῇ ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτη τοῦ Θεοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία, καὶ ἐκπέμψῃ πρὸς τὴν εὐγένειάν σου καὶ πρὸς τὴν αὐτόθι πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐπικράτειαν αὐτοῦ ἀρχιερέα γνήσιον, καὶ ὅτι διαβεβαιοῦται ἡ εὐγένειά σου ἐνόρκως καὶ μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας, ὅτι καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ μέλλει εἶναι τοῦτο ἀπαραποίητον καὶ ἀμετάθετον εἰς τοὺς κληρονόμους καὶ διαδόχους αὐτῆς εἰς τὸ μηδέποτε θελῆσαι δέξασθαι αὐτοὺς ἀρχιερέα ἑτέρωθεν, κἂν οἷος ἄρα καὶ ἔστιν, εἰ μὴ χειροτονίαν καὶ ἀποστολὴν τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Διὰ γοῦν ταῦτα πάντα καὶ μάλιστα διὰ

C

D

Digitized by Google

τὸ ἔχειν τὴν εὐγένειάν σου καθαρὰν εὔνοιαν καὶ ἀγάπην καὶ εἰς τὸν ἐκ Θεοῦ κράτιστον καὶ ἅγιόν μου αὐτοκράτορα, τὸν ὑψηλότατον βασιλέα τῶν Ῥωμαίων, τὸ συμφόρημα πάντων τῶν ἀγαθῶν, τὸν γαληνότατον καὶ φιλανθρωπότατον, ἐπηυδόκησεν μὲν αὐτὸς δὴ ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ, ἐψηφίσατο καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ ἤδη κατὰ τὴν ἀποδοχὴν καὶ τὴν ζήτησίν σου καὶ τὸ συμφέρον τοῦ αὐτόθι Χριστωνύμου λαοῦ μετετέθη ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Βιτζίνης, οὗτος δὴ ὁ Κὺρ Ὑάκινθος, διὰ τῆς νενομισμένης ἐγγράφου συνοδικῆς πράξεως εἰς πᾶσαν . . . . . καὶ ἔστι τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς γνήσιος ἀρχιερεὺς πάσης Οὐγγροβλαχίας, ἔχων ἄδειαν, καθὼς ἡ γεγονυῖα ἐπὶ τούτῳ ἔγγραφος συνοδικὴ πρᾶξις κατὰ μέρος διέξεισι, ποιεῖν ἐν πάσῃ τῇ ἐνορίᾳ καὶ ἐπαρχίᾳ αὐτῆς πάντα, ὅσα ἀνήκει γνησίῳ ἀρχιερεῖ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκύρωσε καὶ ἐβεβαίωσεν οὕτως ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία εὐδοκίᾳ καὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος καὶ γνώμῃ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου κατὰ τὴν σὴν ζήτησιν καὶ ἀποδοχήν· σὸν δέ ἐστιν ἀπὸ τοῦ νῦν φροντίσαι καὶ ἀποπληρῶσαι τὴν ὑπόσχεσίν σου, ἤγουν ἵνα ποιήσῃ ἡ εὐγένειά σου καὶ οἱ παῖδες καὶ κληρονόμοι καὶ διάδοχοι αὐτῆς γράμμα ἔνορκον, κατησφαλισμένον πάντοθεν, διαλαμβάνον κατὰ μέρος, ἵνα δηλονότι μετὰ θάνατον τοῦ τοιούτου ἀρχιερέως ὑμῶν εὑρίσκηται ἡ πᾶσα ἀρχὴ καὶ ἐπικράτεια τῆς Οὐγγροβλαχίας ὑπὸ τὴν καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν, καὶ χειροτονῆται ψῆφῳ συνοδικῇ παρ' αὐτῆς, ὡς εἴθισται καὶ νενόμισται, ἀρχιερεὺς, καὶ ἀποστέλληται αὐτόθι εἰς ποιμανσίαν καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ αὐτόθι Χριστωνύμου λαοῦ, καὶ ἐκπέμψῃς τὸ τοιοῦτο γράμμα μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων τούτων παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐνταῦθα εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, καὶ ἵνα εἰς βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ὑποσχέσεως καὶ συμφωνίας τῆς εὐγενείας σου· ἐπεὶ ὥστε εἶναι ἀπαραποίητον καὶ ἀμετάθετον τὴν εἰρημένην κατάστασιν, καὶ συνοδικὸς φρικώδης ἀφορισμὸς ἠπείληται κατὰ τοῦ κωλύσοντος καὶ ἀθετήσοντος ταύτην. Ὀφείλει δὲ καὶ ἡ εὐγένειά σου, ζητήσασα εὑρίσκεσθαι ὡς υἱὸς γνήσιος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, στέργειν ἀμεταθέτως τὰ ὁμολογημένα καὶ πατροπαράδοτα καὶ ὑγιῆ δόγματα, τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας καὶ τοὺς φιλευσεβεῖς νόμους, δι' ὧν στηρίζεται τὸ τῆς Ἐκκλησίας στήριγμα, καὶ ἔχειν καὶ πρὸς τὸν εἰρημένον ἀρχιερέα εὐλάβειαν καὶ στοργὴν τὴν ὀφειλομένην· τοῦτο γὰρ ποιοῦσα ἡ εὐγένειά σου καὶ οὕτως ὑπείκουσα τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, τύχοις μὲν ἐν τῷ παρόντι βίῳ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πάσης εὐθυμίας καὶ χαρᾶς, κατευοδούμενος εἰς πάντα τὰ ἀνὰ χεῖρας ἔργα καὶ πράγματα, ἐν δέ γε τῷ μέλλοντι τῆς αἰωνίου ἐκείνης καὶ ἀκαταλύτου ἐν οὐρανοῖς βασιλείας εὐχαῖς πάντων τῶν ἁγίων. Κύριος ὁ Θεὸς εἴη διατηρῶν τὴν εὐγένειάν σου ἄνοσον, εὔθυμον, ὑγιᾶ καὶ ἀνωτέραν παντὸς ἀνιαροῦ συναντήματος.

XXXIV. *Patriarchæ exhortatio de matrimoniis impuberum.*

† Ἡ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, καὶ ἡ ἔκπτωσις τοῦ καλοῦ πολὺν παρέχει τὸν τοῦ Θεοῦ μακαρισμόν· ὡς γὰρ ἡ τοῦ κακοῦ ἀποχὴ αἰτία γίνεται τῆς ἐπιδόσεως· τῶν ἀγαθῶν ἔργων, οὕτω καὶ ἡ ἀργία τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν οὐκ ἀγαθὸς πρόξενος πέφυκε πρὸς τὴν τοῦ βίου σεμνότητα, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τὸν Θεὸν εἰς ἀγανάκτησιν καθ' ἡμᾶς διαγείρει. Ἡ γὰρ τῶν θείων Πατέρων νομοθεσία τοῦ Θεοῦ πάντως εἰσὶ λόγια· διὰ γὰρ τοῦ ἁγίου καὶ τελειοποιοῦ Πνεύματος ταῦτα ἐνομοθέτησαν καὶ ἐδίδαξαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγουσι καὶ τὴν ἀπειλὴν φοβερὰν πρὸς τοὺς ἀπειθεῖς καὶ ἀγνώμονας, τὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμὸν ἀποφαινόμενοι κατ' αὐτῶν ἀριδήλως. Οὐκοῦν τί ἀναβάλλεσθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀντιποιηθῆναι τῶν ἀγαθῶν ἔργων; Τί ὡς σχοινίον μακρὸν, προφητικῶς εἰπεῖν, ἐπισπᾶσθε τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν, καὶ ὡς βαρὺ φορτίον τε καὶ δυσβάστακτον οὐ παιδεύει ὑμᾶς ἡ πικρὰ αὕτη καὶ δεινὴ αἰχμαλωσία ἡ καθ' ἡμέραν συνέχουσα καὶ συντρίβουσα; Οὐ συνταράσσει τὴν ἡμετέραν διάνοιαν ὁ καθ' ἡμᾶς ἀεὶ ἐπηρτημένος κίνδυνός τε καὶ φόβος; Οὐ κυκλοῦσιν ἡμᾶς οἱ πολέμιοι ὡς ἄγριοι καὶ ἀτίθασοι θῆρες, μανικὸν οἷον πνέοντες καὶ κατάθρωμα προσδοκῶντες ποιήσειν ἡμᾶς τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν, καθάπερ πρόβατα, ποιμένα μὴ ἔχοντα; Πότε τοίνυν ἐπιστρέψομεν ἐκ τῆς πλάνης ταύτης καὶ τῆς κακίας; Πότε συνοίσομεν, ὡς εἰκὸς, τὰ δέοντα συνορῶντες καὶ συνδιασκεψάμενοι; Πότε τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐξιλεωσόμεθα διὰ τῆς καλλίστης ἐπιστροφῆς καὶ γνησίας καὶ εἰλικρινοῦς πρὸς τὸν Θεὸν μετανοίας; Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ὡς ἀληθῶς χεῖρον ἀναισθησίας καὶ ἀπογνώσεως· ἄνοια γὰρ καὶ ἀπόνοια, κατὰ τὸν σοφὸν Σιρὰχ, πονηροὶ γείτονες. Βαβαὶ τῆς κακίστης ἐπιθυμίας καὶ φιληδόνου καὶ ματαίας ὀρέξεως! δυσαπάλλακτον γὰρ ὡς ἀληθῶς χρῆμα ἡ κακία καὶ πάνυ δυσκαταγώνιστον. Βούλει δὲ μαθεῖν ἀκριβῶς ταύτης τὴν θεραπείαν καὶ ἴασιν; Ἀνάλαβε τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον τῇ σῇ διανοίᾳ, ἐπεὶ φοβερὸν καὶ πάνυ τοι φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος· ἀναλόγισαι, πῶς καθ' ὥραν κλονεῖ τὴν γῆν, εἰς συναίσθησιν ἐνάγων ἡμᾶς τοῦ καλοῦ, πῶς κατασείει τὰ πάντα, πῶς τὸ βαρὺ τοῦτο φορτίον τῆς γῆς καὶ δυσβάστακτον τρέμειν παρασκευάζει, πῶς οὐ στέγει αὕτη τὴν τοῦ Κτίστου φοβερὰν ἀπειλὴν, πῶς καταστρέφει τὰς πόλεις, μὴ δυναμένη φέρειν ὅλως τοῦ δικαίου κριτοῦ τὴν ὀργήν· ταύτην γὰρ πάντως μαστίζει διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, ἵνα ἡμεῖς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἀναλαβόμενοι ἐπιστραφῶμεν καὶ γνησίως μετανοήσωμεν. Καὶ γὰρ αὕτη ἄλογος οὖσα καὶ παντάπασιν ἀνενέργητος εἰς πᾶσαν κακίαν, ἁμαρτίαν ποιῆσαι οὐ δύναται. Καὶ τοίνυν παύσασθε, παρακαλῶ, τῆς κακίας, καὶ τηρήσατε, ὡς εἰκὸς, ἐν ἀσφαλείᾳ οὐ μόνον αὐτὰς τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς, ἀλλὰ καὶ τὰς διατάξεις καὶ νομο-

Digitized by Google

θεσίας τῶν θείων Πατέρων. Ὁ δὲ τοῦ λόγου τούτου σκοπὸς ἡμῖν καὶ τὸ κεφάλαιόν ἐστι περὶ τῶν συζυγιῶν τῶν ἀνήβων, κεκωλυμένων πάντη καὶ ἀθεμίτων οὐσῶν παρὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, περὶ ὧν ἡμεῖς πολλάκις πολὺν τὸν λόγον καὶ τὸν ἀγῶνα ἐποιησάμεθα, ταῖς θείαις ἐξακολουθοῦντες νομοθεσίαις· ἐπεὶ οὐ μόνον ἔπεται ταῖς παρανόμοις ταύταις τῶν συζυγιῶν φθορὰ ἄκαιρος, ἀλλὰ καὶ θάνατος τούτοις ἐπακολουθεῖ τε καὶ ἐπιγίνεται, ὡς ὑμεῖς σύνιστε· κἀντεῦθεν διπλοῦν πέφυκε τὸ κακὸν, δι' ἣν αἰτίαν ἀπηγόρευσαν τοῦτο καὶ οἱ θεῖοι Πατέρες καθάπαξ, οἷς καὶ διὰ τοῦτο ἀκολούθως ἑπομένη καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ φροντίζουσα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τῆς ἀκριβείας τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, παρακελεύεται καὶ ἐπισκήπτει πᾶσιν ὑμῖν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, τοῖς τε ἱερωμένοις καὶ λαϊκοῖς, κἂν ὁποιοιδήτινες ὦσι, συντηρεῖσθαι ἀπό γε τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τοῦ μηκέτι τὸ σύνολον τολμῆσαί τινα καθ' οἱονδήτινα τρόπον ἄνηβον συνοικέσιον διαπράξασθαι· εἰ δέ γε πειραθείη τις τῶν ἁπάντων, ἐξ ἀλογίστου καὶ θρασείας τῆς τόλμης ἅμα καὶ ἀπρονοίας, περιφρονήσας τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας καὶ καταστάσεως, ἄνηβον συστήσασθαι συνοικέσιον· εἰ μὲν ἔστι τοῦ τῶν ἱερῶν χοροῦ, ἔστω καθῃρημένος καὶ γεγυμνωμένος πάσης ἱερωσύνης· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἔστω ὑπὸ βάρος φρικώδους ἀφορισμοῦ, ὡς ἂν συντηρουμένης, βοηθείᾳ Θεοῦ, τῆς εὐνομίας καὶ θεοφιλοῦς πολιτείας καὶ καταστάσεως τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων καὶ ἑλέῳ δμματι τοῦ Θεοῦ ἐφ' ἡμᾶς ἐπινεύσαντος, ἐπιχορηγηθείη ἡμῖν παρ' αὐτοῦ βοήθεια καὶ ἄνεσις τῶν κατεχόντων ἡμᾶς μεγάλων καὶ πολυειδῶν ἀνιαρῶν τε καὶ θλίψεων, καὶ τὴν βαρβαρικὴν ταύτην ἐπικειμένην ἡμῖν καταιγίδα εἰς αἰθρίαν μεταποιήσειε. Συντηρήθητε γοῦν ἕκαστος ὑμῶν εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ ἀπέχεσθε τῶν τοιούτων ἀτόπων, παρανόμων καὶ ἀνήβων συνοικεσίων, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

XXXV. *Philotheus patriarcha litteris datis ad patriarcham Antiochiæ conqueritur de episcopo Tyri et Germanipoleos.*

† Πιττάκιον εἰς τὸν Ἀντιοχείας, κῦρ Παχώμιον, γραφὲν Ἰανουαρίῳ τῆς ιδ' ἰνδ.

† Ἁγιώτατε δέσποτα πατριάρχα θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, εὔχομαι τῷ Θεῷ ὑγιαίνειν τὴν ἁγιωσύνην σου καὶ σωματικῶς εἰς σύστασιν καὶ ὠφέλειαν τοῦ ὑπ' αὐτὴν Χριστωνύμου πληρώματος. Ἀπὸ τῶν ἐλθόντων ἐνταῦθα πρέσβεων παρὰ τῆς ἁγιωσύνης σου καὶ τῆς περὶ σὲ ἱερᾶς συνόδου, τοῦ τε ἱερωτάτου μητροπολίτου Λαοδικείας καὶ ὑπερτίμου, ἀγαπητοῦ κατὰ Κύριον ἀδελφοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ, καὶ τοῦ ἐντιμοτάτου χαρτοφύλακος πρεσβυτέρου κῦρ Ἰωσὴφ ἐγνώρισε καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ ἡ περὶ αὐτὴν ἱερὰ καὶ μεγάλη σύνοδος τὰ περὶ τῆς ἁγιωσύνης σου· ἡμεῖς οὖν καὶ πρότερον πατριάρχην σε εἴχομεν Ἀντιοχείας, καὶ νῦν πάλιν, ἐπειδὴ ἐπληροφορήθημεν, ὅτι ἡ αὐτόθι σύνοδος τῶν ἀρχιερέων στέργει σε πατριάρχην, στέργομεν τοῦτο καὶ ἡμεῖς, καὶ ἔχομέν σε ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν, καὶ ἤδη, καθὼς ὁρᾷς, καὶ γράφομέν σοι τὰ περὶ τούτου, ἵνα γνωρίσῃς, τοῦτο μόνον γράφομεν τῇ ἁγιωσύνῃ σου, διὸ λυπούμεθα, καὶ ἕνι ἀναγκαῖον, ἵνα διορθώσηται τοῦτο αὕτη μετὰ τῆς οἰκείας συνόδου ἀπὸ τῶν αὐτόθι ἀρχιερέων, πάσχομεν δεινὰ πολλὰ δι' ὅλου τοῦ χρόνου, καὶ τὰ μὲν προγεγονότα πολλὰ καὶ βαρέα ἀφίημι πρὸς τὸ παρὸν, λέγω δὲ νῦν τὰ παρὰ τοῦ Τύρου δι' ὅλου γινόμενα· περιπατεῖ γὰρ εἰς τὴν ἐνορίαν μου καὶ ἱερουργεῖ καὶ χειροτονεῖ καὶ συνάγει χρήματα καὶ πράττει πᾶσαν παρανομίαν. Ἕνι γοῦν ἀναγκαῖον ἵνα κρίνητε αὐτὸν αὐτόθι κανονικῶς, ἢ εἴπερ οὐδὲν δύνασθε ποιῆσαι τοῦτο, δότε ἡμῖν ἄδειαν καὶ προτροπὴν, ἵνα ποιήσωμεν τοῦτο. Τί δὲ ὁ Γερμανιπόλεως; Δύο ἐκκλησίας ἔλαβεν ἡμετέρας, τὴν Ἀττάλειαν καὶ τὸ Σίλαιον, τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ εὑρισκομένου ἐκεῖ ἀμηρᾶ, καὶ κρατεῖ ταύτας, ὡς γνήσιος αὐτῶν μητροπολίτης· ἃς γράψῃ οὖν ἡ ἁγιωσύνη σου πρὸς ἐκεῖνον, καὶ ἃς τὸν ἀφορίσῃ, ἵνα ἀποστῇ τῆς παρανομίας ταύτης, ὃς δὲ καὶ ἡμῖν ἄδειαν, ἵνα ἀφορίσωμεν αὐτόν· ἐὰν γὰρ γένηται διόρθωσις εἰς ταῦτα, οὕτω μέλλομεν διάγειν εἰρηνικῶς καὶ ἡνωμένοι εἶναι καὶ κοινωνικοί. Τί δὲ τὰ γινόμενα ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Ὁδηγητρίας; Ἐρώτησον τὸν Λαοδικείας, ἵνα εἴπῃ, πῶς ἐφθάρη καὶ ψυχικῶς καὶ σωματικῶς, αὐτόθι γὰρ ἐπιμέλεια οὐδὲν γίνεται, ἡμεῖς καὶ οὐδὲν ποιοῦμέν τι, καὶ γινωσκέτω ἡ ἁγιωσύνη σου, ὅτι τέλεον ἐφθάρη, καὶ ἕνι ἀναγκαῖον, ἵνα γένηται καὶ εἰς τοῦτο διόρθωσις. Τὸ παρὸν γράμμα ἀναγνωσθήτω ἐν πάσῃ τῇ ὑπὸ σὲ συνόδῳ καὶ τῷ κλήρῳ καὶ τῇ λοιπῇ ἐνορίᾳ, ἵνα γνωρίσωσι πάντες τὴν περὶ τῆς ἁγιωσύνης σου ἡμετέραν γνώμην, μόνον ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν σου φύλαττε τοῦτο, μήποτε τὸ ἀπολέσῃς. Ἐρῶσο ἐν Κυρίῳ, ἁγιώτατε δέσποτα καὶ ἀδελφέ.

† *Εἶχε καὶ τό· Φιλόθεος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, διὰ τῆς θείας πατριαρχικῆς χειρός.*

XXXVI. *Synodus episcopum Cephalleniæ transfert in metropolim Naupacti.*

† Μέγα τι χρῆμα πρὸς τὴν τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ σύστασιν καὶ ἀσφαλῆ μονιμότητα τὸ τοὺς προστατεῖν χάριτας λαχόντας αὐτῆς καὶ τοὺς οἰκουμενικοὺς τῆς ποιμανσίας οἴακας κρίμασι θειοτέροις ἰθύνοντας ἐμμέριμνον ἔργον ἔχειν ἑκάστοτε, ὥστε φροντίζειν τῶν ἐκασταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησιῶν καὶ ταύταις ἐγκαθιστᾶν ποιμένας καὶ διδασκάλους ἐπὶ τῷ ποιμαίνειν τὰ λογικὰ τοῦ Χριστοῦ πρόβατα καὶ πρὸς νομὰς ὁδηγεῖν σωτηρίους, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντας αὐτὸν τὸν ἀληθῆ καὶ μέγαν ποιμένα τε καὶ Σωτῆρα μέχρι καὶ τῆς τοῦ αἰῶνος συμπληρώσεώς τε καὶ τελειώσεως, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτῶν εἰς τοὺς ἀπειρήτους ἐκείνους αἰῶνας, ἔνθα καὶ τὰ βραβεῖα τοῖς ἐνταῦθα διηγωνισμένοις πολλαπλασίως

Digitized by Google

ἡτοίμασται· νόμος γὰρ οὗτος παλαιὸς καὶ καλῶς ἔχων τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐπεκράτησεν εἰς τὴν ταύτης οἰκοδομὴν ὥστε καὶ τὰς τῶν ἐκκλησιῶν τε καὶ πόλεων περιφανεῖς καὶ ποιμένων εὐμοιρεῖν ἀξιολόγων καὶ τούτους αὐτοὺς πάλιν οἱονεί τινος ἐφαμίλλου γνώμης τῇ σφετέρᾳ φύσει μεμετρημένης ἐντεῦθεν πρὸς λόγων ἕξειν ἐφάπτεσθαι καὶ τὴν οἰκείαν ἐν τοῖς καλλίστοις ἐπιδείκνυσθαι δύναμιν· ἀμφοτέρωθεν γὰρ ἂν οὗτος ὁ τοῦ δικαίου διασώζοιτο λόγος, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας πλήρωμα ὑπὸ Θεῷ συμμάχῳ κατὰ τὸ προσαρμόζον σχῆμα διατηροῖτο. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Ναυπάκτου εἰς πλεῖστον ὅσον χρόνον εἰδυῖα στερουμένην ἀρχιερέως γνησίου καὶ τὸν ὑπ' αὐτὴν Χριστώνυμον τοῦ Κυρίου λαὸν τῇ τούτου ἐρημίᾳ περιπλανώμενον, ὡς οὐκ ἔδει, καὶ ὅτον τὸ ἐντεῦθεν κακὸν ἐννοήσασα, οὐ μὲν . . . δίκαιον ᾠήθη ἀμελείᾳ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὀπωσοῦν χρήσασθαι, εἰς τὴν ταύτης ἐπίσκεψιν καὶ προμήθειαν, χηρεύουσαν, ὡς διεληπται, ἀρχιερατικῆς ἐπιστασίας ἐπὶ τοσοῦτον, καὶ ταῦτα πλείστης δεομένην συνάρσεως καὶ κηδεμονίας, ἅμα μὲν διὰ τὸ συναριθμεῖσθαι ταῖς ἐκκρίτοις τῶν μητροπόλεων καὶ τὸ συγκεχωρηκὸς ἔχειν ἀπό τε θρόνου καὶ χρόνου καὶ τὸ πρεσβεύειν ἐντεῦθεν, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ παραχωρῆσαι Θεοῦ πλήθει ἁμαρτιῶν πρό τινων ἤδη χρόνων ἐπελθεῖν ἐκεῖσε τὴν τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίαν καὶ σύγχυσιν καὶ ταύτης ἔργον γενέσθαι καὶ αὐτὴν δυστυχέστατα. Καὶ δὴ σπούδασμα κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ φροντίδα οὐ μικρὰν ποιησαμένη συνοδικῶς περὶ ταύτης, ἐπεὶ εὗρε τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Κεφαλληνίας, ζήλῳ θεοφιλεῖ καὶ πρώην ταύτης κηδόμενον καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δίκαια τῆς εἰρημένης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ναυπάκτου ἀναδεδεγμένον παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ πολλὴν σπουδὴν εἰσενεγκάμενον ὑπὲρ ὠφελείας τοῦ ἐκεῖσε Χριστωνύμου λαοῦ καὶ πάντα πράττειν καὶ ποιεῖν προθυμούμενον, ὅσα τε εἰς σύστασιν συντείνει τῶν εὐσεβῶν κτητόρων αὐτῆς καὶ εἰς εὐαρέστησιν τοῦ Θεοῦ· ἡ μετριότης ἡμῶν κοινῇ ψήφῳ καὶ διασκέψει τῆς περὶ αὐτὴν θείας ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Καισαρείας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Τραϊανουπόλεως, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Σηλυβρίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος Κοτολείου, τοῦ Σουγδαίας, τοῦ Χριστιανουπόλεως καὶ τοῦ Ῥωσίου, εἰδήσει καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τοῦ κοσμοῦντος καὶ ἑδράζοντος τὸ τῆς Ἐκκλησίας στερέωμα ἀπὸ τῆς δεδωρημένης τῷ ἐνθέῳ κράτει αὐτοῦ ὑπερφυοῦς μεγαλονοίας καὶ τῆς πανταρίστης καὶ κηδεμονικῆς αὐτοῦ γνώμης καὶ φύσεως μετέθηκε τοῦτον εἰς τὴν τῆς Ναυπάκτου ἁγιωτάτην ταύτην μητρόπολιν, ὃς δὴ ἱερώτατος μητροπολίτης Ναυπάκτου, ὑπέρτιμος ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ συλλειτουργός, ὥσπερ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ θρόνου ταύτης καὶ τοῦ ὀνόματος, οὕτως ἔσται κἀν τῷ ἐξῆς ἀεὶ χρόνῳ μετέχων καὶ ἀπολαύων καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ἅτε γνήσιος ἤδη ἀρχιερεὺς διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἀποκαταστὰς τῆς ῥηθείσης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ναυπάκτου, καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ ὑποτύπωσιν τῆς ἀνηκούσης τιμῆς ἔν τε καθέδραις, στάσεσί τε καὶ συνελεύσεσιν, ἀναγνώστας τε σφραγίζων ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους προβιβάζων καὶ πρεσβυτέρους χειροτονῶν καὶ ἐπισκόπους εἰς τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας ἐγκαθιστῶν, ἐφειμένων καὶ τούτῳ διαπράττεσθαι, ἐπιλαβόμενός τε καὶ πάντων τῶν ὁθενδήποτε διαφερόντων ταύτῃ δικαίων· ὅθεν ὀφείλουσιν οἵ τε ἐν αὐτῇ κληρικοὶ καὶ ἱερωμένοι μοναχοὶ καὶ λαϊκοὶ ὑποκεῖσθαι καὶ πειθαρχεῖν τούτῳ, ὅσα καὶ οἰκείῳ καὶ γνησίῳ αὐτῶν ποιμένι καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ καὶ μεσίτῃ καὶ διαλλακτῇ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δέχεσθαι προθύμως καὶ ἀποπληροῦν, ὅσα μέλλει λέγειν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια. Αὐτὴ δὴ τούτου ἕνεκεν καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα συνοδικὴ πρᾶξις γεγονυῖα τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ναυπάκτου καὶ ὑπερτίμῳ εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται, ἀπολυθεῖσα κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τῆς ἐνισταμένης πρώτης ἰνδ. τοῦ ,ϛωοα' ἔτους, ἥτις καὶ ὑπεσημάνθη τῇ αὐτοχείρῳ ὑπογραφῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

XXXVII. *Synodus mores pravos in matrimoniis abolet.*

† Ὅσην μὲν σύστασιν καὶ ἀσφάλειαν τὸ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας χρῆμα προξενεῖ τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ καὶ ὅπως ἐπικρατεῖ διὰ τούτου εὐταξία καὶ κοσμιότης ἐν ἅπασι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασιν, ἴσασι πάντες οἱ ταύτῃ ὅλως προσκείμενοι καὶ ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας μεθ' ἁρμονίας πνευματικῆς εἰς ἓν συνοδούμενοι σῶμα καὶ κεφαλὴν μὲν, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ἔχοντες τὸν Χριστὸν, ὑφ' ἑνὶ δὲ καθηγεμόνι, τῷ προστάτῃ τῆς Ἐκκλησίας, ταττόμενοι· ὅσην δὴ πάλιν ταραχὴν κατ' αὐτῆς ἐπεγείρει καὶ ζάλην ἡ κακίστη διάστασις καὶ φιλονεικία καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἐπιφυόμενα σκάνδαλα, καὶ ὅσην ἀπεργάζεται ἀκοσμίαν καὶ σύγχυσιν, γνώριμον καὶ τοῦτο καθίσταται τοῖς ἐχέφροσί καὶ τοῦ δικαίου ἐξεχομένοις, μαρτυρήσει δ' οὐχ ἧττον καὶ τὰ νῦν λεχθησόμενα. Φθάνουσι πρὸ ὀλίγου ἐγκύψαντα σκάνδαλα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ, παρ' ὧν ἄρα καὶ ἐνέκυψαν, μεγάλην ταραχὴν ἐπεγείραντα τῇ πνευματικῇ ὁμονοίᾳ τοῦ ταύτης σώματος, ὡς μὴ ὤφελεν· τοῦ γοῦν ἐκ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως ὑπὸ τῆς ἐνούσης αὐτῷ μεγαλοφυΐας καὶ ἀγχινοίας καὶ περὶ τὰ καλὰ σπουδῆς τε καὶ συνδρομῆς τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα διαλελυκότος καὶ ἐκποδὼν ἀπεληλακότος καὶ τὴν εἰρήνην τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας φιλοθέως ἡμῖν χορηγήσαντος καὶ τοὺς διεσταμένους τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων συνάψαντος τῷ τε παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, καὶ τῇ περὶ αὐτὸν θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ, ἀπελύθη τηνικαῦτα καὶ θεῖον καὶ σεπτὸν πρόσταγμα τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ, διοριζόμενον ἐξετασθῆναι κανονικῶς τὰ προτεινόμενα παρ' αὐτῶν κεφάλαια, εἴπερ ἄρα ταῦτα προέβησαν μηδόλως τινῶν καθαψάμενα, ἀλλὰ μετὰ εἰρήνης καὶ συμφωνίας πνευματικῆς, τηρουμένης τῆς εἰς τὸν παναγιώτατον ἡμῶν

Digitized by Google

δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, ὀφειλομένης ὑποταγῆς, ἐξετασθησόμενα καὶ ληψόμενα ἐντεῦθεν ἀναλόγως τὴν θεραπείαν. Ἐπεὶ γοῦν πρὸ ὀλίγου ὅ τε ἱερώτατος μητροπολίτης Χαλκηδόνος καὶ ὁ τιμιώτατος ὑποψήφιος Θεσσαλονίκης, ἱερομόναχος κῦρ Νεῖλος ὁ Καβάσιλας, ἐγχειρίσαντες κατάστιχον τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, κεφαλαιωδῶς περιλαμβάνον τὰς διαφόρως, νῦν τε καὶ πρότερον γενομένας παρὰ πᾶσαν εἴδησιν τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ τριγαμίας, τετραγαμίας καὶ ἀθεμιτογαμίας, ἔτι τε καὶ ἄλλα τινά, ὡς δῆθεν ζητήματα κανονικὰ, καὶ ἐδέοντο τῆς τούτων διορθώσεως. Ὁ οὖν παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ πάλαι διόρθωσιν τὴν δυνατὴν ποιησάμενος ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ ἐκδίκησιν τὴν προσήκουσαν, Χριστοῦ χάριτι, καὶ διατηρήσας τὸν τρόπον τῆς τούτων καὶ ἔτι μετακινήσεως, ὅμως διὰ τὸ τῆς εἰρήνης, ὡς εἴρηται, κάλλιστον πρᾶγμα καὶ διὰ τὴν ἔγγραφον προσταγὴν τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως προσκαλεσάμενος τόν τε ἁγιώτατον δεσπότην καὶ πατριάρχην Ἱεροσολύμων καὶ πάντας τοὺς ἱερωτάτους ἀρχιερεῖς τοὺς ἐπιδημοῦντας ἐν τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων, παρεκελεύσατο εἰς ἐπήκοον πάντων τούτων ἀναγνωσθῆναι τὸ εἰρημένον κατάστιχον, ὅπερ καὶ διελάμβανεν, ὅσα δῆτα καὶ διελάμβανεν. Ἀναγνωσθὲν οὖν παρὰ τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου σκελλαρίου καὶ διδασκάλου τῶν διδασκάλων οὐ μόνον ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ τρὶς, συνεδριαζόντων τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, τοῦ τε ἁγιωτάτου δεσπότου καὶ πατριάρχου Ἱεροσολύμων καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων πάντων, πλὴν τοῦ Χαλκηδόνος, ἐκρίθη περισσὸν καὶ σύγχυσιν μόνον ἐπάγον τὸ προκομισθὲν τοῦτο κατάστιχον, ἐπεὶ τὰ μὲν τῶν ἐμφερομένων αὐτῷ κεφαλαίων ἔφθασαν διεκδικηθῆναι ἱκανῶς καὶ μετὰ τὸν ἐγχωροῦντα τρόπον τῇ τε Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ καὶ τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, ἐγγράφως καὶ ἀγράφως προμηθευσαμένῳ καὶ σπουδάσαντι εἰς τὴν τούτων διόρθωσιν, εἰ καί τινες οἱ τολμήσαντες διαπράξασθαι τὰς τοιαύτας παρανομίας, ἀμεταμέλητα ἔτι νοσοῦντες, ἐξέχονται τούτων καὶ μετὰ τὴν ἔνδικον ἐπιτίμησιν. Τὰ δὲ ἔσχον ἑτέραν συνοδικὴν διόρθωσιν καὶ ἀποκατάστασιν, ἤγουν τὰ περὶ τοῦ Ἀλανίας, τοῦ Περιθεωρίου καὶ ἕτερά τινα τοιουτότροπα· ἕτερα δὲ τῶν τοιούτων ἀθεμίτων γάμων, γεγονότα παρὰ πᾶσαν γνώμην καὶ βούλησιν τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, ἐπετιμήθησαν μὲν ὡς παράνομα, δέονται δὲ εἰς τὸ διασπασθῆναι καὶ τῆς παρὰ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως διεκδικήσεως. Τῶν μέντοι δύο τούτων ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ τε Χαλκηδόνος καὶ τοῦ Σουγδαΐας, ἔτι δὲ καὶ τοῦ τιμιωτάτου ὑποψηφίου, ἀπαιτούντων καὶ ζητούντων πλείονα τὴν διόρθωσιν καὶ βαρυτέραν τὴν ἐπεξέλευσιν καὶ μὴ στοιχούντων ἐντεῦθεν τῇ εἰρημένῃ συνοδικῇ διαγνώσει καὶ κοινῇ ψήφῳ καὶ ὁμονοίᾳ, καὶ ζητήσεως συνοδικῆς γενομένης περὶ τοῦ, πῶς δεῖ ἀποκαταστῆναι τὰ ἐμφερόμενα τῷ τοιούτῳ καταστίχῳ καὶ λαβεῖν τελείαν τὴν διευλύτωσιν καὶ διαλυθῆναι ἐντεῦθεν καὶ τὰ ἐπιφυόμενα σκάνδαλα, ἀπηντήθησαν καὶ γνῶμαι κοινῶς ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ συνελεύσει τῶν ῥηθέντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων διὰ τὴν ἐφεξῆς ἀσφάλειαν· καὶ δὴ πρῶτος ὁ Ἡρακλείας εἶπεν, ὅτι Οὐ δεῖ περὶ τῶν τριγαμιῶν καὶ τετραγαμιῶν καὶ ἀθεμιτογαμιῶν κινεῖσθαι παῤῥησίᾳ, ἐπεὶ οὐδαμῶς μετὰ τῆς τυχούσης γνώμης καὶ ἐνδόσεως τῆς Ἐκκλησίας γεγόνασιν, ἀλλ' ἵνα ἐπεκδικῶνται ἀλλαχόθι μὲν παρὰ τοῦ κατὰ χώραν ἐπισκόπου κανονικῶς, ἐνταῦθα δὲ ἰδίᾳ παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, παρ' οὗ καὶ ἐκδικήσεις ἐπὶ τούτοις ἐγεγόνεισαν διαφόρως· στέργω δὲ καὶ τὴν προβᾶσαν συγχώρησιν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου. Ὁ Κυζίκου εἶπεν, ὅτι Δεῖ ταῦτα ὡς ἄτοπα διαλυθῆναι καὶ, ὡς δυνατὸν, κωλύεσθαι, ὥσπερ δὴ καὶ ἀναχαιτίζονται καὶ κωλύονται κατὰ τὸ ἐγχωροῦν τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, μὴ μέντοι προστρίβειν ταῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἀνατιθέναι τὴν τούτων ἐκδίκησιν τῷ προστάτῃ τῆς Ἐκκλησίας, πλὴν μετὰ βασιλικῆς ἰσχύος· στέργω δὲ καὶ τὴν προβᾶσαν συγχώρησιν συνοδικὴν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου. Ὁ Ποντοηρακλείας εἶπεν, ὅτι Στοιχῶ κατὰ πάντα ἐπὶ πᾶσι τούτοις τῇ γνώμῃ τοῦ δεσπότου τοῦ Ἡρακλείας, ὅτι οὐ δεῖ ταῦτα παῤῥησιάζεσθαι ἢ προστρίβεσθαι μῶμον τῇ συνόδῳ διὰ ταῦτα· στέργω καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου συνοδικὴν διάγνωσιν. Ὁ Βιζύης εἶπεν, ὅτι Ὅσα γίνονται παρὰ τὸν τόμον τῆς ἑνώσεως ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἀθεμίτοις γάμοις, ὀφείλει, ἵνα ἐπεκδικῶνται παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτῷ, ὥσπερ δῆτα καὶ γίνεται παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐ χρὴ παῤῥησιάζεσθαι ταῦτα καὶ κινεῖσθαι δι' ὅλου ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ· εἰ δ' ἴσως ἔλθῃ εἰς ἀδυναμίαν τοῦ ταῦτα δύνασθαι κωλύειν εἰς τέλος, ἵνα γένηται τὸ ἐλλεῖπον τῆς ἐκδικήσεως παρὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως· στέργω δὲ καὶ τὴν ἁπλῶς γενομένην συνοδικὴν συγχώρησιν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου. Ὁ Βρύσεως εἶπεν, ὅτι Κατὰ τῶν τοιούτων ἀθεμιτογαμιῶν καὶ πολυγαμιῶν ἐποίησεν ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ὅσον ἔδει κανονικῶς, μετὰ καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, καὶ ἐπεξῆλθε ταῦτα ἐγγράφως καὶ ἀγράφως· περισσὸν οὖν δοκεῖ καὶ οὐκ εὔλογον, ἵνα κινῶνται ταῦτα εἰς τὴν σύνοδον, ὡς προστρίβεσθαι ἐντεῦθεν ὕβριν καὶ κατηγορίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, ὅπερ ἐστὶ ἀτοπώτατον. Ἔχω δὲ τὰ τοιαῦτα ἀθέμιτα συνοικέσια καὶ ἐγὼ, καθὼς κατ' αὐτῶν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες διαγορεύουσι καὶ ὁ τῆς ἑνώσεως τόμος, καὶ οὐκ ἄλλως· στέργω δὲ καὶ τὸ προβὰν τῆς συγχωρήσεως γράμμα συνοδικῶς ἀπὸ συμπαθείας ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου, πλὴν ἵνα οὐδὲν ἱερουργῇ ἢ ἐργάζηταί τι ἱερατικὸν ὅλως ἐν τῷ περιονύμῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας, ὃ δὴ πάντες οἱ ἀνωτέρω γνωματεύσαντες ἀρχιερεῖς ἔστερξαν. Ὁ Χριστιανουπόλεως εἶπεν· Τὰ περὶ τῶν τοιούτων ἀθεμιτογαμιῶν, ἔχω ταῦτα καὶ αὐτὸς αἰσχρὰ καὶ κακὰ, ὥσπερ καὶ οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες τὴν ψῆφον περὶ τούτων προφέρουσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ τῆς ἑνώσεως τόμος·

Digitized by Google

ὅτι δὲ ἔλαβον τὴν δυνατὴν διόρθωσιν παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, οὐδέν μοι δοκεῖ παρρησιάζεσθαι ταῦτα, καὶ προστρίβεσθαι ἐντεῦθεν μέμψιν τῇ συνόδῳ, ὡς οὐ τελείως διελύθησαν, ἀλλὰ φροντίζειν μόνον τὸν παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, τῆς προσηκούσης διορθώσεως, ὥσπερ δῆτα καὶ ἐποίησε καὶ ποιεῖ, Χριστοῦ χάριτι· στέργω δὲ καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου γενομένην συνοδικὴν συγχώρησιν, πλὴν καθὼς ὁ δεσπότης ὁ Βρύσεως ἐγνωμάτευσεν. Ὁ Κελτζηνῆς εἶπεν, ὅτι Συμφωνῶ κατὰ πάντα τῷ δεσπότῃ τῷ Βρύσεως, καὶ στέργω τὰ ὑπὲρ τούτου γνωματευθέντα κατὰ τῶν ἀθεμιτογαμιῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου. Ὁ Σουγδαίας εἶπεν, ὅτι Στέργω τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας, λέγοντας κατὰ τούτων, καὶ πλέον οὐδέν. Ὁ Ῥωσίου εἶπε· Στέργω κατὰ πάντα εἰς ὅσα ἐγνωμάτευσαν ἀνωτέρω οἱ ἀδελφοί μου, οἱ ἀρχιερεῖς, κατὰ τῶν ἀθεμιτογαμιῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου. Ὁ Μηδείας εἶπεν, ὅτι Ταῦτα τὰ ἀθέμιτα ἔργα ἐγένοντο, παρ' ὧν ἄρα καὶ ἐγένοντο, παρὰ τὸ εἰκὸς, ἔλαβον δὲ τὴν δυνατὴν καὶ προσήκουσαν διόρθωσιν παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ ὀφείλει, ἵνα ἀναστέλλωνται ταῦτα καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, ὡς παράνομα, κατὰ τὸν δυνατὸν τρόπον τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ· στέργω δὲ καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου συνοδικὴν συγχώρησιν, καθὼς καὶ οἱ ἕτεροι ἀρχιερεῖς. Ὁ Ἐξαμίλων συνεφώνησε τοῖς ἀνωτέρω πᾶσι κατὰ πάντα. Ὁ ὑποψήφιος Θεσσαλονίκης εἶπεν, ὅτι Τὰ περὶ τῶν τετραγαμιῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀθεμιτογαμιῶν ἐπεξεδικήθησαν, ὡς λέγετε, ψυχικῶς ἅμα καὶ πνευματικῶς ἐν Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, λείπεται δὲ ἐπεκδικηθῆναι ταῦτα καὶ σωματικῶς διὰ πλείονα τὸν σωφρονισμὸν καὶ τὴν τούτων ἐκκοπήν. Τούτων δὲ πάντων οὕτω γνωματευσάντων, ὁ ἁγιώτατος δεσπότης καὶ πατριάρχης Ἱεροσολύμων εἶπεν, ὅτι Ἐπεί, ὡς ἀνέμαθον ἀκριβῶς, τὰ ἐπεισφρήσαντα ταῦτα ἀθέμιτα καὶ παράνομα συνοικέσια παρὰ πᾶσαν βούλησιν καὶ γνώμην τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ διεκδικήθησαν παρὰ τοῦ παναγιωτάτου δεσπότου καὶ ἀδελφοῦ μου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κανονικῶς διά τε τῶν προβάντων συνοδικῶν παρ' αὐτοῦ τόμων καὶ ἀλλοτρόπως, οὐ δίκαιόν ἐστι κινεῖσθαι καὶ πολυπραγμονεύεσθαι ταῦτα ἐπὶ τοῦ μέσου καὶ ἐπιφύεσθαι διὰ τοῦτο σκάνδαλα καὶ ὀχλήσεις, ὥσπερ ἂν εἰ ἐπράττετο ταῦτα κατὰ γνώμην τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἵνα ἀναστέλλωνται καὶ ἀναχαιτίζωνται καὶ αὖθις καὶ ἐπιτιμῶνται παρὰ τοῦ αὐτοῦ παναγιωτάτου δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τηρουμένης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ καὶ μενούσης πάσης εἰρήνης καὶ ὁμονοίας· περὶ δὲ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου εἶπεν, ὅτι Οὐ δίκαιόν ἐστιν, ὅπερ ἔστερξε πρὸ ὀλίγου ἡ σύνοδος μετὰ τοῦ παναγιωτάτου δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, νῦν ἀνατραπῆναι, ἀλλὰ στέργεσθαι κατὰ πάντα τὸ προγεγονὸς γράμμα ὑπὲρ τῆς ἀθωώσεως ἱερέως τοῦ Μαχητρίου, καθὼς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς περὶ τούτου ἀπεφήναντο· εἶτα προέτρεψε τοῦτον βαλεῖν καὶ ποιῆσαι μετάνοιαν εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν τούτων σύνοδον καὶ συγγνώμην καὶ συγχώρησιν καὶ συμπάθειαν αἰτήσασθαι, ὅπερ δῆτα καὶ ἐποίησεν, εὐβουλίας καὶ συγχωρήσεως παρ' αὐτῶν ἀξιωθείς, ἄνευ μέντοι τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Σουγδαίας. Ὁ δὲ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἃ καὶ πρότερον πολλάκις καὶ διαφόρως ἐξεῖπε καὶ συνοδικῶς διηγήσατο, τούτοις στοιχήσας καὶ ἐπιβεβαιῶν τὰ τοιαῦτα, οὕτως ἀπεφήνατο κατὰ πάντα τῆς προτέρας ἐξεχόμενα διανοίας. Ἡ μετριότης ἡμῶν, κρίμασι θειοτέροις εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀναχθεῖσα θρόνον καὶ τὸ καταπιστευθὲν αὐτῇ ποίμνιον κανονικῶς ποιμαίνειν προελομένη, τό γε εἰς αὐτὴν ἧκον, περὶ πλείστου ἐποιήσατο, διόρθωσιν πρῶτον μὲν γενέσθαι τῆς πολιτείας καὶ ἀναστροφῆς τῶν τὰς ἐξαγορείας ἀναδεδεγμένων πνευματικῶν ἀνδρῶν, ὥστε εἶναι τούτους ἀνεπιλήπτους παντὶ τρόπῳ καὶ προκεῖσθαι εἰς καλὸν μίμημα καὶ ὠφέλειαν τοῦ λαοῦ, ἔπειτα τῆς τῶν ἱερέων εὐταξίας καὶ κοσμιότητος, ὡς ἂν διάγοιεν οὗτοι κατὰ τὸν ἀνήκοντα τούτοις ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων τρόπον θεοφιλῶς ἅμα καὶ εὐλαβῶς, ἀπέχεσθαί τε καὶ καπηλείων καὶ πάσης ἄλλης φαύλης διαγωγῆς, μάλιστα δὲ τηρεῖν ἀκριβῶς, μὴ γίνεσθαι τοιαῦτα ἀθέμιτα συνοικέσια, ἅπερ κακῶς ἐπεισέφρησαν τῇ σεμνῇ τῶν Χριστιανῶν πολιτείᾳ ἐκ τοῦ μὴ μετὰ ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως καὶ ἐμβριθείας καὶ ἀναστέλλεσθαι καὶ ἀναχαιτίζεσθαι παρὰ τῶν τὴν διεξαγωγὴν τούτων ἐπιτετραμμένων, οὗ χάριν καὶ τούτους μὲν συνοδικῶς ἐπεξήλθομεν, εἰς ἐκκοπὴν δὲ καὶ συντήρησιν τῶν τοιούτων ἐξάρχους ἐγκατεστήσαμεν ἀπὸ τῶν εὐλαβῶν ἱερέων, ὅσοι τῷ τότε ἐκρίθησαν τῶν ἄλλων προέχοντες, καθὼς πλατυκώτερον ἐν τοῖς ἱεροῖς κωδικίοις κατεστρώθησαν ταῦτα, εἰ καί τινες, τοῖς κακοῖς συνηγοροῦντες καὶ ἐπιχαίροντες, τὰ πλείω τούτων παρυφείλοντο καὶ μαχαίρᾳ ἀπέτεμον ἀναιδῶς ἅμα καὶ τολμηρῶς ἀπὸ τοῦ τοιούτου κωδικίου· προσέτι γε μὴν ἐπετιμήσαμεν καὶ εἰσηγησάμεθα μετ' αὐστηρίας πνευματικῆς δι' ἑτέρου γράμματος τοῦ πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἐξάρχους τοῖς ἀθέμιτον ἔχουσι γάμον τελέως ἀποσχέσθαι αὐτοῦ, ἐπανατεινάμενοι καὶ κατὰ τῶν τολμώντων ταῦτα ἱερωμένων καθαίρεσιν ἔνδικον, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰσκωμάσασαν γοητείαν καὶ τὰ ταύτης αἰσχρὰ ἔργα σπουδάσαντες, ὡς οἷόν τε, ἀνεστείλαμεν, Χριστοῦ χάριτι, καθὼς εὑρηται καὶ τοῦτο διεξοδικωτέρως ἐν τοῖς αὐτοῖς κωδικίοις. Μετὰ μέντοι τὸ ἐπανελθεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἧς ἐξηλάθημεν, ὡς ἴσασιν ἅπαντες, πλείονος φροντίσαντες τῆς εἰς ταῦτα ἀσφαλείας καὶ διορθώσεως, ἐπεὶ ἀπό τινων ἱερέων παρὰ τὸ προσῆκον αὐτοῖς σχῆμα πολιτευομένων συμβαίνουσιν Ἐπιφύεσθαι αἱ τριγαμίαι, αἱ τετραγαμίαι καὶ τὰ ἀθέμιτα πάντα συνοικέσια, τῷ δοκεῖν ταῦτα συναπτόντων, ἅπερ μᾶλλον τῇ ἀληθείᾳ εἰσὶν ἀσύναπτα καὶ ἐπιτετιμημένα, παρὰ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας προβαίνοντα, ἐξεθέμεθα ἐν τοῖς αὐτοῖς κωδικίοις ἔγγραφον ἑτέραν ἀσφάλειαν ἐπὶ τῷ ἀπέχεσθαι τούτων ἁπάντων καὶ μὴ ἐν καπηλείοις εἰσέρχεσθαι, ὑπογραψάντων τηνι-

Digitized by Google

καῦτα καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ θεοδοξάστῳ καὶ θεομεγαλύντῳ Κωνσταντινουπόλει ἱερωμένων εἰς φυλακὴν τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων καὶ ἀναίρεσιν καὶ κατάλυσιν τῶν τοιούτων ἀτοπημάτων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἴπερ ἐτολμήθη καὶ αὖθις τοιοῦτον ἀθέμιτον συνοικέσιον, παρὰ πᾶσαν βούλησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπετιμήθη μὲν, ὡς εἰκὸς, παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, δέεται δὲ εἰς τὸ διασπασθῆναι καὶ βασιλικῆς ἰσχύος καὶ δυνάμεως. Οὕτως οὖν τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπισπευδούσης εἰς ταῦτα καὶ κατὰ τῶν ἀθεμίτων πράξεων ὅλῃ προθυμίᾳ χωρούσης ψυχῆς καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ τὴν διόρθωσιν ἐγγράφως τε καὶ ἀγράφως πραγματευομένης, οὐ συνορᾷν ἔχομεν, ὅπως διὰ ταῦτα προεκομίσθη τὸ τοιοῦτον κατάστιχον εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, τὴν μάλιστα πάντων, Θεοῦ συναιρομένου, ὑπὲρ τῆς αὐθεντίας τῶν ἱερῶν κανόνων ἀγωνιζομένην τε καὶ σπουδάζουσαν· εἰ δέ τις εἴποι ὅτι διὰ τὸ ἀποταχθῆναι σεπτῷ προστάγματι τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τὴν τούτων γενέσθαι ἀνάπτυξίν τε καὶ ζήτησιν, ἣν ἀναγκαῖον προκομισθῆναι ταῦτα ἐπὶ τοῦ μέσου, φαμὲν πρὸς αὐτὸν, ὡς εἰ μὲν οὐκ ἔφθασε πολλάκις καὶ διαφόρως προβῆναι καὶ γενέσθαι ἐξέτασιν συνοδικὴν παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ ἀναστολὴν τὴν προσήκουσαν καὶ ἐκδίκησιν ἐπὶ τούτοις καὶ πρότερον, ὡς ἱκανῶς ἀποδέδεικται, καὶ νῦν ἤδη εἶχε χώραν ὁ διὰ τοῦ τοιούτου καταστίχου κινούμενος λόγος, δι' ὃ καὶ τὰ σκάνδαλα γέγονε πρὸ ὀλίγου. Ἐπεὶ δὲ τοσούτου ἀγῶνος παρ' ἡμῶν μετὰ τῶν τοιούτων ἀθεμίτων ἔργων γεγονότος καὶ ἀξίας καὶ ἐγχωρούσης τῆς ἐπεξελεύσεως γενομένης καὶ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐν οὐδενὶ καιρῷ καὶ πράγματι τοσαύτην γνώμην καὶ κοινωνίαν καὶ βούλησιν εἰς ταῦτα ἐχούσης, μᾶλλον μὲν οὖν ἀποτρεπομένης ταῦτα καθάπαξ καὶ ἐπιτίμησιν τῶν τοιούτων ἐπανατεινομένης, οὐκ ἀναγκαία φαίνεται οὐδὲ συμβαίνουσα τῇ τῆς Ἐκκλησίας ὁμονοίᾳ ἡ τούτων ζήτησις καὶ πολλὴ ἔρευνα, ὡς ταύτης δὴ τῆς Ἐκκλησίας προθυμουμένης ἀεὶ τὰ τοιαῦτα ἐκκόπτειν καὶ ἀναστέλλειν, ὡς ἀθέμιτα καὶ παράνομα· τὸ γὰρ παρρησιάζεσθαι ταῦτα καὶ ἀεὶ παρεισάγεσθαι, λαβόντα, καθ' ὃν εἴρηται τρόπον, τὴν θεραπείαν, καὶ μὴ συγχωρούμενα γίνεσθαι καὶ προβαίνειν, ἀλλὰ καθάπαξ ἀναστελλόμενα οὐ μόνον ταραχὴν ἐπεγείρει, ἀλλὰ καὶ μῶμον καὶ ὕβριν τῇ Ἐκκλησίᾳ προστρίβει Θεοῦ, κατὰ τὰς ἐξενηνεγμένας γνώμας τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ἔτι γε μὴν καὶ τοῦ ἁγιωτάτου δεσπότου καὶ ἀδελφοῦ μου, τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Οἷς κατὰ πάντα στοιχοῦσα καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν παροῦσαν ἤδη ἀπόφασιν ἐποιήσατο, στέργουσα καὶ ἣν ἐποιήσατο συνοδικῶς ὑπὸ συμπαθείας συγχώρησιν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου. Θεὸς δὲ ἄνωθεν ἐπιβραβεύσειε τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ εἰρήνην ἐν παντὶ καὶ ὁμόνοιαν πνευματικὴν, τῶν σκανδάλων πάντων γεγονότων ἐκ μέσου, καθὼς ἀεὶ ἐπευχόμεθα.

A XXXVIII. *Synodus statuit de mittendis in Russiam legatis, qui dijudicent dissensionem ortam inter metropolitas Kioviæ et Lithuaniæ.*

† Πρᾶξις τῆς Ῥωσίας καὶ τοῦ μητροπολίτου Λιτβῶν.

† Ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἄνωθεν ἐξ ἀρχῆς τῇ βοηθείᾳ αὐτῇ, Χριστοῦ χάριτι, ἀηττήτῳ ἰσχύϊ τε καὶ δυνάμει συνήθως ἔχουσα ἐπὶ τὸ λυσιτελέστερον πάντα διοικονομεῖσθαι, τοῦτο δὴ καὶ ποιεῖ· οὐχ ἧττον δ' ἐνδείκνυται τὴν φροντίδα ταύτης καὶ ἐπιμέλειαν ὑπὲρ τῶν ἐκασταχοῦ εὑρισκομένων πασῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν, ὅπως ἂν αὗται κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου νόμον καλῶς διοικοῖντο καὶ διεξάγοιντο· φθάνει τοιγαροῦν πρό τινος ἤδη καιροῦ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, ὁ κῦρ Ἀλέξιος, ἐπίσκοπος ὢν τῷ τότε Βολοδιμοίρου, τὸν βίον ἀπολιπόντος τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ῥωσίας, κῦρ Θεογνώστου ἐκείνου, παραγενόμενος ἐνταῦθα εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ὅστις καὶ μαρτυρηθεὶς παρά τε τοῦ διαληφθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου καὶ παρὰ τῶν εὐγενεστάτων ῥηγῶν τῆς Ῥωσίας, ἀντιποιεῖσθαι ἀρετῆς καὶ εὐλαβείας, καὶ κριθεὶς ἄξιος, μετετέθη καὶ ἀποκατέστη κατὰ τὴν ἄνωθεν ἐπικρατήσασαν τάξιν τε καὶ συνήθειαν γνήσιος ἀρχιερεὺς Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, καὶ δι' ἐπιμελείας πολλῆς ποιεῖσθαι κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἀκρίβειαν ποιμαίνειν καλῶς καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα λόγον τὴν κατ' αὐτὸν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν, ἅτε δὴ πολυάνθρωπον οὖσαν καὶ πολλοὺς τοὺς πλησιοχώρους ἔχουσαν τοὺς μὴ πειθομένους τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Τούτου οὖν τὸν τρόπον τοῦτον ἀναχθέντος καὶ ἀποκαταστάντος εἰς τέλειον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας καὶ ἐκπεμφθέντος καλῶς, καταλαμβάνει μετὰ μικρὸν καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Λιτβῶν, κῦρ Ῥωμανὸς, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, καὶ χειροτονεῖται καὶ οὗτος μητροπολίτης Λιτβῶν, ὅστις καὶ εἰς τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν ἐπαναστραφεὶς, πλειόνων ἔτι ἀντιποιούμενος, καὶ διὰ τοῦτο δι' ὄχλου γινόμενος τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, τῷ κῦρ Ἀλεξίῳ, καὶ τοῖς ἀνήκουσι δικαίοις αὐτῷ, καὶ σκανδάλων μεταξὺ αὐτῶν μεσολαβησάντων, καταλαμβάνει ἐνταῦθα πρός τε τὸν ἐκ Θεοῦ κράτιστον καὶ ἅγιόν μου αὐτοκράτορα καὶ πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περὶ αὐτὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ζητῶν, ἅπερ ἐβούλετο καὶ ἐπειρᾶτο κατέχειν, δι' ἃ συνέβη καὶ τὸ μεταξὺ αὐτῶν σκάνδαλον· μετακλήτου τοίνυν γινομένου καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, τοῦ κῦρ Ἀλεξίου, καὶ ἐνταῦθα ἐπιδεδημηκότος εἰς τὴν θεοδόξαστον καὶ θεομεγάλυντον Κωνσταντινούπολιν, καὶ πάντων τῶν εὑρισκομένων τηνικαῦτα ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντων καὶ ἱερᾶς συγκροτηθείσης συνόδου, προκαθημένου τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος,

Digitized by Google

πολλῆς ἐξετάσεως γενομένης χάριν τῶν παρ' ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἀρχιερέων κινηθέντων λόγων, προηγουμένως μὲν ἐτάχθη εἶναι καὶ εὑρίσκεσθαι ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης κῦρ Ἀλέξιος, ὥσπερ ἐχειροτονήθη τὴν ἀρχὴν Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας κατὰ τὴν ἄνωθεν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν· περὶ μέντοι τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου κῦρ Ῥωμανοῦ, ὡς χειροτονηθέντα καὶ αὐτὸν Λιτβῶν, διωρίσατο ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ συγκαταβάσεως λόγῳ καὶ ἅμα διὰ τὴν ἀνενοχλησίαν καὶ εἰρήνην τοῦ ἐκεῖσε τόπου ἔχειν σὺν ταῖς οὔσαις τῇ τῶν Λιτβῶν ἐπαρχίᾳ δυσὶν ἐπισκοπαῖς, τὸ Πωλότζικον καὶ τὸ Τούροβον μετὰ καὶ τοῦ Νοβογραδοπουλίου, τοῦ καθίσματος τοῦ μητροπολίτου, καὶ τὰς τῆς μικρᾶς Ῥωσίας ἐπισκοπάς, ὅπερ διέγνω καὶ ἀπεφήνατο ἡ μετριότης ἡμῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἡ περὶ αὐτὴν θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος, ἔχειν τὸ στέργον καὶ βέβαιον κατὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ ἐπίκρισιν καὶ εὐνομίαν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, προμήθειαν ποιησαμένη καὶ αὐτὴ τοῦ τοιούτου ἱερωτάτου μητροπολίτου Λιτβῶν, κῦρ Ῥωμανοῦ, προβάσης καὶ ἑτέρας συνοδικῆς πράξεως, ὡς ἂν ὁ μὲν ἱερώτατος μητροπολίτης Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κῦρ Ἀλέξιος, ἐπιλάβηται καὶ κατάσχῃ πᾶσαν τὴν ὑπ' αὐτὸν ἐνορίαν μετὰ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἐπισκοπῶν ἀνενοχλήτως παντάπασιν καὶ ἀδιασείστως, καὶ οὐδὲν εὑρίσκῃ παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Λιτβῶν, κῦρ Ῥωμανοῦ, ἐπὶ τῇ κατοχῇ καὶ διεξαγωγῇ καὶ διοικήσει τῆς εἰρημένης ἐνορίας τῆς μητροπόλεως Κυέβου μετὰ πασῶν τῶν ἐπισκοπῶν αὐτοῦ τὴν τυχοῦσαν καταδυναστείαν ἢ ἐπήρειαν, ἀρκουμένου τοῦ τοιούτου ἱερωτάτου μητροπολίτου Λιτβῶν, κῦρ Ῥωμανοῦ, εἰς ὅπερ αὐτῷ ἐδόθη συνοδικῇ διαγνώσει ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος ὕστερον, ὡς δεδήλωται, ἐμπεδωθείσης τῆς τοιαύτης πράξεως τῇ ἐκ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἐπηρτημένῃ καταδίκῃ τοῖς ἀνατρέπουσι τούτους, ὡς ἂν ὅστις ἐξ ἀμφοτέρων μὴ ἐφησυχάζῃ, ἀρκούμενος τῷ οἰκείῳ δικαίῳ, καὶ εἰρήνην ἔχῃ εἰς ἑαυτὸν, ὡς ὁ τοῦ Κυρίου βούλεται νόμος καὶ τὸ ἐπάγγελμα, καὶ καθὼς ἐστι μάλιστα ὀφειλόμενον τοῖς πνευματικὴν προστασίαν λαχοῦσι, μετὰ τὴν τοιαύτην συνοδικὴν διάγνωσιν πρᾶξίν τε καὶ κατάστασιν, ἀλλὰ χωρήσῃ εἰς ἀθέτησιν ὁπωσοῦν ταύτης, καὶ τολμήσῃ παρὰ τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ διαπράξασθαί τι ἀρχιερατικὸν ἢ ἱερατικὸν ἢ ἐκκλησιαστικὸν ὅλως ἐπὶ ἀνατροπῇ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, ὡς ἐντεῦθεν παρεισαχθῆναι πάλιν σκάνδαλα καὶ ὀχλήσεις, ὁ τοιοῦτος ἀξίαν ὑποστήσεται τὴν κανονικὴν τιμωρίαν καὶ ἐπεξέλευσιν παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, ὡς ἀθετητὴς καὶ ἐναντία φρονῶν τῇ ἁγίᾳ τοῦ Χριστοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ βουλόμενος ἐντεῦθεν σύγχυσιν καὶ ταραχὴν καὶ φθορὰν προξενεῖν τῷ τῶν Ῥώσων Χριστιανικῷ γένει. Ἀλλὰ τούτων οὕτω γενομένων καὶ ἀποκαταστάντων, ὃν εἴρηται τρόπον, ὁ μὲν ἱερώτατος μητροπολίτης Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὁ κῦρ Ἀλέξιος, εὑρίσκεται κατὰ πάντα πειθόμενος τοῖς διαγνωσθεῖσι συνοδικῶς, ὁ δὲ ἱερώτατος μητροπολίτης, κῦρ Ῥωμανὸς, οὐ μόνον ἐξερχόμενος τῶν ἐνταῦθα ἠθέλησε λαβεῖν γράμματα τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς πίστωσιν καὶ ἀσφάλειαν τῶν οὕτως ἀποφανθέντων, οὔτε τὴν ὀφειλομένην ὑποταγὴν ἐνδείξασθαι εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, ἀλλ' ἀπιὼν ᾤχετο εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν, κἀκεῖσε παραγενόμενος, ὡς ἀνηνέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι, πολλὰ τῶν ἀκανονίστων εἰργάσατο· ἀπελθὼν γὰρ εἰς τὸ Κύεβον ἀμετόχως ἱερούργησεν ἐν αὐτῷ καὶ χειροτονίας διεπράξατο, καὶ ἑαυτὸν Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας καθολικὸν μητροπολίτην ἀδεῶς ὀνομάζει, ὅπερ προεξένησε σύγχυσιν καὶ ταραχὴν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, καὶ παρεκίνησε καὶ τὸν αὐθέντην Λιτβῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν κατεξαναστῆναι καὶ οὐκ ὀλίγην φθορὰν καὶ χύσεις αἱμάτων ἐργάσασθαι, ἅπερ ἔδειξαν ἀκριβέστερον οἱ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κῦρ Ἀλεξίου, ἀποκρισιάριοι, καταλαβόντες ἐνταῦθα καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν, μάλιστα δὲ καὶ ἀφ' ὧν διεκόμισαν γραμμάτων τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου, κῦρ Ῥωμανοῦ, ὑπὲρ ὧν καὶ ὥσπερ ἐγκαυχώμενοι οἱ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Λιτβῶν ἄνθρωποι, πρότερον καταλαβόντες ἐνταῦθα, διεκήρυττον, ὡς τοσοῦτον ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης κῦρ Ῥωμανός ἐστιν ἰσχυρὸς καὶ δύναται τὴν ἐπαρχίαν ἅπασαν τῆς μητροπόλεως ἔχειν Ῥωσίας, ὅτι καὶ εἰς τὸ Κύεβον ἀπῆλθε καὶ ἐλειτούργησε, καὶ ἐπισκοπὰς πολλὰς προσελάβετο, καὶ τὸν αὐθέντην Λιτβῶν κατὰ τοῦ κῦρ Ἀλεξίου διήγειρε, καὶ πάντα ἔξεστιν ἐκείνῳ ποιεῖν ἀδεῶς, δύναμιν οὐ μικρὰν ἔχοντι, εἰς τοῦτο παρακινοῦσαν τὸν αὐθέντην Λιτβῶν· διὰ γοῦν τὴν τοιαύτην (κατάστασιν) ἐπισφαλῆ παντάπασιν οὖσαν καὶ ἔξω τῆς τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων διαταγῆς καὶ ἅμα διὰ τὸ μὴ προβαίνειν κατὰ τοῦ Χριστιανικοῦ τῆς Ῥωσίας γένους φόνους καὶ συγχύσεις καὶ μάχας καὶ ταραχὰς, ὡς λέγεται, ἅπερ ἐστὶ τοῖς ἔθνεσιν ἴδια τοῖς μὴ φόβον ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ πρῶτον μὲν ἐγγράφως παρεκελεύσατο πρὸς αὐτὸν δὴ τὸν κῦρ Ῥωμανὸν ἡ μετριότης ἡμῶν, εἰσηγουμένη τούτῳ, ὡς ἂν ἀποστῇ τῶν τοιούτων ἀκανονίστων πράξεων, ὡς ἐγράψαμεν, στέργειν ἀπαραβάτως τὰ διεγνωσμένα συνοδικῶς καὶ μὴ περαιτέρω τούτων προβαίνειν καὶ κατὰ τοῦ κῦρ Ἀλεξίου κατεξανίστασθαι, καὶ τὴν μείζονα ἐπισκοπὴν τῆς Ῥωσίας, τοῦ Μπριανίσκου, ἰδιοποιήσατο, ἀνήκουσαν τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, τῷ κῦρ Ἀλεξίῳ, ἀφ' οὗ δηλονότι ὑφορῶνται καὶ ἔτι μείζονα τὰ κακὰ προχωρήσειν καὶ καθολικήν τις φθορὰ καὶ καινοτομία τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐν τῇ ὅλῃ ἐπαρχίᾳ τῆς Ῥωσίας· ἡ μετριότης ἡμῶν, ὃν εἴρηται τρόπον, κηδομένη καὶ φροντίζουσα, Χριστοῦ χάριτι, τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ὅλου πληρώματος, ὀφείλοντος ἓν σῶμα εἶναι, καὶ συνδεῖσθαι τῷ τῆς ἀγάπης ἀῤῥήκτῳ δεσμῷ καὶ ἔχειν ἐντεῦθεν τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον Χριστὸν κεφαλὴν, ἅμα δὲ ἀναχαιτίσαι πειρωμένη καὶ τὰ μεσολαβήσαντα σκάνδαλα μεταξὺ τῶν δύο ἀρχιερέων,

Digitized by Google

συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, κατὰ Κύριον ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργοῖς, τῷ Κυζίκου, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Ποντοηρακλείας, τῷ Βιζύης, τῷ καὶ τὸν τόπον τοῦ Σταυροπόλεως ἐπέχοντι, τῷ Βρύσεως, τῷ Κελτζηνῆς, τῷ Χριστιανουπόλεως, τῷ Σουγδαίας, τῷ Ῥωσίου, τῷ Μάκρης, τῷ Γάνου καὶ τῷ τιμιωτάτῳ ὑποψηφίῳ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἐπευδοκήσαντος εἰς τοῦτο τοῦ ἐκ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ὡς ἀποδεχομένου τῇ ἐμφύτῳ αὐτοῦ περὶ τὰ καλὰ χρηστότητι τὸ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας καλὸν καὶ διεκδικεῖν σπεύδοντος πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ δίκαια καὶ προνόμια καὶ ἐκλεξαμένου τὸν τιμιώτατον σακελλίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ συλλειτουργὸν καὶ τὸν τιμιώτατον σακελλίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ δικαιοφύλακα, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι γνησιώτατον υἱὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Γεώργιον διάκονον τὸν Περδίκην, καὶ ὡς εὐλαβεῖς καὶ χρησίμους καὶ ἀναγκαίους ἀνθρώπους καὶ εἰδησιν οὐκ ὀλίγην κεκτημένους τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, ἔχοντας δὲ καὶ ἄλλως πολὺ τὸ ἀξιόπιστον ἀπὸ τοῦ τρόπου καὶ τῆς συνέσεως αὐτῶν, ἐξαπέστειλεν ἀποκρισιαρίους, ὥστε ποιήσασθαι τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν, οἵτινες καὶ ὀφείλουσιν ἀπελθεῖν εἰς τὴν Ῥωσίαν καὶ προσκαλέσασθαι τοὺς ἐκεῖσε θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους, ὅσους οὐ κωλύει τὸ πολὺ τῆς ὁδοῦ μῆκος εἰς ταυτὸ συνελθεῖν, ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς εὐγενεστάτους μεγάλους ῥῆγας, ὀφείλοντος ὁμοίως ἐπιδημῆσαι δι' ἑαυτοῦ εἰς τὴν τοιαύτην σύνταξιν καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου κῦρ Ῥωμανοῦ ἢ ἐξαποστεῖλαι οἰκείους ἀνθρώπους ἀντ' αὐτοῦ, ἵνα ἐξετάσεως γενομένης παρὰ τοῦ τοιούτου ἀποκρισιαρίου ἀπροσπαθῶς, ὡς τοῦ Θεοῦ ἄνωθεν ἐφορῶντος, παρόντος καὶ τοῦ μέρους τοῦ κῦρ Ῥωμανοῦ ἐνώπιον τῶν μελλόντων συνελθεῖν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων καὶ εὐγενεστάτων ῥηγῶν ἕνεκεν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, γένηται ἔγγραφος κατησφαλισμένη μαρτυρία καὶ παρασημείωσις πάντων τῶν λαληθησομένων καὶ ἐξετασθησομένων χάριν τῶν τοιούτων αἰτιαμάτων, πιστωθησομένη καὶ ὑπογραφαῖς οἰκειοχείροις τῶν τε θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων καὶ τῶν εὐγενεστάτων ῥηγῶν καὶ ἑτέρων ἀξιοπίστων, ὡς ἂν ταύτης διακομισθείσης πρός τε τὸν κράτιστον καὶ ἅγιόν μου αὐτοκράτορα καὶ πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περὶ αὐτὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον παρὰ τῶν τοιούτων ἀποκρισιαρίων, ἀκινδύνως σὺν βοηθείᾳ Θεοῦ ἐπαναστραφέντων, γένηται τὸ δόξαν τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων διαταγήν, καὶ ἀφαιρεθῇ ἐντεῦθεν ἡ ἐπερχομένη ὄχλησις κατὰ τοῦ Χριστιανικοῦ τῆς Ῥωσίας γένους. Εἴπερ οὖν οὐκ ἐθελήσει ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης κῦρ Ῥωμανὸς δι' ἑαυτοῦ παραγενέσθαι εἰς τὴν γενησομένην ἐξέτασιν, παρὰ τῶν τοιούτων ἀποκρισιαρίων μηνυμάτων γενομένων κανονικῶς πρὸς αὐτὸν, ἢ οἰκείους ἐκπέμψαι ἀνθρώπους ἀντ' αὐτοῦ, ὀφείλουσιν οὗτοι δὴ οἱ ἀποκρισιάριοι κατὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἐμπειρίαν καὶ εἴδησιν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, καθὼς ἀνετέθησαν, ποιήσασθαι ἀκωλύτως τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν ἐνώπιον τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων καὶ τῶν εὐγενεστάτων ῥηγῶν, ὡς ἂν καὶ οὕτως τὸν τρόπον τοῦτον ἐκκοπῇ πᾶσα πρόφασις καὶ αἰτία ἡ προξενοῦσα κακῶς καὶ ἀκανονίστως τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις, καταστρωθεῖσα ἐν τῷ ἱερῷ κωδικίῳ κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ ,ςωξθ' ἔτους.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ιδ'.*

XXXIX. *Patriarchæ litteræ ad imperatorem, consilium ei dantis in rebus Januensium et Venetorum.*

Πιττάκιον πατριαρχικὸν πρὸς τὸν βασιλέα.

† Κράτιστε, θεόσεπτε, θεοδόξαστε, θεοπρόβλητε, θεοκυβέρνητε, θεομεγάλυντε, ἁγιέ μου δέσποτα βασιλεῦ, ὑγείαν καὶ εὐθυμίαν ψυχῆς, τοῦ θείου σου καὶ βασιλικοῦ σώματος ῥῶσιν καὶ εὐεξίαν, τῶν ἀνὰ χεῖρας προκειμένων κοινωφελῶν ἔργων εὐόδησιν καὶ πᾶν ἄλλον, ὅ τι ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, ἐπεύχεται τῇ ἁγίᾳ βασιλείᾳ ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Εἰδέναι βουλόμεθα τὴν ἐκ Θεοῦ ἁγίαν βασιλείαν σου, ὅτι κατὰ τὸν θεῖον καὶ σεπτὸν ὁρισμὸν διαμηνυθεῖσα ἡ μετριότης ἡμῶν παρεγένετο εἰς τὴν κρατίστην καὶ ἁγίαν μου δέσποιναν. Συναθροισθέντων οὖν καὶ τῶν τῆς συγκλήτου ἀρχόντων, ἐλέχθησαν τὰ περὶ τῆς συμφωνίας καὶ καταστάσεως τῶν τε Γεννουϊτῶν καὶ Βενετῶν, ὅπως τε προσήκει προχωρῆσαι αὐτὴν καὶ κατὰ ποῖον δὴ τρόπον ἀποκαταστῆναι, ἐφ' ᾧ οὐδεμίαν ὀχλησιν καὶ ζημίαν γενέσθαι τοῖς Ῥωμαίοις. Τούτων οὖν οὕτω λεχθέντων διωρίσατο καὶ ἀπελογήσατο καὶ ἡ ἁγία μου δέσποινα, ἅτε δὴ διανοίας ὀξυτάτης οὖσα καὶ συνδρομῇ πασῶν τῶν χαρίτων καὶ φρονήσεως ἐπ' ἄκρον ἠκουσα, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ὅσαπερ ἔμελλε καὶ ἡ ἁγία βασιλεία σου παροῦσα ἐνταῦθα διορίσασθαι, ἃ δῆτα καὶ ἔστερξαν καὶ οἱ τῆς συγκλήτου ἄρχοντες. Πρὸς τοὺς οὖν τοὺς τοιούτους λόγους, ἅπερ ἀπελογήσατο ἡ μετριότης ἡμῶν, συντείνοντα εἰς σύστασιν καὶ ὠφέλειαν, σὺν Θεῷ, τῆς βασιλείας καὶ τῶν Ῥωμαίων, ταῦτά ἐστι· πρῶτον μὲν, διαμένειν τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἀτάραχον καὶ ἔξω πάσης ἠστινοσοῦν ἐπηρείας τῆς ἀπὸ τῶν Λατινικῶν κινουμένης δογμάτων· τοῦτο δὲ εἴρηκεν ἡ μετριότης ἡμῶν οὐχ ὅτι ἄλλως ἡγεῖται τὴν ἁγίαν βασιλείαν σου περὶ τούτων ἔχειν, πάλαι γὰρ οἶδε ταύτην ἐμμένουσαν μὲν τοῖς πατρῴοις δόγμασι καὶ ἑστηριγμένην ἐν τούτοις παγίως, ἀποδιώκουσαν δὲ πᾶν ἀλλότριον δόγμα καὶ νόθον τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διὰ τὰς ὑπολήψεις τε καὶ ὑποψίας, ἃς ἔχουσιν οἱ πολλοί. Δεύτερον, ἐπὶ τούτοις μηδὲν τῶν ὑποκειμένων τῇ βασιλείᾳ καὶ τοῖς Ῥωμαίοις πραγμάτων ὑπὸ ἐξουσίαν ἑτέρων ποιῆσαι. Τρίτον, μηδὲν ἕτερον προσθεῖναι κεφάλαιον μεῖζον, ἐπειδήπερ ἐν πολλῇ καὶ μεγάλῃ ἐνδείᾳ καὶ ταλαιπωρίᾳ καὶ στενοχωρίᾳ τὰ τῶν Ῥωμαίων εἰσίν. Πρὸς τούτοις γενέσθαι καὶ

Digitized by Google

τὴν ἀγάπην ἁπλῶς ἄνευ ὅρκου τινός· οἱ γὰρ τῆς A ἁγίας βασιλείας σου λόγοι καὶ ὁρισμοὶ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὸ ἰσχυρὸν καὶ βέβαιον ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀσφαλείας ὅρκων δέονται. Ταῦτα συνεβούλευσε καὶ στέργει ἡ μετριότης ἡμῶν, ἠγεῖται δὲ καὶ πάντα Χριστιανόν, τὰ τῶν Ῥωμαίων βουλόμενον συνίστασθαι πράγματα καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀσπαζόμενον, ἐπαινέσαι τε ταῦτα καὶ ἀποδέξασθαι. Κύριος ὁ Θεὸς εἴη διατηρῶν καὶ περιφρουρῶν τὴν ἁγίαν βασιλείαν σου ὑγιαίνουσαν καὶ εὐθυμοῦσαν καὶ ἀνωτέραν παντὸς ἀνιαροῦ συναντήματος εἰς κοινὸν τῶν Ῥωμαίων ὄφελος, καὶ χαρίσαιτο αὐτὴν μετὰ καὶ τῆς παρούσης καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς καὶ εἰς ἀεὶ διαμένουσαν βασιλείαν.

XL. *Actio synodalis de matrimonio contrahendo inter Andronicum, filium imperatoris Joannis Palæologi, et Kyratzam, filiam Joannis Alexandri, Bulgarorum regis.*

† Πρᾶξις συνοδικὴ ἡ γεγονυῖα περὶ τῆς συμπενθερίας τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ἰωμαίων, Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων, κῦρ Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀσάνη, ἐπί τε τῷ βασιλεῖ κῦρ Ἀνδρονίκῳ, τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως Παλαιολόγου, καὶ τῇ θυγατρὶ τῶν βασιλέως τῶν Βουλγάρων.

† Μηνὶ Αὐγούστῳ, ιζ' ἡμέρᾳ, Δευτέρᾳ, Ἰνδ. η', ἔτους ,ςωξγ', συνήλθομεν πάντες οἱ κατὰ τὴν θεοδόξαστον, θεοφύλακτον καὶ θεομεγάλυντον Κωνσταντινούπολιν ἀρχιερεῖς συνοδικῶς μετὰ τοῦ πανα- C γιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὁρισμῷ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, καὶ κοινῶς συνδιεσκεψάμεθα περὶ τῆς συμπενθερίας καὶ πράξεως, ἔτι δὲ καὶ λοιπῆς καταστάσεως τῆς γεγονυίας μεταξὺ τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ ὑψηλοτάτου βασιλέως τῶν Βουλγάρων, κῦρ Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀσάνη, ἐπί τε τῷ κραταιῷ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν αὐθέντῃ καὶ βασιλεῖ, κῦρ Ἀνδρονίκῳ τῷ Παλαιολόγῳ, καὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ ὑψηλοτάτου βασιλέως τῶν Βουλγάρων, κυρᾷ Κυράτζᾳ· ἔνθεν τοι καὶ ἰδόντες τοὺς προβάντας ὅρκους παρ' ἀμφοτέρων καὶ ἀναλογισάμενοι καὶ κρίναντες, εἰς ὅσην ἀφορᾷ τοῦτο κοινὴν σύστασιν καὶ ὠφέλειαν τῶν Χριστιανῶν, Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων καὶ βλάβην τῶν ἀσεβῶν, ἤδη ἀπὸ κοινῆς γνώμης καὶ ψήφου συμφωνοῦμεν καὶ ἀποφαινόμεθα, ἵνα γένηται τοῦτο ἀκωλύτως καὶ ἀνεμποδίστως μετὰ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς εὐχῆς καὶ εὐλογίας ἡμῶν· εἴ τις δὲ βουληθῇ ἀπὸ τούτων εἰς κατάλυσιν χωρῆσαι καὶ ἀθέτησιν τῆς τοιαύτης συνοδικῆς πράξεως καὶ συμπλάττειν προφάσεις τινὰς εἰς κατάλυσιν τῶν γενομένων ὅρκων παρ' ἀμφοτέρων, ὡς δεδήλωται, ἵνα ἔνι ἔξω τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ· εἴπερ δὴ καὶ ὁ ὑψηλότατος βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων στέργει καὶ ἀποπληροῖ ἀπαραβάτους τοὺς ὅρκους, οὓς ὤμοσε διὰ τοῦ ὁρκωμοτικοῦ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος καὶ ἀποσταλέντος εἰς τὸν κραταιὸν καὶ ἅγιον ἡμῶν αὐθέντην καὶ βασιλέα καὶ εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ὡς ἂν καὶ ἔτι περισσοτέρως ἔχῃ πρότερον μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν, ἔπειτα δὲ καὶ περισσοτέρας καὶ θερμοτέρας τὰς παρ' ἡμῶν εὐχάς τε καὶ εὐλογίας. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα συνοδικὴ πρᾶξις, πιστωθεῖσα καὶ ταῖς οἰκειοχείροις ἡμῶν ὑπογραφαῖς, ἥτις ἀπεστάλη ἰδοὺ πρὸς τὸν διαληφθέντα ὑψηλότατον βασιλέα τῶν Βουλγάρων διὰ βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε διὰ τῆς τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς καὶ τὸ· Κάλλιστος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.* † *Ὁ Ἡρακλείας ὑπέρτιμος Μητροφάνης.* † *Ὁ Νικαίας μητροπολίτης καὶ* B *ὑπέρτιμος Μανασσῆς.* † *Ὁ Ῥόδου μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος Ἰωάννης.* † *Ὁ Σηλυβρίας μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος Ἡσαΐας.* † *Ὁ Βρύσεως μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος Θεοδώρητος.* † *Ὁ Λιτβῶν μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος Ῥωμανός.* † *Ὁ Περιθεωρίου μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος Δωρόθεος.* † *Ὁ Θεσσαλονίκης μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος Γρηγόριος.* † *Ὁ Χαλκηδόνος μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος Ἰάκωβος.* † *Ὁ Χριστουπόλεως μητροπολίτης Μακάριος καὶ ὑπέρτιμος.* † *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μιτυλήνης καὶ ὑπέρτιμος Ἰωσήφ.* † *Ὁ Ῥωσίου μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος Θεόδουλος.* † *Ὁ Γαρέλλης μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος Ἰωαννίκιος.* † *Ὁ Βιζύης μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος* C *Νεόφυτος.* † *Ὁ Ἀγαθοπόλεως μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος Μακάριος.*

XLI. *Patriarcha metropolitæ Lithuaniæ scribit, se in Russiam mittere duos legatos, qui componant controversiam exortam inter dictum metropolitam et metropolitam Kioviæ.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Λιτβῶν, ὑπέρτιμε, ἀγαπητὲ κατὰ Κύριον ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Οἶδας, ὅπως συνέβησαν τὰ μεταξὺ τῆς σῆς ἱερότητος καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κῦρ Ἀλεξίου, ἀγαπητοῦ κατὰ Κύριον ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν, καὶ ὅπως διεκρίθη ψήφῳ βασιλικῇ καὶ συνοδικῇ τῆς ἡμῶν D μετριότητος, ἔχειν τὴν μὲν ἱερότητά σου σὺν ταῖς οὔσαις τῇ τῶν Λιτβῶν ἐπαρχίᾳ δυσὶν ἐπισκοπαῖς τὸ Πολούτζικον καὶ Τούροβον μετὰ καὶ τοῦ Νοβογραδούπουλ. . . . καὶ τὰς τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας ἐπισκοπάς, τὸν δέ γε ἱερώτατον μητροπολίτην, κῦρ Ἀλέξιον, τὸ Κύεβον καὶ πάσας τὰς τῆς Ῥωσίας ἐπισκοπάς, καθὼς καὶ τὴν ἀρχὴν ἐχειροτονήθη. Καὶ αὐτὸς μὲν καὶ ὡς ἀνήνεγκεν ἐγγράφως καὶ ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀναφαίνεται, στέργει καὶ ἐμμένει ἀπαραβότως τοῖς διαγνωσθεῖσι τούτοις, ὡς εἴρηται· ἡ δὲ ἱερότης σου, ὡς πολλάκις ἀνηνέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι, παρ' οὐδὲν θέμενος τὴν γεγονυῖαν τηνικαῦτα συνοδικὴν ἔγγραφον πρᾶξιν, κυρωθεῖσαν καὶ ψήφῳ βασιλικῇ, καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται, παρεισήχθης εἰς τὸ Κύεβον, καὶ ἱερουργήσας, διαπραξά-

Digitized by Google

μενος καὶ τινα ἕτερα ἀνήκοντα γνησίῳ ἀρχιερεῖ, καὶ οὐ μόνον ἐκεῖσε, ἀλλὰ καὶ τὸ Μπριάνισκον, ἐπισκοπὴν οὖσαν τοῦ αὐτοῦ κῦρ Ἀλεξίου, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, δι' ὄχλου ἀεὶ γίνῃ αὐτῷ, ἐπιτιθέμενος· ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς αὐτοῦ δικαίοις, πρᾶγμα ποιῶν ἔξω τῆς ἀκριβείας τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, οὓς ἐνεγράψω φυλάσσειν ἀνοθεύτους καὶ ἀπαρεγχειρήτους, δι' ἣν αἰτίαν καὶ ἔγραφεν ἡ μετριότης ἡμῶν πρὸς τὴν ἱερότητά σου πρό τινος ἤδη καιροῦ καὶ ἅπαξ καὶ δίς, ὡς ἂν, εἴπερ τολμῶνται ταῦτα παρὰ σοῦ, ἀποστῆς τοῦ μηκέτι τοιαῦτα ποιεῖν, προξενοῦντά σοι καὶ ψυχικὴν βλάβην καὶ ὕφεσιν τῆς τιμῆς σου. Ἀρτίως δὲ πάλιν ὡς ἐγνώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ τῶν αὐτόθι ἐρχομένων, ὡς οὐ μόνον ἐργάζῃ τὰ εἰρημένα ἀκανόνιστα, ἐπὶ βλάβῃ οἰκείᾳ, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐθέντην Λιτεβῶν ἐκίνησας κατεξαναστῆναι κατὰ τοῦ οὕτω πως ὀνομαζομένου κάστρου Ἀλεξίνου καὶ φθεῖραι τοὺς ἐκεῖσε Χριστιανούς, πρᾶγμα ποιήσας ἀτοπώτατον, εἴπερ γέγονεν οὕτως, ὡς ἀνηνέχθη. Ἤδη ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ ἡ περὶ αὐτὴν θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος, ὁμοῦ μὲν φροντίζουσα τῆς φυλακῆς καὶ συντηρήσεως τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων καὶ σπεύδουσα πᾶσι τρόποις τούτους διεκδικεῖν, ὁμοῦ δὲ καθαρώτερον τὰ τοῦ πράγματος γνωρίσαι βουλομένη καὶ εἰρήνην οἰκονομῆσαι καὶ διαπράξασθαι κανονικῶς μέσον ὑμῶν καὶ τοῦ τῆς Ῥωσίας πάσης Χριστιανικοῦ γένους, ἐπευδοκήσαντος εἰς τοῦτο τοῦ ἐκ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος τῷ προσόντι αὐτῷ ἐνθέῳ ζήλῳ ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ διωκήσεων, ἐξέπεμψεν ἐκλεξαμένη ἀποκρισιαρίους τόν τε ἱερώτατον μητροπολίτην Κελτζηνῆς, ὑπέρτιμον, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργόν, καὶ τὸν τιμιώτατον σακελλίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ δικαιοφύλακα, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν υἱὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Γεώργιον διάκονον τὸν Περδίκην, ὥστε ποιήσασθαι τὴν ἐξέτασιν πάντων τῶν λαληθέντων καὶ προσκαλέσασθαι τούς τε θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους καὶ τοὺς εὐγενεστάτους ῥῆγας, ἐφ' ᾧ παραγενέσθαι ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἐξετάσει ἀσφαλείας ἕνεκεν. Ὀφείλει οὖν παραγενέσθαι καὶ τὴν σὴν ἱερότητα ἀπαραιτήτως, ἐπειδὴ οὕτως ἀνετέθησαν οἱ τοιοῦτοι ἀποκρισιάριοι, ἵνα διαμηνύσωνται πρὸς σὲ τούτου χάριν· διὰ τοῦτο καὶ παραδηλοῖ τῇ ἱεροτητί σου ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν, πᾶσαν καὶ παντοίαν ἀποσεισάμενος πρόφασιν, παραγένῃ διὰ σαυτοῦ πρὸς τὴν γενησομένην σύναξιν παρὰ τῶν τοιούτων ἀποκρισιαρίων, καὶ γένηται ἐντεῦθεν ἀπροσπαθῶς, ὡς ἐφορῶντος ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ, ἡ τῶν λαληθέντων συνοδικῶς ἐξέτασις, ὅπερ ἐστὶ καὶ ἐγκάνονον ποιῆσαί σε. Εἴπερ δὲ ἐπισυμβῇ διά τινα ἐμποδισμὸν σωματικῆς ἀσθενείας, καὶ οὐκ ἔχεις εὔκολον διὰ σαυτοῦ παρεγενέσθαι, παρακελευόμεθα, ἵνα χωρὶς τῆς τυχούσης προφάσεως ἐκπέμψῃς ἀντὶ σαυτοῦ οἰκείους σου ἀνθρώπους, ὥστε γενέσθαι ἐνώπιον αὐτῶν πᾶσα ἡ τῶν λαληθέντων ἐξέτασις, ὥσπερ ἔμελλε γενήσεσθαι καὶ ἐνώπιον τῆς σῆς ἱερότητος. Γινωσκέτω γὰρ ἡ ἱερότης σου, ὡς οὕτως ἐτάχθη καὶ διεκρίθη συνοδικῶς, καὶ οὕτω ἀνετέθησαν οἱ τοιοῦτοι ἀποκρισιάριοι, ὡς, εἴπερ οὐ ποιήσῃ· ἢν ἐκ τῶν δύο, ὡς οὔτε διὰ σαυτοῦ καταλάβῃς, οὔτε ἀνθρώπους σου ἐκπέμψῃς, ποιήσασθαι αὐτοὺς δὴ τοὺς ἀποκρισιαρίους ἐνώπιον τῶν μελλόντων συνελθεῖν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων καὶ τῶν εὐγενεστάτων ῥηγῶν τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν, καὶ ὅσον ἂν εὕρωσι, τοῦτο ποιήσωσι ἐγγράφως, πιστωθὲν οἰκειοχείροις ὑπογραφαῖς τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων καὶ τῶν εὐγενεστάτων ῥηγῶν, καὶ διακομίσωσι τοῦτο πρός τε τὸν ἐκ Θεοῦ κράτιστον καὶ ἅγιόν μου αὐτοκράτορα, πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περὶ αὐτὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ἵν' ἐντεῦθεν ἐπενεχθῇ τελεία ἀπόφασις, καὶ ἀφαιρεθῇ πᾶσα πρόφασις ἡ προξενοῦσα . . . . . τὰ σκάνδαλα· ἐπὶ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πύλαι ᾅδου οὐκ ἀντισχύσουσι, κατὰ τὸν σωτήριον λόγον, προσήκει ἔχειν καὶ τὴν ἱερότητά σου τὴν προσήκουσαν στοργὴν καὶ ὑποταγὴν πρὸς αὐτὴν καὶ μὴ κατεξανίστασθαι κατ' αὐτῆς, μηδὲ ἀπειλεῖν καὶ ἀντιπίπτειν καὶ ἐναντιοῦσθαι τοῖς δεδογμένοις αὐτῇ, ὅπερ ἐστὶ πόρρω τοῦ ἀρχιερατικοῦ σεμνώματος καὶ τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας· γινωσκέτω γὰρ ἡ ἱερότης σου, ὡς εἴπερ οὐ ποιήσεις κατὰ τὴν ἐξενηνεγμένην συνοδικὴν διάγνωσιν καὶ ἀπόφασιν, ἣν ἐπιφέρονται οἱ τοιοῦτοι ἀποκρισιάριοι, ἐπενεχθήσεταί τελεία κατὰ σοῦ καταδίκης ἀπόφασις. Ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ποίησον, ὅσον παρακελεύεται πρὸς σὲ συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.

† *Εἶχε δι' ὑπογραφῆς πατριαρχικῆς καὶ τό· Μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ιδ'.*

XLII. *Exhortatio Callisti patriarchæ ad clerum in Trinovo de patriarcha Trinovi et de ritu baptizandi.*

† Παραίνεσις, διδασκαλία καὶ ἀπολογία τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κῦρ Καλλίστου, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, γεναμένη πρὸς τοὺς ἐν τῷ τόπῳ τοῦ Τρινόβου εὑρισκομένους τιμιωτάτους μοναχοὺς καὶ λοιποὺς ἱερεῖς.

† Τιμιώτατε ἐν ἱερομονάχοις, κῦρ . . . . καὶ σὺ, τιμιώτατε ἐν μοναχοῖς, κῦρ . . . . . ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοὶ υἱοὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην, ἔλεον καὶ πᾶν ἄλλο, εἴ τι ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, ἐπεύχεται ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Ἡ ὑμετέρα ἔγγραφος ἀναφορὰ διεκομίσθη καὶ ὑπανεγνώσθη συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, παρόντων πάντων τῶν ἐπιδημούντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων, καὶ ἐγνώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν ἐξ αὐτῆς, ὅσα καὶ περὶ ὧν ἐδηλοῦτε, καὶ περὶ μὲν τοῦ πατριάρχου Τρινόβου, ὅπως οὐ μέμνηται ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς καὶ ποιεῖται ἀναφορὰν τοῦ ὀνόματος τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῶν ἑτέρων ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, καὶ οὐδὲ ἡ μετριότης ἡμῶν μέμνηται τοῦ ὀνόματος τούτου κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον, εἰδέναι βουλόμεθα τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν, ὅτι τὸ παρὰ μὲν τῆς ἡμῶν μετριότητος γινόμενον εἰς τοῦτον ἔχει τὸν προσ-

Digitized by Google

ἡκοντα καὶ δίκαιον λόγον, τὸ δὲ τελούμενον παρ' αὐτοῦ, ἦγουν τὸ μὴ μεμνῆσθαι τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐν ταῖς ἱεραῖς, ὡς εἴρηται, τελεταῖς ἐστι πάμπαν παραλογώτατόν τε καὶ ἀδικώτατον δι' αἰτίαν τοιαύτην· ὁ πατριάρχης Τρινόβου ἦν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπισκόπου ὄνομα φέρων, ὑποτασσόμενος τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, εἶθ' ὕστερον παρακλήσεως γεγονυίας πολλῆς καὶ δεήσεως εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ταύτην μεγάλην καὶ ἱερὰν σύνοδον παρὰ τοῦ τότε τὰ τῆς βασιλείας τῶν Βουλγάρων διεθύνοντος σκῆπτρα, διὰ τιμὴν ἐκείνου καὶ τοῦ τοιῴτου ἔθνους, ὑποτεταγμένου φανέντος τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἐδωρήθη συγκαταβάσεως λόγῳ πρὸς τὸν Τρινόβου τὸ ὀνομάζεσθαι πατριάρχην Βουλγαρίας, οὐ μέντοι εἶναι καὶ συναριθμιον τοῖς λοιποῖς ἁγιωτάτοις πατριάρχαις, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ μνημονεύεσθαι ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις κατὰ τὸν θεῖον καὶ ἱερὸν κανόνα τῆς δ' συνόδου, λέγοντα ἐπὶ λέξεως οὕτω· « Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὅροις ἑπόμενοι καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ρν' θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων γνωρίζοντες τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὁρίζομεν καὶ ψηφιζόμεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα. Καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ρν' θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς Νέας Ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες τὴν βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι Ῥώμῃ καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν. » Ὁμοίως καὶ κατὰ τὸν τῆς ἕκτης συνόδου κανόνα διαγορεύοντα διαῤῥήδην ἐπὶ λέξεως οὑτωσίν· « Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ρν' ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων καὶ τῶν χλ' τῶν ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντων νομοθετηθέντα, ὁρίζομεν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνου καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκεῖνον μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δεύτερον μετ' ἐκεῖνον ὑπάρχοντα, μεθ' ὃν ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος, εἶτα ὁ τῆς Ἀντιοχείας καὶ μετὰ τοῦτον ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως. » Ἐπειδὴ πέντε πατριάρχαι ἐτάχθησαν τὸ κατ' ἀρχὰς παρὰ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, μέχρις ἂν συνῆν ἡμῖν καὶ ὁ πάππα; Ῥώμης, ἔκτοτε δὲ μέχρι τοῦ νῦν εἰσιν ἡνωμένοι οἱ τέσσαρες, οἵτινες κοινωνίαν ἔχοντες ἀδιασπάστως μνημονεύονται παρ' ἀλλήλων ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς πάσαις συνάξεσιν. Ἔδει γοῦν τὸν Τρινόβου πατριάρχην, ἅμα μὲν δι' ἣν ὤφειλεν ἔχειν ὑποταγὴν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν, παρ' ἧς εἴληφε καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ ὀνομάζεσθαι πατριάρχης, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ περιποιεῖσθαι ἑαυτῷ τιμὴν καὶ κοινωνίαν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν, ἀνάγκην ἔχειν ἀναφέρειν ἀεὶ τήν τε ἡμῶν μετριότητα καὶ τοὺς ἄλλους πατριάρχας ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις καὶ οὕτως ἀποσώζειν καὶ αὐτὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ τὸν τύπον τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, κἀντεῦθεν φαίνεσθαι ἡνωμένος καὶ συναριθμιος ἡμῖν· οὗτος δὲ ἀθετῶν οὐ καλῶς τὸν τοιοῦτον ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν καὶ ἀποσκιρτῶν τῆς ὑποταγῆς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, ἐξ ἧς, ὡς διείληπται, τὸ εἶναι πατριάρχης κατὰ συγκατάβασιν ἔχει, οὐδεμίαν ποιεῖται μνήμην τῆς ἡμῶν μετριότητος, πρᾶγμα ποιῶν ἀτοπώτατον καὶ ἔξω τῶν ἐξ ἀρχῆς συμφωνιῶν τῶν ἀποταχθεισῶν διὰ τοῦ τόμου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κῦρ Γερμανοῦ· φησὶ γὰρ ὁ αὐτὸς πατριάρχης ἔν τινι τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων ἀπολογούμενος περὶ τούτων· « Τὸ δὲ ἡμέτερον οὐχ οὕτως ἔχει, οὐχ οὕτως, ἀλλὰ κοσμικὴν τὴν κοινωφέλειαν ἐπαγγελλόμενον τῷ τετιμημένῳ τοῦ τῶν Βουλγάρων ἔθνους ἀρχιερεῖ, τὸ αὐτοκέφαλον εἶναι ὁλόκληρον οὐκ ἐτομογράφησεν, ἀλλὰ δασμοφορήσει πάλιν, τοῦτ' ἔστι, δώσει τέλη καὶ φόρους τῷ τιμήσαντι πατριάρχῃ καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐπ' ἐκκλησίας ἀναφοράν, ὡς συνεισφοράν, ὡς εἷς τῶν ὑπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν μητροπολιτῶν, καὶ εἰς λογιστεύσεις καὶ εὐθύνας, τοῦτ' ἔστι, κρίσεις ἀχθήσεται, ἐπάν ποτέ τις παρατραπεὶς τῆς δασμοφορίας ἐξελεγχθῇ. » Οὕτω μὲν ἡ ὑπόσχεσις καὶ ἡ συμφωνία τῆς τῶν Βουλγάρων ἐκκλησίας πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ χωρὶς δὴ τούτου, εἰ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνος καὶ τὰς τῶν ἄλλων πατριαρχῶν κρίσεις, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, καὶ ἐπανακρίνει καὶ διευθετεῖ καὶ ἐπιψηφίζεται καὶ τὸ κῦρος δίδωσιν, ὡς οἱ θεῖοι κανόνες διαγορεύουσι καὶ αἱ πράξεις ἐπεμαρτύρησαν, πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον τῆς τῶν Βουλγάρων ἐκκλησίας ὁ θρόνος οὗτος κύριος ἔσται, παρ' οὗ καὶ τὸ ὀνομάζεσθαι πατριάρχης τετίμηται; Ἀλλὰ γινώσκετε σαφῶς, ὅτι εἴπερ οὐκ ἦν ἡ πρὸς τὸν ὑψηλότατον βασιλέα τῶν Βουλγάρων, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι γνησιώτατον υἱὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Ἰωάννην τὸν Ἀσάνη, εἰλικρινὴς σχέσις καὶ διάθεσις αὐτῆς καὶ τὸ μὴ λυπηθῆναι τοῦτον διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, εἶχεν ἀπὸ δικαίου ἡ μετριότης ἡμῶν ὡς οἰκουμενικὸς πατριάρχης, διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος, ἀνακρῖναι τὰ κατ' αὐτὸν καὶ ἐξετάσαι ταῦτα εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ μεγάλην σύνοδον, ὡς μέχρι τοῦ νῦν μὴ γινωσκόμενα, καὶ ἢ λαβεῖν τοῦτον διόρθωσιν ἢ κανονικῶς εὐθῦναι, ὡς ἀθετοῦντα τὴν Ἐκκλησίαν προδήλως, ἐξ ἧς, ὡς πολλάκις εἴρηται, τὸ εἶναι πατριάρχης κεκλήρωται, ἢ τό γε δεύτερον ἀποστερῆσαι τοῦτον τοῦ τοιούτου ὀνόματος· ἡ δὲ τοῦ τοιούτου βασιλέως ἀγάπη καὶ διάθεσις πείθει ἐᾷν ἀπολυπραγμόνητα ταῦτα, μέχρις ἂν διόρθωσιν λάβοιεν παρὰ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου Τρινόβου· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἑνὸς κεφαλαίου. Τὸ δὲ δὴ βαπτίζειν τοὺς ἱερεῖς τῶν Βουλγάρων εἰς μίαν κατάδυσιν καὶ περιῤῥαντίζειν αὐτούς, ὡς ἔτυχεν, ὕδατί ἐστι πρᾶγμα ἀτοπώτατον καὶ δυσσεβείας ἀνάμεστον· ἡ γὰρ διάταξις τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων καὶ οἱ ἱεροὶ τούτων κανόνες πάντας τοὺς

Digitized by Google

βαπτιζομένους εἰς μίαν κατάδυσιν, ὡς μὴ βαπτισθέντας, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος παράδοσιν, ἀναβαπτίζεσθαι παρακελεύονται. Καὶ ἐπεὶ πᾶς ὁ μὴ ἀναγεννηθεὶς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν τοῦ Σωτῆρος ἀπόφασιν, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, δῆλον, ὡς ὁ μὴ βαπτιζόμενος κατὰ τὴν τοιαύτην παράδοσιν εἰς τρεῖς καταδύσεις ἐκτός ἐστι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· αἱ γὰρ τελούμεναι ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι τρεῖς καταδύσεις οὐχ ἁπλῶς καὶ, ὡς ἔτυχε, γίνονται, ἀλλ' ὑπεμφαίνουσι μυστήρια θεῖά τε καὶ οὐράνια· τοῦ γὰρ Σωτῆρος ἡμῶν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις παραγγείλαντος βαπτίζειν πάντας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς εἰς τὴν τρισυπόστατον θείαν καὶ μακαρίαν καὶ ὑπερούσιον Τριάδα βαπτιζόμενοι ἡμεῖς εἰς τὰς τρεῖς καταδύσεις τὰς τρεῖς ἐπιβοῶμεν ὑποστάσεις τῆς τρισυποστάτου θεότητος, καθ' ἕκαστον τῶν ἁγίων τούτων ὀνομάτων καταδυόμενοι ἅπαξ ἐν τῷ ὕδατι καὶ ἀναδυόμενοι, κατὰ τὸν πολὺν τὰ θεῖα καὶ τῶν τοιούτων ἐκφάντορα Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην· ἅμα δὲ, ἐπειδὴ τὸ θεῖον τοῦτο βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος τὸν θάνατον εἰκονίζει (ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, κατὰ τὸν Θεῖον Ἀπόστολον, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν), ἔστι δὲ ἡ ταφὴ τοῦ Σωτῆρος τριήμερος, βαπτιζόμεθα καὶ ἡμεῖς ἀναγκαίως εἰς τὰς τρεῖς ταύτας καταστάσεις, διὰ τῶν τριῶν τούτων καταδύσεων τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος αἰνιττόμενοι. Οὐκοῦν οἱ μὴ βαπτιζόμενοι κατὰ τὸν τοιοῦτον τρόπον ἀτελείωτοι πάντως εἰσὶ καὶ ἐλλιπεῖς, καὶ μὴ κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ὑψηλῆς τοῦ βαπτίσματος θεωρίας· φησὶ γὰρ ἐπὶ λέξεως οὗτος ὁ ἱερὸς Διονύσιος· « Τὸν ἱερῶς βαπτιζόμενον ἡ συμβολικὴ διδασκαλία μυσταγωγεῖ ταῖς ἐν τῷ ὕδατι τρισὶ καταδύσεσι καὶ ἀναδύσεσι τὸν θεαρχικὸν τῆς τριημερονύκτου ταφῆς Ἰησοῦ τοῦ ζωοδότου μιμεῖσθαι θάνατον, ὡς ἐφικτὸν ἀνδράσι τὸ θεομίμητον. Ἔστι τοίνυν τὸ βάπτισμα εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου διδόμενον, τὸ δὲ ὕδωρ ἀντὶ τῆς ταφῆς, τὸ δὲ ἔλαιον ἀντὶ Πνεύματος ἁγίου, ἡ σφραγὶς ἀντὶ σταυροῦ, τὸ δὲ μύρον βεβαίωσις τῆς ὁμολογίας. » Ὅτι δὲ οὐδὲ χρῶνται ἁγίῳ μύρῳ, κατὰ τὴν νενομισμένην τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, τῷ τελουμένῳ ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ καθ' ἡμᾶς Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, καθὼς τοῦτο διασαφεῖ καὶ παραδίδωσιν ὁ τοιοῦτος μέγας Διονύσιος γίνεσθαι διὰ συναγωγῆς εὐπνόων καὶ εὐόσμων ὑλῶν καὶ εἰδῶν, καὶ τοῦτο παραλογώτατον καὶ ἔξω παντάπασι τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ αἰσθητὴ τῆς εὐωδίας τοῦ ἁγίου μύρου ἀντίληψις εἰς νοητὴν εὐωδίαν τοῦ Πνεύματος ἀνάγει τὸν βαπτιζόμενον. καὶ τελειοῖ τοῦτον, καὶ βεβαιοῖ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως, ὁ μὴ χριόμενος τῇ συνθέσει τοῦ τοιούτου μύρου ἀτελείωτος μένει ἐν τῇ τοῦ καλοῦ παγιότητι, στερούμενος διὰ τὸ μὴ μετασχεῖν ταύτης τῆς εὐωδίας καὶ τῆς θεαρχικῆς εὐωδίας ἐκείνης καὶ θειοτάτης τροφῆς· φησὶ γὰρ ὁ αὐτὸς ἱερὸς θεολόγος· « Ἡ τοῦ μύρου συμβολικὴ σύνθεσις ὡς ἐν μορφώσει τῶν ἀμορφώτων αὐτὸν ἡμῖν ὑπογράφει τὸν Ἰησοῦν, πηγαῖον ὄντα τῶν θείων εὐωδῶν ἀντιλήψεων ἔργων, ὡς αὐτὸ τὸ μύρον σημαίνει τὸν εὐώδη Ἰησοῦν, πηγὴν ὄντα τῶν θείων χαρισμάτων καὶ τοὺς πιστοὺς πάντως εὐωδιάζοντα, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, φάσκοντα, ὅτι *Ὑμεῖς ἐστε εὐωδία Χριστοῦ*. Τοῦ γοῦν θείου βαπτίσματος οὕτω παραδοθέντος καὶ τελουμένου παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, ὁ παρὰ τὴν τοιαύτην ὑποτύπωσιν βαπτίζων ἢ βαπτιζόμενος εἰς μίαν κατάδυσιν ἢ περιῤῥαντιζόμενος ὕδατι καὶ οὕτως ἁπλῶς καὶ, ὡς ἔτυχε, τελῶν τὸ τοιοῦτο μυστήριον καὶ χρίων ἢ καὶ χριόμενος ἀντὶ τοῦ ἁγίου τούτου μύρου μύρον τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἢ τοῦ ἁγίου Βαρβάρου, ὁ τοιοῦτος ὡς ἀθετῶν προδήλως τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν οὐκ οἶδα ποίαν ἀπολογίαν δώσει ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τῷ Θεῷ, ἢ πῶς ἐκφεύξεται τῆς κολάσεως, περὶ τῶν κυριωτάτων τῆς πίστεως ἁμαρτών. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπειδὴ ἐκ θεοφιλοῦς γνώμης ἀναφορὰν ἐποιήσατε περὶ τούτων εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περὶ αὐτὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ὡς ἄνδρες εὐλαβείας καὶ ἀρετῆς ἀντιποιούμενοι ἱκανῶς, καὶ χρῄζοντες μάλιστα τῆς ὠφελείας τῶν αὐτόθι Χριστιανῶν Βουλγάρων, καὶ ἤδη ἐλάβετε ἐγγράφως πληροφορίαν ἐναργεστάτην συνοδικῶς παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ ὡς ἐν κεφαλαίῳ ἐπιτομωτάτην διδασκαλίαν τοῦ σεπτοῦ μυστηρίου τοῦ σωτηριώδους βαπτίσματος, εἴπερ μέλει ὑμῖν, ὥσπερ δὴ καὶ μέλει, τῆς τῶν πολλῶν σωτηρίας, διεγέρθητε πρὸς νουθεσίαν καὶ διδασκαλίαν τὴν περὶ τούτου εἴς τε τοὺς ὄντας αὐτόθι ἀρχιερεῖς καὶ εἰς πάντας τοὺς ἱερεῖς τῶν Βουλγάρων, καὶ διδάξατε τούτους ἐκτελεῖν τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος κατὰ τὴν ὑποτύπωσιν τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, καὶ καθὼς ἐνταῦθα ὡς ἐν ἐπιτομῇ γέγραπται, καὶ βαπτίζειν τοὺς τελουμένους τῷ θείῳ λουτρῷ εἰς τρεῖς καταδύσεις καὶ ἐν ἀγγείῳ πλήρει ὕδατος μετὰ ἐλαίου, περιχρίειν τε αὐτοὺς ἐν ὅλοις τοῖς μέλεσι τῷ θείῳ τούτῳ καὶ σεπτῷ μύρῳ καὶ οὕτως ἀπαρτίζειν καὶ τελειοῦν κατὰ τὴν τῶν θείων ἀποστόλων καὶ ἱερῶν κανόνων παράδοσιν, τὰ μέντοι ἀγγεῖα, ἐν οἷς ἐκπληροῦται τὸ βάπτισμα, παραφυλάττειν μόνον εἰς τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν καὶ μὴ καταχρῆσθαι ὅλως εἰς ἑτέραν τινὰ χρείαν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἄθεσμόν ἐστι καὶ ἀνευλαβές. Ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ ἁγίου σύνθεσις μύρου ἐν τῇ τῶν Βουλγάρων ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐκτελεῖται, ἔστι δὲ παράδοσις ἐκτελεῖσθαι τοῦτο ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ὀφείλει, ἵνα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἐκλεγῶσι τῶν ἀπ' αὐτόθι ἱερωμένων, τινὲς εὐλαβείας ἀντιποιούμενοι, μετ' ἐξόδου τῆς προηκούσης ἐπὶ τῇ τούτου κατασκευῇ, καὶ τελεσθέντες κατὰ τὴν νενομισμένην παράδοσιν, λήψονται καὶ οὗτοι τὸ μέγα τοῦτο καὶ θεῖον μύρον εἰς τελείωσιν τῶν βαπτιζομένων, ὡς εἴρηται. Ταῦτα μὲν οὖν παρακελεύεται ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου εἰς τὴν ἐφεξῆς διόρθωσιν τῶν πραττομένων ἀκανονίστως εἰς τὴν αὐτόθι τῶν Βουλγάρων ἐκκλησίαν. Καὶ εἰ μὲν εἰς αἴσθησιν ἔλθοιεν τοῦ καλοῦ καὶ μεταμάθοιεν τὴν κακίαν, ἐπειδὴ εἰς τὸ βάπτισμα, τὸ τῆς σωτηρίας κεφάλαιον,

Digitized by Google

ἔστιν ἡ καινοτομία καὶ ἡ παράβασις, χαρισθείη ἴσως αὐτοῖς συγγνώμη παρὰ Θεοῦ, ὡς μὴ γινώσκουσιν ἀκριβῶς ταύτην τὴν ἱερὰν ὑποτύπωσιν. Εἰ δὲ καὶ νῦν μετὰ τὴν πεῖραν καὶ γνῶσιν τοῦ πράγματος, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἡμετέραν νουθεσίαν καὶ διδασκαλίαν, ὑμῶν τῶν εὐλαβῶν καὶ τιμίων μοναχῶν παρακινησάντων εἰς τοῦτο αὐτοὺς, μείνειαν ἀδιόρθωτοι, ἡ μὲν μετριότης ἡμῶν καὶ ἡ περὶ αὐτὴν θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος ἐκπεπληρώκαμεν, μηδὲν παραλιπόντες τῆς ὀφειλῆς, ἧς ἔχομεν εἰς Θεὸν ὑπὲρ τοῦ διδάσκειν καὶ δῆλα τιθέναι τοῖς πιστοῖς τὰ τούτου μυστήρια· οὗτοι δὲ πείσονται τὴν ἐσχάτην δίκην καὶ μάλιστα οἱ τῶν ἐκκλησιῶν προϊστάμενοι καὶ οἱ ἱερεῖς, καὶ λήψονται μεγάλην παρὰ Θεοῦ τὴν ἀγανάκτησιν καὶ ὀργὴν, ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπείσθησαν τῇ παραδόσει καὶ διδασκαλίᾳ τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' εὐχόμεθα τῷ Θεῷ, μηδαμῶς τοῦτο γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ σπουδάσαι καὶ διεγερθῆναι τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην καὶ κατὰ τὴν θείαν παράδοσιν τὸ μέγα καὶ οὐράνιον τοῦτο τοῦ βαπτίσματος δῶρον καὶ τοὺς ἱερεῖς τῷ λαῷ διδόναι καὶ τὸν λαὸν παρ' ἐκείνων δέχεσθαι, ὡς εἴη τὸ δῶρον ἀληθῶς δῶρον καὶ ἐλευθερία καὶ ἀπαλλαγὴ τοῦ προγονικοῦ ἁμαρτήματος καὶ υἱοθεσία· πρόξενον καὶ μηδαμῶς κατακρίσεως ἀφορμὴ, πρεσβείαις τῆς πανυπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. θ'.

PHILOTHEUS ITERUM.

† ΗΜΕΡΑ ΤΡΙΤΗ, ΤΗ ΟΓΔΟΗ ΤΟΥ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ.

† ΜΗΝΙ ΟΚΤΩΒΡΙΩ ΙΝΔ. Γ' ΤΟΥ ϚΩΟΓ' ΕΤΟΥΣ ΕΠΑΝΗΛΘΕΝ Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΔΕΣΠΟΤΗΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ, ΚΥΡ ΦΙΛΟΘΕΟΣ, ΚΑΙ ΑΝΕΛΗΛΥΘΕ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΘΡΟΝΟΝ, ΚΑΙ ΗΡΞΑΝΤΟ ΚΑΤΑΣΤΡΩΝΝΥΣΘΑΙ ΕΝ ΤΩ ΠΑΡΟΝΤΙ ΚΩΔΙΚΙΩ ΑΙ ΣΥΝΟΔΙΚΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ.

—

XLIII. ***Matthæus Cantacuzenus jurat se imperatori esse obtemperaturum.***

† Ὑπὲρ τοῦ βασιλέως.

† Ἐπεὶ διὰ τὰ συμβάντα καὶ γεγονότα σκάνδαλα πρὸ καιροῦ ὑπὸ τῆς ἐπιφυείσης τοῖς πράγμασιν ἀνωμαλίας τε καὶ συγχύσεως μεταξὺ τῶν βασιλέων, κατασχεθῆναί τε ἐν φυλακῇ τὸν περιπόθητον ἀδελφὸν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, κῦρ Ματθαῖον τὸν Καντακουζηνὸν, κινηθεὶς οὗτος δὴ ὁ ἐκ Θεοῦ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῆς ἐμφύτου καὶ συνουσιωμένης αὐτοῦ τῇ ψυχῇ μακροθυμίας τε καὶ χρηστότητος καὶ καλογνωμίας ὑπερβαλλούσης, ἠλευθέρωσε τοῦτον τοῦ δεσμοῦ καὶ τῆς φυλακῆς, ἀξιώσας αὐτὸν καὶ προμηθείας, ὅσον τὸ δυνατὸν, ἐδέησε δὲ διὰ ταῦτα γενέσθαι καὶ ἀσφάλειαν ἔνορκον, ὡς ἔθος τοῖς βασιλεῦσι ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ ἐγένοντο ὅρκοι παρά τε αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ ἁγίου βασιλέως τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἔγγραφοι καὶ κατησφαλισμένοι καὶ πολὺ τὸ ἰσχυρὸν καὶ βέβαιον ἔχοντες, ἐν οἷς διαβεβαιοῦται καὶ ἐφικτοῖς καὶ μεγάλοις ὅρκοις ἐμπεδοῖ τὰ ὑπεσχημένα, ὥστε μηδέποτε κατεξαναστῆναι τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, μηδ' ἐπιθέσθαι κατὰ μηδένα τρόπον τῇ ἐκ Θεοῦ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ ἐρασμιωτάτου υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ κρατίστου βασιλέως Ῥωμαίων, κῦρ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, μήτε παρ' ἑαυτοῦ φανερῶς ἢ ἀφανῶς κινηθεὶς, μήτε προσκληθεὶς ἢ παρακινηθεὶς ὑφ' ἑτέρων εἰς αὐτὸ τοῦτο, ὃν δὴ ὅρκον ἐκύρωσε καὶ ἐβεβαίωσε καὶ ὁ πρὸ ἡμῶν πατριάρχης ἐκεῖνος, ἐκφωνήσας καὶ βάρος ἀφορισμοῦ κατὰ τοῦ ἀθετήσαντος τὸν τοιοῦτον ὅρκον, ἡμεῖς ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ἰδιάζομεν ἐν τῷ κελλίῳ ἡμῶν, τοῖς τότε πραττομένοις οὐ παρόντες, εἰς τὴν τινων φιλονεκτικὴν δρεξιν· ἀρτίως δὲ ἐλέει καὶ εὐδοκίᾳ Θεοῦ, λαλήσαντος εἰς τὴν θεοκίνητον καρδίαν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἐπανήλθομεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, καὶ ἐδέησε γενέσθαι καὶ παρ' ἡμῶν βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ τοιούτου ὅρκου διὰ τὴν ὑποπτευομένην ἐπιορκίαν καὶ τὴν ταύτης ἀναγκαίαν καὶ δικαιοτάτην κατάλυσιν· ἡμεῖς λαβόντες ἐξουσίαν ἀπὸ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτός τε καὶ δωρεᾶς λύειν, ἃ δεῖ λυθῆναι, καὶ δεσμεῖν, ἃ δεῖ δεσμευθῆναι, λέγομεν καὶ ἀποφαινόμεθα ἔχειν τὸ στέργον τὸν τοιοῦτον ὅρκον κατὰ πάντα τὰ κατὰ μέρος ἐμπεριειλημμένα αὐτῷ, καὶ τὸν χωρήσαντα πρὸς ἀνατροπὴν καὶ ἀθέτησιν τῶν τοιούτων ὅρκων, ἐπεὶ ἡ τοῦ ὅρκου ἀθέτησις ἐπιορκία ἐστὶν, ἡ δὲ ἐπιορκία ὁμολογουμένως ἀθέτησίς ἐστι καὶ ἄρνησις τοῦ Θεοῦ, καθυποβάλλομεν καὶ ἡμεῖς τοῦτον ἀφορισμῷ φρικωδεστάτῳ, καὶ ἔχομεν ἀφωρισμένον καὶ ἀποκεκομμένον τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀθετητὴν τῶν ὅρκων αὐτοῦ καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ῥυσαμένου καὶ σεσωκότος αὐτὸν ἁγίου βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ ἐκ τοῦ χαλεποῦ ἐκείνου καὶ βιαίου θανάτου ἐπίβουλον καὶ πολέμιον. Ἔδει μὲν γὰρ μηδὲ ὅρκων ὅλως γίνεσθαι χρείαν, μηδὲ ὀμνύναι τοὺς Χριστιανοὺς ὅλως, κατὰ τὴν Χριστοῦ ἐντολήν· ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο τοῖς βασιλεῦσιν ἐκ μακρῶν εἴθισται χρόνων διὰ τάς τινων ἐπιβουλὰς καὶ τὰς συμπιπτούσας ἀνάγκας, ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τούτους ἐπέχειν μὴ δυναμένη, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην τοῖς οἰκείοις ἀφορισμοῖς καὶ τοῖς ἱερατικοῖς δεσμοῖς ἐμπεδοῖ τοὺς γεγονότας ὅρκους δικαίως καὶ κατὰ σκοπὸν τῆς θείας νομοθεσίας, τοῖς τε ἁγίοις βασι-

Digitized by Google

λεῦσι τὸ ἀσφαλὲς περιποιουμένη καὶ τοῖς τοῦ Χριστοῦ νόμοις τὸ σέβας καὶ τὸ ἄλυτον ἀπονέμουσα. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ὀμνύειν κεκώλυται κατὰ τοὺς ἱεροὺς διδασκάλους, ὡς τοῦ ὅρκου τὴν ἐπιορκίαν τίκτοντος, ἡμεῖς ἄρα τὴν ἐπιορκίαν ἰσχυρῶς ἀναιροῦντες διὰ τῶν ἱερῶν δεσμῶν τε καὶ ἀφορισμῶν, τῷ σκοπῷ τοῦ μεγάλου νομοθέτου καὶ δεσπότου κατὰ τὸ ἡμῶν ὀφειλόμενον συνεργοῦμεν ἅμα καὶ τοῖς ἁγίοις βασιλεῦσιν ὅπερ ἔφη τὸ τῆς βασιλείας κράτος καὶ τὸ ἀκίνδυνον δικαιότατα καὶ κατὰ γνώμην Θεοῦ συνεργοῦντες.

† Εἶχε καὶ ὑπογραφὰς ἀρχιερέων· τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ ..... τοῦ Ἀκοδικείας, τοῦ Τραϊανουπόλεως, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Μύρων, τοῦ Σηλυβρίας, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Σωζοπόλεως, τοῦ Τραπεζοῦντος, τοῦ Αἴνου.

XLIV. *Actio synodalis de patriarcha Callisto.*

† Ὑπὲρ τοῦ πατριάρχου.

† Τὸ προοίμιον τοῦ πρωτονωταρίου τοῦ Πεπαγωμένου.

† Καὶ νέφος μικρὸν πολλάκις ἐν τῷ μεγάλῳ καὶ ἀπείρῳ χύματι τοῦ ἀέρος ὑποδραμὸν τὸν μέγαν φωστῆρα καὶ τὴν σύμπασαν συγκαταλάμποντα ταῖς τῶν ἀκτίνων μαρμαρυγαῖς ἀπέκρυψεν ἥλιον, καὶ ψεῦδος ἐν καιρῷ, συγχύσει τε καὶ ἀνωμαλίᾳ πραγμάτων παῤῥησίας μετειληφὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἔδοξεν αἴγλην καλύπτειν· ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν ἐλέγχονται, τοῦτο μὲν παρελθὸν καὶ μηκέτι τὰς ἡλιακὰς δμακόπτον αὐγάς, ἐκεῖνο δὲ χωρῆσαν εἰς τὸ μὴ ὂν καὶ ἀπογενόμενον. Ὅποι δὲ τείνει τὰ τοῦ παρόντος λόγου καὶ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῷ, λέγομεν ἤδη· τοῦ γὰρ κρατίστου καὶ θεοσέπτου καὶ θεοτιμήτου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως εἰς τὴν θεοφρούρητον, θεοδόξαστον καὶ θεομεγάλυντον Κωνσταντινούπολιν, τὴν τῶν πόλεων βασιλίδα, εἰσελθόντος, ἐπιδημήσαντός τε καὶ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου ἐκείνου, κῦρ Καλλίστου, εἰς ταύτην, εἶτα καὶ ἀνελθόντος εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ὡς ἀνελήλυθε, προέβη καὶ ἐγένετο ζητήσει καὶ πειθοῖ καὶ ἀνάγκῃ ἐκείνου γράμμα κατὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κῦρ Φιλοθέου, μηδέν τι δεδωκότος ὅλως αἰτίαμα καθαπτόμενον αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὰς τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἀκριβεῖς παρατηρήσεις καὶ παραδόσεις ἐκλεγέντος ὑπὸ τριάκοντα καὶ ταῦτα ἀρχιερέων ὁμονοησάντων ἁπάντων καὶ μηδενὸς ἀντειπόντος καὶ ἀναβεβηκότος εἰς τὸν ὑψηλὸν τῆς πατριαρχίας θρόνον, σεσημασμένων καὶ ὑπογραφαῖς ἀρχιερέων οὐ πάντων, ἀλλ' ἐνίων, καὶ ταῦτα βεβιασμέναις, διὰ τὸ γενέσθαι τούτου ἕνεκεν τοῦ μὴ προβῆναι δηλονότι τὸ γράμμα κανονικῶς διάστασιν ἀπ' ἀλλήλων καὶ σκάνδαλον οὐ μικρὸν, μὴ συμφωνησάντων ἁπάντων τηνικαῦτα τῇ μεγαλοπόλει ἐπιδημούντων ἀρχιερέων, μηδ' εἰς ταὐτὸ γνώμης ἐληλυθότων, οὐδὲ τὸν δωδέκατον τοῦν διασωζόντων ἀριθμὸν, κατὰ τὰς ἀκριβεῖς κανονικὰς παραδόσεις ἐν ταῖς τοιούτοις, ἀλλὰ συνθολωθέντων καὶ ταραχθέντων κατὰ συνείδησιν, καὶ τῶν μὲν παροραθέντων κἀπὶ πολὺν χρόνον κακουχουμένων καὶ προσταλαιπωρουμένων, τῶν δὲ ἀναπεισθέντων, τῶν δὲ βιασθέντων, ἐκείνου δὲ μετὰ παραδρομὴν ἱκανοῦ χρόνου τῷ χρεὼν λελειτουργηκότος καὶ δεῆσαν προστάτην γενέσθαι τῆς Ἐκκλησίας, ὁ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον λόγοις ἀῤῥήτοις οἰκονομῶν Θεὸς, μετατρέπων τε καὶ μετασκευάζων ἐπὶ τὸ βέλτιον, ἐλάλησεν εἰς τὴν θεοκίνητον καὶ ἁγίαν ψυχὴν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, καὶ διέγνω καὶ ἠθέλησε καὶ ἀπεδέξατο, κινούμενος ὑπὸ τῆς ἐμφύτου καὶ συνουσιωμένης αὐτοῦ τῇ ψυχῇ φρονήσεως ἄκρας, καὶ εἰλικρινέστατα καὶ καθαρώτατα, χρηστότατά τε καὶ καλοκαγαθίας καὶ θερμοῦ καὶ διαπύρου τοῦ ζήλου, οὗπερ ἔχει περὶ πάντα ἁπλῶς εἰπεῖν τὰ βέλτιστα καὶ μάλιστα περὶ τὸ δίκαιον αὐτὸ καὶ λυσιτελοῦν, μὴ μόνον τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ καὶ συμπάσῃ τῇ καταστάσει τῆς πολιτείας, ὑπὲρ οὗ καὶ ἡμεῖς πολλάκις ἐδεήθημεν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου καὶ ἀπὸ Θεοῦ βασιλέως αὐτοῦ ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ, καὶ ἐπανῆλθεν αὖθις ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης κῦρ Φιλόθεος, εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον αὐτοῦ μετὰ τῆς προσηκούσης μεγάλης προπομπῆς καὶ τιμῆς· τοῦ γοῦν πράγματος τοῦτον ὡς ἐχρῆν προκεχωρηκότος τὸν τρόπον, ἐλέει καὶ εὐδοκίᾳ Θεοῦ, ἀρτίως συνελθυθότες ἡμεῖς ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν, οὓς τὸ αὐτὸ καὶ ἓν πνεῦμα συνῆψεν ἀδελφικῶς, καὶ κοινῇ συνδιασκεψάμενοι τὰ περὶ τούτου ἀκριβεῖ βασάνῳ καὶ δοκιμασίᾳ τοῖς ἱεροῖς κεχρημένοι κανόσι, διέγνωμεν καὶ ἀπεφηνάμεθα, ἵνα τὸ τοιοῦτον γράμμα εἴη παντελῶς ἄκυρον καὶ ἀβέβαιον, ὡς προδὰν καὶ γεγονὸς οὐκ ἐνθέσμως καὶ κανονικῶς, ἀλλ' ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ, δ ἀ μόνην ὄρεξιν καὶ μικροψυχίαν καὶ τὴν τοῦ τότε καιροῦ περιπέτειαν· διὸ καὶ ἔχομεν τοῦτο κοινῇ πάντες παντάπασιν ἀργόν τε καὶ ἄκυρον, καὶ ὥσπερ ἂν εἰ μηδὲ ὅλως τὴν ἀρχὴν προέβη γενέσθαι, τοῦτο μὲν καὶ διὰ τὸ πραχθῆναι τοῦ πατριάρχου, κῦρ Φιλοθέου, ἀπόντος καὶ μὴ παρόντος καὶ ἀντεπάγοντος τοῖς λόγοις ἐκείνου τῷ τότε, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ προβῆναι τὸ γράμμα κανονικῶς ὡς διείληπται, καὶ μηδέν τι τῶν ὧν αἰτιαμάτων προὔφερε κατ' αὐτοῦ, ὅλως τἀληθὲς ἔχειν, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸ τοὺς πλείονας τῶν ἀρχιερέων μὴ τούτῳ στοιχῆσαί τε καὶ συνθέσθαι· εἰ δὲ καὶ ἑτέραν ἀνάγκην προσθεῖναι δεῖ τῆς ἀληθείας καὶ ταύτην ἐξεχομένην καὶ διὰ τὸ τοὺς ὑπογεγραφότας βεβιασμένως ὑπογράψαι καὶ ἀναγκαστικῶς, ὅθεν καὶ ἐπεὶ ἐν τῷ γεγονότι γράμματι συμβέβηκε ἐμπεριειλῆφθαι καὶ τὸ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως ὄνομα καὶ τὸ τοῦ πατριάρχου, κῦρ Καλλίστου, προσέτι γε μὴν καὶ τὸ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κῦρ Φιλοθέου, λέγομεν, ὅτι τὸν ἀπὸ Θεοῦ ἄγιον ἡμῶν βασιλέα στέργομεν, ὡς εὐδοκίᾳ καὶ νεύσει Θεοῦ τῶν τῆς βασιλείας σκήπτρων ἐπειλημμένον καὶ τὴν βασιλείαν διαδεξάμενον ἄνωθεν ἀπὸ πατέρων καὶ προγόνων κατὰ διαδοχὴν καὶ ὑπὲρ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν εἰλικρινῶν δογμάτων ὑπερμαχοῦντά τε καὶ ἀγωνιζόμενον, καὶ πάντα τὸν ὅλως ποτὲ ἐπιχειρήσαντα τῇ ἁγίᾳ καὶ ἀπὸ Θεοῦ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἐπιβουλεῦσαι ἢ τῷ ἐρασμιωτάτῳ υἱῷ αὐτοῦ

Digitized by Google

καὶ διαδύχῳ καὶ κληρονόμῳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ καθυποβάλλομεν τῷ ἀναθέματι καὶ ἔχομεν ἐκκήρυκτον καὶ ἀλλότριον τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, τὸν δὲ παρελθόντα ἐκεῖνον πατριάρχην, κῦρ Κάλλιστον, ἔχομεν πατριάρχην καὶ μετὰ θάνατον συγκατειλεγμένον τῷ τῶν ἁγίων ἀρχιερέων χορῷ, ὡς τὰ μεσολαβήσαντά μεταξὺ τοῦ καιροῦ ἐμποδίζοντα μηδαμῶς, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς πάλαι Πατράσιν ἡμῶν καὶ ἁγίοις ταῦτα συνέβη, ἔν τε ἄλλοις καὶ δὴ καὶ τῷ μεγάλῳ Κυρίλλῳ καὶ τῷ οἰκουμενικῷ φωστῆρι καὶ διδασκάλῳ τῷ χρυσορρήμονι, ὡσαύτως καὶ τὸν παναγιώτατον δεσπότην ἡμῶν καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην στέργομεν ἔννομον καὶ κανονικὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην. Διὰ γοῦν τὴν ὑπὲρ τούτου μὲν βεβαίωσιν καὶ μόνιμον καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν, ἀνατροπὴν δὲ παντελῆ καὶ κατάλυσιν τοῦ κατὰ τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης αὐτοῦ γράμματος ὑπεσημηνάμεθα τὸ παρὸν καὶ οἰκειοχείροις ἡμετέραις ὑπογραφαῖς κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τῆς ἐνισταμένης, γ' ἰνδ. τοῦ ,ϛωϟγ' ἔτους.

† Εἶχε καὶ ὑπογραφὰς τῶν ἀναγεγραμμένων ἀρχιερέων ὀνομαστὶ καὶ ὅτι τοῦ Νικαίας, τοῦ Ἀθηνῶν.

XLV. *Patriarcha Bulgariæ regem monet ut maneat in pacto cum imperatore facto.*

Πιττάκιον.

† Ὑψηλότατε βασιλεῦ τῶν Βουλγάρων, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινότατε υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην, ἔλεον, ζωὴν εἰρηνικὴν καὶ πολυετῆ, ψυχῆς ὑγείαν, σώματος εὐεξίαν καὶ ῥῶσιν, ἀπαλλαγὴν παντὸς λυπηροῦ, καὶ εἴ τι ἄλλο ἀγαθὸν, ψυχωφελές τε ὁμοῦ καὶ σωτήριον, ἐπεύχεται τῇ βασιλείᾳ σου ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος ἡ μετριότης ἡμῶν. Οἶδεν ἡ βασιλεία σου, ὅτι πρὸ καιροῦ ἱκανοῦ μεταξὺ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τοῦ ἀδελφοῦ τῆς βασιλείας σου, καὶ αὐτῆς ἐγένετο συμφωνία καὶ κατάστασις, ἥτις δὴ καὶ ἐγένετο, περὶ ὧν εἴχετε ζητημάτων. Ἔχει οὖν διακρῖναι ἡ βασιλεία σου, ὡς φρονιμώτατος καὶ συνετώτατος βασιλεὺς, ὅτι ἐὰν αἱ ἁπλῶς συμφωνίαι καὶ ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀνθρώπων γινόμεναι ἔχουσι τὸ στέργον καὶ ἀπαρασάλευτον, πολλῷ μᾶλλον ὀφείλουσιν ἔχειν τὸ βέβαιον καὶ ἀκατάλυτον αἱ παρ' αὐτῶν τῶν βασιλέων γινόμεναι, καὶ ταῦτα ἐπὶ συστάσει καὶ ὠφελείᾳ οὖσαι κοινῶς τῶν Χριστιανῶν, ὅτι καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους ὑμῶν τῶν δύο ὁμόνοια καὶ ἀγάπη καὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Βουλγάρων ἐστὶ σύστασις καὶ ὠφέλεια, ἡ δὲ διάστασις πάλιν καὶ διαμάχη προξενεῖ μὲν βλάβην καὶ εἰς τὰ δύο, ταῦτα γένη ὁμολογουμένως· ἀλλ' ἡ ἁμαρτία οὕτως κατεσκεύασε διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν Ῥωμαίων καὶ τὴν στενοχωρίαν ὅτι πλέον μᾶλλον, ἵνα βλαβῶσιν οἱ Βούλγαροι παρ' ἢ οἱ Ῥωμαῖοι, ἐὰν παραχωρήσῃ ὁ Θεός τι, ἵνα γένηται σκανδάλου πρόξενον μέσον ὑμῶν. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἁγία Ἐκκλησία τὴν ἕνωσιν καὶ εἰρήνην πάντοτε ἀσπαζομένη καὶ ἀποδεχομένη, ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς ἐνδιαθήκως ταύτην ἀφῆκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις καὶ δι' αὐτῶν πᾶσιν ἡμῖν εἰπὼν, ὅτι *εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν*, ἔχει χρέος ἀπαραίτητον διδάσκειν τὴν εἰρήνην καὶ συμβουλεύειν· πᾶν γὰρ ἀγαθὸν ἀπὸ τῆς ἀγάπης γεννᾶται, ὥσπερ πᾶν κακὸν τίκτεται ἀπὸ τῆς μάχης. Γράφει οὖν ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ πρὸς τὴν βασιλείαν σου καὶ παρεγγυᾶται καὶ συμβουλεύει, ὡς τοῦ εἰρηνικοῦ Χριστοῦ τοῦ εὐαγγελισαμένου εἰρήνην τοῖς ἐγγὺς καὶ τοῖς μακρὰν, τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ μαθητὴς καὶ κήρυξ καὶ ἀκόλουθος, ἵνα μηδὲν γένηταί τι μέσον τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος καὶ τῆς βασιλείας σου πρόξενον καὶ αἴτιον σκανδάλου, ἀλλὰ παντοιοτρόπως, ἂν καὶ ὡσί τινα μέσον ὑμῶν τὰ ταραχὴν ποιοῦντα, ἐκβάλῃ ταῦτα ἡ βασιλεία σου, καὶ προβῇ καὶ γένηται τὸ πρᾶγμα οὕτως ὥστε μὴ καταλυθῆναι τὴν μεταξὺ ὑμῶν εἰρήνην· ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη διατηροῦσα τὴν βασιλείαν σου ἄνοσον, εὔθυμον, ὑγιαίνουσαν, πολυχρόνιον καὶ ἀνώτερον παντὸς ἀνταροῦ συναντήματος.

XLVI. *Monacha Martha fit patrona monasterii Pausolype.*

† Ἐπεὶ ἡ μοναχὴ Μάρθα ἡ Πυριάνα ὑπὸ φιλοθέου σκοποῦ καὶ προαιρέσεως κινουμένη εἰσῆλθεν εἰς τὴν σεβασμίαν μονὴν τὴν ἐπ' ὀνόματι τιμωμένην τῆς ὑπεράγνου μου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένην τῆς Παυσωλύπης καὶ ἀποκαρεῖσα ἐν αὐτῇ κατὰ μοναχὰς καὶ τὸν μονήρη βίον προελομένη συνέθετο ζῆσαι ἐν αὐτῇ ἀμεταστρεπτεὶ μέχρι τελευτῆς αὐτῆς, ἐποιήσατο δὲ βελτιώσεις καὶ ἀνακτίσεις τὰς φαινομένας ἐν τῇ μονῇ κατὰ τοὺς τὰ κτητορικὰ δίκαια ἔχοντας ἐν ταῖς μοναῖς καὶ σπουδάζοντας πᾶσι τρόποις συνιστᾷν ταύτας καὶ βελτίους ἐξ οἰκείων ἀναλωμάτων καὶ ἐξόδων αὐτῆς, προβάσης ἐγγράφου συμφωνίας παρὰ τῆς μοναχῆς ἐκείνης καὶ κτητορευούσης ἐν αὐτῇ τῆς Καλλινίκης ἐκείνης καὶ τῶν ἐνασκουμένων ἐν αὐτῇ ἁπασῶν μοναζουσῶν ἐπὶ τούτῳ, ἀνήνεγκε δὲ ἤδη ἡ μοναχὴ Μάρθα τῇ ἡμῶν μετριότητι περὶ τούτου, καὶ ἐδεήθη τυχεῖν γράμματος αὐτῆς εἰς στηριγμὸν καὶ ἀνενοχλησίαν αὐτῆς, προσηκαμένη τὴν αὐτῆς δέησιν ἀπολύει τὸ παρὸν γράμμα, δι' οὗ καὶ παρακελεύεται ἔχειν τὴν τοιαύτην μοναχὴν Μάρθαν τὴν ἐφορείαν καὶ διοίκησιν τῆς τοιαύτης μονῆς καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κτητορικὰ δίκαια ἐφ' ὅρῳ τῆς ἑαυτῆς ζωῆς, καὶ προηγουμένως μὲν ἐπιμελεῖσθαι πᾶσι τρόποις κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ φροντίζειν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν ἐνασκουμένων ἐν αὐτῇ μοναζουσῶν καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, ὅπως εὐσέμνως, καὶ ὡς φίλον Θεῷ καὶ εὐάρεστόν ἐστι, πολιτεύοιντο καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ [συστάσεως], ἔπειτα τὴν δὲ καὶ τῶν αὐτῇ δὴ τῇ μονῇ προσόντων κτημάτων, ὥστε οἰκονομεῖν πάντα τὰ εἰς βελτίωσιν αὐτῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον . . . . . συντείνοντά τε καὶ ἀφορῶντα μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας, ὀφειλουσῶν καὶ τῶν εἰρημένων μοναζουσῶν ὑπείκειν αὐτῇ καὶ ὑποτάττεσθαι καὶ στέργειν, ἐφ' οἷς ἂν αὐτὴ δύναιτο εἰσηγεῖσθαι αὐταῖς εἰς ψυχικὴν αὐτῶν λυσιτέλειαν

Digitized by Google

ἀφορῶσι τὴν τῆς μονῆς σύστασιν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἀπολέλυται καὶ τὸ παρὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος γράμμα ἐπὶ τῷ προσεῖναι αὐτῇ δι' ἀσφάλειαν.

† *Μηνὶ Ἰανουαρίῳ, ἰνδ. γ'.*

XLVII. *Actio synodalis de sacrilegia committentibus.*

† Πρᾶξις συνοδικὴ κατὰ τῶν ἀποσπώντων τὰ προσήκοντα ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις κτήματά τε καὶ πράγματα καὶ κατὰ τῶν . . . . . καὶ λοιδορούντων τοῖς ἱερωτάτοις ὀρχιερεῦσιν.

† Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα μὴ φέρων ὁρᾶν διὰ τὴν παράβασιν ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν δουλούμενον, τοῖς οἰκείοις σπλάγχνοις ἐπικαμφθεὶς καθ' ἡμᾶς, εὐδόκησεν χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθῆναι, ὅθεν καὶ διὰ τῆς ἐνσάρκου ἐπὶ γῆς παρουσίας αὐτοῦ κατέλυσε τοῦ διαβόλου τὸ κράτος, καὶ τὴν οὐρανίαν φύσιν πρὸς τὸν Πατέρα κατήλλαξεν, εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος καταστήσας καὶ ἀναμορφώσας αὐτὴν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος, ἧς ἀπεστέρηται· πρῶτα μὲν καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐδημιούργησεν, ἄπαυστον ἐν οὐρανοῖς τὴν εἰς αὐτὸν δοξολογίαν ὑμνοῦντας, ἐπεὶ δὲ δι' ἄκραν ἀγαθότητα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐδημιούργησε, καὶ τῆς ἐπουρανίου πανηγύρεως καὶ δόξης εἰκόνας αὐτοῖς ἐδωρήσατο, τοὺς οἰκείους ἐξαπέστειλε μαθητὰς, τοὺς θεηγόρους ἀποστόλους, ὡς σκεύη ἐκλογῆς καὶ πληρωτὰς τῆς χάριτος καὶ ἐλλάμψεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τελειοποιοῦ Πνεύματος, ἀληθῶς τούτους Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν καὶ ναὸν ἐποίησεν ἑαυτοῦ, οἵτινες θεοκήρυκες ἀπόστολοι διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τὴν οἰκουμένην πᾶσαν διαλαβόντες τε καὶ καταφωτίσαντες καὶ τοῖς θελήμασι τὰς πλάνης καὶ ἀπιστίας [νόσον] νοσούσας ψυχὰς θεραπεύοντες ἐθέσπισαν καὶ ἐδίδαξαν τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα καὶ πανσέπτους ναοὺς καὶ εὐκτηρίους οἴκους ἀνοικοδομῶσι καὶ ἀνεγείρωσιν εἰς ὑμνῳδίαν καὶ δοξολογίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ παραδεδώκασι πρὸς τοὺς τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ὄνομα τοῦ Χριστοῦ κεκληρωμένους, ὡς ἂν ἐν αὐτοῖς προεδρεύωσι καὶ τὰ πάνσεπτα τοῦ Κυρίου πάθη διὰ μνήμης ἄγοντες, ἱλασμὸν ποιῶσι τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων, καὶ κληρονόμοι γένωνται τῆς ἀϊδίου βασιλείας αὐτοῦ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ συστάσει καὶ διαμονῇ τῶν ἑκασταχοῦ κατὰ πόλεις καὶ χώρας τῶν ἁγιωτάτων μητροπόλεων καὶ ἐκκλησιῶν καὶ κτήματα καὶ πράγματα ταύταις προσεκυρώθησαν παρά τε τῶν φιλοχρίστων καὶ ἀοιδίμων βασιλέων καὶ παρ' ἑτέρων τῶν ἀποβλεπόντων πρὸς τὴν αἰωνίαν καὶ ἀτελεύτητον καὶ μέλλουσαν ἀποκληρωθήσεσθαι τοῖς δικτίοις κατάστασιν, ἅτινά εἰσιν ἀνακείμενα καὶ ἀφιερωμένα Θεῷ. Διὰ ταῦτα καὶ οἱ θεῖοι καὶ φιλευσεβεῖς νόμοι καὶ ἱεροὶ κανόνες μετὰ πολλῆς τῆς αὐθεντίας ὁρίζονται, ἵνα τὰ ταῖς ἐκκλησίαις Θεοῦ ἀφιερωθέντα πράγματα μένωσιν ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα ἐς τὸ διηνεκὲς, οἷς ἀφιέρωνται. Καὶ τοὺς παρὰ ταῦτα τολμῶντας ποιεῖν ἐπιτιμίοις ἀλύτοις καθυποβάλλουσιν. Λύτικα γὰρ οἱ μὲν φιλευσεβεῖς νόμοι διαγορεύουσιν· Ἀλλ' οὐδὲ ὑπέρ τινος χρηματικῆς ἢ ἐγκληματικῆς αἰτίας ἐπίσκοπον πρὸς ἄρχοντα πολιτικὸν ἢ στρατιωτικὸν ἄκοντα ἢ διάγεσθαι ἢ παρίστασθαι δίχα βασιλικῆς κελεύσεως συγχωρούμενοι, ἀλλὰ τὸν ἄρχοντα τὸν τοῦτο εἴτε ἐγγράφως εἴτε ἀγράφως τολμήσοντα προστάξει μετὰ τὴν τῆς ζώνης ἀφαίρεσιν εἴκοσι χρυσίου λιτρῶν ποινὴν καταβαλεῖν κελεύομεν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἧς ὁ ἐπίσκοπος διαχθῆναι ἢ παραχθῆναι προσετάχθη, δοθησομένην, καὶ τοῦ ἐκ τοῦ βιαστοῦ ὁμοίως μετὰ τὴν τῆς ζώνης ἀφαίρεσιν καὶ βασάνοις ὑποβαλλομένου καὶ ἐξορίᾳ παραπεμπομένου. Καὶ πάλιν ὡς, Ὅτὰ ἀνατεθειμένα τῷ Θεῷ κλέπτων, κἂν ἐξ ἰδιωτικοῦ τόπου κλέψῃ, ὡς ἱερόσυλος ἐνέχεται· καὶ αὖθις, Τὸ περὶ ἱεροσυλίας ἔγκλημα ὅμοιόν ἐστι τῷ τῆς καθοσιώσεως· καὶ ὅτι, Ὁ ἱερόσυλος ἐν νυκτὶ τῷ θυσιαστηρίῳ ἐπιβαίνων καὶ τὰ ἀνατεθειμένα τῷ Θεῷ μολύνων ἢ ἀφαιρούμενος ξίφει τιμωρείσθω. Ὁ δὲ Νύσσης μέγας Γρηγόριος ἐν τῷ ὀγδόῳ κανόνι, Ἡ ἱεροσυλία, φησὶ, παρὰ μὲν τῇ ἀρχαίᾳ Γραφῇ οὐδὲν ἐνομίσθη τῆς φονικῆς κατακρίσεως ἀνεκτοτέρα· ὁμοίως γὰρ ὅ τε φόνῳ ἁλοὺς καὶ ὁ τὰ ἀνατεθέντα τῷ Θεῷ ὑφελόμενος τὴν διὰ τῶν λίθων τιμωρίαν ὑπέσχον, ἀλλὰ καὶ οἱ εὐσεβέστατοι καὶ ἀοίδιμοι καὶ ἀξιομνημόνευτοι μεγάλοι βασιλεῖς, ὅ τε κῦρ Ἀλέξιος καὶ ὁ κῦρ Μανουὴλ, ἀκολούθως δι' οἰκείων χρυσοβούλλων [μετὰ] ἀσείστων καὶ ἀτρέπτων λόγων παντάπασι φρικώδη τὴν ἀγανάκτησιν ἀπειλούντων οὕτως ὁρίζονται, ἵνα οὐ μόνον ἔτι ζώντων τῶν ἀρχιερέων καὶ παρόντων, ἀλλὰ καὶ τελευτησάντων οὐδαμῶς ἔχῃ τις ἐπ' ἀδείας τῶν τὰς βασιλικὰς ὑπηρεσίας καὶ ἐνεργείας ὑπηρετούντων ἐπιβαλεῖν χεῖρα ἢ πόδα αὐτοῖς ἐπὶ ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασιν, κινητοῖς ἢ ἀκινήτοις, κατ' οὐδεμίαν πρόφασιν, εἰ μὴ βούλοιτο ὁ τοιοῦτος τὴν τοῦ Θεοῦ ὀργὴν εἰς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι, κἂν ὁποῖος ἄρα καὶ ᾖ. Τῷ λόγῳ τῷδε σκοπ'ς, ὡς κατὰ τὸν παρόντα καιρόν τινες τῶν ἀναδεχομένων κεφαλαττίκια καὶ δημοσιακὰς δουλείας πλεονεκτικῷ τρόπῳ κινούμενοι καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἅπτονται πραγμάτων ἀναίδην, ἁρπάζοντες ἐκ τῶν ἀφιερωμένων τῷ Θεῷ κτημάτων εἰσόδους καὶ τὰ εὑρισκόμενα χρειώδη ἐν τοῖς κελλίοις τῶν ἀρχιερέων ἀφαιρούμενοι καὶ ζημίας ποιοῦντες ἐν τοῖ; πράγμασι καὶ ὕβρεις καὶ δυναστείας κατά τε τῶν ἁγιωτάτων ἀρχιερέων καὶ τῶν εὐλαβεστάτων κληρικῶν, οἷα δὴ καὶ εἰς τὴν ἁγιωτάτην συνέδη μητρόπολιν Φιλαδελφείας καὶ εἰς τὸν ἱερώτατον αὐτῆς ποιμένα, ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν τῆς ἡμῶν μητριότητος, οὐ μόνον καὶ εἰς τὰ προσκεκυρωμένα τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ πράγματα καὶ κτήματα διαφθορὰν καὶ ζημίαν ἐποιήσαντο, ἁρπάσαντες τὸ ἐκ τούτων εἰσόδημα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ εὑρεθέντα ἐκτὸς τῶν οἰκημάτων τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως χρειώδη καὶ ἀναγκαῖα χεῖρα πλεονεκτικὴν ἐμβαλόντες, ἀφήρπασαν αὐτὰ καὶ διέφθειραν, καὶ τὸ δὴ μεῖζον καὶ πάντων ἀνοσιώτατον, καὶ εἰς αὐτὸν ἐξύβρισαν τὸν ἀρχιερέα καὶ διδάσκαλον, πλεῖστα κακωτικὰ ἐπενεγκόντες αὐτῷ τε καὶ πολλοῖς τῶν σὺν αὐτῷ εὐλαβεστάτων κληρικῶν καὶ θεοσεβεστάτων ἱερομονάχων καὶ ἐξορίσαντες, μετὰ δόλου πολλὴν καὶ ἀφόρητον ζημίαν τε καὶ συντριβὴν καὶ κινδύνους καὶ κάθειρξιν χρονίαν καὶ ἄλλα πολλὰ λυπηρὰ προσήνεγκαν,

Digitized by Google

Ταῦτα ἐποίησαν οἱ κακῶς καὶ ἀθέως διακείμενοι, ἀθετήσαντες τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους καὶ καταφρονήσαντες τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ ὅλως εἰς τὴν ἐναντίαν Χριστιανοῖς καὶ διαβολικὴν ἀποκλίναντες διάθεσιν. Ἀλλ' ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία καὶ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν προνοουμένη καὶ τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν τὴν σύστασιν προνοουμένη καὶ ὅλως τὴν Χριστιανικὴν εὐταξίαν καὶ κατὰ Χριστὸν πολιτείαν βεβαιοῦσα, εἰς κοινὴν πάντων ἀνθρώπων σωτηρίαν, πρῶτον μὲν πᾶσι φανερὰν ποιεῖται τὴν τοιαύτην ἁμαρτίαν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ αἰώνιον κρῖμα, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν ἐπικειμένην τοῖς τῶν θείων ὑβρισταῖς δείκνυσι τιμωρίαν, καὶ οὕτως εἰς μετάνοιαν προσκαλεῖται τοὺς τῶν κακίστων ἐργάτας. Ταῦτά τοι καὶ συνδιασκεψαμένη τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἐφέσου, τῷ Κυζίκου, τῷ Νικαίας, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Τυάνων, τῷ Βιζύης, τῷ Τραϊανουπόλεως, τῷ Βρύσεως, τῷ Ἀθηνῶν, τῷ Τραπεζοῦντος, τῷ Αἴνου, τῷ Μύρων, τὴν παροῦσαν συνοδικὴν ποιεῖται διάγνωσιν καὶ ἀπόφασιν· ἐπεὶ οὖν οἵ τε φιλευσεβεῖς νόμοι καὶ ἱεροὶ κανόνες τοὺς τοιούτους διὰ μὲν τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων φθορὰν καὶ διαρπαγὴν ἀλύτοις ἐπιτιμίοις καθυποβάλλουσι, διά τε τὴν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς παροινίαν καὶ ὕβριν ἐμπαροινοῦντας οὕτω κατὰ τῶν ἱερῶν καὶ ἀναθέματι καθυπάγουσι διαγορεύοντες· Εἴ τις τῶν λαϊκῶν αὐθεντήσας, καταφρονήσας μὲν τῶν θείων καὶ βασιλικῶν προσταγμάτων, καταγελάσας δὲ καὶ τῶν φρικτῶν τῆς Ἐκκλησίας θεσμῶν τε καὶ νόμων τολμήσει ἐπίσκοπόν τινα τύψαι ἢ φυλακίσαι ἢ χωρὶς αἰτίας ἢ συμπλασάμενος αἰτίαν, ὁ τοιοῦτος ἀνάθεμα ἔστω. Ἔνθεν τοι καὶ ἡμεῖς ἀκολούθως τοὺς τὰ τοιαῦτα πράξαντας καὶ τοὺς αὐτοῖς συνεργήσαντας ἐπὶ τοῖς δυσσεβέσι καὶ παρανόμοις, μὴ κατὰ νοῦν βαλόντας τὸ τοῦ Ἀνανίου τε καὶ Σαπφείρας, μηδὲ τὴν ἐπενεχθεῖσαν καταδίκην ἐκείνοις τοῖς περὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν, μηδὲ τὸν Ἄχαρ παγγενῆ καταλευσθέντα, οὐκ ἀφορισμῷ μόνῳ καθυποβάλλομεν, ἀλλὰ καὶ ἀνάθεμα ποιοῦμεν αὐτοὺς, ἕως ἂν τὴν προσήκουσαν καὶ ὀφειλομένην αὐτοῖς μετάνοιαν ἐνδείξωνται εἰς τοὺς ἀνοσίως παρ' αὐτῶν τὰ μέγιστα λυπηθέντας ἱερωτάτους ἀρχιερεῖς, καὶ ἀντιστρέψωσι καὶ ἀποδώσωσι τὰ τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν πράγματα, ὅσαπερ ἀφείλοντο καὶ διέφθειραν κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον, εἴ γε βούλοιντο ταῖς ψυχαῖς ἑαυτῶν περιποιεῖσθαι σωτηρίαν, οὐ μὴν δὴ ἀλλὰ καὶ οἱ εἰς τὸ ἑξῆς εἰς κεφαλάδας ἀποταττόμενοι κατὰ τὰ βασιλικὰ καὶ δημόσια διενεργοῦντες ὀφείλουσι καὶ αὐτοὶ κατ' οὐδένα τρόπον λυμαίνεσθαι τὰ τῶν ἐκκλησιῶν πράγματα, ἀρκούμενοι μόνοις τοῖς ἀνήκουσι τούτοις δημοσιακοῖς δικαίοις, καὶ τοὺς κατὰ τόπον ἀρχιερατικῶς προϊσταμένους, ἀποστολικὴν εἰκόνα φέροντας, τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, διὰ πάσης εὐλαβείας καὶ τιμῆς ἄγοντες. Καὶ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, προμηθευομένη τε καὶ φροντίζουσα, ἵνα μὴ οἱ τοιοῦτοι ἀπολέσωσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ὧν ἅπας κόσμος οὐκ ἰσοστάσιος, ταῦτα διασκήπτει καὶ διατάττεται. Εἰ μὲν οὖν καὶ αὐτοὶ στέργουσι καὶ ἐμμένουσιν ὀφειλομένως εἰς τήνδε τὴν κανονικὴν καὶ νόμιμον συνοδικὴν διάταξίν τε καὶ διατύπωσιν, ἤδη καλόν· εἰ δ' οὖν, ἔστωσαν καὶ αὐτοὶ, ὡς περιφρονεῖν τὰ θεῖα βουλόμενοι, ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀφορισμὸν καὶ τὸ ἐπιτίμιον, ὡς δεδήλωται. Διὰ ταῦτα παραινοῦμεν πατρικῶς καὶ συμβουλεύομεν τοῖς τὰ κοσμικὰ ταῦτα διενεργοῦσιν, ἵνα ὡς οἱ φιλευσεβεῖς νόμοι καὶ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες ἐμβριθῶς οὕτω παρακελεύονται, ἀπέχωσι καθόλως ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Τί καὶ ὠφελεῖται, φησὶ, ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; Ἀσφαλείας καὶ ἕνεκεν τοῦ μηκέτι τὰ τοιαῦτα τολμᾶσθαι καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα νόμιμος καὶ κανονικὴ συνοδικὴ ἔγγραφος ὑποτύπωσις ἐγένετο, σημανθεῖσα καὶ κατασφαλισθεῖσα ταῖς ἡμετέραις οἰκειοχείροις ὑπογραφαῖς. Κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τῆς τρίτης ἰνδ. τοῦ ,ϛωογ' ἔτους.

† *Εἶχε καὶ τό· Φιλόθεος, ἐλέῳ Θεοῦ, καὶ τὰς ὑπογραφὰς τῶν εἰρημένων ἀρχιερέων.*

XLVIII. *Synodus Antiochiæ confirmat Pachomium rite electum esse patriarcham.*

† Τοῦ μητροπολίτου τοῦ Ἀντιοχείας πατριάρχου πρὸς τὸν παναγιώτατον δεσπότην ἡμῶν, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, καὶ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν ὑπ' αὐτὸν μεγάλην σύνοδον.

† Τῷ παναγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ καὶ ἡμετέρῳ αὐθέντῃ καὶ δεσπότῃ σὺν πᾶσιν ἀρχιερεῦσι καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ἄρχουσι τῆς ἁγιωτάτης καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, οἱ ταπεινοὶ πάντες ἀρχιερεῖς τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας σὺν τῷ ἁγιωτάτῳ ἡμῶν πατριάρχῃ θεουπόλεως, μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, κῦρ Παχωμίῳ, τὸν ἐν Χριστῷ προσήκοντα ἀσπασμὸν σὺν τῇ ὀφειλομένῃ εὐλαβείᾳ ἀποδιδόντες, ἐπευχόμεθα τὴν ὑμῶν ὑγιαίνειν ἱερότητα ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων καὶ εὐοδώσει καὶ στηριγμῷ τῶν πατρικῶν ὅρων τῆς Ἀντιοχείας, ἣν καὶ δεόμεθα τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ μένειν ἀκλόνητον ἐπὶ διεξαγωγῇ καὶ κυβερνήσει τοῦ κρείττονος καὶ ἡμεῖς ἕπεσθαι κατ' ἴχνος αὐτῆς ἐπηρεισμένους ἐπ' ἀσφαλεῖ λίθῳ, τῷ ἀκρογωνιαίῳ Χριστῷ, καὶ τεθεμελιωμένους ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ τοῖς τῶν Πατέρων ἀκινήτοις ὅροις. Γνωστὸν ἔστω τῇ ὑμῶν ἁγιότητι, ὅτι τοῦ μακαρίτου ἐκείνου πατριάρχου ἡμῶν, κῦρ Ἰγνατίου, τὸ κοινὸν ἀποδόντος χρέος ἔμεινε τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀποίμαντα· κατὰ γοῦν τὴν ἐπικρατήσασαν ἔκπαλαι συνήθειαν καὶ κανονικὴν παράδοσιν συνεκροτήθη καὶ νῦν παρ' ἡμῖν ἁγία σύνοδος, καὶ κοινῇ συνδιασκεψάμενοι, εὐδοκίᾳ Θεοῦ, τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην τῆς μεγάλης πόλεως Δαμασκοῦ, κῦρ Παχώμιον, ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν, εἰς τὸν ὑψηλὸν τοῦτον θρόνον τοῦ πατριάρχου τῆς θεου-

Digitized by Google

πόλεως, μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, προκειρισαμένω καὶ προεβιβάσαμεν, ὥσπερ ἔθος ποιεῖν τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγίᾳ συνόδῳ, ἔπειτα ἀναφέρειν ταῦτα πρὸς τὴν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἡμεῖς παρεδηλώσαμεν τοῦτο τῇ ὑμῶν ἱερότητι διὰ τοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν κῦρ Γερμανοῦ καὶ καθολικοῦ [τῆς] ὁμηγύρεως καὶ ἐξάρχου πάσης Ἰβηρίας, ὅστις ἐπεφέρετο γράμματα τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγίας συνόδου πρὸς τὴν ὑμῶν ἱερότητα, πρὸς δὲ καὶ τὴν ὑπὸ Θεοῦ εὐσεβῆ ὁμολογίαν πρός τε ἡμᾶς καὶ τὴν τῶν Πατέρων ἀκριβῆ δόγματα συμφωνίαν, καὶ ἐμάθομεν παρ' αὐτοῦ, ὅτι ἡ ἱερότης ὑμῶν ἐδέξατο αὐτὸν ἀσπασίως καὶ ὡς γνήσιον ἀδελφὸν τὴν προσήκουσαν ἀγάπην ἐνεδείξασθε εἰς αὐτόν· ἐλθὼν δὲ μετ' αὐτοῦ ὁ οἰκεῖος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, κῦρ Θεόδωρος ὁ Πεπλεγμένος, ἐπιφερόμενος πρὸς ἡμᾶς θεῖα καὶ προσκυνητὰ προστάγματα, καὶ ἐμάθομεν παρ' αὐτοῦ τοὺς λόγους καὶ ὁρισμοὺς τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, καὶ ὅτι ἐλαλήθησαν λόγοι εἰς τὰς ἀκοὰς ὑμῶν, ὅτι οὐκ ἐγένετο εἷς πατριάρχης Ἀντιοχείας, ἀλλὰ τρεῖς, καὶ ὅτι ὁ γενόμενος οὐ κανονικῶς προέβη, διὰ τοῦτο καὶ . . . . . πάλιν παραδηλοῦμεν ἐκ δευτέρου τῇ ὑμῶν ἁγιότητι διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν συνοδικοῦ γράμματος, ὅτι παρ' ἡμῶν εἷς ἐγένετο πατριάρχης Ἀντιοχείας, ὁ δηλωθεὶς κῦρ Παχώμιος, καὶ οὐ τρεῖς, κατὰ τὸν τοῦ Τύρου καινὸν λόγον, καὶ ὅτι κανονικῶς προέβη καὶ προεχειρίσθη· ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν ἡμῶν γράμμα ἐγεγόνει καὶ ὑπεγράφη κάτωθεν δι' οἰκειοχείρων ὑπογραφῶν, καὶ ἀπεστάλη πρὸς τὴν ὑμῶν ἱερότητα καὶ πρὸς τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον, καὶ δεόμεθα αἰτούμενοι τῆς ὑμῶν εὐλαβείας καὶ ἁγιότητος, μὴ περαιτέρω προβῇ ἡ ἀργία, ἀλλ' ἵνα γένηται σύνδεσμος ταῖς τοῦ Θεοῦ ἁγίαις ἐκκλησίαις, καὶ ὅπερ πατροπαραδότως ἄνωθεν κατάγηται ἡ ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις μνήμη τοῦ πατριάρχου ἡμῶν, καθὼς καὶ ἡμεῖς τὸ τοῦ δεσπότου ἡμῶν καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου μνημόσυνον ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις ἀναφέρομεν. Ἐστάλη γοῦν παρ' ἡμῶν εἰς προσκύνησιν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως καὶ τῆς ὑμῶν ἱερότητος ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἀπαμείας, κῦρ Νίφων, καὶ ὑπέρτιμος, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς ἡμῶν, ἐπιφερόμενος καὶ τὰ παρόντα ἡμῶν γράμματα, ὥστε καὶ ἐτάχθη παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν πατριάρχου τοῦ διέπειν καὶ διοικεῖν τὰ δίκαια καὶ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἐπικεκλημένης τῶν Ὁδηγῶν, καὶ [ὑμεῖς] δέξασθε αὐτὸν ἀσμένως καὶ ἐνδείξασθε εἰς αὐτὸν τὴν προσήκουσαν φιλίαν καὶ πνευματικὴν στοργήν. Τὸν γὰρ ἱερώτατον μητροπολίτην καὶ πρωτόθρονον Τύρου, κῦρ Ἀρσένιον, καὶ ὑπέρτιμον παρεδηλώσαμεν, ὅπως καταλάβῃ πρὸς ἡμᾶς ἐν συντόμῳ εἰς ἐπίσκεψιν καὶ ἐπιστασίαν τῆς ἑαυτοῦ ποίμνης, καὶ ὅτι χρῄζομεν αὐτὸν ἀναγκαίως. Εὐχόμεθα οὖν διηνεκῶς, ὅπως τὴν ἡμῶν μετριότητα κρατύνῃ Κύριος ἐτ' ἀσφαλείᾳ καὶ σωτηρίᾳ τοῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος εἰς αἰῶνας μακρούς. *Εἶχε καὶ ὑπογραφὴν ταύτην·* Ὁ ταπεινὸς Γερμανὸς καὶ καθολικὸς [τῆς] ὁμηγύρεως καὶ ἔξαρχος πάσης Ἰβηρίας. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀπαμείας καὶ ὑπέρτιμος Νίφων. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Πομπηϊουπόλεως Γρηγόριος καὶ ὑπέρτιμος. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡλιουπόλεως Σωφρόνιος καὶ ὑπέρτιμος. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βόστρας Ἀρσένιος καὶ ὑπέρτιμος. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μομψουγίας καὶ ὑπέρτιμος Σωφρόνιος. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βηρυτοῦ Παῦλος καὶ ὑπέρτιμος. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἐμέσης Συμεών. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Τριπόλεως ὁ Μέλχης. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἐδέσσης Εὐθύμιος καὶ ὑπέρτιμος.

† *Εἶχε καὶ ἑτέρας ὑπογραφὰς Συρικοῖς γράμμασιν· Παχώμιος, ἐλέῳ Θεοῦ πατριάρχης θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς.*

XLIX. *Metropolita Trajanupoleos transfertur in metropolim Lacedæmoniæ.*

† Πρᾶξις ἐπὶ τῷ Τραϊανουπόλεως μεταθέσεως. Τὸ προοίμιον τοῦ πρωτονωταρίου τοῦ Πεπαγωμένου.

† Αἱ ἀπὸ ἐκκλησιῶν εἰς ἐκκλησίας καὶ μητροπόλεων εἰς μητροπόλεις γινόμεναι μεταθέσεις καὶ μεταβάσεις καλῶς ἄρα καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα καὶ δίκαιον λόγον ἐξ ἀρχῆς ἐτάχθησαν γίνεσθαι. Καλὸν δὲ καὶ δίκαιον ἅπαξ ἀρχὴν εἰληφὸς τῇ ἐφεξῆς διαδοχῇ καὶ ἀλληλουχίᾳ συμπαρατείνεται, διαμένον ἀεὶ τὸ αὐτὸ καὶ διασωζόμενον καὶ αὐτῶν γινόμενον τῶν τοῦ χρόνου ῥευμάτων καὶ πάντα παρασυρόντων ὑπερανεστηκὸς καὶ ὑπέρτερον· Θεὸς μὲν γὰρ τέλειος ὢν καὶ προτέλειος καὶ ὑπερτελὴς καὶ παντέλειος μόνος αὐτὸς, τἄλλα δὲ πάντα τὰ κράτει σοφίας ἀνυπερβλήτῳ καὶ δυνάμεως ἀνεκδιηγήτῳ καὶ ἀπείρῳ μεγέθει δεδημιουργηκὼς κἀκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν τῆς ἁρμοζούσης ἑκάστῳ μεταδίδωσι τελειότητος, ὅσα τε ἐν ἀψύχοις αὐτοῖς καὶ ἐμψύχοις, ὅσα τε ἐν ἀλόγοις καὶ ὅσα ἐν λογικοῖς θεωρεῖται· διήκει γὰρ καὶ διατέταται ἀγαθὸν ἄνωθεν κάτω ῥυὲν ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ ἀμηχάνου κάλλους ἐκείνου ἐπὶ πᾶσαν γενετὴν φύσιν. Ἕκαστον οὖν τῶν παρηγμένων κατὰ τὰ οἰκεῖα μέτρα καὶ τὰς ἀναλογίας πολλῶν κρείττονας ἢ κατὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀναλογίας τελειοῦται παρὰ τοῦ στήσαντος τὰς νάπας ζυγῷ καὶ τὰ ὄρη σταθμῷ, προφητικῶς εἰπεῖν, καὶ τὸν οὐρανὸν κεκοσμηκότος ἀμυθήτῳ καὶ ποικίλῃ φώτων μαρμαρυγῇ καὶ παναρμονίῳ κινήσει καὶ ἑλιγμῷ· ταῦτά τοι καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἱεραρχία καὶ σύμπασα ἱερὰ τῆς Ἐκκλησίας εὐκοσμία, τάξις τε καὶ κατάστασις τὴν ὑψηλὴν καὶ ἄχραντον καὶ οὐρανίαν ἱεραρχίαν φαίνεται μιμουμένη ταῖς κατὰ μικρὸν προκοπαῖς καὶ προόδοις καὶ ἀναβάσεσι δίκην ἀλληλενδέτου καὶ χρυσοπλόκου σειρᾶς, εἰκόνα γὰρ ἔστησεν ὁ Θεὸς τὰ ὁρώμενα ταῦτα τῶν ἀοράτων ἐκείνων, ἵνα διὰ τούτων ἀναγώμεθα πρὸς τὰ θεῖα καὶ ὑψηλὰ καὶ ὄντως ὑπερφυῆ, τὰς ψυχὰς καθαιρόμενοί τε καὶ λαμπρυνόμενοι, καὶ ὅσῳ τις ἀδιαλώβητον τὸ κατ' εἰκόνα τη-

Digitized by Google

ρήσει, καὶ σκεῦος δεκτικὸν τῶν θείων ἐλλάμψεων καὶ ἐνεργειῶν ἑαυτὸν παρασκευάσει, τοσούτου καὶ τοῦ φωτισμοῦ ἀναλόγως μεταλαμβάνει. Ἡ δὲ παροῦσα τῶν ἄρτι λεγομένων παρασκευὴ καὶ οἰκονομία καὶ ὁ σύμπας ταύτῃ σκοπὸς καὶ πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Τραϊανουπόλεως, ὑπέρτιμον, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸν, τείνει καὶ ἀφορᾷ, ὃς τὴν στενὴν ἐξ ἀρχῆς ἑλόμενος καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν τὴν ἀπάγουσαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τοῖς τοῦ βίου τερπνοῖς καὶ ἡδέσιν ὁλοσχερῶς ἀποταξάμενος ἐκ ψυχῆς, εἰς τὴν σεβασμίαν μονὴν τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως εἰσέρχεται, νέαν ἄγων τὴν ἡλικίαν. Ἐν αὐτῇ γοῦν ἀποκαρεὶς κατὰ μοναχοὺς καὶ τὸν σκληρὸν καὶ ἐπίπονον βίον, ταπεινοφροσύνην τε καὶ ὑποταγὴν, εἰ δή τις καὶ ἄλλος, καὶ αὐτὸς ἐξασκήσας καὶ ταύτας καθάπερ ἀῤῥαγεῖς κρηπῖδας πηξάμενος ἢ ἀσφαλεῖς θεμελίους ὑποβαλών τε καὶ ὑποστήσας τῇ ὅλῃ οἰκοδομίᾳ τῆς ἀρετῆς, ἔν τε ἄλλαις χρείαις ἄλλοτε ἄλλαις τῆς μονῆς οὐκ ἐντὸς μένον, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς, ὁπότε καλοίη καιρὸς, ἀόκνως ὑπηρετήσας, ὡς καὶ προκινδυνεῦσαι πολλάκις, καὶ ἐν πολλοῖς πολλοὺς ἐτρύγησε καὶ τοὺς τῆς ἀρετῆς κορπούς. Ὕστερον δεδωκώς τε ἑαυτὸν ἀναγνώσει τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς καὶ εἰς τὰ ταύτης ἐγκύψας βάθη, ἐκεῖθεν ἡρύσατο ποτιμώτατα καὶ ἥδιστα νάματα, καὶ φωτὶ φῶς προσέλαβε γνώσεως, τοὺς ἱεροὺς βαθμοὺς κατὰ τάξιν ἀμείψας καὶ μετιών, ὡς κριθεὶς ἄξιος τῇ μετουσίᾳ τῆς ἀρετῆς τῷ ἀρχιερατικῷ ὕστερον χαρίσματι τελειοῦται, καὶ οὕτω καὶ οὗτος ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων ἐπὶ τὰ μείζω προβαίνει τελεώτερα κατὰ τὸν ἄνω τοῦ λόγου σκοπὸν, καὶ μητροπολίτης καθίσταται Τραϊανουπόλεως, καλῶς δ' ἐν αὐτῇ ποιμάνας τὸ αὐτοῦ ποίμνιον καὶ ὡς φίλον Θεῷ καὶ διαπρέψας ἐν ἅπασιν, ἐπείπερ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίας τε καὶ συγχύσεως ἀλωτὴ καὶ αὐτὴ γέγονε τοῖς ἀθέοις ἐχθροῖς, διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν, ἣν δὲ ἀνάγκη πᾶσα τὸν ποιμένα καὶ ποίμνιον ἔχειν· εἰ δὲ μὴ, πῶς ἂν εἰκότως καὶ ποιμὴν ὀνομάζοιτο; Τὰ γὰρ τοιαῦτα ὄντα τῶν πρός τι συνεισάγουσιν ἄλληλα καὶ συναιροῦσιν ἄλληλα· οὕτω γὰρ πατέρα λέγοντες συνεισάγομεν καὶ υἱὸν, καὶ διδάσκαλον εἰπόντες συνεπινοοῦμεν καὶ μαθητὴν, καὶ δεσπότην ἂν φάσκοντες καὶ δοῦλον συνεισφέρομεν. Στερεῖται δὲ καὶ ἡ ἁγία ἐκκλησία Λακεδαιμονίας νῦν γνησίου ἀρχιερέως χρόνον ἱκανὸν ἤδη· νεύσαντος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος, συνδιασκεψαμένων τῇ ἡμῶν μετριότητι τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Καισαρείας, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Μύρων, τοῦ Βιζύης, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Ῥωσίου καὶ τοῦ Αἴνου καὶ τοῦ ὑποψηφίου Ἀδριανουπόλεως, ὁμονοησάντων ἁπάντων καὶ εἰς ταυτὸ γνώμης ἐληλυθότων, μετετέθη εἰς τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Λακεδαιμονίας, ὡς ἂν μὴ τοσοῦτοι ζημιωθῶσιν, ὅσοιπερ ἂν εἶχον ἀπόνασθαι τῶν αὐτοῦ διδαχῶν, καθάπερ ἂν εἰ πῦρ μεγάλης ὕλης ἐπιλαβόμενον, καὶ διαθερμᾶναι καὶ διαθάλψαι πολλοὺς ἱκανὸν ὄν, εἶτα ἀπείργοιτο καὶ μὴ ἐῷτο πάντας, ὁπόσους ἂν καὶ δύναιτο, ἀλλ' ὀλίγους διαθερμαίνειν· καθέξει τοίνυν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης ὅδε Λακεδαιμονίας, ὑπέρτιμος, τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Λακεδαιμονίας, ἀπολαύων τοῦ ταύτης ὀνόματος ἔν τε στάσεσι καὶ καθέδραις καὶ ταῖς ἄλλαις τιμαῖς καὶ τοῦ ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις, ὡς εἴθισται, μνημοσύνου, κατὰ τὴν κανονικὴν ἀκρίβειάν τε καὶ παρατήρησιν, ὀφείλων ἐγκαθιδρυθῆναι καὶ τῷ ἱερῷ συνθρόνῳ τῆς κατ' αὐτὸν ταύτης ἐκκλησίας, ἐπέχειν τε καὶ τὸν τόπον τοῦ Τραϊανουπόλεως, σφραγίζειν τε ἀναγνώστας καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν καὶ πάντα τὰ ἱερὰ πράττειν ἀκωλύτως ἐν ἁπάσῃ τῇ εἰς αὐτὸν ἐνορίᾳ, ὡς γνήσιος ἀρχιερεὺς καὶ ὢν καὶ ὀνομαζόμενος καὶ διδάσκαλος καὶ φροντιστὴς καταστὰς τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ ὁδηγῶν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ σωτηρίας ἐχόμενα, εἰδὼς, ὡς λόγον δώσει καὶ αὐτὸς τῷ Θεῷ ἐν ἡμέρᾳ ἐτάσεως, ὀφειλόντων καὶ αὐτῶν ὑπείκειν καὶ ὑποτάττεσθαι τούτῳ ὡς ποιμένι καὶ φροντιστῇ τῶν ψυχῶν αὐτῶν καταστάντι. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. γ'.*

L. *Joanninorum Ecclesia, in metropolim evecta, confertur Sebastiano.*

† Πρᾶξις συνοδικὴ ἐπὶ τῷ Ἰωαννίνων. Τὸ προοίμιον τοῦ αὐτοῦ πρωτονωταρίου (τοῦ *Πεπτυωμένου*).

† Ἐκκλησιαστικαῖς ἐπόμενοι πράξεσι, ταῖς τε ἄλλαις καὶ δὴ καὶ ταῖς ἐπὶ βασιλέων διαταγαῖς καὶ θεσπίσμασι πάλαι γεγενημέναις, συνοδικαῖς τε ψήφοις καὶ γνώμαις ἐξακολουθοῦντες τὴν παροῦσαν συνοδικὴν πρᾶξιν διαπραττόμεθα καὶ ἡμεῖς καὶ τὰ πάλαι κατὰ διαφόρους καιροὺς, χρείας κινούσης, τῶν πραγμάτων ἀπαιτούντων, δι' εὐλόγους αἰτίας καὶ ἀπαραιτήτους ἀνάγκας διαπεπραγμένα κρατύνειν καὶ ἐπικυροῦν κρίνομεν, ὡς εἰκὸς, ἔστιν ἃ καὶ μετρίας τινὸς δεόμενα τοῦ καλοῦ προσθήκης διὰ τὴν ἐνεστῶσαν χρείαν ἀναπληροῦντες. Ὅπερ δὲ τείνει τὰ τοῦ παρόντος λόγου, καὶ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῷ, λέγομεν ἤδη· ἡ περί που τὰ ἑσπέρια μέρη κειμένη ἁγιωτάτη μητρόπολις Ναύπακτος ἦν μὲν καὶ αὐτὴ τούτῳ δὴ τῷ μεγάλῳ θρόνῳ κατὰ τὰς ἄλλας τὰς ἀπὸ θείων βασιλικῶν κελεύσεών τε καὶ διαγνώσεων κατ' ἐκλογὴν καὶ μερισμὸν ἀπονενεμημένας καὶ προσκεκυρωμένας τῇ βασιλίδι ταύτῃ τῶν ὑφ' ἥλιον πόλεων ἁπασῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἐκκράτειαν καὶ ἐπαρχίαν τῆς μεγίστης τῶν ἐπὶ γῆς ἡγεμονιῶν καὶ ἀρχῶν ἡγεμονίας τε καὶ ἀρχῆς ταύτης δὴ τῆς Ῥωμαϊκῆς. Τῶν δ' ἐν βίῳ πραγμάτων ἀστάτων ὄντων καὶ ἀνωμάλων, ἄλλοτε ἄλλως φερομένων καὶ μετατιθεμένων, καθάπερ κύβων μεταπιπτόντων ἢ δίκην σάλου καὶ κλύδωνος καὶ μηδόλως ἐπὶ ταυτοῦ ἱσταμένων, ἔβη τι καὶ τούτης δὴ τῆς Ναυπάκτου μεταβολὴ, οἷα δὴ τὰ ἀνθρώπινα· κατὰ γάρ που τὸ ἑξακισχιλιοστὸν ἑπτακοσιοστὸν ἐνενηκοστὸν τρίτον ἔτος ἀπεσπάσθη κα-

Digitized by Google

αὐτὴ ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν ἀλαζόνων καὶ ἀγερώχων τούτων καὶ πλεονεκτῶν Ἰταλῶν. Ὁ δέ γε τρισμακάριστος καὶ ἀοίδιμος καὶ περιβόητος ἐν βασιλεῦσιν, κῦρις Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος, ὁ πρόπαππος τοῦ ἀπὸ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, θερμόν τινα καὶ διάπυρον ζῆλον ἐν καρδίᾳ βαστάζων ἀεὶ ὑπέρ τε τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν ὀρθῶν ταύτης δογμάτων, ὑπέρ τε τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας καὶ καταστάσεως καὶ τοῦ ταύτης πλατυσμοῦ, διωρίσατο καὶ ἐθέσπισε, τὴν πρότερον εἰς ἐπισκοπὴν οὖσαν τῆς Ναυπάκτου, τὰ Ἰωάννινα, καὶ ὑπὸ ταύτην τελοῦσαν μετατεθῆναι εἰς μητρόπολιν, τοῦτο μὲν, ἵνα τὸ τῆς ἀποσπασθείσης μητροπόλεως ἐν αὐτῇ διασώζοιτο καὶ διατηροῖτο σχῆμα, καὶ μὴ καυχῷτο τὸ γένος τῶν Ἰταλῶν μειῶσαν τὸν τὰς ὅλας συμπληροῦντα ἀριθμὸν μητροπόλεις τὰς ὑπὸ τὸν τῆς Νέας Ῥώμης τελούσας καὶ οἰκουμενικὸν, καὶ τὸ φρύαγμα τούτων ἐντεῦθεν φαίνοιτο καταστορεννύμενον, τοῦτο δ' ἵνα καὶ αἱ ὑπ' αὐτὴν οὖσαι ἐπισκοπαὶ ὑπὸ μίαν μητρόπολιν ὡσανεὶ μητέρα ἢ κεφαλὴν τάττοιντο, ὡς εἴς τινα ἀρχὴν ἄλλην ἀναφερόμεναι, διὰ τὸ τῆς τάξεως καὶ ἀρχῆς καλόν· πᾶν γὰρ τὸ μὴ ὑπεῖκον τῷ μείζονι μηδ' ὑπὸ ἀρχὴν ὂν οὐκ ἄτακτον μόνον καὶ ἀστάθμητον καὶ ἀνώμαλον, ἀλλὰ καὶ ῥᾷστα διολλύμενον τύχης περιπετείᾳ καὶ χρόνου φορᾷ. Καὶ δὴ μεγάλης καὶ θαυμαστῆς φύσεως βασιλεὺς ἐκεῖνος μεταλαχὼν καὶ οὕτω διανοηθεὶς καὶ καταπραξάμενος ἄξιον ἔκρινεν, ὡς εἴθισται καὶ νενόμισται, ταύτην δὴ τὴν μετάθεσιν καὶ συνοδικῶς κυρωθῆναι· χρόνων δ' ἐξ ἐκείνου μέχρι νῦν παρῳχηκότων ἐγγὺς που τῶν ὀγδοήκοντα καὶ διαμέσων τῶν τοσούτων χρόνων οὐ πλειόνων ἢ τριῶν μητροπολιτῶν χειροτονηθέντων καὶ τῶν μὲν δύο κατειληφότων τὸν τόπον καὶ τῆς μητροπόλεως ἐπειλημμένων, θατέρου δὲ μηδ' ἁπελθεῖν ἐκεῖσε δεδυνημένου διὰ τὰς ἐπιφυείσας τοῖς ἐκεῖ πράγμασι τηνικαῦτα συγχύσεις καὶ περιστάσεις, εἶχεν οὕτω τὰ κατ' ἐκεῖνον τὸν τόπον γνησίου ἀρχιερέως καθάπαξ ἀπροστάτευτα καὶ ἀποίμαντα. Ἐπεὶ δ' ἀρτίως, νεύσει Θεοῦ, τῇ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος θελήσει καὶ ἀποδοχῇ καὶ ἀρεσκείᾳ καὶ γνώμῃ τῆς περὶ ἡμᾶς θείας καὶ ἱερᾶς καὶ μεγάλης συνόδου ἐπανῆλθεν αὖθις ἡ μετριότης ἡμῶν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἀναδεδεγμένη τὴν τῶν ὅλων φροντίδα, δίκαιον ἔκρινε καὶ πρόσηκον καὶ ταύτης δὴ τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας προμηθεύσασθαι καὶ τοῦ ἐκεῖ φροντίσαι Χριστωνύμου λαοῦ, καὶ δὴ διὰ πάνυ τοι πλείστης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας θεμένη, ὥστε εὑρεῖν ἄνδρα δυνάμενοι ποιμᾶναι τὸν τοῦ Κυρίου λαὸν καὶ τὰ εὐγενῆ καὶ εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰ τοῦ Εὐαγγελίου σπέρματα καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐναποθέσθαι ψυχαῖς, πλάνην τε ῥιζοτομῆσαι καὶ ἐκτεμεῖν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν γεωργῆσαι, εὗρηκεν ἁρμοδιώτατον πάνυ καὶ ἐπιτηδειότατον, τῇ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, εἰς τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἀποστολικὸν ὄφιμα καὶ λειτούργημα, ζητηθέντα καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖ μετὰ σφοδροῦ καὶ ζέοντος πόθου, τὸν ἐν μοναδικῷ καὶ σεμνῷ τῷ σχήματι διαπρέψαντα ἐκ πάνυ τοι νέας τῆς ἡλικίας καὶ ἱερωσύνῃ τετιμημένον, ἀρετῆς τε καὶ εὐλαβείας καὶ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας ἀντιποιούμενον, κῦρ ιν Σεβαστειανόν· συνοδικῇ τοιγαροῦν δοκιμασίᾳ καὶ βασάνῳ παραπεμφθεὶς κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἀκριβῆ παρατήρησιν ἐψηφίσθη καὶ ἐχειροτονήθη οὗτος εἰς γνήσιον ἀρχιερέα Ἰωαννίνων. Διά τοι τοῦτο, τῇ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος νεύσει, συνδιασκεψαμένη ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς αὐτῆς καὶ συλλειτουργοῖς, τῷ μεγάλης Καισαρείας Καππαδοκίας, ὑπερτίμῳ τῶν ὑπερτίμων καὶ ἐξάρχῳ πάσης Ἀνατολῆς, τῷ Ἐφέσου καὶ ἐξάρχῳ πάσης Ἀσίας, τῷ Ἡρακλείας, προέδρῳ τῶν ὑπερτίμων καὶ ἐξάρχῳ πάσης Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας, τῷ ὑποψηφίῳ Ἀγκύρας καὶ ἐξάρχῳ πάσης Γαλατίας, τῷ Κυζίκου καὶ ἐξάρχῳ πάσης Ἑλλησπόντου, τῷ Φιλαδελφείας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντι τοῦ Σάρδεων καὶ ἐξάρχῳ πάσης Λυδίας, τῷ Νικαίας, τῷ Χαλκηδόνος καὶ ἐξάρχῳ πάσης Βιθυνίας, τῷ Ποντοηρακλείας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντι τοῦ Σίδης, τῷ Βιζύης καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντι τοῦ Σταυρουπόλεως, τῷ Βρύσεως, τῷ Μύρων, τῷ Ἀθηνῶν, τῷ ὑποψηφίῳ Ἀδριανουπόλεως, τῷ Τραπεζοῦντος, τῷ Μιλήτου, τῷ Ῥωσίου, τῷ Ἀμάστριδος, τῷ Αἴνου, καὶ τοῖς ἀρχιεπισκόποις, τῷ Μαρωνείας, τῷ Λήμνου καὶ τῷ Δέρκου, διέγνω καὶ κατεπράξατο, ὡς ἂν ἡ εἰρημένη ἁγιωτάτη μητρόπολις, τὰ Ἰωάννινα, ἐπέχῃ τὸν τόπον τοῦ Ναυπάκτου, καὶ πᾶσαι αἱ τελοῦσαι ἐπισκοπαί, αἵ τε ὑπὸ τὴν Ναύπακτον καὶ αἱ ὑπὸ τὰ Ἰωάννινα, αἱ διαιρεθεῖσαι μετὰ τὸ ἀποσπασθῆναι τὴν Ναύπακτον ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν τὸν τρόπον ὃν εἴρηται, μετὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ νῦν ὅπως ποτὲ εὑρισκομένου ἐκεῖσε Ναυπάκτου, τελῶσιν ἀπάρτι ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν, τὰ Ἰωάννινα, μέχρις ἂν ἡ τοιαύτη Ναύπακτος ὑπὸ τῶν Λατίνων κατέχηται, καὶ ὀφεῖλει ὅδε ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἰωαννίνων καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ναυπάκτου, ὑπέρτιμος, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, κῦρ Σεβαστειανὸς, ἐν πάσαις ταῖς τοιαύταις ἐπισκοπαῖς, ταῖς ὑπὸ τὴν Ναύπακτον καὶ τὰ Ἰωάννινα, ἔχειν ἐπὶ πάσης ἀδείας καὶ ἐξουσίας ἐπισκόπους χειροτονεῖν, ἔτι τε πρεσβυτέρους, διακόνους καὶ ὑποδιακόνους προχειρίζεσθαι, ἀναγνώστας σφραγίζειν, πνευματικοὺς Πατέρας ἀποκαθιστᾶν, ναοὺς ἱεροὺς καθιεροῦν καὶ πάντα ποιεῖν ἀπροκριματίστως, ὅσα ἐφεῖται γνησίῳ ἀρχιερεῖ, μετὰ τῆς προσηκούσης ἐρεύνης καὶ ἀκριβείας, κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἀκριβῆ δοκιμασίαν καὶ παρατήρησιν, ποιμαίνειν τε καὶ διδάσκειν τὸν ἐν αὐταῖς Χριστώνυμον τοῦ Κυρίου λαὸν, ὀφειλόντων πάντων ὑποδέξασθαι τοῦτον μετὰ μεγάλης τιμῆς καὶ πολλῆς τῆς περιχαρείας, ὡς ἄγγελον ἀπεσταλμένον παρὰ Θεοῦ, καὶ στέργειν τοῦτον καὶ πείθεσθαι, ὡς ποιμένι καὶ φροντιστῇ τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐπιδέδοται ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις τῷ εἰρημένῳ κῦρ Σεβαστειανῷ, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν διαδεξομένοις τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν, τὰ Ἰωάννινα, γνη-

Digitized by Google

σίοις ἀρχιερεῦσιν ἐπὶ τῷ συνίστασθαι ἀκατάλυτον τὴν παροῦσαν συνοδικὴν πρᾶξιν, ἕως ἂν, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τοῖς Ἰταλοῖς ἡ Ναύπακτος ᾖ, εἰς διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν.

LI. *Archiepiscopatus Leucadis per adjunctionem confertur metropolitæ Joanninorum.*

† Τῷ αὐτῷ Ἰωαννίνων πρᾶξις ἐπὶ τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Λευκάδι.

† Ἡ μετριότης ἡμῶν παρακελεύεται διὰ τοῦ παρόντος γράμματος ἐπιλαβέσθαι τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Ἰωαννίνων, ὑπέρτιμον καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντα τοῦ Ναυπάκτου, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν αὐτῆς καὶ συλλειτουργὸν, καὶ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Λευκάδος, ἐπεὶ αὕτη χηρεύει νῦν γνησίου ἀρχιερέως. Ὀφείλει οὖν ἐν αὐτῇ ἀπροκριματίστως ποιεῖν πάντα, ὅσα ἐφεῖται γνησίῳ ἀρχιερεῖ, ἄνευ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ποιμαίνειν τε καὶ διδάσκειν τὸν ἐν αὐτῇ Χριστώνυμον τοῦ Κυρίου λαὸν καὶ ὁδηγεῖν αὐτοὺς ἐπὶ πάντα τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτηριώδη. Τούτου γὰρ ἕνεκεν ἀπολέλυται καὶ ἡ παροῦσα πρᾶξις τῆς ἡμῶν μετριότητος τῷ Ἰωαννίνων δι' ἀσφάλειαν.

† *Μηνὶ Μαΐῳ ἰνδ. γ'.*

LII. *Litteræ patriarchales de stauropegio in Mizisthra.*

† Σιγίλλιον πατριαρχικὸν ἐπὶ σταυροπηγίῳ πατριαρχικῷ περὶ τὴν Πελοπόννησον ἐν τῷ Μιζισθρῷ τῷ ἀνεγερθέντι παρὰ τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότου κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Καντακουζηνοῦ.

† Τὸ προοίμιον τοῦ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Περιώτου.

† Φθάνει δήπου καὶ τοῦτο τοῖς ἱεροῖς κανόσι πάλαι προτεθεσπισμένον, τὸ ἐξεῖναι δηλαδὴ τοῖς βουλομένοις φροντιστήρια καὶ θείους οἴκους ἀνεγείρειν ἐπὶ τῶν ἑκασταχοῦ μητροπόλεων, καὶ τούτους μὴ ὑπάγειν τῇ ἐπικρατείᾳ τῶν ἐν αὐτοῖς προέδρων, ἀλλ' ἀξιοῦν τελεῖν αὐτοὺς ὑπὸ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ διὰ τῶν κατ' ἔθος γινομένων ἐν αὐτοῖς σταυροπηγίων, καὶ μηδαμῆ τοὺς τῶν πόλεων μητροπολίτας καὶ προέδρους μνήμην ἔχειν τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις ταῖς ἐν αὐτοῖς δήπου τοῖς ναοῖς καὶ τοῖς φροντιστηρίοις γινομέναις. Καὶ γοῦν ἀρχαίου ὄντος τούτου δὴ τοῦ ἔθους καὶ κανονικοῦ, δόξαν ἤδη καὶ τῷ περιποθήτῳ αὐταδέλφῳ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, πανευτυχεστάτῳ δεσπότῃ κυρῷ Μανουὴλ τῷ Καντακουζηνῷ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἠγαπημένῳ καὶ ποθεινοτάτῳ υἱῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐκ βάθρων ἀνεγεῖραι θεῖον καὶ σεβαστὸν ναὸν ἐν τῇ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Λακεδαιμονίας περὶ τὴν ἐκεῖ πόλιν τὴν Μιζηθρᾶν, εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ζωοδότου, ἔπειτα τοῦτον ἀποκαταστῆσαι καὶ εἰς ἀνδρῶν μονύδριον, μὴ μέντοι ὑποκεῖσθαι τῇ ῥηθείσῃ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Λακεδαιμονίας, ἀλλ' εἶναι πατριαρχικὸν, καὶ μνημονεύεσθαι τὸν κατὰ καιρὸν τοὺς τῆς Ἐκκλησίας οἴακας ἰθύνοντα οἰκουμενικὸν πατριάρχην, διδόναι τε ἐτησίως καὶ πρὸς τὸν διέποντα τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον πατριαρχικὰ ἐξαρχικὰ δίκαια ὑπὲρ τοῦ συνήθους κανονικοῦ φλωρίνου, κἀντεῦθεν ἐδέησε προδῆναι ἐπὶ τοῦτο γράμμα σιγιλλιῶδες τῆς ἡμῶν μετριότητος τοῖς ἐνασκουμένοις τῷδε τῷ μονυδρίῳ, ὥστε εἶναι τοῦτο κατὰ τὸ διηνεκὲς εἰς τοὺς ἑξῆς χρόνους πατριαρχικόν· ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπολύουσα τὸ παρὸν σιγιλλιῶδες γράμμα παρακελεύεται ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, εἶναι καὶ εὑρίσκεσθαι τοῦτο δὴ τὸ μονύδριον καθ' ἑαυτὸ, ὡς πατριαρχικὸν, κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότου, καὶ μηδαμῶς ἔχειν ἡντινοῦν ἀνάκρισιν παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς προεδρεύειν λαχόντων τῆς ἁγιωτάτης ταύτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, μήτε μήν τινα τῶν τοῦ κλήρου ταύτης εἰσέρχεσθαι εἰς αὐτὸ καὶ ἀπαιτεῖν οἶκα ἢ τινας ἀπαιτήσεις καὶ ζημιοῦν αὐτὸ, οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τοὺς διέποντας τὰ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ πατριαρχικὰ ἐξαρχικὰ δίκαια ποιεῖν καταμονὴν ἑαυτῶν ἐν τῷδε τῷ μονυδρίῳ καὶ κατατρίβειν αὐτόθι, ἀλλὰ τοῦτο μόνον λαμβάνειν ἐξ αὐτοῦ τὸ ἐπέτειον κανονικὸν, τὸ ἓν δηλονότι φλωρίν, ὀφειλομένως ἐνεργουμένου καὶ ἀποδιδομένου τοῦ πατριαρχικοῦ μνημοσύνου ἐν τῷ αὐτῷ μονυδρίῳ, τάς γε μὴν διορθώσεις τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων ποιείτω ὁ εὑρισκόμενος κατὰ καιροὺς ἔξαρχος, καὶ διορθούσθω κανονικῶς, πλὴν μὴ λάβῃ τι ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀνακρίσεως σχὼν προχωρείτω εἰς τὸ κατατρίβειν καὶ ζημιοῦν τὸ μονύδριον, ἀλλὰ ποιείτω τὴν διόρθωσιν, ὡς εἴρηται, τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων ἄνευ ζημίας καὶ κατατριβῆς τινος. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου δήλωσιν ἀπολέλυται τὸ παρὸν σιγιλλιῶδες γράμμα τῷ διαληφθέντι μονυδρίῳ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ ζωοδότου ἐπὶ τῷ προσεῖναι εἰς διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν.

† *Μηνὶ Ἰουνίῳ ἰνδ. γ'.*

LIII. *Patriarcha monacho Lucæ committit patronatum monasteriorum patriarchalium in Pieleo.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμματος ἀνατίθησι τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς, κῦρ Λουκᾷ, ἀγαπητῷ κατὰ Πνεῦμα ταύτης υἱῷ, τὴν κτητορικὴν δικαίωσιν καὶ ἐφορείαν καὶ οἰκονομίαν τῶν ἐν τῷ Πτελέῳ εὑρισκομένων πατριαρχικῶν τριῶν μονυδρίων, ὅστις καὶ ὀφείλει ἐπιλαβέσθαι τούτων καὶ προηγουμένως μὲν καὶ παρὼν καὶ ἀπὼν διὰ γραμμάτων καὶ διδασκαλιῶν, ὡς ἱκανὸς εἰς τοῦτο ὤν, χάριτι Χριστοῦ, νουθετεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς τὰ κρείττονα καὶ σωτηρίαν ἐχόμενα καὶ παντὶ τρόπῳ χειραγωγεῖν καὶ ὁδηγεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς, εἶτα συνιστᾷν καὶ βελτιοῦν πάντα τὰ αὐτοῖς προσόντα κτήματά τε καὶ πράγματα καὶ, ὃν ἂν ἀποκαταστήσῃ δικαίῳ καὶ ἡγούμενον, ἔχειν αὐτὸν τὸ βέβαιον καὶ ἀσφαλὲς, ὡς ἐκλελεγμένον παρ' αὐτοῦ καλῶς καὶ εἰδότος καὶ ἐκλεξαμένου, ἐπεὶ καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ἑτέρῳ γράμματι τὸν ὑπ' αὐτοῦ καταστάντα δικαίῳ ἐκύρωσε, καὶ ἐνετείλατο διάγειν σεμνῶς καὶ διδάσκειν οὕτω τοὺς ὑπ' αὐτὸν

Digitized by Google

διάγειν καὶ τῶν αὐτοῖς προσόντων πάντων ἐπιμελεῖσθαι ὥστε ἐπὶ τὸ βέλτιον προχωρεῖν. Διὸ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀπολέλυτσι.

† *Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἰνδ. γ'.*

LIV. *Metropolita Alaniæ et Soteropoleos confirmatur in Ecclesiis ei collatis.*

Περὶ τοῦ Ἀλανίας καὶ Σωτηροπόλεως, ὅπως ἡγῶνται αἱ βασιλικαὶ ἐκκλησίαι.

† Ἔφθασε μὲν ἤδη πρὸ χρόνων πολλῶν ἡ ἁγιωτάτη ἐπισκοπὴ Σωτηροπόλεως ἑνωθεῖσα τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Ἀλανίας κατὰ λόγον ἐπιδόσεως, καὶ διέμεινεν ἡ ἕνωσις αὕτη τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν μέχρι τοῦ νῦν, καὶ ἐτέλουν αἱ βασιλικαὶ ἐκκλησίαι ὑπὸ ἑνὶ μητροπολίτῃ· ἐπεὶ δὲ τοῦ πρὸ ἡμῶν πατριάρχου διά τινα μεσολαβήσαντα σκάνδαλα μεταξὺ ἐκείνου καὶ τοῦ Ἀλανίας, κῦρ Συμεὼν, ἠθέλησεν ἐκεῖνος καὶ ἐχειροτόνησεν ἐν τῇ Ἀλανίᾳ ἰδίως μητροπολίτην, τούτου περιόντος, κἀντεῦθεν καταλαβὼν οὗτος ἐνταῦθα καὶ κινήσας τὰ τῆς ὑποθέσεως ἐνώπιον τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου κατὰ τὸ ἐνδεδομένον αὐτῷ, καὶ ἐξετασθέντων τῶν κατ' αὐτὸν ἀκριβῶς πολλάκις, ἐδικαιώθη δι' ἐγγράφου ψήφου συνοδικῆς, ὥστε εἶναι μὲν τὸν αὐτὸν πάλιν μητροπολίτην Ἀλανίας καὶ Σωτηροπόλεως, καὶ ἔχειν πάντα τὰ δίκαια καὶ προνόμια αὐτοῦ, τὰ ἐντὸς δηλονότι τῆς Τραπεζοῦντος, ἡγουν τὴν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν τὴν εὑρισκομένην ἐντὸς αὐτῆς ἐπ' ὀνόματι τιμωμένην τῆς Θεοτόκου τῆς παραμυθίας καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὴν κληρικοὺς καὶ τὰ ἄλλα πάντα δίκαια καὶ προνόμια, ὅσα κέκτηται ἡ μητρόπολις αὕτη ἔν τε τῇ πόλει Τραπεζοῦντος καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις καὶ ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ Σωτηροπόλεως, ἡγουν τῆς ὑπεράγνου Θεοτόκου τῆς Ἀθηνιωτίσσης τῆς καὶ Λαζικῆς, ἔτι τε καὶ τὰ περὶ Ἀλανίαν καὶ Καυκασίαν καὶ Ἀχωχίαν, τὸν δέ γε ἀκανονίστως χειροτονηθέντα ἐκεῖνον ἔχειν τὴν κατεπέκεινα τούτων. Καὶ οὕτω τούτων προβάντων φθάνει ἑκατὰς τοῦ βίου ἐκεῖνος, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ πρὸ ἡμῶν πατριάρχης, καὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπανελθούσης, εὐδοκίᾳ Θεοῦ, εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, κατέλαβεν ἀρτίως εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα ὅδε ὁ μητροπολίτης Ἀλανίας, καὶ ἀνήνεγκε ταῦτα πάντα. Συνδιατρεψαμένη τοίνυν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Καισαρείας, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Μύρων, τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Ματράχων καὶ Ζηχίας, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Ῥωσίου, τοῦ Χερσῶνος καὶ τοῦ Μαρωνείας, διέγνω καὶ ἀπεφήνατο, εὑρίσκεσθαι πάλιν κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐκείνην ἀρχαίαν κατάστασιν καὶ συνήθειαν κατὰ τὰς ἐμφανισθείσας παρ' αὐτοῦ συνοδικὰς παλαιγενεῖς πράξεις καὶ τὰς ἐπ' αὐταῖς τῶν ἀοιδίμων βασιλέων διὰ χρυσοβούλλων καὶ τὰς ὕστερον γεγονυίας ἐπὶ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου, κῦρ Ἰσιδώρου, καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῷ προβεβηκότος σεπτοῦ χρυσοβούλλου τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἔνθεν τοι καὶ καθέζει οὗτος δὴ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἀλανίας καὶ Σωτηροπόλεως καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Μελιτηνῆς, ὑπόρτιμος καὶ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, πάντα τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα δίκαια τῆς αὐτοῦ μητροπόλεως Ἀλανίας καὶ Σωτηροπόλεως, καθὼς εἶχε ταῦτα καὶ πρώην, ποιῶν ἐπ' αὐταῖς τὰ ἀνήκοντα αὐτῷ ἐκκλησιαστικὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις καὶ ἀποφερόμενος πάντα τὰ ἀνήκοντα αὐτῆς δίκαια. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. γ'.

LV. *Jura monasterii Brontochii in Peloponneso confirmantur.*

† Σιγίλλιον ἐπὶ τῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ Βροντοχίου.

Προοίμιον τοῦ Χλωροῦ.

† Εἰ δὲ διὰ τὸ πάντα νοεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ τινα κἀκεῖνα ποιεῖν, δι' ἃ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς [τὰ] ἑαυτοῦ τε καὶ πολλῶν ἄλλων ἔσται βελτιῶν ὁ ταῦτα ποιῶν, τῇ πρώτῃ τάξει τῶν ἐγκωμίων ἐγκαταλέγουσι παῖδες Ἑλλήνων σοφίαν ἀσκήσαντες κοσμικὴν, πανάριστον οὕτω πως ὀνομάσαντες τοῦτον, δευτέρας δὲ πάλιν ἀξιοῦσι τῆς τάξεως τὸν ἀφ' ἑαυτοῦ μὲν μὴ νενοηκότα ποιῆσαι ταυτὶ, πεισθέντα δὲ τῷ μηνύσαντι καὶ εἰπόντι, ἐσθλὸν καὶ τὸν τοιοῦτον εἰπόντες, πόσων εἰκὸς ἀξιωθῆναι τῶν ἐγκωμίων παρὰ τῶν τὴν πνευματικὴν μετιόντων σοφίαν, μᾶλλον δὲ τῶν γερῶν, παρ' αὐτῆς τῆς αὐτοσοφίας Χριστοῦ, τοὺς οἰκοθεν καὶ παρ' ἄλλων πεισθέντας ἐλέσθαι τὸ μέγιστον τῶν καλῶν, ὅπερ ἐστὶ τὸ δόξαν τινὰ καὶ τιμὴν ἐθελῆσαι τῷδε δεδοξασμένῳ καὶ σεβασμίῳ ὀνόματι περιθεῖναι τῆς Ἀειπαρθένου καὶ Θεομήτορος διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς ἀῤῥήτως καὶ ὑπὲρ φύσιν βλαστήσαντα Χριστὸν καὶ Θεόν; Ἢ δῆλον, ὅτι τῶν κοσμικῶν ὅσῳ τὰ πνευματικὰ τιμιώτερα, καὶ τούτων πάλιν αὐτῶν τὰ θειότερά τε καὶ ὑψηλότερα, τοσούτῳ μειζόνων εἰκὸς ἀξιωθῆναι τούτους καὶ τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν γερῶν. Ἐπεὶ τοίνυν προθυμουμένη τῇ ἡμῶν μετριότητι τιμήν τινα περιθεῖναι τῇ σεβασμίᾳ βασιλικῇ καὶ πατριαρχικῇ μονῇ τῇ κατὰ τὴν Πελοπόννησον διακειμένῃ, διὰ τὸ εἰς ὄνομα ταύτην τιμᾶσθαι τῆς παναχράντου Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένης τοῦ Βροντοχίου, ἀνηνέχθη ταύτῃ, ὅτι προεβιβάσθη καὶ ἐτιμήθη ἡ τοιαύτη μονὴ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου πατριάρχου, ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῶν λοιπῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν εἰς τὴν τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ μεγάλου πρωτοσυγκέλλου τιμὴν, καὶ ὅτι ἐξεδόθη αὐτῇ λόγῳ μετοχίου διὰ σιγιλλιώδους ἐκείνου γράμματος καὶ μονύδριον τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου περὶ τοὺς Καψαλοὺς διακείμενον· προέβησαν δὲ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ σεβασμίᾳ μονῇ καὶ ἕτερα δικαιώματα οὐκ ὀλίγα, σεπτὰ δῆτα χρυσόβουλλα καὶ πατριαρχικαὶ γραφαὶ, ἔτι δὲ καὶ ἀπογραφικαὶ ἀποκαταστάσεις πολλαὶ καὶ διάφοροι ἐπικυροῦσαι πᾶσαι καὶ βεβαιοῦσαι,

Digitized by Google

εὑρίσκεσθαι τὸ εἰρημένον μονύδριον τοῦ Θεολόγου εἰς μετόχιον τῆς τοιαύτης τοῦ Βροντοχίου μονῆς εἰς τοὺς ἑξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους, ναὶ μὴν καὶ περὶ τῶν ἑτέρων κτημάτων καὶ μετοχίων αὐτῆς, ὥστε κατέχειν ταῦτα καὶ νέμεσθαι αὐτὴν ὀκωλύτως καθάπαξ, ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ πολλῆς προθυμίας τὰ εἰρημένα δικαιώματα πάντα ἐπικυροῦσα καὶ οἷον εἰπεῖν σφραγῖδα τούτοις ἐπιτιθεῖσα, διὰ βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν, τὸ παρὸν σιγίλλιον ἀπολύει, δι' οὗ καὶ ἐν ἁγίῳ παρακελεύεται Πνεύματι, πάντα ταῦτα τὸ στέργον ἔχειν καὶ ἀμετάθετον ἐν πᾶσιν, εἰς ὅσα δηλονότι κατὰ μέρος διαλαμβάνουσί τε καὶ περιέχουσι, καὶ κατέχειν καὶ νέμεσθαι τοὺς ἐνασκουμένους αὐτῇ μοναχοὺς τὸ εἰρημένον τοῦ Θεολόγου μονύδριον καὶ πάντα τὰ αὐτῶν μετόχιά τε καὶ κτήματα κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ περιλήψεις τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς δικαιωμάτων ἀναφαιρέτως τε καὶ ἀναποσπάστως εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ἐπεὶ δ' ἀνηνέχθη καὶ τοῦτο τῇ ἡμῶν μετριότητι, παρὰ τοῦ εἰς ἡγούμενον, ἀρχιμανδρίτην καὶ μέγαν πρωτοσύγκελλον ἀρτίως εὑρισκομένου τῆς τοιαύτης σεβασμίας βασιλικῆς καὶ πατριαρχικῆς μονῆς, τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Κυπριανοῦ καὶ τῶν ἐνασκουμένων αὐτῇ μοναχῶν, ὡς ἦν ποτε χρόνος, πρὸ τοῦ γενέσθαι δηλαδὴ τὴν τοῦ Πέλοπος νῆσον ὑπὸ τὴν χεῖρα τῶν Ἰταλῶν, ὅτε τὸ εἰρημένον τοῦ Θεολόγου μονύδριον ἐτέλει καθ' ἑαυτὸ ἐν αὐτονομίᾳ καὶ ἐξουσίᾳ ἰδίᾳ, μονή τις ὁλόκληρος οὖσα καθ' ἑαυτὴν καὶ μεγάλη, εὐεργετηθεῖσα τὴν τοιαύτην ἔχειν αὐτονομίαν παρὰ τοῦ τότε πατριαρχεύοντος διὰ σιγιλλιώδους γράμματος, ἐπηρτημένου ὄντος καὶ βάρους ἐπιτιμίου διὰ τούτου κατὰ τοῦ θελήσοντός ποτε τὴν τοιαύτην αὐτονομίαν αὐτῆς καθελεῖν καὶ ἑτέρους ταύτην [τὴν] μονὴν εἰς μετόχιον προσκυρῶσαι· ἡ δὲ τῶν Ἰταλῶν ἐπικράτεια τὰ πλείω τῆς τοιαύτης μονῆς τῷ τότε ἀφείλετο κτήματα, καὶ ἀντὶ μονῆς μόλις μονύδριον εἶναι πεποίηκεν, οὕτινος, ὡς δεδήλωται, σιγιλλίου τότε μὲν ἀφανοῦς ὄντος καὶ κεκρυμμένου, ἡνίκα παρὰ τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου πατριάρχου εἰς μετόχιον ἐξεδίδοτο, ἀρτίως δὲ τούτου φανέντος πολλή τις κατὰ τὸ εἰκὸς ἐπέπεσε τοῖς δηλωθεῖσι μοναχοῖς ἡ δειλία, μή ποτε [τὸ] δι' αὐτοῦ δηλούμενον ἐπιτίμιον βλάβην ἐπαγάγῃ ψυχαῖς ταῖς αὐτῶν, καὶ ἀνέφερον τῇ ἡμῶν μετριότητι περὶ τούτου, λύσιν ἐξαιτούμενοι τοῦ εἰρημένου ἐπιτιμίου τοῦ περιεχομένου καὶ δηλουμένου, ὡς εἴρηται, τῷ τότε προβάντι σιγιλλίῳ, ὅτε δηλονότι μονὴ μεγάλη καὶ καθ' ἑαυτὴν ἦν ἡ τῶν Καψαλῶν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Διασκεψαμένη καὶ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν κἀὶ διὰ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, μάλιστα δὲ διὰ τὸ συμφέρον ὑπάρχον κατὰ ψυχὴν, ἐπικρίνασα δίκαιον εἶναι, τελεῖν τὸ εἰρημένον μονύδριον οὐ καθ' ἑαυτὸ, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ θέλημα τῆς τοιαύτης σεβασμίας μονῆς τῆς τοῦ Βροντοχίου, ἔχει τοῦτο ἡ μετριότης ἡμῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι συγκεχωρημένον καὶ λελυμένον διὰ τῆς δοθείσης αὐτῇ ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαθητῶν τε καὶ ἀποστόλων, κελεύσαντος μὲν πρὸς ἐκείνους λύειν τε καὶ δεσμεῖν ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅπερ ἂν λύσωσιν ἐπὶ γῆς, εἶναι λελυμένον καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπερ δὲ δεσμεύσωσιν, εἶναι καὶ ἐκεῖ δεδεμένον, φιλανθρώπως δὲ δι' ἐκείνων καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν τοιαύτην διαβιβάσαντος χάριν. Ἐπεὶ δ' ἔτι ἀνέφερον οἱ δηλωθέντες μοναχοὶ, ὅτι καὶ ἕτερα κτήματα ἔχει ἡ τοιαύτη σεβασμία μονὴ καὶ παροίκους, τὰ μὲν ἐξ ἀγορασίας περιελθόντα αὐτῇ, τὰ δὲ ἀπὸ προσενέξεως τινῶν, ἀφ' ὧν, ὡς ἀνήνεγκαν, τὰ μὲν ἐξ ἀγορασίας εἰσὶ ταῦτα· περὶ τὴν Βρύσιν πάνσεπτον καὶ θεῖον ναὸν τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Βλασίου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἱερατικῶς ἐξυπηρετούμενον ἱερέα τὸν Ὀψαρᾶν καὶ τὴν αὐτοῦ ἐξαδέλφην, μεθ' ὧν ἔχουσι κτημάτων γονικῶν τε καὶ ἀγοραστικῶν, οὕτως ἐξωνησαμένης αὐτοὺς τῆς τοιαύτης μονῆς παρὰ Ἀγγέλου Νικολάου τοῦ Φαγομόθη, καὶ ἀμπέλιον περὶ τὸν ἅγιον Στέφανον ἀπὸ τῆς γυναικὸς τοῦ πρωτεκδίκου ἐκείνου τοῦ Καμνῆ, καὶ μυλοτόπιον περὶ τὴν Βάρσοβαν ἀπὸ Νίκωνος τοῦ Φιλοσόφου, ἕτερον ἀμπέλιον ἀπὸ τῆς Λασκαρίνης, καὶ χωράφια περὶ τοὺς Καλυβίτας ἀπὸ τοῦ ἐναρέτου ἐκείνου κῦρ Κωνσταντίνου, ἐξ ἀγορασίας ἔχουσα ταῦτα πάντα, ὡς εἴρηται· ἀπὸ δὲ προσενέξεως ταῦτα· ἀμπέλιον ἀπὸ τοῦ Μαγκαφᾶ ἐκείνου, ἕτερον ἀμπέλιον ἀπὸ τοῦ κῦρ Λέοντος τοῦ Κλαδᾶ περὶ τὴν Τρύπην, καὶ χωράφιον εἰς τὴν Καλογωνίαν καὶ πάροικον τὸν Παρδογέρην ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος ἐκείνου, κῦρ Νικολάου· ἀλλὰ καὶ πάροικοι τῆς τοιαύτης μονῆς ἐξωνήσαντο ἐρείπια περὶ τὸν Θεολόγον ἀπὸ τῶν Σταματοπουλίων, ἃ καὶ μετεποίησαν εἰς ἀμπέλια, καὶ ἤδη κατέχουσιν ὅ τε Μπόχαλης καὶ ὁ Πλείσταρης, καὶ ἑτέρους δὲ παροίκους, ὧν τοὺς μὲν ἡ τοιαύτη μονὴ ἀνεθρέψατο, οἵτινες καὶ εἰσὶν οὗτοι· Ἰωάννης ὁ Λεονταρίτης ὁ Μάσταλης, Ἰωάννης ὁ Νικολιτζόπουλος, Γεώργιος ὁ τῆς Ἀνυφαντῶ καὶ Ἰωάννης ὁ τοῦ Χειλᾶ· ἐκ δὲ προσενέξεως καὶ παραδόσεως τῶν κατὰ καιροὺς κεφαλαττικευσάντων καὶ ἑτέρων εἰσὶν οὗτοι· Χριστοφόρος ὁ Κουρτέσης, Νικόλαος ὁ Τρίκωλος, Νικόλαος ὁ Φράγκος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ Γεώργιος ὁ Βενάτος. Καὶ ἐδεήθησαν οἱ δηλωθέντες μοναχοὶ ῥητῶς καὶ ταῦτα καταγραφῆναι ἐν τῷ παρόντι σιγιλλίῳ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καθὰ δὴ καὶ δεδήλωται, ὡς ἂν ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα καθάπαξ διατηρῶνται ἀπὸ τῆς τοιαύτης μονῆς· τῇ τοιαύτῃ καὶ πάλιν παρακλήσει αὐτῶν προσσχοῦσα ἡ μετριότης ἡμῶν παρακελεύεται αὖθις, ὡς ἂν, εἴπερ ἔχοι ταῦθ' οὕτως, δηλαδὴ ὡς ἀνήνεγκαν οἱ δηλωθέντες μοναχοὶ, ἔχῃ καὶ ταῦτα ἡ δηλωθεῖσα μονὴ κυρίως, δεσποτικῶς καὶ ἀναφαιρέτως εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, μήτε παρὰ τῶν ἐκκλησιαστικὴν περιεζωσμένων ἰσχὺν, ἀρχιερέων δῆτα καὶ ἱερέων καὶ κληρικῶν, μήτε παρὰ τῶν τὰ κοσμικὰ καὶ δημόσια διενεργούντων ἢ καὶ εἰς τὸ κεφαλαττίκιον εὑρισκομένων τὴν τυχοῦσαν εὑρήσουσά ποτε τῶν καιρῶν διενόχλησιν καὶ ἐπήρειαν ἕνεκα τούτων· ὁ γὰρ ἐνοχλήσων αὐτῇ ἢ ἀφαιρήσων τι, ἀφ' ὧν ἡ σεβασμία αὕτη μονὴ κέκτηται μετοχίων καὶ κτημάτων καὶ ἄλλων δικαιωμάτων καὶ προνομίων, ὁποῖος ἂν καὶ εἴη ὁ τοῦτο τολμήσων, εἴτε τοπικὸς ἀρχιερεὺς, ὡς

Digitized by Google

δεδήλωται, ἢ κληρικὸς ἢ ἄρχων ἢ καὶ δημόσιος, A ἴστω, ὡς καὶ ἀπὸ Θεοῦ ἔξει κατάκριμα καὶ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐκκλησιαστικὸν καὶ κανονικὸν βάρος, ὡς τὰ καλῶς δεδογμένα τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ ἀφιερωμένα καὶ ἀνατεθειμένα τῷ Θεῷ δι' αὐτῆς τῆς μονῆς μετόχιά τε καὶ λοιπὰ κτήματά τε καὶ πράγματα διασπᾶν καὶ διακοπάζειν πειρώμενος. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ γεγονὸς καὶ τὸ παρὸν σιγίλλιον τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀνετέθη τῇ δηλωθείσῃ σεβασμίᾳ βασιλικῇ καὶ πατριαρχικῇ μονῇ τῆς πανάγνου καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένῃ τοῦ Βροντοχίου εἰς διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν καὶ βεβαίωσιν, *ἐν μηνὶ Μαΐῳ ἰνδ. δ' τοῦ ,ϛωοδ' ἔτους.*

LVI. *Hieromonacho Neophyto committuntur metropoles Athenarum et Euripi.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμματος ἀνατίθησι τῷ εὐλαβεστάτῳ ἐν ἱερομονάχοις ἀγαπητῷ κατὰ Πνεῦμα υἱῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Νεοφύτῳ, καταστάντι πρότερον πνευματικῷ πατρὶ παρ' αὐτῆς καὶ ἀπὸ προτροπῆς καὶ ἐνδόσεως αὐτῆς ἀναδεξαμένῳ τὸ ἱερὸν τοῦτο τῆς πνευματικῆς πατρότητος λειτούργημα ἀρτίως, διεξάγειν καὶ διοικεῖν τὰ δίκαια τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἀθηνῶν, ἔτι τε καὶ τῆς Εὐρίπου, καὶ ἔχειν ἐπ' ἀδείας θείους καὶ ἱεροὺς ναοὺς καθιεροῦν ἐν αὐταῖς καὶ ἀναγνώστας προβιβάζειν ἀπροκριματίστως κατὰ τὴν κανονικὴν ἀκρίβειαν καὶ παρατήρησιν, πάντα διαπρατόμενον καὶ διενεργοῦντα μετὰ πολλῆς συντηρήσεως καὶ προσοχῆς, ὥστε μηδέν τι φωραθῆναι ἀτοπόν τι καὶ παρείσπρακτον ἐργασάμενον, ἐπιτηρεῖν τε καὶ C τοὺς πνευματικοὺς πατέρας τοὺς ἐν αὐταῖς καὶ τοὺς εὑρισκομένους ἱερεῖς καὶ ὑποτιθέναι αὐτοῖ, καὶ νουθετεῖν τὰ πρὸς οἰκοδομὴν καὶ σύστασιν τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν αὐτῶν, ὡσαύτως καὶ τὸν ἕτερον λαὸν τὸν χριστώνυμον τοῦ Κυρίου διδάσκειν καὶ ἐπιστρέφειν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ κακῶν ἔργων ἐπὶ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σεμνῆς πολιτείας καὶ Χριστιανικῆς εὐκοσμίας καὶ καταστάσεως, ὥστε ἀπέχειν ἀθεμιτογαμίας, τριγαμίας, ἀνηθότητος καὶ τῶν ἄλλων κεκωλυμένων γάμων καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν ἄλλων παρανόμων ἔργων τῶν προξενούντων τοῖς ταῦτα ἐργαζομένοις ψυχικὴν βλάβην τε καὶ ἀπώλειαν. Ὀφείλει οὖν ὁ εἰρημένος ἱερομόναχος καὶ δικαίῳ τῶν εἰρημένων ἐκκλησιῶν ποιεῖν πάντα συντετηρημένως καὶ προσεκτικῶς κατὰ τὴν παρακέλευσιν τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἀπολέλυται αὐτῷ καὶ τὸ παρὸν ἐνταλτηριῶδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐπὶ τῷ προσεῖναι αὐτῷ δι' ἀσφάλειαν, ὡς μὴ οὕτω ποιοῦντι, ὡς αὖτη παρακελεύεται, ἔσται αὐτῷ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην δοῦναι λόγον εὐθύνης πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα. Ταύτην δὲ τὴν ἀνάθεσιν καὶ προτροπὴν οὕτως δίδωσιν αὐτῷ ἡ μετριότης ἡμῶν, μέχρις ἂν σὺν Θεῷ χειροτονηθῇ ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν· μετὰ ταῦτα γὰρ οὐδεμίαν οὐδόλως ἕξει ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν ἐν ταύταις τοιοῦτό τι ποιεῖν, ἀλλ' ἀργὸς διαμενεῖ καὶ ἀνενέργητος, ὑποτασσόμενος καὶ αὐτὸς τῷ γενησομένῳ ἀρχιερεῖ Ἀθηνῶν κατὰ πάντα καὶ ὑπείκων αὐτῷ χωρὶς λόγου τινὸς καὶ τῆς τυχούσης προφάσεως, μένων μέντοι πνευματικὸς κατὰ τὸ ἐνταλμα, ὃ ἔχει παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

LVII. *Monasterio S. Petri apud Casa, Ecclesiæ Sugdææ confirmantur jura monasterii patriarchalis.*

† Ἐπεὶ εὑρίσκεται ἀνέκαθεν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Καφᾶ ἐν τῷ Παλαιῷ Λιμένι μονύδριον πατριαρχικὸν εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ τιμίου Πέτρου, ἀφ' οὗ δίδοται ἐτησίως εἰς τὸ πατριαρχικὸν κελλίον τὸ σύνηθες κανονικόν, ἀνέφερε δὲ ἀρτίως εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα ὁ ὢν ἐν τῷδε τῷ μονυδρίῳ καθηγούμενος, ὁ εὐλαβέστατος ἱερομόναχος κῦρ Βαρλαὰμ, πορίσασθαι γράμμα αὐτῆς ἐπὶ τῷ συντηρεῖσθαι τοῦτο ἀνέπαφον ἀπό τῶν κατὰ καιροὺς ἀρχιερέων Σουγ- B δαίας, μήτε τινὸς ἀπαιτήσεως ἐξ αὐτοῦ γενησομένης παρ' αὐτῶν, μήτε μὴν οἱασδήτινος συζητήσεως, ἀλλ' ὡς ἄνωθεν εἰς δεῦρο διετηρεῖτο ἐλεύθερον καὶ ἀνώτερον τῆς ἐντεῦθεν ἐπηρείας ὡς πατριαρχικὸν, οὕτω καὶ εἰς τὸ ἑξῆς διαμένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀνενοχλησίας, ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν αὐτοῦ ζήτησιν προσδεξαμένη, τὸ παρὸν ἀπολύει, δι' οὗ καὶ παρακελεύεται ἐν ἁγίῳ Πνεύματι διατηρεῖσθαι τὸ τοιοῦτον πατριαρχικὸν μονύδριον τοῦ τιμίου πρεσβυτέρου ἀνώτερον πάσης ἐπηρείας καὶ συζητήσεως ἀπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἱερωτάτων μητροπολιτῶν Σουγδαίας καὶ πάντων τῶν τοῦ κλήρου τῆς κατ' αὐτοὺς ἐκκλησίας, τὸν δὲ κατὰ καιροὺς ἀποστελλόμενον μετὰ γραμμάτων τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν εἰς τὰ ἐκεῖ μέρη πατριαρχικῶν ἐξαρχικῶν δικαίων C εἰσέρχεσθαι εἰ; τὸ τοιοῦτο μονύδριον καὶ ἀπολύειν τῆς συνήθους κυβερνήσεως, μὴ μέντοι γε καὶ ἀπαιτεῖν τι χάριν κανονικοῦ ἢ ἐνοχλεῖν αὐτῷ ἔξω τοῦ πρέποντος, τόν γε μὴν εἰρημένον εὐλαβέστατον κῦρ Βαρλαὰμ, καθηγούμενον εὑρισκόμενον ἐν τῷδε τῷ μονυδρίῳ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μοναχῶν προϊστάμενον καὶ τὰ εἰς ψυχικὴν αὐτῶν λυσιτέλειαν εἰσηγούμενον, αὐτὸν πέμπειν καὶ τὸ κανονικὸν εἰς τὸ πατριαρχικὸν κελλίον καθ' ἕκαστον ἔτος ἀνυστερήτως. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται αὐτῷ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Ἐγράφη τῇ ἕκτῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τῆς δ' ἰνδ.*

LVIII. *Nicephorus Gregoras excommunicatur a Philotheo, metropolita Selybriæ.*

D † Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ καὶ τοῖς φρονοῦσι καὶ λέγουσι καὶ ἐπεκδικοῦσι τὰ ἐκείνου περί τε τῶν ἄλλων θείων δογμάτων, καὶ ἔτι περὶ τῆς παναχράντου καὶ Θεομήτορος, ὅτι οὐκ εἰσῆλθε δηλονότι εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ἐν οἷς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς εἰσήρχετο, ἀνάθεμα.

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σηλυβρίας Φιλόθεος.*

LIX. *Patriarcha episcopum Justinianæ primæ et totius Bulgariæ vocat ad synodum œcumenicum, deliberaturam de unione Ecclesiæ Orientalis cum Occidentali.*

† Μακαριώτατε ἐπίσκοπε τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχρειδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύ-

Digitized by Google

ματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, εὔχομαι τῷ Θεῷ ὑγιαίνειν τὴν ἁγιωσύνην σου καὶ σωματικῶς, εἰς σύστασιν καὶ ὠφέλειαν τοῦ ὑπ' αὐτὴν Χριστωνύμου πληρώματος. Ὁ περιπόθητος ἐξάδελφος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ὁ κόντος Σαβοείας, καταλαβὼν εἰς τὴν θεομεγάλυντον καὶ θεοφύλακτον Κωνσταντινούπολιν μετὰ κατέργων, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ δυτικὸν ἀρχιερέα, τὸν κῦρ Παῦλον, διεκόμισε λόγους τοῦ πάππα πρὸς τὸν κράτιστον καὶ ἅγιόν μου αὐτοκράτορα περὶ τῆς ἑνώσεως καὶ ὁμονοίας τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς τε ἡμετέρας δηλονότι καὶ τῆς τῶν Λατίνων· ὁ οὖν κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ ἔδειξε τὰ περὶ τούτου τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς ἁγιωτάτοις πατριάρχαις, τῷ τε Ἀλεξανδρείας καὶ τῷ Ἱεροσολύμων, ἔτι δὲ καὶ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ τῶν εὐρεθέντων ἐνταῦθα ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ κοινῇ συνελθόντες καὶ ὁμοφωνήσαντες ἐψηφισάμεθα, δεῖν γενέσθαι οἰκουμενικὴν σύνοδον κατὰ τὰς προγεγονυίας ἑπτὰ οἰκουμενικὰς συνόδους. Οἱ μὲν οὖν δύο ἁγιώτατοι πατριάρχαι, ὅ τε Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, εὑρίσκονται ἀρτίως ἐνταῦθα, καὶ ἀποστέλλουσιν ἤδη γραφὰς πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τὰς οἰκείας συνόδους, ἵνα παραγένωνται. Διεμηνυσάμεθα δὲ καὶ τῷ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ Ἀντιοχείας ἡμεῖς, ἵνα μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν πάντων ἀρχιερέων καὶ τῆς ἰδίας συνόδου ἔνι γοῦν ἀναγκαῖον ἀφικέσθαι καὶ τὴν ἁγιωσύνην σον μετὰ τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχιερέων πάντων, ἐπεὶ καθολικὴ καὶ οἰκουμενικὴ ἔσται ἡ σύνοδος· ἐπεὶ γὰρ ἡ αὐτόθι ἐκκλησία καὶ τὸ ἔθνος αὐτὸ ἐντεῦθεν ὡς ἀπὸ πηγῆς καὶ ῥίζης ἔχει τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ὑγιᾶ καὶ ἀμώμητον πίστιν, πρόκειται δὲ ἀρτίως ὁ περὶ εὐσεβείας καὶ πίστεως σκοπὸς, ἀνάγκη πᾶσά ἐστι, καταλαβεῖν ἐνταῦθα τὴν ἁγιωσύνην σου, ἵνα κοινῇ διασκεψάμενοι, τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ καὶ χάριτι, δῶμεν λόγον ὑπὲρ τῆς θεοσεβείας ἡμῶν καὶ τῶν ἀπταίστων περὶ Θεοῦ δογμάτων, ἐρηρεισμένοι ταῖς θείαις Γραφαῖς ταῖς εὐαγγελικαῖς τε καὶ ἀποστολικαῖς καὶ πατρικαῖς παραδόσεσι καὶ διδασκαλίαις· οὐδὲ γὰρ βουλόμεθα κἂν μίαν συλλαβὴν ἢ μίαν κεραίαν παροραθῆναι τῶν κειμένων δογμάτων, ἀλλὰ τῶν εὐαγγελικῶν τε καὶ ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν κανόνων τε καὶ δογμάτων καὶ τῶν ἀρχαίων νομοθεσιῶν κειμένων, οὕτω καὶ ἡμᾶς δοῦναι λόγον ὑπὲρ τῶν προκειμένων ὑποθέσεων. Διὰ τοῦτο καὶ πάσας σου δουλείας ἀφεὶς, ὅσαι καὶ οἷαί εἰσι, καὶ πάντα τὰ προκείμενά σοι δεύτερα θέμενος τοῦ περὶ εὐσεβείας λόγου, σπούδασον κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην καταλαβεῖν ἐνταῦθα μετὰ τῶν ὑπὸ σὲ πάντων ἀρχιερέων· ἔνθα γάρ ἐστι ὁ περὶ εὐσεβείας καὶ περὶ πίστεως λόγος προηγούμενος, πάντα δεῖ παραβλέπειν τὸν πρὸς ἀλήθειαν βλέποντα. Ὀφείλεις οὖν καταλαβεῖν ἐντὸς τῆς τεταγμένης διωρίας, ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ παρόντος Ἰουνίου μηνὸς τῆς ἐνισταμένης ε' ἰνδικτιῶνος μέχρι καὶ συμπλήρωσιν χρόνων δύο. Ἐὰν δὲ παρελθούσης τῆς τοιαύτης διωρίας οὐκ ἔλθῃ ἡ ἁγιωσύνη σου, ἡμεῖς οὐκέτι μέλλομεν περιμένειν. Καὶ πόση ἡ ζημία ἐστὶ, πόση βλάβη, πόση πρὸς τούτοις ἀτιμία, τοιούτων προκειμένων ἀναγκαίων ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων ἀπολειφθῆναι τὴν ἁγιωσύνην σου τῆς τοιαύτης ἐπωφελοῦς συνελεύσεως, ὥσπερ ἐπεὶ ἔλθῃς, πόση τιμὴ καὶ δόξα, πόσον κέρδος καὶ πόση ὠφέλεια ἔσται καὶ εἰς τὴν ἁγιωσύνην σου καὶ εἰς τοὺς εὑρισκομένους αὐτόθι Χριστιανούς; Σπουδασάτω τοίνυν αὕτη ἀφικέσθαι ἐνταῦθα, πάντα τὰ ἄλλα ἐλάττω θέμενος τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως· γινωσκέτω δὲ ἡ ἁγιωσύνη σου, ὅτι τὴν ὑγιᾶ καὶ ἀμώμητον πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν ἡμῶν καὶ τὰ ὀρθὰ ταύτης δόγματα οὕτω φυλάσσομεν, καὶ οὕτως ἔχομεν καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ βασιλεία, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴχομεν· καὶ μὴ πιστεύσῃς τισὶ λέγουσιν ἴσως περὶ ἡμῶν ἐναντία, ἀλλ' οὕτω διακείμεθα περὶ τὰ ὀρθὰ καὶ ἀληθῆ περὶ Θεοῦ δόγματα, καὶ οὕτως ἐσμὲν καὶ νῦν, ὥσπερ ἦμεν καὶ πρότερον· καὶ γὰρ οὕτω συνεφωνήσαμεν μετὰ τῶν μηνυτῶν τοῦ πάππα, ἵνα, ἐὰν φανῇ τὸ ἡμέτερον δόγμα ἐν τῇ συνόδῳ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν κρεῖττον τῶν Λατίνων, ἔλθωσιν ἐκεῖνοι μεθ' ἡμῶν καὶ ὁμολογήσωσιν, ὥσπερ λέγομεν ἡμεῖς. Θαῤῥοῦμεν δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι οὕτω γενήσεται τῇ αὐτοῦ βοηθείᾳ καὶ χάριτι. Ἀκριβῶς οὖν πληροφορήθητι, ὅτι οὕτως εἶναι ταῦτα, ὡς γράφομεν τῇ ἁγιωσύνῃ σου. Γενέσθω οὖν οὕτω, καθὼς παραδηλοῦμεν αὐτῇ, ἵνα καταλάβῃ ἐνταῦθα ἡ ἁγιωσύνη σου μετὰ τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχιερέων πάντων· ἐπεὶ τοιαῦταί εἰσιν ἀναγκαῖαι καὶ ἀπαραίτητοι αἱ προκείμεναι ἐκκλησιαστικαὶ ὑποθέσεις. Ὁ πανάγιος Κύριος εἴη διαφυλάττων τὴν ἁγιωσύνην σου ἀνωτέραν παντὸς ἀνιαροῦ συναντήματος.

LX. *Archiepiscopus Leucadis transfertur in metropolim Naupacti.*

† Πρᾶξις συνοδικὴ ἐπὶ τῇ μετασθέσει τοῦ Ναυπάκτου ἐξ ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Λευκάδος.

† Σκοπεῖν χρὴ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα πανταχοῦ περιάγειν τόν γε ἀληθῶς εἰληφότα παρὰ Χριστοῦ τὴν τῶν αὐτοῦ λογικῶν θρεμμάτων ποιμαντικὴν προστασίαν, καὶ μὴν δὴ προὔργου τίθεσθαι, ὅπως μηδέν τι τούτων μέρος ὑποσυλῶν ὁ ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν βασκαίνων πῤῥῶ βάλλῃ τῆς προσηκούσης καὶ σωτηρίου νομῆς τῇ σπάνει καὶ ἐρημίᾳ τῶν ταῖς διδασκαλίαις ὥσπερ τισὶ πόαις ἐκτρέφειν αὐτὰ δυναμένων· οὐ μόνον γὰρ ἀπολεῖται τὸ τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον τῇ τῆς λογικῆς ἐνδείᾳ τροφῆς, ἀλλὰ καὶ θηρσὶ βορὰ ταυτὶ γενήσεται, λέγω δὴ ταῖς εὐδοκίμοις καὶ κιβδήλοις διδασκαλίαις τῶν ἔργον ἀεὶ ποιουμένων, τὰ τῆς εὐσεβείας εἰλικρινῆ δόγματα παραχαράττειν καὶ τῷ σίτῳ τὸ ζιζάνιον ὑποσπείρειν· ὅθεν οὐδ' ἐπὶ πολὺ χρὴ παρατείνεσθαι τὸ ἀπολιμαντον τῶν χηρευουσῶν ἐκκλησιῶν, μηδ' ἄνευ προέδρου ταύτας διατελεῖν, καὶ μάλισθ' ὅσαις συμβέβηκε μέσον γενῶν . . . . ὡς ἐν σποδιᾷ πῦρ συγκρύπτεσθαι καὶ τὸ φαίνειν κατὰ μικρὸν ἀποβάλλειν, μὴ παρόντος τοῦ τὴν ἄναψιν δυναμένου ποιεῖν, ὁποῖον δήπου καὶ τὸ νῦν ἡμῖν ἐν λόγοις· ἡ γὰρ ταῖς μεγίσταις ἄνωθεν ἐγκριθεῖσα τῶν μητροπόλεων ἀγιωτάτη μητρόπολις Ναυπάκτου, ἀρχιερέως γνησίου χηρεύουσα, ψήφῳ συνοδικῇ τὸν ἑαυτῆς ποιμένα καὶ πρόεδρον εἴληφεν, ἄνδρα συνετὸν καὶ πολλάκις ὑπὲρ εὐσεβείας διηγωνισμένον τε

Digitized by Google

καὶ παθόντα, ὡς ἔδειξεν ἡ ἡμῖν ὑπὲρ αὐτοῦ πεμφθεῖσα κοινῇ παρὰ τῶν ἐκεῖσε τοπαρχῶν, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἄλλων πάντων ἐκκρίτων τε καὶ λογάδων καὶ τῶν τοῦ κλήρου ἔγγραφος μαρτυρία, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν χειροτονίαν πρότερον τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Λευκάδος ἀνῃρημένον, ἀποδιωχθέντα δ' ἐκεῖθεν παρὰ τῶν Ἰταλῶν, ὃς δὴ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ψήφῳ συνοδικῇ, ὡς δεδήλωται, τῆς περὶ αὐτὴν ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν, τοῦ Καισαρείας, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Αἴνου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Σηλυβρίας καὶ τοῦ Γάνου, σεπτῷ τε κελεύσματι καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἐφ' ᾧ τὰ τῆς Ἐκκλησίας καλῶς ἱδρυται καὶ ἐστήρικται, ἀποκατέστη τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι ἐπὶ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Ναυπάκτου. Ἔνθεν τοι καὶ ἀπολύουσα ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν παροῦσαν συνοδικὴν πρᾶξιν πρὸς τόνδε τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Ναυπάκτου, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Αἰτωλίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸν, κῦρ Ματθαῖον, δίδωσιν αὐτῷ τὴν ἀνήκουσαν τῇδε τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ πᾶσαν τὴν ἀρχιερατικὴν διεξαγωγὴν, ὡς γνησίῳ ταύτης ἀρχιερεῖ, ὃς δὴ πρὸς τῷ λαχεῖν τὴν ἐπωνυμίαν τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ναυπάκτου ἕξει καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ταύτης ἐγκαθίδρυσιν. Νῦν μέντοι γε ὀφείλει ἔχειν τὴν ἑαυτοῦ καθέδραν ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς τῆς ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ Ἄρτης, ἔχειν τε καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν ἑτέρας ἐπισκοπάς, ἄνευ τῶν δύο ἐπισκοπῶν αὐτοῦ, τῆς τε Δρυνουπόλεως καὶ τῆς Βελᾶς, καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ ὑποτύπωσιν τῆς ἀνηκούσης αὐτῷ τιμῆς ἔν τε καθέδραις, στάσεσί τε καὶ συνελεύσεσιν, ἀναγνωστῶν σφραγῖδας ποιεῖν, ὑποδιακόνους τε καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν καὶ ἐπισκόπους εἰς τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας ἐγκαθιστᾶν, ἐφειμένον καὶ τοῦτο πράττεσθαι, ἐπιλαβέσθαι δὲ καὶ πάντων τῶν ὁθενδήποτε διαφερόντων δικαίων τῇ κατ' αὐτὸν ἁγιωτάτῃ μητροπόλει, ὅθεν ὀφείλουσιν οἵ τε ἐν αὐτῇ κληρικοὶ καὶ ἱερωμένοι, μονάζοντές τε καὶ λαϊκοὶ, ὑποκεῖσθαι τούτῳ καὶ πειθαρχεῖν, ὅσα γνησίῳ αὐτῶν ἀρχιερεῖ καὶ ποιμένι, μεαίτη τε καὶ διαλλακτῇ τὰ πρὸς Θεὸν, κ. τ. λ. Ἐπιδέδοται ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις τῷδε τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ναυπάκτου, ὑπερτίμῳ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, δι' ἀσφάλειαν, ἀπολυθεῖσα κατὰ μῆνα Ἰούλιον τῆς ἐνισταμένης ε' ἰνδ. τοῦ ,ϛωοε' ἔτους, ἥτις καὶ ὑπεσημάνθη τῇ αὐτοχείρῳ ὑπογραφῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

A Ἐφέσου, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Βιζύης, ὄντος διὰ γνώμης καὶ τοῦ Αἴνου, ἐλαλήθη περὶ τοῦ Χριστιανουπόλεως, ὅτι τε τὸν μοναχὸν Ἡσαΐαν τὸν ἀπὸ τῆς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου συνοδικῶς ἐπισχεθέντα, μὴ προβιβασθῆναι εἰς ἱερωσύνην διὰ τὸ δοῦναι καὶ αὐτὸν τῷ γόητι ἐνέχυρον ἐπὶ τὸ εὑρεῖν τὰ ὑπέρπυρα, ἅπερ ἀπώλεσεν ὁ μοναχὸς Ἰλαρίων, λαβὼν ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς τοιαύτης μονῆς, καὶ ταῦτα τὴν ὑπόθεσιν εἰδὼς καὶ διαμηνυθεὶς παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, διά τε τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ τε Ἐφέσου καὶ τοῦ Ἀδριανουπόλεως, μὴ λαβεῖν αὐτόν· ὁ δὲ λαβὼν καὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐκκλησίαν ἀπελθὼν ἐχειροτόνησε τοῦτον διάκονον, καὶ ὅτι τούτου γενομένου καὶ τοῦ ῥηθέντος Ἡσαΐου ἐλθόντος ἐνταῦθα καὶ καθαιρεθέντος ψήφῳ συνοδικῇ, B ἐπισχεθεὶς καὶ ὁ Χριστιανουπόλεως καὶ διαμηνυθεὶς, ἐλθεῖν ἐνταῦθα ἀπολογησόμενος συνοδικῶς, ὅτου χάριν πεποίηκε ταῦτα· ὁ δὲ οὐκ ἦλθε, προβαλλόμενος ἔνδειαν καὶ τὸ μὴ δύνασθαι δι' αὐτὴν ἐνταῦθα παραγενέσθαι, καὶ εἰ δεῖ συγχωρηθῆναι αὐτὸν ἐνεργεῖν τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης, μέχρις ἂν ἐνταῦθα παραγένηται. Πρὸς ταῦτα ἀπεφήναντο οἱ ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς, ἐπιβεβαιώσαντος ταῦτα ὕστερον καὶ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὅτι τὰ μὲν ἐγκλήματα ταῦτα καθαίρεσιν ἀπαιτεῖ τοῦ Χριστιανουπόλεως, τοιαῦτα πεποιηκότος· διὰ δὲ συγκατάβασιν καὶ ὅτι ἀπὼν οὐδεὶς καταδικάζεται, ἔστω συγκεχωρημένος διενεργεῖν ἀκωλύτως τὰ τῆς C ἀρχιερωσύνης, ἕως ἂν ἐνταῦθα παραγένηται. Ἐτάχθη δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι, εἰ μὲν ἐντὸς τοῦ ἐλευσομένου Μαΐου μηνὸς ἔλθοι, γεγονότων πρὸς ἐκεῖνον τριῶν μηνυμάτων, πρώτου μὲν ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα διὰ τιμίας γραφῆς τοῦ παναγιωτάτου δεσπότου ἡμῶν, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, δευτέρου δὲ καὶ τρίτου διὰ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ τε Μονεμβασίας καὶ τοῦ Λακεδαιμονίας, εὑρισκομένων ἐκεῖσε, τότε ἀπολογήσεται συνοδικῶς, καὶ γενήσεται τὸ τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ δόξαν κανονικῶς· εἰ δὲ τῶν μηνυμάτων γεγονότων, ὡς εἴρηται, καὶ τῆς τεταγμένης διωρίας παρελθούσης οὐκ ἔλθοι, τότε ἵνα καὶ ἀπὼν καθαιρῆται. Διὰ ταῦτα ἐγγέγραπται ταῦτα τῷ παρόντι κωδικίῳ σημειώσεως χάριν, *μηνὶ Νοεμβρίῳ ἰνδ.* ς'.

LXI. *Christianupoleos præsul in jus vocatur.*

† Μηνὶ Νοεμβρίῳ, θ', ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἰνδ. ς', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἐν τοῖς κελλίοις τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης αὐτοῦ τοῖς ἐν τοῖς δεξιοῖς κατηχουμενείοις, συνεδριαζόντων αὐτῷ καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Καισαρείας, τοῦ

D

LXII. *Metropolitæ Gothiæ committitur Ecclesia Chersonis.*

† Ἔνταλμα ἐξαρχικὸν τῷ Γοτθίας, γεγονὸς ἐπὶ τῇ τῆς Χερσῶνος ἐκκλησίᾳ.

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς γράμματος ἀνατίθησι τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Γοτθίας καὶ ὑπερτίμῳ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, τὴν ἐξαρχίαν καὶ διοίκησιν τῆς ἐν Χερσῶνι ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ὅστις καὶ ὀφείλει ἐπιβλέπειν καὶ ἐπιτηρεῖν ταύτην καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ εὑρισκομένους ἱερωμένους καὶ μονάζοντας καὶ τὸν λοιπὸν τοῦ Κυρίου Χριστώνυμον λαὸν καὶ παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι, κ. τ. λ. Ἀπελύθη τῇ δ'.

Digitized by Google

† Εἶχε καὶ διὰ τῆς τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. ζ'.

LXIII. *Synodus decernit, fundos ecclesiasticos non posse cedi imperatori.*

† Μηνὶ Νοεμβρίῳ . . . . ἰνδ' ς', διεκομίσθησαν λόγοι τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως πρὸς τὸν παναγιώτατον δεσπότην ἡμῶν, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, διὰ τοῦ περιποθήτου θείου τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ, τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κῦρ Μακαρίου Γλαβᾶ τοῦ Ταρχανειώτου, εἰπόντος, ὅτι ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος βούλεται καταστῆσαι στρατιώτας ἐν τοῖς χωρίοις ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς Σηλυβρίας, οἷς καὶ βούλεται δοῦναι τὰ ἐν αὐτοῖς χωράφια καὶ τὴν γῆν πᾶσαν τὴν ἐν αὐτοῖς· ἐπεὶ δὲ ἔχει καὶ ἡ μεγάλη Ἐκκλησία δύο χωρία, τὸ τοῦ Οἰκονομείου καὶ τὸ τοῦ Πασπαρᾶ, μηνύει τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ σου, ἵνα ἀπολυθῶσι ταῦτα παρ' αὐτῆς, ὡς ἂν παραλαβὼν ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος ταῦτα ποιήσῃ ἐπ' αὐτοῖς, ὅπερ βούλεται, κατέχειν γὰρ μέλλει ταῦτα μέχρι χρόνου ἑνός, καὶ εἰ μὲν ποιήσει, ὅπερ βούλεται, καθέξει ταῦτα καὶ εἰστέτι καὶ δώσει τῇ Ἐκκλησίᾳ ἑτέραν πρόσοδον, ἴσην τοῖς κτήμασι τούτοις, εἰ δὲ οὐ ποιήσει, ὅπερ βούλεται, ἀντιστραφήσονται ταῦτα πρὸς αὐτήν. Πρὸς ταῦτα ὁ παναγιώτατος δεσπότης ἡμῶν, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἀπεκρίνατο, ὡς Ἐγὼ οὐκ ἔχω ἄδειαν ἐκδοῦναί τινί τι τῶν τῆς Ἐκκλησίας κτημάτων, φύλαξ γάρ εἰμι τούτων κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων διαταγήν, καὶ τῶν μὲν προσόδων αὐτῶν εἰμι κύριος κατὰ πάντα καὶ ἐξουσιαστής, ὥστε ποιεῖν ἐπ' αὐτοῖς πᾶν, ὅπερ βούλομαι, τῶν δὲ ὑποκειμένων αὐτῶν καὶ τῶν κτημάτων οὐχί, ἀλλὰ φύλαξ μᾶλλόν εἰμι· διὰ τοῦτο καὶ οὐ ποιήσω τοῦτό ποτε. Προτροπῇ δὲ τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης αὐτοῦ συνήχθησαν οἱ ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς καὶ ὑπέρτιμοι ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ Ἀκαταλήπτου, ὁ Καισαρείας, ὁ Ἐφέσου, ὁ Κυζίκου, ὁ Χαλκηδόνος, ὁ Βιζύης, ὁ Βρύσεως, ὁ Περιθεωρίου, ὄντος διὰ γνώμης καὶ τοῦ Αἴνου, καὶ ἀκηκοότες ταῦτα καὶ ἐρωτηθέντες εἰπεῖν, τί καὶ αὐτοῖς δοκεῖ περὶ τούτου, πάντες εἶπον ὡς ἀπὸ ἑνὸς στόματος, μὴ ἔχειν ἄδειαν μήτε τὸν παναγιώτατον δεσπότην ἡμῶν, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, μήτε τὴν περὶ αὐτὸν ἱερὰν καὶ μεγάλην σύνοδον ἐκδοῦναι πρός τινά τι τῶν τῆς Ἐκκλησίας κτημάτων· κεκωλυμένον γὰρ εἶναι τοῦτο παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ ἀπειρημένον τὸ διδόναι τινὰ τῶν ἐπισκόπων ἀπὸ τῶν κτημάτων τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκκλησίας πρός τινα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἴπερ καὶ βουλόμεθα ποιῆσαι τοῦτο, ἀλλ' οὐ δυνάμεθα, κωλυόμενοι παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων. Ἐπὶ τούτοις εἶπεν ὡς ἀπὸ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως ὁ περιπόθητος θεῖος τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ, ὅτι ἐπεὶ οὐ διδόατε ταῦτα πρὸς αὐτόν, δότε ταῦτα, ἵνα κατέχῃ, ὥσπερ κατέχουσιν ἕτεροι καὶ σπείρουσιν ἐν αὐτοῖς καὶ ἀποδιδόασι τὴν μορτὴν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, δότε οὖν καὶ αὐτῷ ὁμοίως, ἵνα ὁρισμῷ τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ ἀποδιδῶται ἡ μορτὴ τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ πρὸς ταῦτα οὖν εἶπεν ἡ ἱερὰ σύνοδος, ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἔχομεν ἄδειαν ποιῆσαι· κεκώλυται γὰρ καὶ τοῦτο παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων, διακελευομένων, μὴ δίδοσθαι τὰ τῆς Ἐκκλησίας κτήματά τινι τῶν δυνατῶν, μήτοι γε καὶ βασιλεῖ. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἀπεφήνατο καὶ ὁ παναγιώτατος δεσπότης ἡμῶν, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ ἡ περὶ αὐτὸν ἱερὰ καὶ μεγάλη σύνοδος, ὅτι ἡμεῖς μὲν ἄδειαν οὐκ ἔχομεν ἐκδοῦναι τὰ τῆς Ἐκκλησίας κτήματα πρός τινα· οὐδὲ γὰρ βουλομένοις ἡμῖν ἐξέσται τοῦτο ποιῆσαι· διὰ τοῦτο καὶ οὐδόλως ἀπολύομεν ταῦτα. Εἰ δὲ βούλεται ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος λαβεῖν αὐτὰ τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, ὃ βούλεται ποιῆσαι, ποιησάτω. Αὐτὸς ἔδωκε ταῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ, αὐτὸς καὶ βουλόμενος λαβεῖν αὐτὰ λαβέτω, ἐξουσίαν ἔχει ποιῆσαι ἐπὶ τούτοις, ὃ βούλεται. Ἡμεῖς ἀφ' ἑαυτῶν οὐδόλως ποιήσομεν τοῦτο, κἂν εἴ τι γένηται. Εἰς γοῦν τὴν περὶ τούτου δήλωσιν ἐγράφησαν ταῦτα ἐν τῷ παρόντι κωδικίῳ σημειώσεως χάριν.

LXIV. *Ecclesia Sardium subjicitur metropoli Philadelphiæ.*

† Πρᾶξις συνοδικὴ ἐπὶ τῷ Φιλαδελφείας.

† Ὁ δὲ πάντα μεταποιῶν χρόνος καὶ ἀμείβων καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν χωρεῖν παρασκευάζων τὰ καλῶς ἔχοντα μέχρι τοῦδε τὰ ἑαυτοῦ ποιῶν καὶ τῆς ἰδίας φυσικῆς ἀκολουθίας ἐχόμενος καὶ τὴν τῶν Σάρδεων μεγάλην μητρόπολιν, ἐφ' οὗτω δόξης προήκουσαν καὶ τοσαύτην περιφάνειαν σχοῦσαν ἀπό τε χρόνου καὶ τῆς τῶν ἐν αὐτῇ καλλίστης εὐταξίας τε καὶ παιδεύσεως, ὡς καὶ ταῖς μεγίσταις καὶ πρώταις συναριθμηθῆναι τῶν μητροπόλεων, καὶ τὸ πρωτεῖον πλὴν ὀλίγων τινῶν κατὰ πασῶν ἐπιφέρεσθαι καὶ τὸ κράτος, κἂν ταῖς ἁπάντων ἐγκειμένην γλώσσαις, ὡς ἥδυσμά τι τερπνὸν καὶ καλλώπισμα τῶν ὅσαι τῆς Ἀσίας προκάθηνται πόλεων, εἰς τοσοῦτο νῦν ἀμορφίας προήνεγκε ταύτην καὶ οὕτω τὸ κατ' αὐτήν, Θεοῦ δηλαδὴ συγχωροῦντος, διέθετο, ὡς μηδὲ σχῆμα γοῦν πόλεως ἀποσώζειν καὶ μικρόν τινα χαρακτῆρα ἀντὶ παραδείσου τρυφῆς, ἀφανισμοῦ καὶ ἀπωλείας πεδίον γεγενημένην. Καὶ ταῦτα μὲν τῷ χρόνῳ ποιεῖν καὶ τὰ πολλῷ τούτων ἔτι χείρω τοῖς πᾶσι προσαπειλεῖν ἔθος, ὕλην εὑρίσκοντι τὴν καθ' ἡμῶν ἀγανάκτησιν τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν πλῆθος, μάλα δικαίως ἡμῖν ἐπιγιγνομένην. Τοῖς δέ γε τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν καὶ τῆς εἰς τὸ κρεῖττον ἐπανορθώσεως ἀνάγκην ἔχουσι κήδεσθαι τῶν ἀπολωλότων τὰ καταλειφθέντα μέρη συνάγειν προσήκει καὶ τούτοις φυλακὴν εἰς τὸ ἐξῆς χορηγεῖν, ὡς ἂν τῆς χρονικῆς ἐπιβουλῆς ἀνώτερα τὰ τῆς ῥηθείσης ἐκκλησίας περιλειφθέντα ἐκ πολλῶν μικρὰ λείψανα πνευματικῆς ἐπισκέψεως ἀξιῶσαι τῶν προσηκόντων ἂν εἴη, τὸν καλὸν ἐκεῖνον μιμουμένους ποιμένα, ὃς τὰ πολλὰ τῶν προβάτων καταλιπών, καλῶς ἔχοντα, ἐπὶ τὴν τοῦ ἀπολωλότος ἑνὸς ζήτησιν καθῆκεν. Ἔνθεν τοι καὶ τὴν ἁγιωτάτην Φιλαδελφείας μητρόπολιν, πολλὰ φιλουμένην Θεῷ καὶ διὰ τοῦτο καὶ μέχρι τέλους ἀνάλωτον τηρουμένην καὶ μηδενί ποτ' ἂν τῶν ἐθνῶν αὐχένα κλίναι προστεταγμένην, ποιμένα τε πλουτοῦσαν τὸν Λαρίων τὸν τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ καὶ ταῖς

Digitized by Google

αὐτοῦ σὺν τοῖς λόγοις τε καὶ διδάγμασιν εὐχαῖς κατεστηριγμένην, μητέρα τούτων δὴ τῶν καταλειφθέντων καὶ μητρόπολιν καλὸν ἔδοξεν ἡμῖν καταστῆσαι, οὐ δόξαν μᾶλλον αὐτῇ παρεχομένην, ὅσον αὐτοῖς τὴν ἀπ' αὐτῆς σωτηρίαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν. Συνδιασκεψαμένη τοίνυν τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν τῇ περὶ αὐτὴν ὁμηγύρει τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῷ Ἐφέσου, τῷ Κυζίκου, τῷ Νικαίας, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Βρύσεως, τῷ Περιθεωρίου καὶ τῷ Μιλήτου, πέπραχε τὴν μὲν ἐνορίαν πᾶσαν τῶν Σάρδεων, ὅση τίς ἐστιν, εἶναι ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην ταύτην μητρόπολιν, ταύτην δ' ὡσαύτως τὴν τῶν Σάρδεων κεκτημένην τόπον καὶ θρόνον, τοῦτο εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα χρόνον εἶναι, ὅπερ αἱ Σάρδεις ἦσαν, καλῶς ἔχουσαι καὶ μήπω τῇ τῶν ἐθνῶν φθορᾷ, Θεοῦ παραχωρήσαντος, ἐκδοθεῖσαι. Ἐξέσται τοίνυν τὸ ἀπὸ τοῦδε τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Λυδίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, γνησίῳ ὄντι ἀρχιερεῖ καὶ τῆς περιλειφθείσης ἐνορίας τῶν Σάρδεων, μετέχειν πάντων τῶν ἀνηκόντων τῷ τοιούτῳ θρόνῳ, ἧγουν τοῦ τε τόπου καὶ τῆς ἐν ταῖς ἱεραῖς συνάξεσι στάσεως καὶ καθέδρας, τοῦ τε διακόνους καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν, ἐπισκόπους ἐν ταῖς ὑπ' αὐτὰς ἐκκλησίας ἐγκαθιστᾷν καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πάντα ποιεῖν καὶ πράττειν, ὅσα πᾶσι τοῖς γνησίοις ἀρχιερεῦσιν ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησίαις ἀνήκει ποιεῖν, τῶν καταλειφθέντων μερῶν ἐκείνης ὑποκειμένων τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Φιλαδελφείας, ὀφειλούσῃ καὶ τὸν τόπον ἔχειν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὸν θρόνον ἐκείνης, ὡς εἴρηται, ὀφειλόντων πάντων τῶν ἐν αὐταῖς εὑρισκομένων Χριστιανῶν ὑποκεῖσθαι αὐτῷ δὴ τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας καὶ πειθαρχεῖν, ὡς γνησίῳ ἀρχιερεῖ καὶ διαλλακτῇ καὶ μεσίτῃ αὐτῶν τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, μηδενὸς ὄντος τοῦ πλεονεκτικῷ τινι τρόπῳ παρεισαχθέντος καὶ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τούτων ἱερατικόν τι βουληθησομένου ποτὲ διαπράξασθαι. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Ἀπελύθη τῇ ι'. Εἶχε καὶ διὰ τῆς τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Αὐγούστῳ, ἰνδ. ζ'.*

LXV. *Patriarcha Philotheus litteris ad patriarcham Antiochiæ datis conqueritur de quodam Marco.*

† Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ιε', ἰνδ. η'.

† Ἁγιώτατε δέσποτα, πατριάρχα θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ, τὸν παντοδύναμον διὰ παντὸς ἱκετεύω Κύριον, ὅπως ὑγιαίνοι ἡ ἁγιωσύνη σου καὶ σωματικῶς, καὶ παντοίαν ἔχοι τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπίδοσιν εἰς καταρτισμὸν καὶ στηριγμὸν τοῦ ὑπὸ σὲ Χριστωνύμου ποιμνίου καὶ ὑπερασπισμὸν τῆς ἀρωμήτου καὶ ὑγιοῦς πίστεως. Ὁπόσα σκάνδαλα καὶ θορύβους καὶ συγχύσεις καὶ ταραχὰς ἐποίησεν ἐνταῦθα ὁ παρὰ τῆς σῆς ἁγιότητος εἰς προστασίαν ἀποσταλεὶς πρὸ καιροῦ τῆς σεβασμίας μονῆς τῶν Ὁδηγῶν, ὁ ποτὲ Ἀπαμείας, παρεδηλώθησαν καὶ παρὰ πολλῶν τῶν ἡμετέρων γραμμάτων τῇ σῇ ἁγιότητι καὶ παρὰ τῶν αὐτόθι ἐρχομένων, καὶ οὐκ ἔστι νῦν χρεία τὰ αὐτὰ πάλιν γράφειν περὶ τῶν αὐτῶν· τοῦτο δὲ μόνον ἔστιν ἀνάγκη πᾶσα παραδηλῶσαι, ὡς οὗτος ὁ ποτὲ Ἀπαμείας, Μάρκος, ὡς φαίνεται ἀπὸ τοῦ πράγματος, οὔτε πατριάρχην Ἀντιοχείας ἔχει, οὔτε σύνοδον, οὔτε Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' οὐδὲ ἐκκλησίαν. Ἐποίησεν αὐτόθι, ὅσα ἀλλότρια καὶ ξένα παντὶ ἀνθρώπῳ Χριστιανῷ, ὡς ἐμάθομεν ἀπὸ τῶν τῆς σῆς ἁγιότητος γραφῶν, ἦλθεν ἐνταῦθα, καὶ ἐτάραξε τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν βασιλείαν, τὴν Κωνσταντινούπολιν, σχεδὸν τὸ πᾶν, καθῃρέθη παρὰ τῆς σῆς ἁγιότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς συνόδου, καὶ ἀφορισμῷ καθυπεβλήθη, ἐὰν μὴ συντόμως ἐπαναστρέψῃ αὐτόθι, καὶ οὐδὲ ἐφρόντισε περὶ τούτου, οὐδὲ λόγου ἠξίωσε, ἀλλὰ καὶ τοὺς διακομίσαντας ἀρχιερεῖς τὰ τοιαῦτα καὶ ὕβρισε καὶ ὑβρίζει, καὶ οὐδὲ ἰδεῖν ἐθέλει, καὶ νῦν πάλιν βούλεται ἵνα καὶ τὸ μοναστήριον λάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ μήτε ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως εἶναι, μήτε μὴν ὑπὸ τὸν Ἀντιοχείας, ὥσπερ μέλλεις μαθεῖν καὶ ἀπὸ τῶν γραφῶν τῶν ἐνταῦθα ἀρχιερέων τῆς σῆς ἁγιότητος· τὸ δὲ χείριστον, ὅπερ ἤκουσα νῦν, ὅτι βούλεται ἵνα ἔλθῃ αὐτόθι, νὰ ἀπατήσῃ καὶ τὴν ἁγιωσύνην σου καὶ τὴν σύνοδόν σου, νὰ λάβῃ πάλιν τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν προστασίαν τῆς μονῆς, καὶ εὑρίσκηται ἐνταῦθα. Τί ταῦτα; ἀνθρώπου; Χριστιανοῦ; διαβόλου ἀντικρὺς εἰσιν ἔργα. Ἐγὼ τὴν εἰρήνην χρῄζω καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν φιλίαν τῆς ἁγιωσύνης σου, ὅτι οὐκ ἄλλως ἡμᾶς ἔχειν δεῖ, ἐπεὶ τοῦτο διδάσκομεν, καὶ εἰς τοῦτο ἐτάχθημεν, καὶ αὐτὸν ἔχομεν διδάσκαλον τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν τὴν εἰρήνην. Καὶ εἴπερ ἔλθοι αὐτόθι, φέρων γραφὰς ἢ προστάγματα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ζητῶν συγχώρησιν, ἵνα πάλιν ἐπαναστρέψῃ ἐνταῦθα εἰς προστασίαν τῆς μονῆς, ἀπόπεμψον αὐτὸν, καὶ μηδόλως ἀκούσῃς αὐτοῦ· προξενήσει γὰρ σκάνδαλον, εἴπερ γένοιτο μέσον ἡμῶν, μέγα. Ἐγὼ τοὺς ἐρχομένους ἐνταῦθα τῆς σῆς ἁγιότητος πάντας καὶ ἀναδέχομαι καὶ ἀγαπῶ, καὶ ἕτερον ἂν πέμψῃς ἐνταῦθα, κἀκεῖνον καὶ ἀναδέξομαι καὶ ἀγαπήσω, εἴπερ καὶ εἰρηνεύειν ἐθελήσει, καὶ μὴ συγχύσεις ἐγείρειν καὶ σκάνδαλα. Εἰ γὰρ τοιοῦτος κακὸς ἄνθρωπος ἀναφανείη μέσον εἰς τὴν πόλιν μου, εἰς τὸν θρόνον μου, μεγάλως σκανδαλισθήσομαι, ὥσπερ ἔμελλε ποιήσειν καὶ ἡ ἁγιότης σου εἰς τόπον σου αὐτόθι, εἴπερ σοι ἔβλεπέ τι τοιοῦτον. Ἐρρῶσο, ἐν Κυρίῳ ἁγιώτατε δέσποτα, ποθεινότατε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε καὶ διὰ τῆς τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Φιλόθεος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

LXVI. *Synodi decretum de non alienandis bonis Ecclesiæ.*

† Ἐπειδήπερ ἀνηνέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι, ὅτι τινὲς τῶν ἀρχιερέων, παραγινόμενοι εἰς τὰς λαχούσας αὐτοὺς ἐκκλησίας, χρέος ἔχοντες κατὰ πάντα

Digitized by Google

σπεύδειν τρόπον συνιστᾷν καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἄγειν τὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησιῶν κτήματα, μήτοι γε μόνον αὐτὰ συντηρεῖν καὶ φυλάσσειν ἀμείωτα καὶ ἀνεκποίητα καθάπαξ καὶ ἀκαταδούλωτα, ὡς ἂν ἐξ αὐτῶν αὐτοί τε τὸ ἱκανὸν ἔχοιεν, καὶ δὴ καὶ οἱ πρὸς αὐτοὺς ἀφορῶντες καὶ προμήθειαν ἐξαιτούμενοι τοῦ σκοποῦ μὴ ἀποτυγχάνωσιν· οἱ δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως τὰ μὲν τῶν προσηκόντων ταῖς ἐκκλησίαις ἀκινήτων κτημάτων τοῖς βουλομένοις πιπράσκουσι, τὰ δ' αὖθις ἀμετόχως ἀποχαρίζονται, τὰ δὲ παρὰ τὸ ἁρμόζον τέλος ἐκληπτορικῶς τισιν ἐκδιδόασι· καὶ τοῦτο μάλιστα γέγονεν ἐπὶ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Αἴνου, τῶν κατὰ καιροὺς εἰληφότων τὴν προστασίαν αὐτῆς ταῖς προειρημέναις αἰτίαις ἐς τοσοῦτον καταστενωσάντων αὐτήν, ὡς μηδὲ τὴν τῶν ἀναγκαίων χρείαν παρέχειν δύνασθαι τῷ γνησίως αὐτῆς ἀρτίως προϊσταμένῳ ἀρχιερεῖ, μήτοι γε καὶ πτωχοῖς ἐξαρκεῖν διδύναι, ὅπερ ὁ τοῦ Θεοῦ βούλεται νόμος καὶ οἱ θεῖοι κανόνες διακελεύονται. Ἡ μετριότης ἡμῶν, τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς ἑπομένη κανόσι, κατὰ κοινὴν ὁμόνοιαν τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ἀμασείας, τοῦ Τραπεζοῦντος, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Σωζοπόλεως καὶ τοῦ Χερσῶνος, τὸ πρὸν αὐτῆς σιγιλλιῶδες ἐκτίθησι γράμμα, δι' οὗ καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τοὺς λέγοντας, εἴ τις ἐπίσκοπος εὑρεθῇ ἢ ἡγούμενος ἐκ τῶν αὐτουργίων τοῦ ἐπισκοπείου ἢ τοῦ μοναστηρίου ἐκποιούμενος εἰς ὀρχοντικὴν χεῖρα ἢ ἑτέρῳ προσώπῳ ἐκδιδούς, ἄκυρον εἶναι τὴν ἔκδοσιν κατὰ τὸν κανόνα τῶν ἁγίων ἀποστόλων οὕτωσι κατὰ ῥῆμα διεξιόντα· « Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐχέτω τὴν φροντίδα, καὶ διοικείτω αὐτά, ὡς τοῦ Θεοῦ ἐφορῶντος, μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ σφετερίζεσθαί τι ἐξ αὐτῶν ἢ συγγενεσιν ἰδίοις· τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίζεσθαι· εἰ δὲ πένητες εἶεν, ἐπιχορηγείτω ὡς πένησι, καὶ μὴ προφάτει τούτων τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπεμπολείτω. » Ὁμοίως καὶ ἡ πρὸς Δόμνον ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου τάδε φησὶ ἐν μέρει· « Κειμήλια μὲν γὰρ καὶ κτήσεις ἀκινήτους ἀνεκποίητα τοῖς ἐκκλησίαις σώζεσθαι χρή, ἐκποιήσεις δέ ἐστιν ἡ μετάθεσις τῆς δεσποτείας, ἤγουν ἡ δωρεὰ, ἡ πρᾶσις, ἡ ἐμφύτευσις, ἡ ἀνταλλαγὴ καὶ τὰ ὅμοια· ἔκδοσις δὲ ἡ ἐπὶ προσώποις ἢ χρόνοις ὡρισμένοις παραπομπή· καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἡ ἔκδυσις ἐκποίησις λέγεται, καὶ ἡ ἐκποίησις ἔκδοσις. » Ὁμοίως καὶ ὁ πεντεκαιδέκατος κανὼν τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου τοιάδε φησί· « Περὶ τῶν διαφερόντιδν τῷ κυριακῷ ἤτοι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅσα ἐπισκόπου μὴ ὄντος πρεσβύτεροι ἐπώλησαν, ἀνακαλεῖσθαι τὸ κυριακὸν, ἐν δὲ τῇ κρίσει τοῦ ἐπισκόπου εἶναι, εἴτε προσήκει ἀπολαβεῖν τὴν τιμὴν τοὺς κακῶς ὠνησαμένους, εἴτε καὶ μή, διὰ τὸ πολλάκις τὴν πρόσοδον τῶν πεπραμένων ἀποδεδωκέναι αὐτοῖς τούτοις πλείονα τὴν τιμήν. » Καὶ ἡ μα' τοῦ γ' τίτλου διάταξις οὕτω φησί· « Κατ' ἐνιαυτὸν ὁ οἰκονόμος παρατίθεται λόγον τῆς αὐτοῦ διοικήσεως τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ ἀποδίδωσιν, εἴ τι φανῇ βλάψας ἢ κερδήσας· εἰ δὲ τελευτήσει πρὸ τῶν λογισμῶν, ὑπόκεινται τούτοις οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ. » Καὶ ἡ διάταξις τοῦ β' τίτλου φησὶν, ὅτι ὁ μὴ δι' ἀνάρρυσιν αἰχμαλώτων ἀγοράζων ἱερὰ σκεύη. . . . . *Reliqua desunt.*

LXVII. *Synodi decretum de bonis metropoleos Methymnæ alienatis.*

† Ἐπεὶ ἀντηνέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι, ὡς ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Μηθύμνης οἱ κατὰ καιροὺς τὸν ἀρχιερατικὸν αὐτῆς κατέχοντες θρόνον παρέδωκαν πρός τινας τῶν κληρικῶν ἀπὸ τῶν τῆς Ἐκκλησίας κτημάτων ἐπὶ τῷ κατέχειν τούτους αὐτὰ καὶ ἐκδουλεύειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀποδιδόντας αὐτῇ καὶ τὸ ἀνῆκον τέλος, τοῦ καιροῦ δὲ πρσίόντος καὶ τῶν παραλαβόντων ταῦτα τετελευτηκότων, κατέχουσι ταῦτα κατὰ διαδοχὴν ἀπ' ἐκείνων οἱ κληρονόμοι ἐκείνων, μὴ ὄντες ὅλως κληρικοὶ, μηδὲ τὴν ἀνήκουσαν ὑπηρεσίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ διδόντες, ἄλλοι δὲ οὐδὲ τέλος διδόασιν, ἀλλὰ κατέχουσι ταῦτα ἐξουσιαστικῶς ὡς ἴδια αὐτῶν, τινὲς δὲ καὶ διδόντες ὀλίγον διδόασι· καὶ διὰ ταῦτα ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Μηθύμνης καὶ ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς αὐτῆς καὶ συλλειτουργὸς, κῦρ Χαρίτων, βοηθείας τυχεῖν, ὥστε ἐπαναστραφῆναι τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ τὰ κτήματα αὐτῆς· ἡ μετριότης ἡμῶν, συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, διέγνω καὶ ἀπεφήνατο, ὡς ἂν εἰ μὲν κληρικοί εἰσιν οἱ κατέχοντες τὰ τῆς Ἐκκλησίας κτήματα, κατέχωσιν ὁμοίως καὶ οὗτοι ταῦτα, καθὼς καὶ οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι κληρικοὶ, ἀφ' ὧν ἔχουσιν οὗτοι ταῦτα κατὰ διαδοχὴν, καὶ τὴν ἀνήκουσαν ὑπηρεσίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ διδόντες καὶ τὸ σύνηθες τέλος. Εἰ δὲ οὐκ εἰσὶ κληρικοὶ, εἰ μὲν βούλονται κατέχειν αὐτὰ, ὀφείλουσιν ἀποδιδόναι τὸ τέλος ὑπὲρ αὐτῶν, ἀναλόγως πρὸς ἃ κατέχουσιν· εἰ δὲ οὐ βούλονται διδόναι τέλος, ὀφείλουσιν ἀντιστραφῆναι τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ κτήματα χωρὶς λόγου τινὸς καὶ προφάσεως, εἴπερ εἰσὶ τοιαῦτα, οἷα παρέλαβον ἐξ ἀρχῆς· εἰ δὲ ἐποίησαν ἀνακτήσεις τινὰς καὶ βελτιώσεις ἐν αὐτοῖς, κατέχειν μὲν ὀφείλουσι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος διδόναι ἀπαραιτήτως τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τούτου γὰρ χάριν ἀπολέλυται καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ Μηθύμνης, ἐπὶ τῷ προσεῖναι αὐτῇ δι' ἀσφάλειαν.

† Ἀπελύθη τῇ ιθ'. † Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Ἰουνίῳ, ἰνδ. η'.

LXVIII. *Patriarchæ literæ exhortatoriæ datæ ad Demetrium, magnum ducem Russiæ.*

† Εὐγενέστατε μέγα ῥῆξ πάσης Ῥωσίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι γνησιώτατε καὶ ἠγαπημένε υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Δημήτριε, ὑγείαν καὶ εὐθυμίαν ψυχῆς, σώματός τε καὶ ῥώσιν καὶ εὐεξίαν, ζωὴν εἰρηνικὴν καὶ πολυετῆ, ἐπίδοσιν καὶ αὔξησιν καὶ προκοπὴν τοῦ σοῦ βίου καὶ τῆς ἀρχῆς σου, καὶ ἄλλο εἴ τι ἀγαθὸν καὶ σῳ ἥριον, ἐπεύχεται τῇ εὐγενείᾳ σου ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Τὰ

Digitized by Google

γράμματα τῆς εὐγενείας σου διεκομίσθησαν ἐνταῦθα πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα, καὶ ἐσώθησαν καλῶς μετὰ τοῦ ἀνθρώπου σου τοῦ Δανιήλ. Καὶ ἐγνώρισα καὶ ἔμαθον περὶ πάντων ὧν παρεδήλους καὶ ἔγραφες, καὶ εὐχαρίστησα τῷ Θεῷ, ὅτι ἔχεις καλῶς εἰς τὴν ὑγείαν σου καὶ εἰς τὰ πράγματά σου καὶ εἰς τὴν ἀρχήν σου. Ἐγὼ γοῦν κατὰ τὸ χρέος, ὅπερ ὀφείλω ὡς κοινὸς πατὴρ ἄνωθεν ἀπὸ Θεοῦ καταστὰς εἰς τοὺς ἁπανταχοῦ τῆς γῆς εὑρισκομένους Χριστιανούς, ἀεὶ καὶ σπουδάζω καὶ ἀγωνίζομαι ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, καὶ εὔχομαι εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν, πλέον δὲ τοῦτο ποιῶ εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ αὐτόθι εὑρισκόμενον τοῦ Χριστοῦ ἅγιον ἔθνος, διὰ τὸν φόβον, ὃν ἔχουσι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν, εὔχομαι καὶ ἀγαπῶ πάντας ὑμᾶς, ὡς εἶπον, πλέον τῶν ἄλλων· τὴν δὲ εὐγένειάν σου ἔτι περισσοτέρως καὶ ἀγαπῶ καὶ εὔχομαι ὡς υἱόν μου διὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν φιλίαν, ἣν ἔχεις εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, καὶ τὴν καθαρὰν πίστιν, ἣν ἔχεις εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ τὴν στοργὴν καὶ τὴν ὑποταγήν, ἣν ἔχεις εἰς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος· ἔμαθον γάρ, ὅτι στέργεις αὐτὸν καὶ ἀγαπᾷς, καὶ πᾶσαν ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν ἀπονέμεις αὐτῷ, ὡς μοι ἔγραψεν οὗτος, καὶ ἀπεδεξάμην σε πολλὰ καὶ ἠὐξάμην σοι· καὶ οὕτω ποίει, υἱέ μου, ἵνα ἔχῃς τὴν εὐχήν μου καὶ εἰς τὸ ἔμπροσθεν· οὐ μόνον γὰρ ἐν τῷ παρόντι βίῳ μέλλεις ἔχειν ἔτι πλέον καὶ τὴν ζωήν σου ἄλυπον καὶ τὴν ἀρχήν σου ἀκατάλυτον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τὴν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρ' ἐμοῦ περισσοτέρας πολλὰ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐλογίας· ὁ γὰρ μητροπολίτης ὁ παρ' ἐμοῦ καταστὰς τύπον φέρει τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀντὶ ἐμοῦ εὑρίσκεται αὐτόθι, καὶ πᾶς ὁ ὑποτασσόμενος αὐτῷ καὶ ὁ σπουδάζων καὶ ἀγαπᾷ καὶ τιμᾷ καὶ πείθεσθαι αὐτῷ τῷ Θεῷ ὑποτάσσεται καὶ τῇ ἡμῶν μετριότητι. Πᾶσα γὰρ ἡ πρὸς αὐτὸν γινομένη τιμὴ εἰς ἐμὲ διαβαίνει καὶ δι' ἐμοῦ ἀντικρὺς πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν, καὶ ὃν ἂν εὔξηται οὗτος καὶ ἀγαπήσῃ διά τινα αἰτίαν ἀγαθὴν ἢ διὰ τὴν εὐσέβειαν αὐτοῦ ἢ διὰ τὴν ὑποταγήν του, ἔχω τον καὶ ἐγὼ εὐλογημένον καὶ ὁ Θεὸς ὡσαύτως, καὶ τὸ ἐναντίον, ὃν ἂν ὀργισθῇ καὶ ἀφορίσῃ, ἔχω τον καὶ ἐγὼ οὕτως. Διὰ τοῦτο, υἱέ μου, ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ ταῦτά σοι γράφω, καὶ γινώσκει καὶ ἡ εὐγένειά σου, τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ, καὶ πληροῖς αὐτά· ἔτι πλέον ἀγωνίζου καὶ σπούδαζε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· οὕτος γὰρ ὁ μητροπολίτης καὶ μέγας ἄνθρωπος ἐνι, καὶ ἀπὸ Θεοῦ ἐτάχθη πατήρ, καὶ πολλά σε ἀγαπᾷ, ἵνα ἡ μετριότης ἡμῶν ἀκούουσα ἔχῃ εὐφροσύνην μεγάλην καὶ χαράν. Καὶ ταῦτα μὲν ἔχουσιν οὕτως, περὶ δὲ τῶν ἄλλων ὧν ἐζήτησας, ἐγένοντο κατὰ τὴν παράκλησίν σου καὶ τὴν ἀξίωσίν σου γράμματα τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ ἤδη ἔρχονται σὺν Θεῷ αὐτόθι, καὶ μέλλεις ἰδεῖν ταῦτα καὶ μαθεῖν ἀκριβῶς περὶ πάντων ἀπὸ τοῦ μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας. Ἐγένοντο δὲ, καθὼς ἀπεδέξω, καὶ πολλά σε ἐπῄνεσα καὶ ἠγάπησα καὶ ἠὐξάμην σοι τούτου ἕνεκα. Ἐλυπήθην γὰρ πολλὰ καὶ ὠργίσθην κατὰ τῶν ῥηγῶν, ὥσπερ μέλλεις μαθεῖν καὶ ἀπὸ τῶν γραμμάτων μου, καὶ καλῶς ἐποίησας πολλὰ καὶ ἔγραφάς μοι περὶ τούτου, καὶ ὅ τι θέλεις, καὶ εἴ τι χρῄζεις, γράφε μετὰ πάσης πληροφορίας, καὶ ζήτει, ὅπερ θέλεις· ὁ πατήρ σού γάρ εἰμι καὶ ἐγὼ καὶ σὺ υἱός μου γνήσιος. Ἔτι δὲ καὶ ὁ υἱός μου, ὁ ἀδελφός σου, ὁ κῦρ Βολοντίμοιρος· ἀγαπῶ γὰρ ἐγὼ καὶ τοῦτον πολλὰ καὶ ἀποδέχομαι· δι' ἅπερ ἔχει ἀγαθά, καὶ τὰ αὐτὰ γράφω καὶ εἰς αὐτὸν, ὅσα καὶ εἰς τὴν εὐγένειάν σου. Καὶ ὁ Θεὸς νὰ διατηρῇ ὑμᾶς ἀνόσους, ἀβλαβεῖς καὶ ἀνωτέρους παντὸς ἀνιαροῦ συναντήματος.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς εὸ· Μηνὶ Ἰουνίῳ, ἰνδ. η'.*

LXIX. *Patriarchæ litteræ exhortatoriæ datæ ad metropolitam Kioviæ et totius Russiæ.*

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὑπέρτιμε, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ, χάριν, εἰρήνην, ἔλεος, ὑγείαν ψυχῆς, βῶσιν σώματος καὶ ἄλλο πᾶν ἀγαθὸν ὁμοῦ κἀ σωτήριον ἐπεύχεται τῇ ἱερότητί σου ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Τὰ γράμματα τῆς ἱερότητός σου διεκομίσθησαν ἐνταῦθα πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα, καὶ ἐγνώρισα ἀπὸ τούτων καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου σου, τοῦ Ἀββακοὺμ, τοῦ διακομίσαντος ταῦτα, πάντα ὅσα ἔγραφες καὶ ἀνέφερες· ἐποίησας οὖν καλῶς καὶ ἀπέστειλας ἐνταῦθα ἐγγράφους σου ἀναφορὰς καὶ ἀνθρωπόν σου, καὶ ὡς δεῖ ποιεῖν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς· γινώσκει γὰρ ἡ ἱερότης σου ἀκριβῶς τὴν εἰς τοῦτο κανονικὴν ψῆφον καὶ παρακέλευσιν, ἣγουν ὅπως πρέπει πάντας τοὺς κατὰ τόπον ἀρχιερεῖς, ποῦ μὲν αὐτοὺς ἔρχεσθαι πρὸς τὸν πατριάρχην καὶ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ποῦ δὲ, ὅταν οὐδὲν ἔχωσι τοῦτο εὔκολον, καὶ γράμματα πέμπειν καὶ ἀνθρώπους καὶ ἀναφέρειν καὶ ζητεῖν, περὶ ὧν χρῄζουσι. Διὸ γοῦν τοῦ χρόνου τὴν ἀρχὴν οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες ἔρχεσθαι ἐντεῦθεν τοὺς ἀρχιερεῖς τοὺς ἡμετέρους παρεκελεύσαντο, εἶτά τινες ὕστερον ἐλθόντες τῶν ἁγίων ἀρχιερέων διά τε τὰ διαστήματα τοῦ τόπου καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων ἄταξ τὸν ἐνιαυτὸν διετάξαντο. Ἀπεδεξάμην οὖν τὴν σὴν ἱερότητα καὶ ἐπῄνεσά σε, καὶ πρέπει, νὰ ποιῇς τοῦτο, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸς σὺ, ὅταν ἔχῃς τοῦτο εὔκολον, ἐλθέ· εἰ δὲ μὴ, γράφε καὶ ἀνάφερε καὶ ζήτει, περὶ ὧν χρῄζεις, περὶ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, περὶ πολιτικῶν πραγμάτων, περὶ πάντων ὧν ἐθέλεις, καὶ μέλεις μανθάνειν προηγοῦ, ἑνὸς μὲν, περὶ ὧν ἀπορεῖς καὶ ζητεῖς, ἔπειτα καὶ περὶ τῶν ἐνταῦθα πάντων, πῶς ἔχουσιν ἐνταῦθα τὰ πράγματα τὰ ἐκκλησιαστικὰ, τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ τῆς βασιλείας. Καὶ εἴπερ χρῄζει καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος ἵνα μηνυθῇ πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα, μέλλει τοῦτο εὑρίσκειν εὔκολον. Τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐμένειαν, ὅσην ἔχω εἰς τὴν σὴν ἱερότητα, γινώσκεις καὶ αὐτὸς καὶ ἀκριβῶς, ὅτι ἰδίαν ἀγάπην ἔχω εἰς σὲ καὶ ἰδίαν πληροφορίαν, καὶ ἀγαπῶ σε πολλὰ, καὶ ἔχω σε φίλον

Digitized by Google

γνήσιον, καὶ ἀποδέχομαι πολλὰ, ἵνα γράφῃς, νὰ μανθάνωμεν περὶ σοῦ, περὶ τοῦ τόπου σου, περὶ τῆς ἀρχῆς σου, περὶ τοῦ ὑπὸ σὲ μεγόλου τούτου ποιμνίου. Γινώσκω δὲ καὶ ἐγὼ καί εἰμι πεπληροφορημένος, ὅτι ἀγαπᾷς με, καὶ ἔχεις φιλίαν εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα. Καὶ εἴ τι χρῄζεις, γράφε τοῦτο μετὰ πληροφορίας, νὰ τὸ πληρῶ. Ἀγωνίζου οὖν καὶ σπούδαζε διηνεκῶς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ σου, ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου σου· σὲ γὰρ ἔχουσι πάντες οἱ αὐτόθι κοινὸν πατέρα καὶ διδάσκαλον καὶ μεσίτην πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ γινώσκεις ἀκριβῶς, ὁπόσην σπουδὴν ὀφείλουσιν οἱ ποιμένες ἔχειν ὑπὲρ τῶν προβάτων αὐτῶν, τοῦ λογικοῦ τούτου ποιμνίου τοῦ Χριστοῦ· αὐτὸ γὰρ τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ φησι διὰ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου τοῦ μεγάλου Παύλου, ὅτι λόγον ἀποδώσουσιν ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ἐμπιστευθέντων αὐτοῖς ἀνθρώπων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Ἔγραψεν ἡ μετριότης ἡμῶν ἰδίως καὶ πρὸς τοὺς ῥήγας, τοὺς υἱούς μου, ὁπόσην ὑποταγὴν ὀφείλουσι πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα, καὶ προσέταξα, ἵνα σπουδάζωσι καὶ ἀγωνίζωνται ὑποτάσσεσθαι καὶ πείθεσθαι καὶ παντοίαν ἔχειν εὐλάβειαν καὶ προσοχὴν πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα, καὶ ἐδίδαξα καὶ παρῄνεσα καὶ ἐνουθέτησα, οὕτω σε βλέπειν αὐτούς, ὥσπερ ἂν ἔβλεπον τὴν ἡμῶν μετριότητα· ἐπεὶ καὶ τὰ δίκαια φέρεις τὰ ἰδικά μου, καὶ ἐὰν ὑπατάσσωνται καὶ τιμῶσι καὶ ἀγαπῶσι τὴν σὴν ἱερότητα, ἐμὲ τιμῶσι, ὃς ἔχω ἐπὶ τῆς γῆς τὰ δίκαια τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπεὶ ἐγένου καὶ σὺ, χάριτι Χριστοῦ, μητροπολίτης παρ' ἐμοῦ, τὰ δίκαια φέρεις τὰ ἐμά, καὶ πᾶς ὑποτασσόμενος τῇ σῇ ἱερότητι τῷ Θεῷ ὑποτάσσεται, καὶ ἡ τιμὴ αὕτη εἰς ἐμὲ διοσαίνει. Καὶ τοῦτα μὲν ἔγραψα πρὸς τοὺς ῥήγας καὶ ἐδίδαξα καὶ παρῄνεσα, ὅσα ὠφελοῦσιν εἰς ψυχικὴν αὐτῶν καὶ σωματικὴν προκοπὴν καὶ αὔξησιν τῆς τιμῆς αὐτῶν. Πρὸς δὲ τὴν σὴν ἱερότητα ταῦτα προστάσσω, ἃ καὶ ἄνωθεν. Τὸ ἔθνος τοῦτο λίαν ἐστὶ μέγα καὶ πολυάνθρωπον, καὶ πολλῆς δεῖται τῆς ἐπιμελείας, καὶ πάντες ἀνάκεινται εἰς σὲ, καὶ ὅσον ἐνι εἰς τὴν δύναμίν σου, σπούδαζε καὶ δίδασκε καὶ παραίνει πάντα, ὅσα παρέλαβες ἀπὸ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ διδασκάλων ἡμῶν, καὶ τότε ἕξεις καὶ τὸν Θεὸν σύνδρομον εἰς τοῦτο καὶ βοηθόν. Ἔγραφές μοι καὶ ἀνέφερες περὶ τῶν ῥηγῶν, ὅπως παρέβησαν τοὺς ὅρκους αὐτῶν καὶ τὰς συμβιβάσεις, καὶ ὀπελύθησαν γραφαὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐγένοντο κατὰ τὴν ἀποδοχὴν καὶ ζήτησιν τοῦ υἱοῦ μου, τοῦ μεγάλου ῥηγὸς, καὶ μέλλεις ἰδεῖν αὐτάς. Ἔτι δὲ ἀπελύθη καὶ εἰς τὸν ἐπίσκοπον Νοβογροδίου διὰ τὴν αἰτίαν ἣν οἶδας, καὶ περὶ ἄλλων, καὶ μέλλεις ἰδεῖν αὐτάς. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη διατηροῦσα τὴν σὴν ἱερότητα ἄνοσον, εὔθυμον καὶ ἀνωτέραν παντὸς ἀνιαροῦ συναντήματος.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Ἰουνίῳ, ἰνδ. η'.*

LXX. *Patriarchæ litteræ exhortatoriæ datæ ad principes Russiæ.*

† Εὐγενέστατοι ῥῆγες πάσης Ῥωσίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἠγαπημένοι καὶ πεποθημένοι υἱοὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὑγείαν καὶ εὐθυμίαν τῶν ψυχῶν ὑμῶν καὶ τῶν σωμάτων εὐξίαν τε καὶ ῥῶσιν, τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων πάντων εὐθηνίαν τε καὶ εὐημερίαν, αὔξησιν ἀρχῆς καὶ προκοπὴν τιμῆς καὶ ἄλλο πᾶν ἀγαθὸν ὁμοῦ καὶ σωτήριον ἐπεύχεται ὑμῖν ἅπασιν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Ἡ μετριότης ἡμῶν, ἀκριβῶς γινώσκουσα πρὸ πολλοῦ τὴν καθαρὰν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν ἣν παρελάβετε ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ φυλάττετε αὐτὴν, καθὼς καὶ παρελάβετε, ἀμώμητον καὶ καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον, ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ ὄντες, τοῦτο δὴ τὸ τῶν ἀγαθῶν πάντων ἐξαίρετον οὐ παύεται δι' ὅλου, ὁμοῦ δὲ καὶ εὐχομένη, ἵνα ἀδιάλειπτον ἔχητε τοῦτο τὸ ἀγαθὸν ἐν ἑαυτοῖς, καὶ αὐξάνητε ἐπὶ πλέον εἰς τὴν πρὸς Θεὸν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν. Ταῦτα δὲ μέλλετε ἔχειν, εἴπερ ὀποδιδόατε πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας καὶ ὑπέρτιμον, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸν, ὃν ἐχαρίσατο ὑμῶν ὁ Θεὸς διὰ τῶν ἡμετέρων χειρῶν, τὴν πρέπουσαν αἰδῶ καὶ τιμὴν καὶ ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν καὶ στέργετε τοῦτον καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα, ὡς τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ γνήσιοι, καθὼς ὀφείλετε στέργειν καὶ αὐτὸν τὸν Θεόν· ἐπεὶ γὰρ ὁ Θεὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα ἔταξε προστάτην τῶν ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης εὑρισκομένων Χριστιανῶν καὶ κηδεμόνα καὶ φροντιστὴν τῶν ψυχῶν αὐτῶν, πάντες εἰς ἐμὲ ἀνάκεινται, πατέρα ὄντα καὶ διδάσκαλον πάντων. Εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατὸν, ἐμὲ αὐτὸν διέρχεσθαι τὰς ἁπανταχοῦ τῆς γῆς πόλεις καὶ χώρας καὶ διδάσκειν ἐν αὐταῖς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐμελλον τοῦτο ποιεῖν ἀπαραιτήτως, ἐπειδὴ τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον· ἐπεὶ δὲ ἀδύνατόν ἐστιν, ἵνα ἄνθρωπον ἀσθενῆ καὶ ἀνίσχυρον εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περιπατεῖν, ἐκλέγεται ἡ μετριότης ἡμῶν τοὺς κρείττονας καὶ προέχοντας ἀνθρώπους κατ' ἀρετὴν, καὶ καθίστησι καὶ χειροτονεῖ ποιμένας καὶ διδασκάλους καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ πέμπει πρὸς τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ὧν μὲν αὐτόθι πρὸς τὴν καθ' ὑμᾶς μεγάλην χώραν καὶ τὸ μυριάριθμον πλῆθος, ὧν δὲ ἐν ἄλλῳ μέρει τῆς γῆς, καὶ ἄλλον ἀλλαχοῦ· ἕκαστος οὗν εἰς ἦν ἂν ἐκλήρωσε χώραν καὶ τόπον, καὶ τόπον ἔχει καὶ τὴν καθέδραν καὶ τὰ δίκαια πάντα τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἐπεὶ οὖν ἔχετε καὶ ὑμεῖς αὐτόθι ἀντὶ ἐμοῦ τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ἄνδρα σεμνὸν καὶ εὐλαβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ πᾶσι κοσμούμενον ἀγαθοῖς, δυνάμενον, τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, ποιμᾶναι λαὸν καὶ ὁδηγῆσαι πρὸς τὰς σωτηρίους νομὰς καὶ ψυχὰς ὀδυνωμένας παρακαλέσαι καὶ συλλευομένας στηρίξαι καρδίας, καθὼς καὶ ὑμεῖς γινώσκετε, πειραθέντες τῶν αὐτοῦ πλεονεκτημάτων καὶ τῆς ἁγιότητος, μεγάλην ὀφείλετε πρὸς αὐτὸν τὴν τιμὴν καὶ εὐπείθειαν, ὅσην ἂν ἐμέλλετε πρὸς ἐμὲ αὐτὸν ἀποδιδόναι, εἴ γε αὐτόθι παρῆμην· τὰ γὰρ ἡμέτερα δίκαια ἔχων αὐτὸς αὐτόθι ἀντὶ ἐμοῦ εὑρίσκεται, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν γινομένη τιμὴ καὶ ὑποταγὴ καὶ εὐπείθεια πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα ἀνα-

Digitized by Google

φέρεται καὶ δι' αὐτῆς ἀντικρυς πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν διαβαίνει. Ὑμεῖς γοῦν, υἱοὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὄντες γνήσιοι καὶ τρέφοντες πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ ψυχῆς πίστιν ὀρθὴν καὶ εὐσέβειαν, ὀφείλετε ὑπακούειν τῷ ὑμετέρῳ πατρὶ καὶ ποιμένι καὶ διδασκάλῳ, ὃν ὁ Θεὸς ὑμῖν ἐχαρίσατο δι' ἡμῶν, καὶ στέργειν αὐτὸν ὡς ἐμὲ, τὰ δὲ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα ὡς λογισμοὺς Θεοῦ λογίζεσθαι· ἐὰν οὕτω ποιῆτε καὶ οὕτω διακέησθε πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην ὑμῶν, πρῶτον μὲν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι τοὺς μισθοὺς ἕξετε, τὸν Θεὸν κτησάμενοι σύνδρομον καὶ βοηθὸν εἰς ἅπερ χρῄζετε, αὔξησιν τῆς ἀρχῆς ὑμῖν παρεχόμενον καὶ πλάτος βίου καὶ πραγμάτων εὐθηνίαν καὶ τῶν ἀγαθῶν πάντων εὐημερίαν καὶ ζωὴν ἄλυπον, ἀνώδυνον καὶ ὑγείαν σωμάτων, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ τὴν τῶν ἀϊδίων ἀγαθῶν κληρονομίαν τε καὶ ἀπόλαυσιν. Ἕξετε δὲ καὶ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπαίνους πολλοὺς καὶ μεγάλους καὶ εὐχαριστίας καὶ εὐχὰς πρὸς τὸν Θεὸν, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἔλεος εἴη διατηρῶν ὑμᾶς, ἐστηριγμένους εὐραίως ἐν τῇ ὀρθῇ καὶ ἀμωμήτῳ πίστει καὶ ὑπακούοντας τῷ Πατρὶ καὶ διδασκάλῳ τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, ὡς ἂν οὕτω διαφυλάττοισθε ἄνοσοι, εὔθυμοι καὶ ἀνώτεροι παντὸς ἀνιαροῦ συναντήματος.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Ἰουνίῳ, ἰνδ. η'.*

LXXI. *Patriarcha episcopum Novogradii monet ut cruces phelonii deponat et pareat metropolitæ Kioviæ et magno duci Russiæ Demetrio.*

† Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε Νοβογροδίου, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ τῇ σῇ θεοφιλίᾳ. Γινώσκεις, ὅτι ὁ πρὸ σοῦ ἐπίσκοπος Νοβογροδίου ἔλαβε παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς καὶ μεγάλης συνόδου τιμὴν, ἵνα φορῇ εἰς τὸ φελώνιον αὐτοῦ σταυροὺς τέσσαρας· τοῦτο δὲ ἔδωκεν ἡ θεία σύνοδος πρὸς ἐκεῖνον μόνον, οὐχ ἵνα ἔχῃ τοῦτο πᾶς ἐπίσκοπος Νοβογροδίου, ἀλλ' ἐκεῖνος μόνος πρὸς ὃν ἐδόθη· ἡ δὲ μετριότης ἡμῶν ἐγνώρισεν ὅτι σὺ, παρὰ τὴν τάξιν ποιήσας καὶ παρὰ τὴν κανονικὴν συνήθειαν, ἔλαβες, ὅπερ οὐδὲν εἶχες ἄδειαν, καὶ φορεῖς καὶ σὺ εἰς τὸ φελώνιόν σου τοὺς τέσσαρας σταυροὺς, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ οὐδὲ τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ ὑπακοὴν καὶ εὐπείθειαν δίδως πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὑπέρτιμον, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸν, οὔτε μὴν πρὸς τὸν υἱόν μου, τὸν εὐγενέστατον ῥῆγα πάσης Ῥωσίας, κῦρ Δημήτριον, ἀλλὰ ἀνθίστασαι καὶ ἀντιλέγεις αὐτοῖς. Ἅπερ γνωρίσασα ἡ μετριότης ἡμῶν ἐβαρύνθη καὶ ὠργίσθη καὶ ἠγανάκτησε κατὰ σοῦ, πῶς ποιεῖς ταῦτα παρὰ τὴν παραγγελίαν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων. Διὰ τοῦτο καὶ γράφει καὶ παραγγελεύεταί σοι, ἵνα χωρὶς λόγου καὶ προφάσεως ἐκβάλῃς ἀπὸ τοῦ φελωνίου σου τοὺς σταυροὺς· πῶς γὰρ ἐτόλμησας ὅλως σοι ποιῆσαι πρᾶγμα τοιοῦτον; ἔπειτα ἵνα ἔχῃς καὶ τὴν προσήκουσαν τιμὴν καὶ ὑπακοὴν καὶ εὐπείθειαν πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας καὶ πρὸς τὸν εὐγενέστατον μέγαν ῥῆγα· καὶ ἐὰν ποιήσῃς οὕτω, μέλλεις τυχεῖν ἴλεω τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς καὶ μεγάλης συνόδου, καὶ ἔσται . . . . . καὶ τὰ ἐπιτίμια μετριώτερα· εἰ δὲ οὐ ποιήσεις οὕτω, καθὼς σοι παρκελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν, μέλλει γράψειν αὐτὴ πρὸς τὸν μητροπολίτην σου, ἵνα σε καθήρῃ καὶ λάβῃ τὴν ἀρχιερωσύνην ἀπὸ σοῦ· οἷον γοῦν σοι φαίνεται κάλλιον, ἐκεῖνο καὶ ποίησον. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ σοῦ.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Ἰουνίῳ, ἰνδ. η'.*

LXXII. *Patriarcha excommunicat principes Russicos, qui contra Lituanorum principem bellum facere recusarunt.*

† Ἐπεὶ οἱ εὐγενέστατοι ῥῆγες τῆς Ῥωσίας ὡμοφώνησαν ἅπαντες καὶ συνέθεντο, ὅρκους φρικτοὺς ποιήσαντες καὶ τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν ἀσπασάμενοι, μετὰ τοῦ εὐγενεστάτου μεγάλου ῥηγὸς πάσης Ῥωσίας, κῦρ Δημητρίου, ὡς ἂν ἅπαντες ὁμοῦ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν ἀλλοτρίων τῆς ἡμετέρας πίστεως, τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ τῶν μὴ πιστευόντων εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἀλλὰ λατρευόντων καὶ κακῶς καὶ ἀθέως τῷ πυρὶ, καὶ ὁ μὲν μέγας ῥῆξ κατὰ τοὺς ὅρκους καὶ τὴν συμφωνίαν, ἣν πρὸς ἐκείνους ἐποίησε, κατεφρόνησε δὲ καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, προτιμοτέραν πάντων τούτων ἡγησάμενος τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πολεμεῖν καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ μάχεσθαι, καὶ ἑτοιμασθεὶς ἐκάθητο, περιμένων ἐκείνους, οὗτοι δὲ, μήτε τὸν Θεὸν φοβηθέντες, μήτε τοὺς ὅρκους αἰδεσθέντες, ἀλλὰ παραβάντες αὐτούς τε καὶ τὸν σταυρὸν, ὃν ἠσπάσαντο, καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους συνθήκας καὶ ὑποσχέσεις, καθὼς μὲν ὑπεσχέθησαν, οὐκ ἐποίησαν, προσετέθησαν δὲ μᾶλλον τῷ ἀσεβεῖ Οὐργέλδῳ, ὃς καὶ ἐκστρατείαν ποιήσας κατὰ τοῦ μεγάλου ῥηγὸς, πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν ἀπώλεσε καὶ διέφθειρε, διόπερ ἀφωρίσθησαν οἱ ῥῆγες παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργοῦ, ὡς καταφρονηταὶ καὶ παραβάται τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ὅρκων καὶ τῶν συνθηκῶν αὐτῶν, ἃ δὴ πάντα ἡ μετριότης ἡμῶν ἐγνώρισε, λίαν βαρὺ ἡγησαμένη τοῦτο κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἔχει καὶ αὕτη τούτους δὴ τοὺς ῥῆγας ἀφωρισμένους, ὡς κατὰ τῆς ἱερᾶς πολιτείας τῶν Χριστιανῶν πεπραχότας, οἳ τότε μέλλουσι τυχεῖν συγχωρήσεως παρ' αὐτῆς, ὁπόταν ποιήσωσι κατὰ τὴν συμφωνίαν καὶ τοὺς ὅρκους αὐτῶν, ἐκστρατεύσαντες ὁμοῦ μετὰ τοῦ μεγάλου ῥηγὸς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ, καὶ προσέλθωσι καὶ προσπέσωσι τῷ μητροπολίτῃ αὐτῶν, καὶ ἀξιώσωσιν αὐτὸν γράψαι περὶ τούτου τῇ ἡμῶν μετριότητι, καὶ ὁπόταν γράψῃ ἐνταῦθα ὁ μητροπολίτης, ὅτι ὑπέστρεψαν καὶ μετενόησαν γνησίως καὶ καθαρῶς, τότε συγχωρηθήσονται παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ὀφείλουσιν οὖν γινώσκειν οὗτοι, ὅτι ὁ ἀφορισμὸς χωρισμός ἐστιν ἀπὸ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ παντελὴς ἀλλοτρίωσις, καὶ μετανοῆσαι γνησίως καὶ καθαρῶς, ἵνα καὶ

Digitized by Google

οὐτοι τῆς τούτου συγχωρήσεως τύχωσι παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Ἰουνίῳ, ἰνδ. η'.*

LXXIII. *Patriarcha excommunicat Smolenisci principem Svetisthlavum.*

† Εὐγενέστατε μέγα ῥῆξ Σμολενίσκου, κῦρ Σφετζιστλάβε, ἡ μετριότης ἡμῶν ἐγνώρισεν, ὅτι μετὰ τοῦ μεγάλου ῥηγὸς τῆς Ῥωσίας, κῦρ Δημητρίου, συνεφώνησας καὶ συνθήκας ἐποίησας, φρικτῶς ὁμόσας καὶ τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν ἀσπασάμενος, ἵνα μετ' αὐτοῦ ἐκστρατεύσῃς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἡμετέρας πίστεως καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ τῶν λατρευόντων καὶ πιστευόντων εἰς τὸ πῦρ, καὶ ἐκεῖνος, καθὼς ἐτάξατε καὶ συνεφωνήσατε, ἕτοιμος ἦν καὶ ἐξεδέχετο καὶ σέ· σὺ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐποίησας, καθὼς ὑπεσχέθης καὶ ὤμοσας, ἀλλὰ μᾶλλον παραβὰς καὶ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας καὶ τὰς ὑποσχέσεις καὶ τὸ φίλημα τοῦ σταυροῦ, συνεστράτευσας τῷ Οὐργέλδῳ κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἐφθάρησαν Χριστιανοὶ πολλοί, δι' ὅπερ ἀφώρισέ σε ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Κιέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, καλῶς καὶ δικαίως ποιήσας· τοὺς γὰρ τοιαῦτα ποιοῦντας καὶ παραβαίνοντας τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας αὐτῶν καὶ τὸ φίλημα τοῦ σταυροῦ, ὥσπερ Θεοῦ οὐκ ὄντος κρίνοντος τὰ δίκαια καὶ τοὺς παραβάτας τιμωροῦντος, τούτους πρέπει τυγχάνειν τιμωρίας καὶ ἐπιτιμήσεως· καλῶς οὖν ἐποίησεν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης καὶ ἀφώρισέ σε· λίαν γὰρ ἐποίησας βαρὺ κατὰ τῆς πίστεώς σου καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ σου· ἔχει σε οὖν καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ ταῦτα ἀφωρισμένον, ὡς κακῶς ποιήσαντα· τότε δὲ μέλλεις τυχεῖν παρ' αὐτῆς συγχωρήσεως, ὁπόταν νοήσῃς, ὁπόσον κακὸν ἐποίησας, καὶ ὑποστρέψῃς καὶ μετανοήσῃς γνησίως καὶ καθαρῶς καὶ κλαύσῃς καὶ προσέλθῃς τῷ μητροπολίτῃ σου, καὶ ζητήσῃς παρ' αὐτοῦ συγχώρησιν, καὶ γράψῃ ἐνταῦθα πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα. Γίνωσκε οὖν, ὅτι ὁ ἀφορισμὸς χωρίζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ παντελῶς ἀλλοτριοῖ, καὶ τὸ τεθνηκὸς αὐτοῦ σῶμα, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἀφωρισμένου, ἀδιάλυτον μένει εἰς ἔλεγχον τῆς πονηρᾶς αὐτοῦ πράξεως. Σπούδασον λοιπὸν καὶ ἐπιμελήθητι, ἵνα μετανοήσῃς γνησίως, νοήσας τὸ σφάλμα σου, καὶ ὁπόταν γράψῃς ἐνταῦθα καὶ σὺ καὶ ὁ μητροπολίτης, καὶ ζητήσῃς συγχώρησιν, τότε μέλλεις τυχεῖν καὶ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος συγχωρήσεως καὶ λύσεως τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ εὐχῶν καὶ ἐπαίνων, καὶ τότε μέλλεις εὑρεῖν τὸν Θεὸν ἵλεων, ἐφ' ὃ ἐσπερ εἰς αὐτὸν ἥμαρτες, βοηθὸν καὶ εἰς τὴν ἀρχήν σου καὶ εἰς τὴν ζωήν σου.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Ἰουνίῳ, ἰνδ. η'.*

LXXIV. *Patriarcha statuit, episcopatum Lituaniæ subjectum esse metropoli Kioviæ.*

† Φιλόθεος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Φθάνει μὲν ἡ ἁγιωτάτη ἐπισκοπὴ τῶν Λιτβῶν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑποτεταγμένη τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὑπ' αὐτὸν καὶ αὕτη τελοῦσα καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἐπαρχίας οὐ μικρόν τι μέρος ὑπάρχουσα, παρ' αὐτοῦ τε τὸν οἰκεῖον ἐπίσκοπον χειροτονούμενη δεχομένη καὶ σὺν ταῖς ἄλλαις ἐπισκοπαῖς αὐτοῦ ὑπ' αὐτὸν διαμένουσα, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἄνωθεν τάξιν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς παραδόσεσιν ἐν ταῖς ἁπάντων τῆς γῆς ἐπαρχίαις. Τοῦ δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς εἰρημένης τῶν Λιτβῶν χώρας διέποντος ῥηγὸς κακῶς πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας διατεθέντος, τὸν κῦρ Ἀλέξιον, καὶ πάντ' ἂν ὄντος ἑτοίμου καὶ παθεῖν καὶ δρᾶσαι ἢ τοῦτον ἔχειν μητροπολίτην καὶ τὴν ἰδίαν ἀρχήν τε καὶ χώραν πνευματικῶς ὑποκεῖσθαι αὐτῷ, καθ' ἑαυτὴν εἶναι βουλομένου καὶ εἰς μητρόπολιν τιμηθεῖσαν ὑπὸ μητροπολίτῃ γνησίῳ διοικεῖσθαι καὶ διιθύνεσθαι, τὴν ἱερὰν καὶ μεγάλην σύνοδον ἀξιοῦντος· αὕτη δείσασα μή ποτε καὶ τι τῶν ἀδοκήτων συμβαίῃ, καὶ ψυχικὸν ὑποστῆναι κίνδυνον καὶ ῥῆξιν τοῦ καθόλου τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας σώματος τὸ πολυάνθρωπον ἔθνος ἐκεῖνο, τὸν ἐκεῖθεν ἀποστὰν ἐντα, ἄξιον ἀρχιερωσύνης κριθέντα, μητροπολίτην τῆς τοιαύτης καθίστησι χώρας, κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ ἐν αὐτῇ ἔθνους καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἀνάγκας καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ῥηθέντος ῥηγός. Καὶ ἦν ἂν τὸ πρᾶγμα μέχρι τοῦδε καλῶν, καὶ τὸ τῆς εἰρήνης ἄνθος μέσον ἐκείνων εὐθαλὲς ἀμάραντον ἔμενεν, εἴπερ ὁ χειροτονηθεὶς ἐκεῖνος τοῖς δοθεῖσιν αὐτὸν ἔμενεν ὅροις, ἠρκεῖτό τε ἐφ' οἷς δικαίοις τετίμητο· ἐπεὶ δὲ τοῦτο μὲν οὐδαμῶς, τῇ δὲ κάκιστ' ἀπολουμένῃ τοῦ πλείονος ἐφέσει δεδωκὼς ἑαυτὸν ἐκεῖνα καθαρπάζειν ἐπειρᾶτο, ὧν μὴ μέτοχος ἦν, καὶ συνεφέλκεσθαι δίκαια, μηδόλως ἐκείνῳ ἀνήκοντα, καὶ ὀχλήσεων καὶ ἀμφιβολιῶν αἴτιος καὶ πολλῶν ἑτέρων τῷ ἔθνει καθίστατο καὶ τῇ κατ' ἡμᾶς ἱερᾷ συνόδῳ διὰ ταῦτα λυπῆς πολλῆς. Ἐντεῦθεν καὶ γὰρ πρὸς ἀνάγκης ὑπῆρχεν αὐτῇ, πρέσβεις τῶν ἐκκρίτων ἀνδρῶν πρὸς αὐτοὺς ἐκπέμπειν, τὴν ταραχὴν ἀνακόπτοντας καὶ τὴν σύγχυσιν ὡς δυνατὸν ἀναστέλλοντας, ἥτις ἀρχὴν ἐν οὕτως ἔθνει λαβοῦσα πολλῷ, τὸ καὶ πρὸς τέλος ἰδεῖν τέως οὐδόλως ἐβούλετο, εἰ καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ταῦτα προχωρεῖν ὁ τῆς εἰρήνης ἀφῆσε δοτὴρ, ἡ αὐτοειρήνη, ὁ πάντων Σωτὴρ, ὁ Χριστός. Ὡς γὰρ ὁ Λιτβῶν ἐκεῖνος ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία πρόνοιαν καὶ αὖθις τοῦ ἔθνους ποιεῖται, καὶ τὴν εἰρηνικὴν κατάστασιν αὐτοῖς πραγματεύεται, σύναμα τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, τοῦ πρὸ ἡμῶν πατριάρχου γράμμασι συνοδικοῖς καὶ σεπτοῖς προστάγμασι, τὴν Λιτβῶν χώραν τῷ μητροπολίτῃ Κιέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὡς καὶ πρότερον, ἐπανασωσάντων καὶ ταξάντων, αὐτὴν ὑπὸ τὸ Κίεβον καὶ αὖθις τελεῖν καὶ ἐπισκοπὴν αὐτοῦ εἶναι καὶ τῆς τοῦ

Digitized by Google

ῥηθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου μέρος, ὥσπερ καὶ πρότερον, πνευματικῆς δεσποτείας, ἅπερ ὕστερον ἐμφανισθέντα καὶ τῇ ἡμῶν μετριότητι καλῶς προσενεχθέντα ἀναφανέντα καὶ παρ' αὐτῆς τὸ κῦρος ἐδέξατο καὶ τὸ βέβαιον· ὅθεν καὶ τὸ παρὸν ἀπολύουσα σιγιλλιῶδες γράμμα καὶ αὕτη παρακελεύεται, τελεῖν τὴν τῶν Λιτβῶν χώραν, καὶ ὅσα περ ὑπ' αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν γενομένην ἐτάχθησαν, ὑπὸ τὴν τοῦ Κυέβου μητρόπολιν καὶ ἐπισκοπὴν αὐτοῦ, καὶ αὖθις κατὰ τὰς ἄλλας καὶ ταύτην τυγχάνουσαν, τὸ Κύεβον εἰδέναι μητρόπολιν οἰκείαν καὶ ἐκεῖθεν χειροτονεῖσθαι τὸν ταύτης ἐπίσκοπον καὶ, καθάπερ καὶ πρότερον, ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἐνορίαν τετάχθαι, καθ' ἃ δὴ καὶ ἡ τοῦ πρὸ ἡμῶν πατριάρχου βούλεται συνοδικὴ πρᾶξις καὶ τὰ ἐπ' αὐτῇ σεπτὰ προστάγματα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, εἰς τοὺς ἑξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους, οὕτως ἐμμένειν ὀφείλουσα καὶ μηδέποτε δι' ἡντινασοῦν αἰτίαν ἀπουσιασθῆναι καὶ διαιρεθῆναι τὴν τῶν Λιτβῶν χώραν τῆς ἐπικρατείας καὶ πνευματικῆς διοικήσεως τοῦ μητροπολίτου Κυέβου, ἐπεὶ ἄταξ γεγονὸς τοῦτο βλῖψιν προεξένησε καὶ ἄτοπα πολλὰ, καὶ ταῦτα δι' ἀνάγκας μεγάλας, ὡς ἔδοξε, γεγονός. Καθέξει τοίνυν αὐτὴν ὁ ῥηθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης ὡς οἰκείαν ἐπισκοπὴν, καὶ ἅπερ ἐν τοῖς ἄλλαις ἐπισκοπαῖς ταῖς ὑπ' αὐτὸν τεταγμέναις ποιεῖν εἴωθε, ταῦτα καὶ ἐπ' αὐτῇ μετὰ πάσης ἀδείας διαπράξεται καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἅπαντες τῆς Ῥωσίας μητροπολῖται. Τούτου γὰρ χάριν ἀπολέλυται καὶ τὸ παρὸν σιγιλλιῶδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος *κατὰ μῆνα. . . . . τῆς ἐνεστώσης ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ. . . . . ἔτους.*

† Αὕτη ἡ διαγραφεῖσα πρᾶξις ἐγεγόνει ὁρισμῷ καὶ θείᾳ παρακελεύσει τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου· ἐγράφη γοῦν καὶ κατεστρώθη ἐν ταῖς ἄλλαις συνοδικαῖς παρασημειώσεσι πρὸ τοῦ φθάσαι ὑπογραφῆναι παρὰ τῆς τιμίας πατριαρχικῆς καὶ θείας χειρὸς τὸ πρωτότυπον, ἐκείνου δὲ τὸ ἀργὸν καὶ ἄκυρον τὴν πρᾶξιν ἔχειν ταύτην ὁρίσαντος καὶ τὸ παρὸν διαγραφῆναι συμβέβηκεν, ἐπεὶ οὐδὲ τὸ πρωτότυπον τὸ στέργον ἔχειν διέγνωσται.

---

† ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ ΤΩΝ ΑΡΞΑΜΕΝΩΝ ΕΝ ΤΩ ΠΑΡΟΝΤΙ ΚΑΤΑΣΤΡΩΝΥΣΘΑΙ ΚΩΔΙΚΙΩ, ΕΞ ΟΤΟΥ Ο ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΣ ΜΕΓΑΣ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΞ ΤΗΣ ΑΓΙΩΤΑΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΠΑΝΥΠΕΡΕΝΤΙΜΟΤΑΤΟΣ ΚΥΡ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο ΤΡΙΚΑΙΝΗΣ, ΤΩ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΟΣ ΕΤΙΜΗΘΗ ΟΦΦΙΚΙΩ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΗΜΩΝ ΔΕΣΠΟΤΟΥ, ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΥΡ ΦΙΛΟΘΕΟΥ.

LXXV. *Relatio legatorum de patriarcha Alexandriæ.*

† Κατὰ μῆνα Ἀπρίλλιον τῆς ἡ' ἰνδ. ἀπεστάλη μὲν παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, πρὸς τὸν ἁγιώτατον πάπαν καὶ πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, ἐκείνου τοῦτο ζητήσαντος, καὶ ἐδεξάμεθα λόγους αὐτοῦ διακομίσαι τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, ὅτι ἐτάχθη δηλαδὴ παρ' ἐκείνου μνημονεύεσθαι τὸ θεῖον ὄνομα τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Θεοδοσίας· βούλεται δὲ καὶ ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ Εὐεργέτου τοῦτο πρᾶξαι, σφόδρα τοῦτο ἀποδεχόμενος, δειλιᾷ δὲ παρὰ γνώμην τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦτο καταστῆσαι γίνεσθαι, ἐπειδὴ μετὰ τῆς βουλῆς καὶ γνώμης ἐγένετο τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας, ὅτε δ' ἐκεῖνος ἐντεῦθα, Θεοῦ δόντος, παραγένηται, τότε δὴ ἕτοιμός ἐστιν, εἶπε, καὶ τοῦτο μετὰ τοῦ ὁρισμοῦ ἐκείνου καταστῆσαι, καὶ δι' ἀσφάλειαν κατεστρώθη τῷ παρόντι κώδικι καὶ ἡ παροῦσα παρασημείωσις μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις.

LXXVI. *Anthimus nominatur metropolita partis Ungrovlachiæ.*

† Ἡ γεγονυῖα συνοδικὴ πρᾶξις ἐπὶ τῇ ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ Οὐγγροβλαχίας.

† Ἔφθασε μὲν πρὸ χρόνων ἤδη τινῶν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Βιτζύνης μετατεθεὶς συνοδικῇ ψήφῳ καὶ ἐπικρίσει πατριαρχικῇ εἰς μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας, ζητησάντων τῶν ἀρχόντων ἐκείνου τοῦ τόπου τοῦτο καὶ τῶν ἐκεῖσε Χριστιανῶν τὸ παρὰ τῆς μεγάλης καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας δοθῆναι αὐτοῖς ἀρχιερέα εἰς πνευματικὴν ἐπιστασίαν καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν, ὡς ἂν παρ' αὐτοῦ καλῶς τε καὶ θεαρέστως ποιμαίνοιντο, καὶ πρὸς τὰς σωτηρίους ἤγοντο νομάς· τοῦ δὲ καιροῦ προϊόντος, ἐπεὶ, τοῦ ἔθνους ἐκείνου τοῦ τόπου πολλοῦ τυγχάνοντος καὶ ἀπείρου σχεδὸν, οὐκ ἔστιν εἷς μόνος ἀρχιερεὺς ἱκανὸς πρὸς τοσοῦτον ἔθνος, ὥστε δύνασθαι πνευματικῶς αὐτοὺς ἐπισκέπτεσθαι καὶ διδάσκειν τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια, κἀντεῦθεν ἐδέησε καὶ ἕτερον ἀρχιερέα χειροτονηθῆναι τοῦ τόπου ἐκείνου, ζητησάντων ὁμοίως καὶ τοῦτο τῶν ἀρχόντων ἐκείνων, συγκατατεθέντος καὶ τοῦ πρότερον ὄντος ἐκεῖ καὶ μέχρι τοῦ νῦν εὑρισκομένου ἀρχιερέως, ἐξελέγη εἰς τὴν προστασίαν ταύτην ὁ τιμιώτατος δικαιοφύλαξ κῦρ Δανιὴλ, ἀνὴρ ἀξιόλογος καὶ εὐλαβὴς καὶ ἐνάρετος, ἱκανὸς χάριτι Χριστοῦ καὶ ἁρμόδιος εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἀξίωμα, καὶ συνέσει καὶ ἀρετῇ διαπρέπων, οὗ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν πεῖραν σχόντες οἱ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἄρχοντες ὁμοῦ καὶ ἀρχόμενοι, γράμμασιν ἰδίοις τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν καὶ μεγάλην σύνοδον παρεκάλεσαν, ὥστε εὐδοκῆσαι καὶ δωρήσασθαι τοῦτον αὐτοῖς ἀρχιερέα, ὃς καὶ ἐχειροτονήθη ψήφῳ συνοδικῇ καὶ ἐπικρίσει τῆς ἡμῶν μετριότητος μητροπολίτης μέρους Οὐγγροβλαχίας, δηλονότι τοῦ ἡμίσεως, ἔχοντος ἀρχιερέα τὸν μετα-

Digitized by Google

τεθέντα πρότερον ἀπὸ Βιτζόνης· ὀφείλει τοίνυν ὁ ῥηθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης μέρους Οὐγγροβλαχίας καὶ ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὁ μετονομασθεὶς μοναχὸς κῦρ Ἄνθιμος, ἐπιλαβέσθαι καὶ κατασχεῖν τὴν ἐκκλησίαν ταύτην καὶ διδάσκειν τὸν ἐν αὐτῇ Χριστώνυμον τοῦ Κυρίου λαὸν καὶ παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια, ἀναγινώστας τε σφραγίζειν, κ. τ. λ. Καθέξει γε μὴν ὁ τοιοῦτος καὶ τὸν τόπον τοῦ Μελιτηνῆς, ὃν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἔξει ἔν τε στάσεσι καὶ καθέδραις ταῖς μετὰ τῆς ἱερᾶς καὶ μεγάλης συνόδου καὶ πανταχοῦ. Τούτου γὰρ χάριν ἀπολέλυται τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ μέρους Οὐγγροβλαχίας, ὑπερτίμῳ καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντι τοῦ Μελιτηνῆς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις δι' ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ· Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ, ἰνδ. θ'.*

LXXVII. *Patriarcha metropolitæ Cæsareæ Cappadociæ conferi jura episcopalia in ecclesiis Tyanorum et Mocisi sede vacuæ curanda.*

† Προτροπὴ εἰς τὸν Καισαρείας.

† Ἡ μετριότης ἡμῶν ἐχωρεῖ καὶ ἄδειαν δίδωσι τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Καισαρείας, ὑπερτίμῳ τῶν ὑπερτίμων καὶ ἐξάρχῳ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ αὐτῆς καὶ συλλειτουργῷ, ὡς ἂν εἴπερ συμβαίη καὶ χηρεύοι τις τῶν μητροπόλεων, ἤγουν τὰ Τύανα ἢ ἡ Μωκισός, καὶ δεῆσοι, ἱερουργῆ οὗτος ἐν αὐτῇ καὶ χειροτονῇ κατὰ τοὺς κανόνας καὶ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἄνωθεν εἰς ταῦτα ἐκκλησιαστικὴν συνήθειαν, μέχρις ἂν γένηται γνήσιος ἐν ταύτῃ ἀρχιερεύς. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται καὶ τὸ παρὸν προτρεπτήριον γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος αὐτῷ δὴ τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Καισαρείας.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ· Μηνὶ Νοεμβρίῳ, ἰνδ. θ'.*

LXXVIII. *Synodi decretum de incantationibus.*

† Μηνὶ Μαΐῳ, ιβ'. ἰνδ. η', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἐν τοῖς δεξιοῖς κατηχουμενείοις τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Νικαίας, τοῦ Προύσης, τοῦ Χαλκηδόνος καὶ τοῦ Σωζοπόλεως, καὶ δὴ καὶ τοῦ ὑποψηφίου Βάρνης.

† Ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, Θεοῦ εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι εἰς τὸν ὑψηλὸν τῆς πατριαρχίας θρόνον ἐπανελθών, οὐκ ἐπαύσατο νύκτα τε καὶ ἡμέραν ἀγρυπνίαις ἑαυτὸν ἐκδοὺς καὶ πόνοις καὶ καμάτοις ἑτέροις, ποῦ δὲ καὶ κινδύνοις ὑπὲρ τῶν ἁπασταχοῦ τῆς οἰκουμένης Χριστιανῶν, ποῦ μὲν τούτων ὑπερευχόμενος καὶ διδάσκων τὰ θεοφιλῆ καὶ ψυχωφελῆ, ὡς λόγον ὑπὲρ αὐτῶν ἀποδώσων, τῆς ἀποστολικῆς ἐκείνης καὶ μακαρίας μεμνημένος φωνῆς, οὐχ ἥκιστα δ' ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ καὶ βασιλίδι τῶν πόλεων, τῇ θεοδοξάστῳ Κωνσταντινουπόλει, προῦργου παντὸς ἐποιεῖτο, εὐσέβειάν τε τὸ μέγιστον ἀνθεῖν καὶ παῤῥησιάζεσθαι καὶ ταύτην ταῖς ἁπάντων ἐναποκεῖσθαι ψυχαῖς, ἐπεὶ καὶ πηγὴν καὶ ῥίζαν ταύτην τῆς εὐσεβείας καὶ κεφαλὴν ὁ λόγος οἶδε καλεῖν, ὡς ἐντεῦθεν ἑκασταχοῦ τῆς τῶν Χριστιανῶν γῆς μεταπεμπομένης, ὡς ἐκ πηγῆς τὸ νᾶμα καὶ ῥίζης οἱ βλαστοὶ καὶ κεφαλῆς ἡ τοῦ λοιποῦ σώματος σύστασις. Οἶδε γὰρ, ὡς εἰ τῆς εὐσεβείας οὕτω καλῶς καὶ κατὰ τὸ προσῆκον ἀνθέξονται, ταύτῃ καὶ τὰς ἄλλας τῶν ἀρετῶν ἐποικοδομήσουσιν ἐργασίας, καὶ τὰς τοῦ κοινοῦ πολεμίου μηχανὰς κακῶς ἀναφυομένας τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἐκτεμοῦσι, καὶ εἰς τὸ μηδὲν ἀφανίσουσιν. Καὶ τοῦτο μὲν οὕτως ὁ παρὰ Θεοῦ προστάτης τῆς Ἐκκλησίας καὶ κραταιὸς τῆς πίστεως πρόμαχος καὶ φροντιστὴς τῶν Χριστιανῶν ἀδιάλειπτος τελῶν ἦν, πολλῷ δὲ τῷ τῆς διδασκαλίας ῥείθρῳ τὰς ἁπάντων ἀρδεύων καθ' ἡμέραν ψυχὰς καὶ δεῖν ἑτοίμους εἶναι πρὸς τὰς τοῦ πονηροῦ μεθοδείας διδάσκων ἀνθίστασθαι καὶ πάντας πείθων, μὴ τοῖς τούτου σοφιστικοῖς ἁλίσκεσθαι δελεάσμασιν. Ὁ δὲ τῆς ἐναντίας ἐκείνης γενόμενος μοίρας τῶν ζιζανίων σπορεὺς, ἐπείπερ οἶδε τὰς μὲν ἑαυτοῦ μηχανὰς καὶ κακουργίας, αἷς πάλαι τὴν ἀρχὴν καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο τὸ Χριστιανικὸν μεταστρέφων γένος ἐχρήσατο, τῇ θείᾳ δυνάμει καταργηθείσας, καὶ ἃς κατήνεγκεν αἱρέσεις καὶ κακοδοξίας καὶ σχίσματα καὶ καινοφωνίας καὶ πλάνας παντοίας, τὴν δ' Ἐκκλησίαν τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι εἰρήνην ἄγουσαν σταθηρὰν καὶ γαλήνην καὶ τὰ μὲν ἴδια τέκνα πάντοθεν περιθάλπουσαν καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας τρέφουσαν γάλακτι, τὰ δέ γε ξένα καὶ πόῤῥω που διεστῶτα προκαλουμένην τε καὶ συνάγουσαν, τὴν ἀλμυρὰν δόξαν τῆς ἀσεβείας ποτίμοις τῆς εὐσεβείας ἀποκλυζομένην ῥήμασιν, νῦν πρὸς τὸ τελευταῖον καὶ μεῖζον κακὸν, τὰς γοητείας δηλονότι καὶ μαγείας καὶ ἐπῳδὰς τὸ ταλαίπωρον γένος τῶν ἀνθρώπων ὁ ἀντικείμενος ἐκκλῖναι ἀντιτεχνᾶται, καὶ τῆς νόσου μεταδίδωσι ταύτης καὶ τοῦ φαρμάκου τοῖς ἁπλουστέροις τε καὶ ἀκεραιοτέροις καὶ ἀφυλάκτως ἐξ ἀπροσεξίας βιοῦσιν, ὄθεν καὶ ἄνδρας καὶ γυναιά τινα πονηρὰ ὑπέβαλεν ὁ ἐχθρὸς μαγείαις τε προσκειμένας καὶ ἀπὸ κοιλίας μαντικὰς φλυαρίας καὶ διαβολικὰς φθεγγομένας καὶ πάσης ἀσεβείας μεστὰς, εἰς ἀθέτησίν τε τῆς ὀρθοδόξου καὶ εὐσεβοῦς τῶν Χριστιανῶν πίστεως καὶ εἰς ἀπάτην καὶ πλάνην καὶ ψυχικὸν αὐτῶν ὄλεθρον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τινες ἕτεροι παρεσύρησαν, οἵτινες δὴ καὶ παρεσύρησαν, εἰς τὴν πλάνην ταύτην καὶ τὴν ἀπάτην. Ἦν οὖν ἡ τοιαύτη ἀσέβεια πρὸς καιρὸν κρυπτομένη καὶ λανθάνουσα, ὀψὲ δὲ ταύτης καταφανοῦς γενομένης καὶ ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἀνέμαθε, καὶ ὅσην ἀπώλειαν τὰ τοιαῦτα τοῖς χρωμένοις εἰδῶς ἐργάζονται, ὅλος τε περιαλγὴς ἐγεγένει, καὶ τὴν ψυχὴν ἐπλήγη, καὶ φανεροὺς τούτους γενέσθαι διὰ φροντίδος κατὰ τὸ εἰκὸς ἐποιήσατο, καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχόντων τοὺς κρείττονας μεταλεσάμενος, τοὺς τοιούτους εὑρεῖν διὰ

Digitized by Google

πάντης παρεκελεύσατο τῆς σπουδῆς, οἳ καὶ μετ' ἐπιμελείας εὑρόντες ἅπαντας καὶ γράψαντες ἐν καταστίχῳ τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ φέρογτες ἐνεχείρισαν. Καὶ σκέψις ἦν περὶ τούτου, τί ποτ' ἂν ἐπὶ τούτοις ἄρα καὶ γένηται. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, ἀνήρ τις, ἐπιστὰς τῶν γνωρίμων, τοῦ ψευδομονάχου καὶ ἀσεβοῦς Φουδούλη κατηγορῶν ἦν, τοῦτον λέγων τῶν σατανικῶν ἔργων τούτων διδάσκαλον, καί τινα ποιεῖν ἔργα, ἃ οὐδὲ ὁ διάβολος αὐτὸς ποιήσειν ἴσχυσεν, οὐ μὴν οὐδὲ ἐνεθυμήθη γε πώποτε, καὶ γυναῖκας ἀποπλανᾷν καὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἕλκειν ἔρωτα, αἵ καὶ τοὺς ἰδίους ἄνδρας καὶ τὰ τέκνα καταλιμπάνουσαι ζητοῦσιν ἐκεῖνον, καὶ τὸ μιαρὸν ἀεὶ τούτου ἐπὶ γλώττης φέρουσιν ὄνομα. Τὰ γοῦν τοῦ ἀσεβοῦς τούτου Φουδούλη ὅθεν τε ὥρμητο καὶ τίς ἡ ἐναγὴς αὐτοῦ καὶ ἀκάθαρτος πολιτεία, μακρὸν ἂν εἴη διεξελθεῖν, πολλῶν καὶ ἀπείρων ὄντων καὶ οὐδὲ γλώσσῃ φορητῶν ἐξειπεῖν, μήτοι γε καὶ ἀκοῦσαι τῶν φιλοχρίστων τινὰ καὶ πιστῶν. Ἐν δὲ τοῦτο πάντας εἰδέναι χρὴ, ὡς οὐδὲ τῶν ἀσεβῶν τις καὶ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀλλοτρίων ἢ τῶν νῦν ἢ καὶ τῶν ἐπὶ κακίᾳ πάλαι ποτὲ μνημονευομένων τοιαῦτα πράξειν τετολμηκε πώποτε. Οἰκεῖν δὲ τοῦτον τούτῳ τρόπῳ νῦν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει συνέβη, ὅτιπερ ἔφθασεν οὗτος πρὸ καιροῦ τῇ συνόδῳ πεμφθεὶς μετὰ καὶ τῶν αὐτοῦ κατηγορῶν, ὃς δὴ καὶ παραστὰς τὴν ἐξομολόγησιν ὑπεχρίθη καὶ τὴν μετάνοιαν, καὶ τοὺς κανόνας καὶ τὰ ἐπιτίμια κατὰ τὴν ἱερὰν ἐδέξατο τῶν θείων Πατέρων διαταγήν· οὗτος οὖν ἐν ταῖς μιαραῖς αὐτοῦ βίβλοις αὐτίκα μεταπεμφθεὶς καὶ πόθεν ἔσχε ταύτας ἐρωτηθείς, παρ' ἰατροῦ τινος τοῦ Σωροπούλου ἀπελογήσατο καὶ αὐτοῦ τούτου πρὸ χρόνων ἐπὶ μαγείαις ἁλόντος καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ τὰς ὑποσχέσεις ἐγγράφως δι' οἰκείων ἀποδόντος χειρῶν, αἳ μηδέποτε τῶν καιρῶν ἐπὶ τοιούτοις φωραθῆναι τοῦτον διεμαρτύροντο. Ὡς δὲ κἀκεῖνος ὁμοίως αὐτίκα μεταπεμφθεὶς ἅμα ταῖς μαγικαῖς αὐτοῦ βίβλοις καὶ τίς ὁ καὶ τούτῳ πάλιν παρασχὼν αὐτὰς ἠρωτήθη (χθὲς γὰρ καὶ πρότριτα δημοσίᾳ τὰς ἐκείνου μαγικὰς βίβλους ἔργον πυρὸς, ὡς ἐχρῆν, πεποιήκεσαν), καὶ αὐτὸς παρά τινος τοῦ Γαβριηλοπούλου σχεῖν ὡμολόγησεν, ἄπιστον ἔδοξε τοῦτο καθάπαξ καὶ συκοφαντία σαφὴς κατὰ τοῦ Γαβριηλοπούλου καὶ ψεῦδος ἐτύγχανε· καὶ γὰρ οὗτος ἄσιτος τὰ πολλὰ διατελῶν καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πεωγείαν ἑλόμενος, νηστείαις δὲ καὶ ἀγρυπνίαις σχολάζων καὶ προσευχαῖς, ἃ δὴ πάντα καὶ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ἁπλῶς μέγαν εἶναι τοῦτον καὶ τοῦ Θεοῦ ἀνέπειθεν ἄνθρωπον. Ταῦτα δὲ, ὡς ἔδοξεν ὕστερον, ἁπάτη καὶ ψεῦδος ἀντικρὺς καὶ ὑπόκρισις ἦν. Ὡς δ' ὁ Συρόπουλος διαβολῇ χρῆσθαι κατ' ἐκείνου ἐμάνθανε, μεταπεμφθῆναι καὶ τοῦτον ἐπέδοα, καὶ αὐτὸ δείξειν τὸ πρᾶγμα φανερῶς ἔλεγεν, ὅθεν καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχόντων τινὲς ἀπεστάλησαν, καὶ τοῦτον, ᾧ δίκη, τὸν ἀνόσιον σὺν ταῖς μαγικαῖς αὐτοῦ βίβλοις ἁρπάσαντες ἤγαγον, εἶχε δὲ ταύτας ἐκεῖνος ὡς μαργάρους, ὡς θησαυροὺς κατακεκλεισμένους ἐν σενδουκίοις. Καὶ τί ταῦτα; Πρὸς αὐτὸν ἡ θεία σύνοδος ἀπεκρίνατο, Ὦ μιαρὲ σὺ καὶ τῆς ὀπωλείας υἱὲ, διὰ ταῦτα αἱ ἀγρυπνίαι σου, αἱ νηστεῖαί σου, τὸ περὶ τὰς ἑορτάς σου φιλότιμον καὶ ἡ πενία καὶ ἡ εὐτέλεια; Τίς ἡ τοσαύτη πλάνη καὶ ἡ ὑπόκρισις; Ὡς δὲ διαβολὰς συναίρειν καὶ προφάσεις ἀσυστάτους τε καὶ ψευδεῖς, ὡς δῆθεν ὑπὲρ τούτων ἀπολογούμενος, ἤρξατο, τοῦτον μὲν σιγὴν ἄγειν ἐπέτρεψαν, τὰς δὲ μιαρὰς αὐτοῦ βίβλους ἀνέλιττον, ἐν αἷς καὶ τὸ πολυθρύλλητον ἐπ' ἀσεβείᾳ ἡ Κοιρανὶς ἦν, εἶτα καὶ τετράδιόν τι πάσης ἀσεβείας πλῆρες εὑρέθη, δαιμόνων ἐπικλήσεις ἔχον καὶ ἐπῳδὰς καὶ ὀνόματα, γραφὲν παρὰ τοῦ πρὸ μικροῦ γεγονότος πρωτονωταρίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, παππᾶ Δημητρίου τοῦ Χλωροῦ, καὶ συνταγὲν παρ' αὐτοῦ πόνῳ πολλῷ καὶ μόχθῳ ἀπὸ βιβλίων ἑτέρων μαγικῶν, προηγουμένως τῆς τε Κοιρανίδος αὐτῆς, καὶ πολλῶν ἄλλων ἀτόπων καὶ μιαρῶν· οὐδὲ γὰρ εἶχε τὸ πρωτότυπον ἓν, ὡς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα φανερῶς ἐμαρτύρησε. Καὶ λόγον δοῦναι τὸν Χλωρὸν παραστάντα τῷ τότε τῇ συνόδῳ ἀπῄτησαν, ὃς καὶ μηδὲν μηδόλως ἀνακαλυφθῆναι τοὺς ἀσεβεῖς ἑαυτοῦ βουλόμενος λογισμούς· οὐδὲ γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς αὐτῷ τοιοῦτον ἔμελε κίνδυνος, πρὸς τὰς τῶν ἰατρῶν κατέφευγε βίβλους, αὐτὰς ταῦτα φάσκειν διατεινόμενος. Εἶτα συνόδου πάλιν συγκροτηθείσης καὶ ἅπαξ καὶ δὶς, καὶ τῶν ἰατρῶν οἱ κρείττονες μετεπέμφθησαν, καὶ εἰς ἐπήκοον πάντων τὸ τοιοῦτον ὑπανεγνώσθη τετράδιον, ὃ δὴ καὶ φρίκην πᾶσι παρεῖχε καὶ φρενῶν ἔκστασιν, καὶ τὸ θέατρον ἅπαν ἐσείετο τότε, τῶν δαιμόνων ὀνόματα καὶ τὰς τούτων μανθάνον αἰσχρὰς ἐπῳδὰς, καὶ διαρρῆξαι τοῦτον τὸ πλῆθος σὺν τοῖς ἰατροῖς ἐβούλετο τὸν κατάρατον· τὸν γὰρ Χλωρὸν ἰδόντες οἱ τῆς ἰατρικῆς τέχνης εἴπερ τινὲς ἕτεροι σοφοὶ καὶ εἰδήμονες οὗτοι καὶ τὰς αὐτῆς βίβλους καθ' ὥραν σχεδὸν ἀναγινώσκοντές τε καὶ μετερχόμενοι, οὕτω τὴν ἰατρικὴν ὑβρίζοντα τέχνην τὴν ἱερὰν καὶ τὸν Ἱπποκράτην σὺν τῷ Γαληνῷ μάγους ἀποκαλοῦντα καὶ τούτους γράφειν αὐτὰ ταῦτα καὶ ἕτερ' ἄττα συκοφαντοῦντα καὶ λέγοντα καὶ τῇ θείᾳ συνόδῳ τὰς βίβλους ταύτας τοῦτον διακομίσαντα πρὸς παράστασιν, Ἀναστάντες ἡμεῖς, ὡς ὁρᾶτε, πρὸς βαθὺ γῆρας ἤκομεν, θειότατοι δεσπόται καὶ ἁγιώτατοι, ἔφησαν, καὶ τοσούτοις ἔτεσι τῇ τέχνῃ ταύτῃ καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν συγγραφαμένοις εὐσεβέσιν ἀνδράσι καὶ Ἕλλησιν ἐπιμείναντες, καὶ πολλοὺς τῶν νέων πρὸς ταύτην χειραγωγήσαντες, οὔτε τι τοιοῦτον εἴδομεν, οὔτε τις ἐξ ἡμῶν ἔμαθε, καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν ταύτην ἔχομεν μάρτυρας, ὡς οὐδέπω μέχρι τοῦ νῦν ἔκστάς τις ἑαυτοῦ πρὸς τοσοῦτον ἀσεβείας θάρσος ἐλθεῖν ἔδοξεν, ὡς μικρὰ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας φροντίσαι καὶ τὴν μὲν εὐσέβειαν οὕτω φανερῶς ἐξομόσασθαι, τῷ διαβόλῳ δὲ προσελθεῖν διὰ τούτων, ἐπειδήπερ οὐκ ἰατρικῆς ταῦτα, πράξεις δὲ μᾶλλον ἐκείνου καὶ ἔργα, καὶ τοῦτον ἑαυτῷ καθηγητὴν τε καὶ διδάσκαλον ἐπιστῆσαι. Ἐπεὶ δὲ καὶ τούτων ἀκούων ὁ Χλωρὸς οὐκ ἐπείθετο, Ἀλλ' εἰ καὶ τούτοις δώσομεν γράφειν, τί πρὸς σὲ, τὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας τρόφιμον, καὶ δοκοῦντα τάχα Χριστιανὸν, καὶ λόγου καὶ σοφίας ἁψάμενον Ἑλληνικῆς, ὡς μὴ ὄφε-

Digitized by Google

λεν; ἡ θεία σύνοδος ἀπεκρίνατο ἔπειτα· Νῦν ἔχεις αὐτὸς τὴν ἀρχὴν, καταφρονήσας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πολλῶν συνθηκῶν καὶ τῶν ὑποσχέσεων, ἃς ἐγγράφως πρὸς αὐτὴν ἔδωκας. Οὐκ οἶδας, ὡς ἐφωράθης πρὸ χρόνων τὰ τῶν νέων τούτων αἱρετικῶν τε καὶ κακοδόξων φρονῶν, τοῦ τε Βαρλαὰμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, διάκονος τῷ τότε τελῶν, καὶ τὰ ἡμέτερα, ὡς ἐδόκει, πρεσβεύων; Καὶ τὴν ὁμολογίαν οἰκειοχείρως ἐγγράφως παρέσχες, διαβολὴν ἀποκαλῶν κατὰ σοῦ καὶ συκοφαντίαν ἐκείνα· ἢ οὐκ οἶδας, ὡς μετὰ μικρὸν προσελθὼν τοῖς Λατίνοις, παρ' ἐκείνων ἀνήχθης εἰς τὸν τοῦ πρεσβυτέρου βαθμὸν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἐδίωξας, ὕβρεις φέρων κατ' αὐτῆς δημοσίᾳ, εἴς τε τὴν Ῥώμην, εἰς τὸν πάππαν, καὶ οἷς ἂν ἐνέτυχες Χριστιανοῖς καὶ ἔθνεσιν ἄλλοις, πάντας τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὑπερβαλὼν ἐχθρούς τε καὶ πολεμίους; Ἀλλ' ἡμεῖς, ἅτε φιλάνθρωπον καὶ συμπαθῆ κεκτημένοι δεσπότην, ἰδόντες σε πάλιν καταγνόντα μὲν ἑαυτοῦ καὶ τῆς τῶν Λατίνων θρησκείας, καὶ ὡς ὄῆθεν γνησίως μετανοοῦντα, ὡς ἡ σὴ πάλιν ἔγγραφος ὁμολογία κατὰ μέρος διέξεισι, καὶ ἀνελαβόμεθα καὶ ἠγκαλισάμεθα καὶ ηὐφράνθημεν, εἶτα καναστρίσιον ὄντα σε καὶ ἓξ τὸ σοῦ πρωτονωταρίου προεβιβάσαμεν ὀφφίκιον. Ἀλλ' οὐκ ἔχρινεν ὁ τοῦ Θεοῦ ἀλάθητος ὀφθαλμὸς λανθάνειν ἐς τέλος τοιοῦτον ὄντα σε, ἀλλ' ὡς ψωριῶντα μακρὰν ἀπορρίψαι τῆς ἀγέλης αὐτοῦ· ἰδοὺ γὰρ ὅπερ ἐκάλυπτες σὺ τὴν ἀρχὴν, φανερῶς ἀνωμολογήθη, μὴ τὰ τῶν Χριστιανῶν πρεσβεύων, τὰ τῶν Ἑλλήνων δὲ μᾶλλον, φανερῶς λατρεύων τοῖς δαίμοσι. Καὶ νῦν οὐκ ἐκφεύξῃ τῆς δίκης, κἂν εἴ τι καὶ πάθοις, ἀνόσιε σύ. Τούτων οὖν ὁ Χλωρὸς ἀκούσας καὶ φοβηθεὶς, Εἰ ἔστι πάλιν μετάνοια, νῦν καθαρῶς προσέρχομαι τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, ἀπεκρίνατο, δάκρυα χέων, τὰ στήθη τύπτων καὶ τὸν ἔλεον προσκαλούμενος. Πᾶσαν καὶ γὰρ δόξαν, ἣν εἶχον ἐναντίαν ἀποβαλὼν, ἤδη προσέρχομαι καθαρῶς, ἔφασκεν. Ὅθεν καὶ τούτῳ πάλιν ἡ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος ἅμα τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, ἐπικαμφθεῖσα διέκρινε καὶ ἀπεφήνατο, γυμνὸν μὲν εἶναι καὶ ἐστερημένον πάσης ἐκκλησιαστικῆς ἀξίας τε καὶ τιμῆς, μηδὲν μεδόλως ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἀπολαύσων ποτὲ τῶν καιρῶν ἢ κλήρου ἢ ὀφφικίου τινὸς ἢ τόπου ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἢ ὅλως ἐν ὁποιᾳδήποτε τάξει αὐτῆς εἰσαχθῆναι, ἀσφαλισθῆναι δὲ μᾶλλον καὶ περιορισθῆναι ἐπὶ χρόνοις ἐν τῇ σεβασμίᾳ βασιλικῇ καὶ πατριαρχικῇ μονῇ τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Περιβλέπτου, ἔνθα εὑρίσκεται ἔχων καὶ κελλία καὶ ἀδελφάτον, μήτε ὁρῶν τινας, μήτε ὁμιλῶν, καὶ τότε κἂν ὡς Χριστιανὸν ἁπλῶς δέξασθαι τοῦτον, ὅταν κλαύσῃ καὶ συντριβῇ καὶ εἰς αἴσθησιν, ἧς ἐκπεπτώκει δόξης, ὁ ταλαίπωρος ἔλθῃ, καὶ τὸν τοιοῦτον ἐκπληρώσῃ κανόνα, ἐκποιήσασθαι δὲ καὶ ἃ ἔχει Ἑλληνικὰς βίβλους καὶ μηδὲ τολμῆσαι ὅλως ἢ ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου ποτὲ ἢ καὶ ἐκτὸς διδάσκειν παῖδας, ὡς καὶ πρότερον, κἂν εἴ τι καὶ γένηται. Καὶ τοῦτον μὲν οὕτως. Τοὺς δὲ προρρηθέντας τρεῖς τούτους ἄνδρας, Συρόπουλόν τε καὶ Γαβριηλόπουλον καὶ δὴ καὶ Φουδούλην τὸν ψευδομόναχον, ὡς πολλάκις καὶ τούτους ἐπὶ τούτοις καὶ ἄλλοις ἀσεβέσιν ἁλόντας τολμήμασι, καὶ τούτων ἀφεστάναι καὶ τὸν μετάμελον ἐπιδείξαι βουλομένους μηδέποτε καὶ ταῦτα μετὰ πολλὰς τὰς ὑποσχέσεις ἐκείνας καὶ τὰς συνθήκας, φθορὰν δὲ μᾶλλον τοῖς ἁπλουστέροις καὶ ψυχικὸν παρέχοντας ὄλεθρον, τῆς βασιλίδος ταύτης ἐξορισθῆναι τῶν πόλεων καὶ δὴ καὶ πάσης τῆς τῶν πιστῶν γῆς, ἐν ᾗ κατοικοῦσι Χριστιανοὶ, τὰ τῶν εὐσεβῶν ἔργα διαπραττόμενοι ἐψηφίσαντο, ὡς τοῦ Χριστιανικοῦ παντὸς γένους λύμην καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας ἀνατρέποντάς τε καὶ καταλύοντας ἀντικρυς ταῖς δαιμονικαῖς ἐπικλήσεσι ταύταις καὶ γοητείαις καὶ ταῖς μαγείαις. Ἐπεὶ δὲ καί τινες τῶν πιστῶν τοῖς θεοστυγέσι προσίασι τούτοις καὶ ἀποβλῆτοις καὶ τὰ τῆς τοιαύτης αὐτῶν κακίας καὶ ἀσεβείας δυστυχῶς ἀνεμάξαντο, κἀντεῦθεν εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας καὶ οὗτοι κατεσπάσθησαν βάραθρον, καὶ τούτους ἀναμαθεῖν ἡ θεία σύνοδος ἐδουλήθη καὶ τούτοις καταλλήλως ἐπιθεῖναι τὰ φάρμακα. Τῶν γοῦν τριῶν τούτων ὁ Συρόπουλος κρατηθεὶς εἰπέ τινας, ὧν ἐμέμνητο φανερῶς, καὶ ἀνωμολόγησεν, οἳ προσελθόντες αὐτῷ τῇ μαγικῇ τούτου τέχνῃ ἐχρήσαντο, οἳ καὶ γραφέντες ἐν καταστίχῳ πρὸς τὴν ἱερὰν ἐπέμφθησαν σύνοδον. Ἦσαν δὲ οὗτοι· ἔφασέ ποτε κατηγορηθεὶς ὁ τοῦ πριμμικηρίου τῶν ἀναγνωστῶν υἱὸς τοῦ Παραδείσου, παππᾶς Ἰωάννης ὁ Παράδεισος, ἐπ' ἐγκλήματί τινι, καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ παρέστη συνόδῳ τῷ τότε, καὶ ἀκριβεῖ τὰ κατὰ τοῦτον ἐδόθη βασάνῳ, καὶ τῆς ἱερωσύνης ἐπὶ καιρὸν ἐπεσχέθη, τοῦ ἐγκλήματος ἐκείνου μὴ μείζονα τὴν κατ' αὐτὸν κόλασιν ἀπαιτοῦντος· καὶ μήτε τὴν καταδίκην ταύτην ὡς ἀπὸ Θεοῦ κρίνας εἶναι, μήτε μὴν ὑπολογισάμενος, ὡς εἰκότως ἡ κατ' αὐτὸν ἀπόφασις ἐξηνέχθη, κατολιγωρήσας ἀπῆλθεν εἰς τὸν Συρόπουλον, καὶ ἀπὸ τῆς παρ' αὐτοῦ κακοτεχνίας αὐτῷ βοηθήσειν ἐζήτησεν, ὃς καὶ σχῆμά τι δαιμονικὸν ἐγχαράξας ἐν χάρτῃ ἐνεχείρισε τούτῳ τῷ ταλαιπώρῳ, εἰπών· Λάβε τοῦτο, καὶ κάτεχε, ὅτε τῇ συνόδῳ μέλλεις παρασταθῆναι, ζητῶν τὴν συγχώρησιν, καὶ βεβαίαν ἕξε πληροφορίαν, ὡς συγχωρηθήσῃ, καὶ τῆς αἰτήσεως οὐκ ἂν ἀποτύχῃς. Ἦλθεν οὖν ὁ Παράδεισος, καὶ τῇ συνόδῳ παρέστη· ἐδείτο καὶ παρεκάλει, καὶ τὴν πολλὴν αὐτοῦ πτωχείαν καὶ ἔνδειαν πρὸς ἔλεον ἔφερε, καὶ μετὰ δακρύων συμπαθείας τυχεῖν ἐζήτει, ᾧ καὶ ἐπικαμφθέντες οἱ ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς ἅμα τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ καὶ αὐθέντῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, ὁμοῦ μὲν ὡς πτωχῷ καὶ ταλαιπώρῳ, ὁμοῦ δὲ καὶ ὡς τὸν καιρὸν τῆς ἀργίας αὐτοῦ ἐκπληρώσαντι, συνεχώρησαν, πάλιν τοῦτον ἱερουργεῖν, διδάξαντες αὐτὸν καὶ παραινέσαντες, ὅσα εἰκὸς ἦν φυλάττειν, καὶ ὧν δεῖ ἀπέχεσθαι· καὶ κατελθὼν ὁ Παράδεισος τῷ Συροπούλῳ τὰς εὐχαριστίας ἀπένειμε. Τούτου γοῦν οὕτως ἀναφανέντος, ὁ Παράδεισος μετεκλήθη, καὶ ἐπειδήπερ ἀντιλέγων ἦν, μετεκλήθη καὶ ὁ Συρόπουλος, καὶ τὸν ἑαυτοῦ χάρτην λαβὼν, ἐκείνου γὰρ ἐπ' ἐδάφους αἱ μαγικαὶ τούτου βίβλοι σὺν ταῖς ἑτέρων, ἔφη πρὸς τὸν Παράδεισον· Οὐ τοῦτο τὸ σχῆμα ἐν χάρτῃ παρ'

Digitized by Google

ἐμοῦ ἔλαβες, καὶ ἀπελθὼν εἰς τὴν σύνοδον συνεχωρήθης, ὡς ὕστερον ἐμοὶ μετὰ ταῦτα δεδήλωκας; Πῶς νῦν τὴν ἀλήθειαν διαβάλλεις, καὶ ψεύστην καὶ συκοφάντην ἀποδεῖξαί με φιλονεικεῖς; Ὑπὸ γοῦν τῶν λόγων τούτων ἀπελεγχθεὶς ὁ Παράδεισος ὡμολόγησε καὶ τοῦτο πεποιηκέναι, παρὰ τῆς μητρὸς ἀπατηθείς. Ἐπὶ τούτοι; τοῦ Παραδείσου φανερῶς ἀπελεγχθέντος καὶ δημοσίᾳ, πάντες γὰρ σχεδὸν οἱ ἐν τῇ βασιλίδι ταύτῃ παρῆσαν τῶν πόλεων, διέγνω καὶ ἀπεφήνατο ἡ θεία καὶ ἱερὰ τῶν ἀρχιερέων ἀμήγυρις ἅμα τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, γυμνὸν εἶναι τοῦτον καὶ ἐστερημένον πάσης ἱερατικῆς ὁξίας τε καὶ τιμῆς καὶ ἀργὸν εἰς τὸ παντελὲς καὶ καθῃρημένον, μηδέποτε τῶν τῆς ἱερωσύνης τι τῶν ἁπάντων ἐνεργῆσαι τολμήσαντα, ὡς τῷ διαβόλῳ προσελθόντα καὶ τῇ ἐκείνου τέχνῃ χρησάμενον καὶ μαθητὴν ἐκείνου γενέσθαι τὸν πρὶν τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐθελήσαντα. Ταῦτα τοῦ Παραδείσου τούτου μαθόντος καὶ πενθήσαντος ἐπὶ πολὺ καὶ δακρύσαντος καὶ μετὰ δύο ἡμέρας τῆς συνόδου πάλιν συγκροτηθείσης καὶ αὐτοῦ παραστάντος καὶ ἐπιβοωμένου καὶ τὸν ἔλεον δυστυχῶς μεταικαλουμένου, οἱ ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς αὐτὰ ταῦτα τὰ προλεχθέντα κατ' αὐτοῦ ἀπεφήναντο, καὶ ταῦτα ἐπεκύρωσαν καὶ ἐψεψηφίσαντο. Μοναχός τις ἀπὸ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, ὁ παππᾶς Ἰωάσαφ, συνεφθείρετο μετά τινος μοναχῆς ἀπὸ τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Ἀνδρέου τοῦ ἐν τῇ κρίσει, καὶ ἰδὼν αὐτὴν φυλλαβοῦσαν καὶ κατὰ γαστρὸς ἔχουσαν, βουλόμενος λανθάνειν καὶ μηδαμῶς ἀνακαλυφθῆναι τὸ πάθος, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐλάνθανε τοῦ Θεοῦ, εὗρέ τινα μηχανὴν, δι' ἣν μὴ δῆλα τὰ κατ' αὐτὸν γεγονέναι καὶ καταφανῆ ἐλογίσατο. Τὸ δὲ διαβολικός τις ἦν λογισμὸς καὶ τέχνη καὶ ἔργον ἐκείνου τοῦ καὶ τὴν πρώτην ἐκείνην παρανομίαν ἐργασαμένου. Ἦλθε γὰρ οὗτος εἰς τὸν Συρόπουλον καὶ δοὺς αὐτῷ φάκτιον ἕν, ὑελοβίκιον Ἀλεξανδρῖνον, καὶ ὑπέρπυρα πέντε, ἔλαβέ τι παρ' αὐτοῦ εἶδος, ὃ καὶ διεκόμισε τῇ μοναχῇ, ἵνα τοῦτο πιοῦσα φθείρῃ τὸ ἔμβρυον· ἡ δὲ τοῦτο ποιήσασα ἔρριψεν ἐκεῖνο κατὰ γαστρὸς, καὶ οὔτε τὰ τῆς ἁμαρτίας ἐγνώσθη, οὔτε μὴν τοῦτο τὸ τολμηθέν. Διὰ τοῦτο καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὰ τῆς ἱερωσύνης ὁ παππᾶς Ἰωάσαφ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ διενεργῶν ἦν· ὡς δὲ καὶ ὁ παπᾶς Ἰωάσαφ παρέστη, καὶ τὸν Συράπουλον εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ἐλέγχοντα καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ δοθέντα ἐκείνῳ βουλόμενον ἀγαγεῖν, ἐπειδήπερ ἀντιλέγειν ἐπιχειρήσας οὐκ εἶχε δυνάμεως, πεσὼν ἐπ' ἐδάφους, Ἤμαρτον, ἁγιώτατοι δεσπόται καὶ θειότατοι, ἔφησε· νῦν ἔγνων, ὅσην ἀπώλειαν προεξένουν τῇ ἐμῇ ταλαιπώρῳ ψυχῇ· εἰ γὰρ ἐπὶ τῷ παρόντι κριτηρίῳ ἱστάμενος οὕτω φοβοῦμαι καὶ τρέμω καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν σχεδὸν ἀποβάλλομαι, τί ποτ' ἂν ἄρα καὶ πάθω, ὅτε τῷ ἀδεκάστῳ κριτῇ παραστήσομαι, δίκην δώσων τῶν παρ' ἐμοῦ πεπραγμένων; Τούτων ἕνεκα ἀληθῆ παρὰ τοῦ Συροπούλου ταῦτα λαληθέντα ὁμολογῶ καὶ τῇ μοναχῇ ταύτῃ συνεφθειρόμην, καὶ τοῦ ἐμβρύου ἐκείνου φονεὺς αὐτὸς ἐγεγόνειν, καὶ νῦν ἤδη προσέρχομαι καὶ ἀνακαλύπτω τὸ πάθος, καὶ πᾶν, ὅπερ τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι καὶ ὑμῖν δοκεῖ, διαπράξασθε. Ταῦτα τοῦ παππᾶ Ἰωάσαφ οὕτως ἀνενεγκόντος ἡ θεία σύνοδος ἅμα τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, ἀπεφήνατο, μόνης τῆς ἱερωσύνης τοῦτον ἀπογυμνωθῆναι καὶ εἰς ἅπαντα τὰ παρ' αὐτοῦ τολμηθέντα μόνην ταύτην ἀρκετὴν εἶναι τὴν τιμωρίαν, ἐπειδήπερ οὐκ ἀπὸ μικροῦ τινὸς ἀπηλλοτρίωτο ἀξιώματος, ἀλλὰ τοῦ ἱερατικοῦ σεμνώματος ἐξέπεσεν ὁ ταλαίπωρος, τοῦ χοροῦ τῶν ἱερέων ἀπετμήθη, καὶ μακρὰν ἀπερρίφη τῆς δόξης, ἣν εἶχε, καὶ τοῦ πολλοῦ ἀξιώματος. Γυνή τις τῶν πλουσίων, Ἐξωτροχίνα καλουμένη, ἄνδρα λαβεῖν ἐβούλετο τῶν ἐνδόξων, κἀπειδήπερ οὐκ ἐτύγχανε τοῦ ποθουμένου ἐπῳδαῖς καὶ μαγείαις ἑλκύσαι τοῦτον ὑπενοήσατο, καὶ μαθοῦσα, ὡς ὁ παππᾶς Ἰάκωβος, ὁ τῆς Ἀμαρανθίνης ἐκείνης, εἰδήσειν ἔχων εἰς ταῦτα καὶ πεῖραν ἀκριβῆ, καὶ αὐτῇ βοηθήσειν εἴπερ τις δύναται, διεμηνύσατο τούτῳ, καὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν οἰκίαν αὐτῆς παραγεγονότος, αὕτη τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἐξεῖπε καὶ διηγήσατο, καὶ ὑπέρπυρα πέντε αὐτῷ ἐδεδώκει, καὶ ἕτερα παρασχεῖν ὑπεσχέθη, καὶ βεβαίαν ἔλαβε παρὰ τούτου πληροφορίαν, καὶ ἐν ἐλπίσιν ἦν ἀγαθαῖς. Ὡς δὲ ὁ παππᾶς Ἰάκωβος τὰ ὑπέρπυρα δεξάμενος ἀπῆλθε, καὶ ὁ διάβολος οὐκ ἴσχυσε, καὶ ὁ χρόνος παρήρχετο, αὕτη τῷ παππᾷ Ἰακώβῳ διά τινος γραὸς ἐμήνυε, καὶ τὰ ὑπέρπυρα ἐζήτει ἀγανακτήσασα· ὁ δὲ ὑπέσχετο, καὶ τῇ γυναικὶ ἔλεγεν· Εἰπὲ τῇ κυρίᾳ, μὴ ἀγανακτεῖν, μηδὲ ἀθυμεῖν, ἀλλ' ὅπερ ζητεῖ, γενήσεται μετ' ὀλίγον. Καιροῦ οὖν πλείστου παρηκόντος, ἐπειδήπερ εἶδεν ἐκείνη τοῦτον μηδὲν ὠφελοῦντα, κατηγορήσασα τούτου τῷ Συροπούλῳ διεμηνύσατο, καὶ τὴν τοῦ παππᾶ Ἰακώβου κακοτεχνίαν ἐδήλωσεν. Καὶ ὁ Συρόπουλος ταῦτα πρὸς τὴν ἱερὰν καὶ θείαν ἐξεῖπε σύνοδον. Διεμηνύθη τοίνυν καὶ ὁ παππᾶς Ἰάκωβος, καὶ παραγενόμενος καὶ τούτων πάντων ἀκούων εἶπεν, ὡς ἀπῆλθε μὲν εἰς τὴν τῆς Ἐξωτροχίνης οἰκίαν, ὡς δὲ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἤκουσεν, ὅτι οὐκ ἦν εὐσεβής, φυγεῖν ἐβουλήθη· ἡ δὲ τοῦτον κατηνάγκασε περιμεῖναι, καὶ ὑπέρπυρα πέντε τάχα χάριν οὗ ἐζήτει αὐτῷ ἐδεδώκει, καὶ μὴ θέλων ἔλαβε, καὶ ἀπῆλθεν, ἃ δὴ καὶ ἐξωδίασεν, ἐπειδὴ πτωχός ἐστι, καὶ μὴ ἔχων ἀποδοῦναι ὑπέσχετο, οὐ μὴν δὲ καὶ ἔργον τι ἐπεπράχει Πρὸς ἅπερ καὶ ἀπεφήνατο ἡ θεία σύνοδος ἅμα τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, ὡς οὐκ ἔδει τοῦτον λαβεῖν τὰ ὑπέρπυρα, οὐδὲ αὐτοῖς ὠφελῆσαι τὸ ἐκείνης ζήτημα, ἀλλὰ μᾶλλον διδάξαι καὶ νουθετῆσαι καὶ παραινέσαι, ἐπειδήπερ καὶ Χριστιανός ἐστι καὶ μοναχὸς καὶ ἱερεὺς, καὶ πεῖσαι κατὰ πάντα τρόπον αὐτὴν, μηκέτι ποτὲ τοιούτων τινὰ λογισμῶν ἐνθυμηθῆναι· ταῦτα γὰρ ἀσεβοῦς ἔργα καὶ διαβόλου εἰσὶν ἀντικρυς· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὑπέρπυρα ἐδέξατο ὑπ' αὐτῆς, καὶ τὸν ἐκείνης ὅλως ἐδέξατο λόγον, ἔδειξεν, ὅτι καὶ τὰ ὑπέρπυρα διὰ τοῦτο ἐδέξατο, καὶ αὐτὸς ὑπεσχέθη ποιήσειν· τίνα γὰρ δύναμιν εἶχεν ἡ Ἐξωτροχίνα, ὥστε τὰ ὑπέρπυρα καὶ ἄκοντος αὐτοῦ τούτῳ δοῦναι καὶ πεῖσαι τοῦτον

Digitized by Google

λαβεῖν; Διὰ τοῦτο καὶ ὀργὸν εἶναι τοῦτον τῆς ἱερωσύνης καὶ καθῃρημένον παντελῶς ἀπεφήναντο, καὶ μηδέποτε ἐφ' ὅρῳ πάσης αὐτοῦ τῆς ζωῆς τι τῶν τῆς ἱερωσύνης ἐνεργῆσαι ὅλως τολμῆσαι, ἐπειδήπερ ἔδοξε ταῖς μαγικαῖς κακοτεχνίαις προκεῖσθαι, ἃ δὴ προφανῶς ἔργα σατανικά, μήτοι γε Χριστιανοῦ καὶ τῶν τοῦ μοναχικοῦ βίου, εἶτα καὶ τῶν τὸ ὀψηλὸν τοῦτο καὶ μέγα ἐχόντων τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα.

LXXIX. *Patriarcha Callisto cuidam concedit jus excipiendi confessiones monachorum ipsi subditorum.*

† Ἔνταλμα τῷ κῦρ Καλλίστῳ, ἵνα δέχηται τὰς ἐξομολογήσεις τῶν ὑποτακτικῶν αὐτοῦ.

† Ἐπεὶ ὁ τιμιώτατος ἐν μοναχοῖς, κατὰ Πνεῦμα υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Κάλλιστος ὁ Ἀγγελικούδης, ἀνέφερεν εἰς αὐτήν, ὅτι οἱ εὑρισκόμενοι μετ' αὐτοῦ μοναχοὶ παρ' αὐτοῦ ἀποχαρέντες καὶ αὐτῷ ὑποτασσόμενοι ἔχουσιν ἕτερον πατέρα πνευματικόν, πρὸς ὃν ἐξομολογοῦνται, καὶ παρ' οὗ τὴν λύσιν λαμβάνουσιν, εἰς ἅπερ ἐξομολογοῦνται, ὅπερ γίνεται ἐμποδισμὸς αὐτῷ εἰς τὴν κατ' αὐτῶν ἀρχὴν καὶ εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐκείνων ὑποταγήν, μὴ ἔχοντι εὐκόλως ποιεῖν, ἅπερ αὐτῷ δοκεῖ, καὶ ἐδεήθη διὰ ταῦτα τυχεῖν βοηθείας παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συγχωρήσεως καὶ ἐνδόσεως, ὥστε δέχεσθαι τὴν αὐτῶν ἐξομολόγησιν, αὕτη τὸ παρὸν ἀπολύει γράμμα, δι' οὗ καὶ ἐγχωρεῖ καὶ ἄδειαν δίδωσιν αὐτῷ, ὥστε δέχεσθαι τὴν ἐξομολόγησιν αὐτῶν καὶ πάντας τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν καὶ εἶναι τοῦτον πνευματικὸν πατέρα εἰς αὐτούς, ἐπεὶ καὶ παρ' αὐτοῦ ἀπεκάρησαν καὶ αὐτῷ ὑποτάσσονται· καὶ ἔχει πληροφορίαν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὅτι καλῶς μέλλει ποιεῖν, ἅπερ ἂν ποιῇ. Δήσει μὲν οὖν, ὅσα δεῖ δεθῆναι, εἰς αὐτούς, καὶ λύσει πάλιν, ὅσα δεῖ λυθῆναι, ἅτινα καὶ βεβαιοῖ ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ ἔχει αὐτὰ καὶ λελυμένα καὶ δεδεμένα, καθὼς ἂν αὐτὸς διακρίνοι· ἄνθρωπος γάρ ἐστι πνευματικὸς καὶ ἐνάρετος καὶ ἡσυχαστής· διὰ τοῦτο καὶ πληροφορεῖται ἡ μετριότης ἡμῶν, ὅτι καλῶς ταῦτα ποιήσει. Τούτου γὰρ χάριν ἀπολέλυται καὶ τὸ παρὸν ἐνταλτήριον γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος δι' ἀσφάλειαν.

LXXX. *Ecclesiæ partium subjectarum Joanni Unglesæ (Uglješæ) reconciliantur cum ecclesia Constantinopolitana.*

† Πρᾶξις ἐπὶ τῇ ἑνώσει τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς τε ἡμετέρας καὶ τῆς Σερβίας.

† Φιλόθεος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Φθάνει πρὸ χρόνων ἤδη πολλῶν ἡ μήτηρ τῶν ἐκκλησιῶν, ἡ ἁγιωτάτη καὶ καθολικὴ μεγάλη Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, στερηθεῖσα τῶν περὶ τὰ μέρη τῆς Σερβίας ἰδίων μητροπόλεων ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ ταύτην τελουσῶν, ὁπηνίκα ὁ τῆς Σερβίας τὸ τηνικαῦτα κράλης, ὁ κῦρις Στέφανος ἐκεῖνος, τὸν τῶν Ῥωμαίων τόπον παραλαβὼν καὶ τὰς ἐκκλησίας ἀποστήσας τῇ καθολικῇ καὶ μητρὶ παραδέδωκε πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Πεκίου καὶ Σερβίας, καὶ ὑπὸ τὴν ἐκείνου ἐνορίαν ταύτας ἀποκατέστησε, καὶ ἐχειροτονοῦντο κακῶς ὑπ' ἐκείνου καὶ παρανόμως οἱ τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιῶν ἀρχιερεῖς καὶ προστάται, δι' ἃ καὶ ἀπέστησαν τῆς ἡμῶν κοινωνίας αὐτός τε πρῶτος ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πάντες καὶ ὅσοι περ ὑπ' αὐτοῦ τὰς χειροτονίας ἐλάμβανον, ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς καὶ διάκονοι καὶ ὁ λοιπὸς ἱερατικὸς κατάλογος. Καὶ ἦν οὐ μικρὸν τὸ δεινὸν τοιούτου γεγονότος σχίσματος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Χριστοῦ, ἀπορῥαγέντων ἐξ ἀνάγκης σὺν τοῖς ἱερεῦσι καὶ πάντων τῶν ἐκεῖ Χριστιανῶν, τοῦ τοσούτου πλήθους καὶ ἀναριθμήτου σχεδόν, τῆς μεγάλης καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεὶ δὲ ὁ εὐτυχέστατος δεσπότης Σερβίας, κῦρις Ἰωάννης ὁ Οὔγκλεσης, τοῦ πλέον τοῖς ἡμετέροις μέρεσιν ἐγγίζοντος τόπου κύριος κατεστάς, ἄνθρωπος ὑπάρχων φρόνιμος καὶ καλὸς καὶ τρόπου καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἔνοικον κεκτημένος, ἠθέλησεν ἐπανασώσασθαι τὰς ἐκκλησίας ταύτας τῇ ἰδίᾳ μητρὶ καὶ κεφαλῇ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἐζήτησε τοῦτο μετὰ μεγάλης σπουδῆς εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περὶ αὐτὴν ἱερὰν καὶ μεγάλην σύνοδον τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, καὶ ἐγένετο τοῦτο τὸ μέγα καὶ ἀξιόλογον ἔργον εὐδοκίᾳ τοῦ εἰρηνοποιήσαντος τὰ πάντα Σωτῆρος ἡμῶν καὶ καταλύσαντος τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ καὶ τὸ μεσότειχον τοῦ φραγμοῦ διακόψαντος, καὶ ἐδόθη ταῖς ἐκκλησίαις εἰρήνη, ἣν ὁ δεσπότης Χριστὸς, ἡ αὐτοειρήνη, ἐπὶ τὸ ἑκούσιον ἐρχόμενος πάθος καὶ τὸν σταυρὸν, τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ μαθηταῖς ὥσπερ τινὰ κλῆρον πατρικὸν κατέλιπεν· καὶ ἠνώθησαν αἱ μητροπόλεις αὗται τῇ μεγάλῃ καὶ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀπολαβοῦσῃ πάλιν τὰ ἑαυτῆς, ἅπερ ἐστερήθη πρὸ χρόνων, καὶ ἐδεξάμεθα τοὺς ἀρχιερεῖς αὐτῶν εἰς κοινωνίαν, ἑτέρους δὲ καὶ ἐχειροτονήσαμεν, καὶ γέγονεν ἕνωσις καὶ ἀποκατάστασις, ὡς τὸ πρότερον. Διὰ ταῦτα συνδιασκεψαμένη ἡ μετριότης ἡμῶν τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τὸ παρὸν ἀπολύει συνοδικὸν σιγιλλιῶδες γράμμα, δι' οὗ καὶ παρακελεύεται ἐν ἁγίῳ Πνεύματι στέργειν καὶ ἐμμένειν τὴν γεγονυῖαν ἱερὰν ταύτην πρᾶξιν εἰς τὸ ἑξῆς, ὥστε ἡνωμένας εἶναι ἀπὸ τοῦ νῦν τὰς ἐκκλησίας ταύτας τῇ ἁγιωτάτῃ καὶ καθολικῇ τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ μηδένα τῶν ἁπάντων ἔχειν ἄδειάν ποτε τῶν καιρῶν καθ' οἱανδήτινα τρόπον τολμῆσαι ἀποστῆσαι τὰς ἐκκλησίας ταύτας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, κἂν εἴ τι καὶ γένηται ἐπὶ τῷ τόπῳ τούτῳ, εἴτε μεταλλαγὴ τοῦ αὐθέντου τοῦ τόπου, εἴτε τι ἕτερον. Διὰ γοῦν τὴν εἰς τὸ μέλλον ἀσφάλειαν καὶ βάρος φρικώδους ἀφορισμοῦ ἐκφωνεῖ ἡ μετριότης ἡμῶν συνοδικῶς κατὰ τοῦ βουληθησομένου καὶ ἐπιχειρήσοντος ὅλως ποτὲ διαστῆσαι τὰς ἐκκλησίας ταύτας, ἐν ὁποιῳδήποτε καταλόγῳ καὶ τάξει καὶ σχήματι τυγχάνει ὢν ὁ τοιοῦτος, εἴτε μητροπολίτης ἐστὶν, εἴτε ἐπίσκοπος, εἴτε ἱερεὺς, εἴτε διάκονος, εἴτε ὅλως τοῦ καταλόγου (τοῦ) ἱερατικοῦ, εἴτε κληρικὸς ὁποιασδήποτε ἐκκλησίας, εἴτε μοναχὸς, εἴτε ἄρχων τοῦ τόπου, εἴτε λαϊκὸς, εἴτε ἄλλος ὁποῖος ἂν εἴη.

Digitized by Google

Ἔστωσαν δὲ πάντες γινώσκοντες, ὡς εἴπερ γενήσεταί τι τοιοῦτον, οἷον καὶ πρότερον, οἱ τοῦτο πεποιηκότες οὐ τεύξονται πάλιν ὧν καὶ πρότερον τῆς συμπαθείας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' οἱ μὲν ἔχοντες ἱερατικὸν βαθμόν, εἴτε ἀρχιερεῖς εἰσιν, εἴτε ἱερεῖς, καθαιρεθήσονται παρὰ τῆς μεγάλης συνόδου παντελῶς, οἱ δὲ λαϊκοί, εἴτε ἄρχοντες, εἴτε ἰδιῶται, ὑποκείμενοι ἔσονται τῷ ἀφορισμῷ, ὡς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ διαστήσαντες καὶ σχίσαντες καὶ τὰ μέλη αὐτῆς ἀποστήσαντες τῆς κεφαλῆς.-Τούτου γὰρ χάριν ἀπολέλυται καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν σιγιλλιῶδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπὶ τῷ προσεῖναι ταῖς ἐκκλησίαις ταύταις εἰς μόνιμον καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν κατὰ μῆνα Μάϊον τῆς ἐνισταμένης ἑνάτης ἰνδικτιῶνος τοῦ ,ςωοθ' ἔτους.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Φιλόθεος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

† *Μηνὶ Μαΐῳ ἰνδ. θ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου.*

LXXXI. *Patriarcha episcopi Hierissi et Montis Sancti jura episcopalia in Montem Sanctum tuetur.*

(Hoc privilegium jam editum est inter opera Philothei, tom. CLIV.)

LXXXII. *Metropolitæ Dramæ confertur metropolis Philipporum, cui etiam committuntur jura patriarchalia curanda in partibus subjectis Serbiæ despotæ Unglesæ.*

† Πρᾶξις συνοδικὴ ἐπὶ τῷ Δράμας, λαβόντι τὴν τῶν Φιλίππων μητρόπολιν κατ' ἐπίδοσιν καὶ τὸν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τόπον καὶ ἔτι τὰ ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν τοῦ δεσπότου Σερβίας, τοῦ Οὔγκλεση, πατριαρχικὰ πάντα δίκαια.

† Ἡ μετριότης ἡμῶν, κηδομένη καὶ φροντίζουσα τοῦ ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ τῶν Φιλίππων Χριστιανικοῦ πληρώματος, πολλῆς δεομένου τῆς διδασκαλίας καὶ παραινέσεως καὶ πνευματικῆς τροφῆς διὰ τὸ μὴ ἔχειν ποιμένα τε καὶ διδάσκαλον, συνδιατρεψαμένη τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ Αἴνου, διὰ γνώμης πρὸς τὸν Ἡρακλείας καὶ τοῦ Σωζοπόλεως, ἔδωκε κοινῇ ψήφῳ καὶ γνώμῃ τούτων τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην τῶν Φιλίππων μητρόπολιν τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ καὶ ὑπερτίμῳ Δράμας κατ' ἐπίδοσιν, ὃς δὴ καὶ ὀφείλει τῇ ἐνούσῃ αὐτῷ πείρᾳ καὶ γνώσει διδάσκειν τὸν ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ εὑρισκόμενον τοῦ Κυρίου λαόν, κ. τ. λ. Ὀφείλει οὖν ὁ τοιοῦτος ἱερώτατος μητροπολίτης Δράμας καὶ ἐπισκόπους χειροτονεῖν ἐν ταῖς ὑπ' αὐτὴν ἐκκλησίαις ἄνευ μέντοι τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Πολυστύλου, ἐπειδὴ αὕτη ἔφθασε πρὸ χρόνων ψήφῳ συνοδικῇ καὶ προσετάθη τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Μαρωνείας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ νῦν εὑρισκόμενοι ἐν ταῖς ἐπισκοπαῖς τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Φιλίππων ἐπίσκοποι (ὀφείλουσι) στέργειν τοῦτον ἀπὸ τοῦ νῦν, ὡς μητροπολίτην ἴδιον αὐτῶν καὶ κεφαλήν, καὶ μνημονεύειν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀνέκαθεν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν· καθέξει γε μὴν ὁ τοιοῦτος καὶ τὸν τόπον τοῦ Φιλίππων, ὃν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἕξει ἔν τε στάσεσι καὶ καθέδραις ταῖς μετὰ τῆς ἱερᾶς καὶ μεγάλης συνόδου καὶ παντὸς. Τῷ τοιούτῳ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Δράμας ἀντίθησιν ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν ἐξαρχίαν καὶ διοίκησιν τῶν πατριαρχικῶν πάντων δικαίων τῶν ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐπικρατείᾳ πάσῃ τοῦ εὐτυχεστάτου δεσπότου Σερβίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινοτάτου υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κῦρ Ἰωάννου τοῦ Οὔγκλεση, ὅστις καὶ ὀφείλει ἐπιβλέπειν καὶ ἐπιτηρεῖν τὰ πατριαρχικὰ μοναστήρια καὶ τοὺς θείους ναοὺς καὶ τἆλλα πάντα καὶ παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι τοῖς ἐν αὐτοῖς εὑρισκομένοις ἱερομένοις καὶ μονάζουσι καὶ τῷ λοιπῷ Χριστωνύμῳ τοῦ Κυρίου λαῷ τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια, ἐπιμελεῖσθαί τε καὶ φροντίζειν τῶν δικαίων τούτων πάντων καὶ ἀντέχεσθαι τῶν προσόντων αὐτοῖς κτημάτων τε καὶ πραγμάτων καὶ τῶν λοιπῶν καὶ πάντα διενεργεῖν ἀκωλύτως τὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος δίκαια, εἴτε ἐν μητροπόλεσιν εὑρίσκονται, εἴτε ἐν ἐπισκοπαῖς, εἴτε καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἱερουργεῖν ἐν αὐτοῖς καὶ ἀναγνώστας ποιεῖν, ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν, καὶ ἄλλα πάντα ποιεῖν, ὅσα ἡ μετριότης ἡμῶν ποιεῖν ἔμελλεν, εἰ παρῆν ἐκεῖ, δίχα μόνης τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὀφείλει μέντοι ποιεῖν ταῦτα πάντα μετὰ συντηρήσεως καὶ ἀσφαλείας τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, εἰδώς, ὡς εἴπερ ποιήσει τι παρείσπρακτον, εὐθύνην ὑποστήσεται τὴν ἀξίαν εἰς τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ βαθμόν. Ὀφείλει δὲ οὗτος λαμβάνειν καὶ ἀποφέρεσθαι τὸ ἐκ τούτων πᾶν εἰσόδημα καὶ παραπέμπειν αὐτὸ εἰς τὸ πατριαρχικὸν κελλίον. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Δράμας, ὑπερτίμῳ καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντι τοῦ Φιλίππων καὶ προέδρῳ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν αὐτῆς γράμμα.

† *Κατὰ μῆνα Μάϊον τῆς ἑνάτης ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ οθ' ἔτους. Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Φιλόθεος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

LXXXIII. *Despota Serbiæ, Joannes Ungleses, partium sibi subditarum ecclesias subjicit ecclesiæ Constantinopolitanæ.*

† Οὐδὲν δικαιοσύνης ἔοικεν εἶναι μακαριώτερον καὶ διὰ τοῦτό γε πᾶσι τοῖς αἱρουμένοις τὰ κρείττω καὶ προτιμότερα· αὕτη γὰρ οἷά τις ὑπερφυὴς καὶ συνεκτικὴ τοῦ παντὸς δύναμις ἐκ τοῦ πρώτου καὶ κυρίως ἀγαθοῦ προϊοῦσα ἐπὶ τὰ κτίσματα, καὶ τὰ οὐράνια πάντα συνέχει καὶ τὰ ἐπίγεια· καὶ γὰρ οὐδέν τι τῶν ὄντων, οὔτε τῶν νοητῶν, οὔτε τῶν αἰσθητῶν ἐστιν, ὃ μὴ πρὸς ταύτης διεξάγεται καὶ ῥυθμίζεται μόνιμόν τε καὶ ἀδιάλυτον, ὡς ἐφικτὸν συντηρεῖται. Ἐπεὶ δὲ ἡ πρὸς τὸ χεῖρον τούτων τροπὴ καὶ

Digitized by Google

διάλυσις καὶ φθορὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἁρμονίας ἀπόπτωσις ἀτεχνῶς οὖσα τυγχάνει, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ἄλλων ἀρετῶν μουσικήτις καὶ ἐναρμόνιος τάξις τῇ τῆς δικαιοσύνης ἀναλογίᾳ ρυθμίζεται καὶ μέλος σωτήριον ἀνακρούεται, ὅπερ ἐστὶν ὁ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἑορταζόντων ἀκατάπαυστος ἦχος· ἐντεῦθεν καὶ πᾶσα ἀρετὴ δικαιοσύνη προσονομάζεται διὰ τὸ μηδεμίαν εἶναι τοῦ κόσμου ταύτης καθάπαξ ἐστερημένην· καὶ δίκαιοι πάντες οἱ τῶν ἁγίων καλοῦνται χοροὶ, πάσης ἀρετῆς ὄντες ἐργάται, οἷα δὴ διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ τῶν ἀριστερῶν μετὰ τοῦ μακαρίου Παύλου καὶ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν πειρασμῶν τοῦ παρόντος βίου γεγονότες ἀνώτεροι· ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ κόσμον τῶν ἀνθρώπων διάφοροι πολιτεῖαι καὶ αἱ καταστάσεις, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πᾶσα πόλις καὶ χώρα τῆς δικαιοσύνης καθάπαξ ἀντεχομένη τεῖχος ἑαυτῇ παρίστησι τοῦ τῶν Βαβυλωνίων σεμνότερον, τοὺς ἀδίκους καὶ πολεμίους ἐκ τούτου καλῶς ἀμύνεσθαι δυναμένη. Ἐπεὶ τοίνυν τοιοῦτον ὑπερφυές τε καὶ θεῖον ὁ λόγος τὸ τῆς δικαιοσύνης ἀπέδειξε χρῆμα, ἀνθεκτέον ἂν εἴη ταύτῃ καὶ περιεκτέον πάσῃ σπουδῇ καὶ ζητητέον πρὸ πάντων γένος ἅπαν καὶ ἡλικίαν ἅπασαν, καθάπερ τι φῶς καὶ ζωτικήν τινα δύναμιν τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου προερχομένην εἰς τὰ τοῦ κόσμου πληρώματα, καὶ πάντα κατακοσμοῦσαν καὶ θάλπουσαν καὶ τῆς σκοτεινῆς ἀταξίας τε καὶ συγχύσεως ἀπαλλάττουσαν, οὐχ ἥκιστα δὲ τοὺς ἐθνῶν τε καὶ πόλεων ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένους καὶ προστασίαν, διότι καθάπερ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις καὶ τέχναις κατάλληλός ἐστιν ἐργασία καὶ πρᾶξις, πρὸς τὸ ἴδιον τέλος τὸ ἑαυτῆς ἔργον προάγουσα, οὕτω δὴ τῇ τοῦ ἄρχειν ἐπιστήμῃ ἐργασία μὲν ἔστιν ἡ δικαιοσύνη, τέλος δὲ ταύτης καὶ οἷον εἰπεῖν καρπὸς τῶν καμάτων τὸ τῶν ὑπηκόων εἰρηνικόν τε καὶ ἀστασίαστον, ὥσπερ ἀμέλει τοῖς γεωργοῖς τέλος μὲν ἔστιν ἡ τοῦ σίτου καὶ τῶν ἄλλων καρπῶν εὐφορία, ἐνέργεια δὲ ἡ τῆς γῆς ἐργασία. Ἀλλ' ἐπεὶ τοῦ δικαίου τὸ μὲν πρὸς Θεὸν, τὸ δὲ πρὸς ἀνθρώπους ἀνάγεται, τὸ θεῖον πάντως τῶν ἀνθρωπίνων προηγεῖσθαι χρεών, πρῶτον μὲν, ὅτι τὰ θεῖα τῶν ἄλλων ἀεὶ προτιμότερα, δεύτερον δ' ὅτι καθάπερ τοῖς γεωργοῖς τε καὶ φυτηκόμοις δίκαιον ἂν εἴη πρὸ πάντων τῶν οἰκείων πόνων ἀπαρχὰς τῷ Θεῷ προσκομίζειν, οὕτω δὴ καὶ τοῖς ἡγεμόσι καὶ ἄρχουσι τὴν δικαιοσύνην προσῆκον ἀπάρχεσθαι τούτῳ, ὡσὰν μὴ ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐεργέτην ὀφθεῖεν· δι' αὐτοῦ γὰρ βασιλεῖς βασιλεύουσι καὶ δυνάσται κρατοῦσι γῆς. Διὰ τοῦτο κἀμὲ, ἐπειδήπερ ἡ πάντα κυβερνῶσα καὶ διεθύνουσα πρόνοια πόλεων καὶ χωρῶν οὐκ ὀλίγων ἡγεμόνα καὶ ἀρχηγὸν προεστήσατο, δέον ἂν εἴη, καθάπερ τοὺς ἀρίστους τῶν ἰατρῶν, μὴ μόνον τὰ ἀπερχομένας εἰς τὸ ἔξης ἀδικίας οἷά τινα μέλλοντα πάθη προαναστέλλειν τοῖς προφυλακτικοῖς τῶν φαρμάκων, ἀλλὰ καὶ εἴ τι τῶν ἀδίκων εἰσεκώμασε προλαβὸν, ἀνατεμεῖν καὶ ἀνακαθᾶραι τῇ μαχαίρᾳ τῆς ἐξουσίας· οὐ γὰρ εἰκῇ, φησὶ, ταύτην φοροῦμεν, διάκονοι Θεοῦ γεγονότες καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες. Ἐπεὶ τοίνυν Στέφανος ἐκεῖνος ὁ Οὐρεσης, Σερβίας καὶ Ῥωμανίας αὐτοκράτορα ἑαυτὸν ἀνειπών, τῷ ὕψει τοῦ ἀξιώματος καὶ τῷ μεγέθει τῆς ἐξουσίας τὴν καρδίαν συνεπαρθεὶς, οὐ μόνον τὰς ἀλλοτρίας καὶ μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις πλεονεκτικοῖς ὀφθαλμοῖς ἐώρα, καὶ ἄδικα ξίφη κατὰ τῶν μηδὲν ἠδικηκότων ἐγύμνου, καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐλευθερίας καὶ πολιτείας τοὺς ταύτῃ φύντας καὶ τραφέντας καὶ αὐξηθέντας ἐλεεινῶς ἀπεστέρει, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν θείων τὴν ἀδικίαν ἐξέτεινε καὶ τὰ ἀρχαῖα τῆς Ἐκκλησίας θεσμὰ, ἔτι καὶ τὰ τῶν πατέρων ὅρια κακῶς ὑπερβαίνειν καὶ διασπᾷν ἐπεχείρησε καὶ κατατέμνειν εἰς ἀνισότητα, ὥσπερ ἕτερός τις τῶν ἐξ οὐρανοῦ κριτής τε καὶ νομοθέτης τῶν τοιούτων κατατολμῶν καὶ νόμον κύριον μὴ ὅτι γε τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ καὶ τῶν θείων πραγμάτων τὸ ἑαυτοῦ τιθεὶς θέλημα, αὐτοχειροτόνητον μὲν ἀκανονίστως ἐπλάσατο πατριάρχην, οὐκ ὀλίγας δὲ μητροπόλεις τῆς καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τολμηρῶς ἁρπάσας ἐπεδέδωκε τούτῳ, κἀντεῦθεν συνέβη σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας οὗ τι σμικρὸν γεγενῆσθαι καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς κεφαλῆς ἀθλίως ἀποῤῥαγῆναι καὶ τῆς ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ζωτικῆς προϊούσης δυνάμεως στερηθῆναι καὶ νεκρωθῆναι, οὐκ ἀνεχορέην ἡ βασιλειά μου τὴν τοιαύτην καινοτομίαν καὶ ἀδικίαν ὀρᾷν ἀδιόρθωτον καὶ ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν καὶ χεῖρα τοσούτων ἀνθρώπων ψυχικὸν ὄλεθρον, ὥσπερ εἰ μὴ τοῖς Ῥωμαίοις τὴν ἀρχαίαν ἀποδοίην ἐλευθερίαν, ὥστε κατὰ τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους νόμους τῶν βασιλέων πολιτεύεσθαι πάλιν καὶ τῆς βαρβαρικῆς τυραννίδος καὶ ἀδικίας ἀπηλλαγμένη καθάπαξ διατελεῖν, ἀβίοτον εἶναί μοι τὸν βίον δοκεῖ· οὕτως οὐκ ἔδωκα ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, κατὰ τὸν ἐν βασιλεῦσι προφήτην εἰπεῖν, καὶ τοῖς βλεφάροις μου νυσταγμὸν καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις μου, ἕως οὗ εὕρω κἀγὼ τόπον τῷ Κυρίῳ καὶ σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ, εἴπερ τόπος Θεοῦ καὶ σκήνωμα καὶ ναός ἐστι κατὰ τοὺς θείους χρησμοὺς αἱ καθαραὶ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ καὶ θείας χάριτος πεπληρωμέναι, ἧς ἡμεῖς ἐκπεπτώκαμεν, τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀφεστηκότες. Ὅθεν πρεσβείαν ἐξαποστείλας πρὸς τὸν παναγιώτατόν μου δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, θεραπείαν ἠτησάμην τοῦ τοιούτου κακοῦ, ὃς δήπου καὶ μὴ ἀμελήσας, ἀλλὰ πατρικοῖς σπλάγχνοις ἐπικαμφθεὶς, ἐξαπέστειλε τὸν δεσπότην μου καὶ πατέρα μου καὶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς προστάτην καὶ ἰατρὸν, τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην Νικαίας, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Βιθυνίας, ὅστις ἐλθὼν καὶ τὸ μεσότειχον τοῦ φραγμοῦ διαλύσας, πολλοῖς ἱδρῶσι καὶ πόνοις εἰρηνοποίησε τὰ διεστῶτα τῇ δυνάμει τοῦ παναγίου Πνεύματος, καὶ κατήλλαξε τὰ τέκνα πρὸς τὴν κοινὴν μητέρα, μεταδοὺς ἡμῖν ἁγιασμοῦ τε καὶ φωτισμοῦ, θείων τε καὶ πνευματικῶν χαρισμάτων. Διὰ τοῦτο κἀγὼ ἀποδίδωμι δι' αὐτοῦ τῷ πάντων βασιλεῖ καὶ δεσπότῃ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ παναγιωτάτῳ μου δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ πάσας τὰς ἁρπαγείσας ἐκκλησίας καὶ μητροπόλεις καὶ πάντα τὰ πατριαρχικὰ δίκαια ζηλῃ χειρὶ καὶ γνώμῃ· πάντα γὰρ ταῦτα ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν ἀρτίως γεγόνασι, ἀρξαμένου μου τοῦ τοιοῦ-

Digitized by Google

του θεαρέστου ἔργου καὶ σωτηρίου, ἐπειδὴ τῆς ἁρπαγῆς ταύτης ἕνεκα καὶ τὸ σκάνδαλον τῆς Ἐκκλησίας θρόνον οὐκ ὀλίγον προὐχώρησε, καὶ ἡ λύμη τῶν τοσούτων ψυχῶν εἰσεφθάρη· ὅθεν καὶ ἡ τοιαύτη τοῦ θείου δικαίου ἀπόδοσις καὶ ἡ πρὸς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καταλλαγὴ καὶ ὑποταγὴ ἕξει τὸ μόνιμόν τε καὶ ἀκατάλυτον μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, εἴπερ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν. Εἴ τις δὲ τῶν ἁπάντων, τῶν τε νῦν ὄντων, τῶν τ' ἐσομένων καὶ μετ' ἐμὲ τῆς κατ' ἐμὲ ταύτης ἐπειλημμένων ἀρχῆς, εἰς οὐδὲν λογισάμενοι τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν, παριδὼν μὲν τὸ τοῦ Θεοῦ δίκαιον, ἀθετήσας δὲ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας, ἁρπάσει πάλιν τὰς ἐκκλησίας τολμηρῶς καὶ ἀθέως καὶ τῆς κοινῆς ἀποστερήσει μητρὸς, ἐκπέσοι τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πνευματικῆς συναφείας καὶ χάριτος καὶ ζωῆς, ἐπείπερ ἡ τοῦ σώματος τοῦ μέλους ἀποκοπὴ καὶ τῆς κεφαλῆς ἐστι χωρισμὸς, καὶ σῶμα μὲν ἔστιν ἡ Ἐκκλησία, κεφαλὴ δὲ ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἁρὰς ἐπισπάσαιτο τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ, ἐπειδήπερ ἐκεῖνοι μὲν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνῆλθον ἑνώσεως καὶ εἰρήνης, οὗτος δὲ τὴν ἐναντίαν ἐκείνοις βάλλει. Ἀσφαλείας δὲ μείζονος χάριν καὶ τὸ παρὸν ἐξετέθη γράμμα τῆς βασιλείας μου *ἐν μηνὶ Μαρτίῳ ἰνδικτιῶνος ς' τοῦ ,ϛωος' ἔτους.*

† *Εἶχε καὶ ὑπογραφὴν Σερβικήν· Δεσπότης Ἰωάννης Οὐγκλεσης.*

LXXXIV. *Litteræ patriarchales ad clerum Thessalonicensem de commemoratione patriarchæ.*

† Πιττάκιον πρὸς τοὺς ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας ὑπὲρ τοῦ πατριαρχικοῦ μνημοσύνου.

† Τιμιώτατοι καὶ ἐντιμότατοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἐν Κυρίῳ τέκνα ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος· χάρις ὑμῖν εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Ἐγνώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὅτι ἀποθανόντος τοῦ μητροπολίτου ὑμῶν οὐ μνημονεύετε ἐμοῦ, καὶ θαυμάζω, πῶς ἄνθρωποι φρόνιμοι ὄντες καὶ πεπαιδευμένοι εἶτα ποιεῖτε τοῦτο. Ἐβουλόμην ἐγὼ, ἵνα μὴ ἀκούσω τοῦτο γινόμενον ἐν τῇ ὑμετέρᾳ πατρίδι, τῇ περιφανεῖ καὶ περιωνύμῳ Θεσσαλονίκῃ, ὅπου πολλοὶ φρόνιμοι ἄνδρωποι καὶ καλοὶ καὶ πεπαιδευμένοι, καὶ ὅπου πολλὴ τῶν ἀγαθῶν ἡ σωρεία· αἰσχύνην γὰρ λογίζομαι τοῦτο τῆς ὑμετέρας πατρίδος, οὐ δι' ἐμαυτὸν, ἐγὼ γὰρ ἔντιμός εἰμι πανταχοῦ, ἀλλὰ δι' αὐτὴν, ὅτι τῆς οἰκουμένης ἁπάσης τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων οὕτω ποιούσης, αὕτη μόνη φαίνεται τῇ ἀταξίᾳ ταύτῃ χρωμένη· εἰ δὲ λέγετε, καθὼς ἀκούω παρά τινων, ὅτι λέγετε, ὅτι συνήθειαν ἔχετε μὴ μνημονεύειν τοῦ πατριάρχου, ὅταν ἀποθάνῃ μητροπολίτης, καὶ διὰ τοῦτο τηρεῖτε τὴν τῆς πόλεως συνήθειαν, θαυμάζω, πῶς τοῦτο λέγετε· οὕτως ἔδει τηρεῖσθαι τὴν συνήθειαν, εἴπερ ἦν δικαία καὶ νόμιμος καὶ κανονική, ὅπου δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τοὐναντίον μᾶλλον κανόνων κατάλυσις καὶ νόμων, τί δεῖ τὴν συνήθειαν προβάλλεσθαι; Ὅτι μὲν γὰρ A οὐκ ἔστι καλὴ συνήθεια τοῦτο, αἱ ἐκκλησίαι πᾶσαι τῆς οἰκουμένης μαρτυροῦσιν, αἵτινες συνήθειαν ἔχουσι τοῦ πατριάρχου μνημονεύειν στερούμεναι τῶν οἰκείων ἀρχιερέων. Ποία τῶν μητροπόλεων ἢ τῶν ἐπισκοπῶν, ὅτε ἐπίσκοπον ἔχει ἢ μητροπολίτην, οὐ μνημονεύει τοῦ πατριάρχου; καὶ τὸ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης γινόμενον ὑμεῖς λέγετε μὴ ἔχειν συνήθειαν ποιεῖν; Ὁρᾶτε, πῶς οὐκ ἔστι καλὴ ἡ ὑμετέρα συνήθεια. Τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ φυσικῶν λογισμῶν καὶ κοινῶν ἐννοιῶν ἀποδειχθήσεται· ἔστι γὰρ ὁ μὲν πατριάρχης κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας πάσης, οἱ δὲ λοιποὶ ἀρχιερεῖς μέλη, οὓς ἔχουσιν ἕκαστοι τῶν ὑπ' αὐτοὺς ὡς κεφαλὴν ἕκαστον· πῶς οὖν οὐ γελοῖον τούτους μὲν μνημονευεσθαι ζῶντας παρὰ τῶν ὑπηκόων, μέλη τῆς Ἐκκλησίας ὄντας, ἀποθανόντων δὲ μὴ B μνημονεύεσθαι τὸν πατριάρχην, τὴν κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ κεφαλὴν τῆς τῶν ὑπηκόων κεφαλῆς; Εἶτα ἐκείνου πολλάκις οὐ μνημονεύουσί τινες ζητοῦντος μνημόσυνον, ὃν φοβοῦνται, μή ποτε διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀρχὴν ἐκείνων ἀκόντων λάβῃ, ὥσπερ γίνεται πολλάκις ἔν τισι τῶν ἀρχόντων τόποις, τινῶν ζητούντων μνημόσυνον παρὰ τῶν πλησίον αὐτῶν πόλεων, καὶ διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, ἀναβαλλομένων τοῦτο αὐτῶν, ἔνθα δέ ἐστί τις ἄρχων καὶ κύριος καὶ ἐξουσίαν ἔχων, ὃ βούλεται, ποιῆσαι, πῶς ἔστι δίκαιον λέγειν εἶναι συνήθειαν μὴ μνημονεύεσθαι τοῦτον; Ὅτι δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἔχω ἐγὼ, τοῦτο πρόδηλον, καὶ ὑμεῖς μαρτυρήσετε· καὶ γὰρ ἐγὼ κρατῶ ταύτην νῦν, καὶ ἄδειαν ἔχω πάντα ποιεῖν καὶ πρόνοιαν διδόναι καὶ χειροτονίας C ποιεῖν, καὶ πάντα τῇ ἡμετέρᾳ ἐξουσίᾳ ὑπόκεινται τὰ αὐτῆς· ἐγὼ δὲ ὁ ταῦτα δυνάμενος οὐκ ἔχω ἄδειαν καὶ ἐν αὐτῇ μνημονεύεσθαι; Ἡ ἕως μὲν ὁ μητροπολίτης ζῇ, ἡ ὑμῶν κεφαλὴ μνημονεύει τοῦ πατριάρχου, καὶ ἀδύνατόν ἐστιν ἄλλως γίνεσθαι, οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη μητροπολίτης ὁ τοῦτο μὴ ποιῶν· ἐκείνου δὲ ἀποθανόντος οὐ μνημονεύειν ὑμᾶς; ἐστι δίκαιον τοὺς ὑποτεταγμένους ἐκείνῳ, οὗ ἐκεῖνος ζῶν ἐμνημόνευεν; Ὁρᾶτε πῶς καὶ ἀπὸ τῶν κανόνων καὶ ἀπὸ τῆς συνηθείας τῶν ἐκκλησιῶν ἁπασῶν καὶ ἀπὸ φυσικῶν λόγων καὶ κοινῶν ἐννοιῶν ἀποδείκνυται τοῦτο δίκαιον εἶναι καὶ κανονικόν; Ἐγὼ διὰ τοῦτο ἔγραψα πρὸς ὑμᾶς; εἰς πλάνος περὶ τούτου, ἵνα γινώσκητε ταῦτα καὶ λογίσησθε, ὅτι οὕτω πρέπει· ὅπερ γὰρ D προεῖπον, αἰσχύνην λογίζομαι τοῦτο τῆς ὑμετέρας πατρίδος. Ὑμεῖς δόξαν μεγάλην καὶ τιμὴν ἔπρεπεν ἵνα ἔχητε, τοῦτο καὶ ἐγκαυχᾶσθαι ἔδει καὶ ἐγκαλωπίζεσθαι τούτῳ, ὅτι ἄξιοί ἐστε ἀντὶ μητροπολίτου κεφαλὴν ἔχειν τὸν πατριάρχην καὶ αὐτοῦ μνημονεύειν, καὶ εἴπερ ἀφήρπασέ τις ὑμῶν τοῦτο, ἀδοξίαν μεγάλην ἔδει λογίζεσθαι ὑμᾶς τὸ πρᾶγμα καὶ ἀτιμίαν, λέγοντας, ὅτι Οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι μνημονεύειν τοῦ πατριάρχου. Ταῦτα λέγω πρὸς ὑμᾶς, οὐχ ὡς πατριάρχης μόνον καὶ ζητῶν τὸ ἡμέτερον δίκαιον, ἀλλὰ καὶ αὐτόθι, εἴπερ ἦμην Θεσσαλονικεὺς, εἴτε ἀρχιερεὺς, εἴτε ἐκκλησιαστικὸς, εἴτε τῆς πολιτείας ἄρχων, ταῦτα ἔμελλον λέγειν, ὅτι δίκαιά εἰσι καὶ ἀληθῆ καὶ κανονικά. Ἀπὸ τοῦ νῦν οὕτω γενέσθω καὶ ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ

Digitized by Google

ἐν ταῖς κοσμικαῖς ἐκκλησίαις πάσαις μνημονευέσθω ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ μηδεὶς προβαλλέσθω τὴν προτέραν συνήθειαν. Ἐγὼ πρὸς τοὺς ὑμετέρους ἐξάρχους ἔμελλον ἀναθήσειν, ἵνα γένηται τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἐβουλόμην γράψαι· ἵνα δὲ μάθητε ταῦτα πάντες, δέον ἔκρινα γράψαι. Γινώσκετε δὲ ὅτι τὸ παρὸν γράμμα ἐτέθη ἐν τοῖς κωδικίοις τοῦ ἱεροῦ χαρτοφυλακίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰς δικαίωσιν αὐτῆς. Ἄλλως οὖν μηδὲν γένηται. Ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μεθ' ὑμῶν.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Μαΐῳ, ἰνδ. θ'.*

LXXXV. *Patriarcha decernit monasterium a monacho Callisto Angelicudæ apud Melenicum conditum esse patriarchale.*

† Σιγίλλιον πατριαρχικὸν ἐπὶ σταυροπηγίῳ πατριαρχικῷ περὶ τῶν Μελένικον ἀνεγερθέντι παρὰ τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κῦρ Καλλίστου τοῦ Ἀγγελικούδη.

† Φθάνει δήπου καὶ τοῦτο τοῖς ἱεροῖς κανόσι πάλαι προτεθεσπισμένον, τὸ ἐξεῖναι δηλαδὴ τοῖς βουλομένοις φροντιστήρια καὶ θείους οἴκους ἀνεγείρειν ἐπὶ τῶν ἑκασταχοῦ μητροπόλεων καὶ τούτους μὴ ὑπάγειν τῇ ἐπικρατείᾳ τῶν ἐν αὐταῖς προέδρων, ἀλλ' ἀξιοῦν τελεῖν αὐτοὺς ὑπὸ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ διὰ τῶν κατ' ἔθος γινομένων ἐν αὐτοῖς σταυροπηγίων καὶ μηδαμῇ τοὺς τῶν πόλεων μητροπολίτας καὶ προέδρους μνήμην ἔχειν τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις ταῖς ἐν αὐτοῖς δήπου τοῖς ναοῖς καὶ τοῖς φροντιστηρίοις γινομέναις· καὶ γοῦν ὀρχαίου ὄντος τούτου θὴ τοῦ ἔθους καὶ κανονικοῦ, δόξαν ἤδη καὶ τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς κῦρ Καλλίστῳ τῷ Ἀγγελικούδῃ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ υἱῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐκ βάθρων ἀνεγεῖραι θεῖον καὶ σεβάσμιον ναὸν ἐν τοῖς κατὰ τὸν Μελένικον μέρεσιν ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ καθίσματι, ἔπειτα τοῦτον Θεοῦ βουλομένου ἀποκατασταθῆναι καὶ εἰς ἀνδρῷον μονύδριον, μὴ μέντοι ὑποκεῖσθαι τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Μελενίκου, ἀλλ' εἶναι πατριαρχικὸν καὶ μνημονεύεσθαι τὸν κατὰ καιρὸν τοὺς τῆς Ἐκκλησίας οἴακας ἰθύνοντα οἰκουμενικὸν πατριάρχην, διδόναι τε ἐτησίως καὶ πρὸς τὸν διέποντα τὰ ἐκεῖ πατριαρχικὰ ἐξαρχικὰ δίκαια τὸ σύνηθες ἅπαν κανονικόν, κἀντεῦθεν ἐδέησε προδῆναι ἐπὶ τούτῳ καὶ γράμμα σιγιλλιῶδες τῆς ἡμῶν μετριότητος τούτῳ τε τῷ κῦρ Καλλίστῳ καὶ τοῖς ἐνασκουμένοις τῷδε τῷ μονυδρίῳ, ὥστε εἶναι τοῦτο κατὰ τὸ διηνεκὲς εἰς τοὺς ἑξῆς χρόνους πατριαρχικόν. Ἡ μετριότης ἡμῶν, τὸ παρὸν ἀπολύουσα σιγιλλιῶδες γράμμα, παρακελεύεται ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, εἶναι καὶ εὑρίσκεσθαι τοῦτο δὴ τὸ μονύδριον καθ' ἑαυτὸ ὡς πατριαρχικὸν κατὰ τὸ ζήτημα καὶ τὴν βούλησιν τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κῦρ Καλλίστου, καὶ μηδαμῶς ἔχειν ἠντινοῦν ἀνάκρισιν παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς προεδρεύειν λαχόντων τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μελενίκου, μήτε μήν τινας τῶν τοῦ κλήρου ταύτης εἰσέρχεσθαι ἐν αὐτῷ, καὶ ἀπαιτεῖν οἱασδήτινας ἀπαιτήσεις καὶ ζημιοῦν αὐτό, ἀλλὰ τοῦτο καὶ μόνον ἔχειν τὸν Μελενίκου ἐν τῷ τοιούτῳ καθίσματι δίκαιον, τὸ μνημονεύεσθαι ἐν τῷ ἐκεῖσε ὄντι παλαιῷ ναῷ τοῦ ἐν ἁγίοις παμμάκαρος καὶ θαυματουργοῦ Νικολάου, καὶ ἕτερον οὐδὲ ἕν, οὐ μὴν δὲ καὶ εἰσέρχεσθαι ἢ τὸν μητροπολίτην ἐν αὐτῷ ἢ τινα τῶν τοῦ κλήρου διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην τοῦ μνημοσύνου, καὶ ἀπαιτεῖν δίκαια καὶ ποιεῖν καταμονὴν ἐν αὐτῷ καὶ κατατρίβειν αὐτὸ, ἀλλὰ τοῦτο καὶ μόνον ἔχειν τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ἐν τῷ δηλωθέντι παλαιῷ ναῷ, ὡς εὑρεθέντι ἐν τῷ τοιούτῳ καθίσματι πρότερον καὶ ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Μελενίκου τελοῦντι, ὀφειλομένως ἐνεργουμένου καὶ ἀποδιδομένου τοῦ πατριαρχοῦ μνημοσύνου ἐν τῷ δηλωθέντι μονυδρίῳ· τάς γε μὴν διορθώσεις τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων ποιείτω ὁ εὑρισκόμενος κατὰ καιροὺς ἔξαρχος, καὶ διορθούσθω κανονικῶς. Ἐπεὶ δὲ ἐζήτησεν ὁ τοιοῦτος τιμιώτατος ἐν μοναχοῖς κῦρ Κάλλιστος καὶ ἐδείθη τῆς ἡμῶν μετριότητος καταγραφῆναι ἐν τῷ παρόντι αὐτῆς σιγιλλίῳ καὶ ἃ κέκτηται κτήματα δι' ἐπίσκεψιν καὶ κυβέρνησιν καὶ προμήθειαν τῶν μετ' αὐτοῦ μοναχῶν ἄτινά εἰσιν ἀμπέλιον, ὅπερ ἔδωκεν ὁ Τριάτζος τῷ μονυδρίῳ περὶ τὸν τόπον εὑρισκόμενον τὸν καλούμενον Μάλεσταν, ἕτερον ἀμπέλιον περὶ τὴν Βιτζάγκλαβαν, ὅπερ ἔδωκεν ὁ Ὑπέρπυρος, ἕτερον ἀμπέλιον καὶ ζευγηλατεῖον εὑρισκόμενα περὶ τὸν τόπον τῆς Κορεμίστης, ἅπερ ἔδωκεν ὁ εὐτυχέστατος δεσπότης Σερβίας ὁ Οὔγκλεσης. Ἐζήτησε δὲ τοῦτο, ὡς ἂν ἀναφαίρετα καὶ αὐτὰ ταῦτα καὶ ἄλλα, ὅσα ἂν δοθείεν πρὸς τὸ μονύδριον, καὶ ἀνάπόσπαστα καθάπαξ διατηρῶνται ἀπ' αὐτοῦ· τῇ παρακλήσει καὶ ταύτῃ προσσχοῦσα ἡ μετριότης ἡμῶν παρακελεύεται αὖθις, ὡς ἂν ἔχῃ καὶ ταῦτα τὸ δηλωθὲν μονύδριον κυρίως καὶ δεσποτικῶς καὶ ἀναφαιρέτως εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα μήτε παρὰ τῶν ἐκκλησιαστικὴν περιεζωσμένων ἰσχὺν ἀρχιερέων δηλονότι καὶ ἱερέων καὶ κληρικῶν, μήτε παρὰ τῶν τὰ κοσμικὰ καὶ δημόσια ἐνεργούντων τὴν τυχοῦσαν εὑρῆσόν ποτε τῶν καιρῶν διενόχλησιν καὶ ἐπήρειαν ἐπὶ τῇ κατοχῇ καὶ νομῇ καὶ δεσποτείᾳ καὶ κυριότητι τούτων ἁπάντων· ὁ γὰρ ἐνοχλήσων αὐτῷ ἢ ἀφαιρήσων τι, ἀφ' ὧν τὸ τοιοῦτον μονύδριον κέκτηται ἢ εἰς τὸ ἑξῆς προσκτήσεσθαι μέλλει κτημάτων καὶ ἄλλων δικαιωμάτων καὶ προνομίων, ὁποῖος ἂν καὶ εἴη ὁ τοῦτο τολμήσων, εἴτε τοπικὸς ἀρχιερεὺς ἢ κληρικὸς ἢ ἄρχων ἢ καὶ δημόσιος, ἔστω, ὡς ἔνοχος ἔσται τῷ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιτιμίῳ τοῦ ἀφορισμοῦ, ὡς ἱερόσυλος ἀντίκρυς κριθήσεται, ἐπειδὴ ὁ ἀποσπᾶν καὶ ἁρπάζειν πειρώμενος τὰ τῷ Θεῷ ἅπαξ ἀνατεθέντα καὶ ἀφιερωθέντα τοῖς τῶν ἱεροσύλων ἐπιτιμίοις ὑπόκειται. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πᾶν, ὅπερ ἂν βουληθείη ποιήσειν ἐν αὐτῷ ὁ τιμιώτατος οὗτος ἐν μοναχοῖς κῦρ Κάλλιστος, ἀφορῶν εἰς σύστασιν καὶ βελτίωσιν αὐτοῦ καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτῷ πνευματικὴν ἐπίδοσίν τε καὶ προκοπήν, τὸ στέργον ἔχειν ὀφείλει καὶ παντελῶς ἀπαρεγχείρητόν τε καὶ ἀκατάλυτον. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ γεγονὸς καὶ τὸ παρὸν σιγιλλιῶδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀνετέθη τῷ δηλωθέντι μονυδρίῳ εἰς διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν καὶ βεβαίωσιν. *Ἐν μηνὶ Μαΐῳ τῆς ἑνάτης ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ ἑνάτου ἔτους.*

Digitized by Google

† Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Φιλόθεος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

LXXXVI. *Patriarcha confert metropolitæ Sugdææ Ialitam et jura patriarchalia curanda in ecclesia Gothiæ.* (τὴν Ἰαλίταν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πάντα καὶ ὅσα ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Γοτθίας πατριαρχικὰ δίκαια).

LXXXVII. *Litteræ Casimiri regis Lachiæ ad patriarcham de metropolita Galitzæ.*

† Πιττάκιον τοῦ κράλη τῆς Βλαχίας, τοῦ Καζημήρου, πρὸς τὸν παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, δι' ὅπερ καὶ ὁ ἐκεῖθεν ἐπίσκοπος ἐλθὼν κῦρ Ἀντώνιος εἰς μητροπολίτην Γαλίτζης ψήφῳ τῆς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου προ- B εβιβάσθη.

† Πρὸς τὸν πρωτόθρονον πανιερώτατον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως οἰκουμενικῆς συνόδου προσκύνημα καὶ πολὺς ἁρμὸς τοῦ προσώπου ἀπὸ τὸν υἱόν σου, τὸν κράλην Καζήμηρον τῆς γῆς τῆς Λαχίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας καὶ ἀπὸ τοὺς ῥηγάδας τῆς Ῥωσίας, οἵτινες εἰς τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν πιστεύουν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τῶν Ῥώσων πολὺς ἁρμός· τῶν μετώπων· ζητοῦμεν παρὰ σοῦ τοῦ ἡμετέρου ἀρχιερέως· πᾶσα γῆ φθείρεται νῦν ἄνευ νόμου, ὅτι ὁ νόμος χαώνεται· ἐξ αἰῶνος αἰώνων μητρόπολις ἠκούετο ἡ Γάλιτζα εἰς πάντα τὰ μέρη, καὶ θρόνος ἦν μητροπόλεως ἐξ αἰῶνος αἰώνων· πρῶτον ἦν μητροπολίτης τῆς ὑμῶν εὐλογίας ὁ Νίφων, δεύτερος μητροπολίτης ὁ Πέτρος, τρίτος μητροπολίτης ὁ Γαβριὴλ, τέταρτος μητροπολίτης ὁ Θεόδωρος, οὗτοι πάντες ἦσαν εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον τῆς Γαλίτζης, ἦσαν συγγενεῖς οἱ ῥηγάδες τῆς Ῥωσίας ἡμέτεροι, καὶ οὗτοι οἱ ῥῆγες διέβησαν τῆς Ῥωσίας, καὶ ἡ γῆ χήρα ἦν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐκέρδησα ἐγὼ, ὁ κράλης τῆς Λαχίας, τὴν γῆν τῆς Ῥωσίας. Καὶ νῦν, ἄγιε Πάτερ πατριάρχα τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, ζητοῦμεν παρὰ σοῦ τοῦ ἡμετέρου ἀρχιερέως, ὅτι μὲ τοῦ Θεοῦ τὸ ἔλεος καὶ τὴν ὑμῶν εὐλογίαν καὶ μετὰ τῶν ἡμετέρων ῥηγάδων καὶ ἀρχόντων ἐκλεξάμεθα ἄνθρωπον ἄξιον, καλὸν, καθαρᾶς πολιτείας καὶ τεταπεινωμένης καρδίας, τὸν ἱερώτατον ἐπίσκοπον Ἀντώνιον, εἰς τοῦτο εἰς τὴν ὑμετέραν εὐλογίαν καὶ διὰ τὸν Θεὸν καὶ δι' ἡμᾶς καὶ τὰς ἁγίας ἐκκλησίας, ἵνα ἐγένετο ἡ εὐλογία σας καὶ ἐπάνω τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ὁ θρόνος τῆς τοιαύτης μητροπόλεως, χειροτονήσατε μητροπολίτην τὸν Ἀντώνιον, ἵνα μὴ ὁ νόμος χαωθῇ τῶν Ῥώσων, ἵνα μὴ καταλυθῇ· εἰ δ' οὐ γενήσεται τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ εὐλογία σας τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ, μετὰ ταῦτα μηδὲν λυπεῖσθε καθ' ἡμῶν· ἡ ἡμῶν ἀνάγκη ἔσεται εἰς τὴν τῶν Λατίνων πίστιν βαπτίζειν τοὺς Ῥώσους, εἰ οὐκ ἔστι μητροπολίτης εἰς τὴν Ῥωσίαν, διότι ἡ γῆ οὐ δύναται εἶναι ἄνευ νόμου.

LXXXVIII. *Synodus episcopo Antonio confert metropolim Galitzæ et per adjunctionem episcopatus Cholmen, Turobum, Peresmusthlin et Volodimirum.*

† Πρᾶξις συνοδικὴ ἐπὶ τῷ ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας ἐλθόντι ἐπισκόπῳ κῦρ Ἀντωνίῳ μετατεθέντι εἰς μητροπολίτην Γαλίτζης.

† Τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Γαλίτζης ἐκ πολλῶν ἤδη χρόνων γνησίου χηρευούσης ἀρχιερέως, ἐπεὶ ἀναγκαῖον ἦν προστήσασθαι ταύτης μητροπολίτην ἐπὶ διδασκαλίᾳ τῶν θείων τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν καὶ τῇ ἐντεῦθεν αὐξήσει καὶ ἐπιδόσει τοῦ Χριστωνύμου λαοῦ, ἔδοξε τῇ ἡμῶν μετριότητι ἅμα τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ συνδιασκεψαμένῃ ψηφίσασθαι ἀρχιερέα εἰς τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην μητρόπολιν Γαλίτζης· καὶ ἐπεὶ οἰκοθεν ἐλθὼν ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος κῦρ Ἀντώνιος, χρόνον πολὺν ἐνταῦθα προσκαρτερήσας καὶ ἀκριβεῖ δοθεὶς βασάνῳ καὶ ἐξετάσει καὶ δοκιμασίᾳ, προεκρίθη καὶ ἐξελέγη παρὰ τῆς συνοδικῆς ταύτης ψήφου εἰς τὴν προεδρίαν καὶ προστασίαν τῆσδε τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Γαλίτζης ἁρμόδιος καὶ ἱκανὸς, κἀντεῦθεν προεβιβάσθη καὶ ἐγένετο οὗτος ἐξ ἐπισκόπου μητροπολίτης τῆς τοιαύτης μητροπόλεως συνοδικῇ ψήφῳ καὶ γνώμῃ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ Σηλυβρίας, τοῦ Σωζοπόλεως καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δέρκω, ὀφείλει ἔχειν τὴν τοιαύτην ἁγιωτάτην μητρόπολιν, ἀπολαύων τοῦ ταύτης ὀνόματος ἔν τε στάσεσι καὶ καθέδραις ταῖς μετὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ τοῦ ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις, ὡς εἴθισται, μνημοσύνου κατὰ τὴν κανονικὴν ἀκρίβειάν τε καὶ παρατήρησιν, ὀφείλων ἐγκαθιδρυθῆναι καὶ τῷ ἱερῷ συνθρόνῳ τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας, σφραγίζειν τε ἀναγνώστας καὶ ὑποδιακόνους C καὶ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν καὶ πάντα τὰ ἱερὰ πράττειν ἀκωλύτως, ὡς γνήσιος ἀρχιερεὺς καὶ ὢν καὶ ὀνομαζόμενος, ἔτι τε ἐπιλαβέσθαι καὶ τῶν ὁθενδήποτε διαφερόντων τῇ κατ' αὐτὸν ταύτῃ ἐκκλησίᾳ δικαίων, καὶ μὴ ἔχειν ἄδειάν τινα τῶν ἁπάντων ἢ τῶν πλησιοχώρων ἀρχιερέων ἢ καὶ ἄλλον τινὰ ὑποκρατῆσαί τι τῶν ὑπὸ τὴν ἐνορίαν πᾶσαν αὐτοῦ δικαίων, καὶ χεῖρα πλεονεκτικὴν αὐτοῖς ἐμβαλεῖν· ἐπεὶ οὗτος καὶ μόνος ἐστὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ προστάτης καὶ ἀρχιερεὺς, καὶ τῶν αὐτῆς δικαίων καὶ οἰκονόμος καὶ κύριος καὶ διδάσκαλος ἀποκατέστη παρὰ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ φροντιστὴς τῶν ὑπ' αὐτὴν εὑρισκομένων Χριστιανῶν, καὶ ἀνάγκην ἔχει πᾶσαν παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς τὰ ψυχωφελῆ, καὶ ὁδηγεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ σωτηρίας ἐχόμενα, ὡς λόγον ὑπὲρ αὐτῶν τῷ Θεῷ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἀποδώσων. Ὀφείλει δὲ λαβεῖν ἐπιδόσεως λόγῳ καὶ τὰς ἀγωτάτας ἐπισκοπὰς, τό τε Χόλμην, τὸ Τούροβον, τὸ Περεμούσκλην καὶ τὸ Βολοδίμοιρον, μέχρις ἂν διαλυθῶσιν αἱ ἐκεῖ νῦν οὖσαι μάχαι, καὶ γένηται εἰρήνη καὶ διάλυσις τῶν σκανδάλων, καὶ ἔχειν ἄδειαν διδάσκειν τὸν ἐν αὐταῖς Χριστώνυμον τοῦ Κυρίου λαὸν καὶ σφραγίζειν ἀναγνώστας ἐκ τῶν ἐν αὐταῖς, ὑποδιακόνους καὶ διακόνους προβιβάζειν καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν, ναὶ μὴν καὶ ἐπισκόπους, πλὴν ἐπεὶ οὐκ ἔχει ἀρτίως ἐπισκόπους, μεθ' ὧν ἂν χειροτονήσῃ αὐτοὺς, ὀφείλει μετὰ τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοὺς ἐκλέξασθαι, οὓς ἂν διακρί-

Digitized by Google

νοι, καὶ παραγενέσθαι πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας, ὡς ἂν ἐκεῖ μετ' αὐτοῦ ποιήσηται καὶ τὰς ψήφους τῶν ἐπισκόπων καὶ τὰς χειροτονίας. Ὀφείλουσι δὲ καὶ οἱ ἐν πάσῃ τῇ ἐνορίᾳ ὄντες τῆς κατ' αὐτὸν ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας καὶ οἱ τῶν εἰρημένων ἐπισκοπῶν, ἱερωμένοι, μονάζοντες, ἄρχοντες, ἰδιῶται καὶ ὁ λοιπὸς Χριστώνυμος τοῦ Κυρίου λαὸς τιμὴν ἀπονέμειν αὐτῷ καὶ αἰδῶ καὶ ὑποταγήν, καὶ εὐπείθειαν τὴν προσήκουσαν ὡς ἀρχιερεῖ αὐτῶν γνησίῳ, διδασκάλῳ τε καὶ ποιμένι καταστάντι καὶ ἐκλεγέντι ψήφῳ τῆς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου καὶ ἐπικρίσει τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ ὑπείκειν τούτῳ καὶ ὑποτάσσεσθαι, ἐφ' οἷς ἂν ἔχοι λέγειν πρὸς αὐτοὺς ψυχωφελέσι καὶ σωτηριώδεσι· ἡ γὰρ εἰς αὐτὸν γινομένη τιμὴ καὶ αἰδὼς εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει, οὗ τὴν εἰκόνα φέρει ὁ ἀρχιερεύς. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου δήλωσιν καὶ ἀσφάλειαν ἀπολέλυται καὶ τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Γαλίτζης καὶ ὑπερτίμῳ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, ἡ παροῦσα αὐτῆς συνοδικὴ ψῆφος καὶ πρᾶξις *κατὰ μῆνα Μάϊον τῆς θ' ἰνδ. τοῦ ,ϛωοθ' ἔτους.*

† *Εἶχε τὸ πρωτότυπον καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Φιλόθεος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

LXXXIX. *Algerdus, rex Lituanorum, litteris ad patriarcham datis refellit accusationes metropolitæ Kioviæ.*

† Πιττάκιον τοῦ ῥηγὸς τῶν Λητβῶν, τοῦ Ἀλγέρδου, πρὸς τὸν παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην.

† Ἀπὸ τὸν βασιλέα Λητβῶν, τὸν Ἄλγερδον, εἰς τὸν πατριάρχην προσκύνημα. Ἔπεμψας εἰς ἐμὲ γράμμα μετὰ τοῦ Θεοδώρου μου, ὅτι λυπεῖται πρὸς σὲ ὁ μητροπολίτης ἐπάνω μου. Λέγει οὕτως· Ἐκούρσευσέ μας ὁ βασιλεὺς, ὁ Ἄλγερδος. Ἐγὼ οὐκ ἠρξάμην τοῦ κουρσεύειν, ἤρξαντο ἐκεῖνοι πρῶτον τοῦ κουρσεύειν, καὶ τοῦ σταυροῦ τὸ φίλημα, ὅπερ εἶχον πρὸς μὲ, οὐ κατέθηκαν, οὔτε τὰ ὁρκωμοτικὰ ἀπέπεμψαν πρός με, ἐκούρσευσάν με ἐννέα φοράς, καὶ τὸν γυναικάδελφόν μου τὸν ῥῆγα Μιχαὴλ ἐνόρκως ἔκραξαν εἰς ἑαυτούς, καὶ ὁ μητροπολίτης ἐξέβαλεν ἀπ' ἐκείνου τὸν φόβον, ὅτι νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ ὑπάγῃ μὲ τὸ θέλημάν του, καὶ ἐπίασάν τον, καὶ τὸν γαμβρόν μου, τὸν ῥῆγα τὸν Μπορίσην τοῦ Χαμηλοῦ Νοβογραδίου, ἐπίασάν τον, καὶ ἐπῆραν καὶ τὸ ῥηγατίον του, τὸν γαμβρόν μου, τὸν ῥῆγαν τὸν Ἰωάννην τοῦ Νοβοσιλίου, καὶ τὸ ῥηγατίον του ἐκούρσευσαν, καὶ τὴν μάναν του ἐπίασάν την, καὶ τὴν θυγατέρα μου ἀπῆραν την, καὶ τὸν ὅρκον, ὃν εἶχον πρὸς ἐκείνους, οὐ κατεθηκαν, ἐπάνω τούτου τοῦ σταυροφιλήματος, ἐπήρασιν ἀπ' ἐμοῦ κάστρα τὸ Ῥζόβα, τὸ Σήζκα, τὸ Γοῦδην, τὸ Ὀσηέτζενο, τὸ Γορῆσενο, τὸ Ῥάσνου, τὸ Λούμι τὸ μέγα, τὸ Κλήτζεν, καὶ Βσέλουκ, τὸ Βόλγο, τὸ Κοζλόβο, τὸ Λήπητζη, τὸ Τέσοβ, τὸ Χλέπεν, τοῦ Θωμᾶ τὸ κάστρον, τὸ Μπερεζούη, τὴν Κολούγαν, τὸ Μτζένισκον. Ταῦτα πάντα εἰσὶ κάστρα, καὶ ταῦτα ὅλα ἀπῆραν, καὶ τοῦ σταυροῦ τὸ φίλημα οὐ κατέθηκαν οὔτε τὰ ὁρκωμοτικὰ ἀπέπεμψαν, καὶ ἡμεῖς ταῦτα πάντα μὴ ὑπομείναντες αὐτοὺς πάλιν ἐκουρσεύσαμέν τους, καὶ ἐὰν οὐδὲν ὀρθώνουν εἰς ἐμὲ, οὐδὲ τόρα τοὺς θέλω ὑπομείνειν, κατὰ τὴν εὐλογίαν σου ὁ μητροπολίτης αὐτῶν εὐλογεῖ εἰς τὰς αἱματεκχυσίας μέχρι τοῦ νῦν. Οὔτε εἰς τοὺς πατέρας μας τοιοῦτοι μητροπολῖται οὐκ ἐγένοντο, οἷος οὗτος ὁ μητροπολίτης, εὐλογεῖ τοὺς Μοσχοβίωτας εἰς αἱματεκχυσίας, καὶ εἰς ἡμᾶς οὐδὲν ἔρχεται, οὔτε εἰς τὸ Κύεβον ὑπῆγένει, καὶ ὅστις φιλήσει σταυρὸν εἰς ἐμὲ, καὶ φύγῃ πρὸς ἐκείνους, ὁ μητροπολίτης ἐκβάλλει τοῦ σταυροῦ τὸ φίλημα ἀπ' ἐκείνου. Γίνεται τοῦτο εἰς τὸν κόσμον, ὅτι νὰ ἐκβάλωσι τοῦ σταυροῦ τὸ φίλημα; ὁ Ἰωάννης τοῦ Κοζέλήσκου, δοῦλός μου, ἐφίλησεν εἰς ἐμὲ μὲ τὴν μάναν του καὶ μὲ τὰ ἀδέλφιά του καὶ μὲ τὴν γυναῖκά του καὶ τὰ παιδία του, ὅτι νὰ ἔνε εἰς ἐμέναν, καὶ ἐκεῖνος τὴν μάναν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία ἀφεὶς ἔφυγε, καὶ ὁ μητροπολίτης ὁ Ἀλέξιος τοῦ σταυροῦ τὸ φίλημα ἐξέβαλεν τῆς το . . . . . ὁ Ἰωάννης τοῦ Βαζεμίσκου ἐφίλησε σταυρὸν, καὶ ἔφυγε καὶ τοὺς ἐγγυητὰς ἐξέδωκε, καὶ ὁ μητροπολίτης ἐξέβαλέν τον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τὸ φίλημα. Ὁ Ναγούμπνικος ὁ Βασίλειος ἐφίλησεν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐγένετο ἐγγυητὴς τούτου, καὶ ἐκεῖνος ἐξέδωκε τὸν ἐπίσκοπον εἰς τὴν ἐγγύην, καὶ ἔφυγε, καὶ ὁ μητροπολίτης ἐξέβαλέν τον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τὸ φίλημα, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἔφυγον, καὶ ἐκεῖνος λύει αὐτοὺς τοῦ ὅρκου ἤτοι τοῦ φιλήματος τοῦ σταυροῦ. Ἔπρεπε τὸν μητροπολίτην, ἵνα εὐλογῇ τοὺς Μοσχοβίωτας, ὅτι νὰ ἐβοηθοῦσάν μας, διότι ἡμεῖς μαχόμεθα μετὰ τῶν Ἀλαμάνων δι' ἐκείνους, καὶ λαλοῦμεν τὸν μητροπολίτην πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ ἐκεῖνος οὐδὲν ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς; δὸς ἡμῖν ἄλλον μητροπολίτην εἰς τὸ Κύεβον, εἰς τὸ Σμολένισκον, εἰς τὸ Τυφέριν, εἰς τὴν Μικρὰν Ῥωσίαν, εἰς τὸ Νοβοσίλιν, εἰς τὸ Χαμηλὸν Νοβογράδιν.

XC. *Patriarchæ litteræ ad metropolitam Kioviæ et totius Russiæ de metropolita Galitzæ.*

† Πιττάκιον πατριαρχικὸν πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας.

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὑπέρτιμε, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὲ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Ὅδεν ἡ ἱερότης σου, πόσην ἀναδοχὴν καὶ εὐμένειαν δεικνύει εἰς σὲ ἡ μετριότης ἡμῶν. Ἔγραψά σοι γὰρ κατὰ τὸν πέρυσι καιρὸν μετὰ τοῦ ἀνθρώπου σου, τοῦ Ἀββακοὺμ, καὶ ἔδειξά σοι, ὅτι φίλον σε εἶχον ἀπ' ἀρχῆς, καὶ πάλιν οὕτω σε ἔχω, καὶ ἀγαπῶ καὶ ἀναδέχομαί σε· πάλιν οὖν τὰ αὐτά σοι γράφω, ὅτι τὴν φιλίαν, ἣν εἶχον πρὸς σὲ, καὶ τὴν ἀναδοχὴν πάλιν ἐκείνην ἔχω καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐμένειαν. Ἀκούω δέ τινα παρὰ τῶν ἐρχομένων αὐτόθεν γινόμενα παρὰ τῆς σῆς ἱερότητος, καὶ λυποῦμαι· ἤκουσα γὰρ, ὅτι ἀφῆκας τοὺς Χριστιανοὺς πάντας τοὺς εὑρισκομένους αὐτόθι εἰς πάντα τὸν τόπον τῆς Ῥωσίας, καὶ κά-

Digitized by Google

θησαι εἰς ἓν μέρος, τὸ δὲ ἄλλο ἀφῆκας ἀπολιμαντον καὶ χωρὶς διδασκαλίας καὶ πνευματικῆς ἐπισκέψεως· Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ἐλυπήθη καὶ ἡ ἱερὰ σύνοδος, ὅτι οὐ γίνεται καλῶς, οὐδὲ κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων παρακέλευσιν. Ὥσπερ γὰρ ἡ μετριότης ἡμῶν ἐτάχθη παρὰ Θεοῦ ποιμὴν καὶ διδάσκαλος πάσης τῆς οἰκουμένης, οὕτως ἐχειροτόνησα καὶ τὴν σὴν ἱερότητα πατέρα καὶ διδάσκαλον παντὸς τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ἵνα διδάσκῃς πάντας καὶ ἐπιμελῆσαι πάντων ἐπίσης, καὶ ἔχῃς μετὰ πάντων ἀγάπην καὶ φιλίαν πατρικὴν, καὶ εἴπερ συμβήσεται καὶ μέσον αὐτῶν ἔχθρα, ἵνα ἔχῃς σὺ ἀνάγκην ὥστε εἰρηνεύειν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους ὡς πατὴρ καὶ διδάσκαλος. Γνωστὸν οὖν ἔστω σοι, ὅτι διότι ἀφῆκας τοὺς τοσούτους χρόνους τὴν Μικρὰν Ῥωσίαν, καὶ οὐκ ἐπεσκέψω αὐτὴν, ἔπεμψεν ἐνταῦθα εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα ὁ κράλης τῆς Λαχίας, ὁ Καζίμιορος, ὅστις κρατεῖ καὶ τὴν Μικρὰν Ῥωσίαν, καὶ οἱ ἕτεροι ῥῆγες ἔπεμψαν ἐνταῦθα ἐπίσκοπον καὶ γράμματα μετ' αὐτοῦ, λέγοντες, ὅτι « Πᾶσα ἡ γῆ φθείρεται ἄνευ νόμου, ὅτι ὁ νόμος χαώνεται, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ἀρχιερεὺς, καὶ διὰ τοῦτο ἐξελεξάμεθα ἄνθρωπον καλὸν, καθαρᾶς πολιτείας, τὸν ἐπίσκοπον Ἀντώνιον, εἰς τοῦτο, καὶ διὰ τὸν Θεὸν καὶ τὰς ἁγίας Ἐκκλησίας καὶ δι' ἡμᾶς χειροτονήσατε τοῦτον, ἵνα μὴ ὁ νόμος χαωθῇ τῶν Ῥώσων καὶ ἡ πίστις τῶν Ῥώσων, ἵνα μὴ καταλυθῇ· εἰ δ' οὐ γενήσεται τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ εὐλογία σα; εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, μετὰ ταῦτα μηδὲν λυπεῖσθε καθ' ἡμᾶς, ἡ ἡμῶν ἀνάγκη ἔσται εἰς τὴν τῶν Λατίνων πίστιν βαπτίζειν τοὺς Ῥώσους, διότι ἡ γῆ οὐ δύναται εἶναι ἄνευ νόμου. » Ταῦτα ἔγραψε καὶ ἀνέφερε καὶ πρὸς ἐμὲ καὶ πρὸς τὴν σύνοδον, καὶ ἡ ἀναφορὰ αὐτοῦ ἐνταῦθα φυλάσσεται. Τί οὖν ἔπρεπεν, ἵνα ποιήσωμεν; Σὲ ποιοῦμεν εἰς ταῦτα κριτὴν, τί λέγεις; ἔπρεπεν, ἵνα ἀποπέμψωμεν αὐτὸν, καὶ ἵνα ἐάσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ οὕτω χωρὶς ἐπισκέψεως καὶ Ἐπιμελείας πνευματικῆς, ὥσπερ ἀφῆκας καὶ σὺ αὐτόν; Οὐδόλως ἔπρεπε τοῦτο, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ γὰρ μεγάλην καταδίκην εὑρήσειν ἐμέλλομεν, καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων πολλὴν μέμψιν καὶ κατηγορίαν, ἄλλως τε καὶ, εἰ ἦν ὁ αὐθέντης τοῦ τόπου ὀρθόδοξος καὶ τῆς ἡμετέρας πίστεως, ἴσως ἐμέλλομεν προσκαρτερήσειν τοῦτο καὶ παραπετάσειν, καίτοι γε οὐδὲ τοῦτο ἦν ἂν καλὸν, διὰ σὲ δὲ ἴσως ἐποιοῦμεν τοῦτο. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔστιν ἡμέτερος, ἀλλὰ Λατῖνος, ἔπρεπεν, ἵνα ἀποπέμψωμεν αὐτὸν κενόν; καὶ ἔμελλε ποιήσειν παραυτίκα μητροπολίτην Λατῖνον, καθὼς ἔλεγε, καὶ βαπτίζειν τοὺς Ῥώσους εἰς τὴν πίστιν τῶν Λατίνων, ὅπερ διακρίνοις σὺ, ὅτι καλὸν ἦν, εἰ ἐγένετο; Ἐγὼ πολλὰ εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅπως οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἔγραψε καὶ ἐζήτησε παρ' ἡμῶν μητροπολίτην· διὰ ταῦτα ἀναγκασθέντες ἡμεῖς ἐχειροτονήσαμεν, ὃν ἀπέστειλεν, καὶ οὐκ ἔπρεπεν, ἵνα ποιήσωμεν ἄλλως· δεδώκαμεν δὲ αὐτῷ τὴν Γάλιτζαν, ἵνα ἔχῃ ὡς μητρόπολιν, ἐπισκοπὰς δὲ τὸ Βολοδίμοιρον, τὸ Περεμούσθλιν καὶ τὸ Χόλμιν, ἅτινά εἰσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κράλου τῆς Λαχίας, πλέον δὲ τούτου οὐδὲν ἐδώκαμεν αὐτῷ, οὔτε τὸ Λουτζικὸν, οὔτε ἄλλο τί ποτε. Οἶδα μὲν οὖν ἐγὼ, ὅτι ἡ ἱερότης σου λυπηθήσεσθαι μέλλεις, πῶς ἐγένετο τοῦτο, ἀλλὰ οὐδὲν ἔπρεπεν, ἵνα γένηται ἄλλως· πῶς γὰρ ἐμέλλομεν ἀφήσειν τὸ πρᾶγμα οὕτως, ἵνα ἔχῃς καὶ σὺ μεγάλην ἁμαρτίαν, διότι ἀφῆκας τοὺς Χριστιανοὺς τὸν τοσοῦτον καιρὸν χωρὶς διδασκαλίας; Διὰ τὴν ἀνάγκην οὖν ταύτην ἐγένετο, καὶ πρέπει, ἵνα μὴ λυπῆσαι· ἀπὸ σοῦ γὰρ ἐγένετο τοῦτο. Γνωστὸν ἔστω σοι καὶ τοῦτο, ὅτι ἐγὼ διὰ τὴν ἀγάπην σου ἀκούσας τὴν κατάλυσιν τῶν Χριστιανῶν τὴν γενομένην αὐτόθι παρὰ τοῦ μεγάλου ῥηγὸς τῶν Λιτβῶν, τοῦ Ἀλγέρδου, ἔγραψα πρὸς ἐκεῖνον περὶ τούτου, ἐκεῖνος δὲ ἀντέγραψέ μοι, λέγων οὕτως· « Ἐγὼ οὐκ ἠρξάμην, ἤρξαντο ἐκεῖνοι τοῦ κουρσεύειν πρῶτον, καὶ τοῦ σταυροῦ τὸ φίλημα, ὅπερ εἶχον πρός με, οὐ κατέθηκαν, οὔτε τὰ ὁρκωμοτικὰ ἔπεμψαν πρός με, ἐκούρσευσάν με ἐννέα φοράς, καὶ τὸν γυναικάδελφόν μου τὸν ῥῆγα Μιχαὴλ ἐνόρκως ἔκραξαν εἰς ἑαυτοὺς, καὶ ὁ μητροπολίτης ἐξέβαλλεν ἀπ' ἐκείνου τὸν φόβον, ὅτι νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ ὑπάγῃ μὲ τὸ θέλημάν του, καὶ ἐπίασάν τον· τὸν γαμβρόν μου, τὸν ῥῆγα τὸν Μπορήσην τοῦ Χαμηλοῦ Νοβογραδίου, ἐπίασάν τον, καὶ ἐπῆραν καὶ τὸ ῥηγατίον του· τὸν γαμβρόν μου, τὸν ῥῆγα τὸν Ἰωάννην τοῦ Νοβογραδίου. καὶ τὸ ῥηγατίον του ἐκούρσευσαν, καὶ τὴν μάναν του ἐπίασαν· καὶ τὴν θυγατέρα μου ἐπῆράν την, καὶ τοῦ σταυροῦ τὸ φίλημα οὐ κατέθηκαν· ἐπάνω τούτου τοῦ σταυροφιλήματος ἀπῆραν ἀπ' ἐμοῦ κάστρα ἔγγυς τῶν εἴκοσιν, ἐκεῖνος δὲ γράφει καὶ τὰ κάστρα κατ' ὄνομα. Καὶ ἡμεῖς ταῦτα μὴ ὑπομείναντες αὐτοὺς πάλιν ἐκουρσεύσαμεν, καὶ ἂν οὐδὲν ὀρθώσουν εἰς ἐμὲ, οὐδὲ τόρα τοὺς θέλω ὑπομείνειν. Κατὰ τὴν εὐλογίαν σου ὁ μητροπολίτης αὐτῶν εὐλογεῖ εἰς τὰς αἱματεκχυσίας. Μέχρι τοῦ νῦν οὔτε εἰς τοὺς πατέρας μας τοιοῦτοι μητροπολῖται οὐκ ἐγένοντο, οἷος οὗτος ὁ μητροπολίτης, εὐλογεῖ τοὺς Μοσχοβίωτας εἰς αἱματεκχυσίας, καὶ εἰς ἡμᾶς οὐκ ἔρχεται, οὔτε εἰς τὸ Κύεβον ὑπαγένει. Ὁ Ἰωάννης τοῦ Κοζέλισκου καὶ ὁ Ἰωάννης τοῦ Βασεμίσκου καὶ ὁ Ναγούμπνικος ὁ Βασίλειος ἐφίλησαν σταυρὸν εἰς ἐμὲ, καὶ ἔδωκαν καὶ ἐγγυητὰς, τελευταῖον ἀφῆκαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία των, καὶ ἔφυγον καὶ ἀπῆγαν ἐκεῖ, καὶ ὁ μητροπολίτης ἐξέβαλε τοῦ σταυροῦ τὸ φίλημα ἀπ' ἐκείνους. Ἔπρεπε τὸν μητροπολίτην, ἵνα εὐλογῇ τοὺς Μοσχοβίωτας, ὅτι νὰ ἐβοήθουν ἡμᾶς, διότι ἡμεῖς μαχόμεθα μετὰ τῶν Ἀλαμάνων δι' ἐκείνου, καὶ λαλοῦμεν τὸν μητροπολίτην πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ ἐκεῖνος οὐδὲν ἔρχεται. Δὸς ἡμῖν ἄλλον μητροπολίτην εἰς τὸ Κύεβον, εἰς τὸ Σμολένισκον, εἰς τὸ Τιφέριν, εἰς τὴν Μικρὰν Ῥωσίαν, εἰς τὸ Νοβοσίλιν καὶ εἰς τὸ Χαμηλὸν Νοβογράδιν. » Ταῦτα πάντα ἔγραψεν ἐκεῖνος πρὸς ἐμέ. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλα ἐγὼ πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα τὸν γνήσιον τὸν ἰδικόν μου τὸν Ἰωάννην, ὅστις ἐστὶν ἄνθρωπος φρόνιμος καὶ καλὸς καὶ ἐπιτήδειος καὶ πεπαιδευμένος καὶ κατὰ πάντα ἡμέτερος, καὶ γράφω σοι, εἴ τι ἀναγκαῖον ἦν, ἵνα ἔλθῃς σὺ ἐνταῦθα διὰ ταῦτα πάντα. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔχεις εὔκολον σὺ, πέμψον ἄνθρωπον ἰδικόν σου καλὸν, ἵνα ἔλθῃ, καὶ μάθωμεν ἀκριβῶς περὶ πασῶν

Digitized by Google

τῶν ὑποθέσεων, καὶ σκεψώμεθα καὶ ἴδωμεν, πῶς μέλλομεν πράξειν, μήποτε ποιήσωμέν τί ποτε, καὶ γένηται εἰς βάρος σου. Μηδὲν γοῦν γένηται ἄλλως. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Αὐγούστῳ, ἰνδ. θ'.*

XCI. ***Patriarcha metropolitam Kioviæ in jus vocat.***

† Ἕτερον πιττάκιον πατριαρχικὸν εἰς τὸν αὐτόν.

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὑπέρτιμε, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Ἡ μετριότης ἡμῶν ἔπεμπεν αὐτόθι πρὸς σὲ τὸν γνήσιόν μου τὸν ἰδικόν μου Ἰωάννην τὸν Δοκιανόν. Ἀφ' ὅτου γοῦν ἐγράφησαν τὰ γράμματά μου καὶ ἡτοιμάσθη καὶ οὗτος, καὶ ἦρχετο αὐτόθι, ἦλθεν ἀπὸ τοῦ ῥηγὸς τοῦ Τιφερίου τοῦ Μιχαὴλ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ὁ ἀρχιμανδρίτης ὁ Θεοδόσιος, καὶ ἔφερε τῇ ἡμῶν μετριότητι γράμμα καὶ ἀναφορὰν ἐκείνων, οἵτινες λέγουσι κατὰ τῆς σῆς ἱερότητος πολλά, καὶ ζητοῦσιν, ἵνα κριθῶσι μετὰ σοῦ. Ἐπεὶ γοῦν ζητοῦσι κρίσιν, διέκρινεν ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα γένηται. Διὰ τοῦτο γράφω πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα, ἵνα ἢ σὺ αὐτὸς ἔλθῃς ἐνταῦθα, ὥστε κριθῆναι μετ' αὐτῶν, ἢ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην πέμψῃς ἄρχοντας καλοὺς ἰδικούς σου, καὶ κριθῶσιν ἀντὶ σοῦ· ἐδόθη δὲ καὶ διωρία μέχρι καὶ τοῦ Σεπτεμβρίου τῆς σὺν Θεῷ ἐλευσομένης ἐνδεκάτης Ἰνδικτιῶνος. Γενέσθω γοῦν ἀπαρεμποδίστως, καθὼς σοι γράφω, καὶ ἢ σὺ ἔλθῃς, ἢ πέμψον ἄρχοντας ἰδικούς σου, ἵνα ἀπολογηθῶσιν, ὅτι ἐτάχθη, ἵνα καὶ ὁ ῥῆγας Μιχαὴλ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ πέμψωσιν ἀνθρώπους αὐτῶν, καὶ μέλλουσιν ἐλθεῖν. Εἰ μὲν ἔλθῃς ἢ σὺ ἢ ἄνθρωποί σου, καλόν· ἐὰν δὲ οὐδὲν γένηται τοῦτο, πρόσεχε, ἵνα μὴ λυπηθῇς ἐπάνω ἡμῶν. Ἡμεῖς γάρ, ὅσον πρέπει εἰς τὴν φιλίαν σου, ποιοῦμεν. Ἐκεῖνοι ἐζήτησαν, ἵνα συγχωρηθῶσιν παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐπεὶ εἰσὶν ἐπιτετιμημένοι παρὰ σοῦ, ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἔκρινα καλόν, ἐπεὶ ἐπετιμήθησαν παρὰ σοῦ, ἵνα ἔχωσι παρ' ἐμοῦ συγχώρησιν. Λέγω δέ, ὅτι ὁπόταν ἔδῃς τοὺς ἀνθρώπους αὐτῶν ἐρχομένους ἐνταῦθα, ἔρχονται δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποί σου, συγχώρησον αὐτοῖς, ἐπεὶ εἰς κρίσιν ἔρχονται, καὶ πρὸ τῆς κρίσεως οὐκ ὀφείλουσιν καταδικάζεσθαι καὶ ἐπιτιμᾶσθαι· μετὰ δὲ τὴν κρίσιν, εἴ τι ἂν εὑρεθείη δίκαιον ἢ καταδίκη, μέλλουσι λαβεῖν αὐτό. Τοῦτό μοι δοκεῖ δίκαιον, καὶ γενέσθω. Τοῦτο γενέσθω καὶ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος. Ὁ ἀρχιμανδρίτης οὗτος ὁ Θεοδόσιος, ἐπειδὴ ἦλθε καὶ προσκεύνησέ με, μηδὲν τύχῃ παρὰ σοῦ ὀργῆς, ἀλλὰ τυχέτω συγχωρήσεως.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἰνδ. δεκάτης.*

XCII. ***Patriarcha monet regem Tverii Michael, ut mittat legatos.***

† Εὐγενέστατε μέγα ῥῆγα τοῦ Τιφερίου Μιχαὴλ, ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεοδόσιος, ὃν ἔπεμψα εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, μετὰ τοῦ ἀνθρώπου σου ἦλθε, καὶ ἔφερέ μοι καὶ τὰ γράμματά σου, ἀφ' ὧν ἐγνώρισα, ὅσα ἔγραφες καὶ ἐζήτεις. Ἀπέστειλα γοῦν τὸν γνήσιόν μου, τὸν ἰδικόν μου τὸν Ἰωάννην εἰς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, τοῦτον λέγω, ὅστις φέρει πρὸς τὴν εὐγένειάν σου τὸ παρὸν γράμμα, καὶ ἔγραψα πρὸς ἐκεῖνον τὸν μητροπολίτην, ἵνα πέμψῃ ἄρχοντας αὐτοῦ, καὶ ἔλθωσιν ἐνταῦθα, καὶ γένηται κρίσις, καθὼς ἐζήτεις. Ἐτάχθη δὲ καὶ διωρία μέχρι καὶ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τῆς σὺν Θεῷ ἐλευσομένης ἐνδεκάτης Ἰνδικτιῶνος. Γράφει γοῦν καὶ πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ παρακελεύεται, ἵνα, ὁπόταν γνωρίσῃς ὅτι ἔρχονται ἄνθρωποι τοῦ ἐκείνου ἐνταῦθα, πέμψῃς καὶ σὺ εὐθὺς ἰδικούς σου καλοὺς ἄρχοντας, ἵνα γένηται ἡ κρίσις. Εἰ μὲν οὖν ἔλθοιεν καὶ οἱ ἐκείνου ἄνθρωποι καὶ οἱ ἰδικοί σου, ἤδη καλόν, καὶ γενήσεται ἐνταῦθα ἡ κρίσις· ἐὰν δὲ οὐκ ἔλθωσιν, τότε γενήσεται τὸ ἄλλο, ὃ ἐζήτησας. Πρόσεχε δέ, μή ποτε οἱ μὲν ἐκείνου ἄνθρωποι ἔλθωσιν, οἱ δὲ τῆς εὐγενείας σου οὐδὲν ἔλθωσι, ἀλλὰ πέμψον καὶ σὺ τοὺς ἰδικούς σου, ὁπόταν μάθῃς ὅτι οἱ τοῦ ἐκείνου . . . . περὶ τῆς συγχωρήσεως μέλλεις μαθεῖν παρὰ τούτου τοῦ ἀνθρώπου μου.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἰνδ. ι'.*

XCIII. ***Patriarcha confirmat jura metropolitæ Larissæ, committens eidem jura patriarchalia curanda.***

I. † Ἐπεὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Λαρίσσης, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τῆς Σίδης, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, ἀνήνεγκεν εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, ὡς πολλῶν ἐξ ἀρχῆς ὑποτεταγμένων ἐπισκοπῶν τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ, ἀρτίως διὰ τὰς πλείους ὑπὸ βαρβάρους τελεῖν καὶ ἀλλοφύλους ἔθνεσι καὶ πολὺν χρόνον ἔχειν δίχα τῆς δεούσης ἀρχιερατικῆς ἐπισκέψεως εἰς τοσοῦτον κατέστη τὸ κατ' αὐτὰς, ὥστε καὶ ἀγνοεῖν τοὺς εὑρισκομένους ἐκεῖ, εἴ γε καὶ ἐτέλουν ὅλως ὑπὸ τὸν τῆς μητροπόλεως Λαρίσσης θρόνον· εἰ δέ που καὶ τινές εἰσιν οἱ τοῦτο κατὰ διαδοχὴν ἔχοντες ἐκ προγόνων, ἐκόντες καὶ οὗτοι τοὺς ἀγνοοῦντας ὑποκρινόμενοι μετὰ τῶν ἄλλων ἀποπέμπονται τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Λαρίσσης, βουλόμενον διορθοῦσθαί τινα τῶν δεομένων τῆς παρ' αὐτοῦ διορθώσεως, ἔν τισι καὶ χειροτονεῖν ἐπισκόπους, καὶ ζητοῦντά τινα δίκαια αὐτοῦ, λέγοντες, μὴ ἔχειν ἄδειαν ταῦτα διενεργεῖν ἐν αὐταῖς· μηδὲ γὰρ ὑποκεῖσθαι τούτους τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ. Καὶ ἐζήτησε διὰ ταῦτα καὶ παρεκάλεσε τὴν ἡμῶν μετριότητα ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Λαρίσσης ἐπιχορηγηθῆναι αὐτῷ γράμμα σιγιλλιῶδες αὐτῆς, παρακελευόμενον, ἄδειαν ἔχειν αὐτὸν ἐπὶ πάσαις ταῖς ἄνωθεν ὑποτεταγμέναις τῇ τῆς Λαρίσσης ἐκκλησίᾳ ἐπισκοπαῖς πάντα διενεργεῖν ἀκωλύτως τὰ ἀρχιερατικά. Ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν αὐτοῦ δέησιν εὔλογον κρίνασα καὶ δικαίαν καὶ κανονικὴν, τὸ παρὸν ἀπολύει σιγιλλιῶδες γράμμα, δι' οὗ καὶ παρακελεύε-

Digitized by Google

ται, ὡς ἂν πᾶσαι αἱ ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην τῆς Λαρίσσης μητρόπολιν ἐπισκοπαὶ, ἡ Δημητριὰς, τὸ Φάρσαλον, ἡ Θαυμακὸς, τὸ Ζητούρνιον, ἡ Ἔζερ, τὸ Λοιδορίκιον, ἡ Μουντινίτζα, ἡ Σταμὴ, ἡ Τρίκη, ἡ Δομένικος, ἡ Κατρία, τὸ Γαρδίκιον, ἡ Περιστερὰ, τὸ Ραδοβίσδιον, ἡ Πατζουνὰ καὶ ἡ Βέσαινα ὦσιν ἅπασαι ὑποτεταγμέναι τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ τῆς Λαρίσσης, καθὼς καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἦσαν, καὶ ἔχῃ ἄδειαν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Λαρίσσης πάντα διενεργεῖν ἀκωλύτως ἐν αὐταῖς τὰ ἀρχιερατικὰ κατὰ τὴν διαταγὴν τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ διδάσκῃ τὸν ἐν αὐταῖς Χριστώνυμον τοῦ Κυρίου λαὸν, καὶ ἐξετάζῃ τοὺς ἱερεῖς, καὶ ἀνακρίνῃ καὶ ἀνερευνᾷ πάντα μετὰ τῆς δεούσης νομίμου καὶ κανονικῆς ἀκριβείας, καὶ λαμβάνῃ καὶ ἀποφέρηται πάντα τὰ κανονικὰ αὐτοῦ δίκαια ἀνεμποδίστως πάντη καὶ ἀταράχως· ἔνθα δ' ἂν διακρίνῃ, καὶ ἐπισκόπους χειροτονήσῃ, ὀφείλοντας καὶ αὐτοὺς ὑποκεῖσθαι τούτῳ καὶ κεφαλὴν ἔχειν αὐτὸν καὶ κατὰ πάντα αὐτῷ ὑποτάσσεσθαι, ὀφειλόντων καὶ πάντων τῶν εὑρισκομένων ἐν αὐταῖς ἱερωμένων, μοναχῶν, ἀρχόντων καὶ παντὸς τοῦ Χριστωνύμου πληρώματος στέργειν αὐτὸν καὶ τιμᾷν ὡς οἰκεῖον ποιμένα καὶ διδάσκαλον, καὶ ὑποταγὴν ἀπονέμειν αὐτῷ καὶ εὐπείθειαν τὴν προσήκουσαν, γινωσκόντων, ὡς εἴ τις ἀντιλέγειν αὐτῷ πειραθείη καὶ ἀνθίστασθαι, τῷ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιτιμίῳ τοῦ ἀφορισμοῦ καθυποβληθήσεται. Τούτου γὰρ χάριν ἀπολέλυται καὶ τὸ παρὸν σιγιλλιῶδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Λαρίσσης, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντι τοῦ Σίδης, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, ἐπὶ τῷ προσεῖναι αὐτῷ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ εἰς ἀσφάλειαν *κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τῆς ἐνισταμένης ι' ἰνδ. τοῦ ϛωπ' ἔτους.*

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τό· Φιλόθεος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

II. † Ἐδόθη τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Λαρίσσης κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τῆς ι' ἰνδικτιῶνος δι' ἐνταλτηρίου γράμματος τὰ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ πᾶσαν πατριαρχικὰ δίκαια, ἵνα κρατῇ αὐτὰ ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ πάσης. Τούτου γὰρ χάριν ἐγένετο ἐνταῦθα καὶ ἡ παροῦσα παρασημείωσις.

XCIV. *Patriarcha tollit sententiam episcopi Hierissi non rite latam.*

† Πιττάκιον πατριαρχικὸν τῷ ἐπισκόπῳ Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους.

† Ἐπίσκοπε, ἐπίσκοπε, οὐδὲ ἐγὼ λέγω, ὅτι ὁ δεῖνα οὐκ ἔστιν ἁμαρτωλὸς, ἀλλὰ λέγω μὲν καὶ ἐγὼ, ὅτι ἴσως ἁμαρτωλός ἐστι, καὶ ἐνδέχεται εἶναι ἀληθὲς τοῦτο, πλὴν λέγω, ὅτι ἀκανόνιστον ἐποίησας τὴν κρίσιν σου καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἄδικον καὶ παράλογον. Τῶν γὰρ ἱερῶν κανόνων λεγόντων, ὑπὸ ἓξ ἐπισκόπων κρίνεσθαι τὸν πρεσβύτερον ἐπὶ ἐγκληματικαῖς ὑποθέσεσι, σὺ συνῆξας πρεσβυτέρους καὶ πνευματικοὺς, καὶ κατεδίκασας πρεσβύτερον μόνος μετ' αὐτῶν, σύνοδον δῆθεν συγκροτήσας καὶ τόμον καθαιρέσεως τολμήσας ἀκανονίστως ἐκθέσθαι. Καὶ οὐδὲν λέγω, ὅτι ἐὰν συνάξῃς πάντων τῶν ἀνθρώπων τὰς ἁμαρτίας τῶν μετὰ τὴν χάριν, ἀλλ' ἐὰν συνάξῃς πάντων τῶν ἱερέων τὰς ἁμαρτίας ἀπὸ τοῦ πρώτου λαβόντος τὴν χάριν μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου, καὶ θῇς ἐπ' αὐτῷ, οὐδὲ οὕτως ἐποίησας καλῶς, καὶ αὐτὸς μὲν ὁ μυρίας ἁμαρτίας, ὡς λέγετε, πεποιηκὼς οὔπω κατεδικάσθη δικαίως. Σὺ δὲ, ἐπίσκοπε, οὐκ ἔκρινας οὐδὲ κατεδίκασας κανονικῶς καὶ δικαίως. Καὶ λέγω καὶ γράφω τοῦτο πολλάκις, καὶ σὺ οὐδὲν θέλεις οὐδόλως, ἵνα ὁμολογήσῃς, ὅτι κακῶς ἐποίησας· ἀλλὰ γίνωσκε, ὅτι καὶ δίκαια καὶ ἀληθῆ ἐὰν ὦσιν ἴσως τὰ κατ' αὐτοῦ λαληθέντα καὶ γραφέντα, ἀλλ' ἐπεὶ ἡ κρίσις σου ἐκείνη κατέλυσε τοὺς ἱεροὺς κανόνας, καὶ ἄδεκτός ἐστι καὶ ὁ λεγόμενος ἐκεῖνος τόμος καὶ καταλελυμένος καὶ ἀπόβλητος, ἕως ἂν γένηται σύνοδος κανονικὴ καὶ δικαία ἢ παρὰ τοῦ μητροπολίτου σου ἢ πατριαρχικὴ, καὶ τότε γενήσεται καὶ ἡ δικαία καὶ ἔννομος κρίσις τε καὶ ἀπόφασις, καὶ τότε ἴσως μαθήσῃ καὶ σὺ πράγμασιν αὐτοῖς τὴν ἐπὶ τούτοις κανονικὴν καὶ ἔννομον κρίσιν τε καὶ ἀπόφασιν, ἐπεὶ λόγοις τε καὶ γράμμασιν ἐνιαυτὸν ὅλον ἐκεῖνα διδασκόμενος παρ' ἐμοῦ οὔπω καὶ νῦν ἐδυνήθης μαθεῖν. Περὶ δὲ τῶν Λαυριωτῶν τί ἵνα σοι γράφω; Ἡ Λαύρα καθ' ἑαυτὴν οὐδὲν εἰρηνεύει, καὶ μετὰ σοῦ πῶς μέλλοι εἰρηνεύειν; Οἱ καλοὶ ἄνθρωποι καὶ οὐδὲν εἰρηνεύουσι μετὰ τῆς Λαύρας. Ὅταν δῷ ὁ Θεὸς καὶ εἰρηνεύσει ἡ Λαύρα πρὸς ἑαυτὴν, τὴν εἰρήνην ἐκείνην λέγω τὴν τοῦ Χριστοῦ, τότε μέλλομεν καὶ ἡμεῖς γράφειν, καὶ μέλλουσιν εὑρίσκειν τὰ γράμματα ἡμῶν τόπον, καὶ τότε εἰρηνεύσεις καὶ σὺ μετὰ τῆς Λαύρας. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ σοῦ.

XCV. *Patriarcha regem Tverii hortatur, ut in gratiam redeat cum metropolita Kioviæ.*

† Πιττάκιον πατριαρχικὸν πρὸς τὸν ῥῆγα Τυφερίου.

† Εὐγενέστατε μέγα ῥῆγα τοῦ Τυφερίου Μιχαὴλ, γνωστὸν ἔστω σοι, ὅτι ἐγὼ ἔπεμπον ἄνθρωπόν μου εἰς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κῦρ Ἀλέξιον, διὰ δουλείας ἰδικάς μου· ὅτε δὲ ἐξήρχετο ὁ ἄνθρωπός μου, ἦλθε πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα μετὰ γράμματός σου ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεοδόσιος, καὶ ἀπὸ τοῦ γράμματός σου ἐγνώρισα, ὅσα ἔγραφες, πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις ἔγραφες καὶ ἐζήτεις κρίσιν, ἵνα κριθῇς μετὰ τοῦ μητροπολίτου σου· καὶ ἐγὼ κατὰ τὸν δίκαιον λόγον ἔγραψα πρὸς ἐκεῖνον, ἵνα ἢ ἐκεῖνος αὐτὸς ὁ μητροπολίτης ἔλθῃ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ πέμψῃ ἄρχοντάς του, πέμψῃς δὲ καὶ σὺ ἄρχοντας ἰδικούς σου, καὶ κριθῶσι μετ' ἐκείνων. Ἔγραψα δὲ τότε καὶ πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν περὶ τούτου, τὰ αὐτὰ λέγων καὶ πρὸς σὲ, ἅπερ ἔλεγον καὶ πρὸς ἐκεῖνον, ἤγουν ἵνα γένηται κρίσις καὶ κριθῆτε. Νῦν δὲ φαίνεταί μοι καλὸν, καὶ γράφω σοι, ὅτι οὐδὲν πρέπει, οὐδὲ συμφέρον ἔνι οὔτε εἰς τὴν ψυχήν σου, οὔτε εἰς τὴν τιμὴν τοῦ γένους σου, ἵνα ἔχῃς μετὰ τοῦ μητροπολίτου κρίσεις καὶ μάχας

Digitized by Google

καὶ σκάνδαλα, διότι αἱ μάχαι καὶ τὰ σκάνδαλα τοῦ διαβόλου ἔργα εἰσί. Ποῖος τῶν ῥηγῶν ἐκρίθη ποτὲ μετὰ τοῦ μητροπολίτου; Ὁ πατήρ σου ἐκρίθη ποτὲ ἢ ὁ πάππος σου ἢ ποῖος ἄλλος τοῦ γένους σου; Ἄφες γοῦν καὶ σὺ τὰ σκάνδαλα καὶ τὴν κρίσιν, καὶ πρόσελθε καὶ εἰρήνευσον μετὰ τοῦ πατρός σου, τοῦ μητροπολίτου, καὶ ζήτησον παρ' αὐτοῦ συγχώρησιν, νά σοι συγχωρήσῃ, καὶ ποίησον μετάνοιαν, ἵνα σὲ δέξηται καὶ ἀγαπᾷ καὶ ἔχῃ σε ὡς υἱόν του· αὐτὸς πατήρ σου ἔνι καὶ ὡς πατήρ. Εἴπερ ἐποίησεν εἰς σὲ τίποτε, ἔπρεπεν, ἵνα τὸ ὑπομείνῃς, καὶ νὰ τὸν προσέλθῃς μᾶλλον, καὶ νὰ ζητήσῃς παρ' αὐτοῦ εὐλογίαν καὶ συγχώρησιν, οὐχ ἵνα ζητῇς κρίσιν, οὐδὲ ἔχῃς ὄχλησιν, οὕτως ἔπρεπεν, ἵνα ποιήσῃς τότε· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐποίησας τοῦτο τότε, νῦν ποίησον αὐτό, καὶ ζήτησον παρ' αὐτοῦ εὐλογίαν καὶ συγχώρησιν, καὶ εἴπερ ἔσφαλες καὶ τίποτε, ποίησον τὴν διόρθωσιν, τοῦτο ἕνι εἰς τιμὴν καὶ δόξαν σὴν καὶ τοῦ γένους σου, καὶ εἰς ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς σου. Ἐγὼ ἔγραψα νῦν καὶ πρὸς τὸν μητροπολίτην σου, καὶ ἐὰν ποιήσῃς μετάνοιαν, μέλλει σε δέξασθαι καὶ ἀγαπᾷν πλέον παρὸ πρότερον, ὡς υἱόν του γνήσιον· μηδὲν οὖν ποιήσητε ἄλλως, παρὸ γράφω πρὸς ἐσᾶς· εἰ δὲ οὐδὲν βούλεσθε τοῦτο, ζητεῖτε δὲ κρίσιν, ἐγὼ ταύτην οὐδὲν τὴν κωλύω, προσέχετε δὲ, μήπως φανῇ εἰς ἐσᾶς βαρύ. Ποιήσατε γοῦν, ὅπερ γράφω καὶ συμβουλεύω, ὅτι τοῦτο συμφέρει εἰς ἐσᾶς, καὶ ἐὰν ποιήσητε, καθὼς γράφω, εἰρηνικὴν κατάστασιν, τότε πέμψον καὶ σὺ καὶ ὁ μητροπολίτης ἀνθρώπους σας, ὅτι τὸ γνωρίσω καὶ ἐγὼ, καὶ τότε μέλλω σε ἀγαπᾷν καὶ ἐγὼ καὶ εὔξασθαι καὶ εὐλογήσειν καὶ συγχωρήσειν καὶ ἔχειν ὡς υἱόν μου γνήσιον. Γνωστὸν ἔστω σοι καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ παράβασις τοῦ φιλήματος τοῦ σταυροῦ ἐστιν ἄρνησις τοῦ Θεοῦ· οὕτω γὰρ διδάσκουσιν ἡμᾶς τοῦτο οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὅτι ἡ ἐπιορκία ἄρνησίς ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ ἀρνησάμενος τὸν Θεὸν πρὸς τίνα ἄλλον θεὸν μέλλει καταφυγεῖν; Ἕτερος γὰρ Θεὸς οὐκ ἔστι πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι καὶ ἡμέτεροι Πατέρες καὶ πρὸ τούτων ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διδάσκουσιν ἡμᾶς, ὅτι ὁ ἀρνησάμενος τὸν Θεὸν τῇ κολάσει παραπέμπεται, ὁ δὲ μὴ ἀρνησάμενος τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τηρῶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Διὰ τοῦτο γράφω καὶ παραινῶ σοι ὡς πατήρ σου, ἵνα προσέχῃς καὶ τηρῇς τὸ φίλημα τοῦ σταυροῦ· κρεῖττον γάρ ἐστί σοι μὴ παραβάντι τὸ φίλημα τοῦ σταυροῦ ἀποθανεῖν σωματικῶς, ἢ τοῦτο παραβάντι ἀποθανεῖν ψυχικῶς καὶ ζῆν σωματικῶς. Πρόσεχε γοῦν, ὅσον ἕνι δυνατὸν, καὶ μὴ παράβαινε τὸ τοῦ σταυροῦ φίλημα, εἰ καὶ θάνατος πρόκειταί σοι· ἀλλὰ σπούδασον καὶ ἐπιμελήθητι, ὅση σου δύναμις, ἵνα ποιῇς οὕτως, καθώς σοι παρακελεύομαι.

A

B

C

D

XCVI. *Hieromonachus quidam et populus Phari, qui Christianos profugos Turcis tradiderant, condemnantur.*

† Μηνὶ Ἀπριλλίῳ, ἡμέρᾳ ε', ἰνδ. δεκάτης, προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίοις τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης αὐτοῦ, συνεδριαζόντων αὐτῷ καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Σωζοπόλεως, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μαρωνείας καὶ τοῦ Τενέδου διὰ γνώμης, ἐλαλήθη κατὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ Φάρου ἱερομονάχου τοῦ . . . . . , ὅτι Χριστιανοί τινες αἰχμάλωτοι τῆς αἰχμαλωσίας διαδράντες καὶ πρὸς τὸ εἰρημένον κάστρον ἐλθόντες κατέφυγον εἰς τὸν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ τροπαιοφόρου Γεωργίου ναὸν, ἐν ᾧ ἦν οὗτος ἱερατικῶς ἐκδουλεύων. Ζητουμένων δὲ αὐτῶν παρὰ τοῦ ἐκεῖσε λαοῦ ἐπὶ τῷ πρὸς τοὺς Τούρκους πάλιν αὐτοὺς ἀγαγεῖν, οὗτος οὐ μόνον αὐτῶν τὴν πονηρὰν γνώμην οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ κοινῇ μετ' αὐτῶν καὶ μάλιστα πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸς τοῦ τε θείου ναοῦ τούτους ἐξέβαλον, καὶ ἔν τινι σανδαλίῳ τούτους εἰσήγαγον, καὶ ταῖς ναύταις ἀπελθόντες πρὸς τοὺς Τούρκους παρέδωκαν· τῶν δὲ αἰχμαλώτων καὶ ταῦτα μετὰ δακρύων ζητούντων, ἀπολυθῆναι παρ' αὐτῶν, καὶ πρὸς τοὺς Τούρκους (μὴ) πάλιν ἐπανελθεῖν (ἐγίνωσκον γὰρ, ὡς ἐπειδὰν οἱ Τοῦρκοι τὴν αὐτῶν φυγὴν μάθωσι, κακῶς αὐτοὺς τιμωρήσουσι καὶ φονεύσουσι), αὐτοὶ οὐκ ἠθέλησαν, ἀλλὰ παρέδωκαν αὐτοὺς τοῖς Τούρκοις. Τούτου γοῦν οὕτω γεγονότος καὶ οὐκ ἄλλως, ὡς ἐγνωρίσθη καὶ παρὰ τοῦ τιμιωτάτου σακελλίου τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, διακόνου κῦρ Ἰωάννου τοῦ Τοξοτηνοῦ, ἀπελθόντος ὡς ἔξαρχος ἐκεῖ ἐξ ἀποστολῆς τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ τὴν περὶ τούτου ποιησαμένου ἔρευναν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ ἱερομονάχου ὁμολογήσαντος τοῦτο καὶ δι' ἀνάγκην τινὰ διατεινομένου τοῦτο πεποιηκέναι· διέγνωσται τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, ἐπιψηφισαμένου καὶ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τοῖς μὲν ἄλλοις ἐκείνοις τοῖς λαϊκοῖς φονέως δοθῆναι ἐπιτίμια, τοῦτον δὲ καθῃρημένον εἶναι καὶ γεγυμνωμένον πάσης ἱερωσύνης· ὅσον γὰρ τὸ κατ' αὐτοὺς, αὐτοὶ ἐφόνευσαν ἐκείνους· παραδοθέντες γὰρ εἰς τοὺς Τούρκους παρ' αὐτῶν, οὐ μόνον πολλὰς τιμωρίας ἔπαθον, ἀλλὰ καί τινες ἐξ ἐκείνων ἀπέ[θανον], τῇ ὁμολογίᾳ ἐγχαρτερήσαντες. Ἔσται γοῦν οὗτος ἀπὸ τοῦ νῦν καθῃρημένος, καὶ οὐ διαπράξεταί τί ποτε ἱερατικὸν κατὰ τὴν ἐξενεχθεῖσαν κατ' αὐτοῦ συνοδικὴν ταύτην διάγνωσιν, ἐπεὶ καὶ εἰς ἀσφάλειαν καὶ τὸ παρὸν ἐγεγόνει σημείωμα.

Digitized by Google

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

MANUEL CALECA ORDINIS FRATRUM PRÆDICATORUM MONACHUS, CPOLITANUS PATRIARCHA. 9

Notitia. 9

MANUELIS CALECÆ CONTRA GRÆCORUM ERRORES LIBRI QUATUOR, olim Latine versi ab Ambrosio Camaldulensi; postea ex bibliotheca Bavarica in lucem prolati et notis illustrati a Petro Stevartio, Leodio, SS. Theologiæ D. professore, et Academiæ Ingolstadiensis procancellario. 11

Incipit Auctoris Prologus. 13

Liber I. 17

Liber II. 61

Liber III. 127

Liber IV. 187

LIBER DE ESSENTIA ET OPERATIONE. Præmittitur Francisci Combefisii Præfatio. 257

DE FIDE DEQUE PRINCIPIIS CATHOLICÆ FIDEI UT EX divina Scriptura et a catholicis Ecclesiæ magistris accepimus, auctore felicis recordationis domno Manuele Caleca. 429

Cap. I. — Ad eum qui quæsierat. 429

Cap. II. — De Deo uno. 433

Cap. III. — De Deo uno qui est Trinitas. 473

Cap. IV. — Quæ tandem simulacra ac imagines de sancta Trinitate sancti tradant. 529

Cap. V. — De Dei Verbi incarnatione juxta Scripturas. 569

Cap. VI. — De septem sacramentis. 597

Cap. VII. — Adhuc de incarnatione, ex rationum momentis quantum res patitur. 609

Cap. VIII. — De futura mortuorum resurrectione. 627

Cap. IX. — De futura in integrum restitutione. 641

Peroratio. 651

JOANNES CYPARISSIOTA.

Notitia historica et litteraria. 661

CYPARISSIOTÆ PALAMITICARUM TRANSGRESSIONUM SERMO I. 663

Cap. I. — De pace, et quomodo eam Palamas dissolverit, facta ei ad tempus rei venia; ac quæ causa sermonum sit. 665

Cap. II. — Non posse Palamitas quicquam negare Palamæ lucubrationum, seu cujusquam eorum qui eum secuti sunt. 675

Cap. III. — Auspicatum esse Palamam exitiosum dogma ab errore ac contentione. 679

Cap. IV. — Erroris symptomata jactare atque referre, ut propria sua recte facta atque munera. 683

Cap. V. — Quomodo Palamas ex multis diversisque libris suis ac sermonibus novum erroris Deum, luminis in modum consistentem fabricetur, cuncta crepantem quæ unius Dei sunt. 687

Cap. VI. — Quomodo ex talium sermonum aggregatione, is quem Palamas comminiscitur, ipsum non vere exsistentem ac substantia Deum, Creator appareat arbiterque omnis creaturæ, ac omnis beatitatis finis. 695

PALAMITICARUM TRANSGRESSIONUM SERMO IV. — Præter omnem Christianitatis ritum ac ordinem conflatam esse Palamiticarum Ecclesiam; de quo quæruntur decem. 699

Cap. I. — Quæ sit ratio sanctæ Dei Ecclesiæ. 699

Cap. II. — Num propter hunc talem ac illum, qui patriarchæ exsistant, sancta Dei Ecclesia dicitur. 703

Cap. III. — Num sancta Dei Ecclesia, quæ ob confusionem ac proditionis mercedem principatum constituit. 705

Cap. IV. — Num sancta Dei Ecclesia, quæ priusquam conflaretur a divina sanctaque synodo abjecta est et anathemati tradita. 707

Cap. V. — Num sancta Dei Ecclesia, quæ ob libertatem jurisque sui præsumpta licentia, eum sibi in patriarcham præfecit, qui prius canonicis obstrictus criminibus, omni fuerat sacerdotio abdicatus. 713

Cap. VI. — Num sancta Dei Ecclesia quæ unius gregis duos simul patriarchas, sese mutuo abdicantes, ac tumultuantes retineat ac proclamet. 713

Cap. VII. — Num sancta Dei Ecclesia, ea quæ tot profanas vocum novitates palam est confessa. 717

Cap. VIII. — Num sancta Dei Ecclesia, quæ post impiam fidei novationem eosdem sanctorum judices et accusatores coacervavit. 723

Cap. IX. — Num sancta Dei Ecclesia, quæ diversas ærumnas, longaque exsilia et ergastula et carceres adversus justos omnes piosque decrevit ac judicavit 729

Cap. X. — Num sancta Dei Ecclesia, quæ testamenta invadat, et divinorum virorum cadavera insepulta projicial. 733

JOANNIS CYPARISSIOTÆ Expositio materiaria eorum quæ de Deo a theologis dicuntur, in decem decades partita, Franc. Turriano Societat. Jesu interprete e Græco. Additis etiam scholiis et annotationibus. 737

Præfatio Francisci Turriani Societatis Jesu ad illustrissimum et reverendissimum D. Ant. Augustinum archiepiscopum Tarraconensem. 739

JOANNIS CYPARISSIOTÆ Præmeditatio expositionis. 741

PRIMA DECAS. — *De theologia symbolica.* 745

Cap. I. — Quod duplex sit theologia. 745

Cap. II. — Quod duplex sit theologia symbolica. 747

Cap. III. — Quod theologia symbolica secundum speciem, sive formam corpoream, semper in corpore, et secundum sensum delineatur. 749

Cap. IV. — Quod symbolicæ theologiæ, quæ in specie sub sensum cadente versatur, proprium est, ut quibusdam divinis et sacris visis informetur. 751

Cap. V. — Quod omnis etiam in angelis sacra formatio ad hanc partem symbolicæ theologiæ refertur. 751

Cap. VI. — Quot modis signetur symbolica theologia sive sub aspectum sive sub sensum aurium cadat. 753

Cap. VII. — Quod hanc symbolicam theologiam, ii in quos cecidit, visum et visionem appellaverunt. 755

Cap. VIII. — Quod hæ visiones et Theophaniæ, id est, Dei apparitiones, non aliter quam intermediæ virtutes cœlestes informatæ sunt. 755

Cap. IX. — Quod ipse Dominus noster Jesus Christus, quatenus est Deus homo, non refugit ab ordine Deum decente a se constituto. 757

Cap. X. — Quod omnino oportet ad altiores notiones ex utraque parte symbolicæ theologiæ adduci, sive similitudinibus per angelos formatis, sive verbis quatenus primo aspectu apparet, absonis illis quidem et dissentaneis. 757

SECUNDA DECAS. — *De theologia demonstrativa.* 759

Cap. I. — Quod duplex sit theologia demonstrativa. 759

Cap. II. — Quod theologia demonstrativa, quæ videtur esse sine integumento, per typos nobis effictos procedit. 761

Cap. III. — Quod per omnem theologiam ratio speculi et ænigmatis progreditur. 761

Cap. IV. — Quod fieri non potest, ut qui corpore prædili sunt, sine corporeis de Deo philosophari possint. 763

Cap. V. — Quod neque totam et integram de Deo cogitationem habere in hoc sæculo possumus, aut per eam de Deo plene philosophari, neque per aliam quamlibet a nobis informatam notionem. 765

Cap. VI. — Quod Deus neque ex repræsentatione naturali cognoscitur, nec est quidquam ex intelligentibus, aut intellectis, ut ex substantia ejus liceat de eo philosophari. 767

Cap. VII. — Unde tandem, et ex quibus sit de Deo philosophandum. 769

Cap. VIII. — Quod summi theologi de Deo philosophantur ex creaturis; et posteriora Dei ipsæ creaturæ sunt, et eorum rationes. 771

Cap. IX. — Quod in theologia demonstrativa magis propria et præcipua est illa quæ in negationibus versatur; et quod in hac theologia affirmationes non sunt contrariæ negationibus. 771

Cap X. — Quod Deus est supra omnem affirmationem et negationem; et quod solum nesciendo, et penitus non videndo simul eum cognoscimus, et de eo philosophamur. 775

TERTIA DECAS. — *De divinis emanationibus.* 777

Cap. I. — Quod duplex est emanatio, una in Deo, altera

Digitized by Google

extra, ab ipso Deo ad creaturam. 777
Cap. II. — Quod omnis causa et motus et principium, quod propter generabilia dicitur, generatio est, quæ cum effectis ipsis simul efficitur. 777
Cap. III. — Quod omnis generatio est interjecta duobus, et impossibile est hanc exsistere altero absente ex duobus quæ habitudinem faciunt. 781
Cap. IV. — Quod habitudo et motio Dei ad efficiendas creaturas, et omnium creaturarum generatio et productio, emanatio ejus et operatio vocatur, et sapientia et virtus et magnificentia, et quæcunque ad principium viarum ejus pertinent, quæ ex mirabili effectione creaturarum cognoscuntur. 781
Cap. V. — Quod quæcunque habent rationem operationis, et media esse probantur, natura per se non exsistunt; et sunt solummodo, quatenus fiunt. 785
Cap. VI. — Quod sicut operatio est eorum quæ fiunt, et emanationis eorum quæ emanant; sic et voluntas et expetitio eorum quæ velle et expeti contingit. 785
Cap. VII. — Quod secundum hanc voluntatem et desiderium Dei ipsius erga nos providentiæ dicuntur. 787
Cap. VIII. — Quod generatim omnes divinæ emanationes providentiæ dicuntur mente contemplabiles. 787
Cap. IX. — Quod secundum ipsas Dei providentias et emanationes atque operationes fiunt nostræ divinæ participationes, et divina nomina. 789
Cap. X. — Quod Deus est unus, et impartibilis, et non multiplicabilis, et immobilis : in his autem emanationibus videtur moveri, et partiri, ac multiplicari, et dividi. 789
Quarta Decas. — *De informatione divini nominis.* 791
Cap. I. — Quod omne nomen Dei est nostræ mentis inventum, et ob eam causam omnis nominatio Dei dicitur νοητή, id est intellectilis, sive sub intelligentiam cadens. 791
Cap. II. — Quod ab effectis Deus laudatur, et ex ipsis nominatur. 791
Cap. III. — Quæ sint effecta, et quæ eorum materia 793
Cap. IV. — Quare ab effectis nominatur Deus, et non ab iis quæ sunt naturæ ejus. 793
Cap. V. — Quomodo Deus fiat a nobis multorum nominum. 795
Cap. VI. — An sint ex æternitate nomina Dei. 795
Cap. VII. — Quod sicut divina nomina ex effectis sumpta differentiam operationum repræsentant, sic ad Deum relata diversas res repræsentare non possunt. 795
Cap. VIII. — Si non possunt divina nomina diversas res in Deo repræsentare, relinquitur ut solam substantiam ejus declarent, non quid est, sed quod est. 797
Cap. IX. — Quod nomina divina ad rem ipsam, Dei scilicet substantiam relata, proprie ipsam significant, et non per abusionem : et quod per unumquodque horum nominum Trinitatem, quæ supra quam substantia est, declaramus.. 797
Cap. X. — Quod idem ipse unus Deus quatenus quid est secundum naturam, nomine apud nos penitus caret : rursus vero multorum nominum idem et unus efficitur, quia solum ex iis quæ produxit, cognosci potest. 801
Quinta Decas. — *De proprietatibus divinorum nominum.* 805
Cap. I. — Quæ sint in singulis proprietatibus divinorum nominum observanda. 805
Cap. II. — De bonitate et pulchro; et ubi copulantur, et in quibus discernuntur, et quæ eorum proprietas. 807
Cap. III. — De amore, et dilectione, et quæ eorum proprietas. 811
Cap. IV. — De ente et de partibus ejus, et quæ sit in iis quæ sunt, proprietas entis. 815
Cap. V. — Quomodo Deus dicitur per se esse, et per se vita, et per se sapientia, et quomodo rursus idem horum effector dicitur. 819
Cap. VI. — De potestate, sine virtute, et justitia; et quod a potestate infinite potenti, et a justitia, per se potestas, et per se justitia productæ sunt et effectæ; et quæ in eis proprietates. 823
Cap. VII. — De vita, et de sapientia, quæ in Deo est, et quod ipsa vita et sapientia et Deus est auctor et creator per se vitæ, et per se sapientiæ; et quæ horum nominum proprietates. 825
Cap. VIII. — De pace, et parvitate, et magnitudine, et statione, et motu, et de altero, et de similitudine : et quod hæc in Deo una pax sint; extra Deum autem ut ab eo facta, diversa sunt; et quæ eorum proprietates. 827
Cap. IX. — De omnipotente, susceptore, adjutore, et de aliis nominibus quæ de Deo dicuntur, et sunt eorum quæ dicuntur ad aliquid : et de divinitate, et similitudine, et habitudine, quæ in deificatis, et imitantibus, et similitudinem capientibus dicuntur secundum imitationem, et similitudinis informationem, et habitudinem Dei, qui est omni habitudine solutus, et omnem imitationem superat, et de deificatione secundum habitudinem, et de iis quæ dicuntur ut excellentiam declarent, ut rex regum, Deus deorum. 831
Cap. X. — De æqualitate, perfectione, unitate, et quæ eorum in rebus proprietates. 835
Sexta Decas. — *De apparitionibus divini luminis.* 839
Cap. I. — Quod omne lumen sub sensum cadens ex Deo est, et quod sol imago est bonitatis ipsius. 839
Cap. II. — Quod ignis sub sensum cadens non solum imagines angelorum, qui similitudinem Dei gerunt exhibet, sed ipsius etiam Dei; et quæ ejus proprietates. 841
Cap. III. — Quod Deus a sensilibus et nobilioribus sol et lumen nominatur, a mediis autem ignis; et quod contemplatio luminum symbolicorum est multiplicis nominis. 843
Cap. IV. — Quod facies Domini nostri, quæ tanquam sol in divinissima transfiguratione resplenduit, et splendor ejusdem decorem corporis post resurrectionem glorificati, et futurum ejus fulgorem naturalem figuravit, et ideirco in aspectum oculorum cecidit. 845
Cap. V. — Quod lumen, quo in Thabor Dominus splenduit, neque substantia ejus erat, neque defluxio quædam ipsius, ac fulgor, sed symbolum occultæ, et non apparentis nunc divinitatis Verbi Dei, et imago tenuis illius gloriæ, quæ ipsi futura erat, et simulacrum regni cœlorum, et adnumerabile aliis Christi supra naturam miraculis. 847
Cap. VI. — Quod omnes diversis temporibus luminis divini apparitiones, personæ unius Filii Dei effectus sunt; et quod exemplar corporis ejus glorificati symbolum fuit divinitatis ejus propter unionem duarum in Christo secundum hypostasim naturarum, et quia idem erat Deus et homo; unde in singulis miraculis Christi divinitas ostendebatur, et detegebatur, atque aperiebatur. 851
Cap. VII. — Quod eam pulchritudinem, quam Adam ante peccatum non obediendi habuerat, nunc naturam humanam recuperasse Dominus in monte Thabor in se quidem prius ad vivum expressit, posteæ vero post resurrectionem suam sicut ipse Dominus eodem lumine multo copiosiore, naturaliter splendebit, sic secum habebit justos consequentes sole splendidiores, scilicet restituens eos in illam beatitudinem quæ erat ante peccatum Adæ. 855
Cap. VIII. — Quod sit secundum essentiam futurum lumen resurrectionis, et quod sit regnum Dei nobis præparatum, et quæ civitas cœlestis, quæ ad regnum Dei pertinet. 857
Cap. IX. — Quod omne lumen sive sensile, sive intellectile, ex vero et supra substantiam lumine refulget : et quod lumen intellectile Deus est. 859
Cap. X. — Quod divinus Moyses, et ei similes omnia lumina sive sub sensum cadentia, sive sub intelligentiam relinquentes, in caliginem splendidissimam ingrediuntur, in unum cum infinito Deo per ignorantiam et nihil videndo copulati. 861
Septima Decas. — *De divina participatione.* 863
Cap. I. — Quod proprium Dei est, adesse omnibus secundum substantiam; et sicut substantia adest præsens, sic etiam operatione adest : et quis modus sit præsentiæ ejus qui explicari non potest. 863
Cap. II. — Quod sicut adest nobis præsens Deus etiam eum participamus; si autem substantia adest, substantiam ejus participamus. 865
Cap. III. — Quod participantes divinam substantiam, per Spiritum sanctum Filium Dei, qui supra substantiam est, participamus; et hunc participantes, Deum Patrem participamus, atque ita efficimur divinæ naturæ et substantiæ participes. 867
Cap. IV. — Quod participantes divinam naturam, non gratiæ solius, et per se non subsistentis participes sumus, sed ipsius Spiritus sancti viventis, et per se exsistentis; et quod totus Deus trinus gratia dicitur, et simul Filius, atque Spiritus sanctus gratia; sigillatim unusquisque horum gratia dicitur, dicitur vero homonyme gratia, id est, quod ab his personis fit. 869
Cap. V. — Quod sicut Deus, qui est per se gratia, et trium personarum potestas, sive virtus, a nobis efficienter participatur; sic idem producit et creat distributionem divinarum gratiarum, quæ ad participandum creatæ sunt. 873
Cap. VI. — Quod hanc apostolicam theologiam sequens Dionysius, quæ magis generalia sunt, effectus et participationes magis particularium dicit, ut jam omnia quorum Deus est creator, in participantia distributa sint. 875
Cap. VII. — Quod omnia participantia, et quæ participantur, a sola natura, quæ secundum causam participa-

Digitized by Google

tur, producta alia quidem simpliciter ab ipsa ad participationem edita sunt, alia vero sunt secundum exsistentiam participantium. 879

Cap. VIII. — Quod omnia quæ sunt ad participandum, sive proposita sint secundum participationem, sive secundum exsistentiam, quia non sunt idonea subjecta recipientia, multiplicationem et differentiam participationum subeunt; sola autem natura quæ secundum causam participatur hanc differentiam funditus non admittit. 881

Cap. IX. — Quod sola natura divina secundum rationem causæ est participabilis; et quod proprium Dei est vocare omnia ad communionem; et quæ plura Dei dona participant, propinquiora Deo sunt. 883

Cap. X. — Quod Deus participabilis est, et totus non participabilis; et non aliquid in eo participabile, et aliquid non participabile. 885

Octava Decas. — *De infinitate Dei in creaturis.* 887

Cap. I. — Quod nihil eorum quæ sunt, caret causa, solusque Deus sine causa est, qui est omnium causa. 887

Cap. II. — Quod nihil eorum quæ sunt, a se productum est, solus Deus ex nihilo creat, et est omnium quæ sunt, effector. 887

Cap. III. — Quod omni creatura ex nihilo creata voluntate Dei, neque ævum, sive sæculum cœternum est Deo infinito, neque tempus, nec aliud quidquam ex iis quæ cum ævo vel tempore sunt. Inscribitur vero etiam sic : Quod nihil eorum quæ sunt, cœternum est auctori; solus autem Deus ex æternitate est ante sæculum. 891

Cap. IV. — Quod nihil eorum quæ sunt, caret principio, quin potius vel est ex principio temporis, vel ex principio ævi, sive sæculi; Deus autem simpliciter et infinite est sine tempore. 899

Cap. V. — Quod nihil eorum quæ sunt, ex se ipso prodiens, est non divisum : Deus autem secundum unam suam potestatem multiplicatus, et in omnia prodiens, est non divisus, et a se non exiens. 903

Cap. VI. — Quod secundum unam singularem causam omnia fit Deus; nihil autem eorum quæ ab ipso facta sunt, est non creatum. 907

Cap. VII. — Quod nullus numerus duorum, aut multitudo post numerum duorum, aut aliud quid secundum superius et inferius procedens, infinitum et sine principio esse potest. 909

Cap. VIII. — Quod sit etiam species circumscriptionis et termini, comprehensio atque visio, Deus autem uno modo omnibus est incircumscriptus, et inaspectabilis, sigillatim vero nobis angeli et animæ sunt inaspectabiles. 911

Cap. IX. — Quod nihil eorum quæ sunt, ab oppositis nomen accipit : Deus autem cum alioqui ab oppositis nominetur, tamen secundum exsistentiam suam omnino caret nomine. 915

Cap. X. — Quod nihil eorum quæ sunt, est non creatum et infectum : solus vero Deus est non creatus et infectus; omnia autem post naturam divinam sunt facta, id est, creata. 919

Nona Decas. — *De infinitate in Deo.* 923

Cap. I. — Quod in Deo, qui est supra substantiam, non est quidquam aliud non creatum præter Patrem, Filium, et Spiritum sanctum unius et solius naturæ non creatæ, nec aliud quidquam ante sæcula præter has tres personas divinas. 923

Cap. II. — Quod in Deo, qui est supra substantiam, non est alia divinitas ejus, nisi Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, una et sola non creata natura; nec alia potestas, sive virtus, et operatio in ipso, nisi hæ tres divinæ personæ. 925

Cap. III. — Quod in Deo qui est supra substantiam, non est alia unitas, et alia Trinitas : nec est in superna Trinitate quidquam inæquale, et majus, ac minus : nec aliud quid in ea privans, secundum se substantiæ expers, et non per se exsistens. 927

Cap. IV. — Quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, neque personale distinguitur a substantia, neque tres divinæ personæ substantia distinguuntur, nec alia quapiam oppositione distinguuntur, nisi hac sola secundum relationem. 929

Cap. V. — Quod in Trinitate ingenitum neque substantia est, neque proprietas personæ Dei Patris; nec in ipsa est aliud principium fons totius divinitatis, nisi solus Pater : nec ulla alia naturalis, et propria substantiæ potestas, sive virtus, et divinitas, atque energia, sive operatio ex infinita ac divina substantia prodiens, nisi solus Filius, et Spiritus sanctus. 935

Cap. VI. — Quod in Trinitate, non est alia operatio, et manus, per quam omnia Deus operatur, nisi Filius, et Spiritus sanctus; nec alia sapientia et virtus, et gloria, et imago Dei, nisi Filius et Spiritus. 939

Cap. VII. — Quod in Trinitate, quæ est supra substantiam, non est alia vita, vel voluntas, vel charitas, vel beatitudo, vel pulchritudo, vel sanctitas, neque bonitas, vel forma, vel regnum, nisi ipse Filius Dei, et sanctus ejus Spiritus. 945

Cap. VIII. — Quod in Trinitate nihil est quod non sit substantia, et persona; nec est in ea aliquid naturale et substantiale Patri, quod quidem non sit Filius, et Spiritus sanctus; neque quidquam aliud sunt in Deo rationes eorum quæ sunt, nisi implicite unigenitum Dei Verbum. 949

Cap. IX. — Quod in Trinitate præter tres personas divinas, quæ non reciprocantur, quia Pater non est Filius, neque Filius Pater, nihil est quod non sit alterum alterius essentia. Vita enim Filii non est aliud præter Patrem; et rursus, vita Patris non est aliud præter Filium, similiter in Spiritu sancto : et hoc est incedere personas deificas per se ipsas et in se ipsis vicissim. 951

Cap. X. — Quod supra omnem rationem et mentem est omne quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, contemplamur, et penitus incognitum, et intelligentia incomprehensum, quomodo una et eadem essentia et in unaquaque persona ex tribus tota et sola est; et in tribus simul eadem tota et sola; et in nulla persona ulla in re a sola et tota dimovetur, trine simul et singulariter culta. — *Aut sic :* Quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, non secundum deificas personas essentia ejus terminatur; sed est supra quam ratione comprehendi potest, una trium essentia. 955

Decima Decas. — *De divina simplicitate.* 959

Cap. I. — Quod non oportet quærere in Trinitate, quæ supra substantiam est, habitus et dispositiones, neque sunt aliqua circa ipsam, quæ substantiam ejus compleant. 959

Cap. II. — Quod non oportet quærere in Trinitate accidentia quæpiam, quæ in substantia ejus exsistant : nec differentias substantiales in ipsa intelligere, siquidem et in incorporeis, quæ ab ipsa producta sunt, non oportet quærere differentiam substantiæ, et energiæ, neque tanquam aliud in alio ista ut exsistant, accidere. 961

Cap. III. — Quod in unitate, quæ supra substantiam est, non est quærenda ubique differentia causæ, et causam habentis, ubi ex se ipsa dicitur exsistere; et ubi ex se ipsa prodit sua energia, sive operatio, et ubi ex se ipsa, et per se ipsam ad seipsam remeat. 967

Cap. IV. — Quod in unitate Trinitatis non oportet quærere aliud substantiam, et aliud energiam sive operationem : neque legi homonymia verbi *energiæ*, nec existimare non idem esse in ea substantiam et energiam. 969

Cap. V. — Quod in unitate, quæ supra substantiam est, non oportet quærere energiam per se sine substantia, et non per se exsistentem; neque cogitare simul aliud quid cum ipsa unitate, neque ab ea distinguere suam energiam. 973

Cap. VI. — Quod in unitate Trinitatis non oportet quærere aliud substantiam, et aliud bonitatem; nec aliud formam, et aliud substantiam; nec aliud vitam, vel sapientiam, vel virtutem, aliud vero substantiam ejusdem. 975

Cap. VII. — Quod in unitate, quæ supra substantiam est, non est quærendum aliud esse cognitionem ejus, vel charitatem ejus, vel pulchritudinem ejus, vel immortalitatem ejus, et alia ejusdem; aliud vero singularem ejus substantiam, et exsistentiam supra quam divinam. 977

Cap. VIII. — Quod in unitate supra substantiam non oportet quærere, quia hæc est omnia, idcirco multa ejus esse et diversa omnia, est autem ea omnia ipsa divina et beata ejus substantia, quæ habet omnia non ut alia in alio, sed sine habitudine et collecte, nihil habens duplex, et supra omne unum. 979

Cap. IX. — Quod in unitate, quæ supra substantiam est, neque principium ejus reperire licet, neque medium, neque finem; neque est aliquid totum, quia in unoquoque eorum quæ intelliguntur, est tota, et sola; nec est aliquid eorum quæ sunt, quia ipsa est omnia; neque licet uno nomine eam complecti. 985

Cap. X. — Quod unitas Trinitatis supra omnem substantiam est, et supra omnem unitatem, et Trinitatem nobis cognitam; et quod neque substantia est, nec unitas, neque Trinitas ab ullo cognita; nec infinita, aut in multis numerata. 987

Index scriptorum in decadibus Cyparissiotæ citatorum. 991

MATTHÆUS CANTACUZENUS IMP. CP.

Notitia historica et litteraria. 997

In Canticum canticorum Salomonis expositio religiosissimi regis Matthæi Cantacuzeni. 997

Digitized by Google

(*Matthæi Cantacuzeni fragmenta* in Sophiam Salomonis *Græce et Latine edidit Ang. Maius in notis ad Nicephori CP. patriarchæ Antirrheticos libros adversus Copronymum. Vide tomum nostrum C, coll.* 395, 411, 418, 447, 489.)

CPOLITANORUM PATRIARCHARUM DIPLOMATA, SYNODICÆ CONSTITUTIONES, EPISTOLÆ, AB ANNO 1310 AD ANNUM 1372. 1085

JOANNES GLYCIS.

I. Ad solium patriarchale evectus, patriarcham Magnæ Antiochiæ Constantinopolim vocat. 1085

II. Patriarchæ Hierosolymorum nuntiat se solium patriarchale ascendisse. 1087

III. Jura et privilegia monasterii Mesopotami confirmat. (Initium deest.) 1087

IV. Synodus patriarchæ confert reditus quatuor sedium metropolitanarum. 1089

V. Monachos monasteriorum Batopedii et Esphigmeni in Monte Sancto monet, ut lites componant. 1091

VI. Synodus absolvit monachum Ignatium monasterii Sanctæ Annæ. 1093

VII. Synodus dirimit controversiam matrimonialem. 1097

VIII. Episcopum Chii a clericis suis accusatum in jus vocat. 1099

IX. Clericos insulæ Chii in synodum vocat, ut accusationem contra episcopum comparatam probent. 1099

X. Synodus metropolitæ Philipporum mandat, ut simul cum archiepiscopo Dramæ causam quamdam dijudicet. 1099

XI. Synodus metropolitæ Antiquarum Patrarum confert metropolim Lacedæmoniorum per adjunctionem. 1101

XII. Gregorius, patriarcha Alexandriæ, profitetur orthodoxam fidem. 1101

XIII. Patriarcha Joannes respondet ad professionem fidei Gregorii, patriarchæ Alexandriæ, invitans eum ut Cpolim veniat. 1103

XIV. Synodus quosdam ecclesiasticos condemnat. 1105

XV. Monachus quidam Joannicius promittit se amplius sacra non esse celebraturum. 1107

XVI. Synodus tres controversias dirimit. 1107

XVII. Synodus episcopum Sinopes a sede sua expulsum præponit ecclesiis Sidæ, Sylæi et Leontopoleos, quæ propter incursiones infidelium antistitibus carent. 1111

XVIII. Synodus episcopum Zeli præponit metropoli Amasiæ, quæ ob dominationem Persarum diu carebat antistite. 1111

XIX. Joannes notum facit fidelibus metropolis Myrorum presbyterum Michaelem Archontem aliosque rite ordinatos esse. 1113

XX. Synodus dirimit controversiam. 1113

XXI. Synodus revocat decretum per quod cura animarum in Ecclesia Leontopoleos demandabatur episcopo Sinopes, præponitque eidem Ecclesiæ metropolitam Pisidiæ. 1115

XXII. Synodus condemnat duos clericos. 1115

XXIII. Joannes metropolitam Thessalonices jubet dissentientibus clericis pœnas ecclesiasticas imponere. 1117

XXIV. Synodus dirimit controversiam de hæreditate. 1117

XXV. Synodus metropolitæ Chalcedonis confert archiepiscopatum Maroneæ per adjunctionem. 1119

XXVI. Synodus concedit ut duo lectores promoveantur ad diaconorum gradum. 1119

XXVII. Synodus metropolitæ Dyrrhachii confert metropolim Selymbriæ per adjunctionem. 1121

XXVIII. Joannes metropolitam Melenici in jus vocat. 1123

XXIX. Synodus archiepiscopo Nymphæi a sede sua pulso dat episcopatum Derci. 1123

XXX. Synodus dirimit quasdam controversias. 1125

XXXI. Joannes metropolitam Attaliæ vetat in alienis diœcesibus jura episcopalia exercere. 1129

XXXII. Synodus electionem episcopi Macræ et Libysii irritam facit. 1129

XXXIII. Joannes metropolitæ Melenici in jus vocato concedit dilationem termini. 1129

XXXIV. Synodus absolvit presbyterum Garianum Bogomilorum hæreseos accusatum. 1129

XXXV. Synodus dirimit quasdam controversias. 1131

XXXVI. Synodus dirimit quasdam controversias. 1133

XXXVII. Synodus metropolitæ Christopoleos confert metropolim Dramæ per adjunctionem. 1137

XXXVIII. Synodus Callisto, electo metropolitæ Amasiæ, dat episcopatum Limnitorum. 1137

XXXIX. Synodus archiepiscopo Messenes confert metropolim Arcadiopoleos per adjunctionem. 1139

XL. Synodus metropolitæ Heracleæ Ponticæ confert episcopatum Amyclii per adjunctionem. 1141

XLI. Synodus jubet examinari causas ecclesiasticas in metropoli Sugdææ. 1143

XLII. Synodus respondet ad petitionem metropolitæ Attaliæ de pravis moribus qui in ejus diœcesi invaluerunt. 1143

XLIII. Synodus metropolitæ Larissensi, qui ob bellum suam diœcesin ingredi non potest, permittit ut jura episcopalia exerceat in episcopatu Charmænes. 1145

XLIV. Synodus metropolitæ Prusæ mandat ut inspiciat metropolim Apameæ et monasterium patriarchale Agaurorum. 1147

XLV. Synodus Theodosio, metropolitæ Melitenes, confert metropolim Keltzenes per adjunctionem. 1147

XLVI. Synodus Theodosio, metropolitæ Melitenes, committit inspectionem jurium patriarchalium in quibusdam ecclesiis. 1149

XLVII. Synodus confirmat exemptionem monasterii patriarchalis Marmarianorum a potestate episcopi Larissensis. 1149

XLVIII. Andronicus II Palæologus metropolitæ Aprorum confert locum Euchætorum. 1153

XLIX. Synodus confirmat gratiam imperialem concessam metropolitæ Aprorum. 1155

L. Synodus confert metropolitæ Smyrnensi episcopatum Chii per adjunctionem. 1155

LI. Synodus confirmat imperatoris mandatum, quo episcopatus Joanninorum in metropolim erigitur. 1157

LII. Elenchus possessionum patriarchalium in insula Lemno et apud Varnam. 1157

ESAIAS.

I. Esaias Gregorio patriarchæ Alexandriæ notum facit se solium patriarchale ascendisse. 1159

II. Imperator archiepiscopatum Bryseos erigit in metropolim. 1159

III. Esaias confirmat privilegium, per quod imperator archiepiscopatum Bryseos in metropolim erexit. 1161

IV. Synodus dirimit duas controversias. 1161

V. Esaias dirimit controversiam. 1163

VI. Synodus dirimit quasdam controversias. 1163

VII. Synodus dirimit controversiam. 1171

VIII. Esaias confirmat decisionem præcedentem synodi. 1175

IX. Synodus sancit a metropolibus et archiepiscopatibus patriarchæ pendenda esse annua tributa. 1183

X. Imperator chrysobullo confirmat erectionem archiepiscopatus Bryseos in metropolim. 1185

XI. Synodus dirimit sex controversias. 1187

XII. Synodus dirimit controversiam. 1193

XIII. Synodus committit metropolitæ Cæsareensi curam variarum ecclesiarum Orientis per adjunctionem. 1195

XIV. Synodus dirimit controversiam. 1195

XV. Synodus confirmat mandatum imperatoris, quo metropolitæ Serrarum subjicitur episcopatus Nicopoleos. 1197

XVI. Imperator confirmat præcedentem actionem synodalem. 1199

XVII. Synodus dirimit controversiam. 1199

XVIII. Synodus dirimit tres controversias. 1201

XIX. Esaias scribit catholico Ecclesiæ Armeniacæ, se eum cum tota Ecclesia Armeniaca recipere in sinum Ecclesiæ orthodoxæ. 1207

XX. Esaias scribit regi Armeniæ, se eum cum tota Ecclesia Armeniaca recipere in sinum Ecclesiæ orthodoxæ. 1209

XXI. Synodus dirimit controversiam. 1211

JOANNES CALECAS.

I. Joannes Calecas concedit Ignatio Calotheto monasterium Sosthenii. 1215

II. Synodus excommunicat metropolitam Philipporum. 1215

III. Synodus pœnis ecclesiasticis afficit quosdam rebelles Epiri. 1217

IV. Synodus absolvit quosdam ecclesiasticos. 1219

V. Synodus dirimit controversiam. 1223

VI. Tribunal ecclici afficit pœna ecclesiastica Tzerentzem Georgium. 1225

VII. Joannes iterum admonet Tzerentzem Georgium. 1225

VIII. Cyrillus, metropolita Sidæ, pollicetur se in Ecclesia sua esse mansurum. 1225

IX. Joannes promittit Nicæensibus reversuris in sinum Ecclesiæ remissionem. 1227

X. Jeremias, metropolita Chersonis, pollicetur se in Ecclesia sua esse mansurum. 1227

XI. Macarius, metropolita Bizynes, pollicetur se in Ecclesia sua esse mansurum. 1227

Digitized by Google

XII. Joannes scribit ad clerum Constantinopoleos de incantationibus. 1227
XIII. Joannes mandat quibusdam magistratibus ut ecclesiasticos in persequendis incantatoribus adjuvent. 1229
XIV. Synodus constituit, excommunicato metropolitæ Philipporum hyperpyra centum annua esse pendenda a duobus episcopatibus Ecclesiæ Philippopoleos, qui antistitibus carent. 1231
XV. Joannes respondet metropolitæ Russiæ interroganti de metropolita mortuo miracula patrante. 1233
XVI. Synodus dirimit controversiam ortam inter metropolitam Thesalonices et monasterium Acapnii. 1233
XVII. Synodus dirimit controversiam. 1235
XVIII. Synodus concedit cuidam clerico facultatem promotionis. 1235
XIX. Joannes monet Nicænos ut perseverent in fide Christiana. 1237
XX. Synodus statuit ut monasterium patriarchale Hodegetriæ in regione Didymotichi iterum sit cœnobium virile. 1237
XXI. Joannes monet metropolitam et clerum Trapezuntis, ne amplius imperatoris Comneni adulterio connivent. 1239
XXII. Joannes jubet colligi scripta theologica damnati monachi Barlaam. 1241
XXIII. Synodus condemnat dogmata monachi Barlaam. 1241
XXIV. Synodus dirimit controversiam ortam inter metropolitas Lacedæmoniæ et Antiquarum Patrarum de episcopatu Amyclis. 1253
XXV. Synodi decretum de quodam monasterio monialium. 1255
XXVI. Synodus decernit, Michaelem Cabasilam non esse reum munerum acceptationis. 1259
XXVII. Joannes scribit metropolitæ Philadelphiæ, ut provideat in causa Joannis Januensis. 1261
XXVIII. Synodus affirmat ecclesiam Pyrgii esse in numero metropolium. 1261
XXIX. Joannes dirimit controversiam. 1263
XXX. Joannes declarat monasterium Salvatoris in oppido Sebriæ esse patriarchale. 1265
XXXI. Imperator confirmat quæ de asylis stabilita sunt. 1265
XXXII. Synodus metropolitam Coi transfert in metropolim Corinthi. 1265
XXXIII. Synodus absolvit metropolitam Pyrgii accusatum a metropolita Ephesi. 1267
XXXIV. Joannes notum facit monachis Montis Sancti decisionem synodi in causa Balaam et Palamæ. 1269
XXXV. Synodus episcopum Sozopoleos nominat metropolitam Pisidiæ. 1273
XXXVI. Libellus synodalis confirmans condemnationem monachorum Barlaam et Acindyni. 1273

ISIDORUS.

I. Isidorus metropolitæ Philadelphiæ committit jura patriarchalia curanda in diœcesi Smyrnensi. 1283
II. Isidorus confirmat mandatum imperatoris quibusdam ecclesiasticis conferentis jus orvari crucibus. 1285
III. Imperator Joannes Cantacuzenus metropolitæ Kioviæ notum facit, constitutiones prioris patriarchæ spectantes ecclesiam Russiæ esse rescissas. 1285
IV. Imperator Joannes Cantacuzenus decernit ut tota Russia iterum subjiciatur metropoli Kioviæ. 1285
V. Imperator Joannes Cantacuzenus notum facit Demetrio Ljubart, principi Vladimiriæ, episcopum Galitzæ iterum subjectum esse metropolitæ Kioviæ. 1287
VI. Synodus confirmat chrysobullum imperatoris, quo iterum tota Russia uni subjicitur metropolitæ Kioviæ. 1289
VII. Isidorus metropolitam Galitzæ in jus vocat. 1291
VIII. Metropolitæ Monembasiæ Jacobi Kukuuari epistola ad patriarcham scripta. 1293
IX. Synodus metropolitam Antiquarum Patrarum transfert in metropolim Monembasiæ. 1293
X. Isidorus monet metropolitam Bizyes ut se suspicione liberet. 1293
XI. Isidorus Georgium Perdicam mittit ad metropoliam Bizyes. 1295
XII. Isidorus tollit excommunicationes pronuntiatas ab Joanne Caleca. 1295
XIII. Eusebius, electus metropolitæ Sugdææ, fidem profitetur. 1297
XIV. Isidori testamentum. 1297

CALLISTUS ET PHILOTHEUS.

I. Patriarchæ exhortatio ad populum, cum Amarantina quædam, quæ magicas exercuerat artes, vitam amplecteretur monasticam. 1303
II. Maximus Calopherus promittit se obtemperaturum esse patriarchæ. 1307
III. Synodus absolvit hieromachum Niphonem. 1307
IV. Patriarcha nominat visitatores eisque clerum in disciplinam tradit. 1311
V. Callistus confirmat jura monasterii Muguliorum. 1315
VI. Callistus confirmat præbendam Amarantinæ datam ab imperatore. 1319
VII. Callistus monet visitatorem Constantinopoleos Scutariotam ut clerum moderetur. 1321
VIII. Callistus monet metropolitam Kioviæ ut pacem faciat cum duce Tverensi Michaele. 1321
IX. Imperator monet patriarcham, ut dijudicet causam metropolitæ Cæsareæ. 1323
X. Patriarcha in jus vocat monachum Joannicium. 1325
XI. Synodus metropolitæ Trajanupoleos confert ecclesiam Peritheorii per adjunctionem. 1327
XII. Patriarcha concedit metropolitæ Antiquarum Patrarum ut sedeat in monasterio dicto Mega Spelaion. 1327
XIII. Patriarcha committit metropolitæ Monembasiæ jura patriarchalia curanda in tota Peloponneso. 1329
XIV. Macarius, metropolita Antiquarum Patrarum, confirmat monasterium dictum Mega Spelaion non esse metropoleos. 1329
XV. Synodus metropolitæ Pegarum confert metropolim Sozopoleos. 1329
XVI. Callistus populum Peritheorii monet ut episcopo obediat. 1331
XVII. Callistus jubet metropolitam Philadelphiæ monasterium David inspicere. 1333
XVIII. Callistus metropolitæ Philadelphiæ committit jura ecclesiastica curanda in antiqua Phocæa. 1333
XIX. Patriarcha inspectionem monasterii Hodegon committit metropolitæ Macræ. 1333
XX. Synodus Alexium, episcopum Vladimiriæ, nominat metropolitam Kioviæ et totius Russiæ. 1335
XXI. Synodus judicium fert de duobus magis. 1337
XXII. Patriarcha monet episcopum Novogradii ut obtemperet metropolitæ Kioviæ. 1339
XXIII. Patriarcha monet episcopum Novogradij ut quemdam Theodoritum excommunicatum habeat. 1341
XXIV. Synodus statuit ut Vladimiriæ sit sedes metropolitæ Kioviæ et totius Russiæ. 1343
XXV. Episcopi, qui patriarcham sequi non potuerant, confirmant decisiones ejus. 1345
XXVI. Patriarcha jubet acta iterum codici mandari. 1345
XXVII. Patriarcha metropolitæ Bizyæ per adjunctionem confert archiepiscopatum Dercus. 1345
XXVIII. Synodus excommunicat metropolitam Alaniæ. 1347
XXIX. Patriarcha nominat metropolitam Rhodi et Cycladum. 1351
XXX. Professio fidei Georgii Vaccæ. 1355
XXXI. Callistus dirimit controversiam ortam inter monachos monasterii Iberorum in Atho. 1355
XXXII. Patriarchæ Constantinopolitani epistola ad patriarcham Antiochiæ de monasterio Hodegon. 1357
XXXIII. Synodus transfert metropolitam Bitzines in metropolim totius Ungrovlachiæ, constituens ut Ecclesia Ungrovlachiæ subjecta sit Ecclesiæ Constantinopolitanæ. 1359
XXXIV. Patriarchæ exhortatio de matrimoniis impuberum. 1363
XXXV. Philotheus patriarcha litteris datis ad patriarcham Antiochiæ conqueritur de episcopo Tyri et Germanipoleos. 1365
XXXVI. Synodus episcopum Cephalleniæ transfert in metropolim Naupacti. 1365
XXXVII. Synodus mores pravos in matrimoniis abolet. 1367
XXXVIII. Synodus statuit de mittendis in Russiam legatis, qui dijudicent dissensionem ortam inter metropolitas Kioviæ et Lithuaniæ. 1373
XXXIX. Patriarchæ litteræ ad imperatorem, consilium ei dantis in rebus Januensium et Venetorum. 1377
XL. Actio synodalis de matrimonio contrahendo inter Andronicum, filium imperatoris Joannis Palæologi, et Kyratzam, filiam Joannis Alexandri, Bulgarorum regis. 1379
XLI. Patriarcha metropolitæ Lithuaniæ scribit, se in Russiam mittere duos legatos, qui componant controversiam exortam inter dictum metropolitam et metropolitam Kioviæ. 1379
XLII. Exhortatio Callisti patriarchæ ad clerum in Trinovo de patriarcha Trinovi et de ritu baptizandi. 1381

PHILOTHEUS ITERUM.

Digitized by Google

XLIII. Matthæus Cantacuzenus jurat se imperatori esse obtemperaturum. 1387
XLIV. Actio synodalis de patriarcha Callisto. 1389
XLV. Patriarcha Bulgariæ regem monet ut maneat in pacto cum imperatore facto. 1391
XLVI. Monacha Martha fit patrona monasterii Pausolype. 1391
XLVII. Actio synodalis de sacrilegia committentibus. 1395
XLVIII. Synodus Antiochiæ confirmat Pachomium rite electum esse patriarcham. 1395
XLIX. Metropolita Trajanopoleos transfertur in metropolim Lacedæmoniæ. 1397
L. Joanninorum Ecclesia in metropolim erecta, confertur Sebastiano. 1399
LI. Archiepiscopatus Leucadis per adjunctionem confertur metropolitæ Joanninorum. 1403
LII. Litteræ patriarchales de stauropegio in Mizisthra. 1403
LIII Patriarcha monacho Lucæ committit patronatum monasteriorum patriarchalium in Pteleo. 1403
LIV. Metropolita Alaniæ et Soteropoleos confirmatur in Ecclesiis ei collatis. 1405
LV. Jura monasterii Brontochii in Peloponneso confirmantur. 1405
LVI. Hieromonacho Neophyto committuntur metropoles Athenarum et Euripi. 1409
LVII. Monasterio S. Petri apud Cafa, Ecclesiæ Sugdææ confirmantur jura monasterii patriarchalis. 1409
LVIII. Nicephorus Gregoras excommunicatur a Philotheo, metropolita Selybriæ. 1409
LIX. Patriarcha episcopum Justinianæ primæ et totius Bulgariæ vocat ad synodum œcumenicam, deliberaturam de unione Ecclesiæ Orientalis cum Occidentali. 1409
LX. Archiepiscopus Leucadis transfertur in metropolim Naupacti. 1411
LXI. Christianupoleos præsul in jus vocatur. 1413
LXII. Metropolitæ Gothiæ committitur Ecclesia Chersonis. 1413
LXIII. Synodus decernit, fundos ecclesiasticos non posse cedi imperatori. 1415
LXIV. Ecclesia Sardium subjicitur metropoli Philadelphiæ. 1415
LXV. Patriarcha Philotheus litteris ad patriarcham Antiochiæ datis conqueritur de quodam Marco. 1417
LXVI. Synodi decretum de non alienandis bonis Ecclesiæ. 1417
LXVII. Synodi decretum de bonis metropoleos Methymnæ alienatis. 1419
LXVIII. Patriarchæ litteræ exhortatoriæ datæ ad Demetrium, magnum ducem Russiæ. 1419
LXIX. Patriarchæ litteræ exhortatoriæ datæ ad metropolitam Kioviæ et totius Russiæ. 1421
LXX. Patriarchæ litteræ exhortatoriæ datæ ad principes Russiæ. 1423
LXXI. Patriarcha episcopum Novogradii monet ut cruces phelonii deponat et pareat metropolitæ Kioviæ et magno duci Russiæ Demetrio. 1425
LXXII. Patriarcha excommunicat principes Russicos, qui contra Lithuanorum principem bellum facere recusarunt. 1425
LXXIII. Patriarcha excommunicat Smolenisci principem Svetisthlavum. 1427
LXXIV. Patriarcha statuit, episcopatum Lithuaniæ subjectum esse metropoli Kioviæ. 1427
LXXV. Relatio legatorum de patriarcha Alexandriæ. 1429
LXXVI. Anthimus nominatur metropolita partis Ungrovlachiæ. 1429
LXXVII. Patriarcha metropolitæ Cæsareæ Cappadociæ confert jura episcopalia in ecclesiis Tyanorum et Mocisi sede vacante curanda. 1431
LXXVIII. Synodi decretum de incantationibus. 1431
LXXIX. Patriarcha Callisto cuidam concedit jus excipiendi confessiones monachorum ipsi subditorum. 1439
LXXX. Ecclesiæ partium subjectarum Joanni Ungleæ (Ugljesæ) reconciliantur cum ecclesia Constantinopolitana. 1439
LXXXI. Patriarcha episcopi Hierissi et Montis Sancti jura episcopalia in Montem Sanctum tuetur. 1441
LXXXII. Metropolitæ Dramæ confertur metropolis Philipporum, cui etiam committuntur jura patriarchalia curanda in partibus subjectis Serbiæ despotæ Ungleæ. 1441
LXXXIII. Despota Serbiæ, Joannes Ungleses, partium sibi subditarum ecclesias subjicit Ecclesiæ Constantinopolitanæ. 1441
LXXXIV. Litteræ patriarchales ad clerum Thessalonicensem de commemoratione patriarchæ. 1445
LXXXV. Patriarcha decernit monasterium a monacho Callisto Angelicudæ apud Melenicum conditum esse patriarchale. 1447
LXXXVI. Patriarcha confert metropolitæ Sugdææ latitam et jura patriarchalia curanda in ecclesia Gothiæ. (τὴν Ἰαλίταν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πάντα καὶ ὅσα ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Γοτθίας πατριαρχικὰ δίκαια). 1449
LXXXVII. Litteræ Casimiri regis Lachiæ ad patriarcham de metropolita Galitzæ. 1449
LXXXVIII. Synodus episcopo Antonio confert metropolim Galitzæ et per adjunctionem episcopatus Cholmen, Turobum, Peresmusthlin et Volodimirum. 1449
LXXXIX. Algerdus, rex Lituanorum, litteris ad patriarcham datis refellit accusationes metropolitæ Kioviæ. 1451
XC. Patriarchæ litteræ ad metropolitam Kioviæ et totius Russiæ de metropolita Galitzæ. 1451
XCI. Patriarcha metropolitam Kioviæ in jus vocat. 1455
XCII. Patriarcha monet regem Tverii Michael ut mittat legatos. 1455
XCIII. Patriarcha confirmat jura metropolitæ Larissæ, committens eidem jura patriarchalia curanda. 1455
XCIV. Patriarcha tollit sententiam episcopi Hierissi non rite latam. 1457
XCV. Patriarcha regem Tverii hortatur ut in gratiam redeat cum metropolita Kioviæ. 1457
XCVI. Hieromonachus quidam et populus Phari, qui Christianos profugas Turcis tradiderant, condemnantur. 1459

FINIS TOMI CENTESIMI QUINQUAGESIMI SECUNDI.

Parisiis. — Ex Typis J.-P. MIGNE

Digitized by Google